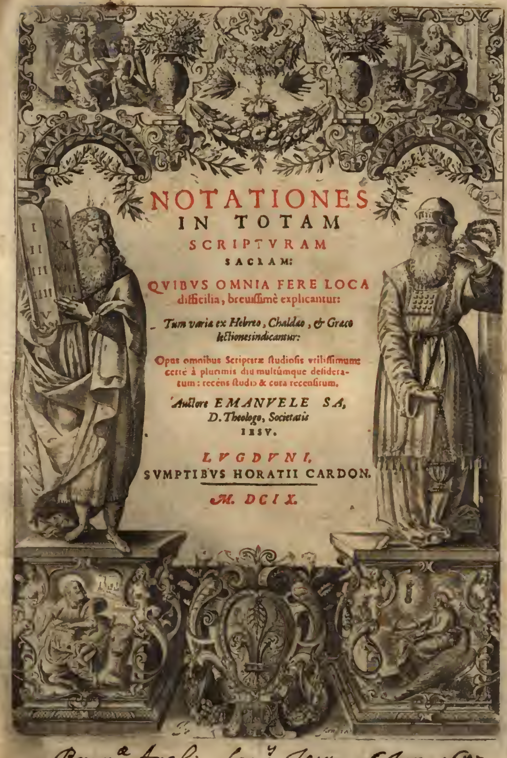
37
36 B
30

Ad simpliciter usum P. Fr: Nicolai firini a Valentano Observantij Ord: Min: 1824.

Biblio[illegible]

NOTATIONES IN TOTAM SCRIPTVRAM SACRAM:

QVIBVS OMNIA FERE LOCA
diſſicilia, breuiſſimè explicantur:

*Tum varia ex Hebræo, Chaldæo, & Græco
lectiones indicantur:*

Opus omnibus Scripturæ ſtudioſis vtiliſſimum:
certè à plurimis diu multúmque deſidera-
tum: recèns ſtudio & cura recenſitum.

Auctore EMANVELE SA,
D. Theologo, Societatis
IESV.

LVGDVNI,
SVMPTIBVS HORATII CARDON.

M. DCIX.

Prov.ª Angl: Soc.ʸ Jesu. 16 Jun. 1687.

ORATIO AVCTORIS AD CHRISTVM.

SCIS, Domine, ſolere Librorum Auctores dicare eos Principibus. Ego verò te nec maiorem, nec meliorem Principem quemquam ſcio. Tibi igitur, Domine IESV, librum hunc dico, cui me à puero in tui nominis religione ante annos fermè quinquaginta ſub Romano Pontifice Vicario tuo per gratiam tuam dedicaui. Suſcipe, obſecro Domine, munuſculum ſerui tui; & fac, vt tuæ, cuius cauſa eſt elaboratum, Eccleſiæ proſit. Quòd ſiquid in eo eſt te indignum, ignoſce imperitiæ meæ. Si qua verò (vt ſpero eſſe multa) digna ſunt, laudent te qui ſciunt nihil poſſe boni fieri ſine te. Amen.

AVCTOR LECTORI.

OPERÆNE *pretium fecerim colligendis hiſce Notationibus, neſcio : id ſcio, voluiſſe me plurimorum vtilitati conſulere : quod an ſim aſſecutus, cenſebunt doctiores. Spero equidem boni conſulturos, ſi qua minùs quàm vellent, explicaui. Difficilem ſuſcepi prouinciam; quo magis ignoſcendum, ſi quid errarim. Addent alij quæ deſunt. Mihi abundè fuerit dediſſe occaſionem ſapientibus. Digna quidem res in qua operam ſuam ponant, & de theſauris ſuis ad incepti huius perfectionem proferant noua & vetera. Vale.*

NOTATIONVM HARVM COMMODA.

1. BREVISSIME Scripturam totam ſic explicant, ſecundùm ſenſum litteralem, vt à nemine (quod ſciam) adhuc præſtitum: ingentia enim quiſque in Scripturæ ſingulos libros volumina edit; nos aliam longè rationem (vt vides) ſecuti.

2. Afferunt varias lectiones ex Heb. Chald. & 70. quod etiam nouum, & noſtram editionem magnopere illuſtrans.

3. Poſſunt excudi ſeparato libello, adeóque exiguo volumine, vt nos ſcripſimus. Quis enim eſt qui apud ſe Biblia ſacra non habeat, quæ ſtatim poſſit conſulere, vel potiùs, cùm ea leget, has Notationes adhibere?

4. Poſſunt & cum Bibliis imprimi, inſtar earum quas fecit Vatablus; quæque ſunt plauſu magno à pleriſque receptæ, cùm tamen textum noſtrum non explicent, ſed editionem neſcio quam ex Hebræo.

5. Additæ ſunt à nobis ad finem libri, phraſium omnium, quibus editio vulgata vtitur, explicationes; quæ magnam Scripturæ totius intelligentiæ lucem afferant.

6. Addidimus & Indicem copioſum, ſimul & breuem, more noſtro, vbi ferè, quiſque facilè reperiat quæcunque volet.

7. Attexuimus & alterum Indicem, Alphabeti ordine, ſelectarum Scripturæ ſententiarum, qui poſſit eſſe Concordantiæ vice: ferè enim continet quæcumque vſui eſſe poſſunt in Concionibus, Scriptionibus, & Meditationibus.

1. AT ſunt nimis conciſæ,& ieiunæ. R.ſic fortè indocti dicant,qui vellent fuſiores:ſed ſpero & doctos probaturos tantam breuitatem, nec futuram ingratam indoctis,vbi aſſueuerint,quin etiam boni conſulturos tantam temporis iacturam euoluendis prolixis commentariis,fuiſſe à nobis hac breuitate ademptam.

2. Interdum obſcuræ.R.facit id breuitas neceſſariò,ſed compenſatur hoc tam multis ſuprà recenſitis vtilitatibus.

3. Non certa ſemper interpretatio phraſis Heb. Chal. & Græ. R.& quis vnquam ita eſt interpretatus, vt nihil deſideraretur? Equidem ſum ſecutus Doctorum potiùs quàm meam ſententiam:nec enim magnam linguarum peritiam mihi arrogo;tantum iis operæ dedi quantum ſatis fuerit ad hanc prouinciam, quam ſuſcepi;ſcilicet,fideliter referendi quæ legeram apud peritiores,quamquam de meo nonnihil interdum addiderim.

4. Quædam relicta intacta.R.fateor, ſed vel quia facilia, vel adeò difficilia, vt maluerim fateri imperitiam,quàm impudentiam præferre, aut temeritatem.

5. Hebraicè,& Græcè plura fuerant ſcribenda.R.feciſſem ſic maius volumẽ, quod vitare inſtitueram.Adde,quòd defuit copia librarij,qui poſſet fideliter deſcribere. Denique deprehendimus tã ſæpè errari in iis à Typographis, præſertim abſente libri auctore,vt vel hæc pauca Heb.& Græc. ſcripta poſſint multa videri. Appoſuimus autem Latinis litteris, eadem præſertim Hebræa in gratiam imperitorum. Interdum etiam & Græca.

Optarim quidem quæcunque hîc deſunt,addi à viris doctis, & corrigi etiam, ſi qua ſunt emendatione digna, totúmque id opus à nobis rudius datum,ab iis perfectum reddi.Fecerint certè mihi rem gratiſſimam, tantùm abeſt, vt ægrè ſim laturus; quid enim malim quàm ſtudioſis optimè conſultum? vtinam edantur aliquando hæc quàm probatiſſima,nos autem (vt cum Paulo loquar) reprobi ſimus.

ORDO LIBRORVM
VETERIS TESTAMENTI.

Geneſis.	*Fol.1.*	*Eccleſiaſtes*	*191.*
Exodus	*13.*	*Canticum Canticorum*	*195.*
Leuiticus	*25.*	*Liber Sapientiæ*	*199.*
Numeri	*32.*	*Eccleſiaſticus*	*203.*
Deuteronomium	*41.*	*Iſaiæ Prophetia*	*223.*
Ioſue	*50.*	*Ieremiæ*	*249.*
Liber Iudicum	*54.*	*Threni*	*265.*
Ruth	*59.*	*Baruch Prophetia*	*268.*
Regum I.	*59.*	*Ezechielis*	*270.*
Regum II.	*68.*	*Danielis*	*286.*
Regum III.	*75.*	*Oſee*	*292.*
Regum IIII.	*82.*	*Ioëlis*	*301.*
Paralipomenon I.	*89.*	*Hamos*	*303.*
Paralipomenon II.	*96.*	*Habdiæ*	*307.*
Eſdræ I.	*103.*	*Ionæ*	*308.*
Eſdræ II.	*105.*	*Michææ*	*309.*
Eſdræ III.	*108.*	*Nahum*	*313.*
Eſdræ IIII.	*109.*	*Habacuc*	*315.*
Tobias	*112.*	*Sophoniæ*	*318.*
Iudith	*114.*	*Aggæi*	*320.*
Eſther	*116.*	*Zachariæ*	*321.*
Iob	*118.*	*Malachiæ*	*329.*
Liber Pſalmorum.	*131.*	*Machabæorum I.*	*331.*
Prouerbia Salomonis	*180.*	*Machabæorum II.*	*336.*

GENESIS, id eſt, GENERATIO.

Q. D. LIBER DE MVNDI CREATIONE.

Titulus hic,& quatuor ſequentium librorum à LXX. additi ſunt.

CAPVT I.

1. IN principio, id eſt, Ante omnia. Latini dicerent, Primum omnium.

Deus Heb.& hic, & alibi ſæpe Elohim אלהים,id eſt, Dij, quod quidam ad perſonarum diuinarum numerum referunt. Cælum, & terram. Per hæc duo etiam quæ in medio ſunt,elementa reliqua intelliguntur Creationis verò ordo hic fuit: 1° die creati cæli, & elementa;ſed nec perfecta omnia, nec diſtincta, aut ornata, vt poſtcà Itemque lux addita ſolis, ſeu ſol potiùs cælis additus 2°. Perfectum firmamentum.i cæli, in quibus ſtellæ, & planetæ. 3°. Separatæ aquæ à terra,productiq; terræ fructus. 4°. Facti planetæ, & ſtellæ, perfectuſque ſol. 5° Facti piſces,& aues 6° Beſtiæ, & Homo. Hæc mihi in tanta opinionum varietate planior viſa, & expeditior

2. Inanis,& vacua 70.inuiſibilis,& incompoſita, Chal.deſerta, & vacua.ſ.nec habitata, nec culta.id quod noſtra etiam lectio ſignificat. Super faciem abyſſi.i. ſuper aquas. Spiritus Dòmini.ſ Spiritus Sanctus.Hier.in qq.Heb. poteſt verò intelligi ſpiritus.i.aër, vel Angelus,ſecundùm Aug de Gen. ad lit.c.4. Ferebatur.ſ vt voluntas artificis ſuperfertur rei ſubiectæ ad operandum,ſecundùm Aug.de Gen ad lit c.4.Quidam verbum Hebræum מרחפת merachépheth vertunt, volitabat, ſeu incubabat.ſ.vt ſolet auis ſuper oua Super aquas.i.materiam illam informem, ſecundùm Aug.è qua.ſ.perfectiùs cuncta erant condenda.

3. Dixit. i. iuſſit. Hebr. Fiat. Hebr. ſit Lux, vel corporea, vel incorporea ſ. Angeli.Aug.No. ſecundùm Dio. lucem hanc fuiſſe ſolis primo die creati, & quarto perfecti. Et facta eſt Hebr. & ſuit.

4. Bona verbum Hebr.ſignificat etiam iucundam,& vtilem.Aug.interpretatur, vidiſſe, quòd eſſet bona i.placuiſſe ei

5. Appellauit i.appellari fecit, ſic dicitur domum ædificaſſe qui fecit ædificari.Aug.veſpere, & manè.i tranſacto die artificiali, & nocte.q.d. à manè vſque ad alterum manè. Dies ſ naturalis 24 horarum.Vnus,id eſt,primus Heb.

7. Super firmamentum. Quæ iſtæ ſint aquæ, incertum. Quidam putant eſſe cælum cryſtallinum.Alij nubiū aquas, quod mihi nō probatur.

11. Lignum i Arborem. Hebr.

14. Signa.ſ.ſerenitatis,tempeſtatis, &c. Tempora,ſ.veris, æſtatis,&c.

20. Aquæ. Nomine aquæ etiam aër craſſior intelligitur. Aug. 14.de Gen. ad lit. Animæ viuentis pro Viuens. Super.Hebr.voler ſuper.

21. Animam, pro, animal.ſic inſtà. Motabilem.i.natantem.

22. Benedixit, i.dedit fœcunditatem. Hebr. Creſcite i.fructificate. Replete terram. Id præceptum, iam repleta terra, non obligat.Tertul. lib.de monog. Cypr.lib. de hab virg. Hieron. 1. cont.Iouin.Aug de ſancta Virg.c.9.

24. Beſtias terræ,id eſt,feras.

26. Ad imaginem.& ſimilitudinem.i.valdè ſimilem. Hebr. Quidam tamen imaginem intelligunt ſecundùm ſubſtantiam, ſimilitudinem, ſecundùm gratiam, & virtutes.

29. Ecce,i ſanè, vtique. Hebr.

Qui me putab.t pauca notando dicere,cogitet,rogo, inſtituti mei rationem, qui non commentaria prolixa,ſed notationes,eáſque breues promiſerim.

Cap. II.

1. ORnatus.ſ. ſtellæ.
2. Septimo.ſ.excluſiuè.70.ſexto.ſ.incluſiuè.

Requieuit.i.ceſſauit à nouarum rerum conditione.Auguſt.

3. Et ſanctificauit,pro,id eſt,ſanctificauit,ſ.ad ſui cultum dedicauit. Hic apparet, iam inde à principio ſabbatum celebratum,quod etiam indicatur Heb.4. Quidam tamen id per occupationem dictum volunt: ſolum enim data lege ſanctum fuiſſe. Vide Exod. 16. Quæ creauit,vt faceret,pro,quæ creando fecit,70.quæ fecit.

4. Generationes,i.ortus. Die,i.tempore.

5. Homo non erat,i.Nullus erat.Heb.

6. Sed fons,pro, Fons autem.Quidam vaporem intelligunt. Aug. 5.de Gen.ca. 10.ait, fortè fontem,pro fontibus poſitum.

7. De limo terræ ſ.Puluis erat humectus. Auguſt.3.ciu. No.quòd Heb. legitur, puluerem de terra,i.ex puluere terræ.70.Puluerem accipiens è terra. Spiraculum vitæ, i. animam dantem vitam.Cyr.interpretatur,ſpiritum immortalem,& viuificum. In animam viuentem, quaſi dicat, cœpit viuere.

8. Plantauerat.ſ. die tertio. Paradiſum.i.Hortum. Italicè Giardino voluptatis à principio Heb.In Eden ad Orientem.Vide Iſa.37.Eze.27.

11. Phiſon.ſ. Ganges,Hier. in Gen. Heuilat, ſic dicta ab Heuila filio Iectan,filij Heber.

12. Bdelium,lapis eſt.Vide Num.11.

13. Gehon.ſ.Nilus.

14. Contra Aſſyrios.i.ad Orientalem Aſſyriæ plagam.

15. Operaretur.ſ. agricultura ,deliciosa, nòn laborioſa. Et cuſtodiret.ſ.ne quid faceret , quo mereretur expelli,vel vt Deus hominem operaretur,& cuſtodiret.ſ.iuuando, perficiendo, &c. Aug.lib.8.de Gen. No.quòd hanc ſecundam interpretationem Hebraica non admittunt , in quibus vox (illum) ad Paradiſũ planè refertur.

17. Comederis, &c. 70. Comedêtis ex eo. Morte moriemini. Morieris, pro,mortalis eris, ſeu morti obnoxius.No,quòd illo peccato mortuus eſt Adam quantùm ad animam , & meruit mortem corporis;itémque æternam corporis,& animæ Vide Auguſt.13.de ciu.c.12.

18. Dixit quoque, pro, dixerat quoque.ſ. die ſexto. Bonum,id eſt,conueniens.

19. De humo. id coniungẽdum cum animantibus ſolùm,non cum volatilibus. Quid.i.quomodo,ſeu quibus nominibus.

20. Adæ non inueniebatur,pro, Adam,ſeu homo non inueniebat.

21. Soporem.i.profundum ſomnum. 70. Ecſtaſim.i.mentis exceſſum,vt interpretatur Hier. in Gen.

23. Virago.Heb. Iſſa אשה q.vira ab iſc.איש i. viro.

24. In carne vna.i.velut caro vna , ſeu vnum corpus.

Capvt III.

1. SErpens,pro, ſerpens quidam. Loquitur enim de certo quodam ſerpente, vt apparet ex Hebr. articulo. Callidior.ſ.propter diabolum , qui per illum agebat. Aug.lib.11.de Gen. ex omni,pro,ex vllo,Hebr.

Ligno.i.arbore,q d.ex fructu arboris.

2. Veſcimur.i.veſci poſſumùs.

4. Morte moriemini.i. certiſſimè,moriemini.Hebr.

5. Oculi.ſ.mentis. Dij.i. Deus,vel Angeli.

7. Aperti oculi ſ. ad inuicem cõcupiſcendum. Aug.11.de Gen.Ad diſcernendum inter bonum, quod amiſerant;& malùm, in quod ceciderant. Aug.14.de ciu. cap.17. Oculi, non corporis, ſed mentis.Chryſoſt.in Gen.hom.16.Perizomata.i. cingula.

8. Deambulãtis.ſ.in forma hominis.Sic enim eis apparere ſolebat, vt quidam volunt. Ad auram. i. quo tempore ſolet ventus ſpirare. Ligni, pro lignorum.i.arborum.

14. Inter omnia,i. præ omnibus. Animantia. i. iumenta. Beſtias. i. feras. Super pectus, &c. i. omnes greſſus tui , nequitiæ erunt & fraudes. Hier. Et ſemen, pro, i.inter ſemen. Chal. Inter filium tuum, & filium eius. No. quòd mali,dicuntur filij diaboli. vnde Ioan. 8. Vos ex patre diabolo eſtis.

15. Ipſa Hier.in Gen legit, ipſum ſ.ſemen. & quidem ſi legas ipſe,idem eſt ſenſus:nam ſemen Hebr.maſculinum eſt.Solet autem interpres ſequi Hebræorum nominum genera. vide Sap. 1.Matth. 20. Not. quòd quædam Hebr.habent הוא ſeu היא quod idem eſt. ſ. Ipſa. & quidem multi antiqui legunt Ipſa, vide Chry. hom. 17. in Gen. Aug.2. de Gen. contra Man. c.18.& 11. de Gen.ad lit.c.36.Amb.de fuga ſec.c.7.

16. Ærumnas,& conceptus,pro,dolores conceptuum,ſ.geſtando fœtum,& pariendo. Poteſtate.ſ.etiam nolens:alioqui ante peccatum ſub poteſtate erat, ſed volens: nunc autem quàm multæ nòllent viris ſubeſſe,& oportet tamen?

17. Maledicta.ſ.ſterilitate, vt contrà, fertilitas dicitur benedictio. vide Hebr. 6. In opere tuo,id eſt,propter tuum peccatum Heb.& Chal. propter te.

20. Heua.i. viua,ſeu viuens. Hebr.chauah. Mater eſſet.ſ.futura.

22. Ecce Adam,&c Ironia eſt.

24. Cherubim.i.Angelos humana forma.

Cap. IIII.

1. COgnouit, &c. Sic ſolet ſcriptura copulam carnalem honeſtè ſignificare.

Poſſedi.Cain interpretatur poſſeſſio;ſeu poſſeſſus. Per Deum.i.Dei dono.Chal. coram Dño.

4. Reſ

4. Reſpexit ſ. ignem cælitus mittendo, qui ſacrificium conſumeret. Cyr. 2. in Gen. Hier. in Gen.

5. Ad Cain, ſ. ob odium in fratrem Iren. lib. 4. cap. 34.

6. Concidit. Demiſſus vultus triſtitiæ ſignum.

7. Nónne, &c. 70. Nonne ſi rectè obtuleris, nō autem rectè diuiſeris, peccaſti? Recipies. ſ. mercedem. Peccatum tuum, id eſt, pœna peccati tui. Erit, pro, ſit. Hebr. Sic in præceptis Decalogi futura pro imperatiuis Eius, ſ. peccati. Dominaberis, ſ. ſi velis, cum Dei gratia, vel futurum, pro imperatiuo.

8. Egrediamur foras: id ex 70. ſumptum (qui verterunt, egrediamur in agrum) Heb. deeſt, ſed ſubintelligitur.

12. Vagus, & profugus. 70. gemens, & tremēs.

13. Merear, pro poſſim impetrare.

14. Omnis qui, q. d. quiſquis hominum futurorum, quanquam nihil prohiber, etiam tum fuiſſe homines aliquot. ſ. Cain filios & fratres, & horum etiam filios. Vide Aug. 15 ciuit. c. 15.

15. Septuplum. i. grauiſſimè, omnis, pro, vllus Hebr.

16. Eden. ſ. Paradiſi.

20. Pater habitantium, &c. i. Primus inuentor artis habitandi in tabernaculis ad gregem paſcendum.

21. Pater canentium, &c. i. Muſicæ inuentor.

23. In vulnus meum, pro, vulnere à me inflicto.

23. Septuagies ſepties. i. multò grauior. Id verò dixit vxoribus timētibus, ne ob homicidium à ſe patratum occideretur, vt eſſent bono animo. Audiui doctum ſanè, & pium virum ita interpretantem, cùm malè audiret Lamech, quòd duas vxores duxiſſet, & illæ timerent, ne ei mali aliquid ea cauſa accideret, dixit? Numquid hominem aliquem occidi, vt vitæ meæ timere debeatis? ſi Caini occiſor grauiter puniendus eſt, quanto magis qui me occiderit?

26. Inuocare i. palàm colere; ſeu excellentiùs, quàm vulgus ſoleret.

CAP. V.

1. Liber generationis, i. enumeratio poſteritatis, eius. ſ. per quam Chriſtus deſcendit. Dei, pro, ſuam. Hebr.

2. Benedixit. i. fœcundos reddidit. eorum, pro, eius. 70. eius. Adam, pro, hominem, q. d. vtrumque hominem vocauit.

4. Filios, & filias. Horum non fit mentio, quia non ab eis Chriſtus.

22. Ambulauit cum Deo. i. ſanctè vixit. Hebr.

24. Tulit, fortè in Paradiſum terreſtrem. Auguſt. de Gen. ad lit.

27. Mortuus eſt. ſ. anno, quo cœpit diluuium. Hier.

29. Noë. i. requiem, ſeu quietem. conſolabitur, fortè, quia inuenit agriculturæ inſtrumenta, & artem.

32. Genuit, &c. Senſus eſt, poſt annum ætatis 500. generare cœpiſſe, habuiſſe verò hos tres filios. ſ. diuerſo tempore.

CAP. VI.

2. Filij Dei. i. Dei cultores. ſ. Poſteri Seth. Chryſ. in Gen. hom. 22. Filias hominum. ſ. impiotum, ex poſteris Cain. Chry.

3. Spiritus meus. i. vita, ſeu anima, quam ei dedi.

Caro. i. carnalis, ſeu voluptatibus deditus. Dies illius. i. Tempus ei ad pœnitendum datum ante diluuium: amputati autem 20. anni, quia pœnitentiam agere contempſerunt, ſecundùm Hier. in Gen. Puto ego nihil fuiſſe amputatum, ſed id Deum dixiſſe annis 120. ante diluuium, adeóque antequam Noë eſſet 500. annorum, etſi ſcriptura more ſuo poſteà narret, non enim ordinem ſeruat.

4. Potentes. i. robuſti. Famoſi i. celebres.

7. Inquit, pro, cogitauit, vel dixit. ſ. Angelis. vel Noë.

8. Inuenit gratiam. i. fuit gratus. Hebr.

9. In generationibus ſuis. i. inter homines ſui ſæculi. Cum Deo ambulauit, vide c. 5.

10. Iapher. Hunc quidam putant primogenitum, & Cham ſecundò genitum.

11. Corrupta. ſ. flagitiis. Terra, id eſt, homines. No. Chryſ. hom. 24. Terram vocari, quòd eorum opera terrena; vt aliquando carnem, quia carnalia.

12. Caro. i. homines.

13. Venit coram me, pro, ſtatui perdere. A facie illorum i. coram illis, pro, per eos, ſeu per illorum opera. Hebr.

14. Leuigatis. i. leuiſſimis, Heb. Gophor, quod eſt lignum leuiſſimum. Chal. cedrum vertit. 70. verò, quadrata. Deorſum, cœnacula, triſtega. pro inferiora, ſecunda, & tertia. ſ. tabulata; vel, deorſum, coniunge cum latere; cœnacula, & triſtega, pro cœnacula, quæ ſint triplicia, ſeu veluti tria tecta; nempe, infima, media, ſuprema.

15. Cubitorum. Cubitum Geometricum quidam intelligunt, qui continet ſex cubitos vulgares.

17. Ecce ego, pro, ego verò. Aquas diluuij. i. aquarum diluuium.

19. Carnis. non enim piſces.

20. Ingredientur tecum. Heb. venient ad te. ſ. Dei iuſſu, & Angelorum miniſterio.

CAP. VII.

1. In generatione, hac, id eſt inter homines huius temporis.

2. Mundis. Quæ munda eſſent, reuelauerat Deus, vel ea tali numero veneruur. Septena. Vnum erat poſteà immolandum, relinquenda

ſex ad prolem, & ſacrificia. Not. quòd quidam putant fuiſſe ex immundis duo tantùm. ſ. marem, & fœminam; ex mundis autem ſeptem, vt proximè dictum. Alij putant fuiſſe 14. ſ ſeptem mares, & totidem fœminas. Iuſtinus quidam q 43. ita ſentit, ſeu quiſquis eſt ille auctor. Item que ex immundis fuiſſe 4. ſ. duos mares, & duas fœminas, quia dicitur, bina, & bina, ſeptena, & ſeptena: quæ mihi opinio non probatur.

4 Dies ſeptem. ſ. ab ingreſſu, vel à præcepto de ingrediendo. Subſtantiam. i. animalia. De ſuperficie terræ Non.n. piſces qui in mari.

11. Menſe ſecundo. Quidam Aprilem putant, alij Octobrem. Septimo decimo. 70. viceſimo ſeptimo. Abyſſi, magnæ. i. aquarum, quæ ſub terra. Cataractæ, i. nubes, vnde veluti è feneſtris apertis imber deſcendit.

12. Quadraginta. ſ. vt poſſent agere pœnitentiam. Chry. hom. 24.

13. In articulo diei illius, pro illo ipſo die. ſ. decimo ſeptimo; ſeu potiùs, quo Deus præceperat. nam poſt eum dicũtur tranſiſſe 7. dies, deinde 17. die ruptos fontes, &c.

16. Deforis. ſ. claudens oſtium; aliter enim claudi non poterat, vel (vt quidam volunt) bitumine extrinſecùs contra aquas muniens.

17. Diebus. ſ. naturalibus.

Cap. VIII.

1 SPiritum. i. ventum. ſ. deſiccantem.

3. Euntes, & redeuntes, pro, eundo redeuntes, ſeu ſubinde decreſcentes. Itaque infrà dicitur, ibant, & decreſcebant. Redeuntes. ſ. ad mare per occultas venas Hier. in Gen.

4. Viceſimo. Sic 70. At Hebr. & Chal decimo. Et quidem ita legendum: nam à 17. die menſis ſecundi vſque ad 17. ſeptimi, dies ſunt 150 At 70. qui ſuprà verterant 27. coacti ſunt hic vertere 27. vt ille numerus. ſ. 150. dierum conſtaret: nam à 27. menſis ſecundi vſque ad 27. ſeptimi, dies 150.

7 Egrediebatur, & non reuertebatur. ſ. in arcam Hebr. ibat, & redibat. ſ. vltrò citróque volitans circa arcam. Not. quòd noſtra lectio ex 70. ſumpta eſt.

8. Ceſſaſſent i. eſſent imminutæ.

13. Primo. ſ Niſan, qui reſpondet Martio. Imminutæ. i exiccatæ.

21. Odoratus eſt, &c. i. Acceptauit tanquam rem ſuauem Chal. ſuſcepit Dominus cum beneplacito.

22. Cunctis diebus terræ, pro, quamdiu terra erit Requieſcent. i. ceſſabunt. ſ. vt tempore diluuij.

Cap. IX.

1. BEnedixit. ſ. dans fœcunditatem.

3. Quaſi olera. q. d. vt olim olera tradideram Not. Tertul. lib. de cib. Iud conceſſum nunc carnis vſum ad maiores vires propter culturam.

3. Cum ſanguine. i. niſi effuſo priùs ſanguine.

5. Sanguinem enim, &c. q. d. Nec verò puteris licere hominem occidere Sanguinem enim, &c. Vel eſt ordo inuerſus, & redditur ratio eius quod proximè ſequitur, ſ. quicunque effuderit, &c. quamquam ſi; enim, pro autem, ſcripturæ more poſitum eſt, facilis eſt ſenſus loci alioqui difficilis. Animarum. i. quo animæ in corpore viuunt. Requiram. ſ. vlciſcens. Beſtiarum. vide Exod. 21. Num. 28. 29. Fratris. q. d. etiam ſi frater ſit. Hominis, ſcilicet, occiſi à ſupradictis.

6. Fundetur, ſ. per iudicem. Chal. Fundetur ex ſententia Iudicis.

11. Terram. i. terræ habitatores.

12. Sempiternas. i. omnes.

13. Terram. i terram inhabitantia.

16 Eritque. Erat quidem etiam anteà, ſed non in id ſignum, in quod nunc deſtinatur à Deo. Sempiterni, i. perpetuò à me ſeruandi.

23. Retrorſum. i. gradu retrogrado, ſ. auerſa facie.

25. Chanaam, pro, Cham, ſecũdum quoſdam. At Chry. hom. 29. ait, non maledixiſſe patrem, quòd à Deo fuiſſet benedictus, ſed filium, vnde pater cruciaretur. Seruus ſeruorum. i. omninò ſeruus, vel infimus ſeruus.

27. Habitet in tabernaculis Sem. Videtur prædicere conuerſionem gentilium, qui à Iaphet, nam Iudæi à Sem.

29. Nongentorum. vixit vſque ad 58. annum Abrahæ ſecundùm Hebræos, at ſecũdùm Euſeb. vſque ad 69.

Cap. X.

1. HÆ generationes, pro, hi, quos genuerunt Natique, pro nati enim.

2. Gomer. Not. à Gomer Galatas ortos; à Magog Scytas; à Madai Medos; à Iauan Iones, ſeu Græcos; à Thubal Iberos; à Moſoch Cappadoces; à Thiras Thraces.

3. Aſcenez, ab hoc Rhegini; à Riphat Paphlagones; à Torgama Phryges.

4. Eliſa, ab hoc Æolides; à Tharſis Cilices; à Cetim Citij, ſeu Cyprij; à Dodanim Rhodij. Vide Hier. in Gen.

5. Diuiſæ inſulæ. i. Nati, qui varias tenuerunt inſulas ſ. maris mediterranei

6. Chus ab eo Æthiopes; à Meſraim Ægyptij, à Phut Libij, à Chanaam Chananæi.

7. Saba, ab hoc Sabæi; ab Heuila Getuli; à Sabatha Sabatheni, qui & Aſtabari; à Saba Arabes. Not hunc Saba per ש ſcribi ſuperiorem per ס. à Dadan Æthiopiæ populi. Vide Hier.

8. Potens. i. fortis, vel tyrannus.

9. Venator. i. oppreſſor innocẽtum, vt quidam interpretantur. Coram Domino, q. d. Deo inſpiciente, & ferente, vel Deo Iudice, q d verè.

10. Arach, quæ Edeſſa, Achad, quæ Niſibis, Chalane, quæ Seleucia, vel Cteſiphon. Hier. Senaar, id eſt, Babylonis.

11. Illa, ſ. Babylonis. Aſſur, ſ. filius Sem. Quidam tamen Niuum intelligunt, qui dicatur Aſſur, quòd Aſſyriis imperauerit, vel etiam Aſſur vocabatur. Ciuitatis, ſ. Niniue, Hier.

12. Hæc. ſ. Niniue.

14. Caphtorim. i. Cappadoces.

19. Laſa, quæ nunc Callirhoe Hier.

20. Filij i. poſteri. Cognationibus. i. familiis Linguis. i. idiomatis, ſ. variis. Generationibus, id non eſt Hebr nec Chal. nec apud 70.

21. Filiorum. Heber. i. Hebræorum. Ab hoc quidam putant Hebræos dictos. Alij ab Abraham, qui primus dictus eſt Hebræus. i. Tranſitor, quòd. ſ. Euphratem tranſiſſet, cùm venit in terram Chanaan. Videntur enim Chananæi ita illum cœpiſſe vocare ob cauſam dictam, ſicuti nunc dicimus Germanos, & Gallos Tranſmontanos.

22. Filij. i. poſteri. Ælam, à quo Æelamitæ in Perſide. Arphaxad, à quo Chaldæi; Lud; à quo Lydij; Aram, à quo Syri, quorum metropolis Damaſcus. Hier.

23. Huz. à quo condita Trachonitis, & Damaſcus, quam regionem 70. in Iob Auſitidem vocât, q. Huſitidem. Hul à quo Armeni; Gether, à quo Carij; Mes, à quo Mæones. Hier.

29. Diuiſa ſit terra, id eſt, variis linguis vſi terræ habitatores.

Cap. XI.

1. Labij vnius. ſ. omnes Hebræa lingua loquebantur.

2. Oriente. ſ. Armenia, vbi Arca ſubſtiterat.

3. Venite, pro agite dum.

5. Filij Adam. i. homines. Sic filius hominis. i. homo. Adam autem poſitum pro hominum.

7. Venite. Angelis dictum. per quos Deus deſcendebat, & operabatur. Aug. 16. ciu. c. 5.

9. Babel. i. confuſio, vel venit confuſio.

10. Generationes, id eſt, qui originem duxerunt, ſeu poſteri.

11. Filios, & filias: non nominãtur, quia Chriſtus non ex iis naſciturus.

12. Genuit Sale. Not. quòd 70. inter Arphaxat & Sale ponunt Cainan, magnumque annorum numerum, Vide Luc. 3. Itaque cogimur dicere, deeſſe aliquid in noſtra editione, quod mirum non eſt, cùm Matthæus in Chriſti genealogia aliquos omiſerit. Quamquàm dici poteſt, Hieronymum, cuius eſt noſtra editio, ſecutum Hebræa: quæ hic diminuta, vt alibi etiam. Vide Exod. 12.

28. Ante. i. coram. ſ. adhuc Thare viuente. Vr, ita dicta, quia in valle poſita. Vr enim vallis. vide Iſa. 24.

29. Duxerunt, pro duxerant. Ieſchæ. ſ. ſororis Melchæ. Hier. ait Sarai dictam eſſe Ieſcham. ſ. fuiſſe binominem. No oportere ſecundùm hanc opinionem dicere Aran fuiſſe maiorem natu quàm Abraham.

31. Haran. Hebr. Charan à fluuio Syriæ ſic dicta.

Cap. XII.

1. Dixit, pro iam verò dixerat. Vide Act. 7.

2. Benedicam tibi. i. cumulabo te bonis. Hebr. benedictus. i. fortunatus. Heb. benedictio.

3. Maledicam. i. puniam. In te. i. propter te. ſ. propter ſemen tuum, Chriſtum. Vide cap. 48. Cognationes. i. familiæ.

4. Egreſſus eſt. ſ. multo antequàm pater moreretur. Aug. 16. ciu. cap. 15. Not. quòd ex Vr dicitur exiſſe anno ætatis 52. ex Haran autem 75. viuo patre, quem ſubinde inuiſebat. Vixit enim pater poſteà 60. annis, quo mortuo nunquam rediit in Haran.

5. Poſſederant. Alij vertunt, acquiſierant, & id ſignificat verbum Hebræum. Animas. i. homines. Quas fecerant. ſ. gignendo, vel emendo ſeruos Chal. quas legi ſubiecerant.

6. Conuallem illuſtrem. ſ. Mambre, ſecundùm quoſdam. Alij vertũt, quercetum, ſeu planiciem Moréh. ſ. ſic dictã à Moréh Chananæo. 70. quercum excelſam. Chal. planiciem Moréh.

6. Chananæus erat, pro Chananæi erant.

7. Apparuit, ab hoc anno, quo Abraham cœpit peregrinari in Ægyptum, vſque ad exitum ex Ægypto, anni ſunt 430. de quibus Exod. 12. Act 7.

8. Contra Orientem, i. ad Orientem. Inuocauit ſ. precando.

10. In terra. ſ. Paleſtina.

12. Reſeruabunt. ſ. viuam.

13. Soror. Vide inf. cap. 20. nu. 12.

16. Bene vſi pro, benefecerunt.

19. Coniux tua. ſ. intacta. Chry.

Cap. XIII.

1. Auſtralem. ſ. reſpectu Paleſtinæ. A meridie, coniunge eum, reuerſusque.

6. Communiter. i. ſimul.

9. Coram te. i. in tua electione. Vide cap. 34. Siniſtram. ſ. eunti ad Orientem.

10. Venientibus in Segor. i. qualis eſt Ægyptus ea parte, qua itur in Segor. vel potius (ſic enim coniungendum) vniuerſa vſque ad Segor irrigabatur ſicut Paradiſus Domini, & ſicut Ægyptus, Chal. ad introitum Segor 70. donec veniatur in Segor.

11. Alterutrum à fratre ſuo. i. alter ab altero Hebr.

13. Coram Domino. i. Deo iudice. adeóque verè, ſeu Deo inſpectante, & interim ſciente.

16. Sicut puluerem.ſ.multitudine.

18. Mambre, ſic dicta à viro Mambre. Domino.i in honorem Domini.

Cap. XIIII.

1. AMraphel.ſ.Nembrod,ſecundùm quoſdam Senaar,id eſt, Babylonis. Ponti, Hebr. Chal. & 70. Ellaſar. Fortè Hieronymi tempore Pontus dicebatur. Ælamitarum, ſ. Perſarum. Gentium, Hebr. Goim, fortè Prouinciæ nomen,etſi alioquì Gentes ſignificet.

3. Syluestrem. Heb.deſertam,ſeu vaſtatam.

4. Receſſerunt. ſ.tributum negauerant.

5. Raphaim,ſ.Gigantes. Carnaim,iunge cum Aſtaroth. eſt autem locus in Arabia. Cum eis. Hebr.in Ham.& ſic vertit Hier.in Gen.vbi Zuzim,& Emim interpretatur,terribiles,& horrendos. In Saue. Alij vertunt in planitie.

7. Ad fontem. Alij vertunt, vt eſt Heb. ad Hen.Miſphat,i.iudicij,ſ prope petram,vbi Deus populum iudicauit,dicitur enim id per anticipationem.Hier. Aſaſonthamar, i. vrbe palmarum, nunc dicitur Engaddi,vbi balſamum, & palmæ. Hier.

10. Ceciderunt, ſ. ſeſe coniecerunt in puteos, nam poſteà fit mentio Regis Sodomorum, niſi intelligatur nouus alius creatus.

14. Numerauit. Alij, armauit, vel, duxit in prælium. expeditos, i. inſtructos, & aſſuetos militiæ. Dan, eſt vnus è fontibus Iordanis, alter enim Ior, non longè diſtans, vnde Iordanis dictus.Hier.

15. Sociis.Alij,copiis.

18. Melchiſedech. Hunc Hæbræi dicunt eſſe Sem,filium Noë, & vixiſſe vſque ad Iſaac Hier. in Gen. Salem, i. Hieruſalem, quæ priùs Salem dicta. Hier. in Gen. Non Ieruſalem, ſed Salem, de qua Gen. 33. Hier. epiſtola 126. Erat enim, q.d.protulit, vt offerret in ſacrificium Deo,tanquam eius ſacerdos.

19. Deo, i. à Deo, vel apud Deum. Chal. coram Deo.

20. Dedit. ſ. Abraham ipſi Melchiſedec. omnibus,ſ.hoſtium ſpoliis.

21. Animas.i.homines.Hebr.

22. Leuo,&c.i.iuro per Dominum.

23. Caligæ.i.calceamenti.

24. Iuuenes.i.ſerui mei.Accipient. ſ. ſi volent.

Cap. XV.

1. FActus eſt ſermo Domini. i. locutus eſt Dominus Hebr.Magna,ſ.erit.

2. Filius procuratoris.&c. quidam vertunt, filius procurationis, ſeu diſpenſationis. i. diſpenſator domus meæ. Chal.Filius domus meæ. 70. Filius Maſech vernaculæ meæ, Theódotio vertit, teſte Hier. vt nos legimus. Eliezer. ſ. hæres meus erit. Ab hoc quidam dicunt conditam Damaſcum, eius nomine appellatam. Vide tamen ſupr.cap.10.

3. Semen.i filios.

5. Stellas. ſ.noctu fuerat facta viſio. Sic erit, ſcilicet innumerabile.

6. Reputatum.i.imputatum, q.d.habitus in eo iuſtus apud Deum.

9. Et columbam.Hebr. & pullum colũbarum.

10. Altrinſecus.i.hinc inde.ſ.ex oppoſito.

13. Scito prænoſcens.Heb.ſciendo ſcias,i.certò ſcias. Hebr. quadringentis.ſ. computandis à quinto anno Iſaac, quo domo pulſus eſt Iſmael. Not. quòd Chal. Cant.2. ait Deum propter merita patrum abbreuiaſſe id tempus, minuiſſeque 190.annos.

14. Iudicabo,id eſt,puniam.

16. Generatione quarta. ſ. ab ingreſſu in Ægyptum, Eſt quidem Naaſſon quartus à Phares qui cum patre Iudæ ingreſſus eſt.

17. Inter diuiſiones. ſ. loco Dei, more fœderis, tranſibant enim, fœdus facientes inter diuiſiones hoſtiæ quaſi dicerent, ita ſecemur, ſi pactum violabimus. Vide Ierem.34.

18. Fluuio Ægypti. ſ. qui Ægyptum ſeparat à terra Chanaam, & prope Rhinocoluram vrbem in mare influit.Vide Iſa.27.

Cap. XVI.

1. COncluſit, id eſt, ſterilem fecit. Nota quòd tunc erat 76.annorum.

6. Manu,id eſt,poteſtate.

7. Sur.i.quâ itur in Sur, & inde in Ægyptum, quò illa nempe Ægyptia,feſtinabat.Hier.

8. A facie Sarai.i.propter Sarai.Hebr.

11. Afflictionem. i. orationem in afflictione factam.

12. Manus eius,&c.ſignificat, poſteros eius,ſ. Saracenos incertis ſedibus vagos, impugnaturos omnes, & ab omnibus impugnandos Hier. è regione,q.d.neminem timens.

13. Vocauit, pro inuocauit. Chal. orauit in nomine Domini. Tu, ſubaudi dicens. Qui vidiſti me. Alij, qui vides me. Chal. videns omnia. Poſteriora,id eſt,tergum.ſ.recedentis.

14. Appellauit.ſ.Angelus, vel Abrahã, vel aliquis alius.Eſt enim Heb. verbum maſculinum.

Cap. XVII.

1. AMbula coram me. i. da operam, vt mihi placeas.ſic Pſal. 114.Placebo Domino.vbi Hebr.Ambulabo coram Domino.

5. Abraham Ab אב pater rab רב Multùm Hamon המון multitudo.

7. Generationibus ſuis i. temporibus ſuis, ſeu ætate ſua. Vt ſim Deus, &c. Id erat pactum. ſ. vt colerent tanquam Deum, Deuſque illis benefaceret. ſeu, quod eodem recidit. Ipſe illorum eſſet Deus,& illi eius populus.

10. Pactum.i.ſignum pacti.Vide paulo pòſt.

14. Delebitur. q. d. non cenſebitur de populo,

vel dignus eſt morte. Vide Num. 19. Aug. con. Pelag.& Celeſt.interpretatur, peribit ob peccatum originale morte æterna. Pactúm.ſ.de ligni prohibitione in Paradiſo. Aug. 2. de nup. Irritum fecit.i.neglexit. Aug.16.ciu.ca.17.ait, quando in Adam peccauit, irritum feciſſe.

15. Sarai i. principem meam, ſeu dominam meam. Saram.i. principem, ſeu dominam.

16. Ex eo.ſ.filio: vel pro, ex ea.ſ.Sara.Hebr.& Chal. ex ea.70.ex eo.

17 Putáſne. Id dixit ex incredulitate. Hier.3. cont. Pelag. Alij ex admiratione dictum putant. Vide cap. 18.

18. Coram te.i.te illius vitam approbante.

19 Iſaac.i.riſum, quia riſit Abraham. Hier. diceret potiùs, quia parentibus lætitiam attulit eius natiuitas. Pactum.ſ.de Circumciſione, vel potiùs de Chriſto ex eo naſcituro; quanquã id etiam per circumciſionem ſignificabatur: vel. illud, de quo ſuprà num.7. in cuius ſignum data circumciſio.

21. Ad Iſaac. quaſi dicat, Naſcetur Chriſtus ex Iſaac, non ex Iſmaele.

22. Aſcendit Deus. i.Angelus diſceſſit.ſ.in cælum vnde venerat.

C A P. XVIII.

1. FEruore diei, cùm, ſ.peregrini ad hoſpitia ſolent diuertere.

2. Adorauit in terram.i.ſe, demiſſa in terram facie incuruauit, reuerentiæ cauſa, more Orientalium.

3. Domine, vel ſingulare pro plurali, vel myſterium Trinitatis indicatur, quam illi repræſentabant; vel vnum ex illis alloquitur.

4. Arbore.ſ. quæ erat ante tabernaculum.

9. Dixerunt, pro, dixit vnus illorum.

10. Vita comite. quaſi dicat, viuente te, & vxore. Chal. quo vos eritis viui. Vide 4.Reg.4. num.16.

11. Muliebria, id eſt, menſtrua.

14. Condictum.q.d. vt prædixi, ſeu promiſi. eodem tempore.ſ.ſequentis anni.

15. Sed riſiſti. Redarguit Dominus riſum Saræ, quia dubitationis fuit; non Abrahæ, quia admirationis, & lætitiæ. Auguſt.

16. Deducens eos remãſit vnus Angelus cum Abraham, duo Sodomam miſſi. Aug in Gen.q. 3. Not. quòd qui manſit, Deus erat, ſecundùm Iuſtinum in Tryph.& Epipha. in Ancor.ſ. Deum repræſentabat.

18. In illo.i.per ſemen illius, ſ.Chriſtum.

19. Faciant iudicium, & iuſtitiam i. rectè & iuſtè viuant. Heb. Propter Abraham. Heb. ſuper Abraham.

21. Sciam.ſ.quomodo res habeat, vel qua pœna puniendi ſint. Not. quòd loquitur Deus humano more: nam ab æterno omnia ſcit.

27. Et cinis. id addidit, quia nomen terra honeſtum quodammodò videbatur. Chry.

33. Abiit Dominus.i. ille Angelus, qui loquebatur cum Abraham (alij n. duo Sodomam abierant) Deúmque repræſentabat. Ideóque etiam ſup. Dominus dictus.

C A P. XIX.

2. PVeri, id eſt, ſerui.

5. Cognoſcamus eos. i. rem cum illis habeamus.

8. Educam. Putauit oblatione hac furorem populi placandum, nec illum acceptaturũ quod offerebatur. Chry. hom. 43.

11. Qui foris erant. Heb. qui erant ad oſtium. Cæcitate 70. ἀορασίᾳ, q.d. auidentia, qua.ſ.aliqua videntur, alia non videntur. Sic qui percuſſi ab Eliſæo, & diſcipuli Lucæ 24. Aug. in Gen.q.43.

14. Ludens, q.d. non ſeriò.

15. Scelere, id eſt, ſceleris punitione.

16. Diſſimulante. Heb. tardante. Parceret, id eſt, vellet eripere.

17. Reſpicere poſt tergum. Id Lucæ 9. pro pœnitere accipitur; at hìc propriè accipitur. Circà regione. Hebr. planitie.

19. Magnificaſti miſericordiam. i. maxima vſus es erga me miſericordia. Nec poſſum, &c. turbatione timoris Deo non credidit, ſic & filias voluit proſtituere. Aug. in Gen q.44.

22. Segor. i. parua Hebr. Tſohar צוער

24. Pluit Dominus à Domino, i. filius à patre. Aug. locut. Gen.c.30.& in Gen.q.59. A Domino. i. à ſe. Hebr. Hæc ſubuerſio dicitur à quibuſdam facta anno 51. à confuſione linguarum.

26. Poſt ſe.i. poſt tergum. Hebr. poſt eum.i. auerſa à tergo viri, quem ſequebatur. Chal. poſt ſe. 70. retrorſum. Salis ſ. metallici, qui eſt duriſſimus. Eſt quidem ſal ſapientiæ ſymbolum, & hic poſitus ad inſipientium admonitionem.

27. Steterat.ſ. ſæpe interrogans Deum.

28. Fauillam. Alij vaporem, vel fumũ vertũt.

35. Concubuerit. Hebr. accubuerit.ſ. filia, vt ſuprà.

38. Ammon Hebr. Ben Ammi עמי בן. i. filius populi mei.

C A P. XX.

1. INde.ſ. à conualle Mambre.

2. Dixitque.ſ. interrogantibus, quæ eſſet.

3 Morieris.ſ. niſi reddideris vxorem, vt infrà declaratur.

5 Simplicitate.ſ. non putans me malefacere.

6. Cuſtodiui i. prohibui.

8. De nocte i ſummo manè.

12. Filia patris, i. neptis.ſ erat filia Aram, qui natus ex alia, non matre Abraham. Quidam putant filiam Thare ex alia vxore ~o Soror ex patre, & non ex matre. Vide Hier. cont. Heluid. & ſup. cap.11.

13. Miſericordiam, id eſt, beneficium, ſeu gratiam.

tiam.70. inſtitiam Vide etiam cap.ſeq.num,13.

15. Coram vobis, id eſt. in veſtra electione. Quaſi dicat, videtis terram, eligite quod placet.

16. Velamen oculorum, id eſt, defenſionem pudoris, quod.ſ. te intactam viro tuo reddideris. Dicuntur quidem oculi pudoris ſedes. deprehenſam.ſ. in errore.

18. Concluſerat.i. ſterilem reddiderat.

CAP. XXI.

6. Riſum, id eſt, gaudium, ſeu lætitiam. Corridebit, id eſt, congaudebit, congratulabitur.

7. Abraham.ſ.dicenti, vel pro, de Abraham.

9. Ludentem i.irridentem. Quidam vertunt, laſciuientem. Hier.interpretatur, ſuper primogenitura contendentem.

12. In Iſaac, &c.quaſi dicat, per Iſaac habebis poſteritatem promiſſam, eâque te patrem dicet.

14. Eius.ſ. Agar puerum,ſ.18.annorum, Iſaac enim tunc erat 5.annorum: natus autem fuerat in Geraris, cùm Iſmael eſſet 13.Hier.in Gen.

17. Quid agis? Heb. Quid tibi eſt?

23. Miſericordiam. 70. iuſtitiam. Vide ſup. cap.30. num. 13.

31. Berſabee i. Puteus iuramenti, vel puteus ſeptem. Iurauit ſub. & propter ſeptem aquas; vtrumque enim eo nomine ſignificatur, vt proximè dictum. Vide infrà cap 26.

34. Colonus.i. incola.

CAP. XXII.

1. Tentauit, id eſt, probauit. Aug.in Gen. q.57. Adſum. Hebr. ecce ego, id eſt, eccum me.

2. Viſionis. Hebr. Moriáh.locus eſt, vbi templum à Solomone extructum. 70. excelſam. Chald.diuini cultus. Eſt autem Moriah myrrha Domini.

3. De nocte, id eſt, ſummo manè. Præceperat. Hebr.dixerat.

4. Tertio à Geraris ad montem Moriah, iter eſt dierum trium Hier.in Gen.

9. Oſtenderat.Hebr.dixerat.

12. Cognoui.i.feci, vt cognoſceres. ſic 1. Cor. 2.Non iudicaui me ſcire inter vos, &c.Aug.1. Tri. & 4. de Gen.

13. Tergum.ſ.ſuum.

14. Videt. Hebr. videbit, id eſt, prouidebit. Videbit. Hebr.videbitur.ſ.apparebit.ſ.Chriſtus. 70.viſus eſt.fortè præteritum pro futuro.

17. Stellas cæli. Id propter pauciores, firmiores, & clariores dictum eſt. At arenam maris propter multitudinem infirmorum, & carnalium, quæ tranquillo tempore quieta, aliquando tentationum, & tribulationum fluctib. operta eſt, & turbata. Aug. Portas.i. propugnacula. hæc enim ſolent eſſe in vrbium portis.

18. In ſemine.i.propter ſemen.ſ.Chriſtum.

21. Huz. de huius ſtirpe Iob deſcendit, non de Eſau Hier. in Gen Buz Ex huius genere ſecundùm Hebræos fuit Balaam, qui in Iob dicitur Elin, & primò erat ſanctus, & Dei Propheta.Hier.

22. Chaſed, à quo Chaſdim.i.Chaldæi Hier.

24. Roma.Hebr Reumah.

CAP. XXIII.

2. Arbee.i.quatuor.ſ.Adam, Abrahã, Iſaac, & Iacob, ibi ſepultorum.Hier in Gen.

4. Ius. Hebr. hæreditatem, ſeu poſſeſſionem. mortuum, quaſi dicat, funus.

6. Princeps Dei i. magnus princeps. Sic cedri Dei, montes Dei. Electis. i. ſelectis, vel q d. in eo, quod tibi elegeris. Prohibere poterit. Hebr. prohibebit.

7. Adorauit.ſ. gratias agens ſe coram populo incuruauit.

10. In medio filiorũ Heth.i.inter Hethæos.

15. Siclos. Siclus drachmas duas continet, adeóque pretium erat ſentorum 80. quamquàm erat & ſiclus drachmarum quatuor. Vide cap. ſeq.Quantum eſt hoc? quaſi dicat, tam vili vendo propter te.

CAP. XXIIII.

2. Subter femur. Sic olim iurabatur. Vide cap.47. Hier.1.cont.Iouin.Adiuraſſe ait in femore, id eſt, in Chriſto de eius ſemine naſciturο. Vide etiam Hier. in Gen. & epiſt. 140. Crediderim ego fuiſſe eo ritu ſignificatam ſubiectionem eius qui ſic manum ponebat. Itaque ſolitum fieri à ſeruis, & filiis. Vide inf.cap.47.

3. Adiurem.i. faciam iurare.

10. Nachor.i. in qua Nachor habitabat.

12. Occurre. i.exaudi me; vel, fac occurrere quod opto.

16. Et incognita, pro, id eſt, incognita, vel, nempe incognita.

18. Vrnam Hebr. manum.

21. Contemplabatur eam. Hebr. obſtupebat in ea.

22. Siclos duos, pro, drachmas duas, vt patet ex 70.& Heb.nempe ſiclum vnum communem. Nam ſiclus ſanctuarij drachmæ 4. Siclorum decem.Heb. & 70. decem aureorum.

23. Cuius es filia? Id anteà interrogauerat, vt patet inf.

27. Miſericordiam. 70. iuſtitiam. Vide ſup. cap.20. & 21. Veritatem.ſ. promiſſi q d. fideliter egit.

32. Deſtrauit. i. clitellas detraxit. Pedes camelorum, Heb.pedes ſuos.quod poteſt etiam ad camelos referri.

33. Panis.i. cibus.

40. In cuius conſpectu ambulo, i.cui ſtudeo placere.

41. Innocens eris à maledictione. Heb.mun-

dus eris à iuramento. i. abſolutus: quamquàm etiam verti poteſt, maledictione.

49. Veritatem. i. fideliter.

50. Sermo, id eſt, res hæc. q. d. à Domino factum eſt iſtud: ſeu hæc eſt voluntas Domini. No. quòd vtuntur nomine Iehoua. Id enim erat proprium Dei Hebræorum, etſi ipſi cum non colerent.

51. Locutus, id eſt, voluit, ſeu vult.

60. Portas. Vide cap. 22.

62. Auſtrali. ſ. Geraris.

63. Meditandum. Chal. orandum.

65. Pallium. Alij operimentum, vel peplum vertunt.

CAP. XXV.

1. Cethuram. Hebræi putant eſſe Agar, de concubina factam vxorem. Hier.

3. Aſſurim, &c. Nomina ſunt populorum.

6. Concubinarum. i. vxorum minùs principalium. ſ. ductarum ſine ceremoniis, quarum filiis non dabatur hæreditas, ſed munera.

8. Plenus dierum. i. qui ſatis diu vixerat. Hier. tamen interpretatur omne tempus vitæ eius diem fuiſſe, non noctem.

13. Eius. ſ. Iſmaelis.

16. Per caſtella, & oppida, Chal. in villis, & ciuitatibus. 70. in manſionibus, & tabernaculis, q. d. ita apud ſuos vocabantur.

18. Introeuntibus, id eſt, qua itur ad. Fratribus. i. filiis. Hier. in Gen.

21. Exaudiuit, ſ. poſt annos 20. Chry.

22. Perrexit, ſ. ad ſacerdotem. Chry.

23. Seruiet minori. Tempore Dauid Idumæi ſubiecti Iudæis.

26. Appellauit. ſ. pater, vel qui nomen impoſuit.

31. Primogenita. ſ. ſucceſſionem in principatu, velut patris in reliquos fratres; & ſacerdotio; & duabus bonorum partibus.

CAP. XXVI.

1. Terram, ſcilicet, vbi Iſaac habitabat. Acciderat, &c. Vide ſup. cap. 12.

3. Peregrinare in ea. Heb. peregrinare in terra hac.

4. In ſemine, id eſt, propter ſemen.

5. Ceremonias. Heb. ſtatuta.

9. Mentitus. Heb. dixiſti.

10. Potuit coire. Hebr. parum abfuit, quin dormiret.

11. Hominis huius. Heb. virum hunc, & eius.

12. Centuplum ſ. quàm ſeminauerat.

17. Torrentem. Alij vallem.

18. Fodit. ſ. in Torrente ſeu valle Geraræ.

19. Foderuntque ſ. ſerui Iſaac.

20. Calumniam. Alij contentionem. 70. iniuſtitiam.

21. Inimicitias. Sic etiam 70. Alij, odium.

33. Abundantiam. 70. & alij, Iuramentum ſ. legerũt per ש. At Hier. per שׂ & quidem veriùs. Quid enim ad aquæ copiam iuramentum? niſi dicas, duabus de cauſis Berſabee vocatam, & ob iuramentum, & ob aquæ abundantiam, ſ. vnius literæ pronunciatione mutata.

35. Offenderant, ſ. contendendo cum vtroque, vt indicant 70. vel non obediendo, vt Chal. indicat. Heb. irritabat.

CAP. XXVII.

2. Vides, quòd ſenuerim. Hebr. Ecce ego ſenui, & ignoro, &c.

4. Pulmentum, id eſt, cibos.

7. Coram Domino, id eſt, Domino approbante, & fauente.

8. Acquieſce, &c. Heb. Audi vocem meam in eo, quod præcipio tibi.

11. Piloſus, Heb. Sair שעיר vnde mons Seir

12. Inducat. Heb iudocam.

13. Iſta maledictio. Heb. Maledictio tua.

16. Nuda. Heb. leuitatem, ſeu læuorem.

17. Coxerat. Heb. parauerat.

19 Primogenitus. ſ. quantum ad ius ſucceſſionis, quod emerat.

23. Benedicens. i. cùm vellet benedicere.

27. Cui benedixit Dominus, i. qui à Domino refertus eſt variis floribus.

28 Rore, Videtur etiam pluuia intelligenda, & reliqua quibus terra è cælo fœcundatur. Pinguedine, i fertilitate, Et olei, non eſt Heb.

30. Vix Iſaac. Hebr. iam Iſaac. Et egreſſo. Heb. ſimul ac egreſſus.

34. Irrugiit. Hebr. clamauit. Conſternatus. Hebr. vehementer amaro.

35. Fraudulenter. Fraus quidem videbatur, ſed re vera myſterium fuit, Deo rem totam diſponente.

39. Benedictio tua. Hebr. Chal. & 70. habitatio tua.

40. Viues in gladio. i. eris vir bellicoſus. Excutias. Id factum ſub Ioram Rege Iuda. Vide 4. Reg. 8.

41. Luctus, pro, mortis in qua lugeri ſolet.

CAP. XXVIII.

1. Benedixit, i. bene precatus eſt.

2. Vade. Heb. Surge.

3. Et creſcere, pro, id eſt creſcere. Sis in turbas populorũ, i. habeas copioſam poſteritatem.

4. Pollicitus eſt. Heb. Chal. & 70. dedit. Auo tuo, Heb. Chal. & 70. Abrahæ.

8. Probans, i. intelligens. Non libenter aſpiceret. i. diſpliceret ei. Hebr. quòd malæ eſſent in oculis patris ſui, &c.

9. Nabaioth, ſ. primogeniti Iſmaelis. Vide ſup. cap. 25.

11. Qui iacebant. Heb. illius loci.

12. Scalam. Significabat hæc Chriſtum, cuius

ſummum & imum, diuinitas & humanitas. Angelos. Vide Ioan. 1.

14. Et in ſemine, pro, id eſt in ſemine.

18. In titulum. i. inſtar metæ, ſeu columnæ. Deſuper. Hebr. ſuper eius caput. i. ſummitatem.

21. Erit mihi, &c. i. colam Dominum, vt verum Deum.

22. Lapis. i. locus in quo lapis. Cunctorum. Si hic pecunia etiam intelligitur, offerret res quæ tantùm valerent, quãtum pecuniæ decima. Offeram. ſ. in ſacrificium.

Cap. xxix.

15. INdicauit, pro iam indicauerat.

14. Os meum, &c. i. conſanguineus meus es. Hebr.

17. Lippis. 70. infirmis. Alij, debilibus.

20. Pauci. ſ. leuis eorum labor, alioqui etiam breue tempus longum videtur amantibus. Aug. in Gen. quæſt. 88.

21. Vocatis multis amicorum turbis. Hebr. congregauit omnes viros loci.

25. Quid eſt quod facere voluiſti? Hebr. cur hoc mihi feciſti?

31. Aperuit vuluã, id eſt, fœcundam reddidit.

32. Ruben, i. videns filium. Humilitatem, id eſt, afflictionem.

33. Simeon, id eſt, audiens, ſeu exauditio.

34. Leui, id eſt, copulatus.

35. Confitebor, id eſt, laudabo, ſeu gratias agam. Iudam, id eſt, confeſſionem.

Cap. xxx.

2. PRo Deo. i. Deus.

3. Super genua, q. d. quod vbi pepererit, in gremio ponam.

6. Iudicauit mihi. i. cauſam meam egit. Dan. i. iudicans, ſeu iudicium.

8. Et inualui, pro, imò inualui. i. præualui. Nephtali. i. comparationem, ſeu æquiparationem.

9. Tradidit. Hebr. dedit in vxorem.

11. Gad. i. felix.

13. Omnes mulieres. Hebr. filiæ. Aſer. i. beatitudo.

14. Mandragoras. Sunt herbæ poma, magnitudine auellanæ, flaua, & pulchra, radix forma humana. Vide Cant. 7.

18. Iſſachar. i. merces.

20. Dotauit dote, pro donauit dono. Zabulon. i. habitans, ſeu habitaculum.

22. Aperuit vuluam. i. fœcundam reddidit.

23. Opprobrium. ſ. opprobrio olim erat ſterilitas.

24. Ioſeph. i. augmentum.

27. Inueniam gratiam. q. d. ſi tibi charus ſum, mane apud me & conſtitue, &c.

28. Conſtitue, &c. q. d. Dic quam velis mercedem.

30. Iuſtum eſt, &c. Hebr. & nunc quando faciam & ergo pro domo mea?

32. Gyra, & ſepara. Hebr. Tranſibo ſeparando. Sparſo vellere. i. ſparſis in vellere maculis. Furuum. i. ſubnigrum. Alij fuluum legunt. Nã quòd ſecundùm Hebr. textum pactum fuit, vt quidquid in capris, aut hircis eſſet maculoſum, aut in ouibus & arietibus nigrum, cederet Iacob in mercedem; aut certè quidquid eſſet maculoſum in toto grege, & prætereà quod ſubnigrum in ouibus; Atque huc referenda quæ in lectione noſtra obſcurè dicuntur.

33. Reſpondebit, &c. q. d. apparebo iuſtus, nec fraude vlla vſus. Cras. i. poſtero, ſeu futuro tempore. Placiti. ſ. iuxta conuentionem ſoluendi.

35. Filiorum, pro, filiarum. q. d. generi, vel pro, nepotum. ſ. filiorum Iacob. Ita interpretor, vt ſeruem vulgatam editionem. Nam Hebr. planè videntur intelligi filij Laban.

37. Platanis. alij, caſtaneis.

38. Conciperent. Apparet hic quanta ſit imaginationis vis.

41. Primo tempore. ſ. Martio.

42. Serotina. ſ. Septembri, cum debilior fœtus.

Cap. xxxi.

2. HEri, & nudiuſtertius. i. anteà. ſ. fuerat.

7. Decem. i. multis.

13. Sum Deus. Not. Angelum ſe Deum vocare. ſ. loquitur Dei nomine.

15. Pretium noſtrum. i. quod nobis debebatur, pro viri noſtri laboribus.

16. Præcepit. Hebr. dixit.

20. Confiteri. pro indicare.

21. Amne. ſ. Euphrate, qui Meſopotamiam à Syria diuidit. Galaad, ſic poſteà dictus locus.

24. Viditque. i. ſenſit, vel audiuit. Nam Hebr. ſolum dicitur, Deus ei locutus in ſomnu.

34. Abſcondit, pro, abſconderat. ſ. anteà.

35. Conſuetudinem fœminarum. q. dicat, patior menſtrua. Sic deluſa, &c. Hebr. & ſerutatus eſt, & non inuenit idola.

36. Tumensque, &c. Hebr. nihil de tumore dicitur, ſed ſolùm quòd ſit iratus, & iurgatus.

37. Pone hic. i. profer in medium.

38. Idcircò Heb. iã, vel, ecce. Steriles non fuerunt. Heb. non fuerũt abortæ, ſeu abortum paſſæ.

40. Æſtu, iungendum cum die. gelu, iungendum cum noctuque.

41. Decem. i. multis.

42. Timor. i. Deus, quem timebat, ſeu colebat. Heri. i. heſterna nocte.

43. Filiæ. ſ. iſtæ.

45. Titulum. i. ſtatuam, ſeu monumentum.

46. Fratribus. i. affinibus, qui venerant cum Laban. Vide ſup. num. 23.

47. Vterque iuxtà, &c. Id additum ab interprete vt ſignificaret alterum Syriacè, alterum Hebraicè locum appellaſſe tumulum teſtis.

48. Galaad.

48. Galaad. Id Hebræorũ eſt. nam Syriacè Iegar Sahadutha Et adiecit Labã. Heb. & Mieſpa. i. ſpeculam. ſ. vocauit, quia dixit.

49. Dominus. Vide Iud. 17. num. 3.

50. Teſtis eſt. ſ. nobis ſeparatis. Aug in Gen. q. 99. Nullus, inquit, extraneorum, vel, Nullus Dei teſtimonio iungendus Hebr. Non eſt quiſquam nobiſcum En Deus teſtis inter me, & te. q. d. Vt omnes abſint, Deus certè ſemper teſtis erit.

52. Si aut ego, &c. Hebr. quod nec ego illum, tranſibo ad te, nec tu illum, tranſibis ad me, ad malum.

55. De nocte Hebr. manè, ſeu diluculo. ſ. ſummo manè.

Cap. XXXII.

4. FRater tuus, Heb. Chal. & 70. ſeru⁹ tuus.
5. Inueniam gratiam. i. gratus ſim.

10. Minor. i. inferior. q. d. indignus tot beneficiis in me tuis. Et veritate. i. fide promiſſorum. In baculo. i. nihil habens præter baculum. q. d. cum ſolo baculo.

15. Fœtas. Alij lactantes. Tauros viginti. ita 70. ſed Hebr. & Chal. Tauros decem.

20. Dixit. ſ. apud ſe. Sunt autem verba hæc Moſis, non autem ipſorum nunciorum.

21. Caſtris. ſ. loco quem Caſtra vocauit. Vide ſupr.

22. Maturè. Hebr. Chal. & 70. nocte.

25. Neruum. Hebr. curuaturam. 70. latitudinem. Emarcuit. Hebr mota loco ſuo, ſeu luxata. ſ. coxendix. i. os fœmoris, quod in iſchium inſeritur. i. in curuaturam, ſeu cauitatem oſſis ſuperioris, in qua, & vertitur.

26. Aſcendit. pro, oritur, ſeu, orta eſt. Benedixeris i. aliquid boni impertietis.

28. Appellabitur. ſub. tantùm Iſrael i. princeps cum Deo. Non eſt autem nunc impoſitum, ſed prædicitur imponendum. ſ. infrà ca. 35. Hier Contra Deum. i. in lucta cum Angelo, Deum repræſentante.

29. Quod eſt mirabile. Id non eſt Hebr. Chal. nec in 70. aut. Complut. Videtur huc irrepſiſſe ex Iud. 13. Benedixit. ſ. nomen mutando, vel bona precando, aut prædicendo.

30. Phanuel. i. facies Dei. Facie ad faciem. i. clarè. Salua facta q. d. nec tamen mortuus ſum.

32. Neruum femoris. i. contrahentem & mouentem femur. Obſtupuerit. Alij contractus fuerit.

Cap. XXXIII.

4. STringenſquè. Hebr & Chal. cecidítque ſuper. Fleuit. Hebr. fleuerunt.

10. Dei. i. Angeli.

11. Benedictionem. i. munus. omnia. ſ. mihi. q. d. qui me locupletauit.

14. Veſtigia eius. Hebr. veſtigia familiæ. ſeu gregis.

18. Salem. Ioan. 4. dicitur Sichar. Hic ſecundùm Hier. tradunt Hebr. ſanatum femur Iacob. Dicebatur hæc ciuitas tempore Hieronymi Neapolis.

19. Agnis alij, nummis, ſeu denariis. Vide Ioſ. vlt.

Cap. XXXIIII.

1. MVlieres. Hebr. filias.
3. Conglutinata q. d. vehementer amauit. Triſtemque. Hebr. puellamque, 70. virginemque.

10. In poteſtate veſtra. Hebr. coram vobis. Exercete. Hebr. habitate.

19. Inclytus. i. honoratiſſimus, ſeu præcipuus.

21. Cultoribus indiget. Id non eſt Hebr.

22. Vnũ eſt, quo differtur, &c Heb. Verùm in hoc conſentient nobis viri, ad habitandum nobiſcum, &c.

25. Simeon, & Leui. Hi principes, & auctores, ſed cum illis alij plurimi. Aug in Gen. q. 108.

28. Vaſtantes. Hebr. Chal. & 70. accipientes. ſeu rapientes.

Cap. XXXV.

1. VEſtimenta ſ. accepistis veſtibus mundis.
4. Eas ſ. ſimul cum idolis. Terebinthum, alij quercum.

7. Domus Dei. Hebr. El Bethel. i. Deus Bethel.

8. Debora, quæ. ſ. mortua Rebecca ſe ad Iacob contulerat. Radices ſ. eſt Bethel in monte ſita.

10. Iacob. ſub. tantùm. Vide ſupr. c. 32.

11. Creſce. ſ. poſteritate Et multiplicare, explicatio præcedentis. Et populi, pro, i. populo.

12. Dedi. i promiſi.

15. Vocans. pro, Iam verò vocauerat, vel iterum vocauit, ſicut & Deus bis ipſum vocauit Iſrael. ſ. ca. 32. & 35.

16. Venit verno tempore, &c. Hebr. Erat adhuc quaſi milliare terræ ad veniendum Ephrata, & peperit, &c. Chal. Cùm adhuc eſſet ſpatium terræ, vt ingrederetur Ephratam, &c. Vide 4. Reg. 5. vbi idem verbum Hebraicũ vertit Hier. electo terræ tempore. 70. vtrobique Hebraicum verbum poſuerunt, quaſi nomen proprium ſ. χαβραθα chabrata, quamquàm Hebr. eſt Chibrat.

19. Mortua. ſ. cùm eſſet. 36. annorum ſecundùm Hebræos. Iacob verò obiit cùm eſſet 97. annorum.

20. Titulum i. ſtatuam, ſeu columnam. Super. i. iuxta.

22. Concubina. i. vxore minùs principali. Vide ſupr. c. 25. & Iud. 19. 1. Paral. 1.

26. Nati in Meſopotamia. ſ. ferè omnes. Auguſt. in Gen. q. 117.

27. Arbee. ſ. id erat nomen ciuitatis. Vide ſuprà cap. 23.

29. Conſumptus, pro, conſummatus.i. perfectus, vel, q.d. deficiens præ ſenio.

C A P. XXXVI.

2. ADa. Hæc ſup. cap. 26. dicitur Beſemath Oolibama cap. 26. dicitur Iudith. Filij. Hebr. & Chal. filiæ at 70. filij. Quæ verior lectio, vt patet ex ſequentibus. Quamquam Heb. poteſt legi, filiam, vt referatur ad Olibama.

3. Baſemath. ca. 28. dicitur Maheleth. Eliphaz, de quo in Iob. Hier.

6. Habere poterat. Hebr. acquiſierat.

9. Edom.i. Edumæorum.

16. Filij Eliphaz. Hebr. Chal. & 70. Duces Eliphaz.

20. Filij Seir.ſ. qui ante Eſau principes erant. Hier.

24. Aquas calidas. Alij, mulos.ſ. iunctis equo, & aſina. Fortè legendum, equas.

31. Regnauerunt.ſ. poſt duces.

33. Iobab. Hunc quidam putant. Iob. At Hebræi dicunt, Iob eſſe de ſtirpe Nachor. Hier.

40. Hæc ergo. Hebr. & Chal. & hæc, 70. hæc Eſau.ſ. filiorum.

C A P. XXXVII.

2. SExdecim. Hebr. Chal. & 70. ſeptemdecim. Dicitur autem Iſaac tūc fuiſſe 167. annorum: Iacob autē 107. Accuſauit, &c. Hebr. detulit ad patrem infamiam eorum malam.

3. Polymitam.i. ex variis liciis, ſeu filis, adeoque diuerſorum colorum.

10. Num ego, & mater, &c. Id in Chriſto impletum. Aug. in Gen. q. 123.

20. Ciſternam veterem. Hebr. Chal. & 70. vnam ciſternam. Quid illi proſint. Hebr. quid erunt, vel, fuerint.

22. Veterem. Hebr. & Chal. hanc.

23 Talari. Hebr. ſua.

24 Veterem. Hebr. vacuam.

25. Stacten.i. myrrhæ liquorem.

27. Melius eſt, vt venundetur. Heb. Venite, & vendamus eum. Polluantur. Hebr. ſint in eum.

28. Triginta argenteis. Hebr. Viginti argenteis.ſ. ſiclis. 70. Viginti aureis.

34. Cilicio. Hebr. ſacco.

35. Infernum.i. inferos, vbi olim Patres, ſecundùm Hier. epiſt. 25. nunc limbus dicitur. Quidam tamen ſepulcrum intelligunt; Sed repugnat quòd dicit, ad filium meum.

36. Eunucho.i. principi, ſeu cubiculario. Vide c. 39. Militum. Hebr. coquorum.ſ. Sic vocat Scriptura milites, quòd more coquorum homines mactent. Alij carnifices putant ſignificari.

C A P. XXXVIII.

2. SVa. nomen eſt Chananæi illius, & non filiæ.

3. Vocauit.ſ. Iudas.

4. Vocauit.ſ mater, vt ex Hebræo conſtat.

5. Appellauit.ſ. illa. Quo nato patere, &c. Hebr. Chal. & 70. Et erat quādo peperit in Chezib. Videtur eſſe nomen loci. Quidam dicunt eſſe vrbem Palæſtinæ.

9. Non naſci. q.d. ſi naſcerentur, non ſuo, ſed fratris nomine vocandos.

12. Sua vxor. legendum, filia Suæ vxor. Opilio gregis. Hebr. eius amicus, ſeu ſocius. Eſt autem is, de quo in principio capitis huius.

14. Theriſtrum, veſtis genus. Quidam peplum vertunt, ſeu lineum velum, aut amictum.

17. Patiar. quod vis, ſi dederis. Heb. Si dabis.i. num dabis?

18. Armillam, alij pallium. Alij faſciam. & quidem armilla humerorum eſt ornamentum. Ad vnum igitur coitum. Hebr. ingreſſus eſt ad eam, &c.

20. Paſtorem. Heb. amicum, ſeu ſocium ſuum.

23. Certè mendacij, &c. Hebr. ne fortè ſimus in contemptum.ſ. ſi res euulgetur.

24. Et videtur vterus, &c. Hebr. Et ecce grauida eſt ex fornicatione.

29. Maceria.ſ. membrana, qua obuoluitur fœtus in vtero, quaque perrupta egreditur, Secundæ vocantur, quòd naſcētem infantē ſequantur. q.d. cur prior egreſſus es? Phares.i. diuiſio.

30. Zara.i. Oriens.

C A P. XXXIX.

1. EVnuchus. Alij, Princeps, ſeu, regius miniſter. Tales. n. eunuchi vocabantur, quòd ferè omnes eſſent eunuchi.

3. Dirigi.i. proſperari. Illius.ſ. Ioſeph.

6. Aliud nouerat, &c. q.d. Nulla de re ſolicitus erat, niſi de edendo, & bibendo, reiecta cætera cura in Ioſeph.

7. Poſt multos dies. Heb. poſt hæc.

9. Malum Heb. malum grande.

13. Et ſe eſſe contemptam. Hebr. & quòd fugiſſet forâs.

15. Quod tenebat. Heb. apud me. Sic & infrà.

16. In argumentū ergo fidei. Id non eſt Heb.

19. Nimiùm credulus. Nec id eſt Heb.

22. In manu.i. curæ, ſeu in cuſtodiam.

23. Nec nouerat, &c. q.d. nullam ab eo rationem exigebat. Dirigebat.i. ſecundabat.

C A P. XL.

1. DOmino ſuo.i. in Dominum ſuum.

4. Cuſtos carceris. Hebr. princeps militum. Tradidit.ſ. in curam.

5. Iuxta interpretationem ſuam. q.d. ita vt poſteà vtrique euenit. infr. vertit præſagium futurorum.

8. Nunquid non Dei? &c. q.d. poteſt Deus per aliquem interpretari.

16. Farinæ. Hebr. alba.

19. Caput tuum.i. te. In cruce. Heb. in ligno.

22. Vt coniectoris veritas probaretur. Hebr. ſicut fuerat eis interpretatus Ioſeph.

CAP. XLI.

1. FLuuium.ſ. Nilum.
2. Locis paluſtribus. alij, prato.
5. Culmo.i. frumenti calamo.
6. Vredine. Heb. euro.
12. Puer.i.iuuenis. Vide Ioan.21.
15. Sapientiſſimè conicere. Hebr. poſſe interpretari.
16. Abſque me, &c.q d. non ego, ſed Deus.
39. Sapientiorem. Heb. ſapientem vt te.
43. Secundùm.i. quo ſecundus à Rege vit, vehi ſolebat.
55. Saluatorem mundi. Alij Abſconditi Reuelatorem. Phutipharis. Non eſt is, de quo ſuprà ca 39. (etſi Hier. eundem putat) aliter enim Hebraicè ſcribitur.
46. Triginta. Anno præcedente mortuus fuerat Iſaac 180. annorum, cùm Iacob eſſet 120.
50. Sacerdotis. Chald. principis.
51. Manaſſe.i. obliuiſci faciens.
52. Ephraim. i. fructificationes. Paupertatis Heb. afflictionis.
54. Etiam. 70. autē. Fames. Heb. & 70. panis.
57. Vt malum inopiæ temperarent. Heb. quia inualuerat fames in omni terra.

CAP. XLII.

9. EXploratores eſtis. i. habemini. ſic Reg. 18. ipſe ſit Deus. i. habeatur Aug. in Gen. quæ. 139.
15. Egredimini. ſ. omnes. Vnum enim retinuit. Vide infrà.
25. In via, pro, in viam.
38. Quid aduerſitatis. Chal. & alij, mors. 70. ægritudo. Inferos. i. ſepulcrum.

CAP. XLIII.

5. NOn videbitis faciem meam. i. me. q. d. nullus ad me vobis aditus patebit.
6. In meam. Hebr. Cur in meam.
9. Suſcipio puerum. Hebr. ſpondeo pro illo. De manu mea. i. à me.
12. Et illam, pro; nempe etiam illam.
14. Ero. ſ. interim.
16. Victimas. Sic vocantur animalia, cùm occiduntur, etiam non cauſa ſacrificij.
21. Aperuimus, vnus aperuerat. Vide ſupr.
22. Non eſt in conſcientia noſtra. Hebr. neſcimus. Marſupiis i. ſaccis.
23. Pax vobiſcū. i. eſtote bono animo: nihil eſt periculi. Probatā ego habeo Heb. venit ad me.
25. Panem. abundat more Hebræo. Ponitur autem pro cibo.
31. Panes. i. cibos.
32. Prophanum. Hebr. abominabile.
33. Iuxta ætatem. ſ. vltimus ſedit.
34. Inebriati i. ſatiati. Sic Pſal. 64. Viſitaſti terram, & inebriaſti eam. Aug. in Gen. q. 144.

CAP. XLIIII.

7. VT ſerui tui Hebr. Abſit, vt ſerui tui.
9. Domini noſtri. i. tui.
10. Sententiam. ſ. paulùm moderatam. Mutauit enim mortem in ſeruitutem, eamque vnius ſolùm.
16. Iniquitatem. ſ. vendendo fratrem. vel q. d. peccata, ſeu, vnde puniat.
20. Ipſum ſolū, &c. q. d. is ſolus eſt ex illa matre relictus. Hebr. ipſe ſolus remanſit matri ſuæ.
21. Et ponam, pro, vt ponam. q. d. vt illum videam, vel ei benefaciam.
28. Et dixiſtis. Sic 70. Hebr. verò, & dixi.
29. Deducetis canos, &c. i. eritis mihi cauſa mortis, ſeu efficietis, vt præ mœrore animi moriar.

CAP. XLV.

4. CLementer. Id additum ab interprete, vt ſolet interdum, quædā ad maiorem ſententiæ expreſſionem.
5. Pauere Hebr. dolere, ſeu mœrore affici. Durum. Hebr. ira, ſeu indignatione dignum. q. d. Ne indignemini, ſeu conturbemini, aut cruciemini.
8. Patrem. i. inſtructorem, doctorem.
9. Hæc mandat Heb ſic dixit.
12. Quod os meum, &c. q. d. me, qui loquor, Ioſephum eſſe, vel me loqui materna lingua, vel ſine interprete.
18. Medullam. Hebr. pinguedinem.
22. Binas ſtolas Hebr. veſtes mutatorias, ſeu mutationes veſtium. nempe, cuique duas. optimis. Hebr. mutatoriis. Vide 4. Reg. 5. Zach. 3. vbi mutatoriæ, precioſas veſtes ſignificant. ſ. quæ ſolent mutando indui. i. depoſitis vilioribus. Quòd ſi dicas; Cur ergo proximè mutatoriæ binas ſignificabant? R. quia numerus pluralis ſaltem duo requirit. Et quidem 70. binas intellexerunt. Chal. tamen ſingulas. Argenteos. ſ. ſiclos.
23. In itinere. Hebr. pro patre ſuo ad iter.
24. Iraſcamini, pro, contendatis.
25. Quaſi de graui, &c. Hebr. diſſolutum, ſeu debilitatum eſt cor eius, ſeu (vt 70. verterunt) obſtupuit, & non credebat eis.
28. Et videbo, pro, vt videam.

CAP. XLVI.

4. TE. i. poſteritatem tuam, vel, oſſa tua. Super oculos. q. d. claudet tibi morienti oculos.
7. Filiæ. Hebr. filiæ eius; & filiæ filiorum eius
27. Animæ duæ His adde Iacob & Ioſeph. Sic fient 70. vt ſtatim dicitur. Septuaginta. 70. ſeptuaginta quinque. ſcilicet numerat etiam filios

Ephraim,& Manaſſe.

28. Geſſen.Hæc poſteà ſecundùm Hebræos dicta Tebais.

29. Fleuit.ſ.diu, vel multùm, vt Heb. indicatur, & 70.vertetunt.

34. Deteſtantur paſtores. ſ. quia mactant animalia,quæ ipſi colunt.

Cap. XLVII.

2. EXtremos. i. abiectiori aſpectu ſ.ne Pharao milites faceret. Eſſe.i.habitare.

7. Benedicens.i.ſalutem imprecatus.

9. Parui.i.pauci. Mali, id eſt, pleni malis, ſeu ærumnis.

10. Benedicto Rege. i. actis Regi gratiis, vel dicto vale.ſ.vbi ei bene fuiſſet precatus.

13. Orbe. Hebr. terra. Maximè. Id non eſt Hebr.

19. Pereunte cultore.Hebr.pereamus &c.

21. Populos eius. Hebr. & Chal. Indicatur, populum mutatum ab vna ciuitate in aliam.ſ.in ſignum,quòd nihil iam proprium haberent.

25. Salus noſtra,&c.Hebr.viuificaſti nos.

29. Sub femore.Vide cap.24. Miſericordiam, & veritatem.q.d.gratiam, ſeu beneficium, certum,ſeu bona fide.

31. Conuerſus ad lectuli caput. Hebr. ad, ſeu ſuper caput lecti.70. Super ſummitatem virgæ eius,ſeu ſuæ.

Cap. XLVIII.

2. COnfortatus.i.reſumptis viribus.

5. Mei erunt. i. ſuccedent mihi in terra promiſſa. Hier. Reputabuntur. ſ. vterque conſtituet ſuam familiam.Hier.

6. Nomine fratrum. q.d. In diuiſione terræ, comprehendentur ſub Ephraim,& Manaſſe.

7. Erátque vernum,&c. Hebr.erat miliare vſque ad Ephratam.Vide ſupr.c.35.

11. Non ſum fraudatus, &c. Heb. Non putabam me viſurum faciem tuam.

16. Benedicat. i. det felicitatem. Inuocetur, &c.q.d.dicantur filij mei,& Abraham,& Iſaac.

19. Maior. ſ. ex illo,Ioſue, & primi Reges Iſrael.

20. Benedicent,atque dicetur. Hebr. benedicet dicendo. q.d. cùm populus Iſrael fauſta precabitur, dicet.

22. Partem vnam. ſ. Sichem, quæ ob ſtuprum Dinæ acquiſita Iacob, vel agrum illic emptum. In arcu,& gladio.i.iure belli, ſeu pecunia multo labore parta.

Cap. XLIX.

1. NOuiſſimis. i.futuris poſt hanc ætatem, ſeu poſteà; id enim ſignificat phraſis hæc in ſcriptura.Itaque quod Ioel 2.dicitur,Poſt hæc Act.2.vertitur,in nouiſſimis diebus. Vide 1. Tim.4.& 2.Tim.3. Iſa.9.

3. Doloris. q.d. præcipua cauſa dolendi. ſ. ob peccatum tuum.Hebr.& Chal.roboris.Quaſi dicat virtutis generatiuæ primus fructus.70. principium filiorum meorum. Prior. ſ. iure primogenituræ,ſed id amiſit.ſ.duas partes hæreditatis, quæ datæ Ioſeph, & ſacerdotium, quod Leui, & regnum,quod Iudæ datum.Vide Deut.21.Chal. Tu accepturus eras tres partes.ſ. primogenituram,ſacerdotium,& regnũ,ſed non accipies,&c.

4. Effuſus. ſ.diſſolutione peccati. Sicut aqua. q.d.totus profuſus in libidinem. Creſcas. pro, creſces.i.excelles.

5. Fratres.i.ſocij. ſ. in ſcelere. Vaſa. i. inſtrumenta,ſeu arma.

6. Gloria.i.anima. Sic Pſal.56. Exurge gloria mea.Furore. i.ira. Virum, pro, viros. ſ.Sichimitas. In voluntate ſua.i.ſuos affectus ſecuti. Suffoderunt.i.euerterunt, ſeu vaſtarunt. Murum. i. vrbem Sichem.

7. Diuidam.ſ.ſparſi viuebant Leuit.& Simeonitæ,qui ferè Scribæ.

8. In ceruicibus. q.d. ſuperabis, ſeu ſubiicies hoſtes. Te.ſ.vt Regem,vel,Chriſtus hìc intelligitur,qui de tribu Iuda.

9. Catulus, pro, vt catulus. Ad prædam.Heb. à præda.

10. Donec veniat. Senſus eſt ſecundùm quoſdam. Numquam ſic auferetur, quin veniat,&c. vel. quod idem eſt,adeò non auferetur, vt etiam ex ea tribu venturus ſit omnium gentium Princeps,& quidem (donec) ſolet in ſcriptura talem habere ſignificationem. Quidam tamen ſic interpretantur, non regnaturum alienigenam ante Chriſti natiuitatem. Regnauit quidem Herodes anteà, ſed non legitimè,niſi ſecundo Chriſti anno, quo illum Iudæi in Regem ſuum volentes ſuſceperunt. Vide Philo. libr.2. de tempor.& Ioſeph.17.Antiq. c. 3. Qui mittendus eſt.ſ.Meſſias. Expectatio. ſ. expectabunt eius ſecundum aduentum.Iuſt.ora. ad Anton. Auguſt. 18.ciuit. cap.47.

11. Ligans, &c. Fertilitatem indicat ſortis Iudæ.q. d. Abundabit magnis vitibus, adeò vt poſſint ad eas Aſini alligari, eritque maxima copia vini, & lactis. In vino. i. in ſanguine. Tertull. con.Marc. lib. 4. Iuſti. or. ad Anton. Stolam.i. corpus, ſecundùm Tertul. vel fideles;ſecundùm Iuſtin.

12. Pulchriores,pro pulchri,ſeu rubicundi. Id enim ſignificat verbum Hebr. Vino. i. ob vini copiam. Lacte, id eſt, ob lactis, quo veſcitur, copiam.

14. Inter terminos.q.d.in medio aliorum.

15. Portádum.ſ.tributorum onus, id mallens, quàm bellis fatigati.

16. Iudicabit.q.d. Erunt iudices ex tribu Dan. Id in Samſone impletum.

17. Fiat,pro,fiet,ſeu erit. Coluber. i. vt coluber.q.d. erit in bello aſtutus. Quidam ad Anti-

chriſtum

chriſtum referunt ex tribu Dan futurum. Alij ad Samſonem.

18. Expectabo.ſ.ex aliâ tribu.

19. Prælıabitur. ſ. hoſtium exercitus. Ipſe. ſ. Gad. Accingetur. q. d. ſtrenuè pugnabit. Retrorſum.ſ.hoſtes in fugam vertens.

20. Regibus. i. quibus etiam Reges delectari poſſint,ſeu eſſe contenti.

21. Ceruus emiſſus. q. d. velox. Pulchritudinis.i.pulchra.q.d.erit fœcundus.

22. Diſcurrent.q.d.confluent puellæ ad videndam eius pulchritudinem.

23. Exaſperauerunt.ſ.hoſtes.q.d. habebit multos hoſtes: vel, de fratribus loquitur, à quibus eſt venditus. Iacula autem vocat aſma iniquitatis,quibus in eum vſi.

24. Sedit in forti. i. permanſit validus, ſeu victor euaſit. Vincula. ſ. è carcere ereptus eſt. Potentis.i.Dei.Paſtor.ſ. pauit patrem, & fratres. Lapis.i.firmamentum.ſ.ſuſtentans in fame.

25. Abyſſi. i.aquæ.q. d. ſolo irriguo. Et vuluæ. q.d.filiorum.

26. Confortatæ,id eſt, ampliores, quaſi dicat, Maior eſt benedictio, qua te benedico, quàm ea, qua ſum à patribus meis benedictus. ſ. me felicior eris. Veniret, pro, veniat, quaſi dicat, Duret vſque ad Chriſtum deſideratum à ſanctis. Fiant, id eſt, maneant, ſiue impleantur.ſ. benedictiones. Nazaræi, id eſt, ſeparati. ſ. cùm venditus eſt.

27. Lupus; pro, velut lupus. Spolia.ſ. hoſtium quos ſuperabit, vt ſolet lupus oues. Significat autem, vt lupus manè, & veſperi prædari ſolet, ita Benjamin ſæpe victoriam reportaturum de hoſtibus.

28. Omnes hi.ſ.capita ſunt.

29. Populum.ſ.qui in limbo.

CAP. L.

3. TRanſierunt. ſ. dum conditetur, tandiu enim durabat ille apparatus.

5. Adiurauerit.i.iurare fecerit.

10. Trans Iordanem. ſ. inter Iordanem, & Iericho; qui locus poſteà dictus Ioſ. 15. Bethagla. Hier. Magno, non longis lacrymis, ſed funeris ornatu. Hier. epiſt.25.

15. Memor ſit iniuriæ, quam paſſus eſt. Hebr. odio nos habeat.

17. Obliuiſcaris. Hebr. parcas, ſeu, remittas. Nos quoque.ſ.ſubſecuti fuerant nuntium, vt paulo pòſt dicitur: vel, id etiam per nuntium dixerunt, & poſteà venerunt. Seruo Dei, &c. Hebr. ſeruis Dei patris tui.

19. Dei poſſumus reſiſtere voluntati? Hebr. pro, Deo ego ſum?

20. Saluos faceret. Heb viuificaret.

23. In genibus.ſ.poſiti poſt natiuitatem.

25. Adiuraſſet.i.feciſſet iurare.

26. Centum decem.ſ.regnauit. 80.annis. Vide cap.41.

EXODVS, id eſt, EXITVS. ſ. EX ÆGYPTO.

CAPVT I.

1. DOMIBVS. i.familiis.

3. Benjamin. Præponitur aliis, quòd filij eſſent ancillarum.

5. Septuaginta. ſ. connumerando etiam ipſum Iacob.70.ſeptuaginta quinque. Vide Gen.46.

6. Cognatione ſua.ſ.proxima.Heb.Chal.& 70. generatione illa.i.hominibus illius ætatis.

7. Germinantes. ſ.in maxima copia, more piſcium, vt indicat verbum Heb. Terram.ſ.in qua habitabant.

8. Ioſeph. i.beneficia à Ioſeph in Ægyptum collata.

10. Expugnatiſque nobis. Hebr. pugnetque contra nos.

11. Magiſtros operum. Hebr. principes tributorum.70.præfectos operum. Rameſſes. 70. addunt, & On, quæ eſt Heliopolis. Tabernaculorum.i.repoſitoriorum.ſ.vbi reponebatur oleum, vinum, triticum,&c.Chald.theſaurorum.

13. Illudentes,& inuidentes.Id non eſt.Heb.

14. Terræ.i.agrorum,vt patet,ex Heb.Chald. & 70.

15. Sephora,&c. Hæ duæ præcipuæ, & velut ceterarum præfectæ erant. Aug. lib. con.mend. cap.16.putat obſtetrices illas fuiſſe Hebræas,cui fauet textus Hebr.

21. Ædificauit eis domos. i.dedit prolem numeroſam Hebr.

CAP. II.

1. VIr. ſ.Amram. Vxorem. ſ. Iocabed ſororem patris ſui,vel filiam patrui ſui. Vide cap.6.

5. Crepidinem alucı.i.fluuij littus. Papyrione. id eſt,carecto.

10. Adultum. i. grandiuſculum. Moſes. i. extractus, ſeu extractio. Not. fuiſſe vocatum nomine Ægyptiaco, quod Hebr. redditur Moſes, vt Ieſus, Latinè Saluator. Fuit autem Ægyptiacum Monios ſecundùm Hebræos.

11. Fratres.i cognatos ſ Hebræos.

12. Sabulo.ſ.fluuij arena.

14. Verbum iſtud i res hæc.Hebr.

16. Sacerdoti. Chal principi. Vide inf.c.18. & 2.Reg.20.

18. Iethro.Hebr.Rehuel.

21. Iurauit.Hebr.conſenſit,ſeu voluit.

22. Gerſan. Hebr.Gerſom.i. aduena, ſeu peregrinus.Eliezer.i.Dei adiutorium.

23. Operibus. i. ſeruitute. q.d.quo clamabant ob duram ſeruitutem.

Cap. III.

1. MOntem Dei. Sic poſteà eſt appellatus ob præſentiam, ſeu apparitionem Dei illic,aut ob legem à Deo illic datam.

2. Dominus.Hebr.Chal. & 70. Angelus Domini.

4. Dominus , vel in Angelo Dominus , vel Chriſtus ipſe , qui eſt magni conſilij Angelus. Aug.in Exod.q 3.

8. Fluit lacte , & melle. i. fertiliſſima eſt , & amœniſſima.

12. Immolabis.Hebr.ſeruietis,ſeu,coletis.

15. Memoriale.i per quod homines recordentur mei. In generatione, &c. i. in omnia ſecula.

19. Validam.ſ.coactus.

20. In cunctis mirabilibus. i. faciens opera mirabilia.

Cap. IIII.

2. VIrga.i.baculus.

5. Vt credant. ſ. facies id ſignũ coram eis.

9. His ſignis.ſ.cùm ea edideris coram illis.

10. Ab heri,&c. q. d. Nunquam eloquens fui. Et ex quo,pro,etiam ex quo. Impeditioris. Heb. quia grauis oris.i. impediti ſermonis 70. gracili voce.

12. Ero in ore tuo.i.te facundum reddam.

13. Quem miſſurus es. q. d. alium magis idoneum,qualem par eſt à te mitti.

16. Quæ ad Deum pertinent.q.d.conſules pro eo Deum.Hebr.tu eris ei pro Deo.

18. Iethro. Vocabatur (vt quidam aiunt) Iethro,Raguel,Hebal,Cinæus.Heber,Phutiel, Iether.

19. Dixit, pro, dixerat. Quærebant animam tuam .i.volebant te occidere.

20. Aſinum,pro,aſinos.

21. Reuertenti in Ægyptum. Hebr. cùm reuerſus fueris in Ægyptum. Indurabo. ſ. ſubtrahendo gratiam , Greg. 11. Moral. c. 5. Indurat Deus , dum cor obdurari permittit , non emolliendo per gratiam.

24. Dominus. Chal. & 70. Angelus Domini Occidere. ſ. ob omiſſam circumciſionem. Tetigitque. q d. proiecit præputium ad pedes Moſis. Sanguinum. q. d, Cauſa mihi es fundendi ſanguinis.

26. Dimiſit eum. ſ. Angelus , vel morbus, quo fuerat correptus,70.abiit ab eo Angelus. Ego ad Sephoram referrem , diceremque , tunc à Moyſe diſceſſiſſe ad patrem ſuum; niſi verbum eſſet maſculinum, quamquàm id interdum in ſcriptura pro fœminino vſurpatur,vt Eccleſ.1.

Cap. V.

1. SAcrificet. Hebr. & 70. feſtum celebret. Chal.ſacrificet.

4. Solicitatis.Hebr.ceſſare facitis.

17. Vacatis otio.Hebr.vacatis.

21. Fœtere feciſtis, &c.i. reddidiſtis nos abominabiles.

22. Cur afflixiſti. Non Indignatur , ſed inquirit,& orat.Aug.

Cap. VI.

3. IN Deo omnipotente. i. me Deum omnipotentem demonſtrans. Adonai. Hebr. Iehoua,ſeu Ieheue, vt quidam malunt.q.d.eum, qui eſt,ab Hauab הוה ſeu Haiab היה. i. fuit.q. d. non tam perfectè me oſtendi eis , qui ſim, quàm tibi.70.vertunt κύριος.i.dominus.

6. Ergaſtulo. q. d. oppreſſione Hebr.oneribus. Chal.tribulatione ſeruitutis. 70. ſeruitute. Seruitute.70. potentia. Iudicijs.i. ſignis , vel ſuppliciis.

8. Leuaui,&c.i.ſublata manu iuraui.

9. Opus duriſſimum.Hebr.duram ſeruitutem.

12. Incircumciſus labiis. i. lingua impedita, ſeu rudis in loquendo.

14. Ruben; &c. Tres tantùm Iacob filios enumerat, quia ſolùm ad tertium. ſ.Leui vult peruenire,ex quo Moſes, & Aaron.

16. Per cognationes ſuas.i.à quibus ortæ multæ familiæ.

20. Patruelem. i.amitam. ſ. filiam Leui , & ſororem Caath patris ſui, ſecundùm quoſdam. 70. filiam ſororis patris ſui.

26. Iſte eſt Aaron.Not.interdum præponi,quia maior natu interdum poſtponi; vt infrà, quia inferior dignitate.

29. Et locutus eſt,pro,ſic locutus eſt.

Cap. VII.

1. DEum. i. Dei vice. ſ. qui meo nomine præcipias, mineris , & punias. Propheta.i.interpres.

3. Indurabo. i. quam durum ſit demonſtrabo. Aug. in Exod.q.18. Vide ſup.cap.4.

5. Qui extenderim.Hebr.cùm extendero.

10. Tulitque. Hebr.proiecitque.

11. Et maleficos , pro , id eſt maleficos. ſ. incantatores.

12. Virga.i.coluber, in quem virga conuerſa. Not. ſic Corpus Chriſti dici panem in Euchariſtia , quia in ipſum panis conuerſus : vel potius, quia Chriſtus ipſe panis eſt viuus , vt ipſe ait

Ioan.6.

Ioan. 6. Virgas.i.dracones, in quos eorum virgæ conuerſæ.

13. Præceperat.Hebr.locutus fuerat.

18. Computreſcent. Heb. fœtebunt. Sic etiam infr. Quanquàm etiam verti poteſt, vt vertit noſter interpres. Bibentes. Hebr. vt bibant. q. d. non poterunt bibere, vt poſteà declarat, vel ægrè bibent.

22. Præceperat.Heb.locutus fuerat.

25. Septem dies, &c. q. d. Septem dies ſanguis durauit.

CAP. VIII.

1. SAcrificet.Heb.ſeruiat.

3. Reliquias ciborum.i. cibus, ſeu loca, vbi ciborum reliquiæ aſſeruantur. Chal. panaria.70. maſſas.

12. Condixerat.i.promiſerat.

13. Iuxta verbum.i.vt petebat.

14. In immenſos aggeres.Hebr. aceruos aceruos.i.aceruatim.

16. Ciniphes. Heb. verbum. quidam pediculos interpretantur.

18. Feceruntque.i.conati ſunt facere.

19. Digitus.i.virtus.

20. Sacrificet.Heb.ſeruiat.

21. Omne genus.i.miſturã, ſeu miſcellaneam. Quidam putant fuiſſe varia ſerpentum, & ferarum genera. Hebr. ſolùm legitur, miſtionem, nulla muſcarum facta mentione. ſ. varia erant animalia noxia. Chald. miſtionem beſtiarum. 70. Cynomyam κυνόμυιαν. i. muſcam caninam, & ſic infr.

24. Dominus. ſ. non Moſes, aut Aaron. Grauiſſima. i. valde noxia, vel (vt vertunt 70.) plurima.

26. Non poteſt.Hebr.non eſt rectum. q. d. non conuenit. Abominationes. Sic ſcriptura vocat Deos gentium. Moſes tamen apud Pharaonem non ſic dixit, ſed Deos, ſeu quæ colunt. Ægyptij arietem colebant inter cætera. Ea, quæ colunt. Hebr. abominationem. Chald. hic & ſup. vertit animal quod colunt Ægyptij.

29. Muſca.Heb.miſtio,vt ſuprà.

CAP. IX.

1. SAcrificet.Heb.ſeruiat.

3. Et ſuper pro.id eſt ſuper.

4. Poſſeſſiones.Chal.pecora.70.iumenta.

6. Animantia.ſ.pecora,quæ erant in agris.

8. Cineris,Alij.fauillæ.

14. Hac vice,&c.q.d.tandem abſoluam,teque, & tuos plagis conſumam.

15. Peſte.ſ.interfectis primogenitis.

16. Poſui te.ſ.in mundo,vel in Regno.

23. Diſcurrentia fulgura. Heb.Chal.& 70. diſcurrentem.

28. Dei.i.magna,vel à Deo miſſa.

32. Serotina erant. i. nondum in calamum aſſurrexerant.

34. Auxit peccatum. Hebr. addidit ad peccandum.i.peccare perrexit.

35. Præceperat. Heb. locutus fuerat. Per manum Moſis.i.per Moſen.Heb.

CAP. X.

2. NArres,pro narret quiſque veſtrum.

3. Subijci mihi.Heb. humiliari coram me. Sacrificat.Heb.Chal.& 70.ſeruiat.

4. Locuſtam,pro,locuſtas.

7. Scandalum.i.damnum,ſeu perniciem.

9. Dei noſtri.id à 70.additum.Heb,nobis.

13. Vrentem. Hebr. & Chal. Orientalem. 70. Auſtrum.

14. Innumerabiles. Hebr. valde graues. 70. valdè multæ.

15. Vaſtantes omnia Heb.& Chal.& obſcurata eſt terra.70.corrupta eſt terra.

22. Horribiles.Hebr.caliginoſæ.Chald. & 70. obſcuræ. q.d. denſiſſimæ, vt ſolent quæ fiunt caligine.

24. Sacrificate.Heb.ſeruite.

29. Non videbo.ſ.niſi me acceſſieris.

CAP. XI.

1. AIt.i.dixit.ſ.Pharaoni, antequàm expelleretur,vel ab eo iterum vocatus.

5. Sedet.i.ſeſſurus erat.

7. Mutiet. q. d.nullus clamor, aut perturbatio erit in hominibus, aut pecoribus.

9. Vt multa.i.vt ea occaſione multa.

CAP. XII.

2 MEnſis. ſ. Niſan, qui plerunque reſpondet Martio, atque hinc incipit annus Hebræis,quantum ad feſta(nam quantum ad alia à Septembri,ſeu Octobri. Vide Inf.c.23.) ſecundus dicitur Ijar. 3. Siuan, 4. Tammuz. 5. Ab. 6. Elul.7. Thiſri.8. Marcheſuan. 9. Caſleu. 10. Tebeth. 11.Sebath.12.Adar. Et quidem hos intelligit ſcriptura, cùm dicit menſe primo ſecundo, tertio,&c.Sunt autem illa nomina Chaldæa, quæ in captiuitate cœpta vſurpari. Alioqui aliis antè nominibus vtebantur, vt Abib.Exo. 13. Deu. 16. qui primus: nos illic legimus, Menſis nouarum frugum. At Heb. menſis Abib. & Zio, qui ſecundus,& Bul qui vndecimus, 3. Reg. 6.& Ethanim, qui ſeptimus. 3 Reg.8.Notandum verò, Hebræis annos Lunares fuiſſe, ſ. ſecundùm lunæ curſum, qui conficitur diebus 29. & horis 12. tantũ enim intercedit ab vna lunæ apparitione vſque ad alteram 12. autem horæ additæ ſecundo menſi faciebant eum 30. dierũ. Ita Hebræis ſemper alter menſis erat 29.dierum, alter 30. & quia deerant dies aliquot ad annum ſolarem, addebant ſpatio 19. annorum ſepties menſem vnum anno. ſ. 3.6.8.11.14.17.& 19.Ita anni lunares fiebant ſo-

laribus æquales. Incipiebat autem annus ſemper à luna propinquiori æquinoctio vernali, fereque conſtabat primus menſis parte Martij & Aprilis.

3. Decima, &c. Id præceptum ſolum ad illud primum Paſcha pertinebat, vt quidem aiunt. Itemque quod infr. dicitur de ſuperliminari & poſtibus tingendis ſanguine. Et domos, pro, id eſt, domos.

5. Macula. i. vitio. q.d. integer, cui nihil deſit. Heb. perfectus. Anniculus. i. vnius anni. ſ. non maior. Et hœdum. q.d. accipite, vel agnum, vel hœdum. Heb. ex ouibus, aut capris accipietis.

6. Ad veſperam. Heb. inter duas veſperas. i. inter occaſum ſolis, & obſcuram noctem. Vide Exod 30. Deut. 16.

8. Cum lactucis agreſtib. Cichoriam quidam putant, alij endiuiam. Heb. cum amaritudinibus. i. cum herbis amaris, vt vertit Chal & 70.

9. Crudum. i. non plenè aſſum. Pedib. Sic 70. At Heb. & Chal. cruribus. Inteſtinis. ſ. prius lotis, & abiectis fecibus.

10. Vſque manè. Hic 70. addũt, & os non confringetis (ſeu comminuetis) ex eo, quod citatur Ioã 19. Vnde apparet Hebræa nunc non eſſe integra. Reſiduum. ſ. oſſa. Aug. in Exod. q. 41. Heb. ſiquid reſiduum fuerit vſque manè.

11. Feſtinantes. ſ. ad cœleſtem patriam anhelandum. Greg. Phaſe Hebr. Peſach. Chald. Paſcha. Id quod eccleſiæ vſu retentum. Domini. ſ. percutientis per Angelum Ægyptios, vt infr. dicitur.

12. Et tranſibo, pro, quia tranſibo ſ. in Angelo Diis ſ. deiiciens. Dicuntur quidem illa nocte omnia deorum ſimulacra corruiſſe.

13. Vobis. i. in veſtram vtilitatem. Signum. ſ. Angelo percutiente.

14. Monimentum. ſ. tanti beneficij. Generationibus i. ætatibus. ſ. poſteritate Cultu. Hebr. Statuto. Sempiterno ſ. quamdiu lex durauerit.

15. Peribit. Vide Num. 19.

16. Ac ſolemnis. Heb. conuocatio. ſ. ſolebat in ſolemnitatibus populus conuocari. Exceptis, &c. q.d. licebit tamen cibum parare.

17. Azyma. ſ. in ſignum liberationis ab amaritudine ſpiritus.

21. Animal. Hebr. pecus. Phaſe. i. victimam Paſchalem.

22. Hyſſopi, vulgo, origanum. In limine Heb. in pelui. Chal in vaſe. 70. ad Ianuam. Vſque manè, ſ. ſponte ob aliquam incidentem cauſam. Coacti quidem poſtea ſunt ab Ægyptiis noctu abire.

23. Percuſſorem. ſ. Angelum malum vt indicatur Pſal. 77.

24. Legitimum. i. ex lege ſeruandum. Hebr. ſtatutum.

25. Ceremonias, id eſt, ritum. Heb. ſeruitium, ſeu cultum.

29. Sedebat, pro, ſeſſurus erat. Captiuæ. Sic etiam Chal & 70. Alij, captiui.

30. Domus. ſ. vbi eſſet primogenitus, vel, hyperbole eſt, pro, ferè domus.

32. Benedicite mihi. i. orate pro me.

34. Conſperſam. ſ. aqua. q.d. maſſam.

36. Spoliauerunt. ſ. pro, mercede eis debita ob operas Tertul 4 cont. Marc.

37. Soccoth. i. tabernacula, quòd ibi primùm tabernacula tetendiſſent. Hier. epiſt. 127.

39. Nec pulmentum &c. Hebr. nec ſibi cibos parauerant

40. In Ægypto. 70. in Ægypto & in terra Chanaam 430 annorum. ſ. cõputandorum à tempore, quo Abraham cœpit in Ægypto peregrinari.

41. Eadem die. i. ipſa die, de qua ſup.

42. Domini. Hebr. Domino. q.d. feſta in Domini honorem.

43. Religio. Hebr. lex, ſeu ſtatutum. Chald. ritus. 70. lex.

45. Aduena & mercenarius. i. alienigena qui apud vos diuerſatur, aut operas ſuas locat.

CAP. XIII.

1. Sanctifica, id eſt, conſecra. Omnia. ſ. primogenita.

5. Introduxerit, &c. ſ. ante id tempus lex hæc illos non obligat.

8. Hoc eſt Hebr. ob hoc.

9. Et vt. Hebr. & Chal. & 70. vt.

10. A diebus in dies. i. quotannis, vel ſemper.

12. Separabis Sic etiam 70. At Heb adduces.

13. One. ſ. immolanda pro aſino, qui erat immundus. Pretio redimes ſ. niſi eſſet Leuita. Redimebatur autem quinque ſiclis vt dicitur. Nu. 3.

14. Cras, id eſt, futuro tempore.

16. Appenſum quid. Hebr. frontale, quaſi dicat fronti appoſitum.

21. In columna, &c. Erat inſtar columnæ & nubes, & ignis.

CAP. XIIII.

2. Reuerſi, id eſt, reflectentes. Quæ eſt inter. Heb inter. Contrà, id eſt, ante, ſeu è regione Sic infr. num. 9.

3. Coarctati. Hebr. concluſi, vel perplexi. 70. errant.

4. Glorificabor. i. glorioſus apparebo.

6. Currum. ſ. ſuum. olim è curribus pugnabãt.

8. Excelſa. q.d. cum magna Dei potentia, animique audacia, & alacritate.

9. Veſtigia præcedentiũ. Heb. poſt eos. Erant io, pro, acceſſerunt propè.

12. Recede à nobis. Sic etiam Chal. At 70. dimitte nos.

13. Magnalia quæ. Hebr. ſalutem, quam. Videbitis. ſ. viuos.

15. Dixitque, pro, dixerat anteà, ſcilicet, orãti. Clamans. ſ. corde clamabat.

19. Poſt tergum.ſ.ſequens:vel iunge cum, dimittens.ſ.recedendo.

20. Tenebroſa.ſ.Ægyptiis.Illuminans,ſcilicet, Iudæos.

21. Vrenti.Heb.& Chald.Orientali.70. Auſtro.

24. Interfecit. Hebr.contriuit, ſeu conturbauit.Chal.& 70.conturbauit.

26. Et ait,pro,& dixerat.

27. Ad priorem locum.Hebr.ad fortitudinem ſuam. Chal. ad vigorem ſuum. ſ.recuperauit obruendi vim antè impeditam.

31. Manum.i.potentiam.

C A P. XV.

1. CAntemus,ſic etiam Chald.& 70. at Heb. cantabo.Domino,id eſt,ad Domini laudem.Magnificatus eſt, id eſt, magnum ſe oſtendit. Hebr. magnificando magnificatus eſt, ſeu glorioſè glorificatus eſt.

3. Omnipotens. Heb. Iehoua, quod Dominus ſolet verti, cùm potiùs ſignificet, illum, qui eſt. Vide ſup.cap.6.70.Dominus.

6. Magnificata in fortitudine, id eſt, ex fortiter actis oſtenſa magna.

7. Depoſuiſti.Alij,diruiſti.Chal.confregiſti.

8. Spiritu furoris,id eſt,furore,vel vento à furore.i.ita vehementi emiſſo.Congregatæ.ſ.contra Ægyptios.Stetit,&c.Hebr.ſteterunt aquæ,ſicut aceruus.

9. Implebitur, ſcilicet, voluptate.q.d. capiam ex eorum nece voluptatem.

10. Spiritus tuus.i.ventus à te miſſus.

11. In fortibus.70.& alij,in diis.Atque laudabilis.Hebr.laudibus.

12. Terra.ſ.demerſi in profundum. Aug.tamē in Exod.q.54.Terram.i.aquam interpretatur.diuiditur enim(inquit)mundus in cælū & terram. Sic & Deus dicitur cælum,& terram feciſſe.

13. Portaſti,pro, portabis.i.deduces. Habitaculum.ſ.tabernaculum,vel templum.

14. Aſcenderunt,&c.præterita pro futuris.q.d. tentabunt reſiſtere. Hebr. audierunt,pro,audiēt. Irati,id eſt,indignati.

17. Firmauerunt,pro,firmabunt. Chald.& 70. parauerunt.

18. In æternum, & vltrà, id eſt, per totum ſeculum præſens,& pèr futurum. Heb.in ſeculum, & in æternum.

19. Eques, legendum equus, id eſt, equitatus, ſeu equi.

21. In mare. Intellige,cantaſſe etiam reliqua cantici.

25. Lignum , id eſt, arboris ramum. Auguſt.in Exod.qu.57.ait,fortè lignum fuiſſe, quod poſſet naturaliter facere dulcem aquam, Iudicia,ſcilicet,ſtatuta,ritus,mores.

26. Cunctum languorem , &c. i. nullum languorem,ſeu plagam inducam ex iis , quibus Ægyptum afflixi.

C A P. XVI.

3. SVper,id eſt,iuxta.Ollas carnium.Deſiderabant alias carnes,quàm pecorum, quæ habebant. Ideóque Dominus dedit coturnices. Aug.in Exod.62.

4. Tentem, i.probem Ambulet. ſ. colligendo ſolùm,quantum diei ſufficiat.

5. Inferant.ſ.in tabernacula.

14. Et quaſi pilo tuſum.Hebr.rotundum. 70. quaſi coriandrum album.Chald.quaſi decorticatum.i.album,vt ligna decorticata.

15. Man , pro Mah , quamquam etiam Man, quid , interdum ſignificat in Scriptūra. Sed Syriacum eſt.

16. Sermo.i.res,ſeu præceptum.

18. Reperit,vel miraculo factum eſt, quiſque tantum reperiret quòd ſatis eſſet , vel quiſque eo ſolo contentus erat , etiam ſi plus collegiſſet. Congregauerunt , vel miraculo, vt proximè dixi, vel tantum cuique permiſſum ſumere ex collectis ſolùm,quantum ſufficeret.

22. Narrauerunt , ſcilicet , collectum eſſe duplicem cibum.

25. Domino , id eſt , ad Domini honorem. Quodcunque operandum eſt, facite. Id non eſt Hebr. Reliquum. ſ.ex cibis. Reponite. ſ. edendum poſtridie.

30. Sabbatizauit,id eſt,quieuit.

31. Coriandri.ſ.figura,non colore.

32. Futuras retro.Hebr. veſtras. q.d. poſteros veſtros.

33. Sume,&c. Hæc per anticipationem dicta. facta enim poſt extructum tabernaculum. Coram Domino,i.in arca teſtimonij.

C A P. XVII.

10. HVr. Hic dicitur fuiſſe Mariæ ſororis Moſis vir.

11. Remiſiſſet, id eſt, demiſiſſet.

13. Fugauit. Hebr. debilitauit , vel contriuit. Chald.contriuit.70. fugauit. Populum , ſcilicet, qui ei auxilio venerat , & non erat Amalecites, vel,quaſi dicat, & duces, & milites omnes fugauit. Ore,id eſt, acie.

14. Trade,id eſt,commenda,inculca.

16. Solij.Hebr.ſuper ſolium,quaſi dicat, iurauit Dominus per ſolium ſuum, futurum bellum, &c. A generatione, &c. id eſt , per omnes ætates, ſeu ſemper.

C A P. XVIII.

1. SAcerdos.Chal.Princeps. Madian ciuitas erat Amalechitarum. Cognatus. Heb.ſocer.& ſic vertit Chald.& 70.ſic & infr.

2. Remiſerat.ſ.Moſes in domum ſoceri ex Ægypto,vel ex itinere.Vide ſup.cap.4.

5. Montem Dei , ſic dictus , quòd ibi Deus Moſi apparuiſſet in rubo,vel legem dediſſet.

6. Mandauit,ſcilicet,nuntiari.

7. Pacificis q d. interrogantes inuicē de pace, dicendo more illo antiquo, Pàxne tibi? Valeſne proſperè?

11. Egerint.ſ. Ægyptij. Illos.ſ Hebræos.

12. Coràm Deo, id eſt, prope locum, vbi Deus cōſulebatur. Aug. tamen q. 66. in Exod. interpretatur ad honorem Dei.

13 Iudicaret, id eſt, ius redderet.

14. Præſtolatur. Heb. ſtat iuxta te.

15. Sententiam. Chald inſtructionem. Dei. i ſecundùm Dei voluntatem, vel oraculum.

18. Stulto Heb. nimio 70. intolerabili.

19. Erit Dominus tecum. q.d. cōſilium meum ſequendo, bene tibi ſuccedet, Deo iuuante. In iis, quæ ad Deum pertinent. Hebr. coràm Deo q d. age cauſam populi a pud Deum.

20 Ceremonias, & ritum colendi. Hebr. ſtatuta, & leges.

21. Potentes. i. ſtrenuos, magnanimos, patientes laboris. Tribunos Hebr qui mille præſint.

Cap. xix.

1. HÆc, ſcilicet; prima menſis, vel tertia potiùs: dixerat enim menſe tertio, ve[l] quaſi dicat cadem, qua profecti ex Raphidim: fuit quidē 47. dies egreſſionis ex Ægypto: nam poſt tres dies data lex. ſ. die 50.

2. Loco. q. d. in ipſo deſerto.

3. Vocauit. pro vocauerat.

4 Super alas, id eſt, vt ſolet Aquila pullos ſuper alas. Chal. & 70. quaſi ſuper alas. Aſſumpſerim mihi Heb. ad me adduxerim.

5. Peculium, id eſt, Theſaurum, quaſi dicat, vnicè dilecti. Heb. Segulláh. סגלה. i. res chara. Mea eſt q.d. quāquam omnes populi mei ſunt, tamen vos electi præ cæteris.

6. Regnū ſacerdotale, id eſt, in quo Dei cultus vigeat, ſcilicet, in quibus Deus regnet, & à quibus colatur. 70 Regale ſacerdotium. Chald Reges, & ſacerdotes.

9. Nuntiauit, pro nuntiauerat.

10. Sanctifica i præpara. Chal. præparabis.

13. Non tangent 70. non tanget, quaſi dicat, nemo eum conetur à ſupplicio liberare, vel non conſueto genere mortis puniatur. ſ. cōtactu manus, ſed, &c. Opprimetur ſ. à Deo, vel populo. Cœperit clangere. Heb. prolixum ſonum ediderit. Chal. & 70 fecerit finem ſonandi.

15. Eſtote parati. id dictum tertij menſis die quarto: ſexto autem data lex, adeóque 51 die ab exitu ex Ægypto-duo enim menſes lunares fa[c]iunt dies 59. quibus adde 6. tertij menſis ficutque 65. à quibus demendi 15. nam 15. egreſſi, ita relinquentur 50. qui ſunt dies Pentecoſtes numerandi à 2. die azymorum, vt dicitur Leuit. 23. & Deut. 16.

17. Radices. Huc poterant accedere poſt tubæ ſonum, ſed non aſcendere in montem.

18. Terribilis Heb & Chal. contremiſcens.

19. Reſpondebat ei. Hebr. reſpondebat ei in voce, id eſt, clara, & exaudibili voce.

22. Accedunt. i. acceſſuri ſunt poſtea. Sanctificentur. i. operam dent ſanctimoniæ.

23. Sanctifica illum. q d. conſtitue terminos, ne, vtpote res ſancta, contingatur.

Cap. xx.

3. HAbebis. Fut pro imperatiuo. Sic & in ſeq. Deos. ſ quos colas. Alienos coràm me Chal & 70. Alios præter me.

4. Sculptile. ſ. ad colendum pro Deo, vt poſtea dicitur, ſeu deorū ſculptile: pertinet enim id ad primum præceptum ſ. de non colendo deos alienos. Omnem. pro, aliquam. q. d. nec vllā imaginem cæleſtiū, aut terreſtriū, pro deo colendam.

5. Zelotes. i. Zelotypus. ſ. qui ferre nō poſſum, vt cultus vni mihi debitus, alij tribuatur. Viſitans. i. puniens. Punit Deus interdum patrem in filiis, hos occidendo, nec id iniuſtum eſt, quippe dominus eſt vitæ, & mortis, & alioqui mortem quiſque debet ob peccatū originale. Tertiam Vide Num. 14.

6. Millia his, pro, mille horum generationes, mille autem, pro, plurimas. Dixerat de punitione, in tertiam & quartam. ſ ſuperexultat miſericordia iudicium.

7. Aſſumes. ſ. iurando. In vanum. i. temerè. ſ. peierando. Fruſtra i in vanum. Vide ſup. proximè. Inſontem. i. pro innocente. q d. punict.

8. Sanctifices. i. ſanctè colas.

10. Sabbatū Domini. q. d quieſcendum à corporalibus, vt attendatur diuinis. Omne, pro, vllum. Heb. Portas ſ. vrbis.

11. Sanctificauit, id eſt, ſanctè celebrandum inſtituit.

12. Honora. ſ neceſſaria miniſtrando. Hier.

18. Videbat, id eſt, audiebat.

20. Probaret. Heb. & 70. tentaret. Sed Dei tentatio probatio eſt.

22. Cælo. i. aëre.

24. De terra. ſ terra implebatur altare æneum Pacifica. ſ. quæ pro pace, & incolumitate offerūtur. Benedicam. i. bonis cumulabo.

25. Cultrum. i ferreum inſtrumētum. ſ. ad poliendum lapides. Polluetur. ſ. altare i contaminabitur, adeóque non mihi placebit, quod in co offeres. No. quòd nolebat Deus imitarentur gentiles altaribus poliendis. No. etiam pollutum haberi apud Deū quicquid fit ſecus quàm ipſe vult.

26. Turpitudo. i. pudēda, quæ videri turpe eſt.

Cap. xxi.

1. IVdicia. i. præcepta iudicialia.

3. Cum quali veſte, &c. Heb. Si cum corpore ſuo ingreſſus fuerit, cū corpore ſuo egredietur. quod Chal. & 70. verterūt: Si ſol⁹ intrauerit, ſolus egredietur. ſequitur enim, ſi habēs vxorem &c.

4. Veſtitu. Heb.corpore.q. d.ſolus.

6. Diis.i.Iudicibus, vel ante Deum.Et poſtes, pro, id eſt poſtes ſ. portæ vrbis. Seculum. i.perpetuò ſ. vſque ad Iubilæum Not.æternum accipi pro longo tempore; vox enim Hebræa hic æternum ſignificat,ſeu perpetuò.

7. Conſueuerunt.ſ. ſine mercede,cum libertate donantur.

8. Cui tradita fuerat ſ.in ſponſam, vel famulam. Chal.& 70. Qui ſibi eam deſponderat. Alienœ i gentili. Spreuerit ſ.violando.

9. Iuxta morem ſ dotando eam.Gloſſ.Interli.

10. Ei ſ. filio. Nuptias. Hebr. cibum, ſeu alimentum. Pretium pudicitiæ. Chal. & 70. concubitum.q.d. filius illam tractabit per omnia vt vxorem,etiam ſi alteram habeat.

11. Tria iſta ſ. proximè dicta. Egredietur, pro,ſaltem egredietur.

12. Volens occidere.Hebr. Chal. & 70. & occiderit.

13. Tradidit ſ.ſolus,nam cùm volens occidit & Deus,& ipſe facit,Deus iuſtè,ipſe iniqua voluntate. Auguſt. in Exod.q.79.

16. Noxæ.i illius criminis.

19. Innocens.i. non cenſebitur homicida.

21. Pecunia illius.i. emptus illius pecunia.

22.Abortiuũ.ſ.viuo fœtu, vt Hebr. indicatur. Arbitri.i.iudices.

23. Reddet animam pro anima i.occidetur, quia occidit.

24. Oculum, pro, ſimiliter oculum.

28. Sibos, &c. Idem in aliis animalibus, quæ nocent intelligendum Aug in Exo.q.81.82.

29. Ab heri & nudiuſtertius.i.antea Hebr. Occident.ſ. ex iudicis ſententia.

31. Filium.ſ.cuiuſquam,

33. Et foderit.Heb.Chal.& 70.vel foderit.

Cap. XXII.

3. HAbuerit.ſ. fur. de quo ſup.

5. Et dimiſerit,pro,dimittendo.

6. Spicas Hebr.Chal. 70. & Compl. Spinas. Reddet.ſ fur.

8. Deos i. Iudices.

9. Ad perpetrandam, &c.i. ad nocendum: vel q.d In quauis lite de fraude facta in re aliqua inter duos.

15. Maximè. Id non eſt Hebr. Operis ſui.q. d.ſeruitij ipſius animalis.

24. Indignabitur furor meus. i.valde iraſcar.

25. Exactor. Hebr. vſurarius.

28. Diis i.iudicibus,qui ſunt Dei loco.

29 Primitias Deo tanquam omnium rerum principio hæ offerebantur.

31. Viri ſancti, &c.q.d. ſtudete ſanctitati, ſi mihi placere vultis.Prægustata. Hebr & Chal. lacerata.

Cap. XXIII.

1. SVſcipias ſ.loquendo contra proximum Manum.ſ.cum impio,vt illum adiuues.

3. Miſereberis. ſ. fauendo ei iniuſtè. ſubaudi, multóque minus diuitis.

6. Pauperis ſ.iniquè fauendo,quòd pauper ſit, aut nocendo. Heb.non peruerties iudicium pauperis in eius lite.

7. Mendacium.i.falſum iudicium.ſ.ô Iudex, Auerſor impium. Hebr.non iuſtifico impium.q. d. punio talem impietatem. 70. non iuſtificabis impium cauſa munerum.

8. Verba.i negotia,cauſas.

9. Aduenarum animas. i. quid ſit eſſe aduenã.

11. Comedant.ſ.ſponte nata.

12. Refrigeretur.Heb.reſpiret.i.quieſcat.

13. Non iurabitis. Hebr. non memorabitis. Chald.non recordabimini. q. d. non nominabit deos alienos. Audietur ſ eorum mentio.

15. Comedetis.Hebr.comedes. Nouorum.ſ. fructuum. Quando egreſſus es. Hebr in illo enim egreſſus es. Vacuus.i.ſine oblatione.ſ. in feſto Paſchæ,Pentecoſtes, & Tabernaculorum.

16. Meſſis.ſ.in Pentecoſte. ſub. cuſtodies. Quæcunque. i. eorum, quæ. Solemnitatem.ſ. tabernaculorum feſtum. Exitu anni.ſ Septembri,tunc.n.deſinit & incipit annus Hebræis,etſi quantum ad feſta in Martio incipit,ſeu Niſan.

17. Coram Domino,ſ.in templo vbi Dominus colebatur.

18. Super fermento.q.d.aufer de domo fermentatum, priuſquam Agnum Paſchalem immoles. Solemnitatis meæ i.victimarum, quæ mihi in ſolemnitatibus offeruntur. Vſque manè i.in alterum diem.

19 In lacte.i.cum lacte ipſo in olla, vel dum lactat,vel vnà cum ipſa matre. Clem.2 Stro.ſic interpretatur, ne fiat interempti condimentum, quod eſt viuentis nutrimentum.

20 Angelum.Aug.15.cont.Iuſt.c.19.Ioſue interpretatur, in quo nomen Ieſu. At ex ſequentibus apparet,de Angelo loqui,qui Populum ducebat. Contemnendum putes. Hebr. exacerbes eum.

21. Nomen meum in illo.i ſuſtinet perſonam meam ſeu nomine meo agit. Poteſt id ad prælatos accommodari,qui Dei nomine gubernant.

25. Panibus, &c.i.cibo & potu.q. d. alam te abundanter.

26. In fœcunda Heb. abortiens. Implebo.q. d.dabo vitam vſque ad ſenectutem.

27. In præcurſum tuum.Heb ante te.

27. Crabrones.Fortè eſt figurata locutio,pro, aculeos timoris,quo cedant.Aug in Exod.q.93.

29. Beſtiæ.i.cupiditates beſtiales, quæ ſolent de repentino ſucceſſu terrenæ felicitatis exiſtere.Aug in Exod q.17. Ego ad litteram intellexerim,& hic feras. & ſup crabrones.i. veſpas, vel

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

29. Conſumptus, pro, conſummatus.i. perfectus, vel, q.d. deficiens præ ſenio.

C A P. XXXVI.

2. ADa. Hæc ſup. cap. 26. dicitur Beſemath Oolibama cap. 26. dicitur Iudith. Filij. Hebr. & Chal. filiæ at 70. filij. Quæ verior lectio, vt patet ex ſequentibus. Quamquam Heb. poteſt legi, filiam, vt referatur ad Olibamam.

3. Baſemath. ca. 28. dicitur Maheleth. Eliphaz, de quo in Iob. Hier.

6. Habere poterat. Hebr. acquiſierat.

9. Edom.i. Edumæorum.

16. Filij Eliphaz. Hebr. Chal. & 70. Duces Eliphaz.

20. Filij Seir.ſ. qui ante Eſau principes erant. Hier.

24. Aquas calidas. Alij, mulos.ſ. iunctis equo, & aſina. Fortè legendum, equas.

31. Regnauerunt.ſ. poſt duces.

33. Iobab. Hunc quidam putant Iob. At Hebræi dicunt, Iob eſſe de ſtirpe Nachor. Hier.

40. Hæc ergo, Hebr. & Chal. & hæc, 70. hæc Eſau.ſ. filiorum.

C A P. XXXVII.

2. SExdecim. Hebr. Chal. & 70. ſeptemdecim. Dicitur autem Iſaac túc fuiſſe 167. annorum: Iacob auté 107. Accuſauit, &c. Hebr. detulit ad patrem infamiam eorum malam.

3. Polymitam.i. ex variis liciis, ſeu filis, adeoque diuerſorum colorum.

10. Num ego, & mater, &c. Id in Chriſto impletum. Aug. in Gen. q. 123.

20. Ciſternam veterem. Hebr. Chal. & 70. vnam ciſternam. Quid illi proſint. Hebr. quid erunt, vel, fuerint.

22. Veterem. Hebr. & Chal. hanc.

23 Talari. Hebr ſua.

24 Veterem. Hebr. vacuam.

25. Stacten.i. myrrhæ liquorem.

27. Melius eſt, vt venundetur. Heb. Venite, & vendamus eum. Polluantur. Hebr. ſint in eum.

28. Triginta argenteis. Hebr. Viginti argenteis.ſ. ſiclis. 70. Viginti aureis.

34. Cilicio. Hebr. ſacco.

35. Infernum.i. inferos, vbi olim Patres, ſecundùm Hier. epiſt. 25. nunc limbus dicitur. Quidam tamen ſepulcrum intelligunt; Sed repugnat quòd dicit, ad filium meum.

36. Eunucho.i. principi, ſeu cubiculario. Vide c. 39. Militum. Hebr. coquorum.ſ. Sic vocat Scriptura milites, quòd more coquorum homines mactent. Alij carnifices putant ſignificari.

C A P. XXXVIII.

2. SVa. nomen eſt Chananæi illius, & non filiæ.

3. Vocauit.ſ. Iudas.

4. Vocauit.ſ. mater, vt ex Hebræo conſtat.

5. Appellauit.ſ. illa. Quo nato parere, &c. Hebr. Chal. & 70. Et erat quãdo peperit in Chezib. Videtur eſſe nomen loci. Quidam dicunt eſſe vrbem Palæſtinæ.

9. Non naſci. q.d. ſi naſcerentur, non ſuo, ſed fratris nomine vocandos.

12. Sua vxor. legendum, filia Suæ vxor. Opilio gregis. Hebr. eius amicus, ſeu ſocius. Eſt autem is, de quò in principio capitis huius.

14. Theriſtrum, veſtis genus. Quidam peplum vertunt, ſeu lineum velum, aut amictum.

17. Patiar quod vis, ſi dederis. Heb. Si dabis.i. num dabis?

18. Armillam, alij pallium. Alij faſciam. & quidem armilla humerorum eſt ornamentum. Ad vnum igitur coitum. Hebr. ingreſſus eſt ad eam, &c.

20. Paſtorem. Heb. amicum, ſeu ſocium ſuum.

23. Certè mendacij, &c. Hebr. ne fortè ſimus in contemptum.ſ. ſi res eunlgetur.

24. Et videtur vterus, &c. Hebr. Et ecce granida eſt ex fornicatione.

29. Maceria.ſ. membrana, qua obuoluitur fœtus in vtero, quaque perrupta egreditur, Secundæ vocantur, quòd naſcẽtem infantẽ ſequantur. q.d. cur prior egreſſus es? Phares.i. diuiſio.

30. Zara.i. Oriens.

C A P. XXXIX.

1. EVnuchus. Alij, Princeps, ſeu, regius miniſter. Tales. n. eunuchi vocabantur, quòd ferè omnes eſſent eunuchi.

3. Dirigi.i. proſperari. Illius.ſ. Ioſeph.

6. Aliud nouerat, &c. q.d. Nulla de re ſolicitus erat, niſi de edendo, & bibendo, reiecta cætera cura in Ioſeph.

7. Poſt multos dies. Heb. poſt hæc.

9. Malum Heb. malum grande.

13. Et ſe eſſe contemptam. Hebr. & quòd fugiſſet foràs.

15. Quod tenebat. Heb. apud me. Sic & infrà.

16. In argumentũ ergo fidei. Id non eſt Heb.

19. Nimiùm credulus. Nec id eſt Heb.

22. In manu.i. curæ, ſeu in cuſtodiam.

23. Nec nouerat, &c. q.d. nullam ab eo rationem exigebat. Dirigebat.i. ſecundabat.

C A P. XL.

1. DOmino ſuo.i. in Dominum ſuum.

4. Cuſtos carceris. Hebr. princeps militum. Tradidit.ſ. in curam.

5. Iuxta interpretationem ſuam. q.d. ita vt poſteà vtrique euenit. infr. vertit præſagium futurorum.

8. Nunquid non Dei? &c. q.d. poteſt Deus per aliquem interpretari.

16. Farinæ. Hebr. albi.

19. Caput tuum.i. te. In cruce. Heb. in ligno.

22. Vt coniectoris veritas probaretur. Hebr. ſicut fuerat eis interpretatus Ioſeph.

CAP. XLI.

1. Fluuium.ſ. Nilum.
2. Locis paluſtribus. alij, prato.
5. Calmo.i. frumenti calamo.
6. Vredine. Heb. euro.
12. Puer.i.iuuenis. Vide Ioan.21.
15. Sapientiſſimè conijcere. Hebr. poſſe interpretari.
16. Abſque me,&c.q.d.non ego,ſed Deus.
39. Sapientiorem. Heb. ſapientem vt te.
43. Secundùm.i.quo ſecundus à Rege vir, vehi ſolebat.
45. Saluatorem mundi. Alij Abſconditi Reuelatorem. Phutipharis. Non eſt is, de quo ſuprà ca 39. (etſi Hier. eundem putat) aliter enim Hebraicè ſcribitur.
46. Triginta. Anno præcedente mortuus fuerat Iſaac 180.annorum, cùm Iacob eſſet 120.
50. Sacerdotis. Chald. principis.
51. Manaſſe.i. obliuiſci faciens.
52. Ephraim. i. fructificationes. Paupertatis Heb. afflictionis.
54. Etiam.70.autē.Fames.Heb.& 70.panis.
57. Vt malum inopiæ temperarent. Heb. quia inualuerat fames in omni terra.

CAP. XLII.

9. Exploratores eſtis. i. habemini. ſic Reg.18.ipſe ſit Deus.i.habeatur.Aug.in Gen. quæ.139.
15. Egredimini.ſ. omnes. Vnum enim retinuit.Vide infrà.
25. In via, pro,in viam.
38. Quid aduerſitatis. Chal.& alij, mors. 70. ægritudo. Inferos.i.ſepulcrum.

CAP. XLIII.

5. Non videbitis faciem meam.i.me.q.d. nullus ad me vobis aditus patebit.
6. In meam. Hebr. Cur in meam.
9. Suſcipio puerum. Hebr. ſpondeo pro illo. De manu mea.i.à me.
12. Et illam, pro, nempe etiam illam.
14. Ero.ſ.interim.
16. Victimas. Sic vocantur animalia, cùm occiduntur, etiam non cauſa ſacrificij.
21. Aperuimus, vnus aperuerat. Vide ſupra.
22. Non eſt in conſcientia noſtra. Hebr. neſcimus. Marſupiis i.ſaccis.
23. Pax vobiſcū.i.eſtote bono animo.nihil eſt periculi. Probatā ego habeo Heb. venit ad me.
25. Panem. abundat more Hebræo. Ponitur autem pro cibo.
31. Panes.i.cibos.
32. Prophanum. Hebr. abominabile.
33. Iuxta ætatem.ſ.vltimus ſedit.
34. Inebriati i.ſatiati.Sic Pſal.64.Viſitaſti terram,& inebriaſti eam.Aug.in Gen.q.144.

CAP. XLIIII.

7. Vt ſerui tui Hebr.Abſit, vt ſerui tui.
9. Domini noſtri.i.tui.
10. Sententiam.ſ.paulùm moderatam. Mutauit enim mortem in ſeruitutem, eamq́ue vnius ſolùm.
16. Iniquitatem.ſ.vendendo fratrem.vel q.d. peccata,ſeu, vnde puniat.
20. Ipſum ſolū,&c.q.d.is ſolus eſt ex illa matre relictus. Hebr.ipſe ſolus remanſit matri ſuæ.
21. Et ponam,pro,vt ponam.q.d. vt illum videam, vel ei benefaciam.
28. Et dixiſtis. Sic 70.Hebr.verò,& dixi.
29. Deducetis canos, &c.i.eritis mihi cauſa mortis,ſeu efficietis, vt præ mœrore animi moriar.

CAP. XLV.

4. Clementer. Id additum ab interprete, vt ſolet interdum, quædā ad maiorem ſententiæ expreſſionem.
5. Pauere Hebr.dolere,ſeu mœrore affici. Durum.Hebr.ira,ſeu indignatione dignum.q.d. Ne indignemini,ſeu conturbemini, aut cruciemini.
8. Patrem.i.inſtructorem, doctorem.
9. Hæc mandat Heb ſic dixit.
12. Quod os meum, &c.q.d.me, qui loquor, Ioſephum eſſe, vel me loqui materna lingua, vel ſine interprete.
18. Medullam. Hebr. pinguedinem.
22. Binas ſtolas Hebr. veſtes mutatorias, ſeu mutationes veſtium. nempe, cuique duas. optimis.Hebr.mutatoriis. Vide 4.Reg.5. Zach.3. vbi mutatoriæ, precioſas veſtes ſignificant. ſ. quæ ſolent mutando indui. i. depoſitis viliori bus.Quòd ſi dicas; Cur ergo proximè mutatoriæ binas ſignificabant? R. quia numerus pluralis ſaltem duo requirit. Et quidem 70.binas intellexerunt.Chal.tamen ſingulas. Argenteos. ſ. ſiclos.
23. In itinere.Hebr.pro patre ſuo ad iter.
24. Iraſcamini,pro, contendatis.
25. Quaſi de graui,&c. Hebr. diſſolutum, ſeu debilitatum eſt cor eius, ſeu (vt 70. verterunt) obſtupuit, & non credebat eis.
28. Et videbo,pro,vt videam.

CAP. XLVI.

4. Te.i.poſteritatem tuam,vel, oſſa tua. Super oculos. q. d. claudet, tibi morienti oculos.
7. Filiæ. Hebr. filiæ eius,& filiæ filiorum eius
27. Animæ dom' His adde Iacob & Ioſeph. Sic fient 70.vt ſtatim dicitur. Septuaginta. 70. ſeptuaginta quinque.ſcilicet numerat etiam filios

Ephraim,& Manaſſe.

28. Geſſen. Hæc poſteà ſecundùm Hebræos dicta Tebais.

29. Fleuit. ſ. diu, vel multùm, vt Heb. indicatur, & 70. verterunt.

34. Deteſtantur paſtores. ſ. quia mactant animalia, quæ ipſi colunt.

C A P. XLVII.

2. EXtremos. i. abiectiori aſpectu ſ. ne Pharao milites faceret. Eſſe. i. habitare.

7. Benedicens. i. ſalutem imprecatus.

9. Parui. i. pauci. Mali, id eſt, pleni malis, ſeu ærumnis.

10. Benedicto Rege. i. actis Regi gratiis, vel dicto vale. ſ. vbi ei bene fuiſſet precatus.

13. Orbe. Hebr. terra. Maximè. Id non eſt Hebr.

19. Pereunte cultore. Hebr. pereamus &.

21. Populos eius. Hebr. & Chal. Indicatur, populum mutarum ab vna ciuitate in aliam. ſ. in ſignum, quòd nihil iam proprium haberent.

25. Salus noſtra, &c. Hebr. viuificaſti nos.

29. Sub femore. Vide cap. 24. Miſericordiam, & veritatem. q. d. gratiam, ſeu beneficium, certum, ſeu bona fide.

31. Conuerſus ad lectuli caput. Hebr. ad, ſeu ſuper caput lecti. 70. Super ſummitatem virgæ eius, ſeu ſuæ.

C A P. XLVIII.

2. COnfortatus. i. reſumptis viribus.

5. Mei erunt. i. ſuccedent mihi in terra promiſſa. Hier. Reputabuntur. ſ. vterque conſtituet ſuam familiam. Hier.

6. Nomine fratrum. q. d. in diuiſione terræ, comprehendentur ſub Ephraim, & Manaſſe.

7. Erátque vernum, &c. Hebr. erat miliare vſque ad Ephratam. Vide ſupr. c. 35.

11. Non ſum fraudatus, &c. Heb. Non putabam me viſurum faciem tuam.

16. Benedicat. i. det felicitatem. Inuocetur, &c. q. d. dicantur filij mei, & Abraham, & Iſaac.

19. Maior. ſ. ex illo, Ioſue, & primi Reges Iſrael.

20. Benedicetur, atque dicetur. Hebr. benedicet dicendo. q. d. cùm populus Iſrael fauſta precabitur, dicet.

22. Partem vnam. ſ. Sichem, quæ ob ſtuprum Dinæ acquiſita Iacob, vel agrum illic emptum. In arcu, & gladio. i. iure belli, ſeu pecunia multo labore parta.

C A P. XLIX.

1. NOuiſſimis. i. futuris poſt hanc ætatem, ſeu poſteà; id enim ſignificat phraſis hæc in ſcriptura. Itaque quod Ioel 2. dicitur, Poſt hæc Act. 2. vertitur, in nouiſſimis diebus. Vide 1. Tim. 4. & 2. Tim. 3. Iſa. 9.

3. Doloris. q. d. præcipua cauſa dolendi. ſ. ob peccatum tuum. Hebr. & Chal. roboris. Quaſi dicat virtutis generatiuæ primus fructus. 70. principium filiorum meorum. Prior. ſ. iure primogenituræ, ſed id amiſit. ſ. duas partes hæreditatis, quæ datæ Ioſeph, & ſacerdotium, quod Leui, & regnum, quod Iudæ datum. Vide Deut. 21. Chal. Tu accepturus eras tres partes. ſ. primogenituram, ſacerdotium, & regnũ, ſed non accipies, &c.

4. Effuſus. ſ. diſſolutione peccati. Sicut aqua. q. d. totus profuſus in libidinem. Creſcas. pro, creſces. i. excelles.

5. Fratres. i. ſocij. ſ. in ſcelere. Vaſa. i. inſtrumenta, ſeu arma.

6. Gloria. i. anima. Sic Pſal. 56. Exurge gloria mea. Furore. i. ira. Virum, pro, viros. ſ. Sichimitas. In voluntate ſua. i. ſuos affectus ſecuti. Suffoderunt. i. euerterunt, ſeu vaſtarunt. Murum. i. vrbem Sichem.

7. Diuidam. ſ. ſparſi viuebant Leuit. & Simeonitæ, qui ferè Scribæ.

8. In ceruicibus. q. d. ſuperabis, ſeu ſubiicies hoſtes. Te. ſ. vt Regem, vel, Chriſtus hic intelligitur, qui de tribu Iuda.

9. Catulus, pro, vt catulus. Ad prædam. Heb. à præda.

10. Donec veniat. Senſus eſt ſecundùm quoſdam. Numquam ſic auferetur, quin veniat, &c. vel. quod idem eſt, adeò non auferetur, vt etiam ex ea tribu venturus ſit omnium gentium Princeps, & quidem (donec) ſolet in ſcriptura talem habere ſignificationem. Quidam tamen ſic interpretantur, non regnaturum alienigenam ante Chriſti natiuitatem. Regnauit quidem Herodes anteà, ſed non legitimè, niſi ſecundo Chriſti anno, quo illum Iudæi in Regem ſuum volentes ſuſceperunt. Vide Philo. libr. 2. de tempor. & Ioſeph. 17. Antiq. c. 3. Qui mittendus eſt. ſ. Meſſias. Expectatio. ſ. expectabunt eius ſecundum aduentum. Iuſt. ora. ad Anton. Auguſt. 18. ciuit. cap. 47.

11. Ligans, &c. Fertilitatem indicat ſortis Iudæ. q. d. Abundabit magnis viribus, adeò vt poſſint ad eas Aſini alligari, eritque maxima copia vini, & lactis. In vino. i. in ſanguine. Tertull. con. Marc. lib. 4. Iuſti. or. ad Anton. Stolam. i. corpus, ſecundùm Tertul. vel fideles; ſecundùm Iuſtin.

12. Pulchriores, pro pulchri, ſeu rubicundi. Id enim ſignificat verbum Hebr. Vino. i. ob vini copiam. Lacte, id eſt, ob lactis, quo veſcitur, copiam.

14. Inter terminos. q. d. in medio aliorum.

15. Portãdum. ſ. tributorum onus, id mallens, quàm bellis fatigari.

16. Iudicabit. q. d. Erunt iudices ex tribu Dan. Id in Samſone impletum.

17. Fiat, pro, fiet, ſeu erit. Coluber. i. vt coluber. q. d. erit in bello aſtutus. Quidam ad Anti-

chriſtum referunt ex tribu Dan futurum. Alij ad Samſonem.

18. Expectabo.ſ.ex aliâ tribu.

19. Præliabitur. ſ. hoſtium exercitus. Ipſe. ſ. Gad. Accingetur. q. d. ſtrenuè pugnabit. Retrorſum.ſ.hoſtes in fugam vertens.

20. Regibus. i. quibus etiam Reges delectari poſſint.ſeu eſſe contenti.

21. Ceruus emiſſus. q. d. velox. Pulchritudinis.i.pulchra.q.d.erit fœcundus.

22. Diſcurrent.q.d.confluent puellæ ad videndam eius pulchritudinem.

23. Exaſperauerunt.ſ.hoſtes.q.d. habebit multos hoſtes: vel, de fratribus loquitur, à quibus eſt venditus. Iacula autem vocat arma iniquitatis,quibus in eum vſi.

24. Sedit in forti. i. permanſit validus, ſeu victor euaſit. Vincula. ſ. è carcere ereptus eſt. Potentis.i.Dei.Paſtor.ſ. pauit patrem, & fratres. Lapis.i.firmamentum.ſ.ſuſtentans in fame.

25. Abyſſi. i.aquæ.q. d. ſolo irriguo. Et vuluæ. q.d.filiorum.

26. Confortatæ,id eſt, ampliores, quaſi dicat, Maior eſt benedictio, qua te benedico, quàm ea, qua ſum à patribus meis benedictus. ſ. me felicior eris. Veniret, pro, veniat, quaſi dicat, Duret vſque ad Chriſtum deſideratum à ſanctis. Fiant, id eſt, maneant, ſiue impleantur.ſ. benedictiones. Nazaræi, id eſt, ſeparati. ſ. cùm venditus eſt.

27. Lupus, pro, velut lupus. Spolia.ſ. hoſtium quos ſuperabit, vt ſolet lupus oues. Significat autem, vt lupus manè, & veſperi prædari ſolet, ita Benjamin ſæpe victoriam reportaturum de hoſtibus.

28. Omnes hi.ſ.capita ſunt.

29. Populum.ſ.qui in limbo.

CAP. L.

3. TRanſierunt. ſ. dum condiretur, tandiu enim durabat ille apparatus.

5. Adiurauerit.i.iurare fecerit.

10. Trans Iordanem. ſ. inter Iordanem, & Iericho, qui locus poſteà dictus Ioſ. 15. Bethagla. Hier. Magno, non longis lacrymis, ſed funeris ornatu.Hier.epiſt.25.

15. Memor ſit iniuriæ, quam paſſus eſt.Hebr. odio nos habeat.

17. Obliuiſcaris. Hebr. parcas, ſeu, remittas. Nos quoque.ſ.ſubſecuti fuerant nuntium, vt paulo pòſt dicitur: vel, id etiam per nuntium dixerunt, & poſteà venerunt. Seruo Dei, &c. Hebr. ſeruis Dei patris tui.

19. Dei poſſumus reſiſtere voluntati? Hebr. pro, Deo ego ſum?

20. Saluos faceret.Heb viuificaret.

23. In genibus.ſ.poſiti poſt natiuitatem.

25. Adiuraſſet.i.feciſſet iurare.

26. Centum decem.ſ.regnauit. 80.annis. Vide cap.41.

EXODVS, id eſt, EXITVS. ſ. EX ÆGYPTO.

CAPVT I.

1. DOMIBVS. i.familiis.

3. Benjamin. Præponitur aliis, quòd filij eſſent ancillarum.

5. Septuaginta. ſ. connumerando etiam ipſum Iacob.70.ſeptuaginta quinque.Vide Gen.46.

6. Cognatione ſua.ſ.proxima.Heb.Chal.& 70. generatione illa.i.hominibus illius ætatis.

7. Germinantes. ſ.in maxima copia, more piſcium, vt indicat verbum Heb. Terram.ſ.in qua habitabant.

8. Ioſeph. i. beneficia à Ioſeph in Ægyptum collata.

10. Expugnatiſque nobis. Hebr. pugnetque contra nos.

11. Magiſtros operum. Hebr. principes tributorum.70.præfectos operum. Rameſſes. 70. addunt, & On, quæ eſt Heliopolis. Tabernaculorum.i.repoſitoriorum.ſ.vbi reponebatur oleum, vinum, triticum,&c.Chald.theſaurorum.

13. Illudentes,& inuidentes.Id non eſt.Heb.

14. Terræ.i.agrorum,vt patet,ex Heb.Chald. & 70.

15. Sephora,&c. Hæ duæ præcipuæ, & velut ceterarum præfectæ erant. Aug. lib. con.mend. cap.16.putat obſtetrices illas fuiſſe Hebræas,cui fauet textus Hebr.

21. Ædificauit eis domos. i.dedit prolem numeroſam Hebr.

CAP. II.

1. VIr. ſ.Amram. Vxorem. ſ. Iocabed ſororem patris ſui,vel filiam patrui ſui. Vide cap.6.

5. Crepidinem aluei.i.fluuij littus. Papyrione. id eſt,carecto.

10. Adultum. i. grandiuſculum. Moſes. i. extractus, ſeu extractio. Not. fuiſſe vocatum nomine Ægyptiaco, quod Hebr. redditur Moſes, vt Ieſus, Latinè Saluator. Fuit autem Ægyptiacum Monios ſecundùm Hebræos.

11. Fratres.i cognatos.ſ Hebræos.
12. Sabulo.ſ.fluuij arena.
14. Verbum iſtud i.res hæc.Hebr.
16. Sacerdoti. Chal principi. Vide inf.c.18. & 2.Reg.20.
18. Iethro.Hebr.Rehuel.
21. Iurauit.Hebr.conſenſit,ſeu voluit.
22. Gerſan. Hebr.Gerſom.i. aduena, ſeu peregrinus.Eliezer.i.Dei adiutorium.
23. Operibus. i.ſeruitute. q.d.quo clamabant ob duram ſeruitutem.

Cap. III.

1. MOntem Dei. Sic poſteà eſt appellatus ob præſentiam, ſeu apparitionem Dei illic,aut ob legem à Deo illic datam.
2. Dominus. Hebr. Chal. & 70. Angelus Domini.
4. Dominus, vel in Angelo Dominus, vel Chriſtus ipſe, qui eſt magni conſilij Angelus. Aug.in Exod.q.3.
8. Fluit lacte, & melle. i. fertiliſſima eſt, & amœniſſima.
12. Immolabis.Hebr.ſeruietis,ſeu,coletis.
15. Memoriale.i per quod homines recordentur mei. In generatione, &c. i. in omnia ſecula.
19. Validam.ſ.coactus.
20. In cunctis mirabilibus. i. faciens opera mirabilia.

Cap. IIII.

2. VIrga.i.baculus.
5. Vt credant. ſ. facies id ſignũ coram eis.
9. His ſignis.ſ.cùm ea edideris coram illis.
10. Ab heri,&c. q. d. Nunquam eloquens fui. Et ex quo,pro,etiam ex quo. Impeditioris. Heb. quia grauis oris.i. impediti ſermonis 70: gracili voce.
12. Ero in ore tuo.i.te facundum reddam.
13. Quem miſſurus es. q. d. alium magis idoneum,qualem par eſt à te mitti.
16. Quæ ad Deum pertinent.q.d.conſules pro eo Deum.Hebr.tu eris ei pro Deo.
18. Iethro. Vocabatur (vt quidam aiunt) Iethro,Raguel,Hebal,Cinæus.Heber,Phutiel, Iether.
19. Dixit, pro, dixerat. Quærebant animam tuam .i.volebant te occidere.
20. Aſinum,pro,aſinos.
21. Reuertenti in Ægyptum. Hebr. cùm reuerſus fueris in Ægyptum. Indurabo. ſ. ſubtrahendo gratiam, Greg. 11. Moral. c. 5. Indurat Deus, dum cor obdurari permittit, non emolliendo per gratiam.
24. Dominus. Chal. & 70. Angelus Domini Occidere. ſ. ob omiſſam circumciſionem. Tetigitque. q d. proiecit præputium ad pedes Moſis. Sanguinum. q. d, Cauſa mihi es fundendi ſanguinis.
26. Dimiſit eum. ſ. Angelus, vel morbus, quo fuerat correptus,70.abiit ab eo Angelus. Ego ad Sephoram referrem, dicerémque, tunc à Moyſe diſceſſiſſe ad patrem ſuum; niſi verbum eſſet maſculinum, quamquàm id interdum in ſcriptura pro fœminino vſurpatur,vt Eccleſ.1.

Cap. V.

1. SAcrificet. Hebr. & 70. feſtum celebret. Chal.ſacrificet.
4. Solicitatis.Hebr.ceſſare facitis.
17. Vacatis otio.Hebr.vacatis.
21. Fœtere feciſtis, &c.i. reddidiſtis nos abominabiles.
22. Cur afflixiſti. Non indignatur, ſed inquirit,& orat.Aug.

Cap. VI.

3. IN Deo omnipotente. i. me Deum omnipotentem demonſtrans. Adonai. Hebr. Iehoua,ſeu Ieheue, vt quidam malunt.q.d.eum, qui eſt,ab Hauah הוה ſeu Haiah היה. i. fuit.q. d. non tam perfectè me oſtendi eis, qui ſim, quàm tibi.70.vertunt κύριος.i.dominus.
6. Ergaſtulo. q. d. oppreſſione Hebr.oneribus. Chal.tribulatione ſeruitutis. 70. ſeruitute. Seruitute.70. potentia. Iudicijs.i. ſignis, vel ſupplicijs.
8. Lenani,&c.i.ſublata manu iuraui.
9. Opus duriſſimum. Hebr.duram ſeruitutem.
12. Incircumciſus labijs. i. lingua impedita, ſeu rudis in loquendo.
14. Ruben; &c. Tres tantùm Iacob filios enumerat, quia ſolùm ad tertium. ſ.Leui vult peruenire,ex quo Moſes, & Aaron.
16. Per cognationes ſuas.i.à quibus ortæ multæ familiæ.
20. Patruelem. i.amitam. ſ. filiam Leui, & ſororem Caath patris ſui, ſecundùm quoſdam. 70. filiam ſororis patris ſui.
26. Iſte eſt Aaron.Not.interdum præponi,quia maior natu interdum poſtponi; vt infrà, quia inferior dignitate.
29. Et locutus eſt,pro,ſic locutus eſt.

Cap. VII.

1. DEum. i. Dei vice. ſ. qui meo nomine præcipias, mineris, & punias. Propheta.i.interpres.
3. Indurabo. i. quam durum ſit demonſtrabo. Aug. in Exod.d.18. Vide ſup.cap.4.
5. Qui extenderim.Hebr.cùm extendero.
10. Tulitque. Hebr.proiecitque.
11. Et maleficos, pro, id eſt maleficos. ſ. incantatores.
12. Virga.i.coluber, in quem virga conuerſa. Not. ſic Corpus Chriſti dici panem in Euchariſtia, quia in ipſum panis conuerſus: vel potius, quia Chriſtus ipſe panis eſt viuus, vt ipſe ait

Ioan. 6. Virgas.i.dracones, in quos eorum virgæ conuerſæ.

13. Præceperat.Hebr.locutos fuerat.

18. Computreſcent. Heb. fœtebunt. Sic etiam inf. Quamquàm etiam verti poteſt, vt vertit noſter interpres. Bibentes. Hebr. vt bibant. q. d. non poterunt bibere, vt poſteà declarat, vel ægrè bibent.

22. Præceperat.Heb.locutus fuerat.

25. Septem dies, &c. q. d. Septem dies ſanguis durauit.

CAP. VIII.

1. SAcrificet.Heb.ſeruiat.

3. Reliquias ciborum.i. cibus, ſeu loca, vbi ciborum reliquiæ aſſeruantur. Chal. panaria.70. maſſas.

12. Condixerat.i.promiſerat.

13. Iuxta verbum.i.vt petebat.

14. In immenſos aggeres.Hebr. aceruos aceruos.i.aceruatim.

16. Ciniphes. Heb. verbum. quidam pediculos interpretantur.

18. Feceruntque.i.conati ſunt facere.

19. Digitus.i.virtus.

20. Sacrificet.Heb.ſeruiat.

21. Omne genus.i.miſturã, ſeu miſcellaneam. Quidam putant fuiſſe varia ſerpentum, & ferarum genera. Hebr. ſolùm legitur, miſtionem, nulla muſcarum facta mentione. ſ. varia erant animalia noxia. Chald. miſtionem beſtiarum. 70. Cynomyam κυνόμυιαν. i. muſcam caninam, & ſic infr.

24. Dominus. ſ. non Moſes, aut Aaron. Grauiſſima. i. valde noxia, vel (vt vertunt 70.) plurima.

26. Non poteſt.Hebr.non eſt rectum. q. d. non conuenit. Abominationes. Sic ſcriptura vocat Deos gentium. Moſes tamen apud Pharaonem non ſic dixit, ſed Deos, ſeu quæ colunt. Ægyptij arietem colebant inter cætera. Ea, quæ colunt. Hebr. abominationem. Chald. hic & ſup. vertit animal quod colunt Ægyptij.

29. Muſca.Heb.miſtio,vt ſuprà.

CAP. IX.

1. SAcrificet.Heb.ſeruiat.

3. Et ſuper pro,id eſt ſuper.

4. Poſſeſſiones.Chal.pecora.70.iumenta.

6. Animantia.ſ.pecora,quæ erant in agris.

8. Cineris,Alij.fauillæ.

14. Hac vice,&c.q.d.tandem abſoluam,téque, & tuos plagis conſumam.

15. Peſte.ſ.interfectis primogenitis.

16. Poſui te.ſ.in mundo,vel in Regno.

23. Diſcurrentia fulgura. Heb.Chal.& 70. diſcurrentem.

28. Dei.i.magna,vel à Deo miſſa.

32. Serotina erant. i. nondum in calamum aſſurrexerant.

34. Auxit peccatum. Hebr. addidit ad peccandum.i.peccare perrexit.

35. Præceperat. Heb, locutus fuerat. Per manum Moſis.i.per Moſen.Heb.

CAP. X.

2. NArres,pro narret quiſque veſtrum.

3. Subijci mihi.Heb. humiliari coram me. Sacrificat.Heb.Chal.& 70.ſeruiat.

4. Locuſtam,pro,locuſtas.

7. Scandalum.i.damnum,ſeu perniciem.

9. Dei noſtri.id à 70.additum.Heb,nobis.

13. Vrentem. Hebr. & Chal. Orientalem. 70. Auſtrum.

14. Innumerabiles. Hebr. valde graues. 70. valdè multæ.

15. Vaſtantes omnia Heb.& Chal.& obſcurata eſt terra.70.corrupta eſt terra.

22. Horribiles.Hebr.caliginoſæ.Chald. & 70. obſcuræ. q.d. denſiſſimæ, vt ſolent quæ ſiunt caligine.

24. Sacrificare.Heb.ſeruite.

29. Non videbo.ſ.niſi me accerſieris.

CAP. XI.

1. ADhuc.i.deinde.ſ.Pharaoni, antequàm expelleretur,vel ab eo iterum vocatus.

5. Sedet.i.ſeſſurus erat.

7. Mutiet. q. d.nullus clamor, aut perturbatio erit in hominibus, aut pecoribus.

9. Vt multa.i.vt ea occaſione multa.

CAP. XII.

2 MEnſis. ſ. Niſan, qui plerunque reſpondet Martio, atque hinc incipit annus Hebræis,quantum ad feſta(nam quantum ad alia à Septembri,ſeu Octobri. Vide Inf.c.23.) ſecundus dicitur Ijar. 3. Siuan, 4. Tammuz. 5. Ab. 6. Elul.7. Thiſri.8. Marcheſnan. 9. Caſleu. 10. Tebeth. 11.Sebath.12.Adar. Et quidem hos intelligit ſcriptura, cùm dicit menſe primo ſecundo, tertio,&c. Sunt autem illa nomina Chaldæa, quæ in captiuitate cœpta vſurpari. Alioqui aliis antè nominibus vtebantur, vt Abibexo. 13. Deu. 16. qui primus: nos illic legimus, Menſis nouarum frugum. At Heb. menſis Abib. & Zio, qui ſecundus,& Bul qui vndecimus, 3. Reg. 6.& Ethanim; qui ſeptimus. 3 Reg.8.Notandum verò, Hebræis annos Lunares fuiſſe, ſ. ſecundùm lunæ curſum, qui conficitur diebus 29. & horis 12. tantũ enim intercedit ab vna lunæ apparitione vſque ad alteram 12. autem horæ additæ ſecundo menſi faciebant eum 30. dierũ. Ita Hebræis ſemper alter menſis erat 29.dierum, alter 30. & quia deerant dies aliquot ad annum ſolarem, addebant ſpatio 19. annorum ſepties menſem vnum anno. ſ. 3.6.8.11.14.17. & 19. Ita anni lunares fiebant ſo-

laribus æquales. Incipiebat autem annus ſemper à luna propinquiori æquinoctio vernali, fereque conſtabat primus menſis parte Martij & Aprilis.

3. Decima, &c. Id præceptum ſolum ad illud primum Paſcha pertinebat, vt quidem aiunt. Itemque quod infr. dicitur de ſuperliminari & poſtibus tingendis ſanguine. Et domos, pro, id eſt, domos.

5. Macula. i. vitio. q. d. integer, cui nihil deſit. Heb. perfectus. Anniculus. i. vnius anni. ſ. non maior. Et hœdum. q. d. accipite, vel agnum, vel hœdum. Heb. ex ouibus, aut capris accipieris.

6. Ad veſperam. Heb. inter duas veſperas. i. inter occaſum ſolis, & obſcuram noctem. Vide Exod 30. Deut. 16.

8. Cum lactucis agreſtib. Cichoriam quidam putant, alij endiuiam. Heb. cum amaritudinibus. i. cum herbis amaris, vt vertit Chal & 70.

9. Crudum. i. non plenè aſſum. Pedib. Sic 70. At Heb. & Chal. cruribus. Inteſtinis. ſ. prius lotis, & abiectis fecibus.

10. Vſque manè. Hic 70. addũt, & os non confringetis (ſeu comminuetis) ex eo, quod citatur Ioã. 19 Vnde apparet Hebræa nunc non eſſe integra Reſiduum. ſ. oſſa. Aug. in Exod. q. 41. Heb. ſiquid reſiduum fuerit vſque manè.

11. Feſtinantes. ſ. ad cœleſtem patriam anhelandum. Greg. Phaſe Hebr. Peſach. Chald. Paſcha. Id quod eccleſiæ vſu retentum. Domini. ſ. percutientis per Angelum Ægyptios, vt infr. dicitur.

12. Et tranſibo, pro, quia tranſibo. ſ. in Angelo Diis ſ. deiiciens. Dicuntur quidem illa nocte omnia deorum ſimulacra corruiſſe.

13. Vobis. i. in veſtram vtilitatem. Signum. ſ. Angelo percutiente.

14. Monimentum. ſ. tanti beneficij. Generationibus i. ætatibus. ſ. poſteritate Cultu. Hebr. Statuto. Sempiterno ſ. quamdiu lex durauerit.

15. Peribit. Vide Num. 19.

16. Ac ſolemnis. Heb. conuocatio. ſ. ſolebat in ſolemnitatibus populus conuocari. Exceptis, &c. q. d. licebit tamen cibum parare.

17. Azyma. ſ. in ſignum liberationis ab amaritudine ſpiritus.

21. Animal. Hebr. pecus. Phaſe. i. victimam Paſchalem.

22. Hyſſopi, vulgo, origanum. In limine Heb. in pelui. Chal in vaſe. 70. ad ianuam. Vſque manè, ſ. ſponte ob aliquam incidentem cauſam. Coacti quidem poſtea ſunt ab Ægyptiis noctu abire.

23. Percuſſorem. ſ. Angelum malum vt indicatur Pſal. 77.

24. Legitimum. i. ex lege ſeruandum. Hebr. ſtatutum.

25. Ceremonias, id eſt, ritum. Heb. ſeruitium, ſeu cultum.

29. Sedebat, pro, ſeſſurus erat. Captiuæ. Sic etiam Chal & 70. Alij, captiui.

30. Domus. ſ. vbi eſſet primogenitus, vel, hyperbole eſt, pro, ferè domus.

32. Benedicite mihi. i. orate pro me.

34. Conſperſam. ſ. aqua. q. d. maſſam.

36. Spoliauerunt. ſ. pro, mercede eis debita ob operas Tertul 4 cont Marc.

37. Socoth. i. tabernacula, quòd ibi primùm tabernacula tetendiſſent. Hier. epiſt. 127.

39. Nec pulmentum &c. Hebr. nec ſibi cibos parauerant

40. In Ægypto. 70. in Ægypto & in terra Chanaan 430 annorum. ſ. cõputandorum à tempore, quo Abraham cœpit in Ægypto peregrinari.

41. Eadem die. i. ipſa die, de qua ſup.

42. Domini. Hebr. Domino. q. d. feſta in Domini honorem.

43. Religio. Hebr. lex, ſeu ſtatutum. Chald. ritus. 70. lex.

45. Aduena & mercenarius. i. alienigena qui apud vos diuerſatur, aut operas ſuas locat.

Cap. XIII.

1. SAnctifica, id eſt, conſecra. Omnia. ſ. primogenita.

5. Introduxerit, &c. ſ. ante id tempus lex hæc illos non obligat.

8. Hoc eſt Hebr. ob hoc.

9. Et vt. Hebr. & Chal. & 70. vt.

10. A diebus in dies. i. quotannis, vel ſemper.

12. Separabis Sic etiam 70. At Heb adduces.

13. Oue. ſ. immolanda pro aſino, qui erat immundus. Pretio redimes ſ. niſi eſſet Leuita. Redimebatur autem quinque ſiclis vt dicitur. Nu. 3.

14. Cras, id eſt, futuro tempore.

16. Appenſum quid. Hebr. frontale, quaſi dicat fronti appoſitum.

21. In columna, &c. Erat inſtar columnæ & nubes, & ignis.

Cap. XIIII.

2. REuerſi, id eſt, reflectentes. Quæ eſt inter. Heb inter. Contrà, id eſt, antè, ſeu è regione Sic infr. num. 9.

3. Coarctati. Hebr. concluſi, vel perplexi. 70. errant.

4. Glorificabor. i. glorioſus apparebo.

6. Currum. ſ. ſuum. olim è curribus pugnabãt.

8. Excelſa. q. d. cum magna Dei potentia, animique audacia, & alacritate.

9. Veſtigia præcedentiũ. Heb. poſt eos. Erant in, pro, acceſſerunt propè.

12. Recede à nobis. Sic etiam Chal. At 70. dimitte nos.

13. Magnalia quæ. Hebr. ſalutem, quam. Videbitis. ſ. viuos.

15. Dixitque, pro, dixerat anteà, ſcilicet, orãti. Clamans. ſ. corde clamabat.

19. Poſt

19. Poſt tergum.ſ.ſequens:vel iunge cum, dimittens.ſ.recedendo.

20. Tenebroſa.ſ.Ægyptiis.Illuminans,ſcilicet, Iudæos.

21. Vrenti.Heb.& Chald.Orientali.70. Auſtro.

24. Interfecit. Hebr.contriuit, ſeu conturbauit.Chal.& 70.conturbauit.

26. Et ait,pro,& dixerat.

27. Ad priorem locum.Hebr.ad fortitudinem ſuam. Chal. ad vigorem ſuum. ſ.recuperauit obruendi vim antè impeditam.

31. Manum.i.potentiam.

Cap. xv.

1. CAntemus,ſic etiam Chald.& 70. At Heb. cantabo.Domino,id eſt,ad Domini laudem.Magnificatus eſt, id eſt, magnum ſe oſtendit. Hebr. magnificando magnificatus eſt, ſeu glorioſè glorificatus eſt.

3. Omnipotens. Heb. Iehona, quod Dominus ſolet verti, cùm potiùs ſignificet, illum, qui eſt. Vide ſup.cap.6.70.Dominus.

6. Magnificata in fortitudine, id eſt, ex fortiter actis oſtenſa magna.

7. Depoſuiſti.Alij,diruiſti.Chal.confregiſti.

8. Spiritu furoris,id eſt,furore,vel vento à furore.i.ira vehementi emiſſo.Congregatæ.ſ.contra Ægyptios.Stetit,&c.Hebr.ſteterunt aquæ,ſicut aceruus.

9. Implebitur, ſcilicet, voluptate.q.d.capiam ex eorum nece voluptatem.

10. Spiritus tuus.i.ventus à te miſſus.

11. In fortibus.70.& alij,in diis.Atque laudabilis.Hebr.laudibus.

12. Terra.ſ.demerſi in profundum. Aug.tamē in Exod.q.54.Terram.i.aquam interpretatur.diuiditur enim(inquit)mundus in cælū & terram. Sic & Deus dicitur cælum,& terram feciſſe.

13. Portaſti,pro, portabis.i.deduces. Habitaculum.ſ.tabernaculum,vel templum.

14. Aſcenderunt,&c.præterita pro futuris.q.d. tentabunt reſiſtere. Hebr. audierunt,pro,audiēt. Irati,id eſt,indignari.

17. Firmauerunt,pro,firmabunt. Chald.& 70. parauerunt.

18. In æternum, & vltrà, Id eſt, per totum ſeculum præſens,& per futurum. Heb.in ſeculum, & in æternum.

19. Eques, legendum equus, id eſt, equitatus, ſeu equi.

21. In mare. Intellige,cantaſſe etiam reliqua canticl.

25. Lignum , id eſt, arboris ramum. Auguſt.in Exod.qu.57.ait,fortè lignum fuiſſe, quod poſſet naturaliter facere dulcem aquam, Iudicia,ſcilicet,ſtatuta,ritus,mores.

26. Cunctum languorem , &c. i. nullum languorem,ſeu plagam inducam ex iis , quibus Ægyptum afflixi.

Cap. xvi.

3. SVper,id eſt,iuxta.Ollas carnium.Deſiderabant alias carnes,quàm pecorum, quæ habebant. Ideóque Dominus dedit coturnices. Aug.in Exod.62.

4. Tentem. i.probem Ambulet.ſ. colligendo ſolùm,quantum diei ſufficiat.

5. Inferant.ſ.in tabernacula.

14. Et quaſi pilo tuſum.Hebr.rotundum. 70. quaſi coriandrum album.Chald.quaſi decorticatum.i.album,vt ligna decorticata.

15. Man, pro Mah, quamquam etiam Man, quid , interdum ſignificat in Scriptura. Sed Syriacum eſt.

16. Sermo.i.res,ſeu præceptum.

18. Reperit,vel miraculo factum eſt, quiſque tantum reperiret quòd ſatis eſſet , vel quiſque eo ſolo contentus erat , etiam ſi plus collegiſſet. Congregauerunt , vel miraculo, vt proximè dixi, vel tantum cuique permiſſum ſumere ex collectis ſolùm,quantum ſufficeret.

22. Narrauerunt , ſcilicet , collectum eſſe duplicem cibum.

23. Domino , id eſt , ad Domini honorem. Quodcunque operandum eſt, facite. Id non eſt Hebr. Reliquum. ſ.ex cibis. Reponite. ſ. edendum poſtridie.

30. Sabbatizauit,id eſt,quieuit.

31. Coriandri.ſ.figura,non colore.

32. Futuras terro.Hebr. veſtras. q.d.poſteros veſtros.

33. Sume,&c. Hæc per anticipationem dicta. facta enim poſt extructum tabernaculum. Coram Domino.i.in arca teſtimonij.

Cap. xvii.

10. HVr. Hic dicitur fuiſſe Mariæ ſororis Moſis vir.

11. Remiſiſſet, id eſt, demiſiſſet.

13. Fugauit. Hebr. debilitauit, vel contriuit. Chald.contriuit.70. fugauit. Populum , ſcilicet, qui ei auxilio venerat , & non erat Amalecites, vel,quaſi dicat, & duces, & milites omnes fugauit. Ore,id eſt, acie.

14. Trade,id eſt,commenda,inculca.

16. Solij.Hebr.ſuper ſolium,quaſi dicat, iurauit Dominus per ſolium ſuum , futurum bellum, &c. A generatione, &c. id eſt , per omnes ætates, ſeu ſemper.

Cap. xviii.

1. SAcerdos.Chal.Princeps. Madian ciuitas erat Amalechitarum. Cognatus. Heb.ſocer.& ſic vertit Chald.& 70.ſic & infr.

2. Remiſerat.ſ.Moſes in domum ſoceri ex Ægypto,vel ex itinere.Vide ſup.cap.4.

5. Montem Dei , ſic dictus , quòd ibi Deus Moſi apparuiſſet in rubo,vel legem dediſſet.

6. Mandauit,ſcilicet,nuntiari.

7. Pacificis q.d. interrogantes inuicē de pace, dicendo more illo antiquo, Páxne tibi? Valeſne proſperé?

11. Egerint.ſ. Ægyptij. Illos.ſ. Hebræos.

12. Coràm Deo, id eſt, prope locum, vbi Deus cóſulebatur. Aug. tamen q. 66. in Exod. interpretatur ad honorem Dei.

13 Iudicaret, id eſt, ius redderet.

14. Præſtolatur. Heb. ſtat iuxta te.

15. Sententiam. Chald. inſtructionem. Dei.i. ſecundúm Dei voluntatem, vel oraculum.

18. Stulto Heb. nimio 70. intolerabili.

19. Erit Dominus tecum. q.d. cōſilium meum ſequendo, bene tibi ſuccedet, Deo iuuante. In iis, quæ ad Deum pertinent. Hebr. coràm Deo q.d. age cauſam populi apud Deum.

20 Ceremonias, & ritum colendi. Hebr. ſtatuta, & leges.

21. Potentes.i. ſtrenuos, magnanimos, patientes laboris. Tribunos Hebr. qui mille præſint.

Cap. XIX.

1. HÆc, ſcilicet; prima menſis, vel tertia potiùs: dixerat enim menſe tertio, vel quaſi dicat eadem, qua profecti ex Raphidim: fuit quidē 47. dies egreſſionis ex Ægypto; nam poſt tres dies data lex.ſ. die 50.

2. Loco. q.d. in ipſo deſerto.

3. Vocauit. pro vocauerat.

4 Super alas, id eſt, vt ſolet Aquila pullos ſuper alas. Chal. & 70. quaſi ſuper alas. Aſſumpſerim mihi Heb. ad me adduxerim.

5. Peculium, id eſt, Theſaurum, quaſi dicat, vnicè dilecti. Heb. Segulláh. סגלה. i. res chara. Mea eſt q.d. quāquam omnes populi mei ſunt, tamen vos electi præ cæteris.

6. Regnū ſacerdotale, id eſt, in quo Dei cultus vigeat, ſcilicet, in quibus Deus regnet, & à quibus colatur. 70 Regale ſacerdotium. Chald Reges, & ſacerdotes.

9. Nuntiauit, pro nuntiauerat.

10. Sanctifica i. præpara. Chal. præparabis.

13. Non tangent 70. non tanget, quaſi dicat, nemo eum conetur à ſupplicio liberare, vel non conſueto genere mortis puniatur ſ. cōtactu manus, ſed, &c. Opprimetur ſ. à Deo, vel populo. Cœperit clangere. Heb. prolixum ſonum ediderit. Chal. & 60 fecerit finem ſonandi.

15. Eſtote parati. id dictum tertij menſis die quarto: ſexto autem data lex, adeóque 51 die ab exitu ex Ægypto. duo enim menſes lunares faciunt dies 59. quibus adde 6. tertij menſis ſicutque. 65. à quibus demendi 15. nam 15. egreſſi, ita relinquentur 50. qui ſunt dies Pentecoſtes numerandi à 2. die azymorum, vt dicitur Leuit. 23. & Deut. 16.

17. Radices. Huc poterant accedere poſt tubæ ſonum, ſed non aſcendere in montem.

18. Terribilis Heb & Chal. contremiſcens.

19. Reſpondebat ei. Hebr. reſpondebat ei in voce, id eſt, clara, & exaudibili voce.

22. Accedunt. i. acceſſuri ſunt poſtea. Sanctificentur. i. operam dent ſanctimoniæ.

23. Sanctifica illum. q.d. conſtitue terminos, ne, vtpote res ſancta, contingatur.

Cap. XX.

3. HAbebis. Fut pro imperatiuo. Sic & in ſeq. Deos.ſ. quós colas. Alienos coràm me Chal & 70. Alios præter me.

4. Sculptile.ſ. ad colendum pro Deo, vt poſtea dicitur, ſeu deorū ſculptile: pertinet enim id ad primum præceptum ſ. de non colendo deos alienos. Omnem. pro, aliquam. q.d. nec vllā imaginem cæleſtiū, aut terreſtriū, pro deo colendam.

5. Zelotes. i. Zelotypus. ſ. qui ferre nō poſſum, vt cultus vni mihi debitus, alij tribuatur. Viſitans. i. puniens. Punit Deus interdum patrem in filiis, hos occidendo, nec id iniuſtum eſt, quippe dominus eſt vitæ, & mortis, & alioqui mortem quiſque debet ob peccatū originale. Tertiam Vide Num. 14.

6. Millia his, pro, mille horum generationes, mille autem, pro, plurimas. Dixerat de punitione, in tertiam & quartam. ſ. ſuperexultat miſericordia iudicium.

7. Aſſumes. ſ. iurando. In vanum. i. temerè. ſ. peierando. Fruſtra i. in vanum. Vide ſup. proximè. Inſontem. i. pro innocente. q.d. puniet.

8. Sanctifices. i. ſanctè colas.

10. Sabbatū Domini. q.d quieſcendum à corporalibus, vt attendatur diuinis. Omne, pro, vllum. Heb. Portas ſ. vrbis.

11. Sanctificauit, id eſt, ſanctè celebrandum inſtituit.

12. Honora. ſ. neceſſaria miniſtrando. Hier.

18. Videbat, id eſt, audiebat.

20. Probaret. Heb. & 70. tentaret. Sed Dei tentatio probatio eſt.

22. Cælo. i. aëre.

24. De terra. ſ. terra implebatur altare æneum Pacifica ſ. quæ pro pace, & incolumitate offerūtur. Benedicam. i. bonis cumulabo.

25. Cultrum. i. ferreum inſtrumētum. ſ. ad poliendum lapides. Polluetur. ſ. altare i. contaminabitur, adeóque non mihi placebit, quod in eo offeres. No. quòd nolebat Deus imitarentur gentiles altaribus poliendis. No. etiam pollutum haberi apud Deū quicquid fit ſecus quàm ipſe vult.

26. Turpitudo. i. pudēda, quæ videri turpe eſt.

Cap. XXI.

1. IVdicia. i. præcepta iudicialia.

3. Cum quali veſte, &c. Heb. Si cum corpore ſuo ingreſſus fuerit, cū corpore ſuo egredietur. quod Chal. & 70. verterūt: Si ſolus intrauerit, ſolus egredietur. ſequitur enim, ſi habēs vxorem &c.

4. Veſtitu. Heb.corpore.q. d.ſolus.

6. Diis.i.Iudicibus, vel ante Deum.Et poſtes, pro, id eſt poſtes ſ.portæ vrbis. Seculum. i.perpetuò ſ.vſque ad Iubilæum Not.æternum accipi pro longo tempore; vox enim Hebræa hic æternum ſignificat, ſeu perpetuò.

7. Conſueuerunt.ſ.ſine mercede, cum libertate donantur.

8. Cui tradita fuerat ſ.in ſponſam, vel famulam. Chal.& 70. Qui ſibi eam deſponderat. Alieno i gentili. Spreuerit ſ.violando.

9. Iuxta morem ſ.dotando eam.Gloſſ.Interli.

10. Ei ſ. filio. Nuptias. Hebr. cibum, ſeu alimentum. Pretium pudicitiæ. Chal. & 70. concubitum.q.d. filius illam tractabit per omnia vt vxorem, etiam ſi alteram habeat.

11. Tria iſta ſ. proximè dicta. Egredietur, pro, ſaltem egredietur.

12. Volens occidere.Hebr. Chal. & 70. & occiderit.

13. Tradidit ſ.ſolus.nam cùm volens occidit & Deus,& ipſe facit, Deus iuſtè, ipſe iniqua voluntate. Auguſt. in Exod.q.79.

16. Noxæ.i illius criminis.

19. Innocens.i.non cenſebitur homicida.

21. Pecunia illius.i. emptus illius pecunia.

22. Abortiuũ.ſ.viuo fœtu, vt Hebr. indicatur. Arbitri.i.iudices.

23. Reddet animam pro anima i.occidetur, quia occidit.

24. Oculum, pro, ſimiliter oculum.

28. Sibos, &c. Idem in aliis animalibus, quæ nocent intelligendum Aug in Exo.q.81.82.

29. Ab heri & nudiuſtertius.i.antea Hebr. Occident.ſ. ex Iudicis ſententia.

31. Filium.ſ.cuiuſquam,

33. Et foderit.Heb.Chal.& 70.vel foderit.

CAP. XXII.

3. HAbuerit.ſ. fur. de quo ſup.

5. Et dimiſerit, pro, dimittendo.

6. Spiras Hebr.Chal. 70. & Compl. Spinas. Reddet.ſ.fur.

8. Deos i. Iudices.

9. Ad perpetrandam, &c.i. ad nocendum. vel q.d In quauis lite de fraude facta in re aliqua inter duos.

15. Maximè. Id non eſt Hebr. Operis ſui.q. d.ſeruitij ipſius animalis.

24. Indignabitur furor meus. i.valde iraſcar.

25. Exactor. Hebr. vſurarius.

28. Diis i.iudicibus, qui ſunt Dei loco.

29 Primitias Deo tanquam omnium rerum principio hæ offerebantur.

31. Viri ſancti, &c.q.d. ſtudere ſanctitati, ſi mihi placere vultis.Prægustata. Hebr & Chal. lacerata.

CAP. XXIII.

1. SVſcipias ſ.loquendo contra proximum Manum.ſ.cum impio, vt illum adiuues.

3. Miſereberis. ſ. fauendo ei iniuſtè. ſubaudi, multóque minus diuitis.

6. Pauperis ſ.iniquè fauendo, quòd pauper ſit, aut nocendo. Heb.non peruertes iudicium pauperis in eius lite.

7. Mendacium.i.falſum iudicium.ſ.ô Iudex, Auerſor impium. Hebr.non iuſtifico impium.q. d. punio talem impietatem. 70. non iuſtificabis impium cauſa munerum.

8. Verba.i negotia, cauſas.

9. Aduenarum animas. i. quid ſit eſſe aduenã.

11. Comedant.ſ.ſponte nata.

12. Refrigeretur.Heb.reſpiret.i.quieſcat.

13. Non iurabitis. Hebr. non memorabitis. Chald.non recordabimini. q. d. non nominabit deos alienos. Audietur ſ.eorum mentio.

15. Comedetis.Hebr.comedes. Nouorum.ſ. fructuum. Quando egreſſus es. Hebr. in illo enim egreſſus es. Vacuus.i.ſine oblatione.ſ.in feſto Paſchæ; Pentecoſtes, & Tabernaculorum.

16. Meſſis.ſ.in Pentecoſte. ſub. cuſtodies. Quæcunque. i. eorum, quæ. Solemnitatem.ſ. tabernaculorum feſtum. Exitu anni.ſ Septembri, tunc.n.deſinit & incipit annus Hebræis, etſi quantum ad feſta in Martio incipit, ſeu Niſan.

17. Coram Domino, ſ.in templo vbi Dominus colebatur.

18. Super fermento.q.d.aufer de domo fermentatum, priuſquam Agnum Paſchalem immoles. Solemnitatis meæ i.victimarum, quæ mihi in ſolemnitatibus offeruntur. Vſque manè i.in alterum diem.

19 In lacte.i.cum lacte ipſo in olla, vel dum lactat, vel vnà cum ipſa matre. Clem.2 Strn. ſic interpretatur, ne fiat interempti condimentum, quod eſt viuentis nutrimentum.

20 Angelum.Aug.15.cont.Iuſt.c.19.Ioſue interpretatur, in quo nomen Ieſu. At ex ſequentibus apparet, de Angelo loqui, qui Populum ducebat. Contemnendum putes. Hebr. exacerbes eum.

21. Nomen meum in illo.i ſuſtinet perſonam meam.ſeu nomine meo agit. Poteſt id ad prælatos accommodari, qui Dei nomine gubernant.

25. Panibus, &c.i.cibo & potui.q. d. alam te abundanter.

26. In fœcunda Heb. abortiens. Implebo.q. d.dabo vitam vſque ad ſenectutem.

27. In præcurſum tuum. Heb ante te.

27. Crabrones. Fortè eſt figurata locutio, pro, aculeos timoris, quo cedant. Aug in Exod.q.93.

29. Beſtiæ.i.cupiditates beſtiales, quæ ſolent de repentino ſucceſſu terrenæ felicitatis exiſtere. Aug in Iud q.17. Ego ad litteram intellexerim, & hic feras, & ſup crabrones.i. veſpas, vel

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

muſcas veneuatas.

40. Augearis. ſ. numero, & viribus. Fluuium. ſ. Euphratem. Vide Pſal. 71.

Cap. xxiiii.

2. Aſcendet. Hebr. Chal. & 70. accedet.

4. Titulos. i. columnas.

7. Volumen fœderis. i. Librum legis ſeruandæ ex fœdere, vel fœdus continentem.

8. Sanguis fœderis. Figura hæc ſanguis Chriſti, quo teſtamentum nouum confirmatum.

10. Opus. fortè thronum: quidam menſam interpretantur.

11. Receſſerant. ſ. ſeniores à populo, propiùs ad Deum accedentes. de filiis, verò. pro à filiis Hebr. nec ad ſeparatos (.ſ. Principes) filiorum Iſraël, miſit manum ſuam. Chal. Principibus autem filiorum Iſrael nullum incommodum fuit.

16. Caliginis. ſ. vbi Deus. Cuius incomprehenſibilitas per caliginem ſignificatur. Alioqui lux eſt.

17. In conſpectu, &c. ſ. Moſi aliter Deus apparebat.

Cap. xxv.

2. Primitias. Hebr. oblationem. Chald. & 70. primitias.

4. Hyacinthum. ſ. ſericum, ſeu pannos aut lanam coloris cærulei. Coccum. ſ. lanam vel ſericum cocco tinctum. Pilos. ſ. pannos ex pilis.

5. Ianthinas. i. Taxotum, vel hyacinthinas. i. violaceas. Sic & ſup. Setim. Cedri eſt genus quoddam.

6. Vnguentum. Hebr. oleum vnctionis. ſ. quo vngendi ſacerdotes. Thymiamata. i. ſuffitum.

9. Oſtendam. Heb. & Chal. & 70. oſtendo.

10. Cubitos ſ. vulgares. continet autem cubitus palmos duos, palmus autem digitos duodecim.

11. Coronam. i. limbum, ſeu labium. Vulgò dicitur, cornice.

12. Latere. ſ. ſecundùm latitudinem. Vide Num. 19.

16. Teſtificationem. i. legem, quæ Dei voluntatem teſtatur. ſ. Decalogi tabulas.

17. Propitiatoriū. erat id velut cælum arcam tegens, vt ſolet fieri rebus pretioſis, vel vt, quidam volunt, ipſum arcæ operculum. Dictum verò propitiatorium, quòd ibi ſe Deus propitium exhiberet. dicitur & oraculum, quòd ibi reſponſa daret.

18. Productiles. i. ex auro ductili, vt eſt Hebr. Oraculi. Heb. Propitiatorij.

19. Cherub. Aug. q. 105. in Exo. erant, inquit, Cherubim ſpecie animalium. Quidam tamen dicunt fuiſſe figura pueri. Vide Eze. 1. Latere. Hebr. extremo.

20. Tegant. Hebr. indicatur. debere ab extremitatibus propitiatorij ſurgere, ſeu extare, & ipſum alis regere.

22. Præcipiam. Heb. conueniam te, ſeu teſtificabor tibi. 70. Agnoſcar tibi.

24. Labium. Heb. coronam. Vide ſup. num. 11.

25. Ipſi labio. pro. in ipſo labio. ſ. vtrimque & ſuprà, & infr. Nempe indicat, primò faciendum labium, ſeu limbum. deinde in eo ex vtraque parte. ſ. ſuperiori, & inferiori ponēdam coronam interraſilem. i. ſculpturis ornatam, atque ad hūc ſenſum lectio noſtra reducenda eſt. quod autem dicitur altam, intellige profundam. ſ. ex parte inferiori erat quatuor digitorum, & totidem ex ſuperiori.

29. Acetabula. i. ſcutellas, ſeu vaſa concaua, in quibus ponendi panes. Phialas. ſ. ad libamina. vel ſecūdùm quoſdam ad thus. Vide Apoc. 5.

30. Propoſitionis, id eſt, propoſiti ſemper ante Dominum.

31. Ductile. ſ. malleo factum. Not. quòd conſtabat haſtili ſeu trunco recto, tum calamis ſex curuis è trunco ductis hinc inde, ſub quorum paria ſingula erat vna ſphærula; deinde tres in vnoquoque calamo ſcyphi, ſupraque ſphærula vna, & poſtremò lilium ſub lucerna. Erat & in ipſo trūco ſub ſphærula inferiori ſcyphus. Quidam tamen putant ſuper vnūquemque ſcyphum fuiſſe ſuam ſphærulam, & lilium, quod non eſt improbabile. Puto ego hìc magnum latere myſterium: eſſe. n. Candelabrum Eccleſiæ figuram. Scypum, & ſphærulam Euchariſtiæ. ſ. calicis, & hoſtiæ: Lilium autem Humanitatis Chriſti, & lumen Diuinitatis. Iam ſeptenarius numerus perfectionem ſignificare.

33. Nucis. ſ. amygdalinæ per medium diuiſæ. Calamos. intellige ſex curuos, non calamum haſtilis rectum, in quo ſcyphi quatuor, vt infrà, dicitur.

34. Candelabro. i. haſtili, ſeu trunco.

35. Sub duobus q. d. ſub vtroque pari calamorum. ſ. infr. vtrumque.

37. Ex aduerſo. i. verſus eam partem, ad quam verſum candelabrum. ſecundùm latitudinem. ſ. in apertum aërem, non in ſe inuicem. Vide nu. 8.

39. Talentum. Vulgare, ſeu profanum libræ 60. ſacrum verò 120. Libra autem quæ & Mina, & pondo, vnciæ 12. Ita quidam. Alij verò, Talentum conſtare minis centum, minam verò drachmis ducentis quadraginta. quod magis probo. Vide Ezech. 45. & 2. Paral. 25.

Cap. xxvi.

Vide cap. xxxvi. *& ſeq.*

5. Retorta. ſ. filis fuſo retortis, vt fit: quidā tamen filum duplicatum intelligunt. Variatas. Hebr. Cherubim. q. d. ſparſas imaginibus alatis. Chal. Figuras Cherubim. Plumario. i. vt ſolent, quæ fiunt ex variis plumis. phrygionicum quidam vocant. vulgo ricamatura. ſ. erant ſparſæ alatis Cherubinis.

4. Sum

4. Summitatibus. i. extremitatibus Not. quod cortinæ quinque conſutæ, cum aliis quinque tidem conſutis, per anſulas, ſeu laqueolos centum ad 50. aureos circulos coniungebantur.

6. Circulus. ſ. alligandos vtrimque anſulis, ſeu laqueolis cortinarum,

7. Saga. ſ. cortinas. Cilicina. ſ. de pilis caprarum, vulgò Ciambellotto. Operiendum. ſ. ſuper cortinas primas, omnes enim cortinæ tecti vice operiebant, & etiam latera tegebant Tabernaculi ferè vſque ad terram. Ligabantur autem inter ſe ſecundùm latitudinem, erat verò ſpatium longitudinis tabernaculi cubiti 30. altitudinis 10. itemque latitudinis. Itaque quod ſupererat cortinarum, pendebat. Tegebant autem longitudinem tabernaculi ſecundùm latitudinẽ ſuam, latitudinem verò, ſecundùm longitudinem.

9. Fronte. ſcilicet ad anteriorem partem Tabernaculi. Duplices. i. extremitatem pendentem reducas in tectum, vertendo, vt ſolent, quæ duplicantur. Vide inf.

12. Vnum Sagum. ſ. vndecimum. Ex medietate. Nota. ad huius loci totius intelligentiam, quòd cùm Saga hæc vndecim eſſent, excedebant cortinas de quibus ſup. latitudine, itemq́ue longitudine, quia 30. cubitorum: ex quatuor ergo cubitis latitudinis quibus excedebat, duo duplicati tegebant pendentes anteriorem partem tabernaculi, & duo poſteriorem. Item duorum cubitorum quibus longitudo excedebat, alter pendebat ex vno latere tabernaculi alter ex altero.

26. Quinque. ſ. quinque ordines vectium à ſumme ad imum.

28. A ſummo ad ſummum. i. ab vna extremitate ad alteram.

31. Pulchra varietate. Heb. Cherubin. ſ. figuris alatis, quæ puerulos referrent.

33. Sanctuarium, &c. Heb. ſanctitas, & ſanctitas ſanctitatum. q. d. ſanctum, & Sanctum ſanctorum.

CAP. XXVII.

2. ALtare. ſ. holocauſtum, quod extra Tabernaculi tectum ſub dio erat.

3. Fuſcinulas. inſtrumenta erant cum dentibus ad extrahendas ex olla carnes.

5. Quos pones ſubter arulam altaris. Hebr. quam pones ſubter ambitum altaris. Chal. & pones eam ſub circulo altaris, Medium, ſ. intra, ſecundùm quoſdam, vt ligna ſuſtineret. At infr. c. 38. indicatur, fuiſſe extra in ambitu altaris. ſ. ab infima altaris parte vſque ad eius medium, id quod etiam confirmat quod hic de vectibus dicitur.

8. Inane. Erat autem vſque ad medium plenum terra, ſecundùm quoſdam, ſecundùm alios, lapidibus. Vide 1. Mach. 4.

9. Atrium. ſ. intra quod erat Tabernaculum.

18. Quinque. ſ. vt populus poſſet vndique tabernaculum videre, non impeditus atrij altitudine.

19. Paxillos, ſ. quibus terræ infixis cortinæ funibus alligabantur, ne agitarentur.

20. Lucerna, pro, lucernæ. ſ. candelabri. Semper. i. per totam noctem: nam interdiu erat extincta, vt proximè indicatur, & 1. Reg. 3.

21. Teſtimonij. Alij vertunt conuentus, quòd eò Deus conueniret. Vide c. 25. & Num. 17. vel fœderis, quòd illic Dei lex eſſet, & fœdus, quæ teſtimonij nomine ſignificantur. Vide inf. ca. 35. Teſtimonio. i. coràm arca teſtimonij. Chal. ante teſtamentum. Collocabunt. Hebr. diſponent, ſeu apparabunt. Chal. ordinabunt. 70. incendent. Cultus. Hebr. ſtatutum. q. d. mos, ſeu ritus. Succeſſiones. Hebr. generationes.

CAP. XXVIII.

2. VEſtem. Hebr. & Chal. veſtes 70. veſtem. Gloriam, & decorem. i. ſplendorem, & ornamentum.

3. Sapientibus corde. i. peritis artificibus. Prudentiæ. Heb. Chal. & 70. ſapientiæ. q. d. arte. Sanctificatus. i. conſecratus.

4. Rationale. Hebr. pectorale. 70. λόγιον ſeu λογεῖον, quæ duo, Dei oracula ſeu reſponſa indicant. Atque huc referendum eſt verbum Rationale, ſeu Rationale Iudicij: Dei enim cuncta plena ratione & iudicio. Adde quòd in eo erat doctrina & veritas quæ ad rationem pertinent. Superhumerale. Hebr. Ephod. carebat id manicis, ſecundùm quoſdam, quod alij negant. Tunicam. Heb. & Chal. pallium. Lineam. ſ. tunicam. erat verò ſecundùm Ioſephum ex byſſo, talaris, & ſtrictis etiam manicis. Strictam. Hebr. ocellatam ſeu oculatam. ſ. oculis erat contexta opere Phrygionico, vt quidam aiunt. Alij enim negãt. Nam Hier. rectè vertit ſtrictam vt & 70. Cidarim. i. Tiaram pileoli rotundi forma.

6. Polymito. ſ. vario, vt ſolent tapeta. ſup. vertit plumario.

7. Sũmitatum. i. extremitatum. ſ. ſub brachiis. In vnum redeant. i. coniungantur, vt eſt Hebr.

8. Textura. ſ. balthei, vt indicatur Heb. & Chal.

9. Onychinos. 70. Smaragdos. Filiorum. dicũt quidam & hic, & in lapidibus rationalis non Leui fuiſſe ſcriptum, ſed Ephraim & Manaſſe qui cum reliquis faciunt 12. tribus: ſed aliter ſentit Chal vt inf. dicetur,

10. Natiuitatis. ſ. vt priùs nati, priori ſint loco, & in dextro humero priores ſex.

11. Gemmarij. i. artificis gemmas ſculpentis.

12. Latere. ſ. ſuper humeros. Memoriale. i. in memoriam. ſ. Deo, vel Aaroni.

13. Vncini. Hi erant in ſummitate ſuperhumeralis, quibus alligandæ catenæ, vt dicitur inf. ver. 25.

14. Cohærentes. q. d. opere intorto more fu-

nium, vt ind:cant Hebr. & ſic etiam inf.

15. Iudicij ſ. quia ſine illo nunquam ius dicebat in re graui, vel quia continebat V:im, & Thummim, vnde etiam & Rationale dictum.

16. Quadrangulum.i.quadrum æquilaterum. Duplex. i. duplicatum. Palmi ſ. 12. digitorum ſeu ſemicubiti vt ex Hebr. & 70. apparet.

17. Sardius &c No. quod Chal. Cant. 5. ait ſcriptos fuiſſe in Sardio Ruben; in Topazio Simeonem; in Saphiro Leui, in carbunculo Iudam, in Smaragdo Iſſachar; in Iaſpide Zabulō; in Berillo Dā; in Agate Nephtalim; in Amethyſto Gad; in Chryſolito Aſer; in Onychino Ioſeph; in Ligurio Beniamin. Nempe aliter lapides enumerat, quàm noſter textus

20. Chryſolitus. Hebr. Tharſis. ſ. à colore maris, quod ſi quietum, cæruleum eſt; aureum verò, ſi ſolis radiis percuſſum. Symm. hyacinthum vertit, vt etiam Hier. Can. 5. nempe ob colorem hyacinthi, qui cæruleus eſt, adeoque etiam maris. Per ordines ſuos. Hebr. in repletionibus ſuis. i. palis quas replent. Chal. in cælaturis ſuis.

21. Nomina. ſ. inſculpta.

22. Cohærentes. Vide ſup. num. 14. Et nota, quòd hæ videntur eſſe catenulæ, de quibus ſupr.

23. Summitate. i. extremitate. ſ. angulis ſuperioribus.

26. Summitatibus. i. extremitatibus. ſ. angulis inferioribus. Poſteriora. i. inferiorem partem.

27. Iuncturæ. ſ. Rationalis, vbi alij duo annuli.

30. Doctrinam, & veritatem. Fortè litteris deſcriptæ erāt. Aug. in Exod. q. 117. Cyr. in expoſit. Symboli Nicæni ait, iſta duo fuiſſe ſcripta in medio lapidum, & figuraſſe Chriſtū in medio duodecim Apoſtolorum. Hebr. Vrim, & Thummin. i. illuminationes, & perfectiones. ſ. iis oportet præditum eſſe Pontificem. Pluralis verò numerus ſolet in ſcriptura adhiberi ad copiam, ſeu perfectionem, & excellentiam ſignificādam. 70. Diloſim, & Alithiam δήλωσιν, καὶ ἀλήθειαν. i. doctrinam, ſeu manifeſtationem, & veritatem, vt Vrim אורים ſit à Iarah ירה i. docuit. Thummin תומים ab Aman אמן. creditit. Iudicium i. Rationale iudicij, vel curam, & ſolicitudinem per illud ſignificatas.

31. Superhumeralis i. cui immediatè ſuperponitur ſuperhumerale. Hæc ſup. dicta eſt Tunica.

33. Tintinnabulis. Iuſt. in Triph. ait fuiſſe 12. in figuram 12. Apoſtolorum, quorum ſonus in omnem terram erat exiturus. Alij multo plures fuiſſe putant. Vide Eccl. 45. Hier. epiſt. ad Fabiolam. Ioſeph. lib. 3. Antiq. cap. 8.

35. Moriatur. ſ. me puniente, ſi aliter faciat.

36. Sanctum Domino Alij ſanctitas Domino. q.d ſanctus eſt Dominus, ſanctéque colendus.

37. Tiaram. ſ. hyacinthinam, ſecundùm Ioſephum.

38. Quæ obtulerunt q.d. commiſſas, dum non ritè offerunt ſeque ſanctificant, vt debent; vel eorum, pro quibus ipſi Deo ſacrificia obtulerūt. Portat autem ſ. pro iis Deo ſupplicaturus, & ſatisfacturus, in Chriſti figuram. Sit ei. Hebr. ſit eis q d vt populum Domino reconciliet.

39. Stringes tunicam, &c. i facies ſtrictam tunicam ex byſſo, vel cinges eam byſſina zona. Erat hæc veſtis omniùm prima, & plena, ſecundùm quoſdam, vt ſup dixi oculis factis opere Phrygionico, ſeu Ricamatura, vt vulgò dicitur. Balteum. ſ. ad cingendum Ephod. Plumarij. ſ. variorum colorum.

41. Conſecrabis. Hebr. impletis. ſ. dans in manus quod offerant Id. n. fiebat in ſacerdotum cōſecratione. Itaque in ſcriptura implere manum ſignificat conſecrare in ſacerdotem. Senſus ergo hic eſt. Conſecrabis eos in ſacerdotes. Sanctificabiſque, &c. explicatio præcedentis.

42. Linea. ſ. ex byſſo, vt ait Ioſephus. Femora. ſ. tota tegebant vſque ad genua.

43. Rei. ſ. iſta omittendo. Legitimum q. d. ritus. Heb. Statutum.

Cap. XXIX.

1. IN ſacerdotio. i. in ſacerdotij functionem. Chal. ad miniſtrandum coram me. Immaculatos. i. integros, & quibus nihil deſit.

2. Cruſtulam. i placentulas.

5. Linea, & tunica. i tunica ſtricta, & altera laxiori, quæ ſuprà dicta eſt, Tunica ſuperhumeralis.

7. Caput. ſ. depoſita Tiara.

9. Religione. Hebr ſtatuto. q.d. ritu. Initiaueris. i conſecraueris. Hebr. impleueris. Vide ſupr. cap. 28. num. 41.

13. Offeres incenſum. i. incendes ea, vt ait Chal.

14. Extra caſtra, figura Chriſti pro peccato. Hebr. peccatum. i ſacrificium pro peccato. Sic 2. Corint. 5. Not. verò Deum velle illa comburi, quæ concupiſcentiam fouent. ſ. renes, adipem epat. &c.

12. Pedes. i. crura.

18. Oblatio. i. holocauſtum. Hebr. dicitur Holath עלה quod aſcendat. ſ. in fumum conuerſum Græcè ὁλόκαυστον Holocauſtum. q.d totum combuſtum.

22. Et aruinam, pro, id eſt aruinam. ſ. adipem.

24. Super manus. Hinc conſecratio ſacerdotis dicitur impletio manus, & conſecrare, manum implere. Eleuans. ſ. oblationem. Sic & Euchariſtia eleuatur in Miſſæ ſacrificio. No. quòd oblationem eleuantes manibus, mouebant ab Oriente in Occidentem, & à Septētrione in Meridiem, quo ſignificabatur Deum eſſe totius orbis Dominum. Fit & quiddam ſimile in Miſſis Pontificalibus, vt videre eſt Romæ in Sacello Papæ.

26 Sanctificabiſque. i. tanquam ſanctum ſeparabis, vel conſecrabis eleuando, &c.

27. Et pectuſculum, &c. q.d. non ſolùm pectuſculum,

ſculum, de cuius conſecratione proximè dictum eſt, ſed etiam armum, &c. Separaſti. Hebr. eleuaſti.

28. Cædentque. ſ. talia in ſacrificiis populi. Primitias. q. d. debita ſicut primitiæ. Initia. i. panes quædam conſecratæ.

29. In ea, pro, cum ea. ſ. ea induti.

30. Septem. ſ. continuis quibus durabat ritus conſecrationis. Vtetur. ſ. cùm dedicatur. Aug. in Exod. q. 129.

33. Vt ſit placabile, &c. Senſus eſſet ſecundum Hebr. Quòd ſit ſacrificium, per quod expiatio facta ſit, & manuum ſacerdotum conſecratio. Sancti ſunt, pro, ſanctæ ſunt. i. ſanctificata. ſ. carnes, & panes.

34. Sanctificatæ, adeoque eodem die comedenda.

36. Mundabis. i. expiabis. ſ. oblato vitulo. In ſanctificationem. i. vt ſit conſecratum.

37. Sanctum ſanctorum. i. ſanctiſſimum. Omnis qui, pro, omne quod. ſ. oblata ſuper illud ſanctificabantur, vt à ſolis ſacerdotibus edi poſſent. Vide cap. 30.

39. Veſpere. Hebr. inter duas veſperas. Vide ſupr. cap. 12.

40. Decimam. ſ. ephi, nempe Gomôr. Habet Ephi ſata tria. Gomor autem quantum 43. oua, at Chomer ſeu Corus 10. Ephi. ſ. 4300. oua. Tuſo. i. tundendo expreſſo. Hin continet 12. Logim: Log verò quantùm 6. oua, dicitúrque ab Hier. ſextarius. Eſt autem Hin menſura Ægyptiaca.

42. Sacrificium eſt. ſ. holocauſtum. Conſtituam. i. conueniam, ſeu adero.

43. Sanctificabitur altare. Hebr. ſanctificabitur. ſ. locus ob Dei præſentiam. Chal. & 70. ſanctificabor. In gloria. i. in gloriam, ſeu ob glorioſam meam præſentiam.

45. Habitabo. i. præſens ero, & protegens, fauénſque, &c.

C A P. XXX.

2. EX ipſo. ſ. nõ affixa, ſed ex eodem ligno, quo altare conſtat producta. erant autem cornua hæc, velut radij quidam ex angulis in altum ſublati, vt quidam putant.

3. Craticulam. Heb. & Chal. tectũ. n. Aureolam, pro, auream. ſ. limbum, qui vulgò cornice.

6. Contra velum. ſ. è regione, ſed extra Sancta ſanctorũ, quotidie enim adolebatur. Vide ca. 40. Teſtimonij. ita dicta, quòd in ea tabulæ legis; quæ eſt quædam voluntaris Dei teſtificatio. Teſtimonium. i. arca teſtimonij.

7. Aaron ſub. vel. filij, vt infr. Id enim, & quod ſequitur, erat etiam aliorum ſacerdotum. Componet. ſ. repurgando.

8. Collocabit. ſ. incendendo. Ad veſperum. Hebr. inter duas veſperas. Vide ſup. c. 12. Sempiternum. i. perpetuo ritu, vel ſemper in altari tenendum.

9. Alterius. ſ. quam eius de qua in fine cap. Nec oblationem, &c. ſ. hæc facienda ſuper altare holocauſtorum.

10. Deprecabitur. Hebr. expiabit. Chal. & 70. propitiabitur. In ſanguine, pro cum ſanguine. Quod oblatum, pro, qui oblatos. Placabit. Heb. expiabit. Super eo. ſ. altari. Sanctum ſanctorum. i ſanctiſſimum. q. d. res ſanctiſſima.

12. Iuxta numerum, pro, eorum, qui numerandi ſunt. ſ. 20. annorum, & ſupra. Pretium. ſ. ad redimendam animam. i. vitam, ne. ſ. alioqui interficiantur. Hebr. expiationem, ſeu redemptionem. Plaga. ſ. vt fuit tempore Dauid, 1. Reg 24.

13. Ad numerum. i. qui numeratur. Templi. ſ. ſiclus ſacer 4. drachmarum. at vulgaris. 2. ſic Talentum templi, ſeu ſacrum libræ 120. vulgare autem 60. Vide tamen ſup. finem c. 25.

14. Habetur in numero. i. qui numeratur. Pretium. Heb & 70. oblationem.

16. Monimentum ſ. vt Deus recordetur, & placetur.

18. Labium. ſ. concham.

19. In eo, pro, ex eo. Pedes. ſ. nudis pedibus miniſtrabant.

21. Succeſſiones. Hebr. generationes.

23. Primæ. i. præcipuæ, ſeu puræ. Calami. ſ. aromatici.

24. Sanctuarij. vide ſupr. num. 13. Hin. vide Ezech. 4.

29. Sanctificabitur. q. d. vt qui rem ſanctiſſimam tetigerit, abſtinebit à profanis, & quidquid ipſa tetigerit, cedet in vſus ſacros, vel q. d. antequam ea quiſquam tangat, ſanctificetur. ſ. ſolis ſacerdotibus, qui ſanctificati, ſeu conſecrati erãt licebat ea tangere. Nunc hæretici quibuſuis permittunt ſacrorum non ſolùm contactum, ſed functionem: quamquam: quid apud illos ſacrum?

31. Sanctum erit mihi. q. d. in vſus ſolùm ſanctos ad mei cultum aſſumetur. Chald. Sanctum erit coram me 70. ſanctum erit vobis. ſ. explicatum phraſim Hebraicam, vbi ſæpe abundat mihi, dicũt enim, ito mihi, pro ito. ſic Iſaiæ 6. Quis ibit nobis? pro quis ibit? Ita hîc ſanctum mihi erit. pro, ſanctum erit. ſ. vobis, ſeu apud vos.

32. Caro. i. pars aliqua corporis. Hominis. ſ. non ſacerdotis. Quidam etiam reges excipiunt, cùm in reges vngebantur.

33. Alieno. i. non ſacerdoti. Exterminabitur, &c. q. d. interficietur.

34. Onycham i. vnguent aromaticum. ſ. leue quiddam, & pellucidum eſt inſtar vnguis. Ponderis. Hebræi dicunt accepiſſe Moſen cuiuſque 70. libras.

35. Thimiama i. aromaticum ſuffimentum. Sanctificatione digniſſimum. i. ob ſanctitatem pretioſiſſimum. Hebr. & 70. ſanctum. Chald. in ſanctificationem.

36. Sanctum ſanctorum: i. ſanctiſſimum.

CAP. XXXI.

2. EX nomine. i. præ alijs, ſeu nominatim.
3. Dei. i. diuino, ſeu excellenti. Opere. i. arte mechanica.

5. Marmore, & gemmis. Chal. lapidibus precioſis Heb. in fabrefactione lapidis. ſ. precioſi.

6. Omnis eruditi. q. d. etiam aliorum, qui poſſint illos duos iuuare. Vide cap. 36.

7. Vaſa. i. inſtrumenta.

13. Sabbatum. Heb. ſabbata, quaſi dicat, nolo tamen illa, quæ præcepi, fieri diebus feſtis. Generationibus. i. ætatibus, q. d. quamdiu vixeritis. Vt ſciatis, &c. q. d. vt ſic teſtemini vos eſſe populum meum, à me ſanctificatum, meóque cultui dicatum.

14. Sanctum. i. ſanctè colendum. Morietur. ſ. iudicis decreto. Qui fecerit, &c. explicatio præcedentis.

16. Celebrent. Hebr. faciant. Sempiternum. i. de re duratura toto ſtatu veteris legis, itaque dicitur in generationibus veſtris.

17. Ceſſauit. Heb. quieuit, & recreatus eſt, ſeu refocillatus. ſ. loquitur ſæpe ſcriptura de Deo humano more, quod metaphorice intelligẽdum eſt, neque enim humana in Deo.

18. Teſtimonij. i. legis, Dei voluntatem teſtãtis. Digito. i. opera.

CAP. XXXII.

1. PRæcedant. ſ. per deſertum ducentes.
2. Vitulum. ſ. volebant adorare Apim Ægyptium, ſeu Serapim, qui Bos erat. Dixerunt. ſ. populus.

5. Domini, non dicit vituli. ſ. ſperabat Moſen priùs rediturum.

6. Ludere. ſ. choreis, & cantu more idololatratum.

7. Tuus non dixit, meus. quia ab ipſo defecerant idoli cultu.

8. Oſtendiſti, Hebr. & 70. præcepi. Chal. præcepiſti.

10. Dimitte me. q. d. deſine diligere, dilectio enim tua impedit, ne deleam. dicit verò id, non præcipiendo, ſed monendo, & exprimendo, quid illum à ſupplicio reuocet Aug. in Exod. q. 149. Et deleam eos, &c. pertinet id ad abiectionem Iſraelis, & aſſumptionem Gentium. Hier. epiſt. 129 In gentem. i. præfectum genti, vel patrem gẽtis. q. d. dabo tibi magni populi præfecturam, vel copioſam poſteritatem.

12. Eſto placabilis ſuper nequitia. Hebr. pœniteat te ſuper malo i. punitione. Vide infr.

14. Placatuſque eſt Dominus, Hebr. pœnituitque Dominum

18. Adhortantium, &c. Chald. victorum, nec eorum, qui vincuntur; atque id indicant etiam Hebr.

20. Contriuit. Vidi ego Mediolani aurum igni in puluerem redigi, in eius artis officina. Potum. ſ. vt diſceret populus contemnere quod in ſeceſſum proijci videbat. Hier. epiſt. 128.

21. Induceres. q. d. faceres peccare.

23. Moſi Hebr. Moſi viro.

24. Egreſſus. i. factus, ſeu formatus.

25. Nudatus. ſ. apparuerat, quo animo eſſent, vel nudatus Dei protectione. Spoliauerat. ſ. & auro, & Dei gratia. Propter ignominiam ſordis. i. idoli cauſa. valde enim ſordidum factum illud, & ignominioſum. 70. in ludibrium hoſtibus ſuis. Nudum. ſ. Dei gratia, immo & Deo ipſo, quem reliquerat.

26. Domini. i. pro Domino, ſeu ex parte Domini. q. d. Dei cultor, & gloriæ eius defenſor. Omnes filij. Non ſignificat omnes Leuitas congregatos, ſed omnes congregatos, Leuitas fuiſſe

28. Triginta tria. Heb Chal. & 70. tria.

30. Deprecari. Hebr. expiare. ſ. precando Deũ. Chal. placare.

31. Dele. Aug. in Exod. q. 147. ſecurus dicit, vt concludatur ratiocinatio. q. dicat, non me delebis, remitte ergo. Quidam hyperbolem dicunt. ſ. expreſſionem affectus maximi ad populum, non autem deliberati animi, ſic Rachel Gen. 30. Da mihi liberos, alioquin moriar. Libro. ſ. prædeſtinatorum, vel q. d. de numero tuorum. Sequitur enim, delebo eum, &c. nemo autem de libro prædeſtinatorum deletur.

34. Die vltionis. i. tempore punitionis peccatorum.

35. Percuſſit. ſ. per Moſen tunc, vel poſtea ſuo tempore. q. d. non impunè tulerunt, ſed ſunt poſtea pro illo peccato puniti.

CAP. XXXIII.

1. TVus, non dixit meus, iram oſtendens. Aug.

3. Aſcendam. i. ducam aſcendentem in Paleſtinam, quæ altior Ægypto. Peſſimum. i. iræ plenum, ſeu acerbum. Cultu. i. ornatu.

5. Dixitque, pro dixerat enim. Aſcendam, pro, accedam, more hominis loquitur, qui aſcendere dicitur in mediam turbam. Depone. ſ. in ſignum pœnitentiæ.

6. A monte, pro ad montem.

6. Fœderis. ita dictum, quod in eo tabulæ, in quibus Dei lex fœdus continens. Hebr. conuentus. 70. teſtimonij.

8. Tentorium. i. Tabernaculi atrium.

10. Per fores. i. ad fores.

11. Facie ad faciem. i. familiariſſimè. Puer. i. iuuenis. Tabernaculo. i. Tentorio.

12. Ex nomine. i. præ ceteris, ſeu vt electũ inter multos. Inueniſti gratiam. i. mihi es gratus.

13. Faciem Heb. viã. ſ. per quam populum ducã. Chal. viam bonitatis tuæ. 70. teipſum apertè. Reſpice, &c. Hebr. vide, quod populus tuus ſit gens hæc, q. d. (vt interpretatur Chal.) ſcis hunc tuum eſſe populum.

14. Facies mea, id eſt, ego ipſe.
15. Vt glorificemur ab omnib. populis Hebr. & 70. & glorificemur præ omnibus populis.
18. Gloriam. i. maieſtatem. q. d. te quantus ſis.
19. Omne bonum, id eſt, me. Vocabor. Hebr. Chal. & 70 vocabo, id eſt, clamabo. In nomine Domini, id eſt, nomen Domini, ſcilicet, dicens, Dominus adeſt. 70. Dominus corá te, ſcilicet, id erat Dominus, ſeu Angelus clamaturus. Miſerebor, &c Repetitio ſignificat firmitatẽ miſericordiæ, vel gentes, & Iudæos. Aug. in Exo. q. 154.
20. Videre faciem meam, ſcilicet, in vita, quæ agatur mortalibus ſenſibus. Aug. ibidem. Et viuet, ſcilicet, opus eſt abſtrahi à ſenſibus, & velut mentem à vita Aug. ep. 112.
21. Locus, ſcilicet, vbi ſoleo tecum loqui. Aug. per locum intelligit eccleſiam.
22. Foramine. Paret Moſen ex antro, per foramẽ aſpexiſſe Dominũ tranſeuntem, forma aliqua, fortè humana. Protegam. i. tegam. Hebr. operiam. ſ. ne poſſis videre anteriora mea.
23. Tollàque. ſ. vt poſſis videre. Poſteriora i. tergũ abeũtis. Aug. 2. de Trin carnẽ interpretatur poſtremis temporib. ſuſceptam. Faciem. i. diuinitatem. Non poteris. Vide ſup. ver. 20.

C A P. XXXIIII.

2. VT aſcẽdas ſtatim. Heb. & aſcẽdes manè.
3. E contrà. i. è regione. ſ. propè.
4. De nocte. ſ. diluculo, vt eſt Hebr.
5. Stetit Moſes, &c. Hebr. & Chald. indicatur, ſteriſſe Deum, & clamaſſe in nomine Domini. i. nomen ſuum. ſ. dicendo Dominus eſt. i. adeſt, vt ſup. promiſerat. Vide Num. 14.
6. Ait Dominator, &c. Hebr. clamauit, dominator Dominus Deus, &c. ſcilicet, vt ſint Dei verba non Moſis, iuxta dicta ea ſuperiore. Chal. tamen indicat, eſſe Moſis.
7. In millia. Vide ſup cap. 20. Nullúſque apud te per ſe eſt innocens. Hebr. non habebit pro innocente eum, qui nocens eſt, q. d. puniet reos. Reddis i. punis. Tertiam. Vide Num. 14.
9. Poſſideas. ſ. vt tuos, ſeu, vt hæreditatem.
10. Videntibus cunctis. Hebr. coram omni populo tuo.
11. Ante faciem tuam ſuſtinet hic Moſes perſonam populi.
14. Æmulator, id eſt, zelotes. repetitio. Vide ſup. cap. 20. 5.
15. Fornicati, ſcilicet, ſpiritualiter per idololatriam, vt ſtatim explicatur.
18. Nouorum, &c. Vide ſup. cap. 23. vbi hæc ferè omnia.
19. Meum erit. i. Mihi offeretur.
20. Aſini. quia immundus. Idemque intellige de cæteris animalibus immundis. Pretio. ſ. ouis. Vacuus. vide ſup. cap. 23.
21. Arare, &c. q. d. Nolo ſabbatum violari arãdi, aut metendi neceſſitate.

22. Hebdomadarum, ſcilicet, pentecoſtes. Redeunte. ſ. æquinoctio Autumnali.
23. Omnipotentis. Heb. Dominatoris.
25. Mane Hebr. vſque manè.
28. Panem, & aquam. i. cibum, & potum. Aug. in Exod. q. 165. Scripſit, ſcilicet, Deus.
29. Cornuta, id eſt, radios emittens Hebr. radians. 70. glorificata. i. ſplendida.
33. Impletiſque. i. dum impleret, ſeu loqueretur, vel poſt illos ſermones, cum aliis locuturus. q. d. etiam poſt illa verba, quoties loquendum ei cum hominibus, valebat faciem.

C A P. XXXV.

3. IGnem. ſ. ad luctum in fornace, aut furno, aut ad coquendos cibos: nam ad illuminandum, aut calefaciendum licebat.
5. Prono i. prompto, ſeu liberali.
11. Paxillos. Hebr. & Chald. columnas.
19. Vſua, ſcilicet, ad inuoluendas res Tabernaculi in profectione.
21. Primitias. Heb. oblationem.
22. Dextralia. i. brachiorũ ornamenta, vt indicat vox Heb. Vas aureum. Apparet etiam omnia vaſa aurea obtuliſſe, vt explicat Chal. & 70.
30. Ex nomine. i. nominatim.
35. Abietarij. i. fabrilia. Plumarij. i. Phrygia. Noua quæque, id eſt, pulchra, & ingenioſa, vt indicant Hebr.

C A P. XXXVI.

Vide Cap. XXVI. & ſeq.

3. VOta id, eſt, ſpontaneas oblationes, vt eſt Heb.
4. Venire, ſcilicet, ad Moſen.
6. Cantari, pro, diuulgari.
8. Opere vario. Heb. Cherubin. Vide ſup. c. 26. Polymita, ſcilicet, Phrygionica.
13. Circulos. Alij fibulas, ſeu vncinos. Morderent, id eſt, prehenderent.
20. Stantes, id eſt, erectas.
33. Alium Hebr. medium, ſcilicet, qui intra tabulas induceretur. erat verò iſte vnus è quinque, non ſextus. Medias tabulas, ſcilicet, alij vectes exterius per annulos, ſeu armillas inducebantur, duo ex parte ſuperiori tabulatum, duo ex inferiori, iſte verò per ipſas tabulas in medio.
35. Velum, ſcilicet, ante Sancta Sanctorum. Varium, atque diſtinctum. Hebr. Cherubin. Chal. Figuras cherubim.
37. Tentorium. i. Aliud velum exterius. Plumarij. Heb. Roquem רקם q. d. Recamatoris.
38. Quas & operuit auro. id non eſt Hebr. Chald. nec apud 70.

C A P. XXXVII.

1. DVos ſemis, pro. duos & ſemis.
8. Summitate. i. extremitate.

24. Contra.i.è regione.ſ.ſubtus.
17. Liba.ſic Chal. & 70. Alij,flores.
19. Æquum.i.æquale, vel ſimile.
20. Vecte.i.ſtipite.Heb.Chal & 70.cãdelabro.
26. Craticula.Sic 70. At Heb.& Chal.tecto.
29. Ad ſanctificationis vnguentum. 70. vnctionis ſanctum. Chal. ſanctæ vnctionis. atque hæc magis indicant Hebr.

C A P. XXXVIII.

1. QVadrum.ſ.par erat longitudo, & latitudo.
4. Et ſubter eam in altaris medio arulã. Hebr. & Chal.ſubter ambitum eius (.ſ.altaris) ab infrà vſque ad medium.
5. Summitates.i.extremitates.
8. Labrum. i. concham. Speculis.ſ.æreis. Excubabant.ſ. vigilantes in oratione relicta vanitate, & ornatu.
21. Ceremonias.i. miniſterium, vt eſt Hebr. Chal.& apud 70.ipſi enim tranſportabant,& ſeruabant.Per manum.i.opera.
23. Plumarius. Hebr. Roquem.i. Recamator (vt ita dicam) ſeu acupictor.
26. Armatorum.i. aptorum ad arma ferenda, ſeu ad bellum.
27. Centum talenta. Hebr.centum talenta, & mille & ſeptingenti, & ſeptuaginta & quinque ſicli. Not. quòd talentum vulgare libræ 60. (ſacrum verò 120.) Libra ſicli 25. ſiclus vulgaris drachmæ 2. ſacer verò,ſeu ſanctuarij 4. Vide tamen ſupr. cap. 25.
29. Duo millia, &c. Id quidem, coniungunt cum ſicli,leguntque duo millia quadringenti ſicli. quam lectionem Chal. ſequi videtur. Poteſt etiam legi,Talenta duo millia,& ſeptingenta,& ſicli quadringenti.70.legunt, Talenta trecenta ſeptuaginta,& duo mille, & quadringenti ſicli.

C A P. XXXIX.

1. SAnctis.i. ſanctuario.
Torqueri, ſub.& texi. Colorum.i.filiorum dicti coloris.
4. Summitatum.i.extremitatum.
9. Quadrangulum, id eſt, quadratum. Duplex, id eſt, duplicatum.
10. Verſu.i. ordine.
15. Cohærentes.i. complicatas.
16. Vtroque latere Hebr. duabus extremitatibus.
18. Ante,& retro.i.in principio, & fine; vel à Rationali, quod in pectore ad ſuperhumerale, quod velut retro erat. Vide ſup.cap.28.
23. Contra medium, Hebr.in medio.
28. Coronulis. i. ornamento circum.ſeu byſſinæ vittæ gyris quibuſdam, vt ait Ioſephus.
30. Sacræ venerationis.Hebr.coronæ ſanctæ, ſeu coronam ſanctitatis, vt vertit Chal.
32. Et tecti,pro,i.tecti.ſ.tentorij.
38. Vnguentum. i. oleum vnctionis. Tentorium.i.velum.
40. Tectum.i.Tentorium.
42. Obtulerunt.Heb.attulerunt ad Moſen.
43. Benedixit, id eſt,bene precatus eſt, vel laudauit.

C A P. XL.

2. PRimo.ſ.anni ſecundi ab egreſſu ex Ægypto.
3. Pones ſuper eam; quæ ritè præcepta ſunt. Hebr. ordinabis ordinationem eius.q.d.diſpones eam,vt ego diſponi iuſſi.
11. Vt ſint.Hebr. Chal. & 70. & erit altare. ſ. quod ſequitur. Sancta ſanctorum. Hebr. Sanctitas ſanctitatum.i. ſanctiſſimum.
12. Lotos aqua. De hoc dictum eſt ſup.per anticipationem.
13. Proficiat. Hebr.ſit. Not. hic ab interprete dictum breuiſſimè,& conciſè quod Hebr. fusè, & diſtinctè.ſ. lauandos, induendos, & vngendos Aaron, & filios,&c.
20. Teſtimonium.i. Decalogi tabulas.
32. Tectum.i.tentorium, ſeu tabernaculum. ſic ſupr. ver.26.
34. Gloria ſ.nubes,vt ſtatim dicitur,vel claritas ſeu ſplendor.
35. Maieſtate Domini coruſcante. Hebr.gloria Domini tabernaculum implente.
38. Manſiones. Hebr. profectiones.i. quoties proficiſcebantur.

L E V I T I C V S, ſcilicet, de Leuitarum officio.

C A P V T I.

1. PECORIBVS.Hebr animalibus. Ouibus. Hebræa vox etiam Capras ſignificat. Itaque quidã verterunt,Pecore, ſeu pecudibus, vt infr.vertit interpres noſter.
3. Holocauſtum.totum comburebatur, quod nomen ipſum indicat. q. ὅλον καυτὸν. Armento. Hebr. Bobus. Immaculatum, id eſt, ſine vllo vitio. ſcilicet perfectum. Tabernaculi, id eſt, tentorij, ſeu atrij.ſic Num 4.
4. Manus.Sic ſignificans ſe ſponte offerre,vel pœnam ſuis peccatis debitam velut illi imponens.

nens. Vide infr. cap.16.

5. Immolabitque.ſ.opera ſacerdotis, vel Leuitæ mactabit.Domino.i. Domini altari, vel q.d.ante tabernaculum Domini.

6. Concident.ſ.ſacerdotes, vel Leuitæ.

7. Ignem.cõſeruabatur is perpetuò in medio altaris. erat.n.id cautum. Vide inf.cap.6.

9. Pedibus.i.cruribus, vt eſt Hebr. Holocauſtum, & ſuauem odorem. Chal. holocauſtũ gratiſſimum. Sic infrà.

10. Oblatio.ſ. in holocauſtum. Anniculum.i. non maiorem anno, quamquam non eſt id Heb. Chal. aut in 70. nec in Complut.

11. Immolabit, id eſt, mactabit, ſcilicet, Sacerdos, aut Leuita.

13. Adolebit, id eſt, incendet.

14. Auibus. erat id pauperum. Vide infr.c.12. Pullis. In columbis pulli meliores ad cibum, in turturibus grandiores. Sunt autem Deo meliora offerenda. Eam.ſ.oblationem.

15. Rupto, ſcilicet, vngue. vt ex Hebr. patet. Crepidinem, id eſt, extremitatem, ſcilicet, circa parietem, vt eſt Heb.& Chald. ita.ſ. vt ad baſim perueniat, vt eſt apud 70.

16. Veſicam.i.ſinum illum, in quem aues cibos priùs immittunt, quàm in ſtomachũ, ſoletque habere frumenti grana, quæ Chald. vocat ſtercora, ait enim proiiciendã cum ſtercorib. 70. πρόλοβον prolobon, vocant. Solent. Poſtea extra caſtra efferendi, vt dicitur infr.cap.6.

17. Aſcellas, pro, axillas.i.alas.

Cap. II.

1. Anima, id eſt, homo. Sacrificij, ſcilicet, cibarij. Fiebat id ex rebus inanimatis, vt pane, thure, farina, oleo, &c. Hebr. מנחה Minchah, id eſt, munus.

2. Sacerdotis. Heb. Chal & 70. ſacerdotes. Pugillum, id eſt, quantum pugillus capere poſſet. Super altare.ſ.incendendum.

3. Sanctum ſanctorum.i.ſacroſanctum, adeóque à ſolis ſacerdotibus comedendum.

4. Panes. Alij, placentas. Conſperſos. Alij, commiſtos, vel tinctos.ſ. adhibebatur oleum paſtæ, vel ante coctionem ſeu frixionem, vel in ipſa, vel poſt ipſam.

9. Memoriale.ſ.partem, quæ velut Deo reducat in mentem ipſum offerentem.

10. Sanctum ſanctorum, id eſt, ſacroſanctum. q.d. Deo dicatum, & oblatum. Offertur.ſ. adolenda, vt ſtatim dicitur.

11. Abſque fermento.ſ. ſynceritatem Deus requirit. Mellis, ſcilicet, Deo non placent corporales delitiæ.

12. Ac munera. Heb. Chal.& 70. Domino. Ponentur, ſcilicet, vt incendantur, cedebant enim in vſum ſacerdotis. Vide infr.c.7.& 23. de oblatione fermentati.

13. Sacrificij.ſ.cibarij. vt Hebr. indicatur. At Chal. & 70. ad omne ſacrificium extendunt. Id quod conformius Mar.9. vbi dicitur, omnis victima ſale ſalietur.

14. Vlrentibus.q.d.recẽtibus, & teneris. Confringes.ſ.tundendo.

15. Quia oblatio, &c.q.d.ſic.n.ſibi Dominus offerri vult.

16. In memoriam, pro, memoriale.q.d. eam partem oblationis, quæ Deo offertur, vt offerentis meminerit. Vide ſup.

Cap. III.

1. Pacificorũ, ſcilicet, pro pace, id eſt, proſperitate aliqua impetrata à Deo, vel impetranda. Vide infr.cap.7.

2. Tabernaculi, ſcilicet, atrij ſacerdotum. Sacerdotis. Heb. Chal.& 70. ſacerdotes.

3. Intrinſecus.ſ.intra vitalia, ſeu inteſtina.

4. Ilia. Hebr. quo teguntur ipſi, qui eſt iuxta ilia. Vide infr. Renunculis.i.renibus.

8. Tabernaculi.i. atrij. Vide infr.cap.4. vbi intelligitur id intra atrium, vbi altare.

16. Omnis adeps, &c.q.dicat, omnis ſacrificij adeps incendetur ad honorem Domini.

17. Adipem, ſcilicet, ſacrificij. Quidam tamen ad omnem referunt, ſicut & ſanguinem. Vide infr. cap.7.

Cap. IIII.

2. Ignorantiam, id eſt, errorem, ſeu incogitantiam. Fecerit, ſcilicet, committendo,

3. Sacerdos.ſ.ſummus, vt explicat Chal. & 70. Qui vnctus eſt.q.d.poſtquam vnctus eſt. Delinquere faciens populum.ſ.ſuo exemplo. Hebr. ad delictum populi.i. (vt quidam interpretantur) peccato, quo populus peccare ſolet.

4. Tabernaculi, id eſt, atrij. Immolabit, id eſt, mactabit ipſe.

6. Sanctuarij.ſ.quod dicitur Sancta ſanctorũ.

7. Gratiſſimi. Hebr. & Chald. Aromatum. 70. compoſitionis. Domino. Heb. Chald. & 70. coram Domino. In introitu, pro, quod eſt in introitu, vt eſt Hebr. & Chald.

8. Vitalia, id eſt, præcordia. omnia, pro, qui operit omnia. Intrinſecus, ſcilicet, viſceribus incluſus, vel viſcera tegens.

20. Rogante. Hebr. expiante. Chald. & 70. propitiante. Propitius erit eis Dominus. Hebr. & Chald. dimittetur eis, ſcilicet, peccatum, vt explicant 70.

22. Princeps, ſcilicet, prælatus quis, vel dignitate eminens. Vnum è pluribus, pro, aliquid.

24. Immolauerit.ſ. ſacerdos.

25. Tangens.ſ.ſanguine.

26. Rogabitque pro eo. Hebr. expiabit eum. Chal.& 70. propitiabit pro eo.

27. De populo terræ, quaſi dicat, aliquis è plebe.

35. Arietis. Hebr. agni, ſeu ouis. Rogabitque, &c. Hebr. expiabit eum ſacerdos peccato, ſeu propitiabit pro peccato, (vt vertunt Chal. & 70.) ſic & cap. ſeq.

Cap. V.

1. Anima. i. homo, ſic infrà. Et audierit. i. cùm audierit, vel. q. d. ſiquis peccet, & alter audierit. Adiurantis. ſ. iudicis, vt dicat veritatem. Teſtiſque. ſ. vocatus, vt rem prodat. Portabit iniquitatem. i. à Deo punietur.

2. Reptile. ſ. immundum, ſeu mortuum. Not. quòd Heb. multo aliter, ſ. anima, quæ tetigerit aliquid immundum, vel cadauer beſtiæ immundæ, aut iumenti immundi, aut reptilis immundi. Oblita Hebr. ignara. ſic & infrà.

3. De immunditia hominis, pro, hominis immundi. Solet. ſ. homo. q. d. quomodocunque immundus ſit ille, qui tactus eſt. Subiacebit. ſ. vt rea, niſi ſe purget.

4. Et protulerit, pro nempe protulerit. Malè. ſ. ſe affligere ieiunio, aut alia re; vel malè ſe quid facturam, vel eſt Hebraiſmus, pro, quidquam, ſeu quid magnum, aut paruum. Vide ſimilem phraſim Gen. 31. Num. 19. vbi enim legimus quidquam durius. Hebr. bonum, vel malum. q. d. aliquid. Oblita. ſ. contra iuramentum fecerit. Hebr ignara, ſeu inſcia.

5. Agat pœnitentiam pro peccato. Hebr. & Chal. confitebitur peccatum.

8. Ad pennulas ſ. colli. Hebr. contra ceruicem.

11. Oleum. ſ. id lætitiam ſignificat pro peccato autem dolendum. Thuris ſ. peccatoris oratio, dum in peccato eſt non eſt Deo grata.

12. Monimentum. i. memoriam. q. d. vt Deus recordetur eius.

13. In munere. i. vt ſolet in ſacrificio cibario, quod munus vocatur.

15. Ceremonias. id additum ab interprete. Per errorem, v. g neſciens rem eſſe conſecratam. Peccauerit. ſ non debitè tractando, vel furando aliquid de conſecratis Deo, vel non dando primitias, aut decimas.

17. Per ignorantiam. de hoc dictũ etiam ca. 4.

18. Iuxta menſuram, &c. id eſt eo meliorem arietem, quo grauius fuerit peccatum.

19. In Domino, pro in Dominum Hebr. Domino.

Cap. VI.

2. Contempto Domino. 70. contemptis Domini præceptis. Hebr. præuaricata in Dominum.

3. Peccare. ſ auferendo aliena.

4. Conuicta. q. d. vbi iudicio ſacerdotis cui deteget, conſtiterit fuiſſe peccatum.

6. Iuxta æſtimationem. Vide ſup. cap 5.

7. Pro ſingulis. i. vnumquodque eorum.

11. Prioribus i. quibus erat indutus.

15. Iſte. ſ. qui diuinitus accenſus fuit.

13. Sacrificij & libamentorum. Heb. ſacrificij quod dicitur munus. Not. quòd libamen fiebat ex farina, oleo, & vino, & cum ſacrificio comburebatur.

16. Sãctuarij. ſ. atrij, in quo ſanctuarium. Heb. ſancto, in atrio, & ſic legit Complut.

17. Incenſum. i. incendendo.

18. Legitimum. Hebr. ſtatutum. atque ita intellige infr. in ſimilibus, ne ſit opus ſæpe repetere Omnis: Alij, quidquid Sanctificabitur ſ. ita vt comedi niſi à ſacerdotibus non poſſit. quòd ſi legas, omnis, intellige neminem illa tangere debere, niſi priùs ſanctificatum, ſeu cõſecratum.

20. Sempiterno. ſ. quoties vngendi erunt. ſ. ſummi ſacerdotes. nam Hebr. & 70. in die quo vngetur ipſe (ſ. ſummus ſacerdos) vbi nos legimus, in die vnctionis ſuæ.

21. Calidam. Hebr. coctam, ſeu frictam, & in fruſta diuiſam.

23. Sacrificium. ſ cibarium, quod munus dicitur, & infr. cap. 7. interpres vocat ſacrificium ſimilæ. ſ. ex farina præcipuè fiebat.

25. Peccato. ſ. Principis vel plebeij. Nam hoſtia pro peccato populi totius aut ſacerdotum tota cremabatur. de quo vide ſup. cap. 4. & 6. Sanctum ſanctorum. i. valde ſancta.

29. Veſcetur. i. veſci poterit.

30. Tabernaculum. ſ. vt eius ſanguine tingatur altare incenſi. Alioqui de aliis Hoſtiis pro peccato edebant ſacerdotes. Aug. in Leuit. q. 18.

Cap. VII.

1. Delicto. i. peccatis minoribus vel omiſſionis, vel per imprudentiam commiſſis. Sancta ſanctorum. i. ſacro ſancta, ſeu ſanctiſſima. ideòque à ſolis ſacerdotibus comedenda.

7. Sicut pro peccato. q. d. idem ritus in ſacrificio pro peccato, & pro delicto. Aug. in Leu. q. 20. peccatum (inquit) faciendo malum; delictum deſerendo bonum; vel illud ſcienter factum, id ignoranter.

10. Menſura æqua. ſ. quiſque habebat ſuum diem ad miniſtrandum eiusque diei oblationibus vtendum. Ita quidam explicant. At Hebr. indicant, cocta quidem pertinere ad ſacerdotem offerentem; non cocta verò diuidenda inter ſacerdotes. Vide ſupr. cap. 2.

12. Panes Hebr. placentas. Sic etiam infrà. Conſperſos. Notant quidam, quòd dicitur oleo conſperſum, intelligi factum ex farina & oleo. Nam cùm iam facto oleum aſpergebatur, dici oleo litum vel vnctum. Coctámque, prò, nempe coctam: eſt enim repetitio. Alij, frictam vertunt. Collyridas i. placentas.

13. Gratiarum, pro, gratiarum actionis. Pro pacificis. i. in gratiarum actionem.

14. Vnus. alter cedebat in vſum offerentis.

18. Irrita fiet. Hebr. non erit accepta.

19. Ex ea, ſcilicet, hoſtia pacifica, quaſi dicat, non ſolus ſacerdos poterit ex ea edere, ſed alij etiam, modò ſint mundi.

20. Peribit, id eſt, eiicietur, vel, quaſi dicat, digna eſt morte.

24. Vſus. ſ. præterquam in cibum.

25. In incenſum, &c. q.d. crematus in honorem Domini.

29. Offerat ſimul & ſacrificium. i. libamenta eius. Hebr. Chald. & 70. aliter. ſ. offerendum Domino. i. adipem incendendum, & dandam quandam partem ſacerdoti (vt ſtatim explicatur) vbi Deo fuerit oblata.

34. Eleuationis. ſ. eleuabatur, & agitabatur à dextra in ſiniſtram, quo ſignificabatur, Deum, omnium, quæ in orbe ſunt, Dominum eſſe. Heb. dicitur, pectuſculum agitationis, & armus eleuationis. ſ. is ſurſum eleuabatur, illud à dextra in ſiniſtrum agitabatur. Ita quidam: Alij tamen vtrumque verbum. ſ. Tenuphah, & Terumáh, eleuationem, & exaltationem interpretantur. Chald. vertit, vt noſter interpres. ſ. pectuſculum eleuationis, & armum ſeparationis.

35. Vnctio. i. velut merces, & ſtipendium ob vnctionem a Domino inſtitutum. In cæremoniis. Hebr. Chald. & 70. de oblationibus. In die, pro, à die.

37. Conſecratione. ſ. ſacerdotum

38. Mandauit, iungendum cum, in deſerto Sinai.

Cap. VIII.

3. TAbernaculi, id eſt, atrij.

8. Doctrina, & veritas. Hebr. Vrim & Tummim. Vide Exod. 28.

9. Conſecratam in ſanctificatione, quaſi dicat, in qua ſcriptum ſanctitas Domino. Hebr. & Chald. coronam ſanctitatis. 70. conſecratam ſanctam.

11. Sanctificans. ſ. proximè dicta, vt indicant. Heb. Chal. & 70. Aſperſiſſet. ſ. oleo illo. Altare. ſ. holocauſtorum.

15. Fundamenta. i. baſim.

26. Panem Heb. placentam. Collyridam, id eſt, placentam.

28. Sacrificij. ſ. igniti, vt eſt Hebr.

30. Vnguentum. Heb. vnctionis oleum.

31. In veſtitu ſuo Heb. Chald. & 70. & veſtes eorum. Tabernaculi. i. atrij ſic infr.

34. Vt ritus ſacrificij impleretur. Hebr. Chald. & 70. ad propitiandum pro vobis.

35. In Tabernaculo. i. ad oſtium Tentorij. ſ. ex parte interiori Hebr. Chald. & 70. addunt, ſeptem diebus. Cuſtodias Domini: i. quæ Dominus cuſtodiri iuſſit. Chal. cuſtodiam verbi Domini.

Cap. IX.

1. OCtauo. ſ. Martij, anno ſecundo ab egreſſu ex Ægypto.

2. Tolle. ſ. pro peccato offerendum.

3. Tollite. ſ. pro peccatis veſtris offerendum. Anniculum. Heb & Chal. anniculos.

5. Tabernaculi, id eſt, atrij. Aſtaret, ſcilicet, coram Domino, vt additur Heb.

7. Pro peccato, &c. quaſi dicat, offer pro te, & ſacrificium pro peccato, & holocauſtum. Deprecare. Hebr. expia, ſeu propitiare. Chald. & 70. propitiare, quaſi dicat, placa Deum, ſeu propitium redde per ſacrificium. Ora. Heb. & Chald. & 70. fac propitiationem ſeu expiationem, vt ſup. proximè.

10. Quæ ſunt pro peccato. Hebr. de peccato. i. hoſtia pro peccato. Adoleuit. i. adolenda poſuit: nam poſtea deſcendit ignis.

13. Cremauit. i. cremanda poſuit.

14. Pedibus. i. cruribus.

15. Expiatóque altari. Hebr. expiauitque illum. ſ. populum, idque (vt Chal. addit) in ſanguine. 70. purificauit illum.

17. Abſque ceremoniis holocauſti. Hebr. abſque holocauſto. q. d præter matutinum holocauſtum. id etiam oblatum eſt.

20. Cremati. id poſtea factum.

22. Benedixit. i bene precatus eſt. Completis i. paratis, vel id per anticipationem dicitur. Deſcendit. ſ. erat altare loco editiori.

24. Egreſſus. i. miſſus. vel fortè è ſanctuario prodiit Ignis. Quidam dicunt duraſſe vſque ad captiuitatem Babylonicam, alij negant. Ruentes. ſ. ex timore, vel adorando.

Cap. X.

1. ALienum, id eſt, non è cælo miſſum. A Domino, id eſt, à Tabernaculo, vbi Dominus colebatur.

3. Sanctificabor, id eſt, me ſanctum oſtendam, & ſanctitatis amantem, dum punio ſanctitatem violantes. Appropinquant ſ. per ſacrum miniſterium. Glorificabor. i. apparebo glorioſus.

6. Nudare. ſ. lugentium more, fortè prohibet radi. Vide cap. 21. Indignatio. ſ. Domini. Incendium, id eſt, mortuos incendio.

9. Omne, quod inebriare poteſt. Sic etiã Chal. At Heb. & 70. ſiceram: vnde apparet Siceram, ſeu Sechar ſignificare quicquid inebriare poteſt. Intrabitis. ſ. ad miniſtrandum. Tabernaculum. i. atrium ſacerdotum.

10. Scientiam, quaſi dicat, ne per vinum impediamini.

11. Per manum, id eſt, opera.

14. Mundiſſimo, ſcilicet, ab iis, quæ ſolent polluere tangentes. Salutaribus, id eſt, pacificis ex iis poterant edere etiam fœminæ, non autem ex hoſtiâ pro peccato.

15. Eleuauerunt, id eſt, eleuando per ſacerdotem obtulerunt. Pertinent, ſcilicet, armus, & pectus.

17. Portetis, id eſt, auferatis, ſcilicet, per ſacri-

ficia, & orationes, vt ſtatim explicatur. Rogetis. Heb. expietis.

18. Præſertim cùm de ſanguine, &c. Hebr. & Chald. ecce non eſt ſanguis, &c. 70. Non enim eſt ſanguis, &c. Illatum, ſcilicet, quod fit in holocauſto.

19. Quomodo potui, &c. Hebr. numquid Domino placuiſſet, ſi eam comediſſem?

Cap. XI.

3. PEcoribus. Hebr. Chald. & 70. animalibus.

5. Chærogryllus. Alij, cuniculus.

13. Haliæetum, id eſt, marinam aquilã. ἁλιαίε, Halieuo, Piſcor, Ἀετὸς, ἀετὸς, Aquila.

21. Quidquid autem, ſcilicet, reliquum.

22. Attacus. Alij, ſcarabæus. Ophiomachus locuſtæ genus, ſerpentibus (vt nomen indicat) inimicum.

25. Portet, ſcilicet, extra caſtra.

26. Illud ſcilicet, cadauer illorum. Vide paulo pòſt.

27. Super manus, ſcilicet, vt lupus, ſimia, vrſus, canis, &c.

28. Immũdus erit, ſcilicet, non poterit verſari cum aliis, nec ingredi atrium, nec oblati veſci.

32. Cilicia, id eſt, ſacci. Fit opus, quaſi dicat, quodcunque vas, ſeu inſtrumentum.

33. Polluetur, ſcilicet, & vas, & quod intus eſt, vt eſt Hebr.

34. Aqua, ſcilicet, polluta, ſeu quæ in vaſe polluto. Liquens, ſcilicet, contactum illa aqua, aut morticino, aut quod eſt in vaſe immundo. Heb. Chal. & 70.

35. Et quidquid ſuper illud, pro omne, ſuper quod. Chytropodes, id eſt, ollarum ſuſtentacula.

36. Eorum, ſcilicet, quæ dicta ſunt, vel quaſi dicat, in ciſternis illis, aut fontibus mortuum animal.

42. Graditur, de reptilibus loquitur. Sine per humum trahitur. q. d. omne denique reptile.

Cap. XII.

2. SI ſuſcepto ſemine, pro, ſi concipiens. Chald. ſi conceperit, & Iuxta dies, &c. quaſi dicat, eo modo, quo cùm menſtrua patitur. No. quòd iſtis ſeptem diebus nulli licebat cum illa verſari. at 30. ſequentibus licebat quidem, ſed non cum ea rem habere.

4. Manebit, ſcilicet, velut immunda. In ſanguine, &c. id eſt, ob fluxum ſanguinis, de quo purificanda eſt. Omne ſanctum, pro, vllum ſanctum. v. g. decimas, ſacrificia, &c. Ingredietur, id eſt, accedet ſ. ad oſtium atrij.

6. Deferet, iunge cum ſequentibus: non enim pro fœtu ſed pro matre fiebat oblatio, etſi quidam aliter putant. Tabernaculi, id eſt, atrij.

7. Rogabit pro ea. Hebr. expiabit eam, Chald. & 70. propitiabit pro ea. q. d. Deum placabit. ſ. per ſacrificium. ſic & inf. Mundabitur, id eſt, munda declarabitur, ſeu reputabitur.

8. Nec potuerit. explicatio præcedentis phraſis Hebraicæ.

Cap. XIII.

2. DIuerſus color, &c. Alij, tumor, vel ſcabies ſerpens, vel candida macula. Plaga lepræ. i. quod videatur eſſe plaga lepræ.

3. Arbitrium, id eſt, iudicium, de conſilio tamen medicorum, vt quidam dicunt. Separabitur, ſcilicet, vt immundus.

6. Mundabit. i. mundum declarabit.

8. Condemnabitur. ſ. re diligenter à ſacerdote examinata, vt eſt Hebr.

10. Color albus. Chal. alba macula. 70. cicatrix alba. Aſpectum, id eſt, colorem, ſcilicet, in album, vt eſt Hebr. Viua, ſcilicet, in macula, ſeu cicatrice.

11. Contaminabit, id eſt, contaminatum iudicabit.

13. Mundiſſima, quaſi dicat, videtur quidem lepra, ſed re vera non eſt.

14. Viuens, pro viua. In eo, ſcilicet, in lepra, rupta cute.

15. Polluetur, id eſt, immundus habebitur: Si lepra aſpergitur. Hebr. Leproſa eſt. q. d. illa carnis viuacitas lepram indicat.

16. Immutatur. ſ. in albedinem, vt eſt Hebr.

18. Mundabitur. i. munda iudicabitur.

31. Nigrum. Heb. & Chal. non nigrum.

32. Sui coloris. Chal. & 70. non flauus.

34. Mundabit. i. mundum iudicabit.

42. Caluitio, ſiue recaluatione, ſcilicet, caluo, vel recaluaſtro, illud in occipitio, id in fronte dicitur.

45. Diſſuta, ſignum id luctus, ſicut & veſtis lacerata. Veſte, ſcilicet, reiecta in labrum ſuperius. Clamabit, ſcilicet, dicens; cauete à me immundo.

49. Alba. Heb. & 70. viridis. Chal. pallida.

54. Præcipiet, & lauabũt, pro, præcipiet lauari.

55. Faciem. i. colorem. In ſuperficie, &c. Heb. eodem ſenſu dicitur, in caluitio, vel recaluatione. q. d. parte poſteriori, aut anteriori.

57. Volatilis, & vaga. 70. florens. Chal. multiplicata. Alij, repullulaſcens.

Cap. XIIII.

4. PAſſeres. 70. auiculas. Vermiculum. Alij, coccum bis tinctum. Chald. coccinum. 70. coccinum retortũ. ſic infr. vbi interpres nunc vermiculum vertit, nunc coccum.

5. Viuentes. q. d. in quo vaſe ſit aqua viua. ſ. fontana, vel fluuialis.

6. Sanguine. ſ. miſto aqua vaſis. Vide infr.

10. Decimas, ſcilicet, ephi, nempe tria Gomer. eſt enim Gomer decima pars Ephi.

17. Super ſanguinem, id eſt, vltra ſanguinem qui, ſcilicet, in eiſdem locis antea fuerat effuſus, vel ſupra illum ſanguinem. 70. ſuper loco ſanguinis, vide infr.

19. Rogabitque. Hebr. expiabitque. Chald & 70. propitiabitque, quod poteſt ad ſacrificium referri. Interpres ad orationem retulit.

21. Vt roget pro eo ſacerdos. Hebr. in eleuationem ad expiandum pro eo, ſeu propitiandum pro eo, vt vertit Chal.

23. Tabernaculi, id eſt, atrij.

34. Si fuerit plaga. Heb. Chal. & 70. Si dedero plagam. Nempeà Deo ſunt talia flagella.

37. Valliculas, id eſt, foueas, ſeu foſſas.

46. Clauſa, ſcilicet, à ſacerdote.

48. Purificabit, id eſt, mundã declarabit. Reddita ſanitate Hebr. quia ſanata eſt.

54. Percuſſuræ. Alij, maculæ nigræ. Chald. lepræ capitis.

CAP. XV.

3. CVm per ſingula, &c. Heb. & Chal. cùm fluxerit, aut carni adhæſerit, &c. nec eſt vlla mentio de momentis.

8. Saliuam. q. d. ſi talis alium conſpuat.

9. Sagma, id eſt, iumenti ſtratum. Alij, iumentum. Chald. equitatura. 70. ſtragulum aſini, pro, cuiuſcunque iumenti.

13. Viuentibus. Chal. fontis.

15. Faciet, id eſt, offeret, ſeu ſacrificabit. Rogabitque. Hebr expiabitque. Emundetur, id eſt, mundus declaretur.

16. Egreditur, ſcilicet, aliquando. Coitu, id eſt, quale ſolet in coitu.

17. Quam habuerit. Hebr. ſuper quam ſemen effuſum fuerit.

19. Separabitur, ſcilicet, à conſortio aliorum in cibo, & lecto.

20. Locus. Hebr. omne.

22. Vas, id eſt, inſtrumentum.

25. In tempore, ſcilicet, ſolito, quaſi dicat, prę ter ſolitum tempus.

30. Rogabitque. Hebr. expiabitque.

32. Coitu. Heb. ſeminis effuſione.

33. Sanguine. Hic. Hebr. Chald. & 70. addunt, & fluentis (ſcilicet, ſeminis) fluxu, ſiue maris, ſiue fœminæ.

CAP. XVI.

2. SAnctuarium, id eſt, Sancta ſanctorum. Nube, fortè illa quæ fiebat ex thymiamate, de quo infr.

3. Fecerit. ſ. ſemel in anno. menſ. Septembri.

4. Tunica, &c. His ſolis veſtibus induebatur, non reliquis pontificalibus, quòd eſſet mœroris dies, & afflictionis, quod ad expiationis officium attinebat, alioqui eodem die ſuis induebatur, vt infr. dicitur.

6. Obtulerit, ſcilicet, Deo poſtea immolandum. Orauerit, Hebr. expiauerit.

7. Tabernaculi, id eſt, atrij.

8. Emiſſario, pro emittendo. ſ. poſtea.

10. Fundat preces. Heb. expiet. itidē intellige infr. in locis ſimilibus, ne ſit opus ſæpè repetere.

12. Altaris. ſ. holocauſtorum ſecundùm quoſdam, ſecundùm alios, thymiamatis.

13. Teſtimonij. i. Arcam teſtimonij. Moriatur. ſ. ita faciendo. q. d. aliter faciens morietur.

14. Ad Orientem. i. ad illam eius partem, quæ reſpicit Orientem. ſ. priorem.

16. Immunditiis. i. peccatis quibus quodammodo pollui videtur. Tabernaculo. i. tentorio, ſeu atrio. Sordium. i. impuritatum.

17. Tabernaculo. i. atrio. vel ea parte tabernaculi, quæ vocatur ſancta.

18. Altare. ſ. thymiamatis.

20. Offerat. ſ. domino.

22. Portauerit. planè Chriſti figura, hircus. n. quomodo portare poterat?

29. Affligetis. ſ. ieiunando. Animas, id eſt, vitas, ſeu corpora.

31. Sabbatum quietis, quaſi dicat, quies quietis, id eſt, ſumma quies, ſcilicet, corporis, & animæ. 70 Sabbata ſabbatorum.

31. Perpetua. i. perpetuò obſeruanda.

CAP. XVII.

3. OCciderit. ſ. cauſa ſacrificij.

4. Obtulerit. ſ. per ſacerdotes immolādū. Sanguinem. ſ humanum. Peribit. i. occidetur à me, vt dicitur inf. vel dignus eſt morte.

5. Occidunt, pro occidere ſolent, vel quaſi dicat, quas alioqui occiderent, nec enim in agro occiſas offerri vult.

10. Obfirmabo, &c. i. iraſcar valde.

11. Anima. i. vita. Aug. in Leu. qu. 57. In ſanguine eſt. i. præcipuè è ſanguine pendet, ſine ipſo enim perit animal.

16 Vel, pro, &c. vtrumque. n. lauandum. Portabit iniquitatem. i. punietur.

CAP. XVIII.

3. LEgitimis, id eſt, ritibus. Hebr. ſtatutis. 70. legibus.

4. Et præcepta, explicatio præcedētis. Dicuntur autem Dei præcepta, iudicia. q. decreta, ſummoque facta iudicio, quamquā iudicia quidam intelligūt iudicialia, præcepta verò, quæ ad mores pertinent, ſeu moralia. Ego. ſ. qui præcipio. q. d. puniam niſi obedias.

5. Viuet. ſ. æterna vita, ſi faciet, vt par eſt nempe cum fide, & charitate.

6. Turpitudinem. Alij, nuditatem. Alij, verenda, quæ per antiphraſim nuditas dicuntur, quòd nudari non debeant. Turpitudo autem, quòd ea nudari turpe ſit.

7. Et turpitudinem, pro, id eſt turpitudinem. Diſcooperies, ſcilicet, rem habendo, etiā matri-

monij prætextu. ſ. prohibitum cum iis etiam matrimonium.

8. Vxoris. ſ. nouercæ tuæ. Patris. i. ad patrem pertinet. ſ. diſcooperire, quia vxor eſt.

10. Tua eſt, q. d. quia tibi conſanguinea eſt.

12. Caro eſt. i. propinqua eſt, ſeu conſanguinea, vt verterunt Chal & 70 ſic & infr.

14. Nec accedes. explicatio eſt præcedentis.

16. Fratris tui. ſ. liberos relinquentis.

17. Ignominiam. Heb. nuditatem, ſeu turpitudinem, Inceſtus eſt. Heb. nephas, ſeu ſcelus eſt. 70. impietas eſt.

18. In pellicatum. q. d. vt ſit pellex eius. Chal. ad tribulationem eius. Alij, ad æmulationem, ſeu afflictionem eius.

20. Nec ſeminis, &c. explicatio præcedentis.

21. Conſecretur ſ. combuſtione. Moloch. Saturnum quidam putant.

23. Nec miſcebitur. explicatio præcedentis. Scelus. Heb. confuſio. Alij, abominatio.

25. Viſitabo. i. puniam. Euomat. i. à ſe eiiciat ſ. per mortem.

28. Euomuit, pro emouet.

29. Peribit i. dignus eſt morte per Iudicem inferenda, vel, à me occidetur.

Cap. xix.

5. VT ſit placabilis. Hebr. ad voluntatem veſtram immolabitis illam. i. voluntariè, vt Chal. interpretatur, vel ad beneplacitum veſtrum, vt alij. Noſter accepit. q. dictum eſſet ad veſtri acceptationem à Deo.

7. Prophanus erit. i. rem prophanam fecerit, vt Hebr. indicant. Chal. abominatio erit. Impietatis reus. Heb. Chald. & 70. non erit acceptum.

8. Iniquitatem. i. pœnam iniquitatis. Polluit. Chal. & 70. prophanauit. Peribit. i. interficietur, vel, non habebitur à Deo tanquam Iſraëlita.

9. Solum. Hebr. angulum. q. d. relinques pauperibus aliquot ſpicas.

10. Racemos. ſ. relictos à vindemiatoribus.

11. Mentiemini. ſic & 70 At Hebr. & Chald. negabitis. ſ. depoſitum.

12. Pollues. ſ. falſum iurando.

13. Facies calumniam. 70. lædes. Hebr. vim inferes. Vi opprimes. ſ. rapiendo, vt eſt Heb. Chal. & apud 70. Non morabitur, &c. q. d. ſolues operarum mercedem Manè. i. diem ſequentem.

15. Nec iniuſtè. explicatio eſt præcedentis. Non conſideres, &c. q. d. nullius reſpectu iniuſtè iudices.

16. Contra ſanguinem. q. d. ne ſis cauſa, quòd occidatur.

17. Super illo. i. cauſa illius. ſ. odiendo.

18 Memor. ſ. cum odio, aut ira, vt indicant Chald. & 70. Amicum Hebr. Chald. & 70. proximum.

19. Iumentum tuum, &c. Glo. ord negat hæc ad literam intelligenda. Ego id non auſim dicere. Ex duobus. ſ. lana, & lino; vt interpretatur Chal. Vide Deut. 22. Videtur autem per hæc indicari, vitandam rerum confuſionem.

20. Etiā nobilis. Heb. & Chal. & viro deſponſata. Donata. Tunc enim eſſet lapidanda.

21. Pro delicto. No. aliud eſſe iuſtitiæ publicæ ſatisfacere; aliud Deo.

23. Præputia. &c. q. d. primos fructus trium annorum quaſi immundos proijcietis. id enim indicant Hebr, Chal. & 70.

24. Sanctificabitur, &c. i. conſecrabitur Domino ad eius laudem. Chal. erit ſanctificatus. ſ. à ſolis ſanctificatis, ſeu Deo conſecratis edi poterit, nempe ſacerdotibus, & Leuitis.

25. Congregantes. Hebr. vt augeantur. ſ. Dei beneficio, ſi prędicta obſeruaueritis: idque etiam indicant Chal. & 70.

26. Cum ſanguine. ſ. priùs effundendus erat. Somnia. 70. tēpora. ſ. prohibet prædictiones vanas futurorum, vel ſuperſtitiones gentilitias in delectu temporum ad aliquid agendum.

27. Rotundum. i. gyrum. ſ. more ſacerdotum Ægypti, qui ſic idola colebāt. itemque raſa barba, forte radi prohibet. Vide cap. 21.

28. Super mortuo. i. propter mortuum. ſ. more Ægyptiorum.

30. Metuite. i. reueremini.

31. Magos. Hebr. Pythones. 70. ventriloquos, & ſic etiam cap. ſeq.

33. Exprobretis. Alij, vim inferatis. 70. affligatis. Chal. decipiatis.

35. Regula. Glo. interl. putat eſſe id genus ſequentium menſuratum. Alij volunt intelligi menſuram longitudinis rerum, vt vlnam aut cubitum. atque id Hebr. indicant.

36. Modius, & ſextarius. Chal. mēſura, & modius. Heb. Ephta, & Hin. 70. menſura, & ſextarius

37. Iudicia. i. leges.

Cap. xx.

2. DEderit de ſemine. i. filium obtulerit, Vide ſup.

3. Ponam faciem. i. iraſcar.

7. Ego ſub. quem imitari debetis.

8. Sanctifico vos. ſub. id quod impeditis non ſeruando mea præcepta.

9. Matríque, pro, aut matri. Sanguis eius, &c. q. d. reus eſt mortis, vel interficiatur.

14. Cum eis. i. cum ea; quam poſt alteram duxit, quamquam Hebr. Chald. & 60. dicunt ipſas etiam comburendas. ſ. vtramque. quod intellige, ſi ſimul doctæ ſceleris conſciæ. vel ipſas. i. illam ex eis, quæ alteri ſuperducta.

15. Pecus, ne, ſcilicet, flagitij memoriam refricet. Augu.

17. Iniquitatem. i. iniquitatis pœnam. Aug.

18. Aperuerit, &c. q. d pudenda detexerit, vnde ſanguis ille fluit.

20. Ignominiam cognationis. Heb. nuditatem patrui ſui.

21. Fratris ſui, ſcilicet, qui filios reliquit. Illicitam. Hebr. fœdam, ſeu abominandam. 70. immundam.

22. Euomat. i. ejiciat. ſ. è vita per mortem.

26. Mihi. Chal. coram me.

27. Sit ſuper illos. i. interficiantur.

C A P. XXI.

1. IN mortibus, ſcilicet, tangendo cadauer, aut curando funus.

4. Nec in principe, &c. Heb indicat, nec Principem debere cōtaminari in funere popularium. atque ita Chal. interpretatur.

5. Radent. ſ. ſuper mortuo. vt addit Chal. Inciſuras. ſ. lacerando faciem vnguibus more gentilium, in alicuius funere.

9. Deo. Chal. coram Deo.

7. Scortum, &c. q. d. nec publicam, nec priuatam meretricem.

8. Offert. ſ. ſingulis ſabbatis. erat id minorum ſacerdotum.

10. Caput ſuum, &c. q. d. ne faciant quæ ſolēt, qui mortuos lugent.

11. Mortuum. ſ. domum, vbi ſit cadauer. Super patre. i. ne ſuper patre quidem.

12. Egredietur. ſ. ea cauſa. Sanctis Hebr. ſanctuario. ſ. tabernaculo, aut atrio. Polluat. ſ. ex mortuo rediens.

14. Sordidam. i. ſecretam meretricem. Meretricem. ſ. publicam. Puellam. Hebr. Chald. & 70. virginem.

15. Vulgò. ſ. vilem, vel quā non debet ducere.

17. Maculam. ſ. conſpicuum corporis vitium.

18. Paruo. Alij, depreſſo.

20. Herniosus. Hebr. & Chald. compreſſis, ſeu contuſis teſticulis 70. vnius teſticuli.

22. Panibus ſ. propoſitionis. vel. q. d. de cibis oblatis in tentorio.

23. Velū. ſ. primum. vel ſi de ſecundo loquitur ſignificat non poſſe fieri Pontificem ſummum,

C A P. XXII.

2. CAueant. ſ. quādo ſunt impuri. His, quæ conſecrata ſunt. i. oblationib. Nomen ſanctificatorum. i. ſanctificata.

3. Et ad poſteros. q. d. id quod etiam ad poſteros pertinet. Immunditia. ſ. aliqua ex ſequentibus. Peribit. i. occidetur, vel dignus fiet morte.

9. In ſanctuario. i. cauſa ſanctuarij. ſ. ob prophanatum ſanctuarium.

10. Alienigena. i. qui non ſit de gente ſacerdotali. Vide Nu. 3. & 16. vel qui non ſit Iſraelita

12. Ex populo. i. non ſacerdotali genere. eſt enim Hebr. idem verbum, quod proximè vertit, alienigenam. i. extraneum.

19. Vt offeratur per vos. Hēb. potiùs ſignificatur acceptum ſit. ſ. Deo, & ſic explicat Chal.

22. Papulas. i. verrucas, ſeu puſtulas.

23. Aure, aut cauda amputatis. Chald. ſuperfluum, vel diminutum. Alij, enormibus mēbris, aut nimis paruis.

24. Contritis. i. confractis.

25. Alienigenæ. i. gentilis, ſeu infidelis. Panes. i. ſacrificium. erat enim velut Dei cibus, præſertim holocauſtum. intellige verò non poſſe offerri in propria ſpecie: nam ex pecunia è gentili data poterat emi quod offerretur.

30. Non remanebit. Vide ſupr. 7.

32. Polluatis, ſcilicet, faciendo, vt malè propter vos audiat.

C A P. XXIII.

2. FEriæ Domini, i. feſti dies, domini cultui dicati. Vocabitis ſanctas. i. ſanctè celebrabitis. No. Feſta quædam vno die celebrari ſ. quæ inſtituta in memoriam rei vno die geſtæ, alia verò plurib. diebus, quòd eſſent in memoriam rerum pluribus diebus geſtarum.

3. Opus. ſ. etiam ciborum præparationem, quæ in ſabbato prohibita, non in aliis feſtis.

5. Ad veſperam. Heb. inter duas veſperas. ſ. inter occaſum ſolis, & noctem. Vide Exod. 12. 70. inter veſpertina.

7. Seruile. Hic nō includuntur ciborum præparationes.

8. Igne. ſ. holocauſtum. Vide Num. 28. Celebrior. ſ. intermedijs, non autem primo, vel pro, celeberrimus ſ. vt primus.

10. Segetem, ſcilicet, hordeaceam de triticea Vide Exo. 34.

11. Eleuabit. ſ. offerendo. Altero die ſabbati. i. poſtridie Paſchæ. ſ. 16. Luna, nam Paſcha 15.

13. Liba. i. libamen, ſeu libatio.

14. Polentam. ſ. ex frumento toſto, aut frixo. Chal. grana torrefacta. 70. farra toſta.

15. Ab altero. ſ. incluſiuè. Putant autem quidam, cùm 16. erat ſabbathum, vt tempore paſſionis Chriſti, ſolitum numerari à 17. quia ſabbato non poterant colligi manipuli, & ſiccarij, &c. (quamquam alij aliam cauſam reddant) Itaque Penteceſten Iudæorum, tūc, & noſtrum in eundem diem incidiſſe. Hebdomadas. Heb. ſabbata. Sic Luc. 18. In ſabbato. i. hebdomada. Plenas. i. integras.

16. Alteram. quia. ſ. ſeptem hebdomadæ faciunt dies 49. tantùm. Expletionis ſ. poſt expleta. Nouum. i. ex nouo frumento.

21. Celeberrimum. Celebrabatur in memoriam datæ legis in monte Sinai.

22. Ad ſolum. Hebr. ad angulum, quaſi dicat, aliquid relinquite pauperibus. Vide ſup. cap. 19.

19. Facietis i. offeretis, ſeu ſacrificabitis.

24. Sabbatum. ſ. quies, ceſſatio, quaſi dicat

dies feſtus. Memoriale, ſcilicet, in memoriam liberati Iſaac ab immolatione ſecundum Hebræos, cæſo pro illo, ariete. Clangentibus. ſ. ad præparationem Scenopegiæ. Sanctum.q.d. erit celebre, ſeu ſanctè celebrabitur.

27. Expiationum. celebrabatur id feſtum in memoriam veniæ datæ à Deo, ad preces Moſis, pro adoratione vituli. Expiabatúrque populus per ieiunium & ſacrificia. Affligetis.ſ.ieiunando

30. Operis quippiam. Quidam dicunt nec cibos licuiſſe parare, vt nec in ſabbato.

32. Nono, ſcilicet, appetente nocte. 70. à die nono, ſcilicet, incipiendo ieiunare. Sabbata, id eſt, feſta. Intellige autem veſperam poſt ſolis occaſum. Vide Exod.12.

36. Collectæ, ſcilicet, populi ad celebritatem collecti. Heb. retentionis. ſ. retinebatur populus.

38. Exceptis ſabbatis, id eſt, præter ea quæ in ſabbatis offeruntur.

40. Pulcherrimæ. ſcilicet citri, ſecundum Hebræos. & ita vertit Chald. Spatulas.i. frondes, ſeu ramos. Denſarum, ſcilicet myrti ſecundùm quoſdam. vide 2. Eſdr.8.

41. Feſta. ſcilicet dicta.

Cap. XXIIII.

3. PONet.i.accendet. Vſque in manè. Apparet ſolùm nocte fuiſſe accenſas.

5. Decimas.ſ.vnius Ephi.q.d. duo Gomor.

6. Altrinſecus, id eſt, ex altera parte, ſeu è regione aliorum ſex.

7. Thus lucidiſſimũ 70. thus purum, & ſalem. Vt ſit panis, coniunge ſic, panis oblationis Domini in monumentum, vt patet ex Chal.

9. Comedant. ſabbato edebantur, & thus illud adolebatur.

14. Ponant manus, ſcilicet, teſtantes ſe audiuiſſe blaſphemantem.

15. Portabit peccatum, id eſt, pro peccato punietur.

16. Et qui blaſphemauerit, explicatio eſt præcedentis.

17. Et occiderit. id ab interprete additum, explicationis cauſa. 70. qui percuſſerit hominem, & mortuus fuerit. Chal. qui occiderit hominem. Sic & infr. ex quo apparet, percutere hîc. Hebr. pro occidere ſumi.

19. Maculam.i. vulnus, ſeu plagam.

20. Pro fractura. ſ. ſuſtineat.

21. Qui percuſſerit, &c. repetuntur ſuprà dicta. Punitur. Hebr. moriatur, id eſt, interficiatur. Chal. occidatur.

22. Æquum. Hebr. Chal. & 70. vnum.

Cap. XXV.

2. SAbbatizeris. Heb. 70. & Chal. ſabbatizet. ſ. quieſcat ſeptimo quoque anno. Domino, id eſt, in honorem Domini.

5. Primitiarum. Hebr. ſeparationum, quaſi dicat, quas tibi ſolebas ſeparare more primitiarum. Chald. quas tibi reliquiſti, quaſi dicat, vuas vineæ à te derelictæ, & non cultæ, ſeu à te derelictas. Sic & infr. intellige.

6. Tibi, quaſi dicat, poteris quidem tu etiam edere, ſed vt ceteri ſolùm partem, non totum tibi colligere.

8. Numerabis, ſcilicet, incipiendo à Septẽbri. Hebdomadas. Hebr. ſabbata. Vide ſup. c.23.

9. Propitiationis. Chal. expiationis. Tempore. Heb. Chal. & 70. die.

10. Sanctificabis, id eſt, declarabis eſſe Deo dicatum, vel populum ad illum præparabis. Vocabis, id eſt, denunciabis. Remiſſionem. Hebr. & Chald. libertatem. Iubilæus, quaſi dicat, remiſſionis, & libertatis. No. quòd Iobel ſignificat arietem, ſecundùm quoſdam, & eius cornu, ſumitúrque pro cornu, ſeu buccina, qua ille annus annunciabatur, itémque pro anno illo. Alij dicũt ſignificare libertatem ſeu remiſſionem, nec arietis cornu ſolitum annunciari annum illum, ſed cornea tuba. vide Ioſ.6. Ad familiam, ſcilicet, donatus libertate, ſi ſeruus erat. Vide infr.

11. Primitias. Vide ſup.

12. Statim ablata. Heb. de agro, quaſi dicat, vt ſolent qui tranſeunt, edere quæ decerpunt ex agris.

14. Ciui. Hebr. proximo. Contriſtes. Heb. decipias, ſeu opprimas. 70. affligas. Chal. decipias.

15. Frugum, id eſt, prouentus.

16. Tempus frugum, quaſi dicat, non agrum vendit, ſed fructus. Heb. Chald. & 70. numerum prouentuum ipſe vendit tibi.

17. Affligere contribules. Hebr. decipere, ſeu opprimere proximos.

25. Attenuatus, id eſt, inopia preſſus.

34. Suburbana, ſcilicet, agros, vbi pecora paſcebantur. Sempiterna, id eſt, perpetuò retinenda.

44. Nationibus, id eſt, gentibus.

45. Famulos, id eſt, ſeruos.

47. Inualerit, ſcilicet, opibus.

50. Supputatis, &c. ſcilicet, detrahebatur de pretio, quantum eius operæ, & ſeruitus valebant, tantóque plus, aut minus reddebatur pretij, quo plures, aut pauciores reſtabant anni vſque ad Iubilæum.

Cap. XXVI.

1. TItulos, id eſt, ſtatuas, vel columnas ſuſtentantes Idola, aut idolorum aras. Inſignem, ſcilicet, effigiatum in ſpeciem idoli. Hebr. depictum, ſeu figuratum. Chald. adorationis.

5. Apprehendet, quaſi dicat, durabit vſque ad vindemiam. Sementem, quaſi dicat, durabit vſque ad tempus ſeminandi. Chald. pullulationem ſementis.

6. Gladius, id eſt, bellum.

8. Quin

8. Quinque,&c. q.d pauci plurimos.

10. Vetuſtiſſima veterum,id eſt,vetera diutiſſimè ſeruata.

11. Anima,id eſt, voluntas. Aug.in Leu.q.93.

13. Erecti,id eſt,liberi ſeruitutis iugo.

16. Viſitabo, id eſt, puniam. Egeſtate, & ardore. Alij,phthiſi,& ardore oſſium. Alij,tumore corporis, & febri tabifica. Alij, tabe, & ardenti febri. 70. egeſtate, & ſcabie. Chald. vt noſter Interpres.

17. Faciem.i.iram,quæ vultu oſtenditur.

18. Correptiones, id eſt, pœnas. Septuplum, id eſt,multipliciter.

19. Duritiæ.Alij,fortitudinis, 70. arrogantiæ. Chald. Gloriam fortitudinis, quaſi dicat, vires, quibus gloriamini. Sicut ferrum. q.d. non dabit pluuiam.Æneam.i.non ferentem fructum.

21. Germen,id eſt,fructum.

22. Deſertæ, ſcilicet, ob paucitatē hominum, & metum ferarum.

23. Recipere diſciplinam,id eſt,emendari.

24. Septies,id eſt,ſæpe,ſeu multipliciter.

25. Fœderis,ſcilicet,à vobis violati.

26. Baculum,id eſt,ſuſtentaculum.

28. Septem,id eſt,multis.

29. Filiorum. factum id in obſidione Ieruſalem ſub Tito.

31. Suauiſſimum.i.quo placari ſolebam.

32. Diſperdam.Hebr.Chald. & 70.deſolatam, ſeu deſertam reddam.

34. Placebuntque, quaſi dicat,fruetur. Sabbatizabit,id eſt,quieſcet,ſeu ceſſabit.

35. Sabbatis.i.quietibus,ſeu ceſſationibus.

36. Volantis.Hebr.impulſi.Chald. decidentis. Quaſi gladium.ſ.fugerent.

37. Bella.Heb.gladios.

41. Incircumciſa,id eſt,improba.

43. Complacebit.vide ſupr.

CAP. XXVII.

2. ANimam ſuam.i.perſonam ſuam, vel ad ſe pertinentem, vel animam. i. vitam. eſt enim ſermo de votis ſeruiendi Deo perpetuò, vel in templo (quod ſolis Leuitis licebat) vel in re aliqua alia, vt ieiuniis, orationibus, & eiuſmodi. Æſtimatione.ſ.tua.vt eſt Hebr.Alloquitur enim ſacerdotes. Pretium.ſ. cùm volet votum redimere,ſeu permutare.

7. Sexagenarius.Not.talem haberi velut puerum vſque ad 20. annum. Itaque non malè exiſtimant,qui à ieiunio excuſant.

12. Bonum,ſcilicet,ad offerendum,vel dignum multo pretio. Malum,ſcilicet ad offerendum ob maculam;vel vilis pretij.

13. Dare,ſcilicet,pro illo pretiū, potius quàm vt alteri vendatur à ſacerdote. Quintam,ſcilicet quia non redibat ad ſacerdotes anno Iubilæi, redibat autem,ſi alteri vendidiſſet.

16. Modiis,id eſt,ſatis. ſ,vno Chomor, ſeu coro.Vænundetur.Hebr.æſtimabitur.

21. Ad ius pertinet.ſ.rediens in Iubilæo.

27. Suam,id eſt,animalis,quaſi dicat,iuxta id, quo fuerit æſtimatum, vel ſuam, id eſt, ſacerdotis.Hebr.tuam,ſcilicet,ô ſacerdos.

29. Conſecratio.Heb.Chal.& 70.anathema.

32. Paſtoris virga, quaſi dicat, quæ à Paſtoribus reguntur, ſeu potiùs numerantur, cùm danda eſt decima.

33. Eligetur.ſ.à decimam dāte.q.d.dabit quod ſorte obtigerit,dum ſub virga numerat.

NVMERI, ſcilicet, de numero populi & manſionum.

CAPVT I.

1. SINAI, id eſt, quod eſt prope Montem Sinai. Secundi.ſ.Aprilis.

2. Domos ſuas.Hebr.& Chal. domos patrum ſuorum, vt ſit explicatio præcedentis.70.per domos familiarum ſuarum.

3. Fortium. Hebr. Chald.& 70.egredientium ad bellum,ſcilicet,qui eſſent ad militiam apti. Per turmas ſuas.Hebr.& Chald. per vexilla ſua, ſeu cum vexillis ſuis.

5. Filius Sedeur Hebræi loco cognominis addunt filij nomini,nomen patris.

16. Exercitus.i.multitudinis.

18. Eos. l. multitudinem, ſeu populum. Domos.Hebr.domos patrum ſuorum.

20. Generationes, id eſt, cognationes. Procedentium. i. qui procedere poterant. Vide infrà

32. Filiorum i.poſterorum.

50. Vaſa, id eſt, inſtrumenta,ſcilicet ſuſpellectilem. Ad ceremonias pertinet.Hebr. in eo eſt, Chald.ad illud pertinet.

50. Externorum.ſ.qui non ſit de tribu Leui. Occidetur,ſcilicet, iudicum ſententia.

52. Cuneos.Hebr.vexilla.

CAP. II.

2. PEr gyrum. ſ. diſtantia vnius milliarij à tabernaculo,ſecundum Hebræos.

3. Iudas. Dicunt Hebræi in vexillo Iudæ fuiſſe leonem. Ruben, hominem; Ephraim,Bouem; Dan,Aquilam.

14. Contra.i.è regione.ſ.ſubtus.
17. Liba.ſic Chal. & 70. Alij,flores.
19. Æquum.i.æquale, vel ſimile.
20. Vecte i.ſtipite.Heb.Chal & 70.cãdelabro.
26. Craticula.Sic 70. At Heb.& Chal.tecto.
29. Ad ſanctificationis vnguentum. 70. vnctionis ſanctum. Chal. ſanctæ vnctionis. atque hæc magis indicant Hebr.

C A P. XXXVIII.

2. QVadrum.ſ.par erat longitudo, & latitudo.
4. Et ſubter eam in altaris medio arulã. Hebr. & Chal.ſubter ambitum eius (.ſ.altaris) ab infrà vſque ad medium.
5. Summitates.i.extremitates.
8. Labrum. i. concham. Speculis.ſ.æreis. Excubabant.ſ. vigilantes in oratione relicta vanitate, & ornatu.
21. Ceremonias.i. miniſterium, vt eſt Hebr. Chal.& apud 70.ipſi enim tranſportabant,& ſeruabant.Per manum.i.opera.
23. Plumarius. Hebr. Roquem.i. Recamator (vt ita dicam) ſeu acupictor.
26. Armatorum.i. aptorum ad arma ferenda, ſeu ad bellum.
27. Centum talenta. Hebr.centum talenta, & mille & ſeptingenti, & ſeptuaginta & quinque ſicli. Not. quòd talentum vulgare libræ 60. (ſacrum verò 120.) Libra ſicli 25. ſiclus vulgaris drachmæ 2.ſacer verò,ſeu ſanctuarij 4. Vide tamen ſupr. cap. 25.
29. Duo millia, &c. Id quidem, coniungunt cum ſicli,leguntque duo millia quadringenti ſicli. quam lectionem Chal. ſequi videtur. Poteſt etiam legi,Talenta duo millia,& ſeptingenta,& ſicli quadringenti.70.legunt, Talenta trecenta ſeptuaginta,& duo mille, & quadringenti ſicli.

C A P. XXXIX.

1. SAnctis.i. ſanctuario. Torqueri, ſub.& texi. Colorum.i.filiorum dicti coloris.
4. Summitatum.i.extremitatum.
9. Quadrangulum, id eſt, quadratum. Duplex, id eſt, duplicatum.
10. Verſu.i. ordine.
15.Cohærentes.i. complicatas.
16. Vtroque latere Hebr. duabus extremitatibus.
18. Ante,& retro.i.in principio, & fine; vel à Rationali, quod in pectore ad ſuperhumerale, quod velut retro erat. Vide ſup.cap.28.
23. Contra medium, Hebr.in medio.
28. Coronulis. i. ornamento circum.ſeu byſſinæ vittæ gyris quibuſdam, vt ait Ioſephus.
30. Sacræ venerationis.Hebr.coronæ ſanctæ, ſeu coronam ſanctitatis, vt vertit Chal.
32. Et recti,pro,i.tecti.ſ.tentorij.
28. Vnguentum. i. oleum vnctionis. Tentorium.i.velum.
40. Tectum.i.Tentorium.
42. Obtulerunt.Heb.attulerunt ad Moſen.
43. Benedixit, id eſt,bene precatus eſt, vel laudauit.

C A P. XL.

2. PRimo.ſ.anni ſecundi ab egreſſu ex Ægypto.
3. Pones ſuper eam; quæ ritè præcepta ſunt. Hebr. ordinabis ordinationem eius.q.d.diſpones eam,vt ego diſponi iuſſi.
11. Vt ſint.Hebr. Chal. & 70. & erit altare. ſ. quod ſequitur. Sancta ſanctorum. Hebr. Sanctitas ſanctitatum.i. ſanctiſſimum.
12. Lotos aqua. De hoc dictum eſt ſup.per anticipationem.
13. Proficiat. Hebr.ſit. Not. hic ab interprete dictum breuiſſimè,& conciſè quod Hebr. fusè, & diſtinctè.ſ. lauandos, induendos, & vngendos Aaron, & filios,&c.
20. Teſtimonium.i. Decalogi tabulas.
32. Tectum.i.tentorium, ſeu tabernaculum. ſic ſupr. ver.26.
34. Gloria ſ.nubes,vt ſtatim dicitur,vel claritas ſeu ſplendor.
35. Maieſtate Domini coruſcante. Hebr.gloria Domini tabernaculum implente.
38. Manſiones. Hebr. profectiones.i. quoties proficiſcebantur.

LEVITICVS, ſcilicet, de Leuitarum officio.

CAPVT I.

1. PECORIBVS.Hebr animalibus. Ouibus. Hebræa vox etiam Capras ſignificat. Itaque quidã verterunt,Pecore, ſeu pecudibus, vt infr.vertit interpres noſter.
3. Holocauſtum.totum comburebatur, quod nomen ipſum indicat. q. ὅλον καυτόν. Armento. Hebr. Bobus. Immaculatum, id eſt, ſine vllo vitio. ſcilicet perfectum. Tabernaculi, id eſt, tentorij, ſeu atrij.ſic Num 4.
4. Manus.Sic ſignificans ſe ſponte offerre,vel pœnam ſuis peccatis debitam velut illi imponens.

nens. Vide infr. cap. 16.

5. Immolabitque. ſ. opera ſacerdotis, vel Leuitæ mactabit. Domino. i. Domini altari, vel q. d. ante tabernaculum Domini.

6. Concident. ſ. ſacerdotes, vel Leuitæ.

7. Ignem. cõſeruabatur is perpetuò in medio altaris. erat. n. id cautum. Vide inf. cap. 6.

9. Pedibus. i. cruribus, vt eſt Hebr. Holocauſtum, & ſuauem odorem. Chal. holocauſtũ gratiſſimum. Sic infrà.

10. Oblatio. ſ. in holocauſtum. Anniculum. i. non maiorem anno, quamquam non eſt id Heb. Chal. aut in 70. nec in Complut.

11. Immolabit, id eſt, mactabit, ſcilicet, Sacerdos, aut Leuita.

13. Adolebit, id eſt, incendet.

14. Auibus. erat id pauperum. Vide infr. c. 12. Pullis. In columbis pulli meliores ad cibum, in turturibus grandiores. Sunt autem Deo meliora offerenda. Eam. ſ. oblationem.

15. Rupto, ſcilicet, vngue. vt ex Hebr. patet. Crepidinem, id eſt, extremitatem, ſcilicet, circa parietem, vt eſt Heb. & Chald. ita. ſ. vt ad baſim perueniat, vt eſt apud 70.

16. Veſicam. i. ſinum illum, in quem aues cibos priùs immittunt, quàm in ſtomachũ, ſoletque habere frumenti grana, quæ Chald. vocat ſtercora, ait enim proiiciendã cum ſtercorib. 70. πρόλοβον prolouon, vocant. Solent. Poſtea extra caſtra efferendi, vt dicitur infr. cap. 6.

17. Aſcellas, pro, axillas. i. alas.

CAP. II.

1. ANima, id eſt, homo. Sacrificij, ſcilicet, cibarij. Fiebat id ex rèbus inanimatis, vt pane, thure, farina, oleo, &c. Hebr. מנחה Minchah, id eſt, munus.

2. Sacerdotis. Heb. Chal & 70. ſacerdotes. Pugillum, id eſt, quantum pugillus capere poſſet. Super altare. ſ. incendendum.

3. Sanctum ſanctorum. i. ſacroſanctum, adeóque à ſolis ſacerdotibus comedendum.

4. Panes. Alij, placentas. Conſperſos. Alij, commiſtos, vel tinctos. ſ. adhibebatur oleum paſtæ, vel ante coctionem ſeu frixionem, vel in ipſa, vel poſt ipſam.

9. Memoriale. ſ. partem, quæ velut Deo reducat in mentem ipſum offerentem.

10. Sanctum ſanctorum, id eſt, ſacroſanctum, q. d. Deo dicatum, & oblatum. Offertur. ſ. adolenda, vt ſtatim dicitur.

11. Abſque fermento. ſ. ſynceritatem Deus requirit. Mellis, ſcilicet, Deo non placent corporales delitiæ.

12. Ac munera. Heb. Chal. & 70. Domino. Ponentur. ſcilicet, vt incendantur, cedebant enim in vſum ſacerdotis. Vide infr. c. 7. & 23. de oblatione fermentati.

13. Sacrificij. ſ. cibarij. vt Hebr. indicatur. At Chal. & 70. ad omne ſacrificium extendunt. Id quod conformius Mar. 9. vbi dicitur, omnis victima ſale ſalietur.

14. Virentibus. q. d. recẽtibus, & teneris. Confringes. ſ. tundendo.

15. Quia oblatio, &c. q. d. ſic. n. ſibi Dominus offerri vult.

16. In memoriam, pro, memoriale. q. d. eam partem oblationis, quæ Deo offertur, vt offerentis meminerit. Vide ſup.

CAP. III.

1. PAcificorũ, ſcilicet, pro pace, id eſt, proſperitate aliqua impetrata à Deo, vel impetranda. Vide infr. cap. 7.

2. Tabernaculi, ſcilicet, atrij ſacerdotum. Sacerdotis. Heb. Chal. & 70. ſacerdotes.

3. Intrinſecus. ſ. intra vitalia, ſeu inteſtina.

4. Ilia. Hebr. quo teguntur ipſi, qui eſt iuxta ilia. Vide infr. Renunculis. i. renibus.

8. Tabernaculi. i. atrij. Vide infr. cap. 4. vbi intelligitur id intra atrium, vbi altare.

16. Omnis adeps, &c. q. dicat, omnis ſacrificij adeps incendetur ad honorem Domini.

17. Adipem, ſcilicet, ſacrificij. Quidam tamen ad omnem referunt, ſicut & ſanguinem. Vide infr, cap. 7.

CAP. IIII.

2. IGnorantiam, id eſt, errorem, ſeu incogitantiam. Feceris, ſcilicet, committendo,

3. Sacerdos. ſ. ſumus, vt explicat Chal. & 70. Qui vnctus eſt. q. d. poſtquam vnctus eſt. Delinquere faciens populum. ſ. ſuo exemplo. Hebr. ad delictum populi. i. (vt quidam interpretantur) peccato, quo populus peccare ſolet.

4. Tabernaculi, id eſt, atrij. Immolabit, id eſt, mactabit ipſe.

6. Sanctuarij. ſ. quod dicitur Sancta ſanctorũ.

7. Gratiſſimi. Hebr. & Chald. Aromatum. 70. compoſitionis. Domino. Heb. Chald. & 70. coram Domino. In introitu, pro, quod eſt in introitu, vt eſt Hebr. & Chald.

8. Vitalia, id eſt, præcordia. omnia, pro, qui operit omnia. Intrinſecus, ſcilicet, viſceribus incluſus, vel viſcera tegens.

20. Rogante. Hebr. expiante. Chald. & 70. propitiante. Propitius erit eis Dominus. Hebr. & Chald. dimittetur eis, ſcilicet, peccatum, vt explicant 70.

22. Princeps, ſcilicet, prælatus quis, vel dignitate eminens. Vnum è pluribus, pro, aliquid.

24. Immolauerit. ſ. ſacerdos.

25. Tangens. ſ. ſanguine.

26. Rogabitque pro eo. Hebr. expiabit eum. Chal. & 70. propitiabit pro eo.

27. De populo terræ, quaſi dicat, aliquis è plebe.

35. Arietis. Hebr. agni, ſeu ouis. Rogabitque, &c. Hebr. expiabit eum ſacerdos peccato, ſeu propitiabit pro peccato, (vt vertunt Chal. & 70.) ſic & cap. ſeq.

Cap. v.

1. ANima, i. homo ſic infrà. Et audierit. i. cum audierit, vel. q. d. ſiquis peccet, & alter audierit. Adiurantis. ſ. iudicis, vt dicat veritatem. Teſtisque. ſ. vocatus, vt rem prodat. Portabit iniquitatem. i. à Deo punietur.

2. Reptile. ſ. immundum, ſeu mortuum. Not. quòd Heb. multo aliter, ſ. anima, quæ tetigerit aliquid immundum, vel cadauer beſtiæ immundæ, aut iumenti immundi, aut reptilis immundi. Oblita Hebr. ignata. ſic & infrà.

3. De immunditia hominis, pro, hominis immundi. Solet. ſ. homo. q. d. quomodocunque immundus ſit ille, qui tactus eſt. Subiacebit. ſ. vt rea, niſi ſe purget.

4. Et protulerit, pro nempe protulerit. Malè. ſ. ſe affligere ieiunio, aut alia re; vel malè ſe quid facturam, vel eſt Hebraiſmus, pro, quidquam, ſeu quid magnum, aut paruum. Vide ſimilem phraſim Gen. 31. Num. 29. vbi enim legimus quidquam durius. Hebr. bonum, vel malum. q. d. aliquid. Oblita. ſ. contra iuramentum fecerit. Hebr. ignata, ſeu inſcia.

5. Agat pœnitentiam pro peccato. Hebr. & Chal. confitebitur peccatum.

8. Ad pennulas ſ. colli. Hebr. contra ceruicem.

11. Oleum. ſ. id lætitiam ſignificat pro peccato autem dolendum. Thuris ſ. peccatoris oratio, dum in peccato eſt non eſt Deo grata.

12. Monimentum. i. memoriam. q. d. vt Deus recordetur eius.

13. In munere. i. vt ſolet in ſacrificio cibario, quod munus vocatur.

15. Ceremonias. id additum ab interprete. Per errorem, v. g neſciens rem eſſe conſecratam. Peccauerit. ſ. non debitè tractando, vel furando aliquid de conſecratis Deo, vel non dando primitias, aut decimas.

17. Per ignorantiam. de hoc dictũ etiam ca. 4.

18. Iuxta menſuram, &c. id eſt eo meliorem arietem, quo grauius fuerit peccatum.

19. In Domino, pro in Dominum Hebr. Domino.

Cap. vi.

2. COntempto Domino 70. contemptis Domini præceptis. Hebr. præuaricata in Dominum.

3. Peccare. ſ. auferendo aliena.

4. Conuicta. q. d. vbi iudicio ſacerdotis cui deteget, conſtiterit fuiſſe peccatum.

6. Iuxta æſtimationem. Vide ſup. cap 5.

7. Pro ſingulis. i. vnumquodque eorum.

11. Prioribus i. quibus erat indutus.

13. Iſte. ſ. qui diuinitus accenſus fuit.

15. Sacrificij & libamentorum. Heb. ſacrificij quod dicitur munus. Not. quòd libamen fiebat ex farina, oleo, & vino, & cum ſacrificio comburebatur.

16. Sãctuarij. i. atrij, in quo ſanctuarium. Heb. ſancto, in atrio, & ſic legit Complut.

17. Incenſum. i. incendendo.

18. Legitimum. Hebr. ſtatutum. atque ita intellige infr. in ſimilibus, ne ſit opus ſæpe repetere Omnis. Alij, quidquid Sanctificabitur. ſ. ita vt comedi niſi à ſacerdotibus non poſſit. quòd ſi legas, omnis, intellige neminem illa tangere debere, niſi priùs ſanctificatum, ſeu cõſecratum.

20. Sempiterno. ſ. quoties vngendi erunt. ſ. ſummi ſacerdotes. nam Hebr. & 70. in die quo vngetur ipſe (ſ. ſummus ſacerdos) vbi nos legimus; in die vnctionis ſuæ.

21. Calidam. Hebr. coctam, ſeu frictam, & in fruſta diuiſam.

23. Sacrificium. ſ. cibarium, quod munus dicitur, & infr. cap. 7. Interpres vocat ſacrificium ſimilæ. ſ. ex farina præcipuè fiebat.

25. Peccato. ſ. Principis vel plebeij. Nam hoſtia pro peccato populi totius aut ſacerdotum tota cremabatur. de quo vide ſup. cap. 4. & 6. Sanctum ſanctorum. i. valde ſancta.

29. Veſcetur. i. veſci poterit.

30. Tabernaculum. ſ. vt eius ſanguine tingatur altare incenſi. Alioqui de aliis Hoſtiis pro peccato edebant ſacerdotes. Aug. in Leuit. q. 18.

Cap. vii.

1. DElicto. ſ. peccatis minoribus vel omiſſionis, vel per imprudentiam commiſſis. Sancta ſanctorum. i. ſacro ſancta, ſeu ſanctiſſima. ideòque à ſolis ſacerdotibus comedenda.

7. Sicut pro peccato. q. d. idem ritus in ſacrificio pro peccato, & pro delicto. Aug. in Leu. q. 20. peccatum (inquit) faciendo malum; delictum deſerendo bonum; vel illud ſcienter factum, id ignoranter.

10. Menſura æqua. ſ. quiſque habebat ſuum diem ad miniſtrandum eiuſque diei oblationibus vtendum. Ita quidam explicant. At Hebr. indicant, cocta quidem pertinere ad ſacerdotem offerentem; non cocta verò diuidenda inter ſacerdotes. Vide ſupr. cap. 2.

12. Panes Hebr. placentas. Sic etiam infrà. Conſperſos. Notant quidam, quòd dicitur oleo conſperſum, intelligi factum ex farina & oleo. Nam cùm iam facto oleum aſpergebatur, dici oleo litum vel vnctum. Coctámque, pro, nempe coctam: eſt enim repetitio. Alij; frictam vertunt. Collyridas i. placentas.

13. Gratiarum, pro, gratiarum actionis. Pro pacificis. i. in gratiarum actionem.

14. Vnus. alter cedebat in vſum offerentis.

18. Irrita fiet. Hebr. non erit accepta.

19. Ex ea, ſcilicet, hoſtia pacifica, quaſi dicat, non ſolus ſacerdos poterit ex ea edere, ſed alij etiam, modò ſint mundi.

20. Peribit, id eſt, eiicietur, vel, quaſi dicat, digna eſt morte.

24. Vſus. ſ. præterquam in cibum.

25. In incenſum, &c. q.d. crematus in honorem Domini.

29. Offerat ſimul & ſacrificium. i. libamenta eius. Hebr. Chald. & 70. aliter. ſ. offerendum Domino. i. adipem incendendum, & dandam quandam partem ſacerdoti (vt ſtatim explicatur) vbi Deo fuerit oblata.

34. Eleuationis. ſ. eleuabatur, & agitabatur à dextra in ſiniſtram, quo ſignificabatur, Deum, omnium, quæ in orbe ſunt, Dominum eſſe. Heb. dicitur, pectuſculum agitationis, & armus eleuationis. ſ. is ſurſum eleuabatur, illud à dextra in ſiniſtrum agitabatur. Ita quidam; Alij tamen vtrumque verbum. ſ. Tenuphah, & Terumáh, eleuationem, & exaltationem interpretantur. Chald. vertit, vt noſter interpres. ſ. pectuſculum eleuationis, & armum ſeparationis.

35. Vnctio. i. velut merces, & ſtipendium ob vnctionem à Domino inſtitutum. In cæremoniis. Hebr. Chald. & 70. de oblationibus. In die, pro, à die.

37. Conſecratione. ſ. ſacerdotum.

38. Mandauit, iungendum eum, in deſerto Sinai.

CAP. VIII.

3. TAbernaculi, id eſt, atrij.

8. Doctrina, & veritas. Hebr. Vrim & Tummim. Vide Exod. 28.

9. Conſecratam in ſanctificatione, quaſi dicat, in qua ſcriptum ſanctitas Domino. Hebr. & Chald. coronam ſanctitatis. 70. conſecratam ſanctam.

11. Sanctificans. ſ. proximè dicta, vt indicant. Heb. Chal. & 70. Aſperſiſſet. ſ. oleo illo. Altare. ſ. holocauſtorum.

15. Fundamenta. i. baſim.

26. Panem Heb. placentam. Collyridam, id eſt, placentam.

28. Sacrificij. ſ. igniti, vt eſt Hebr.

30. Vnguentum. Heb. vnctionis oleum.

31. In veſtitu ſuo Heb. Chald. & 70. & veſtes eorum. Tabernaculi. i. atrij ſic infr.

34. Vt ritus ſacrificij impleretur. Hebr. Chald. & 70. ad propitiandum pro vobis.

35. In Tabernaculo. i. ad oſtium Tentorij. ſ. ex parte interiori Hebr. Chald. & 70. addunt, ſeptem diebus. Cuſtodias Domini: i. quæ Dominus cuſtodiri iuſſit. Chal. cuſtodiam verbi Domini.

CAP. IX.

1. OCtauo. ſ. Martij, anno ſecundo ab egreſſu ex Ægypto.

2. Tolle. ſ. pro peccato offerendum.

3. Tollite. ſ. pro peccatis veſtris offerendum. Anniculum. Heb & Chal. anniculos.

5. Tabernaculi, id eſt, atrij. Aſtaret, ſcilicet, coram Domino, vt additur Heb.

7. Pro peccato, &c. quaſi dicat, offer pro te, & ſacrificium pro peccato, & holocauſtum. Deprecare. Hebr. expia, ſeu propitiare. Chald. & 70. propitiare, quaſi dicat, placa Deum, ſeu propitium redde per ſacrificium. Ora. Heb. & Chald. & 70. fac propitiationem ſeu expiationem, vt ſup. proximè.

10. Quæ ſunt pro peccato. Hebr. de peccato. i. hoſtia pro peccato. Adoleuit. i. adolenda poſuit: nam poſtea deſcendit ignis.

13. Cremauit i. cremanda poſuit.

14. Pedibus. i. cruribus.

15. Expiatóque altari. Hebr. expiauitque illum. ſ. populum, idque (vt Chal. addit) in ſanguine. 70. purificauit illum.

17. Abſque ceremoniis holocauſti. Hebr. abſque holocauſto. q. d. præter matutinum holocauſtum. id etiam oblatum eſt.

20. Cremati. id poſtea factum.

22. Benedixit. i. bene precatus eſt. Completis i. paratis; vel id per anticipationem dicitur. Deſcendit ſ. erat altare loco editiori.

24. Egreſſus. i. miſſus. vel fortè è ſanctuario prodiit Ignis. Quidam dicunt duraſſe vſque ad captiuitatem Babylonicam, alij negant. Ruentes. ſ. ex timore, vel adorando.

CAP. X.

1. ALienum, id eſt, non è cælo miſſum. A Domino, id eſt, à Tabernaculo, vbi Dominus colebatur.

3. Sanctificabor, id eſt, me ſanctum oſtendam, & ſanctitatis amantem, dum punio ſanctitatem violantes. Appropinquant ſ. per ſacrum miniſterium. Glorificabor. i. apparebo glorioſus.

6. Nudare. ſ. lugentium more, fortè prohibet radi. Vide cap. 21. Indignatio. ſ. Domini. Incendium, id eſt, mortuos incendio,

9. Omne, quod inebriare poteſt. Sic etiā Chal. At Heb. & 70. ſiceram: vnde apparet Siceram, ſeu Sechar ſignificare quicquid inebriare poteſt. Intrabitis. ſ. ad miniſtrandum. Tabernaculum. i. atrium ſacerdotum.

10. Scientiam, quaſi dicat, ne per vinum impediamini.

11. Per manum, id eſt, opera.

14. Mundiſſimo, ſcilicet, ab iis, quæ ſolent polluere tangentes. Salutaribus, id eſt, pacificis ex iis poterant edere etiam fœminæ, non autem ex hoſtiā pro peccato.

15. Eleuauerunt, id eſt, eleuando per ſacerdotem obtulerunt. Pertinent, ſcilicet, armus, & pectus.

17. Porteris, id eſt, auferatis, ſcilicet, per ſacri-

ficia, & orationes, vt ſtatim explicatur. Rogetis. Heb. expietis.

18. Præſertim cùm de ſanguine, &c. Hebr. & Chald. ecce non eſt ſanguis, &c. 70. Non enim eſt ſanguis, &c. illatum, ſcilicet, quod fit in holocauſto.

19. Quomodo potui, &c. Hebr. numquid Domino placuiſſet, ſi eam comediſſem?

Cap. XI.

3. PEcoribus. Hebr. Chald. & 70. animalibus.

5. Chærogryllus. Alij, cuniculus.

13. Haliæetum, id eſt, marinam aquilã. ἁλιέυω, Halieuo, Piſcor, Aëtos, ἀετὸς, Aquila.

21. Quidquid autem, ſcilicet, reliquum.

22. Attacus. Alij, ſcarabæus. Ophiomachus. locuſtæ genus, ſerpentibus (vt nomen indicat) inimicum.

25. Portet, ſcilicet, extra caſtra.

26. Illud ſcilicet, cadauer illorum. Vide paulo pòſt.

27. Super manus, ſcilicet, vt lupus, ſimia, vrſus, canis, &c.

28. Immũdus erit, ſcilicet, non poterit verſari cum aliis, nec ingredi atrium, nec oblatis veſci.

32. Cilicia, id eſt, ſacci. Fit opus, quaſi dicat, quodcunque vas, ſeu inſtrumentum.

33. Polluetur, ſcilicet, & vas, & quod intus eſt, vt eſt Hebr.

34. Aqua, ſcilicet, polluta, ſeu quæ in vaſe polluto. Liquens, ſcilicet, contactum illa aqua, aut morticino, aut quod eſt in vaſe immundo. Heb. Chal. & 70.

35. Et quidquid ſuper illud, pro omne, ſuper quod. Chytropodes, id eſt, ollarum ſuſtentacula.

36. Eorum, ſcilicet, quæ dicta ſunt, vel quaſi dicat, in ciſternis illis, aut fontibus mortuum animal.

42. Graditur, de reptilibus loquitur. Siue per humum trahitur. q. d. omne denique reptile.

Cap. XII.

2. SI ſuſcepto ſemine, pro, ſi concipiens. Chald. ſi conceperit, & iuxta dies, &c. quaſi dicat, eo modo, quo cùm menſtrua patitur. No. quòd iſtis ſeptem diebus nulli licebat cum illa verſari. at 30. ſequentibus licebat quidem, ſed non cum ea rem habere.

4. Manebit, ſcilicet, velut immunda. In ſanguine, &c. id eſt, ob fluxum ſanguinis, de quo purificanda eſt. Omne ſanctum, pro, vllum ſanctum. v. g. decimas, ſacrificia, &c. Ingredietur, id eſt, accedet ſ. ad oſtium atrij.

6. Deferet, iunge cum ſequentibus: non enim pro fœtu ſed pro matre fiebat oblatio, etſi quidam aliter putant. Tabernaculi, id eſt, atrij.

7. Rogabit pro ea. Hebr. expiabit eam, Chald. & 70. propitiabit pro ea. q. d. Deum placabit. ſ. per ſacrificium. ſic & inf. Mundabitur, id eſt, munda declarabitur, ſeu reputabitur.

8. Nec potuerit. explicatio præcedentis phraſis Hebraicæ.

Cap. XIII.

2. DIuerſus color, &c. Alij, tumor, vel ſcabies ſerpens, vel candida macula. Plaga lepræ. i. quod videatur eſſe plaga lepræ.

3. Arbitrium, id eſt, iudicium, de conſilio tamen medicorum, vt quidam dicunt. Separabitur, ſcilicet, vt immundus.

6. Mundabit. i. mundum declarabit.

8. Condemnabitur. ſ. re diligenter à ſacerdote examinata, vt eſt Hebr.

10. Color albus. Chal. alba macula. 70. cicatrix alba. Aſpectum, id eſt, colorem, ſcilicet, in album, vt eſt Hebr. Viua, ſcilicet, in macula, ſeu cicatrice.

11. Contaminabit, id eſt, contaminatum iudicabit.

13. Mundiſſima, quaſi dicat, videtur quidem lepra, ſed re vera non eſt.

14. Viuens, pro viua. In eo, ſcilicet, in lepra, rupta cute.

15. Polluetur, id eſt, immundus habebitur. Si lepra aſpergitur. Hebr. Leproſa eſt. q. d. illa carnis viuacitas lepram indicat.

16. Immutatus. ſ. in albedinem, vt eſt Hebr.

28. Mundabitur. i. munda iudicabitur.

31. Nigrum. Heb. & Chal. non nigrum.

32. Sui coloris. Chal. & 70. non flauus.

34. Mundabit. i. mundum iudicabit.

42. Caluitio, ſiue recaluatione. ſcilicet, caluo, vel recaluaſtro, illud in occipitio, id in fronte dicitur.

45. Diſſuta, ſignum id luctus, ſicut & veſtis lacerata. Veſte, ſcilicet, rejecta in labrum ſuperius. Clamabit, ſcilicet, dicens, cauete à me immundo.

49. Alba. Heb. & 70. viridis. Chal. pallida.

54. Præcipiet, & lauabũt, pro, præcipiet lauari.

55. Faciem. i. colorem. In ſuperficie, &c. Heb. eodem ſenſu dicitur, in caluitio, vel recaluatione. q. d. parte poſteriori, aut anteriori.

57. Volatilis, & vaga. 70. florens. Chal. multiplicata. Alij, repullulaſcens.

Cap. XIIII.

4. PAſſeres. 70. auiculas. Vermiculum. Alij, coccum bis tinctum. Chald. coccinum. 70. coccinum retortũ. ſic infr. vbi interpres nunc vermiculum vertit, nunc coccum.

5. Viuentes. q. d. in quo vaſe ſit aqua viua. ſ. fontana, vel fluuialis.

6. Sanguine. ſ. miſto aqua vaſis. Vide infr.

10. Decimas, ſcilicet, ephi, nempe tria Gomer. eſt enim Gomer decima pars Ephi.

17. Super

17. Super ſanguinem, id eſt, vltra ſanguinem qui, ſcilicet, in eiſdem locis antea fuerat effuſus, vel ſupra illum ſanguinem. 70. ſuper loco ſanguinis, vide infr.

19. Rogabitque. Hebr. expiabitque. Chald & 70. propitiabitque, quod poteſt ad ſacrificium referri. Interpres ad orationem retulit.

21. Vt roget pro eo ſacerdos. Hebr. in eleuationem ad expiandum pro eo, ſeu propitiandum pro eo, vt vertit Chal.

23. Tabernaculi, id eſt, atrij.

34. Si fuerit plaga. Heb. Chal. & 70. Si dedero plagam. Nempe à Deo ſunt talia flagella.

37. Valliculas, id eſt, foueas, ſeu foſſas.

46. Clauſa, ſcilicet, à ſacerdote.

48. Purificabit, id eſt, mundã declarabit. Reddita ſanitate Hebr. quia ſanata eſt.

54. Percuſſuræ. Alij, maculæ nigræ. Chald. lepræ capitis.

CAP. XV.

3. CVm per ſingula, &c. Heb. & Chal. cùm fluxerit, aut carni adhæſerit, &c. nec eſt vlla mentio de momentis.

8. Saliuam. q.d. ſi talis alium conſpuat.

9. Stagma, id eſt, iumenti ſtratum. Alij, iumentum. Chald. equitatura. 70. ſtragulum aſini, pro, cuiuſcunque iumenti.

13. Viuentibus. Chal. fontis.

15. Faciet, id eſt, offeret, ſeu, ſacrificabit. Rogabitque. Hebr expiabitque. Emundetur, id eſt, mundus declaretur.

16. Egreditur, ſcilicet, aliquando. Coitu, id eſt, quale ſolet in coitu.

17. Quam habuerit. Hebr. ſuper quam ſemen effuſum fuerit.

19. Separabitur, ſcilicet, à conſortio aliorum in cibo, & lecto.

20. Locus. Hebr. omne.

22. Vas, id eſt, inſtrumentum.

25. In tempore, ſcilicet, ſolito, quaſi dicat, præter ſolitum tempus.

30. Rogabitque. Hebr. expiabitque.

32. Coitu. Heb. ſeminis effuſione.

33. Sanguine. Hic. Hebr. Chald. & 70. addunt, & fluentis (ſcilicet, ſeminis) fluxu, ſiue maris, ſiue fœminæ.

CAP. XVI.

2. SAnctuarium, id eſt, Sancta ſanctorum. Nube, fortè illa quæ fiebat ex thymiamate, de quo infr.

3. Fecerit. ſ. ſemel in anno. menſ. Septembri.

4. Tunica, &c. His ſolis veſtibus induebatur, non reliquis pontificalibus, quòd eſſet mœroris dies, & afflictionis, quod ad expiationis officium attinebat, alioqui eodem die ſuis induebatur, vt infr. dicitur.

6. Obtulerit, ſcilicet, Deo poſtea immolandum. Orauerit, Hebr. expiauerit.

7. Tabernaculi, id eſt, atrij.

8. Emiſſario, pro emittendo. ſ. poſtea.

10. Fundat preces. Heb. expiet. itidẽ intellige infr. in locis ſimilibus, ne ſit opus ſæpè repetere.

12. Altaris. ſ. holocauſtorum ſecundùm quoſdam, ſecundùm alios, thymiamatis.

13. Teſtimoniũ. i. Arcam teſtimonij. Moriatur. ſ. ita faciendo. q.d. aliter faciens morietur.

14. Ad Orientem. i. ad illam eius partem, quæ reſpicit Orientem. ſ. priorem.

16. Immunditiis. i. peccatis quibus quodammodo pollui videtur. Tabernaculo. i. tentorio, ſeu atrio. Sordium. i. impuritatum.

17. Tabernaculo. i. atrio. vel ea parte tabernaculi, quæ vocatur ſancta.

18. Altare. ſ. thymiamatis.

20. Offerat. ſ. domino.

22. Portauerit. planè Chriſti figura, hircus. n. quomodo portare poterat?

29. Affligetis. ſ. ieiunando. Animas, id eſt, vitas, ſeu corpora.

31. Sabbatum quietis, quaſi dicat, quies quietis, id eſt, ſumma quies, ſcilicet, corporis, & animæ. 70 Sabbata ſabbatorum.

32. Perpetua. i. perpetuò obſeruanda.

CAP. XVII.

3. OCciderit. ſ. cauſa ſacrificij.

4. Obtulerit. ſ. per ſacerdotes immolãdæ. Sanguinem. ſ humanum. Peribit. i. occidetur à me, vt dicitur inf. vel dignus eſt morte.

5. Occidunt, pro occidere ſolent, vel quaſi dicat, quas alioqui occiderent, nec enim in agro occiſas offerri vult.

10. Obfirmabo, &c. i. iraſcar valde.

11. Anima. i. vita. Aug. in Leu. qu. 57. In ſanguine eſt. i. præcipuè è ſanguine pendet, ſine ipſo enim perit animal.

16 Vel; pro, &c. vtrumque. n. lauandum. Portabit iniquitatem. i. punietur.

CAP. XVIII.

3. LEgitimis, id eſt, ritibus. Hebr. ſtatutis. 70. legibus.

4. Et præcepta, explicatio præcedẽtis. Dicuntur autem Dei præcepta, iudicia. q. decreta, ſummoque facta iudicio, quamquã iudicia quidam intelligũt iudicialia, præcepta veró, quæ ad mores pertinent, ſeu moralia. Ego. ſ. qui præcipio. q.d. puniam niſi obediatis.

5. Viuet. ſ. æterna vita, ſi faciet, vt par eſt nempe cum fide, & charitate.

6. Turpitudinem. Alij, nuditatem. Alij, verecunda, quæ per antiphraſim nuditas dicuntur, quòd nudari non debeant. Turpitudo autem, quòd ea nudari turpe ſit.

7. Et turpitudinem, pro, id eſt turpitudinem. Diſcooperies, ſcilicet, rem habendo, etiã matri-

monij prætextu. ſ. prohibitum cum iis etiam matrimonium.

8. Vxoris. ſ. nouercæ tuæ. Patris. i. ad patrem pertinet. ſ. diſcooperire, quia vxor eſt.

10. Tua eſt, q. d. quia tibi conſanguinea eſt.

12. Caro eſt. i. propinqua eſt, ſeu conſanguinea, vt verterunt Chal & 70. ſic & infr.

14. Nec accedes. explicatio eſt præcedentis.

16. Fratris tui. ſ. liberos relinquentis.

17. Ignominiam. Heb. nuditatem, ſeu turpitudinem, Inceſtus eſt. Heb. nephas, ſeu ſcelus eſt. 70. impietas eſt.

18. In pellicatum: q. d. vt ſit pellex eius. Chal. ad tribulationem eius. Alij, ad æmulationem, ſeu afflictionem eius.

20. Nec ſeminis, &c. explicatio præcedentis.

21. Conſecretur ſ. combuſtione. Moloch. Saturnum quidam putant.

23. Nec miſcebitur. explicatio præcedentis. Scelus. Heb. confuſio. Alij, abominatio.

25. Viſitabo: i. puniam. Euomat. i. à ſe eiiciat ſ. per mortem.

28. Euomuit, pro emouet.

29. Peribit i. dignus eſt morte per Iudicem inferenda, vel, à me occidetur.

Cap. XIX.

5. VT ſit placabilis. Hebr. ad voluntatem veſtram immolabitis illam. i. voluntariè, vt Chal. interpretatur, vel ad beneplacitum veſtrum, vt alij. Noſter accepit. q. dictum eſſet ad veſtri acceptationem à Deo.

7. Prophanus erit. i. rem prophanam fecerit, vt Hebr. indicant. Chal. abominatio erit. Impietatis reus. Heb. Chald. & 70. non erit acceptum.

8. Iniquitatem. i. pœnam iniquitatis. Polluit. Chal. & 70. prophanauit. Peribit. i. interficietur, vel, non habebitur à Deo tanquam Iſraëlita.

9. Solum. Hebr. angulum. q. d. relinques pauperibus aliquot ſpicas.

10. Racemos. ſ. relictos à vindemiatoribus.

11. Mentiemini. ſic & 70 At Hebr. & Chald. negabitis. ſ. depoſitum.

12. Pollues. ſ. falſum iurando.

13. Facies calumniam. 70. lædes. Hebr. vim inferes. Vi opprimes. ſ. rapiendo, vt eſt Heb. Chal. & apud 70. Non morabitur, &c. q. d. ſolues operarum mercedem Manè. i. diem ſequentem.

15. Nec iniuſtè. explicatio eſt præcedentis. Non conſideres, &c. q. d. nullius reſpectu iniuſtè iudices.

16. Contra ſanguinem. q. d. ne ſis cauſa, quòd occidatur.

17. Super illo. i. cauſa illius. ſ. odiendo.

18. Memor. ſ. cum odio, aut ira, vt indicant Chald. & 70. Amicum Hebr. Chald. & 70. proximum.

19. Iumentum tuum, &c. Glo. ord negat hæc ad literam intelligenda. Ego id non auſim dicere. Ex duobus. ſ. lana, & lino; vt interpretatur Chal. Vide Deut. 22. Videtur autem per hæc indicari, vitandam rerum confuſionem.

20. Etiã nobilis. Heb. & Chal. & viro deſponſata. Donata. Tunc enim eſſet lapidanda.

21. Pro delicto. No. aliud eſſe iuſtitiæ publicæ ſatisfacere, aliud Deo.

23. Præputia. &c. q. d. primos fructus trium annorum quaſi immundos proijcietis. id enim indicant Hebr, Chal. & 70.

24. Sanctificabitur, &c. i. conſecrabitur Domino ad eius laudem. Chal. erit ſanctificatus. ſ. à ſolis ſanctificatis, ſeu Deo conſecratis edi poterit, nempe ſacerdotibus, & Leuitis.

25. Congregantes. Hebr. vt augeantur. ſ. Dei beneficio, ſi prędicta obſeruaueritis: idque etiam indicant Chal. & 70.

26. Cum ſanguine. ſ. priùs effundendus erat. Somnia. 70. tẽpora. ſ. prohibet prædictiones vanas futurorum, vel ſuperſtitiones gentilitias in delectu temporum ad aliquid agendum.

27. Rotundum. i. gyrum. ſ. more ſacerdotum Ægypti, qui ſic idola colebãt. itemque raſa barba, forte radi prohibet. Vide cap. 21.

28. Super mortuo. i. propter mortuum. ſ. more Ægyptiorum.

30. Metuite. i. reueremini.

31. Magos. Hebr. Pythones. 70. ventriloquos, & ſic etiam cap. ſeq.

33. Exprobretis. Alij, vim inferatis. 70. affligatis. Chal. decipiatis.

35. Regula. Glo. interl. putat eſſe id genus ſequentium menſuratum. Alij volunt intelligi menſuram longitudinis rerum, vt vlnam aut cubitum. atque id Hebr. indicant.

36. Modius, & ſextarius. Chal. mẽſura, & modius. Heb. Ephta, & Hin. 70. menſura, & ſextarius

37. Iudicia. i. leges.

Cap. XX.

2. DEderit de ſemine. i. filium obtulerit. Vide ſup.

3. Ponam faciem. i. iraſcar.

7. Ego ſub. quem imitari debetis.

8. Sanctifico vos. ſub. id quod impeditis non ſeruando mea præcepta.

9. Matríque, pro, aut matri. Sanguis eius, &c. q. d. reus eſt mortis, vel interficiatur.

14. Cum eis. i. cum ea; quam poſt alteram duxit, quamquam Hebr. Chald. & 60. dicunt ipſas etiam comburendas. ſ. vtramque. quod intellige, ſi ſimul doctæ ſceleris conſciæ. vel ipſas. i. illam ex eis, quæ alteri ſuperducta.

15. Pecus, ne, ſcilicet, flagitij memoriam refricet. Auguſt.

17. Iniquitatem. i. iniquitatis pœnam. Aug.

18. Aperuerit, &c. q. d pudenda detexerit, vnde ſanguis ille fluit.

20. Ignominiam cognationis. Heb. nuditatem patrui ſui.

21. Fratris ſui, ſcilicet, qui filios reliquit. Illicitam. Hebr. fœdam, ſeu abominandam, 70. immundam.

22. Euomat. i. ejiciat. ſ. è vita per mortem.

26. Mihi. Chal. coram me.

27. Sit ſuper illos. i. interficiantur.

CAP. XXI.

1. IN mortibus, ſcilicet, tangendo cadauer, aut curando funus.

4. Nec in principe, &c. Heb. indicat, nec Principem debere contaminari in funere populariũ. atque ita Chal. interpretatur.

5. Radent. ſ. ſuper mortuo. vt addit Chal. Inciſuras. ſ. lacerando faciem vnguibus more gentilium, in alicuius funere.

9. Deo. Chal. coram Deo.

7. Scortum, &c. q. d. nec publicam, nec priuatam meretricem.

8. Offert. ſ. ſingulis ſabbatis. erat id minorum ſacerdotum.

10. Caput ſuum, &c. q. d. ne faciant quæ ſolẽt, qui mortuos lugent.

11. Mortuum. i. domum, vbi ſit cadauer. Super patre. i. ne ſuper patre quidem.

12. Egredietur. ſ. ea cauſa. Sanctis Hebr. ſanctuario. i. tabernaculo, aut atrio. Polluat. ſ. ex mortuo rediens.

14. Sordidam. i. ſecretam meretricem. Meretricem. ſ. publicam. Puellam. Hebr. Chald. & 70. virginem.

15. Vulgò. ſ. vilem, vel quã non debet ducere.

17. Maculam: ſ. conſpicuum corporis vitium.

18. Paruo. Alij, depreſſo.

20. Herniosus. Hebr. & Chald. compreſſis, ſeu contuſis teſticulis 70. vnius teſticuli.

22. Panibus ſ. propoſitionis. vel. q. d. de cibis oblatis in tentorio.

23. Velũ. ſ. primum. vel ſi de ſecundo loquitur ſignificat non poſſe fieri Pontificem ſummum.

CAP. XXII.

2. CAueant. ſ. quãdo ſunt impuri. His, quæ conſecrata ſunt. i. oblationib. Nomen ſanctificatorum. i. ſanctificata.

3. Et ad poſteros. q. d. id quod etiam ad poſteros pertinet. Immunditia. ſ. aliqua ex ſequentibus. Peribit. i. occidetur, vel dignus fiet morte.

9. In ſanctuario. i. cauſa ſanctuarij. ſ. ob prophanatum ſanctuarium.

10. Alienigena. i. qui non ſit de gente ſacerdotali. Vide Nu. 3. & 16. vel qui non ſit Iſraëlita

12. Ex populo. i. non ſacerdotali genere. eſt enim Hebr. idem verbum, quod proximè vertit, alienigenam. i. extraneum.

19. Vt offeratur per vos. Hèb. potiùs ſignificatur acceptum ſit. ſ. Deo, & ſic explicat Chal.

22. Papulas. i. verrucas, ſeu puſtulas.

23. Aure, aut cauda amputatis. Chald. ſuperfluum, vel diminutum. Alij, enormibus mẽbris, aut nimis paruis.

24. Contritis. i. confractis.

25. Alienigenæ. i. gentilis, ſeu infidelis. Panes. i. ſacrificium: erat enim velut Dei cibus, præſertim holocauſtum. intellige verò non poſſe offerri in propria ſpecie: nam ex pecunia è gentili data poterat emi quod offerretur.

30. Non remanebit. Vide ſup. c. 7.

32. Polluatis, ſcilicet, faciendo, vt malè propter vos audiat.

CAP. XXIII.

2. FEriæ Domini. i. feſti dies, domini cultui dicati. Vocabitis ſanctas. i. ſanctè celebrabitis. No. Feſta quædam vno die celebrari ſ. quæ inſtituta in memoriam rei vno die geſtæ, alia verò plurib. diebus, quòd eſſent in memoriam rerum pluribus diebus geſtarum.

3. Opus. ſ. etiam ciborum præparationem, quæ in ſabbato prohibita, non in aliis feſtis.

5. Ad veſperam. Heb. inter duas veſperas. ſ. inter occaſum ſolis, & noctem. Vide Exod. 12. 70. inter veſpertina.

7. Seruile. Hic nõ includuntur ciborum præparationes.

8. Igne. ſ. holocauſtum. Vide Num. 28. Celebrior. ſ. intermediis, non autem primo, vel pro, celeberrimus. ſ. vt primus.

10. Segetem, ſcilicet, hordeaceam de triticea Vide Exo. 34.

11. Eleuabit. ſ. offerendo. Altero die ſabbati. i. poſtridie Paſchæ. ſ. 16. Luna, nam Paſcha 15.

13. Liba. i. libamen, ſeu libatio.

14. Polentam. ſ. ex frumento toſto, aut frixo. Chal. grana torrefacta. 70. farra toſta.

15. Ab altero. ſ. incluſiuè. Putant autem quidam, cùm 16. erat ſabbathum, vt tempore paſſionis Chriſti, ſolitum numerari à 17. quia ſabbato non poterant colligi manipuli, & ſiccarij, &c. (quamquam alij aliam cauſam reddant) Itaque Pentecoſten Iudæorum, tũc, & noſtrum in eundem diem incidiſſe. Hebdomadas. Heb. ſabbata. Sic Luc. 18. In ſabbato. i. hebdomada. Plenas. i. integras.

16. Alteram. quia. ſ. ſeptem hebdomadæ faciunt dies 49. tantùm. Expletionis i. poſt expleta. Nouum. i. ex nouo frumento.

21. Celeberrimum. Celebrabatur in memoriam datæ legis in monte Sinai.

22. Ad ſolum. Hebr. ad angulum, quaſi dicat, aliquid relinquite pauperibus. Vide ſup. cap. 19.

19. Facietis i. offeretis, ſeu ſacrificabitis.

24. Sabbatum. i. quies, ceſſatio, quaſi dicat

dies feſtus Memoriale, ſcilicet, in memoriam liberati Iſaac ab immolatione ſecundum Hebræos, cæſo pro illo, ariete. Clangentibus. ſ. ad præparationem Scenopegiæ. Sanctum.q.d. erit celebre,ſeu ſanctè celebrabitur.

27. Expiationum. celebrabatur id feſtum in memoriam veniæ datæ à Deo, ad preces Moſis, pro adoratione vituli. Expiabaturque populus per ieiunium & ſacrificia. Affligetis.ſ.ieiunando

30. Operis quippiam. Quidam dicunt nec cibos licuiſſe parare, vt nec in ſabbato.

32. Nono, ſcilicet, appetente nocte. 70. à die nono, ſcilicet, incipiendo ieiunare. Sabbata, id eſt, feſta. Intellige autem veſperam poſt ſolis occaſum. Vide Exod.12.

36. Collectæ, ſcilicet, populi ad celebritatem collecti. Heb.retentionis, ſ. retinebatur populus.

38. Exceptis ſabbatis, id eſt, præter ea quæ in ſabbatis offeruntur.

40. Pulcherrimæ. ſcilicet citri, ſecundum Hebræos. & ita vertit Chald. Spatulas.i.frondes, ſeu ramos. Denſarum, ſcilicet myrti ſecundùm quoſdam. vide 2.Eſdr.8.

41. Feſta. ſcilicet dicta.

CAP. XXIIII.

3. POnet.i.accendet. Vſque in manè. Apparet ſolùm nocte fuiſſe accenſas.

5. Decimas.ſ.duas Ephi.q.d.duo Gomor.

6. Altrinſecus, id eſt, ex altera parte, ſeu è regione aliorum ſex.

7. Thus lucidiſſimũ 70.thus purum,& ſalem. Vt ſit panis, coniunge ſic, panis oblationis Domini in monumentum, vt patet ex Chal.

9. Comedaur ſabbato edebantur, & thus illud adolebatur.

14. Ponant manus, ſcilicet, teſtantes ſe audiuiſſe blaſphemantem.

15. Portabit peccatum, id eſt, pro peccato punietur.

16. Et qui blaſphemauerit, explicatio eſt præcedentis.

17. Et occiderit, id ab interprete additum, explicationis cauſa. 70. qui percuſſerit hominem, & mortuus fuerit. Chal. qui occiderit hominem. Sic & infr. ex quo apparet, percutere hîc. Hebr. pro occidere ſumi.

19. Maculam.i.vulnus, ſeu plagam.

20. Pro fractura.ſ.ſuſtineat.

21. Qui percuſſerit, &c. repetuntur ſuprà dicta. Punitur. Hebr. moriatur, id eſt, interficiatur. Chal. occidatur.

22. Æquum. Hebr. Chal.& 70. vnum.

CAP. XXV.

2. SAbbatizetit. Heb. 70. & Chal. ſabbatizet. ſ. quieſcat ſeptimo quoque anno. Domino, id eſt, in honorem Domini.

5. Primitiarum. Hebr. ſeparationum, quaſi dicat, quas tibi ſolebas ſeparare more primitiarum. Chald. quas tibi reliquiſti, quaſi dicat, vuas vineæ à te derelictæ, & non cultæ, ſeu à te derelictas. Sic & infr. intellige.

6. Tibi, quaſi dicat, poteris quidem tu etiam edere, ſed vt cæteri ſolùm partem, non totum tibi colligere.

8. Numerabis, ſcilicet, incipiendo à Septẽbri. Hebdomadas. Hebr. ſabbata. Vide ſup. c. 23.

9. Propitiationis. Chal. expiationis. Tempore. Heb. Chal. & 70. die.

10. Sanctificabis, id eſt, declarabis eſſe Deo dicatum, vel populum ad illum præparabis. Vocabis, id eſt, denunciabis. Remiſſionem. Hebr. & Chald. libertatem. Iubilæus, quaſi dicat, remiſſionis, & libertatis. No. quòd Iobel ſignificat arietem, ſecundùm quoſdam, & eius cornu, ſumitúrque pro cornu, ſeu buccina, qua ille annus annunciabatur, itémque pro anno illo. Alij dicũt ſignificare libertatem ſeu remiſſionem, nec arietis cornu ſolitum annunciari annum illum, ſed cornea tuba. vide Ioſ. 6. Ad familiam, ſcilicet, donatus libertate, ſi ſeruus erat. Vide infr.

11. Primitias. Vide ſup.

12. Statim ablata. Heb. de agro, quaſi dicat, vt ſolent qui tranſeunt, edere quæ decerpunt ex agris.

14. Ciui. Hebr. proximo. Contriſtes. Heb. decipias, ſeu opprimas. 70. affligas. Chal. decipias.

15. Frugum, id eſt, prouentus.

16. Tempus frugum, quaſi dicat, non agrum vendit, ſed fructus. Heb. Chald. & 70. numerum prouentuum ipſe vendit tibi.

17. Affligere contribules. Hebr. decipere, ſeu opprimere proximos.

25. Attenuatus, id eſt, inopia preſſus.

34. Suburbana, ſcilicet, agros, vbi pecora paſcebantur. Sempiterna, id eſt, perpetuò reti nenda.

44. Nationibus, id eſt, gentibus.

45. Famulos, id eſt, ſeruos.

47. Inualerit, ſcilicet, opibus.

50. Supputatis, &c. ſcilicet, detrahebatur de pretio, quantum eius operæ, & ſeruitus valebant, tantóque plus, aut minus reddebatur pretij, quo plures, aut pauciores reſtabant anni vſque ad Iubilæum.

CAP. XXVI.

1. TItulos, id eſt, ſtatuas, vel columnas ſuſtentantes Idola, aut idolorum aras. Inſignem, ſcilicet, effigiatum in ſpeciem idoli. Hebr. depictum, ſeu figuratum. Chald. adorationis.

5. Apprehendet, quaſi dicat, durabit vſque ad vindemiam. Sementem, quaſi dicat, durabit vſque ad tempus ſeminandi. Chald. pullulationem ſementis.

6. Gladius, id eſt, bellum.

8. Quin

8. Quinque,&c. q.d pauci plurimos.
10. Vetuſtiſſima veterum,id eſt,vetera diutiſſimè ſeruata.
11. Anima,id eſt, voluntas. Aug.in Leu.q.93.
13. Erecti,id eſt,liberi ſeruitutis iugo.
16. Viſitabo , id eſt , puniam. Egeſtate, & ardore. Alij,phthiſi,& ardore oſſium. Alij,tumore corporis, & febri tabifica. Alij, tabe, & ardenti febri. 70. egeſtate, & ſcabie. Chald. vt noſter Interpres.
17. Faciem.i.iram,quæ vultu oſtenditur.
18. Correptiones, id eſt , pœnas. Septuplum, id eſt,multiplicìter.
19. Duritiæ.Alij,fortitudinis, 70. arrogantiæ. Chald. Gloriam fortitudinis, quaſi dicat, vires, quibus gloriamini. Sicut ferrum. q.d. non dabit pluuiam.Æneam.i.non ferentem fructum.
21. Germen,id eſt,fructum.
22. Deſertæ, ſcilicet, ob paucitatẽ hominum, & metum ferarum.
23. Recipere diſciplinam,id eſt,emendari.
24. Septies,id eſt,ſæpe,ſeu multipliciter.
25. Fœderis,ſcilicet,à vobis violati.
26. Baculum,id eſt,ſuſtentaculum.
28. Septem,id eſt,multis.
29. Filiorum. factum id in obſidione Ieruſalem ſub Tito.
31. Suauiſſimum.i.quo placari ſolebam.
32. Diſperdam.Hebr.Chald. & 70.deſolatam, ſeu deſertam reddam.
34. Placebuntque, quaſi dicat,fruetur. Sabbatizabit,id eſt,quieſcet,ſeu ceſſabit.
35. Sabbatis.i.quietibus,ſeu ceſſationibus.
36. Volantis.Hebr.impulſi.Chald.decidentis. Quaſi gladium.ſ.fugerent.
37. Bella.Heb.gladios.
41. Incircumciſa,id eſt,improba.
43. Complacebit.vide ſupr.

CAP. XXVII.

2. ANimam ſuam.i.perſonam ſuam, vel ad ſe pertinentem , vel animam. i. vitam. eſt enim ſermo de votis ſeruiendi Deo perpetuò , vel in templo (quod ſolis Leuitis licebat) vel in re aliqua alia , vt ieiuniis , orationibus, & eiuſmodi. Æſtimatione.ſ.tua.vt eſt Hebr.Alloquitur enim ſacerdotes. Pretium.ſ. cùm volet votum redimere,ſeu permutare.
7. Sexagenarius.Not.talem haberi velut puerum vſque ad 20. annum. Itaque non malè exiſtimant,qui à ieiunio excuſant.
12. Bonum,ſcilicet,ad offerendum,vel dignum multo pretio. Malum,ſcilicet ad offerendum ob maculam;vel vilis pretij.
13. Date,ſcilicet,pro illo pretiũ, potius quàm vt alteri vendatur à ſacerdote. Quintam,ſcilicet quia non redibat ad ſacerdotes anno Iubilæi, redibat autem,ſi alteri vendidiſſet.
16. Modiis,id eſt,ſatis. ſ,vno Chomor, ſeu coro. Vænundetur.Hebr.æſtimabitur.
21. Ad ius pertinet.ſ.rediens in Iubilæo.
27. Suam,id eſt,animalia,quaſi dicat,iuxta id, quo fuerit æſtimatum, vel ſuam, id eſt, ſacerdotis.Hebr.tuam,ſcilicet,ô ſacerdos.
29. Conſecratio.Heb.Chal.& 70.anathema.
32. Paſtoria virga, quaſi dicat, quæ à Paſtoribus reguntur, ſeu potiùs numerantur, cùm danda eſt decima.
33. Eligetur.ſ.à decimam dãte.q.d.dabit quod ſorte obtigerit,dum ſub virga numerat.

NVMERI, ſcilicet, de numero populi & manſionum.

CAPVT I.

1. SInai, id eſt, quod eſt prope Montem Sinai. Secundi.ſ.Aprilis.
2. Domos ſuas.Hebr.& Chal. domos patrum ſuorum,vt ſit explicatio precedentis.70.per domos familiarum ſuarum.
3. Fortium. Hebr. Chald.& 70.egredientium ad bellum,ſcilicet,qui eſſent ad militiam apti. Per turmas ſuas.Hebr.& Chald. per vexilla ſua, ſeu cum vexillis ſuis.
5. Filius Sedeur Hebræi loco cognominis addunt filij nomini,nomen patris.
16. Exercitus.i.multitudinis.
18. Eos. i. multitudinem , ſeu populum. Domos.Hebr.domos patrum ſuorum.
20. Generationes , id eſt , cognationes. Procedentium. i. qui procedere poterant. Vide infrà
32. Filiorum i.poſterorum.
50. Vaſa, id eſt, inſtrumenta,ſcilicet ſuſpellectilem. Ad ceremonias pertinet.Hebr. in eo eſt, Chald.ad illud pertinet.
50. Externorum.ſ.qui non ſit de tribu Leui. Occidetur,ſcilicet, iudicum ſententia.
52. Cuneos.Hebr.vexilla.

CAP. II.

2. PEr gyrum.ſ. diſtantia vnius milliarij à tabernaculo,ſecundum Hebræos.
3. Iudas. Dicunt Hebræi in vexillo Iudæ fuiſſe leonem, Ruben, hominem, Ephraim,Bouem; Dan,Aquilam.

5. Caſtrametati ſunt.ſ.pro, caſtrametabuntur. Hebr.caſtrametantes.ſic & inf.

9. Caſtris Iudæ.ſ.& duorum, qui prope.ſic inf.

14. Duel. Hebr. Rehuel. Chald. Dehuel. 70. Raguel.

17. Leuabitur.ſ.poſt caſtra Ruben. Not. quòd tabernaculum ferebatur in medio quatuor vexillorum primariorum; nam minora plurima. Vide infrà cap. 10. Per officia Leuitarum, &c. Hebr. Chald. & 70. ſignificant debere Leuitas proficiſci in medio caſtrorum, & quemque proficiſci debere, vt eſt caſtrametatus.ſ. ſub vexillis ſuis in ordine ſuo. Noſtra editio indicat quo ordine portarent res tabernaculi, eodem reponendas à Leuitis.

CAP. III.

5. Repletæ.ſ.mulieribus,quæ offerrent.

7. Multitudinis,quaſi dicat,vt pro populo miniſtrent.

10. Externus. ſ.non ſacerdos. Morietur.Chal. occidetur.ſ.iudicum ſententia. Sic infr.

13. Sanctificaui. i. retinui mihi tanquam rem ſanctam.

26. Tecti,pro,Tabernaculi.

28. Excubias.q.d.vigilabunt in cuſtodia.

31. Altaria.ſ.incenſi,& holocauſti.

32. Principum, ſcilicet, de quibus ſup.vel,q.d. ſummus Princeps.

38. Acceſſerit.ſ. ad miniſtrandum in iis, quæ ad Leuitas pertinent.

40. Habebis.Hebr.Tolle,ſeu accipe, vt vertit Chald.& 70.

46. In pretio, pro,in pretium. ſ. redemptionis Hebr. pro redemptione.

49. A Leuitis. i.ne eſſent inter Leuitas, vel in ea commutatione Leuitarum pro primogenitis.

CAP. IIII.

4. CVltus,id eſt,officium, ſeu miniſterium Hebr.opus,ſeu ſeruitium.ſic & infr. Tabernaculum, &c. pro, in Tabernaculo fœderis, & Sancto ſanctorum, vt indicant Hebr. Chald.& 70.

5. Ante fores,pro ante Sacta ſanctorum,nullæ enim aliæ fores præter velum, & quidem Hebr. Chal.& apud 70.non eſt ante fores.

7. Mortariola.Exod.25.vertit,acetabula.Alij, cochlearia. vide infr. cap. 7. Semper. figura id Euchariſtiæ,quæ ſemper in eccleſia.

13. Altare.ſ. holocauſti.

16. Super quos erit.Hebr.præfectura,ſeu functio.ſ.erit,quæ ſequitur,70.Epiſcopus.

18. Perdere. ſ. relinquendo prædicta retecta, vel permittendo,vt nuda tangant,aut videant.

19. Si tetigerint Sancta ſanctorum.Hebr.cùm acceſſerint ad Sancta ſanctorum, id eſt, res ſanctas,ſcilicet,portandas.

20. Alij nulla,&c.Hebr.ipſi autem non intrēt, vt videant ſancta,cùm inuoluuntur,&c.

26. Tabernaculum.i.atrium.

28. Manu.i.imperio,ſeu poteſtate.

30. Fœderis teſtimonij.Hebr.Chald.& 70. tabernaculi teſtimonij.

37. Intrant tabernaculū.Heb. Chal.& 70.miniſtraut in tabernaculo. Per manum Moſis.i.per Moſen.

46. Ad nomen.i.nominatim.

CAP. V.

3. CVm habitauerint vobiſcum. Hebr. & 70.In quorū medio ego habito. Chald. quia Maieſtas mea habitat inter eos.

6. Per negligētiam 70.per contemptum. Heb. & Chald.neutrum eſt.

7. Ipſum caput.i.ſortem principalem(vt aiunt) ſcilicet,totum damnum.Vide Leu.6.

8. Dabunt Domino.Not.hic incerta,eſſe Domini,adeóque pauperum, vel eccleſiæ. Excepto ariete. i. præter arietem. Vt ſit placabilis hoſtia. Hebr.Chald.& 70.quo ipſe expiatur.

9. Ad ſacerdotē. ſ.cui dāt,offerēdas Domino.

10. Ipſius erit. Nota. quod offertur Eccleſiæ, eſſe ſacerdotis.

12. Maritúmque contemnens. Hebr.& Chal. in maritum præuaricata.

15. Sati.Hebr.& 70.Ephi.Chald.triū ſatorum, quod idem eſt. Ephi enim ſata tria. Hordeaceæ. Chry.orat.4.in Iudæos, non triticeæ, vt forma ſacrificij calamitatem exprimeret. Inueſtigans adulterium. Hebr. Chald. & 70. commemorans iniquitatem.q.d. reducēs in memoriā adulteriū.

17. Sanctam.ſ.acceptam ex labro ſancto;quod erat ante altare holocauſti. Terræ: ſic etiam 70. At Hebr & Chald pulueris.

18. Recordationis.i. reducens in memoriam iniquitatem adulterij. Amariſſimas. ſ. poſt eà tales fiebant.In quibus cum execratione, &c.Heb. Chald. & 70. maledictas. ſ. facientes adulteram maledictam.i.infelicem.ſic etiam inf.

21. In maledictionem.i.faciat te infelicem vel talē,vt imprecantes malum, dicant,ita tibi contingat, vt illi mulieri. Femur, id eſt, pudenda. Not. quòd Chald. vertit vt noſter. At 70.de ventre quidem dicunt hîc.& infr.rumpi, de femore autem cadere. Hebr. de vtero intumeſcere, de femore cadere.

22. Amen.i.ita mihi contingat.

23. Delebit. alij, deleat, ſeu raſas mittet in aquas,&c.

25. Imponetque Heb. Chal.& 70.offeretque.

31. Recipiet iniquitatem.i.dabit pœnas.

CAP. VI.

2. VOtum, ſcilicet, Nazaræatus, id eſt, ſeparationis.ſ. à communi viuendi ratione.vt nunc faciunt Religioſi.

3. Potione, ſcilicet, ſimili, ſeu quæ poſſit inebriare.Hebr. ſicera.

4. Ab

4. Ab vua paſſa vſque ad acinum. Hebr. Chal. & 70. ab acino vſque ad corticem. id eſt, à granis vſque ad follieulos.

5. Tranſibit. ſ. radendo. Diem i. tempus.

6. Super, pro ad. q. d. nō intererit funeri alicui.

7. Quia conſecratio, &c. quaſi dicat, quia Nazaræus eſt.

9. Coram eo. Hebr. iuxta eum.

10. Fœderis, pro, tabernaculi. i. atrij. ſic infr.

11. Deprecabitur pro eo. Hebr. expiabit eum. Chal. & 70. propitiabit pro eo. Peccauit, &c. i. contaminatus eſt mortui hominis præſentia.

12. Dies ſeparationis. ſ. inde illos computando. Irriti fiant. i. non computentur.

13. Conſecrationis. Heb. & Chal. Nazaræi.

15. Panum. Hebr. placentarum.

18. Conſecrationis ſuæ. i. quam geſtauit tempore Nazaræatus, quo fuit Deo conſecratus.

20. Pectuſculum, &c. Hebr. pectus eleuationis, & armus eleuationis.

21. Tempore conſecrationis ſuæ Hebr. pro Nazareatu ſuo. 70. pro voto ſuo. Chal. pro conſecratione ſua.

24. Benedicat. i. cumulet bonis.

25. Oſtendat tibi. Hebr. & 70. Illuminet ſuper te, ſeu faciat lucere. q. d. reſpiciat te vultu hilari Chal. maieſtatem ſuam oſtendat tibi Dominus, quem ſenſum reddidit Interpres noſter, & videtur verior. Hoc enim facit beatum.

26. Conuertat. Hebr. & 70. eleuet. Chald. auferet iram ſuam à te. Pacem, id eſt, tranquillitatem, ſeu proſperitatem.

27. Inuocabuntque, ſcilicet, modo dicto. Heb. & 70. ponentque. Nomen meum. Chal. benedictionem nominis mei.

CAP. VII.

3. Tecta. ſ. in modum lecticarum, ſeu thedarum, quæ vulgò Carrozze.

7. Neceſſarium. ſ. ad ſuum miniſterium.

11. Dixitque, pro, dixerat enim.

13. Acetabulum. verbum Hebræum ſignificat ſcutellam magnam, & latam. 70. diſcum. Phiala. vas erat liberatorium. Sacrificium. ſ. cibarium. Hebr. Minchah.

20. Mortariolum. Alij, cochleare. ſ. vas paruum in modū cochlearis, ad thus, vel eiuſmodi aliud continendum; id enim ſignificat vox Hebræa.

27. Bouem. Hebr. Chal. & 70. vitulum, ſeu iuuencum, ſic etiam inf.

29. Vt conſuleret oraculum. Heb. Chal. & 70. ad loquendum cum eo. ſ. Domino.

CAP. VIII.

2. Contra Boream, pro, ad Boream. Reſpicit, ſcilicet, ſecundum latitudinem reſpiciebat menſam, atque in eam partem lumen proiiciebat; ſecundum longitudinem verò reſpiciebat Sancta ſanctorum.

7. Luſtrationis i. expiationis. de qua inf. ca. 19. Bouem. Heb. Chal. & 70. vitulum. & ſic infr.

10. Manus ſuas. ſ. velut ſuo teſtimonio approbantes.

11. Munus. i. oblationem.

12. Depreceris. Hebr. ad expiandum. Chald. & 70. ad propitiandum.

15. Tabernaculum. i. atrium. ſic inf.

17. Sanctificaui. i. conſecraui.

19. Et orent. Hebr. ad expiandum. Chal. & 70. ad propitiandum. ſ. ad reddendum illis placatum Deum. Sanctuarium. i. tabernaculum, ſcilicet, vt miniſtrent.

21. Eleuabit, id eſt, obtulit: ſolebant enim eleuari oblata Domino.

26. Eruntque, pro, ſed erunt. Fratrum ſuorum. Hebr. Chal. & 70. cum fratribus ſuis. Cuſtodiant. ſ. vaſa. Myſticè verò Animas, quæ à ſenibus præcipuè cuſtodiendæ. Opera, ſcilicet, quæ antea ſolebant. Cuſtodiis. i. functione, ſeu iis quæ obſeruare debent.

CAP. IX.

3. Ad veſperam. Heb. inter duas veſperas. Vide Exod. 12. ſic & inf. Iuſtificationes, id eſt, ritus. Hebr. iudicia. i. mores, ſeu normas. ſic & inf.

5. Tempore ſuo. Heb. in primo, ſcilicet, menſe. Chal. in menſe Niſan. In monte Hebr. Chal. & 70. in deſerto.

6. Anima i. cadauere. ſ. quia funeri interfuerat.

7. Fraudamur. Chal. prohibemur.

8. Conſulam Heb. Chal. & 70. audiam.

11. Lactucis agreſtibus. Heb amaritudinibus. i. herbis amaris, vt vertit Chal. & 70.

13. Exterminabitur. i. digna eſt morte. Portabit peccatum. i. dabit pœnas peccati.

14. Idem, ſcilicet, obſeruandum, quaſi dicat, idem ritus. Hebr. ſtatutum vnum. Chald. præceptum vnum. 70. lex vna.

15. Tectorum, ſcilicet, eam partem, vbi erat Tabernaculum.

19. Erant in excubiis Domini. Hebr. Chald & 70. cuſtodiebant cuſtodiam Domini. i. mandata.

21. Diem & noctem. i. integrum diem dixerat enim per noctē. Hebr. indicatur, ſi die, vel nocte ſe tollebat nubes, eos eadem hora proficiſci. idq; etiam videntur 70. ſignificare. At Chal. vt noſter

23. Manum Moſi. i. Moſen.

CAP. X.

3. Tubis. ſ. vtraque. Tabernaculi. ſ. atrij.

4. Semel, id eſt, cum vna ſola. vt eſt Heb. Chald. & apud 70.

5. Prolixior, atque conciſus. Alij, iubilatione. Chal. vlulatione.

9. Erit recordatio, &c. id eſt, recordabitur Deus veſtri, &c.

10. Epulum. Hebr lætitiam. Calendas. Hebr. in initiis menſium. 70. in neomæniis, i. nouilu-

niis.ſ.principiis menſium. Recordationem, ſcilicet qua Deus recordetur veſtri.

11. Secundo.ſ.ab exitu ex Ægypto.

17. Depoſitum eſt,pro, iam depoſitum fuerat. ſ.antequam inciperent proficiſci.

21. Sanctuarium.i.res ſanctuarij.

29. Hobab.i. Iethro.Fortè redierat ad Moſen, vel eſt récapitulatio.Vide Exod. 18.vel iſte eſt filius Iethro. Vide Exod. 2.vbi Iethro vocatur Raguel.Cognato Chal.& 70.ſocero.

30. In qua natus ſum. Hebr.Chal.& 70. ad cognationem meam.

31. Ponere debeamus. Hebr. poteſt intelligi, poſuerimus. quod etiam Chal.& 70.magis indicant. Eris. ductor. Hebr. fuiſti pro oculis. Sed præteritum pro futuro. Chal. vidiſti magnalia facta nobis oculis tuis.

33. Per dies tres, quaſi dicat, toto illo itinere trium dierum. Prouidens,ſcilicet,vbi arca ſubſiſtebat,ibi caſtrametabantur.

35. Eleuaretur.Hebr.proficiſceretur.Chald. & 70.eleuaretur.

36. Deponeretur.Hebr.Chal.&70.quieſceret.

C A P. XI.

1. PRo labore.id additum ab Interprete. Contra Dominum. Hebr. in auribus Domini. Chal. & 70 Coram Domino. Domini, id eſt,à Domino miſſus.

2. Abſorptus, id eſt,extinctus.

3. Vocauit.ſ.qui nomen indidit.

4. Vulgus quippe, pro, vulgus verò. Aliud enim videtur id à ſuperiori Hebr.& vulgus. Qui aſcenderat. Heb. qui inter illos. Et ait,pro, & dixerunt,ſcilicet,vtrique.

6. Arida.i.non contenta.

7. Bdellij, gemma eſt alba.Perlam quidam eſſe volunt.

8. Frangebat, poterat tamen comedi infractum & crudum. Tortulas, id eſt,placentas. Oleati.ſ.cum melle. Vide Exod.16.

10. Intoleranda res viſa eſt. Hebr.Chal.& 70. diſplicuit.

14. Grauis mihi. Hebr. grauis præ me, id eſt, ſupra vires meas.

15. Sin aliter tibi videtur. Hebr.Chald. & 70. ſi ſic tu facies mihi.

16. Magiſtri. Hebr. Principes, ſeu Primates. Chald.Præfecti.70.Scribæ.

17. Auferam,pro accipiã, neque enim à Moſe ablaturus erat, aut ab aliquo. Spiritu tuo, id eſt, Spiritu ſancto,quem dedi tibi.Aug.5.de Trin. Tuo.Hebr.qui eſt ſuper te id eſt,in te.

18. Sanctificamini, id eſt, attendite puritati, ſeu præparamini, vt vertit Chal. Cras. Hebr. Chal.& 70.in craſtinum:coniungitur enim cùm ſanctificamini. Et det vobis,&c.Hebr.Chald.& 70.& dabit vobis Domin⁹ carnes, & comedetis.

20. Dierum. i.integrum. Nauſeã.i.faſtidium. Alij,abominationem.70.choleram.

22. Nunquid,&c. Non dubitat de Dei potentia,ſed modum quærit.Aug.in Num.q.19.

23. Manus.i potentia.

25. Ceſſauerunt ſ. tota illa die, vel quoties opus fuit prophetare.i.loqui myſteria.

26. Remanſerant. ſ.ex humilitate, dum ſe honore indignos arbitrantur.Hier.epiſt.127.

28. Electus è pluribus. ſ. ad miniſtrandum ei. Hebr.ex electis eius.70.electus eius.

29. Æmularis.i.zelaris, ſeu zelo commoueris.

31. A Domino, id eſt, iuſſu Domini. Ex omni parte, ſcilicet, in omnẽ partem erat ſpatium vnius die, vt indicant Hebr. quæ habent iter diei illuc. Itemque Chal. & 70. Volabántque in aëre. Id non eſt Heb.aut Chal. aut in 70.apertè, ſed ita, vt poſſit intelligi vel de volatu,vel de altitudine cumuli iacentium.

32. Siccauerunt.Hebr.& Chald.extenderunt. 70.ſiccauerunt.

33. Deficerat. i. dentibus deſierat eſſe. Repetitio præcedentis. vel q. d. nondum manſus erat,ſeu confectus dentibus. Hebr.necdum conciſus,ſeu contritus.ſ.dentibus.

C A P. XII.

1. AEthyopiſſam. Madian vicina erat Æthyopiæ orientali,vel q. d.nigrã. Aug. in Nu.q.20.ait Madianitas dictos etiam Æthiopes.vt patet 2. Par.14. Not.quòd indignè ferebãt duxiſſe alienigenam.

2. Per ſolum,quaſi dicat. Numer. ſolus Moſes propheta? Iratus eſt. Heb. Chal.& 70.ſolum dicunt audiſſe Dominum.

3. Erat enim Hebr.erat autem.q. d. Moſes etſi reſciuerat,tamen tacebat, vt qui eſſet manſuetiſſimus.

4. Tabernaculum.ſ.oſtium atrij.Sic etiam inf.

6. Viſione.ſ.ecſtaſi.

7. Domo.ſ.populo.

8. Ore ad os.i.familiariter. Palàm. i. clarè: Hebr.in viſione.70. in ſpecie. q. d.multo clariùs quàm ceteri.Ænigmata.q.d.obſcurè.

9. Abiit.ſ. Angelus per quẽ Deus loquebatur.

10. Tabernaculum.i.oſtium tabernaculi.

11. Imponas,&c.i.imputes in peccatum,quaſi dicat,ignoſce.

14. Spuiſſet.q. d. quanto magis cùm ego lepra velut ſputo perfuderim. Rubore ſuffundi. quaſi dicat,præ rubore non comparere.

C A P. XIII.

9. NVn.70.Naue.

12. Sceptri.Hebr.& Chal.ex tribu.

20. Bona.70.pulchra.

21. Præcoque.i.præcoces.

22. Intrantibus.q. d. prope Emath, vel vbi eſt via in Emath.70.ad introitum Emath.Vide Ioſ. 13.& inf.cap.34.

23. Enac.i. Gigantum. Tanim, ſic Chal. & 70. at Hebr. Sohan ſeu Zoan צען. ſ. binominis eſt.

24. Vna ſua. Hebr. Chal. & 70. botro vno.

27. Cades. Ioſ. 14. dicitur Cades Barnea. Locutique. Hebr. Chald. & 70. referentéſque rem. ſ. quod viderant.

33. Deuorat. q. d. eſt inſalubris, ſeu occidit.

Cap. XIIII.

1. NOcte. ſ. ſequenti.

2. Et non in hac, &c. Heb. Chal. & 70. aut in hac ſolitudine, & ad quid nos Dominus facit venire in terram hanc, vt cadamus gladio, &c.

9. Præſidium. Hebr. vmbra.

10. Gloria. ſ. nubes, vel ſplendor. Tectum. Hebr. Chald. & 70. Tabernaculum.

11. Detrahet mihi. Alij, blaſphemabit, vel ſpernet me. Hebr. Chald. & 70. irritabit me. ſic & infrà. In omnibus ſignis, quaſi dicat, cùm tot ſigna fecerim.

13. Vt audiant. Heb. Chal. & 70. & audient.

14. Facie ad faciem. i. clarè, ſeu familiariter.

15. Quaſi vnum. i. ad vnum. ſ. nullo relicto. Dicant. Heb. Chal. & 70. dicent.

17. Magnificetur. i. appareat magna eſſe.

18. Innoxium. i. impunitum. ſ. cùm pœnam mereretur. Viſitas. i. punis. Tertiam. i. nepotes, qui tertij à patre, vel potiùs pronepotes, qui tertij in poſteris. Vide 4. Reg. 15.

20. Dimiſi. q. d. non puniam, vt dixeram. Iuxta verbum tuum i. vt petiſti.

21. Gloria mea. ſ. impletis iis, quæ ſequuntur.

22. Attamen Hebr. Chal. & 70. quia, vt ſit explicatio proximè dicti. Maieſtatem. Heb. Chal. & 70. gloriam. Decem, id eſt, multis, quaſi dicat, ſæpe.

24. Alio. ſ. meliori.

25. Vallibus, ſcilicet, vbi deliteſcunt vobis inſidiantes.

33. Portabunt fornicationem veſtram. i. dabũt pœnas veſtræ infidelitatis, qua à Deo defeciſtis.

37. Mortui ſunt. ſ. vel tunc, vel poſtea.

43. Acquieſcere Domino. Hebr. ſequi Dominum. 70. obedire Domino. Chald. colere Dominum.

44. Contenebrati aſcenderunt. Hebr. conati ſunt aſcendere 70. vim facientes aſcenderunt. Chald. impiè egerunt, vt aſcenderent.

Cap. XV.

3. OVibus Hebr. pecudibus. Chald. & 70. ouibus.

6. Et arietes. i. per ſingulos arietes.

16. Iudicium. i. ritus, ſeu conſuetudo.

20. De cibis, ſcilicet, partem. Hebr. de conſperſionibus. i. paſtis. ſ. placentas. De areis, ſcilicet, soleis. De pulmentis. repetitio eius quod ſuprà de cibis, quaſi dicat, placẽtam vnam. Hebr. & 70. de conſperſionibus.

22. Per ignorantiam. Vide Leuit. 4.

24. Liba. i. libamina.

25. Rogabit. Hebr. expiabit. Chal. & 70. propitiabit. ſic & inf. Non ſponte Hebr. per errorem ſeu ignorantiam. 70. inuoluntariè. Nihilominus offerentes. pro, & tamen offerent. Incenſum, pro, ſacrificium, quod incenditur, ſup. in principio capitis vertit oblationem, itemq; paulo pòſt.

30. Peribit, id eſt, digna eſt morte, vel interficietur, ſcilicet, iudicis ſententia.

31. Portabit iniquitatem id, eſt, dabit pœnas iniquitatis.

38. Vittas. Nor. quòd ipſæ vittæ, ſcilicet, fila ſerica intorta erant fimbriæ; quod ſi fimbria intelligatur extremitas veſtis, ex fimbriis pendebant vittæ.

39. Fornicantes. ſ. deſerto Deo. q. d. peccantes.

Cap. XVI.

2. QVi tempore conſilij, &c. 70. Senatores conſilij, & viri nominati. Chal. vt noſter. Hebr. vtrumque ſenſum admittunt.

3. Sufficiat vobis, ſcilicet, ſors veſtra. Hebr. multum vobis, quaſi dicat, debere vobis ſufficere. Sanctorum. pro, ſancta.

5. Notum faciet, &c. 70. cognouit Dominus qui ſunt eius, & ſanctos adduxit ad ſe, & quos non elegit ſibi, non adduxit ad ſe: quem locum citat Paulus 2. Tim. 2. Sanctos, quaſi dicat, quos velit eſſe ſacerdotes.

7. Sanctus, id eſt, addictus ſanctis miniſteriis. ſ. ſacerdotalibus. Multum erigimini. Heb. multum vobis. ſ. ſumitis.

11. Globus. i. cœtus.

14. Reuera, &c. Si ſine interrogatione legatur, ironia eſt.

19. Multitudinem, ſcilicet, ſuorum, vt interpretantur 70. nempe Core ipſe coaceruauerat. vt dicunt Hebr. Chal. & 70.

26. Inuoluamini. Heb. & 70. pereatis. Chald. peteutiamini.

27. Frequentia Hebr. & Chal. familia. 70. ſupellectili.

29. Viſitauerit. i. punierit.

30. Nouam. i. inuſitatam & mirabilem. Viui. Intellige tamen fuiſſe mortuos antequam peruenirent. Vide Apo. 19. Infernum, ſcilicet, damnatorum. Epip. in Ancor. Hier. eph. 4. Blaſphemauerint. Heb. Chal. & 70. irritauerint.

35. A Domino. Fortè, ab altari.

37. Sãctificata. ſ. ob incẽſum oblatũ Domino.

38. In mortibus, id eſt, licet eis vſi ſint peccatores, qui interfecti. Vide paulo poſt. vel quaſi dicat, ſancta ſunt, quippe in Dei vſione quodãmodo cooperata. Hebr. Chal. & 70. aliter. ſ. Thuribula, inquam, horum peccatorum, qui ob peccata ſua mortui ſunt.

39. Producat, pro, produci curet per aliquem artificem.

41. Altari.ſ. holocauſti. Fugerunt. Hebr. & Chal. reſpexerunt. Ingreſſi. Hebr.& Chal.& 70. ſolum dicunt veniſſe ante tabernaculum.

45. Nunc. Hebr. in momento, ſeu ſubito. 70. ſemel. Iacerent in terra. Hebr. Chald.& 70. cecidiſſent in facies ſuas.

46. Roges. Hebr. expies. 70. propities.

Cap. XVII.

2. Cognationes ſuas. Hebr. & Chald. domos patrum. 70 domus familiarum. ſ. per tribus erant accipiendæ.

3. Eorum familias, ſcilicet, cuiuſque principis tribum.

4. Teſtimonii, id eſt, arca teſtimonij. Loquar, id eſt, loqui ſoleo.

6. Abſque virga Aaron. Hebr. Chald.& 70. & virga Aaron in medio virgarum eorum. Putant autem Hebræi fuiſſe vnam ex 12. ſcilicet, tunc numeratam vnam tribum Ioſeph. ſolum. At ſecundum lectionem noſtram erant 13.

13. Accedit ad. 70. tangit. videtur autem eſſe quædam iſtorum exaggeratio, vel ſignificant eos, qui ſibi vſurpant miniſterium in tabernaculo, cùm non ſint de Tribu Leui, petite: quod in hæreticos quadrat ſanè quàm veriſſimè.

Cap. XVIII.

1. AD Aaron, ſcilicet, per Moſen, vel fortè illum per ſe allocutus. Portabitis iniquitatem, &c. i. dabitis pœnas, ſiquid peccabitur in ceremoniis. 70. Accipietis peccata ſanctorum, & peccata ſacerdotij veſtri. Peccata autem interpretatur Aug. ſacrificia pro peccatis Chald. propitiabitis ſuper delicta ſanctuarij, & ſuper peccata ſacerdotij veſtri. vide inf. Et tu, &c. explicatio præcedentis.

2. Sceptro. i. virga. ſ. tribu.

3. Vaſa. ſ. vtenda, alioqui enim portabant, ſed rect. Altare. ſ. ſacrificaturi.

4. Alienigena. i. qui de alia Tribu.

5. Indignatio ſ. Dei. ſi illi velint miniſtrare.

6. Donum. i. donatos.

7. Velum, ſcilicet, Tabernaculi. Externus, id eſt, non ſacerdos.

8. Cuſtodiam, quaſi dicat, in tuam poteſtatem Sanctificantur, id eſt offeruntur. Legitima ſempiterna, id eſt, iure perpetuo.

9. In Sancta ſanctorum. i. cedit in tabernaculi ſancti vſum q. d. Deo offertur.

10. Sanctuario. i. atrio. Quia conſecratum eſt tibi. i. in tuum vſum. Hebr. Chald.& 70. ſanctum erit tibi. i. veſceris vt re ſanctificata.

11. Primitias. Hæ erant non minus 60. parte fructuum. non plus 40 dabat verò populus inter vtrumque quod vellet. Vide Hier. Ezec. 45.

12. Medullam. i. quod optimum.

13. Initia. i. primitiæ.

15. Omne excepto cane qui interficiebatur, & aſino qui one redimebatur, vt dicitur Exod. 13. Ita quidam. Ego putarim, excepto cane cætera animalia immunda ad modum aſini fuiſſe oue rediméda, vel ouis pretio. Vide Exo. 34. Deu. 23.

16. Vnum menſem, ſcilicet, ætatis primogeniti hominis.

17. Super altare. ſ. ad baſim altaris.

18. Pectuſculum. ſ. hoſtiæ pacificæ.

19. Salis. i. incorruptum, firmũ, & immutabile.

22. Mortiferum. Hebr. & moriantur. Chal. ad mortem.

23. Portantibus peccata populi, quaſi dicat, miniſtrãtibus in rebus, per quas expiantur peccata populi; vel puniendis, ſi populum eò admittant, quamquam Hebr. Chald & 70. non habent populi, ſed eorum, quod poteſt de ſuis intelligi. q. d. ſua ſ. ſiquid erretur in miniſterio. vide ſuprà.

26. Domino. Dabantur ſacerdotibus. Vide Ioſeph. 4. Antiq. 4.

27. Tam de areis, &c. q. d. perinde ac ſi offerretis ex propriis areis, &c. vt Hebr. Chald.& 70. indicant Vide etiam paulo inferiùs.

28. Vniuerſis pro de vniuerſis. Accipitis ſub decimas, vt habent Hebr. Chald. & 70. nam primitias, cum, offerte, coniungendum. Aaron. ſ. diuidenda inter ſacerdotes. Vide Hier. Eze. 45.

30. Quaſi, &c. Vide ſup.

31. Eas. ſ. decimas vobis datas.

32. Oblationes, ſcilicet, non faciendo de eis quod dictum eſt.

Cap. XIX.

2. Religioſi victimæ, ſcilicet, ceremonia ſeu ritus. Hebr. Chald.& 70. ſtatutum legis. Integræ, id eſt perfectæ.

3. Immolabit. i. mactandam curabit.

4. Tabernaculi. i. atrij.

5. Comburetque, ſcilicet, ſacerdos, cui id fuerit commiſſum.

9. Effundet. Hebr. Chal.& 70. ponet, ſeu reponet. In cuſtodiam. q. d. vt ſeruentur diligenter. Aſperſionis, ſic etiam Chal.& 70. Alij, ſeparationis, vel expiationis. Quia pro peccato vacca combuſta eſt. ſub. adeóque ea aqua expiat à peccatis. Heb. quia peccatum eſt. q. d. quia aqua eſt ad peccatum expiãdum. 70. quia purificatio eſt. Chal quia pro peccato eſt. No. Nullam legis veteris ceremoniam, nullum ſacramentum, aut ſacrificium peccata expiandi virtutem habuiſſe. ſolum enim erant ſigna, & proteſtationes Chriſti myſteriorum, per cuius fidem, & deuotionem tunc peccata remittebantur, propter quas ſcriptura illis ceremoniis expiationem tribuit, ſcilicet, vt dixi, non propter ſe, ſed propter Chriſtũ, quem figurabant, cuius meritis, & virtute cunctarum omnis peccati remiſſio. De noſtris verò ſacramentis longè alia ratio eſt. Habent enim ſuã quandam virtutem, à Chriſto tamen, peccata remittendi, vt inf. ſuis locis indicabitur.

10. San

10. Sãctum iure perpetuo. Heb ſtatutum perpetuum. Chal. ritum perpetuum. 70. legitimum ſempiternum.

13. Peribit, quaſi dicat, dignus eſt morte, vel eiicietur, more excommunicatorum. Vide Gen 17. vbi idem verbum vertit delebitur. Significat verò excindi, ſeu præſcindi.

14. In tabernaculo, quaſi dicat, domi, vt verterunt 70.

17. Combuſtionis, atque peccati. i ad expiationem peccati. Hebr. combuſtionis peccati. i. victimæ pro peccato. ſ. vaccæ. Chald. combuſtionis hoſtiæ pro peccato. 70. de cinere combuſto purificationis.

18. Homo. ſ. qui ſit ſacerdos.

22. Quidpiam. ſ. tactum ab immundo.

Cap. XX.

1. Venerunt, ſcilicet, è deſerto Pharam. Sin per ſ. ʏ non per s. ɒ. Primo. ſ. anni 40. ab exitu ex Ægypto.

4. Eccleſiam. Hebr. congregationem. 70. ſynagogam.

6. Clamaueruntque, &c. Hæc verba, vſque ad murmurationem eorum, non habentur Heb. aut Chald. aut apud 70.

10. Num, &c. Hic Moſes dubitauit de Dei potentia. Aug. in Num q. 19.

12. Sanctificaretis. i. glorificaretis.

13. Contradictionis. ſic etiam 70. At Hebr. & Chald. iurgij. Sanctificatus. i. glorificatus. ſ. eis ſuam gloriam, ſeu potentiam oſtendit.

17. Non bibemus. ſ. gratis. Aug.

20. Infinita multitudine Hebr. populo graui. i. multo. Chal. exercitu multo.

24. Pergat. Hebr. & Chal. colligatur. 70. apponatur. Incredulus fuerit. Hebr. & Chal. rebelles fueritis. 70. irritaſtis me.

26. Colligetur. ſ. ad populum ſuum. Et monetur, pro, id eſt, morietur.

29. Fleuit. Non lacrymæ ſignificantur, ſed exequiarum celebritas. Hier. epiſt. 25.

Cap. XXI.

3. Horma. Hebr. chormah. i. euerſio, ſeu deſtructio. atque in hanc ſignificationem accipiendum hic anathema.

5. Nauſeat Chald. fatigata eſt. 70 grauata eſt. Leuiſſimo, ſcilicet, facile concoquebatur. 70. vacuo.

6. Ignitos. Hebr. Seraphim. i. ignitos, ſeu vrentes. ſ. qui mordebantur, vri videbantur.

8. Æneum Hebr. & Chal. ignitum, ſcilicet, qui ignitũ ſerpentem repræſentet, quod facit æneus. Pro ſigno. i. edito loco, velut vexillum. Hebr. ſuper vexillum, ſeu perticam. ſ. ſuper haſta vexillari. Chald. & 70. pro ſigno.

11. Ieabarim, id eſt, aceruis tranſeuntium. Chald. vado tranſeuntium. Contra, id eſt, verſus, ſeu ad.

13. Prominet in finibus i. extenditur in fines, ſeu egreditur à finibus, vt indicant Hebr. Chald. & 70.

14. Dicitur. Hebr. dicetur, pro, dicitur: attent enim præſenti 70. dicitur. Libro. quis hic liber incertum Fecit. ſ. victoriam. Faciet. Aliiſfecit, quod indicant Hebr. Chald. & 70.

15. Scopuli, &c. q. d. ex ſcopulis fluens Torrens, tranſit per Arnon vſque in fines Moab, nempe ſcopuli torrentium, pro torrentes ſcopulorum. Chald. effuſio torrentium.

16 Apparuit puteus quaſi dicat, inde venerunt in locum putei, vel eo loco datus puteus. Chald. inde datus eis puteus.

17. Aſcendat. ſ. aſcendebat enim Iudæis in via ipſos ſequens, vt indicat Chal. & Paul. cùm dicit, conſequente eos petra, id eſt, aqua petræ. 1. Cor. 10.

18. In datore. i. cum datore. ſ. Moſe. Baculis. ſ. terram aperientes. De ſolitudine, &c. Chald. datus eſt eis in deſerto, & ex tempore, quo datus eſt, deſcendit cum eis ad torrentes, & de torrentibus aſcendit cum eis ad collem, & de colle ad vallem, quæ eſt in agris Moab in vertice collis, & proſpicit, &c. Nempe ita interpretatur verba hæc tam multa Hebraica.

20. Vertice, id eſt, capite, ſeu principio, aut extremitate.

27. In prouerbio. Hebr. à parabolizantibus, id eſt, iis, qui parabolis vtuntur. 70. ab ænigmatiſtis. Chald. in prouerbiis.

29. Chamos. Idolum erat Moabitarum. vide 3. Reg. 11.

30 Iugum, id eſt, imperium. Chald. Regnum. Laſſi peruenerunt, Hebr. deſolare fecimus, ſeu vaſtauimus, Chald. vaſtauerunt.

32 Poſſederunt. Hebr. Chald. & 70. expulerunt.

Cap. XXII.

3. Et impetum, pro, vt qui impetum.

5. Ariolum Hebr. in Pethorah. Chald. in Pethor Syriæ, ſcilicet, vrbis eſt nomen. 70. Phatyra. Fluuium. Chald. Euphratem. Ammon. Heb. Chald. & 70. populi ſui.

7. Pretium, ſcilicet, quod daret pro diuinatione.

9. Deus. i. Dei Angelus.

17. Volueris dabo tibi. Hebr. Chald. & 70. dixeris mihi faciam.

18. Immutare. Hebr. Chald. & 70. tranſgredi. Plus, vel minus loquar. Hebr paruum, vel magnum faciam.

22. Iratus. ſ. quia malo animo ibat.

25. Attriuit. Hebr. Chald. & 70. compreſſit

ſeu aſtrinxit.

29. Percuterem.Hebr.& Chal.occiderem.

30. Animal.Heb.Chald.& 70.Aſina.

31. Pronus in terram. Hebr.Chal.& 70.incuruatus ſuper faciem.

32. Peruerſa.ſ.animo peruerſo ibat.

33. Viueret.ſ.mortua erat.

35. Præcepero. Hebr. Chald. & 70. locutus fuero.

36. Oppido.Heb.Chal.& 70.ciuitate.

37. Mercedem aduentui. Hebr. Chald. & 70. honorem tibi.

39. In vrbem, &c. Hebr. ſolum eſt, in vrbem Chuſoth.i plateatum.Chald.in vrbem prouinciæ ſuæ. 70. in vrbes diuerſoriorum, ſeu ſtabulorum.

Cap. xxiii.

2. Simul,id eſt.Balac,& Balaam, vt patet ex Hebr.& Chal.

3. Imperauerit Hebr. Chald.& 70.oſtenderit, ſeu indicauerit.

4. Velociter.Heb.& Chal.ſolus.70.recta.Alij, in locum editiorem.Alij,ſublatus.ſ.ſe inde velociter ſubmouens.

7. Parabola, id eſt, prophetia. Sunt enim in Prophetiis parabolæ. ſic infrà Aram. i. Syria.70. Meſopotamia.

8. Quomodo.Heb.Chal.& 70.quid.i cur.

9. Solus, ſcilicet à gentibus ſegregatus ob religionem. Reputabitur, id eſt, connumerabitur, ſeu miſcebitur.

10. Puluerem. Chald. paruulos domus Iacob, de quibus dictum eſt, quòd multiplicabuntur ſicut puluis terræ. Anima, id eſt, vita. vel, quaſi dicat,moriar ego.

12. Iuſſerit.Hebr. Chald. & 70. poſuerit in ore meo.

14. Locum ſublimem. Hebr.agrū ſpeculatum. 70.ſpeculam agri.Chald.agrum ſpeculæ.

15. Obuius, ſcilicet, Deo. 70. ego autem ibo interrogare Deum.

19. Mutetur.Hebr.pœniteat.

21. Idolum, &c. Hebr. pro idolo & ſimulacro habeor, iniquitatem, & laborem,ſed præuaricationem.70.laborem, & dolorem. Chald.idolum, & falſitatem. Clangor victoriæ. Chald. maieſtas. 70. gloria. Alij, triumphus, vel amicitia.

23. Iacob,& Iſrael.pro.de Iacob,& Iſrael.

24. Leæna. ſic Chald. At Hebr. Leo grandis natu.70.catulus leonis.

Cap. xxiiii.

1. Vt ante. Apparet illum etiam antea quæſiſſe auguria, ſed Deum anteuertiſſe.

2. Irruente, id eſt, veniente. Hebr. fuit ſuper eum ſpiritus Dei. Chald. quieuit ſuper eum ſpiritus propheriæ.

3. Cuius obturatus eſt oculus, ſcilicet, cùm videt viſiones. Alij, pro obturato, vertunt apertum, Chald. qui pulchrè videt. 70. verax, & videns.

4. Cadit.ſ.corpore per ſomnium, vel ecſtaſim. Oculi,ſcilicet,mentis.

6. Valles nemoroſæ. Alij, torrentes extenſi. Chald. torrentes defluentes. 70. valles vmbroſæ. Fluuios.Heb. fluuium. Chal.Euphratem.

7. De Situla, quaſi dicat, non ei poſteritas deerit. 70. exibit homo de femore eius. Chald. creſcet homo, qui vngetur de filiis ſuis. Erit in aquas, id eſt,populos. 70. dominabitur gentibus multis.Chald. dominabitur populis multis. Tolletur, id eſt, eleuabitur, vt eſt Hebr. & apud 70. At Chald. Roborabitur. Propter Agag, Heb.& Chald. pluſquam Agag, eſt autem ſermo de Saul, qui vicit Agag. vel de Dauid. Rex, ſcilicet, Saul. Auferetur.Hebr.& Chal. eleuabitur. 70.augebitur.

8. Deuorabunt. Hebr. comedēt, id eſt,conſument, ſcilicet, ſolent conſumi quæ comeduntur. Illius.pro,ſuos.

9. In maledictione.i.tanquam maledictus.

10. Comploſis.ſ.vt ſolent irati.

14. Conſulam.Chald.indicabo. Populus tuus, populo huic.Hebr. Chald.& 70 populus hic populo tuo. Extremo tempore, quaſi dicat tādem.

15. Obturatus.Vide ſup.

16. Oculos.ſ.mentis.

17. Eum, ſcilicet, Chriſtum. Orietur ſtella, &c. Chal. conſurget Rex de domo Iacob,& vngetur Chriſtus de domo Iſrael Stella, ſcilicet, de qua Matth 2.ſecundum Hier. in Matth. 2.dicerem potiùs,Chriſtum nomine & ſtellæ,& virgæ intelligi: nec enim illa ſtella ex Iacob orta eſt. Virga. 70. homo. Vaſtabitque omnes filios Seth. Chald. dominabitur omnium filiorum hominum. Filios Seth.ſ.mundum.

19. Ciuitatis.i. mundi.

20. Principum gentium, id eſt, primi inter gentes, ſcilicet, prœliari contra Iſrael. vt Chald. interpretatur. Cuius extrema, &c. id eſt qui tandem aliquando peribit.

21. Si, pro, etiamſi. Nidum, id eſt, habitationem.

24. Trieribus, id eſt,triremibus. Heb.& Chal. nauibus. Italia. Chald. Romanis. Ipſi, ſcilicet, Romani.

Cap. xxv.

3. Initiatus. Hebr. coniunctus.70. ſacrificauit. Chald. coniunctis cultoribus Beelphegor. Beelphegor, id eſt,idolo, quod colebatur in monte Phegor, quaſi dicat,ſe ei conſecrarunt eius ritus ſeruantes.

4. Con

4. Contra ſolem.i.coram ſole. ſ. publicè.Heb. Domino, coram ſole Chald.iudica, & occide illum qui reus fuerit mortis, corã Domino contra ſolem.

5. Ad iudices, &c. Hinc apparet, quod proximè dictum eſt; ſic intelligendum, conuocatis Principibus ſuſpendendos non quidem ipſos, ſed eos, qui peccarant.

6. Madianitidem. ſ. adductam in caſtra, vt dicitur Hebr.

7. Pugione. Hebr. Chald. & 70. haſta, ſeu lancea.

8. Genitalibus. ſ. Mulieris, vt dicunt Hebr. & Chal. At 70. per ventrẽ. Plaga.ſ. qua à Deo percuſſi.Chal.peſtis.

9. Occiſi.ſ.à Deo, peſte.

12. Pacem, quaſi dicat, omnino fruetur mea promiſſione, nemine impediente. Pacem fœderis mei.Sic etiam Chal. At Heb.& 70.pactum meum pacis.

13. Expiauit,&c. Chal.& 70.placauit pro filiis Iſrael.

18. Sororem, quaſi dicat, popularem, ſeu ciuem ſuam.

CAP. XXVI.

1. POſtquam, &c. Hebr. & 70. poſt plagam dixit.Chal.poſt peſtem dixit.

3. Super Iordanem,id eſt prope Iordanem. ſic & infr.

10. Et factum eſt, &c.Heb. Chal.& 70.& fuerunt in ſignum. Core autem filij non ſunt mortui:in ſignum autem.i.in exemplum.ſ.cæteris.

51. Receenſiti, ſcilicet, ſecundò. Nam qui primò, ſcilicet,ſup.ca.1. non ſunt ingreſſi terrã promiſſam. Vide inft.

53. Vocabulorum.i. familiarum,quæ vocabulis diſtinguuntur.

54. Pluribus.i.maiori tribui.

55. Sors, ſcilicet, pro maiori portione inter maiores tribus & familias ſors mittebatur, & pro minori inter minores. Ita ſimul & ratione, & ſorte agebatur.

58. Hæ ſunt, quaſi dicat, etiam hæ familiæ ex Leui ortæ.

59. Filiam.i. neptem.No. fuiſſe eodem nomine.ſ.Iochabed appellatam, & filiam Leui & neptem ſecundùm quoſdam.

CAP. XXVII.

3. IN peccato.i.ob peccatum.ſ. murmurationis contra Dominum.

11. Sanctum pro, ſancitum. Hebr. ſtatutum. Lege perpetua. Heb. Chal.& 70. iudicij. ſ.quod iudices ſeruare debeant.

14. Sanctificare. i.glorificare. Super.i.ad.

16. Spirituum.i. animarum. Omnis carnis. i. omnium hominum.q. d. qui noſti corda.

17. Exire, & intrare. i. regere. Educere. ſ. ad bellum.Introducere.ſ.in vrbem,vel terram promiſſam,vel.q.d.qui domum reducat.

20. Gloriæ. i.auctoritatis, vel ſecundùm Aug. q.d.facies eum ſocium gloriæ tuæ.

21. Conſulet Dominum.Heb. petet iudicium Vrim coram Domino. Chal. conſulet pro eo in iudicio Illuminationis corã Domino. No. quòd ſacerdos ſummus, cùm Deum conſulebat,adhibebat Pectorale, ſeu rationale, vbi Vrim, & Thummim. Itaque 1. Reg. 23. Applica, inquit, ephod. Eius, ſcilicet, Domini, vel Eleazari conſulto Domino.

CAP. XXVIII.

2. INcenſum,id eſt, victimas,quæ incenduntur, ſeu cremantur. Per tempora ſua, id eſt,ſtatis temporibus.

3. Anniculos.i. non maiores anno vno. ſ. intra annum ætatis;ſed poſt octauum diem.

4. Ad Veſperum. Hebr. inter duas veſperas. Vide Exod.12.

5. Habeat,ſcilicet, olei.

6. Incenſi,ſcilicet,holocauſti. Heb.ignitionis. ſic infr.

7. Libabitis, id eſt, effundetis, ſcilicet,ad Dei honorem.

9. Duos. ſ. prætereà, alterum quidem manè, alterum autem veſperi, vltra illos duos quotidie offerendos in holocauſtum.

11. Calendis, celebrabatur id feſtum ob beneficium gubernationis ſecundùm D. Thom.vt ſabbatum ob creationem, vel ſecundum alios,vt temporum initia velut primitiæ offerrentur, licebant autem opera ſeruilia in hoc feſto.Ideo in Leui. Inter alia feſta non connumeratur quibus ea opera non licebant.

13. Decimæ, id eſt, ephi, quæ eſt decima pars Cori.Heb.& 70. decimam decimam.q. d. vnam decimam per ſingulos.ſic inf. Vide cap.29. Chal. ſingulas decimas.

15. In holocauſtum. Hebr. & Chald.vltra holocauſtum.

18. Venerabilis & ſancta, pro celebritas ſancta, quaſi dicat, ſolemniſſima, ſeu celeberrima. ſic & inf.

19. Incenſum holocauſtum, pro, ſacrificium holocauſti ignitum. Chal.oblationẽ holocauſti.

24. Fomitem ignis. q.d. holocauſtũ. Qui ſurget, &c. Heb.& Chal. vltra holocauſtum iuge,& eius libamen.

26. Primitiuorum. ſ. nouarum frugum. Hebdomadibus.ſ. ſeptem.

28. Per arietes duas. i. per ſingulos arietes decimas duas. Vide ſup.

CAP. XXIX.

4. QVi ſimul ſunt agni ſeptem. Chald. ſic fiet omnibus ſeptem. ſic ſuprà & infrà, in ſimilibus locis. Hebr. Senſus eſt;

per vnumquemque ex ſeptem.

7. Affligetis.ſ.ieiunio.

14. Id eſt ſimul,pro ex.q.d. vnicuique ex duobus.vt Heb.& Chal.indicatur.

17. Altero.i.ſecundo.

35. Celeberrimus Heb.retētio.ſ.populi.Chal. collecta,alij,cœtus,ſeu congregatio.ſ.populi.

Cap. xxx.

4. ET ſe, pro, aut ſe, vel eſt repetitio, & ſumitur iuramentum pro voto. Vide inf. proximè.

5. Et iuramentum,pro,aut iuramētum, vel eſt repetitio, ſumiturque iuramentum pro voto.Vide ſup.proximè.Voti rea.i.obligata voto.

7. Et ſemel, pro,aut ſemel,vt apparet ex Heb.

11. Domo viri. nam ſup.de coniugatā,ſed nōdum domum ducta.Aug.ait ſupra dictum de votis ante coniugium , nunc de factis in domo viri: quidam dicunt eſſe ſermonem de viduæ voto , facto tempore , quo erat cum viro. Et iuramento,pro aut iuramento.ſic inf.

15. Et in alteram diem,&c. Hebr.ſenſus eſt, ſi tacuerit de die in diem. ſ.nihil dicendo,rata habebit vota quòd ſi poſtea cōtradixerit, ipſa quidem non tenebitur , ſed ipſe peccati reus erit Idemque indicant Chal.& 70.

16. Contradixerit.ſ. non ſtatim,vt reſciuit,ſed poſtea , vbi diu diſſimulaſſet. Portabit ipſe, &c. q.d.ipſe à Deo punietur, non illa, quia impedita à viro,non poteſt præſtare.

17. Vel quæ,pro,ſeu quæ,eſt enim explicatio.

Cap. xxxi.

6. ET tubas , pro id eſt tubas , vel per vaſa intelligitur arca fœderis cum ſuis inſtrumentis.

8. Principes gentis.Heb.Chal.&70.reges Madian. Balaam.ſ.vel redierat ad Balac,vel non receſſerat niſi in locum ſuum. i. hoſpitium. Aug.in Num.q.61.

12. Autem,pro,etiā,vt apparet ex Hebr.Chal. & 70.vel indicatur,ſibi ea retinuiſſe.

16. Peccato Phegor.i.cultu idoli Phegor.

21. Præceptum.Heb.& Chal.ſtatutum,ſeu decretum.

23. Sanctificabitur.i. purgabitur, ſeu purificabitur, vt patet ex Hebr.Chald.& 70.& No.quòd Hebraicè etiam igni purgata iubentur aqua expiatoria mundari.

29. Primitias.Heb.oblatio.

30. Ex media, &c. ſ. ex iis,qui ad bellum non ierāt,quibuſque data media pars prædæ.Quinquageſimum caput.i.vnum ex quinquaginta.

50. Vt depreceris Dominum.Heb.ad expiandum coram Domino.

53. Vnuſquiſque,&c. q.d. Illa fuit oblatio ducum nam ſibi milites retinuerunt quæ rapuerant in bello, vel. q. d. illud oblatum fuit de iis, quæ ſibi in bello ceperant,ceperat enim ſibi quiſque quod potuit.

54. In monimentum , &c. q. d. vt Deus filiorum Iſraël recordaretur.

Cap. xxxii.

9. FInes, quos Hebr. Chald. & 70.Terram, quam.

12. Cenezæum, videtur ita dictus à patre Cenez.Vide Ioſ.15.

14. Incrementa,& alumni.Heb.multiplicatio. 70.Alumni.Chal.diſcipuli.

15. Necis.Heb.perditionis, ſeu corruptionis. Chal. damni.

17. Accincti.i. prompti.Heb.feſtinātes. Chal. expediti. Ante filios.70. priores in antecuſtodia filiorum,&c.vulgò Vanguardia.

20. Domino.i.arca Domini.

23. Apprehendet vos.i pro eo puniemini.

38. Verſis,&c.quaſi dicat, aliis nominibus eas appellantes.

Cap. xxxiii.

1. MAnſiones ſic etiam Chal & 70. Alij, profectiones.In manu,id eſt,ducibus, ſeu ducentibus.

3. Fecerūt.ſ.iter.Hebr.Chal.& 70.egreſſi ſunt. Altera.i.poſtera. Phaſe.i.diei, quo Phaſe immolarunt, ſeu diei Paſchæ. Manu excelſa. ſ. diuina virtute.

4. Nam abūdat,nec eſt Heb.Chal. aut in 70. Diis.Dicunt Hebræi,illa nocte, qua eſt egreſſus populus, omnia Ægypti templa corruiſſe. Hier. epiſt.127.Vltionem Heb.iudicia.

5. Ethan. nomen loci. vnde dictum deſertum Ethan.

7. Contra.i prope, vt appareat ex Hebr.& 70. Vide inf.Reſpicit. Heb.Chal.& 70.eſt ante.

10. Super.i.prope.

11. Sin per ס.ſ.

36. Siu per צ ti.

48. Supra. i. prope , vel vltra. Contra, id eſt,è regione.

49. Planioribus locis. Hebr. & Chald.campeſtribus.

52. Titulos.i. aras, vel columnas, vel delubra. Alij,picturas. Alij,ſimulachra.Chal.templa.

53. Mundantes,&c.Heb. expelletis habitatores terræ , & habitabitis in ea 70.perdetis habitatores terræ, & habitabitis in ea.Chald poſſidebitis terram,& habitabitis in ea.

54. Pluribus,&c. Vide ſup.cap.26.

55. Interficere.Heb & Chal.expellere.70.perdere. Quaſi claui , &c. quaſi dicat , moleſtiſſimi. Alij vertunt, cultros,ſeu gladios. Chald. ſument arma contra vos.

56. Facere.ſ.ſi mihi obedieritis.

CAP. XXXIIII.

2. His finibus terminabitur. Hier.ep. 129. Non acceperunt, inquit, Iudæi tã multa, quia præcepta Dei non obſeruarunt.
3. Sin per ♈ tſ.Salſiſſimum.ſ.mortuum.
4. Circuibunt.ſ.termini.Senna, pro Sin.
5. Torrentem.ſ.Rhinocoluram. Vide Gen.15.
7. Altiſſimum. Hebr. & Chald. Hor.eſt autem alius ab illo,in quo mortuus Aaron.
8. Emath.quidam Antiochiã putant.At Hier. ep..129. epiphaniam Syriæ.
11. Reblatha. Hier. putat eſſe Antiochiam. Contra fontem Daphnem. Hebr. Chal. & 70.ab oriente Hain, id eſt, fontis. Cenereth.ſ. ad lacum Geneſareth.
15. Semis tribus, pro tribus, & ſemis.i.dimidia.q.d.duæ tribus, & dimidia.

CAP. XXXV.

3. Suburbana.i. prædia prope vrbes.
4. Mille.70 bis mille paſſuum. Hebr. Chal. & 70.cubitorum No.quòd erant, vt ſtatim dicitur, duo millia vndique, ſed in prioribus mille, non licebat plantare, aut ædificare, vel ſpatium illud duorum millium paſſuum incipiebat poſt milliare à ciuitate, vel paſſus continebat duos cubitos.Hebr.tamẽ eadem vox eſt, quam interpres vertit paſſum, & cubitum. Fortè verior eſt ſententia quod dictum eſt priùs mille, explicati poſtea,vt intelligatur mille bis.ſ.duo millia.q.d. ſpatium per mille paſſus extendetur, nempe bis mille in omnem partem.
6. Auxilia.i. refugium. Fuderit.ſ. hominem occidendo.
8. Menſuram,id eſt, proportionem,ſeu quantitatem.
11. Nolentes.ſic 70.At Heb.& Chal.per ignorantiam,ſeu,errorem.ſic etiam infr.
19. Interficiet.i.data ſententia à Iudice,poterit interficere.ſic inf. Vide Deut.19.& Aug.q.65. in Num. Chal.& hic,& inf.addit, quando fuerit condemnatus in iudicio.
21. Iugulabit.Heb.interficiet.
24. Ventilata.i.diſcuſſa, ſeu examinata.
26. Extra fines.ſ.egreſſus, vt patet ex Hebr Chal.& 70.& ſequentibus.
29. Sempiterna.Heb. & Chal. ſtatuta, ſeu decreta in generationibus veſtris.
30. Punietur.Heb.occidetur.
34. Emundabitur.Heb. non polluetur.

CAP. XXXVI.

7. Vxores.ſ.quæ ſuccedunt in hæreditate paterna.q.d.tales non ducentur niſi ab iis; qui fuerint ex eadem tribu.
8. Fæminæ, ſcilicet, ſuccedentes in paterna hæreditate.
13. Supra.i.prope, vt vertit Chal.

DEVTERONOMIVM,

ſ.de ſecunda Legis promulgatione,

CAPVT I.

1. ERRANS, ſcilicet, reſpectu Palæſtinæ. Contra, id eſt, è regione. Vbi auri eſt plurimum. Hebr. & Dizaab. 70.& Aurifaudinas. Chal.vbi dixit, Correptos Iudæos trans Iordanem de peccatis commiſſis in deſerto, & in campeſtribus, & in Pharan,& in Haſaroth,addit hic,& de eo, quod fecerunt vitulum aureum.
2. Vndecim diebus, ſcilicet,itur. Chald.& 70. iter eſt vndecim dierum. quod fortè additum à Moſe, quia ſequenti cap. docturus erat viam, deinde breuiorem vix potuiſſe ab illis 38.annis confici; tanti refert Deum fautorem habeas an vltórem.
7. Reuertimini. Hebr. vertite vos. Maris,ſcilicet magni.
8. Fratres.i.cognatos.Filios.i.poſteros.
15. Nobiles.Heb. notos.ſ. ſpectatæ probitatis. Qui docerent vos ſingula. Heb.præfectos tribubus veſtris,ſeu in tribub. veſtris, vt vertit Chald.
17. Accipietis.Heb. & Chal.timebitis.Dei iudicium.ſ.ſuſtinet Iudex perſonam Dei.
28. Enacim,id eſt, Gigantum,quaſi dicat, Gigantes.Sic Homerus filios Achiuorũ, pro Achiuos:& Scriptura, filium hominis pro hominem. Anac nomen proprium gigantis.
33. Metatus eſt.i.deſignauit, explorauit.
38. Robora.q.d. iube eſſe bono animo.
45. Audiuit,ſcilicet, volentes ingredi terram promiſſam.

CAP. II.

1. Solitudinem,ſcilicet,Sin.
3. Sufficit circuire.i.ſatis circuiſtis.
4. Videte.i cauete.
7. Benedixit.i.fauit,benefecit.
8. Moab.eſt id & vrbis, & prouinciæ nomen in finibus Arabiæ.
11. Emim.i.terribiles, ſeu horrendos.
12. Poſſeſſionis.i.quam poſtea poſſedit.
14. Congregatio.70.generatio.
15. Manus.i. potentia.

20. Zamzummin.i.flagitioſos,ſceleratos.

25. Sub omni cælo.i.vbique.

28. Tantum.i.ſatis.

29. Fecerunt. Apparet feciſſe poſtea quod antea negauerant, ſaltem feciſſe aliquos, ſcilicet, prope quos tranſibant.

CAP. III.

1. BAſan.Hæc eſt Traconitis regio.

2. Traditus eſt. Hebr. eum tradidi, pro tradam.

11. Reſtiterat, id eſt, remanſerat. Virilis manus, quaſi dicat, communis, ſeu vulgaris: menſuratur enim cubitus palmo.

14. Filius.i.nepos.

17. Cenereth, id eſt, maris, ſeu lacus Geneſareth. Salſiſſimum. ſ. mare mortuum. Contra, pro, ad.

25. Egregium. ſ. in quo templum ædificandum Deuſque colendus, vel Montem Libanum intelligit, vt quod ſequitur ſit explicatio. Libanum. ſ. montem, vel locum, vbi templum ex cedris Libani ædificandum. 70. Ante Libanum. Chal. Domum ſanctuarij. Notant quidam dictum Libanum, id eſt, album ob perpetuas niues, vel quia thure abundat, quod Hebraice Lebanon dicitur.

26. Sufficit.ſ.quod à me hactenus accepiſti.

28. Præcedet. i. ducet. Viſurus es, pro vidiſti, vt verterunt 70.

29. Phanum.i.templum.

CAP. IIII.

2. LOquor.Heb.Chal.& 70.præcipio.

3. Cultores.ſ.Madianitas.

7. Grandis, id eſt, eximia, ſeu excellens. Deos. Chal. & 70. Deum. Appropinquantes, id eſt, fauentes.

8. Ceremonias.Hebr.& Chal.ſtatuta.ſic & infrà. Et vniuerſam legem.Hebr. Chald. & 70. vt vniuerſa lex, ſcilicet, eſt. proponam, Heb. Chal. & 70.Do.i.pono.

9. Et animam, pro, id eſt animam. Verborum, id eſt, rerum.

11. Cælum.Heb.Cæli cor.i.medium.

19. Creauit. Heb. & 70. diuiſit, ſeu diſtribuit Chal.præparauit.Alij, impertiuit.

20. Fornace ferrea, id eſt, ſeruitute duriſſima. Hæreditarium, id eſt, qui ſit velut hæreditas eius. Eſt, id eſt, apparet.

21. Propter ſermones veſtros, id eſt, veſtri cauſa.

23. Sculptam ſimilitudinem, pro, ſculpturam, aut ſimilitudinem, vt Heb.indicant.Chal. ſimulacrum, aut ſimilitudinem.

24. Ignis, pro, velut ignis. Æmulator, id eſt zelotes, ſcilicet, qui non patitur alium pro Deo coli, ſed vult ſolus coli.

26. Cælum, & terram.i.cæleſtes, & terreſtres.

27. In nationibus.i.inter gentes.

29. Tota tribulatione animæ tuæ. Heb.Chal. & 70.tota anima tua, in tribulatione tua.

30. Reuerteris, pro, ſi reuerteris.

32. A ſummo.i.extremo: q.d. quære ab Oriente ad Occidentem.

33. Vixiſti, ſic etiam 70. At Hebr.& Chald.vixit, ſeu vixerit.

34. Horribiles viſiones. Chald. & 70. viſiones magnas: Alij terrores magnos. Vide Sap. 17. & 18.

38. Deleret. Hebr. & Chald. expelleret. 70. perderet.

42. Nolens.Hebr.Chal.& 70.per errorem, ſeu ignorantiam.

44. Iſta.ſ.de qua ſeq.cap.

48. Sion. per ש. ſcribitur. Sion autem, qui in Ieruſalem per צ.

CAP. V.

1. IN auribus veſtris.i.vobis audientibus.

3. Non, pro, non ſolum. ſic Gen. 32. Non vocabitur, ſcilicet, ſolum, vel, quaſi dicat, non cum illis, qui in Ægypto mortui, vel iniit, pro init, quaſi dicat. Nunc verò iterum init, ſeu renouat nobiſcum.

4. Facie ad faciem. Chald. verbum verbo. q.d. per manifeſta verba. Nobis. Hebr. Chald.& 70. nobiſcum.

7. Non habebis, &c. futura pro imperatiuis.

9. Tertiam, id eſt, nepotes, vel pronepotes. Vide Num. cap. 14.

11. Fruſtra. Hebr. & 70. in vanum. Super re vana.i. vanè.ſ. falſo. vanum enim quod veritate vacuum. Heb. eadem vox, quam ſup. vertit fruſtra, & inf. nu. 20. vertit, falſum.

12. Sanctifices.i.ſanctè colas.

14. Sabbathi, pro ſabbathum. Id eſt requies. Id additum ab interprete. Domini, id eſt, ad honorem Domini.

15. Obſeruares. Heb. faceres. i. celebrares. ſ. in memoriam illius beneficij.

22. Magna. i. clara, exaudibili. Addens. q.d. ſemel tantùm locutus.

25. Caro.i.homo.

26. Quid eſt enim, &c. poteſt etiam ex Hebr. ſic verti. Quis vnquam audiuit viuentis Dei vocem, qui de medio, &c. & vixit? in quem ſenſum videntur 70. vertiſſe. At Chal. vt noſter.

29. Quis det, pro, vtinam, quaſi dicat, vellem, ſeu opto.

31. Ceremonias. Hebr. ſtatuta. Chal. pacta. 70. iuſtificationes: & ſic fere ſolent vbicunque nos ceremonias legimus.

33. Protelentur.i.protegentur.

CAP. VI.

3. AMplius.Heb.Chal.& 70.valde.

7. Narrabis. Heb. repetes, id eſt, inculca-

bis.

bis.Dormiens.i.accumbens,vt dormias.

8. Mouebuntur. Hebr.erunt vt frontalia.vide cap.18.

9. Et oſtiis,pro,id eſt oſtiis.ſ.poſtibus:

11. Extruxiſti.Heb Chal.& 70.impleuiſti.

13. Iurabis.non iubet iurare, ſed prohibet per aliud nomen iurare.Aug.in Deut.12.

15. Æmulator.i.qui conſortem in amore non patitur. ſ. vult ſe ſolum,vt Deum coli, & ſummè amari,vt par eſt.

16. Tentationis.Vide Exod.17.

18. Placitum Heb & Chal.rectum.

20. Cras i.poſteris temporibus.

24. Legitima.Heb. ſtatuta.Chal.præcepta.70. iuſtificationes. Vitæ noſtræ. Heb. & Chal.vt viuificet nos.70.vt viuamus.Eſt.i.apparet.

27. Noſtri miſericors.Heb.iuſtitia nobis.i.miſericordia 70. miſericordia nobis. Chald. præmium nobis.Coram Domino, id eſt, ſic, vt ei placeamus.

Cap. VII.

6. De cunctis.Chal.& 70.præ cunctis.

7. Vobis iunctus eſt, id eſt, vos eſt complexus,& valdè dilexit. Chal. complacuit in vobis.70.aſſumpſit vos.

8. Cuſtodiuit.i.ſeruauit.

9. Mille.i.plurimos.

10. Reddens.ſ.pœnam.

11. Mandabo 70.mando.

14. Inter omnes. Hebr. Chald. & 70. ſuper omnes.

15. Nouiſti, id eſt.vidiſti,ſcilicet, quibus plagis Ægyptum percuſſerim.

16 Deuorabis.Chal.conſumes.Omnes populos.70.omnia ſpolia gentium.

19. Plagas.Heb.& 70. tentationes. Chald.mirabilia.

20. Crabrones. ſ. muſcas venenatas. Latere potuerit.Heb.Chal.& 70.latuerint.

22. Partter.Heb.Chal.& 70. citò.i.ſubito. Beſtiæ terræ.i.feræ.

25. Offendas.Heb.illaqueeris.

26. Anathema.q. d.ne fias Deo abominationi, & ab eo deſtruaris. Anathema eſt, id eſt, debet prorſus deſtrui.

Cap. VIII.

1. Caue,pro,vide.

2. Nota fierent, non vt ipſe cognoſceret, inquit Aug.q.13.in Deu.Heb.vt ſciret.i.ſcire faceret Chal. vt ſciretur. & ſic etiam poteſt verti ex Heb.70.verterunt vt noſter.

3. Penuria.Heb. Chal.& 70. famè. Verbo.i.re. q d. in eo,quod Deus voluerit. Ore i.voluntate, ſeu imperio.ſ.quod voluerit,ſeu iuſſerit.

4. Subtritus.ſ.deficientibus calceis. q. d. nec calcei vetuſtate conſumpti. Vide inf. c.29.Chal. calceamenta tua non ſunt contrita.70. pedes tui non occalluerunt. Heb.pes tuus non tumuit, ſeu non fuit diſcalceatus:

5. Vt recognes.Heb & recogitabis, ſeu recogita.Chald.& 70 & ſcies,ſeu,cognoſces.

9. Lapides ferrum.q.d. vbi fodinæ ferreæ.

15. Dipſas, ſerpēs eſt, qui morſu inducit ſitim maximā, vnde & nomen accepit. Heb.& Chald. locus ſiticuloſus.q.d.aridus, ſeu ſine aqua,vt ſtatim explicatur.70. δίψα dipſa.i.ſitis.

20. Deleuit, pro, delebit, vel loquitur de iam deletis.

Cap. IX.

1. Hodie.i.hoc tempore,ſeu,paulo poſt.

2. Enacim.i. gigantum. Vide ſup.c.1. Vidiſti. Heb.noſti. q.d.de quibus per auditū noſti, quòd nemo eis poſſit reſiſtere, in quam etiam ſententiam vertunt Chal.& 70.

4. Deletæ ſint.ſ.illo tempore,vel,pro. delēdæ.

5. Æquitatem.Hebr. & Chald. rectitudinem. Deletæ,pro,delendæ.

12. Demonſtraſti.Heb.præcepi.Chald. & 70. præcepiſti.

17. Proieci.vide Exo. 32.Torrentem.i.aquam torrentis,quam.ſ.eis dedit potandam.

22. Incendio.vide Num.11.Tentatione. vide Exo.17.Concupiſcentiæ vide Nu.11.

25. Iacui, &c. Redit ad id, quod ſup. dixerat, niſi fortè bis id factum fuerit, terque fuerit in monte per 40.dies,& 40.noctes.

Cap. X.

6. Beroth.dicitur etiam Cades. Vide Nu.20. Moſera,dicitur etiam Hor.vide Nu.20. Mortuus, ſcilicet, 40. anno poſtquam peccauit. Exod.32.

7. Gadgad dicitur etiam Oboth Nu.20.

8. Separauit.Heb.Chal.& 70.ſeparauit Dominus. Benediceret. i.bene precaretur populo. Vide Num.6.

10. Steti,videtur redire ad id,quod dixit in fine cap.9

14. Cælum cæli. Hebr. cæli cælorum, id eſt, cæli altiſſimi,vel.q.d & cæli, qui apparent,& qui ſupra illos ſunt.

15. Et tamen. Hebr. tantummodo. Et amauit. explicatio præcedentis.

16. Circuncidite præputium, id eſt, auferte impedimenta.

17. Munera, ſcilicet, vt iudicet iniuſtè, vel propter illa.

20. In nomine illius.ſ.& non per Idola.

21. Laus tua, id eſt,de quo gloriari debes, vel quem ſemper laudare.

Cap. XI.

1. Præcepta. Hebr. obſeruationem, id eſt, quæ obſeruari. vult. ſ. quæ ſequuntur, ceremonias,&c.

2. Cognoſcite.i.cogitate,recordamini. Diſciplinam ſ. qua vos Dominus erudiuit.

10. Ducuntur.ſ.per ſulcos.

12. Inuiſit 70.viſitat.Heb.quærit Chal.requirit.q.d.curat.

14. Dabit.ſic 70.At Heb. & Chal.dabo. Temporaneam.ſ. Autumno iacta ſemente.ſerotinam ſ.Vere,quando ſeges grandior.

18. Collocatæ.Heb.ſint in frontalia.

19. Illa meditentur. Hebr. de illis loquantur. Accubueris.ſ. vt dormias.

20. Super poſtes.Hyperbolica commendatio. Aug.q.17.in Deut.

21. Quamdiu cælum imminet terræ. Hebr. Chal.& 70.ſicut dies cœli ſuper terram.

23. Eas.i.earum bona.

24. A deſerto.ſ.Meridie. Libano.ſ.Septétrione. Euphrate ſ.Oriente, ex parte. Nã id accidiſſe tempore Salomonis.

26. Benedictionem, & maledictionem.i.felicitatem,& infelicitatem.

28. Oſtendo.Heb.Chal.& 70.præcipio.Ignoratis.ſ. eſſe Deos : ſolum enim verum Deum noſtis eſſe Deum,vel q̃ d. antea vobis ignotos.

29. Garizim.Vide inf.27 cap.& Ioſ 8.

30. Contra.i.è regione. Quæ eſt iuxta,&c.pro iis omnibus. Hebr.eſt ſolum,iuxta Elone,id eſt, querceta Moreh (qui locus ſecundùm quoſdam eſt iuxta Sichem At Hier.in locis Heb.ait Garizim, & Hebal eſſe prope Iericho , & non prope Sichem. At Iud.9.apparet Garizim eſſe prope Sichem. Sed dicerem eſſe alium eodem nomine.) Chal.in latere planitiei Moreh. 70.prope excelſam quercum.

32. Ponam. Hebr. & 70. do , id eſt, propono Chal.pono.

Cap. XII.

4. ITa, ſcilicet,vt gentes quouis loco ſacrificantes,&c.

6. Manuum.i. manibus oblatas, vel manuum labore prouenientes.

7. Lætabimini.i. proſperabimini.

11. Quidquid præcipuum, &c. Hebr.omnem electionem votorum veſtrorũ , id eſt, quidquid ex animi electione voueritis. Chal. omnia optima votorum veſtrorum. 70. omne electum donorum veſtrorum,&c.

12. Epulabimini Heb.Chal.& 70.lætabimini.

14. Hoſtias.Heb.Chal.& 70 holocauſta.

15. Benedictionem. i. opes. Siue immundum, &c. Chal. & 70. tam immundus, quàm mundus comedet eam , ſicut capream , &c. & ſic noſter vertit inf. locum ſimilem, Capream, & ceruum, quæ. ſ. animalia munda , quibus veſci licet , etſi non offerre.

16 Quaſi aquam, id eſt, totum , vt nec gutta remaneat.

17. Decimam. Vide infr. cap.14.quam liceret comedi.

19. Derelinquas i.deſeras.

23. Pro anima eſt, quaſi dicat,eo vita alitur,& conſeruatur.

30. Ceremonias. Hebr.Chal.& 70.deos.

32. Tantum facito, id eſt,nequid aliter facias addendo,aut minuendo, vt ſtatim dicitur. Alioqui non eſſet locus Chriſti præceptis legi additis , quæ tamen non ſunt contraria iis , quæ hîc præcipiuntur.

Cap. XIII.

1. PRophetes.i qui ſe Prophetam dicat.

3. Palam fiat.Chal.ſciatur.

9. Interficies. ſ. per ſententiam Iudicis priùs condemnatum : illi enim priùs denunciandus, vt 70.indicant.

13. Belial,id eſt,ſine iugo q.d impij, peruerſi. Hier.4.Epheſ ait diabolum etiam dictum Bélial quòd à ſe Dei iugum abiecerit.

16. Domino, id eſt, in Domini honorem. Tumulus. i. aceruus lapidum.

17. Anathemate,id eſt, rebus illis,quæ debent prorſus deſtrui.

18. Audieris. i.obedieris.

Cap. XIIII.

1. ESrote. ſic etiam 70. At Hebr. & Chald. Eſtis. Incidaris. ſ. cultris , aut vnguibus more Gentilium. Caluitiom.ſ. tonſa capitis parte anteriori.Hebr. Caluitiũ inter oculos veſtros. Super mortuo.i.ob aliquem defunctum.

2. De cunctis.Chal.præ cunctis.

5. Bubalum, id eſt, bouem ſylueſtrem. Tragelaphum, id eſt, Hircoceruum. Alij,Hircum ſylueſtrem. Pygardum , ſpecies eſt Aquilæ. Alij, Damam. Alij,vnicornum. ſ. incerta ſignificatio eſt nominum Hebræorum , præſertim propriorum animalium, herbarum, lapidum,&c. cóque tanta varietas interpretum.

7. Chærogryllum.Chal.cuniculum.

10. Et ſquamis,pro,aut ſquamis.

12. Haliæetum.i.marinam Aquilam.

13. Ixon vulturis genus eſt.

18. Onocrotalum.Alij,ciconiam.

19. Reptat, ſcilicet, quatuor pedibus, vt dicitur Leu.11.

21. Hædum.Vide Exo.23.

23. Comedes.ſ.de parte eius decimæ,quæ dabatur Leuitis Ieroſolymitanis.Vide Nu.18.Quidam tamen aiunt ſignificari hîc ſecũdam quandam decimam,& paulo inferiùs tertiam.Primogenita.Hæc dabantur ſacerdotib. vt dicitur Nu.18. ſed, vt hîc indicatur , etiam ex ipſis edebant offerentes.Vide cap.ſeq.& Ioan 2.

28. Tertio, ſcilicet, in fine, vt indicant Hebr. Chald. & 70. Aliam , ſcilicet , præter eam, quæ quotannis debebatur.

Cap.

CAP. XV.

1. SEptimo,ſcilicet,in fine, vt indicant Heb. & 70.

3. Peregrino. i. non Iudæo. à Iudæo, qui non erat ſoluendo,repeti non poterat.

4. Mendicus, quaſi dicat, ne patiare Iudæum mendicare, ſed ſubueni. Vide paulo inferiùs, vbi ait, non defuturos pauperes; vel ſignificat tãtam fore bonorum abundantiam, ſi Dei legem ſeruent, vt nemo cogatur mendicare, alioqui non defuturos pauperes.

6. Fœnerabis.i.mutuum dabis.

9. Fiat tibi in peccatum. i. Fias reus peccati, vel pro peccato puniaris.

11. Pauperes. ſ. priuati. nam publici mendici non erant, vt quidam volunt. At videtur contradicere Luc.cap.16. Vide ſupr.

12. Venditus.ſ. ſe ipſe vendiderit. Nota, quòd tales non dimittebantur, niſi poſt ſeptem annos, etiam ſi interueniret annus remiſſionis.

14. Viaticum. Hebr. quod portet onuſtus. q. d. abundanter.

17. Similiter facies. ſ. donando libertate, non autem perforando aurem.

18. Non auertes,&c Hebr. Chald.& 70. Ne tibi durum videatur, quòd liberum eum dimiſeris. Iuxta mercedem, quaſi dicat, illud ſeruitium eſt meritum libertatis, tanquam mercedis Heb. & Chald. duplici mercede mercenarij; id eſt, duplici tẽpore quam ſolet mercenarius. Hic enim apud Hebræos per tres annos ſolùm operas locabat.

19. Sanctificabis, id eſt, offeres, vt rẽ ſanctam, ſeu dedicatam Deo.

20. Comedes.ſ. partem datam à ſacerdotibus.

23. Quaſi aquam.ſ.ita vt nihil remaneat.

CAP. XVI.

1. FAcies Phaſe. i. immolabis Agnum Paſchalem, vel victimas in Paſcha offerri ſolitas. Vide Ioan. 18.

2. Et de bobus.ſ. victimam aliam. Chald.& victimam ſanctificatam de bobus.

3. Afflictionis ſ. Ægyptiacę monumentum. Pauore.ſ. tanto, vt non potueris panem fermentarè. Hebr. Chald.& 70. feſtinatione.

6. Occaſum. Hinc apparet, quid ſit inter duas veſperas. Vide Exod. 12. Quando, ſcilicet, illa nocte egreſſi, vt ſuprà dictum eſt. Conſurgens. ſic etiam Chald. At Hebr. & 70. vertens te. q. d. reuerteris.

7. Coques. i. per bis.ſ.aſſando.

8. Collecta. i. ſolemnitas. ſ. collecto populo. Opus.ſ ſeruile Vide Leu. 23.

9. Ab ea die, &c. id eſt, ab ea die quo eſt oblatus manipulus primitiarum, qui primum metitur, vt interpretatur Chald.

10. Iuxta benedictionem. &c. i. pro facultatibus tibi à Deo datis

11. Epulaberis Hebr Chald.& 70 lætaberis ſic & inf. Habitet nomen eius.i.colatur ipſe

18. Magiſtros.ſ.viros ſapientes. Heb.& Chal. Præfectos.70.magiſtros.

19. Nõ accipies, &c. alloquitur Iudices. Perſonam, quaſi dicat, ne habeas reſpectum, ſeu rationem dignitatis litigantis. Mutant. Hebr. & Chald. peruertũt. Verba iuſtorum, id eſt, cauſas iuſtas. Chald. verba recta.

20. Iuſtè, quod iuſtum. Sic etiam 70. At Hebr. iuſtitiam iuſtitiam, id eſt, ipſam iuſtitiam, ſeu nihil aliud niſi quod iuſtum eſt. Chald. quod iuſtum eſt,& verum.

22. Quæ odit. q. d. ritu gentilico, ſeu modo quo ſolent idololatræ.

CAP. XVII.

1. AVt quidpiam.pro, id eſt, quidpiam.

2. Portarum,i.vrbium.

3. Omnem militiam cœli. i. aliquam ex cœli ſtellis.70.aliquid ex ornatu cœli.

7. Malum.i.auctorem mali. Chald. facientem quod malũ eſt. Id eſt, imitatus Paulus. 1. Cor. 5.

8. Sanguinem,& ſanguinem,&c. quaſi dicat, in cauſa ſanguinis. litis, & lepræ, ſcilicet, condemnandus ne ſit aliquis, an non. Lepram, & lepram. Hebr. plagã,& plagam, id eſt, lepram,& lepram, vt verterunt etiam Chal. & 70. Et iudicium inter portas,&c. ſic etiam Chald.

9. Iudicem.ſ.ſupremum.

10. Facies.i.iudicabis, ſeu exequeris.

11. Iuxta legem. Heb iuxta ſermonem legis, quem te docuerint. q. d. iuxta interpretationem legis quam dederint. Sequerisq́ue ſententiam illorum Heb Chal.& 70.& iuxta iudicium, quod dixerint tibi, facies. Atque huc videtur reſpexiſſe Chriſtus, cùm dixit Matt. 23. Quæcunque dixerint vobis, ſeruate, & facite. quæ duo loca ſufficere deberent Hæreticis ad reſipiſcendum, & obediendũ Romano Põtifici, & Catholicis Epiſ.

12. Sacerdotis, ſcilicet, ſummi. Ex decreto. Iudicis. Hebr.& Chal. vel iudicis. 70. vel iudicis, qui fuerit diebus illis: videtur autem eſſe explicatio præcedentis, ſicut ſupr. cùm dixit, & ad iudicem, vel, quaſi dicat, ſacerdotis ſummi, aut eius, qui ſub illo habet iudicandi in ea cauſa poteſtatem, vt ſolent inferiores iudices Eccleſiaſtici ſub Romano Pontifice. Malum, id eſt, pernicioſum hominem. Tales ſunt hæretici, ideoq́; meritò puniuntur.

17. Plurimas, ſcilicet, paucas habere poterat, vt Dauid; non multas, vt Salomon Aug. q. 27. in Deut. Quæ illiciant, &c. Hebr. ne declinet cor eius. Chald. ne decipiatur cor eius. 70. ne alienetur cor eius. Euenit quidem id Solomoni.

18. Deuteronomium, id eſt, exemplum. vulgò Tranſumptum. Hebr. duplũ, ſeu duplicationem Chald. exemplum. 70. deuteronomium. Legis huius. 70. hoc.

Cap. XVIII.

2. DOminus enim. Chald munera eis data à Domino.

3. Iudicium, id eſt, ius ſeu ritus, Chal. pertinens ad ſacerdotes. q. d. debitum ſacerdotibus. Armum. Heb Chal. & 70 armum, & maxillas.

5. Nomini Domini, id eſt, Domino.

7. Stabunt, id eſt, miniſtrabunt. Excepto eo, id eſt, vltra id Nou. hinc, & ex cap. 14. & Nu. 18. apparere non data decimas, niſi Leuitis in templo ſeruientibus. Aliis vero dabantur tertio quoque anno ſolùm.

10. Luſtret, id eſt, expiet. Qui ariolos ſciſcitetur, & obſeruet ſomnia atque auguria. Heb. diuinator, aut præſtigiator, aut augur. Chal. diuinans, aut horas obſeruans, aut augurias.

13. Cum Domino, id eſt, coram Domino.

15. Prophetam. ſ. Ioſue in typo, & Chriſtum in veritate. Sicut me. ſ. legiſlatorem.

22. Eum. id eſt, eius prophetias.

Cap. XIX.

3. VIam ſcilicet, ad illas.

3. Heri & nudiuſtertius i. antea.

6. Proximus, id eſt, cognatus.

11. Surgensque id eſt, inſurgens in illum.

13. Innoxium ſanguinem, id eſt, innocentis occiſorem. Complut. legit noxium. At Heb. innoxium. 70. purgabis ſanguinem innoxium. Chald. auferes effundentem ſanguinem innocentem.

15. Stabit, id eſt, admittetur. Stabit omne, pro confirmabitur omne. Verbum. q. d. accuſatio.

21. Pro anima. ſ. exiges. q. d. eo ſupplicio afficietur, quo accuſatus, ſi verum fuiſſet crimen, erat afficiendus.

Cap. XX.

5. DEdicauit, id eſt, initiauit. ſ. habitando.

6. Communem, id eſt, prophanatam, ſcilicet, vtendo fructibus, qui per quatuor annos primos erant intacti. 70. & non eſt lætatus ex ea. De qua veſci omnibus liceat: Id ab interprete additum explicationis gratia.

7. Accepit, ſcilicet, in domum.

8. Reliqua id verbum additum ab interprete.

9. Cuneos præparabit, id eſt, aciem inſtruet.

14. Exercitui diuides. Hebr. Chald. & 70. prædaberis tibi.

Cap. XXI.

5. BEnedicant, ſcilicet, populo. Quidquid mundum, vel immundum eſt. Heb. omnis plaga. 70. omnis lepræ. Chal. omnis plaga lepræ.

8. Innocentem, id eſt. hominis innocentis interfecti. q. d. ne imputes nobis homicidium.

9. Tu, ſcilicet ô popule.

13. Patrem & matrem, id eſt, patris & matris abſentiam. Vxor tua, ſcilicet, ad fidem conuerſa.

14. Opprimere per potentiam. Hebr. vti eius ſeruitio, ſcilicet, ancillæ, vel (vt alij interpretantur) diſtrahendo eam ad lucrum. v. g. commutando, aut oppignerando. Humiliaſti, id eſt, violaſti.

17. Liberorum Heb. virtutis, ſeu fortitudinis. q. d. virtutis generatiuæ, ſeu fœcunditatis. ſic Geneſ. 49. vbi nos legimus principium doloris mei, Heb. principium roboris mei. Primogenita, id eſt, ius primogenituræ.

19. Iudicij. Heb. & 70 loci illius. Chal. domus iudicij loci ſui.

20. Comeſſationibus, &c. Heb. & Chal. ſolùm habent, vorator, & potator. 70. pro, potator vertit inebriatur.

23. Permanebit. Heb & 70. pernoctabit. Chal. permanebit. Maledictus, id eſt, execrabilis. Aug. con. Adim. Maledicta mors, quam Chriſtus in ligno euacuauit: eſt enim à peccato. A Deo odit enim Deus peccatum, & mortem: ideo ad eam ſuſcipiendam, & delendam miſit filium ſuum. Aug. 14. cont. Fauſt No. quòd Chald. loco omnium horum, quia maledictus, &c. vertunt, quia pro eo, quod peccauit coram Domino ſuſpenſus eſt.

Pendet. No. quòd ſoli apud Iudæos ſuſpendebantur blaſphemi, & idololatræ quod ſupplicij genus etiam apud Romanos fuit, & Ægyptios, & Perſas. Vide Eſth. 7. Gen. 40. Cicer. in Verrem orat. 7. Contaminabis, ſcilicet relinquendo noctu in patibulo.

Cap. XXII.

2. PRopinquus, id eſt. prope. q. d. etiam ſi longè habitet. Chal. etſi non eſt prope. 70. ſi autem non appropinquet ad te.

8. Tecti. nam in Paleſtina tecta plana.

9. Altero ſemine. i. diuerſis ſeminibus. Sanctificentur, id eſt, polluantur, vt vertit Chal. q. d. pereant, dum alia impediunt. Antiphraſis eſt, vt benedicere pro maledicere.

10. Et aſino, ſcilicet, quia impares ſunt viribus Clem. 2. Strom. non communicabis, inquit, ex æquo culturam verbi mundo, & immundo, fideli, & infideli.

11. Contextum ſ. diſplicet Deo confuſio.

12 Funiculos in fimbriis. q. d. loco fimbriarum, vel fimbrias ex funiculis. Vide Num. 15. Heb. funiculos, ſeu fimbrias. Angulos, ſcilicet, vbi veſtis ante, & retro ſciſſa eſt. Pallij, id eſt, veſtis ſuperioris.

14. Nomen peſſimum, id eſt, aliquid, vnde infametur.

17. Veſtimentum. ſ. ſindonem, vel induſium, quo vſa prima nocte, quoque exceptus ſanguis Chal. ſindonem.

21. Malum. i. occaſionem peccati, ſeu malefacientem, vt vertit Chal. ſic & inf.

26. Latro. Hebr. Chal. & 70. vir. Animam, id eſt, vitam.

27. Clamauit. i. præſumendum eſt clamaſſe.

28. Res ad iudicium venerit. Hebr. Chald. & 70. inuenti fuerunt, id eſt, deprebenſi.

CAP. XXIII.

1 ECcleſiam, id eſt, congregationem, ſcilicet, ducta vxore, inepti enim ad generandum.

2. Ad decimam. Hebr. etiam in decima. q. d. nullus vnquam ex illis ducet Iſraelitidem, vel, q. d. non niſi poſt decimam generationem: quem ſenſum videtur ſecutus noſter Interpres.

3. Intrabunt. ſ. ducendo Iſraelitidem. fæminæ tamen poterant nubere, vt Ruth.

4. Meſopotamia Syriæ. ſic etiam 70. At Hebr. de Pethot Syriæ fluuiorũ ſ. Meſopotamiæ Chal. de Pethor Syriæ quæ iuxta Euphratem.

11. Aqua. ſ. expiatoria ad id præparata.

15. Domino, ſ. Gentili. Confugerit. ſ. vt fiat Proſelytus. Aug. q. 35. in Deut.

17. Scortator. i. ſcortum maſculum. ſ. puer meritorius.

18. Proſtibuli. Hebr. Chal. & 70. meretricis. Canis. ſ. venditi, vel permutati eſt. n. animal palàm laſciuiens. Quidquid illud, &c. q. d. in quocunque voto.

20. Alieno. Apparet id Iudæis licuiſſe. ſ. ad punitionem Gentilium: quidam tamẽ negant fuiſſe licitum, ſed permiſtum ſolum.

24. Ingreſſus. ſ. ad vindemiandum mercede conductus.

25. Intraueris, ſcilicet, mercede conductus ad metendum.

CAP. XXIIII.

1. HAbuerit. 70. cohabitauerit. Chal. concubuerit. Scribet. &c. non dicit licere, ſed iubet, ne dimittatur ſine libello quanquam ſortè licebat.

4. Polluta. ſ. concubitu ſecundi viri. Hinc videtur non licuiſſe ſecundo nubere. Et abominabilis facta. Hebr. Chald. & 70. quia id abominatio eſt. ſ. illam recipere.

6. Animam appoſuit. i. vitam pro pignore dedit, vt eſt Heb. & apud. 70. At Chald. quia cum ipſis ſit eſca omni animæ. q. d. quia neceſſariæ ſunt ad parandum cibum.

7. Solicitans. Heb. Chal. & 70. furatus.

8. Incurras. ſ. per peccatum, vt Maria ſoror Moſis. Facies. ſ. vbi incurreris. Figura hæc ſacramenti confeſſionis.

13. Ante ſolis occaſum Heb. & Chald. ad ſolis occaſum. 70. Circa ſolis occaſum. Iuſtitiam q. d. iuſtus habeberis coram Domino in ea re.

16. Morietur. i. occidetur. ſ. iudicis ſententia.

CAP. XXV.

2. MOdus. ſ. lege definitus.

3. Abeat, ſcilicet, è vita, vel ex eo loco. quidam legunt, obeat. Heb. vileſcat. Chal. ignominiam patiatur.

5. Accipiet eã frater. Poterat accipere, etiamſi aliam vxorem haberet. Iuſtin. q. 131.

6. Appellabitur. q. d. habebitur prioris filius, eiuſque hæres erit.

7. Portam. ſ. vbi ius dicebatur.

9. Fiet. i. æquum eſt fieri.

11. Miſeritque. Heb. Chal. & 70. acceſſerit, & miſerit.

12. Abſcindes. ſ. ô Iudex.

14. Modus. Heb. Epha.

15. Iuſtum, & verum. Heb. perfectum, & iuſtũ. Æqualis, & verus, Hebr. perfectus, & iuſtus.

18. Fame, & labore. Hebr. & Chal. laſſitudine, & fatigatione.

19. Nomen eius. ſ. vt detur obliuioni, quaſi nunquam fuiſſet. Heb. & Chal. memoriam eius.

CAP. XXVI.

2. CArtallo, id eſt, caniſtro, ſeu ſporta.

5. Syrus. ſ. Laban. Perſequebatur. Chal. quæſiuit perdere. Patrem. ſ. Iacob.

7. Humilitatem, id eſt, afflictionem.

10. Dominus dedit. Heb. Chal. & 70. Tu Domine dediſti.

12. Compleueris decimam, id eſt, ſatisfeceris debito ſoluendi decimas debitas Leuitis in templo, ſeu tabernaculo ſeruientibus. Vide ſup. c. 14. & Num. 18. Decimarum. ſ. quæ dabantur Leuitis reliquis, & pauperibus tertio quoque anno. Tuas, id eſt, vrbis tuæ.

13. Sanctificatum. Chal. decimas ſanctificatas.

14. Luctu. i. egeſtate. q. non defraudaui decimis eos, quibus debebãtur, ob egeſtatem meam. Immunditia. q. d. ad vſum prophanum. Funebri, id eſt, in exequiis.

15. Sanctuario. Heb. Chal. & 70. ſancto habitaculo. Et de pto, id eſt, de.

16. Hodie. i. hoc tẽpore. vel ſignificatur quotidie id cogitandum, renouandámque mentem ea cogitatione.

19. Nomen. ſ. celebre. Sanctus. i. dicatus.

CAP. XXVII.

2. LEuigabis, ſcilicet, dealbando. Hebr. Linies. ſic & inf.

3. Legis huius. ſ. Decalogi, vel omnium præceptorum quæ hoc libro. ſcribuntur. Iurauit. Auguſt. Deum iurare eſt inconcuſſa veritate, firmare.

4. Præcipio, ſcilicet, erigendos.

8. Planè, & lucidè, id eſt, litteris claris, & legibilibus.

9. Hodie, &c. q. d. cogita te hodie factum Dei populum, & incipe nouam vitam.

12. Benedicendum.i.precandum bona; vel reſpondendum Amen, ad benedictiones. Domino. Hebr. Chal. & 70. Populo. Ioſeph. i. Ephraim, & Manaſſe.

13. Maledicendum, id eſt, imprecandum mala, vel reſpondendum Amen, ad maledictiones.

14. Leuitæ. Hi erant ſecundùm quoſdam in medio Montium.

15. Maledictus No. quòd benedictiones hic omittuntur, vel hæ maledictiones addebantur poſt benedictiones, & maledictiones, quæ hic tacentur, & fortè ſunt illæ, de quibus cap. ſeq. Abominationem Domini. q. d. quod Dominus maximè deteſtatur. Amen.i.ita ſit.

16. Non honorat. Hebr. vilipendit.

17. Terminos.i limites agri.

20. Operimentum lectuli eius. Hebr. oram patris ſui. ſ. operimentum vxoris patris. Chald. & 70. operimentum patris ſui.

21. Omni, id eſt, quouis.

25. Percutiat animam. i. vitam auferat. Sanguinis, id eſt, hominis.

26. Nec eos opere, &c. explicatio eſt præcedentis.

Cap. XXVIII.

2. BEnedictiones, id eſt, bona. ſ. quæ ſequuntur.

3. Benedictus, id eſt, felix.

5. Reliquiæ, id eſt, fructus, qui reponuntur, ſeu aſſeruantur. Chal. panaria.

6. Ingrediens, & egrediens, id eſt, in actionibus tuis.

9. Suſcitans, id eſt, eriget. Hebr. ſtatuet. Chal. Conſtituet.

10. Inuocatum ſit. q. d. te Dei populum dici, & eſſe.

12. Fœnerabis. i. mutuum dabis. ſic inf. Fœnus, id eſt, mutuum.

13. In caput, &c q. d. Faciet te primum, & non vltimum.

14. Ad dexteram, nec ad ſiniſtram, id eſt, nec amore felicitatis, nec timore infelicitatis. Aug. q. 48. in Deut.

20. Famem, & eſuriem 70. egeſtatem, & eſuriem. Alij, maledictionem, & turbationem. Increpationem. i. internecionem. 70. conſumptionem. Adinuentiones tuas peſſimas. Hebr. & Chal. malitiam operum tuorum.

21. Adiungat, pro, adiunget. ſic in ſeq. vt patet ex Hebr.

22. Egeſtate, alij. tumore. vel phthiſi. Frigore. ſic 70. ſed deeſt. Heb. & Chal. No. quòd Heb. Chal. & 70. additur etiam, gladio. Rubigine, ſcilicet, ſegetes conſumente.

23. Aeneum. ſ. non dans pluuiam. Ferrea, ſcilicet, dans fructum.

24. Imbrem. i. pro imbre.

27. Partem corporis, &c. ſ. hæmorrhoidibus, vt eſt Hebr. & Chal.

28. Furore. Heb. Stupore. Chald. conturbatione. 70. ecſtaſi.

29. Dirigas, id eſt, proſperes. Calumniam. 70. iniuriam. ſic & inf.

31. Immoletur, id eſt, occidatur.

32. Ad conſpectum. i. aſpiciendo an reuertantur.

35. Suris. i. tibiis Hebr. & Chald. coxis.

40. Defluent. i. in nihilum abibunt.

47. Abundantiam. q. d. cùm te Deus faceret abundare omnibus rebus.

50. Procaciſſimam. i. impudentiſſimam, inhumaniſſimam.

53. Vaſtitate. Hebr. coarctatione. 70. afflictione.

54. Delicatus, & luxurioſus. Hebr. Chald. & 70. tener, & delicioſus, ſeu delicatus, vt inf. vertit Interpres de fæmina. Inuidebit, ne det. id eſt, præ tenacitate non dabit.

56. Inuidebit ſuper carnibus, id eſt, negabit carnes.

57. Illuuie ſecundinarum. Chald. filiis paruulis. 70. inteſtinis. Et ſuper. pro, id eſt, ſuper. eſt enim explicatio præcedentis. Tuas. i. vrbis tuæ.

64. Summitate i. extremitate.

65. Deficientes. ſ. præ expectatione.

66. Credes. i fides. q. d. deſperabis de vita. No. quod hunc locum ad Chriſtum crucifixum, cui Iudæi non crediderũt, referunt. Iræn. Athan. Tertul. Cypr. Auguſt.

68. Claſſibus. ſ. poſt captiuitatem Romanam. Per viam. 70. & per viam. Dixit. Hebr. Chald. & 70. dixi.

Cap. XXIX.

3. TEntationes, ſcilicet, per illa Pharaonis animus explorabatur.

4. Oculos, & aures, &c i. intelligere, & obtemperare, id verò ob illorum culpam. Aug. in Deut. q. 50. Poſſint audire. Heb. Chald. & 70. audientes, ſeu ad audiendum.

5. Adduxit. ſic etiam 70. At Heb. & Chal. duxi.

6. Panem, &c. citò conſumpſerant allatum ex Ægypto. Aug. q. 51. in Deut. Ego ſum. 70. ipſe eſt. Dominus. ſ. qui curam veſtri habeo.

9. Intelligatis vniuerſa pro, prudenter agatis in omnibus. Facitis. Heb. factum eſtis.

10. Coram Domino. i. coram arca fœderis Domini, vel coram Deo, qui vbique eſt. Veſtri, & Tribus. 70. veſtrarum Tribuum. quo etiam modo poſſunt verti Hebr. Doctores. Hebr. & Chald. Præfecti.

11. Exceptis, id eſt, præter. q. d. etiam cæſores lignorum.

12. Fœdere. q. d vt fœdus ineas cum Domino.

13. Suſcitet, i erigat. Heb. & 70. ſtatuat.

15. Abſentibus. i futuris. ſ. poſteris.

18. Fel. i. peccata grauia.

19. Benedicat ſibi.i ſibi promittat proſperitatem. Et ambulabo, pro, etiam ſi ambulauero. Prauitate. Hebr.obſtinatione.Chald. cogitatione. 70. errore. Aſſumat ebria ſitientem.i. faciat animus quod optat, & ſitim ſuam explens inebrietur.q.d.ſuccedat ſiti ebrietas i. cupiditati ſatietas Heb.vt addat ebriam ſitienti.i. ſatietatem cupiditati. Chal.vt addantur peccatis ignorãtiæ peccata ſuperbiæ.Quidam ita interpretantur, & pereat impius doctor cum diſcipulo.

20. Zelus.i.indignatio Omnia maledicta. i.ex omnibus aliqua. omnia enim vni non poſſunt euenire.Aug.q.52.in Deu.

23. In exemplum.i.inſtar.

24. Immenſa Heb.Chal & 70.magna.

26. Attributi i dedicati. Hebr. qui nihil illis tribuerant.i à quibus nulla acceperant beneficia. Chal.qui non poſſunt eis benefacere.

28. Maxima: Heb.& Chal.magna.70. magna valde.

29. Abſcondita. ſ.reſeruantur punienda. Nobis.q.d.ad nos pertinet punire peccata manifeſta,vel, quaſi dicat, quæ apud Deum erant occulta,nobis manifeſtauit.Chal.quæ occulta ſunt ſint coram Domino,quæ autem manifeſta ſunt, nobis & filiis,&c.

Cap. XXX.

4. Cardines cæli.i. extrema orbis.ſ.vbi cælum videtur terræ coniungi.

6. Circuncidet.i.purgabit.

8. Reuerteris,pro, ſi reuerteris, vel reuertere ergo.

9. Reuertetur.Chal.conuertetur.ſ.ab ira.

11. Mandatũ.i. præcepta Decalogi. Te.i. captum tuum. Procul poſitum.q. d. ignotum, aut difficile cognitu,vt te proinde excuſes.

12. Quis noſtrum.Heb. & Chald. quis nobis, ſeu,pro nobis,& inf.

13. E nobis,pro nobis.

14. In ore. ſ. ſæpe à Leuitis docebatur, & inculcabatur. Corde.ſ.ſæpe audiebant, adeoque cogitabant.

15. Vitam,& Bonam,&c.70.vitam,& mortem bonum & malum.

16. Vt diligas Heb.Chal.& 70. præcipiens, vt diligas.

Cap. XXXI.

2. EGredi, & ingredi, id eſt, fungi Ducis munere.

3. Eas.i. earum terram.

7. Robuſtus,id eſt forti animo.Diuides ſorte: ſic 70.at Heb.& Chald. facies illos hæreditare, ſeu poſſidere.

9. Scripſit itaque, pro, iam verò ſcripſerat. Hebr. Chald. & 70. & ſcripſit. Legem hanc, ſcilicet, Deuteronomium. Portabant, ſcilicet, humeris,cùm caſtra mouebantur.

10. Poſt.7. annos anno, pro ſeptimo anno, qui eſt.

14. Tabernaculo.i. atrio Tabernaculi. Præcipiam.i. dem præcepta aliqua.

19. Canticum.ſ.de quo inf.Inter filios. Chald contra filios.

20. Detrahent.i. ſpernent.Hebr.Chal & 70.irritabunt me.

21. Reſpondebit pro teſtimonio.i. teſtificabitur contra illos.Facturus ſit,Hebr. Chald. & 70. faciat etiam.

22. Pollicitus ſum.Heb.Chal.& 70. iuraui: ſic etiam inf.

26. In latere,id eſt,prope latus, ſed extra. In teſtimonium,ſcilicet, legebatur omnibus ſeptimo quoque anno in feſto tabernaculorum à ſummo ſacerdote ſecundùm Ioſephum. Vide lib.4.Antiq.cap.6.

27. Contentionem.Heb.rebellionem. Chald. contumaciam.Duriſſimam,id eſt, impatientem iugi,ſeu imperij. Contentiosè egiſtis. Hebr. & Chald.rebelles fuiſtis.70. ad iram prouocantes, ſeu irritantes.

28. Doctores.Heb.& Chal præfectos.

29. Citò.id additum ab interprete.

30. Carminis.Heb.Chal & 70.cantici.

Cap. XXXII.

1. AVdite.ſ.vt teſtes ſuis. Cœli. i. cœli incolæ.Terra.i.homines.

2. In pluuiã. i. more pluuiæ.q.d.corda auditorum irriget,& fœcundet.Heb.Stillabit,vt pluuia. 70.expectetur vt pluuia.Chal.Suauis,ſit, vt pluuia.Ros ſ.qui terram fœcundare ſolet.

3. Magnificentiam.i.gloriam.

4. Iudicia,id eſt,iuſtæ.Fidelis,id eſt, verax in promiſſis.

5. Non filij. ſ.non ſe gerentes, vt filios decebat.In ſordibus.ſ.ſe contaminantes. 70. vituperabiles.Chald.ſeruierunt idolis.

6. Poſſedit ſ.vt peculiũ. Fecit. ſ.corpus. Creauit.ſ.animam.

7. Dicent.ſ Dei opera,& beneficia.

8. Separabat.ſ. in varias Regiones. Adam. i. hominis. Chal. hominum. Populorum. ſ. habitantium terram promiſſionis. Iuxta numerum, &c.q.d.quantum ſufficeret Hebræis, tantum illis dedit habitandum. Filiorum Iſrael.70. Angelorum Dei.

9. Funiculus. i.portio, funibus enim diuidebatur hæreditas.

11. Eum,pro eos.ſ.pullos.de Aquila enim loquitur.In humeris Heb.ſuper alas. Chal. in fortitudine pennarum.

12. Solus dux eius fuit. Chald collocabit eos ſeorſum in ſæculo illo,quod ipſe renouaturus eſt.

13. Excelſam, id eſt montoſam, ſeu excel-

lentem

lentem fertilitate ſoli,& amœnitate.Chald.fortem. Petra, id eſt,ſaxoſis locis,quaſi dicat,etiam rupes abundant melle,& oleo.

14. Filiorum Baſan, id eſt, pinguium, vt quos alit Baſan,Regio fertiliſſima.

15. Dilectus.fortè,directus. Nam Heb.rectus Chal. Iſrael. Salutari. 70. ſaluatore. Chal. Redemptore.

16. Prouocauerũt,ſcilicet, ad indignationem. Abominationibus,id eſt,idolis.

17. Deo,ſcilicet, vero, quaſi dicat,iis,qui non ſunt veri Dij. Venerunt, id eſt, exorti ſunt, vel reperti ad colendum.

18. Dereliquiſti. ſic etiam 70. At Hebr. oblitus es.

20. Faciem. Chald. Maieſtatem. Nouiſſima, q.d.quid eis tandem ſim facturus. Chald. notum eſt coram me quid erit in nouiſſimis eorum.

21. Prouocabo,&c.q.d.faciam,vt gentium felicitate conſpecta,inuideant,vel indignentur.

22. Succenſus eſt, pro, ſuccendetur. Inferni. Hyperbole. q.d. omnia conſumet. Nouiſſima. i. inferiora.Hebr.& Chald. vſque ad inferni inferiorem, vt planè hic videatur ſignificari inferni ignis,quo damnati cruciantur.

23. Sagittas. Chald plagas. Complebo.i.conſumam.q d.omnes in eos mittam.

24. Morſu amariſſimo. 70. morſu immedicabili. Chald vexatione ſpirituum malignorum. Cum furore trahentium.Hebr. eum veneno ſerpentium terræ,ſeu in terra.

25. Vaſtabit.Hebr Chald.& 70. filiis orbabit Intus,id eſt,intra domum.

26. Vbi nam ſunt. Hebr. exterminabo eos Chald. conſummabo eos,id eſt, perdam. 70. diſpergam eos.

30. Mille,id eſt,multos. Decem millia,id eſt multo plures.

31. Iudices,quaſi dicat, ſatis aduertunt Deum noſtrum eſſe potentiorem ſuis diis.

32. Suburbanis.ſ.agris. Fellis. Heb.veneni. ſic infrà proximè.

34. Cõdita,id eſt,repoſita q d. parata illis mala Theſauris,id eſt,occultis diſpoſitionibus. Aug. con. Aduerſ.leg.

35. Tempora.ſ.perditionis eorum.

36. Iudicabit, id eſt, puniet, ſcilicet, impios. Miſerebitur. 70. conſolabitur. Chald. ſeruorum ſuorum vltionem vlciſcetur,quaſi dicat,cùm ad iudicandum ſteterit, tum vlciſcetur ſuorum hoſtes. Manus.i.potentia. ſ. hoſtium vel impiorum, Clauſi. i. arcium,vel vrbium cuſtodes, aut qui ſe in tuta loca incluſerant.

37. Eorum, ſcilicet, hoſtium, vel impiorum Iudæorum.

39 Solus,ſcilicet,verus Deus. Hebr.& Chald. quod ego,ego ſum.ſ.ſolus Deus.

40. Leuabo.ſ.iurans.

41. Arripuerit, &c. quaſi dicat, ſi cœpero facere iudicium.

42. De cruore. ſ. inebriabo. Captiuitate.i. captiuis. q.d ſumens de captis hoſtibus pœnas,qui nudo capite abduci ſolent,& etiam radi. Chald. auferam coronas de capite hoſtium.

43. Laudate,&c. 70 Lætamini cæli eum ipſo, & adorent eum omnes Angeli Dei, Lætamini gẽtes eum populo eius (quod citatur Rom. 15.) & roborentur in ipſo omnes filij Dei. Eius, ſcilicet,Dei.

49. Nebo. pars eſt montis Abarim. Contra,id eſt,è regione.

52. E contrà i.è regione.

CAP. XXXIII.

1. Homo, Dei, i.ſeruus Dei, vel propheta.

2. De, pro, in. Venit.ſ.cùm legem dedit. Do, pro, in. Seir. eſt in finibus Idumæorum. Vide Numer. 21. Nobis. Hebr. eis. Pharan. Vide Num 11.Sanctorum.ſ.Angelorum, vt explicant 70.Millia.Hebr.decem millia,id eſt,plurimi. Ignea, id eſt, cum igne data, vel quia præcipuè caritatem docet.

3. Pedibus .ſ.ſupplices.

4. Hæreditatem. pro, velut hæreditatem ad poſteros tranſituram.

5. Apud rectiſſimum.ſ. Deum. q: d.fuit Moſes loco Dei, populi Princeps. Chald in Iſrael,quaſi dicat,Iſraëlis Rex. i .Princeps, & Dux

6. Viuat Ruben,&c.Chal. viuat Ruben in vita æterna, & non moriatur morte ſecunda, & accipiant filij eius hæreditatem ſuam iuxta numerum eorum. Et ſit, pro, & non ſit:repetitur enim negatio præcedens more ſcripturæ, quaſi dicat, ſit eius poſteritas innumerabilis. 70. & Simeon ſit multus in numero.

7. Vocem. i. deprecationem. Ad populum, id eſt, ſimul cum populo, ſcilicet, ad terram promiſſionis, vel ad populum reduc ipſum ex bello redeuntem, vt interpretatur Chald. Eo, ſcilicet, Iuda,vel populo. Erit. Heb.Chal. & 70. eris, ſcilicet,ô Deus.

8. Perfectio, &c quaſi dicat. Tu Domine dediſti Aaroni veſtem in qua Vrim, & Thummin, ſcilicet, ſacerdotalem dignitatem. eſt enim hic Hebr. pro perfectio & doctrina Thummin, & Vrim. A viro, ſcilicet, Aarone acceptæ, te dante,quamquam illud, à, non eſt Hebr. Chald. aut in 70.Iudicaſti.Chal.probaſti.

9. Qui dixit patri, &c. quaſi dicat, propter te reliquit omnes cognatos, vel pro nullo cognato peruertit iudicium.

10. Iudicia tua,&c. Hebr. Chald. & 70. docebunt iudicia tua Iacob & legem tuam Iſraelem, vt mirum ſit vnde illud,ô, huc irrepſerit, quamquam poteſt eodem ſenſu accipi, q.d. te ô Iacob docebunt iudicia, &c. In furore tuo, id eſt, ad te placandum. loquitur de Moſe, & Aaron, & præterita pro futuris.Hebr.in naribus tuis. Chald. &

70.coram te.Not. quòd omittitur Simeon,fortè quia cum Leui intelligitur, nam cum eo ſimul à Iacob benedictus quamquã 70. Simeonis etiam meminerunt.Vide ſup.

12. Confidenter,id eſt,ſecurè,ſeu in pace. In eo,id eſt, apud Dominum, vel in Beniamin Dominus i. in templo,quod in ſorte Beniamin. Quaſi in thalamo.Heb.Chald. & 70. protegente ſe,ſcilicet, in medio tribus Beniamin templũ ædificatum.

13. Terra,ſcilicet,fœcundata. Pomis cæli, id eſt,fructibus è cæli virtute prouenientibus. Abyſſo,id eſt,Aquis.

14. Solis,& lunæ.Luna fructus humectat, ſol coquit.

15. Æternorum,id eſt,à mundi,adeóque temporis vniuerſi principio.

16. Nazaræi.i ſeparati.fuit enim ſolus in Ægypto diu.Chald. dedicati,ſcilicet,Deo.70. glorificati.

17. Cornua illius. cornu pro robore. q. d. fortis vt Rhinoceros.

18. Exitu.ſ.in bellum,q d.victor eris.

19. Populos, id eſt, alias tribus. Vocabunt, ſcilicet,aliæ tribus,quaſi dicat,inuitabunt,vt ſe comitentur. Montem, ſcilicet, vbi templum. Iuſtitiæ,id eſt, debitas ſecundùm legem. Inundationem maris, id eſt, opes per mare aduectas, Heb.affluentiam maris.70 diuitias maris. Arenarum,id eſt,fodinarum. 70 habitantium prope mare.

20. In altitudine,id eſt, amplitudine, q. d. maximè. Brachium & verticem: ſ. hoſtium, quaſi dicat,fortes,& principes.

21. Parte ſua,ſcilicet,terra ſibi data. Doctor, ſcilicet,Leuita,qui legem doceret. Leuitæ enim diſtributi per omnes tribus.Chald. quod in hæreditate ſua Moſes ſcriba magnus, & princeps ſepultus eſſet. Iuſtitias,id eſt, præcepta, ſcilicet, de comitando reliquas Tribus in terram promiſſam. quod ſi de Moſe intelligatur, iuſtitias quidem,id eſt, mandata Dei fecit. Iudicium. i. quod æquum erat.

22. Catulus,pro, vt catulus. Fluet largiter. i. fortiter progredietur.Hebr.& 70.ſaltabit. Chal terra eius irrigatur torrentibus fluentibus ex Baſan.De Baſan.i.vt ſolent leones ex Baſan.

23. Mare.i occidentem.

24. Sit placens,pro erit placens.i gratus. Cingat,pro tinget q.d.tanto abundabit oleo, vt poſſit eo pedes lauare.

25. Calceamentum.q. d. calcabit terram, vbi metalla ferri,& æris. Senectus. ſ. felix.q.d. dum viues,felix eris ſeu fortis.

26. Rectiſſimi.id eſt,Iſraelis, ſcilicet, populi Iſraelitici.Chald.Iſrael.70. dilecti. Aſcenſor. i. habitator,ſeu ſedens.

27. Brachia, id eſt, vires. Sempiterna, id eſt, infatigabilia.

28. Solus i.nõ admiſtus aliis gentibus. Oculus,id eſt,fons.q.d.qui à Iacob vt fonte originẽ ducunt. 70. fons. Chald. iuxta benedictionem, qua benedixit eis Iacob.Caligabunt.q d. copia roris,velut caligine obducentur.

29. In Domino. i. Domini virtute. Scutum. ſ. eſt Dominus. Negabunt te.ſ. detrectantes tuum imperium.Hebr.& Chal.mentientur tibi.

CAP. XXXIIII.

1. PHaſga,id eſt,qui dicitur Phaſga. Contra id eſt,è regione.

5. Mortuus,&c.Hæc vſque ad finem cap. addita ſecundùm quoſdam à Ioſue,vel Eſdra. Iubente Domino Heb.iuxta verbum Domini.

6. Sepeliuit,ſcilicet,Deus, vel Angelus. Contra Phogor,id eſt,ea parte, qua reſpicit phanum Idoli Moabitarum.

7. Dentes moti ſunt.Hebr. fugit vigor. 70. corrupta ſunt labia.Chald.mutatus eſt ſplendor vultus.

8. Fleuerunt,non lacrymis, ſed pompa funeris.Hier.epiſt. 25.

10. Surrexit.i.natus eſt,ſeu inter homines extitit. Facie ad faciem i.familiariſſimè.

11. Quæ per.Hebr.& 7.ad quæ.

IOSVE,

ſcilicet,de Ioſue geſtis.

Auctor libri incertus,quibuſdam Ioſue,aliis Samuel,vel Eſdras.

CAPVT I.

4. DESERTO, ſcilicet quod eſt ad meridiem. Libano, eſt à Septentrione.Euphrate, partim eſt à Septemtrione, partim ab Oriente. Hethæorum per hos reliqui populi intelliguntur.

7 Quæ agis,pro, quæ agere debeas.q. d. prudenter diſpones actiones tuas.Chald.vt proſperis in omni loco,ad quem ieris.

8. Diriges i.proſperabis.

11. Tertium.q d. poſt paucos dies Auguſt in

Ioſ.q.2.Fuit, inquit, hæc diſpoſitio quædam humana poſtea Dei prouidentia mutata. videtur potiùs eſſe anticipatio. Nam id dictum poſt miſſos exploratores.

13. Omnem terram. Heb. Chald.& 70.terram hanc.

14. Ante.ſ.præcedentes eos.

15. Contra,pro,ad.

C A P. II.

1. MIſit itaque.pro,miſerat autem. Sittim. locus eſt in campeſtribus Moab prope Iordanem, In abſcondito.i.clam populo. Meretricis. Chald. cauponariæ. Quieuerunt, id eſt manſerunt Hebr & Chald.cubuerunt.

4. Tollensque.id priùs fecerat quàm nuncij à Rege veniſſent.

5. Porta.ſ.vrbis.

6. Fecit, pro fecerat. Solarium, id eſt, tectum, ſcilicet, planum erat, more Palæſtinæ. Stipula, id eſt,calamis,ſeu culmis.

9. Elanguerunt. Hebr. liquefacti ſunt. Chald. fracti ſunt.

11. Elanguit.Hebr. & Chald. liquefactum eſt.

12. Miſericordiam. i beneficium.Chald bonitatem. Verum ſic etiam. 70.At Hebr.& Chal.veritatis,id eſt,verum.

14. In mortem.q. d.pereamus, niſi fecerimus. Veritatem ſ.promiſſum implentes.

16. Reuertentes.Hebr.Chald.& 70 perſequẽtes, ſeu qui vos ſunt perſecuti, vt inf. vertit Interpres.

17. Innoxij.ſ.quia ſeruabimus.

19. Sanguis ipſius erit in caput eius, id eſt,erit ſibi ipſi cauſa mortis. 70. reus ſibi ipſi erit. Chal. culpa necis eius in caput ipſius. Alieni, ſcilicet, à culpa.Hebr.Chald.& 70. innoxij. Redundabit, quaſi dicat, nos erimus rei homicidij.70.nos rei erimus Chal. culpa necis eius in caput noſtrum.

20. Mundi,id eſt,immunes, quaſi dicat,non tenebimur iuramento.

C A P. III.

1. DE nocte.Hebr.& 70.manè.Chal.in aurora. Mouit.ſ.die 7 Martij.

2. Præcones.Hebr & Chal.præfecti 70.ſcribæ.

3. Clamare cœperunt, Hebr.Chald.&70.præceperunt populo,dicentes.

4. Inter vos,&c.Aug.q.3.in Ioſ. Iam illos nubes deſeruerat.

5. Sanctificamini. i. parate vos per ſanctitatẽ ſeu ſanctè.

7. Dixitque,pro,dixerat verò.

11. Parate.&c.imperfecta ſententia.c.ſeq.perficienda.

13. Domini Dei.Hebr. & Chald. Domini dominatoris.

15. Tempore meſſis. Hebr. omnibus diebus meſſis, Chald. omnibus diebus æſtatis. 70. vt in diebus meſſis.

16. Vſque ad locum. Hebr. quæ eſt ex latere. Chald. quæ iuxta. Not. quòd noſter indicat ſic fuiſſe altas, vt ex vrbe Adam conſpici poſſent 70.verò, vſque ad Adam receſſiſſe.Chald.autem. dilatatas fuiſſe vſque ad Adam vrbem. Quod nunc vocatur mortuum.Hebr. Chal. & 70.mare ſalis. Contra Iordanem. Complut. contra Iericho.i.è regione Iericho.atque ita eſt Hebr.

17. Accincti.q.d parati,ſeu expediti.

C A P. IIII.

1. DIxit, pro dixerat verò. Not. quòd hæc vſque ad vocauitque, per parentheſin legenda. Vocauitque,pro,tunc vocauit.

6. Signum. ſ. rei factæ hoc loco. Cras. i. futuro tempore ſic infr.

9. In medio.i.intra,ſic inf.

10. Moſes.ſ.vt populum inſtrueret.

13. Quadraginta, ſcilicet,ex iis,qui proximè dicti ſunt.

19. Menſis,ſcilicet, Niſan, qui reſpondet noſtro Martio, quamquam interdum etiam Aprili. Contra, pro, ad.

C A P. V.

1. LApideos. Chald. acutos. Secundò, ſcilicet, poſt factam in Ægypto. Aug. qu. 6.in Ioſ ait,ſecũdo,reſpectu populi,in quo multi non circumciſi.

5. Colle præputiorum. ſic dictus eſt locus poſtea ob hanc circunſionem.

6. Vt oſtenderent.Hebr.Chald.& 70.& Complu.vt non oſtenderent.

9. Opprobrium.ſ.præputium,vel opprobrium, quod dicebant, Deum eductos ex Ægypto non poſſe introducere in terram promiſſam.Galgala. i.ablatio ſ.quia dictum,Abſtuli,&c.

11. Altero.i.poſtridie Paſchæ.ſ. poſtquã obtuliſſent primitias Domino. Polentas. i. i. grana toſta Eiuſdem anni.Hebr.Chal.& 70.eadem die.

14. Loquitur.i.loqui vult.

15. Sanctus.ſ.ob meam præſentiam.

C A P. VI.

4. BVccinas. ſcilicet. ex cornibus arietis. vt eſt Hebr.& Chal.

5. Longior, atque conciſior. Hebr.& Chal. ſolum eſt,longior,ſeu protractior.verùm id,quandò fit, ſubinde conciditur ſonus,ſeu interrumpitur. Funditus. Hebr.ſubtus ſe. ſ. abſorpti à terra.

6. Iubilæorum.Hebr & Chald. arietinas. ſ. ex cornibus arietum factas: ſic & infr. Quidam tamen corneas concedunt,arietinas fuiſſe negant, nec id Heb.verbum ſignificare.

8. Clangerent.id poſtea factum.

9. Buccinis.ſ.ſacerdotum.

12. De nocte.Hebr.Chald & 70.manè.

13. Perſonabat.ſ.via,vel campus.quotidie.

17. Anathema.q.d.protſus deleatur. Domino. i.ad honorem Domini, vel.q.d.conſecretur Domino,Chal.ante Dominum.

20. Vociferante.ſ.poſtquam audita vox, præcipiens,de qua ſup.& ſonitus buccinarum,vt ſtatim dicitur. Corruerunt.ſ.abſorpti in terram, ſecundum Heb.& Chald.

24. Ferro,pro ferreis.

25. Viuere.i.ſeruari.

26. Primogenito.ſ.mortuo Nouiſſimo.ſ.mortuo.q.d. moriantur ei filij omnes antequam abſoluat.Vide 3.Reg.16.

CAP. VII.

1. ANathemate i.quod deſtruendum erat in Dei honorem, aut ei conſecrandum.

2. Hai. Hæc erat Amorræorum: altera autem fuit Ammonitarum.

5. Sebarim.i. confractiones. ſ.quia ibi confractus exercitus.Chald. & 70.vſque dum contererent,ſeu confringerent eos.

7. Heu. Heb. Ahah.Vtinam,&c. Chald.& 70. vtinam manſiſſemus, & habitaſſemus trans Iordanem.

9. Nomini tuo,quaſi dicat,conſule famæ tuæ, Dicent enim gentes,te non ſeruare promiſſa, nec eſſe potentem.

11. Vaſa.q.d.cum ſupellectili ſua.

12. Eum, qui huius ſceleris reus eſt. Hebr. Chal.& 70.anathema.ſic & inf.

13. Sanctifica i.præpara. Anathema.i.aliquid de anathemate, ſeu qui violati anathematis reus eſt. Talem enim ſcriptura vocat anathema, vt patet ſup & inf.atq; hinc ſumptum videtur quod in vſu eſt Eccleſiæ,vt excommunicatus Anathema dicatur.q.excisus,ſeu dignus excindi.

16. Applicuit,id eſt, accedere fecit ante arcam fœderis.

19. Gloriam.ſ.confitendo,vel q.d. ad gloriam Dei die veritatem.

20. Domino.i.contra Dominum.ſic Pſalm.50. Tibi ſoli peccaui.

21. Coccineum.Heb & Chal. Babylonicũ.70. varium. Regulam, id eſt, laminam, ſeu virgulam.Hebr.Chal.& 70. linguam.Contra medium id eſt,in medio.

23. Dominum.i.arcam Domini.

24. Achor.i.turbationi,ſ.de qua ſtatim.

25. Conſumpta. ſ. poſt lapidationem. Hier.i. contra Pelag ait,cum eo combuſta etiam pecora,& liberos,& quidem Heb.id indicant.ſ.omnia lapidata & conſumpta.

CAP. VIII.

5. ANte fecimus.Hebr.Chald. & 70.Ante, ſeu prius,vbi poteſt intelligi, fecimus, vel fecerunt.

11. Quinque,&c.ſ.præter illos, de quibus ſup. erant enim duplices inſidiæ, vel ex illis 30. millibus iſti ſoli erant poſiti in inſidiis. Bethauen. ſic etiam 70. At Heb.& Chal.Bethel.eſt quidem poſtea dicta Bethauen. i. domus iniquitatis ſeu idoli,ob vitulos ibi poſitos à Ieroboam.

13. Nouiſſimi multitudinis Hebr.& Chal.inſidiæ. Occidentalem. ſ. vbi erant illa quinque millia, quæ ſe coniunxerant exercitui, ne putarentur ſupereſſe aliæ inſidiæ vel reliq ... exercitum vocat partem illam ex triginta millibus, quæ non erat in inſidiis.ſ.25.millia.

18. Lena.ſ.vt ſignum detur inſidiis. Clypeum. ſic 70.At Heb.& Chal.haſtam,& ſic inf.

22. Contra ſuos.i.verſus ſuos,ſeu obuiam ſuis.

32. Deuteronomium.ſ.decalogum, qui habetur in Deuteronomio. Heb. duplicationem, ſeu duplicatum.q.d. exemplum. Vide Deut. 17. Digeſſerat.Heb.ſcripſerat.

34. Legit.i.curauit legenda,per ſacerdotes.

35. Intactũ.i, non lectum, vt apparet ex Heb. Chal.& 70.Morabantur.ſ.ad fidem conuerſi.

CAP. IX.

1. TRans Iordanẽ. ſ. reſpectu terræ Moab. In maritimis, id non eſt Hebr. Chald. nec apud 70.

5. Pittaciis, id eſt. fruſtris corij.In fruſta comminuti. Hebr.punctati. ſ.mucidi ſeu corroſi.70. comeſti.ſic inf.

6. Ad eos.Heb.Hiuæo.ſ.erant Gabaonitæ Hiuæi in ſorte Beniamin.

9. In nomine.i.ob famam.

14. De cibariis. ſ. comedentes in ſignum fœderis.Os i ſententiam.

16. Futuri eſſent.Heb. Chal.& 70.habitarent.

18. In nomine Domini Dei.Hebr. per Dominum Deum & inf.

23. Sub maledictione.Hebr.Chal.& 70.maledicti.i.execrati.

26. Vt dixerat.Hebr. Chal.& 70.ſic.i. id quod ſequitur.

CAP. X.

4. QVare,pro,quòd,ſeu quia.

8. Tradidi,pro tradam.

10. A facie.i coram.

12. Locutus. ſ. orando, ne ſol moueretur, &c. Sol id quo diei hora dictum, incertum. Contra i.è regione.q d.expecta in Gabaon.

13. Libro iuſtorum. Quis hic liber fuerit, incertum. Medio cæli,pro cælo ipſo.

14. Tam longa.Iuſti. in Tripho. ait fuiſſe 36. horarum.Chal 1.Cant.ait, ſtetiſſe ſolem 36 horis.ſ.duraſſe illum diem 36 horis.ſic enim intelligo. Obediente voci. Hebr. Chal.& 70.audiente,ſeu exaudiente vocem.

15. Reuerſuſque. poſtea id factum. vide finem cap.

20. In Iſrael,pro,ab Iſrael.

37. Cuncta ſ.Habitatores.
40. Aſedoth,id eſt, decliuia.Ita quidam,at videtur nomen Regionis proprium.
42. Impleto.i.bello.ſ.continuato.

C A P. X I.

2. CEneroth.i.maris Geneſareth.
6. Vulnerandos.70. vulneratos. Chal.occiſos. Subneruabis, ſcilicet, nolebat eum equis vti in bello, ſed Deo fidere. ideoque illis neruos incidere.
8. Aquas Maſerephot.Chald.ſalinas aquarum Alij,combuſtione aquarum.ſič inf.
13. Vnam.ſ ex ſitis in collibus.
15. Verbum verbum pro te,more Hebr.
16. Occidentalem plagam. ſic etiam 70 Alij, loca campeſtria. Iſrael. 1. earum Tribuum, quæ poſtea dictæ Iſrael.ſ.in diuiſione Regni.
19. Ciuitas, ſcilicet, ex iis, quas oppugnauit, vel in Regionibus,quarum meminit Aug. in Ioſ. q. 17. Se non traderet. Hebr. & Chal. pacem faceret 70.quam non traderet,ſcilicet,Deus.
20. Meterentur Heb.Chal.& 70.obtinerent.
21. Enacim.i.Gigantes.Montanis.ſ.locis.

C A P. X I I.

1. TRans, ſcilicet, reſpectu caſtrorum Ioſue. Omnem Orientalem, &c. loco horum omnium ſolum eſt Hebr. omnem planitiem Orientalem.
2. Mediæ partis ſ.dominus erat.
3. Ceneroth.i.Geneſareth.
4. Terminis.ſ. fuit ſub ditione Iſrael. Aſtaroth.Hic dicitur Iob habitaſſe.
22. Carmeli.i.quæ iuxta Carmelum.
23. Gentium. Hebr. Goim. Fortè eſt nomen proprium.Galgal.i.In Galgal,vel iuxta Galgal.

C A P. X I I I.

1. LAtiſſima. Hebr. Chal. & 70. multa valde. Quę necdum ſorte diuiſa eſt. Hebr. Chald.& 70.poſſidenda.
2. Galilæa Hebr.Chald.& 70.terminus.ſ.confinia,ſeu limites,q.d.Regio,ſeu Prouincia.
3. Turbido,ſcilicet,riuulo,qui influit in mare Peluſiacum ad Rhinocoluram. Irrigat. Heb. eſt contra,ſeu,è regione. quidam tamen Nilum intelligunt. At eſt Nili riuus ſecũdum Hier. Amos 6.Contra,id eſt,ad.
5. Eiuſque confinia Hebr.Chal. & 70.& terra Gibli, ſeu Giblæorum.Emath.Antiochiam quidam putant.
8. Domini,pro,mei,
12. Raph.im.i.Gigantum.
14. Illi.ſ.Moſi,ſeu tribui Leui ſic inf.
15. Iuxta cognationes,quaſi dicat,ſingulis pro rata parte.
25. Filiorũ Ammon, ſcilicet, olim,ſed captam à Rege Sehon.

27. Reliquam, pro, & reliquam. Cenereth, id eſt,Generateth.Lacus eſt longitudine(ſecundùm Ioſeph lib.3.bell Iud.cap.18.)centũ ſtadiorum. latitudine verò 40.
31. Filiis.i.nepotibus.

C A P. X I I I I.

2. IN manu Moyſi.i.per Moſen.
6. Cenezæus.i.filius Cenez.Vide inf.c.15.
10. Quadraginta & quinque. Hinc quidam colligunt 7. annis diuiſam terram à Ioſue.quod Caleb quadrageſimo miſſus ſit cum exploratoribus,deinde annis 38. vagati ſint in deſerto: ſecundo enim anno ab egreſſu ex Ægypto miſſus eſt.
12. Enacim.i.Gigantes.
13. Benedixit.i.laudauit,vel bene eſt precatus. Hebron ſ. agrum, & ſubiecta ei caſtella. Nam Hebron fuit Leuitarum.Vide inf.c.21.
15. Adam maximus.&c.quaſi dicat, ille Arbe fuit maximus.i. clariſſimus inter Gigantes, ibique ſepultus, vnde vrbi nomen, quamquam nec Hebr nec Chald.nec apud 70.ſunt illa verba(ibi ſitus eſt)Chal homo magnus in fortibus, ipſe. ſ. Arbe.Hebr.Homo magnus inter Gigantes ipſe. 70.Metropolis ciuitatum Enacim,ipſa.

C A P. X V.

1. SIn,per Y eſ.
2. Summitate.i.extremitate.Lingua,id eſt, Promontorio, vel longiori excurſu maris inſtar linguæ,vel littore Chal.littore.
3. Egreditur, id eſt, excurrit. Scorpionis, ſcilicet, ſcorpioni ſimilem. Sina, id eſt, vrbem Sin. vnde nomen deſerto.
4. Torrentem.ſ.Rhinocoluram Vide Gen.15.
5. Vſque ad extrema. i. in extremis. Lingua. Chal.littore maris.ſ.ſalſi.
6. Bethagla. Hæc Gen.50. dicitur Area Arad. diſtat ab Iericho. 3. milliaribus ſita inter ipſam, & mare ſalſum,ſeu mortuum.
7. Roge.i fullonis
8. Ieruſalem eſt in tribu Beniamin.
13. Enae i.Gigantum,quaſi dicat, celeberrimi inter Gigantes. Chald. illorum fortium. fortè Enae nomen filij, vnde poſtea Gigantes dicti Enacim,vide inf.
14. Deleuit,ſcilicet,poſt mortem Ioſue. Vide Iud.1.
15. Ciuitas litterarum. q. d. Academia.Fortè ibi ſtudia literarum.
17. Cenez Apparet patrem Caleb fuiſſe binominem. vel Aut id nomen, & filius pro nepote poſitum.Frater.Alij,fratris.
18. Pergerent,ſcilicet, deducebatur in domum ſponſi. Agrum, ſcilicet ferrilem: Vt ſedebat in Chal: demittens ſupplex. fortè,vt ſe ad patris pedes ſupplex iactaret. 70. tamen, vt noſter.

19. Benedictionem.i.munus. Irriguam. Hebr. fontes, ſeu, volutiones. 70.fontem. Chal.irrigationes. Superiùs,& inferiùs,q.d.ex parte agri ſuperiori,& inferiori.
62. Salis.ſ.erat iuxta mare ſalſum.
63. Iebuſæum, pro Iebuſæos. ita dictos à Iebus Philiſtæo.

CAP. XVI.

1. ET aquas. ſ.qua parte irrigatur aquis. Luzam. Chal. & 70. in Luzam.ſ. valde eſt prope, vt vnum interdum reputentur. vel eſt appoſito pro.ſ.Luzam.Vide inf.cap.18.
3. Magno.additum id ab interprete, explicationis cauſa.
8. Salſiſſimum. & id ſimiliter additum. Quidam mare Mediterraneum intelligunt.

CAP. XVII.

1. MAchir primogenito, pro, poſteris Machir primogeniti. Galaad, id eſt, Galaaditarum.
2. Reliquis q.d.dimidiæ tribui.
4. Fratrum,id eſt,cognatorum.
5. Funiculi,id eſt,portiones.
9. Vallis. pro, ad vallem, ſeu torrentem, 70. ad vallem.Chal.ad fluuium.
10. Mare.ſ.magnum.
11. Bethſan. Hæc poſtea dicta Scythopolis, quòd à Scythis habitata, eſt prope mare Galilææ. Et tertia pars vrbis Nophet. Hebr. & Chal.tres regiones.ſeu climata. ſ.ipſius Cor. 70. & tertia pars Nophet,& vici eius.
13. Tributarios. ſ. contra præceptum Domini.ſed iam Dux illorum non erat Ioſue præ ſenectute.Aug.q.20.in Ioſ.
16. Non poterimus,&c. Chal. & 70.Non ſufficit nobis Mons, planitiem autem impediunt currus ferrei, &c. Ferreis, id eſt, falcatis, ſcilicet,falcibus inſtructis.

CAP. XVIII.

1. SIlo.eſt ad Septemtrionem. Bethel. Quidam putant eſſe Galgala. Teſtimonij,ſcilicet,vbi Dei teſtimonia.i.præcepta.
7. Sacerdotum Domini, id eſt, quæ dantur pro miniſterio,quo ſeruiunt Domino.
13. Meridiem. ſ. reſpectu Luzæ,quæ ad Septemtrionem reſpectu Beniaminiæ ſortis, Eſt Bethel.ſup.cap.16.diſtinguuntur.
14. Mare.ſ.ſalſum, ſeu mortuum Aphricum.i. partem meridionalem.
15. Ex parte.i.extremitate, vt eſt Hebr. Chal. vertit à finibus.
19. Linguam. Chal.littus. 70. collem. ſ. promontorium. Vide ſup. cap. 15. Ab Aquilone. q. d. linguam reſpicientem Aquilonem. Auſtralem plagam. ſ. Iordani, ad eam enim partem influit in mare.
20. Qui.ſ.Iordanis.

21. Bethel, altera quæ & Luza, de qua ſup.eſt in tribu Ephraim.Vide Iud.1.
28. Ieruſalem. dicitur pars quædam eius eſſe in Tribu Iuda. Cariath.De hac dicitur fuiſſe Zacharias Propheta occiſus inter templū ,& altare. de quo Matth.23.

CAP. XIX.

9. MAior erat. ſ. quam vt eum funiculum ſolus Iudas poſſidere deberet.
12. Finem,id eſt,limites.
13. Gethepher ciuitas Ionæ prophetæ.
15. Bethleem.Altera eſt in tribu Iuda.
22. Thabor.non longè eſt à Nazareth.
35. Cenereth. ab hac dictum mare Geneſaret.
37. Et ipſo fine concluditur. Heb. & Chald.& exiit terminus filiorum Dan ab eis. q. d. defuit eis poſſeſſio,ſeu habitatio.
47. Leſen. Hæc poſtea Cæſarea Philippi dicta. ſita ad radices Libani.
49. Sui.i.ipſorum.q.d.inter ipſos.
51. Sacerdos.ſ.ſummus, Partitique ſunt. Hebr. & Chald.finem fecerunt diuidendi.

CAP. XX.

1. MAnum Moſis.70.Moſen.
3. Animam.i hominem,ſeu aliquem viuentem. Neſcius.i.per errorem.& ſic inf.
5. Ante biduum, triduúmve. Heb. ab heri, & nudiuſtertius.i.antea.
7. Decreuerúntque. Chald. conſtituerúntque. Heb.& ſanctificauerunt. i. parauerunt, ſeu dedicauerunt. 70. & diſtinxerunt, quo verbo vti ſolent pro conſtituere. ſic illud, & diſtinxit in labiis ſuis.& illud,quæ diſtinxerunt labia mea.

CAP. XXI.

1. COgnationum. i. familiarum. Per ſingulas,id eſt,in ſingulis.
5. Reliquis. ſ.qui non erant de familia Aaron.
11. Partis Enac.Vide ſup.cap.15.
18. Anatoth. patria Ieremiæ.3. milliaribus ab Ieruſalem.
25. Geth Remmon. duplex erat. ſic multæ ciuitates eodem nomine in Terra ſancta.
26. Inferioris gradus ſ. non erant ſacerdotes. Heb.Chal.& 70.reliquis.ſic & inf.
43. Omnem. at non ſecundum omnem partem,vel dedit poſtea.Aug. q. 21 in Ioſ.ait datam omnem partim in poſſeſſionem, partim in exercitationem, ſcilicet belli.
44. Nulluſque pro ferè nullus,vel nullus duce Ioſue ſecundùm Aug.q.22.
45. Rebus,id eſt,ipſis.

CAP. XXII.

6. BEnedixit,id eſt,benè eſt precatus.
8 In multa ſubſtantia, atq. diuitiis.Hebr. Chal. & 70. cum multis opibus, & iumentis,ſeu pecoribus multis.

10. Tumulos, id eſt, fines, ſeu oras. ſ. vbi ſolét eſſe tumuli congeſtæ arenæ. Hebr. limites, ſeu confinia. In terram, pro in terra. Apparet ex parte Ierico factum altare. Infinitæ. Hebr. Chal. & 70. maximæ.

11. Contrà filios. Chal. ad latus filiorũ. Hebr. in tranſitu filiorum. ſ. vbi Iordanem tranſierant venientes ex Ægypto.

16. Sacrilegum. additum id ab Interprete.

17. In Beelphegor. i. colendo Idolum Moabitarum.

18. Hodie, id eſt, nunc, ſeu hoc tempore. Cras. i. in poſterum.

20. Vnus homo. q. d. ſolus peccauerat. Atque vtinam, &c. Heb. Chald. & 70. & non periit ſolus &c.

22. Fortiſſimus Deus Dominus. Heb. bis ponitur id, & in Complut. 70. Deus Deus Dominus. idque bis. Chal. Deus Deorum Dominus.

24. Tractatu Heb ſolicitudine, ſeu timore.

27. Non eſt vobis pars, &c. q. d. nihil vobis cum Domino. ſ. non eſt Deus veſter.

31. Liberaſtis, &c. q. d. feciſtis ne peccarent ſuſcepto contra vos bello.

33. Laudauerunt. Heb. benedixerunt.

34. Vocaueruntque, &c. Not. quod nomen impoſitum, fuit teſtimonium: ratio verò fuit, quæ hic additur. ſ. teſtimonium noſtrum, &c.

CAP. XXIII.

1. DVces Heb. Chal. & 70. iudices vt etiam. cap. ſeq. Magiſtros. Hebr. præfectos Chald. exactores. & 70. Scribas, id eſt, Doctores ſic etiam inf. cap. ſeq. Progreſſioris, pro, prouectioris.

4. Diuiſit. Hebr. & Chal. diuiſi.

7. Futuræ ſunt, pro, adhuc ſunt. Vide inf. Heb. Chal. & 70, relictæ ſunt.

13. In foueam, &c pro velut in foueam, &c.

14. Terræ, pro hominum, quibus ſcilicet, ſtatutum mori. Toto animo, id eſt, omnino, ſeu certiſſimè.

CAP. XXIIII.

1. SIchem. quo ſ. fuerat iam Arca ad tempus tranſlata, dicta hæc poſtea Neapolis: diſtat à Samaria. 3. milliaribus. Ab Iericho verò 23. In conſpectu Dei. i. ante Arcam.

2. Fluuium, ſcilicet, Euphratem.

3. Meſopotamiæ finibus. Hebr. Chald. & 70. trans fluuium. ſ. Euphratem.

11. Pugnaueruntq., ſcilicet, poſt caſum Murorum. Aug. q. 26. in Ioſ. ait, Pugnare, fuiſſe claudere portas contra hoſtem. Amorrhæus, pro, Itémque Amorrhæus. Quidam tamen putant, ex omnibus his populis fuiſſe aliquos in Iericho, cùm oppugnaretur.

12. Crabrones. ſ. muſcas venenatas. Aug. q. 27. ait: Multa facta, quæ non ſunt ſcripta. vel eſſe locutionem metaphoricam.

14. Perfecto corde, atque veriſſimo. Hebr. In perfectione, & veritate. Chal. in ſimplicitate, & veritate. 70. in rectitudine, & iuſtitia. In Meſopotamia. Hebr. Chald. & 70. trans fluuium. ſic & inf.

19 Non poteritis. ſ. ſimul cum idolis. Æmulator. i. zelotes. ſ. qui non patitur ſocium in amore, & cultu ſui.

20. Conuertet ſe. ſ. à benefaciendo vobis, vel, q. d. rurſum. id enim ſignificat phraſis Hebr. vt alibi notauimus.

23. Deos. i. Idola capta in bello.

26. Scripſit. ſ. addens. Volumine: ſ. quod erat in arca. Sanctuario. i. loco, quo erat arca.

27. Audierit. Aug. q. 30. Non lapis audit, ſed Chriſtus ſignificatur. Negare. ſ. initum fœdus.

29. Et poſt hæc, &c. Hæc ad finem vſque capitis creduntur ab Eſdra addita.

32. Ouibus. Quidam putant fuiſſe in nummis ouis imaginem impreſſam. Hebr. Chald. & 70. agnis. Vide Geneſ. 33.

33. Gabaath Phinees. totum eſt nomen vrbis. Filij, genitiuus eſt.

IVDICES,

id eſt, de Iudicum geſtis.

Auctor Samuel ſecundùm Hebræos.

CAPVT I.

2. IVdas, id eſt, tribus Iuda.

3. Sortem meam, ſ. partem, quæ mihi ſorte obtigit. ſ. ab hoſtibus recuperandam.

5. Adoni Bezech. i. Dominum Bezech.

6. Summitatibus. ſic etiam 70. Alij, pollicibus.

7. Reges. regulos intellige.

8. Oppugnantes. id factum narratur Ioſ. 15. Fortè per anticipationem

12. Dixitq., &c Id factũ poſt mortẽ Ioſue: etſi ſupra per prolepſim narratur. Aug. q. 3. in Iud.

13. Frater Caleb minor. Alij, fratris Caleb minoris. ſic etiam infr. cap. 3. vbi 70. apertè dicunt Cenez

eunt Ceuez fuiſſe fratrem Caleb, non ipſum Othonielem.

14. Sedens in aſino. Sic etiam 70. At Hebr. & Chal.delapſa,ſeu ſe demittens ex aſino.ſ.vt ſe ad patris pedes ſupplex abijceret. Vide Ioſ. 15.

15. Benedictionem.i.munus,ſeu donum.

16. Filij, id eſt, nepotis. Cinæi.i. Iethro. Cognati Heb.Chal & 70. ſoceri. Palmarum. ſ. Iericho,vbi habitauerant.

19. Vallis,pro,vallium.i.campeſtrium.

20. Filios Enac.i.Gigantes.Vide Ioſ.15.

21. Iebuſæum. pertinebat ad Tribum Iuda, & Beniamin. Aug.q.7. Deleuerunt.ſ. Arx manſit vſque ad Dauid.

22. Bethel. altera eſt in tribu Beniamin. Vide Ioſ.18.

23. Obſiderent.ſic etiam 70. At Hebr.& Chal. explorarent.

28. Confortatus eſt.i.præualuit.

35. Habitauitque. ſ. Amorrhæus. Aggrauata eſt.i.præualuit.Tributarius.ſ.Amorrhæus.

36. Petra.vrbs eſt Arabiæ.Hebr.Chald.& 70.à Petra.

Cap. II.

1. Angelus.i. nuncius, fortè Propheta aliquis, aut ſpiritus Angelicus. Eduxi,loquitur in perſona Domini,quem repræſentat.

3. In ruinam.i.ruinæ occaſio.70.ſcandalum.

6. Dimiſit, pro, dimiſerat verò.ſ.multo ante. No. ſcripturam non ſeruare ordinem. Nam c.1. dixerat Ioſue mortuum.

10. Non nouerunt. ignorare dicuntur Dominum qui ei non obediunt.

11. Baalim.i.idolis.

13. Aſtaroth. 1. ſimulacra effigię ouium, ſecundùm quoſdam.

14. Vendiderunt. Heb. & 70.vendidit. Chald. tradidit.ſ.more vendentium dedit.

22. Experiar.Heb.Chal.&70.tentem.i.faciam periculum.ſic cap.ſeq.

23. Dimiſit ergo.&c.q.d. Dominus qui futura præuidebat, noluit ſtatim delere illas nationes, &c.

Cap. III.

1. Erudiret in eis.Heb.Chal.& 70.tentaret per eas.Bella.ſ.ſuperiora.

2. Eorum.Heb.Chal.& 70.Iſrael.

3. Satrapas. i.præfectos ſeu principes. Vox eſt Perſica.

7. Aſtaroth.Heb.Aſeroth.i.lucis.70.lucis.

8. Tradidit.Heb.vendidit.Vide ſup.cap.2.

13. Palmarum.ſ.Iericho.

15. Filij Iemini. i. de tribu Beniamin. Chald. Filij tribus Beniamin. Vtraque manu ſic etiã 70. At Hebr. & Chald. dicunt illum vſum ſola ſiniſtra.

16. Palmæ manus. 70.palmi. Hebr. & Chald. cubiti.ſ.tantus erat gladius. Nam de capulo nulla mentio.Chald.Hebr.aut in 70.

19. Galgalis. ſ. vbi ſocios dimiſerat. Idola. Chald. & 70. ſculptilia. Alij, lapicidinæ. Silentium. q. d. rex iuſſit ipſum tacere, donec recederent qui aderant.

20. Æſtiuo ſ.cauſa refrigerationis.

22. Per ſecreta naturæ. id non eſt Hebr.Chal. aut in 70.

28. Tranſire.ſ.erant tunc Moabitæ in Iericho. vbi etiam videtur occiſus Eglon.

29. Robuſtos. Hebr. pingues, Chald. terribiles.70.bellatores.

31. Vomere.Heb. & Chal.ſtimulo boum.

Cap. IIII.

1. Regnauit. videtur recuperaſſe regnum maiorum amiſſum tempore Ioſue.

4. Prophetis. i.docta in lege.vel quæ habebat ſpiritũ interdum prophetandi. Lapidoth. Hunc quidam putant Barac.

5. Vocabatur. ſ. poſtea vocata eſt Palma Deboræ. Hebr. Habitabat ſub palma Deboræ. In omne iudicium.i ad dirimendas lites.

7. Ego. verba ſunt Domini. Ciſon. oritur ex Thabor.

11. Cinæo. Dicebantur hi Cinæi à Cinæo ſocero Moſis,vide ſup.c.1. Filiis.1.nepotibus. Hobal.ſ. Iethro. qui ſic etiam vocabatur. Cognati. Hebr.& Chal.ſoceri.

15. Perterruitque.Hebr.& contriuit.Chald. & fregit.

21. Clauum tabernaculi. q. d. vnum ex clauis ſeu paxillis quibus tabernaculum figebatur. Qui ſoporem morti ſocians defecit. Hebr. qui ſopore erat oppreſſus.& laſſus.70. & ipſe cecidit palpitans inter pedes eius,& expirauit.

24. Opprimebant,fortè pro,oppreſſerant.

Cap. V.

4. Diſtillauerunt.ſ.prę timore ſudantes.q.d. totus orbis tremebat.

5. Fluxerunt.repetitio. videtur autẽ per montes,& cælos.Principes intelligere.

6. Iahel,de qua ſup.c.4 inſ. Quieuerunt, &c. q. d. qui iter faciebat, non audebat præ timore ire via Regia.

7. Ceſſauerunt.Chald.deſolatæ ſunt. 70. defecerunt. Fortes. Hebr. Pagi.Chal. vrbes.70.habitantes.

8. Noua bella, &c. q. d. inuſitata & mirabilia. Heb. cum elegit (ſ. Iſrael) deos nouos tunc bellum in portis.ſ. habuit. Si apparuerunt.q.d.nemo audebat arma ſumere.

10. Nitentes. Hebr. candidas. Supra in iudicio.Chal ſuper iudicium.70. in iudicio.q. d. qui præeſtis iudiciis, vel qui equitatis cõmodè Ambulatis.i.iter facitis.

11. Ad portas,quaſi dicat, ad egrediendum ex

vbibus intrepidè In fortibus, id eſt, in exercitu fortium Iſraelitarum.

14. In Amalech i. Amalechitas. Ex Benjamin. ſ. fuit etiam victoria.

15. Ruben. ſ. dum vult ipſe etiam opem ferre, orta eſt diſcordia.

16. Terminos. ſ. inde hoſtium, hinc Iſraelitarum. Alij, caulas. Sibilos. q. d. vt inter pecora maneas, nec adiuues fratres tuos in bello?

20. Stellæ, pro, cæleſte auxilium, ſeu Angeli.

21. Cadumim, quaſi dicat, antiquiſſimus. Quidam tamen putant nomē eſſe proprium alterius torrentis.

23. Angelus. ſ. loquens per me.

25. Principum, quaſi dicat, pulchra. Butyrum, pro lac.

31. Pereant. ſ. vt Siſara. Splendet. ſ. & ſubinde fit lucidior.

Cap. VI.

4. Apud eos. Heb. & 70. contra eos. Sicut erant in herbis, Hebr. & Chald. fructus terræ Ad vitam pertinens. q. d. victum. Prophetam, id, eſt Phineam filium Eleazari ſecundum Hebræos.

11. Torculari. i. loco vbi erat torcular.

14. Dominus. i. Angelus Domini. Scito. q. d. ne dubita, vel tunc ſcies, te à Deo mitti. Hebr. ſenſus eſt. ego te mitto.

15. Familia mea. Hebr. millenarium meum, ſeu chilias mea. ſic. ſ. vocant familiā ob multitudinem. Id quod Not. ad illud Mich. 5. In millibus Iuda.

16. Quaſi vnum. i. ac ſi vnus eſſet ſolus, vel omnes ad vnum,

17. Sis. ſ. Dei Angelus, vel Propheta.

18. Tibi. Hebr. Chal. & 70. coram te. Aug. notat, non dixiſſe tibi. Vide. q. 36. in Iud. vbi etiam notat obtuliſſe ſacrificium extra Tabernaculū de conſilio Angeli, quem Prophetam putabat. A. vide ſup.

19. Modio. Heb. Epha. Et obtulit ei. Hebr. & Chald. ad eum, & obtulit.

21. Euanuit. Heb. abiit, ſeu, diſceſſit.

22. Heu mi. q. d. actum eſt de me. Heb. ah, ah quod aliàs vertit. a, a, a.

23. Dominus, id eſt, Angelus Domini, ſcilicet diſcedens.

24. Pax, ſcilicet, eſt, quaſi dicat, eſt auctor pacis, ſeu ſalutis. Alij vertunt, Dominus pacis. Cumque adhuc, &c Heb. & Chal. adhuc eſt illud altare in Ephra, &c.

25. Taurum patris, ſcilicet, erat paratus ad ſacrificium idolorum. Iubet ergo Deus ex eo loco tolli.

31. Qui aduerſarius, &c. verba ſunt illorum. Hebr. & Chald. qui litigauerit pro eo, ſcilicet, Baal, quaſi dicat, eius cauſa, ſeu contra eum, vel in eius defenſionem, vt ſint verba Ioas.

32. Ierobaal. i. impugnans Baal, ſeu litigans cum Baal No. quod in hoc verſu nulla eſt mentio Gedeonis aut Ioas. Heb. Chal aut in 70.

34. Abiezer. ſ. cognatos. ſuos.

38. De nocte. Hebr. & 70 manè, ſeu diluculo. Concham. Chal. lagenam. Alij, phialam.

Cap. VII.

1. De nocte. Hebr. & 70 manè. Excelſi. Hebr. Moreh, videtur eſſe nomen proprium.

5. Manu, & lingua. Hebr Chald. & in 70. ſolum eſt, lingua, ſed manus etiam intelligitur, vt patet ex ſeq. & quidem Aug. legit apud 70. etiam, manu.

9. Nocte. ſ. ſequente illum diem.

10. Puer. i. famulus.

11. Vigiliæ. Heb. & Chal. vltimi.

13. Tabernaculum. ſ. ducis.

15. Adorauit. ſ. Deum, gratias agens.

16. Lampades. ſ. ardentes tædas.

18. Domino, & Gedeoni. ſ. victoria. Alij, Domini, & Gedeonis. ſ. gladius eſt, vt inf. Chal. vtrobique gladius Domini, & victoria Gedeonis.

19. Trecenti. Heb, Chal. & 70. centum Noctis mediæ Heb Chal. & 70. mediis.

20. Gladius ſ. vincet.

23. Crepidinem, id eſt, limitem. Chald. latus. Conclamantes Heb. accerti, ſeu congregari. Chal. cōgregati. ſic inf. in verbo clamauitque, ſcilicet, congregatuſque.

25. Viros. Heb. Chal & 70 principes.

Cap. VIII.

1. Facere voluiſti Heb Chal. & 70 feciſti.

2. Quid enim, &c. Hebr. Chald. & 70. quid feci nunc, ſicut vos. Abiezer. q. d. familiæ meæ. Chald. Meliores debiles Ephraim quàm fortes Abiezer.

11. Eorum qui, &c. Chal. Arabum.

13. Solis ortum, ſcilicet, vna nocte bellum totum confecerat. Alij, vertunt occaſum. Chald. ſolis introitum.

16. Contriuit. ſ. nudos.

18. Vnus, pro, vnuſquiſque.

19. Filij matris. i. fratres ex parte matris.

21. Ornamentis. Heb & Chal. lunulis. ſ. erant figura lunæ.

26. Monilibus. Chal. coronis.

27. Fecitque, ſcilicet, in fine vitæ, fortè autem à parte totum intelligendum, id eſt, omnia ad Dei cultum pertinentia. Auguſt. qu. 42. in Iud. Fornicatus ſ. per idololatriā. in ruinam, ſcilicet idololatriæ.

Cap. IX.

1. Fratres matris, id eſt, cognatos ex parte matris.

4. Poudera, id eſt, ſiclos. Hebr. Chal & 70. argenteos, ſcilicet, ſiclos. Baal Berith. Not. quòd Cananæi omnes deos vocabant Baal, id eſt, Dominum. diſtinguebant autem additione. v.g Berith. Zebub, Peor, &c. Inopes. Hebr. Chal & 70. vacuos q.d. vanos, ſeu otioſos.

5. Septuaginta, ſcilicet, ferè, non enim ſe, nec Ioatham.

6. Mello. propinqua erat Sichem. Quidam dicunt non fuiſſe vrbem, & quidem Hebr. Chal. & 70. ſolùm dicunt domum Mello, id eſt, familiam Mello. ſic & infr.

7. Ita vt, pro, ita. quaſi dicat, ſic Dominus vos exaudiat.

9. Dij. ſ. in Templis. Inter. Heb. ſuper. Chal. & 70. vt imperem arboribus.

13. Deum. ſ. in libaminibus.

14. Rhamnum, genus eſt rubi, dicitúrque habere vim producendi ignem. vnde infr. egrediatur ignis, &c. ſignificatur verò hîc Abimelech, vt in ſuperioribus eius fratres.

15. Verè Hebr. Chal. & 70. in veritate. q. d. bona fide. Requieſcite. Hebr. & 70. confidite. Chal. habitate.

16. Rectè, & abſque peccato Hebr. Chald. & 70. in veritatè, & perfectione.

23. Miſitque Deus, &c. vel permittendo, vel poteſtatem dando ad pacem perturbandam. Aug. qu. 45.

24. Adiuuerant. ſ. in cæde, vel regno.

27. Vaſtantes. Hebr. Chald. & 70. vindemiantes, ſcilicet, quod antea facere non audebant. Calcantes, ſcilicet, in torculari, ſeu lacu, vt vinũ exprimerent.

31. Oppugnat, pro occupat.

33. Oriente ſole, id eſt, eius fulgore diluculo apparente. ſic in Euangelio; orto ſole. id eſt, ad ortum veniente, & fulgorem ſuum iactante. Aug. quæſt. 46. Hebr. Chald. & 70. circa ortum ſolis, ſeu, oriente ſole.

37. Vmbilico. i. editiore loco, vel medio. Quæ reſpicit quercum. Hebr. & Chald. quercus Meonenim. 70. quercus aſpicientium. Alij, querceti Augurum. ſeu ariolorum.

41. Socios. Hebr. Chald. & 70. fratres.

42. In campum. ſ. ad ſua negotia.

45. Sal ſ. ne illic aliquid naſceretur, ſed eſſet ſterile ſolum.

46. Berith. Id nomẽ phani, ſeu Idoli. à fœdere.

51. Excelſa. Hebr. Chald & 70. fortis.

54. Percute. Hebr. Chald. & 70. interfice.

57. Maledictio. i. imprecatio.

Cap. x.

1. PAtrui Abimelech. Heb. filij Dodo, quod videtur eſſe nomen proprium, nullaq; fit mentio Abimelech. Montis. Hebr. Chald. & 70 in monte.

4. Sedentes. i. ſolitos equitare. Pullos, ſcilicet mulos, ſeu mulas.

8. Amorrhæi. ſ. olim.

11. Locutus, ſcilicet, per Angelum, vel Prophetam aliquem.

12. Chanaan. ſic etiam 70. At Hebr. & Chald. Mahon ſ. Mahonitæ.

16. Doluit. i. compaſſus eſt.

17. Conclamantes Hebr. & Chal. congregati.

Cap. xi.

2. ADultera. Hebr. altera. Chal. alterius tribus. 70. meretrice.

3. Inopes, & latrocinantes. Hebr. & Chald. vacui. i. otioſi. 70. inopes.

11. Locutus eſt q.d. repetiuit illud pactum. Coram Domino. i. coram arca Domini, vel. q.d. velut præſente Domino, qui vbique eſt.

12. Quid mihi, & tibi, q. d. quid tibi eſt negotij mecum?

20. Infinita multitudine. Hebr. Chald. & 70. omni populo ſuo. Fortiter reſiſtebat. Hebr. Chal. & 70. pugnauit cum Iſrael.

24. Poſſedit. Hebr. & Chal. poſſidere fecit.

26. Habitauit, ſcilicet, Iſrael. Iordanem. ſic etiam 70. At Hebr. Chald. & Complut. Arnon. Trecentos. non ait ſcriptura id, ſed tantùm refert, quid Iephte dixerit.

27. Huius diei. Heb. hodie.

35. Decepiſti, quaſi dicat, magno errore mihi obuiam veniſti, magnóque meo incommodo. Hebr. depreſſiſti, ſeu, humiliaſti. Decepta es. Hebr. & Chal. turbaſti me. Aperui, ſcilicet, vouendo.

37. Virginitatem, quaſi dicat, quod cogar innupta mori.

39. Fecit ei, &c. Hier. in 7. Ierem. non placuit Deo ſacrificium ſed animus offerentis.

Cap. xii.

3. POſui in manibus. i. expoſui periculo.

4. Fugitiuus. q. d. vilis, reſpectu Ephraim, vt ſolent qui fugiunt. vel q. d. apoſtata, qui nos olim deſeruit manens vltra Iordanem. In medio. ſ. duarum tribuum.

6. Scibboleth, ſcilicet, per ש ſc. Quod interpretatur ſpica. id additum ab Interprete. Alij, aquarum decurſum, ſeu alueum interpretantur, & quidem vtrumque ſignificat. Sibboleth, ſcilicet, per ס s.

8. Abeſan. Hic quibuſdam eſt Booz.

Cap. xiii.

5. NOuacula. 70. ferrum. Non tanget. q. d cauendum ei, ne ſinat tangere. Vide infrà.

6. Vir Dei: id eſt, Propheta. Quem cùm interrogaſſem, &c. Hebr. & Chald. nec ego interrogaui, vnde eſſet, nec ipſe mihi ſuum nomen indicauit 70. interrogaui vnde eſſet, & ipſe no-

men ſuum non indicauit mihi.

15. Faciamus, id eſt. offeramus edendum, vel mactemus. Tibi Hebr. Chald. & 70. coram te.

16. Si me cogis, pro, etiam ſi me cogas. Hebr. & Chald. ſi me detinebis. q.d. etiam ſi hic expectem: id enim fuerat rogatus. nam quod ſupr. vt acquieſcas precibus meis, Heb. detinebimus te. 70. ſi me coegeris. Panes, id eſt, cibos.

17. Si ſermo. Hebr. & 70. cùm ſermo.

19. Qui facit mirabilia. ſic 70. at. Heb. & Chal. & fecit mirabile quidam. ſ. Angelus. nempe quod ſequitur.

20. Flamma. ſ. ab Angelo excitata, vt quidam volunt, ſed videtur potiùs excitata ab igne quem ſacrificans parauerat.

24. Vocauit, ſcilicet, mater.

25. Cœpitque, &c. q.d. cœpit eſſe fortis Dei dono. Caſtris Dan. eſt nomen loci proprium, Vide infr. c. 18.

Cap. xiiii.

1. THamnata. ciuitas eſt in monte Ephraim: Vide ſupr. in epiſtola.

3. Populo tuo. Heb. Chal. & 70. populo meo.

4. Quæreret, ſcilicet, Samſon.

6. Irruit. Heb. proſperè egit. Chal. manſit. 70. direxit. ſic inf. & cap. ſeq. Patri, & matri. ſ. à quibus ipſe diuerterat.

7. Locutus, ſcilicet, coràm parẽtibus puellæ. Quæ placuerat. Heb. Chal. & 70. & placuit. ſ. mulier illa Samſoni.

8. In ore, ſic etiam 70. At Hebr. & Chal. in cadauere.

10. Filio ſuo. Heb. Chal. & 70. ibid. Iuuenes ſcilicet, cùm ducerent vxores.

12. Problema. i. ænigma, ſeu propoſitionem, vt infr. Sindones. fortè Induſia intelliguntur. Tunicas. Hebr. veſtes mutatorias, id eſt, precioſas, ſeu nouas, quibus veteres commutantur.

15. Adeſſet, id eſt, prope eſſet. 70. quidam factum id aiunt die quarto.

17. Septem, id eſt, reliquis ex ſeptem. vel factum id per omnes ſeptem: ſed ſcriptura non ſeruat ordinem.

18. Araſſetis. q.d. niſi meæ vxoris opera vſi eſſetis.

20. Pronubis, id eſt, ſodalibus illis conuiuij nuptialis.

Cap. xv.

4. FAces, ſcilicet, titiones.

5. Comportatæ, ſcilicet, ex agris in aceruos.

8. Ita vt ſtupentes ſuram femori imponerent. 70. in tibia circa femur. Chald. equites ſuper pedites. q.d. pedites, & equites. Hebr. coxam ſuper femur, ſeu crura, & femora.

16. Pulli aſinarum. Hebr. Chal & 70. Aſini.

17. Eleuatio. Alij, proiectio.

19. Molarem dentem. i. illam maxillæ concauitatem, vbi dens molaris incluſu. Inuocantis, ſcilicet, Deum. De maxilla. Hebr. & Chal. qui eſt in Lechi q.d. adhuc eſt eo loco.

Cap. xvi.

3. ET inde. Hebr. Chald. & 70. & media nocte.

4. Argenteos, ſcilicet, ſiclos.

7. Neruiceis funibus, ſcilicet, factis ex neruis boum. Alij, viminibus humidis, vel virgis viridibus. Chald. funibus, recentibus. 70. humidis funibus, ſeu neruis.

13. Septem. i. illos multos, qui ſimul conglobati. vel. q.d. multitudinẽ capillorum meorum, vel ſeptem partes, in quas diuiſi capilli more funium contorti, vel magnam partem capillorum: ſeptem enim multa ſignificant. Licio, id eſt, ligno quo tela à texente inuoluitur, vel fila telæ intelligit. Plexueris, id eſt, implicaueris, ſeu ligaueris.

17. Ferrum. Heb. & Chald. & 70. nouacula.

19. Cœpit abigere, &c. Heb. & Chal. cœpit affligere eum, & diſceſſit ab eo fortitudo. 70. cœpitque humiliari, & diſceſſit, &c.

26. Dimitte, pro, duc.

27. Et ſolario. explicatio præcedentis, addita ab Interprete.

Cap. xvii.

1. EO tempore, ſcilicet, mortuo Samſone, vel tempore Othonielis, quamquam hæc duo verba ab Interprete ſunt addita.

2. Argenteos, ſcilicet, ſiclos. Quos ſeparaueras tibi. Heb. & Chal. acceptos tibi. 70. ſublatos tibi. ſ. furto. Iurraueras. ſ. te dedicaſſe Domino, vt inf. Alij, maledixeras, ſcilicet, imprecata. Precata malum furi. Habeo. q.d. ego accepi. Domino, Pro, à Domino. ſ. ſis.

3. Domino. No. Dei nomen proprium, Idolo tribui. Vide etiã Exod. 32. 1. Reg. 29. 3. Reg. 22. Gen. 31. ſcilicet, putabant illi, Idola eſſe veros deos. Sculptile. ſ. ſimulacrum. Conflatile, id eſt, fuſile.

4. Reddidit, ſcilicet, iterum.

5. Teraphim. imagines erant ſpecie humana. Hic verò quidam putant accipi pro inſtrumentis illius ſuperſtitionis: noſter Idola eſt interpretatus. Impleuit manum, id eſt, conſecrauit. ſcilicet, dando in manum quod offerret.

6. Rex, id eſt, gubernator, ſcilicet, iudex.

7. Eius, ſcilicet, Iuda. q.d qui habitabat cum tribu, ſeu familia iuda, vel quæ Bethleem ad Iudæ familiam ſeu tribum pertinebat.

10. Argenteos, ſcilicet, ſiclos. Duplicem, ſcilicet, æſtiuam, & hybernam.

12. Impleuitque, vide ſupr. Puerum, id eſt, adoleſcentem.

CAP. XVIII.

1. Ortem.ſ.rotam.Vide Ioſ.19.
2. Requieuerunt. ſic etiam 70. At Hebr.& Chal.pernoctarunt.
3. Quam ob cauſam,&c.Heb.Chal.& 70.quid tibi eſt hîc.ſ.negotij.
6. Reſpicit, id eſt,fauet,ſeu dirigit.Chald.ſtabiliuit.
7. Lais. Hæc poſtea dicta Paneas è fonte Paneade, & Cæſarea Philippi: eſt ad radices Libani, vbi Ior, & Dan fontes iuncti Iordanem faciunt.
14. Noſtis.Heb.& Chal.nunquid noſtis?
18. Idola.Hebr.& 70.Teraphim.Chald.ſimilitudines, ſcilicet,imagines erant,ſeu figuræ, ſic & inf.
19. Digitum.Heb.Chal.& 70 manum.)
20. Acquieuit ſermonibus eorum. Heb. Chal. & 70.lætatus eſt corde.
22. Conclamantes. Hebr. & Chald. congregati.
24. Omnia, quæ habeo. Hebr.Quid mihi vltra?id eſt,reliquum?
30. Moyſi. Hebr. Manaſſe.ſed Hebræi legunt Moyſi, eius enim Nepos erat. Chald.& 70. Manaſſe. Captiuitatis, ſcilicet, captæ arcæ tempore Heli.
31. In diebus illis, &c. hic incipit cap.19.ſecundum Hebræos.

CAP. XIX.

1. Fuit.id quidã putant accidiſſe poſt mortem Ioſue, antequam iudicaret Othoniel. Alij,tempore Aiod.
2. Reliquit eum Heb. fornicata eſt apud eum. Chal.contempſit eum.70.irata eſt illi.
5. De nocte.Hebr.mane. Chald.in aurora 70. diluculò.
8. Vt paululum, &c. Heb. conforta cor tuum. morati que ſunt, donec dies declinaret, & comederunt ambo.Chal.& 70,magis,vt noſter.
10. Contra, id eſt, è regione. Onuſtos.Chald. & 70.ſtratos.
16. Filij Iemini. i.de tribu Benjamin.
17. Sedentem.Heb.facientem iter.i.viatorem vt vertunt Chal.& 70.
18. Domum Dei,ſcilicet,erat in Silo in monte Ephraim. 70. domum meam. Chald.domum ſanctuarij Domini.
20. Pax tecum ſit. Hebr. pax tibi, quaſi dicat, eſto bono animo.
22. Abſq; iugo.Chald.impij.70.iniqui. Abutamur eo.Heb.Chal.& 70.cognoſcamus eum.
23. Stultitia. ſic etiam 70. Alij, turpitudine. Chal.ignominia.
24. Scelus hoc contra naturam.Heb.& Chal. rem hanc ignominioſam. 70. rem hanc ſtultam.
29. Duodecim.ſ. duas partes miſit duabus dimidiis Manaſſe tribubus.

CAP. XX.

1. Quaſi vir vnus.i.omnes ad vnum.
2. Anguli.i.capita, ſeu primates. Quadringenta,ita Heb.Chal.& 70.& Complut.
5. Occidere.ſ.libidine præpoſtera.
6. Veſtræ.Heb.Chal.& 70.Iſrael.
7. Quia nunquam,&c Heb. quia fecerunt ſcelus,& fœditatem in Iſrael.
8. Vnius hominis q d.vnanimi conſenſu.
9. Id commune.Heb.Chal.& 70.per ſortem.
15. Vigintiquinque, ſic etiam 70. at Hebr. & Chal.viginti ſex.
16. Ita ſiniſtra, &c. ſic etiã 70.at Heb.& Chal. qui ſola ſiniſtra vtebantur.
18. Domum Dei Hebr.Chald.& 70. Bethel,& hic, & inf.&c. ſeq. nulla de Silo facta mentione,
25. Proſternerent.No. quòd iſti ob ſua peccata puniebantur, præſertim Idololatriam, quam in tribu Dan permittebant.
27. Ibi.ſ.in Silo.
33. Baalthamar.Chal. in planiciebus Iericho.
34. Ab Occidentali. ſic etiam 70.At Chald.ex planicie. Alij,ex gramineto.ſ.herboſo loco.
39. Putauerunt, &c. redit ad id,quod ſup. dixerat.

CAP. XXI.

3. In populo tuo. Heb. Chal.& 70.in Iſrael.
7. In commune Hebr. per Dominum. 70. Domino.Chal.in verbo Domini.
9. Eſſent in Silo. Heb.Chald.& 70.numeraretur populus.
10. Decem.Heb.Chal.& 70.duodecim.
13. Præceperunt eis, vt eas ſuſciperent. Hebr. Chal.& 70.vocauerunt eos.
19. Quæſita eſt,pro,in ea parte,quæſita eſt.
22. Peccatum eſt, ſcilicet, non bene cuſtodiendo ſilias veſtras. No. quòd iurarant iſti non dare filias ſuas, dederunt autem alienas, facto conſilio, inſciis illarum parentibus. eſt autem Hebr. & Chald. totius periodi ſenſus. Ignoſcite illis cùm enim captæ in bello vxores non ſufficerent eis,nec vos ei dare voluiſtis,ne fortè peccaretis.

RVTH,

ſcilicet Hiſtoria.

Auctor creditur Samuel, vel Eſdras.

CAPVT I.

1. VNIVS, qui iſte, incertum, Hebr. Chald. & 70. in diebus quibus iudicabant Iudices Terra, ſcilicet, iuda.
2. Ephratæi, id eſt, ex Ephrata. Chald. Magnates. De Bethleem. explicatio præcedentis.
13. Si eos expectare, &c. Hebr. Chald. & 70. nunquid tandiu expectabitis innupiæ, donec creſcant? Quia veſtra anguſtia, &c. Hebr. & Chal. ſenſus eſt, Maior eſt mea anguſtia, quàm veſtra. Et egreſſa. pro, etenim egreſſa.

CAP. II.

2. SI iubes. additum id ab Interprete.
13. Puellarum. Hebr. & Chal ancillarum.
14. In aceto. Chal. in pulméto cocto in aceto. Congeſſit polentam ſibi. i far toſtum. Hebr. porrexit ei (ſcilicet, ipſe Booz vt dicūt 70.) toſtum, ſcilicet far. Tulit reliquias. Hebr. Chal. & 70. reliquit q. d. & ſuperfuit etiam, ſcilicet, quod ſecum ferret.
15. Vobiſcum metere voluerit. Heb. Chal. & 70. inter manipulos collegerit.
17. Modicos, id eſt, ſata.
20. Gratiam. Heb & 70. miſericordiam. Chal. bonitatem.

CAP. III.

1. REquiem, ſcilicet, nuptias.
9. Expande pallium. q. d. ſuſcipe me in tutelam tuam, ſeu in vxorem, vt vertit Chald. Propinquus. ſ. qui debeas ſuſcitare ſemen cognato defuncto.
10. Miſericordiam. Chald. bonitatem. Iuuenes. ſ. inhoneſtè, vt ſolent puellæ
15. Modios i. ſata. Chal. ſata. Heb. tantùm dicitur, & hic & infra ſex vnde quidam verterunt, epha ſex.
18. Compleuerit. Hebr. compleuerit hodie.

CAP. IIII.

1. AD portam, ſcilicet, vrbis; vbi olim iudicia fiebant. Chal. ad portam domus iudicij qui locus Sambedrim, id eſt, concilij, ſeu conſeſſus iudicum. Vſurpat ũ enim id verbum Hebræis à Græcis, vt apparet συνέδριον, Synedrion. Vocans eum nomine ſuo. Hebr. Peloni, Almoni, quæ voces ponuntur loco nominis proprij, vt Hiſpanis Iulano Zutano. q. d. ſede hic ô talis. vide ſimile quiddam. 1. Reg. 21. & 4 Reg 6. & Dan. 8.
3. Vendet. Chald & 70. vendit. Heb. vendidit, pro vendet. i. vult vendere.
8. Dixit ergo propinquo, &c. Hebr. Chald. & 70 dixit ad. Booz propinquus, acquire tu, ſeu, poſſide, & detraxit calceamentum, & ait Booz maioribus, &c.
15. Qui te diligit, Hebr. Chald. & 70. quæ te diligit. Melior. ſ. ipſa nurus.
19. Aram. Hebr. & Chal. Ram.

I. REGVM,

id eſt, de Regum geſtis. Hebr. Primus Samuelis.

Auctores primi, & Secundi, Samuel, Nathan, Gad. Tertij, & Quarti, Eſdras, vel Ieremias: ita quidam. At quarti non eſſe hos, patet ex Cap. 13.

CAPVT I.

1. RAMATHAIM. q. d. ex duarum Ramath, illa quæ Sophim dicitur, dicitur & Arimathæa, diſtatque ab Ieruſalem 20. milliaribus Vide Bed 1. Reg Elcana. erat ex filiis Core de tribu Leui, vide 1. Par. 6. Ephratæus, id eſt, in monte, ſeu tribu Ephraim habitans, vel q. d. oriundus ex Ephrata. i. Bethleem.
3. Aſcendebat. ſ. ter quotannis, de quo Deut,
16. ſemel autem. cum tota familia. Statutis diebus. Hebr. à diebus io dies id eſt quotannis. Exercituum. ſ. cæleſtium, & terreſtrium.
5. Triſtis. Cal. electam. Heb. facietum, id eſt honorificam, vel iratam. q d. cum triſtitia.
6. Aemula. Heb inimica, ſeu, anguſtiatrix.
9. Domus. i. atrij. Dicunt quidam in ipſo atrio nec ſacerdotibus ſedere licuiſſe, aut edere.

11. Domino.ſ. vt ei ſeruiat dum vixerit. Nouacula.q.d. viuet ſemper more Nazaræorum.

15. Infœlix nimis. Hebr.ægro,ſeu,afflicto animo. Chald.tribulata ſpiritu. Omne, quod inebriare poteſt.Hebr.ſiceram. Effudi. q. d.expoſui animum meum totum.Vide Pſal.51.

16. Filiabus Belial.q.d. improbam.ſeu impiã. Doloris.Hebr.& 70.meditationis.

18. Gratiam. ſ.vt pro me ores.Mutati.q.d.non fuit amplius mæſta.

20. Dierum.q.d.euolutis aliquot diebus. Poſtulaſſet,à שאל Saal poſtulauit.

21. Solemne. ſ.vt quotannis ſolebat.Heb.dierum.i.anniuerſariam.

23. Verbum ſuum, quaſi dicat, quod per Heb. promiſit.

24. In vitulis.pro,cum vitulis. Modiis.i.ſatis, vt patet ex Hebr.& 70. vbi legitur, & epha,quæ conſtat tribus ſati.

28. Fuerit accommodatus, quaſi dicat, dum vixerit, erit donatus Deo. Chald. dum vixerit, miniſtrabit coram Domino.

CAP. II.

1. IN Domino,id eſt,Domini beneficio. Cornu,id eſt,robur, ſeu gloria. Dilatatũ, &c.q.d. habeo iam quod reſpõdeam exprobrantibus ſterilitatem. Salutari tuo, id eſt, ſalute à te data.

3. Sublimia,id eſt,ſuperba. Deus ſcientiarum, atque ideo arbiter conſcientiarum. Aug. 17.de ciu.Chald. Deus nouit omnia. Ipſi præparantur, &c.q d.quidquid cogitauit facere, exequitur.vel ab ipſo hominum cogitationes diriguntur. 70. Deus præparat adinuentiones ſuas. Hebr. ipſi directa ſunt opera.q.d cogitata ſua,& opera præparat,& dirigit ſapientiſſimè.

5. Donec ſterilis,&c.pro,adeò vt ſterilis peperit, &c. Plurimos. Heb.ſeptem, id eſt,multos, Infirmata.ſ.liberis orbata.

6. Inferos.i.ſepulcrum. repetitio præcedentis.

8. Stercore,i. ſtatu ſordido. Pauperem, id eſt, Chriſtum de perſecutoribus Iudæis. Auguſt. 17. de ciu. Teneat. Hic 70. addunt, præbens votum oranti i. orantem exaudiens (dato, ſcilicet, eo quod optat)& benedixit(pro benedicens)annos iuſti Dominus ſanctus,& non glorietur prudens in prudentia ſua, & non glorietur potens in potentia ſua, & non glorietur diues in diuitiis ſuis ſed in hoc glorietur qui gloriatur intelligere & ſcire Dominum, & facere iudicium & iuſtitiam in medio terræ. Dominus aſcendit in cælos,& c. & non habent, illud, Domini enim ſunt cardines,&c. Cardines, id eſt,columnæ. ſeu ſuſtentacula.ſ.terra ipſa,quæ eſt velut mundi fundamentum, vel ipſius terræ fundamenta(vt vocat ſcriptura)ſ. partes in medio ſolidiores, quibus reliquæ nituntur,& fortè ſaxeæ.

9. Pedes ſanctorum, &c. Chald.corpus ſeruorum ſuorum iuſtorum cuſtodiuit à Gehenna, & impij Tranſgreſſores verbi ſui in Gehennam in tenebris iudicabuntur, ad oſtendendum, quod in nemine ſit fortitudo puritatis ad diem Iudicij. Conticeſcent. ſ. ceſſabunt à prauis huius vitæ operibus.

10. In cælis, pro, de cælis, quaſi dicat, è cælo intetimet. Fines terræ. pro, etiam fines terræ. q. d.omnem terram. Aug. 17. de ciu ca. 4. Vnumquemque ita iudicabit, vt in fine vitæ inuentus fuerit. Imperium.Heb.Chal.& 70 fortitudinem. Regi.ſ.Meſſiæ Cornu. i gloriam.Chal Regnum Chriſti ſui.Hebr.& Chald.Meſſiæ ſui.

11. Ante faciem Eli. q. d. ſub diſciplina, & imperio Eli.

12. Filij Belial.Chald.improbi.70.peſtilentes. Neſcientes Dominum, id eſt, non parentes Domino, vt ſolent, qui ſuperiorem non agnoſcunt.

13. Puer.i.famulus,vel filius.

14. Tollebat. ſ. cùm ſibi de hoſtia deberetur tantum armus, & pectus.Vide Leu.7.

15. Adipem.ſ.hoſtiæ pacificæ.

16. Tolle. ſ. ſolebat offerens dare ſacerdoti carnem elixam.

17. Retrahebant. Hebr.Chal.& 70.contemnebant.ſ. nolebant offerre ob ſacerdotũ auaritiam.

19. Tunicam,ſcilicet,veſtem pro ratione ætatis. Statutis diebus. Hebr. à diebus. in dies. i.annuatim. Solemnem.Heb & 70. dierum, ſcilicet, anniuerſariam. Chald. ſolemnitatem.ſ.qualis diebus ſolemnibus offerri ſolebat.

20. Benedixit. i. bene precatus eſt.Fœnore. i. commodato. 70. mutuo. Commodaſti. Hebr. commodauit.ſ.vtrique veſtrum.

21. Magnificatus.i.magni factus.

22. Obſeruabant. Alij, excubabant ſ. orantes. Chal. veniebant ad orandum.70. Aſtabant.Tabernaculi.i.atrij.

25. Placari ei poteſt Deus.70.orabunt pro ipſo Dominum. Chal.aote Iudices cauſa tractabitur. q.d. erit locus defenſioni, at apud Deum offenſum quis poſſit defendere?

27. Vir Dei.i.quidam Propheta. Quidam putant accidiſſe id ante natum Samuelem.Scriptura enim ordinem non ſeruat. Reuelatus ſum. i. innotui,ſeu me manifeſtaui.

28. Omnia de ſacrificiis. i.de omnibus ſacrificiis partem.

29. Calce,pro quaſi calce. q. d. contempſiſtis. 70. deſpexiſtis. Templo. Chald. domo ſanctuarij. Hebr.habitaculo.i. tabernaculo. Comederetis primitias.Hebr.impinguaretis vos primitiis.

30. Locutus ſum, id eſt, decreueram, ſeu ſtatueram. Erunt ignobiles, id eſt, contemptibiles.Hebr. Chald.& 70.contemnentur.

31. Brachium, id eſt,robur,quaſi dicat, dignitatem ſummi ſacerdotij. Senex.i. ſummus ſacerdos.Hier.1.Reg.

32. Æmulum in templo, id eſt, inimicum in

tabernaculo. Hebr. anguſtiatorem in habitaculo. ſ. Domini. Not. id factum fuiſſe. 3. Reg. 2. deiecto Abiathar de ſacerdotio, qui erat ex genere Heli & Ithamar filij Aaronis, & admiſſo Sadoch, qui erat ex genere Eleazar fratris Ithamar. No. etiam dictum, videbis, cùm ille tamen non eſſet viſurus, ſed poſteri.

33. Deficiant. ſ. præ mœrore, videndo alium fungi officio Pontificis. Tabeſcat. Hebr. dolore afficiatur. Chal. contriſtetur.

35. Sacerdotem. ſ. Sadoch, abiecto Abiathar. Aug. 17. de ciu. Chriſtum intelligit. Ædificabo, &c. q. d. dabo ei ſtabilem familiam, ſeu poſteritatem. Chriſto. i. vncto ſ. Rege, qui tūc etiā Reges inungebantur, cùm creabantur.

36. Oretur pró eo. Hebr ſe incuruet ei. Chald. ſe humiliet ei. 70. adoret eum. Et offerat. Heb. & Chald. vt accipiat. Bucellam. ſ. partam miniſterio ſacerdotali.

Cap. III.

1. PReṫioſus. i. rarus. q. d. rari tunc Prophetæ. Chal. abſconditus. Viſio. Chal. prophetia. Manifeſta. i. publicè nota.

2. Die, pro tempore.

3. Extingueretur, ſ. manè. nam tota nocte lucebat, quaſi dicat, adeò cæcus, vt nec lucernam noctu poſſet videre. Quidam ita coniungunt: Antequam lucerna Dei extingueretur, Samuel dormiebat, &c. Chald. & lucerna domus ſanctuarij Domini nec dum extinguebatur, & Samuel cubans, &c. Templo, id eſt, atrio, ſcilicet, propè tabernaculum.

4. Ecce ego. i. eccum me, adſum.

7. Sciebat Dominum. i. aſſuetus erat audire loquentem ſibi, vt ſtatim dicitur. Sermo Domini Chald. verbum prophetiæ Domini.

9. Loco ſuo. ſ. atrio. Chal. in atrio Leuitarum. ſ. parte remotiori à tabernaculo: nam in parte propinquiori erant ſacerdotes.

10. Stetit. i. aſtitit. ſ. aliqua apparenti forma. Secūdò. Hebr. aliis vicibus. q. d. vt aliàs fecerat. vel. q. d. vocauit illum bis, repetito. ſ. nomine, vt ſequitur. 70. ſicut ſemel & ſemel. i. vt aliis vicibus.

11. Verbum. i. rem. Tinnient. ſ. præ terrore.

12. Suſcitabo. i. exequar.

13. Iudicaturus. i. pœnas ſumpturus. Corripuerit. ſ. vt oportebat Hebr. & Chal prohibuerit.

14. Muneribus. i. oblationibus.

17. Hæc faciat, &c. q. d. malè tibi contingat, vel puniat te Deus. Ita ſolebant Hebræi ſibi, aut aliis imprecari mala, vt & vulgò dicitur, Tale mihi accidat. i. inſigne aliquod infortunium.

19. Non cecidit, &c. q. d. nihil dixit inane, ſeu nihil prædixit, quod non eueniret.

20. Dan. priùs Lais dicta, poſtea Cæſarea Philippi.

21. Quoniam reuelatus, &c. q. d. ibi enim ſe Samueli manifeſtare cœpit. Domini, pro, ſuum. quaſi dicat, loquendo illi. Et euenit. Heb & fuit. Chald. & notus fuit. Nota. quod Heb. hic incipit cap. 4. & ſignificatur, Samuelem dixiſſe populo quod ſequitur, ſcilicet, de eundo obuiam Philiſthæis.

Cap. IIII.

1. ET factum, &c. Hæc vſque ad pugnam, non ſunt Hebr. nec in Complut. eſt tamen pars poſterior in 70. Adiutorij. id nomen poſtea impoſitum.

3. Percuſſit nos. ſub. cùm ipſe per Samuelem monuerit vt egrederemur ad bellum contra Philiſtæos.

5. Vociferatus eſt. ſ. clamore iubilationis, vt indicant Hebr & Chal. Clamore. Chald. iubilatione & ſic inf.

7. Deus. ſ. Iudæorum. Tanta exultatio. Hebr. Chald. & 70. ſimile quid.

8. Sublimium Hebr. fortium, ſeu illuſtrium. In deſerto, id eſt, in mari rubro, quod eſt prope deſertum. 70. & in deſerto. Chald. & fecit populo ſuo mirabilia in deſerto.

13. Expectans. fortè ſpectans legendum. Heb. & 70. ſpeculans. Chald. proſpiciens.

18. Mortuus eſt, ſcilicet, quia filios ſuos delinquentes non abiecerat. Hier. 1. con. Ioui. & 1. con. Pelag.

20. Qui. Hebr. & 70. quæ.

21. Ichabod, i. vbi gloria, vel væ gloriæ. Pro viro ſuo. Chal. & 70. addunt. quia mortui ſunt.

22. Ait. Hebr. Chald. & 70. & ait, pro, dixit inquam. Eo quod. &c. verba ſunt Auctoris libri.

Cap. V.

2. PRonus. ſ. ſuper faciem, vt dicitur inf.

5. Truncus, ſcilicet, ea pars ſola, quæ piſcem referebat, dictus autem Dagon à Dag, id eſt, piſce) vel, quaſi dicat, reliquum corpus ſine capite & manibus.

6. Et ebullierunt, &c, Hęc vſque ad finem verſus non ſunt Hebr. nec in 70. nec in Complut.

9. Manus. i percuſſio, ſeu plaga. Extales. i partes ani, quæ extant cùm procidunt, vt ſolet in hæmorroidibus.

11. Pauor. Hebr. cōtritio. Chald. conturbatio. 70. confuſio.

12. In cælum. Hyperbole eſt.

Cap. VI.

2. SAcerdotes. ſ. Dagon.

3. Quod debetis. Hebr. hoſtiam, ſeu oblationem. 70. dona. Chald. oblationem expiationis

5. Prouinciarum. Hebr. Satraparum, ſeu Principum. Satrapis. i. Præfectis, ſeu Principibus. vox eſt Perſica.

7. Fœtas. Heb. & Chal. lactantes.

12. Itinere, id eſt, via. Mugientes. ſ. ob vitulos relictos.

18. Ab vrbe, &c. quaſi dicat, omnes contribuerunt ad illa donaria. Abel, id eſt, luctum: ſic dictus locus ob luctum illic editum, de quo paulo pòſt. Chal. tamen, & 70. lapidem interpretantur. Heb. quidem eſt Abel, quod luctum ſignificat, ſed, ſi l, poſitum ſit pro n; & legatur Aben, ſeu Eben, lapidem ſignificat, idque ſecutus videtur Interpres noſter. quidam vtrunque coniungentes, interpretantur lapidem luctus magnum. eſt autem ſenſus, contribuiſſe villas, quæ erant Philiſtinorũ, etiam proximas illi lapidi, ſuper quem poſita eſt arca. Quæ erat vſque in illa die. Heb. Chal & 70 vſque ad hanc diem, ſcilicet, eſt ſeu viſitur ille lapis, ſeu locus.

19. Arcam. Hebr. in area. q. d. quæ intra arcam erant. De populo. Hebr. in populo. Chal. de populi ſenibus. Plebis. Heb. & 70. virorum. Chald. virorum in vniuerſitate, quaſi dicat, popularium: videtur autem totius loci ſenſus eſſe, percuſſiſſe Deum in eo populo quinquagiuta millia, & 70. viros, quamquã Hebræi putant ſenſum eſſe 70. quidem ſolos fuiſſe interfectos, ſed adeò excellentes, vt pro 50. millibus computari poſſent. poteſt & ſenſus eſſe, in eo populo in quo 50. millia hominum erant, percuſſos fuiſſe 70. atque id fortè voluit indicare Chal. addẽs in vniuerſitate, quaſi dicat, cum omnis populus 50. millibus hominum conſtaret.

20. Et ad quem, &c. q. d. quò arcam hãc transferemus?

Cap. VII.

1. Gabaa. collis erat vrbis Cariathiarim. Sanctificauerunt. i. conſecrarunt, ſeu deputarunt. Chal. præfecerunt.

2. Multiplicati, &c. quaſi dicat, multis illic diebus manſit. ſcilicet, per 20. annos. Requieuit. Heb. luxit, id eſt, pœnitentiam egit 70. reuerſa eſt Chald. quieta fuit. Poſt Dominum, id eſt, ſequendo Dominum.

3. Baalim, & Aſtaroth, quaſi dicat, deos, & deas, eſt enim maſculinum nomen, & fœmininum.

6. Effuderunt, ſcilicet, in ſignum effuſi cordis, & ante Deum proſtrati, vel, quaſi dicat, ita pereamus, vt aqua è vaſe fuſa, ſi pactum cum Deo violauerimus. Iudicauit, ſcilicet, lites, & controuerſias dirimens.

7. Ad Iſrael. i. contra Iſrael.

9. Obtulit. ſ. per ſacerdotem aliquem. Quidam tamen dicunt Samuelem officio ſacerdotis functum poſt Eli mortem, vide Aug. 17. de ciu. c. 5. & 2. Ret. c. 55. Cyp. lib. 2. epiſt. 9.

14. Et terminos ſuos, pro cum terminis eorum, Heb. & Chal. & terminos earum liberauit Iſrael, &c. Amorrhæum, id eſt Philiſtæos, ſeu Palæſtinos.

Cap. VIII.

1. Iudices. ſ. qui ius dicerent. Conteſtare. q. d. teſtans priùs Deum & homines. Ius. Hinc quidam colligunt licere Regibus quæ ſequuntur, vel ius hic, non quod iuſtum eſt, ſed cõſuetudinem, ſeu morem ſignificat. Heb. iudicium. Chal. ſtatutum.

11. Ponet. ſ. aurigas.

13. Focarias. i. coquinarias.

18. A facie Regis, id eſt, propter iniurias à Rege factas.

Cap. IX.

1. Iemini. i. de tribu Benjamin. Chald. ex tribu domus Benjamin.

2. Electus. Chald. iuuenis. 70. procera ſtatura. Bonus. i. pulcher, vel probus. Chal. pulcher. Melior. Chal. pulchrior.

3. Pueris. i. famulis.

4. Saliſa. Hæc Gen. 14. dicitur Bale, & Segor Vide Hier. in Gen.

5. Terram Suph, ſcilicet, in qua erat Ramath Sophim.

6. Nobilis. Hebr. & Chal. honorabilis. 70. glorioſus, ſeu illuſtris. Sine ambiguitate. i. certiſſimè. De via. i. de cauſa viæ.

7. Ciſtarciis. Heb. Chal. & 70. vaſis. Sportulam, id eſt, munus.

8. Inuenta eſt, pro, eſt. Stateris Heb. & 70. ſicli.

12. Sacrificium, ſcilicet, hoſtiæ pacificæ. Excelſo. ſ. vrbis loco.

13. Statim. Heb. Chal. & 70. ſic. q. d. ſtatim. Benedicit hoſtiæ. i. gratias agit Deo ante prandiũ de hoſtia pacifica factum. Chal. benedicit ſuper cibum. Hodie. Alij vertunt, hac hora.

15. Reuelauerat auriculam. i. indicauerat.

18. Portæ. ſ. vrbis.

21. Filius Iemini. Chal. filius tribus Benjamin. Nouiſſima, Heb. minima. Chal. infirmiſſima. 70. pauciſſima.

22. Triclinium. i. cœnaculum.

25. Solario. i. tecto. Strauitque, &c. Hæc non ſunt Heb. nec in Complut. ſed in 70.

27. Tranſeat. Hebr. & Chal. tranſiuit. Paulìſper. Hebr. hac hora, ſeu nunc: eſt eadem vox quam ſuprà vertit, hodie.

Cap. X.

1. Lenticulam, id eſt, vaſculum, ſeu phialam. Olei. id eſt, vnguenti aromatici, ſcilicet. balſami. Et liberabis. &c. Hæc vſque ad finem verſus, non ſunt Heb. nec Chal. nec in 70. nec in Complut.

2. In meridie, id eſt, ad Auſtrum. Heb. & Chal. in Selſach. quod videtur eſſe nomen proprium Quid faciam, &c. quaſi dicat, timeo ne ei quicquam mali acciderit.

3. Ad Deum. ſ. adorandum.

5. Collem Dei. Chal. collem, vbi Arca Domini. Statio, id eſt, præſidium. Chald. Duces. Hebr. Præſides, ſeu Præfecti, ſcilicet, erant Hebræi ſubiecti Philiſtæis. Prophetantes, id eſt, Deum laudantes canticis.

7. Inuenerit manus. i. iudicaueris facienda, autres poſtulabit.

8. Offeras, & immoles. Heb. Chal. & 70. ad offerendum, & immolandum.

12. Alius ad alterum. Hebr. Chald. inde quidam 70. quidam ex iis. Eorum, ſcilicet, Prophetarum, quaſi dicat: An non prophetant filij non Prophetarum? vel Nónne Deus eſt, qui Prophetas facit?

13. Excelſum. ſ. illius vrbis locum, vbi Prophetas reperit.

14. Patruus. ſ. poſtquā domum rediit, vel fortè erat in Cariathiarim.

17. Maſphat erat in tribu Benjamin prope Gabaon.

19. Coram Domino fortè erat illic Arca, vel id dicitur, quia vbique Deus. Familias. Hebr. Chal. & 70 familia veſtra. Vide Iud. 6. nu. 15.

22. Domi Heb. Chal. & 70. inter vaſa. i. ſupellectilem domeſticam.

25. Legem, id eſt, ius Regi ſeruandum. Libro. periit iſte liber. Coram Domino, id eſt, prope Arcam teſtamenti.

26. Tetigerat. i. mouerat, vt ſequerentur.

27. Filij Belial. i. improbi. Munera ſ. ſolita Regi offerri. Diſſimulabat ſe audire. Hebr. fuit velut ſurdus. Vide Pſal. 37.

CAP. XI.

1. FActum eſt quaſi poſt menſem. Hæc non ſunt Hebr. nec Chald nec in 70. aut Complut.

3. Dies. ſ. induciarum.

6. Spiritus. ſ. fortitudinis.

7. Vtrumque bouem. Hebr. Chald & 70. par boum. Quaſi vir vnus. i. vnanimi conſenſu; vel omnes ad vnum.

10. Dixerunt. ſ. Ammonitis.

11. Conſtituit, pro conſtituerat ante, vel conſtituit noctu. Matutina ſ. vltima.

15. Domino. i. altari Domini.

CAP. XII.

2. VObiſcum ſunt. q. d. poſſunt, ſiquid opus erit, pro me vobis ſeruire.

3. Præſto ſum ſ. vt de me rationem reddam. Chriſto. i. Rege. Calumniatus ſum. i. per calumniam rebus ſuis priuaui. Et contemnam illud hodie. Heb. & ſuper eo diſſimulaui, ſ. ne punirem peccantem, Chal. & inclinaui ab eo oculos meos in iudicio. q. d. non ius dixi, vt debui. 70. vel calceamentum dicite contra me.

6. Dominus ſ. teſtis eſt. Moyſen, & Aaron Chal. fortitudines per manus Moſis, & Aaron.

7. Iudicio contendam aduerſum vos. Heb. vobiſcum diiudicabor, id eſt, diſceptabo. Chal. diſceptabo vobiſcum. 70. iudicabo vos. Miſericordiis. Heb. Chal. & 70. iuſtitiis. ſ. accipitur iuſtitia pro miſericordia interdum, vt Matt. 6. Badan. 70. Barac. Hebr. Bedan: quo nomine intelligatur Samſon fortè, quia de tribu Dan. q. Ben Dan. atque huc pertinere videtur illa adiectio, & Samſon & Barac, quæ in textum irrepſit ex margine, nempe voluit aliquid exponere quid nomine Badan ſignificaretur, & quid pro eo apud 70. legeretur.

14. Non exaſperaueritis os. Chald non rebellaueritis ſuper verbo. Sequentes, ſcilicet, feliciter, quaſi dicat, omnia vobis proſperè euenient, Deo iuuante.

15. Et ſuper, pro, vt ſuper. ſ. olim fuit.

17. Voces. i. tonitrua. Vobis, pro, vos. vel. q. d. in veſtram perniciem.

19. Tuum, non dicunt noſtrum, quia offenderant.

21. Vana. i. deos vanos.

22. Nomen i. famam, honorem. Iurauit. Chal. voluit. 70 ſuſcepit.

CAP. XIII.

1. FIlius vnius anni, id eſt, purus, more infantis. Chal. ſicut filius anni, in quo non ſunt culpæ. Duobus annis, ſcilicet, in illa puritate, & innocentia.

3. Stationem, id eſt, præſidium. Chald. ducem. Heb. præſidem. Gabaa, id eſt, colle, ſcilicet, Cariathiarim. Vide ſup. c. 10. 70. colle. Quidam tamen putant eſſe nomen proprium. Audiſſent, ſcilicet, turbati ſunt, ſeu perterriti. Audiant, ſcilicet, quod ſequitur.

4. Percuſſit. ſ. opera Ionathæ. Erexit ſe. Chald. concitatus eſt. 70. contempſit. Clamauit, pro, conuenit. ſ. clamore vocatus.

5. Curruum. ſ. falcatorum. Bethauen, ſic dicta, vt putant quidam, Bethel ob idolorum cultum: ſignificat autem domum vanitatis, ſeu iniquitatis. Id quod alibi verum puto, ſed hic ipſam intelligo Bethauen diuerſam à Bethel.

6. Afflictus. Chald. oppreſſus. Abditis. Hebr. & Chald. munitionibus. Petris. Chal. foraminibus petrarum. Antris. Hebr. turribus Chald. ſpeluncis rupium. 70. foueis. Ciſternis. Chald. foueis.

7. Hebræi autem. ſ. aliqui. Chald & Iudæi. 70. & tranſeuntes. Adhuc, ſcilicet, à tempore innouati Regni.

8. Placitum, id eſt, præſcriptum tempus, ſeu conuentionem, id eſt, vt conuentum fuerat, ſic inf. Vide Gen. 30. nu. 33.

10. Salutaret eum, Hebr. & 70. benediceret ei.

12. Placaui Chal. & 70 oraui, quaſi dicat, Dominum non conſului. Neceſſitate compulſus. Hebr. vim mihi feci. Chald. roboratus ſum. 70.

confor

nnfortatus ſum.q.d.feci redamante conſcientia, vincens animum dictantem non faciendum.

13. Præcepi. Hebr. Chald. & 70 præcepit. Præpâraſſet,ſic etiam 70 at Hebr. & Chald. firmaſſet, ſeu ſtabiliſſet. Sempiternum. i. longum tempus alioqui enim tribui Iuda debebatur.

14. Conſurget Heb.& 70 ſtabit. Chal.firmabitur.Iuxta cor ſuum.Hinc illud Act.13. ſumptū eſt.Inueni virum ſecundum cor meum.

15. Eos.ſ.Philiſtæos,& tunc,venientes, coniungendum erſi cum,aſcenderunt,vel eos,id eſt, Iudæos,vt illud populo.ſ.Philiſthæorum intelligatur, quamquam tota hæc periodus non eſt. Hebr.Chald.nec in 70 aut Complut.

17. Ephraim. Hebr. Chal. & 70. Ophra, ſeu, Gophra, Sual.Chal.auſtralem.

18. Imminentis vallis. Hebr.Chal.& 70.ſpectantis,ſeu proſpicientis ad vallem.

21. Corrigendum,id eſt, acuendum,ſeu reficiendum.

23. Vt tranſcenderet in Machmas. eſt ad Orientem Bethauen, 9. milliaribus ad Ieruſalem. 70.vltra Machmas. Chald. ad vadum Machmas. Hebr.ad tranſitum Machmas.

CAP. XIIII.

3. Achias hic inf.cap. 21. Vocatur Achimelech Vide cap.22.

12. Rem,id eſt, aliquid. q. d. eſt quod vobis indicemus.

13. Cadebant,ſcilicet,cæſi.

14. Media parte,&c.q d.quāta eſt media pars ſulci quem faciunt boues duo arantes. Chald. ſpatio dimidiæ ambulationis iugi boū in agro.

15. Miraculum. Hebr.pauor.Chald. cōturbatio.70.ſtupor,ſic & inf.Stationis.i.præſidij,ſcilicet,Philiſtinorum.

16. Proſtrata.Chal.confracta.70. conturbata.

18. Arcam pro,ad Arcam q d.cōſule Deū 70. Ephod.q.d.indue Ephod, vt Deum conſulas eo tam arca. Vide infr.cap.23.

19. Contrahe,&c.q.d.omitte ephod:nec enim tempus immorandi.

20. Conclamauit.Chald.congregatus eſt.70. aſcendit.

24. Sociati ſunt ſibi Hebr. & Chal. anguſtiati ſunt,ſeu afflicti ſ.fame. Adiurauit i.interpoſito iuramento conſtrinxit.70.magna laborās ignorantia maledixit.

25 Saltum i.ſyluam.

27. Illuminati.ſ caligabant ante præ inedia.

29. Terram Chald. populum terræ. Vidiſtis ipſi.Heb.& Chal.videte nunc.70.vide, ſeu, ecce.

32. Cum ſanguine.ſ.præ fame non expectabat dum flueret,ſed cum ſanguine aſſabat.

34 Bouem.ſ & reliqua animalia. Vſque ad noctem.Hebr Chald.& 70.nocte.

35. Cœpit.q. d.id fuit primum altare, quod ædificauit.

38. Angulos.i Principes,ſeu capita ſ.ſunt velut anguli in domo eam continentes,& firmātes.

39. Factum eſt.ſ.peccatum.

41. Iudicum.Heb.perfectionem,ſeu integritatem.70.manifeſtationes. Chal. venite in veritate.q. d. deprehendi qui peccauit. Sanctitatem. q. d. oſtende nos innocentes, quanquam tota ferè hæc periodus deeſt Hebr.Chald.& in 70. & Complut Exiuit.i.fuit abſolutus à ſortibus.

43. Morior.q.d.itáne ea cauſa moriar?

45. Hoc nefas eſt.Hebr.& Chald. abſit. Cum Deo.i.Deo iuuante.

49. Ieſſui.Aliàs dicitur Aminadab Vide infrà. cap. 31.Melchiſua. omiſſus eſt Isboſeth velut bello ineptus.

50. Patruelis Hebr.& Chald.patrui.

CAP. XV.

2. Recenſui.Chald.recordatus ſum.70.vlciſcar.Hebr. viſitaui pro, viſitabo, id eſt, vlciſcar.

4. Præcepit populo Heb & Chal. congregauit populum 70.nunciauit populo.Quaſi agnos. Heb.in Telaim,70.in Galgalis.

6. Cinæo,id eſt,poſteris Iethro ſoceri Moſi Tu,pro,maiores tui,ſ.Iethro.Receſſit.ſ.tranſlatis tabernaculis,vbi habitabat.

9. Veſtibus,& arietibus. Hebr. pinguibus, & agnis,ſeu,arietibus.Chal.craſſis, & ſaginatis 70. edulijs,& vineis.Reprobum i.contemptibile.

12. De nocte.i.diluculo.Eo quod,pro, quòd. Fornicem triumphalem. ſ. arcum. Hebr. & 70. manum.i. locum. Chald.locum ad diuidendum prædam.

13. Domino,id eſt,apud Dominum.

16. Sine me ſ.loqui.q.d.audi me.

17. In oculis tuis.i.tuo iudicio.

18. In viam.q d.ite iuſſit.

21. Eorum, quæ cæſa ſunt. Heb & 70 anathematis.i.eorum quæ perdenda erant.Chal.antequam excluderentur,ſeu perderentur.

23. Acquieſceret i.obedire.ſ.Deo.

25. Porta i.ferto,vel tolle.i remitte Chal.remitte,ſeu ignoſce.

27. Summitatem.i extremitatem.

29 Triumphator.i.qui victoriam dat. Hebr. victoria i.victoriæ auctor.Chald Dominus victoriarum. Parcet. Hebr.mentietur.70. reuertetur.Chal.reuertetur ab eo,quod dixit.

32. Pinguiſſimus tremens Heb.& Chald. delitioſus,ſeu, delicatus 70,tremens. Siccine, &c. verti poteſt, verè amara mors.

33. In fruſta conſcidit.Heb.diſſecuit, ſeu fecit ſecari.70.mactauit, ſeu,trucidauit.Chald.diſcerpſit.

35. Quoniam.Heb Chald.& 70.&, pro,quia, more Hebræco.

36. Vidit,id eſt,inuiſit.

Cap. XVI.

1. Oleo, id eſt, vnguento aromatico. fortè, balſamo.

2. Vitulum. Heb & 70. vitulam.

5. Pacificus. ſ. timebant, ne aliquem vellet punire. Sanctificamini. Chald. præparamini. Sanctificauit. i. præparari iuſſit. Chald. inuitauit Sacrificium. Chald. oblationem. intellige inuitatos etiam ad conuiuium, quod fiebat ex victima.

6. Ait. ſ. apud ſe, velut conſulens Deum.

7. Abieci eum. q. d. non hunc elegi, vel, eiuſmodi res non curo. Iuxta intuitum. i. more. Iudico. Heb. & 70. video. Patent, id eſt, apparent. ſ. oculis.

11. Paruulus. i. omnium minimus natu.

13. Directus eſt. i. apparuit dirigens. Chald. mauſit. Heb. proſperauit.

14. Exagitabat. Heb turbabat, ſeu terrebat. Chald. terrebat. 70. ſuffocabat. A Domino. ſ. immiſſus, ſeu permiſſus.

15. Vel. pro, à Deo. ſ. creatus, ſeu miſſus; aut permiſſus.

16. Leuius feras. Heb. Chald. & 70. bene tibi erit. i. bene habebis. ſic inf.

17. Pſallentem. i. ad citharam canentem.

18. Pueris. i. famulis

20. Plenum. Chal. onuſtum.

Cap. XVII.

1. Terebinthi. Chald & 70. quercus, & ſic infra

4. Spurius. 70. potens. Chald. de medio illorum ſic & inf.

5. Hamatha, Hebr. & Chald. ſquamata i. æreis ſquamis operta.

10. Exprobraui. ſ. ignauiam, & timiditatem, vel pro[illegible]is affeci.

12. De quo ſupra dictum eſt, Id additum ab Interprete. Heb. huius. 7. hic ſ. de quo ſuprà.

17. Polentæ. i. frumenti toſti.

18. Cum quibus ordinati ſunt. ſ. militibus. q. d. ſub quo duce militent. Hebr & pignus eorum tolle. ſ. ſi quam fortè pecuniam mutuò accepiſſent ſub pignore. 70. & quibus indigeant cognoſces. Chal. & bonitatem eorum afferes. q. d. referes ad me quàm bene habeant.

20. Locum Magala Heb. Magala i. rotunditatem. 70 rotunditatem. ſ. caſtrorum, ſeu vallum. Chal. caſtra.

22. Vaſa. ſ. ſarcinas attulerat. ſ. ipſe portauerat ſuis humeris. Cuſtodis ad ſarcinas. i. cuſtodientis militū impedimenta. Interrogabat, &c. Heb. & Chald. rogauit fratres ſuos, ſeu fratribus ſuis, ad pacem. i. pacificè ſalutauit. 70. interrogauit fratres ſuos quæ ad pacem. q. d. quæſiuit, an rectè valerent, ſeu ſalutauit pacem precatus: nam Hebræorum ſalutatio, Pax tibi, interrogatio verò de rectâ valetudine. Num pax?

23. Abſque tributo. Heb & 70. liberam. Chal. nobilem, ſeu illuſtrem.

28. Quare dereliquiſti. Hebr. Chald & 70. cui reliquiſti.

29. Nunquid non verbum eſt. q. d. quid aliud, quam locutus ſum? Chal. nónne verbum fuit. quod dixi?

32. In eo. i. propter eum. ſ. Goliath, vel. q. d. in ſe ipſo.

33. Puer, id eſt, adoleſcens.

40. Limpidiſſimos. i. politos, non aſperos.

43. In diis ſuis, dicendo. ſ. Deus Dagon te perdat.

46. Cadauera, &c. q. d. cadauer tuum In Iſrael Heb. Iſraeli ſ. qui illum poſſit defendere.

47. Eccleſia i. congregatio. Ipſius enim, &c. q. d. dat victoriam cui vult.

48. Surrexiſſet. i. ſe accinxiſſet.

54. Tabernaculo. i. domo ſua Beethlemitica.

55. De qua ſtirpe deſcendit Heb Chal. & 70. cuius filius eſt ſic inf. Mirum verò eſt, quærere id Saulem, qui eum domi aliquandiu habuerit pſallentem, vt dictum eſt cap. præcedenti: ſed fortè ſcriptura more ſuo non ſeruat ordinem, narrauitque priùs quod poſtea factum. Viuit anima tua q. d. per vitam tuam. Si, pro, non.

Cap. XVIII.

3. Nam, pro. &.

4. Tunica Heb Chal. & 70. pallio.

5. Maximeque, Heb. Chal. & etiam 70. &.

6. Lætitia Heb. Chal. & 70. & lætitia. Siſtris. Chal & 70 cimbalis. Heb. Saliſim ſ. inſtrumentum eſt, quod Hiſpani vocant, Pandero circulus eſt latus ex ligno interpoſitis æreis laminis rotundis in circuli latitudine, dicuntur etiam vt ego exiſtimo Tſelſelim צלצלים lib. 2. cap. 6. vbi Hyer cymbala vertit ex Pſal 150. quæ agitare ſonum plurimum reddunt Siſtra vocat Interpretes. præcinebant autem mulierum aliæ, aliæ reſpondebant.

7. Mille, id eſt, multos Decem millia, id eſt, multo plures.

10. Prophetabat. ſ. more inſanorum abſurda loquebatur, & ridicula, cùm tamen præ ſe ferret prophetantis perſonam, vt ſolent interdum inſani, concionatores imitari. Chal. inſaniebat.

11. Miſit i. iaculatus eſt Secundo Heb. Chal. & 70 bis.

13. Egrediebatur, & intrabat i. populum ad bellum educebat, & reducebat

15. Cauere Heb. Chal. & 70. timere.

20. Dauid Michol filiam. Heb. Chald. & 70. Dauidem Michol filia.

21. Scandalum i. ruinæ occaſionem. Duabus. ſ. morte Goliath. & centum præputiis Chal. vno de duobus. ſ. dote, vel præputiis, quorum poſterius poſtea elegit Saul.

23. Leuis, quaſi dicat, non habeo dona, quæ

poſſim

poſſim dare ſponſæ: ſolebat enim id tunc (vt ex ſeq.patet) à ſponſis fieri.Hebr. deſpectus.Chald. idiota.70.non honorabilis.

25. Non habet Rex ſponſalia neceſſe.Hebr. & Chal. non vult Rex dotem.70.non vult Rex dona ſponſalia. Præputia.i. membra genitalia cum præputiis, vt appareat eſſe Gentilium.

27. Annumerauit.Hebr & Chal.adimpleuit i. omnia tradidit.Chal.tradidit.

30. Egreſſi ſ. ad bellum contra Iſraelitas.Prudentiùs agebat 70.magis intelligebat Chal.magis proſperè agebat.

CAP. XIX.

2. OBſerua, id eſt, cuſtodi, quaſi dicat, caue tibi.Chal.cautus eſto.

3. Stabo iuxta patrem.legendum id per parentheſim. q.d. vbi ſtetero iuxta patrem, & intellexero eius animum, egreſſus in agrum, tibi indicabo.Fuerit.Heb.Chal.& 70.fuetis.

5. Poſuit animam ſuam in manu ſua.i.periculo ſe expoſuit.Sanguine i.homine.

11. Satellites.Heb.Chal.& 70.nuntios.

13. Statuam.Heb Teraphim.Chal.& 70.ſimulacrum. ſic etiam inf. Ad caput. ſ.loco ceruicalis, vt ait Chal fortè loco capitis.

14. Apparitores. Heb.Chal.& 70.nuntios.

18. Naioth.Chal.domo doctrinæ.

20. Lictores. Heb.Chal.& 70.nuntios.Stātem ſuper eos, id eſt, præfectum illis. Prophetare,id eſt,Deum laudare.

24. Veſtimentis, ſcilicet, regiis. Coram Samuele, qui tamen illum nec inuiſit tunc, nec eſt allocutus Cecidit,ſcilicet, in terram extra ſe factus. Nudus:id eſt,ſpoliatus,vt ſuprà dictum eſt. Prouerbium. ſ. cùm quis ſignificare vellet rem præter opinionem euenientem.

CAP. XX.

2. HVnc ergo, &c. Chald.& 70 & cur pater meus id me celaret? Nequaquam erit iſtud,id eſt,nō morieris. 70.non eſt hoc,ſcilicet, quod putas. Heb non hoc,ſcilicet,eſt, vel.ſ.faceret pater meus, vt me quidquam celaret.

3. Et ille, abundat (ille.) Vno tantùm gradu, &c. q. d. parum abeſt, quin interficiar. Hebr. & Chal.vno paſſu. 70. in hanc ſententiam verrunt, omnino decreuit me occidere Pater tuus.

5. Calendæ Hebr.Chal. & 70.initium menſis. ſic etiam inf.

6. Victimæ.Heb.& 70.ſacrificium.Chal.appoſitum oblationis ſanctæ. q. d. conuiuium ex victima. Contribulibus. Heb.& Chal.Familiæ,ſeu cognationi.70. Tribui.

7. Completa, &c. quaſi dicat, decreuit omnino me perdere.

8. Domini; id eſt, coram Domino, vel Domini voluntate.

9. A me.Heb.Chal.& 70.& Complut.à te.

13. Reuelabo aurem tuam i.indicabo tibi.

15. Auferat Ionatham, quaſi dicat, me Deus perdat velut inimicum Dauid, ſi fœdus violauero: quamquam id vſque ad finem verſus non eſt Heb. nec Chal.nec in Complut. ſed eſt in 70. in ſeq. verſu,loco illius, pepigit ergo Ionathas fœdus cum domo Dauid.

16. Et requiſiuit, pro, & dixit, requiret. 70.& requirat. De manu,&c.q d. de me. velut inimico Dauid, ſcilicet, ſi fœdus violem.

17. Deierare, id eſt, iuramento firmare ipſi Dauid, vel adiurare ipſum Dauid. Hebr. Chald. & 70 iurare.

19. Perendie. Hebr. indicant, coniungendum cùm deſcendes, quaſi dicat, tres dies latebis. & tertio deſcendes,&c.

22. Intra,id eſt circa.

23. Sit Dominus, ſcilicet,teſtis.

25. Surrexit, pro aſſurrexit. ſ Abner venienti.

27. Secunda.i.altera.ſ.ſequenti.

29. De Fratribus,ſcilicet, minores fratres parebant maioribus

30. Vltro rapientis, &c. quaſi dicat, adulteræ. Heb. peruerſæ, & rebellis. Chald.contumacis,& rebellis. 70.transfugæ.Ignominioſæ.Chal.ignominiæ. Heb.nuditatis,ſeu turpitudinis,ſeu ignominiæ.70.reuelationis,id eſt,nuditatis.

31. Filius mortis,i.dignus morte.

34. Confudiſſet, id eſt, pudefeciſſet,ſeu contumelia affeciſſet. Eum, ſcilicet, Ionatham, vel Dauid. 70.quod deliberaſſet pater ſuus occidere eum,ſcilicet,Dauid.

35. Placitum Dauid, id eſt, tempus à Dauid conſtitutum.

41. Ad Auſtrum,ſcilicet, Ionathas ad Septentrionem iaculatus fuerat, ne puer in Dauid incideret Tertio,pro,ter.

42. Iurauimus, ſub momento, vel firma ſint. Dominus.ſ.teſtis ſit.

CAP. XXI.

1. OBſtupuit.Heb. timuit. Chal. admiratus eſt 70. obſtupuit. Achimelech. aderat etiam Abiathar filius eius,vt indicarit Mar.2.

2. Sermonem, id eſt,rem ſeu negotium. Condixi, pro ire iuſſi. Chald. miſi. Illum, & illum. Heb. Peloni Almoni q.d.ad talem.& talem, ſeu certum quendam. Vide Ruth. 4. Miror verò vertiſſe 70. Phelanni Almoni. ſ. Hebræas voces reliquiſſe,& non explicaſſe Hebraicam phraſim: ſuſpicor potiùs vitiatum eſſe locum ab aliquo vt ſunt pleraque in 70. nec enim adducor, vt credam viros tam doctos ignoraſſe Hebræam phraſim. Illud magis mirum, quòd Chald. vertit, ad locum abſconditum, & cuſtoditum: hoc enim eſt dicere,etiam hic vitiatum locum.

3. Habes, ſcilicet, quod edamus. Quinque. Apparet fuiſſe cum Dauid famulos quatuor.

4. Laicos: Heb & 70 prophanos i quibus omnibus licet veſci. Pueri modeſtè locutus etiam Dauidem intelligebat.

5. Egrediebamur, ſcilicet domo. Vaſa. i. corpora. Sed & ipſa, &c. quaſi dicat, ſed ſiquid per viam (vt fit) maculæ eſt contractum, purificabitur Vaſis.i.corporibus.

6. Sanctificatum, pro, ſanctum, ſeu Deo dicatum ſ propoſitionis. vt vertunt 70.

7. Tabernaculo, id eſt tentorio. Idumæus, ſcilicet, origine.

8. Sermo.i.mandatum, ſeu negotium.

9. Terebinthi Alij, quercus. Pallio, id eſt, tegumento. Ephod, id eſt, locum, vbi repoſitum Ephod. Abſque eo, id eſt, præter eum. Similis, quaſi dicat, tam præelatus.

11. Terræ.ſ.Iudææ.

13. Os, id eſt, vultum, vel ſermonem. Collabebatur. Hebr. finxit ſe inſanum. Chald. Stupidus factus eſt, id eſt, ſtupiditatem ſimulauit. 70. ferebatur. Inter manus eorum. 70. in manibus ſuis, ſcilicet. propriis. Impingebat 70. cadebat. Hebr. Deſignabat. Chal. Lineabat, ſcilicet, more corũ, qui manibus delineant aliquid.

15. An deſunt. &c. Chald & 70. num indigeo ego inſanis; Ingrediatur. Complu. dimittite illum hinc, ne ingrediatur, quaſi dicat, abigite. non enim dignus, qui Regiam ingrediatur. Hebr. & Chald. num hic ingredietur ? 70. non hic ingredietur.

C A P. XXII.

4. RElinquit. Hebr. duxit, ſcilicet, vt illic manerent. Chald. manere fecit. Præſidio, ſcilicet, arce aliqua. ſeu militum munitione, aut loci alicuius tuti, & ſic intelige inferiùs.

7. Filij Iemini, id eſt. de tribu Beniamin. 70. filij Beniamin. Chald. Filij tribus filiorum Beniamin.

9. Aſſiſtebat, & erat primus, id eſt, tanquam primus, ſeu præcipuus præerat. Hebr. & Chald. præfectus erat. Inter ſeruos. 70. ſuper multos.

17. Emiſſariis i. ſatellitibus.

18. Veſtitos, pro, indui ſolitos.

20. Ad Dauid. ſ manentem in Ceilam, vt dicit cap. ſequenti.

22. Sum reus. Hebr. cauſam præbui. Chald occaſio fui 70. ſum cauſa

23. Siquis quæſierit, &c. quaſi dicat, communem habes mecum hoſtem 70. vbi quæſiero animæ meæ locum, quæram & tuæ, quaſi dicat, vt me ipſum, ſic te ſeruabo.

C A P. XXIII.

1. CEilam ciuitas eſt in tribu Iuda.

3. In Iudæa. q.d. in media Iudæa, ſeu tribu Iuda.

5. Iumenta. ſ. pecora, quæ adduxerant ad alendos milites. Hebr. Chal pecora.

7. Seræ. i. vectes.

9. Applica, quaſi dicat; indue vt Dominum conſulas.

11. Deſcendet. ſ. ſi hîc manſeris.

13. Diſſimulauit. Hebr. & 70 ceſſauit.

14. Firmiſſimis. i. munitiſſimis.

16. Confortauit, &c. q.d. iuſſit eſſe bono animo, vt qui Deum haberet fautorem.

18. Corã Domino, id eſt, Deo teſte, ſeu Deum teſtatus.

22 Recogitat enim, &c Hebr. videntur facere hunc ſenſum, dictum eſt enim mihi illum eſſe callidiſſimũm. Chald. tamen videtur ſecutus ſenſum noſtri Interpretis.

23. Ad rem certam, id eſt re bene comperta. Chal. in veritate.

26. Deſperabat ſe poſſe. Hebr feſtinabat.

C A P XXIIII.

3. IBicibus. i. capris ſylueſtribus.

4. Viatori i iter facienti, ſeu per viam ambulanti. Interiore parte. Heb. lateribus. Chal. foraminibus

5. Sicut placuerit. Aug. poterat, inquit, eum impunè occidere Domino ſic permittente. Forte poteſt hinc illud confirmari, quod quidam Doctores affirmant, poſſe illum quem inimicus quærit occidere, hunc interficere: eſſe enim id ſe defendere.

6. Percuſſit Dauid i. Dauidem reprehendit. vulgò diceretur, remordit eum conſcientia.

7. Propitius ſit mihi Dominus. Hebr. Abſit mihi à Domino, quaſi dicat, prohibeat Dominus, ſeu nõ permittat, vt faciam. Viuit Dominus, &c. Hæc vſque ad finem verſus, non ſunt Hebr. nec Chal. nec in 7. aut in Complu.

8. Confregit, id eſt repreſſit. 70. perſuaſit, Chal. quietos reddidit.

11. Cogitauit. Hebr. dixit, ſcilicet, quiſpiam. q. d. non defuit qui diceret. Chald. dixerunt alij. 70. non volui.

16. Ergo. ſic etiam Chal. at Hebr. iudicet.

20. In via bona, id eſt, ſaluum & incolumen. Viciſſitudinem hanc. Hebr. Chal. & 70. bonum.

22. In Domino. i. per Dominum.

23. Tutiora loca. Hebr. arcem, ſeu, præſidium. Chal. præſidia.

C A P. XXV.

1. DOmo, id eſt. familia, quaſi dicat, in ſuorum ſepulchro.

2. Carmelo. locus ad Auſtrum, non longè ab Hebron.

3. Peſſimus, & malitioſus. Hebr. Chald. & 70. malus ſtudiis, ſeu, operibus.

5. Ex nomine meo. Hebr. Chald & 70. in nomine meo, vulgò dicitur, ex parte mea. quòd Not. ad ſimiles Scripturæ phraſes.

6. Fratribus meis. Hebr. ad vitam, id eſt, quam-

diu vixeris Chald. per vitam tuam. Ex multis, &c. Hæc, ad finem vſque verſus non ſunt Hebr. nec Chald.nec in 70.aut Complut.

8. Bona. i. hilari, & qua ſolet liberalitas exerceri. Inueneris.i. in promptu fuerit.

14. Benedicerent.i.ſalutarent bene precantes.

15. Satis. Hebr.valdè.

17. Aduerſum. q.d. in eius perniciem. Filius Belial.i.improbus.

18. Coctos Hebr.factos. i. paratos.ſ. coctos. quod Not. ad illud Ioan. 13. & cœna facta. Polenta.i. farris toſti. Ligaturas. i. faſciculos. Paſſæ. ſ ſiccæ. Maſſas Chald. portiones. intellige coniunctas ſubtili arundine, vt fit, & preſſas inter ſe caricas, forma laterum.

21. Ait, ſcilicet, ante ſuſceptum iter, vel inter eundum.

22. Inimicis Dauid. dicendum erat, mihi, ſed ſic dixit ex animi turbatione, vel vt imprecationem mitigaret. Mingentem ad parietem, id eſt, canem, quaſi dicat, ne canibus quidem parcam. Chal.cognoſcentem cognitionem.q.d.ad pueros qui modò ratione vtuntur.

23. Super terram, id eſt, in terram vſque ſe inclinans.

24. In me, &c. quaſi dicat, mihi imputa hoc peccatum: ſed me tamen audi quamquam Hebraica ſic verti poſſent: Obſecro Domine iniquitas loquatur, &c. vt ſint verba turbati præ timore animi, quaſi dicat, obſecro Domine, etſi iniquè tecum actum eſt, audi me tamen, &c.

25. Secundum nomen. Nabal enim. Hebr. ſtultum ſignificat.

26. In ſanguinem, ſcilicet, effundendo, quaſi dicat, ne eſſes homicida.

28. Aufer. Chal ignoſce. Domum fidelem, id eſt, familiam ſtabilem. Chal. regnum firmum. Inueniatur. 70. inuenietur.

29. Faſciculo. q.d loco tuto. Chal theſauro. Viuentium. Chal. & 70. vitæ Rotabitur. ſ. inquietudine, vel à vita expulſa Chal. volabit.

31. In ſingultum, & ſcrupulum. i. cauſa dolendi, & flendi, Chal. in anxietatem, & pondus 70. abominatio, & ſcandalum.

35. Honoraui Hebr. & Chald. ſuſcepi. 70. reueritus ſum.

36. Manè. i. ſequentem diem.

37. Verba hæc. i. ea quæ acciderant.

39. Iudicauit. ſ. vindicans.

42. Cum ea pediſſequæ eius. Chal. iuxta eam. Hebr ad pedes eius. q. d. comitantes.

CAP. XXVI.

1. GAbaa. ſ. quæ in tribu Beniamin.

6. Saruiæ ſ. ſororis Dauid, vide 1. Paral. 6. Not. quod u voce Saruia vocalis eſt, non conſonans, vt patet ex Hebr.

11. Propitius ſit mihi Dominus. Hebr. abſit mihi à Domino, quaſi dicat, auertat Dominus. Vide ſup. cap. 24.

12. Tulit igitur, ſcilicet, anteuertit Dauid, timens, ne Abiſai Saulem interficeret. Sopor Domini. i. grauiſſimus, ſeu maximus. ſic cedri Dei dicuntur, & mõtes Dei, id eſt, maximi; vel à Deo immiſſus.

15. Vir. ſ. clarus, & inſignis, ironicè.

16. Filij mortis. i. digni morte.

19. Odoretur ſacrificium q d acceptum ei ſit quod agis, metaphora à ſacrificiis Deo gratis. Hæreditate. ſ terra ſancta Dicentes, pro tantum non dicentes, vel quaſi dicant.

20. Perſequitur i. perſecutionem patitur.

21. Pretioſa. i magni facta. ſ qui pepercerıs. Ignorauerim multa. Hebr. errauerim multum. Chald. inſanierim valde

23. Fidem. i fidelitatem

25. Benedictus, id eſt, laude dignus. Faciens facies, &c. quaſi dicat, omnino perficies quæ optas, & præualebis.

CAP. XXVII.

2. MAoch. Quidam dicunt eſſe nomen matris: patrem enim fuiſſe Achis, de quo ſup. c. 21. ego nõ video, quid prohibeat eundem eſſe hunc, & illum de quo ſup. nunc enim accepta priùs fide, ad eum ſe contulit Dauid

7. Quatuor menſium. Hebr. & Chald dies, & quatuor menſes, quaſi dicat, dies aliquot, nempe quatuor menſium

8. Hi enim pagi, pro, horum enim pagi. Hebr & Chal. hi enim. ſcilicet, populi. Habitabantur Heb. Chal. & Complut. habitabant. No quòd hi non erant ſub ditione Achis.

11. Viuificabit, id eſt, viuentem relinquebat Fecit, ſcilicet, contra nos.

CAP. XXVIII.

3. ET interfecit, &c. Hæc non ſunt Hebr nec in 70. nec in Complut.

6. Sacerdotes. Heb Vrim. q. d. ſummum ſacerdotem geſtantem Ephod, in quo erat Vrim, & Thummin.

7. Pythonem i diuinandi ſpiritum.

10. In Domino i. per Dominum.

13. Deos, pro, Deum i. diuinum quendam virum. Chal. Angelum Domini.

12 Samuelem, fuiſſe verum Samuelem, grauiſſimi viri ſentiunt, vt Iuſtin. Baſ Ambr. Hier. Aug. Vide etiam Eccl. ca 46. Alij dæmonem putant ſpecie Samuelis.

15. Inquietaſti. Heb. & Chal commouiſti. 70. conturbaſti. q d mihi negotium exhibuiſti.

16. Æmulũ. i eũ inuides vel quẽ pro hoſte habes. ſ Dauidẽ. Heb. & Chal. hoſtẽ, ſeu inimicum

19. Mecum eritis, id eſt, mortui vt ego, vel in altera vita.

20. Panem i cibum.

21. Manu meâ i. ſummo periculo.

24. Paſcualem. Hebr. & Chald. pinguem, ſeu ſaginatum. 70. lactantem.

C A P. XXIX.

2. IN centuriis, &c. id eſt, cum exercitu diuiſo per Centurias & Chiliades.

3. Nunquid ignoratis. Heb. Chal. & 70. nónne iſte eſt. Vel annis, pro, immo verò annis. q. d. notus mihi multis iam annis. 70. iam ſecundus eſt annus. Heb. & Chal his diebus, vel his annis.

4. In capitibus noſtris i. nobis interfectis.

6. Exitus & introitus. i. conuerſatio. Mecum eſt, pro, mihi gratus eſt.

10. De nocte. ſ. diluculo. Hebr. manè. Chald in aurora.

11. De nocte. i diluculo.

C A P. XXX.

2. MVlieres. ſ. viri erant cum Dauid.

4. Lacrymæ. Hebr Chald. & 70. robur ad plorandum.

6. Contriſtatus. Heb. anguſtiatus, ſeu, anxius. Amara i. exacerbata.

7. Applica. i. profer, vel indue. ſ. ad conſulendum Dominum.

8. Latrúculos hos. Heb. Chal. & 70. exercitum hunc. ſic etiam infr. Excuties. i. recuperabis.

12. Fragmen i. fruſtum.

14. Erupimus, pro, irrupimus. 70. irruimus.

15. Cuneum. Heb. Chal. & 70. exercitum.

20. Minauit, id eſt, duxit. Suam, id eſt, illarum rerum, quas captas ex Siceleg reduxit, nempe quæ Amalechitæ alibi ceperant, præcedebant: quæ verò ex Siceleg, ſequebantur. hunc ſenſum indicant Hebr. Chal. & 70.

26. Proximis. i. amicis, ſeu ſodalibus. Benedictionem. i. munus

30. Roma. Hebr. Chorma. Lacu Heb. & Chal. Bor. videtur eſſe nomen proprium.

C A P. XXXI.

1. GElboe diſtat à Thabor duobus milliaribus, eſtque in cãpo magno Eſdrelon.

3. Vulneratus eſt. Chal. timuit.

9. Annuncietur. ſ. victoriã.

11. Iabes. ſ. quos in principio Regni ſui liberauerat Saul.

12. Combuſſerunt. ſ. putrida erant, & plena vermibus.

13. In nemore. Chald. ſub arbore. Ieiunauerunt. ſ. in ſignum mœſtitiæ.

II. REGVM.

Hebr. Secundus Samuelis.

CAPVT I.

VERBVM. i. res.

6. Incumbebat. Heb. Chal. & 70. innitebatur. Appropinquabãt ei. ſ. perſequentes. Heb. perſequentes. Heb. perſequebantur eum, ſeu aſſequebantur, vt vertit Chal.

9. Sta ſuper me. i. accede propiùs.

10. Poſt ruinam. i. poſtquam in gladium incubuerat. Hebr. Chal. & 70. poſtquam cecidit.

13. Aduenæ. ſ. proſelyti ad fidem conuerſi.

16. Sanguis tuus, id eſt, peccatum tuum effuſi ſanguinis. Caput tuum, ſcilicet, reuertitur, quaſi dicat, dabis pœnas pro eo.

18. Arcum, id eſt, artem militarem, quaſi dicat hortatus eſt, ne deſponderent animum, ſed ſe ad futura bella inſtituerent. Chald. iacere arcu. Iuſtorum. Hebr. & 70. recti. Chald. legis. Quis liber hic, incertum, nec enim eſt ex iis, qui extant. Conſidera, &c. Hæc vſque ad finem verſus, non ſunt Hebr. nec Chald. nec in Complut. ſed ſunt ex parte ſumpta ex 70.

20. Filiæ, id eſt, fœminæ, quæ ſolent cantare victoriat.

21. Agri. ſ. apud vos. Primitiarum. i. frugum, è quibus poſſunt offerri primitiæ.

22. Rediit, ſcilicet, inanis. coniungendum cum præcedentibus proximè, quaſi dicat, inſigebatur & interimebat fortes.

23. Decori. Chal. amati 70. pulchri. Velociores. ſ. in perſequendo hoſtes.

24. In deliciis, pro, ad delicias.

26. Decore. 70. pulcher. Mulierum. i. quo mulieres diligere ſolent, ſeu diligi.

27. Arma bellica, quaſi dicat, periit cum illis gloria bellica.

C A P. II.

1. HErbon. diſtat ab Ieruſalem 22. milliaribus, ad meridiem.

3. Domo. i. familia.

5. Benedicti, &c. i. digni, quibus Dominus benefaciat, vel chari Domino.

6. Retribuet, pro, tribuet. Hebr. & Chal. faciet. 70. faciat Vobis Heb. Chal. & 70. vobiſcum. Veritatem pro, veram. vel q. d. iuxta fidem, quam dedit, ſe remuneraturũ benefacientes. veritas enim, fidem. i. promiſſionem interdum ſignificat, Verbum iſtud. i. rem iſtam.

8. Circumduxit, &c. Alij, duxit in Machanaim. vt ſit nomẽ proprium loci, de quo Gen. 32.

9. Ieſſuri. Heb. Aſuri. 70. Aſer. Chald. tribum Aſer. Vniuerſum. ſ. excepta tribu Iudæ.

10. Duobus annis apparet vel non ſtatim electum in Regem poſt mortem patris, vel non ſtatim Dauid regnaſſe ſuper totum. Iſraelem mortuo Isboſet.

13. In vnum.i.ſimul.

14 Ludant.ſ.ſingulari certamine.

22. Leuate faciem.i.aſpicere.

23. Aueiſa Heb.& 70.parte poſteriori.Inguine.Hebr quinta coſta Chal latere femoris.

24. Aquæ ductus.Hebr.Chald & 70.Ammah.ſ.eſt nomen proprium. Vallis.Hebr.Chal.& 70. Giaeh.ſ.nomen eſt proprium.Itineris, id eſt,per viam,ſeu in via.

26. Periculoſa deſperatio.Hebr.Chald.& 70. amara nouiſſima.i.belli,

27. Si locutus Hebr Chal.& 70. niſi locutus ſ illud,ludant pueri,&c.q.d.niſi tu prouocaſſes.

29. Caſtra.ſ.vbi erat Isboſeth,& hic Hebr.& Chal.Machanaim,vt ſuprà.

C A P. III.

3. Cheleab.1.Par.3.vocatur Daniel.ſ.erat binomis.

8. Caput canis.q.d viliſſimus,quem ſic audeas reprehendere? Aduerſum Iudam,&c, cum ſequentibus iungenda hæc.

12. Cuius eſt terra? q.d.nonne ad te, vt Regem pertinet?

13. Optime Hebr & Chal.bonum.ſ. mihi, id eſt.70.bene.q.d.placet.

21. Deduxiſſet i. dimiſiſſet.

22. Cæſis latronibus.Hebr.Chal. è caſtris.

25. Exitum,& introitum.i. conuerſationem, ſeu vitæ rationem.

26. Sira.nomen proprium ciſternæ illius.

27 In dolo Chald. quietè.Alij,blandè.Inguine,Hebr.quinta coſta. Chald. latere femoris ſic inf.cap ſeq.

29. Fuſum.q d.filans ob paupertatem. Hebr. baculum.ſ.innitatur ob pedum morbum.

34. Ligatæ.q.d.poterat ſe defendere. Aggrauati.i.impediti.q d.poterat fugere, ſed dolo interiit.Congeminans i. repetens planctum.

35. Cibum capere.Heb.& Chal.vt faceret Dauid cibum capere.70.vt Dauidi cœnam daret.

39. Delicatus,pro,tenellus,quaſi dicat,recens factus Rex, & needum viribus confirmatus, vt poſſim iſtos punire Hebr.tener.Chald. humilis. Duri mihi Heb.Chal.& 70.duriores me (id eſt, fortiores) ſeu,præ me.i.quam vt ferre poſſim.

C A P. IIII.

1. Diſſolutæ,&c.q.d deſpondit animum.

2. Latronum.i. militum mercenariorũ, qui ſolent lattrocinari Heb copiarum, ſeu agminum 70,turmarum.Chal ducum exercituum.

3. Fugierant,ſcilicet,metu Philiſtinorum,audita morte Saul.

4. Feſtinaret, ſcilicet, illa. Cecidit, ſcilicet, puer ex brachiis nutricis.

6. Spicas,ſcilicet.ſpecie mercatorum volentium emere frumentum,vel tanquam Regi oblaturi primitias honoris cauſa.Chald.pro, aſſumẽtes ſpicas tritici,vecterunt, vt emptores tritici. Heb.accipientes frumẽta,ſeu accipientium frumenta,id eſt,mercatorum,ſubaudi,ſpecie,ſeu habitu.70 loco huius verſus, ſic habent: & ecce oſtiaria domus purgabat triticum, & dormitauit, & dormiuit,& Rechab, & Baana frater eius latuerunt Inguine vide ſup.cap 3.

10. Oportebat,ſcilicet, ipſius iudicio. vel etiam aliorum.Chal.qui cogitabat, me ſibi daturum donum pro nuncio.

C A P. V.

1. Os tuum,& caro tua,id eſt, cognati tui, ſeu propinqui.

2. Educens ſ.ad bellum.

3. Venerunt,pro venerant, ſcilicet, ante populum. Domino,id eſt, ſiex Domini,vel q d te ſte Domino.

6. Cæcos,& claudos. Irriſio eſt.q.d vel cæci, & claudi arcem defendent. Chal.peccatores, & culpatos,& ſic infrà.

8. Præmium,de quo.1. Par. 11.Domatum fiſtulas.i.tectorum canales Odientes ſic etiam.70. Templum.ſ.vnà cum Dauid.Heb.& Chald. domum.70 domum Domini.

9. Mello,id eſt, aggere, ſeu foſſa, ſecundùm quoſdam Vide lib.3.cap 9.num. 15. Chald. obſtructione.

10. Ingrediebatur,pro.ibat.

11. Nuntios.ſ congratulaturos de regno.

12. Super.Hebr. propter.

17. Quærerent.ſ.& caperent, ſeu occiderent. Præſidium.70 locum munitum.

18. Raphaim 70 Gigantium. Chal fortium dicitur eſſe locus prope Ieruſalem ad Auſtrum.

20. Baal Pharaſim.Chal. planitiem fortium. Diuiſit. Chal fregit. Diuiduntur aquæ. Chal. frangitur vas teſtaceum plenum aqua,Baal Pharaſim.i.planitiem,ſeu vallem rupturarum.

23. Ex aduerſo. i. è regione. Pyrorum, alij, mororum.Chal.arborum.

24. Dominus.i Angelus Domini.

25. Dum venias.Chald. ad introitum.Gabaa. vrbs in tribu Benjamin, Gezer autem in tribu Ephraim,vt dicitur Ioſ.16 & 18. Quamquam ego iſtam Gazer aliam puto in tribu Iuda, in qua & Gabaa altera,quam ego etiam hic puto ſignificari. Gezer. vrbs in tribu Benjamin, ſed quam occupabant Philiſtæi.

C A P. VI.

2. Super quã.i.ad quã,ſeu,apud quã,vel.q.d. ſuper quã eſt Domini Maieſtas,quæ ibi inuocatur. In Cherubim, pro, ſuper Cherubim.

tabernaculo. Hebr. anguſtiatorem in habitaculo. ſ. Domini. Not. id factum fuiſſe. 3. Reg. 2. deiecto Abiathar de ſacerdotio, qui erat ex genere Heli & Ithamar filij Aaronis, & admiſſo Sadoch, qui erat ex genere Eleazar fratris Ithamar. Non etiam dictum, videbis, cùm ille tamen non eſſet viſurus, ſed poſteri.

33. Deficiant. ſ. præ mœrore, videndo alium fungi officio Pontificis. Tabeſcat. Hebr. dolore afficiatur. Chal. contriſtetur.

35. Sacerdotem. ſ. Sadoch, abiecto Abiathar. Aug. 17. de ciu. Chriſtum intelligit. Ædificabo, &c. q. d. dabo ei ſtabilem familiam, ſeu poſteritatem. Chriſto. i. vncto ſ. Regĕ, qui tũc erit. Reges inungebantur, cùm creabantur.

36. Oretur pro eo. Hebr ſe incuruet ei. Chald. ſe humiliet ei. 70. adoret eum. Et offerat. Heb. & Chald. vt accipiat. Bucellam. ſ. partem miniſterio ſacerdotali.

Cap. III.

1. PRetioſus. i. rarus. q. d. rari tunc Prophetæ. Chal. abſconditus. Viſio. Chal. prophetia. Manifeſta. i publicè nota.

2. Die, pro tempore.

3. Extingueretur, ſ. manè. nam tota nocte lucebat, quaſi dicat, adeò cæcus, vt nec lucernam noctu poſſet videre. Quidam ita coniungunt: Antequam lucerna Dei extingueretur, Samuel dormiebat, &c. Chald. & lucerna domus ſanctuarij Domini nec dum extinguebatur, & Samuel cubans, &c. Templo, id eſt, atrio, ſcilicet, propè tabernaculum.

4. Ecce ego. i. ecce̾ me, adſum.

7. Sciebat Dominum. i. aſſuetus erat audire loquentem ſibi, vt ſtatim dicitur. Sermo Domini Chald. verbum prophetiæ Domini.

9. Loco ſuo. ſ. atrio. Chal. in atrio Leuitarum. ſ. parte remotiori à tabernaculo: nam in parte propinquiori erant ſacerdotes.

10. Stetit. i. aſtitit. ſ. aliqua apparenti forma. Secũdò. Hebr. aliis vicibus. q. d. vt aliàs fecerat. vel. q. d. vocauit illum bis, repetito. ſ. nomine, vt ſequitur. 70. ſicut ſemel & ſemel. i. vt aliis vicibus.

11. Verbum. i. rem. Tinnient. ſ. præ terrore.

12. Suſcitabo. i. exequar.

13. Iudicaturus. i. pœnas ſumpturus. Corripuerit. ſ. vt oportebat Hebr. & Chal prohibuerit.

14. Muneribus. i. oblationibus.

17. Hæc faciat, &c. q. d. malè tibi contingat, vel puniat te Deus. Ita ſolebant Hebræi ſibi, aut aliis imprecari mala, vt & vulgò dicitur, Tale mihi accidat. i. inſigne aliquod infortunium.

19. Non cecidit, &c. q. d. nihil dixit inane, ſeu nihil prædixit, quod non eueniret.

20. Dan. priùs Lais dicta, poſtea Cæſarea Philippi.

21. Quoniam reuelatus, &c. q. d. ibi enim ſe Samueli manifeſtare cœpit. Domini, pro, ſuum. quaſi dicat, loquendo illi. Et euenit. Heb & fuit. Chald. & notus fuit. Nota. quod Heb. hic incipit cap. 4. & ſignificatur, Samuelem dixiſſe populo quod ſequitur, ſcilicet, de eundo obuiam Philiſthæis.

Cap. IIII.

1. ET factum, &c. Hæc vſque ad pugnam, non ſunt Hebr. nec in Complut. eſt tamen pars poſterior in 70. Adiutorij. id nomen poſtea impoſitum.

3. Percuſſit nos. ſub. cùm ipſe per Samuelem monuerit vt egrederemur ad bellum contra Philiſtæos.

5. Vociferatus eſt. ſ. clamore iubilationis, vt indicant Hebr & Chal. Clamore. Chald. iubilatione & ſic inf.

7. Deus. ſ. Iudæorum. Tanta exultatio. Hebr. Chald. & 70. ſimile quid.

8. Sublimium. Hebr. fortium, ſeu illuſtrium. In deſerto, id eſt, in mari rubro, quod eſt prope deſertum. 70. & in deſerto. Chald. & fecit populo ſuo mirabilia in deſerto.

13. Expectans. fortè ſpectans legendum. Heb. & 70. ſpeculans. Chald. proſpiciens.

18. Mortuus eſt, ſcilicet, quia filios ſuos delinquentes non abiecerat. Hier. 1. con. Ioui. & 1. con. Pelag.

20. Qui. Hebr. & 70. quæ.

21. Ichabod, i. vbi gloria, vel væ gloriæ. Pro viro ſuo. Chal. & 70. addunt. quia mortui ſunt.

22. Ait. Hebr. Chald. & 70. & ait, pro, dixit inquam. Eo quod. &c. verba ſunt Auctoris libri.

Cap. V.

2. PRonus. ſ. ſuper faciem, vt dicitur inf.

5. Truncus, ſcilicet, ea pars ſola, quæ piſcem referebat, dictus autem Dagon à Dag, id eſt, piſce) vel, quaſi dicat, reliquum corpus ſine capite & manibus.

6. Et ebullierunt, &c, Hęc vſque ad finem verſus non ſunt Hebr. nec in 70. nec in Complut.

9. Manus. i percuſſio, ſeu plaga. Extales. i partes ani, quæ extant cùm procidunt, vt ſolet in hæmorroidibus.

11. Pauor. Hebr. cõtritio. Chald. conturbatio. 70. confuſio.

12. In cælum. Hyperbole eſt.

Cap. VI.

2. SAcerdotes. ſ. Dagon.

3. Quod debetis. Hebr. hoſtiam, ſeu oblationem. 70. dona. Chald. oblationem expiationis

5. Prouinciarum. Hebr. Satraparum, ſeu Principum. Satrapis. i. Præfectis, ſeu Principibus. vox eſt Perſica.

7. Fœtas. Heb. & Chal. lactantes.

12. Itinere, id eſt, via. Mugientes. ſ. ob vitulos relictos.

18. Ab vrbe, &c. quaſi dicat, omnes contribuerunt ad illa donaria. Abel, id eſt, luctum: ſic dictus locus ob luctum illic editum, de quo paulo pòſt. Chal. tameq; & 70. lapidem interpretantur. Heb. quidem eſt Abel, quod luctum ſignificat, ſed, ſi ו, poſitum ſit pro נ; & legatur Aben, ſeu Eben, lapidem ſignificat, idque ſecutus videtur Interpres noſter. quidam vtrunque coniungentes, interpretantur lapidem luctus magnum. eſt autem ſenſus, contribuiſſe villas, quæ erant Philiſtinorū, etiam proximas illi lapidi, ſuper quem poſita eſt arca. Quæ erat vſque in illa die. Heb. Chal & 70 vſque ad hanc diem, ſcilicet, eſt ſeu viſitur ille lapis, ſeu locus.

19. Arcam. Hebr. in arca. q. d. quæ intra arcam erant. De populo. Hebr. in populo. Chal. de populi ſenibus. Plebis. Heb. & 70. virorum. Chald. virorum in vniuerſitate, quaſi dicat, popularium: videtur autem totius loci ſenſus eſſe, percuſſiſſe Deum in eo populo quinquaginta millia, & 70. viros, quamquā Hebræi putant ſenſum eſſe 70. quidem ſolos fuiſſe interfectos, ſed adeò excellentes, vt pro 50. millibus computari poſſent. poteſt & ſenſus eſſe, in eo populo in quo 50. millia hominum erant, percuſſos fuiſſe 70. atque id fortè voluit indicare Chal. addēs in vniuerſitate, quaſi dicat, cum omnis populus 50. millibus hominum conſtaret.

20. Et ad quem, &c. q. d. quò arcam hāc transferemus?

CAP. VII.

1. GAbaa. collis erat vrbis Cariathiarim. Sanctificauerunt. i. conſecrarunt, ſeu deputarunt. Chal. præfecerunt.

2. Multiplicati, &c. quaſi dicat, multis illic diebus manſit. ſcilicet, per 20. annos. Requieuit. Heb. luxit, id eſt, pœnitentiam egit 70. reuerſa eſt Chald. quieta fuit. Poſt Dominum, id eſt, ſequendo Dominum.

3. Baalim, & Aſtaroth, quaſi dicat, deos, & deas, eſt enim maſculinum nomen, & fœmininum.

6. Effuderunt, ſcilicet, in ſignum effuſi cordis, & ante Deum proſtrati, vel, quaſi dicat, ita peccamus, vt aqua è vaſe fuſa, ſi pactum cum Deo violauerimus. Iudicauit, ſcilicet, lites, & controuerſias dirimens.

7. Ad Iſrael. i. contra Iſrael.

9. Obtulit. ſ. per ſacerdotem aliquem. Quidam tamen dicunt Samuelem officio ſacerdotis functum poſt Eli mortem, vide Aug. 17. de ciu. c. 5. & 2. Ret. c. 55. Cyp. lib. 1. epiſt. 9.

14. Et terminos ſuos, pro cum terminis eorum. Heb. & Chal. & terminos earum liberauit Iſrael, &c. Amorrhæum, id eſt Philiſtæos, ſeu Palæſtinos.

CAP. VIII.

1. IVdices. ſ. qui ius dicerent.
Conteſtare. q. d. teſtans priùs Deum & homines. Ius. Hinc quidam colligunt licere Regibus quæ ſequuntur, vel ius hic, non quod iuſtum eſt, ſed cōſuetudinem, ſeu morem ſignificat. Heb. iudicium. Chal. ſtatutum.

11. Ponet. ſ. aurigas.

13. Focarias. i. coquinarias.

18. A facie Regis, id eſt, propter iniurias à Rege factas.

CAP. IX.

1. IEmini. i. de tribu Benjamin. Chald. ex tribu domus Benjamin.

2. Electus. Chald. iuuenis. 70. procera ſtatura. Bonus. i. pulcher, vel probus. Chal. pulcher. Melior. Chal. pulchrior.

3. Pueris. i. famulis.

4. Saliſa. Hæc Gen. 14. dicitur Bale, & Segor Vide Hier. in Gen.

5. Terram. Suph, ſcilicet, in qua erat Ramath Sophim.

6. Nobilis. Hebr. & Chal. honorabilis. 70. glorioſus, ſeu illuſtris. Sine ambiguitate. i. certiſſimè. De via. i. de cauſa viæ.

7. Ciſtarciis. Heb. Chal. & 70. vaſis. Sportulam, id eſt, munus.

8. Inuenta eſt, pro, eſt. Stateris Heb. & 70. ſicli.

12. Sacrificium, ſcilicet, hoſtiæ pacificæ. Excelſo. ſ. vrbis loco.

13. Statim. Heb. Chal. & 70. ſic. q. d. ſtatim. Benedicit hoſtiæ. i. gratias agit Deo ante prandiū de hoſtia pacifica factum. Chal. benedicit ſuper cibum. Hodie. Alij vertunt, hac hora.

15. Reuelauerat auriculam. i. indicauerat.

18. Portæ. ſ. vrbis.

21. Filius Iemini. Chal. filius tribus Benjamin. Nouiſſima, Heb. minima. Chal. infirmiſſima. 70. pauciſſima.

22. Triclinium. i. cænaculum.

25. Solario. i. tecto. Strauitque, &c. Hæc non ſunt Heb. nec in Complut. ſed in 70.

27. Tranſeat. Hebr. & Chal. tranſiuit. Pauliſper. Hebr. hac hora, ſeu nunc: eſt eadem vox quam ſuprà vertit, hodie.

CAP. X.

1. LEnticulam, id eſt, vaſculum, ſeu phialam. Olei, id eſt, vnguenti aromatici, ſcilicet balſami. Et liberabis, &c. Hæc vſque ad finem verſus, non ſunt Heb. nec Chal. nec in 70. nec in Complut.

2. In meridie, id eſt, ad Auſtrum. Heb. & Chal. in Selſach. quod videtur eſſe nomen proprium Quid faciam, &c. quaſi dicat, timeo ne ei quicquam mali acciderit.

3. Ad Deum. ſ. adorandum.

5. Collem Dei. Chal. collem, vbi Arca Domini. Statio, id eſt, præſidium. Chald. Duces. Hebr. Præſides, ſeu Præfecti, ſcilicet, erant Hebræi ſubiecti Philiſtæis. Prophetantes, id eſt, Deum laudantes canticis.

7. Inueneris manus. i. iudicaueris facienda, autes poſtulabit.

8. Offeras, & immoles. Heb. Chal. & 70. ad offerendum, & immolandum.

12. Alius ad alterum. Hebr. Chald. inde quidam 70. quidam ex iis. Eorum, ſcilicet, Prophetarum, quaſi dicat: An non prophetant filij non Prophetarum? vel Nónne Deus eſt, qui Prophetas facit?

13. Excelſum. ſ. illius vrbis locum, vbi Prophetas reperit.

14. Patruus. ſ. poſtquã domum rediit, vel fortè erat in Cariathiarim.

17. Maſphat erat in tribu Benjamin prope Gabaon.

19. Coram Domino fortè erat illic Arca, vel id dicitur, quia vbique Deus. Familias. Hebr. Chal. & 70 familia veſtra. Vide Iud. 6. nu. 15.

22. Domi Heb. Chal. & 70. inter vaſa. i. ſupellectilem domeſticam.

25. Legem, id eſt, ius Regi ſeruandum. Libro. periit iſte liber. Coram Domino, id eſt, prope Arcam teſtamenti.

26. Tetigerat. i. mouerat, vt ſequerentur.

27. Filij Belial. i. improbi. Munera ſ. ſolita Regi offerri. Diſſimulabat ſe audire. Hebr. fuit velut ſurdus. Vide Pſal. 37.

Cap. XI.

2. Factum eſt quaſi poſt menſem. Hæc non ſunt Hebr. nec Chald. nec in 70. aut Complut.

3. Dies. ſ. induciarum.

6. Spiritus. ſ. fortitudinis.

7. Vtrumque bouem. Hebr. Chald. & 70. par boum. Quaſi vir vnus. i. vnanimi conſenſu, vel omnes ad vnum.

10. Dixerunt. ſ. Ammonitis.

11. Conſtituit, pro conſtituerat ante, vel conſtituit noctu. Matutina ſ. vltima.

15. Domino. i. altari Domini.

Cap. XII.

2. Vobiſcum ſunt. q. d. poſſunt, ſiquid opus erit, pro me vobis ſeruire.

3. Præſto ſum. ſ. vt de me rationem reddam. Chriſto. i. Rege. Calumniatus ſum. i. per calumniam rebus ſuis priuaui. Et contemnam illud hodie Heb. & ſuper eo diſſimulaui, ſ. ne punirem peccantem, Chal. & inclinaui ab eo oculos meos in iudicio. q. d. non ius dixi, vt debui. 70. vel calceamentum dicite contra me.

6. Dominus ſ. teſtis eſt. Moyſen, & Aaron Chal. fortitudines per manus Moſis, & Aaron.

7. Iudicio contendam aduerſum vos. Heb. vobiſcum diiudicabor, id eſt, diſceptabo. Chal. diſceptabo vobiſcum. 70. iudicabo vos. Miſericordiis. Heb. Chal. & 70. iuſtitiis. ſ. accipitur iuſtitia pro miſericordia interdum, vt Matt. 6. Badan. 70. Barac. Hebr. Bedan: quo nomine intelligatur Samſon fortè, quia de tribu Dan. q. Ben Dan. atque huc pertinere videtur illa adiectio, & Samſon & Barac, quæ in textum irrepſit ex margine, nempe voluit aliquid exponere quid nomine Badan ſignificaretur, & quid pro eo apud 70. legeretur.

14. Non exaſperaueritis os. Chald non rebellaueritis ſuper verbo. Sequentes, ſcilicet, feliciter, quaſi dicat, omnia vobis proſperè euenient, Deo iuuante.

15. Et ſuper, pro, vt ſuper. ſ. olim fuit.

17. Voces. i. tonitrua. Vobis, pro, vos. vel q. d. in veſtram perniciem.

19. Tuum, non dicunt noſtrum, quia offenderant.

21. Vana. i. deos vanos.

22. Nomen i. famam, honorem. Iurauit. Chal. voluit. 70 ſuſcepit.

Cap. XIII.

1. Filius vnius anni, id eſt, purus, more infantis. Chal. ſicut filius anni, in quo non ſunt culpæ. Duobus annis, ſcilicet, in illa puritate, & innocentia.

3. Stationem, id eſt, præſidium. Chald. ducem. Heb. præſidem. Gabaa, id eſt, colle, ſcilicet, Cariathiarim. Vide ſup. c. 10. 70. colle. Quidam tamen putant eſſe nomen proprium. Audiſſent, ſcilicet, turbati ſunt, ſeu perterriti. Audiant, ſcilicet, quod ſequitur.

4. Percuſſit. ſ. opera Ionathæ. Erexit ſe. Chald. concitatus eſt. 70. contempſit. Clamauit, pro, conuenit. ſ. clamore vocatus.

5. Curruum. ſ. falcatorum. Bethauen, ſic dicta, vt putant quidam, Bethel ob idolorum cultum: ſignificat autem domum vanitatis, ſeu iniquitatis. Id quod alibi verum puto, ſed hic ipſam intelligo Bethauen diuerſam à Bethel.

6. Afflictus. Chald. oppreſſus. Abditis. Hebr. & Chald. munitionibus. Petris. Chal. foraminibus petrarum. Antris. Hebr. turribus Chald. ſpeluncis rupium. 70. foueis. Ciſternis. Chald. foueis.

7. Hebræi autem. ſ. aligni. Chald & Iudæi. 70. & tranſeuntes. Adhuc, ſcilicet, à tempore innouati Regni.

8. Placitum, id eſt, præſcriptum tempus, ſeu conuentionem, id eſt, vt conuentum fuerat, ſic inf. Vide Gen. 30. nu. 33.

10. Salutaret eum. Hebr. & 70. benediceret ei.

12. Placaui Chal. & 70 oraui, quaſi dicat, Dominum non conſului. Neceſſitate compulſus. Hebr. vim mihi feci. Chald. roboratus ſum. 70.

confortatus ſum.q.d.feci redamante conſcientia,vincens animum dictantem non faciendum.

13. Præcepi. Hebr. Chald. & 70 præcepit. Præparaſſet,ſic etiam 70 at Hebr. & Chald. firmaſſet, ſeu ſtabiliſſet. Sempiternum. i. longum tempus alioqui enim tribui Iuda debebatur.

14. Conſurget Heb.& 70 ſtabit. Chal.firmabitur Iuxta cor ſuum.Hinc illud Act.13. ſumptũ eſt.Inueni virum ſecundum cor meum.

15. Eos.ſ.Philiſtæos,& tunc,venientes, conjungendum erſi cum,aſcenderunt,vel eos,id eſt, Iudæos,vt illud populo.ſ.Philiſthæorum intelligatur, quamquam tota hæc periodus non eſt. Hebr.Chald.nec in 70 aut Complut.

17. Ephraim. Hebr. Chal. & 70. Ophra, ſeu, Gophra, Sual.Chal.auſtralem.

18. Imminentis vallis. Hebr.Chal.& 70.ſpectantis,ſeu proſpicientis ad vallem.

21. Corrigendum,id eſt, acuendum,ſeu reficiendum.

23. Vt tranſcenderet in Machmas. eſt ad Orientem Bethauen, 9. milliaribus ad Ieruſalem. 70.vltra Machmas. Chald. ad vadum Machmas. Hebr.ad tranſitum Machmas.

CAP. XIIII.

3. Achias hic inf.cap.21. Vocatur Achimelech Vide cap.22.

12. Rem,id eſt, aliquid. q. d. eſt quod vobis indicemus.

13. Cadebant,ſcilicet,cæſi.

14. Media parte,&c.q d.quãta eſt media pars iulei quem faciunt boues duo arantes. Chald. ſpatio dimidiæ ambulationis iugi boũ in agro.

15. Miraculum. Hebr.panot.Chald. cõturbatio.70 ſtupor,ſic & inf.Stationis.i.præſidij,ſcilicet,Philiſtinorum.

16. Proſtrata.Chal.confracta.70. conturbata.

18. Arcam pro,ad Arcam q d.cõſule Deũ 70. Ephod.q.d.indue Ephod. vt Deum conſulas eo iam arca. Vide infr.cap.23.

19. Contrahe,&c.q.d.omitte ephod:nec enim tempus immorandi.

20. Conclamauit.Chald. congregatus eſt.70. aſcendit.

24. Sociati ſunt ſibi Hebr. & Chal. anguſtiati ſunt,ſeu afflicti ſ.fame. Adiurauit i.interpoſito iuramento conſtrinxit.70. magna laborãs ignorantia maledixit.

25 Saltum i.ſyluam.

27. Illuminati.ſ.caligabant ante præ inedia.

29. Terram Chald. populum terræ. Vidiſtis pſi.Heb.& Chal.videte nunc. 70 vide, ſeu , ecce.

32. Cum ſanguine.ſ.præ fame non expectabat dum flueret,ſed cum ſanguine aſſabat.

34. Bouem.ſ & reliqua animalia. Vſque ad noctem.Hebr Chald.& 70.nocte.

35. Cœpit.q. d.id fuit primum altare , quod edificauit.

38. Angulos.i Principes,ſeu capitã ſ.ſunt velut anguli in domo eam continentes,& firmãtes.

39. Factum eſt.ſ.peccatum.

41. Iudicium.Heb.perfectionem,ſeu integritatem.70.manifeſtationes. Chal. venite in veritate.q. d. deprehendi qui peccauit. Sanctitatem. q. d. oſtende nos innocentes , quanquam tota ferè hæc periodus deeſt Hebr.Chald.& in 70. & Complut Exiuit.i.fuit abſolutus à ſortibus.

43. Morior.q.d. itáne ea cauſa moriar?

45. Hoc nefas eſt.Hebr.& Chald abſit. Cum Deo.i.Deo iuuante.

49. Ieſſui.Aliàs dicitur Aminadab Vide infrà. cap.31.Melchiſua. omiſſus eſt Isboſeth velut bello ineptus.

50. Patruelis Hebr.& Chald.patrui.

CAP. XV.

2. Recenſui.Chald.recordatus ſum.70.vlciſcar.Hebr. viſitaui.pro, viſitabo, id eſt, vlciſcar.

4. Præcepit populo Heb & Chal. congregauit populum 70.nunciauit populo.Quaſi agnos. Heb.in Telaim,70.in Galgalis.

6. Cinæo,id eſt,poſteris Iethro ſoceri Moſi Tu,pro,maiores tui,ſ.Iethro.Receſſit.ſ.tranſlatis tabernaculis,vbi habitabat.

9. Veſtibus,& arietibus. Hebr. pinguibus, & agnis,ſeu,arietibus.Chal.craſſis, & ſaginatis 70. edulijs,& vineis.Reprobum i.contemptibile.

12. De nocte.i.diluculo.Eo quod,pro, quòd. Fornicem triumphalem. ſ. arcum. Hebr. & 70. manum.i. locum. Chald.locum ad diuidendum prædam.

13. Domino,id eſt,apud Dominum.

16. Sine me ſ.loqui.q.d.audi me.

17. In oculis tuis.i.tuo iudicio.

18. In viam.q d.ire iuſſit.

21. Eorum, quæ cæſa ſunt. Heb & 70 anathematis.i.eorum quæ perdenda erant.Chal.antequam excluderentur,ſeu perderentur.

23. Acquieſceret i.obedire.ſ.Deo.

25. Porta i.ferto,vel tolle.i remitte Chal.remitte,ſeu ignoſce.

27. Summitatem.i extremitatem.

29 Triumphator.i.qui victoriam dat. Hebr. victoria i.victoriæ auctor.Chald Dominus victoriarum. Parcet. Hebr.mentietur.70. reuertetur.Chal.reuertetur ab eo,quod dixit.

32. Pinguiſſimus tremens Heb.& Chald. deliciofus,ſeu, delicatus 70,tremens. Siccine, &c. verti poteſt,verè amara mors,

33. In fruſta conſcidit.Heb.diſſecuit ,ſeu fecit ſecari.70.mactauit, ſeu,trucidauit. Chald.diſcerpſit.

35. Quoniam.Heb Chald.& 70.&, pro,quia, more Hebraico.

36. Vidit,id eſt,inuiſit.

CAP. XVI.

1. Oleo, id eſt, vnguento aromatico. fortè, balſamo.

2. Vitulum. Heb & 70. vitulam.

5. Pacificus. ſ. timebant, ne aliquem vellet punire. Sanctificamini. Chald. præparamini. Sanctificauit. i. præparari iuſſit. Chald. inuitauit Sacrificium. Chald. oblationem. intellige inuitatos etiam ad conuiuium, quod fiebat ex victima.

6. Ait. ſ. apud ſe, velut conſulens Deum.

7. Abieci eum. q. d. non hunc elegi, vel, eiuſmodi res non curo. Iuxta intuitum. i. more. Iudico. Heb. & 70. video. Patent, id eſt, apparent. ſ. oculis.

11. Paruulus. i. omnium minimus natu.

13. Directus eſt. i. apparuit dirigens. Chald. manſit. Heb. proſperauit.

14. Exagitabat. Heb turbabat, ſeu terrebat. Chald. terrebat. 70. ſuffocabat. A Domino. ſ. immiſſus, ſeu permiſſus.

15. Del. pro, à Deo. ſ. creatus, ſeu miſſus; aut permiſſus.

16. Leuiùs feras. Heb. Chald. & 70. bene tibi erit. i. bene habebis. ſic inf.

17. Pſallentem. i. ad citharam canentem.

18. Pueris. i. famulis

20. Plenum. Chaldonuſtum.

CAP. XVII.

2. Terebinthi. Chald & 70. quercus, & ſic infra

4. Spurius. 70. potens. Chald. de medio illorum ſic & inf.

5. Hamatha, Hebr. & Chald. ſquamata i. æreis ſquamis operta.

10. Exprobaui. ſ. ignauiam, & timiditatem, vel probris affeci.

12. De quo ſupra dictum eſt. Id additum ab Interprete. Heb. huius. 7. hic. ſ. de quo ſuprà.

17. Polentæ. i. frumenti toſti.

18. Cum quibus ordinati ſunt. ſ. militibus. q. d. ſub quo duce militent. Hebr & pignus eorum tolle. ſ. ſi quam fortè pecuniam mutuò accepiſſent ſub pignore. 70. & quibus indigeant cognoſces. Chal. & bonitatem eorum afferes. q. d. referes ad me quàm bene habeant.

20. Locum Magala Heb. Magala i. rotunditatem 70 rotunditatem. ſ. caſtrorum, ſeu vallum. Chal. caſtra.

22. Vaſa. ſ. ſarcinas attulerat. ſ. ipſe portanetat ſuis humeris. Cuſtodis ad ſarcinas. i. cuſtodientis militū impedimenta. Interrogabat, &c. Heb. & Chald. rogauit fratres ſuos, ſeu fratribus ſuis, ad pacem. i. pacificè ſalutauit. 70. interrogauit fratres ſuos quæ ad pacem. q. d. quæſiuit, an rectè valerent, ſeu ſalutauit pacem precatus: nam Hebræorum ſalutatio, Pax tibi, interrogatio verò de recta valetudine. Num pax?

25. Abſque tributo. Heb & 70. liberam. Chal. nobilem, ſeu illuſtrem.

28. Quare dereliquiſti. Hebr. Chald & 70. cui reliquiſti.

29. Nunquid non verbum eſt. q. d. quid aliud, quam locutus ſum? Chal. nónne verbum fuit, quod dixi?

32. In eo. i. propter eum. ſ. Goliath, vel. q. d. in ſe ipſo.

33. Puer, id eſt, adoleſcens.

40. Limpidiſſimos. i politos, non aſperos.

43. In diis ſuis, dicendo. ſ. Deus Dagon te perdat.

46. Cadauera, &c. q. d. cadauer tuum In Iſrael. Heb. Iſraeli. ſ. qui illum poſſit defendere.

47. Eccleſia i. congregatio. Ipſius enim, &c. q. d. dat victoriam cui vult.

48. Surrexiſſet. i. ſe accinxiſſet

54. Tabernaculo, i. domo ſua Beethlemitica.

55. De qua ſtirpe deſcendit Heb Chal. & 70. cuius filius eſt ſic inf. Mirum verò eſt, quærere id Saulem, qui eum domi aliquandiu habuerit pſallentem, vt dictum eſt cap. præcedenti: ſed fortè ſcriptura more ſuo non ſeruat ordinem, narrauitque priùs quod poſtea factum. Viuit anima tua q. d. per vitam tuam. Si, pro, non.

CAP. XVIII.

3. Nam, pro. &.

4. Tunica Heb Chal. & 70. pallio.

5. Maximeque, Heb. Chal. & etiam 70. &.

6. Lætitia. Heb. Chal. & 70. & lætitia. Siſtris. Chal & 70 cimbalis. Heb. Saliſim ſ. inſtrumentum eſt, quod Hiſpani vocant Pandero circulus eſt latus ex ligno interpoſitis æreis laminis rotundis in circuli latitudine, dicuntur etiam vt ego exiſtimo Tſoltſilum צלצלים lib. 2. cap. 6. vbi Hyer cymbala vertit ex Pſal 150. quæ agitate ſonum plurimum reddunt Siſtra vocat Interpres. præcinebant autem mulierum aliæ, aliæ reſpondebant.

7. Mille, id eſt, multos Decem millia, id eſt, multo plures.

10. Prophetabat. ſ. more inſanorum abſurda loquebatur, & ridicula, cùm tamen præ ſe ferret prophetantis perſonam, vt ſolent interdum inſani, concionatores imitati. Chal. inſaniebar.

11. Miſit i. iaculatus eſt Secundo Heb. Chal. & 70 bis.

13. Egrediebatur, & intrabat i. populum ad bellum educebat, & reducebat

15. Cauere Heb. Chal. & 70. timere.

20. Dauid Michol filiam, Heb. Chald. & 70. Dauidem Michol filia.

21. Scandalum i. ruinæ occaſionem Duabus. ſ. morte Goliath. & centum præputiis Chal. vno de duobus. ſ. dote, vel præputiis, quorum poſtetius poſtea elegit Saul.

23. Ienuis, quaſi dicat, non habeo dona, quæ

poſſim dare ſponſæ: ſolebat enim id tunc (vt ex ſeq. patet) à ſponſis fieri. Hebr. deſpectus. Chald. idiota. 70 non honorabilis.

25. Non habet Rex ſponſalia neceſſe. Hebr. & Chal. non vult Rex dotem. 70. non vult Rex dona ſponſalia. Præputia. i. membra genitalia cum præputiis, vt appareat eſſe Gentilium.

27. Annumerauit. Hebr & Chal. adimpleuit i. omnia tradidit. Chal. tradidit.

30. Egreſſi ſ. ad bellum contra Iſraelitas. Prudentiùs agebat 70. magis intelligebat Chal. magis proſperè agebat.

CAP. XIX.

2. OBſerua, id eſt, cuſtodi, quaſi dicat, caue tibi. Chal. cautus eſto.

3. Stabo iuxta patrem. legendum id per parentheſim. q. d. vbi ſtetero iuxta patrem, & intellexero eius animum, egreſſus in agrum, tibi indicabo. Fuerit. Heb. Chal. & 70. fueris.

5. Poſuit animam ſuam in manu ſua. i. periculo ſe expoſuit. Sanguine i. homine.

11. Satellites. Heb. Chal. & 70. nuntios.

13. Statuam. Heb Teraphim. Chal. & 70. ſimulacrum. ſic etiam inf. Ad caput. ſ. loco ceruicalis, vt ait Chal. fortè loco capitis.

14. Apparitores. Heb. Chal. & 70. nuntios.

18. Naioth. Chal. domo doctrinæ.

20. Lictores. Heb. Chal. & 70. nuntios. Stātem ſuper eos, id eſt, præfectum illis. Prophetare, id eſt, Deum laudare.

24. Veſtimentis, ſcilicet, regiis. Coram Samuele, qui tamen illum nec inuiſit tunc, nec eſt allocutus. Cecidit, ſcilicet, in terram extra ſe factus. Nudus: id eſt, ſpoliatus, vt ſuprà dictum eſt. Prouerbium. ſ. cùm quis ſignificare vellet rem præter opinionem euenientem.

CAP. XX.

2. HVnc ergo, &c. Chald. & 70 & cur pater meus id me celaret? Nequaquam erit iſtud, id eſt, nō morieris. 70. non eſt hoc, ſcilicet, quod putas. Heb non hoc, ſcilicet, eſt, vel ſ. faceret: pater meus, vt me quidquam celaret.

3. Et ille, abundat (ille.) Vno tantùm gradu, &c. q. d. parum abeſt, quin interficiar. Hebr. & Chal. vno paſſu. 70. in hanc ſententiam vertunt, omnino decreuit me occidere Pater tuus.

5. Calendæ Hebr. Chal. & 70. initium menſis. ſic etiam inf.

6. Victimę. Heb. & 70. ſacrificium. Chal. appoſitum oblationis ſanctæ. q. d. conuiuium ex victima. Contribulibus. Heb. & Chal. Familiæ, ſeu cognationi. 70. Tribui.

7. Completa, &c. quaſi dicat, decreuit omnino me perdere.

8. Domini, id eſt, coram Domino, vel Domini voluntate.

9. A me. Heb. Chal. & 70. & Complut. à te.

13. Reuelabo aurem tuam i. indicabo tibi.

15. Auferat Ionatham, quaſi dicat, me Deus perdat velut inimicum Dauid, ſi fœdus violauero: quamquam id vſque ad finem verſus non eſt Heb. nec Chal. nec in Complut. ſed eſt in 70. in ſeq. verſu, loco illius, pepigit ergo Ionathas fœdus cum domo Dauid.

16. Et requiſiuit, pro, & dixit, requiret. 70. & requirat. De manu, &c. q. d. de me. velut inimico Dauid, ſcilicet, ſi fœdus violem.

17. Deierare, id eſt, iuramento firmare ipſi Dauid, vel adiurare ipſum Dauid. Hebr. Chald. & 70 iurare.

19. Perendie. Hebr. indicant, coniungendum eùm deſcendes, quaſi dicat, tres dies latebis. & tertio deſcendes, &c.

22. Intra, id eſt, circa.

23. Sit Dominus, ſcilicet, teſtis.

25. Surrexit, pro aſſurrexit. ſ. Abner venienti.

27. Secunda. i. altera. ſ. ſequenti.

29. De Fratribus, ſcilicet, minores fratres parebant maioribus

30. Vitro rapientis, &c. quaſi dicat, adulteræ. Heb. peruerſæ, & rebellis. Chald. contumacis, & rebellis. 70. transfugæ. Ignominioſæ. Chal. ignominiæ. Heb. nuditatis, ſeu turpitudinis, ſeu ignominiæ. 70. reuelationis, id eſt, nuditatis.

31. Filius mortis, i. dignus morte.

34. Confudiſſet, id eſt, pudefeciſſet, ſeu contumelia affeciſſet. Eum, ſcilicet, Ionatham, vel Dauid. 70. quod deliberaſſet pater ſuus occidere eum, ſcilicet, Dauid.

35. Placitum Dauid, id eſt, tempus à Dauid conſtitutum.

41. Ad Auſtrum, ſcilicet, Ionathas ad Septentrionem iaculatus fuerat, ne puer in Dauid incideret. Tertio, pro, ter.

42. Iurauimus, ſub memento, vel firma ſint. Dominus. ſ. teſtis ſit.

CAP. XXI.

1. OBſtupuit. Heb. timuit. Chal. admiratus eſt 70. obſtupuit. Achimelech. aderat etiam Abiathar filius eius, vt indicatur Mar. 2.

2. Sermonem, id eſt, rem ſeu negotium. Condixi, pro ire iuſſi. Chald. miſi. illum, & illum. Heb. Peloni Almoni q. d. ad talem. & talem, ſeu certum quendam. Vide Ruth. 4. Miror verò vertiſſe 70. Phelanni Almoni. ſ. Hebræas voces reliquiſſe, & non explicaſſe Hebraicam phraſim: ſuſpicor potiùs vitiatum eſſe locum ab aliquo vt ſunt pleraque in 70. nec enim adducor, vt credam viros tam doctos ignoraſſe Hebræam phraſim. Illud magis mirum, quòd Chald. vertit, ad locum abſconditum, & cuſtoditum: hoc enim eſt dicere, etiam hîc vitiatum locum.

3. Habes, ſcilicet, quod edamus. Quinque. Apparet fuiſſe cum Dauid famulos quatuor.

4. Laicos. Heb. & 70 prophanos i quibus omnibus licet veſci. Pueri modeſtè locutus etiam Dauidem intelligebat.

5. Egredicbamur, ſcilicet domo. Vaſa. i. corpora. Sed & ipſa, &c. quaſi dicat, ſed ſiquid per viam (vt fit) maculæ eſt contractum, purificabitur Vaſis.i.corporibus.

6. Sanctificatum, pro, ſanctum, ſeu Deo dicatum ſ propoſitionis.vt vertunt 70.

7. Tabernaculo, id eſt tentorio. Idumæus, ſcilicet, origine.

8. Sermo.i.mandatum,ſeu negotium.

9. Terebinthi Alij, quercus. Pallio, id eſt, tegumento. Ephod, id eſt, locum, vbi repoſitum Ephod. Abſque eo, id eſt, præter eum. Similis, quaſi dicat, tam præclarus.

11. Terræ.ſ.Iudææ.

13. Os, id eſt, vultum, vel ſermonem. Collabebatur. Hebr. finxit ſe inſanum. Chald. Stupidus factus eſt, id eſt, ſtupiditatem ſimulauit. 70. ferebatur. Inter manus eorum. 70. in manibus ſuis, ſcilicet proprijs. Impingebat 70. cadebat. Hebr. Deſignabat. Chal. Lineabat, ſcilicet, more eorũ, qui manibus delineant aliquid.

15. An deſunt. &c. Chald. & 70. num indigeo ego inſanis; Ingrediatur Complu. dimittite illum hinc, ne ingrediatur, quaſi dicat, abigite. non enim dignus, qui Regiam ingrediatur. Hebr. & Chald. num hic ingredietur? 70. non hic ingredietur.

CAP. XXII.

4. Reliquit. Hebr. duxit, ſcilicet, vt illic manerent. Chald. manere fecit. Præſidio, ſcilicet, arce aliqua, ſeu militum munitione, aut loci alicuius tuti, & ſic inte lige inferiùs.

7. Filij Ie mini, id eſt, de tribu Beniamin. 70. filij Beniamin. Chald. Filij tribus filiorum Beniamin.

9. Aſſiſtebat, & erat primus, id eſt, tanquam primus, ſeu præcipuus præerat. Hebr. & Chald. præfectus erat. Inter ſeruos. 70. ſuper multos.

17. Emiſſariis i. ſatellitibus.

18. Veſtitos, pro, indui ſolitos.

20. Ad Dauid. ſ manentem in Ceilam, vt dicit cap. ſequenti.

22. Sum reus. Hebr. cauſam præbui. Chald occaſio fui 70. ſum cauſa

23. Siquis quæſierit, &c. quaſi dicat, communem habes mecum hoſtem 70. vbi quæſiero animæ meæ locum, quæram & tuæ, quaſi dicat, vt me ipſum, ſic te ſeruabo.

CAP. XXIII.

1. Ceilam ciuitas eſt in tribu Iuda.

3. In Iudæa. q. d. in media Iudæa, ſeu tribu Iuda.

5. Iumenta. ſ. pecora, quæ adduxerant ad alendos milites. Hebr. Chal pecora.

7. Seræ. i. vectes.

9. Applica, quaſi dicat, indue vt Dominum conſulas.

11. Deſcendet. ſ. ſi hîc manſeris.

13. Viſſimulauit. Hebr. & 70 ceſſauit.

14. Firmiſſimis. i. munitiſſimis.

16. Confortauit, &c. q. d. iuſſit eſſe bono animo, vt qui Deum haberet fautorem.

18. Corã Domino, id eſt, Deo teſte, ſeu Deum teſtatus.

22. Recogitat enim, &c Hebr. videntur facere hunc ſenſum, dictum eſt enim mihi illum eſſe callidiſſimum. Chald. tamen videtur ſecutus ſenſum noſtri Interpretis.

23. Ad rem certam, id eſt re bene comperta. Chal. in veritate.

26. Deſperabat ſe poſſe. Hebr. feſtinabat.

CAP. XXIIII.

3. Ibicibus. i. capris ſylueſtribus.

4. Viantı i iter facienti, ſeu per viam ambulanti. Interiore parte. Heb. lateribus. Chal. foraminibus

5. Sicut placuerit. Aug. poterat, inquit, eum impunè occidere Domino ſic permittente. Forte poteſt hinc illud confirmari, quod quidam Doctores affirmant, poſſe illum quem inimicus quærit occidere, hunc interficere: eſſe enim id ſe defendere.

6. Percuſſit Dauid i. Dauidem reprehendit. vulgò diceretur, remordit eum conſcientia.

7. Propitius ſit mihi Dominus. Hebr. Abſit mihi à Domino, quaſi dicat, prohibeat Dominus, ſeu nõ permittat, vt faciam. Viuit Dominus, &c. Hæc vſque ad finem verſus, non ſunt Hebr. nec Chal. nec in 7. aut in Complu.

8. Confregit, id eſt repreſſit. 70. perſuaſit, Chal. quietos reddidit.

11. Cogitauit. Hebr. dixit, ſcilicet, quiſpiam. q. d. non defuit qui diceret. Chald. dixerunt alij. 70. non volui.

16. Erat. ſic etiam Chal. at Hebr. iudicet.

20. In via bona, id eſt, ſaluum & incolumen. Viciſſitudinem hanc. Hebr. Chal. & 70 bonum.

22. In Domino. i. per Dominum.

23. Tutiora loca. Hebr. arcem, ſeu, præſidium. Chal. præſidia.

CAP. XXV.

1. Domo, id eſt. familia, quaſi dicat, in ſuorum ſepulchro.

2. Carmelo. locus ad Auſtrum, non longè ab Hebron.

3. Peſſimus, & malitioſus. Hebr. Chald. & 70. malus ſtudiis, ſeu, operibus.

5. Ex nomine meo. Hebr. Chald & 70. in nomine meo, vulgò dicitur, ex parte mea. quòd Not. ad ſimiles Scripturæ phraſes.

6. Fratribus meis. Hebr. ad vitam, id eſt, quam-

diu

du vixeris Chald. per vitam tuam. Ex multis, &c. Hæc, ad finem vſque verſus non ſunt Hebr. nec Chald.nec in 70.aut Complut.

8. Bona. i. hilari, & qua ſolet liberalitas exercere. Inuenerit.i. in promptu fuerit.

14. Benedicereut.i.ſalutarent bene precantes.

15. Satis.Hebr.valdè.

17. Aduerſum. q. d. in eius perniciem. Filius Belial.i.improbus.

18. Coctos. Hebr.factos. i. paratos.ſ. coctos. quod Not. ad illud Ioan. 13. & cæna facta. Polenta.i. farris toſti. Ligaturas. i. faſciculos. Paſſæ.ſ ſiccæ. Maſſas Chald. portiones. intellige coniunctas ſubtili arundine, vt fit,& preſſas inter ſe caricas,forma laterum.

21. Ait, ſcilicet, ante ſuſceptum iter, vel inter eundum.

22. Inimicis Dauid. dicendum erat, mihi, ſed ſic dixit ex animi turbatione,vel vt imprecationem mitigaret. Mingentem ad parietem, id eſt, canem, quaſi dicat, ne canibus quidem parcam. Chal.cognoſcentem cognitionem.q.d.ad pueros qui modò ratione vtuntur.

23. Super terram,id eſt,in terram vſque ſe inclinans.

24. In me, &c. quaſi dicat, mihi imputa hoc peccatum: ſed me tamen audi quamquam Hebraica ſic verti poſſent:Obſecro Domine iniquitas loquatur,&c.vt ſint verba turbati præ timore animi, quaſi dicat, obſecro Domine, etſi iniquè tecum actum eſt,audi me tamen,&c.

25. Secundum nomen.Nabal enim.Hebr.ſtultum ſignificat.

26. In ſanguinem, ſcilicet, effundendo, quaſi dicat,ne eſſes homicida.

28. Aufer.Chal ignoſce. Domum fidelem, id eſt, familiam ſtabilem. Chal. regnum firmum. Inueniatur.70.inuenietur.

29. Faſciculo.q.d loco tuto.Chal theſauro. Viuentium.Chal.&70.vitæ Rotabitur.ſ.inquietudine,vel à vita expulſa Chal.volabit.

31. In ſingultum,& ſcrupulum.i. cauſa dolendi, & flendi, Chal. in anxietatem,& pondus 70. abominatio,& ſcandalum.

35. Honoraui Hebr.& Chald.ſuſcepi.70.reueritus ſum.

36. Manè.i.ſequentem diem.

37. Verba hæc.i.ea quæ acciderant.

39. Iudicauit.ſ.vindicans.

42. Cum ea pediſſequæ eius.Chal. iuxta eam. Hebr ad pedes eius.q.d.comitantes.

Cap. xxvi.

1. Gabaa.ſ.quæ in tribu Beniamin.

6. Sarviæ ſ. ſororis Dauid,vide 1.Paral.6. Not. quod u voce Saruia vocalis eſt, non conſonans,vt patet ex Hebr.

11. Propitius ſit mihi Dominus. Hebr. abſit mihi à Domino, quaſi dicat,auertat Dominus. Vide ſup.cap.24.

12. Tulit igitur,ſcilicet, antevertit Dauid, timens, ne Abiſai Saulem interficeret. Sopor Domini.i. grauiſſimus, ſeu maximus. ſic cedri Dei dicuntur,& mõtes Dei,id eſt,maximi; vel à Deo immiſſus.

15. Vir.ſ.clarus,& inſignis,ironicè.

16. Filij mortis.i.digni morte.

19. Odoretur ſacrificium q d acceptum ei ſit quod agis,metaphora à ſacrificiis Deo gratis. Hæreditate.ſ terra ſancta Dicenies,pro tantum non dicentes,vel quaſi dicant.

20. Perſequitur i.perſecutionem patitur

21. Pretioſa.i magni facta.ſ qui peperceris. Ignorauerim multa. Hebr. errauerim multum. Chald.inſanierim valde

23. Fidem.i fidelitatem

25. Benedictus, id eſt, laude dignus. Faciens facies, &c. quaſi dicat, omnino perficies quæ optas,& præualebis.

Cap. xxvii.

2. Maoch. Quidam dicunt eſſe nomen matris: patrem enim fuiſſe Achis, de quo ſup.c 21.ego nõ video, quid prohibeat eundem eſſe hunc, & illum de quo ſup.nunc enim accepta priùs fide.ad eum ſe contulit Dauid

7. Quatuor menſium. Hebr. & Chald dies, & quatuor menſes, quaſi dicat,dies aliquot,nempe quatuor menſium

8. Hi enim pagi.pro, horum enim pagi.Hebr & Chal.hi enim. ſcilicet, populi. Habitabantur Heb. Chal. & Complut. habitabant.No quòd hi non erant ſub ditione Achis.

11. Viuificabit, id eſt, viuentem relinquebat Fecit,ſcilicet,contra nos.

Cap. xxviii.

3. Et interfecit, &c. Hæc non ſunt Hebr nec in 70.nec in Complut.

6. Sacerdotes. Heb Vrim. q.d.ſummum ſacerdotem geſtantem Ephod, in quo erat Vrim, & Thummim.

7. Pythonem ſ diuinandi ſpiritum.

10. In Domino i.per Dominum.

13. Deos, pro, Deum i. diuinum quendam virum.Chal.Angelum Domini.

12 Samuelem, fuiſſe verum Samuelem, grauiſſimi viri ſentiunt, vt Iuſtin. Baſ Ambr, Hier. Aug. Vide etiam Eccl.ca 46. Alij dæmonem putant ſpecie Samuelis.

15. Inquietaſti.Heb.& Chal commouiſti. 70. conturbaſti,q.d mihi negotium exhibuiſti.

16. Æmulũ. i. qui inuidet,neſque pro hoſte habes.ſ Dauide Heb.& Chal.hoſtẽ, ſeu inimicum

19. Mecum eritis,id eſt, mortui vt ego,vel in altera vita.

20. Panem ſ cibum.

21. Manu meà i.ſummo periculo.

 24.Paicua

24. Paſcualem. Hebr. & Chald. pinguem, ſeu ſaginatum. 70. lactantem.

C A P. XXIX.

2. IN centuriis, &c. id eſt, cum exercitu diuiſo per Centurias & Chiliades.

3. Nunquid ignoratis. Heb. Chal. & 70. nónne iſte eſt. Vel annis, pro, immo verò annis. q.d notus mihi multis iam annis. 70. iam ſecundus eſt annus. Heb. & Chal his diebus, vel his annis.

4. In capitibus noſtris i. nobis interfectis.

6 Exitus & introitus. i. conuerſatio. Mecum eſt, pro, mihi gratus eſt.

10. De nocte. ſ. diluculo. Hebr. manè. Chald in aurora.

11. De nocte. i diluculo.

C A P. XXX.

3. MVlieres. ſ. viri erant cum Dauid.

4. Lacrymæ. Hebr. Chald. & 70. robur ad plorandum.

6. Contriſtatus. Heb. anguſtiatus, ſeu, anxius. Amara i. exacerbata.

7. Applica. i. profer, vel indue. ſ. ad conſulendum Dominum.

8. Latrúculos hos. Heb. Chal. & 70. exercitum hunc. ſic etiam infr. Excuties. i. recuperabis.

12. Fragmen i. fruſtum.

14. Erupimus, pro, irrupimus. 70. irruimus.

15. Cuneum. Heb. Chal. & 70. exercitum.

20. Minauit, id eſt, duxit. Suam, id eſt, illarum rerum, quas capras ex Siceleg reduxit, nempe quæ Amalechitæ alibi ceperant, præcedebant: quæ verò ex Siceleg, ſequebantur. hunc ſenſum indicant Hebr. Chal. & 70.

26. Proximis. i. amicis, ſeu ſodalibus. Benedictionem. i. munus

30. Roma. Hebr. Chorma. Laen Heb. & Chal. Bor. videtur eſſe nomen proprium.

C A P. XXXI.

1. GElboe diſtat à Thabor duobus milliaribus, eſtque in cãpo magno Eſdrelon.

3. Vulneratus eſt. Chal. timuit.

9. Annunciertur. ſ. victoriã.

11. Iabes. ſ. quos in principio Regni ſui liberauerat Saul.

12. Combuſſerunt ſ. putrida erant, & plena vermibus.

13. In nemore. Chald. ſub arbore. Ieiunauerunt. ſ. in ſignum mœſtitiæ.

II. R E G V M.
Hebr. Secundus Samuelis.

C A P V T I.

VERVM. i. res.

6. Incumbebat. Heb. Chal. & 70. inuirebatur. Appropinquabãt ei. ſ. perſequentes. Heb. perſequentes. Heb. perſequebantur eum, ſeu aſſequebantur, vt vertit Chal.

9. Sta ſuper me. i. accede propiùs.

10. Poſt ruinam. i. poſtquam in gladium incubuerat. Hebr. Chal. & 70. poſtquam cecidit.

13. Aduenæ. ſ. proſelyti ad fidem conuerſi.

16. Sanguis tuus, id eſt, peccatum tuum effuſi ſanguinis. Caput tuum, ſcilicet, reuertitur, quaſi dicat, dabis pœnas pro eo.

18. Arcum, id eſt, artem militarem, quaſi dicat hortatus eſt, ne deſponderent animum, ſed ſe ad futura bella inſtituerent. Chald. iacere arcu. Iuſtorum. Hebr. & 70. recti. Chald. legis. Quis liber hic, incertum, nec enim eſt ex iis, qui extant. Conſidera, &c. Hæc vſque ad finem verſus, non ſunt Hebr. nec Chald. nec in Complut. ſed ſunt ex parte ſumpta ex 70.

20. Filiæ, id eſt, fœminæ, quæ ſolent cantare victorias.

21. Agri. ſ. apud vos. Primitiarum. i. frugum, è quibus poſſuit offerri primitiæ.

22. Redit, ſcilicet, inanis. coniungendum cum præcedentibus proximè, quaſi dicat, infigebatur & interimebat fortes.

23. Decori. Chal. amati 70. pulchri. Velociores. ſ. in perſequendo hoſtes.

24. In deliciis, pro, ad delicias.

26. Decore. 70. pulcher. Mulierum. i. quo mulieres diligere ſolent, ſeu diligi.

27. Arma bellica, quaſi dicat, periit cum illis gloria bellica.

C A P. II.

1. HErbon, diſtat ab Ieruſalem 22. milliaribus, ad meridiem.

3. Domo. i. familia.

5. Benedicti, &c. i. digni, quibus Dominus benefaciat. vel chari Domino.

6. Retribuet, pro, tribuet. Hebr. & Chal. faciet. 70. faciat Vobis Heb. Chal, & 70. vobiſcum. Veritatem pro, veram. vel q.d. iuxta fidem, quam dedit, ſe remuneraturũm benefacientes. veritas enim, fidem. i. promiſſionem interdum ſignificat, Verbum iſtud i. rem iſtam.

8. Circumduxit, &c. Alii, duxit in Machanaim. vt ſit nomen proprium loci, de quo Gen. 32.

9. Ieſſuri. Heb. Aſuri. 70. Aſeri. Chald. tribum Aſer. Vniuerſum. ſ. excepta tribu Iudæ.

10. Duobus annis apparet vel non ſtatim electum in Regem poſt mortem patris, vel non ſtatim Dauid regnaſſe ſuper totum Iſraelem mortuo Isboſet.
13. In vnum.i.ſimul.
14 Ludant.ſ.ſingulari certamine.
22. Leuare faciem.i.aſpicere.
23. Auerſa Heb.& 70.parte poſteriori.Inguine.Hebr quinta coſta Chal latere femoris.
24 Aquæ ductus. Hebr.Chald & 70.Ammab.ſ.eſt nomen proprium. Vallis.Hebr.Chal.& 70. Giach.ſ.nomen eſt proprium.Itineris, id eſt,per viam,ſeu in via.
26. Periculoſa deſperatio.Hebr.Chald.& 70. amara nouiſſima.ſ.belli.
27. Si locutus Hebr Chal.& 70. niſi locutus ſ illud,ludant pueri,&c.q.d.niſi tu prouocaſſes.
29. Caſtra.ſ.vbi erat Isboſeth,& hic Hebr.& Chal.Machanaim,vt ſuprà.

CAP. III.

3. Cheleab.1.Par.3.vocatur Daniel.ſ.erat binomis.
8. Caput canis.q.d viliſſimus,quem ſic audeas reprehendere? Aduerſum Iudam,&c, cum ſequentibus iungenda hæc.
12. Cuius eſt terra? q.d.nonne ad te, vt Regem pertinet?
13. Optime Hebr & Chal.bonum.ſ. mihi, id eſt.70.bene.q.d.placet.
21. Deduxiſſet i. dimiſiſſet.
22. Cæſis latronibus.Hebr.Chal. è caſtris.
25. Exitum,& introitum.i. conuerſationem, ſeu vitæ rationem.
26. Sira.nomen proprium ciſternæ illius.
27. In dolo Chald.quietè.Alij,blandè.Inguine,Hebr.quinta coſta. Chald. latere femoris ſic inf.cap ſeq.
29. Fuſum.q d.filans ob paupertatem. Hebr. baculum.ſ.innitator ob pedum morbum.
34. Ligatæ.q.d.poterat ſe defendere. Aggrauati.i.impediti.q d.poterat fugere, ſed dolo interiit.Congeminans i.repetens planctum.
35. Cibum capere.Heb.& Chal.vt faceret Dauid cibum capere.70.vt Dauidi cœnam daret.
39. Delicatus,pro,tenellus,quaſi dicat,recens factus Rex, & necdum viribus confirmatus, vt poſſim illos punire Hebr.tener.Chald. humilis. Duri mihi Heb.Chal.& 70.duriores me (id eſt, fortiores) ſeu,præ me.i.quam vt ferre poſſim.

CAP. IIII.

1. Diſſolutæ,&c. q.d.deſpondit animum.
2. Latronum.i. militum mercenariorũ, qui ſolent latrocinari Heb copiarum, ſeu agminum 70.turmarum.Chal duorum exercituum.
3. Fugierunt,ſcilicet,metu Philiſtinorum,audita morte Saul.
4. Feſtinaret,ſcilicet, illa. Cecidit, ſcilicet, puer ex brachiis nutricis.
6. Spicas,ſcilicet,ſpecie mercatorum volentium emere frumentum,vel tanquam Regi oblaturi primitias bonoris cauſa.Chald pro, aſſumẽtes ſpicas tritici,veſterunt, vt emptores tritici. Heb.accipientes fruméta,ſeu accipientium frumenta,id eſt,mercatorum(ſubaudi,ſpecie,ſeu habitu.70 loco buius verſus, ſic habent: & ecce oſtiaria domus purgabat triticum, & dormitauit, & dormiuit;& Rechab, & Baana frater eius latuerunt Inguine vide ſup.cap 3.
10. Oportebat,ſcilicet, ipſius iudicio. vel etiam aliorum.Chal.qui cogitabat, me ſibi datu- rum donum pro nuncio.

CAP. V.

1. Os tuum,& caro tua.id eſt, cognati tui, ſeu propinqui.
2. Educens ſ.ad bellum.
3. Venerunt,pro venerant, ſcilicet, ante populum. Domino,id eſt, arcæ Domini,vel q d coràm Domino.
6. Cæcos,& claudos. Irriſio eſt.q.d vel cæci, & claudi arcem defendent. Chal.peccatores, & culpatos,& ſic infrà.
8. Præmium,de quo.1. Par. 11.Domatum fiſtulas.i.tectorum canales Odientes ſic etiam.70. Templum.ſ.vnà cum Dauid.Heb.& Chald. domum.70 domum Domini.
9. Mello,id eſt, aggere, ſeu foſſa, ſecundùm quoſdam Vide lib.3.cap 9.num. 15. Chald. obſtructione.
10. Ingrediebatur,pro.ibat.
11. Nuntios.ſ congratulaturos de regno.
12. Super.Hebr.propter.
17. Quærerent ſ.& caperent, ſeu occiderent. Præſidium.70 locum munitum.
18. Raphaim 70. Gigantium. Chal fortium dicitur eſſe locus prope Ieruſalem ad Auſtrum.
20. Baal Pharaſim.Chal. planitiem fortium. Diuiſit. Chal fregit. Diuiduntur aquæ. Chal. frangitur vas teſtaceum plenum aqua.Baal Pharaſim.i.planitiem,ſeu vallem ruptorarum.
23. Ex aduerſo. 1. è regione. Pyrorum, alij, mororum.Chal.arborum.
24. Dominus.i Angelus Domini.
25. Dum venias.Chald. ad introitum.Gabaa. vrbs in tribu Benjamin, Gezer autem in tribu Ephraim,vt dicitur Ioſ.16 & 18. Quamquam ego iſtam Gazer aliam puto in tribu Iuda, in qua & Gabaa altera,quam ego etiam hic puto ſignificari. Gezer. vrbs in tribu Benjamin, ſed quam occupabant Philiſtæi.

CAP. VI.

2. Super quã.i.ad quã.ſeu,apud quã,vel.q.d. ſuper quã eſt Dominũ Majeſtas,quæ ibi inuocatur. In Cherubim, pro, ſuper Cherubim.

3. Gabaa. locus erat eminentior in Cariathiarim. Ahio. 7. fratres eius. Vide 1. Par. 13. Minabant. i. deducebant.

6. Declinauerunt, pro, inclinauerunt. eſt id additum ab Interprete, ad verbi Hebræi, quod verterat, calcitrabant, maiorem explicationem. Videtur autem ſumptum ex 70.

7. Temeritate. ſ. animi. alioqui enim factum videtur laudabile: ſed Deus intuetur cor. Vide 1 Par. 15. vt ſubindicatur cauſa fuiſſe præcipua, quòd arcam non portaſſet humeris cum ceteris Leuitis? id enim debuit. Quidam tamen cauſam dicunt, quòd eam tetigiſſet, quod Leuitis prohibitum. Nu 18.

10. Obed Edom. Leuita erat. Gethæi. fortè in Geth diu fuerat, vnde ei id nomen.

11. Benedixit. i. proſperauit.

12. Adduxit. ſ. per Leuitas. Vituli ſimmolandi. eſt autem id ſumptum ex 70. qui loco 13. verſus ſic habent: Et erant cum eo portantes arcam Domini ſeptem chori, & victima vituli, & agni.

13. Sex paſſus. q. d. ſexto quoque paſſu. Armigatis. 70. cöennis, ſeu conſonis. eſt autem etiam id ſumptum ex 70. non enim eſt Heb. aut Chal.

16. Subſilientem, &c. i. exultantem, & tripudiantem. Chal. ſaltando ſe cribrantem, & laudãtem. Alij, fortiter, & inſtar capreæ ſaltantem. 70. ludentem, & ſaltantem, & pulſantem.

18. Benedixit. i. bene precatus eſt.

19. Collyridam. i. placentam. Similam frixam oleo. Alij, lagenam ſ. vini.

20. Benediceret, id eſt, bene precaretur. Domui. i. familiæ. Scurris. Hebr & Chald. inanibus ſeu fatuis.

22. Vilior. ſ. opinione tua. Cum ancillis. i. apud ancillas. Glorioſior. q. d. quod tu vilitatem putas, ego gloriam duco.

CAP. VII.

2. PEllium Heb. & Chal. cortinæ.

3. Corde. ſ. optante templum ædificare.

6. Ambulabam. i. verſabar, ſeu manebam.

7. Tranſiui. ſ. in deſerto, & deinde per loca, ad quæ ſubinde mutata Arca. Vnam, pro, aliquam.

8. Paſcuis. Hebr. Chal. & 70 ouium tugurio, ſeu caula.

10. Sub eo. Heb ſub ſe. i. in loco ſuo. 70. per ſe, ſeu apud ſe. q. d. ab aliis ſeparatus, & quietus. Turbabitur. Chal. terrebitur. 70. ſolicitus erit.

11. Domum faciat, id eſt, prolem det, ſeu poſteritatem.

14. Arguam, id eſt, caſtigabo. Virorum. q. d. clementi, ſeu humana vt ſolent, ſcilicet, homines filios caſtigare.

16. Fidelis, id eſt, firma ſeu ſtabilis. Ante faciem tuam, id eſt, te vidente. ſ. viuunt animæ, & vident poſt mortem 70 coram me.

18. Sedit. Soli Regi licebat ſedenti coram Arca orare: reliqui ſtantes orabant ſic quidem. Fortè ſedere, pro, manere poſitum more ſcripturæ. Domine Deus. Heb. Adonai Iehouah. i. Domine Domine. 70. Domine mi, Domine ſic & inf.

19. Lex Adam. i. hominis. q. d. ſic mecum agis, vt ſolet homo cum amico.

21. Verbum. i. promiſſionem. ſ. implẽdam. Secundùm cor tuum. i. quia tibi ſic placuit. Notum faceres. ſ. quid de me ſtatueris.

23. Poneret ſibi nomen. i. ſe faceret celebrem. A facie. i. coram, vel cauſa. Gentem, & Deum eius. ſ. percutiens. Heb. & Chal. gentibus, & diis eius. 70. gentes, & tabernacula.

26. Coram Domino. Hebr. Chald. & 70. coram te.

27. Reuelaſti, &c. quaſi dicat, aperuiſti, ſeu indicaſti ſeruo tuo. Domum, id eſt, familiam, ſcilicet, Regiam, quaſi dicat, dabo ex filiis tuis ſucceſſores Regni. Cor ſuum, quaſi dicat, cordis fiduciam. Chal. fuit in corde ſerui tui, &c.

CAP. VIII.

1. FRænum tributi. Nomen eſt vrbis. Hebr. Metheg Haamath, id eſt, frænum riui. quaſi dicat, Aquæductum. Quidam dicunt liberaſſe Iudæos tributo, quod ſoluebant Philiſtæis, hoſque feciſſe tributarios.

2. Funiculo, quaſi dicat, occidit eos qua menſura voluit, id eſt, quantum voluit. Coæquans terræ, id eſt, proſternens. Menſus eſt autem, &c. quaſi dicat, alios occidit, alios ſeruauit, ſcilicet, quos voluit.

4. Subneruabit, ſcilicet, reddidit inutiles abſciſſis crurium neruis. 70. diſſoluit. Iugales curruum. Heb. Chal. & 70. currus. i. curruum equos. Dereliquit, id eſt, ſibi reſeruauit.

6. Damaſci. i. in qua Damaſcus.

7. Arma. Heb. & Chal. ſcuta. 70. armillas.

10. Eius. ſ. Ioram. q. d. afferebat munera.

11. Sanctificauit i. dedicauit.

13. Fecit ſibi nomen. i. famam comparauit.

14. Cuſtodes. ſ. milites, qui eſſent in præſidiis.

15. Iudicium, & iuſtitiam. Chal. iudicium veritatis, & æquitatis.

16. A commentariis. ſ. res geſtas ſcribebat.

17. Abiathar. Notant quidam hunc Abiathar eſſe, qui aliàs dicitur Achimelech pater Abiathar, qui, ſcilicet, eius filius, hic vocetur Achimelech: aiunt enim & patrem, & filium dictos Achimelech, & Abiathar, ſcilicet, binomines fuiſſe, eiſdemque vtrumque nominibus. Scriba, id eſt, legis peritus, ſeu legum ſcriptor.

18. Cerethi, & Phelethi, milites erant Dauidem ſemper cuſtodientes: fortè ſic dicti, quòd eſſent Cheretæi, & Philiſtæi, vt nunc ſolent Suizeri, ſeu Heluetij. Vide Ezech. 25. Soph. 2. Hier. putat ſic dictos. q. interfectores, ſcilicet, hominum: id enim ſignificat vox Hebræa Cherethim. Phelethi autem. q. mirabiles, ſcilicet, viribus ſecundùm quoſdam. Chald. vertit ſa-

gittarios, & fundibularios. Sacerdotes. i. principes. Chal. magnates. 70. aulę principes. Vide Gen. 41. Exod. 2. & 18.

CAP. IX.

3. DEi, id eſt, maximam, vel Deo gratam. Chald. coram Domino.
7. Agros. ſ. fiſco erant addicti ob rebellionem Iſtoſeth. Patris. i. Aui.
8. Similem mei. i. qualis ego. q. d. ſuper me cani mortuo ſimilem. i. viliſſimum.
10. Filio. i. nepoti. Vt alatur. ſ. eius familia. 70. & comedant. Super menſam meam. i. cibos allatos è menſa mea, vel mecum in eadem menſa.
11. Menſam meam, etſi comedebat in domo Sibæ, tamen ei cibi de Regis menſa afferebantur vel citat Siba verba Dauid, qui ita dixerat. 70. menſam Regis.
12. Cognatio. Heb. habitatio. Chal. familia.
13. De menſa. Hebr. Chald. & 70. ſuper menſam.

CAP. X.

6. SYrum Rohob. i. Syros ex Rohob. Iſtob. ea eſt, quæ Iud. 11. Tob. dicitur.
12. Ciuitate. Heb. Chald. & 70. ciuitatibus.
15. Videntes igitur, &c. Hebr. Chald. & 70. videntes Syri ſe cæſos eſſe coram Iſraël, congregati ſunt ſimul, &c.
16. Fluuium. ſ. Euphratem.
18. Septingentos, &c. vide 1. Par. 19. Currus. i. curruum equos ſeu milites.
19. Qui erant in præſidio. Hebr. Chal. & 70. ſerui. ſ. qui ei in bello ſeruiebant, aut aliàs ei ſubiecti.

CAP. XI.

1. VErtente. Heb. reuertente. Chal. finiēte. Tempore. ſ. verno. ſeu æſtiuō. Ad bella non eſt Hebr. nec Chald. nec in 70. ſed ſubintelligitur.
2. Poſt meridiem. Hebr. Chal. & 70. ad veſperam. Solatio. i. tecto. ſ. ſunt in Palæſtina plana tecta. Viditque. ſ. per feneſtram domus mulieris. Suum. i. Dauid. q. d. ex tecto ſuo, vbi deambulabat. 70. vidit è tecto.
3. Hethei. ſed. ſ. ad fidem conuerſi.
4. Sanctificata. i. purificata à menſtruo. hoc enim non patiuntur quæ concipiunt. q. d. concepit. 70. & ea erat ſanctificata ab immunditia ſua. q. d. à menſtruo purgata, adeoque apta ad conceptum.
11. Per ſalutē, &c. Heb. Chald. & 70. per vitam tuam & per vitam animæ tuæ. Repetitio eſt: vel q. d. per vitam corporis, & animæ.
12. Illa. ſ. quæ venerat.
21. Ieroboal. Heb. & Chal. Ierubeſſeth.
25. Frangat. Heb. ſit mala in oculis tuis, id eſt, moleſta. Exhortare eos. 70. fortifica eam, ſcilicet, vrbem. Hebr. & Chald. conforta eum. ſ. Ioab ô tu nuntie vel populum, ô tu Ioab.
27. Verbum, id eſt, res, ſeu factum.

CAP. XII.

1. AD Dauid. ſ. prophetam ad prophetam, medicum ad medicum, ſed ſanum ad ægrotum. Chryſoſ. Iudicium. i. quid ſentias, vel quid iudicandum ſit.
3. Emerat. ſ. data dote, quod eſt velut emere. olim viri dotem dabant. Filia. ſ. erat minor natu, ſeu iunior quàm Vrias. eius vxor.
4. Parcens. i. omittens. Præparauit cibos. Heb. & 70. fecit eam. i. in cibum parauit. Sic Ioan. 13. cœna facta. i. parata.
5. Filius mortis. i. morte dignus, ſeu mortis reus. Chald. obligatus occiſioni.
6. Pepercerit. Chald. abſtinuerit.
8. Vxores. ſ. poterat, ſi vellet, ducere, & fortè aliquam duxit. In ſinu tuo. Chald. concubinas tuas. ſ. ſecundarias vxores, ſeu minus principales. Multo maiora. Heb. & Chal. ſicut iſta. q. d. ſimilia, ſeu multa alia.
9. Percuſſiſti. i. curaſti occidendum.
14. Blaſphemare. ſ. Deum, qui tam improbum Regem dederit. Verbum hoc. i. rem hanc.
15. Deſperatus eſt, pro, grauiter ægrotauit, vt eſt Heb. Chal. & in 70.
16. Seorſum. Heb. & Chal. pernoctauit, &c.
17. Cogentes eum. id additum ab interprete. Vt ſurgeret. Heb. Chal. & 70. vt erigerent eum.
18. Septima. ſ. à natiuitate, vel ab ægritudine.
21. Sermo, id eſt, res.
22. Donec eum. Heb. Chal. & 70. miſereatur.
25. Miſit. ſ. Dominus, vt nomen infanti imponeret. Amabilis Domino. Heb. Iedidiah. i. dilectus Domino.
26. Expugnabat. Heb. Chald. & 70. cepit.
27. Capiendo. Heb. Chald. & 70. capta. Vrbs aquarum. ſ. aquis multis cingebatur. Haut vocatur ſuprà Regiam: eſt autem alia à Rabbath.
28. Vaſtata. Heb. capta.
31. Adducens. Heb. Chal. & 70. educens. Serrauit. i. ferris ſecuit. Carpenta. Heb. trahas. Chal. & 70. tribulos. Cultris. Heb. Chal. & 70. ſecuribus. In typo, pro in typum, ſeu fornacem, vel, q. d. diuiſit eos, vt ſolent lateres recentes diuidi. 70. circumegit eos per aciem. Ita Complutenſis editio, quam ſumus in hoc opere ſecuti: nam Romana habet, tranſire fecit eos per fornacem. Chal. laceraui eos in platea.

CAP. XIII.

1. SOrorem, ſcilicet, ex eadem matre, alia tamen à matre Ammonis.

2. Virgo, adeóque domi more virginum continerentur.

6. Quaſi ægrotate.i.fingere ægritudinem. Sorbitiuncuſas. Chald.& 70.placentas. Alij. lagana. Cibum.ſ.eas placentas,ſeu lagana.

10. Conclaui, pro, ſecretius cubiculum.

18. Talari. ſic 70. At Heb.& Chald.polymita, ſeu diuerſorum colorum.

19. Ibat ingrediens. Hebr. Chald.& 70.eundo ibat.

20. Contabeſcens. Hebr. & Chald.deſolata.ſ mœſta 70.animo deficiens.

21. Etuoluit, &c. Hæc vſque ad Erat ei, ex 70 ſumpta ſunt.

25. Benedixit.i.bene precatus eſt ſcilicet, vale dicens.

32. Ore.i.decreto, ſeu ſententia.ſ. occidendus Chald.corde.78.ira.

34. Deuium.Heb.poſt montem,

CAP. XIIII.

2. Thecuam. diſtare dicitur ab Ieruſalem nouem milliaribus ad Orientem. Sed vide.Amos.1.

5. Heu.Hebr.Chal.& 70.verè.

8. Iubebo, ſcilicet, ne cognati quærant filij tui mortem.

9. Sit, pro, erit.q. d. ſiquid accidet mali, in me, non in Regem cadet.

10. Adhuc. quidam putant famulo alicui id dictum, cui res commiſſa.

11. Recordaterur, &c.q.d.decernat interpoſito iutamento. Vt non multiplicentur. q. d prohibeantur omnes.

13. Contra populum. q.d. redundat id malum in totum populum.

14. Dilabimur. Heb. Chald.& 70. effuſæ. Reuertuntur. Hebr. Chald. & 70.colliguntur, ſeu, congregantur, Retractat, id eſt, ſententiam mutat. Ne penitus pereat, &c. Hebr.& 70.ne abiiciat à ſe abiectum.q d.ad ſe reuocet.

15. Præſente populo. Heb.& Chald. quia terruit me populus. q. d. feci. in gratiam populi, quem vidi ob eam rem mœſtum. 70. quia vide bit me populus.q.d præſente populo.

16. Audiuit Rex. vt liberaret. Hebr.Chald. & 70. Audiet Rex vt liberet, pro audiuit, vt liberet. q. d. cùm me audierit in figura, quanto magis deber in re figurata?

17. Dicat. Hebr. & 70. dicet. q. d. orat, ſeu optat. Sicut ſacrificium. q. d. ſit acceptum Domino, vel placationis ſit. i. placetur exuli Abſaloni. Heb. & Chald. ad requiem. 70. in ſacrificium.

Moueatur ſcilicet, à tecto.

19. Manus, id eſt, opera. Salutem. Hebr. vitam. Nec ad ſiniſtram, &c. q. d. rem ipſam attigiſti, nihil aberrans huc aut illuc.

26. Ponderabat, ſcilicet, qui vendere volebat fortè ad fæminarum ornatum. Pondus autem quidam referũt ad capillorum grauitatem, alij ad pretium quo vendebantur. Publico. Hebr. Chald.& 70.regio.

32. Miſi ad te, &c q. d.cùm à me vocatus non veniſſes, id excogitaui, vt cogerem te venire. Memor eſt iniquitatis meæ. Hebr. Chald.& 70. eſt in me iniquitas.

33. Adorauit, &c. Heb. Chald. & 70 adorauit eum ſuper faciem ſuam in terram. ſ. inclinatam, ſeu demiſſam.

CAP. XV.

2. Portæ, ſcilicet, regiæ. Ex vna, pro, ex taſſ.

6. Solicitabat.i.ſibi conciliabat. Hebr.& Chal. furabatur.

7. Quadraginta. ſ. ferè, Regni Dauid, vel ex quo Dauid in Regem vnctus. Quidam tamen legunt quatuor. ſ. à tempore quo vidit faciem Dauid, vel quo in vrbem rediit.

8. Sacrificabo. Heb Chald & 70.ſeruiam.

13. Toto corde. Heb. Chal. & 70.corde inclinati Iſraëlitæ ad Abſalom.

15. Præceperit. Hebr. & 70. elegerit. Chald. dixerit.

18. Legiones. Hebr. Chald & 70.omnes. Cerethi. vide ſupr. cap. 8. Gethæi. ſ.ad fidem conuerſi, vel Iudæi, qui cum eo ſemper fuerant in Geth. vide 1. Regum. 27. vbi indicatur, fuiſſe Iudæos.

20. Dominus faciet. id ſumptum ex 70. Nam Heb. ſolum, tecum miſericordia, & veritas: ſub. à me, vel à Deo erit vel fit. Chal.& fac cum illis. Veritatem. q. d. verè, & perfectè, vel pro, fidem, quam ſeruat Deus, remunerando opera bona, ad quæ facienda ex miſericordia ſua gratiam dedit.

23. Cedron. ita dictus à loci obſcuritate, erat enim vmbroſus: Cedron enim. Hebraicè ſignificat nigrum, ſeu obſcurum.

24. Depoſuerunt. ſcilicet, loco idoneo. Aſcendit, fortè ad orandum prope Arcam, vel. q.d.comitatus eſt eos. Expletus.q.d.ſimul, ſeu vnà.

27. O videns.q.d.ô Propheta, qui ſoles Deum conſulere.70.vide tu. Chal. vides tu?

28. Abſcondar. Heb. morabor ſeu manebo.

30. Operto.ſ more lugentium.

CAP. XVI.

1. Palatharum, id eſt, caryearum.

4. Oro vt. Heb.& 70. Adoro.i. gratias ago.

7. Vir ſanguinum. i. homicida. Vir Belial. id eſt, improbe.

8. Voiuerſum ſanguinem, id eſt, pœnas pro vniuerſo ſanguine.

9. Moriturus. Hebr. Chald.& 70.mortuus.q d.

abie.tiſſi

abiectiſſimus hic, ac viliſſimus vt canis mortuus.

10. Quid mihi, &c quaſi dicat, omittite me. Præcepit. Heb. Chal. & 70. dixit id eſt, præcepit. Fecerit, ſcilicet, Semei.

11. Filius Iemini. i. de tribu Benjamin.

13. Contra. i. ex aduerſo ſeu è regione.

14. Refocillati ſunt, id eſt, requieuerunt. Ibi, id eſt, loco, quo ſederant.

16. Salue Rex. Hebr. & 70. viuat Rex. Chald. proſperetur Rex.

17. Gratia, id eſt, gratitudo, ſeu beneficium. Heb. & 70. miſericordia. Chal. benignitas.

19. Sed & vt hoc inferam. Heb. Chal. & 70. ſecundò i. præterea.

21. Fædaueris. i. ei te odioſum reddideris fædato thalamo. Hebr. abominationem feceris in patrem tuum. 70. confuderis, ſeu dehoneſtaueris Chal. alienatus fueris à patre tuo. Tecū manus eorum. Heb. Chal. & 70. manus omnium, qui tecum ſunt. i. te ſequuntur.

22. Solario. i. tecto ſ. domus Regiæ. Vniuerſo. hyperbole. q. d. ita, vt quiſque poſſet videre.

23. Quaſi ſiquis &c. quaſi dicat, erat eius conſilium quaſi diuinum oraculum, ſcilicet, maximæ auctoritatis.

CAP. XVII.

2. SOlutis, id eſt, remiſſis, ſeu debilibus. Percutiā eum. Heb. & 70. terrebo eum. Cha. turbabo eum. Deſolatum, id eſt, deſertum ab aliis Heb. Chal. & 70. ſolum.

3. Vnus. Heb. & Chal. omnis: eſt autem ſenſus Heb. & eùm redierit omnis vir (id quod tu quæris) omni populo erit pax.

9. Audiet, &c. pro, quicunque id audierit, dicet.

12. Operiemus. Hebr. & Chald. caſtrametabimur contra. Chald. cademus. ſuper.

13. Calculus, id eſt, lapis.

14. Omnes, ſcilicet, qui aderant in conſilio. Nutu. Heb. Chal & 70. præcepio. Vtile. Hebr. & Chal. bonum.

17. Rogel. i. fullonis. Ancilla. ſ. ſpecie lauandi pannos. Poterant. pro. tutum erat.

18. Veſtibulo. Heb. & 70. atrio.

19. Mulier, ſcilicet, vxor viri illius. Ptiſanas, id eſt, grana frumenti contuſi.

20. Guſtata paululum aqua. ſic. etiam 70. at Heb. riuum aquarum. Chal. Iordanem.

21. Fluuium, ſcilicet, Iordanem.

24. Caſtra, nomen loci, de quo Gen. 32.

25. De Ieſraeli. Heb. Chal. & 70. Iſraëlitæ. Vide 1. Par. 2. vbi dicitur Iſmaëlita. ſ. habitatione, quòd diu apud Iſmaëlitas commoratus. Abigail, ſcilicet, ex qua Amaſam ſuſcepit.

28. Stratoria, id eſt, lectos. Chal. ſindones. Tapetia. Heb. ſcyphos. Chald. lagenas. 70. vt noſter.

Polentam. i. frumenti grana toſta. Frixum olei cicer. Heb. & Chal. Polentam. ſ. bis ponitur idem verbum, forte duplex erat. ſ. tritici, & farris.

29. Pingues vitulos. 70. vitulos lactātes. Hebr. & Chal. caſeos bouinos. In deſerto, id eſt, ex itinere per deſertum.

CAP. XVIII.

3. PErtinebit. q. d. nōn magnopere curabunt. Satis curabunt. i. magni facient. Præſidio. ſ. orationibus, & conſilio. 70. in auxiliū noſtrum. Chald ad orandum pro nobis

6. Saltu Ephraim, ſcilicet, vbi Ephraim Iordanē tranſmiſſo ſolebat pecora paſcere.

8. Saltus. Chal. fera ſyluæ.

11. Cum terrà, id eſt, ita, vt in terram caderet. Argenteos, ſcilicet, ſiclos.

13. Animam id eſt, conſcientiam. Audacter. Hebr. mendacium. Chal. falſitatem 70. iniquum. Ex aduerſo, ſcilicet, ſpectans tantùm, nec me defendens.

14. Corde. i. loco cordis. ſ. pectore. Quercu. Heb. corde quercus. i. medio quercus ſic Pſal. 45. Cor maris, pro medium maris.

18. Titulum. ſ. columnam, vel pyramidem, vel arcum triumphalem. Filium, apparet, filios, de quibus ſuprà, fuiſſe mortuos. Vocauit, ſcilicet, in ipſa columna inſcripſit. Manus, id eſt, opus, ſeu locus. Chal. locus.

19 Iudicium. i. vltionem, vel. q. d. ius dixit. De manu, ſcilicet, liberans.

21. Chuſi. id eſt, Æthiopi, ſcilicet, cuidā, quaſi dicat, cuidam ſeruo. Itaque poſtea in textu Hebræo vocatur ſeruus Regis. Forte etiam nomen eſt proprium.

22. Quid impedit ſi. Heb. & Chal. quidquid ſit.

23. Quid enim ſi cucurrero. Hebr. & Chald. quidquid ſit, curram. Compendij. Hebr. Chald. & 70. planitiei, ſeu planam.

24. Portas, ſcilicet, vrbis.

25. Bonus, non eſt Heb. nec hîc nec in verſu.

26. Sed eſt ſenſus, ſi ſolus eſt, nuntius eſt.

28. Salue Rex. Heb. Chald. & 70. pax.

29. Eſtne pax pro, ſaluuſne eſt? ſeruus tuus ô Rex. Heb. Chal. & 70. ſeruum Regis &.

31. Iudicauit. i. ſuo iudicio liberauit.

32. Sicut puer i. ſicut filius tuus Abſalon.

33. Cœnaculū portæ. ubi culum aliquod ſignificatur vel domuncula ſupra vrbis portam. Quis mihi tribuat, vt, id eſt, vtinam. Moriar pro, mortuus eſſem.

CAP. XIX.

3. DEclinauit ingredi, pro, declinando, id eſt, clàm ingrediebatur. Hebr. & Chal. furatus eſt ingredi, ſeu ſeſe furatus eſt ingrediēdo. q. d. furtim, ſeu clàm ingrediebatur.

4. Operuit. ſ. more lugentium. Caput ſuum. Hebr & Chal.& 70.faciem ſuam.

5. Domum.fortè eam quæ ſuprà portam vrbis in quam ſe Dauid abdiderat vt fleret. Confudiſti.i.pudefeciſti.

7. Alloquens ſatisfac. Hebr. loquere ad cor. i. blandè,ſeu grata.

8. Porta.ſ.vrbis.

9. Certabat,id eſt,contendebat,ſcilicet,volens reducere Dauid. Fugit, &c. id eſt,coactus eſt fugere ex Iudæa.

10. Siletis.i.ceſſatis.

11. Quia dixerat.pro,cùm diceret.

12. Os,& caro.i.conſanguinei.

15. Traduceret.i.transeuntem comitaretur.

18. Tranſierunt vada.Hebr.& Chald.fecerunt tranſire ſcapham. Iuſſionem. Hebr. voluntatem. Tranſiſſet,id eſt,ſe paraſſet Rex ad tranſeundum.

20. Ioſeph.i.Iſrael.

22. Satan.i.aduerſarium.q.d. aduerſarij.

24. Filius Saul,id eſt,nepos. 70.filius Ionathã filij Saul. Illotis, &c. coniungenda omnia cum, à die,qua,&c.Barba.Hebr.Chald.& 70.labro.

26. Contempſit.Hebr.& 70.decepit. Chal.doloſè egit contra.

27. Sicut Angelus Dei.q.d.potes facilè rem totam cognoſcere.

31. Vltra,ſed non longè,vt ex ſequentibus patet.Et quidem Heb. aliud videtur hìc ſignificari.

32. Caſtris nomen eſt proprium. Heb.Machanaim.Diues Hebr.Chal.& 70.magnus.

33. Requieſcas ſecurus. Heb.Chal.& 70.alam te mecum.i.apud me.

36. Viciſſitudine, id eſt, retributione, ſeu remuneratione.

37. Chamaam.70.Chimaam filius meus.

39. Benedixit.i.bene precatus eſt.

41. Furati.ſ.clàm nobis reducentes.

42. Data ſunt, ſcilicet, à Rege. Hebr.Chald.& 70.dedit.

43. Decem,ſcilicet,Beniamin cum Iuda computabatur.reliquæ tribus decem erant,vel potiùs decem, pro multis. Feciſti mihi iniuriam. ſic etiam 70. Hebr. & Chald. Spreuiſti me. Et non mihi, &c. Hebr. videtur ſenſus eſſe. Nónne ego prior locutus ſum de reducendo regê?

Cap. XX.

1. Belial. i. improbus. Ieminæus.i. de tribu Beniamin. Buccina. ſ. vt ſedaret tumultum,& attentis loqueretur.

3. In cuſtodiam. ſ. velut carcere clauſit. Non eſt ingreſſus. ſ. quia cum Abſalon rem habuerat. In viduitate.i.velut viduæ.

5. Placitum.i.tempus.

6. Domini tui,pro,meos,ſcilicet,ſtipendiarios milites.

8. Stricta ad menſuram habitus ſui. Hebr. Veſtimenti ſui, id eſt, qua ſolebat veſtiri. Vſque ad ilia. Hebr.Chal. & 70. ſuper lumbos. Qui fabricatus, &c. Hebr. qui egredietur, & cadet, id eſt, qui facilè egredi poterat, & cadere, quaſi dicat, expeditus erat ad ictum.

9. Salue. Hebr. num pax tu,pro, tibi, quaſi dicat, valéſne? vocat ſcriptura id rogare quæ ad pacem,id eſt,de ſalute.

11. Quidam viri. Hebr.Chald.& 70.vir,id eſt, quidam.

14. Omnéſque viri. ſ. illorum locorum, per quæ tranſierat. Electi. non eſt Hebr. Chald. aut in 70.Sed Betmi nomen loci.

15. Ciuitatem, ſcilicet, Abela, cui vicina erat Betmaaca.

19. Quæ reſpondeo veritatem. Hebr.pacifica, & fidelis, id eſt,verax,ſcilicet,loquitur in perſona ciuitatis. Matrem. 70. metropolim. Præcipitas.Hebr.diſſipas.

26. Sacerdos Dauid. Chal. princeps Dauid. i. apud Dauidem.

Cap. XXI.

1. Sanguinum. i. homicidam.

2. Zelo. ſ. non ſecundùm ſcientiam. Fortè volebat adiſcere terram eorum Iudæ.

3. Veſtri piaculum, id eſt quo expietur peccatum in vos commiſſum. Benedicatis, id eſt, bene precemini.

4. Argento, &c. q. d. nolumus nobis compenſari damnum argento,&c.

6. Dentur nobis,&c. moderatio eſt præcedentis petitionis. Dauid enim non poterat occidere familiam Ionatham ob iuramentum ei præſtitum, quamquam Heb.non eſt illud,ne vnus quidem, &c.ſed ſolùm delebimus, ſeu perdemus,ne extet in vllo termino Iſrael, vel (vt alij,& Chal. vertunt) qui nos perdere ita voluit, vt non conſiſteremus in finibus Iſrael. Domino. i. ad placandum Dominum.Electi.ſ.in Regem.

8. Michol.ſcilicet,adoptiuos.Naturales autem ſororis eius Merob. Chald. filios Merob, quos educauerat Michol.Vide 1. Reg. 18. vbi Merob nupta dicitur Hadrieli. Fortè Merob etiam Michol dicebatur.

9. Hordei.ſ.quæ ſolet eſſe prima.

10. Cilicium.Hebr.Chal.& 70.ſaccũ.Subſtrauit,ſcilicet,vt illic maneret per omnes illos dies, orans Deum, vt ſic placaretur. Aqua,ſcilicet, ob cuius inopiam fames acciderat. itaque Deus ſe placatum oſtendit.

12. Platea, ſcilicet,prope quam murus, in quo ſuſpenſi.

14. Latere. nomen eſt loci.Hebr.Tſelah צלע.

16. Arapha. gigantis eſt nomen. q.d. de genere Gigantum.Vncias.Hebr.Chal.& 70.ſiclos. Enſe.Chal.& 70.cingulo.Hebr.tantum eſt,nouo itaque ſubintelligendum enſe, vel cingulo. Deficiente.i.viribus deſtituto.

57. Lucernam.i.gloriam,ſeu ſplendorem.
58. A Deo datus. Hebr. Helchanaan. Saltus. Hebr. Iahare. Polymitarius. Hebr.Orgim.ſ. cognomen erat.Chald.ait hunc fuiſſe Dauid,filium Ieſſe textoris veli ſanctuarij.
59. Goliath.ſ.alium ab illo, quem Dauid occiderat,niſi illud placet,quod Chald.proximè.
21. Blaſphemauit. Hebr.Chald. & 70. probris affecit.
22. In manu.i.opera,ſeu manibus.

CAP. XXII.

1. Dominus petra, &c.vide explicationem Pſal.17.vbi Not.vnum & eũdem Pſalmum etiam Hebr. variare, nempe Spiritus ſanctus eundem ſenſum variè ſolet exprimere, vt etiam in euangeliis videre eſt, quo minus mirãdum, ſi editio 70. aut noſtra non per omnia Hebraicæ veritati reſpondeat:dum enim nihil veritati contrarium fit, aut ſenſui repugnet, & eccleſia,& Deus boni conſulit.
3. Iniquitate. Hebr.rapina. Chald. raptoribus. 70. iniquo.
4. Laudabilem.i.laude dignum.
5. Mortis, pro, mortales. Belial.i.improbi,ſeu improborum.
6. Inferni.i. in infernum, ſeu ſepulchrum trahentes.Alij,pro funibus, dolores vertunt.Chald. caſtra improborum. Præuenerunt. i. præoccupauerunt. Alij,implicauerunt.
7. Venit.ſic Chal.Complut.veniet.
8. Montium. Hebr. Chald. & 70. cæli,ſeu cælorum.
11. Lapſus eſt. Hebr. & 70. viſus eſt, ſeu apparuit.
16. Effuſiones. Chald. profunditates. Maris. pro,velut maris.
22. A Deo.ſ.deficiens.
23. Iudicia.i.inſtituta.
26. Robuſto.i.perfecto.
27. Peruerteris.i. velut perverſè incedes.q. d. tractabis,vt eius peruerſitas meretur.
28. Oculiſque tuis.ſ.aſpiciens.70.oculos.
33. Complanauit perfectam, pro, expeditam reddidit & perfectam.
36. Mea.Hebr.& 70.tua.
41. Dediſti mihi dorſum.i.feciſti terga vertere.ſ.fugere.
45. Obedient.ſ.poſtmodum.
50. Confitebor.i.laudabo,ſeu gratias agam.

CAP. XXIII.

1. Nouiſſima. ſ. poſt omnes pſalmos. Cui conſtitutum eſt de Chriſto. Heb.Chal. & 70. qui vnctus eſt in Regem, ſeu conſtitutus, vt eſſet vnctus.i.Rex.
3. Dixit Deus,ſcilicet,Spiritus ſanctus,de quo proximè. Iſrael, id eſt, quem colit Iſrael. Dominator in timore Dei, quaſi dicat, qui hominibus imperat, cum Dei timore imperet. Chald. Meſſias dominabitur in timore Dei.
4. Sicut Oriente,&c.ſ. ſic erit Regnum meum.
5. Nec tanta, &c. q.d.indigna, cui Deus tanta præſtaret. Voluntas. ſ. firma eſt, vel ſita in Deo. Ex ea.ſ.domo mea.
6. Tolluntur.i.tanguntur,ſed.ſ.abiiciuntur.
7. Armabitur.ſ.prius,ne lędatur.Succenſæ,ſcilicet, in die iudicij, quo iudicandum ſeculum, vt ait Chald.
8. Ipſe eſt.ſ. qui ſequitur,trium primus. Quaſi teneriimus ligni vermiculus Heb. Hadino Haheſui.ſ.nomen eſt viri.70.Adino Aſonæus.
9. Patrui eius.Hebr.Dodo.nomẽ eſt proprium viri.70.Dudi.Ahohites. i. de familia Ahoitarũ Illuc.ſ.vbi erat Dauid.
10. Obrigeſceret. ſ. contractione neruorum præ labore. Cum gladio. ſ. ita poſt conflictum hærente,vt vix extrahi poſſet.
11. Statione. Alij,villa. ſ. pago, qui erat iuxta agrum,vbi hæc geſta:
12. Eum.ſ.populum.
13. Tres. ſ. alij. Principes inter Heb.Chald. & 70.inter principes.
14. Præſidio.i.loco munito.
16. Libauit.ſ.effundẽs in terrã.Hier.1.Par.11. ait, ſacrificaſſe Deo gratias agentem, quòd tam fortes viros dediſſet: indicat autem vino mixtam fuiſſe oblatam in ſacrificium.
17. Sanguinẽ. i. cum vitæ periculo allatam. Et animarũ periculum:explicatio præcedẽtis. Heb Chal & 70.cum periculo animarum.
18. De tribus.ſ.dictis.
20. Leones,id eſt, fortiſſimos viros,velut leones. Chal. magnates. Ciſterna. i. fouea.Niuis. ſ. quo tempore leones ſunt fortiſſimi.
21. Virga.i.baculo.
23. Inter tres.ſ. poſteriores. Ad tres.ſ.priores. A ſecreto,pro,nempe à ſecretis.
24. Triginta. ſ. qui ſequũtur.Patrui eius.Heb. Dodo.fortè nomen eſt proprium.
39. Omnes.ſ.computatis primis illis ſex.

CAP. XXIIII.

1. Commouit. ſ. permittendo. Dicentem, Heb.& Chal.dicendo.
4. Obtinuit.i.præualuit,ſeu vicit.
6. Dan ſylueſtria.Heb.& Chal.Dan Iahan.
9. Octingenta,&c.maior eſt numerus.Par.21 Sed hic refertur is, quem Ioab Regi dixit.ſ. minorem, ne ſuperbiret nimium, qui ex ſuperbia iuſſerat deſcriptionem illam fieri, ob quam eſt à Deo punitus, ipſe quidem populi diminutione, populus autem morte, ob alia peccata propria.
10. Percuſſit,id eſt,reprehendit.
11. Videntem,ſcilicet, quid Deus vellet,quaſi

dicat, prophetam. Dauid.i. Dauidis.
13. Septem. Vide 1. Par. 21.
14. Incidam, &c. videtur elegiſſe famem, aut peſtem.
15. Conſtitutum, ſcilicet, holocauſto veſpertino.
16. Miſertus eſt Dominus. Hebr. & 70. pœnituit Dominum. Chal. rediit Dominus à malo, id eſt, deſtitit occidere. Aream. ſ. ſitam in monte Moria, vbi Iſaac immolare pater voluit. Areuna erat is, vt quidam aiũt, Rex antequam Ieruſalem caperetur, poſtea Tributarius.
17. Oues.i. velut oues. q.d. innocentes.
24. Quinquaginta. ſ. pro loco areæ. nam pro tota area 600. vt eſt 1. Par. 23. vel pro bobus 50. ſicli, pro area verò 600. aurei.

LIBER III.

qui Hebr.1. Regum dicitur, quia de multis Regibus.

CAPVT I.

1. PLVRIMOS. ſ. prope. 70. annos. tot enim vixit.
2. Stet coram.i. miniſtret.
3. Sunamitem. ſ. ex vrbe Sunem tribus Iſſachar. Vide 4. Reg. 4. Dormiebatque. Hebr. & 70. fouebatque, id eſt, calefaciebat.
6. Nec corripuit. ſ. nimis indulgens. ſic ſup. lib. 2. cap. 13. etiam ſancti interdum negligentes, vel cauſam Miphiboſeth cap. 19. quam negligenter indicauit? Hebr. non contriſtauit. ſ. noluit corripiendo contriſtare. Ipſe. ſ. vt Abſalon. Secundus natu, adeóque ad eum iure Regnum pertinere videbatur, ſed Deus voluit eſſe Salomonis, cuius voluntas ſummum eſt ius. vide inf. cap. 2.
7. Sermo, id eſt, conſilia, quaſi dicat, rem tractabat. Abiathar. Hoc reiecto, qui ex Heli, & Ithamar, datus eſt Pontificatus Sadoc, qui ex Phinees, & Eleazaro. Vide cap. 2.
21. Peccatores.i. miſeri. ſic Hiſpani, peccatorẽ me.i. miſerum me. vel q.d. reiiciemur tanquam ſi grauiter peccauiſſemus.
33. Mulam meam. ſ. id niſi Regi non licebat. Gihon, ſcilicet, fontem. aliàs Siloe dicitur, eius aqua perennis, quale Dauid volebat Regnum eſſe Salomonis.
36. Amen.i. ita fit. Sic loquatur. q.d. confirmet id Deus. 70. confirmet verba. Chald. ſic velit.
39. Olei. ſ. vnctionis.
40. Inſonuit. Hebr. ſcindebatur. i. videbatur ſcindi. Chal. tremebat.
42. Fortis. Chal. timens peccata. q.d. bonus.
43. Nequaquam, &c. Hebr. Chald. & 70. profectò Dominus noſter, &c. Noſter ſenſum reddidit. q. d. non bona nuntio, vt putatis.
45. Inſonuit. ſic etiam 70. at Hebr. tumultuata eſt. Chald, commota eſt.
47. Benedixerũt. i. bene precati ſunt. Super. i. plus quàm. Adorauit. ſ. Deum, gratias agens.
50. Altaris, ſcilicet, quod Dauid extruxerat. Nam quod Moſes, adhuc erat in Gabaon. Vide 1. Par. 21.

CAP. II.

2. TErræ.i. hominum.
3. Mandata. Hebr. cuſtodiam, id eſt, quod præcepit cuſtodiri. Ceremonias. Hebr. decreta, ſeu ſtatuta. Intelligas. Heb. prudẽter agas. Chal. proſperes, ſeu proſperè, agas.
4. Vias meas. Hebr. & Chald. viam ſuam. 70. vias ſuas. q.d. mores ſuos
5. Belli, id eſt, more belli, vel. q. eſſet hoſtis in bello. Baltheo, id eſt, gladio alligato baltheo. Calceamento, quaſi dicat, ita vt mortui corruerint ad pedes eius.
6. Pacificè.i. impunè, ſeu abſque punitione. Inferos.i. ſepulcrum.
9. Innoxium, id eſt, impunitum. Sanguine, id eſt, cæde.
16. Confundas, id eſt, pudefacias, ſcilicet, negando. Heb. auertere facias, ſcilicet, præ pudore. 70. auertas faciem tuam.
17. Nec enim negare tibi quidquam poteſt. Hebr. & Chald. non enim faciet auerti faciem tuam.
20. Confundas. Hebr. & Chald. auertas, ſeu auertere facias. Fas eſt, vt Addita hæc ab Interprete.
22. Et Regnum, quaſi dicat, hac via Regnum affectat.
23. Addat, ſcilicet, ſi non illum interfecero. Iurandi modus apud Hebræos, quaſi dicat, malè mihi faciat Dominus, niſi, &c.
24. Dominum.i. familiam.
26. Mortis, id eſt, morte dignus. Domini Dei. Hebr. Adonai Iehoua, id eſt, Domini Domini: ſed rectè vertit Interpres, Iehoua enim nomen proprium veri Dei. Laborem. Hebr. & Chald. afflictionem. Laborauit. Hebr. & Chald. afflictus eſt.
27. Eiecit. ita impletum, quod Deus fuerat minatus Heli. 1. Reg. 2.
28. Nuntius, ſcilicet, de monte Adoniæ. Hebr. Chal. venit fama ad Ioab, qui ſecutus fuerat Adoniam,

niam, quamquam Abſalonem ſecutus non fuerat. Poſt Salomonem. ſic etiam 70. At Hebr. & Chald. Abſalonem, vt dixi proximè.

31. Sanguinem. i. culpam effuſi ſanguinis.

33. Pax. i. proſperitas.

37. Caput tuum, id eſt, te, quaſi dicat, occidêris. vel tibi cauſa mortis eris.

42. Teſtificatus ſum. Hebr iuraui, ſeu, adiuraui, id eſt, te feci iurare. Per Dominum, ſcilicet, iurans, vel cogens iurare.

45. Benedictus, ſcilicet, ſit, vel erit à Domino. Erit. Alij, ſit.

Cap. III.

1. Donec, &c. q. d. adeò confirmatum Regnum, vt potuerit complere, vel couſque manſit illa in ciuitate Dauid donec, &c.

2. Excelſis. i. locis editis. vel altaribus. ſ. variis quod vſque ad templi ædificationem videtur licuiſſe, certè permittebatur paſſim.

3. Excepto. Videtur reprehendi, vel ſenſus eſt. Id tamen Dauid, quamquam licitum, nunquam fecerat.

4. Gabaon. ciuitas in tribu Benjamin. Maximum Quidam putant fuiſſe altare æneum, quod Moſes fecerat.

6. In veritate. i. citra ſimulationem, ſeu ſincerè. Grandem. Hebr. Chald. & 70. grandem hanc. Eſt, id eſt, apparet.

7. Egreſſum, & introitum. q. d. quomodo debeam conuerſari, & populum regere.

9. Docile Heb. audiens, id eſt, obediens. ſ. Deo. Chal. intelligens. 70. ſapiens.

12. Nullus. ſ. Regum Iſraël.

13. Tetto. Hebr. & Chal. tuis, videtúrque coniungendum cum, dedi, pro, dabo.

14. Pręcepta. Heb. & Chal. ſtatuta, ſeu decreta. Longos faciam, Id non factum, quia peccauit.

15. Ieruſalem, ſcilicet, vbi arca Domini: nam tabernaculum Moſis in Gabaon. Fecit, id eſt, obtulit, ſeu ſacrificauit.

20. Intempeſtæ noctis ſilentio. Hebr. Chald. & 70. media nocte.

22. Mentiris. Heb. Chal. & 70. non.

25. Diuidite. ſ. ô miniſtri, ſeu ſatellites.

28. Iudicaſſet. ſ. cùm eſſet duodecim annorum ſecundùm Hier. epi. 131. id quod ego non puto. Regnauit enim annis 40. adeóque obijſſet anno ætatis 52 at reliquit filium annorum 41. vt dicitur 2. Par. 13. vt neceſſe fuerit illum gignere anno ætatis 11. quod non eſt veriſimile.

Cap. IIII.

2. Filius. i. nepos. nam filius Achimaas filij Sadoc.

3. Scribæ. i. ſecretarij. Vide Eſth. 3. A commentariis, id eſt, hiſtoriographus.

4. Abiathar, ſcilicet, antequam eiiceretur, vel iſte alius eſt. Sacerdotes, ſcilicet, vnus præcipuus erat, alter velut vicarius, vel ſuffraganeus.

5. Sacerdos. i. princeps. Alij ſacerdotis.

8. Ben. alij, filius. ſic & in ſeq.

11. Nephath, Dor. i. terminus Dor.

13. Auoth Iair, id eſt, villas Iair. Vide Iud. 10. Argob. ſ. Traconitide.

20. Innumerabiles. ſ. erant.

21. A flumine, &c. Alij, à flumine (ſcilicet, Euphrate) vſque ad terram Philiſtim, & vſque ad terminum Ægypti.

22. Cori. Corus continet decem epha. epha verò tria ſata. Similæ. i. puriſſimæ farinæ.

23. Paſcuales, quaſi dicat, non ſaginati, ſed quales à paſcuis redeunt. Bubalorum. i. Boum ſylueſtrium.

24. Flumen. ſ. Euphratem.

25. Sub vite, quaſi dicat, etiam ruri liberè agebant, nullum timentes hoſtem.

26. Præſepia i. equos in præſepiis. Nam 2. Par. 9. quatuor millia. ſ. in quolibet 10. equi.

27. Nutriebántque, &c. Hebr. Chald & 70. Alebant dicti præfecti Regem Salomonem, & neceſſaria, &c.

28. Iumentorum. Alij, mulorum. Chald. equorum curſorum. 70. curruum.

29. Latitudinem. i capacitatem. Arenam, id eſt, arenæ locum, vel q. d. capiendi penè infinita.

31. Ethan, &c. erant hi celebratiſſimi illo tempore ſapientiæ nomine. Eſraita. i. Eſræ filio. Filiis, iungendum cum duobus poſtremis, nam priores duo fratres (quanquam 70. vertunt, filio) vide Pſal. 87. & 88.

32. Parabolas, id eſt, obſcuras ſententias, ſeu prouerbia.

34. Audiebant. ſ. fama.

Cap. V.

1. Miſit, ſcilicet, gratulatum.

3. Tu ſcis, &c. Heb. Chald. & 70. tu noſti patrem meum, quòd non potuerit ædificare, &c.

4. Satan i. aduerſarius

5. Nomini. i. in honorem.

9. Domui meæ, ſcilicet, quo alantur iſti, qui tibi inſeruient.

11. Annos. ſ. quibus illius opera vſus.

13. Elegitque. Heb tulitque nomine tributi. Indictio. Heb. & 70. tributum.

14. Eſſent, id eſt, manerent, ſcilicet, ſingulis menſibus ſola decem millia operabantur, adeóque ſingula duobus menſibus quieſcebant, deinde ad opus redibant.

15. Itaque, pro, inſuper Portabant. ſ. è montibus vſque ad locum, vbi poſſent curribus vti. Latomorum. Heb. cædentium. ſ. lapides.

16. Et iis, pro, id eſt iis.

17. Pretioſos, id eſt, optimos. Templi. Hebr. Chal & 70. domus. ſ. Dei.

18. Giblij. ex Giblo vrbe Phœniciæ.

Cap.

CAP. VI.

1. QVadringenteſimo, &c. videntur omiſſi anni interregnorũ, ſolumque computati anni Ducum, Iudicum, & Regum, ſolet quidem interdum ſcriptura in annorum, aut hominum catalogis quædam præterire. Quidam tamen putant in cuiuſque Iudicis annis, intelligendos eſſe illos etiam qui ſine Iudice præceſſerunt. Zio.i. Aprili. Chald. ſplendoris florum. Secundus. ſ. cuiuſque anni, non enim ſignificatur fuiſſe ſecundus quarti Salomonis. Domino. i. in honorem Domini.

2. Triginta. ſ. vſque ad primum tabulatum, alioqui 120. Vide 2. Par. 3.

3. Ante faciem. ſ. ea latitudo erat coniuncta templi longitudini.

4. Obliquas. ſ. ex altera parte laxiores. Chald. apertas intrinſecus (id eſt, laxiores) & forinſecus clauſas (id eſt, arctiores.).

5. Super. i. iuxta. Oraculi. ſ. ſancti ſanctorum. vocatur Heb. hæc pars Deuir. i. oraculum, à Dauar. i. loqui, inde enim Deus reſponſa dabat; altera verò Hechal. q. palatium, ſeu regia: quam noſter vertit, Templum. Latera. Heb. thalamos. ſ. deambulatoria, ſeu cubicula. Chal. appendices.

6. Forinſecus. ſ. ſuper prominentiam parietis: reducebatur enim murus introrſum, ita vt ſuperior pars arctior eſſet, laxior inferior, cingebatque prominentia murum, vt trabes ſuperponerentur. Hærerent. ſ. per foramina, vt fit, ſed niterentur ipſa prominentia parietis.

7. Perfectis. i. integris. Ferramentum. ſ. dolans lapides aut ligna.

8. Lateris medij, &c. q. d. ad latus dextri muri. ſ. Meridionalis templi erat oſtium. Chald. porta appendicis inferioris aperta erat in latere domus dextro, &c.

10. Super omnem. Hebr. ſuper tota, vel cum tota. Chal. vltra totam. 70. per totam. ſ. cingebat id tabulatum totum vndique tectum, vt ſolet in tectis planis, ne quis cadat. Operuit. ſ. ſuprema tecti ſuperficies, ſeu planities cedrina erat.

16. Viginti. ſ. tot ſumpſit ex 60. longitudinis totius ad ſancta ſanctorum, vel ſignificatur tantam, vt inf. dicetur, fuiſſe parietum altitudinem, tectámque cedrinis tabulis. In ſanctum, &c. i. vt eſſet ſanctum ſanctorum.

17. Templum, ſcilicet, pars illa, quæ dicitur ſanctum, & Hechal, habebat 40. cubitos longitudinis. Pro foribus oraculi, i. ante oraculum. ſ. ſanctum ſanctorum.

18. Cælaturas. ſ. florum, & fructuum.

19. In medio domus. i. intra domum, vt ſtatim explicatur.

20. Altitudinis, ſcilicet, reliqui decem cubiti (nam erant triginta, vt ſuprà dictum eſt) erant ſecundùm Hebræos veſtiti lapillis pretioſis. Latini dicunt, viginti cubitos intelligi eſſe altitudinis parietis diuidentis ſancta ſanctorum à reliqua parte templi, fuiſſe enim reliquum ſpatium, ſcilicet, decem cubitorum vacuum. Quidam tamen putant oraculum ſolum habuiſſe viginti cubitorum altitudinem, reliquum verò templum triginta. Vide verſ. 10. huius cap. Altare, ſcilicet, thymiamatis. Cedro. 70. auro. Chald. tabulis cedrinis.

21. Oraculi, id eſt, quod ante oſtium oraculi: ſcilicet, ibi erat altare thymiamatis, non intra, vt quidam putant.

24. Summitate. i. extremitate.

27. Contingebant: tegebántque Arcam & propitiatorium & Cherubim à Moſe facta, quæ in medio erant.

29. Et tornò, id non eſt Hebr. nec Chald. nec in 70. Prominentes de pariete, & egredientes Hebr. Chald. & 70. intrinſecus, & extrinſecus. Vide ſeq. annot.

30. Intrinſecus, & extrinſecus. i. in oraculo, & extra. ſ. in Deuir, & Hechal.

31. Angulorum quinque. ſ. in modum columnæ quinquangulæ.

32. Oſtia. i. fores, ſeu valuas. ſic ſup. & inf. Anaglypha. i. cælaturas.

34. Duplex, ſcilicet, duarum partium coniunctarum, & flexibilium.

35. Quadro. i. perfecto.

36. Interius, ſcilicet, ſacerdotum, in cuius medio templum erat, ſecũdum quoſdam. Alij enim putant atria fuiſſe ante porticum templi, nõ circa templum. Tribus. ſ. diſtinctis varijs coloribus, & artificio, vel potiùs tres dicit, quia cùm altitudo parietis trium eſſet cubitorum, quiſque ordo vnius erat cubiti. Lignorum. ſ. ſuper lapides, vel à parte muri interiori.

37. Quarto, ſcilicet, regni ſui. Zio, id eſt, Aprili. vide ſup.

38. Bul, id eſt, Octobri. Septem, ſcilicet, & menſibus 6. qui hic tacentur.

CAP. VII.

1. ÆDificauit, ſcilicet, poſt ædificatũ templum. Vide cap. 9.

2. Saltus Libani. ſic dicta, quòd Libanum referret amœnitate, vel quia ex cedris Libani: erat autem prope Ieruſalem. Chal. refrigerij Regum. Et quatuor deambulatoria inter columnas cedrinas. Hebr. Chald. & 70. ſuper quatuor ordines columnarum cedrinarũ. Ligna quippe, &c. Heb. & trabes cedrinæ erant ſuper columnas. Chald. & coronæ cedrinæ erant ſuper columnas.

3. Cameram. i. ſuperiorem domus partem, vbi tres erant ordines columnarum.

6. Epiſtylia. i. capitella. Heb. trabes.

7. Solij. ſ. vbi iudicabat, in Ieruſalem.

9. Et intrinſecus. Heb. Chald. & 70. & Cõplut. & extrinſecus. Maius. ſ. in quo populus orabat, & quo pars illa exterior reſpiciebat.

10. Decem,ſiue octo,ſcilicet,alij decem erant, alij octo.

11. Similitérque de cedro. l. itémque tabulæ cedrinæ. 70.& cedri. Chald. & obduxit tabulis cedrinis.

12. Rotundum,id eſt,in circuitu, de atrio populi loquitur, vt ſupr.vel domus ſuæ vtrobique. Interiori ,ſcilicet, ſacerdotum. q. d.ſimile opus erat ex lapide, & cedro. Domus, id eſt, templi.

15. Vtramque pro, vnamquamque.q.d.cuiuſque circumferentia erat 12. cubitorum.

17. Verſuum.i. gyrorum ſeu zonarum.

18. Ordines. iunge cum, malogranatorum.

19. Quatuor cubitorum. ſ. ex quinque, quatuor habebant lilia, vnum malogranata.

20. Alia. quidam eadem intelligunt, de quibus ſupr. Alij diuerſa: fuiſſe enim Capitella tria in quaque columna. Vide 4.Reg. vlt. vbi harum columnarum capitella quædam dicuntur fuiſſe altitudine cubitorum trium. Secundi. ſ. & primi. q. d. vtriuſque.

21. Iachin.i.confirmat. ſ. Deus.q.d.ſeruet domum hanc. Secundam. ſ.ſiniſtram. Booz, id eſt, fortitudo, ſeu vigor. q. d. vigeat ſemper.

23. Reſticula. ſ. in modum funis.Chal. filum.

24. Sculptura. Chald. figura ouorum. Decem cubitis.ſ. in vnoquoque cubito decem erãt ſculpturæ, adeóque trecẽtæ. Apparet ſculpturas per interualla poſitas. i. decem locis in circuitu. Hiſtriatarum, potiùs Striatarum. q.d.excauatarum. Chal. figuræ ouorum fuſilium.

26. Luteris, id eſt, Conchæ, quam ſuprà mare vocauit. Trium vnciarum.Hebr. palmi.ſ.quatuor digitorum. Repandi. i. recurui. Et tria millia metretas. Id non eſt Hebr. Chald.nec in 70. aut Complut.

27. Baſes. ſ. ſupponendas decem conchis.

28. Sculpturæ,&c.explicat quid dixerit interraſile. Iuncturas. ſ. tabularum æ nearum quibus baſes conſtabant, quas iuncturas. infr. vocat plectas.

30. Partes. ſ. cuiuſque baſis. Humeruli, id eſt, fulcra, ſeu ſuſtentacula. ſ. luterum.

31. Luteris.i. luterem excipientis. Capitis, ſcilicet, baſis. vide ver. 35. Vnius. dimidius enim de quo inf. cælaturis tegebatur, vt ait Ioſephus. Cubitum, & dimidiũ. ſ. Altitudinis.vide ver.35. Columnarum, videntur mihi baſes ſignificari.

36. Tabulatis, id eſt, ſpatiis.

38. Luteres. i.conchas. ſ. ad lauandum λούω lauo, inde λουτήρ.

39. Mare autem. Not.quòd ingredienti occurrebat priùs mare, ex quo lauabantur ſacerdotes, deinde,conchæ,ex quibus abluebantur victimæ.

40. Scutras, & amulas.Heb. & Chal. ſcopas & pelues. 70.calefactoria,& phialas:eſt autem ſcutra vas rotundum, vnde ſcutella dicta. Amula verò ſecundum quoſdam, vas ad vini libamina.

41. Columnarum duos. Hebr. & Chald. columnarum duarum, ſed eodem recidit vterque.

47 Pondus, ſcilicet, exploratum.

48. Aureum. s. opertum aureis laminis: nam ex cedro erat altare id, ſcilicet, thymiamatis. Quidam tamen putant altare de quo hîc agitur, aliud eſſe ab eo de quo ſupr. cap. 6.

Cap. VIII.

2. Ethanim, id eſt, Septembri. ſic dicitur ob fruges, quibus,vita fortificatur:ethanim enim fortes: dicitur, & alibi Tiſri.Chald. quem veteres vocabant menſem primum. No. quòd etſi templum nondum erat omnino perfectum, vt dictum eſt ſup. cap. 6. voluiſſe Salomonem dedicare ſeptimo menſe quòd in eo ob feſta præcipua ſoleret populus ad templum confluere.

4. Portauerunt, ſcilicet, in ſancta ſanctorum. Tabernaculum. ſ.quod Moſes fecerat, vt ait Ioſeph. 8. Antiq. ego tamen non video cur non poſſit intelligi illud quod fecerat Dauid.de quo 1.Par. 15. Sacerdotes:hi arcam. Leuitæ: hi reliqua vaſa.

7. Protegebant. i. tegebant.

8. Vltra. q. d. præter extrema nihil eorum apparebat. ſ. erant immiſſi per minora arcæ latera, ſeu ſecundùm latitudinem, adeóque recti tendebantur in frontem oraculi.

9. Aliud.ſ.ex tota lege.Vide 2.Par.5.& Heb.9.

10. Sanctuario. i.ſancto ſanctorum. Dixit,ſcilicet, Leu. 16.

13. Firmiſſimum.i. ſtabile ſ.non ampliùs mutandum, vt ſolebat. Hebr.Chald.& 70.paratum. Sempiternum. i. tempus longiſſimum.

14. Benedixit. i. bene precatus eſt. Manibus eius. alij, manu ſua. Chal. voluntate ſua.

16. Elegi. ſ. vſque ad hoc tempus. Eſſet nomen. i. inuocaretur, ſeu diceretur de nomine meo. ſ. domus Dei. ſic inf.

22. Stetit.ſ.compoſuit ſe in atrio populi flexis genibus. vide inf. Altare. ſ. holocauſti.

24. Manibus. i. opera, ſeu potentia. vide ſupr. uum.14.

25. Coram me. ſ. facientes quæ iubeo.

27. Super terram. q.d.tam paruo huius templi loco? Cæli cælorum. q. d. ſupremi cæli.

28. Hymnum.i. laudem. Alij, clamorem,præconium, votum.

29. Oculi tui.q.d.prouidentia ſingularis,& fauor. Erit nomen meum. i. colar,& inuocabor.

31. Si peccauerit ,&c.Heb. Chal. & in 70. ſenſus eſt, cùm quis proximo aliquid debuerit, ob quod ab illo cogatur iurare, & ad iurandum venerit ad locum iſtum, &c. Iuramentum,ſcilicet, faciendum.

32. Iuſtificans.i. oſtendens eſſe iuſtum, vel abſoluens iuſtam cauſam habentem.

33. Peccaturus eſt. Hebr.& Chald. peccauerit.

Agentes pœnitentiam. Hebr. & Chald & 70. conuerſi ad te. Confitentes, &c. id eſt, te laudantes, ſeu tibi gratias agentes. Venerint, ſcilicet, qui domi relicti fuerāt, aliis in bellum profectis, vel venerint. ſ. corde huc conuerſi, vel poſt fugam reuerſi.

35. Pœnitentiam egerint. Hebr. Chald. & 70. confeſſi fuerint.

36. Et populi, pro, id eſt populi.

37. Corruptus aër: alij, ariditas, vel ventus vrens. 70. incendium. Chald. vt noſter. Ærugo. vitium eſt ſpicarum. Rubigo. Hebr. & Chald. bruchus.

38. Deuotatio, & imprecatio. i. votum, & oratio. In domo. i. ad domum. ſ. conuerſus.

39. Repropitiaberis. Hebr. & Chal. parces: ſic & infrà

42. In hoc loco. ſ. in atrio alienigenarū conuerſus huc, erat enim poſt atrium populi, ſcilicet, fidelis: aliud atrium infidelium.

43. Timere. Hebr. Chald. & 70. & timeant te.

44. Contra, id eſt, verſus: ſic infr.

45. Facies iudiciū. i. vleiſceris iniurias. ſic inf.

47. Egerint pœnitentiam in corde ſuo. Hebr. & Chal. redierint ad cor ſuum. 70. conuerterint corda ſua.

50. Contra viam: pro conuerſi ad viam.

56. Cecidit. i. fuit irritus. Bonis. ſ. ſermonibus. q. d. promiſſionibus.

57. Proiiciens. Hebr. deſerens. Chald. elongans. 70. auertens.

58. Et cuſtodiamus: pro, id eſt cuſtodiamus. Ceremonias. Hebr. ſtatuta.

59. Appropinquantes. i. grati. i. ſeu impetrātes. Faciat iudicium. i. in cauſis faueat.

60. Vltra, id eſt, alius.

61. Noſtrum. ſic etiam 70. at Heb. & Chald. veſtrum: iuxta quam lectionem legendum etiam ambuletis, & cuſtodiatis. Cum Domino, id eſt, coram Domino, vel iuxta voluntatem Domini.

64. Sanctificauit. i. curauit ſanctificandum per Pontificem, vt poſſent tot hoſtiæ immolari. Medium. ſ. pauimentum. Ante domum. ſ. inter templum, & altare holocauſtorum. Æreum: erat quidem lapideum, ſed ære veſtitum.

65. Emath. quæ poſtea Antiochia dicta ſecundùm quoſdā. Riuū. ſ. Rhinocolurā. vide Gen. 15. Quatuordecim. ſ. ſeptem ob dedicationem, & ſeptem ob feſtum tabernaculorum.

66. Octauo. ſ. poſt 7. dies poſteriores profecti ſ. die ſequenti, quæ erat 23. menſis: nam feſtum tabernaculorum incipiebat. 15. Quidam tamen intelligunt profectos eodem die octauo quo fuerant à Salomone dimiſſi, ſed repugnat cap. 7. 2. Paral.

CAP. IX.

3. NOmen meum, id eſt, nominis mei cultum, & inuocationem.

4. Simplicitate. Heb. perfectione. Chald. veritate. 70. ſanctitate. Æquitate Heb. Chald. & 70. rectitudine. Legitima. Heb. ſtatuta, ſeu decreta.

5. De genere tuo. Hebr. Chald. & 70. tibi.

6. Ceremonias. Hebr. ſtatuta.

7. Prouerbium. Hebr. & Chald. parabolam. 70. exterminationem, ſeu perditionem.

8. Erit in exemplum: ſic etiam 70. at Chald. diruetur. Heb ſubintelligitur aliquid ſimile.

10. Poſtquam. Heb. Chal. & 70. quibus.

11. Opus habuerat: ſic etiam Chal. at Hebr. & 70. voluerat.

13. Cabul. i. lutoſam, ſeu arenoſam. ſ. ſterilem.

14. Miſit, pro miſerat. ſ. antequam acciperet vrbes illas.

15. Summa expenſarum. Heb. res tributi. coniungendum autem quod hîc dicitur eum, vniuerſum populum, &c. q. d. ab eo populo exegit tributum ad ædificia. Mello, locus erat, ſecundùm quoſdam, ad conſultandum de rebus publicis conſtructus. Vide ſupr. lib. 2. cap. 5. nu. 9.

16. Aſcendit, pro, aſcenderat. In dotem. Hebr. pro munere. Chald. dono.

18. Palmiram. Hebr. Chald. & 70 Tadmon.

19. Vicos, Heb. Chal. & 70. ciuitates. Et erant abſque muro. Hebr. & Chald. theſaurorum, 70. munitas muniuit: id additum ab Interprete. Curruum, id eſt, vbi falcati currus aſſeruabantur. Equitum. i. vbi equites præſidiarij alebantur. Libano, vel monte, vel loco, vbi domus ſaltus Libani, de qua ſupr.

21. Tributarios. ſ. ad ſoluendum expenſas. de quibus ſup. vel laborandum in ædificiis.

22. Seruire. Heb. Chal. & 70. ſeruum. q. d. nullum voluit facere opera ſeruilia. Equorum. Hebr. & Chald. equitum.

23. Opera, ſcilicet, cùm ædificabatur. Præpoſiti. ſ. præcipui: nam minùs principales multo plures.

28. Ophir. Hodie dicitur Peru: vel eſt Angola. vnde Luſitanis multum auri. Hier. epiſt. 140. locum putat eſſe in India. Quidam Malacam credunt: alij inſulam prope Malacam, quæ hodie Zamatra vocatur.

CAP. X.

1. SAba per ש ſcin. ſ. ea, quæ in Arabia: nam quæ in Æthiopia per ס ſin, vide Pſal. 71. vbi pro Arabum, & Saba, Heb. שבא וסבא Seeba, & Seba. In nomine Domini. i. de iis, quæ faciebat Domini ope. Tentare i. facere periculum eius ſapientiæ. Ænigmatibus, id eſt, difficilibus quæſtionibus.

2. Infinitum. Hebr. Chald & 70. multum.

5. Et holocauſta &c. ſic etiam Chald & 70. Quidam vertunt Hebræa ſic. & aſcenſum, quo aſcendebat in Domum Domini. Non habebat vltra ſpiritum, i. erat diu extra ſe præ ſtupore.

9. Iudicium, & iuſtitiam. i. iudicium iuſtum.

11. Thyina: quidam coralia vertunt: alij, He-

benum

benum,alij, lignũ Braſilicum. Chal.coraliorum.
12. Fulcra.ſ.graduum,quibus aſcendebatur.
15. Viri, qui ſuper vectigalia, & negotiatores. Heb. mercatores aromatorij. Chald. artifices, & mercatores. 70. tributarij, & mercatores. Vniuerſiq́ue Scruta vendentes, quaſi dicat, merciarie (vt vulgò dicitur) ſeu aromata,resq́ue ſimiles,quamquam Hebr. Chald. & 70.non aliud habent, quàm quod proximè diximus ſup. ad numer.15. Terræ.ſ.Iſraëliticæ.
16. Scuta. 70. lanceas. Auri ſiclos.2.Par 9.aureos vertit, aut ergo hîc ſicli auri pro aureis poſiti, aut illic aurei, pro auri ſiclis. Quidam vtrobiq́ue aureos verterunt, alij minas. In laminas ſcuti vnius.Heb.& Chal in ſingula ſcuta.
17. Peltas. genus eſt ſcuti. Trecentæ. Hebr. Chald & 70. tres. Minæ, alij,libræ, ſed idem eſt: eſt autem quibuſdam libra, ſeu mina auri, centum aurei.
18. Fuluo.ſ.ſplendenti, ſeu puro. 70.probato. Chal.bono.alij,obrizo.
19. Manus,id eſt,fulcra,ſcilicet,quibus ſedens ſolet brachiis niti. Chald. ſuſtentacula. Stabant, ſcilicet, fulcra dicta ſuſtinentes. Argentum,ſcilicet, in vſu, ſeu miniſterio, nempe ex eo vaſa non fiebant ad regis vſum:cap. 12.num. 22. Nec.70.quia non.
21. Claſſis.Heb. & 70.nauis Tharſis.Chal.nauis Africana. Ibat in Tharſis i. mare, vel inſulam aliquam, aut locum eo nomine:quidam putant Sophalam eſſe, vnde Luſitanis aurum plurimũ.Heb. veniebat nauis Tharſis.Chal.veniebat nauis Africana. 70. veniebat nauis ex Tharſis.
26. Munitas Heb.Chal.& 70.curruum.Et cum Rege.Chal præter eos,qui erant cum Rege.
28. De Coa. Alij,telam byſſinam vertunt.
29. Argenti, ſcilicet, empta. Et equus, pro, Nam equus. Venundabant. Hbr. Chald. & 70. obtinebant, ſcilicet,opera mercatorum Salomonis, quibus Rex Pharao permittebat ex Ægypto equos educere.

CAP. XI.

2. NOn ingrediemini, &c. Chald. non miſcebimini cum illis, nec illæ vobiſcum. Ad veſtras Heb. & 70. ad vos. Certiſſimè enim. Heb. certè,ſeu,ſiquidem.
3. Concubinæ. i. vxores minus principales. Mulieres.Heb.vxores eius.
4. Cum Domino,pro,coram Domino.
5. Aſtarten deam. ſic etiam 70. at Heb. Haſtoreth deum. Chald. Haſtoreth errorem. Quidam Lunam putãt quam alibi ſcriptura,reginam cæli vocat. Moloch. Heb.Chal.& 70. Milchom. Idolum.Heb.& Chal.abominationem.
6. Quod non placuerat. Hebr. Chald. & 70. malum.
9. Secundo.Heb.Chal.& 70.bis.
13. Vnam. No. quod tribus Iuda, & Beniamin pro vna reputantur, quia coniunctæ, ſeu permiſtæ erant.
15. Interfecti.ſ.Iudæi in bello.
23. Fugerat, ſcilicet, videns inclinatam ſuorum aciem.
24. Latronum. Hebr. Chald. & 70. exercitus. Eos, ſcilicet, milites Adarezer, quaſi dicat, cùm Dauid victor euaſiſſet.
25. Et hoc eſt, pro, & hoc præter, vt indicant Heb. & Chald. quaſi dicat,acceſſit id ad malum, ſeu perſecutionem Adad. Regnauitq́ue, ſcilicet, Razon. Syria. 70. Edom, ſecundùm quos illud, regnauit,ad Adad referendum,
26 Ephratæus.i.de tribu Ephraim.
27. Quia Salomon, &c. videtur cauſa fuiſſe, quòd Hieroboam reprehenderit Salomonis opus, vel, potiùs, quòd cùm operi illi eſſet præfectus, & Propheta ei prædixiſſet quæ ſequuntur,Salomon id reſcierit, eóque voluerit occidere. Mello. 70. arcem. Chald. aggerem. vide ſup. c.9.nu.15. Coæquauit voraginem. Chal.occluſit rupturam.70.concluſit ſeptem.Heb.clauſit diruptionem.ſ.partem nondum munitam.
29. Silonites, id eſt,ex Silo, vbi diu fuit tabernaculum.
33. Iuſtitiam coram me. Heb.quod rectum in oculis meis.
36. Lucerna.i.regius ſplendor.
38. Fidelem.i.firmam.
41. Voluit ergo, apparet reſriuiſſe quod fecerat Ahias.
41. Verborum,id eſt,de rebus geſtis. Non extat is liber.
43. Cum patribus.i.vt patres.

CAP. XII.

1. MIſeruntque, &c. q. d. miſerant enim,& vocauerant Ieroboam.
4. Duriſſimum.ſ.magna tributa.
10. Groſſior,quaſi dicat,multo ſum maior potentia. Scorpionibus, id eſt, virgis aculeatis. Quidam vertunt, ſpinis. Vox quidem Hebræa ſcorpiones ſignificat, & ſpinas.
15. Auerſatus fuerat. I. à bono conſilio diuerterat.Suſcitaret.Heb.Chal.& 70.firmaret.
16. Pars, quaſi dicat, quid ex eo ſperemus? ſeu quid ad nos pertinet? Vide domum, id eſt, domui prouide.
18. Miſit, ſcilicet, ad reducendum populum qui à ſe defecerat.
20. Tribum Iuda, ſcilicet, cum tribu Benjamin,vt ſtatim dicitur.
21. Domum Iuda, id eſt familiam Iuda. 70. ſynagogam Iuda.
22. Virum Dei, pro, Dei ſeruum, ſeu Prophetam.
23. Reliquos, intellige Leuitas, vel aliquos etiam ex Iſraël ſecutos Roboam.
24. Vir.i.quiſque.Verbum hoc.i.res hæc.

25. Ædificauit, ſcilicet, orando, ſeu fortificando.

28. Dij tui, id eſt, deum tuum referunt, ſeu repræſentant: ſic illi primùm decepti tandem facti Idololatræ.

30. Verbum hoc, id eſt, res hæc. Peccatum, ſcilicet, Idololatriæ.

31. De extremis. i. de infimis. Chald. & 70. partem quandam.

32. Solennem, ſcilicet, tabernaculorū. Aſcendens altare. Chald. obtulit ſuper altare. ſic infrà. Similiter fecit, ſcilicet, ſolemnitatem, vel quod ſequitur, ſcilicet, vt immolaret.

33. Quam, ſcilicet, diem ſolemnem. 70. in ſolemnitate, quam. Finxerat, id eſt, inſtituerat. ſ. vt ſolemnis eſſet.

Cap. XIII.

1. IN ſermone. i. mandato. Super, id eſt, iuxta. Thus iaciente. Hebr. ad adolendum, ſeu ſuffiendum. 70. ad ſacrificandum.

2. Et oſſa. explicatio præcedentis. Vide 4. Reg. 23.

6. Faciem Domini. i. Dominum. Reuerſa eſt. i. ſic reſtituta, vt poſſet ad ſe rettahere.

11. Prophetes, ſcilicet, falſus. Chald. Propheta mendax nomine Michal. Venerunt, &c. Hebr. & Chald. venit filius ſuus, & narrauit. 70. vt noſter Interpres.

18. Similis tui. Hebr. Chald. & 70. ſicut tu.

23. Sum propheta. Hebr. Chal. & 70. ipſi prophetæ.

29. Prophetæ ſenis, pro, ſuam.

33. Verba, id eſt, geſta. Nouiſſimis, id eſt, extremis, ſcilicet, infimis. Chald. & 70. parte. Implebat manum ſuam, pro, eius. Implere autem manum, pro conſecrare: offerebat enim aliquid Deo quicunque in ſacerdotem conſecrabatur. poteſt etiam, ſuam, propriè accipi, vt ſenſus ſit, conſecrabatur in ſacerdotem. Chald. offerebat munus ſuum.

Cap. XIIII.

3. CRuſtulam. Chald. & 70. placentas.

6. Miſſus. ſ. à Deo. Durus, id eſt, dura nunciaturus.

9. Omnes. ſ. duces, ſeu Principes Iſrael. Corpus. i. tergum.

10. Mingentem ad parietem, id eſt, carnem, vel maſculum grandiorem. Chald. cognitione præditum. Clauſum, ſcilicet, loco tuo. Nouiſſimum. Hebr. Chald. & 70. derelictum. Reliquias, id eſt, reliquos, ſcilicet, poſteros. Ad purum, quaſi dicat, ita vt nihil relinquatur, niſi locus mundus, omni re vacuus.

13. Quia inuentus, &c. q. d. quia ei ſoli placuit Deo in hac parte parente.

14. In hac die, quaſi dicat, domum, quæ nunc eſt. Chald. eum qui viuit hodie. Et in hoc tempore. Chald. & qui gignetur ex nunc & vltra. q. d. non ſolùm qui nunc viuunt, ſed etiam poſteros. Sicut moueri, &c. quaſi dicat, aſſiduè. Flumen. ſ. Euphratem.

16. Tradet. ſ. in deſolationem.

17. Therſa. ſ. vbi tunc puer ægrotabat: dicitur ea fuiſſe Regia ante Samariam conditam. Domus. fortè erat prope vrbis portam.

19. Verborum dierum. i. annalium.

21. Poneret nomen. ſ. vt vocaretur Dei locus, ibique ipſe coleretur. Ex omnibus. i. præ omnibus. Amanitis. i. de populo Hamon, adeòque infidelis. Chald. de filiis Hamon.

22. Super omnibus. Chal. magis quàm omnia.

23. Aras. Hebr. Chal. & 70. excelſa.

24. Effœminati. i. ſcorta maſcula. Attriuit. Hebr. & Chal. eiecit. 70. abſtulit.

27. Scutariorum, Hebr. & Chal. curſorum. 70 præcurſorum, ſic & inf.

Cap. XV.

1. REgnauit. i. cœpit regnare.

2. Abeſſalon. 2. Par. 11. dictus Abſalon.

3. Cum Domino. i. coram Domino. Chal. in timore Domini.

4. Lucernam, q. d. filium Regem. Statueret. i. ſtabiliret. ſ. in priſtino ſtatu Regum Iuda.

5. Sermone, id eſt, negotio, ſcilicet, cæde, peccauit quidem etiam in aliis, ſed id grauiſſimum fuit, & plenum nequitia.

6. Abiam. Hebr. Chald. & 70. & Complut. Roboam. Eius. ſ. Roboam.

10. Matris, id eſt, auiæ apud quam velut matrem fuerat educatus. Sic proximè dicitur Dauid pater. Vide ſupr. Nume. 2. vbi hæc dicitur mater Abiæ patris Aſæ.

12. Effœminatos, id eſt, ſcorta maſcula. Purgauit. Hebr. abſtulit. Princeps. Hebr. Regina. q. d. ne regnum gubernaret. Chald. amouit de Regno. In ſacris. Hebr. & Chald. quia fecerat ſimulacrum.

14. Excelſa, id eſt, altaria in locis editis in Dei cultum facta ante exſtructum templum.

Non abſtulit. fortè non potuit, aut putauit poſſe permitti. Hier. 2. contr. Pelag. dicit, eum in hoc erraſſe. Hebr. non ſunt ablata.

15. Sanctificauerat. i. dedicauerat ad Dei cultum. ſ. in gratiarum actioné pro victoria parta, ſed in idololatriam lapſus non dederat.

17. Rama nomen arcis ab altitudine ſic dictæ. Egredi, vel ingredi. ſ. prohibuit tranſitum, ne quis ab Aſa venire poſſet, aut ad illum ire.

19. Inter patrem. ſ. fuit, q. d. antiquum eſt.

20. Domum Maacha. Hebr. Beth Maacha. 70. domus Maacha. Omnem, ſcilicet. Hebr. Chald. & 70. omnem.

21. Reuerſus eſt. ſic etiam 70. at Heb. & Chal. manſit.

22. Excuſans. ſ. quin veniat.

25. Duobus annis. ſ. pacificis, vt quidam interpretantur.
27. Domo.i.tribu.
28. Tertio,ſcilicet,bellorum contra Iſrael, vt quidam aiunt.

CAP. XVI.

2. PVluere.i.ſtatu infimo.
3. Poſteriora.i.poſteritatem.
4. Regione.Hebr.Chal.& 70.agro.
5. Prælia. Hebr. Chald.& 70. fortitudo. ſic & iuſtã.
7. Ob hanc cauſam.Hebr.Chald. & 70.& quia Eum.ſ.Nadab dominum ſuum, vel ipſum Baaſa. ſ.deus ob peccata.Nã illa, hoc eſt Iehu, &c. non habentur Hebr.aut Chal.aut in 70.
8. Viceſimoſexto ,ſcilicet , à cœptis bellis , & regni 36. decem enim annis pacificè regnauit. Vide 2.Par.16. Duobus,ſcilicet, pacificè:alioqui enim decem.
9. Equitum. Heb. Chald.& 70.curruum. Præfecti Therſa. Hebr. indicatur fuiſſe præfectum domus regiæ in Therſa.
11. Amicos.i.ſocios.
18. Expugnanda eſſet. Hebr.Chal.& 70.expugnata,ſeu capta eſſet.
19. In peccatis ſuis.Hebr.Chald.& 7c.propter peccata ſua.
31. Seruiuit Baal. videtur nomen proprium Idoli:etſi quidam negant.Vide cap.18.
33. In opere ſuo.Hebr.Chald.& 70.vt faceret ſ.peſſimè.q.d.auxit ſubinde peccata.
34. Primitiuo, i.primogenito.ſ. viuente tunc. vel mortuo. Nouiſſimo. i. vltimo. ſ. ex omnibus filiis ſolo relicto, vel etiam mortuo. Vide Ioſ. 6.

CAP. XVII.

1. STo.q.d.cui ſeruio.
3. Contrà.i.è regione.
3. Duo,id eſt, pauca. Faciã illud. pro, faciam panem.
17. Mulieris. ſ. illius, de qua ſup. Matris familiãs.Hebr. Chal. & 70. dominæ domus. Halitus. 80.habitus vitæ.Chal.ſpiritu.
18. Et tibi.ſ. commune, q. d. quid mihi tecum vel quid tibi feci? Rememorarentur. i. venirent in memoriam.ſ.Dei.
20. Vtcunque ſuſtentor. Hebr. Chald. & 70. habito,ſeu hoſpitor.
21. Menſus eſt ſuper puero.i. more metientis puero incubuit.

CAP. XVIII.

1. TErtio.ſ.ſterilitatis, vel à receſſu Eliæ de torrente.
4. Speluncis. 70. ſpeluncis duabus.
5. Valles.Hebr.Chal.& 70.torrentes.
6. Seorſum.Hebr.& 70.ſolus, ſcilicet,ſeorſum à Rege.
10. Adiurauit. i. fecit iurare, vel obteſtando poſtulauit, vt te indicaret.Eſt quidem Adiurare propriè, metu violandæ Religionis,aut pietatis, aut incurrendæ diuinæ vltionis adigere ad aliquid faciendum.Eo quod,pro,quòd.
21. Claudicatis. Chald. diuiſi eſtis. Duas partes.ſ.nunc Deum colendo,nunc Idola. Heb.duas cogitationes.70.duobus poplitibus.
22. Remanſi.ſ.hic.nam alij latebant,vel ſe putabat ſolum.
23. Boues.Heb. iuuenci,ſeu vituli.Chal.& 70. vt ooſter. ſic & inf. Faciam, id eſt, parabo, ſeu immolabo.
24. Per ignem.i.dando ignem. Sit Deus.i. pro vero Deo habeatur. Optima propoſitio. Hebr. Chald.& 70.bonus ſermo.
26. Dederat, ſcilicet, Achab, vel qui adduxerat. Fecerunt, id eſt, ſacrificauerunt. Altare, ſcilicet,prope ſaltantes,vel ſupra.
27. Deus enim eſt, ſcilicet, vt dicitis. Chald. quia vos dicitis, quòd Deus eſt. Loquitur,ſcilicet,cum aliquo. Diuerſorio. Hebr. inſecutione. ſeu apprehenſione.ſ.hoſtium.
29. Prophetantibus.Chald. inſanientibus. Sacrificium.ſ. veſpertinum.
30. Curauit.i.refecit.
32. Aratiunculas.i.ſulcos.Hebr.& Chal.locum capientem duo ſata ſeminis. 70. locum capientem duas metretas ſeminis.
36. Holocauſtum.ſ.veſpertinum. Omnia verba hæc.i.has omnes res.
37. Iterum. Hebr. retrorſum. ſ. vt redeant in viam.70.poſt te.
40. Torrentem. ſ. ne terra ſancta illorum ſanguine contaminaretur.
41. Aſcende,pro,ſurge.
43. Puerum. i. famulum. Quidam putant filium mulieris Sareptanæ.
44. Veſtigium Hebr. & Chal. vola manus.70. veſtigium.Aſcende,pro,ito.
45. Verteret huc, atque illuc. Chal.ſe expediret, & deſcenderet. Iezrahel. ſ. eam, quæ in Iſrael:nam altera in Iuda.
46. Manus.i.virtus.q.d.dedit ei robur.

CAP. XIX.

3. TImuit. Hier. 2. cont. Pelag. Non dico mulierem,ſed hominem formidare, de animi perturbatione deſcendit, quæ vitio carere non poteſt, dicente Dauid, Dominus auxiliator meus, non timebo quid faciat mihi homo. Heb. (vt nunc legitur) Chald. & vidit.ſ.periculũ. vel, q.d. intellexit quæ dixerat Iezabel, at 70.timuit, & ita puto legendum Hebr.ſicut legi poteſt mutatis punctis, & quidem additio punctorum fecit tantam lectionum varietatem in ſcriptura, quod hic annotatum non erit opus repetere. Quocunque eum ferebat voluntas. Hebr. & 70. iuxta , ſeu , ad animam ſuam,vel pro anima ſua.

Chald.vt eriperet animam.

4. Iuniperum.Chal.geniſtam.

8. Horeb,ſcilicet,vbi lex data,pars eſt Sinai ad occidentem.

9. Manſit.Chald.pernoctauit.

10. Domino, id eſt, Domini honore. Solus, ſcilicet,qui palam Dei honorem tuetur,vel ſe fortè ſolum putabat.

11. Tranſit.70.tranſibit.Spiritus.i.ventus. Subuertens. i. qui videretur, vel poſſet ſubuertere,&c.Commotio.i. montis concuſſio.

12. Sibilus. Hebr. Chald.& 70. vox. Auræ tenuis. Hebr.tacita tenuis.Chald. canentium in ſilentio.70.vt noſter Interpres.

13. Egreſſus ſ.antea.

18. Derelinquam. Chald. reſeruabo. Septem. i multa. Adorauit eum, oſculans manum. Solebat adoratio fieri oſculando propriam manum vt nunc vulgò fit, cum quis primatium virum ſalutat.Vide Iob 31.Hebr.& Chald.oſculatus eſt eum.70.adorauit eum.

19. Vnus.ſ. ex arantibus hominibus. Pallium. huius impoſitione Eliſæus ſpiritum accepit.

20. Quod enim meũ erat,feci tibi. Heb.Chal. & 70. quid enim feci tibi?&c. q. d.quid tibi feci, quod te impediat?

21. Abeo, ſcilicet. Elia. Aratro. Hebr.Chal. & 70. inſtrumentis, ſcilicet, aratri lignis. populo, ſcilicet,cognatis,& amicis.

C A P. XX.

1. QVi miſit nos ad te.Hebr. Chald. & 70. quia miſi ad te dicens.

7. Inſidiatur.Heb Chal.& 70.malum quærit.

9. Faciam.ſ. vt ſim tibi tributarius.id enim intellexerat cùm primùm reſpondit.

10. Pugillis.ſ.implendi.

11. Accinctus. ſ. ad prælium. Diſcinctus.ſ.ſoluto baltheo.parta victoria.

13. Certè Hebr & Chald.nónne.

14. Pediſequos, ſcilicet, pueros nobiles, qui educabantur in aula Achab. Hebr. Chald. & 70. pueros, ſeu adoleſcentes. Quis incipiet præliari?quaſi dicat, quis aciem inſtruet,vt dux? Hebr. quis ligabit aciem, ſeu prælium;Chal. quis ordinabit prælium?70.quis conſtringet prælium?

16. Vmbraculo ſuo. Hebr.& Chal tabernaculis.Cum eo.ſ.inebriari.

17. Miſit.ſ.exploratores.

21. Egreſſus ſ.intelligens hoſtes terga vertiſſe.

24. Principes. Hebr.duces. Chald.imperatores. 70.ſatrapas.

27. Acceptis cibariis.Chal.parati.

34. Plateas.i. fora rerum venalium, ex quibus vectigalia.

35. In ſermone Domini.i.iuſſu Domini.

36. Percutiet. Chald. occidet. Percuſſit. Chal. occidit.

38. Mutauit aſperſione pulueris os &. Hebr. mutauit ſe, poſito pileo,ſeu velo ſuper. Chald.& operuit panno.70.& ligauit vitta.alij tamen,puluerem vertunt.alij capitis amictum.

39. Præliandum cominus; Hebr. & Chald. in medium belli. 70. ad exercitum, vt præliaretur. Lapſus fuerit, id eſt, euaſerit. Anima tua, &c.q. d.pro eo occideris.

40. Turbatus.id additum ab Interprete.

41. Abſterſit puluerem. Hebr. amouit velum. Chald. amouit pannum.70. amouit vittam, ſeu faſciolam.

42. Dignum morte. Hebr.anathematis mei. i. morti obnoxium.70.pernicioſum.

43. Audire contemnens, & furibundus. Chal. turbatus,&dolens.70. confuſus,& flens.

C A P. XXI.

1. VErba.i.res,ſeu acta.

3. Propitius ſit mihi Dominus.Heb. abſit mihi à Domino,id eſt,auertat id Dominus à me.

4. Indignans, & frendens. ſupr. eadem verba Hebraica vertit, Audire contemnens,& furibundus. 70. confuſus, & contriſtatus.Chald. conturbatus,& dolens.

7. Grandis auctoritatis,&c.Ironía eſt.

8. Maiores ſ.quoſdã ſibi natos,& obſequentes.

9. Prædicate. i. indicite.Ieiunium.ſ.diebus ieiunij crimina indicabãtur,& & puniebantur,fortè,vt ſanctiùs res tanti momenti fieret.

10. Filios Belial.i.improbos,ſeu impios.

13. Diaboli Hebr.Belial. Diabolici. Heb. Belial. Benedixit,pro, maledixit. Chal.blaſphemauit.Regem.Chal.maledixit Regi.

19. Addes: ſ. quod ſequitur. Loco. i. regione, ſeu ciuitate,

20. Inimicum tibi.q.d.quem ſoles ſemper carpere. Hebr.& 70.inimice mi.q. d.inueniſti quod in me reprehenderes, qui mihi ſemper aduerſaris.Venundatus. i.totus in id deditus.

21. Poſteriora. i. poſteros. Mingentem, &c. Vide ſup.cap.14.

24. Achab. Hebr.Chald & 70.ipſi Achab. q.d. aliquis de familia Achab: vide ſimile quid ſupr. cap.16.in princ.

27. Cilicio. Hebr.Chald.&.70.ſacco.ſic & inf. Demiſſo capite:ſic etiam 70.At Chald.diſcalciatus,Alij.ſenſim.ſ.more pœnitentium.

29. Mei cauſa. Hebr.& 70.à facie mea.Chald. ante me.

C A P. XXII.

1. TRes,ſcilicet, ferè, idque à fœdere cum Benadab.

10. Area,ſcilicet,quadam:nam areæ prope vrbem erant ob hoſtium incurſiones, vt quidam notant,fortè platea aliqua ſignificatur,ſeu planities in modum areæ. Dominus. Hebr. eſt Iehoua, vt mirum ſit Idololatras eum ſic nominare,eique deferre. Vide ſup.Iud.17.

11. Ventilabis. Hebr. & 70. cornu petes. Chal. occides.

15. Aſcende. Ironicè.

20. Verba huiuſcemodi, &c. Heb. Chald. & 70. iſte ſic, & iſte ſic, quaſi dicat, vnus vno modo, alius alio.

21. Egreſſus, ſcilicet, de loco ſuo: non enim erat inter Angelos.

22. Spiritus, ſcilicet, quidam malus. Egredere permiſſio eſt, non præceptum.

24. Méne. Heb. & Chal. quando me.

25. Intra cubiculum. 70. de cubiculo in cubiculum. Abſcondaris. ſ. ne te occidant, quod mortis Regis cauſa fueris per falſam prophetiam.

26. Amalech. 70. Regis.

27. Tribulationis, id eſt, modico Hebr. anguſtiæ, id eſt, exigua.

30. Sume arma, & ingredere. Hebr. mutādum, & ingrediendum, q. d. mutabo habitum, & ingrediar. Chal. cooperiam me, & ingrediar. Et induere, pro, & tu induere.

34. Pulmonem, & ſtomachum. Hebr. coniunctuꝛas, & loricam, quaſi dicat, inter laminas pendentes à lorica, & loricā, ſcilicet, in inguine. 70. inter pulmonem, & pectus.

35. Commiſſum eſt. Heb. aſcendit. i. creuit, ſeu incaluit. Sinum. i. medium.

38. Habenas. Chal. vaſa armorum.

46. Heb. & Chal. fortitudo.

47. Effœminatorum, id eſt, ſcortorum maſculorum.

48. Rex, ſed. ſ. Prorex conſtitutus à Rege Iuda, vt indicant Heb. & Chald. Edom. i. Idumæa, quæ tunc Regi Iuda ſubiecta erat.

49. Claſſes. Hebr. naues. In mari. Hebr. & 70. Tharſis. i. marinas. Chal. Africanas.

LIBER IIII.

qui Hebr. II. Regum dicitur.

CAPVT I.

1. PRAEVARICATVS, ſcilicet, defecit ab Iſraël, nolens ei pendere ſolitum tributum. Vide cap. 3. Chald. rebellauerunt Moabitæ.

2. Cancellos, ſcilicet, feneſtræ. Cænaculi, id eſt, tabulati ſuperioris. Baalzebub. i. dominum muſcæ ſ. ita dictus ob muſcarum copiam orientium ex ſanguine hoſtiarum, Vel vt quidam volunt, quod pernitioſis aliquando muſcis regionem liberaſſet. Sunt qui dicant Beelzebub appellatum. q. idolum muſcam: Accaronitas enim muſcam coluiſſe. Baal quidem idolū, zebub muſca.

8. Piloſus. ſ. capillo oblongo, & horrido.

9. Homo Dei. Ironicè.

13. Genua. Hebr Chald. & 70. ſe ſuper genua. Contra. i. ante. Animam. i. vitam, ſeu me.

17. Frater eius, id acceptum ex 70. nam Hebr. non eſt, nec Chal. Secundo, ſcilicet, Regni ſolius. nam cum patre Ioſaphat annis ferè nouem. Vide inf. cap. 3.

CAP. II.

1. SEde, id eſt, mane.

3. Filij. Chal. diſcipuli. Fortè ita vocantur Prophetæ, vt homines, filij hominum, & Homero Achiui, filij Achiuorum. Vide inf. c. 4.

5. Noui. ſ. Dei reuelatione.

6. Sede hic. ſ. volebat facere periculum amoris erga ſe Eliſæi.

7. Super, id eſt, iuxta.

9. Duplex. i. magnus, ſeu eximius 70. dupliciter. Alij, duæ partes ſpiritus tui. q. d. bona pars.

11. Turbinē. ſ. ſimul cū curru, vel currus tantum diuiſerat ab Eliſæo, non Eliam ſuſtulerat. Cælum. i. aërem, vbi verò deinde collocatus, incertum. in paradiſo terreſtri putatur à multis.

12. Auriga. Heb. equites. 70. eques. Chald. qui plus proderat Iſraëli oratione ſua, quàm currus, & equites. Scidit. ſ. præ mœrore.

14 Etiam nunc. ſ. cùm tantopere opus eſt eius auxilio. Heb. etiam ipſe.

15. E contrà. i. è regione.

16. Qui poſſunt ire, & quærere. Heb. & Chal. eant, quæſo, & quærant. 70. eunter iam quærant.

17. Acquieſceret. Hebr. & 70. erubeſceret, ſcilicet, negare.

19. Sterilis, id eſt, inſalubris. Hebr. & Chal. orbatrix. q. d. interficiens.

21. Sanaui. i. reddidi ſalubres.

24. In nomine Domini, id eſt, inuocato Dei nomine. Lacerauerunt. Ita puniti parentes, qui filios illa docuerant. Iuſt. q. 80. Auguſt. ſerm. de temp. 204.

CAP. III.

1. DEcimo octauo. Vide ſup. c. 1.

2. Tulit, id eſt, abſtulit.

7. Veni. Heb. Chal. & 70. num venies?

9. Rex Edom, id eſt, Prorex Idumææ, quæ tunc Regi Iuda ſubiecta.

10. Heu. heu. Heb. Ah, ah.

11. Vt deprecemur. Chal. vt interrogemus.

Heb.& inquiremus,ſeu,ſciſcitabimur.70.& conſulemus.

12. Eſt apud eum, &c. quaſi dicat, verè Propheta eſt, quidam tamen per interrogationem legunt.

13. Quid mihi, & tibi eſt? q. d. quid tibi mecum eſt quòd ad me venis? Quare. Hebr. non, quia.q.d.omitte iſta, & adiuua nos,quia videtur Deus congregaſſe,&c.

14. In cuius conſpectu ſto. i. cui ſeruio. Erubeſcerem. Heb.Chal.& 70.ſuſciperem.i.honorarem,ſeu venererer.

15. Pſaltem, ſcilicet, qui Dei laudes canendo eleuet mentem meam. Manus,id eſt, virtus, ſcilicet,ad prophetandum.

16. Alneum, pro, in alneo. Foſſas, & foſſas,id eſt,multas,ſeu varias foſſas.

17. Familiæ Hebr.& Chal.greges,ſeu pecora. 70.acquiſitiones,ſeu,poſſeſſiones.

19. Electam.i.pretioſam,ſeu egregiam.

20. Sacrificium.ſ.matutinum.

21. Baltheo. q.d.enſe. Terminis.i.finibus ſuæ regionis.

22. Ex aduerſo aquarum.Hebr.Chal.& 70.ſuper aquas.

23. Contra ſe, ſcilicet, ob aliquam inter ipſos diſcordiam.

25. Muri, quaſi dicat, omnia vrbi vicina vaſtauerant, ſola vrbs remanebat. Fictiles. Hebr. Chareſeth, quod quidam dicunt eſſe nomen vrbis regiæ, de qua ſtatim. Magna ex parte.id additum ab interprete.

27. Holocauſtum, ſcilicet, Deo ſuo,vt ſic placaret.Indignatio. ſ.ob tantũ facinus,ſimul etiam miſerti ſunt calamitatis.

CAP. IIII.

1. PRophetarum. Heb.filiorum Prophetarum.Chal.diſcipulorum prophetarum. Vide ſup.cap.2.Ad ſeruiendum. Heb.Chal.& 70. in ſeruos.

2. Parum olei.Heb. Chal.& 70.vas olei, ſcilicet,lecythus.

4. Et cum plena,&c. Chal.& 70.vbi vnũ fuerit plenum,tolle inde,& imple aliud.

5. Super ſe,id eſt,poſt ſe, vel q. d. ſe includens intus,ſic & infrà.

8. Facta eſt autem quædam dies. Hebr.Chald. & 70.fuit autem,die quadam, quaſi dicat,accidit verò vt,&c. Sunam, Heb.& Chal. Sunem.70.Sonam. Magna,id eſt,diues,vel inſignis.Chald.timens peccata.

10. Cœnaculum.i.cubiculum.

13. In medio populi, &c.q.d.nulla re indigeo, vel non deſunt,qui me adiuuent.

14. Ne quæras,filium enim.Hebr.Chal. & 70. profectò filium.

16. In tempore iſto, ſcilicet, elapſo anno. Si vita comes fuerit.Heb. viuente te.70. viuens tu. Chal.ſuperſtites eritis. Vide Gen.18. numer. 14. Mentiri,id eſt,decipere.

19. Doleo,ſcilicet ob ſolis radios.

23. Calendæ, nec ſabbatum. ſ. his diebus ſolebant Prophetas conſulere. Vadam. Heb. Chald. & 70. pax.q.d. vale, vel bene quidem habent noſtra,ſed eſt,cur velim illum conuenire.

24. Mina,id eſt,duc.Ne mihi morã, &c. Hebr. Chal. & in 70. ſenſus eſt, Duc Aſinam properè, nec mea cauſa moreris, vt ego equitem,niſi ego dixero tibi, ſcilicet, volebat illum præcedere cum Aſina, ipſa pedes ſequi, aſinam verò ducebat,vt Prophetam veheret.

29. Ne ſalutes, &c. q. d. ne immoreris vlla in re,etiam ſalutandi,aut reſpondendi cauſa.

35. Semel huc, &c. Heb. & Chal.ſemel huc,& ſemel illuc.

38. Vni de pueris ſuis.Hebr.Chald.& 70,puero ſuo.

39. Colocynthidas agri, id eſt,agreſtes cucurbitas.

40. Mors.ſ.putabant eſſe venenum.

42. Balſaliſa. Chald. terra Auſtrali. Primitiarum id eſt, ex nouis frugibus, vel in oblationem primitiarum. Et viginti. Hebr. & 70. viginti. Frumentum nouum, ſcilicet, in ſpicis. Chal.manipulos.70. palathas. Hebr.ſpicas recentes.Pera. ſic etiam 70. at Hebr.& Chald. veſte, quod quidam referunt ad granorũ thecas, ſeu folliculos.

44. Verbum Domini.i.prophetiam.

CAP. V.

1. ET diues,id additum ab Interprete.

2. Latrunculi.Heb. exercitus, ſeu agmina. Chal.turmæ.70.milites.

5. Mutatoria, ſcilicet, ad mutandum, ſeu induendum, cùm in publicum proditur, quaſi dicat decem veſtes pretioſas.

7. Scidit.ſ. velut audita blaſphemia, vel ex indignatione ob petitionem rei impoſſibilis.

12. Vt lauer in eis, & munder.Chald.nunquid ſi me illis lauero,ſanabor?

13. Pater.Chal. Domine mi.

15. Benedictionem, id eſt, munus. Chal.oblationem.

17. Burdonum.Hebr. Chald. & 70.mulorum. De terra, ſcilicet,ſuper hanc volebat Deum adorare,velut in loco ſancto,ſeu hoſtias offerre erecto ex ea altari.

18. Depreceris Dominum, pro, Hebr. Chald. & 70. ignoſcat Dominus, ſcilicet, per tuas preces. Adorauero.i.me incuruauero,dum Rex, qui mihi innititur, ſe incuruat. Adorante eo, ſic etiam 70.at Heb.& Chal.adorante me,id eſt,me flectente adorantis ſpecie.

19. Vade in pace, quaſi dicat, ignoſcet. Electo terræ tempore. Heb. & Chal. quaſi vnum milia re terræ. Vide Gen. 35. vbi eandem vocem Hebræam vertit,vernum tempus.

20. Pepercit,ſcilicet, abſtinuit.

21. Rectéve ſunt omnia. Hebr. éſtve pax? Rectè.Hebr.pax.

22. Mutatorias, id eſt,pretioſas.vide ſupr.

24. Iam veſperi.Heb.in locum editum,ſeu in arcem. Chald. & 70.in locum obſcurum. Alij,in locum ſecretum.

26. In præſenti,id eſt,præſens.

Cap. VI.

1 MAterias ſingulas. Hebr. Chald. & 70. trabem vnam.

3. Ergo.Heb.& Chal.quæſo.

6. Lignum, id eſt, manubriũ alterum.Natauit.ſ.coniunctum manubrio nouo.

8. Illo, & illo. Hebr. Peloni Almoni.q.d.tali, & tali.Vide Ruth.4.

10. Præoccupauit.Hebr.& Chal.monuerat.ſ. Propheta. Eum. ſ. Regem. Obſeruauit ſe ibi, ſcilicet, ne incideret incautè in inſidias. Chald. cauit ſibi illinc. Non ſemel nec bis. q. d. ſæpiùs.

12. Nequaquam. q.d.non ita eſt, vt tu ſuſpicaris.

15. Heu,heu,heu.Heb.ah,ah.Chald.obſecro. 70.ô.

17. Pueri,id eſt,famuli.

18. Ad eum, fortè è ciuitate egreſſum. Cæcitate.70. ἀορασίᾳ aoraſia.ſ.cæcitas eſt, qua videntur quædam, alia non. Vide Gen. 19. Ne viderent Heb.Chald.& 70.cæcitate.

19. Dixit.ſ. ab eis interrogatus. Oſtendam vobis.Hebr.& Chal.ducam vos ad.

21. Pater.Chald.magiſter.

23. Dimiſit.ſ.Propheta, vel Rex. Vltra, id eſt, per longum tempus. ſ. dum ille Rex vixit. Latrones. Heb.Chald. & 70. exercitus, ſeu milites. Argentea ſ.ſiclis. 70. ſiclis argenti, Cabi. Cabus ſexta pars ſati. ſatum verò tertia pars ephi. Stercoris.ſ.ad fouendum ignem.

27. Non. ſ. poſſum te ſaluare. Chald. niſi De area, &c. q.d.qui nec frumentum habeam, nec vinum.

30. Cilicium.Hebr.Chald.& 70.ſaccum.

31. Eliſæi.ſ. qui cùm poſſit orationibus,fame non liberet ciuitatem.

32. Homicidæ.ſ. Achab,qui occidit Naboth.

33. Ait,ſcilicet,Rex. Vide cap.ſeq. Expectabo à Domino.q. d. nulla eſt ſpes. Chald. orabo Domino.

Cap. VII.

1. MOdius.Heb.Chal.& 70.ſatũ.ſic & inf. Statere.Heb.Ch.& 70.ſiclo.ſic & inf.

2. Cataractas, id eſt, feneſtras.q.d.ſi in copia maxima demittat triticum.

5. Veſperi. Hebr.in crepuſculo. ſ. nocturno, vel matutino: quanquam hic nocturnum potius intelligendum, vt infrà, num. 7. Chald. 70. in tenebris.

7. Tenebris. ſ. nocturno crepuſculo,vel matutino.

10. Portam. Hebr. portarium, Chald. portæ cuſtodes. Eis.ſ.portæ cuſtodibus.

13. Mittentes. ſ. aliquot ex eis: quamquam Hebr. & Chald. indicatur ex relictis tollendos quinque, & mittendos, qui tamen ſenſui obſtat quod ſequitur de duobus miſſis, quamquam dici poteſt,id conſilium non placuiſſe.

17. Ad portam.ſ. præfectum.

Cap. VIII.

1. DIebus multis. Hebr. Chald. & 70. ſeptem annis.

3. Interpellaret. Hebr. Chald. & 70. Clamaret.ſ.petens ſibi reſtitui ſua, quæ dum abeſſe, ab aliis fuerant occupata.

4. Puero.Chal.diſcipulo.

6. Eunuchum. erant hi magna auctoritate in Regum domibus.

9. Et omnia bona.70.de omnibus bonis.

10. Dic ei. q. d etiam ſi tu ei dicas, vel potes quidem dicere quantum ad vim morbi attinet, non enim eſt letalis. No.quòd Heb legitur, dic, Non, ſed illud, Non, Chald. & 70. & Hebræi volunt poſitum pro ei.ſ. לא pro לו, vt interdum ſolet in ſcriptura.Sanaberis.Heb.vita viues.

11. Stetitque. ſ. Hazäel ſecundum. 70. expectans.ſ. diu, vt acciperet munera,adeò vt erubeſceret, Alij, ad Prophetam, referunt Chal. & vertit faciem ſuam. ſ. vt mæſtitiam celaret, vel fletum.

13. Canis.q.d ſumne canis, vt talia faciã? vel, quomodo id poſſim cùm ſim abiectiſſimus? Infunde Stragulum. Chal.operimentũ villoſum. Infundit aquam. Hebr. & Chald. & 70. intinxit aqua.

Expandit. ſ. vt refrigerare febricitatem videretur,re vera autem,vt ſuffocaret.

19. Lucernam.i.ſplendorem regium.

21. Seira.i.montẽ Seir Populus.ſ. Idumæorũ.

22. Lobna. ciuitas erat in ſorte Iuda. vide Ioſ.21.

26. Cæpiſſet.ſ. patre viuente. Vno.ſ.ſolus poſt mortem patris, cum quo 20.annis, regnauerat. Filia.i.neptis.

27. Gener. enim, &c. ſ. vxorem duxerat de familia Achab.

Cap. IX.

1. FIliis. vide ſupr.cap.2. Accinge lumbos. i.parate ad iter. Olei.ſ.balſami.

2. Suſcitabis. i. ſurgere facies. Fratrum,id eſt, ſociorum.

4. Puer Prophetæ. 70. puer Propheta. Chald, diſcipulus Prophetarum.

8. Clauſum, & nouiſſimum. q. d. & qui tuto ſunt loco, & qui extra. Chald. & 70. clauſum, & derelictum.Vide lib.3.cap.14.& inf.cap.14.

conſecratarum. Prætereuntibus. i. in munerum tranſeuntibus.ſ.qui attigerant 20.annum,numerabantur? & dabat quiſque dimidium ſicli ad ſacrificium iuge, de quo vide Exo. 30. Quæ offertur, pro, & quæ offertur. Pretio animæ.ſ.quo ſe redimebat,cùm ſe Deo voueret.

5. Iuxta ordinem ſuum. Hebr. & Chal. à noto ſuo, ſeu familiari. Sic etiam infrà. Sarta tecta. Heb.& Chal ſciſſuras,ſeu rupturas.

8. Prohibiti accipere. Heb. Chal.& 70.conuenerunt,ſeu conſenſerunt,ne acciperent.

9. Gazophylacium. ſ. arculam. Deſuper. Heb. & Chal. in hoſtio eius, quidam tamen vertunt, in operculo. Ad dexteram,ſcilicet, templi,id eſt, ad Auſtrum, ſic quidam,ſed quod ſequitur videtur repugnare.

10. Effundebant.Chal.& 70.colligebant,ſcilicet,in faſciculos,ſeu ſacculos.

13. Hydriæ, alij, ſcyphi argenti Chal. calices argentei.70.portæ argenteæ Sic & ſequentia aliter vertũt,quàm noſter.ſ.incerta eſt valdè ſignificatio quorumdam Hebraicorum verborum.

15. Fiebat.i.exigebatur.Fide.ſ bona.

16. Delicto. i. emenda victima pro delicto. ſ. dabatur interdum ſacerdotibus, vt emerent, & quod ſupererat ſacerdotum erat. Ita quidam. Glo.interlin.refert ad pecuniã, de qua Exod. 30. cùm populus recenſebantur. Forte intelligitur quæuis pecunia pro peccatis oblata ſacerdotibus. In templum.ſ.ad ſarta tecta.

18. Sanctificata, id eſt, donaria. Argentum. Heb. Chald. & 70 & Complut. aurum. Receſſit, id eſt,deſiit venire.

20. Mello, non eſt iſte Mello, qui in Ieruſalem, ſecundùm quoſdam. Alij eundem locum putant.

CAP. XIII.

3. Diebus,ſcilicet.Ioachaz.

5. Saluatorem. ſ.filium Ioachaz. vide ſuſ.

6. Lucus.ſ.plantatus in honorem Baal.

7. In tritura areæ. Chald. & 70. in conculcationem.

12. Sedit.ſ adhuc viuente patre.

14. Pater mi. q. d.cur nos deſeris? Chal.magiſter mi.Currus. i. defenſor. ſ. orationib. Auriga. Heb.& 70.equites.Chal.qui plus proderat Iſraeli ſuis orationibus, quàm currus eius,& equites.

16. Superpoſuit, id eſt, ad ſigni illius confirmationem.

17. Ait.ſ alicui aſtantium,vel Regi ipſi,vt aperiendam curaret, vel ipſe aperiret. Orientalem, ſ.reſpicientem Syriam. Aphec. ciuitas erat Iudæ. quamquam hic etiam puto intelligi. Erant.n. præterea duæ, quarum altera in tribu Iſſachar, altera in tribu Aſer. Vide 10.15.& 19.

18. Iaculo i.ſagittis.ſ.iaculando.

20. Latrunculi.Hebr.& Chal.turmæ,ſeu exercitus.70. milites. Ipſo anno.Heb.& 70.veniente anno.i.ſequenti.Chal.in introitu anni.

23. Miſertus eſt. Chal. pepercit. Reuerſus eſt. 70.reſpexit.

CAP. XIIII.

4. Hoc tantum. ſ. non rectum coram Domino. Heb.Chal.& 70. loco horũ omnium (niſi tantum hoc quod) ſolum habent veruntamen.

6. Sicut. Hebr.& Chald.quo. in peccato.i. ob peccatum,ſeu pro peccato.

7. Petram, id eſt, arcem in rupe ſitam,vel eſt vrbis nomẽ. Heb.Selah.Chal.arcem.70.petram. Iezechael, ſcilicet, ab eo, qui illam expugnauit. 70.Iectohel.

8. Videamus nos.ſ.ad confligendum.

9. Carduus, &c, ſe cedro comparat, alterum velut abiectum carduo, quaſi dicat,ne ſi legationem quidem pacis mitteres, dignus eſſes, qui exaudireris.

10. Prouocas.i.tibi accerſis.

11. Bethſames, ſcilicet, eouſque venerat ei obuiam.Rex Iſrael.

13. Ephraim, id eſt, per quam intrabant Ephraimitæ.

17. Viginti quinque. Hebr.Chald. & 70.quindecim.

21. Sedecim. Aiunt quidam eùm pater moreretur,fuiſſe trium annorũ,nec per 13. annos regnaſſe. ſ.vſque dum eſſet annorum 16.ita conciliari quædam loca in ſpeciem contraria.

22. Elad.ſ.quæ in Idumæa,tributaria olim Iuda.Rex.ſ. Amaſias.

25. Sermonem.non extat ea prophetia.

26. Carceris. additum id ab Interprete. Senſus eſt.Heb.Cõſumptus omnes,& qui tuto erant loco,& qui derelicti. Vide lib. 3.c.14.

28. In Iſrael.i.in Iſraelis Regno ſitam.

CAP. XV.

5. Libera.i.ſeparatã ab hominum commercio.Chal.extra Ieruſalem.

13. Azariæ. Hebr. Oziæ,ſcilicet, erat etiam ei id nomen.

16. Tapſa. vrbs eſt non procul à Therſa. De Therſa. i. à Therſa vſque, vel vſque ad Therſam.Aperire.ſ portas.

19. Phul. Hic primus Rex Babyloniæ poſt Sardanapalum ſecundus Teglath Phalaſar, tertius Salmanaſar, quartus Sennacherib, quintus Aſaradon, ſextus Berodach, ſeptimus Ben Berodac, octauus Nabucdonoſor. In Therſam. Heb. Chal. & 70. ſuper, ſeu,contra terram,ſcilicet, Iſraelis,& ſic Complut.

20. Therſa.Heb.Chal & 70.& Complũ.terra.

25. Turre. Hebr.palatio.Chald.conclaui,alij, arce.Iuxta Argob,& iuxta Arie.Heb.Chal.& 70. cum Argob & Aria, ſcilicet, ſociis coniura-

tionis. Viros. Alij vertunt viri. vt ſignificarentur non interfecti ſed interfectores.

29. Domum Maacha. Hebr. Chald. & 70. Beth Maacha, ſcilicet, nomen eſt proprium vrbis, ſeu regionis.

35. Domus Domini. ſ. atrij: hāc quidam dicunt eſſe ſpecioſam, de qua Act. 3.

37. Illis. ſ. mortuo Ioathan.

Cap. XVI.

1. Regnauit. i. regnare cæpit.

3. Per ignem. incertum, an ſimul etiam cremarent, probabile ſolum traieciſſe. Idola. Hebr. Chald. & 70. abominationes.

6. Hailan. vrbs eſt Idumææ. Heb. Elath. Idumæi. ſic etiam Chald. & 70. at Hebr. varia lectio. itaque quidam vertunt Syri.

9. Cyrenem. ſ. Mediæ vrbem.

12. Veneratus eſt. Hebr. Chald. & 70. acceſſit ad. Aſcenditque Chald. obtulitque ſuper illud.

13. Super alij, iuxta.

14. Æreum. ſ. Salomonis. De loco altaris, &c. Hebr. Chald. & in 70. ſenſus eſt. Abſtuliſſe illud de loco, in quo erat. ſ. inter templum & altare illud, quod Rex iſte poſuerat. Altaris, ſcilicet, ſui. Aquilonem. ſ. cùm antea eſſet ad Auſtrum.

15. Maius, quaſi dicat, meum. Æreum, ſcilicet, Salomonis.

17. Baſes. ſ. concharum, ſeu laterum.

18. Muſach, id eſt, tentorium, ſeu operimentum, ſcilicet, ſub quo perfuncti munere ſuæ hebdomadæ, quieſcebant ſabbato, poſtridie abituri. Templo, id eſt, atrio ſacerdotum, ſcilicet, deiecit. Conuertit in templum, id eſt, fecit, vt in templum duceret. Regem, id eſt, Regis meum, ſeu gratiam.

Cap. XVII.

1. Regnauit, ſcilicet, excuſſo iugo Aſſyriorum alioqui anno quarto Regni Achaz regnare cœpit.

3. Aſcendit, pro aſcenderat, ſcilicet, quarto anno regni Achaz.

4. Carcerem, ſ. capta Samaria, Anticipatio eſt. poſtea enim narratur, quo modo id factum.

9. Verbis. i. rebus. Cuſtodum. ſ. fructum in agris. Chald. forti.

10. Nemoroſum. i. frondoſum.

11. Verba. i. res.

12. Immunditias, id eſt, idola. Verbum hoc, id eſt, eiuſmodi res.

13. Teſtificatus. i. velut teſtibus adhibitis conteſtatus. Et videntium, pro. i. videntium. Ceremonias. Hebr. ſtatuta, ſeu decreta. ſic & infr. Sicut. Hebr. Chald. & 70. quam.

14. Noluerunt obedire. Hebr. Chal. & 70. non crediderunt.

15. Legitima. Hebr. decreta.

18. Iuda. ſ. & Beniamin.

19. Erroribus. Hebr. & Chald. ſtatutis, ſeu decretis. 70. iuſtificationibus, ſeu iuſtitiis.

26. Legitima. Hebr. Chal. & 70. iudicium. i. ritum colendi. ſic & inf.

29. Gens, & gens. i ſingulæ gentes.

30. Sochoth. Benoth, id eſt, gallinam cum pullis. Chaldaicæ voces ſunt. Nergal, id eſt, gallum gallinaceum. vox Chaldaica. Aſima, id eſt, hircum ſylueſtrem, Chaldaica vox.

31. Nebahaz i. canem. Tharthac. i. aſinum. Adramelech & Anamelech. i. mulo, & equo.

32. Nouiſſimis. i. obſcuris hominibus. Sublimibus, Hebr. Chald. & 70. excelſorum.

Cap. XVIII.

1. Tertio. ſ. Regni eius liberi à tributo.

4. Nebuſtam. i. res ænea. q. d. vile æs.

5. Ante eum. ſ. poſt Dauid. Vide inf. ca. 23. vbi de Ioſia ſimile quid dicitur.

8. Cuſtodū. ſ. fructuum. q. d. paruas, & magnas ciuitates. Chald. forti.

11. Fluuiis ſic etiam 70. At Hebr. & Chal. fluuio. Alij, iuxta fluuium.

17. Miſit. ſ. poſt, vbi Ezechias renuiſſet pendere tributum. Fullonis ſic dictus, quòd illic fullones aqua piſcinæ veſtes lauarent.

18. Vocarúntque. ſ. ad colloquium.

20. Forſitan iniſti, &c. Hebr. ſenſus eſt, An eſt tibi conſilium & fortitudo ſufficiens ad bellum vel, conſilio & fortitudine fit bellum, non ſolis verbis. Rebellare, ſcilicet, non ſoluendo tributum.

21. Ingredietur manum. q. d. tandem plus incommodi afferet, quàm commodi.

22. Abſtulit id dicunt ad inuidiam ei concitandam: non enim Dei abſtulerat, ſed idolorum, vt quidam aiunt, quòd ſi Dei, ſanctè fecit, volebat enim Deus ſolo in templo ſibi ſacrificari. Vide Iſa. 36.

23. Tranſite, &c. Hebr. fideiube domino meo. Alij, dato pignore certa cum domino meo.

25. Domini. q. d. Dei veſtri vobis irati. Dixit mihi, ſciebat per Prophetas prædixiſſe.

31. Quod vobis eſt vtile Hebr. benedictionē. i. pacem. Chal. pacem.

32. Fructiferam, & fertilem. Hebr. Chal. & 70. frumenti &.

34. Emath. Antiochia eſt, vel Epiphania. Arphat. vrbs eſt prope Damaſcum.

Cap. XIX.

3. Increpationis, ſcilicet, qua arguimur ab Aſſyriis. Blaſphemiæ, ſcilicet, qua Deum blaſphemant. Venerunt filij, &c. q. d. ſumus in magnis anguſtiis, & periculo.

4. Si fortè, coniūgendum, cum, fac orationem. Chald. vtinam. Exprobraret, id eſt, probris afficeret. Repertæ ſunt. pro repetiuntur, ſeu ſuperſunt. ſ. Iuda, & Beniamin.

7. Spiritum, id eſt, voluntatem, ſcilicet, reuertendi in patriam.

8. Receſſiſſet. ſ. eò.

9. Eum. ſ. Regem Æthiopiæ.

21. Virgo filia Sion. Chald. Regnum congregationis Sion, ſcilicet, ſolet Regnum ſeruari, vt virgo. No. ſenſum eſſe, O Rex Aſſur paulo pòſt te contemnet & videbit ciuitas hæc. ſ. cùm hinc abibis amiſſo exercitu.

22. Sanctum. ſ. Deum.

23. Aſcendi, pro, aſcendam. in ſummitate Hebr. latera. Libani. i. Ieruſalem. Succidi. pro ſuccidã. Abietes. 70. Cypreſſos. Ingreſſus ſum pro, ingrediar. Carmeli. i. agri fertilis.

24. Clauſas. ſ. in vrbibus.

25. Plaſmaui illud, &c. quaſi dicat, decreui per te multos perdere, quod iam feci. Eruntque, id eſt, vt eſſent. Collium compugnantium, quaſi dicat, ſitæ in collibus, qui ſe bello tuentur. Hebr. aceruorum deſolatorum, ſeu, deſtructorum.

26. Sedent. i. habitant. Humiles manu. Hebr. abbreuiati manu. q. d. debiles viribus. 70. infirmi manu. Confuſi. i. pudore affecti.

28. Ponam, &c. q. d. velut impoſito circulo, & Camo, reducam, &c.

29. Comede, &c. quaſi dicat, his duobus annis, etſi nihil ſeminetur, erit tamen quod edatis. Quod repereris. ſ. natum è granis lapſis tempore meſſis. 70. congregata. alij, repoſita. Naſcuntur, ſcilicet, non iacto ſemine.

30. Mittet radicem, &c quaſi dicat, creſcet, ſeu multiplicabitur.

31. Zelus. i. nimius amor. ſ. in vos.

34. Propter Dauid: non propter te, qui Regi Aſſyriorum obtuleris Domino conſecrata. Hier. 2. cont. Pelag.

CAP. XX.

1. ILlis. ſ. ſub tempus aduentus Aſſyriorum Anno Regni ſui circiter 15. Præcipe. ſ. quæ velis poſt mortem fieri.

2. Parietem. ſ. verſus templum.

3. Fleuit. ſ. vitæ deſiderio. Hier. 2. cont. Pelag. Fleuit, quia nullus intrepidus vadit ad iudicium Domini, habens conſcientiam peccatorum.

5. Sanaui, pro, ſanabo. Tertio. ſ. à primo morbi, vel ſanitatis, vel quo hæc dicebantur.

8. Dixit, pro, dixerat, ſcilicet, antea. Quod erit ſignum. paruæ id fidelitatis eſt indicium. Hier. vbi ſupr.

9. Aſcendat Hebr. & 70. eat. Chald. procedat. Lineis Hebr. & 70. gradibus. Chald. horis. i. horarum ſpatiis. ſic & inf.

10. Creſcere. ſ. ſolis progreſſu. Hebr. & 70. declinare. Chald. procedere.

11. Reduxit. ſ. in momento, quandiu ſic manſerit, incertum. Dio epi. 7. ait, ſolis regreſſu, & progreſſu conſumptas horas 20. diemque illum fuiſſe triplo maiorem ſolito. Not. quòd dies erat horarum 12. fuit autem ille 32.

13. Aromatum. Hebr. deſiderabilium. i. diuitiarum. Chald. theſaurorum. Pigmenta, id eſt, res odoriferas. Vaſorum. i. bellicorum inſtrumentorum, ſeu armorum. Verbum. i. res, ſeu quidquam. Poteſtate ſua, adeoque etiam vaſa templi eis oſtendit. Hier. 2. con. Pelag.

17. Auferentur, ſcilicet, diſplicuit Deo illa opum oſtentatio.

18. Filiis. i. nepotibus, ſeu poſteris. Eunuchi. i. primarij ſerui. Chald. magnates.

19. Veritas. i. ſtabilitas.

CAP. XXI.

3. IDola. Hebr. Chald. & 70. abominationes. Conuerſuſque, &c. quaſi dicat, iterũ ædificauit. Militiam. i. exercitum, ſcilicet planetas. Chald. virtutes.

5. Duobus atriis. ſ. ſacerdotum, & populi.

6. Ariolatus eſt. alij, obſeruauit tempora. Fecit. i. inſtituit. Pythones. 70. ventriloquos. Multiplicauit, vt faceret, pro, abundanter fecit, vel coniunge, multiplicauit, cum aruſpices.

7. Idolum luci. ſ. lucum ſculptum.

9. Super. i. pluſquàm. ſ. peius, quam.

10. Prophetarum, ſcilicet, Ioel. Nahum, & Malachiæ.

11. Immunditiis. Chal. & 70. Idolis. ſic & infr.

13. Funiculum. i. filum, quo deſignare ſolent Architecti demolienda. q. d. ſic diruam, vt olim Samariam. Chald. filum deſolationis. Pondus. q. d. extendam perpẽdiculum, vt perdam ſicut olim domum Achab. Et delebo, &c. Hebr. & abſtergam Ieruſalem, vt ſolet quis ſcutellam tergere & terſam vertere ſuper faciẽ eius. ſ. ſcutellæ. Sic & Chald. & 70. niſi quòd Chald. pro ſcutella lecythum ponit, at 70. pixidem. ſignificat autem abſtergere, purgare peſſimis hominibus. Tabulæ. ſ. cùm euelluntur, & tranſportantur. Stylum. ſ. deſignantem quantum deſtruendum ſit.

14. Dimittam. Hebr. & Chald. deſeràm, ſeu, derelinquam. 70. Delebo. Reliquias. ſ. tribum Iuda, & Beniamin.

16. Vſque ad os. ſ. vt ſolet vas, cùm impletur. Hebr. de ore ad os; ſeu os ad os 70. os ſuper os. Chald. ab extremitate ad extremitatẽ. q. d. totam.

17. Peccatum. Chal. & 70. peccata.

21. Immunditiis. Chal. & 70. Idolis.

24. Terræ. ſ. illius.

CAP. XXII.

3. TEmpli Domini. Hebr. domus, ſeu in domum Domini. Chald. in domum ſanctuarij Domini.

4. Confletur, ſcilicet, in monetam, vel colligatur. ſic inf. Ianitores templi. Chald. præfecti Theſaurorum.

5. Sarta tecta. Hebr. ſciſſuram, ſeu, rupturam,

6. Inſtaurandum.i.reficiendum.

7. Supputetur eis. i. exigatur ab eis ratio. In poteſtate. id additum ab interprete, quamquam Heb. aliquid reſpondet.ſ. in manu eorũ, ſed alio ſenſu: dicitur enim, quod datur in manu eorũ, id quod vertit ſic, quod accipiunt. In fide. q.d. fidei illorum committatur. Heb. in fide faciant.

8. Legis. ſ. Manaſſes omnes ſacros libros ſuſtulerat: veriſimile eſt tamen poſtea pœnitentem reſtituiſſe. Vide Chry. ho. 9. in Mat. & 7. in 1. Cor.

9. Quod præceperat Hebr. Chal. & 70. verbũ, id eſt rem.

14. Secunda. nomen eſt vici. Hie. 2. con. Pelag. fuiſſe quandam vrbis partem muro vallatam interiori. Idem Soph. 1. ait fuiſſe ſecundam portam in muro ſecundo poſt portam piſcium.

17. Et ſuccenditur, pro, propterea ſuccendetur.

19. Perterritum. ſic etiam Chald. at Heb. & 70. emollitum. ſ. timore. Stuporem. Hebr. Chald. & 70. deſolationem, ſeu vaſtationem.

CAP. XXIII.

1. MIſit. ſ. nuncios, qui vocarent. Omnes. i. maior pars. ſic & inf.

2. Prophetæ, ſcilicet, qui aberant, cùm conſulta eſt Holda.

3. Gradum, id eſt, locum è terra eleuatũ. Heb columnam, id eſt, locum editiorem. Ceremonias. Hebr. ſtatuta, ſeu decreta. Suſcitaret. Chal. ſtabiliret, quaſi dicat, ſtare faceret, videntur enim cadere quæ non obſeruantur.

4. Secundi, ſcilicet, à Pontifice. in luco Hebr. ipſi luco, id eſt, luci ſimulacro. Bethel. ſ. vt pollueret altare ibi extructum.

5. Deleuit aruſpices. Hebr. ceſſare fecit (id eſt aboleuit) ſacerdotes, ſcilicet, phanorum. Duodecim ſignis. Hebr. influentiis, ſeu, ſignis. Chal. ſyderibus. 70. planetis.

6. Lucum. ſ. ſculptum, de quo ſup. & cap. 21. Vulgi. ſ. qui lucum illum adorauerat.

7. Effœminatorum, id eſt, ſcortorum maſculorum. Domo Domini. ſ. atrio populi. Pro quibus. Chald. & 70. in quibus. Quaſi domunculas, id eſt tentoria, ſeu cortinas. Hebr. domos. Chald. menſuras. 70. ſtolas.

8. Contaminauit, id eſt, prophanauit. ſic infrà. Gabaa, erat in Beniamin. Portarum, id eſt, quæ erant ad portas. Ad ſiniſtram, ſcilicet, introeunti, vt eſt Chald. & in 70.

9. Non aſcendebant. ſ. ex eo tempore. Fratrum. ſ. ſacerdotum. q. d ob peccatum erant ſolum priuati poteſtate ſacrificandi.

11. Equos. ſ. quibus vehebantur in curribus, qui ſolem orientem ſalutabant. Ita quidam alij equos ſculptos intelligunt quadrigam. ſ. ſoli dicatam more gentilico. Exedram. Hebr. & Chal. cubiculum. 70. gazophylacium. Pharurim. i. ſuburbiis. ſ. præfectus.

12. Cucurrit, pro, currere fecit, id eſt, proiecit. Chald. procul fecit. 70. deſtruxit.

13. Offenſionis. ſic vocat Oliueti montem ob Idololatriam. Hebr. deſtructionis. Chald. oliuarum. Idolo. Hebr. Chald. & 70. abominationi. Offenſioni. i. Idolo. Hebr. & Chald. abominationi. Polluit Chald prophanauit. ſic & inf.

14. Oſſibus. ſ. horum contactu prophanabãtur.

15. Et altare illud, pro altare, inquam, illud. Excelſum. Hebr. & Chald. & excelſum, vnde apparet aliud eſſe altaria, aliud excelſa.

17. Titulus. i. ſtatua. ſolebant ad ſepulcra erigi ſtatuæ, ſeu columnæ, vbi ſcribebatur nomen ſepulcri, quod etiam hodie Iudæi obſeruant.

18. Prophetæ. i. pſeudo prophetæ.

24. Figuras Idolorum, Hebr. Theraphim. Chal. ſimulacra. Immunditias. Heb. Chal. & 70. idola. Statueret. i. impleret. Chald. firmaret.

25. Similis. Vide ſupr. c. 18. ſimile quiddam de Ezechia dictum, quod intellige quantum ad aliquid ſicut & illud, non eſt inuentus ſimilis illi, qui conſeruaret legem excelſi. vel eſt hyperbole.

29. Abiit. ſ. impediturus, ne fortè Hieruſalem inuaderet Mageddo. vrbs in tribu Iuda.

31. Lobna. vrbs Iuda.

CAP. XXIIII.

1. SEruus. ſ. ſoluens tributa.

2. Latrunculos. Hebr. agmina. ſ. militum.

4. Propitiari. i. parcere.

6. Dormiuit. ſ. in itinere dum abduceretur in captiuitatem.

7. De terra ſua. ſ. contra Hieruſalem.

8. Cœpiſſet. ſ. mortuo patre: nam cum illo regnauit annis decem.

13. Concidit. ſ. in fruſta.

14. Incluſorem. ſ. caſtrorum i. peritum caſtrametandi Chald. Ianitores. i. vrbis cuſtodes.

15. Iudices. Hebr. & 70. fortes. i. potentes, ſeu robuſtos. Chald. magnates.

16. Septem millia, ſcilicet, de aliis tribubus, nam de Iuda tria millia, itaque omnes decem millia, vt dictum ſup. Mille. erant hi de illis ſeptem millibus.

20. Iraſcebatur, &c. q. d, Dei irati permiſſione illa fiebant.

CAP. XXV.

1. NAbucdonoſor. ſ. ſucceſſor eius: de quo ſupr. cap. 24.

3. Menſis. ſ. quarti, vt dicitur Ier. 39.

4. Duplicem. ſ. murum, & antemurale. Ad hortum. i. prope hortum.

6. Locutus iudicium. i. iudicio diſceptauit, ſeu condemnauit. ſ. ob rebellionem.

8. Exercitus. 70. coquorum. Hebr. laniorum, i. militum. ſ. mactant hi more coquorum, & laniorum. Chald. homicidarum.

14. Trullas.Chal.ſcopas.

15. Quæ aurea,&c.i. tam aurea, quàm argentea.vel q.d.ſeparanit aurea ab argenteis.

16. Id eſt,additum id ab Interprete.

18. Secundum. i. vicarium pontificis. Ianitores. Heb.cuſtodes vaſorum.ſ ſacrorum.Chal.cuſtodes theſauri.70.cuſtodes liminis.

19. Steterant, &c.q.d. qui Regi aſtabant.ſ.nobiliſſimos.Sopher principem.70.ſcribam principis. probabat, &c. Chal. congregabat populum terræ. 70. ordinabat populum terræ. Sex. Heb. Chal.70.& Complut.ſexaginta.

27. Euilmerodach. ſ. qui ſuccedit Nabucodnoſori,de quo in principio capitis.

30. Suæ.ſ.Ioacbim,vel Euilmerodach.

30. Annonam.i.victum.

I. PARALIPOMENON.

.i.Derelictorum,ſeu prætermiſſorum.ſ.in libris Regum.

Videntur hi libri eſſe epitome eius, qui ſæpe citatur in Regum Libris. Auctorem quidam Eſdram putant.Vide Hier.in 1.*Par.c.*7.

CAPVT I.

4. SEM, &c. iſti tres filij Noë, à quorũ poſteris habitata Aſia, Africa,& Europa.

5. Gomer. à quo Galate. Magog, à quo, Scythæ. Madai,à quo Medi. Iauan, à quo Iones, ſeu Græci. Thubal, à quo Hiſpani, ſeu, Iberi. Moſoch, à quo Cappadoces. Thiras,à quo Thraces.

6. Aſcenez, à quo Sarmathæ,ſeu Germani.Riphath,à quo Paphlagones.

7. Thogorma,à quo Phryges.ſ.Turcæ.Eliſa,à quo Aeoles. Tharſis, à quo Cilices. Cithim, à quo Cyprij.Dodanim,à quo Rhodij.

8. Chus, à quo Aethiopes. Meſraim, à quo Ægyptij. Phur, à quo Afri. Chanaam, à quo Chananæi.

9. Saba,à quo Arabes Sabæi.ita quidam.at potiùs Sabæi Æthiopiæ, quia per ס s.ſcribitur. Vide 3. Reg. cap. 10. Heuila, à quo Getuli. Sabatha, à quo Sabathæni. Saba, à quo Saba, ciuitas Aethiopiæ.Ita quidam, potiùs à quo Sabæi Arabes, quia per ש ſe.ſcribitur. vide 3. Reg. cap. 10. Dadan,à quo Aethiopes quidam.

10. Potens. i.tyrannus. Hic Babel, ſeu Babylonis conditor.

11. Ludim,à quo Lydij,& Lybici.

17. Aſſur, à quo Aſſyrij, & Niniue condita. Lud,à quo Lydi. Aram,à quo Syri, quorum metropolis Damaſcus. Filij Aram. id non eſt Heb. nec in 70. Hus, à quo qui inter Cæloſyriam, & Iudæam.Hul,à quo Armeni.

19. Iectam,à quo Indi.

29. Nebaioth, filius eſt Iſmael, & qui ſequuntur.

32. Concubinæ. i. vxoris minùs principalis. Hæ ducebantur,ſine ſolemni apparatu, & dote.

36. Thamna Amalech.Gen.36.dicitur Thamna mater Amalech. & forte idem hic ſenſus eſt.

38. Seir, ſcilicet, Horræi, qui ante Eſau Idumæam tenuit.

43. Imperauerunt, ſcilicet, cum diademate. Hi,& qui ſequuntur duces, à quibuſdam dicuntur fuiſſe Eſau poſteri. Dicerem potiùs duces ſolos eſſe Eſau Vide Gen. 36.

51. Duces.ſ.abſque diademate Regum inſigni.

CAP. II.

3. SVb.nomen eſt viri.

7. Cbarmi.Vide Ioſ. 7.

9. Ram. Matt. 1. dicitur Aram. Calubat. dicitur aliàs Caleb.

15. Septimum. habuit & octauum, ſed adoptiuum.

17. Iſraelites,ſcilicet,habitatione,vel origine. Vide 1.Reg.17.

18. Accepit,&c. Heb indicatur genuiſſe Azuba mulierem & Ierioth virum, 70.verò, accepiſſe duas vxores. ſ. Azuba, & Ierioth. Fueruntque ſ.præter Ierioth, ſi tamen id eſt viri nomen.Ejus ſ.Azubæ,ſeu vxoris,vt patet ex Heb.

21. Patris Galaad, id eſt, principis regionis Galaad.

22. Poſſedit.ſ.Iair,de quo Iud.10.

23. Ciuitatum, pro ciuitates, ſeu oppida. Iſti, ſcilicet, vici. Filij, pro filiorum, id, eſt nepotum. Ita quidam. at 70, dicunt, iſtos fuiſſe filios Machir,vt noſter, eſt quidem hic verſus & ſequens. Hebr. aliquanto aliter quàm noſter vertit,ſecutus 70.

24. Patrem Thecuæ.i.eius vrbis principem.

34. Non habuit filios. ſ. mortui fuerant patre viuente, nam ſup.dicitur eius filius Oholai, niſi, fortè id eſt nomen fœminæ.

42. Pater. i. princeps. ſic inf Et filij Mareſa pro,& filiorum Mareſa.ſ princeps.

52. Qui videbat dimidium requietionum. Hier. 1. cont. Pelag. ait prophetaſſe ex dimidio. i. non perfectè. Heb. Roch Chatſi Menuchot, quæ ſecundùm 70. ſunt nomina propria.

53. Egreſſi, ſcilicet, generatione, ſcilicet, geniti, vel colonia deducta.

54. Coronæ, quaſi dicat, principes. Hebr. Aretoth, quod 70. acceperunt vt nomen proprium, vt & ſequentia, ſcilicet, Beth Ioab Chatſi Manachti Arſothi.

55. Scribarum, id eſt, iuriſperitorum. Canentes, &c. Heb. Tirhathim, Scimhatim, Suchatim. quæ 70. accipiunt, vt nomina propria. Calore patris. Heb. & 70. Hemath patre. Domus, id eſt, familiæ. Rechab, id eſt, Rechabitarum. Vide Ierem. 35.

Cap. III.

1. Carmelitide, ſcilicet, vxore, antea Nabal Carmelitæ.

2. Geſſur, erat prope Syriam Damaſci.

3. Vxore. ſ. primaria. quidam putant hanc eſſe Michol. at Micholi nullus fuit filius.

5. Betſua aliàs dicitur Bethſabe. ſ. binominis erat. 70. & Complu. Bethſabee. Amihel. hic 1. Reg. 11. dicitur Eliam. ſ. erat binominis.

8. Eliſama, hic & Eliphelat. bis repetuntur. Heb. iiſdem prorſus litteris, & hic, & verſu 6. fortè aliis eius nominis fratribus. mortuis nati, ſic ſunt vocati.

9. Sororem. ſ. ex parte patris, ſolius enim Abſalonis ſoror vterina

15. Iohanam. 4. Reg. 23. dicitur Ioachaz. erat quidem minor natu ipſo Ioacim, ſed dicitur hic primogenitus, quia prior regnauit. Sellum, hic omiſſus 4. Reg. quia non fuit Rex.

16. Iechonias, hic dicitur 4. Reg. Ioachîm, ſcilicet, per כ. caph, nam pater Ioakim per ק coph. Sedecias. Hebr. & 70. Sedecias filius eius, ſcilicet Iechoniæ.

17. Salathiel. Heb. & 70. Salathiel filius eius, ſcilicet, Aſir.

18. Melchiram, Phadaia, &c. Hi filij Salathiel

19 Moſellam, qui & Abiud. Eorum, apparet fuiſſe eum iis, eadem etiam matre, non cum ſequentibus.

21. Pater Ieſeiæ, &c. totus hic verſus eſt ſecundùm 70. nam Heb. aliter, ſatis obſcurè.

22. Seſa, non eſt Heb. nec in 70. Itaque quod ſequitur ſex intelligendum, numerato etiam patre.

Cap. IIII.

1. Phares iſte ſolus filius, reliqui nepotes.

2. Generationes. i. cognationes, ſeu familiæ. Sarathi, i. Sarathitarum.

3. Etham. quidam putant accipi pro principe loci Etham. quod Heb. indicatur.

4. Ephrata, nomen vxoris Caleb, qui ex alia vxore alium habuit primogenitum, is enim primogenitus vxoris huius. Patris, id eſt, principis, ſcilicet, Hur.

5. Aſſur. hic fuit poſthumus. Eſron ex Abia vxore

9. Iabes, qui & Othoniel. Inclytus. Hebr. honorabilis. Iabes. i. dolorem.

10. Malitia, id eſt, dolore, ſeu afflictione. Heb. feceris, ne ob malum doleam. hic omittitur quòd vouerit.

11. Frater Sua. ſic Hebr. & 70. at Complut. pater Sua. nam quædam Hebr. אבי Abi, non אחי Achi.

13. Cenemiſte fuit patruus, vel vitricus Chaleb.

14. Patrem. i. principem.

15. Iephone, qui & Eſron aliàs. Filij quoque, pro filius quoque. Filij, pro filius, eſt enim vnus Mered. Accepit. ſ. Caleb.

17. Genuitque, ſcilicet, Caleb. Patrem, id eſt, principem.

18. Eius. ſ. Caleb.

19. Odaiæ. nomen viri.

20. Filius Chanam. Hebr. Benchanam. fortè nomen eſt proprium.

21. Iuramenti. Hebr. Asbeah. fortè eſt nomen proprium.

22. Qui ſtare fecit ſolem. Hebr. Iochim, nomen proprium. Mendacij. Hebr. Chozeba, loci nomen. Securus, & incendens. Heb. Ioas, & Seraph nomina propria. Quæ reuerſæ ſunt in Lehem. Hebr. Iaſubi, Lachem. 70. & reuerſi ſunt in Leem. Alij, habitatores Lachem. Verba vetera. q. d. res antiquæ, ſeu antiqua nomina.

23. Plantationibus, &c quaſi dicat, in hortis. Regem, ſcilicet, Dauid, apud quē in pretio erant ob cultum hortorum.

25. Filius eius. ſ. proximè præcedentis, & ſic intellige in reliquis. Vide c. 5. & 6.

33. Et ſedium diſtributio. Hebr. & 70. & genealogia eorum, pro, in genealogia eorum.

38. Affinitatum. Hebr. patrum. 70. familiatum.

41. Eorum. ſ. poſterorum Cham.

Cap. V.

1. Filiis Ioſeph. ſ. quātum ad duplicem portionem, nam quantum ad dignitatem Iudæ. Filius eius, &c. Vide cap. ſeq.

11. Baſan, quæ contigua regioni Galaad.

12. In capite, id eſt, primus, ſeu princeps. Secundus. ſ à Ioël.

13. Domos i. familias.

15. Fratres quoque filij. Hebr. Achi filius. 70. filij ųū. ſ. legunt filij Buz, filij Abdiel, &c.

16. Baſan. ſ. ciuitate Metropoli. eodem enim cum regione nomine vocabatur. Terminos. ſ eorum q. d. totam regionem.

19. Ithuræi, &c. 70. Ithuræos, & Nephiſſæos, & Nedabæos.

20. Præbuerunt auxilium. 70. clamauerunt

contra eos. ſ. Deum Inuocauerunt. Alij, adiuti ſunt contra eos, ſcilicet, à Deo.
22. Dei, id eſt, Deo iuuante geſtum. Transmigrationem.ſ.ſub Rege Aſſyriorum.
26. Ara. hanc quidam dicunt eſſe Rages. de qua Tob.1.

CAP. VI.

10. Functus. ſ. egregiè, reſtitit enim Oziæ volenti offerre incenſum.
20. Filius eius. ſ.proximè præcedentis,& ſic in talibus intellige.Vide ſup.cap.5.& inf.cap.7.
27. Elcana. hunc quidam putant patrem Samuelis.Vide inf.nu.33.& ſeq.
28. Vaſſeni.1.Regum 8.dicitur Ioel.
31. Collocata. ſ.in tabernaculo facto à Dauid.
39. Frater,id eſt,cognatus.
48. Eorum, ſcilicet,cantorum ſuptadictorum. Leuitæ,ſcilicet,alij.
49. Sancti ſanctorum, id eſt templi.Precarentur.Heb.expiarent.i.redderent Deum placatum. 70.placarent.
54. Iuxta cognationem pro,in cognationibus, id eſt, qui erant de cognatione Caath. Contigerant.ſ.vrbes, & vici.
60. Tredecim.aliquæ hic omittuntur.
64. Quoque, pro inquam,ſeu ergo.
65. Has, ſcilicet,ſupradictas.
66. Ciuitates. ſ. aliquot. In terminis, pro, & termini,ſeu terminorum.

CAP. VII.

2. Dauid.ſ. cùm is iuſſit populũ numerari.
3. Filij,pro,filius. Quinque.ſ.cum patre.
4. Eis,ſcilicet,principibus.
5. Fratres. i. cognati. Per omnem cognationem.q.d.omnes ſimul conficiebant.87.millia.
12. Hir, qui ſupr. dictus eſt Vrai, ſeu Hiri. Filij Aher, pro filius Aher. q. d. etiam is ad poſteritatem Hir pertinebat.
13. Bala.ſ.matris Nephthali.Vide Gen.46.
14. Syra.ſ.natione.Galaad.nomen viri.
15. Eius 70. eorum. Secundi. ſ.filij. ſed cuius Vide Num.26.
16. Filij eius,ſcilicet,Sares.
17. Eius. ſ. Galaad. Regina. Heb. Molecheth. 70. Melchath, nomen proprium. Virum decorum.Hebr. Iſhod.70.Ieſud.
19. Semida. Vide Num.26.
20. Filij;pro,filius.
21. Et huius filius. Eſer, Hebr.& 70.& Eſer. Poſſeſſiones. 70. pecora. ſic & infrà. Not. quòd Chal.Cant.2. ait iſtos tempore ex Aegypto egreſſos 30. annis ante tempus, quo egrediendũ erat, occiſos fuiſſe à Philiſtæis, qui habitabant in Geth;ſed id nõ eſt veriſimile:nec enim Ephraim tandiu viuere potuiſſet.
22. Eorum. primorum pater erat,allorũ auus, proauus,abauus.
23. Beria.i.in malo,ſeu afflictione.
24. Filia.i.neptis.Ozen Sara,nomen loci.
25. Eius,ſcilicet,Ephraim,vel Beria.
28. Filiabus.70.viculis.ſic & infra.

CAP. VIII.

6. Cognationum. i. familiarum. ſic & infr.
7. Autem abundat.Ipſe.ſ.Gera.
11. Mehuſim verò. Hebr.& de Chuſim.ſ.vxore, quam noſter ſupr. vertit Huſim. 70. & Meoſim. In editione tamen 70. Romæ emendata, legitur de Oſim.
28. Patriarchæ.Hebr.capita Patrum,ſeu familiarum.
29. Abi Cabaon. i. pater,ſeu princeps Gabaon Vide infr.cap.9.
30. Cis.iſte,& ſequentes ſunt filij Sur.non eſt autem iſte Cis pater Saul.vide cap.ſeq.
32. Ex aduerſo,id eſt,è regione.
33. Ner, qui aliàs Abiel. vide cap.ſeq. vbi numeratur inter filios Sur, ſeu Abigabaon. Eſbaal, qui aliàs Isboſeth.
34. Meribaal,qui aliàs Miphiboſeth.
38. Bocru. nomen proprium.70.primogenitus eius.
40. Millia:nõ eſt Heb. nec in 70. nec in Complut. Filij Beniamin,id eſt,de tribu Beniamin.

CAP. IX.

2. Habitauerunt, ſcilicet, poſt reditum è Babylone. Iſraël. ſ. Iſraelitæ. Nathinæi.i.donati. ſ. ad templi ſeruitutem: erant hi Gabaonitæ.Vide Ioſ.9.& Eſdr.8.
5. Siloni,ſcilicet,Filiis,ſcilicet,reliqui.
12. Filij Phaſur.i,nepotes.vide Neh.11.
15. Carpentarius. cognomen eſt, vel q. d. qui in templo fabrilem exercebat. Hebr. Cheres.70. & Ares quaſi aliud nomen ſit.
16. Obdia, qui aliàs Abdah, vide Nehem. Semeis, qui aliàs Samna. Atriis. Heb. villis. 70.atriis.
17. Frater eorum.Heb.& 70.fratrum eorum.
18. Ad illud. Hebr. & 70.ad hoc. Regis. ſ. per quam Rex in templum ingrediebatur. Obſeruabant. Heb. & 70. Ianitores. Per vices ſuas de filiis.Heb.per turmas filiorum.
19. Per vices caſtrorum. i. ad morem cuſtodum caſtrorum. Hebr. & 70. ſuper caſtra, ſeu in caſtris.Introitum.ſ.tabernaculi.
22. Videns. i. Propheta. In fide ſua. i.propter ipſorum fidem,ſeu fidelitatem.
23. Filios, id eſt, poſteros. Tabernaculo, ſcilicet, ante ædificatum templum. Heb. & 70. domo tabernaculi.
25. Sabbatis ſuis. Hebr. ſeptimo die. ſ. fungebantur officio ſuo 7. diebus. adeoq; ſeptimo ſuccedebant alij.

26. Exedras id eſt,cubicula.
29. Præerant, pro, & qui præerant. Vino, ſcilicet,ad libamina.
33. Exedris.70.paſtophorio.
35. Pater, id eſt,princeps. Iehel.ſ.nomine.
42. Iara.cap.8.dictus Ioada.

C A P. X.

1. PAleſtinos,ſcilicet,Philiſtæos.
6. Omnis domus.q.d.Regnum,& Maieſtas, vel ferè tota domus.
7. Campeſtribus Hebr.& 70.valle.
10. Dei ſui, ſcilicet, Aſtaroth. Corpus. Hebr. & 70.caput.
11. Galaad.ſ.quæ in Galaad.
12. Quercum, ſcilicet, inſignem. Ieiunauerunt,ſcilicet,more lugentium.
14. Sperauerit in Domino. Hebr. & 70. quæſierit,ſeu conſuluerit Dominum.

C A P. X I.

2. EDucebas, &c.q.d. eras dux belli. Paſces, id eſt, reges. eſt quidem Rex velut paſtor,& Homerus.Regem populi paſtorem vocat. Et tu,pro,id eſt tu.
4. Regem: erat quidē iam Rex Dei electione.
6. In primis, pro, primus. Princeps. ſ. exercitus mei.
8. In circuitu. i. muro circundans. Mello. locus erat vbi cogebatur concio, quidam circum, vertūt. alij, foſſam, vel aggerem. Gyrum, id eſt, finem vſque circuitus. Extruxit. Heb. viuificauit,id eſt,reparauit.
9. Creſcens.ſ.dignitate,& auctoritate.
10. Ad Iſrael,pro,ſuper Iſrael.
11. Vulneratos. i. quos vulnerauerat. Alij,occiſos vertunt.ſic & inf.
12. Patrui eius. Heb.Dodo.fortè nomen proprium.
14. Ager regionis illius. Hebr.& 70.pars agri. Hordeo, & etiam lenticula,vt dicitur 3. Reg.15.
14. Hi.ſ.duo dicti,vel Eleazer eum ſuis. Eum ſcilicet,agrum.
15. Præſidio.i.arce.ſ.quò ſe ſolebat recipere.
18. Libauit.ſ.effundens obtulit.
19. Abſit,&c. Hebr. Abſit mihi à Deo meo, vt hoc faciam. i. auertat Deus,ne id faciam. Trium. ſ. aliorum ab eis de quibus proximè dictum eſt.
21. Secundus. ſ. à tribus prioribus, qui attulerunt aquam. quamquam Hebr. & 70. ſignificant fuiſſe ex tribus excellentiſſimum. fortè legendum ſecundos vt legunt quidam. Equidem putant, ita Hieron. vertiſſe: nam & Hebraica id potius innuant.
22. Cabſeel. videtur eſſe nomen loci. Ariel, id eſt, fortiſſimos vt leones. Moab, pro, Moabitas. Ciſterna, id eſt, fouea. Niuis, ſcilicet, quo ſunt leones ferociſſimi.
23. Virga,id eſt,baculo.
25. Tres. ſ. qui aquam attulerant. vide ſupr. Ad auriculam ſuam.q.d.fecit ſuum conſiliarium Hebr. ad auditum ſuum.70. ſuper familiam ſuā
26. Patrui eius.Hebr.Dodo.vide ſupr.
34. Filij Aſſem. Hebr. Bene Aſſem. fortè nomen proprium.

C A P. X I I.

2. FRatribus,id eſt,cognatis.
6. D. Garehim.Heb. & 70.Coritæ, id eſt, de cognatibus Core.
8. De Gad,id eſt,de tribu Gad.
14. Nouiſſimus centum, &c.q.d. duces minores præerant centum militibus, maiores verò mille.
17. Iudicet.Heb.& 70.arguat.
18. Pax tibi, ſcilicet, ſit. q. d. proſpera cuncta eueniant.
21. Latrunculos, ſcilicet, Amalechitas. Hebr. turmam, ſeu agmen vel exercitum. Vide. 1. Reg.30.
23. Principum exercitus. Hebr. ducum. expeditorem ad pugnam.
28. Egregiæ indolis. 70. & Hebr. fortis robore.
32. Tempora,ſcilicet, quibus quęque agenda, quippe doctores. etſi quidam id ad militarem diſciplinam referunt. Ad præcipiendum. Heb. & 70.ad ſciendum,ſeu cognoſcendum.
33. Corde duplici.Heb.corde,& corde.
39. Fratres ſui, ſcilicet, alij Iſraelitæ qui erant cum Dauid.
40. Iuxta eos. Heb. eis propinqui, ſeu vicini. 70. confines eis. Palathas, id eſt, maſſas caricarum.

C A P. X I I I.

2. EGrediemur. q. d.ſi Deo placuerit,quamquam Hebr. nullum eſt horum verborum, ſcilicet, egreditur ſermo; quem loquor. Suburbanis vrbium. Intelliguntur etiam qui in vrbibus habitabant, & quidem Hebraicè, nonnulli vertunt in vrbibus & ſuburbanis.
5. Sihor.Heb. Sichor,id eſt,nigro,ſeu turbido. Quidam Nilum putant. alij alium eſſe fluuium; quod verius puto:qui enim Iſraelitarū ad Nilum habitabant? Vide Ioſ.13.& Ier.2.
7. Oza. Filius erat Abinadab. Frater eius. 70. fratres eius.Hebr. Achio, nomen eſt proprium. Vide 2. Reg. 6. vbi tanquam proprium nomen legitur, quamquam ibi etiam 70. verterunt, fratres eius.Minabant.i.ducebant.
8. Virtute,id eſt,fortitudine.
9. Chidon. 2. Reg. 6. dicitur Nachon. Bos quippe, &c. Hebr. quia boues declinabant. ſ. de via, vel arcam 70.quia inclinauit eam vitulus.
11. Diuiſiſſet.ſ.ſeparando animam à corpore Vocauit.ſ.qui nomen impoſuit.
14. Benedixit,id eſt,bonis cumulauit.

CAP. XIIII.

1. PArietum.i.lapidum ad parietes.
2. Eo quòd, pro quòd. ſic & inf. Subleuatum eſt, pro ſubleuatum eſſet. 70. auctum eſſet in altitudinem. Super populum. Heb. & 70. propter populum.
5. Elipheler. Heb. Elipalet.
6. Baaliada. 2. Reg. 5. dicitur Eliada.
9. Raphaim.i. Gigantum.
11. Aſcendiſſet, ſcilicet, Dauid, & milites. Baal pharaſim, id eſt, idolum, ſeu, planicies diuiſionum. Aquæ, ſcilicet, rupto aggere, vel vaſe, quo continebantur.
13. Valle.ſ. eadem nempe Raphaim.
14. Recede ab eis. ſic etiam 70. Alij, circunda eos. Pyrorum. ſic 70. Alij, mororum.
15. Gradientis.ſ. Angelorum incedentium. Deus.i. Angelus Dei.

CAP. XV.

1. TAbernaculum, ſcilicet, à ſe factũ, quod Moſes fecerat, erat tunc in Gabaa. vide cap. ſeq.
10. Filiis. i. nepotibus aliis, ſeu poſteris, non per Eliſapham eius filium deſcendentibus.
12. Sanctificamini.i. parate vos ſanctè.
13. Ne vt à principio, &c. Hebr. quia vos non adfuiſtis à principio, fecit Deus in nobis diſperſionem, quia non quæſiuimus eum ſecundùm iudicium, id eſt, vt par erat, ſeu debito ritu. 70. quia vos in principio non eratis, percuſſit Dominus Deus noſter in nobis, quia non quæſiuimus eum in iudicio. Præſentes. ſ. portando arcam, vt oportebat.
16. In excelſis.i. ſublatus.
18. Secundo.ſ. dignitate.
20. Arcana cantabant. Hebr. ſuper Halamoth. nomen eſt inſtrumẽti muſici. Vide titulũ Pſal. 9. & 45. 70. vetterunt, de arcanis.
21. Pro octaua. Heb. ſuper ſeminith. Fortè erat inſtrumentum octo chordarum, vnde ei nomen octauæ. Vide Pſal. 4. & 6. Canebant epinicium, id eſt, victoriæ canticum. Hebr. ad vincendum, ſeu præualendum, id eſt, ad vocem exaltandam, vt quidam interpretantur.
22. Prophetiæ, id eſt, Dei laudibus canendis, ſic inf. Præcinendam, id eſt, moderandam, ſeu dirigendam.
23. Arcæ, ſcilicet, vbi collocata fuiſſet fortè etiam in via id curabant, ne quiſquam propè accederet: erant & alij duo, vt ſtatim dicitur. fortè bini præcedebant arcam, vel viciſſim officio ſu[o] fungebantur.
26. Adiuuiſſet. 70. confortaret. Dicunt Hebræi nullum ſenſiſſe onus portando arcam. Immolabantur, ſcilicet, ſubinde.
27. Stola, id eſt, indumento. Hebr. pallio. Lineo. 70. byſſino. Intellige repetitionem, eſſe & explicationem eius quod proximè dictum fuerat de ſtola byſſina.
28. Ludentem.i. exultantem.

CAP. XVI.

2. BEnedixit. i. bene precatus eſt. In nomine.i. inuocato nomine.
3. Aſſæ bubulæ. addita hæc ab Interprete ad maiorem explicationem. Frixam oleo ſimilam. Alij, pulrem. alij, lagenam, ſcilicet, vini. 70. collyridam.
7. Confitendum, id eſt, laudandum, ſcilicet, Pſalmo ſequenti.
8. Confitemini, &c. vide Pſal. 104.
15. Præcepit.ſ. obſeruandum.
18. Funiculum, id eſt, ſortem, ſeu portionem: Parui, id eſt, pauci. Coloni eius. Hebr. peregrinantes in ea.
21. Calumniari. Hebr. & 70. opprimere. Pro eis, id eſt propter eos.
22. Christos. i. Reges, vel ſacerdotes. Malignari.i. affligere.
23. Cantante, &c. Hæc ex 95. Pſal. Ex die in diem, id eſt, ſingulis diebus. Salutare, id eſt, ſalutem, ſeu auxilium.
24. Gloriam.i. opera glorioſa.
25. Nimis.i. valde.
27. Coram eo. q. d. eſt laude digniſſimus, & magnificentiſſimus.
29. Decore ſancto. Heb. decore ſanctitatis. 70. in habitaculo ſancto eius.
30. Commoueatur. ſ. timore. Terra. i. terræ incolæ. ſic inf.
31. Cæli.i. cæli incolæ.
32. Mare. i. mundus, qui inf. ager dicitur, & ſaltus: piſces verò, & arbores, homines. Plenitudo.i. quidquid in eo eſt.
34. Confitemini, &c. Hæc ex Pſal. 105. confiteri autem, pro, laudare, ſeu gratias agere.
37. Fratres.i cognatos.
39. Sacerdotem. ſ. ſummum. Tabernaculo. ſ. Moſis. Vide inf. c. 21. & 2. Par. c. 1.
41. Vocabulo ſuo.i nominatim, vel. q. d. viros nominatos, ſeu magni nominis.
43. Benediceret.i. bene precaretur.

CAP. XVII.

1. PEllibus. ſic etiam 70. at Heb. cortinis.
3. Nocte.ſ. ſequente diẽ, quo dixerat præcedentia, niſi fortè nocte dixerat eâdem.
5. Nec enim, &c. quaſi dicat, conſtitui ego tempus quo ſit ædificandum, id quod nondum aduenit. Domo, id eſt, templo ſtabili. Et in tentorio, pro tentorij.
6. Manens, pro, quandiu manſi.
9. Plantabitur, pro, plantatus eſt, id eſt, fixas à me ſedes accepit. Heb. plantaui eum. Commouebitur. 70. perturbabitur.
10. Ædificaturus domum, id eſt, familiam,

ſeu poſteritatem numeroſam daturus.

11. Vadas, ſcilicet, per mortem. Suſcitabo, id eſt, excitabo. De filiis tuis. 70. de ventre tuo.

13. Fuit. ſ. Saul.

16. Sediſſet, id eſt, manſiſſet. Vide 2. Reg. 7. num. 18.

17. Futurum. Hebr. & 70. longinquum. Super omnes homines. id additum ab Interprete. Heb. ſenſus eſt, vt ſolent eſſe viri excellentes.

18. Cognoueris. i. amaueris ſeu faueris.

19. Propter famulum tuum. i. mea cauſa. Iuxta cor tuum. i. pro tua bona voluntate.

23. Famulo tuo. Hebr. & 70. ſuper ſeruũ tuum.

25. Reuelaſti auriculam, quaſi dicat, indicaſti, ſeu aperuiſti mihi. Vt ædificares, &c. id eſt, te ei daturum poſteritatem.

CAP. XVIII.

1. MVnera. i. tributum.

3. Hemat, id eſt, ad Hemath vſque pertingentis.

4. Centum quadrigis. ſ. 400. equis. Hebr. centum curribus.

7. Pharetras. alij clypeos. 70. torques.

10. Adoram, qui aliàs Ioram. Vt poſtularet ab eo pacem. Hebr. & 70. indicant potiùs, vt ſalutaret eum, quamquam poſtulare, ſeu rogare pacem id etiam ſignificat. Hebr. phraſi.

11. Vaſa. ſ. miſſa à Thou, vt indicat Heb. & 70.

12. Edom. ſ. ſimul cum Syris.

14. Iudicium, atque iuſtitiam. i. iudicium iuſtum: q. d. iuſtè regnum adminiſtrabat.

15. A commentariis. ſ. negotia notabat, regiq́ue referebat, vel res geſtas ſcribebat.

16. Sacerdotes. ſ. ſummi. Scriba. i. legis peritus, vel legum ſcriptor.

17. Cerethi, & Phelethi, id eſt, exterminatores, & Admirabiles, ſecundùm Hier. Hi qui fuerint vide. 2. Reg. 8. Primi ad manum. i. quorum opera in primis vtebatur.

CAP. XIX.

2. GRatiam. Hebr. & 70. miſericordiam.

4. Decaluauit. id ab Interprete additum.

5. Mandaſſent. i. nuntiandum curaſſent.

9. Agro. ſ. vrbis Medaba.

15. Ciuitatem. ſ. Medaba.

16. Fluuium. ſ. Euphratem.

18. Septem millia. 2. Reg. 10. dicuntur ſeptingenti. ſcilicet, intelliguntur illic currus electi & excellentes ſolùm; hic autem omnes currus. Peditum. Id omiſſum fuerat. 2. Reg. 10. ſola equitum mentione facta.

19. Transfugerunt ad Dauid. Hebr. & 70. fecerunt pacem cum Dauid.

CAP. XX.

1. POſt anni circulum. ſ. à bello geſto contra ſocios Ammonitarum. 70. anno ſequenti. Hebr. anni reuerſione ſeu conuerſione, quaſi dicat, in principio ſequentis anni. Deſtruxit, ſcilicet, Dauid vocatus poſtea à Ioab. Vide 2. Reg. 12.

2. Melchom. i. Regis eorum, vt vertunt 70. quidam tamen putant eſſe Idoli nomen. Auri pondo talentum, pro, pondus talenti auri.

3. Trahas. i. ferrea raſtra, quamquam Hebr. tãtùm fit mentio ſerrarum, & carpentorum. 70. legunt ſerras, & aſcias ferreas, & tribulos.

4. Raphaim. i. Gigantum.

5. Adeodatus filius Saltus. Hebr. & Chald. Elchanan filius Iair. Bethlemites. Hebr. & 70. Lachmi. fortè eſt nomen Gigantis, vel intellige Elcanam fuiſſe Bethlemitem.

6. Rapha, nomen Gigantis.

7. Blaſphemauit. i. probris affecit.

8. In manu. i. per manum.

CAP. XXI.

1. SAtan. i. aduerſarius. ſ. diabolus.

3. Peccatum, id eſt, perniciem, ſeu pœnam peccati.

5. Mille millia. Vide 2. Reg. 24.

6. Inuitus exequeretur. Hebr. abominabile iudicaret. 70. pudori ei erat. i. turpe putabat.

10. Videntem, id eſt, prophetam. Trium tibi optionem do. Hebr. tria ego extendo ſuper te, id eſt, tibi propono. 70. tria ego tollam contra te, ſeu, ſuper te.

12. Tribus annis. 2. Reg. 24. dicitur ſeptem. fortè ſeptem pro multis poſitum more ſcripturæ. Adde quod numero maiori comprehenditur minor. 70 quidem etiam 2. Reg. habent tres. Peſtilentiam famis. Hebr. & 70. famem.

16. Ciliciis. Hebr. & 70. ſaccis.

19. Aſcendit. ſ. locus erat editior.

23. Tribulas. ſ. ruſtica inſtrumenta.

24. Gratuita. i. ab aliquo gratis data.

25. Sexcentos. Vide 2. Reg. cap. 24.

26. De cælo. ſ. miſſo.

30. Præualuit. i. potuit. Obſecraret. Hebr. & 70. quæreret.

CAP. XXII.

1. DOmus Dei. i. locus aptus templo. vel vbi Deus coli vult.

2. Proſelyti. i. aduenæ.

4. Æſtimari. Hebr. & 70. numerari.

5. Delicatus. i. tener. Quam ædificare volo. Hebr. quæ ædificanda. Talis. Heb. magnifica & excellens. Omnes expenſas. Heb. & 70. in multitudine. i. abundanter.

9. Pacificus. Hebr. Selomoh.

14. Paupertate, modeſtè dictum. Vincitur enim, &c. Hebr. adeò multum eſt. Ad vniuerſa impendia. Hebr. & 70. quibus adde.

18. Omnes inimicos veſtros. Heb. & 70. habitatores terræ. Veſtras. Hebr. & 70. meas.

C a p. xxiii.

3. Viginti.Heb.& 70.triginta.
4. In miniſterium. Hebr. vt ſolicitarent opus. Præpoſitorum. 70. ſcribarum. Iudicum iidem erant præpoſiti,& iudices.
5. Pſaltes canentes.Hebr.& 70.laudantes. Organis, id eſt, inſtrumentis.Fecerat. Hebr. feci,ſcilicet, ego Dauid.Canendum.Hebr.laudandum.70.laudandum Dominum.
13. Miniſtraret.Hebr.ſanctificaret, id eſt, ſanctè miniſtraret. Secundùm ritum ſuum. Heb. vt miniſtraret ipſe. Benediceret.70.oraret. Nomini.Hebr.in nomine.
16. Filij.pro, filiis.ſic infr. proximè. Primus.ſ. dignitate. Hebr.caput.ſ.dux,ſeu princeps.
24. Vices, id eſt, officia. Numerum capitum. q.d. numerati per capita, nominatim. A viginti, at ſup.à triginta,ſcilicet,iſta fuit alia numeratio. vide paulo inferiùs.
27. Supputabitur,pro,ſupputandus erat.
28. Purificationis, id eſt, ablutionis ſacerdotum & victimarum. Sanctuario, id eſt, vaſis ſacris.vt quidam interpretantur.
29. Sacerdotes autem. id additum ab Interprete. Torrendum. ſ. primitiæ ſpicarum torrebantur.Alij,frigendum,vertunt.
30. Leuitæ verò. & id ab interprete additum.
31. Ceremonias. Hebr. iudicium. i.ritum, ſeu morem,aut ordinem.
32. Obſeruationes. Hebr. cuſtodiam. Obſeruationem.i.iuſſa ſeruari.Hebr.cuſtodiam.

C a p. xxiiii.

1. Partitiones.ſ.in claſſes.
2. Ithamar. ſ.in Heli,& eius poſteris vſque ad Salomonis tempora.
3. Miniſterium.ſ.vt per hebdomadas miniſtrarent ſingulæ familiæ ſacerdotum, itémque vt infrà dicitur Leuitarum.
4. In Principibus viris.i.quantum ad principes viros attinet.
6. Principibus quoque, pro, & coram principibus.Eleazar.pro,nempe Eleazaris.
19. Domum Domini,ſcilicet,partem eam,quę dicebatur ſanctum,& Hecal,ad thymiama adolendum. Vide Hebr.9.Not.verò quòd in quaque horum familia vnus erat princeps: itaque multi erant principes ſacerdotum.& ſic Dio.cap.4 ezl. Hier. vocat Zachariam principem ſacerdotum. Iuxta ritum,&c.i. eo ritu,quem Deus per Aaron patrem eorum ſeruari præceperat.
31. Contra, ſcilicet, ex altera parte. Fratres, id eſt, cognatos. Æqualiter, ſcilicet, quantum ad miniſteria templi. Hebr. & 70. aliquanto aliter, ſed fortè eodem ſenſu.

C a p. xxv.

1. Magiſtratus, id eſt, principes. Miniſterium, ſcilicet, ad canendum. Prophetarent,id eſt,canerēt prophetias, ſeu laudes Dei. Secundùm numerum ſuum,id eſt,quotquot erāt numerati,& ad id deſtinati.
2. Iuxta Regem, pro, iuxta Regis imperium. vide infr.
3. Filij Idithum,pro,filij.inquam Idithum. Sex. ſ. cum patre,Super confitentes,&c.Hebr.ad confitendum, & laudandum Dominum.70.confeſſionem,& laudem Domini.
5. Videntis.i. Prophetæ. Exaltaret cornu.q. d. prophetabat de Regni Dauid exaltatione, quæ in Chriſto præcipuè contigit.
6. Manu. i.poteſtate. Regem. i. Regis mandatum, vel prope Regem erant, qui fortè eis in eo etiam præerat.
7. Erudiebant canticum, ſcilicet, cæteros tanquam doctores. Hebr.docti in cantico. 70.docti erant canere. Doctores. Hebr. & 70. periti, ſeu Intelligentes.
8. Per vices ſuas. Hebr. cuſtodia contra cuſtodiam, id eſt,claſſis vna contra aliam, quaſi dicat, inter ſe.
9. Duodecim.ſ.tot erant in vnaquaque cantorum claſſe.

C a p. xxvi.

1. Aſaph alter eſt iſte à cantore, de quo ſuprà.
5. Benedixit, ſcilicet, dum in eius domo arca maneret.
10. Id eſt, de filiis,pro,qui erant de filiis. Habuerat, pro habebat. Primogenitum. apparet fuiſſe mortuum.
11. Fratres.i.cognati. Tredecim, etſi non omnes hic numerati.
12. Sicut & fratres eorum. Heb. è regione fratrum ſuorum, id eſt,per vices, vt alij eorum fratres,ſeu cognati.
14. Selemiæ,qui ſup.Meſelemia.
15. Concilium,pro,concilij.
16. Aſcenſionis, id eſt, acclinem. Contra cuſtodiam, quaſi dicat, cuſtodiæ ſibi inuicem reſpondebant.
17. Per diem, id eſt, per ſingulos dies. Bini. ſ. ſingulis diebus. 70. duo & duo per ſucceſſiones. q.d.inuicem ſuccedentes.
18. Cellulis Ianitorum. alij,domo inſtrumentorum, ſcilicet, templi. Via,ſcilicet,aſcenſionis, ſeu accliui. Biniq́ue per cellulas.70.duo duo per ſucceſſiones.
20. Sanctorum.i. ſanctificatorum, ſeu dedicatorum.ſic infrà.
21. Filij Gerſon.i.qui ex Gerſon originem ducunt.Ledā,& Gerſonni,&c.pro,ex ipſo, inquam, Ledam,Gerſonitæ,& Iehilitæ.
23. Amramitis, pro de Amramitis etiam, ſcilicet,erant præfecti theſauris.
26. Sanctificauit.i.dedicauit.

tionis. Viros. Alij vertunt viri. vt ſignificarentur non interfecti ſed interfectores.

29. Domum Maacha. Hebr. Chald. & 70. Beth Maacha, ſcilicet, nomen eſt proprium vrbis, ſeu regionis.

35. Domus Domini. ſ. atrij: hãc quidam dicunt eſſe ſpecioſam, de qua Act. 3.

37. Illis. ſ. mortuo Ioathan.

Cap. XVI.

1. Regnauit. i. regnare cœpit.

3. Per ignem. incertum, an ſimul etiam cremarent, probabile ſolum traieciſſe. Idola. Hebr. Chald. & 70. abominationes.

6. Hailan. vrbs eſt Idumææ. Heb. Elath. Idumæi. ſic etiam Chald. & 70. at Hebr. varia lectio. itaque quidam vertunt Syri.

9. Cyrenem. ſ. Mediæ vrbem.

12. Veneratus eſt. Hebr. Chald. & 70. acceſſit ad. Aſcenditque Chald. obtulitque ſuper illud.

13. Super alij, iuxta.

14. Æreum. ſ. Salomonis. De loco altaris, &c. Hebr. Chald. & in 70. ſenſus eſt. Abſtuliſſe illud de loco, in quo erat. ſ. inter templum & altare illud, quod Rex iſte poſuerat. Altaris, ſcilicet, ſui. Aquilonem. ſ. cùm antea eſſet ad Auſtrum.

15. Maius, quaſi dicat, meum. Æreum, ſcilicet, Salomonis.

17. Baſes. ſ. concharum, ſeu luterum.

18. Muſach, id eſt, tentorium, ſeu operimentum, ſcilicet, ſub quo perfuncti munere ſuæ hebdomadæ, quieſcebant ſabbato, poſtridie abituri. Templo, id eſt, atrio ſacerdotum, ſcilicet, deiecit. Conuertit in templum, id eſt, fecit, vt in templum duceret. Regem, id eſt, Regis metum, ſeu gratiam.

Cap. XVII.

1. Regnauit, ſcilicet, excuſſo iugo Aſſyriorum alioqui anno quarto Regni Achaz regnare cœpit.

3. Aſcendit, pro aſcenderat, ſcilicet, quarto anno regni Achaz.

4. Carcerem, ſ. capta Samaria. Anticipatio eſt. poſtea enim narratur, quo modo id factum.

9. Verbis. i. rebus. Cuſtodum. ſ. fructum in agris. Chald. forti.

10. Nemoroſum. i. frondoſum.

11. Verba. i. res.

12. Immunditias, id eſt, idola. Verbum hoc, id eſt, eiuſmodi res.

13. Teſtificatus. i. velut teſtibus adhibitis conteſtatus. Et videntium, pro. i. videntium. Ceremonias. Hebr. ſtatuta, ſeu decreta. ſic & infr. Sicut. Hebr. Chald. & 70. quam.

14. Noluerunt obedire. Hebr. Chal. & 70. non crediderunt.

15. Legitima. Hebr. decreta.

18. Iuda. ſ. & Beniamin.

19. Erroribus. Hebr. & Chald. ſtatutis, ſeu decretis. 70. iuſtificationibus, ſeu inſtitiis.

26. Legitima. Hebr. Chal. & 70. iudicium. i. ritum colendi. ſic & inf.

29. Gens, & gens. i ſingulæ gentes.

30. Sochoth. Benoth, id eſt, gallinam cum pullis. Chaldaicæ voces ſunt. Nergal, id eſt, gallum gallinaceum. vox Chaldaica. Aſima, id eſt, hircum ſyluestrem, Chaldaica vox.

31. Nebahaz i. canem. Tharthac. i. aſinum. Adramelech & Anamelech. i. mulo, & equo.

32. Nouiſſimis. i. obſcuris hominibus. Sublimibus. Hebr. Chald. & 70. excelſorum.

Cap. XVIII.

1. Tertio. ſ. Regni eius liberi à tributo.

4. Nebuſtam. i. res ænea. q. d. vile æs.

5. Ante eum. ſ. poſt Dauid. Vide inf. ca. 23. vbi de Ioſia ſimile quid dicitur.

8. Cuſtodũ. ſ. fructuum. q. d. paruas, & magnas ciuitates. Chald. forti.

11. Fluuiis ſic etiam 70. At Hebr. & Chal. fluuio. Alij, iuxta fluuium.

17. Miſit. ſ. poſt, vbi Ezechias renuiſſet pendere tributum. Fullonis ſic dictus, quòd illic fullones aqua piſcinæ veſtes lauarent.

18. Vocarúntque. ſ. ad colloquium.

20. Forſitan iniſti, &c. Hebr. ſenſus eſt, An eſt tibi conſilium & fortitudo ſufficiens ad bellum vel, conſilio & fortitudine fit bellum, non ſolis verbis. Rebellare, ſcilicet, non ſoluendo tributum.

21. Ingredietur manum. q. d. tandem plus incommodi afferet, quàm commodi.

22. Abſtulit id dicunt ad inuidiam ei concitandam: non enim Dei abſtulerat, ſed idolorum, vt quidam aiunt, quòd ſi Dei, ſanctè fecit, volebat enim Deus ſolo in templo ſibi ſacrificari. Vide Iſa. 36.

23. Tranſite, &c. Hebr. fideiube domino meo. Alij, dato pignore certa cum domino meo.

25. Domini. q. d. Dei veſtri vobis irati. Dixit mihi, ſciebat per Prophetas prædixiſſe.

31. Quod vobis eſt vtile Hebr. benedictionẽ. i. pacem. Chal. pacem.

32. Fructiferam, & fertilem. Hebr. Chal. & 70. frumenti &c.

34. Emath. Antiochia eſt, vel Epiphania. Arphat. vrbs eſt prope Damaſcum.

Cap. XIX.

3. Increpationis, ſcilicet, qua arguimur ab Aſſyriis. Blaſphemiæ, ſcilicet, qua Deum blaſphemant. Venerunt filij, &c. q. d. ſumus in magnis anguſtiis, & periculo.

4. Si fortè, coniũgendum, cum, fac orationem. Chald. vtinam. Exprobraret, id eſt, probris afficeret. Repertæ ſunt. pro reperiuntur, ſeu ſuperſunt. ſ. Iuda, & Beniamin.

7. Spiritum,id eſt,voluntatem, ſcilicet,reuertendi in patriam.
8. Receſſiſſet.ſ.eò.
9. Eum.ſ.Regem Æthiopiæ.
21. Virgo filia Sion. Chald. Regnum congregationis Sion,ſcilicet,ſolet Regnum ſeruari, vt virgo.No.ſenſum eſſe, O Rex Aſſur paulo pòſt te contemnet & videbit ciuitas hæc. ſ. cùm hin abibis amiſſo exercitu.
22. Sanctum.ſ.Deum.
23. Aſcendi, pro, aſcendam. in ſummitate Hebr.latera. Libani. i. Ieruſalem. Succidi. pro ſuccidā. Abietes. 70. Cypreſſos. Ingreſſus ſum pro,ingrediar. Carmeli.i.agri fertilis.
24. Clauſas.ſ.in vrbibus.
25. Plaſmaui illud,&c.quaſi dicat, decreui per te multos perdere, quod iam feci. Eruntque, id eſt, vt eſſent. Collium compugnantium, quaſi dicat,ſitæ in collibus, qui ſe bello tuentur.Hebr. aceruorum deſolatorum,ſeu,deſtructorum.
26. Sedent.i. habitant. Humiles manu. Hebr. abbreuiati manu.q.d.debiles viribus.70. infirmi manu. Confuſi.i.pudore affecti.
28. Ponam,&c.q.d. velut impoſito circulo, & Camo,reducam,&c.
29. Comede,&c.quaſi dicat,his duobus annis, etſi nihil ſeminetur, erit tamen quod edatis. Quod repereris.ſ.natum è granis lapſis tempore meſſis.70.congregata. alij, repoſita. Naſcuntur, ſcilicet,non iacto ſemine.
30. Mittet radicem,&c quaſi dicat,creſcet,ſeu multiplicabitur.
31. Zelus.i.nimius amor.ſ.in vos.
34. Propter Dauid : non propter te, qui Regi Aſſyriorum obtuleris Domino conſecrata.Hier. 2.cont.Pelag.

Cap. XX.

1. ILlis.ſ. ſub tempus aduentus Aſſyriorum Anno Regni ſui circiter 15. Præcipe. ſ. quæ velis poſt mortem fieri.
2. Parietem.ſ.verſus templum.
3. Fleuit.ſ. vitæ deſiderio.Hier.2.cont. Pelag. Fleuit, quia nullus intrepidus vadit ad iudicium Domini, habens conſcientiam peccatorum.
5. Sanaui, pro, ſanabo. Tertio.ſ.à primo morbi,vel ſanitatis,vel quo hæc dicebantur.
8. Dixit, pro,dixerat,ſcilicet,antea.Quod erit ſignum. paruæ id fidelitatis eſt indicium. Hier. vbi ſupr.
9. Aſcendat Hebr. & 70. eat. Chald.procedat. Lineis Hebr.&70.gradibus.Chald.horis.i.horarum ſpatiis.ſic & inf.
10. Creſcere.ſ.ſolis progreſſu. Hebr. & 70.declinare.Chald.procedere.
11. Reduxit.ſ.in momento, quandiu ſic manſerit, incertum. Dio epi. 7. ait, ſolis regreſſu,& progreſſu conſumptas horas 20. diemque illum fuiſſe triplo maiorem ſolito. Not.quòd dies erat horarum 12.fuit autem ille 32.
13. Aromatum. Hebr. deſiderabilium.i. diuitiarum.Chald. theſaurorum.Pigmenta,id eſt, res odoriferas. Vaſorum. i. bellicorum inſtrumentorum,ſeu armorum. Verbum. i. res, ſeu quidquam. Poteſtate ſua, adeoque etiam vaſa templi eis oſtendit.Hier.2.con.Pelag.
17. Auferentur, ſcilicet, diſplicuit Deo illa opum oſtentatio.
18. Filiis.i. nepotibus,ſeu poſteris.Eunuchi.i. primarij ſerui.Chald.magnates.
19. Veritas.i.ſtabilitas.

Cap. XXI.

3. IDola.Hebr. Chald. & 70. abominationes.
1. Conuerſuſque,&c.quaſi dicat,iterum ædificauit. Militiam.i. exercitum, ſcilicet planetas. Chald.virtutes.
5. Duobus atriis.ſ.ſacerdotum,& populi.
6. Ariolatus eſt. alij, obſeruauit tempora. Fecit.i.inſtituit.Pythones. 70.ventriloquos,Multiplicauit,vt faceret,pro,abundanter fecit,vel coniunge,multiplicauit,cum aruſpices.
7. Idolum luci.ſ.lucum ſculptum.
9. Super.i.pluſquàm.ſ.peius,quàm.
10. Prophetarum,ſcilicet,Ioel.Nahum,& Malachiæ.
11. Immunditiis.Chal.& 70.Idolis.ſic & infr.
13. Funiculum.i. filum, quo deſignare ſolent Architecti demolienda. q. d. ſic diruam, vt olim Samariam.Chald.filum deſolationis. Pondus.q. d.extendam perpendiculum,vt perdam ſicut olim domum Achab. Et delebo, &c. Hebr. & abſtergam Ieruſalem, vt ſolet quis ſcutellam tergere & terſam vertere ſuper faciē eius. ſ. ſcutellæ.Sic & Chald.& 70. niſi quòd Chald. pro ſcutella lecythum ponit, at 70.pixidem. ſignificat autem abſtergere, purgare peſſimis hominibus. Tabulæ. ſ. cùm euelluntur, & tranſportantur. Stylum. ſ.deſignantem quantum deſtruendum ſit.
14. Dimittam. Hebr. & Chald. deſeram, ſeu, derelinquam. 70. Delebo. Reliquias. ſ. tribum Iuda,& Beniamin.
16. Vſque ad os. ſ. vt ſolet vas, cùm impletur. Hebr.de ore ad os; ſeu os ad os 70. os ſuper os. Chald.ab extremitate ad extremitatē.q.d.totam.
17. Peccatum.Chal.& 70.peccata.
21. Immunditiis.Chal.& 70.Idolis.
24. Terræ.ſ.illius.

Cap. XIX.

3. TEmpli Domini. Hebr. domus, ſeu in domum Domini.Chald.in domum ſanctuarij Domini.
4. Confletur.ſcilicet,in monetam,vel colligatur. ſic inf. Ianitores templi. Chald. præfecti Theſaurorum.
5. Sarta tecta. Hebr.ſciſſuram, ſeu, rupturam,

14. Trullas.Chal.ſcopas.
15. Quæ aurea,&c.i. tam aurea, quàm argentea.vel q.d.ſeparauit aurea ab argenteis.
16. Id eſt.additum id ab Interprete.
18. Secundum. i. vicarium pontificis. Ianitores. Heb.cuſtodes vaſorum.ſ ſacrorum.Chal.cuſtodes theſauri.70.cuſtodes liminis.
19. Steterant, &c.q.d. qui Regi aſtabant.ſ.nobiliſſimos.Sopher principem.70.ſcribam principis. probabat, &c. Chal. congregabat populum terræ. 70. ordinabat populum terræ. Sex. Heb. Chal.70.& Complut.ſexaginta.
27. Euilmerodach. ſ. qui ſuccedit Nabucodnoſori,de quo in principio capitis.
30. Suæ.ſ.Ioachim,vel Euilmerodach.
30. Annonam.i.victum.

I. PARALIPOMENON.

.i.Derelictorum,ſeu prætermiſſorum.ſ.in libris Regum.

Videntur hi libri eſſe epitome eius, qui ſæpe citatur in Regum Libris. Auctorem quidam Eſdram putant.Vide Hier.in 1.Par.c.7.

CAPVT I.

4. SEm, &c. iſti tres filij Noë, à quorũ poſteris habitata Aſia, Africa,& Europa.
5. Gomer. à quo Galatæ. Magog, à quo, Scythæ. Madai,à quo Medi. Iauan, à quo Iones, ſeu Græci. Thubal, à quo Hiſpani, ſeu, Iberi. Moſoch, à quo Cappadoces. Thiras,à quo Thraces.
6. Aſcenez, à quo Sarmathæ,ſeu Germani.Riphath,à quo Paphlagones.
7. Thogorma,à quo Phryges.ſ.Turcæ.Eliſa,à quo Aeoles. Tharſis, à quo Cilices. Cithim, à quo Cyprij.Dodanim,à quo Rhodij.
8. Chus, à quo Aethiopes. Meſraim, à quo Ægyptij. Phut, à quo Afri. Chanaam, à quo Chananæi.
9. Saba,à quo Arabes Sabæi.ita quidam.at potiùs Sabæi Æthiopiæ, quia per ס s.ſcribitur. Vide 3. Reg. cap. 10. Heuila, à quo Getuli. Sabatha, à quo Sabathæni. Saba, à quo Saba, ciuitas Aethiopiæ. Ita quidam, potiùs à quo Sabæi Arabes, quia per ש ſc.ſcribitur. vide 3. Reg. cap. 10. Dadan,à quo Aethiopes quidam.
10. Potens, i. tyrannus. Hic Babel, ſeu Babylonis conditor.
11. Ludim,à quo Lydij,& Lybici.
17. Aſſur, à quo Aſſyrij, & Niniue condita. Lud,à quo Lydi. Aram,à quo Syri, quorum metropolis Damaſcus. Filij Aram. id non eſt Heb. nec in 70. Hus, à quo qui inter Cœloſyriam, & Iudæam. Hul,à quo Armeni.
19. Iectam,à quo Indi.
29. Nebaioth, filius eſt Iſmael, & qui ſequuntur.
32. Concubinæ. i. vxoris minùs principalis. Hæ ducebantur ſine ſolemni apparatu, & dote.
36. Thamna Amalech.Gen.36.dicitur Thamna mater Amalech. & forte idem hic ſenſus eſt.
38. Seir, ſcilicet, Horræi, qui ante Eſau Idumæam tenuit.
43. Imperauerunt, ſcilicet, eum diademate. Hi,& qui ſequuntur duces, à quibuſdam dicuntur fuiſſe Eſau poſteri. Dicerem potiùs duces ſolos eſſe Eſau Vide Gen.36.
51. Duces.ſ.abſque diademate Regum inſigni.

CAP. II.

3. SVb.nomen eſt viri.
7. Chatmi.Vide Ioſ.7.
9. Ram. Matt. 1. dicitur Aram. Calubai. dicitur aliàs Caleb.
15. Septimum. habuit & octauum, ſed adoptiuum.
17. Iſraelites,ſcilicet,habitatione,vel origine. Vide 1.Reg.17.
18. Accepit,&c. Heb indicatur genuiſſe Azuba mulierem & Ierioth virum, 70.verò, accepiſſe duas vxores. ſ. Azuba, & Ierioth. Fueruntque ſ.præter Ierioth, ſi tamen id eſt viri nomen. Eius ſ.Azubæ,ſeu vxoris,vt patet ex Heb.
21. Patris Galaad, id eſt, principis regionis Galaad.
22. Poſſedit.ſ.Iair,de quo Iud.10.
23. Ciuitatum, pro ciuitates, ſeu oppida. Iſti, ſcilicet, vici. Filij, pro filiorum, id, eſt nepotum. Ita quidam. at 70, dicunt, iſtos fuiſſe filios Machir,vt noſter, eſt quidem hic verſus & ſequens. Hebr. aliquanto aliter quàm noſter vertit,ſecutus 70.
24. Patrem Thecuæ.i.eius vrbis principem.
34. Non habuit filios. ſ. mortui fuerant patre viuente, nam ſup.dicitur eius filius Oholai, niſi, fortè id eſt nomen fœminæ.
42. Pater. i. princeps. ſic inf. Et filij Mareſa pro,& filiorum Mareſa.ſ princeps.

52. Qui

52. Qui videbat dimidium requietionum. Hier.1.contr.Pelag.ait prophetaſſe ex dimidio.i. non perfectè.Heb.Roch Chatſi Menuchot, quæ ſecundùm 70.ſunt nomina propria.

53. Egreſſi,ſcilicet,generatione,ſcilicet, geniti, vel colonia deducta.

54. Coronæ,quaſi dicat.principes. Hebr. Aetoth,quod 70. acceperunt vt nomen proprium, vt & ſequentia,ſcilicet, Beth Ioab Chatſi Manachti Atſorhi.

55. Scribarum,id eſt, iuriſperitorum. Canentes,&c.Heb. Tirhathim, Scimhatim, Suchatim. quæ 70. accipiunt, vt nomina propria. Calore patris. Heb.& 70.Hemath patre. Domus,id eſt, familiæ. Rechab, id eſt, Rechabitarum. Vide Ierem.35.

Cap. III.

1. CArmelitide,ſcilicet, vxore,antea Nabal Carmelitæ.

2. Geſſur,erat prope Syriam Damaſci.

3. Vxore. ſ.primaria. quidam putant hanc eſſe Michol.at Micholi nullus fuit filius.

5. Betſua aliàs dicitur Bethſabe. ſ. binominis erat. 70. & Complu. Bethſabee. Amihel. hic 1.Reg.11.dicitur Eliam.ſ.erat binominis.

8. Eliſama, hic & Eliphelat. bis repetuntur. Heb. iiſdem prorſus litteris, & hic, & verſu 6. fortè aliis eius nominis fratribus. mortuis nati, ſic ſunt vocati.

9. Sororem. ſ.ex parte patris, ſolius enim Abſalonis ſoror vterina

15. Iohanam. 4.Reg.23. dicitur Ioachaz. erat quidem minor natu ipſo Ioacim, ſed dicitur hic primogenitus, quia prior regnauit. Sellum, hic omiſſus 4.Reg.quia non fuit Rex.

16. Iechonias,hic dicitur 4.Reg.Ioachim, ſcilicet,per כ. caph, nam patet Ioakim per ק coph. Sedecias. Hebr. & 70. Sedecias filius eius, ſcilicet Iechoniæ.

17. Salathiel. Heb. & 70. Salathiel filius eius, ſcilicet, Aſir.

18. Melchiram, Phadaia, &c.Hi filij Salathiel

19 Moſollam,qui & Abiud. Eorum, apparet fuiſſe eum iis, eadem etiam matre, non cum ſequentibus.

21. Pater Ieſeiæ,&c. totus hic verſus eſt ſecundùm 70.nam Heb.aliter,ſatis obſcurè.

22. Seſa,non eſt Heb.nec in 70.Itaque quod ſequitur ſex intelligendum,numerato etiam patre.

Cap. IIII.

1. PHares iſte ſolus filius,reliqui nepotes.

2. Generationes.i.cognationes,ſeu familiæ. Sarathi,i.Sarathitarum.

3. Etham. quidam putant accipi pro principe loci Etham.quod Heb.indicatur.

4. Ephrata, nomen vxoris Caleb, qui ex alia vxore alium habuit primogenitum, is enim primogenitus vxoris huius. Patris,id eſt, principis, ſcilicet,Hur.

5. Aſſur. hic fuit poſthumus. Eſron ex Abia vxore

9. Iabes, qui & Othoniel. Inclytus.Hebr. honorabilis.Iabes.i.dolorem.

10. Malitia,id eſt, dolore,ſeu afflictione.Heb. feceris,ne ob malum doleam.hic omittitur quòd vouerit.

11. Frater Sua. ſic Hebr. & 70. at Complut. pater Sua.nam quædam Hebr. אבי Abi,non אחי Achi.

13. Cenemiſte fuit patruus, vel vitricus Chaleb.

14. Patrem.i,principem.

15. Iephone, qui & Eſron aliàs. Filij quoque, pro filius quoque. Filij,pro filius, eſt enim vnus Mered. Accepit.ſ.Caleb.

17. Genuitque, ſcilicet, Caleb. Patrem, id eſt, principem.

18. Eius.ſ.Caleb.

19. Odaiæ.nomen viri.

20. Filius Chanam. Hebr. Benchanam. fortè nomen eſt proprium.

21. Iuramenti.Hebr. Asbeah. fortè eſt nomen proprium.

22. Qui ſtare fecit ſolem. Hebr. Iochim, nomen proprium. Mendacij. Hebr. Chozeba, loci nomen. Securus, & incendens. Heb. Ioas, & Seraph nomina propria. Quæ reuerſæ ſunt in Lehem. Hebr. Iaſubi, Lachem.70.& reuerſi ſunt in Leem. Alij, habitatores Lachem. Verba vetera. q.d.res antiquæ,ſeu antiqua nomina.

23. Plantationibus, &c quaſi dicat, in hortis. Regem, ſcilicet,Dauid, apud quē in pretio erant ob cultum hortorum.

25. Filius eius. ſ. proximè præcedentis, & ſic intellige in reliquis. Vide c.5.& 6.

33. Et ſedium diſtributio. Hebr. & 70. & genealogia eorum,pro,in genealogia eorum.

38. Affinitatum.Hebr.patrum.70.familiarum.

41. Eorum.ſ.poſterorum Cham.

Cap. V.

1. FIliis Ioſeph. ſ. quātum ad duplicem portionem, nam quantum ad dignitatem Iudæ. Filius eius,&c.Vide cap.ſeq.

11. Baſan,quæ contigua regioni Galaad.

12. In capite,id eſt, primus, ſeu princeps. Secundus. ſ. à Ioël.

13. Domos i.familias.

15. Fratres quoque filij. Hebr. Achi filius. 70. filij ų̃.ſ.legunt filij Buz,filij Abdiel,&c.

16. Baſan. ſ. ciuitate Metropoli. eodem enim cum regione nomine vocabatur. Terminos. ſ. eorum q.d.totam regionem.

19. Ithuræi, &c. 70. Ithuræos, & Nephiſſæos, & Nedabæos.

20. Præbuerunt auxilium. 70. clamauerunt

contra

contra eos. ſ. Deum inuocauerunt. Alij, adiuti ſunt contra eos, ſcilicet, à Deo.
22. Dei, id eſt, Deo iuuante geſtum. Tranſmigrationem.ſ.ſub Rege Aſſyriorum.
26. Ara. hanc quidam dicunt eſſe Rages. de qua Tob.1.

CAP. VI.

10. Functus.ſ. egregiè, reſtitit enim Oziæ volenti offerre incenſum.
20. Filius eius. ſ.proximè præcedentis,& ſic in talibus intellige.Vide ſup.cap.5.& inf.cap.7.
27. Elcana. hunc quidam putant patrem Samuelis.Vide inf.nu.33.& ſeq.
28. Vaſſeni.1.Regum.8.dicitur Ioel.
31. Collocata.ſ.in tabernaculo facto à Dauid.
39. Frater,id eſt,cognatus.
48. Eorum, ſcilicet,eorum ſupradictorum. Leuitæ,ſcilicet,alij.
49. Sancti ſanctorum, id eſt templi.Precarentur.Heb.explarent.i.redderent Deum placatum. 70.placarent.
54. Iuxta cognationem pro,in cognationibus, id eſt, qui erant de cognatione Caath. Contigerunt.ſ.vrbes, & vici.
60. Tredecim.aliquæ hic omittuntur.
64. Quoque, pro inquam,ſeu ergo.
65. Has, ſcilicet,ſupradictas.
66. Ciuitates. ſ. aliquot. In terminis, pro, & termini,ſeu terminorum.

CAP. VII.

2. Dauid.ſ. cùm is iuſſit populũ numerari.
3. Filij,pro,filius. Quinque.ſ.cum patre.
4. Eis,ſcilicet, principibus.
5. Fratres. i. cognati. Per omnem cognationem.q.d.omnes ſimul conficiebant.87.millia.
12. Hir, qui ſupr. dictus eſt Vrai, ſeu Hiri. Filij Aher, pro filius Aher. q. d. etiam is ad poſteritatem Hir pertinebat.
13. Bala.ſ.matris Nephthali.Vide Gen.46.
14. Syra.ſ.natione.Galaad.nomen viri.
15. Eius 70. eorum. Secundi.ſ.filij. ſed eius Vice Num.26.
16. Filij eius,ſcilicet,Sares.
17. Eius. ſ. Galaad. Regina. Heb. Molecheth. 70. Melchath, nomen proprium. Virum decorum.Hebr. Iſhod 70.Ieſſud.
19. Semida.Vide Num.26.
20. Filij,pro,filius.
21. Et huius filius. Eſer, Hebr.& 70.& Eſer. Poſſeſſiones. 70. pecora. ſic & infrà. Not. quòd Chal.Cant.2. ait iſtos remere ex Aegypto egreſſos 30. annis ante tempus, quo egrediendũ erat, occiſos fuiſſe à Philiſtæis, qui habitabant in Geth;ſed id nõ eſt veriſimile:nec enim Ephraim tandiu viuere potuiſſet.
22. Eorum. primorum pater erat,aliorũ auus, proauus,abauus.

23. Beria.i.in malo,ſeu afflictione.
24. Filia.i.ineptis.Ozen Sara,nomen loci.
25. Eius,ſcilicet,Ephraim,vel Beria.
28. Filiabus.70.viculis.ſic & infr.

CAP. VIII.

6. Cognationum. i. familiarum. ſic & infr.
7. Autem abundat.Ipſe.ſ.Gera.
11. Mehuſim verò. Hebr.& de Chuſim.ſ.vxore, quam noſter ſupr. vertit Huſim. 70. & Meoſim.In editione tamen 70. Romæ emendata, legitur de Oſim.
28. Patriarchæ.Hebr.capita Patrum,ſeu familiarum.
29. Abi Cabaon. i. pater,ſeu princeps Gabaon Vide infr.cap.9.
30. Cis.iſte,& ſequentes ſunt filij Sur.non eſt autem iſte Cis pater Saul.vide cap.ſeq.
32. Ex aduerſo,id eſt,è regione.
33. Ner, qui aliàs Abiel. vide cap.ſeq. vbi numeratur inter filios Sur, ſeu Abigabaon. Eſbaal, qui aliàs Isboſeth.
34. Meribaal,qui aliàs Miphiboſeth.
38. Bocru. nomen proprium.70.primogenitus eius.
40. Millia:nõ eſt Heb. nec in 70.nec in Complut. Filij Beniamin,id eſt,de tribu Beniamin.

CAP. IX.

2. Habitauerunt, ſcilicet, poſt reditum è Babylone. Iſraël. ſ. Iſraelitæ, Nathinæi.i.donati. ſ. ad templi ſeruitutem: erant hi Gabaonitæ.Vide Ioſ.9.& Eſdr.8.
5. Siloni,ſcilicet,Filiis,ſcilicet,reliqui.
12. Filij Phaſur.i,nepotes.vide Neh.11.
15. Carpentarius. cognomen eſt, vel q. d. qui in templo fabrilem exercebat. Hebr. Chereſ.70. & Ares quaſi aliud nomen ſit.
16. Obdia, qui aliàs Abdah, vide Nehem. Semeis, qui aliàs Samna. Atriis. Heb. villis. 70.atriis.
17. Frater eorum.Heb.& 70.fratrum eorum.
18. Ad illud. Hebr. & 70.ad hoc. Regis. ſ. per quam Rex in templum ingrediebatur. Obſeruabant. Heb. & 70. Ianitores. Per vices ſuas de filiis.Heb.per turmas filiorum.
19. Per vices caſtrorum. i. ad morem cuſtodum caſtrorum. Hebr. & 70. ſuper caſtra, ſeu in caſtris.Introitum.ſ.tabernaculi.
22. Videns. i. Propheta. In fide ſua. i. propter ipſorum fidem,ſeu fidelitatem.
23. Filios, id eſt, poſteros. Tabernaculo, ſcilicet, ante ædificatum templum. Heb. & 70. domo tabernaculi.
25. Sabbatis ſuis. Hebr. ſeptimo die. ſ. fungebantur officio ſuo 7. diebus. adeóq; ſeptimo ſuccedebant alij.

26. Exedras id eſt,cubicula.
29. Præerant, pro,& qui præerant. Vino, ſcilicet,ad libamina.
33. Exedris.70.paſtophorio.
35. Pater, id eſt, princeps. Iehiel.ſ.nomine.
42. Infra cap.8.dictus Ioada.

Cap. x.

1. PAleſtinos,ſcilicet,Philiſtæos.
6. Omnis domus.q.d.Regnum,& Maieſtas, vel ferè tota domus.
7. Campeſtribus Hebr.& 70.valle.
10. Dei ſui, ſcilicet, Aſtaroth. Corpus. Hebr. & 70.caput.
11. Galaad.ſ.quæ in Galaad.
12. Quercum, ſcilicet, inſignem. Ieiunauerunt,ſcilicet,more lugentium.
14. Sperauerit in Domino. Hebr. & 70. quæſierit,ſeu conſuluerit Dominum.

Cap. xi.

2. EDucebas, &c.q.d. eras dux belli. Paſces, id eſt, reges. eſt quidem Rex velut paſtor,& Homerus Regem populi paſtorem vocat. Et tu,pro,id eſt tu.
4. Regem: erat quidē iam Rex Dei electione.
6. In primis, pro, primus. Princeps. ſ. exercitus mei.
8. In circuitu. i. muro circundans. Mello. locus erat vbi cogebatur concio, quidam circum, vertūt alij, foſſam, vel aggerem. Gyrum, id eſt, finem vſque circuitus. Extruxit. Heb. viuificauit,id eſt,reparauit.
6. Creſcens.ſ.dignitate,& auctoritate.
10. Ad Iſrael,pro,ſuper Iſrael.
11. Vulneratos. i. quos vulnerauerat. Alij,occiſos vertunt.ſic & inf.
12. Patrui eius. Heb.Dodo.fortè nomen proprium.
14. Ager regionis illius. Hebr.& 70.pars agri. Hordeo, & etiam lenticula,vt dicitur 3. Reg.25.
14. Hi.ſ.duo dicti,vel Eleazer cum ſuis, Eum ſcilicet,agrum.
15. Præſidio,i.arce.ſ.quò ſe ſolebat recipere.
18. Libauit.ſ.effundens obtulit.
19. Abſit,&c. Hebr. Abſit mihi à Deo meo, vt hoc faciam. i. auertat Deus,ne id faciam. Trium. ſ. aliorum ab eis de quibus proximè dictum eſt.
21. Secundus. ſ. à tribus prioribus, qui attulerunt aquam. quamquam Hebr. & 70. ſignificant fuiſſe ex tribus excellentiſſimum. fortè legendum ſecundos vt legunt quidam. Equidem putant, ita Hieron. vertiſſe: nam & Hebraica id potius indicant.
22. Cabſeel. videtur eſſe nomen loci. Ariel, id eſt, fortiſſimos vt leones. Moab, pro, Moabitas. Ciſterna, id eſt, fouea. Niuis, ſcilicet, quo ſunt leones ferociſſimi.
23. Virga,id eſt,baculo.
25. Tres.ſ. qui aquam attulerant. vide ſupr. Ad auriculam ſuam.q.d.fecit ſuum conſiliarium Hebr. ad auditum ſuum. 70. ſuper familiam ſuā
26. Patrui eius.Hebr.Dodo.vide ſupr.
34. Filij Aſſem. Hebr. Bene Aſſem. fortè nomen proprium.

Cap. xii.

1. FRatribus,id eſt,cognatis.
6. De Garehim.Heb. & 70.Coritæ, id eſt, de cognatibus Core.
8. De Gad,id eſt,de tribu Gad.
14. Nouiſſimus centum, &c.q.d. duces minores præerant centum militibus, maiores verò mille.
17. Iudicet.Heb.& 70.arguat.
18. Pax tibi, ſcilicet, ſit. q. d. proſpera cuncta eueniant.
21. Latrunculos, ſcilicet, Amalechitas. Hebr. turmam, ſeu agmen vel exercitum. Vide. 1. Reg.30.
23. Principum exercitus. Hebr. ducum. expeditorem ad pugnam.
28. Egregiæ indolis. 70. & Hebr. fortis robore.
32. Tempora,ſcilicet, quibus quęque agenda, quippe doctores. etſi quidam id ad militarem diſciplinam referunt. Ad præcipiendum. Heb. & 70.ad ſciendum,ſeu cognoſcendum.
33. Corde duplici.Heb.corde,& corde.
39. Fratres ſui, ſcilicet, alij Iſraelitæ qui erant cum Dauid.
40. Iuxta eos. Heb. eis propinqui, ſeu vicini. 70. confines eis. Palathas, id eſt, maſſas caryctarum.

Cap. xiii.

2. EGrediemur. q. d.ſi Deo placuerit,quamquam Hebr. nullum eſt horum verborum, ſcilicet, egredietur ſermo; quem loquor. Suburbanis vrbium. Intelliguntur etiam qui in vrbibus habitabant, & quidem Hebraicè, nonnulli vertunt in vrbibus & ſuburbanis.
5. Sihor.Heb. Sichor,id eſt,nigro,ſeu turbido. Quidam Nilum putant. alij alium eſſe fluuium; quod verius puto:qui enim Iſraelitarū ad Nilum habitabant? Vide Ioſ.13.& Ier.2.
7. Oza. Filius erat Abinadab. Frater eius. 70. fratres eius.Hebr. Achio, nomen eſt proprium. Vide 2. Reg. 6. vbi tanquam proprium nomen legitur, quamquam ibi etiam 70. verterunt, fratres eius. Minabant.i.ducebant.
8. Virtute,id eſt,fortitudine.
9. Chidon. 2. Reg. 6. dicitur Nachon. Bos quippe, &c. Hebr. quia boues declinabant. ſ. de via, vel arcam 70.quia inclinauit eam vitulus.
11. Diuiſiſſet.ſ.ſeparando animam à corpore Vocauit.ſ.qui nomen impoſuit.
14. Benedixit,id eſt,bonis cumulauit.

CAP. XIIII.

1. PArietum.i.lapidum ad parietes.

2. PEo quòd, pro quòd. ſic & inf. Subleuatum eſt, pro ſubleuatum eſſet. 70. auctum eſſet in altitudinem. Super populum. Heb. & 70. propter populum.

5. Eliphelet. Heb. Elipalet.

6. Baaliada. 2. Reg. 5. dicitur Eliada.

9. Raphaim. i. Gigantum.

11. Aſcendiſſet, ſcilicet, Dauid, & milites. Baal pharaſim, id eſt, idolum, ſeu, planicies diuiſionum. Aquæ, ſcilicet, rupto aggere, vel vaſe, quo continebantur.

13. Valle. ſ. eadem nempe Raphaim.

14. Recede ab eis. ſic etiam 70. Alij, circunda eos. Pyrorum. ſic 70. Alij, mororum.

15. Gradientis. ſ. Angelorum incedentium. Deus. i. Angelus Dei.

CAP. XV.

1. TAbernaculum, ſcilicet, à ſe factũ, quod Moſes fecerat, erat tunc in Gabaa. vide cap. ſeq.

10. Filiis. i. nepotibus aliis, ſeu poſteris, non per Eliſapham eius filium deſcendentibus.

12. Sanctificamini. i. parate vos ſanctè.

13. Ne vt à principio, &c. Hebr. quia vos non adfuiſtis à principio, fecit Deus in nobis diſperſionem, quia non quæſiuimus eum ſecundùm iudicium, id eſt, vt par erat, ſeu debito ritu. 70. quia vos in principio non eratis, percuſſit Dominus Deus noſter in nobis, quia non quæſiuimus eum in iudicio. Præſentes. ſ. portando arcam, vt oportebat.

16. In excelſis. i. ſublatus.

18. Secundo. ſ. dignitate.

20. Arcana cantabant. Hebr. ſuper Halamoth. nomen eſt inſtrumẽti muſici. Vide titulũ Pſal. 9. & 45. 70. verterunt, de arcanis.

21. Pro octaua. Heb. ſuper ſeminith. Fortè erat inſtrumentum octo chordarum, vnde ei nomen octauæ. Vide Pſal. 4. & 6. Canebant epinicium, id eſt, victoriæ canticum. Hebr. ad vincendum, ſeu præualendum, id eſt, ad vocem exaltandam, vt quidam interpretantur.

22. Prophetiæ, id eſt, Dei laudibus canendis, ſic inf. Præcinendam, id eſt, moderandam, ſeu dirigendam.

23. Arcæ, ſcilicet, vbi collocata fuiſſet fortè etiam in via id curabant, ne quiſquam propè accederet: erant & alij duo, vt ſtatim dicitur. fortè bini præcedebant arcam, vel viciſſim officio ſuo fungebantur.

26. Adiuuiſſet. 70. confortaret. Dicunt Hebræi nullum ſenſiſſe onus portando arcam. Immolabantur, ſcilicet, ſubinde.

27. Stola, id eſt, indumento. Hebr. pallio. Lineo. 70. byſſino. Intellige repetitionem, eſſe & explicationem eius quod proximè dictum fuerat de ſtola byſſina.

28. Ludentem. i. exultantem.

CAP. XVI.

2. BEnedixit. i. bene precatus eſt. In nomine. i. inuocato nomine.

3. Aſſæ bubulæ. addita hæc ab Interprete ad maiorem explicationem. Frixam oleo ſimilam. Alij, pultem. alij, lagenam, ſcilicet, vini. 70. collyridam.

7. Confitendum, id eſt, laudandum, ſcilicet, Pſalmo ſequenti.

8. Confitemini, &c. vide Pſal. 104.

15. Præcepit. ſ. obſeruandum.

18. Funiculum, id eſt, ſortem, ſeu portionem: Parui, id eſt, pauci. Coloni eius. Hebr. peregrinantes in ea.

21. Calumniari. Hebr. & 70. opprimere. Pro eis, id eſt propter eos.

22. Chriſtos. i. Reges, vel ſacerdotes. Malignari. i. affligere.

23. Cantate, &c. Hæc ex 95. Pſal. Ex die in diem, id eſt, ſingulis diebus. Salutare, id eſt, ſalutem, ſeu auxilium.

24. Gloriam. i. opera glorioſa.

25. Nimis. i. valde.

27. Coram eo. q. d. eſt laude digniſſimus, & magnificentiſſimus.

29. Decore ſancto. Heb. decore ſanctitatis. 70. in habitaculo ſancto eius.

30. Commoueatur. ſ. timore. Terra. i. terræ incolæ. ſic inf.

31. Cæli. i. cæli incolæ.

32. Mare. i. mundus, qui inf. ager dicitur, & ſaltus: piſces verò, & arbores, homines. Plenitudo. i. quidquid in eo eſt.

34. Confitemini, &c. Hæc ex Pſal. 105. confiteri autem, pro, laudare, ſeu gratias agere.

37. Fratres. i. cognatos.

39. Sacerdotem. ſ. ſummum. Tabernaculo. ſ. Moſis. Vide inf. c. 21. & 2. Par. c. 1.

41. Vocabulo ſuo. i. nominatim, vel. q. d. viros nominatos, ſeu magni nominis.

43. Benediceret. i. bene precaretur.

CAP. XVII.

1. PEllibus. ſic etiam 70. at Heb. cortinis.

3. Nocte. ſ. ſequente diẽ, quo dixerat præcedentia, niſi fortè nocte dixerat eâdem.

5. Nec enim, &c. quaſi dicat, conſtitui ego tempus quo ſit ædificandum, id quod nondum aduenit. Domo, id eſt, templo ſtabili. Et in tentorio, pro tentorij.

6. Manens, pro, quandiu manſi.

9. Plantabitur, pro, plantatus eſt, id eſt, fixas à me ſedes accepit. Heb. plantaui eum. Commouebitur. 70. perturbabitur.

10. Ædificaturus domum, id eſt, familiam,

ſeu poſteritatem numeroſam daturus.

11. Vadas, ſcilicet, per mortem. Suſcitabo, id eſt, excitabo. De filiis tuis. 70. de ventre tuo.

13. Fuit. ſ. Saul.

16. Sediſſet, id eſt, manſiſſet. Vide 2. Reg. 7. num. 18.

17. Futurum. Hebr. & 70. longinquum. Super omnes homines. id additum ab Interprete. Heb. ſenſus eſt, vt ſolent eſſe viri excellentes.

18. Cognoueris. ſ. amaueris ſeu faueris.

19. Propter famulum tuum. i. mea cauſa. Iuxta cor tuum. i. pro tua bona voluntate.

23. Famulo tuo. Hebr. & 70. ſuper ſeruũ tuum.

25. Reuelaſti auriculam, quaſi dicat, indicaſti, ſeu aperuiſti mihi. Vt ædificares, &c. id eſt, te ei daturum poſteritatem.

Cap. XVIII.

2. Mvnera. i. tributum.

3. Hemat, id eſt, ad Hemath vſque pertingentis.

4. Centum quadrigis. ſ. 400. equis. Hebr. centum curribus.

7. Pharetras. alij clypeos. 70. torques.

10. Adoram, qui aliàs Iotam. Vt poſtularet ab eo pacem. Hebr. & 70. indicant potiùs, vt ſalutaret eum, quamquam poſtulare, ſeu rogare pacem id etiam ſignificat. Hebr. phraſi.

11. Vaſa. ſ. miſſa à Thou, vt iudicãt Heb. & 70.

12. Edom. ſ. ſimul cum Syris.

14. Iudicium, atque iuſtitiam. i. iudicium iuſtum: q. d. iuſtè regnum adminiſtrabat.

15. A commentariis. ſ. negotia notabat, regique referebat, vel res geſtas ſcribebat.

16. Sacerdotes. ſ. ſummi. Scriba. i. legis peritus, vel legum ſcriptor.

17. Cerethi, & Phelethi, id eſt, exterminatores, & Admirabiles, ſecundùm Hier. Hi qui fuerint vide. 2. Reg. 8. Primi ad manum. i. quorum opera in primis vtebatur.

Cap. XIX.

2. Gratiam. Hebr. & 70. miſericordiam.

4. Decaluauit. id ab Interprete additum.

5. Mandaſſent. i. nuntiandum curaſſent.

9. Agro. ſ. vrbis Medaba.

15. Ciuitatem. ſ. Medaba.

16. Fluuium. ſ. Euphratem.

18. Septem millia. 2. Reg. 10. dicuntur ſeptingenti. ſcilicet, intelliguntur illic currus electi & excellentes ſolùm; hic autem omnes currus. Peditum. Id omiſſum fuerat. 2. Reg. 10. ſola equitum mentione facta.

19. Transfugerunt ad Dauid. Hebr. & 70. fecerunt pacem cum Dauid.

Cap. XX.

1. Poſt anni circulum. ſ. à bello geſto contra ſocios Ammonitarum. 70. anno ſequenti. Hebr. anni reuerſione ſeu conuerſione, quaſi dicat, in principio ſequentis anni. Deſtruxit, ſcilicet, Dauid vocatus poſtea à Ioab. Vide 2. Reg. 12.

2. Melchom. i. Regis eorum, vt vertunt 70. quidam tamen putant eſſe Idoli nomen. Auri pondo talentum, pro, pondus talenti auri.

3. Trahas. i. ferrea caſtra, quamquam Hebr. tãtùm fit mentio ſerrarum, & carpentorum. 70. legunt ſerras, & aſcias ferreas, & tribulos.

4. Raphaim. i. Gigantum.

5. Adeodatus filius Saltus. Hebr. & Chald. Elchanan filius Iair. Bethlemites. Hebr. & 70. Lachmi. fortè eſt nomen Gigantis, vel intellige Elcanam fuiſſe Bethlemitem.

6. Rapha, nomen Gigantis.

7. Blaſphemauit. i. probris affecit.

8. In manu. i. per manum.

Cap. XXI.

1. Satan. i. aduerſarius. ſ. diabolus.

3. Peccatum, id eſt, perniciem, ſeu pœnam peccati.

5. Mille millia. Vide 2. Reg. 24.

6. Inuitus exequeretur. Hebr. abominabile iudicaret. 70. pudori ei erat. i. turpe putabat.

10. Videntem, id eſt, prophetam. Trium tibi optionem do. Hebr. tria ego extendo ſuper te, id eſt, tibi propono. 70. tria ego tollam contra te, ſeu, ſuper te.

12. Tribus annis. 2. Reg. 24. dicitur ſeptem. fortè ſeptem pro multis poſitum more ſcripturæ. Adde quod numero maiori comprehenditur minor. 70 quidem etiam 2. Reg. habent tres. Peſtilentiam famis. Hebr. & 70. famem.

16. Ciliciis. Hebr. & 70. ſaccis.

19. Aſcendit. ſ. locus erat editior.

23. Tribulas. ſ. ruſtica inſtrumenta.

24. Gratuita. i. ab aliquo gratis data.

25. Sexcentos. Vide 2. Reg. cap. 24.

26. De cælo. ſ. miſſo.

30. Præualuit. i. potuit. Obſecraret. Hebr. & 70. quæreret.

Cap. XXII.

1. Domus Dei. i. locus aptus templo. vel vbi Deus coli vult.

2. Proſelyti. i. aduenæ.

4. Æſtimati. Hebr. & 70. numerati.

5. Delicatus. i. tener. Quam ædificare volo. Hebr. quæ ædificanda. Talis. Heb. magnifica & excellens. Omnes expenſas. Heb. & 70. in multitudine. i. abundanter.

9. Pacificus. Hebr. Selomoh.

14. Paupertate, modeſtè dictum. Vincitur enim, &c. Hebr. adeò multum eſt. Ad vniuerſa impendia. Hebr. & 70. quibus adde.

18. Omnes inimicos veſtros. Heb. & 70. habitatores terræ. Veſtras. Hebr. & 70. meas.

CAP. XXIII.

3. Viginti. Heb. & 70. triginta.
4. In miniſterium. Hebr. vt ſolicitarent opus. Præpoſitorum. 70. ſcribarum. Iudicum iidem erant præpoſiti, & iudices.
5. Pſaltes canentes. Hebr. & 70. laudantes. Organis, id eſt, inſtrumentis. Fecerat. Hebr. feci, ſcilicet, ego Dauid. Canendum. Hebr. laudandum. 70. laudandum Dominum.
13. Miniſtraret. Hebr. ſanctificaret, id eſt, ſanctè miniſtraret. Secundùm ritum ſuum. Heb. vt miniſtraret ipſe. Benediceret. 70. oraret. Nomini. Hebr. in nomine.
16. Filij. pro, filiis. ſic infr. proximè. Primus. ſ. dignitate. Hebr. caput. ſ. dux, ſeu princeps.
24. Vices, id eſt, officia. Numerum capitum. q. d. numerati per capita, nominatim. A viginti, at ſup. à triginta, ſcilicet, iſta fuit alia numeratio. vide paulo inferiùs.
27. Supputabitur, pro, ſupputandus erat.
28. Purificationis, id eſt, ablutionis ſacerdotum & victimarum. Sanctuario, id eſt, vaſis ſacris. vt quidam interpretantur.
29. Sacerdotes autem. id additum ab Interprete. Torrendum. ſ. primitiæ ſpicarum torrebantur. Alij, frigendum, vertunt.
30. Leuitæ verò. & id ab interprete additum.
31. Ceremonias. Hebr. iudicium. i. ritum, ſeu morem, aut ordinem.
32. Obſeruationes. Hebr. cuſtodiam. Obſeruationem. i. iuſſa ſeruari. Hebr. cuſtodiam.

CAP. XXIIII.

1. Partitiones. ſ. in claſſes.
2. Ithamar. ſ. in Heli, & eius poſteris vſque ad Solomonis tempora.
3. Miniſterium. ſ. vt per hebdomadas miniſtrarent ſingulæ familiæ ſacerdotum, itémque vt infrà dicitur Leuitarum.
4. In Principibus viris. i. quantum ad principes viros attinet.
6. Principibus quoque, pro, & coram principibus. Eleazar. pro, nempe Eleazaris.
19. Domum Domini, ſcilicet, partem eam, quę dicebatur ſanctum, & Hecal, ad thymiama adolendum. Vide Hebr. 9. Not. verò quòd in quaque horum familia vnus erat princeps: itaque multi erant principes ſacerdotum. & ſic Dio. cap. 4 ezl. Hier. vocat Zachariam principem ſacerdotum. Iuxta ritum, &c. i. eo ritu, quem Deus per Aaron patrem eorum ſeruari præceperat.
31. Contra, ſcilicet, ex altera parte. Fratres, id eſt, cognatos. Æqualiter, ſcilicet, quantum ad miniſteria templi. Hebr. & 70. aliquanto aliter, ſed fortè eodem ſenſu.

CAP. XXV.

1. Magiſtratus, id eſt, principes. Miniſterium, ſcilicet, ad canendum. Prophetarent, id eſt, canerēt prophetias, ſeu laudes Dei. Secundùm numerum ſuum, id eſt, quotquot erāt numerati, & ad id deſtinati.
2. Iuxta Regem, pro, iuxta Regis imperium. vide infr.
3. Filij Idithum, pro, filij. inquam Idithum. Sex. ſ. cum patre. Super confitentes, &c. Hebr. ad confitendum, & laudandum Dominum. 70. confeſſionem, & laudem Domini.
5. Videntis. i. Prophetæ. Exaltaret cornu. q. d. prophetabat de Regni Dauid exaltatione, quæ in Chriſto præcipuè contigit.
6. Manu. i. poteſtate. Regem. i. Regis mandatum, vel prope Regem erant, qui fortè eis in eo etiam præerat.
7. Erudiebant canticum, ſcilicet, cæteros tanquam doctores. Hebr. docti in cantico. 70. docti erant canere. Doctores. Hebr. & 70. periti, ſeu intelligentes.
8. Per vices ſuas. Hebr. cuſtodia contra cuſtodiam, id eſt, claſſis vna contra aliam, quaſi dicat, inter ſe.
9. Duodecim. ſ. tot erant in vnaquaque cantorum claſſe.

CAP. XXVI.

1. Aſaph alter eſt iſte à cantore, de quo ſuprà.
5. Benedixit, ſcilicet, dum in eius domo arca maneret.
10. Id eſt, de filiis, pro, qui erant de filiis. Habuerat, pro habebat. Primogenitum. apparet fuiſſe mortuum.
11. Fratres. i. cognati. Tredecim, etſi non omnes hîc numerati.
12. Sicut & fratres eorum. Heb. è regione fratrum ſuorum, id eſt, per vices, vt alij eorum fratres, ſeu cognati.
14. Selemiæ, qui ſup. Meſelemia.
15. Concilium, pro, concilij.
16. Aſcenſionis, id eſt, accliuem. Contra cuſtodiam, quaſi dicat, cuſtodiæ ſibi inuicem reſpondebant.
17. Per diem, id eſt, per ſingulos dies. Bini. ſ. ſingulis diebus. 70. duo & duo per ſucceſſiones. q. d. inuicem ſuccedentes.
18. Cellulis Ianitorum. alij, domo inſtrumentorum, ſcilicet, templi. Via, ſcilicet, aſcenſionis, ſeu accliui. Biniqne per cellulas. 70. duo duo per ſucceſſiones.
20. Sanctorum. i. ſanctificatorum, ſeu dedicatorum. ſic infrà.
21. Filij Gerſon. i. qui ex Gerſon originem ducunt. Ledā, & Gerſonni, &c. pro, ex ipſo, inquam, Ledam, Gerſonitæ, & Iehilitæ.
23. Amramitis, pro de Amramitis etiam, ſcilicet, erant præfecti theſauris.
26. Sanctificauit. i. dedicauit.

29. Et filiis.Hebr.70. & Complut. & filij. Forinſecus.i. extra templum, vel vrbem. Ad docendum, & iudicandum eos. Hebr. in perfectos, & iudices, ſeu præfecti, & iudices.

32. Eius.ſ.tertiæ.

Cap. XXVII.

1. INgredientes, ſcilicet, ad miniſterium Regis, quod durabat ſolùm per menſem vnum. Viginti quatuor millibus.ſ. tot miniſtrabant Regi ſingulis menſibus.

3. De filiis Phares.ſ.erat Ieſboam.

4. Alter.ſ vicarius eius.

6. Præerat.ſ.tanquam vicarius patris.

11. De filiis Iemini.i.de tribu Beniamin.

16. Rubenitis.ſ.ſimul, & Gaditis.

23. Inferiùs, pro, & infra. Quia dixerat, &c. q.d. ſatis multi erant reliqui, vt opus non fuerit iuniores numerare.

24. Numerus.ſ. à Ioab ſupputatus. Faſtos, id eſt, annales.

28. Ficeta.Hebr.& 70.Sycomoros.

32. Litteratus. Hebr.& 70.& ſcriba.Filiis Regis.ſ.vt pædagogus.

33. Amicus.70. præcipuus amicus, ſeu ſocius.

34. Fuit.ſ.conſiliarius.

Cap. XXVIII.

1. FIlióſque ſuos. Hebr. & 70. filiorumque ſuorum. Eunuchus. Quidam putant ſignificari Eſſenos, qui lectioni & orationi intenti ab vxoribus abſtinebant. Ieruſalem.ſ. eos conuocauit.

4. Sempiternum.i. longũ tempus, vel de Chriſto intelligendum. Principes.Hebr.& 70.ducem. Hodie.ſ.facit.

9. Scito.i.cognoſce.

10. Perfice.Hebr.& 70.fac.

11. Et templi. Hebr & 70.& domorum eius. Cellariorum.ſ. circa templum. Cœnaculi. ſ. ſupremi cellarij: erant enim tres ordines. Hebr.& 70 cœnaculorum eius. Cubiculorum. ſ.ſacerdotum, vel theſaurorum, vel, &, pro.i.poſitum. In adytis. Hebr.& 70. interiorum. Propitiationis.i. propitiatorij.

12. Atriorum, pro, nempe atriorum, ſcilicet, atrij ſacerdotum, & atrij laicorum. Exedrarum, id eſt, cubiculorum.70. paſtophoriorum. Sanctorum, id eſt, rerum Deo conſecratarum, vel ad templi reſtaurationem oblatarum.

13. Diuiſionum.ſ.ad varia miniſteria.

14. Per ſingula.pro, ad ſingula.

16. Diuerſitate menſarum.i.ſingulis menſis.

17. Leunculos. Alij, crateres.70. cyathos. Vox quidem Hebræa (vt nunc legitur) craterem ſignificat, aut cochlear, non leonem; idque in quatuor locis huius verſus.

18. Quadrigæ. 70. currus. ſ. repræſentabatur Deus ſuper Cherubim ſedens, velut ſuper currũ. vnde Pſal.79. qui ſedes ſuper Cherubim.

19. Scripta.ſ.deſcripta.

21. Nouerunt, pro, noſcent.i.obedient, ſeu iuuabunt exequentes, vt indicant Hebr.& 70.

Cap. XXIX.

1. ECcleſiam.i.cœtum. Opus enim, pro, opus autem. Hebr.70.& opus.

2. Quaſi ſtibinos, id eſt, ſimiles fuco. Hebr.fuci.70. pretioſos. Alij, rutilantes. Marmor Parium, id eſt, candidum, à Pario inſula. Hebr. lapides marmoreos.70.lapides Parios.

3. Præparaui.i.præparaueram.q.d. addo etiam de peculio, &c. Vide ſup.cap.22.

6. Polliciti ſunt. Hebr.ſponte obtulerunt. 70. prompti fuerunt. Principes poſſeſſionum. Heb. principes operis.70. præpoſiti operum.

7. Solidos.i.aureos.70.drachmas.

9. Promitterent.Hebr.& 70.offerrent.

12. Magnitudo, & imperium omnium. Hebr. & 70. magnificare & roborare, ſeu confortare omnia.

14. Promittere. Hebr.ſponte offerre.

17. Simplicitatem. Hebr.rectitudinem.70.iuſtitiam. Simplicitate. Hebr.rectitudine.

19. Ceremonias.Hebr.ſtatuta.

21. Vniuerſo ritu. Hebr.& 70.ſacrificia. In omnem Iſraël.i.pro totius Iſraëlis ſalute. 70. omni Iſraëli.

23. Domini.i. à Domino datum. Cunctis placuit. Hebr.& 70. proſperatus eſt.

25. Super omnem Iſraël. Heb. excellente coram omni Iſraële.

29. Samuelis.ſ. 1. & 2. Reg. vt quidam putant, quod non facilè admiſerim.

30. Regni eius. ſ. ratio. Temporum, id eſt, laborum, & afflictionum. Sub eo, &c. Hebr. ſuper eum, & ſuper Iſraël, & ſuper omnia Regna terrarum.

LIBER II.

CAPVT I.

1. IN excelſum.i.vehementer, ſeu ſublimiter.

5. Ibi. ſ. in Gabaon. Requiſiuit, pro, adiit.

12. Data ſunt, pro, dabuntur. 70. do. In regibus, ſcilicet, Iſraël. Vide ſuprà cap.29.

13. Coram.Hebr.& 70.à facie.i.à conſpectu.

16. De Coa, &c. Vide 3. Reg. 10. vbi eadem verba Hebr. quæ hic.

CAP. II.

1. SExcentos, at 3. Reg. cap. 5. trecentos. ſ. hic adduntur qui præfectis præerant.

3. Et habitauit. Heb. & 70. habitaret.

6. Poterit præualere. i. tantum poteris. Tantum. ſ. ædifico.

8. Archeuthina. i. Iuniperina. ſic 70. at Hebr. abiegna. Pinea. alij, Braſilica vel corallia.

9. Nimis, & inclyta. Heb. & mirabilis.

10. Coros. continet Corus (qui & Chomer dicitur) 10. epha, epha autem ſata tria. Metretas Hebr. battos. eſt autem Battus in liquidis, quantum Epha in aridis, ſcilicet, decima pars cori. Sata. Heb. battos.

13. Patrem meum, quaſi dicat, qui mihi eſt velut pater. 70. ſeruum meum. fortè Abi (quod eſt Heb.) cognomen erat.

14. Tyrius, ſcilicet, habitatione. alioqui enim de tribu Nephtalim. itaq uidam. Putarim potiùs matrem fuiſſe de tribu Nephtalim, ſimul & Dan, vt dicitur hîc: patrem verò Tyrium natione. Vide 3. Reg. 7. Marmore. Hebr. & 70. lapidibus.

16. Ioppe. Heb. Iapho.

17. Proſelytos. Heb. peregrinos.

CAP. III.

3. FVndamenta, id eſt, fundamentorum menſuræ. Prima. ſ. comprehendente. Hechal, & Deuir. i. ſanctum, & ſancta ſanctorum poſtea enim hęc diuiſa. illud erat 40. cubitorum, id verò 20. quidam primam dicunt. i. qua Moſes tabernaculum menſus eſt.

4. Centum viginti. At 3. Reg. ca. 6. dicitur triginta. ſ. vſque ad primum tabulatum.

5. Maiorem, ſcilicet, Hechal, ſeu ſanctum. Catenulas, ſcilicet, erant palmæ iunctæ opere catenato.

6. Templi, ſcilicet, Hechal. Marmore. Hebr. & 70. lapide.

7. Probatiſſimum. Hebr. & 70. ex Paruaim. i. Peru, ſecundùm quoſdam.

9. Clauos, ſcilicet, quibus laminæ parietibus affigendæ.

10. Statuario. alij, artificioſo. alij, puerorum. ſ. ſimilitudine 70. de lignis imputribilibus.

11. Alæ, ſcilicet, comprehendendo etiam corpus Cherubin.

13. Exteriorem. ſ. ſanctum.

15. Triginta & quinque, ſcilicet, vtrumq; Vide 3. Reg. c. 7. vbi vnaquæque dicitur 18. cubitorum, abſcondebatur autem dimidium cubiti in capitello. Ita quidam. Alij verò fuiſſe cuiuſque longitudinem cubitos 18. præter capitellum & baſim, quorum cubiti implebant numerum 35.

16. In oraculo, i. quales erant in oraculo. Centum. ſ. in quolibet duorum ordinum.

17. Iachin. i. firmitas, ſeu, firmauit. Booz. i. fortitudo, ſeu in fortitudine.

CAP. IIII.

1. ALtitudinis. Aſcendebatur autem, vt quidam dicunt, pauimento ſenſim ſe attollente, vt ſolet in quibuſdam ſcalis.

3. Similitudo boum, ſcilicet, tubercula ſpecie boum, per quæ aqua educebatur. Decem cubitis. id eſt, decem in vnoquoque cubito, ſcilicet, erant trecentæ? Cælaturæ, ſcilicet, illorum tuberculorum, quæ boues referebant.

5. Vaſtitas. i. craſſitudo. Quaſi duobus verſibus. Heb. & 70. duobus ordinibus. Repandi. i. recurui. Metretas. Heb. batos. At 3. Reg. 7. dicitur duo millia batos. ſ. tantum ſolebat infundi, ſed tria millia capere poterat.

8. Mēſas, ſcilicet, ad panes propoſitionis. Phialas, alij, crateras, vel pelues.

9. Baſilicam. Heb & 70. atrium. ſ. populi.

10. Contra orientem. ſ. ante tēplum, quod reſpiciebat orientem. Meridiem. erat ea pars dextera templi, ſed ſiniſtra ingredientibus.

16. Pater eius. Hebr. Abiu, fortè cognomen erat, Abi, ſeu, Abiu.

21. Florentia. i. flores liliorum.

22. Thymiamata. Alij, pſalteria. Oſtia, id eſt, cardines, vt dicitur 3. Reg. 7. Cælauit. id additum ab Interprete.

CAP. V.

1. QVæ vouerat, Hebr. ſanctificationes, id eſt, quæ conſecrauerat, ſeu dedicauerat. 70. ſancta.

3. Die ſolemni. Vide inf. cap. 7.

5. Tabernaculo. ſ. Moſis, vel facto à Dauid.

9. Ante oraculum. ſ. iis, qui eſſent in templo. Vide 3 Reg. 8.

10. Aliud. ſ. ex lege, vel fortè illo tempore ſolæ erant tabulæ.

11. Sanctuario. i. oraculo. Sanctificati. i. præparati. ſ. ad feſtum illud. Diuiſus erat. q. d. nō obſeruabatur illo die diſtinctio vlla.

12. Altaris. ſ. holocauſti.

13. Longè ſonitus audiebatur, ita vt hæc ab Interprete addita. Impleretur. Heb. & 70, impleta eſt.

14. Ne poſſent, pro, adeò vt non poſſent. Heb. & non poterant. Gloria. i. præſentia nube repræſentata, ſeu Maieſtas.

CAP. VI.

1. POllicitus eſt. Hebr. & 70. dixit. Vide 3. Reg. 8.

2. Nomini eius, &c. Hebr. habitaculum tibi, & locum habitationi tuæ in ſæcula.

5. Ciuitatem. ſ. aliam, quàm Hieruſalem, vt infr. dicitur. Nomini meo. Hebr. vt eſſet ibi nomen meum. Alium. Elegit quidem Saulem, ſed non eum poſteris eius: loquitur autem de electione in perpetuum.

13. Baſim, alij, concham, ſcilicet, ſuggeſtum

imitat conchæ. Baſilicæ. Heb.& 70 atrij,ſcilicet, populi. Deinceps, id eſt, deinde. Contra,id eſt,e regione.q.d.coram omnibus.

16. Vias meas.Heb.& 70.viam ſuam.

18. Quanto magis ſ.non capiet.

19. Sed ad hoc tantum facta eſt:id additum ab Interprete. Vt reſpicias, pro, & reſpicias. 70.& reſpicies.

21. Exaudites,pro, exaudias. Famuli.coniunge cum,Iſraël.

22. Contra eum v.g. iuraturus, quòd non debeat quidquam. Maledictio. Hebr. iuramento.ſ. execratorio. Coram altari, ſolebant Iudæi ante altare iurare.

24. Peccabunt enim. Hebr. quia peccabunt Egerint pœnitentiam Hebr. confeſſi fuerint nomen tuum. Obſecrauerint.ſ. qui reliqui fuerint. Nomen tuum.Heb.Coram te.

25. Propitiare,pro, propitiaberis. Reduc,pro, reduces.

27. Et populi tui,pro,id eſt,populo tuo.

28. Ærugo, & aurigo. Alij,ariditas, & rubigo, id quod vtrumque ſegetem corrumpit. 70. aeris corruptio, & ictericia. Hæc corporis humani morbus eſt, quæ Latinè aurigo dicitur ab auri colore. Vaſtatis regionibus,id additum ab Interprete.

29. In domo hac.Heb.& 70.ad domum hanc, ſcilicet,conuerſus.

30. Propitiare, & redde, pro, propitiaberis,& reddes.

35. Vt exaudias.Heb.& 70.& exaudies.ſic inf.

39. Facias, pro, facies, quaſi dicat, dabis ſententiam in illorum fauorem, vel vlciſceris eorum iniurias. Quamuis peccatori. Hebr. & 70. qui peccauit tibi.

40. Tu es enim.Heb.nunc.70.& nunc.

41. In requiem tuam, quaſi dicat, mane in loco iſto, quem elegiſti. vt ibi quieſceres. Fortitudinis, id eſt, in qua oſtendis virtutem tuam. Induantur ſalutem. i. à te ſeruentur. Chriſti tui, pro, meam. Reges Chriſti. i. vncti vocabantur. q.d.ne patiar à te repulſam.

C a p. vii.

1. MAjeſtas.Heb.& 70. gloria. ſ.nubes,quæ Dei præſentiam repræſentabat,& Majeſtatem.

3. Adorauerunt.ſ.Deum.

6. Organis carminum.i. muſicis inſtrumentis. Per manus ſuas. i. opera ſua. q. d. canebant.ipſi quod Dauid compoſuerat.

8. Solemnitatem, ſcilicet, feſtum tabernaculorum. Torrentem, ſcilicet, Rhinocoluram. Vide Gen.15.

9. Collectam, ſcilicet, feſtum, quo populus omnis congregabatur, poſt dies 7.feſti tabernaculorum, quod hic ſecutum eſt poſt 7. dies quibus templum dedicatum. Septem diebus. ſ.dedicatio cœpit 8.die Septembris,deinde feſtum Tabernaculorum 15. Vigeſimo tertio. ſ. tunc diſceſſerunt:nam,vt dicitur 3. Reg. facta eſt abeundi poteſtas die 22.

11. Regis,id eſt,ſuam.

12. Apparuit. ſ. multis annis poſt dedicatum templum.Vide 3.Reg. 9.

13. Cælum.i.aërem.

14. Super quos, &c.i. qui appellantur nomine meo. ſ. populus Dei, vel pro quibus ſacerdotes orant inuocato meo nomine.

17. Et feceris, pro. i. feceris. Iuſtitias meas Heb.ſtatuta mea.70.præcepta mea.ſic inf.

18. Suſcitabo.i.ſtabiliam.

21. In prouerbium.Heb.in ſtuporem.

C a p. viii.

1. POſtquam.70.in quibus.

2. Hiram Salomoni, ſcilicet, vterque alteri dedit.

4. Palmitam.Heb. & 70.Thadmor. Munitiſſimas. Alij,theſaurorum, ſeu repoſitoriorum,ſcilicet,vbi aſſeruabantur res ad bella neceſſariæ.70. munitas.

6. Libano, ſcilicet, loco, qui dicebatur Saltus Libani,vbi regia æſtina.

10. Ducenti quinquaginta. ſ. præcipui alioqui 3. Reg. dicuntur 550. Qui erudiebant populum. Heb. dominantes populo. 70. præpoſiti operum in populo.

12. Porticum.ſ.templi.

14. Ordine ſuo. Heb. & 70.cuſtodiis ſuis. Per portam,& portam.i.per ſingulas portas.

15. Et in,pro,etiam.

18. Quadringenta quinquaginta. 3 Reg.dicitur 420.ſcilicet, 30. expenſo in neceſſariis nauigationi, vel in maiori numero minor comprehenditur,vt ſup diximus.

C a p. ix.

1. TEntaret.i.exploraret reſponderétne ſapientia famæ. Magnis opibus: Hebr. & 70.maxima potentia,ſeu exercitu.

3. Domum, ſcilicet, Dei, & regiam. Victimas,&c.Alij,aſcenſum,per quem aſcēdebant,&c. Vide 3.Reg.10.

5. Virtutibus.Heb. & 70. verbis.i.rebus.

6. Virtutibus tuis, id additum ab Interprete.

10. Thyina alij, corallia, vel ligna Braſilica, vel ebenum.

11. Gradus.ſic 70.alij,tigna.

12. Et multo plura, quàm. 70. præter ea, quæ ipſa. q.d.exceptis iis, quæ ipſe Reginæ donauerat, propter ea, quæ illa attulerat: omnia enim hæc ſupplenda ex lib.Reg.3.

14. Legati.alij,mercatores.

15. Haſtas. 70. ſcuta. vide 3. Reg. 10. vbi ſcuta vertit. ſ. fecit diuerſa clypeorum genera. Trecentorum

centorum aureorum. 3. Reg. Hebr. dicitur trium librarum, ſeu minarum. ſ. libra erat centum aureorum. In armamentario, &c. Hebr. & 70. in domo ſaltus Libani.

18. Brachioſa. ſ. manuum ſuſtentacula.

21. Tharſis, id eſt, eam partem Africæ, quæ ad Oceanum meridionalem, & nunc Angola dicitur. Vide 3. Reg. 9.

22. Gloria. Heb. & 70. ſapientia.

25. Quadraginta, &c. Heb. quatuor milia ſtabula equorũ, & curruũ, 70. quatuor milia equarum ad currus.

29. Verbis, id eſt, libris. Libris. Heb. prophetia. 70. verbis.

CAP. X.

2. Ante Salomonem. Hebr. & 70. à facie. Salomonis. i. metu Salomonis.

4. Duriſſimo. Vide 3. Reg. 12.

6. Steterant, ſcilicet, vt conſiliarij.

10. Groſſior. q. d. ſum multo fortior.

11. Scorpionibus. alij, flagris aculeatis.

15. Voluntatis Dei. Heb. à Deo cauſatum. 70. ſubuerſio à Deo.

16. Paſce. Heb. & 70. vide, id eſt, prouide.

CAP. XI.

1. Factum eſt, &c. Hæc vſque ad, ſolam, non ſunt Hebr. nec in 70. nec in Complut. Solam, etiam Beniamin in Iuda intelligitur. Suum. id additum ab Interprete.

11. Clauſiſſet eos muris. ſic etiam 70. at Heb. roboraſſet munitiones. i. vrbes munitas. Hoc eſt. Heb. 70. &c.

17. Salomonis. ſ. antequam is peccaret. Vide infr. cap. 17. & 26.

21. In capite. 70. in principem.

23. Quia ſapientior, &c. Hebr. ſenſus eſt, erudiuit eum, ſeu curauit erudiendum; & reliquos filios diſperſit per ciuitates Iuda, & Beniamin. Eis. ſ. filiis. Petiuit. ſ. Roboam. q. d. habuit plurimas Axores, vel dedit Abiæ filio.

CAP. XII.

5. Fugientes Seſac. Heb. & 70. à facie Siſac. i. propter Siſac ſeu metu Siſac.

7. Humiliati eſſent, ſcilicet, agnoſcentes peccata ſua.

9. Receſſit itaque, &c. Hebr. & 70. & aſcendit Siſac Rex Ægypti contra Hieruſalem, & accepit theſauros, &c.

10. Scutariorum. Heb. & 70. curſorum, ſcilicet, militum, qui Regem pedites ſequebantur, more ſatellitum.

12. Siquidem in Iuda, &c. Heb. & in Iuda fuerunt res bonæ, id eſt, proſperæ.

13. Confirmaret. Hebr. poneret. Ammanitis. pro Am monitis.

14. Libris. Heb. & 70. ſermonibus. Et diligenter expoſita. Gebr. & 70. dum genealogiam exponitur.

CAP. XIII.

2. Vriel. hic 3. Reg. 15. dicitur Abeſſalon, & ſup. cap. 11. Abſalon. ſ. etiam vocabatur. 70. quidem hic habent vt ſupr. Maacha filia Abeſſalon.

3. Quadraginta Hebr. 70. & Complut. quadringenta. Octoginta. Hebr. 70. & Complut. octingenta.

5. Salis. i. inuiolabile. ſal enim à corruptione ſeruat, vel q. d. factum cum ſacrificiis. his enim ſal adhibebatur.

7. Filij Belial. i. homines ſceleſti. Rudis, & corde pauido. Hebr. puer, & corde tenero. q. d. inſtar pueri pauidus, ſeu rudis.

8. Domini, i. à Domino conſtituto.

9. Terrarum. ſ. colentium Idola. Initiauerit. id eſt, conſecrauerit. Heb. & 70. impleuerit. ſ. ſolet ſcriptura conſecrationem ſacerdotum vocare manuum impletionem, cauſam diximus ſup. Iud. 17. De bobus. Heb. filio bouis.

11. Iuxta legis præcepta confectum. Heb. aromaticum. 70. compoſitionis. Ad veſperam. Hinc apparet ſolum noctu luxiſſe; quod alibi monuimus. Præcepta. Heb & 70. cuſtodiam.

12. Vobis expedit. Heb. & 70. proſperabimini.

15. Vociferati. ſ. vt ſit initio pugnæ, ad terrendum hoſtem. Perterruit. Heb. & 70. percuſſit.

17. Quinquaginta. Heb. 70. & Complut. quingenta.

19. Filias. i. vicos, ſeu villas. Ephron. quidam putant eſſe Sichem, alij vertunt Ephraim.

22. Sermonum. i. rerum. Viarum, i. morum. Operum. Heb. & 70 ſermonum. Diligentiſſime. id additum ab Interprete.

CAP. XIIII.

3. Peregrini cultus. Hebr. & 70. aliena, id eſt alieni Dei, ſeu cultus.

7. Dixit autem, pro, dixerat autem.

9. Aethiops. ſ. Rex Ægypti. Vt qui lam volunt, qui Æthiopem interpretantur. q. d. niger ille.

11. Non eſt apud te, &c. Alij, non eſt tibi opus multis ad ferendam opem imbecilli. 70. non eſt impoſſibile apud te ſaluare in multis, vel in paucis. In te enim, &c. Heb. te enim nitimur, & in tuo nomine venimus. 70. in te confidimus, & in tuo nomine venimus.

12. Exterruit. Heb. & 70. percuſſit.

14. Grandis quippe, &c. Heb quia pauor Domini erat ſuper eos. i. quia Deus eos terruerat. 70. quia factus eſt ſtupor Domini, ſeu terror in eis.

CAP. XV.

1. Spiritu, ſcilicet, prophetico.

2. Fuiſtis cum eo, id eſt, ei adhæſiſtis.

5. Tremore de [illegible] ad capitulatem [illegible] ad p[illegible]tem; vbi ceſſa ne D[illegible] : non enim trinum co[illegible]um agnoſcunt, nec lex Moſaica [illegible], deſiit enim obligare à Chriſti paſſione.
5. Egredienti. ſ. vrbem ſuam. Terrores 70. ſtupor, ſeu, terror Domini. Alij, tumultus, ſeu turbationes.
8. Azarix filij Obed. Hebr & 70. Odeb. ſ. vocatur nomine patris, vel forte id erat etiam eius nomen. Dedicauit. ſ. renouauit. Altare. ſ. a Salomone conſtructum.
11. Intrauit ex more. Heb. venerunt.
15. Cum exetratione. Hebr. & 70. Lætatique ſunt ob iuramentum.
16. Ex augusto depoſuit imperio. Heb fecit ne eſſet domina 70. amouit, ne Aſtarte miniſtraret
17. Excelſa. ſ. aliqua. vel priuata. nam publica abſtulerat. Vel abſtulerat excelſa idolorum, non ea in quibus Deus verus colebatur.
18. Quæ vouerat. Hebr. ſanctificationes. 70. ſancta q.d. quæ ſanctificauerat, ſeu dedicauerat. Ipſe ſcilicet, vouerat.
19. Non fuit. ſ. poſt illud Æthiopicum. Triceſimum. Heb. & 70. triceſimumquintum. ſed quidam putant eſſe errorem etiam Hebr. & 70. legendúmque & hic, & cap. ſeq. pro triceſimo, viceſimum (quia viceſimo anno Aſa, inquiunt, Baaſa non viuebat, nedum 35. aut 36.) ego id non auſim dicere.

CAP. XVI.

4. Vrbes muratas. Hebr. munitas.
7. F[illegible] ne illum etiã vinceres, quod aliòqui f[illegible].
8. Credidiſſes. 70. confiſus eſſes. Hebr. innixus eſſes.
10. Neruum. i. carcerem. Heb. domũ carceris. Interfecit. alij, oppreſſit. 70. læſit, ſeu vaſtauit.
12. Dolore pedum. ſ. podagra.
14. Vnguentis meretriciis. Hebr. variis aromatibus, ſeu factis ex diuerſis ſpeciebus; Alij. peregrinis odoramẽtis. Combuſſerunt. ſ. odoramenta. Super eũ. Heb. eum, ſeu ei. 9. eũ. Ambitione multa. Heb. & 70. maxima combuſtione.

CAP. XVII.

3. PRimis. ſ. antequam peccaret. Non ſperauit. Hebr. & 70. non quæſiuit. q. d. non implorauit. In Baalim. 70. Idola.
6. Sumpſiſſet, &c. Hebr. & 70. eleuaſſet cor ſuum in viis, &c.
7. Docerent. ſ. populum legem Dei.
12. Vſque in ſublime, id eſt, vehementiſſimè. Muratas. 70. munitas. Hebr. theſaurorum: ſolent quidem theſauri aſſeruari in locis munitis, & muratis.
14. Exercitus. Hebr. miſſum.
16. Conſecratus. forte Nazaræus. 70. promptus. q. d deuotus. alij ſponte oblatus.
17. Hunc ſequebatur. Hebr. & 70. & de Beniamin.
19. Ad manum Regis. Hebr. & 70. miniſtrantes Regi.

CAP. XVIII.

1. INclytus multum. Hebr. & 70. abundans gloria. Affinitate, ſcilicet, eius filius gener fuit Achab.
2. Annos. ſ. aliquot. Ramoth. erat in tribu Gad, ſed occupata à Rege Syriæ. Galaad, ſcilicet, erat in regione Galaditide.
3. Vt ego, & tu. 70. vt tu, ſic & ego. q. d. vtere opera mea, vt tua.
5. Quieſcere, id eſt, deſiſtere.
6. Prophetes, ſcilicet, alius, vel q.d. Dei, quem ego colo.
7. Malum, id eſt, infauſta.
8. Eunuchis, id eſt, cubiculariis: ferè enim cubicularij, eunuchi olim.
14. Aſcendite. Ironicè.
15. Iterum atque iterum. Heb. & 70. quoties; q. d. quoties adiurandus es priuſquam verum dicas?
16. Montibus. ſ. vicinis Ramoth.
22. De te. 70. ſuper te. Heb. ſuper te, ſeu contra te.
24. Cubiculum. ſ. interius fugiendo.
30. Equitatus. Hebr. & 70. curruum. & ſic infrà.
33. Ceruicem & ſcapulas. Hebr. iuncturas, & loricam. 70. inter pulmonem, & thoracem.

CAP. XIX.

1. PAcificè. Heb. & 70. in pace. i. incolumis, ſeu proſperè.
6. Hominis. q. d. non ſolùm vt vicarij. ſ. hominis, ſed etiam Dei. Et quodcumque, &c. Hebr. & vobiſcum in negotio iudicij. ſ. Deus adeſt, videns quid agaris.
7. Non eſt, id eſt, non placet.
10. Venerit. ſ. per appellationem ab aliis iudicibus. Cognationem, & cognationem, id eſt, inter fratres, ſcilicet, inter Iudæos. Hebr. & 70. ſanguinem, & ſanguinẽ, id eſt, de cæde, ſcilicet, ſanctâve voluntate an caſu; Ceremoniis. Heb. ſtatutis. 70. iuſtificationibus. Iuſtificationibus. Heb. & 70. iudiciis.
11. Magiſtros. ſ. qui doceant legem, vel iudices cauſarum leuiorum. Vobiſcum in bonis. Complut. cum bonis. Heb. & 70. cum bono; id eſt, benefaciens.

CAP. XX.

1. AMmonitis. Quidam putant iſtos fuiſſe Amalechitas, aut Idumæos re vera, habita ſolo Ammonitas 70. Ammanitis.
2. Mare, ſcilicet, mortuum.

5. In domo, pro, ante domum.i.templum.
9. Gladius.i.bellum. Iudicij.i.vltionis:ſ.diuinæ.q.d.punicos.70.iudicium.
10. Mons Seir. i. Idumæi. Fortè iſti ſunt, qui ſuprà vocati Ammonitæ.
12. Iudicabis.ſ.puniendo.
16. Summitate.i.extremitate,ſeu fine.
19. In excelſum.i.altiſſimè.
20. Securi eritis 70.fideles eritis. Alij,roboramini,vel fideles eſtote. Prophetis,ſcilicet,Iahaziel,de quo ſup.
21. Eum in turmis ſuis. Heb.in decore ſanctitatis.70.Dominum ſanctum.
22. Percuſſi ſunt.Heb.percuſſeruot ſe.
24. Reſpicit ſolitudioem.Heb.io ſolitudine.
25. Ita vt omnia,&c. Hebr.& 70.ſolùm dicũt, tantá fuiſſe rerum eopiam, & poodus,vt per tres dies morati ſint aufereodo:itaque in noſtra editione illa,noo,& nec,pro,vix accipienda ſunt.
33. Direxerat.ſ.perfectè.
35. Cuius opera,&c. Hebr.& 70. indicant Ioſaphat in eo impiè egiſſe, quòd ſe iuoxiſſet Regi Iſrael.
37. Percuſſit.70.diſſipauit,ſeu recidit. Alij,interrupit, ſeu deſtruxit, eſt autem præteritum, pro futuro.

CAP. XXI.

3. PEnſationes. Hebr. rerum pretioſarum. 70.arma.
7. Lucernam.i.Regiam dignitatem.
11. Fornicari.i.idola colere.
12. Ab Elia. Scriptas ab eo apparet, antequam in cælum tolleretur, ſed datas multo poſt: nam tempore Ioſaphat ſublatus. Vide 4.Reg.2. Quidam putant alium eſſe iſtum Eliam.
14. Cum populo,&c.pro,populum,&c.
15. Vteri. Hebr: inteſtinorum. Vitalia paulatim.Heb.& 70.inteſtina præ morbo.
17. Ioachaz,qui & Ochozias,& Azarias. vide cap.ſeq.
18. Alui.Heb inteſtinorum.
19. Languore pariter, & vita caruit. Hæc addita ab interprete. Combuſti[illegible], ſcilicet, odoramentorum.
20. Octo. ſ. ſolus, nam eo viuente per 10.annos filius regnum adminiſtrauit. Ambulauitque non rectè.Hebr. ambulauit,ſeu,abiit,abſque deſiderio, id eſt, miſerè, ſeu ſine honore vixit, ſeu obiit.70.mortuus eſſet ſine laude.

CAP. XXII.

1. MAiores,ſcilicet,fratres eius. Latrones. Hebr.turma,ſeu, exercitus.70.vt noſter interpres.
2. Regnare, ſcilicet, patre mortuo, nam cum patre 20.annis regnauit,qui ſolus octo regnauerat. Vide [illegible] e.21.
6. M[illegible] cum [illegible] Heb. & 70. [illegible]
9. Occidit,percuſſus fugit in Mageddo, vt dicitur 4.Reg 9.vbique mortuus filius.i.nepos.
10. Ioram.Heb.70.& Complut.Iuda.
11. Lectulorum, ſcilicet, vbi dormiebant Sacerdotes.& Leuitæ, dum miniſtrabant. Pontificis, ſcilicet, ſummi.
12. Domo Dei, ſcilicet, appeodicibus, quæ circa atrium.

CAP. XXIII.

1. SEptimo.ſ.à morte Ochoziæ. Confortatus,quaſi dicat,ſumpto animo.
2. Leuitas, in quibus etiam ſacerdotes. Iſraël, ſcilicet,Iudæorum.
3. Dixitque, pro dixerat autem ante. Sermo, id eſt,res.
5. Ad ſabbatum, id eſt, vt ſua hebdomada miniſtrent. Erit, ſcilicet, antequam ſua hebdomada. Portis, pro,porta,ſcilicet, meridionali atrij Ad domum Regis, ſcilicet, ducentem portam: erat hæc ſeptentrionalis. Fundamenti, erat hæc orientalis. Vulgus,ſcilicet,qui non erãt Leuitæ. Atriis. ſ. reliquis, erant enim quædam præter atrium ſacerdotum.
6. Domum Domini, id eſt, atrium ſacerdotum. Cuſtodias, id eſt, præcepta. q. d. fungatur munere ſuo.
8. Per ordinem ſabbati. Hebr. ad ſabbatum. Egreſſi ſ.functi munere ſuo. Non dimiſerat. ſ. vt multos haberet milites.
10. Pugiones.alij,gladios.70.arma.
11. Eduxerunt, ſcilicet, è loco vbi ſtatuerat. Teſtimonium,id eſt,legem Dei, quam obſeruare deberet. Quidam tamen intelligunt regias veſtes in teſtimooium regiæ dignitatis.
13. Gradum, id eſt,ſedem regiam, vel locum editum, quem Salomon fecerat Regib. in atrio. Introitu,ſcilicet,templi.
16. Se.ſ.qui erat loco Dei.

CAP. XXIIII.

6. SArta tecta Heb.& 70.roborationem, ſeu inſtaurationem. Conſtituta, ſcilicet. dimidium ſicli ab vnoquoque dandum erat. Vide Exod 30.
11. Coram Rege.Heb & 70.ad præfectos Regis. Infinita.Hebr.& 70.multa.
16. Et cum domo eius. Hebr.& 70.& cũ Deo, & domo eius.i.templo.
19. Proteſtantes.ſ.Prophetas, qui Dei voluntatem teſtaba[illegible]tur.
20. Sacer[illegible]otem.70.ſacerdotis.
22. Videat, & re[illegible]hirat, pro, videbi[illegible] & requireret.ſ.prophetia eſt.
24. Infinitam multitud[illegible]nem. Hebr.& 70.maximum exercitum. Iudicia.ſ.ſupplicia
27. D[illegible] 70. in [illegible] libro Re[illegible]

Regum. citatur autem ſæpe etiam in libris Regum. Amaſias. dicitur hic fuiſſe frater Amos patris Iſaiæ.

CAP. XXV.

4. IN libro legis. Hebr. in lege, in libro. In ſuo peccato.i. propter ſuum peccatum.
5. Triginta. Hebr. 70. & Complut. trecenta. Iuuenum. Hebr. electorum. 70. potentium.
6. Centum talentis. Hinc apparet, Talentum Iudæorum multo fuiſſe Attico maius, certè plus mille aureis valuiſſe, quis enim miles vno aureo conducitur?
11. Salinarum. Hebr. ſalis.
12. Virorum. Heb. vinorum, ſeu viuentium.
15. Adoraſti, Heb. & 70. quæſiſti.i. conſuluiſti, ſeu adoraſti.
21. Conſpectus. ſ. in certamine.
24. Obed Edon. i. vnum ex poſteris Obededon. Filios obſidum. i. obſides. Vide 4. Reg. 14. alij, filios nobilium, ſeu Principum.

CAP. XXVI.

1. OZiam, qui & Azarias.
2. Ailath. ciuitas ad mare rubrum, vnde dictus ſinus Elaniticus. Rex. ſ. pater eius.
4. Amaſias, ſcilicet, cum bonus fuit. Vide ſupr. cap. 11. & 17.
5. Et videntis Deum. Hebr. & 70. in viſionibus Dei, quaſi dicat, periti in Dei viſionibus. Direxit. Hebt. fecit proſperari.
7. Ammonites. Hebr. Mehuhim. ſed videtur malè ſcriptum, pro Hamonim. ſic enim legitur ſtatim proximè. 70. Minæos.
8. Ammonitæ. 70. Minæi.
9. Et reliquas in eodem muri latere. Hebr. & 70. & ſuper angulum, ſeu angulos. quidam, pro, ſuper, vertunt, iuxta.
10. Vineas. Hebr. & 70. agricolas. Carmelo. alij, locis planis fertilibus.
11. Doctoris. Hebr. præfecti. 70. iudicis.
16. In interitum ſuum. Heb. & 70. ad corrumpendum. Neglexit. Hebr. præuaricatus eſt in. 70. iniquè egit in.
18. Ne contempſeris. Hebr. quia præuaricatus es. 70. quia receſſiſti à Domino. A Domino. i. apud Dominum.
23. In agro non autem in ipſis ſepulcris.

CAP. XXVII.

2. PAret ſuus, ſcilicet, cùm bonus eſſet. Non eſt ingreſſus, &c. quaſi dicat, non eſt imitatus patris temeritatem. Delinquebat. Hebr. peruersè agebat. 70. corrumpebatur. i. erat corruptis moribus.
3. Excelſam. ſ. orientalem. Ophel. ſ. turris ſic dictæ ab altitudine.
4. Caſtella. alij, Palatia.

CAP. XXVIII.

2. FVdit. Hebr. & 70. fecit. Baalim. i. idolis.
3. Luſtrauit. ſ. faciendo tranſire per ignem.
5. Prædam Hebr. & 70. captiuitatem.
8. Infinitam. Hebr. & 70. multam.
10. Quod nequaquam, &c. Hebr. videtur ſenſus eſſe, Nónne & vos peccatores eſtis coram Domino Deo veſtro; at 70. nónne vobiſcum ſum, vt teſtificer peccata veſtra coram Domino Deo veſtro?
17. Prædam magnam Hebr. & 70. captiuitatem.
19. Eum, ſcilicet, populum, inducendo ad cultum Idolorum, ob quod Deus auxilium negabat iratus. Alij, pro, nudaſſet, vertunt ceſſare feciſſet, ſcilicet, à Dei cultu. Contemptui habuiſſet. Hebr. præuaricatus eſſet in 70. rebellaſſet, ſeu defeciſſet à.
20. Adduxitque Regem. Hebr. & 70. vénitque Rex. Contra eum. Alij, ad eum. ſ. ad ferendam opem. Nullo reſiſtente vaſtauit. Hebr. non roborauit eum. i. non iuuit Regem Achaz.
21. Profuit. q. d. non ei opem tulit, cùm ea cauſa veniſſet. & munera accepiſſet.
23. Percuſſoribus, ſcilicet, ſua opinione. ita enim putabat. Clauſit, ſcilicet, ne quis ad adorandum ingrederetur.
25. Aras. Hebr. & 70, excelſa.
27. Sepulcra. ſ. quæ erant in monte Sion.

CAP. XXIX.

4. ORientalem. i. ad Orientem ſitam.
5. Immunditiã. i. omnia ad idololatriam pertinentia.
8. Interitum. alij, ſtuporem, ſeu deſolationem.
13. Eliſaphan iſte erat ex filiis Caath. Vide 1. Par. 6.
15. Fratres ſuos. ſ. alios Leuitas.
16. Sanctificaretur. Hebr. & 70. mundarent.
17. Mundare. Hebr. & 70. ſanctificare.
18. Sanctificauimus. ſic etiam 70. at Heb. mundauimus.
19. Polluerat. ſic etiam 70. at alij, neglexerat. Expoſita. Hebr. 70. præparata, & ſanctificata.
24. Sparſerunt. ſic etiam 70. at Hebr. expianerunt, id eſt, expiando ſparſerunt. Pro piaculo. Heb. ad expiationem.
25. Præceptum. ſ. de modo ſic Deum colendi.
26. Organa Dauid, id eſt, inſtrumenta muſica à Dauid inuenta, vt paulo poſt vertit eadem verba Hebraica.
30. Incuruato genu. Hebr. incuruantes ſe. 70. procidentes.
31. Impleſtis. i. conſecraſtis, quaſi dicat, vos ô ſacerdotes, qui ad offerendum eſtis conſecrati. implere enim manum, eſt conſecrare in ſacerdotem, vt ſupr. diximus. Et holocauſta mente deuota. Hebr. & 70. & omnis voluntarius, ſeu promptus corde, holocauſta.

33. Sanctificauerunt.i.obtulerunt ſacrificãdos.

34. Sanctificarentur, id eſt, præparari poſſent, ſcilicet, alij ſacerdotes, qui adiuuarent. Antiſtites. Hebr. & 70. ſacerdotes. Faciliori ritu ſanctificantur. 70. propriùs ſanctificati ſunt.id quod etiam Hebr. indicant.

36. Miniſterium Dei eſſet expletum. Hebr. & 70. præparaſſet Deus populum. ſ. vt ritè cultum peragerct. Fieri placuerat. Hebr. & 70. factum fuit. q.d. Tota res ſubitò facta.

Cap. XXX.

3. OCcurrerant. Hebr. & 70. poterant, ſeu potuerant.

5. Multi enim. Alij, multo enim tempore. Sicut in lege. q.d. debito tempore, ſeu ritu.

6. Reuertetur. ſ. Deus fauendo.

8. Indurare. ſ. ad detrectandũ iugum. Manus. ſ. in ſignum fœderis, ſeu obedientiæ.

11. Acquieſcentes conſilio. Hebr. humiliantes ſe.

12. Manus. i. fauor, ſeu gratia.

15. Tandem. Hebr. pudore affecti. ſ. ob negligentiam ſuam, cùm viderent populi alacritatem.

17. His. i. pro his. ſ. ſuum ex populo quiſque paſcha ſolebat mactare. ſi erat ſanctificatus. i. purificatus. pro illis ergo, qui purificati non erant, Leuitæ phaſe mactabant. Occurrerant. 70. poterant. ſ. quàm citò opus erat.

20. Placatus eſt populo. Hebr. & 70. ſanauit populum.

21. Quæ ſuo officio congruebant. Heb. & 70. fortitudinis. q.d. ſonora.

22. Ad cor, id eſt, lenibus verbis. Super Domino, id eſt, in cãticis Domini, quaſi dicat, peritos cantici eccleſiaſtici.

Cap. XXXI.

1. RIte celebrata. Heb. & 70. perfecta.

2. Caſtrorum. i. templi, vbi ſolebant conuenire velut milites. 70 atriis domus.

3. Pars autẽ, &c. q.d. pro parte ſua id curabat. Moyſi. Heb. 70. & Complut. Domini.

6. Sanctorum, pro, ſanctas.

8. Ingreſſi, ſcilicet, templum.

11. Horrea. 70. paſtophoria, ſcilicet, cellas, ſeu cubicula:

12. Quæcunque vouerant. Heb. ſancta, id eſt, Domino conſecrata, ſeu dedicata. Secundus, ſcilicèt, eius vicarius.

13. Manibus, id eſt, imperio, ſeu cura. Ad quos omnia pertinebant. Hæc non ſunt Hebr. nec in 70. nec in Complu.

14. In ſancta ſanctorum, quaſi dicat, nempe rebus Deo dedicatis.

16. Exceptis, &c. quaſi dicat, præter pueros, quibus etiam dabatur. à tribus annis, &c. Conducebat, id eſt, conueniebat, ſcilicet, quid cuique debebatur. In miniſterio. i. pro miniſterio. Obſeruationibus, id eſt, officiis.

17. Viceſimo, ea ætate poſt ædificatum templum miniſtrare incipiebant.

21. Ceremonias Heb. & 70. præcepta.

Cap. XXXII.

1. VEritatem. ſ. rerum narratarum, vel Ezechiæ integritatem vitæ.

3. Capita. Heb. & 70. aquas. Hoc omniũ decernente ſententia, Heb. adiuuerũt eum. 70 confortauerunt eum. Terræ. ſ. prope Ieruſalem.

5. Mello. dicitur fuiſſe locus concionum populi, de quo diximus aliquoties ſup. Ciuitate Dauid, ſcilicet, monte Sion. Vniuerſi generis armaturam. Heb. multos gladios.

6. Ad cor. i. conſolans.

8. Qui auxiliator, &c. Hebr. ad adiuuandum nos, & prœliandum prælia noſtra.

12. Excelſa illius. falſum id, Vide 4. Reg 18.

14. De hac. Heb. & 70. de mea.

15. Conſequenter. Hebr. quanto magis. Hac manu mêa. Heb. & 70. manu mea.

17. Manu iſta. Heb. & 70 manu mea.

27. Armorum vniuerſi generis, & Hebr. clypeorum omniumque.

29. Sex non eſt Hebr. nec in 70. aut Complut. Innumerabiles. Hebr. & 70. plurimos.

30. Fontem. Hebr. & 70. exitum.

30. Acciderat; ſcilicet, in vmbra Horologij retrocedente.

Cap. XXXIII.

3. MIlitiam. i. aſtra.

5. Exercitui. i. aſtris. Duobus. ſ. ſacerdotum & populi.

6. Ben Hennom. i. filij Hennom. Somnia. Alij tempora. Ceremonias. Heb. ſtatuta.

12. Egit pœnitentiam. Hebr. & 70. humiliatus eſt.

13. Obſecrauit intẽtè. Heb & 70. exauditus eſt

14. Piſcium. ſic dicta, quod per eam piſces inferrentur, aut in ea venderentur. Ophel. nomen eſt arcis.

19. Contemptus. Hebr, præuaricatio. 70. apoſtaſiæ. Ageret pœnitentiam. Hebr. humiliaret ſe. 70. conuerteretur.

20. Domo ſua. ſ. horto regio. non eſt ſepultus cum aliis Regibus, quod fuiſſet valde impius.

23. Reueritus. Hebr. & 70 humiliatus ante. ſic & infr.

24. Multo maiora peccauit. Hebr. & 70. multiplicauit delictum. i. plurimum peccauit.

Cap. XXXIIII.

3. MVndauit. Hebr. & 70. cœpit mundare.

4. Coram eo. i. eo ſpectãte. Tumulos. id eſt, ſepulcra.

5. Altaribus. ſ. vt cadauerum tactu contaminarentur.

11. E lapicidinis. Hebr. excisos. 70. quatuor pedum. Commiſſuras. i. opera, quæ fiunt commiſſis inter ſe lignis.
17. Argentum. i. pecuniam. ſ. fundebant, vt inde facerent vaſa, & alia.
21. Orate. Hebr & 70. quærite. i consulite.
22. Oldam. Ex quo fuerat lapidatus Zacharias filius Ioiadæ, non dabat Deus reſponſa more ſolito. Veſtium. ſ. ſacerdotalium, vel regiarum. Secunda. nomen Scholæ, vbi erudiebantur.
24. Cuncta. ſ. prout merentur, & conuenit puniri: non enim prorſus cuncta.
31. Iuſtificationes. Hebr. ſtatuta.

C A P. XXXV.

3. AD quorum eruditionem, &c. Alij ita vertunt. Qui erudiebāt Iſraelem omnem, ſanctique erant Domino. Arcam. ſ. quæ tempore Manaſſe extra templum fuerat.
4. Præcepit. Hebr. & 70. ſcripſit.
5. Sanctuario. i. templi atrio.
11. Aſperſerunt, &c. 70. fuderunt ſacerdotes de manu ſua ſanguinem ſ. ſuper altare.
12. Separauerunt ea. ſ. offerenda pro quibuſque, ordine. 70. præparauerunt holocauſtum.
13. Phaſe. i. agnos paſchales.
21. Quid mihi & tibi eſt, id eſt, quid tibi mecum eſt?
22. Ex ore Dei. q. d. cum ei Dei voluntatem verè dixiſſet,
24. Mortuus eſt. ſ. in Mageddo dum portaretur, vt dicitur 4. Reg. 23.
25. Scriptum. ſ. quod cantabatur. Lamentationibus. i. lamentationum libro.
26. Miſericordiarum, id eſt, beneficiorum in ſubditos.

C A P. XXXVI.

3. VEniſſet. ſ. poſt tres menſes à morte Ioſiæ.
4. Hieruſalem. ſ. quæ ſedes Regni.
6. Duxit. i decreuit ducere: poſteà verò mutato conſilio occidit. Vide Ier. 22. vel duxit ſemel, ſed remiſit, & poſtea Hieruſolymis interemit.
8. Verborum, id eſt, rerum, ſeu geſtorum. Inuenta. ſ. ſtigmata quæ ſibi in honorem idolorum impreſſerat, vel, quaſi dicat, opera, quæ deprehēſum eſt feciſſe. Ioacim filius, legēdum Ioachin filius. 70. Iechonias filius.
9. Cœpiſſet, ſcilicet, cum patre, cum quo annis 10. regnauit. Quidam tamen legendum putant, decem & octo: vt dicitur 4. Reg. 24. Regnauit. ſ. ſolus mortuo Patre.
10. Volueretur, ſcilicet, à capto Ioachim. Patruum. ſic etiam 70. At Hebr. & Complut. Fratrem, id eſt, cognatum.
12. Nec erubuit, &c. quaſi dicat, neglexit monita ad pœnitentiam hortantis. Hebr. nec humiliatus eſt à facie. i. coram.
15. De nocte. Hebr. maniçando. q. d. maturè, & diligenter. Parceret. i. parcere vellet.
16. Nuntios, id eſt, prophetas. Curatio. i. remedium.
21. Celebraret ſabbata, id eſt, quieſceret, ſeu feriaretur.
22. Spiritum. i. cor, ſeu animam.
23. Præcepit mihi. ſ. legerat Iſaiæ ca. 45. oſtendente Eſdra. Quis eſt ex vobis. ſ. qui aſcendere velit Ieruſalem.

ESDRÆ LIBER I.

Auctor Eſdras.

CAPVT I.

1. CYRI, qui victo Aſtyage Medorum Rege, Medorum imperium ad Perſas tranſtulit. Eius ergo anno primo, quo Chaldæis victis cœpit in Babylonia regnare, hæc geſta. Not. verò ex Hier. in Daniel. 7. ſucceſſores fuiſſe eius Cambyſem filium. Darium Hiſtaſpis (cuius anno ſecundo cœptum templum ædificari) Xerxem huius filium, Artabanum, Artaxerxēm Longimanum, Xerxem Sogdianum, Darium Nothum, Artaxerxem Memnonem, Artaxerxem Ochum, Arſanum, Darium denique qui ab Alexandro Magno ſuperatus. Ieremiæ. vide Ier. 29. Spiritum. id eſt, cor, ſeu voluntatem. Vocem, ſcilicet præconis. Scripturam, id eſt, litteras
3. Quis eſt. ſ. qui velit aſcendere. Qui eſt, pro, qui colitur.
4. Reliqui. ſ. qui ob inopiam cogantur remanere, vel quaſi dicat, præterea quicunque volunt aſcendere. Subſtantia, i, opibus. Excepto. i. præter id. Hebr. & 70. cum eo.
6. In circuitu. i. vicini.
8. Per manum. i. opera. Filij Gazabar. Hebr. Gizbar. i. theſaurarij 70. Gazbarri. Saſſabaſar. ſic dicebatur Zorobabel Chaldaicè.
9. Culteri. 70. mutatoria ſ. veſtium. q. d. veſtes pretioſæ.
10. Scyphi. Alij, pelues, vel crateres. vel cochlearia. Secundi. i. alterius formæ, vel minus pretioſi. 70. duplicati.
11. Omnia ſ. tam numerata proximè quàm tacita, non enim omnia numerantur.

CAP. II.

PRouinciæ, ſcilicet, Iudææ, vel Chaldææ.
1. Filij, id eſt, incolæ. Aſcenderunt, ſcilicet, in Ieruſalem.

2. Venerunt, ſcilicet, in Hieruſalem. Mardochæi. Hunc quidam putant patruum Eſther eſſe: alij, alium.

3. Phatos. nomen viri. Vide inf. cap. 8. & lib. 2. cap. 3. 70. Phetos.

6. Filiorum Ioſue Ioab. i. qui à Ioſue quodam inſigni viro, & à Ioab originem ducebant.

16. Ezechia. ſ. viro clariſſimo.

20. Nongenti. Heb. & 70. nonaginta.

31. Helam. Eſd. 2. c. 7. Et quidē ſupra Helam. Cujus reſpectu hic dicitur alterius vir erat: videtur eſſe nomen loci. 70. tamē indicāt hic eſſe nomen viri. Vide inf. c. 8. & 10. & 2. Eſd. 7.

36. Sacerdotes. Hactenus de filiis Iuda, & Benjamin. Iadaia. quæ ſequuntur, nomina virorum: nam ſuperiora videntur ferè locorum. Domo, id eſt, familiâ.

40. Filiorum Odoniæ. i. de familia Odoniæ,

42. Filij. Plurale eſt in omnibus ſequentibus.

43 Nathinæi. i. donati. ſ. erant templi miniſterio dedicati origine Gabaonitæ.

55. Seruorum Salomonis. vide 3. Paral. 22. & 2. Par. 2. Erant proſelyti, vel capti bello. Sophered. videtur nomen mulieris, vel loci.

59. Semen. i. genus.

61. Scripturam. i catalogum genealogiæ.

63. Atherſatha. nomen Nehemiæ Chaldaicè. Sanctoſanctorum, id eſt, ſacroſanctis ſacerdotum eſcis. Doctus, atque perfectus. Hebr. cum Vrim, & Thummim. i. illuminationibus & perfectionibus. Videtur autem alludere ad Ephod ſeu Rationale, in quo Vrim & Thummim.

64. Quaſi vnus. 70 ſimul.

66. Sexcenti. Heb. 70. & Complut. ſeptingenti.

69. Dederunt. ſ. quotquot aliqui contulerūt etiam ex manentibus in Chaldæa. Solidos. 70. drachmas. Quadraginta. Heb. 70. & Complut. ſexaginta.

CAP. III.

1. SEptimus, ſcilicet, September. Quaſi vir vnus. i. omnes ad vnum:

4. Per ordinem ſecundùm præceptum. Hebr. in numero ſecūdum morem, quaſi dicat, tot hoſtias, quot offerri mos erat, ſcilicet, juxta præceptum. In die ſuo. q. d. eo numero, & modo, quo erant diebus ſingulis offerendæ.

5. Conſecratæ. ſ. in honorem Dei.

10. Per manus Dauid, id eſt, pſalmos compoſitos à Dauid.

11. Quoniam bonus. ſ. Pſal. 117.

12. Fundatū eſſet & hoc, pro, fundaretur hoc.

CAP. IIII.

1. FIlij captiuitatis. i. captiui olim, ſed qui ex captiuitate redierant.

2. Hac. ſ. in terram decem tribuum.

3. Vobis, & nobis, ſcilicet, quidquam in hac re commune.

5. Conſilium. ſ. ædificandi.

6. Aſſueri, ſcilicet, Cambyſis, filij Cyri, qui patri ſucceſſit mortuo. 30. anno Regni Perſarum, & 3. Monarchiæ, ſcilicet, poſt expugnatam Babylonem: ſic enim intelligendi, qui dicunt 30. annos regnaſſe. ſ. ex quo cœpit Rex eſſe.

7. In conſilio. Heb. ſocij. 70. conſerui. Syriacè i. literis Syriacis. Syro. ſ. quo ſcripta erat.

9. Beel Teem. i. præfectus rationis, ſeu magiſter ſapientiæ. q. d. cancellarius. ſic & inf.

10. Aſenaphar. i. Sennacherib. Trans. ſ. reſpectu Babyloniæ. Flumen. ſ. Euphratem.

13. Noxa, id eſt, incommoditas. Perueniet. ſ. fraudato tributo.

15. Bella. Chal. defectiones, ſeu rebelliones.

18. Accuſationem. Chald. epiſtola.

19. Recenſuerunt. Chal. quæſiuerūt. 70. conſiderauerunt, ſeu inſpexerunt. Prælia. Chal. defectiones.

21. Audite ſententiam. Chal. ponite ſtatutum, ſeu, edictum.

CAP. V.

2. FIlius. i. nepos. Vide Zach. 1.
3. Dux. i. Prorex. Conſiliarij. Chald. ſocij 70. conſerui. ſic & inf. Conſilium. Chald. decretum, ſeu, mandatum.

4. Quæ eſſent nomina, &c. i. Id etiam interrogauerunt. Vide infr.

5. Oculus. i prouidentia, ſeu fauor.

8. Ligna fortè trabes intelliguntur. vel tabulæ tegentes parietes.

17. Recenſeat. Chald. quæratur. 70. inſpiciat. Bibliothecæ Chald. & 70. domo theſaurorum, ſeu diuitiarum.

CAP. VI.

1. REcenſuerunt, id eſt, legerunt. Chald. quæſierunt. Repoſiti. Chal. & 70. cum theſauris.

2. Medena. ſ. Mediæ, ſeu Medorum. Commentarius. Chal. memoriale.

3. Latitudinem. Quidam putāt longitudinem ſignificari. q. d. areæ ſpatium.

4. Impolitis. 70. fortibus. alij marmoreis, vel magnis. Quidam legendum aiunt, politis. Sic ordines. 70. domus vna. alij, paries interior. Lignis. ſ. quibus tegebantur parietes.

5. Poſita ſunt, pro, ponenda ſunt. 70. ponantur.

8. Preſbyteris. i. ſenioribus.

9. Querimonia, 70. mutatio, ſeu variatio. Alij, error, ſeu mora.

11. Publicetur. Chald. fiat ſterquilinium, ſeu latrina. 70. fit in direptionem.

12. Omnia regnā. Chal. & 70. omnem Regē.

14. Et Artaxerxe. ſ. filio Darij Hiſtaſpis, ſub

ſuo perfectus templi ornatus: quidam tamen, & pro id eſt, accipiunt.

15. Adar, ſcilicet, duodecimi, qui reſpondet partim Februario, partim Martio.

18. Ordinibus, & vicibus, ſcilicet, vt quiſque ſuo ordine, & vice miniſtraret.

21. Separauerant, ſcilicet, proſelyti,

Cap. VII.

1. Verba, id eſt, res, ſeu geſta. Artaxerſis, nomen commune omnibus Regibus Perſarum. Hic Darius intelligitur Hiſtaſpis.

5. Ab initio. Heb. & 70. primi. i. ſummi.

6. Scriba velox. i. legis peritiſſimus. Dicũt quidam, eum ſcripturam à Chaldæis incenſam reſtituiſſe, ſed aliis characteribus, quàm qui in vſu fuerant. Manum. i. fauorem. ſic inf.

10. Præceptum, & iudicium, pro, præcepta, & iudicia: eſt autem repetitio more Hebræo.

11. Ceremoniis. Heb. ſtatutis.

14. In lege Dei, id eſt, curaturus, vt lex Dei ſeruetur.

15. Tabernaculum Chal. & 70. habitaculum.

21. Et à me. ſ. decretum, quod ſequitur.

26. Iudicium, id eſt, condemnatio.

28. Manu, id eſt, fauore, ſeu gratia.

Cap. VIII.

13. Nouiſſimi, id eſt, qui poſtremò loco ſequebantur.

15. Filiis Leui ſ. qui non eſſent ſacerdotes.

18. Manum. i. fauorem, ſeu gratiam.

19. Eius viginti. ſic etiam 70. at Hebr. eorum viginti.

21. Prædicaui, id eſt, indixi.

23. Euenit nobis proſperè. Hebr. & 70. exaudiuit nos,

25. Inuenti fuerant, ſcilicet, in Babylone.

27. Solidos. 70. drachmas.

28. Sancti Domini. i. Domino conſecrati.

36. Eleuauerunt, id eſt, exaltauerunt, ſcilicet, fauendo maximè.

Cap. IX.

1. Abominationibus. i. peccatis.

2. Filiabus, ſcilicet, infidelibus. Terrarum, ſcilicet, infidelium.

7. Die hac, ſcilicet, apparet. ſic & inf.

8. Quaſi ad parum, &c. quaſi dicat, paruum quiddam à Deo obtinuimus, vel paruo tempore impetrauimus orando. Reliquiæ, quaſi dicat, vt ſeruarentur aliqui noſtrum. Paxillus, id eſt, ſedes quieta, in quietis enim ſedibus paxilli figuntur, vnde res pendeant. 70. firmamentum. alij, clauus. Sancto, ſcilicet, Iudæa vel Hieruſalem. Illuminaret, ſcilicet, ad agnoſcenda eius beneficia, & peccata propria.

9. Septem, id eſt, ſecuritatem ab hoſtibus.

11. Ad os, quaſi dicat, vſque ad ſummum, more vaſis pleni, vel potius, ab extremitate vna ad aliam, quaſi dicat, totam. Vide 4. Reg. 21. num. 16.

13. Quia tu, &c. quaſi dicat, non puniſti, ſed peperciſti.

14. Conuerteremus. ſ. ad malum. q. d. ſalutem dediſti, ne iterum peccaremus. Nunquid iratus es? Heb. nónne iraſceris. ſ. nobis meritò. q. d. meremur quidem, vt nos prorſus deleas.

15. Iuſtus, id eſt, miſericors. ſ. qui ſeruaris, cùm poſſes meritò perdere, vel, quaſi dicat, iuſtus quidem es, & poſſes punire, ſed vſus es miſericordia. Stari, quaſi dicat, nemo noſtrum poteſt coram te conſiſtere, ſeque tueri.

Cap. X.

1. Implorante Deum. Heb. & 70. confitente, ſcilicet, ſua, & populi peccata.

2. Si eſt pœnitẽtia. Heb. & 70. eſt ſpes. ſ. Deum per pœnitentiam placandi.

4. Surge. ſ. humi iacebat.

16. Domos, pro, domibus. Per nomina ſua. i. nominati ſuo quiſque nomine.

17. Conſummati, id eſt, abſoluta eſt eorum recenſio. Et fratres, pro, & fratribus, vel fratrum.

19. Dederunt manus, id eſt, promiſerunt, vel egerunt.

25. Iſraëli, id eſt, populo, ſeu plebeis.

44. Filios. Hi etiam cum matribus eiecti, vt ſup. indicatur.

LIBER II.

qui Heb. Nehemias dicitur. ſ. is Auctor fuit.

CAPVT I.

1. Casleu, ſcilicet, Nouembri. Viceſimo, ſcilicet, Regni Artaxerſis. i. Darij. Hiſtaſpis.

2. Ex Iuda, ſcilicet, veniebant ex Iudæa. Remanſerant, ſcilicet, ex iis qui è Babylonia redierant in Iudæam. Et Hieruſalem, id eſt, etiam de ſtatu Ieruſalem interrogaui.

3. Prouincia. ſ. Iudææ. Eius. ſ. Hieruſalem.

4. Sedi. ſ. humi, more lugentium.

6. Peccauerunt. Hebr.& 70.peccauimus. Tibi,id eſt,contra te.

7. Vanitate ſeducti ſumus. Hebr. perdendo perdidimus,ſeu corrumpendo corrumpimus,ſcilicet, nos. 70. Diſſolutione diſſoluimus. Ceremonias.Hebr.ſtatuta.

8. Diſperdam.Hebr.& 70. diſpergam.

9 Extrema cæli, id eſt, regionem vltimam, quæ videtur cæli extremitatem contingere.

10. Tui,ſcilicet,ſunt.

11. Miſericordiam,ſcilicet,inuenire.

CAP. II.

1. NIſan eſt primus menſis apud Hebræos, reſponderque partim Martio, partim Aprili. Leuaui vinum, id eſt, vini calicem, Eram quaſi languidus. Hebr. non ſolebam eſſe triſtis.

2. Timui. ſ. ne Rex mali quidquam de me ſuſpicaretur.Valde,ac nimis.pro,valde nimis.

3. Patris mei. Heb. & 70.patrum meorum. ſic & infr. Combuſtæ.ſ. cùm caperetur à Nabuchodonoſor.

8. Saltus. Hebr. & 70. paradiſi, id eſt, Horti. Tegere.ſ.vbi opus eſt. Heb.contignare,ſeu conſtruere. Domus, id eſt, quæ prope templum. Muros. i. portas murorum. Ingreſſus, ſcilicet, vt habitem.Manum,id eſt,fauorem.

9. Miſerat, pro iuſſerat per epiſtolas, vt mitterentur.

10. Seruus, ſcilicet, Regis. q. d. peſſimus ille ſeruus Ammonites.

13. Vallis. ſ. qua in vallem Ioſaphat ibatur.

16. Magiſtratus. 70. cuſtodes. Quo. 70. ad quid. Opus. ſ. reparando muros. Loci, id eſt, temporis.

19. Aio. Heb. dixerunt.

20. Sermonem.q.d.reſpondi. 70.λόγον. logon. quod poteſt verti rationem. Iuſtitia, id eſt, meritum. q. d. non eſtis de Hieruſalem vnquam bene meriti.

CAP. III.

1. GRegis, ſ. per quam greges ſolebant in vrbem ingredi. Sanctificauerunt, id eſt, dedicauerunt: alij, reparauerunt. ſic infrà. Vſque ad, pro, etiam Centum cubitorũ. Hebr. Meah. i. centum. videtur autem hic eſſe nomen proprium. Vide infr. cap. 12. 70. centum. Ananehel. Hæc fortè eſt, de qua proximè dictum.

3. Texerunt.ſ.trabibus,& lignis.

7. Pro duce. fortè is expenſas dabat. Fortè etiam Nehemias de ſe loquitur. Vide cap. 5. 70. vſque ad thronum Principis.i.palatium, ſcilicet, ædificauerunt.

8. Pigmentarij pro, pigmentariorum, ſeu aromatariorum. nomen familiæ. Dimiſerunt.ſ.ædificatam.70.ſtatuerunt.alij,inſtaurarunt.

9. Vici. ſ. vnius erat Hieruſalem diſtributa in vicos, ſeu regiones, quibus aliqui præfecti.Heb. & 70.dimidij vici.

11. Mediam partem vici, id eſt, muri correſpondentis vico. Hebr. & 70. menſuram ſecundam.q.d. alteram partem.ſ.muri.

13. Vallis,ſcilicet,Ioſaphat.

15. Pagi, id eſt, vici, ſeu regionis In hortum, id eſt,iuxta hortum.

19. Menſuram ſecundam, id eſt, partem alteram. ſic infr. Contra aſcenſum, id eſt, è regione aſcenſus.Firmiſſimi.alij, armamentarij.

20. In monte. ſic etiam 70. at Heb. excandeſcens, ſeu indignabundus. q.d. velut ſibi iraſcens, quòd non citius feciſſet.ita quidam.

21. Donec extenderetur domus. q. d. vſque ad finem domus. Hebr. & 70. vſque ad domus perfectionem. q. d. per tantum ſpatium,quanta erat domus.

22. De campeſtribus. ſ. qui illic habitabant, ſed & in Hieruſalem etiam domos habebant.

23. Contra,id eſt,è regione.

24. Et vſque,pro id eſt, vſque.

25. Contra flexuram, id eſt, è regione illius anguli. Excelſa. alij, excelſam. Id eſt in atrio. Heb.quæ in atrio, ſeu iuxta atrium.

26. Ophel. id eſt, arce, ſeu loco alto. Vſque contra,ſcilicet,ædificarunt.

27. Templi.Heb.areis.

30. Sextus, ſcilicet, filiorum. Secundam, ſcilicet,ad ædificata ab Hanania. q. d. alteram portionem,ſeu partem proximam.

31. Scruta vendentium. Hebr. & 70. negotiatorum. Dicuntur quidem Latinè Scruta, res, veteres, vſuque detritæ, quas ſolent hodie Iudæi per plateas vendere. vulgo Ferrauecchi. Cœnaculum anguli, nomen loci.

32. In porta. pro, vſque ad portam. Aurifices & Negotiatores,cognomina ſunt familiæ.

CAP. IIII.

2 FRequentia. Hebr. & 70. exercitu. Gentes. q. d. nos. quamquam nec Hebr. nec in 70. eſt id verbum, ſed additum ab Interprete. Sacrificabunt. ſ. in dedicatione cõpleti ædificij. Vna die, id eſt, aliquando tandem. Ædificare. Heb viuificare.70.ſanare.

3. Proximus, id eſt, amicus. Hebr. & 70. qui apud eum,ſcilicet, erat.

5. Operias. ſcilicet, obliuione,q.d. recordare, ſeu puni,nam cùm parcit dicitur tegere.

6. Dimidiam, ſcilicet,altitudinis.

7. Obducta cicatrix. q.d. reparatæ ruinæ, ſeu rupturæ ſanatæ.

10. Iudas, id eſt, Iudæi. Humus. Heb. & 70. pulueris,ſcilicet,calcis & arenæ.

12. Decem,id eſt, plures.

16. Eorum. Hebr. meorum. Poſt eos. q. d. eis præerant vrgentes opus.

17. Imponentium.ſ.onera. Faciebat.ſ.quiſque.

22. Vices. Heb. in cuſtodiam.q.d.noctc cuſtodiant,per diem operentur.

23. Poſt me. i. me ſequebantur. Baptiſmum, id eſt,vt ſe aquis purificaret. Heb. & 70. aquam.

C A P. V.

2. PRo pretio eorum. id non eſt Hebr. nec in 70.ſed ſubintelligitur.

3. Opponamus,id eſt,oppignoremus.70. promittemus. Complut. apponamus.

4. Sumamus. Heb.& 70. ſumpſimus.q.d. ſuper agris noſtris, & vineis pecuniam mutuò accepimus,vt Regi tributum ſolueremus.

5. Ita & filij noſtri. q. d. cùm ſimus ex eodem ſanguine, tamen diuites prouident filiis ſuis, non noſtris.

7. Concinnem. i. populi cœtum, ſcilicet, vt palàm illos reprehenderem.

8. Vendite.pro, venditis.ſ. iterum. Et redimemus eos. q. d. ita vt cogamur iterum redimere Hebr.& nobis venditi ſunt.70. & vendentur nobis. q. d. qui nobis venditi ſunt, ſcilicet, cùm à gentibus redimeremus eos.

10. In commune.additum,id ab interprete.

11. Centeſimam. centeſima dicitur vnum pro centum ſingulis menſibus. adeòque 12. ſingulis annis. Date pro illis, id eſt, illis reſtituite, ſcilicet,vt ſint ipſorum.

13. Sinum.Hebr.& 70.veſtimentum.

15. Depreſſerunt, ſcilicet,per tyrannidem dominantes.

18. Inter dies decem. i. decimo quoque die.

19. In bonum.i. vt mihi benefacias.

C A P. VI.

2. VIculis. Hebr.& 70.viculis.ſeu villis.

9. Confortaui. ſic etiam 70. at Heb. confurta,ſcilicet,ô Deus.

10. Secreto. Hebr. & ipſe clauſus. 70. & ipſe retentus. q. d. qui ſe domi continebat, vt ſolent Prophetæ, & viri ſancti. Tractemus nobiſcum. Hebr.conueniamus 70.congregemur.

14. Noiadæ. nomen viri, qui ſe Prophetam fingebat,ſecundùm 70 at Hebr. mulieris.

15 Elul. menſis eſt, partim Auguſto, partim Septembri reſpondens. Diebus. ſ poſt epiſtolam à Sanaballat miſſam.

18. Eius,id eſt,cum eo fœderis.

C A P. VII.

1. REcenſui. Alij,conſtitui.

2. Domus quidam regium palatium intelligunt. 70. Bira. q ſit nomen proprium. De Hieruſalem. 70. in Hieruſalem. q. d. vt cuſtodiret vrbem, claudendis diligenter portis. Cæteris videbatur Hebr. & 70.quam multi.

3. Aſſiſterent. i. præſentes eſſent. Oppilatæ, id eſt,firmatæ.Contra,id eſt,è regione.

4. Nimis.Hebr.manibus,id eſt, locis. Domus, ſcilicet,multæ.

5. Cenſus. Hebr. genealogiæ, ſeu proſapiæ. Aſcenderant, ſcilicet, è captiuitate in Hieruſalem. Scriptum. non eſt iſta deſcriptio, de qua 1.Eſd 2. Certè liber vnde ſumpta,alius fuit. Itaque non per omnia conuenit.

6. Prouinciæ,ſcilicet, Iudææ.

7. Azarias. No. variare aliquantum nomine quædam,hîc,& 1.Eſd. 2.deſcripta.

25. Filij,id eſt,incolæ,& ſic in ſeq.

34. Helam.vide 1.Eſd 2. mirum verò poni inter loca. ſi eſt nomē viri.niſi fortè ideo additur, alterius, quia aliàs eſt nomē viri, hîc verò loci.

57. Seruorum Salomonis. ſic dicebantur, ſecundùm Bedam, quòd eis incumberet templum reficere.

61. Semen. i. genus, vnde originem ducerent

64. In cenſu, id eſt, in quo recenſentur genealogiæ.

65. Attheſatha. ſic Chaldaicè dicebatur Nehemias.Sanctus ſanctorum. i. cibis ſacerdotum, qui erant ſacroſancti. Doctus, & eruditus. Heb. in Vrim, & Thommim. q. d. geſtans Vrim, & Thommim in rationali.

70. Phialas.alij,pelues,vel cratetes.

C A P. VIII.

1. COngregatus. ſ.è ciuitatibus. Quaſi vir vnus. i. ſimul.Scribæ.i.legiſperito.

2. Poterant,ſcilicet,per ætatem.

3. Sapientium.Heb.intelligentium,70. & ipſi intelligentes q. d. poterant per ætatem intelligere quæ legebantur.

4. Gradum,id eſt,ſuggeſtum.

6. Voce magna. Heb. & Cōplut. & 70.magno.

8. Apertè, ſcilicet, ſcripta Hebraicè. Eſdras Syriacè interpretabatur, ſeu Chaldaicè.

10. Mulſum.Heb.& 70.dulcia. Fortitudo. q. d. ſpirituali gaudio fortiores efficiemini.

13. Legis,coniungendum,cum,& vt prædiceret cætera enim parenthesis.

15. Pulcherrima.Hebr pinguis.ſ. pini, vel oliuæ,vel cupreſſi 70.cupreſſini.

16. Domate,id eſt,tecto.

17. Taliter,id eſt, tanta deuotione, & lætitia, vel tali modo.

18. Collectam,ſcilicet,populi.

C A P. IX.

1. HYmus.70 puluis.

3. Ad ſtandum, pro, & ſtabant. Confitebantur,ſcilicet peccata.

5. Surgite, pro, agite, verbum hortandi. Ab æterno, ſcilicet, exiſtenti. Benedicant, ſcilicet, omnes,ſeu omnia

6. Tu ipſe. 70. & dixit Eſdras,tu ipſe. Cælum cælorum ſ empyreū, vbi Angeli. Exercitum. i. Angelos,& ſtellas. Viuificas,id eſt,conſeruas.

.7. Igne

7. Igne.Heb.Vt.70.regione.
12 Ingrediebantur,pro,ingrederentur.
13 Iudicia,&c.q.d.iudicialia,moralia,& ceremonialia præcepta. Ceremonias. Heb.ſtatuta.Et præcepta,pro,quæ omnia præcepta.
15. Leuaſti.ſ.more iurantium.
17. Dederunt caput.i. ſe auerterunt. 70.dederunt principium, fortè caput pro Duce poſitum, quem eligere voluerunt, vt ſe in Ægyptum reduceret. Suam.70.ſuam in Ægypto.i.Ægyptiacam. Quaſi per contentionem. Hebr. in contumacia,ſeu,rebellione.
21. Pedes. 70.calcei. Attriti. Heb.tumuerunt. 70.rupti.ſ.calcei.
25. In bonitate.i.beneficentia.
26. Conteſtabantur. ſ.cælum, & terram in teſtes inuocãtes.Blaſphemias.70 irritationes.q d. Deum grauiter irritarũt. alij,deteſtationes.i.res deteſtabiles,vel conuicia.ſ.in Deum.
29. In iudiciis tuis, id eſt, contra tua iudicia. i.præcepta. Faciet homo. pro, & faciens homo. In eis.i.per ea.q. d.in quorum obſeruatione vita conſiſtit. Recedentem.ſ.ne onus ſubiret.
30. Protraxiſti.q.d. diu expectaſti, vt conuerterentur.
31. In conſummationem,quaſi dicat,nõ prorſus deleſti.
32. Ne auertas,&c q.d.ne negligas.Heb.ne ſit paruus, coram te labor, &c. i ne paruifacias. Aſſur.ſ.qui captiuas abduxit decem tribus.
33. Veritatem ſ.præſtando promiſſa.
34. Teſtificatus es.i teſtificando præcepiſti.
35. Regnis ſuis.Heb & 70.regno ſuo.Bonitate,pro bonis,ſeu opibus.
36. Panem.Heb fructum.
37. Regibus i.in Regum vtilitatem.
38 Fœdus.ſ.fidelitatis Hebr. & 70.fidem,ſeu fidelitatem. Signant ſ ſubſcribunt.

CAP. X.

28. SAcerdotes.pro, & ſacerdotes. Separauerunt, ſcilicet, proſelyti. Ceremonias. Hebr ſtatuta.
30. Populo terræ.i.infidelibus.
31. Dimitremus. ſ.incultos agros pauperibus, vt ſponte nata colligant. Annum ſeptimum,pro, anno ſeptimo. Exactionem.ſ. debitorum à pauperibus. Vniuerſæ manus. q. d. ne vlla manus. i. quiſquam exigat.
33. Sanctificatis.i.aliis feſtis.
34. Tempora.ſ.ſtatuta. A tẽporib. anni vſque ad annum.Heb.anno in anno i.annuatim.
35. Primogenita, id eſt, primitiua, vt ſtatim explicatur.
37. Dei.Heb.& 70.domus Dei.i.templi. Decimam partem,ſcilicet,decimas. Operum,id eſt, fructuum ex operibus.
38. Domo,pro,domum.
39. Domũ. i. cultum domus.ſ.templi. Dabant Leuitæ ſacerdotibus ex decimis decimam.

CAP. XI.

1. PArtes.Heb.manus.i partes.
4. Filij Zachariæ 70 filius Zachariæ, & ſic in ſeq.Heb.eadem vox & hic, & inf.vbi vertitur filius, intellige ergo filij in genitiuo, vt ſit. ſ.ordo vnius genealogiæ. Vide inf.c.12.
5 Filius Coza,pro,filij Coza.& ſic inf.
9. Secundus.ſ.dignitate à Ioël.
10. Iachin,videtur eſſe cognomẽ præcedentis.
14. Potentium.i.vnius ex potentibus. Hebr.& 70.magnorum,ſeu magnatum.
16. Forinſecus.i. extra templum. A principibus,pro,de principibus.
17. Princeps. Alij,principis. i. primum locum obtinentis. Oratione.ſ.publica. Secundus. ſ. ab Aſaph,vel Mathania.
21. Ophel.arx erat in Hieruſalem.
22. Epiſcopus i.præfectus.70. Epiſcopus.
24. In manu Regis,id eſt, cuius opera vtebatur Rex. Iuxta omne verbum populi. Hebr. in omni verbo ad populum. i. in omni re cum populo tractanda.
25. Filiabus.i.viculis.
30. Berſabe, hic terminus Iudæ ad Auſtrum. Vallem Hennon. Erat prope Hieruſalem ad Auſtrum,& Orientem.
31. A Geba ſ.incipiendo.habitarunt.
36. Portiones. ſ. illis erant in ſortibus Iudæ & Beniamin.

CAP. XII.

11. SAraiæ.i.familiæ Saraiæ ſic & in ſeq.
17. SPheltí. ſ. erat is princeps duarum claſſium,ſeu familiarium præcedentium.
22. Scripti. ſ.fuerunt. ſic inf. In Regno. ſic & 70.at Heb.ad,ſeu vſque ad Regnum.
23. Verborum dierum.i.annalium.
24. Per vices ſuas. Hebr. & 70. è regione eorum,ſeu corã eis. Obſeruarent, ſcilicet, ad ſuum officium pertinentia. Per ordinem, id eſt, quiſque ordine ſuo.
25. Portarum.ſ.templi.
30. Mundati ſunt ſ.orationibus, ſacrificiis, & continentia ab vxoribus. Mundauerunt,ſ. aqua luſtrationis,orationibus,&c.
35. Fratres.ſ.Zachariæ. Vaſis. i. inſtrumentis. Cantici Dauid. i. canticorum Dauid, vel quibus Dauid in canticis vtebatur.
36. Contra eos. i.è regione ipſorum. Ciuitatis Dauid.i.Montis Sion.
38. Emath.Heb.& 70.Meah.vide ſup.c.3.
43. Recenſuerunt. Hebr. conſtituti ſunt. 70. Conſtituerunt. Libamina. Hebr. libationes. Vt introferrent, &c. Hebr. quas inferebant in ea ex agris ciuitatum partes,ſeu portiones, legis. i. ex lege debitas ſacerdotibus, & Leuitis, in quam

etiam ſententiam vertunt 70.

44. Et obſeruationem, pro. i. obſeruationem. q. d. quæ obſeruari Deus iuſſit circa expiationẽ, ſeu purificationem. Præceptum Dauid. Vide. 3. Reg. 1. & 1. Par. 21.

46. Sanctificabant. i. dabant eis decimas, quæ ſanctæ, Deoque dicatæ. Filios Aaron. ſ. dando eis decimas ex decimis.

Cap. XIII.

1. IN Eccleſiam. ſ. non admitti inter filios Iſrael ad coniugia aut officia, alioqui poterant ad fidem conuerti. Vide Deut. 23.

4. Super hoc. Hebr. & 70. ante hoc. i. antequàm id fieret. Sacerdos. ſ. ſummus. Proximus. i. amicus, vel affinis.

5. Sibi, pro ei. ſ. Tobiæ. Vide infr. Primitias. Hebr. oblationes.

6. Dierum. i. anni. Rogaui. ſ. vt liceret mihi reuerti Hieroſolyma.

7. Theſaurum in veſtibulis. Hebr. cubiculum in atriis. 70. gazophylacium in atrio.

9. Sacrificium. ſ. cibarium, vt Hebr. indicatur.

10. Regionem. Hebr. & 70. agrum, id eſt, poſſeſſionem.

11. Congregaui eos. ſ. cantores. & Leuitas. Stationibus. q. d. reſtitui in gradum ſuum.

12. Horrea. Hebr. & 70. Theſauros.

13. Filium Mathaniæ. 70. filij Mathaniæ.

14. Miſerationes. i. beneficia. Ceremoniis. Hebr. obſeruationibus. 70. cuſtodiis.

16. Hieruſalem. Hebr. & 70. in Hieruſalem. q. d. idque in ipſa Hieruſalem.

19. Quieuiſſent, ideſt, claudendi tempus eſſet. Heb. obumbratæ eſſent, ideſt, cùm ſero eſſet, inciperétque ſabbathum, incipiebat enim ſub ſolis occaſum. In die ſabbathi. Heb. & 70. ante ſabbatum.

20. Manſerunt. Alij, pernoctarunt. ſic & inf.

22. Sanctificandum. i. ſanctè celebrandum.

23. Ducentes, pro, qui duxerant.

24. Populi. & populi. i. cuiuſque populi.

25. Maledixi. i. execratus ſum. Decaluaui. i. capillos euulſi. Adiuraui. i. iciurando aſtrinxi. In Deo. i. per Deum.

27. In Deo noſtro. i. contra Deum noſtrum.

28. Gener erat. ſ. quidam ex filiis. Honoritis, pro, Honoritæ.

31. In bonum. i. vt mihi benefacias. Amen. Non eſt Hebr. nec in 70.

LIBER III.

Apocriphus.

Citatur tamen à Sanctis Patribus. Vide Ambr. cap. 1. de Elia, & Ieiun. Et epiſt. 7. Athan. in Synopſi. Cyp. Ep. ad Pompeium. Aug. 18. de Ciu. c. 36. Chry. Ho. 1. Matt.

CAPVT I.

1. FECIT Paſcha, id eſt, Paſchæ feſtum celebrauit. Phaſe. i. agnum paſchalem.

3. Seruis. i. miniſtris. In poſitione. i. ad collocationem.

4. Illius. ſ. Dei. Ex parte. i. pro parte ſua quiſquo. Veſtras. alij, noſtras.

5. Scripturam, id eſt, præſcriptum. Magnificẽtiam. i. magnificam deſcriptionem. Particulam. id eſt, rationem.

8. Regalibus, id eſt, fiſco regio. In phaſe. ſ. dederunt.

10. Azyma, id eſt, panes azymos. Per tribus, ſcilicet, diuiſi.

12. Æmulis. alij, ahenis. Beneuolentia. ſ. Dei. q. d. quod Deo gratum fuit.

13. A Rege. i. deſignatus.

16. Præuaricaretur. i. deſereret.

18. Hoſtias, ſcilicet, alias præter ordinarium ſacrificium, &c.

24. Circa illum. ſ. Ioſiam contigerunt. De eis, pro, vbi etiam de eis.

25. Ab itinere ſuper, pro, quæ eſt ſuper.

26. Quid mihi, & tibi. i. quid tibi rei mecũ eſt?

33. Et quæ non. ſ. geſta.

34. Triginta trium alij, viginti trium, vt eſt 4. Reg. 23.

38. Alligauit. i. in carcerem coniecit. Magiſtratus. accuſatiuus eſt. Suum. i. ipſius Ioacim. Reduxit. ſ. Pharao.

50. Reuocare, ſcilicet, à peccatis. Propter, pro, propterea.

51. In Angelis ſuis. i. eius legatos.

57. Repletione. i. impletione.

58. Benignè ageret, &c. i. quieſceret. In applicatione. i. vſque ad exactionem. Septuaginta ſeptem. alij, ſeptuaginta.

Cap. II.

1. IN conſummatione. i. ad impletionem.

8. Pagorũ. alij, familiarũ. Et Iudææ ex tribu Beniamin, pro, ex tribu Iuda, & Beniamin.

9. Eius, id eſt, ad eius ædificationem. Senſus, id eſt, animus.

13. Libatoria.ſ. crateres ad libamina. Athiſcæ. alij, pelues.
14. Quinque milia octingēta ſexaginta. Alij, quatuor millia quadringenta ſexaginta nouem.
17. Accidentibus, ſcilicet, rebus, id eſt, à commentariis ſic & inf.
18. Refugam. alij, perfidam. Furnos. alij, fora.
22. Admonitionibus i. monumentis. Refuga. i. perfida, ſeu rebellatrix.
30. Iuogentes.ſ.ſe.q.d. ſimul, ſeu, profecti, vel inde mouētes. Id.n. potiùs ſignificat Græca vox ἐπαζεύξαντες. Itaque ca.7. eandem vocem vertit promouentes.

CAPVT III.

1. VErnaculis pro, popularibus.
21. Honeſta, id eſt, plena diuitiis. Meminit. i. curat. Per talenta. i. grandiloqua, vel iactando diuitias.
24. Num, pro, nónne. Facere.ſ. vt ebrius. quanquam legendum videtur quod ſic cogit facere, id eſt, talia patrare.

CAP. IIII.

1. NVm, pro, nónne.
4. Bellatores, pro, bellū, vel bellatorum munera, vel hoſtes.
11. Ire ſinguli, pro, quiſque diſcedere, ſcilicet, eius iniuſſu.
12. Diffamatur. i. prædicatur.
17. Faciunt. i. conciliant.
19. Alliciunt, pro, cupiunt.
21. Remittit animam. i. vitam recreat.
22. Doletis. i. labores ſubitis.ſ. earum cauſa.
32. Magna eſt terra, &c. abundat id hoc loco. nam inf. ſuo loco ponitur. Quis iſta agit? ſ. niſi mulieres? Alij, quæ iſta agunt?
39. Benignantur, pro, beneficantur.
46. Hoc eſt maieſtas quòd, pro, hæc eſt magnificentia quam.
49. Pro libertate. i. litteras immunitatis à tributis. Ad ianuas, ſcilicet, cauſa exigendi vectigal.
52 Dare, pro, dari.
52. Sacrarium. i. altare. Vſtulare. i. cremare. Alia talenta.ſ. ad holocautomata.
53. Præcedunt, ſcilicet, in via, quaſi dicat, qui cæteris præeunt.
54. Quantitatem. i. ſumptum.
55. Præcepta. i. quæ præceperat dari.
56. Sortes. i. penſiones.
57. A Babylonia.ſ. mittendá Hieroſolyma. Dixit.ſ. vt fieret.

CAP. V.

1. PAgorum. alij, familiarum. ſic & inf.
3. Eos.ſ. equites.
4. In tribus. i. in vnaquaque tribu. Et in partem principatus. i. per cuiuſque principatum.
6. Qui.ſ. Zorobabel.
7. Reuerſus eſt.ſ. populus, ſeu, quiſque.
9. Agentibus, pro, gentilium.
38. Pædon Salomon. i. ſeruorum Salomonis.
33. Filij eius. abuodat id.
39. Pædatura. i. catalogo filiorum.
40. Et Aſtharas, pro, qui & Aſtharas.
43. Subiugalia.ſ. aſini.
44. Pagos. alij, familias.
45. Dari.ſ. vouerunt.
46. Exierant, ſcilicet, ex Babylonia. Regione, ſcilicet, reliqua.
47. Rebus. i. poſſeſſionibus. Atrium.ſ. populi. Ianuam.ſ. atrij Sacerdotum.
50. Nationibus.ſ. proſelyti. Sacrarium. i. aram. Terræ.ſ. Iudææ.
72. Opus ædificationis &, pro, contra opus ædificationis.

CAP. VI.

3. SVbregulus. i. præfectus.
6. Materiis. i. tignis.
23. media, pro, Media.
25. Decem. Alij, ſexaginta. Quadratum, &c. alij, cum domiciliis tribus è lapide polito. Tribus. i. trium ordinum Meniano. alij, domicilio Menianum quidem ædificium dicitur quod exteriùs porrigitur.ſ. extenſis tignis vltra columnas auctor enim, ſeu inuentor Menius.
29. Vexatione, pro, exactione.
31. Pueris. i. filiis.

CAP. VII.

6. PRincipibus Syriæ, Græcè ſacrorum præfectis, ſeu, vt quidam vertunt, templi ædilibus. Appoſiti. i. additi, ſeu adiuncti.
9. Per tribus. alij, iuxta tribus.
11. Non ſunt. alij, ſunt. Quia, pro, ſed.
13. Execrationibus gentium.ſ. alieni. q.d. qui non ſe polluerant gentium ritibus.

CAP. VIII.

3. DOcere, & facere.ſ. ad docendum, & faciendum. alij, diſcere, & facere.
11. In beneficiis. i. benefacere.
13 Secundum, pro, apud.
27. Abductione.ſ. in carcerem.
31. Patrias, id eſt, familias. Portionales, id eſt, cuiuſque.
51. Voui alij, indixi.
60. Ex plebis, pro, plebis. Paſtophorio, id eſt, exedra.
64. Et Banni filius Leuitæ, pro, Banni filius, Leuitæ.
69. Segregauerunt i. abſtinuerunt.
70. Et alienigenæ, &c. pro ab alienigenarum, & nationum immunditiis.
71. Regni alij, rei, quaſi dicat, ex quo id fieri cœptum eſt.

79. Et reliuque, pro, relinqui. In locum, pro, in loco.
80. Detegere.i.proferre. Dare,pro,dari.
49. A Domino.i. coram Domino, vel ex parte Domini.ſ.acceptum.

Cap. IX.

8. Confeſſionem & Alij,confeſſione.
11. Inſubſidiati i. ſub dio.
13. Negotij huius.pro, ſuper hoc negotio.
14. Secundum hæc.i. id munus.
16. Secundùm nomina.i.nominatim.
36. Iſrael. i populo.
37. Vna,pro,illa.
42. Tribunal.i.ſuggeſtum.
43. Ad eum.i.apud eum.
46. Abſoluiſſet, id eſt, explicaret, vſque dum abſolueret.
46. Multitudine. i. populo. Et præferebant, &c. pro, & declarabant ſingulis, vt intelligerent quæ lecta fuerant.
53. Clarificabit.i. claros faciet.alij, illuſtrabit.

LIBER IIII.

Apocryphus.

Quamquam citatur interdum à ſanctis Patribus. Vide Amb. lib. de Bono mor. cap. 20.

CAPVT I.

5. Filiis filiorum.i.nepotibus.
8. Proiice, &c q.d. prænuntia multa illis mala euentura.
10. Pueris i.ſeruis.
11. In oriente,pro,in orientem.
13. Plateas munitas i. viam tutam.
15. In ſigno.ſ.meæ bonitatis, vel potentiæ.
16. In nomine meo. i. me confitentes, ſeu in me confidentes.
20. Foliis.apparet fuiſſe ramis vſos in deſerto.
21. Amorrhæo.pro,Mara.i.amaro.
27. Non quaſi,pro.quamquam non.
36. Memorabuntur, &c. q. d. pœnitebit eos peccatorum ſuorum.
37. Teſtor.i.annuntio, ſeu prædico.
18. Terram, pro, te in terra.q.d. demonſtraſti te ſuper terram,dando legem.
19. Portas, pro, velut per portas. Spiritus, id eſt, venti.
22. Et lex.i.velut lex quædam.
24. Nominis tui, id eſt, vbi inuocaretur nomẽ tuum
25. Dereliquerunt.Complut. deliquerunt.
28. Dominabitur.ſ. Babylon.
30. Significaſti.ſ. cauſam.
31. Memini, pro, venit in mentem. Dereliqui.ſ.declarata ratio huius rei.
36. Per nomina.i. nominatim.ſ. recẽſendo iuſtos in ea gente.

Cap. II.

9. Picis. i. bituminis, quod piſci ſimile eſt.
11. Summã mihi, &c.q. d. glorificabor in eis.
12. In odore vnguenti. i. redolens vnguẽtum.
13. Dies paucos vt immorẽtur, id eſt, vt dies, qui in mora ſunt, pauci fiant, quaſi dicat, ne diu tantum bonum differatur.
15. Columba.pro,columna.
16. Iſraël.alij, in Iſrael.
26. Tuo.alij, tuorum.
41. Imperium Domini. pro, omnipotentem Dominum.
43. Magis exaltabatur.i. erat cæteris excelſior.

Cap. III.

3. Ventilatus.i. agitatus.
4. Dixiſti.ſ. vt fieret mundus, vel præcepiſti Adamo.ſ. quid facere deberet.
5. Mortuum.i. nondum animatum.
6. Aduentaret.ſ.culta, vel habitata.
17. Inſtituiſti,pro,induxiſti.

Cap. IIII.

6. Vt me interroges, pro, quod me interrogas.
7. Venæ, ſcilicet, aquarum. Firmamentum. I. cælum, ſcilicet, aërem, vnde pluuia. Exitus, id eſt, termini.
11. In facie.i.In conſpectu.
12. De qua re.i.quam ob rem.
23. Diſpoſitionis,i.ritus. Nuſquam ſunt. q. d. non obſeruantur.
24. Vt locuſtæ.ſ.huc illuc volantes, ſic in ſeculo verſamur.
29. Inuerſum,id eſt, euerſum. Diſceſſerit, ſcilicet, abolitione.
30. Gramen,alij,granum.
33. Quomodo.alij,quo.Mali.i.miſeri.
34. Altiſſimum. q. d. intelligere plus quam Deus vult de rebus ſuis.
35. Promptuariis.i.penetralibus.ſ.cordium.
36. Ponderauit.ſ.Deus.
37. Excitauit.ſ.aliud noui.
42. Effugere.ſ.pariendo.

47. Super,id eſt,ad.Similitudinis,id eſt,per ſimilitudinem.

48. Superauit,id eſt, ſuperfuit, ſeu ſubſecutus eſt.ſic inf.

50. Creſcit pluuia, ſcilicet,temporis duratione. Superauerunt,pro,ſuperfuerunt,ſcilicet,breui tempore.

CAP. V.

1. SIgnis.i.prædictionibus. Cenſu.i.diuitiis q.d.fallentur ob diuitias.

3. Impoſito veſtigio,ſcilicet, hominum,quaſi dicat,habitatam.

8. Chaos.ſ.dehiſcente terra. Remittetur, pro, emittetur.

9. Semetipſos, pro, ſe inuicem. Promptuarium.q.d.in loca abdita.

12. Dirigentur.i.proſperabuntur.

26. Plaſmatis.i.formatis.

41. Qui in finem.i.vltimis. q.d.tibi etiam vltima propinquiſſima ſunt, & præſentiſſima.

42. Coronæ, id eſt, circulo. Velocitas, quaſi dicat,ſuo ordine cuncta procedunt, ſuoque tempore fiunt quæque.

43. Nec,pro,nónne. In vnum.i.ſimul.

44. Super creatorem.i.plus quàm creator vult.

45. Suſtinebat, id eſt,conſiſtebat, ſcilicet,tota ſimul in mundo, cùm primùm crearetur. Creatura,id eſt,mundus.

50. Iuuenis eſt,pro iuuenem eſſe.

55. Viſites.i.adminiſtros.

CAP. VI.

1. EXitus,id eſt,termini. Conuentiones, id eſt,concurſus.

3. Motæ,pro,mobiles.

4. Firmamentorum.i.cælorum.

5. Abalienarentur.ſ.à Deo.

6. Facta i.diſpoſita.ſ.ſecula.

12. Signorum.i.prædictionum.

16. Tremiſcit pro,ideo tremiſcit.

19. Suppleta,pro,impleta.

31. Quam audiui,pro,quam audiuero.

34. Cum prioribus,pro, de prioribus. A nouiſſimis,pro,de nouiſſimis.ſ.eſſe ſolicitus.

35. Suppleam,pro,complerem.

39. Circumferebantur, pro, circunfuſæ erant.

41 Spiritum.i.vim.

48. Mutata Complut.muta.

58. Vnigenitum,pro,& vnigenitum. Æmulatorem i imitatorem.

59. Cum ſeculo,pro,in ſeculo.

CAPVT VII.

4. ERit,pro,eſt. Eſſet,pro,ſit.

5. Volens voluerit,pro,cùm voluerit.

14. Ingreſſi.q.d.tranſilierint.

21. Venerunt.ſ.in mundum.

23. Circumuentiones. i. fallacias, ſeu errores. Super dixerunt,pro,dixerunt ſuper.

24. Sponſiones eius.i quod ei promiſerant,vel ipſe eis promiſerat. Legitimis. i. præceptis. Fidem.i.fidelitatem.q.d.fuerunt perfidi.

25. Vacua, ſcilicet, omni bono loca. Vacuis, ſcilicet, bono, quaſi dicat, impiis, & ſceleratis conueniunt, ſeu debentur. Plena. ſ. bonis loca. Plenis,ſcilicet, operibus bonis,quaſi dicat, iuſtis debentur,ſeu conueniunt.

26. Subducitur terra,pro,ſub terra latet.

28. In annis.i.intra annos,ſeu poſt annos.

30. Septem,id eſt, multis. Iudiciis,id eſt, moribus,ſeu ſtatu, ſcilicet, cùm nemo eſſet. Derelinquetur,ſcilicet,viuus.

32. Qui,pro,quæ,ſeu,eos,qui.

33. Pertranſibunt,id eſt,præteribunt. Miſeriæ, ſcilicet,bonorum.

34. Iudicium.i.iuſtitia.

38. Confractione. i. clade. Sanctificationem, id eſt,templum.

51. Tardè. i. cum patientia, & longanimitate.

57. Cogitamentum.i.ratio.

61. Non eſſet.ſ.ſi bene agerent.

62. In ſeculo,pro, in ſeculum,ſcilicet, infantibus in vtero matrum. Conuerſionem, pro, conuerſationem.

64. Operibus.i.creaturis.

66. Magis,pro,plurimum.

68. Decies milleſima,pro,ex mille decem.

69. Contentionum, id eſt, delictorum, ſeu criminum.

CAP. VIII.

2. INterrogabis, pro, ſi interroges, Magis, pro, valde. Abſorbe, &c.q.d.hauri cognitionem,& vora ſapientiam.

3. Conueniſti, &c.quaſi dicat, pactus es audire, & vis agere Prophetam. Volens, alij, voles. Viuere,id eſt,quanta eſt vita.

6. Portabit, id eſt,ſuſtinebit, quaſi dicat, quis ferre poſſit vitam?

8. Igne,& aqua.i.calido,& humido. Tua creatio.ſ.fætus. Plaſmatio.ſ.vterus.

10. Mammillarum.i.matris.q.d.paruulo.

11. Tuæ,pro,tua.

12. Enutriſti,pro,ſoles enutrire.

15. Tu magis ſcis q.d tu videris.

18. Celeritatem.q.d.celeriter venturam.

20. Seculum.i æternitatem. Aëre, pro, aërea.

22. Seruatio conuertitur, pro, cuſtodia verſatur. q. d. vtuntur maximè igne, & vento. Perſeuerantia.i.conſtantia.

23. Veritas teſtificatur ſ.ita eſſe,vt dico.

35. Confitentibus.ſ. te.

36. Iuſtitia i.miſericordia.

38. Cogitabo, ſcilicet, punitionem. Perditionem,id eſt,interitum.

39. Figmentum, id eſt, ſtudia. Memorabor, id eſt,recordabor.

44. Imago.i.exemplar.
49. Iudicaſti te.ſ.talem eſſe.
51. De ſimilibus tuis,pro, ſimilium tui.
52. Probata.i.approbata,ſeu explorata.
53. Signata.i.notata.ſ. & reiecta. Obliuione.ſ. futura.
59. Voluit.ſ.Deus.
60. Coinquinauerunt.i.profanarunt.

CAP. IX.

8. SAnctificaui.i.ſanctitate ſeparaui.
9. Miſerebuntur, pro,miſeri erunt.
17. Creatio.i. opus. Tempus.ſ.tale, ſeu ſimile: Erat,pro.eſt.
19. Quiſque, ſcilicet, nondum erat, vel mihi parebat. Creatot, ſcilicet, eſſe agnoſcor. Alij, creatur, vel creatorum. Inueſtigabili, id eſt, inexplicabili.ſ.malitiæ.
22. Sine cauſa.i. fruſtra.
23. Intromittas. alij, intermittas, quaſi dicat, quieſcas.
32. Parens, id eſt, apparens. Tuus erat, quaſi dicat, niſi tu faceres, non poterat apparere, illi verò ne faceres, impediebant.
37. Labore,lege,robore.
45. Fortem.i.Deum.

CAP. X.

2. LVmina, id eſt, lucernas,ſcilicet,vt ſit in luctu, obſcuro enim loco lugeri ſolet. Quieui,pro,acquieui.
3. Quieuiſſent,&c. quaſi dicat,finem feciſſent me conſolandi.
13. Viam.i.morem.Euenit.i.ſolet.
14. Fecit.i.coluit.
16. Terminum.i definitionem.
21. Sanctificatio,id eſt,templum,ſeu ſanctuarium.
23. Signaculum.q.d. inſignis.Reſignata,id eſt, exuta,ſeu ſpoliata.
24. Fortis.i. Deus.
28. In multitudine.i.plurimum.
34. Fruſtra.i. ſine cauſa.
43. Abſolutio.i.interpretatio.
44. Et quoniam dixit tibi. Hæc ponuntur poſtea ſuo loco,hic abundant.
45. Dixit, ſcilicet, quod proximè ſequitur. Propter quod, pro, propterea quod.Oblatio,ſcilicet, ſacrificij.
59. Supremorum, id eſt, vltimorum. A nouiſſimis,pro,in nouiſſimis.

CAP. XI.

2. ET colligebantur,pro, collecti.
3. Contrariæ,pro,aliæ.
4. Dimidium. i. quod inter alia medium erat.
24. Sex,pro,de ſex,
29. Duorum capitum, pro, duobus reliquis capitibus.
30. Completa ſecum.i. coniuncta cum illo.
31. Qui,alij,quæ.
34. Superauerunt,pro,ſuperfuerunt.
39. Superaſti, pro, ſuperfuiſti. Per eos, pro, per ea.

CAP. XII.

2. SVperauerat,pro,ſuperfuerat.
5. Quam,pro,quo.
13. Timor,pro,terror.
21. In tempore, pro, ad tempus. Eius, ſcilicet, ſuum cuiuſque.
28. Qui cum eo.i. alterum.
34. Cum miſeria, id eſt, per ærumnas. Super fines,pro.in fines.
48. Sanctificationis.i.templi,vel religionis.
51. Mandauit.ſ.Angelus.

CAP. XIII.

3. HOmo.ſ.factus.
4. Quieſcit.i.diſperit.
6. Sculpſerat.i.exciderat.
16. Derelicti.i.ſuperſtites.
18. Eis.ſ.non derelictis.
20. In hunc.ſ. ſtatum.q.d in hæc.
23. Aufert.pro,fert,ſeu portat.
30. Exceſſu mentis.i.pauore,ſeu ſtupore.
37. Has. ſ. gentes. Tempeſtati appropinquauerunt.i. in quas tempeſtas incidit.
42. Vel,pro,& vel.
43. Eophratem,pro,Euphratis.
44. Statuit,pro,ſtitit.i.prohibuit.
50. Multaplurima,pro,quamplurima.
51. Quod,pro,quid.
52. Dies.ſ. illius.
56. Merces,id eſt,opes.
58. Illata,pro,incidentia.

CAP. XIIII.

8. SIgna.i.res miras.
9. Conuerteris,pro, conuerſaberis.
12. Poſt medium., pro ,quantum eſt poſt dimidium..
17. Prolongauit.i.longè receſſit.
21. Incenſa.i. cremata.
24. Buxos.i buxeas tabellas.
26. Perfectis.i.vbi perfecta fuerint.
33. Introrſum.veſtrum, pro,intra vos.
47. Exceſſiones noctis quas, pro,mira per noctem quæ.

CAP. XV.

6. PRopter quod, pro, propterea quod.
8. Silebo.i. diſſimulabo.
13. Sydere.i. ſyderatione. Morbus eſt, plantas, & animalia areſaciens.
16. Inconſtabilitatio. i. ſeditio. In potentia ſua.q.d.potentia agent,non ratione.

20. Conuertendos in ſe, pro, regerendum in ipſos. Illis, ſcilicet, electis meis.

25. Poteſtate, ſcilicet, iniqua. Sanctificationem, id eſt, ſanctuarium.

27. Propter quod, pro, propterea quod.

29. Sicut flatus, id eſt, more venti.

30. Carmonij. nomen populi, aut loci.

31. Collident ſydus. i. ſtellas deturbabunt. Ad ventrem. ſ. aſcendens, ſeu inundans.

36. Fimus, id eſt, cadauera. Subſtramen. alij, cingulum.

40. Sydus terribile, id eſt, ſyderationem vehementem.

44. Sydus, id eſt, ſyderationem.

49. A violatione, pro, violatione. Gloria virtutis, ſcilicet, peribit.

52. Zelabor te: pro, ſæuiſſem in te.

55. In ſinu, pro, in ſinum, ſcilicet, reddetur.

C A P. XVI.

12. A Gloria, id eſt, præ gloria, ſeu magnificentia.

20. In emendatione, pro, ad emendationem.

21. Semper, pro, vnquam.

23. Superauerint. pro, ſuperfuerint.

38. Dijs. Alij, iis, ſcilicet, qui dixerint contraria verbis Domini.

46. Propter quod, pro, propterea quod.

47. In captiuitate, pro, ad captiuitatem.

49. Adzelabor eos, pro, excandeſcam in eos.

50. Zelatur, id eſt, odit, ſeu indignatur. Idoneam, id eſt, honeſtam.

51. In facie. i. palam. Defendat. i. vlciſcatur. Exquirentem, pro, facientem, ſeu exequentem.

54. Comburet, ſcilicet, Deus.

55. Cognoſcet. pro, nouit.

58. Conceptum, id eſt, capacitatem.

59. In medio aquarum, pro, plenum aquis.

69. Turbæ, id eſt, populi, ſcilicet, hoſtilis. Cibabunt, id eſt, veluti cibum offerent.

71. Locis locis, id eſt, per ſingula loca. Exurrectio, ſcilicet, hoſtium.

76. Præponderent, id eſt, grauent.

78. Excluditur. ſ. homo, ne poſſit tranſire.

TOBIÆ LIBER.

Auctor Tobias vterque, ſcilicet, Pater, & Filius.

CAPVT I.

1. SVPERIORIBVS Galilææ. Alij, ſuperiori Galilæa. Naaſon, Græcè Aſer.

2. Veritatis, id eſt, integritatis, ſeu rectæ vitæ.

4. Iunior. pro, ferè iunior. Græ. multo aliter, ſcilicet, cùm eſſem iuuenis, & omnis tribus Nephtalim receſſiſſet à cultu Dei, &c.

5. Irent. ſcilicet, ante captiuitatem.

6. Primitiua. id eſt, primitias.

7. Tertio anno Vide Deut. 14.

11. Niniuem ciuitas à Nino condita prope Tigrim.

12. Omnes. ſub. ferè.

15. Omnes, pro, ferè omnes, ſeu plurimos.

17. Dedit, ſcilicet, mutuo.

23. Nudus, id eſt, bonis ſpoliatis.

C A P. II.

1. FEſtus, ſcilicet, Pentecoſtes, vt eſt Græ. Bonum, id eſt, lautum.

2. Cautè, ſcilicet, periculum vitans, in quo olim fuerat ob huiuſmodi officium.

8. Arguebant. Græ. deridebant.

15. Parentes, id eſt, affines.

18. Sanctorum. id eſt, fidelium, qui ſancti id eſt Deo dicati, vel ſanctos Prophetas intelligit.

C A P. III.

2. IVdicium, id eſt, iuſtitia. q. d. iuſtæ. Græ. & iudicium verum & iuſtum, tu indicas in æternum. q. d. iudicia tua vera ſemper, & iuſta.

4. Fabulam. Græ. parabolam.

5. Sinceriter. Græ. in veritate.

7. Rages. Græ. Ecbatanis. vide cap. 5.

12. Perrexit, &c Græcè. Adeò fuit contriſtata, vt cogitaret ſe ſuffocate: ſed dixit, vnica ſum patri meo, & ſi id fecero, probroſum ei erit, & deducam ſenectam eius cum dolore ad inferos. q. d. præ dolore morietur. Orationem. Græ. dicitur, oraſſe ad feneſtram, fortè conuerſa ad Hieruſalem, vbi templum.

14. Eſt, pro, ſit. q. d. laudatur, & celebretur.

16. Concupiui. ſ. concupiſcentia peccati.

19. Mihi, pro, me.

21. Probatione. q. d. ſi fuerit vita probata. Correptione. Alij. correctione. q. d. ſi ſe emendauerit. Licebit q. d. impetrabit à te veniam.

25. Recitatæ, id eſt, præſentatæ. ſ. per Angelos.

C A P. IIII.

10. IN die, pro, in diem.

11. Morte ſ. æterna. No. præſtare eleemoſynam quæ hic dicuntur, quia ea à Deo impetrat, ſi fiat vt par eſt ſ. cum debitis circunſtantiis.

12. Fiducia magna. Græ. domum bonum.
13. Attende, id eſt, caue.
14. Senſu, id eſt, mente.
18. Super ſepulturam, &c. q. d. da pauperi eleemoſynam, vt pro mortuo oret. Iuſti. q. d. eius, quem putas in Dei gratia mortuum. Aliis enim non prodeſt eleemoſyna. ſ. mortuis in peccato mortali. Peccatoribus. ſ. fouendo eorum peccata: alioqui omnibus facienda eleemoſyna.
20. In ipſo permaneant. Græ. proſperentur.

C A P. V.

5. SPlendidum, id eſt, elegantem.
6. Vnde te habemus. q. d. vnde es, vel vnde venis?
9. Suſtine, id eſt, expecta.
18. Azarias, id eſt, auxilium Domini. Græ. de genere Azariæ & Ananiæ magni, & fratris tui. Ananiæ, id eſt, diuinationis Domini, q. d. à Deo reuelationem accipiēs. Filius. i. ab eo originem ducens. ſ. à Deo creatus, & quidē Angeli omnes dicuntur Dei filij.
21. Comitetur, pro, eat. Græ. dicitur promiſiſſe Tobiam Angelo pro mercede drachmam in diem, & neceſſaria ad viam. ſ. victum, & ſi ſani rediiſſent, additurum ad mercedem.
23. Profecti eſſent Græ. additur, & canis pueri cum eis.
26. Noli flere. Græ. ne ſis ſolicita ſoror.
27. Ei, pro, cum.

C A P. VI.

2. EXiuit ad. Græ. exiliuit ad.
5. Vtiliter, pro, vtilia.
6. Salierunt, pro, ſale condiere.
7. Habebunt, pro, afferunt.
8. Cordis eius particulam. Græ. cor & iecur.
12. Coniugem. Græ. additur: Et eſt puella pulchra, & prudens.
14. Occidit illos. Græ. additur: Quia amat eam.
19. Iecore. Græ. corde, & iecore.
20. In copulatione, pro, in ſocietatem. q. d. eris particeps meritorū ſeu ſanctitatis patriarcharū.
22. Semine, id eſt, poſteritate.

C A P. VII.

2. ANnæ. Græ. Ednæ.
5. Dixit Angelus, &c. Græcè dixit Tobias, pater meus eſt.
6. Miſit ſe. Græ. exiliit.
7. Optimi, pro, præclari.
8. Lacrymatæ ſunt. ſ. vbi audiſſent (vt eſt Græ.) patrem Tobiæ amiſiſſe oculos.
19. Lacrymata eſt. ſ. & mater, & filia, vt indicant Græca.

C A P. VIII.

2. CAſſidi, id eſt, pera. Iecoris. Græ. cordis, & iecoris.

3. Dæmonium. ſ. quod fugerat ad odorem fumi, vt eſt Græc.
9. Sororem, ideſt, cognatam.
15. Secum, pro ſimul.
19. Vnicis. Græ. vnigenitis. Suæ ſanitatis, ideſt, pro ſua ſanitate.
23. Adiurauit, id eſt, coëgit iurare, vel ab eo precibus extorſit.

C A P. IX.

2. COndignus prouidentiæ tuæ. q. d. non ſatisfecero tuis in me meritis, vel dignus non ero, qui tibi inſeruiam.
3. Seruitia, id eſt, ſeruos.
5. Adiurauit, id eſt, fecit iurare.

C A P. X.

8. GEnerum. ſ. petentem, vt ſe dimitteret, vt eſt Græc.
9. Spiritus, id eſt, animus.
11. Rectè, ſcilicet, ſe habentia.
13. Soceros. ſ. tanquam parentes, vt eſt Græc. Domum. i. res domeſticas. Exhibere. Græ. dicitur, Annam, ſeu Ednam dixiſſe etiam Tobiæ: Ecce trado tibi filiam meam tanquam depoſitum, ne eam contriſtes.

C A P. XI.

1. COntra, id eſt, verſus. Niniuem. eſt hæc in Aſſyria, Charan verò in Meſopotamia, at Rages in Media.
4. Abierunt. Græc. additur, & iuit canis poſt ipſos.
11. Suſcipiens. i. cōplexus. Præ gaudio. Græ. additur, dixiſſe matrem: Vidi te fili, dehinc iam moriar, ſcilicet, contenta.
14. Suſtinuit, id eſt, expectauit.
16. Sciebant, id eſt, nouerant.
17. Saluaſti, id eſt, ſanaſti.
20. Tobiæ, ſcilicet, filij.

C A P. XII.

5. IN partem, id eſt, ſeorſum. Acceptam habete, pro accipete.
6. Cæli Græc. additur, & date magnificentiā ei.
7. Sacramentum, id eſt, arcanum. Honorificum eſt. i. Græ. additur: Bonum facite, & malum non inueniet vos.
8. Et eleemoſyna, &c. Græ. & eleemoſyna, & iuſtitia, melius eſt modicum cum iuſtitia, quàm multum cum iniuſtitia; melius eſt facere eleemoſynam, quàm theſaurizare aurum &c.
9. Peccata. Græc. omne peccatum.
10. Animæ. Græc. vitæ.
12. Domino. Græ. coram ſancto Deo.
15. Septem forte, poſitum; more ſcripturæ. Qui aſtamus, &c. Græ. qui offerunt orationes ſanctorum, & ambulant, ſeu, emittuntur coram ſancti Maieſtate.

20. Narrate,&c.Græc. Scribite in libro omnia quæ geſta ſunt.

C A P. XIII.

4. MIſericordiam ſuam. Græ.additur,congregabit nos ex omnibus gentibus, inter quas diſperſit nos, ſi conuerſi fueritis ad eum in toto corde veſtro, & in tota anima veſtra, faciendo coram ipſo veritatem, conuertetur ad vos, & non abſcondet faciem ſuam à vobis.

7. Confitebor, &c.Græc.cõfiteor illi,& oſtendo fortitudinem & magnificentiam eius genti peccatrici.

12. Bonis.i.beneficiis ſ.in te à Deo collatis.

13. Luce, &c. Hæc ad Eccleſiam præcipuè pertinent.

14 In ſanctificationem.i.vt ſanctam.

15. Nomen ſ.Dei,ſeu Chriſti.

16. Ædificauerint.Græc.dilexerint.

22. Ex lapide candido, & mundo. Græ.ex beryllo,carbunculo,& lapide ex Suphir.

C A P. XIIII.

2. CEntum duobus. Græ. centum quinquaginta octo.

3. Quinquaginta, &c. Græ. dicitur amiſiſſe, cùm eſſet 58. annorũm, & poſt annos octo recuperaſſe.

5. Septem.Græ.ſex. Filios ſuos,pro, filios eius. Suos nepotes,pro, nempe ſuos nepotes.

6. Verbum Domini.ſ. per Ionam, vt eſt Græc. prædixit Ionas delẽdos, niſi pœniterent;deletique ſunt à Chaldæis, prophetãte Nahũ.Diſperſi ſunt,pro,diſpergentur:loquitur enim de Iuda, & Beniamin, cum quibus miſti multi Iſraëlitæ. Græ.diſpergemur. Terrã Iſrael. Græ. Terra bona.i.Deum colente.ſ. Iuda.

7. Incenſa eſt. Græc. incendetur. Ibique, pro, eòque.

16. Nonaginta nouẽ.Græ.centum vingintiſeptẽ.Sepelierũt eum ſ.in Ecbatanis Mediæ,vt eſt Græ.Addunt autẽ Græ. audiſſe antequam moreretur deſtructam Niniuem à Nabuchodonoſor, & Aſſuero,deque eo fuiſſe gauiſum.

I V D I T H.

Auctor dicitur Ioachim, Sacerdos.

C A P V T I.

1. ARphaxat, qui & Dioces dicebatur.

2. Et ſectis.Græce additur,latis cubitos tres,longis verò ſex. Triginta. Græc. Quinquaginta.

3. Vtrũque, adeòque omnia latera,nam duobus duo altera reſpondent, intelligitur autem longitudo parietum turrium. Vicenorum. Græ. ſexaginta. Turrium. Græc. cubitorum ſeptuaginta, intellige ergò in altitudinem, id eſt. pro ratione altitudinis, additur & Græc. latas fuiſſe cubitos quadraginta.

5. Nabucdonoſor, quidam Cambyſem putant. Alij, Xerxem filium Darij Hiſtaſpis, ſub quo templum ædificatum.Alij,aliquem ante captiuitatem Babylonicam, fortè Merodach, de quo 4 Reg.20.& Ier.50.vide inf.c.5.

9. Ieſſe.Græc.Geſem.

12. Defenderet.i.vlciſceretur, ſic inf.

C A P. II.

1. TErtio decimo.Græ.decimo octauo.

2. Maiores natu. Græc. Magnates. Myſterium.i.arcanum.

12. Ange. Quidam dicunt ſignificari Taurum montem. Alij, Argæum, qui eſt in Cappadocia. A ſiniſtro.ſ ad Septemtrionem.

13. Effregit i. expugnauit. Opinatiſſimã.i. famoſiſſimam,ſeu celeberrimam. Vide 2. Mach.4. Tharſis ſ.nepotis Iapher.Vide Gen.10.

14. Mambre.Græc. Arbonai.

16. Adduxit Græc.circundedit.

C A P. III.

1. LYbiæ.alij.Lyciæ.

3. In conſpectu tuo, pro, in poteſtate tua.

4. Omnia ſub lege tua.i. imperio,ſeu arbitrio. Græc. vtere,vt libet.

7. In virtute.i.fortitudine,ſeu exercitu.

14. In terram Gabaa.Græ.& caſtrametatus eſt inter Gaba,& Scythopolim.

C A P. IIII.

2. TEmplis earum. Græc.additur, recenter enim aſcenderant ex captiuitate, & nuper omnis populus congregatus fuerat ex Iudæa,& vaſa, & altare, & templum à prophanatione fuerant ſanctificata.

5. Eliachim.Græc. Ioachim.Vide c.15.Contra, id eſt,è regione.

9. Proſtrauerunt,ſcilicet,ſe.Cilicio, Græc. addunt,omnes indutos fuiſſe ciliciis,ſeu ſaccis, & capita cinere conſperſos.

10. Diuiſionem, i. ſeparationem ab inuicem, ſeu diſperſionem.

14. Opere.ſ.ieiuniorum,orationum,&c.

Cap. V.

4. ORiente.Græ.Occidente.

22. Captiui. quidam id referunt ad tempora Manaſſe: ego puto intelligi captiuitatem illam Babyloniciam tam celebrem.

Cap. VI.

3. SIcuti hominem vnum.i.ſimul,ſeu omnes ad vnum.

4. Donec,coniungendum cum,tranſiet per latera tua.

7. Bethuliam. ciuitas erat Galilææ tribus leucis diſtans à Tyberiade.

9. De reſtibus,pro,funibus.

11. Principes. ſcilicet,miſſi ab Hieruſalem,vel (vt eſt Græ.) principes Bethuliæ. Et Charmi, &c.Græ.& Chabris filius Gothoniel,& Charmis filius Melchiel.vide c.8.

15. Humilitatem.id eſt,afflictionem. Sanctorum.i.tibi dedicatorum,quaſi dicat,ſeruorum. Præſumentes.i.confidentes.

16. Per totam diem,id eſt,quæ per totam diem durauerat.

17. Vicissitudinem.i.retributionem.

20. Eccleſiam.i.orationis locum.

Cap. VII.

2. CEntum viginti. Græ. centum ſeptuaginta. Viginitiduo.Græ.duodecim.

3. Crepidinē,id eſt,latus.ſeu radicem.Apicem, extremitatē aliquam intellige, ſeu collem. Græ. dicitur diffuſum fuiſſe exercitum in valle.

7. Videbantur, coniungendum cum, furtim, q.d.velut furtim hauriebant.

10. Satellitibus.Græ.ſeruis.

16. Carni.i.homini.

17. Conteſtamur.i.in teſtes vocamus.

18. Eccleſia.i.cœtu.

25. Hæc verba,pro res has,vel iuxta hæc verba.

Cap. VIII.

5. PAtribus ſuis Græ. additur,in agro,qui eſt inter Dothaim & Balamo.

4. Sex.Græ.quatuor.

8. Famoſiſſima.i.famæ probatiſſimæ.

9. Et Charmi.Græ.additur,& Oziam.

13. In arbitriū veſtrum. i. pro veſtro arbitratu.

20. Afflictionibus.ſ.quibus nos opprimunt.

21. Presbyteri.i.ſeniores.q.d.ſenatores. Ad eloquium veſtrum.pro.eloquio veſtro.

22. Dei amicus effectus eſt, pro, Dei amicitiam conſeruauit.

26. Vlciſcamur, id eſt, vlciſcentium more indignemur.

31. Probate.i expendite.

32. Exeam,pro,exibo. Abra.i.ancilla.

Cap. IX.

1. AScendentibus, id eſt, inde profectis. Induens ſe cilicio. Græ. nudans cilicium, quo erat induta. quaſi dicat, exuens reliquas veſtes ſolo induta ſacco.

2. Gladium. i. fortitudinem. Defenſionem. i. vltionem. Violatores.ſ.Dinæ.

4. Illa poſt illa, id eſt, alia poſt alia. Cogitaſti,ſcilicet,facere.

5. Poſuiſti, quaſi dicat, prouidiſti antequam exequeris ea.

9. Contis.i longis haſtis.

11. Cornu.i.gloriam.

13. Charitatis, id eſt, amorem præferentibus. Labia autem pro verbis poſita. Quod verò attinet ad hæc Iudith deſideria, quidam ea vt mala improbant: alij excuſant, dicentes non illam optaſſe Holophernis libidinem, ſed per eam libidinem, occaſionem illum occidendi, etſi enim alterius peccatum optare non licet, licere tamen eo vti, ad iuſtam vindictam.

16. Voluntas.i.beneplacitum.

18. Teſtamenti. i. pacti. Domus. i. templum. Sanctificatione.i.cultu,ſeu religione.

Cap. X.

3. MYrto,id eſt,myrtino vnguento. Græ. vnguento pingui. Lilia. Græ.armillas,ſeu brachialia, ψέλια; ex quo fortè per errorem ſcriptum Lilia. Ornauit ſe. Græc. additur, valde ſe compoſuiſſe ad capiendos oculos, ſeu decipiendos, viſorum ipſam intuentium.

5. Aſcopam, id eſt, vtrem, qui vulgò dicitur Borraccia. Græc aſcopera, ἀσκοπήρα quamquam Græ. hic legitur ἀσκοπυτίνην. Polentam, id eſt, grana frumenti toſta. Palathas,id eſt, maſſas caricarum.

6. Ciuitatis. Græc. ciuitatis Chabrin & Charmin.

11. Vnde venis? aut quò vadis? Græc. cuias es, & vnde venis?

12. Filia Hebræorum.ſ. Hebræa. Agnoui, &c. Ego Iudith mentitam puto, & hic & infrà, nec id ſcriptura probat,ſed factum narrat.

16. Duxeruntque. ſ. in curru cum ancilla (vt eſt Græ.) & centum viris comitatam. Eam, ſcilicet,adeſſe,vel pro,de ea.

18. Ad eum ſatellites eius. Græ. vnuſquiſque ad proximum ſuum.

19. Conopæo. i. lecti cortina, Græ. ſuper lectum ſuum in conopæo.

Cap. XI.

5. VIrtus.i potentia. Omni ſeculo. i. toti mundo. Bonus,

ſcilicet,

ſcilicet,eximiè ſeu excellenter.

10. Ab ariditate.i.ob penuriam.

12. Sancta Domini. i. Domino conſecrata. Præcepit. Græ.in legibus ſuis diſtinxit. i. diſtinctis,ſeu apertis verbis præcepit.

14. Etiam nunc apud te. Græ. & nunc manebo apud te.

16. Prouidentiam, id eſt, prænotionem. Dei. Græ.meam.

18. Pueris.i.ſeruis.

Cap. XII.

4. Viuit anima tua.i.per vitam tuam.

7. Baptizabat.i.abluebat.

8. Aſcendebat.ſ.è fonte.

10. Habitare mecum.Græ.manducare, & bibere nobiſcum.

14. Et optimum.Græ.feſtinans.

20. Biberat.Græ.biberat die vna.ſ.in cœna vna.

Cap. XIII.

7. Confirma.i.corrobora. ſic & infr.

10. Euoluit.ſ.è lecto deiiciens,vel in lecto inuertens. Vide cap.ſeq.

16. Congyrauerunt circa,pro,circumſteterũt.

18. In me.i.per me.

25. Pro quibus.i.eo quod.

29. Æſtimauit anima.Græ.defecit ſpiritus.

31. Tabernaculo.i.habitatione.

Cap. XIIII.

9. Sonantibus.i.perſtrepentibus.

10. Virtutis.i. potentiæ, ſeu maieſtatis, vel ducis virtutis.i.exercitus.

14. Super terram.Græ.in lecto.

16. Confuſionem.i.ignominiam. In terra. ſic etiam Græ.Apparet fuiſſe in terra prope lectum.

17. Virtutis.i.exercitus.

Cap. XV.

4. Debilitabant,pro, cædebant, ſeu interimebant.

10. Benedixerunt. i. laudarunt, ſeu bene precati ſunt ei.

15. Citharis. Græ. dicitur, concurriſſe omnes mulieres Iſraël ad videndum Iudith, cúmque thyrſis in manibus, illa præcedente (quam vſca, vnà cum ancillis, coronauerant) choros duxiſſe, ſequentibus viris armatis,cũ coronis,& hymnis.

Cap. XVI.

1. Incipite,ſcilicet,cantate. Nouum,ſcilicet,pro nouo inſigniq́ue beneficio.

5. Valles.Græ.colles.

7. Nocuit, pro, percuſſit, ſeu vltus eſt. Confodit. Complut.confudit.

8. A iuuenibus,id eſt,iuuenum opera,ſeu virilibus. Titan.Græ. Titanum. Diſſoluit, id eſt, diſſipauit.

9. In exultatione.Græ.in exaltationem.

10. Nouam.Græ.lineam.

13. Apparuerunt.ſ.perſequentes ipſos.

17. Et creata ſunt Græ.& ædificauit.

20. Super,id eſt,contra.

21. Vrantur,& ſentiãt.Græ.fleant ſentientes.

22. Repromiſſiones ſuas. Græ.munera.

23. Obliuionis. i. proſperi ſucceſſus, qui ſolet obliuionem malorum afferre.

24. Secundùm faciem ſanctorum, id eſt, ante templum.

25. Præclarior,pro,præclariſſima.

28. Annos,pro, vſque ad annos ætatis.

29. Septẽ. Græ. additur, diſtribuiſſe ante mortem bona ſua propinquis viri ſui,& ſuis.

ESTHER.

Auctor Mardochæus, ſaltem magnæ partis libri. Vide cap.9.finem.

CAPVT I.

1. Aſsverat. 70. Artaxerxis. Hunc quidam aiunt eſſe Darium Hiſtaſpis: alij,Cambyſem;alij Artaxerxem Memnonem;alij, Longimanum; alij, Aſtiagem patrem Darij Medi.

2. Exordium.Hebr.& Chald.Metropolis.

3. Pueris.i.ſeruis. Inclytis.Hebr. Satrapis,ſeu Principibus.

4. Iactantiam.i.ſplendorem.

5. Præparari, pro,exhiberi.antea enim paratũ, tum exhibebatur. Et nemoris, quod regio cultu,& manu conſitum erat.Hebr.palatij regij.

6. Ærei.Hebr.& Chald.candidi.70.byſſina. Carbaſini.Hebr.viridis.Chald.ſapphiri. 70. carpaſina,ab Hebræo כרפס Carpas. Hyacinthini. Alij,rubri. Eburneis. Hebr. & Chald. argenteis. 70.aureis,& argenteis. Super pauimentum.ſ.cibum recumbentes ſumebant orientalium more. Pario.ſ.candido, tale enim parium marmor. Pictura.ſ.ex lapidum varietate.

13. Regio.ſ.Regum Perſarum.

14. Videbant faciem.i.erant familiares.

17. Egredietur ſermo. i.diuulgabitur factum.

18. Vnde Regis iuſta eſt indignatio. Hebr. & erit indignatio, ſeu ira, ſcilicet, virorum in vxores ſe contemnentes.

22. Maiores.i. dominos.

Cap. II.

1. Recordata, Complut. recordatus, & ſic etiam Hebr. Chald. & 70. Paſſa eſſet. ſ. ſententia in eam lata.

2. Pueri, ac miniſtri.i. famuli qui miniſtrabāt.

3. Mundum.i. ornatum, ſeu cultum.

5. Iemini.i. Beniamin. Vide cap. 11.

6. Tranſlatus.i. de progenie tranſlatorum. Vide 1. Eſd. cap. 3. & 2. Eſd. cap. 5.

7. Fratris ſui. Hebr. & Chald. patrui ſui. 70. fratris patris ſui. ſic & infr.

9. Placuit ei. ſ. Egeo. Eunucho, ſcilicet, cuidā Partes.i. quod Rex ei dandum conſtituerat: vulgò etiam hodie pars dicitur, quod à principe aulicis ad victum datur. Chald. dona eius torques. & veſtes regias. Speciosiſſimas. Hebr. & Chald. dignas, id eſt, aptas. ſ. ad miniſterium, & comitatum. 70. deſignatas ei. Ornaret atque excoleret. Hebr. mutauit in bonum domus mulierum, q. d in meliorem locum tranſtulit. 70. bene tractauit in domo mulierum.

10. Patriam. Alij cognationem vertunt.

11. Curam agens ſalutis. Hebr. & Chal. vt cognoſceret pacem. i. quomodo valeret. Et ſcire, pro. i. ſcire, eſt enim præcedentis explicatio.

14. In ſecundas ædes. Alij, in ædes ſecundò, id eſt, iterum.

15. Erat enim, &c. pro his omnibus. Heb. Chal. & 70. habent, Erat gratioſa, ſeu grata, in oculis omnium eam intuentium.

16. Decimo. ſ. Decembri.

17. Miſericordiam, id eſt, fauorem. Diadema Regni. Hebr. coronam Regni. Chald. monile aureum.

18. Dedit requiem. i. tributa minuit. Principalem, i Regiam. Hebr Regis.

19. Secundò. i. ad ſecundas Regis nuptias, ſcilicet, poſt illas priores Vaſthi, vel fortè bis quæſitæ virgines, de quibus ſuprà.

Capvt III.

2. Imperator. Hebr. Chald. & 70 Rex.

4. Audire. Chald attendere. 70. obedire. Perſeueraret, id eſt, ſi inuentus eſſet perſeuerare: vel coniungendum cum, crebrius dicerent. Iudæorum. ſ. cui id facere non liceret.

7. In Vrnam: id non eſt Hebr. nec Chald. nec in 70. Phur. Hebr. Phur eſt autem vox Perſica ſortem ſignificans. Habetur autem Hebr. ſic; Miſſa eſt Pur: ipſa eſt Goral. i. ſors. q. d. quæ Heb. dicitur Goral. Duodecimus. ſ. Februarius.

8. Inſoleſcat per licentiam. Hebr. Chal. & 70. diſſimulatur. l. ſinatur viuere.

9. Talentorum. Hebr. Chald. & 70 talētorum. argenti.

12. Iudices. Hebr. duces. Chald. magnates.

15. Flentibus. Hebr. turbatis.

Cap. IIII.

1. Oſtendens, &c. 70. tollitur gens, quæ nihil iniuſtè egit.

3. Dogma. i. decretum, ſeu edictum. Pro ſtratu. i. ſtrati, ſeu lecti loco.

13. Ne putes, &c. q. d. ne ſis contenta ſalute tua ſola: vel, ne tibi perſuadeas pereuntibus Iudæis te euaſuram. Præ cunctis Iudæis. ſ. excellens. q. d. potes te facilè ſaluare.

14. Per aliam occaſionem. Hebr. Chald. & 70. aliunde. Peribitis. ſ. Deo puniente. Parateſſis. i. parata eſſes ad opem ferendam.

16. Orate pro me. Hebr. & 70. ieiunate pro me. Chald. ieiunate mecum. Tribus. Non tamdiu ieiunarunt, vt patet cap. 5. Morti, & periculo. i. mortis periculo.

Cap. V.

1. Baſilicam. i. palatium. Conſiſtorio palatij. Heb. Chald. & 70. domo regia.

2. Oſculata eſt. Hebr. & 70. tetigit. Chald. tetigit manu. ſ. eſt id modus quidam oſculandi, & vſu frequens, oſculata prius propria manu.

4. Paraui. 70. faciam. Hebr. & Chald. feci, id eſt paraui.

14. Excelſam. ſ. erigenda erat more columnæ. Trabem. Hebr. Chald. & 70. lignum. Crucem. Hebr. Chald. & 70. lignum.

Cap. VI.

3. Ac miniſtri, pro, qui ei miniſtrabant.

4. Atrio, ſcilicet, vbi ad Regem ingreſſuri expectare ſolebant. Interius. Hebr. & Chal. exterius. ſ. in interius. ingredi non licebat, niſi vocatis. Intellige ergo vulgatam lectionem ſic. Interius, id eſt, intra domum. Et iuberet, pro, vt iuberet.

8. Regiis, ſcilicet, ſtola byſſina, vt dicunt 70. vel purpurea, vt Chal. Qui de ſella Regis eſt. i. quo Rex vehi ſolet.

9. Ac tyrannis. explicatio præcedentis, quaſi dicat, præcipuis, vt Hebr. indicant. Alij, ſatrapis. Teneat. ſ. dum equitat.

10. Stola. ſ. veſtimento. ſic inf

12. Operto. ſ. lugentium more.

14. Pergere compulerunt. Hebr. & Chald. adduxerunt, ſeu venire fecerunt.

Cap. VII.

4. Redūdat in Regem. ſ. peribat ei multum tributi occiſis Iudæis.

6. Obſtupuit. ſ. terrore perculſus.

8. Nec tum. Non eſt Hebr. Chald. aut in 70.

Operuerunt, ita ſolebant facere ei, cui Rex iratus eſſet.

9. En lignum. Dicunt 70. id intellexiſſe cùm vocaret Aman ad cœnam Regis, vidiſſe enim lignum illud, & de eo interrogaſſe vnum ex ſeruis Aman. Pro Rege, id eſt, pro Regis ſalute, prodens ei paratas inſidias.

Cap. VIII.

1. ANte faciem, &c. quaſi dicat, admiſſus eſt in familiam Regis. Patruus. 70. propinquus. Heb. quid ipſe ſibi eſſet, id eſt, quàm propinquus cognatione.

2. Domum ſuam, ſcilicet, ipſius Aman. Hebr. Domum Aman. Chald. facultates Aman, 70. omnia, quæ Aman.

5. Ei. ſ. Regi. i. Regis voluntati. q. d. ſi ei rectum videtur, vt eſt Heb.

9. Tertij. ſ. Maij. Procuratores. Alij, Duces ſeu Comites. Iudices. i. præfectos.

10. Veredarios. ſ. curſores velociter equitãtes. Præuenirent adeoque executionem impedirent.

15. Ærinis. alij, æriis. Heb. & Chal. candidis. Serico. Heb. & Chal. byſſino.

Cap. IX.

1. QVem Adar, &c. Heb. ipſe eſt Adar.

10. Noluerunt. ſ. ne viderentur ex auaritia, & non ex iuſtitia feciſſe.

12. Decem, pro, decem ſcilicet.

13. Decem. ſ. qui occiſi fuerant.

17. Quem, pro, quam. ſ. decimam quartam.

20. Omnia hæc. Hinc apparet auctor libri fuiſſe Mardochæus.

24. Quod noſtra lingua vertitur. in Hebr. & Chald. id eſt.

26. Epiſtolæ. ſ. miſſæ ad Iudæos. Id eſt libri huius, id additum ab interprete.

27. Suſceperunt, pro, ſuſceperũt itaque. Duos. ſ. 14. & 15. Scriptura. i. epiſtola Mardochæi. Expetunt. i. requirunt. Tempora. ſ. futura.

28. Obligata eſt. q. d. perpetuò eas ſeruat.

30. Vt haberent pacem. q. d. precantes eis ſalutem ſeu proſperitatem. Veritatem. q. d. Seruarẽt promiſſa de feſto celebrando.

31. Ieiunia. ſ. ante feſtum die decimo tertio. Clamores. i. preces ad Deum.

32. Et omnia quæ, &c. Heb. & verbum Eſther firmauit negotium ſortium iſtarum, & ſcriptum eſt in lib. Chal. additur, per manum Mardochæi.

Cap. X.

1. OMnem, ſcilicet, ſibi ſubiectam. Cunctas ſ. ſibi ſubiectas.

3. Plebi. Heb. & Chal. multitudini.

6. Creuit in fluuium. Græ. factus eſt fluuius.

Cap. XI.

2. SEcundo. id refertur ad ſomnium, non ad ea, de quibus c. 12. quæ contigerunt anno ſeptimo, vt dicitur cap. 2.

8. Diſcriminis. Græc. caliginis. Formido. Græ. turbatio.

11. Inclytos. q. d. ſuperbos.

Cap. XII.

1. EO tempore. Id non eſt Græ.

5. Muneribus, de quibus dicitur cap. 6.

6. Bugæus, pro, Agagæus. i. de ſtirpe Agag.

Cap. XIII.

2. SIlentio, id eſt, quietè.

6. Quarta decima, ut ſup. dictum, tertia decima, itémque inf. ca. 16. itaque quidam hæc dicunt, reliquaque omnia, quæ non habẽtur Heb. parui eſſe auctoritatis.

14. Timui, Græ. feci hoc. Honorem Dei. ſ. talem requirebat Aman.

16. Partem. i. hæreditatem.

17. Claudas. Græc. perdas.

Cap. XIIII.

2. VAriis. Græc. ſuperbis. Stercore. i. ſordibus. Ieiunniis. Græ. valde.

3. Solitariam. i. deſtitutam.

4. In manibus meis. i. præſto.

5. A patre meo. Græc. à natiuitate mea. i. à prima ætate.

10. Idolorum. Græ. ſtultorum.

11. His, qui non ſunt. i. idolis. Vide 1. Cor. 8.

12. Deorum. Græ gentium.

13. Leonis. ſ. Aſſueri.

16. Neceſſitatem. ſ. qua cogor facere quę nollem. Quaſi pannum menſtruatæ. Citat hunc locum Aug. epiſt. 199. Silentij. i. cùm ſola ſum, ſeu à publico ſeparata.

17. Comederim, ſcilicet, libenter. Libaminum, ſcilicet, idolorum.

Cap. XV.

1. ET mandauit, &c. Hi tres verſus non ſunt Græ.

4. Ornatus ſui. Græ. luctus.

5. Rectorem. Græ. inſpectorem.

6. Præ deliciis. i. delicatè ſe gerens.

8. Nitentibus. ſ. hilaritatem præ ſe ferentibus.

9. Contra Regem. i. coram Rege.

13. Omnibus. ſ. aliis.

15. Virgam. ſ. ſceptrum. Oſculatus. Græc. amplexatus.

16. Quaſi Angelum Dei, quaſi dicat, mirabili maieſtate.

17. Gratiarum. q. d. ſplendoris & dignitatis.

Cap. XVI.

1. DVcibus. Græ. Satrapis.

3. Ferentes. ſ. moderatè.

4. Senteutiam.i. vltionem.
10. Macedo. At ſuprà dictus ſæpe de genere Agag. ſed fortè Agag alius erat ab illo Amalechita, de quo 1.Regum.

14. Solitudini, q. d. ſolis, ſeu deſertis nobis tanto præſidio.
16. Semperque. Non eſt id Græ.
18. Cognatio.Græ.familia.Nobis.ſ.ſolum.

I O B.

Auctor Iob, vertit verò ex Syriaco in Hebraicum Moſes.

CAPVT I.

1. HVs. Regio eſt proxima Idumææ. Vide Thr.4. Chald. Armeniæ. Iob. Putant quidam fuiſſe ex poſteris Eſau. Vide de eo Eze. 14. Iacob. 5. Simplex. Heb.& Chal. perfectus.70.verax, immaculatus,& ſimplex.Hier.epiſt.46.poſtea tamen(inquit)& Dei ſermoue, & ſui confeſſioue peccator arguitur.Ac recedens, pro,adeoque recedens.

3. Magnus. Chald. Diues. Inter omnes.Hebr. præ omnibus.Chal.ſuper.omnes.

5. Mittebat,ſcilicet,qui vocaret eos ad ſacrificia. Sanctificabat, id eſt, purificabat,ſcilicet,per ſacrificia,& monitiones,&c.Per ſingulos. Hebr. Chald.& 70. ſecundùm numerum eorum,id eſt, tot,quot ipſi erant.Dicebant,ſcilicet,apud ſe,ſeu cogitabat. Benedixerint Deo, id eſt,malè cogitarint de Deo, vel contra Deum, id eſt, Dei voluntatem.ſic & inf.

6. Filij Dei.i. Angeli. Aſſiſterent.ſ. parati ad iuſſa.No.quæ hic de Angelis, & ſatana dicuntur, deſcribi magis humano more, quò poſſint à nobis intelligi,quàm quo geſta ſunt. Alioqui enim & Angeli ſemper Deo aſſiſtunt, & ſatanas ſemper eſt coram Deo & Angelis, nec cum eo Deus ita loquitur, vt hæc hiſtoria iudicat, ſed altiori quodam modo, & à captu noſtro valde remoto. Verùm, vt dixi,hæc ita debuerunt explicari hominibus,vt capere poſſent.

8. Simplex.70.inculpatus,& ſimplex.

9. Fruſtra.Heb.Chal. & 70.gratis.i.ſine cauſa.

10. Vallaſti.q.d.protegis vndique.

11. Niſi in faciem, &c.q.d.videbis;quod in faciem, &c. In faciem, id eſt, coram. Benedixerit,id eſt, maledixerit.

12. In manu tua ſunt, id eſt,tibi permitto.Facie, id eſt, cōſpectu.q.d.diſceſſit accepta illa poteſtate. alioqui enim ſemper eſt coram Deo, vt dixi ſuprà.

17. Tres.ſ. ſub tribus ducibus.

18. Alius,Chry.lib.de patien. Iob. putat hunc fuiſſe diabolum ſpecie hominis.

21. Illuc, ſcilicet, quo ſolent morti homines; nempe in terram, ſeu ſepulchrum, quaſi dicat, quid mirum, rebus ſuis omnibus ſpoliatum mori,qui nudus natus eſt, & quidem vulgò *id* dicitur eadem ſignificatioue. Sicut Domino placuit,ita factum eſt. Hæc nou ſunt Heb.aut Chal. ſed ſolùm in 70.

22. Stultum quid. Chald. verba blaſphemiæ. Hebr. quid inſulſum ſeu irrationabile. Contra Deum.Chal.coram Domino.

Cap. II.

3. INnocentiam.Heb.& Chal.perfectionem. Commouiſti me.i. à me impetraſti. Fruſtra.i immeritum.

4. Pellem.ſ.alienam. Pelle,ſcilicet, ſua. Hier. epiſt.34.Poteſt etiam intelligi pellem pro pelle, id eſt, omnem pellem.ſ. alienam. q. d. quamuis alium. Chald.membrum pro membro.i.quoduis membrum. Vide Io. 1. gratiam pro gratia. Anima, id eſt,vita.

6. Animam,id eſt vitam. Hier.epiſt. 34 q.d.ne percutias (inquit) mentis iudicium, ſtatumque mentis euertas.

7. Vlcere. Chal. ſcabie. Quidam putant fuiſſe Elephantiaſim ſeu morbum ſimilem Gallico.

8. Sterquilinio. Hebr. Chald. & 70.In medio cineris.

9. Simplicitate. Heb.perfectione,ſeu integritate. Benedic, &c. q. d. prorumpe in blaſphemiam, vt te Deus interimat, & finias dolorem, ſanè ſtultum conſilium.

11. Loco.i. regione. Themanites. 70. Themanorum Rex.Suites.70. Sauchæorum tyrānus. Nahamatites. 70. Minæorum Rex. Vide cap. 4. Condixerant.i conuenerat inter eos. Viſitarent eum Hebr. condolerent ei Chal.mouerent capita ſua ſuper eum.

12. Cælum.i. aërem.ſ.in altum iactantes.

Cap. III.

1. MAledixit, id eſt, cœpit conqueri, ſeu dicere infelicem. Diei.i. vitæ, ſeu ſtatui tam miſero.q.d.cœpit exaggerare miſeriam ſtatus ſui. Maledictio pro miſeria ſeu infelicitate,ſicut benedictio pro felicitate.

3. Pereat. q.d præſtitiſſet non fuiſſe.

4. Vertatur in tenebras. q.d. dignus fuit tenebris, vel vtinam nunquam illuxiſſet. Requirat. Id eſt, redire faciat. q.d. pereat proſus, ſeu periiſſet vtinam. ſ. omnis hæc querela eò pertinet, vt intelligatur, ſe adeò excruciari, vt ſatius fuerit nunquam fuiſſe natum. Deſuper.i.de cælo, vbi eſt. Mortis,i.maxima. Repetitio eſt præcedentis: vocantur tenebræ vmbra mortis, quòd hæc tenebras afferat. Inuoluatur amaritudine. q.d. planè multa me inuoluit amaritudine. 70. turbetur. Chal. conturbetur amaritudine.

7. Solitaria.q. d.deſeratur ab omnibus.

8. Diei, pro diebus. ſ. infelicibus. Leuiathan, pro Leuiatham, id eſt, luctum ſuum. q.d. flere, & lamentari.

10. Mala. Hebr. Chald. & 70. laborem, id eſt, moleſtias, & dolores.

13. Dormiens, id eſt, mortuus. Silerem, id eſt, quieſcerem.

14. Ædificant, pro, ædificare ſolebant, dum viuerent. Solitudines, id eſt, loca antè inhabitata. q.d. eſſem eo ſtatu, quo etiam ſunt, qui dum hîc viuerent, multum poterant.

16. Abſconditum, id eſt, quod celatur, vel in abſcondito, id eſt, vtero, moritur.

17. Ibi. ſ. in morte, ſeu ſepulchro. Tumultu. ſcilicet, quem excitant, dum viuunt. Chal. impij, qui egerunt pœnitentiam, ceſſauerunt à tumultu gehennæ. Robore.i, viribus. q.d. qui dum viribus hic pollerent, fatigari ſolebant. 70. corpore.

18. Sine moleſtia. ſ. ſunt. Audierunt, pro, audiunt. ſ. ampliùs. Exactoris. i. exigentis operas: vt fit cum ſeruis, qui vincti coguntur laborare.

20. Miſero, id eſt, afflicto.

21. Theſaurum. ſ. expectant auidè.

22. Sepulchrum, id eſt, mortem.

23. Viro. ſ. cur data eſt lux. Abſcondita via. q. d. qui neſcit quid futurum ſit, vel quò ſe vertat. Tenebris. i. calamitatibus.

24. Rugitus meus, ſcilicet, abundat.

25. Timor, quem. pro, id quod.

26. Diſſimulaui. ſ. multa per patientiam. Silui, id eſt, me continui. Venit, pro, venit tamen. q.d, quid feci, vt ita puniar? Indignatio, ſcilicet, Dei. q.d. ira, ſeu punitio.

CAP. IV.

1. THemanites. Theman vrbs Regia Principum Edom.

4. Vacillantes, &c. Chal. corruentes in peccata, ſuſcitabant verba tua, & genua labentia in delictum, confortabas.

6. Vbi eſt, &c. q.d. non is eras, qui apparebas, ſed hypocrita, aut imperfectus.

8. Dolores. Heb. & Chal. laborem, id eſt, moleſtiam, ſeu peruerſitatem.

9. Flante i. irato, & velut flatum per naſum emittente. Spiritu. i. vento. q.d. vi ſeu impetu.

10. Leonis, id eſt, opprimentium alios. Catulorum, id eſt, filiorum tyranni.

11. Tigris. alij. leo. Prædam. q.d. præ fame. Diſſipati, id eſt, diſperſi, ſcilicet, ad prædam quærendam.

12. Furtiuè. i. clàm. Iungitur autem Hebr. & Chald. & in 70. cùm præcedentibus. Venas ſuſurri. Heb paululum. Chald. aliquid. Eius, ſcilicet, qui loquebatur Heb. & Chal. de eo. ſ. verbo.

15. Spiritus, ſcilicet, Angelus.

16. Quaſi auræ leuis. i. tenuem. Chal. quaſi multorum. Audiui. ſ. dicentem quæ ſequuntur.

17. Nunquid homo, &c. verba ſunt Angeli. Purior. q d. nunquid Deus erit iniuſtus, qui innocentem puniat.

18. Angelis, ſcilicet, qui ceciderunt.

19. Domos luteas. i. corpora ex luto facta.

20. De manè, &c. id eſt, breui. Nullus, id eſt, ferè. Intelligit, id eſt, recogitat, & reſipiſcat. Peribunt. ſ. eiuſmodi homines.

21. Reliqui i. ſuperſtites. Auferemur, ſcilicet, per mortem. Ex eis. coniungendum cum, reliqui. Non in ſapientia. q d. in ſua inſipientia.

CAP. V.

1. ALiquem, ſcilicet, qui cauſam tuam defendat. Sanctorum. ſ. angelorum.

2. Virum, Complut. verè. Heb. & Chald. quia. 70. etenim. Iracundia. Chald. ira Dei. Paruulum. ſ. mente. Chald. inſipientem 70. deceptum, ſeu errantem.

3. Maledixi. i prædixi malè ei euenturum. Pulchritudini. ſic etiam 70. at Hebr. & Chald. habitaculo.

4. Salute. ſ. animæ, vel corporis etiam. In porta, id eſt, publicè vel iudicio: fiebat enim id in portis vrbium.

5. Famelicus. ſ. fur. Armatus ſcilicet, latro. Sitientes, ſcilicet, prædones.

6. Nihil in terra ſine cauſa fit. Heb. & Chald. non egredietur de puluere iniquitas. 70. non egredietur de terra labor. q.d. non eſt terra ſterilis ob ſuam iniquitatem, ſed hominum, vel, hominibus aduenit iniquitas, & labor ex ſe ipſis, & non aliunde. De humo. ſub. ſed ex peccato. Dolor. Hebr. labor. ſ. afflictio, ſeu peruerſitas.

7. Ad laborem. Chald. ad laborandum in lege. q.d. in obſeruatione præceptorum Dei.

8. Et Deum. Hebr. & Chald. & ad Deum. Eloquium meum, ſcilicet, orando ipſum, vel de ipſo loquendo.

10. Vniuerſa. Heb. Plateas. Chald. prouincias.

13. Qui apprehendit. Paulus. 1. Cor. 3. citat ex perſona Dei, comprehendam.

14. Per diem, &c. q.d. etiàm in rebus clariſſimis errabunt.

16. Contrahet. i. compeſcet. q.d. cogentur iniqui tacere confuſi.

19. Et in ſeptima.q.d.immo verò ab omnibus te eripiet.

23. Cum lapidibus.q.d.nec te lapides lædent. Olim nudis pedibus ambulabant.

24. Speciem.id eſt,pulchritudinem.ſ.familiæ. Heb.& Chald habitaculum. ſ.domum, ſeu familiam.

26. Abundantia, ſcilicet. dierum. q. d. ſenex, Chald.in perfectione annorum,in ſenio.

CAP. VI.

2. VTinam appenderentur, &c. Heb.Chal. & in 70: Senſus eſt: Vtinam quod patior appenderetur, certè appareret grauius eſſe arena maris.i.eſſe grauiſſimum.

4. Sagittæ, id eſt,moleſtiæ,ſeu dolores à Deo immiſſi. Indignatio.i vis.Hebr.& Chald.venenum. Ebibit,id eſt,conſumit. Spiritum,ſcilicet, vitalem.70.ſanguinem.

5. Nunquid rugiet,&c. quaſi dicat.non temerè conqueror. Nemo queritur,dum adeſt quod vult.

6. Inſulſum. q.d quanto minus quod eſt amariſſimum. ſ. dolor acerbiſſimus. Animæ enim, &c.q.d.Alioqui enim homini eſurięri,&c quanquam hęc non ſunt.Heb.Chal.in 70.aut Cõplut.

7. Præ anguſtia.i.premente neceſſitate.

9. Et qui cœpit,&c.q.d.affligat ſanè quantum velit,modò det quod opto. Soluat.ſ.qui parcit videtur habere ligatam. Contradicam.ſub.ſed acquieſcam. Sermonibus.i.factis. Sanctis.i.Dei. q d me Dei iudiciis libens ſubiiciam.

11. Suſtineam.ſ.tam dura. Finis,&c.q.d.quis tandem futurus eſt eorum,quæ patior,finis?

14. Miſericordiam.i.beneficentiam.

16. Pruinam. i. minus malum, ſeu damnum. Nix.i.maius. q.d.accidunt talibus magnæ calamitates,dum minores fugiunt.

17. Incaluerit.ſ.igne diuinæ punitionis.

18. Inuolutæ.ſ.peccatis.

19. Thema. i.Arabiæ deſertæ. Saba.i.Arabiæ Felicis.q d.negotiatores Mundi: vel amicos intelligit, qui ſe ex Arabia inuiſerant, & pro conſolatione afflictionem addebant.

20. Sperauit. q.d.cùm tamen ſperaſſem me conſolaturos. Hebr.ſperauit, pro ſperauerunt.i aliud quàm repererunt. Chald.ſperauerunt in idolis ſuis. Pudore. ſ.quòd me miſero in ſtatu reperiſſent.

21. Timetis,id eſt,horretis.

26. In ventum,id eſt,inaniter.

27. Pupillum. i.eum, qui more pupilli iuuandus eſſet,& fouendus.

CAP. VII.

1. MIlitia,id eſt,certamen,vel tempus præfixum. 70. tentatio,ſeu tentationis locus. Mercenarij.q.d.præfiniti, quibus laborandum ſit.

2. Vmbram, id eſt, noctem, ſcilicet,vt à labore quieſcat. Finem. Chal.& 70.mercedem.

3. Vacuos,ſcilicet,à quiete.q.d.moleſtos.

4. Dicam,&c.q.d. diem opto. Veſperam,ſcilicet, vt nocte quieſcam, qui per totum diem crucior. q. d. nec noctu, nec interdiu poſſum quieſcere. Vſque ad tenebras,id eſt,noctem,vel q.d.etiam per totam noctem.70.à veſpera vſque ad manè.

5. Putredine. Hebr. & Chald. vermibus. 70. putredine vermium. Pulueris.q.d.ſcabie in modum pulueris,ſeu furfuris.

6. A texente tela ſucciditur, Hebr.& Chald. radius textoris. Spe, ſcilicet, reſtitutionis, ſeu reditus.

7. Memento. ſ.ô Domine. Ventus.q d.citò volat. Reuertetur.ſ.huc poſt mortem.

8. In me.ſ.ad occidendum me.

9. Inferos,id eſt.ſepulchrum.

10. Cognoſcet.ſ.reuertentem,vt ſolent domeſtici redeuntem peregrè Dominum.

11. Non parcam.i.non ſinam tacere. Confabulabor. Chald.meditabor. Cum amaritudine. Heb.& Chal.in amaritudine.

14. Mare, ſcilicet, vt poſſim tot tribulationum aquas continere,ſeu fluctus ferre. Carcere, ſcilicet,moleſtiarum.

13. Reuelabor,Complut.releuabor.

15 Suſpendium,&c. q.d. optarem potiùs mortem violentam. Chal.ſuffocationem. Oſſa mea. Hebr. quam oſſa mea. q.d. potiùs quàm viuere cum oſſibus his. Chald. quàm ſuſtentationem mei.ſ.oſſibus vita ſuſtentatur.

16. Deſperaui, ſcilicet, de vita, ſeu quiete à tantis malis. Parce mihi, id eſt,ne me tantopere crucies. Nihil. Hebr. & 70. vanitas. Dies.70. vita.

18. Viſitas,ſcilicet,conſolando.

19. Glutiam ſaliuam, id eſt,reſpirem.ſicut attrahitur aër, ita & ſaliua deglutitur aſſiduè.q.d. ſine me quietè viuere.

20. Quid faciam. i. quomodo ſatisfaciam? Contrarium,id eſt,velut hoſtem,quem ferias.

21. Tollis.ſ.remittendo. Chald. dimittit.70. obliuiſceris. Ecce nunc,&c.q.d.citò moriar, & in puluerem redigar. In puluere dormiam. 70. in terram reuertar. Non ſubſiſtam, id eſt, deprehendar mortuus.7.non ampliùs ſum. Chald. non ero.

CAP. VIII.

2. SPiritus multiplex. q. d. multis ſermonibus te excuſabis. Hebr.ſpiritus validus. 70. ſpiritus multiloquus. Chal. ſicut ventus magnus.q.d.vehementi oratione.

3. Supplantat,id eſt,peruertit.

4. Etiam ſi. pro, nam ſi. Hebr. Chald.& 70.ſi. Dimiſit. ſ.à mundo, id eſt, interfecit. In manu iniquitatis,id eſt,propter iniquitatem. Chald.in

locum

locum tranſgreſſionis.i.quem merebantur illorum peccata.

6. Habitaculum. ſ. domum, vel animum, vbi iuſtitia habitat. Chal.pulchritudinem.

9. Heſterni, id eſt, nuper nati. Ignoramus, id eſt, ſumus ignari rerum. Vmbra. q.d. breuis, & obſcura.

11. Scirpus.i iuncus 70. papyrus. Carectū.70. pratum.i.herba prati.

14. Ei.ſ. Deo. Vecordia.i.inſania, vel vana ſpes. Sua, pro, eius.ſ.hypocritæ.

15. Conſurget.i. ſtabit, reperitio eſt. q.d. non magis poteſt inniti, quàm in tela araneæ.

16. In ortu ſuo. i. in principio. Hebr.& Chald. in horto ſuo,& ſic Complut.

17. Super, pro, inter. Lapides, duritia ſignificatur iniqui & pertinacia.

18. Abſorbuerit.i. perdiderit. ſ. Dei punitio, vel ſol. Negabit.ſ. locus.q.d.erit quaſi nunquam fuiſſet.

19. Hæc eſt enim, &c.q.d.cùm tamen illa poſteritatem multam optaret. 70. talis eſt impij ſubuerſio,è terra verò alius germinabit.

20. Simplicem. Hebr.& Chald.perfectum.70. innocentem.

21. Donec,&c.q d.ſi bonus ſis,Deus tibi fauebit,in tantum,vt impleatur,&c.

CAP. IX.

2. ITa ſit.ſ. Deum eſſe iuſtiſſimum, vt ſtatim explicat. Compoſitus.i.comparatus.

4. Reſtitit ei. Hebr.induruit ei.ſ.cor ſuū.q.d. ſe ei durum,& peruicacem exhibuit.

5. Montes. Chald. Reges. Neſcierunt, id eſt non præſenſeruat.

6. Columnæ.i.ſuſtentacula, ſeu fundamenta.

7. Oritur.i.lucet. Claudit.ſ.ne luceant.

8. Graditur.q.d.nihil eum fluctus maris impediunt, quo minùs ibi faciat quod vult, vt ſolet qui plana via graditur.

9. Facit,ſcilicet,oriri, vel pro fecit.id eſt,creauit. Arcturum, ſtella eſt, ſic dicta ab vrſæ cauda, prope quam eſt Orion, ſtella eſt probe Taurum, Hyades, ſtellæ ſunt in capite Tauri. Interiora Auſtri, id eſt, ſtellas meridiei occultas.ſ. Poli Antarctici.

12. Si repente,&c. Hebr.ſi rapuerit, quis eum faciet reſtituere? quaſi dicat, ſi alicui vitam eripiat,quis reuocabit? Chal ſi auferet hominem à ſeculo,quis reducet illum?

13. Portant orbem.ſ. Angeli,vel principes,qui mundum gubernant. Hebr. adiutores ſuperbi. Chald.adiutores fortes.

15. Reſpondebo. ſ. me excuſans. Deprecabor. ſ.pro peccatis.

17. Cauſa.ſ.quam ego ſciam.

19. Quæritur.i. cōſideratur q.d quantū attinet ad fortitudinē. Chal quantū ad fortitudinē. Dicere.ſ. defendendo me eon ra eius iudicium.

20. Os meum. ſ. ſi veritas dicenda ſit. Comprobabit.ſ.os.

21. Simplex. i. integer, ſeu perfectus. Tædebit,&c q.d.mihi ipſe,diſplicebo.

22. Locutus ſum.i. volui dicere.q.d.eò ſpectat mea oratio.

23. Occidat ſemel. q d. præſtaret ſemel mori, quàm tam multa pati. Rideat.i.ſic agat, vt delectari his videatur.

24. Data.ſ. gubernacula. Eius.ſ. terræ. Operit. ſ. Deus q d.permittit obcæcari Iudices. Ille eſt. ſ. Deus, qui hæc permittit.

25. Curſore.Chald.vmbra auis volantis.

26. Poma portantes. ſ. velociſſimè. ne putreſcant. Chal.onuſtæ optimis fructibus.

27. Dixero. i. deliberato animo propoſuero. Loquar.ſ.conquerendo. Faciam.ſ.præ mæſtitia. Dolore.ſ.cogente conqueri.

28. Verebar omnia opera mea, id eſt, timebam in omnibus operibus meis.70. quatior omnibus membris.

29. Sic.i. tanta cura non peccandi. Laboraui. ſ.diligenter vitans peccatum.

30. Fuſſerint, velut mundiſſimæ. Chal. ſapone mundatæ fuerint.

31. Intinges.i. intinctum oſtendas. Veſtimenta,pro etiam veſtimeora.

33. Arguere. ſ. vt ſolent qui duos in concordiam volunt reducere.

34. Auferat &c q d. homini poſſim liberè reſpondere, at non Deo, quòd ſi mihi cum ipſo liceret, vt cum æquali homine agere, reſponderem intrepidè.

CAP. X.

1. DImittam,&c quaſi dicat,de rebus,quæ mihi moleſtiam exhibent, laxato ore loquar.

2. Indica,pro,ſed indica.

3. Nunquid bonum, &c. q. d. alienum eſt id à te.Calumnieris, & opprimas. i. per calumniam opprimas.q.d.iniuſtè.

6. Quæras.ſ.hominum more,ſeu iniuſtè.

7. Et ſcias, pro, cùm ſcias. Erueret, adeòque actum eſſet de piis, ſi iniquè condemnares.

8. In circuitu i per omnia.

10. Lac.tale eſt ſemen genitale. Mulſiſti. Heb. fudiſti ſ. in vterum opera viri. Coagulaſti. ſ. in vtero.

12. Miſericordiam. i. beneficentiam. Viſitatio.i. gubernatio.

13. Celes, &c. q. d. etſi non apparet quid in animo habeas.

14. Ad horam, id eſt, poſtea. Mundum,id eſt, ſine punitione.

16. Propter ſuperbiam, pro, velut ob ſuperbiam. quaſi dicat, ita me tractas, vt ſoles ſuperbos. Reuerſuſque,pro itemque.

17. Inſtauras.i.renouas. Teſtes, pro, quaſi teſtes.ſ. peccata.q.d. velut teſtes mihi obiicis peccata mea,& ob ea punis, vel flagella vocat teſtes ſcilicet iræ Dei. In me.i.contra me.

18. Oculus.ſ. cuiuſquam.

20. Dimitte,id eſt, da aliquantum quietis,ſeu vitæ. Vt plangam paululum dolorem meum. Hebr. & confortabo paulum.ſ.cor meum. Chal. & recolligam me paululum. 70. vt quieſcam parum. Dolorem, ſcilicet, de peccatis, vel vitæ miſeriis.

21. Terram tenebroſam i.ſepulcrum. Mortis.i.quam mors affert.

22. Vmbra mortis.i.maximæ tenebræ.

C A P. X I.

1. IVſtificabitur.q.d. numquid multiloquio te iuſtum oſtendes?

3. Tacebunt.ſ.vbi locutus fueris.

4. Dixiſti.ſ. Deo.

6. Multiplex eſſet lex eius. adeóque in eam multipliciter peccatur. Hebr. duplicia meruiſti ſecundùm legem. q. d. multo plura. Chal. in duplum eſt ſapientia eius. q.d. multo eſt te ſapientior. Minora exigeris.i.minùs puniaris.

7. Veſtigia Dei. pro,per veſtigia Deum. Heb. inueſtigando Deum. Vſque ad perfectum, id eſt, perfectè.

13. Firmaſti,&c. q. d. cũ ſis obſtinatus,tamen Deum oras. Hebr. ſi præparaſti. Chald.ſi direxiſti.70.ſi mundaſti,quaſi dicat, ſi Deum ores corde præparato,directo, & puro.

15. Stabilis. Hebr. firmus ſeu fortis.Chald. & 70.purgatus.

16. Recordaberis.ſ. leuiter,aut vix.

17. Lucifer.i.lux matutina.

18. Defoſſus.q.d.etiam ſub terra, Chald. præparata ſepultura.q.d. ſecurus morieris.

19. Deficient, ſcilicet,expectando, & non obtinendo quod optant. Effugium peribit, id eſt, effugere non poterunt. Abominatio animæ. q. d. recident ſpes illorum tandem in rem odioſiſſimam, ſcilicet, in æternum ſupplicium. Hebr. afflictio animæ.

C A P. X I I.

2. ET vobiſcum, &c.q.d. ſoline vos ſapientes in mundo?

4. Simplicitas.i.integritas. Hebr.Chald.& 70. deridetur iuſtus & perfectus.

5. Lampas.ſ. eſt iuſtus. Statutum ſ.à Deo.q.d. ſuo tempore apparebit, qualis ſit.

7. Docebunt ſcilicet, Deum eſſe omnium auctorem.

11. Nonne auris,&c.quaſi dicat, vt ſenſu percipiuntur ſenſibilia: ita intellectu Dei opera, & ipſe auctor.

12. Sapientia , quaſi dicat hi meliùs poſſunt de his iudicare, quàm iuuenes, quales fortè erãt aliqui ex amicis Iob.

14. Incluſerit. Chald. incluſerit hominem in ſepulcro.

17. Stuporem. Hebr.& Chal.inſaniam.q.d.facit ſtupidos,ſeu fatuos.

18. Baltheum. ſ. ſplendidum. Fune. ſ. coniiciens in carcerem, vel redigens in paupertatem.

19. Ducit i. facit vitam ducere. Sacerdotes. Chald principes. Optimates ſupplantat. Hebr. & Chald. Fortes diſſipat,ſeu ſubuertit.

20. Commutans. Heb.& Chald. auferens.q.d. faciens ſilere.

21. Deſpectionem. q. d. facit deſpectos. Eos, qui oppreſſi fuerant reuelans. Hebr. fortitudinẽ fortium debilitat.70. humiles ſanat.

22. Vmbram mortis.i.obſcuriſſima quæque.

24. Deſipit.i. errare facit. Inuium Chald locum vbi non eſt via. 70. viam, quam non nouerant.q.d.per loca ignota,& incommoda.

C A P. X I I I.

2. SEcundum ſcientiam veſtram,id eſt, quæ vos ſcitis.

3. Diſputare, id eſt, colloqui iuſtificando cauſam meam.

4. Cultores.i.profeſſores,ſeu defenſores.

6. Correctiones meas. Hebr. diſputationem meam.70.increpationem meam.

7. Dolos, id eſt , falſa , ſcilicet , illum me pro meis peccatis punire.

8. Accipitis,id eſt,honoratis, quaſi dicat,numquid Deo vultis fauere , more hominum accipientium perſonam potentis?

9. Placebit.ſ.quod agitis. Celare.i.latere.

10. In abſcondito , id eſt, latenter, quaſi dicat, non ei placet à vobis ſic tractari.vt ſolẽt ij quorum perſonæ accipiuntur.

11. Commouerit.ſ. iratus.

12 Ceruices.i.corpora.

14. Lacero,&c.quaſi dicat, tam dira patior,ac ſi dentibus me dilaniarem. Porro in manibus: id eſt, verſor in tanto periculo. In ipſo ſperabo Chald.coram eo orabo.

15. Arguam , id eſt,corrigam. Veniet in conſpectu, id eſt, comparare audebit , fauorem exſpectans.

17. Ænigmata.i. parabolicum ſermonẽ. Heb. narrationem.

19. Iudicetur. i.velit iudicio contendere. Conſumor.ſ.reprimens intus dolorem.

20. Facies.ſ. ô Deus. Non abſcondar , quaſi dicat, audebo comparere.

23. Quantàs, pro,quot.

24. Abſcondis.q. d. cur me non liberas? Arbitraris,&c.q.d.me tractas, vt hoſtem.

26. Scribis, &c. q. d. velut ſcripta contra me ſententia, acerbe mulctas. Peccatis.i. ob peccata.

27. Neruo.i.compede,quaſi dicat,carcere tribulationum.

Cap. XIIII.

1. MVltis miſeriis. Hebr. Chald.& 70 ita, ſcilicet, indignatione ob multa, quæ accidunt incommoda.

4. Nónne tu, qui ſolus es? ſ potens, vel qui verè es. Hebr. totus hic verſus ita habet. Quis dabit mundum ex immundo? non vnus, quaſi dicat, ne vnus quidem mundus reperietur. 70. verò, Quis mundus erit à ſorde? nullus, etiam ſi vnius diei ſit vita eius ſuper terram. Chald. quis dabit pollutum peccatis virum mundum, niſi Deus, qui vnus eſt qui parcet ei?

6. Recede. q.d. ne crucies eum. Veniat. Complut. veniant. Sicut mercenarij.i.præfixi.

12. Atteratur. i. mutetur qualitatibus.ſ.in fine mundi. Hebr.& Chald. non ſit.

13. Inferno.i.ſepulcro, vel purgatorio.

14. Immutatio.ſ.per reſurrectionem.

17. Signaſti, quaſi dicat, habes perſpecta, & veluti aſſeruata diligenter. Sed curaſti. 70. annotaſti autem.

18. Defluit.i. perit, ſeu in nihilum recidit.

20. Roboraſti, &c. q.d. ſic ei vitam das, vt tamen paulo pòſt ei moriendum ſit. Vt, pro, ſic tamen vt. In perpetuum. ſ. vſque ad diem iudicij. Tranſiret.ſ.per mortem. Emittes.ſ. è mũdo.

21. Non intelliget.ſ. poſt mortem.

22. Super ſemetipſo, id eſt, quamdiu erit in corpore. q. d. optanda videtur mors, quæ vitæ doloribus liberat.

Cap. XV.

2. NVnquid ſapiens, &c.q.d. non eſt ſapiẽtis, vana, vt tu facis, reſpondere, & plena indignationis. Ardore. Hebr. Euro.q.d. vanitate. Chald. quaſi vento vrente. Stomachum. Hebr. ventrem.i. interiora.ſ. mentem.

3. Eum.ſ. Deum.

4. Abſtuliſti, ſcilicet, à te, vel ab hominibus, q. d. tollis Dei timorem & preces, ſcilicet, ſublata Dei prouidentia.

5. Docuit.ſ. ita loqui. Blaſphemantium. Hebr. verſutorum.ſ. fallacium.

6. Reſpondebit. ſ. condemnando te.q. d. ipſa, quæ loqueris te planè condemnant.

10. Patres tui. Hebr. Chald.& 70. pater tuus.

11. Grande.i. difficile.

14. Iuſtus appareat. Chal. innocens ſit.

15. Sanctos.i. Angelos. vide cap.4. Cęli, Chal. Angeli. In conſpectu.i. comparatione.

16. Inutilis. Hebr. fœtidus. Chald. & 70. immundus.

18. Patres ſuos.ſ qui ſe docuerunt.q. d. auctoreſque citant ſeu doctores patres ſuos. Chal. tradita à patribus eorum.

19. Data ſ. regenda. Terra.i. regio. Alienus. i. hoſtis q.d. eamque ab hoſtibus defenderunt.

20. Superbit. Chald. contaminatur. 70. eſt in cura. q.d. premitur curis.

21. Tenebris, id eſt, cura, & metu, quibus cruciatur.

23. Panem, id eſt, vitæ neceſſaria. In manu eius, id eſt, prope, vt quæ ad manum ſunt. Tenebrarum dies, id eſt, exitium.

27. Operuit, &c. quaſi dicat, curauit cutem, dum viueret.

28. Deſolatis, ſcilicet, antequam ab ipſo ædificarentur.

29. Ditabitur.i. diu fruetur diuitiis.

30. Tenebris, id eſt, tribulationibus. Ramos. id eſt, poſteritatem. Oris ſui. Complu. oris eius. Chald. oris Dei.

31. Redimendus ſit.i. poſſit liberari.ſ. ſi quando in calamitatem inciderit.

32. Dies. ſ. quibus naturaliter viuere poterat Peribit ſ. morte immatura.

34. Sterilis. Hebr. deſolata, quaſi dicat, perdet familiam.

35. Vterus.i. interiora.ſ. mens. Chald. cogitationes ventris. ſ. mentis.

Cap. XVI.

3. SI loquaris.ſ. quæ debes. vel.q. d. quia ſic loqueris. Hebr.& Chal. ſi reſpondeas.

4. Similia, ſcilicet, ſententioſa. Atque vtinam pro, quòd ſi: nec enim illis optat calamitatem. Eſſet Anima veſtra, &c. id eſt, eſſetis ſtatu, quo ego ſum, & talia pateremini.

5. Mouerem, &c. i. condolerem, compaterer.

6. Quaſi parcens.i. non affligens.

9. Rugæ, ſcilicet, contracta cute ex doloribus, vel macie. Teſtimonium, ſcilicet, indignationis Dei. Et ſuſcitatur, &c. quaſi dicat, nec deeſt qui me falsò accuſet.

10. Collegit.ſ. Deus, vel hoſtis.

11. Aperuerunt. ſ. mihi contradicentes, Maxillam.i. vultum.q.d. conuiciati ſunt in facie, ſeu coram. Satiati.i. delectati.

12. Iniquum. ſ. diabolum, vel hoſtem. fortè erat qui Iobum perſequeretur. Chald. ſuperbos.

13. Opulentus. 70: pacificus. Alij, quietus. Tenuit.i. apprehẽdit.ſ. Deus. Signum.ſ. in quod ſagittas iaceret.

14. Viſcera, id eſt, è viſceribus ſanguinem, ſeu tabem.

15. Vulnere ſuper vulnus. poſſent hæc ad Chriſtum referri.

16. Saccum. No. humilitatem in Dei flagellis.

19. Ne operias, &c.q.d. velim toti mundo notam eſſe afflictionem meam. Sanguinem, id eſt, calamitatem.

20. Teſtis ſ. meæ innocentiæ.

21. Stillat.ſ. lacrymis.

22. Indicaretur, id eſt, poſſet iudicio contendere. Collega, id eſt, amico, ſeu ſocio quaſi dicat, ſic poſſem faciliùs cauſam meam defendere, & me iuſtificare.

Cap. XVII.

1. ATtenuabitur.q.d conſumentur vires.
2. Moratur oculus. q. d. multa videt plena amaritudine.
4. Eorum. ſ. impiorum. Diſciplina. Hebr. intellectu;ſeu intelligentia. Exaltabuntur.ſ.à te.
5. Prædam, id eſt, victum. Pollicetur,ſcilicet, impius, ſeu ſtultus.
6. Poſuit.ſ. Deus. Prouerbium. i. parabolam. q d de cuius calamitate loquátur homines, cum aliquam exaggerare volent comparatione. Suom.i. iræ ſuæ.Complut.ſum.
7. Ad indignationem, ſcilicet, Dei. Chald. & 70.præ ira
8. Super hoc. ſ. quod mihi accidit. Hypocritam. Chald.delatorem. 70. iniquum. Suſcitabitur,id eſt, ſe eriget,vel indignabitur.ſ quòd immeritum perſequatur.
10. Conuertimini.ſ.hoc.
12. Noctem, &c. q.d. faciunt me etiam nocte vigilare. Spero. q. d. opto diem fieri, vel ſpero me tamen his malis liberatum iri.
13. Si ſuſtinuero, &c. q. d. etiam ſi ſuſtineam, tamen moriendum mihi eſt. Straui. pro, ſternã.
14. Patet meus,&c. quaſi dicat;pro parentibus & cognatis ſunt mihi afflictiones & miſeriæ ſaoè quàm propinquæ.
15. Prǽſtolatio.i.ſpes.q.d.quid poſſim ſperare. Conſiderat.ſ. quanta ſit.
16. Infernum.i.ſepulcrum,vel limbum.

Cap. XVIII.

2. VSque ad quem finem.i. vſquequo.
4. Furore. i. per impatientiam. Propter te.70.ſi mortuus fueris. Terra. ſ. vt non habitetur, vt addit Chald. Transferentur, &c.70.ſubuertentur montes à fundamentis.
6. Super eum.i.in eo.
7. Virtutis, id eſt, potentiæ, quaſi dicat, non poterit facere quæ vellet.
9. Siti ſ. hoſtium.
12. Attenuetur. id & ſequentia per futurum legenda, ſeu intelligenda ſunt. Robur, id eſt, filij.Brachia illius primogenita mors.Chald. filios eius angelus mortis.70. pulchra eius mors;videtur dici mors primogenita, quòd prima per peccatum inuecta eſt.
14. Fiducia. i. id quo maximè nititur. Quaſi Rex.i.potenter,vel ſic,vt reſiſti non poſſit.
15. Qui non eſt,id eſt,diaboli, qui Deo periit. Hier epiſt.50.
18. Expellet. ſ. Deus, vel calamitas. Vrbe.lege,orbe:ſic enim Hebr. Chal.& 70.
20. Eius,ſcilicet,calamitatis. Nouiſſimi.ſ.qui poſt eum fuerint:vel quia ſequitur, primos, ſenſus eſt; Omnes ,id enim ſignificat, primi & nouiſſimi: repetendum enim vtrobique vtrumque verbum,[illegible].

Cap. XIX.

3. DEcies. i. ſæpe. Confundiris. i. confundere nitimini.
4. Etſi, pro, ſi. Mecum erit, quaſi dicat, mihi ſoli nocuerit.
5. Meis.i.in me iactis.
6. Æquo.i.peccata puniente,vt vos putatis.
7. Audiet. ſ. qui liberet. Iudicet. ſ. contra id quod Deus facit.
9. Gloria, ſcilicet, opibus, & ſplendore quem ea afferunt. Coronam.ſ. filios: corona enim ſenum filij. Prou.17.
12. Latrones. Hebr. exercitus,ſ. tribulationes, & dolores multi.70. tentationes.
17. Filios.i. nepotes.
20. Labia.Hebr.Chal.pellis.
21. Amici mei.ſ.Angeli. Aug.
22. Deus, ſcilicet, perſequitur. Carnibus, id eſt, carnis tribulationibus, ſeu cruciatibus. Saturamini. Hebr. Chal.& 70.non ſaturamini.q d. etiam plura & grauiora vobis videor meruiſſe & pati debere.
23. Scribantur? ſ. vt appareat iuſta cauſa mea. certè obtinuit Iob, quod optabat.
24. Et plumbi lamina, vel in plumbo ſcribi vult, vel in lapide litteras ſculptas plumbo, vt ſit, repleti, quo fiant conſpicuæ. Celte inſtrumentum eſt ſculptorium. Vide Scholia Marij Victorij in Hier. epiſt.61.
25. Scio enim, &c. vel hæc verba optat ſcribi, vel ſignificat, ita ſcribi velle, vt in diem vſque iudicij poſſint durare.
27. Non alius.q.d.ego ipſe idem omnino.
28. Radicem i fundamentum.q d.occaſionem calumniandi.
29. Gladij.ſ.iræ Dei.

Cap. XX.

2. IDcirco.ſ.quia ſic loqueris,& ſentis.
3. Mihi.i.pro me.
5. Puncti.i.momentaneum: Hebr. & Chald.ad momentum.
6. Aſcenderit. ſ. dignitate aliqua. Superbia. Hebr.ſublimitas Chal.erectio.
7. Sterquilinium. Hebr. & Chald.ſtercus. In fine. Hebr. & 70. in finem. i. in perpetuum, ſeu omnino. Chald.in æternum.
8. Viſio nocturna, id eſt, ſomnium, repetitio more ſcripturæ.
10. Manus.id eſt,opera. Reddent,&c. quaſi dicat, punietur ob mala ſua opera: 70. manus eius dolores vrant,pro,vrent.
11. Oſſa eius,&c.quaſi dicat,per totam vitam vitiis vacabit. Dormient, quaſi dicat, in peccatis ſuis morietur.
12. In ore. q.d. palato.ſ.animæ. Sub lingua i. intra ſe.
13. Parcet illi. i. conſeruabit malum, non à ſe eiiciet. In gutture.i. intra cor.

14 Panis,&c. q.d. res quibus vtitur, venenum fient tandem.i.exitiales.

16. Caput.alij venenum vertunt.70.furorem.

17. Non videat, pro non videbit. Chald. non erit dignus qui videat. Riuulos,&c.id eſt,abundantiam rerum ſuauium.

18 Conſumetur.ſ.tribulatio ſeu ſupplicium.

21. Remanſit. ſ.vt ſolet, in abundantia. Propterea,id eſt,ob inopiam.

22. Cùm ſatiatus,&c.q.d. etiam in rerum copia cruciabitur.

23. Vtinam impleatur,&c.quaſi dicat,quòd ſi (vt optat) ventrem impleuerit, accidet, vt impleatur,&c. id eſt, grauiùs à Deo punietur.70.ſi quando.impleuerit ventrem. Chal.cùm implere ventrem voluerit,mittet in eum iram,&c.Emittet,ſcilicet,Deus.

25. Gladius.ſ. eum occidet. Horribiles.ſ.res, vel dæmones.Chal.terrores.70.timores.

26. Occultis eius. i.ei præparatis occultis locis ſ.inferno. Ignis.Chald.ignis gehennæ. Succenditur.ſ.per homines. Relictus in tabernaculo ſuo.q.d.coniectus in locum ſupplicij.& in eo deſertus à Deo,vel, & qui de eius familia domi eo mortuo relictus fuerit.

27. Cæli.Chal Angeli excelſi. Terra.Chald. terræ habitatores.

28. Apertum germen,ideſt,expoſita malis poſteritas.Chal.transferetur frumentum. Detrahetur,id eſt,auferetur.

29. Impij. Hinc apparet, ſuprà hypocritæ nomine intelligi impium.Verborum.i.factorum.

CAP. XXI.

3. SVſtinere. i expectato,ſeu ferte. Contriſtari ſ.de iis quæ ab hominibus inferuntur non debet quis contriſtari.

6. Recordatus.ſ.calamitatis meæ, vel eorùm quæ dicturus ſum.

13. In puncto. 70. in requie, quaſi dicat, citò, & ſine dolore. Infernum,id eſt,ſepulcrum,ſcilicet,per mortem.

16. Manu.i.poteſtate.q.d.bona,quę magnifaciunt caduca ſunt, & momentanea. Conſilium. ſ.quo tam auidè temporalia quærunt.

17. Quoties, pro, quando. Lucerna, id eſt, proſperitas. Diuidet.i diſtribuet. ſ. Deus dando eis partem,quam merentur. Furoris ſui,id eſt,à ſe irato illatos.

19. Filiis, pro,in filiis. Patris.ſ.videntis filios affligi,vel filiis videntibus patrem affligi. Sciet. i.agnoſcet Dei iuſtitiam.

20. Interfectionem.i.interitum.

21. Poſt ſe.q d.etiam ſi filij proſperentur, nihil inde poſt mortem lætabitur. Etſi, pro, eum. q.d.cùm morte pereat immatura.

26. Abſque vllis opibus.q.d.pauperrimus.

28. Principis.ſ.iniqui.q.d Iobi.

29. Hæc eadem.ſ.quod ſequitur.

30. Arguet, id eſt, arguere audeat. Reddet, ſcilicet.niſi Deus.

32. Vigilabit.ſ.anima, vel.q.d. tandem reſurget cum cæteris mortuis.

33. Dulcis,&c.q. d. Iucundum fuit morti, eum ad ſe rapere. Glareis Cocyti.q.d.regioni mortis. Cocytus fluuius inferorum, apud poëtas, qua voce neſcio cur Hieronymo hîc vti libuerit, glarea,terra prope fluuiū arenoſa. Heb & Chal. dulces ei glebæ torrentis.70. dulces ei fuerunt ſilices torrentis.q.d.requieſcit in tumulo. Apparet olim fuiſſe ſepulcra prope torrentes Trahet. ſ.mors, vel impius. q.d. multi illum morte ſequentur, vt multi præceſſerunt.

CAP. XXII.

4. TImens.i.cum timore.

5. Iniquitates tuas.ſ.te arguet & puniet?

9. Lacertos.i.vires,ſeu facultates.

10. Formido i.terror.

13. Et dicis,&c.q d.videris enim ſentire malè de Deo.

14. Cardines.Heb.& 70.ambitum.Chald.altitudinem.

15. Seculorum. i. communem, ſeu mundi. ſ. quam mundani inſiſtunt.Chal.quæ à ſeculo eſt. Cuſtodire.i.obſeruare,ſeu inſiſtere.

16. Fluuius.i.aquæ diluuij.

19. Videbunt.ſ.punitionē impiorum, de qua ſtatim. Eos.ſ.impiorum ſtultitiam.

20. Erectio,id eſt,ea,ob quæ erigebantur, ſeu efferebantur.

24. Pro terra ſilicem. i. pro debilitate robur. Chald. ſuper puluerem arcem munitam. Pro ſilice.i.velut lapides.ſ.copioſè.

26. Super omnipotentem,&c. q.d. in Domino delectaberis.

27. Reddes.ſ.impetrata re,pro qua noueras.

28. Decernes,&c.quaſi dicat,quod aggredieris,ſuccedet.

30. Manuum.i operum.

CAP. XXIII.

2. MAnus plagæ meæ, pro plaga mea, vt vertit Chald. Aggrauata eſt,&c quaſi dicat, maior eſt, quàm vt poſſit vllis gemitibus à me explicari.

3. Illum.ſ.Deum.

4. Ponā iudicium.i.exponetē cauſam meam. Increpationibus.i.querelis.

5. Vt ſciam,pro,& ſcirem.

7. Æquitatem.q.d.puniat ſolùm,quātum mereor. Iudicium meum.i.cauſa,qua contendo,me non tam grauia mereri.

9. Siniſtram. i.Septentrionem, qui ſiniſter eſt eunti in Oriētem.Chal.Aquilonem. Dexteram. i.Meridiem.Chal.Auſtrum

13. Solus, id eſt, omnipotens, ſeu cui ab omnibus obediendum.vel qui verè eſt,Ego ſum qui ſum. Hebr.vnus. Auertere,id eſt,impedire.Cogi-

cationem, id eſt, quod facere decreuit.

14. Multa.ſ.quæ in me puniat, vel quibus puniat.ſ.ſuppliciorum genera.

16. Molliuit.ſ.velut malleo tribulationum.

17. Perij, ſcilicet, prorſus, vt redditus ſim inſẽſibilis. Tenebras, id eſt, calamitates. Caligo, ſcilicet, vt non videam, quanta me premant mala.

CAP. XXIIII.

1. DIes, id eſt, æternitatem, ſcilicet, eſt incomprehenſibilis.

2. Alij.70. impij. Terminos, ſcilicet, agrorum. Eos, ſcilicet, velut proprios, cùm eſſent alieni.

4. Subuerterunt, id eſt, impedierunt. 70. deiecerunt de via iuſta. Chald. auerterunt à via pauperes, poteſt & viæ nomine, cauſa intelligi. Vide Hamos 2.

8. Rigant, id eſt, madefaciunt. Lapides, ſcilicet, cauernas ingreſſi, vt ſe tegant.

10. Tulerunt, pro, abſtulerunt. Spicas, ſcilicet, quas ſibi collegerant in cibum.

11. Eorum, ſcilicet, impiorum. Meridiati ſunt, id eſt, cibum, vel ſomnum in meridie ceperunt. Qui calcatis, &c. Mercenarios intelligit, quibus illi operas non ſoluunt, vel quaſi dicat, inuadunt impij alienos aceruos, & in iis quieſcunt, cùm domini tamen collectis fructibus propriis ſitiant, id eſt, egeant, quod, ſcilicet, ab impiis erepti ſint.

13. Lumini, ſcilicet, diuino. Chal. legi. Reuerſi ſunt. 70. ambulauerunt.

14. Erit quaſi fur. i. furem aget, ſeu furabitur.

15. Vultum. ſ. ne agnoſcatur.

16. Ignorauerunt, id eſt, auerſati ſunt, ſcilicet, quia illos prodit.

17. Arbitrantur vmbram mortis. q. d. ita horrent, vt ſolent alij denſas tenebras.

18. Leuis eſt, &c. q. d. Ita incedit leuiter, vt ſi ſuper aquam incederet. ſ. ne ſentiatur. Sit. Chald. erit. Vineatum. i. cultam.

19. Ad nimium, &c. i. ab vna calamitate in aliam tranſibit. Ad inferos. ſ. deducet eum. i. ad infernum, ſecundùm Chal.

20. Obliuiſcatur, pro, obliuiſcetur, quaſi dicat, non eius miſerebitur Deus. Dulcedo illius, &c. quaſi dicat, dulciter vermes paſcet. Non ſit, pro, non erit. Recordatione. ſ. Dei, vt illi benefaciat. Conteratur, pro, conteretur.

21. Sterilem. ſ. meretricem.

22. Detraxit, ſcilicet, per vim, id eſt, deiecit. Steterit, ſcilicet in proſperitate. Credet, id eſt, ſi det, quaſi dicat, mortem putat imminere.

23. Eius, ſcilicet, Dei, quaſi dicat, diligenter notat illius acta.

24. Omnia, ſcilicet, quæ ſolent à Deo humiliari, vel, vt ait Chald. iuxta omnia, quæ patrarunt, pœnas luent.

25. Quòd ſi, &c. quaſi dicat, quis poteſt me arguere, & conuincere, non ita hæc ſe habere, vt dixi? Ponere, ſcilicet, accuſando ea.

CAP. XXV.

2. EVm, ſcilicet, Deum. Concordiam Heb. & Chal. pacem. Sublimibus, id eſt, cęlis, vbi omnia ordinatiſſima, & pacatiſſima.

3. Militum, id eſt, Angelorum. Non ſurget, quaſi dicat, quis eſt qui non ab ipſo illuminetur?

5. Splendet, ſcilicet, comparata Deo. Mundæ, id eſt, lucidæ. In conſpectu eius, id eſt, ſi cum Deo conferantur.

6. Putredo, id eſt, corruptibilis. Vermis, id eſt, vermium eſca futurus. Auguſt. epiſt. 140. vermis, id eſt, de putredine, ſcilicet, de patris mortalitate mortalis.

CAP. XXVI.

4. REſpiramentum, id eſt, vim reſpirandi, ſeu animam.

5. Gigantes. i dæmones, vel potentes. Aquis. ſ. in inferno, vel tribulationibus. Qui habitant cum eis. Chal. exercitus eorum.

6. Perditioni. i. morti, vel inferno, vt ſit repetitio. q. d. omnia ei aperta, & ſubiecta.

7. Aquilonem, id eſt, cælum. Vacuum, id eſt, aerem, qui non eſt ſolidus, vt poſſit cælum ſuſtentare. Chald. nihilum ſcilicet, cælum nullo fulcro nititur. Super nihilum, ſcilicet, terram nihil ſuſtinet. Chald. ſuper aquas, nullo eam ſuſtentante.

9. Vultum ſolij. Hebr. faciem ſolij, ſcilicet, id quod apparet cùm cælum aſpicis. Chald. caliginem ſolij.

10. Lux, & tenebræ, id eſt, viciſſitudo diei & noctis.

11. Columnæ, id eſt, firmamenta, quaſi dicat, ipſa cæli machina. vel cæleſtes virtutes, ſcilicet, Angeli. Pauent, ſcilicet, reuerentia ſumma, iuxta illud, Tremunt poteſtates.

12. Fortitudine, id eſt, potentia Superbum, ſcilicet, diabolum, vel mare, quaſi dicat, reprimit maris impetum. 70. cetum.

13. Obſtetricante, &c. 70 præcepto eius interfectus draco apoſtata. Eductus, ſcilicet, è mundo, iuxta illud: Princeps huius mundi eiicietur foras, vel è nihilo, ſcilicet, creatus. Tortuoſus, id eſt, verſutus. Heb. fugax.

14. Sermonis, id eſt, operis. Tonitruum, id eſt, vim. Intueri, id eſt, intelligere, ſeu comprehendere.

CAP. XXVII.

1. PArabolam, id eſt, ſermones parabolicos. Vel ſententias ſuas.

2. Abſtulit iudicium meum 70. me ſic iudicauit, ſcilicet, tam grauiter. Chal. abſtulit regulam

iudicij

indicij mei.ſ. non iudicans iuxta morem humanarum legum.

3. Dei, id eſt, à Deo datus.

4. Meditabitur, id eſt, tractabit. Mendacium, Heb.& Chal. dolum. 70. iniuſta.

5. Inſtos.ſ. Iudices. Innocentia. Heb.& Chal. perfectione, ſeu integritate.

6. Iuſtificationem Heb iuſtitiam.

7. Sit, pro erit. q. d. habendus eſt. Vt impius, &c. q. d. non hominem odi, ſed eius impietatem, & iniquitatem.

8. Hypocritæ. 70. impij. Chal. delatoris. Liberet.ſ. peccato vel morte, q. d. cùm morietur.

11. Per manum Dei. i. Deo iuuante. Chal. per prophetiam Dei. Quæ. ſ. opera. q. d. quid agat, ſeu agere ſoleat.

12. Noſtis. ſ. vitam meam, vel q. d. ſapientes, videmini, vel, videri vultis.

15. Interitu. Chal. peſte. Viduæ eius non plorabunt. 70. viduarum eius nemo miſerebitur.

16. Comportauerit pro, cumulauerit.

17. Innocens. i. probus. vit. q. d. fruentur boni eius diuitiis.

18. Sicut tinea: q. d. non diu duraturā vt tineæ, domus in exeſo ligno non diu durat. Cuſtos. Chal. cuſtos pomorum. Vmbraculum, ſcilicet, quod parum durat.

20. Quaſi aqua. i. abundanter, vel magno impetu. Nocte. ſ. peccati, vel inſperato.

22. Emittet, ſcilicet. Deus mala. Fugiet, id eſt, conabitur fugere, ſed fruſtra.

23. Stringet. ſ. qui eius calamitatem viderit, vel audierit. Heb. Chal.& 70. plaudet, ſeu pulſabit, ſcilicet, præ admiratione, vel timore, vel irriſione.

CAP. XXVIII.

2. LApis, ſcilicet, lapis videtur maſſa illa, eſtque ei aliquid lapidis adiunctum, quod per ignem purgatur.

3. Tempus. Hebr.& Chal. finem. 70. ordinem. Lapidem caliginis. i. lapides abſconditos in terræ viſceribus. q. d. omnia videt, etiam occultiſſima.

4. Diuidit, &c. q. d. creſcit aliquando torrens adeò, vt peregrini tranſire nequeant, & ſocios conſequi qui priùs tranſierant, támque longè diſtant, vt poſſint dari obliuioni. Egentis, id eſt, qui tranſire non poteſt. Inuios, id eſt, quibus interciſa via ob fluuij inundationem. Hebr. Chal & 7 . multo aliter, & ſenſu difficili.

6. Locus, &c. q. d. eſt quidam locus, cuius lapides ſaphiri. Chald. de Paradiſo intelligit.

7. Semitam. ſ. deſertæ, terræ, cùm priùs habitaretur. Chald. ad arborem vitæ refert, ad quam ducentem viam ne aues quidem ſciant. q. d. eſt ignotiſſima ad eam via. Oculos. Heb. Chald. 70. & Complut. oculus.

8. Inſtitorum, id eſt mercatorum.

9. Extendit. ſcilicet, Deus, vt frangat.

12. Abſcondita produxit. 70. oſtendit potentiam ſuam.

13. Suauiter viuentium. Chald. ſuperborum.

14. Abyſſus ſcilicet, aquarum.

15. Non dabitur, ſcilicet vt Ematur. q. d. nullo pretio emi poteſt.

16. Non conferetur. q. d. eſt excellétior, quàm vt conferri debeat. Tinctis Indiæ coloribus. Heb & 70. auro Ophir.

17. Vitrum. ſic 70. at Hebr. cryſtallus. Chald. ſpeculum.

18. Commemorabuntur, id eſt, reputabuntur, ſeu in pretiò erunt.

21. Volucres. i. contemplatiuos, vel Angelos, quibus etiam Dei ſapientia incomprehenſibilis.

22. Perditio, &c. q. d perditi homines, & peccatis mortui tantum famam audierunt.

27. Vidit. ſ. ab æternò notam. Enarrauit, i. declarauit mundo poſtea. Præparauit. ſ. in creaturis diſcendam, hominibus propoſuit. Chal. cum Angelis in principio præparauit eam. Inueſtigauit. i. fecit inueſtigari ab hominibus.

28. Timor Domini. 70. θεοσέβεια Theoſeuia. id eſt, Dei cultus, ſeu pietas.

CAP. XXIX.

1. PArabolam. i. parabolicum ſermonem.

3. Lucerna, id eſt, fauor. Tenebris i. tribulationibus, & difficultatibus.

4. Secretò, id eſt, familiariter.

5. Pueri, id eſt, famuli.

7. Lauabam. i. lauare poteram præ copia. Petra. ſ. premens torcular, vel montes intelligit, vbi plantatæ oliuæ.

8. Abſcondebantur. ſ. præ reuerentia.

11. Reddebat. ſ. de vitæ meæ integritate.

12. Perituri. ſ. niſi à periculo liberaſſem. Veniebat. q. d me benedicebat, quòd ſe eripuiſſem.

14. Diademate. pro, velut diademate. 70. ſicuti diploide. Iudicio. i. iuſtitia, repetitio eſt.

18. Dicebam. i. cogitabam fore. Nidulo q. d. quiete Palma. Chal. arena.

19. Aperta, id eſt, poſita, ſeu ſita. Ros. ſ. qui fertilem faciat.

20. Arcus, id eſt, robur.

22. Stillabat, id eſt, fundebatur. ſ. more pluuiæ gratæ.

23. Pluuiam. ſ. deſideratam. Serotinum, ſcilicet, quo maturantur fruges.

24. Credebant. ſ. me ſeriò ridere, ſed aliquid in eo latere: tanta erat morum grauitas. Lux, &c. q. d. nihil auctoritati deperibat.

CAP. XXX.

6. GLaream, id eſt, lapidoſam terram. Heb. & Chald, petras.

8. Parentes. pro, comparentes. q. d. ſine honore, ſeu viles.

9. Canticum. q. d componunt de me cantilenas, vt

nas, vt fit de miſeris, vel ridiculis. Prouerbium, id eſt, probolam, ſeu fabulam.

10. Conſpuere Figura id Chriſti paſſionis.

11. Aperuit. ſ. Deus. Frenum. vt ſolet equo domando

12. Ad dexteram, id eſt, prope. Surrexerunt, ſcilicet, me perſequentes.

15. Abſtulit. ſ. Deus. vel poſitum pro abſtulerunt. Deſiderium, id eſt, quæ optabam, vel mihi cariſſima.

17. Os, ſcilicet, oſſa. Comedunt. ſ. dolores. aut vermes.

18. Eorum ſ. dolorum, vel vermium. Veſtimentum. i. corpus. Capitio, pro, capitium. q. d. inſtar capitij Succinxerunt ſ. vndique.

20. Ad te. ſ. ô Deus. Reſpicis. Alij, non reſpicis repetentes negationem præcedentem more Scripturæ Vide infr. 31. & cap. 32.

21. Crudelem. i. ſeuerum, q. d. vidêris mecum crudeliter agere.

22. Super ventum, id eſt, loco editiſſimo.

24. Verumtamen, &c. totus hic verſus ſic habet apud 70. in editione Romana. Atque vtinam poſſem mihi ipſe manus afferre, aut rogarem alium, & faceret mihi hoc. Eorum ſ. viuentium. quidam legunt, meam. Corruerint ſ. tui.

27. Efferbuerunt, ſcilicet, æſtu, & cruciatu.

28. Sine furore. i. patienter ferens. In turba. q. d. etiam in turba hominum cogebar præ dolore clamare.

29. Frater fui, &c. q. d. more draconũ, & ſtruthionum lugebam, vel eram ſolitarius.

30. Caumate, id eſt, ardore.

31. Cithara, id eſt, gaudium. Organum. 70. Pſalmus.

Cap. XXXI.

1. NE cogitarem, &c. Chald. ne reſpicerem virginem.

2. Haberet in me. Chald. daret mihi.

3. Alienatio, id eſt, à Deo.

5. Si ambulaui pro, non ambulaui, ſeu abſit vt ambulauerim.

6. Sciat, id eſt, faciat apparere. Simplicitatem. Hebr. & Chal. perfectionem

7. Et ſi, pro. vel ſi. ſic infr. Si ſecutus eſt oculus meus cor meum. Hebr. ſi poſt oculus meus abiit cor meum. Chald. & 7 . ſi cor meum ſecutum eſt oculos meos. q. d. ſi cõcupiui quod vidi. Manibus, id eſt, operibus.

10. Sit, id eſt, non recuſo quin ſit, vel, merear, vt ſit. ſic infr

11. Hoc. ſ. adulterium, vel quod me dixi non feciſſe.

15. Vnus pro, idem ipſe.

16. Expectare, ſcilicet, diu, quod à me petebat.

18. Egreſſa eſt. q. d. iam inde à natiuitate proceſſus fui ad miſericordiam.

19. Prætereuntem. Hebr. & 70. pereuntem, ſcilicet, præ frigore.

20. Latera. q. d. ipſe ob latera à me veſte contecta. Calefactus eſt, pro, non calefactus; repetenda enim negatio præcedens

21. Super. i. contra. q. d. oppreſſi. Porta. i. iudicio. in portis enim vrbium iudicia fiebant.

23. Eius pro, iudiciorum eius.

27. Lætatum. Hebr. & Chald. ſeductum, ſcilicet, putans eſſe Deum. Itaque quidam putant legendum, lactatum, id eſt, ſeductum. Oculatum l. in ſignum adorationis fit etiam id hodie vulgò in ſignum reuerentiæ inter homines. Vide Hier. 1. con. Ruff & ſupr. 3 Reg. 19.

30. Guttur. i. interiora. ſ. cor. Expeterem. ſ. ei malum. Maledicens i. malum imprecans.

31 Viri. fatigati operibus miſericordiæ, quibus eos aſſiduè exercebam. Saturemur. q. d. videamus eum mortuum, ne nos tantopere fatiget. Excipiendis hoſpitibus & iuuandis pauperibus, vel Hyperbole eſt, qua ſignificatur odium maximum, & rabies vide Pſal. 26. Apo. 17.

33. Quaſi homo i. vt ſolent homines.

34. Expaui. ſ. vt à recto diſcederem. Deſpectio. ſ. cùm me deſpicerent. Terruit. ſ. vt vlciſceret. Tacui. ſ. ferens patienter. Egreſſus. ſ. vt vlciſcerer, vel quererer.

35. Auditorem. ſ. Deum, cauſæ meæ. q. d. nolo alium iudicem quàm Deum. qui me nouit. Librum q. d. proceſſum, vt vulgò dicitur

37. Gradus, pro, greſſus. Offeram. ſ. cuicunque legere volenti

38. Clamat, ſcilicet. quaſi à me iniquè poſſeſſa, aut quaſi non ſoluerem operas mercenariis. Deflent i. de me quæruntur.

39. Pecunia. ſ. ſoluta agricolis.

40 Finita. &c. quaſi dicat. Atque hic fecit loquendi finem.

Cap. XXXII.

1. SIbi, id eſt, ſibiipſi. q. d. quod Iob nimis obſtinatè ſuam iuſtitiam tueretur. 70. Ipſis. q. d. quod tandem eius iuſtitiã agnouiſſent.

2. Buzites, id eſt, ex progenie Buz filij Nachor. Ram. Chal. Abraham Coram Deo Heb. & Chal. pluſquam Deum. 70. coram Domino.

3. Porrò, id eſt. prætereà. Rationabilem. id additum ab interprete, explicãdi cauſa. Reſpondere, ſcilicet, vt par erat.

8. Spiritus. ſ. Dei. Chald. Spiritus prophetiæ. Hominibus. ſ. quibus non putes.

9. Non ſunt, ſcilicet, ſemper. Nec ſenes. Heb. & ſenes, ſed intelligitur repetenda negatio præcedens.

13. Sapientiam, ſcilicet, qua conuinceremus eum de eo, quod ſequitur.

15. Abſtulerunt, &c. q. d. tacuerũt.

18. Vteri, id, eſt, mentis.

19 Lagunculas, id eſt: lagenulas. Heb vtres.

CAP. XXXIII.

3. SEntentiam. Hebr. Chald. & Complut. ſcientiam.

4. Spiraculum.i.anima.ſic dictum à Moyſe, Inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ. Gen. 2.

7. Miraculum.i.mira, quæ dicam. Heb Chald. & 70. timor mei.

10. Querelas.i.occaſiones querendi de me.

11. Neruo. Heb. compede. ſeu cippo. 70. ligno. Cuſtodiuit.i. obſeruauit.

12. Iuſtificatus. q. d. non iuſtificaſti cauſam tuam probando te immeritò pati.

14. Non repetit. q.d. quid eſt opus, vt reperat quod ſemel apertè dixit, ſcilicet, te affligi ob peccata tua?

18. Gladium.ſ.iræ Dei.

19. Per dolorem, quaſi dicat, per hunc tibi apertè eſt locutus.

22. Anima.i.vita. Mortiferis.ſ.morbis.

23. Annunciet.ſ. ante Deum.

24. Dicet.ſ. Deus Angelo.

26. Iubilo.q.d. oſtendat ei Deus vultũ lætum, non iratum. Iuſtitiam ſuam. Chald. ſecundùm iuſtitiam ſuam i. quod meretur.

27. Reſpiciet.ſ. Deus Dicet.ſ. qui affligitur.

28. Liberauit.ſ ſic ſentiendo, vel q.d. Deus liberauit animam ſuam.i. eius.

29. Tribus vicibus, id eſt, aliquoties. Chald. duabus & tribus vicibus. Per ſingulos. i. cum ſingulis hominibus. Hebr. & 70. cum homine. Chal. cum filio hominis.

32. Te apparere iuſtum, quaſi dicat, vt te iuſtifices, ſi potes.

CAP. XXXIIII.

1 PRonuntians, &c. Hebr. Chald. & 70. reſpondens Elihu dixit.

4. Iudicium eligamus. q.d. diſceptemus.

5. Subuertit. q. d. me immeritum punit.

6. Mendacium eſt, pro, erratum eſt. Sagitta.i. afflictio.

7. Bibit ſubſannationem, &c. q.d. ridet alios nimis profusè.

8. Graditur, &c. q.d. conuerſatur, ſeu iudicat more iniquorum, & impiorum.

9. Cucurrerit cum eo, executus fuerit feſtinanter eius mandata, coram eo.

10. Abſit, pro, longè abeſt.

12. Fruſtra, id eſt, ſine cauſa. Subuertet. ſ. iniquè iudicans.

13. Conſtituit. ſ. gubernatorem, ſeu iudicem.

14. Direxerit ad eum. ſ. homo ad Deum, vel Deus ad hominem vt occidat. Tradet. ſ. homo per orationem, vel Deus per mortem.

17. Iudicium.i. quod iuſtum eſt.

18. Qui dicit, &c. ſub. num ſanari poteſt? Apoſtata. Hebr. impius es. Duces. i. principes, ſeu gubernatores.

19. Qui.ſ. Deus. q.d. quanto minùs Deo dicenda ſunt talia? Cognouit i. approbauit.

20. Morientur.ſ. tales. Pertranſibunt.ſ. quærentes tyrannum, vt occidant. Manu.ſ. valida, quaſi dicat, facilè.

22. Vmbra mortis, id eſt, obſcuritas, repetitio præcedentis.

23. Enim, pro, verò. Vltra. ſ. poſtquàm eſt condemnatus.

24. Pro eis.ſ. in ipſorum loco.

26. In loco videntium, id eſt, coram multis. Chald. in loco, in quo videbunt iuſti, & iuſtificabunt iudicium.

27. Noluerunt, ſcilicet, contemnentes, aut obedire nolentes.

28. Pauperum.ſ. ab ipſis oppreſſorum.

29. Contempletur eum.i. dignetur videre.ſ. à Deo contemptum, vel eum.i. Deum ſe occultantem quis poſſit cognoſcere, ſeu reperire? Super gentes.ſ. venient mala à Deo puniente.

30. Hypocritam.i. iniquum.

31. Ad Deum, pro, de Deo. Prohibebo ſ. quin etiam loquaris.

33. Eam ſ. iniquitatem. Diſplicuit. ſ. eius iudicium. q. d. num ideo iniuſtus Deus, quia tibi non placet? vel num tu ideo de Deo malè debes ſentire, quia te puniuit?

35. Diſciplinam.i. bonam inſtitutionem, vel ſcientiam, ſeu prudentiam.

36. Pater mi. Chald. Pater mi, qui es in cælis. Vſque ad finem.i. perfectè. Deſinas.i. auferas afflictionem, ſeu punitionem.

37. Conſtringatur.i. diſcutiatur, ſeu affligetur.

CAP. XXXV.

1. IGitur, &c. Heb. Chal. & 70. & reſpondens Elihu dixit.

3. Dixiſti. ſ. Deo. Vel quid tibi, &c. q.d. quem fructum capis ex meis pœnis peccatorum pro pœna peccati, & peccare pro puniri. No. ex his, atque aliis locis ſup. & inf. apparere plura dixiſſe Iob quàm ſint ſuo loco ſcripta.

5. Altior.ſ. æther.i. cælum.

9. Clamabant.ſ oppreſſi, ad Deum.

10. Dixit. ſ. iniquus, vel Iob. Carmina.i. ſtellas excitantes ad Dei laudes. Hebr. cantica. 70. ordinans cuſtodias nocturnas. Chal. ante cuius conſpectum Angeli excelſi ordinant laudem in nocte.

11. Super.i plusquam.

12. Ibi.i. tum. Clamabunt.ſ. ad Deum oppreſſi malis impij.

13. Fruſtra.i ſine cauſa. q.d. audit quidem omnes, ſed non exaudit indignos 70. indecentia videre non vult Dominus. Chald. iniquitatem non audiet Deus.ſ. iniquum clamantem.

14. Dixeris.ſ. corde i. putaueris. Iudicare.i. diſcute conſcientiam, & condemna peccata tua.

14. Furorem.ſ. quantum merentur peccata.

CAPVT XXXVI.

1. A Principio. Hebr. & Chald. à longè, id eſt, longiùs. Operatorem, id eſt, factorem.

7. In perpetuum, id eſt, longo tempore, vel. d. ſemper ipſe eſt qui collocat. Eriguntur, ſcilicet, dignitate.

8. Catenis. ſ. impij vt Chald. addit. Paupertatis. Hebr. & Chald. afflictionis.

9. Violenti fuerunt; ideoque à Deo puniti.

10. Reuelabit autem eorum. i. docebit eos.

11. Gloria. Heb. Chald. & 70. delectationibus.

13. Simulatores & callidi, Hebr. & 70. Hypocritæ corde, Chald. ſuperbi corde. Clamabunt, ſcilicet, ad Deum. Chald. deprecabuntur miſerationem eius.

14. Tempeſtate, id eſt, calamitate. Hebr. & 70. adoleſcentia, id eſt, ſtultitia iuuenili. Chald. infantia, id eſt, puerili ſenſu. Et vita, pro, quia vita Inter effæminatos. i. ſcortatores. 70. vulnerata ab Angelis.

15. Eripiet. ſ. Deus. Reuelabit, &c. q. d. docebit, cur ſic tractet, & conſolabitur.

16. Lariſſimè Chald. dilatabit te. Fundamentum, quaſi dicat, ſub quo eſt magna profunditas. Requies autem menſæ tuæ. Chald. in requie autem menſa tua. Pinguedine, id eſt, abundantia, ſeu lautis cibis.

17. Cauſa, pro, quòd ſi autē cauſa. Iudicium. ſ. iuſtum. Recipies. ſ. à Deo.

19. Magnitudinem, id eſt, potentiam. Tribulatione, id eſt, oppreſſione aliorum. Robuſtos; ſcilicet, tuos, quos potes prohibere ab oppreſſionibus.

20. Ne protrahas, &c. q. d. ne in longam noctē detineas eos qui te conueniunt, vt poſſint ad ſua redire negotia. Pro eis i. pro ſe ſ. rebus ſuis.

22. In legiſlatoribus. Hebr. docens. Chald. docens recta.

24. Viri. ſ. ſancti. Chald. viri iuſti.

26. Inæſtimabilis. 70. infinitus.

27. Aufert. i. in altum tollit. ſ. per vapores.

30. Cardines, id eſt, extrema. Heb. Chald. & 70. radices, quaſi dicat, totum mare vſque ad extremitates, ſeu fundamenta. Operiet. ſ. radiis lucis, quibus vapores eleuantur.

31. Iudicat. i. gubernat.

32. In manibus. i. apud ſe. Ruſſus adueniat. Chald. deſcendat propter orantem.

33. Sit. ſ. ſi velit.

CAP. XXXVII.

1. SVper hoc. ſ. quod iam dicam.

2. Audiet ſ. quis. 70. Audi Hebr. & Chal. audite. Vocis. i. tonitrui, vel minatum. Oris. i. præcepto, ſeu volontate.

4. Eum, pro. id. ſ. lumen fulgetris. Sonitus. ſ. tonitrui. Inueſtigabitur, id eſt, intelligetur perfectè quomodo facta.

6. Fortitudinis ſuæ. i. vehementi.

7. Manu. i. conſpectu. q. d. apertè. Signat. id eſt, oſtendit, ſeu ſignificat. Opera ſua. 70. ſuam infinitatem. Interioribus. i. occultis locis. Arcturo. ſ. Aquilonari vento.

11. Lumen ſuum. Chal. pluuiam ſuam, ſcilicet, pluuia eſt velut lumen terræ ariditati: quidam referunt ad aëris ſerenitatem quæ poſt pluuiam ſequitur. alij, ad fulgura.

13. Sua. i. à ſe facta. Miſericordiæ. i. cui vult benefacere.

15. Lucem. ſ. per fulgura.

16. Scientias. ſ. Dei.

18. Aere fuſi. Hebr. ſpeculum fuſum, id eſt, extenſum, vel durum & firmum, vt ſolent fuſilia. Chald. ſpeculum fuſile. ſ. firmi, & perſpicui.

20. Quis narrabit, &c. quaſi dicat, nūquid opus Deo eſt aliquo qui ei narret? Deuorabitur. i. opprimetur rerum diuinarum magnitudine, ſi de eis velit loqui.

21. Vident. ſ. homines. q. d. accidit interdum ſolem nubibus impediri, ne videatur, ruſſumque his per ventum diſperſis apparere.

22. Aurum, id eſt, ſerenitas auro ſimilis ſplendore. quidam ad aurū referunt, quod ad ſeptentrionem aiunt prouenire abundanter. Formidoloſa. i. plena timoris. & reuerentiæ. ſ. dum talia eius opera contemplamur.

24. Contemplari. i. ſcrutari. Heb. Chal. & apud 70. multo aliter habet locus hic.

CAP. XXXVIII.

1. REſpondens, id eſt, allocutus. Turbine. alij, caligine.

2. Iſte. ſ. Elihu. q. d. quis de meis iudiciis audeat ſententiam ferre, cùm ſit imperitus?

3. Accinge, &c. quaſi dicat, para te, ſcilicet, ô Iob. Vir. ſ. fortis,

5. Lineam. i. funem. Chald. perpendiculum.

6. Demiſit. ſ. in fundamentum.

7. Matutina, id eſt, quæ manè oriri ſolent. Filij Dei. Chald turmæ Angelorum. 70. quando facta ſunt aſtra, laudauerūt me voce magna omnes Angeli. i. mei.

8. Oſtus, id eſt, velut oſtiis. Erumpebat. 70. fluctuabat. Quaſi de vulua. q. d. in ortu ſuo, id eſt, dum crearetur.

9. Veſtimentum, pro, velut veſtimentum. q. d. cùm tegerem nubibus.

10. Vectem. pro, velut vectem. 70. clauſtra. Chald. littora, quaſi peſſulos.

12. Diluculo. ſ. vt oriretur.

13. Concutiens. ſ. vt ſoleo terræ motu. Excuſſiſti. ſ. vt ſoleo intertuendo.

14. Reſtituetur. ſ. terra poſt terræ motum. Lutum ſignaculū, pro, lutū ſigillum. ſ. corruptum ſolet reſtitui. Stabit. ſ. ſuo loco immota,

16. Nouiſſimis. i. extremis.

17. Portæ

17. Portæ mortis,ſcilicet, ingreſſus inferni. Oſtia tenebroſa vidiſti. Chald. introitus vmbræ mortis gehennæ conſpicies?70. Ianitores inferni te videntes ſtupuerunt?

19. Habitet.q.d.quàm latè pateat.

20. Terminos ſuos.i. locum. ſuum. Domus.i. loci,ſeu habitaculi.repetitio præcedentis.

23. Hoſtis.ſ. perdendi. Chald.tribulationis.in gehenna.Hebr.anguſtiæ.

24. Lux.ſ.fulguris. Æſtus.ſ.eius flamma.Heb. & Chald.Orientalis ventus.70.Auſter.

25. Quis ſ. niſi ego.

29. Gelu Hebr.pruinam.

30. Abyſſi. i.aquæ.

31. Pleiadas.ſcilicet,Vergilias,quæ verè oriũtur. Gyrum Arcturi. i. ſtellas, quæ circa polum Arcticum.

34. In nebula, pro, ad nebulam,id eſt, nubem, ſcilicet, vt pluat præcipiens. Operiet te.70.obediet tibi.

36. Gallo. per gallum intellige etiam reliqua animantia.Intelligentiam.i.ſenſum.

37. Concentum.i. ordinatiſſimum curſum. Dormire.i.ceſſare.

38. Compingebantur ſub. vbi eras? vel poſſis ne explicare quomodo id factum.

C A P. XXXIX.

1. LEænæ, datiuus eſt. Animam, id eſt, appetitum.

3. Vagantes.ſ. à parentibus nido eiecti. Quis, ſcilicet,niſi ego.

4. Ibicum.i.captarum ſylueſtrium.

6. Incuruantur, ſ. præ dolore partus. Fœtum. ſ.edendum.

9. Tabernacula. i. cubilia. Salſuginis.i. arida, ſeu ſterili.

10. Exactoris.i.volentis capere.

12. Rhinoceros. 70. Monoceros. μονόκερως.i. vnicornis.

13. Poſt te.i.te ſequendo.

16. Herodij.Chald.& 70. Ciconiæ.

17. Dereliquit.i.ex obliuione.

19. Duratur,id eſt,durè tractat,ſcilicet,deſertis ouis. Ideo. Thren. 4. crudelis vocatur. Fruſtra, ſcilicet, quia deſerit oua. Cogente,ſcilicet, relicta curare (non enim cogitat pericula, ideo non timet ouis) vel deſerere: nec enim id facit timore vllo ſed ſtupiditate.

20. Intelligentiam.ſ.ſeruandi oua,quæ tamen Deus per ſuam prouidentiam ſeruat.

21. Erigit, ſcilicet,vt velociùs currat,nõ enim volat.

23. Quaſi locuſtas.q.d. num ei potes dare vires ſaltandi? Terror. q. d. hinnitu homines, velut gloriabundus terret.

27. Sorbet.i. velut ſorbiturus excitat.ſ.halitu. Reputat.i.curat.q.d. contemnit.Tubæ.ſ.hoſtium. vel à bello reuocantis.

28. Vah. Hebr.Heah.70.euge.

29. Plumeſcit. Hebr. alas mouet. Expandens. ſ.ad volatum.

35. Conquieſcit,ſcilicet, quaſi cauſam vicerit. Reſpondere, ſcilicet, ad obiecta.q. d. non potuit ſe defendere contra Deum.

37. Leuiter locutus ſum. Hebr. contemptibilis ſum. Chald.vilis factus ſum.70. nihil ſum.

38. Vnum. & alterum.i.pauca quædam.

C A P. XL.

3. IRritum facies.i.dices iniquum.

4. Etſi,pro,nunquid.Brachium.i.vires.

6. Diſperge.pro, perde,ſeu,contere.

8. Foueam.i.ſepulcrum.q.d.interfice.

9. Quod ſaluare, &c. quaſi dicat,te eſſe valde potentem.

10. Behemoth,id eſt,elephas;vel Rhinoceros, quam Indi vocant Bada. Figuratè verò dæmon intelligitur. Tecum,id eſt,vt te, vel apud te.

11. Lumbis, & vmbilico, quaſi dicat, in illo fortes ſunt etiam eæ corporis partes, quæ in cæteris animantibus debiles. Hier. epiſt.22 ait, honeſtè hîc viri, & mulieris genitalia mutatis nominibus ſignificata, omnemque diaboli virtutem contra viros in lumbis eſſe, contra fœminas verò in vmbilico.

12. Caudam. fortè & hîc honeſtè ſignificatur genitale membrum. Quaſi cedrum, id eſt, fortiter. Perplexi, quaſi dicat, miro artificio formati myſticè artes miræ intelliguntur, quibus diabolus homines libidine implicat, vt difficillimè extricentur.

14. Principium, quaſi dicat, præcipuum animalium à Deo factorum quod attinet ad fortitudinem & prudentiam.Mira quidem narrantur de Elephantis intelligentia, vt tantùm non rationalis eſſe videatur. myſticè diabolus, inter primas creaturas,ſcilicet, Angelus à Deo factus. Applicabit gladium eius, id eſt, ſuum, quaſi dicat, Deus poteſt facilè interimere,alioqui nemo audeat aggredi: quod maximè de diabolo verum eſt. 70. vt illuderetur ab Angelis eius, quod planè in diabolum quadrat.

15. Ibi,id eſt,prope eum, ſcilicet,nihil timentes ob aſſuetudinem.

16. Sub vmbra, &c. Quidam duos hos verſus interrogatiuè legunt, quaſi dicat, vel grandes arbores ipſum tegere nequeant: tantum abeſt, vt ſub calamis, id eſt, arundinibus, aut ſalicibus latere poſſit, aut luto, vt cetera animalia. Locis humentibus,Hebr.& Chald.cœno.

17. Vmbræ, id eſt, arbores vmbriferæ. Vmbram eius, pro,eum quaſi dicat,non ſufficient, vt ſit hyperbole. vt in ſeq. verſu, quamquam non video, cur non poſſit vterque verſus legi affirmatiuè,ſcilicet,cubare ſolet locis humidis prope

arundines,& ſalices.diabolus quidem in delitiis per hæc ſignificatis.

19. In oculis eius,&c.quaſi dicat, videtur ſibi poſſe ſiſtere bibendo fluuij curſum, vt qui hamo piſces detineat: adeóque interdum nares mergit, vt ſudibus fluuij lædantur. Eius, pro, ſuas.

20. Leuiathan.i.balenam.

21. Circulum.i hamum, ſeu vncum. Armilla. Hebr.ſpina.Chald.tribulo.

22. Preces.ſ.ne illum lædas.

24. Ancillis, id eſt,ad ludum & recreationem ancillarum.70.tanquam paſſerem puero.Heb.& Chald.puellis.

25. Amici.i.ſocij in piſcatione,ſeu mercatura. q.d.non poterunt capere, vt ipſum concidant,& diuidant.

26. Gurguſtium.i.fiſcellam.

27. Pones,&c.q.d.ſi aggrediaris,vt capias,ita te lædet, vt perpetuò recorderis tam temerarij prælij, nec vltra ſimile quid aggrediatis. Loqui additum id ab interprete.

28. Eius,ſcilicet, qui illum velit capere. Præcipitabitur,id eſt,perdetur,vel ſe in fugam feſtinus proripiet.

CAP. XLI.

1. EVm, ſcilicet, hominem.q.d. non crudeliter agam cum aliquo, vel Behemoth, aut Leuiathan, quaſi dicat,non eſt mihi opus ad illum ſuperandum magno conatu vti, vt ſolent ſæui. Chald. non eſt crudelis, qui ſuſcitet eum, id eſt, nemo tam ferox, qui eum audeat prouocare.

3. Parcam.ſ. ſi velim perdere. Verbis potentibus.i. ob verba minacia, vel eloquentia.

4. Quis.redit ad id,quod cœpit cap.præcedenti de Behemoth, ſeu Leuiathan. Reuelabit, &c. q.d. quis ei audeat pellem detrahere? Intrabit. q.d.quis ei frænum iniiciet?

9. Palpebræ diluculi.i.ſplendentes.70.ſpecies Luciferi.

10. Lampades, quaſi dicat, videtur flammas euomere.

13. Egeſtas.ſ.pernicies eorum,in quos incurrerit.Chald.dolor.70 perditio.

14. Mittet, pro,ſi mittantur. Flumina Complut.fulmina Ferentur.ſ.membra eius. q.d. non mouebitur loco.

16. Sublatus. ſ. in altum ſe erigens. Angeli. Hebr. & Chal. fortes.q.d. fortiſſimi quique.70. feræ. Purgabuntur.ſ. ſoluta aluo præ timore.

17. Subſiſtere. q. d. frangetur. Haſta.ſ. quicquam ei nocebit.

18. Reputabit, id eſt, æſtimabit, quaſi dicat, contemnet.

21. Radij ſolis.q.d. faciet obſcuritatem neuolutis fluctibus. Sternet, &c.q. d.nihil faciet hominum diuitias, & potentiam, ita eſt terribilis.

22. Feruere faciet.ſ.motu ſuo,vel dum aquam euomit.

23. Poſt eum. i. vbi tranſierit. Lucebit. i. albeſcet. Æſtimabit. ſ. qui viderit. Abyſſum, id eſt, mare. Seneſcentem. i. caneſcentem. ſ. alba apparebit aqua.

24. Super terra.ſ.in mari dominatur nulli belluæ patens. Vt nullum timeret. 70. vt illudatur ab Angelis meis. ſ. dæmon, de quo etiam ſuperiora intelligenda.

25. Videt. i. deſpicit. Vniuerſos filios ſuperbiæ.i.belluas marinas, quamuis ingentes. Chal. omnes filios montium.70. omnia,quæ in aquis. Videtur quidem de diabolo intelligendum ſuperborum Rege.

CAP. XLII.

3. ISte qui, pro, qui. Cælat.70. celat à te.q.d. qui ſe putat poſſe abſcondere tibi ſua conſilia. Abſque ſcientia.i.imperitè.ſeu ſtultè.

5. Auditu, &c.q. d. te antea tantùm auditione noueram, nunc verò te docente. Oculus, id eſt, meus. Videt.i.perfectiùs cognoſcit.

6. Ago pœnitentiã, &c.70.reputaui me ipſum terram & cinerem.

8. Offerte.70.faciet,id eſt,offeret,ſcilicet, ob Faciem eius ſuſcipiam,id eſt, exaudiam eum. Rectum ſicut ſeruus meus. 70. verum contra ſeruum meum.

9. Suſcepit Dominus faciem Iob.70.ſoluit eis peccatum propter Iob.

10. Conuerſus. ſ. vt illis parceret, & Iob liberaret calamitate.70.dimiſit illis peccatum.Chal. conuertit captiuitatem Iob.

11. Mouerunt ſuper eum caput.70 mirati ſunt. Ouem.70.agnam.In aurem.ſ.quatuor drachmarum, vt aiunt 70.

14. Diem.ſ. ob pulchritudinem Hebr. Temimah. i. diurnam. Caſſiam.q.d. pretioſam vt caſſiam. Cornuſtibij.q.d. elegantem. Stibio enim aſſeruato in cornu ſe fæminæ ſolebant ornare, ſeu fucare oculos.70. cornu Amalthea. q.d copioſam, ſeu diuitem.

15. Terra.ſ.illa. vel eſt hyperbole.

PSALMI.

Auctor Dauid omnium, etſi quidam auctores faciunt aliquorum eos, quorum nominibus inſcribuntur.

Dicuntur ab Eſdra collecti, & hoc ordine diſpoſiti.

Grac. Ψαλτήριον, Pſalterium, eſt id inſtrumentum muſicum, ſed hic videtur ſignificare congeriem, ſeu librum Pſalmorum. Hebr. Sepher Theilim.i.Liber laudum. No. hic nos loco Hebr. lectionis citare Hier.i.eius verſionem. Interdum tamen Hebraica citamus.

PSALMVS I.

Deſcriptio Pij, & Impij.

1. ABIIT, id eſt, ambulauit, poſſent & præterita hæc per præſentia verti. ſ.abit, ſtat, ſedet. Conſilio. q.d. qui non eſt ſecutus conſilia. Via.i.inſtituto, ſeu moribus. Stetit.i.moratus eſt. Cathedra.i.conſeſſu.Chal.ſocietate. Peſtilentiæ i.contagioſæ doctrinæ. Chal & Hier.deriſorum. Sedit.ſic Pſal.25. Non ſedi cum conſilio vanitatis, &c. Not.ſignificari hic gradus, quibus ad ſummam impietatem peruenitur.ſ.eundo,ſtando, ſedendo, &c. alioqui dicendum erat,nec ſedit,nec,ſtetit,nec abiit.

2. Voluntas.i.affectus,delectatio. Die ac nocte.i.ſemper.

3. Lignum.i.arbor. Eius.ſ.ligni. Non defluet. eſt id oliuæ & palmæ.

4. Non ſic.ſ.erunt.

5. Ideo.ſ.quia diſſimiles vita,& meritis. Reſurgent.i.conſiſtent.q d. non ſe poterunt defendere. Heb.ſtabunt. Iudicio.ſ extremo, vel iunge cum iuſtorum. Nec peccatores. Heb.& peccatores,ſed repetenda negatio præcedens. Concilio.i cœtu.Chal ſocietate.

6. Nouit.i. approbat. Viam.i ſtudia, vitæ inſtitutum. Peribit. i. damnabitur à Deo, ſeu ad nihilum redigetur.

II. *De conſilio Iudæorum, & Gentium contra Chriſtum.*

1. FRemuerunt. i. tumultuatæ ſunt. Gentes.i.nationes exteræ.ſ.Romani. Populi.ſ.Iudæi.

2. Aſtiterunt.ſ.conſilij captandi cauſa. Reges. ſ.Herodes,& Pilatus. Principes.ſ.Anas, & Caiphas In vnum.i.ſimul.

3. Dirumpamus Hier.epiſt.127.putat id dici ea perſona Domini. Alij ea perſona impiorum accipiunt. Vincula.i.leges.quibus ſubditi velut ligantur. Eorum. i. Domini, & Chriſti eius. Iugum.d q.non pareamus. Hier.laqueos.Chal. funes.

4. Irridebit.i.ridendos exponet. Subſannabit. repetitio præcedentis.

5. Tunc.ſ.cùm irridebit.In ira i.iratus.In furore,repetitio.

6. Ego, vox Dauid & Chriſti. Sion. i. eccleſiam,cuius figura Sion. Montem.ſcilicet,excellentia, & firmitate. Præceptum, pro,præcepta, ſcilicet,Euangelica.

7. Genui te.ſ.ex virgine,vel ab æterno,vel in reſurrectione Vide Act.13.& Col.1.

8. Poſtula.q.d.ſi poſtules. Terminos, pro,vſque ad terminos.

9. Ferrea.i.inflexibili ad iniuſtitiam. Confringes.q.d.poteris conterere.ſ.non obedientes.

10. Intelligite.i.ſapite, ſeu reſipiſcite.

11. Exultate ei.Cha.lorate.

12. Apprehendite.ſ.ſummo ſtudio, & firmiter, id enim ſignificat verbū Græcum δράξασθε Diſciplinam,alij vertunt, oſculamini filium. Hier. adorate purè. Nequando. Hier. ne fortè. Pereatis de via. Chald. amittatis viam. Iuſta.i. recta, quamquam non eſt Heb.nec Chald.

13. In breui, id eſt, citò. Hier. poſt paulum. Eò, ſcilicet, Chriſto.

III. *De Chriſti Paſſione & reſurrectione.*

1. PSalmus, id eſt, canticum. A facie, id eſt, metu, ſeu propter.

2. Quid.Hier.quàre.Chal.quàm.

3. Animæ meæ, pro, de anima mea. i.de me.ſic Geneſ.20. Heb.dices mihi,(pro de me)quòd frater tuus ſim. Non eſt ſalus, &c.q.d. non liberabitur à Deo.Eius. Hic Hebr.additur Sélah.i.eleuatio.ſ.hic cantores vocem intendebant ad exprimendam rei indignitatem, ſeu calamitatem. q d. ô grauem calamitatem. 70. διάψαλμα, id eſt, pſallendi interuallum. Hier. vertit, ſemper, quaſi dicat, rem eſſe perpetuò cogitandam, aut

duraturam, aut quæ ſemper fiat, varie enim pro loco & re intelligendum, idque vel affirmando, vel optando: ponitur hæc vox ſolùm in Pſalmis & in Cantico Habac.

4. Tu autem.q.d.cùm tamen tù ſis.Suſceptor. id eſt, protector. Gloria.ſ.de cuius protectione glorior. Exaltās.q.d.mæſtum lætificans, ſeu humiliatum exaltans.

5. Clamaui.Hier.clamabo.ſ.opem implorans. Chal.orabo.Exaudiuit.Hier.exaudiet. Monte.ſ. Sion, vel cælo. Suo, & hic additur Hebr. Sélah. quaſi dicat, ô rem Deo acceptam, ipſum cum fiducia inuocare?

6. Dormiui,ſcilicet,in cruce præterita pro futuris.Hebr.accubui. Soporatus ſum. Hebr. dormiui.Exurrexi.ſ.tertia die Hier. euigilaui. Suſcepit 70.ſuſcipiet.Hier.ſuſtentabit.Exurge,quaſi dicat, Age verò.

8. Percuſſiſti.i.percutere ſoles.

9. Domini,pro,à Domino.Benedictio, id eſt, fauor. Tua & hic additur Sélah, quaſi dicat, ô Dei bonitatem!

IIII. *De Dauid & Chriſti perſecutionibus.*

1. IN finem,ſcilicet,legis Chriſtum, vel.q.d. perpetuò, ſcilicet, canendus. Aquil. & Theod. τῷ νικοποιῷ,id eſt, victori, ſeu, victoriæ effectori,atque itidē in omnib.Pſalmis, vbi 70. εἰς τὸ τέλος,id eſt,in finem.Heb.victori, ſcilicet, præfecto cantorum commiſſus decantandus In carminibus.70.in hymnis. Hier. in Canticis. Hebr.in Neginoth, id eſt, in inſtrumento quodam muſico,ſcilicet, canendus. Atque id Not. ad omnes eiuſmodi titulos, qui ſæpe occurrunt.

2. Iuſtitiæ meæ,ſcilicet,auctor teſtis,& remunerator.Dilataſti mihi,ſcilicet, cor.70.dilataſti me, id eſt, in latitudinem eduxiſti è loco anguſto. Miſerere, ſcilicet, etiam nunc, vel eſt oratio, qua ſe dixit inuocaſſe.

3. Filij hominum,id eſt, homines. Vſquequo, ſcilicet,eritis.Graui,id eſt,craſſo, vel obſtinato. Mendacium,id eſt,ea, quæ mentiuntur felicitatem,vel conatus, qui ſpem fallent.

4. Et ſcitote, pro, ſcitote verò. Mirificauit,id eſt,fecit clarum,& mirabilem. Sanctum, id eſt, ſibi dedicatum,ſcilicet,me.

5. Iraſcimini.Chald. contremiſcite. Et nolite peccare,quaſi dicat,ſi contingat iraſci,at fiat ſine peccato,vel iraſcimini vobis ob peccata præterita, & deſinite peccare, vel ne ampliùs in me peccetis. Quæ dicitis, &c. quaſi dicat, eorum, quæ malè cogitaſtis,pœniteat vos,cùm ſoli eritis in cubiculis. Chald.orate in corde veſtro, & ſuper cubile veſtrum.Compungimini. Chald.memento te diei mortis. Hier.tacete, & hic Hebr. additur Sélah.

6. Sacrificate,&c.Chal.domate concupiſcentias veſtras, & reputabitur vobis ſicut ſacrificium iuſtitiæ. Iuſtitiæ. q.d. offerte ſacrificia operum bonorum;vel cum iuſtitia, & ſanctitate. Sperate. Hier.confidite.Bona, quaſi dicat,vtinam aliquis nobis præſtet diuitias, vel, quomodo cognoſcemus vera bona?

7. Signatum,&c.q.d.cùm tamen veræ diuitiæ ſint lumen tuum,ſeu gratia, vel, tuum nobis lumen oſtendit, quæ ſint vera bona. Hier.leua ſuper nos lumen vultus tui, quaſi dicat,lucido ſeu hilari vultu nos aſpice, ſcilicet, ſolet quis amorem hilari vultu oſtendere,toruo iram.Dediſti, pro,ſoles dare.ſ.eo lumine.

8. A fructu, pro, fructu. Multiplicati.i.locupletati.ſ.terreni homines.

9. In pace,quaſi dicat,ego verò in pace.In id ipſum,id eſt, ſimul. ſeu pariter. Singulariter, id eſt,ſingulari ratione.Hier.ſpecialiter.Spe. Chal. ſecuritate. Conſtituiſti. Hier. habitare feciſti. Chal.ſedere facies.

V. *Dei inuocatio in tribulatione.*

1. PRo ea,ſcilicet, Eccleſia. Hæreditatem.ſ. vitæ æternæ.Heb. & Chal.multo aliter, ſed non omnia putauimus perſequenda.

2. Clamorem. Chald. deſiderium. Hier. rugitum.

3. Intende,pro,attende.

4. Ad te orabo.Hier.te deprecor Manè,id eſt, tempeſtiuè, poteſt autem coniungi cum,orabo, vel cum, exaudies.

5. Aſtabo.i.aſtare ſoleo. Videbo.i.contemplabor. Quoniam, pro, quod. Non Deus, &c. q.d. non tibi placere peccatum.

6. Malignus.Chal.malus.Permanebunt.Hier. ſtabunt,id eſt, conſiſtent, ſeu locum habebunt.

7. Mendacium,ſcilicet,pernicioſum,vel,quaſi dicat, iniqua meditantes, ſolet enim ſcriptura iniquitatem vocare mendacium, & meditationem, locutionem.Sanguinum.i.ſanguinarium.

8. In multitudine,quaſi dicat, fretus multitudine. Domum tuam, id eſt, atrium templi. Ad, id eſt, propè, ſeu verſus. Timore tuo, quaſi dicat,religioſè, & reuerenter.

9. In iuſtitia,id eſt, ſecundùm normam iuſtitiæ Inimicos, ſcilicet, qui mihi inſidiantur, ne poſſint nocere. Dirige,quaſi dicat,duc me recta, vel fac, vt tibi placeat mea viuendi ratio. Tuo.Heb & Chal.meo,id eſt,coram me Meam. Heb.& Chal.tuam.i.qua itur ad te.Hier.3. cont. Pelag.q.d.fac,vt quod tibi rectum eſt,etiam mihi rectum videatur.

10. Eorum.ſ.inimicorum meorum. Veritas.ſ. rectitudo iuſtitiæ Chal.& Hier.rectum.Vanum. i.vacuum virtute.

11. Sepulchrum,quaſi dicat,fætens vitiis, vel ad mortem animæ pelliciens malis perſuaſionibus.Iudica,id eſt, damna, ſeu puni, vt merentur. Aug. prophetia eſt,non maledictio. Cogitatio-

nibus.

nibus, id eſt, conſiliis. q. d. fac irrita ſint eorum conſilia. Secundum. i. propter. vel, prout mererentur. Expelle. Chald. fac impingere. Irritauerunt. Hier. prouocauerunt. ſ. ad iram.

12. Et. pro, contra vero. Exultabunt. Chald. & Hier. lætabuntur. Nomen tuum, id eſt, te.

13. Benedices, id eſt, benefacies. Vt ſcuto, &c. q. d. tua beneuolentia velut ſcuto. Coronaſti nos. Chal. & Hier. coronabis eum, id eſt, iuſtum cinges, & munies.

V I. *Oratio pœnitentis.*

1. IN finem. vide Pſal. 4. Pro octaua, ſcilicet, mundi ætate. Hebr. ſuper octauam, id eſt, octauum ſonum in muſica, vel inſtrumentum muſicum octo chordarum. vide 1. Par. 15.

2. Furore, id eſt, ira. Arguas, id eſt, caſtiges. ira repetitio. Aug. eadem res per iram, & furorem ſignificatur. Corripias, id eſt, punias.

3. Miſerere. pro, ſed miſerere. Oſſa. i. vires.

4. Sed tu. Heb. Chal. & 70. & tu. Vſquequo. ſ. ceſſas opem ferre. Aug. differt medicus, vt morbi difficultatem cognoſcat ægrotus, & ſanitatem poſtea cautius cuſtodiat: quod enim facile ſanatur, non multum cauetur. Chald. Vſquequo refrigerium mihi?

5. Conuertere. ſ. ad ſolitam clementiam.

6. In morte, &c. Simile illud, non mortui laudabunt te Domine, &c. Inferno, id eſt, ſepulcro, vel loco damnatorum. q. d. reſtitue me ſanitati, vt te laudem, nam id in ſepulcro non potero, vel ſana animam vt te in cœlo laudem. Nam id in inferno damnati non poſſunt. vide Iſa. 38. Confitebitur tibi, id eſt, laudabit te.

7. In gemitu, id eſt, gemens. Chal. ſuſpirio.

8. Turbatus eſt. Chald. & Hier. caligauit. A furore. Chald. præ indignatione. Hier. præ amaritudine. Inueteraui, id eſt, conſenui. Hier. conſumptus ſum.

9. Diſcedite. q. d. nolo poſt hac veſtrum conſortium.

10. Suſcepit, id eſt, admiſit. repetitio præcedentis, quod in ſcriptura frequens, & in pſalmis frequentiſſimum.

11. Erubeſcant, ſcilicet, de peccatis. Conuertantur, ſcilicet, in fugam, vel à peccatis per pœnitentiam.

V I I. *Oratio in tribulatione.*

1. VErbis, id eſt, factis, ſeu negotio. Chuſi. Hebr. Chus, id eſt, Æthiopis. Saulem intelligit ob atros mores. Chal. Saulis filij Cus. Filij Iemini. Chald. qui erat de tribu Beniamin. Vide 1. Reg. 9.

3. Rapiat. pro, rapiant, ſcilicet, perſequentes me. Redimat, id eſt, eripiat.

4. Iſtud. ſ. quod mihi imponunt. Manibus, id eſt, operibus, ſcilicet, vt iactant.

5. Retribuentibus. pro, dantibus. i. facientibus. Decidam. i. ſuccumbam. Ab inimicis. ſ. vacuus. Inanis, id eſt, fruſtratus ſpe mea.

6. Animam meam. i. me. Vitam meam, pro viuum me. q. d. vitam mihi eripiat. Gloriam, id eſt, exiſtimationem, ſeu honorem. In puluerem deducat. q. d. prorſus extinguat. repetitio.

7. In ira. i. iratus. Exaltare. ſ. vt victor. Finibus. i. locis. In præcepto, id eſt, iuxta præceptum, ſcilicet, de puniendo iniquos. Mandaſti, ſcilicet, iudicibus.

8. Circumdabit te. q. d. circa templum laudabit iuſtitiam tuam. Propter hanc. pro, propter hoc. i. ad oſtendendam iuſtitiam. In altum regredere. q. d. conſcende Tribunal, vel oſtende Maieſtatem tuam. Aug. in cœlum aſcende.

9. Dominus iudicat. &c. q. d. fac appareat, te eſſe omnium iudicem. Super me, id eſt, quæ in me eſt.

10. Conſumetur. i. deſinet, ſeu ceſſabit. Chald. deſtruatur. Diriges iuſtum. Hier. confirmetur iuſtus. Chald. confirmentur iuſti. Corda, & renes, id eſt, cogitationes, & delectationes, ſecundum Aug. forte ſignificantur, intima quæque. Iuſtum. 70. iuſtè. Chald. & Hier. iuſtus. ſ. Deus.

12. Nunquid iraſcitur, &c. q. d. non ſemper iraſcitur, ſed dat locum pœnitentiæ: quamquam Heb. Chald. & Hier. affirmatiuè accipiunt, ſcilicet, quòd Deus iraſcatur. ſ. contra impios.

13. Vibrabit. Hier. acuet. Chald. acuit.

14. Vaſa mortis. i. tela mortifera. Ardentibus. ſcilicet flammis plenas. vel q. d. contra ardenter perſequentes iuſtos. Hier. ad comburendum. Chald. in perſecutores iuſtorum. Effecit, id eſt, aptauit, ſeu parauit.

15. Parturit. 70. parturiit. ſ. iniquus cupiens nocere. Dolorem, id eſt, afflictionem. q. d. nihil aliud cogitat, quàm nocere, vel dolor dicitur ipſum peccatum, quòd id dolor ſequatur. Iniquitatem. Chal. & Hier. mendacium.

16. Incidit. 70. incidet.

17. Conuertetur, id eſt, recidet. Dolor, ſcilicet, quem aliis parabat.

18. Confitebor Domino, id eſt, Dominum laudabo. Secundùm iuſtitiam, id eſt, pro iuſtitia. Pſallam nomini, pro canam, ſeu celebrabo nomen. Hier. cantabo nomini. Chald. laudàbo nomen. Not. In ſcriptura nomen Dei, pro ipſo Deo accipi.

V I I I. *De Dei operibus, & beneficiis.*

1. PRo torcularibus. Hebr. ſuper Ghitith. Chald. ad canendum ſuper citharam.

2. Nomen tuum. i. fama nominis tui. vel q. d. valde mirabilis apparet potentia tua iis qui terræ molem conſiderant. Eleuata eſt. q. d. ſuperat omnia.

3. Laudem. ſ. tui nominis. q. d. etiam infantium mentes ad tui laudem excitaſti. Not. Chri-

tum citaſſe hunc locum Matt. xxi. iuxta 70. editionem, cùm Hebr. legatur, fundaſti robur. Inimicos ſcilicet, confundendos: impletum id præcipuè, cùm Chriſto ingreſſo Ieruſalem etiam pueri acclamarunt, Oſanna. Deſtruas, id eſt, ceſſare facias. Vltorem. i. vlciſci volentem, & lædere. ſ. Iudæos Chriſtum perſequentes.

4. Quoniam videbo. q. d. cùm conſidero. Digitorum, pro, manuum. Fundaſti. i. collocaſti, ſeu firmaſti, ſcilicet, in cælo.

5. Quid eſt, &c. ſ. hoc dixi apud me exclamans. Quòd memor, &c. q. d. quod eius rationem habeas, tantique facias? Filius hominis, id eſt, homo, repetitio. Viſitas, id eſt, inuiſis, ſeu faues.

6. Paulo minus. 70. βραχύ τι. i. modicum quid. q. d. paulo inferiorem Angelis feciſti. Coronaſti. i. velut corona ornaſti, ſeu cinxiſti.

7. Conſtituiſti, id eſt, præfeciſti.

8. Pecora campi. i. beſtias agreſtes, ſeu feras.

IX. *Gratiarum actio.*

1. PRo occultis. ſ. iudiciis, Chald. & Hier. ſuper mortem. Filij ſ. Dei. Hebr. Labben. vbi quidā intelligunt Nabal. verſis litteris.

2. Confitebor tibi. i. laudabo te. In toto, pro, ex toto. Narrabo. i. celebrabo.

3. In te. i. de te, ſeu propter te. ſ. quod talem habeam adiutorem. Pſallam. Hier. canam. Chal. laudabo. Nomini tuo. i. te, ſeu famam tuam.

4 In conuertendo, &c. q. d. cùm expuleris, ſeu in fugam verteris. Infirmabuntur, & peribunt. Hier. & corruerint, & perierint. ſ. inimici mei. A facie tua. i. coram te.

5. Quoniam feciſti, &c. q. d. ſuſcepiſti cauſæ meæ patrocinium. Sediſti. ſ. ad iudicandum. Iuſtitiam. i. iuſtè.

6. Increpaſti. i. caſtigaſti. Nomen. i. nominis memoriam. Et in ſeculum, &c. explicatio præcedentis. q. d. in omnia ſecula.

7. Inimici i. diaboli. Aug. Frameæ i. gladij. In finem. i. in perpetuum. Cum ſonitu. i. ſtrepitu, quo ſolebant tumultuari. Hier. cum ipſis.

8. In iudicio. i. ad iudicandum.

10. In opportunitatibus, id eſt, cùm opus eſt auxilio.

11. Et ſperent, pro ſperent itaque. Nomen tuum. i. te. Dereliquiſti, pro, derelinques, id eſt, derelinquere ſoles.

12. Pſallite, Hier. cantate. Sion, ſcilicet, ibi erat Arca. Studia. i. opera, ſeu conſilia. Chald. opera. Hier. cogitationes.

13. Requirens. ſ. vt vindicaret. Eorum, ſcilicet, pauperum. Chald. iuſtorum ſuorum. Non eſt oblitus. i. non neglexit. Pauperum, id eſt, afflictorum. Chald. Humilium.

14. Humilitatem, id eſt, afflictionem. De inimicis. ſ. quam patior ab inimicis meis.

15. Qui exaltas, id eſt, ſoles liberare Chald. attolle. Portis mortis, id eſt periculis ſummis & morti vicinis. Auguſt. prauis cupiditatibus. Annuntiem, id eſt, exponam. Laudationes tuas, id eſt, varios te laudandi modos, ſeu opera tua digna laudibus. Chald. mirabilia tua. Filiæ, id eſt, congregationis, ſeu populi. q. d. in frequentiſſimo conuentu. olim enim in portis vrbium conciones, & iudicia fiebant.

16. In ſalutari tuo, id eſt, ob ſalutem à te datam. Chald. in redemptione tua. Infixæ. Hier. demerſæ. Interitu. Chal. fouea. Laqueo. Chald. Hier. rete.

17. Cognoſcetur. 70. cognoſcitur. Hier. agnitus eſt. Comprehenſus eſt peccator. Hier. corruit impius: hîc additur Hebr. Higaion Selach. Chal. gaudebunt iuſti in æternum. Hier. meditatio ſemper. q. d. id ſemper eſt meditandum, ſcilicet, quod proximè dictum

18. Conuertantur, id eſt, abeant. Infernum, id eſt ſepulchrum, q. d. moriantur, vel potiùs in infernum deſcendant. Obliuiſcuntur, q. d. non curant.

19. In finem, id eſt, ſemper. q. d. nunquam Oblitio. ſ. apud Deum. Patientia. Hier. expectatio. Chald. ſpes. Pauperum, id eſt, afflictorum. Chald humilium. Non peribit. Heb. peribit. ſed repetenda præcedens negatio. In finem. Hier. in perpetuum.

20. Confortetur, id eſt, præualeat, ſcilicet, contra iuſtos. Iudicentur, id eſt puniantur, pro meritis.

21. Legiſlatorem ſuper eos. ſ. Chriſtum. vel q. d. da aliquem qui eos legibus doceat & coerceat, & [illegible] terrorem eis pone. Chald. incute timorem eis. Homines. ſ. miſeri. Sunt. hîc Heb. deſinit. Pſal. 9.

22. Vt quid, id eſt, quare. Hîc Hebr. incipit. Pſal. 10. Receſſiſti longè. q. d. procul ſtas. Chal. & Hier. à longè ſtas. Deſpicis. i. videris tuos negligere. In opportunitatibus. i. cùm opus habent auxilio.

23. Superbit, id eſt, inſolenter agit. Incenditur, id eſt, cruciatur animo. Chald. perſecutionem patitur Pauper. Chal. afflictus. Comprehenduntur. Chald. & Hier. capiantur. Quibus. pro, quæ. Græciſmus. vel, quibus cogitant ſcilicet, alios ſubuertere.

24. Quoniam. q. d. indignum quod. vel iunge cum, incenditur pauper. Laudatur ſ. ab adulatoribus. Chal. iactatio. Benedicitur repentio.

25. Exacerbauit, id eſt, ad iram prouocauit. Hier blaſphemauit. Chald abominatur. Secundùm, &c. q. d. præ nimia arrogantia, & indignatione. Chald præ faſtu. Quæret. Chald. requiret Deum.

26. Non eſt Deus, &c. q. d. Deum non cogitat, ſeu non timet. Dominabitur, id eſt, conatur dominari.

27. Non mouebor.ſ.à proſperitate. Sine malo. Hier. ero ſine malo. Chal. non mouebor à malè agendo.

28. Os, id eſt, ſermo. Amaritudine. Chal. fraude. Hier. auaritia. Sub lingua, id eſt, in corde, vel in ſermone, vt ſit repetitio. Labor, & dolor, id eſt, calamitas. Chal. iniquitas, & falſitas. Hier. dolor, & iniquitas.

29. Diuitibus i. potentibus. Occultis.ſ. locis. In pauperem. ſ. vt opprimat.

30. Rapiat.ſ.& ſpoliet. Rapere, pro, rapiat, inquam. Dum attrahit eum. Chal. & Hier. cùm attraxerit eum in rete ſuum. ſ. coniungunt cum eo quod ſequitur, in laqueo ſuo.

31. Inclinabit ſe q.d. inuadet: vt leo, qui prædam inuaſurus, ſe incuruat. Cadet, explicatio præcedentis. Chal. cadet pauper in eius inſidias.

32. Oblitus eſt.q.d. non curat. Ne videat, ſcilicet, facta impiorum. In finem. Chald. & Hier. in perpetuum.

33. Exaltetur manus tua. Hier. leua manum tuam, ſcilicet, ad percutiendũ. Chald. confirma iuramentum manus tuæ. Ne obliuiſcaris, id eſt, oſtende te non obliuiſci. Pauperum. Chald. humilium.

34. Propter quid. Quaſi dicat, quis id ferat, quod irritauit. Hier. blaſphemat. Chald. execratur. Non requiret. ſ. vt puniat. q. d. non curat, quid agant impij.

35. Vides. q. d. vides tu tamen omnia. Laborem, & dolorem. i. mala, quæ inferunt, vel, ſupplicia à te illis parata.

36. Brachium, id eſt, vires. Quæretur, &c. quaſi dicat, facies aliquando ceſſare prorſus talium flagitia.

37. Gentes i. impij. De terra.ſ. expulſi.

38. Præparationem.ſ. ad orandum.

39. Iudicare, id eſt, vt iudices.ſ. eius cauſam. Humili. Hier. oppreſſo. Chal. pauperi. Apponat, id eſt, addat. q.d. pergat. Magnificare. i. extollere. Hier. ſuperbire.

x. *De ſpe in Deum.*

1. ANimæ meæ. i. mihi. Transmigra. i. fugito: Hier. q.d. citò.

2. In obſcuro. ſ. latentes ipſi.

3. Quæ perfeciſti, ſcilicet præcepta, vel iuſtos, ſcilicet, ô Deus. Quid fecit, ſcilicet, cur eum perſequantur.

4. Templo. ſ. colitur, & exaudit ad ſe confugientes. Palpebræ. i. oculi. Interrogant. Chal. & Hier. probant. ſ. diligentiſſimè obſeruant. Filios hominum. ſ. quid faciant.

5. Interrogat, id eſt, explorat more interrogantis. Suam. Chald. & Hier. eius, ſcilicet, diligentis iniquitatem.

6. Laqueos. Chal. vindictæ pluuiã. Ignis, & ſulphur, alludit ad ſupplicium Sodomę & Gomorrhę. Spiritus procellarum. i. valida tempeſtas. Calicis. i. punitionis, quã velut Deus potat.

7. Æquitatem, &c. q.d. rectitudinẽ approbat, vel rectos placido vultu aſpicit. Chal. iuſti videbunt faciem eius. Vultus eius. i. ipſe.

xi. *Oratio in tribulatione.*

1. PRo octaua. Chald ſuper citharam octo chordarum. Vide. Pſal. 6.

2. Saluum fac. Chal. redime. Defecit ſanctus. q.d periit ſanctitas. Diminutæ. Chal. defecerũt. Veritates. Chal. & Hier. fideles. q.d. non eſt fides. A filiis. i. inter filios.

3. Vana. Chal. mendacium. Locuti ſunt. Chal. loquuntur. Vnuſquiſque, pro. ferè quiſque, non enim omnes: ſequitur enim propter miſeriam inopum, &c. Doloſa. i. fraudulenta. In corde, & corde, id eſt, duplici corde. ſ. aliud dicentes, aliud ſentientes.

4. Diſperdet, pro, perdet. Magniloquam. i. ſuperbam, ſeu arrogantem.

5. Dixerunt, id eſt, dicere audent, ſeu ſolent. Magnificabimus. Chal. & Hier. roboremus. q.d. fortiter fallamus. A nobis ſunt. Chald. & Hier. nobiſcum ſunt q.d. in noſtra poteſtate, vt loquamur quod libuerit. Dominus. ſ. qui poſſit impedire.

6. Miſeriam. Chald. violentiam. Pauperum. Chald. miſerorum. Exurgam. ſ. opem laturus. Chal. exurgam in iudicium. Ponam in ſalutari. i. eripiam. Chal. ſtatuam redemptionem populo meo. Fiducialiter agam. i. nullum timebo. q.d. nullus me impediet. In eo. i. dando ſalutem, vel, quaſi dicat, faciam eum agere confidenter, & nullum timere.

7. Eloquia, id eſt, verba, præcepta, promiſſiones. Caſta. Chald. & Hebr. munda, quaſi dicat, puriſſima. Argentum, pro, velut argentum. Examinatum. Hier. probatum. Chald. repurgatum. Probatum terræ. Hier. ſeparatum à terra. Terræ. Græcè τῇ γῇ, terra, id eſt, vaſe terreo, ſeu fictili. Septuplum, pro, ſepties, id eſt, ſæpe, ſeu perfectè.

8. Generatione hac, id eſt, hominum genere hoc. ſ. prauo.

9. In circuitu. q.d. vbique verſantur, quocunque te vertas. Ambulant. ſ. parantes malum bonis. Secundùm altitudinem. ſ. iudiciorum tuorum incomprehenſibilium. Chald. tanquam ſanguiſuga, quæ ſugit ſanguinem filiorum hominum. Hier. cùm exaltati fuerint viliſſimi filiorum hominum.

xii. *Oratio in perſecutione.*

2. OBliuiſceris futurum eſt. In finem. Hier. perpetuum. Chal. ſemper, quaſi dicat, perpetuone? Auertes, ſcilicet, velut iratus. Faciem, quaſi dicat, fauorem.

3. Conſilia. ſ. ad euadendum pericula. Dolorem, pro, & dolorem. Per diem, pro, per ſin-

gulos dies. Exaltabitur ſuper me. i. contra me erigetur:vel, opprimet me.

4. Oculos,&c.Chald.oculos meos in lege tua, ne fortè peccem, & dormiam cum eis, qui rei ſunt mortis. In morte. q.d. ſomno mortis. i. occidar ab hoſtibus corporalibus, vel ſpiritualibus: ſequitur enim inimicus, qui fortè diabolus intelligitur.

5. Motus fuero.i.cecidero. Chald.declinauero à ſemitis tuis.

6. Speraui.pro,ſpero. In ſalutari tuo, id eſt,ob ſalutem à te mihi allatam. Chal.in redemptione tua.

XIII. *Deſcriptio impiorum.*

1. NOn eſt Deus. Chald. non eſt poteſtas Dei in terra. Corrupti.ſ. vitiis.

2. Requirens.pro,quærens.

3. Omnes.ſ.filij hominum,non filij Dei, Aug. 16.ciu. Declinauerunt.ſ.à recta,via. Chald. conuerſi ſunt retro. Inutiles facti ſunt. Chal. obtorpuerunt. Non eſt qui,&c. Aug.libr. de perſ.iuſt. cap 17.loquitur, inquit, de prædeſtinatis ad interitum. Vſque ad vnum.ſ. ne vnus quidem. Sepulcrum patens, &c.Hæc vſque ad,Nonne cognoſcent,&c. excluſiuè, nō ſunt Hebr.nec Chal. nec in 70.nec in Complut.videntur huc tranſlatæ ex Rom. 3. vide ibi. Leguntur quidem in editione 70. Romana, & in Pſalterio Romano & Arabico & Æthiopico; & apud Iuſtin. & Auguſtin.

4. Cognoſcent.ſ.quod æquum eſt.

5. Timor,pro, timendum. q. d. Deum non timent,quem oportuit timere,humana timent.

6. Quoniam. pro, veruntamen. Conſilium. ſ. ſperandi in Deo, vt ſtatim dicet. Confudiſtis. i. reſtitiſtis, ſeu pudore affeciſtis. Quoniam.q.d. quia ſperat in Deo.vel,quoniam,pro, At.

7. Quis dabit,pro,vtinam videam. Sion.ſ.cæleſti,vel à Deo, qui colitur in Sion. Salutare. i. ſalutem.Chald.redemptionem. Iſrael.genitiuus eſt. Auerterit. Hier. reduxerit. Exultabit, ſcilicet, liberatus tyrannide Saulis, vel diaboli. Iſrael.repetitio.

XIIII. *Morum inſtructio.*

1. TAbernaculo.i.cælo,quod extenſum inſtar Tabernaculi.vide Pſal.60.Apo.21. In monte,&c.repetitio.

2. Ingreditur ſine macula. i. conuerſatur ſine peccato. Chald. qui ambulat in perfectione. In corde.i. ex corde. vel, q. d. qui iuſtitiam corde meditatur.

3. Fecit dolum, id eſt, decepit. Opprobrium. Calumniam,ſeu, ſiniſtros ſermones. Accepit. i. admiſit.

4. Ad nihilum deductus.i. contemptus. Hebr. & Chald. qui in oculis ſuis deſpectus eſt.q.d.qui ſe vilem putat ſ.ex humilitate oritur ſui contemptus. Glorificat. i. maximi facit. Qui iurat, &c. Chald. & Hier. qui iurat, vt ſe affligat, & non mutat.

5. Super. Hier. Aduerſum. Mouebitur.i. deiicietur.

XV. *De Chriſti Paſſione & Reſurrectione.*

1. TItuli inſcriptio. Græ. στηλογραφία. i. columnæ,ſeu ſtatuæ, inſcriptio.q. d. ſemper memoria retinendus. Ipſi Dauid, pro Dauidis. ſ.pſalmus. Conſerua. Chald.& Hier. cuſtodi. Speraui, pro, ſpero. Deus meus. ſic etiam Chald.at Græc.& Hier. Dominus meus. Quoniam bonorum,&c. quoniam,abundat. Chal.veruntamen bonum meum non eſt datum niſi à te. Hier. benè mihi non eſt ſine te.

3. Sanctis. pro, in ſanctis. Mirificauit i. mirè perfecit. Meas.ſ. Chriſti, ſecundùm Aug. Græc. ſuas. In eis. abundat more Hebræo. ſenſus eſt, Dei voluntatem perfici in ſanctis.

4. Infirmitates.Chald.& Hier. Idola. Eorum ſcilicet, impiorum. Accelerauerunt.Chald. feſtinant, vt offerant munera. Non congregabo.q.d. vitabo. De ſanguinibus. i. ſanguinaria, vel vbi victimas idolis offerunt. Eorum,ſcilicet, idolorum, vel impiorum.

5. Hæreditatis, pro,hæreditaria.q.d. poſſeſſio mea. Calicis mei. i. portio mihi fruenda. Reſtitues.ſ.peccato amiſſam. Hæreditatem. ſ. Deum, ſeu vitam æternam.

6. Funes.i. ſors,ſeu hæreditas. Palæſtini enim funibus agros metiebantur. Præclaris. ſ. locis Etenim: explicatio præcedentis.

7. Benedicam. i. laudabo, ſeu gratias agam. Vſque ad noctem.i. etiam noctu. Increpuerunt. Hier. erudierunt. Chal. caſtigant. Renes.i. interiora.ſ.mens.q.d. etiam noctibus mentem exerceo rebus diuinis.

8. Prouidebam.i. proponebam. Commoueat.i. cadam.

9. Lingua,ſcilicet, agendo gratias Deo.Chald. & Hier.gloria.In ſpe.ſ. reſurrectionis. Hier.confidenter.

10. Animam meam i. me.vel,anima Chriſti intelligitur,quæ ad inferos deſcendit. Inferno.i. ſepulcro, vel limbo. Dabis. i. permittes. Sanctum tuum.i. corpus ſanctificatum. Auguſt & Chald. iuſtum tuum.

11. Feciſti, pro, facies. Vitæ.i. quibus ad vitam peruenitur.q.d.ſuſcitabis me,& donabis immortalitate. Cum vultu tuo.i. tui viſione. Vſque in finem.Chald.in æternum.q.d. perpetuæ.

XVI. *Oratio in perſecutione.*

1. IVſtitiam.i.innocentiam, vel iuſtam petitionem. Intende,pro attende ad. Doloſis. ſ. factam, q.d. ex animo ſincero profectam.

2. De vultu tuo. i. à te. Indicium meum prodeat.q.d. indica tu cauſam meam. Videant, &c.

quaſi dicat, oſtende te videre omnia, & probare quod iuſtum eſt.

3. Probaſti.i.approbaſti, vel, exploraſti. Viſitaſti.ſ.ſcrutans. Nocte. ſ. tribulationis. Igne.id eſt, velut igni ſolent metalla. Vt non, pro, adeò vt nec.q.d. ne in ſermone quidem eſt inuenta.

Hominum. i.quæ ſolent homines vulgò.ſ.vana. Verba labiorum tuorum,id eſt,præcepta tua. Cuſtodiui.i.obſeruaui.ne, ſcilicet,per eas irem,ſi de malis intelligatur viis. Duras.i. iniquas vel difficiles.

5. Perfice. Chald. & Hier. ſuſtenta. Tuis, id eſt, quibus ad te itur. Moueantur.ſ.à recto.Hie. labantur Veſtigia mea.Chald.pedes mei.

6. Clamaui.ſ.opem implorãs. Exaudiſti. Hie. exaudies, id eſt, ſoles exaudire, vel certus te exauditurum.

7. Mirifica. Chald.mirandam exhibe.Facis.i. facere ſoles. Dexteræ tuæ i. fauori quo mihi faues.Auguſt.

8. Vt pupillam. i. vt ſolet pupilla. Sub vmbra,&c.q. d. vt ſolet gallina pullos ſub alis.Alarum tuarum.Chald. Maieſtatis tuæ.

9. A facie impiorum, pro, ab impiis. Affixerunt, pro, affligunt. Chald. perdunt. Animam meam.i.me.vel. vitam meam.

10. Adipem.Chal opulentiam. Concluſerunt, ſcilicet,reponentes,ſeu ſeruantes. Chald. multiplicarunt.

11. Proiicientes me. i. cùm me antea expuliſſent. Declinare pro, declinantes. q.d.obſeruant locum, quo poſſint retia tendere,ſeu laqueos.

12. Suſceperunt,pro,capere voluerunt.

13. Præueni. i. anteuerte. Supplanta. i. deiice. Frameam tuam, pro framea tua. i. gladio tuo. Græc. romphæam. Chald. qui meretur interfici gladio tuo. Hier. qui eſt gladius tuus. quidam ſubaudiunt. tolle.q.d. ne me punias per miniſterium inimicorum tuorum.

14. Manus.i potentiæ. Paucis.ſ. electis. Terra.ſ viuentium. In vita.i dum viuerent,coniumge verò cum ſequentibus. Abſconditis i. theſauris. Venter.i. deſiderium.q.d.ditati ſunt bonis tuis. Saturati ſunt.i. abundarũt. Reliquias. i.reliquunt. q. d. tantum habuerunt, vt etiam filios dantes facerent.

15. Apparebo in conſpectu tuo. Chal. & Hie. videbo faciem tuam. Cùm apparuerit. gloria tua.Hier.cùm vigilauero ſimilitudine tua.i.cùm reſurgam tibi perfectè ſimilis.

XVII. *Gratiarum actio.*

1. PVero i.ſeruo.

3. Firmamentum meum. Hier. petra mea. Refugium. Chald fiducia. Hier.robur. Liberator. Hier. Saluator. Adiutor meus. Chald. qui complacuit ſibi in me. Protector meus. Hier. & Chald.ſcutum meum. Salutis.i.ſalutiferum.q.d. qui me potẽter defendit. Suſceptor meus. Chal ſpes mea.

5. Dolores.Hier.funes. Mortis.i.mortiferi. Iniquitatis pro,iniquorum.Chal peruerſorum. Conturbauerunt. Hier.terruerunt.

6. Dolores inferni.i. ad ſepulcrum trahentes. Hier.funes inferni.Chald. cohors ſceleratorum. Laquei mortis.i.inſidiæ mortiferæ. Chal.armati ad occidendum.

7. Inuocaui. Hier.huius verſus verba per futurum vertit. Chald.per præſens. id quod fieri poterat etiam in ſequentibus. Sancto ſuo. Chald. ſanctitatis ſuæ,quod eſt in cælis. Introiuit. Græ. introibit, ſed futurum pro præterito, more Hebræo. Aures eius. Chald. addit,& effectui mandatur.q.d.fit quod peto.

8. Conturbata Hier.concuſſa. ſ. Deo terrente hoſtes. Eis ſ.hoſtibus meis.

9. Fumus. ſ.tempeſtas. In ira.i. præ ira. Ignis. i.fulmina. Carbones, pro, velut carbones. q d. immiſit velut ardentes ſagittas in hoſtes.

10. Inclinauit, pro, velut inclinauit. Deſcendit.Chald. apparuit gloria eius. Caligo. Chald. nubes tenebroſa.

11. Super.i.plus quàm. q. d. velociſſimè opem tulit Cherubim enim alati pingebantur. Super pennas.q d velociùs quàm venti.

12. Tenebras latibulum ſuum. Chald. maieſtatem ſuam in caligine. Tabernaculum, pro, velut tabernaculum.ſ. nubes.

13. Præ fulgore in conſpectu eius. Chald. à ſplendore gloriæ eius. Tranſierunt. i. ibant velut miſſæ.

14. Vocem.ſ. tonitrua.

15. Sagittas,pro,velut ſagittas.ſ. fulmina. Eos.ſ.hoſtes.

16. Fontes. Chald profunditates.ſ.ſiccatæ. Fundamenta. i. profunda. ſ.aluei,ſeu voragines. q. d. ceſſarunt torrentes tribulationum. Increpatione. i. indignatione, ſeu imperio. Inſpiratione. ſtatu. Spiritus. i. venti. ſ. ſiccantis. Iræ tuæ.i.à te irato miſſi.

17. Miſit ſ.Angelum, ſeu auxilium. Summo. i.cælo.Hier.& Chald. alto. Aſſumpſit.Hier.extraxit. Chald. eripuit. Aquis. i. tribulationibus. Chald.populis.

18. Confortati ſunt.Chald.inualuerant.Hier. robuſtiores me erant.

19. Præuenerunt me. q. d. irruerunt in incautum. Die.i.tempore. Afflictionis. Chald. migrationis.

20. Voluit me. i. amauit me. Hier. placuit ei. fortè legendum placui ei.Chald.complacuit ſibi in me

21. Retribuet. Hier.retribuit. reddidit.

22. A Deo.ſ recedens.Chald coram Deo.

23. Iudicia.i. leges. Iuſtitias. Hier. præcepta. Chald pacta.

24. Ero.Hier.& Chald.fui.immaculatus cum

eo. Chald. perfectus in timore eius. Obſeruabo. Hier. cuſtodiui. Iniquitate mea. i. ne ipſe peccem. Chald. peccatis.

25. Retribuet. Chald. retribuit. Hier. reſtituit. Iuſtitiam meam. Chal. meritum meum. In conſpectu, &c. q. d. quam videt, & probat.

26. Cum ſancto, &c. q. d. talem te exhibes homini, qualem ille ſe tibi. vel, talis cuique videris eſſe, qualis ipſe eſt. Innocens eris. Hier. innocenter ages.

27. Electo. i. probato. Peruerteris. i. tractabis eum: vt eius meretur peruerſitas. vel, videberis ei peruerſus, ſcilicet, dicunt tales, non eſt recta via Domini.

28. Humilem. Hier. & Chald. pauperem. Superborum. Hier. excelſos.

29. Illuminas, &c. q. d. facis mihi proſpera contingere, vel lucernam. i. animam. Illumina. Hier. & Græc. illuminabis. ſed futurum ſolet, more Hebræo, pro Imperatiuo vſurpari. Tenebras. q. d. verte tribulationes in lætitiam, ſeu, proſperitatem.

30. In te. i. te iuuante. Tranſgrediar. i. tranſiliam. q. d. ſuperabo omnem difficultatem. Murum. Chald. expugnabo arces munitas.

31. Eloquia. i. verba. Igne examinata. pro, velut igne repurgata.

33. Præcinxit. Hier. & Chald. accingit. Virtute. Hier. fortitudine. Immaculatam. i. irreprehẽſibilem, ſeu puram. Viam meam. i. vitæ rationem, ſeu mores.

34. Tanquam ceruorum. i. agiles. Græc. ἐλάφων cerui: ſed Hier. ait omnes interpretes vertiſſe ἐλάφων ceruorum. Super excelſa q. d. loco tuto

35. Vt arcum æreum. q. d. fortiſſima fecisti

36. Salutis tuæ. q. d. tua protectione ſaluaſti me, Græ. ſalutis meæ. quam lectionem Hier. non agnoſcit, dicens omnes interpretes vertiſſe, tuæ: in ſexta tamen editione legitur, dediſti mihi protectorem ſaluatorem meum. Diſciplina. i. caſtigatio, ſeu eruditio. In finem. i. ſemper.

37. Dilataſti, &c. q. d. feciſti, vt liberè & ſine impedimento incederem. Veſtigia mea, pro, pedes mei, ſeu, greſſus.

38. Deficiant. Hier. & Chald. conſumam eos.

39. Stare. Hier. & Chal. ſurgere.

40. Supplantaſti. i. proſtraſti. Hier. incuruaſti.

41. Dediſti dorſum. i. feciſti terga vertere.

43. Delebo. Hier. proiiciam. Chal. conculcabo.

44. Contradictionibus populi. i. populo contradicente, ſeu repugnante. Chald. diſſidio populorum. In caput, ſcilicet, adiectis meo Regno multis gentibus.

45. Non cognoui Aug. 17. ciu. Chriſtus Gentiles non cognouit præſentia corporali. In auditu auris. i. ad ſolam famam nominis mei, ſeu ad primum auditum voluntatis meæ.

46. Alieni. ſ. à pietate, & probitate, ſeu à Deo. q. d. homines à Deo alienati per peccata. Mentiti. q. d. fictè parent. Inueterati, id eſt, debilitati. Hier. defluent. Chald. conſumentur. Claudicauerunt. i. declinarunt. Semitis. ſ. quibus me perſequebantur.

47. Benedictus. ſ. ſit i. laudetur. Salutis meæ. ſ. auctor.

48. Das vindictas mihi, id eſt, poteſtatem me vlciſcendi, vel, me vlciſcens. Chald. facis vltionem meam.

49. In me. i. contra me. Exaltabis. i. ſuperiorem facies.

50. Confitebor i. gratias agam. In nationibus Chald. inter gentes. Nomini tuo. i. tibi, ſeu in honorem nominis tui.

51. Magnificans, &c. q. d. magnam mihi, quam Regem fecit, ſalutem afferens. Chriſto. i. vncto, ſcilicet, in Regem.

XVIII. *De Chriſto, & lege Euangelica per ſimilitudinem rerum corporalium.*

2. CÆli. Chald. qui ſuſpiciunt cælos. Gloriam. i. omnipotẽtiam. Opera. ſ. quàm ſint admirabilia. Græc. opus. Firmamentum. repetitio. Chald. qui aërem ſpeculantur.

3. Dies. ſ. ſuccedens. Eructat verbũ. q. d. idem oſtendit. ſ. quàm ſit Deus potens, & mirabilis. Nocti. ſ. ſuccedens. Scientiam. q. d. id docet, ſcilicet, perpetua dierum, & noctium ſucceſſio.

4. Non ſunt, &c. q. d. nec verò ſunt eiuſmodi voces hæ, quæ ab omnibus non intelligatur. Eorum. abundat more Hebræo.

5. Exiuit. i. peruagatus eſt ſonus eorum. i. id quod clamant cæli, & de Deo docent. Chal. proſpectus eorum. In ſole, pro, ſoli. Subau. ſ. ſolis. q. d. collocauit ſolem in cælo, velut tabernaculo. Vide Pſal. 103. extendens cælum ſicut pellem. i. tabernaculum, quod fit ex pellibus. Vide Iuſtin. q. 63. Hier. & Chald. [illegible]is. ſ. cælis.

6. Exultauit, pro, ex[illegible]t.

7. A ſummo. i. extremo. q. d. ab vna cæli extremitate ad alteram, tandem [illegible] tandem. Occurſus, pro, curſus, ſeu recurſus, vel reuolutio.

8. Immaculata. Chald. perfecta. Conuertens. ſ. ad bonum. Teſtimonium. i. præcepta quæ Dei voluntatem teſtantur. Fidele. i. verax. Paruulis. i. imperitis. Chald. inſipienti.

9. Iuſtitiæ. Hier. & Chald. præcepta. Rectæ ſ. rectà ducunt ad beatitudinem.

10. Sanctus. Hier. & Chald. mundus. Permanens, Chald. permanet. In ſeculum ſeculi Chal. in perpetuũ. Iudicia. i. præcepta. In ſemetipſa. id eſt, pariter, ſeu omnia, vel, omnibus modis. Chald. ſimul.

11. Deſiderabilia. i. amabilia. Super. Chald. magis quàm. Lapidem precioſum. Hic & Chald. obrizum. eſt autem id aurum puriſſimum. Hebr. Paz. Multum, id eſt, in magna copia. Mel,

& fauum, pro, fauum mellis, vel mel e ſauo diſtillans.

12. Etenim. Hier. vnde. Chald. ſanè. Cuſtodit. i. obſeruat Retributio. i. merces.

13. Delicta. Chal. & Hier. errores. Occultis meis. i. his quæ me latent.

14. Alienis. Chal. & Hier. ſuperbis. ſ. hominibus, ſeu vitiis. Parce ſeruo. Hier. & Chal. libera ſeruum. Dominati. ſ. pertrahendo ad malum. Maximo. ſ. ſuperbiæ, ſecundum Aug. vel. q. d. magno. ſ. mortali.

15. Eloquia. ſ. orationes, laudes Dei. &c. Adiutor. ſ. in bonis. Aug. Redemptor. ſ. à malis Aug.

XIX. *De Chriſto.*

2. Die. i. tempore. Nomen. i. Maieſtas, ſeu potentia, ſeu, inuocatio, vel nomẽ pro re. q. d. ipſe Deus Iacob. i. populi Iſraelitici.

3. Sancto. i. ſanctuario, vbi Arca. Chald. domo ſanctuarij ſui.

4. Pingue fiat, pro, velut pingue, Deo gratũ ſit.

5. Secundùm cor tuum. i. quod optas. Confirmet. Hier impleat. Chal. perficiat.

6. In ſalutari tuo. i. de ſalute à te data. Nomine. i. maieſtate, ſeu potentia. Magnificabimur. i. magnopere gloriabimur.

7. Impleat, &c quaſi dicat, det quidquid petes. Cognoui, id eſt, ſcio, ſeu experientia didici. Fecit. pro, faciet. Exaudiet. Chal. exaudiuit. Potentatibus, pro, potentiis. Hier. fortitudinibus. q. d. potenter ſaluat.

8. In nomine, pro, nomẽ. Inuocabimus. Hier. & Chal. recordabimur.

9. Obligati, id eſt, ligati, ſcilicet, velut compedibus. Hier. & Chald. incuruati. Erecti ſumus. Chal. corroborati ſumus.

XX. *De Chriſto.*

2. IN virtute. i. de ope. Lætabitur. Chal. regnabit. Rex. Chal. R... Chriſtus. Super ſalutare tuum. Chal. ... tione tua.

3. Deſiderium. ... quod optabat. Voluntate. i. petitione.

4. Quoniam, ſcilicet, ideo lætatur. Dulcedinis. Chal. bonis. Hier. bonitatis. q. d. abundanti gratia præueniſti mihi tale meritũ. Gratia quidem à Dei dulci bonitate procedit, & ipſa dulce eſt bonum. Græ. χρηστότητος, id eſt, bonitatis, ſeu benignitatis. Coronam. ſ. regiam dignitatem, ſeu gloriam. Lapide pretioſo. Hier. obrizo. Chal. auro puro.

5. Vitam. Chald. vitam æternam. In ſeculum ſeculi. Hier. in æternum.

6. In ſalutari tuo, id eſt, ob ſalutem à te datam. Chal. i. in redemptione tua. Decorem, id eſt, ſplendorem.

7. Dabis in benedictionem. i. facies benedictum, ſeu felicem. In ſeculum ſeculi. Hier. ſempiternam. Cum vultu tuo. i. tui viſione, vel tuo hilari vultu, & fauore.

8. Quoniam. Chal. propterea quòd. In miſericordia. ſ. ſperat, vel. per miſericordiam non commouebitur, id eſt, labetur, ſeu excidet felici ſtatu. Hier. non decipietur.

9. Inueniatur. Hier. inueniet. Chald. inuadet. Dextera tua. Chal. vltio dexteræ tuæ. Inueniat. Hier. & Chald. inueniet. i. apprehendet.

10. Vt clibanum ignis. q. d. facies ardere inſtar fornacis. Vultus tui. Chald. iræ tuæ. Conturbabit eos. Hier. præcipitabit eos. Chald. igne inflammabit eos. Ignis. Chald. incendium gehennæ.

11. Fructum. Chal. filios. A filiis. i. vt non ſint inter filios.

12. Declinauerunt in te, id eſt, contra te intenderunt. Chal. machinati ſunt contra te. Stabilire. i. perficere.

13. Dorſum. q. d. in fugam vertes. In reliquiis &c. q. d. & reliquis pœnis, quibus ſoles eos afficies, & confundes.

14. Exaltare, &c. q. d. oſtende quantus ſis, quantaque virtute pollens. Cantabimus. Chal. laudabimus. Virtutes. i. potentiam.

XXI. *De Chriſti Paſſione.*

SVſceptione. i. reſurrectione. ſ. Chriſti. Chal. oblatione. Hier. ceruа.

2. Deus Deus meus. Hie. & Chal. Deus meus, Deus meus. Longe à ſalute, &c, quaſi dicat, peccata, quæ ſuper me ſuſcepi, impediunt, ne eripiar. Vox Chriſti. Verba, id eſt, opera. Delictorum meorum. id eſt, pro quibus, velut ſi eſſent mea, paſſionem ſubij. Hier. rugitus mei. Chald. clamoris mei. q. d. ſalutem quam peto, non obtineo.

3. Clamabo. Chal. clamo. Et non ad inſipientiam mihi. ſ. imputabitur, q. d. nec eò ſtulte ago, quod cum non exaudiar clamem tamen, vel q. d. quod non exaudiar, non eſt ex vlla mea inſipientia, aut culpa. Hier & Chal. nec eſt ſilentium mihi. Non ceſſo clamare.

4. Sancto. i. ſanctuario. Laus. i. laudis materia ſeu gloria.

6. Confuſi. i. pudore ſuffuſi, quod non impetrarent. q. d. ſunt exauditi.

7. Sum vermis. ſ. illorum opinione, qui me vt vermem tractãt: ſic Ioan. 5. teſtimonium meum non eſt verum. ſ. opinione veſtra. Non homo. q. d. non me vt hominem tractant, ſed vt vermem conculcant. Opprobrium hominum. Chald. por... hominum ... pe... ia. Abiectio. Chald. deſp...

8. Loenti ... Caput ... inſultantes.

9. Sperauit &c. ſ. ... am ... m.

Q... tu ... ſ... m amat.

10. Q... m tu Hier. tu autem. Extraxiſti ... atus matris virgin... ...

bitter operante. Aug. epiſt. 120. Ab vberibus. q.d. in quo iam inde à paruulo ſpero.

11. In te proiectus, &c. q.d. tuæ curæ commiſſus ſum, ex quo ſum natus. Chald. iuxta verbum tuum proiectus ſum ex vtero. q.d. opera tua non humana.

12. Ne, pro, ne igitur. Adiuuet. ſ. præter te.

13. Vituli multi. Chald. populi Tauris cornupetentibus ſimiles. Pingues, id eſt, fortes, ſeu potentes.

14. Rugiens. ſ. præ fame.

15. Effuſus ſum, quaſi dicat, viribus deſtitutus, vel ſignificat Chriſtus ſanguinem ſuum totum effuſum, ideo enim dicit, ſicut aqua. Græc. effuſa ſunt, ſcilicet, oſſa. Diſperſa. Hier. ſeparata quaſi dicat, loco mota præ tormentis crucis. Cor. ſ. præ timore. In medio ventris mei. Chald. palpitans in medio viſcerum meorum.

16. Virtus mea. Chal. humor meus. ſ. radicalis. Puluerem mortis. Chal. domum ſepulcri.

17. Canes multi. Chal. caterua impiorũ. Malignantium. Hier. peſſimorum.

18. Dinumerauerunt. i. ita extenderũt, vt poſſent numerare.

19. Inſpexerunt. Chal. deſpexerunt.

20. Conſpice. Hier. & Chal. feſtina.

21. Framea. i. gladio. Chald. iis qui occidunt gladio. Canis, pro, canum. i. hoſtium. Vnicam. Hier. ſolitariam. ſ. auxilio deſtitutam animam. Chal. ſpiritum corporis mei.

22. Leonis. i. potentum. Vnicornium. Chald. ſuperborum. Humilitatem. i. afflictionem. Chal. orationem.

23. Nomen tuum. Chal. virtutem nominis tui. In medio Eccleſiæ i. frequenti populo.

26. Apud te, id eſt, ad te, ſcilicet, refertur, vel, de te, ſcilicet, eſt. Chald. à te, & ſic etiam Græcè nunc, ſcilicet, παρὰ σοῦ. fortè olim παρὰ σοι. Eccleſia magna. Chald. congregatione multorum populorum. Vota. i. ſacramenta corporis & ſanguinis Chriſti. Aug.

27. Pauperes. Hier. & Chal. mites. Requirunt, pro, quærunt.

28. Reminiſcentur. ſ. beneficiorum, ſeu bonitatis Dei. Chal. recordabuntur miraculorũ eius. Familiæ. i. nationes, ſeu Turbæ.

29. Regnum. i. imperium.

30. Manducauerunt, ſcilicet, Euchariſtiam. Chald. manducare. Adorauerunt, ſcilicet, priùs adoratur Euchariſtia, quàm ſumatur. Chal. adorare. Pingues terræ, ſcilicet, principes viri, & potentes. Sed fide conuerſi. Cadent. Hier. curuabunt genu. Chal. curuabuntur. Deſcendunt. ſ. per mortem. q.d. mortales.

31. Viuet. i. ſeruiet. Semen. i. poſteri.

32. Annuntiabitur Domino, id eſt, de Domino audiet: ſic dictum, pauperes euangelizantur, id eſt, audiunt Euangelium. Cæli. non eſt Hebr. nec Chald. nec Græc. Quem fecit, pro, quem creabit: Chald. mirabilia, quæ fecit.

XXII. *De protectione Dei.*

1. REgit me. Græc. paſcit me. Hier. paſtor meus. Paſcuæ. Hier. viridi. q.d. in amœniſſimis paſcuis. Super, id eſt, iuxta. Refectionis. Græc. & Chald. quietis. Educauit. Chald deduxit.

3. Conuertit. ſ. ad ſe. Hier. refecit. Chald. reſtituit. Iuſtitiæ. Chal. iuſtorum. Nomen ſuum. i. ſe, ſeu bonitatem ſuam.

4. In medio vmbræ mortis. i. in maximis periculis, qualia eſſe ſolent in locis obſcuriſſimis. Virga. ſ. paſtoralis cura. Baculus tuus, repetitio. Chal. lex tua. Conſolata ſunt. Hier. & Chal. conſolabuntur.

5. Oleo, id eſt, lætitia ſpirituali. Aug. Caput. i. mentem. Aug. Quàm præclarus. i. præclariſſimus. Græc. quàm optimus. Nō per menſam oleum, & calicem, ſignificat rerum copiam, vel corporalem, vel ſpiritualem.

6. Et vt inhabitem, ſcilicet, etiam præſtabis. Hier. & habitabo. Domo Domini, ſcilicet, eccleſia, vel cælo.

XXIII. *De Chriſti Reſurrectione.*

1. PRima ſabbati, ſcilicet, cantandus, vel, quaſi dicat, de Chriſti Reſurrectione, quæ facta prima ſabbati. Plenitudo eius. i. quicquid in ea eſt.

2. Super, id eſt, iuxta. Fundauit, id eſt, firmiter ſtabiliuit. Præparauit. Hier. & Chald. ſtabiliuit.

3. Montem. ſ. cælum. Stabit. i. habitabit.

4. Innocens. i. purus. Manibus. i. operibus. Non accepit, &c. id eſt, non eſt abuſus ad vanitates. Chald. qui non iurauit in vanum ad damnationem animæ ſuæ.

5. Benedictionem, id eſt, beneficia. Miſericordiam. Hier. & Chald. iuſtitiam, id eſt, miſericordiam: ſic enim ſolet accipi interdum in ſcriptura, vt alibi notauimus. Salutari. i. ſaluatore, ſeu ſalutis auctore.

6. Generatio. i. gens, ſeu hominum genus.

7. Attollite. i. reſerate. Principes. i. Angeli. Æternales. i. cæleſtes, quæ perpetuò duraturæ, vel per quas intratur ad vitam æternam. Rex gloriæ ſ. Chriſtus.

8. Quis eſt iſte, &c. Non ignorabant Angeli Chriſtum, ſed Dauid ita repræſentat, quaſi ſi quis ignorans interrogaſſet, vt explicet quis ſit, quamquam Iuſti. in Tryph & Hier. Iſa. 63. [illegible] Angelos, qui interrogant, ignoraſſe quis [illegible], quod mirum, ſi verum eſt. Potens in prælio, quaſi dicat, qui vicit diaboli poteſtatem.

10. Virtutum, id eſt, exercituum, ſcilicet, cæleſtium.

XXIIII. *Imploratio diuini auxilij.*

2. NOn erubeſcam. q. d. ne me permittas erubeſcere ſpe mea fruſtratum. Irrideant me, id eſt, cauſam habeant irridendi tanquam repulſam paſſum. Chald. lætentur de me.

3. Suſtinentes te.i.expectant te. Hier. & Chald. ſperant in te. Confundentur. i. erubeſcent, ſcilicet, ſpe fruſtrati. Confundantur. pro, confundentur. Hier.& Chald. erubeſcent. Superuacuè. q.d.ſine cauſa perſequentes iuſtos. Hier. fruſtra. Chald.& vani.

4. Tuas.i.quibus ad te itur. Semitas. ſ. anguſtas,& paucis notas. Aug.

5. Dirige. Hier. & Chald. deduc. In veritate tua. q. d. doce me veritatem tuam. Suſtinui. Hier.& Chal.expectaui. Tota die.Chal.cunctis diebus.

6. Quæ,&c Græc.quia à ſæculo ſunt,q.d.ſemper enim vſus es miſericordia.

7. Ignorantias. i. ignoranter facta. Hier. & Chald.ſcelera.

8. Dulcis.Hier.& Chald. bonus Græc. χρηστός. id eſt, bonus, ſeu, benignus. Legem dabit delinquentibus. Hier.& Chal. docebit peccatores. In via.ſ.docens quomodo viuere debeant.

9. Diriget. Hier. docet. In iudicio. i. ſecundùm iudicium, ſcilicet, recta via. Mites. Hier. modeſtos.

10. Veritas.ſ.in promiſſis.vel q.d.rectitudo iuſtitiæ. Requirentibus.Hier.& Chal. cuſtodientibus. Teſtamentum. Hier. & Chald. pactum.ſ. legem, de qua ſeruáda, pactum cum hominibus factum à Deo. Teſtimonia. i. præcepta Hier. teſtificationes.ſ.per præcepta Deus teſtatur,quid à nobis velit. q. d. cum his Deus agit miſericorditer,& ſeruat promiſſa vel,hi ſunt,qui Dei miſericordiam & veritatem agnoſcunt.

11. Nomen tuum i.te. Multum Hier. grande. Chald.multiplex.

12. Legem ſtatuit ei. Hier. & Chald. docebit eum.Quam elegit.ſ.Deus.q.d.ſibi grata.

13. Bonis. Chal. beatitudine mundi venturi. Semen.i.poſteritas. Chal.filij. Terram, ſcilicet, viuentium.

14. Firmamētum eſt Dominus. Hier. & Chal. ſecretum Domini. ſ. reuelatur. Teſtamentum, id eſt, legem. Hier. & Chald. pactum.vide ſupr. Vt manifeſtetur. Græc. manifeſtabit. Hieron. oſtendit.

15. Laqueo.Hier.rete.

16. Vnicus. Hier. & Chald.ſolus.q.d. deſertus ab omnibus.

17. Neceſſitatibus.Hier.& Chald.anguſtiis.

18. Humilitatem, id eſt, afflictionem. Dimitte.Hier.porta.

21. Innocentes,& recti. Hier. ſimplicitas, & æquitas Chald. perfectio , & rectitudo. Adhæſerunt, id eſt,ſe adiunxerunt. Hier.& Chald.ſeruabunt me. Suſtinui te.Hier.expectaui te Chal. confiſus ſum in te.

22. Tribulationibus.Hier.anguſtiis.

XXV. *Oratio in perſecutione.*

1. IVdica, id eſt,vindica : vel q.d.iudex eſto in cauſa mea : non enim tuum iudicium refugio, qui ſincerè conuerſatus ſim. Innocentia. Hier.ſimplicitate.Chal perfectione.Ingreſſus ſum.pro,conuerſatus ſum.Hier.& Chal. ambulaui. Non infirmabor. q. d. fortis ero. Hier. non deficiam.Chal.non cadam.

2. Proba.i.explora. Vre. Hier. conſla. Chald. purga.q.d.explora,vt ſolet ignis aurum. Renes,id eſt,interiora.

3. Miſericordia. Chald. bonitas. Complacui. Hier. ambulabo. Chald. Ambulaui. In veritate tua , id eſt , ſecundùm legem tuam , quæ recta docet. Fortè horum duorum verſuum ſenſus eſt : Proba me ſanè Domine, vt ſoles ,& affige cor meum : ego certè in tua miſericordia ſemper ſperabo,& in tuis iudiciis acquieſcam.

4. Sedi. Chald. verſatus ſum. Concilio.Hier. & Chald. viris Vanitatis. Chald. mendacibus. Iniqua gerentibus. Hier. ſuperbis. Introibo , id eſt,conuerſabor.

5. Eccleſiam. i. cœtum, ſeu congregationem. Malignantium.Hier.peſſimorum.Chald.prauorum. Impiis. Hier. iniquis. Sedebo. Chald. verſabor.

6. Lauabo inter innocentes. Hier. lauabo in innocentia. Chald. ſanctificabo in munditia. Manus, id eſt, opera. Aug. Videtur tamen alludere ad lotiones manuum , quibus ſacrificaturi vtebantur. Circundabo. q. d.accedam ſacrificia oblaturus , vel , venerando annectar animo, corpore enim accedere,laicis non licebat.

7. Audiam. Chald. audire faciam,quaſi dicat, prædicem.

8. Decorem.i.pulchritudinem.Hier.& Chald. habitaculum. Habitationis. Hieron. tabernaculi. Gloriæ tuæ, id eſt, in quo tuam oſtendas gloriam.

9. Perdas. Hier. auferas. Sanguinem. Chald. effundentibus ſanguinem innocentem.

10. Muneribus, ſcilicet,iniquè acceptis.

11. Innocentia. Hier. ſimplicitate. Chal.integritate. Ingreſſus ſum. Hier. gradiar.Chal.ambulabo.i.conuerſabor.

12. Directo. Græ.rectitudine.q.d.in via recta. Eccleſiis, id eſt, populi frequentia. Chald. congregatione iuſtorum.

XXVI. *Oratio liberati magno periculo.*

1. ILluminatur, id eſt , vngeretur, ſcilicet , in Regem palàm. Illuminatio. Hier. lux. Protector.Hier.& Chal.fortitudo.

2. Super i.contra. Edant, id eſt,perdant,Chal.

duraturam, aut quæ ſemper fiat, variè enim pro loco & re intelligendum, idque vel affirmando, vel optando: ponitur hæc vox ſolùm in Pſalmis & in Cantico Habac.

4. Tu autem. q.d. cùm tamen tu ſis. Suſceptor. id eſt, protector. Gloria. ſ. de cuius protectione glorior. Exaltãs. q.d. mœſtum lætificans, ſeu humiliatum exaltans.

5. Clamaui. Hier. clamabo. ſ. opem implorans. Chal. orabo. Exaudiuit. Hier. exaudiet. Monte. ſ. Sion, vel, cælo. Spo, & hîc additur Hebr. Sélah. quaſi dicat, ô rem Deo acceptam, ipſum cum fiducia inuocare?

6. Dormiui, ſcilicet, in cruce præterita pro futuris. Hebr. accubui. Soporatus ſum. Hebr. dormini. Exurrexi. ſ. tertia die Hier. euigilaui. Suſcepit 70. ſuſcipiet. Hier. ſuſtentabit. Exurge, quaſi dicat, Age verò.

8. Percuſſiſti. i. percutere ſoles.

9. Domini, pro, à Domino. Benedictio, id eſt, fauor. Tua & hîc additur Sélah, quaſi dicat, ô Dei bonitatem!

IIII. *De Dauid & Chriſti perſecutionibus.*

1. IN finem, ſcilicet, legis Chriſtum, vel. q.d. perpetuò, ſcilicet, canendus. Aquil. & Theod. τῷ νικοποιῷ, id eſt, victori, ſeu, victoriæ effectori, atque itidē in omnib. Pſalmis, vbi 70. εἰς τὸ τέλος, id eſt, in finem. Heb. victori, ſcilicet, præfecto cantorum commiſſus decantandus In carminibus. 70. in hymnis. Hier. in Canticis. Hebr. in Neginoth, id eſt, in inſtrumento quodam muſico, ſcilicet, cãtandus. Atque id Nota ad omnes eiuſmodi titulos, qui ſæpe occurrunt.

2. Iuſtitiæ meæ, ſcilicet, auctor teſtis, & remunerator Dilataſti mihi, ſcilicet, cor. 70. dilataſti me, id eſt, in latitudinem eduxiſti è loco anguſto. Miſerere, ſcilicet, etiam nunc, vel eſt oratio, qua ſe dixit inuocaſſe.

3. Filij hominum, id eſt, homines. Vſquequò, ſcilicet, eritis. Graui, id eſt, craſſo, vel obſtinato. Mendacium, id eſt, ea, quæ mentiuntur felicitatem, vel conatus, qui ſpem fallent.

4. Et ſcitote, pro, ſcitote verò. Mirificauit, id eſt, fecit clarum, & mirabilem. Sanctum, id eſt, ſibi dedicatum, ſcilicet, me.

5. Iraſcimini. Chald. contremiſcite. Et nolite peccare, quaſi dicat, ſi contingat iraſci, at fiat ſine peccato, vel iraſcimini vobis ob peccata præterita, & deſinite peccare, vel ne ampliùs in ea peccetis. Quæ dicitis, &c. quaſi dicat, eorum, quæ malè cogitaſtis, pœniteat vos, cùm ſoli eſtis in cubiculis. Chald. orate in corde veſtro, & ſuper cubile veſtrum. Compungimini. Chald. mementote diei mortis. Hier. tacete, & hîc Hebr. additur Sélah.

6. Sacrificate, &c. Chal. domate concupiſcentias veſtras, & reputabitur vobis ſicut ſacrificium iuſtitiæ. Iuſtitiæ. q.d. offerte ſacrificia operum bonorum; vel cum iuſtitia, & ſanctitate. Sperate. Hier. confidite. Bona, quaſi dicat, vtinam aliquis nobis præſtet diuitias, vel, quomodo cognoſcemus vera bona?

7. Signatum, &c. q.d. cùm tamen veræ diuitiæ ſint lumen tuum, ſeu gratia, vel, tuum nobis lumen oſtendit, quæ ſint vera bona. Hier. leua ſuper nos lumen vultus tui, quaſi dicat, lucido ſeu hilari vultu nos aſpice, ſcilicet, ſolet quis amorem hilari vultu oſtendere, toruo iram. Dediſti, pro, ſoles dare. ſ. eo lumine.

8. A fructu, pro, fructu. Multiplicati. i. locupletati. ſ. terreni homines.

9. In pace, quaſi dicat, ego verò in pace. In id ipſum, id eſt, ſimul. ſeu pariter. Singulariter, id eſt, ſingulari ratione. Hier. ſpecialiter. Spe. Chal. ſecuritate. Conſtituiſti. Hier. habitare feciſti. Chal. ſedere facies.

V. *Dei inuocatio in tribulatione.*

1. PRo ea, ſcilicet, Eccleſia. Hæreditatem. ſ. vitæ æternæ. Heb. & Chal. multo aliter, ſed non omnia putauimus perſequenda.

2. Clamorem. Chald. deſiderium. Hier. rugitum.

3. Intende pro, attende.

4. Ad te orabo. Hier. te deprecor Manè, id eſt, tempeſtinè, poteſt autem coniungi cum, orabo, vel cum, exaudies.

5. Aſtabo. i. aſtare ſoleo. Videbo. i. contemplabor. Quoniam, pro, quod. Non Deus, &c. q.d. non tibi placere peccatum.

6. Malignus. Chal. malus. Permanebunt. Hier. ſtabunt, id eſt, conſiſtent, ſeu locum habebunt.

7. Mendacium, ſcilicet, pernicioſum, vel, quaſi dicat, iniqua meditantes, ſolet enim ſcriptura iniquitatem vocare mendacium, & meditationem, locutionem. Sanguinum. i. ſanguinarium.

8. In multitudine, quaſi dicat, fretus multitudine. Domum tuam, id eſt, atrium templi. Ad, id eſt, propè, ſeu verſus. Timore tuo, quaſi dicat, religiosè, & reuerenter.

9. In iuſtitia, id eſt, ſecundùm normam iuſtitiæ Inimicos, ſcilicet, qui mihi inſidiantur, ne poſſint nocere. Dirige, quaſi dicat, duc me recta, vel fac, vt tibi placeat mea viuendi ratio. Tuo. Heb & Chal. meo, id eſt, coram me. Meam. Heb. & Chal. tuam. i. qua itur ad te. Hier. 3. cont. Pelag. q.d. fac, vt quod tibi rectum eſt, etiam mihi rectum videatur.

10. Eorum ſ. inimicorum meorum. Veritas. ſ. rectitudo iuſtitiæ Chal. & Hier. rectum. Vanum. i. vacuum virtute.

11. Sepulchrum, quaſi dicat, fœtens vitiis, vel ad mortem animæ pelliciens malis perſuaſionibus. Iudica, id eſt, damna, ſeu puni, vt merentur. Aug. prophetia eſt, non maledictio. Cogitatio-

nibus, id eſt, conſiliis. q. d. fac irrita ſint eorum conſilia. Secundum. i. propter. vel, prout mere tur. Expelle. Chald. fac impingere. Irritauerunt. Hier. prouocauerunt. ſ. ad iram.

12. Et. pro, contra vero. Exultabunt. Chald. & Hier. lætabuntur. Nomen tuum, id eſt, te.

13. Benedices, id eſt, benefacies. Vt ſcuto, &c. q. d. tua beneuolentia velut ſcuto. Coronaſti nos. Chal. & Hier. coronabis eum, id eſt, iuſtum cinges, & munies.

VI. *Oratio pœnitentis.*

1. IN finem. vide Pſal. 4. Pro octaua, ſcilicet, mundi ætate. Hebr. ſuper octauam, id eſt, octauum ſonum in muſica, vel inſtrumentum muſicum octo chordarum. vide 1. Par. 15.

2. Furore, id eſt, ira. Arguas, id eſt, caſtiges. ita repetitio. Aug. eadem res per iram, & furorem ſignificatur. Corripias, id eſt, punias.

3. Miſerere. pro, ſed miſerere. Oſſa. i. vires.

4. Sed tu. Heb. Chal. & 70. & tu. Vſquequo. ſ. ceſſas opem ferre. Aug. differt medicus, vt morbi difficultatem cognoſcat ægrotus, & ſanitatem poſtea cautius cuſtodiat: quod enim facile ſanatur, non multum cauetur. Chald. Vſquequo refrigerium mihi?

5. Conuertere. ſ. ad ſolitam clementiam.

6. In morte, &c. Simile illud, non mortui laudabunt te Domine, &c. Inferno, id eſt, ſepulcro, vel loco damnatorum. q. d. reſtitue me ſanitati, vt te laudem, nam id in ſepulcro non potero, vel ſana animam vt te in cœlo laudem. Nam id in inferno damnati non poſſunt. vide Iſa. 38. Confitebitur tibi, id eſt, laudabit te.

7. In gemitu, id eſt, gemens. Chal. ſuſpirio.

8. Turbatus eſt. Chald. & Hier. caligauit. A furore. Chald. præ indignatione. Hier. præ amaritudine. Inueteraui, id eſt, conſenui. Hier. conſumptus ſum.

9. Diſcedite. q. d. nolo poſthac veſtrum conſortium.

10. Suſcepit, id eſt, admiſit: repetitio præcedentis, quod in ſcriptura frequens, & in pſalmis frequentiſſimum.

11. Erubeſcant, ſcilicet, de peccatis. Conuertantur, ſcilicet, in fugam, vel à peccatis per pœnitentiam.

VII. *Oratio in tribulatione.*

1. VErbis, id eſt, factis, ſeu negotio. Chuſi. Hebr. Chus, id eſt, Æthiopis. Saulem intelligit ob atros mores. Chal. Saulis filij Cus. Filij Iemini. Chald. qui erat de tribu Beniamin. Vide 1. Reg. 9.

3. Rapiat. pro, rapiant, ſcilicet, perſequentes me. Redimat, id eſt, eripiat.

4. Iſtud. ſ. quod mihi imponunt. Manibus, id eſt, operibus, ſcilicet, vt iactant.

5. Retribuentibus. pro, dantibus. i. facientibus Decidam. i. ſuccumbam. Ab inimicis. ſ. vacuus. Inanis, id eſt, fruſtratus ſpe mea.

6. Animam meam. i. me. Vitam meam, pro viuum me. q. d. vitam mihi eripiat. Gloriam, id eſt, exiſtimationem, ſeu honorem. In puluerem deducat. q. d. prorſus extinguat. repetitio.

7. In ira. i. iratus. Exaltare. ſ. vt victor. Finibus. i. locis. In præcepto, id eſt, iuxta præceptum, ſcilicet, de puniendo iniquos. Mandaſti, ſcilicet, iudicibus.

8. Circumdabit te. q. d. circa templum laudabit iuſtitiam tuam. Propter hanc. pro, propter hoc. i. ad oſtendendam iuſtitiam. In altum regredere. q. d. conſcende Tribunal, vel oſtende Maieſtatem tuam. Ang. in cœlum aſcende.

9. Dominus iudicat. &c. q. d. fac appareat, te eſſe omnium iudicem. Super me, id eſt, quæ in me eſt.

10. Conſumetur. i. definet, ſeu ceſſabit. Chald. deſtruatur. Diriges iuſtum. Hier. confirmetur iuſtus. Chald. confirmentur iuſti. Corda, & renes, id eſt, cogitationes, & delectationes, ſecundum Aug. forte ſignificantur intima quæque. Iuſtum. 70. iuſtè. Chald. & Hier. iuſtus. ſ. Deus.

12. Nunquid iraſcitur, &c. q. d. non ſemper iraſcitur, ſed dat locum pœnitentiæ: quamquam Heb. Chald. & Hier. affirmatiuè accipiunt, ſcilicet, quòd Deus iraſcatur. ſ. contra impios.

13. Vibrabit. Hier. acuet. Chald. acuit.

14. Vaſa mortis. i. tela mortifera. Ardentibus. ſcilicet flammis plenas. vel q. d. contra ardenter perſequentes iuſtos. Hier. ad comburendum. Chald. in perſecutores iuſtorum. Effecit, id eſt, aptauit, ſeu parauit.

15. Parturit. 70. parturiit. ſ. iniquus cupiens nocere. Dolorem, id eſt, afflictionem. q. d. nihil aliud cogitat, quàm nocere, vel dolor dicitur ipſum peccatum, quòd id dolor ſequatur. Iniquitatem. Chal. & Hier. mendacium.

16. Incidit. 70. incidet.

17. Conuertetur, id eſt, recidet. Dolor, ſcilicet, quem aliis parabat.

18. Confitebor Domino, id eſt, Dominum laudabo. Secundum iuſtitiam, id eſt, pro iuſtitia. Pſallam nomini, pro canam, ſeu celebrabo nomen. Hier. cantabo nomini. Chald. laudabo nomen. Not. In ſcriptura nomen Dei, pro ipſo Deo accipi.

VIII. *De Dei operibus, & beneficiis.*

1. PRo torcularibus. Hebr. ſuper Ghittith. Chald. ad canendum ſuper citharam.

2. Nomen tuum. i. fama nominis tui. vel q. d. valdè mirabilis apparet potentia tua iis qui terræ molem conſiderant. Eleuata eſt. q. d. ſuperat omnia.

3. Laudem. ſ. tui nominis. q. d. etiam infantium mentes ad tui laudem excitaſti. Not. Chri-

tum citaſſe hunc locum Matt. 21. iuxta 70. editionem, cùm Hebr. legatur, fundaſti robur. Inimicos ſcilicet, confundendos: impletum id præcipuè, cùm Christo ingreſſo Ieruſalem etiam pueri acclamarunt, Oſanna. Deſtruas, id eſt, ceſſare facias. Vltorem. i. vlciſci volentem, & lædere. ſ. Iudæos Chriſtum perſequentes.

4. Quoniam videbo. q. d. cùm conſidero. Digitorum, pro, manuum. Fundaſti. i. collocaſti, ſeu firmaſti, ſcilicet, in cælo.

5. Quid eſt, &c. ſ. hoc dixi apud me exclamans. Quòd memor, &c. q. d. quòd eius rationem habeas, tantique facias? Filius hominis, id eſt, homo, repetitio. Viſitas, id eſt, inuiſis, ſeu faues.

6. Paulo minus. 70. βραχύ τι. i. modicum quid. q. d. paulo inferiorem Angelis feciſti. Coronaſti. i. velut corona ornaſti, ſeu cinxiſti.

7. Conſtituiſti, id eſt, præfeciſti.

8. Pecora campi. i. beſtias agreſtes, ſeu feras.

IX. *Gratiarum actio.*

1. PRo occultis. ſ. iudiciis, Chald. & Hier. ſuper mortem. Filij ſ. Dei, Hebr. Labben. vbi quidã intelligunt Nabal. verſu litteris.

2. Confitebor tibi. i. laudabo te. In toto, pro, ex toto. Narrabo. i. celebrabo.

3. In te. i. de te, ſeu propter te. ſ. quòd talem habeam adiutorem. Pſallam. Hier. canam. Chal. laudabo. Nomini tuo. i. te, ſeu famam tuam.

4 In conuertendo, &c. q. d. cùm expuleris, ſeu in fugam verteris. Infirmabuntur, & peribunt Hier. & corruerint, & perierint. ſ. inimici mei. A facie tua. i. coram te.

5. Quoniam feciſti, &c. q. d. ſuſcepiſti cauſæ meæ patrocinium. Sediſti. ſ. ad iudicandum. Iuſtitiam. i. iuſtè.

6. Increpaſti. i. caſtigaſti. Nomen. i. nominis memoriam. Et in ſeculum, &c. explicatio præcedentis. q. d. in omnia ſecula.

7. Inimici i. diaboli. Aug. Frameæ i. gladij. In finem. i. in perpetuum. Cum ſonitu. i. ſtrepitu, quo ſolebant tumultuari. Hier. cum ipſis.

8. In iudicio. i. ad iudicandum.

10. In opportunitatibus, id eſt, cùm opus eſt auxilio.

11. Et ſperent, pro ſperent itaque. Nomen tuum. i. te, Dereliquiſti, pro, derelinques, id eſt, derelinquere ſoles.

12. Pſallite, Hier. cantate. Sion, ſcilicet, ibi erat Arca. Studia. i. opera, ſeu conſilia. Chald. opera. Hier. cogitationes.

13. Requirens. ſ. vt vindicaret. Eorum, ſcilicet, pauperum. Chald. iuſtorum ſuorum. Non eſt oblitus. i. non neglexit. Pauperum, id eſt, afflictorum. Chald. Humilium.

14. Humilitatem, id eſt, afflictionem. De Inimicis. ſ. quam patior ab inimicis meis.

15. Qui exaltas, id eſt, ſoles liberare Chald. attolle. Portis mortis, id eſt periculis ſummis, & morti vicinis. Auguſt. prauis cupiditatibus. Annuntiem, id eſt, exponam. Laudationes tuas, id eſt, varios te laudandi modos, ſeu opera tua digna laudibus. Chald. mirabilia tua. Filiæ, id eſt, congregationis, ſeu populi. q. d. in frequentiſſimo conuentu: ólim enim in portis vrbium conciones, & iudicia fiebant.

16. In ſalutari tuo, id eſt, ob ſalutem à te datam. Chald. in redemptione tua. Infixæ. Hier. demerſæ. Interitu. Chal. fouea. Laqueo. Chal. & Hier. rete.

17. Cognoſcetur. 70. cognoſcitur. Hier. agnitus eſt. Comprehenſus eſt peccator. Hier. corruit impius: hic additur Hebr. Higaion Sélach. Chal. gaudebunt iuſti in æternum. Hier. meditatio ſemper. q. d. id ſemper eſt meditandum, ſcilicet, quod proxime dictum

18. Conuertantur, id eſt, abeant. Infernum, id eſt. ſepulchrum, q. d. moriantur vel potiùs in infernum deſcendant. Obliuiſcuntur. q. d. non curant.

19. In finem, id eſt, ſemper. q. d. nunquam Obliuio. ſ. apud Deum. Patientia. Hier. expectatio. Chald. ſpes. Pauperum, id eſt, afflictorum. Chald humilium. Non peribit. Heb. peribit. ſed repetenda præcedens negatio. In finem. Hier. in perpetuum.

20. Confortetur, id eſt, præualeat ſcilicet, contra iuſtos. Iudicentur, id eſt puniantur, pro meritis.

21. Legiſlatorem ſuper eos. ſ. Chriſtum. vel [illegible] da aliquem qui eos legibus duris coërceat, & [illegible] c ſpone. Chald. incute timorem eis. Homines. ſ. miſeri. Sunt hic Heb. deſinit. Pſal. 9.

22. Vt quid, id eſt, quare. Hic. Hebr. incipit. Pſal. 10. Receſſiſti longè. q. d. procul ſtas. Chal. & Hier. à longè ſtas. Deſpicis. i. videris tuos negligere. In opportunitatibus. i. cùm opus habent auxilio.

23. Superbit, id eſt, inſolenter agit. Incenditur, id eſt. excruciatur animo. Chald perſecutionem patitur Pauper. Chal. afflictus. Comprehenduntur. Chald. & Hier. capiantur. Quibus. pro, quæ. Græciſmus. vel, quibus cogitant, ſcilicet, alios ſubuertere.

24. Quoniam. q. d. indignum quod. vel iunge cum, incenditur pauper. Laudatur ſ. ab adulatoribus. Chal. iactat ſe. Benedicitur [illegible]

25. Exacerbauit, id eſt, ad iram prouocauit. Hier blaſphemauit. Chald abominatur. Secundùm, &c. q. d. præ nimia arrogantia, & indignatione. Chald. præ faſtu. Quæret. Chald. requiret Deum.

26. Non eſt Deus, &c. q. d. Deum non cogitat, ſeu non timet. Dominabitur, id eſt, conatur dominari.

27. Non mouebor.ſ.à proſperitate.Sine malo. Hier. ero ſine malo. Chal. non mouebor à malè agendo.

28. Os,id eſt,ſermo. Amaritudine.Chal.fraude. Hier. auaritia. Sub lingua, id eſt, in corde, vel in ſermone, vt ſit repetitio. Labor,& dolor, id eſt, calamitas. Chal. iniquitas, & falſitas. Hier. dolor, & iniquitas.

29. Diuitibus.i. potentibus. Occultis.ſ. locis. In pauperem. ſ. vt opprimat.

30. Rapiat.ſ.& ſpoliet. Rapere,pro,rapiat,inquam. Dum attrahit eum Chal.& Hier.cùm attraxerit eum in rete ſuum. ſ.coniungunt cum eo quod ſequitur, in laqueo ſuo.

31. Inclinabit ſe q.d.inuadet: vt leo, qui prædam inuaſurus, ſe incuruat. Cadet, explicatio præcedentis. Chal.cadet pauper in eius inſidias.

32. Oblitus eſt,q.d.non curat. Ne videat,ſcilicet, facta impiorum. In finem.Chald.& Hier. in perpetuum.

33. Exaltetur manus tua. Hier. leua manum tuam,ſcilicet, ad percutiendũ. Chald.confirma iuramentum manus tuæ.Ne obliuiſcaris, id eſt, oſtende te non obliuiſci. Pauperum. Chald.humilium.

34. Propter quid. Quaſi dicat, quis id ferat, quod.Irritauit.Hier.blaſphemat.Chald.execratur. Non requiret. ſ. vt puniat. q. d. non curat, quid agant impij.

35. Vides. q. d. vides tu tamen omnia. Laborem, & dolorem.i.mala, quæ inferunt, vel,ſupplicia à te illis parata.

36. Brachium, id eſt, vires. Quæretur, &c. quaſi dicat, facies aliquando ceſſare prorſus talium flagitia.

37. Gentes.i.impij De terra.ſ.expulſi.

38. Præparationem.ſ.ad orandum.

39. Iudicare, id eſt, vt iudices.ſ.eius cauſam. Humili.Hier.oppreſſo. Chal.pauperi. Apponat, id eſt,addat.q.d.pergat.Magnificare.i.extollere. Hier ſuperbire.

x. *De ſpe in Deum.*

1. ANimæ meæ. i. mihi. Transmigra.i.fuge, aſſer.q.d.cito.

2. In obſcuro. ſ.latentes ipſi.

3. Quæ perfeciſti, ſcilicet, præcepta, vel iuſtos, ſcilicet, ô Deus. Quid fecit, ſcilicet, cur eum perſequantur.

4. Templo. ſ. colitur, & exaudit ad ſe confugientes. Palpebræ.i.oculi. Interrogant. Chal.& Hier. probant.ſ.diligentiſſimè obſeruant. Filios hominum.ſ. quid faciant.

5 Interrogat, id eſt, explorat more interrogantis. Suam.Chald.& Hier.eius, ſcilicet, diligentis iniquitatem.

6. Laqueos.Chal vindictæ pluuiá.Ignis,& ſulphur,alludit ad ſupplicium Sodomę & Gomorrhę. Spiritus procellarum.i. valida tempeſtas. Calicis.i.punitionis, quâ velut Deus potat.

7. Æquitatem, &c.q.d.rectitudinẽ approbat, vel rectos placido vultu aſpicit.Chal.iuſti videbunt faciem eius.Vultus eius.i.ipſe.

x i. *Oratio in tribulatione.*

1. PRo octaua. Chald.ſuper citharam octo chordarum.Vide.Pſal.6.

2. Saluum fac.Chal.redime. Defecit ſanctus. q.d. periit ſanctitas. Diminutæ.Chal.defecerũt. Veritates.Chal.& Hier.fideles.q.d.non eſt fides. A filiis.i. inter filios.

3. Vana.Chal.mendacium.Locuti ſunt.Chal. loquuntur.Vnuſquiſque,pro.ferè quiſque, non enim omnes: ſequitur enim propter miſeriam inopum, &c.Doloſa.i.fraudulenta.In corde, & corde,id eſt,duplici corde.ſ.aliud dicentes,aliud ſentientes.

4. Diſperdet,pro,perdet. Magniloquam.i.ſuperbam, ſeu arrogantem.

5. Dixerunt,id eſt, dicere audent, ſeu ſolent. Magnificabimus. Chal.& Hier.roborabimus.q.d. fortiter fallamus. A nobis ſunt. Chald. & Hier. nobiſcum ſunt.q.d.in noſtra poteſtate, vt loquamur quod libuerit. Dominus. ſ. qui poſſit impedire.

6. Miſeriam. Chald. violentiam. Pauperum. Chald. miſerorum. Exurgam. ſ. opem laturus. Chal.exurgam in iudicium. Ponam in ſalutari. i.ſeruabo eum. Chal.ſtatuam redemptionem populo meo. Fiducialiter agam. i. nullum timebo. q.d. nullus me impediet. In eo.i.dando ſalutem, vel, quaſi dicat, faciam eum agere confidenter, & nullum timere.

7. Eloquia,id eſt,verba, præcepta, promiſſiones Caſta.Chald. & Hebr. munda, quaſi dicat, puriſſima. Argentum, pro, velut argentum. Examinatum. Hier. probatum. Chald. repurgatum. Probatum terræ. Hier. ſeparatum à terra. Terræ. Græcè τῇ γῇ., terra. id eſt, vaſe terreo,ſeu fictili. Septuplum, pro, ſepties,id eſt, ſæpe,ſeu perfectè.

8. Generatione hac,id eſt, hominum genere hoc.ſ.prauo.

9. In circuitu.q.d.vbique verſantur, quocunque te vertas. Ambulant.ſ.patrantes malum bonis. Secundùm altitudinem. ſ. iudiciorum tuorum incomprehenſibilium.Chald.tanquam ſanguiſuga, quæ ſugit ſanguinem filiorum hominum. Hier. cùm exaltati fuerint viliſſimi filiorum hominum.

x i i. *Oratio in perſecutione.*

2. OBliuiſceris futurum eſt.In finem.Hier. penitus.Chal.ſemper,quaſi dicat, perpetuone? Auertis, ſcilicet, velut iratus. Faciem, quaſi dicat, fauorem.

3. Conſilia. ſ. ad euadendum pericula. Dolorem,pro, & dolorem. Per diem, pro, per ſin-

gulos dies. Exaltabitur ſuper me. i. contra me erigetur:vel, opprimet me.

4. Oculos,&c.Chald.oculos meos in lege tua, ne fortè peccem, & dormiam cum eis, qui rei ſunt mortis. In morte. q.d. ſomno mortis.i. occidar ab hoſtibus corporalibus, vel ſpiritualibus: ſequitur enim inimicus, qui fortè diabolus intelligitur.

5. Motus fuero.i.cecidero. Chald.declinauero à ſemitis tuis.

6. Speraui.pro,ſpero. In ſalutari tuo, id eſt,ob ſalutem à te mihi allatam. Chal.in redemptione tua.

XIII. *Deſcriptio impiorum.*

1. NOn eſt Deus. Chald. non eſt poteſtas Dei in terra. Corrupti.ſ.vitiis.

2. Requirens.pro,quærens.

3. Omnes.ſ.filij hominum,non filij Dei, Aug. 16.ciu. Declinauerunt.ſ.à recta,via. Chald. conuerſi ſunt retro. Inutiles facti ſunt. Chal. obrorpuerunt. Non eſt qui,&c. Aug.libr. de perf.iuſt. cap 17.loquitur, inquit, de prædeſtinatis ad interitum. Vſque ad vnum, ne vnus quidem. Sepulcrum patens, &c. Hæc vſque ad, Nónne cognoſcent,&c. excluſiuè, nō ſunt Hebr.nec Chal. nec in 70.nec in Complur. videntur huc tranſlata ex Rom. 3. vide ibi. Leguntur quidem in editione 70. Romana, & in Pſalterio Romano & Arabico & Æthiopico; & apud Iuſtin. & Auguſtin.

4. Cognoſcent.ſ.quod æquum eſt.

5. Timor,pro, timendum. q. d. Deum non timent,quem oportuit timere,humana timent.

6. Quoniam. pro, veruntamen. Conſilium. ſ. ſperandi in Deo, vt ſtatim dicet. Confudiſtis. i. teſtitiſtis, ſeu pudore affeciſtis. Quoniam.q.d. quia ſperat in Deo.vel,quoniam,pro,At.

7. Quis dabit,pro,vtinam videam. Sion.ſ.cæleſti,vel à Deo, qui colitur in Sion. Salutare. i. ſalutem.Chald.redemptionem. Iſrael.genitiuus eſt. Auerterit. Hier. reduxerit. Exultabit, ſcilicet, liberatus tyrannide Saulis, vel diaboli. Iſrael.repetitio.

XIIII. *Morum inſtructio.*

1. TAbernaculo.i.cælo,quod extenſum inſtar Tabernaculi.vide Pſal.60.Apo.21. In monte,&c.repetitio.

2. Ingreditur ſine macula. i. conuerſatur ſine peccato. Chald. qui ambulat in perfectione. In corde.i.ex corde. vel, q. d. qui iuſtitiam corde meditatur.

3. Fecit dolum, id eſt, decepit. Opprobrium. calumniam, ſeu, ſiniſtros ſermones. Accepit. i. admiſit.

4. Ad nihilum deductus.i. contemptus. Hebr. & Chald. qui in oculis ſuis deſpectus eſt.q.d.qui ſe vilem putat ſ.ex humilitate oritur ſui cōtemptus. Glorificat. i. maximi facit. Qui iurat, &c. Chald.& Hier. qui iurat, vt ſe affligat, & non mutat.

5. Super. Hier. Aduerſum. Mouebitur.i. deiicietur.

XV. *De Chriſti Paſſione & Reſurrectione.*

1. TItuli inſcriptio. Græ. στηλογραφία. i. columnæ,ſeu ſtatuæ, inſcriptio.q.d. ſemper memoria retinendus. Ipſi Dauid, pro Dauidis. ſ.pſalmus. Conſerua. Chald.& Hier. cuſtodi. Sperauí, pro, ſpero. Deus meus. ſic etiam Chald.at Græ.& Hier. Dominus meus. Quoniam bonorum,&c. quoniam,abundat. Chal.veruntamen bonum meum non eſt datum niſi à te. Hier. benè mihi non eſt ſine te.

3. Sanctis. pro, in ſanctis. Mirificauit i. mirè perfecit. Meas.ſ. Chriſti, ſecundùm Aug. Græc. ſuas. In eis. abundat more Hebræo. ſenſus eſt, Dei voluntatem perfici in ſanctis.

4. Infirmitates.Chald.& Hier. Idola. Eorum ſcilicet, impiorum. Accelerauerunt.Chald. feſtinant,vt offerant munera. Non congregabo. q.d. vitabo. De ſanguinibus. i. ſanguinaria, vel vbi victimas idolis offerunt. Eorum,ſcilicet, idolorum, vel impiorum.

5. Hæreditatis. pro,hæreditaria.q.d. poſſeſſio mea. Calicis mei. i. portio mihi fruenda. Reſtitues.ſ.peccato amiſſam. Hæreditatem. ſ.Deum, ſeu vitam æternam.

6. Funes i. ſors,ſeu hæreditas. Palæſtini enim funibus agros metiebantur. Præclaris. ſ. locis Ecenim. explicatio præcedentis.

7. Benedicam. i. laudabo, ſeu gratias agam. Vſque ad noctem.i. etiam noctu. Increpuerunt. Hier.erudierunt, Chal. caſtigant. Renes.i. interiora.ſ.mens.q.d. etiam noctibus mentem exerceo rebus diuinis.

8. Prouidebam.i.proponebam.Commouear.i. cadam.

9. Lingua,ſcilicet,agendo gratias Deo.Chald. & Hier.gloria.In ſpe.ſ.reſurrectionis.Hier.confidenter.

10. Animam meam i. me.vel anima Chriſti intelligitur,quæ ad inferos deſcendit. Inferno.i. ſepulcro, vel limbo. Dabis. i. permittes. Sanctum tuum. i. corpus ſanctificatum Auguſt & Chald. iuſtum tuum.

11. Feciſti, pro, facies. Vitæ.i. quibus ad vitam peruenitur.q.d.ſuſcitabis me,& donabis immortalitate. Cum vultu tuo. i. tui viſione. Vſque in finem. Chald.in æternum. q. d. perpetuæ.

XVI. *Oratio in perſecutione.*

1. IVſtitiam.i.innocentiam, vel iuſtam petitionem. Intende,pro attende ad. Doloſis. ſ. factam, q. d. ex animo ſincero profectam.

2. De vultu tuo. i. à te. Iudicium meum prodeat.q d. indica tu cauſam meam. Videant, &c.

quaſi dicat, oſtende te videre omnia, & probare quod iuſtum eſt.

3. Probaſti.i.approbaſti, vel, exploraſti. Viſitaſti.ſ.ſcrutans. Nocte.ſ.tribulationis. Igne,id eſt, velut igni ſolent metalla. Vt non, pro, adeò vt nec.q.d. ne in ſermone quidem eſt inuenta.

Hominum.i.quæ ſolent homines vulgò.ſ.vana. Verba labiorum tuorum,id eſt,præcepta tua.

Cuſtodiui.i.obſeruaui.ne, ſcilicet,per eas irem,ſi de malis intelligatur viis. Duras.i.iniquas vel difficiles.

5. Perfice. Chald. & Hier. ſuſtenta. Tuis, id eſt, quibus ad te itur. Moueantur.ſ.à recto.Hie. labantur. Veſtigia mea.Chald.pedes mei.

6. Clamaui.ſ.opem implorãs. Exaudiſti. Hie. exaudies, id eſt, ſoles exaudire, vel certus te exauditurum.

7. Mirifica. Chald.mirandam exhibe.Facis.i. facere ſoles. Dexteræ tuæ i. fauori quo mihi faues.Auguſt.

8. Vt pupillam. I. vt ſolet pupilla. Sub vmbra,&c.q. d. vt ſolet gallina pullos ſub alis.Alarum tuarum.Chald. Maieſtatis tuæ.

9. A facie impiorum, pro, ab impiis. Afflixerunt, pro, affligunt. Chald. perdunt. Animam meam.i.me.vel.vitam meam.

10. Adipem.Chal opulentiam. Concluſerunt, ſcilicet,reponentes,ſeu ſeruantes. Chald. multiplicarunt.

11. Proiicientes me. i. cùm me antea expuliſſent. Declinare pro, declinantes. q.d.obſeruant locum, quo poſſint retia tendere,ſeu laqueos.

12. Susceperunt,pro,capere voluerunt.

13. Præueni.i. anteuerte. Supplanta.i.deiice. Frameam tuam, pro framea tua. i. gladio tuo. Græc. romphæam. Chald. qui meretur interfici gladio tuo. Hier. qui eſt gladius tuus, quidam ſubaudiunt, tolle.q.d. ne me punias per miniſterium inimicorum tuorum.

14. Manus.i potentiæ. Paucis.ſ. electis. Terra.ſ.viuentium. In vita.i.dum viuerent,coniunge verò cum ſequentibus. Abſconditis. i. theſauris. Venter.ſ. deſiderium.q.d.ditati ſunt bonis tuis. Saturati ſunt.i. abundarũt. Reliquias. i.reliquunt. q. d. tantum habuerunt, vt etiam filios diuites facerent.

15. Apparebo in conſpectu tuo. Chal. & Hie. videbo faciem tuam. Cùm apparuerit. gloria tua.Hier.cùm vigilauero ſimilitudine tua.i.cùm reſurgam tibi perfectè ſimilis.

XVII. *Gratiarum actio.*

1. PVero i.ſeruo.

3. Firmamentum meum. Hier. petra mea. Refugium. Chald fiducia. Hier.robur. Liberator. Hier. Saluator. Adiutor meus. Chald. qui complacuit ſibi in me. Protector meus. Hier. & Chald ſcutum meum. Salutis.i.ſalutiferum.q.d. qui me potenter defendit. Suſceptor meus. Chal ſpes mea.

5. Dolores.Hier.funes. Mortis.i.mortiferi. Iniquitatis pro,iniquorum.Chal peruerſorum. Conturbauerunt. Hier. terruerunt.

6. Dolores inferni.i. ad ſepulcrum trahentes. Hier.funes inferni.Chald. cohors ſceleratorum. Laquei mortis.i.inſidiæ mortiferæ. Chal.armati ad occidendum.

7. Inuocaui.Hier.huius verſus verba per futurum vertit. Chald.per præſens. id quod fieri poterat etiam in ſequentibus. Sancto ſuo. Chald. ſanctitatis ſuæ,quod eſt in cælis. Introiuit. Græ. introibit, ſed futurũm pro præterito, more Hebræo. Aures eius. Chald. addit,& effectui mandatur.q.d.fit quod peto.

8. Conturbata. Hier.concuſſa. ſ. Deo terrente hoſtes. Eis ſ.hoſtibus meis.

9. Fumus. ſ.tempeſtas. In ira.i. præ ira. Ignis. i.fulmina. Carbones, pro, velut carbones. q d. immiſit velut ardentes ſagittas in hoſtes.

10. Inclinauit, pro, velut inclinauit. Deſcendit.Chald. apparuit gloria eius. Caligo. Chald. nubes tenebroſa.

11. Super.i.plus quàm. q. d. velociſſimè opem tulit. Cherubim enim alati pingebantur. Super pennas.q d velociùs quàm venti.

12. Tenebras latibulum ſuum. Chald. maieſtatem ſuam in caligine. Tabernaculum, pro, velut tabernaculum. ſ. nubes.

13. Præ fulgore in conſpectu eius. Chald. à ſplendore gloriæ eius. Tranſierunt. i. ibant velut miſſæ.

14. Vocem.ſ. tonitrua.

15. Sagittas,pro,velut ſagittas.ſ. fulmina. Eos.ſ.hoſtes.

16. Fontes. Chald profunditates.ſ.ſiccatæ. Fundamenta. i. profunda. ſ.aluei,ſeu voragines. q. d. ceſſarunt torrentes tribulationum. Increpatione. i indignatione, ſeu imperio. Inſpiratione. i. flatu. Spiritus. i. venti. ſ. ſiccantis. Iræ tuæ.i.à te irato miſſi.

17. Miſit ſ.Angelum, ſeu auxilium. Summo. i.cælo.Hier.& Chald.alto. Aſſumpſit.Hier.extraxit. Chald. eripuit. Aquis. i. tribulationibus. Chald.populis.

18. Confortati ſunt.Chald.inualuerant.Hier. robuſtiores me erant.

19. Præuenerunt me. q. d irruerunt in incautum. Die.i.tempore. Afflictionis. Chald. migrationis.

20. Voluit me. i. amauit me. Hier. placuit ei. fortè legendum placui ei.Chald.complacuit ſibi in me.

21 Retribuet. Hier.retribuit.i reddidit.

22. A Deo.ſ recedens.Chald coram Deo.

23. Iudicia.i. leges. Iuſtitias. Hier. præcepta. Chald pacta.

24. Ero.Hier.& Chald.fui.immaculatus cum

eo. Chald. perfectus in timore eius. Obſeruabo. Hier. cuſtodiui. Iniquitate mea. i. ne ipſe peccem. Chald. peccatis.

25. Retribuet. Chald. retribuit. Hier. reſtituit. Iuſtitiam meam. Chal. meritum meum. In conſpectu, &c. q. d. quam videt, & probat.

26. Cum ſancto, &c. q. d. talem te exhibes homini, qualem ille ſe tibi. vel, talis cuique videris eſſe, qualis ipſe eſt. Innocens eris. Hier. innocenter ages.

27. Electo. i. probato, Peruerteris. i. tractabis eum: vt eius meretur peruerſitas. vel, videberis ei peruerſus, ſcilicet, dicunt tales, non eſt recta via Domini.

28. Humilem. Hier. & Chald. pauperem. Superborum. Hier. excelſos.

29. Illuminas, &c. q. d. facis mihi proſpera contingere, vel lucernam. i. animam. Illumina. Hier. & Græc. illuminabis. ſed futurum ſolet, more Hebræo, pro Imperatiuo vſurpari. Tenebras. q. d. verte tribulationes in lætitiam, ſeu, proſperitatem.

30. In te. i. te iuuante. Tranſgrediar. i. tranſiliam. q. d. ſuperabo omnem difficultatem. Murum. Chald. expugnabo arces munitas.

31. Eloquia. i. verba. Igne examinata. pro, velut igne repurgata.

33. Præcinxit. Hier. & Chald. accingit. Virtute. Hier. fortitudine. Immaculatam. i. irreprehenſibilem, ſeu puram. Viam meam. i. vitæ rationem, ſeu mores.

34. Tanquam ceruorum. i. agiles. Græc. ἐλάφου cerui: ſed Hier. ait omnes interpretes vertiſſe ἐλάφων ceruorum. Super excelſa. q. d. loco tuto.

35. Vt arcum æreum. q. d. fortiſſima feciſti.

36. Salutis tuæ. q. d. tua protectione ſanaſti me, Græ. ſalutis meæ. quam lectionem Hier. non agnoſcit, dicens omnes interpretes vertiſſe, tuæ: in ſexta tamen editione legitur, dediſti mihi protectorem ſaluatorem meum. Diſciplina. i. caſtigatio, ſeu eruditio. In finem. i. ſemper.

37. Dilataſti, &c. q. d. feciſti, vt liberè & ſine impedimento incederem. Veſtigia mea, pro pedes mei, ſeu greſſus.

38. Deficiant. Hier. & Chald. conſumam eos.

39. Stare. Hier. & Chal. ſurgere.

40. Supplantaſti. i. proſtraſti. Hier. incurdaſti.

41. Dediſti dorſum. i. feciſti terga vertere.

43. Delebo. Hier. proiiciam. Chal. conculcabo.

44. Contradictionibus populi. i. populo contradicente, ſeu repugnante. Chald. diſſidio populorum. In caput, ſcilicet, adiectis meo Regno multis gentibus.

45. Non cognoui. Aug. 17. ciu. Chriſtus Gentiles non cognouit præſentia corporali. In auditu auris. i. ad ſolam famam nominis mei, ſeu ad primum auditum voluntatis meæ.

46. Alieni. ſ. à pietate, & probitate, ſeu à Deo. q. d. homines à Deo alienati per peccata. Mentiti. q. d. ficte parent. Inueterati, id eſt, debilitati. Hier. defluent. Chald. conſumentur. Claudicauerunt. i. declinarunt. Semitis. ſ. quibus me perſequebantur.

47. Benedictus. ſ. ſit i. laudetur. Salutis meæ. ſ. auctor.

48. Das vindictas mihi, id eſt, poteſtatem me vlciſcendi, vel, me vlciſceris. Chald. facis vltionem meam.

49. In me. i. contra me. Exaltabis. i. ſuperiorem facies.

50. Confitebor. i. gratias agam. In nationibus Chald. inter gentes. Nomini tuo. i. tibi, ſeu in honorem nominis tui.

51. Magnificans, &c. q. d. magnam mihi, quam Regem fecit, ſalutem afferens. Chriſto. i. vncto, ſcilicet, in Regem.

XVIII. *De Chriſto, & lege Euangelica per ſimilitudinem rerum corporalium.*

2. CÆli. Chald. qui ſuſpiciunt cælos. Gloriam. i. omnipotentiam. Opera. ſ. quàm ſint admirabilia. Græc. opus. Firmamentum. repetitio. Chald. qui aërem ſpeculantur.

3. Dies. ſ. ſuccedens. Eructat verbũ. q. d. idem oſtendit. ſ. quàm ſit Deus potens, & mirabilis. Nocti. ſ. ſuccedens. Scientiam. q. d. id docet, ſcilicet, perpetua dierum, & noctium ſucceſſio.

4. Non ſunt, &c. q. d. nec verò ſunt eiuſmodi voces hæ, quæ ab omnibus non intelligatur. Eorum. abundat more Hebræo.

5. Exiuit. i. peruagatus eſt. Sonus eorum. i. id quod clamant cæli, & de Deo docent. Chal. proſpectus eorum. In ſole, pro, ſoli. Suum. ſ. ſolis. q. d. collocauit ſolem in cælo, velut tabernaculo. Vide Pſal. 103. extendens cælum ſicut pellem. i. tabernaculum, quod fit ex pellibus. Vide Iuſtin. q. 63. Hier. & Chald. in eis. ſ. cælis.

6. Exultauit, pro, exultat.

7. A ſummo. i. extremo. q. d. ab vna cæli extremitate ad alteram, tandemque ad eandem. Occurſus, pro, curſus, ſeu recurſus, vel reuolutio.

8. Immaculata. Chald. perfecta. Conuertens. ſ. ad bonum. Teſtimonium. i. præcepta quæ Dei voluntatem teſtantur. Fidele. i. verax. Paruulis. i. imperitis. Chald. inſipienti.

9. Iuſtitiæ. Hier. & Chald. præcepta. Rectæ. ſ. rectà ducunt ad beatitudinem.

10. Sanctus. Hier. & Chald. mundus. Permanens, Chald. permanet. In ſeculum ſeculi. Chal. in perpetuũ. Iudicia. i. præcepta. In ſemetipſa. id eſt, pariter, ſeu omnia, vel, omnibus modis. Chald. ſimul.

11. Deſiderabilia. i. amabilia. Super. Chald. magis quàm. Lapidem pretioſum. Hier. & Chald. obrizum: eſt autem id aurum puriſſimum. Hebr. Paz. Multum, id eſt, in magna copia. Mel,

& fauum,

& fauum, pro, fauum mellis, vel mel ſauo diſtillans.

12. Etenim.Hier.vnde.Chald.ſanè. Cuſtodit i. obſeruat. Retribuio.i.merces.

13. Delicta. Chal. & Hier.errores. Occultis meis.i.iis quæ me latent.

14. Alienis. Chal.& Hier.ſuperbis.ſ.hominibus,ſeu vitiis. Parce ſeruo.Hier.& Chal. libera ſeruum.Dominati.ſ.pertrahendo ad malum. Maximo.ſ.ſuperbiæ, ſecundum Aug. vel. q. d. magno.ſ.mortali.

15. Eloquia.ſ.orationes,laudes Dei,&c.Adiutor.ſ.in bonis, Aug. Redemptor.ſ. à malis Aug.

XIX. *De Chriſto.*

2. DIe.i.tempore.Nomen.i.Maieſtas, ſeu potentia,ſeu,inuocatio,vel nomẽ pro re.q.d. ipſe Deus Iacob.i.populi Iſraëlitici.

3. Sancto.i.ſanctuario,vbi Arca.Chald.domo ſanctuarij ſui.

4. Pingue fiat, pro,velut pingue,Deo gratũ ſit.

5. Secundùm cor tuum.i.quod optas. Confirmet.Hier.impleat. Chal.perficiat.

6. In ſalutari tuo.i.de ſalute à te data. Nomine.i.maieſtate, ſeu potentia. Magnificabimur.i. magnopere glorisbimur.

7. Impleat,&c quaſi dicat,det quidquid petes. Cognoui.id eſt,ſcio, ſeu experientia didici. Fecit pro,faciet. Exaudiet.Chal.exaudiuit.Potentatibus,pro. potentiis. Hier. fortitudinibus q.d. potenter ſaluat.

8. In nomine,pro,nomẽ.Inuocabimus. Hier. & Chal. recordabimur.

9. Obligati,id eſt,ligati,ſcilicet,velut compedibus. Hier. & Chald. incuruati. Erecti ſumus. Chal. corroborati ſumus.

XX. *De Chriſto.*

2. IN virtute.i.de ope. Lætabitur. Chald.regnabit.Rex.Chal.Rex Chriſtus.Super ſalutare tuum. Chal. [illegible]emptione tua.

3 Deſiderium. [illegible]od optabat. Voluntate.i. petitione.

4. Quoniam, [illegible]et, ideo lætatur. Dulcedinis. Chald.bonis. [illegible] bonitatis q.d.abundanti gratia præuenisti nihil tale meritu Gratia quidem à Dei dulci bonitate procedit,& ipſa dulce eſt bonum.Græ.χρηστότης,id eſt, bonitatis,ſeu benignitatis. Coronam. ſ. regiam dignitatem, ſeu gloriam. Lapide pretioſo. Hier. obrizo. Chal. auro puro.

5. Vitam. Chald.vitam æternam. In ſeculum ſeculi. Hier. in æternum.

6. In ſalutari tuo,id eſt,ob ſalutem à te datam. Chald. in redemptione tua. Decorem, id eſt, ſplendorem.

7. Dabis in benedictionem. i. facies benedictum, cum felicem. In ſeculum ſeculi. Hier.ſem-piternam. Cum vultu tuo.i. tui viſione, vel tuo hilari vultu,& fauore.

8. Quoniam Chal.propterea quòd.In miſericordia.ſ.ſperat,vel,per miſericordiam non commouebitur,id eſt, labetur,ſeu excidet felici ſtatu. Hier.non decipietur.

9. Inueniatur. Hier.inueniet. Chald. inuadet. Dextera tua. Chal. vltio dexteræ tuæ. Inueniat. Hier. & Chald.inueniet.i.apprehendet.

10. Vt clibanum ignis. q. d. facies ardere inſtar fornacis. Vultus tui. Chald. iræ tuæ.Conturbabit eos. Hier.præcipitabit eos. Chald.igne inflammabit eos. Ignis. Chald. incendium gehennæ.

11. Fructũm. Chal. filios. A filiis.i.vt non ſint inter filios.

12. Declinauerunt in te, id eſt, contra te intenderunt. Chal.machinati ſunt contra te.Stabilire.i perficere.

13. Dorſum. q. d. in fugam vertes. In reliquiis &c.q.d.& reliquis pœnis,quibus ſoles eos afficies, & confundes.

14. Exaltare,&c.q d.oſtende quantus s,quantaque virtute pollens.Cantabimus. Chal.laudabimus. Virtutes. i. potentiam.

XXI. *De Chriſti Paſſione.*

SVſceptione. i. reſurrectione. ſ. Chriſti. Chal.oblatione. Hier.ceruæ.

2. Deus Deus meus.Hie.& Chal.Deus meus, Deus meus. Longè à ſalute,&c,quaſi dicat,peccata,quæ ſuper me ſuſcepi, impediunt, ne eripiat. Vox Chriſti. Verba, id eſt, opera. Delictorum meorum, id eſt,pro quibus, velut ſi eſſent mea, paſſionem ſubij. Hier. rugitus mei. Chald. clamoris mei. q. d. ſalutem quam peto, non obtineo.

3. Clamabo. Chal.clamo. Et non ad inſipientiam mihi.ſ.imputabitur,q. d nec eò ſtulte ago, quod cùm non exaudiat clamem tamen,vel q.d. quod non exaudiat,non eſt ex vitia mea inſipiẽtia aut culpa.Hier.& Chal.nec eſt ſilentium mihi.i non ceſſo clamare.

4. Sancto.i.ſanctuario. Laus.i.laudis materia, ſeu gloria.

6. Confuſi.i. pudore ſuffuſi, quod non impetrarent.q d.ſunt exaud ti.

7. Sum vermis.ſ.illorum opinione, qui me vt vermem tractāt,ſic Ioan 5 teſtimonium meum non eſt verum. ſ. opinione veſtra. Non homo. q.d. non me vt hominem tractat,ſed vt vermem [illegible] opprobrium hominum. Chald [illegible] Abiectio. Chald [illegible]

8. Locuti [illegible]

9. [illegible] amas.

10. Quoniam tu Hier. tu autem. [illegible] matris virginalis [illegible]

biliter operante. Aug. epiſt. 120. Ab vberibus. q.d. in quo iam inde à paruulo ſpero.

11. In te proiectus, &c. q.d. tuæ curæ commiſſus ſum, ex quo ſum natus. Chald. iuxta verbum tuum proiectus ſum ex vtero. q.d. opera tua non humana.

12. Ne, pro, ne igitur. Adiuuet. ſ. præter te.

13. Vituli multi. Chald. populi Tauris cornupetentibus ſimiles. Pingues, id eſt, fortes, ſeu potentes.

14. Rugiens. ſ. præ fame.

15. Effuſus ſum, quaſi dicat, viribus deſtitutus, vel ſignificat Chriſtus ſanguinem ſuum totum effuſum, ideo enim dicit, ſicut aqua. Græc. effuſa ſunt, ſcilicet, oſſa. Diſperſa. Hier. ſeparata quaſi dicat, loco mota præ tormentis crucis. Cor. ſ. præ timore. In medio ventris mei. Chald. palpitans in medio viſcerum meorum.

16. Virtus mea. Chal. humor meus. ſ. radicalis. Puluerem mortis. Chal. domum ſepulcri.

17. Canes multi. Chal. cateruа impiorũ. Malignantium. Hier. peſſimorum.

18. Dinumerauerunt. i. ita extenderũt, vt poſſent numerare.

19. Inſpexerunt. Chal. deſpexerunt.

20. Conſpice. Hier. & Chal. feſtina.

21. Framea. i. gladio. Chald. iis, qui occiduot gladio. Canis, pro, canum. i. hoſtium. Vnicam. Hier. ſolitariam. ſ. auxilio deſtitutam animam. Chal. ſpiritum corporis mei.

22. Leonis. i. potentum. Vnicornium. Chald. ſuperborum. Humilitatem. i. afflictionem. Chal. orationem.

23. Nomen tuum. Chal. virtutem nominis tui. In medio Eccleſiæ i. frequenti populo.

26. Apud te, id eſt, ad te, ſcilicet, refertur, vel, de te, ſcilicet, eſt. Chald. à te, & ſic etiam Græcè nunc, ſcilicet, παρὰ σοῦ. fortè olim περὶ σοῦ Eccleſia magna. Chald. congregatione multorum populorum. Vota. i. ſacramenta corporis & ſanguinis Chriſti. Aug.

27. Pauperes. Hier. & Chal. mites. Requirunt, pro, quærunt.

28. Reminiſcentur. ſ. beneficiorum, ſeu bonitatis Dei. Chal. recordabuntur miraculorũ eius. Familiæ. i. nationes, ſeu Turbæ.

29. Regnum. i. imperium.

30. Manducauerunt, ſcilicet, Euchariſtiam. Chald. manducare. Adorauerunt, ſcilicet, priùs adoratur Euchariſtia, quàm ſumatur. Chal. adorare. Pingues terræ, ſcilicet, principes viri, & potentes. ſ. ad fidem conuerſi. Cadent. Hier. curuabunt genu. Chal. curuabuntur. Deſcendunt. ſ. per mortem. q.d. mortales.

31. Viuet. i. [illegible] ruiet. Semen. i. poſteri.

32. Annuntiabitur Domino, [illegible] eſt, de Domino audi[illegible] [illegible] ſic dictum, pauperes euangelizan[illegible] id [illegible]ſt, audiunt Euangelium. Cæli. non eſt Hebr. nec Chald. nec Græc. Quem fecit, pro, quem creabit. Chald. mirabilia, quæ fecit.

XXII. *De protectione Dei.*

2. REgit me. Græc. paſcit me. Hier. paſtor meus. Paſcuę. Hier. viridi. q.d. in amœniſſimis paſcuis. Super, id eſt, iuxta, Refectionis. Græc. & Chald. quietis. Educauit. Chald. deduxit.

3. Conuertit. ſ. ad ſe. Hier. refecit. Chald. reſtituit. Iuſtitiæ. Chal. iuſtorum. Nomen ſuum. i. ſe, ſeu bonitatem ſuam.

4. In medio vmbræ mortis. i. in maximis periculis, qualia eſſe ſolent in locis obſcuriſſimis. Virga. ſ. paſtoralis cura. Baculus tuus, repetitio. Chal. lex tua. Conſolata ſunt. Hier. & Chal. conſolabuntur.

5. Oleo, id eſt, lætitia ſpirituali. Aug. Caput. i. mẽtem. Aug. Quàm præclarus. i. præclariſſimus. Græc. quàm optimus. No per menſam, oleum, & calicem, ſignificari rerum copiam, vel corporalem, vel ſpiritualem.

6. Et vt inhabitem, ſcilicet, etiam præſtabis. Hier. & habitabo. Domo Domini, ſcilicet, eccleſia, vel cælo.

XXIII. *De Chriſti Reſurrectione.*

1. PRima ſabbati, ſcilicet, cantandus, vel, quaſi dicat de Chriſti Reſurrectione, quæ facta prima ſabbati. Plenitudo eius. i. quicquid in ea eſt.

2. Super, id eſt, iuxta. Fundauit, id eſt, firmiter ſtab[illegible]uit. Præparauit. Hier. & Chald. ſtabiliui[illegible]

3. Montem. ſ. cælum. Stabit. i. habitabit.

4. Innocens. i. purus. Manibus. i. operibus. Non accepit, &c. id eſt, non eſt abuſus ad vanitates. Chald. qui non iurauit in vanum ad damnationem animæ ſuæ.

5. Benedictionem, id eſt, beneficia. Miſericordiam. Hier. & Chald. iuſtitiam, id eſt, miſericordiam: ſic enim ſolet accipi interdum in ſcriptura, vt alibi notauimus. Salutari. i. ſaluatore, ſeu ſalutis auctore.

6. Generatio. i. gens, ſeu hominum genus.

7. Attollite. i. reſerate. Principes. i. Angeli. Æternales. i. cæleſtes, quæ perpetuò du[illegible]turæ, vel per quas intratur ad vitam æternam. Rex gloriæ ſ. Chriſtus.

8. Quis eſt iſte, &c. Non ignorabant Angeli Chriſtum, ſed Dauid ita repræſentat, quaſi ſiquis ignorans interrogaſſet, vt explicet quis ſit, quamquam Iuſti. in Tryph & Hier. Iſa. 63. indicent Angelos, qui interrogant, ignoraſſe [illegible], quod mirum, ſi verum eſt. Potens in prælio, quaſi dicat, qui vicit diaboli poteſtatem.

10. Virtutum, id eſt, exercituum, ſcilicet, cæleſtium.

XXIIII. *Imploratio diuini auxilij.*

2. NOn erubeſcam. q. d. ne me permittas erubeſcere ſpe mea fruſtratum. Irrideant me, id eſt, cauſam habeant irridendi tanquam repulſam paſſum. Chald. lætentur de me.

3. Suſtinent te.i.expectant te. Hier.& Chald. ſperant in te. Confundentur. i. erubeſcent, ſcilicet, ſpe fruſtrari. Confundantur. pro, confundentur. Hier.& Chald. erubeſcent. Superuacuè. q.d.ſine cauſa perſequentes iuſtos. Hier.fruſtra. Chald.& vani.

4. Tuas.i.quibus ad te itur. Semitas. ſ. anguſtas,& paucis notas. Aug.

5. Dirige. Hier. & Chald. deduc. In veritate tua. q. d. doce me veritatem tuam. Suſtinui. Hier.& Chal.expectaui. Tota die.Chal.cunctis diebus.

6. Quæ,&c Græc.quia à ſæculo ſunt.q.d.ſemper enim vſus es miſericordia.

7. Ignorantias. i. ignoranter facta. Hier. & Chald.ſcelera.

8. Dulcis.Hier.& Chald. bonus Græc. χρηστός, id eſt, bonus, ſeu, benignus. Legem dabit delinquentibus.Hier.& Chal. docebit peccatores. In via.ſ.docens quomodo viuere debeant.

9. Diriget. Hier. docet. In iudicio. i. ſecundùm iudicium, ſcilicet, recta via. Mites. Hier. modeſtos.

10. Veritas.ſ.in promiſſis.vel q.d.rectitudo iuſtitiæ. Requirentibus.Hier.& Chal. cuſtodientibus. Teſtamentum. Hier. & Chald. pactum.ſ. legem, de qua ſeruāda, pactum cum hominibus factum à Deo. Teſtimonia. i. præcepta Hier. teſtificationes.ſ.per præcepta Deus teſtatur,quid à nobis velit. q. d. cum his Deus agit miſericorditer,& ſeruat promiſſa vel,hi ſunt,qui Dei miſericordiam & veritatem agnoſcunt.

11. Nomen tuum i.te. Multum. Hier. grande. Chald.multiplex.

12. Legem ſtatuit ei. Hier. & Chald. docebit eum. Quam elegit.ſ.Deus.q.d.ſibi grata.

13. Bonis. Chal. beatitudine mundi venturi. Semen.i.poſteritas. Chal.filij. Terram, ſcilicet, viuentium.

14. Firmamētum eſt Dominus. Hier. & Chal. ſecretum Domini. ſ. reuelatur. Teſtamentum, id eſt, legem. Hier. & Chald. pactum.vide ſupr. Vt manifeſtetur. Græc. manifeſtabit. Hieron. oſtendit.

15. Laqueo.Hier.rete.

16. Vnicus. Hier. & Chald.ſolus.q.d. deſertus ab omnibus.

17. Neceſſitatibus.Hier.& Chald.anguſtiis.

18. Humilitatem, id eſt, afflictionem. Dimitte.Hier.porta.

21. Innocentes,& recti. Hier. ſimplicitas, & æquitas Chald. perfectio, & rectitudo. Adhæſerunt, id eſt,ſe adiunxerunt. Hier.& Chald.ſeruabunt me. Suſtinui te.Hier.expectaui te Chal. confiſus ſum in te.

22. Tribulationibus. Hier.anguſtiis.

XXV. *Oratio in perſecutione.*

1. IVdica, id eſt,vindica : vel q.d.iudex eſto in cauſa mea : non enim tuum iudicium refugio, qui ſincerè conuerſatus ſim. Innocentia. Hier.ſimplicitate.Chal perfectione.Ingreſſus ſum.pro.conuerſatus ſum.Hier.& Chal. ambulaui. Non infirmabor. q. d. fortis ero. Hier. non deficiam.Chal.non cadam.

2. Proba.i.explora. Vre. Hier. confla. Chald. purga.q.d.explora,vt ſolet ignis aurum.
Renes,id eſt,interiora.

3. Miſericordia. Chald. bonitas. Complacui. Hier. ambulabo. Chald. Ambulaui. In veritate tua , id eſt , ſecundùm legem tuam , quæ recta docet. Fortè horum duorum verſuum ſenſus eſt : Proba me ſanè Domine, vt ſoles , & affige cor meum ; ego certè in tua miſericordia ſemper ſperabo,& in tuis iudiciis acquieſcam.

4. Sedi. Chald. verſatus ſum. Concilio.Hier. & Chald. viris Vanitatis. Chald. mendacibus. Iniqua gerentibus. Hier. ſuperbis. Introibo , id eſt,conuerſabor.

5. Eccleſiam. i. cœtum, ſeu congregationem. Malignantium.Hier.peſſimorum.Chald.prauorum. Impiis. Hier. iniquis. Sedebo. Chald. verſabor.

6. Lauabo inter innocentes. Hier. lauabo in innocentia. Chald. ſanctificabo in munditia. Manus, id eſt, opera. Aug. Videtur tamen alludere ad lotiones manuum , quibus ſacrificaturi vtebantur. Circundabo. q. d.accedam ſacrificia oblaturus , vel , venerando annectar animo, corpore enim accedere,laicis non licebat.

7. Audiam. Chald. audire faciam,quaſi dicat, prædicem.

8. Decorem.i.pulchritudinem.Hier.& Chald. habitaculum. Habitationis. Hieron. tabernaculi. Gloriæ tuæ, id eſt, in quo tuam oſtendas gloriam.

9. Perdas. Hier. auferas. Sanguinem. Chald. effundentibus ſanguinem innocentem.

10. Muneribus, ſcilicet,iniquè acceptis.

11. Innocentia. Hier. ſimplicitate. Chal.integritate. Ingreſſus ſum. Hier. gradiar.Chal.ambulabo.i.conuerſabor.

12. Directo. Græ.rectitudine.q.d.in via recta. Eccleſiis, id eſt, populi frequentia. Chald. congregatione iuſtorum.

XXVI. *Oratio liberati magno periculo.*

1. ILluminetur, id eſt , vngeretur, ſcilicet , in Regem palàm. Illuminatio. Hier. lux. Protector.Hier.& Chal.fortitudo.

2. Super i.contra. Edant. id eſt,perdant,Chal.

exterminent. Carnes. Vide Iob 31. Apoc. 17. Infirmati ſunt. Hier & Chal. impegerunt.

33. In hoc. ſ. quod dixi In principio, vel Deo.

4. Vnam. pro, vnum. Hanc. pro, id. Voluptatem. Hier. pulchritudinem. Chal. dulcedinem

5. Abſcondit. Chal. abſcondet. Tabernaculo. Hier. & Chal. vmbra. Malorum. i. tribulationis. Hier. peſſimo. Chal. mala.

6. In petra. i. loco tuto. Chal. arce forti. Exaltauit. Chal. exaltabit. Et nunc. pro, ſed & nunc. Hier. nunc quoque. Exaltauit. Chald. exaltabitur. Circuitui. Hier. qui ſunt in circuitu meo. Immolaui. Hier & Chald. immolabo. Vociferationis. Hier. iubili. ſ. cum iubilo, & canticis oblatam. Domino. i. in laudem Domini.

7. Qua clamaui. Chal. cùm orauero.

9. Auertas. Hier. abſcondas. Chald. amoueas. In ira. i. iratus. q. d. ne me deſeras iratus mihi. Salutaris meus, id eſt, ſaluator meus. Hier ſalutis meæ, ſcilicet, auctor.

11. Legem &c. Hier. oſtẽde mihi viam tuam. Chal. doce me viam tuam. ſ. qua ad te itur. Dirige. Hier. & Chal. deduc. Inimicos. Hier. inſidiatores. ſ. ne me intercipiant

12. In animas. Hier. animæ. Chald. voluntati. Mentita, ſcilicet, dicent contra me falſa, ſeu calumnias.

14. Confortetur. Hier. roboretur. Suſtine, id eſt, expecta.

XXVII. *Inuocatio, & gratiarum actio.*

1. CLamabo. Chald. clamo. ſ. opem implorant. Sileas, ſcilicet, ſic vt non reſpondeas. Hier. obſurdeſcas mihi. A me. pro, mihi. Nequando. pro, ne ſi quando. q. d. ne ſi fortè ſileas, aſſimiler, &c. Hier. ne fortè. Taceas. Chal. ſi taceas. Et aſſimilabor. Chald. fiam ſimilis. Hier. comparer. Lacum. i. ſepulchrum. Chald. puteum.

2. Templum. Hier. oraculum, ſcilicet, ſancta ſanctorum, vbi Arca.

3. Tradas. Hier. Chal. & Græc. trahas. Itemque emendatiores codices. ſ. ad mortem.

4. Da illis. non optat, ſed prædicit pœnam, Aug. Opera. i. demerita. Adinuentionum. i. ſtudiorum. Retributionem eorum, id eſt, quam merentur.

5. Opera Domini. Chald. legem Domini. Et in. abundat, in. Manuum. i. potentiæ. Et non ædificabis. q. d. ſine ſpe reſtaurationis perdet in æternum.

6. Benedictus. ſ. ſit. q. d. perpetuò laudetur.

7. Protector meus. Hier. & Chal. ſcutũ meum. Refloruit caro mea. i. reuiguit, vel, reſurrexit. Amb. Non refloreſcit, niſi quod antea floruit. Hier. & Chald. gauiſum eſt cor meum. Ex voluntate mea. q. d. promptè & alacriter. Hier. & Chald. in cantico meo. Confitebor. Chald. gratias agam.

8. Saluationum. pro, ſalutaris. q. d. protectione ſalutem afferens. Chriſti. i. vncti. ſ. in Regem.

9. Saluum fac. Chald. redime. Benedic. i. auge donis. Hereditati. i. populo, quem velut hereditatẽ poſſides, & colis. Rege. Hier. paſce. Chal. ciba. Extolle. Hier. ſubleua. Chald. ſuſtenta.

XXVIII. *De Dei operibus.*

1. TAbernaculi, ſcilicet, à Dauid conſtructi, vt in eo arcam reponeret. Filij Dei. Chald. cœtus Angelorum. Filios arietum, id eſt, agnos, ſeu arietes. Honorem. Hier. imperium. Chal. fortitudinem. q. d. celebrate eius potentiam, & maieſtatem.

2. In atrio ſancto eius Hier. in decore ſancto. Chal. in decore ſanctitatis.

3. Super. Chald. audita eſt ſuper. q. d. auditur Dei tonitru in medio nubium. Maieſtatis, Hier. gloriæ, id eſt, glorioſus. Aquas. i. populos. Aug. Multas. Chald. multas intonuit. q. d. cùm multum plueret, auditum tonitruum.

4. In virtute. q. d. eſt potentiſſima. Magnificentia. Hier. decore Chal. in decore audita eſt. q. d. cum fulgore, ſeu fulmine.

5. Confringentis. Chal. confringit. ſ. fulmine. Libani, id eſt, altiſſimas.

6. Comminuet. Hier. diſperget. Chald. ſaltare faciet. Dilectus. coniunge cum, filius. q. d. & velut pullum Rhinocerotis. Hier. Sarion nomẽ montis.

7. Intercidentis. Hier. diuidens. ſ. eiaculantur diſſecta fulmina.

8. Concutientis. ſ. tremore. Hier. parturire faciens. ſ. pariunt feræ timore concuſſæ ob terræmotum. Cades. ſ. horrendum, & vaſtum.

9. Præparantis. ſ. ad partum: facilè enim pariunt territæ tonitruo, alioquin difficile Hier. obſtetricans. Chal. parturire facit. Ceruos. Chal. ceruas. Reuelabit. ſ. proſtratis arboribus. Condenſa. Hier. ſaltus. Templo, id eſt, cælo, vt indicat Chal. Gloriã. ſ. Deo. q. d. glorificant Deum ſancti ob eius opera mirabilia in mundo.

10. Inhabitare facit. i. inundare. Hier. inhabitat. Chald. tempore diluuij ſuper ſedem iudicij ſedit, vt vltionem ſumeret.

11. Virtutem. Hier. fortitudinẽ. Chald. legem. Benedicet. i. cumulabit bonis. Pace. ſ. perpetua. vel. q. d. dans proſperitatem.

XXIX. *Gratiarum actio.*

1. PSalmus. Chald. laus. Domus Dauid. Dauid, non enim, domus, ſed cum, Cantici, iungendum. Chald. domus ſanctuarij, hymnus Dauid.

2. Exaltabo. i. laudibus efferam. Suſcepiſti Hier ſaluaſti. Chald. erexiſti Delectaſti. Chald. lætificaſti. Super me. Chald. de me.

3. Sanaſti, ſcilicet, reſurrectione. Ang.

4. Inferno.i.ſepulchro q d. à morte. Animam meam.i.me. A deſcendentibus. i. ne eſſem eum deſcendentibus. Hier. ne deſcenderem. Lacum. Chal ſepulcrum.

5. Pſallite.Hier cantate.Chal.laudate.Sancti. Chald pij. Confitemini memoriæ. i. celebrate memoriam,vel cum grata recordatione.

6. In indignatione. ſ. ob peccata noſtra.Hier. & Chal. momentanea. Vita. Chald. vita æterna. In volũtate.q.d.vult vt viuamus. Nolo mortem peccatoris, &c. Ad matutinum lætitia.q.d.quos affligit,paulo pòſt cõſolatur. Lætitia. Hier.laus.

7. Abundantia.Chal.tranquillitate. Non mouebor.ſ.ab hoc ſtatu.

8. Voluntate.i.beneplacito. Decori. i. regno, ſeu dignitati. Hier. monti. i. ſublimitati,ſeu excellentiæ. Virtutem. Hier. fortitudinem.Auertiſti.Hier.& Chal.abſcondiſti.

10. Sanguine, id eſt, morte, vel, vita acta. Deſcendo. Hier. & Chald. deſcendero. Corruptionem. Chald. ſepulchrum.Puluis, id eſt,homo in puluerem redactus. Chald. qui iacent in puluere. Annuntiabit, id eſt, prædicabit. Veritatem. id eſt, fidem in promiſſis, vel iuſtitiam, ſeu rectitudinem.

12. Gaudium. Hier. & Chal chorum. Conſcidiſti. Hier. & Chald. ſoluiſti. Saccum.q. d. luctum, qui ſacco oſtenditur. Circundediſti, id eſt.perfudiſti.

13. Gloria. i. anima, vel, lingua, vel, gloria, quam mihi dediſti. Chald. honorabiles mundi. Non compungar. ſ. peccati conſcientia. Auguſt. Hier.non taceat.Not. quòd compungi eſt dolore affici,ſeu vehementer contriſtari. Confitebor tibi.i.te laudabo.

XXX. *Dei inuocatio in tribulatione.*

1. PRo extaſi, id eſt, mentis alienatione. ſ. de qua inf.

2. Speraui,pro,ſpero.Cõfundar.i.erubeſcam.ſ. ſpe fruſtratus. In tua iuſtitia. i. per tuam miſericordiam.Vide Pſal.23.& 32.

3. Deum protectorem.Hier. lapidem fortiſſimum. Refugij.Hier.munitam.

4. Fortitudo. Hier. petra.Refugiũ. Hier. munitio. Chal.fiducia.Nomen tuum.i.te.

5. Laqueo. Hier. rete. Protector meus. Hier. & Chald.fortitudo mea.

6. Redemiſti, pro, redimes. veritatis. Chald. verax.

7. Odiſti. Chal. odi.Obſeruantes. Hier.cuſtodientes. Vanitates, id eſt,vana,ſeu idola.Superuacuè.Hier.fruſtra.

8. Exultabo, & lætabor. Chald. gaudebo, & exultabo. Miſericordia. Chal bonitate.Humilitatem. Hier. & Chald.afflictionem. ſaluaſti,&c. Hier.& Chald.nouiſti tribulationẽ animæ meæ. Neceſſitatibus.i.anguſtiis.

9. Concluſiſti.i.permiſiſti concludi.Chal.tradidiſti. Statuiſti. Chald. firmaſti. Spatioſo. ſ. ex anguſtiis eripiens.

10. Conturbatus. Hier & Chald. caligauit. In ira. Chald.præ ira. i. indignatione ſeu,mærore. ſeu, ob iram perſequentium. Hier. furore Anima mea.Chald. conſtricta eſt anima mea. Venter.i.interiora.

11. Defecit. Hier. conſumpta eſt. In dolore, id eſt, præ dolore. Hier. & Chald. in mœrore. Gemitibus. Chald. ſuſpirio. Infirmata eſt Chal. corruit. Paupertate, id eſt,calamitate.Hier.iniquitate.Chald. peccato Oſſa,id eſt, vires,membra. Conturbata ſunt.Hier.contabuerunt. Chal. denigrata ſunt.

12. Super. i. præter. q. d. vt omittam perſecutionem inimicorum. Hier. apud. Valde, iungendum cum, vicinis. Timor. ſ. timebant, ne propter me periclitarentur. Foras. Hier. in plateis. Chald. in platea. Not. quòd foras quidam pro foris accipiunt, coniungentes cum, videbant; alij cum, fugerunt.coniungunt.

13 A corde.i.animo, ſeu, memoria, coniungendum verò cum, obliuioni. Perditum. i. fractum.Chal. teſtaceum,quod frangitur.

14. Vituperationem.i.contumeliam.Hier. opprobrium. In circuitu. i. circa me. Accipere. Hier.auferre.Chal.capere.

16. Sortes meæ. i. hæreditas, ſeu electio ad beatitudinem, vel, ſtatus rerum mearum. Hier. tempora mea.i.vitæ dies.Chal. tempora redemptionis meæ.

17. Illuſtra. i. hilarem exhibe. Hier. oſtende. Chal.lucere fac. In.i.per,ſeu propter.

18. Non. Hier. ne. Confundar. i. pudefiam. Infernum.Chal.ſepulcrum.

19. Doloſa. Hier. & Chal. mendacia. Iniquitatem. Hier. dura. Chald. opprobria. Abuſione. Græc.Hier.& Chal.contemptu.

20. Dulcedinis. Hier. & Chal.bonitatis. Abſcondiſti,id eſt,repoſuiſti:ſic Pſal. 16.de abſconditis, id eſt, repoſitis. Perfeciſti, pro, & perfeciſti,id eſt,exhibuiſti. Hier.& Chald.operatus es. In conſpectu. Chald.vt reddas eis præmium bonum in conſpectu.

21. Abſcondito. Hier. protectione. Conturbatione,id eſt,iniuriis. Tabernaculo. Hier.vmbra. Chal. velut vmbraculo. Contradictione, id eſt, contentione.

22. Mirificauit, id eſt, miro modo oſtendit. Hier.mirabilem fecit. Chal.mirãdam exhibuit. Ciuitate, ſcilicet, Ieruſalem, vel.q.d.velut ſi eſſem in ciuitate munita.

23. Exceſſu mentis, id eſt, ſtupore mentis perculſæ tot malis, & velut extra ſe poſitæ Græc. extaſi mea.Hier.ſtupore meo. Chal.cùm quærerem aufugere. Proiectus.i.eiectus. Chald.ſucciſus. Ideo. ſ. cùm me ſic anxium videres. Hier. ergóne. Chal.verè.

24. Diligite,pro,diligite ergo. Sancti. Chald. pij. Veritatem requiret. Hier. & Chald. fideles ſeruat. Abundanter, couiungitur Græcè cum, facientibus.

25. Viriliter,&c. Hier & Chald.confortamini. & roboretur cor veſtrum.

XXXI. *Oratio Pœnitentis.*

1. INtellectus. Græ.genitiuus eſt.q.d.plenus eruditione. Tecta. i. velut tecta, non aſpiciuntur à Deo.

2. Imputauit.Græc Hier.& Chald. imputabit, ſcilicet, vt puniat. Dolus, ſed,ſcilicet,ſincero eſt in Deum animo.

3. Tacui.ſ. non confitens peccatum. vel. q. d. dum mœſtus ſum ob peccatum. Chald. tacui à verbis legis. Inueterauerunt. Hier.attrita ſunt. Oſſa.i. vires.Clamarem. ſ. ad Deum.vel.præ dolore eiularem.Hier.& Chald. rugirem. Putarim ſenſum eſſe,Tacui.i.feci finem clamādi,ſeu eiulandi, qui viderem me conſumi penéque deficere clamoribus & eiulatu aſſiduo.vbi Not.cùm dicitur, quoniam tacuit quoniam, non cauſam reddere,ſed continuatiuum eſſe more ſcripturæ.

4. Granata eſt. Chald.inualuit.Manus. Chald. percuſſio.Conuerſus.ſ.ad te. Hier.verſatus. Ærumna. Hier. miſeria. Spina. ſ. ærumnarum, quæ velut ſpinæ; vel peccati. q. d. ob peccatum mentem crucians, vel ob remorſum conſcientiæ,more ſpinæ pungentem.

5. Dixi.i.ſtatui.

6. Pro hac.ſ.remiſſione peccati:vel, pro hoc.i. ob id. Chald.propterea.ſ.quia miſericors es. Sanctus. Hier.miſericors. Chald.pius.ſ.qui pietati ſtudet,& ſanctitati.Opportuno.ſ. cùm affligitur.Chald.acceptabili.ſ.opportuno ad orandū. Veruntamen.pro, certè. Aquarum i. tribulationum, ſeu malorum. Chald. populorum. Eum.ſ. ſanctum. Approximabunt, ſcilicet, aquæ, te defendente.

7. Exultatio. Hier.laus.

8. Intellectum. Dei ſunt verba,vel Prophetæ. Hac.qua gradieris Hier.per quam ambules. Firmabo.Chald.ponam in bonum. ſ. vt faueam.

9. In camo.pro, ſed in camo. Conſtringe.pro, conſtringere oportet.Qui non.pro,alioqui non: vel,ne,quaſi dicat.ne accedentes te lædant.Chal. ne accedant ad te.

10. Flagella. Hier. & Chald. dolores. Peccatoris.Chald.ſunt impio.q.d.multis Deo puniente conſtringitur mali. Miſericordia. Chald. benignitas.

11. Gloriamini.Hebr. & Chald. laudate eum. Recti corde. Chald. quorum ſunt rectæ cogitationes.

XXXII. *Exhortatio ad Dei laudem.*

1. EXultate,id eſt, cum exultatione laudate. Hier. & Chald. laudate. Collaudatio,id eſt,laus,ſcilicet,Domini.

2. Pſallite.Hier.cantate. Chald.laudate. Illi.i. in honorem illius.

3. Nouum.q.d.nouis laudibus celebrate. Bene. Hier. diligenter. Chald. pulchrè. Vociferatione.i.alacritate.Hier.& Chald.iubilo.

4. Rectum.i.æquum. Verbum.ſ.mandata. Fide.i.veritate, ſeu fidelitate, quaſi dicat, vera, fidelia,recta.

5. Miſericordiam.Hier.& Chald iuſtitiam.Et quidam Hebr.legitur.quod notandum pro locis vbi iuſtitia miſericordiam ſignificat. Vide ſupr. Pſalm. 30. Iudicium.i. quod iuſtum eſt. Miſericordia. Chald bonitate.

6. Firmati. Chald facti. Spiritu oris.i. præcepto. vel, Spiritu ſancto. Virtus. Hier. ornatus. Chald.exercitus.ſ. Angeli & Stellæ.

7. Theſauris. Chal apothecis. Abyſſos, id eſt, aquarum copiam,quaſi dicat,certo loco ſeruans, vt ſolent theſauri.

8. Commoueantur.Chald.contremiſcant.

9. Facta ſunt.Hier.factus eſt.ſ.orbis.Chal.fuit Creata ſunt.Hier.ſtetit. Chald.ſubſtitit.

10. Gentium. Chald. populorum. Reprobat. Hier.& Chald.irritas facit.

11. Manet.Hier.ſtabit.

12. Cuius Dominus, &c. i.qui pro Deo habet Dominum. Eius abundat more Hebræo. ſic Pſalm. 39.& 41. In hæreditatem. i. quem peculiari modo poſſideat.

13. Vidit,id eſt,contemplatus eſt.Hominum. Hier.Adam.

14. Præparato habitaculo. Hier firmiſſimo ſolio.

15. Sigillatim.videtur indicari animarū creatio. Hier.pariter.Chal.ſimul.q.d.omnia.

16. Multam virtutem. Hier. & Chald. multitudinem exercitus. Gigas. Hier. fortis. Saluabitur.Hier.liberabitur. Chald.euadet.

17. Virtutis.Hier.roboris.

18. Miſericordia.Chald.benignitate.

20. Suſtinet.Hier.expectauit.Chald.expectat Dominum Chald.redemptionem Domini.Protector. Hier.& Chald. clypeus.

21. Et. Chald.eo quòd.

22. Fiat. Hier.& Chald.ſit. Sperauimus.Hier. expectauimus.Chald ſperauimus.

XXXIII. *Dei laus, & gratiarum actio.*

1. ABimelech,qui & Achis dicebatur,ſcilicet,Rex Geth.

3. Laudabitur.i.gloriabitur. Audiant.ſ.id,vel, Dei laudes.

4. Magnificate. i. magnificè laudate. In idipſum.Chal.ſimul.ſ.omnes.

5. Exquiſiui.i.ſtudioſè quæſiui.

6. Accedite. ſ. credendo. Illuminamini. pro, illuminabimini. Confundētur. Hier. erubeſcēt.

7. Iſte

7. Iſte.de ſe loquitur.
8. Immittet.ſ.ſe,vel,terrorem in hoſtes.Græc. caſtrametabitur. Hier. circundat. Chal.immoratur.
9. Suauis.Hier.& Chald.bonus.
11. Diuites.Hier.leones.Chal.filij leonum. Eguerunt. i. ad inopiam redacti ſunt. Non minuetur. Chal. non carebunt. Omni bono. Chal. vllo bono.q.d.nullum eis bonum deerit.
12. Filij.ſic diuina ſapientia vocat diſcipulos.
13. Vitam.ſ.longam Bonos.i.felices.
14. Probibe.Hier.& Chal.cuſtodi.
15. Perſequere.ſ.donec aſſequaris.
16. Oculi.i.prouidentia, & fauor.
17. Vultus ſ.iratus.
19. Tribulato. Hier & Chal. contrito. Humiles Hier.confractos. ſ.afflictos.Saluabit.i.ſaluare,ſeu ſeruare ſolet.
21. Oſſa. Chal.membra. Ber. propoſita & intentiones,alioqui enim oſſa in martyribus confracta. Vnum. pro, ne vnum quidem. Conteretur. Hier.confringetur.
22. Peſſima.ſ.in peccato mortui,eũt in ſupplicium.Delinquent.Hier.culpabuntur.Chal.damnabuntur.
23. Delinquent. Hier. peccabunt. Chal. condemnabuntur.Quidam pro,deficient,accipiunt. ſolet enim ſcriptura vſurpare,peccare, pro,deficere,ſeu perire,vt notat Hier.Habac.1.

XXXIIII. *Oratio in perſecutione.*

1. HVic Dauid. Græc.τῷ Δαυὶδ.i. Dauidi, pro,Dauidis. Iudica.i. puni. Chal. magnificare contra. Me,pro,mihi. Expugna. Hier. & Chald.pugna contra.
2. Arma.Hier.haſtam.
3. Effunde frameam. Hier.euagina gladium. Concludе ſ viam,ne poſſint euadere. Hier. præoccupa.Salus tua.Chald.redemptor tuus.
4. Confundantur. i. erubeſcant. Reuereantur, id eſt, erubeſcant repentino, Auertantur. Hier. conuertantur. Confundantur. Chald. afficiantur ignominia.
5. Puluis Chald.palea. Coarctans. pro, coarctet.i.opprimat.Hier.& Chald.impellat.
6. Viæ. ſ. per quas fugerint. Tenebræ, & lubricum. i. tenebroſæ, & lubricæ. Perſequens. Hier.& Chald.perſequatur.
7. Gratis.Hier.fruſtra. Chald.ſine cauſa. Interitum laquei. Hier.inſidias retis. Chald foueam retis. Superuacue.Hier.& Chald.ſine cauſa. Exprobrauerunt,&c.Hier.foderunt animæ meę. Chald inſidiati ſunt animæ meæ.
8. Laqueus. Hier.calamitas. Chald.deſolatio. Quem ignorat.q.d.de improuiſo. Captio.Hier. & Chald.rete.Ipſum.ſ.laqueum.
9. Super ſalutari ſuo. Hier.in ſalute.ſua,id eſt, ab ipſo præſtita.Chald in redemptione eius.
10. Oſſa. Chald. membra. Eripiens. pro, qui eripit. Inopem. Chald. afflictum. Eius, pro, eo. Egenum,& pauperem. Hier.& Chald.pauperem, & mendicum.
11. Quæ ignorabam. i. quorum conſcius non eram, quaſi dicat, falſa. Interogabant.i. interrogando obiiciebant.
12. Sterilitatem,&c.Chald. quærentes orbare animam meam.
13. Cilitio.Chald.ſacco. Humiliabam. Chal. affligebam. Conuertetur, quaſi dicat, ſi minùs illis profuerit oratio mea pro eis, ad me tamen cum fructu redibit. ſic Matth. 10. Pax veſtra ad vos reuertetur. Hier.conuertebatur q.d. aſſiduè pro eis orabam ſincero animo.
14. Proximum. pro, proximo. Hier. quaſi ad amicum,& fratrem meum. Chald.ac ſi ſocius, & frater meus fuiſſet. Complacebam. i. eum eo verſabar. Et contriſtatus. Hier. mater. triſtis Chald.matrem ſuam.
15. Et. pro. tamen. Aduerſum me. Hier. in infirmitate mea. Chal.in tribulatione mea. Conuenerunt.Hier. & Chal. congregabantur. Ignoraui,ſcilicet,cur me flagellarent.q.d.nullius mihi contra eos mali conſcius ſum.
16. Diſſipati.ſ.quærentes vias me perdendi. Compuncti. ſ.corde, quaſi dicat, nihil facti pœnitentes, neque ceſſantes.
17. Reſtitue i.libera. Hier. & Chal. conuerte. Vnicam.Hier.ſolitariam.q.d.auxilio deſtitutam
18. Eccleſia. Chald congregatione. Graui,id eſt,multo.Hier. & Chald.forti.
19. Supergaudeant mihi. Hier.lætentur ſuper me. Gratis. Hier. fruſtra. Chald.ſine cauſa. Annuunt oculis.ſ.pacem ſimulantes,vel, ſubſannantes Vide Prou.6.& 10.& Eccleſiaſtici,27.
20. In iracundia terræ id eſt, terrena, Hier in rapina terræ.Chald contra iuſtos terræ.
21. Dilatauerunt os.q.d. aperto ore me perſequuntur. Euge. Hier. Vah. Hebr. heéch, Chald. chedúa. Viderunt. ſ.quod optabamus.
22. Sileas.i.diſſimules, ſeu ceſſes i. opem ferre.Diſcedas.Hier.& Chald.elongeris.
23. Iudicio.i cauſæ.
24. Supergaudeant mihi Hier.inſultent mihi. Chald.lætentur de me.
25. Euge animæ noſtræ.Chald.læta eſt anima noſtra.
26. Gratulantur.Hier.& Chald. lætantur. Reuerentia. Hier. verecundia. Magna loquuntur,&c.id eſt,ſe attollunt cõtra me magno faſtu. Vide Pſalm.37.
27. Volunt,id eſt, amant, quaſi dicat, qui fauent innocentiæ.Volunt.i.optant.
28. Meditabitur.i.loquetur,prædicabit.

XXXV. *De malitia impiorum, & Dei bonitate.*

1. SEruo.pro,ſerui.
2. Dixit. i. ſtatuit. Vt delinquat. i peccare.

gulos dies. Exaltabitur ſuper me. i. contra me erigetur: vel, opprimet me.

4. Oculos, &c. Chald. oculos meos in lege tua, ne fortè peccem, & dormiam cum eis, qui rei ſunt mortis. In morte. q.d. ſomno mortis. i. occidar ab hoſtibus corporalibus, vel ſpiritualibus: ſequitur enim inimicus, qui fortè diabolus intelligitur.

5. Motus fuero. i. cecidero. Chald. declinauero à ſemitis tuis.

6. Speraui. pro, ſpero. In ſalutari tuo, id eſt, ob ſalutem à te mihi allatam. Chal. in redemptione tua.

XIII. *Deſcriptio impiorum.*

1. NOn eſt Deus. Chald. non eſt poteſtas Dei in terra. Corrupti. ſ. vitiis.

2. Requirens. pro, quærens.

3. Omnes. ſ. filij hominum, non filij Dei, Aug. 16. ciu. Declinauerunt. ſ. à recta, via. Chald. conuerſi ſunt retro. Inutiles facti ſunt, Chal. obtorpuerunt. Non eſt qui, &c. Aug. libr. de perf. iuſt. cap 17. loquitur, inquit, de prædeſtinatis ad interitum. Vſque ad vltimum, ne vnus quidem. Sepulcrum patens, &c. Hæc vſque ad, Nónne cognoſcent, &c. excluſiuè, nō ſunt Hebr. nec Chal. nec in 70. nec in Complut. videntur huc translata ex Rom. 3. vide ibi. Leguntur quidem in editione 70. Romana, & in Pſalterio Romano & Arabico & Æthiopico; & apud Iuſtin. & Auguſtin.

4. Cognoſcent. ſ. quod æquum eſt.

5. Timor, pro, timendum. q. d. Deum non timent, quem oportuit timere, humana timent.

6. Quoniam. pro, veruntamen. Conſilium. ſ. ſperandi in Deo, vt ſtatim dicet. Confudiſtis. i. reſtitiſtis, ſeu pudore affeciſtis. Quoniam. q.d. quia ſperat in Deo. vel, quoniam, pro, At.

7. Quis dabit, pro, vtinam videam. Sion. ſ. cæleſti, vel à Deo, qui colitur in Sion. Salutare. i. ſalutem. Chald. redemptionem. Iſrael. genitiuus eſt. Auerterit. Hier. reduxerit. Exultabit, ſcilicet, liberatus tyrannide Saulis, vel diaboli. Iſrael. repetitio.

XIIII. *Morum inſtructio.*

1. TAbernaculo. i. cælo, quod extenſum inſtar Tabernaculi. vide Pſal. 60. Apo. 21. In monte, &c. repetitio.

2. Ingreditur ſine macula. i. conuerſatur ſine peccato. Chald. qui ambulat in perfectione. In corde. i. ex corde. vel, q. d. qui iuſtitiam corde meditatur.

3. Fecit dolum, id eſt, decepit. Opprobrium. calumniam, ſeu, ſiniſtros ſermones. Accepit. i. admiſit.

4. Ad nihilum deductus. i. contemptus. Hebr. & Chald. qui in oculis ſuis deſpectus eſt. q.d. qui ſe vilem putat ſ. ex humilitate oritur ſui cōtemptus. Glorificat. i. maximi facit. Qui iurat, &c. Chald. & Hier. qui iurat, vt ſe affligat, & non mutat.

5. Super. Hier. Aduerſum. Mouebitur. i. deiicietur.

XV. *De Chriſti Paſſione & Reſurrectione.*

1. TItuli inſcriptio. Græ. στηλογραφία. i. columnæ, ſeu ſtatuæ, inſcriptio. q. d. ſemper memoria retinendus. Ipſi Dauid, pro Dauidis. ſ. pſalmus. Conſerua. Chald. & Hier. cuſtodi. Speraui, pro, ſpero. Deus meus. ſic etiam Chald. at Græc. & Hier. Dominus meus. Quoniam bonorum, &c. quoniam, abundat. Chal. veruntamen bonum meum non eſt datum niſi à te. Hier. benè mihi non eſt ſine te.

3. Sanctis. pro, in ſanctis. Mirificauit i. mirè perfecit. Meas. ſ. Chriſti, ſecundùm Aug. Græc. ſuas. In eis. abundat more Hebræo. ſenſus eſt, Dei voluntatem perfici in ſanctis.

4. Infirmitates. Chald. & Hier. Idola. Eorum ſcilicet, impiorum. Accelerauerunt. Chald. feſtinant, vt offerant munera. Non congregabo. q.d. vitabo. De ſanguinibus. i. ſanguinaria, vel vbi victimas idolis offerunt. Eorum, ſcilicet, idolorum, vel impiorum.

5. Hæreditatis. pro, hæreditaria. q.d. poſſeſſio mea. Calicis mei. i. portio mihi fruenda. Reſtitues. ſ. peccato amiſſam. Hæreditatem. ſ. Deum, ſeu vitam æternam.

6. Funes i. ſors, ſeu hæreditas. Palæſtini enim funibus agros metiebantur. Præclaris. ſ. locis Etenim: explicatio præcedentis.

7. Benedicam. i. laudabo, ſeu gratias agam. Vſque ad noctem. i. etiam noctu. Increpuerunt. Hier. erudierunt, Chal. caſtigant. Renes. i. interiora. ſ. mens. q.d. etiam noctibus mentem exerceo rebus diuinis.

8. Prouidebam. i. proponebam. Commouear. i. cadam.

9. Lingua, ſcilicet, agendo gratias Deo. Chald. & Hier. gloria. In ſpe. ſ. reſurrectionis. Hier. confidenter.

10. Animam meam i. me. vel, anima Chriſti intelligitur, quæ ad inferos deſcendit. Inferno. i. ſepulcro, vel limbo. Dabis. i. permittes. Sanctum tuum. i. corpus ſanctificatum Auguſt. & Chald. iuſtum tuum.

11. Feciſti, pro, facies. Vitæ. i. quibus ad vitam peruenitur. q.d. ſuſcitabis me, & donabis immortalitate. Cum vultu tuo. i. tui viſione. Vſque in finem. Chald. in æternum. q. d. perpetuæ.

XVI. *Oratio in perſecutione.*

1. IVſtitiam. i. innocentiam, vel iuſtam petitionem. Intende, pro attende ad. Doloſis. ſ. factam, q. d. ex animo ſincero profectam.

2. De vultu tuo. i. à te. Iudicium meum prodeat. q. d. iudica tu cauſam meam. Videant, &c.

quaſi dicat, oſtende te videre omnia, & probare quod iuſtum eſt.

3. Probaſti.i. approbaſti, vel, exploraſti. Viſitaſti. ſ. ſcrutans. Nocte. ſ. tribulationis. Igne, id eſt, velut igni ſolent metalla. Vt non, pro, adeò vt nec. q.d. ne in ſermone quidem eſt inuenta. Hominum. i. quæ ſolent homines vulgò. ſ. vana. Verba labiorum tuorum, id eſt, præcepta tua. Cuſtodiui. i. obſeruaui. ne, ſcilicet, per eas irem, ſi de malis intelligatur viis. Duras. i. iniquas vel difficiles.

5. Perfice. Chald. & Hier. ſuſtenta. Tuis, id eſt, quibus ad te itur. Moueantur. ſ. à recto. Hie. labantur. Veſtigia mea. Chald. pedes mei.

6. Clamaui. ſ. opem implorãs. Exaudiſti. Hie. exaudies, id eſt, ſoles exaudire, vel certus te exauditurum.

7. Mirifica. Chald. mirandam exhibe. Facis. i. facere ſoles. Dexteræ tuæ i. fauori quo mihi faues. Auguſt.

8. Vt pupillam. i. vt ſolet pupilla. Sub vmbra, &c. q. d. vt ſolet gallina pullos ſub alis. Alarum tuarum. Chald. Maieſtatis tuæ.

9. A facie impiorum, pro, ab impiis. Afflixerunt, pro, affligunt. Chald. perdunt. Animam meam. i. me. vel, vitam meam.

10. Adipem. Chal opulentiam. Concluſerunt, ſcilicet, reponentes, ſeu ſeruantes. Chald. multiplicarunt.

11. Proiicientes me. i. cùm me antea expuliſſent. Declinare pro, declinantes. q. d. obſeruant locum, quo poſſint retia tendere, ſeu laqueos.

12. Suſceperunt, pro, capere voluerunt.

13. Præueni. à. anteuerte. Supplanta. i. deiice. Frameam tuam, pro framea tua. i. gladio tuo. Græc. romphæam. Chald. qui meretur interfici gladio tuo. Hier. qui eſt gladius tuus. quidam ſubaudiunt, tolle. q. d. ne me punias per miniſterium inimicorum tuorum.

14. Manus. i potentiæ. Paucis. ſ. electis. Terra. ſ. viuentium. In vita. i. dum viuerent, coniunge verò cum ſequentibus. Abſconditis. i. theſauris. Venter. ſ. [illegible] deſiderium. q. d. ditati ſunt bonis tuis. Saturati ſunt. i. abundarũt. Reliquias. i. reliquum. q. d. tantum habuerunt, vt etiam filios diuites facerent.

15. Apparebo in conſpectu tuo. Chal. & Hie. videbo faciem tuam. Cùm apparuerit. gloria tua. Hier. cùm vigilauero ſimilitudine tua. i. cùm reſurgam tibi perfectè ſimilis.

XVII. *Gratiarum actio.*

1. PVero i. ſeruo.

3. Firmamentum meum. Hier. petra mea. Refugium. Chald fiducia. Hier. robur. Liberator. Hier. Saluator. Adiutor meus. Chald. qui complacuit ſibi in me. Protector meus. Hier. & Chald. ſcutum meum. Salutis. i. ſalutiferum. q. d. qui me potẽter defendit. Suſceptor meus. Chal ſpes mea.

5. Dolores. Hier. funes. Mortis. i. mortiferi. Iniquitatis pro, iniquorum. Chal. peruerſorum. Conturbauerunt. Hier. terruerunt.

6. Dolores inferni. i. ad ſepulcrum trahentes. Hier. funes inferni. Chald. cohors ſceleratorum. Laquei mortis. i. inſidiæ mortiferæ. Chal. armati ad occidendum.

7. Inuocaui. Hier. huius verſus verba per futurum vertit. Chald. per præſent. id quod fieri poterat etiam in ſequentibus. Sancto ſuo. Chald. ſanctitatis ſuæ, quod eſt in cælis. Introiuit. Græ. introibit, ſed futurùm pro præterito, more Hebræo. Aures eius. Chald. addit, & effectui mandatur. q. d. fit quod peto.

8. Conturbata Hier. concuſſa. ſ. Deo terrente hoſtes. Eis ſ. hoſtibus meis.

9. Fumus. ſ. tempeſtas. In ira. i. præ ira. Ignis. i. fulmina. Carbones, pro, velut carbones. q. d. immiſit velut ardentes ſagittas in hoſtes.

10. Inclinauit, pro, velut inclinauit. Deſcendit. Chald. apparuit gloria eius. Caligo. Chald. nubes tenebroſa.

11. Super. i. plus quàm. q. d. velociſſimè opem tulit. Cherubim enim alati pingebantur. Super pennas. q. d. velociùs quàm venti.

12. Tenebras latibulum ſuum. Chald. maieſtatem ſuam in caligine. Tabernaculum, pro, velut tabernaculum. ſ. nubes.

13. Præ fulgore in conſpectu eius. Chald. à ſplendore gloriæ eius. Tranſierunt. i. ibant velut miſſæ.

14. Vocem. ſ. tonitrua.

15. Sagittas, pro, velut ſagittas. ſ. fulmina. Eos. ſ. hoſtes.

16. Fontes. Chald profunditates. ſ. ſiccatæ. Fundamenta. i. profunda. ſ. alueí, ſeu voragines. q. d. ceſſarunt torrentes tribulationum. Increpatione. i. indignatione, ſeu imperio. Inſpiratione. i. flatu. Spiritus. i. venti. ſ. ſiccantis. Iræ tuæ. i. à te irato miſſi.

17. Miſit ſ. Angelum, ſeu auxilium. Summo. i. cælo. Hier. & Chald. alto. Aſſumpſit. Hier. extraxit. Chald. eripuit. Aquis. i. tribulationibus. Chald. populis.

18. Confortati ſunt. Chald. inualuerant. Hier. robuſtiores me erant.

19. Præuenerunt me. q. d irruerunt in incautum. Die. i. tempore. Afflictionis. Chald. migrationis.

20. Voluit me. i. amauit me. Hier. placuit ei. fortè legendum placui ei. Chald. complacuit ſibi in me

21. Retribuet. Hier. retribuit. i. reddidit.

22. A Deo. ſ recedens. Chal. coram Deo.

23. Iudicia. i. leges. Iuſtitias. Hier. præcepta. Chald pacta.

24. Ero. Hier. & Chald. fui. im maculatus cum

& fauum, pro, fauum mellis, vel mel è fauo diſtillans.

12. Etenim. Hier. vnde. Chald. ſanè. Cuſtodit i. obſeruat. Retributio. i. merces.

13. Delicta. Chal. & Hier. errores. Occultis meis. i. iis quæ me latent.

14. Alienis. Chal. & Hier. ſuperbis. ſ. hominibus, ſeu vitiis. Parce ſeruo. Hier. & Chal. libera ſeruum. Dominati. ſ. pertrahendo ad malum. Maximo. ſ. ſuperbiæ, ſecundum Aug. vel. q. d. magno. ſ. mortali.

15. Eloquia. ſ. orationes, laudes Dei, &c. Adiutor. ſ. in bonis. Aug. Redemptor. ſ. à malis Aug.

XIX. *De Chriſto.*

2. Die. i. tempore. Nomen. i. Maieſtas, ſeu potentia, ſeu, inuocatio, vel nomē pro re. q. d. ipſe Deus Iacob. i. populi Iſraëlitici.

3. Sancto. i. ſanctuario, vbi Arca. Chald. domo ſanctuarij ſui.

4. Pingue fiat, pro, velut pingue, Deo gratū ſit.

5. Secundùm cor tuum. i. quod optas. Confirmet. Hier. impleat. Chal. perficiat.

6. In ſalutari tuo. i. de ſalute à te data. Nomine. i. maieſtate, ſeu potentia. Magnificabimur. i. magnopere gloriabimur.

7. Impleat, &c quaſi dicat, det quidquid petes. Cognoui, id eſt, ſcio, ſeu experientia didici. Fecit pro, faciet. Exaudiet. Chal. exaudiuit. Potentatibus, pro. potentiis. Hier. fortitudinibus. q. d. potenter ſaluat.

8. In nomine, pro, nomē. Inuocabimus. Hier. & Chal. recordabimur.

9. Obligati, id eſt, ligati, ſcilicet, velut compedibus. Hier. & Chald. incuruati. Erecti ſumus. Chal. corroborati ſumus.

XX. *De Chriſto.*

2. In virtute. i. de ope. Lætabitur Chald. regnabit. Rex. Chal. Rex Chriſtus. Super ſalutare [illegible]. Chal. [illegible]mptione tua.

3. Deſiderium. [illegible]od optabat. Voluntate. i. petitione.

4. Quoniam, [illegible] ideo lætatur. Dulcedinis. Chald. bo[illegible]is. [illegible] boni[illegible]s. q. d. abundanti gratia præueniſti mihi tale meritū. Gratia quidem à Dei dulci bonitate procedit, & ipſa dulce eſt bonum. Græ. χρηστότητος, id eſt, bonitatis, ſeu benignitatis. Coronam. ſ. regiam dignitatem, ſeu gloriam. Lapide pretioſo. Hier. obrizo Chal. auro puro.

5. Vitam. Chald. vitam æternam. In ſeculum ſeculi. Hier. in æternum.

6. In ſalutari tuo, id eſt, ob ſalu[illegible] à te [illegible]. Chal[illegible] [illegible]ed[illegible]ptione tua. Decorem, id eſt, ſple[illegible].

7. Dabis in benedictionem. i. facies benedictum, ſeu felicem. In ſeculum ſeculi. Hier. ſempiternum. Cum vultu tuo. i. tui viſione, vel tuo hilari vultu, & fauore.

8. Quoniam. Chal. propterea quòd. In miſericordia. ſ. ſperat, vel, per miſericordiam non commouebitur, id eſt, labetur, ſeu excidet felici ſtatu. Hier. non decipietur.

9. Inueniatur. Hier. inueniet. Chald. inuadet. Dextera tua. Chal. vltio dexteræ tuæ. Inueniat. Hier. & Chald. inueniet. i. apprehendet.

10. Vt clibanum ignis. q. d. facies ardere inſtar fornacis. Vultus tui. Chald. iræ tuæ. Conturbabit eos. Hier. præcipitabit eos. Chald. igne inflammabit eos. Ignis. Chald. incendium gehennæ.

11. Fructum. Chal. filios. A filiis. i. vt non ſint inter filios.

12. Declinauerunt in te, id eſt, contra te intenderunt. Chal. machinati ſunt contra te. Stabilire. i. perficere.

13. Dorſum. q. d. in fugam vertes. In reliquiis &c. q. d. & reliquis pœnis, quibus ſoles eos afficere, & confundes.

14. Exaltare, &c. q. d. oſtende qu[illegible]s, quantaque virtute pollens. Cantabimus. Chal. laudabimus. Virtutes. i. potentiam.

XXI. *De Chriſti Paſſione.*

Suſceptione. i. reſurrectione. ſ. Chriſti. Chal. oblatione. Hier. cerua.

2. Deus Deus meus. Hie. & Chal. Deus meus, Deus meus. Longe à ſalute, &c, quaſi dicat, peccata, quæ ſuper me ſuſcepi, impediunt, ne eripiar. Vox Chriſti. Verba, id eſt, opera. Delictorum meorum, id eſt, pro quibus, velut ſi eſſent mea, paſſionem ſubij. Hier. rugitus mei. Chald. clamoris mei. q. d. ſalutem quam peto, non obtineo.

3. Clamabo. Chal. clamo. Et non ad inſipientiam mihi. [illegible]mputabitur. q. d. nec eò ſtultè ago, qu[illegible]d cum non exaudiat clamem tamen, vel q. d. quod n[illegible] exaudiat, non eſt ex v[illegible] mea inſipiētia aut [illegible]lpa. Hier. & Chal. nec eſt [illegible]entium mihi. [illegible] non ceſſo clamare.

4. Sancto. i. ſanctuario. Laus. i. la[illegible] materia, ſeu gloria.

6. Confuſi. i. pudore ſuffuſi, quod non impetrarent. q. d. ſint exaudi[illegible].

7. Sum vermis. ſ. illorum opinione, qui me vt vermem tract[illegible] ſic Ioan 5. teſtimonium meum non eſt verum, ſ. opinione veſtra. Non homo. q. d. [illegible] vt hominem tractat, ſed vt vermem [illegible] Opp[illegible]ium hominum. Ch[illegible] [illegible] hominum [illegible]peria. Abiectio. Chald deſpe[illegible]io.

8. Locu[illegible] C[illegible] [illegible]antes

9. Spe[illegible], &c. [illegible] per [illegible].
Qu[illegible] [illegible]ſi [illegible]em amat.

10. Qu[illegible] tu [illegible] tu a[illegible]em. E[illegible] ſti: ſignificatur matris virginitas Deo mira-

biliter operante. Aug.epiſt. 120. Ab vberibus. q.d.in quo iam inde à paruulo ſpero.

11. In te proiectus,&c.q.d.tuæ curæ commiſſus ſum,ex quo ſum natus.Chald.iuxta verbum tuum proiectus ſum ex vtero.q.d.opera tua non humana.

12. Ne,pro,ne igitur. Adiuuet.ſ. præter te.

13. Vituli multi.Chald.populi Tauris cornupetentibus ſimiles. Pingues ,id eſt , fortes , ſeu potentes.

14. Rugiens.ſ.præ fame.

15. Effuſus ſum, quaſi dicat, viribus deſtitutus , vel ſignificat Chriſtus ſanguinem ſuum totum effuſum,ideo enim dicit, ſicut aqua. Græc. effuſa ſunt,ſcilicet,oſſa. Diſperſa.Hier.ſeparata quaſi dicat , loco mota præ tormentis crucis. Cor.ſ.præ timore. In medio ventris mei.Chald. palpitans in medio viſcerum meorum.

16. Virtus mea.Chal.humor meus.ſ.radicalis. Puluerem mortis. Chal. domum ſepulcri.

17. Canes multi.Chal.cætus impiorũ.Malignantium.Hier. peſſimorum.

18. Dinumerauerunt.i.ita extenderũt,vt poſſent numerare.

19. Inſpexerunt.Chal.deſpexerunt.

20. Conſpice.Hier.& Chal.feſtina.

21. Framea.i.gladio. Chald.iis , qui occidunt gladio Canis, pro , canum.i.hoſtium. Vnicam. Hier.ſolitariam. ſ. auxilio deſtitutam animam. Chal ſpiritum corporis mei.

22. Leonis.i.potentum. Vnicornium. Chald. ſuperborum. Humilitatem.i afflictionem.Chal. orationem.

23. Nomen tuum.Chal.virtutem nominis tui. In medio Eccleſiæ.i.frequenti populo.

26. Apud te,id eſt,ad te,ſcilicet, refertur,vel, de te,ſcilicet,eſt. Chald. à te.& ſic etiam Græcè nunc, ſcilicet, παρὰ σοῦ. fortè olim περὶ σοῦ Eccleſia magna. Chald. congregatione multorum populorum. Vota.i.ſacramenta corporis & ſanguinis Chriſti.Aug.

27. Pauperes.Hier.& Chal.mites.Requirunt, pro, quærunt.

28. Reminiſcentur.ſ. beneficiorum,ſeu bonitatis Dei. Chal. recordabuntur miraculorũ eius Familiæ.i.nationes,ſeu Turbæ.

29. Regnum.i.imperium.

30. Manducauerunt , ſcilicet , Euchariſtiam. Chald.manducare. Adorauerunt, ſcilicet , priùs adoratur Euchariſtia,quàm ſumatur. Chal.adorate. Pingues terræ , ſcilicet , principes viri , & potentes.ſ.ad fidem conuerſi.Cadent.Hier.curuabunt genu. Chal.curuabuntur. Deſcendunt.ſ. per mortem.q.d.mortales.

31. Viuet.i.ſeruiet.Semen.i poſteri.

32. Annuntiabitur Domino, id eſt , de Domino audiet . ſic dictum , pauperes euangelizantur , id eſt, audiunt Euangelium. Cæli. non eſt Hebr. nec Chald. nec Græc. Quem fecit, pro, quem creabit: Chald. mirabilia, quæ fecit.

XXII. *De protectione Dei.*

2. Regit me.Græc.paſcit me. Hier,paſtor meus.Paſcuę.Hier.viridi.q.d in amœniſſimis paſcuis. Super, id eſt , iuxta, Refectionis. Græc. & Chald. quietis. Educauit. Chald deduxit.

3. Conuertit.ſ.ad ſe.Hier.refecit.Chald.reſtituit.Iuſtitiæ.Chal. iuſtorum. Nomen ſuum.i.ſe, ſeu bonitatem ſuam.

4. In medio vmbræ mortis. i. in maximis periculis , qualia eſſe ſolent in locis obſcuriſſimis. Virga.ſ. paſtoralis cura. Baculus tuus,repetitio. Chal.lex tua.Conſolata ſũt.Hier.& Chal.conſolabuntur.

5. Oleo,id eſt,lætitia ſpirituali.Aug. Caput.i. mẽtem.Aug. Quàm præclarus.i.præclariſſimus. Græc.quàm optimus.No per menſam oleum,& calicem,ſignificari rerum copiam, vel corporalem,vel ſpiritualem.

6. Et vt inhabitem, ſcilicet , etiam præſtabis. Hier.& habitabo. Domo Domini , ſcilicet , eccleſia, vel cælo.

XXIII. *De Chriſti Reſurrectione.*

1. PRima ſabbati, ſcilicet , cantandus , vel, quaſi dicat de Chriſti Reſurrectione, quæ facta prima ſabbati. Plenitudo eius.i.quidquid in ea eſt.

2. Super, id eſt , iuxta. Fundauit , id eſt , firmiter ſtabiliuit. Præparauit. Hier. & Chald. ſtabiliuit.

3 Montem.ſ.cælum.Stabit.i habitabit.

4. Innocens.i.purus.Manibus.i operibus.Non accepit,&c. id eſt , non eſt abuſus ad vanitates. Chald. qui non iurauit in vanum ad damnationem animæ ſuæ.

5. Benedictionem , id eſt , beneficia.Miſericordiam.Hier.& Chald.iuſtitiam,id eſt, miſericordiam.ſic enim ſolet accipi interdum in ſcriptura, vt alibi notauimus. Salutari.i. ſaluatore, ſeu ſalutis auctore.

6. Generatio.i.gens , ſeu hominum genus.

7. Attollite.i.reſerate.Principes.i. Angeli. Æternales.i. cæleſtes , quæ perpetuò duraturæ, vel per quas intratur ad vitam æternam. Rex gloriæ ſ.Chriſtus.

8. Quis eſt iſte, &c. Non ignorabant Angeli Chriſtum , ſed Dauid ita repræſentat , quaſi ſiquis ignorans interrogaſſet , vt explicet quis ſit , quamquam Iuſt.in Tryph & Hier. Iſa. 63. inducit Angelos , qui interrogant , ignoraſſe quis eſſet, quod mirum , ſi verum eſt. Potens in prælio , quaſi dicat , qui vicit diaboli poteſtatem.

10. Virtutum, id eſt, exercituum, ſcilicet, cæleſtium.

XXIIII. *Imploratio diuini auxilij.*

2. NOn erubeſcam. q. d. ne me permittas erubeſcere ſpe mea fruſtratum. Irrideant me, id eſt, cauſam habeant irridendi tanquam repulſam paſſum. Chald. lætentur de me.

3. Suſtinent te.i.expectant te. Hier. & Chald. ſperant in te. Confundentur. i. erubeſcent, ſcilicet, ſpe fruſtrati. Confundantur. pro, confundentur. Hier.& Chald. erubeſcent. Superuacuè. q.d. ſine cauſa perſequentes iuſtos. Hier. fruſtra. Chald.& vani.

4. Tuas.i.quibus ad te itur. Semitas. ſ. anguſtas,& paucis notas. Aug.

5. Dirige. Hier. & Chald. deduc. In veritate tua. q. d. doce me veritatem tuam. Suſtinui. Hier.& Chal.expectaui. Tota die.Chal.cunctis diebus.

6. Quæ,&c Græc.quia à ſæculo ſunt.q.d.ſemper enim vſus es miſericordia.

7. Ignorantias. i. ignoranter facta. Hier. & Chald.ſcelera.

8. Dulcis.Hier.& Chald. bonus Græc. χρηϛός, id eſt, bonus, ſeu, benignus. Legem dabit delinquentibus.Hier.& Chal. docebit peccatores. In via.ſ.docens quomodo viuere debeant.

9. Diriget. Hier. ducet. In iudicio. i. ſecundùm iudicium, ſcilicet, recta via. Mites. Hier. modeſtos.

10. Veritas.ſ.in promiſſis.vel q.d.rectitudo iuſtitiæ. Requirentibus.Hier.& Chal. cuſtodientibus. Teſtamentum. Hier. & Chald. pactum.ſ. legem, de qua ſeruāda, pactum cum hominibus factum à Deo. Teſtimonia. i. præcepta Hier. teſtificationes.ſ.per præcepta Deus teſtatur,quid à nobis velit. q. d. cum his Deus agit miſericorditer,& ſeruat promiſſa vel,hi ſunt,qui Dei miſericordiam & veritatem agnoſcunt.

11. Nomen tuum.i.te. Multum. Hier. grande. Chald.multiplex.

12. Legem ſtatuit ei. Hier. & Chald. docebit eum. Quam elegit.ſ.Deus.q.d.ſibi grata.

13. Bonis. Chal. beatitudine mundi venturi. Semen.i.poſteritas. Chal.filij. Terram, ſcilicet, viuentium.

14. Firmamētum eſt Dominus. Hier. & Chal. ſecretum Domini. ſ. reuelatur. Teſtamentum, id eſt, legem. Hier. & Chald. pactum.vide ſupr. Vt manifeſtetur. Græc. manifeſtabit. Hieron. oſtendit.

15. Laqueo.Hier.rete.

16. Vnicus. Hier. & Chald.ſolus.q.d. deſertus ab omnibus.

17. Neceſſitatibus.Hier.& Chald.anguſtiis.

18. Humilitatem, id eſt, afflictionem. Dimitte.Hier.porta.

21. Innocentes,& recti. Hier. ſimplicitas, & æquitas Chald. perfectio, & rectitudo. Adhæſerunt, id eſt,ſe adiunxerunt. Hier.& Chald.ſeruabunt me. Suſtinui te.Hier.expectaui te Chal. confiſus ſum in te.

22. Tribulationibus.Hier.anguſtiis.

XXV. *Oratio in perſecutione.*

1. IVdica, id eſt,vindica: vel q.d.iudex eſto in cauſa mea: non enim tuum iudicium refugio, qui ſincerè conuerſatus ſim. Innocentia. Hier.ſimplicitate.Chal perfectione.Ingreſſus ſum.pro,conuerſatus ſum.Hier.& Chal. ambulaui. Non infirmabor. q. d. fortis ero. Hier. non deficiam.Chal.non cadam.

2. Proba.i.explora. Vre. Hier. confla. Chald. purga.q.d.explora,vt ſolet ignis aurum.

Renes,id eſt,interiora.

3. Miſericordia. Chald. bonitas. Complacui. Hier. ambulabo. Chald. Ambulaui. In veritate tua, id eſt, ſecundùm legem tuam, quæ recta docet. Fortè horum duorum verſuum ſenſus eſt: Proba me ſanè Domine, vt ſoles,& afflige cor meum; ego certè in tua miſericordia ſemper ſperabo,& in tuis iudiciis acquieſcam.

4. Sedi. Chald. verſatus ſum. Concilio.Hier. & Chald. viris Vanitatis. Chald. mendacibus. Iniqua gerentibus. Hier. ſuperbis. Introibo, id eſt,conuerſabor.

5. Eccleſiam. i. cœtum, ſeu congregationem. Malignantium.Hier.peſſimorum.Chald.prauorum. Impiis. Hier. iniquis. Sedebo. Chald. verſabor.

6. Lauabo inter innocentes. Hier. lauabo in innocentia. Chald. ſanctificabo in munditia. Manus, id eſt, opera. Aug. Videtur tamen alludere ad lotiones manuum, quibus ſacrificaturi vtebantur. Circundabo. q. d.accedam ſacrificia oblaturus, vel, venerando annectar animo, corpore enim accedere,laicis non licebat.

7. Audiam. Chald. audire faciam,quaſi dicat, prædicem.

8. Decorem.i.pulchritudinem.Hier.& Chald. habitaculum. Habitationis. Hieron. tabernaculi. Gloriæ tuæ, id eſt, in quo tuam oſtendas gloriam.

9. Perdas. Hier. auferas. Sanguinum. Chald. effundentibus ſanguinem innocentem.

10. Muneribus, ſcilicet,iniquè acceptis.

11. Innocentia. Hier. ſimplicitate. Chal.integritate. Ingreſſus ſum. Hier. gradiar.Chal.ambulabo.i.conuerſabor.

12. Directo. Græ.rectitudine.q.d.in via recta. Eccleſiis, id eſt, populi frequentia. Chald. congregatione iuſtorum.

XXVI. *Oratio Liberati magno periculo.*

1. LInitur, id eſt, vngeretur, ſcilicet, in Regem palàm. Illuminatio. Hier. lux. Protector.Hier.& Chal.fortitudo.

2. Super i.contra. Edant. id eſt,perdant,Chal.

exterminent. Carnes. Vide Iob 31. Apoc. 17. Infirmati ſunt. Hier & Chal. impegerunt.

33. In hoc.ſ. quod dixi In principio,vel Deo.

4. Vnam. pro,vnum. Hanc. pro, id. Voluptatem. Hier. pulchritudinem. Chal. dulcedinem

5. Abſcondit. Chal.abſcondet. Tabernaculo. Hier.& Chal.vmbra. Malorum.i. tribulationis. Hier. peſſimo. Chal. mala.

6. In petra.i.loco tuto. Chal. arce forti. Exaltauit.Chal.exaltabit. Et nunc. pro, ſed & nunc. Hier. nunc quoque. Exaltauit. Chald.exaltabitur. Circuiui. Hier. qui ſunt in circuitu meo. Immolaui. Hier & Chald.immolabo.Vociferationis.Hier.iubili.ſ.cum iubilo,& canticis oblatam. Domino t. in laudem Domini.

7. Qua clamaui. Chal. cùm orauero.

9. Auertas. Hier.abſcondas. Chald. amoueas. In ira. i.iratus. q. d. ne me deleas iratus mihi. Salutaris meus,id eſt,ſaluator meus.Hier ſalutis meæ, ſcilicet ,auctor.

11. Legem &c.Hier. oſtēde mihi viam tuam. Chal.doce me viam tuam. ſ. qua ad te itur. Dirige. Hier.& Chal. deduc. Inimicos. Hier. inſidiatores.ſ.ne me intercipiant

12. In animas. Hier. animæ. Chald.voluntati. Mentita,ſcilicet, dicens contra me falſa, ſeu calumnias.

14. Confortetur.Hier.roboretur. Suſtine, id eſt, expecta.

XXVII. *Inuocatio, & gratiarum actio.*

1. Clamabo.Chald. clamo.ſ. opem implorans. Sileas, ſcilicet,ſic vt non reſpondeas.Hier.obſurdeſcas mihi. A me. pro, mihi. Nequando. pro, ne ſi quando.q.d.ne ſi fortè ſileas, aſſimiler,&c. Hier.ne fortè. Taceas. Chal. ſi taceas. Et aſſimilabor. Chald. fiam ſimilis. Hier. comparer. Lacum. i. ſepulchrum. Chald. puteum.

2. Templum.Hier. oraculum, ſcilicet, ſancta ſanctorum.vbi Arca.

3. Tradas.Hier.Chal.& Græc.trahas.Itemque emendatiores codices.ſ.ad mortem.

4. Da illis. non optat, ſed prædicit pœnam, Aug. Opera. i. demerita. Adinuentionum.i.ſtudiorum. Retributionem eorum , id eſt, quam merentur.

5. Opera Domini. Chald. legem Domini. Et in.abundat , in. Manuum. i. potentiæ. Et non ædificabis. q. d.ſine ſpe reſtaurationis perdes in æternum.

6. Benedictus.ſ. ſit.q. d. perpetuò laudetur.

7. Protector meus.Hier.& Chal.ſcutū meum. Refloruit caro mea. i. reuiguit, vel , reſurrexit. Amb. Non refloreſcit, niſi quod antea floruit. Hier. & Chald.gauiſum eſt cor meum. Ex voluntate mea. q.d promptè & alacriter. Hier. & Chald.in cantico meo. Confitebor.Chald.gratias agam.

8. Saluationum.pro,ſalutaris.q.d.protectione ſalutem afferens. Christi.i. vncti. ſ. in Regem.

9. Saluum fac.Chald. redime. Benedic.i.auge donis. Hereditati.i. populo, quem velut hereditatē poſſides,& colis. Rege. Hier. paſce. Chal. ciba.Extolle. Hier.ſubleua. Chald. ſuſtenta.

XXVIII. *De Dei operibus.*

1. Tabernaculi , ſcilicet , à Dauid constructi, vt in eo arcam reponeret. Filij Dei.Chald. cœtus Angelorum. Filios arietum, id eſt, agnos,ſeu arietes. Honorem. Hier.imperium.Chal. fortitudinem. d. celebrate eius potentiam, & maieſtatem.

2. In atrio ſancto eius Hier.in decore ſancto. Chal. in decore ſanctitatis.

3. Super. Chald. audita eſt ſuper. q. d. auditur Dei tonitru in medio nubium.Maieſtatis, Hier. gloriæ, id eſt, glorioſus. Aquas.i. populos. Aug. Multas. Chald. multas intonuit. q.d. cùm multum plueret , auditum tonitruum.

4. In virtute q. d. eſt potentiſſima. Magnificentia.Hier.decore Chal. in decore audita eſt.q. d. cum fulgore , ſeu fulmine.

5. Confringentis. Chal. confringit.ſ.fulmine. Libani, id eſt , altiſſimas.

6. Comminuet.Hier. diſperget. Chald.ſaltare faciet. Dilectus. coniuuge cum, filius. q. d. & velut pullum Rhinocerotis. Hier. Sarion nomē montis.

7. Intercidentis. Hier. diuidens.ſ.eiaculantur diſſecta fulmina.

8. Concutientis. ſ. tremore.Hier.parturire faciens. ſ.pariunt feræ timore concuſſæ ob terræmotum. Cades. ſ. horrendum , & vaſtum.

9. Præparantis. ſ. ad partum : facilè enim pariunt territæ tonitruo , alioquin difficile Hier. obſtetricans. Chal.parturire facit.Ceruos.Chal. ceruas. Reuelabit.ſ. proſtratis arboribus. Condenſa. Hier. ſaltus. Templo, id eſt, cælo, vt indicat Chal.Gloriā.ſ.Deo.q.d. glorificant Deum ſancti ob eius opera mirabilia in mundo.

10. Inhabitare facit. i. inundare. Hier.inhabitat. Chald. tempore diluuij ſuper ſedem iudicij ſedit,vt vltionem ſumeret.

11. Virturem.Hier.fortitudinē.Chald.legem. Benedicet. i. cumulabit bonis. Pace. ſ.perpetua. vel.q. d. dans proſperitatem.

XXIX. *Gratiarum actio.*

1. Pſalmus. Chald.laus.Domus Dauid.Dauid, non cum,domus, ſed cum, Cantici, inngendum. Chald. domus ſanctuarij , hymnos Dauid.

2. Exaltabo. i. laudibus efferam. Suſcepiſti Hier ſaluaſti.Chald.erexiſti. Delectaſti. Chald. lætificaſti. Super me. Chald. de me.

3. Sanaſti , ſcilicet, reſurrectione. Aug.

4. Inferno.i.ſepulchro q. d. à morte. Animam meam.i.me. A deſcendentibus. i. ne eſſem cum deſcendentibus. Hier. ne deſcenderem. Lacum. Chal ſepulcrum.

5. Pſallite.Hier cantate.Chal.laudate.Sancti. Chald pij. Confitemini memoriæ. i. celebrate memoriam,vel cum grata recordatione.

6. In indignatione. ſ. ob peccata noſtra.Hier. & Chal. momentanea. Vita. Chald. vita æterna. In volũtate.q.d.vult vt viuamus. Nolo mortem peccatoris, &c. Ad matutinum lætitia.q.d.quos affligit,paulo pòſt cõſolatur. Lætitia. Hier.laus.

7. Abundantia. Chal.tranquillitate. Non mouebor.ſ.ab hoc ſtatu.

8. Voluntate.i.beneplacito. Decori. i. regno, ſeu dignitati. Hier. monti. i. ſublimitati,ſeu excellentiæ. Virtutem. Hier. fortitudinem.Auertiſti.Hier.& Chal.abſcondiſti.

10. Sanguine , id eſt , morte , vel , vita acta. Deſcendo. Hier. & Chald. deſcenderem. Corruptionem. Chald. ſepulcbrum.Puluis, id eſt,homo in puluerem redactus. Chald. qui iacent in puluere. Annunciabit, id eſt , prædicabit. Veritatem, id eſt, fidem in promiſſis , vel iuſtitiam, ſeu rectitudinem.

12. Gaudium. Hier. & Chal chorum. Conſcidiſti. Hier. & Chald. ſoluiſti. Saccum.q. d. luctum; qui ſacco oſtenditur. Circundediſti, id eſt.perfudiſti.

13. Gloria. i. anima , vel, lingua, vel, gloria, quam mihi dediſti. Chald. honorabiles mundi. Non compungar. ſ. peccati conſcientia. Auguſt. Hier.non taceat.Not. quòd compungi eſt dolore affici,ſeu vehementer contriſtari. Confitebor tibi.i.te laudabo.

XXX. *Dei inuocatio in tribulatione.*

1. PRo extaſi, id eſt , mentis alienatione. ſ. de qua iof.

2. Speraui,pro,ſpero.Cõfundar.i.erubeſcam.ſ ſpe fruſtratus. In tua iuſtitia.i. per tuam miſericordiam.Vide Pſal.23.& 32.

3. Deum protectorem.Hier. lapidem fortiſſimum. Refugij.Hier.munitam.

4. Fortitudo. Hier.petra.Refugiũ. Hier. munitio. Chal.fiducia.Nomen tuum.i.te.

5. Laqueo. Hier. rete. Protector meus. Hier. & Chald.fortitudo mea.

6. Redemiſti, pro, redimes. veritatis. Chald. verax.

7. Odiſti. Chal. odi.Obſeruantes. Hier.cuſtodientes. Vanitates, id eſt,vana,ſeu idola. Superuacuè.Hier.fruſtra.

8. Exultabo, & lætabor. Chald. gaudebo, & exultabo. Miſericordia. Chal bonitate.Humilitatem. Hier. & Chald.afflictionem. Saluaſti,&c. Hier.& Chald.nouiſti tribulationẽ animæ meæ. Neceſſitatibus.i.anguſtiis.

9. Concluſiſti.i.permiſiſti concludi.Chal.tradidiſti. Statuiſti. Chald. firmaſti. Spatioſo. ſ. ex anguſtiis eripiens.

10. Conturbatus. Hier & Chald. caligauit. In ira. Chald.præ ira. i. indignatione ſeu,mærore, ſeu, ob iram perſequentium. Hier. furore Anima mea.Chald. conſtricta eſt anima mea. Venter.i.interiora.

11. Defecit. Hier. conſumpta eſt. In dolore, id eſt , præ dolore. Hier. & Chald. in mœrore. Gemitibus. Chald. ſuſpirio. Infirmata eſt Chal. corruit. Paupertate, id eſt,calamitate.Hier.iniquitate.Chald. peccato Oſſa,id eſt,vires,membra. Conturbata ſunt.Hier.contabuerunt. Chal. denigrata ſunt.

12. Super. i. præter. q. d. vt omittam perſecutionem inimicorum. Hier. apud. Valde, iungendum cum, vicinis. Timor. ſ. timebant, ne propter me periclitarentur. Foras. Hier. in plateis. Chald. in platea. Not. quòd foras quidam pro foris accipiunt, coniungentes cum, videbant; alij cum,fugerunt.coniungunt.

13 A corde.i.animo, ſeu , memoria , coniungendum verò cum , obliuioni. Perditum. i. fractum.Chal. teſtaceum,quod frangitur.

14. Vituperationem.i.contumeliam.Hier. opprobrium. In circuitu. i. circa me. Accipere. Hier.auferre.Chal.capere.

16. Sortes meæ. i. hæreditas , ſeu electio ad beatitudinem , vel, ſtatus rerum mearum. Hier. tempora mei.i.vitæ dies.Chal. tempora redemptionis meæ.

17. Illuſtra. i. hilarem exhibe. Hier. oſtende. Chal.lucere fac In. i.per,ſeu propter.

18. Non. Hier. ne. Confundar. i. pudefiam. Inferorum.Chal.ſepulcrum.

19. Doloſa. Hier. & Chal. mendacia. Iniquitatem. Hier. dura. Chald. opprobria. Abuſione. Græc.Hier.& Chal.contemptu.

20. Dulcedinis. Hier. & Chal.bonitatis. Abſcondiſti,id eſt,repoſuiſti:ſic Pſal. 16.de abſconditis, id eſt, repoſitis. Perfeciſti, pro, & perfeciſti,id eſt,exhibuiſti. Hier.& Chald.operatus es. In conſpectu. Chald.vt reddas eis præmium bonum in conſpectu.

21. Abſcondito. Hier. protectione. Conturbatione,id eſt,iniuriis. Tabernaculo. Hier.vmbra. Chal. velut vmbraculo, Contradictione, id eſt, contentione.

22. Mirificauit , id eſt , miro modo oſtendit. Hier.mirabilem fecit. Chal.mirãdam exhibuit. Ciuitate, ſcilicet, Ieruſalem, vel.q.d.velut ſi eſſem in ciuitate munita.

23. Exceſſu mentis, id eſt, ſtupore mentis perculſæ tot malis, & velut extra ſe poſitæ Græc. extaſi mea.Hier.ſtupore meo. Chal.cùm quærerem aufugere. Proiectus.i.eiectus. Chald.ſucciſus. Ideo. ſ. cùm me ſic anxium videres. Hier. ergóne. Chal.verè.

24. Diligite,pro,diligite ergo. Sancti. Chald. pij. Veritatem requiret. Hier. & Chald. fideles ſeruat. Abundanter, coniungitur Græcè cum, facientibus.

25. Viriliter,&c.Hier.&Chald.confortamini. & roboretur cor veſtrum.

XXXI. *Oratio Pœnitentis.*

1. INtellectus. Græ.genitiuus eſt.q.d.plenus eruditione. Tecta. i. velut tecta, non aſpiciuntur à Deo.

2. Imputauit.Græc Hier.& Chald.imputabit, ſcilicet, vt puniat. Dolus, ſed,ſcilicet,ſincero eſt in Deum animo.

3. Tacui.ſ. non confitens peccatum. vel. q. d. dum mœſtus ſum ob peccatum. Chald. tacui à verbis legis. Inueterauerunt. Hier.attrita ſunt. Óſſa.i.vires.Clamarem. ſ. ad Deum.vel,præ dolore eiularem.Hier.& Chald. rugitem. Putarim ſenſum eſſe,Tacui.i.feci finem clamãdi,ſeu eiulandi, qui viderem me conſumi penéque deficere clamoribus & eiulatu aſſiduo.vbi Not.cùm dicitur, quoniam tacuit quoniam, non cauſam reddere,ſed continuatiuum eſſe more ſcripturæ.

4. Grauata eſt. Chald.inualuit.Manus. Chald. percuſſio.Conuerſus.ſ.ad te. Hier.verſatus. Ærumna. Hier. miſeria. Spina. ſ. ærumnarum, quæ velut ſpinæ; vel peccati. q. d. ob peccatum mentem crucians, vel ob remorſum conſcientiæ,more ſpinæ pungentem.

5. Dixi.i.ſtatui.

6. Pro hac.ſ.remiſſione peccati:vel, pro hoc.i. ob id. Chald.propterea.ſ.quia miſericors es. Sanctus. Hier.miſericors. Chald.pius.ſ.qui pietati ſtudet,& ſanctitati.Opportuno.ſ. cùm affligitur.Chald.acceptabili.ſ.opportuno ad orandũ. Veruntamen.pro, certè. Aquarum i. tribulationum, ſeu malorum. Chald. populorum. Eum.ſ. ſanctum. Approximabunt, ſcilicet, aquæ, te defendente.

7. Exultatio.Hier.laus.

8. Intellectum. Dei ſunt verba,vel Prophetæ. Hac.qua gradieris Hier.per quam ambules. Firmabo.Chald.ponam in bonum. ſ. vt faueam.

9. In camo.pro; ſed in camo. Conſtringe.pro, conſtringere oportet.Qui non.pro,alioqui non: vel,ne,quaſi dicat.ne accedentes te lædant.Chal. ne accedant ad te.

10. Flagella. Hier. & Chald. dolores. Peccatoris.Chald.ſunt impio.q.d.multis Deo punien-te conſtringitur mali. Miſericordia. Chald. benignitas.

11. Gloriamini.Hebr. & Chald. laudate eum. Recti corde. Chald. quorum ſunt rectæ cogitationes.

XXXII. *Exhortatio ad Dei laudem.*

1. EXultate,id eſt, cum exultatione laudate. Hier. & Chald. laudate. Collaudatio,id eſt,laus,ſcilicet,Domini.

2. Pſallite.Hier.cantate. Chald.laudate. Illi.i. in honorem illius.

3. Nouum.q.d.nouis laudibus celebrate. Bene. Hier. diligenter. Chald. pulchrè. Vociferatione.i.alacritate.Hier.& Chald.iubilo.

4. Rectum.i.æquum.Verbum.ſ.mandata. Fide.i.veritate, ſeu fidelitate, quaſi dicat, vera, fidelia,recta.

5. Miſericordiam.Hier & Chald iuſtitiam.Et quidam Hebr.legitur,quod notandum pro locis vbi iuſtitia miſericordiam ſignificat. Vide ſupr. Pſalm. 30. Iudicium.i. quod iuſtum eſt. Miſericordia. Chald bonitate.

6. Firmati. Chald facti. Spiritu oris.i. præcepto. vel, Spiritu ſancto. Virtus. Hier. ornatus. Chald.exercitus.ſ. Angeli & Stellæ.

7. Theſauris. Chal apothecis. Abyſſos, id eſt, aquarum copiam,quaſi dicat,certo loco ſeruans, vt ſolent theſauri.

8. Commoueantur.Chald.contremiſcant.

9. Facta ſunt.Hier.factus eſt.ſ.orbis.Chal.fuit Creata ſunt.Hier.ſtetit. Chald.ſubſtitit.

10. Gentium. Chald. populorum. Reprobat. Hier.& Chald.irritas facit.

11. Manet.Hier.ſtabit.

12. Cuius Dominus, &c. i.qui pro Deo habet Dominum. Eius abundat more Hebræo. ſic Pſalm. 39. & 45. In hæreditatem. i. quem peculiari modo poſſideat.

13. Vidit,id eſt,contemplatus eſt.Hominum. Hier.Adam.

14. Præparato habitaculo. Hier firmiſſimo ſolio.

15. Sigillatim.videtur indicari animarũ creatio. Hier.pariter.Chal.ſimul,q.d.omnia.

16. Multam virtutem. Hier. & Chald. multitudinem exercitus. Gigas. Hier. fortis. Saluabitur.Hier.liberabitur. Chald.euadet.

17. Virtutis.Hier.roboris.

18. Miſericordia.Chald.benignitate.

20. Suſtinet.Hier.expectauit.Chald.expectat Dominum Chald.redemptionem Domini.Protector. Hier.& Chald. clypeus.

21. Et. Chald.eo quòd.

22. Fiat. Hier.& Chald.ſit. Sperauimus.Hier. expectauimus.Chald ſperauimus.

XXXIII. *Dei laus,& gratiarum actio.*

1. ABimelech,qui & Achis dicebatur,ſcilicet,Rex Geth.

3. Laudabitur.i.gloriabitur. Audiant.ſ.id,vel, Dei laudes.

4. Magnificate. i. magnificè laudate.In idipſum.Chal.ſimul.ſ.omnes.

5. Exquiſiui.i.ſtudioſè quæſiui.

6. Accedite. ſ. credendo. Illuminamini. pro, illuminabimini. Confundẽtur. Hier. erubeſcẽt.

7. Iſte.de ſe loquitur.
8. Immittet.ſ.ſe,vel,terrorem in hoſtes.Græc. caſtrametabitur. Hier. circundat. Chal.immoratur.
9. Suauis.Hier.& Chald.bonus.
11. Diuites.Hier.leones.Chal.filij leonum. Eguerunt. i. ad inopiam redacti ſunt. Non minuetur. Chal. non carebunt. Omni bono. Chal. vllo bono.q.d.nullum eis bonum deerit.
12. Filij.ſic diuina ſapientia vocat diſcipulos.
13. Vitam.ſ.longam Bonos.i.felices.
14. Prohibe.Hier.& Chal.cuſtodi.
15. Perſequere.ſ.donec aſſequaris.
16. Oculi.i.prouidentia, & fauor.
17. Vultus ſ.iratus.
19. Tribulato. Hier.& Chal. contrito. Humiles Hier.confractos. ſ.afflictos.Saluabit.i.ſaluare,ſeu ſeruare ſolet.
21. Oſſa. Chal.membra. Ber. propoſita & intentiones,alioqui enim oſſa in martyribus confracta. Vnum. pro, ne vnum quidem. Conteretur. Hier.confringetur.
22. Peſſima.ſ.in peccato mortui,eût in ſupplicium.Delinquent.Hier.culpabuntur.Chal.damnabuntur.
23. Delinquent. Hier. peccabunt. Chal. condemnabuntur.Quidam pro,deficient.accipiunt. ſolet enim ſcriptura vſurpare,peccare, pro,deficere,ſeu perire,vt notat Hier.Habac.1.

XXXIIII. *Oratio in perſecutione.*

1. Hvic Dauid. Græc.τῷ Δαβίδ.i. Dauidi, pro,Dauidis. Iudica.i. puni. Chal. magnificare contra. Me,pro,mihi. Expugna. Hier. & Chald.pugna contra.
2. Arma.Hier.haſtam.
3. Effunde frameam. Hier.euagina gladium. Concludе ſ.viam,ne poſſint euadere. Hier. præoccupa. Salus tua.Chald.redemptor tuus.
4. Confundantur. i. erubeſcant. Reuertantur, id eſt, erubeſcant repetitio, Auertantur. Hier. conuertantur. Confundantur. Chald. afficiantur ignominia.
5. Puluis Chald.palea. Coarctans. pro, coarctet.i.opprimat.Hier.& Chald.impellat.
6. Viæ. ſ. per quas fugerint. Tenebræ, & lubricum. i. tenebroſæ, & lubricæ. Perſequens. Hier.& Chald.perſequatur.
7. Gratis.Hier.fruſtra. Chald.ſine cauſa. Interitum laquei. Hier.inſidias retis. Chald. foueam retis. Superuacue.Hier.& Chald.ſine cauſa. Exprobrauerunt,&c.Hier.foderunt animæ meę. Chald inſidiati ſunt animæ meæ.
8. Laqueus. Hier.calamitas. Chald.deſolatio. Quem ignorat.q.d.de improuiſo. Captio.Hier. & Chald.rete.Ipſum.ſ.laqueum.
9. Super ſalutari ſuo. Hier.in ſalute ſua,id eſt, ab ipſo præſtita.Chald in redemptione eius.
10. Oſſa. Chald. membra. Eripiens pro, qui eripit. Inopem. Chald. afflictum. Eius, pro, eo. Egenum,& pauperem. Hier.& Chald.pauperem, & mendicum.
11. Quæ ignorabam. i. quorum conſcius non eram, quaſi dicat, falſa. Interogabant.i. interrogando obiiciebant.
12. Sterilitatem,&c.Chald. quærentes orbare animam meam.
13. Cilitio.Chald.ſacco. Humiliabam. Chal. affligebam. Conuertetur, quaſi dicat, ſi minus illis profuerit oratio mea pro eis, ad me tamen cum fructu redibit. ſic Matth. 10. Pax veſtra ad vos reuertetur. Hier.conuertebatur q.d. aſſidue pro eis orabam ſincero animo.
14. Proximum. pro, proximo. Hier. quaſi ad amicum,& fratrem meum. Chald.ac ſi ſocius, & frater meus fuiſſet. Complacebam. i. cum eo verſabar. Et contriſtatus. Hier. mater. triſtis Chald.matrem ſuam.
15. Et. pro.tamen. Aduerſum me. Hier. in infirmitate mea. Chal.in tribulatione mea. Conuenerunt.Hier. & Chal. congregabantur. Ignoraui,ſcilicet,cur me flagellarent.q.d.nullius mihi contra eos mali conſcius ſum.
16. Diſſipati.ſ.quærentes vias me perdendi. Compuncti. ſ.corde, quaſi dicat, nihil facti pœnitentes, neque ceſſantes.
17. Reſtitue.i.libera. Hier. & Chal. conuerte. Vnicam.Hier.ſolitariam.q.d.auxilio deſtitutam
18. Eccleſia. Chald congregatione. Graui,id eſt,multo.Hier. &Chald.forti.
19. Supergaudeant mihi. Hier.lætentur ſuper me. Gratis. Hier.fruſtra. Chald.ſine cauſa. Annuunt oculis.ſ.pacem ſimulantes,vel,ſubſannantes.Vide Prou.6.& 10.& Eccleſiaſtici,27.
20. In iracundia terræ id eſt, terrena, Hier in rapina terræ.Chald contra iuſtos terræ.
21. Dilatauerunt os.q.d. aperto ore me perſequuntur. Euge. Hier. Vah. Hebr. heéch, Chald. chedúa. Viderunt. ſ.quod optabamus.
22. Sileas.i.diſſimules, ſeu ceſſes ſ. opem ferre.Diſcedas.Hier.& Chald.elongeris.
23. Iudicio.i.cauſæ.
24. Supergaudeant mihi Hier.inſultent mihi. Chald.lætentur de me.
25. Euge animæ noſtræ.Chald.lætata eſt anima noſtra.
26. Gratulantur.Hier.& Chald. lætantur. Reuerentia. Hier. verecundia. Magna loquuntur,&c.id eſt,ſe attollunt cõtra me magno faſtu. Vide Pſalm.37.
27. Volunt,id eſt, amant, quaſi dicat, qui fauent innocentiæ.Volunt.i.optant.
28. Meditabitur.i.loquetur,prædicabit.

XXXV. *De malitia impiorum, & Dei bonitate.*

1. Servo.pro,ſerui.
2. Dixit. i. ſtatuit. Vt delinquat. i peccare.

In ſemetipſo.i.apud ſe.Hier. & Chald.in medio cordis eius, Non eſt.pro,quia non eſt.

3. Eius.ſ. Dei. Inueniatur,id eſt, deprehendatur.q.d. palàm cognoſcatur. Ad odium, id eſt, odio digna,& execrabilis.

4. Intelligere, quaſi dicat,reſipiſcere.

5. Meditatus eſt. Hiet. & Chal. cogitat. Aſtitit.Hier ſtabit. Chald.manet.

6. In cœlo.pro,in cœlû vſque,vel,inſtar cœli,id eſt, altiſſima vel omnia complectens. Veritas. Hier.& Chald. fides, ſcilicet, in promiſſis. Nubes.Chald.æthera quaſi dicat,altiſſima.

7. Dei.i.altiſſimi. Abyſſus multa. q. d. profundiſſima.Saluabis i.ſeruare ſoles.

8. Quemadmodum.pro,in tantum. vel,quantopere.vt ſit admiratio.Hier.& Chal.quàm pretioſa eſt. Filij autem, &c. q. d. prouides quidem hominibus & brutis ſed peculiariùs hominibus. Tegmine. Hier. & Chald. vmbra. Spetabunt. Chald.morabuntur eum fiducia.

9. Inebriabuntur.i.ſaturabuntur. Vbertate, id eſt,bonorum affluentia.

10. In lumine tuo.i.te illuminante.

11. Prætende,id eſt, extende exhibe.Iuſtitiam, ſcilicet,faciens iuſtos, vel pro,miſericordiam,vt ſit repetitio.

12. Veniat mihi. Chald. occurrat in me. Superbiæ.Chald. ſuperbi. Moueat me.ſ.loco meo. Hier.& Chald.commoueat me.

13. Ibi.i.per ſuperbiam, vel, quò me impellere conabantur, vel,quaſi dicat, ecce. Stare.i. conſiſtere.Hier.& Chald. ſurgere.

XXXVI. *De bonorum & malorum conditione.*

1. Aemulari, id eſt,indignari, vel, imitari. Hier. contendere. Chald. imitari. In malignantibus. Hier.in malignos. Zelaueris, id eſt, æmuleris, vt ſit repetitio. vel, pro inuideas, ſcilicet,illis proſperitatem.

2. Fœnum. Hiet. & Chald. herba. Decident. Hier.marceſſent.

3. Bonitatem. Hier. & Chald. bonum. Inhabita, pro, inhabitabis. ſ. protectus à Deo. Eius.ſ. terræ.q.d.fructuum abundantia.

5. Reuela Domino.i.expone.Chal. manifeſta coram Domino,quaſi dicat,committe ei ſtatum tetum tuarum.Faclet.i.curabit.

6. Quaſi lumen, quaſi dicat, in apertum. Iuſtitiam, id eſt, iuſtam cauſam. Iudicium, id eſt, cauſam. repetitio.

7. Subditus eſto.Hier.& Chald.tace.Æmulari. vide ſupr.

8. Ita,id eſt, indignatione ob felicitatem malorum.Furorem repetitio.

9. Malignantur. Hier.malefaciunt. Exterminabuntur. Hier. Interibunt. Suſtinentes. Hier. expectantes. Chald. confidentes. Terram,ſcilicet,viuentium.

10. Puſillum. Hier.& Chal.modicum.Locum, ſcilicet.vbi habitabat.

12. Obſeruabit.ſ.inſidians. Super.i.contrà.

13. Dies eius. Chald.dies contritionis eius.

14. Decipiant,lege,deiiciant,id eſt,proſternãt. Hier.percutiant.Chald.interficiant.

15. Gladius,id eſt aperta oppugnatio.Auguſt. Intret. pro, intrabit. Corda. i. interiora. Arcus, id eſt occultæ inſidiæ.Auguſt.

17. Brachia,id eſt,potentia,vel poſteritas. Confirmat.Hier.ſubleuat. Chald.ſuſtentat.

18. Nouit. i. approbat, tuetur. Dies, id eſt, vitam,& actus.Immaculatorum. Chald.perfectorum.In æternum Hier.æterna.

19. Confundentur. ſ. fruſtrati ſpe. Malo. i.periculoſo,ſeu calamitoſo.

20. Quia. pro, at verò. Mox vt honorificati fuerint,& exaltati. Hier. gloriantes vt monocerotes. Chal. ſicut gloria vetuecum impinguatorum, qui tandem iugulantur. Quemadmodum fumus.Chald in fumo gehennæ.

21. Mutuatur.i.mutuum accipit.

22. Quia,abundat,more Hebræo. Benedicentes ei,id eſt, precantes bene, ſeu fauentes iuſto. Hier.benedicti ab eo,ſcilicet, Deo. Maledicentes autem.Hier.& qui maledicti.

23. Apud Dominum. Græ. & Hier. à Domino. Dirigentur.Hier.firmantur. Eius, ſcilicet, Dei. Aug. Volet,ſcilicet, homo. Aug.at Chald. & via eius grata erit,ſcilicet,Deo.

24. Cum ceciderit,&c.Chald.eùm ceciderit in infirmitatem, non morietur: quia Dominus ſuſtentat eum manu. Supponit manũ ſuam. Hier. ſuſtentat manum eius.

25. Etenim. Chald. nunc autem. Iuſtum, id eſt, miſericordem. Panem. Chald. panem præ inopia,quaſi dicat, talibus,ſi pauperes ſunt,ſemper Deus ſubuenit.

26. Tota die.Chald.propterea quòd tota die. Miſeretur,&c.q.d.dat ei Deus tantum, vt poſſit aliis donate. Semen, id eſt, poſteri. Benedictione,id eſt,rerum abundantia.

27. Et inhabita pro,inhabitabis.Chald.vt habites. Seculum ſeculi, Hier. & Chald ſempiternum.

28. Iudicium. i. quod æquum,& rectum eſt. Sanctos.Chald.miſericordes.

29. Terram, ſcilicet, viuentium. In ſeculum ſeculi.i.perpetuò.

30. Meditabitur,id eſt, loquetur. Chald.loquitur. Iudicium,id eſt,iuſta.

31. Supplantabuntur.Hier.deficient.Chal.nutabunt.Greſſus,id eſt, vitæ inſtitutum.

32. Conſiderat.Chald.inſidiatur. Mortificare Hier & Chald.occidere.

33. Illi,pro,illius cauſa, quaſi dicat, in die iudicij liberabit eum Deus,vel eùm apud iudicem aliquem ſiſtetur.

34. Expecta Dominum. Chald. confide in Domino. Viam, id eſt, præcepta, ſcilicet, per

hotum obſeruationem ad Deum itur. Hæreditate capias.Hier.& Chald. poſſideas. Videtis. ſ. eorum interitum ſecurus.

36. Tranſiui. Chal. defecit. à ſeculo.

37. Innocentiam Hier. ſimplicitatem.Chald. integritatem. Vide æquitatem , id eſt , attende ad id quod rectum eſt.Chal.reſpice iter rectum. Quoniam.&c. Hier.quia erit ad extremum viro pax. Chald. quia finis hominis eſt pax. Reliquiæ, id eſt,nouiſsima,ſcilicet,felicia, vel poſteritas, aut facultates.

38. Simul.i. ad vnum omnes. Reliquiæ.i. poſteri,aut opes,vel,nouiſsima.q.d.tandem percũt. Chal. finis impiorum exitium.

39. Salus. Chal.redemptio.Protector.Hier.& Chal. fortitudo.

XXXVII. *Oratio Pœnitentis.*

1. REmemoratione. ſ peccati à ſe cõmiſsi.
2. Furore.i.ira.q.d.iratus:ſeu ſeuerè.Aug. furorem ad inferni , iram verò ad Purgatorij ſupplicium refert. Arguas.i. caſtiges. Corripias. Chal. caſtiges. reperitio.

3. Sagittæ tuæ. i. à te immiſsi dolores,ſeu tribulationes. Confirmaſti. i.roboraſti. Manum. i. plagas. q.d. fortiter me percuſsiſti.

4. A facie iræ tuæ. Chald. propter iram tuam. Pax. i. quies. Oſsibus.Chal.membris. A facie,id eſt, propter.

5. Supergreſſæ. ſ. more aquæ operientis.q. d. ſubmerſus ſum peccatis. Super me , id eſt, pluſquam ferre poſsim.

6. Corruptæ ſunt. Hier.& Chal.tabuerunt.Cicatrices.i. vulnera animæ ex peccatis;vel corporis,ex plagis Dei. A facie inſipientiæ meæ. Chal. propter ſtultitiam meam. ſ. qua peccaui.

7. Curuatus.ſ. peccatorum pondere. Vſque in finẽ.i perpetuò.Hier.nimis.Chal.ſupra modum. Ingrediebar , Hier. ambulabam.

8. Lumbi. i. interiora. Illuſionibus.ſ. motibus prauis , ſeu carnalibus. Hier.ignominia. Chald. combuſtione.

9. Afflictus. Chald. confractus. A gemitu. i. præ gemitu.

10. Ante te.q.d. notum tibi. Gemitus. Chald. ſuſpirium.

11. Virtus.Hier.fortitudo. q. d. defectus ſum viribus. Et ipſum,pro,etiam ipſum.q.d.præ fletu penè oculos amiſi.

12. Aduerſum me appropinquauerũt & Hier. quaſi contra lepram. Chald è regione vulneris mei. q.d. tantùm ſpectatores calamitatis meæ, non adiutores erant.

13. Qui iuxta me erant. Hebr. vicini mei. Chald. propinqui mei. De longè. q.d.nihil adiuuantes. Quærebant. ſ. perdere. Vanitates. Hier. inſidias. Chald. mendacium. Tota die Chald.quotidie.

14. Non audiebam, id eſt , diſsimulabam me audire. Non aperiens.i. qui non aperit. Os , ſcilicet, ad reſpondendum.

15. Redargutiones. i. obiectorum dilutiones

16. In te ſperaui.Hier. te expectabam.Chald. coram te oraui.

17. Dixi, quaſi dicat , valde timebam. Ne quando.Hier.& Chald.ne fortè. Supergaudeant mihi. Hier. inſultent mihi. Chald. lætentur de me. Commouentur. Hier. vacillauerint. Super. i.contra. Magna. i. ſuperbè. Locuti ſunt, pro, loquantur.

19. Annuntiabo.Hier.annuntio,id eſt,fateor, ſeu patefacio. Cogitabo. Hier. & Chald. ſollicitus ero.

20. Confirmati. Hier. & Chald. confortati.q. d.inualeſcunt. Super. i. contra,vel , plus.

21. Detrahebant.Hier. aduerſabantur. Chald. oderunt.

22. Diſceſſeris.Hier. Chal. elongeris.

23. Intende. Hier. feſtina. Salutis meæ.ſ. auctor. Chal. redemptio mea.

XXXVIII. *Oratio Afflicti.*

1. PRo Idithun. Hebr. ipſi Idithun. ſ datus ad canendum. Erat Idithun præfectus quidam cantorum. Vide 1.par.6. & 16.

2. Dixi.i. ſtatui. Poſui ori meo cuſtodiã. Chal cuſtodiam os meum freno.ſ.ſilentij. Hier.cuſtodiam os meum ſilentio. Aduerſum. Heb.coram. Et ſic etiam verti poterat ex Græco.

3. A bonis.i. iuſta defenſione:vel, vt ne de bonis quidẽ rebus loquerer.ſ. ne paulatim ad mala prolaberer. Renouatus.q.d. ipſa taciturnitate recruduit , vel.q.d. quamquam dolor renouaretur, tamen tacui.

4. Ignis.ſ.diuini amoris. Locutus ſum.ſ.quod ſequitur.

6. Menſurabiles. Hier. breues. Subſtantia. Græc.ſubſiſtentia.i.vita.Hier vita.Chal corpus Veruntamen,pro. certè. Vniuerſa.q.d maxima: quamquam Græ.plurale eſt. q.d.omnia vanitas. adeóque omnis homo.

7. Imagine. i.apparentia quadam, ſeu, vmbra vitæ, potiùs quàm vera & ſolida vita. Pertranſit. Hier.& Chald.ambulat. q d vita hominum velut vmbra eſt.Fruſtra.Chal.perperam. Cõgregabit,pro;congregat.Chal.congregauerit.Hier. dimittat.

8. Subſtantia,id eſt,ſpes,ſeu, diuitiæ,aut vitæ ſubſiſtentia.

9. Dediſti me.q. d permiſiſti , me opprobriis affici.Hier. ne ponas me.

11. Fortitudine. Chald. percuſsione. Defeci Hier. & Chal. conſumptus ſum.

12. In increpationibus. i. per caſtigationes Corripuiſti.i ſoles corripere. Araneam , quæ ſ. tactu leui conquaſſatur , & moritur. Auguſt.

vel fortè telam araneæ intelligit.

13. Sileas, id eſt, ceſſes, ſcilicet, opem ferre. Hier. obſurdeſcas. Apud te, id eſt, coram te, quaſi dicat, breuis vitæ.

14. Remitte. id eſt, relaxa, ſcilicet, flagella. Hier. parce. Refrigerer. i. reſpirem, ſeu, recreer. Non ero. ſ. in hac vita.

XXXIX. *Gratiarum actio.*

1. Ipſi, pro, ipſius.
2. Intendit. i. attendit Hier. inclinatus eſt.

3. Miſeriæ i calamitoſo Fæcis. i. ſordido. Hie. & Chal. cœni. Supra petram. i. loco tuto. Direxit. Hier. & Chal. ſtabiliuit.

4. Immiſit. Chald. ordinauit. Carmen Hier. laudem. Chal. hymnum. Videbunt. i. conſiderabunt. Timebunt. ſ. Dominum.

5. Nomen Domini. Hier. & Chald. Dominus. Vanitates, & inſanias falſas. Hier. ſuperbias, pompaſque mendacij.

6. Cogitationibus, iungendum cum, ſimilis ſit. Annuntiaui, & locutus ſum. q. d. ſi velim numerare. ſ. mirabilia tua. Hier. ſi narrare voluero, & numerare Multiplicati, &c. Hier. & Chal. plura ſunt, quàm vt narrari queant.

7. Sacrificium. ſ. pacificum. Oblationem. ſ. ex frugibus. Noluiſti, ſcilicet, præcipuè, vel, per ſe, vel finito tempore legis veteris, Aures. Chald. aures ad auſcultanda præcepta tua. Græc. corpus. Perfeciſti. Hier. fodiſti, id eſt, aperuiſti. Chal. perforaſti.

8. Pro peccato. ſcilicet, hoſtiam. Poſtulaſti. ſ. vt rem per ſe gratam. Venio. ſ. in mundum. Vox eſt Chriſti.

9. In capite libri, id eſt, primo loco libri prædeſtinationis, vel, quaſi dicat, in ſumma ſcripturæ. Finis enim legis Chriſtus. Hier. & Chald. in volumini libri. Vt facerem, &c. coniungi poteſt cum, ſcriptum eſt, vel cum, volui. Legem tuam, ſcilicet, conſeruo, vel volui. Cordis 70. ventris, ſed tranſlatum cordis ob euphoniam ſecundum Hier.

10. Iuſtitiam. ſ. qua iuſtus es, & iuſtificas impium. Non prohibebo, pro, non prohibui. ſ. à tuis laudibus. Sciſti. Hier. noſti.

11. Veritatem, id eſt, fidem in promiſſis. Salutare id eſt, ſalutem. Chald. redemptionem. Dixi, id eſt, celebraui. Abſcondi. ſ. apud me retinens, non prædicans. A concilio multo. Hier. in eccleſia multa.

12. Suſceperunt, pro, ſuſcipient. Hier. & Chal. ſeruabunt.

13. Iniquitates, id eſt, pœnæ iniquitatum Vt viderem. Hier. & Chald. videre. q. d. plures ſunt, quàm, vt à me poſſint videri. Dereliquit me. q. d. deficio animo.

14. Reſpice. Hier. & Chal. feſtina.

15. Reuereantur, id eſt, erubeſcant: repetitio. Simul, quaſi dicat, omnes.

16. Mihi. ſ. inſultantes. Chal. de me. Euge, euge. q. d. lætamur eius calamitate.

17. Super te, id eſt, in te, ſeu, de te. Magnificetur, id eſt, exaltetur. Salutare tuum. i. ſalutem tuam. ſ. à te datam.

18. Mei. i. de me. Hier. pro me.

XL. *Oratio afflicti.*

1. Ipſi, pro, ipſius.
2. Intelligit, &c. Chal. cogitat de rebus pauperis, vt miſereatur eius. Et pauperem, non eſt, Hebr. Mala, id eſt, calamitoſa, ſeu, periculoſa, vide Eph. 6.

3. Conſeruet, &c. Hier. & Chal hæc verba per futurum vertunt. Viuificet. Chal. vitam præſtabit. Animam. Chal. voluntatem.

4. Doloris. Hier. & Chal. infirmitatis. q. d. vbi ægrotus decumbet. Verſaſti, pro, vertes. ſ. in ſanitatem, ſeu, quietem, vel, q. d. ita compones, vt poſſit quieſcere.

5. Dixi, pro, dicebam. ſ. in morbo. Animam meam. i. me. Tibi. Chal. coram te.

6. Dixerunt i. precati ſunt.

7. Ingrediebatur. ſ ad me. Videret. i. inuiſeret. Vana q. d. fingebat ſe dolere. Chald. mendacium. Cor. ſ. ex corde, verba procedunt, quidam tamē cum ſequentibus iungunt. ſ. eum congregauit, &c. Sibi. i. animo ſuo. Loquebatur. Hier. detrahet. In idipſum. i. ſimul. ſ. cum aliis, vel, q. d. ſimul ac egreditur à me, multo aliter loquitur, vel iunge eum ſequentibus.

8. Suſurrabant. Hier. murmurabāt. Chal. clàm loquuntur. Mihi. ſ. accidere optantes.

9. Nunquid qui dormit, pro, certè qui dormit. Chald. hic qui infirmatur. Hier. qui dormiuit. q. d. iſte nunquam ex morbo conualeſcet, vel, ex perſona Dauid. q. d. ſpero quidem me conualiturum ex morbo.

10. Etenim. Hier. & Chal. ſed &. Pacis meæ. Hier. pacificus meus. i. cum quo pacificè viuebam, & familiariter. Speraui. Hier. habebam fiduciam. Chald. confidebam. Magnificauit, &c. Hier. leuauit contra me plantam. Super, id eſt, contra. Supplantationem, id eſt, inſidias, ſeu, fraudem. q. d. vehementer decepit, aut decipere, & ſubuertere tentauit. Hebr. calcaneum vt à Chriſto citatur Ioan 13.

11. Reſuſcita. Vox Chriſti. Hier. leua. Chald. ſuſcita ab infirmitate. Retribuam. ſ. quod meretur. Hier. & Chald. reddam.

12. Voluiſti. Hier. velis. i. ames. Gaudebit. Hier inſultabit. Chal. inualeſcet. Super. i. de, vel, contra.

13. Innocentiam. Hier. ſimplicitatem. Chald. integritatem. Suſcepiſti. Hier. & Chald adiuuiſti. Confirmaſti, id eſt, ſtabiliſti. Chald. ſtatuiſti. Hier. ſtatues.

14. Benedictus.ſ.ſit.i. laudetur. A ſæculo, &c. id eſt, perpetuò. Chald. à ſeculo hoc vſque ad futurum. Fiat fiat. Hier. Amen & Amen. Chald. & dicant iuſti Amen, & Amen.

XLI. *De deſiderio Dei.*

1. INtellectus.q.d. pſalmus plenus eruditione. Filiis Core ſ.datus decantandus.

2. Deſiderat.i.anhelat. Fontes. Chal.decurſus.

3. Sitiuit. pro, ſitit. Fontem. Græc. Hier.& Chald. fortem. Apparebo ante. Hier. videbo. Dei. q. d. ante arcam Dei. poteſt tamen altiori ſenſu id ad Dei viſionem referri.

4. Panes, id eſt, pro cibo. q. d. relicto cibo, nihil aliud libet quàm flere. Dicitur, ſcilicet, ab inſultantibus inimicis. Deus, ſcilicet, à quo ſpectabas auxilium.

5. Hæc.ſ.præcedentia, vel ſequentia. Effudi. q.d. laxaui dolori habenas, dum cogito quanto olim ſolerem gaudio ad templũ accedere, quod nunc non poſſum: vel, cœpi bono eſſe animo ſperans me ad templum, ſeu, tabernaculum de more rediturum.

In me. i. apud me. Animam. Chal. cogitationem animæ. Tranſibo. Hier. veniam. Sonus. pro, ſoni. Epulantis, id eſt, feſtum ſolenni epulo celebrantis. Græc. Hier.& Chald. feſta celebrantis.

6. Salutare.pro, ſalutari.i. ſaluatore, coniungendum enim cum Deo. vel. q.d. ob ſalutare, id eſt, ſalutem. Mei. Hier. eius q.d. ab ipſo datum.

7. Deus meus, ſcilicet, ipſe eſt: vel, ô Deus meus. Ad meipſum. i. in me ipſo. Iordanis ſ. vbi dego. A monte modico. pro, qui paruus eſt mons.

8. Abyſſus Abyſſum inuocat. i. ſuccedit calamitati calamitas. Voce, id eſt, ſono, ſeu ſtrepitu. Tuarum. q. d. te demittente tribulationum imbrem. Excelſa id eſt, fluctus; vel, profunda q.d. voragines afflictionum. Hier.& Chald. gurgites. Fluctus. explicatio præcedentis.

9. In die, & nocte i. perpetuò. Miſericordiam, ſcilicet, celebrari. Canticum. poteſt coniungi cum precedentibus vel cum ſequentibus. Apud me, ſcilicet, eſt. Oratio. ſ. quæ ſequitur. Vitæ meæ. Chald. cuſtodi vitæ meæ.

10. Suſceptor. Hier. petra. Chald. fortitudo.

11. Confringuntur. ſ. ab inimicis, vel calamitatibus. Oſſa. Chal. membra. Qui tribulant me inimici mei. Duæ ſunt interpretationes verbi vnius Hebraici, quarum prior eſt 70. altera aliorum Græcorum interpretum. Vox quidem Hebræa, & hoſtes & affligentes ſignificat.

12. Salutare, id eſt, ſalus, ſeu ſaluator ſ. eſt. Vultus mei. i. faciem meam exhilarans. Chald. propter redemptioné, quæ eſt à præſentia eius. Et Deus meus. Chald. quoniam ipſe eſt Deus meus.

XLII. *Continuatio præcedentis materiæ.*

1. IVdica me.q. d. ſuſcipe cauſam meam. Diſcerne. i. diſcute, ſeu diiudica. Chald. age. De gente, coniungendum cum, erue me.

3. Lucem. q. d. illumina me. Veritatem, id eſt, quod promiſiſti. Deduxerunt, & adduxerunt. Hier.& Chald. ducent.& introducent Montem. ſcilicet, Sion, vel cælum. Tabernacula. ſ. cæleſtia, vel pro, tabernaculum. ſ. vbi arca.

4. Ad altare. ſ. ad offerendum. Iuuentutem, ſcilicet, futuram in gloria. Aug. nouitatem interpretatur.

5. Salutare, ſcilicet, eſt. Vide Pſal 41.

XLIII. *De populi tribulatione.*

1. FIliis, ſcilicet, cantaturis. Intellectum, id eſt, eruditionem.

2. Annuntiauerunt. ſ. per ſcripta, & poſteros, vel etiam per ſe. Antiquis, id eſt, qui illos præceſſerant.

3. Diſperdidit, id eſt, deleuit.

4. Illuminatio id eſt, fauor, qui ſolet exhiberi vultu hilari. Complacuiſti. Chal. cõplacuiſti tibi.

5. Mandas ſalutes. q. d. ſaluas, ſeu, liberas. Iacob. genitiuus eſt.

6. In te, id eſt, te iuuante. Cornu pro, velut cornu. Nomine. i. virtute, vel, inuocatione. Spernemus. Hier conculcabimus. Chald. ſubjiciemus. Inſurgentes in nos. Hier aduerſarios noſtros.

9. Laudabimur i. gloriabimur. Hier. gaudebimus. Chal. laudabimus. Tota. i. omni. In nomine tuo. Hier. & Chal. nomen tuum. In ſeculum. Hier. in æternum.

10. Repuliſti. i. videris proieciſſe. Chal. oblitus es. Confudiſti. i. pudefeciſti, ſcilicet, deſerendo. Egredieris. ſ. vt protegas, ſicut ſolebas. Virtutibus. Hier. exercitibus.

11. Auertiſti, &c. Hier. vertiſti terga noſtra hoſtibus Chald. feciſti. vt verteremus ceruicem coram hoſte. Poſt inimicos, id eſt, dum hoſtes perſequeremur.

12. Eſcarum. Hier.& Chal ad deuorandum. in gentibus. Chald. inter populos.

13. Sine pretio. i. vili. Multitudo. ſ. lucri. ſeu, pretij. vt ſit repetitio, ſeu, explicatio. Chald non multiplicaſti lucrum. Commutationibus, id eſt, venditionibus.

14. Opprobrium pro, in opprobrium.

15. In ſimilitudinem ſ. vt dicant de miſero aliquo. Eſt infelicior Iudæo Chald. in prouerbium. Commotionem capitis. i. ludibrium.

16. Tota. i. omni. Cõtra. i. ante. q d. ob oculos.

17. A voce i. propter vocem. Obloquentis. Hier blaſphemantis. Chal calumniantis. A facie, id eſt, propter, vel ob vultum. ſ. ſuperbum.

18 Teſtamento. i. pacto. q d. non violauimus fœdus. Chald. in pactum tuum.

19. Retro. ſ à via, qua ad te ibamus. Decli-

naſti,id eſt,deflexiſti.q d. reiecisti nos.Hier.nec declinauerunt greſſus noſtri à ſemita tua, ſcilicet,repetit negationem,more Hebræo.

20. Vmbra mortis, id eſt, tenebræ maximæ, ſcilicet,tribulationum.

21. Expandimus,ſcilicet,petētes opem.Quoniam.pro,& quidem. Mortificamur, id eſt, occidimur. Tota, id eſt, omni. Occiſionis. Chald. occiſioni traditæ. q. d. perinde nos tractant hoſtes,ac ſi oues eſſemus,nec pluris faciunt,quàm pecus.

23. Exurge. q. d. Fer opem. Chald.innaleſce. Obdormis,id eſt,ceſſas. Aug. In finem. Hier. & Chald.in ſempiternum.

24. Auertis.Hier.abſcondis.Chald.aufers.

25. In puluere.q.d. vſque ad terram. Anima, id eſt, vita. Conglutinata eſt. Chald. & Hier. adhæſit,ſcilicet,conculcante hoſte.

26. Nomen tuum.Hier.miſericordiam tuam. Chald.bonitatem.

XLIIII. *De Christo.*

1. COmmutabuntur, ſcilicet, ab infidelitate ad fidem. Filiis.ſ.datus ad cantandum. Intellectum, id eſt, eruditionem. Dilecto,ſcilicet,ſponſo Chriſto.

2 Eructauit.i.effudit.Dico.Chald.dicam. Opera.ſ.pſalmos. Regi.i.ad Regis.ſ. Chriſti honorem: vel, de Rege. Calamus.pro, velut calamus.Scribæ.ſ.Spiritus ſancti.

3. Speciosus forma. ſ. es. Chald. pulchritudo tua. ô Rex Chriſte. Gratia.ſ loquendi,ſeu,prædicandi. Nunquam ſic locutus eſt homo. Propterea quòd, ſeu, ad hoc. Benedixit, id eſt, donis ornauit.

4. Gladio,ſcilicet,verbi Dei.

5. Specie. i. ſplendore, ſeu, gloria. Intende ſcilicet, bello.vel, tende arcum. Proſperè, coniungendum cum, procede. Regna. coniungendum cum ſequentibus.Dextera.i.potentia.

6. Sagittæ. i. arma, ſeu, prædicatio. In corda. ſ.figentur ſagittæ. Hier. Chal.& Græc. in corde. Regis.i.tuorum.antecedens pro relatiuo.

7. Sedes.i.thronus regius. Virga directionis, id eſt,recta.Hier.ſceptrum æquitatis.

8. Dilexiſti. Chald. dilexiſti ô Rex Chriſte. Propterea.i.ad eum finem. Deus Deus. i.ô Deus Fili, Deus Pater. Præ conſortibus. i. pluſquàm ſocij:ſeu,ſodales. Hier.præ participibus.

9. Gutta. Hier. & 70. ſtacte. eſt autem,ſtacte liquor myrrhæ.Chald.aloë.Quidam putant eſſe quod vulgò Benzoi,miri,ſcilicet,odoris ſuccum concretum. Caſia.vulgò, cannella. A veſtimentis. Hier.in veſtimentis Domibus, id eſt, repoſitoriis.ſ.depromptis. q.d. ſpirant odorem valde ſuauem, cùm proferuntur. Ex quibus. Hier. quibus.Delectauerunt.ſ.qui tibi ea donarunt.

10. Filiæ Regum ſ.aderunt. Chald. Regiones Regum. Aſtitit. pro, aſtabit. A dextris tuis, id eſt,loco honorifico.

11. Filia.Chald.congregatio Iſraël.

12. Adorabunt,ſcilicet,nationes. Hier. adora. Græ.& Chal.adorabis.

13. Filiæ Tyri.q d.Gentiles.Chal.habitatores arcis Tyri. Diuites plebis.i.ditiſſimi quique.

14. Eius,abundat. Ab intus.q. d. præcipuè eſt in animo.Fimbriis.q d. veſtis eius auro intexta.

15. Poſt eam. ſ. pediſequæ. Proximæ, id eſt, ſodales. Hier. amicæ. Tibi. Hier. illuc. Chald. ad te.ſub.ô Chriſte.

16. Templum.Hier.thalamum.

17. Pro patribus.ſ. patriarchis,vel, Apoſtolis. Filij,ſcilicet Apoſtoli,vel Epiſcopi.

18. Memores erunt. Græc. memor ero. Hier. recordabor.Chal. memorabo nomen tuum, &c.

XLV. *De liberatione à tribulationibus.*

1. ARcanis.ſ.Dei conſiliis,ſeu,iudiciis.

2. Refugium. Hier. ſpes. Virtus. Hier. fortitudo.Nimis. poteſt coniungi, cum adiutor, vel cum,inuenerunt.

3. Dum turbabitur, &c.i. etiam ſi moueatur terra,& montes transferantur.Cor.i.medium.

4. Sonuerunt,&c. pro, etiam ſi ſonent, & turbentur.ſ.non timebimus.Eorum.pro, eius, ſcilicet,maris. Nam Græc. & Hebr. hîc, maria, pluralis numeri. Conturbati, id eſt, agitati, ſeu, concuſſi.Eius,ſcilicet,Dei.

5. Fluminis impetus. Chald. populi conuentus.

6. Eius.ſ.ciuitatis. Manè diluculo. Chal.tempore matutino. q.d.tempeſtiuè,ſeu,citò.

8. Conturbatæ, ſcilicet, timore. Inclinata. Hier.concuſſa. Chald. tremuerunt. Dedit, ſcilicet, Deus. Vocem, ſcilicet, prædicationis, vel tonitruum. Mota.Hier. proſtrata.Terra.Chald. habitatores terræ.

8. Virtutum. Hier.& Chald. exercituum. Suſceptor.Hier.protector.Chald.fortitudo.

9. Prodigia, id eſt, mirabilia. Hieron. fortitudines.

10. Bella. ſ. infidelium contra Eccleſiam. Vſque ad fines.q.d.per totum orbem.

11. Vacate,id eſt, attendite. Hier. ceſſate,ſcilicet,à peccatis,vel, oppugnatione Eccleſiæ, vel curis, ſuperfluis. Exaltabor, id eſt, celebrabor tanquam Deus.

12. Suſceptor.Hier.& Chald.fortitudo.

XLVI. *De Christo.*

2. PLaudite, ſcilicet, in ſignum lætitiæ Exultationis.Hier & Chald.laudis.

3. Terribilis,id eſt,metuendus.Terram.Chal. habitatores terræ.

5. Nobis,ſcilicet, dare. vel pro, in nobis. Speciem. Hier. & Chald. gloriam. q. d. vnde Iacob habet,quod glorietur.

6. Aſcendit

6. Aſcendit Deus.i.Dei.Arca, vnde Deus reſponſa dabat.Chal.exaltabitur nomen Domini.

7. Pſallite.Hier.canite.Chal.laudate.

8. Sapienter.q.d.mente compoſita. Chal. cum intellectu bono.

9. Regnauit.Chal.regnat.Sanctam ſuam.Chal gloriæ ſuæ.

10. Cum Deo q.d.Deo ſe ſubdentes. Dij.i.iudices,ſeu,principes,vt ſit repetitio. Græc. Dei. ſ. ſunt omnes.eſt enim genitiuus:Eleuati ſunt.q.d. ſic ad Deum accedendo, eique ſe ſubdendo, multo maiores euaſerunt.

XLVII. *De Dei tutela.*

1. PSalmus cantici.Chald.canticum laudis. Sabbati.ſ.cantandus.

2. Monte.ſ.Sion.

3. Fundatur,pro,fundata eſt.ſ. ciuitas. Mons, pro,vbi mons. Latera, pro, ad latus, ſecundùm quoſdam:at ſecundùm alios, latera intelliguntur partes ciuitatis oppoſitæ monti Sion, qui ad Auſtrum.

4. Suſcipiet.i.defendet.

5. Congregati.ſ.contra eam. In vnum, id eſt, ſimul.

6. Videntes.ſ.Dei virtutem.Conturbati.Chal. propter ſigna & miracula conturbati ſunt.

7. Dolores.Chald. tremor. q. d. correpti ſunt maximo metu & dolore.

8. In ſpiritu, &c. q. d. conteres eos, vt ſolent naues vento vehementi. Tharſis. i. maris. q. d. mundi ſuperbiam.

9. Audiuimus.ſ.in promiſſionibus.Aug. Vidimus. ſ. in exhibitionibus. Auguſt. Virtutum. Hier.& Chal. exercituum. In æternum, ſcilicet, duraturam.

11. Nomen.i.potentiam,ſeu,maieſtatem.q.d. celebratis vt par eſt.Dextera.q.d. iuſtiſſima ſunt quæcunque facis.

12. Filiæ Iudæ.i.Iudeæ vrbes.Chal.congregatio domus Iudæ.

13. Complectimini. Hier.& Chal.circuite. Narrate in turribus. Hier. & Chald. numerate turres.

14. Ponite, &c. q. d. conſiderate diligenter, quàm ſit fortis. Diſtribuite.i. diſtinctè numerate Altera.Hier.& Chal.nouiſſima.

15. Quoniam hic, &c.ſ. id narrandum. In ſecula.i.perpetuò.

XLVIII. *De malorum proſperitate.*

2. ORbem.Chal terram.

3. Terrigenæ.Hier.& Chal.filij Adam. Hominum.Hier.viri.Chald.Iacob. Quidam per filios Adam ignobiles intelligũt; per filios viri, ſeu, virorum, nobiles. q. d. omne hominum genus. In vnum.abundat. Diues,& pauper.q.d.omnes.Chal.mundus,& profanus.

4. Sapientiam.i. verba ſapientiæ. Prudentiam Chal.recta.

5. Parabolam. i. ſententias per ſimilitudines. vel, graues, & eruditionis plenas. Aurem. q. d. etiam ipſe audiam attentè. Pſalterio. Hier. & Chald cithara. Propoſitionem. Hier. & Chald. ænigma.

6. Mala .i. aduerſitatis, vel iudicij. Iniquitas, &c.Chal. niſi quando reatus peccati mei circundabit me! quaſi dicat,ſi non peccauero, non timebo.Calcanei.i finis vitæ, vel, qua proximum ſupplanto, vel, greſſuum. i. operum. Circundabit.i.tenebit,vel,opprimet.

7. Qui confidunt, &c. ſ. hi ſunt qui timent in die mala. Gloriantur.Hier.ſuperbiunt.

8. Non redimet, ſcilicet, die mala fratrem. Redimet,pro,non redimet; repetenda enim negatio præcedens. Homo, ſcilicet, vllus, die iudicij. Placationem ſuam. Hier.propitiationem pro eo,quaſi dicat,non poterit Deum placare,vt illum redimat.

9. Suæ, pro, eius. Hier. eorum. Et laborabit, pro,ſed laborabit.ſ.ille in ſuppliciis.

10. In finem. Hier. in ſempiternum. Interitum, quaſi dicat, etiam ſi mori oportet, non poterit,vel,per interrogationem, quaſi dicat,an non morietur?

11. Viderit, id eſt, aduertere poſſit. Sapientes,&c.quaſi dicat, omnes homines mori. Alienis,id eſt,extraneis.

12. In æternum, ſcilicet, vſque in diem iudicij. Tabernacula, &c. quaſi dicat, ipſa ſepulcra erunt illorum tabernacula. Vocauerunt, &c. Hier. vocauerunt nominibus ſuis terras ſuas. Chald. comparatunt ſibi nomen prauum ſuper terram.

13. Eſſet, ſcilicet, à Deo poſitus in Paradiſo. Non intellexit, ſcilicet, ſuam dignitatem, ſeu, Dei beneficium.

14. Hæc via.q.d. Talis eſt iſtorum vita. Scandalum ipſis. q. d. ipſis in ruinam cedens.In ore ſuo complacebunt.q.d.ſe etiam iactant.

15. Oues,ſcilicet, mactandæ. Dominabuntur eorum, id eſt, apparebunt eis ſuperiores. Hier. ſubiicient eos. Matutino i.luce futuri ſeculi.Auxilium,id eſt,potentia.Hier.figura. Chal.corpora.A gloria eorum, pro, à gloria ſua.ſ.decident, id enim eſt veteraſcere.

16 Redimet ſ reſuſcitans. Manu. i. poteſtate. Inferi, quò Chriſti anima deſcenderat. Baſ. Acceperit.ſ ad ſe.

18. Omnia,pro,quidquam.

19. Benedicetur.i.beata dicetur.ſ. ab inſipientibus. Confitebitur tibi, &c. q. d. neminem laudat,niſi ſibi bene facientem.

20. Vſque in progeniem. q. d. in ſocietatem. ſeu,morem.ſ. imitabitur parentum mores,vel,in locum maiorum ſ.infernum.

XLIX. *De Chriſti aduentu vtroque.*

1. ASaph,ſcilicet,datus ad canendum.
Deus deorum, quaſi dicat, omnium etiam qui dij habentur. Hier. & Chald. fortis Deus. Locutus eſt Chald locutus eſt à principio. Vocauit terram, id eſt, terræ habitatores. Chald. vocauit, vt faceret terram. A ſolis ortu, &c. quaſi dicat omnes homines ad iudicium vocabit: præteritum pro futuro.

2. Sion,ſcilicet,cæleſti, vel, terreoa. Species, ſcilicet,apparuit,quaſi dicat,ibi relucet eius maieſtas,vel apparebit,ſcilicet,die iudicij,quod fiet prope Sion,ſcilicet,in valle Ioſaphar.

3. Silebit,id eſt,diſſimulabit, ſcilicet, hominũ peccata,ſed puniet.

4. Cælum. Chald. Angelos excelſos. Terram Chald.iuſtos terræ. Diſcernere. Hier.& Chald. vt iudicet.

5. Congregate,ſcilicet, ô Angeli. Illi ſanctos eius. Hier. & Chald. mihi ſanctos meos. Qui ordinant, &c. id eſt, qui facto ſacrificio fœdus cum Deo inierunt, quaſi dicat, qui ſe Dei ſeruitio mancipparunt. Hier. qui feriunt pactũ mecum in ſacrificio.

6. Cæli.Chald. Angeli excelſi quaſi dicat, per Angelorum miniſterium manifeſtabitur Dei iuſtitia Quoniam,pro,nempe quod.

8. In ſacrificiis.Chald.propter ſacrificia holocauſta,&c quaſi dicat ſatis.n.multa offers.

9. Non accipiam,quaſi dicat,non opus habeo; vel,non præcipuè requiro.

11. Cognoui,ſcilicet, vt Dominus omnium. Mecum id eſt,in mea poteſtate.

12. Non dicam, quaſi dicat, non eſt opus à te petam. Plenitudo eius, id eſt, quidquid cõtinet.

14. Immola,&c.Chald.reprime concupiſcentiam prauam, & reputabitur coram Domino ſicut ſacrificium confeſſionis.

16. Peccatori Hier.impio Chald. impio, qui non agit pœnitentiam. Enarras,id eſt, prædicas. Iuſtitias, id eſt, præcepta. Teſtamentum. Hier & Chald.pactum.

17. Tu verò odiſti. Chal. cùm tu oderis. Retroſum.Hier & Chald. poſt te.

18 Currebas, ſcilicet, ad furtum. Portionem Hier & Chald. partem, quaſi dicat, ſocius eras, ſeu,particeps.

20. Sedens, ſcilicet, cum aliis improbis. Matris,id eſt, eccleſiæ. Scandalum, id eſt, offendiculum.Hier.& Chald.opprobrium.

21. Tacui.Chald expectaui,vt te conuerteres. Tui ſimilis, ſcilicet, probans mala. Statuam,ſcilicet,te.

23. Sacrificium laudis, &c. Chald. qui compreſſerit fomitem prauum,velut oblatio confeſſionis imputabitur ei, & diſſipanti viam prauam oſtendam redemptionem Dei. Illic, ſcilicet, in ſacrificio laudis. Dei, id eſt, meam, ſcilicet, quam do.

L. *Oratio Pœnitentis.*

4. AMplius Hier.multum. Græ.plurimum.
5. Contra me i.coram me.

6. Tibi ſoli. Chald. coram te ſolo. Coram te. repetitio. Vt iuſtificeris, &c. quaſi dicat, parce qui promiſiſti veniam pœnitentibus,vt appareat te ſtare promiſſis. Iudicaris, ſcilicet, ab impiis, non miſereri, vel non eſſe verax.

7. Iniquitatibus,id eſt, peccato originali. Concepit.Hier.peperit.

8. Veritatem. ſ. confeſſionis culpæ. Incerta & occulta. Hier. abſconditum, & arcanum. Manifeſtaſti,adeóque grauiùs peccaui.

9. Aſperges. pro, aſperge. Hyſſopo. i. vt ſolet ſacerdos,hyſſopo Vide.Exod. 12.Leui. 14.Num.

10. Lauabis me,&,pro, nam ſi laueris me.

11. Auditui meo,&c.Chald. audire me facies gaudium Humiliata, id eſt, afflicta. Hier. & Chald.quæ confregiſti.

12. Rectum.Hier ſtabilem,ſcilicet,in bono. In viſceribus meis, id eſt, intra me.

13. A facie.Chald.à præſentia.

14. Salutaris tui. i. ſalutis tuæ Hier. Ieſu tui. Chald.redemptionis tuæ. Principali, id eſt præcipuò. Hier. potenti. Cõfirma,id eſt corrobora

15. Tuas ſcilicet,quibus ad te perueniitur. Conuertentur Hier reuertentur.

16. Sanguinibus.id eſt,homicidio, quod commiſi. Chal. iudicio interfectionis. Salutis meæ, ſcilicet, auctor. Exultabit, id eſt, exultando celebrabit.Hier.laudabit. Iuſtitiam, id eſt, miſericordiam. Et quidem Symmachus miſericordiam vertit.

17. Aperies.q.d dabis materiam te laudandi.

18. Vtique.coniungendum cum, dediſſem.

19. Deo, ſcilicet, gratum. Spiritus contribulatus.Chald.anima contrita.

20. Sion. Chald. cum Sion. Ieruſalem. ſ. quæ nondum plenè extructa eſt.

21. Tunc, ſcilicet, cum benignè feceris; vel cùm ædificata erit Ieruſalem. Iuſtitiæ, id eſt, ex iuſta mente oblatum. vel, quaſi dicat, opera iuſtitiæ. Vitulos.ſ tibi gratos.

LI. *De iuſtorum & iniquorum remuneratione.*

3. IN iniquitate,id eſt, per iniquitatem. Tota,id eſt,omni.

4. Cogitauit. i. molitur. Nouacula, ſcilicet, quæ cùm radere deberet ferit.

5. Super benignitatem. Hier & Chald. magis quàm bonum. Iniquitatem. Hier.& Chald.mendacium. Æquitatem.i id quod rectum eſt.

6. Præcipitationis.i perniciosa.Hier.ad deuorandum.Chald voracitatis, Lingua doloſa.Græ. & Hier.linguam doloſam.

7. In finem. Hier. & Chald. in ſempiternum. Emigrabit.i.migrare faciet. Radicem tuam, ſcilicet,euellet.Hier.& Chald eradicabit te.

8. Videbunt Chald inſpicient punitionem.

9. Adiu

9. Adiutorem.Hier.& Chal.fortitudinē ſuam. Præualuit.Hier confortatus eſt.Chald fortis factus eſt. Vanitate ſua. Hier. inſidiis ſuis. Chald. opulentia ſua.

10. Fructifera.Hier.virens.Chald. frondoſa. In ſeculum ſeculi.repetitio præcedentis.Aug.

11. Feciſti.ſ.quæ ſupra dicta ſunt. Chald.feciſti vltionem. Nomen.i. clementiam ſeu bonitatem.Bonum.i.gratum,ſeu,iucundum.

LII. *De peccatorum obſtinatione.*

1. PRo Amaleth. Græc. ſuper Maeleth. nomen eſt inſtrumenti muſici. Chal. ſuper choros. Hier. per chorum. Intellectus, Hier. eruditio.

2. Dixit, id eſt, cogitauit. vide Pſal. 13. Inſipient.Chald.nequam.

4. Declinauerunt.Hier.auerſi ſunt. Chald. receſſerunt. Inutiles facti ſunt. Chald. inquinati ſunt. Vſque ad vnum.i ne vnus quidem.

5. Scient,ſcilicet,Deum, ſeu, quod æquum eſt Vt cibum panis,id eſt,vt ſolet panis.

6. Timor. i. cauſa timendi. Diſſipauit. præt. pro fut.Oſſa.i.robur.

7. Quis dabit, pro, vtinam Deus det. Salutare.i. ſalutem. Chald. redemptionem. Conuerterit.Hier. & Chald.reduxerit.

LIII. *Oratio in perſecutione.*

1. CArminibus.i.canticis. Græc.hymnis.

3. Nomine. i. potentia. Virtute Hier. fortitudine.repetitio eſt. Iudica. Hier. vlciſcere.

5. Alieni.ſ.à Deo vel alienigenæ.Chal ſuperbi. Fortes.i.violenti Quæſierunt.ſ.vt perderent.

6. Ecce.pro,ſed. Suſceptor. Hier. & Chald.ſuſtentans. animæ.i.vitæ.

7. Auerte. Hier redde. Chald. conuerte. q.d. verte in eos mala quæ mihi parant, auertendo à me Veritate.i.vt promiſiſti.

8. Voluntariè,id eſt,libenter, ſeu toto corde. Nomine tuo, id eſt, tibi. Bonum, id eſt, iucundum ſeu amabile.

9. Deſpexit.Chald.vidit vltionem.

LIIII. *Oratio in perſecutione.*

3. INtende.Hier.attende. Exercitatione, id eſt,afflictione,vel oratione.Hier. meditatione.

4. A voce, id eſt, propter minas. Tribulatione, id eſt, ob perſecutionem. Chald. ob infeſtationem.Declinauerunt. Hier. protecerunt. q.d impoſuerunt mihi. Iniquitates, id eſt, falſa crimina In ira, id eſt,irati.

5. Conturbatum eſt Hier. doluit Chald.contremiſcit. Cecidit,id,eſt,irruit.

6. Tenebræ. Chald.formido.ſ. horror,vt ſolet in tenebris:vel, calamitates ,ſic enim ſolent appellari, vt contrà,proſperitas,lux.

7. Vt columbæ, id eſt, celeres. Et volabo. Hier.vt volem.

8. Ecce elongaui,&c.Hier.vt procul abeam & commorer in deſerto.

9. Expectabam,pro,expecto.vel expectarem. Fecit,pro,faceret.Puſillanimitate i. timore, ſeu, mœrore. Tempeſtate.i.afflictionum procella.

10. Præcipita.ſ.in mala q.d.perde eos. Chald. diſſipa. Diuide.q d. fac vt diſſideant inter ſe, atque ira impediantur eorum conſilia. Contradictionem.i.contentionem,ſeu,ſeditionem

11. Circundabit. ſ. iniquitas Super muros. i. altiùs,ſeu, fortiùs quàm muri. Labor. i oppreſſio.Hier dolor. Chald.falſitas.

12. Plateis,quaſi dicat,palàm fit malum. Vſura.Hier damnum Chald.mendacium.

13. Maledixiſſet, id eſt, probis affeciſſet. Super,id eſt, contra.

14. Tu. Chald. tu Achitophel. Vnanimis. i. amicus.Dux i.conſiliarius.Chald præceptor. Notus.i familiaris.

15. Cibos.i. confabulationes. Hier & Chald. ſecretum.Ambulauimus.ſ Deum colentes.

16. Veniat pro,veniet.q.d. digni ſunt morte, & æterno ſupplicio. Viuentes. ſ. vt olim Core, & Dathan.Medio.i.corde Aug

17. Clamaui.Hier.clamabo.Chald.orabo. Saluabit.Chald.redimet.

18. Narrabo i. exponam afflictionem meam. Chald.orabo Exaudiet.ſ.ſpero.

19. Redimet, id eſt, liberabit Appropinquāt, ſcilicet,vt noceant, Inter multos erant mecum. Hier. multi fuerunt aduerſum me. Mecum, id eſt, contra me.

20. Exaudiet. ſ. me. Commutatio, ſcilicet, à malo.Et non pro quia non.

21. Extendit.ſcilicet, Deus. Retribuendo. ſcilicet, illis quod merentur q. d puniendo Contaminauerunt, &c. q. d. quia violarunt pactum eius,ſcilicet,non ſeruantes præcepta.

22. Diuiſi,&c.q.d.iram,quam corde retinent, vultu diſſimulant.Super.i. pluſquàm.

23. Curam. Hier.caritatē. Chal.ſpem Tuam. i.tui. Fluctuationem. i. turbationem, ſeu, afflictionem.q.d.liberabitur tandē malis quibus premitur.Chal.egeſtatem.

24. Deduces.Chald deturbabis Puteum interitus.Chald. profundam gehennam. ſanguinum. i.ſanguinarij Non dimidiabunt,&c q d.non peruenient ad dimidium vitæ,quam ſibi promittebant.vel,quam poſſent naturaliter viuere.

LV. *Oratio in tribulatione.*

1. SAnctis i ſanctuario. Inſcriptione. Græc. inſcriptionem q. d inmonimentum perpetuum,vt ſolent titulo.i.columnæ inſcripta

2. Conculcauit.Aug.ſic ſolet vua,vt exprimatur vinum.Homo.ſ.inimicus.

3. Tota.i.omni.

Nequando obliuiſcatur populus tnus legis tuæ. Diſperge. i.eoge vagari. Depone. Hier. deſtrue. Chal.redige ad pauperrarem.

13. Delictum. Chald. ob delictum. De execratione.i.ob execrationem,ſeu maledictionem. Chal. periurium. Annuntiabuntur, pro, annuntiabunt.q.d.quod loqunntur.

14. In conſummatione.ſ.ſint. Hier. conſume. Chal.dele eos.

16. Diſpergentur.Hier.& Chal.vagabuntur.

17. Exultabo, id eſt, cum exultatione cantabo. ſic ſup. exultabit lingua mea iuſtitiam tuam. Hier.laudabo.

18. Mea.q.d.qui mihi miſeretur.

LIX. *Imploratio Diuinæ miſericordiæ.*

1. IMmutabuntur. ſ. vitæ nouitate. In doctrinam Hier.& Chal.ad docendum.

2. Sobal. Hier. Syriam Soba. Conuertit.ſ. ſe. Hier.& Chal. reuerſus eſt.

3. Repuliſti Chal.dereliquiſti.

4. Commota.ſ.calamitatibus.

5. Oſtendiſti, id eſt, feciſti experiri. Vino. Chal. calice. Compunctionis, id eſt, pungente, ſeu,cruciante.Hier.conſopiente. Chald.maledictionis.

6. Significationem. Hier. ſignum. Arcus, ſcilicet.hoſtilis.

7. Dextera tua,id eſt,potentia tua. Hier. dexteram tuam.

8. Sancto.Hier. ſanctuario. Partibor, ſcilicet, velut poſſeſſionem propriam. Sichimam,&c.ſcilicet,loca, quæ poſſidebat Iſboſet contra Dauid. Sichem quidem erat in Samaria; Tabernacula verò, ſeu, Succoth in tribu Gad. Metibor. pro, metiar.

9. Capitis, id eſt, principatus,vel, quaſi dicat, qui meum caput,id eſt,vitam tueatur. Rex,quaſi dicat.regno in Iuda.Hier.legiſer,ſcilicet, Regis eſt ferre leges.

10. Olla ſpei meæ.q. d. ſpero mihi ſubiectum iri, vt olla in qua pedes lauantur, aut carnes coquuntur. Hier.& Chal. olla lauacri mei.Calceamentum.q.d.mihi ſubjiciam. Alienigenæ,ſcilicet, Paleſtini,ſeu,Philiſtæi.

11. Ciuitatem,pro,ciuitates.ſ.Idumæorum.

12. Et non, pro, nónne. Virtutibus. Hier. & Chal.exercitibus.

13. De.Hier.in.Quia.Græc.& pro, quia. Hominis.Hier.ab homine.

14. In Deo.i.Dei ope. Virtutem.i.fortia.

LX. *Oratio afflicti & liberati.*

1. IN hymnis,quaſi dicat,canticum.Hier.ſuper organum.

3. A finibus,&c q.d. longè à templo remotus. petra,quaſi dicat, loco tuto.

4. Factus es. Hier. fuiſti. Fortitudinis, Hier. munitiſſima.A facie,id eſt,coram.

5. Tabernaculo,ſcilicet,cælo.

6. Dediſti.Chal.dediſti in ſeculo venturo.

7. Regis.Chal.Regis Chriſti. Diem. i.tempus Generationis & generationis. Chal. ſicut generationes mundi huius,& venturi.

8. Permanet.Hier. & Chal. ſedebit. Requiret, ſcilicet,vt par eſt,vel,quaſi dicat, quis poſſit inueſtigare,ſeu,comprehendere?

9. Pſalmum dicam. Hier. canam. In ſeculum ſeculi.Hier.iugiter.Chal.in æternum. De die in diem.Hier.per ſingulos dies.

LXI. *De ſpe in Deum.*

1. PRo Idithun, quaſi dicat, datus canendus ipſi Idithun.

2. Subiecta erit. Hier. ſilebit. Salutare. Hier. ſalus.Chal.redemptio.

3. Salutaris.i.Saluator.Hier.ſalus.Chald.redemptio. Mouebor. ſ. à ſtatu quieto. Hier. commouebor. Amplius.i.multum.

4. Hominem.i.me.Interficitis.i.conamini interficere.Parieti.ſ.firmitis.

Inclinatio. ſ.ad ruinam. Depulſæ. ſ. ad caſum. Chal.ruptæ.Hier.corruenti.

5. Pretium. i. honorem, ſeu, dignitatem. Repellere.i. à me auferre.In ſiti.i.magno affectu.ſ. ad Deum confugiens.

6. Subiecta eſto.Hier.& Chal. tace. Patientia Hier.ſpes.

7. Emigrabo.Hier.mouebor.ſ. loco, ſeu ,ſtatu meo.Chal commouebor.

8. Salutare.i. ſalus.

9. Effundite.i.exponite.

10. In ſtateris. q. d. ſi appendantur, apparebit non tanti eſſe quanti putantur.De vanitate.i.vanè. Hier. fraudulenter. In idipſum.i. ſimul. q. d. vnà omnes ſe ipſi vanè decipiunt, dum ſe putant plus eſſe quàm re vera ſint.

11. Apponere.i.affigere.q.d.nimium amare.

12. Semel. Hier.vnum.Locutus.ſ.mihi per reuelationem. Duo,ſcilicet, eſſe potentem, & miſericordem.

13. Miſericordia.ſ.adeſt. Reddes.ſ.per potentiam & miſericordiam.

LXII. *De cæleſtium deſiderio.*

1. IDumææ.Græc.Hier.& Chal.Iudææ.

2. Deus meus. Hier. & Chal. fortitudo mea tu es. Ad te, quaſi dicat, quærens te. In te.Hier. ad te. Chal. te Quàm multipliciter, id eſt, magnopere. Tibi. Hier. ad te. Chal.te. Caro, quaſi dicat,totus te deſidero.

3. Sic in ſancto pro, quaſi eſſem ad ſanctuarium. Apparui. q. d.me tibi præſento, Viderem virtutem. Hier. videam fortitudinem. q. d.vt tuam Majeſtatem contempler.

4. Super vitas,i.plus quàm vita. Heb vita dicitur plurali numero,vt Latinè tenebræ.

5. Sic ſ.te contemplando.In nomine tuo.i.te inuocando. Leuabo.ſ.in oratione.

6. Repleatur.Hier implebitur.ſ. gratia tua, & conſolatione.Exultationis.i.exultantibus.

7. Sic, ſcilicet, faciendo ſupradicta. Græ & Heb.ſi, quaſi dicat, cùm tui recordabor & in lecto, & manè ſurgens. In, pro, & in. Meditabor. Græ.meditabar.In te,id eſt, de te, ſcilicet, quod ſequitur.

9. Poſt te. Chal.poſt vias tuas.q.d te ſequens. ſuſcepit.Chal.ſuſtentauit,

10. In vanum, id eſt, fruſtra, vel ſine cauſa. Quæſierunt, ſcilicet, perdere. Introibunt in inferiora terræ,id eſt ſepulcra,quaſi dicat,morientur. Hier. ingredientur in extrema terræ, quaſi dicat.longè expellentur.

11. Manus gladij i.cædem. Partes, pro, pars, ſeu ſors,q d.fient eſca vulpium .

12. Rex, id eſt, ego. in Deo. id eſt, qui talem Deum habeat. In eo, id eſt, per eum, quaſi dicat,qui Deum colunt. Obſtructum eſt. Hier.obſtruetur.Iniqua.Hier.&Chal.mendacium.

LXIII. *De Chriſti Paſſione & Reſurrectione.*

2. A Timore. ſ. ne timeam. Animam. Hier. & vitam.

3. Protexiſti Græc protege.Hier abſconde.

4. Quia.Græc.& Chald qui.Arcum ſuũ.Hier. ſagittam ſuam. Rem amaram: appoſitiuè.Chal. ſagittis vnctis veneno mortifero.

5. Timebunt.ſ Deum.

6. Firmauerunt ſibi, id eſt, inter ſe conſtituerunt animo obfirmato. Sermonem nequam, id eſt, rem peſſimam, ſcilicet, pernicioſum conſilium de Chriſto occidendo.Narrauerunt.id eſt inter ſe tractarunt.

7. Scrutati ſunt, id eſt, excogitarunt. Iniquitates, id eſt, varios nocendi modos. Defecerunt, id eſt, fatigati ſunt quærendo. Altum, id eſt.profundum,quaſi dicat,profundo corde mala machinantur.

8. Exaltabitur, id eſt. oſtendet ſe ſupèriorem, deſtruendo conſilia eorum, & puniendo illos, Chriſtumque reſuſcitando. Sagittæ paruulorum,&c. quaſi dicat, tanquam ſtulti Dei ſagittis interficientur.

9. Infirmatæ,&c.quaſi dicat,ea mala,quę contra alios loquebantur in ipſos recidunt. Eos, ſcilicet, à Deo punitos.

11. Laudabuntur.Hier exultabunt.

LXIIII. *De Chriſti Eccleſia per Terram ſignificata.*

1. E Zechiæ.Græc.Ezechielis.

2. Te decet hymnus. Hier. tibi ſilentium laus.

3. Caro,id eſt homo,quaſi dicat,omne hominum genus.

4. Verba, id eſt, facta. Nos, id eſt, vires noſtras,vel,quaſi dicat, contra nos.

5. Elegiſti, & aſſumpſiſti Hier.elegeris & ſuſceperis Templum, ſcilicet, cæleſte; vel, anima iuſti; vel Eccleſia.

6. In æquitate,id eſt,iuſtitiæ rectitudine Mari,id eſt inſulis,i.habitantium. Longè,q.d à terra remotis.

7. Præparans i.ſtabiliens.

9. Terminos,id eſt,fines,ſcilicet terrę. ſignis. ſcilicet,cœleſtibus,vel miraculis.Exitus pro.per exitus, quaſi dicat, ortu ſolis manè, & lunæ noctu homines lætificas,vel exitus matutini vocat orientem exitum autem veſperæ, ſeu noctis,occidentem, quaſi dicat, orientales, & occidentales : omnes enim homines ad ſalutem per Chriſtum vocati.

10. Inebriaſti. Hier. irrigaſti. Multiplicaſti locupletare, id eſt, multipliciter locupletaſti. Hier. vbertate ditaſti. Flumen Dei, ſcilicet, nubes.Paraſti, ſcilicet, ſic. Illorum, ſcilicet, hominum. Eius, ſcilicet, terræ, quaſi dicat, per pluuiam paratur terra ad ferendos fructus.

11. Riuos.Hier. ſulcos.Inebria, id eſt, irriga. Genimina Hier.fruges. Stillicidiis, id eſt, pluuia. Eius,id eſt, in eam,ſcilicet, terram cadentibus.Germinans.ſ.terra,vel pro,germen.

12. Coronæ,id eſt, circulo, vel, fructibus qui bus velut coronatur, ſeu ornatur annus. Benignitatis tuæ, id eſt, quem tua bonitate fertilem facis.Tui,id eſt,terræ tuæ.

13. Speciosa.Hier.paſcua. Exultatione.id eſt, læto gramine.

14. Induti ſunt.Hier veſtiuntur. Ouium, pro, ouibus Hier.agnis.quaſi dicat,multos edent fœtus Clamabunt. Chald. iubilabunt, ſcilicet, homines ob prouentus.

LXV. *De Dei operibus.*

1. Reſurrectionis.i.de reſurrectione.

2. Deo,id eſt, in honorem Dei. Chal. coram Domino. Terra. Chald. habitatores terræ. Date gloriam laudi eius, id eſt, glorificate eum laudando.

3. Terribilia,id eſt,ſtupenda. In multitudine, id eſt,ob magnitudinem Mentientur tibi,id eſt, ſe tibi ficto animo ſubijcient.

5. Terribilis, id eſt, admirabilis, genitiuus eſt. Græc. tamen eſt nominatiuus additio quàm, ſcilicet, ὡς φοβερός.

6. Mare, ſcilicet, rubrum. Flumine, ſcilicet, Iordane. Pertranſibunt. Chald. tranſierunt filij Iſraël. Lætabimur, pro,læati ſumus. Ipſo, ſcilicet Deo.

7. Qui exaſperant ſcilicet, Deum.Hier increduli. Chald. rebelles. Exaltentur. id eſt, ſuperbiant.

niant.Chal.exaltabuntur.q.d.deprimentur.

8. Auditam.Chald.audiri.

9. Ad vitam. pro, in vita. Dedit in commotionem,id eſt,permiſit labi.

11. Laqueum i.anguſtias,ſeu,captiuitatem.

12. Ignem & aquam.i. varias tribulationes.

13. In holocauſtis.Chald.cum holocauſtis.

14. Diſtinxerunt, id eſt, diſtinctè nuncupauerunt.Hier.promiſerunt Et.pro,& quæ.

15. Medullata.Chald.pinguia. Arietum.iungendum cum,holocauſta.Offeram.Heb faciam.

16. Omnes,iungendum cum.venire.

17. Exaltaui,id eſt,laudibus extuli,ſcilicet,illum,Sub.pro,in,ſic, ſub lingua eius labor, & dolor pro,in lingua: &, venenũ aſpidum ſub labiis eorum,id eſt,in labiis.

18. Iniquitatem.Chal,mendacium. Si aſpexi. q.d. ſi ad iniquitatem cor applicuiſſem, non me Deus exaudiſſet.

20. Amouit,id eſt,repulit.

LXVI. *De gratia Dei per Chriſtum.*

1. Cantici,id eſt,in laudem Dei.

Benedicat, id eſt, benefaciat. Illuminet,id eſt hilarem,& propitium oſtendat.

3. Salutare.i ſalutem.Chald.redemptionem.

5. Æquitate. i.iuſtitia.Dirigis.ſ.ne errent.

7. Fructum,ſcilicet,Chriſtum.

8. Deus. ter nominatur ob myſterium Trinitatis. Fines. q. d. etiam qui extrema terræ incolunt.

LXVII. *De Chriſto & Eccleſia.*

2. Facie,id eſt,conſpectu.

3. A facie,id eſt, præſentia.

4. Epulentur.Hier.lætentur.

5. Iter facite. i. parate viam. ſ. ſublatis offendiculis. Aſcendit. ſ. in cælum Chriſtus. Super occaſum.i. poſt mortem. Turbabuntur, ſcilicet, hoſtes.

6. Iudicis, id eſt, vindicis. Hier. defenſoris. Loco ſancto,ſcilicet,cælo,vel templo.

7. Vnius moris. i. vnanimes, ſeu, concordes. Domo, ſcilicet, eccleſia. Exaſperant. ſ. Deum. Hier.increduli.Chald.pertinaces.q.d. etiam hos Chriſtus à peccatis educit,vel loquitur de liberatione ex Ægypto Qui habitant. pro,habitare videntur. Sepulcris. q. d. mortuos in peccatis: vel,qui ſeruitute Ægyptiaca premebantur.

8. In conſpectu populi, id eſt, ante populum, ſcilicet,præcedebat arca,& columna.

9. Diſtillauerunt.ſ. manna. A facie, id eſt, ob præſentiam. Sinai,id eſt,qui apparuit in Sinai.

10. Voluntariam,id eſt, ex liberalitate.Chald viuificationis, Hæreditati tuæ, id eſt, populo tuo. Et infirmata, &c. q. d. & quandoinfirmatur, tu eam ſanas. Chald. & eccleſiam laborantem tu erexiſti.

11. Animalia,ſcilicet, pecora. q.d. grex tuus. id eſt,populus.Ea. ſ.terra promiſſionis. Paraſti, ſcilicet, eam. Dulcedine. Hier.bonitate. Pauperi.ſ. alioqui populo tuo.

12. Verbum, id eſt, efficacem ſermonem. Euangelizantibus. ſ. Euangelij prædicatoribus. Virtute.ſ.faciendi miracula.Aug.

13. Virtutum, id eſt, exercituum,ſcilicet, eſt iſte de quo loquor. Dilecti dilecti, id eſt, dilectiſſimi,ſcilicet,filij ſui,vel populi. Speciei, &c. q.d.ſpecioſæ Eccleſiæ dabit diuidere ſpolia, ſcilicet, vt ſit parta victoria.

14. Dormiatis, id eſt, quieſcatis,ſeu, quietè agatis. Cleros.i.ſortes. ſ. cæleſtem,& terrenam. Pennæ, id eſt, eritis vt pennæ. Deargentatæ, ſcilicet, diuinis eloquiis. Et poſteriora.pro.cuius poſteriora. Auri.i.ſapientiæ.Aug.

15. Diſcernit,id eſt, diſtribuit. Reges. id eſt, qui regant. Eam, ſcilicet, eccleſiam. Niue, &c. q. d. albi fient, vt ſolet mons Selmon niue albere.

16. Mons Dei, ſcilicet, Sion, vel, Eccleſia. Coagulatus. q. d. abundans butyro & caſeo, ſcilicet, Dei donis ſpiritualibus.

17. Suſpicamini. ſ. eſſe præter hunc alios. In finem.Hier.ſemper. Chal.in perpetuum.

18. Currus Dei, &c. q.d.mundus, cuius velut rotæ cæli, multa rerum varietate eſt ornatus. Millibus,ſcilicet, rerum, vel, Angelorum. Lætantium, ſcilicet, Angelorum. In eis, ſcilicet, eorum opera vtitur. In Sinai in ſancto. q. d. vt olim in Sinai monte ſancto.

19. Cepiſti captiuitatem, id eſt, hoſtes captiuaſti. Hier. & Chal. captiuam duxiſti captiuitatem. Accepiſti, id eſt, acquiſiſti. Chald. dediſti. Etenim. pro, etiam. Non credentes, &c. q. d. etiam eos in gratiam recepiſti, qui antea non credebant.Inhabitare. ſ. faciens cum eis. q. d. ita vt habitet cum hominibus à ſe in gratiam receptis Dominus Deus.

20. Die quotidie. Hier.per ſingulos dies. Salutarium noſtrorum. Hier. ſalutis noſtræ, ſcilicet, auctor.

21. Saluos faciẽdi,id eſt, qui ſaluat quos vult Hier. ſalutis. Exitus mortis. q. d. ipſe quos vult à morte eripit.

22. Verticem capilli. Chald. euellet capillos Perambulantium, id eſt,perdurantium.

23. Ex Baſa conuertam,id eſt,expellam,ſcilicet,hoſtes. In profundum. q. d. ſubmergam, vt olim in mari rubro.

24. Vt intingatur. i. ita vt poſſit intingi Sanguine.ſ.hoſtium. Ex inimicis ab ipſo. pro, ex ipſo inimicorum ſanguine.ſ.lambere poſſit.

25. Ingreſſus.Hier.itinera. ſ cum duceres populum per deſertum. Sancto, id eſt,ſanctuario, ſcilicet, ibi colebatur.

26. Præuenerunt Hier. præceſſerunt, ſcilicet, poſt tranſitum maris cantores. In medio. iunge cum, pſallentibus. Tympaniſtriarum, id eſt,

tympana pulſantium.vide Exo 15.

27. De fontibus.id eſt,& poſteri,qui ex Iacob velut fonte promanaſtis.

28. Beniamin.ſ.Tribus.Adoleſcẽtulus ſ.minimus erat fratrũ. Hier.paruus.ſ.parua erat tribus. Mentis exceſſu.ſ. ſtupore, ſcilicet, ob victorias. Nephthalim.No. quidem, Apoſtolos fuiſſe ferè ex his Tribubus.

29. Manda,&c.q.d.vtere fortitudine tua.

30. A templo.pro,in templo.

31. Feras arundinis.i.haſtis armatos;vel,ſimiles feris in arundineto latentibus.Congregatio.pro, qui ſunt velut congregatio. In vaccis.pro, inter vaccas.Populorum, iunge cum, congregatio. Excludant. ſ. vita,vel, hæreditate. Argento, id eſt,velut argentum.

32. Legati ſ.ad Dei populũ Præueniet.i.feſtinabit.Manus.ſ.extenſa ad fœdus.ſeu,orationem.

34. Aſcendit.q.d.ſedet.Ad Orientẽ.ſ. in monte Oliueti aſcendit, & ex Oriente apparet ſol. Dei maieſtatem indicans. Hier.& Chald.à principio,ſcilicet,ſedet Deus.Voci,id eſt,verbis. Vocem,id eſt,vt ſit vox.

35. Magnificentia eius, ſcilicet, apparet. Nubibus.Hier & Chald.cælis.

36. Sanctis ſuis.Hier.& Chald.ſanctuario ſuo.

LXVIII. *De Christi Paſſione.*

1. COmmutabuntur, ſcilicet, Chriſti imitatione.

2. Aquæ, ſcilicet, afflictionum. Animam. q.d. adeò premor,vt de vita pericliter.

3. In limo. Chal. tanquam in limo. Profundi. pro,profundo.Non eſt ſubſtantia.i. conſiſtentia. Hier.non poſſum conſiſtere.Chal.non eſt conſiſtendi locus. Altitudinem maris. Hier. profundum aquarum, ſcilicet, tribulationum. Tempeſtas,ſcilicet,malorum. Hier.flumen.

4. Laboraui.Chal.laſſatus ſum.Spero in Deum i. à Deo expecto auxilium.

5. Super,id eſt, pluſquam. Gratis, id eſt, ſine cauſa.Confortati,id eſt,roborati.

6. Inſipientiam, &c. q. d. me non eſſe, vt illi putant,ſtultum,aut peccatorem.

7. In me, id eſt, propter me, ſcilicet, ſi me viderint à te deſeri. Virtutum. Hier. exercituum. Confundantur, id eſt, erubeſcant. repetitio. Super me id eſt,propter me.

8. Propter te, ſcilicet, quod tibi ſeruirem. Confuſio,id eſt,pudor.

9. Extraneus,id eſt,velut extraneus.

10. Zelus, &c. id eſt, ſtudium cultus tui. Comedit. Chald.conſumpſit. Ceciderunt, &c. q.d. me cruciarunt.

11. Operui.i.abſcondi, ſeu humiliaui.Factum in opprobrium,id eſt,probro datum.

12. Cilicium. Hier.& Chald.ſaccum. Parabolam,id eſt,ſimilitudinem, ſcilicet, de miſero loquentes,mihi eum comparabant.

13. Porta,ſcilicet vrbis. q. d. primores ciuitatis. Pſallebant q. d. de me cantilenas componebant. Vinum.q.d.in tabernis ſedentes.

14. Ad te, ſcilicet, dirigo. Tempus beneplaciti.ſ.veniet,quo me liberes. In veritate. ſ.qua opem promiſiſti.Salutis.Chald redemptionis.

15. Luto,ſcilicet,malorum.

16. Vrgeat.i.claudat.Puteus. Chald.gehenna.

17. Benigna,id eſt,ſuauis,vel copioſa.

18. Auertas .Hier.abſcondas.Chald.auferas. Puero,id eſt, ſeruo.

19. Intende. Hier.& Chald.accede. Propter inimicos.Chal.vt non ſe efferant inimici.

20. Reuerentiam.Hier. verecundiam. Chald. ignominiam.

21. Expectauit.ſ. adeò erant aſſiduæ calamitates.Suſtinui. Hier. expectaui. Contriſtaretur, ſcilicet,condolens.

23. Fiat,id eſt,vertatur.Aug.non eſt optantis, ſed prophetantis.Menſa, id eſt, ſcriptura. Retributionem, ſcilicet, eorum, quæ merentur. In ſcandalum Hier ad corruendum.

24. Incurua.q.d.fac deſtituantur viribus.

27. Percuſſiſti i.afflixeras.Chal.vulneraſti.

28. Appone iniquitatem.i.punitionẽ.vel.q.d. permitte eos cadere in peiora.In iuſtitiam. q.d. ne iuſtifices.Chald.in eccleſiam iuſtorum.

29. Viuentium.ſ. apud te. q. d. ne ſint de tuorum numero,vt ſtatim explicatur.

30. Suſcepit Græc.& Hier.ſuſcipiat.

32. Cornua producentem,&c.q.d.tenerum.

35. Cæli,& terra. Chald. Angeli cælorum, & habitatores terræ.

36. Ædificabuntur,pro,reædificabuntur.Hæreditatem acquirent.Hier.& Chald.poſſidebunt.

LXIX. *Oratio in tribulatione.*

1. IN rememoratione. pro,in rememorationem.Hier.ad recordandum.

2. Intende,id eſt,attende.

3. Reuereantur Hier.erubeſcant.

4. Mihi.i.id eſt, de me. Chal. contra me. Euge euge.Hier. vah vah.Heb.Heach.Heach.

5. In te,id eſt, de te, ſeu, propter te. Semper iungendum eum, qui diligunt. Dicere debent ſemper tales, laudetur Dominus, ſeu, vt vulgò dici ſolet,Deo gratias. Salutare. Chald. redemptionem.

LXX. *Oratio in perſecutione.*

1. NOn confundar.i. ne me permittas confundi.In æternum,id eſt,vnquam.

2. In tua iuſtitia, id eſt,per tuam iuſtitiam:iuſti enim eſt ignoſcere.Forte iuſtitiam vocat miſericordiam, vt interdum ſolet.

5. Patientia. Hieron expectatio. Chald.ſpes. Iuuentute. Hier. adoleſcentia. Chald. pueritia.

6. In te confirmatus.Hier à te ſuſtentatus.

Ex vtero, id eſt, à conceptione mea. Cantatio Hier. laus. q. d. te aſſiduè laudo.

7. Prodigium. Hier. portentum, quaſi dicat, quem multi auerſarentur.

8. Tota, id eſt, omni.

10. Dixerunt mihi. Chald. dixerunt contra me malum. Cuſtodiebant. Hier. & Chald. obſeruabant. ſ. inſidiantes. In vnum. Hier. pariter.

13. Confuſione. Hier. opprobrio.

15. Litteraturam q. d. etſi illitteratus. Chald. numerum. ſ. beneficiorum Dei.

16. Potentiam. ſ. cognoſcendam, ſeu, contemplandam, ſeu, prædicandam. Hier. fortitudine. q. d. nitar in omnibus Dei virtute. Iuſtitiæ. i. perfectionis, vel, miſericordiæ, vtrumque enim ſolet ſignificare.

17 Vſque nunc, ſcilicet, docuiſti. Pronunciabo, id eſt, prædicabo.

18. Et vſque, pro. etiam vſque, ſcilicet, pronuntiabo; vel, ne derelinquas. Senium, id eſt, vltimam ætatem. Aug. Donec annuntiem, id eſt, adeò vt poſſim annuntiare. Brachium. i. potentiam, vt ſtatim explicatur.

19. Vſque in altiſſima i. excelſiſſimam, ſeu, maximam Chald. vſque ad cælos.

20 Oſtendiſti. i. experiri feciſti. Conuerſus pro, iterum. Abyſſis terræ. i ſepulchro, vel, inferno. vel, calamitatum profunditate. Iterum. Heb. conuerſus, pro, iterum, ſeu, rurſum.

21. Magnificentiam. i. magnificam erga me liberalitatem. Conuerſus. i. iterum.

22. Nam. Chal. ſed. Vaſis Pſalmi. Chal. inſtrumentis muſicis. Veritatem, id eſt, fidem in promiſſis. ſcilicet, celebrabo.

24. Tota, id eſt, omni. Meditabitur, id eſt, loquetur. Chal. annunciabit Confuſi, & reueriti. i. pudore & verecundia affecti.

LXXI. *De Chriſti Regno.*

1. IN Salomonem. ſ. Chriſti figuram. Chald. per manum Salomonis dictus. Iudicium tuum. i. rectè iudicandi rationem Regi. ſ. Salomoni, ſeu, Chriſto. Et iuſtitiam, &c. repetitio. Regis. Chal. Dauid Regis.

2. Iudicare, id eſt, ad iudicandum. Pauperes, id eſt, afflictos.

3. Suſcipiant, ſcilicet, à te. vel à Rege, de quo ſuprà. Montes, id eſt, primores, ſeu, præfecti. Populo, id eſt, ad populi regimen, & vtilitatem. Et colles, &c. iunge ſic, montes, & colles; pacem, & iuſtitiam.

4. Saluos faciet. i. liberabit.

5. Permanebit, ſcilicet, in Regno. Cum ſole. Hier. quamdiu erit ſol, ſcilicet. perpetuò. Ante, id eſt, coram. ſ. quamdiu erit luna. Hier. vltra.

6. Deſcendet. ſcilicet, in terram, vel in vterum Mariæ. Sicut pluuia, &c. q. d. quietè, vel ſine corruptione, vel. cum copia bonorum.

7. Orietur. Hier. germinabit. Chal. multiplicabitur. Iuſtitia. Hier. & Chal. iuſtus. Auferatur. Hier. non ſit. q. d. ſemper. Luna, id eſt, mortalitas. Aug.

8. A mari vſque ad mare. Chald. ab extremo maris Mediterranei vſque ad extremum maris Oceani. Aug. toto orbe: totus enim Oceano cingitur. Flumine Græ. fluminibus. Chal. Euphrate.

9. Lingent. i. oſculabuntur, ſcilicet, in ſignum reuerentiæ.

10. Tharſis. i. maris. Inſulæ. i. Inſulani. Saba. Regio eſt Æthiopiæ, & per ס ſcribitur. Vide 3. Reg 10. Dona. Hier. tributum.

13. Parcet. Chald. miſerebitur. Saluas faciet. Chal. redimet.

14. Vſuris. Chal. oppreſſione. Honorabile nomen. Hier & Chal. pretioſus ſanguis.

15. Viuet, ſcilicet; diu in Regno. Dabitur, id eſt, offeretur. De ipſo, pro, ipſum, ſcilicet, Chriſtum. Hier. orabunt de eo, id eſt, pro, eo, ſcilicet, Rege Salomone, ſeu potiùs pro Chriſti aduentu, ſeu Regno. Tota. Chal. omni.

16. Firmamentum. ſ. tritici: ſic Pſal. 104. Firmamentum panis contriuit. Hier. memorabile triticum. Chald. ſubſtantificus panis. In ſummis montium. Hier. & Chal. in capite montium. Superextolletur, &c. q. d. erit altiſſimus. Super Libanum. i. Libani arbores. Eius. ſ. Chriſti. Florebunt. Chal. germinabunt. De ciuitate, id eſt, ciues, vel pro, in ciuitate. Sicut fœnum, id eſt, herba, quaſi dicat, in magna copia.

17. Sit. Hier & Chal. Græc. erit. Ante, i. coram. q. d. quamdiu ſol erit. Hier. vltra Permanet. Hie. perſeuerabit. Chald. antequam creatus eſſet ſol, præparatū erat nomen eius. In ipſo. Chal. in merito eius. Magnificabunt. Græc. & Hier. beatificabunt. Chald. benedicent.

18. Solus. ſ. propria virtute.

19. Maieſtatis. Hier. & Chal gloriæ. Maieſtate. Hier. gloria. Chal. ſplendore gloriæ. Fiat fiat. Hier. & Chal. Amen & Amen. Defecerunt, &c. Apparet hunc fuiſſe vltimum Dauid Pſalmum, etſi hoc loco poſitus ſit. Laudes. Hier. & Chal. orationes.

LXXII. *De pijs & impijs.*

1. ASaph. ſ. traditus decantandus. Iſraël. Diuinus eſt.

2. Effuſi ſunt. Chald. vacillauerunt. q. d. penè à via declinaui, ſeu, lapſus ſum.

3. Zelaui, id eſt, indignatus ſum, vel, inuidi illis proſperitatem. Super. Hier. contra. Pacem, id eſt, proſperitatem.

4. Non eſt reſpectus, &c. q. d. habent mortem non reſpuendam, ſcilicet, facilem. Græc. ἀνάνευσις. q. d. deſpectus, ſiue renuitio, ita reſpectus à reſpuendo. Hier. non cogitauerunt de morte ſua. Chal. non terrentur, nec conturbantur ob diem

mortis ſuæ. Firmamentum, ſcilicet, eſt, quaſi dicat, cito ſanantur, & conualeſcunt. vel, ſcilicet non eſt quaſi dicat, non diu durat morbus, ſeu, tribulatio illorum.

5. Labore id eſt, moleſtiis, ſeu ærumnis. Hominum, id eſt, qui ſolet hominibus accidere. Flagellabuntur, pro, flagellantur, quaſi dicat, proſperè eis ſuccedunt omnia.

6. Tenuit.i.poſſedit.

7. Quaſi ex adipe, id eſt, abundanter. Transierunt, &c. q. d. ſe totos tradunt affectibus animi: vel, conſecuti ſunt quod optabant, in hac vita. ſ. ea plenè ſua deſideria.

8. In excelſo, id eſt, edito loco. q.d. apertè. Hie. de excelſo.

9. In cælum, id eſt, contra cælum, ſeu, Deum. Chald. in ſanctos cælorum. Os, ſcilicet, blaſphemando. In terra. Chald. in iuſtos terræ. q. d. & contra Deum, & contra homines loquuntur.

10. Hic, id eſt, hoc loco. Hier. huc. q.d. aſpiciet horum proſperitatem. Et dies. pro, & videbit, quòd dies. Pleni. q.d quod viuant diutiſſimè.

11. Dixerunt. ſ. iuſti apud ſe, velut dubitantes. Quomodo ſcit. q.d. quomodo iſtos fert? Scientia, id, eſt, prouidentia. Excelſo. Chald. altiſſimo ſcilicet, Deo.

13. Ergo. Hier. ergóne. Sine cauſa. Hier. fruſtra. Iuſtificaui. Hier. & Chald. mundaui. Inter innocentes, id eſt, cum innocentibus. Hier. in innocentia. Chald. in munditia.

14. Flagellatus, id eſt, afflictus. Tota, id eſt, omni. In matutinis. q.d. ſtatim vt ſurgo, incipit afflictio.

15. Si dicebam, &c. Hier. dixi, ſi narrauero ſic. q.d. dixi apud me, ſi ita ſtatuo, & de tota hac re decerno. Ecce nationem, &c. q. d. certè id erit reprobare iuſtorum vitam.

16. Exiſtimabam. Hier. & Chal. cogitaui. q.d. volui huius rei cauſam planè intelligere. Labor eſt, &c. q.d eſt mihi difficillimum.

17. Intrem, &c. quaſi dicat, donec admittar ad ſecreta Dei conſilia. in nouiſſimis, Chal. finem, quaſi dicat, quem tandem finem habeant, & impij, & pij.

18. Propter dolos, id eſt, vt decipiantur, & errent. Hier. in lubrico. Chald. in tenebris. Poſuiſti eis, id eſt, dediſti proſperitatem. Hier. & Chal. poſuiſti eos, ſcilicet, tali ſtatu. Deiecisti, &c. pro, deiiciendos à te, vbi fuerint exaltati.

20. Somnium, ſcilicet, poſt quod nihil eſt. Surgentium. Hier. euigilantis. Ciuitate, id eſt, mundo. Chald. in die iudicij magni, cùm reſurrexerint. Imaginem, id eſt, apparentiam illam & ſplendorem.

21. Renes mei, &c. Id eſt, interiora mea turbata, ſcilicet, præ indignatione, ſeu, afflictionibus, quibus me crucias.

22. Ad nihilum. q.d. non aduerti quàm nihil eſſem, quamque ſtultus apud te: vel. q.d. penè me tribulationes confecerunt.

23. Semper tecum. q.d. cùm me tamen ſemper adiuuares, vel, cùm more iumenti oneratus eſſem laboribus, nunquam tamen à te defeci.

24. Voluntate, id eſt, beneplacito, ſeu gratia. Suſcepiſti. Hier. ſuſcipies.

25. Eſt, ſcilicet, quod velim præter te. A te, id eſt, præ te.

26. Defecit. ſ. præ tui deſiderio. Pars, id eſt, portio, ſeu, hæreditas.

27. Fornicantur, ſcilicet, adhærendo creaturis. Abs te, ſcilicet, recedendo.

28. Prædicationes, id eſt. opera digna prædicatione. Chald. præcepta apoſtolatus tui. Filiæ Sion. i. Ieruſalem. ſ. Eccleſiæ.

LXXIII. *De Ieruſalem in figura Eccleſiæ.*

1. INtellectus. Hie. erudio. Vt quid, id eſt, quare. In finem. Chald. in æternum. Paſcuæ tuæ. i. quas paſcis.

2. Poſſediſti. Chald acquiſiuiſti. Ab initio, id eſt, iampridem, ſeu, olim, vel, à multis ſeculis. Redemiſti. Chald. redemiſti ex Ægypto. Virgam, id eſt, ſceptrum. Chal. tribus. Hæreditatis tuæ, id eſt, populi, quem velut hæreditatem poſſides, Mons, ſcilicet, vaſtatus eſt. Hier. montem, ſcilicet, redemiſti, ſeu. poſſediſti.

3. In finem, id eſt, penitus, ſcilicet, perdendo eos. vel q.d. ſemper durantes. Chald. in perpetuū. Malignatus eſt. Hier. mala egit. Sancto. Hier. & Chald. ſanctuario.

4. Gloriati ſunt, ſcilicet, contra te. Hier. fremuerunt. Solemnitatis. pro, loci ſolemnitatum, ſcilicet, templi. Signa ſua, id eſt, vexilla. Signa pro, ſigna inquam ſua, vel pro, in ſigna, ſcilicet, victoriæ. Hier. in trophæum.

5. Non cognouerunt, ſcilicet, quantum defendendum eſſet templo. Sicut in exitu, &c. q.d. vt in portis ciuitatum fieri ſolet ſuper excelſa loca. eſt autem coniungendum cum, poſuerunt, &c. poteſt & ſummum de templo intelligi.

6. Eius. ſ. domus tuæ. In idipſum. i. ſimul. q. d. pariter omnes.

7. Sanctuarium, id eſt, templum. In terra. poteſt coniungi cum præcedētibus q.d. vbi in terra colitis. Chald. cum ſequentibus iungit ſic, ad terram proſtrauerunt. Nominis tui. Chal. in quo inuocatum eſt nomen tuum.

8. Cognatio. Hier. poſteri. Chald. filij. A terra, id eſt, ne celebretur in terra. Hier. & Chald in terra.

9. Signa, ſcilicet, liberationis noſtræ, vel, ſolita miracula. Chald. ſigna quæ dederunt nobis Prophetæ. Non cognoſcet, quaſi dicat, videtur Deus nos non cognoſcere Hier. & Chald. & non eſt apud nos qui ſciat vſquequo, ſcilicet, hæc mala duratura ſint.

10. Irritat. Hier. blaſphemabit. Chald. abominabitur.

nabitur. In finem.Chald.perpetuò.

11. Auertis. ſ. ab ope ferenda. Et dexteram. explicatio eſt, ſeu repetitio. De medio ſinu, ſcilicet, ceſſans proferre, vt adiuues. Chald. de medio ſinus tui edue eam. In finem.i.perpetuò.

12. Ante ſecula. Hier. ab initio. Chald. cuius Maieſtas eſt ſancta ab æterno. Operatus eſt ſalutem, quaſi dicat, ſolebat nos adiuuare. In medio terræ, id eſt, palàm. vel, in Iudæa, quæ mediũ tenet locum terræ habitabilis. & operatus eſt. pro, operabitur.

13. Confirmaſti, id eſt, ſolidaſti. Hier. diſſipaſti. Chal. diuiſiſti. Mare, ſcilicet, rubrum. Contribulaſti. Hier. & Chal. contriuiſti. Draconum, id eſt, Ægyptiorum.

14. Draconis, id eſt, Pharaonis. Eſcam, ſcilicet, eiecta in littus cadauera fiunt eſca ferarum. Populis. Chald. ſimiis. q. d. feris. Dicitur populus in ſcriptura aliquando etiam de belluis, vt Prou 30. Ioël. 1. Æthiopum. Æthiopes vocantur incolæ littórum maris Rubri.

15. Dirupiſti, id eſt, aperuiſti. Chald. erumpere feciſti è rupe. Ethan. Hier. & Chald. fortes, id eſt, magnos, ſcilicet. Iordanem.

16. Tuus, id eſt, à te. ſ. auctore. Fabricatus es. Hier. ordinaſti Chal. præparaſti. Aurorã. Chald. lunam. Hier. luminare. ſ. minus.

17. Feciſti. Hier. & Chald ſtatuiſti. ver. Hier. & Chald. hyemem.

18. Huius ſ. quod ſequitur.

19. Incitauit. Hier. blaſphemauit. Chald. exacratus eſt. Beſtiis, id eſt, feris hominibus. Pauperum, id eſt, afflictorũ. In finem. Hier. & Chal. in perpetuum.

20. Teſtamentum. Hier. & Chald. pactum. Qui obſcurati ſunt terræ. pro, tenebroſi, ſeu, obſcuri terræ, ſcilicet, peccatores, vel ignobiles. Iniquitatũ, id eſt, iniquè partis, aut iniquitatum plenis.

21. Auertatur. i. repellatur. ſ. à te. Humilis factus. Chald. miſer. Confuſus. ſ. ob repulſam. Nomen tuum. Chald. te.

22. Iudica. Chal. age. q. d. tracta, ſeu defende. Sunt. ſ. prolata.

23. Superbia. Hier. ſonitus. Chald. fremitus. Aſcendit. i. creſcit.

LXXIIII. *De Dei iuſto iudicio.*

1. NE corrumpas. Chald. quando Dauid dixit, Ne deſtruas populum tuum.

2. Confitebimur tibi. i. laudabimus te.

3. Cùm accepero. ſ. Deus. Tẽpus. q d. cùm erit tempus iudicandi. Iuſtitias. Hier. & Chald. recta. q. d quod rectum eſt.

4. Liquefacta. Hier. diſſoluetur. Terra. Chal. terræ incolæ. q d. etſi homines deficiant, tamen terra firma manebit ſemper. Et omnes, pro, id eſt, omnes. Confirmauit columnas. q. d. ego eam velut columnis ſtabiliui.

5. Cornu. q. d. criſtas.

6. Cornu veſtrum. Chal. gloriam veſtram.

7. Ab Oriẽte. ſ. eſt, qui poſſit à Dei ira eripere.

9. Calix. ſ. diuinæ punitionis. Vini meri, id eſt, potentis iræ. Miſto, ſcilicet, non aqua vt ſolet, ſed altero vino (ideo enim dixit, meri) ſeu, miſto acerbitate ſupplicij. Chad. miſtione amaritudinis. Inclinauit, id eſt, effudit. Ex hoc in illud. i. in diuerſas partes. Exinanita, id eſt, exhauſta, quaſi dicat, ſemper eſt vnde puniat iniquos.

10. Annunciabo. ſ. Dei opera, ſeu, iuſtitiam. Deo. i. In Dei honorem.

11. Cornua. i. potentiam. Confringam, ſcilicet, ait Deus.

LXXV. *De protectione Dei.*

1. AD Aſſyrios, id eſt, de victoria contra Aſſyrios.

2. Magnum. ſ. eſſe agnoſcitur, ſeu, magni fit.

3. Pace. Hier. Salem. Chal. Ieruſalem. Locus. Hier. tabernaculum Chal. domus ſanctuarij.

4. Potentias. i. vires. Chal. ſagittas. Bellum. i. bellica inſtrumenta. Chal. acies belli.

5. Illuminans, id eſt, adiuuans, ſeu, fauens. Montibus, id eſt, cælis. Naz. ab Angelis. Aeternis. i. nunquam interituris.

6. Inſipientes. ſ. hoſtes. Hier. ſuperbi. Somnum, ſcilicet, mortis. Nihil, ſcilicet, quo ſe defenderent. Diuitiarum, id eſt, diuites, ſeu, potentes.

7. Increpatione, quaſi dicat, te obiurgante, & puniente. Dormitauerunt, id eſt, mortui ſunt.

8. Ex tunc ira, id eſt, ex quo tempore fueris iratus. vel, ex eo tempore, quo cœperunt peccare, es illis iratus.

9. Auditum feciſti. i. pronunciaſti. Iudicium, quaſi dicat, ſententiam contra hoſtes. Terra, id eſt, terreni.

10. Quieuit. ſ. à perſequendo iuſtos.

11. Confitebitur, ſcilicet, ob iuſtam iniquorum punitionem. Et reliquiæ cogitationis, quaſi dicat, & reliquæ cogitationes. Agent, ſcilicet, celebrando tuam iuſtitiam.

12. In circuitu eius. i. circũ altare eius. Afferris. offerre ſoleris.

13. Auffert ſpiritum. i. vitam, ſeu, animam. Chald. comprimit tumorem.

LXXVI. *De Dei ope in tribulatione.*

1. PRo Idithum. Hier. ſuper Idithum. q. d. datus Idithum ad cantandum.

2. Intendit mihi. Hier. exaudiuit me.

3. Manibus, ſcilicet, extenſis. Contra eum, id eſt coram eo. Renuit, ſcilicet, ob peccata mea. Hier. 2. contra Pelag. Conſolari, ſcilicet, extra Deum.

4. Delectatus ſum, ſcilicet, cogitans Dei miſericordiam. Exercitatus ſum, ſcilicet, meditando. Defecit. ſcilicet, præ mœrore, vel intentione meditationis fatigatus.

5. Anticipauerunt. i. anteuerterunt. Vigilias i. vigiliarum cuſtodes. q. d. ante illos ſurgebam, ſeu, vigilabam. Et non ſum locutus. q. d. adeò vt loqui non poſſem, aut non liberet.

6. Dies. ſ. quibus tuos eripere ſolebas. Æternos. q. d. æternam felicitatem. Hier. ſeculorum. i. ſuperiorum temporum.

7. Scopebam. i. velut fodiens ſcrutabar; vel, verrebam. vt ſit. q. d. ſcopebam, vel, ſcopabam.

8. Numquid. ſub. dicebam apud me. Complacitior, id eſt, placatior, ſeu, propitius. quidam legunt, complacatior.

9. In finem. Chald. in æternum. A generatione, &c. i. perpetuò repetitio.

10. In ira i. præ ira.

11. Cœpi. ſ. intelligere quod ſequitur, nempe Deum vti viciſſitudine nunc affligendo, nunc liberando: vel, cœpi aliter vitam inſtituere per Dei gratiam; vel, ſapere, vel, reſpirare, ſeu, recreari.

12. Quia memor ero. q. d. libenter enim recordor. Ab initio. ſ. factorum.

13. Adinuentionibus. i. conſiliis.

14. In ſancto. i. ſanctitate. Chald. ſanctæ.

15. Virtutem. Hier. potentiam.

16. Brachio, id eſt, potentia. Et Ioſeph. Chal. quos enutriuit Ioſeph. ſ. in fame.

17. Timuerunt. i. velut timentes receſſerunt, ſcilicet, in mari rubro.

18. Sonitus aquarum, id eſt, pluuiæ, ſcilicet, ſolet te præcipiente decidere, vel, olim decidit. Vocem i. tonitrua. Etenim, pro, etiam. Sagittæ, ſ. fulgura, vel, grando, aut fulmina. Tranſeunt. i. tranſire ſolent. Hier. & Chald. diſcurrebant.

19. Vox, ſcilicet, auditur, ſeu, audita eſt. In rota, id eſt, mundo ſphærico; vel, in curribus Pharaonis. Coruſcationes. Hier. fulgura. Terra, id eſt, terræ habitatores.

20. Mari. ſ. rubro, cùm populum tuum præcedeſes. Non cognoſcentur. Hier. & Chald. non ſunt agnita. ſ. reducta in locum ſuum aqua.

21. In manu. Chald. per manum. i. miniſteriũ.

LXXVII. *De Dei operibus.*

1. INtellectus, Hier. eruditio. Chald. intellectus Spiritus ſancti. Aſaph. Chald. per manum Aſaph. Legem, i. inſtitutionem.

2. Parabolis, id eſt, ſermonibus reconditis. Propoſitiones. Hier. & Chald. ænigmata. i. occulta quædam, ſeu vulgo ignota. Ab initio. ſ. geſta. Hier. antiqua.

3. Quanta. ſub. loquar. Hier. & Chald. quæ. Altera. Hier. ſequenti. Narrantes. ſ. Patres.

5. Et ſuſcitauit. &, abundat. Suſcitauit. i. de nouo dedit. ſuſcitare enim eſt de nouo facere. Teſtimonium. i. legem vt ſtatim repetitione explicatur. Chald. teſtamentum. Quanta. Hier. & Chald. quæ.

6. Altera Hier. ſubſequens.

7. Exquirant. Hier. & Chald. cuſtodiant.

8 Praua Hier. declinans. Chal. rebellis. Exaſperans, ſcilicet, Deum. Hier. & Chal. prouocans. ſ. Deum ad iram. Direxit. Chald direxit ad Dominum. Hier præparauit. Non eſt creditus cum Deo. Hier. non credidit Deo. Chald. non fuit fidelis in Deum.

9. Ephrem, id eſt, Ephraim, ſcilicet, Iſraelitæ. pars pro toto. Arcum, id eſt, arcus ſagittas. Conuerſi ſunt. Hier. & Chald. terga verterunt. ſ. facti hoſtibus inferiores ob peccata.

10. Non cuſtodierunt. Chald eò quòd non obſeruaſſent. Teſtamentum. Hier. & Chald. pactum.

12. Campo. Hier. regione Taneos. ciuitas eſt Ægypti regia. Hebr. Tſoan hoc loco. at Ier. 43. Hier & Chald. Taehpanches. 70. Taphnes, cùm tamen hic 70. Taneos Chald. Tanes.

13. Quaſi in vtre. i. in vnum locum coactas. Hier. quaſi aceruum.

14. Diei. Hier. & Chald. per diem Ignis. i. columnæ igneæ.

15. Abyſſo. i. copia aquarum.

17. Excelſum. ſ. Deum. In aquoſo. Chald. deſerto arido. Hier. inuio.

18. Tentauerunt. ſ. velut periculum facientes, quantum poſſet.

20. Panem. i. cibum. carnes enim optabant.

21. Diſtulit i. abiecit. ſ. illos. vel ſignificatur dilatio ingreſſus in terram promiſſam. Chald. iratus eſt. Ignis. Vide Num. 11. In, id eſt, contra.

22. In Deo. Chald. Deo. In ſalutari eius. q. d. ſalutem ab ipſo.

23. Ianuas, id eſt, velut ianuas. Cæli, id eſt, aëris, ſeu, nubium.

24. Cæli. i. ex aëre decidentem.

25. Angelorum. i. Angelorum opera factum. vel q. d. cæleſtem, ſeu dignum Angelis. Hier. fortium. ſ. Angelorum.

26. Tranſtulit. Græc. & Hier. abſtulit. q. d. fecit ne flaret ille ventus, ſed qui ſequitur. Quidam tamen pro incitauit, ſeu, impulit, accipiũt. Quòd ſi is eſt ſenſus, pro eodem Auſter & Africus accipiendus vt ſit repetitio. Chald. intulit. Auſtrũ. Hier. Eurum, ſcilicet, Eurus erat reſpectu deſerti: at reſpectu Iudææ, Auſter. Aphricum, ſcilicet, ab Occidente, reſpecto deſerti.

27. Carnes. ſ. coturnices.

29. Deſiderium. i. quod optabant.

31. Pingues, id eſt, primarios. Chald robuſtos. Electos. i. præcipuos. Chald. iuuenes. Impediuit. Chald. proſtrauit.

32. In omnibus his. i. poſt hæc omnia. In mirabilibus. Chald. miraculis.

33. In vanitate, id eſt, euaneſcentes. Cum feſtinatioue, id eſt, citò.

34. Eos. i. aliquos eorum. Quærebant. ſ. alij. Diluculo, id eſt, citò.

35. Rememorati, id eſt, recordati.

36. Dilexerunt, id eſt, diligere finxerũt. Mentiti ſunt, id eſt, amorem ſimularunt.

37. Cum eo, id eſt, erga eum. Teſtamento. Hier. & Chal. pacto.

38. Fiet. fut. pro præteritis. Abundauit, vt auerteres. Hier. multumque auertit. Omnem, ſcilicet, quam illi merebantur. vel, quaſi dicat, nullam: vt ſit Heb.

39. Caro. q.d. fragiles. Vadens. ſ. ſponte ſua, & facilè in malum, vel in mortem. Rediens. ſ. in bonum, vel in vitam.

40. Exacerbauerunt. i. irritauerunt. In aquoſo. Hier. ſolitudine.

41. Conuerſi ſunt. i. ad ingenium redierunt. vel q. d. iterum.

42. Manus. i. operum.

43. Sicut poſuit. pro, vt poſuiſſet.

44. Imbres. Hier. riuos.

45. Cynomiam. i. caninam muſcam Hier. omne genus muſcarũ. No. quòd Hier. *κοινόμυιαν*, legendum ait; non *κυνόμυιαν*. Chal. mi*ſ*tionem ferarum.

46. Erugini. Hier. & Chal bruco.

48. Poſſeſſiones. Hier. iumenta. Chal. armẽta. Igni. ſ. miſto cum grandine. Malos. i. malum inferentes ſeu nocentes.

50. Viam fecit, &c. q.d. progreſſuſque in ira ſua. A morte. i. quin occideret.

51. Omnis laboris. Hier. partus. ſ. maximus in partu labor Quidam, roboris, vertũt; vt Gen. 49. ſcilicet, primogeniti ſunt primitiæ roboris paterni. Cham. id eſt, Ægyptiorum, qui ex Cham.

52. Perduxit. i. deduxit.

53. In ſpe. Hier. cum fiducia. Chald. ſecurè.

54. Sanctificationis. i. ſanctuarij. Acquiſiuit. ſ. eiectis Chananæis. Hier. poſſidet. Diſtributionis. i. quo diuiſa eſt illis terra.

55. Eorum. i. gentium expulſarum.

56. Teſtimonia. i. præcepta.

57. Et patres. ſ. non ſeruauerant. Prauum. ſ. aliter iacientem ſagittam, quàm velles.

58. Sculptilibus, id eſt, idolis. Æmulationem, id eſt, indignationem.

59. Spreuit, ſuprà eandem vocem Hebraicam verterunt, diſtulit. Hier. autem vtrobique vertit, non diſtulit. Chal. iratus eſt. Ad nihilum redegit. Hier. proiecit. Chal. abominatus eſt.

60. Repulit. Hier. & Chal. reliquit. In hominibus. i. inter homines.

61. Virtutem, id eſt, arcam, vnde ſibi videbantur inuicti. Aug. Chald. legem. Pulchritudinem. Hier. decorem, ſcilicet, arcam repetitio.

62. Concluſit in gladio. i. tradidit hoſtibus.

63. Ignis, ſcilicet, belli vis, vel vrbis incendium, vel Dei ira. Non ſunt lamentatæ. Hier. nemo luxit, ſcilicet, occiſas.

64. Viduæ, ſcilicet, occiſæ. Non plorabantur. q. d. nemo erat, qui fleret mortuos.

65. Excitatus. ſ. contra hoſtes. Crapulatus à vino. i. plenus vino. Hier. poſt crapulam vini.

66. In poſteriora, quaſi dicat, terga vertentes. Chald. hæmorrhoidibus, ſcilicet, ea plaga affecti Philiſtæi. Sempiternum, quaſi dicat, quod nunquam eluere poterunt.

67. Ioſeph. Chal. quod tetenderat in termino Ioſeph. ſ. in Silo vrbe Ephraim. Ephraim. i. reliquas tribus. Elegit. ſ. ad regnum.

68. Vnicornium, quaſi dicat, alto & forti loco. Sanctificium. Hier. & Chald. ſanctuarium. Terra, ſcilicet, Iuda.

71. Seruum Hier. & Chal. populum.

72. Pauit eos. Chal. regnauit ſuper eos. Innocentia. Hier. ſimplicitate. Chald. integritate. Intellectibus. Hier. & Chal. prudentia. Manuum. i. qua vſus eſt in operibus.

LXXVIII. *De fidelium hoſtibus.*

1. POmorum cuſtodiam. i. deſertam, vt ſolent deſeri pomorum cuſtodiæ pomis collectis Chal. in deſolationem.

2. Morticina. i. cadauera ſeruorum tuorum, id eſt, te colentium. Sanctorum. i. tibi dedicatorum. ſ. fidelium, qui profeſſione ſancti.

3. Tanquam aquam. i. abundanter. Aug.

5. In finem. Chald. in perpetuum. q.d. ſemper. ne? Zelus. i. indignatio.

6. Effunde prophetat, non optat. Aug.

7. Comederunt. Chald. diſſipauerunt. Locum. Chald. domum ſanctuarij. Deſolauerunt. i. vaſtauerunt, ſeu in ſolitudinem redegerunt.

8. Antiquarum. Hier. veterum. Chal. priorum Pauperes. Hier. attenuati. Chald. miſerabiles.

9. Salutaris, id eſt, ſaluator, vel ſalus, eodem ſenſu. Nomen tuum; id eſt, te, vel, gloriam nominis tui; vt ſit repetitio.

10. Innoteſcat. i. appareat. ſ. vltio, &c.

11. Compeditorum. Hier. & Chald. vinctorũ. Poſſide, id eſt, ſerua. Chald. ſolue. Mortificatorum. Hier. interitus. Chal. eradicos internecioni. q.d. morti deſtinatos.

12. Septuplum. i. perfectam vltionem. Aug. Improperium. Chald. pro punitione improperij.

13. Paſcuæ tuæ, id eſt, quas paſcis. Annuntiabimus. ſ. in hoc ſeculo, nam in futuro non erit cui annuntietur. Aug.

LXXIX. *De eodem.*

1. COmmutabuntur, ſcilicet, à calamitate liberati; vel à peccato. Teſtimonium. id eſt, aſſertio.

2. Qui regis. Hier. & Chald. paſtor. Intende.

Hier. auſculta. Ouem,pro,oues. Ioſeph.i. populum Iſrael, repetitio. Vocatur autem Ioſeph, quòd ex eo, duæ tribus ortæ, habituſque tanquam primogenitus, vide 1. Par. 5.

3. Coram Ephraim, &c. Has tres tribus præcedebat Arca in deſerto, vide Num. 2. Excita, id eſt, fac appareat.

4. Conuerte. Chal. reduc à captiuitate. Oſtende faciem.i. placidò vultu aſpice.

5. Virtutum. Hier. & Chald. exercituum. Iraſceris. Chal. non recipies. Serui. Hier. & Chal. populi, quaſi dicat, non exaudies orantem populum tuum.

6. Cibabis. Hier. cibaſti. Lacrymarum. Chald. intincto lacrymis. Potum dabis. Hier. potaſti. Menſura, ſcilicet, maxima. Hier. & Chal. tripliciter, id eſt, abundè.

7. Contradictionem. Hier. contentionem. q.d. nobis contradicunt contendentes.

11. Vmbra. Chal. vmbra ſanctuarij. Eius.ſ. vineæ. Arbuſta. Hier. rami. Cedros Dei, id eſt, altiſſimas. ſcilicet, æquabant.

12. Extendit palmites. Chald. miſiſti diſcipulos. Mare. Chal. mare magnum. Flumen. Chal. flumen Euphratem.

13. Vt quid. i. quare. Maceriam. Chal. ſepem, ſcilicet, protectionem.

14. Exterminauit. Hier. vaſtauit. Aper, pro, apri, ſcilicet, hoſtes feri. Singularis ferus, id eſt, porcus ſylueſtris, vt eſt Græc.

16. Perfice, id eſt, reſtitue integritati. Super filium hominis. Chal. propter Regem Chriſtum. Confirmaſti, id eſt, roboraſti. Tibi, id eſt, apud te, vel, tua virtute.

17. Incenſa, ſcilicet, eſt vinea. Suffoſſa. Hier. dirupta. Chald. exciſa. Increpatione, id eſt, indignatione, vel, punitione. Peribunt, ſcilicet, qui eam vaſtant.

18. Fiat. Chal. ſit. Dexteræ tuæ, id eſt, quem dextera tua defendit. Filium hominis. Chald. hominem.

19. Diſcedimus. Hier. & Chal. recedemus. A te. Chal. à timore tui.

20. Virtutum. Hier. & Chal. exercituum.

LXXX. *De feſtis & cultu Dei.*

1. TOrcularibus, id eſt, eccleſiis, vnde vinum exprimitur cæleſte. Chald. in cithara allata de Phath. ſcilicet, cantandus. Quinta ſabbati, ſcilicet, cantandus.

2. Exultate. i. cum exultatione laudate.

3. Date, id eſt, pulſate, ſeu, proferre. Pſalterium: hic apparet Pſalterium eſſe muſicum inſtrumentum.

4. Buccinate. Hier. & Chald. clangite. Neomenia, id eſt, nouilunio. Chald. in menſe Tiſri. ſ. Septembri; cuius prima die celebrabatur memoria Ægyptiacæ liberationis tuba cornea, itemque datæ Legis.

5. Præceptum, ſcilicet, ita faciendi. Hier. legitimum. Iudicium, id eſt, mos, ſeu ritus, aut inſtitutum.

6. Teſtimonium, id eſt, præceptum. vel, quaſi dicat, ad teſtimonium, ſeu memoriam accepti beneficij. Ioſeph, id eſt, Ioſeph poſteris, quaſi dicat, Iſraele. Linguam. ſ. Ægyptiacam olim, vel Dei in Sinai loquentis.

7. Diuertit. i. liberauit.

8. In tribulatione, ſcilicet, Ægypti. Tempeſtatis. ſcilicet, excitatæ contra Ægyptios. vel. q. d. in Sinai, cùm tonitrua perſonarent, & fulgura, vt eſt Exod. 20. vel. q. d. te veluti in tempeſtate abſcondi, ſeu protexi.

9. Conteſtabor te, id eſt, teſtificabor vbi, ſcilicet quid à te velim.

11. Dilata, &c. q. d. pete ſanè largiter; dabo enim quod poſtulaueris.

12. Intendit. i. obtemperauit. Hier. credidit. Chal. acquieuit.

13. Dimiſi. i. permiſi incedere. Adinuentionibus. Hier. & Chal. conſiliis.

15. Pro nihilo, id eſt, nullo negotio. Hier. quaſi nihilum. Chal. breui. Forſitam, pro, vtique. Græc. eſt particula potentialis. ἄν. Humiliaſſem. i. depreſſiſſem, ſeu perdidiſſem.

16. Mentiti ſunt, pro, mentiti eſſent. q. d. ſe ſubiecißent Deo, etſi ficto animo, ſcilicet, timentes potentiam, vel, quaſi dicat, Iſraëlitæ mali violauerunt fidem datam Deo. Hier. negabunt eum. Tempus. ſcilicet, quo punientur: vel quaſi dicat, fuiſſetque eorum, id eſt, Iudæorum vita perpetuò tranquilla, ſeu proſpera. ſ. ſi me audiſſent. Chal. furor.

17. Et cibauit, quaſi dicat, cùm tamen cibauerit olim. Adipe, id eſt, medulla. Petra, ſcilicet, educens aquas miraculo. Melle, id eſt, dulci aqua.

LXXXI. *De Iudicibus.*

1. SYnagoga. Hier. cœtu. Chald. congregatione. Deorum, id eſt, Iudicum. Deos. Chald. Iudicum. Diiudicat, id eſt, examinat. Chal. iudicat, ſcilicet, eorum iudicia: ſeu damnat modo ſequenti.

2. Iniquitatem, id eſt. iniquè. Facies, &c. quaſi dicat, perſonas accipitis, & in gratiam hominum malè iudicatis.

3. Iudicate, id eſt ius dicite. Egeno. Chald. miſerabili. Humilem, id eſt afflictum. Chald. miſerum. Iuſtificate. i. innocentes declarate.

5. Neſcierunt. Chal. neſcierunt bonum operari. intellexerunt. Chald. intellexerunt legem. Mouebuntur; &c. quaſi dicat, cùm ipſi ſint qui ceteros ſtabilire deberent, ſunt inſtabiles, vel quaſi dicat, priùs terra mouebitur, quàm ipſi mutentur. Chald. propterea mouentur, &c. quaſi

dicat,

dicat, ideo Deus concutit flagellis orbem.

6. Dij. Chald. velut Angeli. Filij excelſi. i. Dei. Chald. Angeli excelſi. Homines. ſ. abiecti, & viles. Heb. Adan: quod ſolet ſignificare hominem vilem; vt contrà Iſe nobilem, ſeu ſtrenuum virum. Principibus, id eſt, tyrannis, vel dæmonibus. Cadetis. ſ. ex veſtro ſtatu, Deo puniente: vel, in infernum deiiciemini.

8. Surge. q. d. exere potentiam tuam. Hæreditabis. pro, hæreditas, id eſt, poſſides, vt quis hæreditatem propriam. In omnibus gentibus. pro, omnes gentes.

LXXXII. *Oratio contra hoſtes.*

1. CAnticum Pſalmi, id eſt, canticum excellentiſſimum: nam duo ſubſtantiua coniunctiua faciunt ſuperlatiuum. Heb.

2. Taceas, id eſt, diſſimules. Chald. ceſſes. ſcilicet, iuuare. Compeſcatis, id eſt, cuncteris. Hier. & Chald. quieſcas.

3. Sonuerunt. Hier. tumultuati ſunt. Chald. fremunt. Extulerunt. ſ. ſuperbè contra tuos.

4. Super. Hier. contra. Malignauerunt, id eſt, malum inierunt. Sanctos tuos. Hebr. abſconditos tuos, id eſt, à te protectos.

5. De gente. Chal. ne ſint populus.

6. Teſtamentum. Hier. & Chald. fœdus.

8. Gebal. Chald. Gabalitæ. ſunt verò hi populi Idumææ. vide Geneſ. 36. Alienigenæ. Chald. Paleſtini. Hier Paleſtina.

9. Aſſur. Chald. Sennacherib. Rex Aſſyriæ. Filiis Loth. ſcilicet, Ammonitis, & Moabitis.

11. Diſperierunt. pro, qui diſperierunt In Endor. villa eſt non longè à Thabor. Chald. ad fontem Dor. vide Iud. 4. & 5. Stercus. Hier. ſterquilinium, quaſi dicat, computruerunt more ſterquilinij.

13. Hæreditate pro, velut hæreditatem. Sanctuarium, id eſt, terram ſanctam.

14. Vt rotam, ſcilicet, loco decliui motam.

15. Montes, id eſt, ſyluas montium. repetitio.

16. Perſequeris, &c. futura pro imperatiuis. Tua, id eſt, à te excitata contra eos.

17. Et quærent, id eſt, vt cogantur quærere, ſcilicet, tibi reconciliari.

19. Et. pro, vt. Nomen tibi Dominus, id eſt, te ſolum eſſe verum Dominum.

LXXXIII. *De deſiderio Dei.*

1. PRo torcularibus, id eſt, iis qui tribulatione premuntur. Chal. in cithara allata de Gath. ſcilicet, cantandus. Filiis Chore, ſcilicet, datus ad cantandum.

2. Dilecta. id eſt, amabilia, ſeu, ſuauia. Tabernacula, ſcilicet, cæleſtia. vel pro, tabenaculum, à quo Dauid aberat. Virtutum. Hier. exercituum

3. Deficit, ſcilicet, præ deſiderio. Cor meum, & caro, id eſt, anima & corpus. Exultauerunt in. id eſt, exultando optant. Hier. laudabunt.

4. Etenim paſſer, &c q. d. habent paſſeres quod ego tantopere opto. Nidum. ſ. prope altare. Turtur. Hier. auis. Altaria pro, nempe altare.

6. Aſcenſiones. ſ. per virtutes ad te. q. d. id cogitat ſeduló, quo modo ad te poſſit peruenire.

7. Quem poſuit, ſcilicet, illi Deus, vel, ipſe ſibi conſtituit in quo degeret: vel q. d. in quo poſitus eſt. Benedictionem, id eſt, dona. Dabit, ſcilicet, legem ſeruantibus.

8. Virtute, &c. Hier. fortitudine in fortitudinem. q. d. ſicut in dies fortiores. Sion, ſcilicet, cæleſti.

10. Reſpice, &c. q. d. faue mihi, quem in Regem vnxiſti: vel potiùs, noſtri per Chriſtum filium tuum miſerere.

11. Millia, ſcilicet, alibi.

12. Quia. pro, certè. Veritatem, ſcilicet, qua reddit promiſſa. Auguſt. Gratiam, ſcilicet, hîc. Gloriam, ſcilicet, in futuro.

13. Bonis. Chal. beatitudine. Innocentia. Hier. & Chald. perfectione. Virtutum, id eſt, exercituum. Sperat, Hier. & Chald. confidit.

LXXXIIII. *De Redemptione per Chriſtum.*

1. FIliis Core, ſcilicet, datus ad cantandum.

2. Benedixiſti. i. benefeciſti, vel, benefacies; vt ſint præterita pro futuris. Chald. beneuolentia proſecutus es. Hier. placatus es. Auertiſti. Hier. reduxiſti. Chal. conuertiſti. Captiuitatem: vel Ægyptiacam, vel Babylonicam, vel peccati.

4. Auertiſti, ſcilicet, te. Hier. & Chald. conuerſus es.

5. Conuerte nos. Chal. conuertere ad nos.

7. Conuerſus. Hier. reuertens, ſcilicet, qui videbatis auerſus, vel. q d. rurſum. Viuificabis nos. Chald, vitam præſtabis nobis.

8. Miſericordiam. Chal. bonitatem. Salutare, id eſt, ſalutem, vel, Saluatorem Chriſtum.

9. In me, id eſt, mihi. Pacem, id eſt, proſperitatem, ſeu felicitatem: vel, pacem cum Deo, id eſt, reconciliationem. Conuertantur ad cor. Græc. conuertunt cor ad eum.

10. Veruntamen, id eſt, ſanè. Vt. pro, ita vt. Gloria. q d. vt poſſimus in Deo gloriari, vel, eius gloriæ eſſe participes; vel, Chriſti gloriam intelligit: de qua Ioan. 1.

11. Veritas, ſcilicet, Dei in promiſſis: vel hominum probitas, ſeu integritas. Obuiauerunt ſibi, id eſt, ſimul repertæ ſunt: ſeu, ſe ſunt complexæ. Iuſtitia, ſcilicet, qua Deus iuſtificat, vel, miſericordia. Pax, ſcilicet, Dei cum hominibus. Oſculatæ. Chald. coniunctæ.

12. Veritas, ſcilicet, Chriſtus, vel quaſi dicat, apparuit Dei veritas exhibito in terra, quod promiſerat. Iuſtitia, id eſt, miſericordia.

13. Benignitatem. Hier. bonum. Fructum, ſcilicet, Chriſtum, vel opera bona.

14. Eum, ſcilicet, Deum. q. d. ſtudebunt homines Iuſtitiæ, corã Deo. Ponet. ſ. Chriſtus, vel homo iuſtus. In via. Chald. in via bona.

LXXXV. *Oratio in tribulatione.*

1. IPſi. pro, ipſius.

2. Sanctus, id eſt, ſanctitatis ſtudioſus, ſeu, tuo ſeruitio dicatus. Chald. miſericors.

3. Tota die, id eſt, omni tempore, vel omnibus diebus.

4. Leuaui. Hier. leuo. Chald. leuabo.

4. Suauis. Hier. & Chald. bonus. Mitis, id eſt, benignus, ſeu, facilè ignoſcens.

6. Auribus percipe. Hier. & Chald. exaudi. Intende, id eſt, attende.

7. Clamaui. Hier. & Chald. clamabo. Exaudiſti, id eſt, ſoles exaudire. Hier. & Chald. exaudies.

8. Diis, ſcilicet, Angelis cæleſtibus. Non eſt. ſ. opus, vel, operans.

9. Omnes gentes. Aug. non omnes homines. Venient, ſcilicet, ad fidem.

11. Et ingrediar. Hier. vt ambulem. Veritate tua, id eſt, lege tua quæ veritatem docet. Lætetur. Chal. vni. q. d. collige. Vt. pro, ita vt. vel q. d. ſic lætetur, vt tamen timeat.

12. Glorificabo. Chald. honorabo.

13. Inferiori. q. d. æterna morte. Hier extremo. Poteſt limbus intelligi, ſi de Chriſto loquitur: ſi de ſe, ſepulcrum.

14. Super. i, contra. Synagoga. Hier. cœtus. Propoſuerunt. Hier, & Chald. poſuerunt. q. d. te non timuerunt.

16. In me. pro. ad me. ſ. vt adiuues. Imperium, ſcilicet, in hoſtes robur. Hier. & Chald. fortitudinem. Puero. Hier. & Chald. ſeruo Ancillæ, ſcilicet. eccleſiæ, vel, Mariæ.

17. Fac mecum, &c. q. d. declara aliquo ſigno te mihi eſſe propitium. In bonum Hier. in bonitate. Videant. Chald. videant, quòd ignoueris mihi.

LXXXVI. *De Eccleſia.*

1. EIus, ſcilicet, Dei ædificantis: vel, templi: eſt enim Græc. ἀυτῦ. Montibus, ſcilicet, Moria, & Sion, qui coniuncti. Sanctis. Hier. ſanctuarij.

2. Portas, id eſt, vrbem. Chald. portas ſanctuarij ſtructas in Sion. Super, id eſt, pluſquam.

3. Glorioſa. Chald. honorifica. Dicta ſunt, ſcilicet, per Prophetas.

4. Raab. i. Ægypti à Rahab. i. ſuperbo, ſcilicet, Rege. Hier. ſuperbiæ. Chal. Ægypti. Scientium, id eſt, agnoſcentium. Prædicitur cõuerſio Gentium. Alienigenæ. Hier. Paleſtina. Chald. Paleſtini. Fuerunt, ſcilicet, ciues. Illic, ſcilicet, in Eccleſia ſignificata per Ieruſalem.

5. Nunquid pro, nonne. Sion i, de Sion, ſeu, Sioni. Homo, & homo. i. quiſque, ſeu plures, ſcilicet, dicent. vel q. d. plurimi in ea naſcentur, ſcilicet, per baptiſmum, vt coniungatur cum, natus eſt. Natus eſt, &c. q. d. Deus in ea natus eſt. ſcilicet, in Iudæa, ſeu cordibus credentium. vel, homo & homo natus, id eſt, multi nati, ſcilicet, ſpiritualiter, vt ſuprà dixi.

6. Populorum. i. vbi populi docentur, vel recenſentur. q. d. ibi narrabitur quod dicimus. Principum. ſ. Apoſtolorum. quorum libri pleni Eccleſiæ encomiis.

LXXXVII. *Oratio Afflicti.*

1. FIliis Core. ſ. datus ad cantandum. Pro Maheleth. i. infirmitate, ſeu, afflictione. Hier. ſuper chorum. Chald. pro oratione. Reſpondendum. ſ. in cantu. Hier. præcinendum. Intellectus. Hier. eruditio. Ezraitæ. i. Filij Eſrah. Vide 3. Reg. 4.

2. In die, id eſt, per diem.

4. Inferno, id eſt, ſepulchro. q. d. morti.

5. Lacum. i. foueam, ſeu, ſepulcrum. Chald. domum vinctorum, id eſt, carcerem.

6. Mortuos. ſ. peccato Liber. ſ. peccato. Aug. vel q. d. liber officiis vitæ. id eſt, ſimilis mortuis. Vulnerati. Hier. & Chald. interfecti. Memor, ſcilicet, vt vitæ reſtituas. De manu tua. Chald. à facie Maieſtatis tuæ.

7 Poſuerunt. ſ. afflictiones. Hier. & Chald. poſuiſti. Inferiori. Hier. noniſſimo. q. d. profunda miſeria. Chald. captiuitate, quæ ſimilis eſt foueæ. Tenebroſis. ſ. locis. Hie. & Chal. tenebris. Vmbra. i. ſimilitudine. quamquam vmbra mortis ſignificat magnas tenebras. vt ſit repetitio.

8. Fluctus, id eſt, afflictiones.

9 Traditus. i. coniectus in mala. Egrediebar, id eſt, egredi, méque explicare inde poſſum.

10. Inopia. Hier. afflictione. Chald. calamitate. Tota die. Chald. omnibus diebus.

11. Mirabilia, ſcilicet, ſuſcitando. Confitebuntur, ſcilicet, mortui ſuſcitati.

12. Perditione, id eſt, interitu. q. d. iacens in ſepulchro, vel inferno.

13. Tenebris, id eſt, ſepulcro. Chald. tenebris gehennæ. Obliuionis, id eſt, obliuioni tradita, ſcilicet, ſepulchro. repetitio eſt.

14. Clamaui. pro, clamabo. Præueniet. q. d. matutabit.

15. Orationem. Hier. & Chald. & Græc. animam. Auertis. Hier. & Chal. abſcondis.

16. Pauper, id eſt, afflictus, ſeu miſer. Exaltatus, ſcilicet, antea per te.

17. In me. Hier. per me. Chald. ſuper me.

18. Sicut aqua, id eſt, magna copia.

19. A miſeria. i propter miſeriã, ſcilicet, meã. vel, ne miſeriæ ſubuenirent.

LXXXVIII. *De Chriſti Regno.*

1. ETham. Vide 3. Reg. 4.

2. In generationem. &c. q. d. ſemper. re-

petitio

petitio præcedentis. No. quod videtur iungendum eum, veritatem, ſicut æternam, eum, miſericordias: quaſi dicat, æternam miſericordiam tuam, & veritatem. Chal. generationi, & generationi. Veritatem ſ. in promiſſis.

3. Dixiſti. Hier. & Chal. dixi. Ædificabitur. i. durabit, ſeu permanebit inſtar ædificij. Chald. mundus miſericordia ædificatus eſt. In cælis, iunge cum ſequentibus. Præparabitur. i. ſtabilietur. In eis, abundat, more Hebræo.

4. Teſtamentum Hier. & Chald fœdus. Electis, pro, cum electis. Chald. cum Abraham electo meo.

5. Præparabo. Hier. & Chal. ſtabiliam. Sedem. Hier. thronum. Chald. ſedem Regni, ſcilicet, eccleſiam.

6. Confitebuntur. i. prædicabunt. Cæli. i, ſancti. Chal. Angeli cælorum. Etenim Hier. & Chal. inſuper. Eccleſia. i. cœtu.

7. Nubibus. i. cælis. Filiis Dei, id eſt, Angelis. Chal. inter choros Angelorum.

8. Omnes. Chal. omnes Angelos.

9. Virtutum. i. exercituum. In circuitu tuo. Chal. circumdat te. q. d. per omnia tuam potentiam & maieſtatem oſtendis.

10. Poteſtati. Hier. ſuperbiæ. q. d. tumori, ſeu elationi. Mitigas. Hier. comprimis.

11. Vulneratum. Chald. interfectum gladio. Superbum. Chald. ſuperbum Pharaonem. Hebr. Rahab, id eſt, Ægyptum. Brachio virtutis, id eſt, potenti brachio.

12. Plenitudinem. i. quidquid continet.

13. Mare. ſ. mortuum, ſeu Oceanum, qui eſt Indææ ad Auſtrum. q. d. Meridiem. Chal. habitatores Auſtri. Thabor, &c. Thabor ab Occidente, & Hermon ab Oriente. q. d. Oriens, & Occideus. In nomine, &c. Hier. nomen tuum laudabunt. Tuum. ſ. eſt. Firmetur. Hier. & Chald. roboretur. q. d. oſtende tuam potentiam.

15. Iuſtitia. forte pro miſericordia poſita eſt, more ſcripturæ. Præparatio. Hier. firmamentum, quaſi dicat, thronus tuus ſtabilitur iuſtitia & æquitate. Chald. habitatio. Præcedent, quaſi dicat, ante te ſunt ſemper.

16. Iubilationem. i. lætari in Domino. Chald. complacere creatori ſuo. Lumine. i. fauore, ſeu gratia. Ambulabunt. ſ. iuſti.

17. Nomine tuo. i. te. In iuſtitia tua. i. per iuſtitiam tuam. ſ. remuneratam.

18. Gloria, id eſt, de quo gloriantur. Beneplacito, id eſt, beneuolentia. Cornu, id eſt, robur. Chal. honor.

19. Domini, & ſancti. Hier. à Domino, & ſancto. Aſſumptio. Hier. protectio.

20. Tunc. i. olim. Sanctis. ſ. Prophetis. In potente. Græc. Super potentem. Hier. ſuper robuſtum. ſ. Dauidem, vel Chriſtum.

22. Confortabit. i. roborabit.

23. In eo. i. contra eum. Filius iniquitatis. i. homo iniquus. Apponer. i. poterit.

24. Concidam. Chal. conteram. A facie eius. i. ante ipſum.

25. In nomine meo, id eſt, per me. Cornu. Chal. gloria.

26. Mari. Chal. regionibus maris. Manum. Chald. imperium. Fluminibus. Chal. habitatoribus iuxta flumina. Dexteram. i. imperium, ſeu ditionem, repetitio eſt.

27. Pater. ſ. quatenus Deus ego. Deus. ſ. quatenus homo. Suſceptor. i. protector.

28. Primogenitum. i. primarium. Chal. primogenitum Regum domus Iudæ.

29. Teſtamentum. Hier. & Chal. pactum. Fidele. ſ. erit. i. ſtabile & certum.

30. Cæli. Chal. quibus ſteterint cæli, quaſi dicat, perpetuum.

31. Iudiciis. i. præceptis.

32. Iuſtitias. Hier. ceremonias. Chal. præcepta.

33. Virga. i. caſtigatione, vt ſtatim explicatur.

34. Diſpergam. Hier. & Chal. auferam. Nocebo. Hier. & Chal. mentiar. Veritate. Chald. fide. q. d. non fallam fidem datam.

35. Profanabo teſtamentum. Hier. violabo pactum. Faciam irrita. i. mutabo.

36. Sancto. Chal. nomine ſancto. q. d. per me. Si. i. nullo modo. Chal. nequaquam.

37. Semen. i. Chriſtus.

38. Sicut ſol. ſ. ſtabilis. Chald. lucidus ſicut ſol. Perfecta. i. plena. Chal. firmata. Hier. ſtabilietur. Teſtis. ſ. huius rei ego, vel luna, & ſol.

39. Diſtuliſti. i. elongaſti à te. Hier. & Chald. iratus es contra.

40. Auertiſti. Græc. euertiſti. Hier. attenuaſti. Chald. irritum feciſti. Teſtamentum. Hier. & Chald. pactum. Serui tui. Chald. cum ſeruo tuo. Profanaſti, id eſt, velut rem profanam abiecisti. In terra. Chald. ad terram. Sanctuarium. Hier. & Chald. diadema.

41. Sepes. i. munitiones. Chald. caſtra Firmamentum. Hier. munitiones. Chald. oppida. Formidinem. q. d. debilitaſti, & timere feciſti.

43. Dexteram. i. vires.

44. Auertiſti. Chald. vertiſti retrorſum. Adiutorium Hier. robur.

45. Deſtruxiſti, &c. Hier. quieſcere feciſti munditiam eius. Chal. abſtuliſti ſacerdotes, qui purificabant populum. Sedem, ſcilicet, Regni. Hier. thronum.

46. Minoraſti. Hier. & Chal. abbreuiaſti. Temporis. ſ. Regni. q. d. feciſti deficere Regnũ. Hier. adoleſcentiæ. Chald. iuuentutis. Confuſione. i. pudore Hier. ignominia.

47. Auertis. ſ. te. Hier. abſconderis. In finem. Chal in æternum.

48. Quæ mea ſubſtantia, id eſt, vita, ſeu ſubſiſtentia, quaſi dicat, quàm ſim infirmus. Chald. quòd creatus ſum de puluere. Vanè conſtituiſti. Hier. fruſtra creaſti.

49. Inferi,id eſt,ſepulcri.q.d.cùm ſit tam breuis vita, & certa mors, cur ſic permittis affligi homines? vel,inferi intelliguntur ad quos tunc omnes deſcendebant.

50. Sicut. Hier. & Chald.quas.

51. Continui. Hier.portaui.Chald.ſuſtinui. Sinu. i. animo.Gentium.ſ.opprobrium.

52. Commutationem.q.d.quòd videaris de eo ſententiam mutaſſe. Hier.veſtigia.Chald.tarditatem veſtigiorum.q.d moram aduentus.

53. Fiat fiat. ſ. quod dixi de benedicendo Dominum.Hier.& Chald.Amen & Amen.

LXXXIX. *De vita miſeriis.*

1. MOyſi.Fortè Moyſes compoſuit. Hier. quidem ait Pſalmos 11.ſ.ab hoc vſque ad 99. eſſe Moyſis.Alij putant hunc Moſen fuiſſe cantorem tempore Dauid. Chald.ait orationem eſſe, qua orauit Moſes, quando peccauit populus in deſerto.A generatione, &c. Græc.& Hier.in generatione & generationem.i.ſemper Chald.in omni generatione.

2. Formaterur. Chald. creata eſſet.A ſeculo.i. ab æterno. In ſeculum. i. in æternum. Es.i.exiſtis. Deus. pro, ô Deus.

3. Ne auertas,&c.i cadere ne ſinas in miſeriã. Hier.conuertens hominem vſque ad contritionem.Chal.redigens hominem ad mortẽ propter peccatum. Et dixiſti.pro, nam dixiſti. q. d. qui non vis mortem peccatoris, ſed vt conuertatur, & viuat. Conuertimini, ſcilicet, ad me. Hier. reuertimini.

4. Cuſtodia.Hier.vigilia.

5. Quæ.pro, velut quæ.Tranſeat.pro,tranſit, ſeu tranſibit.i.tranſire ſolet:ſic & verba ſequentia intelliguntur.

6. Decidat. ſ. in mortem. Induret. ſ. in cadauere. Areſcat.ſ. in puluere. ſic Aug. Herba quidem cadens,dureſcit & areſcit.

7. Quia, quaſi dicat, ſic. Defecimus.Hier.& Chald.conſumpti ſumus. In ira, id eſt,per iram.

8. Seculum noſtrum, id eſt, vitæ decurſum, ſeu vitia. Hier.negligentias noſtras. Chald.iniquitates iuuentutis noſtræ.Illuminatione.Hier. & Chal.luce.

9. In ira.i.propter iram.ſ. te irato. Aranea.i. tela araneæ. Chald.vapor oris in hyeme. Meditabuntur i.reputabũtur.q.d.fragiles,& qui rumpi facilè poſſint.

10. Dies annorum &c.pro, in ipſis diebus annorum, &c. vel;in ipſis,abundat,more Hebræo. ſimili phraſi dictum,Domini in cœlo ſedes eius. vbi,eius abundat. Potentatibus, id eſt, robuſtis. q.d. ſiquis robuſtiori complexione ſit. Amplius eorum.i. quod ipſos excedit.q. d. quod amplius additur,vel maxima eorum pars.Hier.quod amplius eſt. Chald. multiplicatio eorum. Dolor.ſ. eſt. Superuenit. præteritum eſt. Manſuetudo. ſ.tua.q.d.benignè nos ſoles corripere.Hic.trãſiuimus cito, & aduolauimus.

11. Poteſtatem.i.vim.Hier. & Chald.fortitudinem. Præ timore tuo.i. pro vt timendus es, ſeu quantum timenda eſt ira tua.

12. Dexteram.i.potentiam. Sic.ſ.per flagella. vel,pro,itaque. Eruditos.ſ.fac.q.d.fac intelligamus potentiam tuam,& timeamus.

13. Vſquequo. Chald.vſquequo affliges nos? Deprecabilis.Hier.exorabilis.

14. Repleti ſumus.pro,repleamur.Hier.imple nos. Chald. ſatura nos. Manè i. citò. Exultauimus,&c.præterita pro futuris.

15. Humiliaſti.Hier.& Chald.afflixiſti.

16. Et in.pro, id eſt, in. Opera tua.q.d.qui ſumus à te creati,& inſtituti. Filios.i.poſteros.

17. Splendor.i.fauor,ſeu gratia Hier.decor. Dirige. Hier.confirma. Super nos.i.in nobis.

XC. *De fiducia in Deum.*

1. ET in protectione,&c.pro,& qui in protectione eius commoratur.

2. Suſceptor.i.defenſor. Hier. ſpes. Chald.fiducia. Sperabo Hier & Chald.confidam.

3. Liberauit me.Græc.Hier.& Chald.liberabit te. Verbo aſpero.i.calumnia, vel à re noxia.

4. Scapulis.pro, brachiis, ſeu alis. Obumbrabit.i.teget,ſeu defendet. Pennis.Hier.alis. Sperabis, id eſt,confides, ſeu tutus eris. Scuto, pro, velut ſcuto. Veritas, id eſt, fides, ſeu,cura fidelis.

5. Timore nocturno,id eſt, iis,quæ noctu ſolent timeri.

6. Negotio.i.moleſtia. Hier.peſte.Chal.morte.Meridiano.i.apertè oppugnante.

7. Latere.ſ.ſiniſtro. Mille.ſ.percuſſi peſte, vel gladio. Mille autem pro multis poſitum, &,decem millia, pro multo pluribus. Appropinquabit.ſ.malum illud,ſeu pernicies.

9. Quoniam. ſ. dixiſti apud te. Altiſſimum i. Deum.Græc.τὸν ὕψιστον.

10. Malum.i.incommodum,ſeu nocumẽtum. Flagellum. Hier.lepra.Chal.plaga.

11. Mandauit.Græc Hier. & Chal.mandabit.

12. In manibus. Chald. fortitudine ſua. Lapidem.Chal.cupiditatem prauam ſimilem lapidi. Pedem.i. affectum.

13. Aſpidem, per hæc quatuor animalia, diabolus intelligitur.

14. Nomen meum i. me.

15. Clamabit ad Hier .inuocabit.Chal.orabit. Sum,pro,ero.

16. Salutare.i.ſalutem, fortè æternam intelligit. Meum.i. à me datam.

XCI. *De laude Dei.*

1. DIe ſabbati.ſ.cantandus.

2. Bonum.i.æquum. Confiteri.i.laudare.

3. Ad annunciandum.i. vt annuntiem. Veritatem. Hier. fidem. ſ. in promiſſis. Per noctem.coniungẽdum etiam eum,miſericordiam, ſicut &,manè,etiam eum, veritatem.ſ.vtrumque die, & nocte annuntiandum.

4. Decachordo.i. decem chordarum.ſ. inſtrumento. Pſalterio. Hier. & pſalterio. ſ. aliud inſtrumentum ſignificatur.

5. Factura.Hier.opere.Chald.operibus. miraculorum.ſ. eorum conſideratione.

6. Magnificata. Chald. magnifica. q. d. excellentia. Cogitationes.q.d.conſilia.

7. Hæc.ſ.quæ dixi,vel ſtatim dicam.

8. Apparuerint.Chald floruerint.

Iniquitatem Chal.falſitatem. Vt intereant.pro, paulo pòſt interibunt. Seculum ſeculi. Hier. & Chald.ſempiternum.

10. Diſpergentur.Hier.diſſipabũtur. Chald. ſegregabuntur à congregatione iuſtorum in ſeculo venturo.

11. Cornu. i. robur. Mea. ſ. erit. Vberi. i. copioſa.q.d. vſque in ſenectã me Deus miſericorditer proteget.

12. Deſpexit.i.vidit. Inimicos. ſ.perire. Chal. vidit inimicorum meorum interitum. Inſurgẽtibus pro,de inſurgentibus. In me.i.contra me. Audiet.ſ.punitionem.Chald.audiet vocem confractionis eorum.

13. Palma.viret hæc ſemper,eſtque ſuaui fructu,& firmiſſima ,& diuturniſſima. Cedrus. eſt ſtatura recta & procera , odore ſuaui , & foliis perpetuis. Multiplicabitur. i. creſcet , vel frondeſcet.

14. Atriis.ſ.futuri ſæculi.

15. Multiplicabuntur.Hier.fructificabunt. Vberi.i.valida, Bene patientes. Græc.bene diſpoſiti , ſeu affecti, εὐπαθοῦντες. Quidam tamen Tranquillos vertunt alij,Vegetos,ſeu Vigentes.

16. Annuntient.ſ. quod ſequitur.

XCII. *De Chriſti regno.*

1. IN die, &c.'ſ. cantandus. Fundata.ſ.prima ſabbati. Quanquam hi tituli paruam habent auctoritatem, vt non ſit opus valde eſſe ſolicitum de ſenſu, cùm præſertim multi non ſint. Hebr. & Græci varient Regnauit. ſ. iam inde à mundi initio. Decorem. i. gloriam. q. d. plenus gloria. Præcinxit.pro,velut cinxit. Firmauit,id eſt,ſtabiliuit.

2. Ex tunc.Chald.à principio.ſ. mundi, vel ab æternitate. A ſeculo.Hier ab æterno.

3. Vocem.i.ſonitum.ſ.te mouente,qui omnia gubernas,vel hoſtium cõtra Eccleſiam,ſeu,pios, perſecutiones ſignificantur.

4. A vocibus.i.præ ſonitu. In altis. Hie.in excelſo. Chald.in cælis.ſ. habitans, vnde tumultus compeſcit,& cuncta moderatur.

5. Teſtimonia.i.pollicitationes. Credibilia , id eſt,fide digna Hier.fideliſſ. Chal. vera.

XCIII. *Inuocatio Dei contra Improbos.*

1. VLtionum. Chal vltionis auctor.q d.ad quem pertinet vlciſci impios,iuxta illud,Mea eſt vltio. Egit.ſ.quod voluit.

2. Exaltare.q. d. oſtende te Retributionem.i. quod merentur.

3. Peccatores.Hier.impij. Gloriabũtur. Hier. exultabunt.Chald.ſedebunt in tranquillitate.

4. Effabuntur. Chald effutient. Iniquitatem. Chald.calumnias.Loquentur.Hier.garrient. Iniuſtitiam.Chald.falſitatem.

5. Humiliauerunt.i. afflixerunt. Hæreditatem , id eſt, quos velut hæreditatem poſſides.

7. Dixerunt.ſ.apud ſe.

8. Sapite.Hier.diſcite.

9. Conſiderat.Hier.videbit.

10. Corripit.id eſt,corripere ſolet, ſeu caſtigare. Hier. erudit. Arguit, quaſi dicat, nónne vos caſtigabit?

11. Quoniam.pro,quòd.

12. Erudieris. i. corripueris. Eſt enim hic & Hebr. Græc. idem verbum quod ſuprà vertit, corripit.De lege tua.pro,legem tuam.

13. Mitiges. i. quietem præſtes. Malis. Hier. afflictionis. Fouea. Hier. interitus. q. d. donec pereat qui eum vexat.

14. Repellat.i.deſeret.

15. Conuertatur in iudicium.i.iudicium exequatur. q.d. donec malos iudicet, & puniat. Iuxta illam , ſcilicet, approbantes & amplectentes, vel ei adhærentes.

16. Conſurget mihi. Hier. ſtabit pro me. q. d. auxilium feret.

17. Paulo minùs. i. propemodum. Inferno, id eſt,ſepulcro. Anima.i. vita.

18. Si dicebam. pro, ſiquando. Motus. q. d. in periculo fuit cadendi. Adiuuabat. Hier. ſuſtentabat.

20. Adhæret tibi.Hier. particeps erit tui. Sedes iniquitatis. i. qui ſedent in iniquitate, ſeu iniquorum throni. Fingis. i. formas , ſic ſupra, Qui finxit oculum q. d. qui præcipis difficilia, quæ iniqui non faciunt.

21. Captabunt.i.inſidiabuntur,vt capiant.

22. Factus eſt.Hier.& Chald.erit. Adiutorium. Chald.fortitudinem. Spei meæ.i. in quo ſpero.

23. Reddet. q. d. puniet.In malitia. i. propter malitiam.

XCIIII. *Exhortatio ad Dei laudem & obedientiam.*

1. EXultemus. i. cũ exultatione laudemus Hier. & Chald laudemus. Deo. Chald.

coram Domino. Salutari.i. Saluatori. Hier. Ieſu.

2. Præoccupemus. Hier. & Chald. præueniamus, ſcilicet, antequam puniat. Confeſſione. Hier. gratiarum actione. Pſalmis. Hier. & Chal. canticis. Ei. Chald. coram eo.

4. Fines. q. d. tota vſque ad extremitates. Hier. fundamenta. Chal. penetralia. Altitudines montium i. terrenæ poteſtates. Aug.

5. Formauerunt. Chald. creauerunt.

6. Ploremus. Hier. & Chal. flectemus genua.

7. Paſcuæ eius. i. quas paſcit. Manus eius, id eſt, quas deducit.

8. Hodie. q. d. quocunque tempore vitæ. Vide Hebr. 3. Irritatione, ſcilicet, qua Deum irritarunt incredulitate & rebellione. Hier. contradictione. Chald. contentione. Secundùm diem. Hier. & Chald. ſicut die.

9 Probauerunt, id eſt, explorarunt, vel experti ſunt. Et viderunt, id eſt, cùm tamen vidiſſent. Chald. videntes.

10. Offenſus fui. pro, infenſus fui. Nota quòd Pſalterium Romanum legit, proximus fui. ſ. adiuuans, & deducens, vel caſtigans. Hier. diſplicuit mihi. Chald. aſpernatus ſum. Vias, id eſt, præcepta, ſeu, opera.

11. Vt iuraui. pro, itaque iuraui. Hier. & iuraui. Chald. quibus iuraui. In ira, id eſt, iratus. Si. pro, nullo modo. Requiem meam, id eſt, terram quietis, quam promiſeram.

XCV. *Exhortatio ad Dei laudem & cultum.*

1. POſt captiuitatem. ſ. cantatus, nam antea factus. Vide. 1. Par. 16. Cantate. Chald. cantate Angeli. Nouum. q. d. renouate Dei laudes. Terra. Chald. iuſti terræ.

2. Annuntiate. Græc. euangelizate. De die in diem, id eſt, ſingulis diebus. Salutare. i. ſalutem. Chald. redemptionem. Eius. i. ab eo datam.

3. Annuntiate. Hier. & Chald. narrate.

4. Terribilis. Chald. timendus.

5. Dæmonia. Hier. ſculptilia. Chald. idola.

6. Confeſſio, & pulchritudo. Hier. gloria, & decor. Chald. laus, & gloria. In conſpectu eius. q. d. illi adſunt ſemper res dignæ laude & gloria. Sanctimonia, & magnificentia. Chald. & Hier. fortitudo, & exultatio. Sanctificatione. i. ſanctitate, ſcilicet, in ipſo. Hier. & Chald. ſanctuario, ſcilicet, relucent.

7. Afferte, id eſt, date. Patriæ, id eſt, familiæ. Græc. πατριαὶ Gentium. Hier. & Chald. populorum. Afferte, id eſt, tribuite confitendo. Honorem. Hier. & Chald. fortitudinem.

8. Tollite. Hier. leuate. Chald. portate. Hoſtias. Hier. munera. Chal. munus. Heb. Minchah. erat id eſculentum, & poculentum munus: per quod quidam volunt intelligi Euchariſtiam. Atria. i. eccleſias.

9. Atrio. i. Catholica Eccleſia. Commoueatur. Hier. paueat. Chald. contremiſcat. Terra. Chald. terræ habitatores.

10. Regnauit. Aug. Tertul. & Iuſtin. Cypr. Leo Papa, & Pſalterium Romanum legunt, Regnauit à ligno. ſ. per lignum, ſeu poſt lignum. i. crucem. Correxit. ſ. reſtituens per crucem ſuam. Chal. firmauit. Commouebitur ſ. de loco ſuo. Æquitate. Græc. rectitudine. q. d. rectè.

11. Cæli. Chald. Exercitus cælorum. Terra. Chald. iuſti terræ. Commoueatur, id eſt, exiliat præ lætitia. Hier. & Chald. tonet. Plenitudo eius, id eſt, quidquid in ipſo eſt.

12. Tunc. ſ. in Chriſti aduentu. Ligna. i. arbores. ſ. homines.

13. A facie Domini. Chald. coram Domino. Venit. præſens eſt. Æquitate. Hier. & Chald. iuſtitia. Veritate. i. vero iudicio.

XCVI. *De Dei auxilio, & Chriſti Regno.*

1. HVic Dauid. pro, ipſius Dauid. ſ. Pſalmus. Reſtituta eſt. ſ. pulſis hoſtibus. Regnauit, pro, regnat. Inſulæ multæ, id eſt, multitudo inſularum.

2. Correctio. i. rectitudo. Hier. firmamentum. Chald. locus paratus. q. d. rectè iudicat.

3. Præcedet. ſ. in extremo iudicio. Inflammabit. Hier. exuret.

4. Alluxerunt. pro, illuxerunt, ſeu illucebunt: videntur enim præterita pro futuris ſumenda per totum Pſalmum. Hier. apparuerunt. Commota. ſ. timore. Hier. contremuit.

5. A facie. i. ob præſentiam. Terra. Græ. Hier. & Chald. terræ.

6. Cæli. Chad. Angeli cæleſtes. Gloriam, id eſt, Maieſtatem, ſcilicet, apparentem in rebus creatis, Deique operibus.

7. Angeli eius. Hier. dij. Chald. colentes idola.

8. Audiuit. ſ. quod præceſſit, vel quod ſequitur. Sion, id eſt, eccleſia, vel anima fidelis. Filiæ Iuda, id eſt, iuſti.

10. Peccatoris. Hier. & Chald. impiorum.

12. Confitemini memoriæ. i. celebrate memoriam, ſeu, commemorando laudate. Sanctificationis. Chald. ſanctitatis. Hier. ſanctæ.

XCVII. *Exhortatio ad Dei laudem, & de Chriſto.*

1. SAluauit, id eſt, ſeruauit, ſeu victoriam peperit. Sibi. Græc. & Chald. eum. ſ. Dei populum. vel eum, pro ſe. q. d. ſe Chriſtus propria virtute ſuſcitauit, & quidem, ſaluare, Hebr. datiuum regit. Vide Matth. 27. quanquam fortè illud (ſibi) abundat, more Hebr.

2. Salutare. i. ſalutem. Chald. redemptionem.

3. Domui. i. erga domum.

4. Terra. Chald. habitatores terræ.

7. Moueatur. ſ. ad Dei laudem. Hier. & Chald. tonet. Plenitudo. i. quidquid in eo eſt.

8. Plaudent pro, plaudant, quaſi dicat, edant ſigna lætitiæ.

9. A conſpectu Domini. Chald. coram Domino. Venit, præſens pro futuro.

XCVIII. *De Chriſti Regno.*

1. IRaſcantur, pro, licet indignentur. Hier. commoueantur. Chal. contremiſcant. Populi. ſ. increduli. Qui ſedet, ſubaudi cum, Dominus. q.d. ille qui ſedet, &c. Super Cherubim. ſ. in propitiatorio, vel q.d. qui eminet ſuper omnes etiam perfectiſſimos Angelos. Moueatur. Hier. & Chald. concutiatur. ſ. timore. Terra, id eſt, terræ habitatores.

2. In Sion, ſcilicet, cognoſcitur; vel, qui in Sion colitur.

3. Terribile, id eſt, metuendum.

4. Honor. Hier. imperium. Chald. fortitudo. Iudicium, id eſt, quod æquum eſt, quaſi dicat, exercet iuſtitiam. Paraſti directiones. Hier. fundaſti æquitates. Chald. præparaſti rectitudinem, quaſi dicat, dediſti præcepta recta, vel rectum iudicium, vt ſtatim explicatur. Iudicium, & iuſtitiam. i. iuſtum iudicium.

5. Exaltate. Chal. laudate. Scabellum. ſ. ad arcam, vnde reſponſa dat, velut ſedens ſuper Cherubim, vel Chriſti humanitas intelligitur. Sanctum eſt, Græc. Hier. & Chald. ſanctus eſt, ſcilicet, Dominus.

6. In ſacerdotibus, id eſt, inter ſacerdotes, ſeu ſacerdotes. ſ. erant.

7. Columna. ſ. quæ ſuper tabernaculum. Cuſtodiebant. Græc. quia cuſtodiebant. Teſtimonia. i. mandata, quibus Deus teſtatur quid velit.

8. Eis. ſ. populo, vel q.d. in gratiam illorum. ſ. Moſis & Aaron. Vlciſcens. ſ. interdum. Adinuentiones. Chal. opera. Eorum. ſ. populi.

9. Sancto. Chal. ſanctuarij.

XCIX. *De Dei laude.*

1. IN confeſſione. i. ad laudem. ſ. Dei. Chald. pro ſacrificio confeſſionis. Deo. Chal. coram Domino. Terra. Chal. habitatores terræ.

2. Exultatione. ſ. cum lætitia laudantes. Hier. laude. Chal. hymno.

3. Scitote. Chal. notum facite. Paſcuæ eius. i. quas paſcit.

4. Portas, ſcilicet, templi. Confeſſione. Hier. gratiarum actione. Hymnis. Hier. & Chal. laude. Laudate nomen eius. Hier. & Chal. benedicite nomini eius.

5. Suauis. Hier. & Chal. bonus. ſ. benignus, ſeu beneficus. In, pro, & in. Veritas. Hier. & Chal. fides, ſcilicet, in promiſſis.

C. *De officio boni Principis.*

1. MIſericordiam. ſ. tuam. Iudicium. i. iuſtitiam. Cantabo. i. celebrabo canticis. Tibi. Chal. coram te.

2. Intelligã. Hier. erudiar. Immaculata. Hier. perfecta. q.d. dabo operam perfectioni, ſi me adiuues. Venies. ſ. & me illuminabis. Quidam per interrogationem legunt. q. d. quando mihi gratiam tuam dabis, vt poſſim id quod ſequitur? Perambulabam. Hier. & Chal. ambulabo. Innocentia. Hier. ſimplicitate. Chal. perfectione. In medio domus. i. inter domeſticos.

3. Proponebam. Hier. proponam. Chald. ponam. ſ. faciendam. Rem iniuſtam. Hier. verbum Belial. Chal. verbum impietatis. Non adhæſit. i. non fuit familiare.

4. Cor prauum. i. praui homines. Declinãtem, &c. ſ. vitæ diſſimilitudine. Aug. Chald. concupiſcentiam malam. Cognoſcebam. i. approbabam. Aut. vel q.d. non habui inter amicos, & notos.

5. Detrahentem, &c. Chald. loquẽtem lingua triplici contra proximum ſuum. Perſequebar. Hier. interficiam. Chald. diſperdam. Inſatiabili corde. Hier. latum corde. ſ. ita vocantur Hebr. auari & ambitioſi, qui plura ſemper cupiunt. Edebam. Chal. habitabo.

6. Fideles. Chal. veraces. Sedeant. Hier. habitent. Immaculata. Hier. ſimpliciter. Chal. perfecta. Miniſtrabat. Hier. miniſtrabit.

7. In medio domus. i. intra domum. q.d. domi meæ. Superbiam. Hier. & Chal. dolum. Iniqua. Hier. & Chal. mendacium. Direxit. i. proſperè habuit. Hier. placebit.

8. In matutino, id eſt, citò, ſeu tempeſtiuè. Interficiebam. Hier. & Chal. perdam. Peccatores. Hier. & Chal. impios. Diſperderem. Hier. interficiam. Chal. diſperdam. ſ. ſi eiuſmodi ſint peccata, quæ morte digna videantur. Iniquitatem. Chal. falſitatem.

CI. *De Ieruſalem, & Eccleſia.*

3. AVertas. Hier. abſcondas. Chal. auferas.
4. Defecerunt. Hier. conſumpti ſunt. Oſſa. Chal. membra. Cremium, id eſt, toſtum, ſeu aridum, aut frixum. Græc. φρύγιον, quod iſta tria ſignificat. Hier. frixa. Chald. chytropodes. ſcilicet, ollarum pedes.

5. Percuſſus ſum, ſcilicet, æſtu afflictionem. Quia, pro, &. Oblitus ſum, ſcilicet, præ mæſtitia, vel negligentia. Panem, id eſt, cibum. Chal. legem doctrinæ.

6. A voce, id eſt, præ clamore. Gemitus. Chal. ſuſpirij, quaſi dicat, dum mœſtus ſuſpiro, gemo, & clamo. Os carni, pro, oſſa cuti, ſcilicet, deficiente carne.

7. Pellicano. Naſcitur vt aiunt, in ſolitudinibus. q.d. auibus ſylueſtribus. Nycticorax. Hier. bubo. Chal. noctua. Domicilio. ſ. diruto.

8. Vigilaui. i. ſomnum non cepi. Chal. vigilaui tota nocte.

9. Laudabant. ſ. fictè, vel olim. Iurabant. q.d. coniurabant.

10. Cinerem tanquam panem, id eſt, aſperſum cinere panem; vel pro, panem ſicut cinerem, id eſt, ſine guſtu.

11. A facie iræ, &c. Chald. propter iram, &c. quaſi dicat, quia te ſentiebam mihi iratum, ſeu ob afflictionem à te velut irato immiſſam. Eleuans, id eſt, vt qui deiectutus eleuat.

12. Vmbra. ſ. quæ citò deficit cùm inclinatur in longitudinem. Arui. Chal. areſcam

13. Memoriale. Chald. memoria. Tuum. q. d. facta tua memoria perpetua digna ſunt, vel in æterna memoria erunt.

14. Exurgens, pro velut exurgens. Venit, præteritum eſt.

15. Seruis, ſcilicet, Iudæis reædificantibus, vel Regibus permittentibus; qui ſerui dicuntur, quia Deus eorum opera vſus. Miſerebuntur, ſcilicet, vt ædificent.

16. Gloriam. i. Maieſtatem.

17. Videbitur. Hier. apparebit. Gloria. q. d. potentiam ſuam manifeſtans.

18. Humilium. i afflictorum.

19. In generatione. Chal. pro generatione. Altera. Hier. & Chal. nouiſſima.

21. Interemptorum. Hier. mortis. i. morti deſtinatorum. Chal. morti traditorum.

22. Annuntient. Hier. narretur. Chald. annuntietur.

23. In conueniendo. Hier. & Chald. cùm fuerint congregati. In vnum. Hier. ſimul.

24. Reſpondit, ſcilicet, Iuſtus. Ei, ſcilicet, Deo. Virtutis, quaſi dicat, dum vigeret, diuque videretur poſſe viuere.

25. Reuoces. Hier rapias. Chal. rollas. Dimidio. q. d. morte immatura. vide Iſa. 38. In generationem, &c. q. d. æterni.

27. Peribunt, ſcilicet, vt ſtatim explicat. Veteraſcent. Hier. atterentur. Operitorium. Hier. pallium. Chald. ſtolam. Mutabis. i. renouabis, vel, conſumes. Græc. alterabis. ἀλλάξεις.

29. Habitabunt, ſcilicet, terram tuam, vel tecum. In ſeculum, id eſt, perpetuò. Dirigetur. i. recta ducetur à Deo. Hier. perſeuerabit, ſcilicet, tecum, ſeu, apud te.

CII. *Inuitatio ad Dei laudem.*

1. BEnedic i. gratias age, ſeu lauda Quæ intra me ſunt Hier. viſcera mea. Nomini ſancto. i. ſanctitati. ſ. Deo ſancto.

2. Retributiones, id eſt, quæ tribuit, ſcilicet, beneficia.

4. Interitu. Hier. corruptione. Chal. gehenna. Coronat. i. cingit, vel ornat velut corona.

5. In bonis Hier. & Chal bonis. Renouabitur. Chal renouabis in mundo venturo. Aquilæ iuueneſcere hæc mutatis pennis dicitur: vel ſignificatur vigor, ſeu viuacitas Aquilæ. q. d. recuperabis vigorem Aquilino ſimilem.

6. Miſericordias. Hier. iuſtitias. Chald. iuſtitiam, ſcilicet, ſumitur iuſtitia pro miſericordia. Iudicium. quaſi dicat, vindicans. Iniuriam. Hier. calumnias.

7. Vias. i præcepta. Voluntates. Hier. cogitationes. Chal. opera.

9. In finem. Hier. & Chal. in ſempiternum.

11. Secundùm altitudinem, &c. quaſi dicat, maximè.

14. Figmentum. q. d. fragilitatē. Hier. plaſmationem. Chal. concupiſcentiam prauam; quæ nos decipit. Puluis. Chal. è puluere.

15. Fœnum Hier. & Chal. herba.

16. Spiritus. Chal. ventus. Vide Iſa. 40. Illo. ſ. fæno, vel homini. d. cùm ab eo ſpiritus. i. anima tranſierit, non ſubſiſtet, &c. Cognoſcet, ſcilicet, quiſquam. Suum. i. eius.

17. Iuſtitia, fortè accipitur pro miſericordia; vt ſit repetitio.

18. Teſtamentum. Hier. & Chal. pactum.

19. Parauit. Hier. ſtabiliuit.

19. Virtute. Hier. robore. Chal. viribus. Ad audiendam vocem. Hier. obedientes voci.

21. Virtutes. Hier & Chal. exercitus. ſ. Angelici, vt ſit repetitio.

22. In omni loco q. d. vbicunque eſtis.

CIII. *De eodem.*

1. MAgnificatus es. i. agnitus es eſſe magnus. Aug. Confeſſionem. i. laudem. Decorem. i. pulchritudinem. Induiſti. i te velut ornaſti. q. d. apparet in omnibus quàm ſis laudabilis, & glorioſus.

2. Pellem. i. tentorium Chal. cortinam.

3. Aquis. ſ. quæ ſuper cælos ſunt. Aſcenſum. q. d. velut nubibus vectus pluuias inde mittis. Super pennas. i. velociùs, quàm pennæ.

4. Facit, pro, fecit. Spiritus. i. veloces, vt ventum, vel naturæ ſpiritualis. Ignem. i. velut ignem efficaces fortesque.

5. Stabilitatem. Hier. & Chald. baſim. q. d. fecit ſtabiliſſimam.

6. Abyſſus, id eſt, maris aquæ. Eius, ſcilicet, terræ, quæ mari magna ex parte amicitur. Quidam tamen referunt ad mundi initium, quo terra tecta, & montes, tum Dei præcepto retecta. Super montes. ſ. in nubibus.

6. Increpatione, id eſt, imperio velut increpantis. Fugient, ſcilicet, huc illuc diſcurrent nubes. A voce tonitrui, &c. pro velut tonitruum, vocem tuam. i. mandatum formidantes.

8. Aſcendunt, id eſt, ſurgunt. Fundaſti, id eſt, deſignaſti.

9. Poſuiſti. ſ. aquis maris.

11. Expectabunt. ſ. donec ſatientur.

12. Super. Chald. iuxta. Ea, ſcilicet, montes, & fluuios.

13. Superioribus, ſcilicet, nubibus. Suis, pro,

ſe. Operum tuorū, id eſt, opera tua prouenientε. Terra, id eſt, terræ habitatores.

14. Herbam, id eſt, olera, vel ſegetes. Seruituti, id eſt, vſui.

15. Exhilaret, id eſt, nitidam reddat. ſ. homo, vel Deus. q. d. Dat Deus hominibus non ſolùm neceſſaria, ſed & ea quæ delectationi ſeruiunt.

16 Saturabuntur, ſcilicet, honoris copia.

17. Illic. ſ. in arboribus. Domus, id eſt, nidus. Dux eſt, id eſt, obtinet principatum inter nidos auium. ſ. altitudine. vel q. d. docet reliquas aues nidificare: prima enim omnium dicitur nidificare: eſt autem Herodius Ciconiæ genus.

18. Ceruis Chald. Ibicibus. Erinaciis. Chald. cuniculis. Græc. leporibus.

19. Tempora. ſ. diſtinctionem menſium, & feſtorum. Cognouit. i. ita obſeruat, ac ſi noſſet.

20. Pertranſibunt, id eſt, circumambulabunt.

21. A Deo, ſcilicet, ſibi deſtinatum.

22. Cubilibus, id eſt, antris. Hier. ſpeluncis. Chald. latibulis.

23. Operationem. Hier. ſeruitutem. Chald. culturam.

24. Magnificata, id eſt, magnifica, ſeu, mirabilia Chald multa Poſſeſſione. i. opibus.

25. Manibus, id eſt, locis, ſeu, littoribus. Chal. terminis.

26. Draco. i. cetus. Hier. & Chald Leuiathan. Formaſti. Hier. plaſmaſti. Chald. creaſti. Ad illudendum ei. Hier. vt illuderes ei. Chal. vt ludat in eo. ſ. mari. Aug. illuditur diabolo, dū eius tentationes proſunt iis quibus ipſe obeſſe, deſiderat.

28. Bonitate, id eſt, bonis, ſcilicet, cibo.

29. Auertente te. Hier. abſcondes.

30. Emittes. i. eùm mittis, ſeu miſeris. Spiritum. i. vim productiuam. Chald. Spiritum ſanctum. Creabuntur. ſ. res nouæ.

31. Sit gloria, &c. i. glorificetur Dominus.

32. Montes, ſcilicet, vt olim Sinai.

34. Iucundum ſit. Hier. placeat. Eloquium Chald. meditatio.

35. Deficient. Græc. Hier. & Chald. deficiant. Alleluia. i. laudate Deum, ſeu Dominum.

CIIII. *De eodem. Vt indicat Titulus apud 70. ſcilicet, Halleluia. i. laudate Deum: idq; cum tubilo, vt quidam notant t id enim ſignificare* הלל *vnde Halleluia.*

1. Opera. Hier. cogitationes.

3. Laudamini. q. d. gloriamini, ſeu gratulamini. Hier. exultate. Chal. laudate.

4. Confirmamini. q. d. eſtote in quærēdo conſtantes vel pro, confirmabimini. Hier. virtutem eius. Cha d legem eius Faciem, id eſt, præſentiam. Aug.

6. Semen, id eſt, ô poſteri. Serui. plurale eſt, itemque electi.

7. Iudicia, ſcilicet, exercentur.

8. Seculum. Hier. & Chald. æternum. ſ. facti. Teſtamenti. Hier. & Chald pacti. Mandauit ſ. obſeruari. Mille, id eſt, omnes. Aug.

9. Diſpoſuit ad Hier. & Chald. pepigit eum.

10. Statuit. Hier. firmauit. Iacob. Hier. eum Iacob. Vide Gen. 27. 28. In præceptum, id eſt, vt eſſet præceptum, ſeu lex. Hier. in legem Chal. pro decreto. Teſtamentū. Hier. & Chal. pactum.

11. Dicens. q. d. ſimul promittens dicendo. Funiculum. Chald. ſortem. ſ. funiculis hæreditates menſurabantur.

12. Cùm eſſent, &c. iungendum cum ſequentibus. Incolæ. Hier aduenæ.

13. Pertranſierunt. pro, pertranſirent.

14. Reliquit, id eſt, permiſit. Corripuit, id eſt, increpauit, ſeu caſtigauit. Pro eis. Chald. propter eos. Reges. vt Pharaonem, & Abimelech.

15. Nolite. ſub. dicens. Tangere, id eſt, lædere. Chriſtos, id eſt, vnctos, ſcilicet, cæleſti vnctione, vel oleo: vngebantur enim Prophetæ interdum. In Prophetis. pro, Prophetis. Malignari. Chald. maleſacere. Hier. affligere.

16. Firmamentum. Chald. ſuſtentamentum. Hier. virgam, id eſt. baculum, ſcilicet, ſuſtentaculum. Contriuit, id eſt, conſumpſit. Aug.

17. Virum. Chald. virum ſapientem.

18. Humiliauerūt. Hier. & Chal. afflixerunt. Ferrum, id eſt, dura tribulatio. Aug Hier. in ferrum venit anima eius. Chald. in catenam ferream intrauit anima eius, id eſt, ipſe. Pertranſiit animam, id eſt, ipſum afflixit, ſic Luc. 2. Tuam ipſius animam pertranſibit gladius.

19. Veniret verbum, id eſt, fieret quod prædixerat, ſcilicet, dum ſomnia eſt interpretatus vinctorum.

20. Eloquium, id eſt, oraculum. Inflammauit, id eſt, accendit ad diuinandum. Hier. probauit. Chald. purgauit, ſcilicet. paſſus eſt multa ob ſomnium à Deo immiſſum, quod fratribus narrauerat.

22. Erudiret, id eſt, inſtitueret, ſeu caſtigaret. Sicut ſemetipſum. i. vt vellet, ſeu, ad formam vitæ ſuæ. Hier. ſecundùm voluntatem ſuam.

23. Accola. Hier. aduena Cham. i. Ægyptiorum, qui ex Miſraim primogenito Cham orti.

24. Firmauit. Hier. roborauit. Chal. fecit fortem. Super id eſt, pluſquam.

25. Conuertit, ſcilicet, permittendo, vel, dando ſuis tantam proſperitatem, vt illis Ægyptij inuiderent. Chald conuerſum eſt.

27. Verba ſignorum, id eſt, ſigna, ſeu res mirabiles: verba enim pro rebus. vel q. d præceptum, ſeu rationem edendi ſigna.

28. Exacerbauit. i. irritos fecit. Hier. non fuerunt increduli verbis eius. Chal. non reſtiterunt verbo eius. ſ. Hebræi. nam Moyſi crediderunt.

30. Edidit. Græc Hier & Chal. ebulliuit.

31. Cynomyia. i. canina muſca Hier. muſca omnimoda. Chal. inſectorum commixtio. Vide

Pſal.77.Ciniphes. Chald.pediculi.

32. Pluuiam. i. pro pluuia. Ignem. ſ. miſtum grandini Vide Exod.9. Sap 16.

33. Lignum, id eſt, arborem.

34. Bruchus. eſt ſpecies locuſtæ.

35. Fœnum.Chald.herbam, ſcilicet, quidquid virebat.

36. Primitias, id eſt, primogenita. Laboris. Hier.partus. Chald fortitudinis, ſcilicet, principium roboris viri eſt primogenitus. Vide Gen. 49 Pſal.77.

38. Incubuit. Hier. irruerat. Timor, &c. q.d. timebant enim Ægyptij ſibi valde à Iudæis.

39. Protectionem. Hier.& Chald.tentorium.

40. Petierunt. Chald petierunt carnes. Cæli, id eſt, ex aëre demiſſo.

41. Flumina. Chald.fluminis inſtar.

42. Verbi, id eſt, promiſſionis.

43. Lætitia.Hier.& Chal.laude.

45. Iuſtificationes. Hier. ceremonias. Chald. præcepta.Exquirant.Chald.cuſtodiant.

c v. *De eodem.*

1. SEculum.Hier.& Chald æternum.

2. Loquetur, ſcilicet, vt par eſt. Chald.eloqui poterit. Potentias. Hier. & Chald. fortitudines, ſcilicet, fortiter facta. Auditas.Chal.notas.

3. Iudicium.ſ.rectè.iudicando. Aug.iuſtitiam, ſcilicet, rectè agendo.Aug.

4. Beneplacito populi. i. beneuolentia in populum, Chald. bona voluntate cum populo. Hier.propitiatione populi.Salutari, id eſt, ſalute. Chald.redemptione.ſ.Chriſto.ſecundùm Aug.

5. Ad videndum in bonitate. Hier. vt videam bona. Lauderis. Hier. exultem. Chald.laudem. Hæreditate, id eſt, populo.

6. Cum patribus.i.ſicut patres. Aug. Iniquitatem.Hier & Chald. impiè.

7. Irritauerunt.ſ.te. Hier. ad iracundiam prouocauerunt. Chald.rebelles fuerunt.

9. Increpuit.Hier. & Chald. comminatus eſt In deſerto. Chal.per deſertum.

12. Crediderunt, ſcilicet, tunc.Laudauerunt Hier. & Chald.cecinerunt.

13. Citò fecerunt Græc feſtinarunt, ſcilicet, obliuiſci, vt ſtatim dicitur.Hier & Chald citò. Suſtinuerunt. Hier expectauerunt. Conſilium, id eſt, quod de illis decreuerat q. d.non ſe eius prouidentiæ regendos crediderunt.

14. Concupiſcentiam, ſcilicet, carnes: concupiſcentia, pro re concupita. Inaquoſo. Hier.ſolitudine Chal.loco arido.

15. Saturitatem. Hier, tenuitatem. Chald.maciem.q.d. ſtatim puniuit. Græc. πλησμονὴ, id eſt. repletionem: genus eſt morbi, ex quo ſequitur tabes & macies.ſ.ex nimia repletione.

16. Irritauerũt.Hier.zelati ſunt. Chald.inuidia commoti ſunt contra. Sanctum.i. conſecratum.

17. Super congregationem, &c. q. d. eos qui cum Abiron conſpirauerant.

18. Synagoga, id eſt, congregatione. Peccatores Hier.& Chal impios.

20. Gloriam ſuam Chal. gloriam Domini ſui.

23. Dixit.ſ.Moſi.Vt diſperderet, id eſt, ſe velle diſperdere. Chald ſe exterminaturum. Confractione, id eſt, plaga, qua erant feriendi à Deo. Aug Græc.vulneratione.

24. Verbo. ſ. quo promiſerat ſe eam daturum.

26. Leuauit, ſcilicet, iurando.vel, vt ſolent qui volunt percutere.

27. Deiiceret. Chald. migrare faceret. In nationibus, id eſt, inter gentes.

28. Initiati ſunt. Hier.conſecrati ſunt. Chald. adiunxerunt ſe Mortuorum, id eſt, oblata mortuis, ſeu non viuentibus diis.

29. Adinuentionibus.Hier.ſtudiis. Chal.operibus Ruina Hier.plaga Chal.peſtis.

30. Placuit. ſ. Deum. Chal.orauit. Quaſſatio. Hier.percuſſio. Chald.mors.

31. Iuſtitiam.Chald.meritum. Sempiternum, ſcilicet, dato ei ſacerdotio. nempe, quandiu lex duraret: quanquam fuit aliquando in poſteris. Ithamar, à quo Heli, ſed reſtitutum eſt poſteris Phinees. 3.Reg.2.

32. Vexatus.Hier.afflictus, ſcilicet, à Deo.

33. Exacerbauerunt, id eſt, offenderunt. ſeu, irritarunt.Eius.ſ.Moſis, vel Dei.Diſtinxit.id eſt diſtinctè dixit, ſcilicet, Deus, non ingreſſurum Moſen terram promiſſam. Chald.explicauit vel ſignificauit hic, quod Moſes ad petram dixit dubitando.Num 20 q d.hæſitauit.

34. Diſperdiderunt, ſcilicet, terram ingreſſi.

36. Scandalum.i.offendiculum, ſeu ruinam.

38. Infecta.Hier pollura.Chal.maculata. In ſanguinibus. Chald homicidiis.ſ. cæde filiorum quos immolabant.

39. Adinuentionibus. Hier.ſtudiis.

43. Conſilio ſuo. Hier & Chal.conſiliis ſuis. In iniquitatibus Hier.propter iniquitates.

45. Teſtamenti. Hier. pacti. Pœnituit cum Chald conuerſus eſt ab ira ſua.

46. In miſericordias q.d. miſertus eſt eorum. Hier.miſerabiles.

47. Nationibus.Hier.gẽtibus. Gloriemur,&c. Hier. canamus laudem tuam.

48. A ſeculo,&c. Hier. ab æterno, & vſque in æternum. Chald.à mundo hoc vſque ad mundum venturum. Dicet. pro, dicat itaque. Fiat, fiat Hier.& Chal.Amen.No.hunc Pſalmum eſſe finem quarti libri Pſalmorum apud Hebræos. Apponitur autẽ ſingulis libris ad finem Amen.

c v i. *De Dei beneficiis.*

1. COnfitemini. Chald. laudate. Seculum. Hier. & Chald. æternum.

2. Dicant. ſ. quod præceſſit, ſeu laudem Domino, ſeu acceptum beneficium,

3. Mari

3. Mari, ſcilicet, Arabico, quod eſt ad Auſtrum; ſeu Oceano.

4. Errauerunt, ſcilicet, fugati ab hoſtibus. Ciuitatis habitaculi, id eſt, ducentem in ciuitatem habitabilem.

6. Neceſsitatibus. Hier. afflictione Chald. anguſtia.

7. Habitationis. Hier.& Chald. habitabilem.

8. Confiteantur. i. prædicétur. Domino, id eſt, ad honorem Domini. Chal. coram Domino, Miſericordiæ. Hier. miſericordiam. Chald propter miſericordiam Filiis. Hier. in filios.

9. Inanem. Hier.& Chald. vacuam.

10. Sedentes. ſ. liberauit. Vmbra. i. ſimilitudine, vel horrore.

11. Exacerbauerunt. ſ. per rebellionem. Eloquia, id eſt, præcepta, ſeu, monitiones. Conſilium, id eſt, decreta, ſeu præcepta, vt ſit repetitio. Irritauerunt. Hier. blaſphemarunt. Chald. ſunt execrati.

12. Infirmati ſunt i. debilitati. Hier. ceciderunt. Chal. impegerunt.

13. Neceſsitatibus. Hier. anguſtiis. Chal. afflictionibus.

16. Æreas. i. fortiſsimas.

17. Suſcepit. i ſubleuauit. Hier. & Chald ſtulti propter viam. &c. Via iniquitatis. i. morbo, ſeu calamitate, quam peccatum induxerat.

18. Abominata eſt, id eſt, faſtidiuit, ſcilicet, præ morbi grauitate.

20. Miſit verbum. i. iuſsit.

23. Operationem. i. negotiationem, vel opus nauticum Multis. i. vaſtis.

24. Profundo. i. mari.

25. Dixit. i. iuſsit. Stetit. Hier. ſurrexit.

26. Aſcendunt. ſ. nauigantes in tempeſtate. Malis. Hier. afflictione. Tabeſcebat. i. deficiebat. ſ. præ metu. Chald. liqueſiebat.

27. Moti ſunt. Hier. intremuerunt. Deuorata. Hier. abſorpta. q d. euanuit, ſeu defecit.

29. Auram. Hier. tranquillitatem. Siluerunt. i. quieuerunt.

30. Siluerunt Hier. quieuerunt. Voluntatis. eorum. i. optatum. Hier. quem voluerunt.

32. Eccleſia. i. cœtu, ſeu frequentia. Cathedra ſeniorum. i. ſenatorum, ſeu magiſtratuum. Chal. conſeſſu ſapientum.

33. In deſertum. Chal. velut deſertum. ſ. arefaciens ob peccata. Sitim, id eſt, ſiccitatem. Chal. ſicut ſiccitates.

34. Salſuginem. i. ſterilitatem. A malitia. i. ob malitiam.

35. Poſuit. ſ. poſt pœnitentiam populi. Exitus. i. riuos. Hier fontes

36. Eſurientes. ſ. antea. Habitationis. Hier. ad habitandum.

37. Natiuitatis. Chald. germinis. q. d. naſcentem, ſeu germinantem.

38. Minorauit. Chald. diminuit, quaſi dicat, non eſt paſſus minui.

39. Pauci. ſ poſtea ob peccata. vel, cùm antea pauci fuiſſent. A tribulatione, Hier. ob anguſtiam. Malorum. i. calamitatum.

40. Effuſa eſt contemptio, &c q. d. fecit principes contẽptibiles ob peccata eorũ. Vide Iob. 12. Errare. ſ. in conſiliis. In inuio, pro, velut in inuio. Non in via. i. vbi non erat via, repetitio per negationem, more Hebræo.

41. Adiuuit. Hier. ſubleuauit. ſ. poſtea. Sicut oues. i. inſtar gregis. ſ. plurimas.

42. Iniquitas. i. iniquus. Oppilabit i. claudet. ſ. tacebit Hier. contrahet.

43. Cuſtodiet. i. obſeruabit, ſeu notabit.

CVII. *Vide Pſal. 56. & 59. ex quibus hic compoſitus eſt.*

2. PAratum. ſ. ad te laudandum, ſeu ad tua iuſſa. In gloria. i. ex animo. ſ. anima gloria eſt hominis Hier. ſed & gloria. Chald. & gloria. Exurge Græc. exurge gloria mea.

4. In. i. coram. Nationibus. i gentibus.

5. Super cælos. q. d. cælis altior. Vſque. i. ſuper. Nubes. i. cælos. Hier. æthera. Veritas. ſ. in præſtando promiſſa.

6. Gloria tua ſ. appareat.

7. Saluum. ſ. me. Dextera. i. potentia.

8. Locutus eſt. q. d. promiſit. ſ. mihi de hoſtibus victoriam. Sancto. Hier. ſanctuario, vide Pſal 59. vbi reliqui verſus.

9. Suſceptio. i. protectio. Hier. virtus. Chald. fortitudo. Rex. ſ. Dauid, & Chriſtus de tribu Iuda. Hier. Dux. Chal. Scriba.

10. Spei. Hier. peluis. Alienigenæ. Hier. Philiſtim. Amici facti ſunt. Græc. ſubditi ſunt. Hier. fœderati erunt.

12. Repuliſti. Hier. proieceras. Chal. deſeruiſti. Exiſti. Hier. exieras. Virtutibus. i. exercitibus.

13. Quia vana. Græc & Heb. & vana. pro, quia vana. Hominis. Hier. ab homine.

14. Faciamus virtutem. Hier. erimus fortes. Ad nihilum deducet. Hier. & Chal. conculcabit.

CVIII. *Oratio contra hoſtes.*

1. LAudem meam, quaſi dicat, innocentiam. Hier. laudis meæ. Chal laus mea. q. d. qui es laus mea. Tacueris. i. diſsimules. q. d. defende à malis.

2. Peccatoris Hier. & Chal. impij. Super. Hier. contra. Doloſa Hier mendacij Chal. mendaci.

3. Circundederunt. i. vndique ſunt aggreſsi. Expugnauerunt, pro, oppugnauerunt. Gratis. Hier. fruſtra. Chal. ſine cauſa.

4 Vt me diligerent. Hier. quòd diligebam eos. Chal. quòd dilexi. Detrahebant. Hier. aduerſabantur. Chald. aduerſantur. Orabam, ſcilicet, pro eis. Aug.

5. Dilectione ſcilicet, qua eos diligebam.

6. Conſtitue, id eſt, præfice. Peccatorem. Hie. & Chal. impium ſcilicet, iudicem, vel dominum. Diabolus. Hier & Chal. Satan, id eſt, aduerſarius. A dextris, ſcilicet, vt opprimat.

7. Iudicatur, ſcilicet, apud magiſtratum, vel Deum. Oratio, id eſt, defenſio apud iudicem. vel oratio ad Deum. In peccatum, id eſt, velut peccatum, quaſi dicat, magis iudicem irritet, vel Deum. Chald. in condemnationem.

8. Dies. ſ. Apoſtolatus. Aug Epiſcopatum, id eſt, officium ſeu dignitatem Epiſcopi, ſcilicet, Apoſtolatum: de Iuda enim loquitur.

10. Nutantes transferantur. Hier. inſtabiles vagentur. Chald vagando vagentur.

11. Scrutetur. ſcilicet, vt accipiat. Chald. colligat. Fænerator, id eſt, qui mutuum dedit. Hier. exactor. Alieni, id eſt, extranei. Labores, id eſt, laborem partum.

13. Vana, id eſt, prima. Hier. & Chald altera.

14. Matris, quaſi dicat. non ſolùm patris, ſed etiam matris. explicatio præcedentis. q. d. puniantur in eo parentum peccata.

15. Contra Dominum, id eſt, coram Domino ſcilicet, parentum peccata. Eorum; ſcilicet, parentum.

17. Compunctũ, id eſt, fractum, ſeu afflictum. Mortificare, Hier. vt interficeret.

18. Maledictionem, id eſt, malum, ſeu ſupplicium, ſcilicet, qui peccatum diligit. & quod id ſequitur ſupplicium videtur diligere. Benedictionem, id eſt, bonum.

19. Veſtimentum, ſcilicet, quod operit, & hæret. Aqua, ſcilicet, quæ bibitur. Oleum, ſcilicet, quod valdè penetrat, & hæret. Oſſibus. Chal. membris.

20. Hoc opus, id eſt, merces. ſic Leuit, 19. Iſa. 4 & 62. Hie. hæc eſt retributio. Apud Dominum. Græc. Hier. & Chald. à Domino, ſcilicet, retributio. Loquuntur, id eſt, machinantur. Animã, id eſt, vitam.

21. Fac, ſcilicet, bonum. Mecum, id eſt, mihi. Propter nomen tuum id eſt, propter te, ſeu, pro tua clementia. Suauis Hier. bona.

22. Conturbatum. Hier. vulneratũ. Chal. contritum.

23 Declinatur. Hier. inclinator, ſcilicet, ex tenſione, & deſinit in tenebras. Ablatus. Chal conſumptus Excoſſus. Chald vagatus.

24. Infirmata ſunt. Hier vacillauerunt. Chald. collapſa ſunt. A ieiunio, id eſt, præ ieiunio. Immutata. Chald. macilenta. Propter oleum, ſcilicet, deficiens. Hier. abſque oleo. id eſt, vnctionibus, quæ olim in vſu: vel pinguedo ſignificatur, cuius defectu mutatus. Chald. abſque pinguedine.

25. Mouerunt. ſ. deridentes.

27 Manus. id eſt, auxilium. Chald. percuſſio: Eam, pro, id, ſcilicet, iuuando vel affligendo.

28. Maledicent. quaſi dicat, perſequẽtur. Benedices, quaſi dicat, fauebis.

29. Diploide, id eſt, veſte, ſeu pallio. Hier. veſtimento. Chal. chlamyde. Augu. duplici pallio, ſcilicet, confuſione coram Deo & hominibus.

30. Nimis, quaſi dicat, totis viribus. Hier. vehementer. Multorum. Hier. populorum. Chal. ſapientium.

31. Aſtitit. Hier. & Chald. ſtabit. Saluam faceret Hier. ſaluat. Perſequẽtibus. Hier. & Chal. iudicibus ſcilicet, malis. Animam, id eſt, vitam.

CIX. *De Chriſti Regno, & Sacerdotio.*

1. DOminus, ſcilicet, Pater. Domino, ſcilicet, Filio, ſeu Chriſto. A dextris meis, id eſt, optimo apud me loco. Donec. vide Hebr. 10. Scabellum, &c. quaſi dicat. ſubiiciam pedibus tuis, ſic vt poſſis conculcare.

2. Virgam, id eſt, ſceptrum. Virtutis. Hie. fortitudinis, quaſi dicat, Regnum potens. Emittat, ſcilicet, in mundum per prædicationem. Sion, ſcilicet, inde cœpit prædicatio Euangelica. Dominare. Chald. & dominaberis. Inimicorum, ſcilicet, qui antea aduerſabantur, vel, quaſi dicat, reſiſtant licet inimici.

3. Principium, id eſt. principatus, vel patet, ſcilicet, erit. Die virtutis, quaſi dicat, cùm cœperis regnare, vel oſtendere potentiam tuam. Splendoribus ſanctorum, quaſi dicat, in ſanctis ſplendidè, vel ſplendore ſanctitatis. Vtero, id eſt, ſubſtantia mea, ſeu ſecreto, vel vtero virginis. Ante luciferum, id eſt, ante Angelos, vel Angelis excellentiorem, vel ante ſtellas.

4. Pœnitebit eum. id eſt, mutabit. Aug. Ordinem. id eſt, ritum. Melchiſedech, ſcilicet, qui obtulit panem & vinũ in figuram Euchariſtiæ.

5. A dextris tuis, id eſt, te adiuuans &. protegens. Confregit. Hier. & Chald. percuſſit. Iræ id eſt, vltionis, ſcilicet die iudicij Reges, pro, etiam Reges, ſcilicet, tibi inimicos.

6. Iudicabit, id eſt, vlciſcetur, ſeu iudicium exercebit. In nationibus. pro, gentes. Ruinas. Chald. cadaueribus. Hier. valles, ſcilicet, cadaueribus. Capita, id eſt. principes Multorum, ſcilicet, populorum, vel, multorum capita.

7. Torrente, ſcilicet, paſſionum. In via, ſcilicet, dum viues, ſeu viueret.

CX. *De Dei operibus.*

1. COncilio, id eſt, cœtu. Hier. conſilio. Chald ſecreto, quaſi dicat, iuxta ſentẽtiam. Iuſtorum Chal. rectorum.

2. Exquiſita, id eſt, exquiſitè, ſeu perfectè facta Hier. exquirenda, id eſt, conſideranda. In omnes, id eſt, iuxta omnes, quaſi dicat, pro ſua voluntate, vel excitantia ad faciendam eius voluntatem.

3. Confeſſio & magnificentia, id eſt, laude & honore dignum. Hie. gloria & decor. Chal. laus, & decus. Seculum ſeculi. Hier. æternum.

4. Memoriam fecit, id eſt, fecit recordari vel digna memoria. Miſericors, & miſerator, Hier. & Chald. clemens, & miſericors.

5. Teſtamenti. Hier. & Chald. pacti.

6. Annuntiabit. Græc. Hier. & Chald. annuntiauit, quaſi dicat, dixit ſe poſſe præſtare quod promittebat. vel, reuelauit potentiam, qua operatur, ſcilicet, ſe eſſe omnipotentem.

7. Veritas, & iudicium. i. fidei, & æquitatis plena. Fidelia, id eſt, vera, certa.

8. Confirmata, id eſt, ſtabilita. Seculum ſeculi. Hier. ſempiternum. Æquitate, id eſt, rectitudine.

9. Redemptionem, ſcilicet, ex Ægypto, vel ex peccatis. Teſtamentum. Hier. & Chal. pactum, ſcilicet, ſeruandum. Terribile Chald. timẽdum.

10. Intellectus bonus, quaſi dicat, ſanè ſapiunt qui faciunt. Eum, ſcilicet, intellectum. i. quod intelligunt faciendum, vel timorem, ſcilicet, Deum timentibus. Hebr. & Chald. ea, ſcilicet, præcepta. Laudatio, id eſt, laus. Eius, ſcilicet, talis hominis. Seculum ſeculi. Hier. iugiter. Chald. æternum.

CXI. *De timore Dei.*

1. Reuerſionis, &c. Titulus hic non eſt Hebr. nec Græc. Volet, id eſt, oblectabitur. Chald. mandata eius experit.

2. Semen, id eſt, filij. Generatio, id eſt, poſteri, ſeu familia. eſt enim repetitio frequens hic. vel, quaſi dicat. gens recta, id eſt, probi homines. Rectorum Hier. iuſtorum. Benedicetur, ſcilicet, à Deo, vel hominibus.

3. Gloria. Hier. ſubſtantia. Chald. felicitas. Domo. i. corde. Auguſt. Manet. ſ. à Deo remuneratur. In ſeculum ſeculi. Hier. ſemper. Chald. in æternum.

4. Tenebris. ſ. afflictionibus, vel. q. d. cùm alij ſunt in tenebris. Miſericors, & miſerator. Hier. & Chald. clemens, & miſericors. q. d. ipſe Deus, vel ab ipſo Deo, qui clemens, &c.

5. Iucundus, id eſt, gratus. ſ. Deo, & hominibus. Hier. bonus. Chald. beatus. Græc. χρηστὸς, quod etiam bonum, vtilem, & humanum ſignificat. Cõmodat. i. mutuum dat. Diſponit. pro, quique diſponit Hier. diſpenſabit. Sermones, id eſt, negotia, vel verba. In iudicio. i. prudenter.

6. Commouebitur. i nutabit.

7. Auditione. i. rumore, ſeu nuntio. Mala. i. rei aduerſæ. ſ. Ite maledicti in ignẽ æternum, ſecundùm Aug.

8. Confirmatum. ſ. in Domino. Deſpiciat, id eſt, ex alto videat. Inimicos. Græc. ſuper inimicos. Hier. in hoſtibus, ſcilicet, quæ optat.

9. Diſperſit, ſcilicet, abundanter. Chald. diſperſit pecuniam. Iuſtitia, id eſt, eleemoſyna, ſeu miſericordia. Itaque alij vt Chryſ. verterunt ἐλεημοσύνη. In ſeculum ſeculi. Hier. & Chald. in æternum. Cornu, id eſt, robur. Chald. fortitudo. In gloria, id eſt, cum gloria.

10. Peccator Hier. & Chald. impius. Videbit, ſcilicet, iuſti felicitatem. Iraſcetur, id eſt, indignabitur. Tabeſcet, ſcilicet, præ inuidia. Peccatorum. Hier. & Chald. impiorum. Peribit, id eſt, fruſtrabitur.

CXII. *Inuitatio ad Dei laudem.*

1. Pueri Hier. & Chald. ſerui.

2. Sit benedictũ, id eſt, celebretur. Nunc, id eſt, tempore, ſeu momento. Seculum. Hier. æternum.

3. Laudabile. i. dignum quod laudetur.

4. Super. i. pluſquam.

5. Altis. ſ. cælis.

6. Humilia, id eſt, humiles, vel quaſi dicat, infirma quæque curat.

7. Suſcitans. i. eleuans. Stercore. i. ſordibus, ſeu abiecta conditione.

8. Domo, id eſt, familia, ſcilicet, fœcundans prolemq́ue dans.

CXIII. *De liberatione ex Ægypto.*

1. Domus. i. familiæ. Barbaro, id eſt, alterius linguæ.

2. Iudæa. Hier. Iudas. i. populus Iudaicus. Sanctificatio, id eſt, particeps ſanctitatis, q. d. ei conſecrata. Chald. Vnita eius ſanctitati. Poteſtas. q. d. eius poteſtati, ſeu ditioni ſubiecta.

3. Mare. ſ. rubrum. Vidit. i. ſenſit Dei præſentiam. Fugit. i. receſſit.

4. Exultauerunt. Hier & Chald. ſubſilierunt. ſ. cùm legem daret, agitabatur Sinai mons.

7. A facie. i. præſentia. Aug. Mota eſt. Hier. & Chald. contremiſcit.

8. Stagna. Hier. paludes. Chald. riuum Rupem. Hier. ſilicem.

1. Non nobis, &c. Hîc incipit Pſalmus 115 apud Hebræos Chal. non propter nos Domine, non propter meritum noſtrum. Super miſericordia, &c. Hier. propter miſericordiam, &c. Veritatẽ id eſt, fide, qua. ſ. promiſiſti te ad futurum nobis. Aug. miſericordia vocante, & veritate iudicante.

2. Ne quando, pro, ne fortè.

3. Cælis. ſ. eſt.

8. Fiunt. i. digni ſunt qui fiant.

9 Sperauit. pro, ſperat.

11. Sperauerunt pro, ſperant.

12. Benedixit. Hier. & Chald. benedicet, & ſic in ſequentibus.

13. Puſillis. Hier. paruis.

14. Adiiciat, &c. quaſi dicat, augeat vos vel addat beneficia.

15. Benedicti, ſcilicet, eſtis, vel ſitis.

16. Cælum cæli, id eſt, ſupremum cælum. Domino, ſcilicet, ſedes eſt.

17 Laudabunt, ſcilicet, corpore, ſeu apud viuos. Infernum, id eſt, ſepulcrum.

18. Benedicimus. Græc. Hier. & Chald. benedicemus. Nunc, id eſt, momento, ſeu tempore. Seculum. Hier. & Chald. æternum.

CXIIII. *De Dei auxilio.*

1. Dilexi. pro, diligam, ſcilicet, Dominum. Exaudiet. pro, exaudiuit.

2. Diebus meis, id eſt, dum viuam. Inuocabo quaſi dicat, ad ipſum confugiam.

3. Mortis, id eſt, mortiferi. q. d. fui morti proximus Inferni, id eſt, ſepulcri, quaſi dicat, mortis. Inuenerunt, id eſt, apprehenderunt.

4. Nomen Domini, id eſt, Dominum. Inuocaui, ſcilicet, dicens quod ſequitur.

6. Paruulos. Chald. ſimplices. Humiliatus, id eſt, afflictus. Hier attenuatus.

7. Requiem, id eſt, tranquillitatem.

8. Morte, ſcilicet, peccati, vel corporis.

9. Placebo Domino. Hier. & Chald. ambulabo coram Domino, id eſt, ſtudebo ei placere. In regione viuorum, id eſt, inter viuos, qui penè perieram, niſi me Deus liberaſſet.

CXV. *Continuatio eiuſdem materia.*

10. Credidi. Apud Hebræos coniungitur hic Pſalmus præcedenti, qui apud eos eſt 116. Propter quod locutus ſum. Chald. propterea loquar, quaſi dicat, prædicabo Dei benignitatem. Humiliatus. Hier. afflictus.

11. Exceſſu. Hier. ſtupore, ſcilicet, animi afflicti & mæſti. Mendax. Hier. mendacium, quaſi dicat, non eſt quòd quiſquam fidat hominibus; ita ſunt fallaces omnes.

12. Retribuit. pro, tribuit.

13. Calicem, &c. id eſt, imitabor Chriſti paſſiones. Auguſt. vel quaſi dicat, gratias agam: ſolebant enim libare in ſacrificiis pro gratiarum actione.

14. Reddam, id eſt, ſoluam.

15. Precioſa, &c. quaſi dicat, defendit ſuorum vitam.

16. Ancillæ. q. d. piæ matris, teque colentis.

17. Laudis. id eſt, gratiarum actiones. Inuocabo, id eſt, prædicabo. Vide Deut. 32.

CXVI. *Inuitatio ad Dei laudem.*

2. Confirmata, id eſt, ſtabilita. Hier. confortata. Chald roborauit ſuper nos beneficentiam ſuam. q. d. magna eſt in nos miſericordia vſus, ſcilicet, miſſo Chriſto. Vide Rom.

15. Veritas. ſ. in promiſſis.

CXVII. *Gratiarum actio & congratulatio, & de Christo*

1. Bonus, ſcilicet, benignus, & beneficus. Seculum. Hier. & Chald. æternum, & ſic in ſequentibus.

3. Domus i. familia.

5. In latitudine. ſ. me conſtituens. i. conſolatione, quæ anguſtiæ oppoſita.

7. Deſpiciam, id eſt, ex alto aſpiciam, ſcilicet, puniri. Chald. videbo vltionem in.

8. Bonum eſt. Hier. melius eſt.

10. Omnes, id eſt, plurimæ Circuierunt, id eſt, obſederunt, ſeu oppugnarunt. Et pro, at. Quia. abundat, vel pro, certè, poſitum. Græc. non eſt, at eſt. Hebr. Chald. vertit, propterea.

12. In ſpinis. q. d. magno fragore, ſeu impetu aggreſſi, ſed ſtatim extincti.

13. Impulſus, ſcilicet, ab eis. Euerſus ſum. Hier. impellebar. Suſcepit. Hier. ſuſtentauit. Chald. adiuuit.

14. Laus. i. laudis materia. In ſalutem, quaſi dicat, me ſaluauit. Chald. fuit mihi redemptor.

15. Exultationis. Hier. & Chal. laudis, ſcilicet, auditur. Salutis. i. pro ſalute gratiarum actionis.

18. Et pro, at.

19. Iuſtitiæ. i templi, quod iuſtitiam & ſanctitatem in introeuntibus requirit.

20. Intrabũt, quaſi dicant, non decet niſi iuſtos intrare: explicat quod dixerat proximè.

22. Lapidem, ſcilicet, Chriſtum. Ædificantes, ſcilicet, ſacerdotes, & Phariſæi populi inſtructores. In caput. pro, caput. Anguli, ſcilicet, vtrumque populum connectens.

24. Dies, ſcilicet. humanæ redemptionis. Fecit, ſcilicet, ſingulariter.

25. Saluum me fac. Græc. & Hie. ſalua. ſcilicet, Regem à te miſſum, ſeu Chriſtum. ſic, Hoſanna filio Dauid. Matth. 21. Bene proſperare, id eſt, da proſperum ſucceſſum. ſ. Regi. proſperare, pro, proſpera. Græc. εὐόδωσον.

26. Benedictus, quaſi dicat, benedicatur, ſeu celebretur. Nomine, id eſt, mandato, ſeu, virtute. Benediximus, pro, benedicimus, id eſt, bene precamur: eſt autem ſacerdotum vox, ſecundùm quoſdam Vobis, ſcilicet, ô Populi. Domo Domini. i. templo.

27. Deus Dominus q. d. Dominus, quem colimus, verus eſt Deus. Illuxit. Hier. apparuit. Fortè Chriſti aduentus indicatur. Conſtituite. i. celebrate. Hier. frequentate. Chald. ligate puerum ad ſacrificium ſolemnitatis catenis, donec ſacrificaueritis eum, & effuderitis ſanguinem in cornua altaris. In condenſis. q. d. arborum ramis templum ornantes. Hier. in frondoſis.

CXVIII. *De præceptorum Dei obſeruantia.*

NOTA, *In hoc Pſalmo Dei præcepta vocari etiam mandata, æquitatem, iudicia, iuſtitias, iuſtificationes, teſtimonia, verbum, verba, eloquium, eloquia, ſermones, viam, vias, legem, veritatem, & ordinationem, idq́; ſingulis ferè verſibus.*

ALEPH. i. *Doctrina. Quamquam de Interpretatione harum litterarum non oportet eſſe ſolicitum: ſolùm enim indicant à qua littera incipiant Hebraicè ſequentis Pſalmi verſus omnes.*

1. Immaculati.i.integri,ſeu puri.Chald perfecti. Via.i.vitæ inſtituto, ſeu moribus.

2. Scrutantur.i.diligenter inueſtigant.Hier.& Chal.cuſtodiunt. Teſtimonia. ſic vocantur Dei præcepta, quòd per ea teſtetur, quid velit. In toto.pro,& in toto,in aurem,pro ex.

3. Ambulauerunt, pro,ambulant.

4. Nimis.q.d.diligenter obſeruari.

5. Iuſtificationes, ſic vocantur Dei præcepta, quòd per eorum obſeruationem iuſtificemur, creſcentes.ſ.in iuſtitia, quam Theologi iuſtificationem ſecundam vocant, de qua & illud intelligunt: Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc. Hier. præcepta. Chal.decreta.

6. Confundar.i. pudefiam. Perſpexero. i. animum intendero.

7. Directione i. rectitudine. In eo, quod didici. Hier.& Chal. cùm didicero. Iudicia. ſic præcepta dicuntur, quòd Dei iudicium ſeu ſententiam contineant, vel iudicia, quaſi iuſtitiæ. Iuſtitiæ tuæ i.à tua iuſtitia profecta.

8. Vſquequaque. Chal. prorſus. Quidam cum, cuſtodiam, iungunt.

BETH. i. *Domus.*

9. Corrigit. Chal. purificabit. Adoleſcentior. Hier.iuuenis.Chal.puer. Viam.i vitæ rationem.

10. Repellas.Hier.& Chal.errare facias.

11. Abſcondi.i. repoſui, vel recondidi. Tibi.i. contra te.Chal.coram te.

13. Pronuntiaui.i.prædicaui. Hier. & Chald. narraui.Oris tui.i.ore tuo prolata.

14. Diuitiis.ſ.ſolent alij delectari.

15. Exercebor.Hier.meditabor.Chal.Loquar. Conſiderabor.Hier.contemplabor.

16. Meditabor. Hier.& Chald.delectabor.

GIMEL. i. *Retributio, vel perfectio, ſeu plenitudo.*

17. Retribue. pro, tribue.Chald. retribue bonum. Viuifica me. q d. tribue, vt viuam. Hier. viuam.Chal.& viuam.

18. Reuela.i.illumina. Mirabilia. i. myſteria. De lege tua.pro,legis tuæ.

19. Incola. Hier. aduena. Chald. peregrinus. Mandata.i.mandatorum intelligentiam.

20. Concupiuit deſiderare, id eſt, vehementer deſiderauit.

21. Increpaſti, id eſt, puniſti, vel minatus es, ſeu arguiſti.

22. Opprobrium. ſ. quo me afficiunt inimici. Exquiſiui.Hier.& Chal.cuſtodiui.

23. Sederunt. ſ. pro tribunali. Exercebatur. Hier.meditabatur.

24. Meditatio.Hier.& Chal voluptas. Conſilium, id eſt, quod conſulo in dubiis, ſeu, ſiquid agendum eſt.

DALETH. i. *Oſtium, vel tabula.*

25. Pauimento. Hier.& Chal. pulueri q.d. parum abſum à ſepulcro, ſeu morte. Verbum, id eſt, promiſſa, ſeu potiùs præcepta.q.d. fac me viuere ſecundum legem tuam.

26. Vias, id eſt, facta, ſeu vitæ rationem totam. Enuntiaui. Hier.expoſui.ſ.tibi.

27. Inſtrue me. Hier.& Chald fac me intelligere. Exercebor. Hier. & Chal. loquar. Mirabilibus.ſ. operibus.

28. Tædio.i. anxietate. Græc.acedia. Hier.ſtultitia. Chal.dolore. Confirma. Hier.ſerua. Chald. viuifica Verbis.i.præceptis.

29. Iniquitatis. Hier. & Chald. mendacij. De lege tua.i.ſecundùm legem tuam, vel q.d. da gratiam ſeruandi legem tuam.

30. Veritatis. Hier.& Chald. fidei.q.d. viam fidelem, ſeu rectam. Vide Gen. 24. vbi pro recto itinere Heb. eſt via veritatis.

31. Confundere. ſ. ſpe fruſtratum.

32. Cucurri. Hier.& Chal.curram. Cùm dilataſti. Chal.cùm dilataueris. Hier. quoniam dilataſti.ſ.gratia tua recreans.

HE. i. *Iſta.*

33. Legem pone mihi. Hier. oſtende mihi. Chal. doce me. ſ. viam, &c. Exquiram. Hier. & Chal.cuſtodiam.

34. Et ſcrutabor, pro, vt ſcruter. Hier.& Chal. & obſeruabo. Et cuſtodiam, quaſi dicat, ſcrutabor, vt cuſtodiam.

35. Ipſam volui.i.id ſemper optaui.

36. Auaritiam. i. cupiditatem prauam. Chald. mammonam, pecuniam

37. Via.i.præceptis. Viuifica. Chal. ſana. q.d. fac me viuere ſecundùm legem tuam.

38 Statue. Hier.ſuſcita Chald. confirma.q.d. confirma me in timore præceptorum tuorum.

39. Amputa. Hier.auerte. Chald. amoue. Opprobrium, ſcilicet, quo me afficiunt quidam, quòd tibi ſeruiam, vel patiendum malis in die

indicij.

iudicij. Suſpicatus ſum. Hier. reueritus ſum. Chal. timui. Iucunda, quaſi dicat, quòd delecter præceptis tuis. Hier.& Chal. bona.

40. Aequitate.Hier.& Chal.iuſtitia.q.d. in lege tua iuſta.ſic ſup.in via tua viuifica me.

V a v. i. *&*.

41. Salutare.Hier.ſalus.Secundum eloquium. i.in obſeruatione præceptorum.

42. Quia ſperaui. i. quòd ſperarim. Sermonibus.i.præceptorum obſeruatione.

43. Vſquequaque. Chald. penitus. Quia in iudiciis, &c. quaſi dicat, hanc veritatem, quod confido præceptis tuis. Superſperaui, id eſt, valde ſperaui.

44. In ſeculum, &c. Hier. in ſempiternum, & vltrà.

45. Ambulabam.Hier.& Chal.ambulabo. Latitudine.q.d.liberè,ſeu ſecurè.

46. Loquebar.Hier.& Chal. loquar. Confundebar.Hier.& Chal.confundar.

47. Meditabar.Hier.& Chal.delectabor.

48. Leuaui.Hier & Chald leuabo, ſcilicet, vt faciam. Exercebor. Hier. & Chald. loquar. In Chald.dc.

Z a i n. i. *huc. vel hac.*

49. Verbi, id eſt, præceptorum, quaſi dicat, da mihi præcepta tua ſeruandi gratiam. Seruo, pro, ad ſeruum ſuum q.d. mihi datorum. In quo.i.in quorum obſeruatione.

50. Hæc, &c. pro, id, me conſolatum eſt, ſcilicet, quod præceſſit, vel quod ſequitur. Hier. & Chal. hæc mea conſolatio. Eloquium. i. præceptorum obſeruatio.

51. Superbi, ſcilicet, legis Dei contemptores. Iniquè agebant vſquequaque.Hier.& Chal. deridebant me nimis.

52. A ſeculo.i.iam inde à principio, datorum. ſ.præceptorum.

53. Defectio.i. animi deiectio, ſeu triſtitia. Hier.horror.Chal.tremor.

54. Cantabiles, pro, cantiones.Hier. carmina. Chal.hymni.Erant, pro, ſunt.

55. Et cuſtodiui, pro, vt cuſtodi rem.

56 Hæc facta eſt mihi. Hier. hoc factum eſt mihi, id eſt, id mihi curæ fuit, vel ea quæ dixi mihi acciderunt. Chal. id mihi fuit ad meritum, ſcilicet, quod ſequitur. Exquiſiui.Hier. & Chal. cuſtodiui.

C h e t. i. *Vita.*

57. Portio.Hier & Chal.pars, quaſi dicat, mihi pro hereditate eſt cuſtodia legis tuæ.

58 Faciem tuam.i.te Secundum eloquium. i. vt poſtulat tuorum præceptorum obſeruatio, vel vt promiſiſti.

59. Vias meas.Chald.bonas facere vias meas.

60. Paratus ſum, & non ſum turbatus. Hier. feſtinaui, & non neglexi. Chald. feſtinaui, & non diſtuli.

61. Funes, id eſt, vincula, ſeu laquei, aut retia, vel inſidiæ. Chal. cohors. Peccatorum. Hier. & Chal.impiorum.

62. Surgebam. Hier. & Chal. ſurgam. Super, id eſt, de. Chald. propter. Iuſtificationis. Hier. & Chald.iuſtitiæ.

63. Particeps. Chald.ſocius, quaſi dicat, vnus ex numero.

T h e t. i. *Bonum.*

65. Bonitatem. Hier.bene. Secundùm verbum tuum.i.dando, ſeu docendo tua præcepta, vel, ſecundum promiſſum tuum.

66. Bonitatem.ſ.voluntatis. Diſciplinā i.mortificationem paſſionum. Scientiam.ſ.intellectus. Credidi.ſ.obediens tanquam tuis.

67. Humiliarer. Chald. affligerer. Propterea. quaſi dicat, factus cautior. Hier.& Chald. nunc autem.

68. In bonitate.i.pro bonitate.

69. Super.i contra. Serutabor. Hier. ſeruabam. Chal.ſeruabo.

70. Coagulatum, &c. q.d. obſtinati ſunt Hier. incraſſatum eſt, velut adeps, &c Meditatus ſum. Hier.& Chal delectabar.

71. Humiliaſti, id eſt, afflixiſti. Diſcam. Hier. diſcerem.

72. Bonum mihi. Hier. melior eſt mihi. Oris tui.i.à te præcepta.

I o d. i. *Principium.*

73. Manus tuæ.i.potentia, & ſapientia. Fecerunt.ſ.animam. Plaſmauerunt.ſ.corpus. Da mihi intellectum. Hier.doce me.

74. Verba tua, id eſt, promiſſa, vel, per verba tua, quaſi dicat, per præceptorum obſeruationem ſperaui præmium. Superſperaui. Hier. & Chal.expectaui.ſ.mercedem.

75. Æquitas. Chal.iuſta. In veritate.i.merito. Humiliaſti.Hier.& Chal.afflixiſti.

76. Fiat. q. d. ſic agat. Secundùm eloquium tuum.i.obſeruando tua præcepta, vel, vt promiſiſti. Seruo tuo.i.mihi.ſ.præceptum.

77. Viuam.ſ.vita beata. Aug. Meditatio.Hier. & Chal delectatio.

78. Exercebor.Hier.& Chal.loquar.

79. Conuertantur mihi. Hier. reuertantur ad me.q.d.iungantur mihi.

80. Immaculatum Hier.perfectum.

C a p h. i. *Manus.*

81. Defecit, ſcilicet, præ deſiderio. Chald. deſiderauit. In ſalutare tuum. Chald. redemptionem tuam. Verbum.i.promiſſum, vel, quaſi dicat, in præcepta. ſ. quibus adiunxiſti promiſſionem mercedis, ſi obſeruentur.

82. In eloquium.id eſt,promiſſum, vel obſeruando præcepta.

83. Sicut vter.&c.q.d.contracta cute macilentus. In pruina. Chald. ad fumum. Non. pro, tamen non.

84. Quando, id eſt, vſque dum. Iudicium, ſcilicet,puniens.

85. Mihi.i.de me, ſeu contra me. Fabulationes.i.vana, ſeu nugas. Non vt lex tua.q.d. non ſecundùm legem tuam id faciunt, vel nihil ſimile legi tuæ loquuntur mecum.

86. Veritas.Hier.vera. Iniquè.Hier. & Chal. falsò.

87. Paulominus. id eſt, parum abfuit quin. Conſummauerunt.Hier.& Chal. conſumpſerũt. In terra.pro,in terram,ſcilicet,deiectum.

LAMED. id eſt, *Diſciplina,vel cor.*

89. Verbum, id eſt, præceptum, quod veluti dediſti cælo.

90. Veritas.i.præceptum poſitum terræ.

91. Ordinatione,id eſt,præcepto.Dies, id eſt, temporum ſucceſſio.

92. Meditatio.Hier & Chal.delectatio. Tunc, ſcilicet,cùm affligebar. Humilitate. Hier.preſſura.Chald.afflictione.

93. In ipſis, id eſt,per ipſas.

94. Exquiſiui,ſcilicet,vt facerem.

95. Intellexi.Hier.conſiderabo.

96. Omnis conſummationis, &c. q.d. omnia quamuis perfecta finem habent, at lex tua perpetua. Latum.q.d.longiſſimè ſe extendit.

MEM. id eſt, *ex ipſis.*

97. Quomodo.Hier.quàm. q.d. ô quantum.

98. Super i pluſquam.Mihi.Chald.apud me.

100. Quæſiui Hier.& Chald.ſeruaui.

101. Poſuiſti, id eſt,præſcripſiſti.

104. Intellexi.ſ.quid agere debeam.

NVN. id eſt, *Paſcua, vel ſempiternum.*

106. Statui. Hier. perſeuerabo. Iuſtitiæ tuæ: id eſt.à tua iuſtitia profecta.

107. Humiliatus. Hier. afflictus. Vſquequaque.Chald.vehementer.

108. Voluntaria. Chald. oblationes, ſcilicet, ſpontaneas. Oris.ſ.laudes, & gratiarum actiones. Beneplacita.ſ.tibi.q.d. gratanter accipe.

109. In manibus meis.Chald. periclitatus, ac ſi eſſet in ſuperficie manus.

110. Et pro, & tamen. Errani. id eſt, diſceſſi, ſeu declinaui.

111. Hæreditate acquiſiui. id eſt, pro hæreditate habui.Hier hæreditas mea.

112. In æternum propter.Hier.propter æternam. Retributionem,id eſt præmium.

SAMECH. id eſt, *Firmamentũ, vel adiutorium.*

113. Dilexi.pro,diligo.

115. Declinate. Hier. recedite. Seruabor. Hier & Chald.cuſtodiam.

116. Suſcipe.Chald. ſuſtenta. Secundùm eloquium tuum, id eſt, promiſſum, vel in obſeruatione tuorum præceptorum. Viuam, ſcilicet, vita gratiæ, ſeu ſpirituali. Ab expectatione, ſcilicet,fruſtratum.

117. Meditabor.Hier.delectabor.

118. Spreuiſti.Hier.abieciſti. Chald. conculcaſti.Iniuſta.Hier.& Chald.mendax.

119. Præuaricantes.id eſt,legis tuæ tranſgreſſores.Hier.quaſi ſcoriam. Reputaui. q.d. habui eos loco quo debui. Hier. computaſti. Peccatores Hier.& Chald.impios.

120. Confige carnes meas. Hier. horripilauit caro mea.Chald.inflammatur caro mea.

AIN. id eſt, *Oculus,vel fons.*

121. Iudicium, & iuſtitiam, id eſt, præcepta tua plena iuſtitia, & iudicio. Tradas,id eſt,tradi permittas.

122. In bonum,id eſt,benefaciens.

123. Defecerunt in,id eſt, ardenter expectarunt. Eloquium iuſtitiæ,id eſt, præcepta iuſta.

125. Sciam.Hier.cognoſcam.

126. Faciendi. Hier. vt facias, ſcilicet, vindictam.Chald.faciendi voluntatem Domini.

127. Ideo, ſcilicet, quia punis tranſgreſſores. Topazion. lapis eſt pretioſus, ſic dictus ab Inſula.Chald.Obrizum.

128. Dirigebar.i me rectè componebam.

PE, id eſt, Os.

129. Seruata eſt.Hier.& Chal.cuſtodiuit.

130. Paruulis.Chald.ſimplicibus.

131. Aperui,ſcilicet,vt ſolent fatigati,vel,expectantes magno deſiderio. Attraxi ſpiritum. Hier. reſpiraui. Deſiderabam, ſcilicet, facere. vel q.d.amaui.

132. Secundùm iudicium, id eſt, legem. q.d. vt ſoles.Chald pro conſuetudine.

134. Redime,id eſt libera.

135. Illumina. q.d. oſtende hilarem,& beneuolam.

136. Exitus, id eſt, riuos.Chald. fluenta. Cuſtodierunt,ſcilicet,impij,vel oculi.

TSADE, id eſt, *Iuſtitia.*

137. Iudicium id eſt,præceptum.

138. Teſtimonia.pro,nempe teſtimonia. Nimis,ſcilicet,ſeruari.

139. Tabeſcere me fecit.Hier. cõſumpſit me. Zelus,id eſt,ſtudium erga legem tuam.

140. Ignitum, id eſt, velut igni probatum. Chald.purum.

141. Adoleſcentulus. pro, velut adoleſcentulus.ſ.qui ſolet contemni.Hier.& Chal.paruulus, ſcilicet, ætate. Contemptus.Hieron.contemptibilis.

142. In æternum. Hier. ſempiterna. Veritas, id eſt,ſtabilis,ſeu conſtans.

143. Meditatio. Hier. voluptas. Chal. deliciæ.
144. Æquitas. i. æquiſſima. Hier. iuſta.

C o p h. i. *Vocatio, vel Simia.*

145. Requiram. Hier. & Chal. cuſtodiam.
147. Præueni, ſcilicet, alios. Hier. ſurgebam. Immaturitate. i. tempore immaturo. Hier. adhuc in tenebris. Chald. in aurora. Verba, id eſt præcepta. q. d. in præceptorum obſeruatione.
149. Iudicium. Chal. iudicia.
151. Prope. ſ. tuos. Viæ, id eſt, præcepta. Hier. & Chal. mandata. Veritas. pro, vera.
152. Initio. ſ. ætatis meæ, ſeu diſcretionis. q. d. ex quo cœpi, ratione vti, ſeu legi tuæ ſtudere. Hier. à principio. Fúdaſti. i. ſtabilia eſſe voluiſti.

R e s. id eſt, *Caput.*

153. Humilitatem. Hier. afflictionem.
154. Iudica iudicium meum. Chald. age cauſam meam. Propter eloquium tuum. Hier. & Chald. in ſermone tuo. i. præceptis tuis.
156. Iudicium tuum. Hier. & Chald. iudicia tua, id eſt, præcepta.
158. Tabeſcebam. Hier. mœrebam.
159. In, id eſt, pro.
160. Principium. Hier. caput. q. d. ſumma, vel à principio ad finem vſque vera ſunt.

S i n. id eſt, *Dens.*

161. Gratis, id eſt, ſine cauſa. A verbis tuis, ſcilicet, ne diſcederem.
162. Lætabor. Chald. lætor. Inuenit. præſens eſt.
163. Iniquitatem. Hier. mendacium. Chald. falſitatem.
164. Septies, id eſt, ſæpe. Super. Chal. propter.
165. Pax, id eſt, tranquillitas. Scandalum, id eſt, offendiculum.
168. In conſpectu tuo. i. tibi notiſſimæ.

T h a v. id eſt, *Signum.*

169. Appropinquet, id eſt, admittatur. Eloquium tuum. i. legem tuam.
171. Eructabunt. Hier. & Chal. fundent. Hymnum, id eſt, laudem.
172. Pronuntiabit. Hier. loquetur. Chald. narrabit. Æquitas. Hier. iuſta.
173. Fiat. Hier. & Chal. ſit. q. d. adſit.
174. Meditatio. Hier. voluptas.
175. Viuet. q. d. dum viuet. Chald. viuat, ſcilicet, ſpiritualiter.
176. Quæ periit, id eſt, perdita, ſeu peritura.

C X I X. *De Dei exauditione in tribulatione.*

1. GRaduum. Chal. quod dictum eſt ſuper gradibus. q. d. quod à Leuitis in feſtis decantabatur ſuper templi gradibus quindecim: totidem enim fuiſſe dicuntur. Alij putant dictos ſic, quòd contineant in Deum aſcenſiones, & velut gradus quoſdam mentis.
2. Iniquis. Hier. & Chal. mendacij.

3. Ad linguam doloſam. q. d. quid poteſt eſſe peius doloſis? vel quid, ô doloſe, ex lingua fructus capis? Hier. & Chald. à lingua doloſa. q. d. quid poteſt expectari à doloſis. ſ. niſi quod ſequitur? vel, quod proximè dixi?
4. Sagittæ. pro, velut ſagittæ. ſ. ſunt. Potentis, ſcilicet, à potente emiſſæ. Cum carbonibus. q. d. ignitæ. Deſolatoriis. i. vaſtantibus. Hier. Iuniperorum. Chal. geniſtarum.
5. Incolatus. Hier. peregrinatio. Cedar. Regio eſt Arabiæ, ſcilicet, ubi Dauid exulabat.
6. Incola, ſcilicet, in ea regione.
7. Loquebar. ſ. pacificè. Gratis. i. ſine cauſa.

C X X. *De Dei auxilio.*

1. IN montes, id eſt, cælos.
3. Det. Chal. dabit. q. d. non permittet labi. Dormitabit. q. d. dormitantis more negliget.
4. Nec dormiet. poſtponitur more Hebræo, quod Latino præponeretur: quidam tamen dicunt idem ſignificari, eſſeque repetitionem, more ſcripturæ.
5. Super manum, &c. q. d. ad dexteram tibi aſſiſtens. ſic alibi. A dextris eſt mihi, ne commouear.
6. Vret. Hier. & Chald. percutiet. Nec luna, ſcilicet, nocebit.
7. Cuſtodiat. Chald. cuſtodiet. Introitum, & exitum, id eſt, conuerſationem, ſeu omnes vitæ actiones. Vide Deut. 28. 2. Reg. 17. 3. Reg. 3.

C X X I. *De ſtudio Sanctorum in adeundo Templum Dei.*

1. QVæ dicta, &c. q. d. cùm audirem dicentes. Domum, id eſt, templum. Ibimus. pro, eamus.
2. Stantes erant. pro, ſtabant vel q. d. cùm veniſſemus ſtabant. Atriis. Hier. & Chal. portis.
3. Ædificatur pro, eſt ædificata. Vt ciuitas, &c. q. d. vt ciuitas concors, cuius, ſcilicet, ciues ſunt vnanimes. Eius, abundat more Hebræo. In idipſum. Hier. ſimul.
4. Teſtimonium. pro, iuxta teſtimonium, id eſt, Dei, præceptum. ſ. factum Iſraëli. vel, vt teſtimonium reddat de Deo ipſe Iſraël. ſ. eum laudabo, vt ſtatim dicitur. Iſraël, datiuus eſt; ſed fortè pro genitiuo: ſic enim dicitur, Pſalmus Dauidi, pro, Dauidis.
5. Sederunt. i. conſtitutæ ſunt. In iudicio. Chal. ad iudicium. Super domum. i. in familia.
6. Rogate quæ ad pacem. Hier. rogate pacem. Chald. rogate pro pace. Ieruſalem. Græc. eſt accuſatiuus. q. d. ſalutare Ieruſalem. Hebræis enim rogare pacem, ſeu pro pace, ſeu de pace, eſt ſalutare, ſcilicet, dicendo, eſtne pax? id eſt, vt vales? Abundantia, ſcilicet, ſit. Hier. bene ſit. ſ. id eſt optandum: & precandum ei.
7. Fiat Hier. & Chald. ſit. Virtute. i. exercitu, vel munitione. Hieron. muris. Chald. exercitu:

Turribus. Hier. domibus. Chald. prætoriis.

8. Proximos Hier. amicos Chald. ſocios. Loquebar pacem de te i. tibi pacem precabar, Hier. loquar pacem tibi.

9. Quæſiui. Hier. & Chal. quæram.

CXXII. *Petitio auxilij à Deo.*

2. IN manibus, pro, ad manus. ſ. reſpiciunt cùm indigent aliquo. Hier. ad manum.

4. Opprobriũ & deſpectio. ſ. facti ſumus. Hier. & Chal. opprobrio, & deſpectione, vt ſit repetitio. Abundantibus. Chal. opulentorum.

CXXIII. *Gratulatio ob liberationem ab hoſtibus.*

1. NIſi quia. i. ſi non. Erat, Hier. fuiſſet. In nobis. ſ. adiuuans nos.

3. Fortè. Chal. tunc.

4. Forſitan. Chal. tunc. Abſorbuiſſet. i. obruiſſet Pertranſiuit. Hier. tranſiſſet; quaſi dicat, incidiſſet in mala grauiſſima: id enim ſignificatur nomine aquæ & torrentis. Intolerabilem, quaſi dicat, impertranſibilem.

6. Captionem Hier. prædam Chal. cibum.

8. Nomine Domini. i. Domino. ſ. ſitum eſt.

CXXIIII. *De confidentia in Deo.*

1. NOn, pro, qui non. q. d. qui eſt immobilis Habitat. pro, ſitus eſt.

2. Eius ſ. Ieruſalem. Et Dominus, pro, ſic Dominus.

3. Relinquet. i. permittet. ſ. dominari. Virgam. i. ſceptrum. Sortem. i hæreditatem. Extendant. ſ. Tyrannorum exemplo, vel metu.

5. Obligationes i vincula ſ. peccatorum Hier. prauitates. Chal. obliquationes. Adducet, ſcilicet, in locum eis debitum Hier. deducet. Chald deducet in gehennam, quaſi dicat, condemnabit eos, qui deſerunt viam iuſtitiæ, ſimul cum illis, qui ſemper iniqua operati. Pax, ſcilicet, ſit. Vide Gal. 6.

CXXV. *De liberatione per Chriſtum.*

1. IN conuertendo. Hier. cùm conuerteret Conſolati q. d. ita ſumus lętati. vt qui valde conſolantur, Hier ſomniantes. q. d. tantũ erat gaudium, vt putaremus ſomnium eſſe. ſ. vix credentes nos liberatos. Chal. euigilantes è ſomniis

2. Gaudio. Hier. & Chald. riſu. Exultatione. Hier. laude.

3. Magnificauit facere, pro. magnificè fecit.

4. Torrens ſ. impletur aquis, & velut exhilaratur ſiccitate liberatus. Auſtro. i. deſerto ad Auſtrum, vel q. d. flante Auſtro.

5. Qui ſeminant, &c. q. d. ex tribulationibus noſtris velut ſemine colligentur fructus lætitiæ, & ſuauium præmiorum.

CXXVI. *De Dei auxilio.*

1. AEdificauerit domum. i. prolem dederit, ſeu rem domeſticã auxerit. Vide Ex. 1. 2. Reg. 7. 1. Par. 17. Ædificauit. i. conatur prolem habere, ſeu opes acquirere.

2. Vanum. ſ. Deo non iuuante. Surgite. ſ. Deo freti, vel q. d. Surgite ſanè ad laborem, quo victum quæritis, nihil ſine Deo efficietis. Sederitis. i. quieueritis, ſeu ceſſaueritis, quaſi dicat, redite ad laborem. Doloris. i. labore partum.

3. Somnum. i. quietem, ſeu mortem. Hæreditas. ſ. electis dabitur. Filij. ſ. ſunt, quibus danda, vel. q. d. dat Deus ſuis quieſcentibus filios. Merces. Chal. præmium bonorum operum. Fructus genitiuus eſt. Græc q. d. Filij ipſi ſunt velut merces piis à Deo data; vel, electi ſunt velut merces Chriſti: ipſe enim eſt fructus virginei ventris.

4. Excuſſorum, pro, excuſſi, id eſt, expediti, ſcilicet, validi. Hier. iuuentutis id eſt, iuuenes, vide Neh. 4. ſcilicet, magno adiumento ſunt patri vt ſagittæ potenti.

5. Impleuit, &c. q. d. qui filiis abundat, quos optauerat. Loquetur. ſ. contendens. Porta. i. iudicio, in portis enim vrbium iudicia fiebant.

CXXVII. *De Dei timore & cultu.*

2. LAbores, id eſt, parta labore. Quia Hier. & Chal. cùm. Erit. Chal. erit in mundo venturo.

3. Abundans. Hier. & Chald. fructifera. Lateribus. id eſt, intra latera, ſeu parietes. Hier. penetralibus.

4. Nouellæ. i. plantulæ. Hier. germina.

5. Sion. ſ. cæleſti.

6. Pacem, pro, & pacem.

CXXVIII. *De Dei auxilio contra hoſtes.*

1. EXpugnauerunt, pro, oppugnauerũt. Dicat. i. dicere poteſt.

2. Etenim. Hier. & Chal. ſed non. Mihi. ſ. nocere, ſeu præualere.

3. Dorſum Chal. corpus. Fabricauerunt. ſ. moleſtias. Prolongauerunt. i. continuarunt.

6. Exaruit. q d. antequam veniat mors naturalis, immatura abripiantur.

8. Non dixerunt. ſ. vt ſolet meſſoribus. Benedictio. ſ. ſit q d. proſperet vos Dominus. Benediximus. Chal. benediximus.

CXXIX. *Oratio afflicti.*

1. PRofundis. q. d. ex profunda calamitate Clamaui, pro, clamo.

3. Oſeruauerit,ſcilicet, vt punias. Suſtinebit, id eſt. ter re poterit. Chald.ſubſiſtet.

4. Quia,pro,certè.Apud te Hier. tecum. Propitiatio. Chald. indulgentia. Legem tuam, ſcilicet, dignam obſeruatu,vel quaſi dicat, morem,quo ſoles parcere.Græc.nomen tuum. Hie. cùm ſis terribilis.

5. Suſtinuit, id eſt, expectaui. Verbo, id eſt, promiſſione.

6. Cuſtodia. Hier. vigilia. Ad noctem, quaſi dicat,ſemper.

7. Iſraël, id eſt, quiſque ex Iſraël. Redemptio, id eſt liberatio,ſeu ſaluatio.

CXXX. *De humilitate.*

1. EXaltatum, ſcilicet ſuperbè. Oculi, ſcilicet, In quibus ſolet faſtus apparere. Magnis,id eſt, maioribus quàm me decerent. Me,id eſt,vires meas, quaſi dicat, excedentibus captum meum.

2. Si,&c.ſub.accidat mihi quod mereor. Sicut ablactatus, &c. quaſi dicat, accidat mihi quod puero ante tempus ablactato; vel, ſi non me demiſſè egero,& à te omnia expecto,vt puer ablactatus à matre,ab ea omnia expectat,reddatur mihi quod mereor ſupplicij.

CXXXI. *De Chriſto & Eccleſia ſub figura Dauid & Templi.*

1. MAnſuetudinis. Hier. & Chald. afflictionis.

2. Sicut,Hier.& Chald.qui.

3. Si introiero,&c.gradatio,more Hebræo,incipiens contra morem Latinorum: dicerent hi priùs,ſi aſcendero,&c.Simile quid eſt, Pſal.1.

4. Et palpebris, &c. repetitio eſt. Temporibus,id eſt, capiti.

5. Locum, ſcilicet, ædificando Templo. Fuit ei reuelatum vbi eſſet conſtruendum.2.Reg.24. Vide 1.Par.21.& 2.Par.3.

6. Eam, ſcilicet, manſionem, vel pro, id. In Ephrata,ſcilicet, exiſtentes. Campis ſyluæ.i.loco ſyluoſo.ſ.monte Moria.

7. In loco.&c.ſ.ad propitiatorium,quod velut Dei ſcabellum.

8. Requiem.i.locum, vbi velut quieſcas. Sanctificationis tuæ.i. quam tibi ſanctificaſti. Hier. fortitudinis tuæ.Chald.in qua lex tua.

9. Sancti tui.i. tibi conſecrati. Chald. Leuitæ tui.Exultent.Hier.& Chald.laudent.

10. Dauid.i. Dauidis virtutes, ſeu integritatem, vel promiſſionem ei factam de Chriſto. Chald.Dauid merita.Auertas faciem,id eſt,differas aduentum.vel q.d.ne reiiciendo preces facias confuſum faciem auertere. Vide ſimilem phraſim.3. Reg.2. Chriſti.i.meam, vel Ieſu, vt dictum eſt.

11. Eum.Hier.Chal.& Græc eam.ſ.veritatem. q d.non faciet irritam. Ponam. Chald. Regem ponam.

12. Teſtamentum. Hier.& Chald.pactum. Teſtimonia.i.præcepta. Et pro, etiam. ſ. cuſtodierint,vel ſedebunt.Hæc.ſ.ſubaudi.dicens.

15. Viduam. Græc.& Hier. venationem.i.cibum. Noſter pro θήραν videtur legiſſe χήραν. Eius.ſ.Sion,& ſic in ſequentibus.

16. Salutari.i.ſalute.q.d.ſeruabo. Exultatione exultabunt.Hier.& Chald.laude laudabunt.

17. Illic producam. Hier. ibi oriri faciam. Cornu i poteſtatem Regiam. Dauid.i. Dauidi.ſ. Chriſtum.Lucernam.i.ſplendorem, ſeu poſteritatem ſplendidè regnantem. Vide 3.Reg. 11.& 15.2.Par.21.Chriſto.i. Regi Dauid, vel Chriſto Ioannem.

18. Sanctificatio mea,id eſt,iuſtificatio peccatorum,vel templum. Hier.diadema eius.Chald. corona eius.

CXXXII. *De concordia.*

1. IN vnum.i.concordes.

2. Vnguentum.Hier. vnguentum optimum. Chald.vnguentum bonum.i.odoriferum. In capite. Chald. quod effuſum ſuper caput. Oram ſ. ſuperiorem extremitatem, quæ circa collum.

3. Qui,pro,& qui.Illic.ſ.ſuper tales fratres.

CXXXIII. *Exhortatio ad Dei laudem.*

1. STatis. ſ. Sacerdotes & Leuitæ.

2. In ſancta.i.verſus ſancta ſanctorum.

3. Te.ſ.qui id feceris.

CXXXIIII. *Inuitatio ad Dei laudem.*

2. STatis.i,miniſtratis.

3. Nomini eius.i..ei.ſ.ad honorem eius. Suaue.ſ nomen, vel pſallere. Hier.decens.ſ.celebrare,vel pſallere.

4. Poſſeſſionem ſibi. Hier. peculium ſuum. Chald.dilectum ſuum.

5. Quia.pro,certè.

6. Abyſſis.i. aquis, ſeu locis profundiſſimis. Fortè intelligit Infernum,Purgatorium,& Limbum,vel etiam corda humana,quæ magnæ certè abyſſi.

7. Extremo,id eſt,ſuperficie, vel Oceano. In pluuiam.i. pluuia, ſeu dum pluit. Theſauris, id eſt, locis occultis.

9. In Pharaonem.i. contra Pharaonem.

13. Memoriale tuum. Chald.memoria tui.

14. Deprecabitur.Hie.erit placabilis.q.d.cùm iudicabit, parcet ſeruis ſuis. Domus, id eſt, familia.

21. Ex Sion.pro,in Sion, vbi colitur.

CXXXV. *Idem.*

1. IN ſeculum.Hier.& Chald.in æternum.& ſic in ſequentibus. Miſericordia. ſ. durat, ſeu exercetur.

5. Intelle

5. Intellectu.Hier.ſapientia.Chald.intelligentia.q.d.ſapientiſſimè.

6. Super.i.iuxta.Aug.Vide Pſal.136.

8. In poteſtatem.Chald.vt præeſſet.

13. Diuiſiones,id eſt,partes.q.d.ſeparauit hinc inde aquas,vt poſſent Hebræi tranſire. Quidam tamen dicunt,diuiſum in partes,ſeu vias duodecim, pro numero tribuum, vt commodè tranſirent.

15. Excuſſit.Hier. conuoluit.Chal.ſubmerſit. Virtutem.Hier.& Chald.exercitum.

21. Hæreditatem.ſ.poſſidendam.

23. Humilitate.i. afflictione; ſeu oppreſſione hoſtium.Redemit.i.eripuit.

25. Carni.i.animanti.

CXXXVI. *De captiuitate Babylonicâ.*

1. PRopter. Græc. per, q. d. per Ieremiam poſtea extenſus. ſ. in Trenis. Super, id eſt,iuxta.

2. In medio.per medium enim Babylonis fluit Euphrates, vel medium intelligit regionis Babylonicæ. Organa. ſ. inſtrumenta muſica. Hier. & Chald citharas.

3. Interrogauerunt.i.petierunt. Chal.rogauerunt.Verba cantionum.i.vt cantaremus.

4. Aliena.i.extranea, vel aliena à Dei cultu.

5. Obliuioni detur.ſ.per mortem.Chald.obliuioni tradam. q.d. obliuiſcar mei, vel artis pulſandi.

6. Faucibus. Chald.palato.q.d.loqui non poſſim.Si non propoſuero, &c.q.d.ſi de alia re plus læter, quàm de reſtitutione Ieruſalem. Quidam vertunt præpoſuero, quod magis verbum Græcum ſignificat,quamquam lectio noſtra eũdem ſenſum facit. In die.i.calamitate.q.d. quid fecerint Idumæi cùm vaſtarētur.& quid dixerint.ſic Pſal.36.quod veniat dies eius.i. calamitas. Qui dicunt.Hier.dicentium.ſ.tunc.

8. Filia Babylonis. ſic Pſalm. 44. Filiæ Tyri. ſ. ciuium congregatio. Retributionem. Hier. viciſſitudinem. Tenebit. i. apprehenderit. Allidet.Vide Iſa.13. Tuos.ſic Græc. Hebr.& Chald.

CXXXVII. *Dei laus, & gratiarum actio.*

1. ANgelorum.Hier.deorum. Chald. iudicum.

2. Super.i.propter. Miſericordia. ſ. remittendo peccata Aug. Veritatem.ſ.reddendo promiſſa Aug. Magnificaſti. i. feciſti apparere magnificùm. Omne.i. omnia. Nomen. i. celebritatem nominis.ſ.tui ipſius famam,& venerationem.

3. Multiplicabis. pro, multiplica.i.auge. Virtutem.Hier.fortitudinem.

4. Confiteantur.pro, confitebuntur. Verba. q. d.promiſſa impleta.Oris tui.Chal.laudis tuæ.

5. Cantent,pro,cantabunt.In viis.ſ. ambulando.Quoniam.ſ.id cantabunt.

6. Reſpiciet.i.benegnè aſpiciat.A lõgè.ſ.non familiariter & amicè.vel.q.d.è ſolio ſuo,ſeu maieſtate excelſa. Cognoſcit, ſcilicet, vt puniat. Chald.deprimet.

7. Viuificabis.i.ſeruabis. Super.i. contra Extendiſti. præterita pro futuris. Hier. mittes. Chald.pones.Saluum fecit.Hier.ſaluabit.

8. Retribuet.ſ.hoſtibus meis quæ merentur. Seculum. Hier. & Chald. æternum. Deſpicias. Hier.dimittas. Chald.derelinquas.q.d.ne deſine fauere.

CXXXVIII. *De Dei ſcientia, & Sanctorum innocentia.*

1. PRobaſti,id eſt,exploraſti. Hier. Inueſtigaſti. Chald. ſcrutatus es. Cognouiſti. i.approbaſti.Auguſt.

2. Seſſionem,&c id eſt,ſiue ſedeam,ſiue ſurgã, quaſi dicat,omnes actiones meas.

3. Semitam,id eſt,iter. Funiculum,id eſt,mãſionem in funiculo, ſeu hæreditate, vel vitæ ſeriem,ſeu filum vel menſuram ſeu ſpatium.Hier. & Chald accubitum.q. d. ſiue ambulem, ſiue accumbam.Inueſtigaſti.i.habes exploratum.

4. Sermo.q.d.etiam ſermones omnes præuidiſti,antequam loquar.

5. Poſuiſti, &c. q.d. & formatum ſemper protexiſti.

6. Ex me.i. præ me. q. d. mirabilior quàm vt poſſim aſſequi. Confortata eſt.i.eleuata. Chald. ardua facta eſt. Ad eam.ſ.pertingere.

7. Spiritu.i.indignatione,ſecundùm quoſdam Chald.præſentia. Facie. Chald. conſpectu. Infernum.i.terræ inferiora.

9. Habitauero.ſ.eò volans.Maris. Chald. Occidentis.

10. Etenim.pro,etiam. Illuc. pro, illic. Hier. ibi.Deducet. ſ. quocunque volet. Tenebit. ſ. vt ſolent teneri fugitiui. q. d. nullo modo potero effugere.

11. Et dixi,pro,ſi dicam. i.cogitem apud me. Conculcabunt Hier.operient.q. d. occultabunt. Et nox.pro,at nox. Illuminatio, &c. q. d. prodet quidquid quaſi latens malè egero. Hier.lux erit coram me. Delitiis.q.d. prodet voluptates, quibus.ſolet noctu indulgeri.

12. Non obſcurabunt à te. i. apud te. Hier. tenebras non habent apud te. Illuminabitur. Hier. lucet. Eius.i. noctis. Eius. i. diei.q d. perinde eſt apud te nox & dies. Chald. tenebræ & lux apud te æquales.

13. Poſſediſti,id eſt.pernoſti: vel quaſi dicat, tua ſunt omnia,mea etiam interiora. Suſcepiſti, id eſt,protexiſti.Hier.orſus es.Chald.fundaſti. De vtero,id eſt, iam inde à natiuitate. Hier. & Chald.in vtero.

14. Terribiliter,id eſt, mirabiliter. Magnifi-

dum, placuerunt, quaſi dicat, ſuauia ſunt, & quidem Græc. ἡδύνθησαν, noſter interpres legit ἠδυνήθησαν.

7. Sicut craſſitudo, &c. i. vt cùm verſatur terra, & glebæ diſperguntur, diſſipata, &c. Infernum. i. ſepulcrum.

8. Auferas. i. perire ſinas.

9. Statuerunt. Hier. & Chald. poſuerunt.

10. Eius, i. Dei, vel diaboli, vel ſuo. Græc. eorum. i. ſuo. Singulariter. ſ. ab impiis ſeparatus, vel liber. Vide Pſalm. 4. Tranſeam. ſ. illæſus, vel migrem. ſ. ad feliciorem vitam.

CXLI. *Oratio afflicti.*

1. INtellectus. Hier. eruditio. Spelunca. ſ. Odollam. Vide 1. Reg. 22.

3. Effundo i. prolixè expono. Hier. & Chald. effundam. Pronuntio. i. aperio. Hier. & Chald. annunciabo.

4. In deficiendo, iungendum cum ſuperioribus. q. d. id verò facio, dum ſpiritus meus præ afflictione deficit. Ex me. Hier. & Chald. in me. Cognouiſti. Chald. cognouiſſes. Semitas. i. vitæ rationem, q. d. innocentiam meam.

5. Ad dexteram. q. d. an eſſet qui mihi opem ferret, id enim eſt, A dextris eſſe. Cognoſceret. i. agnoſceret vt adiuuaret. Periit, &c. q. d. non poteram effugere. Requirat. ſ. vt ſubueniat.

6. Portio. Hier. pars. q. d. hæreditas, & totum bonum meum. Viuentium. ſ. beatorum.

7. Humiliatus. i. afflictus. Hier. infirmatus. Chal. pauper factus. Confortati ſunt ſuper me. Chald. fortiores me facti ſunt.

8. Cuſtodia. Hier. carcere. q. d. malis, quib premor, vel vita hac miſera. Expectant. ſ. in cælo, vel in terra. Retribuas. ſ. mercedem. vel pro tribuas. ſ. liberationem.

CXLII. *Petit liberari ab hoſtibus.*

1. IN veritate. i. vt promiſiſti. In tua iuſtitia. per tuam miſericordiam.

2. Intres in iudicium. i. ſummo rigore, ſeu iure agas. Non iuſtificabitur, q. d. nemo eſt, qui non habeat aliquod peccatum. In conſpectu tuo. i. te iudice, ſeu tibi collatus. Viuens, ſcilicet, in carne mortali. Aug.

3. Humiliauit. Chald. conculcauit. In terra. ſ. in terram deiiciens. Obſcuris. Hier. & Chald. tenebris. ſ. calamitatem. Seculi, id eſt, iam olim. Hier. antiquos, quaſi dicat, penè me ad ſepulcrum deduxit, vel coegit latere veluti mortuum in ſpeluncis.

4. Super me. i. in me, vel periculi mei cauſa.

5. Antiquorum, ſcilicet, quibus tantopere fauebas patribus, vel mihi. Meditabar. Hier. loquebar. Chal. loquar.

6. Sine aqua. Hier ſitiens. Chal. aqua indigẽs. Tibi. ſ. ſe præſentat, opem expectans.

7. Defecit. pro. defecit enim, vel alioqui deficiet. Et ſimilis. pro, alioqui ſimilis. Chal. ne fiam ſimilis. Lacum. i. ſepulcrum.

8. Auditam fac mihi. Hier. & Chal. fac me audire. pro, ſentire, ſeu experiri. Manè. i. maturè, vel cùm oro manè.

10. In terram. pro, per terram. Chald. in viam. Rectam. i. ad te rectà ducentem.

11. Viuificabis. i. eripies. Æquitate. Hier. & Chal. iuſtitia, quaſi dicat, ſum enim innocentem, & tu iuſtus Iudex.

12. In miſericordia. i. pro, miſericordia; Qui tribulant. Hier. ligantes. Chal. adigentes in anguſtias.

CXLIII. *Gratulatio, & gratiarum actio.*

1. DIgito. i. manus, repetitio.

3. Innotuiſti. i. des tui cognitionẽ. Hier. agnoſcis eum. q. d. vt digneris ipſum agnoſcere. Reputas eum. i. eius rationem habes.

5. Inclina, &c. q. d. velut inclinata Maieſtate tua & altitudine deſcẽde, vt adiuues me. Tange. q. d. combure ſeu deſtrue. Montes. i. ſuperbos. ſ. hoſtes tuos, ſeu meos. Fumigabunt. pro, fumigent. i. in fumum vertantur. q. d. pereant.

6. Fulgura coruſcationem. q. d percute fulmine. Hier. mica fulgure. Diſſipabis. Hier. diſſipa. Conturbabis. Hier. interfice.

7. Aquis. i. tribulationibus, vel hoſtibus. Manu i. violentia. Alienorum. ſ. à cultu tuo.

8. Vanitatem. Chal. iuramentum vanum. Iniquitatis. Hier. mendacij.

10. Maligno. ſ. Goliath. vel hoſtium. Hier. peſſimo.

12. Sicut nouellæ, &c. q. d. pulchri, & iucundi. Vt ſimilitudo. i. inſtar.

13. Eructantia. Hier. ſuperfundentia. Ex hoc in illud. i. varia rerum genera. Chald. quotannis. Fætoſæ. i. fæcundæ fætibus. Egreſſibus. i. partubus, vel cùm egrediuntur ad paſcua, vel in exitibus. ſ. viarum. ſ. compitis: nam Græc. ἐξόδοις.

14. Tranſitus, ſcilicet, per illorum agros: vel migratio in aliorum locum neceſſitate. Clamor, id eſt, vox luctuoſa. Hier. vlulatus, ſcilicet, vt ſolet in calamitatibus.

15. Dixerunt, ſcilicet, impij. Beatus, ſub. ego verè dico. Cuius Dominus, &c. id eſt, qui Dominum pro Deo habet.

CXLIIII. *Dei laus.*

1. EXaltabo, id eſt, celebrabo. Benedicam. id eſt, prædicabo. In ſeculum, &c id eſt, dum viuam, vel in præſenti vita, & futura. Hier. in æternum, & vltra.

3. Finis, quaſi dicat, eſt infinita. Hier. inuentio.

4. Gene

4. Generatio & generatio. i. omnes ſeu plurimæ ætates, ſeu generationes. Pronuntiabunt. Chal. narrabunt.

5. Magnificentiam, id eſt, Maieſtatem. Hier & Chal. decorem.

6. Virtutem. Hier. fortitudinem. Terribilium. ſ. iudiciorum, vel vltionum.

7. Eructabunt, quaſi dicat plenis buccis effundent. Ber. Ructus de plenitudine & ſatietate procedit. Hier. loquentur. Chald. perſonabunt. Iuſtitia, id eſt, de iuſtitia. Quo nomine etiam hic quidam ſecundum Chryſoſt. miſericordiam intelligunt.

8. Miſerator. Hier. & Chal. clemens.

9. Suauis, id eſt, benignus. Hier. & Chal. bonus. Vniuerſis, id eſt, erga omnes. Super omnia, id eſt, in omnibus. ſ. relucet.

12. Magnificentiæ, id eſt, maieſtatis. Hier. & Chal. decoris.

13. Omnium ſæculorum. i. ſempiternum.

14. Alleuat. Hier. & Chald. ſuſtentat. Eliſos. Hier. iacentes, quaſi dicat, fulcit caſuros, & erigit collapſos.

15. Sperant. i. intenti ſunt.

16. Benedictione. i. bonis, ſeu beneficiis. Hier. refectione.

18. In veritate. i. ex animo, ſeu ſincerè.

19. Voluntatem. i. deſiderium.

20. Peccatores. ſ. in peccatis perſeuerantes. Aug. Hier. & Chal. impios.

21. Laudationem. i. laudem. Caro. i. homo.

CXLV. *Idem.*

3. NOn eſt ſalus, quaſi dicat, qui non poſſunt ſaluare.

4. Spiritus, ſcilicet, vitalis, vel anima. Chald flatus. Eius, pro, eorum. Reuertetur, ſcilicet, homo quantum ad corpus. Peribunt, id eſt, fient irritæ. Cogitationes, id eſt, conſilia, & ſtudia. Chal. machinationes.

6. Veritatem. i. fidem in promiſſis.

7. Compeditos. i. vinctos.

9. Eliſos. i. collapſos. Suſcipiet. i. defendit. Vias. i. conſilia, & acta.

10. Seculum. Hier. & Chal. æternum.

CXLVI. *Idem.*

1. BOnus eſt pſalmus Deo noſtro. i. bonum eſt laudare Deum noſtrum. Iucunda, & decora, &c. quaſi dicat, laudetur ergo hilariter, & decenter, ſeu modeſtè.

2. Ædificans Hier. ædificabit. Diſperſos. Hier. electos Chal. captiuitatem

3. Contritos. i. fractos ſ. mœſtos. Alligat. ſ velut faſciis q. d. ſanat. Contritiones. i. fractiones ſeu vulnera.

4. Et omnibus, &c. Hier. & omnes nomine vocat. q. d. nouit perfectè, & diſtinctè.

5. Virtus, id eſt, potentia. Numerus. ſ. rerum, quas nouit.

6. Peccatores. Hier. & Chal. impios.

7. Præcinite. Hier cantate. Chal. laudes dicite.

8. Parat. Hier. præbet. Seruituti. i. vſui.

9. Coruorum, quaſi dicat, etiam rapaciſſimis animalibus prouidet, quanto magis homini prouidebit? Vide Iob 39.

10. Voluntatem habebit, id eſt, delectabitur. Tibiis, quaſi dicat. nec in equitibus, nec in peditibus.

11. Beneplacitum eſt. i. complacet.

CXLVII. *Idem.*

NOT. quòd hic Pſalmus apud Hebræos eſt pars præcedentis quæ apud illos eſt. 147.

13. COnfortauit. Chald. roborauit. Seras. Heb. vectes.

14. Fines. Chald. terminos, ſcilicet, ditionis. Pacem, id eſt, pacificos, ſeu in pace. Adipe, id eſt, medulla, quaſi dicat, optimo tritico. Chald. oleo, & bono frumento.

15. Eloquium, id eſt, verbum, ſeu imperium, vide Iſa 55. Velociter, &c. quaſi dicat, ſtatim fit quod vult.

16. Nebulam. Hier. & Chal. pruinam. ſ. fit hæc ex nebula frigida.

17. Cryſtallum. Hier. & Chald. glaciem, ſcilicet, grandinem. Buccellas, id eſt, fruſta. Eius, ſcilicet, cryſtalli, quaſi dicat, ante eius deſcendentis impetum. Suſtinebit. Hier. ſtabit. Chald. poterit ſubſiſtere.

18. Verbum, id eſt, imperium. Chald. caliditatem. Ea, ſcilicet, pruinam niuem, & grandinem. Spiritus, id eſt, ventus. Aquæ, ſcilicet, ex illis liquefactis.

19. Verbum ſuum, id eſt, quid fieri velit. Chald. verba legis ſuæ, ſcilicet, moralis Iacob. datiuus eſt. Iuſtitias. Hier. præcepta, ſcilicet, ceremonialia. Iudicia, id eſt, præcepta, repetitio, vel intelliguntur iudicialia præcepta. Iſrael, id eſt, Iſraeli.

20. Omni, pro, vlli. Nationi. Hier. genti. Chal. populo. Iudicia. i. leges.

CXLVIII. *Idem.*

1. DE cælis, pro, in cælis. ſ. ô Angeli, qui in cælis eſtis: vel in cælis habitantes: ſic etiam intellige. in excelſis.

2. Virtutes Hier. & Chald. exercitus. ſ. ſtellæ, vel Angeli. vt ſit repetitio.

3. Et lumen, ſcilicet, quoduis aliud. Hier. luminis. Chal. luminoſæ.

4. Cæli cælorum, id eſt, cæli ſupremi Super cælos. Aquæ iſtæ eiuſmodi ſunt, incertum

Quidam

Quidam putant cælum eſſe cryſtallinum.

6. In ſeculum. Hier. in æternũ. Et in ſeculum, &c. explicatio præcedentis. Præteribit, id eſt, ceſſabit, ſeu irritum erit. quaſi dicat, omnino implebitur.

7. Terra, id eſt, parte mundi inferiori, ſeu elementari. Dracones. Chald. ceti. Abyſſi, id eſt, aquæ, ſeu maria.

8. Ignis. ſ. fulmina, ſeu ignea omnia. Spiritus, id eſt, ventus. Verbum, id eſt, iuſſum. ſ. nihil eiuſmodi ſit ſine Dei imperio.

9. Cedri. q. d. etiam infructifera.

10. Beſtiæ. Hier. & Chald. feræ. Pecora. Hier. iumenta. Serpentes. Hier. & Chald. reptilia. Pennatæ. Hier volantes.

12. Iuuenes. Chald. adoleſcentes incorrupti. Iunioribus Hier pueris.

13. Exaltatum eſt. Hier. ſublime. Chald. forte. Confeſſio. Hier. gloria. Chal. laus. Super cælum, & terram. Hier. in cælo, & terra. Vide Iſa. 6. q. d. vbique Dei gloria relucet, ſeu Deus laudandus eſt.

14. Et pro, quia Cornu. i. robur. Chal gloriam regni. Hymnus, id eſt, cantus cum laude Auguſt. Hier. & Chal. laus. Omnibus pro, ſit in ore omnium. Filiis Iſraël. appoſitiuè. Sibi. i. Deo. q. d. qui Deum colit. vide Eph. 2.

CXLIX. *Idem.*

1. ECcleſia Hier. congregatione, ſcilicet, eſt, vel ſit.

2. Lætetur. i. oblectet ſe. Filij Sion. i. populus Ieroſolymitanus, vel Iſraëliticus: ſeu filij Eccleſiæ. Rege, ſcilicet, Deo, ſeu Chriſto.

3. Choro, id eſt, conſenſione cantantium. Aug. vide Pſalm. 150. Pſalterio. Hier. & Chald. cithara. Et. i. in eius honorem.

4. In ſalute. i. data ſalute. Hier. in Ieſu. Chal. in redemptione.

5. In gloria, id eſt, glorioſè, ſeu magnificè. Lætabuntur. Hier. laudabunt. Chald. iubilabunt. Cubilibus. i. cordibus. Aug. Alij quietas manſiones intelligunt. ſ. cæleſtes.

6. Exaltationes. Chal. laudes. Ancipites, id eſt, vtrimque acuti. ſ. poteſtas inuicta, vel iudiciaria cum Chriſto.

7. Nationibus. Hier. gentibus. Vide Sapien. 3. Increpationes. i. caſtigationem.

8. Eorum. ſ. populorum. Compedibus. Hier. & Chald. catenis. Manicis. Hier. & Chald. compedibus.

9. Conſcriptum. i. à Deo præſcriptum. Chald. ſcriptum in lege. ſ. de gentibus delendis. Gloria. Hier. decor.

CL. *Idem.*

1. SAnctis, id eſt, ſanctuario. Firmamento, id eſt, cælo. vt ſit repetitio. vel q. d. ob potentiam, qua cælum creatũ. Hier. fortitudine.

2. Virtutibus. Chal. potentia. i. ob potentiam. Magnitudinis. Hier. & Chald. magnificentiæ.

4. Choro videtur ſignificari muſicum aliquod inſtrumentum. Quidam tibiam putant.

5. Bene ſonantibus. Chal. tantummodo ipſum reſonantibus.

6. Omnis ſpiritus. Hier. omne, quod ſpirat. Chal. omnis mens. Alleluia. i. laudate Dominum.

LIBER PROVERBIORVM,

id eſt, ſententiarum reconditarum, ſeu Parabolicarum?

Prouerbium enim interdum pro parabola ſumitur, vt Ioan. 10. 70. Parabola.

CAPVT I.

2. SAPIENTIAM, id eſt, Dei cognitionem. Diſciplinam, id eſt, morum caſtigationem ſeu correctionem. vulgò dicitur Mortificatio. Prudentiæ. qua. ſ. vita dirigenda.

3. Iuſtitiam. ſcilicet, qua bonum fit. Iudicium. ſcilicet, quo rectè iudicatur. Æquitatem. Hebr. rectitudines.

4. Paruulis, i. ſimplicibus. Chal. inſipientibus. Aſtutia. i. cautio. Adoleſcenti. Heb. puero.

6. Ænigmata. i. obſcurè. & perplexè dicta.

10. Lactauerint. i. decipere voluerint. ſ. blandis verbis, & promiſſis allicientes.

11. Sanguini. i. vitæ proximi. Tendiculas. Heb. nos. Fruſtra. i. ſine cauſa. q. d. Id quod iniquè faciunt: eſt enim id ex ſententia Salomonis additum.

12. Infernus. i. ſepulcrum. Integrũ. i. probum, ſeu perfectum. Chal. immaculatum. Lacum, id eſt, foueam, ſeu ſepulchrum. repetitio.

14. Sortem mitte, &c. q. d. eſto conſors noſter.

17. Fruſtra autem, &c. q. d. vt aues in rete cadunt ante ipſas expanſum: ſic iſti videntes perniciem pereunt,

18. Contra ſanguinẽ ſuum, id eſt, in vitæ ſuæ perniciem.

19. Poſſidentium, ſcilicet, iniquum lucrum. Rapiunt, id eſt, auferunt. q. d. occidunt.

20. Foris, id eſt, in vicis.

21. Capite.i.loco edito, vel præcipuo, Turbarum. Chald.arcium. 70.murorum.

23. Spiritum,id eſt,mentem.ſeu ſpoum, ſcilicet, verborum.

24. Manum meam.ſ.mouēs,vocans,inuitans. 70.ſermones.

28. Manè.i.celeriter. vel diligenter.

31. Saturabuntur.q.d.dabunt abundanter pœnas pro prauis conſiliis, quæ ſunt ſecuti ſpretis meis;vel regentur ſuis conſiliis deſerti à me.

32. Auerſio.ſ.à recto.70.tamen, iniuriam vertunt.ſ.factam paruulis ab illis,de quibus proximè, ob quam ſint interficiēdi.ſ.à Deo puniendi. Paruulorum.Hebr.ſimplicium. Chald. inſipientium.

33. Abundantia perfruetur. Hebr. habitabit confidenter.Chald.& 70.habitabit in ſpe.

C A P. II.

1. SI ſuſcepetis,& abſconderis.pro,ſi vis ſuſcipere,& abſcondere.

2. Inclina cor,id eſt,mentem. q. d. oportet te id toto animo facere.

3. Inclinaris cor tuum. Heb. Chald.& 70.dederis vocem tuam.q. d. inuocaueris, ſeu orando petieris.

4. Effoderis,id eſt,inueſtigaueris.

6. Ex ore eius.ſ.prodit,pro docente.

7. Simpliciter,id eſt,ſine fictione.

8. Seruans, ſcilicet,in eis.

10. Placuerit.Hebr.& Chald. dulcis fuerit.

16. Muliere aliena, id eſt, aliena vxore, vel meretrice. vel peruerſa doctrina.

17. Ducem.i.ſponſum,ſeu virum,vel Deum.

18. Inferos. Hebr.mortuos.

19. Reuertentur, ſcilicet, ad virtutem, quam reliquerunt.

21. Simplices.Hebr.& Chald.immaculati.70. ſancti.Permanebunt.ſ.Deo protegente.

C A P. III.

1. DIſciplinam,id eſt, intellectum,ſeu inſtitutionem.

7. Apud temetipſum. Hebr.in oculis tuis.q.d. ne te reputes ſapientem.

8. Vmbilico.i. ventri:venter autem pro mente ponitur.Irrigatio.Chald. pinguedo.ſ. medullis velut rigantur oſſa, eiſq; deficientibus areſcunt. 70. curatio. Oſſium, id eſt, virtutum, ſeu virium animæ.

9. Honora.ſ.oblationibus,& eleemoſynis. Subſtantia.Chald.mammona.

11. Diſciplinam. i. caſtigationem. Deficias. Hebr.& Chald.tædio afficiaris. q. d. ne moleſte feras.

14. Acquiſitio. Hebr. & Chal. negotiatio. Argenti. i. qua argentum acquiritur.Fructus,ſcilicet,melior eſt.

15. Cunctis opibus. Hebr. Chald. & 70: lapidibus pretioſis. Deſiderantur, id eſt, ſolent vulgò deſiderari.

16. Dextera,&c q. d. dat & vitam, quam homines rebus omnibus præferunt;&,quod ſecundo loco optant, opes & gloriam.

17. Pulchræ.Heb.& Chal.ſuaues,ſeu amœnæ.

18. Lignum vitæ,&c.q.d. affert immortalem vitam & ſuauiſſimam.

19. Prudentia.Hebr.intelligentia.

20. Abyſſi.ſ. aquæ ex fontibus. Nubes rore concreſcunt.Heb.æthera diſtillant rorem.Chal. & 70.Nubes diſtillant rorem.

21. Hæc.ſ.præcepta. Legem.Chal.ſcientiam.

22. Faucibus,id eſt,ſermoni.vel collo.ſ. velut torques.

25. Ne paueas.pro, nec pauebis; vel, non eſt quòd paueas.70.non pauebis.Ruinas Chal.calamitatem.70.impetus.q.d.cùm punientur impij, non timebis.tibi.

26. Erit in latere tuo,id eſt,te proteget.

30. Fruſtra,id eſt,ſine cauſa.

31. Æmuleris,id eſt,imiteris.

32. Illuſor.i. doloſus. Simplicibus. Chald. rectis.70.iuſtis.

33. Egeſtas. Hebr.Chald & 70.maledictio.

34. Ipſe deludet, &c. 70. Dominus ſuperbis reſiſtit,humilibus autem dat gratiam: quod iiſdem verbis citatur Iacob.4.

35. Ignominia.ſ. tandem erit, vel q. d. quod ſtulti extollunt & magnifaciunt, eſt ignominia, ſeu ignominioſum. Chald. ſtulti ſuſcipient tribulationem.

C A P. IIII.

1. DIſciplinam, id eſt, caſtigationem, ſeu correptionem.

2. Donum,ſcilicet,doctrinam.

3. Tenellus. q. d. cùm adhuc tenellus eſſem, me docebat. Vnigenitus. i. velut vnigenitus, ſcilicet,vnicè dilectus,vt ſolent vnigeniti.

4. Docebat,ſcilicet,pater.

5. Poſſide. i. firmiter retine, vel tanquam veram poſſeſſionem.

7. Principium ſapientiæ. q.d. primum ſapientiæ præceptum eſt, vel principatus ſapiētiæ eſt, ideoque. In omni poſſeſſione, id eſt, præ omnibus poſſeſſionibus; vel, etiam ſi pro ea omnes dandæ ſint poſſeſſiones.

8. Arripe.Hebr.exalta.Chald.dilige.

9. Augmenta gratiarum.q.d.reddet te gratioſiſſimum, vel mentem tuam perficiet. Corona, &c. q. d. afferet tibi maximum honorem. Proteget te.Chald.erit ſuper te.

11. Æquitatis, id eſt,rectas.

12. Arctabuntur,id eſt,impedientur.

13. Diſciplinam, id eſt, eruditionem, ſeu morum caſtigationem.

16. Dormiunt.q. d. non poſſunt niſi malo pa-

traro quieſcere. Et non capitur. Heb. & capitur, ſcilicet, repetenda præcedens negatio, more Hebræo. Supplantauerint. Heb. impingere fecerint. Chal. poſuerint ſcandalum.

17. Impietatis, &c. id eſt, impiè & iniquè parta.n: vel q.d. ipſa impietate & iniquitate, vt cibo & potu delectantur.

18. Procedit, pro, quæ procedit. Perfectam diem, id eſt, meridiem.

19. Vbi, id eſt, quò.

22. Carni, id eſt, homini.

24. Remoue, &c. q.d. caue, ne praua loquaris.

25. Rectà, pro, rectè q.d. rectà perge in finem tuum Palpebræ, &c. q.d. aperi oculos ne cadas.

26. Dirige, &c. q.d. rectà incede. Viæ.i. actiones. Stabilientur ſ. in bono.

27. Ad dexteram, &c q d. nec efferaris proſperis, nec aduerſis frangaris, vel, rectà incede, in nullam partem diſcedendo à recto: vel, tene medium cauendo ab exceſſu, & defectu, vel ſecundum Aug. Nec præſumas ad regnum de tua iuſtitia, nec ad peccandum de Dei miſericordia. Vias enim, pro, vias verò. q.d. ſunt duæ viæ. Aliæ Deo ad dexteram. ſ. bonæ; aliæ ei ad ſiniſtram. ſ. malæ Not. quòd hæc vſque ad finem cap. non ſunt Heb. aut Chal. ſed ex 70. deſumpta. Nouit. id eſt, approbat.

CAP. V.

3. GVttur, id eſt, verba.
4. Amara, id opponitur fauo. Acuta, &c. id oleo.

5. Penetrant. i. tandem perueniunt.

6. Inueſtigabiles. i. non poſſunt perueſtigari. 70. non cognoſcibiles. Chal. neſcit.

9. Alienis, ſcilicet, meretricibus. Honorem. Hebr. decorem. Chald. virtutem. 70. vitam, quaſi dicat, ne propter libidinem perdas honorem, vires, & vitam. Crudeli, ſcilicet, peccato luxuriæ, vel diabolo.

10. Viribus. i. facultatibus, quæ viribus, & labore parantur.

11. Conſumpſeris, ſcilicet, per libidinem. Carnes, & corpus. i. vitam.

14. Penè fui. i. parum abfuit, quin fuerim. In medio &c. q.d. multis videntibus, vel, cùm tamen viuerem inter fideles, & iuſtos.

15. Bibe aquam, &c. q.d. contentus eſto propria vxore, vel vtere doctrina eccleſiæ.

16. Fontes. i. filij. q d. appareant foris, vel q.d. communica aliis doctrinam tuam.

17. Eas, ſcilicet, delicias cũ vxore; vel doctrina ſana, cui nihil ſit alieni. i. erroris admiſtum: ſic reliqua referenda, vel ad vxorem, vel ad doctrinam legitimam, caſtaſque voluptates, vel q d cura, vt caſta ſit vxor, poſſiſque ſcire filios eſſe tuos, non nothos & velut communes.

18. Vena i. vxor, è qua manant aquæ i. filij.

19. Ceruа, pro, velut cerua, quæ. ſ. ſolet eſſe in delitiis. Hinnulus. i. capreolus, ſeu ibix. Iugiter q.d. ne ad alienam vnquam diuertas.

20. Aliena. ſ. muliere, vel doctrina.

22. Capiunt. ſ. vt ſatellites ad ſupplicium.

23. Morietur. ſ. in peccato.

CAP. VI.

1. MAnum. i. promiſſionem manu factam, vel debitum manu ſoluendum.

5. Damula de manu, ſcilicet, capere volentis, ſeu venatoris.

6. Vias. i. rationem viuendi.

10. Conſeres, id eſt complicabis.

11. Quaſi viator. i. properanter, ſeu de improuiſo. Armatus. i. cui non poſſis reſiſtere. Vt fons. i. abundans, quamquam hic verſus non eſt Heb. Chal. nec in 70. aut Complut.

12. Apoſtata. i. inſtituti ſui deſertor, ſeu à Deo recedens. Heb. Belial i. ſine iugo. ſ. impius. Chal. calumniator. Inutilis. Hebr. & Chald. iniquus. Ore peruerſo. ſ. aliud dicens, aliud ſentiens.

13. Annuit. &c: quaſi dicat, totus eſt ad fraudem compoſitus; cumque exteriùs bona ſimulet, praua machinatur.

15. Medicinam. i. curationem, ſeu ſanitatem.

16. Et ſeptimum. pro, imo ſeptem, quæ.

17. Sublimes. id eſt, elatos.

20. Patris. ſ. Dei. Matris. ſ. Eccleſiæ.

23 Diſciplinæ. i. corrigens. Chal. & 70 & diſciplina, id eſt, correctio.

26. Vix eſt vnius panis, quaſi dicat, res eſt viliſſima. Hebr. ſenſus eſt, propter fornicationem redigi hominem ad ſummam Inopiam. Viri, coniunge cum, animam. Capit, id eſt, decipit, ſiue illaqueat.

29. Mundus. Chal. innoxius. 70. innocens. q. d. punietur à Deo.

30. Non grandis, ſcilicet, hominum iudicio, vel reſpectu adulterij.

31. Septuplum, id eſt, multo plus. Tradat ſ. ſi opus ſit.

34. Viri. i. mariti adulteræ.

35. Redemptione, id eſt, liberatione, quaſi dicat, ne vlciſcatur.

CAP. VII.

1. REconde, ſcilicet, vt ſolent theſauri. Fili honora, &c hic verſus non eſt Hebr. nec Chal. nec in Complut. ſed ſolùm in 70. Alienum. 70. alium.

7. Video, pro, vidi, ſeu video. Paruulos Chal. inſipientes. 70. ſtultos. Vecordem. Chal. deficientem intellectu. 70. indigentem mente.

8. Illius, ſcilicet, fœminæ.

14. Victimas, ſub, adeoque ex eis lautum paraui conuiuium. Ex ſacrificio pacifico offerens multa comedebat.

18. Vberibus. Heb & Chal. amoribus.

20. In die plenæ lunæ. q.d. poſt multos dies.

25. Iecur.i.interiora.

26. Vulneratos.ſ.ab ipſa.Chald.interfectos.

27. Penetrantes. Chald. deſcendentes. 70.deducentes.Interiora, id eſt, penetralia. Chald.ad cubicula.70. in promptuaria.

C a p. VIII.

1. PRudentia, id eſt, intelligentia rerum agendarum.

2. In ſummis, &c.q d.vbique admonet, vt nemo poſſit ignorantiam excuſare.

4. Ad filios, &c.quaſi dicat, ad omnes etiam fœminas.

5. Paruuli.i.incauti. Chald. inſipientes. Aſtutiam.ſ.ſanctam qua malum vitatur.

7. Meditabitur,id eſt, loquetur,ſcilicet, cum meditatione. Guttur. Chald.os. Impium. Heb. & Chald.impietatem.

10. Eligite.Heb.electum.70.purum,& approbatum. Chald.conflatum.

11. Cunctis.Hebr.& Chald. & 70. lapidibus. Opibus non eſt.Hebr.Chal.nec in 70.aut Complut. Deſiderabile.7 .pretioſum.

12. In conſilio.i.vbi recta ſunt conſilia.

14. Æquitas.70.ſecuritas.

17. Qui manè vigilauerint ad me inuenient me.70.quærentes me, inuenient gratiam.

18. Superbæ.i.excellentes.Complut. ſupremæ. Hebr.durabiles,ſeu multæ.

19. Genimina.i.fructus.

22. Poſſedit. Chald. & 70.creauit, ſcilicet, ad Chriſtum,quatenus homo,referēdum; vel creauit, pro, genuit. In initio. Hebr. & 70. initium, id eſt,operum.Chald.creaturæ,eſt quidem filius principium & cauſa omnium Dei operum ſecundùm deitatem; ſecundùm humanitatem verò principium & auctor ſalutis humanæ, quod eſt Dei opus præcipuum.

23. Ordinata.Chald. præparata. 70.fundata.q. d.ſtabilita. Hebr. principatum habui. Ex antiquis,id eſt, ab antiquo.

24. Concepta. Chald genita.

25. Colles i.altitudines creaturarum. Auguſt. t. Tri. Ego parturiebar. i. gignebar. 70. gignit me.ſ.filius ſemper gignitur.

26. Cardines.i.extrema,ſeu firmamenta.

27. Gyro,ſcilicet, rotundum eſt mare, & velut circulo concluſum vnà cum terra. Abyſſos, id eſt,mare.

28. Æthera firmabat, id eſt,cælos. Chald. nubes denſabat. Librabat, id eſt, velut in libra appendebat,ſeu firmabat. Hebr. & Chald.roborabat.Fontes.ſ.aquas in nubibus.

31. Ludens.i.gaudens.Chald.lætabar.

33. Abijcere.Chald.conculcare.

35. Hauriet ſalutem à Domino. 70. paratur voluntas à Domino, id quod ſæpe citatur ab Aug. Salutem. Hebr. voluntatem, ſeu beneuolentiam.Chald.beneplacitum.

36. In me,id eſt,contra me.

C a p. IX.

1. DOmum.ſ.eccleſiam. Septem. I. multas. Intelliguntur verò vel Doctores, vel Sacramenta,vel dòna Spiritus ſancti.

2. Victimas.q d.inſtruxit conuiuium.Auguſt. Martyres intelligit. Miſcuit i.infudit, ſcilicet, in vas. Id enim etiam ſignificat miſcere,ſicut & Græc. verbum κεραννύω. Menſam, ſcilicet, doctrinæ,ſeu ſcripturæ.

3. Ancillas,ſcilicet,Prophetas.70.ſeruos Vocaretur. i. inuitarent. Arcem & mœnia, id eſt, munita & tuta loca, qualia nulla extra Eccleſiā Romanam.

4. Paruulus, id eſt,imperitus.Chald. & 70.inſipiens. Inſipientibus.Chald.& 70.indigentibus mente.

5. Vinum, ſcilicet. doctrinæ miſcui, ſcilicet, attemperando doctrinam captui veſtro, vt ſolet vinum aqua temperari. Poteſt & hic miſcere accipi pro infundere,vide ſupr.

6. Infantiam.i.imperitiam.70.inſipientiam.

7. Erudit.i.corripit. Facit.i.aſciſcit.Chald. accipit.70.accipiet. Maculam, ſcilicet, per impij detractionem,ſeu infamationem.

9. Feſtinabit accipere.Chald.addet ſcientiam.

10. Sanctorum.ſcilicet, hominum, vel rerum ſanctarum.q.d ea demum eſt vera ſcientia,ſcire ſancta & diuina. Prudentia. i. ea vera prudentia eſt.Chald.& 70.intelligentia.

12. Tibimetipſi.i.ad tui vtilitatem.

13. Clamoſa. Chald. vaga.70 audax. Nihil omnino ſciens. Chald.neſciens bonum. 70.neſciens verecundiam.

14. Excelſo.70.manifeſto.

15. Vocaret.pro,vocet.

16. Paruulus. Chald.inſipiens.70.inſipientiſſimus. Vecordi. Chald & 70.indigenti mente.

17. Aquæ, id eſt, voluptates. Abſconditus. i. clam comeſtus.

18. Et ignorauit. q. d. & neſcit miſer, ſeu non cogitat. Ibi ſint. ſcilicet,in inferno; quod ſequitur:vel in domo meretricis ſcilicet pereunt 70. apud eam pereant. Gigantes. i. dæmones, ſi ad infernum referas: vel viri fortes decepti voluptate.Conuiuæ eius.Chald inuitati ab ea.

C a p. X.

1. PArabolæ Salomonis. ſ. ſunt etiam, quæ ſequuntur.

2. Impietatis.i.impiè ſeu iniquè parti. A morte.Chald.à morte mala.

3. Animam iuſti.i.iuſtum. Inſidias.Chal.ſubſtantiam.70.vitam.

4. Paſcit ventos.&c.id eſt, facit rem inutilem: quamquam hic verſus non eſt Hebr.nec Chald: nec in 70.nec in Complut.

5. Filius, id eſt, homo.Confuſionis,id eſt.pu-

defaciens parentes, vel dignus confuſione.

6. Caput iuſti, id eſt, iuſtum. Iniquitas. q. d. plenum eſt iniquitate. Complu. iniquitatem. 70. planctum. q. d. diſſimulat iniquitatem, ſeu mœſtitiam.

7. Putreſcet. Chald. extinguetur. 70. extinguitur.

8. Cæditur, quaſi dicat, moleſtè fert increpationem: vel ob ea quę loquitur, cędetur. i. punietur. Chal. capietur.

9. Simpliciter, id eſt, ſincerè. Chald & Hebr. in perfectione. Manifeſtus erit, id eſt, deprehendetur tandem.

10. Annuit oculo, id eſt, dolum ſtruit. Dolorem, ſcilicet, aliis: vel, quaſi dicat, punietur. Stultus labiis, id eſt, temerè loquens. Verberabitur, id eſt, læderur, vel punietur Chald. comprehendetur, id eſt, deprehendetur tandem.

11. Vena, id eſt, fons. Vitæ, ſcilicet, docet bene viuere. Operit iniquitatem. Chald. iniurias regit, id eſt, celat.

12. Operit. i. condonari facit à Deo.

13. Virga. ſ. opus eſt, vel q. d. moleſtà eſt.

14. Abſcondunt. ſ. promendam tempore ſuo vel q. d. celant mala, quæ de aliis ſciunt. Confuſioni. ſ. ob euulgata, quæ taceri oportebat.

17. Diſciplinam, id eſt, correptionem. Errat, ſcilicet, extra viam.

20. Argentum electum, id eſt, res pretioſa. Pro nihilo, id eſt, nullius momenti.

21. Indocti. Hebr. Chal. & 70. ſtulti, ſeu inſipientes.

22. Benedictio. i. fauor; ſeu beneficentia. Afflictio 70 triſtitia in corde.

23. Prudentia, quaſi dicat, facit prudentem. 70 parit prudentiam.

24. Deſiderium i quod optant.

28. Lætitia, quaſi dicat, cum gaudio quod ſpectabant aſſequentur.

29. Pauor. ſ. timeor ſupplicium ob peccata, vel vitæ bonæ difficultatem.

30. Non cōmouebitur, ſcilicet, ſemper à Deo protegetur. Habitabunt, ſcilicet, quantum, & quomodo optant.

31. Parturiet. i proferet.

32. Conſiderant placita, id eſt, loquuntur grata Deo, & hominibus. 70. diſtillant gratias. Peruerſa, ſcilicet, loquitur.

CAP. XI.

1. VOluntas eius, id eſt, ei placet. 70. acceptabile ei.

2. Contumelia. i. ignominia, quæ ſolet ſuperbis euenire. vel contumelia intelligitur, quam ſolent ſuperbi inferre aliis.

3. Simplicitas 70. perfectio. Supplantatio. ſ. qua alios ſupplantare conantur.

4. Vltionis. ſ. punitionis Dei. Chald. & 70 iræ.

6. Inſidus. ſcilicet, quas aliis parāt, quaſi dicat, ob eas à Deo puniuntur.

7. Spes, ſcilicet, ei boni. Solicitorum, ſcilicet, anxiè de rebus mundi.

8. Tradetur, ſcilicet, in anguſtiam, quòd eum afflixerit.

9. Ore, id eſt, verbis. Liberabuntur, ſcilicet, à talium laqueis.

10. Laudatio. Hebr. & 70. exultatio. Chald. lætitia.

11. Benedictione. i. monitione, ſeu conſiliis.

12. Corde. i. mente, ſeu ſapientia. Chald. intellectu. 70. mente. Tacebit. ſ. ferens. & diſſimulans proximi errata.

13. Commiſſum. i. creditum ſibi. ſ. arcanum, vel factum. ſ. amici delictum.

14. Gubernator Hebr. induſtria, ſeu cōſilium.

15. Malo. i. damno, ſeu moleſtia. Fidem facit. i. ſpondet, ſeu fideiubet. Extraneo. i. alio. Laqueos. ſ. fideiuſſionum pericula.

16. Gratioſa. ſ. forma, & moribus. Robuſti, id eſt, patientes laboris, vel induſtrij.

17. Animæ ſuæ. i ſibi. ſ. meretur apud Deum: vel q. d. etiam ſui miſeretur. ſ. abſtinendo à peccatis, vel vtendo neceſſariis

18. Inſtabile. Chald. iniquitatis. 70. iniuſtum. Fidelis firma, ſeu certa.

19. Clementia. Hebr. iuſtitia.

20. Manus in manu. i. citò. ſic Italicè, Mano à mano. Innocens i. impunitus.

23. Deſiderium. i. quicquid optant. Præſtolatio. i. quod eos manet. Furor. i. ira Dei.

25. Benedicit. i. benefacit. Inebriat. i. ſatiat. ſ. pauperes, velut aridam, irrigās. Chald. qui docet etiam ipſe diſcet.

27. Bene conſurgit q. d. bene facit, vel ſucceſſum habebit Bona. ſ. à Deo.

29. Conturbat. ſ. dilapidans bona. Ventos. q. d. redigetur ad ſummam inopiam.

30. Iuſti. i. quem parit ei iuſtitia, vel quem iuſtus in aliis facit. Lignum vitæ. q. d. æternus, ſeu vitalis. Suſcipit. ſ. fouens, adiuuans.

31. Si iuſtus, &c. 70. ſi iuſtus vix ſaluatur, impius & peccator vbi apparebit? & ſic citatur. 1. Petr. 4. Recipit. ſ. pœnam à Deo ob ſua leuia peccata.

CAP. XII.

2. QVi autem confidit, &c. Hebr. & virum mala cogitantem, ſeu machinantem condemnabit.

3. Ex impietate. Hebr. & Chal. in impietate. 70. ex iniquo.

4. Diligens. Chald honeſta. 70. virilis. Corona. i. ornamentum, ſeu honor. Oſſibus eius. ſ. virū. q. d ipſum cruciat, & conſumit.

5. Iudicia. i iuſtæ.

6. Eos. ſ. quibus impij inſidiantur.

7. Verte pro. euertet. ſ Deus, vel q. d. ô Deus ſubuerte, vel, ſi ſubuerteris.

differentem conſilium ſuum. Verſurus, ſcilicet, qui itam diſſimulat, vt ſe vlciſcatur. Odioſus, id eſt, odio dignus, quaſi dicat, peior illo, de quo proximè dictum.

18. Paruuli. Chal. inſipientes. Aſtuti, id eſt, cauti, ſeu prudentes.

19. Iacebunt, ſcilicet, ſe humiliabunt & verebuntur.

20. Proximo. Chal. ſocio. 70 amico.

21. Proximum ſuum. 70. pauperes.

22. Veritas. i. fidelitas, vel iuſtitia.

23. Opere, ſcilicet, bono. Abundantia. Chal. commodum.

24. Corona. i. ornamentum, ſeu decus. Fatuitas, &c. q. d. nihil habent quo ſe ornent niſi imprudentiã. Chal. decus ſtultorũ ſtultitia eorum.

25. Mendacia. ſ. quibus animas perdit.

26. Fiducia fortitudinis. i. ſecura fortitudo. Eius. ſ. Deum timentis.

27. Declinet. ſ. Deum timens.

28. Ignominia, ſcilicet, quia neſcit prudentia augete imperium.

29. Exaltat. i. facit manifeſtam.

30. Carnium, id eſt, corporis. Oſſium, id eſt, membrorum, & virium. verſus hic apud 70. ſic habet. Manſuetus vir, cordis medicus; tinea autem oſſium cor ſenſitiuum.

31. Calumniator. i. afficit iniuria. Exprobrat, id eſt, probro afficit.

32. Repelletur. ſ. à ſpe in morte.

34. Eleuat. i. exaltat.

35. Inutilis, id eſt, non obediens. Suſtinebit, id eſt, experietur. Not. apud 70. addi in fine huius verſus, Ira perdit etiam prudentes.

CAP. XV.

2. Scientiam, ſcilicet, ſapienter prolatam. Ebullit. i. profert tumultuarie.

4. Placabilis. i. placans, ſeu placida. Lignum, pro, velut lignum. Spiritum. ſ. audientium.

5. Aſtutior. i. cautior. In abundanti, &c. hic verſus ſolùm eſt apud 70. Virtus. i. fortitudo.

6. Fructibus. i. operibus.

7. Diſſimile. ſ. non ſic faciet.

8. Placabilia. i. Deo grata.

11. Perditio. ſ. euentura malis; ſeu ſupplicia, quæ ipſis parauit.

12. Graditur, id eſt, accedit.

13. Spiritus. ſ. vitalis, ſeu mens.

15. Pauperis. i. inopis, vel peccatoris. 70. malorum. Mali. i. pleni moleſtia. Secura. i. tranquilla. Chald. hilaris.

19. Spinarum. ſ. eis videtur.

24. Super. pro, ſurſum. ſ. ducit. Chald. ſurſum intelligenti. Nouiſſimo. i. infimo.

25. Terminos. ſ. poſſeſſionum.

26. Pulcherrimus, ſcilicet, eſt coram Deo. Chal. ſuauis. 70. caſtorum verba caſta. Firmabitur, pro, & firmabitur.

27. Viuet, ſcilicet, in pace. Per miſericordiam, &c. Hic verſus ſolùm eſt apud 70.

30. Lux oculorum. 70. contemplans oculus bona. Fama bona, id eſt, boni nuntij, vel bene audire.

31. Audit. ſ. libèter. Vitæ. i. vitam corrigentes. Commorabitur. ſ. vt ab illis admoneatur.

32. Poſſeſſor eſt cordis. i. cordatus. 70. diligit animam ſuam. Chal. poſſidet ſapientiam.

33. Sapientiæ, id eſt, ſapientem faciens. 70. & ſapientia. Et gloriam, &c. Chal. & qui glorioſus eſt, ſit humilis.

CAP. XVI.

1. Hominis eſt, &c q. d. homo proponit, & Deus diſponit. ſ. non ſufficit meditari quod dicturus es, niſi Deus dirigat linguam, vt bene loquatis. Præparare cor, ſed non ſine Dei gratia. Aug. 2. con. 2. Epiſ. Pelag.

2. Parent. Heb. & Chal. mundæ ſunt. q. d. mundæ ſibi videntur. ſ. quiſque probat ſua ſtudia, ſed Deus ſæpe improbat.

3. Reuela. ſ. opem petens. q. d. commenda.

4. Malum. i. ſupplicij. ſ. ſeruat, vt eſt in 70. & Chal. atque id etiam in Dei gloriam cedit.

5. Etiam ſi manus, &c. Heb. manus ad manum. i. citò. Innocés. i. impunitus. q. d. nõ longè abeſt, cùm pœnas dabit. Initium. i. caput, ſeu ſumma. eſt autem hic verſus ſolùm in 70.

8. Veritate. i. iuſtitia. Redimitur. i. expiatur.

9. Diſponit. Chal. cogitat.

10. Diuinatio, &c. q. d. oportet eum certa loqui, eòque diligenter cauere, ne erret, vel accipienda Regis præcepta, tanquam Dei oracula, cuius loco præeſt.

11. Iudicia. inſtituta. q. d. à Deo profecta. Lapides ſacculi. i. pondera, olim enim lapillis ponderabatur. qui in ſacculis aſſeruabantur.

13. Voluntas Regum. i. placent Regibus.

15. Serotinus, id eſt, diu expectatus, eoque grauiſſimus.

19. Diuidere ſpolia. i. diteſcere.

20. Verbo, id eſt, negotiis,

21. Maiora reperiet, ſcilicet, doctrinam augebit, vt indicant Heb & Chal.

22. Poſſidentis. ſ. eruditionem.

24. Oſſium. i. corporis.

26. Sibi, id eſt, ad ſui ſuſtẽtationem. Os ſuum, id eſt, cibi neceſſitas.

27. Inſipiens. Hebr. Belial, id eſt, impius. Fodit, ſcilicet, velut foueam, in quam cadunt alij, Ignis, id eſt, pernicies.

28. Lactat. i. alliciendo decipit.

31. Corona, id eſt, ornamentum. Dignitatis, id eſt honorificum, decorum. Chal. pulchritudinis. 70 exultationis.

CAP. XVII.

1. Victimis, id eſt, copia ciborum.

2. Diuidet, ſcilicet, tanquam moderator à patre

26. Fugit.ſ.iubentem, ſeu corripientem. Heb. & Chald.fugat.70.expellit.

28. Iudicium.q.d.tribunalia,vel quod iuſtum eſt, 70. iuſtitiam. Deuorat. i. pro nihilo ducit. Chal profert.

29. Deriſoribus iudicia.70.luxurioſis flagella. Mallei percutientes.Chal.verbera.70.ſupplicia.

Cap. xx.

1. Tumultuoſa, id eſt, afferens tumultus, ſcilicet, per contentiones. 70. iniurioſa.

2. Animam.i. vitam. q. d. exponit ſe periculo mortis.

3. Contentionibus.pro, contumeliis, quæ ex contentionibus naſci ſolent.70.contumelia.

4. Dabitur ſ.ab aliquo quod edat.

5. Sic conſilium. ſ. occultum eſt. Exhauriet, id eſt,elicier.

8. Intuitu,id eſt, aſpectu, ſeu vigilantia.Chal. à facie ſua.

10. Pondus,& pondus.i. diuerſa pondera, ſcilicet,alterum ad vendẽdum, alterũ ad emẽdum.

11. Siqr.ſ futura eùm adoleuerit.

12. Audientem. ſ. Dei præcepta. Videntem. ſcilicet,recta,vel.q.d.ſenſus Deus homini dedit. rectè ergo iis vtendum eſt.

14. Gloriabitur.ſ.ſe vili emiſſe.

16. Veſtimentum.ſ.pignori,ſiquid tibi debet, periculum enim eſt, ne non poſſit ſoluere. Extraneis ſ. perſonis, pro quibus ſe tibi præbuit fideiuſſorem.

17. Mendacij.i.mendacio, ſeu iniquitate partus. Calculo i. lapidibus. q. d. ſentiet inde pœnam,vt ſi lapides comediſſet.ſ.læſa conſcientia. vel redigetur in eam paupertatem, vt cogatur edere panem durum vt lapidem, ſeu terra & lapillis mixtum.

18. Conſilij.Chal.& 70.conſilio. Gubernaculis,id eſt,conſiliis.

19. Myſteria. i. ſecreta. Dilatat labia, id eſt, loquax eſt.

20. Lucerna, id eſt, vita.

21. Feſtinatur. ſ. nimis. Benedictione, id eſt, proſperitate,ſcilicet, ſolent feſtinãter facta non ſuccedere.

24. Viam ſuam,ſcilicet,vt eam poſſit ſine Deo certò dirigere.

25. Ruina Heb. Chald.& 70. laqueus. Deuorare ſanctos.pro,ſancta.i. Deo ſanctificata voto, conſumere, & non ſoluere. Chald & 70. ſenſus eſt, Laqueus eſt vouere, & poſtea pœnitere. Vota,ſcilicet,facta. Retractare,ſcilicet,ipſa.

26. Eotnicem.Hebr. Chal & 70. rotam genus eſt ſupplicij.

27. Lucerna.70 lux. Spiraculum. 70. ſpiritus. Inueſtigat. q. d. luce Dei ſit, vt homo ſua interiora omnia perſcrutetur. Ventris.i.mentis.

28. Veritas,id eſt iuſtitia. Cuſtodiunt, id eſt, conſeruant.ſcilicet,in ſolio.

29. Dignitas.i.decus,ornamentum.

30. Liuor.&c.q d. verberibus mali corriguntur. In ſecretioribus, &c. id eſt, quæ ad intima vſque penetrant.

Cap. xxi.

1. Aquarum,ſcilicet, quas olitor quò vult deducit.

3. Et iudicium.70.& vera loqui. Quàm victimæ,ſcilicet,ſolæ ſine virtute.

4. Exaltatio oculorum. i. faſtus. Dilatatio. Chald.tumor. Lucerna.i.gloria. Peccatum. q. d. gloriantur faſtu,& ſuperbia & peccatis.

5. Robuſti,id eſt, diligentis.Chald.collectæ.In abundantia,ſcilicet,illum conſtituunt.

7. Detrahet, ſcilicet, in perniciem.Iudicium, id eſt,quod iuſtum eſt.

8. Aliena, ſcilicet, à recto. 70. ad peruerſos peruerſas vias mittit Deus. munda enim, & recta opera eius.

9. Domatis,id eſt,recti.q d. ſub dio,& lucommodè. In Paleſtina tecta plana. Communi, ſcilicet,multis.q.d.ampla.

11. Paruulus.i.imperitus. Chal.inſipiens.

12. Excogitat.i.ſollicitus eſt. ſ. ex caritate. 70. intelligit iuſtus corda impiorum.

15. Pauor. i. horror. q. d. moleſtum eſt facere bonum,vel ipſa iniquitas affert timorẽ ſupplicij.

16. Gigantum.i.dęmonum,vel.q.d puniẽtur. vt olim Gigantes.

18. Dabitur.q.d.permittitur à Deo viuere.ſ.ad purgationem iuſti iniquus.70. purgatio iuſti iniquus.

20. Oleum.i.lætitia,ſeu abundantia.

21. Sequitur.i.ſectatur.Inueniet.i.cõſequetur.

22. Aſcendit, &c. q. d. plus poteſt ſapientia quàm vires.

24. Indoctus i.ſtultus. Hebr. illuſor, ſeu deriſor 70.peſtis.

25. Occidunt,id eſt, valdè torquent.

27. Ex ſcelere,ſcilicet,parte 70.iniquè.

29. Obfirmat vultum, id eſt, obſtinatè perſtat in incœpto.

Cap. xxii.

1. Nomen, id eſt, fama. Super, id eſt, melior quàm. Gratia, id eſt, gratioſitas, ſeu gratioſum eſſe.

2. Obuiauerunt. q.d. ſolent, occurrere paſſim.

3. Callidus. i. cautus, ſeu prudens. Malum, id eſt periculum Innocens,id eſt, imperitus. Chal. inſipiens.70 ſtultus.

4. Finis, id eſt, perfectio, ſeu fructus. Chald. merces. 70. generatio. Modeſtiæ. i.humilitatis. Chald.manſuetudinis.70.ſapientiæ.

6. Prouerbium eſt. Id non eſt Heb. Chald.aut in 70.Iuxta viam ſuam q.d. ſecutus aliquam viuendi rationem.

7. Fœnerantis,id eſt,mutuum dantis.

8. Virga, id eſt, punitione. Iræ, id eſt, iniuriæ, qua proximum lædit.

9. Pronus ad miſericordiã. Hebr. bonus oculo. Victoriam, &c. hic verſus ſumptus eſt ex 60. Aufert, id eſt, perdit. ſ. munera corrũpit. vel q.d. ſibi reddit obnoxios eos, quibus dat.

10. Deriſorem. 70. peſtilentem. Cauſæ, id eſt, lites, & contentiones.

11. Qui diligit, &c. Chald. diligit Deus munda corda. 70. diligit Dominus ſancta corda. Labiorum. ſ. ſincerè loquentium. 70. labiis paſcit Rex.

12. Scientiã. 70. ſenſum. Supplantantur verba, id eſt, ſubuertuntur opera, ſeu negotia.

13. Occidendus ſum. i. occidar.

14. Os alienæ. i. blandimenta meretricis.

15. Diſciplinæ, id eſt, caſtigans.

18. Pulchra. Heb. & Chald. iucunda. Ventre, id eſt, mente, ſeu interioribus. Redundabit, ſcilicet, ad aliorum vtilitatem.

19. Vt ſit, &c. coniungendum cum, Appone autem, &c. Hodie, id eſt, nunc.

20. Tripliciter. pro, multipliciter, ſeu variis modis, non vno ſolùm aut altero. Chald. tribus vicibus q.d. ſæpe, ſeu multifariam. In cogitationibus, & ſcientia, id eſt, cum magna rerum meditatione, & cognitione.

21. Firmitatem, id eſt, res certas. Reſpondere. pro, vt reſpondere poſſis. Te, ſcilicet, ad diſcendum, vel aliquid gerendum.

22. Porta, id eſt, iudicio. nam in porta ciuitatis iudicia fiebant.

23. Configet, id eſt, affliget. ſ. puniendo. Confixerunt. i. dolore affecerunt, ſeu afflixerunt.

25. Scandalum. i. offendiculũ, ſeu periculum.

26. Defigunt. ſ. obligant ſe fideiuſſionibus aut promiſſionibus, data manu.

27. Quid cauſæ eſt., i. cur te in id periculum conjicis? Tollat. ſ. creditor.

28. Tranſgrediaris. ſ. occupando alienam poſſeſſionem, vel deſerendo fidem antiquam.

29. Ante ignobiles, ſcilicet, eis ſeruiendo.

CAP. XXIII.

1. ATtende, ſcilicet, ne te gula ſeducat.

2. Statue cultrum. &c. q.d. contine appetitum. 70. inijce manum tuam ſciens, quia talia oportet te parare. ſ. cùm illum inuitaueris.

3. Panis. i. cibus. Mendacij. q. d. fallit appetitum cibus delicatus; vel vult te ille explorare cibo, an ſis continens.

4. Laborare. i. ſolicitus eſſe. Chald. ne accedas ad diuitem, ſed prudenter abſtine. 70. ne cum diuite contendas, ſi pauper ſis, ſed prudenter abſtine. Prudentiæ. i. induſtriæ, ſeu prouidentiæ.

5. In cælum. q. d. eò quò tu non poſſis peruenire.

6. Inuido, id eſt, maligno, & ſe cruciante ob alienam felicitatem.

7. Quod ignorat. q.d. de te malè iudicabit. Tecum, id eſt, tibi amica.

8. Euomes, ſcilicet, præ dolore, quaſi dicat, non tibi profuerint. Perdes. q. d. perit quidquid apud illum dicis. Pulchros. Chald. ſuaues. 70. bonos.

10. Paruulorum, ſcilicet, orphanorum. Hier. Chald. & 70. antiquos.

11. Propinquos, ſcilicet, Deus, qui illorum pater. Hebr. Chald. & 70. redemptor. Illorum. 70. illorum Dominus.

14. Inferno. i. ſepulchro, ſcilicet, morte. 70. morte, ſcilicet, temporali, vel æterna.

16. Renes, id eſt, interiora.

17. Æmuletur, id eſt, imitetur. vel inuideat.

18. Præſtolatio, id eſt, quod expectas, ſcilicet, à Deo.

21. Symbola, ſcilicet, quiſque partem ad conuiuium. Pannis. Chald. & 70. pannis ruptis. Dormitatio, id eſt, cùm dormierit. q. d. cooperietur lacero ſtragulo. 70. omnis ſomnolentus.

22. Contemnas, ſcilicet, monita eius.

23. Eme. Chald. poſſide. 70. acquire. Vendere, id eſt, à te abjicere. 70. repellere. Sapientiam. pro nempe ſapientiam.

27. Anguſtus, ſcilicet, vnde difficile exire. Aliena, ſcilicet, mulier, quæ tua non eſt vxor.

29. Væ, id eſt, calamitas. vulgò guai. Sine cauſa, id eſt, temerè, ſcilicet, accepta Suffuſio, id eſt, rubedo. 70. nigro. Chald. tumor.

31. Vino. Hebr. & Chald. calice. Mordebit, &c. q. d. plurimum nocebit.

33. Extraneas, ſcilicet, viſiones, vt ſolent ebrij, vel fæminas, ſcilicet, meretrices.

35. Verberauerunt, &c. deſcriptio ſtatus ebrij.

CAP. XXIIII.

1. AEmuleris, id eſt, imiteris.

2. Domus, id eſt, familia. q. d. bene inſtituitur. Roborabitur, id eſt, ſtabilietur.

4. In doctrina, id eſt, per ſcientiam. 70. cum. ſenſu. Pulcherrima. Hebr. & Chald. ſuaui.

5. Vir ſapiens fortis eſt. Chald. & 70. melior eſt vir ſapiens robuſto. Robuſtus, & validus. Chald. & 70. quàm validus.

6. Diſpoſitione, id eſt, prudenti ordinatione.

7. Excelſa, id eſt, altior, quàm vt ad eam poſſit attinger, Porta, id eſt, loco publico, ſeu iudicij.

9. Cogitatio ſtulti peccatum eſt. 70. moritur ſtultus in peccato.

10. Imminuetur q. d. id te faciet debiliorem.

14. Sic & doctrina. pro, nempe doctrinam.

15. Impietatem. i. impiè agere, vel. q. d. Ne quæras quod reprehendas. Requiem. i. habitationem, ſeu cubile.

16. Septies, id eſt, ſæpe. Cadet. ſ. In pericula reſurget. Augu. quoties ceciderit tribulationibus, non peribit. Hier. epi. 46. Iuſti vocabulum non amittit, qui per pœnitentiam ſemper re-

ſurgit,

reſurgit,ſcilicet, committunt iuſti leuia, à quibus ſtatim per pœnitentiam ſurgunt.

18. Auferat.ſ. & in te transferat.

19. Æmuleris.i.imiteris.

20. Lucerna.i.vita, vel proſperitas.

22. Vtriuſque,id eſt, detrahentis, & audientis,ſecundùm Hier. vel ruinam, id eſt, punitionem Dei & Regis.Quis nouit, quaſi dicat, ſubitò & inopinatò accidit.

23. Sapientibus ſ.dico, vt addunt Chal.& 70. Cognoſcere, &c. ſ. perſonæ reſpectu iudicium peruertere.Non eſt bonum,id eſt,peſſimum eſt. Heb.vide ſuprà c.18.& 20. & infrà c.25.

24. Tribus.70.gentes.

26. Deoſculabitur,quaſi dicat, admittetur ad oſcula.i.arctam amicitiam.

27. Et poſtea,&c q.d.attẽde rebus tuis ordine, priuſque magis neceſſariis.vel.q.d.ſic enim poſtea familiam meliùs gubernabis,& ales.

28. Fruſtra.i.ſine cauſa.70.falſus.Lactes,id eſt, decipias.

33. Conſeres,id eſt,complicabis.Chal.ad pectus applicabis.

34. Quaſi curſor.i. inſperatò, ſeu velociter. Armatus. ſ. vt non poſſis reſiſtere.

CAP. XXV.

1. TRanſtulerunt. ſ. huc, & reliquis addiderunt. Apparet fuiſſe olim ſparſas, & à variis in vnum id volumen collectas. Chald. ſcripſerunt.70.deſcripſerunt. Viri.i.famuli.

2. Verbum.i.eius myſteria. Sermonem.i.ipſorum acta,vt approbentur.ſ. ad Dei gloriam pertinet eius myſteria eſſe occulta, ad Regem autem,ſciri,cur quidque faciant.

3. Cælum, &c.q.d. vt difficile eſt inueſtigare diſtantiam cæli à terra, ſeu cæli altitudinem, & terræ profunditatem, ita Regis cor.

5. Impietatem. Chald. impium. 70. impios, quaſi dicat,ſi Rex ſit pius, vel ſi impios à ſe abiiciat. ſeu puniat.

6. Glorioſus i.oſtentator. 70. ſuperbus. Magnorum.i.coram magnatibus, vel loco eis debito.q.d. fuge ambitionem.

7. Quem.ſ.principem.70 & Complut. quæ,vt cum ſequentibus iungatur.

8. Proferas.ſ.proximi peccatum,quod vidiſti.

9. Extraneo.i.ignoto Chal.alterius.

10. Gratia,&c. Hic verſus ex 70.ſumptus.

11. In lectis. ſ ſupra columnas.

13. Die meſſis.ſ.refrigerat, & lætificat, viget enim tunc maximè æſtus.

15. Duritiam.ſ.iræ.

16. Quod ſufficit,quaſi dicat,adhibe modum in omnibus.

17. Subtrahe.70.tardò indue.

20. Et amittit, pro, vt qui amittit. Chald.qui tollit pallium à ſocio ſuo,&c. Acetum, &c.pro, & velut qui addit acetum nitro.facit enim aſperitus & acrius,ſcilicet, eſt id importunum. Peſſimo,id eſt,mœſto,ſeu afflicto.

20. Sicut tinea.&c.verſus hic ſumptus ex 70.

21. Aquam,id eſt,potum.

22. Prunas enim.70.hoc enim faciens,carbones ignis congregabis.&c.quaſi dicat,incendes amore,facieſque tibi amicum.

23. Triſtis.ſ.non libenter audiens.

24. Melius eſt, &c. vide ſup.cap.21.

26. Vena, ſcilicet, aquæ. Cadens,ſcilicet,in calamitatem. Coram impio.ſ.impellente impio in calamitatem lapſus,aut in peccatum illo terrente, aut ſuadente.

27. Maieſtatis.ſ.diuinæ. Opprimetur.i.obruetur.q.d.ſuccumbet,vt ſolent qui ſupra vires pondus tollere conantur. Gloria. i. Maieſtatis excellentia,velut immenſo pondere.

28. Spiritum. i. iram, ſeu loquendi intemperantiam.

CAP. XXVI.

2. FRuſtra. i. ſine cauſa. Superueniet. q. d. non magis pertinget, quàm volantem auem ſagitta.Heb.Chal.& 70.non veniet.

3. Equo,ſcilicet, debetur.

4. Iuxta ſtultitiam.i ſtultè.

5. Iuxta ſtultitiam.i.vt meretur eius ſtultitia. Chal.in ſapientia tua 70.ad eius ſtultitiam.

6. Claudus,pro,ſicut claudus. Et iniquitatem, pro,& vt iniquitatem Qui mittit, &c.quaſi dicat, & negotium malè ſit velut pedibus claudi, & ipſe culpæ particeps eſt.

7. Parabola i. ſententiosè dictum.

8. Lapidem.ſ.pretioſum.Mercurij.i.oſtendentem viam.q.d. in locum ſuum.

9. In manu,&c.q.d.in loco non ſuo,ſeu inutili.Parabola.i.ſententia.

12. Spem habebit.ſ ſperare poſſit.

14. In lectulo,quaſi dicat ſe mouet ad ſurgendum, ſed illic manet tamen.

17. Auribus, quod.ſ.ſine periculo non fit.70. caudam.Rixæ.i.contentioni.

18. In mortem, id eſt, ad occidendum, ſeu mortiferas.

23. Sociata. q.d.dignum patella operculum.

24. Intelligitur.q.d.facilè ſe prodit.

25. Submiſerit, ſcilicet, blandiens.Septem,id eſt,plurimæ.

26. In concilio.i.palàm.

27. Voluit.i. mittit.

28. Lubricum.i.blanditiis fallens.

CAP. XXVII.

1. IN craſtinum.70.ob futura in craſtinum q.d. ob ea,quæ putas tibi ſucceſſura.

4. Impetum concitati ſpiritus.Heb.inuidiam. Chal.& 70.zelum,fortè eodem ſenſu.

5. Abſconditus, id eſt, non ſe prodens vllo opere vtili,amico.

9. Laqueum ſuum. ſ. periculis eſt expoſitus. 70. addit, in ſeruitutem ducitur.

10. Afflictionis tuæ. q. d. ne illi moleſtus ſis tuam calamitatem commemorando, ſcilicet, cognati non libenter admittuntur ad ſe afflictos cognatos, ſed proſperè agentes.

11. Exprobranti, id eſt, temerè calumnianti. Chal. exprobranti mihi, ſcilicet, quaſi te malè inſtituerim.

12. Aſtutus i. cautus. Abſconditus eſt. Chald. abſcondit ſe q. d. ſubterfugit. Paruuli. i. imperiti. Chald. inſipientes. 70. ſtulti.

13. Tolle, &c. Vide ſupr. cap. 20.

14. Benedicit, id eſt, laudat. De nocte. q. d. tempore importuno. Maledicenti. i. vituperanti q. d. ſimilis eſt.

15. Frigoris. Hebr. & Chald. pluuiæ.

16. Qui ventum, &c. q. d. impoſſibile eſt talem continere in officio. Et oleum, &c. q. d. perinde eſt velle eam tenere, vt tenere oleum, ne è manu elabatur extenſa, aut elapſum velle reuocare. Ex ſicut. Complut. vocat conformiter Hebræo.

17. Homo ſ. iratus acuit iram; doctus verò ingenium proximi.

18. Cuſtos. i. obſeruans. Glorificabitur. 70. honorabitur.

19. Quomodo, &c. Cha. & 70. vt facies hominum non ſunt ſimiles: ita nec corda. Prudentibus. ſ. per coniecturam ex apparentibus, & experientiam.

20. Perditio. i. mors. Oculi. l. curioſitas, ſeu cupiditas.

21. Probatur. ſ. humiles laudes reſpuunt, ſuperbi laudibus efferuntur.

22. Pila id eſt. mortario. Ptiſanas, id eſt, hordeum decorticatum.

24. Poteſtatem. i. commoditatem ad faciendi. vel q. d. oportebit te functum munere tuo, reddere tandem Deo rationẽ. Corona i. præmium.

25. Aperta &c. q. d. contentus eſto iis, quæ tibi ſuppetunt, nec ſuperflua quæras, aut aliena. Aperta ſ. productis ex ſe herbis.

26. Agni. ſ. lana. Hædi. ſ. venditione. Agri. ſ. conducendi, ſeu colendi.

Cap. XXVIII.

2. MVlti, ſcilicet, citò pereunt. ex quo ſolet oriri turbatio nouis ſuccedentibus. Hominis. ſ. Principis, vel eius conſiliarij. Quæ dicuntur. ſ. à principis conſiliariis bonis, vel quæ ab ipſo principe prudenter ſtatuuntur. Longior, ſcilicet, Deo producente ad Reipublicæ vtilitatem.

3. Calumnians. i. per iniuriam opprimens.

4. Impium. Chald. & 70. impietatem. Qui cuſtodiunt, &c. 70. qui diligunt legem, ſibi murum circumponunt. Succenduntur i. zelo iuſtitiæ.

5. Iudicium ſ. Dei, vel quod iuſtum eſt.

7. Filius, pro, homo. Confundit. Chald. exaſperat. 70. inhonorat.

8. Liberali, ſcilicet, homini.

9. Execrabilis i. ingrata Deo.

10. Decipit, id eſt facit errare. Interitu, ſcilicet, quem aliis parabat. Simplices. Chald. perfecti, & immaculati.

11. Scrutabitur. i. explorabit. ſ. an ita ſit. Chal. contemnet eum. 70. damnabit eum.

14. Pauidus ſ. timens Deum offendere.

16. Prudentia. 70. prouentibus.

17. Calumniatur, &c. i. per calumniam aliquem occidit. Ad lacum, &c. q. d. ſi ſe præcipitet in mortem, nemo prohibebit: vel ſi ſe abdere conetur, nemo iuuabit. Suſtinet, id eſt, retinet, ſeu ſuſtentat.

18. Simpliciter i. innocenter. 70. iuſtè.

20. Innocens. ſ. à peccato. 70. impunitus.

21. Buccella panis. i. re minima.

24. Homicidæ Chal. diſſipantis 70. impij.

25. Dilatat. i. tumet. Italicè, *gonfia*.

26. Saluabitur. Chal. protegetur à malo.

28. Abſcondentur. ſ. fugientes.

Cap. XXIX.

1. NOn ſequetur. q. d. nunquam curabitur.

2. Gemet ſ. mutire non audet.

4. Erigit, id eſt, in bonum ſtatum reſtituit. Vir auarus, &c. quaſi dicat, quòd ſi auarus ſit opprimet vectigalibus.

6. Laqueus. ſ. quem aliis parauerat. vel q. d. calamitas inextricabilis.

7. Nouit. i. procurat, fauet. Cauſam i. lites, ſeu negotia. Scientiam ſ. talem.

8. Furorem. i. iram ſ. Dei, & Principis.

9. Siue iraſcatur, &c. q. d. ſeu durè, ſeu blandè agat. Requiem. q. d. non eum placabit.

10. Simplicem Hebr. perfectum 70. ſanctum. Animam eius ſ. ſeruare. ſic illud dictum: Non eſt qui requirat animam meam.

11. Spiritum, id eſt, animum. Chald. iram. Differt. Chald. reprimit.

13. Illuminator. i. viuificator. vide ſupr ca. 22.

14. In æternum. i. longo tempore.

15. Cõfundit. i pudefacit. Matrem ſ. quæ puerum educauit.

16. Ruinas. ſ. Deo puniente.

17. Refrigerabit te, id eſt, conſolationem tibi afferet.

18. Prophetia. i. declaratio verbi. ſeu voluntatis Dei. Diſſipabitur, ſcilicet, per varios errores.

19. Seruus. i. malus. Erudiri i. emendari. Reſpondere. 70. obedire.

24. Adiurantem. ſ. iudicem, vt prodat furem. Chal. iuſiurandum ſibi delatum.

25. Subleuabitur ſ. à Domino.

26. Requirunt faciem. i. ambiunt fauorem. Et iudicium, &c. quaſi dicat, at requiri oporteret

Dei

Dei omnium iudiciis fauorem: vel, at fit tandem quod Deus vult de hominibus, & iis, quæ optát.

CAP. XXX.

1. VErba,&c.Hebr.& Chal.verba Agur filij Iacheh. Congregantis.ſ.ſententias, vel qui multam ſapientiam congregauit. Filij vomentis.q.d. & hæc promentis, ſeu prædicantis; vel Dei per eum hæc proferentis. Viſio. i. prophetia,ſeu reuelatio.

3. Sapientiam.ſ.humanam.

4. Deſcendit.ſ.vt poſſit dicere quæ illic viderit? Spiritum.i.ventum. Manibus ſuis. 70. ſinu. Quaſi in veſtimento.Chald in pallio. Suſcitauit. Chal. ſtatuit. Quod nomen, &c.q.d. quis eum nouit,aut eius filium? Not. hic diſtinctionem perſonarum in Deo.

5. Ignitus.i purus,& velut igne purgatus Vide Pſal.11.& 17.vel Dei amorem accendens. Clypeus.i.protectio ſ.eſt Deus.

6. Addas ſ.non conforme,vel quaſi à Deo dictum,cùm ipſe non dixerit.

7. Antequam moriar.i.dum viuo.

8. Vanitatē,&c.Id eſt vanum. Mendicitatem, &c. id eſt, alterum. Et diuitias. Apparet hinc, non eſſe Salomonem qui loquitur, vel loqui in perſona imperfectorum, quibus vtrumque horum periculoſum.

10. Accuſes.ſ temerè. Ad.i.apud Maledicat, id eſt,malè precetur, ſcilicet, ſeruos. Corruas.ſ. Deo puniente.

11. Generatio.i. hominum genus eſt.

15. Sanguiſugæ,&c.verſus eſt.Cupiditatis quæ velut ſanguiſuga quędam eſt,duæ ſunt filiæ.imò tres,ſeu potiùs quatuor,quæ nunquam ſatiātur.

16. Infernus, &c.videntur per hæc intelligenda,cupiditas vindictæ, quæ ſolet ad infernum.i. ſepulcrum ducere, & libidinis,quæ maximè viget in fæminis,& diuitiarum terrenarum & honorem,qui more ignis alta petunt. Terra, ſcilicet,arida.

17. Subſannat,id eſt , deridet.Partum.Chald. & 70.ſenectutem.Suffodiant, id eſt, dignus eſt, eius oculos ſuffodiant. De torrentibus, id eſt, qui circa torrentes ſolent nidificare. Filij Aquilæ.i.Aquilæ.Hebr.

19. Terram.ſ. petroſam. Hebr. Chald. 70.& Complut petram. Adoleſcentia.ſic 70.At Hebr. & Chald.adoleſcentula,ſeu virgine.

20. Talis eſt, id eſt, ſimiliter latet. Comedit, &c. q.d. peccat, & celat peccatum : rem turpem honeſtè expreſſit. Complut.Comedens,vel q.d. vt qui comedens , & tergens os , negat ſe comediſſe.

21. Monetur i. turbatur. Et quattuor. pro, imò verò quatuor,quæ.Suſtinere.i.ferre,ſeu tolerare.

22. Saturatus cibo,i. opibus abundans.

23. Odioſam. i. odio dignam propter malos mores. Hæres.i.expulſa domina.

24. Terræ i. inter terreſtria.

26. Lepuſculus,pro.coniculus.

28. Stellio.lacertæ genus , vulgò Tarantola.

29. Bene.i.magnificè. Et quartum. pro , imò verò quatuor. Feliciter. Chal pulchrè.

31. Gallus. ſ. non caſtratus Nec eſt Rex pro & Rex, nec eſt.ſ. Regi nemo poteſt reſiſtere.

32. Et qui ſtultus.&c.q.d Accidit etiam in rebus humanis interdum apparere ineptum qui eſt ad dignitatem euectus. Si enim , pro , quòd ſi.Intellexiſſes ſ. periculū , vel ſuam ſtultitiam. Oſi ſuo,&c q.d.petere eum gradum deſiſſet.

33. Exprimit ſ poſtea confuſo lacte. Emungit.ſ.nares. Sanguinem.q.d.à paruis venitur ad magna.

CAP. XXXI.

1. SAmuelis.i.eius,cum quo eſt Deus. Viſio. i. doctrina per reuelationem accepta.

2. Quid. ſ dicam tibi , vel dicis tu.aut optas? Vteri mei, ſcilicet, fructus. Votorum meorum. i.cariſſime.

3. Subſtantiam.70 diuitias.,Vias tuas.i actiones 70.mentem, & vitam. Ad delendos , piu,id quod tandem perdit.

4. Regibus i.tibi.

5. Iudiciorum.i.iuſtitiæ.

8. Aperi, &c q d patrocinari in cauſa ſua ei, qui opera tua eget. Pertranſeunt. q d.in hac vita peregrinantium.

10. Fortem, id eſt, virtute excellentem Procul,&c.q.d.rara res,vt ſolent quæ de vltimis terris afferuntur.

11. Spoliis i.re domeſtica q.d. per vxoris diligentiam abundat rebus ad vitam neceſſariis.

12. Ei ſ.viro Suæ.ſ.vxoris.

13. Conſilio manuum id eſt,opera, ſeu induſtria ſua.

14. Inſtitoris. i. mercatoris. Panem.i victum. q.d.comparat etiam ex longinquo allata.

15. De nocte , id eſt, ante lucem. Prædam, id eſt, cibum.

16. Fructu.i.labore,ſeu lucro.Plantauit.ſ.conducens operas.

17. Lumbos ſuos.i.ſe.

18. In nocte.q d.etiam nocte laborat,

19. Fortia.i.res grandes.

20. Aperuit.ſ.vltro,& liberaliter.

21. Duplicibus.i.egregiè.

22. Stragulatam.i.variam, & pretioſam.

23. Nobilis,id eſt,celebris, ſeu clarus. Portis. ſ.vrbis:ibi enim fiebant iudicia Senatoribus, id eſt, iudicibus.

24. Sindonem. i. telam, ſeu linteum. Tradidit Chananæo.i vendidit mercatori.

25. Fortitudo.&c.q.d. præcipuè.verò ſe virtutibus ornat. Decor, id eſt, honeſtas. Ridebit. id

eſt gaudebit. Nouiſſimo, ſcilicet,in morte, vel ſenectute.

26. Sapientiæ.70.ſapienter. Chal.in ſapientia. Lex.i.doctrina. Clementiæ. Chald. gratiæ. q. d. gratioſa eius ſunt verba.

27. Semitas.i.ſtatum.q.d.modum procedendi.

30. Pulchritudo. ſ. ſine Dei timore. Laudabitur.i.digna laude,ſeu laudari ſolet.

31. Date ei.ſ.laudem. De fructu.i.ob fructum. Portis.i locis publicis.

ECCLESIASTES,
.i. Concionator.

.ſ. More concionatoris loquitur de Mundi vanitate. Hebr. Coheleth.i.congregatrix. ſ. anima vel ſapientia: ſic autem dicitur, vel quòd congregata hîc multa doctrina, vel quòd congregationi ſeu Eccleſiæ loquatur. No.autem Greg. 4. Dialogorum cap. 4.quædam hîc dici ex vulgi & inſipientium opinione.

CAPVT I.

2. VANITAS vanitatum.i.vaniſſima vanitas.ſ.occupat res humanas. Omnia vanitas. ſ. reſpectu meliorum. Hier. ep. 50.

3. Amplius.i. excellens vtilitate. Chald. reliquum poſt mortem. 70. abundantiæ.

6. Per meridiẽ,&c.Fit id,& quotidie in ſphæra obliqua, & quotannis. Sol enim ad meridem vergit interdiu,& hyeme, noctu verò, & æſtate ad Aquilonem. Spiritus. i. ventus. q. d. per omnia diſcurrit. In circulos.q.d.ſubinde circuit.

11. Nouiſſimo.i.extremis temporibus.

13. Occupationem.ſ.diſcendi ſtudium. Peſſimam.i.moleſtiſſimam.

14. Afflictio.i.moleſtia.70.electio, ſic infr. Spiritus.i.animi.

17. Doctrinam.i.ſcientiam.

18. Indignatio.i.moleſtia.Chal.dignatio Domini contra ſapientes,qui peccant,& non agunt pœnitentiam. Qui addit, &c Aug. 4. Tim. qui addit ſcientiam infirmitatis ſuæ, addit dolorem peregrinationis ſuæ ex deſiderio patriæ ſuæ, & conditoris ſui.

CAP. II.

3. VIno.i.voluptate. Vide Cant. 1.

4. Magnificaui i. magnificè extruxi.

8. Subſtantias.Chald.theſauros datos in tributum. 70. poſſeſſiones.

12. Sequi,ſcilicet, plenè, eius voluntatem faciendo.

14. Sapientis oculi,&c.q.d.circumſpectus eſt. Chald.ſapiens contemplatur in principio quod futurum eſt in fine.

15. Hoc. ſ.talis cogitatio.

20. Renuntiauit.i. deſiit.

21. In ſapientia,&c.i.ſapienter, prudenter, & ſolicitè.Magnum malum i.grandis moleſtia.

24. Comedere,&c.q d.honeſtè vti fructu laborum.Aug.17 de Ciu Ad corporis,& ſanguinis Chriſti menſam refert. Oſtendere animæ bona.i.animam oblectare.

26. Suo, ſcilicet, Dei.Caſſa ſolicitudo mentis. Hebr. eadem ſunt verba, quæ ſuprà vertit, Afflictio ſpiritus.

CAP. III.

1. ET ſuis ſpatiis,&c.Chal. & 70 & opportunitas omni negotio ſub cælo.

3. Occidendi,ſcilicet,auctoritate publica:vel fortè ad illud alludit, ego percutiam, & ego ſanabo, Deut. 32. Sanandi. fortè reſurrectionem intelligit.

5. Spargendi. ſ. diruto pariete. Amplexandi. q.d.nuptiarum

6. Perdendi i expendendi. Abiiciendi.ſ.vt ſolet in tempeſtate.

7. Scindendi,id eſt,lacerandi veſtem, ſcilicet, vt fit in luctu.

8. Odij.Chald.odio habendi peccatorem.

10. Diſtendantur, id eſt,occupentur, vel affligantur,quaſi dicat, conſideraui vitam hanc plenam eſſe moleſtiis.

11. Ab initio ad finem.i.perfectè.

12. Lætari.Chald. delectari in lege.ſ.Dei.

13. Videt bonum.i.fruitur bono.

14. Omnia opera,quaſi dicat, Mundi fabrica vel illud innuit Chriſti, Omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus, eradicabitur. Non poſſumus,&c quaſi dicat,nihil in eis diminutum eſt,aut ſuperfluum. Timeant, ſcilicet, dum eius potentia, & ſapientia ex operibus eius æſtimatur.

15. Permanet.ſ. in ſe, vel ſibi ſimili. Fuerunt. ſ.in eadem ſpecie. Inſtaurat. ſ. producendo ſimile. Abiit.i.eſſe deſiit.

16. Impietatem. 70. impium. Iniquitatem. Chald.peccatorem.ſ iniquum.

17. Iudicabit.ſ.in die iudicij.

18. Probaret.ſ.ao in Deum ſperarent,ne mortem quidem timenres.

19. Ampliùs.ſ. quaotum ad mortem corporis attioet.Chal. de peccatore intelligir, qui vt beſtia moritur. Vanirari. i. mutationi.

20. Locum. ſ. terram.

21. Nouir. ſ. ratiooe naturali.

22. Suo.Chal.ſuo bono.Partem.i. felicitatem in bac vita.Adducet.ſ.iterum in muodum.Chal. iotroducet.70.ducet.

C A P. IIII.

1. CAlumoias.i.oppreſſiones.Eorum.ſ.opprimentium.

3. Feliciorem.ſ. quaotum ad hoc. Natus eſt. Heb.& Cbal. fuit.

4. Cura ſuperflua.Heb.eadem ſuot verba,quæ ſuprà vertit afflictio ſpiritus.

5. Comedit carnes ſuas.i.ſe coucicit fame.

6. Pugillus.i.manus.

8. Peſſima. i. moleſtiſsima.

9. Ergo,abũdat,oee eſt Hebr.Chald.aut io 70.

11. Si doımierint,&c.q. d. vt duo dormientes ſimul, ſe inuicem calefaciuot:ſic duo babitantes ſimul ſe inuicem iuuanr.

12. Funiculus,&c. Chal. & quanto melius eſt eſſe rtes iuſtos,qui vt funiculus,&c.

14. Quod, pro , vidi etiam quod.

15. Secundò.ſ. ſucceſſore expulſi , vel mortui principis, v: ſtatım explicatur.

16. Non lætabuotur.q.d. qui nihil ſciunt, aut curant de eius priocipatu , ſeu gloria,quam ille tamen puıat, aut optat omnibus eſſe notam.

17. Pedem,id eſt,affectum, vel.q.d.vide,qno modo ingrediaris.Cbald. ne venias plenus peccatis ante Do minum. Audias. ſ. verbum Dei. Chald. audias doctrinam legis , à ſacerdotibus, & ſapientibus Quid, pro, quanium.q d.noo cogitant,quantum Deum offendant, quanıumque puniendi ſunt.

C A P. V.

1. COram Deo. ſ. qui vbique eſt. Io cælo q.d.teuerere tantum Maieſtatem, cùm præſertim tam vilıs ſis.

2. Somnia.ſ. curis ſimilia,vel q.d.ſomnus obrepıt fatigatis multa cura.

3. Infidelis. i. non adimpleta. Stulta.ſ ſtultum eſt promittere Deo quod non ſis facturus.

5. Carnem, id eſt , corpus , ſcilicet,loquendo quod noo oportet. Angelo , ſcilicet , cuſtode. Prouidentia.ſ. Dei.Planè enim prouidet,quı dat Angelum cuſtodem.

6. Vanitates, &c. ſcilicet,ſequi ſolent vaoitatem. & loquacitatem. Modeſti,& taciturni noo multa ſomniant.

7. Prouincia. Chal. ciuitate.70.regione. Negotio, id eſt, re.

8. Rex,ſcilicet,Deus, quaſi dicat, omnia Deo ſubiecta , qui omnes iudicabit.

11. Operanti, id eſt , labore manuum victum paranti.

12. Malum.ſ.ſæpe diuites occiduntur,vt diuitiis ſpolientur.

13. Egeſtate.ſ. quod pater ſpoliatus bonis,nihil ei reliquerit.

16. Comedit.ſ.auarus. Tenebris.ſ.peccati,vel q.d.ſine lætitia animi.

19. Satis.i.multum. Dierum.ſ. moleſtorum.

C A P. VI.

2. NEc tribuit, ſcilicet, ob peccata eius , vt addit Chal.

3. Et plures,&c.repetitio,more Hebræo. Melior. i. felicior , quantum ad boc.

4. Venit,ſcilicet,in mundum, quaſi dicat.quid enim illi profuit vita, è qua nullum fructum retulit? Tenebras. i. mortem.

5. Solem. Chal.lucem legis:poteſt & ad abortiuum referri. q.d quamquam abortiuus ſolem non videat,&c. Cognouit,&c.ſi ad iniquum referatur. q. d. non aduertit differentiam boni & mali, quantumque bono ſtudendum eſſet.

6. Vixerit. ſ.quis. Bonis. ſub. quid ei prodeſt? Locum: ſ. mortem,ſeu ſepulcrum.q.d cùm omnibus tandem moriendum ſit , quid prodeſt vixiſſe, ſi virtute carcas? Chald. Ad Gehennæ locum, quò omnes peccatores eunt,deſcẽdet anima eius, quia non fecit iudicium & iuſtitiam.

7. In ore. i.propter victum. Non implebitur. q.d.at anima alio cibo paſcitur.

8. Illuc,vbi eſt vita.Chal.in paradiſum.

9. Neſcias,ſcilicet, an ſis vnquam conſecutu tus. Hoc. ſ. deſiderare quod neſcias. Præſumptio. Hebr. eſt verbum idem,quod ſuprà vertit, afflictio,& 70.electio.

10. Qui futurus eſt, &c. quaſi dicat, ſemper naſcentur homines prioribus ſimiles , fragilitate & miſeria , &c. Contra fortiorem,&c. Chal. conſiſtere io iudicio coram Deo, qui eſt fortior illo.

11. Verba, ſcilicet, philoſophorum , vel verba,pro,res,quaſi dicat,multa ſunt,de quibus homines vaniſſimè diſputant,cùm deberent virtuti operam dare.

C A P. VII.

1. MAiora ſe , quaſi dicat, res,quæ humanum captum ſuperant, nec eas ſcire ad ſalutem pertinet.

2. Nomen.i. fama,ſeu bona exiſtimatio.Dies mortis,&c.ſ. tunc euadimus pericula vitæ, cùm naſcimur, in ea ingredimur.Chal.dies mortis iuſti,quàm natiuitatis improbi.

4. Ira riſu.q.d. indignari malis , quàm arridere.Vultus.ſ. indignantis.

5. Vbi triſtitia, &c. quaſi dicat, ſapiens com-

5. Eſſe morituros,adeóque poſſunt agere pœnitentiam, quod mortui non poſſunt. Mouetur, ſcilicet, quod poſſit prodeſſe ad vitæ emendationem. Mercedem. q. d. non poſſunt amplius mereri. Quia obliuioni. pro, præterea obliuioni. q.d. nec id habent quod optarunt,dum viuerent ſcilicet,ſui memoriam perpetuam.

6. Amor,ſcilicet,rerum mundanarum.

7. Quia Deo.pro,ſi tamen Deo.

8. Omni tempore,&c.q.d. ſtudui ſemper vitæ puritati, & bonæ famæ, quæ bonis operibus comparatur.

9. Vita. Chald. vita bona. Pars. q. d. id tibi conuenit.

10. Inſtanter.Heb.ſecundùm vires tuas. Opus,&c.ſ.per quæ quis poſſit mereri. Inferos. Heb.& Chal. ſepulcrum.q.d poſt mortem.

11. Curſum.ſ.proſperum. q. d. nihil ſuccedit, niſi Deus adiuuet.Tempus,caſumque, q.d. multo aliter ſuccedere, ob multa quæ ſolent impedire,quàm illi ſperabant.

12. Malo,id eſt,calamitoſo.

17. Silentio. Heb. & 70. quiete.q.d libenter auſcultantur.

Cap. X.

1. PRetioſior. &c. q. d. ſic ſapientiam,quæ pretioſior eſt quauis gloria,parua,modicique temporis ſtultitia perdit: illud enim paruáque,cum,ſtultitia iungendum.

2. In dextera. q. d. ſapiens dexterè operatur, ſtultus præpoſterè & infeliciter.

4. Poteſtatem habentis. i. dæmonis. Chald. concupiſcentiæ malæ.Super te.i.contra te. Locum tuum. ſ. ſtatum virtutis. Curatio. q. d iſta cura & ſolicitudo contra tentationem, quæ ſanam conſeruat animam.

6. Poſitum,ſcilicet,à principe. Diuites, id eſt, ſapientes.

7. Seruos,ſcilicet, peccati, Principes, ſcilicet, iuſtos,ſeu ſanctos viros.

8. Foueam. q. d. malum alteri parat. Sepem, ſcilicet,proximi,vel ſuam imprudenter.

9. Transfert,ſcilicet, incautè.

10. Exacuetur.ſub.ſic accidit animo.

11. Occultè detrahit.Chal.triplici lingua malum narrat.

14. Multiplicat.ſ. de rebus præteritis, aut futuris, quas nemo ſcit. Ignorat homo, &c. quidam putant eſſe vocem ſtulti non credentis Dei iudicium.

15. In vrbem pergere. i. alioqui notiſſima.

16. Manè.i. ante debitum tempus.

17. Nobilis,id eſt, dignus imperio, vel nobili animo.

18. In pigritiis, id eſt, ob negligentiam reficiendi. Humiliatur, id eſt,cadit,vel conſumetur. infirmitate.70.ſegnitie.

19. In riſu. Hebr.ad riſum,id eſt,voluptatem, Chald.ad gaudium. Faciunt.ſ. voluptati dediti.

20. In cognitione. q. d. ne occultiſſimè quidem.Pennas.q.d volucres.repetitio, more Heb. Sententiam. Heb.verbum.70. ſermonem tuum.

Cap. XI.

1. PAnem.q. d. eleemoſynam. Aquas id eſt, pauperes,qui in vita peregrinantur, vel diſcurrunt quærentes victum. Illum. Chald. mercedem illius in ſeculo hoc,& venturo.

2. Septem,id eſt, multis.Nec non & octo.q.d. imò verò omnibus. ſic Luc. 6. Omni petenti te tribue. Mali.ſub. à quo per dictam beneficentiam liberaberis.

3. Si repletæ,&c.q. d. cor plenum caritate copioſè dat eleemoſynam, vel, vt nubes effundunt pluuiam, ita diuites debent diuitias communicare. Si ceciderit, &c. q. d. vel mortis memoria ad id deberet inducere. Auſtrum,i. ſtatum ſalutis.Aquilonem.i.ſtatum damnationis.

4. Qui obſeruat,&c. q. d.qui terretur difficultatibus,omitit opera neceſſaria.

5. Spiritus,id eſt,animæ ad corpus.

6. Manè ſemina, &c. q d. ne ceſſes vnquam benefacere.

7. Dulce lumen,&c. Chal.dulcis eſt lux,& futurum eſt vt illuminetur facies iuſtorum ex ſplendôre Maieſtatis Dei, & ſit pulchritudo eorum, vt Solis. Solem. ſub. ſed moriendum tamen eſt.

8. Temporis. ſ. mortis. Dierum, ſcilicet, poſt mortem ſecuturorum.

9. Lætare ergo. pro.lætare ſanè. Ironicè. In bono.i.ſe exhilaret. A carne.q.d. eſto caſtus. Voluptas.ſ. carnis. Hebr.iuuentus. 70. amentia. quidam vertunt pubertatem, qua ſignificatur voluptas,cui ea ætas dedi ſolet. Vana.id eſt,pernicioſa. Quidam hunc verſum faciunt principium.cap.12.

Cap. XII.

2. TEnebreſcant, &c. q. d. antequam deficere incipiant ſenſus, ſeu viſus. Nubes poſt pluuiam, id eſt, poſt catarrum, vapores capitis ſeu humores.

3. Commouebuntur cuſtodes, &c. id eſt, debilitabuntur manus. Fortiſſimi. ſ.crura. Molentes.ſ dentes. Videntes,ſcilicet,oculi.

4. Oſtia in platea. i. patentia labia. In humilitate,&c.q.d. remiſſo ſonitu.quem dentes edere ſolebant. Conſurgent. i. excitabuntur. ſ. ſenſus. ſenes facilè excitantur. Volucris, ſcilicet, cuiuſuis, vel galli. Filiæ carminis, id eſt, aures, quæ muſica ſolent delectari.

6. Excelſa, &c. q. d. etiam validi alioqui in ſenecta timent. Florebit, &c. q.d.caneſcet caput inſtar amygdali floreſcentis. Impinguabitur locuſta. Chald. inflabuntur pedes. Capparis, id eſt,,libido,quæ in ſenectute extinguitur.

præſertim cõmunicantes:repreſentatur enim eo myſterio maximè Chriſti paſſio ad imitandum. Inter vbera.i.in corde.Hier. 1. cant. Inuin.

14. Botrus pro, velut botrus. Cypri. Arbor eſt odoratiſſima in Engaddi, vbi etiam vineæ pulcherrimæ prope mare mortuum,è quibus balſamũ.ſ.id prouenit ex arbuſto viti ſimili. quidam Camphoram vertunt.Hebr.Copher.

15. Columbarum.i. ſimplices.

16. Lectulus.ſ.contemplationis locus,vbi anima Deo iungitur. Floridus.ſ. deſideriis ſanctis plenus,& cœleſti ſuauitate.

17. Tigna.ſ.ſuſtentacula.Cedrina,quaſi dicat, fortia, & conſtantia. Laquearia ſ.quæ prope tectum. i. mentis eleuationes. Cypreſſina.q.d.ſtabiles,odoriferæ.& rectæ.

Cap. II.

1. EGo,verba Chriſti,vel Eccleſiæ.

2. Sicut lilium, &c. verba Chriſti. Amica mea.ſ.anima perfecta. Filias. i. imperfectas, & peccatores, qui ob fidem & Sacramenta filij dicuntur.Sic Deut.32.& Iſa.1.etiam improbi, filij dicuntur.

3. Sicut malus, &c. verba Eccleſiæ. Malus.q. d.frugifer,& vtilis,itemque ſuauis.Filios.i.fideles qui ſub eius vmbra viuunt. Vmbra.i. protectione.

4. Ordinauit. ſ. eſt ordo in caritate, ſuntque alia plus quàm alia diligẽda: vt Deus plus quam cætera omnia, & meliores quam deteriores, & coniunctiores quam remotiores.

5. Floribus. i. deſideriis. ſ. deſideriis viuit amans. Fulcite.i.corroborate. Malis.ſ.fructibus bonorum operum roboratur animus. Langueo. 70. vulnerata ſum. ſ.vulnerat, amat, & occidit veterem hominem pertingenti gladio vſque ad diuiſionem animæ & ſpiritus,vt Paulus ait.

6. Læua eius. ſ. ſponſi. Sub capite. deſcriptio complexus. Amplexabitur pro, amplexatur:niſi ad futuram gloriam referatur: ſed & habent hîc ſponſæ Chriſti ſuos amplexus,quos explicare ſolius puto eſſe, qui ſit expertus.

7. Adiuro i. obteſtor, verba ſunt Chriſti. Capreas,&c. Angelos ſignificat, vel ſanctas animas ob celeritatem curſus in Deum. Campotum Libertas ſpiritus, & latitudo ſignificatur. Longum eſſet nimia notare;nec eſſent hæc ſcholia, vt promiſimus. Boni ergo conſulat lector, ſi nobis conſtamus. Suſcitetis. i. contemplantem inte̊pelletis. Euigilare, ſcilicet, ad curas huius vitæ,quibus ſancti dormire videntur cæleſtibus intenti.

8. Vox dilecti.ſ.Attenta ſponſa ſtatim vocem agnoſcit. Venit. etiam videt ad ſe venientem.ſ. expectabat. Saliens, &c. i. more tranſilientis montes & colles.q d.citiſſimè.

9. Similis eſt, &c. Agilitatem deſcribit, ex amore ad ſponſam currentis. Parietem, velut paries eſt peccatum,& quidquid in nobis impedit perfectam cum Chriſto coniunctionem. Feneſtras.ſ.ex alto aſpicit nos. Cancellos. ſ. illum perfectè non poſſumus videre præſertim peccato impediti.

10. Veni ſ.ad me te vehementer amantem.

11. Hyems. i. infidelitatis,ſeu vitæ malæ.Imbet.i,ambulandi impedimenta.

12. Flores.i bona deſideria. Tempus, &c.q.d. quin etiam fructus. Turturis. ſ. Spiritus ſancti, qui poſtulat pro nobis gemitibus.

13. Groſſos.ſ.primos fructus,eoſque dulciſſimos. Et veni. ſ. poſt relictam peccati hyemem, tempore florum & fructuum.i,deſiderjis,& bonis operibus ad Chriſtum venitur.

14. Columba, &c. q d.ſimilis columbæ habitanti in foraminibus,&c. Quidã ad Chriſti vulnera referunt, certè Chriſtus petra, & vulnera foramina,& ibi tuta animæ habitatio per meditationem & imitationem. Faciem.ſ.gratũ Chriſto videtc pulchram animam. Vox. ſ.confeſſionis & laudis,itemque doctrinæ.

15. Vulpes paruulas.ſ.hæretici ſtatim in principio opprimendi, nam poſtea difficile eſt.Floruit:eoque prouidendum ne damnum accipiat.

16. Mihi,ſcilicet,attendit.Lilia, id eſt, virginum choros.Hier.

17. Dies,ſcilicet, cæleſtis. Inclinentur, id eſt, abeant. Heb. fugiant. Reuertere.ſ.in cælum aſcenſione. Similis eſto, &c. q.d.idque celerrimè. Bethel.Heb.Bather.

Cap. III.

1. LEctulo.i. quiete corporis. Per noctem. i ſine mentis lumine. Non inueni. ſ. non inuenitur à ſuauiter viuentibus, vt dicitur Iob 28.nec in tenebris.

2. Surgam, ſub. dixi apud me. Non inueni, ſcilicet,non inuenitur in mundi negotiis, & diſtractionibus.

3. Vigiles.ſ.Angeli.

4. Pertranſiſſem ſ.mundana, illis, vt recederem è mundo monentibus. Introducam. i. cum eo ſimul intrem.ſ.ſancti Chriſtum induti cælum intrant. Matris. ſ. cæleſtis Ieruſalem. Cubiculum,repetitio.

5. Adiuro, &c. Vide cap.2.Dilectam, ſcilicet, me, ſi tamen ſunt verba ſponſæ, & non potius ſponſi.

6. Deſertum.ſ. viam ſemotam à mundo. Sicut virgula, &c.q.d.fragrans odore virtutum. Myrrhæ, hac ſignificatur mortificatio, thure verò oratio, puluere virtutes cæteræ.

7. Lectulum Salomonis. i. eccleſiam Chriſti. Sexaginta.i.plurimi. Ambiunt.ſ.Paſtorum eſt & Prædicatorum,circuire.Fortiſſimis.Tales oportet eſſe Eccleſiæ Paſtores, & Concinatores.ſ. omnium perfectiſſimos.

8. Bella,ſcilicet, ſpiritualia. Timores noctur-

noſ.Chald.dæmones qui ambulant in nocte.

9. Ferculum. id eſt, thronum,ſeu tentorium, ſcilicet, Eccleſiam. Alij, lecticam vertunt, vel thalamum. Lignis, ſcilicet. fidelibus. Libani Mons eſt altus, & talem eſſe oportet vitam fidelium.

10. Columnas,ſcilicet,fidei articulos. Argenteas: eloquia Domini argentum igni examinatum.Reclinatorium aureum, ſcilicet,ſuperemi nentem charitatem,& cæteris pretio antecellentem. Purpureum, ſcilicet, per tribulationes & martyria accenditur. Media, ſcilicet, quidquid interiacet, ornandum charitate, ſine qua nihil perfectum.Itaque & ſuprema,& infima,& latera charitate fulcienda, vt ſolent throni vndique coccineo ſerico intus obduci.

Filias.ſ.omnia propter electos.

11. Egredimini,ſcilicet,à ſtatu imperfecto. Videte, id eſt, contemplamini. Salomonem, id eſt,Chriſtum.Diademate,ſcilicet, humanitate, vel ſpinea corona.Mater,ſcilicet, Maria, vel ſynagoga Deſponſationis, id eſt, incarnationis, vel paſſionis. Lætitiæ, ſcilicet, & læto animo natus,& paſſus propter nos.

CAP. IIII.

1. ABſque eo. &c. ſcilicet, interiora Deus videt,& in iuſtis approbat,quin etiam delectatur 70. extra ſilentium, id eſt, præter id quod tacetur vel præter ſilentij modeſtiam:nam infrà,& ca.6.vertunt extra ſilentium tuum.Heb. longè aliter habét.Capilli, id eſt, cogitationes. Sicut greges, ſcilicet, vtiles, & grauidæ bonis operibus,quæ ſuo tempore edunt. Aſcenderunt, ſcilicet, ad ſuperiora montis. Aſcendendum ſemper cogitatione ad perfectiora.

2. Dentes, id eſt, paſtores, per quos fideles Chriſto incorporantur,iuxta illud:Petre occide, & manduca Tonſarum.ſcilicet, oportet ſpoliari, nudóſque Chriſtum ſequi. Lauacro,ſcilicet, oportet mundos eſſe:eos præſertim,qui cæteros deberent mundare. Gemellis, ſcilicet, pariunt multos Chriſto.

3. Coccinea,ſcilicet, charitate feruentia. Labia,ſcilicet,prædicatores,quos maximè oportet caritate flagrare.Punici,ſcilicet, verecundæ, & modeſtæ. Genæ. i. prædicatores, qui maximè ſpectabiles in Eccleſia, magnóque ei ornamento.Repetitio.

4. Collum. i. doctrina eccleſiæ. Clypei. ſ.ſententiarum:verbum Dei clypeus.Prou 30.

5. Vbera,id eſt,teſtamenta. Hinnuli, ſcilicet, eſt ſcriptura breuis,& conciſa,& velut ſine ordine ſaltans. Gemelli, ſcilicet, ſibi eſt ſemper ſimilis,& conſtans.Liliis,ſcilicet, eſt in tota ſcriptura pulchritudo, & ſuauis odor Dei, ſi quis modò ſenſum habeat.

6. Donec,&c ſcilicet, interim paſcit nos ſcriptura, & ducit.Aſpiret. vide ſupr.cap. 2. Inclinentur, id eſt, recedant. Vmbræ, ſcilicet,errorum, tribulationum,& miſeriarum.

Vadam.Si eſt vox ſponſi(& non ſponſæ)id quidem Chriſtus in ſuis.Montem,id eſt,eccleſiam, vel perfectionem: vbi maximè vigent mortificatio,& oratio per myrrham & thus ſignificatæ, certè ſancti omnes hiſce duobus maximè inſignes.

7. Tota,&c.Id Hier.3.cont.Pelag.ad futuram vitam refert Alij,ad præſentem, vbi etiam perfecti multi, à patre autem fieri totius nominationem, more ſcripturæ. Macula, ſcilicet, peccati mortalis, vnde iuſti immaculati dicuntur. Pſalm.17.118.Ephe.1.in futura autem vita nulla erit,nec venialis.

8. Libano, id eſt, eccleſia militante. Coronaberis de capite Amana. 70. tranſibis à principio fidei.q.d.à fide ad ſpeciem. Capite, id eſt.vertice. Iungendum autem cum, veni. Amana, &c. Per montes hos ſignificatur perfectionis ſtatus, vnde iuſti ad coronas vocantur. Leonum, id eſt,perſequentium te:vocantur & Pardi,ob fraudum varietatem.

9. Vulneraſti,ſcilicet,amore.q.d.feciſti, vt te ea cauſa amarem. Vno, ſcilicet,fide, alter enim eſt humana ratio.Hier.ad virginitatem refert,1. cont. Iouin. aitque ſiniſtrum eſſe nuptias. Crine,ſcilicet,caritate, quæ excellit inter virtutes. 70.torque, quod eodem poteſt referri:maximũ enim ornamentum caritas.Colli,ſcilicet, ex iis, qui collum demiſſi tegũt:alludit ad fæminarum crines,qui oblongi,& caritas longanimis eſt,& diuturna. Caritas nunquam excidit.

10.Mammæ.ſ.caritatis,quibus aluntur paruuli in Chriſto.

11. Fauus, &c. Deſcribit ſermonis gratiam, dulcedinem, & puritatem.Sub lingua, id eſt, in verbis.

12. Hortus concluſus,ſcilicet,in iuſtis & ſanctis.Aug.5.de bapt.Fons, ſcilicet,abundant ſancti fructibus operum, & aquis gratiarum; ſuntque mundo clauſi, aperti Deo.

13. Emiſſiones, id eſt, propagines. Paradiſus, pro,vt Paradiſus,id eſt,hortus.Hebr.Pardes.vnde nomen Paradiſi. Cypri. pro, & Cypri. Vide cap. 1.

14. Nardus,pro,vt Nardus. Not.per hæc omnia ſignificari operum bonorum fructum,& ſuauitatem. Primis.i.præſtantiſſimis.

15. Fons, pro, vt fons.

16. Surge,id eſt,abi.Auſter, ſcilicet, ô caritas, vel Spiritus ſancte.Fructum,ſcilicet, bona opera, quæ Dei gratia fiunt.

CAP. V.

1. VEni,id eſt,intraui.q.d.feci quod petiſti. Hortum,ſcilicet.gratiarum,& virtutũ, vel eccleſiam, vel animam. Myrrham, ſcilicet, paſſionum, quas Chriſtus multas magnaſque

ſuſtinuit,

ſuſtinuit,iiſque nos velut meſſe ſuſtentat, ſcilicet,mentis ſdis,& exemplo. Aromatibus,i gratiis,& virtutibus, de quorum odore dictum: Ecce odor filij mei, ſicut odor agri pleni, &c. Comedi,ſcilicet, in membris meis. In corpore myſtico caput Chriſtus, membra fideles. Fauum. fauus humanitas,mel diuinitas,vinum amor,lac puritas, vel Dei verbum omnia hæc: Nam dulce, confortans, & nutriens.

2. Dormio,ſcilicet, rebus mundi. vox ſponſæ. Vigilat,ſcilicet, Deo.Soror,ſcilicet, humanitate. Amica, ſcilicet, caritate. Columba, ſcilicet, ſimplicitate.Immaculatá,ſcilicet,puritate. Rore, ſcilicet, noctis: exprimuntur ſanctorum labores.Die ac nocte laborantes, inquit Paulus. Cincinni,&c.repetitio. Significat verò excipiendos humaniter,& fouendos,qui pro Chriſto laborant,& quidem Chriſtum ipſum præcipuè,qui pro nobis tantopere laborauit, præſertim nocte paſſionis.

3. Expoliaui. vox excuſantis difficultatem.q. d.Quid me iterum induam, & ſurgam ex lecto, vt aperiam?pedes etiam inquinabo dum obuiam pergo? ſcilicet,refugit ſenſus labores, etiam in ſanctis,ſed vincitur per Dei gratiam omnem difficultatem,vt ſtatim demonſtratur.

4. Foramen,id eſt,mentem, per quam aditus eſt ad voluntatem. q. d. tetigit mentem meam, excitans pigritiam. Venter, &c. q.d.ad eius tactum interiora commota.

5. Surrexi.ſ.abiecta ſegnitie.Manus meæ, &c. q. d. Multa exemplo ſponſi me pati oportuit. Digiti,&c.repetitio.

6. Peſſulum.q.d.abſtulit impedimenta. Declinauerunt.ſ.fingit interdum,ſe lõgiùs ire,vt ſponſæ amorem probet. Liquefacta eſt. Hebr. & 70. egreſſa eſt. ſ. extra ſe. Non reſpondit.ſ. probans patientiam, & conſtantiam.

7. Cuſtodes, ſcilicet,Angeli mali, quibus improbi parent, vel boni per quos Deus ſuos probat. Percuſſerunt. Paſſiones corporis ſignificantur.Pallium.Amiſſio rẽporalium.70.theriſtrum. veſtis eſt fæminea,æſtatique apta,vt nomen indicat.

8. Langueo.70.vulnerata ſum:vide ſupr.c.2.

9. Ex dilecto.pro,à dilectis,ſeu præ dilectis.i. præ reliquis omnibus dilectus.

10. Candidus.ſ.puritate. Rubicundus.ſ.caritate Hier.tamen, 1. contra Iouin. candidum dicit virginitate, rubicundum martyrio.

11. Caput,ſcilicet,diuinitas,quæ ſuper omnia. Comæ,ſcilicet,ſancti ei adhærentes.Elatæ,id eſt, germina tenera. quæ velut palmæ comæ. Sancti, quidem alti via, & fructiferi. Nigræ, ſcilicet, mortificatione.

12. Oculi,ſcilicet,Prælati,& doctores, ſeu cõtemplatiui. Columbæ. q. d ſimplices. Aquarum, ſcilicet,ſcripturæ, vel gratiarum. Lacte, id eſt, puritate, vel Dei verbo. Iã vos mundi eſtis propter ſermonem, inquit Chriſtus.

13. Genæ.ſ.ſcripturæ per quas cognoſcitur. Areolæ.ſ.plenæ. ſcripturæ rebus medicinalibus, ſalutiferis & odoriferis. Pigmentariis.ſ.diuinis ſcriptoribus.Labia.ſ.præcepta,& conſilia,quibus docetur mortificatio.Primam.i.perfectam.Chal. electam.70.plenam.

14. Manus,&c.i.opera perfecta caritate.Hyacinthis,id eſt, ſpebus cæleſtibus. Hebr. Tharſis. Lapis eſt, quem Hier. alibi vertit Chryſolitum, hic verò hyacinthum, ſcilicet, eſt colore cæruleo, ſeu cæleſti. Venter, &c. q.d. mens candida, incorruptibilis, plenaque gratiis.Eburneus.70. vt pixis eburnea.

15. Crura i.fortitudo, ſeu martyres, quorum mira conſtantia velut marmoris,& caritas auro ſignificata.Vt Libani.ſ.altus vita, plenuſque arboribus.i. imitatoribus.

16. Guttur.i.eloquia, ſeu prædicatio.

CAP. VI.

1. HOrum.ſ.eccleſiam,vel animam ſanctã. Aromatum.i. virtutum. Paſcatur, ſcilicet,delectatur Deus ſanctitate ſuorum. Lilia.ſ.merita, vel animas in cælo.

2. Ego,&c.vide ſup.cap.2.

3. Sicut Ieruſalem. ſ. refert ex parte eccleſia terreſtria cæleſtem.Terribilis.ſ.hoſtibus, & dæmonibus,& hæreticis.

4. Oculos.ſ. curioſos. Auolare. ſ. fugit Deus curioſos,ſimplicitatem amat & modeſtiam Capilli,&c.Vide ſupr.cap.4.

6. Cortex.ſ. vbi mira granorum connexio, &. ordo.Heb.fragmen.ſicut ſup.vertit. Vide cap 4.

7. Reginæ.i.ſanctæ eccleſiæ,vel animæ. Octoginta. q. d. Multi quidem boni, ſed plures improbi.Adoleſcentularum, id eſt, imperfectarum animarum.

8. Vna eſt,ſcilicet,eccleſia Chriſti. Matri,ſcilicet cæleſti eccleſiæ, ſeu Ieruſalem. Electa.q.d. cariſſima. Viderunt,&c.quaſi dicat,eam qui norunt omnes laudant, & perfecti & imperfecti, etiam mali.

9. Progreditur,ſcilicet, proficiunt hîc boni in dies, nec niſi in cælo terminus eſt. Aurora, ſcilicet, nondum plena luce beatitudinis. Vt luna. ſ. à ſole Chriſto lumen accipiens. Vt ſol, ſcilicet, in capite ſuo Chriſto.

10. Deſcendi. Verba ſponſæ, ſecundùm quoſdam. Nucum, id eſt, animarum multis expoſitarum iniuriis,vt ſolent nuces lapidibus. Conuallium,id eſt, fructus humilium. Floruiſſet, ſcilicet, deſideriis. Mala punica. i. operum bonorum varietas.

11. Neſciui.q.d.Non tantũ vidi fructus quantum optabam,vel non probaui quæcunque vidi. Quadrigis, &c.q.d.ob pericula belli ſpiritualis. Aminadab. i. populi mei ſpontanei.ſ. fidelium Deo libenter ſeruientium.

12. Reuertere. Vox adoleſcentularum, ſeu animarum proficere cupientium.
Sulamitis. i. perfecta. Intueamur, ſ. & poſſimus imitari. Quid videbis, &c. q. d. volumus diſcere à te certandi modum, ideóque te videre.

C A P. V I I.

1. IN calceamentis. q. d. quàm bene calceati pedes ad euangelizandum. Iuncturæ feminum. i. virtus generandi filios in Chriſto. Sicut monilia. q. d. magni pretij, & pulchræ. Artificis, ſcilicet, Dei.

2. Vmbilicus, id eſt, vterus, quo fœtus ſpirituales foues.
Tornatilis. Hebr. rotundus. q. d. perfectus,
Nunquam indigens. i. plenus.
Poculis. ſ. verbi Dei.
Tritici. q. d. panis, quo tuos alis.
Liliis. i. puris animabus, vel gratiis.
Vbera. vide cap. 4.

4. Collum, &c. q. d. prædicatio, fortis, nitida, & ſine erroris carie. Oculi. i. paſtores. Piſcinæ. q. d. pleni aquis doctrinæ. Heſebon. ciuitas eſt in Galaad. Filiæ multitudinis. Hebr. Bath Rabim, nomen proprium: ſignificat verò, filiam multorum. q. d. locum capaciſſimum. ſ. eccleſia omnes vocat, & capit, ſi modò ingredi velint. Naſus. i. diſcretio ſpirituum, quæ longiſſimè proſpicit, & iudicat conſtanter. Turris Libani. Chald. arx Sion, quæ vocatur Turris Libani. Contra, id eſt, verſus.

5. Caput. ſ. Chriſtus. Carmelus. Mons eſt altus, & fertilis: ſic & Chriſtus. Comæ. ſ. ſancti, capiti Chriſto iuncti, vel ſanctæ cogitationes. Sicut purpura. ſ. caritate pulchri. Iuncta canalibus. q. d. prope aquas fluentes ad hortos. ſ. doctrinam ad animas irrigandas. ſ. ſancti pulchri non ſolùm vita, ſed & doctrina.

6. In delitiis. ſ. ſpiritualibus. q. d. cùm te Deus illuſtrat donis ſuis, & ad ſe ſubleuat.

7. Palmæ. Iuſtus, vt palma. Botris. ſ. vnde exprimitur vinum lætificans.

8. Dixi, id eſt, ſtatui apud me, verba ſunt vnius ex adoleſcentulis. Erunt. ſ. mihi. Oris. i. verborum, vel vultus.

9. Guttur. i. prædicatio. Potandum. ſ. in membris ſuis. Ruminandum. ſ. per meditationem.

10. Dilecto meo ſ. tota dedita. Conuerſio, ſcilicet, per amorem. q. d. inuicem diligimus.

11. Agrum. i. loca à tumultibus remota. Villis. ſ. aptis contemplationi.

12. Manè. q. d. deinde maturè.
Vineas. i. animas viſendas. Tibi. i. tuis membris quæ propter te lactabo.

13. Mandragoræ. i. ſcripturæ verba, quæ more mandragoræ obliuionem inducunt. ſ. temporalium. Poma. i. fructus virtutum. ſ. opera. Et vetera. q. d. ſanctorum noui, & veteris etiam teſtamenti. Tibi. i. ad tui gloriam, & laudem, cuius gratia etiam facta

C A P. V I I I.

1. FRatrem. q. d. vt te videam hominem factum. Matris. ſ. Mariæ, quæ omnium fidelium mater. Foris. ſcilicet, in mundo hoc, qui eſt velut foris, reſpectu cæli. Deſpiciat, ſcilicet, tanto à te honore dignatam, qui propter me homo factus ſis.

2. Domum matris, &c. Vide cap. 3. Dabo, &c. q. d. delectabo te perfecto amore. Condito, id eſt, aromatico. q. d. pretioſo. Malorum granatorum, id eſt, virtutum, quæ ordinatæ inter ſe, & connexæ. Item pulchræ, & dulces.

3. Læua, &c. Vide ſupr. cap. 2.

5. Aſcendit. ſ. ad perfectionem. Deſerto, id eſt, mundo. Delitiis, ſcilicet, conſolatione ſpirituali tracta à Deo anima recedit à mundo. Innixa, &c. ſcilicet, niſi Deo iuuante & ſuſtentante non aſcenditur. Arbore malo. ſ. cruce. verba Chriſti. Te. ſ. mortuam peccato, ô anima. Corrupta. ſ. peccato, dum Chriſtum crucifigit, & Iudæa. & Gentilitas Heb. & 70 parturiit. q. d. ibi te Eccleſia peperit. ſ. per Chriſtum, vel Euanos olim peperit, vbi fuiſſet ſub arbore, peccato corrupta, & nos illic à Deo ſuſcitari, cùm ſemen promitteret, quod nos eſſet redempturum.

6. Vt ſignaculum, &c. q. d. fac mei ſemper memineris, vt ſolent qui ſignum aliquod aſpiciunt. Super brachium. q. d. vſque ad mei ſemper gloriam opereris. Quia fortis, &c. q. d. Id verò efficiet amor, qui omnia poteſt.
Vt mors. ſ. ſeparat à mundo Dei amor.
Dura. i. valida, repetitio.
Infernus. i. ſepulcrum. ſ. mors. Æmulatio. i. zelotypia. ſ. quam facit caritas.

7. Cum ſ. hominem. q. d. contemni poteſt quálibet magnum pretium dans: eſt enim minus caritatis dignitate.

8. Soror, ſcilicet, gentilitas. Vbera, ſcilicet, ſcripturæ teſtamenta. Alloquenda, id eſt, ad fidem per prædicationem inuitanda, ſeu ad deſponſationem cum Chriſto.

9. Murus. q. d. fortis. Ædificemus, &c. q. d. Addamus. ſ. ei, vnde fiat fortior. ſ. habenti dabitur, & abundabit. Oſtium. ſ. per quod Chriſtus ingrediatur. Compingamus, &c. q. d. ornemus, ſeu perficiamus.

10. Ego murus. i. ego quidem Dei gratia fortis ſum. Vbera. ſ. vnde manat doctrinæ lac.
Sicut turris. i. ſtabilia. Facta ſum. i. comparui.
Pacem. ſ. ab eo datam.

11. Vinea. ſ. Eccleſia. Pacifico. ſ. Chriſto Heb. Salomoni. In ea, &c. q. d. In fidelium multitudine. Cuſtodibus. ſ. paſtoribus.
Vir. i. quiſque. Affert, &c. q. d. afferre ſolet plurimi pretij fructum quotannis.

12. Mille tui. q. d. tibi quidem mille proueniunt. i. plurimum gloriæ.
Pacificè Hebr. Salomon. q. d. ô Chriſte.
Ducenti. q. d. magnum meritum.

13. Quæ habitas, &c. Chriſti verba, Auſcultant.ſ.quid loquaris. Audire.q.d. vide, vt loquâtis digna quæ audiam & probem.

14. Fuge.ſ. in cælum aſcendendo, vox ſponſæ. Chald: fuge de terra hac immunda in cælos. Aſſimulare, &c. q. d. idque citiſſime. Super montes, coniungendum cum, fuge. Aromatum, id eſt, beatorum.

SAPIENTIA.

Auctor incertus, ſed doctrina Salomonis. Deſcribit verè ſapientiam, eiuſque opera.

CAPVT I.

1. Terram, id eſt, homines in terra. In bonitate, id eſt, benè, vel eſſe illum bonum. Simplicitate i. ſinceritate.

2. Fidem habent, id eſt, credunt, & fidunt.

3. Virtus, id eſt, potentia, ſcilicet, Dei, quæ multis eius operibus eſt comprobata. Corripit id eſt, caſtigat.

5. Sanctus diſciplinæ, pro, ſanctæ diſciplinæ, ſeu à quo eſt omnis diſciplina. Fictum, id eſt, fictionem. Sine intellectu, id eſt, inſipientes. Corripietur, ſcilicet, quod fictum eſt, vel ſecundùm Aug. homo. A ſuperueniente iniquitate. q. d. tum deprehenditur fictio, cùm ſuperuenit iniquitas. Quidam intelligũt Spiritum ſanctum velut correptum, & pulſum ab iniquitate recedere ab homine.

6. Enim. Not. huiuſmodi dictiones, ſcilicet, enim. quoniam, quia, & ſimiles non ſemper cauſam reddere, ſed ſolùm ſermonem continuare. A labiis. pro, labiis. q. d. puniet ob labiorum maledicentiam. Renum. i. interiorum.

7. Hoc quod, pro, hic qui, ſcilicet, ſpiritus, qui Græcè neutro genere dicitur, id quod ſecutus interpres. Continet. ſ. conſeruat, vtpote Deus. Scientiam vocis. i. notitiam omnium ſermonum. quaſi dicat, optimè nouit quid quiſque loquatur, etiam corde.

8. Præteriet, id eſt, omittet, ſcilicet, punire. Illum, ſcilicet, loquentem iniqua, quaſi dicat, non euadet Dei punitionem.

9. Interrogatio eſt. q. d. inquiretur in cogitationes impij. Auditio. i. fama. Correptionem, id eſt, punitionem.

10. Zeli. ſ. Dei.

11. Nihil prodeſt, pro, multum nocet. Obſcurus. i. clandeſtinus. In vacuum. i. impunè. Mentitur. ſ. detrahendo.

12. Zelate. i. vobis aſciſcere, vt ſolent qui aliquid valde amant. q. d. nolite ſectari ea quæ mortem afferunt. In errore. i. per errorem, In operibus. i. per opera.

13. Non fecit, ſcilicet, mors peccato inuecta eſt in mundum.

14. Sanabiles nationes. i. ſalutares creaturas. Medicamentum. ſ. malum q. d. venenum. Græc. φάρμακον, pharmacum. Exterminij, id eſt, exterminans, quaſi dicat, pernicioſum, ſeu interimẽs. Inferorum, id eſt, inferni, ſeu peccati, ſcilicet, à Deo factum: hominum enim ſocordia factum, vt peccatum regnet.

15. Iuſtitia. enim &c. q. d. ſi homo iuſtitiam à Deo datam conſeruaſſet, immortalis euaſiſſet.

16. Æſtimantes, &c. i. perinde ſe ad illam habentes, vt amicam. Defluxerunt Græc. ἐτάκησαν. contabuerunt. Sponſiones. i. fœdus. Quoniã, &c. Græc. quoniam digni ſunt, qui ſint partis eius. ſ. mortis. q. d. digni ſunt morte.

CAP. II.

1. Refrigerium. Græc. medela, ſeu remedium. ſ. ne moriatur.

2. Sermo ſcintillæ, id eſt, res quædam inſtar ſcintillæ.

3. Quia extinctus. Græc. qua extincta. ſ. ſcintilla ſpiritus. Aggrauata. i. oppreſſa.

4. Per tempus. i. temporis progreſſu.

5. Finis, id eſt, poſt finem, ſcilicet, mortem. Conſignata, ſcilicet, finis, id eſt, mors. q. d. certa, & deſignato tempore.

6. Tanquam in iuuentute. i. more iuuenum, vel dum ſumus iuuenes.

11. Iniuſtitiæ. Græc iuſtitiæ. q. d. pro iuſto ducamus, quidquid facere poſſumus.

12. Circumueniamus, &c. vox Iudæorũ contra Chriſtum. Diffamat. i. diuulgat. Diſciplinæ. q. d. vitæ indiſciplinatæ.

14. Traductionem. Græc redargutionem.

15. Immutatæ. i. multo aliæ.

16. Nugaces. Græc. adulterini, ſeu ſpurij. Præfert. i. magnifacit. Græc beatificat, ſeu beata prædicat.

17. Tentemus, &c. i. videamus, quò tandem euadant res eius.

19. Interrogemus. i. exploremus, vt eſt Græc. Reuerentiam. i. modeſtiam, ſeu manſuetudinem, vt eſt Græc.

20. Reſpectus, &c. q. d. ex verbis eius deprehendetur,

hendetur, quis ſit, vel ironicè.q.d. ſcilicet tunc apparebit quod ille iactabat, ſe filium Dei eſſe.

22. Sacramenta. Græc.myſteria.q.d.Dei arcana,ſeu occulta iudicia & opera. Iudicauerunt. i. ſecum reputarunt,ſeu expenderunt.

23. Inexterminabilem,id eſt,non moriturum, ſi non peccaſſet. Similitudinis ſuæ, pro, ſimilem ſibi.

CAP. III.

1. MOrtis,ſcilicet,æternæ.

2. Afflictio.i.calamitas,ſeu punitio.

3. In exterminium, ſcilicet, opinione inſipientium. Iter,id eſt,diſceſſus. Exterminij, ſcilicet, eſſe illis viſus eſt, quaſi dicat, putarunt illos hinc à nobis in exitium diſceſſiſſe. Pace, id eſt,felicitate.

4. Spes,&c.q.d.id quod ſperabant, plenè & in perpetuum ſunt aſſecuti.

5. Bene diſponentur.i.bene cum illis agetur.

6. Erit reſpectus.ſ.ratio habebitur.

7. Tanquam ſcintillæ.i. cum ſplendore & agilitate. Arundineto. Græc.ſtipula, [illegible].

8. Iudicabunt.ſ.cum Chriſto. Nationes.i.gentes.Et dominabuntur,&c.repetitio.q.d. velut ſolent domini ſeruos iudicare: vel principes erũt, vt ſolent populorum domini.

9. Acquieſcent.i. obedient. Donum.i. gratia. Eſt.i.contingit.

10. Secundùm quæ cogitauerunt, id eſt, vt merentur eorum cogitata. Correptionem, id eſt, punitionem. Iuſtum, id eſt, id quod iuſtum eſt.

12. Mulieres.i.vxores.

13. Creatura, id eſt, progenies. Quoniam, pro,at verò. Reſpectione. Græ.viſitatione,quaſi dicat,in die iudicij.

14. Spado, id eſt, qui ſe caſtrauit propter Regnum cælorum, ſcilicet, cælebs. Manus, id eſt, opera. Fidei, ſcilicet, reſpondens, quam ſeruauit, iuxta illud: Fidem ſeruaui, de reliquo, &c. Templo Dei.ſ.cælo.

15. Radix.q.d.non pereunt radices ſapientiæ, ſed ſuo tempore fructum ferunt.

16. In conſummatione erunt.id eſt.cõſumentur,ſeu peribunt.Græc.inconſummati erunt.q.d. imperfecti,& immaturi.ſ.peribunt ante tempus, ſeu antequam fructum vllum edant. Semen,ſcilicet,profectum,nempe filij.

17. In nihilum, id eſt, pro nihilo. Computabuntur. ſ. apud Deum & homines. Nouiſſima. Græc.in nouiſſimis.

18. Spem. ſ. apud Deum. Agnitionis. ſ. cauſæ cuiuſque.q.d. die iudicij. Allocutionem. ſ. conſolantem.Græc.ſolatium.

19. Nationis, id eſt, progeniei. Conſummationes, id eſt, fines quaſi dicat, habent infelices exitus.

CAP. IIII.

1. GEneratio. i. hominum genus. Claritate, id eſt, fama, vel q. d. quàm pulchra eſt & clara caſta generatio.

2. Eduxerit,id eſt,ſubduxerit,ſcilicet,ex mundo per mortem, vel aliquò receſſerit. Incoinquinatorum.i.mundorum.ſ.magnum eſt periculum in caſtitatis certamine; ne anima maculetur. Ideóque maius victoriæ præmium. Vincens i obtinens vincendo.

3. Multigena,id eſt,multiplex,ſeu multiplicata. Spuria vitulamina. Auguſt.2.de doct. Chriſt. cap 12.ait legendum,adulterinæ plantationes. Græc. quidem [illegible], id eſt, propagines, ſeu ſtolones.

4. In tempore.i. ad tempus.

5. Inconſummati.i.imperfecti.

6. Iniquis ſomniis,id eſt, illegitimo concubitu. Interrogatione, id eſt, inquiſitione, ſeu examine,quaſi dicat,ſiquis roget,ſeu inquirat, vnde ſint orti.

9. Cani,pro,canicies.

10. Placens factus,pro,cùm placeret.

12. Nugacitatis, id eſt, vanitatis. Bona, pro, bonam mentem. ſ. affert interdum ei tenebras mundi vanitas fallaciis ſuis. Inconſtantia, ſcilicet, vaga eſt concupiſcentia, & alia atque alia ſubinde appetit.Senſum i mentem.

13. Conſummatus,&c.q. d. breui tempore factus perfectus cenſetur diu vixiſſe.

14. Talia ſcilicet, quod ſequitur & quod dictum eſt.

16. Condemnat.ſ.per ſuam bene actam vitam. Conſummata. i. perfectionem aſſecuta, vel, vitam finiens.

17. Videbunt, &c. coniunge cum, Populi autem,&c.Munierit.ſ.ſecuritate donans.Complut. minuerit.ſ.dies vitæ præciderit.

19. Decidentes. i. morientes. Contumelia.i. ignominia. Sine voce. ſ. vt non habeant quod dicant, aut conquerantur. Supremum. i. extremum.q.d.extremè.

20. Traducent,id eſt,palàm conuincent,Græ. coarguent.

CAP. V.

1. TVnc, ſcilicet, poſt mortem. Labores, id eſt,laborum mercedem, ſcilicet,negantes,vel defraudantes.

2. Videntes,ſcilicet,iuſtorum ſtatum felicem. Subitatione,&c. quaſi dicat, tam ſubita & inſperata ipſis ſalute ſanctorum.

3. Similitudinem,id eſt,prouerbium, vt, ſcilicet,cùm quis malum imprecaretur,diceret: Accidat tibi,vt illis, &c.ſic Pſal. 43. poſuiſti nos in ſimilitudinem gentibus.

6. Intelligentiæ Græc.iuſtitiæ.

7. Laſſati ſumus in via. Græc. impleti ſumus

viis. Vias difficiles. Græc. deſerta inuia.

11. Argumentum, id eſt, indicium.

12. Locum deſtinatum. Græc. ſcopum.

16. Cogitatio, id eſt, cura.

17. Decoris. i. præclarum. Speciei. i. ſpecioſum.

19. Certum. Græc. non fictum. ſ. verum, ſeu ſincerum.

21. In lanceam, id eſt, loco lanceæ.

22. Exterminabuntur. i. interficientur, ſcilicet, iniqui, vel eiicientur, ſcilicet, fulgura. Inſilient, ſcilicet, ſeu fulmina.

23. Petroſa. Græc. lapides iaciente.

24. Spiritus virtutis, id eſt, vehemens ventus. Diuidet. Græc. ventilabit, ſeu iactabit. Ad eremum perducet, id eſt, deſolabit. Iniquitatis. Græc. iniquitas.

CAP. VI.

1. FInium terræ. q. d. prouinciarũ, quæ ſuis finibus diſtinguuntur, vel partis quiſque ſuæ.

3. Continetis. ſ. imperio. q. d. gubernatis.

4. Interrogabit, id eſt, examinabit.

7. Exiguo. i. pauperi, ſeu plebeio.

8. Subtrahere, id eſt, accipiet, q. d. reſpectum habebit. Græc. formidabit, ſeu verebitur. Æqualiter. Græc. ſimiliter.

9. Fortioribus. Græc. potentibus. Cruciatio. Græc. ſcrutatio, ſeu inquiſitio.

10. Excidatis. i. cadatis, ſcilicet peccando.

11. Iuſtè. i. tanquam iuſti. Reſpondeant, ſcilicet, in die iudicij. q. d. ſe defendent.

12. Diſciplinam. i. eruditionem.

16. Senſus eſt conſummatus. q. d. ea verò eſt optima cogitatio.

17. Viis. ſ. quibus ſuos quærit, vel ab iis quæritur. Prouidẽtia. i. conſilio. ſ. ipſorum. Occurrit, ſcilicet, vt adimatur cogitata.

19. Ergo. Græc. autem. Dilectio. ſ. ſapientiæ. q. d. attendere diſciplinæ, argumentum eſt dilectionis ſapientiæ. Incorruptionis, id eſt, integritatis vitæ.

24. Facta ſit. i. in animis hominum ingeneretur. Sacramenta. i. myſteria, ſeu arcana. Ab initio natiuitatis q. d. primam originem.

27. Diſciplinam. i. eruditionem.

CAP. VII.

2. SOmni, id eſt, concubitus. Conuenientia, id eſt, concurrente, ſeu accedente.

3. Similiter factam. pro, ſimilem.

4. Inuolumentis, id eſt, faſciis.

6. Ergo. Græc. verò.

7. Propter hoc. ſ. vt vitam, in quam ingreſſus eram, rectè traducerem. Senſus. i. intelligentia.

10. Speciem. i. pulchritudinem.

11. Honeſtas, id eſt, diuitiæ.

12. Ignorabam, ſcilicet, autea.

13. Honeſtatem, id eſt, diuitia.

15. Ex ſententia. i. ſententioſè. Præſumere, id eſt, audere. Græc. cogitare. Emendator. Græc director, ſeu corrector.

16. Scientiæ. i. artificioſorum.

17. Sunt. i. exiſtunt in mundo.

18. Viciſſitudinum. pro, viciſſitudinarias. Conſummationes. i. fines, ſeu perfectiones.

21. Improuiſa. Græc. manifeſta.

22. Multiplex. Aug epiſt. 102. multiplex, quia multa habet, ſimplex. quia nihil aliud eſt quàm quod habet: ſic dicitur filius habere vitam in ſemetipſo, & eadem vita eſt ipſe. Subtilis. ſ. ab effectu, quo etiam modo ſequentia accipienda. Mobilis, ſcilicet, faciens animam facilè ad bonum mobilem.

23. Certus. i firmus. Intelligibiles, pro, intelligentes. Mundus ſubtilis. Græc. mundos ſubtiliſſimos, vt ad ſpiritus referatur angelicos.

24. Mobilior. ſ. actiuitate, ſeu efficacitate. Munditiam. q. d non poteſt enim vllius rei contactu inquinari.

25. Vapor. i. afflatus. Claritatis. i. gloriæ.

26. Candor. i. lux non obſcurior luce, de qua manat. Aug. 4. Trin.

27. Nationes. q. d. omne hominum genus.

29. Prior, id eſt, potior.

CAP. VIII.

1. ERgo. Græc. autem. A fine vſque ad finem, id eſt, per omnia.

3. Generoſitatem, &c. q. d. inde apparet, quanta ſit eius nobilitas, quod cum Deo commoratur.

6. Senſus. i intelligentia. ſ. artificum.

7. Huius, ſcilicet, ſapientiæ. Virtutem. i. fortitudinem.

8. Æſtimat. i. iudicat. Verſutias. i. difficultates, ſeu fallacias. Monſtra i. prodigia.

9. Allocutio. i. conſolatio, ſeu exhortatio.

11. In iudicio. i. cùm erit de aliquo ferendum iudicium.

12. Suſtinebunt. i. expectabunt.

15. Videbor. i. apparebo, ſeu conſpiciar eſſe.

18. Immortalis, &c. Græc. immortalitas eſt in cognatione ſapientiæ q. d. in familiaritate, ſeu coniunctione.

18. Honeſtas. i. diuitiæ. Certamine, id eſt, exercitatione.

19. Bonam. i. in bonum propenſam.

20. Et cùm eſſem, &c q. d creſcente verò magis magiſque bonitate, conſecutus ſum corporis munditiam.

21. Continens. i. compos. q. d aſſequi ſapientiam. vide Eccleſiaſtici 6. ſimilem phraſim. ſumma ſapientia. Græc prudentiæ.

CAP. IX.

1. MIſericordiæ. pro, miſericors.

3. Diſponit. pro, diſponeret. i. guberna-

iet. Directione cordis. i. recto corde. Iudicium iudicet pro, ius diceret.

4. Reprobare à pueris, id eſt, excludere. à numero ſeruorum.

5. Minor. i. minùs idoneus. ſ. niſi adiuues.

6. Computabitur, id eſt, reputabitur.

8. Dixiſti. i. voluiſti, ſeu iuſſiſti. Ab initio, id eſt, olim.

9. Tecum. ſ. præparauit. Directum. i. rectum.

10. Mecum laboret, id eſt, doceat me laborare. Auguſt. 4. Tri.

11. In ſua. pro, cum ſua.

12. Sedium, id eſt, ſolio.

15. Quod corrumpitur. Græc. corruptibile. Senſum, id eſt, mentem.

16. Æſtimamus. i. deprehendimus, ſeu coniectamus.

17. Senſum, id eſt, conſilium, ſeu voluntatem.

18. Etſi correctæ, &c. q. d. Nunquid enim ſine ſapientia tua corrigi poſſint hominum viæ, aut hi tibi placita diſcere? Græc. & ſic. ſ. iuuante tua ſapientia. Sunt. pro, fuerint.

19. Sanat. Græc. ſaluati, ſeu ſeruati.

Cap. X.

2. Continendi, ſcilicet, ſub imperio.

3. Iniuſtus, ſ. Cain. Fraternitas. Græc. fratris.

4. Propter quod. ſ. peccatum, quod Cain poſteri imitabantur. Sanauit. i. ſeruauit.

5. Sciuit id eſt, agnouit, ſeu approbauit. Iuſtum. ſ. Abraham. Miſericordiam. ſ. promiſſam de poſteritate innumera. Fortem. i. conſtantem.

6. Iuſtum, ſcilicet, Loth.

7. Conſtat. pro, extat. Incerto tempore. pro, intempeſtiuos Incredibilis. pro, incredulæ. Figmentum. i. ſimulacrum, ſeu ſtatua.

8. Prætereuntes i. negligentes. Lapſi. Græc. læſi. Memoriam. i. memoriale.

9. Obſeruant, id eſt, colunt.

10. Profugum iræ. i. fugientem iram. Iuſtum, ſcilicet, Iacob. Regnum Dei, ſcilicet, iuſtitiam, & pacem. Honeſtauit. i. locupletauit. Compleuit. Græc. multiplicauit. Labores, id eſt, laborum fructus, ſcilicet pecora.

11. Honeſtum, id eſt, diuitem.

12. Inimicis. ſ. Eſau. Seductoribus ſ. Laban.

13. Iuſtum. ſ. Ioſeph. Peccatoribus. Græc. peccato. ſ. cùm tentaretur à domina ſua. Foueam, id eſt, profundum carcerem. Græc. lacum.

14. Maculauerunt. i. per calumniam infamarunt. Græc. vituperauerunt. ſ. iniquè accuſantes. Charitatem, id eſt, gloriam.

15. Populum, ſcilicet, Hebræorum. Iuſtum, id eſt, nihil tale merentem. Nationibus, id eſt, populo Ægyptiorum.

16. Serui Dei, ſcilicet, Moſis. Reges. pro, Regem, ſcilicet, Pharaonem.

17. Mercedem. ſ. ſpoliatis Ægyptiis. Diei. i. per diem. Stellarum pro, velut ſtellarum.

19. Altitudine inferorum, id eſt, maxima, ſcilicet. maris profunditate. Illos. ſ. Hebræos.

20. Ideo. ſ. quia à ſapientia adiuti. Pariter, id eſt, ſimul. Alludit ad Canticum, de quo Exod. 15.

21. Mutorum. i. qui priùs loqui non audebant. Infantium. i. imperitorum, vel puerorum, qui & ipſi canebant cum reliquis.

Cap. XI.

1. In manibus, id eſt, opera. Prophetæ, ſcilicet, Moſis.

2. Fecerunt caſas. Græc. fixerunt tabernacula ſeu tentoria. Requies, id eſt, conſolatio, ſeu refrigerium.

6. Cùm illis deeſſent, ſcilicet, Hebræis aquæ in deſerto.

7. Sempiterni. i. perennis, ſeu ſemper fluentis. ſcilicet, Nili. Humanum. Græc. cruentum, ſeu ſanioſum.

8. Minuerentur. Græc. turbarentur. In traductione, id eſt, ob apertam iniuriam. Græc. in correptionem, id eſt, punitionem. q. d. cùm Ægyptij turbarentur, te puniente occiſionem infantium. Illis, ſcilicet, Hebræis.

10. Tentati, ſcilicet, Ægyptiaca ſeruitute. Diſciplinam, id eſt, correptionem.

11. Interrogans, id eſt, examinans.

12. Abſentes, ſcilicet, ab vrbe regia.

13. Duplex, id eſt, grandis. Præteritorum, ſcilicet, malorum, quibus Hebræos affecerant.

14. Per ſua tormenta, id eſt, dum cruciarentur. Secum. i. cum Iudæis. Commemorati. i. recordati. q. d. agnouerunt tandem Dei potentiam. In finem exitus. q. d. quem tandem finem, & exitum habuiſſent Hebræorum res. vel q. d. tandem.

15. Quem ſ. Moſen. Praua, id eſt, calamitoſa. Græc. olim. Proiectum, ſcilicet, in fluuium. Deriſerunt, id eſt, contempſerunt. In finem euentus, id eſt, ad extremum, ſeu tandem. Faciens. pro, faciente Deo. Græc. ſitientes, ſcilicet, ipſi q. d. cùm ſitirent, deerat quod biberent, Iudæis verò ſuperetat.

16. Iniquitates, ſcilicet, puniens Mutos. Græc. irrationales. Superuacuas. Græc. viles. Mutorum. Græc. irrationalium.

18. Impoſſibilis. pro, impotens. Inuiſa, ſcilicet, creata ante lucem conditam. Græc. informi.

19. Vaporem, id eſt, halitum. Odorem. Græc. ſonitum.

21. Spiritu, id eſt, impetu. Ab ipſis factis pro ob ipſa acta.

22. Superat, id eſt, adeſt.

23. Momentum, id eſt, minimum pondus, ſeu inclinatio. Vide Iſa. 40.

24. Propter pœnitentiā. i. vt pœnitentiā agant.

25. Odiens. q. d. ſi odiſſes, non feciſſes.

26. Vocatum. q. d. electū ad id vt conſeruetur.

27. Omnibus. ſ. hominibus. ſub ſi pœniteant.

Cap. XII.

1. PArtibus. paulatim. q.d. per partes corripis De quibus, pro, in quibus.
3. Exhorruiſti Græc. odiſti.
4. Medicamina. i. veneficia.
6. Auctores. ſ. cædis. A medio ſacramento.i. interpoſito iuramento.
7. Perciperet peregrinationem. i. coloniam.ſ. peregrinos ſeruos tuos.
9. Verbo. i. imperio.
10. Partibus.i per partes, ſeu paulatim. Iudicans. i. puniens. Naturalis.i. innata. Non poterat.ſ quia obſtinata in malo.
11. Nec timens &c.q.d.nullius rei timore adduci poſſes vt illis parceres. vel ,quamquam neminem timeres, tamen veniam dabas.i.non pro illorum meritis puniebas , quin etiam pepercisſes ſi pœnituiſſent.
12. Tibi imputabit. Græc. te accuſabit.
13. Vt oſtendas, pro, ſed vt oſtendas.
15. Non debet.ſ.iudicio humano.Quidam de Chriſto intelligunt , qui ſine culpa morti traditus. Condemnas,&c. Græc. condemnate alienũ æſtimas. &c. Virtute. i.potentia.q.d.à te.
16. Virtus enim &c.q.d. à te originem habet omnis iuſtitia.
17. Traducis. i. punis. Græc. arguis.
18. Virtutis.i. potentiſſimus.Reuerẽtia.i.moderatione, velut reueritus.Subeſt.i.adeſt..
19. Bonæ ſpei , id eſt,bene ſperare.ſcilicet , de tua miſericordia.
20. Debitos. i. deſtinatos.ſeu dignos.
22. Das diſciplinam.i.caſtigas.Iudicantes, id eſt.expendentes tantam bonitatem. Iudicatur. q.d. dum caſtigamur.
24. Superuacua Græc. vilia.
25. Iudicium. i. punitionem In deriſum.q.d. velut puerilibus & ridiculis pœnis puniſti.
26. Ludibriis, & increpationibus,quaſi dicat, leuibus pœnis.
27. Per hæc.ſ. animalia, ſub. puniebantur. In ipſis.i. per ipſa.ſ.cruciantia. Videntes.i.animaduertentes. Finis condemnationis. i.extrema ſeu perfecta condemnatio.

Cap. XIII.

1. SVbeſt.pro,ineſt. Videntur , id eſt , conſpiciuntur.q.d ex creaturis.Qui eſt, ſcilicet, Deum. vide Exod. 3.
2. Spiritum, id eſt,ventum. Gyrum,id eſt, orbem. Nimiam, id eſt , copioſam , ſeu vehementem. Deos, pro,& Deos.
3. Specie. i. pulchritudine.
5. Magnitudine, id eſt,excellentia. Speciei, & creaturæ. Græc.& ſpecie , & creaturis. Cognoſcibiliter. Græc.per analogiam,ſeu comparationem, ἀναλόγως.
6. Eſt querela.i. ſit reprehenſio. Fortaſſe, iunge cum quærentes.
8. Iterum autem , pro , ſed tamen.
9. Potuiſſent , pro , potuerunt. Æſtimare , id eſt , cognoſcere.
10. Inter mortuos.i.mortua, ſeu deſperata.
11. Conuerſationem. i. vſum.
12. Eſcæ. ſ. coquendæ extructo igne.
13. Verticibus, id eſt, nodis. Vacuitatem , id eſt, otium.
14. Comparet. i aſſimilet.
17. De.i. pro. Inquirit. ſ. opem.

Cap. v.

1. ITerum. i. præterea.q. d. videre eſt aliam hominum dementiam.
3. Mari.ſ. rubro. Firmiſſimam. Græc. tutam.
4. Sanare. i.ſeruare. Rate.Græc.arte.i.nam per artem facta.
5. Vacua.i otioſa.q.d. vt ſeruirent viſibus hominum.ſ.nauibus aduecta.
6. Perirẽt ſ.diluuio Ratem ſ.Arcam Noe.Remiſit. i.reliquit. Natiuitatis. i.generationis.q.d. poſteritatem.Quæ.ſ ſpes, vel rates.
7. Iuſtitia.i. beneficium. ſ. ſeruando homines in mari,vel q.d.quo quis iuſtè vtitur. ſ. ad vſum aliquem honeſtum.
9. Similiter. Græc. æquè.
10. Tormenta patietur , id eſt , deſtruetur.ſ. Deo puniente.
11. Non erit reſpectus. q. d. nec eis parcetur. Odium. Græc.abominationem. Factæ.i.conuerſæ ab impiis. Tentationẽ.Græc.ſcandala.Muſcipulam. Græc. laqueum.
12. Fornicationis.ſ.ſpiritualis,qua Deus deſeritur. Exquiſitio. Græc. excogitatio.
13. Erunt. i. permanebunt.
14. Superuacuitas. Græc. vana gloria. Breuis, &c.q.d. breuiter ſunt excogitata,& facta.ſ.adiuuante ambitione.
18. Qui ignorabant,quaſi dicat , ignorantes. ſeu ſtultos.
19. Aſſumpſit,id eſt,conduxit,ſcilicet,ad opus faciendum.
21. Incommunicabile,ſcilicet, creaturis. Nomen ſ.Dei.
22. Non ſuffecerat , pro quaſi non ſufficeret. Inſcientiæ. i.ignorantiæ.
23. Obſcura. i. clandeſtina. Vigilias habentes. Græc. commeſſationes agentes.
25. Fictio Græc, dolus Turbatio. i tumultus. Tumultus.i.perturbatio. Bonorum, id eſt,rerum bonarum.
26. Immemoratio.i obliuio. Natiuitatis i generationis. ſ.per vitium contra naturam Inconſtantia. ſ deſertio per iniuriam coniuge.
29. Noceri.i. lædi,ſeu læſum iri. Sperant.i.timent,ſeu expectant.
30. Vtraque,pro,ob vtraque.ſ.ea quæ ſequuntur Eueniẽt.ſ.mala, quæ non expectant.

31. Virtus, ſcilicet, quæ poſſit prohibere punitionem. Perambulat. ſ. publicus. Iniuſtorum, id eſt, iniquorum.

Cap. xv.

1. VErus, id eſt, verax.

2. Magnitudinem Græc. potentiam, ſcilicet, peccata remittendi. Computati, id eſt, in pretio q. d. tibi chari ſeu in tuorum numero.

3. Noſſe, ſcilicet, vt par eſt, etiam amando. Conſummata, id eſt, perfecta: quaſi dicat, ſine Dei cognitione nulla perfecta iuſtitia. Virtutem. i. potentiam. Radix. i. principium. ſ. fide inchoatur æterna vita.

4. Vmbra, id eſt, adumbratio. Sculpta. Græc. maculata.

6. Illos pro, illa, vel illos, ſcilicet, deos.

8. Debitum, ſcilicet, moriendi, ſeu à corpore diſcedendi, vel quaſi dicat, redditurus Deo vitæ ſuæ rationem.

9. Laboraturus, ſcilicet, poſtea in ſupplicio. Concertatur, pro, certat cum. Aurificibus, &c. i. vt eos arte ſuperet. Præfert. Græc. ducit, ſeu reputat. Superuacuas. i. vanas.

10. Cinis, quaſi dicat, terrenum. Terra ſuperuacua, pro, vacua ſuper terra, id eſt, vilior terra, vt eſt Græc.

13. Scit, id eſt poteſt facilè ſcire. Materia, ſcilicet, eadem.

14. Animæ. Complut. animæ ſuæ. i. illorum.

15. Viſus. Græc. vſus. Pigri. i. inepti.

16. Similem. i. viuentem.

17. Illis. ſ. inſenſatis. Sunt deteriora. ſ. ea animalia ob cultum impium, vel, quia nocent. ſ. ſerpentes, & crocodili.

19. Bona, id eſt, tanquam bona, id eſt, pulchra. q. d nemo illorum aſpectu delectatur, adeò ſunt turpia & horribilia Græc. ſenſus eſt; Nulla alia animalia horum aſpectu delectata ea concupiſcere, adeò eſſe deformia. Laudem, &c. q. d. vel à Deo fuit ſerpés vituperatus, & maledictus olim, quem iuſti nunc pro Deo colunt.

Cap. xvi.

1. EXterminati Græc. cruciati.

2. Pro quibus tormentis, id eſt, quorum tormentorum loco. q. d. contrà verò. Diſpoſuiſti. Græc. beneficio affeciſti. Concupiſcentiam delectamenti. i. delitias quas concupierat. Ortygometram. i. coturnices.

3. Ea, ſcilicet, animalia, vt muſcas, ranas, & ſimilia, quæ cibos illorum contaminabant. Concupiſcentia, id eſt, eſca concupita. Facti, ſcilicet, paulo antè deficientibus cibis, quos optabant, vel in Ægypto dum ſeruirent.

4. Sine excuſatione. i. ineuitabilem. Exterminabantur. Græc. cruciabantur.

5. Illis. ſ. Hebræis. Exterminabantur. i. perimebantur.

6. Signum, ſcilicet, ſerpentem æneũ. Ad commemorationem, &c: q. d. vt ſic monerentur Dei præceptis obedire, & non murmurare, & conqueri.

7. Conuerſus. ſ. ad ſerpentem æneum illum adſpiciens.

11. In memoria, id eſt, vt recordarentur. Exterminabantur. Græc. pungebantur, ſcilicet, à ſerpentibus. Obliuionem? ſcilicet, tuorum præceptorum.

12. Malagma, id eſt, fomentum, ſeu medicamentum. Sermo, id eſt, voluntas, quæ ſermone exprimitur.

14. Exierit. ſcilicet, è corpore Recepta, ſcilicet in aliam vitam.

16. Nouis aquis, id eſt, inſuetis pluuiis, vel aquis ſanguineis. Conſummati. i. conſumpti.

17. Valebat. i. poterat, ſeu operabatur.

18. Manſuetabatur, pro, manſueſcebat.

19. Ignis. ſ. aquæ miſtus. Vide ſupr.

20. Pro quibus, id eſt, quorum loco, ſeu è contrario.

21. Subſtantiam, &c. q. d. per ſubſtantiam enim tuam, id eſt, ſuſtentantem panem, ſcilicet, Mãna, dulcedinem, &c. Conuertebatur, ſcilicet, ſapore. Id verò quidam de ſolis iuſtis intelligunt.

23. Iterum. i. præterea. ſ. accidit. Oblitus eſt. ſ. manna non conſumens, ſed coquens.

25. Omnia. Græc. in omnia. Transfigurata. ſ. varios ſapores accipiens manna. Gratiæ. i. benignæ prouidentiæ. Deſiderati. i. dilecti.

26. Natiuitatis. i. è terra nati.

28. Benedictionem. i. munus. ſ. accipiendũ. Ad ortum lucis. i. diluculo.

29. Superuacua. Græc. inutilis.

Cap. xvii.

1. VErba. i. res. Indiſciplinæ. i. imperitæ, ſeu ſine diſciplina.

2. Nationi. ſ. Hebræorum. Fugitiui, &c. q. d. profugi, ſeu exules à prouidentia diuina, quæ perpetuò homines per ſolem illuminat.

3. Obſcuris i. occultis. Obliuionis. ſ. alij aliorum obliti erant, oppreſſi calamitate. Diſperſi. ſ. huc illuc, dum mortem fugiunt.

4. Perſonæ. i. laruæ, ſeu ſpectra. Not. hîc multa quæ in Exod. fuerant omiſſa.

6. Non videbatur. ſ. cùm diſpareret. Deteriora. ſ. quàm eſſent Non videbantur. Græc. & Cõplut. videbantur.

7. Deriſus, id eſt, ludibria, ſcilicet, nihil illos iuuantia. Correptio, pro, corripiebatur. ſ. tanquã inanis.

8. Illi. ſ. Magi.

9. Etſi pro, etiam cùm. Et aërem, pro, etiam aërem.

10. Præoccupant. ſ. mentem.

11. Condemnationis. q. d. ipſa ſe condemnat. Præſumit i. præſagit, ſeu ſibi repræſentat.

12. Præ

12. Præſumptionis.i. temeritatis. Proditio. i. deſtitutio, ſeu defectio.

13. Expectatio,id eſt, ſpes. Maiorem computat,&c. Complut.maiorem putat potentiam eius cauſa,&c.q.d pluſquam eſt re vera malum putat ſibi imminere. Præſtat. pro, imminet, ſeu aduenit.

14. Potentem.i.profundam. Græc.impotentem verè noctem.i.quæ ſuperari non poterat. Ab ipſimis. pro, velut ab inferis. Altiſſimis. i. profundiſſimis. Inferis non eſt in Complut.

15. Monſtrorum.ſ.in ſomno apparentium. Traductione i.extra ſe eductione,ſeu punitione. Græc.traditione.

17. Decidiſſet. ſ. præ metu lapſus. In carcere, pro,velut in carcere.

16. Præoccupatus, ſcilicet, timore, ſeu perturbatione.

19. Suauis.ſ.alioqui. Inuiſus.i. non viſus.

21. Superuentura, ſcilicet, in inferno. Erat. pro,erant.Ergo.pro,autem. Grauiores.ſ. ob peccatorum conſcientiam.

C AP. XVIII.

1. IPſi,ſcilicet,Hebræi, vocantur autem ſancti,id eſt,Deo dicati.

2. Læſi.ſ.ab Ægyptiis.Lædebantur.ſ. ampliùs. Differentia. ſ. inter ipſos,& Ægyptios, dum alij ſeruantur,alij puniuntur.

3. Propter quod,ſcilicet, vt appareret differétia. Hoſpitij,ſcilicet, deſerti, vbi per 40. annos benè à Deo tractati.

5. Traductionem.i. punitionem.Græc. correptionem Filiorum.ſ. primogenitorum.

6. Cognita.ſ.Deo per Moſen præmonente. Iuramentis.ſ Dei promiſſionibus. Animæquiores.i.bono animo.

7. Suſcepta i.loco beneficij accepta.

8. Prouocans.ſ.ad ſui cultum,& amorem.

9. Sacrificabant,ſcilicet,agnum Paſchalem. Pueri, id eſt, filij. In concordiam, id eſt, vnanimiter. Diſpoſuerũt, ſcilicet, ſeruare. Similiter, ſcilicet.perſuaſi.q d.parati ad proſpera & aduerſa,quibus etiam iuſti obnoxij.

10. Inconueniens.i.confuſa.

12. Nomine,id eſt,genere.ſ.primogenitorum, Præclarior. ſ. primogeniti. Exterminata, id eſt, interempta.

13. Beneficia. Græc. veneficia q.d. cùm antea nollent credere videntes Magos ſuis veneficiis ſimilia Moſis operibus facere. Spoponderunt. Græc.confeſſi ſunt. Se.pro,ipſos.ſ.Hebræos.

15. Sermo.i. præceptum. Exterminij. i.perniciosam, vel exterminandam.

16. Inſimulatum i.non fictum,ſed efficax.

Vſque ad cælum.q.d.cæleſti virtute res fiebat.

21. Seruitutis.i.miniſterij. Allegans.i.mittés Neceſſitati.Græc.calamitati.

22. Turbas,id eſt,turbationem illam,ſeu plagam populum turbantem. Illum.ſ.Angelum interemptorem, vel ignem.Se,pro,populum. Subiecit, id eſt, compeſcuit. Parentum.i. patribus facta.Teſtamentum i.pactum.

23. Ad viuos.ſ.interimendos.

24. Poderis,id eſt,talari. Erat,ſcilicet, figura rè deſcriptus.

25. Tentatió.i.probatio.Græc experientia. Sufficiens.ſ.ad illorum correctionem.

C AP. XIX.

1. NOuiſſimum.i.extremum. Præſciebat. ſ. Deus. Futura. i. quid eſſent facturi.

2. Reuerſi eſſent,pro,conuerſi eſſent.ſ mutata ſententia, feciſſent abeundi copiam. quanquam id non eſt Græc. nec in Complut.Se educerẽt. i.diſcederent.ſ.Hebræi.

3. Inſcitiæ.i.ſtultam.

4. Neceſſitas.ſ.diuinæ ordinationis, ſeu punitionis. Commemorationem.i.memoriam. Repleret.pro,impleret.

5. Nouam i.inuſitatam,& mirabilem.

6. Ad ſuum genus,&c. q.d. in proprio quoque genere à principio accepto, nouam induebat figuram. Pueri.i. ſerui.

7. Campus.pro,velut campus.

8. Natio,id eſt, Hebræa gens. Monſtra.i. prodigia,ſeu ſigna.

19. Equi.q.d.liberi, ſoluti.Depauerunt eſcam i. manna paſti ſunt.

10. Pro natione.i. loco naſcentium.

11. Creaturam.Græ.generationem,ſeu progeniem.Epulationis.i.delicatas.

12. In allocutione.Græc.ad conſolationem, Ortygometra i.coturnix. Vexationes.i.ſupplicia.Non ſine.q. d præcedentibus. Argumentis. ſ.iræ Dei Fluminum. Græc fulminum.

14. Reſpectus.i.ratio agendi.

15. Inſtitutis. i. ciuilibus legibus.ſ.Hebræi in Ægypto.

16. Iuſti. ſ.Loth. Vnuſquiſque.ſ.Ægyptiorum. Tranſitum.i.ingreſſum.

17. In ſe pro, inter ſe. Cuſtodiunt. ſub. ſic accidit elementis mutatis. Vnde, &c.q.d quod ex iis,quæ acta ſunt,perſpici poteſt.

18. Agreſtia. ſ. iumenta Iudæorum per mare tranſeuntia Natantia. ſ. ranæ,quæ vexarunt Ægyptios.

20. Coambulantium.i.inter flammas incedentium.Eſcam.ſ.Manna.

ECCLESIASTICVS.

q.d.Concionalis.ſ.mores inſtruit.

Græc. Sapientia Ieſu filij Sirach. Auctor Ieſus filius Sirach, cuius nepos Ieſus, item filius Sirach, librum ex Hebræo in Græcum tranſtulit.

PROLOGVS.

MVLTORVM, & magnorum. i. multarum, & magnarum rerum. In quibus., pro, in quo. Loquentes.ſ.ex Lege, & Prophetis docentes. Diſcentes, ſcilicet, eam doctrinam. Amplius. i. multum. Sequentes. pro, ſequi, ſeu deſcribere. Deficiunt, id eſt, amittunt vim ſuam. Hæc.ſ.quæ tranſtuli. Inter ſe. i. propria lingua. Anno.ſ. ætatis meæ, vel regni Ptolomæi. Ad finem, &c. q. d. quæ opus erant ad perficiendum librum hunc, & dandum illis qui, &c.

CAPVT I.

1. AEuum, id eſt, ſeculum, quaſi dicat, ante omne tempus.
2. Dinumerauit? ſub. niſi Dei ſapientia?
3. Inueſtigauit. i. comprehendit.
4. Creata.ſ.in Angelis, vel producta per intellectum à Deo Patre. Ab æuo. i. ex æternitate.
5. Ingreſſus. i. viæ. Æterna. i. immobilia, vel ad æternitatem ducentia.
6. Radix. i. origo, ſeu principium, vnde orta. Aſtutias. i. cautiones. Cognouit.ſ. plenè.
7. Multiplicationẽ ingreſſus. i. multiplices vias.
8. Illius. pro, ſuum.
9. Creauit. i. produxit.ſ. gignendo. In Spiritu ſancto. pro, cum Spiritu ſancto, quem vnà cum Filio produxit, procedit enim à Patre, & Filio. Vidit.ſ. in illa omnia à ſe per illum facienda.
10. Carnem. i. hominem. Secundùm datum. i. prout cuique voluit communicare.
11. Timor Domini, deſcribit initium ſapientiæ. Gloria ſ. vera hominis.
14. Dilectio Dei, &c. q. d. in Dei dilectione conſiſtit ſapientia.
15. Apparuerit.ſ.ſapientia. In viſu. q. d. ſe manifeſtans.
16. Vulua, quaſi dicat, iam inde ab infantia Deum timere incipiunt. Agnoſcitur.ſ. per bona opera in illis eſſe.
17. Scientiæ religioſitas, quaſi dicat, Dei cultus verus.
19. Conſolationis. i. cùm Deus ſolet conſolari aliàs, conſummationis. i. mortis.
20. Plenitudo à fructibus illius, pro, implens ſuis fructibus. ſcilicet, timentem Deum. Græc. inebrians fructibus ſuis, id eſt, replens.
21. A generationibus. i. fructibus. A theſauris, pro, theſauris. Illius pro, ſuis.
22. Corona. i. ornamentum. Replens. Græc. germinans.
23. Et vidit, &c. q. d. timens Deum expendit diligenter ſapientiæ opera: quanquam hæc non ſunt in omnibus exemplaribus Græcis. Vtraque ſ. pax & ſalus; vel timor, & ſapientia.
24. Compartietur. i. communicabit, ſeu diſtribuet pro cuiuſque capacitate.
25. Rami, adeóque fructus. Peccatum. Græc. additur, & iram.
28. Qui ſine timore eſt. Græc. iracundus.
30. Bonus ſenſus q. d. ſenſatus vir. Verba illius. pro. verba ſua. q. d. tacebit, reprimens iram. Enarrabunt.ſ. laudantes.
31. Significatio. i. declaratio, ſeu demõſtratio.
33. Iuſtitiam Græc. mandata.
34. Sapientia enim, &c. q. d. coniunctæ enim ſunt hę virtutes, ſcilicet, ſapientia, diſciplina, &c. Adimplebit.ſ. Deus, vel ſapientia. Illius. ſ. præcepta ſeruantis.
36. Incredibilis. i. non parens.
37. Scandalizeris. i. offendas.
38. Illis, ſcilicet, labiis. Inhonorationem, id eſt, dedecus.
39. Synagogæ. i. congregationis. q. d. coram multis Eliſiat. i. proſternat, ſeu puniat.

CAP. II.

1. TEntationem.ſ.ſuperandam.
2. Deprime. i. humilia. Feſtines. i. quidquam præcipitãter agas. Obductionis. i. ingruẽtis mali, ſeu tribulationis.
3. Suſtentationes Dei, id eſt, quæ Deus vult ſuſtineri, quaſi dicat, à Deo immiſſa aduerſa, vel quandiu Deus expectari ſe vult. Suſtine, id eſt, expecta illum. Creſcat, ſcilicet per gratiam, vel gloriam. In nouiſſimo, id eſt, poſt toleratam tribulationem, vel in fine vitæ.
4. Applicitum, quaſi dicat, quidquid aduerſi accidat. Accipe, id eſt, libenter excipe. Humilitate, id eſt, afflictione.
5. Receptibiles. i. acceptabiles. ſ. Deo. Humiliationis. i. tribulationis, ſeu afflictionis.
6. Crede. i. confide. ſic. inf ſæpè. Recuperabit. i. ſuſcipiet, ſeu tuebitur. Veteraſce. i. conſeneſce.
7. Suſtinere. i. expectare.

8. Eua

8. Euacuabitur. i. fruſtrabitur.
11. Confuſus. ſ. quòd ſpe ſua fruſtratus ſit.
12. Deſpexit. ſ. Deus.
14. Duplici. ſ. dantes partim ſe Deo, partim mundo. Duabus. ſ. partim in bonum, partim in malum.
15. Diſſolutis. ſ. non collectis in Deo.
16. Suſtinentiam. i. patientiam.
17. Inſpicere. i. inquirere.
18. Incredibiles. i. increduli, ſeu diffidentes. Conſeruabunt. pro ſeruabunt, quaſi dicat, obedient præceptis.
19. Replebuntur. ſ. plenè implentes eam.
21. Inſpectionem i. donec reſpiciat, & liberet, ſeu q. d. vſque dum iudicet.
22. In manus Domini, quod horrendum eſt ſecundùm Paulum.
23. Secundum enim, &c. ſub, quòd ſi pœnitentiam egerimus, miſerebitur, quia, &c.

CAP. III.

1. Filij. ſ. ſunt. Natio. i. ſoboles. ſ. fructus.
2. Iudicium. i. ſententiam.
3. Honorauit in filiis. i. voluit à filiis honorari. Iudicium. i. ſententiam, ſeu auctoritatem. q. d. & à filiis requirit, vt matri deferant.
4. Exorabit. i. veniam impetrabit. Dierum. i. quotidiana.
7. Refrigerabit. i. recreabit.
10. In nouiſſimo. i. vſque ad extremum.
11. Domos. i. familiam. Fundamenta. ſ. domorum. q. d. domos deſtruit.
12. Contumelia. ſ. à te illata.
14. Suſcipe. i. foue.
15. In tua virtute. q. d. quia te vides fortiorem illo. Eleemoſynæ patris. i. patri præſtita beneficentia. Obliuione. ſ. apud Deum.
16. Peccato. ſ. patienter tolerato. Reſtituetur. pro, retribuetur. Et in iuſtitia, &c. q. d. & dabitur à Deo iuſtitia, ſeu iuſtitiæ præmium.
17. Commemorabitur. i. recordabitur. ſ. Deus. Sereno. ſ. tempore claro, & calido.
18. Derelinquit. i. inopem deſtituit.
19. Super. i. præter. q. d. non ſolùm gloriam acquires, ſed etiam diligeris ab omnibus.
20. Magnus. pro, maior.
22. Fortiora. i. ſuperantia vires tuas.
24. Superuacuis. i. ad te non pertinentibus. Eius. ſ. Dei.
25. Senſum. i. captum naturalem. Oſtenſa. q. d. illa ſola cogita.
26. Suſpicio illorum. q. d. dum ſe putant illa poſſe capere. Senſus. i. opinio. ſ. dum ſe putantes intelligere, errant.
27. Durum, id eſt, in malo obſtinatum. Nouiſſimo. i. fine.
28. Duas vias. Vide ſup. c. 2. Scandalizabitur. i. offendet.
29. Peccator. ſ. non pœnitens.
30. Frutex enim, &c. q. d. peribunt quæ agunt dum non cogitant.
31. Intelligetur. i. deprehendetur. q. d. ſtudebit ſapientiæ.
32. Intelligibile. i. intelligens.
34. Reddit gratiam. i. benefacit.

CAP. IIII.

1. Defraudes. ſ. non dando.
5. Propter irã. i. iratus, vel q. d. Time Dei irã. Relinquas. i. occaſionẽ des. Quærentibus. ſ. à te eleemoſynam. Retro. i. poſt tergum, ſeu clàm. Maledicere. i. malum imprecari.
7. Presbytero, id eſt, ſeniori. Animam tuam, id eſt, te.
8. Declina. i. inclina. Debitum. i. ſiquid ei debes, vel eleemoſynam.
9. Acidè. i. ægrè, ſeu cum tædio: dictum ab acedia, habet penultimam productam.
12. Sapientia. ſ. Dei. Præibit ſ. ducens illos.
13. Placorem, id eſt, placabilitatem, ſeu benignitatem.
15. Sancto. ſ. Deo.
16. Iudicabit. i. poterit gubernare. Intuetur. ſ. attentè auſcultando.
17. Illam. i. eius bona. Creaturæ. i. filij. q. d. firma erit progenies. Illorum, pro, illius.
18. Quoniam in tentatione, &c. q. d. quem Deus elegit, variis modis probat.
19. Et probationem, pro, ad probationem. Doctrinæ. i. diſciplinæ. Tentet. i. exploret. Suis. i. illius. Credat, &c. q. d. confidat fore firmum. Loquitur de Deo, more humano.
20. Firmabit. ſcilicet, poſt probationem. Directum. q. d. faciet viam expeditiorem, ſublatis difficultatibus.
21. Intellectum. i. cognitionem.
22. Oberrauerit, ſcilicet, à recto, ſuccumbens tentationi.
23. Tempus. ſ. benefaciendi.
24. Anima ſ. ſaluanda, ſeu à peccato ſeruanda. Confundaris. i. erubeſcas.
25. Confuſio, id eſt, pudor. Adducens peccatum, ſcilicet, cùm pudet benè agere. Gloriam. ſ. cùm pudet peccare.
26. Accipias faciẽ, id eſt, reuerearis aliquem. Faciem tuam, id eſt, te. q. d. contra animam tuam. Græc. animam tuam. Mendacium. ſ. dicens, vel approbans.
27. Reuerearis. i. timeas corripere peccãtem
28. Decore, id eſt, cùm decet eam promere, ſeu decorum eſt.
29. Firmamentum. ſ. animi, apparet. ſeu eſt.
30. Ineruditionis, quaſi dicat, indiſciplinatè prolato.
31. Pro peccato. ſ. faciendo. q. d. nulli obedias peccatum ſuadenti.
32. Fluuij, quaſi dicat, contra id, quod vires tuas ſuperat.

33. Agonizare.i certa. Pro anima tua. i. cauſa ſalutis animæ tuæ.

Cap. v.

1. INiquas.i.iniquè acquirendas. Obductionis.i.punitionis Vide c.2.

2. In fortitudine.i.pro viribus.ſ.his potiùs illa reprimenda.

3. Potui.ſ.quod volui.

5. Propitiato peccato. Græc. propitiatione peccati, quaſi dicat, time ne fortè nondum ſit remiſſum.

10. Iniuſtis.i. iniuſtè acquirendis. Obductionis i. inducti ſupplicij.

11. Ventiles q.d. ne ſis inconſtans. Duplici.i. non ſibi conſtanti.

12. Senſus tui, id eſt, quam percepiſti. Scientia. ſ. quam habes de rebus agendis. Proſequatur.i.comitetur.

12. Manſuetus.ſ.cum humilitate accedens, & animi quiete.

14. Indiſciplinato, id eſt, imperito, ſeu imprudenti.

17. Denotatio.i.vituperatio. Vide c.19.

Cap. vi.

1. PRo amico, id eſt, ex amico, vel, vt placeat alicui amico. Et omnis, pro, itemque omnis.

2. Velut taurus.i.ſuperbè. Per ſtultitiam.ſ.puniente Deo tuam ſtultitiam.

3. Comedat, ſcilicet, ipſa ſtultitia, ſeu ſtultitiæ punitio.

4. Qui, pro, eum, qui. Sortem, &c. ſcilicet, infernum.

5. Eucharis.i.gratioſa. Abundat. i. abundè reperitur, ſeu fructum fert.

6. Pacifici. i. beneuoli. Vnus de mille.i.quem è multis elegeris.

7. Poſſides, id eſt, paras tibi. Credas .ſ. antequam probes.

8. Secundum tempus ſuum. i quandiu eſt ei commodum.

9 Odium.ſ quod in corde celabat. Et rixam, pro, per rixam.

11. In domeſticis.i.inter domeſticos.

12. Contra. i. coram. Abſconderit.ſ.ex modeſtia non ſe ingerens.

13. Attende.i.caue ſ.ſæpè qui amici videntur, non ſunt, aut mutantur.

15. Contra, &c. quaſi dicat, contrapoſita bonitati, &c.

16. Et immortalitatis, q.d velut impaſſibilem reddens.ſ.magnum affert adiumentum, & conſolationem.

17. Æquè i.pariter, ſeu vnanimiter. Secūdum illum.i.conformis.q.d alter ipſe.

18. Inuenies, id eſt, diſces, vel q d. nunquam e deſeret.

19. Arat, ſcilicet, ſpe fructus. Suſtine, id eſt, expecta.

20. Generationibus.i.fructibus.

21. Illa, id eſt, illius ſtudio. Excors, id eſt, ſtultus.

22. Lapidis, ſcilicet, probantis aurum. Proiicere.ſ à ſe.

23. Secundum nomen, ſcilicet, Hebraicè, dicitur enim Chocmáh quaſi abſcondita. Camas enim abſcondere.

24. Intellectus.i. prudens.

25. Torques, quaſi dicat, ſine te totum ab illa colligari.

26. Acedieris.i. tædio afficiaris.

28. Continens.i.compos. ſic Sap 8.

30. Baſes.i. firmamentum.

32. Stola, pro, velut ſtolam. Gratulationis.i. feſtiuam, ſeu lætam.

33. Attenderis, id eſt, auſcultaueris, ſeu credideris.

35. Dei.i. de Deo. Prouerbia làudis. i. laudabiles ſententiæ.

37. Concupiſcentia ſapientiæ, id eſt, ſapientia, quam concupiſcis.

Cap. vii.

2. INiquo, id eſt, iniquitate.

3. In ſulcis, &c. q.d. ſemina iniuſtitiæ. Septuplum.i. abundanter.

4. Ducatum.i. principatum.

5. Iuſtifices.i.velut iuſtum defendas.

6. Agilitate, pro, agibilitate.i.officio. Græc. rectitudine.

7. In multitudine, id eſt, cum offenſione multitudinis. Populum.ſ.regendum, vel placandum, cùm furit.

8. Alliges.ſ. iterando.

10. Exorate, pro, orare, ſcilicet, Deum. Deſpicias.i negligas.

11. Suſcipiet.ſ.ſine pœnitentia peccati.

12. In amaritudine animæ.i. afflictum.

13. Arare, id eſt, machinari. Vide Oſe. 10: idem verbum.

14. Omne, id eſt, vllum. Non eſt bona, id eſt, peſſima eſt.

15. Oratione, id eſt, precibus: quaſi dicat, eſto attentus, vt non ſit opus repetere verba, vel, ne ſis verboſus, iuxta illud: Orantes, nolite multum loqui.

17. Reputes, id eſt, computes, ſeu ſocium præſtes.

18. Iræ, ſcilicet, Dei.

19. Vermis, id eſt, dolor torquentis conſcientiæ.

20. Pecuniam differentem, id eſt, ob pecuniam quamuis eximiam q.d. ob vllam rem. Auro.i. ob aurum.

22. In veritate.i.bene, ſeu, vt debet. Animam ſuam.i.ſe, ſcilicet, ad laborem.

28. Odibili. i. odioſæ. In toto corde. coniungendum cum ſequentibus, vt patet ex Græc.

31. Sanctifica.i.ſanctè:ſeu vt ſanctos,tracta.

32. Cum brachiis,id eſt, offerendo armos ſecundum legem.

34. Purgationis,id ,eſt, hoſtiarum pro peccato. Cum paucis. q. d. id quod paucorum eſt,vel offerendo ſaltem pauca,ſi multa non potes.

35. Brachiorum.i.laborum, vel armorum hoſtiæ, qui dabantur ſacerdoti. Sanctificationis, id eſt.pro obtinenda ſanctificatione.vid, Nu.18. Initia ſanctorum,id eſt,ſanctas primitias.

36. Benedictio.ſ. Dei,vel tua beneficentia.

37. Datus.i.doni.q.d.gratum eſt donare. Gratiam,id eſt,eleemoſynam.

38. In conſolatione. i. conſolando. Ambula, id eſt,adeſto.Græc.luge.

39. Dilectione,ſcilicet,proximi.

40. Nouiſſima,id eſt mortem.

CAP. VIII.

1. Litem,ſcilicet,vt te ſpoliet.

3. Extendit , ſcilicet , ſe cupiditas. Conuertit.ſcilicet,ad ſe.

4. Non ſtrues.pro,ne ſtruas.q.d.nec de illi occaſionem malè loquendi.

5. Communices . id eſt , conuerſeris. Loquatus ſ.iactans ſe noſſe tuos.

6. Correptione. i. peccato. ex Græc. videtur legendum correptione, q d.digni obiurgatione.

8. Gaudium, ſcilicet, cæleſte,quod impeditur odio inimici.

9. Prouerbiis,id eſt,ſententiis.

13. Incendas. q. d. ne irrites. Incendaris, q.d. caue ab illis.

15. Fœnerari,id eſt,mutuum dare.

16. Quaſi reſtituens,id eſt,de reſtituendo,ſeu ſoluendo.

17. Iudicem,ſcilicet, iuſtè iudicantem,

18. Mala.ſ.quæ ſolet facere. Vadit, id eſt, ſolet agere.

19. Elidet,id eſt, occidet.

21. Pariet,id eſt, molietur.

22. Falſam,id eſt,malam.

CAP. IX.

1. Zeles,id eſt,zelotypia proſequaris,ſcilicet, oſtēdens te malè ſuſpicari de ipſa. Sinus tui , id eſt , vxorem tuam , quæ tecum cubat. Super, id eſt, contra. Doctrinæ nequam, id eſt,quam tu malè ſuſpicando illam docuiſti.

2. Animæ tuæ , id eſt, tui, ſcilicet, vt poſſit de te quod voluerit.Ingrediatur, &c. q. d.abutatur poteſtate à te data.

3. Multiuolam. i. multos amantem , ſeu appetentem.Græc.meretricem.

4. Saltatrice. Græc. cantatrice. Efficacia , ſcilicet,illecebrarum

5. Scandalizeris,id eſt,offendas,ſeu labaris.

6. Fornicariis , id eſt, me[illegible]. Animam tuam i te.In v[illegible]lo, [illegible] eſt, v[illegible]o mud[illegible].

7. Oberrauеris,id eſt,vageris.

8. Alienam, id eſt, eius,quæ non eſt vxor tua

11. E[illegible],id eſt,accendit.

12. Aliena. i non tua vxore. Nec.pro,multó que minùs. Accumbas.ſcilicet,menſæ Cubitum, ſcilicet,tuum innixus,&-colloquens,vt fit.

13. Altercеris, &c. q. d. ne inuicem ad potum inuites. Declinet , id eſt , inclinetur. Sanguine, id eſt, concupiſcentia,quæ maximè in epate viget.Græc ſpiritu.

16. Zeles,id eſt,affectes.

17. Inferos,id eſt,mortem.

18. Suſpicaberis timorem , id eſt , anxius eris timore.

19. Committere,ſcilicet,contra illum.

20. Communionem mortis , id eſt , quàm facile ſit interfici. Dolentium arma, id eſt , iratorum, qui facilè occidunt. Græc. pinnacula ciuitatis,id eſt.loco periculoſiſſimo.

23. Senſu,id eſt,mente.

24. In manu.q.d. ex artis peritia.Senſu,id eſt, prudentia.

CAP. X.

4. Execrabilis, ſcilicet,apud Deum.q.d.punietur. Id non eſt Græc. & videtur huc per errorem tranſlatum ex loco inferiori. In tempus, id eſt opportuno tempore.

5. Faciem Scribæ , id eſt , perſonam doctoris. Imponet,&c.q.d.faciet honorabilem.

6. Omnis , id eſt , vllius. In operibus iniuriæ, id eſt,per iniuriam.

10. Hic.ſ.auarus. Venalem. ſ.dat pro pecunia. Proiecit intima ſua, q. d. perdidit ſe. vel , exuit omnem humanitatem.ſ. crudelis eſt,& ſine miſericordiæ viſceribus.

11. Breuis vita, ſcilicet, ob ſolicitudines,quæ vitam conſumunt.

12. Breuem. pro , ut recentem. Sicut, &c. Id coniungendum cum,potentatus vita breuis.

13. Cùm enim, &c. id coniungendum cum, Quid ſuperbit,&c.

15. Apoſtatare , &c. i. cùm olim apoſtatauit.

15. Superbia. ſ. per quam quis præfert voluntatem ſuam diuinæ.Maledictus.q d.erit omninò execrabilis.

16 Exhonorauit, id eſt, affecit ignominia. In finem,id eſt,tandem,vel penitus.

18. Areſecit ſ.occidēdo. Ipſis gentibus, id eſt, gentibus eo populo.

20. Ipſis, ſcilicet, tetris.

21. Senſu.id eſt,mente,ſeu ſpiritu.

22. Creata,ſcilicet,à Deo.

23. Semen.q.d.genus.

24. In oculis illius. q.d illos aſpiciet.

26. Non deſpicere. pro,noli deſpicere.

28. Inſcius.id eſt,imperitus.

29. Cunctari,id eſt,negligens eſſe.

31. Da honorem, id eſt, ſuſtenta, vel ſerua mundam à peccato. Meritum. q. d. debes ei in hoc ei.

32. In animam, id eſt, contra ſalutem animæ. Iuſtificabit, id eſt, excuſabit, ſeu defendet.

33. Gloriatur per. pro, honoratur, ſeu gloriam habet propter.

34. Gloriatur, id eſt, honoratur.

CAP. XI.

2. IN ſpecie ſua, id eſt, ob eius formam. In viſu ſuo i. ob deformitatem.

3. Breuis, id eſt, parua. Initium, id eſt, principatum, ἀρχὴν.

4. Inuiſa, id eſt, incognita, ſcilicet, perfectè.

5. Inſuſpicabilis. i. quem nemo putabat.

6. Alterorum. pro, aliorum.

7. Interroges, id eſt, exquiras cauſam.

8. Seniorum. Græc. ſermonum.

9. Moleſtat. q. d. ad te non pertinente. Certeris pro, certes. i. contendas. Iudicio. i. conſeſſu.

10. Multis. ſ. negotiis. Secutus, ſcilicet, diuitias. Effugies. ſ. peccatum. Præcucurreris, id eſt, feſtines, vt locupleteris.

11. Dolens, ſcilicet, quòd non ſit diues.

12. Marcidus, id eſt, æger. Virtute, id eſt, viribus. In bono. i. fauens ei.

14. Honeſtas, id eſt, diuitiæ.

15. Apud Deum. q. d. à Deo ſunt. Complut. apud Dominum. Græc. à Domino. Bonorum Græc. bonorum operum. Apud ipſum. Græc. ab ipſo.

16. Concreta, quaſi dicat, velut concreata. ita adhærent.

17. Datio, id eſt, donum. Profectus, id eſt, fauor. Græc. beneplacitum.

18. Agendo, id eſt, viuendo.

19. In eo, quod dicit, id eſt, vt poſſit dicere, vel adeò vt dicat.

20. Illum. pro, illi.

21. Teſtamento. i. pacto. ſ. cum Deo facto. In illo. pro, de illo. Tuorum. i. tibi impoſitorum.

22. Loco. Græc labore.

23. Honeſtare, id eſt, ditare.

24. Honore veloci. pro, honorem velocem. q. d. vt cum cito honoret. Græc. hora veloci.

25. Opus, ſcilicet, benefacere.

26. Ex hoc peſſimabor. i. poſt hæc mali patiar.

27. In die, &c. q. d. in proſperis cogita ſupplicia, in aduerſis præmia.

29. Malitia i. afflictio. Horæ, id eſt, breuis. Luxuriæ, id eſt, deliciarum.

30. Laudes. ſ. vt beatum. Quoniam. Græc. &. Filiis. i. operibus. ſ. ſi in bonis perſeuerét vſque ad mortem.

31. Doloſi, Græc. diaboli.

32. Cor ſuperborum, ſcilicet, eructat ſuperbiam, & inducit in laqueum. Et ſicut. pro, eſtque ſicut. Videns, id eſt, obſeruans.

33. Conuertens, ſcilicet, malè interpretando. Imponet. ſ. per calumniam.

34. Sanguis, id eſt, cædes.

35. Subſannationem. Græc. maculam, ſeu notam.

36. Admitte. pro, ſi admiſeris. In turbine, id eſt, more turbinis. Viis. Græc. tuis. ſ. rebus.

CAP. XII.

1. CVi, ſcilicet, ſunt quibus benefacere, eſt operam perdere. Gratia. q. d. erit gratum, & bene collocatum beneficium.

4. Miſericordi. i. pio. Suſcipias. i. adiuues. No. quòd hæc duo videntur ex ſequenti verſu huc tranſpoſita: nam quod ſequitur cum præcedentibus eſt connexum, vt patet Et impius, &c. iunge cum fine præcedentis verſus, vt proximè dixi.

6. Potentior, ſcilicet, ad nocendum.

7. Duplicia, id eſt, multa. q. d. abutetur ad malum beneficio. Quoniam, &c. Hæc videntur per Librarij errorem repetita ex ſuperioribus, id quod etiam alibi obſeruare eſt, vt in Prouerbiis, & libro hoc.

8. Bonis. i. proſperis. Malis. i. aduerſis.

9. In triſtitia. q. d. dolent. Malitia i. afflictione. Agnitus eſt ſ. condolet, & adiuuat, alioqui agnoſcuntur non eſſe amici.

10. Æramentum æruginat. i. vas ex ære æruginem facilè contrahit. Nequitia, ſcilicet, facilè redit.

11. Adiice animum, id eſt, attende.

12. Conuerſus. ſ. contra te. Stimuleris. i. compungaris animo ſ. quòd eos non ſeruaueris.

13. Beſtiis, id eſt, feris.

14. Declinaueris, ſcilicet, ad inferiorem fortunam ſeu ſtatum. Supportabit, id eſt, tolerabit, ſcilicet, te adiuuans.

15. Indulcat, id eſt, dulciter agit.

18. Suffodiet plantas tuas, id eſt, ſupplantabit te, ſcilicet, deiiciet.

19. Mouebit, ſcilicet, præ lætitia. Vultum, ſcilicet, à ficta triſtitia in lætitiam.

CAP. XIII.

2. HOneſtiori, id eſt, ditiori. Græc. potentiori. Et pro, igitur.

3. Cacabus, ſcilicet, æneus. Confringetur, ſcilicet, olla.

5. Aſſumet, id eſt, adiunget ſibi.

6. Super te, ſcilicet, ad inopiam redactum.

7. Supplantabit, id eſt, decipiet. Narrans. ſcilicet, & promittens

8. Suis, id eſt, quos edet à te datos. Ad te, id eſt, contra te.

9. Manus, id eſt auxilium.

10. In ſtultitia humilieris, id eſt, per ſtultitiam deiiciatis.

11. Noli, &c. q. d. ne facias per deiectionem

animi

animi contra id quod dictat recta ratio. In ſtultitiam i. ſtultè.

12. Diſcede. ſ. citò ex modeſtia.

13. Improbus. i. importunè te ingerens. Impingaris. i. eiiciaris.

14. Ne retineas, &c. verba tranſpoſita, pro retine ne. q. d. contine te, ne loquaris velut cum æquali. ſ. liberè. Ex multa, pro, in multa.

15. Conſeruabit, pro, obſeruabit. Malitia. i. afflictione. q. d. te affliget in vincula coniectum.

16 Auditui tuo. i. quid audias. Subuerſione. i. periculo ſubuerſionis.

17. Verba. ſ. quibus te tentat. Quaſi in ſomniis, &c. q. d. ne crede plus quàm ſomniis, ſed vigila ne capiaris.

18. In ſalute. i. pro ſalute.

20. Carò. i. animal.

22. Canem. i. peccatorem immundum. Græc. quæ pax hyænæ cum cane? Pars bona. i. communicatio. Græc. pax.

25. Commotus. ſ. aliqua calamitate.

26 Recuperatores. i. adiutores, ſeu fautores.

30. Conſcientia, ſcilicet, poſſidentis. Nequiſſima, &c. q. d. deteſtatur paupertatem velut rem peſſimam.

31. Siue in bona, &c. quaſi dicat, in lætitiam, vel triſtitiam.

32. Et faciem, pro, id eſt, faciem, quaſi dicat, hominem, qui ex conſcientiæ tranquillitate ſemper ſit læto vultu.

CAP. XIIII.

1. DElicti. i. ob delictum.

2. Triſtitiam. ſ. ex conſcientia peccati. Spe. ſ. in Deum.

3. Sine ratione, id eſt, fruſtra, neſcit enim vti. Liuido i. auaro; qui etiam ſibi inuidet vſum pecuniæ itaque abſtinet.

4. Ex animo, pro, toto animo. Luxuriabitur. i. deliciabitur.

5. Nequam ſ. negans neceſſaria vitæ. Iucundabitur i. fruetur.

6. Inuidet, ſcilicet, vſum rerum, adeoque abſtinet ex auaritia. Redditio. q. d. redditur ſic ei quod meretur.

8. Liuidi, id eſt, auari, vide ſup. Faciem, ſcilicet, à paupere, non ſubueniens. Deſpiciens. i. fraudando neceſſariis.

9. In parte iniquitatis. ſ. re, quam iniquè appetit. Donec conſumat. q. d. adeò vt etiam conſumat. ſ. tiri inſatiabili.

10. Ad mala, quaſi dicat, malè vtitur rebus ſuis. Indigens. ſ. cùm eſurit. Triſtitia. ſ. ex auaritia abſtinet, & patitur.

11. Tecum, pro, tibi. q. d. vtere.

12. Teſtamentum inferorum. i. decretũ mortis. Quia, &c. q. d. id enim non potes ignorare. Teſtamentum enim, &c. q. d. decretum eſt enim omnibus illud, quod olim dictum eſt, morte morieris.

13. Amico. i. proximo.

14. Die bono. quaſi dicat, fac bene quotidie. Et particula, &c. q. d. ne ſinas tibi elabi opportunitatem bene faciendi.

15. In diuiſione ſortis, id eſt, cùm diuidetur hæreditas.

16. Da. ſ. pauperi. Accipe i. vtere. ſ. rebus tuis. Iuſtifica. ſ. per bona opera.

17. Inuenire. Græc. quærere. q. d. non eſt pauper, cui des.

19. Carnis. & ſanguinis. i. hominum.

20. Ibit cum illo. i. ſimiliter peribit.

21. Iuſtificabitur. i. approbabitur. ſ. à Deo. In illo. i. per illud, ſeu propter illud.

22. In iuſtitia. i. de iuſtitia. Sua. i. propria, vel ſapientiæ. In ſenſu ſuo. i. mente ſua. Circunſpectionem Dei. i. Deum omnia aſpicere.

23. Illius. ſ. Dei. Suis pro, eius. i. ſapiẽtiæ. Græc. αὐτῆς.

24. Per feneſtras. i. velut per feneſtras, In interiora domus. ſ. à longè, & imperfectè poſſunt penetrari arcana ſapientiæ.

25. Palum. ſ. ad alligãdum tentorium, vbi habitet. Caſulam. i. tabernaculum, Manus, id eſt, latus q. d. prope. Græc. manum. Per æuum, id eſt, diu, vel perpetuò.

27. Feruore. i. æſtu. ſ. concupiſcentiæ, vel tribulationis. Requieſcet. Græc hoſpitabitur, ſeu habitabit. q. d. particeps erit gloriæ eius.

CAP. XV.

1. COntinens. i. compos. Illam. ſ. ſapientiam: de qua ſuprà.

2. Mater, ſcilicet, filio. A virginitate. i. virgo, quaſi dicat, vt ſponſa.

3. Flectetur. ſ. ille.

8. In illa, pro, cum illa. Inſpectionem Dei, ſcilicet, diem iudicij vniuerſalis, vel particularis. Vide ſup. c. 2.

9. Laus. ſ. Dei, vel ſapientiæ. Miſſus. ſ. ad prædicandam ſapientiam. Græc miſſa ei.

10. Aſtabit q. d. ipſa per ſe eſt laudabilis, etſi nemo laudet. Abundabit ſ. ſapiẽtia, vel eius laus.

11. Abeſt. ſ. à me bonum.

12. Implanauit i. fecit errare.

13. Execramentum erroris. i. errorem execrabilem. Græc abominationem, ſeu nefas.

16. Fidem placitam. i. fidelitatem gratã ſ. Deo Seruare, iungendum cum, ſi volueris.

17. Aquam & ignem, id eſt, contraria, ſcilicet, quæ ſequuntur.

18. Dabitur. i. eueniet.

21. Spatium. Græc. licentiam.

CAP. XVI.

1. CRedas, id eſt, fidas. Reſpexeris, id eſt, magni feceris.

4. Vtile, pro, vtilius

5. Ab vno, &c. i. opera vnius prudentis. A tribus, &c. Græc. tribus (.i. familia, ſeu gens) impiorum deſolabitur velociter.

6. Fortiora. i. maiora.

7. Ignis. ſ. malitiæ, vel punitionis. Incredibili. i. infideli. Ira. ſ. Dei.

9. Peregrinationi. i. vitæ. Præ ſuperbia verbi. i. ob ſuperbiam factorum, ſeu operum.

11. Peditum, ſcilicet, Hebræorum: vide Num. 14. & 26. Ceruicatus. i. duræ ceruicis. q. d. etiam vni id accidiſſet quod illis, ſi ſolus talis fuiſſet.

12. Exoratio, pro, exorari: quaſi dicat, Deus quidem à pœnitentibus facile placatur, at impœnitentes punit, vtque eſt miſericors, ita & caſtigator ſeuerus.

13. Effugiet, ſcilicet. iram Dei. Sufferentia, id eſt, tolerantia, ſeu expectatio. q. d. citò dabitur merces miſericordi.

14. Faciet locum, ſcilicet, in cælo per meritū. Intellectum, id eſt, prudentiam. q. d. vitam prudenter actam.

15. Somno. i. alto, ſ. cælo.

17. Abyſſus, id eſt, mare. Illius. ſ. ad iudicium venientis.

18. Fundamenta. i. profunda.

19. Inſenſatum. ſ. in peccatoribus. Procellam. vim punientem.

20. Iuſtitiæ. ſ. punientis.

21. Teſtamentum, id eſt, pactum. ſcilicet, cum Deo initum de ſeruando eius præcepta. quaſi dicat, à multis parum obſeruatur. Interrogatio, id eſt, inquiſitio. Conſummatione, id eſt, morte.

22. Minoratur corde, id eſt, deficit mente, ſeu iudicio.

23. Senſus. i. mentis. In æquitate. i. cum æquitate, ſeu rectitudine. ſ. cum veritate.

25. Iudicio. id eſt, ſapientia. Illorum, ſcilicet, operum, id eſt, creaturarum. Initia. id eſt, principatus. ἀρχαί.

26. Illorum. ſ. operum, vt cælorum.

27. Anguſtiabit, id eſt, impediet, ſcilicet, occupato eius loco.

28. Incredibilis. i. incredulus.

30. Denunciabit, id eſt, ſe prodet, quaſi dicat, apparet. Græc. operuit. Ante faciem, pro, ſuperficiem. Ipſius, ſcilicet, terræ. Ipſa, pro, ipſam, ſcilicet, terram.

Cap. XVII.

2. Secundum ſe. i. propria. ſ. ipſius hominis. Virtute. i. fortitudine.

3. Et tempus, pro, id eſt, certum tempus, ſcilicet, vitæ.

4. Carnem. i. animal.

5. Diſciplina Græc. ſcientia.

6. Spiritus, id eſt, ſpiritualem, ſeu de rebus ſpiritualibus.

7. Ipſorum. Græc. ſuum. Noſtræ lectionis ſenſus erit: Aperuit oculos cordium ipſorum.

8. Sanctificationis. i. ſanctum. ſ. Dei. Gloriari. pro, glorientur.

9. Diſciplinam. Græc. ſcientiam. Hæreditauit, id eſt, fecit poſſidere velut hæreditatem ad poſteros tranſmittendam.

10. Teſtamentum, id eſt, pactum. ſ. præcepta perpetuò ſeruanda: quæ ſtatim explicans vocat Iuſtitiam, & iudicia.

11. Honoris. i. gloriæ. ſ. in monte Sinai. Honorem. i. gloriam, ſeu maieſtatem.

12. Attendite. i. cauete. De proximo. ſ. diligendo per præcepta decalogi.

14. Rectorem. ſ. Angelum, vel hominem.

15. Pars Dei. ſ. peculiaris, & velut hæreditas cara eſſe. Vide Deu. 7. Iſraël, ominatiuus eſt.

16. Velut ſol i. aperta, & nuda.

17. Teſtamenta, id eſt, pacta inter Deum, & homines q. d. etiam ſi non obſeruant, tamen clara eſt obligatio.

18. Saccolus, ſcilicet, meritorum, ſeu diuitiarum. Gratiam hominis, pro, gratum Deo hominem.

19. Reſurget. ſ. Deus ad iudicium iuxta illud Pſalm. 81. Surge Deus, iudica terram. Conuertens. ſ. malos. q. d. mittet in Infernum.

20. Suſtinere. pro, vt ſuſtineant. Sortem veritatis. i. cæleſtem, veramque hæreditatem.

22. Minue, ſcilicet. pœnitentia & emendatione. Offendicula, id eſt, delicta, quibus Deus offenditur.

23. Execrationem, id eſt, quod Deus execratur, ſeu peccatum, quod eſt execrabile Græ, abominationem.

24. Propoſitionis. i. propoſita. ſ. à Deo. q. d. in vocatione tua.

25. Vade. ſ. per bona opera. viuis. i. iuſtis. Confeſſionem. i. laudem.

26. Nihil. i. non exiſtente. Perit. q. d. non poteſt mortuus Deum laudare.

28. Se. i. Deum.

29. Omnia. ſ. perfectè. q. d nemo ſine peccato. Placuerunt. i. delectantur.

30. Caro, & ſanguis. i. homo.

31. Virtutem altitudinis. id eſt, ſummam altitudinem. q. d. altiſſima quæque, nedum humana. Terra. ſ. origine. Cinis, ſ. morte, vt carbo igni extincto.

Cap. XVIII.

1. Simul, id eſt, pariter q. d. nullo excepto. Græc. communiter. Iuſtificabitur. Græc. iuſtus q. d à Deo eſt omnis iuſtitia, in eoque ſolo perfectiſſima.

4. Adijciet. i. aggredietur.

5. Non eſt minuere, &c. q. d. ita ſunt Dei opera perfecta, vt nihil demi aut addi poſſit.

6. Conſummauerit.q.d Cùm fecerit perueſtigandi finem, tunc poterit incipere. Operabitur, id eſt, operari incipiet. repetitio. Græc.incertus erit.q.d. non plenè aſſecutus.
7. Gratia.Græc. vtilitas. Et quid, &c. quaſi dicat, nunquid Deum poteſt bono iuuare, aut malo lædere?
8. In die æui.i.præ æternitate.
10. Præſumptionem.i.temeritatem, ſeu audaciam. Nequam.i perniciosa.
11. Propitiationem.ſ.parcendo peccatis.
12. Proximum.ſ. vnum, & alterum. Carmen.i. animantem.
13. Habet.ſ. Deus.
14. Miſerator, &c. Græc miſeretur excipientium diſciplinam,& feſtinātium ad iudicia eius. Feſtinant,id eſt. ſunt diligentes. Iudiciis.i.præceptis.ſ.faciendis.
15. Bonis.ſ. rebus. Querelam. i. reprehenſionem. Triſtitiam.i.moleſtiam.
17. Super.i.meliùs quàm. Vtraque. q. d. iuſti habent & verba bona,& data ſeu opera.
18. Datus, id eſt, donum. Indiſciplinati. Græc. inuidi. Oculos.ſ. vel proprios, vel pauperis, ſcilicet, diu expectando.
19. Iudicium ſ.Dei.
20. Medicinam.ſ præſeruatiuam.vel,qua poſſit ægrotans curari. Interroga.i. examina.
21. Humilia.i. caſtiga.ſ. continentia, vt Græc. additur. Nempe temperantes leuiter ægrotant.
24. Iræ.ſcilicet, Dei. Conſummationis, id eſt, finis. ſ. mundi, vel vitæ. In conuerſione faciei. Græc.auerſione faciei.ſ. Dei à malis.vel q.d.cùm mutabitur rerum facies.
26. Citata,id eſt, ſubita. q. d. Deus citò mutat quæ vult.
27. Delictorum, ſcilicet, dum viuit. Attēdet, id eſt,cauebit.
28. Aſtutus,id eſt, cautus. Confeſſionem, id eſt,laudem.
29. In verbis, iunge cum, egerunt. Implorauerunt.Græc. compluerunt, ſeu more Imbris effuderunt. q. d. protulerunt abundanter. Prouerbia.i.ſententias. Iudicia.i. vitæ præcepta.
30. Voluntate.Græc. appetitibus.
31. Inimicis.ſ.dæmonibus.
32. Immodicis.i.ſuperfluis. Commiſſio.ſ.peccati. Illorum pro,in illis, vel propter illa.
33. Mediocris,pro, vel mediocris. q. d. ne vel mediocriter contende vti mutuo. Sacculo.q. d. cùm non habes vnde poſſis ſoluere. Inuidus. q. d.inimicus,ſeu malè proſpiciens.

CAP. XIX.

2. Apoſtatare. i. à Deo deficere. Arguent.i. reprehenſione dignos faciunt, vel probant etſi abſtineant, demonſtrant.
3. Fornicariis. i. meretricibus. Extolletur. pro, tolletur.ſ.de vita. Exemplum.ſ.aliorum. Numero.ſ ſanctorum, vel viuentium.
4. Minorabitur.ſ. ſapientia, vel fama. In peius habebit.i.peius habebit.ſ.in dies.
5. Denotabitur.i. vituperabitur. Vita. ſ. ſpirituali vel etiam corporali.
7. Iteres,&c.q.d.ne referas aliis detractionem auditam. Minoraberis. i. detrimentum patieris.
8. Amico, & inimico. i.cuius paſſim. Senſum tuum. i. quid de aliis ſentias. Tibi delictum. i. contra te ab aliquo peccatum, vel coram te.
9. Audiet. ſ. ille. Te, ſcilicet, dixiſſe. Cuſtodiet,id eſt obſeruabit. Defendens.i. vlciſcens. Sic.ſ.cum odio.
11. A facie verbi. i. vbi aliquid audiuit. Parturit,i.ad efferendum impellitur deſiderio.
12. Sic verbum.ſ. vult excutere dicendo.
13. Non intellexerit,id eſt,putet non eſſe peccatum. Non fecit. ſ. quicquam mali. Si fecerit. ſ.ſciens malum eſſe.
14. Non dixerit.ſ.quod illum putas dixiſſe.
15. Commiſſio.ſ. delicti,niſi quis corripiat.
18. Omnis.i. perfecta. In illa. ſ. docetur. Diſpoſitio. Græc. factio.i. impletio.
19. Nequitiæ, id eſt, malè agendi. Diſciplina, id eſt,ſcientia.
20. Nequitia. Complot.nequitiæ prudentiæ.i. aſtutiæ vel.q d etiam in viris prudentibus.
22. Certa.i.rectà ducens in finem aliquem.
24. A multa.i. ex multa. Quod ignoratum eſt. q.d.atque ita celat, quaſi ignoret.
25. Eſt.pro,& eſt qui ſ.
27. Ingreſſus.i. inceſſus.

CAP. XX.

1. Mendax.i. fruſtranea. Indicium, &c.q. d.multi errant iudicando.
2. Quam bonum.pro, quando melius. Confitentem.ſ. peccatum ſuum. In oratione. ſ. petendo veniam. Prohibere.ſ. à venia.
3. Inuoculam. ſ. ſibi creditam. Iniquum.ſ.corrumpit iuſtitiam ſibi commendatam.
4. Effugies.ſ.emendatus.
6. Senſum loquelæ. ſcientiam temporis, quo loquendum ſit. Tempus.i. opportunitatem. Apti.ſ.ad loquendum.
7. Laſciuus.i. impudens,ſeu procax.
9. Proceſſio.i.ſucceſſus.
10. Cuius.i. cui deberet.
11. Propter gloriam,ſcilicet, aſſequendam. Minoratio.i.ſubmiſſio.vel,quaſi dicat,contingit excidere gloria.
12. Redimat.i. emat. Reſtituens. ſ ei, a quo fuerant furto ſublata, vel venditori.
13. Effundentur.q.d. contemnuntur.
14. Septemplices.i.multi ſ.ad accipiendum.
15. Inflammatio.ſ per iram.
16. Fœneratur.i mutuū dat Expetit.i.repetit.
18. Falſæ linguæ.i adulatores.

19. Habendum.ſ.ab accipiente ex ipſo, vel retinendum apud ſe. Directo.i.recto.

20. Falſæ.i.mendacis, vel adulantis. In pauimento.q.d. cùm non putat.

21. Acharis, id eſt, non gratioſus. Et in.pro, quæ in. Erit.i.eſſe ſolet.

22. Parabola, id eſt, ſententia.

23. Stimulabitur.i.cruciabitur, ſcilicet, quia non fecit quod volebat.

24. Præ confuſione.i. quia pudet facere quod debet. Ab imprudenti.i.ob imprudentem.

25. Gratis.i.temerè.ſ.promittendo quod præſtare non poteſt.

27. Potior, id eſt, tolerabilior, ſæpè enim minùs nocet.

28. Sine honore i. contemptibiles.

29. Producet.i.proferet, ſeu manifeſtabit.

30. Inaltabit. i. altum faciet. Iniquitatem, id eſt, iniquitatis ſupplicium.

31. Mutus in ore.i. cùm aliquis obmuteſcit. Auertit. i. impedit. Correptiones. i.punitiones ſecundùm iuſtitiam.

C A P. XXI.

2. SVſcipient te.ſub.& tractabunt vt leones.

4. Romphæa, id eſt, gladius. Sanitas. ſ. niſi Deo medicante.

5. Subſtantiam.ſ. contumelioſi.

6. Aures eius. ſ. Dei. Iudicium.ſ.quod à Deo petit in cauſa ſua. Feſtinatò.i.citò.

7. Veſtigium, &c. q. d. argumentum eſt mali animi: vel ſequetur talis viam peccatorum.

8. Labi.i.ſubtrahere.

9. Impendiis.i pecuniis. Hyeme.q.d. incommoda ratione agit.

11. Complanata, &c.q.d.pulchra ſpecie.

12. Senſum.i.intelligentiam, vel ſenſum eius, pro ſuum.ſ. in officio.

13. Senſus.i.intelligentia.

14. Sapiens in bono.i.capax bonæ diſciplinæ.

15. Senſus, id eſt, intelligentia. Amaritudo, ſcilicet, peccati.

18. Sctus.i peritus, ſeu ſapiens. Ad ſe adiiciet, id eſt, aſſumet ad vſum ſuum.

19. Quaſi ſarcina. ſ. moleſta.

20. Cogitabunt.ſ. auditores.

21. Exterminata.i.euerſa, adeóque neglecta. Inenarrabilia.i.incompoſita, inintelligibilia.

22. Compedes, &c. q.d. neſcit explicare quæ ſcit, quaſi eſſet ligatus.

24. Ornamentum.pro, velut ornamentum

25. Confundetur à perſona.i.erubeſcit ob perſonam.q.d non adit.

27. Auſcultare ſ. quid intus dicatur. Contumelia.q.d videbitur ei id ignominioſum.

28. Ponderabuntur ſ. priuſquam proferantur.

29. In ore &c. q.d. omnia effutiunt fatui, at ſapientes os corde reprimunt.

30. Animam. ſ. eſt hæc diabolo ſimilis.

31. Permanſerit, ſcilicet, in eo vitio, quaſi dicat, quandiu talis erit.

C A P. XXII.

1. IN lapide, &c. q. d. ſimilis eſt piger conſpurcato, luto iniecto ab aliquo, ſcilicet, odioſus eſt ob pigritiam à diabolo iniectam. Aſpernationem.i. contemptibilitatem.

2. Manus.ſ. inquinatas.q. d. dignus eſt, quem omnes vitent.

3. In deminoratione.i.contemptibilis.

4. Confundit.i.pudefacit.

5. Audax, ſcilicet, fœmina. Non minorabitur. q.d. non eſt inferior culpa impiis. Vtriſque, ſcilicet, patre, & marito.

6. Muſica. pro, velut muſica. In omni tempore. q.d. cum opportunitate adhibita flagella, & correctio: pro doctrina enim. Græc. diſciplina.

7. Teſtam.q.d.operam perdit.

12. Nequiſſimi, &c.q.d. vita fatui nequam, nequiſſima eſt & peior morte.

13. Omnes dies.ſ.luctu digni.

16. Acediaberis.i.tædio afficieris.

17. Super, id eſt, pluſquam. Grauabitur, pro, graue eſt.

19. Loramentum. i. alligamentum. Confirmatum. vulgò, riſoluto.

21. Impenſa.i.arte.q.d.neglectim, non adhibita cura.

23. Omni tẽpore non metuet, coniungendum cum ſequentibus.

24. Pungit.i.ſtimulat, ſeu excitat. Profert ſenſum.i.facit promere quod ſentit.

25. Deiiciet.i. fugabit.

26. Ad amicum. i. amici gratiam.

27. Eſt concordatio.i.licebit concordare.q.d. non perit amicitia. Superbia. ſ. illum contemnente. Doloſa.i.doli, ſeu fraudis.

30. Ante.pro, velut ante.

31. Amicum.ſub. etiam pauperem, & inferiorem te. Per illum.i.eius ope, vel cum præcedẽtibus iungendum.

32. Audiet.ſ.dediſſe mihi damnum.

33. Certum.i.firmum.

C A P. XXIII.

1. EOrum.ſ. fatuorum, de quibus ſuprà, vel labiorum errãtium. Exprobratione, id eſt, opprobrio digna vita.

2. Superponit, pro, imponet. Flagella, quaſi dicat, quis reprimat, ne malum cogitem? Ignorationibus, id eſt, peccatis ignorantiæ. Non parcant, quaſi dicat, caſtiget ſanè, ſi errem loquendo. Eorum.ſ.labiorum.

4. Illorum.ſ. peccatorum.

5. Dederis.i permittas. Deſiderium.ſ.mali.

6. Infruniti. i. impudenti. Ne tradas. q. d. ne permittas me eſſe impudentem.

7. Otis. i.de oris cuſtodia. Scandalizabitur. i. offendet.
8. Illis.ſ.labiis,vel operibus malis.
10. Nominatio. ſ. iurando. Ab eis,pro,in eis. ſ.à peccato.
11. Interrogatus.i.i.examinatus.Et nominans. q.d.nominando Deum.
13. Fruſtrauerit. ſ. iuramentum non implēdo. Diſſimulauerit. ſ. corrigere errorem ſuum. Dupliciter.ſ. fallendo, & non pœnitendo.
14. Retributione.i. punitione.
15. Contraria. i. oppoſita, ſeu obiecta: intelligit fortè blaſphemiam.
16. Miſericordibus.i.piis. ſ. Dei ſeruis. Voluptabunt.i.delectabuntur.
17. Verbum.i.rès.
18. Conſiſtis,pro, conſiſtes.q.d.habebis ex eo honorem.
19. In conſpectu illorū.i. videns eos à te contemni.Aſſiduitate. i. conſuetudine ſ.negligendi parentes.Patiaris.ſ.ab aliis.
22. Calida.ſ.concupiſcentia inordinata gulæ. vel auaritiæ.
23. Ore,id eſt,appetitu,ſcilicet,luxuriæ,id eſt ſecundum.
24. Panis.i fœminæ.Finem.ſ.vitæ, vel.q.d.donec perficiat.
25. Tranſgreditur. ſ. per adulterium. Id certium.In.i.contra.
27. Oculi,&c.pro, oculos tamen hominum timet ille,Timentes illum.Græc.timor illius:
28. Et abſconditas partes , pro , & abditiſſima quæque.
29. Poſt perfectum.i poſtquam creata ſunt.
30. Fugabitur i.fugientem inſequentur.
32. Sic,&c.Id ad tertium pertinet.
33. Incredibilis.i.inobediens.
34. Eccleſiam, id eſt, populi cætum. Adducetur. ſ. punienda.Reſpicietur. i. inquiretur. ſ. an ſint legitimi.
34. Tradent, id eſt, mittent. Filij,ſcilicet, èx adulterio.
36. Maledictum. i. execrationem Eius, ſcilicet,matris.
37. Derelicti. i. ſuperſtites. Reſpicere in, pro, attendere.
38. Ab eo.ſ.qui Deum timet.

CAP. XXIV.

1. ANimam ſuam.i.ſe.q.d.volo iam introducere ſapientiam ſe commendārem.
2. Virtutis.i.exercitus cæleſtis.
3. Plenitudine. i. multitudine. Admirabitur. i. erit in admiratione.
6. Sicut nebula , ſcilicet , tenebris , quæ erant ſuper faciem Abyſſi, vel ſimul erat nebulæ quiddam ſimile tunc.
7. Columna.ſ.de qua Pſal. 89. in columna nubis loquebatur ad eos.
8. Gyrum, id eſt, orbem. Circuiui,pro circundedi , ſeu circompoſui, vel quaſi dicat, mihi ſoli noti cæli,& orbis.
11. Virtute i.potentia Calcaui.i mihi ſubieci. Requiem. i. populum , in quo velut requieſcerem.Hæreditate.ſ.Dei populo.
12. Creauit.ſ. quantū ad humanitatē. vel poſitum pro,genuit.Tabernaculo.ſ.eccleſia.
13. Hæreditate. i. poſſide velut hæreditatem.
14. Creata. ſ. quantum ad humanitatē prædeſtinata,vel poſitum pro,genita. Habitatione.ſ.in corpore,vel tabernaculo teſtimonij. Miniſtraui, pro,feci miniſtrati.
15. Sic.ſ.miniſtrans.Sion.ſ. Ieruſalem, vel Eccleſia. Firmata ſum. i. firmiter manſi. Similiter, pro, præterea.
16. Radicaui. i. radices egi. In partes, pro , in parte.i ſorte. Hæreditas. pro, quæ eſt hæreditas Plenitudine.i. pleno cœtu.
17. Cedrus,iunge eum,in Libano. Sion per ש ſin dicitur,& Hermon,vide Deuter. 4.hic Græc. Hermon.
18. Palma, iunge eum, in Cades. Cades pro Engadi , ſeu Gadi , quæ prope Iericο. Græc Gaddi.
19. Platanus,iunge eum,iuxta aquam. In plateis.i.viis latis,ſeu palàm.
20. Aromatizans, id eſt fragrans. Vngula.genus aromatis,quod Exo .30.dicitur o yx, id eſt, vnguis. Gutta. ſ. ex myrrhæ frutice fluens , dicitur & ſtacte.
21. Libanus, id eſt, thus. Non inciſus. Græci. atomum dicunt. Vide Plin.lib.11.cap.14. Vaporaui,id eſt,repleui odore. Miſtum,id eſt,adulteratum miſtione aliqua.
23. Fructus, pro, fructuſque. Honeſtatis. i.diuitiarum. Græc.πλȣ́τȣ.
25. Virtutis.i. fortitudinis.
26. Generationibus.i.fructibus.
28. Mea.q.d.ſapientum.
30. In me.i.me iuuante.
31. Hæc, ſcilicet, præſtat. Teſtamentum , id eſt, pactum.
33. Iuſtitiarum, pro, iuſtitiæ.ſ. faciendæ. Hæreditatem.ſ.promiſit ſi illa ſeruarent. Promiſſiones.i.promiſſa.ſ.ſe daturum.
34. Poſuit.i.ſtatuit.ſ.Deus.
35. Implet.i.facit abundare.Phiſon.i. Ganges. Nouorum.i. nouatum frugum.
36. Senſum.i.intelligentiam.
37. Aſſiſtens. ſ. cum copia aquarum ſpiritualium Geon.i.Nilus.
38. Perficit.i. facit.Infirmior.ſ.animus.
39. A mari, id eſt, pluſquam mare. Eius,ſcilicet, ſapientiæ. In Abyſſo, pro., velut Abyſſus.ſ. profundiſſimum.
41. Fluuius Dorix,lege, fluuij Diorix. i. foſſa à fluuio diducta. Paradiſo.q.d à Deo.
42. Inebriabo, id eſt, irrigabo. Partus, id eſt,

prodn

productionis. Quidam pratus l. gunt, pro. prati

43. Appropinquauit, &c. id eſt, mari ſimilis factus eſt.

44. Antelucanum, id eſt, diluculum, ſcilicet, quod paulatim creſcit. Longinquum, id eſt, remotas gentes.

45. Inferiores, &c. ſ. limbū, quo Chriſtus deſcendit, vel q.d. terram, quo deſcendit carnē ſumptutus. Dormientes. i. mortuos. ſ. corpore, vel anima per peccatum.

Qui ſi prophetiam, quaſi dicat, reuelatam. Deſinam, ſcilicet, effundere. Sanctum, ſcilicet, vitæ æternæ.

C a p. x x v.

3. AGgrauor animæ, id eſt, indignē fero vitam.

6. Canitiei, id eſt, ſenibus. Presbyteris, id eſt, ſenibus: repetitio.

8. Corona. i. ornamentum.

9. Inſuſpicabilia cordis. i. de quibus nemo malè ſuſpicetur, ſeu ſentiat. In lingua. i. modo meo, ſeu vt potero eloqui.

10. Inimicorum. ſ. ſpiritualium.

16. Adglutinandum, &c. quaſi dicat, coniunctum eſt cum Dei timore, ſcilicet, ex vtroque naſcitur Dei dilectio.

17. Omnis. i. ſumma. Id videtur decimum, niſi diuidas ſapientiam, & ſcientiam; tunc enim erit timor Domini.

18. Et omnem, &c. q.d. omnem moleſtiam feras potius quam triſtitiam; & c. omne malum potius, quàm malitiam mulieris.

20. Obductum. i. inductam afflictionem. Et non, pro potius quam.

21. Vindictam. ſ. in te factam.

23. Quàm, pro, potiùs quam.

24. Tanquam vrſus. ſ. iudignabunda. Saccum. ſ. plena malitia, vel horrida

24. Modicum, ſcilicet, celans animi mœrotem præ pudore.

26. Breuis. i. parua. Super malitiam, pro, præ malitia. Sors, &c. q.d. experiantur id peccatores, ſeu obueniat eis talis ſors.

28. Et non, pro, ne fortè. In ſpecie, id eſt conſpecta forma.

29. Irreuerentia. i. probrum, ſeu impudentia. Confuſio. i. pudor. ſ. viro ſuo.

31. Mulier nequam. ſ. iſta tria facit.

32. Debiles, ſcilicet, facit, quaſi dicat, deſpondere animum: Beatificat, id eſt, honorat, Græc. conſolator.

34. Exitum. ſ. per foramen aliquod, ſub, alioquin effundetur tota. Veniam. Græc. libertatem. Prodetur. ſ. pro ſuo arbitratu.

35. Ad manum tuam. i. prope te, ſeu te ducente. Confundet. i. pudefaciet.

39. A carnibus tuis, id eſt, à corpore tuo, ſeu à te. Abſcinde, id eſt, dimitte, dato libello repudij, vel rhoto ſepata. Abutatur te, id eſt, tua patientia, & lenitate.

C a p. x x v i.

1. DVplex. q.d. diutius viuet.

2. Fortis. ſ. animo In pace, pro, pace.

3. Pars, id eſt, ſors, ſeu hæreditas. Parte id eſt. ſorte.

4. Diuitis, &c. q. d. ſiue vir diues ſit, ſiue pauper, lætus erit tali vxore.

5. Facies. ſ. in vultu ſolet apparere timor.

6. Delaturam. i. proditionem, ſeu infamiam. Populi ſ ſurentis.

7. Omnia. ſ. hæc.

8. Dolor, pro, at dolor. Id quartum eſt.

9. Communicans, id eſt, dicens, ſcilicet, quæ de viro ſuſpicatur.

10. Mouetur adeoque & boues turbat, & opus. Ira, ſcilicet, inquieta eſt. Scorpionem, quaſi dicat, læditur. Ita magna, pro, iram magnam affert.

12. Fornicatio. i. impudicitia.

13. Non auertente ſe. i. cuſtoſa.

14. Irreuerentia. i. impudentia. Te neglexerit. i. tua monita contempſerit.

15. Os aperiet, &c. honeſtè deſcribit turpem actum.

16. Oſſa. i. corpus.

17. Datum. i. donum.

18. Immutatio. i. pretium, ſeu quicquam quo commutes Animæ. ſ. talis.

21. Altiſſimis, ſcilicet, cælis. Species, id eſt, pulchritudo.

22. Et ſpecies pro, ſic & ſpecies.

23. Columnæ, pro, ſicut columnæ. Et pedes, pro, ſic & pedes, id eſt, crura. Stabilis, id eſt, conſtantis.

24. Fundamenta, pro, ſicut fundamenta. Æterna. i. firmiſſima.

27. Romphæam, id eſt, gladium; quaſi dicat, punitionem.

28. Species, id eſt, rerum genera. Negligentia, ſcilicet, recti. Græc. delicto. Labioſum, ſcilicet, mendacis.

C a p. x x v i i.

1. OCulum. i. mentem ſ. à recto.

2. Anguſtiabitur, id eſt, premetur, ſcilicet, contrahens.

3. Conteretur. i. conſumetur. ſ. ceſſabit. Cum delinquente. ſ. in morte, vel. q.d. comprimetur inquam delictum, & delinquens: vt ſit explicatio præcedentis: fit autem compreſſio vi quadam, & lædit, & ipſa negotiatio velut impellit in peccatum, & animæ nocet.

4. Inſtanter. i. diligenter, ſeu continenter.

5. Aporia, id eſt, perplexitas, ſeu defectus, ſcilicet, miſtæ ſunt dubiis hominum ratiocinationes.

7. Ruſticatio, id eſt, cultus. Verbum, ſcilicet, producitur velut fructus.

8. Sermonem, ſcilicet, eius perſpectum. Tentatio, id eſt, exploratio, ſcilicet, proditur cuiuſque mens verbis.

9. Poderem, id eſt, togam. Agnitionis, id eſt, iudicij Dei.

10. Veritas. i. iuſtitia. Reuertetur. q. d. ad illos accedit, eumque illis manet.

13. Tempori. i. opportunitati ſ. cùm poterunt capere. Cogitantium. i. prudentium.

14. In delictis. ſ. lætantur, cùm malefecerint.

15. Obturatio aurium. q. d. ferri à piis auribus non poteſt.

16. Auditus grauis pro, auditu moleſta.

17. Fidem. ſ. quam dederat de tacendo. Ad animum ſuum, id eſt, vt optat.

18. Fide, id eſt, fidelitate.

19. Non perſequeris. q. d. fugiet te, nec aſſequeris illum.

20. Sic & pro ſeu, vt continuetur cum ſequentibus. vel q. d. perinde eſt, ac perdere amicitiam.

23. Ei maledicti, &c. q. d. ſi ei feciſſes iniuriam, poſſet reconciliari; at non item ſi reuelaſti ſecretum eius.

24. Myſteria. i. arcana. Deſperatio eſt. q. d. deſperata eſt reconciliatio, tanta eſt infelicitas proditoris.

25. Annuens, ſcilicet, ſimulando amicitiam. Abiciet. i. remouebit ab ea cogitatione.

26. Conculcabit. i. dulriter loquetur. Peruertet. i. mutabit. Scandalū. q. d. ex verbis tuis quæret tibi perniciem.

27. Odiui, &c. q. d. nihil æquè odi ac talem.

28. Diuidet vulnera. q. d. ipſum vulnerabit.

29. Statuit, ſcilicet, vt ei noceat.

31. Illi pro, illis.

33. Continens i. retinens. q. d. illis obnoxius.

Cap. XXVIII.

1. A Domino, &c. q. d. à Deo punietur. Seruans ſeruabit. i. diligenter obſeruabit, ſcilicet, vt puniat.

2. Soluentur. Græc. peccata tua ſoluentur, id eſt, remittentur.

7. Tabitudo. i. corruptio. Eius, ſcilicet, inimicitiæ q. d. obedienti iracundiæ ſuæ.

9. Teſtamētum. l. pactum, ſcilicet, præcepta. Deſpice, id eſt, diſſimula, & ignoſce.

10. Lite, id eſt, contentione.

12. Virtutem. i potentiam. Subſtantiam. i. diuitias ſ. potentes, & diuites facilè iraſcuntur.

13. Feſtinatum. i. præcipitanter ſuſceptum. Teſtificans, ſcilicet, inique, vel quæ minatur alteri malum.

14. Sufflaueris. Græc. additur, in ſcintillam. Vtraque, &c. q. d. poteſt homo iram accendere, & extinguere.

16. Tertia. i. detrahens. Not. quod Chald. in prouerbiis pro detractore, & ſuſurrone, ſolet vertere, linguam tertiam: fortè quia tertius eſt, vni apud alterum detrahens.

19. Viratas. pro, viriles, ſeu fortes. Eiecit, ſcilicet, domo. Laboribus. i. rebus labore partis.

20. Reſpiciet illam. i. illi deditus eſt.

21. Comminuet oſſa. q. d. multo peiùs lædit.

22. Quaſi. pro, vt.

23. Tectus. i. defenſus, ſeu tutus. q. d. qui longè ab ea eſt, nec cum illa quicquam habet commercij.

25. Infernus. i mors, ſeu ſepulcrum.

26. Permanebit. ſ. diu impunita. vel q. d. non manebit apud iuſtos.

29. Conſla. ſ. vt ex eis facias ſtateram, & frænos. Stateram. ſ. ad ea priùs ponderanda quàm efferas. Rectos, id eſt, qui regant.

Cap. XXIX.

1. FOenerátur. pro, velut mutuum dat, ſcilicet, reddendum à Deo vel q. d. qui dat eleemoſynam, multo magis dabit mutuum. Manus, id eſt, operibus.

2. Redde. ſ. mutuum ab eo tibi datum.

3. Confirma verbum. i. promiſſum imple.

4. Quaſi inuentionem, &c. q. d. mutuum non reddunt, quaſi eſſet res inuenta.

6. Murmurationum, id eſt, dantia occaſionem murmurandi. Tempus, ſcilicet, non eſſe opportunum.

7. Aduerſabitur. q. d. tergiuerſabitur, ſeu repugnabit. Solidi. i. integræ luminæ, quod vulgò capitale dicitur. Illud, ſcilicet, quod retinet, vel totum debitum. q. d. ita nolunt ſoluere, quaſi repeiiſſent.

8. Sin autem. pro, vel etiam. vel, quòd ſi non. q. d. ſi verò ſoluat, tamen illum reddit ſibi inimicum. Gratis, id eſt, ſine cauſa.

10. Timuerunt. ſub. & ideo dare mutuum noluerunt.

11. Super, &c. q. d. age fortiter, & ei, qui eget, da, & ignoſce, ſi non poſſit reddere. Trahas, id eſt, differas dare, vel opprimas non valentem ſoluere.

13. Perde. i. expende, ſeu da non recuperaturus. Perditionem. ſ. animæ tuæ, id eſt, perniciem. vel q. d. vt per ea ſine fructu.

14. Pone, &c. q. d. expende iuxta Dei præcepta: vel magnum puta theſaurum, facere Dei præcepta.

15. In corde. q. d. faciens illum tibi amicum, vel illum conſolans. Exorabit, ſcilicet, à Deo liberationem.

16. Sacculus, ſcilicet, plenus meritis. Gratiam, id eſt, beneficentiā. q. d. non peribit apud Deum remuneratorem.

17. Reſurget. i. redibit. Retribuet, ſcilicet, Deus. propter illam.

18. Super, id eſt, pluſquam.

19. Fidem. i. ſponſionem. Confuſionem, id eſt, pudorem. Derelinquet, id eſt, deſeret. ſ. eum, cui promiſit. Bibi. abundat, more Hebræo.

20. Dedit animam. i. ſe periculo expoſuit.

21. Repromiſſorem. i. fideiuſſorem.

22. Adſcribit. q. d. vult de illius bonis ſolui ſuum debitum.

23. Repromittit de. i. fideiubet pro. Perdiderit. ſ. ille pro quo promiſit. Reuerentiam, id eſt, pudorem.

24. Nequiſſima. i. infeliciter ſuccedens. Dirigentes. i. rectè, & proſperè agentes. Græ. diuites.

25. Gyrans, id eſt, verſans.

26. Nequam, id eſt, infelicem. ſ. quia cogitur ſoluere pro principali, cuius ſe fecit fideiuſſorem. Agere, ſcilicet, negotia etiam aliena. Iudicium, id eſt, litem.

27. Recupera. q. d. adiuua. Incidas, ſcilicet, eius cauſa in periculum.

28. Initium, id eſt, caput, ſeu ſumma, ἀρχὴ.

29. In peregrè, id eſt, apud alienos.

30. Pro magno. i. velut ſi magnum eſſet. Peregrinationis. i. quod accidit peregrinantibus.

31. Nequam, id eſt, miſera.

32. Hoſpitabitur, &c. q. d. etiam qui hoſpitio excipit, multa cogitur ferre moleſta, vel ſi hoſpitio exceptus es, cogeris viciſſim excipere cum moleſtia.

33. Cæteros, ſcilicet, meos ſocios.

34. Exi. ſubaudi, audies in domo aliena exceptus. A facie honoris, id eſt, aduentu honoratorum. Neceſſitudine. i. Neceſſitate, ſcilicet excipiendi amicum. Factus eſt. pro, excipiendus eſt.

35. Correptio. ſ. dicendo, Abi domo. Fœneratoris. i. mutuum dantis.

C a p. xxx.

1. NOuiſſimo. i. ſenectute, pater filium videns bene moratum, vel q. d. tandem, ſcilicet, filius ſic correctus. Palpet. ſ. filius mendicans. vel vagabundus.

3. Zelum, id eſt, iram, vel inuidiam.

7. Colligabit. ſ. pater. Sua. i. filiorum. q. d. medebitur ipſorum corruptis moribus. Vocem. id eſt, rumorem de illorũ improbitate ſparſum.

8. Remiſſus. i. diſſolutus, ſeu ſine diſciplina.

9. Lacta, &c. q. d. ſi blandiaris, ſic ſe geret, vt timeas ei.

10. Condoleas pro, doleas. ſ. poſtea. Obſtupeſcent. ſ. præ dolore. q. d. præ mœrore obmuteſcas, vel des pœnas, & crucieris, nec poſſis corrigere: vt qui comedit acerba non poteſt alia comedere, dat que errotis pœnas.

11. Deſpicias, id eſt, corrigere negligas.

12. Induret. id eſt, durus euadat.

13. Operare in illo. i. operam pone diligentem in eo docendo. Offendas. i. incidas. q. d. ne fortè turpiter agat.

14. Malitia. i. ægritudine, vel vitiis.

15. Cenſus, id eſt, diuitiæ.

16. Gaudium, ſcilicet, ex bona conſcientia.

17. Æterna, ſcilicet, per mortem.

18. Bona, &c. q. d. perinde ſunt auaro diuitiæ, vt mortuo epulæ.

19. Effugatur. i. longè eſt. q. d. nihil ei proſunt diuitiæ. Mercedes iniquitatis. i. quod meretur eius iniquitas, ſcilicet, vt frui non poſſit iis, quæ poſſidet.

21. Suſpirans. ſ. quia non poteſt quod optat.

22. In conſilio tuo. i. dum deliberas de aliquo.

23. Iucunditas. ſ. in rebus bonis. Sanctitatis, id eſt, ſanctus. Longæuitas i. vitam producit.

24. Eius, ſcilicet, animæ, vel Dei.

26. Zelus, id eſt, indignatio, vel inuidia. Cogitatus. i. ſolicitudo.

27. Splendidum. ſ. Dei luce. Bonum in epulis, &c. i. bene cibis vtitur. ſ. non parcè, vt auari, ſed liberaliter & diligenter familiam alit.

C a p. xxxi.

1. HOneſtatis, id eſt, quam diuitiæ afferũt Cogitatus, id eſt, ſolicitudo.

2. Præſcientiæ, id eſt, prouidendi in futurum. Senſum. i. mentem. ſ. interdum à recto.

3. Et in requie, &c. q. d. etiam dormiens cogitat de diuitiis.

4. In diminutione, &c. q. d. etiam victum minuens, vt poſſit diteſcere.

5. Iuſtificabitur. i. liber erit peccato. Conſumptionem, id eſt, perditionem.

6. Caſus i. incommoda, & pericula. In ſpecie, id eſt, ob pulchritudinem. ſ. qua ſunt decepti.

7. Sacrificãtium ſ. auro. eſt enim auaritia Idololatria quædam. Deperiet, id eſt, peribit. Græc. capietur.

13. Si multa, &c. ſub. poteris indulgere genio.

14. Nequam. ſ. eius, qui inuitauit, forte enim ægrè fert ſua conſumi. Ab omni facie ſua. i. effuſè. q. d dolere ſolet maximè, cùm alij lætantur. Viderit aliquem ſ. lætari, vel te ſuauiter veſci.

16. Inuidia. ſ. oculi nequam. Contaminatus, id eſt, notatus, vel affectus, ſeu laceſſitus.

17. Comprimaris, id eſt, repleаris.

20. Diſciplinæ. q. d. modeſtiæ, quam diſciplina docet.

23. Infrunito. i. impudenti, ſeu intemperanti. q. d. torquent illum.

25. Coactus, id eſt. grauatus.

26. Inuenies. ſcilicet, vera eſſe.

27. Velox i. diligens. Omnis non. i. nulla, ſcilicet, ferè. q. d. rarò ægrotabis.

28. Splendidum. i. liberalem. Veritatis, id eſt, probitatis Fidele. i. certum, ſeu ſtabile.

29. Pane. pro, in pane. q. d. in dando cibum.

Verum

Verum eſt, quaſi dicat,& meritò quidem vituperatur talis.

30. In vino, pro,vinum.

31. Arguet,i. oſtendet.

32. Æqua.i. æquabilis, ſeu commoda.

33. Vino, ſub niſi mors.

38. Irritationem. ſ. animi.

40. Imprudentis offenſio.i. facit imprudentem offendere, ſeu per imprudentiam.

41. In iucunditate..i.dum potando hilareſcit.

42. Repetendo,ſcilicet, ſiquid debet. Importunum id tali tempore.

Cap. xxxii.

2. Conſidera,ſcilicet, quomodo regere debeas. Græc. conſide.q.d tum poteris ſedere, ſeu quieſcere, cùm illorum curam habueris; vt ſtatim explicat.

3. Recumbe. i. quieſce. Gratiæ. i. gratioſum, ſeu decorum. Dignationem. i. dignitatem. Corrogationis. i. ob operam tuam.

5. Primum verbum. q. d.in primis verò. Diligenti ſcientiam. i. diſcendi cupidis. Muſicam i. concentum.q.d.ordinem.i procedito ordine in diſſerendo,vel de muſica honeſta loquitur. ſolita in conuiuiis adhiberi.

7. Comparatio. i.concentus.

8. Signum. i. ſigillum.

9. Reuerentia. i.pudore.ſ.modeſtia Bona gratia.i. beneuolentia.

11. Si bis, &c. quaſi dicat, Ne reſponde, niſi bis rogatus. Habeat caput. q. d. ſummatim dic. ſ. pauca prudenter.

14. Grandinem. Græc.tonitruū q. d. vt tonitru cum fulgure excipitur: ita verecundia cum beneuolentia.

15. Tetrices.i.impedias,ſeu intrices, vel legendum, tetrices, id eſt, tetricus ſis & tardus. Prior,pro,primùm,id eſt, ante omnia. Domum, id eſt, conſcientiam. Auocare,ſcilicet, à tumultibus. Lude. i.recreare ſpiritualiter.

16. Age,&c.q.d. meditare,vt ſoles. Et nō,&c. q.d. idque purè, & humiliter.

17. Super,pro,in. Inebriantem.i. implentem.

19. Inſidioſè.i. fictè.Græc.ſimulatè.Scandalizabitur ab ea.i.offendet in illa.q.d. potiùs damnum referet, quàm lucrum.

20. Inuenient,&c q d.rectè iudicabunt.Iuſtitias, id eſt,bona opera.

21. Comparationem.i.conſentaneam ſibi defenſionem, vel exemplum ſimilium hominum.

22. Diſperdet.i.deſpiciet, ſeu negliget. Alienus.ſ. à conſilio. Timorem, pro, timore.

23. Cum eo,pro, ſecum. Suis, &c. q.d.in iis, quæ ſectatur, temeritatis arguetur.

25. Animæ tuæ.i.tibi.

26. Attēde,id eſt,caue,ſcilicet,ne quid,re fallentes, mali agant.

27. Ex fide animæ.id eſt, conſcientiæ fide informatæ.

28. Minorabitur, id eſt, egebit.

Cap. xxxiii.

2. Iuſtitias, id eſt, bona opera.

3. Fidelis. ſ. conſeruans illum, & verè præmium ſuo tempore dandum promittens.

4. Interrogationem, &c.q. d.qui ſibi propoſitam interrogationem declarat,eo ipſo viam parat reſponſioni,& libenter ab eo,qui ſe rogauit, audietur, & diſciplinatè reſpondebit.

5. Quaſi rota,&c.ſ. huc illuc voluitur deſideriis,& imaginationibus.

6. Sic & amicus ſubſannator, hæc per parentheſim legenda, eſt autem ſenſus: Vt equus admiſſarius hinnit, non gratia ſedentis,ſed equæ viſæ: ita fictus amicus blanditur,non amici cauſa, ſed commodi ſui.

7. Et iterum, pro, itemque. Annus. ſ. ſolaris, maior lunari. A ſole.ſ. cauſa eſt, vel à ſolène?

9. Immutauit. id eſt,variè diſpoſuit.Celebrauerunt, ſcilicet homines.Ad horam, id eſt, certo ſeu præfinito tempore.

10. Ipſis.ſ. diebus.Dierum.ſ.communium,ſeu non feſtorum. Solo. i.humo.

11. Diſciplinæ domini,pro,ſapiētiæ ſuę. Vias. i.viuendi rationē.multiplex enim hæc in hominibus. Aug. tamen ad Simpli. Ad mortalitatem refert, ab omnibus per peccatum contractam.

12. Sanctificauit, ſcilicet, faciens ſacerdotes, vel ſanctos. Maledixit.ſ. peccatores. Conuertit, &c. pro euertit, ſeparans ab aliis.Græc. euertit illos à ſedibus ſuis.

14. Viæ eius. i. figuli actiones. ſ. circa vaſa. Reddet. ſ. Deus. Iudicium. ſ. iuſtum.

15. Duo contra duo Græc.duo, & duo.q.d.bina quæque vbi ſ. vnum alteri oppoſitum.

20. Mulieri.i. vxori.Poſſeſſionem.i.opes. Depreceris. ſ.repetens. Illis.ſ. quæ dediſti.

21. Immutabit, pro, immutet.ſ. ab eo, quod proximè docui. Caro.i. homo.

23. Præcellens. q.d.ſtude excellere.

25. Diſciplina. i. correctio, ſeu caſtigatio.

26. Operatur,&c.q.d.etiam caſtigatus quæret ab opere quieſcere,quid ſi laxes diſciplinā? haud dubiè quæret libertatem,ſeu fugiet.

28. Maleuolo. i. malitioſo.

30. Non amplificet, &c. q. d. ne quemquam multum graues, ſed cum iudicio.

31. Sanguine animæ.i. multo labore, & ſudore parta pecunia.

33. Extollens. pro,tollens ſe.ſ. abiens. Quæras.ſ.de illo.q.d.qui poſſit indicare vbi ſit.

Cap. xxxiv.

1. Mendacium,pro, mendax.i. falſa. Viro inſenſato. pro, viri inſenſati.

2. Viſa, i. ſomnia, ſeu viſiones.
3. Hoc ſecundum hoc, id eſt, repræſentatio quædam per ſimilitudinem. Ante faciem, &c. quaſi dicat, vt accidit in ſpeculo, vbi ante faciem, &c.
5. Malefacientium, i. iniquorum.
6. Parturientes, q. d. cum deſiderio proferēdi, vel cum modeſtia quadam.
7. Exciderunt. ſ. bono, vel ſpe ſua.
8. Sine mendacio, &c. q. d. non eſt opus iſtis mendaciis ad obſeruandam Dei legem. Complanabitur. i. explicabitur. ſ. ſine iſtis viſionibus.
9. Intellectum i. res intellectu dignas.
10. In multis factus i. multa expertus. Malitiam. i. malitiæ cognitionem, ſeu aſtutiam.
11. Implanatus. i. deceptus. Nequitia. i. nequitiæ cognitione. ſ. calliditate.
12. Enarrando, id eſt, mihi narrata. Verborū, id eſt. rerum.
13. Horum. ſ. quæ vidi, & expertus ſum.
14. Quæritur. ſ. à Deo, & defenditur. Græc. viuet. Reſpectu illius. i. Deo reſpiciente.
18. Quem. ſ. Deum.
19. Potentiæ. i. potens. Virtutis. i. fortc. Meridiani. ſ. æſtus.
20. Deprecatio. i. reconciliatio, vel depulſio. Græc. cuſtodia. ſ. cuſtodit. ne offendas; vel ignoſcit. Caſus i. ne cadas, vel ſi cecideris.
21. Subſannationes. ſub. potiùs ſunt, id eſt, irriſiones.
22. Solus. ſ. ſufficit, vel quæritur. Suſtinentibus, id eſt, expectantibus.
25. Homo ſanguinis i homicida.
26. In ſudore pro, ſudore partum, vel ſudanti. ſ. mercenario.
28 Quid prodeſt. i. quis fructus?
30. Baptizatur à mortuo, id eſt, lauatur, ob tactum mortui.
31. In peccatis. i ob peccata.

Cap. XXXV.

1. Multiplicat orationem, id eſt, multum orat. faciunt id omnes ſancti viri, vel quaſi dicat, eſt perinde ac ſi ſæpè oret, adeoque à Deo multa obtinet.
3. Et propitiationem, &c. q d. & recedere ab iniuſtitia eſt ſacrificare ob propitiationem peccatorum. & pro his deprecari.
4. Retribuet, pro, qui retribuit. q d. qui benefacit, eſt ſicut qui offert Deo ſimilam.
7. Omnia, ſcilicet, quæ de Dei oblationibus ſunt inſtituta.
8. Impinguat, &c q. d. acceptatur à Deo tanquam pinguis.
9. Memoriam. i. recordari.
10. Bono, id eſt, læto. Minuas, id eſt, omittas offerre.
11. Sanctifica. i. offer, ſeu conſecra Deo.
12. Donatum eius, id eſt, quod dedit tibi. Bono, id eſt, læto. Adinuentionem, &c. quaſi dicat, inueni quod des, vel da quod inuenerit manus tua. i. quód poteris.
13. Septies tantum i. multo plus.
14. Praua i. de malè acquiſitis.
15. Inſpicere, id eſt, attendere, quaſi dicat, offerre. Gloria, id eſt, reſpectus, ſeu acceptio, etiā ſi glorioſa ſit.
16. In pauperem i. contra pauperem. q. d. non placatur donis diuitis qui pauperem læſit.
18. Super, i. contra. Deducentem eas. i cogentem flere.
19. Delectabitur. q. d. libenter exaudiet. Complur non delectabitur. q. d. diſplicebit ei iniuria, quæ flere facit.
20. Adorat, id eſt, colit. In oblectatione, id eſt, libenter.
21. Conſolabitur i. quieſcet
22. Elongabit. i. diu differet Patientiam. Vide Lucæ 18. Ipſorum. ſ. iniquorum.
23. Plenitudinem. i. multitudinem. Contribulet. i. conterat.
24. Adæ i. hominis.
26. Specioſa. i. pulchra, & grata.

Cap. XXXVI.

3. Alleua. i. eleua. Alienas. ſ. à te per infidelitatem.
4. Sanctificatus es. i. oſtendiſti ſanctitatem tuam, & potentiam.
6. Immuta. i. edc alia: vel q. d. muta per miracula, rerum ordinem.
7. Dextrum Loquitur more hominum, qui præcipue dextero brachio vtuntur.
9 Extolle pro, tolle, vel quaſi dicat, ſublatum deiice.
10. Feſtina, id eſt, accelera, ſcilicet, ad punitionem. Finis, ſcilicet, deſtinati malis. Græc. iræ Enarrant, ſcilicet, homines.
11. Saluatur, id eſt, euaſerit, ſeu fugerit, vel qui hic non punitur. Peſſimant, id eſt, peſſimè tractant.
13. Hæreditabis, id eſt, poſſidebis velut hæreditatem.
14. Super quā, &c. i. quæ dicitur populos tuus, ſeu quæ te colit. Coæquaſti. i. comparaſti, ſcilicet, Exod. 4. vel habuiſti loco primogeniti.
15. Sāctificationis tuæ. i. vbi coleris. Requiei tuæ. q. d. vbi peculiariter habitas.
16. Virtutibus tuis. i. operibus tuæ potentiæ.
17. Creaturæ. ſcilicet, peculiares, ſeu clientes. Suſcita. id eſt, imple. Precationes, ſcilicet, pro aduentu Meſſiæ.
18. Suſtinentibus. i. patienter expectantibus. Prophetæ. ſ. qui eam dudum prædixerunt. Fideles. i. veraces.
19. Benedictionem, id eſt, vt benedicens optabar.

bat. Vide Num. 6. Conſpector, &c.q.d.cui omnia ſecula nota, & ſubiecta.

20. Et eſt. pro, ſed eſt.

21. Feræ.i.venationis. Inſenſarum.Græc.ſenſatum ſ. deprehendit ſtatim.

23. Excipiet.ſcilicet. in maritum. quaſi dicat, non valde examinant fœminæ, quibus nubant. Et eſt,&c.q.d.at videndum diligenter viro,qualem ducat.

24. Species.i.pulchritudo. Et ſuper, &c q.d. cique ſuper omnia alia placet.

25. Si eſt,id eſt.quod ſi vxori ineſt. Curationis ſcilicet, iræ & triſtitiæ,curatioque mariti. Eſt &.pro & eſt. Secundùm,&c q d.felicissimus eſt omnium hominum.

26. Secundùm illum.i.ſimile illi. Vide Gen.2. Vt requies, pro, quietis.

27. Egens.ſ.vir adiutorio , & ſolatio.

28. Credit.pro,fidat. Nidum. i.fixam habitationem.Obſcurauerit. i.nox aduenerit. Succinctus.i. expeditus.

Cap. xxxvii.

1. Amiciriam copulaui. i.amicus ſum. Ineſt.i.in eo,quod ſequitur.

3. Præſumptio,&c q.d.ô ſcelus.Græc.ô cogitatio praua. Cooperire.i. vt cooperias. Aridam i. terram ſitus ſ ſodalis.

4. Sodalis ſ. fallax. Oblectationis. ſ. proſperitatis.

5. Hoſtem.ſ.amici. Accipiet. ſ. cauſa ventris

7. ... i.de rebus,vbi periculum,ne potiùs ſibi æ faueat. Græc. cum eo,cui ſuſpectus ſis.Zelantibus. i.inuidentibus.

8. Omn s,ſcilicet, talis.In ſemetipſo i.in propri am vtilitatem.

9. Cogitabit. ſ. ſuam vtilitatem.

10. ...dem. q.d. impedimentum, ſeu offenſionem.i. contra te.

11. Tracta.i.conſulta.Ironicè loquitur.q. d.ſi tractes, operam perdes. Æmulatur.i. zelotypia perſequitur i.de pellice

12. Transectione,id eſt,permutatione,ſcilicet. dicet is quòd in rem ſuam et videatur eſſe, non quid conueniat.

14. Non attendas,&c. q. d. Ironicè loquebar, non enim tales conſulendi.

16. Secundum animam tuam.i.tibi conformis ſeu amicitia iuncta. Quicumque ,&c. aliàs,& Græco conformius, qui cum titubaueris in tenebris i.offenderis condoleat tibi.

17. Cor,&c.i prudentem virum adhibe tibi. Pluris, id eſt , potiùs.

18. Quàm pro, pluſquam.

20. Verbum verax.i. rectum conſilium.

21. Verbum nequam. i. prauum conſilium. Immutabit ſ. à bono in malum.Ex quo.ſ.corde. Partes, id eſt, differentiæ. Vita , hæc præmium boni. Mors,hæc mali. Dominatrix , id eſt, gubernatrix , quaſi dicat , multum illa pendent ex lingua.

22. Suauis,id eſt,indulgens,ſcilicet,non facit, quæ alios docet.

23. Defraudabitur i ſucceſſibus carebit.

24. Defraudatus. i. priuatus.

25. Senſus. i mentis.

26. Fideles. i. ſtabiles.

28. Viri, id eſt , cuiuſque. Numero, ſcilicet, certo, vel paruo. Iſraël. q.d. populi fidelis. Innumerabilis. ſ. æterna vita.

30. Tenta.i explora. Nequam ſ.prauo aliquo deſiderio. Poteſtatem q.d.coerce.

31. Placet, pro,placere debet.

32. Omni, pro, vlla.Omnem,pro,vllam.

34. Adiiciet i. producet.

Cap. xxxviii.

2. A Rege, pro,à Rege etiã. Donationem. i.remunerationem.Græc gloriam.

6. Ad agnitionem,&c id eſt,vt ab ho nin bus agnoſceretur , eiſque ſeruiret. Illorum.i. medicamentorum. Honorari. i. vt honoretur , ſeu glorificetur.

7. Pigmenta , id eſt, confectiones ex diuerſis ſpeciebus. Non conſummabuntur,&c.q.d. non tum ſufficientia ad pacem,& ſanitatem mundi, niſi Deus adiuuet.

Pax Dei,pro,proſperitas, ſeu ſanitas à Deo eſt

10. Manus. i. opera.

11. Suauitatem,id eſt,gratam Deo oblationẽ ſeu thus. Memoriam. ſ. offeras in memoriam beneficiorum Dei. Impingua. i. pinguem offer. Da,pro,da etiam,quaſi dicat,ne negligas medi i operam.

13. Illorum.ſ. medicorum. Incurras, pro incurrere te ſit neceſſe.

14. Requiem.ſ.quam efficere ſtudent in ægro to. Illorum. ſ.ægrotorum. q.d. vt poſſint cum cæteris ſanis conuerſari.

15. Incidat &c ſ.accidunt morbi ob peccata.

16. In.pro,ſuper. Dira.i.acerba iudicium , id eſt mortem.

17. Delaturam.quaſi dicat. ne quis calumnietur,quòd illum oderis ſi non fleas. Triſtitiam, ſcilicet, ne tibi noceat.

18. Detractionem, id ſuprà vocauit delaturã.

19. Cooperit id eſt,obruit, ſeu opprimit. Flectit q.d. incuruat.

20. Abductione,pro, obductione(.i.plaga.)ſic enim ſuprà,ſæpè, vertit verbum Græcum.. ſubſtantia inopis,id eſt, vita afflicti. Secundum cor eius.q.d.ex corde ſ eder.i.miſerum eſt, ſe animô excruciare ſine vllo fructu.

22. Conuerſio i.reditus ad vitam. Huic ſcilicet,mortuo Peſſimabis. i.lædes ſ.mœrore tuo.

23. Memor eſto. verba mortui ad viuum. Hodie.i. paulo pòſt.

24. In requie, id eſt, cùm decumbit moriturus, vel vbi requieuit. Requieſcere, id eſt, ceſſare. q. d. auerte mentem ab ea cogitatione. Illum, ſcilicet, ante mortẽ, vel te ob illum mortuum triſtem. Græc. ſuper illo.

25. Vacuitatis. i. otij. Actu. i. negotiis.

26. Iaculo. ſ. in cuius cuſpide eſt ſtimulus.

27. Vigilia. i. vigilantis ſtudium.

28. Similitudinem. i. expreſſionem.

29. Concertatur. i. conflictatur.

30. Innouat. i. ſubinde ferit. Contra ſimilitudinem. q. d. ſubinde aſpicit typum vaſis formandi, quem ante ſe habet.

32. Innumera. i. multiplex, ſeu aſſidua.

33. Virtutem ſuam. i. ſe, ſeu pectus.

34. Linitionem, ſcilicet, quę ſolet adiungi vaſi ad ornamentum. Fornacem, ſcilicet, qua vaſa coquenda.

37. Inhabitabunt. ſ. homines. Eccleſiam. i. cõgregationem ſapientum, vbi de rebus grauibus conſultatur. Tranſilient. ſ. tales artifices.

38. Teſtamentum. i. decretũ. Palàm facient. i. declarabunt. Diſciplinam. i. doctrinam. Iudicium. i. ius, ſeu iuris prudentiam. Parabolis. i. ſententiis recondiтis. ſ. proferendis.

39. Æui, id eſt, ſeculi, ſeu mundi. Confirmabunt, ſcilicet, ante ſua. Deprecatio, ſcilicet, ad Deum, vt adiuuet. Accommodantes. ſ. operi. q. d. intenti. Conquirentes. i. ſtudentes.

Cap. XXXIX.

2. NArrationem, pro, enarrationem, ſeu explicationem. Verſutias. i. argutias, ſeu obſcuritates. Parabolarum, id eſt, ſententiarum reconditarum. ſ. ſcripturæ, vt quidam volunt. Introibit, id eſt, penetrabit.

3. Occulta. &c. repetitio, more ſcripturæ. Cõuerſabitur. pro, verſabitur. q. d. ſtudebit.

4. Miniſtrabit, id eſt, aliquo publico munere fungetur.

5. Pertranſiet. ſ. diſcẽdi cauſa. Bona, &c. id eſt, proſpera & aduerſa. Tentabit. i. experietur.

9. Tanquam imbres. i. copioſè.

10. Ipſe. ſ. Deus Suis. ſ. cordis penetralibus, vel ſuis. i. Dei. q. d. arcana legis Dei conſulet.

11. Ipſe. ſ. ſapiens. Suæ. i. propriæ, vel ſuæ, pro, eius. ſ. Dei. Teſtamenti. i. pacti.

12. Delebitur. ſ. memoria eius.

13. Requiretur. i. celebrabitur.

14. Gentes, id eſt populi. Eccleſia, id eſt, fidelium cœtus.

15. Mille, ſcilicet, imitatores. vel q. d. ſi diu vixerit, relinquet nomen, id eſt famam, pluſquam mille alij. Requieuerit. ſ. ipſe per mortem, vel ceſſet eius fama. Proderit, q. d. illi profuerit, vita, quam agit.

16. Conſiliabor. &c. id eſt, conſilia dando diſſeram. Vt furore, &c. q. d. vehementer ad dicendum impellor.

17. In voce, id eſt, loquens. Dicit. ſ. ſapientia Fructus. pro, filij.

18. Libanus. i. thus.

19. Florete. pro. producite. In gratiam. pro, cum gratia. Canticum. pro, cantico. ſ. Deum.

21. Verbo. i. præcepto, ſeu imperio. Stetit. ſ. in mari rubro, & Iordane. Exceptoria. q. d. ita retẽta aqua velut in vaſe.

23. Placor, id eſt, placabilitas, ſeu fauor. Minoratio, id eſt, defectus. Ipſius, id eſt, ab ipſo data. ſ. Dei perfecta ſunt opera.

24. Carnis. i. hominis.

26. Dicere i. cur quis dicat. ſ. de Dei operibus. Quid eſt. pro, quorſum. Quærentur. q. d. ſuum habent vſum requiſitum, ſeu neceſſarium.

28. Cataclyſmus. i diluuium. Hæreditabit, id eſt, poſſidebit.

29. Directæ, quaſi dicat, conformes, ſcilicet, ſanctis fauet, malos punit, vel ſanctis placent, malis ſunt offenſiones. i. diſplicent.

30. Bona, & mala. ſ. bona, ſi velint; mala, quia præuiſi peccaturi. Græc. mala.

31. Initium. i. caput, ſeu ſumma, ἀρχὴ. q. d. hæc præcipuè neceſſaria.

33. Confirmauerunt. pro, conſtanter exequuntur. Tormenta. i. flagella. Conſummationis. ſ. mundi. vel q. d. cùm Deus ſtatuit aliquem perdere. Confundent. pro, effundent; vel cum confuſione, ſeu perturbatione exequentur.

37. Epulabuntur. i. delectabuntur. In neceſſitate. i. cùm opus erit.

38. Confirmatus. ſ. in eo, quod ſequitur.

39. Hora ſua. i. tempore ſuo.

40. Nequius. q. d. nullum habet vſum. Comprobabuntur. ſ. bona eſſe, & vtilia.

41. Nomen Domini. pro, Dominum.

Cap. XL.

1. OCcupatio. i. moleſtia. Creata, pro, deſtinata, ſeu iniecta. ſ. ob peccatum. Iugum. i. pondus. Matrem. ſ. terram.

2. Cogitationes. ſ. plenæ curis. Adinuentiones expectationis. i. deſignationes rerum expectatarum. Finitionis. i. obitus.

3. A præſidente, &c. q. d. nemo eſt liber dictis moleſtiis.

4. Furor, id eſt, indignatio. Zelus, id eſt, æmulatio, ſeu inuidia. Tumultus, id eſt, perturbatio. Fluctuatio. i. perplexitas.

5. Refectionis i. quietis. Scientiam. i. cognitionem. q. d. perturbat imaginationem.

6. Modicum, &c. q. d. fere nihil quieſcit. Reſpectus. Græc. ſpeculæ. q. d. tanquam ſi vigilet.

7. Tanquam. &c. quaſi dicat, interdum ſibi videtur bellum fugere, ſeu periculum aliquod. Salutis ſuæ, id eſt, cùm ſaluus eſſet in lecto. Admirans, &c. q. d. miratur ſe timuiſſe, cùm nihil eſſet timendum.

8. Carne,id eſt, animante, ſcilicet,id accidit. Septuplum,id eſt,multo magis.

9. Ad hæc,id eſt,prætetea. Mors.i.peſtis.Sanguis.i.cædes.Romphæa.i.gladius.

11. In mare.ſ.vnde procedunt.

12 Munus, ſcilicet, datum ad corrumpēdum. Fides.i.veritas.

13. Subſtantiæ,id eſt,opes. Tonitruum, ſcilicet,quod paulo pòſt ceſſat.

14. In aperiendo,&c.id eſt, ad breue tempus. Lætabitur.ſcilicet,iniquus. In conſummatione, &c.i.tandem deficient.

15. Nepotes.i.poſteri. Et radices,&c.q.d.orti ex immundis.Super,pro,velut ſuper.q.d.non firmiter fixæ. Sonant.ſ.vento concuſſæ.

16. Super,pro, velut ſuper,id eſt, iuxta.q. d.vt ſolent viridia prope aquas, quæ parum durant. Fœnum.i.herbam.

17. Gratia.i.benignitas,ſeu beneficentia. Paradiſus in benedictionibus.pro,paradiſi fructus. In ſeculo.pro,in ſeculum.

18. Sibi ſufficientis.i. ſua ſorte contenti.Conculcabitur.i.dulcis eſt.

19. Ædificatio,pro,& ædificatio.q. d duo hæc celebre nomen faciunt. Hanc, pro,hoc.i.hæc.

22. Gratiam.i.venuſtatem. Sationes.i.plantationes,ſeu ſegetes.

23. Conuenientes, ſcilicet,grati ſunt inuicem, ſeu delectant.

25. Eſt conſtitutio pedum.i.firmant,ſeu ſtabiliunt hominem. Beneplacitum.i.probatum.

26. Virtutes.i. vires.

27. Minoratio.i.defectus,ſeu inopia. Adiutorium.ſ.aliud.q.d. ſatis per ſe adiuuat.

28. Et ſuper, pro, quem ſuper. q d.magnificè opertus.i.ornatus.ſ. Paradiſus,vel timor.

29. Indigeas.Græc.mēdices, ſcilicet,ex ignauia.q.d.para tibi vnde viuas ne cogaris alienam menſam adire. Indigere.Græc, mendicare,ſcilicet, ex inertia.

30. In cogitatione victus, pro, vitæ. q.d. non eſt cogitanda,ſeu habenda pro vita.

31. Cuſtodiet ſe.i. cauebit à tali vita.

32. Imprudentis.Græc, impudentis. Conculcabitur,id eſt,dulcis erit.q.d.laudabitur. Inopia. Græc. mendicitas. Ignis, ſcilicet, fames: non enim ſemper eſt qui alat.

Cap. XLI.

2. QVieto.i.libero curis.Directæ.i.proſperæ Cibum.ſ. cum voluptate.

3. Iudicium. i.mos,ſeu lex. Minoratur.i.deficitur. Defecto ætate. i. decrepito.

4. Incredibili, id eſt, non credenti, eſt id ſenum, quòd ſæpè decepti ſint. Sapientiam, eſt & id decrepitorum, qui tantum non delirant, certè facilè obliuiſcuntur. Græc. patientiam,

5. Iudicium, id eſt, morem. Carni,id eſt,homini, ſcilicet, vt moriatur.

6. Anni, ſub,his contentus eſto.

7. Inferno.i. morte. q.d.nō eſt,quòd tempore mortis quis queratur ſe parum vixiſſe.

8. Conuerſantur.ſ.libenter,velut amici.

9. Semine.i. pro ſeritate.

12. In maledictione,&c. q. d. maledicta natiuitas veſtra ob talem,ſcilicet, fætum, vel pro,in maledictionem, ſcilicet, peccatorum. Pars, id eſt, portio, ſcilicet, in ſupplicio.

13. Maledicto. ſ. peccato.

14. In corpore. i. ob corporis mortem. Nomen autem, &c. q d.at etiam nomen, & non ſolùm vita peribit.

16. Numerus. i.paucitas.

17. In pace.i.cum animi tranquillitate.Enim pro, autem.

20. Reueremini, &c. q.d. pudeat vos horum, quæ iam dicam. Irreuerentiam. pro, reuerentiam, id eſt, pudorem. Græc.verecundiam.q.d. non omnis verecundia approbatur.Beneplacent in fide, id eſt, probantur verè, ſeu meritò. q. d. ſunt quæ meritò improbentur.

21. A parte, id eſt, coram parte, ſeu ex reuerentia in partem.

24. De furto,id coniungendum proximè præcedentibus. q.d. vbi habitas, ne fureris. Veritate, &c.q.d. Itemque ob Dei veritatem,& legem prohibentem iniuſtitiam omnem. Diſcubitu.i. immodeſto. Græc. diſcubitu ſuper cubitum. In panibus. i. cibo capiendo.Offuſcatione.i.perperam deſcripta ratione.

25. Silentio.ſ.non reſalutando.Cognati,pro,à cognato.

26. Partem. ſ.ſuam alicui.

27. Scruteris. i. ſolicites ad malum.

28. Improperij q. d. ne improperes eis.

29. Duplices, id eſt, iteres,ſcilicet, referendo quod audiſti ſecretum.

Cap. XLII.

1. HIs,ſcilicet, quæ ſtatim dicam,quaſi dicat,ne de iis erubeſcas.

2. Teſtamento. i.pacto.ſ.ſeruando. De iudicio, pro,in iudicio. Iuſtificare.ſ. caue.

3. Verbo.i. ſalutatione. Datione.i.diuiſione ſ. facienda fideliter.

4 Acquiſitione. ſ. iuſta.

5. Corruptione.i.iniuſtitia.ſ. vitanda.Sanguinare. i. cruentare flagellis.

6. Signum, quaſi dicat,notanda, vt caueatur, vel claudenda,& obſignanda. Claude.ſ.ne quis furetur.

8. Iudicantur. i. condemnantur, vel accuſantur.q.d. id nec faciendum, nec permittendum. Probabilis.i.probatus.

9. Abſcondita, &c. quaſi dicat,oportet illum clàm vigilare, & obſeruare eius actus. Adultera efficiatur.i. violetur. Quidam legunt adulta,

confi tmius Græcis. q.d. ne nimis progrediatur ætate, quod. 1. Cor. 7. vocat Paulus ſuperadultam. Viro, id eſt, marito. Odibilis, ſcilicet, ob multam ætatem.

10. Paternis, ſcilicet, ædibus. Tranſgrediatur, id eſt peccet.

11. Luxurioſam.i.ad laſciuiam pronam. A detractione.i. ob detractionem. Obiectione.ſ.criminis.q.d.exprobratione.

12. Omni, pro, vlli. In ſpecie, id eſt, ob pulchritudinem.

13. Iniquitas, id eſt.peccatum.

14. Melior, &c. quaſi dicat, minùs periculoſum caſtitati, conuerſari cum malo homine, quàm cum bona fœmina. Et mulier, &c. quaſi dicat, nam mulier facilè inducit in pudorem ob peccatum, vel infamiam.

15. In ſermonibus Domini, id eſt, diuinis verbis.

17. Stabiliui, id eſt, vt eſſent ſtabilia. Complut. ſtabilis.

18. Abyſſum, id eſt, profunda quæque. In aſtutia, &c. quaſi dicat, omnes eorum aſtutias nouit.

19. In ſignum æui i. temporum ſigna. Veſtigia.i.ea, per quæ poſſint deprehendi.

21. Decorauit.i ornauit.

22. Nec adiectum, &c. q. d. Deo nihil accreſcit, aut deficit vnquam. vel, Dei operibus nihil addi aut demi poteſt, ita ſunt perfecta.

23. Deſiderabilia, id eſt, amabilia, ſeu iucunda. Tanquam ſcintilla quæ. Græc. vſque ad ſcincillam, id eſt, minimum quid operum Dei, quaſi dicat, relucet eius potentia & ſapientia etiam in rebus minimis.

24. Viuunt. i. vigent. In omni neceſſitate. l. cùm opus eſt.

26. Deeſſe, ſcilicet, in mundo rerum neceſſariarum.

26. Vniuſcuiuſque. ſ. rei. Conſeruabit, pro, conſeruat. ſ. Deus, ſeu quod propinquum eſt, ſcilicet, res adiuuant mutuò.

Cap. xliii.

1. Altitudinis. &c. pro, ex altitudine firmamenti. Eius. ſ apparet. In viſione gloriæ, pro. glorioſa conſpicitur.

2. Sol in aſpectu, &c.i.& cùm aſpicitur, & in ortu, & in exitu.i.occaſu, Dei gloriam declarat. Vas.i.inſtrumentum.

3. Soſtinere. i. ſubſiſtere. Fornacem, &c. q.d. fornacis inſtar ardorem continet.

4 Tripliciter, pro, valde, ſeu vehementer. Exufflans.i emittens.

5. Sermonibus.i præcepto.

6. Omnibus. ſ. gentibus, vel mutationibus ſuis. Æui.i.temporis.

7. Feſti, ſcilicet, Neomeniæ, & Paſchæ. In conſumatione, id eſt, cùm perfecta, ſeu plena fuerit.

8. Nomen.ſ.Hebr. Taréach enim Hebr. menſis, & luna: nam Hebræis à luna menſis incipit: vtuntur enim menſibus. lunaribus. Conſummatione.i. plenilunio.

9. Vas caſtrorum.i.velut inſtrumenta bellica. ſ.ſtellæ ipſæ.

11. Verbis ſancti. i. Dei præcepto. Ad iudicium.i.imperium ſ. exequendum.

13. Gyrauit, id eſt, cinxit, ſcilicet, Deus Gloriæ ſuæ.i. glorioſo, ſeu oſtendente Dei gloriam. Aperuerunt. i. extenderunt, vt ſolent quæ aperiuntur, ſeu explicantur.

14. Accelerauit, id eſt, celeriter ſolet mittere, ſcilicet, Deus. Iudicij ſui, id eſt, imperio ſuo, ſeu, pro ſuo arbitratu.

15. Theſauri.ſ.pluuiæ, grandinis &c.

17. Cõmouebũtur.ſ. terræmotu, vide Pſ.103. In voluntate eius.i. cùm vult. Verberauit.i.terruit. Spiritus.i.venti.

18. Auis, id eſt, auium multitudo. Deponens, ſcilicet, ſe in terram. Demergens, id eſt.demittens ſe ſ.in terram.

21. Gelu.i.pruinam Tribuli ſ.ſpinarum cacumina.& lignorum, ea aſpergi ſolent.

21. Cryſtallus.i.glacies. Requieſcet ſ.glacies. Se aquis. pro, aquas.

23. Montes, id eſt, montium herbas. Ignem, pro, ignis.

24. Medicina, id eſt, remedium. Omnium, ſcilicet, incommodorum gelu. Nebulæ. ſcilicet, calidæ: nam tempore calido diſſoluitur gelu. Ab ardore veniente, id eſt ob aduentum caloris. Humilem efficiet, id eſt, diſſoluet. Eum.ſ.frigidum ventum.

25. In ſermone, id eſt præcepto. Eius, ſcilicet, roris, vel ardoris, vel Ieſu. Siluit.i.ceſſat. Abyſſum i. mare. Illum Dominus Ieſus, pro, illam. ſcilicet, Abyſſum. quaſi dicat. firmauit mare, ſeu tranquillauit. Græc. in illa. (i Abyſſo) inſulas, ἐν αὐτῇ νήσους.

27. Creatura.i.creatio, vel natura.

28 Ipſum. ſ. Deum Confirmatus eſt. &c. q d. conſequitur quidque ſuum tandem procedendo finem. Sermone.i.præcepto.

29. Conſummatio, &c.i.ſumma verborum. In omnibus Græc.omnia.

30. Gloriantes, pro, glorificantes ſ. Deum. Ad quid, pro, quid tandem.

32. Superualebit.i.excellet.

34. Replemini virtute q d ſumite vires.

35. Ab initio.ſ.in ſe ipſo.

Cap. xliiii.

1. Generatione, id eſt, ætate,

2. Fecit. Græc. fecit in eis.

3. Poteſtatibus. Græc. regnis. Prophetis. Græc.

in prophetiis. Vide cap. 46. Dignitatem, pro, ſecundum dignitatem.

4. Præſenti, ſcilicet, illo tempore. Verba, id eſt, præcepta.

5. Peritia. Græc. diſciplina. Carmina, id eſt, cantica, ſeu laudes.

6. Pulchritudinis. q. d. decori. ſ. in Dei cultu. Pacificantes. i. pacificè agentes.

7. Generationibus, id eſt, ætatibus.

8. Nomen, id eſt, rationem, ſeu cauſam, ſcilicet, etiam ipſi. Eorum pro, ſuas.

9. Sunt, ſcilicet, alij, vt infideles, ſeu iniqui.

10. Miſericordiæ. pro, miſericordes.

11. Teſtamentis. i. Dei fœdere. q.d. ſeruauit Deus cum illis quod Patribus ipſorum promiſerat in fœdere.

16. Det. i. prædicet, ſcilicet, cùm redibit.

17. Reconciliatio. q. d. Deo eſt conciliatus, ſeu gratus fuit tempore diluuij.

18. Dimiſſum. i. ſeruatum. Reliquum terræ. pro, reliqui homines, ſeu hominum reliquiæ.

19. Teſtamenta ſæculi, id eſt, fœdus æternum. Omnis caro. pro, vllum animal, ſeu vllus homo.

20. Teſtamento. i. pacto. ſ. de circunciſione.

22. Creſcere. pro, creſciturum.

23. A mari. ſ. occidentali, quod magnum ſolet vocari. Mare. ſ. mortuum. Flumine, ſcilicet, Euphrate Terræ, ſcilicet, Paleſtinæ.

25. Benedictionem, &c. id eſt, omnes gentes in ipſo, ſeu eius ſemine benedicendas. Teſtamentum, id eſt, pactum. Caput, ſcilicet, cùm ei apparuit in ſummitate ſcalæ. Gen 28.

26. Agnouit, ſcilicet, fauens. Patrem, ſcilicet, cuique tribui ſuam.

27. Homines Græc. hominem, ſcilicet, Moſen. Carnis, id eſt, hominis.

CAP. XLV.

1. IN benedictione, id eſt, cum laude. Sanctorum pro, ſanctis. Monſtra placuit, q.d. ad eius preces fecit ceſſare plagas Ægypti.

3. Regum. pro, Regis, ſcilicet, Pharaonis. Iuſſit illi, id eſt, dedit præcepta ſ. in Sinai. Oſtendit, ſcilicet, in Sinai. Gloriam ſuam, id eſt, ſe ſpecie quadam glorioſa.

4. Fide, id eſt, fidelitatem Deum. Lenitate, id eſt, manſuetudine.

5. Elegit. ſ. in ducem populi. Carne. i. homine. Audiuit, &c. Græc. audire fecit eum vocẽ tuam.

6. Coram. i. in præſentia ſua, ſcilicet, loquens cum illo facie ad faciem. Diſciplinæ, id eſt, mores inſtituentem. Suum, ſcilicet, Dei. Iudicia, id eſt, præcepta.

7. Sibi. pro, ei. ſ. in faciendo miracula.

8. Teſtamentum, id eſt, pactum, ſcilicet, de ſacerdotio perpetuo. Beatificauit in gloria, id eſt, mirificè glorificauit.

9. Iuſtitiæ. i. iuſtitiam ſignificante. Stolam gloriæ, id eſt, glorioſam veſtem. Vaſis virtutis. q. d. inſtrumentis potentibus. i. veſtibus mitis, quibus eius auctoritas declamabatur.

10. Circumpedes. i. veſtem talarem.

11. Memoriam, ſcilicet, Dei.

12. Stolam. ſ. rationale. Iudicio, & veritate. Alludit ad Vrim, & Thummim.

13. In memoriam. Vide Exod. 28.

14. Corona. ſ. lamina cingens frontẽ. Mittam, id eſt, Cidarim, ſeu Tiaram. Signo ſanctitatis, ſcilicet, inſculptum erat in lamina, Sanctitas Domino. Gloria, &c. q.d. ornamentum honorificum, artificioſum, & intuentium oculos valde oblectans.

15. Ad originem. pro, ab origine. ſ. mundi.

18. Compleuit. i. conſecrauit. ita vocat ſcriptura conſecrare, quòd impleantur, id eſt, perficiantur manus ad offerendum, vel quia in ipſa conſecratione implebantur manus ſacerdotum muneribus, quæ Deo offerrent.

19. Teſtamentum, id eſt, pactum. Glorificare. pro, benedicere.

20. In memoriam placare. i. vt memor Deus placaretur.

21. Poteſtatem. ſ. docendi, & interpretandi. Teſtamentis iudiciorum. pro, pactis, & præceptis. ſeu præceptis teſtantibus Dei voluntatem. Teſtimonia, id eſt, præcepta.

22. Alieni, ſcilicet, ad quos ſacerdotium non pertinebat.

24. Monſtra. i. prodigia, ſeu mira iudicia, & inſolita.

25. Addidit. ſ. miraculo florentis virgæ.

27. Ipſe, ſcilicet, Deus.

28. Tertius. ſ. à Moſe, & Aaron. Imitando. Græc zelando. q. d. dum zelaret ipſe.

29. Stare. pro, dum ſtaret. Reuerentia. i. pudore. ſ. dum illum puderet fornicationis populi cum Madianitidibus.

30. Pacis, id eſt, de proſperitate. Principem ſanctorum. ſ. ſacrorum. vel ſacerdotum, id eſt, ſummum ſacerdotem. ſ. eſſe.

31. Et teſtamentum pro, ſicut teſtamentum. q d. ſicut & Dauidi promiſit Regnũ perpetuum. Daret. ſ. Pontifex. Iudicare. i. Regem. Ipſorum, id eſt, populi. In gentem. pro, in gente, ſeu generatione.

CAP. XLVI.

1. IN Prophetis. pro, in prophetia, ſeu munere prophetico. ſ. omnia agebat ſecundùm diuinam reuelationem. Vide ſupr. cap. 44. Nomen. ſ. Ioſue ſaluator interpretatur.

2. In ſalutem. i. ad ſeruandum in bello.

3. Romphæas. Græc. romphæam. i. gladium, ſcilicet, dimicando, vel haſtam, vt alludat ad id, de quo Ioſ. 8. cùm haſtam eleuauit.

4. Dominus. ſ. per ipſum. Græc. Domini.

5. Iracundia, ſcilicet, contra hoſtes. Impeditus, id eſt, detentus.

6. In ſaxis, ſcilicet, adiuuans illum proiectis ſaxis. Fortis. genitiuus eſt.

7. Deſcenſu, ſcilicet, Bethoton.

8. Potentes. ſ. hoſtes. q. d fugauit.

9. Miſericordiam. i. beneficium. State. ſ perſuadens. vel. q. d. ſtando contra populum rebellantem. Gentem. ſ. Iudaicam.

10. Conſtituti. i. exiſtentes. q. d. cùm duo ſoli eſſent. vel iunge cum, inducere. Illos. i. reliquum populum.

13. Suo nomine. iunge cum, vt ſit. q. d. nominatim cuiuſque eorum celebris eſt memoria.

14. Pullulent. i. ſuo tempore reſurgant.

15. Ad filios. pro, ad filios vſque.

16. Renouauit. i. nouum inſtituit. Imperium, ſcilicet, regium. Principes. ſ. Saul, & Dauid.

17. Congregationem. Græc. ſynagogam. Vidit, id eſt, agnouit. Deum. Græc. Dominus. q. d. reſpexit Deus Iacob. ſ. adiuuit. Fide. i. fidelitate, ſcilicet, in Deum.

19. Viti. ſ ipſius Samuelis.

22. Seculi. i. ætatis. Chriſti. i. vncti. ſ. Regis Saul. Omni carne. i. vllo homine.

23. Regi. ſ. Saul. Eius. pro, ſuam. De terra, ſcilicet, aſcendere viſus Pythoniſſæ. Hic apparet fuiſſe verè Samuelem, & non dæmonem Samuelis ſpecie. Delere. pro, delendum. ſ. bello. Gentis, ſcilicet, Iudaicæ. Vide 1. Reg. 18.

Cap. XLVII.

2. Carne. ſ. ſacrificij. Adeps in Dei honorem comburebatur.

3. Luſit. i. velut ludens leonem interfecit, & vrſum.

4. Gente, ſcilicet, ſua.

5. Exultationem Goliæ, id eſt, exultãtem Goliam.

6. Cornu, id eſt, potentiam & gloriam.

7. Decem millibus. Alludit ad illud: Percuſſit Dauid decem millia. 1. Reg. 18. Glorificauit, ſcilicet, populus. Benedictionibus Domini, id eſt, laudibus magnis. Gloriæ, id eſt, glorioſam, ſcilicet, diadema regium.

8. Cornu, id eſt, potentia.

9. Confeſſionem ſancto. i. laudem Deo. In verbo gloriæ. i. glorificans, ſcilicet, ipſum.

11. Contra, id eſt, ante.

12. Vſque in, &c. i. dum vixit, vel dum vincerent. Amplificarent. i. celebrarent.

13. Chriſtus Græc. Dominus. Teſtamentum, id eſt, pactum.

14. Illum. ſ. Dauid. Deiecit, ſcilicet, Deus.

15. Suo, id eſt, Dei. Sanctitatem. i. ſanctum templum.

16. Retexit. pro, texit, id eſt, operuit, ſcilicet, more fluuij, ſapientia.

17. Comparationibus, id eſt, parabolis.

18. Dilectis. ſ. Deo. Videtur alludere ad nomen Ieddidiath. Vide 2. Reg. 12.

19. Nomine. i. virtute. q. d. Deo iuuante.

20. Compleſti, id eſt, multiplicaſti.

21. Poteſtatem, &c. q d. abuſus es poteſtate & libertate, cùm poſſes, corporis concupiſcentias reprimere.

22. Prophanaſti, id eſt, cõtaminaſti dedecore. Inducere, &c. q. d. ita vt Deus iratus filios tuos puniret, Regni parte priuans. Cæteris. i. reliquo populo, cui ſtultitia Salomonis tantum nocuit.

24. Corrumpet. i. deſtruet. Electi. ſ. Dauid.

25. Dedit reliquum. i. reliquit aliquos.

27. Gentis, id eſt, populi, ſcilicet, iuuenum. Stultitiam. ſ. ſecutum.

29. Ieroboam, ſcilicet, etiam auertit.

30. Auerterunt. i. expulerunt, ſcilicet, peccata.

31. Quæſiuit. ſ. populus. Defenſio, id eſt, vindicta, ſcilicet, Dei. Liberauit. ſ. imponendo finem peccandi in ea regione.

Cap. XLVIII.

2. Imitante. pro, æmulantes. vel q. d. volentes per inuidiam illum imitari. Pauci facti, id eſt, conſumpti. Suſtinere, id eſt ferre, ſcilicet, nolebant obedire.

3. A ſe, id eſt, à cælo. Terræ. pro, in terram. Græc. ter,.

4. Amplificatus, id eſt, magnificatus. Similiter tibi, id eſt, vt tu.

6. Deieciſti. ſ. prædicando Perniciem, id eſt, interitũ. Vide 3. Reg. 19. & 21. 4. Reg 9. 2. Par. 21. De lecto. ſ. prædixit non ſurrecturũ Ochoziam.

7. Iudicium. ſ. Dei. Græc. reprehenſionem. Defenſionis, id eſt, vltionis.

8. Vngis. ſ. Eliſeum Iehu. Pœnitentiam. Græc. retributionem, id eſt, vindictam. Vide 3. Reg. 19. Prophetas. pro, Prophetam. ſ. Eliſeum.

10. Inſcriptus. q. d. de quo eſt ſcriptum. vide Malach. vlti. Iudicijs temporum. i. diſpoſito à Deo, ſeu præfinito tẽpore. Lenire, pro, quòd ſis lenitutus. Cor patris, &c. q. d. facere filios ſentire idem quod Patres, ſcilicet, ſancti.

11. Decorati, id eſt, ornati, ſeu honeſtati.

12. Vita viuimus, &c. q. d. non ſumus ſolùm dum viuimus.

13. In Eliſeo completus. pro, Eliſeũ repleuit.

14. Verbum aliquod. i. res vlla. Prophetauit, id eſt, Prophetæ opus fecit, ſcilicet, mortuum ſuſcitans.

15. Monſtra, id eſt, prodigia, ſeu miracula. In morte, id eſt, inſtante morte.

23. Commemoratus. i. recordatus. Purgauit. i. liberauit. In manu. i. opera, ſeu prædictione.

26. Addidit, ſcilicet, Deus, cùm id per Iſaiam prædixiſſet.

27. Vidit. ſcilicet, Iſaias. Vltima, ſcilicet, Chriſti aduentum. Conſolatus, ſcilicet, prædicens liberandos è captiuitate, ſeu per Chriſtum à peccatis. In ſempiternum, id eſt, ſeculi finem. Iunge cum ſequentibus

CAP. XLIX.

1. IN compoſitione,&c pro, velut compoſitio odorifera, facta opere vnguentarij q.d. ſuauiſſima.

2. Vini.i.lauto.

3. In pœnitentia, pro, ad pœnitentiam.i.vitæ reformationem per pœnitentiam.

4. Ipſius,pro,ſuum.

5. Præter,ſub,fere.Nam fuerũt & alij quidam etiam boni:vel intellige iuxta ſequentem potationem. Peccatũ.ſ.idololatriæ; vel potiùs, quòd excelſa non abſtulerunt.

7. Dederunt.i meruerunt,vt daretur.

8. Incenderunt.ſ.alienigenæ. In manu.i.prophetante,ſeu iuxta prophetiam.

9. Euertere. i. ad euertendum. Vide Ier. 1. eruere,pro, ad diruendum.

10. Conſpectum.i.viſionem.

11. Imbre.i. ſub imbris figura. Vide Ezec.13. & 38.Benefacere, &c. q.d.etiã meminit proſperitatis dãdæ bonis à Deo. Vide Ezech.18.& 33. Oſtenderunt. ſ. per opera.

12. Pullulent.q.d.reuireſcent reſurgendo Redemerunt.i.ſeruarunt. Se,pro,illum. Fide virtutis,pro,fide,& virtute.

13. Amplificemus.i. celebremus. Signum.i. ornamentum.

17. Qui natus eſt homo ,pro, quis hominum natus ei ſimilis ?

18. Viſitata.i habita eorum ratio,vt transportarentur.Prophetauerunt, pro, prophetata ſunt. ſ.transportanda.

19. In origine , pro , velut origo. ſ. omnium principium.ſ.excellit.

CAP. L.

1. SImon. Dicitur is fuiſſe tempore Ptolomæi Philadelphi.

2. Duplex , &c.q.d. cùm templum repararet

3. Emanauerũt. Apparet iſtum fodiſſe puteos ad aquæ copiam;ferrè prope templum.

5. Domus.i. templi.

8. Gloriæ.i.ſplendidas eius fulgorẽ. Thus redolens.i.arbor thuris odorem emittens.

11. Pullulans. i. emittens ramos , ſeu flores. Stolam gloriæ.i veſtem ſplendidam. In cõſummatione virtutis.i.perfectè.ſ. omnibus veſtibus ſacerdotalibus.

12. Gloriam dedit, &c q d.decorabat ſanctas veſtes, quibus erat amictus.

13. Partes.ſ.ſacrificiorum.

15. Conſummatione.i.perfecto munere.Amplificare.i.perficere Græc ornare.

18. In memoriam,ſcilicet, vt Deus populi recordaretur.

20. Amplificauerunt.ſ. Dei laudes.

21. Honor.i. cultus.

22. In omnem,pro,ſuper omnem , ſcilicet , vt benediceret.

24. Plus.i. prolixè.

26. Credere,ſcilicet.det.Suis.ſ.Iſraëlitis.Græc. noſtris.

27. Gens.i.digna gentis nomine.ſ.Samaritani conflati ex variis gentibus.Vide 4.Reg.17.

28. Sichimis.ſ.Samaritani.

29. Renouauit.ſ.ſcribendo.

31. Veſtigium eius eſt,quaſi dicat,ambulat in luce Dei.

CAP. LI.

1. COnfitebor.i.laudabo , ſeu celebrabo.

2. Perditione.i.morte.

3. Aſtantium. ſ. contra me. Apparet fuiſſe per calumniam accuſatum.

6. Flãmæ. i. tribulationis vndique opprimentis. Æſtuatus.i.combuſtus.

7. Altitudine i.profunditate.Inferi.i.ſepulcri. q.d. à periculo mortis manifeſto.

9. Inferno deorſum.ſ.limbo,

10. Circumdederunt.ſ. aduerſarij.

11. Memoratus.i.recordatus.Sunt.i.adeſſe ſolent.ſ.te inuocantibus.

13. Exaltaſti , ſcilicet, gloria Defluente.i.faciente fluere & dilabi, vel q.d. vt à me dilaberetur.ſ.ne morerer.

14. Patrem, &c. Ecce perſonarum diuinarum diſtinctio,

15. In confeſſione. i. confitendo.

16. Perditione.i.interitu.

18. Sum, pro, eſſem. Oberrarem ſ.peccando, vel peregrinando.

19. Ante tẽpus i.maturè. Græc.ante templum. Florebit, pro,effloruit , vel vt efflorerer.ſ.in me.

21. Modicè.i.paruo tempore,ſeu labore.

24. Conſiliatus ſum. i. decreui. Illam. i, eius præcepta. Zelatus.i.ſtudioſè ſecutus.

25. In illa.i. pro illa.ſ.obtinenda.

26. Luxit.i. ſplenduit.

27. Agnitione , pro , agnoſcens. Græc.purgatione,ſeu puritate.

28. Poſſedi cor.i. factus ſum cordatus. Derelinquar. ſ. à Deo.

29. Venter ſ. animus.

30. Linguam, ſcilicet, eruditam. Mercedem, ſcilicet, laboris mei.

32. In his,pro , de his. Sitiunt.q.d aridæ ſunt, & ſapientia indigent.

36. In multo,&c.pro,velut multum, &c.

37. Miſericordia,id eſt,benignitate,ſeu beneficentia.

38. Ante tempus,ſcilicet,mercedis, vel, quaſi dicat, maturè.

ISAIAS.

CAPVT I.

1. VISIO.i.reuelatio. Chald. propheria. Amos, ſcilicet, fratris Amaſiæ Regis Iuda. Super.70.contra. Iudam,& Ieruſalem, id eſt, tribum Iuda. & Benjamin.

2. Enutriui.70.genui.Spreuerunt. Chald. rebellarunt contra.

3. Præſepe Domini.pro, Dominum præſepis. hypallage.Me, ſcilicet, Dnminum ſuum. Non intellexit.Chal.non intellexit vt conuerteretur ad timorem mei.

4. Graui,id eſt,grauato. 70. pleno. Nequam, id eſt,maligno. Blaſphemauerunt. Hebr. & 70. ad iracundiam prouocauerunt.

5. Super quo. pro, ad quid.q.d fruſtra fecero. Languidum,ſcilicet,morbo.

6. A planta,&c.Chald.à populo vſque ad principes.Tumens.Hebr.purulenta,ſeu putrida.

7. Deſerta.pro,deſeretur,ſcilicet,tempore captiuitatis Babylonicæ, de hac enim ſermo. Deuorant.pro,deuorabunt.

8. Filia Sion,id eſt, Ieruſalem. Chald. Cœtus Sion. Quæ vaſtatur.pro, vaſtata. Chald. & 70. obſeſſa.

9. Exercituum, ſcilicet, cæleſtium, & terreſtrium,ſeu Angelorum, & hominum. Semen,id eſt,aliquot ſuperſtites. Similes, quaſi dicat, deſtructi penitus.

10. Sodomorum.ſ.ſimiles.

11. Quo.q.d.quorſum offertis. Plenus,id eſt, ſatur.q d.nauſeam mihi pariunt. Nolui.pro,nolo.q.d.non mihi placent.

12. Cùm veneritis.pro,venitis.70.ne veniatis. Vt ambularetis,&c.q.d.nihil aliud facitis,quam calcare atria.

13. Iniqui.pro,quia iniqui.

14. Calendas.Heb.& 70.Neomenias,ſcilicet, feſta principij cuiuſque menſis. Laboraui ſuſtinens.q.d.defeſſus ſum ferendo.70. non ampliùs remittam peccata veſtra.

15. Sanguine.l. homicidiis.

16. Cogitationum. Hebr. & Chald. operum. Quieſcite,id eſt,deſinite.

17. Iudicium,id eſt, iuſtè agere.

18. Arguite,ſcilicet,niſi fecero quod ſequitur. Hebr.& 70.diſceptemus. Vermiculus.repetitio. idem enim eſt coccineus color,& vermiculi, ex granis enim fiunt vermiculi, quorum ſanguine color fit,qui vulgò grana,dicitur,ſcilicet,à granis illis.

19. Bona,ſcilicet, fructus.

21. Quomodo, admirantis. Fidelis, id eſt, quæ olim fidem ſeruabat. Iudicij, id eſt, æquitatis,ſeu iuſtitiæ.

23. Principes, &c.explicatio præcedentis. Infideles.Hebr,contumaces.Chald.rebelles.70.inobedientes.Retributiones, id eſt, munera, vt ſit repetitio:vel quaſi dicat,alter alterum iuuat iniquè, vt ab illo viciſſim iniquè iuuetur.ſic enim Chald. interpretatur. Iudicant, id eſt, ius reddunt.

24. Heu 70. væ. Conſolabor, ſcilicet, ſumpta vindicta.

25. Excoquam,id eſt, purgabo more ignis. Scoriam tuam.70.inobedientes. Chald. improbos tuos. Omne ſtanuum tuum Chald. omnes peccatores tuos.70.omnes iniquos à te, & omnes ſuperbos.

26. Iuſti.Hebr.& 70.iuſtitiæ.

27. In iudicio.Chald.cùm factum fuerit in ea iudicium.In iuſtitia.70.cum eleemoſyna.

28. Contereт,ſcilicet,Deus.

29. Confundentur, id eſt, pudefient. Ab idolis,id eſt, ob idola, ſcilicet, quæ coluerant, nec potuerunt ab eis liberari.

Elegeratis,ſcilicet,ad colenda idola.

31. Fauillæ ſtuppæ Hebr.ſtuppa. Chal. ſtuppa lini.70. ſtipula ſtuppæ. Vtrumque, id eſt, fortitudo,& opus,ſeu vt eſt Hebr.fortis,& operator. 70.iniqui, & peccatores. Chald, impij, & opera eorum praua.

CAP. II.

1. SVper Iuda.70.de Iudæa.

2. Moos,id eſt,locus altiſſimus,ſcilicet,dignitate. Domus Domini.i. Eccleſiæ. Omnes ſcilicet, ex omni natione aliqui.

3. Vias ſuas, id eſt, præcepta ſua Chald.vias, quæ rectæ ſunt coram eo. Lex, ſcilicet, Euangelica.

4. Arguet, ſcilicet, peccatorum. Lanceas, id eſt,lancearum. Ad prœlium, quaſi dicat, erit ſumma pax per longum tempus, vel ſemper ſecundùm Chriſti legem.At ſunt bella inter Chriſtianos.An ſecundùm Chriſti legem?

6. Repleti. ſ. peccatis. Chald.repleta eſt terra idolis.Olim.Chal.& 70.ab initio.q.d. vt eorum maiores.Pueris alienis,id eſt, filiis alienigenarum,quaſi dicat,contraxerunt matrimonia cum alienigenis.70. multi filij alienigenæ nati ſunt eis. Chal. in legibus populorum ambulant, Adhæſerunt.ſ.coniugio,vel vitæ imitatione.

7. Repleta eſt, &c. q. d. cùm rebus omnibus abundarent, tamen idola coluerunt.

9. Incuruauit ſe.ſ.idolis.vel pro,incuruabitur. i.humiliabitur. ſ. à Deo. Vide infr. Ne ergo di-

mittas,

mittas. Hebr. & non parces. Foſſa humo. Hebr. & Chald. puluere. 70. terra.

10. A facie timoris. i. ob timorem.

11. Humiliati ſunt pro, humiliabuntur. Illa. ſ. punitionis Dei.

13. Cedros, &c. per hæc ſuperbi, & obſtinati intelliguntur.

16. Tharſis. 70. maris. Chal. totum verſum ſic vertit. Super omnes habitantes in inſulis maris, & morantes in palatiis pulcherrimis.

19. Voragines. Chal. cauernas. 70. foramina.

22. Quieſcite, &c. q. d. deſinite timere homines, & magnifacere, qui etſi ſe per iram efferunt, & magni videntur, tamen nihil ſunt, ſed Deum timere. Excelſus. 70. in quo. Chald. quaſi nihilum.

Cap. III.

1. ET fortem. 70. & validam. Hebr. quidem eſt fœmininum.

2. Ariolum. Hebr. Chald. & 70. coniectorem. ſ. ex coniecturis futura prædicentem. Senem, id eſt, longa experientia doctos.

3. Principem, id eſt, ducem. Honorabilem vultu, id eſt, auctoritate venerabilem, & gratioſum. Prudentem eloquij myſtici. Hebr. dicendi peritum. Chald. prudentem in conſilio. 70. prudentem auditorem.

4. Effœminati. Hebr. paruuli, ſeu pueri. Chald. infirmi. 70. illuſores.

5. Corruet. ſ. vt fieri ſolet in ſeditione, & tumultu. Chald. irruet.

6. Domeſticum, id eſt, de domo, ſeu familia. 70. vel domeſticum. Veſtimentum tibi eſt, id eſt, bene es veſtitus, ſeu veſtibus abundas. Ruina, id eſt, calamitas, ſeu miſeria. Chald. poteſtas. Sub manu tua, quaſi dicat, fulci ruentem domũ, vel ciuitatem.

7. Non ſum medicus. i. non poſſum mederi tanto malo. Chald. non ſum ſufficiens, vt ſim princeps 70. non ero tuus princeps.

8. Ruit, &c. verba Prophetæ.

9. Agnitio vultus, &c. q. d. ex vultu eorum apparet qui ſint. Eis, id eſt, contra eos. ſ. teſtificans. Reddita ſunt, &c. 70. conſuluerunt, ſeu conſultauerunt conſilium malum contra ſe, dicentes: Alligemus iuſtum, quoniam inutilis nobis eſt. igitur fructus operum ſuorum comedent.

10. Quoniam bene. Chald. quòd beatus eſt.

11. In malum, id eſt, lædenti alios. Chal. quia opera eius mala ſunt. 70. coniungũt cum ſequẽtibus ſic: Mala ſecundùm opera manuum eius accident ei.

12. Exactores. ſ. iniqui. Viam greſſuum tuorum. i. vitæ tuæ rationem. Diſſipant. i. perdunt, ſeu deprauant. ſ. faciunt peccare. 70. conturbant.

13. Stat. ſ. paratus. 70. conſtituetur.

14. Cum ſenibus, &c. ſ. iſti præcipuè iudicandi. eos enim ſtatim alloquitur.

15. Commolitis. i. cæditis. ſ. colaphis, vel comminuitis. 70. confunditis. ſ. pudore.

16. Eleuatæ. ſ. ſuperbia. Filiæ. de fœminis loquitur. Nutibus oculorum. ſ. laſciuis Chald. ſtibio linitis oculis. Plaudebant. Chald. crinibus circumuolutis. 70. trahebant tunicas. Compoſito gradu. Chald. prouocantes. 70. ludentes.

17. Crinem, id eſt, pilos pudendorum. Hebr. pudenda. 70. turpitudinem. q. d. permittet ab hoſtibus violari.

18. Illa. ſ. vltionis, ſeu punitionis. Lunulas, id eſt, ornamẽta lunæ forma. 70. tunicas fimbriatas.

20. Mitras, id eſt, vela capitis. Diſcriminalia, id eſt, inſtrumenta quibus capillos diſcriminant. dicuntur etiam diſcernicula, à diſcernendo. i. ſeparando. Periſcelides, id eſt, crurum ornamenta. Chald. pedum armillas.

22. Mutatoria, id eſt, veſtes pretioſas ſic dictas, quod aliis mutatis, ſeu depoſitis induantur celebrioribus diebus, ſeu cùm procedendum eſt. Linteamina. 70. veſtes per domum. i. ordinarias, ſeu quotidianas. ſ. quibus domi vtuntur.

23. Sindones. fortè ſudariola intelligit. Theriſtra. i. veſtes ſubtiles æſtiuas.

24. Faſcia pectorali. i. linteo, quo fœminæ dorſum, & pectus regunt, vt videre eſt Genuæ.

26. Mærebunt, &c. i. mæſtitiam indicabunt, & luctum. vel expriment vidêribus deſolationem, lacrymas Deſolata. ſ. ciuibus ſpoliata. Sedebit. ſ. lugentium more.

Cap. IIII.

1. SEptem. i. plurimæ. Mulieres. ſ. viduæ. Inuocetur. 70. vocetur. q. d. eſto vir noſter, dicamurque vxores tuæ. Significatur tot perituros Deo puniente, vt viduæ multæ vix ſint inuẽturæ virum vnum, cui earum aliqua nubere poſſit. Opprobrium. ſ. ſterilitatis, aut cælibatus.

2. Die, id eſt, tempore. ſ. poſt punitionem ſequetur proſperitas ſpiritualis per Chriſtũ Germen Domini, &c. Chald. Chriſtus Domini, in gaudium, & gloriam. Fructus. ſ. Chriſtus. reperitio eſt. Terræ, ſic dictum, Terra noſtra dabit fructum ſuum. Pſal. 84.

3. Sion. Sion & Hieruſalem nomine Eccleſia intelligitur. Omnis qui. pro, nempe omnis qui. In vita. i. in libro vitæ. 70. in vitam. Chald. ad vitam æternam.

4. Si abluerit. pro, cùm abluerit. 70. quia abluet. Filiarum. i. congregationis. Sanguinem. i. homicidia, per quæ reliqua peccata intelliguntur. iudicij. ſ. puniendo, vel in ipſis, vel in Chriſto, per cuius paſſionem iuſtificamur, adiuncta tamen etiam noſtra cooperatione. Ardoris. i. caritatis & diuinæ & noſtræ. Aug 20. Ciuit. c. 25. ad purgatorium refert.

5. Et creabit Dominus. 70 & veniet (. ſ. Dominus) & erit. Montis Sion. i. Eccleſiæ. Nubem per diem. q. d. faciet cũ Chriſtianis ſpiritualiter

quod olim fecit cum Iudæis corporaliter. Et f mum.q.d.denſam nubem.Chald.& caliginem. Gloriam. i. glorioſos. viros.i ſanctos. vel ſuper omnem gloriam, id eſt, glorioſiſſima, ſcilicet, protectio diuina erit.

Cap. v.

1. Canticum. ſ. mæſtum. Patruelis. Chal. & 78.dilecti.q d. canticum ipſius, ſeu de ipſo, nempe de vinea ſua, vt ſtatim additur. Vineæ. ſuæ pro, de vinea ſua. Cornu. i. colle excelſo.Chald.monte excelſo. Filio olei.i. pingui. Chald.in terra pingui.70.in loco pingui.

2. Elegit.pro,eiecit. q. d. purgauit eam lapidibus.vel,lapidum materia cinxit, vt 70.interpretantur.Electam.i.electis vitibus.Turrim.Chald. ſanctuarium.Torcular.Chal.altare.Vuas.Chald. opera bona. Labruſcas.Chald.opera iniqua.

4. An quod.Hebr.cur.q.d.Dignúmne fuit?

5. Sepem eius.Chald.maieſtatem meam. Maceriam.Chald.domum ſanctuarij.

6. Nubibus.Chald.Prophetis. Pluant imbrem. Chald.prophetiam.

7. Germen eius delectabile. Chald. plantatio lætitiæ eius. i. ei iucunda. 70. nouella plantatio dilecta. Iudicium. i. quod iuſtum eſt. Clamor. ſ. oppreſſorum.vel q.d.clamant ad me iniuſtitiæ. Chald.multiplicant peccata.

8. Terminum, id eſt, finem. q. d. ſic vt omnia occupetis.

9. Niſi fuerint, &c.ſub.ne mihi poſthac credatis, aut quid ſimile.q. d.omnino erunt Hebraiſmus eſt frequentiſſimus in ſcriptura: Latini dicunt, Diſpeream, niſi, &c.

10. Laguncúlam.Hebr. batum.minima eſt liquidorum menſura: ſignificatur ergo magna penuria vini & frumenti. Triginta modij. Hebr. Chómer. Chald.corus. Modios tres. Heb.Epha. Chald.tria ſata.

12. Opus Domini, id eſt, quod Deus fieri præcipit, vel pauperes.Chald.legem Domini. ſ. fuit Dei manu ſcripta. Manuum. Chald.potentiæ. q. d.non cogitatis, quantus Deus ſit, & quàm timẽdus, quo eius opera demonſtrant.

13. Ductus eſt pro, ducetur.ſic intra, præterita pro futuris. Scientiam i. Dei cognitionem. 70. quia non cognouerunt Dominum.

14. Infernus.id eſt, ſepulcrum, vel locus ſupplicij.q.d.plurimi morientur, vel condemnabuntur. Animam.i. capacitatem, ſeu ſeipſum. Termino.i. fine.q.d.indeſinenter, ſeu ſupra modum. 70.ſine intermiſſione.

16. Iudicio.ſ.à ſe facto. Sanctificabitur.i. ſanctus apparebit 70 glorificabitur. In iuſtitia, ſcilicet, quam exercebit.

17. Agni. Chald iuſti. Ordinem. q. d. quiſque loco ſuo, ſeu iuxta vocationem ſuam. Et deſerta, &c. Chald.& ſubſtantias impiorum iuſti poſſidebunt. In funiculo vanitatis.i.modis illicitis. 70.quaſi funiculo longo. Vinculum.pro,vinculo. Plauſtri.q.d.valido, tali enim iugum ligatur. Chald.totum locum ſic vertit: Væ qui incipiunt paulatim peccata, augentque, vt creſcant, & fortia fiant vt vinculum plauſtri.

19. Opus eius.i.quod minatur, vel promittit. Sancti.i.Dei, cuius ſanctitatem Iſraël colit.

20. Malum bonum, &c. Aug. Enchi.cap.19 de rebus ipſis loquitur, inquit, non de hominibus.

22. Miſcendam.i.propinandam vel infundendam. ſ. in vas: vtrumque enim ſignificat etiam miſcere. Vide Prou 9. Ebrietatem i.id quod inebriat.Hebr.& 70.ſiceram.

23. Aufertis.ſ.condemnando.

24. Lingua i.flamma, quæ linguæ ſimilis. Calor flammæ.Hebr.paleam flamma.Chal.manipulum flamma. Puluis. Chald.fauilla. Aſcendet.i.euaneſcet. Eloquium.i præcepta. Blaſphemauerunt Hebr. contempſerunt. Chald.abominati ſunt.70.exacerbauerunt.

25. Conturbati ſunt.Chald.commoti ſunt.q d. tremuerunt.

26. Signum, id eſt, vexillum. Nationibus, id eſt, gentibus, ſcilicet Babylonis. Sibilabit.i.conuocabit.Chald.clamabit. De finibus q. d. à longè (diſtat enim procul à Ieruſalem Babylonia) eos adducet.

27. Laborans.i defatigatus.Hebr & Chal.corruens. In eo ſ.exercitu, ſeu populo.

29. Leonis.ſ.conſpecta præda.

30. Sonabit.ſ. Deus, vel exercitus iſte. Eum ſ. populum Iudæorum.Eius.pro, ſua.

Cap. vi.

1. Sedentem. ſ. ſpecie humana. Ea, quæ ſub ipſo.Hebr.fimbriæ eius. ſ.oræ veſtis ſeu taperi, infimæ.Chald.ſplendor gloriæ eius.

2. Illud. ſ. ſolium. Eius. pro, ſuam quiſque. ſ. non audens aſpicere. vel eius. ſ. Dei, ſecundùm Hier.epiſt. 142 Chald duabus velabat vnuſquiſque faciem ſuam, vt non videret, & duabus velabat pedes ſuos, vt non videretur, & duabus miniſtrabat Hier. ait, faciem & pedes Dei, quia nemo poteſt ſcire quid ante mundum fuerit, aut poſt mundum futurum ſit, media tantùm cognoſcimus. Volabunt. ſ parati ad Dei iuſſa.

3. Clamabant ſ Inuitando ad Dei laudem. Gloria.i. rebus Dei gloriam manifeſtantibus, & ad eum glorificandum excitantibus.

4. Commota 70. ſublata. i. eleuata, vel loco mota. Cardinum. i. poſtium. A voce. i vi vocis. Clamantis.70 clamantium. Fumo. Chald. caligine Hier.epiſt.150.errore, & tenebris, veríque ignorantia.

5. Tacuit, ſcilicet, non arguens liberè delinquentem populum, pudore vel timore perterritus.Hier 2.cont. Pelag. Pollutus labiis, ſcilicet, in ſermone peccauerãt. Hier.ep 142. Vidi Dicũt

Iudæi ideo Iſaiam interfectum, quia id dixit. cum Deus dicat neminem ſe poſſe videre, & viuere. Hier.

6. Calculus. Heb. carbo. Altari. ſ. holocauſti, quod in ea viſione ſimul cum templo repræſentabatur.

7. Auferetur, pro, ſic erit ablata.

8. Nobis. Hier. ep. 143. indicatur, inquit, perſonarum diuerſitas ſicut vnitas diuinitatis in eo quod vnus loquitur.

9. Dies, pro, dic. Audite, &c. pro, audietis quidem, ſed noletis intelligere. Heb. audite audiendo, & ne intelligatis, & videte videndo, & ne cognoſcatis. q. d. audietis, ſed non intelligetis, videbitis, ſed non cognoſcetis. Accidit id Iudæis tempore Chriſti. Chal. audientes audiunt, & non intelligunt; & videntes vident, & neſciunt. 70. auditu audietis, & non intelligetis; & videntes videbitis, & non cognoſcetis.

10. Excæca. i. prædic excæcatum iri. Chal. infatua. 70. incraſſatum eſt cor populi huius, & auribus ſuis grauiter audierũt, & oculos ſuos clauſerunt, ne fortè videant, &c. Aggraua. i. optura implendo te aliqua, vel obtunde.

11. Vſquequo. ſ. tales erunt.

12. Homines. ſ. abductos in captiuitatẽ. Quæ derelicta fuerat. Chal. deſolatio.

13. Decimatio. i. decima. q. d. reliquiæ aliquæ ſupererunt. Chald. relinquetur vnus ex decem. Conuertetur. ſ. ad Deum. Oſtenſionem. ſ. latentis virtutis, vt ſolet in arboribus, quæ cadentibus foliis mortuæ videbantur. Chal. combuſtionem. 70. deprædationem. q. d. etiam ſi videatur periiſſe, vt ſolent combuſta, & deprædata, tamen reuiuiſcent. Quidam oſtenſionem interpretatur deſolationem. q. d. etiam illi pauci vaſtabuntur.

CAP. VII.

2. DOmui. i. familiæ. q. d. Regi. Requieuit. 70. conſenſit. Chal. coniuncta eſt. q. d. iniit Rex Syriæ ſocietatem cum Rege Iſraël. Ephraim: ſic dicta Iſraël ab Ieroboam primo Rege, qui ex tribu Ephraim. Eius. ſ. Reges, vel domus Dauid.

3. Qui derelictus eſt Iaſub. Hebr. Sear Iaſub, quod Latinè eſt, Reliquiæ conuertentur. Superioris, erat altera inferior. Fullonis. ſ. ſiccabantur illic panni aqua purgati.

4. Sileas. i. quieſcas. q. d. bono animo eſto. Caudis. i. extremitatibus.

6. Suſcitemus. i. excitemus.

8. Et caput, pro, & Rex. Damaſci: q. d. & non Ieruſalem.

9. Et caput. q. d. cùm tamen nunc ſit caput. Non permanebitis 70. non intelligetis.

11. Signum. ſ. in confirmationem dictorum. Inferni. q. d. deorſum, quanquam id non eſt Heb. Chal. aut in 70.

12. Non tentabo. ſimulat religionem.

13. Dauid. 70. Iuda. Moleſtos. ſ. contemnendo. Hominibus. Chal. Prophetis. Quia moleſti eſtis, pro, niſi etiam moleſti ſitis. Deo. ſ. non credendo, non fidendo, non obediendo.

14. Propter hoc. q. d. quia non facitis quod debetis, faciet Deus quod ſe dignum eſt. Vobis. ſ. domui Dauid. Signum. ſ. potentiæ ſuæ, bonitatis, & miſericordiæ. Virgo, ſic etiam Chald. & 70. Heb. עלמה, Halma. i. virgo abſcondita. Vide Gen. 24. & Hier. 1. cont. Iouin. & quidem Punica lingua, quæ ab Hebræa deducta eſt, virgo Almà dicitur. Vocabitur. Chald. vocabit. ſ. mater (non enim in terra patrẽ habebit) Hebr. & 70. vocabis. ſ. tu mater eſt enim Hebr. perſona fæminea.

15. Butyrum, & mel. i. cibos vſitatos infantib. in Iudæa. Vt ſciat, pro, ſciendo, vel quia ſciet. Chal. donec ſciat 70. antequam ſciat, quaſi dicat, antequam perueniat ad communem ætatem diſcretionis.

16. Antequam ſciat, &c. q. d. antequam naſcatur Chriſtus. Derelinquetur. ſ. deſolata. Terra. ſ. Syria, & Samaria, ſeu Iuda. Quam tu deteſtaris. Chal. pro qua tu tribulationem pateris. 70. quàm times, ſeu cui times, ex quibus videtur intelligenda terra Iuda. Id quod confirmant proximè ſequentia. A facie. i. cauſa.

17. Cùm Rege coniunge cum, adducet. q. d. per Regem illum puniet. Hec. & 70. Regem, pro, nempe Regem. ſ. Sennacherib.

18. Sibilabit, &c. quaſi dicat, vocabit Ægyptios & Aſſyrios, illi dicuntur muſcæ, ob copiam hi apes, quia fortiores.

20. Conducta. Chald. acuta. 70. inebriata. In his, pro, nempe in his, id eſt, per hos. In Rege, pro, nempe in Rege. Pilos pedum, id eſt, pubem: ſic aqua pedum dicitur vrina. Intellige verò per caput, & barbam, regem, & nobiles, reliquos per pubem.

21. Homo, id eſt, quiſque, vel aliquis. Vaccam. Chal. & 70. viuulam. Boum. ſ. filiam. Duas, ſcilicet, ſolas.

22. Relictus ſ. ab hoſtibus.

23. Argenteis. Chald. drachmis argenti. 70. ſiclis. ſ. quæ tanti vendi poſſint. In ſpinas. ſ. penuria colentium.

24. Sagittis. ſ. metu ſerpentum.

25. Sarrientur, quaſi dicat, non item accidet cultis montibus. Mira in Prophetis tranſitio ſubita ab aduerſis ad proſpera, & contrà, quod valdè notandum.

CAP. VIII.

1. STylo hominis. ſ. litteris vſitatis. Chald. ſcripturam claram.

2. Teſtes. ſ. ſcripturæ. Zachariam, quid, ſi iſte eſt, de quo in Euangelio Chriſtus?

3. Propheriſſam. vxorem ſuam intelligit.

4. Patrem ſuum, &c. Hebr. pater mi, & mater mea. Fortitudo, id eſt, vires, & opes. Coram Rege. i. iubente Rege.

6. Iſte ſ. Iuda. Aquas Siloe. Chal. regnum domus Dauid quietum, vt aquæ Siloe. Aſſumpſit. Alludit ad defectionem Iſraël à Iuda: apparétque hinc, fuiſſe malè factam, etſi Deo permittente, & ordinante bene: vel potiùs ſenſus eſt, Quia populus Iſraël voluit ducibus Raſin, & Phace deſtruere Regnum Iuda, aliumque Regem conſtituere, vide. 7. Fortè etiam de populo Iudaïco loquitur, qui ad illos Reges, videbatur defeciſſe vt infrà indicatur. Itaque dicit, populus iſte. ſ. Iudaïcus.

7. Eos. ſ. Regnum Iſraël.

8. Ibit, pro, ibit etiam ad collum. Chald. ad Ieruſalem. q. d. omnia ſubuertet præter Ieruſalem. Tuæ i. vbi naſceris.

9. Populi. ſ. Aſſyriorum, vel Iſraël. Vincimini. Complut. & hîc. & infrà. vincemini. q. d. præparate ſanè vox ad bellum, certè vincemini. Audite. ſ. quod dico.

10. Deus. ſ. qui veſtra conſilia diſſipabit.

11. Sicut in manu forti. i. mira virtute. Chald. in fortitudine prophetiæ.

12. Non dicatis coniuratio. i. ne coniuretis in Regem veſtrum vt ab eo deficiatis ad hoſtes Timorem eius i. quod timet. ſ. populus.

13. Sanctificate, id eſt, glorificate fidendo ipſi. Chal ſanctum dicite. q. d. colite. Ipſe pauor, &c. q. d. ipſum timete, non homines. Terror. Chald. fortitudo.

14. In ſanctificationem, quaſi dicat, vos ſanctificabit, ſcilicet, eos, qui ſe timet, & colunt, &c. nam aliis in lapidem, &c. Duabus, ſcilicet, Iuda & Iſraël.

16. Teſtimonium, ſcilicet, id. id eſt, hanc prophetiam Signa. i. tege, vt ſolent quæ obſignantur. Chald. ſigna, & abſconde legem, quia nolunt diſcere eam. 70. ſigillabunt legem ne diſcant. In diſcipulis meis. i. in gratiam diſcipulorum meorum, quib. reſignabitur, vt diſcant. ſ. Chriſti tempore, qui eis aperiet ſcripturas.

17. Faciem ſuam. ſ. Chriſtum. Iudæi non cognouerunt.

18. Ecce ego verba Chriſti, vide Heb. 2. In ſignum, &c. ſcilicet, & Chriſtus, & eius diſcipuli miracula multa fecerunt, poſitique ſunt omnibus in exemplum vitæ.

19. Nunquid, quaſi dicat, reſpondete. A mortuis? ſcilicet, Diis, ſub. petemúſne oracula? Complut. ac mortuis? quaſi dicat, nonne Deus eſt de omnibus rebus conſulendus? 70. quid requirent de viuis mortuos? Chal. vnuſquiſque populus ab idolo ſuo requirit, viui à mortuis.

20. Magis i. potiùs. ſ. recurrendum. Iuxta verbum hoc. i. ita faciendum. Non erit, &c. q. d. manebunt in tenebris.

21. Tranſibit. ſ. quiſque eorum. Per eam. ſ. terram, vel legem. Deo. Chald. idolo.

Cap. IX.

1. PRimo tempore. i. primùm. ſ. initio prædicationis Chriſti. Alleuiata. i. liberata peccatis. Nouiſſimo. i. poſtea. Aggrauata. ſ. peccatis, non recepto Chriſto. q. d. Iudæorum alij credent, alij in infidelitate manebunt. Quidam tamen aggrauatam intelligunt grauidam fide, & operibus bonis, vt ſit repetitio præcedentis. Maris. i. qua itur ad mare Mediterraneum. Trans, ſ. reſpectu Orientalium. Gentium. ſ. erat vicina Tyriis, & Sidoniis & ſuperior dicebatur, nam inferior prope lacum Geneſareth.

2. Vmbræ mortis. i. tenebroſa. q. d. cæca erroribus. 70. & vmbra mortis.

3. Multiplicaſti. ſ. ô Chriſte. Non. Hebr. & Chal. ei. ſ. לא pro לו & quidē 70. plurimam partem populi deduxiſti in lætitia, ſeu reduxiſti cum lætitia. Lætitiam, ſ. quia multi à fide deficient. Id, ſi legas non multiplicaſti.

4. Iugum, ſcilicet, excuſſiſti, quo premebatur. Oneris. ſ. peccatorum vel legis. Virgam. i. dominium. ſeu tyrannidem, qua premebatur. ſ. diaboli. Humeri. 70. quæ ſuper collum. Sceptrum, repetitio. Exactoris. i. tyrannicè imperantis. Superaſti. Heb. confregiſti. Chal. contriuiſti. 70 diſſipaſti. Sicut. ſ. olim factum. Madian. i. quo ſuperatus Madian. Vide Iud. 7.

5. Prædatio, ſcilicet, bello capti hoſtes, vel qui per vim alios opprimunt. Sanguine, ſcilicet, interfectorum, quaſi dicat, qui iniquè occidunt. Combuſtionem. q. d. punientur Dei hoſtes igni ſempiterno.

6. Paruulus, &c. q. d. hinc victoria, & lætitia, de quibus ſuprà. Filius. ſ. Dei, & virginis. Principatus, &c. Quidam Eccleſiam intelligunt, quæ ab illo ſuſtinetur: ſic Achatius in Concil. Epheſ. at Tertull. 3. cont. Marc. Inſigne, inquit, poteſtatis ſuæ, crucem humeris prætulit, non vt alij Reges capite diadema, aut manu ſceptrum. Vocabitur. Hebr. vocabit, pro, vocabitur. Admirabilis conſiliarius. 70. magni conſilij Angelus Nor. hîc Hier. dicere, ſolum pro his omnibus Chriſti epithetis apud 70. eſſe, magni conſilij Angelus; cætera deeſſe, & tamen & illa apud 70. nunc ſunt, & erant olim, vide Euſeb. lib. 7. demonſtr. & Chryſ. lib. de Chriſti Deitate. Pater futuri ſeculi. Hebr. Pater ſeculi, ſeu æternitatis. Chal. vir permanens in æternum Chriſtus. Princeps pacis. 70. addunt: Adducam enim pacem & ſanitatem eius ſuper Principes.

7. Multiplicabitur, 70. magnum erit. Solium Dauid. i. Eccleſiam per id figuratam. Confirmet. 70. dirigat. Iudicio, & iuſtitia. i. iuſto iudicio, ſeu perfecta iuſtitia. Zelus i. amor iuſti, vel hominum.

8. Verbum. 70. mortem. Cecidit. q.d. atque accidit,ſicut Dominus dixerat euenturũ. Chald. auditum eſt. Iſrael. repetitio. Idem enim Iacob & Iſrael: ſignificatur verò populus Iſraeliticus, quem Deus per Iſaiam prædixit vaſtandum ab Aſſyriis.

9. Sciet, ſcilicet, Deum eſſe veracem.

10. Succiderunt. ſ. hoſtes. Immutabimus, id eſt, eorum loco ſufficiemus.

11. Raſin. pro, nempe Raſin. Eum.ſ.populum Iſrael. In tumultum vertet. Chald. excitabit, ſcilicet,contra Iſrael.

12. Toto,ſcilicet,aperto. q.d.auidiſſimè. Extenta.ſ. ad percutiendum.

13. Percutientem,ſcilicet,Deum,

14. Caput,& caudam. vide ioſ. Incuruantem, &c.i. deprimentem, ſcilicet, proximos. 70.magnum,& paruum.

17. Lætabitur,ſcilicet, fauens. Hypocrita, & nequam.70.iniquus.& prauus.Stultitiam. Chal. mendacium.70. iniuſta. Eius. ſcilicet, Dei.

18. Succenſa eſt 70. ſuccendetur. Ignis. pro, igni. vel q. d. ardebit vt flamma. Veprem. pro, velut veprem.vel q.d.impios, qui ſunt vt vepres & ſpinæ.Vorabit.ſ. ignis calamitatis,vel inferni. In denſitate. pro, velut in denſitate. q. de more denſi ſaltus igni correpti. Conuoluetur, &c. quaſi dicat,tandémque euaneſcet,vt ſolet fumus eleuatus.

19. Conturbata eſt pro, conturbabitur.

20. Declinabit.ſ. quærens eſcam. Ad dexterã, &c. lege ſic,ad dexteram, & ſiniſtram (q. d.huc illuc)& eſuriet, & comedet, &c. Carnem brachij ſui. Chald. ſubſtantiam proximi ſui.

21. Manaſſes.70. comedet Manaſſes.

CAP. X.

1. ET ſcribentes. pro, nam ſcribentes. 70. Scribentes enim.

3. Viſitationis.i,punitionis Dei. Longè,ſcilicet,Aſſyria. Gloria.i.opes,de quibus ſoletis gloriari.q. d. quid tunc fiet de rebus veſtris? vel, quem tunc pecunia exercitum comparabitis, qui vos defendat?

5. Aſſur. 70. Aſſyriis. poteſt & nominatiuus eſſe.q.d.væ vobis,nam Aſſur, &c. Virga furoris mei, id eſt, qua vtor ad puniendum iratus. Baculus. ſ. quo percutiam vos.

6. Fallacem. Chald. hypocritam.70. iniquam. Furoris mei.i, cui ſum iratus Mandabo. Not. Dei permiſſionem in malis dici mandatum,quia ea in bonum iuſtitiæ ſuæ ordinat: ſic Dauid dixit maledictionem à Deo præceptam.2.Reg.16.

8. Mei, id eſt, mihi ſubditi

9. Chateamiſ.ſ.expugnata eſt à me.Emath.70. Arabia. Samaria, ſcilicet,expugnabitur, vel expugnata eſt.

10. Idoli,id eſt,vbi coluntur idola. De Samaria. ſub. auferam.

12. Cuncta opera ſua, id eſt, quicquid deſtinauit facere per Aſſyrios. Magnifici.Chal. elati. Altitudinis notatur faſtus & arrogantia.

14. Derelicta, ſcilicet, ab aue.

15. Quomodo, &c. ſub. ſic eleuatur Aſſur, & exaltatur contra me.

16. Pinguibus i. fortibus. Tenuitatem.Chal. plagam. Succenſa. lege ſic, quaſi combuſtio ſuccenſa. q d. conſummam velut igni ſubiecto gloriam eius,id eſt, potentiam, ſeu exercitum, quo gloriatur.

17. Lumen Iſrael, id eſt, Deus. In ignem, id eſt, velut ignis, ſcilicet, ſuos illuminans,& deſendens, hoſtes perdens. Spina, & vepres. Chal. Principes, & Satrapæ,ſcilicet, Aſſyriorum. Saltus.Chald. multitudinis exercitus. Carmeli, id eſt, agri fertilis, ſeu arboribus conſiti, ſcilicet, exercitus. repetitio. Ab anima ad carnem, id eſt, anima, & corpore.Chald. animæ cum corporibus.

19. Ligni ſaltus. Chald. bellatorum. Scribet, id eſt, poterit deſcribere.

20. Percutit. ſ. hoſtis, cui antea ſeruiebat.

21. Reliquiæ, id eſt, reliqui, ſeu pauci.

22. Conſummatio, id eſt, perfectio, ſeu conſumptio, ſcilicet,te,ad paucos eoſque perfectos, redacta. 70. ſic locum hunc totum reddiderunt, verbum enim (accuſatiuus eſt) conſummans, & abbreuians in iuſtitia (ſcilicet, Deus) quia verbum abbreuiatum Dominus Dominus exercituum faciet in vniuerſo orbe. Inundabit iuſtiſtitiam, id eſt, affluet iuſtitia.

23. Conſummationem. Chald. conſumptionem impiorum.

24. In via Ægypti,id eſt,more Ægypti. q. d. vt olim te percuſſit Ægyptus.

25. Conſummabitur, id eſt, ceſſabit, ſcilicet, contra te, & vertetur contra Aſſyrios. Eorum, id eſt, vertetur. Virgam. pro, iuxta virgam,ſcilicet, qua percuſſit Ægyptios in mari. In via Ægypti, id eſt, vt olim percuſſit Ægyptios,repetitio.

27. Computreſcet.70. corrumpetur. q. d. diſſoluetur. Iugum,ſcilicet,quo te premebat. A facie olei,id eſt,propter Dei miſericordiam.Chal. à facie Chriſti.

28. Veniet,ſcilicet, Aſſyrius. Deſcribit ciuitates,per quas Aſſyrius tranſiit in Ieruſalem. Vaſa id eſt, impedimenta, ſeu inſtrumenta bellica.

29. Sedes noſtra. q.d.dicent,ſedeamus hîc,& quieſcamus.

30. Hinni,id eſt,clama,ſcilicet, ad vicinas ciuitates,aduentare hoſtes.Filia, id eſt,congregatio. q. d populi.Paupercula,pro,& paupercula.

31. Migrauit,ſcilicet, fugiens.

32. Adhuc dies,&c.q d.dicent,opportunum eſt, vt in Nobe ſubſiſtamus. Chald. adhuc dies magnus,& multum tempus vt ingrediatur (ſcilicet Ieruſalem) ſtabit Sennacherib in Nobe vrbe

ſacerdotum contra murum Ieruſalem.

33. Confringet, ſcilicet, Aſſyrio. Languncu- lam. pro, vt languncuiam Excelſi ſtaturæ. comparat milites arboribus, & exercitum ſaltui.

Cap. XI.

1. RAdice, id eſt, ſtirpe, ſeu progenie. Chald. filiis. Et flos, &c. Chal. & Chriſtus de filiis filiorum eius vngetur.

2. Pietaris. ſic etiam 70. at Heb. timoris.

3. Arguet, ſcilicet, peccatores.

4 Terram. Chal. peccatores terræ. Virga. Chal. & 70. verbo. Spiritu. Chal. eloquio.

5. Iuſtitia cingulum, &c. q. d. hærebit ei iuſtitia perpetuò, more cinguli. Chald. erunt iuſti in circuitu eius. Et fides. 70. & veritas. Chal. & fideles accedent ad eum.

6. Habitabit, &c. Chal. in diebus Chriſti multiplicabitur pax in terra & habitabit, &c. Lupus cum agno, &c. q. d. feroces alioqui cum manſuetis. Minabit. i. ducet, q. d. facile erit cuiuis eos regere.

7. Paſcentur. ſ. Dei verbo. Leo quaſi bos, &c. q. d. feroces homines induent manſuetorum mores, viuentque ſimul, & eadem vtentur menſa, ſermo metaphoricus, qui frequens in Prophetis.

8. Ab vbere. ſ. pendens. q. d. lactans, vel abſtractus. ſ. ablactatus. Super foramine, &c. q. d. nihil timebitur, quia nihil noxium. Aſpidis, id eſt, vbi ante ſolebat aſpis morari. i. noxius conuerſari.

9. Monte. ſ. eccleſia. Repleta eſt. pro, repleta erit tunc. Scientia, id eſt, cognitione. Operientes. ſ. terram. q. d. abundantiſſimè.

10. Radix Ieſſe. ſ. Chriſtus qui de radice, id eſt, ſtirpe Ieſſe. Chald. filius filiorum Ieſſe. Qui ſtat. &c. 70. qui conſurgit, vt ſit princeps gentiũ. Signum, id eſt, vexillum, ad quod populi congregentur. Ipſum gentes, &c. 70. in ipſo gentes ſperabunt. Chal. ipſi regna obedient. Sepulcrum. Heb. & 70. requies. Chal. manſionis locus.

11. Secundo, ſcilicet, per Apoſtolos, qui priùs per ſe. Relinquetur. ſ. non interfectum. Phetros. 70. Babylonia. Æthiopia. Chal India. Elam, id eſt, Chaldæa, ſeu Perſia. Senaar. Chal. Babylonia 70. ſolis ortu. Emath. 70. Arabia.

12. Signum. i. vexillum. ſ. per Apoſtolos. Nationes, id eſt, gentes, ſcilicet, ad fidem amplectendam. Plagis, id eſt, extremitatibus. Heb. alis, ſeu angulis. Chal. ventis. 70. alis.

13. Zelus, id eſt, ſimultas, ſeu inuidia.

14. Volabunt. ſ. Apoſtoli prædicatione In humeros. 70. in nauibus. Chald. vno humero in, id eſt. vnanimiter contra. Prædabuntur. ſ. captiuantes in fidei obſequium. Filios Orientis, id eſt, Orientalis Præceptum manus, ſcilicet, ſequentur. q. d. iuſſis obedient.

15. Linguam, id eſt, ſinum, ſeu oram. Intelligit autem mare rubrum quod Ægypto propinquum, vel mare Ægyptum alluens. Flumen. Chald. Euphratem. Septem, id eſt, multis: ſenſus eſt, Omnia futura Apoſtolis peruia, ſublatis omnibus impedimentis.

16. Relinquetur ab Aſſyriis, id eſt, à dæmonum poteſtate liberabitur.

Cap. XII.

1. COnfitebor, id eſt, benedicam, ſeu laudabo. Conuerſus, ſcilicet, in miſericordiam. Chald. & 70. auerſus. Conſolatus, ſcilicet per incarnationem ſeu redemptionem. Chald & 70. miſertus.

2. Saluator. ſ. Ieſus. Fiducialiter agam. Chal. & 70. confidam in eo. Fortitudo. 70. gloria. Laus mea, id eſt, quem laudem.

3. Aquas. Chal doctrinam nouam. Fontibus ſcilicet, Apoſtolis, ſeu Euangeliis. Saluatoris ſcilicet, Ieſu. Confitemini. i. benedicite. ſ. laudando, gratias agendo. Adinuentiones, id eſt, conſilia. Chald. opera. 70. glorioſa. ſ. conſilia ſeu opera. Excelſum. Chal. fortè. 70. exaltatum.

5. Cantate Domino. 70. laudate nomen Domini. Magnificè. Chald. magnalia. 70. excelſa. Annuntiate hoc: Chald. manifeſtum eſt hoc. Hoc. 70 hæc.

6. Habitatio. Chal. congregatio. 70. habitator. Sanctus. ſ. Chriſtus, qui ſanctus ſanctorum, ſuoſque ſanctificat.

Cap. XIII.

1. ONus, id eſt, prophetia de punitione, ſeu calamitate. 70. viſio cõtra Babylonem. vide cap. 15.

2. Super, id eſt, contrà. Montem, id eſt, ſuperbam Babylonem, niſi fortè montem aliquem Perſæ, vel Mediæ intelligat. Caliginoſum, ſcilicet, errorum tenebris. 70. campeſtrem. Leuate, ſcilicet, ô Medi. & Perſæ. Signum. i. vexillum. Portas. ſ. Babylonis Duces. ſ. exercitus hoſtilis.

3. Sanctificatis. Chald. præparatis ſ militibus. Gloria mea i. expeditione, quæ cedit in gloriam meam.

4. Montibus. ſ. Mediæ, & Perſiæ. Regum, ſcilicet, Cyri, & Darij, ille Perſarum Rex, hic Medorum. Gentium. 70. & gentium. Militiæ belli. 70. genti bellicoſæ.

5. Summitate cæli, id eſt, extremitate terræ, vbi videtur tangere cælum. Dominus. ſ. adeſt vlturus. Vaſa id eſt, inſtrumẽta. Terram, ſcilicet, Babyloniæ, vel orbem; vt ad diem iudicij referatur, cuius figuræ quædam ſunt, præcedentes Dei punitiones.

7. Tabeſcet. 70. timebit.

8. Combuſtæ. pro, velut combuſtæ, ſcilicet, aridæ, vt ſolent exuſta. Ita dictum à Chriſto, areſcentibus hominibus præ timore.

9. Crudelis. ſ impiis ſæua videtur Dei iuſtitia, De ea, ſcilicet. electos.

10. Stellæ, &c. iſto loquendi modo ſolet ſcriptura maximam calamitatem ſignificare; afflictis enim omnia videntur tenebroſa. Poteſt & ad diei iudicij tenebras referri: de quibus eſt in Euangelio.

11. Infidelium, Chald. impiorum. 70. iniquorum. ſ. non ſunt iniqui fideles Deo. Arrogantiã fortium. 70. iniuriam ſuperborum. Humiliabo, id eſt, deprimam.

12. Pretioſior. &c. q. d. rari erunt ſuperſtites, ſeu qui tantam calamitatem euadant: pretioſa quæque rara, ideo pretioſum pro raro. Chald id de iuſtis Deique amantibus intelligit. Mundo obrizo. Hebr. & Chald. auro Ophir. 70. lapide ex Ophir.

13. Propter hoc. i. vt vlciſcar. Turbabo. ſ. tenebris. Mouebitur. ſ. terræ motu. & hic loquendi modus in ſcriptura magnam Dei iram, hominúmque calamitatem ſignificat.

14. Fugiens. ſ. leonem. Ouis. ſ. fugiens lupum. Congreget. ſ. vt ſeruet. q. d. fruſtra fugient, nec enim poterunt euadere. Fugient. ſub. nec euadent tamen: omnis enim, &c.

20. Vſque in finem. 70. in æternum. Vſque ad generationem, &c 70. per multas generationes, vt ſit explicatio præcedentis, vel repetitio; nunquam enim rediit ad priſtinum ſplendorem. Hier. ait, ſuo tempore à beſtiis fuiſſe habitatam. Arabs. Chaldæa vicina eſt Arabiæ deſertæ.

21. Beſtiæ. Chald. ſimiæ. Piloſi. Chald. & 70. dæmones, ſcilicet, apparere ſolent dæmones ſpecie hircorum.

22. Vlulæ, aues ſunt. Chal. cati. 70. onocentauri. Sirenes. Chal. dracones. 70 ericij. Delubris. Chald. & 70. domibus. Voluptatis. ſ. quondam. Chal. & 70. eorum. Tempus eius. Chal. tempus interitus Babylonis. Quidam id coniungunt ſequenti capiti, vt ad Chriſtum referatur. Elongabuntur. i. differentur.

Cap. XIIII.

1. ADuena. Gentiles intelligit fidem Chriſti recepturos.

2. Tenebunt. i. comitabuntur redeuntem. 70. accipient. Eos. ſ. Iſraëlitas. Adducent. Id factum præcipiente Cyro, & Artaxerxe. Vide. 1. & 2. Eſd. Exactores ſuos. i. oppreſſores. 70. dominantes ſibi. ſ quondam.

4. Parabolam iſtam. i. parabolicum canticũ 70. planctum hunc.

7. Terra, ſcilicet, antea Babyloniis ſubiecta. vel Iudæa.

8. Abietes. &c. per hæc intelliguntur homines Principes. Libani, ſub, dicentes. ſ quod ſequitur. Dormiſti. i mortuus es.

9. Infernus, &c. q. d. deſcendenti tibi in Infernum occurrerunt qui illic erant cum tumultu, &c. Deſcriptio eſt metaphorica per ſimilitudinem aduentus Principis victi in bello. Tibi, id eſt, vt tibi occurrerent, repetitio. Gigantes, id eſt, tyrannos.

12. Lucifer. Chald. qui eras ſplendidus inter filios hominum. Id ſolet ad diabolum referri, qui à Deo ſplendidus creatus. Cælo, id eſt, altitudine gloriæ tuæ. Manè oriebaris, id eſt, vt ſtella cùm oritur, ita fulgens domo egrediebaris. Chald. ſicut ſtella lucebas.

13. Aſtra Dei 70 aſtra cæli. Chal. populũ Dei. Teſtamenti. i. Sion, vbi tabulæ legis. Chal. fœderis. 70. ſublimi. Lateribus Aquilonis. q. d ad dexteram orbis loco digniori.

15. Infernum. ſ. locum damnatorum. Profundum laci. 70. fundamenta terræ. Chald. extremitatem laci domus perditionis.

16. Ad te inclinabuntur. ſ. vt iacentem videãt. 70. Super te mirabuntur.

18. In gloria. i. glorioſè. Vir in domo ſua, id eſt, quiſque domi ſuæ, ſeu in ſepulcro ſuo.

19. Pollutus 70. abominabilis. Obuolutus, id eſt, commiſtus. Fundamenta laci, id eſt, profundum foueæ.

20. Conſortium, &c. q. d. non habebis vt illi glorioſam ſepulturam. Tuam. i. tibi ſubiectam. 70. meam. Tuum. 70. meum. Non vocabitur. q. d delebitur memoria.

21. In iniquitate. ob iniquitatem. Chald. propter peccata 70. pro peccatis. Ciuitatum. i. ciuitatibus. 70. bellis. Chald. inimicis.

22. Germen, & progeniem. Chal. filium, & nepotem.

23. Terens. i. excutiens.

24. Si non. i. omnino ſic.

25. Aſſyrium. ſ. exercitum Sennacherib. Vide 4. Reg 19. Eis. ſ. Iudæis.

28. Onus. i. prophetia de calamitate. Chald. onus propheriæ. 70. verbum.

29. Percuſſoris. ſ. Oziæ, vel Achaz. Regulus. ſ Ezechias filius Achaz, pronepos Oziæ. Chald. totum locum ſic reddidit: De filiis filiorum Ieſſe egredietur Chriſtus, & erunt opera eius in vobis quaſi ſerpens volans. Abſorbens volucrem. Hebr. ſerpens ignitus volans. 70. ſerpens pennatus.

30. Pauperes. Chal mites.

31. Aquilone. i. Aſſyria, vel Iudæa. Fumus i. moleſtus exercitus. Chal. malum. Gentis. ſ. Gentilibus de Chriſto quærentibus.

32. In ipſo, &c. 70. per ipſum ſaluabuntur populi multi.

Cap. XV.

1. ONus Moab. Chald. onus calicis maledictionis ad propinandum Moab. ſic ſuprà, & infr. 70. verbum contra Moab. ſic ſupr & infr. Vaſtata eſt. 70. periliit. Ar. vrbis nomen. Chald. Lehaiath. Murus. Chald. vrbs.

Conticuit Chald. ipſis dormientibus.

2. Aſcendit, ſcilicet, Moab. Domus & Chald. in domos. Hebr. in Baith, id eſt, in domum, ſcilicet, templum idoli, quod erat in arce Dibon. Excelſa, id eſt, altaria, ſeu loca edita, vbi idola colebãtur. Nabo, ſcilicet, euerſam. Caluitium, &c. ſcilicet, euulſis capillis, ſeu tonſis, barbáque raſa, olim mœrorem ſignificabunt. Vide Iob 1.

4. Expediti, id eſt, armati, ſeu milites. Chald. accincti. Vlulabunt, ſcilicet, depoſitis armis. Eius. pro, eorum, ſeu cuiuſque. Sibi. abundat, more Hebræo.

5. Ad Moab, id eſt, propter Moab. loquitur in perſona Moabitarum. Vectes, id eſt, fortes, ſcilicet, fugient. Vitulam conternantem, id eſt, populum fortem, ſimilemque vitulæ trienni. Hebr. Chald. & 70. vitulam triennem.

7. Operis, ſcilicet, mali. q. d. pro meritis puniẽtur. Viſitatio, id eſt, punitio. Torrentem Salicum, id eſt, Euphratem. de quo: in ſalicibus in medio eius ſuſpendimus, &c. Chald. mare Occidentale. Ducent, ſcilicet, hoſtes.

8. Circuibit, &c. q. d. omnia plena erunt clamore, & planctu.

9. Additamenta. Chald. congregationem exercitus. Leonem, ſcilicet, Nabuchodonoſor. Et reliquis terræ. Chald. & reſiduum terræ eorum diripietur.

C A P. XVI.

1. DOmine Non eſt Heb. Chald. aut in 70. Petra deſerti, vrbs eſt Moabitarũ. erat autem Rhut, è qua Chriſtus, Moabitis. Filiæ, id eſt, congregationis. ſ. Ieruſalem.

2. Filiæ, id eſt, oppidula, ſeu vici. Tranſcenſu, id eſt, tranſitu. Arnon. nomen eſt fluuij, & ciuitatis Moabitarum.

3. Pone quaſi. &c. q. d. quære tenebras. Fugiẽtes, ſcilicet, Iſraelitas, vel Moabitas.

4. Mei. non eſt Chald. nec apud 70 Puluis. ſ. perſequentium. Chald. hoſtis. Conſummatus, id eſt, conſumptus. Miſer. Chald. deprædator. Conculcabat. i. vaſtabat, ſcilicet, hoſtis.

5. In miſericordia, id eſt, per miſericordiam. ſ. Dei. Sedebit, ſcilicet, Chriſtus. Tabernaculo. Chald. ciuitate.

7. His qui, &c. Moabitæ ſignificantur.

8. Sunt. pro, erunt. Flagella, id eſt, palmites. ſ. ciues. 70. vites. Relictæ. pro, quæ relictæ. Tranſierunt, ſcilicet, fugientes, vel potiùs in captiuitatem abductæ.

Mare, id eſt, Euphratem.

9. In fletu Iazer, id eſt, ſicut fleui ſuper Iazer. Loquitur in perſona Moabitarum. Vineam, id eſt, ciues, ſeu populum. Inebriabo, id eſt, rigabo. q. d. effundam copioſiſſimè lacrymas. Calcantium Chald. deprædantium, comparatur hoſtium vaſtatio conculcationi vuarum, & ſegetũ. Irruit, ſcilicet, hoſtiliter.

10. Carmelo. i. locis fertilibus.

11. Venter, id eſt, interiora. Ad, id eſt, propter. Quaſi cithara, &c. id eſt, ſubmiſsè flebit, vt ſolent mærore deiecti.

12. Laborauit, ſcilicet, fruſtra ſupplicans idolis. Sancta, id eſt, templa. Valebit, ſcilicet, liberari.

13. Ex tunc, id eſt, olim, ſcilicet, multo antequam eueniret.

14. In tribus annis, id eſt, poſt tres annos, vel poſt paucos. Quaſi, id eſt, vt ſolent, ſcilicet, præfigi. Super. Chald. cum. Sicut racemus. Non eſt Hebr. Chald. aut in 70. nec in Complut. Multus. 70. honorabilis.

C A P. XVII.

1. IN ruina. i. poſt ruinam.

3. Adiutorium, ſcilicet, deſtructa Samaria. Chald. dominium. Erunt. q. d. peribit eorum gloria, & Iſraelis.

4. Iacob. i. Iſraelis. ſ. capti ab Aſſyriis.

5. Et erit, &c. q. d. redigetur ad paucitatem, ſeu inopiam. Reſtiterit, ſcilicet, relictum à meſſoribus. Raphaim. Chald. Gigantum. 70. dura.

6. Excuſſio oleæ. pro, excuſſa olea.

Duarum, vel trium. pro. duæ, vel tres, &c.

Eius. ſ. manere ſolet.

7. Inclinabitur. Chald. innitetur. 70. confidet. ſ. tribulatio ſolet ad Deum reducere.

8. Delubra. i. ſimulacra.

9. Eius, ſcilicet, Iſrael, vel Damaſci. A facie, &c. id eſt, cùm inuaderent olim Iſraelitæ terram Chananæorum.

10. Fidelem. Ironicè ſecundùm Hier. 70. infidelem. Germen. 70. ſemen. Alienum. 70. infidele, ſcilicet, quod fructum non reddat.

11. In die, &c. q. d. vbi plantaueris. Labruſca, ſcilicet, naſcetur loco vuæ. Et manè, &c. q. d. etiã ſi citò floreat, at tempore meſſis nihil erit. In die hæreditatis, id eſt, adueniente tempore poſſidendi. Dolebit, ſcilicet, ſpe ſua fruſtratus.

12. Populorum, ſcilicet, Aſſyriorum. Mira in Prophetis tranſitio ad alia, & frequentiſſima; quod diligenter aduertendum.

13. Increpabit. ſ. Deus. 70. exterminabit. Turbo. Chald. rota. 70. puluis rotæ.

14. Nos. ſ. Dei populum.

C A P. XVIII.

1. TErræ, ſcilicet, Ægypto. Cymbalo alarum, id eſt, quæ cymbalis, id eſt, cymbis, ſeu nauibus alatis vtitur, alas vocat vela. Flumina. pro, flumen, ſcilicet. Nilum. Æthiopiæ, ſcilicet, ex Æthiopia fluit Nilus.

2. Vaſis papyri, id eſt, nauibus & papyro, quod iunci eſt genus quoddã. 70. epiſtolas papyraceas

verte

vetterunt. Ite. vox mittentium nuntios, vel Prophetæ per ironiam.q.d.ite ſanè Nuntij,nihil enim proficietis. Ad gentem conuulſam, &c. Chald.ad populum vim patientem,& direptum, olimque, & deinceps potentem. 70. ad gentem excelſam, & populum peregrinum, & durum. Quidam putant Iudæos ſignificari,ad quos miſſa ſit legatio Ægyptiorum. Alij,gẽtes ad Chriſti fidem vocatas. Fortè ſignificatur gens aliqua, à qua petierunt auxilium Ægyptij vel cui promiſerunt.Planè difficiles intellectu Prophetiæ. Poſtquam non eſt alius.q. d. habitantem in extremis terris,vel cui nullus comparandus. ſolus enim Deum colit, vel ad Iudæos referatur. Expectantem,ſcilicet,auxilium. Chald. oppreſſam. 70.ſine ſpe.Flumina.Chald.populi.Ad montem, &c. Hæc videntur huc per errorem tranſlata ex fine capitis, nec in Complut.ſunt.

3. Signum,id eſt,vexillum,ſcilicet,Aſſyriorũ. Quidam crucis intelligunt, & tubam prædicationis Euangelicæ.

4. Ego quieſcam,&c.Chald. quieſcere faciam populum meum,& benefaciam,& conſolabor ſicut, &c. 70. ſecuritas erit in mea ciuitate, ſicut, &c. Loco meo.ſ.cælo.

5. Ante meſſem,&c.q d.Ægyptij florebant, & velut meſſem magnam promittebant, ſed ſunt per Aſſyrios exciſi. Immatura perfectio, id eſt, quod nõ erat ad maturitatem ſeu perfectionem peruenturum:loquitur de fructu,ſed metaphoricè intelligens homines. Falcibus, id eſt, Aſſyriorum armis.

6. Et relinquentur,&c.Deſcribitur Ægyptiorum vaſtatio.

7. In tempore illo.q.d.poſt ea,quæ dicta ſunt. A populo,&c. vide ſupr.Ad locum.pro, nempe ad locum.Nominis,id eſt, vbi inuocatur nomẽ. Montem Sion.i.Eccleſiam,vel Ieruſalem.

Cap. XIX.

1. Aſcendet, &c. q.d.ſe manifeſtabit.ſolebat enim Deus in nube ſe oſtendere. Chald. reuelabitur in nube gloriæ ſuæ. Ingredietur. loquitur de Deo, more humano. Commouebuntur.Chald. conterentur. Cor Ægypti, pro,cor Ægypti cuiuſque.

2. Concurrere, &c.q.d.faciam inter ipſos diſſenſionem.

3. Dirumpetur. Chald.tabeſcet.70.conturbabitur.Spiritus.i.ſapientia, vel vita.

4. Rex. ſ. Aſſyrius.

5. Areſcet,&c.exaggeratio calamitatis.q.d.deſtituentur prorſus.

6. Aggerum.i. inter aggeres fluentes.

7. A fonte.q.d.deſinẽte fonte aquam mittere.

8. Emarceſcent.70.lugebunt.

9. Subtilia.Chald.retia.70 byſſum.

10. Flaccentia,id eſt,deficientia. Omnes, ſcilicet,confundentur.

11. Dicetis.pro, dicitis.ſ.veſtrum quiſque. Filius regum.Chald.& tu filius regum.

13. Taneos.Metropolis Ægypti,vbi Moſes ſigna fecit. Angulum. i. firmamentum, & decus. Chald.Principes 70.tribus.

14. Miſcuit.i.propinauit,vt ſolet vinum.Vide ſupr.cap.5.Vertiginis.Chald.& 70. erroris.

15. Et non erit, &c. Chald. & non erit Ægyptiis Rex qui regnet,nec Princeps, nec Satrapa, nec præfectus,nec dominator.Caput & caudam, id eſt,principes,& plebeios. Incuruantem,& refrenantem. i. per imperium ſubditos. 70. principium,& finem.

16. Quaſi mulieres. Chald.infirmi,ſicut mulieres.

17. Terra Iuda Ægypto.70.terræ Iudæ Ægyptus,ſcilicet, Timebunt Iudæi,videntes tam ſeuerè punitos Ægyptios. ſecundùm noſtram lectionem ſignificatur dominium fidelium,ſeu fidei ſuper gentiles, idque maximo pauore.i.admiratione ſuper Dei conſilio de humana ſalute.

18. Quinque,ſcilicet. præcipuè. Chanaam, id eſt,Iudaica.ſ.fidelium verum Deum confitentiũ. Ciuitas ſolis.ſ. Heliopolis. Vocabitur vna.i.erit vna ex illis.

19. Altare.planè indicatur noua lex, nam vetus non permittebat altare extra Ieruſalem. Titulus i.columna.ſ.erecta ad honorem Chriſti vel ſtatua.

20. Saluatorem.ſ. Ieſum.

23. Aſſur.pro,cum Aſſur.ſ. Deo, vel Aſſyriis q d.alij aliis erunt fideles gentiles ſubiecti. ſ. eſt ordo in Eccleſia.

24. Tertius.ſ.in fidei receptione. Benedictio. 70.benedictus.

25. Cui.ſ.terræ,vel Iſraeli.Hæreditas autem. Hebr.Chald. & 70.hæreditas.ſ.etiam eſt.

Cap. XX.

1. Sargon. qui & Sennacherib.

2. In manu Iſaiæ.70.ad Iſaiam. Vadens. ſ. triduo.Nudus, id eſt, ſacco illo, quo erat indutus,ſpoliatus.

3. Trium annorum.ſ.calamitatis.

4. Minabit.i.ducet. Captiuitatem.i.captiuos. Natibus. Chald. pudendis.

5. Timebunt.ſ. Iſraelitæ, vel Ægyptij, ſecundùm 70.Ab Æthiopia,&c.q d.quòd confiderint in auxilio Æthiopum,& Ægyptiorum.

6. Inſulæ.i.Iudææ,que mari cingitur,& lacu, vel Ægypti; quæ inter duo maria. Nos. Hinc apparet potiùs de Iudæis intelligendum. Ægyptij enim captiui ducti.

Cap. XXI.

1. Deſerti maris.i.Chaldæorum, vel Perſarum, & Medorum venientium contra

Chaldæos. Chald. exercitus venienti à deſerto vt aquæ maris. Venit, ſcilicet, exercitus contra Babylonem.

2. Qui incredulus, &c. Chald. violenti violentiam inferunt, & direptores diripiunt. 70. præuaricans præuaricatur, iniquus iniquè agit. Elam. i. Perſa. Elam enim in Perſia. Obſide. ſ. Babylonem. Eius, id eſt, Babylonis. ſ. quem à ſe afflictis exprimebat. Chald. omnes, qui gemebant à facie Regis Babylonis quieſcere feci. ſ. illo interēpto.

3. Propterea. &c. vox Chaldæi.

4. Miraculum. Chald. interitum. 70. timorem.

5. Pone menſam. q. d. epulare ſanè, ô Rex, ſeu Chaldæe.

6. Vade. ſ. ô Chaldæe. vel ô Iſaia, vt pertineat id etiam ad viſionem.

7. Currum. 70. aſcenſorem. Duorum equitum. Chald. & duos equites. 70. duos equites. l: duo equitum genera. ſ. ſuper aſinos, & camelos.

7. Clamauit, ſcilicet, ſpeculator. Leo, id eſt, Darius, ſcilicet, aduenit. Chald. ſicut leo, ſcilicet, exercitus, vel ego ſum, &c.

9. Bigæ equitum. pro, nempe duo equitum genera Reſpondit. ſ. ſpeculator.

10. Tritura, &c. alloquitur Babylonem, vel Ieroſolymam: vocat autem Trituram, & filiam, ſeu vt alij legunt, filium, vel filios trituræ, ob calamitates, quibus attrita.

11. Duma. 70. Idumææ. Ad me clamat. pro, audio clamorem. Quid, ſcilicet, vidiſti, aut ſenſiſti de hoſtibus?

12. Dixit cuſtos. venit manè, &c. q. d. & manè & nocte quærite, & quoties vultis euntes, & reuertentes, actum eſt de vobis. Chald. dixit Propheta, eſt merces iuſtis, & eſt vindicta impiis; ſi conuertendi eſtis, conuertimini, dum poteſtis conuerti.

13. In ſaltu. ſ. fugientes. Dodanim. Chal. Dan. 70. Dedam. nomen loci, vel populi.

14. Sitienti. ſ. Arabi in fuga.

16. In vno anno, id eſt, poſt annum vnum elapſum. vel, poſt breue tempus. Mercenarij ſ. cui certum tempus præfigitur. Cedar. Regio eſt Arabiæ Chald. Arabum.

CAP. XXII.

1. VAllis, &c. Chald. prophetiæ ſuper eiulare, quæ habitat in valle. ſ. Ieruſalem, quæ valle circundata. Viſionis. i. prophetiæ.

2. Gladio, ſub. ſed fame.

3. Procul fugerunt. pro, cùm procul fugiſſent. ſ. deinde capti.

4. Filiæ. Chald. cœtus.

5. Domino. 70. à Domino. Chald. coram Domino. Scrutans. ſ. hoſtis. Montem. i. Ieruſalem, vel prope. ſ. ſtat hoſtis.

6. Elam. i. Perſa. Equitis. i. equitantis. ſ. ſuper currum. Parietem. i. murum.

8. Operimentum. 70. portæ. Videbis, id eſt, inſpicies. ſ. an inde poſſis iuuari. Domus ſaltus. ſ. quam fecit Salomon. Vide 3 Reg 7.

9. Congregaſtis. pro, congregabitis. ſ. ad bibendum in obſidione.

10. Domos, ſcilicet minùs neceſſarias, vt dirueretis ad muri refectionem Numeraſtis. præterita pro futuris.

11. Aquam, ſcilicet, excipiendam. Piſcinæ iunge eum. muros. Qui fecerat, ſcilicet, Deum omnium auctorem. Eam. ſ. aquam, vel Ieruſalē. De longè, id eſt, iam olim. iunge eum, operatorem. Vidiſtis, id eſt, conſideraſtis.

12. Caluitium. i. euulſionem capillorum, vel raſuram, qua vtebantur in mæſtitia Iudæi. 70. raſuram. Ad cingulum ſacci. Chald. ad cingēdum ſaccos. q. d. ad induendos & cingendos.

13. Cras i. citò.

14. Donec q. d. puniam, donec. Moriamini. Chald. moriamini morte ſecunda.

15. Tabernaculo. 70 paſtophorio i. cubiculo prope templum.

16. Tu. ſ. agis? Quaſi quis. Chald & 70. quid tibi eſt? Tibi hîc. i. in terra hac. Tabernaculum ſ. vbi poſt mortem habites.

17. Subleuabit. i. auferet.

18. Coronas coronabit. i. cingēs cinget. Erit, ſcilicet: ad nihilum redactus, vel Ignominia, vt ſtatim additur. Ignominia. Chald. in ignominiā. Alij, ô ignominia: fuit enim is proditor domini ſui, ſcilicet, Regis.

22. Clauem, &c. q. d. auctoritatem in aula regia. Super humerum Chald. in manu.

23. Paxillum. pro, velut paxillum, ſcilicet, firmiter. Chald præpoſitum 70. Principem. Fideli, id eſt, firmo. Erit in ſolium, &c. q. d. nobilitabit paternam domum.

24. Suſpendent perſtat in metaphora paxilli, vnde pendent aliqua. Vaſorum, id eſt, inſtrumentorum templi.

25. Paxillus. ſ. Sobna Vide cap. 36.

CAP. XXIII.

1. MAris. Hebr. Tharſis 70. Carthaginis. q. d. lugeant negotiatores Venire, ſcilicet, onuſtæ mercibus Cethim, id eſt Græcia, vel Italia, vel Cypro. Reuelatū eſt, ſcilicet, eſſe, deſtructam Tyrum. Eis. ſ. negotiatoribus.

2. Tacete. ſ. præ triſtitia. Inſula. Tyrus olim Inſula erat. Negotiatio pro, negotiatores. Repleuerunt. ſ. opibus, vel mercibus.

3. Nili. ſub. tacitur. q. d. In irrigua terra. Fluminis. i. ex irrigatione Nili. Facta. ſ. Ægyptus aduecto frumento Gentium, adeoque Tyri.

4. Sidon. ſ. vnde Tyrij prodierunt, adeoque debueras defendere. Mare. i. Tyrus, quæ in mari. Non parturiui pro, vtinam nunquā parturiſſem. & ſic in ſequentibus.

6. Inſula. i. Tyro.

7. Nunquid, &c. vox condolentis, & Tyrios

alloquentis. Longè.ſ. in Chaldæam.

8. Coronaram.q.d. veluç Reginam vrbium ſinitimarum.

9. Gloriæ.ſ. Tyri. Terræ.ſ. Tyriorum.

10. Tranſi,&c. q. d fuge aduentãtem hoſtem. Quaſi fluuium.i.citò. Chald. migra de terra tua, quali aquæ fluminis. Cingulum.i.fortitudo militum,olim milites accincti balteis.

11. Extendit.ſ.Deus. Chanaam. Tyri Chananæi erant,vnde in Euangelio Chananæa dicitur mulier Syrophœniſſa.

12. Calumniam ſuſtinens,id eſt, oppreſſa, ſcilicet.nunc ab hoſtibus.Chald.& 70.iniuriam facere ſolita Virgo,ſic vocantur in Prophetis Regna,quòd cuſtodiantur, vt ſolent virgines. Filia ſic dicitur Tyrus, quòd ex Sidone orta. ſ. Sidoniorum Colonia. Conſurgens, &c. pro, ſi conſurgens tranſfretes.

13. Talis.i. ſimilis Chaldæis. ſ.gloria,& diuitiis. In captiuitatem, &c. q. d. & tamen victus eſt,cùm tantus eſſet.

15. Sicut dies Regis. i. quantum ſolet viuere homo. etiam ſi Rex ſit. Meretricis. q. d.incipiet ad ſe allicere negotiatores, vt ſolet meretrix cantu amatores.

16. Sume, &c. deſcriptio morum meretricum.

17. Fornicabitur,id eſt,quæſtum faciet negotiando,perſtat in metaphora meretricis. 70. erit emporium.

18. Sanctificatæ.i.conſecratæ.ſ.per eleemoſynam poſt conuerſionem ad fidem. Non condentur,&c.ſ.in pauperes diſtribuentur. Habitauerũt, pro,habitant. Chal.miniſtrant. Erit.i.ſeruiet. Vſque ad vetuſtatem.ſ.veſtibus quæ diu durent,vel vſque ad ſenectutem.i.tota vita.

Cap. XXIIII.

1. Terram. 70. totum terrarum orbem. Quidam tamen Iudæam intelligunt. Nudabit.ſ.habitatoribus.

2. Populus, ſcilicet, afflictus. Fœnerator, id eſt, mutuum dans.

3. Prædabitur.ſ.à Domino.

4. Luxit, &c. præterita pro futuris Defluxit. Chal.deſolata eſt. Infirmata i. viribus deſtituta. Chal.deſerta eſt. Altitudo.Chal.fortitudo.

5. Infecta.ſ.peccatis.Chal.& 70 peccauit. Ab. Chal.ſub 70.propter. Ius.i. Dei præcepta. Sempiternum.i.perpetuò eis obſeruandum.

6 Maledictio.i.calamitas.Et peccabunt.Chal. & deſolati fuit.70.quia peccauerunt.Inſanient. Chal.conſumpti ſunt.70.pauperes erunt.

7. Luxit.ſ.vino deficiente.

10. Ciuitas vanitatis.i. mundus.

11. Vino.ſ.deficiente.

13. Hæc erunt Chald relinquentur ſoli iuſti. Excutiantur. Chal poſt excuſſionem,

14. Hi. ſ. pauci reliqui. Hinnient. i vocem tollent.Mari.i. inſulis,vel Mundo.

15. Doctrinis.q.d. docti fidem. Chal. lumine.

16. Laudes.70.miracula Gloriam,pro.nempe gloriam. Iuſti.ſ.Chriſti. Secretum,&c.q.d.. myſterium id magnum eſt,paucíſque notum.Chal. ſecretum, præmium iuſtorum monſtratum; ſecretum, vindicta impiorum reuelata eſt mihi. Væ eis qui vim faciunt. Væ mihi præuaricantes.70.væ præuaricantibus. Præuaricantes.ſ.Iudæi,vel impij.

18. A voce formidinis. i. propter timorem. Cadet, &c. per hæc ſignificatur nullum euaſurum.Cataractæ. 70.feneſtræ.

21. Illa. ſ. iudicij. Viſitabit. ſ. puniens. Militiam.,&c. i. excelſos quoſque, vel dæmones, qui olim Angeli.

22. In congregatione.l. inſtar. Lacum. ſ. inferni. Viſitabuntur. ſ. die iudicij, antea illic incluſi:nam corpore etiam deinde punientur, vel. q. d. quantocumque tempore In inferno manſerint,ſemper tamen punientur, nulláque erit ſupplicij leuatio.

23. Luna & Sol. Chal. cultores Lunæ,& Solis. Ieruſalem.ſ.cæleſti.

Cap. XXV.

1. Cogitationes. Chald. & 70. conſilia. Fideles,amen.i.omnino veras.Chald.ope re confirmatas.q.d.olim promiſſa præſtitiſti. 70. veræ fiant, id eſt, confirmentur opere, ſeu exhibitione.

2. Poſuiſti in tumulum.i. diruiſti. Vrbem.ſ. Ieruſalem. Alienorum.ſ. à re, per iniquitatem,Iudæorum, vel Romanorum: nam facta Ieruſalem arx Romanorum. Non ædificetur. ſ. plendote antiquo,vel loquitur de Mundi deſtructione in die iudicij.

3. Fortis. ſ. fide & operibus. 70. pauper, Gentium.ſ. ad fidem conuerſarum.

4. Turbine, id eſt, oppreſſione. Æſtu, id eſt, afflictione. Robuſtorum. ſ. opprimentium pauperes & debiles.

5. Siti.i. loco arido.ſ. deprehenſos torquet.

6. Iſto.ſ.Ieruſalem poſt Chriſti aduentum,poteſt & de cæleſti intel igi beatitudine. Conuiuium,&c. Metaphorica deſcriptio ſpiritualium deliciarum.

7. Faciem vinculi.i.iniectavincula.ſ.errorum & peccatorum Orditus eſt.ſ.diabolus.

8. Præcipitabit mortem in ſempiternum. 70 abſorbuit præualens mors, pro, abſorpta eſt, vt Paulus citat 1.Cor.15. quanquam Paulus videtur ſecutus Hebr. quæ verti poſſunt, abſorbuit mortem, vincendo, poſſunt & 70. ſic intelligi, Chriſti mors præualens abſorbuit.ſ.mortem hominibus debitam. Opprobrium. ſ. quo laborabat apud infideles,quaſi eſſet ei fidei vel ſeruitutem diaboli.

9. Dicet.

9. Dicet. i. populus fidelis. Iſte.ſ.Chriſtus. Suſtinuimus.i.expectauimus. Salutari.i. ſalute,vel ſaluatore ſ.Ieſu.

10. Moab.i mundus, ſeu diabolus.ſ. delebuntur errores,& peccata. In, pro, ſub. Plauſtro. i. tribula,ſeu traha.

11. Sub eo. Hebr. in medio eius. Chald. inter eos. Sicut extendit, &c. quaſi dicat, porrecta vtraque manu puniet. Manuum eius, id eſt, ſuarum.

12. Tuorum ſ.ô Moab.

Cap. XXVI.

1. Die illa.ſ. tempore Euangelij. Cantabitur.ſ. à fidelibus. Saluator. ſ. eſt, quaſi dicat, Chriſtus eſt fortitudo noſtra. Chald.& 70. ſalus. Ponetur,&c. q.d.erunt tutiſſimi fideles.in Eccleſia.

2. Portas. ſ. Eccleſiæ, vel cæli. Veritatem.ſ. Euangelium.

4. In ſeculis,&c.pro,in ſecula æterna.l.in perpetuum: poteſt autem coniungi cum, ſperaſtis, vel cum, Domino.

5. Habitantes &c. i.ſuperbos, vel Ieroſolymitanos. Ciuitatem.ſ. Ieruſalem, vel Romam, vel mundum.

6. Conculcabit.ſ.ſubiiciet,vel contemnet.Pauperis.ſ. Chriſti,& Apoſtolorum.

8. In ſemita, &c. quaſi dicat, dum nos punis, vel in rectitudine, ſeu iuſtitia. Suſtinuimus. i. expectauimus. ſ. vt opem ferres, ſeu liberares. Memoriale tuum. i. tui memoria, vel tuam noſtri memoriam. In deſiderio animæ, pro, deſiderauimus.

9. Deſiderauit. 70. conſurgit ad. Te. Chald. orare te. Cùm feceris, &c. id eſt, cùm punieris peccatores. 70. qua lux præcepta tua ſuper terram.

10. Miſereatur. ſ. expectando ad pœnitentiam, vox Dei. In terra ſanctorum,&c. q. d. habitans inter iuſtos. 70. tollatur impius, ne videat gloriam Domini.

11. Exaltetur, &c. q. d. oſtende tuam potentiam, vel puni. Non videant. ſ. ad ſalutem, ſed confuſionem. Zelantes. i. inuidentes. ſ. Iudæi ſaluti gentium, vel, zelantes non ſecundùm ſcientiam.

13. Poſſederunt, &c. 70. poſſide nos Domine, extra te alium non ſcimus, inuocamus nomen tuum. Domini ſ.Dæmon, Mundus, & Caro. In te.ſ.confidimus.

14. Morientes. ſ. In peccatis. Viuunt,pro, viuent.ſ cum iuſtis.Gigantes.i.tyranni, ſeu oppreſſores aliorum. Reſurgant, pro, reſurgent. ſ. ad vitam æternam, vide Pſal. 1.

15. Indulſiſti.ſ. remittendo peccata, vel non puniendo. Glorificatus es ſ. ab ingratis. Elongaſti.i.produxiſti.q.d.dilataſti eccleſiam.

16. Murmuris.i.ingemiſcente.Chal.tacitè.70. parua.Eis.ſ.adhibetur,vel prodeſt.

17. A facie tua. Chal. quia peccauimus coram te.70.propter timorem tuum.

18. Salutes.i. opera ſalutis. Ceciderunt. id eſt, Deo ſe humiliauerunt,vel, ideo à nobis ſuperari non potuerunt.

19. Tui. i. propter te, vel in gratia tua. Mei, vox Dei. Puluere.i. humilitate, vel.q. d. ſepulti. Lucis. i. matutinus. 70. ſanitatis ipſis eſt Ros tuus.i.gratia,vel auxilium. Gigantum.i. improborum, ſeu violentorum.

20. Cubicula.i. ſepulcra. Hier. ep.61.& Tert. lib.de reſur.car. Indignatio. ſ. Dei, vide locum ſimilem.Iob 14.

21. Egredietur. ſ. ad puniendum.q.d. manifeſtabit ſuam potentiam. Reuelabit i. manifeſtabit. Sanguinem, &c. Chal. ſanguinem innocentem ſuper ſe effuſum.q.d.apparebunt peccatores, & puniemur à Deo.

Cap. XXVII.

1. Gladio. i. potentia, vel verbo. Leuiathan. 70. draconem. ſ. diabolum. Vectem.No.dici Leuiathan, quia in mundo, velut in mari cete, diſcurrit; ſerpentem, ob venenum, & aſtutiam; vectem, ob vaſtitatem; tortuoſum, ob fraudes. Factum verò quod hîc dicitur, per Chriſtum.

2. Vinea meri.i. eccleſia, in qua vinum gratiæ lætificans cor. Cantabit ei ſcilicet, laudem Deo. Hebr.tamen(ei)eſt fœmineum,quaſi dicat,de ea id eſt,de ſe.

3. Propinabo, ſcilicet, gratiam, & auxilium porrigam. Viſitetur, ſcilicet, ab hoſtibus, vel à me puniatur.

4. Non.pro,nónne, vel, quaſi dicat,non ſoleo iraſci, niſi peccatores occaſionem dent. Quis dabit,&c.quaſi dicat,meretur quidem vinea punitionem ob peccata. In prœlio, id eſt, velut prœliantem.

5. Tenebit.ſ.conuerſa faciet,ne percutiam.

6 Egrediuntur, ſcilicet, Apoſtoli. Impetu, ſcilicet, ſpiritus. Iacob,id eſt,Iſraëlitis. Semine. ſ. verbi Dei.

7. Se. i. Deum.ſ.in ſuis.Percuſſit.ſ.Deus.Eum. ſ.populum Iudæorum.q.d. nunquid eos puniuit, vt merebantur eorum peccata. quibus Deum offenderant., Chriſtum occidendo & ſanctos? Occidit ſ. populus Iudaïcus. Interfectos eius. l. propter Deum occiſos.ſ.martyres.

8. In menſurá, &c. q. d. erit cùm puniet Deus illum pro, ratione peccatorum. ſ. reſpondente pœnarum menſura, menſuræ culpæ. Abiecta ſ. prorſus à Deo vinea. i. Iudæi. Meditatus eſt. ſ. Deus. Per diem æſtus.i. tempore punitionis.ſ.à te faciendæ.

9. Identco redit ad illud. Qui egredientur,&c.

Super hoc.Heb.& Chal.in hoc,ſcilicet,per prædicationem Euangelij, & Dei gratiam. Cùm poſuerit, &c. q. d.cùm Idololatriam, & errores deleuerit.

10. Ciuitas,ſcilicet, Ieruſalem. Relinquetur, id eſt,deſeretur. Sommitates, id eſt, ramos, ſcilicet,virgultorum naſcentiũ deſtructa ciuitate.

11. In ſiccitate,&c.q.d.in penuria, & vaſtitate affligentur fœminæ, videntes eos adeò ſtultos, vt à fœminis poſſint doceri.Quidam tamen,cõterentur, ad ipſos referunt. ſed Hebr.eſt fœmineum.Alij legunt, contereteur, ſ. meſſis.

12. Fluminis. Chald. Euphratis. Torrentem Ægypti.70.Rhinocoluram. eſt id nomen oppidi, vbi torrens eodem nomine diuidit Paleſtinam ab Ægypto. Vnus, & vnus,id eſt, ſinguli, ſeu ſigillatim, vel ordine quiſque, vel pauci.

13. Tuba.ſ.prædicationis Euangelicæ. Aſſyriorum, &c. Per Aſſyrios & Ægyptios intelliguntur Gentiles. Monte. ſ. Eccleſia.

Cap. XXVIII.

1. CОronæ ſuperbiæ, id eſt,regno ſuperbo, ſcilicet, Iſrael. Vertice.Heb & 70.capite. i. principio. Errantes à vino. i. præ ebrietate. 70. ebrij abſque vino.

2. Dominus. 70. furor Domini. Turbo. pro, ſicut turbo.

3. Pedibus.ſ. Aſſyriorum. Ebriorum. Chald.inſipientis principis.

4. Temporaneum, id eſt, præcoqui fructus. 70. præcox ficus. Maturitatem, ſcilicet,aliorum fructuum. Deuorabit. ſub.ſic Aſſyrij Iſraelem.

5. Dominus. Chald. Chriſtus Domini.

6. Spiritus iudicij. i. donum bene iudicandi, ſcilicet, à Domino dabitur. Chal.in verbum veritatis.ſ.erit Chriſtus.Sedenti.ſ. Iudici,vel Regi. Quidam Ezechiã intelligunt. Ad portam. Chal. in domum ſuã. Quidam Ieruſalem intelligunt, Aſſyriis ab Angelo occiſis.

7. Verum, &c.Redit ad eos, de quibus dixit ſuprà. Notandum id in Prophetis, quòd ſæpè velut interpoſita longa parentheſi, ad ſuperiora redeunt,ita fiunt difficillimi intellectu.Quidam tamen id, vt & proximè dicta, ad duas tribus referunt. Hi, ſcilicet, Sacerdos, & Propheta.q. non ſolùm populus. Præ vino.i. vt ſolent ebrij. Videntem. ſ. omnia Deum.

8. Locus.ſ. vacuus ſordibus. i peccatis.

9. Docebit.ſ.Deus.Auditũ.i. diſciplinam, quæ audiendo percipitur. Lacte, id eſt, delitiis, ſeu vita imperfecta.

10. Quia, ſcilicet, dicunt iſti non credentes Dei verbis Manda, &c. q.d. toties promittit, & nunquam præſtat,quamdiu expectabimus? Modicum ibi. 70.adhuc parum.q.d.promittit paulo pòſt ſe præſtiturum, & nunquam præſtat.

11. In loquela,&c.q.d.Ita non intelligunt, ac ſi Deus cum illis peregrino ſermone loqueretur, aut labiis malè proferentibus.

12. Cui dixit. i.cùm tamen ei apertè dixerit.

13. Et erit,&c.q.d.contemnent,& dicent more ſuo,Manda,&c. Capiantur.ſ.ab hoſtibus, vel diaboli laqueis, vel Dei punitione.

15. Fœdus. q.d.non timemus mortem. Inferno. i.ſepulcro.repetitio.Mendacium.non ita illi dicunt, ſed ita interpretatur. Propheta, ſcilicet, fallacem eſſe illorum ſpem.

16. Ideirco. continuatiua particula, non cauſatiua.q.d. attamen. Sion. i. Eccleſiæ. Lapidem, ſcilicet, Chriſtum.Probatum.70. electum. Angularem. ſ. Iudæos, & Gentiles copulantem. Fundatum. i.poſitum firmiter,vt totum pondus ſuſtineat. Non feſtinet.ſ.volens ſtatim exhiberi, ſed expectet patienter. 70. non confundetur.

17. In põdere.i.moderatum,ſeu rectum.Grando.ſ.Euangelij vis,vel Romanus exercitus, vel Dei punitio. Mẽdacij.i.fallacem.Protectionem. ſ. iſtorum mendacem. Aquæ. ſ. doctrinæ Euangelicæ, vel milites Romani, vel Dei vindicta. Inundabunt, id eſt, ſubuertent.

18. Inundans. i.vehemens, & ſubuertens.

19. Manè &c.q d. per totum diem,& noctem, ſcilicet, aſſiduè.

20. Coanguſtatum,&c.q. d. redigemini. Deo puniente, in maximas anguſtias.

21. Diuiſionum. Heb.perazim.Alludit autem ad victoriam, de qua 2.Reg. 5. Sic. pro, ſicut. Gabaon. Vide Ioſ. 10. Opus ſuum, id eſt, iuſtitiam, ſeu punitionem. Alienum, &c. q. d. non proprium punire, ſed miſereri, & parcere, illud velut ab eo alienum.

22. Conſtringãtur,&c.q.d. durius puniamini. Conſummationem, id eſt, conſumptionem, ſeu deſtructionem. Abbreuiationem. q. d. cámque breui futuram.

24. Nunquid tota,&c.ſignificat Deum, more agricolæ, omnia facere propter fructum. idq́ue accommodatiſſimè, ſcilicet,debitis modis, etſi variis, homines tractantem.

25. Gith.Genus eſt ſeminis calidi,& nigri.vnde Græcè μελάνθιον. vulgò Nigella.

26. Iudicio. i. ſapienter agere.

27. Serris.i. dentata tribula.

28. Panis.Chal. frumentum. ſ. tritici grana. Comminuent. ſ. mola.Comminuet eum. ſub. ſed faciet tandem panem, quem comedat.

29. Et hoc,&c.q.d.hunc agẽdi modum Deus docuit homines, & ipſe ſeruat in operibus ſuis mirabili conſilio, & iuſtitiã. Iuſtitiam. Chald. ſapientiam.

Cap. XXIX.

1. ARiel. Chald.altare. Quidam templum intelligunt, vel Ieruſalem, quæ dicitur Ariel.i.Leo Dei, ob fortitudinem, vel principatum. Ciuitas.Chal.conſtructum in ciuitate. Expugnauit. vide 1 Paral. 11. Additus eſt, &c.

q. d. poſt aliquot annos ceſſabunt feſti dies.

2 Circumuallabo. i. obſidebo. ſ. per Aſſyrios, vel Romanos. Quaſi Ariel.i. vt leo, circa quem iacent cadauera. Chald. vt altare circundatum ſanguine victimarum.

3. Quaſi ſphæram, id eſt, vndique.

4. De terra, ſcilicet, deiecta, ſeu proſtrata. Quaſi Pythonis, id eſt, ſubmiſſa.

5. Sicut puluis, &c.i. innumera. Ventilantium. ſcilicet, hoſtium. Pertranſiens, ſcilicet, velociter. Præualuerunt. pro, præualebunt.

6. Viſitabitur. i. punietur, ſcilicet, ciuitas.

7. Sicut ſomnium, &c. q. d. non diu lætabũtur victores.

9. Obſtupeſcite. ſ. ô Iudæi increduli. q. d. ô ſtupidi, fluctuantes, & ebrij, Deo ſic vos ob peccata puniente.

10. Miſcuit. ſ. vt ſolet qui potum temperat & propinat: quanquam etiam miſcere propinare ſignificat. vide ſup. cap. 19. Chal. immiſit in vos. 70 potauit vos. Soporis. Chald. erroris, 70. compunctionis. i. pertinaciæ in malo defixæ, vt Græci interpretantur. Operiet, id eſt, faciet, ne intelligantur, aut vt errent permittet.

13. Appropinquat, ſcilicet, mihi. Et timuerũt, &c. 70. fruſtra autem colunt me docentes præcepta hominum, & doctrinas. Mandato hominum, id eſt, iuxta hominum traditiones peruerſas. Vide Matth. 15.

14. Admirationem. Chald. percuſſionem. Peribit, &c. 70. perdam ſapientiam ſapientum.

15. Abſcondatis. i. abſcondi putetis.

16. Non intelligis. 70. non ſapiẽter me feciſti. Chal. non intelligis me.

17. Libanus in Carmel. id eſt, alta deprimentur, vel ſteriles Gentiles fertiles fiẽt. Et Carmel. id eſt, ager fertilis, ſcilicet, olim Iudæi. In ſaltum, ſcilicet, infrugiferum. q. d. ſteriles fient.

19. Addent, id eſt, augebunt.

20. Præualebat, ſcilicet, diabolus. Conſummatus eſt. Chald. conſumptus eſt. 70. periit. Illuſor, ſcilicet, deceptor diabolus. Chal. deprædator. 70. ſuper iniquitatem, id eſt, vt iniquè agerent.

21. In porta. i. publicè, vel in iudicio, quod olim ad ciuitatis portam fiebat. Fruſtra, id eſt, ſine cauſa.

22. Redemit, i. eripuit, ſcilicet, à Chaldæis, vel Idololatria. Modò, id eſt, nunc. Chal. poſthac.

23. Sed, ſcilicet, lætabitur.

24. Muſſitatores. i. ſuſurrones, ſcilicet, Iudæi contra Deum ſoliti murmurare.

CAP. XXX.

1. DEſertores. Chal. trãſgreſſores. 70. apoſtatæ. Ex me. Chal. ex verbo meo. 70. per me, i. iuxta meam voluntatem.

2. Os meum. Chal. verba Prophetarum meorum. 70. Vmbra. i. protectione.

4. Principes. ſ. legati. Taphnes, alij Tanis. Heb. Zoan, ſeu Tzoan, eſt enim צ prima littera. ciuitas eſt Ægypti, itemque Hanes, quæ Heb. Chanes. per ח.

6 Onus, &c. q. d. onuſta duxerunt iumenta ad Auſtrum. i. Ægyptum. In terra. &c q. d. tranſierunt per deſertum, vbi magna rerum inopia. Ex eis. pro, in eis. ſ. locis degunt. 70. inde Portantes, ſcilicet, legati per ea loca tranſibant. Diuitias, ſcilicet, munera ad regem Ægypti.

7. Superbia. 70. vana conſolatio. Quieſce. q. d. deſine petere auxilium à ſuperbis Ægyptiis.

8. Ingreſſus, ſcilicet, ad populum. Scribe, ſcilicet, prophetiam. Buxum. i. buxeam tabulam, ſcilicet, vt diu conſeruetur. Nouiſſimo. Chald. iudicij.

9. Ad iracundiam prouocans. ſ. me. Chald. rebellis. 70. incredulus.

10. Videntibus Chal. & 70. Prophetis. Videte. Chal prophetate. 70. annũciare nobis. Aſpicientibus. Chal. doctoribus. 70. viſiones videntibus. Aſpicere. 70. loqui. Chal. docere.

11. Auferte à me viam. Chal. auertite nos à via recta. Declinate, &c repetitio. Sanctus Iſraël. Chald. verbum ſancti Iſrael.

12. Calumnia. Chal & 70. mendacio. Et in tumultu. Chal. & rapina. 70. & murmuraſtis. Super eo. ſ. mendacio. &c.

13. Et requiſita. i. dum quis quærit ibi inniti, ſeu ſaluari. Eius. ſ. muri.

14. Comminuetur. ſ. ciuitas, per murum ſignificata. Et non inuenietur. pro, ita vt nõ inueniatur. Igniculus. i. parum ignis.

15. Si reuertamini &c. 70 cùm conuerſus ingemueris, tunc ſaluaberis. Quieſcatis. i ceſſetis, ſcilicet, à peccatis. Silentio. q. d patientia. Spe, ſcilicet, in Deum. Noluiſtis. ſ. audire.

16. Fugietis, ſcilicet, hoſtes.

17. Quinque. i. paucorũ. Fugietis. 70. fugient multi. Montis. ſ fixus, quem nauigantes aſpiciant, vt rectum curſum teneant, ſic veſtræ calamitatis exemplo vitabunt pericula multi, vel in montem è naufragio eiectus.

18. Propterea. 70. & rurſum. Exaltabitur. i. glorificabitur. Iudicij. i. iuſtus. 70. Iudex. Chald. faciens iudicium. Expectant eum. Chal. ſperant in ſalutari eius.

19. Populus. 70. populus ſanctus. Sion. Chald. & 70. in Siõn. In 70. & Plorabis. ſ. vt ſolent deſtituti. Miſerebitur, ſcilicet, Deus.

20. Panem, &c. q. d. etſi ad tempus affliget, tamen non deſeret, ſed liberabit. Arctum. 70. tribulationis. Breuem. Heb. afflictionis. q. d. cibabit pane lacrymarum, id eſt, tribulatione. Auolare, &c. q. d. nunquam deerit qui te doceat, &c. vel, ſemper habebis Chriſtum docentem te per ſcripturas, & ſuos miniſtros.

21. Monentis, ſcilicet, quod ſequitur.

22 Contaminabis. i. conuertes in vſus profanos. per hæc intelligitur errorem & peccatorum

abiectio

abiectio. Egredere, quaſi dicat, Abi in malam crucem.

23. Pluuia, &c. per hæc intellige etiam ſpiritualia.

24. Migma i.commiſtionem.ſ.multorum granorum.70.paleas miſtas hordeo ventilato.

25. Riui,&c.quaſi dicat, magna fertilitas. Multorum,ſcilicet,hoſtium. Turres,id eſt, fortiſſimi quique.Chald.principes.

26. Lux lunæ, &c.q.d.erit tunc maxima lætitia. Quidam tamen id referunt ad beatorum ſtatum,quo cæli renouandi.

27. Nomen, id eſt, verbum, ſcilicet, filius. E longinquo.ſ. è cælo. Furor. ſ. in hoſtes animæ ſpirituales. Labia.i.prædicatio. Indignatione.ſ. contra peccata.

28. Spiritus.i.indignatio.Gentes.i.Gentilium errores.

29. Vobis.ſ.liberatis,ſeu redemptis.

30. Gloriam vocis.pro, glorioſam vocem. In turbine pro, velut in turbine.

31. Aſſur,id eſt,diabolus. Virga, ſcilicet, Dei punitione.

32. Fundatus.i.firmus, & fortis.In tympanis, &c.i.eum ſumma piorum lætitia. Præcipuis. Chald.fortibus.Eos.ſ.hoſtes.

33. Ab heri,id eſt, antea, ſeu olim. Tophet.i. infernus.Chald.gehenna. Not. Tophet, locum eſſe prope Ieruſalem in valle Hennom, vnde Gehennæ nomen (nam Ge vallis) vbi parentes filios comburebant in honorem Idolorum.Vide Iere.7.Significat autem in Scriptura Infernum. Rege,ſcilicet,Deo.Ligna,ſcilicet, ipſi damnati. Quidam ſulphur per ligna intelligunt, de quo Apo.14.& 20.& 21.

CAP. XXXI.

1. IPſe. ſ. Deus. Sapiens. Chald. in ſapientia ſua.70. ſapienter. Malum.i calamitatem. ſ.ſuper Iudæos. Abſtulit. Chald. fecit irrita.70. fruſtrabitur q.d puniuit,vt prædixit. Auxilium, &c.70. ſpem illorum vanam.

3. Inclinabit. Chald.leuabit.70.inducet.

4. Prælietur.ſ. contra hoſtes populi ſui.

5. Volantes. ſub. & pullos ſuos protegentes. vel q. d. citò ſubueniet. Tranſiens ſ.inter ſuos, more ducis.

8. Non viri.ſub.ſed Angeli. Non à facie gladij.ſ humani Hebr.& Chald.à facie gladij ſ.Angeli.Vectigales Chald.occiſi.70.victi.

9. A terrore.i.ob terrorem Cuius ignis, &c. i. qui colitur ſacrificiis, quæ comburuntur in Sion.poteſt etiam ad charitatem referri, qua in Eccleſia colitur. 70. beatus qui habet ſemen in Sion, & domeſticos in Ieruſalem.

CAP. XXXII.

1. REx, ſcilicet, Chriſtus.Principes, ſcilicet,Eccleſiæ Prælati.

2. Vir.i. quiſque piorum.ſ.tutus. Siti.pro, ſiccitate.ſ.loco arido.Chald.terra ſitiente.q.d nihil iuſtis deerit.ſ. rerum ad ſalutem neceſſariarum. Vmbra.pro,ſicut vmbra.

4. Stultorum.ſ.antea tales gẽtiles ante fidem. Planè.i.apertè.

5. Non vocabitur, &c. 70. non dicent vltrà ſtulto,vt princeps ſit. Chald. non dicentur ampliùs impij,iuſti.Maior. Chald.fortis.

6. Stultus enim,&c.q.d.apparebit enim ſtatim quis ſtultus ſit.Ad.i. contra. Chald. ante.

7. Vaſa.i.arma,ſeu inſtrumenta.Chald.opera. Iudicio.i.iuſta, vel in iudicio.ſ.ſe defendens.

9. Mulieres,id eſt.vrbes.Chald.prouinciæ. Filiæ.Chald.ciuitates. Confidentes.ſ.in diuitiis & potentia.

10. Dies,& annos. i. aliquot annos. Conſummata.i. conſumpta.

11. Exuite.ſ. pretioſis veſtibus. Accingite.ſ. ſaccis.

12. Vbera.ſ. lacte carentia.

13. Super humum,&c.q.d.ſi iuſtos punire ſoleo, quid fiet impiis?

14. Super ſpeluncas.i.ad ſpeluncas confugientium,vt lateant.In æternum. Chald. ad tempus. ſ.longum. Onagrorum.ſ.qui illic paſcentur. Paſcua.pro,& paſcua.

15. Effundatur,ſcilicet,tempore euangelij. Spiritus. Chald.refrigeratio.Erit deſertum, &c. vide ſupr.cap.29.

16. Solitudine.ſ.gentilitate,quæ antea ſterilis, cùm fuerit facta Carmel.i.fertilis.

17. Silentium,id eſt,tranquillitas.Chal.& 70. quies.

19. Grando autem, &c.q.d.punientur iniqui. In deſcenſione ſaltus.i.deſcendet in ſaltum,ſcilicet,in homines incultis moribus. Ciuitas,ſcilicet Ieruſalem.

20. Omnes aquas,id eſt,loca irrigua.ſ ſpiritualiter Immittentes.ſ.eò.Pedem, &c. Chald. boues ad calcandum,& aſinos ad colligendum,ſcilicet,frumentum. Quidam per bouem Iudæum intelligunt,per aſinum gentilem:quòd ille fuerit ſub iugo legis,hic verò ſub idololatriæ ſtultitia.

CAP. XXXIII.

1. QVi prædaris: alloquitur Sennacherib, vel Tyrannos. Te enim, &c. 70. in te enim confidimus. Brachium. i. robur. Manè. i. citò,vel quotidie.Chald.omni die.

3. Voce,id eſt, vi, ſeu ſtrepitu. Angeli. ſ. qui exercitum Sennacherib deleuit.quamquam non eſt Hebr. Chald. aut in 70. Exaltatione.i.ſublimi potentia.

4. Congregabuntur. ſ. à Iudæis. Veſtra. ſ. ô Aſſyrij. Bruchus.70.locuſta.

5. Quoniam,&c.70.qui habitat in cælis.

Iudicio, & Iuſtitia. Chal. operantibus iudicium, & iuſtitiam.

6 Erit fides, id eſt, apparebit veritas, ſcilicet, promiſſorum Dei. Chal. faciet Deus quod promiſit. Suis. Hebr. tuis, ſcilicet, ô Chriſte. Diuitiæ, &c. 70. in theſauris ſalus noſtra, illic ſapientia, & ſcientia, & pietas in Dominum, hi ſunt theſauri iuſtitiæ.

7. Videntes. ſ. Iudæi aliter ſuccedere, quàm ſperabant. Foris. i. publicè. Angelis pacis i. legati miſſi ad pacem componendam cum Aſſyriis. Flebunt, ſcilicet, non impetrata pace.

8. Pactum, ſcilicet, de pace, quam Iudæi optabant. Proiecit, ſcilicet, Deus, vel hoſtis. Non reputauit, i. nihili fecit.

9. Terra, ſcilicet. Iudææ. Confuſus, ſcilicet, videns ſe cedris, id eſt, ciuibus ſpoliatum, vel vaſis. Libanus, id eſt, Ieruſalem, vel templum. Vide Ezech. 17. Zach. 11. Obſurduit, quaſi dicat, deſiit audiri Cedrorum ſtrepitus flante vento. Hebr. exciſus eſt. Chal. euulſus eſt. Saron. Regio eſt Galilææ fertiliſſima.

10. Exaltâbor, id eſt, glorificabor, ſcilicet, oſtenſa mea potentia.

11. Concipietis, ſcilicet, deliberatione. Ardorem. ſ. iniquitatis. Chal. cogitationes impietatis. Parietis, ſcilicet, executione. Stipulam. Chal. opera mala, ſcilicet, fomenta ignis æterni. Spiritus veſter, id eſt, veſtra conſilia. 70. vana erit fortitudo ſpiritus veſtri. Vorabit, id eſt, perdet.

12. Spinæ pro, vt ſpinæ.

13. In Sion. i. Eccleſiæ lumine. Hypocritas. Chal. impios. 70. iniquos.

15. Veritatem. Chald. recta. Auaritiam. Chald. mammonam iniquitatis. Ex calumnia. Complut. & calumniam. Chal. & rapinam. 70. & iniuſtitiam. Sanguinem. Chal. effundentes ſanguinem innocentem. 70. iudicium ſanguinis, ſcilicet, iniquum. Malum. 70. iniquitatem. Chal. operantes iniquitatem.

16. Munimenta, &c. q. d. & loco tutiſſimo. Panis. Chal. cibus ſufficiens. Fideles. i. non deficientes. Chald. permanentes.

17. Regem. i. Deum in cælo, vel in terra Chriſtum. Terram de longè. ſ. cæleſtem hæreditatem hinc longè diſtantem, vel è cælo terram. Chal. deſcendentes in terram Gehennæ.

18. Timorem, id eſt, res timorem incutientes. Vbi eſt, &c. quaſi dicat, requires qui te doceat, in magna Doctorum penuria. vel, quis te ſapiētiam præter Deum poterit docere, & ducere tutò, aut liberare? vel, vbi Philoſophorum dogmata falſa poſt lucem Euangelij? Vide 1. Cor. 1. vbi Paulus hæc ad mundanam ſapientiam refert.

19. Imprudentem. Complut. impudentem. Videbis, ſcilicet, tempore gratiæ. Alti, id eſt, profundi, & obſcuri. In quo, &c. in gentilium eloquentia parum eſt ſapientiæ.

20. Sion. i. Eccleſiam. vel, ô Eccleſia. Ieruſalem. ſ. cœleſtem. Claui. His ſolent alligati funes tentoriorum. 70. paxilli.

21. Ibi. ſ. in eccleſia Nauis. ſ. hoſtium.

23. Tui. ſ. ô hoſtis. Dilatare ſignum. Chald. velum extendere.

24. Nec dicet. &c. quaſi dicat, omnes erunt fortes ſpiritu.

Cap. xxxiiii.

1. Plenitudo, id eſt, quidquid in ea eſt. 70. habitantes in ea. Germen. Chal. habitatores. 70. populus.

2. Militiam, id eſt, exercitum, ſcilicet, multitudinem. 70. numerum. Interfecit, &c. præter. pro futuris.

3. Tabeſcent. 70. rigabuntur.

4. Tabeſcet, &c. hyperbole, qua ſignificatur magna calamitas, & fortè dies iudicij, quo vel cæli poſſent præ Dei indignatione diſſolui. Militia. 70. ſtellæ. Sicut liber. i. volumen membranæ, quo ſolent Iudæi vti, complicaturque in orbem. Defluet. 70. cadet. Vide Matth. 24.

5. Inebriatus, ſcilicet, ſanguine, vel furore. Gladius, id eſt, vitio. Interfectionis meæ, id eſt, à me interficiendum. 70. perditionis. Chal. quem condemnaui. Ad iudicium. Chal. in iudicio. 70. cum iudicio.

6. Repletus. explicatio ſuperiorum. Agnorum, id eſt, plebis. Hircorum, id eſt, principum. Arietum, id eſt, potentum, & diuitum. Victima, id eſt, cædes. Boſra. vrbs eſt primaria in Idumæa. videtur autem hic ſignificari. Mundus, vel ſecundum quoſdam, Iudæa; de qua infrà.

7. Deſcendent, ſcilicet, in ſepulcrum, vel infernum. Vnicornes. 70. & Chal. robuſti. Tauri cum potentibus. Chal. principes cum ducibus. 70. tauri, & arietes.

8. Iudicij. Chal. vltionis. Sion. i. iniuriarum factarum Eccleſiæ, vel Sion iudicium, intellige vaſtationem Ieruſalem factam à Romanis.

9. Conuertētur, &c quaſi dicat, reddetur Idumæa, vel Ieroſolyma ſterilis, vel potiùs Mundanorum ſtudia euadent in ſupplicium æternum tandem.

10. Non extinguetur. ſ. ignis. In ſeculorum. 70. in multum tempus.

11. Onocratulus. Chal catus. 70. auis. Menſura. Chald. linea. 70. funiculus.

12. Inuocabunt. i. optabunt.

14. Dæmonia. Chal. feræ. Piloſus, &c. Chald. dæmones. inter ſe colludent. Lamia. Chald. noctua.

15. Milui. 70. cerui.

16. Libro Domini. i. quem ſcripſi à Deo reuelatum. Ex eis, ſcilicet, quæ dixi. Quæſiuit, ſcilicet, quaſi deeſſet. Congregauit. Chal. cōgregabit.

17. Eis, ſcilicet. animalibus. Menſuram. Chal.

funi

funiculo,repetitio. Ea.ſ.regione.Not.ſignificari per hæc,vel Idumææ, vel Mundi deſolationem, vel Ieruſalem,vt ſuprà indicaui.

CAP. XXXV.

1. DEſerta.ſ.gentilitas.
2. Germinabit.ſ.opera bona. Gloria, id eſt pulchritudo. Libani. metaphoricè ſpiritualia ſignificantur. Decor,id eſt,fertilitas.70 honor. Gloriam,&c.explicatio præcedentium. Domini.ſ. Chriſti.
3. Confortate.ſ. ô Prophetæ, vel Apoſtoli. Genua.i. crura. Not. quòd Hebr. 12.citatur hic locus ſecundùm 70.penè iiſdem verbis.
4. Adducet. ſ. impiis. Retributionis. ſ. retribuens eis quod merentur. Deus ipſe.Hîc aperta Chriſti diuinitas.Ipſe.ſ.per ſe.
6. Deſerto. i. mundo, qui antea velut deſertũ. Aquæ.ſ.gratiæ.
7. Arida.ſ gentilitas. Dracones.i. dæmones,& vitia. Viros,&c.q d.virtutes.
8. Semita. ſ.arcta via in cælum ducens. Pollutus.ſ.peccatis.Stulti.i.imperiti alioqui.
9. Leo, &c. per hæc vitioſi homines ſignificantur.
10. Sion.i. Eccleſiam. Sempiterna .Id.in cælo.

CAP. XXXVI.

2. LAchis.vrbis eſt nomen, quam obſederat. Manu graui. Chald.exercitu multo. Agri fullonis. Chald.vbi fullones extendunt pannos.
3. Super domum.70. œconomus. de hoc vide ſuprà. 22. Quidam domum Dei intelligunt. erat enim ſummus Pontifex. Scriba. i. doctor, ſeu legis peritus. A commentariis. i. hiſtoriographus.Chald.qui erat ſuper memorialia. i. hiſtorias.Quidam cancellarium interpretantur.
5. Receſſiſti.ſ.negando tributa.
6. Super Ægyptum.pro,nempe ſuper Aegyptũ
7. Cuius abſtulit,&c.Malè interpretatur quod ille piè fecerat:euerterat ille Idolorum altaria,& ea,quæ extra templum, vt in hoc solùm ſacrificaretur iuxta Dei præceptum.Vide 4.Reg.18.
8. Et dabo.pro, ſi enim dedero tibi.
10. Domino.i. Dei voluntate. Not.quòd infideles Deum Iudæorum vocabant Iebona,i. Dominum. ſ. vtebantur eodem nomine quo Iudæi, ſicut& Iudæi illorum Deos vocabant nominibus, quibus & ipſi, vt Baal, quod Dominum ſignificat.
12. Vrinam pedum. Hebr. aquam pedum.i.vrinam. ſic enim appellat modeſtè quod ad pedes fluat.70.vrinam ſuam.
16. Benedictionem. Chald.pacem.
17. Panum.Chald agrorum.Not.hic differentiam hiſtoriæ & propheciæ: cùm enim hæc ſit obſcuriſſima,illa tota aperta;quanta enim facilitas huius capitis.

CAP. XXXVII.

2. PRophetam. ſic etiam 70.& Complut. & non(vt quidam legunt)Prophetæ.
3. Correptionis.ſ. qua à Deo corripimur.Chal, opprobrij. Venerunt filij, &c. q. d. accidit nobis dolor, qualis grauidæ, quæ non poteſt fœtum emittere. Filij.1. fœtus. Partum.i. pariendi tempus,vel locum Hebr.vuluam.
6. A facie verborum. i. propter verba. Pueri id eſt,famuli.
7. Spiritum,ſcilicet, voluntatem reuertendi in patriam.
9. Audiuit.pro, audiſſet.
14. Libros.i.litteras. Chald.epiſtolas.
22. Deſpexit.ſ.Sennacherib re ô virgo.vel,virgo te ô Sennacherib ſecundùm quoſdam,quod mihi non probatur,etſi Hebr.videantur fauere. Virgo filia.Chal.Regnum.cœtus.ſ.ſolet regnum cuſtodiri vt virgo. Quidam putant ita dici ob religionis integritatem.At ſolet ſcriptura ſic vocare etiam Regnum Iſraël idololatria contaminatum.Caput mouit, eſt id irridentium. Filia Ieruſalẽ.Chal.popule qui habitas Ieruſalẽ.
24. In manu.i. per miniſterium. Libani. i. Ieruſalem. Cedrorum, per arbores homines intelliguntur. Saltum. i. templum. Carmeli eius.q.d. fertili loco ſitum.
25. Fodi.ſ. puteos. Veſtigia pedis. i. militibus me ſequentibus. Aggerum.i.munitos, vel inter aggeres fluentes.
26. Ei,ſcilicet, Ieruſalem. Plaſmaui illud. 70. decreui,ſcilicet,permittere quod nũc facis.Chal præparaui illud. Compugnantium.i. mihi rebellantium per peccata.
27. Breuiata manu.i.viribus deſtituti.
30. Tibi. ſ. ô Ezechia. Pomis. Chald. renatis ex illis. 70.reliquis.
31. Emittet,&c. q.d.roborabuntur, & creſcent more arborum.
32. Saluatio.pro,ſaluati.vel ſalutem intelligit mundo allatam inde per Apoſtolos. Zelus.i. vehemens amor in ſuos.
36. Egreſſus, ſcilicet, è cælo, vel vrbe quam tuebatur.
38. Ararat.Chald.& 70.Armeniæ.

CAP. XXXVIII.

1. VSque ad mortem,id eſt, letaliter. Morieris. comminatio eſt, non abſoluta denuntiatio.
2. Parietem.Chal.parietem domus ſanctuarij.
3. In veritate.i ſincerè,non ſimulatè.
8. Achaz.70.patris tui. Lineis.Chald.horis. Sol.i.vmbra ſolis,vt ſuprà, vel ſol ipſe etiam regreſſus eſt.Vide.4.Reg.20.
9. Scriptura.70.oratio.ſ.conſcripta fuit.
10. Dixi,ſcilicet,cùm ægrotarem. Inferi.i.ſepulcri. Quæſiui.i.optaui 70 relinquam.

11. Dominum.i.Domini templum,vel,opera. Quietis.i.cum quiete.

12. Generatio. i. vita: ſic enim vocatur vitæ vnius tempus,vel.q.d.filiis careo.70.defeci à cognatione mea. Conuoluta.i ſublata. 70.receſſit. Orditer.i.texeret.Succidit.ſ.textor Deus.

13. Ad mane.i.diutiùs. ſ. me victurum. Contriuit.ſ.Deus,vel morbus.

14. Clamabo.pro, clamo, vel clamabam. Meditabor.i. gemo, vel gemebam. In excelſum.ſ. ad Deum. Reſponde.q. d. defende me. Hebr. & Complut ſponde.Chal.fac quod oro.

15. Fecerit.ſ.quæ patior.

16. Si ſic,&c.q d.ſi talis eſt humanæ vitæ conditio, vt corripias, id eſt, caſtiges, & viuifices, ecce amata eſt.

18. Infernus. q.d.mortui. Chald.qui habitant in inferno.l. ſepulcro, vel propriè in inferno. Lacum.i.ſepulcrum.Chald. lacum perditionis. Veritatem tuam.i.tuarum promiſſionum impletionem.70.miſericordiam tuam.Chald.ſalutare tuum.

19. Veritatem.70.iuſtitiam.

21. Iuſſit. pro, iuſſerat antea.Cataplaſmarent i.emplaſtrum imponerent.

22. Dixit.pro,dixerat. Domini.ſub. & datum eſt id, de quo ſuprà.

Cap. XXXIX.

1. Libros.Chald.& 70.epiſtolas.

2. Verbum.i. res 70. aliquid. Poteſtate. i. regno. Chald.dominatione.

5. Exercituum,id eſt, potentiſſimi. Filiis, id eſt,poſteris.

8. Bonum,id eſt æquum. Chald.rectum Fiat. ſub.precor. Veritas,id eſt, quod mihi Deus promiſit 70.iuſtitia.

Cap. XL.

2. Ad cor.i.conſolatoria. Militia.i.tempus præfixum.ſ. quo erat vexanda. 70.humilitas.Quidam legunt,malitia.l.afflictio. Duplicia.i.multa. ſ.bona:quidam tamen intelligunt dupliciter, id eſt, grauiter punitam. Pro omnibus,&c.q.d cùm tamen digna non eſſet.

3. Vox.&c.Hæc de Ioanne Baptiſta intelligūtur. Domini.Chald. Domino. ſ.Chriſto venturo. Rectas,&c.70.rectas facite ſemitas eius, vt citatur ab Euangeliſtis. Solitudine.i.mundo.

4. Vallis.i.humiles. Exaltabitur.70. implebitur.ſ.Dei gratiis. Mons, &c. i.ſuperbi. Praua. i. diſtorta q d.reformabuntur hominum mores.

5. Gloria Domini, ſcilicet, Chriſtus in carne apparebit. Caro,id eſt,homo Pariter. 70. ſalutare Dei. Quod. 70. quia. Locutum eſt, id eſt, ita futurum prædixit.

6. Vox, ſcilicet, à me auditur. Omnis caro Chald. omnes impij. Gloria Chald.fortitudo.

7. Spiritus,id eſt,ventus, ſcilicet, flante vento cadunt flores.

9. Qui ſic etiam Chal. & 70. vt ad Prophetam referatur;at Hebr.quæ, vt referatur ad Sion, & Ieruſalem, vnde primùm orta prædicatio. ſ. per Chriſtum,& Apoſtolos.

10. Dominus Deus ſ. Chriſtus. Merces ſ. quā ſuis eſt daturus, ipſe enim merces. Opus. ſ. de quo Io.17.opus quod dediſti mihi,vt facerem. Coram illo. q. d.intendet operi ſibi commiſſo quàm diligentiſſimè.

11. In brachio, id eſt, brachiis extenſis, vt ſolent Paſtores. Portabit. Chald.leniter ducet.70. conſolabitur.

12. Quis, &c.q.d. quis niſi Deus omnibus rebus menſuram & modum præſcripſit? & tamen tantus cùm ſit pro homine homo fieri dignatus eſt. Pugillo.pro, velut pugillo.70.manu. Palmo ponderauit. pro, velut palmo menſurauit. Tribus digitis.i. trium perſonarum indiuiſo opere. Chald.menſura.70.pugillo. Librauit.70.ſtatuit.

13. Adiuuit.70.cognouit.ſicut à Paulo citatur. Rom.11.

15. Momentum. i. minimum quid. Stateræ.i. bilancem facilè inclinans.Vide Sap.11.

16. Sufficiet. ſ. ad ignem ſacrificiorum, ſi pro dignitate agendum ſit.

18. Feciſti. ſ ô Idola fabricantes. Poнetis. pro,poſuiſtis.q.d.in tane pro Deo adorare Idola, quæ nihil habent cum Deo commune?

21. Fundamenta terræ.ſ.à Deo iacta.q.d.Nónne agnoſcitis Dei veri potentiam?

22. Sedet. i.præſidet.Velut nihilum. ſ. facillimè.70.quaſi cameram.

23. Dat,id eſt, facit. Secretorum ſcrutatores, id eſt,philoſophos.70. Principes. Inane. Chald. & 70.nihil.

24. Nec plantato, &c.i. ac ſi non eſſet plantatus,&c. Turbo i.tempeſtas.

25. Aſſimilaſtis,&c. q. d.Nunquid mihi quidquam ſimile eſt,aut æquale?

26. Numero ſ certo. Militiam, id eſt, exercitum.70.ornatum.ſ ſtellas. Omnes. ſ.& cælos,& ſtellas. Ex nomine vocat.i.plenè nouit,ſeu facit adeſſe vbi vult, vt ſolent domini ſeruos vocantes. Reliquum fuit.i. defuit. Chald. impeditum eſt ab ordine ſuo.

27. Abſcondita,&c.i.ignotæ Deo res meæ. Iudicium,id eſt,cauſa, vel mores. Tranſibit, id eſt,erit ignotum: ſic dicimus præterit me,id eſt, ignoro.

29. Non ſunt,ſcilicet,fortes. 70. non dolentibus,mærorem.

30. Pueri.Chald.iuuenes q. d. alioqui robuſti. Et laborabunt.pro, laborando. In infirmitate. i. præ debilitate. Mutabunt.Chald.addent.

31. Pennas.i.alas. Aquilæ. Hæc ſæpè pennarum innouatione iuueneſcit.

Cap.

CAP. XLI.

1. TAceant ad me, id eſt, tacitè me audiāt. Chald. auſcultent verbum meum. Mutent fortitudinem. q.d. roborentur, & diſceptent mecum. Iudicium. ſ. de hoc, quòd me relicto Idola colunt.

2. Iuſtum. ſ. Abraham. Dabit, pro, dedit: ſic infrà. Gentes, &c. ſ. victoriam, de qua Geneſ. 14. Obtinebit, pro, obtinuit. Chald. contriuit. Dabit, pro, dedit. ſ. hoſtes.

3. Semita, &c. q.d tam velociter, vt non tam ambulaſſe, quàm volaſſe videatur.

4. Vocans. ſ. creando. Chal. ordinans. Generationes. i. homines. Nouiſſimus. i. poſt omnia. ſ. æternus, vel q.d. principium omnium, & finis.

5. Viderunt. ſ. quæ feci. Acceſſerunt. ſ. vt viderent opera mea.

6. Vnuſquiſque, &c. q.d. & tamen in fabricando idola ſe mutuo adiuuant. Glutino. i. re aliqua tenaci ſ. alligare Idoli partes. Confortauit. Chald. fortificauit.

9. In quo. Chal. & 70. quem. Extremis. ſcilicet, Ægypto.

10. Declines. Chald. frangaris. 70. erres. Iuſti mei. i. qua ſoleo iuſtos meos. 70. iuſta mea. Chal. veritatis.

11. Conſumptio, id eſt conſumpti. Chald. nihilum.

13. Adiuui, pro, adiuuo. Homines bellantes: ſic Complut. & ſic legendum.

14. Vermis. i. abiecte. 70. paruule. Mortui. i. velut mortui.

15. Plauſtrum, id eſt, traham, ſeu tribulam. Roſtra, id eſt, dentes. Montes, id eſt, reges. Colles. i. principes.

17. Egeni, id eſt, humiles. Pauperes. ſ. ſpiritu. Aquas, ſcilicet, gratiæ, vel refrigerium. Chal. doctrinam.

18. Collibus. i locis aridis antea. q.d. ex rudibus faciam doctos.

19. Spinam, pro, ſpinum. genus eſt cedri. Chal. ſettim. Genus eſt cedri, cuius mentio frequens in Exodo. Not. per arbores ſignificari iuſtos.

20. Hoc 70. & Complut. hæc. ſ bona.

21. Facite, &c. q.d. veſtram cauſam proferte, ô idololatræ Forte. i. validum argumentum.

22. Nuncient. ſ Idola, vel eorum Prophetæ. Eorum. ſ. quæ futura ſunt.

24. Opus veſtrum, &c. quaſi dicat, nihil poteſtis. Abominatio, pro, abominabilis. Elegit. ſ. vt coleret.

25. Suſcitaui. ſ. Cyrum, qui Iudæos liberet. Veniet, pro venient. ſ. alij. Vocabit, &c q.d. me agnoſcet Adducet, pro conculcabit. Magiſtratus, id eſt principes. ſ Babyloniæ Plaſtes. i. figulus. Humum i. lutum.

26. Quis. ſ. ex diis gentium. Annunciauit. ſ. ventura, vel ab exordio. i. ea quæ à principio. Et à principio repetitio. Iuſtus es, quaſi dicat, viciſti. Chal. & 70. verax es. Sermones. ſ. futura prædicentes: vel quaſi dicat, loqui non poſſunt idola.

27. Primus, ſcilicet, à captiuitate rediens. Adſum. Complut. adſunt. ſ. liberati. Euangeliſtam. i. læta annunciantem.

28. Iſtis. ſ. idolis, vel idololatris. Conſilium. ſ. ſanum. Verbum. ſ. bonum.

CAP. XLII.

1. SEruus meus Chal. ſeruus meus Meſſias. Complacuit, &c. q.d. eſt mihi cariſſimus. Anima. Hier. epiſt. 151. Animæ nomine Dei ſignificatur affectus. Spiritum. Chald. Spiritum ſanctum. Iudicium ſ. Dei, vel quod iuſtum eſt. Proferet. Chald. reuelabit.

2. Clamabit. ſ. more perturbatorum. Foris. q.d. in plateis. Auguſt. 20. Ciuit ab his, qui foris ſunt, ab eius corpore præciſi.

3. Linum. i mixam, ſeu ellychnium. Fumigās. ſ. penè extincto lumine. Non extinguet. q.d neminem lædet, quin etiam viliſſimos iuuabit, ſeu penè deficientes. Chal. per calamum manſuetos, per linum pauperes intelligit. In veritate, &c. q d. verè iudicabit.

4. Non erit, &c. q.d magna animi quiete, ſcilicet, nulla paſſione turbatus prædicabit. Iudicium, id eſt, iuſtam, & rectam legem Euangelicam. Et legem, &c. 70. & in nomine eius gentes ſperabunt, quomodo citatur Matth. 12. Inſulæ. i. remotiſſimi quique. Expectabunt. ſ. cum deſiderio.

5. Flatum. Chald. ſpiramentum.

6. Te. ſ. ô Chriſte. In iuſtitia. i. cum iuſtitia. q.d. iuſtum & iuſtificantem. Seruaui, &c. præt. pro fut. In fœdus. ſ. feriendum cum tuo ſanguine. Populi. 70. generis Iſraël.

7. Concluſione. i. carcere. ſ. peccatorum.

9. Fuerunt. ſ à me prædicta. Noua. i. inuſitata, & mirabilia.

10. Nouum, quaſi dicat, nouis laudibus celebrate. Laus eius, ſcilicet, audiatur, vel cantetur. Plenitudo. 70. nauigantes.

11. Deſertum, id eſt, mundus. Habitabit, pro, habitantes. Cedar. Regio eſt Arabiæ. Petræ, id eſt, rupium. Quidam vrbis nomen putant. Vide ſup. cap. 16.

12. Ponent. 70. dabunt.

13. Egredietur. ſ. ad iudicandum. Zelum. Chal. iram Vociferabitur, &c. i. aget more irati. Confortabitur. i. præualebit.

14. Tacui. i. iram continui. Dei verba ſunt. Apud Prophetas frequens perſonæ mutatio. Semper. 70. à ſeculo. q.d. diu. Vt parturiens. ſ. cum vi effundens conceptam iram.

15. Abſorbebo i perdam. Chal conſummam.

16. Praua i. diſtorta. Hæc verba. i. res has. Feci. præt. pro futuro.

17. Conuerſi. ſ. impij fruſtrati ſpe.

18. Intue

18. Intuemini. 70. reſpicite. Ad videndum, id eſt, vt videatis.

19. Venundatus eſt, ſcilicet, ſeruus peccati, vt qui venditur. 70. qui receſſit.

20. Cuſtodies. i. obſeruabis. ſeu attendes.

21. Sanctificaret eum. Chal. iuſtificaret Iſrael. Legem. Chal. legis factores.

22. Iuuenum. i. fortis. q. d. fortiter illaqueati. Chal. iuuenes ſunt omnes. Dicat. ſ. raptori. Redde. ſ. quod diripuiſti.

24. Cui. i. contra quem.

25. Cognouit. i. reſipuit. Intellexit. Chal. propoſuit animo timorem eius.

Cap. XLIII.

1. IAcob i. Eccleſia, ſeu popule fidelis. Vocaui. ſ. vt ſolent domini ſeruos.

2. Cùm tranſieris, &c. q. d. in omnibus periculis te liberabo.

3. Propitiationem. i. redemptionem. q. d. pro te perdidi multas gentes tibi aduerſantes. Chal. & 70. commutationem.

4. Dabo. i. perdam. Te. ſ. ſeruando. Anima. i. vita. q. d. perdam vitæ tuæ inſidiantes.

5. Semen tuum. Chal. filios tuos.

6. Prohibere. Chal. morari. Affer. i. reduc. q. d. reducendos curabo.

8. Educ. Chal. & 70. eduxi, pro, adducam. ſ. ad lucem Euangelicam. Et oculos. &c. q. d. oculos habet, ſed non videt; aures, & non audit.

9. Congregatæ. ſ. in Eccleſiam ex omnibus mundi partibus. Vobis. ſ. ô cultores Idolorum. Prima 70. à principio. q. d. mundi creationem, & quæ Dei reuelatione ſola poſſunt ſciri, vel primò ventura. Iuſtificentur. i. cauſam ſuam iuſtificent. ſ. quòd veraces ſint dij eorum. Verè. Chal. & 70. verum. At Complut. cum ſequentibus iungit. q. d. ſanè vos, &c.

10. Vos. ſ. ô Apoſtoli. Seruus meus. Chal. ſeruus meus Chriſtus. Formatus. 70. alius. Quidam legunt formator. ſ. rerum.

12. Annunciaui. ſ. futura. Alienus. i. alius. ſ. Deus, qui iſta faceret.

14. Emiſi, pro, emittam. ſ. Cyrũ, vel Chriſtum. Vectes. i. impedimenta. Chaldæos. ſ. detraxi, ſeu perdidi. Nauibus. ſ. per Euphratem.

16. Mari. ſ. rubro. Aquis. ſ. Iordanis. Torrentibus. Heb. Chal. & 70. vehementibus.

17. Eduxit. i. fecit exire ex Ægypto. ſ. contra Hebræos. Obdormierunt. ſ. ſubmerſi in mari rubro. Reſurgent. Chal. ſurrexerunt.

18. Ne meminéritis, &c. q. d. Atque vt antiqua omittamus.

19. Nunc. i. citò. Deſerto. i. gentilitate. Viam. ſ. ſalutis. Flumina. i. copiam gratiarum.

20. Beſtiá, &c. ſ. gentiles ante fidem, vt feræ.

21. Formaui mihi. Chald. præparaui cultui meo.

22. Non me, &c. q. d. non me coluiſti, vt debueras. In me. i. cauſa mea.

23. Seruire, ſcilicet, graui ſeruitute, vel præt. pro fut. q. d. non à te poſthac exigam ſacrificia iſta, ſed alia potiora.

24. Argento ſ. multo. Calamum. ſ. aromaticum. 70. thymiama. Inebriaſti me. Chal. impinguaſti altare meum. Seruire. i. induere formam ſerui, vel grauari, more ſeruorum. In peccatis tuis. i. ob peccata tua. Laborem. ſ. Paſſionis, vel. q. d. moleſtiam.

26. Me. ſ. quid tecũ egerim. Narra ſi quid habes. 70. dic tu iniquitates tuas primus. Iuſtificeris: i. cauſam tuam iuſtifices. q. d. te defendas.

27. Primus. ſ. Adam. Interpretes. ſ. Moſes, & Aaron. Chal. doctores. 70. principes. In me, ideſt, contra me.

28. Contaminaui. i. oſtendi cõtaminatos peccato, & indignos, qui terram promiſſam ingrederentur. Dedi. ſ. in deſerto. Blaſphemiam. Chal. & 70. opprobrium. ſ. hoſtium.

Cap. XLIIII.

1. REctiſſime. Chald. & 70. Iſrael.

3. Sitientem. i. aridam. ſ. gentilitatem. Semen tuum. Chal. filios tuos. Stirpem tuam Chal. filios filiorum tuorum.

4. Inter, pro, vt inter. Vocabit. ſ. ſe. q. d. dicet ſe Iſraëlitam. i. Chriſtianum. Domino. ſ. ſeruio. q. d. Domini ſum. Aſſimilabitur. i. cognominabitur. ſ. Iſraëlita. i. Chriſtianus.

6. Abſque me. i. præter me.

7. Vocet, Id eſt, dicat clarè. Annunciet, ſcilicet, futura. Ordinem, ſcilicet, futurorum. Antiquum, ſub, docui eum etiam de futuris. Dij ergo gentium ventura, &c.

8. Annuntiaui. ſ. futura. Teſtes. ſ. huius rei. Quem ego non nouerim. ſ. nihil poſſe ſine me. Chal. cui à me non ſit data fortitudo.

9. Amantiſſima. i. dilecta ſimulacra. Confundantur. i. meritò confundi debeant.

10. Quis. ſ. niſi demens aliquis. q. d. quæ inſania eſt Deum formare?

11. Participes eius. Chal. cultores eorũ. Confundentur. ſ. die iudicij, vel vbi errorem intellexerint per Euangelium.

13. Runcina, vulgò planula dicitur, qua fabri tabulas læuigant. Chal. perpendiculo. Angularibus, videtur ſignificari inſtrumentum triangulare fabrorum. Chal. dolabra. Tornauit. Chald. formauit. 70. regulauit.

16. Vah. 70. dulce mihi. Focum. Chal. ignem.

18. Obliti. i. illiti re aliqua viſum impediente. Chal. obturati. 70. obtenebrati.

20. Liberabit. ſ. errore. Dextera. i. opera dexteræ. ſ. Idolo.

21. Seruus. ſ. iure creationis.

23. Fecit, ſcilicet, redemptionem. Iſraël.

Chald.

Chald.in Iſrael. Gloriabitur Chald.laudabitur. 70. glorificabitur.

25. Vertens.q.d oſtendens eſſe inſanos Conuertens,&c. q. d. faciens fruſtrari eorum opera. Stultam, ſcilicet, apparere.

26 Suſcitans,id eſt, implens 70.ſtatuens. Suſcitabo. Chald. inſtaurabo.

27. Profundo. Chald.Babyloni. 70. Abyſſo.

28. Paſtor meus es. q. d. tu reduces populum meum,vt ſolet paſtor gregem. Chal. dandum ei Regnum. 70. vt ſapiat.

C A P. X L V.

1. CHriſto, id eſt, vncto.q.d. Regi. Apprehendi. q. d.quem adiuui. præt. pro fut. Vertam.ſ. ante eum in fugam.

2. Glorioſos,ſcilicet,principes. Æreas,id eſt, fortes.

3. Arcana ſecretorum. Chal. abſtruſas opes. Voco,ſcilicet, multo antè quàm ſis.

4. Aſſimilaui.ſ.paſtori. vel q.d.feci,vt eſſes figura,& ſimilitudo Chriſti mundum è captiuitate liberaturi. Chald.dixexi.70.Suſcepi.Heb. cognominaui.

5. Amplius.Chald. alius.Extra , id eſt, præter. Accinxi. Chal. adiuui. 70. confortaui.

7. Creans, id eſt,faciēs.Malum,id eſt,bellum, ſeu calamitatem.

8. Rorate ſ.miſſo Spiritu ſancto in Virginem, vel Chriſto in mundum. Iuſtum. ſ. Chriſtum. Oriatur. ſ. per Chriſtum iuſtificamur.

9. Teſta.pro,cùm ſit velut teſta. Samiis terræ, id eſt,vaſis è terra. Samia vaſa vocantur à Samo Inſula, vbi pulchra fiebant. Manibus. i.artificio.

10. Quid generas.i. cur me genuiſti ? q.d. vt indignum eſt quæri de parentibus, quòd genuerint; ita de Deo, qui fecerit. Mihi , id eſt,Prophetis meis.q. d. per eos me interrogate.

12. Manus. i. virtus. Militiæ. 70. ſtellis.

13. Eum. ſ.Cyrum , vel Chriſtum. Iuſtitiam, id eſt,punitionem.ſ.Chaldæorū. vel, ſi ad Chriſtum referatur iuſtificationem hominum. Ædificabit, id eſt. permittet ædificari.ſ. Cyrus : vel Eccleſiam ædificabit,ſcilicet , Chriſtus. In pretio, id eſt . accepto pretio. q.d. gratis.

14. Labor, id eſt,opes labore partæ. Sabaim, id eſt, Sabæorum. Per hos populos Gentiles intelliguntur ad Chriſtum conuerſi. Sublimes. id eſt,proceri,Vincti. pro , velut vincti, ſcilicet, compulſi ſpiritu. Tantum. Chald. in veritate. In te.ſ.ô Chriſte. Abſque.i.præter No.non eſſe vnam perſonam præter alium Deum , quia vna ſola eſt diuinitas.

16. Errorum Chal. idolorum.

17. Saluatus eſt.pro, ſaluabitur.

19. Dixi.iungi poteſt cum, fruſtra. Iuſtitiam. Chal. veritatem.

20. Leuant, id eſt , geſtant, ſcilicet, humeris; vel ponunt loco edito.

21. Annunciate. ſ. reliquis , vt veniant. Hoc, ſcilicet, quod futurum eſt,ſeu quod ſuprà dixi.

23. In memetipſo. i. per me ipſum. Iuſtitiæ id eſt, iuſtum. Non reuertetur , id eſt , non erit irritum.

24. Ergo in Domino. pro, per Dominum,ſcilicet, iurabit,non per idola.Heb.tantum in Domino.Dicet.pro,dicit.ſ. Dominus.i. um.ſ. Deum

25. In Domino,id eſt,per Dominum. Laudabitur.Chald.& 70.gloriabitur.

C A P. X L V I.

1. COnfractus eſt. Chal.incuruatus eſt. 70. cecidit. Bel. Idoli nomen. Nabo. 70. Dagon. Vide 1. Reg. 5.Iumentis.ſ. portanda in Perſidem, capta Babylonia. Onera veſtra.i. quæ vos ſolebatis geſtare.

2. Contabuerunt. Chald.præciſa ſunt. Eorum, ſcilicet,qui ipſa colebant.

3. A meo,&c.lege,à me ab vtero,à me à vulua vel Dei vterum,intellige viſcera miſericordiæ. Vulua,id eſt, vtero. repetitio. 70. infantia.

4. Canos, id eſt, ſenectam. repetitio. q. d. per totam vitam veſtram. Portabo.70. ſuſtineo vos. Feram. 70. dimittam. Chald.dimittam peccata. Portabo. 70. ſuſcipiam.

5. Aſſimilaſtis.&c.q.d. nunquid aliquid mihi ſimile eſt, quod pro Deo adoretis ? Vide ſupr. cap.40.

8. Confundamini. 70. ingemiſcite.Chal. confortamini. Redite,& 70.pœnitentiam agite, reuertimini corde.

9. Vltra, id eſt, præter me.

10. Nouiſſimum q. d. longè poſt futura.

11. Auem.ſ.Cyrum feſtinantem.Meæ.ſcilicet, executorem in expugnanda Babylonia.& liberandis Hebræis. Illud , ſcilicet , quod promiſi. Creaui. pro, creabo. Chald. præparabo.

12. Duri corde. 70.qui perdidiſtis cor.

13. Feci.Chald. eſt. Iuſtitiam.ſ. Chriſtum. Gloriam, id eſt,filium.

C A P. X L V I I.

1. DEſcende , &c. imperatiua pro futuris. Virgo,&c.Chal regnum cōgregationis Babyloniæ,ſcilicet, Regna cuſtodiuntur , vt ſolent virgines. Tenera. Chald delicata.

2. Tolle molam. q.d. ſeruies in priſtino.olim ſerui molam vertebant,vt fit apud Mauros.Turpitudinem tuam. 70.operimētum tuum. Humerum.Hebr. plantam.Tranſi.&c.q d.vt poſſis ducta in captiuitatem flumina tranſire.

3. Ignominia.i. turpitudo , ſcilicet, pudenda. Opprobrium,id eſt,quod videri probroſum eſt. Capiam,ſcilicet,de te.

4. Redemptor. ſ. olim ex Ægypto, & deinde ex Babylone.

6. Contaminaui. i. veluti ſordidam tractaui, expellēs è ſedibus ſuis. Chal.profanaui,ſcilicet,

mittens in profanam Babyloniam.

7. Hæc.ſ. tibi euentura, quæ nunc prædico. Nouiſſimi tui, id eſt, eorum, quæ te tandem manebant.

8. Amplius.70.alia.Sterilitatem,id eſt,orbitatem. ſic infrà proximè.

9. Venerunt.pro, venient. Duritiam. Chald. & 70. fortitudinem ſ. obſtinationem.

11. Ortum, id eſt, vnde, ſeu quando veniat Expiare, id eſt,effugere. Chal. auferre.

12. Sta, &c. Ironicè.

14 Facti ſunt. præterita,pro futuris.Non ſunt, &c.q.d. ille ignis non erit. vt ſolet prunarum ad calefaciendum,ſed flammæ ad comburendum.

15. Facta ſunt. pro,fient. Errauerunt, ſcilicet, huc illuc fugientes.

CAP. XLVIII.

1. NOmine Iſrael, id eſt, Iſraelitæ. Aquis.i. ſeminè.q. d.de fonte. Chad.cognatione. In nomine. i. per nomen. In,id eſt,cum.

2. De ciuitate,&c.ſ.Ieruſalem ciues. Conſtabiliti ſunt. Chald.confidunt.

4. Durus, &c.q.d. obſtinatus,ſuperbus,& impudens.

5. Ex tunc, id eſt, multo antè.

6. Omnia ſ.impleta. Annunciaſtis. i. diuulgaſtis.ſ.ad gloriam meam.vel q.d.ego prædixi,non vos.70.cognouiſtis.q.d.non cogitaſtis. Conſeruata,ſcilicet, apud me. q d. ignota, ſeu occulta ſunt multa.

7. Creata ſunt, ſcilicet,quædam. Ex tunc. 70. olim,ſcilicet,tibi prædicta. Ante diem. 70.prioribus diebus.

8. Audiſti. ſ. ea,vel præcepta mea,vt faceres. Ex tunc 70. à principio. Scio, pro,ſciebam. Ex vtero.i.iam inde à natiuitate.

9 Laude,&c. Chal propter laudem meam,ſuſtentabo te. Infrænabo, id eſt,retinebo, vt ſolet equus, ne præcipitet.

10. Non quaſi argentum. q. d. leniter afflixi, pro, affligam. Elegi. Chald. probaui.

11. Blaſphemer,ſcilicet, quaſi impotens, aut non verax. Alteri. ſ. idolis. q. d. non patiar coli pro diis.

12. Voco.q.d.cui nomen indidi Iſraelis. Nouiſſimus.70. in ſempiternum.

13. Vocabo. pro, vocaui. Stabunt. pro, ſteterunt. i.adfuerunt.dixit, & facta ſunt.

14. De eis.ſ.diis gentium. Hæc, ſcilicet, quæ ego.q.d. quis eorum poteſt dicere talia, qualia ego? Eum,ſcilicet,Iſraelem, vel Cyrum. Suam, ſcilicet, liberando Iudæos Brachium,id eſt,fortitudinem, ſcilicet, oſtendet.

15. Directa. 70. proſperata.

16. Accedite. verba Chriſti vel Iſaiæ. Abſcondito, ſcilicet. palàm locutus eſt Chriſtus in mundo, & Deus legem dedit in monte Sinai. Ex tempore, &c. q. d. antequam quidquam in tempore fieret, cùm Deo eram cuncta componens. ſ. cum patre filius.Miſit,ſcilicet,ſecundùm humanitatem.

19. Eius,ſcilicet, Iſraelis.

20. Efferte, id eſt, diuulgare.

21. Sitierunt, ſcilicet,diu.

22. Pax. 70. gaudere.

CAP. XLIX.

1. AVdite. Chal. obedite. Vocauit.ſ.nomine Ieſu.

2. Os meum.Chal verba in ore meo.Gladium, ſcilicet,verbum Dei penetrabilius omni gladio. Sagittam.Gladio vicini cædũtur,ſagitta remoti, ſcilicet. prædicatum eſt Iudæis, & gentibus. Abſcondit,ſcilicet, quoad mitteret in mundum, continuit in ſinu filium pater. Chryſ. in corporis pharetra abſcondita diuinitas.

3. Seruus, ſcilicet, propter formã ſerui Iſrael. & Chriſtus Iſraelita.

4. In vacuum,ſcilicet,pauci Chriſto obediunt, paucique ſaluantur. Conſumpſi. ſ. moriendo. Iudicium id eſt, iuſtitia,ſeu meritum. Cum Domino. 70. apud Dominum. Chald. manifeſtum coram Domino. Opus. Chald. merces operum meorum.70. labor.Cum Deo. Chald.& 70. coram Deo.

5. Non. Hebræi legunt, ei,etſi Hebr eſt non. dicunt, enim eſſe לא pro לו vt interdum ſolet,& alibi notauimus.

6. Dixit,ſcilicet, Deus.Suſcitandas. ſ ad vitam gratiæ. Fæces.Chal.captiuitatẽ.70.diſperſionem

7. Sanctus,id eſt,ſanctè colendus, & ſanctitatis auctor. Contemptibilem animam. ſ. mundi iudicio.70.deſpicientem animam ſuam. Abominatam gentem 70. qui abominationi habetur à gentibus. Dominorum 70. principum. Videbunt, ſcilicet, tuam dignitatem. Conſurgent, ſcilicet, honoris cauſa. Adorabũt, ſcilicet; te venerabuntur: vel Chriſti diuinitas intelligitur, ad quem hæc quidam referunt.

8. Placito, id eſt, beneplaciti, ſeu quo mihi placuit. 70. opportuno. Paulus. 2. Cor.6. vertit accepto. Exaudiui. pro, exaudiam. Exauditus eſt pro ſua reuerentia. Fœdus, id eſt, fœderis prædicationem, ſeu confirmationem,aut renouationem. Suſcitares. 70. conſtitueres, ſcilicet, bono ſtatu. Terram id eſt, homines in terra habitantes. Chald. iuſtos, qui iacent in puluere. Diſſipatas. Chald deſolatas.70 deſertas.

9. Reuelamini, id eſt, in lucem prodite, ſeu apparete. Super,id eſt,iuxta, ſcilicet, conſpicuè. Planis.q. d. locis commodis.

10. Portabit. 70. ducet.

11. In viam.q. d. reddam planos, iuxta illud: Et aſpera in vias planas. Semitæ, ſcilicet, depreſſæ. Exaltabuntur. ſcilicet, ad commoditatem viatorum.q. d. tollam impedimenta ad me veniendi.

12. Longè. i. oriente. Mari. i. occidente. Auſtrali.ſ. Meridie.

13. Conſolatus, ſcilicet, miſſo filio vel adueniens filius.

14. Dixit, ſcilicet, ante Chriſti aduentum videns differri tandiu. Sion. i. fidelium congregatio, vel Iudæi.

16. In manibus.pro, velut in manibus, ne poſſim obliuiſci. Muri i. ciuitas. ſ. quam ſtatui defendere, nempe Eccleſia.

17. Structores, id eſt, qui te ædificent. ſ. Apoſtoli. Exibunt ſ.eiecti.

18. Vide. ſ. conuerſam gentilitatem. Abſorbebant.i.perdebant.

20. Sterilitatis. Chal. tranſmigrationis.

21. Hic.abundat.70.mihi.

22. Signum.id eſt, vexillum, ſcilicet, prædicationis Euangelicæ. Portabunt. ſ. hoc reliquiis ſanctorum.

23. Puluerem pedum, &c. q.d. ſeque ad pedes tuos deiicient. Fit hoc, cùm Pontificis pedes fideles oſculantur. Vide inf.cap.60.

24. Nunquid, &c q.d. faciet Deus quod videtur impoſſibile. ſ. vt tollatur à diabolo præda.

26. Carnibus ſuis q. d. edent carnes proprias præ fame. Caro.i.homo.

C A P. L.

1. MAtris. ſ. ſynagogæ. In iniquitatibus veſtris. Chal. propter peccata veſtra Vendi i.ſ.diabolo.q. d. nõ ego vos vendidi prior, aut dimiſi, vt à me diſcedere coacti ſitis, ſed vos ipſi vltrò diſceſſiſtis à me per peccata deficientes. In ſceleribus. i. ob ſcelera. Dimiſi. i. abieci tandem.

2. Vir.i.quiſquam. ſ. qui me reciperet. Increpatione.i.præcepto, ſeu ira. Deſertum faciam. Chald ſiccabo.q d poſſum ſiccare ſi velim.

3. Saccum.pro, velut ſaccum.

4. Suſtentare, &c. 70. quando oporteat loqui verbum. Laſſum. i. fatigatum, ſeu afflictum. Erigit.i.excitat. Manè i.matutinè, ſeu in vitæ principio ſ. conceptione. vox Chriſti. vel manè mane.i.quotidie.

5. Aperuit, &c. Chal. miſit me ad prophetandum. Abij ſ.renuens.

6. Percutientibus. 70. flagellis. Vellentibus 70 alapis Increpantibus. i.calumniantibus.q. d. expoſitus fui Iudæorum calumniis.

7. Confuſus.i pudefactus.

8. Iuſtificat me, ſcilicet. per gratiam, vel.q.d. qui meam cauſam defendit, vt iuſtam.

9. Omnes. ſ. me condemnantes. vox Chriſti. Tinea i.conſcientiæ vermis.

10. Serui.ſ.Chriſti ſecundùm humanitatem.

11. Ignẽ.ſ.cupiditatis, vel ſupplicij. Ambulate. pro, ambulabitis Lumine.i.flãma q.d.puniemini ſupplicio quod vobis per peccata acceſſiſtis.

C A P. LI.

1. QVod iuſtum eſt. Chal veritatem. Petram. ſic vocat Abraham ob fidei firmitatem. Cauernam laci.i.Saræ vterum.

2. Attendite.explicatio præcedentis. Vnum.i. cùm ſolus eſſet ſine prole. Chal ſolus erat in ſeculo.ſ quam vocarim. Multiplicaui. i. ditaui, ſeu dedi filios.

3 Delicias.Heb.Heden.70.Paradiſum.

4. Tribus.i.gens.Chal.congregatio.70. reges. Lex, ſcilicet, Euangelica. Iudiciũ, id eſt, doctrina. Requieſcet. pro, faciet requieſcere, vel permanebit.

5. Iuſtus.ſ.Chriſtus. Brachia. i. vires, ſeu potentia. Inſulæ.i.gentes. Suſtinebunt. i. expectabunt. 70. in brachium meum ſperabunt.

6. Liqueſcent. Chald. tranſibunt. Atteretur Chald.& 70.veteraſcet.

7. Iuſtum.i.iuſtitiam.Chal.veritatem.70.iudicium. Blaſphemias.Chal.ſuperbias.70.contemptum.

8. Vermis.ſ.conſcientiæ. Tinea.repetitio.

9. Conſurge.ſ.ò Chriſte.70 exurge Ieruſalem. Induere, &c. q. d. oſtende te fortem. Brachium. i. potentiam. vel, ò brachium: alloquitur enim Chriſtum, & verbis fœmininis, quia brachium, Heb. fœmineum. Antiquis. ſ. oſtendiſti potentiam tuam. Seculorum.Chal. quæ ab initio fuerunt. Superbum. ſ. diabolum, vel Pharaonem. Chal.fortes. Draconem Chal. Pharaonem, & exercitum eius.

10. Mare, ſcilicet, rubrum. Liberati, ſcilicet, Hebræi ex Aegypto.

11. Domino. ſ. Chriſto. Reuertentur. ſ ad Deum, à quo facti & redempti. Sion.ſ.cæleſtem.

12. Quis tu.pro, indignum vt tu.

13. Eius.ſ.hoſtis.

14. Veniet. ſ. Chriſtus. Aperiendum. ſ.ſalutis oſtium. Non interficiet. ſ. non venit, vt perdat, ſed vt ſalute. Panis eius. Chal. cibaria iuſtorum.

15. Ego autem, &c. verba Patris ad Chriſtum. Tuus. ſ. quatenus homo es.

16. Cælos. i. cæleſtes viros. Terram. i. terræ habitatores.ſ.in Eccleſia, vel terram nouam. Sion, id eſt, Eccleſiam.

17. Soporis i.ſtuporis. ſ. ſtuporem inducentis ſeu ſoporem mortiferum. Chald.maledictionis. 70.furoris.

19. Fames, & gladius. explicatio præcedentiũ

20. Oryx.animal eſt capræ ſimile. Chal.lagunc ula confracta.70.beta ſemicocta.

C A P. LII.

1. FOrtitudine tua, ſcilicet, à Deo tibi data. Induimini Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Veſtimentis, ſcilicet, virtutibus ad

Chriſtum excipiendum. Gloriæ tuæ. i. quæ te glorioſam reddunt,ſeu ornant. Sancti.ſ. Dei, vel tem,pli.Chald & 70.ſancta. Incircunciſus.ſ.corde.q.d.infidelis, Vel peccator.Aug.lib.cont.Donat. poſt collat.id intelligit de futura vita. Alij referunt ad liberationem à perſecutione infidelium.

2. Sede ſ. loco honeſto,quæ antea in puluere. i.ſtatu peccati, Vincula. ſ. peccatorum.

3. Gratis,id eſt,ſine pecunia,vel q.d.vltro vos dediſtis peccatis. Redimemini.ſ. è Babylone, vel ex peccato.

4. Aſſur.ſ.poſtea : vel potiùs pro Ægyptiis accipitur, qui ex Aſſyriis oriundi, Vide Ezech. 31. & quidem,quid hic attinebat ad Aſſyrios tranſire?Planè ſiquis vtrumque locum diligenter legat, videbit Aſſur pro Ægypti Rege accipi;quáquam cur ita vocetur non ſatis ſcio. Calumniatus eſt Chal. oppreſſit.

5. Quid mihi,&c. quaſi dicat, quin libero.ſ à peccato, vt olim ab Ægypto ? Gratis. Vide ſup. Dominatores ſ. principes. Et iugiter , &c. 70. propter vos nomen meum blaſphematur in gentibus ſemper.

6. Nomen meum.q. d. me agnoſcet. Loquebat. ſ per Prophetas. Adſum.ſ.factus homo.

7. Super montes,& Chriſtus in montibus aliquando docuit. Sion , id eſt, ô Sion. ſ. Eccleſia, vel potiùs Sioni , vt Hebr. indicatur. Regnauit, pro,regnat.70.regnabit. Chal.reuelatum eſt Regnum Dei tui.

8. Speculatorum.Chal. gubernatorum.70.cuſtodum. Leuauerunt vocē. 70. exaltata eſt.Oculo ad oculum.Chal. oculis ſuis. Videbunt. Chal. videbunt magnalia Dei.

9. Deſerta.ſ. aridæ antea animæ.

10. Parauit.Chal.reuelauit. pro, reuelabit.70. reuelabit. Brachium. i. potentiam, vel filium. Omnes fines. q. d. totus orbis.

11. Recedite. ſcilicet, à peccatis, vel ſeruitute diaboli,vel commercio infideliū Vide 2. Cor.6. Eius. ſ. Babylonis, id eſt , mundi. Mundamini. Chald. electi eſtote. 70. ſeparamini. Vaſa, ſcilicet, quibus in templo miniſtratur Deo.

12. In tumultu, &c q.d. quieta erit per Chriſtum liberatio. Fuga.ſ. vt olim ex Ægypto.

13. Intelliget.i. prudenter aget. Seruus meus. Chal.ſeruus meus Chriſtus.

14. Obſtupuerunt. ſ. viſis miraculis Ingloriꝰ,id eſt,cōtemptus,ſcilicet, in paſſione. Eius. Mutatio perſonæ, pro, tuus.

15. Aſperget. ſ. aqua baptiſmi, vel ſanguine, ſcilicet, redemptione.Chald.diſperget, ſcilicet, dilatans Eccleſiam. Continebunt. ſ. non malè loquentes de eo, vt antea. Narratum, ſcilicet, antea. Viderunt. 70. videbunt, ſcilicet, Chriſti miracula. Contemplati ſunt. 70. intelligent, ſcilicet, gentes ad ſalutem pertinentia.

C A P. LIII.

1. QVis. 70. Domine quis.Credidit.pro, credet. Auditui noſtro.i.audiris à nobis.q.d. prædicationi noſtræ. Chald.nuntio noſtro. Brachium. i. filius , ſecundùm Aug. contra ſerm.Arian. Not. quòd brachium eiuſdem eſt ſubſtantiæ cum pectore, vnde procedit; nec ab eo ſeparatur cùm porrigitur : ſic nec Filius miſſus in mundum à Patre ſeparatus, cui eſt cōſubſtantialis.

2. Virgultum , ſcilicet , è terra , id eſt, Maria. Eo.ſ.Deo.q.d. Deo faciente, vel approbante. Sitienti. i. arida. ſ. virgine. Species , &c. ſ.propter flagella,ſputa,& alapas,&patibuli iniurias.Hier. ep.140.Aſpectus.i.forma , ſeu pulchritudo. Deſiderauimus. ſ. pulchriorem apparere.q.d.nō ſic tractari,vel pro,non deſiderauimus; vt ſubintelligatur negatio præcedens, quaſi dicat,non erat deſiderabilis, id eſt, decorus.70.nec decor.

3. Nouiſſimum. pro,velut nouiſſimum,id eſt, abiectiſſimum. Dolorum,&c Chald.doloribus, & infirmitatibus expoſitus. Infirmitatem.70.infirmitatem ferre. Vultus.ſ.in gloria,& ſplendore, qui eum decebat. Eum.ſ.eſſe qui erat.

4. Languores.70 peccata. Tulit,id eſt, abſtulit. Dolores , ſcilicet , quos peccata noſtra merebantur.70.pro nobis doler. Chal.delicta noſtra propter eum dimittentur. Nos. i.Iudæi.Leproſum , id eſt , dignum qui expelleretur à conuerſatione , more leproſi. A Deo. ſ. ob peccata ſua. Attritus.70. infirmatus. Diſciplina,&c.quaſi dicat , caſtigatus eſt , vt nos pacem haberemus. Chald. in doctrina eius multiplicabitur pax ſuper nos. Liuore. i. plagis.

6. Iniquitatem.Chal. remiſſionē iniquitatum.

8. De anguſtia,&c q.d. & iniqua paſſione , & iudicio occiſus eſt. 70. in humilitate iudicium eius ſublatum eſt. Quia.pro.qui tamen. Abſciſſus eſt,&c.q d. occideretur.

9. Dabit.Chal.tradet in gehennam.Pro ſepultura.q.d.eò quòd ipſum occiderunt iniquè. Diuitem,id eſt, potentes,ſcilicet,Pilatum, & Principes Sacerdotum.

10. Peccata,ſcilicet,expiando Semen,ſcilicet, filios ſpirituales. Dirigetur , id eſt , implebitur, vel proſperabitur.

11. Scientia ſua i. ſui cognitione.ſ.fide vel per ſapientiam ſuam. Iniquitates , id eſt , pœnam iniquitatum.

12. Diſpertiam ei , ſcilicet , iuxta illud, Dabo tibi gentes,&c. 70.poſſidebit. Fortium. ſ.dæmonum Vide Luc. 11.

C A P. LIIII.

1. LAuda , &c 70.lætare ſterilis , quæ non paris,erumpe & clama,quæ non parturis ; atque ita citatur Galat. 4 Alloquitur verò Eccleſiam ex gentibus factam. Sterilis. ſ. gentilitas ante fidem.Hinni , id eſt.iubila,ſeu exulta.

Deſertæ. ſ. olim gentilitatis. Eius. ſ. ſynagogæ. Virum, ſcilicet, Deum, cui per fidem olim deſponſata,

2. Parcas. i. ceſſas, ſeu negligas. Conſolida. i. fortiter fige: metaphora à tendentibus tentoria.

3. Ad dexteram. &c. Chal. ad Auſtrum, & Aquilonem. Semen. i. filij. Deſertas. ſ. fide olim. Hæreditabit. i. poſſidebit.

4. Confuſionis. ſ. de peccatis. Viduitatis, id eſt, cùm ſine Deo eſſes, quem per peccata amiſeras. Dominabitur tui, quaſi dicat, obedies ei. Vocabitur. i. agnoſcetur eſſe.

6. Vocauit. ſ. ad ſe. Vxorem. pro, velut vxorem. Dixit. pro, dicit.

7. Ad punctum in modico. 70. tempore modico.

8. In momento indignationis. 70. in furore paruo. Miſertus ſum. 70. miſerebor. Dixit. pro, dicit.

9. Iſtud eſt. i. accidit.

10. Montes, &c. q. d. citiùs montes loco ſuo mouebuntur, quàm deſinam miſereri.

11. Tempeſtate. conuulſa. ſ. more arboris. Chal. iniuria affecta. 70 inſtabilis.

12. Sculptos. 70. cryſtalli. Deſiderabiles i. pretioſos. 70. electos. ſignificantur per hæc virtutes, ſeu electorum perfectiones.

13. Doctos à Domino. Vide Ioab. 1. Theſſ. 4. Aug. de gratia Chriſti. cap. 12. & ſeq. Chald diſcentes legem Domini. potiùs videtur fides intelligi, quæ donum Dei eſt, nec niſi Deo perſuadente ſuſcipitur.

14. Recede pro, recedas. Calumnia. i. oppreſſione. 70. iniquo. Quia. 70. &.

15. Accola. 70. proſelyti. ſ. ad fidem conuerſi. Mecum pro, meus. ſ. antea, cùm fide carerer. Aduena i. peregrinus. ſ. gentilis.

16. Creaui, &c. q. d. ego afflixi, ego eripiam.

17. Omne vas. Chald. omnia arma. Fictum. Chal. & 70. paratum. Dirigetur. 70. proſperabitur. Iudicabis. Chald & Complut. condemnabis. 70. vinces. Hæc. i. talis, ſcilicet, in pace & ſecuritate æterna.

CAP. LV.

1. OMnes. Hebr. ô omnes. Sitientes. Chal. diſcere volentes. Aquas. ſ. doctrinæ, & gratiæ. Emite. i. comparate, ſeu accipite Vinum. ſ. lætificans cor. Lac. ſ. purum, & dulcem cibum.

2. Quare appenditis. &c. q. d. cur ea ſectamini, quæ mentem non poſſunt ſatiare?

3. Fideles. i. ſtabiles. q. d. præſtabo certiſſimè promiſſam Dauid miſericordiam 70. ſancta Dauid fidelia, ſicut citatur. Act. 13.

4. Teſtem. ſ. meæ voluntatis Eum. ſ. Chriſtum

5. Quam neſciebas. i à te alienam, 70. neſcientem te Vocabis, ſcilicet, ad fidem. Chriſtum alloquitur. Deum tuum, ſcilicet, quantum ad humanitatem.

6. Propè eſt. ſ. in terris conuerſans, vel dum tempus eſt miſericordiæ.

7. Multus. ſ. ſæpe, multumque ignoſcens.

10. Cælo. i. aëre. Infundit. i. perfundit.

12. Egrediemini. ſ. de diaboli captiuitate. Ducemini. i. in beatitudinem. Manu. 70. ramis metaphoricè ſignificat ingentem bonorum lætitiam.

13. Saliuncula. Herba eſt breuis. 70. ſtipite vili. Nominatus. Chald. & 70 in nomen &c. q. d. celebritatem. Signum. i. monimentum, vel victoriam. pro hac enim ſolent ſigna, ſeu monumenta ſtatui. Hier. ad crucis ſignum refert & quidem per hanc parta eſt victoria.

CAP. LVI.

1. SAlus. pro, Saluator. ſ. Chriſtus. Iuſtitia. 70. miſericordia.

2. Hoc. ſ. quod proximè dictum, vel quod ſequitur. Apprehenderit. 70. retinuerit. Polluat. i. profanet. Omne pro, vllum.

3. Diuidet. pro, diuiſit. Eunuchus. ſ. qui ſe ob regnum Dei caſtrauit, voluntariè continens.

4. Volui. ſ. conſilia. Tenuerint. i. ſeruauerint.

5. Nomen. i præmium, ſeu gloriam quandam excellentem Vide Aug. cap. 25. de ſanct. virg. A filiis, &c i. quàm ſit habere filios, &c.

7. Montem. ſ. cælum. Domum. ſ. Eccleſiam. Populis. 70. gentibus ſicut citatur Marc. 11. Cunctis. ſ. Eccleſia omnes amplectitur; vnde & Catholica dicta.

8. Ad eum. ſ. Iſraëlem, vel Chriſtum. Congregatos. ſ. Eccleſiam.

9. Deuorandum. ſ. impios. q. d. digni ſunt qui à feris deuorentur.

10. Speculatores. ſ. pſeudoprophetæ. Eius. ſ. congregationis impiæ. Latrare. ſ. contra vitia.

11. Saturitatem. q. d inſatiabiles.

12. Venite. ſ. dicunt inuicem. Ebrietate. Heb. cera. Multo ampliùs. q d. in dies peius.

CAP. LVII.

1. IVſtus. i. Chriſtus, vel homines iuſti. Recogitet ſ. cauſam permiſſionis Dei. Miſericordiæ. i. pij. 70. iuſti. Colliguntur. ſ. ad patres. i. moriuntur. Quia. 70 &c. Intelligat. 70. conſideret, ſcilicet, cauſam. A facie, &c. Chald. propter malum, quod venturum eſt. q. d. auferet eos hinc Deus, vt videant mala.

2. Veniet pax ſ. illi ſub. dicit Deus. Cubili. 70 ei ſepultura. Directione i. vitæ rectitudine.

3. Augutatricis. i. veneficæ. q. d. impij, ſeu ſceleſti. 70. iniqui.

4. Super. i. contra Sceleſti. 70. perditionis. Mendax. i. adulterinum. 70. vile.

5. Conſolamini, id eſt, delectamini. Torrentibus. 70. vallibus. Pars tua. q. d. diuitiæ & delitiæ tuæ, colere idola.

7. Cubile, id eſt, templum, vbi adulterium idololatriæ.

9. Memoriale. i. quod tibi in mentem reducat deos tuos. ſ. idola. Iuxta me i. me vidente. Diſcooperuiſti. ſ. turpitudinem tuam. Adulterum. q. d. adulterata es cultu idolorum. Dilataſti, &c. q. d. cum multis es fornicata. ſ. colens multos deos. Stratum. q. d. adulterari. Manu aperta. i. palàm. manus, pro, loco.

9. Regi. ſ. Aſſyriorum, vel Ægypti. Vnguento. q. d. more meretricis, vt ei placeres. Legatos, ſcilicet, confidendo in hominibus. Vſque ad inferos i. viliſſimè, ſeu profundiſſimè.

10. Laboraſti. ſ. profecta ad petendũ auxilium. Quieſcam. 70. deſinam. Chald. conuertar. Vitam manus tuæ. Chald. diuitias multas. ſ. manuum labore partas. Rogaſti. 70. rogaſti me.

11. Timuiſti? per interrogationem legendum Mentita. ſ. mihi fidem non ſeruans. Tacens, id eſt, diſſimulans.

12. Iuſtitiam. Ironicè. q. d. tua flagitia.

13. Congregati. ſ. milites, vel principes fœderati. Aura. 70. tempeſtas. Montem. ſ. cælum.

15. Æternitatem. Chald. in cælis. 70. in æternum. In ſancto habitans. 70. in ſanctis requieſcens.

16. Litigabo. Chald. & 70. vleiſcar. Vſque ad finem, id eſt, ſemper. Quia ſpiritus, &c. q. d. ego enim animas creo. Egredietur. pro, egreditur. Flatus, id eſt, animas. vide Augu 7. de gen. cap 3. & 13 Ciu. cap. 24 Faciam. Hebr. Chald. & 70. feci. q. d. amo animas, quas feci, ideóque ignoſco.

17. Vagus. i. errans. 70. triſtis.

18. Conſolationes. 70. conſolationem veram. Eius. Chald. ſuper eum.

19. Labiorum. i. confeſſionis peccatorum, vel laudis.

20. Conculcationem. Chald. cænum. ſ. ſolent fluctus cænum eiicere ad littus.

21. Pax. 70. gaudere.

Cap. LVIII.

2. DE die in diem. i. quotidie. Quærunt, id eſt, conſulunt. Vias. i. leges. Volunt, id eſt, velle videntur. Rogant, &c. q. d. velut mecum expoſtulant, exigentes ius, quod ſtatim explicat.

3. Neſciſti. i. videris neſcire, non enim exaudis. Veſtra. ſ. non mea. q. d. facitis quod lubet.

4. Ad lites. i. litigando. Impiè. 70. humilem. In excelſo. i. à me. Clamor. ſ. contentionum. vel q. d. vt vos exaudiam.

5. Sternere. q. in ſacco, & cinere iacere.

6. Faſciculos deprimentes. i. onera, quibus proximum opprimitis. 70. obligationes violentarum cautionum. ſ. de ſoluendis vſuris, & huiuſmodi. Confracti ſunt. Chald. vim patiuntur. Onus. 70. ſcripturam iniquam.

7. Vagos. 70. ſine tecto. Carnem tuam. 70. Domeſticos ſeminis tui.

8. Manè. i. ſol manè. Lumen. i. proſperitas, vel mentis illuminatio. Sanitas. i. liberatio. Citiùs. 70. citò. Anteibit. ſ. in cælum euntem. Iuſtitia. ſcilicet, operum, ſeu meritum. Colliget. i. ſuſcipiet. 70. circundabit.

9. Catenam. ſ. peccatorum. Chal. corruptelam. iudicij Digitum. ſ. minando, aut conuitiando Quod non prodeſt. Chald. verba rapinæ. 70. murmurationem.

10. Animam. i. viſcera miſericordiæ. Repleueris. 70. ſaturaueris. Tenebris. i. calamitatibus. Lux, id eſt, proſperitas.

11. Liberabit 70. impinguabit. Chald. corpus tuum viuificabit in via æterna.

12. Deſerta ſeculorum i. diu antea diruta, & deſerta. Generationis, & generationis. i. diutiſſimè duratura. 70. ſempiterna Sepiũ. q. d. muniens vias. ſ. bono exemplo. 70. maceriarum. Chal. viæ rectæ. Inquietem. q. d. faciens quietas vias, ſcilicet, quies eſt in obſeruantia præceptorum Dei. Chald. conuertens impios ad legem. Heb ad habitandum. q. d. faciens viatores quieſcere in domibus ædificatis.

13. Auerteris, &c. q. d. in ſabbato non laboraueris. Voluntatem. i. negotia. Delicatum. i. delitias. ſ. ceſſando à negotiis, & intendẽdo diuinis. Glorioſum. i. honore dignum. Chald. honoraueris. Vias. 70. opera. Sermonem, ſcilicet, qui non deceat. 70. verbum in ira. Chald. verbum violentiæ.

14. Altitudines. Chald. munitiones. 70. bona q. d. dabo cæleſtia.

Cap. LIX.

1. ABbreuiata, id eſt, debilitata Aggrauata eſt, id eſt, obſurduit.

2. Diuiſerunt, ſcilicet, velut pariete interpoſito. quem deinde Chriſtus ſoluit. Exaudiret. 70. miſereatur.

3. Sanguine, id eſt, homicidiis. Chal. ſanguine. innocentum.

4. Inuocet iuſtitiam. Chald. oret in veritate. 70. loquatur iuſta Nihili. Chald. & 70. vanitate. Laborem. i. moleſtiam. ſ. proximi. 70. cædem.

5. Ruperunt. q. d. parẽt noxia, & plena veneno. Telas araneæ. i. inutilia, ſeu non duratura.

7. Inutiles Chald iniquæ 70 ſtultorum.

8. Iudicium. i. iuſtitia Incuruatæ. i. deprauatæ. 70. peruerſæ Ignorat. i. non curat, negligit.

9. Elongatum, &c. q. d. longè receſſimus à iudicio, & iuſtitia. i. rebus iuſtis Not. quód p ſiunt hæc omnia ad Chriſti tempora referri, ſcilicet, ad Iudæos, qui illum ſunt perſecuti. Lucem, id eſt, proſperitatem.

11. Meditantes i.cogitabundi.Hebr.generando. Iudicium i.iuſtitiam.ſ. in hominibus. q.d.ne quiſquam alij noceret.

12. Reſponderunt.Chal.contra non teſtificati ſunt. 70. reſtiterunt. Cognouimus. q.d. negare non poſſumus.

14. Retrorſum. q d. receſſit, ſeu deſeruit nos Iudiciũ.i. recta viuendi ratio. Ingredi. ſ. ad nos, quia nolebamus.

16. Vir. ſ.iuſtus, dignoſq; viri nomine. Aporiatus eſt. ſ. qui indigebat auxilio. q. d. ad ſummam eſt inopiam & anguſtiam redactus. Saluauit. ſ. inopem. Sibi. abundat, more Hebraico. Iuſtitia. 70. miſericordia. Eum, ſcilicet, ope indigentem.

17. Zeli, id eſt, indignationis.

18. Quaſi pro, & quaſi. Viciſſitudinem, id eſt, retributionem. Inſulis. pro, etiam inſulis, id eſt, remotè habitantibus.

19. Spiritus Domini. i. vehemens ventus.

20. Sion datiuus eſt.q. d. Eccleſiæ, ſcilicet, in die iudicij.

21. In te, ſcilicet, ô Chriſte.

Cap. LX.

1. ILluminare.Chal.& 70.illuminare Ieruſalem. Heb deeſt Ieruſalē. Lumen, ſcilicet, Chriſtus, qui lux mundi, & Dei gloria.

2. Orietur. 70. apparebit. Gloria, ſcilicet, per miracula.

3. Tuo, ſcilicet, ô Eccleſia. Ortus tui. pro, orto in te. Chal. & 70. tuo.

4. De latere ſurgens. Quidam legunt, ſugent. Hebr. iuxta latus nutrientur. Chald. ſuper latera portabuntur. 70. ſuper humeros portabuntur.

5. Videbis. ſ. multitudinem filiorum. Affiues, ſcilicet, gaudio. 70 timebis. Multitudo. Chald. & 70. diuitiæ. Fortitudo. i. reges & principes. Chald. ſubſtantiæ.

6. Inundatio. Chal. turba. 70 greges. Camelorum. Chald. Arabum. Omnes i. plurimi. Chald. omnes hi.

7. Cedar. Regio eſt Arabiæ. itémque Nabaoth. Miniſtrabunt. i. inſeruient. Intellige verò per hæc conuerſionem Gentium, & ſacrificia ſpiritualia. Placabili i. vbi placor. Maieſtatis. Chald. laudis. 70. orationis.

8. Feneſtras. ſcilicet, columbarij. q. d. ſuo quiſque loco & gradu. Chald. quæ reuertuntur ad columbaria ſua. Nota. per nubium volatum, & columbarum, ſignificari velocitatem ad Eccleſiam venientium.

9. Inſulæ, id eſt, etiam remotiſſimæ gentes In principio. 70. in primis. Tuos ſ. ô Eccleſia. Cum eis. ſ. offerendum. Quia Chald qui.

10. Muros. i. templa. Reconciliatione. Chald. voluntate. Heb. beneplacito. 70. miſericordia. Miſertus ſum tui. 70. dilexi te.

11. Fortitudo, id eſt, potētiſſimi quique. Chal. diuitiæ.

13. Gloria Libani. i. pulcherrima quæque. Locum pedum i. eccleſiam, in qua habito

14. Curui. i. humiles. 70. timentes. Humiliauerunt. i affiixerunt. ſ. aurea. Veſtigia, &c. q. d. ad pedes tuos ſe inclinantes. Fit hoc Papæ. Detrahebant tibi. 70. & Chal. irritabant te.

15 Non erat. ſ. ex gentilibus. Superbiam ſeculorum. i. gloriam æternam. Chald. gloriam ſeculi. 70. exultationem æternam.

16. Suges lac gentium. Chal. ſatiaberis diuitiis populorum. Mamilla, &c. 70. diuitias regum comedes. Fortis. 70. Deus.

17. Pro ære, &c. q. d. pro paupertate ſuccedent diuitiæ, pro affiictione lætitia &c. Ponam &c. 70. dabo principes tuos in pace (. i. pacificè regentes) & Epiſcopos tuos in iuſtitia, id eſt, iuſtè præſidentes.

18. Laudatio, id eſt, laus Dei.

19. Non erit, &c. Hæc præcipuè ad cœleſtem beatitudinem referenda.

20. Sol, id eſt, proſperitas. Minuetur. 70 deficiet. Chald. per ſolem regnum intelligit, per lunam gloriam. Complebuntur, id eſt, ceſſabunt

21. Terram. ſ. viuentium. i. cælum. Ad glorificandum. i euadet in gloriam.

22. Minimus. i. parua familia. Mille. i. referta plurimis fidelibus. Paruulus. i. parua domus. Fortiſſimam. 70. magnam Eius. pro, ſuo.

Cap. LXI.

1. SVper me. vox Chriſti. Eo quòd 70. cuius cauſa. Vnxit, id eſt, repleuit gratia. Ad annunciandum, &c. 70. Euangelizare pauperibus miſit me, ſanare contritos corde, prædicare captiuis remiſſionem, & cæcis viſum, & vocare annum Domini acceptum, & diem retributionis &c. Vide Lucæ 4. Indulgentiam. Chal libertatem. Clauſis. Chal vinctis. 70. cæcis. Apertionem, ſcilicet, carceris peccati. 70. viſum, ſeu viſus reſtitutionem.

2. Placabilem, id eſt, reconciliationis. Domino. pro, Domini. Vltionis. ſ. in reprobos die iudicij Deo noſtro. pro, Dei noſtri.

3. Sion. i. Sionis, vel in Sion, vel Sionem. q d. ex deſiderio cæleſtis patriæ. Coronam. pro, cinere. i. gloriam pro abiectione. Oleum. q. d. perfuſionem. Pallium laudis. q d. operiam, ſeu ornabo laude. 70. habitum gloriæ. Fortes. Chald. principes. Iuſtitiæ. i per iuſtitiam. Glorificandum, ſcilicet, Deum. 70. gloriam.

4. Deſerta, ſcilicet, Dei cultu. A ſeculo, id eſt, longo tempore. In generatione, & generationem, id eſt, diutiſſimè.

5. Alieni, ſcilicet, olim à fide. Paſcent, &c. q. d. erunt prælati veſtri.

6. Vos. ſ. ô Apoſtoli, ſeu prælati. Fortitu-

dinem

d. em ... d. dignitas. Superbietis i. eritis glorioſi. Chald. lætabimini. 70. ... eritis admirabiles.

7. Duplici. i. magna. Partem i. ſortem. ſ. miniſterium præ alijs, & gradum. Terra ſua, id eſt cælo. Duplicia, id eſt, corporis & animæ bona, vel q. d. maxima.

8. Opus. Chal. mercedem operum. In veritate, id eſt, fideliter.

9. Scietur. Chald magnificabitur. Semen, id eſt, filij. Germen. Chal. & 70. nepotes.

10. Gaudens, &c. vox Eccleſiæ Iuſtitiæ. 70. lætitiæ.

11. Germinabit. Chal. reuelabit. 70. proferet.

Cap. LXII.

1. TAcebo, ideſt, ceſſabo ſ. Deum orare, optare. Iuſtus, ſcilicet, Chriſtus.

2. Tuum. ſ. ô Deus, vel potiùs, ô Eccleſia. eſt enim Hebr. pronomen fæmineum, vt etiam ſuprà. Chald & 70. iuſtitiam tuam. Vocabitur, id eſt, imponetur. Inclytum tuum. Chald. & 70. gloriam tuam. Nouum. ſ. Eccleſia Chriſti. Nominabit, id eſt, declarabit.

3. Corona, &c q. d. plurimi fies à Domino.

4. Voluntas, &c. q. d. mihi gratiſſima. Inhabitata, ſcilicet, fidelibus.

5. Habitabit enim. Chal. & 70. ſicut habitat. Virgine. i. ſponſa. Et habitabunt. Chald. & 70. ſic habitabunt. ſ. cum magna lætitia. Et gaudebit, Chal. & 70. & ſicut lætatur. Et gaudebit. 70. ſic lætabitur.

6. Cuſtodes. ſ. Angelos, vel doctores, vel Paſtores Tacebunt, id eſt, ceſſabunt. ſ. cuſtodire, vel laudare Deum. Taceatis, id eſt, ceſſetis. ſ. recordari, vel laudare.

7. Ei, id eſt, eius laudibus, ſeu orationi ad Deum. Hieruſalem laudem, id eſt, Eccleſiam laudabilem.

8. In dextera, id eſt, per dexteram. In brachio, &c. 70. per fortitudinem brachij ſui. Si dedero, &c q. d. non eritis vltrà ſub hoſtium poteſtate.

10. Per portas. ſ. monendo ſingulos, vt ſe præparent. Populo. ſ. ad Eccleſiam confluenti. Eligite, eſt, remouete, ſeu colligite. 70. ejicite de via. Signum. id eſt, vexillum, ſcilicet, crucis prędicationem. Populos. ſcilicet. congregandos.

11. Auditum fecit, id eſt, faciet audiri, ſeu diuulgari. In extremis. 70. vſque ad extremum. Merces eius. Chald. merces facientibus verbum eius. Opus. i. præmium, vel opus redemptionis humanæ. Coram illo, id eſt, promptum, vel magnæ ei curæ.

12. E . s, ſcilicet, fideles Chriſti. Tu, ſcilicet, ô Eccleſia. Quæſita, ſcilicet, ad habitandum.

Cap. LXIII.

1. QVis, &c vox Angelorum. Edom. ſcilicet. Idumæa, ſcilicet, mundo, vel Iudæa. vel q. d. de ſanguine, id eſt, paſſione. Edom enim rubrum. Tinctis, ſcilicet, ſanguine. Boſra. Metropolis eſt Idumææ: hic autem accipitur pro Ieroſalem. (Boſra enim munitio, ſeu munita) vel pro paſſione. Boſra enim etiam tribulatio, & vendemia, cui Chriſti paſſio aſſimilata paulo inferiùs. Stola, ſcilicet, humanitate. Loquor, id eſt, prædico doceo.

3. Torcular ſ. paſſionis. Gentibus. i. hominibus. Vir. i. quiſquam. q. d. ego ſolus per paſſionem mundum liberaui. vel, ego ſolus hoſtes vici: id enim etiam in Scriptura eſt calcare torcular ſ. hoſtes premere. Eos. ſ. hoſtes, peccata, & dæmones In furore. i. valde iratus. Sanguis, id eſt, valdè iratus. Sanguis, id eſt, peccata. q. d. paſſus ſum pro mundi peccatis, quæ ſuſcepi delenda.

4. Vltionis, ſcilicet, contra peccata. In corde meo. i. animo meo ſtatutus olim.

5. Mihi. pro, me: vel abundat, & ſubauditur hic & inf. eos. ſ. quos voluit eripere; atque ita Chald. & 70. Vide Pſal. 97. Indignatio, id eſt, vlciſcendi ſtudium.

6. Conculcaui. i. vici, & mihi ſubieci. ſ. expulſis erroribus. Virtutem. i. robur. q. d. ſuperaui.

7. Laudem. ſ. cantabo, vel recordabor. Indulgentiam. Chald. & 70. miſericordiam. Miſericordiarum ſuarum. 70. iuſtitiæ ſuæ.

8. Veruntamen. i. vtique. Negantes. Chald. mentientes, q. d. fidem ſeruantes. Eſt. ſ. Deus.

9. In omni. 70. ex omni. ſ. iungunt cum ſuperioribus. Non eſt tribulatus; per interrogationem legendum. q. d. nónne ita ſenſit eorum afflictiones, ac ſi propriæ eſſent? At 70. ita legunt, vt ſenſus ſit, neminem pro ipſis tribulatum, id eſt, paſſum, nec Angelum, aut alium quenquam, niſi Deum, ſaluaſſe eos: ſecundùm quam lectionem repetenda negatio ſic, & non Angelus, id eſt, nec Angelus. Faciei eius, id eſt, ab eo miſſus. ſecundùm verò noſtram lectionem, Chriſtus intelligendus Angelus, ſcilicet, magni conſilij. Portauit. 70. ſuſcepit. Chald. tulit. Eleuauit. 70. exaltauit. Chald. ſuſtinuit.

10. Sancti, ſcilicet, Moſis. vel, pro ſanctitatis. 70. ſanctum.

11. Recordatus. ſ. Iſraël tandem aliquando. Suis. i. eius. Vbi eſt. Vox Iſraelis, vel Prophetæ. Qui eduxit, &c. 70. qui eduxi, de terra Paſtorem ouium, quod citatur Hebr. 13. vbi pro terra. eſt, mortuis, pro. paſtorem; paſtorem magnum, Paſtoribus. ſ. Moſe & Aaron. Sancti ſui, ſcilicet, Moſis. Chald. ſanctorum ſuorum. 70. ſanctum. Vide ſupr.

12. Ad dexteram, id eſt, velut dextera tenens. 70 dextera.

14. In campo. pro, in campum. q. d. lentè, ſeu pedetentim.

15. Attende, ſcilicet, ad afflictionem noſtram, & inopiam. Zelus. i. vehemens amor. Continuerunt, ſcilicet, non ferentes opem.

16. Neſci

16. Neſciuit. pro, neſcit. q. d. non poteſt liberare. Hier. non habet pro filiis, quia à te receſſimus. Chald. non eduxit nos de Ægypto nomen tuum. ſ. celebre. 70. nomen tuum ſuper nos.

17. Feciſti, id eſt, permiſiſti. Tribus. pro, ob tribus.

18. Nihilum, id eſt, rem vilem. Sanctificationem, id eſt, templum.

19. Nec inuocaretur, &c. q. d. nec te agnoſceremus, vel non diceremur populus tuus.

CAP. LXIIII.

1. DEfluerent, id eſt, liqueſcerent, ſeu deſtruerentur.

2. Exuſtio ignis. i. vt ſolent igni combuſta. Tabeſcerent. i. diſſoluerentur. A facie pro, & à facie. Turbarentur. ſ. præ timore. Not. per hæc ſignificari deſiderium ingens Prophetæ, vt Deus oſtendat potentiam ſuam ſaluando genus humanum, deuicta diaboli poteſtate.

3. Feceris. pro, faceres. ſ. olim in Sinai. Suſtinebimus. i. ferre potuimus, ſed diximus; Non loquatur nobis Dominus, &c. vel q. d. ſi cœperis punire, non poterimus ferre vim tuam. Deſcendiſti, ſcilicet, olim in Montem Sinai.

4. Abſque te, id eſt, præter te.

5. Occurriſti. pro, occurres. Lætanti, & facienti, id eſt, cum lætitia facienti. Viis. i. mandatis. Et peccauimus. pro, quia peccauimus. Ipſis. ſ. peccatis. Et ſaluabimur. pro, ſed ſaluabimur. ſ. per miſericordiam tuam.

6. Omnes, loquitur in perſona malorum, ſecundùm Hier. Abſtulerunt ſ. à via recta, ſeu à te.

7. Teneat. i. placet. In manu. i. cauſa.

8. Satis. Chald. ſupra modum. 70. nimis. Ecce. 70. & nunc.

9. Sancti. pro, ſanctuarij, vel ſanctitatis.

10. Sanctificationis noſtræ. Chald. ſanctuarij noſtri.

11. Continebis. ſ. ne opem feras, vel hoſtes vlciſcaris.

CAP. LXV.

1. QVæſierunt, ſcilicet, gentiles. Interrogabant, id eſt, conſulebant. 70. totum locum ſic verterunt: Apparui non quærentibus me, inuentus ſum à non interrogantibus me. quod Rom. 10. citatur paulò aliter. Ego, ſcilicet, adſum. vox Chriſti.

2. Populum. ſ. Iudaicum. Incredulum, &c. 70. non credentem, & contradicentem. Cogitationes ſuas. 70. peccata ſua.

3. Lateres, id eſt, altaria ex lateribus.

4. Sepulcris. ſ. vt à mortuis in ſomnis reſponſa accipiant. Prophanum. i. carnium vetitarum.

5. Dicunt, ſcilicet, aliis. Immundus es. Chald. purior te ſum. 70. mundus ſum. Ignis, &c. Chald. vltio eorum erit in gehenna, vbi ignis, &c.

6. Scriptum. pro, velut ſcriptum. q. d. apertum, vel ſtatutum. Tacebo, id eſt, diſſimulabo.

7. In ſinu eorum. Chald. eis vltionem peccatorum ipſorum, & tradam morti ſecundæ corpora eorum. Exprobrauerunt mihi. i. me probro, ſeu contumelia affecerunt. Remetiar. 70. reddam. Primum. id eſt, priſtinum.

8. Benedictio. pro, benedictum.

9. Semen. i. filios ſpirituales. Montes. ſ. Ieruſalem, per quam Eccleſia intelligitur.

10. Campeſtria, &c. q. d. dabo illis loca ampla & commoda.

11. Fortunæ. Chald. idolis. 70. dæmoni.

12. Numerabo, id eſt, numeratos tradam, ſcilicet, nullo relicto. 70. tradam.

15. In iuramentum, id eſt, execrationem, ſcilicet, dicent cùm iurabunt, Mihi contingat (niſi verum dico) quod Iudæis. 70. in ſatietatem, ſcilicet, tædebit vos nominare. Interficiet. Chald. interficiet morte ſecunda. Alio., ſcilicet, Chriſtianos.

16. In quo. ſ. nomine, vel tempore. Amen. Chald. viuo. 70. vero. Noſtris. Hebr. Chald. & Complut. meis. ſub. poterit quiſq; eorum dicere.

17. Super cor. i. in cogitationem.

18. Ieruſalem. pro, ſuper Ieruſalem. Populum. pro, ſuper populum.

19. Ieruſalem, ſcilicet, cæleſti.

20. Dierum. i. ætate. q. d. omnes erunt in cælo adulta & perfecta ætate. Puer centum, &c. id eſt, natus centum annos, ſi peccator ſit. morietur tandem, & erit maledictus. id autem dicit ad oſtendendam differentiam electorum & reproborum.

21. Ædificabunt, ſcilicet. in hac vita. intellige verò per hæc corporalia, res ſpirituales.

22. Ligni. Chal. & 70. ligni vitæ q. d. erunt diuturni, ſeu perpetui, aut felices. Inueterabunt, id eſt, diu durabunt.

23. In conturbatione. Chald. ad mortem. 70. in maledictionem.

25. Lupus, &c. ſignificatur, homines alioqui contrarios moribus concordes futuros in Eccleſia, iiſdemque cibis ſpiritualibus, & ritibus vſuros. Serpenti, id eſt, diabolo. Puluis, id eſt, peccatores, ſeu reprobi.

CAP. LXVI.

1. SEdes. pro, velut ſedes. Scabellum. pro, velut ſcabellum. ſ. habitat Deus in iuſtis, conculcat impios. Ædificabitis. pro, ædificaſtis.

2. Facta. i. opera. ſ. mea. Pauperculum, & contritum ſpiritu. 70. humilem & quietum. Trementem ſermones meos. Chald. mutantem ſe propter ſermonem meum.

3. Qui immolat. ſ. in peccato. 70. iniquus immolans. Thuris. ſ. vt offerat, vel q. d. qui in mei memoriam ſeu accepti beneficij, thus offert.

Qui benedixit idolo. 70. blaſphemos. Omnia, ſcilicet, mihi ingrata.

4. Illuſiones, id eſt, peccata, ſcilicet, quæ pœnam. Chal. interitum.

5. Glorificetur, &c. Ironia. q. d. glorificetur ſanè Dominus, & appareat beneficentia eius in vos. Ipſi, ſcilicet, inimici veſtri.

6. Populi, ſcilicet, timentis, & tumultuantis adueniente calamitate, cùm Deus puniet.

7. Parturiret. ſ. Eccleſia, vel Maria. q. d. ante ſigna partus repente pariet filium. Partus. 70. dolor partus. Peperit maſculum. ſ. Chriſtum. Chal. reuelabitur rex eius.

8. Parturiet. i. pariet. ſ. omnes fructus, aut requirentes diuerſa tempora. Sion, id eſt, Eccleſia, ſcilicet, eodem die plurimos.

9. Pariam, ſcilicet, per Eccleſiam.

10. Lætamini cum. 70. lætare.

11. Declinabo. i. deriuabo. Ad vbera, &c. q. d. nutriemini à diuitibus, & principibus, vt ſolent paruuli à matribus.

13. Ieruſalem, id eſt, eccleſia militante, vel triumphante.

14. Germinabunt, id eſt, reuiuiſcent, ſcilicet, in reſurrectione.

15. Veniet, ſcilicet, die iudicij. Quadrigæ. id eſt. Angeli, quorum opera vtetur. Furorem. Chald. maledictionem. Increpationem, id eſt, punitionem.

16. Gladio, id eſt, iuſtitia puniente. Carnem, id eſt, hominem.

17. Ianuam. i. domus, vel templi. Abominationem, id eſt, cibos vetitos, ſeu Idolis immolatos.

18. Opera. 70. noui opera. Cum omnibus, &c. Heb. Chald. & 70. omnes gentes, &c. Gloriam, id eſt, majeſtatem. ſ. die iudicij.

19. Signum. i. vexillum. ſ. crucis, ſeu prædicationis. In mari. Chald. maritimas. Tenentes, &c. i. populos vtentes ſagittis. Gloriam, id eſt, potentiam, ſeu miracula.

20. In equis, &c. q. d. commodè, & facilè. Carrucis. Chald. laudibus. 70. vmbraculis.

21. Leuitas. i. diaconos, ſeu miniſtros Eccleſiæ. Dicit verò, Aſſumam, quia non naſcentur ex certa familia, vt in veteri Teſtamento.

22. Facio, pro. faciam. Nomen, ſcilicet, filiorum Dei, ſeu electorum, vel beatorum.

23. Menſis, &c. q. d. perpetuæ Neomeniæ, & ſabbata, id eſt, feſta. ſ. in cælo. Ex, id eſt, poſt. q. d. nullum aliud ſequetur.

24. Egredientur. ſ. mente, Cadauera. ſ. mortui ſunt damnati morte ſecunda. Vermis. Chald. anima. Et erunt, &c. Chald. & erunt impij iudicati in gehenna. Vſque ad ſatietatem, id eſt, faſtidium, vel abominationem. Chald. & dicent ſuper eos iuſti, ſatis vidimus. Carni, id eſt, hominibus, ſcilicet, ſanctis.

IEREMIAS.

CAPVT I.

1. FVERVNT. 70. habitabat. Anathoth. vicus eſt in Tribu Beniamin non longè ab Ieruſalem. vide Ioſ. 21.

3. Factum eſt. ſub. etiam. Conſummationem. ſ. magna ex parte; nempe menſem quintum, vt ſtatim addit.

5. Sanctificaui. i. prædeſtinaui ſanctificandum. ſic Ioan. 11. dicuntur filij Dei, qui adhuc infideles Aug. epi. 57. Chal. paraui. In gentibus. q. d. vt de gentilium populis multa prædicas. 70. in gentes. Chald. propinantem calicem maledictionis in populis.

6. A, a, a. Heb. Ahah.

8. A facie eorum. i. ab eis.

9. Dominus. i. Angelus à Deo miſſus.

10. Euellas, &c. i. prædices à me euellenda, deſtruenda, &c.

11. Virgam vigilantem. i. paratam percutere. 70. baculum nuceum. Chal. Regem feſtinantem ad malefaciendum.

12. Vigilabo. Chald. feſtinabo.

13. Succenſam. i. bullientem. Chal. Regem feruentem quaſi lebetem. Et faciem, &c. q. d. apparet autem ex parte Aquilonis. Chal. & vexillum exercitus eius ex Aquilone venientis.

14. Aquilone. ſ. Chaldæa, quæ Aquilonaris reſpectu Iudææ. Pandetur. Chald. venire incipiet.

15. Cognationes, id eſt, familias. Iuda. ſub. & Beniamin.

16. Loquar iudicia mea. i. expoſtulabo, vel oſtendam me iuſtè punire. Chald. loquar vltionem iudiciorum meorum.

17. Nec enim, &c. q. d. faciam enim ne timeas.

18. In ciuitatem, &c. pro, velut ciuitatem, &c.

CAP. II.

2. DEſponſationis, id eſt, temporis, quo te in ſponſam aſſumpſi. Chal. patrum veſtrorum.

3. Sanctus. i. dedicatus. Primitiæ. q. d. cari, vt ſolent primi fructus vel, primi gentium fructus. ſoli enim Iudæi fideles, reliqui idololatræ.

4. Cognationes. 70. familiæ.

5. Vanitatem. Chald. idola.

6. Sitis. i. aridam. 70. ſine aqua. Imaginem mortis. i. horrorem incutientem. 70. infructuoſam. Vir, id eſt, quiſquam.

7. Carmeli.

7. Carmeli, id eſt, fertilem Abominationem Chald. cultum Idolorum.

8. In me, i. contra me. In Baal.i.ſub nomine Baal.

9. Veſtris.Heb.Chald. & 70 filiorum veſtrorum.

10. Cethim i. Græciæ.ſeu maris mediterranei. Cedar.regio eſt Arabiæ.

11. Gloriam i. Deum, qui eſt mundi gloria, & in quo ſolo gloriandum.

12 Deſolamini. i more deſolatorum mæſtitiam indicate.70.inhorreſcite.

13. Viuæ i.perpetuò fluentis, ſeu vitam dantis.

14. Seruus.ſ.empritius.Prædam.ſ.hoſtibus.

15. Leones.Chal.Reges.

16. Filij quoque q d.Ægyptij. Hæ enim ciuitates Ægypti. Conſtuprauerunt q d tecum fornicati ſunt.ſ.cultu idolorum, qui dicitur in Scriptura fornicatio.

17. Viam.ſ ſuorum mandatorum.

18. Ægypti. ſ. petens inde auxilium. Turbidam.ſ.Nili. 70. Geon.Fluminis ſ Euphratis.

19. Auerſio.ſ à via recta.

20. Meretrix ſ per idololatriam.

21. Omne, pro, per omnia, ſeu omnino. Verum i.germanum, ſeu perfectum. Prauum. 70. amaritudinem.Aliena.i degenerans.

22. Borith ſ. qua Fulſones vtuntur.

23. Conualle.ſ.qua ibas ad idola. Curſor, pro velut curſor.

24. Onager, Animal eſt velociſſimum ob facilitatem reſpirandi. Ventum.ſ ad reſpirandum. Amoris ſui.i. optatum Auertet. ſ. à curſu i.capiet. Deficient. 70. laborabunt.ſ. quærendo.q.d. facilè inuenient. Menſtruis. i. peccatorum contaminatione.

25. Nuditate.ſ.tranſeundo flumina, dum peregrè petis auxilium. 70. via aſpera. Siti.ſ. quæ ſolet contrahi longo itinere. Alienos, ſcilicet, deos.vel populos.

30. Deuorauit, &c. q.d.occidiſtis.

31. Veſtra ſ. talis eſt. Solitudo. ſ. vbi nihil eſt fructus, aut conſolationis. Serotina.i. ſero fructum ferens.70 plena ſentium.

33. Dilectionem q.d. meam amicitiam. Malitias tuas, &c.q d feciſti, vt peſſimæ eſſent viæ tuæ Chald.mala docuiſti ex viis tuis q.d. fuiſti exemplo peſſimo per peccata tua. 70. iniquè egiſti, vt pollueres vias tuas.

34. Alis.i. veſtium oris. In foſſis.q.d.latenter peccantes, ſed palàm. In omnibus, &c.70 omni quercu.

36. Confuderis. q. d. non poterit tibi opem ferre.

37. Super caput.ſignum id dolentis. Obtriuit. 70.repulit.

CAP. III.

1. VVlgò dicitur.i. dici ſolet. Mulier illa. Heb & Chal terra iſta. q.d.nónne eſtis contaminati peccatis?

2. Directum. Chal. loca edita.ſ.vbi idola coli ſolebant. Eos, ſ. amatores tuos. Latro. Chald. Arabs 70.cornix.Fornicationibus, id eſt, idolorum cultu.

3. Serotinus, id eſt, tempore veris. Frons. 70. facies.

4 Virginitatis.i. pueritiæ.

5. Iraſceris ſ. ô Domine. In finem. i. ſemper. Potuiſti.i. præualuiſti.

6. Auerſatrix. i. à Deo ſe auertens. Sibimet. abundat, more Hebraico.ſic Italicè, *ſe n'ando.* Fornicata eſt.i. idola coluit.

10. In mendacio.i.ſimulatè.

11. Iuſtificauit. &c.q.d.minùs peccauit comparatione Iudæ.

12. Aquilonem. ſ. Iſraël erat ad Aquilonem reſpectu Iudæ. Sanctus.70 miſericors.

13. Diſperſiſti. i. expoſuiſti. Chal. corrupiſti. 70.effudiſti. Alienis.ſ.diis.

14. Reuertentes, pro, recedentes. 70. apoſtatæ. Et duos. ſ. pauci electi. Cognatione, i. familia.ſ.vna ſenſus eſt, vnum vel duos de vna ciuitate, aut familia. Sion, id eſt, Eccleſiam, vel cælum.

16. Arca teſtamenti. per hanc intelliguntur omnia legalia. Fiet.ſ.quicquam tale.

17. Ieruſalem.i.Eccleſiam. Domini.ſ.Chriſti. Nomine.i.virtute, ſeu inuocatione.

18. Ad domum. Chal. cum domo. Simul. ſignificari videtur coniunctio Iudæorum & Gentilium in vnam fidem. Aquilonis. i. Gentilitatis, vel Babylone.

19. Quomodo.i.quàm præclarè. Exercituum i multitudinis. 70 Dei omnipotentis. Ingredi. i.incidere q.d. me ſequi.

21. In viis. Heb in excelſis. Chald. iuxta torrentes. 70. ex labiis. Iſraël. ſ. in calamitatem incidentis, vel abducti in captiuitatem.

22. Reuertentes.i.recedentes. Auerſionis. 70. contritionis Ecce, pro, dicite, ecce.

23. Multitudo.70 fortitudo.

24 Confuſio. i. res dignæ pudore. Comedit. Chald. & 70. conſumpſit. Laborem. i. bona labore parta.

25. Dormiemus. futura, pro præteritis.q.d.iacebamus, velut in lecto.

CAP. IIII.

1. COmmoueberis.i. turbaberis.

2. In iudicio & iuſtitia. i. pro re iuſta. Eum.ſ.Iſraël.i.fidelem populum.

3. Nouate, &c. q.d. expurgate animum, vt poſſitis diuinum ſemen recipere

4. Domino, id eſt, vt vult Dominus, ſeu ad

honorem Domini. Præputia.i.peccata.

6. Signum.i. vexillum. ſ. vt omnes intelligant bellum imminere,& ſe recipiant ad loca tuta. Confortamini.Heb.fugite. Chal. migrate. 70. feſtinate.Aquilone.i.Chaldæa.

7. Leo. Chald. rex. ſ. Nabucdonoſor. Prædo gentium.Chal.& 70.perdens gentes.

10. Heu,heu,heu Heb Ahah. Ergòne.Heb. verè.ſ.hominum iudicio.vel pro,vetene.q.d itáne. Pax,&c.Id intelligebatur,ſi Deo obedirent. Animam.i.vitæ perditionem.

11. Deſerto,ſcilicet,quod eſt inter Babylonem & Iudæam. Viæ filiæ. i. ducentis ad filiam.ſ.Ieruſalem.

Purgandum ſubandi , ſed ad perdendum.

12. Spiritus. i. ventus. q. d. tempeſtas. His. ſ Chaldæis. Mihi.i.in obſequium meum.vox Dei. Loquar iudicia,&c.i.côuincã,iuſtè me punire. Eis.ſ. Iudæis.

13. Aſcendet.Chald aſcendet Rex.

15. Annunciantis.ſ. calamitatem. Dan. ad Aquilonem eſt, Idolum.i.pœnam idololatriæ. 70. dolorem. Heb. iniquitatem.i. pœnam iniquitatis.De monte iungendum cum,facientis.

16. Gentibus.pro. de gentibus.ſ.aduenrantib. Cuſtodes Chal.exercitus.

18. Iſta. ſ. eſt.q.d. horum cauſa eſt. Tetigit. i. afflixit.

19. Ventrem.i. interiora.

20. Vocata eſt.i.addita eſt. Chal.accidit. Pelles.i tentoria.

23. Aſpexi. ſ. prophetico ſpiritu. Terram. i. plebem. Vacua , & nihili. Heb. eædem voces, quas Gen. 1. vertit,inanis,& vacua Chald.etiam hic,deſerta,& vacua. Cælos i.principes.

26. Carmelus.i. locus fertilis,& paſcuus.

27. Conſummationem. i. conſumptionem.q. d. non protſus perdam.

28. Lugebit. i. deſolabitur. Mærebunt. Chal. & 70.contenebreſcent. Locutus. i. comminatus Eo.ſ.quod de puniendo cogitaui.

29. Ciuitas. 70. regio. Ardua. 70. ſpeluncas. Chald.ſyluas.

30. Cum ornata,&c.i.etiam ſi orneris. Amatores.i. qui antea amare , & fauere videbantur Animam.i.vitam.ſ. perdere.

31. Puerperæ Heb. Chal. & 70.primiperæ.i. primò parientis. Intermorientis. 70 deficientis. Expandentiſque. ſ. vt ſolent deſperantes. Væ ſ.dicit,

CAP. V.

1. IVdicium.i.quod rectum eſt.Quærentem fidem i.veritatis ſtudioſum, ſeu obſeruãtem.Propitius ero.i.parcam. Aug.q. 40.in Gen exaggeratio eſt, ſignificans ne.vnum quidem poſſe inueniri : non tamen quòd neceſſe ſit vbi tale quid reperietur, Dominum parcere. Et ſ Ieruſalem. eſt enim Hebraicæ , fæmineum. Chald & 70.eis, id eſt, populo.

3. Fidem.i.veritatem, ſeu fidelitatem.

4. Sunt.ſ. tales.

5. Iugum.per iugum , & vincula , Dei præcepta intelliguntur , quæ homines in officio continent.

6. Leo. Chal. exercitus vt leo. Ad veſperam. ſolet lupus ad veſperam gregem inuadere.Chal. veſpertinus. Confortatæ. i. roboratæ. Chald. validæ.

7. Super quo.q.d,quo modo.

8. Equi. pro , velut equi. Emiſſarij. iungendum cum,equi.

10. Conſummationem, &c.q.d.ne penitus tamen deſtruatis.Propagines.i.murorum ſummitates,ſeu minas.Chal.palatia.70. ſuſtentacula.

11. Domus Iſraël.i decem tribus.Domus Iuda.i duæ tribus.

13. Prophetæ. Verba incredulorum. In vanum.i.vana,ſeu falſa.Reſponſum.ſ.Dei , ſeu verum Hæc.ſ.dicta, vel dicenda ſtatim.

14. Do verba,&c.q.d.prædic eis punitionem qua vt igni conſumentur.

16. Quaſi ſepulcrum.i.interficiens.

17. Deuorabit.Chal.occidet.

18. Non faciam,&c.i.non penitus delebo.

20. Annunciate.ſ. ô Prophetæ.

22. Dolebitis , ſcilicet , pœnitentes. Chald. contremiſcetis.70 formidabitis.Poterunt,id eſt, præualebunt.

24. Temporaneam.70. matutinam.

25. Declinauerunt.i auerterunt.

27. Decipula.i.cauea.

30. Mirabilia.70 horribilia. Chal.fœda.

CAP. VI.

1. COnfortamini, ſcilicet,ad fugam. Chal. migrate. In medio. Hebr. Chald.& 70. de medio. Thecua vicus eſt in monte, 12 milliaribus ab Ieruſalem. Clangite. ſ inuitantes alios ad fugam , ob hoſtium aduentum. Bethacarem.vicus eſt in monte ſitus.

2. Aſſimilaui..ſ. olim cùm proſperè ageret.

3. Paſtores,& greges. Chald. Reges , & exercitus.

4. Sanctificate.Chal præparate. vox hoſtium. Super. Chal contra. Dies. ſub. & non expugnauimus ciuitatem.

6. Viſitationis.i. punienda.Chal.cuius peccata viſitantur.70.mendax. Calumnia. i. oppreſſio.ſ. pauperum.Chal.violentia.

7. Sic frigidam. ſ. calore virtutis extincto. Vaſtitas.70.miſeria. Coram me. 70. coram ea. Infirmitas.70. dolor.

8. Ne recedat, &c. q. d. ne te prorſus abiciam.

9. Racemum.ſ.relictum poſt vindemiam.q.d. nullus relinquetur immunis à calamitate. Conuerte , &. ſcilicet , dicet miles alteri.Cartallum.

lum.i.caniſtrum.q.d. reple.

10. Incircumciſæ.Chal.obturatæ. In. pro,velut.

11. Domini. i. maximo. Laboraui, &c. q. d. ferre diutiùs non poſſum.Loquitur Deus, more humano.Effunde.70. effundam.ſ.iram. Concilium.70. congregationem, συναγωγὴν. Pleno dierum.i. decrepito.

14. Cum ignominia. i. ignominioſè. Chald. mendaciter.

16. Refrigerium. Chal. requiem.

17. Speculatores. Chald. doctores. Congregatio.Chal.cœtus Iſraël.

19. Terra. Chald. terra Iſraël. Fructum cogitationum. Chal.retributionem operum.

20. Calamum ſuaue olentem.70. cinamomū.

23. Vir.70.ignis.

25. Pauor.Chal.occidit.70.habitat.

26. Filia.Chal.cœtus. Vnigeniti.i.velut mortuo vnigenito. Vaſtator. 70. miſeria. Vos. ſic 70.At Heb & Chald.nos.

27. Te.ſ. ô Propheta.

28. Aes.& ferrum.i.duriſſimi.

29. Plumbum. ſ. quod ſolet adhiberi in purgatione argenti. Fruſtra, &c.q.d. perditur cum his opera,quia nolunt emendari.

CAP. VII.

2. DOmus.i. atrij templi.

3. Studia. Chal.opera. Habitabo vobiſcum.Chald.& 70. habitare faciam vos, & ſic infrà.

4. Eſt. ſub. ideoque nihil mali accidet nobis.

5. Bene direxeritis.i.rectas feceritis.

6. Calumniam.70.oppreſſionem.Chal vim. Malum.i. perniciem.

9. Furari.pro, cùm tamen non ceſſetis furari.

10. Inuocatum eſt. pro, ſolet inuocari. Liberati.ſ à malis. Eo quòd.pro, quanquam.

11. Ego ego ſum.Heb.& 70. ecce. Vidi.ſ.quæ feceritis,& cogitaueritis.

13. Manè i.tempeſtiuè.ſ.non differens monitionem, Conſurgens.i.more ſurgentis manè.

15. Semen Ephraim. i. decem tribus, quæ ſic dicuntur ab Ieroboam rege primo, qui de ea tribu.

16. Obſiſtas mihi. Chald. depreceris pro eis. 70.accedas ad me pro eis.

18.Adipem.Heb.& Chal.maſſam.70.ſimilaginem.Reginæ.ſ.Lunæ.Chal.ſyderi.70.militiæ.

19. Prouocant.ſub.ſolum. Non ne.ſub. etiam. Semetipſos.ſ.perdunt.

20. Conflatur.Chal.reſidet.70. effunditur.

21. Addite. pro, addite ſanè. q. d. nihil vobis proderunt.

22. In die.ſub.ſed poſtea. Verbo. i. re. Chald. negotio.

24. Retrorſum.ſ recedentes à mea voluntate, vt qui terga vertunt. Voluptatibus. Hebr. & Chald. conſiliis. 70. deſideriis. itaque videtur legendum,voluntatibus.

29. Capillum.ſ.in ſignum luctus.In directum. q.d.extende vocem, vt longè audiaris. Furoris ſui.i.cui iratus eſt.

30. Offendicula.Heb.Chald. & 70.abominationes.

31. Excelſa.70. altare. Tophet. locus eſt prope Ieruſalem,vbi Iudæi immolabant filios ſuos. vide Iſa.30.

32. Tophet.70. altare Tophet. Locus. ſ. alius ſepeliendi. vel q.d.adeò multi erunt.vt vix ſufficiant ſepeliendi locus.

CAP. VIII.

1. PRophetarum. Chald. pſeudoprophetarum.

3. Cognatione.i gente.70.generatione. Derelicta.ſ.ab hoſtibus loca: vel pro,qui,vel in quibus derelicti ſunt. ſ. non cum aliis occiſi. Chal.in quibus remanſerint.

5. Contentioſa. i. pertinaci. 70. impudenti. Mendacium.i.iniquitatem,ſeu quod non decet. ſic infrà.

7. Cælo. i. aëre. Aduentus. i. migrationis in alium locum. Non cognouit. Chal. neſciuit facere. Iudicium.i. præcepta, vel vltionem peccatorum.

8. Stylus mendax.Chald.calamus falſans ſcripturam. Scribarum.i.doctorum, qui legem interpretabantur.

9. Perterriti.ſ.hoſtium aduentu.

10. Hæredibus.ſ. alienis. i. hoſtibus. Propheta i.legis interprete. Chald. ſcriba.

11. Sanabant. i. ſanare ſtudebant. vide ſuprà. cap.6.

13. Congregabo. ſ. ad cædem. Non eſt, &c. præſentia & præterita,pro, futuris. Et dedi.pro, quia dedi.ſ. præcepta. Prætergreſſa. pro,prætergreſſi.

14. Sileamus i.quieſcamus à tantis malis, in quibus hîc verſamur, vel ſedeamus mæſti & taciti.70.proiiciamur. Silere nos fecit. i. mæſtitia affecit.ſ. ſilent mæſti. Chald.pudefecit nos.70 abiecit nos Fellis. Chal.maledictionis.

15. Bonum.i.quidquam boni. Medelæ. Chal. propitiationis.Formido. Chald.vindicta peccatorum.

16. Dan.ſ.regione,per quam venit Nabucdonoſor. Commota eſt.i.contremiſcet.

17. Serpentes Chald. populos occidentes, ſicut ſerpentes. Regulos. 70 mortiferos. Incantatio. q.d.non admittunt incantationem.ſignificantur.Chaldæi Iudæam vaſtaturi.

18. Dolor,&c. Vox Prophetæ,vel Ieruſalem.

19. Filiæ.Chal. cœtus. De terra. i. ob exercitum de terra. vel q. d. exiſtentis in captiuitate. Rex eius: 70. medicus. Vanitatibus alienis.i.

deorum alienorum. Chal. cultu Idolorum.

20. Meſſis. Chald. tempus. Saluati. ſ. ope illorum, à quibus expectabamus.

21. Super, &c. Vox Prophetæ.

22. Reſina. mitigat hæc dolorem, aſtringit vulnera & cicatricem obducit. Galaad. abundat ea regio reſina & chirurgis: ponitur autem pro Ieruſalem. q. d. deſuntne hic medicinæ, & medici? ſcilicet, ſpirituales. Obducta cicatrix, id eſt, curatum vulnus.

Cap. IX.

1. ET plorabo. pro, vt plorem Filiæ. Chal. cœtus.

2. Me, ſcilicet, reperire. 70. mihi.

3. Arcum, ſcilicet, mittentem ſagittas. i. verba mendacia. Confortati ſunt. i. præualuerunt, ſeu obdurati ſunt. Egreſſi. pro, progreſſi. Laborauerunt. i. operam dederunt.

6. Tua, ſcilicet, ô Ieremia. Doli i. doloſorum. In dolo. i. præ dolo. vel legendum, doli in dolo, id eſt, doloſiſſimorum.

7. Conflabo. 70. igne examinabo. Filiæ. 70. malitiæ filiæ, id eſt, ob malitiam filiæ. Chal. peccatorum cœtus.

10 Eò quòd, pro, ita vt. ſic & inf. Poſſidentis. ſub pecora. q. d. nemo erat. Chal. pecoris. q. d. nec pecora audiebantur, ſcilicet, etiam ipſa capra ab ..ib us.

17. Baalim. 70. Idola.

1. Sapientes, id eſt, peritæ lamentandi.

1. Per feneſtras, q. d. clauſis portis inuadet hoſtis per feneſtras.

22. Fœnum, &c. Chald. manipulus per meſſorem.

24. Me. Chal. timorem mei.

25. Præputium. ſ. peccati. nam omnes iſti, qui numerantur erant carne circunciſi. In comam. pro coma. erat id fortè Arabum, ſeu Agarenorum, vt quidam aiunt.

Cap. X.

2. SIgnis, id eſt, quæ Aſtrologi putant certa eſſe euentuum ſigna.

5. Palmæ, ſcilicet, arboris. q. d. poterat.

7. Decus. Chald. regnum.

8. Probabuntur, ſcilicet, eſſe, quandoquidem ligna adorant.

9. Inuolutum. ſ. vt ſolent merces. Tharſis. q. d. per mare. Chald. Africa. Ophir. Heb. Ophaz

10. Comminationem. Chal iram.

12. Præparat Chal. fundauit 70. erexit.

13. In pluuiam pro, in pluuia. Chald. tempore pluuiæ.

14. A ſcientia. pro, in ſcientia. Falſum, id eſt, non verus Deus.

16. Virga hæreditatis. pro, hæreditas. Iudæi agros funibus & virgis metiebantur.

17. Congrega, ſcilicet, ô Babylon, vel Ieruſalem, vel Iudæa. Confuſionem. Chal mercimonia. 70. ſubſtantiam. Obſidione. q. d. loco citò obſidendo. Chald. ciuitatibus munitis. 70. munitione.

18 Terræ, ſcilicet, Iudææ, vel Chaldææ. Hac vice. Chald. hoc tempore. Inueniantur, ſcilicet, ab hoſtibus. Chal. recipiant retributionem peccatorum ſuorum.

19. Væ, &c. Vox populi. Ego autẽ dixi. poſtpoſitum fuit id, cum eſſet in principio verſus ponendum. Mea. i. meritò mihi accidit.

20. Tabernaculum. ſ. Ieruſalem. Funiculi. ſ. reliquæ Iudææ ciuitates. Subſiſtunt. i. ſunt, vel comparent. Pelles ſ. tentorium. Chald. cortinas, ſenſus eſt. Non eſt qui ædificet diruta.

21. Paſtores. Chald. Reges.

22. Aquilonis, ſcilicet, Chaldæa.

23. Nec, viri, &c. explicatio præcedentis.

24. In iudicio, id eſt, moderatè.

25. Decus. Chald. habitacula 70. paſcua.

Cap. XI.

2. AVdite, ſcilicet, ô Prophetæ. Verba, id eſt, conditiones.

3. Audierit. Chald. confirmauerit.

4. Præcepi. ſ. obſeruandum. Fornace ferrea. i. ſeruitute duriſſima.

5. Suſcitem. Chald. confirmem. 70. ſtatuam. Eſt dies hæc. i. apparet hodie. Amen. 70. fiat. ſ. vt dicis, ſeu vis.

6. Vociferare. i. prædica. Chal. prophetiza. 70. lege. Foris. Chald. in vicis.

7. Conteſtans, &c. i. monui teſtibus adhibitis, vel (vt vulgò dicitur) proteſtatus ſum. Manè, &c. id eſt, more tempeſtiuè ſurgentis.

8. Verba. i. maledictiones adſcriptas pacto.

9. Coniuratio. pro, velut coniuratio. Chald. rebellio.

13. Confuſionis. i. Ignominioſas, & pudendas

14. Laudem. Chald. & 70. deprecationem.

16. Vberem. Chal. & 70. vmbroſam. Vocauit. ſ. olim cùm ei ſeruires. Loquelæ grandis. i. clamoris militum. Fructeta, id eſt, populi.

19 Manſuetus. Chal. electus. 70. innocẽs. Heb bos. q. d. ſicut agnus, & ſicut bos. eſt enim Aluph, quod bouem ſignificat. Portatur. 70. ducitur. Non cognoui. ſ. antequam reuelares. Lignum. ſ. venenatum. Chald. venenum mortiferum. Panem. i. cibum. Tertul. panem interpretatur lib. 3. in Mar. Chriſti corpus, quod dandum erat ſub ſpecie panis, lignum verò crucem.

20. Videam. Heb. & Chald videbo. Cauſam. Chal. iniuriam. 70. iuſtificationem.

21. Non prophetabis. i. ne prophetes. ſ. calamitates vrbis. Annum 70. in anno.

Cap. XII.

1. IVſtus, &c. q. d. iuſtior es, quàm vt tecum diſputare debeam, proponam tamẽ quod

me mouet de tuis iudiciis. Inſta.i.quæ videntur iuſtè proponi poſſe.Heb & 70.& Complut.iudicia.Chald.interrogationem iudicij.

2. Proficiunt, &c. Chald.diuites facti ſunt, & ſubſtantias poſſident.70.filios generauerunt, & fecerunt fructum. Renibus.i. intimis.ſ.corde.

3. Tecum,id eſt,apud te, vel quod tecum eſt, te amat, & colit. Congrega. pro, congregabis. q.d. ſuo eos tempore punies. Sanctifica. Chald præpara. In diem occiſionis,id eſt,tempus, quo occidendi ſunt.

4. Lugebit. i. deſolata erit. Quoniam dixerunt.pro, cùm tamen dixerunt. ſ. impij. Non videbit, &c. Chald. non nouit finem noſtrum. 70. non videbit Deus vias noſtras. q. d. quid ſcit Deus,aut quid curat, quid de nobis futurum ſit? ſcilicet,contempſerunt minas Domini.

5. Si cum peditibus, &c. q.d. ſi tibi ciues tui tam moleſti ſunt, quantũ erunt Ieroſolymitani? Laboraſti.i. fatigatus es. Securus.pro, vix ſecurus. Superbia.i.tumore. Iordanis, id eſt, Ieruſalem,vbi fluctus ſuperbiæ.

6. Bona,id eſt,blanda.

7. Reliqui,&c, verbo Dei,vel Prophetæ. Domum.i. templum. Dilectã animam.i. populum, velut animam dilectum.vel,animam meam,pro animæ meæ.Chal.populum mihi dilectum.

8. Odiui. Chald.proieci.

9. Diſcolor. ſ. quam ideo aliæ perſequuntur. Beſtiæ,ſcilicet,hoſtes.

10. Paſtores.Chald.Reges. Partem.Chal.hæreditatem.

11. Super me.i. contra me.ſ.conqueſta,vel ad me.ſ.opem petens. Chald.coram me.70.propter me.Recogitet corde.Chald.timeat me.

12. Vniuerſæ pro, vlli.more Heb.

13. Fructibus.i. prouentibus.ſ.videntes deeſſe ob peccata.Chald.operibus.70.gloria.

14. Vicinos,ſcilicet,Moabitas,Idumæos,&c.

15. Virum,id eſt, vnumquemque

17. Audierint.Chald.diſciplinam ſuſceperint. 70.conuerſi fuerint.

C A P. XIII.

1. POſſide.Chald.eme. Lumbare,id eſt,baltheum,ſeu cingulum. Pones, &c. Omnia hæc ſecundùm quoſdam facta non re, ſed viſione:ſignificant autem captiuitatem Babylonicam. Aquam.ſ.lauandi cauſa.

2. Poſſedi.Chald.emi.

9. Superbiam.Chald.fortitudinem.

11. Et in nomen.70 nominatum.i.celebrem.

12. Laguncula.Heb. Chal.& 70.vter.

13. Prophetas.Chal.pſeudoprophetas. Ebrietate. i. cæcitate, tribulatione, quæ mentem obtundat. Chald. tribulatione.

14. Virum à fratre. i. vnumquemque à proximo Concedam. Chald.clemens ero.

15. Eleuati,ſcilicet,ſuperbia.

16. Contenebreſcat,id eſt,adueniat calamitas. Caliginoſos.i.tenebroſos.q.d. præcipites ruini. vel Regio Babylonis intelligitur, quæ aliâs dicitur mons caliginoſus. Vide Iſa.13. Ponet.ſ. Deus. In vmbram mortis.i.obſcuriſſimam.

17. Hoc non audieritis.Chal.diſciplinam non ſuſceperitis. A facie, id eſt, cauſa. Grex.id eſt, populus.

18. Dominatrici,id eſt,Reginæ,ſcilicet,matri Regis Ioachim. Chald.vxori eius.

19. Auſtri, id eſt, Iudææ, quæ Auſtralis eſt Chaldææ.

20. Qui venitis. Alia lectio qui veniunt. & quidem melior. Chald & 70.venientes,ſcilicet, eos, qui veniunt. Tibi, ſcilicet, ô Iuda. Pecus, id eſt,populus.

21. Viſitauerit.i.punierit.ſ. Deus. Docuiſti.ſ. oſtenſis theſauris,& familiaritate. Eos.ſ.hoſtes. Quaſi mulierem,&c.i.inopinato.

22. Verecundiora. i. pudenda,q.d.incidiſti in ſummam ignominiam. Plantæ.i. pedes,ſeu crura q.d.violata es,more fœminæ.

26. Femora tua:Chal.cõfuſionem peccati tui. Apparui.pro,apparebit,

27. Hinnitus.i. ad libidinem, more equarum, In agro. 70. & in agris. Poſt me, id eſt, me ſequendo. Vſquequo adhuc, ſ.talis eris, vel expectabo vt emenderis!

C A P. XIIII.

1. SErmonibus.i.re. Siccitatis. i. ſterilitatis, ob defectum imbris.

2. Portæ.i.vires.in portis enim vrbium robur. Obſcuratæ.ſ.mæſtitia, vel vilitate.

3. Capita.ſ.præ triſtitia,vel pudore.

6. Traxerunt. Chal.biberunt. Dracones. qui, ſcilicet,ob caloris copiam indigent multa refrigeratione. Oculi.ſ.quærendis paſcuis.

7. Reſponderint,ſcilicet, teſtantes nos malos. 70. teſtiterint. Nobis Chald. contra nos. Fac, ſcilicet,elementer. Tibi.Chald.coram te.

8. Expectatio,id eſt, ſpes. Colonus. 70. aduena, quaſi dicat, qui nos non cures, aut à nobis negligaris. Ad manendum. ſ. more tranſeuntis aliò. poſſunt hæc ad Chriſtum referri.

9. Vagus. 70. dormiens. Fortis, quaſi dicat, Cùm ſis fortis, videris tamen infirmus. 70. vir. Qui.pro,qui tamen. Inuocatum eſt. &c. id eſt, diceris Deus noſter.

10. Mouere pedes,id eſt,diſcurſare,quærendo hinc inde opem.

13. A a a. Heb.Ahah, Prophetæ.Chald.pſeudoprophetæ.

14. In nomine meo.i. quaſi à me miſſi.

17. Taceant, id eſt, ceſſent. Virgo filia.Chal. regnum cœtus.

18. Abierunt,ſcilicet,captiui.

19. Bonum,id eſt, quicquam boni.

20. Tibi.

20. Tibi.Chal.& 70.coram te.

21. Nec facias,&c.repetitio.Solij. Iunge cum ſeqnentibus. Chald. tamen & 70. iunguor cum præcedentibus.q.d. ne ſolio gloriæ tuæ dedecus inferas.

22. Imbres. Chald. rores. Hæc.ſ. quæ fiunt in muodo naturaliter,vel quæ patimur.

CAP. XV.

1. COram me ſ. orantes pro populo. Ejice. i. prædic ejiciendos.ſ.io exilium.

2. Mortem.i.peſtem.ſ. ſunt deſtinati.

3. Species.pro,ſpeciebus.i generibus.ſ. flagellorum.Chal.vltiones peſſimas.

4. Feruorem.70.anguſtias. Chald commorionem.ſ.vagando.Super.70.pro.

5. Rogandum pro pace tua. Chald. ſalutandum te.

6. Laboraui i.fatigatus ſum.Rogans, ſcilicet, vt conuerteretur.

7. Ventilabro. pro, velut ventilabro. In portis.Chald.per ciuitates.

8. Mihi.Chal.coram me. Matrem adoleſcentis. Chald.cœtum adoleſcentium. Meridie. i. palàm.

9. Septem. i.plurimos. q. d. orbata Ieruſalem ciuibus. Sol.i.proſperitas.ſ. repentè adueniente calamitate.

10. Væ. Vox Ieremiæ. Rixæ.ſ. expoſitum ob ea quæ prædico. Diſcordiæ.i.cui contradicitur. Non fœneraui. i. mutuum dedi. q. d. nihil mihi eſt cum quoquam negotij, vt litigare mecum debeat.

11. Si non, &c. Verba Dei ad Ieremiam.q.d. omnino tibi in reliquam vitam fauebor. Occurri,pro,occurram.

12. Ferrum.i.arma Iudæorum. Ab Aquilone ſ.venienti.i.armis.Chald.Æs ſ. æri.

13. Gratis.i. ſine pretio. In omnibus peccatis.70.propter omnia peccata.

15. In patientia. i. ſinendo me lædi ab hoſtibus.Scito.pro,ſcis.

16. Sunt. ſ. à me. Comedi. i. ſuſcepi. Inuocatum eſt, &c.q.d. dicor Propheta tuus, vel faues mihi.

17. Sedi.i. verſatus ſum. Gloriatus ſum. 70. timui.Chald.nec ſum delectatus.ſ. refert ad præcedentia, & repetit negationem. A facie, &c.i. propter prophetiam à te mihi datam. Comminatione, ſcilicet, in populum. 70.& Complut. amaritudine.

18. Deſperabilis pro, velut deſperabilis. Infidelium.Chal.deficientiũ. ſ.cum deberent fluere.

19. Conuerteris.ſ. ad me,ô Ieremia. Conuertam q d.iuuabo.70 reſtituam. Pretioſum, &c. i. electos à reprobis.Chald.Si reuocaueris impios, vt ſint iuſti. Quaſi os, &c. Chald. voluntatem verbi mei implebis. Ad te,ſcilicet, obediendo tibi.Eos,ſcilicet,imitando illorum mores.

21. Redimam.70. eruam. Fortium. 70. peſtilentium.

CAP. XVI.

2. ISto.ſ.Anathoth, vel Iudæa. Quidam putant id Prophetæ dictum in perſona aliorum.quaſi dicat,nõ eſt quòd quiſquam hîc vxorem ducat.

3. Stirpe.i.ſemine.

4. Ægrotationum.Chal.ægrotationum famis.

5. Conuiuij.ſ.quod fit in morte alicuius. Miſericordiam.pro,nempe miſericordiam.

6. Incident.i. lacerabunt.ſ. alij pro eis. Caluitium i capitis raſura.

13. Requiem.Chal.& 70 miſericordiam. q.d. crudeliter, ſeu durè tractabunt, aut non liberabunt.

16. Piſcatores,id eſt,prædicatores, qui animas piſcantur,& venantur,vel hoſtes,qui capiant, & occidant.

18. Primùm.q d poſteà miſerebor. Duplices iniquitates. i. ſupplicium, pro iniquitatibus duplicibus i.magnis. Morticinis. i cadaueribus immolatorum idolis.fortè filios intelligit.

18. Vanitatem.70.idola.

20. Faciet, id eſt,decétne facere?

21. Per vicem hanc. Chal. & 70.tempore hoc. Manum,&c. Chald. vltionem meam.& plagam potentiæ meæ.Et virtutem. pro,id eſt,virtutem.

CAP. XVII.

1. STylo.q.d. indelebiliter. In vngue.i.cum digito. Adamãtino.q.d. fortiſſimè. Ararum,ſcilicet,in quibus idolis ſacrificant.

2. Recordati,ſcilicet,vt imitentur patres.

3. Sacrificantes in agro.Chald.ob cultum idolorum in agro. Fortitudinem. Chald. ſubſtantiam.70 diuitias. Excelſa, &c. lege ſic, propter excelſa tua,& peccata,&c.

4 Ignem,id eſt, calamitatem, ſcilicet, peccatores ſibi aſciſcunt pœnas ob peccata. In æternum.id eſt,diutiſſimè, vel ſemper; ſi de inferno intelligatur.

5. Carnem, &c. carnem pro fragilitate humana poſuit,brachium pro potentia. Auguſt. lib de gra.& lib.arb.cap.4.

6. Myrice.vulgò Tamarice.

7. Et erit pro,& cuius eſt.

8. Non erit ſollicitum 70 non timebit.

9. Prauum.Chald.doloſum.70.profundum.

10. Probans renes. i. examinans intima. Fructum, id eſt, opera. Adinuentionum.i.cogitationum,ſeu ſtudiorum

11. Perdix. pro, ſicut perdix. Fecit.pro, ſic fecit,ſcilicet,improbus.Non in iudicio i. iniuſtè. Erit.id eſt,apparebit Chal. vocabitur. Inſipiens. Chald.impius.

12. Solium gloriæ, &c. quaſi dicat, Deus excelſus.

excelſus habet ſolium ſuum glorioſum, in templo à multis ſeculis. Altitudinis. 70. exaltatum. Sanctificationis noſtræ. Chal. ſanctuarij noſtri.

13. Expectatio, id eſt, ſpes. In terra ſcribentur. q.d. non in cælo ſunt ſcripti. Chal. cadent in gehennam.

14. Laus. 70 gloriatio. i. in quo glorior.

16. Diem hominis. i. proſperitatē humanam. Chal. diem malam. q.d. non eis optaui malum.

17. Formidini. q d. fac ne timeam. Chal. in interitum. q. d. ſerua me.

18. Induc. pro, induces. Duplici. i. graui. Contere. pro, conteres.

19. Filiorum populi i. popularium. ſic vocat portas vrbis, quia illic frequens populus.

22. Eiicere, id eſt, efferre.

25. Principes. ſ. è ſemine Dauid.

26. Oblationem. Chald. ſacrificium confeſſionis. 70. laudem.

27. Domos. Chald. palatia.

CAP. XVIII.

4. Illud. pro, ex illo. Repente. Chald. tempore quodam, 70. tandem. ſic & infr.

8. Quod locutus, &c. i. de quo reprehēdi eam.

11. Fingo. i. formo. ſ. more figuli. Chal. creo.

12. Deſperauimus. q. d. actum eſt, nolumus vllo modo.

13. Virgo. Chal. cœtus.

14. Euelli, id eſt, impediri, ne fluant.

15. Quia oblitus, &c. q.d. nulla res deficit à ſua natura; vnus eſt homo, qui degenerat. Seculi, id eſt, diu ſibi viſitatis. Non trito, ſcilicet, à ſanctis viris.

16. Dorſum, &c. q.d. deſeram eos.

18. Lex, id eſt, legis interpretatio. ſub. etiam ſi Ieremiam occidamus. Lingua. Chal. falſis teſtimoniis.

19. Vocem, id eſt, calumniam.

20. Redditur. i. reddi debet. Cōplut. reddetur. Foueam. ſ. more venatorum, vt caderem. q. d. ſtruxerunt mihi inſidias vt occiderent.

21. Morte, id eſt, peſte.

22. Latronem. Chal. exercitus ſ. per Romanos vaſtari. Caperent. Chal. occiderent.

23. A facie tua, &c. q. d ſit coram te. vt punias. Abutere eis. Hebr & 70. fac in eis. ſ. quod ſoles puniendo impios. Chal. ſume vindictam ex eis.

CAP. XIX.

1. A Senioribus. pro, de ſenioribus, ſcilicet, duc tecum aliquos. Chal. tolles tecum de ſenioribus.

2. Fictiles. i. vbi officinę figulorum. Chal. ſterquilinij. Not. quòd habebat varia nomina; etiam Orientalis dicebatur.

3. Tinniant, ſcilicet, tremore concuſſæ. Hyperbole.

4. Alienum, id eſt, prophanum. Innocentum, ſcilicet, filiorum, quos diis immolabant.

5. In cor meum. q.d. ne cogitaui quidē. Chal. nec volui.

7. Animas eorum. Chal. occidere eos.

8. Sibilum. ſ. aſpicientium. & admirantium.

13. Domatibus, id eſt, tectis. ſunt hæc in Paleſtina plana.

13. Indurauerunt. i. indomitam reddiderunt, ſcilicet, ne iugum ſubirent. Audirent, &c. Chal. obedirent verbis meis.

CAP. XX.

1. Principes. Chald. princeps ſacerdotum, id eſt, ſummus ſacerdos.

2. Neruum. Chal & 70. carcerem. Domo, id eſt, atrio templi.

3. Vocauit. pro, vocabit ſcilicet, poſthac. Pauorem vndique. 70. migrantem.

4. Pauorem. Chald. interitum. 70. tranſmigrationem.

5. Laborem, id eſt, labore parta, ſeu in quibus laborauit. Pretium, id eſt, pretioſum.

7. Seduxiſti, id eſt, videris ſeduxiſſe, qui mihi promiſeris ſecuritatem, Inualuiſti, ſcilicet, contra me, permittendo tam multa pati.

8. Iam olim, id eſt, iamdudum. Iniquitatem, ſcilicet, ciuitatis.

9. Dixi, id eſt, propoſui, ſeu cogitaui. Non recordabor eius, id eſt, mentionem non faciam, Dei. 70. non nominabo vltrà nomen Domini. Non ſuſtinens, ſcilicet, tot mala, vel vim ignis illius, q.d coactus ſum prophetare.

10. Audiui, &c. redit ad ſuperiora. Ab omnibus, ſcilicet, illatum mihi terrorem. Pacifici, id eſt, amici, ſcilicet, antea. Cuſtodientes, id eſt, obſeruantes. Chald. inſidiantes, vt malefaciant mihi. Decipiatur. Chald. erret, ſcilicet, Ieremias.

11. Non intellexerunt, adeoq; non cauerunt.

12. Probator iuſti. 70. probans iuſta. Renes, id eſt, interiora. Videam. Chald. videbo.

13. Pauperis, id eſt, meam.

14. Maledicta, id eſt, infelix.

15. Maledictus. q.d. infelix fuit illa annūtiatio.

16. Sit homo, &c. q. d. ſatius erat nunquam fuiſſe talem nuntiū. Non pœnituit eum. Chald. non ſunt habitatæ. Clamorem ſ. hoſtium, vel ſuorum pereuntium, eſt id, per exaggerationem calamitatis dictum, & non odio aliquot aut ita: ſic Iob etiam loquitur, ſcilicet, modus eſt quidam loquendi ad exprimendum dolorem. Mane. per manè & meridiem totus dies intelligitur.

17. A vulua, ſcilicet, egredientem vel pro, in vulua. q.d. præſtitiſſet ſtatim me à Deo occidi. Aeternus. 70. æterni. q. d. nunquam fuiſſem in hanc lucem editus Chal. eſſem quaſi non eſſem, ſcilicet, conceptus ſolùm, & non natus.

CAP. XXI.

1. PHaſſur. Alius eſt iſte ab illo, de quo ſuprà.

2. Interroga. Chal. ora. Recedat, ſcilicet, Nabucdonoſor.

4. Conuertam, ſcilicet, in vos. vel q.d. ſic auertam ab hoſtibus vt nihil contra eos poſſint. Vaſa i. inſtrumenta, ſcilicet, arma.

8. Do. i. propono. Viam. i. rationem.

9. Quaſi ſpolium, ſcilicet, de quo lætatur qui nactus eſt Chal. in euaſionem.

11 Et. ſub. dices.

12. Manè. i. tempeſtiuè, & diligenter.

13. Ad te. Chal. contra te mitto furorem meũ. Solidæ. i. munitæ, ſcilicet, montibus. Chald. quæ habitas in fortitudine in ciuitatibus munitis.

14. In ſaltu. Chal. in vrbibus, ſcilicet, Iudæam ſyluæ comparat.

CAP. XXII.

1. QVi ingredimini. Hebr. Chal & 70. ingredientes. Iſtas. ſ. palatij regij.

3. Iudicium, & iuſtitiam. i. iuſtum iudicium

6. Galaad, &c. i. ô Ieruſalem caput Iudææ. ſic ſolet Scriptura alienis nominibus vocare alienatas à Deo vrbes.

7. Sanctificabo. Chal. præparabo. 70. induceam. Super. i. contra. Electas cedros. i. magnificas domos. perſtat in metaphora Libani. Chal. pulchritudinem fortium tuorum. Mortuum, ſcilicet, quenquam, vel Ioachaz, qui in Ægypto obiecat. Egreditur, Scilicet, Sellum. de quo infr.

11. Ad Sellum. pro, de Sellum, id eſt, Ioachin filio Ioacim filij Ioſiæ, ita quidam. Alij, in quibus Hier. Sedcchiam intelligunt. Fit quidem. 1. Par. 3. mentio Sellum quarti filij Ioſiæ: ſed ille non regnauit. Filium, id eſt, nepotem, ſi Ioachin intelligatur.

13. Non in iudicio, id eſt, iniquè, ſeu iniuſtè. repetitio. Fruſtra, id eſt, ſine cauſa. ſ. iniuſtè.

14. Sinopide. genus eſt rubricæ à Sinope vrbe Ponti.

15. Cedro. i. cuiuis præſtanti Regi. Comedit, &c. id eſt, diu vixit. Tum cum: Heb. & Chald. & tunc.

16. In bonum ſuum pro, eiq; hoc tunc bene erat.

18. Ioachim. de hoc intelligenda ſecundùm Hier. quæ hactenus reprehenſa ſunt. Væ frater &c. voces plangentium mortuos. Concrepabunt ei, ſcilicet, flentes. 70. flebunt eum. Chald. plangent eum.

19. Aſini, id eſt, vt ſolet aſinus. ſcilicet, in ſterquilino. ſ. interfectus eſt à Nabucdonoſor, & proiectus extra vrbem. Hier. ait occiſum à latrunculis. Vide 4. Reg. 24.

20. Libanum, &c. q d. in loca edita, opem petens. nihil enim proderit Chald. in domum ſanctuarij. loquitur verò ad Ieruſalem. Amatores, ſcilicet, à quibus opem expectabas.

21. In abundantia tua. i. proſperitate Chald. cùm ſederes tranquilla. Via, id eſt, conſuetudo.

22 Paſtores. Chald. gubernatores. Ventus, id eſt; vna ſpes. Chald. diſpergentur in omnem ventum. Ab omni. i. ob omnem.

23. Libano. i. domibus cedrinis. Chald. In domo ſanctuarij. Nidificas in cedris. Chal. in domo Regũ nutris filios tuos. Congemuiſti, &c. præterita pro futuris. Chal. quid facies, cùm venerint. &c.

24. Iechonias. hic dicitur in lib. Reg. & Par. Ioachin. Ioachim. ſcribitur Heb. per p. Annulus. i. vt annulus, q.d. coniunctiſſimus, & cariſſimus. Euellã. i. à me proiiciam. ſ. ob eius ſcelera.

27. Terram. ſ. iſtam. Leuant. ſ. leuabunt. q. d. optabunt.

28. Nunquid. pro, nonne ſic infr. Vas. pro, vt vas. ſic infrà.

29. Terra, ſcilicet, Iſraël.

30. Sterilem. ſ. non relinquet filium ſucceſſurem in Regno.

CAP. XXIII.

PAſtoribus. Chald. gubernationibus. Paſcuæ meæ, id eſt, quem paſco.

2. Eieciſtis. Chald. vagari feciſtis. Viſitabo, id eſt, puniam. Studiorum. i. operum.

3 Eiecero Heb. Chald. & 70. eieci. ſeu expuli. Rura. 70 paſcua. Chald. loca.

4. Paſtores, ſcilicet, Euangelicos. Quæritur, id eſt, deſiderabitur, ſeu deficiet.

5. Dauid. id eſt, Dauidi: ſic enim Hebr. & 70. q.d. id quod Dauidi promiſi, vel in domo Dauid. Germen. Chald. Meſſiam. 70. Orientem. Iudicium & iuſtitiam i quod iuſtum eſt.

6. Iuda. i. duæ tribus. Iſraël. i. decem tribus. Dominus, ſcilicet, Chriſtus Deus eſt enim Heb. hic Iehoua, quod ſoli Deo conuenit.

9. Ad Prophetas. Chald. propter pſeudoprophetas. Contritum. ſ. præ dolore. Meum. vox Ieremiæ. A facie. i. propter. q d. ob Domini præcepta, & verba, ſcilicet, quæ video contemni.

10. Maledictionis. i. calamitatis. Chal. periurij Luxit. i. deſolata eſt. Malus. ſ. ad mala. Diſſimilis, ſcilicet, iuſtitiæ, ſeu Dei voluntati.

11. Polluti, ſcilicet, peccatis.

12. Quaſi lubricum. q. d. cadent. Samariæ, Id eſt, decem tribuum. Fatuitatem. ſ. nihil ſtultius Idolorum cultu. Baalim. Chald. nomine Idolorum.

14. Similitudinem adulterantium. i imitationem Idololatrarum ſcilicet, Iſraelitarum.

15. Prophetas. Chald. pſeudoprophetas. Terram, ſcilicet, Iuda.

17 Blaſphemant me. Chald. irritant me. 70. abiiciunt verbum meum.

18. Quis. ſcilicet, ex iſtis.

19. Turbo, id eſt, vehementia. Chal. increpatio. 70. commotio.

22. Auer

22. Auertiſſem. Heb. Chald. 70. & Complut. auertiſſent.

23. Putáſne, pro, an. 70. affirmatiuè legunt ſic, Deus propinquus ego ſum, & non Deus de longè. q. d. vbique adſum. E vicino. ſ. tempore. q. d. recens, vt idola, & non æternus?

25. Somniaui. i. vidi viſionem.

28. Narret ſomnium. ſ. ſicut ſomnium, & non vt viſionem diuinam. Paleis ad triticum. i. verbis iſtorum ad verba Dei?

29. Ignis. ſ. cui nihil poteſt reſiſtere, aut impedire. Proximo. i. aliis Prophetis. ſ. veris, quorum deinde dicta, falſis miſtis contaminant.

32. Miraculis. Chal. temeritate. 70. erroribus.

33. Propheta ſ. falſus. Chal. ſcriba. Onus, id eſt, prophetia de calamitate. Vos eſtis onus. Heb. quod onus? q. d. quid quæritis de onere? Chal. Talis eſt prophetia. ſ. quod ſequitur, Proiiciam, &c. q. d. Hoc eſt onus, ſeu prophetia.

34. Dicit. ſ. velut per ludum.

35. Hæc dicetis, id eſt, ſic interrogabitis, ſcilicet, modeſtè & humiliter.

36. Onus erit, &c. i. punietur ob talem loquendi modum. Et peruertiſtis, pro, quia peruertiſtis, id eſt, mutaſtis, ſcilicet modum interrogandi à Deo præſcriptum.

39. Portans, pro, tollendo. q. d. omnino tollam. Derelinquam. Chald. proiiciam.

Cap. XXIIII.

1. Fabrum. Chal. & 70. artifices. Incluſorem. Chald. Ianitores. 70. vinctos. quidam gemmarum incluſores intelligunt; alij, caſtrametandi peritos.

3. Ficus bonas, &c. q. d. quæ bonæ, optimæ ſunt; quæ malæ peſſimæ.

4. In bonum, q. d. bene faciam.

6. Ad placandum. Heb. Chal. & 70. in bonum. Deſtruam. ſ. ampliùs, vel ſimiliter.

8. Ægypti, ſcilicet, eò fugerant quidam metu Chaldæorum.

9. Vexationem. Chal. commotionem. 70. diſperſionem. Omnibus, pro, per omnia. certè id apparet hodie, per omnes enim regiones diſperſi Iudæi. Opprobrium. i. vt malè audiant, vel contemptibiles ſint. Parabolam, i. comparationem. ſ. dicent de calamitoſo, Miſerior eſt Iudæo. Prouerbium. Chald. fabulam. ſ. de quorum omnes calamitate loquantur. 70. odium. Maledictionem. ſ. erunt omnibus execrationi: vel cùm mala imprecabuntur, dicent: Accidat tibi quod Iudæis. Ejeci, pro, eiecero. 70. expellam.

10. De terra. ſ. expulſi.

Cap. XXV.

1. Primus. cœperat imperare tertio Ioachim.

3. De nocte. Heb. Chal. & 70. manè, ſeu diluculo q. d. tempeſtiuè. Nam hic, quod Deus ſimiliter alibi de ſe dicit, eſſe intelligendum feciſſe per Prophetas.

4. Diluculo i. maturè, ſuprà vertit, de nocte.

9. Cognationes. i. familias. Seruum. ſ. ſeruientem mihi qui per eum vos punio. Sibilum. vide ſup. cap. 19. Sempiternas. i. diuturnas. durauit enim captiuitas. 70. annis. ſ. à 19. Nabucdonoſor, de quo vide 4. Reg. 24. 2. Par. 36. 1. Eſd. 1. vel à primo. qui fuit quartus Ioacim. vide inf. Nota verò hic tempus, quo eſt prædicta à Ieremia. ſ. anno quarto Ioacim, à quo ad Cyri primum quidam numerant 70. annos. ſic Nabucdonoſor 45. Euilmerodac filius 23. Baltaſar nepos 3. annis regnauit.

10. Perdam. auferam. Vocem molæ. ſ. terentis frumentum, vel condimenta. Intellige verò vel molæ ſtrepitum, vel vocem molam verſantis. 70. odorem vnguenti. Lumen lucernæ. Chal. vocem cantantium ad lumen lucernarum.

11. Septuaginta. ſ. vſque ad Cyrum.

12. Sempiternas. i. diuturnas.

13. Illam. ſ. Chaldæorum.

14. Quia ſeruierunt, &c. pro, ſeruient. Heb. & Chald. quia ſeruient etiam ipſi gentibus multis, & Regibus magnis.

15. Sumite, factum id viſione. Furoris i. indignationis, ſeu punitionis.

18. Eſt dies hæc. i. hodie apparet Id additum à Ieremia post captiuitatem

20. Generaliter. Heb promiſcuè, ſeu miſtim. Chald regibus finitimis. Auſitidis. Heb. Chald. & 70. Hus. ſ. de qua Iob. 1. Heb. עוץ.

22. Mare. i. littora maris. ſ. mediterranei.

23. Arionſi. vide ſuprà, cap. 9.

24. Arabiæ. ſ. Felicis. Deſerto ſ. Arabiæ deſertæ.

25. Zambri. Heb. Zimri. Fortè ſunt, quos Plin. lib 6. cap. 28. Zamarenos vocat. eſt Arabiæ populus Elam in Perſia eſt, vndè Elamitæ.

26. Vnicuique, &c. i. cuique ab alio. ſ. de propè, aut longè q. d. omnibus, vt ſtatim ſequitur. Seſach. Chal Babylonis No. Hier. pro B. & L. ſ. 2. & 12. litera à principio alphabeti ei poſitas S, & C. quæ ſunt 2. & 12. à fine dictumque pro Babel Seſach. Bibet. ſ. erat à Perſis vincendus.

27. Bibite, &c. fortè imperatiua pro futuris.

28. Bibentes, &c. i. omnino velitis, nolitis, bibetis.

30 Decorem, i. templū, vel vrbem, vbi colitur. Chald. terram domus Maieſtatis ſuæ. 70 locum ſuum. Celeuſma ſ. vox militum ſe ad bellū inuicem hortantium.

31. Sonitus. Chald, tumultus 70. interitus. Iudicium i. diſceptatio. Iudicatur, pro, in iudicium venit. Carne. i. homine. Tradidi, pro, tradam.

32. Summitatibus i. extremitatibus fortè Italia intelligitur.

33. Domini. Chald. & 70. à Domino. Sum-

mo, id eſt, extremo. In ſterquilinium. Chald. velut ſtercus.

34. Paſtores. Chal. Reges. Veſtræ.ſ. aduenerunt.

35. Peribit fuga.ſ.non poterunt fugere.

37. Conticuerunt.ſ. mæſta, deſolata. Pacis.i. quæ antea in pace agebant.

38. Dereliquit.ſ. Deus, qui vt leo templum tuebatur. Chald.migrauit Rex ex arce ſua. Tabernaculum.ſ.templum. Columbæ.i.Dei, alioqui mitiſſimi, vel Nabucdonoſor, qui ſic vocatur ob celeritatem, ſe velut volatum ad cædem. Vide infrà cap. 46.16. Chald. inimici. Domini. Heb.& Chald.eius.

Cap. XXVI.

3. POeniteat me, &c. Chald. auertat ego à malo,70.quieſcam à malis.ſic inf.

5. De nocte.70.diluculo, ſeu manè. atque ita etiam Hebr & Chald.Dirigens. Hebr.Chald.& 70.mittens.

6. Silo. vrbs erat in tribu Benjamin, vbi Arca diu fuit cum tabernaculo, eò translata è Galgalis, ſed capta poſtea à Philiſtæis. Maledictionem, vide ſup.cap.24.

7. Prophetæ.Chal.Scribæ.70. pſeudoprophetæ. ſic etiam inf. Domo.ſ.in atrio populi.

9. Eò quòd,pro,vt.

10. Aſcenderunt.ſ.erat loco editiori. Domus. i.atrij templi. Nouæ. Chald. orientalis. vide 4. Reg.15. fortè fuerat tunc inſtaurata.

11. Iudicium mortis, &c, id eſt, dignus eſt morte.

13. Studia.Chal.& 70.opera.

15. Contra vos.i. in veſtram perniciem.

16. In nomine Domini.i.à Domino miſſus.

18. Excelſa. Chal. ſilentia.70.nemus.

19. Pœnituit q.d. hactenus illud non fecit. at fecit poſtea redeunte populo ad peccata.

20. Fuit quoque,&c.vox hoſtium Ieremiæ.

23. Ignobilis.q.d. non more Prophetarum ſepultus eſt.

24. Igitur,&c.q.d.præualuit tamen Achicham qui ei fauebat.

Cap. XXVII.

2. FAc.ſ.tempore Sedeciæ.vide infr. & cap. ſeq.vel error eſt in cap huius principio. vt notauit Hier.debet enim incipere inde, Factum eſt verbum iſtud,&c. Reliqua coniungenda cum cap. præcedenti. Vincula. ſ. quibus iuga boum ligari ſolent. vide cap.ſeq. Catenas. Chal. iuga,70. torques.

3. Venerunt, pro, venient. Sedeciam.ſ.incitaturi ad rebellionem contra Nabucdonoſor.

6. Seruiant.q.d.vt eis vtatur pro libito, velut rebus ſuis.

7. Filio eius. ſ. Euilmerodach. Filio filij. ſ. Balſaſar. Tempus.ſ.vltionis. Chald. tempus interitus.

8. Eius.ſ.Nabucdonoſor, Not.calamitates bellorum à Deo eſſe.

9. Prophetas.Chal.& 70. pſeudoprophetas. Faciant. Chal. faciam. Eiiciant.q.d. cauſa ſint, vt longè faciam, & eiiciam.Hebr. Chald & 70. eiiciam.

15. Eiiciam. Heb. & Chal.eiiciam, ſed idem eſt ſenſus, vt proximè notaui.

18. Occurrant.ſ. precibus flectentes ad miſericordiam.Chal.deprecentur.

19. Ad.pro, de.

22. Viſitationis ſuæ.Chal.memoriæ eorum in conſpectu Domini.

Cap. XXVIII.

1. ILlo. pro, quodam. In anno quarto. pro, nempe anno quarto.ſ.regni eius.Propheta.Chal.& 70.pſeudopropheta.

2. Contriui.pro,conteram.

3. Dierum.i. completi. Chald.in fine duorum annorum.

6. Amen. q. d. vtinam ita ſit. Suſcitet. Chald. confirmet.

8. Ab initio.ſ.prophetiæ.Heb.Chal & 70.à ſeculo. De fame.ſub.& ita euenit, vt prædixerunt, Heb.Chal.& 70.peſte.

13. Catenas ligneas.Chal.iuga lignea. Facis, i.facere te oportet.q.d. feres iugum ferreum.

14. Iugum ferreum.i. duram ſeruitutem. Poſui.Chal.ponam.

16. Mittam.i.eiiciam.

Cap. XXIX.

1. LIbri. i. epiſtolæ. Prophetas. Chal.ſcribas.70.pſeudoprophetas.

2. Domina. i. regina. ſ. mater Regis. Faber, &c.vide cap.24.

8. Prophetæ. Chal.& 70. pſeudoprophetæ.

10. In Babylone. i. in regno Babyloniorum. tandiu enim ſolùm durauit Monarchia hæc. vide ſup.cap.25.Septuagintà.vide ſup.cap.25. Verbum.i. promiſſionem.

11. Patientiam.i. quod patienter expectatis. Chald.ſpem.i.quod ſperatis.

12. Ibitis.i. incederis .i. in præceptis meis. vel, ibitis ad orandum. Chald. ſuſcipiam orationem veſtram.

15. Suſcitabit Chal.ſuſcitauit.70.conſtituit.q.d.ne putetis miſſos à me eſſe Prophetas, qui vos prædicunt citò eſſe rediruros.

16. Regem.ſ.Sedeciam.

18. Eieci.pro, eiiciam,

19. De nocte.i diluculo, ſeu manè. q.d. diligenter.& tempeſtiuè.

22. Frixit.i.combuſſit.

23. Stultitiam.Chal.ignominiã.70.iniquitatẽ.

25. Libros i.litteras. Sacerdotem. ſ. ſummum,

26. Arreptitium.i.furioſum. Chald. ſtultum. 70.inſanientem. Prophetantem, ſcilicet, falſa, ſeu inſana.

Cap. xxx.

3. Conuerſionem. Chal. & 70.tranſmigrationem. ſ. abductos in Babylonem. Iſraël,ſcilicet, per Chriſtum. Nam ex captiuitate Aſſyriaca Iſraël nunquam rediit. Conuertam, id eſt, reducam.

5. Audiuimus.70.audietis.Quidam hæc referunt ad Eccleſiæ tribulationes ſub tyrannis, vel Antichriſto.

6. Generat. Chal.pariat.70. peperit. Antigenem.ſ.palloremex metu,ſeu dolore.

8. Iugum.ſ.diaboli, vel te perſequentium. Alloquitur fideles. Eius.ſ. hoſtis.

9. Dauid.Chal.Chriſto filio Dauid.

10. Reuertetur.ſ.ad Eccleſiam.

11. Conſummationem.q. d. penitus perdam. In iudicio, id eſt, moderatè. Chald. in iudicio miſericordiæ.

12. Inſanabilis.Chal.grauis. Fractura.i.tribulatio, ſeu calamitas. Peſſima.70. plena doloris.

13. Iudicium.i. cauſſam. Curationem. i. vulnus curandi cauſa.Vtilitas.Chal medicina.

14. Inimici, id eſt, vt ſolet inimicuſ. Crudeli.i.vt ſolet crudelis hoſtis. Dura facta 70.multiplicata. Chald roborata.

15. Clamas.i.conquereris.

16. Propterea,pro, attamen.

17. Obducam.i.ſanatis vulneribus. Chal. adducam ſanitatem tibi. Eiectam. i. velut à viro eiectam fœminam.Chal,vagam.70. diſperſam. Hæc eſt.ſ.dixerunt.

18. Conuerſionem, vide ſup. Tectis. Chald. ciuitatibus. Ciuitas ſ.Eccleſia. Chal. Ieruſalem. Excelſo. Chal. loco. Ordinem. Chald. decentiam Heb.& 70.iudicium.i.morem.

19. Ludentium.Chald.cantantium. Attenuabuntur. Chal. infirmabuntur.

20. A principio.70.prius.

21. Et erit dux,&c.ſ.Chriſtus.Chald.& vngetur rex eorum ex illis,& Chriſtus de medio eorum reuelabitur. Ex eo.ſ.Iſraël.

22. Et eritis,&c. Hunc verſum negat Hiero. eſſe in Hebræo: at nunc eſt. Apparet illum alio fuiſſe vſum textu,ac nunc eſt:quod valde notãdum, ne quis miretur, ſi eius editio non per omnia conueniat cum Hebraicis,quæ nunc extant.

23. Conquieſcet. Chal.reſidebit.

24. Ea.ſ.quæ prædico.

Cap. xxxi.

1. Cognationibus, id eſt, familiis.

2. Gladio. i. perſecutioni Ægyptiorum. q. d. quem eripui ex Ægypto. vel potius, gladio Dei, qui multos occidit in deſerto. Vader,ſcilicet,ducente Chriſto Iſraël.i.fidelis populus ex Iudæis & Gentibus.

3. Longè.Chald.iam olim.

4. Virgo. Chal. cœtus ſic infrà. Ludentium. Chald. canentium. Significatur per hæc lætitia ſpiritualis tempore Euangelij.& fertilitas.

5. Vineas.i.Eccleſias.Samariæ.i.totius orbis, vel Gentilitatis,quæ more Samariæ idola colebat. Plantantes. ſ. Apoſtolici viri. Donec tempus, &c.q d. colligent ſuo tempore fructus,ſecundum legem ante annum quartum veſci non licebat.vide Leuit.19.

7. Hinnite,id eſt, vociferamini iubilantes & laudantes.Contra caput,id eſt, ad præcipuos. Chald. capite nudato in oculis omnium populorum. Salua Domine. Chald. redemit Dominus.70 ſaluauit Dominus.

8. Aquilonis. i.infidelitatis. Cæcus. &c q.d. omne hominum genus ad fidem vocabitur.

9. Venient,pro,abierunt. Chal. migrarunt.70. egreſſi ſunt vel intellige,fleturos præ lætitia. Aquarum ſ.doctrinæ & gratiæ. Primogenitus. ſ.velut primogenitus carus.

11. Redemit,&c præt.pro futuris.

12. Sion,ſcilicet, Eccleſia. Super frumento, & c.pro,nempe frumentum,&c.ſignificantur autem per hæc,bona ſpiritualia.

13. Virgo. Chald.cœtus Iſraël.

14. Pinguedine. Chald.delitiis.ſ.ſpiritualibus.

15. Excelſo.Heb.& 70.Rama.i.excelſo. Rachel,i. Regio Bethlemitica, vbi Rachel ſepulta. Filios.ſ. abductos in captiuitatem, vel potiùs ab Herode occiſos:ſic enim Matt.interpretatur, vbi videre eſt Scripturæ difficultatem, cui enim illa interpretatio in mentem veniſſet? Sunt, id eſt, comparent,ſeu viuunt.

16. Operi.i.tribulationi,labori,&c.q d.remunerabo. Inimici ſ.diaboli.

18. Tranſmigrantem.70 lamentantem.Chal. plorantem & gementem ob tranſmigrationem. Iuuenculus indomitus. Chald. vitulus non aſſuetus iugo.

19. Oſtendiſti,ſcilicet, ſtatum quo eram fine te. Femur, ſcilicet, dolentium more. Suſtinui opprobrium.i.dedi pœnas probroſæ vitæ.

20. Si,pro,ſanè. Chal.ſicut.Honorabilis.Chal. & 70. dilectus. Delicatus. Chal. amabilis. Ex quo,&c.q.d. ex quo propoſui eum eligere, ſeu vocare recordor eius.Chal.ex quo poſui verba mea in corde eius, &c. Conturbata: loquitur more humano.

21. Speculam. 70. ſpeculatores. Pone, &c Chal. pone in amaritudine cor tuum.

22. Delitiis diſſolueris.70. conuerteris Vaga.70. deſperata. Chald. auerſa Creauit, pro, creabit.Nouum, id eſt, inuſitatum & mirabile Fœmina, ſcilicet, virgo Maria. Circundabit, ſcilicet,vtero. Virum, ſcilicet, iam inde à conceptione perfectum.

23. Pulchritudo, &c.q. d. ô pulchra per iuſtitiam. Sanctus.pro, ſancte.ſ. ô Eccleſia

25. Inebriaui.pro,inebriabo. i. replebo potu. Chald.ſatiabo Laſſam. ſ. & ſitibundam. Saturaui.Chald.implebo bono.

26. Ideo.verba Ieremiæ exultantis.

27. Femine,&c.q.d.doctrina omnibus accommodata.ſcilicet,ſapientibus, & inſipientibus.

28. Vigilaui.Chal.cogitaui. Vigilabo. Chald. læ hor.

29. Non dicent,&c.q d.non reiicient culpam in alios,ſed ſeipſi accuſabunt.Patres,&c.Chald. patres peccauerunt,& filij percuſſi ſunt.

30. Omnis homo,&c.explicatio præcedentis. q.d.qui peccauerit,ipſe punietur.

32. Dominatus ſum eorum, ſcilicet, puniendo.vel q d. cùm tamen eſſem eorum Dominus 70 neglexi eos.

33. Illos.ſ quos præfixi,vel veteris Teſtamẽti.

34. Docebit, ſcilicet, in cælo. Aug. de ſpir.& lit.cap.24.

35. In lumine.pro, ad illuminationem. Ordinem.Heb & Chald.ſtatutum.i.legem.

36. Defecerint. ſ. durante mundi curſu. Coram me.Chal.miniſtrans coram me i mihi ſeruiens,ſeu ſacrificans, ſcilicet, Miſſæ ſacrificium nunquam deficiet.

38. A turre,&c Vide Zach.14.

39. Vltra norma,id eſt, præterea filum, ſcilicet, quo menſurantur ædificia, ſeu diriguntur. Chald.adhuc filum. Eius.ſ.portæ. 70. coram ea, Gareb.&c. loca ſunt vicina Ieruſalem, quæ per hæc ſignificatur amplianda, ſcilicet, Eccleſia Chriſti intelligitur.

40. Cadauerum.Chal. vbi ceciderunt cadauera Aſſyriorum. Cineres. 70. cineris. Ad torrentem,id eſt, vſque ad torrentem. Sanctum.ſ.ſanctuarium,id eſt,Eccleſia.

CAP. XXXII.

2. ATrio carceris.pro, carcere atrij.

5. Viſitem. verbum ambiguum ad bonum, & malum.

7. Agrum.i prædium ſ. ædificium cum horto

8. Poſſide.i eme. eſt enim idem verbum Heb: quod ſup.vertit.eme.

9. Stateres.Heb & 70 ſiclos.ſ.ſanctuarij, quorum quilibet 4. denariorum, ſeu drachmarum, prophanus enim duarum. Chald.minas. Argenteos.Chal.argenteos ſiclos.i.appendit.17 ſtateres paruum quidem pretium, ſed & prædium fortè exiguum. Adde quòd tempore illo, quo captiuitas imminebat, vilia erant omnia.

10 Signaui,ſcilicet ſigillo publico.

11. Poſſeſſionis pro,emptionis ſic & infr.Stipulationes.i. conditiones contractus: Rata.i.ratificationes. Signa forinſecus. i. exemplum inſtrumenti apertum.vulgò,Copia.

15. Poſſidebuntur.pro, ementur. ſic & inf.

17. Heu,heu,heu, Heb. Ahah.vnica dictio. Extento. Hebr. & 70, excelſo. ſic & infr. Omne verbum.i.quicquam.

18. Millibus,ſcilicet.poſterorum.

19. Incomprehenſibilis cogitatu.Heb.multus operibus.70. potens operibus. Adinuentionum. i.conſiliorum,ſeu operum.

20. Hominibus, ſcilicet, reliquis. Eſt dies hæc,id eſt,apparet hodie.

21. Tempore.Chal.& 70. viſione.i.reuelatione,ſcilicet,facta Moſi.

24 A facie,id eſt, vi.

25. Data,id eſt,iamiam danda.

27. Omne verbum,id eſt, aliquid.

29. Domatibus,id eſt,tectis.

30. Exacerbant,id eſt,irritant, ſeu ad iracundiam prouocant.

31. In furore,id eſt, furorem merita.

32. Prophetæ. Chald.pſeudoprophetæ.

33. Diluculo,id eſt,diligenter,& tempeſtiuè, ſcilicet,per Prophetas.

35. Initiarent.Chald.traducerent per ignem. 70 offerrent.

36. Vos dicitis. 70. tu dicis. Tradetur.70.tradetur.

37. Eieci.pro,eiiciam.

39. Viam,id eſt, rationem me colendi.

41. Plantabo. Chald. ſtabiliam. Veritate. 70. fide. In toto, &c. q. d. omnino ex animo, ſeu amantiſſimè.

43. Dicitis.pro,dicetis non poſt multos dies. 70 tu dicis.

44. Conuertam,id eſt,reducam.

CAP. XXXIII.

1. ATrio carceris.pro,carcere atrij.ſ regij.

2. Illud.ſ.quod prædicis.Heb. eam.ſ. Ieruſalem,ſecũdùm quoſdam,quamquam Heb. fæmininum ſumitur interdũ pro neutro, vt hæc, pro,id. Paraturus, id eſt, diſpoſiturus.70.totum locum ſic vertunt, Faciens terram, & plaſmans eam, vt dirigat eam.

3. Firma Chald.reſeruata,id eſt, occulta.

6. Deprecationem i.quod petunt, ſeu optant. Chal.portam pœnitentiæ.Heb abũdantiam, ſeu multitudinẽ. Veritatis ſ datis his, quæ promiſi.

7. Conuerſionem.Chal.& 70. tranſmigrationem.ſ captiuitatem. A principio.70. prius.

9. Erit ſ. Ieruſalem ſpiritualis.i Eccleſia. In nomen.i.nominata,ſeu celebris, vel in gloriam. Pauebunt.ſ.hoſtes eorum.

10. Dicitis. i.d.cluti eſtis breui.Foris. Hebr. & Chald.in plateis.

11. Vota.Hebr.& Chald. confeſſionem.i.laudem 70.dona. Conuerſionem. i. captiuitatem. A principio.70.prius.

12. Accubantium. i. accubare facientium. Numerantis.ſolet id veſperi fieri,reducto grege ad caulas. intelliguntur verò per hæc officia pa-

ſtorum ſpiritualium.Chal.adhuc diſcet populus per manum Meſſiæ.

14. Verbum bonum,ſcilicet,promiſſionem de Meſſia.

15. Dauid , id eſt , Dauidi. Germen. Chald. Chriſtum.

17. Dauid,id eſt,Chriſto, vel de ſtirpe Dauid. Vir,id eſt, Chriſtus, vel fidelis ſucceſſor. Thronum ſcilicet,Eccleſiam.

21. Filius,ſcilicet,Chriſtus.

22. Stellæ.Heb.Chal.& 70.militia.

24. Hic , ſcilicet, Babylonicus,ſeu Iudaïcus. Eò quod.pro,ita vt.Gens.q.d.alicuius momēti.

26. Conuerſionem,id eſt, captiuitatem.

C A P. XXXIIII.

5. COmburent te,id eſt,in tui gratiam aromata. verti poterat, Comburent tibi.id enim potiùs Hebr.indicant. Væ Domine, ſcilicet,dicentes.

8. Prædicans.i.voce præconis denuntians.

14. Completi pro, completi cœpti. Septem. 70. ſex. Et ſeruiet.pro,ſeruiet enim.

15. In oculis meis , id eſt , coram me, vel me approbante. Pactum , ſcilicet , de dimittendis ſeruis. Super eam , id eſt , in ea. abundat verò, more Hebræo.

16. Commaculaſtis.Chal.violaſtis.ſ, contemnentes meum præceptum.

17. Libertatem. Ironicè. Commotionem. ſ. capitis.i.deriſum.70.diſperſionem.

18. Tranſierunt.ſ.velut dicētes,ita ſecemur,ſi fœdus violabimus.

19. Eunuchi. Chald. principes. 70. dynaſtæ.i. optimates,ſeu magiſtratus.

20. Quærentium,ſcilicet,occidere. Animam, id eſt,vitam.

21. Receſſerunt. ſ. ab obſidione , quòd audiſſent aduentare Ægyptios in auxilium.

22. Eò quòd.pro,ita vt.

C A P. XXXV.

2. REchabitarum. Hi originem ducebant ab Hobab Moſis ſocero. Exedrā theſaurorum.Chald.gazophylacium.

4. Domum, id eſt , atrium templi. Gazophylacium. ſuprà vertit exedram.70.paſtophorium. Hominis Dei. Chald. Prophetæ Domini. Theſaurum.Chal gazophylacium. Hebr.eadem vox quam vertit ſuprà exedram & gazophylacium. Veſtibuli 70.viæ.

7. Peregrinamini ſcilicet,erant peregrini, non Iſraëlitæ. Chald.habitatis.

11. Diximus, ſcilicet,inter nos.

14. Conſurgens , id eſt , ſurgere faciens.Prophetas.q.d.maturè excitans.

15. Firmauerunt , id eſt , conſtanter obſeruarunt.Stans,&c.q.d. ſeruiens mihi. Chald. miniſtrans coram me.

C A P. XXXVI.

2. VOlumen ſ.membranam,in qua Hebræi ſua ſcribebant , & deinde inuoluebant.

5. Clauſus,ſcilicet, carcere.

6. Ieiunij, ſcilicet , fuerat id indictum ob metum Chaldæorum.

7. Cadat ſ.proſperè.Chald.acceptabilis ſit.

10. Gazophylacio.70. domo. Scribæ.ſ.regij.i cancellarij. Veſtibulo.Hebr. Chald.& 70.atrio. Nouæ.Chald.orientalis primæ.

12. Gazophylacium.70.domum.

16. Vnuſquiſque ad proximum ſuum, id eſt, omnes inter ſe.

19. Et Ieremias.Apparet fuiſſe tunc liberatum carcere.

22. Arula,id eſt,focus editior.

23. Scidit. ſ.ille iubente Rege,vel Rex. Scalpello ſcribæ.i.cultello pennario.

25. Contradixerunt Regi.Heb.& Chal rogauerunt Regem.

26. Abſcondit.Chald.protexit.

29. Feſtinus. Hebr. veniendo, id eſt, omnino ſeu certiſſimè.

30. Sedeat.ſ.diu.Filius enim eius Ioachim ſolùm tribus menſibus regnauit.

31. Et non. pro , quia non. audierunt. Chald. obedierunt.

C A P. XXXVII.

1. QVem,ſcilicet,Sedeciam.

2. In manu i.opera.q.d.per Ierem.

11. Diuideret, ſcilicet,ſuis. Poſſeſſionē. Chal. hæreditatem.

14. Scribæ,ſcilicet,regij.

15. Laci.i.profundi loci, in quem vincti conjiciebantur. Ergaſtulum. 70.vincula.

16. Sermo,id eſt, id quod prædicis.

20. Veſtibulum carceris.pro. carcerem atrij ſ qui erat in atrio regiæ. Excepto pulmento. ſ quod ei prætcrea dabatur. Chald.de vico piſtorum.70. e loco vbi panes fiebant. Manſit. ſ. vſque ad vrbis expugnationem.

C A P. XXXVIII.

1. POpulum. ſ. qui ad eum conueniebat in carcerem publicum.

4. Principes ſcilicet,prædicti.

5. Fas eſt Heb.& Chald.poſſum.

6. Lacum, id eſt, foueam, ſeu antrum. Veſtibulo.Chald & 70.atrio.

11. Cellario.Heb.theſauro.

12. Manuum id eſt,brachiorum.

14. Oſtium. ſcilicet, atrij tēpli,per quod Rex ingredi ſolebat.

16. Animam,&c.pro,animas noſtras.

22. Regis Iuda. ſ. Ioachin . qui & Iechonias. Dicent. ſ. tibi q.d.vel mulieres te reprehendent. Pacifici i.familiares. Cœno. Chald. confuſione.

27. Auditum.ſ.de actis cum Rege.

CAP. XXXIX.

2. NOna. ſic Heb. Chald. & 70. Aperta 70. diruta Chald perrupta.

4. Duos muros, ſcilicet, horti. 70. murum, & antemurale.

5. Locutus. &c. id eſt, obiurgauit acriter. ſ. ob violatum fœdus.

7. Compedibus. Chald. catenis æreis.

8. Domum vulgi. 70. domos populi.

9. Superfluos. i. reliquos. Remanſerant. ſ. extra ciuitatem. Magiſter. Chald. & 70. princeps. Militum. Heb. coquorum, ſeu laniorum. 70. coquorum. Chald. occidentium. ſ. milites, more coquorum, ſeu laniorum occidunt.

10. Ciſternas Heb. & 70. agros.

12. Pone, &c. q. d. faue illi, & benefac.

14. Veſtibulo 70. atrio. ſ. ex carcere atrij Godoliæ. erat hic primarius vir Iudæus, qui ad Chaldæos ante captam vrbem transfugerat.

16. Erunt, id eſt, apparebunt. q. d. videbis oculis tuis.

18. Salutem. Chald. ereptionem. 70. lucrum. Heb. ſpolium. q. d. in tua poteſtate, ſeu ſalua.

CAP. XL.

2. DOminus. Hebr. Iehoua, quo nomine etiam Gentiles Deum Iudæorum vocabant. id enim ei proprium. nam Deum commune omnibus diis.

3. Factus eſt, &c. i. accidit vobis hoc.

4. Sunt, id eſt, erant.

5. Munuſcula. pro, munera.

11. Dediſſet reliquas. i. reliquiſſet aliquos.

16. Verbum hoc, id eſt, rem hanc.

CAP. XLI.

2. REgis, ſcilicet. Ammonitarũ, vel potiùs Iuda. Et decem. pro, nempe decem. vide 4. Reg. 25.

3. Erant, ſcilicet, in eius domo.

4 Nullo, ſcilicet, incolarum Maſphat.

5. Venerunt. pro, veniebant. Raſi, &c. ſ. quòd audiſſent in itinere euerſionem Ieruſalem, & templi, quò ferebant munera.

6. Plorans, id eſt, fingens fletum ob eandem calamitatem.

7. Laci, id eſt, ciſternæ. 70 putei. ſ. eos proiecit. Fratribus, id eſt, reliquis ſociis.

9. Propter Baſa. Chal. quando obſedit eũ Baſa.

12. Ad aquas multas, Chal. iuxta piſcinã aquarum multarum.

14. In Maſphat. Heb. & Chal. de Maſphat.

16. De Maſphat. ſ. abductas ab Iſmaële. Gabaon. quò. ſ. Iohanam eos priùs adduxerat.

CAP. XLII.

2. CAdat. i. grata ſit. Chal. ſit acceptabilis.

3. Verbum, id eſt, rem.

4. Audiui. pro, exaudiui ſ. vos. q. d. faciam, vel intellexi quid optetis, faciam. Secundùm verba veſtra, id eſt, vt petitis.

5. Veritatis, & fidei. Chald. verus, & fidelis. 70. iuſtus, & fidelis, quaſi dicat, teſtamur Deum nos facturos, &c.

6. Bonum, id eſt, proſperum, ſeu iucundum. Malum. i. aduerſum, ſeu amarum.

7. Cùm autem, &c Hæc referuntur ad principium capitis 40. reliqua enim velut parentheſis ſunt.

10. Placatus ſum. Heb. pœnitet me. Chal. conuerſus ſum.

15. Poſueritis faciem veſtram, id eſt, firmiter ſtatueritis.

18. Conflatus, id eſt, effuſus, vt metalla conflata 70. ſtillauit. Iuſiurandum. i. execrationem. 70. deſolationem.

20. Decepiſtis, ſcilicet, ſi intretis.

21. Et non audiſtis. pro, ſi non audieritis.

CAP. XLIII.

2. SVperbi. Chald. impij.

7. Taphnes. ſic & 70. At Heb. & Chal. Tachpanches. Pſal. 77. Heb. dicitur Tſoan. Chal. & 70. Tanes.

9. Crypta quæ eſt, &c. 70. in veſtibulis in porta, &c. Chal in iunctura ædificij, quæ eſt in porta, &c.

10. Solium. Chal. tentorium. 70. arma.

12. Amicietur, &c. q. d. ita ſe veſtiet opibus Ægypti, vt ſolet quis pallio aliquo, aliquò abiturus. 70. & ſerutabitur terram Ægypti, ſicut pediculis purgat paſtor veſtimentum ſuum.

13. Domus Solis. 70. Heliopoleos.

CAP. XLIIII.

3. NEſciebat, ſcilicet, antea pro diis non habebant, vel deos eſſe nunquam cognouerunt: quod enim non eſt, ſciri non poteſt.

4. De nocte. Heb. Chald. & 70. manè ſeu diluculo. Verbum, id eſt, rem.

6. Conflata. Vide ſupr. capit. 42. In plateis. Chald. in vicis. 70. extra. Vaſtitatem, id eſt, deſolationem. Secundùm diem hanc, id eſt, vt apparet hodie.

9. In regionibus. Chal. in vicis 70 extra.

10. Sunt mundati. Chald. & 70. ceſſarunt.

12. Iuſiurandum. i. execrationem. Miraculum. Chald. vaſtitatem. 70. perditionem.

14. Fugerint, ſcilicet, antea.

15. Stabat. i erat. vel fortè tum ſtabat.

17. Verbum, id eſt, rem. Egredietur de ore noſtro, id eſt, volumus vbi nota os pro voluntate accipi. Vide Deuter. 8. Reginæ cœli, id eſt, lunæ. Quidam tamen ſolem intelligũt, qui Hebraïcè eſt fœminini generis. Chald. ſyderi cæli. In plateis. Vide ſup.

19. Quod.

19. Quod ſi, &c. vox fœminarum. Nunquid, &c. q. d. imitamur viros noſtros. Faciemus. 70. fecimus. Chald.facimus.

21. In plateis.vide ſupr.

22. Et non poterat, &c. Chald. & non placuit Domino vltrà remittere. Eſt dies hæc, id eſt, appatet hodie.

23. Teſtimoniis. ita vocantur Dei præcepta, quod eius voluntatem teſtentur.

26. In nomine, id eſt, per nomen. q.d.per me ipſum.Nequaquam, &c.q. d.non patiar, vt vltra per Deum iurent,ſunt enim indigni.

27. Vigilabo. Chald.viſitabo.

30. Ephree, Pharaonis eſt nomen proprium, vel cognomen.Chald.claudum.

C A P. X L V.

5. GRandia. q. d, quietem, ſeu proſperitatem. Salutem. q. d. ſaluam. Hebr.ſpolium.70. lucrum.

C A P. X L V I.

4. IVngite.ſcilicet;curribus falcatis.

5. Vidi,ſcilicet.prophetico ſpiritu.

8. Ciuitatem.ſ.Charcamis.Chald.ciuitates.

10. Victima. Chald occiſio.70.ſacrificium.

11. Virgo filia.Chald.regnum cœtus. Sanitas, &c q.d. plaga tua incurabilis.

12. Fortis.ſcilicet,miles.

14. Memphis. Heb. Noph.Præpara.ſ.ad excipiendum Chaldæorum exercitum. Per circuitum,id eſt, vicinas regiones, ſeu vrbes.

15. Computruit.Chald contritus eſt.70.fugit.

16. Multiplicauit,ſcilicet, Dominus. Columbæ i.exercitus velocis, vel geſtantis in vexillo columbæ ſignum.Chald.inimici.70.Græci.

17. Tumultum.&c.q.d. tumultuabitur, & ſuperabitur, ſeu belli tumultum experietur. Adduxit,ſcilicet,contra eum.

18. In montibus.ſ.eſt. In mari. i. prope mare. Veniet,ſcilicet, quod prædixit. Chal.veniet interitus eius.

19. Vaſa id eſt.Inſtrumēta. Filia. Chal.cœtus.

20. Vitula.pro. velut vitula. Stimulator,ſcilicet,qui ad fugam impellat. Chald.populi interficientes.

21. Mercenarij.ſ.milites.Chald.principes.

22. Eius, ſcilicet, Ægypti. Aeris. Chald. ſerpentis ſibilantis.

23. Supputari. ſ. exercitus Chaldæorum, vel populus Aegypti, qui hîc ſaltus dicitur.

25. Tumultum,id eſt, populum tumultuoſum vel multitudinem.

27. Longinquo,ſcilicet.reducens.

28. In iudicio,id eſt, moderatè. Chal.in iudicio miſericordiæ.

C A P. X L V I I.

2. AQuæ deſcēdent. Chal. populi venient. Plenitudinem,id eſt, habitatores.

Vrbem, &c.explicatio præcedentis.

3. A ſtrepitu, id eſt, præ ſtrepitu. Manibus diſſolutis,id eſt,præ manuum diſſolutione.

4. Pro aduentu diei,Chald.propter diem venturum. Inſulæ. Chald. inſularum. Cappadociæ. venerunt Cappadoces auxilio Paleſtinis,& cum eis victi ſunt.

5. Caluitium,id eſt,ſpoliatio,vel ſigna mæſtitiæ.Chal.vindicta. Conticuit, ſcilicet, præ mærore. Concideris, id eſt, laniabis te,ſcilicet, præ luctu.70.concides.& iungunt ſequentibus.

6. Refrigerare, ſcilicet, ab ardore cædendi. Sile,id eſt,quieſce.

7. Condixerit ei, id eſt, præceperit, ſcilicet,vt graſſetur.Chald.præparauerit eum.

C A P. X L V I I I.

1. AD Moab.id eſt,de Moabitis.

2. Cogitauerunt. ſ. hoſtes. De gente, id eſt,ne ſit gens.Conticeſcēs.ſ.mæſta.

4. Vox.ſ. audietur. Oronaim.duale eſt.q.d.ex vtraque Oron,ſeu Choron, ſcilicet,ſuperiore, & inferiore.

5. Aſcendet, ſcilicet, fugiens. Contritionis, id eſt,vaſtatorum à ſe.

6. Myricè.ſ.humiles. Chald.morantes in tentoriis.70. aſinus ſylueſter.

7. Habuiſti, ſcilicet, ô Moab. Chamos. Idolum Moabitarum.

9. Date florem.i.vocate ſanè floridam.Chald. auferte coronam à Moab. 70. date ſigna ipſi Moab.

10. Fraudulenter. 70. negligenter. Probibet, ſcilicet, cùm Dominus cædere iubet. explicatio præcedētis. Intellige verò id de verbo Dei præcipuè, quò interficienda peccata, quód notent concionatores ne aliud agant.

11. Fæcibus ſuis. Chal.ſubſtantiis.70.gloria. Transfuſus. perſtat in vini metaphora, quod in fæcibus conſeruatur. Vaſe. Chald.loco. In tranſmigrationem. explicatio metaphoræ. Guſtus,id eſt,ſapor q.d.gloria & ſplendor. Odor.i.fama.

12. Sternent,id eſt, dejicient.

13. A Chamos, id eſt, ſpe poſita in idolo ſuo. Bethel,id eſt, Idolis Bethel.

15. Aſcenderunt.i.more fumi euanuerunt,vel combuſtæ ſunt flāma aſcendente. Chal deſolatæ. Quidam legunt ſucciderunt:alij, ſuccenderunt.

17. Conſolamini. Ironicè. Qui ſcitis, &c. id eſt,qui eum noſtis.ſ populum Moabitarum.

18. Siti,id eſt,loco arido, ſcilicet, puluere vel deſiderio. ſ. rerum penuriam. Habitatio filiæ. Chald.regnum cœtus.

21. Iudicium,ſcilicet, Dei.Chal.vindicta.

25. Cornu.i.potentia.Chald.Regnum.

26. Inebriate, ſcilicet, Dei ira, ſeu vltione. Allidat, id eſt, complodat, ſcilicet, more ebrij poſt vomitum.

27. Fuit in deriſum tibi,id eſt, deriſiſti.Iſrael,

ſcilicet, cùm captiuus duceretur. Eum, ſcilicet, Iſraelem.

30. am, ſcilicet, iactantiam q.d. plus ſe iactat quàm poſſit.

31. Muri fictilis. Nomen verbis. Hebr. Kir Cheres.

32. De planctu. i. ſimili planctu. 70. quaſi planctum. Iazer, ſcilicet, vaſtatæ. Propagines, id eſt, ciues. Peruenerunt, ſcilicet, ſolum, & non tranſierunt. 70 attigerunt.

33. Carmelo. i. agro fertili. Celeuſma. canticum eſt nautarum, & vuas calcantium à κελεύω iubeo, quòd vno iubente ceteri cantu reſpondeant, & opere.

34. De clamore, &c. q.d. fugientes de Eſebon continuabunt clamorem vſque Eleale, &c. Ad Oronaim. ſ. clamabūt. Conternantem. i. trimam. q.d. olim pulchram & opulentam vrbem. Peſſimæ. i. inutiles. ſ. deſertæ. Chald. in deſolationem. 70. in combuſtionem.

36. Tibia, ſcilicet, in luctu adhibita. loquitur verò in perſona Moabitarum.

37. Omne enim. &c. deſcriptio ſtatus luctuoſi.

39. Quomodo. &c. vox lamētantium. Exemplum, ſcilicet, vindictæ Dei.

40. Volabit ſ. exercitus hoſtilis.

41. Parturientis q.d. dolens & tremens.

44. A facie, id eſt, cauſa.

45. Quia pro verùm. q.d. non diu ibi tuti. Verticem. i. præcipuos, ſeu capita. Tumultus, id eſt, tumultuantium. Chald. turbæ.

46. Chamos, ſcilicet, cultor.

47. Conuertam, ſcilicet, per Apoſtolos. Iudicia, ſcilicet, Dei. q.d. vindicta.

Cap. XLIX.

1. AD filios, id eſt, de filiis, vel contra filios. Iſrael, id eſt, Iſraeli. Melchom, id eſt, Rex eorum, ſcilicet, Ammonitarum, vel idolum, quod ſic vocabatur. ſic & inf. Gad id eſt, regionem tribus Gad, quæ vltra Iordanem. Eius, ſcilicet, Melchon. Eius, ſcilicet, Gad.

2. Tumulum diſſipata. Chald. aceruum deſolationis Filiæ. i. ſubdita oppida, ſeu villæ.

3. Hai, ſcilicet, ſibi vicina. Filiæ, id eſt, villæ.

4. Defluxit. Chald. deſolata eſt. Filia delicata. Chald. regnum inſipiens.

5. Ab omnibus. pro, in omnibus. ſcilicet, locis. A conſpectu veſtro, id eſt, ab inuicem.

6. Faciem. ſ. per Euangelij prædicationem.

7. Theman. i. Idumæa: à Theman filio Eliphaz filij Eſau. Filiis. 70. prudentibus.

8. Voraginem. i. foſſas. ſ. ad latendum.

9. Non. Chald. num. Racemum? per interrogationem. q.d. aliquem reliquiſſent, at hoſtes tui nihil relinquent. Rapuiſſent. ſ. tantum.

10. Non erit, ſcilicet, dicere quod ſequitur.

12. Non erat. ſcilicet, hominum opinione. Iudicium, id eſt, æquum, ſeu iuſtum. q.d. qui non videbantur mereri ſupplicium. 70. lex.

13. Sempiternas, id eſt, diuturnas.

14. Eam ſ. Boſra. Conſurgam. vox Dei. Alij legunt. conſurgamus. Chald. & 70. ſurgite.

15. Paruulum, id eſt, abiectum. Chald. infirmum. Te ſcilicet, ô Popule Idumæorum.

16. Apprehendere, id eſt, tenere.

19. Aſcendet, ſcilicet, Nabucdonoſor. Superbia, id eſt, tumore. Iordanis, ſcilicet, illac tranſiturus erat contra Idumæos. Robuſtam, ſcilicet, Idumæorum. Præponam ei, ſcilicet, dando victoriam contra eam. Paſtor. Chald. Rex.

20. Paruuli gregis, id eſt, viliſſimi quique exercitus Chaldæorum. Niſi. affirmat, more Hebr.

21. Eius, ſcilicet, Idumææ.

22. Aſcendet ſcilicet, exercitus.

23. Auditum. i. nuntium, ſeu rumorem. In mari. pro, velut in mari. ſ. iactati.

27. Benadad. nomen Regis Syriæ.

28. Regna. i. ditionem. Aſor. nomen vrbis. Orientis. ſ. Arabes Orientales.

29. Formidinem. i. milites timorem incutientes. 70. perditionem.

30. Fugite, ſcilicet, ſi poteſtis Ironicè.

31. Oſtia. ſ. quia nullum timent.

32. Attonſi. Vide ſupr. cap. 9. Confinio. 70. parte, Chal. latere.

34. Elam. i. Perſiam, ſeu Perſiæ certam regionem, dictam ſic ab Elam filio Sem.

35. Summam fortitudinem. Chald caput roboris.

36. Ventos. Chald. regna.

38. Solium meum. q.d. ſubjiciam mihi.

39. Reuerti. ſ. ad fidem Euangelicam.

Cap. L.

1. IN manu, id eſt, opera.

2. Annuntiate, ſcilicet, ô Prophetæ. Auditum. pro, audiri. Signum, id eſt, vexillum, ſcilicet, in ſignum victoriæ. Bel nomen Idoli. Itemque Merodach. per quæ duo reliqua intelliguntur. Chal. confuſi ſunt cultores Bel, & confracti cultores Merodach. Confuſa, ſcilicet, quia non potuerunt defendere.

3. Aquilone, ſcilicet, perfide.

4. Flentes ſcilicet, præ lætitia, Euangelij tempore. id enim hîc præcipuè nuntiatur, cuius tamen rei figura reditus Iuda, & aliquorum ex Iſraël, à captiuitate Babylonica.

5. In Sion, ſcilicet, ducentem.

6. Paſtores. Chal. Reges. Tranſierunt, ſcilicet, errantes.

7. Comederunt. Chald. diripuerunt. 70. conſumpſerunt. Non peccauimus. ſ. opprimendo. Decori iuſtitiæ. i. ornanti eos iuſtitia. Expectationi, id eſt. ſpei, ſcilicet, in quo ſperabant.

8. Quaſi hædi, ſcilicet, læti, & ſubſilientes præ gaudio.

9. Magnarum.i.fortium. Chal. multatum.
10. Replebuntur.ſ.ſpoliis.
11. Magna loquimini. 70. gloriamini. Effuſi eſtis.70. laſciuitis. Chal.exultatis. Mugiſtis.70. cornu petiſtis.
12. Mater.ſ.Reſpublica, ſeu ciuitas. Nouiſſima.i.contemptiſſima.
13. Ab ira.i.præ ira,vel ob iram.
14. Domino i contra Dominum.
15. Clamate.ſ. oppugnantes. Vbique. Heb.& Chald.per circuitum.& iungitur cum, clamate. Dedit manum. ſ. vt ſolent victi. q. d. victa eſt. Fecit.ſ. aliis à ſe debellatis.
16. Satorem.&c.q.d.etiam agricolas. Columbæ.i.velocis exercitus Chald.inimici.70.Græci. vide ſup. cap. 46. verſ. 16. Et conuertetur.ſ. ex agris fugiens.
17. Leones.Chald.Reges,ſcilicèt,hoſtium. Aſſur.ſ.qui abduxit 10.tribus.Exoſſauit. Chal. conſumpſit.
18. Viſitabo.ſ puniens. Regem Aſſur. ſ. Sennacherib.
19. Carmelus,&c.Chald.& 70.in Carmelo & Baſan. q. d.in locis fertilibus & pinguibus.
20. Diebus.ſ. Euangelici ſtatus.Mita in Prophetis tranſitio à figuris ad figurata. Non erit. ſ.quia per Chriſtum remiſſa.
21. Dominantium. ſ. Chaldæorum. Aſcende. ſ. ô Dari, vel Cyre. Quæ poſt eos ſunt. Chald reliquias eorum.
22. Terra.ſ.Chaldæorum.
23. Malleus.ſ.Rex Babyloniæ ſecūdùm Chal. In gentibus.i.inter gentes.
24. Illaqueaui. Chal. venatus ſum verba Dei, vel Darij. Neſciebas.ſ.id tibi euenturum.
25. Vaſa. ſ. arma Perſarum & Medorum. Domino,pro,Domini.
26. Aperite. i. expedite viam. Exeant.ſ. è difficultate viarum. q.d.facilè incedant.
27. Viſitationis. 70. vltionis ſic & infrà.
28. Fugientium.ſ.Iudæorum.
29. In Babylonem.i.contra Babylonem. Omnibus,pro,nempe omnibus.
30. Conticeſcent.Chald.contererentur.70.proiicientur.
31. Superbe.Chald. rex impie.
33. Calumniam. Chald. & 70. vim. Tenent. Chald.violenter tenent.
34. Defendet. Chald. vindicabit. Exterreat terram.Chald.conterat impios terræ.
35. Gladius.ſ.veniet.
36. Stulti erunt. Chald.inſanient.
37. Quaſi mulieres. Chald. infirmi, vt mulieres.
38. Aquas. ſ. Euphratis, qui fuit ab hoſtibus diuiſus in multos riuulos, vt poſſet tranſiri. Portentis.Chald.Idolis.
39. Fatnis ficariis.fortè dæmones intelliguntur ſpecie ficariorum apparentes.Heb vlulis,ſeu noctuis. Chald. felibus. Sempiternum.i.tempus longiſſimum.
41. Aquilone.i.Perſia, & Media.
42. Filia. Chald.cœtus.
44. Ecce, &c.vide ſuprà.cap.49.

CAP. LI.

1. VEntilatores, &c. Chald.direptores,qui diripiant eam. Venerunt,pro, venient.
3. Non tendat, &c. q.d.fruſtra quis conabitur defendere.
4. Regionibus. Heb.plateis. Chald.vicis.
5. Viduatus.i deſertus. Chal.derelictus. Terra autem,pro,quamquam terra.q.d.etſi grauiter peccarint.A ſancto.ſub.recedendo:vel pro,contra ſanctum.
6. Tacere.i.diſſimulare, vel ceſſare.ſ. à fuga. Chald occidi.
7. Aureus,id eſt, excellens, ſcilicet, grauitate ſupplicij, quod per Babylonios exercuit. Commotæ.Chald.conturbatæ.
9. Curauimus,&c.vox Angelorum cuſtodum, vel Prophetarum : vel ſenſus eſt, Actum eſt de ea,nemo poteſt defendere. Iudicium. i. punitio iuſtè inflicta, vel meritum peccatorum. Nubes. q.d.altiſſimè. repetitio. Chald. cælos cælorum. 70. aſtra.
10. Protulit. Chal.reuelauit.Iuſtitias,&c.q.d. defendit cauſam noſtram,& liberauit nos.
11. Templi ſui. ſ. incenſi à Chaldæis.
12. Leuate.ſ.ô Perſæ, & Medi. Signum.i.vexillum in ſignum victoriæ. Leuate. Chald. ſuſcitate.70. præficite.
13. Super, id eſt, iuxta. Aquas.ſ. Euphratis. Pedalis. i. determinatus more menſuræ. Præciſionis.i. interitus.
14. Animam. i.vitam. q. d. per ſe ipſum. Hominibus. Chald. exercitibus. Brucho. 70. locuſtis. Celeuſma. i. vox hoſtium ſe inuicem ad bellum hortantium, ſeu exultantium.
15. Præparauit.Hebr.firmauit.Chal.fundauit.
16. Dante, &c. i.iubente. Pluuiam, pro, pluuia.q.d. tempore pluuiæ.
17. A ſcientia.i.præ ſcientia.ſ.Dei : vel pro,in ſcientia, ſcilicet, ſua.
19. Sicut hæc.Chal.& 70.talis.ſ.vt idola. Pars.i.hæreditas. Sceptrum Heb. virga. Chal. portio. Eius. ſ. Dei. Nempe fideles ſunt velut hæreditas Dei, & Deus ipſorum hæreditas.
20. Tu, ſcilicet, ô Babylon.Mihi, id eſt, contra me.Vaſa,id eſt inſtrumenta.
23. Iugales.i.boues. Chal par boum.
25. Ad te.i contra te ſ. agam. Mons : ſic dicitur ob ſuperbiam. Chald.ciuitas. Corrumpis.i. perdis. Petris q.d munitionibus tuis : perſtat enim in metaphora montis.
26. Non tollent, &c.q.d.perdam te prorſus, & reddam inutilem Lapidem, &c. Chal. Regem in Regnum,& principem in principatum.

27. Sanctificate ſuper eam. Chald. præparate contra eam. ſic & inf. Ararat.i. Armeniæ maioris. Menni.i. Armeniæ inferioris, id eſt, Scythiæ. Thapſar. Chald. populos bellatores. 70. iaculationis. Bruchum, genus eſt locuſtæ. 70. locuſtam. Aculeatum. Chal inflammatum.

30. Quaſi mulieres. ſ. infirmi, ſeu debiles.

31. Currens, &c. q.d. concurrent ſimul multi nuntij. Summo. i. extremo.

32. Paludes, ſcilicet, carecta, ſeu arundines Euphratis.

33. Trituræ, id eſt, oppreſſionis.

34. Teneritudine mea. 70. deliciis meis. Eiecit. i. expulit è regione mea.

35. Iniquitas. ſ. Babylonis. Caro mea. i. mei ciues, oppreſſi. Super. i. contra. ſ. queritur. Sanguis. i. effuſus ab illis.

36. Mare. ſ. Euphratem, vel abundantiam.

37. Tumulos. ſ. lapidum.

38. Rugient. ſ. Chaldæi præ ira, aut dolore.

39. In calore i. dum vino incaluerint. vide Dan. 5. Ponam, &c. q. d. potabo calice punitionis.

41. Seſack, id eſt. Babylon. vide ſuprà, cap. 25. In ſtuporem, ſcilicet, videbatur non poſſe vnquam expugnari.

42. Mare. i. grandis exercitus.

44. Abſorbuerat. i. rapuerat. ſ. de Ieruſalem.

46. In terra. ſ. Chaldæa. Anno. ſ. primo. Auditio. i. rumor belli. Poſt hunc annum i. anno ſecundo. Iniquitas. i. violentia. ſ. anno tertio Baltaſar capta Babylon. Et dominator, &c. q. d. Rex Regem ſuperabit.

48. Laudabunt ſ. Deum. 70. exultabunt.

49. Terra. ſ. Chaldææ.

50. Procul. ſ. ex Chaldæa. quæ procul à Hieruſalem. Domini, pro templi, vel cultus Domini, ſ qui in Hieruſalem fieri ſolebat.

51. Confuſi, &c. vox Iudæorum.

52. Mugiet, id eſt, gemet, ſcilicet, moriens. Chald. proiicietur. 70. cadet.

53. Si aſcenderit, &c i. ſi altiſſimas turres, & muros ædificet. A me. ſ. miſſi.

55. Magnam. ſ. multorum ciuium, quia occidentur omnes. Eorum. ſ. hoſtium, vel Chaldæorum. q. d. qui olim ſonabant vt fluctus, &c.

57. Inebriabo. ſ. calice iræ meæ, ſeu punitionis. Dormient, &c. Chald. morientur morte ſecunda.

58. Populorum. ſ. Chaldæorum ſe defendere conantium. Ad nihilum. ſ. proderit. Gentium, ſ. labores, reperitio.

59. Cum Sedecia. ſ. inuiſente Nabucdonoſor. Chal. in legatione Sedeciæ. 70. à Sedecia, ſcilicet miſſus. Prophetiæ i. interpretationis. q d. legationis, vel eius prophetiæ, quam ei Ieremias commendauit. Chald. & 70. munerum, ſcilicet, quæ ferebat.

64. Verba. Chald. prophetia verborum.

Cap. LII.

Quod quidam dicunt à Baruch additum, & quidem à Ieremia hac eadem ſcripta ſuprà. Cap. 39.

1. IN oculis. Chald coram. q. d. Deo vidente & improbante.

3. Quoniam. Chald. & ideo.

7. Dirupta, ſcilicet, à Chaldæis. Viam portæ. quidam cuniculum putant ſignificari. Duos muros. 70. murum, & antemurale.

9. Rheblatha, quæ poſtea dicta Antiochia, ſecundùm Hieronymum. Locutus, &c. i. obiurgauit grauiter reddita cauſa.

11. Compedibus. Chald. catenis æreis.

12. Stabat, id eſt, ſtare ſolebat.

16. Reliquit, ſcilicet aliquos.

18. Creagras, id eſt. foci inſtrumenta, ſeu coquinæ, ſcil cet, dum coquebantur carnes ſacrificiorum. Mortariola. Chald. cochlearia.

19. Quotquot, & c. id eſt, tam aurea, quàm argentea.

20. Non erat, pro, immenſum erat.

21. De, pro, in.

23. Dependentia. Chald. in latere vno 70. vna pars, ſcilicet, omnia erant plura, nempe centum, ſed latebant aliqua aſpicientes columnam, ſcilicet, quæ retro erant. Centum. ſ. in vno ordine. erant autem ordines duo. vide 3. Reg. 7.

24. Primum. ſ. ſummum. Secundum. ſ. vicarium ſummi.

25. Videbant faciem. i. erant familiares.

28. Septimo. Quidam putant eſſe errorem in Numeris, & legendum pro ſeptimo, primo. pro 18. 8. pro 23. 19. vt patet ex 4. Regum 24. & 25. 2. Paralipomenon 36. Ego id non auſim dicere, potius dicerem de aliis hic tranſlationibus agi quàm 4. Reg.

30. Quatuor millia, &c. Aliter 4. Regum 24. ſed illic etiam vulgus numeratur, hic ſolùm principes viri.

31. Vigeſima quinta, ſcilicet, decreuit, fecit verò 27. vt dicitur 4. Reg. 25. Anno, ſcilicet, primo. Eleuauit q. d. honorauit, ſcilicet calamitoſi ſunt capite demiſſo,

32. Bona. q. d. conſolatus eſt eum amicè collocutus. Regum, ſcilicet, captiuorum.

33. Coram eo, id eſt, in eius aula,

T H R E N I,

id eſt, Lamentationes.[1]

70. addunt; poſt captiuitatem Iſraëlis, & deſolationem Ieruſalem planxiſſe Ieremiam, & dixiſſe quod ſequitur.

CAPVT I.

1. PLENA, ſcilicet, olim. Vidua quaſi dicat, deſolata. Domina gentium, ſcilicet, multarum, quæ ei tributa pendebant, vt Ammonitæ, Moabitæ. 70. multiplicata in gentibus, ſcilicet, antea.

2 Charis eius. 70. diligentibus eam. Amici. i. qui amici videbantur. ſ. fœderati populi.

3. Afflictionem, &c. q. d. quia affligebat innocentes, & ſeruire faciebat: vel q. d. cum magna afflictione & ſeruitute migrauit. Quidã tamen afflictionis & ſeruitutis nomine peccatum intelligunt ſ. quòd afflictionem animæ afferat, & ſeruitutem. ſic interdum etiam amaritudo vocatur.

4. Lugent. i. videntur lugere. ſ. deſertæ prorſus. Solemnitatem. i. feſta celebranda in templo.

5 In capite i. domini, ſeu ſuperiores. Super. i. contra. ſ. afflixit eam, vt eſt Heb. & in 70.

6. Filia Sion i. Ieruſalem, quæ arci Sion ſubiecta. Chal. cœtus Sion. Subſequentis. i. abducentis. Heb. & Chald. & 70. perſequentis.

7 Afflictionis. ſ. quam patiebatur propter præuaricationes ſuas. Præuaricationis. i. peccatorũ, vel punitionis ob præuaricationem: ſic ſolet ſcriptura iniquitatem vocare pœnam iniquitatis. Cùm caderet. iunge cum, recordata eſt. Sabbata. i. feſta. ſ. Dei cultum. Chal. ceſſationem bonorum. 70. tranſmigrationem.

8. Peccatum. Chald. peccatum grande. Inſtabilis. 70. in commotionem. ſ. mota loco per captiuitatem. Retrorſum. ſ. præ pudore. q. d. erubuit. ſolent erubeſcentes faciem auertere.

9. Sordes Chald. immunditia menſtrui, à qua non eſt mundata. ſ. peccata. In pedibus, pro, ante pedes. Heb in fimbriis. 70. ad pedes. q. d. apparent eius peccata, planè vt celare non poſſit. Nec recordata, &c. q. d. cùm ante oculos haberet peccata, non tamen cogitauit, quid ſibi tandem ob ea euenturum eſſet. Depoſita. i. deiecta Erectus, id eſt; elatus ſuperbia. 70. præualuit.

10 Quia, pro, etenim. Gentes. ſ. Ammonitas, & Moabitas. Eccleſiam, id eſt, congregationem. ſ. ne affinitatem contraherent, aut ciuitatis iura.

11. Pretioſa eſt Heb. idem verbum, quod ſuprà vertit deſiderabilia.

12. Vindemiauit id eſt, abſtulit ciues meos, ſcilicet, hoſtis, vel Deus.

13. Ignem, id eſt, punitionem conſumentem. Erudiuit, id eſt, caſtigauit. Retrorſum. q. d. à felicitate in calamitatem, vel fecit, vt terga verterem hoſtibus.

14. Vigilauit. ſ. Deus. Iugum, pro. ſuper iugũ. q. d. vt puniret iniquitates, quibus me ſubiectam. Conuolutæ. ſ. iniquitates, id eſt, iniquitatis ſupplicium.

15. Magnificos. i. præcipuos. Chald. & 70. fortes. Tempus. ſ. deſtinatum punitioni. Torcular. ſ. tribulationum. Virgini. i. Regno, quod more virginis cuſtodiri ſolet. Filiæ. i. populi, ſeu populo. vt ſit appoſitio. Iuda, nomine Iuda, intelligitur etiam Beniamin.

16. Conuertens. i. reducens. ſ. ad ſtatum lætitiæ. Chald ſuſtentans.

17. Manus. ſ. vt ſolent, qui opem petunt. Chal. manus præ anguſtia, more parturientis. Quaſi polluta, &c. q. d. abominabilis.

18. Os, id eſt faciem.

19. Vocaui. ſ. in auxilium. Amicos. ſ. Ægyptios, quos putabam amicè adiuturos. Cibum, ſub. & non inuenerunt.

20. Venter. i. mens, ſeu interiora Similis eſt. i. ſimiliter interficit, mortem autem. Chald famem intelligit.

21. Audierunt. Chal audierunt nationes. Feciſti. i. puniſti. Conſolationis. ſ. ipſorum. Chal. vltionis. Fient, pro, & tamen fient. Complut. fiant.

22. Vindemiaſti. 70. vindemiauerunt.

CAP. II.

1. FIliam. Chald cœtum. De cœlo in terram. i à ſumma felicitate in extremam calamitatem. Inclytam. Heb decorem. Chald. pulchritudinem. 70. gloriam Scabelli. i ſanctuarij, vbi propitiatorium, quaſi Dei ſcabellum.

2. Virginis. Chald. cœtuſ. 70. filiæ. Polluit, id eſt, profanauit, ſcilicet, tradendo gentilibus, ſeu proiecit, vt rem pollutam, id eſt, immundam.

3. Cornu, id eſt robur. Chald. gloriam. Dexteram, ſcilicet, ne ferret opem. A facie, id eſt, in conſpectu. Ignem flammæ, pro, flãmam ignis. In gyro, id eſt vndique.

5. Humiliatum, &c.q.d.& viros, & fœminas calamitatibus.

6. Diſſipauit.Chald.eradicauit. Tentorium.ſ. templum. Obliuioni tradidit. i. fecit omnino ceſſare, vt quæ obliuioni traduntur. In opprobrium.ſ.expoſuit.

7. Maledixit,id eſt,veluti maledictam tractauit. ſ. perdens. Sanctificationi.i.ſanctuario, ſeu templo. Dederunt. ſ. hoſtes. Sicut. ſ. ſolet. q.d. exultantes.

8. Funiculum.i.menſuram. ſ.vaſtationis. Luxitque.ſ ſuam ruinam.q.d.corruit.

9. Regem.pro,nempe Regem.eſt enim explicatio præcedentis Metaphoræ. In gentibus.i. inter gentes.Lex,id eſt, obſeruatio cerimoniarum in Dei cultu. Prophetæ, &c q. d. defecit magna ex parte prophetia ob populi peccata.

10. Sederunt, &c.deſcribit geſtus lugentium.

11. Effuſum, &c. hyperbole. Iecur. i.viſcera. ſeu interiora.Super.pro, ob.

12. Triticum,& vinum.i.cibus,& potus.Vulnerati, Chald.occiſi gladio.

13. Exæquabo.i.æquiparabo, quaſi dicat, vnquam tantam vidit calamitatem? Conſolabor. ſ.ſimili exemplo. Mare. Chald. fluctus maris in tempeſtate.

14. Prophetæ. Chal.pſeudoprophetæ. Aſſumptiones. i. prophetias, quibus ſolent auditores aſſumi, ſeu ſubleuari, & erigi in ſpem. Et eiectiones. q. d. non erant ſubleuationes ſed deiectiones,te enim prorſus deiecerunt illorũ mendacia. ſcio aliter locum poſſe explicari ad veritatem Heb. quod & docti norunt.ſ.prophetaſſe iſtos falſas hoſtium calamitates & expulſiones.

17. Præceperat.i.inter præcepta poſuerat,prædicens ſe non obedientes puniturum. vide Leu. 26. Deut.28. & 32.

18. Clamauit,ſcilicet,orans Deum,vt miſeretur. Eorum.ſ.Iudæorum. Super.i. ob.q.d.videns dirutos muros. Deduc,ſcilicet, ô filia Sion.Vox Prophetæ.Requiem, quaſi dicat, ne ceſſa. Chal. conſolationem.

19. Lauda. Chald. attende lectioni.70.meditare. Cor tuum. Chal. peruerſitatem cordis tui.

20. Suum. 70. ventris ſui.ſ.filios. Ad menſuram palmæ. q.d.minimos. hyperbole. Si occiditur.pro,decérne vt occidatur? Chal.id intelligit dictum ex perſona Domini, velut reſpondentis ad ſuperiorem querimoniam. q. d. & quod vos feciſtis,vt occideretis in templo Zachariam Sacerdótem & Prophetam,decuítne?

CAP. III.

1. EGo.vox vel Prophetæ, vel Iudæi cuiuſque, ſic quæ ſequuntur. Videns.q.d.qui experior Paupertatem. Chal.afflictionem.

2. Minauit.i.duxit. Tenebras.i. calamitatem. Lucem. i. proſperitatem.

3. Tantum.Chald.& 70. veruntamen. Vertit, & conuertit.ſ.iterando flagella. Tota die,id eſt, ſemper,ſeu aſſiduè.

4. Vetuſtam, id eſt, vetuſtæ ſimilem, ſcilicet, ob verbera.

5. Ædificauit,ſcilicet,more hoſtis propugnacula.Felle.i.amaritudine.

6. Tenebroſis. i. calamitatibus. vel carcerem intellige, ſi ad Ieremiam referatur. Sempiternos,id eſt,in perpetuum.Chal.abeuntes in aliud ſeculum.

7. Circumædificauit.ſ.difficultates.

8. Clamauero.&c.pro,clamarem,& rogarem. Excluſit ſ.non admiſit.

9. Concluſit.ſ. ne poſſem euadere. Lapidibus. pro, velut lapidibus. Subuertit.ſ.ne poſſem ambulare 70.conturbauit.

10. Vrſus. pro, velut vrſus,

11. Deſolatam.vox ciuitatis.

13. In renibus.i.in interiora. Filias.i.ſagittas.

14. Factus,&c. vox Ieremiæ. Canticum.i.fabula & ludus, quaſi dicat, etiam canendo irrident me.

16. Ad numerum.q. d.velut ſingulos numerans,dum frangeret. Chal.lapidibus.70.lapillo. quod quidam referunt ad panem durum, ſeu terra miſtum. Vide Prou. 20.

17. Repulſa.70. expulſa à pace.i proſperitate. Oblitus.q.d.deſperaui conſecutionem. Hæc populi vox. Bonorum. ſ. priſtinorum.q.d.antiquæ felicitatis.

18. Finis.ſ.ille,quem ſperabam.i.ſucceſſus bonus. Chald. fortitudo. 70. victoria. Spes mea.i. quod ſperabam.

19. Paupertatis. Chald. afflictionis. Tranſgreſſionis.i.abundantiæ.ſ.malorum,quæ patior, quod ſequentibus verbis explicatur. Alibi vocat Scriptura ſupergreſſioné. Supergreſſæ ſunt, inquit,caput meum:metaphora à cumuli altitudine,vel aquæ egreſſæ alueum. Chald.amaritudinis.70. perſecutionis.

20. Memoria, &c.quaſi dicat,ego quidem,qui obliuiſci non poſſum, dum recordor, tabeſco præ mœrore.

21. Hæc. ſ. quæ ſequuntur de Dei miſericordia. Sperabo.70.ſuſtinebo. Chal.expectabo.

23. Noui,ſcilicet,quod ſequitur.70.nouæ,ſcilicet,miſericordiæ Dei apparent.Chal.noua miracula. Diluculo. q.d.quotidie, ſeu tempeſtiuè. Fides, id eſt, veritas in promiſſis. Deum enim alloquitur.

25. Bonus,id eſt,benignus.

26. Silentio, id eſt, quiete.

28. Super ſe.ſ.iugum Domini.

29. Ponet, &c q. d.ſe humiliabit. Sit ſpes,id eſt,eueniat quod ſperat.

30. Dabit,&c.q.d.feret etiam verbera,& contumelias. Saturabitur, &c. q d.feret etiam maximam copiam opprobriorum.

32. Et miſerebitur.pro,tamen miſerebitur.

33. Ex corde.i.quaſi delectetur calamitatibus, proprium enim miſereri,& parcere.Chald.intelligit,quia ſe homines non ex corde humiliarunt, punitos eſſe à Deo.

34. Vinctos terræ. pro, terræ alligatos, id eſt, terrenos. q. d. homines Deus non conterit quaſi ea re delectetur.

35. Declinaret.&c.q.d.perverteret cauſam iuſtam,iniquè iudicando. Altiſſimi,id eſt,ſui.

36. Ignorauit,ſcilicet,prædicta.q. d. non facit nec probat,ſed iuſtè iudicat,adeóque punit,quia id merentur peccata.

37. Dixit,&c.id eſt,cogitauit apud ſe, accidere quidquã aduerſi ſine Dei voluntate. Vt fieret.pro, fieri aliquid.

38. Ex ore, &c.verba impij. ore vero.i. præcepto, ſeu voluntate. q.d. errat, qui putat ſine Dei voluntate accidere aduerſa aut proſpera.

39. Murmurauit. pro , murmurat. Pro peccatis,id eſt,excuſans peccata.

40. Scrutemur,ſcilicet,potiùs.

42. Inexorabilis es.i.non vis eripere nos.

43. Operuiſti in furore. pro, furore obruiſti, ſcilicet,flagellis.

44. Nubem.pro,velut nubem , ſcilicet, impedimentum.

45. Eradicationem,&c.pro,eradicatam & abiectam. Aperuerunt. ſ. velut deuorare cupientes. vide ſup.cap.2.

47. Facta eſt. i. euenit. Vaticinatio. ſ. quod prædictum per Prophetas.ſ. euenit. Hebr. vaſtatio.Chald.tremor,ſeu terror.

48. Diuiſiones.i.effuſiones. In contritione. i. ob contritionem.

49. Tacuit. i. ceſſauit , ſeu quieuit. Requies. Chald.conſolatio.

51. Deprædatus,eſt id eſt, conſumpſit.ſ. fletu. In conctis .i pro cunctis. q.d. flentem populi calamitatem. Filiabus , id eſt , villis ſubiectis, vel fœminis.

52. Gratis,id eſt,ſine cauſa.

53. In lacum.Vide Ierem.37.

54. Aquæ.ſ.tribulationum,vel cænum intelligit,in quo erat merſus. Dixi, perij, id eſt, cogitaui actum eſſe de me.

55. Nomſſimo.70.infimo.q.d.ex profundo lacu,ſeu fouea.

59. Iudicium,id eſt,cauſam.

61. Opprobrium.ſ.quo me affecerunt.

62. Mihi,id eſt, contra me.

63. Seſſionem, &c. q. d. ſiue ſedeant, ſiue ſurgant,me irrident.Pſalmus.i.fabula, & ludus.

65. Scutum.i.tegumentum,quo.ſ. cor tegatur, & opprimatur.Chald. contritionem. Tuum , id eſt,quo ſoles punire malos. Sub. cælis.ſ. tollendo ex hac vita.

CAP. IIII.

1. AVrum i.principes. Color.ſ.proſperitas. Lapides,&c.ſ. Sacerdotes,& Leuitæ.

2. Reputati,&c.i.tractati,vt vaſa fictilia.ſ.vilipenſi,vel contriti.

3. Laminæ.Feræ genus in Africa, ſimile draconi.Heb.&Chal.& 70.dracones.q.d etiam dracones filios ſuos alunt lacte proprio, quod Ieruſalem non facit, id quod crudele videri poſſit. Struthio.qui oua deſerit.Vide Iob 39.

4. Siti,ſ.lactis.Croceis.i.purpura. Heb. & 70. coccino. vnde quidam legẽdum putant cocceis i.coccineis.ſ. veſtibus. Stercora. q.d luto volutati,& in quinati ſunt.

6. Maior. effecta. i. grauiùs punita , veluti ſi maior eſſet , vel iniquitas. i. iniquitatis pœna, more Scripturæ.Cœperunt.i.incœperunt.ſ.oppugnare.q. d. ſubitò ſubmerſa eſt,non diu fatigata obſidione,vt Ieruſalem.70 laborauerunt.

7. Ebore antiquo.ſ.eſt id aliquantum rubrum Heb.gemmis,ſeu margaritis.ſ.rubris.

8. Cogniti.ſ.quòd eſſent valde mutati forma, ſeu vultu. Plateis.70.viis.

9. A ſterilitate.i.ob ſterilitatem.

10. Miſericordium. ſ. alioqui. Contritione. i. calamitate.Chald.tempore excidij.

11. Ignem.pro,velut ignem.ſ. punitionem.

12. Terræ. ſ. Iudææ. Orbis. ſ. terræ ditionis Iuda.vel q.d.nullus vnquam crediſiſſet,&c.

14. Cæci. pro , velut cæci , & inopes conſilij. Sanguine. ſ. à ſe effuſo , vel à Chaldæis occiſorum. Intrare.ſ.ad alios, ſeu quò vellent,quamquam id non eſt Heb.Chal. aut in 70.apud quos tamen aliquid ſubintelligendum. ſ. ſurgere, aut ambulare.Chald.addit,videre. Hier.incedere,in commentario. nam in textu legit ſolùm nõ poſſent. Snas. pro , ipſorum. ſ. hominum quorum opem implorabant.

15. Clamauerunt,ſcilicet, illi, quorum opem petebant. Tangere. ſ. veſtes noſtras. Iurgati ſ. inter ſe Iudæi. Hebr.abominabiles ſunt. Commoti.ſ.loco ſuo pulſi. Dixerunt.pro,dictum eſt. Habitet,ſcilicet, Deus , vel priſtina felicitas, & ſtatus.

16. Facies Domini.i. iratus vultus. Diuiſit.i. à ſe expulit.

17. Subſiſteremus ſ. expectantes opem ab Ægyptiis. vel dum adhuc res noſtræ conſiſterent, nec eſſent collapſæ.

18. Lubricauerunt, &c. q.d.nihil firmum fuit nobis , ſed omnia lubrica. Finis noſter. repetit, more dolentium.

20. Spiritus oris noſtri.pro,viuificator noſter, ſeu per quem reſpiramus. Chal.Rex Meſſias,qui nobis dilectus ſicut Spiritus vitæ , qui eſt in naribus. Oris.70.faciei, ſeu vultus. Dominus. ità etiam 70. & quidem Hebr. eſt nomen Iehoua proprium Dei. In peccatis.i. ob peccata. Diximus. id in perſona iuſtorum : omnes enim per Chriſtum iuſtificati , eíque acceptam referunt vitam animæ. In gentibus.Chal. inter populos. q.d.ſine te nulla eſt vſquam vita.

21. Gaude. pro; gaude ſanè nunc. Hus. hinc (niſi dux ſuit Hus) apparet Iob fuiſſe Idumæũ Vide Iob. 1.

22. Iniquitas, id eſt, pœna iniquitatis. id referendum ad tempus quo liberati per Chriſtum Iudæi. Tráſmigret. i. migrare faciat captiuam. ſ. Deus, vel quiſquam. Filia, id eſt, ô filia. Diſcooperiet, ſcilicet, Deus. Peccata tua. Id ſup. intellexit dicens, nudaberis, ſcilicet, apparebit turpitudo tua.

C A P. V.

1. OPprobrium, ſcilicet, quo afficimur à gentibus.

3. Pupilli. pro, veluti pupilli.

4. Noſtram. i. nobis neceſſariam, vel aliàs noſtram, ſed captam ab hoſtibus.

5. Minabamur, pro, trahebatur.

6. Dedimus manum, ſcilicet, ſupplicantes, vel fœdus facientes.

7. Iniquitates. i. iniquitatum pœnam.

8. Serui, ſcilicet, olim noſtri, vt Idumæi, Moabitæ, &c.

9. In animabus noſtris, id eſt, cum vitæ noſtræ periculo. A facie gladij, id eſt, propter hoſtes gladiis inſequentes.

10. A facie, &c. id eſt, ob calamitoſam famem.

11. Humiliauerunt, ſcilicet, violantes.

12. Manu, ſcilicet, hoſtium.

13. Impudicè abuſi ſunt. Hebr. & Chald. molete fecerunt, ſcilicet, in piſtrino. In ligno, id eſt, ſub lignorum pondere, quæ ferre cogebantur, aut voluendo molam manubrio. Chald. in patibulo.

14. Portis, id eſt, iudiciis, quæ in portis vrbium fiebant.

15. Chorus, ſcilicet, pſallentium.

16. Corona, id eſt, diadema ſcilicet, regnum.

17. Contenebrati, ſcilicet, præ fletu.

18. Montem, ſcilicet, vbi templum, quaſi dicat, ob dirutum templum.

21. Conuerte nos. neſſitas gratiæ Dei. Sicut à principio. i. vt olim felices erant.

22. Vehementer. q. d. ſufficere poſſet iam tanta punitio peccatorum noſtrorum.

B A R V C H.

Solet à Conciliis & Patribus nomine Ieremiæ comprehendi.

C A P V T I.

1. BABYLONIA, ſcilicet, quò ſe contulerat ex Ægypto poſt Ieremiæ mortem.

2. Quinto, ſcilicet, captiuitatis. Menſis, ſcilicet, primi. In tempore. pro, à tempore.

4. Filiorum. Græc. & filiorum.

8. Acciperent, ſcilicet, Iudæi. Apparet ipſos partem vaſorum redemiſſe à Chaldæis. Reuocare. pro, reſtituenda. Siban. reſpondet partim Maio. partim Iunio.

9. Duxit. pro, duxiſſet.

10. Manna pro, Minchah. i. munus. ſ. cibarium ſacrificium. Aram. Apparet ſacerdotes, qui ſe receperant in Ieruſalem, altare a[illegible] feciſſe.

11. Balthaſar. non ſucceſſit iſte p[illegible], ſed alter nomine Euilmerodach, niſi forte is etiam Balthaſar vocabatur Vide Dan. 5. Sicut dies cæli i. diuturni. Die opportuno, id eſt, cùm opportunum fuerit.

15. Iuſtitia. ſ. tribuenda q. d. vt iuſtus celebrandus. Confuſio, ſcilicet, conuenit. Eſt dies hæc, id eſt, apparet hodie.

17. Credidimus ſ. verbis eius. id nõ quadrat in Prophetas & iuſtos reliquos, ſed in malos ſolos.

18. In eum. pro, ei. ſubiectibiles. i. ſubiecti.

19. Incredibiles, id eſt. increduli, ſeu rebelles. Diſſipati. i. ſeparati, ſeu diuiſi. ſ. à Deo. Græc. celeriter, ſeu inconſideratè.

20. Conſtituit, &c i. per Moſen propoſuit. Vide Deut. 28. Die. ſcilicet. apparet.

22. Operari, id eſt, ſacrificare: & id ſolum malorum fuit.

C A P. II.

1. STatuit, id eſt, executus eſt.

4. Eos. ſ. de quibus ſup. Manu. i. poteſtate. Et in. Græc. in

6. Iuſtitia. Vide ſup. cap. 1. Eſt dies hæc. i. apparet hodie.

8. Vt reuerteremur. i. animo reuertendi.

9. Vigilauit. ſ. qui videbatur dormire.

10. Ante faciem noſtram i. palàm. nec enim poſſumus excuſare ignorantiam.

12. Iuſtitiis, id eſt, præceptis.

15. Inuocatum, &c. q. d. quod Iſraël te coluit, & nos eius poſteri.

16. Domo, ſcilicet, cælo.

17. Inferno, id eſt, ſepulcro. Spiritus i. anima. Iuſtificationem, id eſt, iuſtitiam, quaſi dicat, te iuſtum prædicabunt.

18. Infirma. i. agnoſcens ſuam infirmitatem. vel, ex caſtigatione corporis debilis. Eſuriens. ſ. iuſtitiam, vel abſtinentia ſe macerans.

20. Puero

20. Puerorum, id eſt, ſeruorum.
21. Opera facite, id eſt, ſeruite.
23. Defectionem, &c. q. d. faciam, vos deficere. Ab inhabitantibus. i. ob defectũ inhabitantium.
25. Emiſſione. i. exilio.
25. Hæc dies. i. apparet hodie. ſ. deſtructum.
27. Feciſti pro, facies.
35. Alterum. id planè pertinet ad teſtamẽtum nouum. ſ. legis Euangelicæ. nam etiam ſempiternum dicitur, & additur, non mouendum loco ampliùs populum, certè enim Iudaicus per Romanos poſtea valde motus eſt, Deo puniente.

C A P. III.

3. IN æuum, q. d. in perpetuum ne deſeres nos? Græc. τὸν αἰῶνα, quod proximè vertit in ſempiternum.
4. Mortuorum. i. qui ſunt velut mortui, vel ſanctos, qui è vita diſceſſerant, intelligit.
5. Manus. i. potentiæ. Nominis, ſcilicet, miſericordis, & benigni.
6 Laudabimus i. liberati agemus gratias.
7. Et vt. Græc. vt.
8. Peccatum. i. pœnam peccati. Græc. debitum Secundùm omnes, id eſt, prout meréius omnes.
10. Inueteraſti, id eſt, conſenuiſti. Cum mortuis. pro, velut ſi iam cum mortuis eſſes, vt ſtatim explicat q. d. perinde ſordes, vt ſi eſſes mortuus. Deputatus. pro, reputatus, ſeu adnumeratus. Infernum. i. ſepulchrum.
14. Victus. Græc. vita.
15. Eius. ſcilicet, ſapientiæ. ſeu diſciplinæ. Vide inf.
17. Ludunt, id eſt, delectantur. Fortè venationem intelligit (& hic & ſupr.) ferarum.
18. Inuentio, ſcilicet, numeri. vel q. d. perierunt eorum opera.
19. Exterminati ſunt, id eſt, perierunt è mundo ſublati.
20. Lumen, ſcilicet, lucem hanc ſolis, ſed non diuinam.
22. Theman. eſt Idumææ ciuitas.
23. Terræ. Græc. Meran. vt ſit nomẽ regionis. Fabulatores. i. fabularum interpretes. Commorati. i. recordati.
26. Ibi, ſcilicet, in mundo, vel locis ſupradictis. Scientes bellum. i. bellicoſi.
29. Nubibus, id eſt, cœlo. reperirio.
30. Super. id eſt, precioſiorem quàm.
31. Poſſit, ſcilicet. niſi duce Deo.
32. Adinuenit. i. fecit inueniri. Prudentia id eſt, ſapientia. Præparauit, id eſt, ſtabiliuit. Tempore, ſcilicet, duraturam.
33. In tremore. i. ſtatim, more ſerui timentis herum.
34. Cuſtodiis. i. ſtationibus. metaphora à militibus. dicuntur enim ſtellę, militia cæli. Lætatæ ſunt. pro, lætificarunt homines, ſcilicet, luce ſua, vel hilares, & promptas ſe exhibuerunt ad Dei imperium.
35. Ei, id eſt, ad eius obſequium. Cum iucunditate. i. hilaritatem præ ſe ferentes luce.
36. Æſtimabitur. i. vllo erit in precio. Aduerſum eum, id eſt, cum eo collatus.
37. Viam. i. rationem, ſcilicet ſcientiæ Dei inuentum, & donum. ipſo eam donante ab hominibus inuentæ. Iacob. i. populo Iſraelitico, vt ſtatim explicat, vel patriarcha intelligitur. Puero, id eſt, ſeruo.
38. Viſus, ſcilicet, factus homo, qui antea, & ſemper Deus.

C A P. IIII.

1. IN æternum, ſcilicet, duratura, vel in æternam vitam ducens.
2. Contra. pro, certam ſeu ad.
3. Ne tradas, &c. q. d. ne te ſubiicias cuiquam præter Dei voluntatem, huic enim obedire gloria tua eſt, & dignitas. ſ. ſeruire Deo regnare eſt. vel ne cultum Deo debitum alij tribuas.
5. Animæquior eſto. i. bono eſto animo. Græc. confide. Memorabilis. Græc. memoriale, ſeu monimentum, ſcilicet, in quo ſeruatur memoria Iſraelis, id eſt, Iacob. vel q. d. inſignis, dignuſque memoria.
6. Propter. pro, propterea. In ira Dei. abundat, more Hebræo, nec eſt Græcè.
9. Iracundiam, i. vltionem. Confines, id eſt, vicini. Vide infr. vbi vertit vicinos.
10. Superduxit, id eſt, ſuper eos induxit.
13. Iuſtitias, id eſt, præcepta.
14. Memorentur i. recordentur. q. d. cogitent.
16. Adduxerunt. pro, abduxerunt. Dilectos, ſcilicet, filios. A filiis. pro, priuatam filiis. Vnicam. i. ſolam relictam. Deſolauerunt, id eſt, deſtituerunt prorſus.
20. Pacis, id eſt, proſperitatis.
21. Animæquiores eſtote. Græc. confidite.
22. Speraui. pro, ſpero. In æternum. Græc. in æterno, ſcilicet, Deo: ſic enim ſolet vocare Deũ. Super miſericordia. i. ob miſericordiam.
24. Vicinæ, ſcilicet, gẽtes. ſuprà idem verbum Græcum vertit confines. Æterno. Græc. τοῦ αἰωνίου, æterni, ſcilicet, Dei.
25. Iram. i. punitionem. Aſcẽdens. q. d. calcabis.
27 Ab eo. pro, apud eum. ſcilicet, Deum.
28. Requiretis. pro requirite.
30. Exhortatur. Græ cõſolabitur, παρακαλέσει Nominatur. i. ex nomine nouit. ſ. familiariter. vel, fecit nominatam, id eſt, celebrem.
35. Ignis, id eſt punitio. Æterno. i. Deo. Longiturnis diebus. pro, multos dies. In multitudine. &c. pro, diutiſſimè.
37. Vſque ad occidentem, id eſt. & etiam ex occidente. q. d. ex omni orbis parte. Id præcipuè ad Euangelij tempus, & Chriſtianos pertinet. Sancto. Græc. τοῦ ἁγίου, ſancti, ſcilicet, Dei.

CAP. V.

2. AEterni, id eſt, Dei, vt patet ex Græco, τῆς δόξης τοῦ αἰωνίου

3. Qui Græc.omni quæ.ſup.terræ.

4. A Deo.ſ.datum. q. d.conſequens honorem ſummum.Pax,&c.Id eſt nomé, de quo proximè. Iuſtitiæ, ſcilicet,præmium,& finis.Pietatis, ſcilicet,in Deum.ſub.præmium.

5. Vſque ad.&c. Vide ſup.cap 4. Sancti.ſ.Dei.

6. Pedibus.i pedeſtres.In honorem.Græc cum gloria.ſic inſr.

7. Humiliare, &c.q. d tollere omnia impedimenta viæ, ſcilicet,ſpiritualis. Huc enim hæc præcipuè pertinent. Diligenter.Græc.ſecurè.

8. Obumbrauerunt pro, obumbrabunt.Suauitatis.pro, ſuaue.ſ.odoriferum.q. d. omnia iuſtis ſeruient, viamque ad Deum facient. Ex ipſo. ſcilicet,Dei donum eſt.

CAP. VI.

2. GEnerationes ſeptem,id eſt,70.annos.

4. In ipſis.pro,ipſorum.

5. Adorantes. Græc. adorante ipſa.ſ. idola,vt ad turbam referatur.

6. Exquiram,i.explorabo,ſcilicet,quid agatis. Græc.poteſt ad Angelum referri.q. d.Ipſe veſtri curam habebit.

7. Falſa,Id eſt,falſi dij.

8. Amanti ornamenta l.ornatus ſtudioſæ.

9. In ſemetipſis;id eſt,in ſuum vſum.

12. Inter.prò,ſuper.

17. Aut ſicut, &c. Græc.tanquam ad mortem abducendo.

19. Corda, id eſt, interiora idolorum.Comedunt.id eſt,conſumunt.

23. Specimen,id eſt,ornatum.

24. Ex omni,id eſt,maximo. In ipſis, abundat, more Hebræo.

26. Apponentur.ſ.ne cadat.

29. Quia. pro, an quia. Apponunt. ſ.donaria.

31. Contra. pro,ad. Mortui. ſcilicet, alicuius, vbi ſolent audiri clamores,& gemitus.

40. Non honorantibus. ſub. ſed contemnentibus, ſcilicet, cùm vidēt non poſſe ferre opem.

41. Morum.i.ſenſum. Ipſi.ſcilicet,Chaldæi.

44. Falſa.i vana,ſeu nihili.

45. Sacerdotes, ſcilicet, qui modum præſcribunt ea formandi.

47. Falſa,&c.i.falſam religionem, dignamque opprobrio.

48. Poſt ſe. Non eſt in Complut. Græc. ad ſe ipſos,id eſt,inter ſe.

49. Sentiri,id eſt,exiſtimari.

50. Poſtea.i.tandem.Falſa,id eſt,falſi dij.

52. Suſcitant,id eſt, præficiunt.

55. Corniculæ,ſcilicet, volantes.

56. Iniqui,ſcilicet,fures.

59. Obaudiunt,ſcilicet,Deo.

60. Idipſum.i.ſimiliter.Spiritus.i.ventus.

63. Speciebus,id eſt,formis.

67. Prodeſſe,id eſt,conſulere.

69. Formido.i.terriculamentum.

71. Marmore. Cōplut.murice. Græc,μαρμάρου. id eſt, ſplendores quanquam poteſt etiam marmoris verti. Teneat. ſ. cognoſci poteſt non eſſe deos. Fortè legendū, tineant.i. tinea conſumuntur.Græc.putrefactis. Comeduntur i.conſumuntur. Et erunt.q. d & afferent. Quod ſi legas, & erit.q d.ex quo ſequitur.

72. Opprobriis,id eſt, ignominia.

EZECHIEL.

CAPVT I.

1. ET.abundat,more Hebræo. Triceſimo. Chal.triceſimo ab inuento libro legis, tempore Ioſiæ Regis. Quidam de ætate intelligunt Ezechielis. Alij à Iubilæo proximo. Ego potiùs dicerem intelligi à capto Ioachin, cum quo Ezechiel abductus, ſenſumq; eſſe vſque ad illum annū habuiſſe ſe viſiones, quarum primam recenſet, cæteras poſtea.Quæ verò fuerit viſio anni 30. in quarto menſe non dicit hic Tantùm ait ſe habuiſſe viſionem,deinde tranſit ad annum quintum capti Ioachin.dicturus cap.8.de ſexto,& de aliis deinceps.Vide cap.40. Quarto,ſcilicet,menſe. Quinta,ſcilicet,die.Dei,id eſt,diuinas.

3. Manus.i.vis,ſeu ſpiritus. Chal.ſpiritus prophetiæ.

4. Turbinis, id eſt, tempeſtuoſus, ſeu vehemens.Inuoluens,ſcilicet,ſe.Chald. inflammatus. 70.fulgurans.

5. Eius, ſcilicet, ignis. Aſpectus.i.apparentia, ſeu forma.Similitudo,ſcilicet,facie.

6. Vni.pro,vnicuique.

7. Pedes recti.i.crura ſine poplitibus, ſeu curuaturis. Scintillæ.ſ.quas emittebant.

8. Manus,id eſt, brachia. Partibus, id eſt,lateribus, erant enim quatuor per quatuor latera animalium facies.

Partes ſ.ante retro,dextrorſum,ſiniſtrorſum.

9. Iunctæ, &c l.erant ante Prophetam ordine omnia in recta linea, contingentia ſe pennis, vt ſolent quatuor homines manibus ſe coniūgere, facie omnes aliquem vnum in locum conuerſi. Ante faciem.i.rectà antrorſum.

10. Hominis.ſ. ante. Ipſorum,id eſt cuiuſque. Aquilæ. ſ. retro oppoſita faciei hominis. Deſuper.ſ. eleuatior cæteris: quanquam hoc verbũ non eſt.Heb. Chald.in 70. aut in Complut.

11. Et facies eorum. ſ. tales erant. Deſuper.ſ. more auis ſe ad volatum componentis. Iungebantur. i. vnà erant extenſæ ad volatum. Chald. directæ erant è regione altera alterius.

12. Coram facie, id eſt, antrorſum recta. Spiritus.ſ.impellentis.

13. Hæc erat, ſcilicet, quæ ſequitur, ſplendor ignis,&c.

14. Reuertebantur,ſcilicet, confecto itinere ad quod impellebantur: antè enim, vt dictum ſuprà,non reuertebantur.

15. Iuxta.ſ. infrà: ſua enim cuique rota erat ſubiecta. Quatuor facies, ſcilicet quatuor erant rotæ.

16. Aſpectus.i.apparentia. Maris.q.d.cæruleo colore, ſeu cæleſti. Vna ſimilitudo, &c.i. per omnia erant ſimiles rotæ. In medio rotæ.ſ. cõiunctæ erant, ſeque inuicem ſecãtes ad angulos ſphærales, vel quæque (vt quidam aiunt) duos habebat circulos ſe interſecantes, vide cap. 10.

17. Per quatuor, &c.ſ. quæque ſequebatur ſuũ animal. cui ſubiecta: ſignificant verò volubilem populum,qui ſequi debet Prælatos. Hi verò per animalia ſignificatur.ſ. oportet eſſe homines. i. humanos: leones.i. fortes: vitulos, i. mortificatos, ſeu laborioſos: Aquilas,i.contemplatiuos.

18. Statura.i.ſummæ partes.ſ. æquales inter ſe erant flexus rotæ ſuperiores. Heb. Chald.& 70. dorſa,ſeu terga. Altitudo.i.proceritas.

21. Euntibus.ſ.animalibus.

22. Horribilis,id eſt,valde ſplendentis. Chal. fortiſſimi.

23. Rectæ, &c. Chald. directæ vnà è regione alterius,ſ. more auium ſe ad volatum parantiũ. Similiter.ſ.alis duabus.

24. Sublimis Dei.Heb Chald. & 70.omnipotentis.q.d vehementiſſimum, quæ enim magna, ſolet ſcriptura Dei dicere, vt Dei montes, cedros, &c.

26. Hominis,ſcilicet, Chriſti.

27. Electri, hoc colore erat qui ſedebat.ſ. Chriſtus duplici natura. Intrinſecus.i. in medio. Per circuitum.i. vndique. q. d. totum illum locum occupabat ignis ſplendens.

28. Aſpectum. i. colorem, ſeu apparentiam. Not. per quatuor animalia ſignificari quatuor Euangeliſtas, qui per omnia ſimiles, & concordes,quorum quiſque facie Hominis, & Aquilæ, & Vituli,& Leonis, quia Chriſti Humanitatem, Diuinitatem, Paſſionem, & Reſurrectionem deſcribit: idque Dei ſpiritu mouente. Rotæ autem quatuor, Mundi quatuor partes,quæ ſunt Euangelicam prædicationem ſecutæ: colores deinde cæleſtis, & igneus, cæleſtia omnia, & charitatis plena demonſtrant. itémque per charitatem in cælum ſuſpenſæ, contemplatio: manus, actio. Ante,quod hîc apparet. ſ.Chriſtus homo.Retro, quod in futurum expectatus.ſ. diuinitatis viſio. Siniſtra,quod paſſus, vt vitulus immolatus: dextera,quòd vt leo fortiter reſurrexit: nam & animalia Chriſtum ſignificant.vide Apoc.4.

CAP. II.

1. LOquentis. ſ. cuiuſdam. Angelus erat Deum repræſentans. Fili hominis, id eſt, homo: ita vocat, vt conditionis ſuæ memor non extollatur ob viſiones.

2. Ingreſſus eſt.70. venit. Spiritus. ſ. meus qui præ timore defecerat, vel Dei.ſ.gratia, & vis.

3. Gentes. i. Iudaicum populum conſtantem variis hominibus. Apoſtatrices.70. irritãtes me. Receſſerunt à me.70. irritarunt me.

4. Dura facie.i.impudentes, ſeu obſtinati. Indomabili. Heb. Chald. & 70. duro, quanquam Hiero. negat eſſe quicquam ferè huius verſus apud 70. At nunc eſt. Atque id dictum ſit in vniuerſum, ne quis miretur me citare etiam alibi, quod Hieron. negat eſſe Heb. aut in 70. nunc enim eſt: cito ego quæ legi.

5. Quieſcant. Chald. deſinant peccare. 70. timeant. Scient.q.d tamen ſcient,&c.nec poterunt ignorantiam excuſare: vel pro, ſciant. Propheta. ſ.à Deo miſſus ad ipſorum ſalutem.

6. Increduli.70.inſanientes. Subuerſores. Heb. verti poteſt ſpinæ: pro,velut ſpinæ. Chald.duri. 70. congregabuntur in circuitu. Tecum. i. erga te. Chal. & 70. contra te. Et cum,pro,nam eũm. Exaſperans. Chal. rebellis,ſeu contumax.70.Irritans ſ.me: ſic ſuprà, & infrà.

9. Miſſa.70 extenſa. Inuolutus ſ.complicata membrana, more Hebræorum: ſignificabatur autem occultatio myſteriorum.

10. Intus.ſ.ſenſu myſtico. Foris.ſ.litterali.

Lamentationes.ſ.ſuper pœnitentibus: carmen. ſ.iuſtorum laus: væ.ſ. ſuper impœnitentibus. vide Hier. epi.46. & 48. In ſcripturis, inquit, pœnitens plangitur: iuſtus canitur: male dicitur deſperans. Carmen. Heb. & Chald. gemitus. Væ. Chald. mœror.

CAP. III.

1. INueneris,pro,inuenis Chald.datur tibi.

3. Venter.i.mens, ſeu interiora 70.os. Dulce.ſ.dulce Deum noſſe,& prædicare.

5. Et ignoræ, &c. explicatio præcedentis. Ad domum,pro,ſed ad domum.

6. Audire,id eſt, intelligere.

7. Omnis,prò,ferè omnis,alioqui enim multi inter illos boni. vide cap. 9. Attrita fronte. Chald impudenti facie.70. contentioſi.

9 Vt,pro,ſit: ſic ſup.& inf. vbi eadem verba:

11 Tranſmigrationem,id eſt,captiuos. Mei. Heb.Chal.70. & Complut. tui. Hæc ſ. quæ præcepi vt illis diceres: ſic ſupra,in ſimili locutione

ſubintellige. Quieſcant. Chald. deſinant peccare.

12. Benedicta, &c. Hæc erat vox. De loco ſuo. diſcedet, nempe è templo: vel, pro in loco ſuo.ſ. cælo.q.d: benedicatur ab angelis.ſic dictū Gloria in altiſſimis Deo.Luc.2.

13. Vocem i.ſtrepitum.ſ.audiui.

14. Amarus. 70. ſublimis, ſeu ſuſpenſo animo. Indignatione. 70. impetu. Enim, pro, autem.

15. Aceruum, &c. nomen loci ſecūdùm quoſdam. Heb. Tel.abib. Sedi, &c. facta hæc omnia non re, ſed viſione vſque ad finem cap. 11. ſecundùm quoſdam. Mærens. Chal.tacens.Hebr. admirans,ſeu ſtupens.70.conuerſans.

17. Speculatorem.ſ. vt moneas adeſſe hoſtem. Ex me.i.meo nomine.

18. In iniquitate. i. ob iniquitatem. Sanguinem.i.mortem. Requiram.ſ.te puniens.

19. Impio.70. iniquo. ſic & infrà.

20. Ponam offendiculum. i. permittam incidere in periculum mortis.

25. Data ſunt,pro,dabuntur.i.iniicientur. Ligabunt.ſ.Iudæi.vel domeſtici.q.d. curabis te ligandum à tuis. In eis. pro, cum eis. In medio. q. d. non poteris in publicum prodire, & cum illis conuerſari 70. de medio. q.d.teneberis illis vinculis.

27. Fuero,ſcilicet, iterum. Audiat Chald.ſuſcipiat diſciplinam. Quieſcit, ſcilicet, à malis. 70.qui incredulus eſt, incredulus ſit. Aquila (vt refert Hieron.) ſic vertit: qui audit audietur, qui relinquit relinquetur.

CAP. IIII.

1 Coram te, ſcilicet, vt ſolet charta, in qua ſcribendum.

2. Arietes.Chal.duces.

3. Sartaginem. Tales Iudæi.ſ. ferrei.& denigrati peccatis. Et erit, &c.i. & obſidebis eam. Signum. ſ. quòd ſit diruenda vnà cum templo.

4. Et pones, &c. q. d vt feras pœnam debitam iniquitatibus ſic iacendo. Iſraël, id eſt, decem tribuum.

5. Annos iniquitatis. videtur ſignificari Deus tot annis tuliſſe illorum peccata.

6. Quadraginta. Tot annis peccarunt eſt grauiſſimè tempore Manaſſe.

7. Prophetabis.ſ.prædicens deſtructionem.

8. Obſidionis, id eſt, repræſentationis quod obſideas.

9. Viciam. 70. ſiliginem. Latus. ſ. ſiniſtrum. Planè videtur iſta facta ſola viſione, non re ipſa.

10. Stateres, id eſt, ſicli, quòd ſi communes, ſeu vulgares, efficiebant omnes 40. drachmas, ſcilicet, vix ſemilibram:nam libra vnciæ 12. vncia drachmæ 8. ſi verò templi 80. ſcilicet, vix libram. A tempore, &c. id. certo cuiuſque diei tempore ſ.meridie,vel veſperi.

11. Hin. Menſura eſt liquidorum, continens quantum oua 72. quorum ſexta pars 12. ſignificatur autem per hæc magna cibi, & potius penuria futura in obſidione Ieruſalem.

12. Hordeaceum.ſ.panem. Illud.ſ.cibum, de quo ſuprà. Operies.ſ.ad coquendum: ſignificatur futura etiam penuria lignorum.

13. Pollutum, i.immundum, & velut coctum ſtercore. A a a. Heb.ahah, vocca dictio. Ecce anima, &c. q.d nunquam me profano cibo contaminaui,quo modo iſto iam me inquinabo?

15. Facies,id eſt,coques.

16. Baculum.Chald. ſuſtentaculum.70.firmamentum. Sollicitudine.70.indigentia.

17. Ad fratrem ſuum.i.cum fratre ſuo. In iniquitatibus.i.propter iniquitates.

CAP. V.

1. Dvces,id eſt,curabis ducendum per aliquem.

2. Ciuitatis, ſcilicet, depictæ in latere. Iuxta completionem. i. poſt expletos Obſidionis. i. quibus iacens repræſentabis obſidionis miſeriam. Eius.ſ.vrbis.Not. primam partem ſignificare intra vrbem interfectos; ſecundam, extra; tertiam,fugientes,vel in captiuitatem abductos. Nudabis.Heb.Chald. 70. & Complut. nudabo. q d.perſequar.

3. Inde. i. ex tertia parte vltima. Summitate. i.extremitate.ſ.ora.

4. Egredietur,id eſt,egreſſurus ſignificatur. Ignis, ſignificatur nequitia abductorum in Babylonem.

5. Terras,id eſt, Gentium regiones:explicatio præcedentis.

6. Iudicia,id eſt, præcepta. 70. iuſtificationes: ſic & infrà. Præcepta. Heb.ſtatuta 70.legitima. ſic & infrà.

7. Superaſtis.ſ peccando. Iuxta iudicia,id eſt mores.ſ.bonos moraliter: vel q. d. illi ſuos deos non reliquerunt,vos me reliquiſtis.

8. Ad te, ſcilicet, iratus veniam. Iudicia.q. d puniam te. Quod.70.& Complut.quæ.i:qualia. Non feci.ſ.hactenus.

10. Ventum. i. mundi partem:apparet id nūc, vbi enim non ſunt Iudæi;

11. Niſi,&c. Modus iurandi. q. d. niſi fecero, non habear verax, aut ſimile quid. Sanctum. Chald.ſanctuarium.

12. Euaginabo.q.d. perſequar, & affligam.

13. Conſolabor,ſcilicet,more irati poſt vltionem.Chald finiam.

15. Blaſphemia, id eſt; conuicium. Increpatione.70.vltione.

16. Sagittas famis; ſcilicet, locuſtas, frugum rubiginem, &c Baculum. Chal. ſuſtentaculum. 70.firmamentum.

17. Sanguis,id eſt cædes.

Cap. VI.

3. RVpibus. Chald. riuis.
5. Veſtra.ſ.ô filij Iſraël. Mutatio perſonæ frequens in ſcriptura.

6. Opera.ſ.idola,& delubra.

8. In vobis,pro,ex vobis. In gentibus,id eſt,inter gentes. Terris. Chal.prouinciis. 70. regionibus.

11. Percute.ſ.femur. Allide.ſ.ad terram: ſigna hæc dolentis, ſeu indignantis. Ad, id eſt, ſuper, vel propter. Malorum, id eſt, ſcelerum. Chald. malas, id eſt, peſſimas.

12. Longè,ſcilicet,ab hoſte. Relictus,ſcilicet, à peſte, & gladio.

14. A deſerto,ſcilicet,vſque ad Hieruſalem. Deblatha: dicitur etiam Reblatha: eſt in terra Emath: putatur à quibuſdam eſſe Antiochià.

Cap. VII.

1. TV, ſcilicet, audi.
2. Plagas. Chal. ventos. Terræ, ſcilicet, Iudææ vndequaque vaſtandæ.

3. Super te.ſ. ô terra. Ponam contra te. Chal. dabo ſuper te.q.d. puniam te ob peccata tua.

4. Vias,id eſt, pœnam viarum,ſcilicet, peccatorum. Chald. peccatum viarum. Abominationes, id eſt, pœna abominationum.

5. Afflictio. Heb.& 70. malitia,id eſt, malum, ſ.afflictio,ſeu calamitas. Afflictio,ſcilicet,altera. Chald. malum poſt malum.

6. Euigilauit.ſ.Deus.70. ſurrexit.

7. Contritio, id eſt, afflictio, ſeu deſtructio. Hier. contractio legit (niſi mendum eſt) in commentario: fortè, confractio, legendum. Terra.ſ. Iuda. Gloriæ, id eſt, lætitiæ. Montium, ſcilicet Iudææ, quæ montoſa. Chald. nec licebit in montium vertices euadere.

8. Scelera,id eſt, ſcelerum pœnam.

9. Imponam, vide ſuprà.

10. Dies. Chal. dies vltionis. Egreſſa.i.parata. vel,pro,egredietur.ſ.contra te. Virga.i.baculus, quo es cædenda,q.d.adeſt,ſeu propè eſt. Germinauit ſuperbia, Chal. apparuit impius. ſ.rex ille, qui de deſtruet, paratus eſt.

11. Iniquitas, &c q.d. iam eſt paratus Nabucdonoſor iniquus & impius, quo vos velut virga ſum flagellaturus, vel veſtra iniquitas in cauſa eſt cur puniamini virga vleiſcente impietatem. Non ex eis.ſ. erit quiſquam qui euadat flagellum. Ex ſonitu,id eſt,ſtrepitu,factû.q.d.nihil relinquetur impunitum.

12. Tempus.ſ.vltionis. Lugeat.i. doleat,quia, ſ.etiam ſi non vendidiſſet, perditurus erat.

13. Non reuertetur.ſ. anno Iubilæi. Adhuc viuentibus, &c. id eſt, etiam ſi eouſque viuat. Chald. dum ipſi viuunt. Viſio, id eſt, prophetica comminatio. Regredietur.i. vacua redibit, ſed implebitur: vel q.d. non conuertetur à peccatis ſuis. Chald. non eſt conuerſa ad pœnitentiam.

Confortabitur.i. proſperabitur,ſeu liberabitur. Chald. apprehendet pœnitentiam.

14. Canite,&c.q.d.canite ſanè, vt præparentur, nemo erit qui poſſit vrbem tueri,ſed omnes animum deſpondebunt.

15. Intrinſecus,id eſt,intra vrbem.

16. Trepidi. Chald.gementes. In iniquitate.i. ob iniquitatem.

17. Aquis.ſ.ſudore, vel vrina ex timore.

18. Caluitium.i. raſura, quæ ſolet adhiberi in calamitatibus.

19. Proiicietur. ſ. tanquam inutile perituris. Erit, id eſt, eiicietur: vel q. d. non pluris fiet, quàm ſterquilinium. Animam,id eſt,appetitum. Scandalum iniquitatis,id eſt,ruina ob iniquitatem. 70. cruciatus iniquitatum.

20. Abominationem.i. idolorum. In immunditiam.i. vt prophanetur à gentibus,vel vt proiiciatur,& contemnatur: ſicut ſolet res immunda. Chald. in contemptum.

21. Contaminabunt,id eſt,prophanabunt.

22. Violabunt,id eſt, prophanabunt. ſ.gentes. Arcanum,id eſt, ſanctuarium. Emiſſarij, id eſt, emiſſi milites. Chal. impij.

23. Conclusionem. Chal.catenam.ſ.in ſignum, quod ligabuntur. Iudicio ſanguinem.i. peccatis morte dignis. Chald. peccatis homicidij.

24. Poſſidebunt. Chal. & 70. prophanabunt. Sanctuaria.ſ.erat in templo ſanctum ſanctorum, ſanctum, & atrium ſacerdotum.

26. Auditus.i.rumor de hoſtibus. 70. nuntius. Lex.i.legis interpretatio. Chal.doctrina.

27. Secundùm viam, id eſt, pro meritis. Secundùm iudicium: repetitio præcedentis. Iudicabo, id eſt, puniam.

Cap. VIII.

1. SExto,ſcilicet, à capto Ioachin, ſeu Iechoniæ: vide ſuprà, cap. 1. quo magis in mea illa opinione confirmor. Sexto menſe, ſcilicet, Auguſto. Manus, id eſt, operatio, ſeu vis. ſ.prophetandi. Chal.ſpiritus prophetiæ à Domino.

2. Similitudo. 70. ſimilitudo viri.ſ.imago hominis. Aſpectus.i.ſpecies,ſeu forma.

3. In cincinno Chald. capillis. Dei. i. diuina, ſeu à Deo. Interius.i. interioris atrij templi. Idolum. ſ. Baal. Ad prouocandum. explicat verbum, Zeli. Æmulationem. i. zelum Dei, ſeu iram,& indignationem: eſt enim Zelotes, adeóque non ferens adorari præter ſe alienos deos.

4. Ibi.ſ.apparuit mihi. Videram.ſ.ſup.ca.1 & 3.

5. Portæ altaris: ſic dicta ab altari idoli.

6. Putáſne, pro, nónne. Conuerſus.ſ. alio.

7. Atrij, ſcilicet, ſacerdotum. Paries, ſcilicet, cellulæ cuiuſdam prope portam.

8. Apparuit,ſcilicet,factum ex ipſo foramine.

10. Et vniuerſa: explicatio præcedentium. Pariete,ſcilicet,illius cellæ.

12. Cubilis. ſ. cellæ illius, vel cuiuſq; domum aut conſcientiam ſignificat per illam cellam figuratam. Terram, ſcilicet, Iſraël vel q d. mortalia non curat.

14. Domus. i. atrij. Adonidem, ſcilicet, veneris Amaſium. Heb. Chald. & 70, Thammuz. i. Iunium. ſ. menſem, quo ille mortuus eſt, & plangi ſolebat, pro illo poſuerunt.

16. Interius, ſcilicet, ſacerdotum. Altare, ſcilicet, holocauſti.

17. Leue. ſ. peccatum. Ramum. ſ. quo idola tetigerant. erat id genus quoddam adorationis. Chal. adducunt confuſionem ad facies ſuas. i. faciunt rem dignam confuſione.

18. Faciam. ſ. illis quod merentur,

Cap. ix.

1. Clamauit, ſcilicet, is, de quo ſuprà. In auribus meis. i. me audiente. vide infr. Vnuſquiſque, ſcilicet, hoſtium, ſeu interfectorum. Vas, id eſt. inſtrumentum. ſ. militare, ſeu bellicum. q. d. arma.

2. Portæ. ſ. atrij. Superioris. erat ad dexteram ingredientibus templum: & putant quidam dictam ſuperiorem, quòd eſſet inter Orientalem portam, & Aquilonarem, vel quòd erat editior altera Aquilonari infimi atrij populi, duo enim populi atria. Aquilonem, ſcilicet, vnde hoſtes venturi Vnus. videtur iſte ſeptimus eſſe. Lineis, id eſt, linea veſte. 70. talari veſte. Atramentarium ſcriptoris. 70 zona ſapphiri. Altare, ſcilicet, holocauſti.

3. Aſſumpta. i. ſublata. 70. aſcendit. Chald. ait receſſiſſe è ſanctis ſanctorum. Ad limen. 70. ſub dio, ſcilicet propè limen conſtitit illa imago antea viſa Prophetæ.

4. Thau. i. ſignum. 70. ſignum. Quidam putant ipſam litteræ figuram intelligi, quæ ſecundùm Hier. olim antiquis. ſ. Hebræorum litteris ſic ſcribebatur T vt Græci & Latini ſcribunt.

5. Illis. ſ. ſex. Audiente me. Heb. in auribus meis. quod ideo noto, vt intelligatur Hier. interdum verba, vt ſup. interdum ſenſum tranſtuliſſe, vt nunc. Percutite. ſignificatur. vel quod illi merentur, vel quod poſtea à Chaldæis erant paſſuri, aut à Romanis.

6. Sanctuario, id eſt, templo. q. d. à ſacerdotibus. & Leuitis. Domus, id eſt, templi. ſ. in atrio. Contaminate, &c. 70. contaminaſtis domum, & impleſtis, &c.

8. Heu, heu, heu. Heb. Ahah, vnica dictio. 70. heu me.

9. Sanguinibus i. homicidiis, vel peccatis dignis morte. Chald. homicidiis. Auerſione. ſ. à Deo. Chald. peruerſione iudicij. 70. iniquitate, & immunditia. Videt. i. curat.

10. Viam. Chald. vltionem viarum.

11. Ecce, id eſt, his geſtis. Dorſo ſuo. Chald. lumbis ſuis.

Cap. x.

1. Cherubim, id eſt, animalium, de quibus cap. 1. Quaſi ſpecies ſimilitudinis, id eſt, ſimilitudo. Ea, ſcilicet, firmamentum, & cherubim.

2. Dixit. ſ. qui ſedebat in throno.

3. A dextris. Chal. ad Auſtralem partem. Domus. i. templi. Interius. ſ. Sacerdotum.

4. Eleuata, &c. Vide ſup. cap. 9.

5. Exterius. ſ. populi Loquentis. ſ. olim in Sinai. Heb & Chal. cùm loquitur. i. loqui ſolet.

7. Cherub. ſcilicet, vnus.

9. Viſio. i. ſpecies. Chryſolyti. Heb. Tarſis. 70. carbunculi.

10. Aſpectus. i. ſpecies. Similitudo, &c. q. d. erant omnes ſimillimæ.

11. Partes. Chal. latera ſua. ſ. antrorſum omnia per quatuor ſua latera anteriora. vel, potiùs omnia mouebantur in omnem partem. ſ. etiam retrorſum, ſiniſtrorſum, & dextrorſum.

12. Colla. Chal. & 70. dorſa ſ. rotarum. i ſummitates, vel colla animalium. Circuli. 70 rotæ. Quidam putant quamque conſtitutam duobus circulis ſe interſecantibus.

13. Volubiles. Quidam vertunt, ô rotæ, volúntque aliquid eis fuiſſe præceptum, quod hîc omittatur.

14. Vnum. pro, vnumquodque. Cherub. ſuprà dixit bouis, vnde apparet cherubim vultu fuiſſe bouis vel, hîc vultum mutaſſe; communis quidem eſt ſententia, Cherubim vultus eſſe pueris ſimiles. ſ. ita fuiſſe olim depictos.

15. Ipſum, &c. pro ipſa ſunt animalia. Chald. ipſæ ſunt creaturæ. ſic etiam inf.

18. Cherubim. ſ. de quibus proximè.

19. Eleuantia. cherubim eſt quidem maſculinum Heb. at 70. neutra faciunt. Id ergo ſecutus eſt Hier. Stetit. 70 ſteterunt. ſ. cherubim.

21. Quatuor quatuor. pro, in ipſis quatuor, quatuor, &c.

22. Intuitus. i. ſpecies. ſ. erat, qualem antea videram. ſup. vertit ſæpe, aſpectus. Impetus. i. inceſſus. ſ. erat. Ante faciem. i. antrorſum. Ingredi. id eſt, ambulare.

Cap. xi.

1. Domus, id eſt, atrij templi.

3. Dudum. 70. recenter. q. d. non ita dudum aucta eſt ciuitas ædibus, diu manebit intacta ab hoſtibus. Alij multo aliter ex Hebræo vertunt. ſ. non eſt propè. ſ. vrbis vaſtatio. ædificemus ergo domos. Hæc. ſ. vrbis Complut. hic. Lebes, &c q. d. ſumus in vrbe, vt in olla carnes, nec exibimus dum vixerimus, vt nec carnes ex olla quandiu coquuntur.

7. Hi ſunt carnes. q. d. de iis potiùs dici poteſt, quòd ſint carnes. ſ. à vobis occiſæ, vt quæ ad coquendum, & edendum parantur.

9. Iudicia, id eſt, vltionem.

10. Finibus.ſ. Reblatha, vbi Nabucdonoſor principes occidit, & Sedeciam excæcauit. Iudicabo. Chald. vlciſcar.

11. In lebetem, ſcilicet, vt dicitis.

12. Iudicia gentium. i. gentium mores.

13. Conſummationem. i. conſumptionem.

15 Fratres tui fratres tui, &c. id eſt, fratres tui, nempè & fratres, & viri, &c. Recedite, &c. q. d. recedite ſanè vos ex vrbe qui vos dedidiſtis Babylonijs ex Ieremiæ conſilio, nos in ea manebimus.

16. Eos, ſcilicet, fratres & reliquos, de quibus proximè. Feci. i. abegi. In ſanctificationem modicam, id eſt, ero eis loco templi ad modicum tempus. ſ. quo erunt diſperſi, & exaudiam vt ſolebam in ſanctuario.

17. Humum Iſraël, ſcilicet, eccleſiam, quæ terra ſpiritualis Iſraël.

18. Offenſiones. i. peccata. Abominationes. ſ. idolorum cultum.

19. Lapideum. i. durum. Carneum. Chald. timens me. Aug. 18. con. Fauſt. lapideum intelligit ſine ſenſu, carneum cum ſenſu, ſcilicet, rerum diuinarum.

21. Ponam, id eſt, reddam. q. d. puniam eos pro ſuis peccatis.

23. Montem. Chald. montem Oliueti.

24. Adduxit. pro, reduxit. Tranſmigrationem, id eſt, captiuos.

CAP. XII.

2. DOmus exaſperantis. Chal. populi contumacis. Exaſperans. i. me ad iracundiam prouocans.

3. Vaſa tranſmigrationis. i. inſtrumenta, quibus vti ſolent qui migrant. Aſpiciant. i. conſiderent, ſcilicet, & conuertantur.

4. Vaſa tua, id eſt, ſuppellectilem.

5. Parietem, ſcilicet domus.

6. Portabetis. Id hic, & infrà ex 70. ſumptum eſt. nam Hier. vertit portabis. ſ. ſarcinulas. Portentum. Chald. ſignum, ſcilicet, figuram, ſeu typum futurorum.

8. Manè, id eſt, poſtridie.

9. Nunquid, &c. Chal. ſi dixerint ad te, &c.

10. Ducem. ſ. regem. Onus. i. funeſta prophetia. Eorum. Chald. eius.

12. Parietem. ſ. horti. Operietur. ſ. cæcitate.

14. Ventum. i. partem orbis.

15. Dominus. ſ. iuſtus malorum vltor.

18. Conturbatione. Chal. tremore. 70. dolore. Feſtinatione, & mærore. Chald. deſolatione, & ſtupore. 70. tormento, & anxietate.

19. Solicitudine. Chal. tremore. 70. indigentia. Deſolatione. Chald. ſtupore. 70. interitu, ſeu deſtructione. Vt deſoletur. pro &, ſeu quia deſolabitur. Multitudine. ſ. populi deſerta.

22. In longum, &c. q. d. omnes prophetiæ ſunt de rebus multo pòſt futuris. Peribit. i. irrita erit. ſ. quarum ad nos, quorum tempore illa non erunt. Chald. ceſſabit.

23. Sermo. i. prædictio. 70. tempus.

24. Omnis, id eſt, vlla. Caſſa. Chal. & 70. falſa. Ambigua. Chald. mendax.

28. Vltrà, id eſt, longè. Complebitur. ſ. citò.

CAP. XIII.

2. PRophetas. Chald. pſeudoprophetas.

3. Spiritum ſuum. i. ſuas phantaſias. Chald. cogitationes cordis ſui.

4. Vulpes. ſ. doloſi, & latentes.

5. Ex aduerſo, ſcilicet, hoſtium, vel iniquitatum. q. d. non defendiſtis populum, neque correxiſtis. Alloquitur pſeudoprophetas. Murum. i. defenſionem. Domini. Chal. furoris Domini. ſ. cùm Deus per Chaldæos puniret. q. d. nihil populum iuuiſtis.

6. Sermonem. ſ. falſum, ſeu mendacem.

7. Caſſam. Chald. & 70. falſam.

8. Vana. Chald. falſa. Vidiſtis. Chal. docuiſtis. Ad vos. Chald. mittam iram meam in vos.

9. Manus. i. percuſſio. Vident vana. Chal. prophetant falſa. Diuinant. Chald. docent. Conſilio. alij, concilio. i. cœtu. Chald. ſecreto bono. 70. diſciplina, ſeu inſtitutione. Scriptura. Chal. ſcriptura vitæ æternæ. ſ. libro vitæ. Terrâ. ſ. viuentium. Dominus Deus. Hebr. Adonai Iehoua. i. Dominus Dominus. ſed quia Iehoua eſt Dei nomẽ proprium. rectè verſum, Dominus Deus. atque id dictum ſit in omnia ſimilia loca. 70. Adonai Dominus.

10. Ipſe. pro, vnus ex ipſis. Parietem. i. falſam prophetiam, vel doctrinam. Liniebant. ſ. iuuabant comprobantes. Paleis. ſ. quibus lutum teneretur, & ſolidaretur. q. d. inani applauſu.

11. Temperatura, ſcilicet, miſtione luti & palearum. q. d. non ſolidè.

13. Spiritum tempeſtatis. i. ventum vehementem. Chald. Regem fortem.

15. Non eſt, &c. q. d. corruit & paries, & ædificatores, ſcilicet, Prophetæ, vt ſtatim dicitur, id eſt, pſeudoprophetæ.

17 Filias, id eſt, fœminas, vel viros fœminis ſimiles leuitate, & mollitie.

18. Manus. i. brachij. Capiendas. i. decipiendas, ſeu venandas. Viuificabant. i. promittebant vitam & ſalutem.

19. Violabant me, ſcilicet, prophanabant nomen meum, ſcilicet, prædicentes falſa meo nomine. Propter puſillum, &c. id eſt, ob exiguam mercedem. Interficerent, id eſt, prædicerent interitum.

20 Volantes. q. d. vt ſolent aues ab aucupibus. Eos, ſcilicet, puluillos. id eſt, deceptionũ inſtrumenta. Ad volandum. q. d. in libertatem more auis è laqueo ereptæ.

23. Vana. Chald. & 70. falſa. Videbitis. Chal. prophetabitis.

C a p. xiiii.

3. IMmunditias. Chal. culpam idolorum. q.d. ſunt ex animo idololatræ. Et ſcandalum, &c. repetitio, more Scripturæ. Contra faciem ſuam. i. ante ſe. Reſpondebo. ſ. quod optant.

4. Homo homo. i. quicunque. In multitudine, id eſt, pro merito multitudinis.

5. Capiatur. i. appareat quid. ſ. voluat in corde. vel, decipiatur ob malitiam cordis, &c.

7. Per me. Chald. in verbo meo.

8. Exemplum, ſcilicet, diuinæ vltionis. Prouerbium, id eſt, fabulam.

9. Propheta. i. qui putatur Propheta. Decipi. i. decipi permiſi. Et extendam, &c. q.d. illum nihilominus puniam.

10. Portabit. ſ. dando pœnas. Iuxta iniquitatem, &c. i. vterque pro ſuo peccato punietur. iniquitas, pro pœna iniquitatis, more Scripturæ. vel, iniquè reſpondebit iniquè interroganti, vt coniungatur cum ſuperioribus.

11. Non erret. ſ. videns puniri errantes. A me. ſ. recedendo. Vniuerſis. pro, vllis Hebr.

13. Mihi. i. contra me. Virgam. i. baculum. ſ. ſuſtentaculum. 70. firmamentum.

19. Sanguine, id eſt, cæde.

21. Iudicia. i. flagella. Peſſima. i. acerbiſſima.

22. Educentium. ſ. in captiuitatem. Viam. i. mores, ob quos puniri à me alij, ſed ipſi ex miſericordia ſeruari. Conſolabimini. ſ. acquieſcendo meis iudiciis. 70. pœnitebit vos.

23. Conſolabuntur. i. afferent conſolationis materiam, dum. ſ. cogitabitis meam clemētiam, & ipſorum ſalutem.

C a p. xv.

4. PArtem. Chald. extremitatem.

6 Dedi, id eſt, date ſoleo.

7. Faciem. Chal. vltionem. De igne, &c. q.d. ex vna calamitate ad aliam tranſibunt. Poſuero faciem, &c. id eſt, puniero eos.

C a p. xvi.

3. RAdix, &c. q.d. videris nata ex Chananæis, & Amorrhæis, &c. vel talis eras cum te primùm vocaui.

4. Non eſt, &c. q.d. non eſt tibi adhibita cura, quæ ſolet recens natis, ſed te reperi prorſus deſtitutam. Salutem. ſ. lauatur fœtus, vt componantur membra incurua ex vtero. Sale. qui adhibetur vmbilici vulneri, itémq; fœtui ſiccando. Pannis, id eſt, faſciis.

5. Pepercit. i. miſertus eſt. Oculus. ſ. cuiuſquam. Animæ i. vitæ.

6. Sanguine, ſcilicet, qui cum fœtu egreditur. q.d. reperi te ſordidam.

7. Multiplicatam. ſ. viribus, opibus, dignitatibus, &c. Ingreſſa. i. progreſſa. Mundum. i. ornatum. Pilus. ſ. pudendorum.

8. Et tranſiui. pro, cùm tranſirem. Amantium, quaſi dicat, nubendi. ſolent enim nubiles amare adoleſcentes. Ignominiam, id eſt, nuditatem. Iuraui, ſcilicet, vt fit in ſponſalitiis. Ingreſſus ſum. i. pepigi. Mihi. ſ. ſponſa.

9. Laui, ſcilicet, à peccatis Oleo, ſcilicet, miſericordiæ.

10. Diſcoloribus. ſ. pulchris veſtibus ſacerdotalibus, vbi varij colores. Hyacintho. Chald. pretioſis calceamentis. Subtilibus. ſ. ſerico.

11. Manibus, id eſt, brachiis.

12. Inaurem. i. circulum aureum inauri ſimilem. Os. i. vultum, vel nares. his enim etiam in Oriente aurum apponitur. ſ. ex fronte pendēs & naribus imminens. 70. naſum. Decoris, id eſt, pulcherrimam.

13. Similam, &c. Chald. manna ſimile ſimilæ, melli; & oleo. Profeciſti in regnum. i. regnaſti.

14. Nomen, id eſt, fama.

15. In nomine tuo. i. eò m tam celebris eſſes. Chald. ob nomen tuum. ſ. elata. Fieres, ſcilicet velut concubina.

16. Excelſa 70. idola Conſuta. Chald. operta polymitis. ſ. conſutis inter ſe, vt ſolent, cortinæ. Factum. ſ. vnquam. q.d. grauiſſimè.

17. Vaſa decoris. i. ornamenta pulchra. Fornicata. ſ. colendo eas: ſolet enim Scriptura Idololatriam fornicationem vocare.

19. Factum eſt, ſcilicet, ita vt dico: q.d. non potes horum quidquam negare.

20. Mihi. ſ. mea virtute, mihiq; debitos. Deuorandum. ſ. igni. q.d. in holocauſtum.

22. Adoleſcentiæ, ſcilicet, in Ægypto.

23. Accidit. ſ. quod ſtatim dicetur. Væ, &c. id per parentheſim. Chal. væ tibi, quia peccaſti, væ tibi quia non es conuerſa

25. Signum. ſ. altare, vel delubrum. Pedes. i. crura. Omni tranſeunti. q.d. omnia idola coluiſti tibi nota.

26. Cum filiis, &c. ſ. illos imitata, vel illis coniuncta amicitia. Carnium. ſic modeſtè vocat genitalia, ſed ſimul pudefacit perſiſtens in metaphora fornicationis.

27. Iuſtificationem. i. templum, & cultum, ſeu leges. 70. legitima tua. q.d. ritus, & ceremonias. Filiarum. i. vrbium, vel gentium. Erubeſcunt. q.d. etiam idololatras pudet tuorum ſcelerum, adeò ſunt immania. Chald. ad quas ſi miſiſſem Prophetas meos, erubeſcerent: tu autem non es conuerſa à via tua ſcelerata.

28. In filiis. pro, cum filiis.

29. Cum Chaldæis. Chald. & 70. & cum Chaldæis. i. Chaldæorum imitatione.

30. In quo, &c. Chal. quàm fortis malitia cordis tui. 70. quid faciam cordi tuo?

31. Faſtitudo, ſcilicet, minoris pretij. q.d. non aliter acquietura.

32. Super, id eſt, præter.

34. Fornicatio. ſ. talis. Contrarium. ſ. ei quod faciunt meretrices.

36. Effuſum, ſcilicet, prodigè. Super. Chald. poſt. 70. ad. Super idola. Chald. in omnibus idololatriis. In ſanguine. Chald. & 70. & in ſanguine, id eſt, cæde. Dediſti. Chal. immolaſti. Sanguinem. i. cædem. Zeli q. d. vt ſolent zelotypi occidere vxores in adulterio deprehenſas.

40. Multitudinem, ſcilicet, hoſtiûm. Chald. exercitum. Lapidibus. ſ. vt adulteram.

41. Mulierum, id eſt, gentium.

42. Requieſcet, ſcilicet, ſumpta vindicta. Zelus, id eſt, zelotypia, ſeu amor. Iraſcar, id eſt, puniam. q. d. abjiciam in totum curam tui. 70. non ero ſollicitus vltrà.

43. Dedi. pro, dabo. i. poniam. Iuxta ſcelera, id eſt, quantum merebantur peccata tua.

46. Filiæ eius, id eſt, ei ſubiectæ vrbes. Siniſtram, ſcilicet, aſpiciendo ad Orientem.

47. Pauxillum. pro, paruum. ſ. fuiſſet peccatũ tuum. Minus penè. ſ. quàm illorum. q. d. minus graue fuiſſet, ſi peccaſſes vt illæ. Chald. tolerabile fuiſſet peccatum tuum, ſi ſimiliter peccaſſes. Sceleratiora. pro, ſed ſceleratiora.

49. Panis. i. ciborum. Abundantia. ſ. rerum, ſeu deliciarum. Filiarum. Chald. villarum.

50. Vidi, id eſt, mihi viſum eſt, ſeu decreui, vel cùm viderem ſcelera. Complut. vidiſti.

51. Iuſtificaſti, id eſt, oſtendiſti te iuſtiores eſſe, ſeu minùs iniquas.

52. Ab eis, id eſt, quam ex. A te, id eſt, præ te, ſcilicet, comparatione tui.

53. Conuertam, &c. Ironicè. q. d. ita illarum miſerebor, vt Sodomę miſertus ſum. Reuerſionem, pro, conuerſionem, vt ſup. eſt enim idem verbum. Heb. q. d. ita eas conuertam. ſ. ad proſperitatem, vt conuerti Sodomam, & Samariam. In medio. i. inſtar. q. d. velut in medio.

54. Conſolans, ſcilicet, ſolatium eſt miſeris ſocios habere malorum.

55. Et ſoror, &c. & id Ironicè q. d. ita tu reuerteris ad antiquam proſperitatem. Vt illæ. Ad antiquitatem ſuam. Chald. ad principium ſuum. 70. ſicut fuerunt à principio.

56. Audita, &c. id eſt, non meminiſti vnquam punitionis eius.

57. Reuelaretur. ſ. per punitionem. Opprobrium. ſ. quo nunc es tu illis ſic Pſal. 78. Facti ſumus opprobrium vicinis noſtris.

58. Scelus tuum, Id eſt, pœnam ſceleris.

59. Sicut deſpexiſti. q. d. puniã ſicut mereris.

60. Sempiternum, ſcilicet, nunquam mutandum. Id ad Chriſti tempus referendum.

61. Maiores. 70. ſeniores. Minoribus. 70. iunioribus. intellige ſignificari omnes nationes, & quæ Iudæis priores in mundo, & poſteriores, ſeu ſecundùm Chald. prouincias Iudęa maiores, & minores, vel, alludit ad illud quod ſuprà dixit, Samariam eſſe ſororem maiorem, ſcilicet, numero, Sodomam verò minorem. Ex pacto tuo, id eſt, vt Legis veteris, ſed Chriſti meritis. Chal. eùm tamen non feceris legem. q. d. non ex merito tuo.

CAP. XVII.

2. AEnigma, id eſt, obſcurum ſermonem.

3. Aquila, ſcilicet, Nabucdonoſor, cuius alæ potentia, & opes. Plumis. 70. vnguibus. Libanum, id eſt, Ieruſalem. Medullam. Chald. propaginem. 70. electa. ſ. præcipua quæque.

4. Summitatem, &c. ſcilicet. Ioachin. Chanaan, id eſt, negotiatorum, vt ſtatim explicat, ſcilicet, Chaldæorum, qui erãt celebres eo tempore mercatores. Negotiatorum. 70. murata, ſcilicet, Babilone.

5. Tulit, ſcilicet, Sedeciam. Poſuit, ſcilicet, loco Iechoniæ. Aquas, id eſt, populos. Superficie, ſcilicet, terræ. q. d. in Ieruſalem. vel non valde firmo imperio.

6. Latiorem. 70. infirmam. Chald. fortem. Reſpicientibus. Chald. incuruatis, ſcilicet, populo ſubdito. Ad eam, ſ. vitem, vel Aquilam.

7. Altera. ſ. Rex Aegypti. Mittens, &c. i. confidens auxilio Pharaonis. Irrigaret. i. tueretur contra æſtum, id eſt, iram Nabucdonoſor. De areolis, &c. q. d. ex Ægypto.

9. Euellet. ſ. Aquila prior. Diſtringet. i. decerpet, ſeu perdet. Non in brachio, &c. q. d. nec ad id opus erit magnis viribus. Regem, ſcilicet, Iechoniam.

13. Tollet. ſ. Sedeciam regem conſtituet.

17. Contra eum, ſcilicet, Nabucdonoſor promiſerat quidem multa ſe facturum, ſed non fecit, nec bellum geſſit.

18. Spreuerat, ſcilicet, Sedecias. Fœdus, ſcilicet, initum cum Nabucdonoſor. Dedit, &c. id eſt, iniit fœdus cum Pharaone.

19. Ponam, &c. q. d. vlciſcar.

20. Præuaricatione, id eſt, ob præuaricationẽ.

21. Ventum. i. mundi partem.

22. De medulla, &c. i. de ſemine regio. Tenerum. Chald. infantẽ, ſcilicet, Chriſtum. Diſtringam. 70. auferam. Montem. ſcilicet, eccleſiam. Et eminentem. 70. & ſuſpendam illud. Id quod ad Chriſti crucem quidam referunt.

23. Volucres. Chald. iuſti. Volatile. Chald. manſueti. Vmbra, id eſt, protectione.

24. Ligna, &c. i. gentes, vel homines. Sublime, ſcilicet, Sedeciam, vel Iudæos. Humile, ſcilicet, Zorobabel, vel Chriſtum. Viride, ſcilicet, ſynagogam. Aridum, ſcilicet, gentiles.

CAP. XVIII.

2. PArabolam, &c. Heb. parabolizatis parabolam iſtam in terra, &c. id eſt, vtimini hac parabola, ſeu prouerbio. Patres, &c. quaſi dicat, nos patimur propter peccata parentum noſtrorum. Chal. patres peccauerunt, & filij percutiuntur.

3. Si erit, &c. q. d. non vtemini vltrà tali parabola, ſeu prouerbio.

4. Meæ, id eſt, à me creatæ.

6. Comederit, ſcilicet, idolothyta. ſic & infr.

7. Contriſtauerit. Chald. & 70. oppreſſerit.

9. Veritatem. i. quod rectum eſt.

10. Latronem. Chal. impium. 70. peſtilentem. Fecerit. ſ. filius. Iſtis, ſcilicet, peccatis.

11. Omnia. ſ. ſupradicta bona. Et vxorem. & pro, vel ſic & in ſeq. dixit, ſi vel in vno illorum peccauerit.

12. Abominationem. 70. iniquitatem, ſcilicet, accedendo ad menſtruatã. id enim ſuprà poſuit.

13. Morte, &c. i. occidetur, ſcilicet, per ſententiam iudicis Sanguis. Chal. reatus mortis.

17. Superabundantiam, id eſt, aliquid ſuprà, ſortem, quæ Vulgò Capitale dicitur.

20. Anima. i. homo. Non portabit, &c. Chal. non punietur ob peccatum patris. Not. hic neminem à Deo puniri ob parentum peccata; ſed puniri tamen aliquando patres in filiis & nepotibus, vt alibi dicit Scriptura. Vide Exod. 20. Super eum. q. d. ſecundum eam iudicabitur.

22. Non recordabor. ſ. vt condẽnem. In iuſtitia, id eſt, propter iuſtitiam. Viuet, ſcilicet, hic & in futuro.

24. Non recordabuntur. ſ. vt pro iis remuneretur æterna vita. In præuaricatione, id eſt, ob præuaricationem. In Ipſis. i. propter ipſa.

25. Aequa, id eſt, recta.

27. Viuificabit. 70. cuſtodiet.

30. Idcirco, ſcilicet, quia iuſtus ſũ. Ruinam, id eſt, perniciem.

31. Nouum Chald timẽtes. Spiritum nouum. Chald. ſpiritum timoris. Moriemini, id eſt, facitis digna morte, ſeu condemnatione?

Cap. XIX.

1. Mater. ſ. ſynagoga, vel Ieruſalẽ. Leæna. pro velut leæna. ſ. fortis, & confidens. Leones. ſ. viros fortes, ſeu rapaces, & oppreſſores.

3. Vnum, ſcilicet, Ioachaz fratrem Ioacim. Leunculis, id eſt, principibus. Comedere. Chal. occidere ſic infr. Leo, id eſt, Rex.

4. Non abſque, &c. Heb. & Chald. in reti ipſarum captus eſt.

5. Vnum, ſcilicet, Ioacim.

7. Viduas facere. ſ. ciuitates hominibus vel fœminas. ſ. occiſis viris. Earum. Heb. Chald. & 70. eorum. ſ. hominum. Plenitudo, id eſt, quidquid in ea erat. A voce, &c. i. ob ſæuitiam eius.

8. Vulneribus. Heb. & Chal. reti. Carcerem. inde tamen eductus, & in Ieruſalem reductus, in ea occiſus: quidam tamen id de Ioachin intelligunt.

10. In ſanguine tuo. i. ob regiam ſtirpem, ſeu nobilitatem. 70. quaſi flos mali granati. Super, id eſt, prope. Aquam. q. d. loco optimo. Aquis, id eſt. populis, vel rerum copia.

11. Virgæ, &c. q. d. multos habuit Reges. ſolidæ. 70. fortes.

12. Ira, ſcilicet, Dei. Ventus, ſcilicet. Chaldæorum exercitus. Ignis, id eſt, calamitas. Chal. populi fortes, vt ignis.

13. In deſertum. pro, velut in deſertum.

14. Ignis. i. perditio. Virga, ſ. Sedecia, ob cuius ſcelera deſtructa eſt. Non fuit, &c. q. d. nec relictus eſt regni ſucceſſor. Planctus eſt, id eſt, prophetia lamentationis. Erit in planctum, id eſt, incidet in magnam miſeriam, ſcilicet, Ieruſalem, ſeu ſynagoga.

Cap. XX.

1. Septimo, ſcilicet, capti Iechoniæ.

3. Nunquid, id eſt, itáne. Non reſpondebo, ſcilicet, quod vultis, vel quicquam.

4. Iudicas. i. condemnas, ſeu arguis.

5. Leuaui manum, id eſt, iuraui, vel potentiam oſtendi.

7. Offenſiones. Chald. & 70. abominationes, ſcilicet, idola, vel ſcelera. Oculorum ſuorum. Chald. à conſpectu ſuo.

8. Dixi, id eſt. ſtatui, vel cogitaui: q. d. dignos iudicaui ſupplicio.

9. Feci, id eſt, abſtinui à punitione. ſic. infr. vide ver. 22. Violaretur, id eſt, malè audiret, quaſi non potuiſſem liberare.

11. Viuet. Chald. viuet vita æterna, ſcilicet, ſi debitè ſeruentur.

12. Signum, ſcilicet. religionis; ſeu pacti, vel amoris mei erga eos.

13. Iudicia. i. leges. 70. iuſtificationes.

17. Interficerem, ſcilicet, omnes.

18. Patrum veſtrorum, id eſt, quæ obſeruant patres veſtri. Iudicia, id eſt, mores, ſeu leges, ſcilicet. quas ſeruant in quas.

20. Sanctificate, id eſt, ſanctè colite.

23. Leuaui &c. q. d. minatus ſum, ſeu ſtatui facere, omnino facturus, niſi oratio impediſſet.

25. Ergo. pro, ergóne. q. d. itáne erant præcepta non bona, vt contemnenda ab eis eſſent?

26. Et poſui. &c. q. d. Itáne munera, quæ iuſſi offerri pro peccatis, polluta erant, vt mihi offerre non debuerint, ſed idolis potiùs? Offerrent, id eſt, offerre iuberentur. Et ſcient. pro, vt ſcirent. Dominus ſ. ſeruans eos.

27. In hoc, ſcilicet, quod ſequitur. Blaſphemauerunt. Chald & 70. irritarunt.

28. Irritationem, ſcilicet, qua me irritabant. 70. furorem.

29. Quid eſt, &c. q. d. quis vos docuit iſta? Excelſum. hoc nomine ſignificabant loca edita, vbi idola colebant, ſeu altaria illic conſtructa. Vocatum, ſcilicet, ab illis.

30. Poſt. i. ſequentes. Offendicula. vide ſupr. Reſpondebo pro, vt reſpondeam?

33. Effuſo, ſcilicet, in vos per flagella.

35. Deſertum, ſcilicet, quod eſt inter Iudæam & Chaldæam. Populorum. ſ. pertinent deſerta ad vicinos populos. vel q. d. vbi non ſunt homines.

Iudicabor.

Iudicabor, id eſt, expoſtulabo, vel puniam. Chal. vindictam de vobis ſumam.

37. Vinculis, pro, vincula. q. d. cogam ſtare pacto.

39. Ambulate, pro, ambulate ſanè. q. d. facite quod lubet, non impunè feretis. Idolis veſtris. ſub. puniam vos, vel conuertam tamen vos.

40. Domus Iſraël.i.Eccleſia Chriſti. Initium. 70. primitias. Decimarum. Chald. ciborum. 70. ſeparationum.i.rerum quas mihi offerendas ſeparabitis. Sanctificationibus.i ſacris.

41. Sanctificabor.i.ſanctè colar.

46. Stilla.i. vaticinare.ſ.effundendo verba, more pluuiæ. Chal.doce. 70. aſpice. Saltum.ſ. Ieruſalem plenam ciuibus, vt ſaltus arboribus frugiferis, & infrugiferis, ſeu viridibus, & aridis, ſ.bonis, & malis. Meridiani. ſ. ad Auſtrum eſt Ieruſalem reſpectu Chaldææ.

47. Facies.i.homo. Ab Auſtro, &c. i. à Iudæa in Chaldæam ducti captiui. Nec extinguetur.i. extingui poterit ab aliquo.

49. A a a. Heb. ahah. vnica dictio. Dicunt.i. ſolent dicere. Per parabolas.q.d. ita obſcurè, vt non intelligamus.

Cap. xxi.

2. Stilla. vide ſuprà, cap. 20. Sanctuaria.i. templum.

3. Gladium. ſ. exercitum Chaldæorum. Iuſtum, & impium.i.omnes.

4. Pro eo autem, &c. q. d. ſi meos ſic punio, quanto magis alios?

5. Irreuocabilem, ſcilicet, ante completam punitionem.

6. In contritione, &c. id eſt, vt ſolent quibus dolent lumbi. In amaritudinibus, id eſt, amarè. 70. in doloribus.

7. Auditu. i. rumore de calamitate Ieroſolymitana. Infirmabitur. Chald. obſcurabitur. 70. exanimabitur. Fluent. ſ. præ ſudore, vel lotio. Venit.ſ.calamitas, vel exercitus.

9. Limatus, id eſt, terſus.

10. Splendeat, adeóque terreat. Moues.ſ.loco.q.d.deſtruis regnum populi mei. Succidiſti, pro ſuccides.ſ.ô gladie.

11. Ad læuigandum, pro, læuigatum. 70 paratum. Manu.ſ.hoſtis.

12. Factus eſt, pro fiet.i.exercetur ad punitionem. Plaude.ſ. more dolentium.

13. Probatus. ſ. gladius. Et hoc. ſ. apparebit. 70. & quid. ſ. erit. Sceptrum. ſ. Iuda. Non erit. ſceptrum.q.d.deficiet regnum Iuda.

14. Percute, &c.ſ.in ſignum doloris, vel indignationis meæ. Dupliciter, &c.q.d.multipliciter interficies.

15. Amiſti.ſ.manu tenentis capulum. Chald. acuti.

16. Appetitus.i.impetus.q.d in quamcumque partem voles, pro, vbi et is qui te vibrat.

19. Pone, id eſt deſigna. Vna, ſcilicet, Chaldæa. Capiet ſcilicet, Chaldæus. Capite.ſ. vbi vna via ſe in duas diuidit.

20. Viam.ſ.vnam. Ad Iudam. ſ. alteram viam ducentem.

21. Commiſcens. ſ. more ſortibus vtentium: vel frequenter iaciens in altum, vt videat in vtram partem cadant.

22. Aperiat os, id eſt, clamet.

23. Otium.q.d, videbitur Iudæis res otioſa, & ſine periculo. Iniquitatis. i. violati fœderis per Sedeciam. Capiendum. ſ. Ieruſalem.

24. Recordati eſtis. q. d. ita apparuerunt, vt coacti ſitis aduertere, & recordari: vel, feciſtis venire in memoriam hoſtibus Reuelaſtis.i. feciſtis apparere. Cogitationibus. 70. adinuentionibus, ſeu ſtudiis. Manu, ſcilicet, Chaldæorum.

25. Dux. Chald. princeps. Sedeciam intelligit. Iniquitatis.ſ puniendæ.

26. Cidarim. ſ. Pontificis. Coronam, ſcilicet, Regis.q.d.auferetur & ſacerdotium, & regnum. Humilem. ſ. Ioachin qui poſtea reſtitutus. Sublimem. ſ. Sedeciam.

27. Iniquitatem, id eſt, pœnam iniquitatis, vel ob iniquitatem Ponam, id eſt, deponam, vel vlciſcar. Veniret, ſcilicet, Nabucdonoſor. Iudicium, id eſt, facere vindictam. Tradam. ſ. Iudæam, vel iudicium.

28. Opprobrium.ſ.quo affecerunt Iudæos: vel idola intelligit.

29. Viderentur. ſ. à tuis vatibus. Mendacia, ſcilicet, proſperitas, cùm ſis puniendus. Dareris, id eſt, proiicereris.

30. Reuertere.ſ.ô Chaldæe, qui es velut gladius. In loco, pro. ſ. in locum.

31. Inſipientium. Chald. impiorum.

32. Erit, ſcilicet, effuſus.

Cap. xxii.

2. IVdicas, id eſt, arguis, ſeu condemnas. q. d. argue, increpa. Sanguinem. Chald. in cuius medio effunditur ſanguis.

3. Tempus. ſ. punitionis. Contra ſemetipſam. i. in ſui perniciem.

4. Thos. Chald. interitus tui. Annorum, ſcilicet; quibus eris in captiuitate. Dedi, pro, dabo.

5. Nobilis; &c. id eſt, nobilitate flagitiis, & calamitatibus.

6. Brachio ſuo. Chald. fortitudine ſua.

7. Contriſtauerunt 70. oppreſſerunt.

10. Verecundiora, id eſt, pudenda vxoris. vide Leuit. 18. q. d. habuerunt rem cum nouercis. Immunditiam, &c. q. d. itémque cum menſtruata.

12. Auarè i causa auaritiæ.ſ.ad ſpoliandum.

13. Comploſi, ſcilicet, more irati, & punire volentis.

14. Suſtinebit i. ferre poterit flagella. Præ-

ualebunt,id eſt,potuerunt ſe defendere. Diebus, ſcilicet, calamitoſis.

15. Poſſidebo,id eſt,ſubiugabo, vtárque in te iure Domini in ſeruum.

20. Congregatione, &c.id eſt, vt ſolet congregari argentum, &c. Conflandum, id eſt, liquefaciendum.

24. Ei,ſcilicet,vrbi,vel regioni. Compluta.q.d.rigata,ſeu lota. Furoris,ſcilicet,Dei.q.d.Deo iraſcente.

24. Prophetatum.ſ.falſorum.Chal.ſcribarum. 70. ducum. Pretium.i.precioſa. Chal. gloriam. 70.honores. Multiplicauerunt.ſ.occiſis viris.

26. Intellexerunt.70. diſtinxerunt. Coiuquinabat.i.prophanè tractabat. Chal. prophanabatur voluntas mea.

28. Liniebant,&c.i.agebant, vt qui linit ſine temperamento.ſ.agit mala fide. Temperamento.i.miſtura palearum ad operis firmitatem.q.d. iubebant homines eſſe ſecuros, & bene ſperare.

29. Iudicio, id eſt, cauſa, ſeu iuſtitia.

30. Sepem. i. orationem ad me placandum. Chal.opera bona. De illis loquitur, quos reprehendit, alioqui erat Ieremias, & Baruch, & alij quidam boni.

31. Effudi, &c. præt. pro futuris.

Cap. XXIII.

2. DVæ, ſcilicet, Iſraël, & Iuda. Matris.ſ. ſynagogæ, vel Saræ.

3. Fornicatæ.ſ. cultu idolorum. Subacta.70. collapſa.ſ.virginum erecta ſunt, violatarum laxa. Pubertatis. Heb. virginitatis. ſic & infrà.

4. Oola.i.tabernaculum eius.Heb.Aholah. Maior.ſ.numero, nempe Iſraël. Ooliba, id eſt, tabernaculum meum in ea Heb. Ahobliah. Minor, non eſt Heb. nec in Complut. ſed in 70. Intelligitur verò Iuda, quæ minor numero quàm Iſraël. Eas,ſcilicet, vxores.

5. Super me, id eſt, contra me, qui eram vir eius.Chald.à cultu meo.70. à me. Propinquantes.Chal.vicinos ſibi.

6. Cupidinis,id eſt, expetibiles.

7. Super eos.i.cum eis. Electos, pro, nempe electos. Immunditiis. Chal. cultu idolorum.

8. Illi,ſcilicet, Ægyptij.Dormierunt, &c.q.d. docuerunt eam cultum Idolorum. Fornicationem,id eſt,cultum idolorum. Chald.idola.

10. Ignominiam. Chald. nuditatem.ſ.pudenda. Famoſæ.i.nobilitatæ flagitiis, plura, pro ſingulari: vel.q.d.vt famoſæ mulieres. Iudicia.70. vltiones.

11. Suam,ſcilicet, augens.

12. Præbuit,ſcilicet,ſe,vel fornicationem.

17. Mammarum,id eſt,amatorium: verti poterat ex Heb.amorum. Et ſaturata, id eſt, ſatiata.ſ.fornicatione idololatriæ. Chal.donec deteſtata eſt eos anima eius.

20. Quorum carnes, &c. per hæc ſignificat metaphoricè maximam idololatriam.

21. Viſitaſti.i.repetiſti.Chal.recordata es.

24. Iudicium. Chald. vltionem. Iudicabunt. Chald.vlciſcentur. Iudiciis.Chal.legibus.

25. Zelum.i.indignationem.Chald.vltionem. In te,id eſt, contra te. Exercent, pro, exercebunt. In furore, id eſt, irati. Naſum, &c. q.d. reddent te turpiſſimam. Nouiſſimum. i. plebs infima, vel poſtremo relicti.

26. Vaſa, id eſt, inſtrumenta. Gloriæ: fortè templum intelligit.

27. Requieſcere,id eſt, ceſſare. De terra, ſcilicet, allatam. Eos, ſcilicet deos.

28. De quibus ſatiata. Chal.quos deteſtata.

30. Fecerunt, pro, facient.

31. Calicem, id eſt, ſupplicium. Eius, id eſt, quo punita eſt.

32. Profundum & latum,id eſt, grauiſſimum ſupplicium. Quæ eſt capaciſſima, id eſt, maxima: vel pro, capaciſſimus, ſcilicet, calix, qui Heb. eſt fæminei generis.

34. Fragmenta.i.reſtas vaſis. q.d. prorſus totum calicem. Lacerabis.ſ.præ mærore.

35. Corpus,id eſt,tergum. Scelus, id eſt, ſceleris pœnam.

36. Nunquid,&c.q.d.nónne æquum eſt,vt arguas,&c.

37. Sanguis.ſ.iniquè ab eis effuſus. Deuorandum,id eſt,comburendum.

38. Mihi, id eſt,contra me. Polluerunt.ſ.peccatis, vel ſtatuis idolorum.

39. Hæc,id eſt,quod ſequitur. vel.q.d.tantum ſcelus.ſ.proximè dictum.

40. Ad quos nuntium miſerant. Chald. miſſo nuntio ad eos.ſ.Chaldæos, vel Sabæos.

42. Deſerto.ſ. Arabiæ. Earum. Heb.earum.

43. Attrita,id eſt,aſſueta. Chal.inueterata.

45. Viri,&c.q.d.faciam, vt ſint qui talia iuſtè puniant. Iuſti.ſ. quantum ad vltionem iuſtam, alioqui enim erant idololatræ Chaldæi. Quidam tamen ad perſonas diuinas referunt.

46. Multitudinem.Chald.exercitum. Tumultum.Chal.interitum.

48. Mulieres,id eſt, gentes. Chal.prouinciæ.

49. Scelus,id eſt, ſceleris pœnam. Peccata,id eſt,pœnam peccatorum. Idolorum,id eſt, cultus idolorum.

Cap. XXIIII.

1. NOno, ſcilicet, capti Iechoniæ. vide cap. 33.

2. Nomen,ſcilicet, quota ſit dies. Confirmatus,id eſt,roboratus. Hodie, ſcilicet, die decima (de qua ſuprà) obſidebatur.

3. Per prouerbium, id eſt, parabolicè. Irritatricem,id eſt,me irritantem.

4. Fruſta,ſcilicet,carnis: ſignificantur varij ſtatus hominum, velut coquendi calamitatis igne.

Electa, pro, & electa quæque. Oſſibus plena, intelliguntur viri fortes. 70. excarnata ab oſſibus, ſcilicet, oſſa non intra ollam ponenda erant, ſed ſubtus, vt infrà indicatur.

5. Pinguiſſimum, &c. q. dicat, aſſume illa quæ dixi ex pecore pinguiſſimo. Sub ea, ſcilicet, olla. Quidam tamen intelligunt ponenda intra ollam ſub reliquis partibus. Efferbuit, &c. pro, efferueat, & diſcoquantur, &c. Diſcocta, id eſt, valde cocta.

5. Rubigo, quidam ſpumam intelligunt: ſed vide infrà, vbi de vacuæ rubigine dicitur. Per partes, &c. q. d. vnum poſt alium perde. ſ. ô hoſtis. Non cecidit, &c. q. d. ſine vllo defectu.

7. Eius, id eſt, ab ea effuſus. Super limpidiſſimam. q. d. loco aperto, & non occultè peccauit, ſed palàm, & præmeditatè.

8. Dedi, &c. q. d. & ego etiam apertè puniam.

11. Rubigo. i. malitia. Chald. peccata.

12. Nimia rubigo. Chald. operantes malum.

13. Prius donec, pro, priuſquàm.

14. Veniet. ſ. quod dixi. Transeam. i. prætermittam quod dixi. 70. differam.

16. Tollo, ſcilicet, per mortem. Deſiderabile, &c. i. rem tibi cariſſimam. ſ. vxorem. Plaga. Chald. peſte.

17. Mortuorum. ſ. clamore, & eiulatu. Corona. i. tyara, ſeu vitta, qua caput tegere ſolebat: lugebant enim mortuos aperto capite, & nudis pedibus. Chald. frontalia. 70. comas. ſ. ſolebant radere, aut tondere caput lugentes: ſic etiam infrà. Velabis. ſ. more lugentium.

18. Locutus. ſ. quid mihi accidere deberet. Fecique manè. i. poſtridie. Præceperat. ſ. de non lugendo &c.

21. Polluam. i. profanari à Chaldæis permittam. Superbiam. i. de quo ſuperbitis. Chald. gloriam. Imperij. Chald. & 70. fortitudinis. Pauet, i. timet, ne amittat.

22. Fecit. ſ. Ieremias. Heb. Chald. 70. & Complut. feci, & ita legit Hier.

23. Coronas. vide ſuprà. Ad fratrem. ſ. conuerſus. Chald. ſuper fratrem.

24. Portentum. Chald. ſignum. ſ. futurorum.

26. Annunciet, ſcilicet, quæ acciderint Ieruſalem.

27. Silebis, ſed, ſcilicet, argues audacter eorum peccata.

Cap. XXV.

3. Pollutum, id eſt, prophanatum, ſcilicet, à Chaldæis.

4. Orientalibus, ſcilicet, Chaldæis. Caulas. Chald. palatia. 70. tentoria.

5. Rabbath, ſcilicet, Philadelphiam Syriæ, ſecundum quoſdam.

8. Omnes gentes. q. d. nihil habent præ cæteris egregium, ſed ſimiliter obnoxij calamitatibus, & Chaldæis ſubiecti.

9. Aperiam humerum. Chald. conteram fortitudinem.

10. Filiis Orientis. ſ. dabo eas. Filiis, id eſt, populo. Eam. ſ. terram.

16. Interfectores. Heb. Kerethim, quo nomine vocantur qui 2. Reg. 8. Cerethi dicuntur. vide ibi. Quidam putant Cerethæos fuiſſe nobilem quãdam Philiſtinorum familiam. 70. hic Cretenſes vertunt, ſed quos intelligant incertum.

Cap. XXVI.

1. Vndecimo, ſcilicet, capti Iechoniæ.

2. Populorum, id eſt, ad quas populi multi confluebant. Conuerſa. ſ. illa populi frequentia, & negotiatio.

4. Radam. i. verram. Dabo eam, &c. q. d. faciam, vt in ea relinquatur ſola rupes.

5. Erit. ſ. ipſa. q. d. expandentur in ea retia ad ſolem, vt ſolet in deſerto loco.

6. Filiæ. i. villæ ei ſubiectæ in continenti.

7. Regum, ſcilicet, ei ſubiectorum: vel q. d. potentiſſimum.

9. Vineas: genus eſt inſtrumenti bellici. Chal tormentorum percuſſiones.

11. Nobiles. i. elegantes. Chald. fortes.

14. Vltra, ſcilicet, qualis nunc es.

16. Exuuias. Heb. & Chald. pallia. 70. coronas, ſeu diademata.

18. Pauoris. Chald. & 70. ruinæ.

19. Abyſſum. Chald. exercitum. Aquæ, id eſt, calamitates, vel milites. Chald. populi.

20. Lacum, id eſt, foueam. ſ. ſepulcrum. Sempiternum. i. iamdudum mortuum, ſeu à multis ſeculis, vel in multa ſecula, vel intelligit damnatos ad inferni ſupplicia. Nouiſſima. Chald. infima. 70. profunda. q. d. terræ viſceribus, vel inferno. Sicut ſolitudines, &c. ſcilicet, eris. Gloriam, &c. q. d. cùm reſtituero Ieruſalem, vel manifeſtauero in mundo potentiam meam. Chald. gaudium in terra Iſraël dabo.

Cap. XXVII.

2. Negotiationi, &c. Chald. quæ ſuppeditat negotiationem, populis, & inſulis multis. 70. emporio populorum ab inſulis multis.

4. Corde. i. medio. Finitimi, pro, termini tui. ſ. in mari ſunt: vel q. d. vicini tui. Impleuerunt, &c. q. d. pulcherrimam te fecerunt.

5. Tabulatis maris. i. pontibus, vel nauibus. Malum. ſ. nauis. Ebore. ſ. cælata ebore. Prætoriola. Chal. coopertoria in modum theatri. Inſulis Italiæ. Chal. prouinciæ Apuliæ.

7. Varia. ſ. texta opere plumario, ſeu phrygionico. Inſulis Eliſa. Chald. de prouincia Italiæ. Aradij Heb. Arvad, inſula eſt prope Tyrum.

9. Giblij. Heb. Gebal. Quidam Biblij legunt à Biblo ciuitate Phœniciæ prope Berytum, non

longè à Tyro & Sidone. Habuerunt. pro, exhibuerunt. vel procurarunt.

11. Pigmæi. Chald. Cappadoces. 70. Medi.

13. Thubal, & Moſochi, id eſt, Hiſpani, & Cappadoces.

14. Domo Thogorma. Chald. prouincia Germaniæ. Quidam Phrygiam, ſeu Turciam interpretantur.

15. Dedan. vrbs eſt Idumææ. 70. Rhodiorum. Negotiatio manus tuæ, id eſt, tecum mercaturam exercuerunt. Hebeninos, id eſt, ligna hebenina Chald. pauones.

16. Operum. Chald. diuitiarum. 70. mercatus. Guttam. ſ. myrrhæ. Scutulata. Chald. acu picta. Chodchod, genus eſt lapidis pretioſi. Chal. lapides pretioſos.

17. Primo. i. optimo, ſeu præcipuo.

18. Pingui. Chald. dulci condito.

19. Stacten. & hæc myrrha eſt. Calamum. ſ. aromaticum, vulgò cannella. Negotiatione tua. Chald. nundinis tuis.

20. Tapetibus ad ſedendum. Chal. veſtibus pretioſis ad equitatũ. 70. iumentis electis ad currus.

23. Aran, & Cherne Chald. Charræi, & Canæi, 70. Charran, & Chana. Chelmad. Chal. Media.

24. Multifariam Chal. in omnis generis rebus eximiis. In voluctibus. lege, inuolucris. Chald. palliis. Cedros. id eſt, naues ex cedro.

25. Principes tui, ſcilicet. ducebant.

26. Aquis. pro, aquas. ſ. calamitatum. Remiges, id eſt, gubernatores vrbis perſiſtit in metaphora nauis.

27. Diuitiæ tuæ. ſ. diripientur. vel longe cum, cadent. Tenebant. pro, qui tenebant.

31. Radent. pro, radendo caput, facient.

32. Vt Tyrus, id eſt, vrbs Tyro ſimilis. Obmutuit. i. perdidit & vocem & vitam.

34. A mari. 70. in mari. Chald. quæ habitabas in mari.

35. Tempeſtate. id eſt, tua calamitate.

36. Sibilauerunt. ſ. ſtupentes. Perpetuum. i. longum tempus. 70. annos, vt dicitur Iſa. 23. vel q. d. nunquam ad priſtinum ſtatum redibis.

CAP. XXVIII.

2. DIxiſti, id eſt, cogitaſti. Deus. l. velut Deus. Sedi. pro, ſedeo.

3. Ecce. Ironicè. 70. nunquid.

4. In. 70. nunquid in. Fortitudinem. Chal. diuitias.

5. In. 70. aut in. Fortitudinem. Chald. exercitus. Robore. i. opibus. Chald. copiis.

7. Polluent. Chal. diſſipabunt. 70. ſternent.

8. Detrahent. ſcilicet, in foueam.

10. Incircunciſorum. i. infidelium. Chald. impiorum. ſ. qualem impij merentur. Alienorum. i. extraneorum, ſeu inimicorum.

12. Signaculum ſimilitudinis. i. ſignata ſeu expreſſa ſimilitudo, ſcilicet, Dei. Hæc ad diabolum diriguntur.

13. Lapis, &c. per hæc intelliguntur ornamenta ſpiritualia Angelorum ante caſum. Opus decoris, id eſt, pulchritudinis ornamenta. Foramina, ſcilicet, auri, quibus gemmæ incluſæ: quidam tibias intelligunt.

14. Extentus. ſ. alis ſapientiæ. Protegens. ſ. inferiores illuminans, vel regens arcam teſtamenti. q. d. repræſentans per Cherubim templi. Lapidum, ſcilicet, Angelorum.

16. Negotiationis, ſcilicet, mentis cogitationum. Perdidi, id eſt, proieci.

17. In decore, id eſt, ob decorem.

18. Poſuiſti, id eſt, contaminaſti. Sanctificationem, id eſt, ſanctitatem. In cinerem. i. contemptibiliſſimum.

19. Non eris, ſcilicet, qualis eras.

22. Sanctificatus, id eſt, glorificatus per opera iuſtitiæ vlciſcentis.

23. Sanguinem, id eſt, cædem.

24. Amaritudinis. i. affligens, & contriſtans.

26. Securi. ſ. ab hoſtibus, & moleſtiis.

CAP. XXIX.

1. DEcimo, ſcilicet, captiuitatis Iechoniæ. Duodecima. 70. vna.

3. Ad te. pro, tibi. ſ. faciam quæ ſequuntur. Draco. i. rex. Memetipſum. ſ. regem. vel q. d. qui ita ſuperbis quaſi teipſe feciſſes.

4. Frænum. Heb. & Chald. hamum. Piſces. i. populum, ſeu Ægyptios.

5. Colligeris, ſcilicet, ex ea diſperſione.

6. Baculus, &c. id eſt, infirmum præſidium. ſ. contra Chaldæos.

7. Apprehenderunt. ſ. Iudæi. q. d. confiſi ſunt tuo auxilio. Eorum, ſcilicet, cadentium.

9. Fluuius. ſ. Nilus. Chald. Regnum meum eſt, & ego ſubiugaui illud.

10. Flumina, id eſt, Nili riuos. Ad terminos. pro, à terminis. ibi enim Siene. vel vſque, pro, nempe vſque.

14. Phatures. Metropolis Ægypti erat.

16. Fugiant. alludit ad factum Sedeciæ, qui fœdus initum cum Chaldæis violauit.

17. Viceſimo, &c. Vide cap. 1. quid dixerim. Illud enim mihi etiã ex hoc loco videtur confirmari poſſe. Vna, id eſt, prima.

18. Decaluatum. ſ. ex geſtatione galearum, vel oneribus. Et mihi. No. ſeruientes regi fideliter in bello iuſto Deo ſeruire, etſi id non cogitent. placent enim Deo honeſta & iuſta.

20. Et operi. 70. pro miniſterio. Eam. ſ. Tyrum. Hinc apparet iam fuiſſe impletum quod Deus ſuprà minatus fuerat Tyro.

21. Illa, ſcilicet, liberationis Iſraël. Cornu. i. robur, & dignitas. Apertum os. i. loquendi libertatem. vel, ſi ad Chriſtum referatur (nam

Ezechiel non vidit reditum à Babylonia) ſignificat tunc credendas,& intelligẽdas prophetias, vel illa die, ſcilicet, punitorum Ægyptiorum, quod non multo pòſt factum.

CAP. XXX.

2. VÆ diei,id eſt, ô diem infelicem. 70. ô ô dies. Chald. væ ob diem.

3. Nubis, id eſt, turbulentus. Gentium.ſ.perdendarum.

4. Gladius, ſcilicet, Chaldæorum. Æthiopia, ſcilicet, vicina Ægypto.

5. Lydi fortè venerant ad opem ferendam Ægyptiis. Omne reliquum vulgus. Chald. omnes coniuncti eis. Chub.i. Arabes. Fœderis, id eſt, confœderatæ.

6. A turre.pro, vſq; ad turrim. Ea.ſ. Ægypto.

7. In medio,id eſt, inſtar. vel ſignificat vicina etiam diſſipanda.

9. Trietibus.i.triremibus,ſeu nauibus,Chald. legionibus. Die, ſcilicet, calamitatis. Veniet, ſcilicet,calamitas.

12. Aridos. ſ. vt poſſint tranſire milites. Alienorum.Chald.impiorum.

13. Memphi.vulgò Cairum dicitur.

17. Ipſæ.70. mulieres. fortè intelliguntur vrbes ipſæ.

18. Nubes, ſcilicet, calamitatum obſcuritas. Chald. velut militum nubes.

20. Vndecimo.ſ.capti Iechoniæ.

21. Brachium.Chald.fortitudinem.

22. Brachium forte. Chald. principes fortiſſimos. Confractum.pro,confringendum.

CAP. XXXI.

1. VNdecimo.ſ. capti. Iechoniæ. Vna, id eſt, prima.

2. Magnitudine.Chald.fortitudine.70.celſitudine.

3. Aſſur. alii putant ſignificari Regem Aſſyriorum. Ego Pharaonem puto, ſeu Ægypti Regem. ſic enim etiam vocatur Iſa. 52. fortè quòd Ægyptij ex Aſſyriis oriundi. certè ad finem capitis dicitur, Ipſe eſt Pharao.

4. Aquæ. alludit ad aquas Nili. ſignificatur verò copia diuitiarum, & militum, magnáq; ditio etiam longè protenſa. Eius. ſ. Abyſſi. Emiſit.ſ. illa Abyſſus opum. Ligna, id eſt, homines. Regionis, ſcilicet, Ægypti, ſeu ſibi ſubiectæ. Arbuſta. Chald. exercitus.

6. Volatilia, &c. per hæc ſignificatur concurſus multus populi per mare, & terram, in Ægyptum cauſa negotiandi.

8. Cedri,&c. vel hyperbole eſt, vel intelligimus illum ſuperbe ſic putaſſe.ſ. neminem ſibi parem. quanquam hæc ad Luciferum præcipuè videantur referenda, qui putatur fuiſſe ſupremus Angelorum.

9. Æmulata ſunt,&c.q.d. poterant inuidere ei quæcunq; in mundo pulchra. Voluptatis. Heb. Heden.ſic infrà.

11. Eum.ſ. Pharaonem. Fortiſſimi, ſcilicet, Nabucdonoſor. Ei.ſ.quod meretur.

12. Alieni.i.externi populi,ſeu milites.

13. Ruina. q. d. trunco humi iacente. perſtat enim in metaphora arboris.

14. Vltimam.i. profundam ſ. ſepulchrum, vel infernum. Lacum. i. ſepulchrum. Chald. lacum domus perditionis,ſcilicet,infernum.

15. Induxi luctum.ſ.ei, vel eius regioni Chal. luxerunt eum. Abyſſo. ſ. calamitatis, ſeu ſupplicij. Chald. tribulatione. Libanus. i. regio Ægypti, vbi creuerat. vt in libano cedri.

16. Conſolata ſunt. ſ. eum. 70. conſolabantur eum. Infima, ſcilicet,poſitum.q.d. deiectum, & punitum.

17. Nam &. pro, ſed &.& Heb. etiam. Ad interfectos. Chald. cum interfectis. Sedebit. pro, qui ſedebat.

18. Incircunciſorum. Chald. peccatorum. Ipſe eſt Pharao, &c.q. d. quæ hactenus dicta ſunt, de Pharaone & eius populo intelliguntur.

CAP. XXXII.

1. DVodecimo, ſcilicet, capti Iechoniæ.ſ. paulo poſt euerſam Ieruſalem.

2. Gentium.i. inter gentes verſanti. Draconi, id eſt,ceto. Ventilabas cornu.ſ. more tauri. q.d. abutebaris potentia in tua ditione. Aquas, id eſt, populos. Flumina. i. regiones. Eorum.ſ. populorum. 70. tua.

5. In terram. ſ. inſepultum. Super te. i. tuum, & tuorum cadauera.

6. Ex te, id eſt, ſanguine tuo.

7. Operam,&c.q.d. ſequetur magna in tuo regno mæſtitia ſ. luce ſignificare ſolet ſcriptura proſperitatem & lætitiam: contraria verò obſcuritate & tenebris.

8. Super te, id eſt, propter te.

9. Irritabo.i. faciam, vt iraſcantur tibi. Contritionem 70. captiuitatem.

10. Super facies.i. ante facies. ſ. ipſis videntibus te cædi. Pro anima ſua. i. timentes vitæ ſuæ.

12. Superbiam.i. opes, gloriam, & dignitatem.

13. Erant ſuper.i. paſcebantur iuxta.

14. Quaſi oleum i. quietas, & puras.

15. Plenitudine i. habitatoribus.

16. Eſt, pro, erit. Eum. Heb. eam. ſ. Ægyptum. Filiæ. Chald. villæ. ſic & inf.

18. Detrahe, id eſt. prædic detrahendam Vltimam.i. infimam. ſ. ſepulch i. Lacum i. ſepulcrum. erant ſepulcra velut ciſternæ vt etiam nunc fit in quibuſdam eccleſiis.

19. Quo, id eſt. quonam, quaſi dicat, cui te ô Ægypte præfers? Pulchrior. Chald. potentior. Incircunciſis. Chald. peccatoribus, ſic & inf.

20. Attraxerunt, ſcilicet, ad mortem. Eam.ſ. Ægyptum.

21. Loquentur, &c.q.d. conuerſabitur illic cũ ſui ſimilibus.

22. Ibi.ſ.in ſepulchro. vel potiùs inferno.

23. Data.i.poſita. Viuentium, id eſt, fidelium Chald. Iſraël,ſic & inf.

24. Sui. i. eius. Portauerunt. &c. i. dederunt vitæ ignominioſæ pœnas.

25. Illius ſcilicet, populi.

26. Moſoch. i. Cappadoces. Thubal. i. Iberi, ſeu Hiſpani. Quidam tamen Italos intelligunt. Illius, ſcilicet, multitudinis.

27. Cum armis ſuis, &c.q.d. in lecto ſeu domi ſuæ naturali morte. Et fuerunt, &c.q.d. eorũ oſſa propter illorum peccata projicientur inſepulta.

28. Tu ſcilicet, ô Pharao.

30. Aquilonis.ſ.Aſſyrij,& Chaldæi. Venatores Heb.& Chald. Sidonij.

32. Dedi.ſ.per eos.q.d.ego ſum vſus eorũ miniſterio contra Iſraël, ſed illi abuſi potentia ſua.

CAP. XXXIII.

2. GLadium. i. hoſtes. De nouiſſimis ſuis, id eſt, infimis. Chald. de medio ſui.

4. Obſeruauerit. i. cauerit ſibi. Sanguis, &c. q.d. ipſe ſibi eſt cauſa mortis.

5. In ipſo erit, id eſt, ipſi imputabitur mors ſua, ſcilicet, ſi occidatur.

6. Animam.i. aliquam. In iniquitate, id eſt, ob iniquitatem. Requiram. q. d. illum puniam vt homicidam.

8. Dicente, ſcilicet, per te.

10. Super nos ſunt.q.d. grauant nos.

12. Viuere in iuſtitia ſua. 70. ſaluari.

13. Viuat. Heb. Chald.& 70. viuet, quaſi dicat, ſaluabitur.

15. Reſtituerit.ſ.pauperi. Vitæ.i.ad vitam ducentibus, ſcilicet, æternam.

17. Æqui ponderis, id eſt, æqua. 70. recta. Et ipſorum. pro, immo ipſorum. Iniuſta. Chald.& 70. non recta.

18. In eis, id eſt, propter eas.

22. Donec. pro, cùm. Non ſilui.q.d. liberè locutus ſum vt qui prædixiſſem, quæ videbant impleta ipſi.

24. Ruinoſis i. deſolatis locis. His. pro, illis. Vnus, ſcilicet, Dei cultor. Poſſeſſionem, ſcilicet, perpetuam.

25. In ſanguine, id eſt, cum ſanguine.ſ. contra legem. Immunditias, id eſt, idola. Chald. cultum idolorum.

26. In gladiis, id eſt, cum gladiis.ſ.ad effundendum ſanguinem.

27. Cadent. id Godoliæ accidit.

31. Quaſi ſi, &c. id eſt, multi ſimul. Chald. vt ſolent diſcipuli. Canticum. q. d. contemnunt, ſeu rident.

CAP. XXXIIII.

4. COnſolidaſtis. Chald.& 70. confortaſtis. Abiectum. Chald & 70. errans. Potentia.i.ſæuitia.q.d. tyrannicè.

5. Paſtor.ſ.ſuum officium faciens.

10. Super paſtores. Chald. ſuper gubernatores mittam furorem meum.

12. Nubis, & caliginis, id eſt, calamitoſo.

13. Riuis. 70. vallibus. Sedibus. Chald. & 70. habitationibus.

16. In iudicio, id eſt, vt par eſt.

17. In iudicio. i. diſcerno, ſeu cauſas iudico. Inter pecus, &c. Chal. inter virum, & virum, peccatores, & impios.

18. Nónne, &c. Hæc ad gregem. de quo proximè, ſcilicet, ad malos dicuntur.

20. Pecus pingue, &c. Chal. virum diuitem, & pauperem. 70. ouem fortem, & infirmam.

21. Impingebatis. i. impellebatis ſ. pauperes.

23. Dauid.i. Chriſtum, cuius Dauid figura.

24. Locutus ſum, adeóque ita fiet.

25. Beſtias, &c. i. dæmonum poteſtatem, & malorum. Securi, &c.q. d. erit pax inter fideles, tuta ab iniuriis vita.

26. Collis.ſ. Eccleſiæ. 70. montis. Chald. ſanctuarij. Benedictionem. Chal.& erũt benedicti. Benedictionis.i. fructiferæ, & non nociuæ.

27. Eorum, ſcilicet, pecorum, id eſt, fidelium Chriſti ouium.

29. Germen nominatum.i. celebrem plantam. ſ. Chriſtum, vel populum Chriſtianum. Chald. plantationem permanentem. 70. plantam pacis. Imminuti, id eſt, conſumpti. 70. pereuntes. Gentium, id eſt, à gentibus.

31. Homines. q. d. quæ dixi pecora, homines ſunt. Chald. domus Iſraël.

CAP. XXXV.

3. AD te Chal. mitto furorẽ meũ ſuper te.

5. Iniquitatis i. calamitatis. Chal. retributionis peccatorum. ſ. cùm à Chaldæis obſiderentur: his enim ſe adiunxerant Idumæi.

6. Sanguini. i. cædi. Sanguis. Chald. occidens gladio. Sanguinem. i. conſanguineos. ſ. Iudæos. Sanguis. Chald. effundens ſanguinem.

9. Sempiternas, id eſt, diuturnas.

10. Duæ, ſcilicet, Iſraël, & Iuda. Dominus.ſ. quem timere debueras, & revereri.

11. Iuxta iram tuam, id eſt, prout meretur ira tua. 70. ſecundùm inimicitiam tuam. Zelum.i. æmulationem. Chald. æmulationem. Iudicauero, id eſt, puniero.

13. Super, id eſt, contra. Derogaſtis. 70. vociferati eſtis. Chald. multiplicaſtis.

CAP. XXXVI.

2. INimicus, ſcilicet, Idumæus. Altitudines. i. montes. Sempiternæ. i. quæ ab initio mundi fuere vel ſemper duraturæ.

3. Aſcendiſtis, &c. q. d. fuiſtis fabula populi. Opprobrium, ſcilicet, facti eſtis.
4. Patientnis, i. locis deſolatis, ſeu dirutis.
5. Zeli. Chal. vltioni. 70. futoris. q. d. valde iratus. Dederunt, id eſt, vſurparunt. Chald. poſuerunt. Gladio. lege. gaudio. Ex animo. Chald. inſultatione animi. Eiecerunt, ſcilicet, habitatores, vel deſpexerunt.
6. Zelo. Chald: indignatione. Confuſionem. 70. opprobrium.
7. Leuaui, &c. i. iuraui. Confuſionẽ. 70. ignominiã. q. d. dabunt pœuas illati opprobrij Iſraëli.
8. Ramos. ſ. arborum. Veniat, id eſt, redeat ad vos. Chal. veniat dies, redemptionis.
9. Ad vos. Chald. apparebo. ſuper vos. Conuertar, ſcilicet, per miſericordiam.
11. Maioribus, ſcilicet, tempore Chriſti.
13. Deuoratrix, &c. q. d. perdis habitatores tuos.
14. Non comedes, &c. q. d. non poterit id iam dici, quia viuent din in te.
15. Auditam faciam, id eſt, audiri permittam. Coufuſionem. 70. ignominiam. Portabis, &c. id eſt, patieris.
17. Polluerunt. i contaminarunt ſ. peccatis.
20. Polluerunt. i dederunt gentibus anſam blaſphemandi. Diceretur. ſ. per irriſionem. q. d. Habent Deum qui eos non poterit defendere.
21. Pepercı, &c. q. d. habui rationem honoris mei.
23. Sanctificabo i. glorificabo. Sanctificatus, ſcilicet, oſtenſa mea iuſtitia per punitionem, & miſericordia per liberationem. Coram eis. ſic Chald. & 70. & Complut. At Heb. coram vobis, errore, ſcilicet, ſcriptores.
25. Aquam. ſ. gratiæ, vel baptiſmi.
26. Cornouum. Chal. cor timens. Lapideum. id eſt, durum. Chal impium. Carneum. i. molle, docile, ſeu vt Aug. interpretatur, obediens. Chal. timens me, vt faciat voluntatem meam.
29. Vocabo. Chal. benedicam.
30. Ligni. i. arborum. In gentibus, id eſt, apud gentes. Chald. inter populos.
33. Inſtaurauero, &c. per hæc præcipuè intelliguntur ſpiritualia.
35. Voluptatis Heb. Heden. Sederunt. Chald. inhabitantur. 70. apparuerunt.
36. Derelicti fuerint. Chal. remanſerint.
37. Faciam. ſ. quod ſequitur. Sicut gregem, &c. q. d. vt ſolet grex pecorum multiplicari, ſic multiplicabo homines.
38. Solemnitatibus. ſ. in quibus magnus pecorum grex ad ſacrificia, & hominum multitudo ad celebrationem congregatur.

CAP. XXXVII.

1. MAnus. Chald. ſpiritus prophetiæ. In ſpiritu, id eſt, per viſionem, ſeu virtutem ſpiritus.
5. Ecce ego. ſignificatur. & Iudæorum liberatio, & corporum futura reſumptio.
8. Spiritum, ſcilicet, vitalem.
9. Spiritus, ſcilicet, viuificans.
11. Periit, &c. explicatio præcedentis proximè. Spes. ſ. iu patriam reuertendi. Abſciſſi ſumus. Chald. periimus.
12. Sepulcris, id eſt, carceribus, ſcilicet, ſeruitute, & captiuitate.
16. Lignum. Chald. tabulam. 70. virgam. Sociorum, ſcilicet, illorum, qui de Beniamin, & Leui. Chald. fratrum. Lignum Ephraim. Chald. qui eſt tribus Ephraim. Sociorumque. Chald. fratrúmque.
17. In lignũ vnum. i. coniuncta. In vnionem, id eſt, vnita, ſcilicet, tempore Chriſti. Itémque per eos ſignificari Iudæi, & Gentes.
19. In manu Ephraim. id dicitur, quia primus Rex Ieroboam fuit ex tribu Ephraim, & ferè per Reges è tribu Ephraim gubernati ſemper decem tribus Iſraël Chal. quæ eſt tribus Ephraim In manu eius. Hebr. in manu mea. 70. in manu Iuda.
22. Rex vnus, ſcilicet, Chriſtus.
23. Sedibus. 70. iniquitatibus.
24. Dauid. i. Chriſtus. Iudicus. i. præceptis.
27. Sanctificationem. Chald. ſanctuarium, ſcilicet, Eccleſiam.
28. In perpetuum. ſ. in æterna vita, & beata.

CAP. XXXVIII.

2. GOg. i. Antichriſtum. Magog. i. exercitus Antichriſti, qui maximè conſtabit Scythis. ſ. Turcis, Tartaris, &c. Magog à quo Scythæ. filius Iapher. Geneſ. 10. ab eo etiam terra dicta Magog. Vide Ioſph. lib. 1 cap. 11 Principem capitis. Chal. principem ſummũ. Moſoch. id eſt, Cappadocum, vel Moſcouitarum. Thubal. i. Iberiæ. ſ. Aquilonaris quæ iuxta Pontum. Quidam Gog. Gothos putant, qui Hiſpaniam & Italiam ſubiugarunt, magnamque Aſiæ, & Africæ partem.
4. Educam. ſ. quò voluero. vel, è terra tua. Vide infrà cap. 39.
6. Gomer, ſcilicet, Galatæ. Domus Thogorma. Chal. prouincia Germaniæ.
7. Præpara. ſcilicet, ad bellum. In præceptum. q. d. præcipe. Chald & 70. in cuſtodiam.
8. Viſitaberis. i. punieris à Deo. Nouiſſimo, ſcilicet, propè diem iudicij. Chal. fine. Terram. ſcilicet, Eccleſiam. Gladio, id eſt, perſecutionibus quas fuerat antè paſſa.
11. Abſque muro. i. non munitam. ſ. Eccleſiam, quæ non ſe muris, & vectibus defendit.
12. Vmbilici terræ, ſcilicet, Iudææ, quæ in mundi medio ſita.
13. Tharſis. Chald. maris. 70. Carthaginis. Leones. Chald. Reges.
14. Scies. Chald. ſcies vltionem potentiæ

tuæ.70.conſurges, ſcilicet, contra eum.

16. Super.i. contra. Eris. ſ. talis. 70. erit. ſ. id. Sanctificatus.i.glorificatus.ſ.te puniendo.

19. Telo. Chald. vindicta. Commotio, id eſt, turbatio, vel terræ motus.

20. Piſces, &c. Hyperbole eſt, ad ſignificandam calamitatis vehementiam. Spes.Chald.turres.

21. Eum, ſcilicet, Gog.

22. Iudicabo, id eſt, puniam. Sanguine, id eſt, cæde. Immenſis. Chald.& 70.grandinis.

23. Sanctificabor. i. glorificabor. Notus ero. Chald. manifeſtabo potentiam meam.

CAP. XXXIX.

1. SVper, id eſt, contra.

2. Circumagam. 70. congregabo. Montes Iſraël. Apparet ex his, & illis, quæ ſuperiori capite dicta, de exercitu aliquo potentiſſimi Regis ſermonem fieri, qui ſit in Iudæam venturus. Id autem ſanctúmne iam ſit, an ſit faciendum, incertum.

6. Magog. id eſt, Gog exercitum, vel terram. Inſulis ſcilicet, ditionis Gog.

7. Polluam, id eſt, permittam pollui, ſcilicet, blaſphemari, ſeu prophanari. Iſraël.i. Eccleſiæ.

8. Venit, & factum eſt. pro, citò veniet, & fiet quod dico.

9. Arma, ſcilicet, hoſtium. Septem. i. multis. Hic planè videre eſt quàm ſit difficilis captu Scriptura, vel id quis intelligat? aut quæ proximè ſequuntur.

11. Nominatum. Chal.aptum. Sepulcrum pro. in ſepulcrum. Viatorum 70. venientium. Chal. vadorum. Maris. Chal. maris Geneſar.

12. Mundent, ſcilicet, cadaueribus. Septem, id eſt, multis.

16. Ciuitatis. ſ. vbi, vel iuxta quam ſepelietur. Amona. i. multitudo eius. 70. πολυάνδριον, id eſt, cœmiterium, ſeu cadauerum multitudo.

21. Ponam, id eſt, oſtendam.

23. In iniquitate, id eſt, propter iniquitatem, Vniuerſi, id eſt, penè omnes, ſeu plurimi.

25. Telum. Chald. vltionem.

26. Et portabunt. pro, poſtquam portauerint. q. d. vbi pœnas dederint peccatorum ſuorum.

29. Spiritum. Chald. Spiritum ſanctum 70. furorem.

CAP. XL.

1. NOſtræ, ſcilicet, cum Iechonia. Percuſſa, ſcilicet, Sedecia capto. Illuc, ſcilicet, in Iudæam, vel in Ieruſalem.

2. In viſionibus. q. d. in ſpiritu, ſeu per viſionem. Montem, ſcilicet, Sion. Quaſi, ſcilicet, ita apparebat, cum alioqui eſſet diruta.

3. Vir. ſ. Angelus, qui repræſentabat Chriſtum Eccleſiæ ædificatorem. Calamus menſuræ. pro menſura calami, id eſt, arundinis. Porta, ſcilicet, ædificij ciuitatis, ſeu templi.

5. Domus, id eſt, templi. Palmo. pro, palmi: continet autem palmus quatuor digitos coniunctos extenſæ manus. Ædificij, ſcilicet, muri. Calamo vno, id eſt, eadem menſura, ſcilicet, tanta erat altitudo, quanta latitudo, immo quanta etiam longitudo ſecundum 70.

6. Aſcendit, ſcilicet, ad portam muri. Id eſt, limen vnum. lege, & limen vnum, id eſt, limen alterum. & ſic legit Chald. ſcilicet, duo limina ſunt, inferiùs, & ſuperiùs, quod dicitur ſuperliminare. quidam tamen duos poſtes intelligunt. In latitudine, ſcilicet, quanta erat muri latitudo.

7. Thalamum, id eſt, exedram, ſeu cubiculum. Quinque, ſcilicet, diſtantiæ. Tanta enim erat vnius parietis inter thalamos. Limen portæ, &c. ſcilicet, portæ veſtibuli, quod erat ante portam Orientalem. Intrinſecus, ſcilicet, eius parietis craſſitiem, ſeu latitudinem.

9. Veſtibulum, ſcilicet, ſecundùm latitudinem, ſeu altitudinem Frontem, id eſt, poſtem, ſcilicet, quiſque erat vnius cubiti latitudinis. Intrinſecus, ſcilicet, non vt ſolent veſtibula extra portam.

10. Frontium, id eſt, poſtium.

11. Portæ. ſcilicet, Orientalis.

12. Finis, id eſt, terminos. Vtrimque, ſcilicet, ex vtraque parte thalami. Sex, ſcilicet, vnuſquiſque.

13. Tecto, ſcilicet, fine parietis 70. muro. Ad tectum, ſcilicet, ex altera parte quantum ad latitudinem Oſtium econtra oſtium, ſcilicet, portæ. erant ita diſpoſitæ ordine tecto, vt qui per vnam aſpiceret, per omnes viſum tranſmitteret: vel ſignificat, thalamorum (quorum tres, alios tres reſpiciebant) oſtia ſimiliter ex oppoſito eſſe poſita.

14. Frontes. ſ. thalamorũ. Frontẽ. ſ. cuiuſque.

15. Ante faciem, &c. Hic neceſſe habeo veniam precari quippe multa prætereo. In his 9. capitibus contentus pauca quædam ſolum notaſſe. Fateor ingenuè me non quod intelligere. quid hæc ſibi velint, mirórque ſi quiſquam intelligat. ſed lector meæ inſcitiæ quæſo veniam.

16. Obliquas. Chal. obturatas. 70. abſconditas, ſcilicet, ex vna parte latas, ex altera ſtrictas. Portam. 70. portam atrij. Ante frontes, &c. Chald. ſuper frontes, capitella. 70. ſuper frontes palmæ, hinc & inde.

17. Exterius, ſcilicet, populi: nam priora de atrio ſacerdotum dicta, in quo thalami, ſeu exedræ. Quidam tamen aliter ſentiunt, ſcilicet, priora dicta de atrio immundorum, quod erat extimum omnium. 70. interiùs.

18. In fronte. Chald. in latere.

22. Sculpturæ. Chald. capitella. 70. palmæ.

39. Delicto. 70. ignorantia.

24. Vaſa, id eſt, inſtrumenta.

CAP. XLI.

1. FRontes. Chald. poſtes, id eſt, quod ſuper poſtes, ſcilicet, quantum erat ſuperliminare. Latitudinem. q.d. idque ſecundùm latitudinem templi.

2. Latitudo. ſ. quantum ad ſpatium vacuum. Latera, ſcilicet, à poſtibus ad finem vſque parietis vtrimque. Viginti. ſ. 10. vacui oſtij, totidem parietum proximorum, ſuperne verò item 20. ſed ſuperliminare 12. capiebat, nam poſtis quiſque vnius cubiti.

3. Duos cubitos. ſ. quiſque poſtis vnius cubiti. Sed. ſ. quantum ad vacuum. Septem. ſ. hinc inde à poſte ad angulum, ita ſiunt 20. nam 14 pleni, & 6. vacui.

4. Ante faciem. i. qua parte templum reſpicit.

5. Parietem. ſ. quantum ad altitudinem. Domus. i. templi. Lateris. Chald. tabulati. ſ. erant tabulata circa templum, incipiebant autem, vt videtur, poſt 6 cubitos ab imo.

6. Latera autem, &c. Chald. Tabulata autem, tabulatum ſuper tabulatum triginta tria, vndena per ordinem, defixa parieti per circuitum, vt capita trabium requieſcerent ſuper illud quod eminebat, nec trabes penetrarent per parietem domus. Quod ego ita intelligo, fuiſſe deambulatoria affixa templo extrinſecus per tres ordines. quorum quiſque 11. babebat tabulata. ſ. ad Auſtrum 4. & totidem ad Septentrionem, ad Occidentem verò 3. ad Orientem enim nullum quod eſſet illic ingreſſus templi: extabat verò è pariete tantùm vt ſufficeret trabibus ſuſtinendis ex ea parte, nam ex altera columnis, vt puto, nitebantur, quibus tabulata ipſa diſtinguebantur, alioquin vnum erat continuum in quoque ordine. Bis. i. vnum ſuper alterum. Triginta tria. ſ. tot erant latera, ſeu tabulata, vt ſuprà dixi.

7. Platea. i. via. Cænaculum. i. ſuperiora. Latius. ſ. muri erant anguſtiores in parte ſuperiori, vt fit. In medium. Chald. per medium.

8. Spatio. ſ. inter tres ordines tabulati.

9. Quinque: ſuprà dixit quatuor, ſed nunc comprehendit etiam partem extantem parietis, quod indicant illa verba. Et erat interior, &c. q.d. vnus cubitus, ſcilicet interior erat intra templi parietem.

10. Gazophylacia Chald. exedras: quidam putant fuiſſe Templo affixa, ego puto fuiſſe prope atrij parietes. Domus. ſcilicet, erat templum in medio atrij. Atrium verò id circumdabant reliqua atria, ſcilicet, atrium mundorum, & immundorum. Oſtium. q.d. erantque duæ portæ, vnde poſſet ab orantibus templum videri, ſcilicet, ad Aquilonem, & Auſtrum, ſpatij quæque cubitorum quinque. Quidam putant fuiſſe in ipſo templo.

12. Ad mare. Chald. ad Occidentem.

13. Domus. 70. è regione domus, ſeu contra domum, id eſt, templum. Et quod, pro, id eſt, quod. Ceutum. ſ. includit nunc murorum etiam craſſitudinem. Nonquis ſuprà dixerat 90. erat enim craſſus, ſeu latus, cubitos quinque, adeo que in duobus angulis longitudinis decem.

14. Centum. ſ. latior erat ad Orientem, quàm ad Occidentem.

15. Dorſum. Chal. poſteriora eius. Ethecas i. gazophylacia, ſeu exedras. Hiero. interpretatur ſolaria, quæ de cænaculorum parietibus eminent, ſeu mæniana: vulgo parapetti, ſeu loggie, aut poggiuoli.

16. Terra autem. Chald. idque à ſolo 70. à pauimento.

21. Limen quadrangulum. Chald limina templi quadrata. Aſpectus contra aſpectum. Chald. ſicut aſpectus gloriæ.

23. In templo, ſcilicet, vnum. Sanctuario, ſcilicet, alterum.

24. Oſtiola. i. valuæ, ſeu fores. vide 3. Reg. 6.

25. Forinſecus, ſcilicet, ob cælaturas.

26. Secundum latera: explicatio præcedentis.

CAP. XLII.

1. GAzophylacium, id eſt, exedram, ſeu cubiculum.

7. Peribolus. Chal. paries.

13. Ponant ſancta ſanctorum, id eſt, carnes ſacrificiorum oblatorum.

14. Ibi: vide ſuprà. Ignoſcat mihi lector, ſi non interpretor quæ non intelligo reliqua multa, & in hoc capite, & ſequentibus.

CAP. XLIII.

2. GLoria Dei, id eſt, quiddam gloriam Dei repræſentans. Erat ei. Chald. benedictionum nomen eius. Maieſtate. Chald ſplendore gloriæ.

3. Venit. Heb. & 70. veni. Chald. prophetaui. vide ſuprà, cap. 9.

5. Interius ſ. erat Ezechiel ſacerdos.

6. Qui ſtabat. Heb. Chald. & 70. ſtabat. q.d. & erat quidam apud me.

7. Dixit ſ. Deus. Locus ſ. hic eſt. Fornicationibus. Chald. idolis. Ruinis. Chald. cadauerib. ſ. propè templum ſepultis, quod non licebat. 70. homicidiis. ſ. à Regibus perpetratis.

11. Præcepta, id eſt, rationes ædificij Cuſtodiant: quomodo, aut quando, valde obſcurum etiam nunc: fortè tunc apertum, declarante Propheta.

12. Lex. i. ratio ædificandæ. Montis. ſ. Sion. Sanctum ſanctorum, id eſt, ſacroſanctum. q.d. totus mons ſacroſanctus.

13. Veriſſimo, ſcilicet, ſacro. Cubitum, ſcilicet, vulgatem. Sinu, id eſt, medio. Cubitus, ſcilicet, eminentia quædam cubitalis altitudine & latitudine, ſeu potiùs depreſſio in modum foſſæ, vt poſtea dicitur, ſcilicet. in quam ligna iniiciebantur. Definitio, &c. Chald. clauſura

eius ſuper labium. ſ.circundabatur velut corona altitudinis.

14. Sinu. Chald. fundamento.

15. Ariel,id eſt,altare : ſic dictum fortè,quòd more leonis deuoraret victimas. Ariel enim. q. leo Dei. Vſque ad ſurſum.q. d. in altum erecta, vel ſuprà locata.

25. Facies,id eſt,offeres.

26. Implebunt manum eius. i. conſecrabunt illud.Implere manum,vocat Scriptura conſecrare,quòd ſacerdotum, cùm conſecrabantur , manus implerentur. ſ. victimis quas offerrent. 70. manus eorum.ſ.ſacerdotum.

27. Facient.i.offerent,ſeu ſacrificabunt.

Cap. xliiii.

1. Exterioris , ſcilicet , atrij.

2. Ingreſſus eſt. vide principium cap. præcedentis.

3. Principi,id eſt,ad vſum ſolius principis, vt cum præcedentibus iungatur : alioqui Hebr. & Chald.principium eſt tertij verſus. Chald. Principi erit. ſ.aperta. q. d. ſoli Regi aperietur. vide cap. 46.

4. Panem.i.cibum. ſ.partem hoſtiarum. Portæ veſtibuli pro veſtibuli portæ.ſ.Orientalis.

7. Panes meos. Chal.oblationem meam. Adipem.70.& adipem. Diſſoluitis.ſ.offerendo cum tantis peccatis.

8. Voſmetipſis.i. in veſtram vtilitatem , non in gloriam meam.

10. Leuitæ.i.qui de tribu Leui. ſ. ſacerdotes. Portauerunt,pro,portabunt.Chald.& 70.ſuſcipient.ſic infrà q. d.dabunt pœnas iniquitatis.

11. Æditui. &c q d. non fungentur officio ſacerdotum , vt inf.explicat. In conſpectu eorum. 70. ante populum. Eis. i. pro eis.ſ.pro populo.

14. Miniſterio,ſcilicet, Leuitarum, & non ſacerdotum.

15. Errarent,ſcilicet, per idololatriam.

16. Menſam,ſcilicet,panum propoſitionis.

18. Vittæ.Chal.Tyaræ.70.Cidares.In ſudore. i.dum laborant , adeóque ſudant. 70. violenter. q.d.aſtrictè,ſed laxè.Chal.ad lumbos,ſed ad cor. q.d.circa pectus.

19. Gazophylacio. 70. exedris. Sanctificabunt,id eſt,tangent.Chal. commiſcebuntur cum populo.

20. Non radent : id prohibitum nunc,quia in vſu apud ſacerdotes idolorum. vide Bar. 6. alioquin licitum. vide Num.6. Ezech. 5. Act. 21. & Amb. epiſt. 36.

23. Pollutum. Chal.prophanum.

24. Sanctificabunt,id eſt, ſanctè obſeruabunt, & obſeruari curabunt.

25. Alterum, abundat : loquitur enim de virgine.

26. Septem,ſcilicet,alij à prioribus.

29. Delicto. 70. ignorantia.

30. Primitiua, &c. i. primogenita. Reponat.ſ. Deus,vel ſacerdos per preces,& ſacrificia Domi tuæ, id eſt, familiæ.

31. Morticinum. i. ſua ſponte mortuum. Captum. Chal. laceratum.

Cap. xlv.

1. Sortitò. Chald & Hier.in poſſeſſionem. Heb. & 70. in hæreditatem. Sanctificatum, id eſt, Deo dicatum. Millia, ſcilicet, calamorum , ſeu cubitorum.

2. Quingentos,&c.i.in omnem partem cubiti quingenti. Suburbana. Chal. & 70. ſpatium.

3. A menſura.i.fine huius menſurati ſpatij.

4. Sanctuarium.i templum. ſ.ædificandum.

5. Gazophylacia.i.cellas,ſeu cubicula.

6. Domini.i.tribui.ſ.habitaturæ Hieroſolymis.

8. De terra.Chald. hæc terra.

9. Sufficiat, ſcilicet, quod feciſtis hactenus.q. d. ceſſate poſthac à ſimilibus , vel ſufficiat dicta portio.q d.eſtote ea contenti.

10. Ephi, aridorum eſt menſura. Batus, liquidorum : per has autem menſuras reliquæ intelligendæ.

11. Iuxta menſuram, &c.q.d.exigentur ad rationem Cori,qui Heb. ehómer.

12. Viginti obolos: hinc colligunt quidam ſiclum communem (de hoc enim hic agi) & ſanctuarij eundem fuiſſe : nam de illo idem dicitur Exod. 30. Viginti ſicli,&c.q.ſicli ſexaginta. Minam.ſ.próphanam.nam ſacra maior erat.

13. Tolletis. ſ.in templi dedicatione.

15. Ducentorum. q. d. ex ducentis vnum. His quæ nutriuit. Chal. pinguibus.

16. Principi,ſcilicet, Regi danda à populo. ille autem curare debebat,vt Deo offerrentur: vel Pontificem intelligit nomine Principis.

17. Et ſuper,&c.Chald.ad Principem pertinebit dare holocauſta,&c. Vniuerſis, pro, vniuerſis denique. Faciet, id eſt,curabit offerri : niſi fortè Principem intelligat ſacerdotum.

18. Vna,id eſt, prima. Expiabit. ſ. ô Pontifex.

22. Faciet, id eſt, offeret.

24. Sacrificium, ſcilicet , cibarium. Chald. in munus. Heb. dicitur Minchah. Per vitulum.i.ad vnumquemque vitulum.Chald. in bouem.

25. Solemnitate,ſcilicet, tabernaculorum.

Cap. xlvi.

1. Interioris,ſcilicet, ſacerdotum.

2. Deforis Chal. exterioris.

5. Quod dederit , &c. id eſt, iuxta facultatem ſuam.

11. Nundinis.Chald.feſtiuitatibus.

12. Fecerit,fortè loquitur de profeſtis dieb.

14. Cata manè i. ſingulis diebus manè. Heb. Chald. & 70. manè manè.

17. Remiſſionis. Chald. iubilæi.

20. Sacrificium.ſ.cibarium.Heb. Minchah. Offerant,&c. lege, efferant io atrium exterius, ſcilicet, populi. Et ſanctificetut , &c. Chald, ne commiſceaotur cum populo.

24. Populi,id eſt,pro populo oblatas, nam ſuprà, de victimis oblatis pro ſacerdotibus.

Cap. XLVII.

1. COouertit,id eſt,fecit reuetti. Domus. i.templi. Aqua, ſignificatur doctrinę copia,& gratiarum.

2. Portæ, ſcilicet, attij ſacerdotum. Dextro, ſcilicet,templi.

8. Tomulos, &c. Chald.tractum Orieutalem. 70.Galilæam Orientalem. Mare, ſcilicet, mortuum. Sanabuntur, id eſt, fient ex amaris dulces.70.ſanabunt.

10 Siccatio.ſcilicet,ad ſolem extenſarum.

11. Littoribus. Chal. piſciois. Io ſalinas, &c. ſignificatur reproborum damnatio.

13. Foniculum,id eſt,partem.

16. Medium, lege, termioum. Domus. Tichoo.Heb.Chaſer Tichon.70.atria Tichon.

17. Mari,ſcilicet,magno.

18. Orientale,ſcilicet,mortuum.

22. Aduenis.70.proſelytis.

Cap. XLVIII.

1. MAre, Chald. io Occideotem. 70. vſque ad mare.Vna, ſcilicet,portio.

3. Er ſuper. Chald.& iuxta.

8. Primitiæ. ſ. pars terræ Deo offerenda. Separabitis. ſ. in Dei honorem, ſeu cultum. Millibus.ſ. cubitorum, vel calamorum.

12. Primitiois. i. oblatione Deo facta. Sanctũ ſaoctorum.i. ſacroſaoctum.ſ. Deo dicata.

35. Ciuitatis. ſ. Eccleſiæ. Prætetij lector (vt vides) multa, vel quòd non iotelligerem, vel quòd oon putarem operæpretium ea declarare, quæ oollum eſſent vſum habitura. Planè ſunt hæc ob ſummam obſcoritatem ita deſerta ab omnibos, vt vix quiſquam hioc aliqoid citet, oiſi fortè qoædam oon admodum intellectu difficilia, eáque ſenſo potiùs myſtico quàm litterali. Quòd ſi cui tantum eſt ingenij, vt ſe putet poſſe penetrare, legat ſanè quæ Doctores aliqui io hæc ſcripſerunt. Addat, ſi placet, de ſuo quæ videbuntur. Credo vbi omnes vires intenderit, ſolam referet mentis defatigatiooem. Ego de me illud poſſum dicere, quod de ſe Ezechiel, cap.47. Torrentem non potuit pertranſire, quoniam intumuerant aquæ profuodi torrentis, qui oon poteſt traoſuadari.

DANIEL.

Vbi Græca editio, Theodotionis eſt ſecundum Hieron. non 70. Itaque nos pro 70. apponemus Græc.

CAPVT I.

1. IOACHIM, ſcilicet, filij Ioſiæ, & patris Ioachio, ſeu Iechoniæ.

3. Præpoſito, &c. vulgò dicitur Magiſter domus. Hiſpanice, Maior domus. Tyrannorum, id eſt, Priocipum.

4. Macula, id eſt, corporis vitium. Eruditos, &c. ſcilicet, eraot ad regem iotroduceodi vbi fuiſſent eruditi, &c. Poſſent ſtare, id eſt, idonei eſſent ad aſſiſtendum, ſeu miniſtrandum.

5. Annonam,id eſt,cibum, ſeu victum.

6. Inter eos: indicat non fuiſſe de ſemine regio: vel q. d. erant io eorum numero etiam hi, tanquam.ſ.ex regio ſemioe.

9. Gratiarum,&c. id eſt, vt eſſet gratioſus,& charus.

10 Condemoabitis,&c.id eſt,eritis mihi cauſa perniciei.

11. Malaſar, ſcilicet, qui Præpoſiti reſponſum retulerat.

12. Tenta nos, id eſt, fac periculum, Legumina,Græc.ſemioa terræ.

13. Videris, ſcilicet, vultus ooſtros ſe habere. Facies,pro,fac.

16. Tollebat,ſcilicet, ſibi.

17. Diſciplinam. Græc. prudentiam. Libro. Græc.litteratura.

19. Steterunt,id eſt,miniſtrarunt.

20. Iorellectus. Græc. ſcieotiæ. Decuplum. i. valde multum. Ariolos. Græc.incantatores.

21. Fuit,ſcilicet,in palatio:vel pro,vixit.

Cap. II.

1. SEcundo. Hinc apparet noo eſſe iſtum Nabucdoooſor, de quo ſuprà, ſed alium. Qoidam dicunt ſecundo non regni, ſed Monarchiæ. Fugit,id eſt, excidet memoria.

2. Arioli, Græc. incantatores. Hier. Arioli dicuntur qui verbis agunt; Malefici qui rebus, vt victimis; Magi, qui philoſophantur. Chaldæi. Hier. puto ſignificari Genethliacos, qui vulgò Mathematici vocantur.

4. Syriacè, ſcilicet, lingua Chaldaica. Rex hactenus Daniel Hebraicè ſcripſit. hinc ad cap. 8. vſque, Chaldaïcè.

5. Coniecturam, id eſt, interpretationem, vt poſtea vertit eandem vocem Chaldæam, & ſuprà etiam. Publicabuntur, id eſt, confiſcabuntur, vt vulgò dicitur. Græc. diripientur. Chald. redigentur in ſterquilinium. q.d. diruentur.

8. Tempus redimitis. i. commoditate temporis vtimini, ſcilicet, moras trahitis ad euadẽdum Sermo, id eſt, res ipſa.

9. Vna eſt de vobis ſententia quod, &c. quaſi dicat, certum eſt quod, &c. Græc. ſcio quod, &c. Interpretationem. Græc verbum, quaſi dicat, quòd iſtam excuſationem finxeritis ad me decipiendum, &c. loquamini mihi, id eſt, me verbis detineatis.

10. Sermonem, &c. i. præceptum facere, vel potiùs quod proponis explicare: id enim magis indicant Chald. & Græca. Verbum. i. rem.

11. Sermo. i. res. Grauis. i. difficilis. Conuerſatio. Græc. habitatio.

12. Perirent. i. interficerentur.

18. Sacramento. i arcano. Græc. myſterio.

19. Myſterium ſuprà eandem vocem vertit, ſacramentum.

21. Et ſcientiam. iunge cum præcedentibus. Diſciplinam Græc. intellectum, ſeu intelligentiam.

23. Fortitudinem. i. vires. ſ. ad rem tantam. Sermonem. i. rem: ſeu negotium.

25. Transmigrationis. Græc captiuitatis.

26. Putá'ne. pro, nunquid.

28. Capitis. ſ. in capite eſt imaginatio.

29. Poſt hæc, ſcilicet, tempora.

30. In ſapientia. i. per ſapientiam.

31. Contra, id eſt, ante. Intuitus, id eſt, aſpectus, ſeu ſpecies.

34. Manibus, id eſt, opera humana. Significatur verò Chriſtus de virgine conceptus, qui Mundi errores, & peccata deſtruxit, in quo velut ſtatuæ aurum, imperium Babylonicum, argentum Perſicum, æs Macedonicum ſeu Græcum, ferrum Romanum, quod ad extremum valde debile, & velut teſtaceum.

35. Rapta ſunt. pro, rapi ſolent, dum ventilatur meſſis. Impleuit, ſcilicet, doctrina ſua, & potentia Chriſtus.

37. Dedit, ſcilicet, dat Deus regna, & potentiam malis.

38. Omnia, id eſt, plurima.

42. Diuiſum, ſcilicet, differens viribus, vt ſtatim explicat. Contritum, id eſt, fragile, ſeu facile contritu.

43. Et luto. pro, luteæ. Humano ſemine, id eſt, generatione, ſcilicet, ſuccedent alij aliis. Non adhærebunt, ſcilicet, amicitia. vel q.d diſſimiles erunt inter ſe viribus: poſteriores enim debiliores multo.

44. Suſcitabit, id eſt, excitabit. Regnum, ſcilicet, Chriſti. Conſumet, ſcilicet, non homines, ſed vitia.

45. Fidelis, id eſt, vera, certa.

46. Adorauit, ſcilicet, vt Dei veri ſeruum, eiq́; carum. ſic nos ſanctos etiam adoramus, ſcilicet, propter Deum.

48. In ſublime extulit. Græc. magnificauit.

49. Foribus. Græc. atrio. q.d. in palatio.

Cap. III.

2. ERexerat, ſcilicet, vt in ea ipſe adoraretur, ſecundum Hier. vide infr.

7. Omnes, ſcilicet, qui aderant.

9. In æternum, id eſt, diutiſſimè.

14. Et ſtatuam. Hinc apparet, ſe etiam voluiſſe adorari in ſtatua. Vide tamen infrà.

16. Reſpõdere. ſ. verbis. q. d. opere ipſo reſpondebimus, ſcilicet, conſtantia fidei noſtræ, vel Deus pro nobis reſpondebit.

18. Deos tuos. Hic potiùs indicatur ſtatuam fuiſſe idoli Belis. vide Hier. Habac. 1. qui ita videtur ſentire: vbi tamen etiam dicit fuiſſe ipſius Nabucdonoſor volentis adorari, ſcilicet, ſolet diuerſas referre ſentẽtias in ſuis commentariis.

21. Braccis. Græc. Sarabalis. vox eſt Chaldæa, ſignificans, ſecundùm Hier. & crura, & brachas. Hiſpanicè Saraguellas. Tiaris. Pilei genus eſt, quo Perſæ, & Chaldæi vtuntur, ſecundùm Hier.

27. Vera, id eſt, iuſta. Iuxta omnia, id eſt, in omnibus. Veritate, & iudicio, id eſt, iuſto iudicio.

29. Peccauimus. Loquitur in perſona populi ſecundùm Hier.

32. Vltra omnem terram, id eſt, omnium regum terræ. vel, in omni terra.

33. Confuſio, ſcilicet, pudet illos noſtri. Opprobrium, ſcilicet, exprobrantur eis noſtra peccata. Colebant. pro, colunt.

34. Tradas, ſcilicet, gentibus, vel calamitati. In perpetuum. Græc. in finem, quod Hebraica phraſi idem ſignificat. Teſtamentum, id eſt, pactum.

37. Humiles, id eſt, abiecti.

38. Primitiarum, ſcilicet, offerendarum.

44. Oſtendunt, &c. id eſt, affligunt ſeruos tuos. In omnipotentia, id eſt, per omnipotentiam.

46. Naphta, genus eſt fomitis ignis, ſecundùm Hier. ſed cuiuſmodi ſit non explicat. Alii bituminis genus aiunt, quod flamma mirè corripiat. Malleolis, id eſt, ſarmentis.

50. Roris. pro, roſcidum.

52. Gloriæ,id eſt,glorioſum.
67. Æſtas.Græc.æſtus.
88. Inferno,id eſt, ſepulchro.ſ.à morte.
90. Religioſi,id eſt,Dei cultores.
92. Filio Dei,id eſt,Angelo.
94. Sarabella,id eſt,brachæ.

95. Verbum, id eſt, præceptum. Immutauerunt.ſ. aliter facientes quàm volebat. Omnem, id eſt, vllum.

96. Vaſtetur. Græc.diripiatur.

97. Promouit,id eſt, reſtituit in priſtinam dignitatem.

98. Nabucdonoſor,&c.pertinent hæc ad cap. ſequens.Multiplicetur,id eſt,augeatur.

99. Signa,ſcilicet, digna quæ prædicentur.

100. Fortia,id eſt,ex maxima virtute profecta. In generatione,&c.id eſt,perpetua.

Cap. IIII.

1. QVietus.Græc. abundans, ſcilicet,proſperè agens.Palatio.Græc.throno.

3. Solutionem, id eſt,interpretationem.

5. Collega,id eſt,particeps imperij.Chal.tandem. Græc. nihil eſt eius loco. Hier. tamen ait Aquilam,Symm.& Theodor.collegam vertiſſe. Deorum ſanctorum. Græc. Dei ſanctum. ſic & infrà. Secundùm nomen, &c. dicebatur enim Baltaſar,ſeu Beltſaſar,vt eſt Chald.à Bal,ſeu Bel deo Babyloniorum, & Sidoniorum, qui in Scriptura dicitur Baal.

6. Princeps,ſcilicet,Rex eum præpoſuerat incantatoribus. Impoſſibile,ſcilicet, explicare.

7. Viſio,ſcilicet, talis erat.

8. Aſpectus,id eſt, videbatur protendi. Græc. latitudo.

9. Nimius, id eſt, copioſus. Vniuerſorum, ſcilicet, animantium. vide inf. Beſtiæ,id eſt,feræ. Caro,id eſt,homo.

10. Vigil,id eſt, Angelus. ſ. vigilant ſemper Angeli. Et ſanctus. explicatio præcedentis.

12. Germen,id eſt, ſtirpem. Foris, id eſt, in agro,ſcilicet,verſetur.Rore, &c.quaſi dicat,ſub dio agat.Pars,id eſt,victus.ioſ. vertit pabulum.

13. Cor feræ, &c. q.d.fiat amens. Tempora, id eſt, anni,

14. Decretum,ſcilicet, Deo iubente. Sanctorum,ſcilicet,Angelorum.Et petitio,quaſi dicat, ſancti id petierunt à Deo, vt fieret. Græc.interrogatio.vide hinc an.1.Petr.3.interrogatio poſſit intelligi petitio. Dominabitur.pro,dominatur. Excelſus.i. Deus.

16. Somnium his, quaſi dicat, tale quid accidat his.

19. Vſque ad cælum, id eſt, altiſſimè. Vniuerſæ. Hyperbole.

20. Pabulum. Chald & Græc.pars.

21. Super,id eſt, contra.

22. Feriſque pro, feris. Græc.agreſtibus.ſic infr.No.quòd ex amentia putabat ſe feram, cóque cum feris habitabat.Fænum.i.herbas.

23. Cæleſtem.i.Dei in cælo habitantis.

24. Peccata, id eſt, punitionem peccatorum. Eleemoſynis.Chald.iuſtitia,ſcilicet,ſumitur pro eleemoſyna, vt Matth.6. Ignoſcet, &c.quaſi dicat,mitiùs tecum aget. Chald.prolōgabitur pax tua, id eſt, proſperitas.

26. Duodecim. ſ. à ſomnio, fortè ob eleemoſynas tandiu dilata punitio.

27. Reſpondit.pro, locutus eſt. Gloria decoris mei.Græc.honorem gloriæ meæ.

28. Ruit,id eſt,delapſa eſt.Græc.facta eſt.

30. Capilli.pro, pili. Aquilarum. Græc. leonum. Hyperbole eſt, quaſi dicat, totus repletus eſt oblongo pilo.

31. Dierum, ſcilicet, à Deo præſcriptorum. Senſus, id eſt, mens.

32. In nihilum.Græc.quaſi nihil. Virtutibus. Græc.virtute,id eſt, exercitu, ſcilicet, Angelis, ſeu ſtellis.Reſiſtat,&c.Chald.percutiat. manum eius. Quare feciſti? quaſi dicat, nemo poteſt impedire.

33. Perueni,id eſt,redij. Figura.Græc.forma, ſcilicet, erat antea deformis. Magnificentia, id eſt, maieſtas.

34. Vera.i.perfecta. Iudicia.i.iuſtæ.

Cap. V.

1. BAlthaſar. Chald.Balſaſar. Quidam putant nepotē Nabucdonoſoris ex filio Euilmerodac. at alibi filius dicitur. vide infr.& Baruc.1. Ioſephus(vt refert Hier.) Pronepotem dicit fuiſſe ipſius Euilmerodacis, quod magis crediderim, putaſímque habuiſſe Nabucdonoſorem filium etiam alium qui dicebatur Balthaſar,de quo Baruc.1.vel fortè ipſe Euilmerodac, Balthaſar etiam vocabatur.Grande conuiuium. Chal.panem multum. Mille.Græc.Chiliarchis. ſ.præfectis millium. i. plurimorum. Bibebat.ſ. à Rege inuitatus ad potum.

2. Pater.i.auus,ſeu potius abauus: vide ſup.

5. Contra, id eſt, è regione. Candelabrum. Græc.lampadem.

6. Collidebantur. ſ. præ tremore. Tertius. ſ. vnus è tribus qui præcipui in regno,& Triſtatæ dicebantur, ſecundùm Hier.

8. Legere. apparet fuiſſe ſcriptam peregrinis litteris,certè Chaldæis ipſis ignotis.

10. Regina.ſ mater, vel auia.

11. Deorum ſanctorum.Græc. Dei ſancti.

12. Ligatorum i.explicatu difficilium.

21. Cum beſtiis.i.beſtiale,ſeu tale vt cum feris libenter verſaretur.Fænum.i.herba.

23. Flatum.i.ſpiritum vitalem.

26. Compleuit.i.finem ei impoſuit.

27. Minus.ſ.probitatis, quàm par eſt.

28. Diuiſum, ſcilicet,à te,id eſt,ſeparatum,ſeu ablatum.

30. Interfectus.ſ.à ſuis, vt quidam dicunt.
31. Darius. non fit mentio Cyri, quia Darius erat auunculus, cuius ob id ratio habita.

Cap. VI.

4. Latere, id eſt, parte.q.d.in re aliqua ad regni gubernationem pertinente. Suſpicionem. i. rem, ob quam de ipſo poſſet oriri mala ſuſpicio.q.culpam. Omnit.i.vlla.
6. Surripuerunt.pro, ſuggeſſerunt. Græc. aſtiterunt.
7. Lacum, id eſt, foueam.
10. Contra, id eſt, verſus.
12. Verus eſt ſermo, id eſt, ſic eſt.
13. Sua q.d. vt ſolebat antea.
14. Poſui eor. Græc. contendit.
15. Regem.i. Regis voluntatem.
20. Putáſne, id eſt, nunquid.
23. Credidit.i.confiſus fuit, ſeu fuit fidelis.
24. Donec.pro, priuſquam.
28. Perſeuerauit, ſ.in dignitate.Græc.proſperatus eſt. Vſque ad regnum.i. quaudiu regnarunt. Græc.in regno.

Cap. VII.

2. Mari.per mare mundus intelligitur, per ventos Angeli præſides beſtiarum. regnorum.Quatuor.ſ.Babylonici, Perſici, Græci, Romani. pugna verò erat cōtra Angelos malos, vel inter ſe illi ſimilis.de qua inf.cap.10.
4. Leæna, ſcilicet, ob fortitudinē & libidinem. Alas.ſ. velocitatem in victoriis. Euulſæ, &c.q.d. ſuperata, ſublatūmque ei imperium. Quaſi homo.ſcilicet, debilis. Cor hominis, ſcilicet, ſuam agnoſcentis infirmitatem, cùm antea more feræ ageret, & ſæuiret.
5. In parte.i.ſeorſum. Chald. ad latus vnum. Græc. in partē vnam.ſ.ad ſuam ditionem Perſa Babyloniam adiunxit. vel ſignificatur vnamquamque beſtiam fuiſſe ſuo loco ab aliis ſeparatam in ea viſione, vel Perſas & Medos non læſiſſe Iudæos, vt cæteræ beſtiæ. Tres ordines.ſ. dentium, nempe erant ſimul coniuncta Regna Babylonis, Perſiæ, & Mediæ. Comede, &c. id eſt, perde plurimos homines.
6. Pardus, ſcilicet, Alexander, qui varius vitiis & victoriis. Alas, ſcilicet, velociſſimus in victoriis. Capita.ſ.ſucceſſores Philippus, Antigonus, Ptolomæus, Seleucus; vel duces, quorum opera vtebatur.
7. Quarta.ſ. Romanum Imperium. Cornua decem.i.plurima Regna, in quæ diuiſum.
8. Paruulum, ſcilicet, in principio Turca, vel Antichriſtus. Tria, ſcilicet, Æthiopiæ, Ægypti, & Africæ. Oculi, ſcilicet, ſagacitas. Ingentia.i. ſuperba.
9. Antiquus, id eſt, æternus.ſ.pater. Candidum.ſ. puritate vel luce. Ignis.ſ. ob vim & lucem. Rotæ, ſcilicet, ſolij.
10. Millia, &c. q.d. innumeri. Indicium. pro, iudex.ſ. Chriſtus. Libri.ſ.conſcientiarum, ſeu cordium, vbi (Deus bone) quàm multa ſcripta in quibuſdam bona, in aliis mala.
11. Aſpiciebam.ſ. quò tandem res euaderet. Beſtia.ſ.quarta, ſeu Antichriſtus.
12. Aliarum.ſ. trium. Vitæ.ſ. quantum eſſent illa imperia duratura. Tempus, & tempus, id eſt, ſuum cuiuſque tempus.
13. Obtulerunt eum. i. multis comitantibus eſt præſentatus.
17. Conſurgent.i.excitabuntur. primum quidem iam erat excitatum.
18. Suſcipient.ſ. tandem. Regnum.ſ.Chriſti. Sancti.ſ.electi.
19. Libenter. Græc.diligenter.
20. Et de cornu.pro, nempe de cornu. Grandia.ſ.blaſphemiat.vide Apoc.13.
24. Alius, ſcilicet, Antichriſtus.
25. Tempora.ſ.feſta Chriſtianorum, & ritus ſacros Leges, ſcilicet, Chriſti. Tradentur, ſcilicet, ſancti cruciandi. Tempus.i.annum. Tempora.i.duos annos. Tēporis. i. anni. vide Apoc. 12.& 13.vbi dies 1260.qui 42 menſis efficiunt, ſcilicet, tres annos & dimidium.ſ. tandiu per mittenda Antichriſto poteſtas.
26. Iudicium id e.t, iudex, ſcilicet, Chriſtus. Potentia, ſcilicet, Antichriſti. Vſque in finem.i. in perpetuum.
27. Altiſſimi.i.Dei.ſ. Chriſti.
28. Verbi, ſcilicet, Angeli. Verbum i.rem totam, ſeu Angeli ſermones.

Cap. VIII.

Hactenus Chaldaicè Reliqua Heb.à Daniele ſcripta.

1. Principio, ſcilicet, primo anno Regni.
2. Suſis.metropolis eſt regionis elamiricæ.vocatur autem caſtrum, quia fortiſſima. Quidam tamen pro caſtro vertunt regiam, vel metropolim. Helam.inde Elamitæ.dicta etiam Elemais, & Suſiana. Regione. Hebr.prouincia. Vlai. nomen portæ. fortè ab Eulæo fluuio prælabente.
3. Paludem.ſuprà vertit portam. Alij fluuium vertunt, ſeu riuum. Aries, ſcilicet, Darius vltimus Perſarum rex. Quidam tamen putant Darium primum, Cyri auunculum. Excelſius.ſ.Regnum Perſicum Medico.
4. Arietem, ſcilicet, illum.vel, ſi ille eſt Darius Medus, iſte intelligitur alter, ſcilicet, vltimus Perſarum Rex. Magnificatus eſt, id eſt, magnus euaſit.
5. Intelligebam, id eſt, conſiderabam. Hircus ſ. Alexander Macedo. Captarum, ſcilicet, filius. Non tangebat, &c. quaſi dicat, ſdq; velociſſimè. Cornu, id eſt, robur.
8. Cornua, id eſt, Regna Aſiæ, cui imperauit

Antigo

Antigonus; Macedoniæ, cui Philippus, qui & Arideus; Syriæ, cui Seleucus; Ægypti, cui Ptolomæus. Ventos, id eſt, plagas.

9. Cornu. ſ. Antiochus Epiphanes, qui fuerat Romæ obſes. Fortitudinem. Græc. occidentem. Heb. gloriam, ſeu decus, ſcilicet, Iudæam Deum colentem.

10. Fortitudinem cæli. q. d. vehementer. Heb. & Græc. exercitum cæli. i. Dei populum, vt quidam interpretantur. Eecit, id eſt, deiecit, ſcilicet, aliquos. Fortitudine, ſcilicet, proximè dicta. Stellis, id eſt, ſanctis viris, ſeu Dei cultoribus.

11. Principem. ſ. Deum, in cuius templo poſuit Iouis ſtatuam. Magnificatum eſt, id eſt, ſe extulit. Iuge, ſcilicet, quotidie ſacrificabatur, manè & veſperi.

12. Peccata. ſ. populi. Veritas. Græc. iuſtitia. Fortè iuſti intelliguntur, quos eſt perſecutus. Proſperabitur, id eſt, ſuccedet ei quod vult. Faciet, ſcilicet, mala, vt optat.

13. Sanctis. i. Angelis. Alteri neſcio cui. Heb. Palmoni i. certo cuidam. Græc. Phelmuni. Hiſpani dicunt Fulano. ſ. cùm de aliquo loquuntur, cuius nomen tacent. Viſio, id eſt, quod per viſionem iſtam ſignificatur. Sacrificium, ſcilicet, auferendum. Peccatum. i. ſcelus tantum, ſcilicet, durabit? Facta eſt, pro, facienda eſt. Fortitudo, Græc exercitus. ſ. Dei populus.

14. Veſperam & mane. i. diei naturalis ſpatiū. 2300. ſ. annos 6. menſes 4. dies 20. Mundabitur. ſ. per Iudam Macchabæum. Sanctuarium, id eſt, templum.

16. Vlai. vide ſuprà.

17. Tempore finis, id eſt, finito tempore præſcripto. Græc. temporis fine.

18. In gradu meo. Græc. ſuper pedes.

19. Nouiſſimo. i fine. Maledictionis, id eſt, calamitatis. Græc. iræ. ſ. Dei punitionis.

21. Rex primus. i. Regni potentia inſignis.

22. In fortitudine eius. i. pares ei fortitudine.

23. Rex. ſ. Antichriſtus. Propoſitiones. Hebr. ænigmata. Græc. problemata. q. d. acutus & aſtutus, ſeque venditans, vt Prophetam.

24. Suis, ſed. ſ. Deo permittente. Faciet, ſcilicet, mala.

25. Dirigetur, id eſt, ſuccedet ei. Magnificabitur, id eſt, ſuperbia efferetur. Principem, ſcilicet, Deum. Sine manu. ſ. hominum, ſed Dei.

26. Veſpere & manè, id eſt. in qua dicebatur de veſpere & manè. vide ſupr. Signa, id eſt, tege ſeu occulta. q. d. res eſt arcana.

27. Langui. id eſt, animo defeci. Interpretaretur. ſcilicet. quæ in viſione non intelligebam. Græc. intelligeret.

CAP. IX.

1. Aſſueri, qui & Aſtiages.

2. Vno, id eſt, primo. Libris, ſcilicet, ſacris, vt Ierem. 29. & 25.

3. Faciem. ſ. verſus Ieruſalem, vt ſolebat.

4. Confeſſus, ſcilicet, peccata mea, & populi. Cuſtodientibus. ſ. hæc pacti conditio.

7. Tibi. ſcilicet, tribuenda, vel conuenit. Eſt, id eſt. apparet.

9. Quia receſſimus, iungendum cum, nobis confuſio.

11. Stillauit. Græc. venit. Deteſtatio, id eſt, execratio. Moyſi, ſcilicet, Deut. 27.

12. Statuit. i. confirmauit implendo. ſ. Deus. Iudicauerunt, id eſt, gubernauerunt ius dicendo. Nunquam. Hyperbole.

13. Reuerteremur. i. recederemus, ſeu conuerteremur. q. d agendo pœnitentiam. Veritatem, ſcilicet, verborum, quibus minabaris.

14. Vigilauit, ſcilicet, videtur Deus dormire cùm non punit. Malitiam, id eſt, afflictionem, ſcilicet, inferendam.

15. Secundùm diem hanc, id eſt, ſicut apparet hodie.

16. In omnem. &c. Græc. in omni miſericordia tua.

18. Proſternimus. i. proni fundimus.

19. Attende. ſ. orationi meæ. Fac. ſ. quod oro Inuocatum. ſ. dicitur ciuitas, & populus Domini. Vt proſternerem. Græc. & proſternerem.

21. A principio, id eſt, in præcedente viſione.

22. Egreſſus, ſcilicet, à facie Domini. Docerem ſcilicet, quod optas.

23. Sermo, id eſt, Dei præceptum, ſcilicet, vt ad te venirem. Deſideriorum, ſcilicet, bonorum. vel q. d. Deo carus res deſiderij vocat Scriptura, quæ amantur, & ſunt in pretio. Viſionem, id eſt, quod te videre facio.

24. Abbreuiatæ. i. definitæ. Præuaricatio, ſcilicet, mundi. vt ſtatim explicat. Iuſtitia, ſcilicet, per Chriſtum, qui eſt etiam iuſtitia ſecundum Paulum. Prophetia. q. d. impleantur omnes viſiones & prophetiæ de Chriſto. Vngatur, ſcilicet, Spiritu ſancto, factus homo.

25. Exitu. ſ. à quarto Sedeciæ anno, qui fuit, 12. Nabucdonoſor, qui poſtea imperauit 34. (anni enim eius imperij omnes 45.) Euilmerodac autem 23. Balſaſar 3. Darius Medus. 2. Cyrus 4. Templi inſtauratio & duratio 466. vnde ſi auferas 42. ſ. à Chriſti morte vſque ad deſtructionem templi, fiunt 490. ſ. ſeptuaginta hebdomadæ annorum nam 70. ſepties 490. Ad Chriſtum qui in vltima occiſus eſt. Platea & muri, ſcilicet, Ieruſalem. Anguſtia. ſ. reædificata eſt ab Adriano, ſed non fuit ea proſperitas Iudæorum, quæ olim.

26. Sexaginta duas ſ. & ſeptē, nempe poſt 96. nam hebdomada 70. paſſus. Populus. qui non negaturus eſt. totum id additum à interprete explicationis cauſa. Populus, ſcilicet, Romanos. Duce. ſ. Tito Statuta. ſ. à Dei iuſtitia

27. Pactum ſcilicet, teſtamentum nouum, ſeu legem Euangelicam. Multis, ſcilicet, homini-

bus.vel per multa ſigna & opera. Vna, ſcilicet, vltima. Hoſtia, &c. ſcilicet, ſacrificia legis veteris, quæ Chriſto paſſo abrogata. Sacrificium, ſcilicet, cibarium, quod Heb. Minehah. Abominatio, &c. ſcilicet, Romanus exercitus, qui templum profanauit. Vſque ad conſummationem, id eſt, perfectionem. q. d. erit maxima. Et finem. q.d. erit perpetua, ſeu diuturna.

Cap. x.

1 ET verbum, &c. q. d. res quædam plena veritate, & Dei virtute. quanquam Heb. pro fortitudine eſt militia, ſeu exercitus. ſignificatur ergo, viſionem eſſe de bellis. Vide cap. 11.

2. Illis, ſcilicet, tertio Cyri anno. Lugebam, ſcilicet, ob populi peccata.

3. Deſiderabilem. Græc. deſideriorum, id eſt, pretioſos, ſeu delicatos cibos.

4. Primi, ſcilicet, qui dicitur Niſan, reſponderque Martio vel Aprili.

5. Vis, id eſt, Angelus viri ſpecie. Auro, id eſt, zona aurea. Obrizo. Heb. & Græc. Ophaz.

6. Chryſolithus. Hebr. & Græc. Tharſis. ſ. cæruleus, ſeu cæleſtis. ſignificatur immortalitas, ſicut auro charitas. Fulguris. ſignificatur gloria. Lampas. ſignificatur claritas, intellectus. Æris. ſignificatur fortitudo. Multitudinis. ſignificatur copia ſcientiæ, ſeu docendi vis.

7. Terror, ſcilicet, ex præſentia Angeli. fortè vocem audiuerat.

9. Grandem, id eſt, excellentem. Emarcui, id eſt, defeci, vt ſtatim explicatur.

10. Articulos Hebr. palmas, ſcilicet, genibus nitebatur, & manibus, ſurgeret.

11. Deſideriorum. i. Deo carus. vide ſupr. In gradu tuo, id eſt, rectus, vt antea Græc. ſtatu tuo. Ad te. i. vt tecum loquar.

12. Intelligendum, ſcilicet, Dei voluntatem de ſtatu populi Iudaici. Vt te affligeres. pro, te affligendo, ſcilicet, per abſtinentiam. Sermones. i. orationem, ſcilicet, exauditam.

13. Princeps. i. Angelus præfectus. Reſtitit, ſcilicet, agens apud Deum oratione, ne Iudæi omnes diſcederent è Babylone, ne Gentiles illi deſererentur ab iis, qui ad Dei fidem eos poſſent conuertere. Ita ferè Doctores. Mihi planè mirabilis videtur, & intellectu difficillima iſta Angelorum inter ſe pugna. Remanſi, ſcilicet, tandiu impeditus. Græc. reliqui illum. Regem. Græc. Principem, id eſt, Præfectum, ſcilicet, Angelum.

14. Viſio, id eſt, viſione ſignificatum. In dies. ſcilicet, plurimos implenda eſt.

16. Similitudo, &c. id eſt, quidam homini ſimilis. Contra, id eſt, coram, ſeu è regione.

17. Intercludetur. Græc. nō eſt relictus in me.

18. Quaſi viſio hominis, id eſt, qui videbatur eſſe homo. ſ. Angelus hominis ſpecie.

19. Pax tibi, id eſt, eſto bono animo.

20. Nunquid. pro, iam, ſeu nunquid non: Apparet enim ei explicaſſe quod habebat in mandatis, ſed ſcriptum non eſt: alioqui quæ eſt viſio, de qua in principio capitis? aut quid noui attulit iſte Angelus, ſi nihil præterea dixit? quanquam reſponderi poteſt explicaſſe in ſequenti capite: eſt enim eadem viſio ſecundùm quoſdam, quod mihi probatur, etſi Hier negat. Prælier. Quis hoc intelligat? Cùm enim, &c. & id qui intelligit explicet. Quidam putāt ſignificari vbi pugnauerit contra Angelum Præfectum Perſis, reſtare ſibi pugnam contra Græcorum præfectum, ad quos tandem transferendum erat imperium. at quam pugnam? mirum ſi poteſt ab homine intelligi quidquid eſt in Scriptura.

21. Annunciabo. ſ. priuſquam à te diſcedam. Scriptura veritatis. i. Dei prouidentia. q. d. in Dei libro, qui ipſe eſt. Nemo eſt, ſcilicet, à Deo mihi aſſignatus.

Cap. xi.

1. EGo. verba Angeli. Id enim magis probo. Confortaretur, ſcilicet, Darius. q. d. iuui etiam ego illum, vt qui Iudæis faueret pluſquam Babylonij Reges.

2. Stabunt ſ. poſt Cyrum. Quartus. ſ. Xerxes, qui bellū Græcis intulit innumerabili exercitu,

3. Surget, ſcilicet, multo pòſt. Rex, ſcilicet, Alexander Magnus.

4. Cum. pro, poſtquam. Ventos. i. partes ſeu plagas. His. ſ. quatuor. Nam præter Philippum eius fratrem, Seleucum, Antigonum, & Ptolomæum, partem eius imperij tenuerunt Lyſimachus, & alij quidam.

5. Auſtri. i. Ægypti. ſ. Ptolomæus Philadelphus. Eius. ſ. Alexandri. Præualebit. ſ. Antiochus Theos. Super eum. ſ. Ptolomæum.

6. Annorum. ſ. aliquorum. Filiáque, ſcilicet, Berenice, quæ data in vxorē Antiocho. Semen, id eſt, filia. occiſa enim à priori vxore Antiochi Laodice, quæ in gratiam cum viro redierat. Tradetur. ſ. morti. Temporibus, ſcilicet, illis.

7. Plantatio. ſ. frater eius Ptolomæus Euergetes. Eis. pro, ea.

8. Regem, ſcilicet, Seleucum Callinicum filium Antiochi.

9. Regnum. ſ. Seleuci. Filij. ſ. Antiochus Magnus & Seleucus Ceraunius. Eius, ſcilicet, Seleuci Callinici. Prouocabuntur, id eſt, irritabuntur. Veniet. ſ. Antiochus Magnus. Reuertetur, ſcilicet, ad Regnum Syriæ occupatum à Rege Ægypti. Eius, ſcilicet, Ptolomæi Philopatoris filij Euergetis.

11. Multitudo. i. Antiochi exercitus.

12. Non præualebit. fugit enim Antiochus, & iterum fortiter pugnauit.

13. In fine,&c.id eſt, poſt aliquos annos.
14. Filij præuaricatorum,id eſt, præuaricatores: ſic filij hominum.i.homines. Græc. filij peſtilentium. Extollentur. ſ. contra Dei voluntatem. Viſionem.ſ. Iſaiæ, cap. 19. Corruent.ſ.vbi in Ægypto habitaſſent, & templum conſtruxiſſent,tandem deſtructi ſunt vrbe vaſtata.
15. Brachia ,id eſt, vires, ſeu duces. Auſtri.ſ. Regis Ægypti Ptolomæi Epiphanis,filij Philopatoris.
16. Faciet,ſcilicet, Antiochus. Inclyta, ſcilicet,Iudæa.
17. Eius. ſ. Ptolomæi. Recta.i. fœdus æquis conditionibus. Filiam. ſ. Cleopatram Antiochi filiam. Fœminarum, id eſt, pulcherrimam. Illud.ſ Regnum Ægypti. Complut. Illum.ſ.Ptolomæum. Stabit. i. tale conſilium, id eſt, non ſuccedet ei dolus.
18. Principem. Græc.Principes ſ.quos ditione priuabit. Opprobrij ſui. i. quibus conuitiabatur vt hoſtibus, vel quos probroſè tractauit.
19. Corruet.ſ. in Elemaide victus à Perſis.
20. Viliſſimus.ſ. Seleucus Philopator eius filius. Furore ſ. belli.In prœlio: explicatio præcedentis.
21. Deſpectus. ſ. Antiochus Epiphanes frater eius qui regnum inuaſit fraudato nepote Seleuco filio fratris.Sed nota,quòd de hoc dicta,præcipuè de Antichriſto intelligenda ſunt.
22. Brachia pugnantis, id eſt vires Ptolomæi Philometoris, eiuſque nepotis ex ſorore Cleopatra.Dux Fœderis.ſ. Ptolomæus.
23. Superabit. ſ. Ægyptum.In modico, &c. i. cum paruo exercitu.
24. Firmiſſimas.ſ.vrbes. Tempus. ſ. commodum inuadendi,vel à Deo permiſſum,vt de Antichriſto intelligatur,quem Hiero.cum aliis ait Iudæum futurum, & de Babylonia venturum.
25. Auſtri. ſ. Ægypti. Eum, ſcilicet, Regem Ægypti.
26. Comedentes, &c.ſ.aulici, ſeu domeſtici.
27. Duorum.ſ. Aquilonis & Auſtri. Finis, ſcilicet,negotij
28. Teſtamentum ſanctum.i.Iudæam,vbi Dei leges & cultus. Faciet.ſ.mala.
29. Simile. ſ. nihil faciet, impedientibus Romanis.
30. Super, id eſt, contra. Trieres.ſ.triremes, ſeu naues.Sanctuarij.Græc.ſanctum: ſic & infr
Faciet.ſ.quod cogitauit. Dereliquerunt, &c.ſ. ob peccata ſua puniti Iudæi.
31. Brachia.i.milites, ſeu duces. Stabunt.ſ. in præſidium Ieruſalem Græc ſurgent. Fortitudinis.i. potentis Dei. Abominationem. i. idolum Iouis,quod poſuerunt in templo. In deſolationem.pro,in loco deſolato.
32. In teſtamentum, id eſt, fœdus. Obtinebit ,pro, retinebit.ſ. Dei cultum. Faciet.ſ Dei voluntatem.
33. Dierum,id eſt,longi temporis.
34. Auxilio ſ. Machabæorum.
35. Ruent ſ aliqui Confluent ſ.electi more auri in fornace:ſubaudi. permittet Deus illam perſecutionem. Aliud.ſ.proſperitatis.
36. Rex. ſ. Antiochus, ſeu Antichriſtus. Magnifica. i. ſuperba. Dirigetur.i.proſperabitur.
Iracundia ſ. Dei contra populi ſui peccata.
Perpetrata.i.facta.q.d. Ita Deus decreuit.
37. Reputabit,id eſt,curabit.
38. Maozim, id eſt, fortitudinum.ſ.cui acceptas feret vires ſuas,intellige diabolum, quem Antichriſtus occultè adorabit. Nam apertè ſe Deum dicet.
39. Maozim,id eſt,fortitudines.ſ.caſtella fortia. Cum Deo, &c.i. vbi reponat deum ſuum.ſ. diabolum.Eis.ſ.ſectatoribus ſuis.
40. Auſtri,id eſt,Ægypti:redit ad figuram.
Aquilonis.ſ. Antiochus.
41. Glorioſam.ſ.Iudæam. Principium. Græc. principatus.
44. Fama,id eſt, rumor. ſ. de hoſtibus contra ipſum venientibus.
45. Apadno, id eſt, ſolium ſuum. Maria. ſ. mortuum, & mediterraneum. Inclytum.ſ.Ieruſalem, vel Oliueti. Auxiliabitur. ſ. dum eum Deus interficiet.

Cap. XII.

1. ILlo. ſ. Antichriſto. Conſurget. ſ. ad defenſionem electorum. vide Apocal. 12. Stat. ſ. vt adiuuet. q.d. qui tutelaris eſt. Tempus.ſ.tribulationis.
2. Multi. i. omnes. vide Ioan. 5. Vt videant ſemper.i.experiantur ſupplicia.Græc.& cõfuſionem æternam.Heb.& contemptum æternum.
4. Claude, &c. q.d.erunt hæc clauſa, & velut ſigillo obſignata. Statutum. ſ. à Deo quo aduenientur.Græc.conſummationis Multiplex erit. i.multiplicabitur. Scientia ſ.rerum ſacrarum.
5. Duo. ſ. Angelus Perſiæ & Græciæ. Fluminis.ſ.Tigris.
6. Dixit:ſic Græc.& Hier.At Heb.& Complut. dixit ſ.alter illorum.
7. In tempus, &c. id eſt per annum, & duos annos, & dimidium anni. ſ. durabit perſecutio Antichriſti. Manus, id eſt roboris,ſeu multitudinis.
10. Intelligent,id eſt,ſapient, ſcilicet, oportet.
11. Abominatio, id eſt, idolum, ſeu idololatria. In deſolationem. Græc.deſolationis, ſcilicet,tempore. Dies, &c. ſ.tres annos cum dimidio,vt ſuprà dixit.
12. Trecentos,&c adduntur aliquot ſuperioribus,quia poſt tribulationem erit quies aliquãdiu(vide Matt.24.)& poſtea Chriſtus veniet ad iudicium coronaturus euſque perſeuerantes.
13. Vide q.d. morieris ante hæc. Præfinitum.

ſcilicet, locum. Heb. ad finem. q.d. perſeuera in bono. Græc. ad complementum conſummationis, id eſt, ad perfectionem. Stabis Græc. ſurges. Sorte tua, ſcilicet, Abrahæ ſinu. In finem, &c. ſcilicet, vſque ad reſurrectionem mortuorum.

Cap. XIII.

1. POmarium, id eſt, hortus. Græc. paradiſos. Honorabilior omnium. Græcis.
5. Illo anno, ſcilicet, quo hæc hiſtoria accidit. Locutus, ſcilicet, per Prophetas.
6. Iudicia, id eſt, lites.
9. Euerterunt. i. peruerterunt. Senſum, id eſt, mentem. Viderent cælum. i. Deum cogitarent. Iudiciorum iuſtorum, id eſt, iuſti & recti.
13. A ſe, id eſt, alter ab altero.
14. Venerunt in vnum. i. reperti ſunt ſimul.
17. Smigmata. Græc. ſmigma. i. ſaponem, vel quid ſimile.
22. Mors, ſcilicet, animæ.
23. Melius. Græc. eligibile. Opere. ſ. peccati.
27. Locuti ſunt, ſcilicet, calumniam quam parauerant.
39. Oſtio: fortè poſticum intelligunt.
45. Suſcitauit, id eſt, excitauit. Pueri. Apparet hæc multo ante Cyri imperium accidiſſe, quo tempore Daniel ſenex erat. Iunioris, id eſt, paruæ ætatis. q. d. adoleſcentis.
46. Mundus, &c. q.d non approbo id iudiciũ, quo iſta ad mortem eſt damnata.
50. Honorem, id eſt, auctoritatem, ſeu iudicium, aut ſapientiam.
52. Dierum malorum, id eſt, in multis malis. Venerunt, pro, venient. ſ. in lucem.
54. Colloquentes ſibi. Græc. conuerſantes inuicem: ſic & infrà Schino. ſ. lentiſco. In caput tuum, id eſt, in tui perniciem. Scindet. Græc. σχίσει: alludit ad vocem σχῖνος.
57. Loquebatur vobis. Græc. conuerſabantur vobiſcum, id eſt, rem habebant. Suſtinuit, id eſt tulit.
58. Prino, Ilex eſt, vel arbor ſimilis.
59. Vt ſecet. Græc. πρίσαι, alludit ad vocem πρῖνος, quæ cauſa fuit quibuſdam negandi hæc eſſe canonica, quòd ille quippe Heb. aut Chald. loquens non potuerit vti his alluſionibus: ſed hi probare priùs deberent nihil eſſe in illa lingua ſimile: certè in Latina eſt: potuit enim dicere ſi Latinè egiſſet, de lentiſco, lente non morieris, ſed ſubito de ilice. ilico peribis: cur ergo negemus ſimile quid fuiſſe in ſermone, quo eſt vſus? quod deinde interpres Græcus Græcè eſt imitatus, vt poſſet intelligi.
62. Proximam. Græc. proximum. ſ. voce hac ſignificatur vterque ſexus.
65. Aſtyages, ſcilicet, cuius tempore id accidit, multis ante annis quàm Cyrus Babyloniam expugnaret. Quidam tamen putant id pertinere ad ſequens caput.

Cap. XIIII.

1. ERat, ſcilicet, multo poſt hiſtoriam præcedentem. Conuiua, id eſt, familiaris. Regis, ſcilicet, Cyri.
2. Artabæ: dicitur vnaquæque continere ſextarios 72. Amphoræ. Græc. metretæ.
4. Carnis, id eſt, viuentis.
8. In Bel, id eſt, contra Bel.
10. Miſce, id eſt, infunde, ſcilicet, in vaſa, vide Prou. 9.
19. Mulierum, ſcilicet, nudis pedibus fuerant omnes ingreſſi.
31. Corpora. i. cadauera fortè damnatorum.
32. Pulmentum. i. pultem. Alueo i. vaſculo.
34. Non vidi, pro, nunquam vidi.
35. Capillo, id eſt, per capillos. Græc. coma. Spiritus ſui ſ. Angeli, vel Abacuc.
37. Diligentes. Græc. quærentes.
41. In momento. Græc. ſtatim.

OSEAS.

Fuit ferè æqualis Iſaiæ, Ioel, Abdiæ, Amos, Ionæ, & Michææ, ſcilicet eodem ferè tempore hi omnes prophetarunt.

Oſeas, ſecundum quoſdam, fuit Ieroſolymitanus. Alij tamen aliter ſentiunt: vide Epip. lib. de Prophet. vita. Prophetauit autem de Iuda, & de Iſraël.

CAPVT I.

1. BEERI. Quidam putant, cùm Prophetæ pater aut auus nominatur, etiam hos Prophetas intelligendos, quod alij negant, & meritò. Oziæ, qui & Azarias, Ioathan, &c. Quid horum cuius regis tempore dixerit, incertum. Ieroboam regnauit huius tempore Oziæ, ſcilicet, cœpit anno huius 27. Additur ergo, vt ſciatur quo tempore prophetauerit, ſcilicet, non longè à principio regni Oziæ.
2. Principium, &c. q.d. primum, quod ei dixit, eſt quod ſequitur. Loquendi Domino. Chald. & 70. verbi Domini in Oſee. 70. ad Oſeam.

Fornicationem. i. valde fornicationibus deditam. ſ. volebat Deus ſignificari Idololatriæ Iſraël aſſiduitatem. Filios fornicationis. ſ. qui ſignificēt fornicationem filiorum Iſraël. Heb. filios fornicationum. Fornicans fornicabitur, id eſt, valde dedita erit Idololatriæ.

3. Abiit. Quidam hæc & ſimilia Prophetarum geſta, vt Iſaiæ, Ieremiæ, & Ezechielis quædam, quæ aut turpia videntur, aut impoſſibilia, ſolo ſpiritu facta putãt. Alij facta eſſe re vera, nec eſſe quidquam turpe aut impoſſibile quod Deus præcipiat, & quidem hic fuiſſe meretricem coniunctam legitimo matrimonio, quòd certè honeſtum.

4. Adhuc modicum. i. paulo poſt. ſ. poſt aliquot annos factum id. Viſitabo, &c. i. vlciſcar ſanguinē effuſum à Ieſu in Iezraël, etſi enim illud fieri Deus voluit, ſed ille ſecundùm quoſdam animo dominandi fecit, & non parendi Deo. At 4. Reg. 10. apparet placuiſſe factum Deo: quare potiùs ſenſus eſt, ſanguinem. i. peccata (quæ ſanguines vocantur in Scriptura quaſi homicidia. ſ. animæ: & hic Heb. ſanguines) Iezraël autem pro Iſrael ſumitur, cuius erat Metropolis: ſicut etiã infrà, cap. 2. Iezrael. 70. Iſrael. Quieſcere, id eſt, ceſſare. ſ. mittendo captiuos in Aſſyriam.

5. Arcum. i. vires. Chald. fortitudinem bellatorum. ſ. Iſraelitæ arcu præcipuè valebãt in prœliis. In valle. Apparet hic fuiſſe factum prœlium cum Aſſyriis, vel Iezrael: vt ſup. pro, Iſrael.

6. Miſereri. 70 diligere. ſ. nunquam rediere ex captiuitate, (etſi id quidam putent) niſi fortè pauci cum duabus tribubus ex Babylone redeũtibus. Quidam tamen putant ſolos rediiſſe qui antea cum Iuda habitabant, fugientes Idololatriam Iſrael. vide 2. Par. 11. & 15. & 30. & Ioſeph. 8. Antiq cap. 3. qui poſtea creuerunt vehementer numero. Obliuione obliuiſcar. i. penitus obliuiſcar. 70. aduerſando aduerſabor eis.

7. Saluabo. ſ. à Sennacherib liberabo primùm, deinde à captiuitate Babylonica. In Domino. i. ope Domini q. d. mea virtute.

8. Ablactauit: ſignificatur priuandus Iſrael Dei lacte. i. gratia & conſolatione.

9. Dixit, ſcilicet, Dominus. Non populus, &c. q. d. deſeram vos omnino. Apparet id nunc in Iudæis omnibus, nedum in decem tribubus adhuc captiuis.

10. Iſraël. ſcilicet, ſecundùm ſpiritum. Tranſit enim Propheta ad Chriſtianos, qui penè infiniti ab eo præuidebantur. vide Rom. 9. 1. Pet. 2. q. d. deſerentur à Deo Iſraëlitæ ſecundùm carnem, ſed eorum loco ſuccedent alij ſecundùm ſpiritum. Numerabitur. i. poteſt numerari, ſcilicet, arena. Dicetur. 70. dictum eſt, quo modo à Paulo citatur Rom. 9.

11. Congregabuntur, ſcilicet, in nouam fidem & Eccleſiam. Iuda: per Iudam Iudæi, per Iſrael Gentiles conuerſi intelliguntur. Aſcendent de terra, id eſt creſcent, ſeu in ſuperna tollentur. Magnus dies, id eſt, celeberrimum tempus. Iezrael, id eſt, ſeminis Dei, ſcilicet, filiorum Dei, cùm iuſtificantur, & tandem glorificantur.

Cap. II.

1. Dicite, ſcilicet, ô fideles Chald. dicite, ô Prophetæ Fratribus veſtris, id eſt, Iſraeli, & gentilitati per Oſeæ filios ſignificatis Sorori: alludit ad filiam Oſeæ, per quam itidem ſignificabantur Iſraelitæ, & gentes. Forte verò per tres, ob Iudam, Iſrael, & gentes: per fœminam autem, quia nomen eius fœmininum, ſcilicet, non miſericordia, ſeu immiſericordia.

2. Iudicate, id eſt, increpate, ſcilicet. ô fideles. Matrem, ſcilicet, ſynagogam Non vxor, id eſt, non ſe vt vxorem gerit, ſed vt adulteram.

Non vir, quaſi dicat, nec ego ei præſtabo quæ ſolet vir fideli vxori. Fornicationes, ſcilicet peccata, vel idololatrum cultum. Chald. opera mala. A facie ſua. Chald. à conſpectu ſuo. Vberum ſuorum, id eſt, ſui corporis, q. d. à ſe. vtitur autem ea voce, perſiſtens in adulterij metaphora: alioqui de idololatria loquens. Chald. ciuitatis ſuæ.

3. Expoliem. ſ. donis meis. Natiuitatis, id eſt, antequam acceſſiſſet ad Dei cultum, ſecundum Chald. vide Eze. 16 Inuiam. 70. ſine aqua. Chald. deſertam. Siti, id eſt, deſiderio rerum, quas non poterit obtinere, & præcipuè quam omnes optant, felicitates, cuius ſoli iuſti compotes fiunt.

4. Filij fornicationum. Chald. Idololatræ.

5. Quia fornicata, &c. q. d. etiam mater idola coluit, ſuntque eam filij imitati ſ. plebs imitata Principes & ſeniores, vel maiores ſuos. Confuſa eſt. i. fecit digna confuſione. i. pudore. Amatores. ſ. deos, vel populos, quorum idola colebat.

Panes & aquas. i. cibum & potum. Lanam, & linum. i. laneas veſtes, & lineas. Chald. veſtimenta ſericea & byſſina. 70. veſtimēta & linteamina.

Oleum meum, &c. Chald. & omnia alimenta mea. 70. oleum meum, & quæcunque mihi conueniunt.

6. Sepiam, &c. q. d. impediam, ne poſſis egredi. obſidione tribulationibus, &c.

7. Sequetur ſ. deſiderio. Apprehendet, id eſt aſſequetur. Virum meum. ſ. Deum. Faciunt id nunc quidam Iudæorum, facient plures in fine ſeculi.

8. Neſciuit, id eſt, non aduertit. Quæ fecerunt Baal. Chald. ex quo fecerunt idola. Baal deus Babyloniorum & Sidoniorum: ſic dicebatur fortè à Belo patre Nini, qui pro deo cultus eſt, voce paulum mutata. Quidam Iouem dicũt ſic vocatum, & Iunonem Aſtarte, de qua Iud. 2. vide Aug. q. 16. in Iud. Dicitur autem Baalim &

Aſtaroth plurali numero, ob varia ſimulacra.ſic etiam additur à loco, Phegor, à muſcis, Zebub & eiuſmodi alia. ſunt qui dicant ſumi interdum pro quouis idolo. Baal enim בעל dominus ſeu patronus.

9. Conuertar,&c. pro.reuertar, &c.ſic vulgari lingua dicimus Tornero à pigliare. Liberabo. ſ. velut iniquè poſſeſſa. 70. auferam. Ignominiam.Heb nuditatem.ſ.quam videri turpe eſt & ignominioſum.

10. Nunc, id eſt,breui. Stultitiam.ſ.quæ tantum benefactorē deſeruerit & offenderit.Chald. ignominiam.70.immunditiam. Vir, id eſt,quiſquam.

12. Corrumpam.i perdam.ſ.per hoſtes. Eam. Heb Chal.& 70.ea.ſ. proximè dicta. In ſaltum. q d reddam incultam, & feris expoſitam. 70.in teſtimonium. Beſtia.ſ.hoſtes: perſtat enim in metaphora ſaltus.

13. Viſitabo. 70.vlciſcar. Dies Baalim.i.tempore, quibus idola coluit. Inaure, &c.per hæc reliqua intellige,quibus ornabantur in ſolemnitatibus idolorum.meminit autem ornatus meretricij, perſiſtens in metaphora,qua cœpit.

14. Propter hoc.i. quia tam grauiter laborat. Lactabo: i. ſuadebo,alliciam, & velut decipiam. id enim etiam ſignificat lactare.70.decipiam.ſic etiam Hebr.vide Prou. 1.& 16.in eadem ſignificatione. videtur quædam deceptio,cùm quis alterius perſuaſione à priori ſententia dimouetur. factum id maximè prædicatione Euangelicæ. Ducam,&c.q. d.faciam vt olim cùm ex Ægypto eduxi in deſertum, miracula & mirè protegam.70. ponam illam quaſi deſertam.ſ ſegregatam à peccatis, & eorum occaſionibus. Ad cor.i. blanda, & conſolatoria.

15. Vinitores.ſ. Apoſtolos, & prædicatores. Chald: gubernatores eius. Ex eodem loco.ſ.ex Iudæa q.d. ex eadem gente,ſicut olim Moſen & Aaron. At Iſa.61. dicuntur forte peregrini ſ dilatata eccleſia per gentes. Vallem Achor, &c q.d.vt olim poſt turbationē illam, de qua Ioſ 7. per Achan factam, ſecuta ſunt proſpera punito illo in valle Achor. ita hic fiet: poſt aduerſa dabo ſpem magnam bonorum. ſ. per tribulationes habetur ſpes. Vide Rom. 5. Ad aperiendā ſpem. Chal.ad delitias animæ.70.ad aperiēdam intelligentiam eius.ſ. per aduerſa eruditur anima, & deuenit ad conſolationem. Canet, alludit ad canticum Moſis poſt tranſitum maris.70. humiliabitur.

16. Baali. etſi iſta voce vterentur vxores ad viros (eſt enim.q.d. vir mi.ſeu domine mi) tamen ob ſimilitudinem cum nomine Idoli nolebat Deus eius vſum.

17. Baalim.i. idolorum. quæ ſic vocabantur, quaſi domini ſeu patroni.vt ſup. dixi.

18. Cum eis.Heb.Chal & 70.eis q d.faciā, vt omnia(etiam feræ)ſint eis amicæ, & velut fœderata, nihilque noceat.vide Iſa. 11 de habitatione lupi cum agno, &c. Id factum lege Euangelica manſuefactis hominum animis. Terra.ſ. eorum.

19. Sponſabo.Chald.ſtabiliam. In iuſtitia, id eſt, per iuſtitiam. ſ. ipſa iuſtificatio eſt quædam ſponſatio. Iudicio. ſ. per pœnitentiam, qua ſe homo accuſat & punit. Miſericordia. ſ. ex hac procedit iuſtificatio ſine meritis hominis. Et miſerationibus. ſignificat hæc adiectio maximam miſericordiam.

20. Fide ſ. hæc fundamentum, ſeu initium iuſtificationis. Quia ergo Dominus.Chal.timete à facie Domini.

21. Exaudiam cælos, &c. q. d. dabo æri copiam imbrium, & ille terræ, & hæc populo meo copioſum reddet fructum. dicitur verò per proſopopæiam, more ſcripturæ ad maiorem rei expreſſionem.

22. Exaudient Iezrael. Chald. ſatisfacient populo meo.70. vt ſup. Iſraël,etiam hoc loco.

23. In terra.70.ſuper terram.ſ.dilatata per orbem eccleſia velut ſeminatis vbique fidelibus. Et miſerebor &c.70.& diligam non dilectam.& ſic citatur Rom.9.

CAP. III.

1. ADhue, &c. Intelligi datur Oſeæ vxorem adulterium commiſiſſe, Deumq; iubere,ne dimittat,ſed amanter retineat, vel de alia ſermo eſt. q. d. dilige illam adulteram, etſi digna non eſt amore Amico. ſ. adulterio, vel viro ſuo, vt intelligit Chald. Filios Iſraël.ſ. omnes Tribus. Reſpiciunt. Chald. conuertuntur. Vinacia .i. folliculos, qui manent expreſſa vua. q. d. vana & inutilia, in quibus nihil ſucci, ſeu boni, quod poteſt ad idola ipſa referri, vel alia, quæ malè amabant relicto Deo.

2. Fodi.i.emi.Id enim fodere etiam ſignificat, vt Geneſ. 50.quia verbum Heb.vtrumq; ſignificat. ſ. כרה. Chal.redemi. vt ſit vox Dei.70. conduxi. Alij ad Prophetiam referunt. videtur ergo de alia muliere,& non de Gomer ſermo eſſe, cui Oſeas id pretij dederit, tantùm ne adulteraretur ampliùs. Quidam tamen putant duxiſſe in vxorem à viro repudiatam. Argenteis. ſcilicet.ſiclis. Coro,&c.ſ.45 modiis. corus enim,qui & chomer 30 modij.per hæc ſignificantur data à Deo Iudæis bona quædā temporalia interim. quid enim aliud nunc habent? & pauca habent, & cum labore.

3. Dixi. verba Prophetæ, ſeu Dei potiùs. Expectabis.certè expectant Meſſiam,in eo quidem errantes, quòd putant nondum veniſſe. Fornicaberis,id eſt,idola coles,& id ſeruant. Viro. ſ. alteri iuncta. colunt quidē Deum,quamquam vano cultu. Expectabo, ſcilicet, conuertentur tandem Iudæi.

4. Quia, &c. explicatio præcedentium. Sedebunt. ſolet id verbum ferè de mæſtis & deſolatis dici, adeóque de viduis. Rege Chal. rege de domo Dauid. Ephod. i. veſte ſacerdotali. 70. ſacerdotio. Theraphim, id eſt, ſimulacris, ſeu idolis. 70. manifeſtationem vt. ſ. alludatur ad Vrim, quod erat in Ephod. Chald. reſponſa dante. ſ. oraculis Dei.

5. Poſthæc. ſ. in fine ſeculi. Dauid. Chal. Chriſtum filium Dauid. vide Ezech. 34. & 37. Pauebunt, &c. ſignificatur reuerentia ad Chriſtum. Chald. ſtudebunt cultui Domini. Bonum. i. beneficia, & gloriam, & bonitatem, ſeu miſericordiam. Nouiſſimo, &c. ſ. tempore Antichriſti, quo plurimi Iudæi cõuertendi: nõ enim omnes.

Cap. IIII.

1. IVdicium. Chald. diſceptatio. Veritas. i. fides promiſſorum, ſeu dictorum. Scientia. Chald. timor ſ. ſcientia Dei intelligitur Deo obedientium. vide. 1. Ioan. 2.

2. Maledictum. i. maledicentia, & conuitium. Chald. periurium. Inundauerunt. i. abundarunt. Et ſanguis, &c. Chald. & aggregant peccata peccatis. ſ. vnum aliud excipit. Sanguinem vocat ſcriptura & homicidium, & peccatum, quo anima occiditur.

3. Lugebit. Chald. veſtabitur. Infirmabitur Chald. delebitur. In beſtia. pro, cum beſtia. q. d. etiam feræ peribunt. Chal. à beſtia. Congregabuntur. ſ. mortui. 70. deficient.

4. Non arguatur, &c. q. d. perditur opera admonendo iuſtos. Vir i. quiſque. ſ. iſtorum. 70. non arguat quiſquam. Contradicunt. q. d. non ſolum reprehendi nolunt, ſed etiam contradicunt ſuperioribus & doctoribus. Hodie, quaſi dicas, citò. Corrues. ſ. in ſummam clamitatem. videtur captiuitatem ſignificare.

5. Propheta. Chald. pſeudopropheta. Nocte. ſ. calamitatis. Chald. tanquam in nocte. ſ. coniungit cum præcedentibus. Tacere. ſ. præ confuſione. Chald. confuſione induam congregationem veſtram. 70. nocti aſſimilaui matrem veſtram. Feci. pro. faciam. Matrem. i. ſynagogam. ſ. multitudinem, vel principes & ſeniores.

6. Conticuit. ſ. confuſus. Chald inſipiens factus eſt. Tu, ſcilicet, ô ſacerdotum congregatio. Scientiam. i. Dei cognitionem. Chal. Dei timorem. Obliuiſcar, &c. Chald. repellam filios tuos.

7. Secundùm multitudinem, &c. i. quo plures fuerunt, plus peccarunt, & grauius.

8. Peccata, id eſt, oblata pro peccatis à populo. Comedent. pro, comedere ſolent. Ad iniquitatem. ſ. fouendam, ſeu diſſimulandam. Subleuabunt i. ſolent animum dare ſ. laudando, vel non obiurgando. 70. accipient. q. d. accipient perſonam ne. ſ. amittant oblationes, ita in peccatis populus fouetur.

9. Et erit. ſ. punitus, vt ſtatim explicatur. Vias, id eſt, opera. q. d. reddam quod merentur. Cogitationes, id eſt, quæ malè cogitauit, ſeu deſignauit.

10. Comedent, &c. i. ſe dedunt voluptatibus, ſeu gulæ, nec ſatiantur. ſ. voluptas non ſatiat. Fornicati. ſ. idololatria, vel libidine. Ceſſauerunt. 70. dirigentur. i. rectè agent. ſ. relicto vitio. Cuſtodiendo. ſ. eius præcepta.

11. Et ebrietas pro, id eſt, ebrietas. Auferunt cor. i. mentem. Chald. in errorem inducunt.

12. In ligno. pro, lignum. i idolum. Baculus. ſ. per baculos, ſeu virgas diuinabant idololatræ. vide Ezech. 21. Annunciauit. ſ. futura, ſeu quæ volebat ſcire. Spiritus. i. animi ardor. vel dæmonem intelligit, qui ad fornicationem incitat, ſeu idololatriam.

13. Fornicabantur. ſ. me permittente in pœnam veſtrorum peccatorum.

14. Viſitabo. i. puniam. ſ. cohibendo, vel non ſic grauiter, vt vos. Quoniam ipſi, &c. q. d. quia vos datis illis exemplum, eóque grauiùs peccatis. Effæminatis, id eſt, ſcortis maſculis. vel ſacerdotes Priapi intelliguntur, qui erant veluti fœminæ mollitie & geſtibus. Vapulabit, id eſt, pœnas dabit.

15. Galgala. ſ. ad colendum idola. ibi enim colebantur. Beth Auen. i. domum iniquitatis, ſeu vanitatis. ſic dicebatur Bethel ob idola. Chald. Bethel. erat autẽ duplex. Altera in ſorte Ephraim quæ & Luza, vbi idolum poſuit Ieroboam. ſ. vitulum aureum. altera in Beniamin. vide Ioſ. 16. & 18. Erat & Bethauèn quædam prope Bethel, de qua Ioſ. 7. Nec iurauer*itis, &c. q. d. Nolo per me amplius iuretis, quòd ſitis idololatræ.

16. Laſciuiens. i. œſtro percito. iugóque excuſſo fugiens. Chald. recalcitrans. Declinauit. i. receſſit, ſeu aufugit. Chald. rebellauit. Nunc. i. breui. Agnum. ſ. qui ducitur non reſiſtendo, vel q. d. vt agnũ mactandum, qui liberè ſinitur paſci In latitudine. ſ. regione Medorum in quam abducetur captiua.

17. Ephraim. i. decem tribus. Dimitte eum. ſ. ô Iuda. Chald dereliquerunt ſuam religionem. 70. poſuerunt ſibi ſcandala.

18. Separatum eſt. pro, ſit ſeparatum à te, vel longè eſt à Dei cultu. Chal. ex rapina eſt. Afferre ignominiam. i. ignominioſa facere. Protectores. ſ. Principes & Sacerdotes. Chald. Proceres.

19. Ligauit pro, ligabit. Spiritus. i. ventus q. d. citò volabunt aliò captiui. A ſacrificiis i. ob ſacrificia ſ. idolis facta.

Cap. V.

1. SAcerdotes videtur de Iuda loqui quòd ſi de Iſraël loquitur: intellige ſacerdotes, qui ita vocabantur: non enim erant, cùm non eſſent de familia Aaron. Iudicium. i. condemnatio. ſ. adeſt, vel q. d. ad vos pertinet iudicium,

quod tamen peruertitis. Laqueus. i. ſcandalum. ſ. exemplo, & ſuaſione idololatriæ. Speculationi. i. iis, qui veſtræ ſpeculationi, ſeu curæ ſunt commiſſi. Chald doctoribus veſtris ſ. Prophetis, quos occidere ſolebant. Expanſum, ſcilicet, ad capiendum aues, id eſt, animas. Thabor. mons in Galilæa, qui à Græcis dicitur Itabyricum, altiſſimus & in vertice maxima plantiie. Chald. montem excelſum.

2. Declinaſtis. ſ offerre in Ieruſalem, ne populus rediret ad Regē Iuda, vel declinando à Deo idolis obtuliſtis. In profundum. i valdè, ſeu vehementer. Chald. ſacrificant idolis largiſſimè. Eruditor. i. caſtigator. q. d. puniam, vel cùm tamen ſæpè eos de eo corripuerim.

3. Iſraël. repetitio. Quia nunc, &c. q. d. video quid nunc agat.

5. Reſpondebit ſ. dabit pœnas, quæ merito reſpondent culpæ. Arrogantia. 70. iniutia. In facie eius. Chald ipſis videntibus. In iniquitate. i. ob iniquitatem. Iuda. ſ. poſtea, & ipſe ductus in captiuitatem.

6. In gregibus, &c. q d. poſiti in calamitate quærent Deum per ſacrificia. Ablatus eſt. Chal. ſubtraxit ſe. 70. declinauit.

7. In Domino pro, in Dominum. Præuaricati ſunt. 70. Dominum dereliquerunt. Alienos. ſ. à Dei cultu. Chald. ex filiabus gentium. Nunc. i. paulo pòſt, Deuorabit ſ. hoſtis. Menſis. Chald. per ſingulos menſes, ſcilicet, ſubinde vaſtabuntur. Patribus, id eſt, ſubſtantia, ſeu poſſeſſionibus.

8. Clangite, &c, quaſi dicat, en adſunt hoſtes, conuocate veſtros ad prælium, Gabaa, & hæc, & Rama in tribu Beniamain. ſunt autem vicinæ inter ſe, & tribus Beniamin vicina eſt Ephraim. 70. pro Gabaa, colles. pro Rama, excelſa vertunt, nam id ſignificant Heb. Videntur autem admoneri duæ tribus, dum videtur capi Iſraël ab Aſſyriis. Tuba. ſ. ærea, nam buccina cornea. Vlulate. ſ. vt fieri ſolet in rebus deſperatis. Poſt tergum ſ. eſt hoſtis, vel Bethauen, quæ illi à tergo reſpectu Ieruſalem.

9. In deſolatione erit. i. vaſtabitur. Correptionis. i. punitionis. Oſtendi fidem. i. oſtendam vera me prædixiſſe.

10. Aſſumentes. 70 transferentes. Chald. mutantes Terminum. ſ. vicini, vt ſibi aſſumant partem alieni. ſignificat verò tranſgreſſionem legis Dei, & in vetitum progreſſum per idololatriam & peccata alia Quaſi aquam. ſ. cum impetu ruentem.

11. Patiens eſt, pro. patietur q d. opprimetur ab hoſtibus, & iniuriis afficietur. Fractus iudicio. id eſt, nemine iudicante & illum eripiente, vel. q. d. Dei iudicio punitus ſordes, id eſt, idola. Chald. mammonam iniquitatis. 70. vana, ſcilicet, idola.

12. Quaſi tinea, &c q. d. perdam omnino, etſi paulatim dans locum pœnitentiæ. Putredo. i. caries, qua ligna conſumuntur.

13. Languorem. i. afflictionem, Vinculum. i. laborem Chald. & 70. dolorem. ſ. ligatur anima te moleſta. Miſit. ſ. Iudas. Regem. ſ. Aſſur. Vltorem. i. vindicem. q. d. vt ſe iuuaret contra aliorum hoſtium iniurias, vide 4. Reg. 15. & 16. Sanare. i. liberare omnino, nam tandem expugnati ducemini in captiuitatem.

14. Leæna. 70. panthera, vtraque eſt ferociſſima. Catulus leonis. 70. leo.

15. Locum meum. quaſi dicat, deſeram vos, vel ad Chriſti refertur aſcenſionem. Chal. in habitaculum meum cæleſte. Quærатis. ſ. oppreſſi malis.

CAP. VI.

1. MAne, id eſt, maturè, diligenter, quamprimùm. Venite, ſcilicet, dicent alij aliis.

2. Cæpit. pro, rapuit. Chald. percuſſit. Percutiet. pro, percuſſit, vel q. d. etiam ſi percuſſit.

3. Poſt duos, &c. q. d. citò, vel tertio, vt ſequitur. Tertia. ſ. tertia Chriſtus reſurrexit. Chald. reſurrectionis mortuorum. videtur ad hunc locum Paulus alluſiſſe. 1. Cor. 15. Quidam diem primam intelligunt legis naturalis, ſecundam ſcriptæ, tertiàm Euangelicæ, vel primam 14. lunæ, ſecundam, qua paſſus viuificauit nos, tertiam, qua per reſurrectionem fecit, vt reſurgamus cum illo. In conſpectu eius. i. ipſo fauente vel ipſi placentes. Sciemus. ſ. per fidem. Cognoſcamus. ſ. per ſpeciem, vel hic magis magiſque. Diluculum. ſ. fugans tenebras. Egreſſus eius. i Chriſti natiuitas, ſeu aduentus. Imber. ſ. fæcundans animas. Temporaneus. ſ. autumni. Serotinus. ſ. veris.

4. Quid faciam. ſ. vltra id quod feci, quaſi dicat, quid non feci, vt ad me redires? Veſtra. i. qua volo in vos vel. Nubes. ſ. citò tranſit, quia peccatis veſtris impeditis, vel qua vtimini in alios. ſ. beneficentia. q. d. parum durat per auaritiam impedita. Manè. 70. matutinus.

5. Dolaui in Prophetis. i. per Prophetas corripui veloti ictibus frequentibus pulſans, & polire ſtudens. Chald monui per prophetas. Occidi. i. penè enecaui. Prophetas ipſos, toties mittens, & cogens ſollicitè monere. Et iudicia &c. quaſi dicat, Itaque manifeſtum erit, quàm iuſtè te condemnem, ſeu puniam, qui toties monitus non reſipueris, vel apertè te puniam. ſ. toto mundo ſpectante.

6. Et non. pro, non ſolùm. Chald. magis quàm. quaſi dicat, non mihi placent veſtra ſacrificia, quia deeſt vobis miſericordia, quam maximè requiro. Scientiam Dei. Chald. obſeruationem legis Dei.

7. Sicut Adam. ſ. olim in Paradiſo. Ibi, id eſt, in tranſgrediendo pactum. vel in terra, vbi eos

poſui

poſui, ſicut olim Adam in Paradiſo. Chal. in terra quam dedi eis. In me. i. contra me.

8. Galaad. eſt in tribu Gad attributa ſacerdotibus. dicta etiam Ramoth Galaad, & Ramatha. Vide Ioſeph. 9. Antiq. cap. 4. Operantium. i. fabricantium, & colentium. Idolum. pro, idola. 70. vana. Chald. violentiam. Supplantata ſanguine. i. ob ſanguinem à ſe inique effuſum, deijcietur, vt ſolent ſupplantati. Chal. effundens ſanguinem innocentem.

9. Fauces. i. ſitientes ſanguinem. Sacerdotum, ſcilicet, idolorum. Pergentes. ſ. Ieruſalem adorandi cauſa, quos idcirco ſacerdotes curabant in via interfici, ad quod Galaaditarum opera vtebantur. Quia ſcelus, &c. q. d. quod grande ſcelus eſt, vel, quia ea ratione impiè cogitarunt Dei cultum tollere.

10. Horrendum. ſ. quod ſequitur.

11. Pone meſſem tibi. q. d. para te, nam etiam tu meteris ab hoſtibus. Cùm conuertero, &c. ſub. tum ceſſabit punitio per hoſtes. vel ſenſus eſt, ô Iuda, non priùs meſſem pones. i. potieris abundantiâ rerum, quàm conuertero te, tum verò bene tibi erit.

CAP. VII.

1. MEndacium, id eſt, iniquitatem. q. d. cùm vellē ſanare, ſeu (vt ait Chaldæus) exquirerem, apparuit iniquitas eius populi. Et fur, &c. q. d. & domi furta exercent, & foris. Chal. & domi furantur, & foris graſſantur. vel ſenſus eſt, & ſpoliabuntur à ſuis, & ab hoſtibus. hi enim ſolent in Scriptura vocari latrunculi, vt 4. Reg. 13. & 24. & quidē milites olim Latinè latrones dicebantur, vel à λατρεύειν. i. ſeruiendo ob ſtipendium; vel quia ſolent latronum more graſſari, & ex inſidiis aggredi latronum more, qui à latendo fortè dicti.

2. Omnem, ſcilicet, veterem. q. d. Deus nos punit ob vetera peccata. Nunc, &c. q. d. etiam nunc peccant grauiter, & multa. Adinuentiones. i. ſtudia mala, ſeu opera. Coram facie mea, id eſt, me vidente.

3. Regem, ſcilicet, Ieroboam, & reliquos volentes idola coli. Mendaciis, id eſt, iniquitatibus. repetitio.

4. Adulterantes, ſcilicet, per idololatriam. Quaſi clibanus. i. ardentiſſimè. Quieuit, &c. q. d. vt addito fermento expectatur dum tota maſſa inficiatur, ſic illi videbantur aliquando Deum colere, ſed interim fermentabantur in eorum cordibus idololatriâ, totique corrupti ſunt.

5. Dies. pro. in diebus. Chald. die, quo conſtituerunt Regem, ſcilicet, Ieroboam. Furore à vino, id eſt, velut ebrij agere. Extendit, ſcilicet, Rex. Manum. q. d. cœpit idola colere. Illuſoribus. 70. peſtilentibus. id enim ſignificat vox Hebræa; vt Pſal. 1. vide etiam Prou. 3. 2. Petr. 3.

6. Applicauerunt, ſcilicet, ſubditi. Inſidiatur, ſcilicet, vellet per fraudem inducere in idololatriam. Tota nocte, &c. perſtat in metaphora clibani. q. d. fecit, vt qui totam noctem panes coqueret, inquit, dormiuit. id perinde eſt, ac ſi diceret, eius ſomnus non alius fuit quàm coquere. ſic ſolet quis dicere, meus cibus eſt id facere. Coquens, ſcilicet, perſuadens idololatriam. loquitur de Ieroboam. Succenſus, ſcilicet, ardore idololatriæ. Vel, clibanus intelligitur: ſed & is cor ſignificat. Ignis flammæ. pro, flamma ignis.

7. Deuorauerunt, id eſt, perdiderunt, ſcilicet, dum eis in malo obſequuntur. Iudices, id eſt, principes, ſeu ſuperiores. Ceciderunt, ſcilicet, per peccatum. Clamet. q. d. qui me inuocet vt Deum ſuum.

8. In populis, &c. q. d. gentium mores imitabatur, quaſi ex ipſis eſſet, vel ſe miſcuit gentilibus fœdere, eſtque illos imitatus. Non reuerſatur, adeoque paulatim conſumitur.

9. Alieni, id eſt, hoſtes, ſcilicet, Aſſyrij, vel impij, qui cultum idolorum perſuaſerunt: is enim eorum robur ſpirituale perdidit. Neſciuit, id eſt, non aduertit, ſeu cauſam non cogitauit. Cani effuſi, &c. q. d. etiam morti propinquus non reſipiſcit, nec periculum cogitat. Ignorauit Chald. neſciuit timere me In facie eius. Chald. ipſo cernente. 70. in faciem eius. q. d. cum ſummo pudore & dedecore.

11. Columba, ſcilicet, hæc facilè decipitur, quia ſimplex, non ſagax. Cor: id eſt, mentem, ſeu intelligentiam. Abierunt, ſcilicet, opem petentes. vide 4. Reg. 15. vel pro, abibunt. q. d. tamen in Aſſyriam captiui migrabunt.

12. Cùm profecti fuerint, ſcilicet, in Ægyptum, auxilium petentes. Chal. quocunque ierint. Rete, ſcilicet, exercitum Aſſyriorum. vide 4. Reg. 17. Detraham, id eſt, cadere faciā in rete. Secundum auditionem, &c. id eſt, ſicut olim audiuit ſynagoga à Moſe puniendos ſi peccarent. vide Deut. 27. & 28. vel ſecundùm quod poſtulat clamor peccatorum ad me, vt puniam.

13. Redemit, ſcilicet, ex Ægypti ſeruitute. Mendacia, ſcilicet, cùm dixerunt. Exod. 32. Hi ſunt dij tui, &c. & Pſal. 77. Nunquid Deus parare poterit menſam, &c. Vel q. d. operati ſunt contra me iniquitatem.

14. Vlulabant, ſcilicet, idola inuocantes. vel q. d. eiulabant malis preſſi, neſcientes à me opem petere. Ruminabant. q. d. abundabant rerum copia, quam dederam, eâque vt beſtiæ fruebantur, datorem non agnoſcentes.

15. Erudiui, ſcilicet, per legem. Brachia, id eſt, vires, ſcilicet, contra hoſtes. In me, id eſt, contra me. Malitiam. Chald. & 70. mala.

16. Reuerſi, ſcilicet, ad ingenium, ſeu priſtinos mores. Chal. auerſi. Iugo. Chal. lege. Doloſus. ſcilicet, qui frangitur, vel alio quàm velles ſagittam iacit, denique non ſeruit ſagittarij vo-

luntate. A furore, id eſt, ob furorem. quanta enim inſania vocare lignum deum ſuum? Chald. ob prauitatem. Iſta ſubſannatio, &c. q.d. ſic me deriſerunt, ſeu contempſerunt, cùm eſſent in Ægypto, ſcilicet, redeunt ad antiquos patrum ſuorum mores. Chald. iſta erant opera eorum dum eſſent in terra Ægypti.

CAP. VIII.

1. GVtture. pro, ore. q.d. clara voce prædic cis captiuitatem. Quaſi aquila, ſcilicet, hoſtis aduenit. Super, id eſt, contra. Domum, id eſt, templum.

2. Inuocabunt, ſcilicet, in calamitate. Deus meus, &c. vox inuocantium. Iſraël, id eſt, nos Iſraëlitæ.

3. Bonum, ſcilicet, Deum, vel bonitatem, id eſt, iuſtitiam, ſeu virtutem.

4. Ex me. i. ſecundùm voluntatem meam. Cognoui. i. approbaui, ſcilicet, quia malè regebant, aut iniquè regnum occuparant. Chald. ex voluntate.

5. Proiectus eſt. pro, proiicietur. ſ. ab hoſtibus. Vitulus. ſ. quem adoras. In eis. i. contra eos. Non poterunt, &c. q.d. quamdiu durabit iſta ſe emendandi difficultas.

6. Ex Iſrael, id eſt, Iſraëlis opus, ſeu inuentum. Ipſe, ſcilicet, vitulus. q.d. adeóne eſſe amentes, vt non aduertant ſe adorare quod ipſi fecerint? In araneatum telas. i. inutile, & non valens defendere ſe adorantes.

7. Quia ventum, &c. q.d. fruſtra laborabunt, vt ſi ventum ſeminarent. Turbine. i. calamitatem. Culmus. ſ. ſpicam ſuſtinens. Germen. i. ſpica.

8. Deuoratus eſt. pro, deuorabitur. ſcilicet, ab hoſtibus. Facti ſunt. pro, fient. Immundum, ſcilicet, quo vrina & ſordes excipiuntur. Chald. & 70. inutile.

9. Aſcenderunt. pro, aſcendent. ſ. captiui. Onager. pro, vt onager. ſ. ſolutus, ſeu vagans pro ſuo arbitrio. Solitarius ſibi pro, ſibi relictus. Amatoribus, ſcilicet. populis, quorum deos colebant, aut ope vtebantur.

10. Conduxerunt. ſ. opem laturos contra hoſtes. Congregabo, ſcilicet, tradendos Aſſyriis. Quieſcent, &c. q.d. negabunt tributa Regi Aſſyriorum, id quod eis perniciem afferret. Vide 4. Reg. 17.

11. Altaria, ſcilicet, idolorum.

12. Scribam. pro, ſcripſeram. Multiplices, ſcilicet, multa dedit præcepta. Alienæ, id eſt, ad ſe non pertinentes.

13. Hoſtias etiam Deo immolabant, itaque dicuntur claudicare 3. Reg. 18. Nunc, id eſt, breui. Viſitabit, id eſt, puniet. ſ. Deus. Conuertentur. ſ. opem petentes, ſed fruſtra, vel loquitur de quibuſdam, qui in Ægyptum fugerunt. vide cap. 9.

14. Delubra, id eſt, templa idolorum. Ciuitates eius, id eſt, Iſraëlis. Ædes eius, id eſt, Iuda. ita enim diſtinguit Hier. & fauent Hebr. vide 4. Reg. 25.

CAP. IX.

1. SIcut populi, ſcilicet, ſolent, qui Deum nunquam nouerunt, adeóque neſciunt quàm grauiter peccent, quæque illos ſupplicia maneant. Mercedem. ſ. meretriciam ab idolis, cum quibus fornicabatis. Super, id eſt, propter. q.d. expectando ab eis frumenti copiam.

2. Area, &c. q. d. puniam egeſtate. Mentietur, id eſt, deficiet, ſcilicet, non reſpondebit expectationi eorum.

3. Habitabunt, ſcilicet, diu. Domini, id eſt, à Domino data. Reuerſus eſt, ſcilicet, pars eò fugit, cæteris abductis in Aſſyriam; vel q. d. rediit ad mores, quos olim habuit in Ægypto. Chald. reuertetur. In Aſſyriis. i. inter Aſſyrios. Comedit. pro, comedet. ſ. cibos lege vetitos.

4. Vinum. ſ. quod ei placeat. Et non. pro, quia non. Placebunt. ſ. ipſi. Panis lugentium, id eſt, immundus ſ. ex contactu immundi. vide Nu. 19. Omnes qui, &c. pro, quem quicunque comedit contaminatur. Animæ ipſorum, id eſt, ipſis. q.d. ſibi potiùs faciunt ſacrificia, vt epulentur: quàm mihi, vt ſeruiant. Non intrabit. q.d. panis ille non ab illis mittitur ad templum Dei, ſed in ſua regione offerunt idolis, aut Deo, cùm tamen ille iuſſerit deferri ad templum.

5. Solemni, id eſt, cùm aderunt feſta, nec poterunt captiui ad templum ire, vel die captiuitatis, qui eſt velut feſtus Deo punienti & velut hoſtias mactanti. vide Iſa. 34.

6. Profecti ſunt. pro, proficiſcentur, ſcilicet, fugientes. Memphis. olim Ægypti metropolis, dicitur nunc Cairo. Argentum, id eſt, ædes multa ædificatæ pecunia. Vrtica, ſcilicet, in eis diruitis naſcens. Lappa. i. herbæ ſpinoſæ. 70. ſpinæ. Lappa propriè eſt herba floſculum habens plenum aculeis, qui iniectus in veſtem tenaciter adhæret; quo ludo ſolent pueri delectari.

7. Venerunt. i. propè adſunt. Viſitationis, id eſt, punitionis. Scitote. pro, ſcito. Iſraël, id eſt, ô Iſraël. quidam tamen in accuſatiuo legunt. Prophetam, ſcilicet, qui tibi proſpera prædicabat euentura. Spiritualem, id eſt, qui Dei ſpiritum ſe habere mentiebatur. Amentiæ. ſub. hæc tibi calamitas accidit.

8. Cum Deo meo Propheta. i. qui debuerat ſecundùm Deum prophetare, & vera docere. Inſania, ſcilicet, apparet. q.d. nihil aliud, quàm inſaniunt iſti dum colunt idola.

9. Profundè, id eſt, vehementer. Gabaa. Vide Iud. 19. & 20.

10. Quaſi vuas, &c. q. d. fuit mihi cariſſimus, vt ſolent in deſerto repertæ vuæ. &c. Prima, &c. id eſt, præcoces ficus. Beelphegor, ſcilicet, idolum Moabitarum. vide Nu. 25. Cõfuſione. id eſt,

pudendo idoli cultu. Erat priapi ſimulacrum.

11. Auolauit, pro, auolabit: iungitur: um gloria. ſ. gloriabantur quòd multi eſſent: at peribunt etiam in partu, & vtero multi: vel q. d. receſſit à me iam inde à puero, vt vel in vtero videantur filij imbibiſſe parentum impietatem. Faciam. ſ. filios interficiendo. Io hominibus. i. inter homines. Cùm receſſero. ſ. deſerens eos. 70. Caro mea ex eis.

13. Tyrus, pro, velut Tyrus: poteſt & vt coniungi cum Tyro & legi, vidi, per parentheſim. Chald. Par erat Tyro in proſperitate, eum legem ſeruaret. In pulchritudine. i. pulcherrimè, ſeu loco optimo. Educet. ſ. ad bellum.

14. Da, pro dabis, ſcilicet, quod merentur: ſic infrà.

15. Galgala ſ. ibi cultus idolorum. Quia, pro, idcirco. Exoſos habui. Chald. execratus ſum. 70. odi. Adinuentionum. i. ſtudiorum, ſeu operum. Domo mea. i. habitaculis quæ dederam.

Diligam. ſ. reducendo è captiuitate. Recedentes ſ. à me, ſeu à recto. Chald. rebelles. 70. inobedientes.

16. Percuſſus, &c. præt. pro fut. Amantiſſima, &c. id eſt, filios cariſſimos.

CAP. X.

1. Frondoſa, id eſt, palmitibus abundans. Adæquatus, id eſt, reſpondens palmitum multitudini. 70. abundans. Secundùm multitudinem, &c. q. d. abuſus rerum copia à me data, idola coluit: vel quò plures erant homines, plura idolis altaria extruxerunt. ſ. multiplicato populo aucta peccata.

2. Diuiſum, id eſt, ſeparatum, ſcilicet, à me, vel quaſi dicat, Alij alia idola coluut, nec inter illos conuenit, tanta eſt idolorum multitudo. Chald. diuiſum à lege. Confringet. ſ. Deus per hoſtes ipſorum.

3. Nunc, id eſt, breui. Rex ſ. qui poſſit ab hoſte defendere. Timemus. Chald. & 70. timuimus.

4. Loquimini, &c. Ironia. q. d. iactate ſanè verba pſeudoprophetarum, qui vobis proſpera fore prædicunt. Feretis, pro feriet. q. d. fidite ſanè mendaciis pſeudoprophetarum. Amaritudo, id eſt, herbæ amaræ, & noxiæ. Iudicium, id eſt, ſupplicium, quaſi dicat, abundanter pœnas dabitis Sulcos, id eſt, vias veſtras, ſcilicet, mores ſtudioſè ad malum compoſitos: metaphora à ſulcis, vbi herbæ malæ copioſè prouenuint.

5. Vaccas, ſcilicet, vitulos à Ieroboam poſitos. Apparet coluiſſe vaccas more Ægyptiorum. vide 3. Reg. 12. Bethauen, ſcilicet, Bethel. vide ſuprà, cap. 4. Luxit, pro, lugebit. Eum, ſcilicet, vitulum. q. d. propter eum, quia auferetur ab hoſtibus.

6. Et æditui, &c. q. d. de quo olim ſacerdotes tantopere exultarunt cùm coleretur à populo. Migrauit, pro migrabit. ſ. gloria illa tempore captiuitatis.

6. Delatus eſt, pro deferetur. ſ. vitulus, vel Iſraël. Vltori. ſ. quo Deus vtetur ad vltionem; vel à quo Iſraël olim opem expectabat contra hoſtes. In voluntate, id eſt, votis ſuis. ſ. fruſtratus, vel ob voluntatem ſuam, qua idola coluit, deúmque offendit.

7. Tranſire fecit, id eſt, citò perire. ſ. ob idololatriam.

8. Peccatum, id eſt, per quæ, ſeu in quibus peccabat. Lappa. Chald. & 70. ſpinæ. vide ſuprà cap.

9. Dicent, ſcilicet, oppreſſi calamitate, & deſperantes.

9. Ex diebus Gabaa. ſ. tempore, quo accidit quod dicitur Iudicum 19. quo etiam idola quidam colebant, vt dicitur Iudicum 17. & 18. 70. ex quo colles. q. d. ab antiquiſſimo tempore. Ibi ſteterunt, id eſt, in iis peccatis perſtiterunt

In Gabaa, pro, vt in Gabaa. q. d. grauiori prælio expugnabuntur, quàm illud fuit contra Beniamin. Iniquitatis, id eſt, iniquos. ſ. qui abuſi vxore Leuitæ.

10. Duas. ſ. Iſraël, & Iudæ: vterque enim idola coluit: vel duas dicit ob cultum idolorum, & peſſimos mores.

11. Docta. ſ. aſſuefacta. q. d. aſſueti ſunt idololatriæ, more beſtiarum ſeruientes. Tranſiui. 70. veniam. ſ. puniens, vel domans per Aſſyrios.

Pulchritudinem, id eſt, ſuperbiam, ſeu contumaciam. Aſcendam. ſ. vt ſolet ſuper equum. q. d. ſubiugabo. Arabit. ſ. ſeruiet Babylonius, more iumentorum. Iacob, id eſt, Iſraëli. ſ. ſeruiet ſimiliter Aſſyriis, vel hæc referenda ad tempus conuerſionis, & fidei in Chriſtum.

12. In iuſtitia, id eſt, opera iuſtitiæ. Metite, pro metetis. In ore, id eſt, ſecundùm os, pro ſecundum rationem. Miſericordiæ. ſ. qua vſi fueritis, q. d. ſicut ſeminaueritis, ſic metetis: ſumitur autem miſericordia pro beneficentia, more Scripturæ. Nouale. ſ. auulſis ſpinis. Nouale enim eſt ager nunc primùm proſciſſus. 70. illuminate vobis lumen ſcientiæ. Tempus. ſ. tunc maximè erit. Venerit. ſ. Chriſtus.

13. Impietatem, id eſt, per impietatem, ſeu impiè. Mendacij, id eſt, iniquitatis. Viis, id eſt, operibus. 70. curribus. Fortium. ſ. militum.

14. Tumultus. ſ. hoſtium. 70. perditio. Eius. ſ. Gedeonis. vide Iudic. 8. Vindicauit quidam legunt, iudicauit. Matre, &c. id apparet accidiſſe in excreitu Salmana.

15. Fecit, id eſt, faciet. q. d. ſic patiemini, ob idola culta in Bethel. A facie, id eſt propter. Nequitiarum, id eſt, nequiſſimæ.

CAP. XI.

1. Sicut manè, id eſt citò. Tranſit, &c. q. d. paꝛùm durabit regnum Iſraëlis.

Puer, &c. q. d. cùm eſſet velut in pueritia. ſ. in Ægypto inciperet multiplicari. Chald. quando iter erat Iſraël, &c. Filium meum: ſic vocat, quòd haberet pro filio, eòque chariſſimo eum populum ſ. vnde & Exod. 4. primogenitum vocat. Matth. 2. refertur ad Chriſtum ſenſu allegorico, & ſecundùm quoſdam etiam litterali: vocatus eſt autem per Moſen, & inde eductus Iſraël. 70. filios eius. Chald. filios eos. q. d. habui pro filiis.

2. Vocauerunt. ſ. Moſes & Aaron; vel prophetæ, ſic abierunt, &c. q. d. non tamen obedierunt, ſed verterunt terga. Baalim. i. idolis. vide Exo. 32. Num. 25.

3. Nutritius: pro, velut nutrix: Portabam, &c. q. d. ita defendebam, vt qui paruulum geſtat in brachiis ne lædatur. vide Deut. 1. & 32. Neſcierunt, id eſt, non aduerterunt, aut non curarunt. ſ. beneficium non agnouerunt.

4. Adam, id eſt, hominis. ſ. quibus ſolent homines ligari, nempe amore & beneficiis. Traham, pro trahebam. Chald. traxi. In vinculis, &c. explicatio præcedentis. Ero, pro fui. Exaltans, &c. q. d. vt agricola qui iugum aufert, vt boues quieſcant: ſ. ſinebat per deſertum quieſcere, non ſemper iter agere. Super maxillas. ſ. pendens capiſtrum etiam auferens. Declinaui. i. demiſi. ſ. è cœlo manna.

5. Non reuertetur, &c. q. d. non ſeruiet quidem iterum Ægyptiis, ſed ſeruiet Aſſyriis.

6. Cæpit, &c. ſ. cœperunt paulatim vaſtari ab Aſſyriis. Electos. i. fortes. Comedet. i. perdet, ſeu interficiet: ideò ſolet Scriptura dicere in ore gladij. ſ. denotat. Capita. i. primates. Chald. proceres.

7. Pendebit, &c. q. d. expectabit vt eos liberem, qui velut recedens deſerueritm. Simul. q. d. omnibus, ſeu & Iſraeli, & etiam Iudæ poſtea.

8. Quomodo dabo. &c. q. d. quid de te faciam? Protegam, pro, protegámne? q. d. an dignus es quem defendam? Sicut Adama. ſ. deſtruxi cùm euerterem Sodomam. quidam per interrogationem legunt. q. d. Nonne mereris ſimilem illis vrbibus euerſionem? Conuerſum eſt, &c. q. d. tamen mutabo ſententiam, ſi tu mutes mores.

Conturbara, &c. i. velut pœnitens conturbabor affectu. q. d. vtar miſericordia. niſi fortè hæc omnia per interrogationem legenda ſunt. d. q. an mutabo ſententiam more hominis pœnitentis? an non exequar punitionem quam ſtatui, & non perdam Ephraim, qui Deus ſim iuſtus, & potens, &c. Quidam tamen ad affectum pietatis referunt, vt cæpi explicare.

9. Conuertar, id eſt permittam, ſeu ſinam. 70. derelinquam. Deus. ſ. clemens, qui facilè flectar, vel iuſtus, qui puniam: & potens cui nemo reſiſtat. Sanctus ſ. quem ſanctè colere debueras. Non ingrediar, &c. q. d num me quis impediet, ne ciuitatem ingrediar, & te puniam? Scio alios multo aliter explicare, ſed cur ita non poſſit etiam explicari, non video.

10. Poſt Dominum. ſ. Chriſtum: id enim videtur ad ea tempora referendum. Rugiet; ſcilicet, contra impios in iudicio, vel contra peccatores prædicatione, ſcilicet, magna vi. Filij maris, id eſt, remotiſſimi quique, vt ſolent eſſe Inſulani, qui niſi per mare adiri non poſſunt, ad quos prædicatio Euangelij perueniet, vel mundani: mare enim mundum ſolet ſignificare.

11. Aduolabunt. ſ. ad prædicationem Euangelij ex locis vbi fuerint: nominantur verò Ægyptus & Aſſyria, quia illuc confugituri erant aliqui, & hinc reliqui abducendi. Columba. ſcilicet, celeriter. Domibus. ſ. Eccleſiis particularibus.

12. Negatione. Chald. & 70. mendacio. q. d. non me verè colit, ſed fictè. Iudas, id eſt, multi ex Iuda. Teſtis, id eſt, teſtans Dei bonitatem, & potentiam, eiuſque cultum defendens. Deſcendit cum Deo, id eſt, ad partes Dei, à quibus Iſraël alienatus. q. d tuetur cauſam Dei. Cum ſanctis, &c. i. piis, Deúmque colentibus. ſ. Deum prædicat, vel permanet.

CAP. XII.

1. Paſcit ventum, pro, paſcitur vento, id eſt rem facit inutilem & vanam. ſ. colendo idola, vel expectans opem Ægyptiis. Æſtum, id eſt ventum calidum, & noxium, qualis ſolet eſſe in Aſia Eurus. Tota die, id eſt ſemper. Mendacium, id eſt, nihil profutura, ſed ſpem deluſura. Vaſtitatem, id eſt, interitus cauſas. Oleum, per id intellige cætera, quæ ferebat. Chald. munera.

2. Iudicium. i. expoſtulatio, ſeu lis.

3. Supplantauit, &c. q. d. iam inde ab vtero ei benefeci, cùm per ſupplantationem ſignificaretur prærepturus benedictionem. Directus eſt, id eſt, proſperè ei ſucceſſit. Chald. præualuit Angelo. 70. præualuit ad Deum, ſeu fortiter egit. ſcilicet, luctatus cum Angelo, qui Deum repræſentabat.

4. Inualuit, id eſt præualuit: explicatio præcedentis Ad Angelum, id eſt, cum Angelo luctans. Confortatus eſt. Heb & 70. potuit, id eſt, fortiter egit, ſeu præualuit. Chald. ſuperauit. Fleuit, & rogauit. q. d ſupplex petiit ab Angelo benedictionem, fortè etiam cum lachrymis. Inuenit eum: ſ. Iacob Angelum Dei nomine ſibi loquentem. vide Gen. 58. Nobiſcum, id eſt, de nobis, cùm ſ. poſteritatem promitteret, vel in parte intelligitur filiis etiam locutus.

5. Exercituum. 70. omnipotens. Memoriale eius, id eſt. Iacob Dei ſemper recordabatur, vel Deum omnibus rebus præferebat.

6. Conuerteris, pro conuertere: futurum pro imperatiuo, more Scripturæ.

7. Chanaan, pro, ſimilis eſt moribus Chana-

næis. Doloſa. q. d. defraudat proximum. Calumniam. Chald. rapinas. 70. oppreſſiones.

8. Idolum. q. d. ſatis bonum deum inueni, qui tantas diuitias repererim. 70. requiem.

Non inuenient, &c. q. d. non poterit inueniri in meis negotiis peccatum iniuſtitiæ. Quam peccaui, pro, qua peccauerim.

9. Ex terra. Chald. qui eduxi te ex terra. 70. eduxi te ex terra. Faciam. ſ. ſi conuertatis, vel cùm conuerteris ad Chriſtum. Feſtiuitatis, id eſt, cum lætitia. Chald. antiquis.

10. Super Prophetas. Chald. cum Prophetis. 70. ad Prophetas. ſ. vt te in vlam reducerem.

Viſiones multiplicauit. q. d. per multas viſiones locutus. Chal. Prophetias multiplicaui. In manu, id eſt, opera. Aſſimilatus, id eſt, vſus ſimilitudinibus, & figuris.

11. Galgal. Complut. Galaad. Idolum, id eſt, falſus Deus. ſ. colitur. Tamen. Complut. ergo. Erant. pro ſunt. q. d. ſi vana colunt, quam opem ab eis expectant? Aceruí. ſ. lapidum erunt. q. d. euertentur, & locus arabitur.

12. In vxorem, id eſt pro vxore. Et in vxorem ſeruauit, id eſt, pro altera vxore oues etiam ſeruauit. vide Geneſ. 29.

13. In Propheta, id eſt, per Prophetam, ſcilicet, Moſen.

14. Amaritudinibus, id eſt peccatis, quæ mihi valde diſplicent. Sanguis, id eſt peccatum. ſ. pœna peccati. Opprobrium. ſ. quo Deum affecit. Reſtituet, id eſt, reddet. ſ. puniendo. Debetur pœna peccato, itáque cùm redditur, videtur reſtitui debitum.

CAP. XIII.

1. LOquente. ſ. olim de colendis idolis. Ephraim, id eſt, Ieroboam rege, qui de tribu Ephraim. Iſraël. ſ. populum, qui primo viſus eſt exhorreſcere ad tantam impietatem. Deliquit. ſ. tandem perſuaſus. In Baal, id eſt, colendo Baal, ſeu idola. Mortuus eſt. ſ. peccato, & ſe obnoxium fecit mortis ſupplicio. q. d. ideo occidetur.

2. Quaſi, 70. ſecundum. q. d. vt ſolent à gentilibus fieri. His, pro, de iis: vel q. d. Alij aliis dicunt. Homines. ſ. etiam filios ſacrificabant. vide Pſal. 105.

3. Matutina. ſ. quæ citò diſſoluitur. ſub. peribunt, vel ceſſabit eorum felicitas temporalis. Puluis. Chald. ſtipula.

4. Ægypti. ſcilicet, te eduxi, & dixi quòd ſequitur.

5. Cognoui. 70. paui.

6. Iuxta paſcua ſua, id eſt, cùm eos paſcerem. Chald. quando nutriui eos.

7. Pardus, id eſt, pantheram as. Aſſyriorum, id eſt, quatitor in Aſſyriam per deſerta. Alludit verò ad captiuitatem.

8. Iecoris. Heb. Chald. 70. cordis. q. d. viſcerum. Scindet, id eſt lacerabit.

9. Perditio tua, id eſt, tu tibi cauſa es perditionis. Tantummodo. q. d. ego ſolus te poſſum iuuare: vel ego id ſolum ago, vt iuuem, ſed non vis.

10. Iudices tui, ſcilicet, vbi ſunt qui te poſſint defendere? Dixiſti, ſcilicet, 1. Reg. 8. Et Principes. Apparet eos etiam Iudices periiſſe cùm Rege.

11. Dabo. Chald. & 70. dedi. In furore meo, id eſt, iratus.

12. Colligata. ſ. hærens cordi. q. d. eſt obſtinatus, vel repoſita eſt apud me, vt ſolent quæ colligantur: ſic Deut. 32. nónne hæc cõdita ſunt apud me, &c. Chald. repoſita. Abſconditum. ſ. in corde, vel apud Deum. Chald. reſeruatum, vt puniatur.

13. Parturientis. q. d. grauiſſimi. Stabit. i. conſiſtet. 70. ſuſtinebit. l. ferre poterit, vel reſiſtet hoſtibus. In contritione. i. dum conterentur, ſeu occidentur eius filij. ſ. populus.

14. Manu, id eſt poteſtate. Mortis. Hebr. & 70. Inferni. ſ. è limbo, aut ne damnentur æterno ſupplicio: vel infernus pro morte accipitur, cùm præſertim vox Heb etiam ſepulcrum ſignificet, ſepulcrúmque pro morte accipiatur. Liberabo. ſ. per Chriſtum. De morte te repetirio. Ero mors, &c. 70. vbi cauſa tua, ô mors, vbi inferne aculeus tuus? vide 1. Cor. 15. vbi apparet Paulum non legiſſe δίκη, ſed νῖκη. Morſus. ſ. quia eduxit ex inferno aliquos, non omnes: vel. q. d. perditio tua. Abſcondita eſt. q. d. non video conſolationem, ſed calamitatem populo huic imminentem iam.

15. Ipſe. ſ. dominus, vel hoſtis. Ventum, &c. ſ. exercitum Aſſyriorum. Deſerto: eſt quidem deſertum inter Aſſyriam & Iudæam. Siccabit, &c. q. d. omnino deſtruet: perſtat enim in metaphora venti. Vaſis deſiderabilis, id eſt, ſupellectilis pretioſæ.

CAP. XIIII.

1. PEreat, id eſt, digna eſt interitu. Chald. peccati rea eſt. 70. peribit, ſeu deſtruetur. Amaritudinem, id eſt, indignationem. Pereant. 70. cadent. Eliduntur. Imperá. pro Futuro. Fœtæ, id eſt, grauidæ. Chal. prægnantes, 70. in vtero habentes.

2. In iniquitate. id eſt, ob iniquitatem.

3. Verba. ſ. confeſſionis peccatorum, & laudis Dei. Chald. verba confeſſionis. Bonum. ſ. animum noſtrum: vel q. d. redde nos bonos, & recipe tibi deditos. Vitulos, id eſt hoſtias, ſeu ſacrificia. Labiorum. ſ. laudes tuas (ſacrificium laudis honorificabit me) & orationes, 70. fructum labiorum noſtrorum, quod Paulus citat Hebræorum 13.

ſcilicet, locum. Heb. ad finem. q.d. perſeuera in bono. Græc. ad complementum conſummationis, id eſt, ad perfectionem. Stabis Græc ſurges. Sorte tua, ſcilicet, Abrahæ ſinu. In finem, &c ſcilicet, vſque ad reſurrectionem mortuorum.

Cap. XIII.

1. POmarium, id eſt, hortus. Græc paradiſus. Honorabilior omnium. Græcis,

5. Illo anno, ſcilicet, quo hæc hiſtoria accidit. Locutus, ſcilicet, per Prophetas.

6. Iudicia, id eſt, lites.

9. Euerterunt. i. peruerterunt. Senſum, id eſt, mentem. Viderent cælum. i. Deum cogitarent. Iudiciorum iuſtorum, id eſt, iuſti & recti.

13. A ſe, id eſt, alter ab altero.

14. Venerunt in vnum. i. reperti ſunt ſimul.

17. Smigmata. Græc. ſmigma. i. ſaponem, vel quid ſimile.

22. Mors, ſcilicet, animæ.

23. Melius. Græc. eligibile. Opere. ſ. peccati.

27. Locuti ſunt, ſcilicet, calumniam quam parauerant.

39. Oſtio: fortè poſticum intelligunt.

45. Suſcitauit, id eſt, excitauit. Pueri. Apparet hæc multo ante Cyri imperium accidiſſe, quo tempore Daniel ſenex erat. Iunioris, id eſt, paruæ ætatis. q. d. adoleſcentis.

46. Mundus, &c. q.d. non approbo id iudiciũ, quo iſta ad mortem eſt damnata.

50. Honorem, id eſt, auctoritatem, ſeu iudicium, aut ſapientiam.

52. Dierum malorum, id eſt, in multis malis. Venerunt, pro, venient. ſ. in lucem.

54. Colloquentes ſibi. Græc. conuerſantes inuicem: ſic & infrà Schino. i. lentiſco. In caput tuum, id eſt, in tui perniciem. Scindet. Græc. σχίσει: alludit ad vocem σχῖνος.

57. Loquebatur vobis. Græc. conuerſabantur vobiſcum, id eſt, rem habebant. Suſtinuit, id eſt tulit.

58. Prino, Ilex eſt, vel arbor ſimilis.

59. Vt ſecet. Græc. πρίσαι, alludit ad vocem πρῖνος, quæ cauſa fuit quibuſdam negandi hæc eſſe canonica, quòd ille quippe Heb. aut Chald. loquens non potuerit vti his alluſionibus: ſed hi probare priùs deberent nihil eſſe in illa lingua ſimile: certè in Latina eſt: potuit enim dicere ſi Latinè egiſſet, de lentiſco, lente non morieris, ſed ſubito de ilice, ilico peribis: cur ergo negemus ſimile quid fuiſſe in ſermone, quo eſt vſus? quod deinde interpres Græcus Græcè eſt imitatus, vt poſſet intelligi.

62. Proximam, Græc. proximum. ſ. voce hac ſignificatur vterque ſexus.

65. Aſtiages, ſcilicet, cuius tempore id accidit, multis ante annis quàm Cyrus Babyloniam expugnaret. Quidam tamen putant id pertinere ad ſequens caput.

Cap. XIIII.

1. ERat, ſcilicet, multo poſt hiſtoriam præcedentem. Conuiua, id eſt, familiaris. Regis, ſcilicet, Cyri.

2. Artabæ: dicitur vnaquæque continere ſextarios 72. Amphoræ. Græc. metretæ.

4. Carnis, id eſt, viuentis.

8. In Bel, id eſt, contra Bel.

10. Miſce, id eſt, infunde, ſcilicet, in vaſa, vide Prou. 9.

19. Mulierum, ſcilicet, nudis pedibus fuerant omnes ingreſſi.

31. Corpora. i. cadauera fortè damnatorum.

33. Pulmentum. i pultem. Alueo i. vaſculo.

34. Non vidi, pro, nunquam vidi.

35. Capillo. id eſt, per capillos. Græc. coma. Spiritus ſui ſ. Angeli, vel Abacuc.

37. Diligentes. Græc. quærentes.

40. In momento. Græc. ſtatim.

OSEAS.

Fuit ferè æqualis Iſaiæ, Ioel, Abdiæ, Amos, Ionæ, & Michææ, ſcilicet eodem ferè tempore hi omnes prophetarunt.

Oſeas, ſecundum quoſdam, fuit Ieroſolymitanus. Alij tamen aliter ſentiunt: vide Epip. lib. de Prophet. vita. Prophetauit autem de Iuda, & de Iſraël.

CAPVT I.

1. BEeri. Quidam putant, cùm Prophetæ pater aut auus nominatur, etiam hos Prophetas intelligendos, quod alij negant, & meritò. Oziæ, qui & Azarias, Ioathan, &c. Quid horum cuius regis tempore dixerit, incertum. Ieroboam regnauit huius tempore Oziæ, ſcilicet, cœpit anno huius 27. Additur ergo, vt ſciatur quo tempore prophetauerit, ſcilicet, non longè à principio regni Oziæ.

2. Principium, &c. q.d. primum, quod ei dixit eſt quod ſequitur. Loquendi Domino. Chald. & 70. verbi Domini in Oſee. 70. ad Oſeam,

Fornicationem. i. valde fornicationibus deditam.ſ.volebat Deus ſignificari Idololatriæ Iſraël aſſiduitatem. Filios fornicationis.ſ.qui ſignificet fornicationem filiorum Iſraël.Heb.filios fornicationum. Fornicans fornicabitur, id eſt, valde dedita erit Idololatriæ.

3. Abiit.Quidam hæc & ſimilia Prophetarum geſta,vt Iſaiæ, Ieremiæ, & Ezechielis quædam, quæ aut turpia videntur, aut impoſſibilia, ſolo ſpiritu facta putãt. Alij facta eſſe re vera,nec eſſe quidquam turpe aut impoſſibile quod Deus præcipiat,& quidem hîc fuiſſe meretricem coniunctam legitimo matrimonio, quòd certè honeſtum.

4. Adhuc modicum.i.paulo poſt.ſ.poſt aliquot annos factum id. Viſitabo,&c.i.vlciſcar ſanguinē effuſum à Ieſu in Iezraël, etſi enim illud fieri Deus voluit, ſed ille ſecundùm quoſdam animo dominandi fecit, & non parendi Deo. At 4. Reg 10. apparet placuiſſe factum Deo : quare potiùs ſenſus eſt,ſanguinem.i.peccata(quæ ſanguines vocantur in Scriptura quaſi homicidia.ſ. animæ:& hîc Heb.ſanguines)Iezraël autem pro Iſrael ſumitur,cuius erat Metropolis : ſicut etiã infrà,cap.2. Iezrael.70. Iſrael. Quieſcere,id eſt, ceſſare. ſ. mittendo captiuos in Aſſyriam.

5. Arcum. i. vires. Chald. fortitudinem bellatorum.ſ.Iſraelitæ arcu præcipuè valebãt in prœliis. In valle. Apparet hîc fuiſſe factum prœlium cum Aſſyriis,vel Iezrael:vt ſup.pro, Iſrael.

6. Miſereri.70 diligere.ſ.nunquam rediere ex captiuitate, (etſi id quidam putent) niſi fortè pauci cum duabus tribubus ex Babylone redeũtibus. Quidam tamen putant ſolos rediiſſe qui antea cum Iuda habitabant, fugientes Idololatriam Iſrael.vide 2.Par.11.& 15 & 30.& Ioſeph. 8.Antiq cap.3.qui poſtea creuerunt vehementer numero. Obliuione obliuiſcar. i, penitus obliuiſcar 70. aduerſando aduerſabor eis.

7. Saluabo.ſ.à Sennacherib liberabo primùm, deinde à captiuitate Babylonica. In Domino.i. ope Domini.q.d.mea virtute,

8. Ablactauit. i. ſignificatur priuandus Iſrael Dei lacte.i. gratia & conſolatione.

9. Dixit, ſcilicet, Dominus. Non populus, &c. q. d. deſeram vos omnino. Apparet id nunc in Iudæis omnibus, nedum in decem tribubus adhuc captiuis.

10. Iſrael,ſcilicet,ſecundùm ſpiritum.Tranſit enim Propheta ad Chriſtianos,qui penè infiniti ab eo præuidebantur. vide Rom. 9. 1. Pet.2.q.d. deſerentur à Deo Iſraelitæ ſecundùm carnem, ſed eorum loco ſuccedent alij ſecundùm ſpiritum. Numerabitur.i. poteſt numerari, ſcilicet, arena. Dicetur.70.dictum eſt,quo modo à Paulo citatur Rom. 9..

11. Congregabuntur, ſcilicet, in nouam fidem & Eccleſiam. Iuda : per Iudam Iudæi , per Iſrael Gentiles conuerſi intelliguntur. Aſcendent de terra, id eſt creſcent,ſeu in ſuperna tollentur.Magnus dies,id eſt, celeberrimum tempus. Iezrael, id eſt, ſeminis Dei , ſcilicet, filiorum Dei, cùm iuſtificantur, & tandem glorificantur.

CAP. II.

1. Dicite,ſcilicet, ô fideles Chald.dicite, ô Prophetæ Fratribus veſtris, id eſt, Iſraeli,& gentilitati per Oſeæ filios ſignificatis Sorori:alludit ad filiam Oſeæ, per quam itidem ſignificabantur Iſraelitæ, & gentes. Fortè verò per tres,ob Iudam, Iſrael, & gentes : per fœminam autem , quia nomen vni fœmininum , ſcilicet,non miſericordia,ſeu immiſericordia.

2. Iudicate,id eſt,increpate,ſcilicet.ô fideles. Matrem,ſcilicet,ſynagogam Non vxor,id eſt, non ſe vt vxorem gerit,ſed vt adulteram.

Non vir,quaſi dicat, nec ego ei præſtabo quæ ſolet vir fideli vxori. Fornicationes , ſcilicet peccata,vel idolo,um cultum.Chald.opera mala.,A facie ſua. Chald. à conſpectu ſuo. Vbetum ſuorum,id,eſt,ſui corporis.q.d. à ſe vitiis: autem ea voce,perſiſtens in adulterij metaphora:alioqui de idololatria loquens. Chald. eiuratis ſuæ.

3. Expoliem ſ. donis meis. Natiuitatis , id eſt,antequam acceſſiſſet ad Dei cultum , ſecundum Chald.vide Eze.16 Inuiam. 70. ſine aqua. Chald. deſertam Siti , id eſt, deſiderio rerum, quas non poterit obtinere, & præcipuè quam omnes optant, felicitates, cuius ſoli iuſti compotes fiunt.

4. Filij fornicationum. Chald. Idololatræ.

5. Quia fornicata,&c.q.d. etiam mater idola coluit , ſuntque eam filij imitati ſ plebs imitata Principes & ſeniores,vel maiores ſuos. Confuſa eſt.i. fecit digna confuſione. i. pudore. Amatores.ſ.deos,vel populos,quorum idola colebat.

Panes & aquas.i.cibum & potum. Lanam , & linum.i.laneas veſtes & lineas.Chald.veſtimenta ſericea & byſſina.70.veſtimẽta & linteamina. Oleum meum , &c. Chald. & omnia alimenta mea.70.oleum meum,& quæcunque mihi conueniunt.

6. Sepiam,&c.q d.impediam,ne poſſis egredi. obſidione tribulationibus,&c.

7. Sequetur ſ. deſiderio. Apprehendet, id eſt aſſequetur. Virum meum. ſ. Deum Faciunt id nunc quidam Iudæorum , facient plures in fine ſeculi.

8. Neſciuit , id eſt , non aduertit. Quæ fecerunt Baal, Chald. ex quo fecerunt idola. Baal deus Babyloniorum & Sidoniorum : ſic dicebatur fortè à Belo patre Nini , qui pro deo cultus eſt, voce paulum mutata. Quidam Iouem dicũt ſic vocatum,& Iunonem Aſtarte, de qua Iud. 2 vide Aug q.16.in Iud.Dicitur autem Baalim &

4. Quia, &c. explicatio præcedentium. Sede bunt. ſolet id verbum ferè de mæſtis & deſolatis dici, adeóque de viduis. Rege Chal. rege de domo Dauid. Ephod. i. veſte ſacerdotali. 70. ſacerdotio. Theraphim, id eſt, ſimulacris, ſeu idolis. 70. manifeſtationem vt. ſ. alludatur ad Vrim, quod erat in Ephod. Chald. reſponſa dante. ſ. oraculis Dei.

5. Poſthæc. ſ. in fine ſeculi. Dauid. Chal. Chriſtum filium Dauid. vide Ezech. 34. & 37. Pauebunt, &c. ſignificatur reuerentia ad Chriſtum. Chald. ſtudebunt cultui Domini. Bonum. i. beneficia, & gloriam, & bonitatem, ſeu miſericordiam. Nouiſſimo, &c. ſ. tempore Antichriſti, quo plurimi Iudæi cõuertendi: nõ enim omnes.

CAP. IIII.

1. IVdicium. Chald. diſceptatio. Veritas. i. fides promiſſorum, ſeu dictorum. Scientia. Chald. timor ſ. ſcientia Dei intelligitur Deo obedientium. vide. c. Ioan. 2.

2. Maledictum. i. maledicentia, & conuitium. Chald. periurium. Inundauerunt. i. abundarunt. Et ſanguis, &c. Chald. & aggregant peccata peccatis. ſ. vnum aliud excipit. Sanguinem vocat ſcriptura & homicidium, & peccatum, quo anima occiditur.

3. Lugebit. Chald. vaſtabitur. Infirmabitur Chald. delebitur. Io beſtia. pro, cum beſtia. q. d. etiam feræ peribunt. Chal. à beſtiis. Congregabuntur. ſ. mortui. 70. deficient.

4. Non arguatur, &c. q. d. perditur opera admonendo iuſtos. Vir i. quiſque. ſ. iſtorum. 70. non arguat quiſquam. Contradicunt. q. d. non ſolum reprehendi nolunt, ſed etiam contradicunt ſuperioribus & doctoribus. Hodie, quaſi dicas, citò. Corrues. ſ. in ſummam calamitatem. videtur captiuitatem ſignificare.

5. Propheta. Chald. pſeudopropheta. Nocte. ſ. calamitatis. Chald. tanquam in nocte. ſ. coniungit cum præcedentibus. Tacere. ſ. præ confuſione. Chald. confuſione induam congregationem veſtram. 70. nocti aſſimulaui matrem veſtram. Feci. pro, faciam. Matrem. i. ſynagogam. ſ. multitudinem, vel principes & ſeniores.

6. Conticuit. ſ. confuſus. Chald. inſipiens factus eſt. Tu, ſcilicet, ô ſacerdotum congregatio. Scientiam. i. Dei cognitionem. Chal. Dei timorem. Obliuiſcar, &c. Chald. repellam filios tuos.

7. Secundùm multitudinem, &c. i. quo plures fuerunt, plus peccarunt, & grauius.

8. Peccata, id eſt, oblata pro peccatis à populo. Comedent. pro, comedere ſolent. Ad iniquitatem. ſ. fouendam, ſeu diſſimulandam. Subleuabunt i. ſolent animum dare ſ. laudando, vel non obiurgando. 70. accipient. q. d. accipient perſonam ne. ſ. amittant oblationes, ita in peccatis populus fouetur.

9. Et erit. ſ. punitus, vt ſtatim explicatur. Vias, id eſt, opera. q. d. reddam quod merentur. Cogitationes, id eſt, quæ malè cogitauit, ſeu deſignauit.

10. Comedent, &c. i. ſe dedunt voluptatibus, ſeu gulæ, nec ſatiantur. ſ. voluptas non ſatiat Fornicati. ſ. idololatria, vel libidine. Ceſſauerunt. 70. dirigentur. i. rectè agent. ſ. relicto vitio. Cuſtodiendo. ſ. eius præcepta.

11. Ebrietas pro, id eſt, ebrietas. Auferunt cor. i. mentem. Chald. in errorem inducunt.

12. In ligno. pro, lignum. i idolum. Baculus. ſ. per baculos, ſeu virgas diuinabant idololatræ. vide Ezech. 21. Annunciauit. ſ. futura, ſeu quæ volebat ſcire. Spiritus. i. animi ardor. vel dæmonem intelligit, qui ad fornicationem incitat, ſeu idololatriam.

13. Fornicabantur. ſ. me permittente in pœnam veſtrorum peccatorum.

14. Viſitabo. i. puniam. ſ. cohibendo, vel non ſic grauiter, vt vos. Quoniam ipſi. &c. q. d. quia vos datis illis exemplum, eóque grauiùs peccatis. Effæminatis, id eſt, ſcortis maſculis. vel ſacerdotes Priapi intelliguntur, qui erant veluti fœminæ mollitie & geſtibus. Vapulabit, id eſt, pœnas dabit.

15. Galgala. ſ. ad colendum idola. ibi enim colebantur. Beth Auen. i. domum iniquitatis, ſeu vanitatis. ſic dicebatur Bethel ob idola. Chald. Bethel. erat autẽ duplex. Altera in ſorte Ephraim quæ & Luza, vbi idolum poſuit Ieroboam. ſ. vitulum aureum. altera in Beniamin. vide Ioſ. 16. & 18. Erat & Bethauen quædam prope Bethel, de qua Ioſ. 7. Nec iurauerit is, &c. q. d. Nolo per me amplius iuretis, quòd ſitis idololatræ.

16. Laſciuiens. i. œſtro percito. iugóque excuſſo fugiens. Chald. recalcitrans. Declinauit. i. receſſit, ſeu aufugit. Chald. rebellauit. Nunc. i. breui. Agnum. ſ. qui ducitur non reſiſtendo, vel q. d. vt agnũ maſtandum, qui liberè finitur paſci In latitudine. ſ. regione Medorum in quam abducetur captiua.

17. Ephraim. i. decem tribus. Dimitte eum. ſ. ô Iuda. Chald. dereliquerunt ſuam religionem. 70. poſuerunt ſibi ſcandala.

18. Separatum eſt. pro, ſit ſeparatum à te, vel longè eſt à Dei cultu. Chal. ex rapina eſt. Affer re ignominiam. i. ignominioſa facere. Protectores. ſ. Principes & Sacerdotes. Chald. Proceres.

19. Ligauit pro, ligabit. Spiritus. i. ventus q. d. citò volabunt aliò captiui. A ſacrificiis. i. ob ſacrificia ſ. idolis facta.

CAP. V.

1. SAcerdotes videtur de Iuda loqui quòd ſi de Iſraël loquitur: intellige ſacerdotes, qui ita vocabantur: non enim erant, cùm non eſſent de familia Aaron. Iudicium. i. condemnatio. ſ. adeſt, vel q. d. ad vos pertinet iudicium,

quod

quod tamen peruertitis. Laqueus. i. ſcandalum. ſ. exemplo, & ſuaſione idololatriæ. Speculationi. i. iis, qui veſtræ ſpeculationi, ſeu curæ ſunt commiſſi. Chald doctoribus veſtris ſ. Prophetis, quos occidere ſolebant. Expanſum, ſcilicet, ad capiendum aues, id eſt, animas. Thabor. mons in Galilæa, qui à Græcis dicitur Itabyricum, altiſſimus & in vertice maxima planitie. Chald. montem excelſum.

2. Declinaſtis. ſ. offerre in Ieruſalem, ne populus rediret ad Regē Iuda, vel declinando à Deo idolis obtuliſtis. In profundum. i. valdè, ſeu vehementer. Chald. ſacrificant idolis largiſſimè. Eruditor. i. caſtigator. q. d. puniam, vel cùm tamen ſæpè eos de eo corripuerim.

3. Iſraël. reperiuo. Quia nunc, &c. q. d. video quid nunc agat.

5. Reſpondebit. ſ. dabit pœnas, quæ merito reſpondeat culpæ. Arrogantia. 70. iniuria. In facie eius. Chald ipſis videntibus. In iniquitate. i. ob iniquitatem. Iuda. ſ. poſtea, & ipſe ductus in captiuitatem.

6. In gregibus, &c. q. d. poſiti in calamitate quærent Deum per ſacrificia. Ablatus eſt. Chal. ſubtraxit ſe. 70. declinauit.

7. In Domino pro, in Dominum. Præuaricati ſunt. 70. Dominum dereliquerunt. Alienos. ſ. à Dei cultu. Chald. ex filiabus gentium. Nunc. i. paulo pòſt, Deuorabit ſ. hoſtis. Menſis. Chald. per ſingulos menſes, ſcilicet, ſubinde vaſtabuntur. Partibus, id eſt, ſubſtantia, ſeu poſſeſſionibus.

8. Clangite, &c, quaſi dicat, en adſunt hoſtes, conuocate veſtros ad prælium. Gabaa, & hæc, & Rama in tribu Benjamain. ſunt autem vicinæ inter ſe, & tribus Benjamin vicina eſt Ephraim. 70. pro Gabaa, colles. pro Rama, excelſa vertunt, nam id ſignificant Heb. Videntur autem admoneri duæ tribus, dum viderint capi Iſraël ab Aſſyriis. Tuba. ſ. ærea, nam buccina cornea. Vlulate. ſ. vt fieri ſolet in rebus deſperatis. Poſt tergum ſ. eſt hoſtis, vel Bethauen, quæ illi à tergo reſpectu Ieruſalem.

9. In deſolatione erit. i. vaſtabitur. Correptionis. i. punitionis. Oſtendi fidem. i. oſtendam vera me prædixiſſe.

10. Aſſumentes. 70 transferentes. Chald. mutantes Terminum. ſ. vicini, vt ſibi aſſumant partem alieni. ſignificat verò tranſgreſſionem legis Dei, & in vetitum progreſſum per idololatriam & peccata alia. Quaſi aquam. ſ. cum impetu ruentem.

11. Patiens eſt. pro. patietur q. d. opprimetur ab hoſtibus, & iniuriis afficietur. Fractus iudicio, id eſt, nemine iudicante & illum eripiente, vel. q. d. Dei iudicio punitus. ſordes, id eſt, idola. Chald. mammonam iniquitatis. 70. vana, ſcilicet, idola.

12. Quaſi tinea, &c q. d. perdam omnino, etſi paulatim dans locum pœnitentiæ. Putredo. i. caries, qua ligna conſumuntur.

13. Languorem. i. afflictionem. Vinculum. i. laborem Chald. & 70. dolorem. ſ. ligatur anima re moleſta. Miſit. ſ. Iudas. Regem. ſ. Aſſur. Vltorem. i. vindicem. q. d. vt ſe iuuaret contra aliorum hoſtium iniurias, vide 4. Reg. 15. & 16. Sanate. i. liberare omnino, nam tandem expugnati ducemini in captiuitatem.

14. Leæna. 70. panthera, vtraque eſt ferociſſima. Catulus leonis. 70. leo.

15. Locum meum, quaſi dicat, deſeram vos, vel ad Chriſti refertur aſcenſionem. Chal. in habitaculum meum cæleſte. Quæratis. ſ. oppreſſi malis.

CAP. VI.

1. MAne, id eſt, maturè, diligenter, quamprimùm. Venite, ſcilicet, dicent alij aliis.

2. Cæpit. pro, rapuit. Chald. percuſſit. Percutiet. pro, percuſſit, vel q. d. etiam ſi percuſſit.

3. Poſt duos, &c. q. d. cito, vel tertio, vt ſequitur. Tertia. ſ. tertia Chriſtus reſurrexit. Chald. reſurrectionis mortuorum. videtur ad hunc locum Paulus alluſiſſe. 1. Cor. 15. Quidam diem primam intelligunt legis naturalis, ſecundam ſcriptæ, tertiàm Euangelicæ, vel primam 24. lunæ, ſecundam, qua paſſus viuificauit nos; tertiam, qua per reſurrectionem fecit, vt reſurgamus cum illo. In conſpectu eius. i. ipſo fauente vel ipſi placentes. Sciemus. ſ. per fidem. Cognoſcamus. ſ. per ſpeciem, vel hic magis magiſque. Diluculum. ſ. fugans tenebras. Egreſſus eius. i. Chriſti natiuitas, ſeu aduentus. Imber. ſ. fæcundans animas. Temporaneus. ſ. autumni. Serotinus. ſ. veris.

4. Quid faciam. ſ. vltra id quod feci, quaſi dicat, quid non feci, vt ad me redires? Veſtra. i. qua volo in vos vti. Nubes. ſ. citò tranſit, quia peccatis veſtris impeditis, vel qua vtimini in alios. ſ. beneficentia. q. d. parum durat per auaritiam impedita. Manè. 70. matutinus.

5. Dolaui in Prophetis. i. per Prophetas corripui veluti ictibus frequentibus pulſans, & polire ſtudens. Chald monui per prophetas. Occidi. i. penè enecaui. Prophetas ipſos, toties mittens, & cogens ſollicitè monere. Et iudicia &c. quaſi dicat. Itaque manifeſtum erit, quàm iuſtè te condemnem, ſeu puniam, qui toties monitus non reſipueris; vel apertè te puniam. ſ. toto mundo ſpectante.

6. Et non. pro, non ſolùm. Chald. magis quàm. quaſi dicat, non mihi placent veſtra ſacrificia, quia deeſt vobis miſericordia, quam maximè requiro. Scientiam Dei. Chald. obſeruationem legis Dei.

7. Sicut Adam. ſ. olim in Paradiſo. Ibi, id eſt, in tranſgrediendo pactum. vel in terra, vbi eos

poſui, ſicut olim Adam in Paradiſo. Chal. in terra quam dedi eis. In me. i. contra me.

8. Galaad. eſt in tribu Gad attributa ſacerdotibus, dicta etiam Ramoth Galaad, & Ramatha. Vide Ioſeph. 9. Antiq. cap. 4. Operantium. i. fabricantium, & colentium. Idolum. pro, idola. 70. vana. Chald. violentiam. Supplantata ſanguine. i. ob ſanguinem à te inique effuſum, deijcietur, vt ſolent ſupplantati. Chal. effundens ſanguinem innocentem.

9. Fauces. ſ. ſitientes ſanguinem. Sacerdotum, ſcilicet, idolorum. Pergentes. ſ. Ieruſalem adorandi cauſa, quos idcirco ſacerdotes curabant in via interfici, ad quod Galaaditarum opera vtebantur. Quia ſcelus, &c. q. d. quod grande ſcelus eſt, vel, quia ea ratione impiè cogitarunt Dei cultum tollere.

10. Horrendum. ſ. quod ſequitur.

11. Pone meſſem tibi. q. d. para te, nam etiam tu meteris ab hoſtibus. Cùm conuertero, &c. ſub. tum ceſſabit punitio per hoſtes. vel ſenſus eſt, ô Iuda, non prius meſſem pones. i. potieris abundantia rerum, quàm conuertero te, tum verò bene tibi erit.

Cap. VII.

1. MEndacium, id eſt, iniquitatem. q. d. cùm vellē ſanare, ſeu (vt ait Chaldæus) exquirerem; apparuit iniquitas eius populi. Et fur, &c. q. d. & domi furta exercent, & foris. Chal. & domi furantur, & foris graſſantur. vel ſenſus eſt, & ſpoliabuntur à ſuis, & ab hoſtibus. hi enim ſolent in Scriptura vocari latrunculi, vt 4. Reg. 13. & 24. & quidē milites olim Latinè latrones dicebantur, vel à λατρεύειν. i. ſeruiendo ob ſtipendium, vel quia ſolent latronum more graſſari, & ex inſidiis aggredi latronum more, qui à latendo fortè dicti.

2. Omnem, ſcilicet, veterem. q. d. Deus nos punit ob vetera peccata. Nunc, &c. q. d. etiam nunc peccant grauiter, & multa. Adinuentiones. i. ſtudia mala, ſeu opera. Coram facie mea, id eſt, me vidente.

3. Regem, ſcilicet, Ieroboam, & reliquos volentes idola coli. Mendaciis, id eſt, iniquitatibus, repertrio.

4. Adulterantes, ſcilicet, per idololatriam. Quaſi clibanus. i. ardentiſſimè. Quieuit, &c. q. d. vt addito fermento expectatur dum tota maſſa inficiatur, ſic illi videbantur aliquando Deum colere, ſed interim fermentabatur in eorum cordibus idololatria, totique corrupti ſunt.

5. Dies. pro, in diebus. Chald. die. quo conſtituerūt Reg. ſcilicet, Ieroboam. Furore à vino, id eſt, velut ebrij agere. Extendit, ſcilicet, Rex. Manum. q. d. cœpit idola colere. Illuſoribus. 70. peſtilentibus: id enim ſignificat vox Hebræa; vt Pſal. 1. vide etiam Prou. 3. 2. Petr. 3.

6. Applicauerunt, ſcilicet, ſubditi. Inſidiaretur, ſcilicet, vellet per fraudem inducere in idololatriam. Tota nocte, &c. perſtat in metaphora clibani. q. d. fecit, vt qui totam noctem panes coqueret, inquit dormiuit. id perinde eſt, ac ſi diceret, eius ſomnus non alius fuit quàm coquere. ſic ſolet quis dicere; meum cibus eſt id facere. Coquens, ſcilicet, perſuadens idololatriam. loquitur de Ieroboam. Succenſus, ſcilicet, ardore idololatriæ. vel, clibanus intelligitur: ſed & is cor ſignificat. Ignis flammæ. pro, flamma ignis.

7. Deuorauerunt, id eſt, perdiderunt, ſcilicet, dum eis in malo obſequuntur. Iudices, id eſt, principes, ſeu ſuperiores. Ceciderunt, ſcilicet, per peccatum. Clamet. q. d. qui me inuocet vt Deum ſuum.

8. In populis, &c. q. d. gentium mores imitabatur, quaſi ex ipſis eſſet, vel ſe miſcuit gentilibus fœdere, eſtque illos imitatus. Non reuerſatur, adeóque paulatim conſumitur.

9. Alieni, id eſt, hoſtes, ſcilicet, Aſſyrij, vel impij, qui cultum idolorum perſuaſerunt: is enim eorum robur ſpirituale perdidit. Neſciuit, id eſt, non aduertit, ſeu cauſam non cogitauit. Cani effuſi, &c. q. d. etiam morti propinquus non reſipiſcit, nec periculum cogitat. Ignorauit Chald. neſciuit timere me In facie eius. Chald. ipſo cernente. 70. in faciem eius. q. d. cum ſummo pudore & dedecore.

11. Columba, ſcilicet, hæc facilè decipitur, quia ſimplex, non ſagax. Cor: id eſt, mentem, ſeu intelligentiam. Abierunt, ſcilicet, opem petentes. vide 4. Reg. 15. vel pro, abibunt. q. d. tamen in Aſſyriam captiui migrabunt.

12. Cùm profecti fuerint, ſcilicet, in Ægyptum, auxilium petentes. Chal. quocunque ierint. Rete, ſcilicet, exercitum Aſſyriorum. vide 4. Reg. 17. Detraham, id eſt, cadere faciā in rete. Secundum auditionem, &c. id eſt, ſicut olim audiuit ſynagoga à Moſe puniendos ſi peccarent. vide Deut. 27. & 28. vel ſecundùm quod poſtulat clamor peccatorum ad me, vt puniam.

13. Redemi, ſcilicet, ex Ægypti ſeruitute. Mendacia, ſcilicet, cùm dixerunt. Exod. 32. Hi ſunt dij tui, &c. & Pſal. 77. Nunquid Deus parare poterit menſam, &c. Vel q. d. operati ſunt contra me iniquitatem.

14. Vlulabant, ſcilicet, idola inuocantes. vel q. d. eiulabant malis preſſi, neſcientes à me opem petere. Ruminabant. q. d. abundabant rerum copia, quam dederam, eáque vt beſtiæ fruebantur, datorem non agnoſcentes.

15. Erudiui, ſcilicet, per legem. Brachia, id eſt, vires, ſcilicet, contra hoſtes. In me, id eſt, contra me. Malitiam. Chald. & 70. mala.

16. Reuerſi, ſcilicet, ad ingenium, ſeu priſtinos mores. Chal. auerſi. lego. Chal. lege. Doloſus. ſcilicet, qui frangitur, vel alio quàm velles ſagittam iacit, denique non ſeruit ſagittarij voluntati.

luntati.

luntate. A furore, id eſt, ob furorem. quanta enim inſania vocare lignum deum ſuum? Chald. ob prauitatem. Iſta ſubſannatio, &c. q.d. ſic me deriſerunt, ſeu contempſerunt, cùm eſſent in Ægypto, ſcilicet, redeunt ad antiquos patrum ſuorum mores. Chald. iſta erant opera eorum dum eſſent in terra Ægypti.

Cap. VIII.

1. Gutture. pro, ore. q.d. clara voce prædic eis captiuitatem. Quaſi aquila, ſcilicet, hoſtis adueniet. Super, id eſt, contra. Domum, id eſt, templum.

2. Inuocabunt, ſcilicet, in calamitate. Deus meus, &c. vox inuocantium. Iſraël, id eſt, nos Iſraëlitæ.

3. Bonum, ſcilicet, Deum, vel bonitatem, id eſt, iuſtitiam, ſeu virtutem.

4. Ex me. i. ſecundùm voluntatem meam. Cognoui. i. approbaui, ſcilicet, quia malè regebant, aut iniquè regnum occupabant. Chald. ex voluntate.

5. Proiectus eſt. pro, proiicietur. ſ. ab hoſtibus. Vitulus. ſ. quem adoras. In eis. i. contra eos. Non poterunt, &c. q.d. quamdiu durabit iſta ſe emendandi difficultas.

6. Ex Iſrael, id eſt, Iſraëlis opus, ſeu inuentum. Ipſe, ſcilicet, vitulus. q.d. adeóne eſſe amentes, vt non aduertant ſe adorare quod ipſi fecerint? In aranearum telas. i. inutile, & non valens defendere ſe adorantes.

7. Quia ventum, &c. q.d. fruſtra laborabunt, vt ſi ventum ſeminarent. Turbinē. i. calamitatem. Culmus. ſ. ſpicam ſuſtinens. Germen. i. ſpica.

8. Deuoratus eſt. pro, deuorabitur, ſcilicet, ab hoſtibus. Facti ſunt. pro, fient. Immundum, ſcilicet, quo vrina & ſordes excipiuntur. Chald. & 70. inutile.

9. Aſcenderunt. pro, aſcendent. ſ. captiui. Onager. pro, vt onager. ſ. ſolutus, ſeu vagans pro ſuo arbitrio. Solitarius ſibi pro, ſibi relictus. Amatoribus, ſcilicet. populis, quorum deos colebant, aut ope vtebantur.

10. Conduxerunt. ſ. opem laturos contra hoſtes. Congregabo, ſcilicet, tradendos Aſſyriis. Quieſcent, &c. q.d. negabunt tributa Regi Aſſyriorum, id quod eis perniciem afferret. Vide 4. Reg. 17.

11. Altaria, ſcilicet, idolorum.

12. Scribam. pro, ſcripſeram. Multiplices, ſcilicet, multa dedit præcepta. Aliena, id eſt, ad ſe non pertinentes.

13. Hoſtias etiam Deo immolabant, itaque dicuntur claudicare 3. Reg. 18. Nunc, id eſt, breui. Viſitabit, id eſt, puniet. ſ. Deus. Conuertentur. ſ. opem petentes, ſed fruſtra, vel loquitur de quibuſdam, qui in Ægyptum fugerunt. vide cap. 9.

14. Delubra, id eſt, templa idolorum. Ciuitates eius, id eſt, Iſraëlis. Ædes eius, id eſt, Iuda. ita enim diſtinguit Hier. & fauent Hebr. vide 4. Reg. 25.

Cap. IX.

1. Sicut populi, ſcilicet, ſolent, qui Deum nunquam nouerunt, adeóque neſciunt quàm grauiter peccent, quæque illos ſupplicia maneant. Mercedem. ſ. meretriciam ab idolis, cum quibus fornicabaris. Super, id eſt, propter. q.d. expectando ab eis frumenti copiam.

2. Area, &c. q. d. puniam egeſtate. Mentietur, id eſt, deficiet, ſcilicet, non reſpondebit expectationi eorum.

3. Habitabunt, ſcilicet, diu. Domini, id eſt, à Domino data. Reuerſus eſt, ſcilicet, pars eò fugit, cæteris abductis in Aſſyriam; vel q. d. rediit ad mores, quos olim habuit in Ægypto. Chald. reuertetur. In Aſſyriis. i. inter Aſſyrios. Comedit. pro, comedet. ſ. cibos lege vetitos.

4. Vinum. ſ. quod ei placeat. Et non. pro, quia non. Placebunt. ſ. ipſi. Panis lugentium, id eſt, immundus ſ. ex contactu immundi. vide Nu. 19. Omnes qui, &c. pro, quem quicunque comedit contaminatur. Animæ ipſorum, id eſt, ipſis. q.d. ſibi potiùs faciunt ſacrificia, vt epulentur: quàm mihi, vt ſeruiant. Non intrabit. q.d. panis ille non ab illis mittitur ad templum Dei, ſed in ſua regione offerunt idolis, aut Deo, cùm tamen ille iuſſerit deferri ad templum.

5. Solemni, id eſt, cùm aderunt feſta, nec poterit is captiui ad templum ire, vel die captiuitatis, qui eſt velut feſtus Deo punienti & velut hoſtias mactanti. vide Iſa. 34.

6. Profecti ſunt. pro, proficiſcentur, ſcilicet, fugientes. Memphis. olim Ægypti metropolis, dicitur nunc Cairo. Argentum, id eſt, ædes multa ædificatæ pecunia. Vrtica, ſcilicet, in eis diruitis naſcens. Lappa. i. herbæ ſpinoſæ. 70. ſpinæ. Lappa propriè eſt herba floſculum habens plenum aculeis, qui iniectus in veſtem tenaciter adhæret; quo ludo ſolent pueri delectari.

7. Venerunt. i. propè adſunt. Viſitationis, id eſt, punitionis. Scitote. pro, ſcito. Iſraël, id eſt, ô Iſraël. quidam tamen in accuſatiuo legunt. Prophetam, ſcilicet, qui tibi proſpera prædicabat euentura. Spiritualem, id eſt, qui Dei ſpiritum ſe habere mentiebatur. Amentiæ. ſub. hæc tibi calamitas accidit.

8. Cum Deo meo Propheta. i. qui debuerat ſecundùm Deum prophetare, & vera docere. Inſania, ſcilicet, apparet. q.d. nihil aliud, quàm inſaniunt iſti dum colunt idola.

9. Profundè, id eſt, vehementer. Gabaa. Vide Iud. 19. & 20.

10. Quaſi vuas, &c. q. d. fuit mihi cariſſimus, vt ſolent in deſerto repertæ vuæ, &c. Prima, &c. id eſt, præcoces ficus. Beelphegor. ſcilicet, idolum Moabitarum. vide Nu. 25. Cōfuſione. id eſt,

pudendo idoli cultu. Erat priapi ſimulacrum.

11. Auolauit, pro, auolabit: iungitur cum gloria. ſ. gloriabantur quòd multi eſſent: at peribunt etiam in partu, & vtero multi: vel q. d. receſſit à me iam inde à puero, vt vel in vtero videantur filij imbibiſſe parentum impietatem. Faciam. ſ. filios interficiendo. In hominibus. i. inter homines. Cùm receſſero. ſ. deſerens eos. 70. Caro mea ex eis.

13. Tyrus, pro, velut Tyrus: poteſt & vt coniungi cum Tyro & legi, vidi, per parentheſim. Chald. Par erat Tyro in proſperitate, cùm legem ſeruaret. In pulchritudine. i. pulcherrimè, ſeu loco optimo. Educet. ſ. ad bellum.

14. Da, pro dabis, ſcilicet, quod merentur: ſic infrà.

15. Galgala ſ. ibi cultus idolorum. Quia, pro, idcirco. Exoſos habui. Chald. execratus ſum. 70. odi. Adinuentionum. i. ſtudiorum, ſeu operum. Domo mea. i. habitaculis quæ dederam.

Diligam. ſ. reducendo è captiuitate. Recedentes ſ. à me, ſeu à recto. Chald. rebelles. 70. inobedientes.

16. Percuſſus, &c. præt. pro fut. Amantiſſima, &c. id eſt, filios cariſſimos.

Cap. X.

1. FRondoſa, id eſt, palmitibus abundans. Adæquatus, id eſt, reſpondens palmitum multitudini. 70. abundans. Secundùm multitudinem, &c. q. d. abuſus rerum copia à me data, idola coluit: vel quo plures erant homines, plura idolis altaria extruxerunt. ſ. multiplicato populo aucta peccata.

2. Diuiſum, id eſt, ſeparatum, ſcilicet, à me, vel quaſi dicat, Alij alia idola colunt, nec inter illos conſenſus, tanta eſt idolorum multitudo. Chald. diuiſum à lege. Confringet. ſ. Deus per hoſtes ipſorum.

3. Nunc, id eſt, breui. Rex ſ. qui poſſit ab hoſte defendere. Timemus. Chald. & 70. timuimus.

4. Loquimini, &c. Ironia. q. d. iactate ſanè verba pſeudoprophetarum, qui vobis proſpera fore prædicunt. Ferietis, pro ferite. q. d. fidite ſanè mendaciis pſeudoprophetarum. Amaritudo, id eſt, herbæ amaræ, & noxiæ. Iudicium, id eſt, ſupplicium, quaſi dicat, abundanter pœnas dabitis Sulcos, id eſt, vias veſtras, ſcilicet, mores ſtudioſè ad malum compoſitos: metaphora à ſulcis, vbi herbæ malæ copioſè proueniunt.

5. Vaccas, ſcilicet, vitulos à Ieroboam poſitos. Apparet coluiſſe vaccas more Ægyptiorum. vide 3. Reg. 12. Bethauen, ſcilicet, Bethel. vide ſuprà, cap. 4. Luxit, pro, lugebit. Eum, ſcilicet, vitulum. q. d. propter eum, quia auferetur ab hoſtibus.

6. Et æditui, &c. q. d. de quo olim ſacerdotes tantopere exultarunt cùm coleretur à populo.

Migrauit, pro migrabit. ſ. gloria illa tempore captiuitatis.

6. Delatus eſt, pro deferetur. ſ. vitulus, vel Iſraël. Vltori. ſ. quo Deus vtetur ad vltionem, vel à quo Iſraël olim opem expectabat contra hoſtes. In voluntate, id eſt, votis ſuis. ſ. fruſtratus, vel ob voluntatem ſuam, qua idola coluit, deúmque offendit.

7. Tranſire fecit, id eſt, citò perire. ſ. ob idololatriam.

8. Peccatum, id eſt, per quæ, ſeu in quibus peccabat. Lappa. Chald. & 70. ſpinæ. vide ſuprà cap.

9. Dicent, ſcilicet, oppreſſi calamitate, & deſperantes.

9. Ex diebus Gabaa. ſ. tempore, quo accidit quod dicitur Iudicum 19. quo etiam idola quidam colebant, vt dicitur Iudicum 17. & 18. 70. ex quo colles. q. d. ab antiquiſſimo tempore. Ibi ſteterunt, id eſt, in iis peccatis perſtiterunt

In Gabaa, pro, vt in Gabaa. q. d. grauiori prælio expugnabuntur, quàm illud fuit contra Beniamin. Iniquitatis, id eſt, iniquos. ſ. qui abuſi vxore Leuitæ.

10. Duas. ſ. Iſraël, & Iudæ: vterque enim idola coluit: vel duas dicit ob cultum idolorum, & peſſimos mores.

11. Docta. ſ. aſſuefacta. q. d. aſſueti ſunt idololatriæ, more beſtiarum ſeruientes. Tranſiui. 70. veniam. ſ. puniens, vel domans per Aſſyrios.

Pulchritudinem, id eſt, ſuperbiam, ſeu contumaciam. Aſcendam. ſ. vt ſolet ſuper equum. q. d. ſubiugabo. Arabit. ſ. ſeruiet Babyloniis, more iumentorum. Iacob, id eſt, Iſraëli. ſ. ſeruiet ſimiliter Aſſyriis, vel hæc referenda ad tempus conuerſionis, & fidei in Chriſtum.

12. In iuſtitia, id eſt, opera iuſtitiæ. Metite, pro metetis. In ore, id eſt, ſecundùm os, pro ſecundum rationem. Miſericordiæ. ſ. qua vſi fueritis, q. d. ſicut ſeminaueritis, ſic metetis: ſumitur autem miſericordia pro beneficentia, more Scripturæ. Nouale. ſ. auulſis ſpinis. Nouale enim eſt ager nunc primùm proſciſſus. 70. illuminate vobis lumen ſcientiæ. Tempus. ſ. tunc maximè erit. Venerit. ſ. Chriſtus.

13. Impietatem, id eſt, per impietatem, ſeu impiè. Mendacij, id eſt, iniquitatis. Viis, id eſt, operibus. 70. curribus. Fortium. ſ. militum.

14. Tumultus. ſ. hoſtium. 70. perditio. Eius. ſ. Gedeonis. vide Iudic. 8. Vindicauit quidam legunt, iudicauit. Matre, &c. id apparet accidiſſe in exercitu Salmana.

15. Fecit, id eſt, faciet. q. d. ſic patiemini, ob idola culta in Bethel. A facie, id eſt propter. Nequitiarum, id eſt, nequiſſimæ.

Cap. XI.

1. SIcut manè, id eſt citò. Tranſit, &c. q. d. parum durabit regnum Iſraëlis.

Puer, &c. q. d. cùm eſſet velut in pueritia. ſ. in Ægypto inciperet multiplicari. Chald. quando puer erat Iſraël, &c. Filium meum: ſic vocat, quòd haberet pro filio, eóque chariſſimo eum populum ſ. vnde & Exod. 4. primogenitum vocat. Matth. 2. refertur ad Chriſtum ſenſu allegorico. & ſecundùm quoſdam etiam litterali: vocatus eſt autem per Moſen, & inde eductus Iſraël. 70. filios eius. Chald. filios eos. q. d. habui pro filiis.

2. Vocauerunt. ſ. Moſes & Aaron; vel prophetæ, ſic abierunt, &c. q. d. non tamen obedierunt, ſed verterunt terga. Baalim. i. idolis. vide Exo. 32. Num. 25.

3. Nutritius, pro, velut nutrix: Portabam, &c q. d. ita defendebam, vt qui paruulum geſtat in brachiis ne lædatur. vide Deut. 1. & 32. Neſcierunt, id eſt, non aduerterunt, aut non curarunt. ſ. beneficium non agnouerunt.

4. Adam, id eſt, hominis. ſ. quibus ſolent homines ligari, nempe amore & beneficiis. Traham, pro trahebam. Chald. traxi. In vinculis, &c. explicatio præcedentis. Ero, pro fui. Exaltans, &c. q. d. vt agricola qui iugum aufert, vt boues quieſcant. ſ. ſinebat per deſertum quieſcere, non ſemper iter agere. Super maxillas. ſ. pendens capiſtrum etiam auferens. Declinaui. i. demiſi. ſ. è cælo manna.

5. Non reuertetur, &c. q. d. non ſeruiet quidem iterum Ægyptiis, ſed ſeruiet Aſſyriis.

6. Cæpit, &c. ſ. cœperunt paulatim vaſtari ab Aſſyriis. Electos. i. fortes. Comedet. i. perdet, ſeu interficiet: ideò ſolet Scriptura dicere in ore gladij. ſ. deuorat. Capita. i. primates. Chald. proceres.

7. Pendebit, &c. q. d. expectabit vt eos liberem, qui velut recedens deſeruerim. Simul. q. d. omnibus, ſeu & Iſraeli, & etiam Iudæ poſtea.

8. Quomodo dabo. &c. q. d. quid de te faciam? Protegam, pro, protegámne? q. d. an dignus es quem defendam? Sicut Adama. ſ. deſtruxi cùm euerterem Sodomam. quidam per interrogationem legunt. q. d. Nónne mereris ſimilem illis vrbibus euerſionem? Conuerſum eſt, &c. q. d. tamen mutabo ſententiam, ſi tu mutes mores.

Conturbata, &c. i. velut pœnitens conturbabor affectu. q. d. vtar miſericordia. niſi fortè hæc omnia per interrogationem legenda ſunt. q. d. q. an mutabo ſententiam more hominis pœnitentis? an non exequar punitionem quam ſtatui, & non perdam Ephraim, qui Deus ſim iuſtus, & potens, &c. Quidam tamen ad affectum pietatis referunt, vt cœpi explicare.

9. Conuertar, id eſt permittam, ſeu ſinam. 70. derelinquam. Deus. ſ. clemens, qui facilè flectar, vel iuſtus, qui puniam: & potens cui nemo reſiſtat. Sanctus ſ. quem ſanctè colere debueras. Non ingrediar, &c. q. d num me quis impediet, ne ciuitatem ingrediar, & te puniam? Scio alios multo aliter explicare, ſed cur ita non poſſit etiam explicari, non video.

10. Poſt Dominum. ſ. Chriſtum: id enim videtur ad ea tempora referendum. Rugiet, ſcilicet, contra impios in iudicio, vel contra peccatores prædicatione, ſcilicet, magna vi. Filij maris, id eſt, remotiſſimi quique, vt ſolent eſſe Inſulani, qui niſi per mare adiri non poſſunt, ad quos prædicatio Euangelij perueniet, vel mundani: mare enim mundum ſolet ſignificare.

11. Aduolabunt. ſ. ad prædicationem Euangelij ex locis vbi fuerint: nominantur verò Ægyptus & Aſſyria, quia illuc confugituri erant aliqui, & huc reliqui abducendi. Columba. ſcilicet, celeriter. Domibus. ſ. Eccleſiis particularibus.

12. Negatione. Chald. & 70. mendacio. q. d. non me verè colit, ſed fictè. Iudas, id eſt, multi ex Iuda. Teſtis, id eſt, teſtans Dei bonitatem, & potentiam, eiuſque cultum defendens. Deſcendit cum Deo, id eſt, ad patres Dei, à quibus Iſraël alienatus. q. d tuetur cauſam Dei. Cum ſanctis, &c. i. piis, Deúmque colentibus. ſ. Deum prædicat, vel permanet.

CAP. XII.

1. PAſcit ventum, pro, paſcitur vento, id eſt rem facit inutilem & vanam. ſ. colendo idola, vel expectans opem Ægyptiis. Æſtum, id eſt ventum calidum, & noxium, qualis ſolet eſſe in Aſia Eurus. Tota die, id eſt ſemper. Mendacium, id eſt, nihil profutura, ſed ſpem deluſura. Vaſtitatem, id eſt, interitus cauſas. Oleum, per id intellige cætera, quæ ferebat. Chald. munera.

2. Iudicium. i. expoſtulatio, ſeu lis.

3. Supplantauit, &c. q. d. iam inde ab vtero ei benefeci, cùm per ſupplantationem ſignificarem eum præcepturus benedictionem. Directus eſt, id eſt, proſperè ei ſucceſſit. Chald. præualuit Angelo. 70. præualuit ad Deum, ſeu fortiter egit. ſcilicet, luctatus cum Angelo, qui Deum repræſentabat.

4. Inualuit, id eſt præualuit: explicatio præcedentis Ad Angelum, id eſt, cum Angelo luctans. Confortatus eſt. Heb & 70. potuit, id eſt, fortiter egit. ſeu præualuit. Chald. ſuperauit. Fleuit, & rogauit. q. d ſupplex petiit ab Angelo benedictionem, fortè etiam cum lachrymis. Inuenit eum ſ. Iacob Angelum Dei nomine ſibi loquentem. vide Gen. 28. Nobiſcum, id eſt, de nobis, cùm ſ. poſteritatem promitteret, vel in parte intelligitur filiis etiam locutus.

5. Exercituum. 70. omnipotens. Memoriale eius, id eſt: Iacob Dei ſemper recordabatur, vel Deum omnibus rebus præferebat.

6. Conuerteris, pro conuertere: futurum pro imperatiuo, more Scripturæ.

7. Chanaan, pro, ſimilis eſt moribus Chananæis.

næis. Doloſa. q. d. defraudat proximum. Calumniam. Chald. rapinas. 70. oppreſſiones.

8. Idolum. q. d. ſatis bonum deum inueni, qui tantas diuitias repererim. 70. requiem.

Non inuenient, &c. q. d. non poterit inueniri in meis negotiis peccatum iniuſtitiæ. Quam peccaui, pro, qua peccauerim.

9. Ex terra. Chald. qui eduxi te ex terra. 70. eduxi te ex terra. Faciam. ſ. ſi conuertatis, vel cùm conuerteris ad Chriſtum. Feſtiuitatis, id eſt, cum lætitia. Chald. antiquis.

10. Super Prophetas. Chald. cum Prophetis. 70. ad Prophetas. ſ. vt te in viam reducerem.

Viſiones multiplicaui. q. d. per multas viſiones locutus. Chal. Prophetias multiplicaui. In manu, id eſt, opera. Aſſimilatus, id eſt, vſus ſimilitudinibus, & figuris.

11. Galgal. Complut. Galaad. Idolum, id eſt, falſus Deus. ſ. colitur. Tamen. Complut. ergo.

Erant, pro ſunt. q. d. ſi vana colunt, quam opem ab eis expectant? Acerui. ſ. lapidum erunt. q. d. euertentur, & locus arabitur.

12. In vxorem, id eſt pro vxore. Et in vxorem ſeruauit, id eſt, pro altera vxore oues etiam ſeruauit. vide Geneſ. 29.

13. In Propheta, id eſt, per Prophetam, ſcilicet, Moſen.

14. Amaritudinibus, id eſt, peccatis, quæ mihi valde diſplicent. Sanguis, id eſt peccatum. ſ. pœna peccati. Opprobrium. ſ. quo Deum affecit.

Reſtituet, id eſt, reddet. ſ. puniendo. Debetur pœna peccato, itaque cùm redditur, videtur reſtitui debitum.

CAP. XIII.

1. LOquente. ſ. olim de colendis idolis. Ephraim, id eſt, Ieroboam rege, qui de tribu Ephraim. Iſraël. ſ. populum, qui primo viſus eſt exhorreſcere ad tantam impietatem. Deliquit. ſ. tandem perſuaſus. In Baal, id eſt, colendo Baal, ſeu idola. Mortuus eſt. ſ. peccato, & ſe obnoxium fecit mortis ſupplicio: q. d. ideo occidetur.

2. Quaſi. 70. ſecundum. q. d. vt ſolent à gentilibus fieri. His, pro, de iis: vel q. d. Alij aliis dicunt. Homines. ſ. etiam filios ſacrificabant. vide Pſal. 105.

3. Matutina. ſ. quæ citò diſſoluitur. ſub. peribunt, vel ceſſabit eorum felicitas temporalis.

Puluis. Chald. ſtipula.

4. Ægypti. ſcilicet, te eduxi, & dixi quod ſequitur.

5. Cognoui. 70. paui.

6. Iuxta paſcua ſua, id eſt, cùm eos paſcerem. Chald. quando nutriui eos.

7. Pardus, id eſt, pantheræ mas. Aſſyriorum, id eſt, quatuor in Aſſyriam per deſerta. Alludit verò ad captiuitatem.

8. Iecoris. Heb. Chald. 70. cordis. q. d. viſcerum. Scindet, id eſt lacerabit.

9. Perditio tua, id eſt, tu tibi cauſa es perditionis. Tantummodo. q. d. ego ſolus te poſſum iuuare: vel ego id ſolum ago, vt iuuem, ſed non vis.

10. Iudices tui, ſcilicet, vbi ſunt qui te poſſint defendere? Dixiſti, ſcilicet, 1. Reg. 8. Et Principes. Apparet eos etiam Iudices petiiſſe cùm Rege.

11. Dabo. Chald. & 70. dedi. In furore meo, id eſt, iratus.

12. Colligata. ſ. hærens cordi. q. d. eſt obſtinatus, vel repoſita eſt apud me, vt ſolent quæ obligantur: ſic Deut. 32. nónne hæc cõdita ſunt apud me, &c. Chald. repoſita. Abſconditum ſ. in corde, vel apud Deum. Chald. reſeruatum, vt puniatur.

13. Parturientis. q. d. grauiſſimi. Stabit. i. conſiſtet. 70. ſuſtinebit. i. ferre poterit, vel reſiſtet hoſtibus. In contritione. i. dum conterentur, ſeu occidentur eius filij. ſ. populus.

14. Manu, id eſt poteſtate. Mortis. Hebr. & 70. Inferni. ſ. è limbo, aut ne damnentur æterno ſupplicio: vel infernus pro morte accipitur, cùm præſertim vox Heb. etiam ſepulcrum ſignificet, ſepulcrúmque pro morte accipiatur. Liberabo. ſ. per Chriſtum. De morte: redemtio. Ero mors, &c. 70. vbi cauſa tua, ô mors, vbi inferne aculeus tuus? vide 1. Cor. 15. vbi apparet Paulum non legiſſe δίκη, ſed νίκη. Morſus. ſ. quia eduxit ex inferno aliquos, non omnes: vel. q. d. perditio tua. Abſcondita eſt. q. d. non video conſolationem, ſed calamitatem populo huic imminentem iam.

15. Ipſe. ſ. dominus, vel hoſtis. Ventum, &c. ſ. exercitum Aſſyriorum. Deſerto: eſt quidem deſertum inter Aſſyriam & Iudæam. Siccabit, &c. q. d. omnino deſtruet: perſtat enim in metaphora venti. Vaſis deſiderabilis, id eſt, ſupellectilis pretioſæ.

CAP. XIIII.

1. PEreat, id eſt, digna eſt interitu. Chald. peccaui rea eſt. 70. peribit, ſeu deſtruetur. Amaritudinem, id eſt, indignationem. Pereant. 70. cadent. Elidantur. Imperat. pro Futuro.

Fœtæ, id eſt, grauidæ. Chal. prægnantes, 70. in vtero habentes.

2. In iniquitate: id eſt, ob iniquitatem.

3. Verba. ſ. confeſſionis peccatorum, & laudis Dei. Chald. verba confeſſionis. Bonum. Tantùm noſtrum: vel q. d. redde nos bonos, & recipe tibi deditos. Vitulos, id eſt hoſtias, ſeu ſacrificia. Labiorum. ſ. laudes tuas (ſacrificium laudis honorificabit me) & orationes. 70. fructum labiorum noſtrorum; quod Paulus citat Hebræorum 13.

4. Aſſur, &c. q. d. nec confidemus poſthac Aſſyriorum opi, nec Ægyptiorum equis. vide Iſa. 31. In te. i. tuus, vel tuæ curæ creditus. Pupilli. i. populi, qui eſt velut pupillus.

5. Sanabo. ſ. quando conuertentur per Chriſtum. Contritiones. P. vulnera. ſ. peccatorum. Spontaneè. i. vltro, ſeu ex mera liberalitate, ſine illorum meritis. 70. manifeſtè.

6. Ros. ſ. fæcundans terram. Vt libani. q. d. ſtabiliter.

7. Ibunt. i. creſcent. Rami. ſ. filij, vel virtutes, aut opera. Quaſi oliua. i. ſpectabilis, fæcunda, & grata. Gloria. i. ſplendor opum, ſeu gratiarum. Odor. i. fama. Libani. i. thuris, vel montis. erat enim odoriferus.

8. Sedentes. pro, ſedebúntque. i. quieſcent. Vmbra. i. protectione. Eius. Chald. Chriſti ſui. Tritico, id eſt, Eucharistia, quæ ſub ſpecie triticei panis. Quaſi vinea. ſ. latiſſimè. Memoriale. i. memoria. Eius. ſ. populi, vel Dei. Libani. i. templi. ſ. in tẽplo offerri ſolitum. q. d. optimum. ſ. ſuaue, & lætificans. vel montis Libani, quod optimum erat.

9. Ephraim, ſcilicet, conuerſus dicat, vel ô Ephraim. Virentem, ſcilicet, abies ſemper viret. Chald. pulchram. Ex me, id eſt, me largiente. Fructus. Chald. remiſſio. Inuentus eſt Chald. inuenietur.

10. Iſta, ſcilicet, ſupradicta, præſertim de Chriſti myſteriis. Intelligens, &c. repetitio. Rectæ, ſcilicet, ducentes recta ad felicitatem. Viæ, id eſt, præcepta. Corruent in eis. Chald. tradentur gehennæ, quòd non ambulauerint per illas.

IOEL.

Fuit tempore Oſeæ. De duabus Tribubus prophetat: nam Oſeas de omnibus.

CAPVT I.

3. SVPER, id eſt, de.

4. Erucæ. vermis eſt herbas rodens, & frutices. Bruchus. ſpecies eſt locuſtæ, alatus vermis, folia arborum rodens. Rubigo. vitium frugum, & plantarum ex corrupto aëre, vulgò Nebula. per hæc verò intelligitur Iudææ per Chaldæos vaſtatio, vt ſtatim explicatur. quater verò vaſtata, vt in libris Reg. ſcribitur. ſ. tempore Ioacim, Ioachin, Sedeciæ, & tandem per Nabuzardan.

5. Ebrij. ſ. voluptatibus. Bibitis. i. ſoletis bibere. In dulcedine. i. dulce. ſ. dulces voluptates improbis. 70. ad ebrietatem. Periit. pro, peribit citò. i. auferetur vobis. 70. ablatum eſt.

6. Gens, &c. loquitur de exercitu ſub metaphora locuſtarum, quæ ſolent vaſtare omnia quocunque eunt, & de populo ſub vitis, & arborum nominibus.

7. Proiecit. ſ. in terram frondes, ſeu corticem. Albi. ſ. ſublato cortice.

8. Virgo. i. adoleſcentula. Pubertatis ſuæ. i. quem pubes accepit. Chald. adoleſcentiæ. 70. virgineum. i. qui virginem duxit.

9. Periit. præt. pro futuris. ſic etiam inf. Chald. ceſſauit. 70. ablatum eſt. Libatio. adhibebatur hæc ſacrificiis. vide Num. 28.

10. Luxit. Chald. deſolata eſt. 70. lugeat. Confuſum. ſ. quòd modicum eſſet, & expectationi non reſponderet. Chald. aruerunt vites. Elanguit. i. defecit. 70. imminutum eſt.

11. Confuſi. i. pudore ſuffuſi. Vlulauerunt. ſ. præ dolore.

12. Confuſa eſt. Chald. & 70. aruit. Elanguit. Chald. decidêre. 70. imminutæ ſunt. Confuſum. Chald. deſiit.

13. Accingite, ſcilicet, ſaccis. Interiit. 70. defecit.

14. Sanctificate. i. indicite, vel ſanctè obſeruate. Chald. decernite. Cœtum. ſ. ad orationem. Terræ. ſ. veſtræ.

15. A a a. Hebr. Aháh. i. heu. 70. hei mihi, hei mihi, hei mihi. Diei. q. d. væ diei. Chald. propter diem. Dies. i. tempus punitionis. Potente. ſ. Deo. Chald. omnipotente.

17. Veſtris. ſic. 70. at Heb. & Chal. noſtris. Alimenta. ſ. ſacerdotum. q. d. ſacrificia. Perierunt. pro, peribunt. ſ. deficient.

17. Computruerunt. pro, morientur, ſ. præ inedia. Stercore. i. ſtabulis. Confuſum eſt. Chal. defecit. 70. areſactum eſt.

19. Ignis. ſ. Chaldæorum vaſtatio, vel etiam incendium. Specioſa. ſ. paſcua. Chal. habitacula. ſic & inf. Deſerti, id eſt, terræ, quæ ſic deſerta effecta eſt.

20. Quaſi area ſitiens imbrem. ſ. areola. vbi aliquid eſſe ſeminatum: id tamen non eſt Heb. Chald aut in 70. Exſiccati. ſ. per hoſtes obturantes, aut interrumpentes riuos.

CAP. II.

1. TVba, ſcilicet, conuocando populum ad pœnitentiam. Sancto. ita dicitur ob templum in eo ſitum. Terræ. ſ. huius. Domini. ſ. puniturí poteſt etiam ad diem iudicij referri.

2. Tenebrarum,&c.id eſt, calamitatis,& mæſtitiæ: vt contrà lux lætitiam & proſperitatem ſignificat. Manè, id eſt,lux ſolis, qui ſtatim,vt oritur,omnia luce occupat. Similis ei.ſ.tam noxius Iudææ. In annos,&c.q.d.in multas ætates. poſteà certè plus nocuere Romani.

3. Ignis. pro, velut ignis. Coram eo, id eſt, ante eius aduentum.

4. Quaſi aſpectus,&c.q.d.ſimiles equis.de locuſtis loquitur,ſed milites intelligit,totus enim ſermo metaphoricus. Deſerti.i.vaſta.

6. Ollam.i.ollæ colorem.ſ.nigredinem præ timore.Chald.nigri quaſi ollæ.

7. Fortes.ſ.viri.Viri in viis, lege, vir in viis. pro quiſque in viis. q. d. more exercitus procedent ordine.

8. Fratrem ſuum. i. alterum, ſeu ſocium. Demolientur.i.lædentur 70.conſumentur.indicatur verò per id quod ſolent locuſtæ,milites portis clauſis per feneſtras irruituros.

10. Terra, id eſt, homines. vel hyperbole eſt ad exaggerandam calamitatem, vel de iudicij die ſermo eſt.poſſunt & per cælos intelligi principes & nobiles,&c. vel tantam fore copiam locuſtarum,vt ſolem obſcurent in aëre volantes. ſ. exercitum hoſtium immenſum.

11. Dedit. 70. dabit. Vocem.ſ.ſignum ad bellum more ducis. fortè tonitruum intelligitur, tunc etiam audiendum.vide 1.Reg.12. Pſal.17. Sui. ſ. quo vtetur ad puniendum Iudæos. Verbum.i.præceptum.

12. Fletu, ſcilicet, fundendo lacrymas. Planctu. fit is etiam corporis geſtu, aut voce mærorem indicante.

13. Scindite corda.Chald.auferte impietatem cordis veſtri. Veſtimenta. ſolebant Iudæi hæc ſcindere in calamitate aut re indigna.Benignus. i. facilè ignoſcens. Præſtabilis ſuper malitia. Hebr. pœnitens ſuper malo. i. ſupplicio. ſ. quod cogitauit inferre. Chal. reuocans verbum ſuum ab inducendo malo.

14. Quis ſcit,&c. quaſi dicat, fortè Dominus non puniet vos. Conuertatur, ſcilicet ad miſericordiam,vel ad vos, à quibus eſt auerſus. vide Ioan.3.locum ſimilem.No.verò dici per modum dubitantis; quia non ſemper Deus ſententiam mutat, etiam ſiquis pœniteat, ſed punit temporaliter. Poſt ſe. loquitur velut de homine, qui quæ veniens attulit dona, diſcedens relinquit. Benedictionem, id eſt, bona, ſeu abundantiam rerum. Sacrificium, &c. i. locum ſacrificij, &c. vel vnde poſſit offerri,& libari.

15. Canite, &c.vide ſup. Sanctificata.ſ.operibus.Hier.2. cont Iouî.

16. Sanctificate Eccleſiam.i.præparate populum, ſeu inducite ad ſanctitatē. Egrediatur, &c. q.d. relinquam ſponſi delitias.

17. Veſtibulum.ſ.templi. Altare, ſcilicet, holocauſti. Plorabunt, & dicent. pro, plorent,& dicant. Quare dicunt. pro, dicent. 70.ne dicant. Vbi eſt, &c. quaſi dicat, ecce qualē Deum habent iſti, qui eos non poteſt defendere. atque id eſt opprobrium, de quo ſup. Vidè Pſalm 78. & 113.

18. Zelatus eſt. pro, zelabitur, id eſt, zelo, & amore proſequetur. ſ. poſtquam punierit captiuitate. Pepercit.pro,parcet.

19. Reſpondit,ſcilicet, per me. Mittam, ſcilicet,poſt captiuitatem,& ſpiritualia, quæ per hæc intelliguntur, tempore Chriſti. Vltra, id eſt,per longum tempus. Vide Iſa.2. Reg. 10. 4. Reg. 6. ſimilem locutionem. Opprobrium, ſcilicet, de quo ſup.

20. Eum, ſcilicet, Aſſyrium, qui inuaſit Iudæam poſtquam rediere ex captiuitate, vt dicitur Iudith. 5. Procul faciam,ſcilicet, occiſo Holoferne. Faciem eius, &c. quaſi dicat, exercitum immenſum, qui videbitur pertingere à mari Galilææ vſque ad mare occidentale, ſeu magnum. Hyperbole. vel faciam fugere in omnem partem diſperſum. vide Iudith. 15. Fœtor, ſcilicet, cadauerum. Superbè egit. Chal. plurima fecit mala.

21. Magnificauit,&c.pro, magnificabit facere id eſt, magnificè tecum aget, ſcilicet, cumulans bonis.

22. Animalia, &c. Alludit ad id,quod ſup. dixit de gemitu animalium pro paſcuis. Germinauerunt, &c. præterita pro fut. Virtutem. Chald. fructum.

23. Sion, id eſt, eccleſiæ Chriſti. Dedit. pro, dabit. Doctorem, ſcilicet, Chriſtū. vide Iſa. 30. Matutinū,id eſt,tempeſtiuum,ſcilicet,in autumno tempore ſeminis. Serotinum, ſcilicet, veris, quo fructus creſcunt. Intellige verò gratiam cæleſtem, & doctrinam. In principio, id eſt, olim.70.antea, ſcilicet, cùm mihi ſeruirent patres veſtri ſancti.

25. Reddam, &c. q. d. præteritam inopiam compenſabo gratiarū vbertate. Fortitudo mea. Chald. exercitus meus. alludit ad id quod dixit de locuſtis ſignificantibus exercitum Chaldæorum,per quem deinde ſignificatus exercitus ſpiritualium hoſtium.

26. In ſempiternum, ſcilicet, quantum eſt ex parte gratiæ,quæ ſalit,id eſt,ſalire facit in vitam æternam.

27. Iſraël,id eſt,populi Chriſtiani qui Gal. 6. vocatur Iſraël Dei. Amplius. 70. præter me, ſcilicet, Deus.

28. Effundam.ſ.largiter. vide Tit.3. Carnem, id eſt, hominem, quaſi dicat, omne hominum genus. Somnia,ſcilicet, per quæ Deus loquitur. Viſiones. coniungendum etiam id cum ſenibus, vt & ſomnia cum iuuenibus ἀπὸ τ͂ κοιν. more Scripturæ.

29. Seruos. ſ. reliquos etiam non Iudæos, de his enim ſuprà.

30. Dabo ſ. in ſecundo aduentu. Sanguinem, ſcilicet, prælioꝝum, de quibus Matth. 24. Ignem, id eſt, fulgura, & fulmina, vel ignem præceſſurum iudicium, de quo, Ignis ante ipſum præcedet.

31. Sanguinem. i. colorem ſanguineum. ſ. deliquio. Horribilis. 70. manifeſtus. quo modo citatur Act. 2.

32. Domini ſ. Chriſti, ſine cuius fide ſalus non conſtat. Monte, &c. id eſt, in Eccleſia. Dixit. ſ. mihi, vel per Iſaiam, cap. 2. Et in reſiduis, &c. Chald. & liberabuntur illi quos Dominus deſtinat.

CAP. III.

1. DIebus illis. ſ. ſub extremum iudicium. Conuertero, id eſt, reduxero. ſ. è ſeruitute peccati.

2. Ioſaphat. ſ. quæ eſt inter Ieruſalem, & montem Oliueti, vnde Chriſtus in cælum aſcendit. videtur dicta à rege Ioſephat, cur autem, incertum. Quidam tamen non eam vallem putant hic ſignificari, ſed locum, diuini iudicij (id enim interpretatur Ioſaphat) quicunque ille ſit, probabile eſt ibi iudicaturum, vbi docuit, & iudicatus eſt. ſ. ſuprà Ieruſalē, adeòque ſupra eam vallem. Diſceptabo. i. iudicio contendam, & condemnabo. Populo, &c. ſ. electis. Diſperſerunt, &c. per eā quæ Iudæis acciderunt, ſignificantur perſecutiones iuſtorum.

3. Sortem. ſ. vt fit in bello ſuper præda. Proſtibulo. ſ. vt corpore quæſtum faceret. Vino. ſ. emendo ex pecunia venditionis.

4. Quid mihi, & vobis? quid mihi vobiſcum, ſeu quid vobis mecum? q. d. ſinite me, ne mihi ſitis moleſti. Tyrus, &c. per hos intelliguntur qui fideles perſequuntur. Reddetis. pro, redditis. q. d. nunquid vos læſi vt vlciſcamini, perſequentes populum meum? Etſi. pro, quandoquidem. Viciſſitudinem. Chald. & retributionem. q. d. puniam ego vos.

5. Deſiderabilia. i. cara, ſeu pretioſa. 70. electa Pulcherrima. explicatio præcedentis.

6. Filiis Græcorum. i. Græcis. ſic vocabāt Gentiles, quòd ferè Græcè loquerentur.

7. Suſcitabo. i. liberabo. Conuertam. Chald. & 70. reddam. Retributionem. Chald. mercedem. q. d. quod meretur veſtra iniquitas.

8. Et vendam, &c. id quia neſcitur vnquam factum, quidam referunt ad diem iudicij, quo impij tradendi Sabæ[is]. i. dæmonibus per manus electorum, de quibus Pſal. 149. & gladij ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus, &c. Ego putarim factum, etſi Scriptura non dicat quando, certè hic dicit faciendum, non negarim tamen id factum vt reliqua multa, diem iudicij ſignificare. Sabæis. 70. in captiuitatem. Id enim etiā ſignificat verbum Hebræum. Locutus eſt. Chald. ita decreuit.

9. Clamate. 70. prædicate. Hæc. ſ. quæ ſequuntur. Sanctificate. Chald. præparate. Suſcitate. i. excitate. Robuſtos. 70. pugnatores? dicuntur hæc per Ironiam: q. d. defendite ſanè vos quantum poteſtis, non euadetis iudicium meum, & punitionem.

11. Erumpite. Chal. & 70. congregamini. De circuitu, id eſt, vndique. Ibi, ſcilicet, vbi eritis congregati.

12. In circuitu. ſ. circum me, vel vallem, aſtantes, nec enim vallis tam exigua omnes capiet.

13. Mittite. ſ. ô Angeli. Maturauit meſſis. Chal. venit tempus finis eorum. 70. adeſt vindemia. vide Apoc. 14. Deſcēdite. 70. calcate. Chal. conculcate interfectos. Plenum. ſ. vuis. i. impiis, ſupplicio conculcandis. Multiplicata. ſ. adeò, vt diutiùs ferenda non ſit.

14. Populi populi, id eſt, plurimi populi. Conciſionis, id eſt, cædis, ſeu perditionis. ſ. vbi damnandi improbi.

15. Obtenebrati ſunt. præt. pro futuris. ſignificatur verò magna calamitas, more Scripturæ. ſic ſup. 2. & Soph. 1. Amos. 8. ſcilicet, afflictis obſcura videntur omnia, & mæror ipſe tenebras inducit.

16. De Sion. ſ. regione illa, quæ prope Sion, vel exiſtens ſupra Ieruſalem. Rugiet. i. proferet terribilem in damnatos ſententiam. Mouebuntur, id eſt, ſtupebunt. Cæli, & terra, id eſt, Angeli, & homines. Et Dominus. ſ. tunc erit maximè, vt ſemper fuit.

17. Scietis. ſ. electi. q. d. tunc apertè videbitis. Sion. i. Eccleſia, quæ tunc erit triumphans: hîc enim militans. Sancta. ſ. omnino non habens maculam, aut rugam. Alieni. ſ. improbi. Chald. extranei. vide Apoc. 22.

18. Stillabunt, &c. q. d. tūc verò implebitur illud de terra melle & lacte manente, toties promiſſum. ſ. erit vita iucundiſſima. Iuda. i. terræ beatorum. Ibunt. ſ. perpetuò. Aquæ. i. gratiarum, & deliciarum. Torrentem ſpinarum. Heb. & Chald. vallem. Sittim. i. ſpinarum ſ. cedrorum ſimilium colore, & foliis, ſpinæ albæ: eſt autem locus in Moab trans mare mortuum vide Num. 25. & Mich. 6. ſignificantur verò per eas arbores, quæ non putreſcunt, beatorum incorruptio, & viror, qui gloria ſemper velut Dei fonte irrigantur. Vide Apocal. 22.

19. Ægyptus, &c. per hæc intelliguntur damnati. Perditionis. Chald. vaſtitatis. 70. deſolationis. Sanguinem. ſ. martyrum.

20. Iudæa, ſcilicet, cæleſtis. In generat. &c. repetitio.

21. Mundabo, &c. quaſi dicat, purgabo electos peccatis omnino. Sion, ſcilicet, cæleſti, vel terreſtri, ſi ſuperiora ad Chriſti tempora referātur, vbi Montes Apoſtoli, Aqua, mel, & lac, doctrina & gratia, &c.

H A M O S.

Fuit tempore Ioel. Prophetat verò de Iſraël & Iuda.

C A P V T I.

1. IN paſtoribus.pro, ex paſtoribus. Thecuæ. vicus eſt in Monte 12. millibus ab Ieruſalem, & 6. à Bethleem ad Meridiem in ſorte Iuda.
Terræmotus.ſ.de quo Zach. 14. dicitur id accidiſſe eùm Ozias officium ſacerdotale ſibi vſurpauit. vide Ioſeph. 9. Antiq. cap. 11.

2. De Sion.q.d. qui in Sion colitur.
Rugiet.ſ.terrebit. Vocẽ ſ. terribilem. repetitio. Luxerunt.pro, lugebunt. Chald. deſolabuntur. Specioſa paſtorum.ſ. paſcua. Chald. habitacula Regum. Carmeli. ſ. montis, qui prope Ptolemaïdem eſt enim alter ad Auſtrum Iudææ, de quo 1.Reg 25. ſignificatur verò vaſtanda præſidia Iſrael ſecundùm Chald. ſolet etiam accipi pro loco fertili, & amœno, ſenſuſque erit perituram fertilitatem Iſrael, & opes vel etiam aliarum gentium, contra quas itidem prophetat.

3. Super tribus, & ſuper quatuor.i. tam multis. ſignificatur enim multitudo, ſiue quòd iſta ſeptem faciunt, qui numerus in Scriptura multitudinem ſignificat, ſiue quòd vulgò ter & quater multa ſignificant. certe Genuenſes cùm ſæpiſſimè volunt dicere, ter vel quater dicunt, & Virgilius, ôtérque quaterq; beati.i. plurimum.
Conuertam eum, ſcilicet, ad me, ignoſcens ei. Chald. parcam eis. ſic & infr. Eum ſcilicet, populum. Plauſtris. Chal. Tribulis. 70. ſerris. Galaad, ſcilicet, habitatores. Chal. habitatores Galaad. 70. grauidas Galaad. vide 4.Reg.8.

4. Domum id eſt, familiam, ſcilicet, poſteros. Hazael.ſ. Regis Syrorum. Domos. Chal. palatia. Benhadad. ſcilicet, filij Hazaëlis.

5. Vectem. id eſt, portas vrbis, quæ vectibus clauduntur Chal. robur. 70. vectes. Campo idoli, id eſt, planitie Damaſci colentis idola. Voluptatis.i. plena deliciis. Cyrenen. ſ. Mediæ ciuitatem. vide 4.Reg. 16.

6. Captiuitatem, ſcilicet, captiuos Iudæos. Perfectam. q.d. omnes. Chald. perfecto exilio. Concluderent, ſcilicet, velut carcere. In Idumæa, ſcilicet, traditos Idumæis.

7. Ignem, ſcilicet, hoſtium exercitum, ſeu vaſtationem.

9. Fratrum. Chald. fraterni, ſcilicet, qui fœdus feriunt, ſiunt velut fratres.

11. Fratrem ſuum, ſcilicet, Iudæos, vtrique enim ex Iſaac. Eius, id eſt, ei debitam; vel eius, pro ſuam. Vltra. Chald. in perpetuum.
Vſque in finem. Chal. in æternum.

12. Theman. vrbs eſt, & regio Idumææ. Chal. Auſtrum. Boſræ, id eſt, Idumææ.

13. Dilatandum, ſcilicet, occiſis infantibus, ne facti viri recuperarent bello.

14. Rabbath, poſtea dicta Philadelphia. Vlulatu, id eſt, clamore militum. Turbine; id eſt, impetu hoſtium. Commotionis, id eſt, turbationis. Chal. venti. 70. conſummationis eius.

15. Melchom, id eſt, Rex eorum, vel idolum, quod ſic dicebatur. vide Iere. 49. Principes. 70. Sacerdotes, & Principes.

C A P. II.

1. INcenderit. quando id factum, non conſtat. Hebræi dicunt factum Regi Idumææ, de quo 4.Reg. 3. Oſſa, ſcilicet, è ſepulcro effoſſa. Vſque ad cinerem. Chald. eiſque pro calce domum ſuam obliuierit.

2. Carioth. vrbs eſt Moab. Sonitu, id eſt, vociferatione & ſtrepitu militari.

3. Iudicem, id eſt, Regem.

4. Iuda, id eſt, duarum tribuum.

6. Iuſtum, & pauperem. Chald. iuſtos, & pauperes. q.d. peruertunt iuſtam pauperum cauſam. Calceamentis, id eſt, re vili. q. d. pro paruo pretio, ſeu munere ab aduerſario oblato. Chald. vt opes poſſideant, ſcilicet, pauperum, quæ valde ſunt exiguæ, & viles.

7. Conterunt, id eſt, conculcant. Chald. contemnunt. Super. Chald. quaſi. Viam. Chald. cauſam. Declinant. Chald. peruertunt. Ierunt, &c. 70. ingreſſi ſunt ad candem ancillam, ſcilicet, violandam. Violarent. q.d. atque ita violarunt, id eſt, contempſerunt. Nomen, &c. q. d. qui præcepi ne facerent, ſed ſanctè viuer[illegible]

8. Veſtimentis, ſcilicet, pauperu[illegible]. Ch[illegible] lectulis. Damnatorum. Chald. rap[illegible]æ: 70. ex calumniis. Dei ſui. Chald. idolorum ſuorum.

9. Cedrorum, id eſt, maxima. Hyperbole eſt Eius. abundat more Hebræo. Contriui, &c. q.d. penitus deſtruxi. perſtat in arboris metaphora.

10. In deſertum. Chald. per deſertum. 70. in deſerto.

11. Suſcitaui. 70. accepi.

12. Vinum, ſcilicet, contra præceptum, de quo Num. 6. Prophetetis, talia, vel q. d. tacete.

13. Stridebo. i. ſonitum edam, qui longè audiatur, ſcilicet, militum quibus vos puniam, ſeu calamitatis, quam in vos inducam. Chald. coarctabo vos tribulatione, vt ſolet coarctari plauſtrum onuſtum manipulis. Subter vos, id eſt, in loco veſtro: dicitur enim Hebr. ſub ſe eſſe,

id eſt, loco ſuo, vel q.d. grauatus mole peccatorum veſtrorum. Fœno. 70. ſtipula. i. paleis.

14. Peribit fuga, id eſt, nemo poterit fugere.

15. Stabit, ſcilicet, contra hoſtes.

16. Inter fortes, id eſt, qui fortis cenſetur. Nudus, ſcilicet, abiectis armis, ſeu enermis.

C A P. III.

1. SVper, id eſt, ad, vel contra. Cognationem, id eſt, familiam. 70. tribum.

2. Cognoui, ſcilicet, familiariter. Chald. elegi. Cognationibus, id eſt, nationibus. Viſitabo. 70. vlciſcar. Super, id eſt, contra.

3. Niſi conuenerit eis. q.d. non conſenſeritis mecum, ideo non ambulabo vobiſcum, ſed recedam, nec vos protegam.

4. Nunquid rugiet, &c. ſenſus eſt, Non temerè clamo per Prophetas, & minor, & iraſcor, nec vos magis effugietis iram meam, quàm præda leonem, capiam certè vos laqueo meo, quod iam tetendi.

6. Si clanget, &c. q.d. cur non timetis minas meas? Malum. Chald. afflictio. q.d. cùm vos apprehenderit calamitas, ſcitote à me eſſe, qui ſic punio veſtra peccata.

7. Verbum. i. rem. q.d. prædicit priùs per Prophetas mala, vt homines reſipiſcant.

8. Timebit. q.d. quanto magis timēdus Deus cùm minatur? Prophetabit. q.d. num poteſt Propheta recuſare munus creditum à Deo prædicendi mala?

9. Auditum, &c. q.d. etiam iudicio hoſtium veſtrorum peſſime egiſtis, & agitis.

10. Iniquitatem, id eſt, iniquè parta. Chald. rapinam. Rapinas. Chald. prædam.

11. Circuietur. i. obſidebitur. ſ. ab Aſſyriis.

12. Eruentur, ſcilicet, pauci aliquot. Plaga, id eſt, regione. q.d. loco ſeu angulo. ſ. quieſcentes & nihili timentes. Damaſci. q.d. fidentes auxilio Damaſci, in eóq; velut quieſcentes.

13. Audite, ſcilicet, ô Prophetæ.

14. Altaris ſcilicet, dicati idolo.

15. Hyemalem, ſcilicet, habebant Reges palatia hyemalia, & æſtiua. Eburneæ, Chald. ebore ſtratæ.

C A P. IIII.

1. VAccæ pingues. q.d. ô qui genio indulgetis, & vita e[illegible]is effœminati: poteſt & de fœminis intelligi. Chal. diuites ſ. [illegible]bitantis. Monte. erat Samaria in m[illegible]nte ſita. Confringitis i. opprimitis. Dominis. ſ. Regibus, vel viris. Afferte. &c. q.d. date quibus [illegible]temur.

2. In ſan[illegible] ſuo. Chal. per ſanctitatem ſuam. 7[illegible] per ſanctos ſuos. Leuabu[illegible] Chal. & 70. tollent [illegible]ontis i. lanceis. 70. teli[illegible]. Reliquias, &c. id eſt, [illegible] quos ex vobis, vel p[illegible]tem earuium veſtrarum, vel [illegible]lios. Chal. filias [illegible]eſtras.

3. [illegible]er apertutas ſ. muri. 70. nudi. Contra alteram, id e[illegible] contam a'tera, vel poſt alteram. Armon. i. Armeniam. Chal. vltra montes Armeniæ.

4. Venite &c. q.d. facite ſanè impiè, vt ſoletis, non longè eſt cùm vos puniam. Tribus diebus ſcilicet, adibant idola ter in anno, vt olim templum; vel fortè ſolebant tribus diebus conuiuari, inuitatis ſacerdotibus, ad imitationem eius quod dicitur Deut. 14. idque quotannis, ſeparatis ad id decimis fructuum.

5. Laudem. i. ſacrificium laudis, ſeu gratiarum actionis. Vocate, id eſt, indicite, vel nominate, ſcilicet, iactabundi. Voluntarias, ſcilicet, ſponte oblatas, non cogente præcepto. Annunciate, id eſt, prædicate, ſeu diuulgate. Sic enim, &c. q.d. quando ita vultis.

6. Dedi. 70 dabo. Stuporem. ſ. præ fame. 70. colliſionem, ſcilicet, præ indignatione ob calamitates, vel præ tremore ob mala impendentia.

7. Imbrem. vide. 3. Reg. 18. 4. Reg. 8.

9. Vrente. ſ. ſegetes perdente. Aurigine. vitium eſt quo ſegetes palleſcunt. dicitur, & ærugo. Multitudinem, &c. coniunge cum, comedit, &c.

10. Mortem. Chald. peſtilentiam. In via Ægypti. ſ. in eos qui ad Ægyptum abierant opem petituri, vel q.d. ſicut olim in deſerto cùm ex Ægypto eduxiſſem. Percuſſi, &c. vide 4. Reg. 13. Vſque ad captiuitatem. Chal. & 70 cum captiuitate. Putredinem. Chal. fœtorem.

11. Torris. q.d. penè conſumpti.

12. Hæc. tacet quæ mala, more Scripturæ, quæ ſolet etiam ſic dicere, Hæc faciat mihi Dominus, &c. i. grauiter puniat: vel fortè intelligit ſuperiùs dicta, vbi præterita pro futuris accipienda. In occurſum. 70. ad inuocationem. q.d. age pœnitentiam.

13. Ventum pro ventos. 70. ſpiritum: quod poteſt etiam de hominis anima intelligi. Eloquium. i. verbum, præcepta ſic Pſal. 147. annunciat verbum ſuum Iacob, &c. 70. Ch. ſitum. Gradiens, &c. q.d. qui eſt ſuper omnia eleuatus, ſeu qui omnia etiam ſublimia gubernat ſua prouidentia. Exercitum. 70. omnipotens.

C A P. V.

1. LEuo. i. ſublata voce prędico, vel attollo, vt ſolet percuſſurus. Chal. & 70 aſſumo. Super, id eſt, contra. Planctum, appoſitiuè. q.d. leuo quiddam flebile.

2. Cecidit. præt. pro fut. q.d. cadet ſtatu ſuo, ſcilicet, expugnata ab Aſſyriis. Virgo. ita vocantur Regna, quòd ſeruantur vt virgines ſolent magna cuſtodia, itaq; Chal. ſolet vertere regnũ. Reſurgat, id eſt, ex captiuitate redeat, & regnat. In terram ſuam q.d. in ſua regione, ſeu domi ſuæ in terram vſquè deiecta eſt. Suſcitet. i. erigat.

3. Egrediebantur, ſcilicet, ad bellum. Domo. pro, domibus, id eſt, familiis. ſeu populo.

5. Bethel in locis hic commemoratis idola colebantur. Inutilis Hebr. in vanitatem. Chald. in nihilum. 70. non ens, ſeu non exiſtens. q.d. ad nihilum redigetur.

6. Ioſeph: ſic dicitur Iſraël, quia Ephraim (ex cuius tribu Ieroboam) filius fuit Ioſeph. vnde & Apocal. 7. pro Ephraim poſitus Ioſeph. Bethel, pro Betheli. ſ. igdem. 70. domui Iſraël.

7. Abſynthium, id eſt, amaritudinem. q. d. iniquè iudicatis, vel viuitis: iudicium enim ſignificat etiam rectè viuendi rationem. In terra, ſcilicet, velut proiectam, & iacentem. Chald. in terram proiicitis.

8. Facientem: iunge cum Quærite, quod præceſſit. Arcturum, &c. per hæc ſigna, quæ ſunt Septentrionalia, reliqua etiam intelliguntur. Vocat, ſcilicet, eleuat per vapores. Effundit. ſ. ex nubibus.

9. Subridet. i. veluti ridendo. (ſ. facilè) vel deridendo immittit: ſic Pſal. 2. qui habitat in cœlis irridebit eos, &c. 70. ſuſcitans.

10. In porta. ſ. ciuitatis, vbi fiebant iudicia, & erat populi frequentia, adeóque commodum Prophetis concionari. Chald. in domo iudicij.

Loquentem perfectè. i. de vitæ perfectione, ſeu ſanctitate. Chald. loquentem recta. 70. ſermonem ſanctum.

11. Electam, id eſt, pretioſam. Quadro lapide, id eſt, pulchras. Amantiſſimas. Heb. Chald. & 70. deſiderabiles.

12. Fortia, id eſt, grauia, ſeu grandia. Iuſti. ſ. hominis, vel iuſti. i. iuſtitiæ. 70. conculcantes iuſtum. Munus. ſ. vt iniquè iudicetis. In porta, pro, in iudicio.

13. Tabeſcit. ſ. deſinet monere, videns ſe operam perdere, vel Deum iratum, & omnino puniturum. Malum, vel peccatorum obſtinatione, vel calamitate certa.

14. Dixiſtis. i. ſoletis precari, ſeu optare.

15. Iudicium. ſ. iuſtum. q. d. rectos iudices. Ioſeph, id eſt, Iſraël.

16. Planctus. ſ. ob calamitates. Quæ foris ſunt. 70. viis. Væ, væ. Heb. Ho, ho. Sciunt. ſ. ex arte, quæ olim in vſu.

17. Vineis. 70. vlis. Pertranſibo. ſ. puniens, ſeu percutiens.

18. Deſiderantibus, &c. id eſt, dicentibus, velut ſi deſiderent, Veniat ſanè iſte dies, qui toties prædicitur: vide Iere. 17. vel q. d. væ optantibus, vt veniat Dominus, veniet enim magno ipſorum malo. Vobis. ſ. optatis, qui puniri meremini, non iuuari. Tenebræ. i. calamitas. Lux, id eſt, proſperitas.

19. Coluber, ſub. ſic vobis accidet. ſ. vnam fugientes cladem alia excipiet.

20. Dies. ſ. ille quem minatur?

21. Odorem. q. d. non erunt gratæ mihi veſtræ congregationes in feſtis.

22. Pinguium. ſ. hoſtiarum pacificarum.

23. Carminum. i. laudum, quibus me celebras, vel idola.

24. Reuelabitur, id eſt, apparebit. Iudicium. i. ſupplicium. Fortis: iunge etiam cum aqua. Chal. inundans: quidam tamen ſic intelligunt, reueletur iudicium, & iuſtitia copioſè. q. d. viuite iuſtè ſi vultis euadere ſupplicium.

25. Obtuliſtis. ſ. rarò Deo ſacrificarunt in deſerto.

26. Portaſtis. 70. ſuſcepiſtis. ſ. portandum.

Moloch: dicitur & Melchom. Idolum eſt Ammonitarum: vnde videtur id intelligi de terra promiſſionis: quidam tamen hæc ad deſertum referunt: fortè factum cùm veniſſent in terram Moab. Num. 25. Imaginem, id eſt, ſimulacrum.

Sydus. ſ. luciferum, ſecundùm Hieron. Dicitur autem Rempham, id eſt, tenebræ, ſeu obſcuritas, per irriſionem: quanquam Heb. non eſt hæc vox 70. Rompha. Adorate. i. vt adoraretis.

27. Damaſcum. Stephanus Act. 7. dicit Babylonem. ſ. vtrumque factum. Exercituum. 70. omnipotens.

CAP. VI.

1. OPulenti eſtis. Chald. quietè degitis. ſ. in rerum temporalium copia. Pompaticè. i. cum faſtu, ſeu ſuperbè. Domum, id eſt, cœtum, vel, q. d. inter populum.

2. Chalane: vrbs eſt in Babylonia, poſtea dicta Cteſiphon. Emath: quæ poſtea dicta Antiochia: eſt & altera, de qua infrà, quæ dicta poſt Epiphania (quæ & Reblatha) quæ minor erat, ideò hic magna dicta illa, ad diſtinctionem. Si, pro, an. Latior, id eſt, fertilior, ſeu potior fructu, & amœnitate. Termino, id eſt, regione.

3. Malum, id eſt, calamitoſum. ſ. captiuitatis. Solio iniquitatis, q. d. vt ſubiecti ſitis regi iniquo. ſ. Aſſyrio: vel iniquitas pro vltione iniquitatis poſita. q. d. ſolio punituro iniquitatem.

4. De grege, ſcilicet, electum.

5. Sicut Dauid, &c. q. d. defendere ſe volunt exemplo Dauid: cùm ille fecerit ad Dei laudem, ipſi ad voluptatem corporis. Vaſa, id eſt, inſtrumenta. Cantici, id eſt, muſica, ſeu ad cantum accommodata.

6. Vinum. ſ. optimum. Phialis. ſ. pretioſis. Vnguento: fiebat id ex oleo condito aromatibus, vnde interdum oleum vocatur, vt Luc. 7. Cant. 1. Patiebantur, pro compatiuntur. Chald. dolent. Contritione. i. contritis, ſeu afflictis. ſ. qui penuria rerum laborant. Ioſeph. i. Iſraëlitarum q. d. fratrum ſuorum.

7. In capite, id eſt, inter primos.

8. In anima ſua. i. per ſemetipſum, ſeu per vitam ſuam. Domos. Chald. palatia. Ciuitatem, ſcilicet, Samariam.

9. Morientur. ſ. gladio, vel peſte.

10. Eum, id eſt, vnumquemque eorum. Finis eſt. q. d. nullum eſt amplius cadauer intus. Tace, &c. q. d. ne indignabundus Dei memineris quaſi auctoris tanti mali: ſic enim voluit, cui reſiſti non poteſt: vel, ne fruſtra Deum inuoces: actum eſt enim de nobis.

11. Mandauit, id eſt, ita decreuit, ſeu diſpoſuit. Maiorem. ſ. Iſraël. Ruinis. ſ. non redituram ex captiuitate. Minorem. ſ. Iuda. Sciſſionibus. ſ. plaga minori, quia rediit è captiuitate. Hinc apparet eſſe verba Prophetæ. Chald. percutiet regnum magnum percuſſione forti, minus verò regnum plaga remiſſiore.

12. In petris, id eſt, per rupes. Arari. ſ. in ſaxis. Bubalis, id eſt, bobus ſylueſtribus, qui vulgò Bufali. q. d. nemo id facit ſanæ mentis, vos autem peius. Amaritudinem, id eſt iniquitatem. Fructum, id eſt, opus. q. d. cùm iuſtè facere deberetis, facitis iniuſtè.

13. Nihil, id eſt, rebus vanis, vel idolis. Cornua, id eſt, potentiam.

14. Hemath: terminus terræ promiſſionis ad Aquilonem. Torrentem. ſ. qui prope Rhinocoluram in mare fluit, eſtque terminus ad meridiem. vocatur & torrens Ægypti Nume. 34. Ioſ. 15. quia. ſ. diuidit Iudæam ab Ægypto, & quia ex Nilo (vt quidam volunt) deriuatur, quod etiam Hierony. hoc loco ſentit, vocans Nilitinum.

CAP. VII.

1. FIctor, id eſt, formator. ſ. eum facilitate, vt ſolet figulus: intelligis verò Deum. Chald. creatio. 70. generatio. In principio, &c. id eſt, cùm ſolent omnia germinare per imbrem in Vere decidentem. Serotinus. ſ. imber. q. d. cœperunt germinare res Iſraëliticæ. Tonſionem Regis, id eſt vaſtationem primam factam ab Aſſyriis, qua pars Iſraël à Rege Teglatphalaſar abducta eſt, de quo 4. Reg. 15.

2. Cõſummaſſet. ſ. locuſta. i. exercitus Aſſyrius. Herbam terræ. i. populum Iſraël. Dixi. ſ. Deum orans. Suſcitabit, i. reſtituet. Paruulus. i. ad paucos redactus, paruuſque vires.

3. Non erit, id eſt, non prorſus peribit.

4. Ad ignem. i. vt igne perderet, ſ. Iudam. q. d. iudicans protulit ſententiam, vt igne vaſtaretur per Chaldæos. Deuorauit. ſ. ignis. Abyſſum. i. aquarum copiam. ſ. populi multitudinem. Partem. Chald. hæreditatem. ſ. templum: quod erat velut pars, ſeu hæreditas Dei.

6. Quieſce. Chald. parce.

7. Super id eſt iuxta. Trulla: inſtrumentum eſt, quo parietes calce incruſtantur, & poliuntur ad fortitudinem. ſ. & elegantiam.

8. Ponam, id eſt, deponam. ſ. deſinam eos fortificare. Superinducere. ſ. linire. Heb. tranſire. ſ. liniendo. 70. præterire, id eſt, diſſimulare, & non punire. Chald. dimittere eis.

9. Excelſa. 70. altaria. Sanctificationes, id eſt templa idolis dedicata. Chald. ſacra. 70. feſtiuitates. Domum, id eſt, poſteros. ſ. filium Zachariam, de quo 4. Reg. 15.

10. Rebellauit. Heb. Chald. & 70. coniurauit. Terra, id eſt, populus. Suſtinere, id eſt, ferre. Sermones, id eſt, prophetias, ſeu prædictiones.

12. Qui vides. i. ô Propheta. Fuga. Chald. & 70. diſcede. Comede, &c. i. viue ibi.

13. Sanctificatio, &c. i. locus ſanctus, vbi Rex colit ſuum Deum, domúſque regia.

14. Non ſum. 70. non eram. ſ. antea. q. d. non ſum officio Propheta, nec ita dudum, ſed nunc primùm ad id vocatus à Deo. Armentarius. 70. caprarius. Chald. pecuarius. Vellicans, id eſt, ſcalpens. ſ. vnguibus, vel ferro: aliter enim fructus ille non prouenit commodè. Sycomoros: arbor eſt ficui ſimilis fructu, moro verò foliis: dicitur & Sicaminos, tam arbor, quàm fructus.

15. Gregem. Chald. & 70. oues.

16. Super, i. contra. Stillabis. i. loqueris, ſeu comminaberis. Chald. docebis. 70. turbabis. Idoli. Heb. riſus. i. ridiculi. ſ. idoli.

17. In gladio cadent. 70. captiuæ ducentur. Humus. q. d. poſſeſſiones tuæ. Metietur. q. d. diuidetur inter hoſtes. Chald. ſorte diuidetur. Polluta. Chal. & 70. immunda. ſ. idolorum cultu. q. d. gentilium.

CAP. VIII.

1. VNcinus. ſ. erat auferendus populus ab Aſſyriis, vt poma vncino ex arbore. Chald. vas.

2. Pertranſeam, id eſt, prætercam. ſ. omittam impunitum.

3. Stridebunt. ſ. commoti, ſeu ſublati ab hoſtibus. Templi. Apparet id dictum de Ieruſalem. Proiicietur. ſ. cadauer. Silentium. ſ. erit, vt ſolet in mortalitate, ſeu peſte.

4. Conteritis id eſt, opprimitis, ſeu vexatis.

5. Menſis. i. feſtum Neomeniæ, quo non licebat vendere, vt nec ſabbato. Auari ergo videbantur per hæc duo feſta frequenter occurrentia valde impediri. Menſuram. ſ. in dandis. Siclum ſ. pondus, vel monetam, ſed & hæc ponderabatur cùm ſolueretur, vt eſt videre Gen. 23. Iſa. 55. Ier. 32. Intelligunt verò augendum fraude in accipiendis à debitore.

6. In argento. Chald. & 70. argento. ſ. paruo emptos, ſeu eorum bona. Calceamentis. i. vili pretio. Quiſquilias. ſ. ſordes, ſeu purgamenta.

7. In ſuperbiam. i. contra ſuperbiam. Si pro, non q. d. nunquam obliuiſcar.

8. Commouebitur. Chald. deſolabitur. 70. turbabitur. Lugebit. Chald. conſumetur. Aſcendet. ſ. in captiuitatem. Fluuius. q. d. in magno numero. Eiicietur. ſ. è terra ſua, vel huc illuc diuidetur in regione hoſtium. Defluet, id eſt, ad paucitatem redigetur huc illuc diuiſus: vel ſenſus eſt, aſcenſurum exercitum copioſum contra illos, & eiiciendos ſedibus ſuis, & ad nihilum redigendos.

9. Occidet, &c. id eſt, accidet maxima calamitas in media proſperitate. Et tenebreſcere. &c. repetitio.

10. Saccum, &c. ſ. in calamitate induebant ſaccos, ſeu cilicia & capita tondebant. Caluitium: fortè ſignificat radendos in captiuitate, vt ſolent ſerui. Eam. ſ. terram. 70. eum. Quaſi luctum, &c. i. in maximo mœrore.

11. Audiendi. ſ. ab aliquo Propheta: certè poſt captiuitatem decem tribus nullum habuerunt.

12. A mari. ſ. Galilææ. Ad mare. ſ. magnum: ſignificatur per hæc in omnem partem ſe conuerſuros quærendo verbum Domini. Verbum. ſ. per Prophetam aliquem.

13. Die, ſcilicet, captiuitatis, ſeu obſidionis. q. d. in illa calamitate. Siti, id eſt, penuria rerum: fortè etiam ſiti.

14. In delicto. i. per idolum. Dan: hic etiam idolum colebant, quem deum vocabant iurantes. Via. ſ. iurabant etiam per viam, qua ibatur ad idolum, quod erat in Berſabe.

CAP. IX.

1. Altare. ſ. holocauſti. Dixit. ſ. Angelo alicui, vel Prophetæ. Cardinem, ſcilicet templi. Commoueantur, id eſt, cadant. ſ. per Romanos deſtruendum erat. In capite, id eſt, præcipuis, vel pro, in caput. ſi reddam, id eſt, puniam. Nouiſſimum: pro; vſque ad nouiſſimum. q. d. omnes, ſeu ex omni conditione homines. 70. reliquos.

2. Si deſcenderint, &c. Hyperbole, cuius ſenſus eſt, Nullo modo euadent ſupplicium.

3. Carmeli. ſ. montis. Celauerint, id eſt, celare tentauerint. Serpenti. 70. draconi. ſ. piſci alicui magno.

4. In malum, id eſt, ad puniendum. In bonum, id eſt ad fauendum.

5. Exercituum. 70. omnipotens. Tabeſcit, id eſt, deſolatur, ſeu conſumitur. Aſcendet, &c. vide ſuprà, cap. 8.

6. Aſcenſionem ſuam, id eſt, altum ſuum habitaculum. Chald. qui collocauit in excelſo maieſtatem ſuam. Faſciculum. ſ. populi ſui, ſeu electorum. Chald. Eccleſiam ſuam. Fundauit i. firmauit. Chald. decorauit.

7. Vt filij Æthiopum, id eſt, Æthiopes, ſcilicet, peccatis deformes, vel quaſi dicat, vt illi colorem non mutant vnquam, ita nec vos vitam vide Ierem. 13. Cyrene. ſ. vrbe Aſſyriæ, de qua ſuprà, cap. 1.

8. Et conteram. Chald. & diſperdam. 70. & auferam. Non conteram. ſ. penitus, nam reliquiæ ſaluæ fient.

9. Concutiam. ſ. afflictionibus, & laboribus. Gentibus. ſ. diſperſum. Concutitur. ſ. frumentum. Lapillus. ſ. lapilli ſolent teneri crebrò cum grano, cadente puluere. 70. granum.

11. Tabernaculum Dauid, id eſt. Eccleſiam Chriſti. Cecidit, ſcilicet, in plurimis Iudæorum. Reædificabo, id eſt, inſtaurabo. Aperturas. 70. quæ ceciderunt. Antiquis, ſcilicet, antiquorum ſanctorum. Hebr. Chald. & 70. ſeculi, ſcilicet, antiqui.

12. Poſſideant. ſ. Apoſtoli, & Epiſcopi, veluti Chriſti vicarij. Reliquias: ita vocantur quos Deus ſibi reliquit, ſeu elegit ad ſe tempore ſuo ducendos. vide Iſa. 10. Mich. 2. Nota verò quod Act. 15. citatur ſecundùm 70. ſic; Vt requirant cæteri hominum Dominum. ſ. facit Deus ſuos ſe requirere, & deinde eos poſſidet. idem autem eſt, reliquiæ Idumææ, & cæteri hominum. per Idumæos enim gentes omnes intelliguntur, vt ſtatim explicatur. ſ. reliqui electi ex omni natione. Eo quòd, &c. q. d. poſſidebunt meo nomine tanquam meo, id enim eſt inuocari nomen Dei ſuper aliquem. ſ. dici eſſe Dei ſeruum, ſeu populum.

13. Comprehendet, &c. q. d. erit tanta fertilitas temporalium (per quam tamen ſpiritualis eſt intelligenda tempore Euangelij) vt duret meſſis vſque ad tempus arandi, & vindemia vſque dum ſeminetur. Montes. ſ. Apoſtoli. Dulcedinem. ſ. doctrinæ. Colles. ſ. deſertæ olim gentes, ſeu ſuperbæ.

14. Conuertam, &c. id eſt, reducam populum meum è diaboli captiuitate. q. d. liberabo peccatis. Ciuitates. ſ. Eccleſias. Vinum. ſ. doctrinæ Euangelicæ, & gratiæ.

15. Terra, ſcilicet, Eccleſia, vel cœlo. Deus & Chald. Deus tuus.

ABDIAS.

Prophetauit tempore Amos de Idumæis. Putant multi fuiſſe illum, de quo 3. Reg. 18. Alij negant.

CAPVT I.

1. Viſio. Chald. prophetia. Ad Edom. Chald. de Edom ſeu Idumæis. Auditum, parentheſis eſt vſque ad Ecce. Chal. nuntium. Audiuimus ſ. ego, & aliquot alij Prophetæ: vide Iere. 49. 70. audiui. Legatum, &c. i. fecit velut legatos miſſos, ad bellum parati contra Idumæos. Surgite, &c. vox gentium ſ. Babylon[illegible]. Eum. ſ. Edom. Heb. Chald. & 70. [illegible] ſ. Idumæam.

2. Paruulum. Chald. infirmum [illegible], pro dabo. Factum. Es, pro eris. Sci[illegible] q. d. locis editis, & munitis, eóque ſuperbis, putans te non poſſe expugnari. Exaltantem, &c. i. habentem

altam ſedem, ſolium. Chald. & 70. habitaculum.

5. Introiſſent. ſ. per diem. Quomodo conticuiſſes? i. triſtis maneres? q.d. quanto magis, cùm te vaſtabunt hoſtes? Sufficientia? ſub. at hoſtes omnia oſſerent. Vindemiatores. ſ. per vim. Reliquiſſent? q. d. certè vel racemum vnum reliquiſſent, at hoſtes nihil.

6. Quomodo ſerutati, &c. q.d. omnia inueſtigabunt, & tollent.

7. Terminum, ſ. hoſtium regionem, vel q. d. extra terminos tuos. Fœderis tui. i. tibi fœderati. Pacis tuæ. i. pacifici tui. Inſidias. Chald. offendiculum. In eo. ſ. populo Idumæorum. q.d. neſcit cauere, & ſibi conſulere.

8. Perdam, &c. q.d. auferam mentem, qua ſibi poſſent conſulere, vel oſtendam eſſe inſipientes. Monte. ſ. habitabant ferè in montibus Idumæi.

9. A meridie. Chald. habitantes ad meridiem. Vt intereat. pro, & interibit.

10. Interfectionem. ſ. interfecerunt Iudæos aliquos, Idumæi iuncti Babyloniis. Iacob. i. Iudæos. In In æternum. ſ. æterno ſupplicio.

11. Stares, &c. vide Gen. 35. & Pſal. 136. Aduerſus eum. Hebr. Chald. & 70. coram eo. ſeu è regione eius, ſcilicet, tanquam hoſtis. Capiebant. dicitur in præterito, quia factum erat cùm puniti ſunt Idumæi. Alieni. 70. alienigenæ. ſ. Chaldæi.

12. Et non deſpicies, &c. q.d. cùm tamen frater non fuiſſet à te deſpiciendus, nec tibi lætandum, &c. vel, faciam ego ne ampliùs poſſis deſpicere lætam, &c. Quidam putant eſſe Dei monitionẽ, ne faciat iſta, quæ hic dicuntur. In die, ſ. calamitoſo. Quidam intelligunt ſic, non inſpicies. ſ. cum voluptate, vel irriſione, diem calamitoſum fratris, &c. Peregrinationis i. malorum inſolitorum, vel exilij, ſeu captiuitatis. Chald. confractionis. Magnificabis os. i. ſuperbè loqueris. ſ. inſultando. Anguſtiæ. 70. tribulationis eorum.

13. Ingredieris. ſ. vt hoſtis. Emitteris, ſcilicet, à Chaldæis, qui opera Idumæorum vſi in expugnatione Ieruſalem. Ait ergo non debuiſſe id facere, vel monet ne faciat, iuxta ea quæ ſuprà diximus.

14. Exitibus. ſ. viarum. Chal. biuio. Reliquos eius. 70. fugientes ex eis.

15. Domini. ſ. puniendi per Chaldæos. vide Iere. 25. & 51. Sicut feciſti. hinc apparet ſuperiora fuiſſe potiùs reprehẽſionem facti, quàm monitionẽ: quaſi diceret, punieris, quia feciſti, quæ non debueras erga fratres. Retributionem. i. quod retribuiſti Iudæis.

16. Bibiſti. Chald. lætitiam cepiſti. ſ. conuiuiis, vt ſolent victores. Super montẽ. i. ob expugnatum montem. ſ. Sion. Chal. de ſubuerſione montis. Bibent. ſ. ſuper te, id eſt, te victo lætabuntur. Omnes. ſ. quæ te expugnabunt. Iugiter. ſ. donec penitus conſumaris. Erunt. ſ. Idumæi. Sint. pro, fuerint. q. d. penitus deficient.

17. Saluatio. ſ. redierunt Iudæi ex captiuitate. vel de eccleſia Chriſti loquitur hic, & in ſequẽtibus, vt multi putant. Sanctus. Chal. ſancti. Heb. ſanctitas. 70. ſanctum. q d. templum. Poſſederãt. i. finitimos hoſtes: id quidam ad Machabæorum tempora referunt.

18. Iacob. ſ. duæ tribus. Ioſeph. ſ. Iſraëlitæ, qui ſe iunxerant Iudæis ante captiuitatem, & redierunt ex Babylone cum ipſis. In eis. ſ. Idumæis, velut ſtipula. Reliquæ. ſ. ferè nulli relinquentur, vel tandem prorſus nulli, vt nunc videre eſt.

19. Philiſtim. i. terram Philiſtæorum.

20. Tranſmigratio. i. captiui. ſ. cùm è Babylone redierint. Filiorum. Chal. ſ. filiorum. Loca. ſ. poſſidebit. Hæc omnia (vt dixi) alij ad tempora Machabæorum referunt. Alij ſpiritualiter intelligunt. ſ. impleta per prædicationem Euangelij, & quotidie impleri: per ea enim locorum nomina varias orbis regiones intelligi.

21. Boſphoro. i prope Conſtantinopolim, quò partem Iudæorũ aiunt Hebræi eſſe à Chaldæis tranſlatam. dicit verò eſt, pro, erit. ſ. illo tẽpore. Fortè nomẽ eſt vrbis alicuius Aſſyriæ, aut Chaldææ. quidam Hiſpaniam putant ſignificari. Auſtri. i. Iudææ. ſ. quas olim poſſidebant.

22. Saluatores, id eſt, propugnatores Iudæorum, ſeu duces. Iudicare. i. vt coerceant, & ſubiiciant. Domino. i. colens dominum, ſeu domino ſubiectum. Id autem præcipuè in eccleſia impletum.

IONAS.

Fuit tempore Abdiæ, & præcedentium Prophetarum. Prophetauit contra Niniuem Aſſyriorum Metropolim.

CAPVT I.

1. ET. abundat. more Hebr. Ionam. Putant Hebræi fuiſſe filium Sareptanæ, de quo 3. Reg. 17. Fuit verò ex tribu Zabulon. fuit enim ex Geth, vt dicitur 4. Regum 4. quæ in ea Tribu. Ioſue 19.

2. Prædica in ea. Chald. propheriza in eam. i. contra eam. ſ. quòd ſubuerteretur poſt quadraginta dies, vt dicitur 3. cap. Aſcendit. ſ. clamore velut petens vindictam, vel fœtore.

3. Fugeret. cauſam fugæ ipſe cap. 4. explicabit. Tharſis. Chald. mare. Quidam putant Ciliciæ Tharſum, alij Carthaginem intelligi, quòd hanc vocem. 70. interdũ ſic vertant: ſed vertunt etiam aliquãdo mare. hic eandem vocem reliquerunt. ſ. Tharſis, quod indicat intellexiſſe eos eſſe nomen proprium, & quidem tanta eiuſdem nominis repetitio hic veriſimile id facit, cùm præſertim Heb. paulo pòſt mare vocet nomine vſitato, ſcilicet, ים Iam A facie, id eſt, conſpectu. ſ. à loco, vbi ei præcipiebat. Chald. ne propheraret in nomine Domini. Naulum, id eſt, pretium vecturæ. Eius. ſ. nauis. In Tharſis. Chald. per mare.

4. Conteri. 70. diſſolui.

5. Viri. Heb. vir, id eſt, quiſque. Suum. ſ. erant, vt ſit, ex variis regionibus. Vaſa. i. inſtrumenta. ſ. partem rerum, quas nauis portabat, vel vaſa in quibus merces, cum mercibus. Deſcendit. pro, deſcenderat priùs. ſ. vbi nauim eſt ingreſſus. Dormiebat. ſ. præ mærore, & fatigatione. Sopore graui. 70. & ſtertebat.

7. Sopore deprimeris. 70. ſtertis. Recogitet de nobis. Chal. miſereatur noſtri. 70. ſaluet nos.

7. Vir. i. quiſque. Super Ionam. ſ. Deo ita diſponẽte, qui malo ſolet vti ad bonum: illæ enim ſortes ſuperſtitioſæ.

8. Opus. i. ars, ſeu officium. Quò vadis? Heb. Chald. & 70. vnde venis?

9. Hebræus. Chald. Iudæus. 70. ſeruus Domini. Timeo. 70. colo.

10. Timuerunt. ſ. videntes potentiam tantam Dei, quem non colerent. Qu. d. i. cur, vel quomodo. q. d. quomodo auſus es tantum Deum offendere? Et ceſſabit. pro, vt ceſſet,

11. Ibat, & intumeſcebat, id eſt, ſubinde intumeſcebat.

14. Domine. Heb. Iehoua ſ. id erat nomẽ proprium Dei Hebræorum. In anima. 70. propter animam. ſ. vitam quam perdimus. Des ſuper nos, id eſt, nobis imputes. Innocentem. ſ. qui nos nihil læſit. 70. iuſtum. Sicut voluiſti, &c. q. d. apparet ex his quæ feciſti te id velle quod facimus. Feruore Chal. tempeſtate. 70. commotione. ſ. vt qui apprehenſo eo, quem perſequebatur, deſinit currere.

16. Immolauerunt. ſ. vbi in portum venerunt. Chald. promiſerunt ſe ſacrificaturos. Vota. ſ. de rebus aliis, vel eſt ὕστερον πρότερον. pro, vouerunt, & reddiderunt vota, immolantes, &c.

CAP. II.

1. PIſcem. 70. cetum. cuiuſmodi piſcis fuerit incertum. ſolùm enim ſcriptura fuiſſe ait grandem; id quod etiam cetinomen ſignificat. vulgò Balena putatur fuiſſe. Deglutiret, ſcilicet, proiectũ, ne merſus periret. Tribus. fortè non integris, vt nec Chriſtus in ſepulcro, cuius id figura.

3. Clamaui. ſ. cùm proiicerer in mare. Inferni. i. ceti, qui velut ſepulcrum erat, vel vt Infernus, ſcilicet, profundum quiddam & tenebroſum, atque horribile. Chald. de infima abyſſo. Exaudiſti. ſ. ſentiebat ſe nihil lædi, & ſperabat ſe inde liberandum.

4. Corde. i. medio. Flumen. i. aquæ copia, ſeu fluctus. 70. flumina. Gurgites. i. aquarum copia. Chald. tempeſtates. 70. eleuationes. vide Pſal. 41. vbi eadem prorſus verba, quæ hic. & Hebr. & in 70.

5. Ego dixi, &c. q. d. putabam me à te derelictum. Videbo. i. ſpero me viſurum. Animam. i. animæ, ſeu vitæ periculum. Chald. mortem. vide ſimilem phraſim Pſal. 68.

7. Extrema. Chal radices. 70 ſciſſuras. ſ. cauernas quæ ſunt ad montium radices prope mare. Vectes. pro, velut vectes. q. d. ita eram concluſus, vt qui vectibus clauditur. In æternum. q. d. niſi Dei potentia nunquam inde exire poſſem. ſ. ex illis ſcopulorum cauernis. 70. æterni. q. d. fortiſſimi. Et. pro, tamen.

8. Vt veniat. pro, vt veniret. 70. & veniat. Chal. & venit. Templum, ſcilicet, cælum, vel templum Ieroſolymitanum, vbi Deus ſolebat exaudire, quoque ſe Ionas animo videtur conuertiſſe dum oraret.

9. Cuſtodiunt vanitates. i. colunt idola. Miſericordiam ſuam. ſ. Deum, à quo miſericordia cuique expectanda eſt.

10. In voce laudis. i. laudando te. Immolabo. ſ. hoſtias.

11. Dixit. 70. præcepit.

CAP. III.

2. LOquor. 70. locutus ſum.

3. Magna. Hebr. & 70. magna Deo. Chald. magna coram Domino, quaſi dicat, re vera magna. Itinere. 70. quaſi itineris vix. Triũ, ſcilicet, ſiquis vellet circumire, vel intus totam perambulare.

4. Itinere. 70. quaſi itinere. Vnius. ſ. incedebat per vicos prædicans. Adhuc. i. reſtant ſolum. Chald. poſt. Quadraginta. 70. tres. Iuſtinus in Tryph. legit quadraginta tres. Quidam putant ita Ionam dixiſſe, ſed ſcripturam more ſuo, quo numeros minores ſolet interdum omittere, poſuiſſe ſolum 40. Alij putant vitiatum eſſe à librariis textum. 70.

5. In Deo. Chal. verbo Domini. 70. Deo. Prædicauerunt. i. indixerunt per præconem. ſ. Regis auctoritate.

6. Et peruenit. pro, nam peruenerat. Regem. ſ. Sardanapalum, ſecundùm quoſdam. Sedit. mærentis & lugentis eſt ſedere.

7. Clamauit. ſ. præco. Ore. i. præcepto. Chald. decreto.

8. Clament. ſ. homines. In fortitudine. Chal. inſtanter. 70. vehementer. Vir id eſt, quiſque.

Via .i. viuendi ratione. Manibus.i.operibus.

9. Ignoſcat.70.pœniteat.

10. Miſertus eſt.70.pœnituit.Chal.conuerſus eſt. Super malitiam.i.malum.Chald.à malo.

Cap. IIII.

2. Afflictus, ſcilicet, vidit pœnitentiam illorum, credidítque Deum parſurum, ſéque falſum Prophetam putandum. 70.contriſtatus. Iratus, id eſt, tulit impatienter. 70.confuſus.

2. Verbum.ſ.quod dixi, te nō facturum quod minabaris, vel verbum, pro re. q.d. cauſa fugæ meæ. Tharſis. Chald. mare. Ignoſcens. Chald. reuocans ſententiam. 70.pœnitens.

4. Putáſne bene. Chal.& 70.nunquid valdè, ſic & infr. q.d. quid eſt quòd tantopere doles, nunquid rectè?

5. Contra. pro, ad. Accideret. ſ. poſt quadraginta dies.

6. Hederam. ſic vertit etiam Aquila, Sym. & Theodot. 70. cucurbitam. Heb. קיקיון *kikaion*, nomen arbuſculæ diuerſæ à cucurbita, & hedera, in quas verterunt interpretes, quia illa Hebræa ignota in aliis regionibus, quidam tamen Ricinum putant, quod Græcè κίκι. Alij verbum Heb. commune eſſe ad cucurbitam etiam & hederam. Laborauerat. ſ. æſtu animi, & corporis.

7. Aſcenſu, &c. Chal. ſub aſcenſum auroræ ſequentis diei.

8. Petiuit, id eſt, optauit. Animæ ſuæ, id eſt, ſibi.

9. Bene. Chald.& 70. valde. Iraſcor. 70. contriſtor. Vſque ad mortem.q.d.adeò vt penè moriar, vel vt mortem optem.

10. Doles.70.pepercisti.Chal.miſertus es.q.d. nolebas vt periret.

11. Neſciunt. ſ. ob defectum rationis. Syr.ſ. diſcriminis. Dexteram, & ſiniſtram.i.bonum & malum. Hier.

MICHÆAS.

Prophetat contra Iſraël & Iudá.

CAPVT I.

1. Michaeam. Alius eſt hic ab illo, de quo 3. Reg. 22. Moraſthiten. Chal. de Mareſa. eſt hæc in tribu Iuda. vide Ioſ. 15 Hier. tamen diſtinguit à Moraſthi, dicens diuerſa eſſe loca. Super, id eſt, contra.

2. Populi. ſ. Hebræi. Terra. ſ. Hebræorum. Plenitudo.i.habitatores, ſeu quidquid in ea. 70. qui in ea. Dominus. Chald. Verbum Domini. Vobis. Hebr. & 70. in vobis. Chald. contra vos. In teſtem. i. teſtis. ſ. quòd vos monuerim. In templo. Heb.& Chal. de templo.i.cælo. ſ. erit teſtis: 70. de domo.

3. Egredietur. ſ. ad puniendum. Chald. conſpicuum ſe oſtendet. ſ. prodet ſe Deus per opera. Super excelſa. q.d. potentes. Chal. robora.

4. Montes.i.principes. Valles.i.plebei. Scindentur.i.liquefient. 70. tabeſcent.

5. In ſcelere. i. ob ſcelus. 70. ob impietatem. Iacob. ſ. decē tribuum. Iſtud. ſ. accidet. In peccatis. i. ob peccata. Iſrael. repetitio. Quidam tamen Iudam intelligunt, ſeu duas tribus. Samaria, id eſt, idololatria Samariæ. Excelſa, ſcilicet, vbi colit idola. Ieruſalem. Chald. in Ieruſalem.

6. Lapides. ſ. ædificiorum. Reuelabo. i. detegam. ſ. dirutis parietibus, ſeu muris.

7. Mercedes, id eſt, idolis oblata, vel diuitiæ acquiſitæ commercio idololatrarū gentium, aut amicitia, vel ipſorum opinione, ob culta idola. Chald. idola. Idola. Chald. templa idolorum. Meretricis. pro, meretricij. ſ. idololatriæ. 70. fornicationis. Vſque ad, &c. quaſi dicat, dabuntur aliis idololatris. ſ. Aſſyriis, qui ea putabunt mercedem eſſe ſuæ idololatriæ. Chald. in domum colentium idola tradentur. Reuertentur. ſ. quæ non fuerint combuſta.

8. Plangam, &c. Chald plangent, & vlulabunt, ibunt nudi in captiuitatem, &c. 70. planget, & lugebit, ibit diſcalceata & nuda, faciet planctū, &c. Draconum. Horum, & ſtruthionum vox dicitur eſſe valde lugubris, cùm dolent. Struthionum. 70. filiarum Sirenum.

9. Plaga. i. calamitas, vel ſcelus. Populi mei. Erat enim Michæas ex tribu Iuda. Ieruſalem. ſ. eò vſque peruenit exercitus Sennacherib. vel Chaldæorum exercitum intelligit.

10. Annuntiare. ſ. ne lætentur Philiſtæi audientes. Ploretis. ſ. vt poſſint hoſtes videre, aut audire, eóque gaudere. Domo pulueris. pro, intra domos dirutas. Chald. in domibus pulueruleñtis. Heb. Beth Hafrah, quod quidam aiunt eſſe nomen proprium, vt & reliqua, quæ & ſequuntur, quod non eſt improbabile.

11. Tranſite vobis, id eſt, fugite, vel quaſi dicat, migrabitis in terram hoſtilem. Pulchra. Quidam Samariam intelligunt. Heb. Saphir. nomen proprium aliis vrbis Iuda. Egreſſa, ſcilicet, ſponte, ſed vi abducta. Chald. egreſſa ſalua. In

exitu,id eſt,via Aſſyriorum,vel propinquiot Aſſyriis. Quidam Samariam intelligunt : aliis eſt nomen propriũ. Nam Heb.habitatiix Tſaanan. Ex vobis,id eſt, poſt vos, vel à vobis accipiet, id eſt,intelliget ob vicinitatem Quidam Iudam intelligunt, alij eſſe nomen vrbis, quia Hebr. Beth Haetſel, Stetit ſibimet.i.nõ eſt auſa egredi foras,vel ſterit, ſcilicet, intacta ab hoſtibus, cùm vos abduceremini. Intelligunt quidam Iudam,qui poſtea à Chaldæis abductus.

12. In bonum, id eſt, ob amiſſa bona, vel ad operandum bonum. In amaritudinibus, id eſt, peccatis.Heb Maroth,qnod quidam putanr eſſe vrbis nomen proprium.Alij Iudam intelligunt, ſeu Ieruſalem.

13. Quadrigæ, ſcilicet, hoſtilis. Stuporis,ſcilicet,cauſa.Lachis, ſcilicet, eò priùs venit Sennacherib.vide 4.Reg. 18. Iſa.36.eſt autem vrbs Iudææ, primáque videtur coluiſſe idola, vt ſtatim iudicatur.Peccati,ſcilicet, idololatriæ.

14. Dabit,ſcilicet, Lachis. Emiſſarios,id eſt, milites miſſos, ſcilicet, ad petendum opem à Getthæis; ſed fruſtra, quia illi mendaces, nec fidem ſeruantes.

15. Hæredem, ſcilicet, rerum tuarum, Aſſyrium, vel Chaldæum. Odollam. eſt in tribu Iuda,vt Mareſa. Gloria.pro, calamitas(per ironiam) ſeu ignominia.

16. Decaluate, &c.id fiebat in luctu,ſeu calamitate. Super, id eſt, propter. Delitiarum tuarum.70.delicatos tuos.Aquila, ſcilicet, cùm ei deciduut plumæ omnes:ſolet enim mutare plumas omnes,& iuueneſcere.

CAP. II.

1. INutile,Chald.rapinam.70.labores.id eſt, peccata, quæ laborum cauſæ ſunt, & dolorum. ideóque labores vocantur, & dolores vt Pſalm. 9. & 54. Operamini, id eſt, deſignatis. Luce,&c.q.d.ſummo manè. Manus.i.opera.

2. Calumniabantur,id eſt, per calumniam opprimebant.Chald.& 70. diripiebant.

3. Superbi.Chald.& 70. erecti.q.d.deprimam eorum ſuperbiam. Peſſimum.i.calamitoſum.

4. Parabola.i.prouerbium, ſeu ſermo parabolicus,ſcilicet, per ſimilitudines, & metaphoras, quæ ſolent carminibus adhiberi. Canticum,ſcilicet,lugubre.Heb.lamentabitur lamentatio.70. planctus plangetur. Cum ſuauitate,ſcilicet,quæ calamitoſi lugentes canunt, hoſtes ſolent eum ſuauitate imitari,cantantes eadem.Chal in afflictione.Pars, id eſt, hæreditas, ſeu poſſeſſio. Commutata eſt,id eſt, tranſiit in hoſtium poteſtatem.Recedet, ſcilicet, hoſtis, vel calamitas. Reuertatur, ſcilicet, hoſtis. Diuidat, ſcilicet, inter ſe.

5. Mittens, &c.i.diuidens tibi hæreditatem, ſeu poſſeſſionem in congregatione Iſraël. q. d. priuaberis omni poſſeſſione. Loquamini, &c. ſcilicet, ſolebant talia dicere, qui Prophetis prædicentibus mala non credebant. Stillabit, ſcilicet,calamitas.q.d.non patientur mala, quæ prædicitis.

7. Abbreniatus,&c.q.d.nunquid tam paruæ eſt miſericordiæ, vt nos perdere velit?
Tales, ſcilicet, quales vos Prophetæ prædicitis nos perdẽdi. Quidam tamen hæc dicta à Propheta intelligunt, vt ſenſus ſit, Nunquid Dominus non poteſt facere quod prædicit? aut talia cogitat,qualia vos fingitis? Verba mea,&c.q.d. nónne ſoleo fauere bonis? Dei verba. Rectè. Chal.in veritate. Graditur.i.viuit.

8. In aduerſarium, ſcilicet, mihi.q.d.meæ voluntati repugnatis. Deſuper, &c. ſenſus eſt. Inſuper tunicam,& pallium; vel pallium quod ſuper tunicam eſt. Suſtuliſtis, ſcilicet proximo, ſeu pauperi. Simpliciter, id eſt, innocenter,ſeu nihil timentes. Conuertiſtis, &c ſcilicet hoſtiliter eſtis perſecuti.

9. Delitiarum. i. in quibus cum viris ſuis delectabiliter viuebant. q.d. ſeparaſtis à viris ſuis. Laudem meam.ſ.à vobis ſeducti idololatria, vel oppreſſi, impediuntur à laude mea:vel ſi paruulis earum, cum ſuperioribus coniungatur, ſenſus erit, Tuliſtis cultum meũ,qui idola colatis.

10. Ite,ſcilicet, in captiuitatem. Eius,ſcilicet, terræ ob peccata veſtra. Corrumpetur, &c.q.d. peſſimè vaſtabitur.

11. Spiritum, ſcilicet, propheticum. Mendacium.i.falſum.q.d.mallem falſa prædicere ſpiritu proprio, quàm tantam calamitatem ſpiritu Dei. Stillabo, &c. q. d.cogor tamen prædicere tanta mala, quibus velut inebriandi ſitis. In vinum,&c.pro.vinum inebrians: vinum verò pro punitione more ſcripturæ, velut ex calice propinata; ebrietas verò pro abundanti potatione. q.d. maximum erit malum.

12. Congregabo,ſcilicet.per Euangelicæ prædicationem. Totum. ſ. electos omnes ex Iſrael. Vnum,ſcilicet, locum ſeu ouile. Tumultuabuntur,&c.q d erit maxima multitudo,quæ ſolet tumultum edere, ſcilicet, multis colloquẽtibus, & ſtrepitum.A multitudine. Chal.præ frequentia.

13. Aſcendet. ſ. in cælum Chriſtus. Enim. non eſt Heb.Chald.aut in 70. Pandens, ſcilicet, more aperientis viam præcedendo. & quidem Chriſtus paſſione ſua viam aperuit. Portam, ſcilicet, qua hîc concludebantur grauati corpore,vel in limbo, vel etiam in purgatorio.
Rex,ſcilicet, Chriſtus .Capite,id eſt,principio. 70.dux erit.

CAP. III.

1. IVdicium, id eſt, quod iuſtum eſt, quódque oportet fieri ſecundùm Dei legem. vide Iere.5.

2. Pelles.q.d.qui facitis pauperibus quod oni bus facit qui decorticat, ſcilicet, crudeliter opprimitis, aut ſpoliatis ſubſtantiis ſuis.

3. Comederunt. &c. perſtat in metaphora ouium occiſarum. L[illegible]cte, ſcilicet, fieri ſolet.

4. [illegible]nuentionibus, id eſt, operibus, & cogitationibus.

5. Mordent, &c. q.d. qui pro eſcis fauſta prædicant, ſcilicet, iis, qui eis dant quod edant. Sanctificant, id e[illegible], indicunt, ſeu nunciant, aut parant. q.d. oppugnant, ſeu hoſtes fiunt.

6. Vobis, ſcilicet, ô pſeudoprophetæ. Nox, id eſt, calamitas. Pro viſione, id eſt, ob viſiones veſtras mendaces.

7. Confundentur, ſcilicet, deprehenſis mendaciis ipſorum erubeſcent. Operient, ſcilicet, præ pudore. Reſponſum Dei. ſ. vt illi iactabant.

8. Iudicio, & virtute explicatio præcedétium. q.d. Dei iudicium, & potentiam prædico.

10. Sion. Chald. domos in Sion. Sanguinibus, id eſt, peccatis, ſcilicet, iniquè acquiſita pecunia, ſeu ſanguine pauperum oppreſſorum & à vobis ſpoliatorum.

11. In muneribus. i. ob moneta. Requieſcebant, ſcilicet, temerè de Deo præſumentes quòd ipſos eſſet protecturus.

Cap. IIII.

1. NOuiſſimo dierum. Chald. poſtremis diebus, ſcilicet Euangelij tempore, de quo. 1. Ioan. 2. Nouiſſima hora eſt, vel q.d. poſterioribus diebus. vide Gen. 49. Mons domus Domini, id eſt, Chriſtus, ſeu altitudo Eccleſiæ, & firmitas inconcuſſa. Præparatus. i. firmatus, ſtabilitus. Et portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. In vertice, &c. q. d. ſupra omnia, quamuis excelſa. Et ſublimis, &c. repetitio, ſeu explicatio præcedentis. Vide Iſa. 2.

2. Et properabunt, &c. repetitio. Dicent, &c. q.d. ſe mutuò ad fidem, veríque Dei cultum hortabuntur. id quod quotidie fit etiam ſi iſta verba non dicátur: fit enim quod his verbis ſignificatur. Viis ſuis. i. vita ſecundùm eius voluntatem inſtituenda. Chald. vias coram eo rectas. Ibimus. i. ambulabimus. Quia, &c. verba Prophetæ. Lex, ſcilicet, Euangelica, quæ ex Ieruſalem dilatata per orbem; vel Sion, pro Eccleſia accipitur, vt ſupr.

3. Iudicabit. ſ. Chriſtus, vel Eccleſia tanquam ſuperior. ſ. ius dicet. Populos. ſ. ſibi ſubiectos. Multos. i. varios. Corripiet. i. caſtigabit eſt & id ſuperioris. Gentes. Chald. reges. Vſque in longinquum. i. remotiſſimas. Chald. in perpetuum. Concidet, &c. per hæc ſignificatur ſumma pax futura inter obedientes perfectè legi Euangelicæ, quæ docet neminem lædere etiam Ieſum, nec reſiſtere malo, eáque contemnere vnde ſolet diſcordia, & bellum oriri. Quòd ſi dicas: At bella ſunt inter Chriſtianos, & licitum eſt bellum gerere. eſt quidem licitum contra iniquos, quod ad iuſtitiam punitiuam pertinet, quæ non eſt paci contraria. Nec hi, qui iuſtè gerunt, aliud quærunt quàm vt in pace viuatur: quam quia iniqui impediút, puniuntur, vt etiam à iudicibus ſcelerati, qui Reipublicæ nocent. Illud tamen ſemper manet, ſi omnes ſecundùm Euangelium viuerent, nulla eſſent bella, nulla diſcordia, ſeu inimicitia inter homines. Ligones. Chald. & 70. falces.

4. Vir, id eſt, quiſque. Vineam. 70. vitem. Chald fructum vitis ſuæ. Exercituum. 70. omnipotentis.

5. Ambulabunt. i. viuent, ſeu operabuntur. In nomine Dei ſui. i. inuocantes Deum ſuum, illíque confidentes. In æternum, &c. poteſt coniungi cum ambulabimus, & cum Domini, &c. Vltra, ſcilicet, id quod capit intellectus.

6 Claudicantem. ſ. ſynagogam à recta via. vide 3. Reg. 18. 70. contritam, ſcilicet, malis fractam. Afflixeram, ſcilicet, tribulationibus. 70. repuleram.

7. Ponam in reliquias. i. ex ea mihi aliquos ſumam, ſeu relinquam qui me colant. Eam quæ laborauerat Chald. diſperſos. 70. repulſam Robuſtam. Tales Apoſtoli, & quicunque perfectè Chriſtiani, ſcilicet, vincunt hoſtes animæ. Monte Sion, id eſt, eccleſia

8. Turris gregis. ſic dicitur Ieruſalem, quòd alta ſit, ſcilicet, in montibus & quia ad eam confluebat grex, ſcilicet, populus Iudæorum ob templum. Nebuloſa, ſcilicet, caligine ignorantiæ. Et veniet. pro, veniet inquam. Prima, ſcilicet primum cœpit Chriſti Regnum, id eſt. Eius Eccleſia in Ieruſalem. Chald. priſca. q. d. Regnum Dauid, ſed ſpirituale vide Luc 1. Filiæ Ieruſalem, id eſt, cætui, ſeu populo Ieruſalem.

9. Quare, &c. q d quid te in iſtam calamitatem induxit? an deerat tibi Deus, & eius Prophetæ? non deerant. ſed contempſiſti. ideo te dolores iſti apprehenderunt. Rex, ſcilicet, Deus, vel Chriſtus. Conſiliarius, ſcilicet, Deus, vel, Chriſtus, vel Spiritus ſanctus, vel Prophetæ.

10. Satage. i. age ſolicitè. Chald. contremiſce. 70. viriliter age. Regione. Chald. & 70. campo. ſcilicet, Senaar, vbi Babylonia. Ibi 70. inde.

11. Nunc. loquitur vt ſupr. velut in tempore captiuitatis, ſeu cladis Ieroſolimitanæ. Lapidetur, id eſt, pereat, more adulteræ. Aſpiciat, ſcilicet, quod optamus.

12. Cogitationes. Chald. ſecreta. Fœnum, id eſt, paleam, ſcilicet, triturandam, ſeu conterendam. Chald. & 70. manipulos.

13. Tritura, ſcilicet, hoſtes. q.d. contere, quod videtur ſpiritualiter intelligendum. ſ. conuertendo ad fidem, ſeparata palea infidelitatis: alioqui quando Iudæi Chaldæos contriuerunt? Quidam tamen ad Machabæorũ tempora referunt, qui hoſtes multos occiderunt. Cornu, id eſt, potentiam, ſeu vires. q. d. maximũ robur. Interficies. ſ. deſtruendo errores. 70. conſectabis. Rapinas i. ſpolia, quæ abſtulerunt. Chal. facultates. 70.

multitudinem. Fortitudinem, id eſt, milites,ſeu diuitias. Chald. pretioſam pecuniam. Domino. i. ad Domini gloriam & cultum, ſeu velut hoſtiam Domino.

Cap. v.

1. NVnc, id eſt paulò poſt. Vaſtaberis. ſ. à Chaldæis. Filia latronis. i. latrociniis. & flagitiis dedita. Poſuerunt: loquitur quaſi te præſenti. In virga,&c q. d. contumelioſe & indignis modis tractabunt Iudicis. Chald. iudicum. ſ. principum. Quidam Sedeciam intelligunt,alij Sacerdotes.

2. Ephrata, id dicitur ad diſtinctionem: eſt enim altera in Tribu Zabulon: ſic & Matt.2.additur terra Iuda:olim Bethlehem Ephrata dicta. vide Gen.35. & 48.Paruulus es, &c. q d. paruulus quidem es vicus ſi conferaris cum præcipuis Iudæ ciuitatibus. At ego te magnam faciam. Ideo Matth. 2. redditus eſt ſenſus illis verbis, Nequaquam minima es: quidam putant per interrogationem legendum.q.d. An paruulus es in millibus Iuda? ſub.non certè. Ego malim affirmatiuè legi, planus enim ſenſus eſt. Es tu quidem paruulus ſed ex te mihi &c. id quod te faciet magnam. Millibus ſic vocantur vrbes, quæ multos habent ciues. ideo Matth. 2. dicitur in principibus. i. præcipuis vrbib. vel millia Mich. familias vocat:harum autem capita Matth.principes. vide Iudic 6. Ex te, pro, at ex te. Egredietur. Chald. prodibit Chriſtus. Dominator. 70 princeps. Iſrael.ſ. ſecundùm ſpiritum. Egreſſus.i.natiuitas ex patre:eſt autem plurale,& Heb. & in 70. quo ſolet vti Scriptura ad rei alicuius magnitudinem demonſtrandam: ſic Deum vocat Elohim. i dij. Adonai. i. Domini noſtri Ab initio, id eſt ante omnia ſcilicet, ab æterno, vt ſtatim declarat: ſic Ioan. 1. ſumitur initium, ſeu principium.

3. Propter hoc.i. quia ex eis Chriſtus naſciturus. Dabit.i.ſinet viuere,& permanere.ſ.conſeruabit. Parturiens.ſ gentilitas, vel B. Maria, vel Eccleſia. Pariet ſ.Spiritum ſalutis.vel Chriſtũ, vel filios in Chriſto. Eius. ſ. Chriſti, qui eſt ex Iudæis ſecundùm carnem Filios Iſraël. i. Chriſtianos.ſ.amplectentes eorum fidem.

4. Stabit.ſ. Chriſtus. q.d. ſemper regnabit,vel paratus erit fauere. Sublimitate. Chald. magnitudine. 70. gloria. Nominis.i. virtutis: vel nomen pro re, cuius eſt nomen, ponitur. Conuertentur.ſ.ad Chriſtum.Nunc.ſ illo tempore.

Magnificabitur.i.magnus apparebit.ſ.in ſuis.

5. Iſte.ſ. Chriſtus: ipſe enim eſt pax noſtra. Aſſyrius i. Eccleſiæ hoſtes, cuius tunc figura. Aſſyrij. Et quando, &c. repetitio. Super. i. contra. Septem.i. multos, Paſtores. ſ. Epiſcopos. & Eccleſiarum rectores. Octo. i. plurimos: addit enim ad ſeptem. Primates hominum: repetitio. Chald.principes hominum.ſ.fidelium.

6. Paſcent. i. gubernabũt. Gladio.ſ. verbi Dei. Nemrod etiam per iſtum, vt per Aſſur intelliguntur hoſtes Eccleſiæ, ſeu infideles. Lanceis, id eſt, armis ſpiritualibus. Eius.ſ.terræ poſſeſſæ. i.Eccleſiæ iam effectæ.

7. Ros q.d. fæcundantes doctrina,& exempl. terram.i homines. Virum. i. operam hominis. ſ. irrigantis:eſt enim Dei opus,ſeu cæleſtis gratia.

8. In iumétis.i.inter beſtias.q.d. nemo poterit reſiſtere ſpiritui, qui per eos loquetur, & operabitur.

9. Exaltabitur. i. præualebit. Tua. ſ. ô Iſraël, vel Chriſte. Super.i.contra. Interibunt.ſ. quantum ad infidelitatem, & vitia.

10. Equos, &c. q. d. omnia præſidia, & arma quibus fidem oppugnabas: loquitur gentilitati ad fidem conuerſæ Ciuitates. ſ. quantum ad infidelitatem.

15. Non audierunt.i.audire contempſerunt.ſ. Euangelium,ſeu obedire noluerunt.

Cap. vi.

1. COntende iudicio,id eſt, argue Dei nomine. Montes. i. principes, vel ſuperbos. Colles: repetitio vel qui minores dignitate.

2. Iudicium.i increpationem,ſeu diſceptationem.Fundamenta. ſ. ſuperiores. qui vrbes ſuſtinent. Terræ. ſ. populorum. Diiudicabitur, id eſt, diſceptabit. ſ. more eorum,qui iudicio contendunt.vide Iſa.43.

4. Quia: abundat more Hebræo. Seruientium. Chald.& 70 ſeruitutis. Moyſen.&c.Chal. Moſen vt populum doceret: Aaron vt expiaret: Mariam vt mulieres inſtrueret.

5. Settim: locus eſt in deſerto, ſeu campeſtribus Moab:ſenſus verò eſt,quid tecum fecerim à Settim vſque Galgala ſ.quantis affecerim beneficiis,vel quantum tibi nocere voluerit Balaam cum Balac vſque dum venires Galgala. ſ. in terram promiſſionis: vtóne te defenderim. Iuſtitias.i.miſericordias.ſ.beneficia.

6. Quid,&c.Loquitur in populi perſona,vt ſic inſtruat. Dignum. i. idoneum ad eum placandum. Curuabo, &c.q.d.ſufficiétne genua curuare?Non:atque ita intellige reliqua,vſque ad indicabo, &c. Anniculis q. d teneris: videtur autem alludere ad illud.Exod. 12. Maſculus anniculus,&c.

7. Pro peccato. Chald. pro expiatione peccatorum.

8. ô.non eſt Heb. Chald.aut in 70.videtur additum explicandi cauſa, & recte quidem. Iudicium. ſ. te condemnando vt peccatorem, & humiliter pro peccatis ſatisfaciendo. Diligere, adeóque promptè exercere Miſericordiam. ſ. in proximũ Solicitũ Chald. humilem. Ambulare cũ Deo.i.corã Deo conuerſari.ſ.ei obediendo, & placendo.Chald ambulare in timore Dei.

9. Et ſalus,&c. q. d. atque illi ſaluabuntur,qui Deum timentes fecerint quod per Prophetas clamando docet.Nomen eius,pro,ipſum.

Tribus.ſ. Iſraël. Et quis, &c.q.d. quotuſquiſque eſt qui approbet à Deo dictum,& faciat?

10. Adhuc.ſ. poſt tot Dei monitiones. Ignis. ſ.auaritiæ, ſeu iniquitatis: animam enim more ignis conſumit. Minor.ſ. quàm par eſt. Iræ.ſ. Dei.q.d.Dei iram prouocans.

11. Iuſtificabo, id eſt,approbabo. Sacelli,pro ſaculi.ſ.in ſacculis pondera aſſeruabantur.

12. Eius.ſ.ciuitatis. Iniquitate, id eſt, iniquè partis opibus.

13. Perditione,id eſt, calamitatibus. Super,id eſt,propter.

14. Humiliatio,id eſt, afflictio.In medio tui id eſt, regione tua. ſ. erit. Apprehendes.ſ. caros tibi,vt ab hoſte ſerues.

15. Calcabis.ſ. ad exprimendum oleum.

16. Amri. Hic & eius filius Achab renouarũt, ſeu auxerunt idololatriam in Iſraël. Voluntatibus.id eſt,iis,quæ volebant.70.conſiliis.Compl. voluptatibus. Vt darem, &c. q, d. atque ita meritus es,vt te perdam.Sibilum. ſ. irridentium te, vel calamitatem ſtupentium. Chald. ſtuporem. Populi mei,id eſt, quod populo meo ſum comminatus, Deut.28. vel pœnas opprobrij, quo affeciſtis populum meum.

C A P. V I I.

1. Mihi: vox Prophetæ. Vindemiæ, id eſt,poſt vindemiam.ſ. ſi quid forte relictum ſit, Non eſt, &c. q. d. nec inuenio quidquam. ſ. aliquem conuerſum poſt meas monitiones. Præcoquas.i.bonas,nam primæ optimæ, vel q.d.citam conuerſionem peccatorum.

2. Periit.q.d.vix quiſquam bonus reperitur. Sanctus. Chald. miſericors. 70. religioſus, ſeu pius. Rectus.Chald verax.70. corrigens.ſ.ſe.

In ſanguine, pro ſanguini. i. vitæ proximi,ſeu iis quibus ſuſtentatur. Vir. i. quiſque. Venatur. i.per inſidias,ſeu ſolicitè,quærit.

3. In reddendo eſt i. reddit quod ille iniquè petit, Magnus i.potens,ſeu qui in dignitate eſt. Deſiderium ſ. iniquum optans impleri. Eam. ſ.terram,de qua ſuprà.

4. Paliurus q.d ſpinoſus. & aſper:talis enim is frutex. ſ.lædit proximos. Dies.ſ.calamitoſus.

Speculationis tuæ, id eſt,prædictus à tuis ſpeculatoribus.ſ.Prophetis,vel inquiſitionis,ſeu viſitationis, vt ſtatim explicat. Nunc, id eſt citò. Eorum.ſ.iniquorum,de quibus hactenus.

5. Duce.Chal. propinquo. Ea, ſcilicet, vxore. Clauſtra,&c.q d.ne ei credas arcana tua.70.caue ei aliquid credas i. committas.q. d.ne fidas ei

6. Conſurget:legendum videtur,conſurgit, vt legit Hieron.

7. Aſpiciam.eique fidam,non hominibus. Saluatorem, id eſt, liberatorem: fortè Ieſum Chriſtum intelligit.

8. Ne lætetis, &c. verba Ieruſalem. Inimica. ſ.Babylon,ſeu ciuitas malorum. Tenebris. i. calamitate. Lux. &c.q. d. reſtituet mihi priſtinam lætitiam.Chald.& 70.illuminabit me.

9. Iram, id eſt, punitionem. Iudicium. ſ. puniens hoſtes, qui me oppreſſerunt iniquo animo.Chald iniuriam meam vlciſcatur. Lucem.i. proſperitatem.Iuſtitiam. ſ. qua punit malos: vel pro.miſericordiam.

10. In eam,pro,in ea.ſ.quod ſequitur. Chald. ruinam eius.70.eam.ſ.patientem quod meretur. Nunc, id eſt,citò.

11. Dies.id eſt, tempus.ſ.tunc erit, expugnata videlicet Babylonia à Perſis. Maceriæ. i. parietes ædificiorum, ſeu ruinæ. Tuæ. ſ. Ieruſalem. Lex, id eſt, præcepta, ſeu imperium. q. d non eris ſubdita Babyloniis.

12. Ad te. ſ ô Babilon. Aſſur. ſ. Perſi, & Medicum Aſſyriis. Flumen. ſ Euphratem. Ad mare, &c. q. d occupabunt tua loca prope aquas ſita, & montana, tranſeuntes ab vno ad aliud, vt ſolent hoſtes

13. Terra,ſcilicet Babyloniæ.

14. Paſce. ſ. ô Domine, verba Prophetæ videntis velut præſentem captiuitatem. Virga. i. baculo paſtorali.ſ.prouidentia tua Chald.verbo tuo. Solos, id eſt. deſtitutos. In ſaltu,pro, velut in ſaltu inter feras. i. Gentiles. In medio, reſponſum Dei. q.d redibunt ex Babylonia ad loca ſua:meminit autem locorum vbi optima paſcua, perſtans in gregis metaphora.

15. Oſtendam, id eſt,faciam.ſ.ſicut olim cùm eduxi ex Ægypto.

16. Fortitudine ſ. non potentes impedire reædificationem. Ponent, &c. i. tacebunt. Surdæ.ſ.præ ſtupore.q.d.reddentur attoniti, & velut inſenſibiles.

17. Lingent, &c. q. d. ſe in terram dimittent teſtantes ſubiectionem, vel præ timore. Hæc ad Chriſti tempora maximè pertinent,cùm ſe gentes olim inimicæ prorſus Eccleſiæ ſubmiſerunt.

De ædibus, pro. in ædibus. 70.in clauſura ſua. Deſiderabunt, alij legunt, formidabunt: & ſic legit Hier.& 70. Te.ſ.ô Iſraël,ſeu popule fidelis.

18. Tranſis i.præteris, ſeu diſſimulas. Phraſi hac etiam Hiſpani vtuntur Chald.miſſum facis. 70.tranſcendis.Vltra:ſub niſi iſti ad peccata redierint, vt redierunt, eóque à Romanis vaſtati.

19. Reuertetur.i.ad miſericordiam conuertetur.Deponet.ſ. à vobis deiiciet, vt ſolent onera & moleſta. 70. demerget. Chald. ſubiiciet ſuæ miſericordiæ. In mare, pro, velut in mare.q.d. ne ampliùs appareant.

20. Veritatem,id eſt,promiſſa de Chriſto venturo, & hominum liberatione. Miſericordiam. ſ.promiſſam. Abraham, huic promiſſa benedictio etiam gentium. Gen. 22. Quæ. Chald. & 70 ſicut.

N A H V M.

Prophetauit paulo poſt Micheam, tempore Ezechiæ Regis (abductis iam decem Tribubus in captiuitatem) contra Niniuem.

CAPVT I.

1. ONVS, id eſt, prophetia oneroſa. ſ. denuncians calamitatem. Chald. onus calicis maledictionis. 70. aſſumptio. q. d. ſublatum onus alicui imponendum, vel onus alicui ſumendum. Niniue, Aſſyriorum metropolis, quæ ad peccata rediit poſt conuerſionem factam ad Ionæ prædicationem, eóque à Nabucdonoſor euerſa eſt anno pôſt circiter 200. Elceſæi. Elceſe viculus eſt in Galilæa.

2. Æmulator. 70 zelotes. ſ. vehementer amâs, & iraſcens ſi non ametur, & puniẽs rei à ſe amatæ infeſtos. Chald. iudex.

3. Patiens. 70. longanimis. Fortitudine. ſ. ad ferendum malos, vel ad vlciſcendum. q. d. patiens eſt, cùm poſſet tamen facilè punire: & tandem puniet ſi non emendentur. Mundans. i. pro mundo habens peccatorem, & abſoluens. q. d. non quidem dimittet tanquam mundum & innocentem, ſed puniet. Non faciet, &c. q. d. non tractabit vt innocentem eum qui nocens eſt. In tempeſtate. pro, velut in tempeſtate. Et nebulæ, &c. i. velut exercitus puluerem excitans, more nebulæ aërem obſcurantem. q. d. fortis eſt, cui nemo poſſit reſiſtere.

4. Increpans, id eſt, more increpantis iubens 70. comminans. Exſiccans, ſcilicet, cùm vult, vt olim mare rubrum. Infirmatus eſt, id eſt, amittet fertilitatem ſi Deus velit. Flos. Chald. arbores. 70. quæ florebant. Elanguit. Chald defluxerunt 70. defecerunt. præterita pro futuris.

Commoti ſunt, pro commouebuntur, id eſt, contremiſcent. Ab eo. i. ad eius imperium ſeu præſentiam. Chald. à conſpectu eius. Deſolati. Chald. diſrupti. 70. concuſſi. Contremuit. Chald. vaſtata eſt.

6. Effuſa eſt, pro, effundetur, vel ſolet effundi. Diſſolutæ ſunt. Chald. confringuntur, quaſi dicat, duriſſima quæque, & fortiſſima conterit.

7. Sciens, &c i. fauore proſequens, defendens. 70. cognoſcens timentes ſe.

8. Diluuio, ſcilicet, exercitu Sennacherib Ieruſalem oppugnante, vel Chaldæorum Niniuem. Loci eius, ſcilicet tribulationis: quaſi dicat, faciet eam, quò ceſſare, deleto exercitu Sennacherib: vel, eius, id eſt, Niniue, quæ euertetur à Chaldæis, vel ſenſus eſt, cùm velut diluuio perdit locum gentis ſibi inimicæ. Perſequentur tenebræ, ſcilicet, calamitatum. Chald. tradet gehennæ. Quidam ad mortem referunt militum Sennacherib.

9. Cogitatis. ſ. ô Aſſyrij, vel ô impij. Conſummationem, &c. q. d. perdet vos. Non conſurget. q. d. non præualebit. Duplex. i. grandis. ſ. quam molimini contrà Dei populum, ô milites Sennacherib: vel. ô impij Eccleſiæ hoſtes: ſolet Scriptura quod magnum ſeu excellens, duplex dicere: ſic duplici contritione, duplex ſpiritus, veſtiri duplicibus. i. egregiè. 70. non iudicabit bis in idipſum in tribulatione.

10. Sicut ſpinæ, &c. q. d. vt ſpinæ collectæ in faſciculo comburuntur: ſic iſti qui in exercitu Sennacherib ſimul potantes quaſi victores gaudent, interficientur ab Angelo.

11. Ex te. ſ. ô Niniue. Exibit. ſ. Sennacherib, vel Rabſace. Malitiam. ſ. blaſphemiæ.

12. Perfecti. ſ. robore. q. d. etſi fortes ſint, non ideò euadent. Plures. ſ. quam ſunt, vel plures, pro multi. Attondentur, pro attondebuntur. ſ. more capillorum attonſorum deiicientur interfecti. Pertranſibit. i. deſinet, vel redibit in Aſſyriam. Te. ſ. ô Ieruſalem, ſeu Iudæa. Vltra. q. d. faciam ceſſare iſtam oppugnationem Aſſyriorum.

13. Virgam. ſ. qua te cædebat, vel ſceptrum. Chald iugum eius.

14. Præcipiet ſ. Angelo. Super, id eſt, contra. Te. ſ. ô Sennacherib. Seminabitur. i. gignetur. Ex nomine tuo. i. te, ſeu qui dicatur filius tuus Ampliùs: paulò poſt enim interfectus. De domo. pro in domo. Sculptile. ſ. ſimulacrum, quod ſculpendo fit ex ligno, vel lapide. Conflatile, quod ex fuſo metallo: eſt autem ſenſus. Iacebis inhumatus diu, more idoli proiecti. Inhonoratus. i. deſpectus. ſ. à tuis, qui te ſic dimittent interfectum à filiis tuis.

15. Pacem. ſ. mortuo Sennacherib. q. d. illo interfecto ſtatim id vbique nuntiatum, tanquam pace diu duratura interempto hoſte. Celebra ſ. ſublato timore. Belial i. ſine iugo. ſ. impius. Intelligit autem Aſſyrios. Periit. ſ. exercitus in Iudæa, dux verò in vrbe Niniue.

CAP. II.

1. AScendit, ſcilicet, Nabucdonoſor Diſpergat. i. perdat, ſeu vaſtet. Coram te. i. te ſpectante ſ. ô Niniue, & dolente. Obſidionem, ſcilicet, donec te expugnet. Conforta

lumbos.i.collige vires. Robora, &c. repetitio, ſeu explicatio præcedentis.

2. Reddidit. i. puniuit. Superbiam. ſ. Sennacherib, qua vſus eſt contra Iacob.i.Iudæos, ſeu Iudam.70.iniuriam, ſeu contumeliam. Iſraël.ſ. qua contra Iſraëlem vſi Aſſyrij. Vaſtatores. ſ. Aſſyrij. Eos. ſ. Iſraëlitas. Propagines. i. fructus, ſeu poſſeſſiones, vel filias. Corruperunt. i. perdiderunt. Eius.ſ.Nabucdonoſor. Ignitus. Hier. Chald.rubeus, quod quidam interpretantur de laminis æreis, ſeu aureis ſcutorum, quæ ad ſolem eum colorem reddebant. In coccineis.ſ. veſtibus. Igneæ. ſ. auro ornatæ, quæ ad ſolem deinde ignitæ apparẽt. Præparationis. ſ. ad bellum. Conſopiti. ſ. vino. q.d.velut temulenti nihil timentes.

4. Conturbati ſ.milites, quòd viæ tam multos capere non poſſint, vel ordinatè incedere non ſinant. Colliſæ.ſ.inter ſe, quod eas nec latæ viæ capiant. Lampades. q. d. vultu pleno iracundia Chaldæi irruent.ſic Pſal.17.Ignis à facie eius.ſ. irati, exarſit.

5. Recordabitur. ſ. Aſſyrius, vt ſe defendat. Ruent.i.cadẽt. ſ. interempti ab hoſtibus in viis. Eius ſ.Niniue. Vmbraculum.ſ.ob æſtum, cæteráſque aëris iniurias 70. propugnacula.

6. Fluuiorum. i. populorum intra vrbes concluſorum. 70. ciuitatum. Templum.fortè, pro, templa.

7. Miles.Chald. Regina. Ancillæ eius.i.vrbes ſubiectæ Niniue.ſ. earum ciues. Murmurantes, id eſt, cum tacito, ſeu tenui murmure dolentes. 70.loquentes.

8. Aquæ. i. populus, ſeu ciues ſ.loco amœno multi. State ſtate. q.d fruſtra dicet quis ſubſiſtite Reuertatur.ſ. à fuga contra hoſtes.

9. Diripite. ſ. ô Chaldæi. vox militum ſe cohortantium ad prædam. Finis. Hyperbole. Ex pro, in, vel ſubaudi capite, vel diripite. Deſiderabilis.i.pretioſis.

10. Diſſipata eſt.ſ.Niniue. Cor tabeſcens, &c. deſcriptio exanimatorum, & viribus defectorum. Facies.ſ.præ timore, ſeu mærore, & afflictione. Nigredo. contraria hæc luci, quæ in facie lætorum velut apparet.

11. Vbi eſt. q. d. ô Aſſyrij vbi eſt Niniue illa, vbi habitabant ſæui Reges cum filiis, omniáque per orbem prædabantur? Iuit.i. ſe recipiebat ex præda. Catulus, &c. q.d. cum filiis ſuis. Eſt.pro, erat.

12. Leænis. Chal. vxoribus.

13. Ad te. ſ. veniam puniturus. Exercituum. 70. omnipotens. Vſque ad fumum i. dum in fumum vertantur. Chald igni. 70. in fumo. Prædam tuam. i. quod prædata es. Nuntiorũ. Chal. legatorum.ſ. ad alias vrbes.

CAP. III.

1. Ciuitas. ſ. Niniue. Sanguinum. i. peccatorum, ſeu homicidiorũ, ſcilicet, plena. Mendacij. ſ. plena. 70. mendax. Dilaceratione. q.d. crudelitate. 70. iniquitate Recedet. pro, recedit. q.d ſemper rapinæ intenta. vel, & in te hoſtes rapinam exercebunt.

2. Vox. ſ. breui audietur, vel q d. audire mihi videor. Flagelli. ſ. aurigæ. Frementis. i. concitatæ Chald. ſubſilientis. 70. feruentis.

3. Corruent, &c. quaſi dicat, impingent Ægyptij in ſuorum cadauera. Chal. impingent in trucidatos ſuos

4. Fornicationum. ſ. idololatriæ. Specioſæ. ſ. Niniue, quæ pulchra interpretatur. Gratæ. ſ. oculis amatorum. Habentes maleficia. q. d. veneficæ, ſeu ſuperſtitionibus deditæ. Vendidit. i. tradidit hoſtibus. q. d. propter cuius peccata multi ab hoſtibus occiſi, ſeu capti.

5. Exercituum. 70. omnipotens. Pudenda. perſtat In metaphora meretricis. q. d te afficiam ignominia. In facie tua. pro, in faciem tuam vſque ſublatis veſtibus. Nuditatem. 70. turpitudinem. Ignominiam. repetitio. ſ. eſt ignominioſum mulieri nudari.

6. Proiiciam, &c. q.d. puniam in te tua ſcelera. Et contumeliis, &c. Chald. téque execrandam reddam; & ponã fœdiſſimam in oculis omnium videntium te. Contumeliis, &c. q d. faciam vt te omnes conuitiis proſequantur ob tua peccata: explicatio eſt præcedentium. Exemplum. ſ. Dei iudicij, ſeu punitionis.

7. Reſiliet. ſ. præ timore, vel ſtupore. Chald. procul recedet. Commouebit. ſ. condolens tibi Chald. quis condolebit tibi?

8. Melior. i fortior, vel dignior. Alexandria. ſub. quam tamẽ expugnauit Nabucdonoſor. Vide Iere. 46. vel expugnabit. vide inf. Populorum i. populoſa. Chald. magna. In fluminibus. Chald. inter flumina. Mare, ſcilicet, ob merces importatas.

9. Fortitudo. ſ. ſuppeditando milites. Non eſt finis. i. prætereà aliæ regiones. vel, nec eſt finis numerandi milites. Africa & Lybies. ſ. præcipuè. Chald. Libyj & Lydij. Tuo. ſ. ô Alexandria. 70. eius.

10. Ducta eſt. pro, ducetur. Chald. & 70. ibit, & ſic infr. vbi nos legimus per præter. ita illi vertunt per futura. ſ. quando id prædicebatur à Nahum nondum euerſa erat, ſed tamen ante Niniuem euertenda. Confixi. 70. alligari.

11. Inebriaberis. i. calice iræ Dei potaberis abundè. Ab inimico. i. propter hoſtem. ſ. vt te defendas: vel ab his qui tibi erant inimici, cogeris opem petere in eo bello.

13. Mulieres, id eſt, vt mulieres. ſ. imbecilles nec ſe defendere valentes. Ad apertionem. legendum, adapertione, & quidem ſic legitur apud Hier. Vectes tuos, id eſt, portas vrbium. Chald. robur tuum.

14. Obſidionem. ſ. diu duraturam. Extrue. Chald. obfirma. Laterem, ſcilicet ad obturanda

dirupta,

diſrupta, & reficienda. q. d. nihil tibi omnia iſta proderunt.

15. Bruchus. ſ. qui omnia conſumit. Congregare, &c. quaſi dicat, quantuncunque multiplices milites, nihil efficies: vel congrega ſanè opes inſtar bruchorum & locuſtarum, vt ſoles, nihil tibi proderunt.

16. Negotiationes. ſ. ad quæſtum, & opes cumulandas. Expanſus, &c. q. d. multitudo iſta tuarum opum citò à te auolabit.

17. Cuſtodes. ſ. fortiores viri. Quaſi locuſtæ, ſcilicet, multitudine. Paruuli, id eſt, inferiores milites viribus. Locuſtæ locuſtarum. i. plurimæ, vel ſoboles locuſtarum, quaſi dicat, penè infiniti. Auolarunt, ſcilicet, ſic te tui deſtituent. Non eſt cognitus, &c. quaſi dicat, ne veſtigium quidem manſit.

18. Dormitauerunt, &c. q. d. principes tui velut dormientes nihil te iuuabunt. Chald. fracti ſunt fortes tui.

19. Non eſt obſcura, &c. q. d. nota erit omnibus. 70. non eſt ſanitas contritionis tuæ. Peſſima. q. d. mortifera. Auditionem tuam .i. famam, ſeu rumorē de tua calamitate. Compreſſerunt. ſ. ſtupentes, vel inſultentes. Chald. comploſerunt manibus ſuis ſuper te lætātes. 70 plaudent. Malitia tua. q. d. quem non afflixiſti? Chald. plaga nequitiæ tuæ.

HABACVC.

Prophetauit tempore Nahum, de captiuitate Babylonica.

CAPVT I.

1. ONVS, ſcilicet, multarum nationum. ideo non nominat aliquam, vt ſolent Prophetæ.

2. Vſquequò. Loquitur de perſona populi ſecūdùm quoſdam, ſecundùm alios in propria. Vim, ſcilicet, Chaldæorum, vel iniquorum.

3. Iniquitatem. i. iniuſtitias malorum, ſeu oppreſſiones. Laborem. i. afflictionem. 70. dolores. Contra. pro. coram. Quare reſpicis, &c. Hæc vſque ad decem, non ſunt Heb. Chald. aut in 70. nec in Compl. Facies, id eſt, permittis eſſe. Et factum eſt, &c. quaſi dicat, in iudiciis viucunt, qui iuſtitiæ contradicunt. Potentior. Chald. præualens.

4. Hoc. i. iniquitatem tantam, vel quod ſtatim ſequitur. Lacerata eſt. q. d. opprimitur, ſeu contemnitur, & conculcatur. Finem. ſ. ſuum, quem intendit, vt iuſtè agatur. Chald. In æternum. q. d. nunquam rectè iudicatur, ſeu fit iuſtitia. Egredietur. i. egredi ſolet. ſ. à iudicibus.

5. Aſpicite, &c 70. videte contemptores, & reſpicite, & videte mirabilia, & diſperdimini: quia opus ego operor in diebus veſtris, quod non credetis ſiquis enarrauerit. atque ita citatur à Paulo Act. 13. In gentibus. q. d. in mundo, vel ô gentes, ſcilicet, Iudæi. vel pro, Gentes. ſcilicet, Chaldæos; vel iunge cum, opus factum. Factum eſt. pro, fiet.

6. Amaram. i. nocentem, ſeu ſæuam.

7. Ex ſemetipſa, &c. q. d. pro ſuo arbitratu condemnabit, & puniet.

8. Leuiores, id eſt, velociores. Veſpertinis, ad eſt, qui veſperi gregi inſidiantur. dicuntur veſperi magis ſæuire ob rabiem famis diurnæ, vide Iere. 5. Sophon 3. 70. Arabiæ. Diffundentur, ſcilicet. multitudine. Chald. multiplicabuntur. De longè. quaſi dicat, vndique congregabuntur. vide Ierem. 1.

9. Ventus vrens, quaſi dicat, præſentia ſua omnia vaſtabunt. Captiuitatem. i. captiuos.

10. Triumphabit. Thal ſubſannabit. Tyranni. i. principes. Ridiculi. pro, deriſui, ſeu contempui. 70. ludibria. Ridebit. q. d. cōtemnet. i. Rex, vel exercitus: ad vtrumque enim referri poſſunt quæ ſequuntur.

11. Spiritus, id eſt, flatus, vt ſolet ventus. Pertranſibit, ſcilicet, deſinet dominari, à Perſis victus Chaldæus. Chald. transferetur eius Regnum. Hæc eſt, &c. Ironicè, quaſi dicat, Deus ſuus illum defendere non poterit. Eius. abundat. Dei ſui. 70. Dei mei, quaſi dicat, Dei punitoine id fiet.

12. A principio, id eſt, ex quo elegiſti nos in tuum populum: loquitur enim in perſona populi. Deus meus, ſcilicet, es ſancte, ſcilicet, cuius ſanctitatem agnoſcimus, vel quem ſanctè colimus, & qui nos ſanctificas. Moriemur, ſcilicet, te protegente. In iudicium, id eſt, noſtri punitionem. Eum. ſ. Chaldæum, vel Regem, vel exercitum.

13. Videas, id eſt, approbes. Non reſpicis, pro, diſſimulas Heb. Chald. & 70. reſpicis. i. fers.

14. Facies, id eſt, permittis agere

15. Totum, quaſi dicat, omnes ferè nationes capit Chaldæus, vt piſcator piſcium copiam magnam hamo, & reti.

16. Immolabis, &c. quaſi dicat, tribuet ſuis viribus, quod tam multos vincit, ac ſi ſua virtute non Dei faciat. Pars, id eſt, portio edenda. Electus, id eſt pretioſus, ſeu optimus, ſcilicet, acquiritur.

Cap. XI.

1. CVſtodiam. i. rem meæ cuſtodiæ commiſſam. ſ. vt ſolet qui eſt in ſpecula. Et figam, &c. repetitio. Dicatur. ſ. à Deo ſuper iis, quæ ei ſuprà propoſui. Arguentem. i. diſputantem de Dei prouidētia mecum, & coarguentem, me. ſ. prædicantem Dei prouidentiam, & iniuſtitiam. Chald. & quid reſpondebitur ad deprecationem meam.

2. Viſum. i. viſionem. ſ. quod tibi reuelo nunc. Explana. q. d. ſcribe perſpicuè, vt facilè legi poſſit. Tabulas. 70. buxum. ſ. buxeas tabulas. Percurrat. ſ. cum facilitate.

3. Viſus, id eſt, quod mihi viſione reuelatur. Procul. q. d. poſt multum tempus implēdum eſt. In finem. i. tandem, ſeu poſtrema mundi ætate. Mentietur, id eſt, fallet. ſ. Deus, qui prædicit, vel viſus, id eſt, viſio. Fecerit. ſ. Chriſtus. Veniens veniet, id eſt, omnino veniet, ſeu ille qui venturus expectatur veniet: ſolet enim Chriſtus dici, qui venturus eſt ἐρχόμενος. Tardabit. ſ. poſt tempus præſcriptum. ſub. & ſaluabit iuſtos, puniet iniuſtos, vt ſit reſponſum quæſtioni. Quare non reſpicies, &c. Citat Paulus Heb. 10. iuxta. 70. niſi quòd addit, adhuc modicum aliquantulúmque, pro eo quod 70, adhuc in tempus viſio; & noſter Interpres, adhuc viſus procul, quæ videntur alium ſenſum efficere, ſed quod hominibus eſt procul, Deo eſt prope, & quidem totum ſæculi tempus modicum præ æternitate.

4. Ecce, &c. 70. ſi ſubtraxerit ſe. ſ. per incredulitatem, quam Paulus ſubtractionē vocat, Heb. 10. opponítque fidei, dicens, Non ſumus ſubtractionis filij, ſed fidei. Non erit recta, &c. 70. non complacebit anima mea in eo, ſcilicet, non placet Deo, qui non eſt rectus, nec rectus eſt, qui non credit. Sua. 70. mea. ſ. & Dei eſt, quia dat, & iuſti, quia accipit. Viuet. ſ. per fidem iuſtificatur peccator, & iuſtus fit, fidéque viuit, ſcilicet, charitate formata. eſt autem ſermo de fide in Chriſtum, vt patet.

5. Superbus. ſ. ſua inebriatus ſuperbia. Non decorabitur. i. dedecore notabitur, ſeu ignominia, quaſi dicat, contemnetur ab omnibus. Quidam hæc de Nabucdonoſor intelligunt, à Deo ob ſuperbiam punito. Infernus, id eſt, ſepulcrum ſ. mors, quæ nunquam ſatiatur, vel infernus damnatorum. Cōgregauit. ſ. ſibi ſubjiciens. Illi. ſ. ab eo expugnati. Super eum. ſ. cùm erit à Deo punitus. Parabolam, id eſt, canticum parabolicum Ænigmatum. i. obſcuram. ſ. per metaphoras. Eius. i. de eo. Et. abundat, more Scripturæ. ſic. 1. Reg. 3. videre lucernam. Heb. videre & lucernam, Aggrauat. i. accumulat. Contra ſe. i. in ſuam perniciem. Lutum. ſ. terrenas diuitias quæ viles, & conculcandæ eſſent: denſum verò dicit, quòd fortiter hæreant, vel quòd labore parentur.

7. Moderaut ſ. Medi, & Perſæ. Suſcitabuntur, id eſt, excitabuntur, ſeu conſurgent in te.

8. Reliqui. ſ. à te non ſpoliati. Sanguinem. i. cædem. q. d. ob tua homicidia. Terræ. ſ. factam à te. Chald. terræ Iſraël. Ciuitatis. Chald. vrbis Ieruſalem.

9. Auaritiam malam. i. opes iniquas. Chald. diuitias impietatis. Nidus. i. habitaculum.

10. Confuſionem, id eſt, rem ignominioſam. Concidiſti. Chald. deprædatus es. 70. conſumpſiſti.

11. Clamabit. ſ. contra te. ſ. Inter iuncturas. ſ. quo parietes connectuntur. Reſpondit. ſ. ſimiliter contra te.

12. In ſanguinibus. i. pecunia parta cædibus & oppreſſionibus. Præparat. i. ſtabilit.

13. Hæc. ſ. quæ ſtatim dicam. A Domino. ſ. mihi dicta, vel impiis infligenda. Populi, ſcilicet, Chaldæi, ſeu impij. Igni. ſ. calamitatis extinguendo, ſed fruſtra.

14. Terra. ſ. Chaldæorum. Iuuge cum, quaſi aquæ. Gloriam. ſ. potentiæ, & iuſtitiæ punientis iniquos. Quaſi aqua, &c. pro, vt cùm aquæ terram operiunt. ſub. ſic implebitur Chaldæa hoſtibus. Quidam tamen ad abundantiam referunt gratiarum, tempore Euangelij, de quo Iſa. 11. Iere. 31.

15. Mittens. ſ. in populum. Fel, id eſt, iram, vel venenum. Nuditatem. q. d. vt ſpoliet: velut ſi quis amicum inebriaret, vt deinde ſpoliaret, ſcilicet, ſpoliabat Nabucdonoſor etiam ſibi fœdere iunctos.

16. Repletus es. pro, repleberis. Præ gloria. Compl. pro gloria. & ſic legit Hier. Chald. pluſquam gloria. Bibe. pro, bibes. ſcilicet, de calice iræ Dei. Conſopire. pro, conſopieris. more ebriorum, quaſi dicat, punieris vehementer. Calix, ſcilicet, calamitas Gloriam, id eſt, glorioſas veſtes, ſcilicet, cadet. perſtat in ebrij metaphora quaſi dicat, redigeris in ſtatum ignominioſum.

17. Iniquitas. i. pœna iniquitatis. Libani. i. qua in libanum. i. templum vſus eſt. Chald. ſanctuarij. ſic dicitur Templum etiam Ezech. 17. Zach. 11. fortè quòd eſſet è cedris Libani, vel quòd altum inſtar Libani. Animalium, id eſt, hominum. ſ. Illic occiſorum ab eis vel ipſi dicuntur animalia. i. feræ quæ vaſtarūt Ieruſalem. Deterrebit. i. in terrorem inducet. ſ. erit cauſa expugnationis Babyloniæ. De ſanguinibus. i. ob cædes. Hominis. pro, hominum. Et ciuitatis, &c. Vide ſuprà.

18. Falſam. i. falſi Dei. Vt faceret. pro, faciēs, vel ideóque faceret.

19. Expergiſcere, quaſi dicat, adiuua me. ſic Deo dicitur, Exſurge quare obdormis Domine. Docere, ſcilicet, ſe inuocantem. Omnis non, id eſt, nullus. Templo, ſcilicet, cælo. Sileat. ſ. præ reuerentia. 70. reuereatur. A facie, id eſt, in conſpectu.

Cap. III.

1. PRo ignorantiis, id eſt, peccatis. ſic etiam peccata vocantur. Pſal. 24. eſt enim peccatum, error quidam. vel pro peccatis per ignorantiam commiſſis. Orat igitur hîc pro populi Iudaici peccatis, ne, ſcilicet, Dei promiſſa impediant, præſertim de Chriſto venturo.

2. Auditionem. i. nuncium, ſcilicet, quod ſuprà ei de Chriſto reuelatum. auditio. pro, te audita, more ſcripturæ. q. d. quod me audire feciſti te reuelante. Timui. i. obſtupui 70. adduut, Domine conſideraui operá tua, & obſtupui, ſeu expaui, ſcilicet, admiratione tantæ bonitatis & potentiæ. Opus, ſcilicet, redemptionis humanæ. In medio annorum, id eſt, intra annos. q. d. tempore à te præſcripto. Viuifica. i. effice, ſuſcita. 70. In medio duorum animalium cognoſceris, id eſt, duorum teſtamentorum, quæ in ſe vitam continent; vel populi gentilis, & Iudaici; vel aſini, & bouis in præſepio. In medio annorum. 70. cùm appropinquauerint anni. Notum facies, ſcilicet, te: vel demonſtrabis quòd promiſiſti. 70. cognoſceris. Miſericordiæ, ſcilicet, exhibendæ, quaſi dicat, exhibebis promiſſam miſericordiam.

3. Auſtro. i. Bethlehem quæ ad Auſtrum; vel de Idumæa: quod Deut. 33 dicitur de Sehir q. d. ille veniet, qui olim ſe oſtendit in Sehir, & Pharan. vide Deut. 33. Pharan. 70. vmbroſo. Hîc additur Heb. Sélah. & in 70. διάψαλμα vide Pſal. 3. Operuit, &c. q. d. veniet is, cuius gloria cælos implet & ſuperat. Laudis. i. operum laude dignorum, ſeu perpetuò celebrandorum.

4. Splendor, ſcilicet, doctrinæ, & miraculorum. Lux. ſ. ſolis. q. d. maximus. Cornua. i. vires, vel crux, in cuius cornibus cõfixus, & per quam fortiſſimè vicit. Ibi. ſ. in cruce, vbi infirmus videbatur. Fortitudo. hanc vocauit cornua. fortè duo, quia fortis, & Deus, & homo.

5. Ibit. i. diſcedet victa, ſeu fugiet. ſ. mortem moriendo deſtruxit. Diabolus. ſ. victus. iuxta illud, Nunc princeps huius mundi ejicietur foras.

6. Stetit. præt. pro futuris, q. d. ſtabit more victorum, qui ſubactam bello terram diuidunt, ſcilicet, diſtribuet Apoſtolos & prædicatores per orbem. Aſpexit. ſ. miſericorditer. Diſſoluit. pro, ſoluit. ſ. à peccatis, vel q. d. liquefecit, ſeu peremit. ſ. interficiẽs peccata, ſeu veterem hominem, & renouans per gratiam. Mõtes ſæculi, id eſt, qui in mundo ſimiles montibus antiquis. ſ. reges, & Principes, nam & ij etiam fidei ſe ſubdiderunt, velut veritatis vi proſtrati. Incuruati, id eſt, humiliati. Colles. i. potentes. Vide Iſa. 40. Ab itineribus, &c. id eſt, ob aduentum æterni Dei in mundum.

7. Pro iniquitate, id eſt, ob iniquitatem. Tentoria. ſ. euerſa. Æthiopiæ. pro, Aethiopum, id eſt, peccatorum peccatis deformiũ. 70. Aethiopum. Pelles, id eſt, tabernacula. è pellibus enim fiebant. 70. tabernacula. Madian. eſt Madian pars Aethiopiæ, vt patet Nu. 12. & 2. Par. 14. eſt ergo repetitio.

8. In fluminibus. pro, in flumina. ſ. tantùm. q. d. nunquid ſolùm oſtendes potentiam tuam in ſiccando Iordanem & mare rubrum. veluti aſcenſa quadriga ad ſeruandum tuos? Aut in fluminibus. ſ. Aegypti, cõuerſis in ſanguinem olim. vel alludit ad id quod dicitur Luc. 21. & Apoc. 8. & 16 de mari, & fluuiis. Quia aſcendes. pro, cùm aſcenderis, vel aſcenderes olim. Saluatio, ſcilicet populi tui,

9. Suſcitans, &c. pro. omnino parabis. Arcum. i. potentiam velut arcum. ſ. contra fidei hoſtes. Iuramenta. pro, & iuramenta. ſ. ſuſcitabis, id eſt, implebis promiſſa, vel. q. d ſecundùm iuramenta. Tribubus, id eſt, genti Iſraëliticæ. Locutus es. i. feciſti loquendo cum Patribus, vt Abraham, Iſaac, Iacob, Dauid, &c. vide Gen. 22. Mich. vltimo. Pſal. 88. & 131. Fluuios. i. populos. Scindes, ſcilicet, ſiſtendo impetum, vt olim in Iordane feciſti. q. d. reprimes vim hoſtium eccleſiæ.

10. Te. i. tuam potentiam. Montes. i. mundi potentes. Quidam ad diem iudicij referunt, iuxta ea quæ dicuntur Luc. 21. & Apoc. 16. Gurges aquarum. i. ſeruos Dei perſequentium impetus, more aquæ inundantis. Tranſiit. pro, tranſibit, id eſt, ceſſabit, te. ſ. reprimente. Abyſſus. i. copia aquarum. ſ. perſecutorum. Vocem. i. ſtrepitum, vt ſolent aquæ furibundæ. q. d. vehementer perſequentur impij fideles. Altitudo. i. profunditas ſ. Abyſſi. Manus ſuas, id eſt, aquarum vim, velut manus, ſcilicet, perſecutores vires ſuas contra Dei ſeruos. Quidam hæc referunt ad laudes Dei decantatas, per abyſſum, id eſt, homines, & altitudinem. i. Angelos, celebrantes, ſcilicet, Chriſti victorias.

11. Sol, & Luna. ſ. tempore Ioſue olim. itémque in die iudicij. eàm. ſ. ceſſabit motus cælorum. Ibunt. i. fugient. ſcilicet, hoſtes tui ſagittis fulgentibus territi. vide Sap. 5. Apoc. 16. ſeu potiùs in infernum detrudentur tuis percuſſionibus, veluti ſagittarum ictibus, & haſtæ.

12. Fremitu. i. indignatione. Terram, id eſt, terrenos homines. Obſtupefacies, ſcilicet, attonitos reddens ſuppliciis. vel alludit ad illud, Luc. 21. Areſcẽtibus hominibus præ timore, &c.

13. Egreſſus es. præt. pro futuris. Caput, ſcilicet, Antichriſtum. Domo impij. i familia diaboli. vel impij, pro impiorum. Denudaſti, &c. q. d. prorſus domum euertiſti vſque ad fundamenta. Vſque ad collum, ſcilicet, euertiſti. q. d. vt cùm quis mergitur aquis totus, & obruitur: ſic penitus deleuiſti. vel vſque ad conculcationem colli, quod ſolent victores facere. Semper Hebr. Selah. 70. in finem. i. perpetuò. vide ſupr.

14. Maledixiſti, ſcilicet, deſtruẽdo. Dei dicere facere eſt. Sceptris eius. i. potentiæ, ſeu regno

diaboli, vel peccati. Capiti. pro, capitibus, id eſt, ducibus. Diſpergendum, id eſt, perdendum. Me. Loquitur in perſona populi Dei. Exultatio eorum, ſcilicet, tanta erat venientium.

15. Feciſti. pro, facies. q. d. incedes tu per medias calamitates, inde tuos eripiens.

16. Audiui. ſ. Dei terribile iudicium de malis. Venter, id eſt, interiora, ſeu viſcera. A voce. pro, ad vocem. ſcilicet, tuam mihi reuelantem hæc, vel q. d. ita vt vocem edere non poſſem præ tremore. Ingrediatur, &c. q. d. mala mihi huius vitæ potius eueniant, dum viuo, quàm illa ſupplicia patiar parata impiis. Vt requiſcam. pro, modò vt requieſcam. Hier. 2. cont. Pelag. Tribulationis. ſ. damnatorum, vel iudicij vltimi.

Accinctum. ſub. fortitudine. q. d. fortem, & victorem. ſ. cum Chriſto regnantem.

17. Ficus enim, &c. per hæc ſignificatur magna bonorum ſpiritualium penuria futura tempore Antichriſti. Mentietur, id eſt, fallet operantem, ſcilicet, non ſecuto fructu, vel opus vocat fructũ qui fallere dicitur, dum non prouenit expectatus. Abſcindetur. i. peribit, vel deficiet.

18. Ieſu 70. Saluatore. Chald. redemptore.

19. Quaſi ceruorum, id eſt, agiles. Excelſa, ſcilicet, cælos. Mea, ſcilicet, cælum patria iuſtorum. Victor, ſcilicet, Chriſtus, vel potiùs victori, vt legit Hier. q. d. Chriſti victoriam carmine ſeu cantu celebrãtem, & pro victoria mihi datã gratias agentem.

S O P H O N I A S.

Prophetat contra Iudæos, & quaſdam alias nationes.

C A P V T I.

1. IOSIÆ. quo tempore etiam Ieremias prophetauit. Vide Ierem. 1.

2. Congregans, &c. q. d. delebo. Chald. delendo delebo. q. d. omnino delebo. Omnia ſ. homines, & iumenta. A facie. id eſt, è ſuperficie. Terræ, ſcilicet, Iudæ. nam Iſraël iam erat in captiuitatem abductus.

3. Congregans ſub congregabo. eſt autem explicatio præcedentium. Pecus. quo nomine etiam iumenta intelliguntur. ſ. perdit Deus ob hominum peccata etiam quæ hominibus ſeruiunt.

4. Et. pro, id eſt, explicat enim quos homines dixerit. Extendam. ſ. percuſſurus. Baal, id eſt, cultus idolorum. Aedituorum. i. Sacerdotum. vox Heb. כמרים kemarim. ſignificat ſecundùm Hier. phanaticos, ſcilicet, dæmonis ſpiritu afflatos. 70. ſacerdotum. ſ. erãt ſacerdotes idólorum. Cum ſacerdotibus. q. d. & ipſos ſacerdotes delebo, & eorum nomina, ſeu memoriam.

5. Militiam cæli, id eſt, aſtra, quæ ita dicuntur, quòd multa ſint & ordinata more exercitus. Angeli etiam ita dicuntur. vide Lucæ 2. Et adorant, &c. q. d. adorant cum idolis Deũ. & iurant per Deum & Idola. In Domino. i. per Dominũ. Melchom. Idolum erat Ammonitarum.

6. Auertuntur, id eſt, recedunt. 70. declinant. ſub. diſperdam etiam. De poſt, &c. id eſt, à ſequela Domini. 70. à Domino. Inueſtigauerunt. Chald. precati ſunt. 70. adhæſerunt.

7. Silete, ſcilicet, præ timore, ſeu reuerentia. 70. timete, ſeu reueremini. Dies. ſ. quo puniemini per Chaldæos. Hoſtiã, id eſt, Iudæos mactandos, vide Iſa. 34. Iere. 46. Sanctificauit, id eſt, parauit. Vocatos, ſcilicet, Chaldæos ad cædem faciendam.

8. Domini. pro, meæ. q. d. cùm eos cædam. Regis. ſ. Ioſiæ. filij autem, vel liberi, vel poſteri. Veſte peregrina. i. moribus à Dei lege alienis. Fortè etiam notatur veſtium abuſus per ambitionem.

9. Limen, ſcilicet, domus ſuæ, vel templi. Domini, ſcilicet, idoli. non enim Iehoua eſt Heb. ſed Adonim. Dei ſui. ſic legit Hie. & 70. etſi nunc Heb non eſt Dei, nec in Compl. ideóque quidam referant ad domos Principum & nobilium. Iniquitate, &c. id eſt, rebus per iniquitatem, & dolum acquiſitis, vel peccatis eum proximi iniuria.

10. Piſcium. ita dicebatur, quòd per eam piſces è locis maritimis inferrentur. vide 2. Eſdr. cap. 3. & 12. Secunda. & id nomen Portæ. vide 4. Reg. 22. Contritio, id eſt, dolentium mæſtitia, ſcilicet, ob aduentantes Chaldæos. Collibus. ſcilicet, Ieruſalem. ſubaudi, audietur illo tempore, ſcilicet, occupatis portis vrbis, & collibus ab hoſte.

11. Pilæ. loci eſt nomen concaui inſtar pilæ, ſeu mortarij ob profunditatem, inde enim, ſic dictus. Chal. torrentis Cedron. Conticuis, ſcilicet, confuſus, ſeu mœſtus tacebit, vt ſolent calamitate preſſi, Chald. fractus eſt. Chanaan. ſic vocat Iudæos ob mores & impietatem. Vide Ezech. 16. Dan. 13.
Inuoluti, argento, id eſt, vndique opibus ſepti. Chald. diuites opibus.

12. Scrutabor, ſcilicet, per Chaldæos, qui omnia ſcrutabuntur. In lucernis. Chald. vt qui cum lucerna ſcrutantur. Defixos in fæcibus

ſuis. i. peccatis, vel more vini (quod ſuper fæces conſeruatur quietum) in diuitiis quieſcentes. Chald. tranquilliſſimè fruentes diuitiis ſuis.

Qui dicunt, &c. i. qui Dei prouidentiam negant. Bene. ſ. Malè. ſ. malis.

13. Fortitudo. Chal. diuitiæ.

14. Magnus ſ. calamitatem inſignem afferens. Vox. i. ſtrepitus. q. d. audiri videtur iam, vt ſolent appropinquantes. Amara q. d. calamitatem minans. Tribulabitur. Chald. interficietur.

Fortis, pro etiam fortis.

15. Iræ. ſ. Dei. Tenebrarum. i. calamitatis, quæ per tenebras ſolet ſignificari; vt per lucem proſperitas.

16. Tubæ. ſ. Chaldæorum. Clangoris. Chald. iubilationis. ſ. hoſtium, Angulos, i. turres, quæ velut murorum anguli ſunt.

17. Cæci. ſ. conſilij inopes. Sicut humus, id eſt, in magna copia: etiam vulgò dicitur de re copioſa, come terra. Chald. & 70. & Heb. vt puluis.

18. Igne id eſt ira. Zeli. Chal. vltionis: poteſt intelligi zelus, id eſt, vehemens amor, quo contempto ſolet qui amat, valde iraſci. Deuorabitur. Chal. & 70. conſumetur.

CAP. II.

1. Conuenite. ſ. ſimul ad placandum Deum per preces & pœnitentiam. Non amabilis. ſ. Deo, vel q. d. indigna amore. Chald. nolens conuerti. 70. indiſciplinata ſeu ineruđita.

2. Iuſſio. ſ. Dei. Puluerem tranſeuntem. ſ. derepentè, & obexcæcantem, vel inquinantem. Diem. ſ. calamitatis, iunge cum, pariat i. afferat. 70. antequam fiis, quaſi flos tranſiens die.

3. Manſueti. 70. humiles. Iudicium, id eſt, præcepta. Quærite, ſcilicet, omnes. Iuſtum, & manſuetum, id eſt. iuſtitiam & manſuetudinem. Chald. veritatem & manſuetudinem. Si quo modo. 70. vt. Abſcondamini, id eſt, euadatis. Chald. & 70. protegamini: ſic Pſal. 26. Abſcondit me, &c.

4. Deſtructa. ſ. à Chaldæis. Deſertum. ſ. redigetur. Meridie. q. d. media luce. ſ. in omnium oculis. Eiicient. ſ. in captiuitatem.

5. Funiculum. i. partem: funiculo enim terræ diuidebantur q. d. oram maritimam Paleſtinæ.

Perditorum. i. periturorum, vel perdentium. ſ. alios. Heb. Cheretheorum, de quibus. 2. Regum 8. vbi Cerethi dicuntur. ſ. Palæſtini quidam dediti militiæ, vitique fortes. vide 1. Regum 30. & Ezech. 25. vbi vocantur ab interprete Interfectores. Quidam tamen putant omnes Palæſtinos ita dici, quòd eſſent egregij milites. 70. Cretenſium, ſicut etiam verterunt Ezech. 25. Super Chanaan. i. contra Palæſtinos, qui erant Chanaonei. vide Ioſ. 13.

6. Funiculus, id eſt, pars, ſeu poſſeſſio. Maris, ſcilicet, Philiſtæi ad mare habitabant. Requies, &c. q. d. ibi, vt ſolet in locis deſertis, pecora paſcent. ſ. vaſtarunt etiam Palæſtinos Chaldæi. vide Iere 48. Ezech. 26.

7. Remanſerit. ſ. rediens ex captiuitate. Paſcentur. ſ. à Iudæis poſſeſſoribus tunc eius regionis. Auertet. Chald reducet.

8. Blaſphemias. 70. contumeliam. Chad. elationem. Populo meo. ſ. cùm abducerentur à Chaldæis. Magnificati ſunt, id eſt, inſolenter, ſeu ſuperbè egerunt. Super, id eſt, contra, quaſi, ſcilicet, poſſeſſuri ipſi, vel quaſi meritò vaſtati ſint ab hoſtibus ſuis Iudæi. ſ. inſultabant Iudæis victis.

9. Vt Sodoma. ſ. deſtructa penitus. Siccitas, &c. explicatio præcedentium. q. d. redigentur in locum plenum ſiccis ſpinis. Chald. locus derelictus carduis. Aceruí ſalis. pro, velut acerui ſalis. q. d. ſterilis. Æternum. i. longum tempus. Reliquiæ. ſ. poſt captiuitatem Babylonicam. Quidam factum dicunt tempore Machabæorum, & deinceps: fortè de Chriſtianis intelligitur.

10. Superbia. 70. contumelia. Blaſphemauerunt. Chald. & 70. exprobrauerunt. Magnificati ſunt, id eſt, ſuperbierunt, Super, id eſt, contra.

11. Horribilis. Chald. terribilis. Attenuabit. 70. diſperdet. Viri. Heb. vir, id eſt, quiſque. 70. quiſque. De, pro, in. Loco. q. d. non vt olim ſolum in Ieruſalem. Omnes, pro, omnes etiam. Auguſt. epiſt. 80. & de diui. dæm. cap. 9. Inſulæ, id eſt, loca ad quæ per mare itur.

12. Gladio meo. ſ. per Nabucdonoſor.

13. Extendet. ſ. Chaldæus, vel Deus, ſcilicet, per Chaldæos. Aſſur. i. Aſſyrios. Speciosam. Heb. Chald. & 70 Niniuem.

14. Beſtiæ gentium. ſ. vicinarum. 70. feræ terrarum. Chald. ferarum. Onocrotalus, Auis eſt ſimilis cygno: vocatur ſic à ſono aſini, quem edit, ὄνος aſinus κροτεῖν ſonare: dicitur & Pelicanus. 70. leones. Liminibus. ſ. domorum dirutarum. Cantantis. ſ. auis. ſubaudi, audietur, vel ſonabit, vel q. d. pro auiculis olim cantantibus ſuccedet coruus.

15. Glorioſa. Chald. potens. 70. malis dedita. Alia. ſ. mihi conferenda. Deſertum. Chald. & 70. deſolationem. Cubile. 70. paſcua. Sibilabit. ſ. per irriſionem, vel admirationem. Mouebit. ſ. vel complodens, quod eſt lætantis: vel extendens, quod eſt minantis vel irridentis. Manum ſuam. 70. manus ſuas.

CAP. III.

1. Væ: Alloquitur Ieruſalem. Prouocatrix, ſcilicet, iræ Dei 70. illuſtris Redempta, id eſt, ſæpè à Deo liberata, vel ex Ægypto educta. Columba, ſcilicet, ſine intellectu vide Oſe. 7.

2. Vocem, ſcilicet, Dei.

3. Veſperæ, id eſt, qui veſpere oues aggrediuntur fame diurna tabidi. vide Abac. 1. 70. Arabiæ.

Non relinquebant, &c. q. d. omnia ſtatim vocantes.

4. Prophetæ. Chal. pſeudoprophetæ. Veſani. ſ. ſpiritu malo agitati. Infideles. Chald. mendaces. 70. contemptores. Sanctum. ſ. templũ. Chal. ſanctitatem. 70. ſancta.

5. Faciet. i. feret, ſeu permittet, vel q. d. faciet iuſtitiam. Manè mane. i. citò, vel quotidie. Iudicium. ſ. puniens. Dabit in lucem. i. proferet, ſeu faciet conſpicuum. Abſcondetur. Chald. tardabit. Neſciuit, &c. q. d. nec populũ pudet ſuæ iniquitatis, nec pœnitet: vel de quouis iniquo ſermo eſt.

6. Gentes. 70. ſuperbos. Anguli. i. turres, vel regna. Chald. palatia. Dum non eſt, pro, ita vt non ſit. Deſolatæ, &c. q. d. debuerat populus meus ſimilia timere, & cauere, ne me offenderet.

7. Dixi, &c. q. d. monui par eſſe, vt me timeret, & rectè viueret: quod ſi faceret, parcerem ei.

Eius, pro, tuum, mutata perſona, more ſcripturæ. Viſitaui. i. hactenus puniui. Diluculo. i. ſollicitè, ſeu ſine mora. Corruperunt, &c. q. d. tantum abeſt vt ſe emendarent, egerunt peius.

8. Quapropter, &c. verba Chriſti. q. d. poſt meam reſurrectionem te per Romanos puniam, vel die iudicij, vt quidam volunt ob ea quæ ſequuntur. In igne, &c. vide ſuprà, cap. 1. Terra. Chald. impij terræ.

9. Quia tunc. ſ. tempore Euangelij. Populis. ſ. ad finem conuerſis. Labium Chald. locutionem. Humero vno. i. vnanimiter: metaphora à baiulis idem ſimul portantibus, vel bobus. 70. ſub iugo vno.

10. Æthiopiæ. ſ. quæ eſt prope Ægyptum, vel Indicæ, ſecundùm quoſdam. Chald. Indiæ. Filij diſperſorum meorum, pro diſperſi mei. Heb. diſperſorum meorum filia. i. congregatio. ſ. electi per mundum diſperſi. vide Ioan. 11.

11. Adinuentionibus. i. conſiliis, ſeu operibus. Magniloquos ſuperbiæ. i. ſuperbos magiſtros, vel de quibus ſuperbiebas. ſ. Scribas & Phariſæos. Chald. fortes gloriæ. 70. detractiones cõtumeliæ. Exaltari i. ſuperbire. 70. gloriari. In mõte, &c. q. d. de templo Ieroſolymitano, vel in Eccleſia. diſcitur enim hic humilitas.

12. Pauperem, & egenum. Chald. manſuetum, & excipientem afflictionem. 70. manſuetum, & humilem. Sperabunt in nomine Domini. i. in Domino. 70. timebunt, ſeu reuerebuntur nomen Domini.

13. Mendacium. 70. vana. Paſcentur. ſ. vt Chriſti oues ab ipſo. Accubabunt. ſ. in Eccleſia, vel cœlo.

14. Filia Sion. i. Eccleſia. In omni. 70. ex toto.

15. Iudicium tuum. i. damnationem ſ. remiſſis peccatis. 70. iniquitates tuas. Auertit. i. expulit. Chald. extirpauit. Inimicos. ſ. dæmones, & vitia. In medio tui. i. tecum. Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus, &c.

16. Dicetur. 70. dicat Dominus. Diſſoluantur. Chald. remittantur.

17. Gaudebit, &c. 70. adducet ſuper te lætitiã, & innouabit te in charitate ſua. Silebit. ſ. ad peccata præterita, quia remiſſa. Tua, id eſt tui. Laude. Chald. exultatione. 70. delectatione.

18. Nugas. i. peccatores: peccata enim velut nugæ, & mendacia: dicuntur quidem homines nihili, & nugatores, nugæ. Ex te. ſ. de numero electorum. Opprobrium. i. tibi exprobretur illorum vita mala.

19 Claudicantem. ſ. à recto, vel animam, vel Synagogam. Laudem. 70. gloriam. q. d. faciam glorioſos. In nomen. i. famam, ſeu celebritatem. 70. nominatos. Confuſionis. ſ. vbi contempti, & contumeliis affecti.

20. Coram oculis veſtris. q. d. vobis videntibus & gaudentibus ad tam felicem mutationem.

H A G G Æ V S.

Prophetauit ad Iudaeos, qui ex captiuitate redierant.

C A P V T I.

1. DARII, filij Hiſtaſpis. Alij Longimanum putant, qui fuit poſtea. Alij aliter. vide Eſdr. 5. Fuerunt ab hoc tempore ad Chriſti natiuitatem anni circiter 500. Sexto. ſ. Iulio, vel Auguſto. Vna. i. prima. Manu, id eſt, opera. Zorobabel: non eſt iſte de quo 1. Paralip. 3. ille enim filius Phadaiæ fratris Salathiel.

2. Iſte. ſ. qui redierat ex captiuitate. Nondum, ſcilicet, videbant impeditum fuiſſe opus diu, quaſi Deus nollet adhuc ædificari.

4. Laqueatis. q. d. ornatè fabricatis. Chald. tectis cedrinis tabulis. Iſta. ſ. cœperat ædificari templum. Deſerta. Chald. deſtructa. ſ. fuerat opus interruptũ impedientibus hoſtibus vicinis.

5. Ponite corda, &c. q. d. cogitate ſedulò quanta mala ſitis paſſi ob iſtam ſocordiam. Vias, id eſt, opera & labores.

6. Intuliſtis. ſ. in horrea. Inebriati, id eſt, ſatiati. Mercedes. ſ. operarum, ſeu negotiationum. Miſit. i. perdidit, ac ſi miſiſſet, &c.

7. Montem.ſ. Libanum. Chald.montes. Para- te. Chald. afferte.70. incidite. Domum. i. templum. Acceptabile,&c.q.d.rem gratam mihi feceritis:vel,vt vertit Chald.placebit mihi habitare in ea. Glorificabor.i ceder in gloriam meam, vel q.d.exaudiam voſ,& benefaciam vobis.

9. Reſpexiſtis, &c.q.d. ſperaſtis multum fructus ex agris, ſed contrà accidit. Exſufflaui, I. feci euaneſcere,ſeu redegi in nihilum .ſ.vt ſolet ſegetes ventus vrens. Feſtinatis, &c. q. d. quiſque ſuam domum diligenter ædificat, vel prouidet domui ſuæ.

10. Rorem.Chald.pluuiam.

11. Siccitatem.Chal.ſterilitatem, ſeu penuriã.

13. Nuncius.q.d.legatus.ſ. Propheta. De nũtiis.q.d. vnus de numero Prophetarum.

14. Suſcitauit. i. excitauit. Spiritum. i, mentem.ſ.vt intenderet operi.

Cap. II.

1. IN die, &c. hic verſus coniungitur cum præcedenti cap. apud Hiero. & quoſdam alios. ſ. hac die cœptum opus. i. parari materia, nam ædificium cœptum 24.menſis noni,vt dicitur infrà, Sexto.ſ. Auguſto:quidam Februarium putant, quia annus vulgaris incipiebat à Septẽbri,ſacer autem à Martio.vide Exod.12.

4. Derelictus. ſ. ex iis qui viderunt primum templum.Gloria.i.ſplendore.Chald.decore.

Quid, pro, qualem. 70. quomodo. Non ſit. Chald.res nihili.

5. Terræ. ſ. huius. Facite. ſ. opus templi quod cœpiſtis.

6. Verbum i.fœdus.ſ.firmum erit,ſeu ſeruabo. Spiritus. ſ. tertia perſona in Deitate, adeóque tota Trinitas. nec enim ſeparantur actione.

Erit.ſ.per effectum gratiæ, & protectionis.

7. Modicum. Not. 500.annos,aut 300.ſecundùm alios dici modicum. ſ. breue eſt, reſpectu non ſolùm æternitatis, ſed totius temporis. 70. adhuc ſemel.& ita citatur.Heb. 12. Commouebo,&c.q.d. faciam rem nouam, & mirabilem in orbe. Et mare, &c, explicat quid terræ nomine intellexerit.

8. Mouebo.ſ.ſtupore tanti myſterij, & lætitia, & vitæ innouatione. Veniet. ſ. in mundum, vel ad iudicium.vide Aug.18.ciuit.cap.35.& 48. Deſideratus, &c. ſ. Chriſtus, quem totus mundus deſiderabat. ſ. optabat felicitatem, quam Chriſtus attulit,etſi id eum facturũ multi ignorabant. Chald.deſiderium omnium gentium.

Gloria.ſ. ob Chriſti præſentiam.

9. Meum eſt, &c. q. d. ſi velim, poſſim facilè iſtam ornare auro & argento,ſed ornabo te pretioſiori.ſ.filij mei præſentia,& doctrina,&c.

10. Domus iſtius. id eſt, Eccleſiæ per hanc ſignificatæ. Auguſt.18.ciuit. Pacem.ſ. Chriſtum, qui eſt pax noſtra.

12. Legem.i.de re ad legem pertinente.

13. Sanctificatam. ſ. per oblationem eius factam Deo. Eius. ſ. veſtimenti. Sanctificabitur. ſ.id quod tactum fuit.

14. In anima, id eſt, ob contactum hominis mortui.

15. Sic populus, &c. q. d. contaminat quidem oblationes, quia immundus eſt peccatis, & non ab ipſis ſanctificatur,quòd eas tangat ſanctificatas.vide Ierem. 11. Nunquid carnes ſanctæ auferent à te malitias,tuas &c. Ibi. ſ. in altari quod extruxerant ad ſacrificia.

16. Hac.ſ.24.menſis noni.

17. Viginti.ſ. opinione veſtra,ſeu ſpe.

18. Vento vrente. 70. ſterilitate. Aurigine. vitium eſt ſegetis ex nimio humore. 70. corruptione aëris.

19. Iacta.ſ.ſuper illa, quæ cœpta tempore Cyri, vel in altera parte,in qua nondum cœpta. vide 1.Eſdr.3.

20. Germine. q. d. nondum germinauit. Hinc apparet nonum eſſe Nouembrem, non Martium Chald.in area.Benedicam, id eſt,dabo copiam fructuum.

23. Regnorum.Quidam putant prædici euerſionẽ regni Perſarum. Alij Græcorum, alij Romanorum.Deſcendent,id eſt, cadent in terram ſ.morientur.Vir.i.quiſque.

24. Te.ſ.in poſteris tuis, præcipuè in Chriſto:ſic quædam promiſſa Abraham.Geneſ 12.& 15. quæ in poſteris impleta. Signaculum. i. annulum ſignatorium.Chal.ſcripturam annuli ſuper manum. Elegi.ſ. vt ex te Chriſtus naſcatur. Chal.in te mihi complacui.

ZACHARIAS.

Prophetat de Iudæis, Gentibus, Chriſto, & Eccleſia.

CAPVT I.

1. OCTAVO. ſ. Octobri. Darij. vide Agg. 1. Zachariam, de quo Matt. 23. etſi quidam aliud ſentiunt.

2. Super,id eſt,contra.

3. Et dices ſub. præterea. Eos. ſ. Iudæos. Cõuertimini. ſ. per pœnitentiam. Conuertar. ſ. remittendo peccata, dando gratiam,& iuuando.

4. Priores,ſcilicet, qui ante captiuitatem.

5. Vbi ſunt?quaſi dicat, Nónne illis acciderũt

quæ prædixi, etſi non credebant euentura? Nunquid, &c. q. d. pſeudoprophetæ illi qui patres veſtros decipiebant, nónne & ipſi miſerè mortui cùm tamen felicitatem promitterent? Vel ſi de veris Prophetis loquitur. q. d. nunquid perpetuò opus eſt vos monere per Prophetas? nec mihi credietis ſæpius monenti, cùm præſertim appareat re ipſa me vera prædicere? &c.

6. Legitima. i. præcepta. Heb. ſtatuta. Comprehenderunt. i. ad eos peruenerunt. q. d. nónne eis manifeſtata ſunt? vel nónne mala quæ ſimul minabantur illis inuenerunt? Conuerſi ſunt. i. ad ſe reuerſi ſunt. 70. reſponderunt. Fecit, ſcilicet, puniendo.

7. Vndecimi. ſ. Ianuarij. Verbum. viſionem vocat verbum, quanquam & in ipſa viſione interueniunt verba Angeli.

8. Vir. ſ. Angelus Michaël, de quo Daniel 10. Equum rufum. In equo celeritas; in corde punicio hoſtium ſignificata. Profundo. ſ. aquarum. q. d. prope aquas. ſ. Babylonis. Chald. Babylone. Equi. ſub. & equites. Varij. varietate coloris ſignificantur varia Angelorum munia, pro varietate præceptorum Dei, nempe rufo punitio ſeu calamitas, albo proſperitas.

9. Dixi. ſ. Angelo, qui mihi illa oſtendebat. In me. ſ. intra me. Chald. mecum. Oſtendam. i. faciam tibi oſtendi.

10. Vir. ſ. Michaël. Perambulent. ſ. cuſtodientes prouincias, vel exequẽtes varia Dei mãdata.

11. Reſponderunt. ſ. rogat de ſtatu hominum, vt Zacharias audiret. Habitatur, & quieſcit. pro, habitatur in pace. i. ſine prælijs. Chald. habitatur pacifica, & quieta. Quidam ad ditionem Darij ſolam referunt.

12. Reſpondit. i. locutus eſt. Quibus iratus es? id eſt, quos affligis. Septuageſimus. ſ. ex quo Ieruſalem euerſa. Nam 19. Nabucdonoſoris, qui deinde regnauit 26. ſed computato 19. fiunt 27. nam menſe 5. decimi noni capta vrbs. Euilmerodac 23. Balſaſar 3. Cyrus 7. poſt expugnatam Babylonem (etſi alij aliter ſentiunt, ſed deinde filio dant 14.) Cambiſes 8. Qui omnes vſque ad Darij 2. fiunt 70.

13. Bona. i. conſolatoria, vt ſtatim explicat Chald. recta.

14. Zelatus ſum. i. amore proſecutus, adeóque eorum cauſa iratus affligentibus ipſam. hæc ſunt verba conſolatoria.

15. Gentes. ſ. Chaldæos. Adiuuerunt in malum, id eſt, grauiùs afflixerunt, quàm debuerint, ſouquàm vellem. Chald. adiuuerunt ad malefaciendum.

16. In miſericordiis. i. cum magna miſericordia. Perpendiculum, &c. q. d. ædificabitur. Ieruſalem. Chal. ædificium parietum Ieruſalem.

17. Affluent. Chal. implebuntur. Eliget. i. tractabit vt electã. Chal. complacebit ſibi in. poſſunt hæc ad Eccleſiam referri.

18. Leuaui oculos. i. aſpexi. Quatuor cornua. Quidam regna quatuor intelligunt. ſ. Chaldæorum, Perſarum, Græcorum, & Romanorum. Alij, quatuor orbis partes, quæ Iudæos vexarunt. ſ. ab Oriente Hammonitæ, & Moabitæ; ab Occidente Paleſtini; à Septentrione Chaldæi, à Meridie Idumæi. Chald. quatuor regna.

19. Ventilauerunt. i. vexarunt. Chald. & 70. diſperſerunt.

20. Fabros. ſ. ferrarios, qui cornua ferrea confringerent, nempe Angelos.

21. Per ſingulos, &c. q. d. Iudæos omnes. Eorum. ſ. Iudæorum. Leuauit caput. i. potuit reſiſtere, ſeu reſpirare. Cornu. i. potentiam, robur.

Cap. II.

1. Vir, ſcilicet, Angelus ſpecie viri. Menſorius. ſ. quo ſolent Architecti metiri ædificia. 70. geometricus.

2. Ieruſalem. ſ. Eccleſiam, ad eam enim pertinent quæ ſequuntur. Sit. ſ. futura. eſt enim ædificanda, vel quanta nunc ſit, quantúmque deſit.

3. Egrediebatur. ſ. à me. 70. ſtabat. Alius. fortè ille qui funiculum geſtabat.

4. Ad eũ. ſ. qui in me loquebatur antea. Puerum. Chal. & 70. iuuenem. Apparet Zachariam fuiſſe iuuenem, certè erat reſpectu Angeli. vide tamen Ioan. 21. Abſque muro, &c. q. d. tanta erit multitudo, vt circundari muro non poſſit. ſ. Eccleſia ſignificatur. Iumentorum. ſ. ſunt etiam in Eccleſia, qui vt iumenta viuunt: eſt in area hac cum grano palea, vſque ad diem Iudicij, & cum prudentibus virginibus fatuæ.

5. Murus. i. velut murus, ſeu pro muro. Et Dominus in circuitu populi ſui. Pſal. 124. Chald. velut murus. In gloriam. 70. in gloriam. ſ. reddam glorioſam. Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas. vide Iſa. 60.

6. Aquilonis. i. Babylone. ſ. mundo, & vitiis, poteſtatéque diaboli. In quatuor, &c q. d. ô electi, qui per orbem totum diſperſi eſtis. vide Iſa. 43. & Ioan. 11. 70. de quatuor ventis cæli congregabo vos.

7. Sion. i. electi ex Iudæis. Filiam Babylonis. i. Babylonem. vt ſup.

8. Exercituum. 70. omnipotens. ſic inf. Apertè Chriſtus hic Deus dicitur, ſicut & Pſalm. 23. eſt enim vtrobique Iehoua יהוה. Gloriam. ſ. meæ reſurrectionis. Vide Ioan. 7. Nondum erat glorificatus. ſ. per reſurrectionem. Me. ſ. Chriſtum per Apoſtolos, qui Gentibus prædicarunt. vide Iſa. 49. Act. 13. Spoliauerunt. ſ. ſæpè Iudæi vexati à gentilibus. Ait ergo, cùm per Apoſtolos ex vobis aſſumptos ſint conuertendæ gentes ad fidem, quanto æquius eſt vos etiam conuerti? Tangit. i. lædit. vide Pſal. 104. Sui. q. d. ſibi ipſe plurimum nocet, vel ſui. pro, eius. ſ. Dei. q. d. valde Deum offendit quicunque vos perſequitur. vide Deut. 32. Pſal. 16. Senſus eſt, valde eſtis Deo

chari,

chari, vlciſcetúrque veſtras iniurias, ſubiiciendo vobis populos ad fidem conuerſos per Apoſtolos. 70. eius.

9. Super. i. contra. Eos. ſ. gentiles. Prædæ his. i. ſubditi Iudæis. ſ. Apoſtolis eos conuertentibus. Seruiebant. ſ. Iudæi ſæpe Gentibus ſeruierunt. Dominus. ſ. pater. Me. ſ. filium. prædicit Iudæorum conuerſionem poſt gentes.

10. Lauda. Chal. exulta. 70. gaude. Filia Sion. i. Eccleſia. Venio. ſ. per incarnationem.

11. Applicabuntur. Chald. adiicientur. 70. confugient.

12. Iudam. i. fideles. Partẽ. pro, velut partem. i. hæreditatem. Sanctificata. 70. ſancta. ſ. Eccleſia. Eligat. i. amabit. Chald. gratam habebit. Adhuc. q. d. perſeuerabit amando, & fauendo.

13. Sileat. ſ. præ reuerentia, & timore. 70. timeat. Conſurrexit. Chal. apparebit. Habitaculo. ſ. cælo. q. d. veniet in mundum. quod quidam ad priorem aduentum referunt; alij ad ſecundum.

CAP. III.

1. ANgelo. ſ. Michaële principe Synagogæ, ſecundùm quoſdam. Satan. 70. diabolus. A dextris. Hunc locum capit & qui defendere, & qui opprimere vult, quòd dextra potior ſit hominis pars, & valentior, adeóq; ea defenſa ſtat, victa cadit. vide Pſal. 15. & 108. Aduerſaretur. i. accuſaret.

2. Increpet. pro, increpabit. i. reprimet. q. d. ego te cohibebo. ſolet Deus de ſe loqui tanquam de tertia perſona. vide Gen. 19. Num. 12. In te pro, te. Heb. Et increpet. q. d. & omnino te impediet, ne. ſ. quidquam poſſis contra Ieſum, aut templi ædificationem. Nor. verò ter Dominũ fortè indicare patrem, filium, & Spiritũ ſanctum. Elegit. ſ. vt in ea ſit eius templum, vúlt que ædificari. Torris. pro, vt torris. i. titio. Igne. ſ. captiuitate.

3. Indutus ſ. ſic apparebat in viſione illa. Sordidis. ſignificantur eius peccata fortè quòd populum non reprehendit, vt debuit, peccantem; cùm præſertim eius nepotes etiã duxiſſent alienigenas. vide Eſdr. 10. Stabat. ſ. iudicandus, vel opem expectans.

4. Qui. ſ. Angelus Michaël, de quo proximè. Eos. ſ. minores Angelos. Abſtuli. q. d. per hoc ſignifico ablatam à te iniquitatem tuam. Indui. pro, induam. Mutatoriis. i. pretioſis veſtibus; talibus enim ſolent viles mutari. Chald. iuſtitiis. 70. veſte talari.

5. Cidarim. i. tiaram pontificiam. Veſtibus. ſ. pontificiis. Angelus. ſ. qui hæc fieri præceperat.

6. Conteſtabatur, id eſt, velut coram teſtibus monebat.

7. Exercituum. 70. omnipotens. ſic inf. Cuſtodiam meam. i. quod cuſtodiri præcepi. 70. præcepta mea. Quoque. q. d. id etiam dabo, vt, &c. Iudicabis domum meam. i. populum meum reges, vt ſolent Pontifices. Chald. iudicabis templi miniſtros. Cuſtodies. ſ. vt præfectus. Ambulantes. ſ. tecum. i. protegentes His. ſ. Angelis. Chald. intelligit promitti ei conuerſationem inter Angelos poſt reſurrectionem.

8. Portendentes. i. factis ſuis futura figurantes. ſ. omnia illius populi facta, figura erant futurorum. 70. portentorum ſpectatores. Chald. digni quibus fiunt miracula. Orientem. ſ. Chriſtum. Chal. Meſſiam. ſ. ortus eſt Mũdo velut Sol: vnde, Oriens nomen eius Zach. 6. &, Oriens ex alto Luc. 1. vel oriens dicitur. i. germen id enim ſignificat vox Heb. quomodo vertitur Iere. 23. & 33. Iſa. 4. & etiam Græca ἀνατολὴ, in 70. & in Luca, vt quidam notant: dicitur autem germen. ſ. è radice Ieſſe ſurculus.

9. Lapis. ſ. Chriſtus, qui lapis angularis & offenſionis; abſciſſus de monte, &c. Dedi. i. promiſi me daturum. Coram Ieſu. ſ. in reuelatione proxima de Oriente. Vnum. ſ. ſingularem, de quo proximè dictum. Oculi. i. dona Spiritus ſancti, vel Angeli, de quibus Apoc. 1. & 5. Iob. 12. Zach. 4. vide etiam Apocal. 8. 15. 16. & 17. ſ. per Angelos plurimos (id enim 7. ſignificat) mundum gubernat. Sculpturam. ſ. paſſionem, vbi velut cælatus clauis, & virgis, vel perfectionem animæ ornatæ donis. Illius. ſ. vbi paſſus fuerit, nempe Iudææ, vel Mundi, quantum eſt ex parte. pretij dati pro redemptione. Vna. ſ. paſſionis.

10. Die illa. ſcilicet, tempore Euangelij. Vir, id eſt, quiſque. Vineam. 70. vitem, quaſi dicat, pax erit & conuiuabuntur ſecure inuicem. vide Iſa. 2. Oſe. 2. Mich. 4. Intellige verò fructus ſpirituales.

CAP. IIII.

1. REuerſus eſt. ſ. fuerat egreſſus, vt dictum cap. 2. Suſcitauit. ſ. attonitus fuerat viſionem præcedentem.

2. Candelabrum. ſ. Eccleſia. Aureum. ſ. charitate & cæleſti doctrina. Lampas. ſ. Chriſtus. Super caput. i. in ſummitate. Et ſeptem. ſ. prætetea; vel pro, id eſt ſeptem, vt ſit explicatio lampadis: ita enim quidam accipiunt, & candelabrum Chriſtum dicunt. Lucernæ. ſ. iuſti omnes, vel Eccleſiæ magiſtri, vel ſeptem dona Spiritus ſancti. Infuſoria. pars erat hæc lucernarum, per quam in eas oleum influebat. Quidam ſeptem Sacramenta intelligunt, per quæ oleum gratiæ infunditur in homines.

3. Super. i. iuxta: putant autem quidam intelligi Eliam & Enoch. vide Apoc. 11.

4. Sunt, id eſt, ſignificant.

6. In ſpiritu meo. i. per virtutẽ ſpiritus, quem dabo meis. ſ. ſicut in Eccleſia, quæ per iſta, quæ hic apparent ſignificantur.

7. Quis tu. ſ. vt poſſis impedire Zorobabelem in ædificio templi, & Chriſtum per illum ſignificatum, in Eccleſiæ dedicatione? Mons magne, id eſt, diabole. In planum, ſcilicet, deiicieris

ſeu deprimens. 70. vt corrigas. Et educet, &c. q.d. mittet Pater Filium. Chal. & emerget Chriſtus, cuius ab æterno nomen dictum eſt, qui omnium Regnorum imperio potietur. Primarium. ſ. fundamentalem. Exæquabit, &c. q.d. faciet reſpondere gratiam Chriſtianorum gratiæ Chriſti. ſ. ſimiles ei eſſe vita per gratiam, tanquam membra capitl, in quo ſumma gratia, iuxta illud conformes fieri imagini filij ſui.

9. Manus, &c. q.d. vt Zorobabel iſtam domum cœpit, & perfecit: ita Chriſtus, qui ex eo naſcetur, & per eum ſignificatur, Eccleſiã ædificabit. Me. ſ. Chriſtum.

10. Deſpexit, pro, deſpiciat, vel deſpiciet. Dies paruos. i. paucos prædicationis Chriſti, vel parui dicuntur ob Chriſti vitæ totius humilitatem. Stanneum. ſ. qui ſolet alligari in perpendiculo. q. d. magna erit lætitia cùm Chriſtus Eccleſiam ædificabit. Septem, &c. explicat quid ſignificent oculi, de quibus ſup. Diſcurrunt. Angeli ſignificantur, quorum miniſterio Deus vtitur in mundi gubernatione.

11. Reſpondi. i. locutus ſum.

12. Spicæ. 70. rami. ſ. pleni oliuis, inſtar ſpicæ plenæ granis. Roſtra. ſ. lucernarum, in quibus illud eſt, per quod infunditur oleum, quod hîc ſuffuſorium vocatur. At ſuprà dixit eſſe ſeptem, ſeptem quidem omnia, ſed duo extrema erant in candelabro iuxta quæ aſſurgebant oliuæ.

14. Olei. 70. pinguedinis. q.d. pingues gratia. Aſſiſtunt. ſ. orantes pro populo Iudæorum, vel parati ad iuſſa: mittẽdi enim ſuo tempore Elias & Enoch in mundum, è loco vbi nunc viuunt, ſiue is paradiſus eſt terreſtris, ſiue alius locus.

Cap. V.

1. VOlumen. ſ. oblonga membrana. in tali enim olim ſcribebatur. 70. falx. Volans. ſignificat id, celeritatem ſupplicij pro peccatis illic notatis.

2. Longitudo, &c. ſ. maior ſupplicij longitudo, ſeu diuturnitas quàm intẽtio: illa enim ſempiterna. ſ. ſine fine, hæc finita.

3. Maledictio. i. ſupplicij ſententia. Terræ. ſ. Iudææ. Fur, &c. per furtum intelliguntur etiam reliqua peccata in proximum; per periurium reliqua etiam in Deum. Iudicabitur. Chald. percutietur. 70. punietur. Iurans. ſ. falsò, vt infrà dicitur. Ex hoc. ſ. volumine. i. iuxta ſententiam ſcriptam in volumine.

4. Illud. ſ. volumen, ſeu ſcriptum in eo decretum, aut maledictum. Et ligna, &c. q.d. prorſus totam.

5. Egreſſus. ſ. vt acciperet ab Angelis ſuperioribus nouam reuelationem. Dixit. ſ. vbi fuiſſet reuerſus. Egredietur. ſ. repręſentabatur tanquam aliunde egrediens: fortè velut à Deo è templo, vel ex vrbe, velut è populo.

6. Amphora. Heb. Epha, quæ eſt certum genus menſuræ, ſed hic pro menſura abſolutè ſumitur. 70. mẽſura. ſ. peccatorum Iudæorum, quæ cùm eſt impleta, excæcari meruerunt. vnde Matth. 23. Et vos implete menſuram patrum veſtrorum. Oculus. i. aſpectus. q.d. hic apparet quales ſint, qualiáque eorum facta. ſ. implent in dies menſuram hanc. 70. iniquitas. Terra. ſ. in qua habitant.

7. Talentum. ſ. maſſa quædam, vt dicitur inf. Portabatur. ſ. in amphora, vt quidam aiunt.

8. Impietas. 70. impietas eorum. Eius. ſ. amphoræ. ſignificatur menſura plena iniquitate, & grauiter occluſa. ſ. indurati Iudæi.

9. Mulieres. ſ. Iſraël, & Iuda, vel Iudæorum cæcitas, & obſtinatio. Spiritus. i. ventus. Milui. ſ. rapacitas indicatur, vel fortis volatus. Inter terram, &c. i. per aërem.

11. Ei. ſ. amphoræ, adeóque impietati. Senaar. 70. Babylonis. ſ. ibi dicuntur Iudæi tandem recepturi Antichriſtum: nam in Babylonia regnare incipiet. Ponatur, &c. q. d. alto & firmo loco ſtatuatur, vt ſolent idola.

Cap. VI.

1. QVadrigæ. 70. currus. Montium. ſ. Dei potentiæ, & ſapientiæ. Aërei, id eſt, fortiſſimi.

2. Prima. ſ. imperio Chaldæorum. Rufi. ſ. ob cædes & crudelitatem. Secunda. ſ. Perſarum. Nigri. ſ. ob terrorem.

3. Tertia. ſ. Græcorum. Albi. ſ. ob clementiam. Quarta. ſ. Romanorum. Varij. ſ. reſperſi albis maculis. varium fuit Romanorum imperium. Fortes. 70. multicolores.

5. Quatuor. pro, vt quatuor. q.d. violenter ſubuertentes omnia, quocunque irruant. Stent. ſ. parati ad iuſſa. nam per eos Deus punit quos vult. vide Iſa. 10. Iere. 25. Matt. 22. Chal. ne ſtent.

6. Aquilonis. ſ. Chaldæorum, quos vicerunt. Ideo omiſſa illorum quadrigæ mentio hic, quia ſuperati à Perſis. Poſt eos. ſ. & Perſas vicit Alexander. Auſtri. ſ. Ægyptum ſubiugauit Auguſtus tandẽ, & ſic potitus omni Græcorũ imperio.

7. Robuſtiſſimi, ſcilicet, quos ſuprà vocauit fortes, erántque in quarta quadriga, à qua hinc videntur ſeparari. Quidam Gothos intelligunt, qui per orbem diſcurrentes cuncta vaſtarunt.

8. Spiritum meum. 70. furorem meum. q. d. ſatisfecerunt mihi in Chaldæos irato, dum eos vaſtarunt.

10. Sume. ſ. quod infrà dicitur. Tranſmigratione. 70. captiuitates. i. captiuis, qui è Babylone redierant. Chald. filiis tranſmigrationis. Ioſiæ. iſte fortè cuſtodiebat Templi theſaurum.

11. Aurum, & argentum. ſignificãtur, vel duæ in Chriſto naturæ, vel Gentiles, & Iudæi Chriſto ſubiecti. Coronas. ſ. ſignificãtes Chriſti ſummum imperium, & ſacerdotium. Chal. coronam magnam.

12. Vir.ſcilicet, cuius tu in hoc figura es. Oriens, &c.Chal.ecce vir, Chriſtus nomen eius qui reuelandus eſt, & magnificandus, & ædificaturus templum Domini. Subter eum, id eſt, in loco ſuo, vel ſua virtute. Templum, ſcilicet, Eccleſiam.

13. Gloriam, id eſt, coronam.q.d.regnabit, vt ſtatim explicat. Solio vide Luc. 1. Sacerdos. Chald. Sacerdos ſummus. Conſilium pacis, id eſt, concordiæ. Duos, ſcilicet, Regem, & ſacerdotem, quia vtrumque Chriſtus, vel populum Iudaïcum, & Gentilem.ſ.in Eccleſia.

14. Helem.hic ſuprà dictus Oldai. Fortè Binomius erat. Hen. Hic ſuprà dictus Ioſias. Memoriale.q.d.in memoriam, quòd eas Domino obtulerint, & id figura eorum, qui offerunt ſua Chriſto.

15. Procul, ſcilicet, Gentiles. Me. ſ. Prophetam, vel Chriſtum. Hoc, ſcilicet, quod dixi, ſcietis, &c. Domini, ſcilicet, Chriſti, quam quia Iudæi non audierunt, excæcati.

CAP. VII.

1. NOni.i.Nouembris.

2. Et miſerunt. pro, miſerant enim. Saraſar, &c. nomina Iudæorum qui remanſerant in Babylonia.

3. Flendum, id eſt, ieiunandum. Quinto, ſcilicet, ieiunabant, menſe quinto, quo vrbs incenſa & ſeptimo, quo interfectus Godolias, adeóque diſperſi Iudæi, qui ſub eo erant. Sanctificare. Chald. abſtinere à delitiis.

4. Et factum eſt, &c. redit ad id. quod dixerat ſuprà.

5. Mihi, id eſt, quod mihi gratum eſſet. vide Iſa. 58.

6. Vobis, ſcilicet, & non ad Dei gloriam.

7. In manu, id eſt, opera ſeu miniſterio. q. d. nónne ſæpe vos monui non eſſe mihi grata veſtra ieiunia, quòd deeſſet eis meorum præceptorum obſeruatio?

9. Verum.70. iuſtum. Et miſericordiam, &c. hæc geminatio ſignificat, ſæpè & multum miſericordia vtendum.

10. Calumniari. Chal. & 70. opprimere. Et malum. 70. & malitiæ quiſque fratris ſui ne memineritis in cordibus veſtris.

11. Auerterunt ſcapulam.i.terga verterunt. Recedentes. Hier. legit, recedentem, & ſic eſt Heb. & Chal.q.d.rebellem, ſeu onus detrectantem. 70. tergum contemnens. Aggrauauerunt, ſcilicet, velut pondere aliquo obturarunt.

12. Spiritus, ſcilicet, quem poſuit in Prophetis. Indignatio, ſcilicet, quâ illos puniuit.

13. Locutus eſt.ſ. ſe punturum. Dicite. pro, dixit etiam tunc.

14. Neſciunt, id eſt, neſciebant antea. Terra, ſcilicet, Iudæa. Deſolata.i.ſola relicta. Ab eis, id eſt, ob ipſorum peccata, vel ipſis diſcedentibus. Tranſiens, & reuertens. i. vltro citróque commeans. Deſiderabilem.i.optimam. Deſertam. Chald. & 70. deſolationem.

CAP. VIII.

2. ZElatus. &c. q. d. zelotypia proſecutus ſum, eóque indignatus quòd me tantopere ſe amantem deſeruerit. vel, iratus eius hoſtibus. Sion.i. Iudæos, ſeu Synagogam, quæ Eccleſiæ figura, & pars. Cœpit enim eccleſia à mundi principio, ſed figura etiam fuit Eccleſiæ Chriſtianæ.

3 Reuerſus ſum. Chald. reuertar.ſ.in gratiam recipiam. Ieruſalem.ſ. Chriſti Eccleſia. Veritatis. 1. Tim. 3. vocatur columna, & firmamentum veritatis. ſ. in ea vera eſt doctrina, & firmiſſima. Mons. etiam mons dicitur Eccleſia ob altitudinem dogmatum, & firmitatem. Sanctificatus. Heb. & Chal. ſanctitatis. 70. ſanctus, ſcilicet, ſancta Eccleſia doctrina, & moribus; nec extra eam vlla eſt ſanctitas, aut vera virtus.

4. Senes, &c.q.d. diu viuent habitatores.ſ.ſancti.q.d. per totam vitam ſtudebunt ſanctitati, vel nunquam deerunt in Eccleſia Magiſtri, qui prudentia, & doctrina cæteros regant. Eſt autem in ſenibus prudentia. Væ terræ, cuius rex puer eſt. Viri.i.cuiuſque, ſcilicet, ſenum. q.d. erunt prudentiſſimi, vt ſolent grandæui. Baculus. Chald. opera recta.ſ. quibus ætas ſuſtentatur.

5. Infantibus, &c.q.d. erũt & in Eccleſia multi in Chriſto paruuli, ſeu recens baptizati, & hilariter viuentes, quanquam & in Ieruſalem, quæ tunc ædificabatur fuerunt iſta ad literam, ſed in figura ſpiritualium.

6. Reliquiarum, id eſt, relictorum ex captiuitate; in qua multi perierant. Illis, ſcilicet, poſſe fieri. In oculis meis, id eſt, coram me.

7. Orientis, &c. per hæc duo intellige etiam Aquilonem, & Auſtrum.q. d. de omnibus mundi partibus vocabo electos ad ſalutem. vide ſimilem phraſim, Matth. 8.

8. Ieruſalem, id eſt, Eccleſiæ. In veritate, & in iuſtitia, ſcilicet, colent me vera fide, & rectis moribus.

9. Prophetarum, ſcilicet, Aggæi. & Zachariç. In die. 70. ex die.

10. Merces, id eſt, laborum fructus. Tribulatione.i. hoſtium vicinorum perſecutione. Dimiſi, id eſt, permiſi, ſcilicet, inſurgere.

12. Semen pacis, id eſt, proſperitatis. q.d. prouenient ſeminata fertiliter. Germen.i.fructum.

13. Maledictio.i.maledicti, ſcilicet, vexati, vel malè audientes, Benedictio, id eſt, benedicti, ſcilicet, cùm ad fidem Chriſti conuerſi eritis.

14. Miſertus ſ. hactenus, vt benefacerem.

15. Conuerſus ſ.ad miſericordiam, qui ſecundùm iuſtitiam feceram. Cogitaui. loquitur more humano. Alioquin Deus nihil de nouo cogitat. Diebus iſtis poteſt coniungi cum ſequẽtibus.

16. Verba.i.res,ſeu opera. Pacis.70.pacificũ, & iuſtum,ſcilicet,quo pax alatur & iuſtitia, non diſcordia,aut iniquitas. Portis, ſcilicet, vrbium. ibi enim fiebant iudicia.

17. Amicũm Chald.& 70.próximum.

19. Ieiunium. redit ad id, de quo quæſitum cap.7.Quarti,id obſeruabant, quia eo menſe rupti à Chaldæis muri Ieruſalem. Decimi ſ. ob obſeſſam eo menſe vrbem.vide Ier.39.& 52. Ezech.24.4.Reg.vlt.In gaudium.q.d.ceſſabit, atq; ita reſpondetur quæſito. Præclaras. Heb. & 70. bonas,id eſt, lætas. Chald. iucundas. Veritatem tantum,pro veritatem modò,ſeu interim.Chald. propterea veritatem.70.& veritatem.q.d.id præcipuè à vobis requiro, vt veritati ſtudeatis, & paci.

20. Vſquequo.pro.in tantum vt.q.d.in tãtum feſta celebrabitis vt veniant ad vos multi, &c. Chald.& 70.adhuc venient,&c. Veniant,ſcilicet, tempore Euangelij.

21. Vnus ad alterum.pro, vnius ciuitatis ad alteram,vt indicant.Heb.Domini.ſ.Chriſti. Vadam,ſcilicet,reſpondebit alter.

22. Robuſtæ.70.multæ.Chald.regna magna. Ieruſalem,id eſt,Eccleſia.

23. Illis,ſcilicet,hæc accident, quæ dixi. Et apprehendent.pro,apprehendent inquam. Fimbriam,id eſt,oram veſtis. Iudæi,ſcilicet,ſpiritualis,id eſt,Chriſtiani.

CAP. IX.

1. ONus,id eſt, prophetia triſtis mundo, qui Euangelio reſiſtet,ſed ſuperabitur tandem.Adrah locus eſt prope Damaſcum, per quæ duo, Mundi vrbes ſignificantur. Requiei eius,ſcilicet,Domini.q. d.requieſcet in gentibus ad fidem conuerſis. 70 ſacrificium eius, ſcilicet, erit.q.d.Chriſto ſacrificabitur à Gentilibus conuerſis. Oculus.i.intuitus. Hominis,&c. q. d. reſpicit Deus omnes homines,& non ſolùm Iſraëlitas. An Iudæorum Deus tantùm? 70. quia Dominus reſpicit homines. Chald. quia videt Dominus opera hominum.

2. Hemath.ſ. Antiochia Eius.ſ. requiei Domini,vel Eccleſiæ.q.d. & ipſa Emath. conuertetur ad fidem. per has vrbes Gentilium, reliquæ etiam intelliguntur. Sapientiam, ſcilicet, fidei, ſeu Eccleſiæ.

3. Et ædificauit,&c.q d.quamuis munitiſſima ſit,& ditiſſima, tamen à Chriſto expugnabitur, nec poterit Euangelio reſiſtere. idemque de alijs ciuitatibus intelligendum Humum. Chald. & 70.puluerem.

4. In mari,ſcilicet,erat in mari ſita. Hæc.Heb. Chald.& 70.ipſa Igni,ſcilicet,verbi Dei. Deuorabitur,ſcilicet.deſtructis erroribus,& vitijs.

5. Aſcalon,&c.i.qui in gentibus oderant Euangelium. Spes.ſ. qua ſe putabat poſſe reſiſtere. Rex pro,Regum,vel diabolus. q. d. Chriſtus ſolus in ea regnabit.Habitabitur.ſ.ab infidelibus.

6. Separator,ſcilicet, Chriſtus, qui ſegregat oues ab hœdis,vel quicunque ſe ſeparauit, ſcilicet,ab infidelibus ad fidem conuerſus.70.alienigena,ſcilicet,alienus antè à fide. Superbiam. per quam etiam alia vitia intelliguntur.

7. Sanguinem,id eſt,peccata, præſertim blaſphemiam. Eius.70. eorum. Abominationes. repetitio,vel ſignificatur idololatria. Dentium, id eſt,oris. q. d. vt ne de eis quidèm loquatur amplius.Relinquetur,&c. q.d. erit in numero reliquiarum,quæ ſaluantur à Domino. Deo noſtro Chald. adiectus populo Dei noſtri. Quaſi dux. q.d.honoratus,& in pretio. Iebuzæus,id eſt, habitator vetus Ieruſalem.q.d.ſicut illi, qui ſemper fuerunt in Eccleſia.

8. Circundabo.i.muniam Domum,id eſt,Eccleſiam. Euntes,&c.q.d. diſcurrentes, huc illuc pro ſalute animarum. Exactor.ſ. tributi.Chald. Tyrannus.ſ.diabolus. Vidi.ſ. reſpexi,oculis miſericordiæ populum meum,vt ei benefaciam.

9. Satis.i.valdè Filia.Chald. cœtus. ſ. fidelium congregatio. Filia Ieruſalem. repetitio.Rex,ſcilicet,Chriſtus. Tibi.i.ad ſalutem tuam.Iuſtus.ſ. & te iuſtificans. vidè Rom. 3. Pauper Chald.& 70.manſuetus.& ſic citatur Matth 21. Et ſuper pullum hinc apparet ſuper vtrumque ſediſſe Chriſtum.intelligitur verò per Aſinam. ſeu ſubiugalem, vt vertunt 70.Iudæi,qui ſub iugo legis, per pullum Gentiles.vtroſque ſibi Chriſtus ſubiecit per fidem,&c.

10. Diſperdam,&c q.d.auferam arma quibus Euangelium impugnabant. ſeu victor tandem euadam, mihique per fidem ſubijciam. Loquetur.ſ.Chriſtus q.d.ſaluabit etiam gentes. Chald. iudicabit in pace regna. A mari,&c q.d.per totum orbém. Data eſt mihi poteſtas in cœlo & in terra.Fluminibus Hebr. flumine, ſed eſt ſingul. pro plur.ſic etiam intellige.Pſal.71.

11. Teſtamenti.ſ. noui confirmatoris, vnde, Hic ſanguis noui teſtamenti.Lacu, id eſt,limbo, ſeu purgatorio.vide Aug.epiſt. 99. & 12. de gen. cap.23.quamquam idem 18 ciuit. humanæ profunditatis miſeriam,& ſterilitatem intelligit.Nõ eſt aqua.q.d.qui carcer eſt.

12. Munitionem. i. eccleſiam ſeu Chriſtum. Vincti ſpei.Chald. ô vincti, qui redemptionem ſpetatis:Annuncians pro, annuncio tibi,ſcilicet, quod ſequitur. Duplicia.i.magna. Chald. duplicia bona Reddam.ſ.pro laboribus. Tibi.alloquitur quèmque fidelium.

13. Extendi.præt.pro futuris.Iudam,&c. q.d. aſſumam ex Iuda,& Iſraël miniſtros prædicationis.per.quos mundũ conuertam. Impleui.ſ. quaſi arcum impleri arcus dicitur,cùm valdè tenditur. Chal impleui fortitudine. Suſcitabo. Chal. præualere faciam. Græcos. i. Gentiles. q.d per tuos filios. ſ. Apoſtolos conuertam gentes.Gladium, ſcilicet,ad perdendos errores,& vitia.

14. Videbitur. Chal. reuelabitur. 70. apparebit. Iaculum. ſ. verbum. Chald. verba. 70 ſagitta. Tuba. ſ. euangelica. Turbine, pro, velut turbine. Auſtri. Chald. venti Auſtralis. q. d. proſternet hoſtes fidei.

15. Deuorabunt. i. conſument. ſ. hoſtes. Lapidibus, ſ. teſtimoniis Scripturæ. Chald. velut lapidibus. Inebriabuntur. ſ. ſanguine. Metaphora à victoribus, qui multo hoſtium ſanguine aſperguntur. Phialæ ſ. excipientes ſanguinem hoſtiarum. Cornua. ſ. quæ abundè ſanguine aſpergi ſolent.

16. Populi ſui. 70. populum ſuum. Eleuabuntur. ſ. in ædificio Eccleſiæ. 70. voluuntur. Lapides. ſ. fideles, ſeu prædicatores. Eius ſ. Chriſti.

17. Quid enim, &c. q. d. quid habet Chriſtus optimum, quo ſuos alat, niſi corpus ſuum ſub ſpecie panis, & ſanguinem ſub ſpecie vini?

Germinans i. producens q. d. faciens caſtos, & puros eos, qui dignè communicant.

CAP. X.

1. SErotino. ſ. vere, velut enim matutinum eſt tempus ſementis: eſt autem pluuia doctrina, temporanea quidem, qua ſemina germinant, vetus Teſtamentum: ſerotina verò, qua fructus matureſcunt, nouum. q. d. petite aduentum Chriſti, & Euangelij. Niues. q. d. dabit niuem, ſi opus ſit, ne dum pluuiam. Quidam dicunt legendum nubes: id enim ſignificari voce Hebræa, & ſic Hiero. vertiſſe. Chald. ventos. ſ. deferentes nubes. 70. apparentias. ſ. copiam nubium, Intellige verò Apoſtolos & Prædicatores, pluuiam verò doctrinam. Imbris. i. vehementem, ſeu copioſam. 70. hyemalem. i. copioſam, vt ſolet eſſe hyemalis. Eis ſ. petentibus. Herbam, &c. q. d. germina ſalutis in cordibus.

2. Somniatores. Chald. pſeudoprophetæ Fruſtra. 70. falſa. Conſolabantur. ſ. ſe conſulentes.

Abducti. ſ. in varios errores. ſ. qui talibus fidem adhibebant. Affligentur. ſ. ab hoſtibus animæ.

Paſtor. ſ. bonus, q. d. interim, dum Chriſto carent. Chald. Rex 70. ſanitas.

3. Paſtores. Chald. Reges. Hircos. i. reprobos. vide Matth. 25. Chald. Principes. ſ. malos. Viſitabo, id eſt, puniam. Viſitauit 70. viſitabit. ſ. vt prouideat. Gloriæ ſuæ, id eſt, glorioſum, Chald. fortem, & ſplendentem. i. benè ornatum. 70. decorum ſuum.

4. Ex ipſo. ſ. Iuda. Angulus. ſ. Chriſtus lapis angularis. Chal. Rex Paxillus. ſ. Chriſtus, è quo pendent electi. Chald. Chriſtus, Arcus. i. arma ſpiritualia. Chal. fortitudo. Exactor. ſ. tributi, q. d. victor. Chal. gubernator. ſ. qui exigat obedientiam. Simul. q. d. ex ipſo hæc omnia.

5. Conculcantes. ſ. hoſtes fidei. Lutum, pro, vt lutum Aſcenſores. ſ. hoſtes videntes ſe non poſſe reſiſtere,

6. Confortabo. Chald. roborabo. Ioſeph, id eſt, Ephraim. ſ. decem tribus. Miſerebor eorum. 70. dilexi eos.

7. Fortes 70. pugnatores. Ephraim. Chald. domus Ephraim. Vino ſ. diuinæ gratiæ, & conſolationis. Filij. i. diſcipuli.

8. Sibilabo, id eſt, vocabò, ſcilicet, prædicatione. Chald. clamabo. 70. ſignificabo. Congregabo, ſcilicet, in Eccleſia. 70 ſuſcipiam. Redemi. 70. redimam, Antè, ſcilicet, quàm eos per hoſtes vaſtarem.

9. Eos ſ. fideles, vel prædicatores. Longè. i. remotis locis. Reuertentur. ſ. ad me corde ſuo.

10. De terra, &c. i. ex omnibus locis, vbi vitiis ſeruiunt. Ad terram, &c. q. d. Eccleſiam fertilem, & altam, pulchrámque Locus. ſ. præ multitudine. Hyperbole eſt, qua ſignificatur fidelium maxima copia, vel ſignificatur omnes eſſe reducendos, nullúmque locum ipſorum apud Aſſyrios, aut Ægyptios inuentum iri. 70. & non relinquetur ex eis vllus. Chald. & non ſufficiet eis. ſ. locus.

11. Tranſiet. ſ. populus meus. In maris, &c. i. vt olim cùm tranſirent mare rubrum. q. d. omnes vincet difficultates, nihilque eius ad me reditum poterit impedire, vt nihil impediit cùm educerem olim ex Ægypto, atque hunc ſenſum faciunt etiam Chaldaica. Percutiet. ſ. Dominus, vel populus 70. percutient. Confundentur. ſ. non valentia impedire tranſitum. 70. ſiccabuntur. Profunda flûminis. Chald. Reges populorum Humiliabantur. Chal. ceſſabit. Aſſur i. dæmonum, vel hoſtium fidei. Sceptrum. i. dominium. Recedet. i. deſinet. Chald. & 70. tolletur. Intellige per Ægyptum vitia.

12. Eos. ſ. fideles. In Domino i. in me. Nomine. i. virtute. Ambulabunt. Chal. ambulabunt redempti. 70. gloriabuntur.

CAP. XI.

1. APeri Libane i. templum, vel Ieruſalem, erant enim loco edito, & inſignes pulchritudine, & ciuibus. velut arboribus. Chal. aperite populi. Ignis. i. bellum Romanorum. Cedros. i. principes & nobiles. q. d. velis nolis apertis portis tuis vaſtaberis. Chald. munitiones.

2. Abies, id eſt, ſecundi dignitate principibus ſeu minores magiſtratus. 70. pinus. Cedrus, id eſt, ſupremæ dignitates. Magnifici. 70. optimates. Chald. diuites. Quercus, &c. q. d vicini magnates. Chald. ſatrapæ prouinciarum. Saltus. ſ. Ieruſalem

3. Vox, ſcilicet auditur: repræſentat tempus calamitatis. Paſtorum Chald. Regum Magnificentia, id eſt, pôtentia, ſeu opes. Chald. prouinciæ. Leonum, ſcilicet, potentium. Chald. vt leonum. Superbia Iordanis, id eſt, ſuperba loca vbi habitabant.

4. Paſce, q. d. paſcite ſanè oues, ô gubernatores. certè occidentur ab hoſtibus. Quidam putant

Chriſto dicit Occiſionis, id eſt, cædi deſtinatæ.

5. Poſſederant. ſ. mali paſtores. vide Iere. 23. Ezech. 34. Occidebant. ſ. ſpiritualiter. Dolebant. 70. pœnitentiam agebant. ſ. de tanto peccato. Vendebant. q. d. ex eis quæſtum faciebant, more vendentium. Parcebant. 70. compatiebantur.

6. Terram, ſcilicet, Iudæam. Proximi, ſcilicet inteſtina fuerũt bella Ieroſolymis tempore obſidionis. Regis. i. ducum, vel Cæſaris, cui ſe ſubiecerant. Concident, id eſt, vaſtabunt. ſ. Romani. Chald. diripient.

7. Paſcam: vox Chriſti. Occiſionis. i. quod à malis paſtoribus occiditur, vel q. d. alioqui morte dignum ob peccata. Propter hoc. ſ. quia deſunt paſtores boni, vel quia miſericors ſum, & ipſi egent. O pauperes: ſuos alloquitur, quamquam Heb. non eſt, ô. Virgas. i. baculos paſtorales. Decorem: hac gubernabat omnes homines, decebat enim id Deum. Funiculum, hac gubernati Hebræi, quaſi Dei hæreditas.

8. Tres ſ. Moyſen, Aaron, Mariam: ſic Hiero. vide Mich. 6. Alij intelligunt ſacerdotes, ſcribas, & ſecularem poteſtatem. Menſe vno. i. intra paucos dies in deſerto, vel bello Romano.

Contracta. i. anxietate, ſeu moleſtia preſſa. q. d. mihi moleſti fuerunt Hebræi, vel cœpi retrahere fauorem. In eis. i. eorum cauſa: vel pro, in eos. Variauit. ſ. mutati ſunt ab obedientia, & cultu meo. deteſtata eſt cultum meum.

Non paſcam. ſ. ampliùs, vt ſolebam. Succidetur. ſ. ab hoſtibus. Chald. conſumitur. 70. deficit. Carnem. Chald. ſubſtantiam.

10. Abſcidi, &c. ſ. abiecit Deus populum gentilem ob idololatriam. 70. proiiciam, prò, proieci. Fœdus. ſ. de quo Gen. 9.

11. Gregis. Chald. populi. Cuſtodiunt. ſ. quæ eis præcepi. Mihi. ſ. obediendo: vel abundat, more Hebræo. Chald. voluntatem meam.

Verbum, id eſt, decretum. q. d. agnouerunt Dei gratiam in ſe factam Dei bonitate, vel approbarunt Dei conſilium iuxta illud, Iuſtificata eſt ſapientia à filiis ſuis.

12. Si bonum. Chald. ſi rectum, quaſi dicat, ſi æquum eſſe iudicatis, vt eſt re vera. Mercedem, id eſt, quod à vobis requiro velut debitum meæ in vos prouidentiæ, ſcilicet obedientiam & honorem, &c. Eiſi non, &c. quaſi dicat, quod ſi non placet, ne facite. Et appenderunt, &c. q. d. loco mercedis me emerunt à Iuda vili pretio. Solebat pecunia ponderari olim, vt nunc ſcuta aurea, ne quid deſit pretio. Argenteos, ſcilicet, ſiclos.

13. Ad me, ſcilicet, Chriſtum. Statuarium. Heb. plaſmatorem. ſ. Deum, qui omnia plaſmauit, in eius enim templum proiecti argentei, vel figulum: in huius enim agri emptionem dati, proiecit autem Chriſtus, quia eo mouente pro iecti à Iuda. Decorum, quaſi dicat, egregium vero pretium.

14. Præſcidi. q. d. deſerui populum meum, ne vt antea regerem. Germanitatem. Chal. pactum. 70. teſtamentum. q. d. fœdus, quod initum fuerat inter me, & Iudam, atque Iſrael.

15. Vaſa i. inſtrumenta. Stulti. 70. imperiti. Quidam intelligunt ſtultitiam improbi, & impij, qui. ſ. officium Paſtoris. i. perniciem ouium vertit, & Paſtoris inſtrumenta in arma.

16. Paſtorem. ſ. Antichriſtum, quem Iudæi recipient. Derelictum Chald. errantem. Contritum. 70. fractum. Id quod ſtat. 70. integrum.

Enutriet. Chald. ſuſtentabit. 70. diriget. Carnes pinguium. Chald. ſubſtantias diuitum. Diſſoluet. Chald. conſumet. 70. peruertet.

17. Idolum. i. ſpecie tantùm paſtor. Gladius. ſ. Dei. i. Dei vltio. Brachium. i. potentiam. Oculum, id eſt, aſtutiam. Tenebreſcens, &c, 70. excæcatus excæcabitur.

Cap. XII.

1. SVper, id eſt, contrà. Iſraël, ſcilicet, Eccleſiam perſequentem. Fingens, id eſt, formans, ſcilicet, creando. Chald. creans. Spiritum. i. animam.

2. Ieruſalem, id eſt, Eccleſiam. Crapulæ, id eſt, in quod ebrij impingunt q. d. qui eam impugnabant, cadent more ebriorum. Populis. ſ. fidei hoſtibus. Iuda. i. Iudæi. ſ. etiam ipſi Eccleſiam impugnabunt.

3. Lapidem, pro, vt lapidem. Oneris, id eſt, grauem. Chald. offenſionis. Leuabunt. i. leuare loco conabuntur. Chald. vim ei intulerint. 70. Calcabunt. Eam, ſcilicet, Eccleſiam oppugnaturi.

4. In ſtuporem, id eſt, ſtupore. ſ. reddam velut ſtupidos, vt nihil poſſint contra fideles. Iuda. i. Iudæos, vt eos conuertam. Equum, &c. q. d. omnia bellica inſtrumenta parata contra Eccleſiam, reddam inutilia.

5. Duces, ſcilicet, Apoſtoli. Mihi: abundat, more Hebræo.

6. Sicut caminum, &c. q. d. dabo virtutem ſuperandi omnia. Deuorabunt, &c. q. d. deſtruent errores, & vitia. Ad dexteram, &c. q. d. per omnes mundi partes. Chal. ad Auſtrum, & Aquilonem.

Et habitabitur, &c. q. d. etiam in Ieruſalem terrena erit Chriſti Eccleſia, vel loca Eccleſiæ ab hoſtibus erepta ei reſtituentur.

7. Tabernacula. ſ. Eccleſias particulares. In principio, id eſt, olim. ſ. ſeruauit tabernacula Iudæorum in deſerto, quæ erant harum figura.

Magnificè, id eſt, ſuperbè. Domus Dauid, &c. id eſt, Iudæi increduli contra credentes, vel mali, qui ſunt in Eccleſia contra bonos. ſ. ne eos lædant, vel q. d. ne quiſquam fidelium potentum inſurgat in pauperes fideles.

8. Ieruſalem. i. Eccleſiæ. Quaſi Dauid. ſ. aget

pœniten

pœnitentiam, Domus Dauid.i. Eccleſia.

Sicut Angelus, &c. q. d. tanquam ſi Dei Angelus eos ducat, & dirigat. Eius. Heb. Chald. 70. & Complut. eorum.

10. Precum. Chald. & 70. miſericordiæ. Aſpicient. ſ. die Iudicij. vide Apoc. 1. Confixerunt. ſ. in cruce. 70. inſultauerunt. Eum. ſ. Chriſtum. mutatio perſonæ. q. d. plangent quòd eum occiderint, qui ſe ea cauſa videant damnatos. 70. ſuper ſe ipſos. vide Apoc. 1. Matt. 24. Quaſi, &c. i. vehementiſſimè.

11. Ieruſalem, ſcilicet, ibi fiet iudicium extremum. Adremon. Hebr. Hadadrimmon: vrbs eſt in campo Mageddon, vbi Ioſias occiſus. vide 2. Paralip. 35.

12. Terra. ſ. reprobi. Familiæ, &c. i. ſingulæ familiæ. Domus Dauid, &c. nominantur præcipuæ quædam familiæ Iudæorum, quæ præcipuè conſpirarunt in Chriſti necem, vt quidam volunt. Mulieres. Chald. vxores. Seorſum, non loco, ſed q. d. proprio & ipſæ planctu. Nathan. ſ. filij Dauid.

13. Semei. 70. Simeon, dicitur & Samai. Fuit autem princeps Phariſæorum, & Scribarum. vide Hiero. Iſa. 8. & q. 10. ad Algas.

CAP. XIII.

1. Die. ſ. tempore Chriſti. Fons. ſ. doctrinæ & gratiæ. Patens. ſ. expoſitus omnib. Domui Dauid, id eſt, Tribu Iuda. Ieruſalem. ſ. ibi Chriſtus diu conuerſatus, & prædicauit.

Menſtruatæ. i. animæ inquinatæ peccatis, & abominabilis. Quidam per peccatorem Iudæos intelligunt, per menſtruatam gentilitatem.

2. Spiritum immundum. ſ. dæmone vexatos homines.

3. Prophetauit ſ. falſa. Configent, id eſt, interficiendum curabunt, ſeu crucifigendum. vide Deute. 13.

4. Prophetæ. ſ. falſi. Chald. pſeudoprophetæ. Ex viſione. i. ob viſionem. q. d. punietur ab aliis ſic, vt non audeat prophetare. Pallio ſaccino. ſ. tali ſolebant vti pſeudoprophetæ, præ ſe ferentes vitæ auſteritatem. 70. pelle cilicina.

5. Exemplum. ſ. agriculturæ. q. d. imitor Adam, qui terram colebat.

6. Et dicetur, &c. redit ad id, de quo ſup. Ei. ſ. Chriſto. Diligebant me. ſ. olim. 70. dilecti mei. ſ. populi.

7. Framea. i. gladio. ſ. mortis ſententia, ſeu inſtrumenta. Meum: vox patris, qui filium dedit mundo in paſtorem. Cohærentem. ſ. patri conſubſtantialem quantum ad deitatem, & quãtum ad humanitatem valde coniunctum. Percute. ſ. ô framea. Oues. ſ. diſcipuli, qui fugerunt, & poſtea ſunt per orbem diſperſi ad prædicandum.

Paruulos. ſ. Apoſtolos è fuga reducendos, vel perſecutione liberandos. 70. paſtores.

8. Partes duæ, ſcilicet, plures reprobi quàm electi. Diſpergentur quidam legunt, diſperdentur. 70. peribunt. Tertia. ſ. electorum.

9. Ipſe. ſ. populus electus. Es. Hebr. Chald. & 70. eſt.

CAP. XIIII.

1. Diuidentur. ſ. à Romano milite.

2. Media. i. altera. Ex vrbe. ſub. ſed in eæ occidetur.

3. Prœliabitur, ſcilicet, gladio Euangelico. Certaminis, ſcilicet, contra Ægyptios in mari rubro. q. d. interficiet gentium errores, & vitia in baptiſmo.

4. Stabunt. ſ. cùm in cælum aſcendet: vel, cùm gentes ad ſe vocauerit vt mons Oliuarum ſignificet Eccleſiam gentium. Prærupto. Chald. valle. 70. voragine. Medium, id eſt, altera illarum duarum partium dictarum. q. d. vbi ſciſſus fuerit, altera pars ad Aquilonem inclinabit, altera ad Auſtrum, vt indicant Chald. & 70. vel ſignificat (vt quidam volunt) diuidendum in quatuor partes in modum crucis: eſt autem ſenſus, magnam fore in gentibus ad Euangelij prædicationem commotionem ſciſſis cordibus, & humiliatis: ſed tandem alteram partem ſaluandam, alteram condemnandam. Aquilo enim reprobos ſignificat. ſ. frigidos malitia. Auſter electos. ſ. calidos caritate. Vel ſignificat montium concuſſiones futuras die iudicij: exprimit verò vnum, per quem reliqui intelligantur.

5. Fugietis. ſ. Iudæi increduli. Montium meorum. i. Sion, & Oliueti, ſeu Moria. q. d. recurretis ad legis ceremonias. Vallis montium. ſ. ad quam fugietis. Víque ad proximum. q. d. non longè aberit. ſ. prope eſt Iudæis lex vetus, & ritus antiqui, quocunque eant. Veniet. ſ. ad iudicium.

6. Lux. ſ. reprobis. Frigus. ſ. peccati, & ſupplicij.

7. Non dies, &c. q. d. in cœlo non erit dierum & noctium viciſſitudo. Veſperi, &c. q. d. ſemper lux erit, & non; vt nunc, veſpertina obſcuritas.

8. Aquæ. ſ. doctrinæ Chriſti, & gratiæ. Ieruſalem. i. eccleſia. Medium, &c. q. d. pars ad Orientem, pars ad Occidentem. ſ. in totum orbem.

Orientale. ſ. mortuum. Nouiſſimum. ſ. mediterraneum, quod eſt in fine Paleſtinæ. In æſtate, &c. q. d. perpetuò.

9. Dominus. ſ. Chriſtus. Erit. i. agnoſcetur eſſe. Vnum nomen. q. d. ſolum vnum Deum inuocabunt; non multos, ſcilicet, conuerſis gentibus & Iudæis.

10. Reuertetur, ſcilicet, ad Chriſtum. Víque ad deſertum, &c. per hæc deſignatur multitudo credentium, & Eccleſiæ amplificatio. Remmon: eſt in tribu Beniamin ad Septentriónem Ieruſalem. Exaltabitur, ſcilicet, Ieruſalem, id eſt, Eccleſia. A porta, pro, velut ſi nunc de terrena

Chriſto dieɪ Occiſionis, id eſt, cædi deſtinatæ.

5. Poſſederant. ſ. mali paſtores. vide Iere. 23. Ezech. 34. Occidebant. ſ. ſpiritualiter. Dolebant. 70. pœnitentiam agebant. ſ. de tanto peccato. Vendebant. q. d. ex eis quæſtum faciebant, more vendentium. Parcebant. 70. compariebantur.

6. Terram, ſcilicet, Iudæam. Proximi, ſcilicet inteſtina fuerũt bella Ieroſolymis tempore obſidionis. Regis. i. ducum, vel Cæſaris, cui ſe ſubiecerant. Concident, id eſt, vaſtabunt. ſ. Romani. Chald. diripient.

7. Paſcam: vox Chriſti, Occiſionis. i. quod à malis paſtoribus occiditur, vel q. d. alioqui morte dignum ob peccata. Propter hoc. ſ. quia deſunt paſtores boni, vel quia miſericors ſum, & ipſi egent. O pauperes: ſnos alloquitur, quamquam Heb. non eſt, ô. Virgas. i. baculos paſtorales. Decorem: hac gubernabat omnes homines, decebat enim id Deum. Funiculum, hac gubernati Hebræi, quaſi Dei hæreditas.

8. Tres. ſ. Moyſen, Aaron, Mariam: ſic Hiero. vide Mich. 6. Alij intelligunt ſacerdotes, ſcribas, & ſecularem poteſtatem. Menſe vno. i. intra paucos dies in deſerto, vel bello Romano.

Contracta. i. anxietate, ſeu moleſtia preſſa. q. d. mihi moleſti fuerunt Hebræi, vel cœpi retrahere fauorem. In eis. i. eorum cauſa: vel pro, in eos. Variauit. ſ. mutati ſunt ab obedientia, & cultu meo. deteſtata eſt cultum meum.

Non paſcam. ſ. ampliùs, vt ſolebam. Succidetur. ſ. ab hoſtibus. Chald. conſumitur. 70. deficit. Carnem. Chald. ſubſtantiam.

10. Abſcidi, &c. ſ. abiecit Deus populum gentilem ob idololatriam. 70. proiiciam, prò, proieci. Fœdus. ſ. de quo Gen. 9.

11. Gregis. Chald. populi. Cuſtodiunt. ſ. quæ eis præcepi. Mihi. ſ. obediendo: vel abundat, more Hebræo. Chald. voluntatem meam.

Verbum, id eſt, decretum. q. d. agnouerunt Dei gratiam in ſe factam Dei bonitate, vel approbarunt Dei conſilium iuxta illud, Iuſtificata eſt ſapientia à filiis ſuis.

12. Si bonum. Chald. ſi rectum, quaſi dicat, ſi æquum eſſe iudicatis, vt eſt re vera. Mercedem, id eſt, quod à vobis requiro velut debitum meæ in vos prouidentiæ, ſcilicet obedientiam & honorem, &c. Et ſi non, &c. quaſi dicat, quod ſi non placet, ne facite. Et appendetunt, &c. q. d. loco mercedis me emerunt à Iuda vili pretio. Solebat pecunia ponderari olim, vt nunc ſcuta aurea, ne quid deſit pretio. Argenteos, ſcilicet, ſiclos.

13. Ad me, ſcilicet, Chriſtum. Statuarium. Heb. plaſmatorem. ſ. Deum, qui omnia plaſmauit, in eius enim templum proiecti argentei, vel figulum: in huius enim agri emptionem dati, proiecit autem Chriſtus, quia eo mouente pro iecti à Iuda. Decorum, quaſi dicat, egregium vero pretium.

14. Præſcidi. q. d. deſerui populum meum, ne vt antea regerem. Germanitatem. Chal. pactum. 70. teſtamentum. q. d. fœdus, quod initum fuerat inter me, & Iudam, atque Iſrael.

15. Vaſa. i. inſtrumenta. Stulti. 70. imperiti. Quidam intelligunt ſtultitiam improbi, & impij, qui. ſ. officium Paſtoris. l. perniciem ouium vertit, & Paſtoris inſtrumenta in arma.

16. Paſtorem. ſ. Antichriſtum, quem Iudæi recipient. Derelictum Chald. errantem. Contritum. 70. fractum. Id quod ſtat. 70. integrum.

Enutriet. Chald. ſuſtentabit. 70. diriget. Carnes pinguium. Chald. ſubſtantias diuitum. Diſſoluet. Chald. conſumet. 70. peruertet.

17. Idolum. i. ſpecie tantùm paſtor. Gladius. ſ. Dei. i. Dei vltio. Brachium. i. potentiam. Oculum, id eſt, aſtutiam. Tenebreſcens, &c. 70. excæcatus excæcabitur.

CAP. XII.

1. Super, id eſt, contrà. Iſraël, ſcilicet, Eccleſiam perſequentem. Fingens, id eſt, formans, ſcilicet, creando. Chald. creans. Spiritum. i. animam.

2. Ieruſalem, id eſt, Eccleſiam. Crapulæ, id eſt, in quod ebrij impingunt q. d. qui eam impugnabant, cadent more ebriorum. Populis. ſ. fidei hoſtibus. Iuda. i. Iudæi. ſ. etiam ipſi Eccleſiam impugnabunt.

3. Lapidem, pro, vt lapidem. Oneris, id eſt, grauem. Chald. offenſionis. Leuabunt. i. leuare loco conabuntur. Chald. vim ei intulerint. 70. Calcabunt. Eam, ſcilicet, Eccleſiam oppugnaturi.

4. In ſtuporem, id eſt, ſtupore. ſ. reddam velut ſtupidos, vt nihil poſſint contra fideles. Iuda. i. Iudæos, vt eos conuertam. Equum, &c. q. d. omnia bellica inſtrumenta parata contra Eccleſiam, reddam inutilia.

5. Duces, ſcilicet, Apoſtoli. Mihi: abundat, more Hebræo.

6. Sicut caminum, &c. q. d. dabo virtutem ſuperandi omnia. Deuorabunt, &c. q. d. deſtruent errores, & vitia. Ad dextram, &c. q. d. per omnes mundi partes. Chal. ad Auſtrum, & Aquilonem.

Et habitabitur, &c. q. d. etiam in Ieruſalem terrena erit Chriſti Eccleſia, vel loca Eccleſiæ ab hoſtibus erepta ei reſtituentur.

7. Tabernacula. ſ. Eccleſias particulares. In principio, id eſt, olim. ſ. ſeruauit tabernacula Iudæorum in deſerto, quæ erant harum figura.

Magnificè, id eſt, ſuperbè. Domus Dauid, &c. id eſt, Iudæi increduli contra credentes, vel mali, qui ſunt in Eccleſia contra bonos. ſ. ne eos lædant; vel q. d. ne quiſquam fidelium potentum inſurgat in pauperes fideles.

8. Ieruſalem. i. Eccleſiæ. Quaſi Dauid. ſ. aget

pœniten

pœnitentiam. Domus Dauid.i.Eccleſia.

Sicut Angelus,&c.q.d.tanquam ſi Dei Angelus eos ducat, & dirigat. Eius. Heb. Chald.70.& Complut.eorum.

10. Precum. Chald.& 70. miſericordiæ. Aſpicient. ſ. die Iudicij. vide Apoc. 1. Confixerunt. ſ. in cruce. 70. inſultauerunt. Eum. ſ. Chriſtum. mutatio perſonæ.q.d. plangent quòd eum occiderint, qui ſe ea cauſa videant damnatos. 70.ſuper ſe ipſos. vide Apoc.1.Matt. 24. Quaſi, &c.i. vehementiſſimè.

11. Ieruſalem, ſcilicet, ibi fiet iudicium extremum. Adremon. Hebr. Hadadrimmon: vrbs eſt in campo Mageddon, vbi Ioſias occiſus. vide 2. Paralip.35.

12. Terra. ſ. reprobi. Familiæ, &c. i. ſingulæ familiæ. Domus Dauid, &c. nominantur præcipuæ quædam familiæ Iudæorum, quæ præcipuè conſpirarunt in Chriſti necem, vt quidam volunt. Mulieres. Chald. vxores. Seorſum, non loco, ſed q. d. proprio & ipſæ planctu. Nathan.ſ. filij Dauid.

13. Semei. 70. Simeon, dicitur & Samai. Fuit autem princeps Phariſæorum,& Scribarum.vide Hiero.Iſa.8.& q.10.ad Algas.

Cap. XIII.

1. Die. ſ. tempore Chriſti. Fons.ſ. doctrinæ & gratiæ Patens. ſ. expoſitus omnib. Domui Dauid, id eſt, Tribu Iuda. Ieruſalem. ſ.ibi Chriſtus diu conuerſatus, & prædicauit.

Menſtruatæ. i. animæ inquinatæ peccatis, & abominabilis. Quidam per peccatorem Iudæos intelligunt, per menſtruatam gentilitatem.

2. Spiritum immundum. ſ. dæmone vexatos homines.

3. Prophetauit ſ.falſa. Configent, id eſt, interficiendum curabunt, ſeu crucifigendum. vide Deute.13.

4. Prophetæ. ſ. falſi. Chald. pſeudoprophetæ. Ex viſione.i.ob viſionem.q.d. punietur ab aliis ſic, vt non audeat prophetare. Pallio ſaccino. ſ. tali ſolebant vti pſeudoprophetæ, præ ſe ferentes vitæ auſteritatem.70.pelle cilicina.

5. Exemplum.ſ.agriculturæ.q.d.imitor Adam, qui terram colebat.

6. Et dicetur, &c. redit ad id, de quo ſup. Ei. ſ. Chriſto. Diligebant me. ſ. olim. 70. dilecti mei.ſ.populi.

7. Framea.i.gladio. ſ. mortis ſententia, ſeu inſtrumenta. Meum: vox patris, qui filium dedit mundo in paſtorem. Cohærentem. ſ. patri conſubſtantialem quantum ad deitatem, & quãtum ad humanitatem valde coniunctum. Percute.ſ.ô framea. Oues.ſ.diſcipuli, qui fugerunt, & poſtea ſunt per orbem diſperſi ad prædicandum.

Paruulos.ſ. Apoſtolos è fuga reducendos, vel perſecutionẽ liberandos.70.paſtores.

8. Partes duæ, ſcilicet, plures reprobi quàm electi. Diſpergentur.quidam legunt, diſperdentur.70.peribunt.Tertia.ſ.electorum.

9. Ipſe. ſ.populus electus. Et, Hebr. Chald. & 70.eſt.

Cap. XIIII.

1. Diuidentur.ſ.à Romano milite.

2. Media.i.altera. Ex vrbe. ſub. ſed in ea occidetur.

3. Prœliabitur, ſcilicet, gladio Euangelico. Certaminis, ſcilicet, contra Ægyptios in mari rubro.q.d.interficiet gentium errores,& vitia in baptiſmo.

4. Stabunt.ſ.cùm in cælum aſcendet: vel, cùm gentes ad ſe vocauerit vt mons Oliuarum ſignificet Eccleſiam gentium.Prærupto. Chald.valle. 70.voragine. Medium, id eſt, altera illarum duarum partium dictarum.q.d.vbi ſciſſus fuerit, altera pars ad Aquilonem inclinabit, altera ad Auſtrum, vt indicant Chald. & 70. vel ſignificat (vt quidam volunt) diuidendum in quatuor partes in modum crucis: eſt autem ſenſus, magnam fore in gentibus ad Euangelij prædicationem commotionem ſciſſis cordibus, & humiliatis: ſed tandem alteram partem ſaluandam, alteram condemnandam. Aquilo enim reprobos ſignificat.ſ.frigidos malitia. Auſter electos.ſ.calidos caritate. Vel ſignificat montium concuſſiones futuras die iudicij: exprimit verò vnum, per quem reliqui intelligantur.

5. Fugietis.ſ.Iudæi increduli. Montium meorum.i.Sion, & Oliueti, ſeu Moria. q.d. recurretis ad legis ceremonias. Vallis montium.ſ.ad quam fugietis. Vſque ad proximum. q. d. non longè aberit.ſ.prope eſt Iudæis lex vetus, & ritus antiqui, quocunque eant. Veniet.ſ.ad iudicium.

6. Lux.ſ. reprobis. Frigus.ſ. peccati, & ſupplicij.

7. Non dies, &c. q.d. in cœlo non erit dierum & noctium viciſſitudo. Veſperi, &c. q.d. ſemper lux erit, & non; vt nunc, veſpertina obſcuritas.

8. Aquæ.ſ.doctrinæ Chriſti, & gratiæ. Ieruſalem.i.eccleſia. Medium,&c.q.d.pars ad Orientem, pars ad Occidentem.ſ.in totum orbem.

Orientale.ſ.mortuum. Nouiſſimum.ſ.mediterraneum, quod eſt in fine Paleſtinæ. In æſtatẽ,&c. q.d.perpetuò.

9. Dominus.ſ.Chriſtus.Erit.i.agnoſcetur eſſe. Vnum nomen. q.d. ſolum vnum Deum inuocabunt; non multos, ſcilicet, conuerſis gentibus & Iudæis.

10. Reuertetur, ſcilicet, ad Chriſtum. Vſque ad deſertum, &c. per hæc deſignatur multitudo credentium, & Eccleſiæ amplificatio. Remmon: eſt in tribu Beniamin ad Septentrionem Ieruſalem. Exaltabitur, ſcilicet, Ieruſalem, id eſt, Eccleſia. A porta, pro, velut ſi nunc de terrena

dicerennus, à porta, &c. vide. Ierem. 31.

11. Anathema.i.excisio, ſeu vaſtatio: id enim eſt Heb Cherem חרם Chald. occiſio. Secura. ſ. à malis. Chald. confidenter. 70. confidens. ſ. Deo protegente.

12. Tabeſcet, id eſt, conſumetur, ſeu vigorem amittet.

13. Tumultus. Chald. conturbatio. 70. ſtupor. Domini. ſ. punientis hoſtes Eccleſiæ. Apprehendet ſ. præ timore, velut opem petens. Conſeretur &c. explicatio præcedentis.

14. Iudas, id eſt, Iudæi, ſeu falſi, improbíque Chriſtiani. Gentium, ſcilicet, eccleſiam oppugnantium.

15. Et ſic erit, &c. q. d. vincentur tamen cum omni bellico apparatu. Ruina hæc. ſ. hominum, quam ſuprà diximus: vel fortè cùm id diceret Propheta, aliquid fregit, aut egit, quo ruinam ſignificaret.

16. Reliqui. ſ. conuerſi ad fidem. Ab anno in annum. i ſingulis annis. q. d. ſemper. Tabernaculorum. ſ. agentes tanquam peregrini in mundo, vel per id intellige feſta omnia Eccleſiæ.

17. Imber. ſ. gratiæ, & fauoris Dei.

17. Ægypti, quaſi dicat, etiam illi qui videntur alieniſſimi à cultu veri Dei, vel qui videntur abundare aqua doctrinæ, vt Ægyptus aqua Nili. Erit. ſ. imber. perdit enim Deus ſapientiam ſapientum, &c.

19. Peccatum. i. pœna peccati. Chald. punitio. ſ. priuabuntur doctrina vera, & gratia.

20. Quod ſuper frænum. i. ornamenta. Chald. phaleræ. Sanctum, &c. q. d. belli apparatus connectetur in Dei cultum. Quidam id referunt ad clauum ſanctum à Conſtantino poſitum in equi fræno ad bellicos ſucceſſus, quẽ ego anno 1550. in Gallia vidi Carpentorati, vbi religioſè aſſeruabatur. Quaſi phialæ. i. magno numero. q. d. multa erunt inſtrumenta ad Dei cultum, quia magna populi deuotio.

21. Omnis. ſ. ad Dei cultum neceſſarius. q. d. abundabit Eccleſia rebus neceſſariis, vt nihil cuiquam deſit ad Deo ſeruiendum. Mercator. ſ. rerum ſpiritualium, ſeu ſimoniacus.

MALACHIAS.

Prophetauit poſt Aggæum, & Zachariam contra Iudæos: & de quibuſdam Chriſti myſteriis.

CAPVT I.

1. AD. pro contrà, vel, de: vel tanquam ad auditores. Iſraël. i. Iudæos ex captiuitate reductos, erant enim in eis aliqui etiam ex decem tribubus: itaque omnes communi nomine appellantur. In manu. i. opera, ſeu miniſterio. Malachiæ. Hebræi & Hier. putant eſſe Eſdram, alij negant. Iacob. ſ. electus. ſic per Eſau reprobi intelliguntur.

3. Odio habui. Chald. reprobaui. In ſolitudinem ſ. vaſtante Nabucdonoſor. Dracones. Chal. vaſtationem intellige per hæc reproborum animas vaſtatas, & deſertas Dei gratia.

4. Deſtruam. ſ. Dei iudicio occulto deſtruuntur reproborum ædificia ſpiritualia. Impietatis. Chald. populi impij. 70. iniquitatis.

5 Magnificetur. i. glorificetur, ſeu laudetur. 70. magnificatus eſt. Super terminum. Chald. qui dilatauit fines.

6. Honorat. i. honorare ſolet, ſeu debet.

7. Altare. i. menſam, vel altare holocauſti. Panem. ſ. panes propoſitionis: vel pro, oblationem. Chald. oblationem Pollutum. i. non vt præſcribit lex, vel inquinatum offerentis peccato. Chal. execrandam. Dicitis. pro, ſi dicatis. Chald. ſi dixeritis. Te. i. tibi oblata. Deſpecta. i. contemptibilis, quaſi dicat, in eo quòd eam contemptui habetis, quaſi nihil referat, quomodo. quidque offeratur.

8. Languidum. i. infirmum Si placuerit, quaſi dicat, certè non placebit. Chald. nunquid placebit? Suſcepit faciem, quaſi dicat, benignéue aſpiciet, & amanter?

9. Hoc, ſcilicet, quod dixi, quaſi dicat, peccaſtis enim.

10. Gratuito. q. d. an pro miniſterio non haberis ſtipendium ſufficiens? cur ergo agitis negligenter? Heb. tamen & 70. & Complut. vbi negatiuè legitur, & non incendatis, ſenſus eſt, Satius eſſet claudere templum, & non offerre gratis i. fruſtra. ſ. quæ mihi non ſunt grata. Non eſt mihi, &c. quaſi dicat, non mihi placetis, nec veſtra ſacrificia volo.

11. Magnum eſt. 70 glorificatum eſt. pro, glorificabitur. Loquitur enim de tempore Euãgelij. Nomini meo. i. mihi. Oblatio, ſcilicet, in Miſſa. Munda. ſ. puriſſimum Chriſti corpus.

12. Menſa, id eſt, altare. Contaminata eſt, quaſi dicat, ita tractatis vt rem pollutam, & contemptibilem.

13. De labore, quaſi dicat, ſudore meo partum Deo offero. Exufflaſtis, id eſt, offertis rem dignam exufflatione. ſ. vilem. Munus. ſ. mihi offerendum.

14. Maſculum. ſ. integrum, ſeu perfectum. Debile, id eſt, vitiatum. Chal. corruptũ. Rex, &c. q.d. cùm tamen veſtro duci tale quid offerre nõ auderetis. Horribile. i. tremendum. q. d. timetur, ſeu in honore eſt. Chald. potens. 70. illuſtre. In gentes. pro, apud gentes de futura re loquitur quaſi de præſenti.

Cap. II.

1. HOc, ſcilicet, quod ſequitur.

2. Maledicam, &c. i. priuabo vos bonis, quæ dedi, vel iis, quæ vos benedixeritis, ego maledicam, ſeu (vt iudicat Chal.) habebo veſtras benedictiones pro execrationibus. Super cor, ſcilicet, vt daretis mihi gloriam. Chal. ſuper cor timorem mei.

3 Vobis. 70. à vobis. q.d. auferam emolumẽta ſacerdotij. Brachium, id eſt, armum, qui ſacerdotibus dabatur: vel q. d. viribus priuabo vos. Stercus, ſcilicet, ventriculi, qui item ſacerdoti dabatur 70. ventriculum. q.d. pro ventriculo vobis debito, velut fecibus contaminabo. ſ. reddam ignominioſos dignoſque confuſione. Solemnitatum, id eſt, hoſtiarum in feſtis offerri ſolitarũ. Aſſumet. i. inuoluet. ſ. ſtercus.

4. Iſtud. ſ. de victimis rectè offerendis. Eſſet. ſ. firmum. Leui. i. familia ſacerdotali.

5. Vitæ, & pacis, ſcilicet, ei dandæ ſi mihi obediret. Timuit. de ſanctis loquitur, vt Aaron, Phinees &c.

6. Lex, &c. quaſi dicat, ſemper veram de lege doctrinam docuit. Pace, ſcilicet, non reſiſtens meæ voluntati. Æquitate, id eſt, iuſtitia. Ambulauit mecum, id eſt, mihi ſeruiuit, ſeu mihi placuit.

7. Cuſtodient i. cuſtodire debent. ſ. proferendam cùm opus erit. Requirent. ſ. requirere debent. Angelus. i. legatus, ſeu nuntius, vel Angelicum munus exercens.

8. De via. ſ. mandatorum Dei. Scandalizaſtis. ſ. malo exemplo. 70. infirmos feciſtis. In lege. ſ. dum eam non ſeruatis. Irritum. ſ. non ſeruando pacti conditiones.

9. Humiles. i. abiectos. Faciem. 70. perſonã q.d. cùm ſecundum legem iudicare deberetis, iudicaſtis ſecũdùm acceptionem, ſeu reſpectum perſonarum.

10. Pater. ſ. Abraham, vel Iacob, vel Deus. Deus, &c. quaſi dicat, nónne omnes Deum verum colimus? Veſtrum. Heb. noſtrum. Pactum patrum, id eſt, legem patribus datam, vel pactum de ſeruanda Dei lege, quæ iubet neminem deſpici.

11. Sanctificationem. i. ſanctitátem. 70. ſancta. ſ. Dei præcepta. Habuit. ſ. in vxorem. Filiam, &c. id eſt, colentem deos alienos.

12. Tabernaculo. Hebr. & 70. tabernaculis. Chal. vrbibus. Et offerẽtem, &c. q.d. etiam ſacerdotes.

13. Operiebatur, &c. q.d. faciebatis, vt vxores à vobis repudiatæ lacrymis altare implerent, apud me de vobis conquerentes. Placabile i. quòd me placet, ſeu mihi gratum ſit. Mugitu. 70. gemitu.

14. Teſtificatus. i. per legem cum atteſtatione præcepit, ſcilicet, non deſerẽdam vxorem temerè vide teſtificãdi ſignificationem. Exod. 19. Deut. 32. 4. Reg. 17. Pubertatis tuæ. i. quam adoleſcens duxiſti. Particeps. i. ſocia. Fœderis. ſ. primò cum ea initi.

15. Vnus. ſ. Deus. Fecit. ſ. etiam fœminam. Reſiduum, &c. q. d nónne etiam ei dedit, vt homini ſpiritum ſuum? inſpirans. ſ. in eam ſpiraculum vitæ. Et quid vnus, &c. q.d. & quid Deus ipſe vult, niſi filios ſanctos gigni ex fideli patre & matre? 70 & dixiſtis, quid aliud niſi ſemen quærit Deus? q.d. excuſatis peccatum, dicentes, quid refert ex qua fœmina quis prolem habeat, cùm matrimonium ſit cauſa prolis à Deo inſtitutum? Cuſtodite. ſ. à peccato.

16. Odio, &c. ſ. ob fornicationem, aut iuſtam cauſam lege permiſſam. Quidam tamen putant ob ſolum adulterium licuiſſe. Dimitte. ſ. dato libello repudij. Iniquitas. i. iniquitatis punitio, ſcilicet, ſi contra Dei legem fecerit. Veſtimentum. i. corpus. vel, vt veſtimentum, q. d. totum hominem velut veſtimentum. Eius. ſ. viri. Deſpicere. ſ. vxores.

17. Laborare, &c. i. moleſtia affeciſtis. 70. ad iram prouocaſtis. Placent. id dicebant quidam quòd viderent malos proſperari in hac vita. Iudicij. i. iuſtus iudex. q. d vbi eſt Dei prouidentia? 70. iuſtitiæ.

Cap. III.

1. ANgelum. ſ. Ioannem Baptiſtam. Præparabit, ſcilicet, inuitando ad pœnitẽtiam, & de me teſtimonium perhibendo. Chald. complanabit. Faciem meam, id eſt, me. Loquitur verò pater, vt patet Matth 11. Marc. 1. Luc. 7. At Euangeliſtæ dicunt ante faciem tuam. ſ. quòd ante patrem, ante filium etiam eſt, & in filio pater erat, & opera faciebat. Templum ſuum, ſcilicet, ſæpe ad templum venit, ibique prædicauit & miracula fecit. Apparet autem hinc Chriſtum eſſe Deum. Dei enim illud templum erat. Dominator. Hebr. Chal. & 70. Dominus Quæritis i. expectatis, ſeu optatis. Angelus. ſ. officio legati, ſeu nuntij. Teſtamenti. ſ. noui confirmator per ſanguinem ſuum, vel pacti. i. Dei per pactũ promiſſionis.

2. Poterit cogitare, id eſt, cogitatione cõprehendere, ſeu capere. ſ. tantam aduenientis bonitatem, ſapientiam, & potentiam. Chald & 70. ſuſtinebit, quod ad ſecundum aduentum quidam referunt. Stabit. i. conſiſtere poterit. ſ. præ timore, ſeu ſtupore. Ad videndum. 70. videndo. Conflans. ſ. & purificans metalla. Herba, ſcilicet, qua

pannorum

pannorum ſordes mundant. ſaponariam quidam dicunt Heb. Borith. Herbæ nomẽ eſt. vide Ier. 2. Fullonum. 70. lauantium.

3. Conflans pro, velut conflans. ſ. purgans animas igni Spiritus ſancti. Filios Leui. i. ſacerdotes Eccleſiæ. Colabit. Chald. expurgabit. 70. effundendo purgantur metalla ad ignem. In iuſtitia. i. iuſtè, ſeu perfectè.

4. Iuda. i. Chriſtianorum. Ieruſalem. i. Eccleſiæ. Antiqui. explicat quid ſint dies ſeculi, ſeu à ſeculo. 70. priores. ſ. quibus ſancti viri Deo placebant, eique ſanctè offerebant munera ſua.

5. Ad vos. ſ. ò peccatores. In iudicio. i. iudicaturus. Velox. i. promptus. Maleficis. Chald. contra maleficos. 70. ſuper veneficos. Calumniatur. i. per calumniam auferunt. Chal. violenter auferunt. 70. priuant. Humiliant. i. affligunt.

6. Non mutor. q. d. faciam quod prædico. Non eſtis conſumpti. ſub. ſed tolerati hactenus à me clementer. 70. non receſſiſtis à peccatis.

7. Legitimis. Chal. mandatis. Reuertimini. ſ. per pœnitentiam. Reuertar. ſ. per miſericordiam, & gratiam.

8. Si affligit, &c. q. d. An æquum eſt, vt homo Deum contriſtet? Chald. Num ad iracundiam prouocat. i. prouocare debet? 70. ſi ſupplantabit, id eſt, decipiet, ſeu defraudabit. Decimis. ſ. quas non datis.

9. In penuria. i. ob penuriam. ſ. quia non datis decimas, aut non quantum debetis. Maledicti, id eſt, execrabiles.

10. Horreum. ſ. ſacerdotum. Cataractas. Chal. feneſtras. ſ. videntur cæli aperiri cùm copioſè pluit. Benedictionem. i. fructuum copiam. Vſque ad abundantiam. i. abundanter.

11. Increpabo. i. prohibebo. Deuorantem. ſ. locuſtum & bruchum.

12. Terra. 70. vt terra. Deſiderabilis. i. optima. q. d. rerum omnium copia abundabitis.

13. Inualuerunt. 70. ingrauaſtis. Super. i. contrà. q. d. valde mihi moleſta fuerunt.

14. Triſtes. i. pœnitentes, ſeu ieiunantes.

15. Ergo nunc. Chal. nunc autem. 70. & nunc. Arrogantes. Chald. impios. 70. alienos. ſ. à Dei cultu. Ædificati, id eſt, aucti prole, vel diuitiis. Tentauerunt Deum. 70. reſtiterunt Deo. Salui, id eſt, ſeruati. Chald. liberati.

16. Locuti ſunt. ſ. pro Deo, ſeu in defenſionem veritatis. Monumenti. i. memoriæ. q. d. vt Deus eorum recordetur. loquitur more humano. Timentibus. i. in gratiam timentium. ſ. vt à Deo ſuo tempore remunerentur.

17. Facio. pro, faciam. ſ. iudicium. Peculium. i. peculiarẽ populum, & velut theſaurũ pretioſum.

18. Conuertemini. ſ. ad conſiderandum. q. d. tum verò intelligetis docti experientia.

CAP. IIII.

1. DIes. ſ. Iudicij. Succenſa. ſ. igne præcedente iudicium. Superbi. Chal. impij. Impietatem. 70. iniqua. Stipula. Chald. ſicut ſtipula. Non derelinquet, &c. q. d. penitus, ſeu omnia bona; ſpémque boni.

2. Sol. ſ. Chriſtus. Iuſtitiæ. ſ. dator, & conſeruator. Pennis. i. radiis. ſ. gratiis. Egrediemini. ſ. è mundo, vel ſepulchris. Vitulus de armento. Chald. vituli ſaginati. 70. vituli relaxati vinculis q. d. celeriter, & lætè.

3. Calcabitis. ſ. ſub pedibus habebitis, & cum Chriſto damnabitis. vide Pſal. 149. Sap. 3. Cinis. pro, velut cinis. q. d. viliſſimi & abiectiſſimi. Facio. ſ. iudicium de toto mundo.

4. Mementote. ſ. vt ſeruetis. Horeb, qui & Sinai. Præcepta. &c. Lex, moralia præcepta, præcepta, ceremonialia; iudicia, iudicilia.

5. Eliam. ſ. in primo aduentu Ioannem, in ſecundo Eliam. Horribilis. Chald. terribilis. 70. illuſtris.

6. Conuertet, &c. Auguſt. 20. ciu. patrum intelligentiam ad filios perducet, & faciet, vt filij conſentiant in id quod Patres ſenſerunt. Chald. reſtituet. Patrum, ſcilicet, Patriarcharum. Ad filios, ſcilicet, vt illorum cor, & filiorum vnum ſit, Chriſtum ſuſcipiendo. Ad patres, ſcilicet, imitandos in vera fide, & moribus. Anathemate. Chal. exterminatione. 70. penitus. q. d. ne illos (ſi aliter agant quàm volo) ſupplicio æterno condemnem, ſeu à ſanctorum conſortio ſeparem præciſos.

MACHABÆORVM LIB. I.

CAPVT I.

1. PRimvs, ſcilicet, Monarcha. Græc. πρότερον. i. prius. ſ. quam Perſas vinceret. Cethim. ſic Scriptura Græciam vocat: hic Macedoniam intellige. Darium. in hoc deſiit Perſarum imperium.

2. Omnium. ſ. debellatorum, vel pro, plurimorum. Reges. ſ. multos.

3. Siluit. i. quieuit, non auſa reſiſtere. q. d. ſe illi ſubdidit.

4. Virtutem. i. exercitum, vt ſtatim explicatur.

5. In tributum. i. tributarij.

7. Pueros. i. famulos. Diuiſit. i. permiſit, vt diuiderent (nec enim ſucceſſorem nominauit) vel

diuidendum reliquit, vt Gloſſ. interpretatur. Compl. dimiſit.

11. Peccati. Græc. peccatrix. Qui, ſcilicet, Antiochus illuſtris. Centeſimo, &c. ſcilicet, à Seleuco primo, poſt mortem Alexandri, rege Syriæ.

12. Teſtamentum, id eſt, fœdus.

14. Facerent iuſtitiam. i. ſequerentur inſtituta; ſeu rationem viuendi.

15. Gymnaſium, ſcilicet, Paleſtricum.

16. Fecerunt. ſ. non ſe circumcidendo, vel fortè medicamine aliquo. Teſtaméto ſancto, id eſt, pacto, ſeu lege Dei. Venundati ſunt, id eſt, velut ſerui emptitij ſe addixerunt.

17. Paratum, id eſt, ſtabilitum.

18. Graui. i. magna. In. pro, cum.

21. Conuertit. ſ. bellum. vel pro, reuertit.

23. Sanctificationem. i. templum. Vaſa, id eſt, inſtrumenta. Libatoria. ſ. vaſa.

24. Concupiſcibilia, id eſt, pretioſa.

27. Infirmati, id eſt, animo deiecti.

28. Maritus Græc. ſponſus. Et quæ, &c. id eſt, ſponſæ.

29. Super, &c. i. ob calamitatem habitantium. Induit confuſionem, id eſt, valde eſt afflicta, & turbata.

30. Dierum, ſcilicet, plenos, q. d. integros.

36. Conualuerunt. i. fortes facti ſunt.

37. Laqueum, ſcilicet, Iudæis.

38. Sanctificationi. i. templo. Diabolum malum. q. d. peſſimum hoſtem.

39. Contaminauerunt. i. profanarunt.

40. Extera, id eſt, aliena. Semini. Græc. genimini, ſcilicet, indigenis.

41. Opprobrium. ſ. ignominiam, ſeu vituperium. ſ. expoſita ludibrio hoſtium. Nihilum. Græc. contemptum, ſcilicet, ſucceſſit pro honore vilipendium.

42. Secundum, &c. q. d. priori gloriæ ſucceſſit par ignominia.

43. Vnus, ſcilicet, moribus.

45. Coinquinauerunt, id eſt, profanarunt, ſcilicet, non obſeruantes.

46. Libros, id eſt, epiſtolas, ſeu libellos legũ. Gentium terræ. q. d. gentilium. Græc. alienas terræ, ſcilicet, gentilicas.

49. Coinquinari. i. profanari. ſ. rebus contrariis templi ſanctitati. Sancta. i. res ſanctas. Græc. ſanctos. ſ. homines, id eſt, Deo dicatos.

50. Communia, id eſt, immunda ſecundum legem.

51. Iuſtificationes. i. præcepta, & inſtituta.

52. Morerentur. i. interficerentur.

53. Verba hæc. pro, quæ diximus.

56. Abditis, &c. pro, abdita, & abſcondita, &c.

57. Caſleu. ſ. Decembris, ſeu Nouembris. vide infr. cap. 4. Abominandum idolum. Græc. abominationem, ſcilicet, idolum Iouis. Deſolationis, ita vocatur idolum. fortè quòd magna ſit deſolatio, magnáque abominatio, tale quid ſtatui in Dei templo. Eſt enim abominatio deſolationis idem quod abominabilis deſolatio, vel abominatio deſolatoria. Videretur quidem huc reſpexiſſe Daniel, cap. 9. niſi Chriſtus aliter explicaſſet Matth. 24.

61. In virtute ſua, id eſt, pro poteſtate quam habebant, vel pro viribus. In omni, &c. id eſt, per ſingulos menſes.

62. Contra altare Græc. in altari, ſeu ſuper altari.

67. Ira, id eſt, indignatio, ſeu punitio, ſcilicet, Dei, vel Antiochi.

CAP. II.

1. AB Ieruſalem. iunge cum, ſurrexit.

2. Contritionem, id eſt, vaſtationem.

8. Sancta. pro, ſanctuarium. Facta. pro, data. Eius, ſcilicet, Ieruſalem. Ignobilis, id eſt, cōtemptibilis, ſeu vilis.

9. Gloriæ, id eſt, glorioſa, ſeu magnifica. Senes Græc. paruuli ſeu infantes.

10. Eius, ſcilicet, Ieruſalem.

11. Compoſitio, id eſt, ornatus.

16. Steterunt, ſcilicet, in propoſito non recedendi à lege Dei.

19. Obediunt. pro, obediant. Seruitute, id eſt, obſeruantia.

21. Propitius ſit, id eſt, faueat. q. d. ita nos Deus ſeruat, vt non faciemus id.

24. Renes, id eſt, interiora. Secundùm iudicium legis, id eſt, prout poſtulabat amor, ſeu zelus legis. Græc. ſecundùm iudicium, id eſt, vt ſolet, ſcilicet, in talibus rebus.

27. Statuens. q. d. defendens ne cadat. Teſtamẽtum, id eſt, pactum, ſcilicet, legem Dei, quæ ſecundùm fœdus debet obſeruari.

29. Iudicium, & iuſtitiã. i. iuſtè, & ſanctè viuere.

30. Sederunt: ſedere dicuntur in Scriptura afflicti & mœſti. Inundauerunt. Græc. multiplicata ſunt.

31. Diſſipauerunt, id eſt, violarunt.

32. Sabbatorum pro, ſabbati. ſic infr.

34. Polluamus. i. profanemus, ſcilicet, putabant non licere ſabbato prœliari, etiam ſe defendendo.

37. Simplicitate, id eſt, innocentia, ſeu integritate. Super nos. pro, nobis, ſeu de nobis.

40. Vir. i. quiſque. Animabus noſtris, id eſt, vita noſtra. Iuſtificationibus i. legibus. A terra, id eſt, ne viuamus ſuper terram.

41. Occultis, ſcilicet, locis, vbi ſe abſconderãt.

42. Iudæorum. Græc. Aſidæorum. Voluntarius in lege, id eſt, deſiderans legem obſeruare.

43. Malis, id eſt, perſecutione, ſeu calamitate. Addiri ſunt. i. adiunxerunt ſe. Facti ſunt, &c. q. d. fuerunt illis magno præſidio.

44. In ira ſua, id eſt, irati. Cæteri, ſcilicet,

hoſtium Nationes,id eſt,gentiles.

46 F fortitudine,id eſt,fortiter.

47 Filios ſuperbiæ,id eſt,ſuperbos, ſcilicet, hoſtes. Proſperatum eſt,id eſt,bene ſucceſſit.

48. Obtinuerunt legem. i legis obſeruationem, quam hoſtes impediebant. Cornu, id eſt, potentiam.q d victoriam

49. Confortata e't,id eſt, inualuit. Caſtigatio,ſcilicet, Dei per hoſtes. Euerſionis ſcilicet, rerum noſtrarum.Ira indignationis, id eſt, magna punitio.

50. Æmulatores,id eſt,zelatores,ſeu ſtudioſi vehementer. Teſtamento,id eſt pacto, vel lege, vt ſit repetitio.

51. Generationibus i.ſeculis,ſeu ætatibus

52. Reputatum eſt,&c.q.d eſtque in eo apud Deum Iuſtus habitus,ſeu iuſtè agens.

54. Zelando zelum.i. affectus zelo.Dei,id eſt Dei cauſa. Teſtamento id eſt,pactum

55. Verbum, id eſt,præceptum,ſcilicet, Dei

56 Teſtificatur.i affirmat in Dei cauſa. Eccleſia.i congregatione.ſ.Iudæorum in deſerto.

57. Miſericordia,id eſt,pietate, ſeu manſuetudine, & clementia. In ſecula Græc.æterni. æternum quidem eſt in Chriſto.

58. Zelat,&c id eſt.pro lege zelo magno afficitur. Cœlum ſ.in aërem ſublatus curru igneo, reponendus deinde loco aliquo terræ, vſque ad finem ſeculi.

59. Credentes, ſcilicet, Dei fide conſtantes ſe præſentes.

60. Simplicitate.i ſinceritate,ſeu integritate.

61. Generationem, & generationem, id eſt, ſingulas ætates.Infirmantur.i. viribus deficiunt.

62. Verbis ſ.minacibus. Stercus pro, velut ſtercus,vel q.d citò definit per mortem in ſtercus,& vermes

63. Periit. q d in nihilum recidit quidquid deſignarat cogitatione

67. Vindicate vindictâ i. vlciſſimini iniurias.

68. Retributionem,ſcilicet, quod merentur eis retribui.

Cap. III.

6. Repulſi ſunt, id eſt, cohibiti. Directa eſt,id eſt,proſperè ſucceſſit.

7. Exacerbabat i. prouocabat ad iram. q. d. moleſtiam exhibebat. In benedictione, id eſt, cum laude ſcilicet,erit.

8. Iram.i noxam ſeu afflictionem.

9. Nouiſſimum. i. vltimum, ſeu extremum. Pereuntes.i. alioqui perituros.

10. Apollonius.ſ Syriæ præfectus.Virtutem, id eſt,exercitum.

11. Ceciderunt,id eſt,occubuerunt.

12. In eo pro,cum eo.

13. Et Eccleſiam.repetitio.

14. Faciam mihi,id eſt,comparabo.Verbum, id eſt,præceptum.

18 Concludi,ſcilicet,tradi victos. In multis, id eſt,per multos.

19. Victoria,ſcilicet,euenit.Fortitudo, ſcilicet,ad vincendum.

20. Superbia.Græc.iniqua.

25. Timor & formido pro,Ingens timor.

29 Diſſenſionem.ſ per bellum. Terra, ſcilicet, Iudæa, quæ idcirco deſierat tributa ſoluere Legitima,id eſt,iura,ſeu leges Primis.i.antiquis

30. Et ſemel, &c Græc. vt ſemel, &c. quaſi dicat,vt ſolebat. Abundauerat, id eſt,abundáter dederat.

32. Flumen.Græc.fines.

35. Ad eos,id eſt,contra eos.

40. Virtute,id eſt,exercitu.

41. Nomen.i.famam. Pueros i.ſeruos. Alienigenarum,ſcilicet,Philiſtinorum.

43. Sanctis,id eſt,templo,ſeu rebus ſacris.

44. Conuentus.Græc.ſynagoga. Miſericordiam,& miſerationes, id eſt, copioſam Dei miſericordiam.

45. Sanctum,id eſt,templum. Filij alienigenarum,id eſt,gentiles.

46. Contra,id eſt,è regione.

47. Diſſuerunt.Græc.ſciderunt.

48. De quibus &c.i. quos diligenter inquirebant, vt in iis depingerent ſimilitudines idolorum ſuorum.

49 Suſcitauerunt.i. excitarunt,ſ.renouarunt illum ritum, qui in deſuetudinem videtur illo tempore abiiſſe.

51 Humilitatem,id eſt,abiectionem.

52. Nationes,id eſt,gentiles.

56. Legem,vide Deut.20.Iud.17.

59. Sanctorum,id eſt,ſacrorum.

Cap. IIII.

2. Filij qui erant ex arce. Græc. Filij arcis, id eſt,qui arcem tenebant.

3. Virtutem exercituum.Græc.exercitum.

4. Adhuc enim.Græc.dum adhuc. Diſperſus, id eſt ſeparatus.

6. Non habebant Græc.non habebant,vt volebant.

7. Hi docti.pro,hos doctos.Ad prælium.q.d. præliandi peritos.

10. In cœlum. i. ad Deum. Teſtamenti patrum, id eſt, pacti cum patribus. ſ. de fauendo ipſis,& poſteris.

11. Redimat i.eripiat.

17. Eſt,ſcilicet,paratum.

19. Pars,ſcilicet,hoſtium.

20. Succenſa,ſcilicet,à Iuda.

22. Campum Græc.terram.

23. Hyacinthum,ſcilicet,ſericum.Marinam, ſcilicet,è conchiliis factam.

24. Conuerſi.i.reuerſi In cœlum,ſcilicet,altè voce ſublata.

29. Iudæam.Græc.Idumeam.Betheriou.Græc. Bethſuris.

30. Potentis. ſ. Goliath. Alienigenarum,id eſt Philiſtæorum.

31. Conclude,id eſt,trade.

32. Tabefac. Fortè legendum labefac. Commoueantur i.coneutiantur q.d.deleantur.

36. Sancta,id eſt,templum.

38. Sanctificationem, id eſt templum. Paſtophoria, id eſt exedras, ſeu cubicula, vbi aſſeruabantur res ſacræ.

40 Signorum, id eſt, quibus ſolebat ſignum dari.ſ.bello,ſeu in feſtis.

42. Voluntatem habentes,&c. id eſt,legis ſtudioſos.

33. Contaminationis, id eſt, profanatos, ſcilicet, à gentibus. Fortè intelligit lapides altarium idolorum.

45. In opprobrium,id eſt dedecori.

46. Domus, id eſt templi.

48. Intra domum, ſcilicet, ſancta ſanctorum Et ædem.q.d. totum denique templum: vel intelligit atrium Sacerdotum.Sanctificauerunt, id eſt,dedicarunt,ſeu conſecrarunt.

52. Ante matutinum Græc.diluculo.

56. Salutaria laudis. i. ſacrificia pacifica. ſ. in gratiarum actionem.

58. Auerſum.i.ablatum.

59. Ab anno in annum.i.ſingulis annis.

61. Bethſuram.Ciuitas montana in tribu Iuda, prope Ieruſalem.vide 2.Machab.11.

C A P. V.

2. ERant,id eſt,habitabant.

3. Arabathane Græc. Acrabathine. Circumſedebant,id eſt,obſidebant.

4. Scandalum,id eſt,offendiculum.

5. Anathematizauit.i.deſtruxit penitus.

8. Filias.i.vicos,ſeu oppida ſubiecta.

9. Datheman:erat in monte Galaad.

10. Per circuitum.Græc.quæ circum nos ſunt.

13. Spolia Græc.ſupellectilem.

14. Secundùm verba hæc.i.ſimilia.

16. Eccleſia.i.concio,ſeu conuentus populi. Cogitare, id eſt, conſultare. Expugnabantur ab eis,id eſt,oppugnabantur ab illis, ſcilicet hoſtibus.

21. A facie eius,pro,ab eo.

24. In deſertum,pro,per deſertum.

26. Comprehenſi, id eſt, capti, vel concluſi. ſ. ne poſſent exire.

29. Munitionem.ſ.in qua Iudæi concluſi.

30. Eos.ſ.qui Intus erant.

33. Ordinibus .ſ.militum diſpoſitis per diuerſa loca Oratione.ſ.ad Deum.

34. Eos.ſ.hoſtes Iudæ.

40. Potens poterit,id eſt,præualebit.

42. Scribas.ſ. qui deſcriptos habebant milites.

41. Tranſfretauit i.traiecit.

46. Ephron. Ciuitas vltra Iordanem: videtur eſſe quæ Ioan.11. dicitur Ephrem. Ingreſſu, id eſt,tranſitu.Erat.ſ.faciendum.

48. Pedibus. q.d. rectè iter facientes, nec in aliud intenti.

51. Virtutis i.fortes.

52. Contra faciem,id eſt,è regione,ſeu in conſpectu,vel prope.

54. Donec.Nor.id donec: nec enim ſignificat reuerſos cecidiſſe.

56. Virtutis,id eſt,exercitus.

62. Facta eſt,pro,facienda erat.

63. Viri Iuda.Græc.vir Iudas,& fratres eius.

67. Sacerdotes.ſ.de quibus ſuprà.

C A P. VI.

2. VElamina,id eſt,tegumenta militum. Scuta.Græc.arma.Græcia.ſ.tota.

3. Sermo,id eſt,res.

5. In Perſide.ſ. adhuc agenti, vel Perſis poſita pro Babylonia,vt lib.2.cap.1.

6. Virtute.i.exercitu. Inualuerunt.ſ. Iudæi.

7. Abominationem,id eſt,idolum.

8. Commotus,id eſt,turbatus.

11. Iucundus, id eſt,lætus. Græc. χρηστὸς, id eſt, benignus, ſeu bonus.ſ. felix, ſeu lætus: phraſi Heb.Poteſtate.i.dominio.

12. Auferri.i.delere.Græc.ἐξᾶραι.i tollere.

15. Stolam. i. veſtem. Adduceret, ſcilicet in regnum.

18. Sanctorum.i.templi.Ad.Græc &.

22. Vindicas fratres noſtros, id eſt, vlciſceris Iudæos.

24. Filij populi noſtri.i.populares noſtri.

31. Exierunt.ſ.qui erant intra Bethſuram.

33. Comparauerunt,id eſt,pararunt, ſeu expedierunt.

35. Concatenatis i.hamatis. ſ.factis ex hamis inter ſe more catenarum iunctis, vt etiam nunc fiunt. Ordinati.i.deſtinati,ſeu attributi.ſ.ad defenſionem

36. Ante tempus, id eſt, opportunè, ſeu citiſſimè.Erant,pro,aderant.

37. Virtutis i.fortes.Intus.Græc.Indus.

38. Perurgere. ſ ad prœlium. Conſtipatos, id eſt, immiſtos. q.d.huc illuc diſcurrentes,& ſollicitantes milites.

40. Diſtincta,id eſt,diuiſa,ſeu diſpoſita.

41. Commouebantur, ſcilicet, admiratione, vel timore.

43. Filius Saura. Græc. Auaran, quaſi id cognomen fuerit.

46. Pedes elephantis.Græc.elephantem.

49. Ciuitate, ſcilicet, Bethſura. Sabbata, id eſt, vacationes,ſeu ceſſationes, ſcilicet, non colebantur ob bella, ſeu potiùs quia ſeptimus annus erat.vt dicitur infrà.vide Leuit.25.

51. Sanctificationes, id eſt, ſanctuarij, ſeu templi Fundibula, id eſt, fundas.

54. Sanctis, id eſt, ſanctuario.

59. Legitima, id eſt, leges.

61. Exierunt, id eſt, Iudæi: fortè obuiam regi.

Cap. VII.

1. DEmetrius. ſ. frater Antiochi illuſtris, ſecundum quoſdam: alijs filius Seleuci fratris Antiochi illuſtris, adeoque huius ex fratre nepos, non frater. Fuerat autem Seleucus Rex ante Antiochum. Maritima. Tirum quidam putant. vide tamen lib. 2. cap. 14.

7 In. Græc. &. Omnes: Græc. eos, & omnes adiutores eorum.

8. Flumen, ſ Euphratem.

15. Et locutus, &c. q. d. fuerat enim locutus, &c. & iurauerat, &c.

18. Iudicium. i. iuſticia, ſeu probitas. Conſtitutum, id eſt, pactum.

19. Ad ſe. Complut. à ſe. Græc. qui apud ipſum erant transfugarum.

24. Exire, id eſt, excurrere.

30. Conterritus eſt, id eſt, timuit ſibi.

32. Quinque millia. Græc. quingenti. Ciuitatem Dauid. ſ. in arcem, quàm tenebant adhuc hoſtes.

33. Verba, id eſt geſta.

34. Polluit. i ignominioſè tractauit.

37. Nomen tuum, id eſt, te.

38. In gladio, id eſt, cæſi. Permaneant. ſ. ſuperſtites.

41. Exiit. ſ. à te miſſus.

42. Super ſancta. i. contra templum. Iudica, &c. i. puni ſecundùm quod meretur malitia.

Adar. ſ. Februarij.

45. Cum ſignificationibus Græc. ſignorum, id eſt, quibus dari ſolebant ſignum bellicum, ſeu claſſicum

47. Ventilabant eos cornibus, id eſt, vehementer euertebant, metaphora à tauris. Iterum, id eſt, ſubinde. q. d. ſæpe cædendo, tandem omnes interemerunt.

47. Contra. i. è regione, i. propè.

50. Siluit. i. quieuit. ſ. pacata fuit.

Cap. VIII.

1. ACquieſcunt ad. i. facilè concedunt.

2. Virtutes bonas. i. egregia facta. In Galatia. i. contra Gallos.

3. Locum, ſcilicet, Hiſpaniæ, vel q. d. omnia loca quæ poſſidebant, conſilio ſibi, & patientia parauerunt.

4. Superuenerant eis, id eſt, eos bello laceſſebant. Cæteri. ſ. à cæde ſuperſtites.

5. Cæterorum, id eſt, Macedonum, ſeu Græcorum.

7. Conſtitutum. ſ. quod ſequitur.

8. Indorum, &c. Ad veritatem hiſtoriæ ſufficit Iudam ita audiſſe: etſi aliter fortè res haberet.

Eorum. ſ. fuiſſe ablatas regiones has.

9. Hellada, id eſt, Græciam. Tollere, id eſt, expugnare, ſeu interficere.

12. Requiem. q. d. qui eis fidebant, vel acquieſcebant.

15. Curiam. i. ſenatum. Multitudine. i. populo. ſ. rectè gubernando.

16. Vni. ſ. conſuli. At duo erant, ſed ſic audierat Iudas: vt & quod ſequitur de inuidia, &c. quod tamen falſum Zelus. i. æmulatio.

23 Bene ſit, &c. ſententiam refert phraſi Hebraica.

25. Dictauerit. i. feret, ſeu poſtulabit. Corde pleno. i. promptiſſimè.

26. Prœliantibus. ſ. Iudæis. Dabunt. ſ. Romani. q d. ſuis impenſis Iudæi bellum iuuabunt.

Ab eis. ſ Romanis.

28. Dabitur, ſcilicet, à Iudæis. Eorum, ſcilicet, Iudæorum.

30. Ex propoſito. i. pro arbitratu.

Cap. IX.

1. CVm illis. i illis commiſſum.

2. Animas hominum, pro, homines, vel animas, pro vitas.

7. Diſſolutus, id eſt, conſternatus animo. Not. hìc poſt fœdus initum cum Romanis res eis infeliciter ſucceſſiſſe. Itémque poſtea Ionathæ, & Simoni. vide infrà, cap. 12. & 14. vt videatur factum non placuiſſe Deo, cui fuerat magis fidendum.

8. Si poterimus, pro, ſi fortè poſſimus.

10. Abſit. Mihi certè probatur illorum conſilium. Tempus. ſ. moriendi. In virtute. i. fortiter Crimen Græc. [illegible], id eſt, accuſationem, ſeu reprehenſionem. q. d. nequid minuamus gloriam noſtram, eoque reprehendamur. Equidem non video quid gloriæ deperibat, ſi ſibi, tum ſociiſque conſuluiſſet, ſeque ſeruaſſet ad tempora meliora. Scio D. Ambroſium laudare factum hoc, ſed ego rudior ſum, quàm vt capiam, laudarem ſi ſuorum fuiſſet conſilium ſecutus.

13. Commota. i. concuſſa: hyperbole.

22. Verba, id eſt, geſta.

23. Exorti ſunt, id eſt, prodierunt.

31. Surrexit, id eſt, ſe exhibuit.

36. Madaba: vrbs eſt in tribu Ruben.

37. Verba, id eſt, geſta.

38. Sanguinis, id eſt, cædis. Tegumento, id eſt, latebra.

39. Proceſſit, pro procedebat.

42. Vindicauerunt, pro fecerunt.

43. In virtute, id eſt, cum exercitu.

45. Ex aduerſo. Græc. è fronte, & à tergo.

46. In cœlum, id eſt, ad Deum.

47. Diuer

47. Diuertit.ſ.Bacchides.
48. Et tranſnatauerunt. Græc. non tranſierunt, ſcilicet hoſtes.
50. Reuerſi ſunt.Græc.reuerſus eſt.ſ.Bacchides cum ſuis.
51. Vt inimicitias, &c. id eſt, vt bello infeſtarent Iſraelem.
54. Interioris. Græc. atrij interioris, ſcilicet, ſacerdotum. Prophetarum, ſcilicet, Aggæi & Zachariæ, quorum exhortatione ædificatum templum.
56. Mandare, id eſt diſponere, vt ſolet à morientibus.
57. Siluit, id eſt, quieuit à bellis.
58. Silentio.i.quiete.
61. Apprehendit. Græc. apprehenderunt. ſ. hoſtes: quidam tamen ad Ionatham referunt. Militiæ. Græc.malitiæ. q.d. qui dederant Bacchidi illud conſilium.
63. De Iudæa, pro in Iudæa, ſcilicet, ſociis, vel militibus.
65. Numero.ſ.militum.
66. Virtutibus, id eſt, viribus, ſeu fortiter geſtis.
68. Quoniam, pro, itaque: vel coniunge cum ſequenti verſu.
70. Ei. ſ. Ionathæ. Græc. eis. ſ. inuicem. Captiuitatem.i.captiuos.
73. Gladius. i. bellum. Iudicare. i. gubernare, ſeu ius dicere.

CAP. X.

1. QVi, ſcilicet, Antiochus: ſic enim ait Ioſephus, ſcilicet, fuiſſe Antiochi Epiphanis filium. Græc. tamen videtur ad Alexandrum referri, & fortè is idem habuit cum patre cognomen.
3. Vt magnificaret, pro, magnificans. q.d. quibus illum magnificare præ ſe ferebat. Dixit, id eſt cogitauit.
11. Admunitionem, id eſt, vt ciuitati eſſent munimento.
15. Virtutes, id eſt, facta fortia.
20. vt quæ noſtra, &c. id eſt, vt faueas rebus noſtris.
21. Stolam ſanctam, id eſt veſtem ſacerdotalem. ſ.Pontificiam.
24 Dona.ſ.promittam, vel dabo.
28. Præſtationes, id eſt, quæ ſolebatis nobis præſtare.
29. Pretia, id eſt, penſiones. Indulgeo, id eſt, condono. Remitto. ſ. ne poſthac eas dare debeatis. vide cap. 11. Tertias, id eſt tertiam partem, ſcilicet, frugum, quæ in ſeminatis agris proueniebant.
30. Ligni, id eſt arborum. Ciuitatibus. Græc. regionibus, ſeu præfecturis: ſic infrà. Illi.ſ. eius ditioni.
31. Sit ſancta.i gaudeat immunitate, quæ decet ſanctum locum.
33. Animam.i.perſonam, vt vulgò dicitur. Vt, pro vtque.
34. Decreti, id eſt ſtati, ſeu ſtatuti.
35. Et nemo, &c. explicat præcedentem immunitatem. Cauſa. i. re, ſeu negotio omni verò, pro vlla, poſitum, more Hebr.
36. Copiæ. Græc. munera ſ. ſtipendia. Ordinabuntur. i. conſtituentur. Magni. Græc. magnis.
37. Aguntur ex fide.i.fidem poſtulant.
39. Quas dedi, pro, prætterea dedi. Sanctis, id eſt, templo.
40. Quæ me cõtingunt.id eſt, ad me pertinent Græc. à locis attinentibus. i. qui ſoluere debent.
41. Reddiderant.i ſoluerant.ſ. Regi.indicat ſe remittere ſibi à Iudæis debita ſuperiorum annorum.Ex hoc.i.ex nunc.Domus.i templi.
42. Accipiebant. ſ. tributorum Regis exactores.Sanctorum.i.ſanctuarij, ſeu templi..
43. Omnibus finibus. pro, omnes fines. Dimittantur.ſ.liberi.
44. Ratione.ſ.ex ærario.
47. In Alexandrum.Græc.in Alexandro i.amicos eſſe Alexandri. Princeps. q. d. primus egerat cum ipſis bona fide.
54. Dignitatem.Græc.dignitate.
57. Spondeam tibi, ſcilicet, filiam. Græc.ſim tibi ſocer.
58. Reges.ſ.ſolent.
63. Prædicate.ſ.per præconem denunciate.
70. In opprobrium.q.d.contemnor.
71. Virtutibus.i.viribus, vel exercitibus. Bellorum.Græc.vrbium.
75. Excluſit.Græc excluſerunt.ſ.Ioppenſes.
80. Eius.ſ.Ionathæ.
81. Eorum.ſ.hoſtium.
83. Beth Dagon i.ędem Dagonis.ſ idoli Azotiorum.Idolũ. Græc. εἰδωλεῖον.i. templum Idoli.
86. In.pro,cum.

CAP. XI.

4. CÆtera. Græc. ſuburbia. Tumulos, id eſt, aceruos cadauerum, vel lapidum ſuper ſepultos.
11. Eius.ſ.Alexandri.
18. Perierunt. i. occiſi ſunt. Intra caſtra.Græc. in ipſis munitionibus.
19. Septuageſimo. Græc. ſexageſimo.
23. Obſidere.ſ arcem.
24. Xenia i.munera.
28. Toparchias. i. præfecturas. vide ſup. cap. 10.& inf.Id eſt.Græc.&c.
31. Parenti. Græc cognato.
32. Parenti.i.velut patri.
33. Benignitatem.Græc.beneuolentiam.
34. Ciuitates Græc. præfecturas. Lydam.Græc. Aphærema & Lydam. Pro his. i. incompenſationem eorum.

36. Ex hoc ſcilicet tempore.
38. Siluit i. quieuit. ſ. à bellis. Et inimici. pro, ideo inimici, vel, quia inimici.
46. Aulam, ſcilicet regiam.
49 Infirmarj. i. conſternati
60. Flumen. ſ. Iordanem, vel Euphratem.
63 Præuaricati ſunt. Græc. adeſſent. Eum. ſ. Ionatham. Negotio regni. Græc. regione.
64. Prouinciam. ſ. Iudææ.
67. Vigilauerunt, &c i. ſummo manè ſe contulerant in campum.
70. Princeps Græc principes.
72. Pugnauerunt Græc. fugerunt.
73. Fugiebant pro, fugerant. Illius, ſcilicet. Ionathæ. Suæ, id eſt ipſorum.

Cap. XII.

1. Tempus, id eſt, opportunitas.
4 Dederunt. ſ. Romani. Per loca. i. per per quos tranſibant.
7. Dario Alij, Ario legunt.
10. Efficiamur, id eſt, habeamur.
11. Quibus oportet, id eſt, opportunis. Obſeruationibus. Græ. obſecrationibus. Fas eſt. pro; par eſt, ſeu oportet.
15. Humiliari i. afflicti, ſeu depreſſi.
19. Reſcriptum. i. exemplum. ſ. de quo ſuprà. Onias. pro. Oniæ.
20. Onias Græc. Oniatis: ſed legendum, Aribs. Ionathæ. Græc. Oniæ.
21. Scriptura, ſcilicet, rerum noſtrarum. q. d. annalibus
24 Supra id eſt, maiori.
25. Eius. ſcilicet, Ionathæ.
26. Illis. ſ. Iudæis. Græc irruere in ipſos.
28 In bello. pro, ad bellum. Timuerunt, & formidauerunt. pro, timuerunt, valde. Focos, id eſt, ignes.
29. Cognouerunt. ſ. illos fugiſſe.
30. Tranſierunt pro. tranſierant.
32. Iunxit, id eſt, caſtra mouit.
36 Ipſa, ſcilicet, arx. Singulariter i. ſeorſim, ſeu ſemota prorſus. vulgò, per ſe. Emant. ſ. qui in arce, quaſi dicat, commercio prohibeantur. & commeatu.
37. Et cecidit. pro, nam ceciderat. Ab ortu Solis, id eſt, ad Orientem.
38. Sephela. i. planitie. ſeu valle.
42. Multo vt. pro, maiori quàm vt.
50. Periit, ita audierant, ſed falſum.
51 Pro anima, &c i. ubi vitæ periculum imminere. vel illos paratos eſſe vitam defendere.
54 De hominibus. i. ex hominum mentibus.

Cap. XIII.

5. Animæ, id eſt, vitæ.
6 Sancta, id eſt, templum. Inimicitiæ cauſa, id eſt, hoſtiliter ſ. tanquam hoſtes.
11. In arce. Græc in ea, ſcilicet, Ioppe. Ipſe. ſ. Ionathas.
13. Contra faciem. i. in proſpectu.
16. Fugiet, id eſt, deficiat.
20. Ibant. ſ. hoſtes. Græc. ibat. ſ. Tryphon.
22. Illa nocte, &c. Græc. & illa nocte fuit valde multa nix, & non venit propter niuem, ſed abijt in Galaaditim.
24. Conuertit, id eſt, reuertit.
27. Viſu. i. aſpectu. ſ. qui longè videri poſſet.
28. Statuit. Græc. ſtatuit ſuper ea. Septem. i. multas.
26. Quæ. ſ. ædificia, nempe tota illa moles.
30. Diem, ſcilicet, extans.
24. Regioni. ſ. Iudææ.
37. Bahen, id eſt, torquem, vel baltheum, vel ſmaragdum.
42. Anno primo. q. d. incœpit numerare annos à principatu Simonis.
44. Et qui, &c. Græc. & qui erant intra machinam, eruperunt in ciuitatem.
48. Immunditia. ſ. idololatriæ. Sibi. Græc. ſibi in ea.
50. Contaminationibus. ſ. gentilicis.
51. Inimicus, ſcilicet, arx illa erat velut hoſtis infenſiſſimus.
54. Virtutum. i. exercitus. Gazaris Gaza.

Cap. XIIII.

4. Quæſiuit bona. q. d. diligens fuit in promouendo ſtatu bono.
5. Et cum omni, &c. q. d. acceſſitque eius gloriæ, quòd Ioppe portu vſus eſt ad nauigandum ad inſulas.
6. Obtinuit, id eſt, pacificè poſſedit, vel gubernauit.
7. Captiuitatem, vel Iudæos è captiuitate liberatos intelligit, vel hoſtes captiuos factos.
8. Ligna, id eſt arbores.
9. Bonis. i. vtilitate, ſeu commodis. Gloriam, id eſt. ſplendidè. Belli. i. belli partas.
10. Vaſa, id eſt, receptacula, quaſi dicat, vt aſſeruarent inſtrumenta bellica. Quoadusque. pro adeò quòd.
14. Humiles. i. afflictos. Legem exquiſiuit. i. legi ſtuduit, ſeu curauit, vt obſeruaretur.
15. Sancta glorificauit. i. templum decorauit.
26. Titulis. i. columnis.
27. Elul. i. Auguſti, vel Septembris. Aſaramel, quidam legunt Ieruſalem.
28. Nota facta ſunt. i. acciderunt.
31. Sanctorum. Græc. eorum.
32. Virtutis, id eſt, fortes.
34. Correptionem. lege, correctionem. i. directionem. Græc [illegible]
35. Actum Græc. fidem.
36. Caſtitati. i. loci ſanctitati.

39. Secundùm hæc.pro, ad hæc. i. præterea. Græc.per omnia.vt iungatur ſuperioribus. q.d. cum ſumma poteſtate.

41. Donec. Nor. æternum cum donec. Surgat,&c.q.d eò vſque dum Chriſtus veniret, voluerunt illum eiúſque familiam populum regere,etſi eſſent de tribu Leui, principatus enim ad Iudam ſpectabat, cuius partem adminiſtrabat Sanhedrim.ſ. Iudicum cœtus.

48. Dixerunt,id eſt,conſtituerunt.

49. Peribolo,id eſt,ambitu,ſeu porticu. Habeat,ſcilicet,vnde poſſit ſumere.

Cap. XV.

1. INſulis,id eſt,vna ex inſulis.

2. Hunc.pro,in hunc.

5. Oblationes.Græ.ablationes.i. exemptiones,ſeu immunitates. Dona.i.penſiones.

7. Sanctam, &c. Græc.& ſancta eſſe libera.

8. Futura ſunt,id eſt,debebuntur.

12. Arabæ.Græc.Arathi.

34. Tempus,id eſt,opportunitatem.

39. Obſtruere.Græc munire.

40. Irritare i.prouocare,ſeu vexare. Conculcare.Græc.intrare,ſeu inuadere.

41. Vitam.Græc.vias,ſeu itinera.

Cap. XVI.

4. ELegit.ſ. Simon,vel potiùs Ioannes.

9. Ædificauit,ſcilicet,ipſe, Ioannes. i.inſtaurauit,vel potiùs Cendebæus,vt ſupr.dictum. cap.15.

14. Vndecimo,ſcilicet,Ianuario.

23. Bonarum virtutum.i egregiè factorum.

24. Verborum dierum.i.Annalium.

MACHABÆORVM LIB. II.

CAPVT I.

1. IVDAEA. Græ. Iudææ.Bonam, id eſt,felicem.

2. Teſtamenti. i. pacti. Seruorum, &c.pro ſuos,&c.

3. Volenti,id eſt,prompto.

4. Pacem,id eſt,proſperitatem.

5. Malo,id eſt,calamitoſo.

7. Demetrio.vide ſup.lib.1.cap.11. Receſſit.i defecit.ſ.per apoſtaſiam.

8. Succenderunt,ſcilicet,hoſtes.

9. Scenopegiæ, ſcilicet, ob purificatum templum à Iuda eo menſe. Apparet eos id feſtum Enceniorum celebrare ſolitos ritu Scenopegiæ, de quo vide infr.cap.10.vel legendum Scenopegiæ:& vide infr.ver.18.Caſleu.i.Nouembris. vide Zach.7.

10. Anno,&c.id eſt finis ſuperioris epiſtolæ. Populus,&c. Hic incipit altera epiſtola. Iudas, ſcilicet, Machabæus. Chriſtorum,id eſt, vnctorum. Salutem & ſanitatem. Græc. gaudere, & ſalnere.

11. Regem,ſcilicet,Antiochum Epiphanem.

12. Ebullire.ſ.prodire in magna copia, vt de ranis dictum Exod.8.& de muribus.1.Reg.5.

13. Naneæ,id eſt,Dianæ. vox Perſica. Cecidit.quidam percuſſum interpretantur: alij Antiochum Magnum intelligunt non Epiphanem, ne hæc contraria ſint iis quæ dicta lib.1.cap.6. Ego epiſtolam iſtam non puto habere auctoritatem Scripturæ magis quàm alias quæ in his libris inſeruntur,vt Romanorum,Spartanorum, aut Iudæorum ſolùm enim Scriptura refert ita tales ſcripſiſſe.vide Iud.11.ſimile quiddam.

14 Cum ea,ſcilicet,velut ſponſa,vel dea.

16. Templi. Græc. laquearis. Aditu, id eſt porta,ſeu feneſtra.

18. Diem Græc.velut diem.

19. Nam cùm,&c Nec puto hæc habere auctoritatem Scripturæ:tantum enim refert, quid iſti ſcripſerint. Perſidem,id eſt,Babyloniam ſic 1.Mach.6.Contutati ſunt.i.tutò ſeruarunt.

20. Narrauerunt,ſcilicet,aliqui.

25. Bonus Rex.Græc.Rex & bonus,ſeu benignus. Præſtans.Græc χορηγὸς, id eſt, munificus, ſeu liberalis.

26. Partem.i.hæreditatem.ſ.populum Iſraël.

27. Abominatos.i.execratos.ſ.gentibus.

28. In ſuperbia i.ſuperbè.

29. Dixit.i inſtituit.

33. Trãſlati.i ducti in captiuitatem.

34. Vt probaret.pro approbans.

Cap. II.

1. INuenitur autem,&c.& hęc ad epiſtolam pertinent,nec maiorem habent auctoritatem Ieremiæ.Græc.Ieremias Propheta,iungitúrque cum ſequentibus.q.d.legitur in quadam ſcriptura Ieremiam iuſſiſſe,&c.Tranſmigrabantur.i.migrabant, ſeu captiui abducebantur.ſ. in Babyloniam.Significatum,ſcilicet, ſup. Mandauit.ſ.quod ſequitur.

4. Comitari,id eſt.portari ab aliquibus ſe ſequentibus.Dei hæreditatem.i.terram promiſſionis.vide Deut.34.

8. Hæc.i.talia,Græc. manifeſtabat autem. ſ. liber ille quæ ſequuntur.

9. Tractabat.ſ.Salomon.

10. Sicut,&c.ſ.referebat ille liber.

11. Eo quòd,&c. q. d. Itémque erat in libro illud Moſis Leuit. 10. Cur non comeſtum eſſet, quod pro peccato oblatum fuerat, ſed igni conſumptum totum. vide locum: hic enim valde conciſè,& obſcurè refertur.

13. Nehemiæ,ſcilicet,tempore ſcriptis. Hæc, ſcilicet,quæ tetulimus. Donariis, ſcilicet, templo offerendis.

14. Didicerat.Græc.acciderunt.

17. Sanctificationem.i.templum.

18. Congregabit, ſcilicet, etiam alios,qui diſperſi ſunt.

22. Illuminationibus.i.Dei fauoribus.

23. Recuperarent.Græc.repararent. Vt leges. Græc.& vt leges. Abolendæ. ſ. niſi reſtitutæ eſſent.Complut abolitæ.

25. Aggredi.ſ.legendo.

32. Executiones.Græc. exquiſitiones, ſeu exquiſita,ſcilicet, curioſa, ſeu nimis exquiſitā narrationem. Succingi, id eſt, aſtringi, ſeu arctari. Hactenus epiſtola, in qua & illud. Not. ipſos, quod ad veritatem attinet hiſtoriæ, velle penes auctorem quem abbreuiant, fidem eſſe; vt mirum non ſit, ſi fortè aliqua deprehendantur dubia: auctor enim ſacer ſolùm refert, quia Iaſon Cyrenæus ſcripſerit.

Cap. III.

1. In omni,id eſt,cum ſumma.
2. Illuſtrarent, id eſt, ornarent, ſeu decorarent.

3. Seleucus.Hinc apparet narrari hic res priores iis quæ libro ſuperiore ſcriptæ ſunt.

7. Tranſportaret.i.ad ſe afferret.

11. In his.i.ex his.

12. Vniuerſum,&c.Hyperbole.

13. Omni genere.i.omni modo,ſeu omnino.

15. Altare,ſcilicet,holocauſti.

19. Ad Oniam. Græc. ad ianuas ſ. domorum ſuarum, ſeu templi.

24. Spiritus,&c.Græc.ſpirituum,& omnis poteſtatis Dominus (ſeu Princeps) magnum & euidens fecit miraculum. Oſtenſionis. pro, potentiæ. Ruentes, id eſt,conſternati. fortè legendum,tuentes.pro,intuentes Dei virtutem. Græc. ſtupentes. Diſſolutionem, ſcilicet, animi, vel membrorum.

25. Calces,id eſt,vngulas.

26. Optimi.Græc.pulcherrimi.

27. Erecerunt,id eſt,extraxerunt.

30. Magnificabat.i.glorificabat.

32. Malitiam. i. dolum, ſeu maleficium. Ex. pro, à. Conſummatam. i. factam. Salutarem. non eſt Græc.

36. Magna.Græc.magni.

Cap. IIII.

1. Inſtigaſſet,id eſt,induxiſſet.
2. Æmulatorem,id eſt,incenſum zelo. Græc. ζηλωτὴν.

4. Inſanire.iunge cum,ad augendam.

7. Antiochus.ſ.Seleuci frater.

8. Reditibus, &c. fortè id volebat quotannis reddere.

9. Ephebiam.i.Epheborum palæſtram,ſeu potiùs lupanar. Antiochenos.ſ.ciues.

11. Per Ioannem. incertum, an per hunc illa inſtituta, ſeu impetrata à Regibus, an verò eius opera deſtructa. Qui, ſcilicet, Eupolemus. vide lib.1.cap.8.

13. Profectus, id eſt, progreſſus. Sacerdotis. Græc.ſummi Sacerdotis.ſub.re vera.

14. Præbitionis, id eſt, exhibitionis. ſ. ſpectaculi. Exercitiis,id eſt,certaminibus.

15. Nihil,id eſt,pro nihilo.

16. Contentio. Græc. calamitas. Et eorum. pro,nam eorum. Habuerant. Græc. habuerunt, ſcilicet,poſtea.

19. Didrachmas.Græc. drachmas. Sacrificiis, ſcilicet, Herculis. Oporteret,i.neceſſe eſſet, ſeu deceret.

20. Præſentes, ſcilicet, legatos, qui id rogauerant.

21. Primates. pro, primatum,id eſt, principatum.ſ.contentio erat cum Antiocho. Alienum, ſcilicet, ob abſentiam. Inde, ſcilicet, vbi erat. fortè ex Antiochia.

24. Faciem, &c.i. regiam poteſtatem. q.d. ei fuiſſet adulatus. Supponens,&c. Græc. ſuperans Iaſonem talentis,&c.

29. Et Menelans,&c. Græc. & quidem Menelaus reliquit ſummi ſacerdotij ſucceſſorem Lyſimachum fratrem ſuum, Soſtratus autem Crateten Præfectum Cypriis.

40. Iniquis. iunge cum, manibus. Tyranno. Græc.Aurano.

Cap. V.

1. Monſtra.i.oſtenta,ſeu prodigia.
8. Exitium.ſ.niſi euaſiſſet.

11. Efferatis animis.Græc.Efferatus animo.

15. Iſta ſufficiunt.Græc.iſtis contentus.

17. Deſpectio,id eſt,ille contemptus.

19. Elegit. ſub.atque adeò propter gentis peccata permittit locum tractari indignis modis. id quod ſtatim additur.

23. Garizim,ſcilicet,monte Samariæ.

24. Appoſitus,id eſt,hoſtili animo.

26. Spectaculum.ſ.exercitus viſendi cauſa.

27. Decimus.ſ.Pontifex à tempore Alexandri Magni legitimus. Quidam tamen dicunt decimum nomen eſſe officij, ſeu magiſtratus, vt decurio,& decanus. Fuerat.pro,fuit.

Cap. VI.

1. Antiochenum.Græc.Athenienſem.
2. Prout erant,&c. quaſi dicat, prout

Incolæ Garizim iam volebant.

6. Simpliciter, pro, denique, ſeu omnino.

7. Circuire. Græc pompam ducere.

8. Ptolomæis. pro, Ptolomæo, ſcilicet, de quo ſuprà.

11. Philippo. ſcilicet, de quo ſupr. Obſeruaut ſcilicet, abbati.

12. Abhorreſcant. Græc. contrahátur, ſcilicet, animo, ſeu animum deſpondeant.

14. Vt eas, &c. Græc. vt eas, cùm peccata ad plenitudinem venerint, puniat. ſic de nobis ſtatuit, ne cùm ad finē peccata noſtra peruenerint, nos puniat.

20. Intuens, &c. i. conſiderans quomodo accedere ad talia oporteret patienter ſuſtinenda. Græc. aliquanto aliter.

23. Conſtituta. ſub. acta. Infernum, id eſt, ſepulcrum.

27. Senectute dignus. i. qualem par eſt ſenem eſſe.

30. Secundùm animam, id eſt, animo, ſeu voluntate.

CAP. VII.

1. TAureis, ſcilicet, neruis.

6. Conſolabitur, id eſt, recreabitur, ſcilicet, ſumpta de hoſtibus vindicta. vide Deut. 32. vbi legimus miſerebitur. 70. enim conſolabitur, vel fortè in ſeruis. pro, ſeruos.

11. E cælo, id eſt, à Deo.

14. Ad mortem, id eſt, morti proximus. Potius eſt, id eſt, præſtat.

15. Eum, ſcilicet, Regem.

17. Patienter ſuſtine, id eſt, expecta. Semen, id eſt, filios.

18. Fruſtra, id eſt, ſine cauſa. Facta, ſcilicet, à Deo. q. d. mirabiliter nos punit, vel à nobis. q. d. mirè Deum offendimus.

20. Bonorum. Græc. bona, id eſt, felici.

21. Fæmineæ. q. d. alioqui infirmæ.

23. Enim. pro, tamen. Inuenit. q. d. qui ſua ſapientia excogitauit quo quidque modo generandum eſſet.

24. Deſpecta, id eſt, conſiderata. vel pro. ſuſpecta. q. d. ſuſpicans, ſeu timens ſibi probro id futurum, quòd ſic contemneretur, & vinceretur. hunc enim ſenſum Græca videntur facere.

25. Fieret, ſcilicet, conciliatrix.

28. Peto Græc. peto à te.

29. Particeps. non eſt Græc. & quidem videtur abundare. Illa, ſcilicet, poſtrema die iudicij. Græc. tamen tantùm eſt, in miſericordia. q. d. per Dei miſericordiam.

30. Suſtinetis, id eſt, expectatis.

33. Increpationem, id eſt, caſtigationem.

36. Suſtentato, id eſt, tolerato. Teſtamento, id eſt, pacto. q. d. conſequentes promiſſa legem ſeruantibus, vel iam ſunt ex parte conſecuti, ſcilicet, æternam vitam. Effecti ſunt. i. continētur.

40. Mundus. Græc. purè, ſeu ſanctè.

41. Conſumpta. Græc. mortua, ſcilicet, interempta vt filij.

CAP. VIII.

2. COntaminabatur, id eſt, profanabatur.

3. Complananda, id eſt, ſolo æquanda.

9. Patroeli, ſcilicet, filium. Primoribus amicum. pro, primariis amicis, ſcilicet, vnum.

13. Iuſtitiæ. Græc. vindictam, ſcilicet, à Deo faciendam.

15. Teſtamentum, id eſt, pactum.

16. Reconciliarentur. Græc. terrerentur.

20. Sex. Græc. octo.

23. Ad hoc, &c. adhuc etiam & Eleazarum (ſcilicet, præfecit) tum lecto illis, &c.

24. Nouem. lib. 1. cap. 4. dictum tria. ſed illud intelligendum de primo congreſſu: id de tota pugna.

25. Hora, id eſt, tempore.

29. In finem, id eſt, perfectè, ſeu in perpetuum, vel tandem.

33. Epinicia, id eſt, celebritates pro victoria.

CAP. IX.

12. PAria Deo ſentire, id eſt, ſe Deo exæquare.

20. Gratias, ſcilicet, Deo.

25. Inſidiantes. Græc. attendētes. q. d. occaſioni intentos.

27 Et communem. Græc. obſequentem, ſcilicet, benignum, ſeu beneuolum.

28. Montibus, ſcilicet, Babyloniæ, vide lib. 1. cap. 16. quamquam vt ſup dixi, quæ hoc ſecundo libro dicuntur, non videntur omnia admodum certa, illud certum (vt dixi) ab auctore ſacro eſſe fideliter relata quæ legerat.

CAP. X.

3. BIennium, ſcilicet, à deſtructione. Not. verò, id etſi narratur poſt mortem Antiochi, priùs tamen contigiſſe. Vide libr. 1. cap. 4.

5 Caſleu, ſcilicet, Nouembris.

7. Thyrſos. i. virgulta, vel haſtas frondibus ornatas. Ei, ſcilicet, canentes. Proſperauit mundare, id eſt, dedit proſperitatem mundandi.

13. Philometore. ſ. Rege Ægypti. Ab eo, ſcilicet, Philometore. Veneno, ſcilicet, vltro accepto

15. Iudæi. Græc. Idumæi. Fugatos, ſcilicet, ab Iudæis ob crimina, ſeu transfugas.

17. Viginti quinque. Græc. viginti.

26. Crepidinem, id eſt, baſim, ſeu inferiorem extremitatem. Dicit, id eſt, pollicetur, ſcilicet, inimicus ero inimicis tuis, &c. Exod. 23.

37. Loco. Græc. lacu.

Cap. xi.

1. PRopiqua, id eſt, cognatus.
5. Auguſto. Græc munito, ſeu forti.
16. Siquidem pro, quidem.
18. Conſenſi. Græc. conceſſit.
23. Dioſcori. id eſt, Iunij.
22. Dexteram dederis. i. cùm eis pacem feceris, ſeu concordiam,
30. Xanthici id, eſt, Aprilis.

Cap. xii.

2. SVperbus. Græc, ſuper his, id eſt, præterea. In ſilentio, id eſt, tranquillè.
5. Præcepit, ſcilicet, arma capere, vel ſe ſequi.
22. Ab alio. Græc. aliò. Debilitarentur. pro, occiderentur; ſeu vulnerarentur.
24. Decipi, id eſt, fruſtrari ſpe liberationis ſeu periclitari.
25. Conſtitutum, id eſt, promiſſionem, ſeu pactum.
29. Scytharum, ſcilicet, Scythopolim.
31. Septimarum, ſcilicet, pentecoſtes.
33. Exiuit, ſcilicet, Iudas.
36. Eſdrim. viri nomen, &, vt apparet, Iudæi.
40. Idolorum, id eſt, idolis oblatis, ſeu conſecratis,
42. Obliuioni traderetur, id eſt, à Deo remitteretur. Græc. omnino deleretur.
43. Duodecim. Græc. duo. Sacrificium, ſcilicet. hoſtias illis pecuniis emptas. Not. hìc prodeſſe ſacrificium pro defunctis etiam apud Iudæos fuiſſe receptum. Item, credendum piè qui in bello iuſto moriuntur, præſertim pro religione ſuſceptum, ſuorum peccatorũ omnium pœnitere. certè Iudas ita de illis credidit.
44. Superfluum, &c. Not. adeò eſſe coniunctos articulos de animarum immortalitate, & corporum reſurrectione, vt alterutro poſito, vel ſublato, alterum ponatur, vel auferatur. itaque Sadducæi vtrumque negabãt, Phariſæi affirmabant. vide Act. 23. & quidem Matth. 22, Chriſtus ex animæ immortalitate probat reſurrectionem. & Paul. 1. Cor. 15. Mortales eſſe animas, ſi non ſit reſurrectio: & meritò, nam ſi anima extat, cùm ſit naturaliter forma corporis, neceſſe eſt ei iterum vniri.
45. Cum pietate, ſcilicet, pro religione occumbentes.
46. Sancta, &c. Græc. ſancta & pia cogitatio. itaque pro mortuis propitiationem (ſeu expiationem) fecit, vt à peccato ſoluerentur.

Cap. xiii.

4. VT eſt eis conſuetudo, id eſt, vſitato apud eos ſupplicio.
5. Loco, ſcilicet, vbi fuit interfectus.
7. Terræ dari, id eſt ſepeliri.
11. Sanctorum. Græc. & ſancto.
14. Dans poteſtatem Deo, id eſt, committens rem Deo, qui omnia poteſt.
15. Signo, ſcilicet. teſſera, quæ ſolet dari militibus. Dei victoriæ, ſcilicet, verba hæc, Dei victoria, erant pro teſſera. Quatuordecim. Græc. duo.
19. Minorabatur, id eſt, inferior euadebat, ſeu, ſuperabatur.
21. Myſteria, id eſt, arcana, ſcilicet, ſecreta conſilia. Requiſitus, id eſt, inquiſitus. Concluſus, ſcilicet, carcere.
25. Ne fortè. pro, ſi fortè ſic q. d. volentes fœdus irritare. Quidam putant indignatos ob fœdera à Rege violata.

Cap. xiiii.

1. SEleuci, ſcilicet, filium. vide lib. 1. cap. 7. Commiſtionis, ſcilicet, cum gentilibus. fortè, incommiſtionis, legendum. Græc. ſegregationis (ſeu diſceſſionis) à conuerſatione, ſcilicet, Gentilium. q. d. cùm reliqui Iudæi deteſtarentur conuerſationem gentium, & mores, cum ille his inquinatus eſt.
4. Thallos, id eſt, ramos, ſcilicet, aureos.
13. Diſpergeret. pro, perderet, ſeu diſſiparet.
14. Congregatim. Græc. & Complut. gregatim.
15. Portionem. Græc. partem, id eſt, hæreditatem, ſcilicet, Iudæos.
18. Sanguine, &c q. d. illorum virtutis periculum facere cum vitæ diſcrimine
25. Communiter, id eſt, familiariter. Quidam, comiter, malunt.
35. In nobis, id eſt, inter, ſeu apud nos.
37. Ab Ieroſolymis, id eſt, Ieroſolymitanis. Affectu. id eſt, beneuolentia. ſ. in ciues.
38. Continentia. Græc. ἀμιξίας, quod ſuprà vertit commiſtionem. vide verſ. 3.
Pro. Græc. cum.
41. Comprehenderetur, id eſt, comprehendendus eſſet.
42. Eligens, &c at errabat iudicio. nec enim nobilitas eſt, ſed vilitas ſe occidere. Nobiliter, id eſt, fortiter. Græc. generosè.
43 Præcipitauit, & hìc errauit, niſi quis factum excuſet inſtinctu Dei, quo fortè mouebatur. de quo vide Auguſt. 1. ciu. cap 21. At lib. 2. cont. epiſt Gaudent. cap. 23. & epiſt. 61. apertè condemnat hoc Raziæ factum.
44. Venit, id eſt. cecidit. Per mediam ceruicem. Græc. per mediam, (ſcilicet, turbæ) in latus, ſeu ventrem, ſcilicet. cadens.
46. Complexus. &c. & id qui poteſt excuſet. crediderim tamen Deum hominis errori ignouiſſe, quia miſericors eſt, & ille ignorans fecerat, putans ſe eo bene, & fortiter agere.

Cap. xv.

2. PEr neceſſitatem, id eſt, coacti.

8. Nationem, id eſt, Gentilium.

10. Fallaciam, id eſt, perfidiam.

11. Munitione. ſub. ſolum.

12. Verecundum. Græc. verendum. viſu, id eſt, aſpectu, ſeu vultu. Protendentem, ſcilicet, in cœlum.

13. Habitudinem. Græc. excellentiam.

16. Deiicies ſubx inquit Deus.

17. Exhortari: verti poterat conſolari. Valde: iungendum cum, bonis. De quibus extolli: pro, quibus incitari. Vt virtus, &c. q. d. vt totum negotium decerneretur, non verbis, ſed viribus.

21. Prodigia, id eſt, miracula inſignia.

23. In, pro, eum.

25. Admonebant, ſcilicet ſe, ſeu procedebant.

29. Perturbatione, id eſt, tumultu, ſcilicet, lætantium.

32. Gloriatus eſt, pro, gloriatus, ſcilicet, Nicanor. q. d. ſuperbè locutus.

33. Contra, id eſt, è regione.

37. Menſis. Græc. duodecimi menſis, ſcilicet, Februarij. Adar quæ, pro, qui Adar. Diei, ſcilicet feſti: de quo vide Eſther 9.

39. Minùs dignè, ſcilicet, quantum ad elocutionem. Sic & Paulus ſe ſermone imperitum. Concedendum, id eſt, condonandum, ſeu ignoſcendum.

40. Contrarium, id eſt, non ſic iucundum. Alternis. Græc. aquæ miſtum. Nota, quòd Græca hunc ſenſum faciunt, vt vinum per ſe bibere, & rurſum aquam, inimicum eſt, ſeu odioſum: delectat verò ſi vtrumque miſceas: ſic præparatus, id eſt, temperatus, ſeu concinnus ſermo lectorem delectat. Gratus, id eſt, perinde ſuauis. Conſummatus, id eſt, finitus, ſcilicet, ſermo, ſeu liber. q. d. hic finis eſto.

ORDO LIBRORVM NOVI TESTAMENTI.

Euangelium ſecũdùm Matthæũ.
Euangelium ſecũdùm Marcum.
Euangelium ſecundùm Lucam.
Euangelium ſecundùm Ioannem.
Acta Apoſtolorum.
Pauli epiſtola ad Romanos.
Ad Corinthios I. & II.
Ad Galatas.
Ad Ephesios.
Ad Philippenſes.
Ad Coloſſenſes.
Ad Theſſalonicenſes I. & II.
Ad Timotheum I. & II.
Ad Titum.
Ad Philemonem.
Ad Hebræos.
Iacobi Epiſtola.
Petri Epiſtolæ I. & II.
Ioannis Epiſtolæ I. II. & III.
Iudæ Epiſtola.
Apocalypſis.

NOTATIONES IN NOVVM TESTAMENTVM.

MATTHÆVS.

EVANGELIVM, id eſt, bona iucundaque annunciatio. ſ. de hominum ſalute per Chriſtum. Secundùm Matthæum. ſ. Chriſti Apoſtolum, qui id Hebraicè ſcripſit. Qui deinde Græcè verterit, aut ex Græco in Latinum, quo vtimur, incertum: emendatum quidem conſtat à D. Hiero

CAPVT I.

1. Liber, id eſt, ſcriptura, ſeu deſcriptio. Quidam id titulum putant, ſumptum more ſcripturæ. ab eo quod primò narratur: alij proœmium, de eo quod primùm dicendum ſit. Generationis. i. generis, ſeu genealogiæ. ſ. de ſcribitur catalogus eorũ à quibus Chriſtus originem duxit. Idque vt appareat eſſe ex ſemine Dauid, vt Iudæis, quibus ſcribebat, fuerat à Deo promiſſum: quod non obſcurè indicat dicens. Filij Dauid, filij Abraham: & huic, & Dauid factæ promiſſiones de Chriſto ab eis naſcituro

2. Et fratres. Ab his, & Iuda, Iudæi omnes originem ducunt.

3. De Thamar Huius partu ſignificatum myſterium Iudæorum & Gentium.

5. Booz: putant quidam hunc fuiſſe Abeſan Iudicem vide Iud. 12. Ieſſe qui & Iſai.

6. Regem. ſ. primum de tribu Iuda. Vriæ, ſcilicet, vxor.

8. Ozian. Hìc omiſſi tres reges. ſ. Ochozias filius Ioram. Ioas. & Amazias patér Oziæ: cauſam quære in ſcholiis noſtris in Euangelia prolixioribus.

11. Iechoniam: qui & Ioakin, ſeu Ioacim, & Eliacim. In transmigratione, &c. i. circa tempora captiuitatis Babylonicæ.

12. Iechonias: qui & Ioachin, filius Ioacim. Genuit Salathiel. ſ. in Babylone.

15. Mathan. Not. ex eadem vxore genuiſſe Matthan quidem Iacob, Mathat verò Heli, deinde Iacob ex vxore Heli ſine filiis defuncti Ioſeph, natura quidem ſuum, at ſecundùm legem Heli filium ideóque eius filius vocatur Luc. 3

16. Mariæ Not Mariam, cùm fratres non haberet, debuiſſe ſecundùm legem, Num. vlt nubere viro eiuſdem familiæ: cùm ergo, vt hinc apparet, Ioſeph de familia Dauid fuerit, ex eadem neceſſe eſt Mariam fuiſſe, adeóque Chriſtum eſſe ex ſemine Dauid, quod Matthæus demonſtrare inſtituerat, ducta ſerie maiorum per viros more ſcripturæ & Hebræorum

17. Generationes, id eſt, perſonæ in genealogia numeratæ Ad Dauid. ſ. incluſiuè A Dauid, ſcilicet, excluſiuè. Ad tranſmigrationem. ſ. ad Iechoniam patrem, qui & Ioacim A tranſmigratione i. à Iechonia filio, qui & Ioachin.

18. Sic erât, pro, ſic accidit, ſeu habuit. Deſponſata: cauſas deſponſationis vide in noſtris ſcholiis fuſioribus. Antequam conuenirent. i. copularentur: nec verò ex isto modo dicendi fit, vt poſtea conuenerint Sic enim dici ſolet, etiam de iis quæ poſtea non fiunt: vt antequam acciperet medicinam mortuus eſt. In vtero habens. i. grauida. De Spiritu ſancto. i virtute Spiritus ſancti, adeóque etiam Patris & Filij vna enim totius Trinitatis virtus Cur ergo tribuitur Spiritui ſancto? vt vel ex ipſo nomine, ſanctiſſima & puriſſima cõceptio intelligatur Adde quod ſolet Scriptura opera eximiæ Dei charitatis tribuere Spiritui ſancto, qui eſt Patris, & Filij Charitas.

19. Iuſtus, id eſt. perfectus. ſeu eximia probitate. q d. cùm ea eſſet virtute, vt neminem læderet. Traducere, id eſt, propalare, ſeu infamare. Græc. παραδειγματίσαι, id eſt, exemplificare, ſeu

exemplum facere. ſ. diuulgando: ſuſpicabatur quidem adulterium, ſed quia certus non erat, prodere nolebat. Occulte. ſ. ne infamaret. Dimittere. ſ. ne retinendo conſentire videretur. planè iuſtus qui ſuum cuique reddit, Deo timorem, vxori charitatem, ſibi cautionem.

20. Cogitante. Græc. ἐνθυμηθέντος. i. cùm cogitaſſet. In ſomnis. Græc κατ' ὄναρ. i. per ſomnium. Noli timere. Græc Ne timeas: vbi in reliquis ſemel annotaſſe ſuffecerit; ferè in teſtamento nouo quoties legitur, Noli, aut Nolite timere, aut aliud facere. Græcè nunquam eſſe verbum nolendi, ſed ſolùm, Ne time, Ne fac, &c. ſ. ſecutus eſt Interpres communem loquendi vſum, quo dici ſolet, Noli facere. pro, Ne facias. Accipere. i. retinere timebat ne retinendo Deum offenderet. Natum. i. cõceptum, ſeu genitum. De Spiritu ſancto. vide ſup. vbi, & hic etiam Græc. eſt ex Spiritu ſancto.

21. IESVM. i. Saluatorem. Heb. ישוע. Saluum faciet. i. liberabit. Populum ſuum ſ. electos. remittuntur quidem & aliis peccata, ſed relabuntur, & in eis moriuntur.

22. Vt adimpleretur. Non quidem ob id ſolum, nam præcipuè ad mundi ſalutem: ſed & ob hanc illud prædictum. Prophetam. ſ. Iſaiam c. 7. vide ibi, quæ annotauimus.

23. Virgo. Græc. ἡ παρθένος. i. virgo illa. ſ. inſignis. Vocabitur. Græc. & Syr. vocabunt, ſed idem eſt: non ſignificatur verò id nomen habiturum, ſed credendum & confitendum eſſe Deum verum, & hominem. Nobiſcum Deus. Heb. עמנו nobiſcum אל Deus.

24. Exurgens. Græc. διεγερθὶς, id eſt, expergefactus, ſeu excitatus.

25. Donec. ſic dicitur Geneſ. 8. Non reuerſus coruus, donec ſiccarentur aquæ, qui nunquam reuerſus eſt. & 2. Reg. 6. Michol, non habuiſſe filium donec moreretur. vide Luc. 22. Vocauit. ſ. mater, vt patet ex Syr.

CAP. II.

1. IVdæ. eſt enim altera in tribu Zabulon. Græc. & Syr. Iudææ, ſic infrà, quod regnaret in Iudæa. ſ. ſorte Iuda. Magi. Perſæ, ſeu Chaldæi erant, ſapientes (id enim vox Magi Perſicè ſignificat, ſeu philoſophos) ſucceſſoreſque Balaam. vulgò receptum reges fuiſſe, & numero tres & quidem quòd reges fuerint, purãt Athan. Naz. Chryſ. Theophil. Cypr. Tertul. Hier. Iſid. & Thomas.

2. Stellam. Græc. τὸ ἀστέρα. i. certam quandam, & inſignem ſtellam. Eius. i. eum natum indicantem: Id maiorum traditione didicerant. Venimus præteritum eſt. nam Græc. ἤλθομεν. Adorare. Ideo munera ferebant. Perſis enim mos, regem non ſine munere adorare.

3. Audiens. ſ. regem Iudæorum natum. Turbatus eſt. ſ. timebat ſibi regnum ereptum iri. Omnes. i. maxima pars. Turbata verò, vel nouitate rei, vel timore Romanorum, vel quòd Herodi faueret.

4. Principes, i. primarios, & velut capita. fortè intelliguntur principes 24. familiarum, de quibus 1. Paral. 24. Scribas. i doctores, ſeu legis peritos, vt Lucas vocat. Heb. ספרים. quaſi librarij à ספר. i. libro, quòd ſacros libros, lectitarent, & explicarent. Græc. γραμματεῖς, quaſi Scribæ. ſ. publici, quorum eſt ſcripta publica aſſeruare, & promere. vulgò Cancellarij. Naſceretur. i. naſci deberet.

5. Iudæ. Græc. Iudææ. Prophetam. ſ. Michæam cap. 5. vide quæ ibi notauimus.

6. Nequaquam. &c. At illic Heb. paruula es in millibus, &c. Matthæus ſenſum reddidi. ſ. paruula quidem es ſi aliarũ ciuitatum principalium numerus ſpectetur. vbi multa millia hominum, at ſi princeps qui ex te naſcetur, non parua es. Principibus. i. præcipuis ciuitatibus, vel populis qui ſub principibus, ſeu tribunis qui Chiliadibus præerant. Solet quidem ſcriptura populum milliũ nomine appellare, Reget. Græc. ποιμανεῖ. i. paſcet. ſ. paſtoris more reget. Populum meum. i. fideles, quorum Iſraël populus figura.

7. Clam. ſ. ne ſi fortè reſciſcerent Iudæi, putarent inſidias parari Regi nato. Tempus. ſ. vt occideret pueros eius ætatis omnes, vt poſtea fecit, ne ille poſſet euadere.

9. In Oriente. Hinc apparet nõ illos per viam duxiſſe, vt vulgò putatur.

11. Domum. ſ. præſepe ſecundùm Iuſtin. in Thryph. & Hier. epiſt. 17. & 18. Obtulerunt. An ſinguli tria hæc, aut ſingula, incertum eſt.

12. Reſponſo. Apparet eos Deum conſuluiſſe, an ad Herodem redire deberent.

15. Dictum. Dictum quidem de populo Iudaïco, ſed in figura Chriſti. Vocaui. ſ. vt inde rediret in terram Iſraël.

16. Bimatu i. ætate duorum annorum. Infra. ſ. vſque ad ætatem dierum, qui ab ortu ſtellæ elapſi. Id enim ſignificat quod ſequitur.

18. Rama, id eſt, excelſo, q. d. longè latéque. Rachel. i. regio Bethleemitica, vbi ſepulta Rachel. Non ſunt. i. perierant.

19. Apparuit. ſ. poſt quinque annos quibus illic moratus Chriſtus, ſecũdùm quoſdam Quanquam alij multo plures numerẽt, alij pauciores.

20. Defuncti, &c. plurale pro ſingulari, ſic Exod. 2. Moſi dictum.

22. Regnaret. Toparchæ nomine, ſed regia poteſtate. Timuit non timuit ab Herode, quod Bethleem ob quam ortum periculum, ſub huius ditione non eſſet. Adde quòd Archelaus patri erat crudelitate ſimilior. Illo fortè volebat adire templum, vt Deo gratias ageret.

23. Vt adimpleretur. pro, atque ita impletum eſt. Prophetas. vide Iſa. 11. Zach. 6. Nazaræus id eſt, floridus. ſcribendum verò per צ non per

i vt apparet in titulo crucis,qui Romæ aſſeruatur.& Iſa. 11. Vocabitur. ſic interdum in Euangelio vocatur.& in Actis.

CAP. III.

1. VEnit. præſ. temporis eſt. In deſerto. ſ. ab interiori deſerto, vbi vixerat venit ad id quod propius erat hominum habitationi

2. Pœnitentiam agite. i. dolete ob peccata, & vitam mutate, Deóque per bona opera ſatisfacite. vide 2. Cor. 7. quam multa in pœnitentia requirantur. Appropinquauit. i. prope eſt. ſ. aderat Chriſtus, qui id daret ſibi credentibus, & obedientibus. Cælorum. i. quo in cælo regnant ſancti cum Deo, quod per Chriſtum factum. nec ante illum quiſquam hominum cælum aſcenderat.

3. Dicentem, ſcilicet, ſecũdùm editionem. 70. Clamantis. i. palàm, & liberè prædicantis. ſ. Ioannis, vel per ipſum Dei. Rectas, &c. explicatio præcedentis, q. d. auferte quæ aduenientem poſſunt offendere. ſ. peccata. Semitas. i. vias repetitio. ſic Pſal. 76.

4. De pilis. ſ. contextum. Pelliceam, ſcilicet, vt Elias. Locuſtæ. licebat iis veſci, Leuit. 11. de harum vſu in eſcam vide Plin. lib. 6. cap. 30. & libro 11. cap. 29. ſyluestre, ſcilicet, agreſtium apum.

5. Omnis. i. maxima pars. ſic ſup. cap. 2. Iordanem fluit ex Antilibano monte à Ior. & Dan fontibus, vnde ei nomen.

6. Peccata, & in genere, & fortè aliqua in ſpecie. vide Leu. 16. Num. 5. Eccl. 4. Act. 19. ſufficiebat quidẽ illi baptiſmo ſe agnoſcere peccatores.

7. Phariſæorum. ſic dicti hi. q. ſeparati, à פרש ſeparauit. Saducæorum, dicti. q. iuſti, צדיק iuſtus. Viperarum. q. d. peſſimorum filij peſſimi, & venenati. Demonſtrauit. vox admirantis nouitatem. Ira, ſcilicet, Dei, id eſt, ſupplicio gehennæ. vide infr. cap. 25.

8. Dignum pœnitentiæ. i. conuenientem pœnitentiæ, ſeu qui pœnitentiam deceat: vel hic vide pœnitentiam requirere bona opera.

9. Dicere. & in eo confidere. Iſtis. Apparet lapides demonſtraſſe præſentes. fortè alludens ad Saræ ſterilitatem, quæ petra dicitur. Iſa. 51. Filios, id eſt, poſteros. Abrahæ. datiuus eſt. q. d. etiam ſine vobis implebitur promiſſio Abrahæ facta de filiorum multiplicatione & ſalute. & quidem ſuſcitare gentes, quæ in Iudæorum locum ſucceſſere.

10. Enim. pro, verò, vel cauſam reddit eius quod de pœnitentiæ fructu dixerat. Græc. δὲ. id eſt autem. Arborum. metaphoricè homines intelliguntur. Excidetur, &c. Græ præſentia ſunt, ſed pro futuris. Fructum bonum. Vbi ſunt, qui operum bonorum neceſſitatem negabant, dum viuerent, contenti credere? nempe in igne Inferni, vt ſtatim dicitur.

11. In pœnitentiam, id eſt, vt ſic pœnitentiæ, admoneamini. Venturus eſt. Græc. præſ. ἐρχόμενος, ſed futuri ſignificatione. Dignus. Græc. ἱκανὸς, id eſt, idoneus. Calceamenta. Apparet Chriſtum calceatum inceſſiſſe, quamquam non hinc neceſſariò probatur: eſt enim modus dicendi ſe valde inferiorem eſſe. Igni opponit aquæ, de qua dixerat, Baptizo in aqua, quaſi dicat, purgabit, illuminabit, & inflammabit dato Spiritu ſancto. fortè alludit ad diem Penteco ſtes. de quo Act. 1. Quidam ad ignem Purgatorij referunt. Vide Hier. hic. Baſil. lib. de Spiritu ſancto. cap. 15. Naz Orat de Epiph.

12. Ventilabrum. Inſtrumentum eſt quo grana in altum proiecta à paleis purgantur. Inextinguibili. & hic apparet æternum fore ſupplicium.

14. Prohibebat. ſ. agnouit Spiritus ſancti inſpiratione, ſeu reuelatione; quæ deinde columbæ deſcenſu confirmata eſt. Debeo. Græ. χρείαν ἔχω. i. opus habeo. ſ. & ei Chriſto mundatore opus erat. nemo enim ſine peccato.

15. Sine, ſcilicet, me agere. Sic, ſcilicet, præeundo exemplo. Iuſtitiam, id eſt, perfectionem, ſeu virtutem, cuius magna pars humilitas, hic à Chriſto exhibita. Dimiſit, i. non vltrà prohibuit, ſed baptizauit.

16. Aperti, non reipſa, ſed apparitione. Vidit. ſ. Chriſtus, & etiam Ioannes. vide Ioan. 1. Sicut columbam. Non vera fuit columba, ſed ſpecies Quidam tamen veram fuiſſe putant. verúmque probabile.

17. Filius. Græc. ὁ υἱὸς, id eſt, ille filius, ſcilicet, vnicus, ſeu ſingularis. Dilectus. Græc. ὁ ἀγαπητὸς, id eſt, ille dilectus, ſcilicet, vnicè. Complacui. q. d. qui mihi eſt ſingulariter gratus. Græc. εὐδόκησα.

CAP. IIII.

1. A Spiritu. ſ. ſancto. Græc. ὑπὸ τοῦ πνεύματος. i. ab illo Spiritu. ſ. de quo ſup.

2. Noctibus id additum videtur, ne quis ſolùm per diem ieiunaſſe crederet.

3. Accedẽs, ſcilicet, corporali ſpecie, & greſſu. Tentator. Græc. ὁ πειράζων. i. ille tentator. ſ. diabolus. Si filius, &c. ſcilicet, audierat illam vocem, Hic eſt Filius meus, &c quod explorare certiùs volebat, cùm eſurientem videret; ſimul etiam, ſi poſſet, ad peccatum inducere. Vnde apparet occultum illi fuiſſe incarnationis myſterium, alioqui non ſperaſſet Deum ſe poſſe decipere. Dic. i. iube ſeu verbo effice. Heb.

4. Viuit. Græc. viuet. ſ. ſi Deus ita velit Verbo. i. re. Heb. Quod procedit, &c. i. quod Deus dixerit, ſeu voluerit & iuſſerit. q. d. poteſt Deus hominem aliter quàm pane alere. Ita ſe Dei Filium non negauit, ſed occultauit.

5. Tunc aſſumpſit, &c Hæc fuit ſecũda ordine

tentatio:

poſuit quiddam ſimile, vt poſſet à Græcis intelligi. Apex, id eſt, punctus, ſeu litteræ faſtigium, aut accentus, eſt autem hyperbole. q.d. ne minimum quidem ex lege. nec enim de litteris ſermo eſt, quæ pereunt, ſed de rebus ſignificatis.

19. Iſtis, ſcilicet, quæ per Iota, & apicem ſignificaui. q.d. etiã ex minimis. Sic, ſcilicet, ſoluendo. q.d. malo exemplo. vel ſic, vt ipſa ſonant. q.d. malè vixerit, & bene docuerit. Aug. 17. contra Fauſt. de Phariſæis loquitur, qui docebãt legem verbis, & ſoluebant factis. Minimis, ſcilicet, indignus qui eò admittatur (alludit ad id quod dixerat, iſtis minimis) q.d. non erit inter eos qui omnes magni ſunt, vt ſtatim dicitur. Fecerit, ſcilicet, omnia. Nam qui in vno offendit, factus eſt omnium reus. Iacob. 2.

20. Autem. Græc. & Syr. enim.
Abundauerit, id eſt, maior fuerit, ſcilicet, faciendo, & docendo, illi enim ſolùm docent.

21. Audiſtis, &c. legem veterem, & traditiones explicat, addens aliqua. Reus Græc. ἔνοχος, id eſt, obnoxius. Iudicio, id eſt, condemnationi. hæc erat Scribarum interpretatio.

22. Iraſcitur. Græc. & Syr. iraſcitur ſine cauſa. Fratri, id eſt, proximo. Iudicio, id eſt, condemnationi, ſcilicet, Dei Qui autem dixerit fratri, &c. Not. loci huius obſcuri, & à nemine, quod ſciam, Interpretum declarati genuinã planè explicationem, ab eo acceptã qui me docuit Heb. linguæ rudimenta, Roſeto, homine Gallo eruditiſſimo. Sic ergo legendus locus: Qui autem dixerit, (ſub. dictum eſt antiquis) fratri ſuo Raca. reus erit concilio. Qui autem (ſub. dico ego) dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. Senſus ergo totius loci eſt: Doctrina Scribarum condemnat homicidam, ego verò etiam iraſcentem. Illi dicentem Raca ſeu fatuum, ad concilium vocant; ego verò in infernum mitto. Similem loquendi modum conciſum, vide inf. cap 23. vbi Chriſtus ait: Et quicunque iurauerit in altari, nihil eſt. vbi ſub. dicitis vos. & Luc. 7. Magiſter dic, Duo debitores. vbi. ſub. dixit Chriſtus. Nunc verba explicemus, vt magis appareat eum quem diximus eſſe loci huius ſenſum. Raca. vox Chaldæa vacuum. ſ. cerebro, ſeu fatuum ſignificans. Hebr. רק Raq ריק Riq, id eſt, vacuare. Concilio. Græc συνεδρίῳ, id eſt, Iudicum conſeſſui. & hic facile eſt videre non Chriſti eſſe doctrinam, ſed Scribarum. Quando enim Chriſtus ita locutus, aut eur ad concilium peccantem mitteret? planè modus dicendi Scribarum eſt, qui in ius trahi volebant, dicentem Raca. Gehennæ ignis. pro, gehennæ incendio. vbi Not gehennaam dictam, q Ge Ben Hinnon, id eſt, vallem filiorum Hinnon. de qua vide Ioſ. 15. & 19 Ier. 7. & 17. In ea Iudæi idolo Moloch filios exuſtos offerebant (Dicta etiam Tophet à Toph. i. tympano, quo pulſante ne gemitus audirentur, infantes adolebant) ſumitur autem pro Inferni ſupplicio

23. Ergo. Not. huiuſmodi particulã ſæpe non cauſam ſignificare vllam, aut illationem, ſed ſolum ſermonis continuationem. Itidem ſentiendum de, autem, enim, quoniam, & ſimilibus.
Habet aliquid, &c. vide ſimilẽ phraſim Apoc. 21.
Aduerſum te, ſcilicet, in quo de te queri meritò poſſit.

24. Vade, ſcilicet, ſi opportunitas eſt loci, temporis, &c. Reconciliari. Græc. & Syr. reconciliare, id eſt, redi in gratiam.

25. Eſto, &c. exemplo humano, & veluti parabola, concordiam commendat. q.d. fac in rebus animæ, quod ſolet fieri in lite de re temporali. vt enim præſtat reconciliari aduerſario, quàm ab eo Iudici tradi, & condemnari: ita proximo læſo reconciliari, quàm à Deo puniri.

26. Aduerſario, id eſt, ei qui habet aliquid aduerſum te, adeoque Dei legi. Dei quidem verbum aduerſatur malè viuentibus, vt ait Auguſtinus epiſt. 87 Græc. ἀντιδίκῳ, id eſt, litem intendenti, ſeu in ius trahenti. Via, id eſt, præſenti vita. Iudici, ſcilicet, Chriſti. Miniſtro, id eſt, ſententiæ executori, ſcilicet, Angelo bono, ſecundùm quoſdam; ſecundùm alios, malo.
Carcerem. Purgatorium intelligunt quidam, vt Cyp. Ambr Orig. alij Infernum, vt Aug.

27. Nouiſſimum, id eſt, extremum. q.d. quod reſtat ſoluendum. Quadrantem, id eſt, quartam aſſis partem, quæ & Teruncius dicitur, à tribus vnciis Mar. cap 12. vocat duo minuta. ſignificatur verò hic minimum quodque debitum ſeu peccatum. Erant nunc hæretici, & dicant ſufficere ſolam fidem ad ſalutem. Num is ob incredulitatẽ detineri dicitur in carcere? aut non credere quadrans eſt, & minimum quid? ſi iſti oculos habent, cur rem tam apertam non vident?

28. Ad cõcupiſcendum. apertè hic damnabile eſſe oſtendit deliberatè fœminam concupiſcere, & voluntatem mali apud Deum pro facto reputari. quò referenda ſunt quæ Scholaſtici de Moroſa delectatione fusè tractant. ſ. tum mortalis eſt, cùm mortale malum concupiſcitur, animo conſentiente.

29. Oculus, &c. id eſt, cariſſima quæque, & valde neceſſaria. Scandalizat, id eſt, tibi eſt peccandi occaſio. Erue, id eſt, remoue à te. q.d. carero potiùs. Non quidem eruendus eſt oculus, ſed vſus qui ſcandalizat. Nam quod de oculo, & membris aliis dicit, hyperbole eſt, qua ſignificatur præſtare membra perdere, quàm ſalutem.

30. Eat. Græc. mittatur.

31. Libellum, &c. ſ. vt poſſit alteri nubere. licitum fuiſſe dimittere certas ob cauſas, alij aiunt, alij negant; ego licuiſſe puto.

32. Excepta. &c. hæc cauſa licitam facit dimiſſionem, ſed non ſecundùm coniugium dimiſſæ, vel dimittentis. Dimiſſam, ſcilicet, etiam ob fornicationem.

33. Reddes &c. id eſt, præſtabis quod iuraſti.

Erat hæc, vt videtur, Scribarum additio.

34. Non iurare. ſ. niſi cauſa ſufficiens ſubſit. Thronus pro, velut thronus. Vide Iſa. vlt.

35. Scabellum. pro, velut ſcabellum, ſcilicet, excellentius eſt cælum, Deumque magis repræſentans, virtute & ſublimitate. terra vt infima, ſuperioribus ſubiecta, more ſcabelli, quod pedibus ſupponitur. Magni Regis. vide Pſal. 47.

36. Album aut nigrum, id eſt, ſiue de albo loquamur, ſiue de nigro. q. d. nullum capillum potes facere. Syr. non potes facere in eo particulam vnius pili albi vel nigri. Significat caput tuum eſſe Dei, atque adeò per id non eſſe iurandum.

37. Eſt, eſt, &c. id eſt, de eo quod eſt, eſſe dicite; de eo quod non eſt, non eſſe. Græc. etiam, etiam, ſeu certè certè. & fortè Chriſtus dixit Heb. Amen amen, & tunc ſenſus fuerit, contenti eſtote rem affirmatione gemina, aut negatione confirmare. vide 2. Corinth. 1. & Iacob. 5. qui interpretatur veſtrum etiam, ſit etiam, & veſtrum non, ſit non. (ſic enim eſt Græc.) q. d. de eo quod eſt, dicite eſt; de eo quod non eſt, dicite non eſt. quamquam etiam intelligi poteſt, vt illic vertit noſter Interpres. facietque alterum ſenſum etiã quem ſupr. indicauimus. Abundantius, id eſt, iuramentum quod inſuper additur. A malo, ſcilicet, vitio iurantis, vel eius cui iuratur, vel à malo, id eſt, diabolo.

39. Dexteram. pro, vnam, ſeu alteram. Itaque apud Luc. non eſt dexteram.

40. Et tunicam, &c. apud Luc. priùs ponitur pallium quàm tunica. ſenſus ergo eſt, qui vult tibi tollere vnam veſtem, dimitte ei & alteram. Mirum tantam Chriſti doctrinam adeò à Chriſtianis negligi, tantúmque non contemni. Quotus enim quiſque hæc facit?

41. Angariauerit, id eſt, inuitum duxerit. Mille paſſus Græc. vnũ milliare. Duo, ſcilicet, milliaria. Græc. & Syr. deeſt & alia. quo verbo indicatur tria ambulanda, cùm tamen Chriſtus duo tantùm videatur intellexiſſe, ſcilicet, cogenti ad vnum dandum etiam alterum.

42. Auertaris. ſ. ab eo. q. d. ne detrectes dare.

43. Et odio, &c. Id videtur additum à Scribis, nam Exod. 23, contrarium dicitur.

44. Benefacite, &c. & id quis facit? Calumniantibus. Græc & Syr. infeſtantibus, ſeu vexantibus.

45. Sitis, id eſt, vos eſſe demonſtretis.

46. Diligitis. ſub. tantum. Habebitis. Græc. habetis pro, habebitis. q. d. quid inde meremini pro mercede reddendum. Publicani, id eſt, vectigalium publicorum exactores, qui apud Iudæos infames erant, ob auaritiam, & rapinas, & odioſi, unde putarentur tributa eſſe iniqua.

47. Amplius Græc. περισσὸν, id eſt, eximium.

48. Perfecti. conſilium eſt, vel præceptum de perfectione ad ſalutẽ neceſſaria, de qua Ioan. 2. Qui ſeruat verbum eius, in hoc charitas Dei perfecta eſt, ſcilicet, quantum ad ſalutem opus eſt. Cæleſtis. Græc. qui in cælis eſt.

CAP. VI.

1. IVſtitiam id eſt, beneficentiam, ſeu eleemoſynam. Græc. ἐλεημοσύνην, id eſt, miſericordiam. Itaq; paulo pòſt. Cùm ergo facies eleemoſynam ſic Geneſ. 20. vbi nos legimus miſericordiam. 70. δικαιοσύνην, id eſt, iuſtitiam. Itémq; cap. 21. & alibi ſæpe, vt notauimus. ſ. eleemoſyna, ſeu miſericordia magna eſt pars iuſtitiæ.

2. Sicut hypocritæ, &c. Id reprehendit, non vſum conuocandi tubæ ſono (vt fiebat) pauperes ad eleemoſynam. Synagogis. i. conuenticulis. Suam. i. quam optabãt, ſeu operi illi conuenientem, ſ. laudem humanam, quam ſic aucupantur.

3. Siniſtra, &c Hyperbole. q. d. ſit occultiſſima. vel ſenſus eſt, ne quid operi bono ſe quicquam admiſceat ſiniſtri, ſcilicet, appetitio humanę laudis, vt Aug. interpretatur.

4. In abſcõdito, id eſt, etiam occultiſſima. q. d. conſcientiam tuam. Reddet. ſ. mercedem.

5. Angulis, ſcilicet, compitis. vbi viæ diuerſæ concurrunt, adeóque multi homines. Stantes. ſic ferè Iudæi orabant, vt & nunc etiam Græci.

6. Intra, &c. q. d. fuge hominum conſpectum, eóque ora ſemoto loco. Reddet, ſcilicet, mercedem illius operis, vel quod petis oratione. Græc. reddet tibi in propatulo.

7. Nolite, &c. Græc. μὴ βαττολογήσητε, id eſt, ne futili verborum profuſione vtamini. Sicut Ethnici, &c. non prolixitatem orationis reprehendit, ſed eam, eóque modo, quo à Gentilibus fiebat. In multiloquio, id eſt, ob multiloquium, quaſi Deus meliùs intelligat plura loquentes.

8. Scit adeóque non verbis ad eum multis eſt opus, ſed affectu.

9. Sic, id eſt, in hanc ſententiam, etiam ſi aliis verbis vti contingat. In cælis. eſt quidem Deus vbique, ſed in cælis ſe magis manifeſtat. vnde, Cæli enarrant gloriam Dei. Quidam per cælos Sanctos intelligunt. Sanctificetur id eſt, ſanctè, colatur. verbum id & ſequentia optantis ſunt. Nomen. Not. in ſcriptura Dei nomen. pro Deo, poni. nomine enim cognoſcitur, inuocatur, & celebratur.

10. Regnum, ſcilicet, cæleſte. q. d. fac vt tecum regnemus. Voluntas. q. d. fac vt tibi obediatur. In cælo, ſcilicet, ab Angelis. In terra, ſcilicet, ab hominibus.

11. Panem, id eſt, victum, ſeu cibum. Superſubſtantialem, id eſt, ad ſubſtantiæ noſtræ conſeruationem neceſſarium. Græc. ἐπιούσιον, quod ſignificat etiam ſuccedẽs, ſcilicet, quotidianum. Syr. indigentiæ noſtræ, id eſt, quo ad vitam indigemus. Hodie. quotidie peti vult & agnoſci eius beneficium eſſe quòd viuimus.

12. Debita, id eſt, peccata, pro quibus debetur ſatisfactio per pœnitentiam, & bona opera, quæ

tamen ſine Dei gratia,qua peccata dimittuntur. præſtari non poſſunt. Dimittimus: videat quid dicat, qui non dimittit. Debitoribus noſtris. i. iis qui nos offenderunt.

12. Inducas.ſ. deſerendo, ſeu permittendo ſuperari.q.d.da gratiam tentationes vincendi, vel q.d.ne nos permittas tentari, ne fortè cadamus.

Malo.i.malitia.ſeu diabolo.Hîc Grę & Syr addunt,quia tuum eſt regnum,& potentia,& gloria in ſecula. Amen ita ſit.

14 Delicta veſtra Id non eſt Græc.ſed ſubintelligitur. Mira verò promiſſio, & valde notanda.

15. Nec pater veſter,&c. notandum & id,valdéque timendum.

16. Triſtes. i. vultu triſtitiam præferentes. Græc σκυθρωποὶ i. tetrici. Exterminant.Græc. ἀφανίζουσι.demoliuntur. Syr deturpant. ſ. vultus ſtatum, ſeu ſpeciem naturalem mutant,pallore affectato, & ſeueritate.

17. Vnge &c.Metaphora eſt q.d diſſimula ſe iunium vultus lætitia Palæſtini quidem his vti in lætitia ſolebant. in mœſtitia vèrò abſtinere. vide Ruth.3 2.Reg.12.& 14

18. In abſconſo.Verè eſt Deus abſconditus,vt etiam dicitur Iſa. 45.

20. In cœlo,ſcilicet,per opera bona,quibus id acquiritur.

21. Vbi enim,&c.q.d.ſic enim cor in cœleſtibus habebitis,& ad ea perpetuò aſpirabitis Fortè erat id eo tempore prouerbium. Nam ſolet Chriſtus vſitatis vti prouerbiis.

22. Lucerna,&c.totus locus eſt metaphoricus: à corpore ergo ad animam transferēdus, in qua mens,velut in corpore oculus,qui dicitur lucerna,quia illuminat recepta in ſe ſolis aut candelæ luce. Simplex. i. purus, ſincerus. Lucidum i. illuminatum ad operandum.

23. Nequam.Græc.πονηρός.i. malus,ſeu vitiatus.ſ.ſic vt videre non poſſit. Lumen ſ.oculus, qui pro lumine eſt toti corpori. Intellige verò in anima mentis intentionem.

24. Nemo poteſt, &c. & id fortè prouerbium erat. Duobus. ſ. diuerſis inter ſe, ſeu diſſidentibus,& contraria imperantibus.Suſtinebit. Græc. ſuſcipiet,ſeu amplectetur.Syr.honorabit. Mammonæ. i. diuitiis: vox eſt Chaldaica.

25. Soliciti ſ.anxij. Animæ,pro de anima.i. vita, quam dat anima

26. Magis pluris. i.præſtantiores.

27. Cogitans.Græc.& Syr ſolicitus. i.ſua ſolicitudine Cubitum. Eſt hæc menſura ſtaturæ hominis: dicitur enim habere quiſque quatuor cubitos ſuos longitudinis, & totidem latitudinis.ſ. extenſis brachiis.

28 Laborant,ſcilicet, vt viri. Nent, ſcilicet, vt fœminæ.

30. Enim. Græc autem Eſt,ſcilicet,in agro. q.d.viget.

32. Inquirunt. ſ. ſolicite, non fidentes Dei prouidentiæ.

33. Primùm.i.ante omnia,præcipuè, & maximè. Regnum Dei.i.vt cum Deo regnetis Eius, ſcilicet,quantum ſaluti expedit.

34. Craſtinum. i.futurum. Sibipſi. i. de ſe. q d. ſufficiet craſtina ſolicitudo de rebus neceſſariis vitæ. Diei.ſ. cuique. Malitia,id eſt,afflictio quam affert.q d.non oportet ei addere ſolicitudinem de ſequenti die: vel,ſufficiet diei craſtinę ſua ſolicitudo, vt non oporteat anteuertere hodie,ſeu anticipare. Not quòd ſcriptura aduerſa, & moleſta more vulgi mala vocat. Scholaſtici mala pœnæ dicunt,diſtinguētes à peccatis, quæ vocant mala culpæ.

CAP. VII.

1. IVdicare, ſcilicet, temerariè ſeu malignè condemnando proximum. Et non iudicabimini.Græc. vt non iudicemini, id eſt, condemnemini, ſcilicet,à Deo. Not.quàm ſit periculoſum proximum temerè iudicare. Nolite condemnare,&c. Id non eſt Græc.nec Syr. fortè additum ex Luc.6.

2. Iudicio,ſcilicet,condemnationis, vel excuſationis. Iudicabimini, ſcilicet, à Deo, ſeuerè, vel benignè. In qua menſura, &c. fortè & iſta erant tunc prouerbia. Senſus eſt, Talem ſe vobis Deus exhibebit, quales vos ipſi proximis. Remetietur. ſ. à Deo.

3. Feſtucam.q. d.leuiora. Trabem,id eſt,grauiora.

5. Eiicere, pro, vt eiicias,id eſt extrahas.Græ.

6 Canibus,id eſt,hominibus. qui canibus ſimiles ſunt.q d res ſanctas ne communiceris indignis. Margaritas,id eſt.pretioſum doctrinam, ſeu res diuinas. Canes:non eſt Græc. Dirumpant.i. lacerent, ſeu dilanient.

7. Petite ſ à Deo. Pulſate. Per iſta tria, orationis inſtantia commendatur, per ſimilitudinem eius qui petit, quærit, & pulſat, euſque dum ei detur, inueniatur, & aperiatur.

8. Petite,&c ſub in his,ſi hęc faciat,vt par eſt. Accipit.ſ. niſi aliud ei magis expediat.

9. Aut quis, pro quis verò.

11. Data, id eſt,dona.

12. Vultis.ſ.rationabiliter. Hæc eſt, pro, id docent.

13. Intrate.ſ. ad vitam æternam.

14. Qui inueniunt: multo autem pauciores qui intrant. Hier.2.cont. Pelag

15. Attendite.i. cauete. Falſis. ſ. non à Deo miſſis. In, pro cum. Ouium. q. d. ſimulantes probitatem. Fructibus. i operibus.

17. Omnis arbor. Loquitur de fructiferis quamquam,cùm ſit metaphora, homines intelliguntur Mala.Græc. σαπρὰ, id eſt, putris, ſeu marcida.

13. Non poteſt.ſ.quamdiu talis manet.

19. Excidetur,&c.Græc.exciditur,& mittitur. i.excidi ſolet,& mitti.

21. Domine,Domine. Syr Domine mi, Domine mi : & ſic ſemper, vbi nos legimus, Domine.

22. Illa.ſ.celebri,& expectata, nempe iudicij. Nomine.i.virtute, ſeu auctoritate. Prophetauimus i. myſteria diuina explicauimus : eſt id Concionatorum munus. Virtutes, id eſt, miracula.

23. Tunc. ſ. qui antea diſſimulaueram. Confitebor. i. apertè dicam. Hebr. Nunquam. ſ. ne tum quidem, cum cauſam meam agere videbamini.Noui.i.inter meos agnoui : fortè loquitur de prædeſtinationis notitia. Qui operamini, pro,operantes.

25. Irruerunt.i.impetum fecerunt.

28. Admirabantur. Græc. ἐξεπλήσσοντο, id eſt obſtupebant.

29. Poteſtatem,i.auctoritatem.Græc.ἐξουσίαν.

Cap. VIII.

1. DEſcendiſſet,ſcilicet, ad radicem montis abiturus, nam antea in eius partem quandam deſcenderat planam concionaturus, vt ſuprà dictum eſt.Eum,ſcilicet, aliò migrantem.

2. Adorabat.i.inclinatus reuerentiam exhibebat.Si vis,&c.modeſta petitio : non enim dubitat,ſed ſe eius voluntati ſubmittit humiliter.

3. Extendens : & mundum totum extenſis in cruce manibus mundauit,quantum in ſe fuit.

Volo, &c. vtendum oratione, quæ tam facilè impetrauit.Mundare : imperatiuum eſt paſſiuũ, vt ex Græc.apparet. Confeſtim. Apparet licuiſſe ei contra legem leproſum tangere, qui tantum poterat.i.ſupra legem erat.

4. Nemini.ſ.priuſquam facias quod ſequitur Sacerdoti.ſ.alicui,vel ſummo.Nam Græc. τῷ ἱερεῖ.q.certo cuidam. Syr. ſacerdotibus. Teſtimonium.ſ. meæ poteſtatis, vel quòd non ſum legi contrarius, vel liberationis tuæ:offerebant enim poſtquam eſſent lepra ſanati. Illis. i. apud illos, ſeu per illos confirmatum.

6. Puer,id eſt,famulus. Malè, id eſt,grauiter. Græc δεινῶς.

8. Dic,id eſt,impera.Heb.

9. Nam &,pro , etenim. Sub poteſtate, &c.id eſt, aliis ſubditus.

10. Miratus eſt. ſ. habebit hominis affectus: vel q.d.compoſito in modum mirantis vultu. Iſraël. i. populo Iſraelitico. Græc. οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ.i ne in Iſrael quidem Intellige verò ex tempo e à quo prædicare cœperat.

11. Et Occidente.Intellige per hæc duo,etiam reliquas orbis partes. Recumbent , id eſt, quieſcent.

12. Filij, &c. i. qui ad regnum primi fuerant vocati. Exteriores. i. quæ extra lucem , ſeu regnum.Stridor : fortè ex indignatione , & rabie. Græc.βρυγμὸς,fremitus, verti poteſt.

14. Domum.ſ.quam antea habitare ſolebat.

16. Omnes ſ.ipſi oblatos.

17. Accepit.i. ſuſtulit. Portauit. i. abſtulit, more portantis.Not.citari hic Iſa.cap.53.magis ſecũdum Heb.quàm 70.quamquam Heb.alium etiam ſenſum indicant,ſcilicet, ſuſcepiſſe ipſum dolores , qui noſtris peccatis debebantur. Vide ibi.

20. Vulpes, &c.q.d.non eſt quòd me ſequaris ob vitæ huius commoditatem, ſum enim paupertimus.

22. Mortuos , &c. i. mortuos anima , ſepelire mortuos corpore. Aug.

24. Motus , id eſt tempeſtas.

27. Homines.ſ.qui ſimul nauigabant , in quibus & diſcipuli. vide Marc.4.

28. Geraſenorum.Geraſa,vrbs Arabiæ èſſe dicitur,non longè à Gadara, quæ in tribu Gad:eſt & Gadara alia in tribu Iuda. vide Ioſue 15.

29. Quid nobis & tibi i. quod rei tibi nobiſcum eſt?q d.ſine nos Heb. Ante tempus. ſ. die iudicij grauiora expectant.

31. Mitte.Græc & Syr.permitte ire.

32. Mare,id eſt lacum.

34. Rogabant.ſ.timentes rebus ſuis , qui porcos amiſiſſent,vel ſe indignos eius præſentia iudicantes. Tranſiret.i.diſcederet.

Cap. IX.

1. CIuitatem. ſ. Capharnaum, vbi ſolebat habitare.

2. Confide, id eſt , bono animo eſto. Remittuntur.Græc. ἀφέωνται præteritum Atticum pro præſenti.

3. Blaſphema.q.d.tribuit ſibi quod ſolius Dei eſt.

5. Dicere.ſ.efficiendo.Ambula.vtique reſpondiſſent par eſſe vtrumque præſtare:maius verò, verbo ſanare,quàm dicere ſolùm remiſſa peccata:id enim poteſt dicere etiam qui non facit.

6. Sciatis.Non enim poteſt falſum, miraculo confirmari , redderet enim Deus teſtimonium falsò.

8. Timuerunt.Græc.ἐθαύμασαν,id eſt, admiratæ ſunt.

9 Telonio.i. loco vbi Publicani Vectigalia exigebant:à τέλος.i. tributum. Matthæum:dicebatur & Leui.

10. Dono.ſ. Matthæi. Publicani. Erant hi Iudæi ,vt & Matthæus. Peccatores.ſ.publici.

11. Phariſæi. Aderant hi vt ſpectatores , non conuiuæ. Dicebant.ſ.poſt conuiuium.

12. Valentibus.ſ. vt curentur.

13. Volo:ſic 70.nam Heb. volui.ſed pro , volo. Et non:ſub ſolum. Peccatores. Græc. additur,ad pœnitentiam.

15. Filij ſponſi. i. qui cum ſponſo verſantur, ſeu qui nuptiis interſunt. Græc. filij thalami. i. nuptiarum. Lugere. i. ieiunare.

16. Rudis. Græc. ἀγνάφου i. nondum à fullone apparati. Tollit. ſ. ſic faciat. Eius. ſ. veſtimenti. q. d. illud ſupplementum veſtem rumpet. vide Mar. 2.

20. Defuncta eſt. i. veriſimile eſt iam eſſe mortuam, nam reliqui ſemimortuam: vel id quidem dixit, vbi audiuit eſſe mortuam, nam prius, quod aiunt Marc. & Luc. ſ. eſſe in extremis.

20. Mulier. Quidam Martham putant, alij negant. Tetigit. ſ. clam, quod fœdus eſſet morbus & pollueret tactos. Fimbriam. i. extremitatem, ſeu funiculum alligatum extremitati, more Hebræorum, de quo vide Num. 15. Deuteronomij 22.

22. Confide. q. d. ne time, putans mihi factum diſplicuiſſe. Saluam fecit. ſ. impetrando ſanitatem, vel merendo.

23. Tibicines: adhibebantur hi ad excitandum luctum, præſertim cùm ſepelirentur pueri: nam in grandiorum ſepulturis tubæ adhibebantur, vt quidam notant.

25. Tenuit. i. apprehendit.

26. Terram. ſ. Iudææ.

27. Filij Dauid. ſic Meſſiam appellabant. vide Matt. 15. & 20. Mar. 10. Luc. 8.

29. Fidem, ſcilicet, coniunctam cum fiducia obtinendi.

30. Comminatus. i. velut minando præcepit.

31. Diffamauerunt. i. diuulgauerunt.

32. Mutum: vox Græca κωφὸς, etiam ſurdum ſignificat.

33. Sic. i. talia faciens, vel tale quicquam.

35. Regni. i. de regno cœleſti. Infirmitatem. Syr. dolorem.

36. Vexati. ſ. malis. Syr. fatigati. Iacentes. Græc. ἐῤῥιμμένοι. i. proiecti, ſeu diſperſi.

Cap. X.

1. SPirituum, id eſt, ſuper ſpiritus. Languorem. Syr. dolorem.

2. Diſcipulorum. Græc. & Syr. Apoſtolorum. Primus. ſ. dignitate, nec enim ordinem numeri ſignificat, alioqui de altero dixiſſet ſecundus. Petrus. Syr. Kipha.

3. Alphæi. ſ. filius. Thadæus: à Luca dicitur Iudas Iacobi. ſ. frater: hîc autem Græc. legitur, Lebbæus cognominatus Thadæus.

4. Iſcariotes, vel à vico, vel à tribu Iſachar: dicitur & Iudas Simonis. ſ. filius. Ioan. 6.

5. Gentium. i. ad Gentes ducentem. Ciuitates. Græc. ciuitatem. ſ. vllam.

6. Quæ perierunt, pro, perditas. ſ. requirendas. ſic Pſal. 118. quæ periit. i. perdita.

7. Appropinquabit. Græc. appropinquauit: & ſic legit Complut.

9. Zonis. ſ. erumenis è zonis pendentibus: ſic enim ſolebant viatores.

10. Peram. ſ. ad cibos reponendos. Duas. i. binas, ſeu mutatorias. Calceamenta. ſ. duplicia.

Virgam. ſ. ad defenſionem: alioqui Mar. 6. conceditur. Dignus, &c. q. d. miniſtrabunt auditores neceſſaria vitæ.

11. Dignus. ſ. ad quem diuertatis. q. d. exquirite hoſpitem probum. Exeatis. ſ. è ciuitate: ne hoſpitij mutatio inconſtantiam arguat, aut impatientiam.

12. Pax, &c. ſalutatio Hebræorum, Pax tibi: quibus verbis omnia proſpera precantur, quòd Scriptura vocat, rogare pacem.

13. Veſtra. i. quam precati eſtis. Reuertetur, &c. id eſt, cedet in bonum veſtrum, qui feceritis quod debuiſtis, vel manebit apud vos.

14. Excutite, &c. ſ. oſtendentes vos in nulla re cum talibus velle communicare, nec etiam puluerem loci eius adhærentem habere.

15. Tolerabilius erit. i. mitiùs punietur. Terræ. i. habitatoribus.

16. Ego. ſ. qui poſſum defendere. Mitto. Id referendum videtur ad tempus poſt Chriſti reſurrectionem. vnde & infrà dicitur, & Gentibus. In medio luporum. i. inter lupos. Prudentes. ſ. ad cauendum. Simplices. ſ. ſinceritate conuerſationis, & manſuetudinis. Græc. ἀκέραιοι, id eſt, ſinceri.

17. Hominibus. ſ. improbis: de quibus ſtatim Tradent, ſcilicet, examinandos, & iudicandos. Conciliis. ſ. iudicum. Synagogis, id eſt, congregationibus.

18. In teſtimonium. ſ. de me ferendum, vel condemnationis qui credere noluerint. Illis, id eſt, contra illos. vide Luc. 9.

19. Cogitare. ſ. anxiè, vt apparet ex Græc.

20. Loquimini. ſ. ex vobis.

22. Omnibus hominibus i. omni hominum generi. Nomen meum. i. me Perſeuerauerit, ſcilicet, patienter ſuſtinens. Græc. ὁ ὑπομείνας. vide Mar. 13.

23. In aliam. ſ. ibi prædicaturi. Conſummabitis, id eſt, perambulabitis. Iſraël, id eſt, Iudæorum, vel populi conuertendi. Veniat, id eſt, occurrat vobis in Iudæa: vel, veniat ad iudicium. Indicat autem ſecundùm Aug. nunquam defuturas ciuitates vbi prædicetur.

24. Non eſt, &c. fortè erant iſta prouerbia tunc: ſolebat quidem Chriſtus receptis vulgò ſententiis vti, ad ſuum propoſitum accommodans. Super. i. excellens.

25. Patremfamilias. i. me. Beelzebub. q. d. Satanicum. vide cap. 12.

26. Enim, pro, autem. q. d. vulgò dicitur, Nihil eſſe opertum, &c. Itidem ego volo, vt quod dico vobis, &c.

27. Tenebris. i. ſecretò. In lumine i. palam. Tecta: ſunt hæc planè in Palæſtina, adeoque poſſunt eſſe loco ſuggeſti.

28. In gehennam,ſcilicet, mittendo.

29. Aſſe. Aſſes decem denarium argenteum faciunt, ſeu drachmam. quamquam hic Græc. minus quid aſſe videtur ſignificari. Patre. i. Patris voluntate.

3 . Numerati, quaſi dicat, curæ Deo, vt ſolent quæ numerantur, aut alicui numeratò commendantur.

31. Meliores i.pretioſiores.ſ.apud Deum.

32. Ergo.pro, autem. vide Luc. 12. Confitebor.ſ.ex meis eſſe.vide Apocal. 3.

33. Negabo.ſ.ex meis eſſe.

34. Pacem.ſ.mũdanam, ſeu exteriorem. Gladium i.diſſidium,ſeu bellum.

36. Et inimici, &c.q.d.& fiet id quod dictum Mich 7.

37. Me dignus,id eſt, qui meo regno fruatur, vel meus ſit diſcipulus. vide Luc. 14. Super.i. pluſquam.

38. Accipit crucem,id eſt,libenter fert quæ ei accidunt moleſta. Sequitur.ſ.imitando.

39. Inuenit Græc. præteritum eſt. ſenſus eſt, Qui indulget ſibi,ſe perdit: qui mortificat,ſaluat,vel qui voluerit inuenire, ſcilicet, ſaluam, perdet. vt quod ſequitur ſit repetitio, ſicut infr. cap. 16. & Marc. 8. & Luc.9. Inueniet, ſcilicet, ſaluam.

41. In nomine Prophetæ.i.quia Propheta eſt. Mercedem,&c. quaſi dicat, particeps erit mercedis Prophetæ.

42. Potum.q.d.vel minimam rem propter me. Tantùm. poteſt coniungi cum præcedentibus, vel cum ſequentibus. In nomine,&c. i. quia eſt meus diſcipulus.

CAP. XI.

1. CONſummaſſet præcipiens,id eſt, feciſſet finem præcipiendi Græ. eorum. ſ. Iudæorum.ſic Pſal. 98. adinuentiones eorum.ſ Iudæorum.non Aaron & Samuel, qui proximè præceſſerant.

2. Vinculis Græc.carcere.

3. Qui venturus es. Græc. ὁ ἐρχόμενος, id eſt, ille venturus ſ.à Prophetis prædictus. Expectamus.i. expectare debemus?

4. Audiſtis,& vidiſtis.Græc.audiſtis,& vidiſtis.

5. Vident.Græc.ἀναβλέπουσι.i.viſum recipiunt. Euangelizantur.i.Euangelium audiunt, ſeu docentur vide Iſa 61.

6. Scandalizatus in me.i.offenſus mea doctrina,& conuerſatione. ſ. Chriſtus multis lapis offenſionis. In lapidem non ſine periculo impingitur. Videtur autem occultè notare Ioannis diſcipulos, ſimul indicans ſe illorum corda noſſe.

7. Arundinem pro, num arundinem.

8. Mollibus i.pretioſis, ſeu ſplendidis veſtibus.ſ ſunt hæ mollium hominum.

9. Etiam.Græc. ναὶ.i.certè. Pluſquam Prophetam Aug.Quia prænunciauit abſentem,& vidit præſentem. Adde quòd Chriſti fuit præcurſor,& baptizator.

10. Scriptum. ſ. Malach. 3. Angelum. i. nuntium. Faciem tuam.i.te.Heb.

11. Surrexit,id eſt,apparuit,ſeu extitit.t.Heb. Maior.ſ.Propheta. vide Luc.7.

12. Diebus, ſcilicet, quibus cœpit prædicare. Vim patitur,id eſt,per vim inuaditur,& occupatur.ſ.mortificatione,qua paſſionibus vis infertur & vitiis. Violenti.i. qui ſibi vim faciunt. explicatio præcedentis.

13. Enim.pro, autem. Ad Iohannem, id eſt, Iohannis tempora.q.d.Iohannis tempore aduenit Prophetarum,& legis finis, Chriſtus Lex.i. reliqua Scriptura. Prophetauerunt. i. prædixerunt venturum Meſſiam.

14. Recipere,id eſt,aduertere,ſeu intelligere. Elias.ſ.veſtitu,vita, ſpiritu, & præcurſoris officio.Hier Epiſt.151.Eſt pro, erat, ſcilicet, prædictus venturus.

15. Audiat, quaſi dicat, intelligat adueniſſe Meſſiam.

16. Similem æſtimabo Græc. ὁμοιώσω, id eſt, aſſimilabo. Generationem iſtam. i. huius ætatis homines. Pueris ſ.ludo repræſentantibus nunc læta,nũc triſtia. Coæqualibus, id eſt, coætaneis. Græc.ſociis.

17. Cecinimus.ſ.tibiis.vt eſt Græc.

19. Iuſtificata.i.approbata, & defenſa,vt quæ nihil omiſerit ad ſalutem hominũ neceſſarium. Sapientia. ſ. Dei, Chriſtus. Filiis.i. diſcipulis.ſ. Chriſti fidelibus.

21. Virtutes.i.miracula. Cilicio. Græc ſacco.

22. Veruntamen. pro,idcirco. Remiſſius erit. i.mitiùs punientur.

23. Nunquid, &c. q d. Num tibi putas iſtam gloriam diu duraturam?certas quidem Græc.quę vſque ad cælum es exaltata.ſ.mea præſentia doctrina, & miraculis. Fortè non eſt Græc. ſed ἂν particula potentialis, quæ hunc ſenſum facit, potuiſſent permanere. atque ita noſtra lectio intelligenda

25. Reſpondens.i.ſubiungens Heb. vide infr. cap.17.Confiteor.i.laudo, ſeu gratias ago. Abſcondiſti.ſ.non reuelando. Paruulis. i.ſimplicibus, more paruulorum,

26. Ita Græc. ναὶ,id eſt,certè.Approbantis eſt, & explicantis.

27. Nouit. ſ. comprehenſiuè. Pater.non excluditur Spiritus ſanctus, vt nec Filius, ſic in ſimilibus intellige non excludi reliquas perſonas diuinas Reuelare.i. manifeſtare.ſ.tantum nouimus,quantum Deus reuelat.

28. Laboratis. ſ. moleſtia aliqua. Onerati.ſ. peccatis,curis,miſeriis,etiam legis onere. Reficiam, id eſt, recreabo. Græc. ἀναπαύσω, id eſt, quieſcere faciam.

29. Iugum ſ.legem Euangelicam. Quia pro, quod.vel quaſi dicat,ſum enim mitis, &c.

30. Suaue.Græc. χρηστός. quod etiam commodum, blandum, & facile ſignificat. Intellige verò ſi amor adſit, qui omnia facit leuia. quamquam quod eſt aliud Chriſti iugum quàm charitatis?

Cap. XII.

1. SAbbatho ſ.quodam.vide Luc.6.
4. Domum.ſ.tabernaculi atrium.
5. Violant.i.videntur violare, ſed non re vera profanant operibus ſeruilibus ad ſacrificia neceſſariis. Crimine i.culpa, ſeu peccato.
6. Hic, id eſt, hoc loco.
7. Et non.ſ.ſolùm vel pro,potiùs quàm. Condemnaſſetis ſub. ſed compateremini. Dominus enim. pro, Dominus autem.q. d. poſſum & ego, ſi opus ſit, cum illis in Sabbathi obſeruatione diſpenſare.
10. Si licet pro, licétne.
12. Melior eſt,id eſt,præſtat Benefacere.i.hominem beneficio afficere.
17. Vt adimpleretur, &c. id non refertur ad proximè præcedentia, ſed ad ſuperiora.
18. Ecce,&c. citatur locus Iſa. 42. partim ſecundùm Heb. partim ſecundùm. 70. Puer.i.ſeruus,ſeu filius. Bene complacuit q.d.mihi cariſſimus.Animæ meæ.i.mihi. Iudicium, id eſt,quod rectum & æquum eſt. Nunciabit, id eſt, prædicabit.
19. Contendet.i.litigabit.Clamabit.ſ.contentiosè. Vocem. ſ.tumultuoſam.
20. Linum i.ellychnium.q.d. fouebit infirmos, non perdet. Eiiciat,&c.i.faciat vt iudicium vincat, veritáſque in mundo obtineat ius ſuum, ſeu præualeat.
21. Nomine eius,id eſt,ipſo.
22. Tunc.i.illo tempore, factum enim poſtea, vt patet ex Marc. & Luc.
23. Mutus. vox Græca etiam ſurdum ſignificat, quamquam hic de auditu nihil dicitur.
24. In. pro, in virtute. Beelzebub ſic diabolum vocabant, à Beel, ſeu Baal Idolo gentium, in quo diabolus colebatur. Zebub verò i muſcam addebant,ob copiam muſcarum,ad ſacrificia concurrentium.vide 1.Reg.4.
25. Cogitationes.Apparet dixiſſe ſolùm cogitatione.
26. Eiicit. ſ. vt vos dicitis. Eiicit, ſcilicet. vi Regnum ſcilicet,quod ipſe tantopere conſeruare conatur.
27. Filij ſ. Apoſtoli.vel intelligit Iudæos exorciſtas. vide Act. 19. Iudices.q d. Id quod agunt ipſi, vos condemnabit, qui in me calumniamini quod in illis approbatis.
28. In ſpiritu,id eſt,virtute ſpiritus. Regnum Dei id eſt,datur regni Dei,ſcilicet, Meſſias.vide Luc.cap.11.
29 Vaſa,id eſt, inſtrumenta. ſ. bellica, vel ſupellectilem.

31. Remittetur.i.ſolet remitti. Spiritus, genitiuus eſt.i.contra Spiritum. ſ. ſanctum. Blaſphemiæ,legendum, blaſphemia.
32. Et quicunque. explicatio præcedentis. Verbum. i. aliquid. Contra Spiritum ſanctum.ſ. vt vos facitis, qui opus Spiritus ſancti diabolo tribuitis. Non remittetur. i. non ſolet remitti, eſt enim inſignis malitia Deum blaſphemare. vixque tales vnquam pœnitet, vt par eſt. In futuro & hinc confirmatur dogma de Purgatorio, vbi quædã fit remiſſio, nam in inferno nulla fit.
33. Aut facite, &c q. d. aut mecum operibus laudate,cum his vituperate,quæ cùm non poſſitis reprehendere meritò, par eſt me vt recipiatis.Siquidem, &c. q.d. ex operibus poteritis cognoſcere qui ſim.
36. Iudicij,ſcilicet, particularis in morte, vel vniuerſalis.
37. Iuſtificaberis. i. cauſam obtinebis apud Deum,ſeu iuſtus pronunciaberis.
38. Tunc. ſ. cùm maximè flecti oportuiſſet. Signum.ſ.de cælo vt patet ex Luc.
39. Adultera. i. ſolita à Deo deficere per peccata.Non dabitur.ſ.quod petunt.Niſi.pro,ſed.ſic Galat.2. niſi per fidem.
40. Corde.i.medio,ſeu intra. Multi doctores limbum intelligunt; alij ſepulcrum.
41. Cum generatione iſta.i.contra hoc hominum genus. Hic i.hoc loco.
42. Auſtri,id eſt, Arabiæ Felicis, quæ in Scriptura vocatur Seba,per ש ſe vide quod diximus 3 Reg.10
43. Immundus. ita dicitur ob peccata ad quæ inducit. Arida.i aquis carentia, vt eſt Græc.
45. Septem.i.multos. Heb. Nouiſſima, id eſt, poſtrema.
46. Fratres,id eſt,cognati.
48. Quæ eſt, &c. Non matris cognationem negat,ſed ſpiritualem præfert.
50. Soror. Id propter fœminas dictum.

Cap. XIII.

5. ALtitudinem, id eſt, profunditatem.
6. Æſtuauerunt.i.æſtu percuſſa ſunt.
8. Centeſimum, &c.pro,centecuplum, ſexagecuplum, trigecuplum.
9. Aures.ſ.mentis. Audiendi.i.ad audiendum.
11. Quia vobis &c. q d. Gratiam quam facio vobis,quia volo illis nego, quia indigni. illis.ſ. qui non credunt.
12. Habet,ſcilicet,vt debet.
13. Videntes, id eſt, habentes oculos mentis, quibus poſſent videre, ſi vellent. Audiunt,id eſt, attendunt.
14. Iſaiæ. ſ. cap.9. ſecundum editionem 70. Non videbitis. i non intelligetis. ſ. audiebant Chriſti prædicationem, videbant miracula, ſed ſine fructu.quia non capiebant.
15. Incraſſatum.i.induratũ.Syr.nube offuſum

Auribus. ſ. mentis. ſic etiam oculos intellige. Grauiter. ſ. more Surdaſtrorum. Clauſerunt. ſ. lumini doctrinæ Chriſti.

19. Malus, id eſt, diabolus.

21. Temporalis. i. ad tempus tantùm duratio eo ſtatu. Scandalizatur. ſ. diſcedit à doctrina, ſeu inſtituto.

22. Fallacia diuitiarum pro, fallaces diuitiæ; decipiunt enim multos.

23. Aliud quidam, &c. Apparet quidem hinc, eſſe meritorum gradus. Intelligunt verò Doctores hic Virginitatem, Viduitatem, & Coniugium.

24. Simile, &c. q. d. ſimile quid accidit in regno cœlorum ac ſi, &c. Vide Matt. 4.

25. Zizania. i. noxias ſegeti herbas. Abijt. i. latere ſtuduit.

28. Imus, & colligimus. pro, eamus, & colligamus.

32. Minimum, ſcilicet, proportione, nullum enim tam paruum tantam rem producit, vt ſtatim explicatur. Arbor. Id in Paleſtina: ſignificat verò Chriſtus ſuam doctrinam, quæ parua videbatur multis, maximum quiddam in mundo parituram; quod nunc videmus. Habitent. i. nidificent.

33. Satis. Satum eſt tertia pars Ephi. Ephi autem decima eſt Cori, ſeu Chomer. vide Ruth. 2. Ezech 45. Verum & per Chriſti doctrinam velut fermentatur totus homo, qui conſtat corpore, anima, & ſpiritu, velut ſatis tribus: vel totus mundus, qui conſtat iuuenibus, viris, & ſenibus.

34. Parabolis. id eſt, ſimilitudinibus. ſeu comparationibus. Non loquebatur, ſcilicet, fermè Auguſt.

35. Prophetam. ſ. Dauid. Pſal. 77. Eructabo. i. proferam.

36. Ediſſere, id eſt, explica.

37. Filius hominis. i. homo. ſ. Chriſtus.

38. Filij regni. i. ad cæleſte regnum deſtinati ſeu idonei. Nequam. i. mali. ſ. diaboli Græc. τοῦ πονηροῦ. poteſt & malitiæ intelligi. vocantur autem ſemen bonum illi, quòd ex bono ſint orti. ſemine, ſicut zizania, qui ex malo.

41. Ex eos pro, id eſt eos.

42. Caminum. i. fornacem.

44. Inuenit. præteritum eſt. Itémque, abſcōdit

48. Educentes. ſ. piſcatores.

52. Ideo, &c. quaſi dicat, quia intelligitis, ſcitote quod, &c. Scriba i. Doctor, ſeu legis peritus. In regno. Græc. ad regnum. ſ. cæleſte prædicandum. q. d. in modo acquirendi æternam ſalutem. Theſauro. i. penario. Noua & vetera. q. d. omne genus ciborum, ſeu rerum vitæ neceſſariarum. ſic Cant. 7 poma noua & vetera. Significat verò Chriſtus doctorem Euangelicum debere eſſe omni doctrina inſtructum & virtute, vt poſſit omnibus ſatisfacere.

54. Patriam. ſ. Nazareth. Mirarentur. Græc. obſtuperent. Virtutes. i. potentia miraculorum.

55. Fabri. Quidam putant ferrarium fuiſſe. Alij lignarium, quod magis credo. vox Græc. ſignificat quod Italicè Arteggiano, Gallicè Mecanique, Hiſpanicè Official. Fratres, id eſt, cognati. Iacobus, ſcilicet, minor. Simon, ſcilicet, Cananæus, ſeu zelotes. Iudas, qui & Thaddæus.

57. Scandalizabantur. i. offendebantur. In eo. ſ. ob generis humilitatem. Sine honore, &c. q. d. nuſquam eſt minùs in honore, ſeu contemptior quàm in patria.

Cap. XIIII.

1. Illo tempore, ſcilicet, circa tertiū Paſcha prædicationis Chriſti, cùm poſt miſſum Ioannem in carcerem pluſquàm annum prædicaſſet. Tetrarcha. Marcus Regem vocat, quòd poteſtas eius eſſet velut Regia: & quidam antiqui Tetrarchias Regna vocabant. Fuit autem hic frater Archelai.

2. Pueris, id eſt, famulis. Hic eſt, &c. primùm dubitaui, vt ait Luc. & fortè id legendum per interrogationem, vel Ironicè. Virtutes. i. miracula, ſeu poteſtas miraculorum. Operantur. dicerem paſſiuè accipi, niſi Græc. eſſet verbum actiuum.

3. Tenuit, id eſt, comprehēdit. Herodiadem. Erat hæc filia Ariſtobuli fratris huius Herodis: eius verò legitima vxor erat filia Aretæ Regis. vide Ioſephum.

8. Præmonita i. priùs inſtructa.

9. Contriſtatus. ſ. quantum ex vultu apparebat, quo triſtitiam, vt quidam aiunt, ſimulauit, alij putant verè contriſtatum. Iuſſit. ſ. quod malè iurauerat, peſſimè impleuit.

12. Sepelierunt, ſcilicet, in Sebaſte, quæ olim Samaria dicta.

13. Pedeſtres, ſcilicet, per terram.

14. Exiens. ſ. è nauì, vel loco aliquo, quò ſe receperat.

15. Veſpere. id eſt, die inclinante. Caſtella. i. vicos, ſeu villas.

19. Benedixit. i. bene precatus eſt, vel Deo gratias egit.

20. Cophinos, id eſt, ſportas.

22. Iuſſit. Græc. Syr. & Complut. compulit. ſ. præcepto.

23 Veſpere. i. poſt ſolis occaſum.

26. Phantaſma. i. ſpectrum, quale ſolet interdum dæmonis operâ comparère.

28. Iube. pro, iubendo fac.

29. Deſcendens. credidit eſſe Chriſtum qui præcipiebat, ſcilicet, illuminauerat ille eius intellectum.

31. Dubitaſti, id eſt, vacillaſti fide.

32. Aſcendiſſet. Græc. Syr. & Complut. aſcendiſſent. ſ. Chriſtus & Petrus.

33. Filius Dei, id eſt, Meſſias.

34. Geueſar. Græc. Genneſaret.
36. Salui, ſcilicet, ſani.

Cap. xv.

1. AB Hieroſolymis, ſcilicet, venientes.
2. Panem. i. cibum. Hebr. Manducant. Iudæi etiam inter manducãdum ſæpe lauabant.
4. Dixit, id eſt. præcepit. Heb.
5. Vos, ſcilicet, ſacerdotes, qui ferè erant Scribæ & Phariſæi Dixerit, &c. ſub. is rectè facit, aut quid ſimile. Ex me, ſcilicet, Deo oblatum. Proderit, ſcilicet, apud Deum.
6. Et non, &c. id eſt, atque ita fit, vt non honorificet. Et irritum feciſtis. pro, itaque feciſtis non obſeruari. vide Mar. 7.
9. Sine cauſa, id eſt, fruſtra. Mandata, ſcilicet, diuinis contraria. vide Iren. lib 4 cap, 25 & 26.
11. Non quod intrat, &c. q.d. non cibus hominem maculat, ſed voluntas mala. Os, ſcilicet, corporis. Auguſt. 15. Triu. Coinquinat, Græc. communicat. Hebræi enim impura communia vocant. Ex ore, id eſt, ex cordis intimo. Aug. lib. de mend. cap. 16. Vide etiam Deut. 8. & Iere 44. vbi os pro voluntate accipitur. Coinquinat. ſ. cùm malum eſt.
13. Plantauit. ſ. prædeſtinatione. q. d. iſti non ſunt ex electis, ſed peribunt.
14. Sinite illos, id eſt, ne curetis illorum ſcandalum.
15. Parabolam, id eſt, ſermonem obſcurum.
17. Non. Græc. nondum ἀκμὴν. Omne, ſcilicet, cibi genus. vide Marc. 7.
Emittitur, ſcilicet, quod impurum.
18. Ore. i. intimo hominis.
19. Exeunt, id eſt, procedunt. Blaſphemiæ, id eſt, conuitia, ſcilicet, in Deum, aut homines.
21. Partes, id eſt, regionem, ſeu loca vicina. Syr. fines.
22. Fili Dauid ſic Meſſiam appellabant.
24. Miſſus, ſcilicet, vt corporaliter ad eam.
26. Canibus. ſic Gentiles à Iudæis vocabantur, ob impuros mores. Græ. κυναρίοις, id eſt, catellis.
27. Etiam. Græc. ναί. i. certè. q. d. ita eſt, nam catelli ſolas micas edũt; & mihi vna mica ſufficit, quod enim peto, tibi velut mica eſt. mira fœminæ argutia, Deũ ipſum (ſi dici fas eſt) illaqueans. certè velut cogens mutare ſententiam, quamquam quis niſi ipſi eam illi mentem dederat, & fidem?
28. O mulier. Iam non canem vocat, quæ tantam fidem oſtendebat Vis. i. petis. ſeu optas.
30. Debiles. Græc κυλλούς, id eſt, mãcos. Ioan. 5. aridi vocantur.
31. Magnificabant. i. laudabant. Græc glorificabant.
33. Tantos, id eſt, tot.
37. Sportas, id eſt, quantum ſportæ ſeptem capere poſſent. & forte ibi erant.
38. Extra, id eſt, præter.

39. Magedan. Mat. 8. dicitur Dalmanuta. fortè propinqua erant loca: vel alterum Regio, alterum vicus. Græc. Magdala.

Cap. xvi.

1. TEntantes, ſcilicet, potentiæ eius periculum facere volentes; & calumniari, ſi non faceret quod petebant.
3. Rutilat. Græc. idem eſt verbum quod proximè vertit, rubicundum eſt. Triſte, id eſt, turbulentum, ſeu triſtitiam afferens; vt contrà ſerenum, lætitiam. Faciem, id eſt, apparentiam, ſeu diſpoſitionem. Signa, &c. id eſt, miracula, quæ his temporibus fiunt, vel ſigna quæ de Chriſti tempore ſunt prædicta, ſeu de vtroque aduentu eius. Temporum. Syr. temporis huius.
4. Generatio. vide ſup. cap. 12. ſcilicet, ſolebat Chriſtus eadem repetere.
6. Intuemini, id eſt, videte, ſeu aduertite.
7. Inter. pro, intra, vel coniungendum cum, dicentes.
8. Inter. pro, intra, vel ſub. dicentes. Habetis. Græc. accepiſtis.
11. Quare. Græc. quomodo.
13. Cæſareæ, ſita eſt ad fontem Iordanis, dicta antea Paneas. Philippi. ſ. qui eam ſic vocarat. in honorem Tiberij Cæſaris, vt Herodes eius pater alteram eodem nomine ædificarat in honorem Cæſaris Auguſti prope mare. Quem Græc. & Syr. Quem me.
14. Ioannem. Putabant multi Iudæorum, vt quidam aiunt, & indicat Ioſeph. 2. de bello Iudaico, cap. 7. migrare animas in varia corpora, ſcilicet, μετεμψύχωσιν. fortè iſti putabant potiùs Iohannem reſurrexiſſe. Prophetis. ſ. aliis.
16. Filius, ſcilicet, naturalis, & conſubſtantialis. agnouit enim diuinitatem in Chriſto.
17. Bar. id eſt, filius Iona. abbreuiatio eſt, pro Ioanna, ſeu Iohanna. vide Ioan. vlt. ſignificat Iona columbam, Ioanna verò Dei gratiam. Caro & ſanguis. i. homo vllus. vide Gal. 1.
18. Petrus. Iam ſic vocabatur. Petram. Idem eſt Græc. πέτρος & πέτρα. & Syr. Cepha, ſeu Kipha. non ergo ſuper aliam petram quàm Petrum dicit: cùm præſertim Syriacè locutus, bis dixerit eandem vocem, ſcilicet, Cepha. Ædificabo, ſcilicet, dando tibi ſupremam in Eccleſia poteſtatem, vt ſtatim explicatur. Eſt quidẽ Chriſtus fundamentalis petra præcipuè, ſed ei ſucceſſerunt Petrus, reliquíque ſummi Pontifices, vt Vicarij, cum ſumma poteſtate. Portæ inferi, id eſt, Satanæ vires. ſolent præſidia, robúrque militum in portis conſtitui vide Gen. 22.
19. Tibi. Soli id Petro dicitur, adeóque eius ſolis ſucceſſoribus. Nec enim illo mortuo perierunt Eccleſiæ claues. Dabo, vide Ioan. vlt. Claues, id eſt, plenam poteſtatem, Regni, &c. ſcilicet, gubernandi Eccleſiam, & ad cælum ducendi. Et quodcunque, &c. Quid poſſit dari

maius, aut quid deeſt Romanæ Eccleſiæ? planè infelices qui non agnoſcunt. & qui potuit id apertiùs dici à Chriſto?

20. Dicerent, ſcilicet, nondum tempus erat euulgandi.

21. Senioribus. ſ. gubernatoribus populi.

22. Aſſumens. ſ. ad ſe, vt ſolent monituri, ſeorſum. Increpare. ſ. amanter, & familiariter. Abſit à te Græc. ἵλεώς σοι. i. propitius tibi, ſcilicet, ſis, vel ſit Dominus. q. d. auertat Deus, id Heb. eſt. vide Gen. 18. & 24. 1. Reg. 23. 3. Reg. 21.

23. Vade poſt me. i. abi hinc. Heb. Satana, id eſt, aduerſarie. Scandalum, id eſt, impedimento. Quę Dei, id eſt, diuina ſcilicet, Dei conſilium de generis humani redemptione. Hominum, id eſt, humana, quale eſt fugere moleſta.

24. Abneget. ſ. ſe mortificando, ſeu reprimendo paſſiones Semetipſum. Syr animam ſuam. Tollat, id eſt, portet, Crucem, ſcilicet, ferendo patienter aduerſa.

25. Saluum facere, ſcilicet, indulgendo, vel verè ſaluare. Perder. ſcilicet, mortificando. vt quod ſequitur, ſit repetitio præcedentis. Perdiderit, ſcilicet, mortificando. Inueniet, id eſt, ſaluabit. dixit Inueniet, opponens ei quod dixerat, perdet.

26. Anima ſua, ſcilicet, ſi pereat, redimenda. q. d. non poterit.

28 Guſtabunt. i ſentient. Regno, id eſt, gloriæ cæleſtis repræſentatione. ſ. per transfigurationē.

Cap. XVII.

1. MOntem. ſ. Thabor, diſtantem à Nazareth. 5. aut 6. miliaribus ad Orientem. Altus eſt ſtadiis 30. planus in ſummo 20.

2. Nix. Græc. & Syr. lux.

3. Moſes, ſcilicet, aſſumpto corpore aliquo.

4. Reſpondens, id eſt, locutus. Heb.

6. Et timuerunt. pro, quia timuerunt. Heb.

10. Quid ergo, &c. ſub. Cùm te Elias non præceſſerit. Primùm, ſcilicet, ante priorem Chriſti aduentum. Id ſibi ex Malach. 4. videbantur colligere, cùm de ſecundo loquatur.

11. Omnia. ſ. Antichriſti perſecutione conturbatos, Aug. Alij referunt ad Iudæorum conuerſionem.

12. Et non. pro, ſed non. Fecerunt. Herodem intelligit, qui Iohannem occidit. & fortè Iudęos qui conſenſerunt. Id enim ſequentia indicant. In eo. pro, ei. Ab eis, ſcilicet, Iudæis, vel impiis, illis ſimilibus, qui Iohannem occiderunt.

15. Lunaticus. Ita vocantur in Euangelio vexati à dæmone certis lunæ temporibus. Malè, id eſt, grauiter.

17. Generatio id eſt, gens. Iudæos intelligit, fortè etiam Apoſtolos, vt infrà indicatur. Peruerſa. Græc. διεστραμμένη, id eſt, diſtorta, ſcilicet, quæ ſe dirigi non ſinit. vide Deut. 32. Vos, ſcilicet, veſtram iſtam incredulitatem.

18. Increpauit, ſcilicet, exire imperans. Illum, ſcilicet, dæmonem.

19. Nos, ſcilicet, quibus dediſti poteſtatem eiiciendi dæmones. Illum, ſcilicet, dæmonem. Græc. illud. ſ. dæmonium, quod præceſſit.

20. Incredulitatem. Hinc apparet etiam ſupr. notatos, ſcilicet, erant adhuc imbecilla fide. Fidem, ſcilicet, cum fiducia impetrandi coniunctam. Sicut granum, &c. q. d. etiā minimam, modò perfectam, vt etiam minimum aurum perfectum eſt. Dicetis. pro, & dixeritis.

21. Hoc autem, &c. q. d. Huc etiam accedit quod hoc, &c. Dæmoniorum, ſcilicet, qui diu hominem poſſederunt. Orationem, &c. Magna orationis, & ieiunij commēdatio. Et ieiunium. intellige adiuncta fide, de qua ſupr.

24. Didrachma. plur eſt à didrachmum. ſoluebatur autem id pro tributo Romanis, à ſingulis viris quotannis. quidam tamen putant illud intelligi, de quo Exo. 30. ſolitum ſolui ad Templi vſum, adeoque Dei cultum. Itaque Chriſtum infrà Petro, ſe vtpote filium Dei, non debere Patri ſuo cenſum. Non ſoluit. pro, nónne ſolet ſoluere?

25. Etiam. Græc. ναί, id eſt, certè. ſ. ſoluere. Alienis, id eſt, filiis aliorum.

26. Filij. q. d. quanto magis ergo liber ego ſum qui æterni Regis filius, totáq; familia mea?

27. Aperto ore. Græc. aperiens os. Staterem, ſcilicet, drachmas quatuor. Et te. non ſoluit tunc pro aliis. vel, quia aberant, vel volens Petri ſupra cæteros excellentiam oſtendere, vt notat Chryſ.

Cap. XVIII.

1. HOra, id eſt, tempore. Quis putas. Græc. quiſnam. Maior eſt. pro, maior erit.

2. Paruulū. i. puerulum. Creditur vulgò fuiſſe S. Martialis, qui Germanis prædicauit, à S. Petro. miſſus. In medio. i. inter eos. Heb.

3. Conuerſi. ſ. à ſuperbia, vel q. d. mutati. Sicut paruuli. ſ. innocentia, & humilitate.

4. Se, ſcilicet, animo. Iſte, ſcilicet, eſt paruus corpore. Eſt. pro, erit.

5. Talem, ſcilicet, qualem depinxi, i. humilem

6. Scandalizauerit. i. offenderit, ſeu ruinæ ſpiritualis cauſa fuerit. Expedit. i. ſatius eſſet. Mola aſinaria. erat id ſupplicium apud Hebræos maiorum criminum; dicitur autem aſinaria ab aſino circum agente in piſtrino.

7. A ſcandalis. i. ob ſcandala. ſ. quæ dat, vel patitur. ſunt enim patientibus occaſio peccandi, facientibus cauſa ſupplicij æterni. Neceſſe, ſcilicet, præſuppoſita hominū malitia. ſic. 1. Cor. 11. oportet hæreſes eſſe. Enim. pro, quidem.

8. Si autem, &c. & de hoc ſup. cap. 10. ſ. ſolebat Chriſtus eadem ſæpe dicere. Bonum. pro, melius. q. d. præſtat carere rebus caris, vt ſunt membra propria, quàm ob ea damnati. Debilem. Græc. mancum, ſeu mutilum.

10. Videte.i. cauete. Eorum.ſ. cuſtodes.
11. Enim pro autem.
13. Gaudet.ſ.actuali, & nouo gaudio.
15. In te.i. contra te, vel te vidente. Frater. i. proximus.
16. Ore i. ſermone. Stet omne verbum. i. res tota firmetur.ſ.ille conuincatus.
17. Eccleſiæ i. Prælatis. Chry. Sit tibi, &c q. d. abſtine ab eius conſortio, vt ſoles ab Ethnicis & Publicanis.
18. Amen. &c q. d. Cùm dico Eccleſiam, vos intelligo, ſcilicet, Prælatos, quorum erit tales communicare. Alligaueritis, &c. data hæc poteſtas. Ioan 20.
19. Iterum.i. præterea. Conſenſerint. Syr. vnanimes fuerint: vel hinc apparet cur non impetremus à Deo quæ petimus.
20. Nomine meo.i. me.q.d. per me.i. per charitatem à me datam vniti. Sum, ſcilicet, adiutor adiuturus.
21. Peccabit, &c. pro peccanti in me fratri dimittam.
22. Septuagies ſepties, numerus finitus pro infinito. Græc. ſeptuagies ſeptem, quæ faciunt 490. vices.
23. Aſſimilatum, &c q.d. ſimile quid accidit in Eccleſia ac ſi rex, &c.
24. Decem millia, &c i. ſexies mille, millia aureorum. Talentum enim 600. aurei: hic autem decem millia, poſitum pro, quàm plurima. q. d. maximam pecuniæ ſummam: ſolet Scriptura decem, & item mille. pro multis vſurpare.
25. Reddi, id eſt, ſolui.
26. Patientiam &c q.d. expecta me.
28. Tenens, id eſt, iniecta in collum manu, trahens.
35. Faciet vobis q. d. puniet vos ob inhumanitatem in proximos. De cordibus. i. ex animo: ſub peccata eorum, vt Græc additur.

CAP. XIX.

3. TEnentes, id eſt, explorantes dicerétne aliquid quod poſſent calumniari. Si licet, pro licétne?
4. Ab initio, iungendum cum ſequentibus. vide Marc. 10. Eos.ſ. homines.
5. Dixit.ſ. Adam, vel Deus per Adam. Adhærebit ſ. amore, & cohabitatione. In carne vna Græc in carnem vnam.i. velut vna caro: videtur id ad copulam referri.
6. Vna caro, id eſt, velut vnus homo. Coniunxit ſ. tantopere, vt nollet vnquam ſeparari dum viuerent.
7. Quid.i. cur. Date.ſ. dimiſſæ. Et.ſub. ſic.
8. Ad, pro ob Permiſit. Quidam putant fuiſſe illiciti permiſſionem: alij, quibus ego accedo, liciti diſpenſabat enim Deus: licebatque vtrique cum alio contrahere. Sic.ſ. permiſſum, ſeu licitum, aut inſtitutum.

9. Duxerit, ſcilicet, etiam cùm vxorem ob fornicationem dimiſit. Dimiſſam. ſ. etiam ob fornicationem.
10. Eſt cauſa.i. ſe habet negotium. Nubere.i. matrimonium contrahere.
11. Capiunt, id eſt, amplectuntur, ſeu animum inducunt vt faciant Verbum iſtud, id eſt, rem iſtam. Datum eſt. ſ. à Deo. Nos. cœlibatum eſſe Dei donum.
12. Caſtrauerunt.ſ. voto, ſeu propoſito perpetuæ caſtitatis. Quid rem tam apertam negant hæretici? An potuit clariùs commendari continentia perpetua, ſanctuſque cœlibatus? Regnum cœlorum, ſcilicet, faciliùs, certiuſque conſequendum. Qui poteſt, &c. poteſt certè quiſque cum Dei gratia. Tertul. Non capiunt quidam quia nolunt. Orig. Qui capere vult, petat. Naz. Datur volentibus. Hier. Datur petentibus, & laborantibus.
13. Oraret.i. bene eis precaretur.
14. Talium. q.d & horum, & ſimilium.ſ. innocentium & ſimplicium. Syr. eorum enim qui ſunt ſicut iſti.
17. De bono.ſub. & bonum me dicis: vt eſt in Mat. & Luc. quanquam Græc pro interrogas de bono, eſt, dicis bonum. & Syr. vocas bonum.
Vnus. i. ſolus.. Bonus. ſ. natura, ſeu à ſe. Iſte Chriſtum purum hominem putabat.
18. Facies. Futura pro imperatiuis, more Heb.
19. Sicut te ipſum. Alia Decalogi præcepta, vel Chriſtus dixit: & hic breuitatis cauſa omiſſa, vel ſubintelligenda reliquit. Nec enim ad vitam intratus ſine illis.
21. Si vis perfectus. &c. q.d. ſufficit quidem ad ſalutem præcepta ſeruare, ſed ſi perfectionem Euangelicam optas, Vade, &c. Pauperibus Hier. epiſt. 150. non dixit filiis aut propinquis: qui ſi ſint, inter his Dominus præferendus, qui in pauperibus paſcitur. Theſauribus. i. inſigne præmium Sequere. ſ. imitatione.
22. Triſtis, id eſt, mæſtitia affectus.
23. Difficile.ſ. ob nimium diuitiarum affectũ, quo diuites tenentur, vt in iſto apparuit.
24. Acus ſ. quod acus habet, vel quod facit. Quàm diuitem. Hinc colligit Hiero. eſſe impoſſibile. ep 150. Cœlorum. Græc. & Syr. Dei.
25. Quis ergo. ſ. cùm tam multi diuitias cupiant, & peiora etiam?
26. Hoc ſ. quod dixi de diuitibus, vel hominem ſaluum fieri.
27. Reliquimus. ſub. nec tamen vendita pauperibus dedimus.
28. Regeneratione.i. reſurrectione. Syr. ſeculo nouo. Sedebitis. i. cum gloria aſtabitis. Vos. ſ. Apoſtoli, & Apoſtolici viri. Duodecim. Id dictum, quia tot conſtabat Collegium Apoſtolicũ: pro Iuda enim ſuffectus Matthias. Quis verò hic non putaſſet etiam Iudam intelligi? Iudicantes: non ſolùm approbatione, & compara

tione vitæ bene actæ, ſed etiam auctoritate quadam principum orbis, regi propinquiſſimorum.
Tribus, &c. omnes homines.
29. Omnes qui, &c. Aug. ep. 89. Omnes relinquendi propter Chriſtum, cùm proponitur iſta conditio, vt Chriſtum dimittat, ſi illos ſecum habere deſiderat. Nomen meum. i. me. Centuplum i. multo plus. ſ. in hac vita. vide Luc. 18.
Poſſidebit. Græc. hæreditabit.

Cap. xx.

1. Simile. Græc. ſimile enim: redditur enim ratio præcedentis. Primò manè. Græc. mox vt diluxit.
2. Diurno. i. dando pro opera vnius diei.
8. Procuratori. i. præfecto domus: vulgò, magiſter domus dicitur.
12. Fecerunt. i. laborauerunt, ſeu operati ſunt. Æſtus. Græc. æſtum. i. difficultatem.
15. Aut, pro an. Nequam. i. inuidus. q. d. inuides illi meam benignitatem.
16. Sic erunt, &c. q. d. ſic Deus cum quibuſdam agit benigniſſimè tractans. ſ. cùm ſint nouiſſimi, vt ſi primi eſſent, cùm præ iis primi nihil magis accipiant, quàm ſi eſſent nouiſſimi. In quo nulli facit iniuriam: poteſt enim de ſuo facere quod vult. Multi enim, &c. q. d. Nec mirum id à Deo fieri. Nam & multos ſæpe vocat, & paucos eligit.
17. Secretò, id eſt, ſeorſim.
19. Illudendum, & flagellandum: hæc duo vlti fecerunt gentiles, crucem Iudæi petierunt. q. d. traditus autem illudetur, &c.
20. Adorans, id eſt reuerentiam exhibens inclinata.
21. Regno tuo: fortè putabat in terra futurũ.
22. Neſcitis. Filiis reſpondet, qui per matrem petierant. Neſciebant autem, nec quale eſſet regnum, nec quomodo obtinendum. Calicem. i. poculum paſſionis.
23. Bibetis. q. d. pro me patiemini. Non eſt meum, &c. q. d. non habeo à Patre commiſſionem ſic dandi. Dare. ſ. vt putatis, aut vultis.
Vobis: non eſt Græc. nec Syr.
24. De duobus, id eſt, contra duos: vel, de facto duorum.
25. Eorum, pro, earum. Maiores. ſ. inter eos. q. d. Reges, ſeu Principes: eſt enim repetitio præcedentium, & explicatio, more Scripturæ. Exercent. ſ. imperioſè, ſeu pro libito. Eos, pro eas. vide ſimile quid Pſal. 9.
26. Maior i. primus: vt ſtatim explicatur.
28. Miniſtrari. i. vt ei miniſtraretur. Miniſtrare. i. omnium vtilitati ſeruire. Dare animam. i. vitam ponere. Redemptionem. Græc. λύτρον, id eſt, pretium redemptionis. Multis. ſ. efficaciter: vel multis: pro omnibus, vt ſolet Scriptura. vide Rom. 9.
34. Viderunt. i. viſum receperunt.

Cap. xxi.

1. Bethphage: villa erat Sacerdotum, in monte Oliueti. Oliueti: ita dictus, quòd abundaret oliuis. Græc. ἐλαιῶν. i. oliuarum.
2. Caſtellum i. pagum, ſeu vicum. ſ. Bethphage. Contrà. i. regione. ſ. ante vos. vide Luc. 19.
Adducite. nolebat Chriſtus præbere aliquod regni ſui ſpecimen equitando, ſed humiliter, vili. ſ. iumento, & alieno.
3. Dimittet. i. vobis permittet.
4. Prophetam. ſ. Zachariam, cap. 9. cuius hic ſenſus potius quàm verba referuntur.
5. Filiæ Sion, id eſt ciuibus Ieroſolymitanis: in Sion arx erat, & Regia Dauid. Et pullum: apparet ſediſſe ſuper vtrunque viciſſim. vide etiam quod ſequitur. Subiugalis, id eſt, iumenti, ſcilicet aſinæ.
7. Veſtimenta. ſ. ſummas veſtes, ſeu pallia, ſic inf. Eos. Syr. pullum.
9. Oſanna, id eſt, ſalua obſecro Heb. הושע נא Hoſag na. Acclamatio ſolita Hebræis: qua à Deo proſperitatem precantur omnem, ſeu felicitatem. Fecit id autem populus Deo impellente. vide infrà. Filio Dauid. q. d. Meſſiæ omnem felicitatem. vt Oſanna ſumatur, pro ſalutem & proſperitatem: ſic dici ſolet, Viuat Rex, vel, filio pro filium, vt regatur à verbo ſalua, quod Hebr. cum datiuo conſtruitur. vide Pſal. 97. Benedictus. ſ. ſit à Deo. q. d. proſperetur à Deo eius regnum. In nomine. i. à Domino miſſus. In altiſſimis. ſub. qui habitas Domine: vel q. d. ſalute ex altiſſimis. i. cœleſti.
10. Hic. ſ. cui ſic acclamatur, quique pro Meſſia recipitur.
12. Eiiciebat. ſ. die ſequenti, vt ait Mar. Templo. i. templi atrio, in quo populus orabat, quodque erat ante atrium Sacerdotum. Nũmulariorum. i. qui pecunias commutabant.
13. Scriptum. ſ. Iſa. 56. Speluncam, &c. alludit ad Ierem. 7.
16. Vtique. ſ. audio. Perfeciſti laudem. Id ſecundum 70.
17. Bethaniam: ſita in latere montis Oliueti, diſtat ab Ieruſalem 2. miliaribus. Manſit. ſ. pernoctans.
18. Eſuriit fortè diſpenſatione factum, ad ſignificandum myſterium, vel ob præcedentis diei ieiunium, & per noctem orationem ſecuta fames.
20. Videntes. ſ. die ſequenti, vt ait Mat.
21. Fidem. ſ. fiduciæ coniunctam. Huic. ſ. Oliueti. Tolle, &c. Græc. tollere & iactare, ἄρθητι καὶ βλήθητι.
22. Credentes. ſ. fide nihil vacillante, Vide Iacob. 1.
23. Poteſtate i. auctoritate Hæc, ſcilicet, tanta pompa ingreſſus in vrbum, eiiciens de templo tam multos, docens, &c.
24. Sermonem, pro, rem. Heb.

25. E cœlo.i.à Deo. Inter, pro, intra: vel q.d. inter ſe conferentes: quod indicant Græca. Illi, ſcilicet, de me teſtificanti.

26. Turbam ſ.ne lapidet nos, vt blaſphemos, aut alioqui perſequatur. Habebant. Græc. habent.

28. Primum. i. vnum eorum: primum vocat, quòd prior à patre conuentus eſt.

30. Eo Græc & Syr. Ego.i.eccum me. Heb.

31. Præcedunt, id eſt, potiores partes habent. ſ. ex talibus multi conuerſi, cùm hi in malitia perſtiterint. Regno Dei, id eſt negotio ſalutis æternæ.

32. In via iuſtitiæ. i. docens verbo & exemplo iuſtitiam. Videntes. ſ. illorum pœnitentiam.

33. Vineam.ſ. ſynagogam. Sepem.i.cuſtodiam Angelorum, vel Rectorum. Torcular. i. lacum vbi vinum excipitur expreſſis vuis. ſ. legem diſcernentem purum ab impuro Turrim. i. templum. Agricolis. ſ.ſacerdotibus & ſcribis colendam dedit, mercedem ſoluturus. Profectus: Deus vbique eſt, ſed multis videtur abſens.

37. Verebuntur. Id dicit quod eos facere æquum erat. Fortè, non eſt Græc.

38. Intra, pro inter. Hæres. Apparet Iudæorum principes cognouiſſe Chriſtum eſſe Dei Filium, certè cognoſcere potuiſſe. Habebimus. i. occupabimus.

41. Dicit. ſ. reſpondens ad id quod illi dixerant, vt ait Luc. Abſit, &c. Caput. i. extremitatem, ſeu ſummitatem. Noſtris. ſ. fidelium.

43. Regnum Dei. i. beatitudo, ad quam eratis vocati. Eius, ſcilicet, regni, nempe dignos regno Dei.

44. Ceciderit. ſ. more impingentis. q.d. qui ſcandalizatus, ſeu offenſus fuerit eius doctrina, aut geſtis. Ceciderit. ſ. ruens ex alto.

46. Tenere. i. manus iniicere, ſeu apprehendere.

CAP. XXII.

1. RESpondens. i. ſermonem exorſus. Heb.
2. Fecit, id eſt, parauit Nuptias.i. conuiuium nuptiale. ſ. doctrinæ Euangelicæ ſacramentorum & gratiarum.

3. Seruos. ſ.miniſtros noui Teſtamenti.

4. Iterum. ſ.poſt Aſcenſionem. Altilia: ita vocantur animalia impinguata, ſeu ſaginata, ab alendo, quaſi alitilia: ſignificantur verò Contemplatiui, vt per Tauros Actiui, per occiſionem verò Mortificatio. Proponuntur autem in Eccleſiæ menſa ad imitationem, ſeu exemplum. Omnia. ſ. ad ſalutem neceſſaria.

5. Villam, id eſt, rus. Negotiationem. i. mercaturam.

7. Audiſſet. ſ. quæ acta eſſent.

8. Non fuerunt, &c. ſ. ipſi ſe fecerant indignos.

9. Exitus. i. fines: ſignificantur extrema terræ. vide Pſalm 10. & 18.

10. Malos & bonos. q.d. ſine diſcrimine.

11. Intrauit. ſ. in fine ſeculi. Hominem: ſignificatur ne vnum quidem poſſe Deum latere.

Nuptiali, id eſt, conueniente nuptiis. ſ. charitate, ſeu puritate.

12. Amice: ſignificatur non odio condemnari ſed iuſtitia. Quomodo. q. d. cur non es veſtitus? Obmutuit, ſcilicet, nulla erit apud Deum excuſatio.

13. Miniſtris. ſ. Angelis. vide ſup. ca. 13. & Dan. 7. Ligatis, &c. ſignificatur vi detinendum, nec poſſe euadere. Exteriores. i remotas à vera luce. Aug. ep. 120. corporales interpretatur.

14. Multi enim, &c. ſub. Idque (ſ. quod proximè dixi) multis accidet, Multi enim, &c.

15. Caperent. i. illaquearent.

16. Herodianis. i. his qui Herodem pro Chriſto ſuſceperant: ſecundùm Hier. contra Lucife. Syr. domeſticis Herodis. Dei. i. Deo probatam, ſeu qua ad Deum itur. In veritate. i. verè. Perſonam. i. cuiuſquam qualitatem, vt à recto diſcedas. Cenſum. i. tributum.

19. Cenſus. i. quod ſolet pro cenſu dari.

21. Cæſaris. i. Cæſari debita: poterat Chriſtus ſtatim dicere, licet: ſed voluit illos ex eo conuincere, quòd Cæſarem pro ſuo Rege, ſeu Imperatore agnoſcerent, moneta eius vtentes.

23. Reſurrectionem: negabant etiam animæ immortalitatem, Deique prouidentiam, & ſolum ex Scriptura Moſem recipiebant.

24. Frater i. propinquior cognatus.

25. Semen. i. filium.

29. Virtutem. i potentiam. ſ. qua in cœlo Sanctos miro ſtatu collocat.

30. Nubent, id eſt, vxores ducent: olim nubere, etiam de viris dicebatur. Nubentur. i. accipientur ab vxoribus in coniugium. Angeli. q d. liberi eiuſmodi rebus.

32. Viuentium: quòd ſi viuunt animæ, reſurgent & corpora: vtrumque enim pars hominis naturaliter vide 2. Mach. 12.

34. Silentium impoſuiſſet. Græ. os occluſiſſet. In vnum. i. ſimul.

35. Tentans. i. explorans eius ſapientiam.

36. Magnum, pro maximum.

37. Corde i. voluntate. In, pro ex. Anima. i. viribus. ſ. quantum potes, ſeu cogitatione. Mente. i. intellectu. Senſus eſt autem Deum maximè, & ſuper omnia diligendum, id enim per illa tria, & alibi per quatuor ſignificatur.

38. Primum, id eſt præcipuum.

39. Simile. ſ. quia de dilectione.

40. Pendet. q. d. hæc totius ſcripturæ ſumma.

43. In ſpiritu. i. motus à Spiritu ſancto.

44. A dextris meis. i. ad dexteram meam. Ponam, &c. i. tibi ſubiiciam.

46. Nemo, ſcilicet, ex aduerſariis. Quiſquam, ſcilicet, illorum. Interrogare. ſ. vt ſolebant, ſeu illo modo.

CAP. XXIII.

2. Cathedram. per hanc ſignificatur auctoritas docendi, & præcipiendi. ſic Petri Cathedra dicitur. Sederunt. pro, ſedent. Hebr. Scribæ & Phariſæi. hi fere ſacerdotes erant.

3. Omnia. ſ. legi Dei conſentanea. Dixerint. i. præceperint. Hebr. Et facite. explicatio præcedentis. Dicunt. i. præcipiunt.

4. Alligant, id eſt, velut in faſcem colligunt. Onera. i. præcepta. Importabilia. Græc. portatu difficilia. vide Act. 15. Mouere. Syr. tangere.

6. Phylacteria. Membranæ erant quibus ſcriptam legem Phariſæi velut eius obſeruatores, geſtabant in fronte, & brachiis, non bene intelligentes illud, Deut. 6. ligabis eam, &c. dicta phylacteria q. conſeruatoria. i. memoriæ legis Dei à φυλάσσω. i. ſeruo. Magnificant. i. magnas faciunt. Fimbrias. i. funiculos hyacinthinos, de quibus Num. 15. Deut. 22. eos veſtium extremitatibus appenſos geſtabant, ad diſtinctionem habitus à gentilibus, & legis memoriam.

7. Rabbi. i. magiſter mi.

8. Nolite vocari. Græc. Ne vocemini. ſed Interpres ſenſum reddidit. non enim eſt in poteſtate noſtra, ne vocemur: ſed ne velimus ita vocari, prohibet autem honoris affectum alioqui & Paulus ſe Doctorem vocat. Vnus. ſ. propriè & principaliter. Fratres, adeoque non debetis alij aliis velle præferri.

9. Nolite vocare. Græc. ne vocetis. Vnus. ſ. à quo omnia habetis. Non prohibet quidem patres agnoſcere, ſed vult præcipuè agnoſci Deũ, tanquam Patrem omnium præcipuum, præ quo reliqui ne patres quidem. quid enim dant, quod non primò & præcipuè Deus?

10. Magiſtri. Græc καθηγηταὶ id eſt, Inſtitutores, ſeu Gubernatores, quamquam etiam, præceptores, & doctores Syr. Rectores. Magiſter. Syr. Rector.

11. Erit. pro, ſit. Heb.

13. Clauditis. ſ. impedientes introitum. Introeuntes. i. ingredi volentes, ſeu incipientes.

14. Comeditis, id eſt, ſpoliatis, ſeu exhauritis. Longas, &c. Græc. ſub obtentu longæ orationis vt vertit Marc. 12. Amplius, id eſt, grauius, ſcilicet, quàm cæteri. Iudicium, id eſt, condemnationem.

15. Proſelytum. i. aduenam. Ita vocabant conuerſos ad fidem. Filium gehennæ. i. obnoxium ſupplicio Duplo. pro, plus. Ita dixit ad exaggerationem, quod illi eſſent peſſimi.

16. Nihil eſt. i. dignum multa. In auro. i. per aurum. ſ. templo oblatum. Debitor. ſ. pœnæ.

17. Sanctificat i. facit velut Deo oblatum, ſanctum haberi.

18. Et. ſub dicitis. vide ſup. cap. 5.

23. Decimatis. i. decimas ſoluitis. Anethum non eſt id quod vulgò Aniſi, hoc enim Aniſum dicitur, ſed alia herba odorifera. de vtroque vide Pli. lib. 29. Grauiora, id eſt, maioris momenti. Iudicium, id eſt, iuſtum & rectum. Fidem, ſcilicet, in Deum, & erga homines, ſcilicet, veritatem in promiſſis.

24. Excolantes, &c. quaſi dicat, diligentes in minimis, in maximis negligentes Metaphora ſumpta à percolantibus vinum, ſi in illud culex inciderit.

25. Calicis i. poculi. Paropſidis. i. diſci, ſeu patinæ, eſt & id metaphora. Ipſos enim intelligit. Immunditia. Græc. & Syr. iniuſtitia.

27. Parent. pro. apparent.

30. Eſſemus, pro, fuiſſemus. Sanguine. i. cæde.

32. Menſuram. ſ. quod deeſt peccatis. q. d. implebitis ſanè vos menſuram quam illi cœperunt.

33. Genimina. i. progenies, q. d. peſſimorum filij peſſimi. Iudicio, id eſt, condemnatione, ſeu ſupplicio.

34. Ideo. ſ. vt conuertamini. Scribas. i. legis interpretes. Super vos. i. veſtram generationem, ſeu gentem. q. d. dabitis pœnas pro ſanguine. i. cæde, &c. vide Luc. 11. Iuſtus pro, iuſtorum. Barachiæ. apparet intelligi eum, cuius extat prophetia quidam tamen putant filium Ioiadæ qui etiam Barachias ſit dictus vide 2. Par. 24. Græci tamen multi Doctores Zachariam intelligunt, patrem Ioannis Baptiſtæ. Occidiſtis. ſ. veſtri maiores. Nos. cum iſtis loqui; vt ſolet cum populo qui vnus eſt cum maioribus, & poſteris.

36. Omnia. ſ. omnis ſanguis iuſtus. Generationem, &c. id eſt, hoc genus hominum, ſeu gentem iſtam.

37. Noluiſti Græc. & Syr. noluiſtis.

38. Vobis abundat, more Hebr. Deſerta. Indicat euerſionem Ieruſalem per Romanos, vel deſertam Deo intelligit.

39. A modo i. ab hoc tempore. Dicatis videtur alludere ad acclamationem de qua ſup. per anticipationem dictum dicit autem acclamaturos, quia pars populi illius acclamauit.

CAP. XXIIII.

1. Oſtenderent. vel mirantes tantam molem poſſe dirui, quod videbatur comminatus, vel vt flecterent ad commiſerationem.

3. Secretò i. ſeorſim à turba.

4. Videte, id eſt, cauete.

5. In nomine meo. i. meum nomen ſibi vſurpantes, vt ſtatim explicatur.

6. Enim. Græc. autem. Opiniones, id eſt, rumores. Græc. auditiones. Finis, ſcilicet, Ieruſalem, vel mundi.

7. In. i. contra.

8. Gentibus. i. hominum generi.

12. Refrigeſcet. adeóque peribit.

13. Perſeuerauerit. ſ. in bono.

14. Hoc. ſ. quod ſoleo prædicare. Regni. ſ.

cælestis. Vniuerso. i. maxima partis orbe, ſic Rom. 1. Coll. 1. quidam tamen intelligunt prorſus in vniuerſo. Teſtimonium. vide ſup. cap. 10. Conſummatio. i. finis. ſ. mundi.

15. Abominationem, id eſt, exercitum idololatrarum. ſ. Romanorum. Deſolationis. i. qui Ieruſalem deſolabit. Sanctos. ſ. Ieruſalem. Legit. ſ. Danielem.

17. Tollere. ſed. potiùs fugere.

18. Tunicam. Græc. pallium, ſeu ſummam veſtem. Syr. veſtem.

19. Prægnátibus. facilè enim capientur. Nutrientibus. Græc. lactantibus. Illis. ſ. obſidionis Ieroſolymitanæ.

20. Hieme. ſ. tempore ad fugam incommodo. quidam ſtatum peccati frigidum intelligunt. Sabbato. ſ. quo nó poteſt fieri longum iter. Quidam intelligunt otium operum bonorum.

21. Tunc. ſ. tempore excidij Ieruſalem. Nec fiet. ſ. genti Iudæorum. vide Luc. 21.

22. Breuiari. ſ. numero. Salua, id eſt, ſuperſtes. Omnis caro. pro, vllus homo. Hebr. eſt autem ſermo de euerſione Ieruſalem, etſi poteſt etiam ad antichriſti tempora referri, ſecundùm Aug. epi. 80. Electos, ſcilicet, qui tunc erant, vel qui pòſt naſcituri.

23. Tunc. i. tempore Antichriſti. ſic ſolet Scriptura tranſire ab vno tempore in aliud. Vobis fideles alloquitur.

24. Poteſt. pro, poſſit.

26. Eſt, ſcilicet, Chriſtus.

27. Paret. i. apparet. Ita. ſ. ſubitus, & inexpectatus, ſed manifeſtus tamen, & glorioſus.

28. Corpus, id eſt, cadauer. Aquilæ. q. d. vt aquilæ ad cadauer, ita ad Chriſtum electi congregabuntur.

29. Statim, id eſt, non multo pòſt. Dierum, ſcilicet, Antichriſti. Sol, &c. Hæc ego ad litteram intelligo ſic euentura vide Pſal. 74. Ioel, 3. Agg. 2. 2. Pet. 3. Cadent. ſ. retracto lumine videbuntur cadere. Virtutes cælorum. pro, cæleſtes, ſcilicet, Angeli. Commouebuntur. ſ. admiratione, vel tremore, id quod videtur per hyperbolem dictum, ad ſignificandam Dei tremendam iram, & potétiam. Quidam interpretantur commouendos contra impios.

30. Signum. ſ. imago crucis. ſplendidiſſima, fortè verò ipſa Crux, qua fuit confixus. Plangent. ſ. vt ſolet in maxima calamitate. Tribus. i. populi. ſ. iniqui homines. vide Zach. 12. Apoc. 1. Nubibus. pertinet id ad maieſtatem. Virtute, id eſt, poteſtate. Multa, id eſt, magna. Maieſtate. Græc. gloria.

31. Mittet, ſcilicet, priuſquam appareat. Et voce. pro, id eſt, voce. q. d. cũ tubæ voce. Syr. cum tubæ clangore magno. vide 1. Theſſ. 4. Electos, & etiam non electos. vide ſup. cap. 13. Ventis, id eſt, orbis partibus. q. d. ex toto orbe. Summis. i. extremis Cælorum. i. vbi cælum videtur terminari: q. d. ab extremis terræ. vide Deut. 4.

32. Parabolam. i. ſimilitudinem. Æſtas. i. ver. æſtas enim intelligitur tempus extra hyemem.

33. Prope eſt. ſ. redemptio perfecta, regnique poſſeſſio. In ianuis. i. pro, foribus.

34. Generatio, id eſt gens, ſcilicet, Iudæorum, vel fidelium.

35. Tranſibunt, id eſt, potiùs, ſeu priùs peribunt, quàm mea verba. Præteribunt, ſcilicet, quin impleantur.

36. Pater. Non excluditur Filius, nec Spiritus ſanctus.

38. Comedentes, &c. q. d. terrenis intenti, & nihil minus quàm diluuium expectantes. Nubentes. i. matrimonium contrahentes.

40. Agro. Syr. villa.

41. Molentes. ſignificatur etiã in vliſſimo vitæ genere Chriſtum ſuos habere. Orientalium ancillæ verſant rotam, molentes frumentum.

45. Neſcitis. Græc. non putatis.

46. Quis putas. Græc. τίς ἄρα. quiſnam.

51. Superat id eſt, expectat.

52. Diuidet. i. ſeparabit. Partem. i. ſortem, ſeu portionem. ſ. ſupplicij. Hypocritis. i. impijs, ſeu iniquis. ſic enim hos ſolet Scriptura appellare, quod aliud agant quàm profiteantur, ſeu præ ſe ferant.

CAP. XXV.

1. DEcem, id eſt, multis. Virginibus. Ita dicuntur ob fidei integritatẽ, eſt enim ſermo, de fidelibus.

2. Quinque, id eſt, pars vna.

3. Oleum. ſ. vt cùm deeſſet, infunderent.

5. Dormitauerunt. ſ. primùm. Dormierunt. ſ. tandem. poſt dormitationem. i. morbum, ſequi ſolet ſomnus, id eſt, mors.

6. Clamor. ſ. vt fit in aduentu tali.

9. Ne fortè, ſub. Abſit vt id faciamus: vel timemus: vel coniunge cum, Ita potius. Non ſufficiat. certè quiſque pro ſe rationem reddet, nec aliorum bona opera alios ſaluabunt.

11. Nouiſſime. Græc. ὕστερον, id eſt, deinde, ſeu poſterius.

12. Neſcio Græc. non noui. q. d. non eſtis mihi gratæ. Not. ſignificari in Chriſti aduẽtu ad Iudicium, qui fortè fiet media nocte, ſaluandos ſolos qui fidei lumini adiũxerint miſericordiæ & bonorũ operũ oleum, ſ. operãtem charitaté. reliqua in parabola non oportet ſcrupuloſè exquirere.

14. Sicut enim, &c. ſub. ſic accidit in regno Dei. Bona ſua. i. ex bonis ſuis.

15. Talenta. i. gratias ad aliorum vtilitatem datas. Secundùm. i. accommodatè ad. Virtutem. i. vires, ſeu facultatem.

16. In eis, id eſt, cum eis.

19. Venit. Græc. præſens eſt tempus.

21. Euge. Græc. benè, ſeu rectè. Pauca. ſcilicet præfectus.

24. Sci.

24. Sci. Græc. noni te. Durus.i. tractatu difficilis, ſeu auarus, vt patet ex ſequētibus. Committere. Græc. deponere, Vſura.i. lucro.

29. Habenti. ſ. opera debita. Dabitur. ſ. præmium, vel aliud donum. Non habet. ſ. opera bona. Habere.i. diu poſſeſſurus. ſ Dei dona.

30. Inutilem. Syr. otioſum. Quòd ſi ſic punitur inutilis, quid fiet pernicioſo?

31. Maieſtate. Græc. gloria. Maieſtatis, id eſt, glorioſam. Quidam nubes intelligunt ſplendidas. fortè intelligitur auctoritas diuina, & poteſtas.

32. Congregabuntur ſcilicet, miniſterio Angelorum.

33 A dextris.i. ad dexteram.

34. Patris, id eſt, à Patre. q. d. electi à Deo. Poſſidete, ſcilicet, velut hæreditatem. vt Græc. indicant. A cōſtitutione. locus quidem à mundi initio paratus, at beatitudo ab æterno prædeſtinata.

35. Hoſpes.i. peregrinus. Collegiſtis.i. hoſpitio excepiſtis.

40. Quandiu. Græc. ἐφ' ὅσον.i. quatenus, ſeu inquantum. De his. ſ. Apoſtolis, eiſque ſimilibus. Minimis. q. d. etiam inter eos infimis. Syr. paruulis. ſ. humilibus, ſeu abiectis.

41. Diſcedite. Hæc pœna damni. Ignē. Hæc, ſenſus.

45. Minoribus. Græc. minimis. Syr. paruulis vide ſup.

46. Et. pro, itaque.

CAP. XXVI.

1. ET factum eſt. pro, &. Heb. Dixit, ſcilicet feria tertia.

2. Paſcha. Chald פסחא Piſcha. Heb פסח. Peſach. ſignificat autem tranſitum. vide Exod. 12. ſumitur aliquando pro Agno Paſchali. Hic pro feſto quod incipiebat 14. luna ad veſperam: à veſpera enim feſta incipiebant. eóque die Chriſtus celebrauit Paſcha. Traderur. ſ. Iuda, Pontificibus, & Pilato.

3. Tunc. ſ. feria quarta. Principes. fortè 24 familiarum de quibus. 1. Paral. 24. Seniores. Lucas vocat Magiſtratus.

5. Dolo. ſ. occultè, & per inſidias. In die feſto. Id conſilium poſtea mutarunt. Fieret. pro, fiat, vt ſint verba ipſorum.

6. In Bethania ſ. 6. diebus ante Paſcha, vt dicitur Ioan. 12. Itaque hic recapitulatio eſt. Leproſi. retinuit id nomen etiam ſanatus à lepra

7. Vnguenti.i. odoriferi liquoris, fortè admiſto balſamo. Super caput ſuper pedes etiam effudit, vt dicitur Ioan. 12.

8. Diſcipuli. pro, diſcipulus ſ. Iudas. fortè etiā alij ægrè tulerunt. Vt quid. Græc. ad quid.

11. Habetis. pro habebitis.

12. Ad ſepeliendum, &c. q. d. velut ſepeliendum vnxit. Syr. tamquam ad ſepeliendum. Non quòd mota eſt ad id à Spiritu ſancto. ſed fortè non cogitauit, aut intellexit de ſepultura quicquam.

13. Euangelium. ſ. Actorum meorum, & paſſionis. Quod. pro, id quod. Hæc. ſ. mulier.

14. Tunc, ſcilicet, cum Principes congregati, de quo ſup.

15. Argenteos, ſcilicet, ſiclos, adeóque drachmas 120.

17. Die. ſ. feria quinta ad veſperam. Acceſſerunt, ſcilicet, à Chriſto vocati. Dicentes. ſ. poſtquam iuſſi fuerāt parare Paſcha, id eſt, Agnum Paſchalem.

18. Ciuitatem. ſ. Ieruſalem. extra quam non licebat Agnum illū edere. vide Deut. 16. Quendam. pro, ad certum quendam. ſic ſolent qui narrant, cùm tamen Chriſtus nomen proprium dixerit. Magiſter. Apparet illum fuiſſe ex Chriſti diſcipulis, ſic enim apud eos vocabatur. vnde & Martha Magiſter adeſt. Mecum, id eſt, mortis meæ.

20. Veſpere. ſ. inter occaſum ſolis, & noctem, quod Scriptura vocat inter duas veſperas. vide Exod. 12. Diſcumbebat.i. ad menſam erat. Alioqui enim Agnum ſtantes edebant, tenentes in manibus baculos.

23. Qui intingit, &c.i. qui eadem mecum lance vtitur. Paropſide.i. patina, ſeu catino.

24. Vadi, ſcilicet, ad mortem. Scriptum. ſ. in Prophetis. Bonum, id eſt, melius. Natus, id eſt, conceptus.

25. Dixiſti. ſ. quod res eſt. Dictum id fortè à Chriſto ſubmiſſè, ne alij audirent, aut ita vt non intelligerent.

26. Cœnantibus, ſcilicet, poſt eſum Agni, & lotos à Chriſto pedes. Græc. edentibus. Benedixit.i. gratias egit Deo. vide. 1. Cor. 10. Fregit. ſic olim vnus panis cōſecratus fidelibus diſtribuebatur. Dedit, ſcilicet, in manus. Hoc eſt, &c. His verbis conſecrauit panem, &. ſequentibus vinum ſ. Hic eſt, &c. eſt autem oratio factiua, quæ in fine prolationis effectum habet. ſ. efficit quod ſignificat.

27. Calicem, id eſt. poculum. Græc. ποτήριον. Gratias egit. Græc. εὐχαριστήσας. vnde Euchariſtia. q. Gratiarum actio. Cum hac enim offerri, & ſumi debet.

28. Noui. ad differentiam veteris, quod animalium ſanguine confirmatum. Teſtamenti ſ. confirmatiuus Multis. ſ. efficaciter. vel multis pro, omnibus, more Scripturæ. Effundetur. ſ. in cruce. Græc. effunditur præſ pro futuro.

29. De hoc. videtur de vino loqui quod erat in menſa vnde calicem impleuerat. Nouum. i. nouo modo. ſ. ſine indigētia vaſa. In regno, &c. i. poſt reſurrectionem tunc enim manducauit cum Apoſtolis & bibit, ſed non indigens.

30. Hymno dictó. ſ. gratiis Deo actis. Idque cantando. vt Græce indicant.

31 Tunc.

31. Tunc, id eſt, illa nocte, antequam exiret vide Luc & Ioan. Scandalum. ſ. timore illum erant deſerturi. In me, id eſt, ob ea quæ in me videbitis.

34. Canet, ſcilicet, bis. vt ait Mat. vel ante quam cantum compleat.

36. Venit præſens eſt. Villam. Græc. χωρίον, quod etiam agrum ſignificat & locum. Mat. 14. prædium, vertit. Gethſemani locus eſt ad radicem montis Oliueti, non longè à ſepulchro B. Virginis.

37. Mœſtus eſſe, id eſt, grauiter angi. ſcilicet, vt homo, paſſionem, & mortē horrebat. Mat. 14. vertit tædere.

38. Vſque ad mortem. i. adeò grauiter, vt parum à morte differat mœror, ſeu dolor. Suſtinete, id eſt, manete, ſeu expectate.

39. Puſillū, id eſt, modico interuallo, ſcilicet, vt diſcipuli poſſent ſpectare quid ageret. Procidit, ſcilicet, flexis genibus (vt Luc. ait) faciem in terram inclinauit, vel etiam demiſit. Poſſibile eſt, pro, vis. poſſibile enim quod Deus velit. Tranſeat, &c. i. fac ne patiar tam grauia. Volo, ſcilicet, naturali voluntate, quæ mortem refugit.

40. Venit. & id & inuenit, præſens eſt. ſic & inf. Sic. q.d. Itáne Petre, qui tam multa promittebas? Non potuiſtis. ſ. ſomno, mœrore, & carnis fragilitate ſuperabantur, vt ait Hier 2. contr. Pelag.

41. Intretis. ſ. ſuperati, velut in laqueum. Spiritus, ſcilicet, veſter, vel diabolus. Caro, ſcilicet, veſtra, vel homo.

42. Niſi bibam, pro. ita vt non bibam. q.d. ſi fieri non poteſt quin bibam.

45. Dormite. Ironia eſt. Et filius, &c. pro, in qua filius, &c.

46. Appropinquabit, &c. Græc. appropinquauit qui me tradit.

47. Venit, præteritū eſt. Fuſtibus. Græc. lignis.

48. Tenete, id eſt, prehendite.

49. Oſculatus. fortè ita ſolebāt Apoſtoli aliunde venientes. & is erat ſalutādi modus, vt ſolent hodie fœminæ inter ſe.

50. Amice. i. quem amo, vel qui te amicum fingis. Ad quid. vox facinus admirantis.

52. Conuerte. q.d. ne vltrà progrediaris. Omnis enim, &c. q. d. Nam verum eſt quod vulgò dici ſolet, qui gladio interimit, dignus eſt qui gladio pereat. vel, peribunt gladio ſ. diuinæ vltionis. vide Apoc. 13. ver. 10. Nolebat Chriſtus ſe defendi, aut quemquam ea cauſa perendi, multoque minùs occidi.

53. Legiones. Græc. λεγεῶνας, vox Latina. Dicitur autem legio continere 6. millia militum, quod tamen certum non eſt: continet quidem ſemper millia aliquot.

54. Scriptura, ſcilicet, dicentes, quod ſequitur. Sic, ſcilicet, me capi, & occidi.

55. Tenuiſtis. id eſt, prehendiſtis.

59. Princeps. Græc. & Complut. Principes.

60. Inuenerunt. ſ. idoneum. Nouiſſimè. Græc. deinde; ſeu poſteriùs, ὕστερον poteſt etiam verti, poſtremò.

61. Poſt triduum. Græc. triduo.

63. Tacebat, ſcilicet; ſciebat nihil profuturam reſponſionem. Adiuro, id eſt, expoſtulo, & velut cogo. Per Deum. q.d. ex parte Dei.

64. Dicit, ſcilicet, ob reuerentiam Dei, cuius Pontifex auctoritatem interpoſuerat. Dixiſti, ſcilicet, quod res eſt. vide ſupr. q.d. Ita eſt, vt dixiſti. Veruntamen. pro, cæterum. Amodo; id eſt, poſt hoc tempus. q. d. aliquando. Sedentem. non id erāt viſuri, ſed quod ſequitur. Id autem ſignificat Chriſtum paternæ gloriæ conſortem. Virtutis Dei. pro, potentis Dei.

65. Sciſdit. ita ſolebant dolorem, ſeu indignationem demonſtrantes.

67. Expuerunt. Erat id ignominioſiſſimum apud Iudæos, quamquam apud quos non eſt? Colaphis, id eſt, pugnis. Palmas, id eſt, alapas. Faciem. fortè colaphis caput aut collū cædebāt.

68. Prophetiza. i. diuina. Chriſte. Ironicè.

71. Ianuam Græc. εἰς τὸν πυλῶνα, id eſt, veſtibulum, ſcilicet, per ianuam qua in veſtibulum ibatur.

72. Negauit, ſcilicet, poſtquam alij etiam, vt ait Marc. & Luc. eum ſimiliter interrogaſſent.

73. Puſillum, ſcilicet, horum, ſecundum Luc.

74. Deteſtari, id eſt, deuouere, ſeu execrari Græc. καταθεματίζειν.

75. Quod dixerat. Græc. qui dixerat.

CAP. XXVII.

3. TVnc ſ. cùm ductus eſſet ad Pilatum, aut duceretur. Damnatus. ſ. Chriſtus à Sacerdotibus ad mortem.

4. Sanguinem. i. hominē ad mortem. Iuſtum, Græc. ἀθῷον. i. inſontem, ſeu innocentem. Ad nos. pro, noſtra refert.

5. Proiectis, ſcilicet, ad illorum pedes. Templo, id eſt, templi atrio.

6. Corbanam. i. Gazophylacium. vox eſt Chal. Nam Heb. Corban. i. donum, ſeu oblatio, ſcilicet, locus erat vbi oblata reponebantur. Syr. In domum. Corbanam, id eſt, oblationis. Sanguinis, id eſt, quo empta cædes hominis.

8. Haceldema. Chald. eſt. חקל Chaqal. ager. דמא Dema ſanguis, ſcilicet, emptus fuerat pretio ſanguinis.

9. Ieremiam. fortè 32. cap. vbi quiddam videtur eſſe huius ſentētiæ. at potiùs eſt Zach. cap 11. ſecundùm 70. refert autē Matthæus magis ſenſum quàm verba. Hier. ait legiſſe ſe quoddam Ieremiæ apocryphum; vbi id extet Sic & Paulus citat apocryphum quoddam de Iamne & Mambre. ſ. ſunt & vera quædam in Apocryphis. Acceperunt. Syr. accepi. & ſic etiam verti poteſt ex Græc. Appretiati. i. æſtimati. Iungendum

verò in filiis, &c. Quem appretiauerunt, ſcilicet, Iudæi, & Iudas q.d. tāti ab eis fuit æſtimatus.

10. Dederunt. Syr. dedi. Mihi, id eſt, de me. q. d. Ita erat à Deo definitum.

11. Interrogauit. ſ. poſt accuſationes Iudæorum, de quibus Luc. 23.
Rex Græc. ὁ βασιλεύς. i. ille Rex. ſ. expectatus. Dicis, ſcilicet, id quod res eſt.

12. Nihil, ſcilicet, ſciebat nihil profuturum. Neceſſe volebat defendere.

14. Miraretur. ſ. conſtātiam, manſuetudinem, & mortis contemptum.

15. Vnum, ſcilicet, ex propoſitis à Præſide. Voluiſſet. lege, voluiſſent.

16. Inſignem, ſcilicet, flagitiis. Barabbas. Syr. Bar Abba.

17. Congregatis ſ. & de more petētibus vnum vinctum, ob feſti reuerentiam.

19. Et iuſto illi. pro, ſit cum iuſto illo. q. d. miſſum illum fac. Hodie, id eſt, nocte hac.
Per viſum. i. in ſomnis. putant quidam factum id à diabolo, ne Chriſtus occideretur. fortè Deus ſic voluit Chriſti innocentiam oſtendere.

20. Populis. Græc. turbis. Perderent. i. perdendum curarent.

24. Innocens, &c. q. d. non ego occido illum, ſed vos. Sanguine, id eſt, cæde.

25. Super nos. i. imputetur nobis, ſeu in nobis vindicetur.

27. Tunc. i. illo tempore. Factum autem id priuſquam condemnaretur. Prætorium. Græc. πραιτώριον, Latina vox. Cohortem. pars eſt ferè decima legionis.

28. Exuente. ſ. omnibus veſtibus. Chlamydem. veſtem. ſ. regiam, & militarem. quæ & paludamentum, ſcilicet, militare pallium.

29. Poſuerunt. ſ. infixam. vide Tertul. de cor. mil. Arundinem. ſ. loco ſceptri. Aue. Syr. pax.

31. Exuerunt. ſ. relicta corona in capite.

32. Angariauerunt. i. coëgerunt. Tolleret, ſcilicet, quòd Chriſtus fatigatus eſſet, & illi feſtinarent ad Chriſti mortem.

33. Golgotha. i. caluaria vox Chald. Heb. dicitur Gulgoleth. Caluariæ. ſ. locus erat plenus capitibus damnatorum.

34. Vinum. Græc. & Syr. acetum. Felle, id eſt, myrrha, quæ amaritudine fel refert. vide Mar.

35. Crucifixerunt. ſ. milites. Diuiſerunt. ſ. in 4. partes, ſecundùm Ioan. Veſtimenta. ſ. ſuperiorem, & inferiorē, talares. Sortem. ſ. ſuper tunicam inconſutilem. fortè etiam ſuper partes factas. vide Mar. 15. nu. 24.

36. Seruabant, ſcilicet, ne quis eriperet.

37. Cauſam. ſ. condemnationis. Rex. quaſi ob id eſſet damnatus quòd regnum vellet vſurpare.

39. Blaſphemabant. i. conuiciabantur.

40. Vah. non eſt. Græc. nec Syr.

43. Vult, id eſt, amat, ſcilicet, eum.

44. Idipſum, id eſt, ſimiliter Latrones. pro, latro, vel fortè id vterque primùm; poſtremò verò alter reſipuit.

45. Vniuerſam etiā extra Iudæam vide Dion. epiſt. ad Apollophanem.

46. Magna. ſ. ad ſignificandum dolorem. Sabacthani. Chald. eſt. Nam Heb. Hazabthani. & quidem Chriſtum veriſimile eſt Hebr. dixiſſe. vt eſt in Pſalmo.

47. Quidam, ſcilicet, qui linguam Hebraicam ſeu Syriacam non intelligebant. fortè Romani milites.

48. Aceto. ſ. vt citiùs moreretur.

49. Sine, id eſt, omitte q. d. ne des.

50. Clamans. Græc. κράξας, id eſt, cùm clamaſſet. Emiſit, ſcilicet, poſt horam nonam, tempore veſpertini ſacrificij.

51. Ecce, ſcilicet, Chriſto mortuo. Templi, id eſt, quod ante templum erat. erat & alterum interius, ante propitiatorium, quod hîc quidam intelligunt. Sciſſum, ſcilicet, velut templo præ indignatione veſtem ſcindente. Hier. epiſt. 150. ait in Hebraïco Euangelio legi, Templi ſuperliminare corruiſſe. Mota. Hæc omnia indicabant indignum facinus factum.

52. Sanctorum, id eſt, fidelium. Surrexerunt, ſcilicet, poſt Chriſti reſurrectionem. An autem mortui deinde ſint; alij aiunt, alij negant.

53. Et exeuntes. pro, nam exeuntes. Sanctam. ita dicitur ob templum, & Dei cultum. Ciuitatem, ſcilicet, extra erant, monumenta.

54. Centurio, ſcilicet, Præfectus Romanis militibus. Filius Dei. vel diuinitatem agnouit, vel eximiam ſanctitatem.

56. Iacobi. quæ aliàs dicitur Cleophę. ſcilicet, vxor, ſecundùm quoſdam, qui etiā hunc dicunt fuiſſe fratrem Ioſeph. eoque iſtos dictos fuiſſe fratres Domini, quod Ioſeph filius Chriſtus putaretur. vide Ioan. 19. Zebedæi. quæ alibi dicitur Salome.

57. Diues. & nobilis ſecundùm Mar.

61. Et altera, &c. erant etiam aliæ ſecundùm Lucam.

65. Habetis. poterat verti, habete i. accipite. Cuſtodiam, ſcilicet, militum. Græc. κουστωδίαν. Latina vox. Ita dicebantur milites qui vrbem cuſtodiebant.

66. Signantes, id eſt, ſigillantes, ſcilicet, ne quid fraudis fieret.

CAP. XXVIII.

1. VEſpere, id eſt, fine noctis, ſcilicet, crepuſculo matutino. Quæ, ſcilicet, veſpera, vel nox. Sabbati, id eſt, hebdomade, ſeu poſt ſabbatum, ſcilicet, Dominica die. Nor. incertum eſſe qua hora Chriſtus ſurrexerit. creditur fuiſſe poſt mediam noctem.

3. Aſpectus. Græc. ἰδέα, id eſt, ſpecies, ſeu forma. Veſtimentum, ſcilicet, apparebat ſpecie hominis.

5. Reſpondens, id eſt, alloquens Hebr.
6. Dominus. Syr. Dominus noſter.
7. Galilæam. ſ. vbi plures diſcipuli, & minor perſecutio Iudæorum. Prædixi, ſcilicet, quod tes eſt.
8. De monumento. ſ. poſtquam viderant intus duos Angelos, de quibus Luc. 24.
9. Illis. ſ. poſtquam Magdalenæ apparuerat. Auete. i. ſaluete. Syr. pax vobis.
11. Omnia, ſcilicet, de ſublato lapide, viſóque Angelo, &c.
14. A Præſide. ſ. aliquo vos accuſante. Suadebimus ei. i. eum placabimus.
15. Verbum, ſcilicet, mendacium.

16. Montem, fortè Thabor.
17. Videntes. ſ. eum multis aliis, de quibus 1. Cor. 15. Quidam: fortè ex Apoſtolis. Dubitauerunt ſ. Chriſtum eſſe.
19. Euntes ergo, &c. Syr. Sicut autem miſit me Pater meus, & ego mitto vos. Ite ergo, &c. Nomine, id eſt virtute, & auctoritate. Sunt verò hæc verba, quibus eos vti voluit baptizando, vt fit in Eccleſia. Not. hic expreſſum myſterium Trinitatis.
20. Sum. ſ. deitate, & in Euchariſtia etiam humanitate. Seculi. Græc. & Syr. additur Amen. Additur & Syr. finis ſancti Euãgelij Matthæi, quod prædicauit Hebraicè in Palæſtina.

EVANGELIVM SECVNDVM MARCVM.

Dictus etiam Ioannes. vide Act. 12. Fuit verò primùm Pauli diſcipulus: deinde Petri, ſub quo Romæ Euangelium ſcripſit. vide Coloſſ. 4. 2. Tim. 4. 1. Pet. 5. Ita quidam: alij aliter, vt diximus Act. 12. Scripſit autem Græcè ſecundùm quoſdam: ſecundùm alios Latinè: eſtq; Alexandriæ, vbi erat Epiſcopus, martyrio coronatus.

CAPVT I.

1. INITIVM, ſubaud. tale fuit, vel ſic cœpit. Quidam tamen id titulum putant, ſeu prooemiũ, quo indicet ſe, à Chriſti prædicatione velle incipere Euãgelium, id eſt, Euangelicæ prædicationis.
2. In Iſaia Propheta: ſic Syr. & in Græcis correctioribus olim. Iunge verò eum, vox damnantis: nam reliqua, quæ per parentheſin, ſunt Malachiæ. Mitto. pro mittam. Angelum. Græ. τὸν ἄγγελον, id eſt, illum Angelum, certum, ſcilicet, quendam. Faciem tuam, id eſt, te. At Malach 3. & faciem meam: vide quæ illic annotauimus.
4. Deſerto, ſcilicet, propter Iordanem. vide Luc 1. Pœnitentiæ, id eſt, quod ad pœnitentiam excitabat. Remiſſionem. ſ. per Chriſtum poſtea dandam, vel etiam tum, non vi baptiſmi, ſed contritionis.
5. Omnis: vtitur Scriptura modo loquendi vulgari. Sic ſolemus dicere, Tota ciuitas concurrit. i. maxima pars ciuium.
6. Zona. Ablatiuus eſt. Pellicea, id eſt, coriacea.
7. Venit, pro veniet: Dignus. Græc. ἱκανὸς, id eſt, idoneus, ſeu ſufficiens. Eius, abundat, more Hebr.
10. Apertos. Græc. ſcindi. i. velut ſcindi, ſeu aperiri. Et manentem: non eſt Græc. nec Syr. In ipſo. Græc. & Syr. & ſuper ipſum, id eſt, ſuper ſe.
11. Complacui: vide Matth. 3. ſic reliqua quæ omittimus in Marco aut Luca, aut Ioanne quære in Matthæo: noluimus enim eadem repetere, breuitati conſulentes.
13. Et quadraginta noctibus: id non eſt Græc. nec Syr.
14. Regni, id eſt, de Regno. ſ. prædicabat quomodo id poſſet acquiri.
15. Appropinquauit, pro appropinquat. ſ. aduenerat Chriſtus qui erat introducturus.
17. Fieri, pro eſſe.
19. Componentes, ſcilicet, ſarciebant, vel plicabant.
22. Quaſi. pro tanquam. Poteſtatem, ſcilicet, præcipiebat, vt Dominus, itáque docebat efficacia & libertate, & miraculis doctrinam confirmabat.
23. In ſpiritu, &c. habens ſpiritum immundum.
24. Quid nobis, &c. i. quid tibi rei eſt nobiſcum. q. d. omitte nos. ſ. me & reliquos dæmones, qui homines vexant. Ante tempus: non eſt Græc. nec Syr. Quod Græc. qui. q. d. ſcio quis ſis, nempe ſanctus Dei. i. homo ſanctus.
25. Comminatus eſt Græc. ἐπετίμησεν, id eſt, increpauit.
26. Diſcerpens, ſcilicet, huc illuc iactans, ſeu diſtrahens, ſed nihil lædendo tamen, vt ait Luc. Voce, ſcilicet, nihil ſignificante: prohibitus enim eſt à Chriſto loqui

27. Conquirerent, id eſt, quærerent.

30 Recumbebat, pro decumbebat.

32. Occidiſſet. ſ. eo tempore licebat ſabbato operari.

34. Multos. Matth. dicit omnes. ſ. illi omnes multi erant Languoribus. i. morbis. Loqui, &c. id eſt, dicere quod ipſum noſſent. ſ. non decebat Chriſtum à dæmonibus prædicari.

35. Egreſſus. ſ. dixit vt Luc ait: vel diluculum, apud Luc dies vocatur.

41. Mundare, imperatiuum eſt.

43 Comminatus eſt. ſ. ne cuiquam diceret, vt ſtatim explicatur. Eiecit. i. emiſit.

44. Principi, &c. Apparet huius fuiſſe, leproſum declarare mundatum: quamquam Græc. eſt Sacerdoti, ſed cum articulo. & Syr. Sacerdotibus.

45. Diffamare ſermonem, id eſt, rem diuulgare. Introire. ſ. ob vim populi concurrentis.

Cap. II.

1. Dies. ſ. aliquot: nam octo, non eſt Græc. nec Syr. Domo. ſ. in quam ſe clam receperat.

2. Ad ianuam, id eſt, loca circa ianuam. Syr. veſtibulum ianuæ.

7. Blaſphemat. Græc. blaſphemias. Syr. blaſphemiam.

8. Spiritu. i. animo, ſeu diuinitate.

12. Mirarentur. Græc. ſtuperent attoniti. Honorificarent. Græc. glorificarent.

14. Leui, qui & Matthæus. Alphæi. ſ. filium. Telonium. i. menſam, ſeu locum, in quo vectigal colligebatur.

15. Sequebantur. Græc. & Syr. ſecuti fuerant.

19. Filij nuptiarum, id eſt, qui nuptiis interſunt, Heb.

21. Aſſumendum, id eſt, particulam. Græc. ἐπίβλημα; id eſt, immiſſuram. Supplementum: nominatiuus eſt. A veteri. i. veſtimento. ſub. partem. q. d. rumpit vetus. Maior. Græc. peior. i

22. Nouum. ſ. muſtum.

23. Iterum. id dicitur propter alteram Phariſæorum calumniam. Progredi, & vellere, pro, progrediendo vellere.

26. Sub Abiathar. i. tempore Abiathar, qui paulo pòſt patri ſucceſſit, vel fortè pater etiam Abiathar vocabatur, ſicut & filius Abiathar etiã, ſecundum quoſdam, Achimelech vocabatur. ſ. patris nomine. vide 2. Regum 8. 1. Paral. 18. vbi vtrumque indicatur. Propoſitionis. i. qui proponebantur in menſa ante Dominum. Et qui, pro, etiam qui.

27. Factum, id eſt, inſtitutum.

28 Itaque, pro, denique. q. d. id factum à meis diſcipulis, qui tanquam Dominus ſabbati, id poſſum abrogare: vel q. d. ſi propter hominem factum eſt ſabbatum, adeoque licet huic ob neceſſitatem violare, quanto magis id poſſum ego permittere, qui ſum Dominus ſabbathi.

Cap. III.

4. Benefacere an malè. i. prodeſſe an lædere? Animam. i. vitam. Perdere. Græc. occidere.

5. Contriſtatus. i. cõdolens. ſ. vitiis iraſcebatur, hominibus condolebat. Cæcitate. Græca vox etiam obdurationem, ſeu obſtinationem ſignificat. Homini: qui, vt eſt in Euangelio Hebræo? erat cæmentarius. Hier.

6. Herodianis. Syr. Herodis domeſticis. vide quæ diximus in Matth. 22.

12. Eis. ſ. dæmoniis, vel hominib. à ſe liberatis.

14. Cum illo. i. ipſi familiares.

15. Dedit, &c. Id poſtea factum. vide Matth. 10. Mar. 6. Luc. 9.

16. Impoſuit, pro, impoſuerat olim. Nam id factum priùs, vt dicitur Ioan. 1.

17. Et Iacobum, &c. ſ. vocauit ad ſe Boanerges, pro, Benaireghes. Chal eſt. Bene, filij: reges, tonitruum; Syr. benaireghesei, בנירגשי. Filij tonitrui. i. tonantes. ſ. diuina dogmata.

18. Alphæi. ſ. filium. Thaddæum: qui dicebatur etiam Lebbæus, & Iudas Iacobi. ſ. frater. Cananæum, à Cana Galilææ: dictus & Zelotes: id enim ſignificat Cananæus: erat autem frater Thaddæi, adeoque Iacobi etiam minoris.

20. Conuenit: præſens, eſt tempus. Panem. i. cibum. Heb.

21. Sui. ſ. cognati. Tenere. i. quaſi mentis impotem ligare. Hier. ep. 27. In furorem, &c. id eſt, mente eſt alienatus. Syr extra mentem ſuam eſt. Apparet Chriſtum tanto cum feruore prædicaſſe, vt videretur eſſe extra ſe.

23. Parabolis, id eſt, ſimilitudinibus.

24. In ſe, id eſt, contra ſe.

25. Super, id eſt, contrà.

27. Vaſa, id eſt, inſtrumenta. ſ. bellica.

28. Omnia, &c. q. d. omne peccati genus dimitti ſolet.

29. In Spiritum ſanctum. ſ. tribuendo eius opera ſpiritui immundo. Non habebit. Græc. non habet q. d. non ſolet habere: eſt enim grauiſſimum peccatum. Delicti. Græc. iudicij. i. damnationis, ſeu ſupplicij.

Cap. IIII.

1. Ad mare, id eſt, prope mare.

2. In doctrina ſua, id eſt, ſuo modo ſolito docens.

5. Altitudinem. i. profunditatem.

6. Exæſtuauit. i. æſtu ſolis aduſtum eſt, ſeu nimiùm calefactum.

8. Vnum. ſ. ſemen.

10. Singularis. id eſt, ſolus; ſcilicet, extra turbam. Duodecim. Græc. & Syria. cum duodecim.

11. Myſterium.i. arcanum. Foris.i. extranei. Fiunt.i proponuntur.

12. Non videant.i.percipiant.Id quod iudicio Dei fit, ob illorum peccata.

13. Neſcitis i.non intelligitis.

15. Vbi,id eſt, in quibus. Et quum, pro, qui quum.

19. Ærumnæ.Græc.μέριμναι. i.curæ,ſeu ſolicitudines. Deceptio diuitiarum. i. decipientes, ſeu fallaces diuitiæ.

21. Venit, id eſt accenditur, ſeu accenſa profertur.

22. Non eſt enim,&c.q d Hæc dixi.quia volo,ea quæ vos docui, ne occulta retineatis, ſed prædicetis palam: fortè autem, quod hic ait, prouerbium erat illo tempore, quo Chriſtus more ſuo vtitur ad explicandum quod vult.

24. Videte quid audiatis. i. attendite ad id quod dico. Adiicietur.ſ. à Deo.

25. Habet.ſ.vt debet vtens.

27. Nocte, iunge cum, dormiet. Die, iunge cum,exurgat.q.d.dum prætereũt noctes & dies, vel dum ille aliud agit.ſ.etiam diſcedente prædicatore fructificat verbum.

28. Vltro,id eſt, per ſe. Plenum.i.perfectum, ſeu maturum.

29. Ex, non eſt Græc. Se produxerit, id eſt, prodierit, ſeu prouenerit. ſ. perfectus. Syr. pinguis fuerit.Mittit falcem, id eſt metit.ſ. Dominus agri.

30. Et, pro præterea. Cui parabolæ, &c.i.qua ſimilitudine declarabimus.

32. Sub vmbra. ſ. in ramis. Habitare, id eſt, nidificare.

34. Non,pro,ferè non. Diſſerebat, id eſt explicabat.

35. Illa die, pro, illo tempore.ſ.quo prædicabat in Galilæa: vel q.d.quadam die. Contra. Græc. εἰς τὸ πέραν, id eſt in vlteriorem, ſeu aduerſam ripam.

36. Vt erat.ſ.ſuper ceruicali. Cum illo, ſcilicet profectæ ſimul.

37. Mittebat.ſ.procella.

38. Ad te pertinet.i.tibi curæ eſt.

39 Exurgens comminatus eſt.Græc.διεγερθεὶς ἐπετίμησε, id eſt,excitatus increpauit. Tace, id eſt, quieſce, ſeu ceſſa.

40. Ait,pro,dixerat.ſ.priùs.vide Matt.8.Eſtis. Græc.eſtis ſic.i tantopere.Nec dum. Græc.quomodo non. Fidem. ſ. perfectam. Timuerunt.ſ. reuerentiali timore, vel ſtupentes. Ad alterutrum, id eſt, inter ſe. Quiſputas, pro, quiſnam. Græc.τίς ἄρα.

Cap. v.

1. GEraſenorum. Græc. & Syr. Gadarenorum.

2. Monumentis. id eſt, loco vbi monumenta. In ſpiritu, &c. habens ſpiritum immundum, ſcilicet,à dæmone vexatus.

3. Monumentis: erant hæc extra ciuitatem.

7. Adiuro. i. velut ex parte Dei peto, ſeu per Deum obteſtor. Torqueas ſ.pellendo hinc, vel mittendo in infernum.

8. Exi, non dixit exi ſtatim, alioqui iam exiiſſet.

9. Quod tibi nomen eſt? i. quis es? Legio. &c.q.d ſumus velut legio, vel poſſumus vocari legio.Græc λεγεὼν,vox Latina

10. Regionem. ſ. illam: quòd illic multum poſſet hominibus nocere.

13. Millia, ſcilicet, porcorum.

14. Agros,id eſt, pagos. Facti pro, factum id eſt, quid accidiſſet.

18. Vt eſſet, &c.i.vt ſibi liceret Chriſtum ſequi. Admiſit.i.permiſit.

22. Iairus. pen. producta:eſt enim Græc. α.

26. Magis,id eſt potiùs.

29. Fons,id eſt,ſcaturigo, ſeu profluuium. Plaga Græc.flagello.

30. Exierat.ſ. per effectum, vel virtutem, id eſt,effectum.

34. In pace.i.quieto animo,& læto.

35. Ad Archiſynagogum Græc.ab Archiſynagogo.Syr.à domo Archiſynagogi.

37. Se.ſ. ingredientem domum.

39. Dormit.ſ.Chriſto dormiebat.

41. Talitha.i. puella. Chald. eſt. Cumi i.ſurge. Hebr. eſt. Tibi dico. Additum id à Marco explicationis cauſa.q. d ô puella

43. Iuſſit.Græc.dixit i.iuſſit.Hebr.eſt.

Cap. vi.

1. INde, ſcilicet, ex Capharnaum. Patriam. ſ. Nazareth.

2. Facto, id eſt, adueniente. Manus eius, id eſt,eum.Hebr.

3. Faber,id eſt, fabri filius·ſic enim ſolent, fabri filij vocari.Græc. τέκτων, id eſt artifex:vulgò Artegiano.

5. Non poterat. ſ. ob illorum incredulitatem, vt ſtatim dicitur.

6. Spiritum.i contra ſpiritus.

7. In via. Græc. in viam. Virgam. i. baculum ad innitendum: nam ad defenſionem prohibitum. Zona, Syr. marſupio,ſcilicet, è zona pendente.

9. Sandaliis i ſoleis,quæ ſupernè funiculis alligantur,ſeu anſulis,cuiuſmodi ſunt in vſu Frãciſcanis. Act 12.vertit caligas.

10. Duabus.ſ.mutatoriis.

11. Teſtimonium. ſ. quòd in nulla re velitis cum illis communicare.

20. Cuſtodiebat.i.obſeruabat,ſeu verebatur.

21. Opportunus. ſ. conuiuio, vel Herodiadis propoſito. Natalis ſui.Græc.Natalitiis ſuis. Tribunis. Græc. χιλιάρχοις. id eſt, præfectis millenorum.

27. Spiculatore.i.ſatellite, ſeu carnifice.

32. Puſillum i parumper.

35. Multa.i.ſera.Præterijt. Græc. multa.

37. Panes,id eſt,cibos.

39. Contubernia. i ordines ſeparatos. Græc. conuiuia. Fœnum i herbam.

40. In partes ſ.diſtinctas Syr.per ordines.ſ.vt poſſet facilè conſtare eorum numerus.

41. Benedixit, id eſt, bene precatus eſt, ſeu gratias egit.

43. De piſcibus.ſ.ſublatæ reliquiæ.

48. Videns.Græc.vidit.

51. Plus magis. Græc.valde ſupra modum.

52. Intellexerunt i,meminerunt,aut aduerterunt.De panibus.i Chriſti potentiam in panum multiplicatione oſtenſam.

Cap. VII.

3. CRebro.Syr. curioſè. Græc. πυγμῇ i.pugillatim, ſeu cubitaliter.ſ.ſolebant lauare ſæpe,tandemque infundere in ſummos digitos aquam,comprehenſa in pugnum manu,& eleuata,vt poſſet in brachium aqua fluere vſque ad cubitum. Id quod etiam hodie Hebræi dicuntur obſeruare. Interpres videtur legiſſe πυκνὰ id eſt, crebrò. quòd ſi πυγμῇ legit ſenſum reddidit. vbi enim ſæpe lauerint, id faciunt quod de pugno diximus.

4. Foro, ſcillicet, rerum venalium, vbi facilè contaminabantur rerum tactu, aut gentilium conuerſatione. Baptizentur. i. abluantur. Baptiſmata calicum. i. ablutiones poculorum. Vrceorum.ſ ligneorum,vt ex Græc. apparet. Æramentorum. i. vaſorum æneorum. Lectorum. ſ. tabularum lecti.

5. Panem.i cibum.

7. In vanum.i.fruſtra,ſeu vano cultu.

9. Bene.i.valde. vel Ironia eſt.

11. Si dixerit.ſub. bene facit. Ex me, ſcilicet, Deo offertur.

12. Facere.ſ.iuuando, ſeu ſuſtentando.

13. Reſcindentes,id eſt,irritum facientes,ſeu abrogantes.

15. Communicant.i.inquinant.

19. Cor.i.voluntatem.

20. Homine.i hominis corde.

22. Nequitiæ. Syr. iniquia. Malus. i. inuidus, vel cupidus.Stultitia vox Græc.ſignificat etiam immodeſtiam.

24. Fines i. confinia. Neminem, &c.ſ.ne Iudæis videretur aut legem violare,qui cum gentibus conuerſaretur,aut non eſſe Meſſias qui Iudæis ſolis putabatur miſſus. Voluit. ſ. fecit aliquid vnde lateret,ſed illud ſatis non fuit.Itaque fecit quantum voluit, non quantum potuit.

26. Enim Græc.autem.Gentilis.Græc.ἑλληνίς. i.Græca. ſic enim gentiles vocantur in Scriptura,vt patet ex Act.& Paulo,quòd ferè Græcè loquerentur. Syrophœniſſa. i. ex Syriæ Phœnicia.

28. Vtique, id eſt, ita eſt.

31. Inter. ſub. tranſiens. Decapoleos. Regio eſt decem ciuitatum, partim cis partim trans Iordanem.

32. Mutum.Græc.μογιλάλον.i.vix loquentem. ſ.erat lingua impedita,itaque ſequitur,& loquebatur rectè.

33. Seorſum, ſcilicet, docens fugere popularem laudem.

34. Ingemuit.ſ commiſeratione humanæ miſeriæ. Ephphetha Chal. eſt. Adaperire.ſ.quantum ad aures,ac linguam.

37. Fecit.pro.facit. Syr.facit.

Cap. VIII.

2. SVſtinent,id eſt,expectant, vel perdurant ſequendo.

4. Vnde pro. quomodo.

7. Ipſos.Syr.ſuper ipſos.Benedixit, id eſt,gratias egit.

10, Dalmanutha.Matth. 15. dicitur. In fines Magedan.

11. Conquirere.i.diſputare, ſeu altercari.

12. Spiritu.i.intra ſe.Si pro,non.Heb.

15. Fermento Herodis. i. Herodianorum doctrina. quibus Herodes fauebat.vide ſup. cap.3.

17. Intelligitis.ſ.potentiam meam.

22. Cæcum. non à natiuitate: nouerat enim arbores.

23. Vicum. ſ Bethſaidam. Ambulantes, iungendum cum.homines, vt patet ex Græco.

25. Cœpit. Græc. fecit eum.

26. Vicum,id eſt,pagum.

30. Comminatus.i.interminatus.

33. Comminatus eſt.i. increpauit.

35. Euangelium.i. bona quæ per Euangelium annunciantur. vel, fidem Euangelicam.

37. Anima.ſ.perdita,recuperanda.

38. Confeſſus. Græc.confuſus.i.quem mei puduerit. Adultera. ſic vocatur, quòd à Deo deficere ſolita per idololatriam, aut alia peccata. Confitebitur.Græc.confundetur.i.pudebit eius, nec inter ſuos numerabit.

Cap. IX.

1. VEniens.Græc veniſſe.In virtute i.cum potentia.q d.per magnam Dei potentiam,quæ in eo apparebit.

6. Exterriti,ſcilicet,ad tantam rei nouitatem, velut extra ſe.

12. Primo.iunge cum,veniet. Vide Matt. 17. In filium.i. de filio. Contemnatur. ſub. ſic accidet Eliæ.

13. Sed. pro, imò verò. Scriptum eſt, ſcilicet, venturum.

14. Conquirentes.i. diſceptantes.

15. Stupefactus. fortè ob maieſtatem in vultu relucentem.

16. Eos.ſ.ſcribas. & diſcipulos.

18. Allidit. Græc.lacerat. Areſcit. i. ſine ſenſu efficitur.
19. Eis.ſ.qui aderant.Græc.ei.
20. Vidiſſet eum ſ. puer Chriſtum. Eliſus. i. lapſus,ſeu deiectus.
24. Incredulitatem meam. i.me,etiam ſi fortè imperfectè credo.
25. Comminatus eſt.i cum imperio præcepit.
26. Diſcerpens.i.vellens.
29. Exire.pro,ejici.
30. Prætergrediebantur. i. tranſibant per. Scire.ſ.ſe ire in Ieruſalem,ne impediretur.
35. Erit pro, ſit, ſeu fiat. Heb. Nouiſſimus.i. poſtremus.
36. Complexus.ſ.amat innocentiam Chriſtus. Græc.ſuſcipiens in vlnas.Syr. tollens ſuper brachia ſua.
37. In nomine meo.i.propter me. Non me.ſ. ſolum.Sed.pro,ſed etiam.
39. Virtutem.i.miraculum.Citò.i.facilè,
41. Eſtis,ſcilicet, diſcipuli. Mercedem.ſ. hîc, vel in futuro.
42. Scandalizauerit. i. impedimento fuerit ad ſalutem. Mola aſinaria.Græc.lapis molaris. vide Matth.18.num.6.
43. Debilem.i.manu mutilum, ſeu mancum.
44. Vermis,id eſt, conſcientiæ remorſus.vide Iſa.vlt.
47. Luſcum.Græc.μονόφθαλμον.i. vnoculum.
49. Omnis.ſ.damnatus.Salietur.pro, velut ſalietur.ſ.perpetuò durans in ſupplicio. Et omnis. pro, ſicut omnis.q. d.vt ſacrificiis adhibetur ſal, ita illis ignis,planè miſeris victimis.
50. Bonum eſt,&c.occaſione præteritæ ſententiæ, vbi ſalis meminit , hanc adjicit, ſale tamen vtens in alia ſignificatione.ſ.ſapientiæ,

Cap. x.

1. AD.pro,ob.
8. Vna caro.i.velut vnum corpus.
9. Deus.Græc.additur,& dixit.
11. Super.i.contra.q.d.in eius iniuriam.
13. Comminabantur.i.increpabant.
14. Talium.ſ.innocentium,& ſimplicium.
15. Receperit.i.ſe diſpoſuerit,ſeu comparauerit ad. Velut paruulus,id eſt, cum innocentia & ſimplicitate.
16. Complexans. vide ſupr. cap. 9. Benedicebat.i.bene precabatur.
17. In via.Græc.in viam.Procurrens. pro, accurrens, ſeu præcurrens. Percipiam.Græc.&Syr. hæreditate poſſideam.
18. Bonus,ſcilicet, ex ſe, ſeu ſine vllo defectu perfectus.
19. Fraudem.i.iniuriam,ſeu damnum.
20. Iuuentute Græc.pueritia.
21. Dilexit.i.amanter aſpexit.ſ vultu beneuolentiam indicans. Deeſt. ſ. ad perfectionem. vide Matth 19.

22. Poſſeſſiones,id eſt,diuitias.
23. Pecunias,id eſt,diuitias.
25. Facilius, &c. Hyperbole , ſignificans ſummam difficultatem.
26. Magis. Græc. ſupra modum. admirabantur.Græc.obſtupebant. Ad ſemetipſos.i inter ſe.
29. Enangelinm. i Euangelij obſeruantiam, vel bona per Euangelium annunciata.
30. Accipiet. i. accepturus ſit. Cum perſecutionibus.i.in mediis etiam perſecutionibus. q. d. nec id perſecutiones poterunt impedire.
32. Præcedebat.ſ oſtendens promptitudinem, & alacritatem ad mortem. Stupebant. ſ. tantum feruorem. Timebant. ſ. vel propriũ periculum, vel incerti quorſum ſpectaret tanta alacritas , & feſtinatio.
35. Dicentes, ſcilicet, per matrem , vel ſimul cum matre.
38. Bibo,&c.præſentia.pro futuris. Baptiſmo/ ſic vocat paſſionem , qua velut aqua merſus. & alioqui aquæ tribulationes ſignificant.
40. Vobis.non eſt Græc.Sed.pro,niſi.
42. Eis,ſcilicet.velut ſeruis. Poteſtatem.ſ.qua coërceant.
45. Eſt.Græc.erit. Erit.pro,ſit.ſic infrà.
48. Comminabantur.i.increpabant.
49. Animæquior , id eſt , bono animo.Græc. confide.
50. Veſtimento,id eſt,pallio. Exilicos.Græc. ſurgens.
51. Rabboni i.magiſter mi.
52. Vade.q.d.diſcede compos voti. Syr. vide. Salunm.i.ſanum.

Cap. xi.

1. BEthaniæ. ex qua diſceſſerat. vide Matt. 21. nempe erat inter Bethaniam & Ieruſalem.
2. Caſtellum,id eſt, pagum.
3. Quid.pro,quorſum iſtud Domino.Syr.Domino noſtro.
6. Dimiſerunt.i.permiſerunt.ſ. accipere.
9. In nomine Domini.i.à Domino miſſus.
10. Benedictum , id eſt , felix,fauſtúmque ſit. Regnum.ſ.ſciebant Meſſiam regnaturum in domo Dauid , etſi modum neſcirent quo eſſet regnaturus. Hoſanna in excelſis. i. ſalua obſecro; qui in cælis habitas.
11. Circumſpectis.ſ. quæ fiebant in templo,vt poſtea reprehenderet. vel num ſe quis inuitaret, nemóque fuit. Veſpera hora , id eſt , veſpertinum tempus.
12. Alia die.id eſt,poſtridie.
13. Non enim , &c.q.d. myſterium ſuberat in eo facto.
14. Reſpondens. i.allocutus.Hebr.
16. Vas,id eſt vtenſile quippiam.
17. Omnibus,ſcilicet, etiam alienigenis. vide 3 Reg.8;

18. Time

18. Timebant. adeóque non audebant manus injicere. Enim pro, autem. vel ſenſus eſt, perdere volebant, quia timebant ne populum contra ipſos concitaret.

21. Maledixiſti.i. malè precatus es.

22. Dei. pro, in Deum, ſcilicet, credentes, & fidentes ei.

27 Summi Sacerdotes. i. Principes Sacerdotum: nam ſummus vnus erat.

29. Vnum verbum. pro, vnam rem. Hebr.

Cap. XII.

1. PAſtinauit. Græc. plantauit. Homo. pro, quidam Hebr. Lacum. ſ. ad excipiendum vinum, ex vuis expreſſum.

4. Vulnerauerunt. ſ. lapidibus. vt eſt Græc.

9. Veniet, &c. Chriſti ſunt verba, vt patet ex Lucæ 20. dicta poſt illorum reſponſum, de quo Matth. 21. Cúmque illi. de ſe dictum intelligerent, addiderunt: Abſit, &c, vt eſt apud Luc.

12. Et quærebant. pro, itaque quærebant. Et timuerunt. pro, ſed timuerunt. Ad. pro, contra.

14. Vides. i. reſpicis. Faciem i. perſonam. q. d. non es acceptor perſonarum.

15. Verſutiam. Syr. fraudem. Græ. hypocriſim, id eſt, ſimulationem.

17. Eo ſ. Chriſto vel reſponſo.

19. Semen i. prolem.

24. Virtutem. i. potentiam, quæ. ſ. poteſt quod vult de mortuis & ſuſcitatis facere.

25. Nubent. verbum Græc. tam de viris quàm de fœminis dicitur.

26. Super. i. iuxta.

28. Conquirentes. i. diſputantes.

29. Tuus, Deus. Græc. & Syr. noſter, Dominus.

30. Et diliges pro, itaque diliges. Anima. pro, animo. hæc enim omnia eodem pertinet. ſ. vt Deus quãtum poteſt diligatur. Itaque alibi pauciora dicuntur. vel cordis nomine voluntas intelligitur; Animæ, potentiæ animales; mentis, intellectus, virtutis, vires omnes.

31. Horum. pro, his.

33. Vt diligatur Græc diligere ipſum.

34. Non longè ſ. multum eſt approbare Dei præcepta, & amare: cui ſi opus addatur, ſeu executio, confecta res eſt.

35. Reſpondens. i. loquens.

37. Vnde. i. quomodo.

38. Doctrina ſua, id eſt, docens. Cauete. ſ. ne exemplo corrumpamini. Stolis, id eſt, veſtibus ſplendidis. In foro. i. publicè.

40. Domos, id eſt, facultates. Obtentu. i. prætextu. Prolixius iudicium. i. maiorem condemnationem.

41. Contra; id eſt, ex aduerſo Gazophylacium. Arca erat in atrio templi à Gaza, id eſt, diuitiis. & φυλά ττω, id eſt, cuſtodio. ſ. cuſtodiebantur illic pecuniæ oblatæ. vide 4 Regum 12. Æs, id eſt, pecuniam.

42. Quadrans. i. quarta pars aſſis. (As autem decima pars denarij.) vulgò quattrino.

43. Plus. ſ. proportione, & affectu.

Cap. XIII.

3. COntra, id eſt, è regione.

4. Incipient conſummari. Græc. conſummanda ſunt.

7. Opiniones. i. rumores, Timueritis. Græc. turbemini.

8. Super. i. contra. Dolorum. i. calamitatis.

9. Videte. i. cauete vobis. Conciliis. pro, concilia. In teſtimonium, &c. i. ad teſtificandum illis de me.

10. Primum. pro prius.

11. Præcogitare. Græc, anxij eſſe.

14. Debet, id eſt, oportet.

17. Nutrientibus. Græc. lactantibus.

18. Fiant. Græc. fiat fuga veſtra.

19. Dies illi pro, diebus illis.

20. Omnis caro. pro, vllus homo. Breuiauit præt. pro futuro.

21. Hîc, id eſt, hoc loco.

27. Summo, id eſt, extremo.

28. Parabolam. i. ſimilitudinem.

32. In cælo. Græc. qui ſunt in cælo. Filius. ſ. vt reuelet. ſic alibi nota, inquit; feci omnia. ſ. nota à me facienda, ſeu quæ pater voluit vt nota facerem. Pater. adeóque, Filius, & Spiritus ſanctus, eadem enim eſſentia & ſcientia.

34. Vigilet. ſub. ſic vigilate.

Cap. XIIII.

1. AZyma. pro, dies azymorum. plurale eſt. Summi Sacerdotes. i. Principes Sacerdotum. ſic infrà.

3. Spicati. i. ex ſpica Nardi facti. Græc. πιστικῆς. i. fidelis (quod Ioan. 12 vertit piſtici, vt etiam quidam hic legunt) Syr. præſtantiſſimæ. Pretioſi. iungendum cum, vnguenti.

4. Vt quid pro, cur.

6. Sinite i. deſinite accuſare, ſeu omittite eam.

7. Habetis. pro, habebitis.

8. Habuit, id eſt, potuit. Præuenit, &c. q. d. Id quod poſtea facere non poterit, anteuertit. In ſepulturam. ſ. breui tradendum. q. d. fecit quod ſepultis ſolet exhiberi.

11. Daturos. ſ. vbi eum tradidiſſet.

13. Lagenam. ſ. vas fictile.

14. Refectio mea. Græc. diuerſorium. Syr. locus conuiuij.

15. Cœnaculum erat in ſuperiore domus parte. Græc. ἀνώγεον. q. à terra exaltatum. Erat ea domus in monte Sion. vbi creduntur Apoſtoli latuiſſe poſt paſſionem. Vide. Act. 1.

17. Duodecim. ſic vocabantur Apoſtoli, etiam cùm aliqui deſſẽt. vel forte illi duo iã redierãte.

22. Manducantibus. pro, vbi manducaſſent. ſ. agnum. Benedicens. pro; vbi benedixiſſet. Fregit. ſ. ad neſquam Diſcipulis daret.

23. Gratias agens. pro, cùm gratias egiſſet.
24. Ait.i. cùm daret. vide Matth.26.
25. Genimine. i. fructu. vide Matth.
33. Tædere. Græc. ἀδημονεῖν, id eſt, grauiter angi. Matt.26.vertit. mœſtus eſſe.
34. Suſtinete, id eſt, expectare.
35. Hora. i. paſſio, ſcilicet, ne pateretur.
36. Abba. ſyr. eſt vox nam Heb. Abb. Pater. explicatio eſt Euangeliſtæ.
37. Venit, & inuenit. vtrumque præſens eſt.
40. Denuo. iungendum cum, dormientes.
41. Dormire. Ironicè. q.d. an tempus eſt dormiendi? Sufficit. ſ. dormiſſe hactenus.
44. Cautè, ſcilicet, ne euadat.
45. Accedens Id priùs factum quàm Chriſtus obuiam eis procederet, vt ait Ioan.
49. Scripturæ. ſub. Id vobis permittitur. Syr. additur. hoc factum eſt.
51. Adoleſcens. &c. Apparet hunc ſtrepitu excitatum è lecto ſurrexiſſe, opertum ſindone, ſpectaturum qui eſſet. Nudo, ſcilicet, corpore.
52. Reiecta, &c. indicatur hîc quanti periculi fuerit tunc Chriſtum ſequi.
53. Sacerdotes. Græc. Principes ſacerdotum.
56. Conuenientia, ſcilicet, inter ſe, vel ſufficientia ad condemnandum.
60. Exurgens, ſcilicet, præ ira.
63. Deſideramus. Græc. opus habemus.
68. Neſcio, nec noui. Græc. non noui, nec ſcio. Ante atrium, ſcilicet, in veſtibulum, vt eſt Græc.
71. Anathematizare, id eſt, execrari. Neſcio, id eſt, non noui.

CAP. XV.

1. Vincientes, id eſt, cùm vinxiſſent. Indicatur prima vincula ei fuiſſe ſoluta in domo Caiphæ.
6. Feſtum, ſcilicet, Paſchæ.
7. Fecerat. Græc. fecerant.
8. Aſcendiſſet. Græc. exclamaſſet. Rogare. Græc. petere. Faciebat. ſ. Pilatus.
9. Regem, id eſt, quem accuſatis quòd ſe Regem faciat.
11. Magis, id eſt, potiùs.
19. Ponentes, ſcilicet, humi.
21. Alexandri, &c. erant hi duo, Chriſti diſcipuli.
23. Myrrhatum. i. amariſſimum, ſeu myrrha miſtum, quod ſolebat damnatis dari, vt minùs dolerent. Accepit. i. bibit. ſolùm enim guſtauit, vt ait Matth.
24. Crucifigentes. i. vbi crucifixiſſent. ſuper eis. Apparet ſortem etiam miſſam ſuper quatuor partes, in quas veſtimenta diuiſerant & non ſolùm ſuper tunicam inconſutilem.
25. Tertia, ſcilicet, quando data ſententia, vt crucifigeretur. vide Ignat. epiſt. 1. Clem. 5. Conſtit. cap. 36. vel tertiam vocat. id quod poſt tertiam eſt vſque ad ſextam. q. d. iam tertia elapſa erat. Et. pro, cùm. Hebr.
27. Crucifigunt. pro, crucifixerunt.
29. Blaſphemabant, id eſt, conuitiis proſequebantur. Deſtruis. i. iactas poſſe deſtruere.
31. Ad alterutrum, id eſt, inter ſe.
32. Crucifixi. i. fortè plural pro ſingulari. Conuitiabantur, id eſt, exprobrabant.
34. Elohi ab Eloha Matt. Eli ab El. Not. Euangeliſtas de ſenſu fuiſſe ſolicitos, nõ item de verbis. Eadem quidem omnes referunt, ſed diuerſis verbis.
36. Calamo. i. arundini. Sinite. ſ. me. dixerant enim alij, vt eſt apud Matth. ſine. i. omitte.
38. Duo, id eſt, apud duas partes.
39. Centurio. Græc. κεντυρίων, vox Latina.
40. Minoris. videtur fuiſſe cognomen. Is eſt qui epiſtolam ſcripſit, quæ dicitur Iacobi, Salome hæc vxor Zebedæi, nomenque eius id, non Maria.
41. Decurio, id eſt, Senator. Audacter. q. d. non ſine periculo id faciebat.
47. Poneretur. ſ. vt ſuo tempore vngerent.

CAP. XVI.

2. Vna, id eſt, prima. Hebr. Sabbathorum. pro, ſabbati, id eſt, hebdomadæ. vide Luc. 18. Orto, &c. ſ. peruenerunt, cùm fuiſſent tamen valde manè profectæ.
5. Monumentum. i. locum vbi monumentum. Dextris, ſcilicet, monumenti.
7. Sed. pro. itaque Et Petro. pro, etiam, vel, præcipuè Petro.
8. Nemini. ſ. occurrentium in via.
9. Manè, &c. iungenda hæc cum, apparuit.
10. Fuerant, ſcilicet, Apoſtoli.
12. Villam. i. Pagum. vide Luc. 24.
13. Crediderunt, ſcilicet, aliqui.
14. Nouiſſimè. Græc. ὕστερον, id eſt, deinde, ſeu poſtea. Hanc quidam putant fuiſſe primam apparitionem de qua Luc. & Ioan. alij vltimam. Vndecim. ſic vocabantur poſt Iudæ diſceſſum, etiam ſi quis deeſſet, vt nunc Thomas.
15. Dixit, id eſt, præcepit. Id factum in Galilæa cùm plurimi adeſſent.
17. Signa, id eſt, miracula. Sequentur, ſcilicet, cùm opus erit, Nomine, id eſt, virtute, ſeu inuocatione nominis.
18. Tollent. i. auferent. ſ. ne lædant. ſic Paulus viperam proiecit illæſus. Act. 28.
19. Sedit. ſignificatur quies, & poteſtas Iudiciaria. A dextris, id eſt, optimo loco, quatenus homo.
20. Vbique, id eſt, vbicunque opportunum erat. Sequentibus ſignis. Græc. per ſubſequentia ſigna. Græcè additur Amen Syriacè autem Annuntiatum fuiſſe id Euangelium à Marco Romæ Romanè, id eſt, Latino ſermone.

EVANGELIVM SECVNDVM
LVCAM.

Fuit patria Antiochenus, arte medicus, Pauli Diſcipulus, & ſecundùm quoſdam ex 72. Chriſti diſcipulis. Martyrem fuiſſe multi ſcribunt.

CAPVT I.

1. ORDINARE, id eſt, contexere. Completæ. Græc certiſſimè compertæ, ſeu creditæ.

2. Sicut.ſ.ita completæ, ſeu creditæ. Miniſtri, id eſt, cooperatores. Sermonis, id eſt, rei, ſeu verbi Dei.

3. Omnia, &c. iunge cum aſſecuto. Ex ordine, id eſt, ordine, quo quæque geſta ſunt. Optime. Græc. vox etiá potentiſſimũ ſignificat. Apparet fuiſſe virũ primarium, & magiſtratum gerentem: tales enim optimi dicebantur vide Act. 23. & 26.

4. Cognoſcas. pro, agnoſcas. agnoſcimus aliàs cognita. Eruditus es Græc κατηχήθης. q.d. catechizatus es, ſcilicet, catechiſmo edoctus. Veritatem. Græc ἀσφάλειαν id eſt, certitudinem.

5. Herodis huius primo anno regni legitimi, Chriſtus natus, ſcilicet, conſenſerunt in eum Iudæi, quibus antea inuitis regnabat. Eius filij Herodes, & Philippus Tetrarchæ, & Ariſtobulus, cuius filius Herodes Agrippa, qui Iacobum interfecit, quiq́; filium reliquit Agrippam, cum quo Paulus locutus. Iudææ, id eſt, regionis à Iudæis habitatæ.ſ. à 12. tribubus: aliàs comprehendit ſolum tribum Iuda, & Beniamin. Vice Abia. vide 1. Par. 24. vbi Sacerdotum 24. familiæ inſtitutæ à Dauid, ſorteque electæ, quæ qua hebdomada ſeruire deberet, obtigitque familiæ Abia locus octauus. Filiabus, id eſt, numero filiarum. q.d. ex progenie, vel orta ex filiabus, id eſt, nepte aliqua.

6. Ante Deum, id eſt, Deo approbante. Iuſtificationibus, id eſt, cæremoniis. Sine querela, id eſt, ſic vt nemo de eis queri poſſet. q. d. irreprehenſibiliter, ſeu inculpatè. vide Phil. 2

9. Sacerdotij, id eſt, ſacerdotalis functionis. Sorte, ſcilicet, inter eiuſdem familiæ ſacerdotes ſors mittebatur, ſuper officiis quibus hebdomada vicis ſuæ functuri quique eſſent: erant enim varia. ex quo patet non fuiſſe Zachariam Pontificem, quod quidam putarunt. non enim opus fuiſſe ſorte. Incenſum. de quo Exod. 30. ſcilicet, manè & veſperi ponebatur. Templum, ſcilicet, ſanctum, non Sancta ſanctorum.

10. Foris, ſcilicet, in atrio populi.

11. Apparuit. ſ. corporali ſpecie. Græc. ὤφθη, id eſt, viſus eſt.

12. Turbatus ſ. aſpectu Angelicæ majeſtatis.

13. Deprecatio, ſcilicet, pro ſalute populi, vel pro Meſſiæ aduentu. Et vxor. pro, nam vxor.

14 In pro, de.

15. Coram Domino i. Dei iudicio, adeóque verè Siceram. i. quicquid poteſt inebriare, à verbo שכר. id eſt, inebriari. Non bibet ſ. Deo perpetuò conſecratus, more Nazaræorum: de quibus Num. 6. Adhuc ex. pro, iam inde ab. vel, etiam in.

17. Illum. ſ. Deum, nempe Chriſtũ. In filios, ſcilicet, vt filij eodem ſint corde & mente cum patribus ſanctis, vt ſtatim explicatur. Parare, id eſt, vt paret. Perfectam, id eſt, bene præparatam, vt Græc. indicant.

19. Acto. ſ. contẽplans. & ad obſequiũ paratus.

20. Tacens. etiã ſurdus euaſit: vnde vt poſtea dicitur, innuebant ei.

22. Mutus. Græc. κωφὸς, quod etiam ſurdum ſignificat.

23. Officij. Græc. λειτουργίας i. miniſterij ſacri. Abiit. ſ. tempore miniſterij prope templum in Atrio habitabãt ſacerdotes in domunculis ad id deſtinatis.

24. Occultabat. ſ. pudebat videri ea ætate dediſſe operam liberis. Dicens. q. d. læta tamen Deo gratias agebat.

25. Auferre. pro, vt auferret. Opprobrium, ſcilicet, ſterilitatis, quæ tunc probro dabatur.

27. Deſponſatam, ſcilicet, & traditam.

28. Ingreſſus, ſcilicet, corporali ſpecie. Aue. Græc. χαῖρε. i. ſalue. Syr. pax tibi. & quidem credendum ſalutaſſe, more Hebræo. nẽpe שלום לך id eſt, pax tibi. Gratia plena. Græc. κεχαριτωμένη, id eſt, gratioſa, ſeu valde grata Deo. ſ. plena gratia. Tecum. ſ. eſt. Benedicta &c q. d. præcellens cæteras omnes benedictiones Dei, ſolaq́; expers maledictionis, vide infr. in mulieribus pro, inter mulieres.

29. Audiſſet. Græc. & Syr. vidiſſet In ſermone, ſcilicet, humilis erat, & videbat ſe laudari multum. Salutatio. Syr. pax.

30. Inueniſti. pro, obtinuiſti Hebr.

31. Vocabis ſ. ipſa mater erat nõ Ioſeph pater.

32. Magnus, quippe Deus. Itaque nõ additur, vt in Ioanne coram Domino. Filius. ſ. naturalis, & conſubſtantialis Sedem, ſcilicet, regnum per Dauid figuratum. Vide Iſa. 9.

33. In domo.ſ. ſpirituali.i. Eccleſia. Græc. & Syr. ſuper domum.

34. Quomodo non dubitat,ſed modum quærit. Videtur autem ignoraſſe Chriſtum ex Virgine naſciturum. Non cognoſco, id eſt, noui non cognoſcere. ſ. vouerat caſtitatem etiam ante deſponſationem, ſecundùm Aug.

35. Superueniet. i. cœlitus illabetur. Altiſſimi.i Dei. Obumbrabit tibi. i. conteget te. q. d. erit loco complexus virilis.ſ.concipies Dei opera, non viri: honeſtè dixit, quod vulgò, ingrauidare. Te.i. tua ſubſtantia. Sanctum. ſ. non vt alij cum peccato originali.

36. Cognata.ſ.erat ex patre Sacerdote, & matre de tribu Dauid, & adeoque Mariæ cognata. Vocatur.ſ nota erat vulgò eius ſterilitas.

38. Fiat: conſentientis eſt, & optantis.

39. Abiit.ſ.cum Ioſeph. Montana. ſ. Iudææ. Feſtinatione.ſ.ob lætitiam,de ſua cognatæque conceptione, & pudorem manendi in publico: & quia ſic mouebatur à Spiritu ſancto. Ciuitatem. ſ. quandam:non videtur taciturus fuiſſe, ſi eſſet Ieruſalem.

41. Exultauit. Græc. hîc & infrà, ἐσκίρτησε, id eſt,ſaliit.q.d. ſaltauit præ gaudio. Viderur Chriſtum agnouiſſe, vnde & Eccleſia, Senſeras Regem thalamo manentem. Repleta. ſ. ad dicendum quod ſequitur, plenè à Spiritu ſancto inſtructa, ſeu mota eſt.

42. Benedicta.i.felix. Not. eadem verba Angeli & Elizabeth.

43. Vnde i.quo meo merito? Domini.ſ. Dei. Not. ſimul conceptum fœtum in ea, & animatum, Deóque vnitum fuiſſe, factámque Dei matrem

44. Gaudio. Græc. ἀγαλλιάσει, id eſt, lætantis geſticulatione.

45. A Domino:poteſt iungi cum,perficientur: aut cum,dicta:vel cum vtroque potiùs.

46. Magnificat, id eſt,laudibus effert, ſeu magnopere prædicat. Exultauit, pro, exultat. Spiritus,id eſt,anima.Repetitio, more Hebræo.q.d. anima mea quanta quanta eſt. Salutari, id eſt, ſaluatore.

48. Humilitatem. Græc. ταπείνωσιν, id eſt,paruitatem,ſeu abiectionem. Hoc. ſ. tempore: vel q.d ob id. Generationes. i. ætates, ſeu gentes. ſ. fideles.

49. Sanctum. ſ. venerandum, & colendum.

50. A progenie, &c. q d. per omnes ætates ſubuenit Timentibus, id eſt, colentibus religiosè. Debetur Dei potentiæ & ſanctitati Timor,& Reuerentia.

51. Fecit præterita pro præſentibus. Brachio. i virtute.Diſperſit. i.perdidit. Mente cordis. q. d elatos animo,& arrogantes.

52. Sede i digni.ate,ſeu potentia.

53. Eſurientes, id eſt,iuſtitiam, vel pauperes. Diuites, ſcilicet, in oculis ſuis,id eſt ſuperbos, vt ſit Repetitio vel, confidentes in diuitiis. Dimiſit.ſ à me.q.d.priuauit diuitiis,ſeu bonis quibus gloriabantur.

54. Suſcepit.ſ.ſuccurrendo. Iſrael: accuſatiuus eſt. Puerum i.ſeruum.ſ.ſe colentem. Memorari. i.ſe memorem declarando.

55. Abraham. Datiuus eſt qui regitur à miſericordiæ ſ promiſſæ. Semini.i poſteris.In ſecula.i.in perpetuum:coniungendum cum, miſericordiæ,vel ſemini.

56. Manſit. non vſque ad partum,etſi id quidam putant.

58. Magnificauit, &c.id eſt, magna erga eam vſus eſſet miſericordia.ſ. dans ei filium.& talem filium. Congratulabantur. Græc. συνέχαιρον, id eſt:congaudebant:ſic illud impletum: Multi in natiuitate eius gaudebunt.

59. Vocabant,id eſt,vocari volebant. Dabatur nomen in circuncisione, vt nunc in Baptiſmo. ſ. tunc fit de populo Dei.

60. Mater. ſ. edocta à Spiritu ſancto: nam ſi à viro,citaſſet eius auctoritatem:quamquam non video cur non ab eo potuerit etiam id didiciſſe.

62. Innuebant. Id opus non erat, ſi ille vxorem priùs monuerat:quamquam fortè huic non credebant.

63. Poſtulans.ſ. per nutus. Pugillarem.Græc. πινακίδιον,id eſt,tabellam.ſ. ceratam.in qua olim ſtylo ſcribebatur. Eſt.q. d.ſic omnino vocandus eſt, quia Deus ita vult.

65. Timor.ſ.ex admiratione diuini operis, & reuerentia. Verba. i. res Heb.

66. Poſuerunt, &c. id eſt, attentè cogitarunt. Quiſputas Græc. quiſnam. Etenim, &c. verba Euangeliſtæ q. d. potentiam enim ſuam Deus in eius ortu declarabat.

67 Repletus. ſ. ad loquendum quod ſequitur.

68. Benedictus. ſ. ſit,id eſt,laudetur, ſeu prædicetur. Iſrael.i.quem Iſrael colit. Fecit redemptionem. i. miſit redemptionem. Plebi, id eſt populo.

69 Cornu, id eſt, robur. q.d. fortem ſalutem dedit: vel, fortem Ducem qui ſeruet. Domo. i. familia. Pueri.i. ſerui.

70. Locutus eſt, id eſt promiſit, ſeu prædixit. Sunt,pro fuerunt.

71. Salutem,ſcilicet, ſe daturum: nempe ſeruaturum.

72. Cum patribus,pro. patribus ſ. promiſſam. Memorari. i declarandum ſe memorem. Teſtamenti. i.pacti.

73. Iuſiurandum pro,iuriſiurandi:vel ſub. implendum.

75. Et iuſtitia:explicatio præcedentis.Iuſtitia enim ſanctitas, & iuſti & ſancti.

76. Parate, id eſt, ad parandum.

77. Scientiam. i. cognitionem. Remiſſionem. ſ.per Chriſtum obtinendam.

78. Miſericordiæ.ſ.qua peccata remittuntur, & ſalus ſeu iuſtitia datur non meritis. Gratis enim iuſtificamur. In quibus,id eſt, per quæ.

Oriens: nomen eſt ſubſtantiuum, ſignificans Meſſiam.vide Zach.6.Ex alto,id eſt cœlo: iunge cum, viſitauit.

79. Illuminare.i.ad illuminandum. Vmbra mortis. Repetitio. eſt enim id epitheton tenebrarum quòd mortis imaginem referant. Sedent.i.manent. Pedes.i affectus Pacis,id eſt,in pacem ducentem, ſeu pacificam.

80 Confortabatur.id eſt, corroborabatur. Deſerto. ſ. ne hominum commercio inquinaretur,& expeditiùs contemplaretur, & vitæ auſteritate auctoritatem ſibi conciliaret. Oſtenſionis quod fecit anno ætatis 32.

C A P. I I.

1. ILlis, ſcilicet, anno Imperij Auguſti circiter 42. Deſcriberetur ſ. vt ſciretur, quot eſſent Rom. imperio ſubiecti. ſeribatur autem cuiuſque nomen,& quantum haberet facultatum, ſoluebatque denarium. vide Act.5.Vniuerſus.ſ. ſubiectus Auguſto.

2. Prima.ſ. generalium, vel factarum à Cyrino:duas enim fecit A Præſide. Græc. Præſide.ſ. Præſidem agente. Syriæ, cuius pars Iudæa, in qua Rex Herodes.

3. Profiterentur. ſ. ſe Romanis ſubiectos. Suam.i.vnde oriundi.

4. Dauid.ſ.in ea natus fuerat Vxore. Apparet vxores deſcribi ſolitas, alioqui cur eò grauida proficiſceretur? imò & filij etiam deſcribebantur:& Chriſtum quidam aiunt fuiſſe deſcriptum quòd deſcriptionis tempore natus iam eſſet.

7. Primogenitum: primogenitus eſt etiam quem nullus ſequitur. Pannis. i. faſciis. Præſepio ſ.inter bouem & aſinum, ſecundum Naz. & Nyſſ.erat autem præſepe in quodam ſpecu prope Bethleem ſecundum Iuſt.in Tryph.Ei. Græc. & Syr eis.

8 Paſtores.Ignobilia mundi elegit Deus. Vigilias.ſ per vices ſuas. Græ.φυλάκας.i cuſtódias. Noctis.ſ.eius,in qua Chriſtus natus. Gregem. qui ſolet noctu in ſeptis ſeruari.

9. Stetit. Græc. ἐπέστη q.d. ſuper aſtitit. Claritas.Græc. δόξα id eſt, gloria. Dei, id eſt à Deo immiſſa. Timuerunt, ſcilicet, ad inſolitum ſplendorem.

10. Euangelizo, id eſt, annuncio. Populo.ſ. Iſraël, vel mundi.

11. Vobis, id eſt, hominum cauſa. Dominus, ſcilicet mundi.

12. Signum. ſ. quo poſſitis illum agnoſcere. Præſepio.ſ. illo noto, & communi, quod erat prope murum ciuitatis ad Orientem.

13. Multitudo,ſcilicet, ad maiorem auctoritatem,& confirmationem. Militiæ, id eſt, exercitus.ſ.Angelorum.

14. Gloria, ſcilicet, datur. Bonæ voluntatis, id eſt, ex bona Dei voluntate, ſeu beneplacito: nam Græc εὐδοκία.

15. Ad inuicem, id eſt, inter ſe. Verbum, id eſt rem.Hebr.

17. Cognouerunt. Græc. & Syr. diuulgarunt, ſeu notificarunt.

18. Et de. Græc.& Syr.de.

19. Verba.i.res.Conferens.ſ.ea inter ſe.

20. In,pro,de

21. Conſummati,id eſt,completi.ſ.vbi adueniſſet dies octauus.

22. Purgationis i. ceremoniarum quibus luſtrabantur puerperæ, vt poſſent in templum ingredi.Eius ſ.Mariæ.

23. Adaperiens vuluam, id eſt, primùm naſcens.Hebr ſanctum, &c. q d. Domino conſecrabitur:redimebatur tamen quinque ſiclis.vide Num.18.

24. Hoſtiam.ſ.pro matre vide Leu 12. Illud autem Eccleſiæ obtulerunt pro eo.i.pro eius partu. Par.ſ. alterum in holocauſtum, alterum pro peccato.i.partus immunditià,vel pro peccato ſi quod interueniſſet,etſi enim in Maria nullum,tamen lex ſeruanda erat.

25. Timoratus.Græc.pius,ſeu religioſus:ſi ſacerdos eſſet, Lucas id non tacuiſſet. Erat, ſcilicet etiam per Prophetiæ donum.

26. Chriſtum Domini, id eſt, promiſſum à Domino Meſſiam.

27. In Spiritu.i.actus à Spiritu ſancto.

28. Benedixit i.laudauit, ſeu gratias egit.

29. Nunc dimittis,&c.q d ſi nunc dimittas,in pace dimittis. Secundùm verbum tuum, id eſt, vt promiſiſti. In pace. i. animo quieto, & voti compote.

30. Salutare,id eſt,Saluatorem.

31. Ante faciem i.in conſpectu ſ.quem omnes aſpiciant, ab eo ſalutem expectantes.

32. Reuelationem. i. illuminationem. Plebis tuæ.ſ erat ille Dei populus peculiaris.

33. Pater.ſ.ita putabatur.

34. Benedixit,id eſt,felicia eſt precatus, vel felices eos prædicauit. Mariam. ſ. ad eam puer vt veram matrem pertinebat. Ruinam. ſ. ſpiritualem.per occaſionem:ſic dictus lapis ſcandali. ſ. non credentibus. Signum, id eſt, portentum, ſeu rem inſolitam. vide Iſa. 8. Contradicetur.ſ. verbis & re.

35. Pertranſibit, i. penetrabit. Gladius. ſ. doloris in paſſione Chriſti. Syr. lancea: & quidem Græc. Romphæa. Vt reuelentur, &c. coniunge cum, poſitus in ruinam. Cogitationes. q.d. appareat multorum animus.

37 Vſque ad annos Græc. & Syr.quaſi annorum.Octoginta.ſ.ætatis.

38. Confitebatur,id eſt, laudabat, vel gratias agebat, ſcilicet, de Chriſti aduentu. Græc. confeſſione reſpondebat ſcilicet, Simeonis præco-

niis.

nius.Illo,ſcilicet,Domino Chriſto.Iſraël. Græc in Ieruſalem.Syr.ipſius Ieruſalem.

39. Reuerſi.ſ.ex Ægypto. vide Matt.2.

40. Creſcebat.i.magis magiſque gratiam prodebat, & virtutem.

41. Ibant, ſcilicet, itinere trium dierum. Paſchæ,ſcilicet in die Pentecoſtes & Tabernaculorum, diſpenſabatur cum longè diſtantibus à Ieruſalem: ſic parentes Samuel ſemel tantùm aſcendebant.

42. Duodecim ſ. cùm incipit in pueris Iudicij ſpecimen apparere.

43. Parentes eius.Græc.& Syr.Ioſeph & mater eius.

44. Venerunt.ſ.ex Ieruſalem profecti. Cognatos.ſ. quibus putabatur adhæſiſſe in via.

46. Triduum.ſ. die tertio. Interrogantem.ſ. & reſpondentem.vide infrà.

48. Admirati.ſ.neſcientes facti huius cauſam, Dixit.ſ.ſeorſim. Dolentes.ſ.ne amitterent, aut quid ei mali accideret. Syr. anxij.

50. Intellexerunt.ſ.plenè.

51. Verba.ſ.quæ poſtea Apoſtolos docuit.

52. Proficiebat, &c. id eſt, magis in dies ſapientiam exerebat. Ætatè. Græc. ἡλικίᾳ, aliàs vertit ſtaturam. Apud Deum, id eſt, Deo probante.

CAP. III.

1. Tiberij. Huius Imperij anno 12. Pilatus in Iudæam miſſus.ſ. miſſo Archelao ab Auguſto in exilium 10. regni ſui anno, Iudææ cœpti dari Præſides, primuſque fuit Coponius, vt ait Ioſeph lib.18 antiq. cap.1.Procurante. i. gubernante. Tetrarcha.i.principe: etſi enim id nomen ſignificet quartæ partis.ſ.regionis alicuius, ſeu prouinciæ principem, tamen etiam alio modo ad principes transfertur. Plinius quidem ait in Cœleſyria fuiſſe Tetrarchias 17.Erant hæ velut Regna.Tres quidem,de quibus hic fit mentio,Agrippa poſtea à Caio Imperatore obtinuit.Liſaniæ non fuit iſte,vt illi duo, Herodis filius, nec ei ſucceſſit. Abilinæ. Regio dicitur eſſe apud Libanum.

2. Principibus: ſummos fuiſſe indicat: fortè per vices miniſtrabant,vel Annas depoſito pontificatu, nomen tamen retinebat. Iam Pontificatus cœperat eſſe venalis, aut Principũ fauore acquiri: quo minùs mirum tam turpiter grauiterque erraſſe de Chriſto.Verbum, id eſt, præceptum,vel inſpiratio. Super, pro, ad.Iordanis id eſt, Iordani finitimam.

5. Omnis vallis, &c. explicatio eſt viæ expeditæ.ſ.complanatæ & rectæ Praua, id eſt, obliqua,ſeu tortuoſa.Græc. σκολιὰ. Directa.Græc. directam.ſ.viam.

6. Videbit.ſ.corporis oculis Caro.i.homo. Salutare.i. ſalutem, ſeu Saluatorem.

7. Turbas:in quibus Phariſæi,& Sadducæi,vt dicitur Matth. 3.Genimina,id eſt, progenies. Oſtendit, præteritum eſt.

9. Arboris. Græc. arborum.

11. Duas, id eſt, plures quàm ei neceſſe eſt: quod enim neceſſarium vnum dicitur. Det.ſ. eam,quæ non eſt ei neceſſaria.

14. Concutiatis i. malè tractetis, ſeu iniquè cædatis,vel per metum quidquam extorqueatis. ab aliquo, id enim concuſſio dicitur. Calúmiam. ſ.falſa apud Præſidem accuſatione.

15. Exiſtimante.Græc.& Syr expectante.Noſter fortè legit δοκοῦντος: nunc enim προσδοκοῦντος.

16. Fortior,ſcilicet,virtute ad ſaluandum. Dignus.Græc ἱκανὸς, id eſt idoneus, ſeu ſufficiens Igni,vel tribulatio intelligitur, vel ignis Purgatorij.

17. Ventilabrum.i. iuſtum iudicium. Aream. ſ. Eccleſiam. Horreum ſ.cœleſte.

18. Euangelizabat.i.prædicabat.ſ.de Chriſto, & Dei regno.

20. Et incluſit:pro, vt includeret.

22. Complacuit mihi.q. d. tu mihi ſingulariter places.

23. Incipiens.ſ.prædicare,vel eſſe ætatis. Quaſi: quidam putant nondum expleto anno trigeſimo: alij probabiliùs expleto, & incepto.

31. Heli.ſ.gener,ſecundùm quoſdam,qui Heli dicunt eſſe Ioachim patrem Mariæ, qui Eliachim & Heli dictus ſit.

27. Zorobabel. Iſte & Salathiel, alij ſunt ab illis, de quibus Matth.1.

29. Ieſu.Græc.& Syr.Ioſe.

36. Cainan: id ex 70. ſumptum, nunc enim Hebr.Arphaxar genuit Sale.vide Gen.11.

CAP. IIII.

1. Agebatur, id eſt ducebatur. Syr. dictus eſt. In Spiritu, id eſt, vi ſpiritus ſancti.Syr.à Spiritu.In deſerto. Græc.& Syr. in deſertum.

2. Et tentabatur.Græc.tentatus Syr. vt tentaretur. Diebus illis:intellige etiam noctes.

3. Lapidi,pro,lapidibus.

4. Viuet.i. viuere poteſt. Verbo. i. re. Dei.i. quam Deus dixerit, ſeu voluerit.

9. Duxit:id factum ſecundo loco,vt ait Matt. Pinnam, id eſt,alam, ſeu extremitatem tecti, quod planum erat.

13. Ad tempus ſ.rediturus poſtea, iuxta illud Ioan.14.venit enim princeps huius mundi, &c.

14. Virtute.i. vi: ſ. qua agebatur. Regionem. finitimam,vt eſt Græc.

15. Et ipſe, pro, ipſe enim. Magnificabatur. Græc.glorificatus.

16. Surrexit:fortè ſtantes ſolebant legere, ob ſcripturæ reuerentiam.

17. Reuoluit.ſ.erat membrana inuoluta,vt & hodie etiam apud Iudæos.

18. Propter quod. i. quia in me erat. Contritos.i.contractos.q.d.tribulatos,ſeu afflictos.

19. Captiuis ſ. peccato. Remiſſionem.i. liberationem, ſeu dimiſſionem. In remiſſionem. pro,remittendo, ſeu ſoluendo. Annum. i. tempus. Acceptum, ſcilicet, quo homines in gratiam recipit. Iſa 39. placitum vocatur Retributionis,id eſt,donationis, ſeu vltionis.ſ.hoſtium ſpiritualium.

20. Intendentes.ſ. expectabant aliquid noui.

21. In auribus veſtris.i.vobis audiétibus eam. q d. ego ſum de quo loquitur.

22. Omnes.i.plurimi. Teſtimonium &c.q d. illum commendabant. Gratiæ. i. gratioſis, ſeu plenis gratiæ.

23. Vtique. Græc. πάντως. i.omnino. Similitudinem.Græc. παραβολήν. q.d.prouerbium.

30. Ibat.ſ.nihil ab eis læſus elabebatur.

32. Poteſtate i auctoritate,& efficacia.

33. Immundum. epitheton diaboli,quòd immunditiis delectetur.

34. Sine,id eſt,omitte nos. Perdere.i.mittere in infernum.q. d nondum tempus eſt. Sanctus. Græc. ὁ ἅγιος. ille ſanctus. ſ. de quo ſcriptura. Dei,ſcilicet,es.

36. Pauor.ſ.ſtuporis. Verbum.i. res. Poteſtate.i.auctoritate.Syr. imperio.

38. Febribus. Græc. & Syr.febri.

39. Stans. Græc.aſtans,Super.i.iuxta, vel flexo corpore.

41. Loqui,&c.i.dicere ſe ſcire ipſum,&c.

Cap. V.

1. Stabat pro,ſtaret.

4. Duc,ſcilicet, nauem. Altum.i.profundiorem locum.

5. Verbo, id eſt, iuſſu.

7. Annuerunt.ſ.loqui, aut clamare non poterant præ admiratione.

8. Exi,id eſt, diſcede.

9. Circumdederat.i.oppreſſerat.

10. Capiens.Græc.viuos capiens. Syr.piſcans ad vitam.

12. Ciuitatem. leproſi per ciuitates tranſire poterant,habitare non poterant. vide Leuit.13.

13. Mundare.i. mundus eſto.

14. Teſtimonium.ſ.quod mundus ſis, egóque legem ſeruem,poſſimque talia. Illis, ſcilicet,ſacerdotibus.

15. Perambulabat. i. diuulgabatur. Sermo. i. fama,ſeu rumor.

17. Erat. i. aderat prompta, vel ſe exerebat oblata occaſione.Eos.ſ.qui egebant.

20. Quorum,ſcilicet, ægroti, & portantium. Fidem,ſcilicet, coniunctam fiduciæ impetrandi ſanitatem.

22. Mala non eſt Græc. nec Syr.

25. Magnificans.Græc.glorificans.

26. Magnificabant. Græc. glorificabant. Mirabilia Græc. παράδοξα. i. incredibilia,ſeu inopinabilia, adeoque mirabilia.

27. Exiit ſ.ad mare,vide Marc.2.

28. Omnibus, ſcilicet, negotiis, poſtea verò etiam rebus.

30. Eorum, ſcilicet, Iudæorum.

34. Filios ſponſi.ſ.qui nuptiis interſunt.Græc. filios thalami.i. nuptiarum.

36. Veſtimento.ſ.ablatam.A nouo.ſ.ablata.

39. Bibens vetus, &c. quaſi dicat, aſſueti aliquibus ea præferunt,paulatimq; ad noua aſſuefaciendi ſunt.

Cap. VI.

1. Sabbatho ſecũdo primo,id eſt, feſto ſuccedente ipſi ſabbatho,vel ſabbato ſuccedente alicui feſto. vide Matth.12.(& feſta enim alia ſabbatha vocabantur, quòd in eis etiam à ſeruilibus operibus quieſcererut)vel vltimo die feſti alicuius per 7. dies durantis:erat enim primo par celebritate. vide infrà.

4. Domum Dei.i.tabernaculi atrium.

5. Quia Dominus,&c q d Huc accedit.quòd Dominus, &c. Sabbathi, adeoque poteſt in eo diſpenſare.

6. Alio ſabbatho. apparet illud de quo ſupr. ſabbathum fuiſſe, & forrè incidebat in aliquod feſtum. Ideoque dicebatur ſecundo primum, id eſt,duplici ratione ſabbathum,ſeu feſtum celebre.

8. Medium. pro, medio.

9. Animam.i.vitam,ſeu hominem.Heb. Perdere.Græc.occidere.

10. Circumſpectis, ſcilicet, an aliquis vellet reſpondere.

11. Inſipientia Græc.dementia,ſcilicet, velut amentes facti, nihil potuerunt reſpondere. Syr. inuidia.

12. Dei.i qua Deum precabatur.

13. Apoſtolos. ſ. miſſurus eos erat in mũdum. q.legatos,cum maxima poteſtate docendi,leges faciendi,& miràcula faciendi.

15. Vocatur pro,vocabatur.Zelotes,aliàs dicitur Cananæus,quod idem Heb.ſignificat.

16. Iacobi,ſcilicet,minoris fratrem.Syr.Iacobi filium.

17. Campeſtri.i.plano,& capaci,in ipſo tamen monte, vt patet ex Matth.5. vel id factum poſt ſermonem, de quo infr. qui eſt idem cum illo Matth. 5. ſimiliter enim incipit, & deſinit. Et Tyri.Græc. Syr & Compl. Tyri.

19. Exibat,ſcilicet,per effectum.

20. Diſcipulos, ſcilicet, in eos hæc præcipuè quadrabant.

22. Separauerint. ſ. vt fit excommunicando. Exprobrauerint, id eſt, probris affecerint. Eiecerint,&c. quaſi dicat, memoriam veſtri delere curauerint, vel officium veſtrum, ſeu munus repudiauerint. Malum. Syr. improborum. Filium hominis, id eſt, me.

23. Die, id eſt, tempore. Merces, id eſt, præmium, quod ſic vocatur, quia operum merito redditur Multa. i. copioſa. Eſt. pro, vos manet. Patres, id eſt, maiores.

25. Nunc. ſ. enim flendum eſſet. Lugebitis. ſ. animo. Flebitis. ſ. corpore.

26. Homines. ſ. mundani, laudare enim ſolent hi, & prædicare ſibi ſimiles.

28. Benedicite. i. bene precamini.

29. Veſtimentum. ſ. ſuperius, ſeu pallium, nam Græc. ἱμάτιον.

30. Petenti, ſcilicet, rem honeſtam; ſeu ipſi neceſſarium.

31. Vultis, ſcilicet, rationabiliter.

32. Gratia. ſ. habenda, vel q. d. quam gratiam facitis?

34. Recipere, ſcilicet. qui ſimile. Fœnerantur id eſt, mutuum dant. Æqualia, id eſt, ſimilia beneficia.

35. Sperantes. ſ. ab hominibus. Merces. ſ. apud Deum, propter quem talia facienda. Filij. pro, imitatores velut filij.

37. Miſericordes. i. benefici.

37. Iudicare. ſ. temerè. Condemnare. fortè eſt explicatio præcedentis: Iudicare enim in ſcriptura ſæpe pro condemnare vſurpatur. Dimittemini. i. dimittetur vobis.

38. Bonam, id eſt, iuſtam. Confertam, id eſt, preſſam. Coagitatam, id eſt, bene concuſſam. Supereffluentem, id eſt, effuſiſſimam. Dabunt. pro, dabitur.

40. Super, id eſt, excellens.

43. Enim. pro, autem.

45. Theſauro. prò, velut theſauro.

C A P. V I I.

1. IMpleſſet, id eſt, abſoluiſſet. Moriturus. i. morti proximus. Pretioſus. i. carus, vt ſolent pretioſa.

3. Veniret. Id quidam putant à Iudæis profectum, nec enim Centurionem id petiiſſe.

4. Sollicitè, id eſt, ſedulò. Græc. σπουδαίως, id eſt, ſtudiosè.

6. Vexari, id eſt, fatigari.

8. Et dico. pro, & tamen dico.

11. Naim. non longè diſtabat à Capharnaum. Eius. Græc eius multi.

12. Efferebatur, ſcilicet, extra ciuitatem, de more ſepeliendus. Vnicus. Græc. μονογενής, id eſt, vnigenitus.

13. Super. pro; erga.

16. Timor, ſcilicet, ex ſtupore. Magnificabant. Græc. glorificabant. Surrexit. i. excitatus eſt, ſeu apparuit.

17. Sermo. i. fama, ſeu rumor. Iudæam. i. regionem duodecim Tribuum.

19. Venturus es venturus expectabaris. Græc. ὁ ἐρχόμενος. ille venturus. Expectamus. i. expectare debemus.

21. Plagis. i. cruciatibus. Græc. flagellis. Euangelizantur. i. audiunt Euangelium.

25. Domibus. i. palatiis. Græc. βασιλείοις. Sunt. i. verſari ſolent.

29. Et omnis, &c. verba videntur Euãgeliſtæ, etſi quidam putant Chriſti eſſe. Audientes, ſcilicet, Chriſtum, vel Ioanem. Iuſtificauerunt. i. approbarunt, ſeu laudarunt, ſcilicet, qui Ioannem miſiſſet.

30. Conſilium. ſ. per Ioannem præparandi ad gratiam Chriſti. In ſemetipſos. i. intra ſe, vel quod erat in bonum ipſorum, vel contra ſe. q. d. ſpreuerunt in ſui perniciem. Syr. apud ſe.

31. Similes dicam. Græc. aſſimilabo. Generationis, id eſt, gentis, vel ætatis.

33. Autem. Græc. enim. Nec manducans, &c. quaſi dicat, canens lugubria, ſeu ad pœnitentiam inuitans.

34. Manducans, &c. q. d. læta annuncians, ſcilicet, ſalutem.

35. Iuſtificata. i. approbata, & laudata. Sapientia. ſ. Dei Filiis. ſ. electis.

37. Mulier, &c. Græc. mulier in ciuitate illa, quæ erat peccatrix. Ciuitate. ſ. Galilææ. Peccatrix. ſ. peccato libidinis. Accubuit. i. eſſet accubiturus. Alabaſtrum. i. vas alabaſtro.

38. Stans. ſ. circa triclinium in loco edito. vide Suetonium in Caligula, vbi ad huius cœnantis pedes refert ſtantes quoſdam famulos, linteo ſuccinctos. Pedes. ſ. puluere aſperſos, & de more nudos. ſic enim ſolebant cùm recumberent, ne calceis toros inquinarent.

41. Duo. ſub. dixit Chriſtus. Fœneratori. i. creditori ex mutuo.

42. Diligit. Græc. ἀγαπήσει, id eſt, diliget.

45. Intraui. ſ. ſtatim illa ad ingreſſi & recumbentis pedes acceſſerat. Syr. intrauit.

47. Remittuntur, &c. hic ſubaudienda aliqua in hunc modum, ſi huic priùs dimiſiſſem, deberet me iuxta tuam ſententiam diligere multum nunc verò cùm tantum amorem oſtendat ante remiſſa (quod ſciat) peccata ſua, facere non poſſum quin ei prorſus omnia remittam. Scio aliter exponi locũ ab aliis, ſed id interim plus placet.

50. Fides, ſcilicet, coniuncta amori, vt proximè dictum. In pace. i. proſperè, ſeu feliciter.

C A P. V I I I.

2. DÆmonia, vel dæmones, vel vitia, ſeptem autem, pro multa.

3. Procuratores. Syr. præfecti domui.

5. Qui ſeminat. Græc. ſeminator, ſeu ſeminans.

8. Qui habet, &c. q. d. attendat quiſque.

9. Quæ eſſet. i. quid ſignificaret.

18. Myſterium. i. arcana.

13. Et hi. pro, ſed hi. Quia. Græc. qui. Euntes, id eſt, conuerſantes in mundo, vel q. d. progreſſu temporis.

15. Bono, & optimo. Græc. bono & bono.i. optimo. Syr. humili & bono. In patientia.i. per patientiam.

17. Enim pro, autem. Palam.i.apertum.

18. Quid.Græc.quomodo,quaſi dicat,ne negligentur. Non habet., ſcilicet, vt debet, quia non operatur. Se habere,ſcilicet, ſic,vt ei auferri non debeat.

22. Aſcenderunt.ſ.in altum mare,vt Græc.indicatur.

23. Complebantur,ſcilicet,fluctibus.

24. Surgens.Græc.ἐγερθεὶς.i.expergefactus.

25. Dixit.pro,dixerat.ſ.priùs.vide Matth.8.

31. Abyſſum,id eſt,infernum.

32. Permiſit,ſcilicet,vt appareret,quàm multis dæmonibus hominem liberaſſet. Stagnum, id eſt,lacum.

37. Timore,ſcilicet, ob amiſſos paucos timebant enim ne quid ſimile paterentur, ſi apud illos Chriſtus maneret.

39. IESVS.ſ. is erat Deus,de quo proximè.

46. Virtutem.i.effectum virtutis,ſeu potẽtiæ.

47. Non latuit. putauerat ſe poſſe latere.

49. Ad Principem. Græc. à Principe. i. domo Principis.Vexare.i.fatigare.

54. Clamauit.ſ velut ad abſentem animam.ſimul etiam vocis vim indicans.

55. Manducare,ſcilicet,vt appareret,verè eſſe reſuſcitatam.

56. Præcepit, ſcilicet, docens nos fugere vanam gloriam.

CAP. IX.

1. Apoſtolis. Græc. diſcipulis. Virtutem & poteſtatem, i. potentem virtutem. Super.i.contra.

3. In viam.i.ad iter.

4. Ne exeatis.Græc.& Syr.exeatis.q. d.ne mutetis hoſpitiũ,ſed in primo manete, donec exeatis è ciuitate.

5. Supra, id eſt contra.

7. Hæſitabat.i.perplexo erat animo.

9. Quærebat.i.optabat.Syr. volebat.

12. Duodecim.i.Apoſtolis.ſic enim interdum vocantur.

13. Niſi fortè. q. d. non poſſumus quod iubes, niſi fortè,&c.

14. Conuiuia.Græc.κλισίας. i. accubitus.

16 Benedixit.ſ.vim tribuens, qua multiplicarentur. vel q. d. gratiis actis eos multiplicauit. Illis.ſ.panibus, & piſcibus.

21. Increpans.pro.interminatus.

23. Quotidie.ſ.quoties ſe occaſio offeret.

24. Quin,&c vide Matth.10.

25 Proficit i iuuatur Et detrimentum. Græc. & Syr.aut detrimentum.i.iacturam.

27. Maieſtate.Græc. δόξῃ.i.gloria.ſic infrà.

28. Ferè.ſ.non erant integri.

31. Exceſſum. Græc ἔξοδον. i.exitum, ſcilicet, mortem per paſſionem. Completurus. i. ſubiturus,ſeu facturus.

32. Grauati.ſ. Chriſto orante.

33. Diſcederent ſed nondum diſceſſiſſent, ſcilicet,cœperãt diſcedere.Syr.cœpiſſent diſcedere.

34. Illis, ſcilicet, Moſe, & Elia, vt eſt Syr. vel iis, & Apoſtolis.

36. Fieret,id eſt,facta eſſet.

37. Deſcendentibus. Græc. vbi deſcendiſſet. Illis.Græc.illi.

38. Vnicus Græc.vnigenitus.

39. Elidit,& diſſipat.Græc.lacerat,ſeu diſcerpit Dilanians.Græc.conterens.

41. Peruerſa.Græc διεστραμμένη.i.diſtorta.

42. Eliſit.Græ.lacerauit.Syr.proſtrauit. Diſſipauit.Græc.diſcerpſit, ſeu, conuulſit. Syr. fecit ſtridere.

43 Magnitudine.Græc. μεγαλειότητι. i. magnificentia,ſeu maieſtate in Chriſto oſtenſa.

44. Cordibus. Græc. & Syr auribus, quaſi dicat,diligenter auſcultate. Sermones iſtos, quod dicam iam.

45. Verbum,i. rem, ſeu myſterium. Sentirent. i.plenè perciperent.Timebant.ſ. ne reprehenderentur,aut audirent quæ nollent.

46. Intrauit, ſcilicet, occaſione dictorum de morte, & reſurrectione. Cogitatio.ſimul & diſputatio.

48. Puerum.i.ſimilem aliquem. Minor.eſt pro minor fuerit.i.humilior.Maior eſt.Græc.& Syr. maior erit.

49. Sequitur,ſcilicet,te.

50. Illos.Græc illum. Vos.pro, vobis. Græc. & Complut nos pro,nobis.

51. Complerentur,id eſt,compleri inciperent. nam poſt ſex menſes paſſus eſt. Aſſumptionis. ſ. ex mundo per mortem. Et abundat, more Heb. Faciem firmauit.i.firmiter ſtatuit, vel q.d. vultu imperterrito iter ſuſcepit ad locum vbi erat occidendus.

52. Ciuitatem.Græc. κώμην, id eſt, caſtellum, ſeu pagum, aut oppidum. Pararent, ſcilicet, hoſpitium.

53. Quia facies,&c.q.d. quia apparebat illum ire in Ieruſalem, adorandi cauſa.quod Samaritanis diſplicebat, contendentibus in Garizim monte ſuo potiùs adorandum.

54. Et Ioannes fortè hi duo fuerant miſſi. Dicimus.Græc.εἴπωμεν. dicamus,iubeamus.

55. Eſtis. pro,eſſe debeatis, vel inſtinctu moueamini ad id.

57. Via.ſ.alia,& non illa,de qua proximè.vide Matth.8.

59. Sepelire.q. d. manere cum patre vſque ad eius mortem.

60. Vade,&c.quaſi dicat,aſſume officium prædicandi.

61. Renunciare.i. vale dicere.ſ. datis mandatis.vide Act.8. vbi idem verbum Græcum.

62. Aratrum i.melioris vitæ inſtitutum. Reſpiciens, &c. ſcilicet, ſolicitus de iis quæ in ſeculo reliquit.

C A P. X.

1. SEptuagintaduos.Græc.& Syr. ſeptuaginta.ſic & infrà.

4. Sacculum. i.crumenam. Per viam. i. inter eundum. Salutaueritis,non prohibet officia humanitatis,ſed ne ſe patiantur impediri rebus nõ neceſſariis. Vide 4.Reg.4.

6. Filius pacis.i. pace dignus. vide Matth. 10. Sin autem i.ſin minus, ſeu alioqui.

7. Sunt.ſub. & vobis ab illis offeruntur. Mercede, adeoque cibo Matt.10. dicitur, cibo ſuo.

9. Appropinquauit i.prope eſt,ſcilicet ,ſi velitis credere Euangelio.

11. In vos. q.d. vobis habere.

12. Remiſſius, id eſt, tolerabilius.

13. Olim.i.iampridem. Cilicio. Græc. ſacco. Pœniterent. pro, pœnituiſſent.

15. Ad cælum.q.d.maximè. Exaltata. ſ.ſuperbia,vel mea præſentia,doctrina,& miraculis.

17. In nomine.i. auxilio, ſeu virtute.

18. Fulgur. ſ. quod ſtatim extinguitur. Cælo. vel cæli intelliguntur, vel poteſtas, de qua per Apoſtolos deiectus virtute à Christo data.

19. Dedi. Græc. dō. Suprà. i. contrà. Virtutem, id eſt,poteſtatem.

20. Gaudere.ſ. præcipuè. vel vobis complacendo. Cælis. ſ.in libro vitæ, vbi ſcripti electi.

21. Spiritu ſancto,ſcilicet, ad id monente.vel q.d.gaudio ſpirituali. Græc. ſpiritu. q.d. animo. Syr. Spiritu ſancto. Confiteor. i. laudo. Etiam. q.d.ſanè id feciſti.

25. Ecce, ſcilicet, alio quodam tempore. nec enim ſtatim poſt præcedentia. Legis peritus. Hi aliàs vocantur Scribæ.

27. Toto corde.id reliqua comprehendit,ſed adduntur ad maiorem explicationem. vide 4. Reg.10. Sicut te, ſcilicet,volendo bonum, nolendo malum, benefaciendo,&c.

28. Viues,ſcilicet.æterna vita,de qua quæſiſti.

29. Iuſtificare.i.oſtendere iuſtum,qui ſic eſſet de ſalute ſolicitus.

30. Suſcipiens. i. reſpondens. Deſcendebat. ſcilicet, eſt editiori loco. Semiuiuo.Græc.ſemimortuo.

34. Oleum & vinum.ſ. illud lenit. & fouet; id tergit,& corroborat Stabulum i.diuerſorium.

35. Altera i.ſequenti. Stabulario, i. hoſpiti. Supererogaueris.i præterea inſumpſeris.

36. Proximus. i. proximi functus officio.

38. Caſtellum, ſcilicet, Bethaniam.

39. Etiam.ſ.cum aliis fœminis. vel q.d. totam ſe compoſuerat ad attentionem, etiam ſedendo.

40. Satagebat.i.valde erat ſolicita Frequens. Græc.multū Dic.q.d.alioqui nõ hinc auelletur.

41. Martha. repetit ex beneuolentia, vel ad attentionem.

42. Vnum. ſ. rerum diuinarũ ſtudium. Optimam. Græc. bonam.

C A P. XI.

1. DIſcipulis,ſcilicet, ex 70.

2. Ait. Apparet Christum bis docuiſſe orandi modum:ſemel enim in monte docuerat. Regnum tuum. Græc. & Syr. additur. Fiat voluntas tua,ſicut in cælo, & in terra.

3. Quotidianum.Græc etiã hîc, ſicut Matt. 6. ἐπιούσιον .Hodie. Græc.& Syr. quotidie.

4. Tentationem. Græc.& Syr. additur. Sed libera nos à malo.

5. Habebit.pro, ſi habeat.

7. Pueri. i.famuli,ſeu filij. Cubili. q. d. etiam ipſi cubant.

8. Improbitatem. Syr. importunitatem. Dabit illi. ſub. quanto magis Deus, cui nullum eſt importunum tempus?

10. Accipit.pro,accipiet,ſic inuenit,pro,inueniet. Aperietur.ſub.in iis,ſi vt debet,petat, quærat, & pulſet.

13. Data. i.dona. De cælo. abundat. Bonum. Græc.& Syr. ſanctum. Se, id eſt,ab ipſo.

14. Mutum,id eſt, hominem mutum faciens. Eiceiſſet.Græc.& Syr.exiſſet.

16. Tentantes,id eſt,potentiæ eius periculum facientes,

17. In ſe. i. contra ſe. Domus, id eſt, familia. Supra domum. i. contra domum, ſcilicet,diuiſa. Cadet, id eſt, deſtruetur.

18. In ſe, id eſt, contra ſe, ſcilicet, ſi inter ſe dæmones diſſideant. Regnum.ſ.quod tantopere ſtudet conſeruare.

19. In quo,id eſt,cuius ope. Iudices, &c. q. d. ipſi vos condemnabunt.

20. Digito. i. virtute. In vos, id eſt, ad vos. Regnum Dei.i. Dei potentia,qua regnat, facitq; quod vult,erat verò hæc in Christo.

21. Atrium i.domum. In pace.i.ſalua.

22. Diſtribuet.ſ inter amicos, vt fit. Christus quidem diſtribuit animas, committens Apoſtolis, eorúmque ſucceſſoribus.

24. Inaquoſa,id eſt,arida,ſcilicet,animas tentat mortuas mundo.

25. Inuenit. præſens eſt. Mundatam. Græc. additur, & ornatam. Syr. verò; & paratam.

26. Septem, id eſt, multos. Prioribus. Hic ſubintellige ſimiliter accidiſſe Iudæis.

28. Quinimò.Græc.μενοῦνγε,quod etiam ſignificat certè.q.d.etiam illi beati qui, &c.

30. Signum. ſ. quòd à Deo miſſus eſſet. liberatus enim poſt tres dies è ventre ceti, id Niniuitis dixit.

33. Modio, id eſt, vaſe.

36. Si ergo. pro, quod ſi. Corpus tuũ.i. actiones tuę. Erit lucidum totum & pro, vt quod lucidum totum ſit, quamquam cum Græc.in ſequentibus ita habeatur, vt cum lucerna fulgore

illuminat te, poteſt ſenſus eſſe: ſic erit lucidum totum, vt eſt lucida domus accenſa lucerna. Fulgoris. pro, fulgens.

37. Loqueretur.i.doceret.ſ. alio quodã tẽpore.

38. Cœpit,&c.Græc.& Syr. cùm vidiſſet, miratus eſt quòd non priùs eſſet ante prandium baptizatus, id eſt, lotus.

39. Calicis.i. poculi.Catini.q.d.patinæ.ſignificat verò parabolicè illos ſoli munditiæ exteriori ſtudere, interiori neglecta, vt ſi quis patinam intus ſordidam, ſolùm extrinſecus purget.

40. Fecit, ſcilicet, Deus.

41. Quod ſupereſt.i adeſt. q.d.de iis quæ ſuppetunt vobis. id enim Græc ſignificatur. Quidã Ironicè dictum putant q. d.nec verò ſufficit, vt paratis, dare eleemoſynam, vt omnino mundi efficiamini. quæ mihi ſententia non diſplicet. quomodo enim iſti ſola eleemoſyna mundarentur? Crediderim ego iſtam ſententiam ſolitam ab ipſis vſurpari, quam Chriſtus irrideat.

42. Decimatis,ſcilicet, dando decimas. Omne, id eſt, quod vis. Iudicium. i. iuſtitiam. Det,id eſt. in Deum Illa,ſcilicet, decimas.

43. Diligitis,id eſt,optatis, ſeu ambitis.

44. Patent.i. apparent.ſ. ſub terra latentia. Neſciunt,ſcilicet, quid intus lateat.

46. Oneribus, id eſt, præceptis grauibus.

48. Teſtificamini, ſcilicet, per opera veſtra, ſimilia illorum operibus. Ædificatis. ſpecie quidem pietatis,ſed animo non diſſimili iis qui occiderunt.

49. Sapiẽtia Dei ſ.ego.vide Matth.23. Dixit. dixerat id Chriſtus aliquãdo. Ex illis.ſ. aliquos.

50. Inquiratur,id eſt,requiratur.q.d detis pœnas effuſi ſanguinis.Iſta,ſcilicet, ſolet Deus punire eos in quibus cõpletur iniquitas. Nec verò punit pro peccato alieno, ſed pro proprio, ſcilicet,populi vnius,cuius illi quos punit pars quædam eſt, quanquam nullus in particulari puniatur pluſquàm meretur id quod ipſe particulariter peccauit.

51. Zachariæ.vide Matth.23. Altare, ſcilicet, holocauſtorum. Ædem, id eſt, templum. Ita. Græc.ναί,id eſt,certè.

52. Tuliſtis,id eſt,accepiſtis. Introiſtis, ſcilicet, ad Deum per me.

53. Inſiſtere,id eſt, vrgere quæſtionibus. Opprimere.ſ. obruere quærendo multa,vt ſi non omnibus reſponderet, haberetur imperitus.

CAP. XII.

1. Concurrentibus. Græc. congregatis, & ſignificatur fuiſſe ingentem multitudinem. Attendite. Græc. attendite vobis, id eſt, cauete προσέχετε ἑαυτοῖς. A fermento,ſcilicet, ne inficiamini, aut decipiamini. Hypocriſis. viciat hæc opera fermenti modo.

2. Enim. Græc.autem. Reueletur,ſcilicet, hic aut in futuro.

3. Quoniam. Græc. quapropter. Lumine, id eſt, palam. Cubiculis, id eſt, ædium penetralibus. Tectis. hæc in Palæſtina plana ſunt.

4. Amicis.i.dilectis.Terreamini.Græ.timeatis.

5. Ita.Græc.ναί, id eſt,ſanè.

6. Dipondio, id eſt, duobus aſſibus.

7. Pluris eſtis, id eſt, præſtatis.ſic infrà.

8. Me.Græc.in me.pro,me.ſic Pſal.16.& 43.in nomine. pro, nomen.

11. Qualiter, id eſt,de modo. Quid. ſ. de te. Reſpondeatis ſcilicet,accuſantibus vos.

13. Dic, id eſt præcipe.Hebr.

14. Vos,ſcilicet, de terrenis diſſidentes.

15. Omni,ſcilicet, eſt etiam auaritia in aliis, quàm pecunia. Abundantia. iunge cum, ex his, ſcilicet, horum. q. d.non viuit quis diutius, aut feliciùs. quòd abundat facultatibus.

16. Similitudinem. Græc. parabolam.

18. Bona, ſcilicet, reliqua,vel q. d. hæc enim ſunt bona mea.

19. Epulare.Græc. εὐφραίνου,id eſt,oblectare.

21. In Deum.pro,in Deo,id eſt,rebus diuinis, ſeu Dei amore diuitias diſpenſans.

22. Animæ, id eſt. vitæ.

25. Cogitando, ſcilicet,anxiè, ſeu ſolicitè,vt patet ex Græc.

27. Lilia. pro, flores. Gloria, id eſt, magnificentia.

28. Vos, ſcilicet. veſtiet.

29. In ſublime tolli.i animo eſſe ſuſpenſo,præ ſolicitudine de temporalibus. Syr.ne immoretur mens veſtra in iſtis,

30. Quærunt.ſ. ſolicitè, ſeu præcipuè.

31. Iuſtitiam eius.i,per quã ad id peruenitur.

32. Puſillus. ſcilicet, numero, vel viribus.

33. Sacculos, id eſt,crumenas.

35 Præcincti. ita ſolebant iter facturi,ne veſtium prolixitate impedirentur. vtebantur enim talaribus. vt etiam nunc orientales. Ardentes, id eſt, accenſæ.

36. Et vos. Alia videtur parabola, quamquam poteſt eadem eſſe, vt illi intelligantur nocte accenſis lucernis expectare Dominum. Nuptiis, id eſt, nuptiali conuiuio.

37. Tranſiens,id eſt,diſcurrens, & circumſpiciens, an in menſa aliquid deſit.

38. Etſi,&c q.d.beati qui ſemper vigilantes à Domino reperiuntur

39. Fur. vide 1. Theſ. 3.& 5.2.Pet.3. Apoc. 3. & 16. Veniret. i. venturus eſſet.

40. Veniet, ſcilicet, ad iudicium vniuerſale, vel particulare, in cuiuſque morte; tunc enim venire creditur,ſaltem per Angelos: certè adeſt per imperium,& iudicium.

42. Quiſpiam. Græc. quiſnam. ſignificatur verò raritas. Tritici. iunge cum, menſuram.

45. Dixerit, id eſt, cogitauerit.

46. Sperat.i. expectat Diuidet. i. ſeparabit à ſeruis fidelibus. Partem.i. ſortẽ, ſeu portionem.

Infidelibus.ſ.ſeruis q.d. puniet ſicut infideles.
48. Non cognouit.ſ.vt alter.
49. Ignem.ſ. charitatis. Niſi vt accendatur Græc. & Syr. ſi iam accenſus eſt?
50 Baptiſma.pro,baptiſmate.ſ.paſſionis.Coarctor.ſ.deſiderio.
52. In duos.i.contra duos.
53. Socrus, quæ eadem mater, ita tantùm quinque.
54. Nimbus Græc ὄμβρος, id eſt,imber. Fit.ſ. vt plurimum.
57. Quid i. cur. A vobis ipſis.i ab iis quæ facere ſoletis.Syr.per vos ipſos. q. d.per rationem qua præditi eſtis. Iuſtum.i. æquum eſt facere.
58. Autem. Græc. enim. Vadis cum, &c. vide Matt. 5. Nouiſſimum minutum. i. etiam minimum nummum,qui reſtet ſoluendus.

Cap. XIII.

1. NVnciantes. ſ. vt audirent, quid de ea re ipſe ſentiret. Cum ſacrificiis. ſ. eos dum ſacrificabant iuſſit occidi.
3. Similiter ſ.diuina vltione oppreſſi.
4. Sicut. Græc aut.
6. Similitudinem Græc.parabolam.
9. Fructum.ſub. bene quidem.
10. Synagoga.Græc.& Syr.vna ſynagogarum. Sabbathis.ſcilicet, tunc ſolebant eò frequentes conuenire.
11. Spiritum. ſ. dæmonis opus erat. Inclinata id eſt,incurua.
12. Dimiſſa es,pro,iamiam dimitteris, Id eſt, liberaberis.
14. Reſpondens,id eſt,locutus. Heb.
16. Iſto.ſ.tam miſero.
18. Simile æſtimab .Græc Aſſimilabo:ſic inf.
24. Contendite ſ.omnibus viribus. Intrate.ſ. in cœlum.Quærent, id eſt, optabunt, ſeu operam dabunt. Non poterunt. ſ. quia non quæſierunt, vt par erat.
25. Intrauerit. Græc. & Syr. ſurrexerit. Incipietis &c.q. d. quamquam ſic tunc dicatis, nihil proderit. Neſcio vos. i. perinde eſtis apud me, vt ignoti.Græc.non noui vos:ſic & inf.
28. Ibi.ſ.in inferno.
30. Sunt, pro, erunt. Intelligit verò Iudæos. Primi.ſ.Gentiles.
31. Dicentes.ſ.finxerant id.
32. Vulpi.i.Herodi. vel, ei qui iſtud finxit. Illi.Græc. huic Hodie & cras. i. breui tempore. Tertia die.i. pauló pòſt. Conſummor, pro, conſummabor.i interficiar.
33. Capit Græc.ἐνδέχεται. id eſt,conuenit, ſeu decet, vel poſſibile eſt. Prophetam. i me, vel quemquam.q.d.ibi oportet me occidi vbi ſolent alij prophetæ.
34 Ieruſalem. Repetitio amantis eſt,ſimul & miſerentis Nidum, id eſt, pullos. Noluiſti. vide Ezech. 24.

35. Domus,id eſt,ciuitas,vel regio.q.d habitatio. Deſerta. ſ. habitatore, vel Deo, dictum enim vobis: quamquam fortè, vobis abundat, more Heb.Dicetis.ſ.die palmarum,de quo infr. cap.19.

Cap. XIIII.

1. ET Ipſi,pro ipſi.Obſeruabant. ſ. facerétne aliquid, quod poſſent accuſare.
2. Erat,fortè ipſi adduxerant, exploraturi an ſabbato curaret.
3. Reſpondens.i.locutus.Heb,ſic inf.
7. Parabolam.ſ.qua volebat humilitatem docere. Intendens. i. cùm attendiſſet, ſeu obſeruaſſet.
8. Nuptias, id eſt, conuiuium nuptiale. Diſcumbas.ſ.vltro.
9. Rubore. Græc. pudore. Nouiſſimum.i. vltimum.
10. Vt cum,&c. q d.ſatius tibi, id eſt, quàm illud.
11. Quia omnis, &c.q.d.verũ enim eſt quod vulgò dici ſolet, omnis, &c. videtur enim id fuiſſe prouerbium.Humiliabitur. i. ſolet humiliari. Exaltabitur.i.ſolet exaltari.
12. Noli ſ.ſi vis apud Deum mereri. Nec diuites.Græc.& Complut.diuites:iungendum autem cum omnibus præcedentibus, nam ſi pauperes ſint, vocari poſſunt.
13. Pauperes: iunge cum ſequentibus. Debiles.Græc.mancos, ſeu mutilos:ſic inf.
14. Habent,id eſt,poſſunt.
15. Panem.Græc.prandium.
18. Simul.pro., ſimiliter. Villam. ſ. prædium, ſeu agrum. Græc ἀγρόν.
23. Sepes.ſ.loca ruſticorum, quæ ſepibus cingi ſolent. Compelle, &c. indicat deſiderium ſua communicandi multis.
24. Inuitati ſunt.ſub & recuſarunt.
26. Odit.ſ.quatenus Chriſto contrarij ſunt. Animam.i vitam.
27. Poſt me.ſ.imitatione.
28. Quis enim.&c.cõfirmat exẽplo ædificij,& belli:agitur enim de ſpirituali ædificio,& bello.
31. Cogitat. Græc. conſultat. Ad ſe. i. contra ſe.
33. Sic ſ.vt dixi de odio patris,&c Renunciat. ſ.relinquens, ſaltem affectu.
34. Euanuerit. Græc. infatuetur i.reddatur inſipidum. In quo.i.qua re. Condietur. i. ſapor ei reſtituetur.
35. Audiendi, pro, ad audiendum.

Cap. XV.

4. QVi habet,pro habens.Etſi,pro,ſi.
7. Gaudium.ſ.maius.
8. Euertit, lege, euerrit.
12. Me contingit, id eſt, ad me pertinet: & vulgò dicitur, mi tocca.

13. Luxurioſè. ſ. expendens pecuniam luxu veſtium, conuiuiorum, & libidinis.

14 Conſummaſſet. i. conſumpſiſſet.

15. Villam ſuam. Græc. agros ſuos.

16. Siliquis: fructus eſt oblongus, colore fuſco, ſapore dulci. Algarouam (voce credo Arabica) Hiſpani vocant: & quidem Syr. charube. Græc. κεράτιον, fortè quia eſt cornu ſimile: prouenit in Hiſpania in Valentiæ regione magna copia.

17. Quanti, id eſt, quàm multi.

18 In cœlum, id eſt in Deum. Coram te, id eſt, contra te.

22. Stolam. i. talarem veſtem. Primam, id eſt qua ille priùs indui ſolebat.

23. Vitulum. Græc. τὸν μόσχον. i. vitulum illum, ſcilicet, certum quendam, ſeu inſignem. Epulemur. Græc. oblectemur: ſic infrà.

25. Symphoniam i. muſicum concentum. Chorum. ſ. ſaltantium, vel canentium.

30. Deuorauit. i. turpiter prodegit. Suam. Græc. & Syr. tuam.

31. Tua, id eſt, in tua poteſtate.

CAP. XVI.

1. VIllicum. Græc. οἰκονόμον. i. diſpenſatorem. Diffamatus. Græc. διεβλήθη, id eſt, delatus eſt. Villicationis. Græc. οἰκονομίας, id eſt, diſpenſationis. Villicare, id eſt, diſpenſare.

4. Recipiant. ſ. debitores.

6. Cados. Græc. batos. Syr. metretas. Cautionem. Græc. γράμμα, id eſt ſcriptum. ſ. obligatorium. Scribe. ſ. in alia charta, lacerata iſta. Coros Cori decima pars in liquidis Batus: in aridis Ephi Heb. כור Cor. & חמר Chómer.

8. Laudauit. ſ. ingenio delectatus. Iniquitatis. i iniquum. Quia filij, pro planè filij. Huius ſeculi. q. d. mundani homines. Filiis lucis. i. ſpiritualibus, ſeu fidelibus. Generatione. i. gente. ſ. in rebus quas tractant.

9. Mammona iniquitatis i. diuitiis iniquis. ſ. ſunt iniquitatis occaſio, & ferè per iniquitatem parantur. Defeceritis. ſ. per mortem. Recipiant i. ſint eleemoſynæ illis factæ cauſa, vt recipiamini: vel ſancti ob eas vos adiuuent apud Deum, vt ſaluemini.

10. Minimo. i. rebus temporalibus. Maiori. i. ſpiritualibus. Græc. ἐν πολλῷ. i. multo, ſeu magno. Fidelis eſt. ſ. vt plurimum. Modico. Græc. ἐλαχίστῳ, id eſt minimo.

11. Quod verum eſt. i. veras diuitias. ſ. ſpirituales.

12. Alieno, id eſt, temporalibus; quæ & inuitis eripi poſſunt, à Deo accepta vt diſpenſentur, denique homini extrinſeca ſunt. Veſtrum, ſcilicet, bona ſpiritualia, ad quæ creati, vel mercedem quam eratis habituri, ſi illa bene diſpenſaſſeris.

15. Iuſtificatis i. iuſtos facitis, ſeu iuſti haberi vultis. Nouit. ſ. quàm ſint iniqua, eóque abominatur. Altum eſt. i. elatum, ſeu ſuperbum, vel quod homines putant eximium.

16. Ioannem ſ. locum habuerunt. q. d poſt hac alia vitæ ratio, ſeu lex Ex eo. ſ. tempore. In illud ſ. ingredi volens Vim facit. ſ. ſe mortificans, & abnegans.

17. Vnum apicem. i. vel minimum quid. Cadere. i. non impleri, ſeu inanem eſſe.

19. Splendidè. ſ exquiſito cibo, & apparatu.

21. Canes. ſ. quos præ debilitate repellere non poterat

22. Sinum. i. locum quietis, vel complexum velut patris. Et diues. ſ. non potuerunt eum diuitiæ à morte liberare. In inferno. Græc. & Syr. cum ſequentibus iungitur ſic, & in inferno eleuans, &c. & ſic legit Aug. lib. 12. de Gen. cap. 33.

23. Tormentis ſ. multis Vidit. ſ. reuelatione. A longè. ſ. longè erat ab illa quiete.

24. Clamans: corporaliter res deſcribitur, vt meliùs intelligatur: alioqui non illic clamor, ſed mentis locutio, & deſiderium, nec digitus, aut lingua, ſed ſic erat exprimenda refrigeratio cruciatus, vt poſſemus capere.

25. Bona. ſ. temporalia. Græc. & Syr. bona tua. q. d. partem tuam. Similiter. ſ. recepit. Mala, id eſt, aduerſa.

26. In his omnibus. pro, ſuper hæc omnia, id eſt, præterea. Chaos. Græc. χάσμα. i. vorago, ſeu hiatus. q. d. latiſſima & altiſſima foſſa. ſ. maximum interuallum, impediátque via. Firmatum. ſ. Dei decreto, non auferendum vnquam Qui volunt, pro, ſi maximè velint. Inde, id eſt, iſtinc.

27. Rogo, non id voce dicebat, ſed corde optabat, reuelatione autem fiebat, vt inter ſe intelligerent.

28. Teſtetur. ſ. de his ſuppliciis.

30. Non ſ. audient.

31. Credent. ſ. certior eſt ſcripturæ auctoritas quouis oculato teſte.

CAP. XVII.

1. IMpoſſibile. ſ. ſuppoſita hominum malitia. Scandala. ſ. ſalutis impedimenta.

2. Lapis molaris, &c. genus erat ſupplicij in ea regione Græc. mola aſinaria. Scandalizet, id eſt impedimentum ſalutis præbeat. Puſillis, id eſt, quantumuis abiectis.

4. Attendite vobis. i. cauete. ſ. ne ſcandalizetis quenquam, vel ſcandalo à bono diſcedatis: poteſt & cum ſequentibus iungi. q d attendite diligenter. Egerit. ſ peccatum agnoſcens, & veniam petens. Dimitte. ſ. ore, & opere; nam corde etiam ante pœnitentiam dimittendum.

4. Septies, id eſt ſæpiùs. ſ. quotieſcunque peccauerit. &c.

6. Fidem. ſ. coniunctam cum fiducia. Sicut granum, i. alioqui paruam.

10. Cùm, pro, etiamſi. Inutiles. ſ. Deo nihil vtilitatis afferimus qui nullo indiget.

12. Occurrerunt. ſ. extra caſtellum, vel inter tranſeundùm per caſtellum. A longè. ſ. ob lepræ fœditatem.

15. Magnificans. i. glorificans.

17. Reſpondens. i. locutus.

18. Eſt inuentus. i. extitit. Alienigena. ſ. à Iudæorum gente alienus.

19. Valde. ſ. ſecurus de incolumitate.

20. Venit, pro, venturum eſſet. Regnum Dei. ſ. dandum per Meſſiam, vel regnum pro Rege i. Meſſia. Obſeruatione. ſ. temporis. q. d. ſecundus aduentus Meſſiæ non poteſt ſciri.

21. Dicent, id eſt, verè dicere poterunt. Hic, ſcilicet, eſt regnum Dei, ſeu Meſſias. Ecce enim, q. d. quamquam hic adeſt. Intra vos, id eſt, in medio veſtri.

22. Filij hominis. i. eorum quibus vobiſcum verſor. q. d. meam præſentiam.

23. Vobis, fideles alloquitur. Ecce hic, ſcilicet Chriſtus.

24. De ſub. &c. q. d. ex vna cæli plaga, vſque ad alteram fulget. Ita. ſ. manifeſtus. ſ. iudicij, ſeu ſecundi aduentus.

25. Generatione. i. gente. ſ. Iudæorum.

27. Dabantur. ſ. fœminæ.

29. Pluit. ſ. Deus.

31. Die, id eſt tempore. ſ. commoti mundi. Vaſa. i. ſuppellex. Heb.

33. Saluam facere. ſ. in hoc mundo, is perdet in futuro: vel verè ſaluam facere, perdet, id eſt, mortificabit.

34. Nocte: hinc quidam colligunt Chriſtum nocte venturum. Aſſumetur. ſ. ad regnum.

35. Molentes, etiam in vliſſimo vitæ genere Chriſtus ſuos habet. In vnum. i. ſimul.

36. Vbi, pro, quò. ſ. aſſumetur. Vbicumque, &c. q. d. vt ad cadauer conuolant aquilæ, ita ad Chriſtum electi volabunt.

CAP. XVIII.

1. PArabolam. i. ſimilitudinem. Illos; ſcilicet, Diſcipulos. Quoniam oportet, pro docens oportere. Non deficere. ſ. animo ob dilationem rei petitæ. Græc. defatigari, ſeu tædio affici ἐκκακεῖν.

3. Vindica. i. defende. Aduerſario. ſ. qui mecum iudicio certat.

4. Dixit. i. cogitauit. Vereor. ſ. non ſolùm impius, ſed & impudens.

5. In nouiſſimo i. tandem Græc εἰς τέλος. i. in finem. ſ. perpetuò. Syr. omni tempore. Sugillet. i. obtundat, ſeu tædio afficiat.

6. Iniquitatis. i. iniquus.

7. Clamantium. ſ. pro ſui liberatione. Illis. i. illorum cauſa.

8. Putas. Græc. num Fidem. ſ. cum charitate ſignificatur in paucis inuenienda.

10. Aſcendebant, ſcilicet, erat templum editiori loco.

11. Stans ſ. ſtantes orabant Iudæi. Velut etiam pro, nec etiam qualis eſt.

12. Sabbato, id eſt, hebdomada vide Leui. 23. & 25.

13. Propitius eſto. Græc. ἱλάσθητι, id eſt, placatus eſto.

14. Ab illo. i. pluſquam ille Heb. q. d. plus Deo placuit, ſeu minùs diſplicuit. vide Ezec. 16.

15. Illos. ſ. qui offerebant.

16. Conuocans, pro aduocans. Talium. ſ. ſimilium puritate, & innocentia.

18. Princeps. i vir primarius.

32. Flagellabitur. Græc cõtumelijs afficietur.

35. Appropinquaret, id eſt propè eſſet Marcus enim ait contigiſſe id in egreſſu, niſi fortè aliud eſt id miraculum.

39. Increpabant. ſ. quòd tam ſæpe, & valide clamaret.

41. Videam. i. ἀναβλέψω. viſum recipiam.

42. Reſpice, ἀνάβλεψον. i. viſum recipe.

43. Magnificans. Græc glorificans. Dedit, &c. i. laudauit Deum.

CAP. XIX.

1. PErambulabat, id eſt, pertranſibat. Græc. διήρχετο.

3. Quærebat, pro cupiebat.

4. Sycomorum: arbor ſimilis ficui, & moro, vnde ei nomen.

7. Omnes, id eſt plurimi.

8. Do, id eſt, ſtatuo dare.

9. Ad eum, id eſt, de eo ſic Rom. 10. ad Iſraël pro, de Iſraël. Filius Abrahæ. q. d. ex numero electorum.

11. Exiſtimarent. ſ. diſcipuli. Regnum. ſ. quo Chriſtum in terra regnaturum putabant.

12. Regnum. i. regni poſſeſſionem.

13. Mnas, μνᾶ. Mina, continet verò Attica drachmas centum. Heb. Maneh. מנה eſt autem Hebraica maior multo quàm Attica. vide Ezec.

45. Negotiamini, ſcilicet, lucro operam dantes.

14. Legationem. ſ. ne ampliùs rediret.

15. Negotiatus. i. negotiando lucrâtus.

17. Euge: vox laudantis. q. d. rectè ſanè. Græc. εὖ. Modico. Græc. minimo. Eris Græc. eſto.

21. Tollis, &c. q. d. tantum abeſt vt tua perire ſinas, tollis enim, &c.

23. Ad menſam, id eſt, mẽſarijs, qui pecuniam mutuando, aut commutando lucrantur.

Vſuri. i. lucro. Exegiſſem. ſ. à menſarijs. Not. ex parabolis tantum accipiendum, quantum ſeruit propoſito, vt hic lucri ſtudium, non vſuræ exemplum. Illud. ſ. ἀργύριον, quod pecuniam vertit, quidam tamen legunt illam.

25. Habet,&c. q.d. At habet ſatis multas.

26. Habenti,ſcilicet, vt debet. i. vtenti bene. Non habet. ſ. vt debet. Ab eo. abundat, more ſcripturæ.

30. Contra,id eſt, è regione.

31. Operam eius deſiderat. Græc.eo opus habet. ſic & inf.

35. Veſtimenta.ſ.ſuperiora, ſeu pallia.

36. Subſternebant, ſcilicet,alij.

37. Deſcendentium. Græc. μαθητῶν. i.diſcentium.ſ.diſcipulorum. Virtutibus.i.miraculis.

38. In cælo.i.cum Deo, ſcilicet, ſit nobis. In excelſis.i.habitanti Deo. vel q.d.glorificetur ab Angelis Deus.

42. Quia, abundat more Heb. Si cognouiſſes.i. ô ſi ſcires. Die tua. ſ. qua à Deo viſitaris. Quæ ad pacem tibi.i.quæ ad pacem tuam pertinent,ſeu tibi offeruntur. Abſcondita.ſ. quia non vis cognoſcere. vel ſenſus eſt totius loci, O ſi ſcires tu quæ nunc pacificè degis,quanta te mala expectent,nunc tibi ignota.ſub.quanto aliter ageres.

43. Quia,&c. explicatio malorum. In. pro, ſuper, vel contra. Coanguſtabunt. i. ad anguſtias redigent.ſeu arctè obſidebunt.

44. Filios.i.ciues.Super lapidem. Hyperbole.

46. Quia.abundat.

47. Principes plebis.ſ. ciuitatis primates, qui aliàs vocantur Seniores.Syr.Seniores populi.

48. Suſpenſus.ſ. ab ore pendens loquentis.

Cap. xx.

1. VNa dierum. i. quadam die. Docente.ſ. quæ facienda. Euãgelizante.ſ.regnum. Dei. Conuenerunt. Græc. ἐπέστησαν. i.ſuperſtiterunt, ſeu inſtiterunt. Syr. inſurrexerunt in eum.

3. Verbum,id eſt,rem.

4. De cælo.i. auctoritate diuina.

6. Certi. Græc & Syr.perſuaſi.

9. Ad plebem.ſ conuerſus.

10. Tempore. i. cùm tempus fuit mittendi. Illo.non eſt Græc.nec in emendatioribus.

13. Quid faciam? expreſſio amoris.ſic Oſe.6. Forſitan.indicatur libertas hominis.

16. Veniet,&c.vide Matth.21. Marc.12.

18. Conquaſſabitur. Græc.confringetur.

19. Et timuerunt. pro, ſed timuerunt. Ad, id eſt, contra.

20. Obſeruãtes.ſ.an in re aliqua poſſent illum accuſare. Iuſtos. i. iuſti amantes, & ſinceros,à quibus nihil eſſet periculi. Principatui. Syr. iudicio.Præſidis.ſ.Pilati.

23. Dolum.i.verſutiam.Syr.aſtutiam.

34. Huius ſæculi.ſ. in quo opus eſt ſucceſſione per generationem. Nubunt. i. ducunt vxores. Traduntur.ſ.fæminæ.

35. Nubent, &c. Græc. eadem verba quæ ſup.

36. Filij reſurrectionis,id eſt,per reſurrectionem renati.

37. Sicut.pro, cum.

38. Ei.q.d.etiamſi hominibus mortui videantur,tamen Dei potentia, viuunt anima, reſuſcitandi etiam corpore.

40. Audebant.ſ.Sadducæi.q.d.ceſſarunt tunc à quærendo.Id verò poſt ea quæ proximè ſequuntur, vt dicunt Matth. & Marc.

46. Attendite. i. cauete.

Cap. xxi.

4. ABundanti.i eo quod ſupereſt. Eo quòd, &c.i.penuria ſua,vt vertit in Mar.

6. Hæc.pro, ex his.

7. Cùm fieri,&c. Græc. quando futura ſint.

8 Et tempus.pro,& quod tẽpus.ſ.finis mundo.

9. Finis.ſ. mundi.

11. Terrores i.quæ terreant.Græc. φόβητρα.i. terriculamenta.

13. In teſtimonium. ſ. vt ſitis de me teſtes Græc. εἰς μαρτύριον. vnde martyres dicti.

14. Reſpondeatis.Græc.vos defendatis.

18. Capillus,&c.q.d. nihil mali patiemini me defendente. vide ſimilem phraſim. 1. Reg. 14. 3. Reg.1.

19. In patientia.i per tolerantiam,& perſeuerantiam, vide Matt.10. & 24.Poſſidebitis,&c.q.d.ſaluabimini.

21. Regionibus.Syr.agris.

22. Scripta.ſ.in Prophetis.Apparet hinc multa in Prophetis de vaſtatione Ieruſalem,ad eam referenda quæ facta per Romanos.

23. Terram.ſ.Iudææ.Ira i.punitio.

24. Ore.i.acie. Heb. Donec,&c.q.d. vſque ad finem mundi erit deſtructa,vel punietur per gẽtiles,tempore.ſ.& modo quo Deus ſtatuit.

25. Et erunt, &c. hæc ad finem mundi pertinent. Preſſura.i.anxietas, ſeu anguſtia. Confuſione.Græc. ἀπορίᾳ. i.perplexitate, ſeu deſperatione.Syr.ſtupore.Sonitus. i. ob ſonitum. Græc ſonante mari, & fluctibus.

26. Areſcentibus. Græc. ἀποψυχόντων.i. exanimatis,ſeu tabeſcentibus. Quæ pro,eorum quæ.

27. Maieſtate,id eſt,gloria.

28. Leuate capita.i.gaudete,confidite ſ.mœſti in terram vultum demittunt, læti eleuant, vel capita.i.mentes.

30. Fructum.ſ.folia, vel gemmas. Græc. cùm pullulant, ſeu gemmant.

32. Omnia. ſ. quæ prædixi.

34. Attendite.i.cauete.Ne fortè pro,ne quando.In crapula.i. per crapulam. Ebrietate. Intellige per hæc duo etiam reliquas voluptates.Curis.i.ſolicitudinibus.

35. Sedent.ſ.terrenis addicti.Faciem. i. ſuperficiem.

36. Vigilate, &c. etiam opus eſt noſtra induſtria,Stare.ſ.confidenter.vide Sap.5.

37. Monte, &c. ſ. in Bethania, quæ in latere montis ſita.

38. Manicabat. Hiſpani dicitur Madrugaua. Quidam legunt, manè ibat. fortè legendum manicabat, ſed omnia eodem redeunt: ſignificatur enim ſummo manè ſolitos ire.

Cap. XXII.

3. Intrauit. ſ. inuaſit, ad nouum facinus inducens.

4. Magiſtratibus. ſ. præfectis militum, qui templum tuebantur. Inf. vocantur templi magiſtratus. Græc. ducibus Syr. magiſtris militiæ.

5. Turbis. i. turbarum tumultu.

7. Occidi. Græc. θύειν. i. immolari.

10. Introeuntibus. Græc. ingreſſis. Amphoram. Græc. κεράμιον. i. vas fictile.

11. Diuerſorium. i. locus hoſpitandi. Syr. domus conuiuij.

15. Deſiderio, id eſt, vehementer. Hoc, ſcilicet quo Euchariſtia inſtituenda, pauloque poſt morte oſtendendum quantum homines diligeret, quos ſic redimeret.

16. Ex hoc. ſ. tempore. Illud. ſ. Paſcha. q. d. id erit poſtremum. Impleatur. ſ. ſpiritualiter. No. donec, ſimile illi, de quo Matth. 1. nec enim Paſcha poſtea manducauit. Regno Dei. i. reſurrectione qua tranſiuit ad immortalitatem. & quidem Paſcha tranſitus interpretatur.

18. Generatione. i. germine, ſeu fructu. Veniat ſ. cùm reſurrexero.

19. Datur. i. offertur. obtulit enim Chriſtus tunc vt nunc offerunt ſacerdotes, vel datur. pro, dabitur. ſ. in mortem. Hoc. ſ. quod feci accipiens, benedicens, conſecrans, offerens, &c. Commemorationem. i. memoriam mei.

20. Similiter, &c. explicat magis quod de calice dixerat. Cœnauit. ſ. inſtituta eſt Euchariſtia poſt eſum Agni Paſchalis, & pedum ablutionẽ. Nouum teſtamentum. ſ. confirmans per ſanguinem meum, quem continet.

21. Veruntamen, &c. q. d. ſed parum profuerit ea fuſio Iudæ. In menſa. communicauit Iudas. cum cæteris.

22. Definitum. ſ. à Patre, & ab æterno. Vadit. ſ. ad mortem.

24. Maior pro, maximus, adeóque poſt Chriſti mortem cæteris præficiendus: vel illo regnãte primum locum habiturus.

25. Eorum pro, earum. Eos. pro, eas. Vocantur. ſ. potiùs quàm ſunt. q. d. cùm dirè tractent, tamen benigni dicuntur à ſuis, vel adulantibus, vel timentibus.

27. Minor. Græc. iunior, ſeu minor natu. q. d. ſubmiſſior ſit. Syr. minimus. Notant quidam, vt eſt honoris nomen presbyter, ſeu ſenior, ità eò temptius iuniorem. Vnde Pſal. 118. Adoleſcentulus ſum ego & contemptus. i. iuniorum more contemptus. Præceſſor. i. præcellens. Græc. ἡγούμενος. id eſt, dux, ſeu rector Syr. princeps. ſignificatur hic vnus eſſe inter eos Dux, ſeu Rector futurus. ſ. Petrus.

27. In medio veſtrum. i. inter vos. Miniſtrat. ſ. pedes lauerat, & ſolebat cibos diſtribuere.

28. Tentationibus. ſ. quas paſſus à Iudæis.

29. Diſpono. i. ordino, ſeu conſtituo. Syr. promitto. Diſpoſuit. Syr. promiſit.

30. Edatis, &c. i. fruamini ſummis delitiis. Sedeatis. ſ. die iudicij.

31. Simoni. ſ. tanquam capiti futuro. Expetiuit Græc. & Syr. poſtulauit. ſ. vt ſolet qui petit aliquem ad pœnam, ſeu cruciandum. Cribraret. i. tentationum impulſu agitaret.

32. Pro te. ſ. peculiariter. Non deficiat. Petri, & eius ſucceſſorum fides, ex quo facti Pontifices, nunquam defecit. Conuerſus. ſ. à peccato negationis. Fratres. ſ. Chriſtianos.

35. Sacculo. i. crumena, ſeu marſupio.

36. Tollat. i. accipiat. q. d. poſt hac ſibi quiſque prouideat. ſenſus eſt, Cùm vobiſcum eſſem, nihil vobis deerat: at nunc auferar à vobis, multaque patiemini. Non habet. ſ. gladium. Tunicam. Græc ἱμάτιον. i. pallium. Gladium. q. d. inſtat perſecutio magna, vt videatur humano iudicio pro gladio danda veſtis.

37. De me. ſ. ſcripta.

38. Satis eſt. q. d. video vos non intellexiſſe quid voluerint ſignificare, ſic & vulgò ſolemus dicere, cùm quis nos non intelligit. Syr. ſufficiunt.

40. Locum. ſ. montem.

42. Voluntas. i. naturale deſiderium.

43. Apparuit. ſ. in tertia oratione, vel fortè in ſingulis. Confortans. ſ. propoſita Patris voluntate, & paſſionis fructu. Syr. confirmans.

44. Agonia. i. animi anxietate. ſ. ex mortis horrore. Prolixius. Syr. intenſius. Guttæ. Græc. θρόμβοι. i. craſſiores guttæ. Sanguinis. verè ſanguis erat. Decurrentis, ſcilicet. magna copia.

47. Oſcularetur eum. Hic Græc. & Syr. additur: Hoc enim ſignum dederat eis, Quem fuero oſculatus, ipſe eſt.

49. Futurum. ſ. vt captus duceretur. Si percutimus. pro percutiemúſne?

51. Sinite. Syr. Satis eſt. Vſque huc. ſ. proceſſiſſe vos ſufficit, vel illos progredi eſt permiſſum. ſ. vt me capiant, &c.

52. Templi. vide ſupr.

53. Veſtra. i. qua vobis permittitur ſic agere. Tenebrarum. i. dæmonum.

55. Erat. Græc. & Syr. ſedebat.

56. Lumen. i. ignem.

61. Reſpexit. ſ. oculis mentis, ſecundum Aug. non corporis; quia inquit, Petrus foris erat, Chriſtus intus: fortè erat tunc vbi Petrum etiam oculis corporis poſſet videre.

65. Blaſphemantes. i. conuitiantes.

66. Conuenerunt. ſ. redeuntes citò, qui ante lucem diſceſſerant.

67. Siu.&c.id etiam noctu interrogarunt, vt dicunt alij Euangeliſtæ. Dixi-tu.ſ.qui ſim.

68. Reſpondebitis.ſ. quod æquum eſt.

69. Ex hoc.ſ.tempore.q.d.poſthac.

70. Vos dicitis,&c.q.d.vere dicitis.ſum enim.

71. Deſideramus.Græc.opus habemus.

C A P. XXIII.

3. REx.Græc. ὁ βασιλεὺς,ille rex.ſ.expectatus. Dicis.ſ.verum.Syr.dixiſti.

4. Cauſæ.i crimini.s. In hoc homine. Syr.contra hunc hominem.

5. Inualeſcebant,id eſt, inſtabant. Commouit. Græc.commouet,ſeu concitat.Syr.conturbat.

7. Herodis.ſ.qui Ioannem interfecit. Poteſtate.i.ditione.Erat ſ.cauſa Paſcha celebrandi.

8. Signum.i.miraculum

10. Inſtanter.Græc.εὐτόνως.i.acriter,intentóq; clamore.Syr.pertinaciter.

11. Suo.ſ. Herodis. Et illuſit, &c. Græc. cùm illuſiſſet,induiſſetque veſte,&c.Alba.Græc.ſplēdida,ſeu illuſtri.Syr.coccinea.

14. Auertentem.ſ. à Cæſare. Cauſam.ſ. mortis,vel crimen.

16. Emendatum.i.caſtigatum.

17. Feſtum.ſ.Paſchæ.

22. Corripiam.i.caſtigabo.

23. Inualeſcebant.i.potentes erant,ſeu præualebant.

25. Voluntati.ſ.vt volebant,ſeu,vt de eo facerent quod volebant.

26. Portare.ſ. poſtquam Chriſtus portauerat. Poſt.i.à terg

27. Plangebant.ſ.ex compaſſione pia.

28. Super me.i.mea cauſa.

29. Beatæ.ſ.quia non vident filiorum calamitatem,

30. Incipient, &c.q.d. optabunt potius mori, quàm tanta mala pati.

31. Viridi, id eſt, humido. videtur fuiſſe prouerbium.q.d.ſi ego tam ſanctus hæc patior, quid peccatores?

32. Nequam.Græc.κακοῦργοι.i.Facinoroſi. Syr. malefici.

33. Latrones.ſup.vertit,nequam. Syr. maleficos.

35. Expectans.lege,ſpectans.Eis.i populo.

39. Vnus. ſ. qui à ſiniſtris, vt creditur. Blaſphemabat.i.conuiciabatur improperans.

40. Da[illegible] natione.ſ.mortis.

41. Iuſtè.ſ.patimur.

43. Paradiſo i Dei fruitione.

44. Ferè.ſ.paulo poſt ſextam,vt patet ex Marco. In vniuerſam. pro; per vniuerſam. Terram. ſ.Iudææ.vide Math.2[illegible].

46. Commendo. i. reddendum poſt tres dies, velut depoſitum.Græc.deponam.pro,depono.

48. Percutientes.ſ.ex dolore,& timore vindictæ Dei.

50. Decurio Qui Romæ Senatores, in Municipiis Decuriones dicebantur.

54. Paraſceues,id eſt,in quo neceſſaria ad ſabbatum præparabantur. Et ſabbatum, &c. quaſi dicat, quam lux ſeu dies ſabbati ſequebatur. Incipiebat enim ſabbatum poſt ſolis occaſum. vide Leuit.23.

56. Parauerunt. ſ. poſt ſabbatum, vt ait Mar. Siluerunt. pro, quieuerunt. Mandatum. ſ. non operandi in ſabbato.

C A P. XXIIII.

1. VNa.i.prima ſ die. Sabbati.i. hebdomadæ,Græc.ſabbatorum.

4. Mente conſternatæ eſſent. Græc. perplexæ eſſent,Syr obſtupeſcerent Deo.Matt.& Mar. vnius tantùm meminere. Fulgenti. Græc. fulgurantí.i.inſtar fulguris relucenti.

10. Iacobi.ſ.mater.vide Matt.27.

12. Cucurrit. ſ. ſimul cum Ioanne. Procumbens. i. demiſſo capite proſpiciens vt patet ex Græc. παρακύψας. Syr. introſpiciens. Poſita.i. iacentia.

13. Stadiorum, octo faciunt miliare vnum, Emmaus.dictà poſtea Nicopolis.

15. Fabularentur i. colloquerētur, vt Græc. Quærerent.i.diſputarent.Syr.ſe mutuò interrogarent.

16. Tenebantur.ſ. Chriſto faciente.

18. Cleophas. alter ſecundùm Amb. vocabatur Amaon. Peregrinus,&c. q. d. adeò peregrinus.vt ignores,&c.

19. Coram Deo,i.Deo approbante.

20. Principes noſtri.Syr.ſeniores.

21. Redempturus, id eſt, liberaturus. ſ. à Romanis.

22. Terruerunt Græc. attonitos reddiderunt.

24. Non inuenerunt. Græc. & Syr. non viderunt.

25. Stulti. ſic attentiores reddit. In omnibus. pro,omnia,Heb.

26. In gloriam ſ.regnum ſuum inire.

27. Moyſe.i.Moſis libris. Erant.ſ.ſcriptæ.

28. Finxit.i.præ ſe tulit. ſ. ſic ſe cōpoſuit, quaſi longiùs iturus.

29. Adueſperaſcit, &c. id dicunt vt detineant, alioqui tantùm erat temporis vt potuerint Ieroſolymam reuerti. Inclinata.ſ in occaſum.

30. Benedixit i pro more gratias egit.

31. Aperti. ſ. ſublatum impedimentum. Euanuit i.diſparuit.

33. Regreſſi.ſ.celeriter erat.enim longum iter. ſ.ferè 8 miliaria.

35 Eos.ſ.alios diſcipulos.

38. Aſcendunt. ita dicitur quòd mens altior ſit omnibus terrenis, vnde cogitationes feire oriuntur.

41. Non credentibus. iungendum cum, præ

gaudio. ſ. vix credimus quæ multum optamus: ſolet etiã nimium gaudium iudicium impedire.
44. Hæc, ſcilicet, quæ ſtatim ſequuntur.
45. Senſum, id eſt, mentem.
47. Incipientibus. ſ. Apoſtolis. Græc. Incipiendo videtur interpres legiſſe ἀρξαμένων.
48. Eſtis. pro, eritis. Horum, ſcilicet, paſſionis, & reſurrectionis.
49. Sedere, ſcilicet, quieti manere. Dictum id die Aſcenſionis. Virtute, id eſt, fortitudine.

50. Eduxit. pro. eduxerat, Bethaniam, id eſt, Montem, in cuius latere Bethania ſita. Benedixit, id eſt, bene eſt precatus.
52. Adorantes, id eſt, vbi adoraſſent, ſcilicet, poſt apparitionem Angelorum, de qua. Act. 1.
53. Erant, ſcilicet, poſt aduentum Spiritus ſancti: antea enim latebant. Semper, id eſt, aſſiduè. Benedicentes, id eſt, celebrantes. Amen. etiam id additur Græc. & Syr. eſt autem verbum confirmantis.

EVANGELIVM SECVNDVM IOANNEM.

Ioannes patre Zebedeo, matre Salome, de qua Matth. 27. vixit poſt Chriſti paſsionem annos 68. ſecundùm Hier. totius autem vitæ eius incerti anni: putantur tamen à quibuſdam fuiſſe centum. Fuit Epiſcopus Epheſi: ſcripſitq́ Euangelium præcipuè contra Ebionem, & Cherinthum Chriſti diuinitatem negantes.

CAPVT I.

1. IN principio, id eſt, ante omnia creata. Erat. q. d. iam erat. inde, ſcilicet, ab æternitate. Verbum. Græc. ὁ λόγος, id eſt, illud verbũ, ſcilicet, vnicum, & ſingulare. Ita dicitur filius, quod procedat à Patre, vt à mente verbum. Deum. Græc. τὸν θεόν, Deum illum, ſcilicet, qui Pater eſt. Indicatur autem perſonarum diſtinctio. Et Deus erat Verbum. Græc. καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, & Verbum illud, erat Deus. ſignificatur eadem natura Patris & Filij.

2. Hoc, ſcilicet, Verbum, vel totum id quod diximus.

3. Quod factum eſt. id quidam iungunt cum præcedentibus, alij cum ſequentibus: atque id ſequuntur Latini vt ſenſus ſit, quicquid factum eſt, in ipſo fuiſſe vitam. Mihi prior ſententia planior videtur, vt ſenſus ſit. omnia per ipſum facta eſſe, & ſine ipſo nihil factum, ex iis quæ facta ſunt; vt ſit repetitio, more ſcripturæ, ad maiorem declarationem.

4. In ipſo. Id quidam coniungunt cum præcedentibus, alij probabilius cum ſequentibus. q. d. in ipſo vt in fonte, vita erat, vel ipſe vita erat. Et vita. ſ. illa, quæ in ipſo erat, & ipſe erat.

5. Et lux, &c. q. d. cumque lux in tenebris lucere ſoleat. ſ. expulſis his, tamen mentes excæcatæ lucem hanc non receperunt.

6. Fuit, id eſt, extitit: non enim iungitur cum, miſſus.

7. Vt teſtimonium Explicatio præcedentis. Lumine pro, luce, ſcilicet, illa de qua ſupr.

8. Lux, ſcilicet, ipſa, ſed eius teſtis.

9. Erat. ſ. illa lux, de qua ſupr. Vera. ſ. per naturam non per participationem. Omnem. q. d. ab illa ſola illuminãtur quicunq; illuminantur. Venientem. ſ. per natiuitatem. ſic per mortem egreditur. q. d. viuerent hîc homines in tenebris, niſi ab eo illuminarentur.

10. Mundus, id eſt, mundani.

11. Propria. i. ſua. ſ. à ſe factum mundum. Sui. ſ. homines. Eum. pro, id. ſ. verbum.

12. Receperunt. ſ. credendo, vt ſtatim dicitur. Intellige verò fidem perfectam. ſ. charitate. Poteſtatem. Græc. ἐξουσίαν, quod ſignificat etiam auctoritatem, & præeminentiam, vt Rom. 13. Fieri, ſcilicet, hoc ipſo, quòd ipſum recipiunt. In nomine. Græc in nomen i. in ipſum. Heb.

13. Sanguinibus. pro, ſanguine. i. carnaliter. oſtendit quomodo filij Dei fiant. Nec, &c. explicatio præcedentis. Voluntate. i. concupiſcentia. Nati. Græc. geniti.

14. Caro. i. homo. Factum eſt, ſcilicet, vnita ſibi humanitate. i. corpore & anima humana. vnde idem Chriſtus Deus, & Homo. In nobis, id eſt, natura noſtra, vel inter nos. Quaſi. pro, tanquam. q. d. qualem par erat ineſſe Dei Filio vnigenito. Plenum. ſ. verbum, quod ab ipſo conceptu fuit perfectiſſimum & gratia, & ſcientia. iunge vero eum, habitauit.

15. Perhibet, præſentia pro præteritis. Clamat, ſcilicet publicè, & liberè Chriſtũ prædicat. Ante me factus. i. mihi prælatus Prior. ſ. dignitate, ſeu excellentia.

16. Et de, &c. Euangeliſtæ verba. coniungenda autem cum, plenũ gratiæ, &c. quanquam poſſunt etiam eſſe Baptiſtæ. Omnes. ſ. quicunque

accepimus aliquod Dei donum. Et gratiam pro g. ſt gratiam. Pro gratia. q d. omnem ſeu quamlibet gratiam, ſic vulgò dicitur, di per di, id eſt, bogni di, ſic Iob 2. pellem pro pelle, id eſt, omnem pellem, ſcilicet, alienam.

17 Data non facta. Gratia, ſcilicet iuſtificãs, Veritas, ſcilicet, illuminans. Facta ſ. eſt Chriſtus Deus. Dei enim ſolius opus eſt Gratia.

18. Nemo. ſ. hominum Vidit. ſ. vt eſt in ſe ſeu comprehenſiuè. vel in hac vita Alioqui in cælo videbarur à ſanctis dum hæc Ioannes ſcribeter: quamquam ille loquitur de tempore ante Chriſti aduentum q. d. Nemo ante Chriſtum viderat ex quo illud, quod quidam de Moſe, & Paulo putant, vidiſſe eos Deum, non videtur probabile. Sinu. ſ. in eadem eum Patre eſſentia. Enarrauit i. declarauit. ſ. quis Deus ſit, & quantus, qualiſque.

19. Quis es, ſcilicet, munere. Nam filium eſſe Zachariæ ſciebant..

2. Et non negauit. Repetitio, more Hebr. ſic ſupr. per negationem & ſine ipſo, &c. & alibi, & tenebræ in eo non ſunt vllæ Non ſum, &c. apparet, id etiam illos quæſiſſe.

21. Propheta. Græc. ὁ προφήτης. ille Propheta, ſcilicet, de quo Deut. 18. vel q d. inſignis aliquis Propheta. Non. q. d. non ſum ille, de quo Deut. 18. vel ex Prophetis qui in futura prædicunt, vel qualem me vos exiſtimatis.

23. Dirigite. i. rectam facite, vt aliàs vertit interpres.

26. Medius veſtrum. i. inter vos. Stetit. pro ſtat. Neſcitis i. non noſtis.

27. Poſt me, ſcilicet. priùs prædicauit Ioannes. Ante me. &c. vide ſupr num. 15.

28. Bethania. ſic eſt etiam Græc. & Syr. Quidam Bethabaram legunt. fortè vtroque nomine locus vocabatur.

29. Altera die. i. poſtridie. Græc. τῇ ἐπαύριον. Agnus. Græc. ὁ ἀμνὸς. id eſt, ille agnus, ſcilicet, ſingularis, de quo & Iſa. 53. Tollit, id eſt, aufert, ſcilicet, propria virtute, & ſemper. Peccata. Græc. & Syr peccatum, ſcilicet, omne.

30. Venit. præſens eſt.

31. Neſciebam. i. non noueram. ſic ſolemus dicere de eo quem nunquã vidimus. vide Matt. 3. In Iſraël. Græc Iſraëli.

35. Altera, id eſt, ſequenti. Stabat. ſ. conſtiterat, vt Chriſtum tranſeuntem videret.

38. Rabbi. i. magiſter mi. Quidam tamen putant ſolùm ſignificare magiſter: nec enim Iod eſſe affixum. probabile id, ſed negant alij Nam quod Ioannes magiſter ſ. ſolùm dicit, breuitatis cauſa facit. ſicut pro Adonai, quod eſt, Dominus meus, ſeu Domini mei. 70. ſolùm Dominus reddunt. Idem dic de Raboni. Ioan 20 Syr. magiſter noſter. ſ. volebant eſſe diſcipuli. Habitas, ſcilicet. volunt eſſe familiares.

39. Venite. non differendum venite ad Chriſtum. Die illo. ſ. vſque ad noctem. Decima diuidebatur dies quiſque in 12. horas. Itaque reliquæ erant duæ ſolæ.

41. Inuenit. præſens eſt. ſic infr bis. Primum. Græc. primus. Meſſiam. Græc. τὸν Μεσσίαν, illum Meſſiam. ſ. tantòpere expectatum.

42 Vocaberis. ſ. poſt hæc. Cephas. Chald eſt, ſcilicet, Cepha. cui à Græcis additum. ſ. ita ſit Cephas. Petrus. Græc. πέτρος, id eſt, petra.

43. In craſtinum. i poſtridie eius diei. Inuenit. ſ. quærebat eum, vt Apoſtolum faceret.

45. Inuenit. ſ diligenter quæſierat. Nathanaël Quidam hũc putant Bartholomæum, quòd ſemper Bartholomæus Philippo connumeretur. & Ioan. vlt. Nathanaël inter Apoſtolos reperiatur, aiuntque id fuiſſe nomen proprium: Bartholomæum verò cognomen, vt Petri Bar Iona. Alij tamen negant, & probabilius.

46. Nazareth. q d. tam ignobili loco. Eſſe, id eſt, prodire q d. tantúmne bonum ex tam paruo loco?

47. Iſraëlita Syr. filius Iſraël.

48. Sub ficu. apparet hic repertum à Philippo.

49. Rabbi Syr Magiſter mi.

50. Maius. Græc & Syr maiora.

51. Amen Amen, id eſt verè verè Geminatur, vel ad confirmationem, vel ad faciẽdum ſuperlatiuum, quo carent Hebræi q d. veriſſimè

52. Videbitis. &c. Id quando viderint non eſt ſcriptum. ſenſus eſt, videbitis ei inſeruire Angelos, de cælo deſcendentes, eoque ipſo iubente reuertentes. Supra, id eſt, ad.

CAP. II.

1. Tertia, ſcilicet, ab aduentu Chriſti in Galilæam vel Nathanaëlis ad Chriſtum: erat autem decima tertia à Natiuitatis die 31. anno Chriſti. Nuptiæ. Syr. conuiuium. ſic & infr. Mater ſcilicet, iam mortuo Ioſeph, ſecundùm Epiph.

2. Vocatus, ſcilicet, vt notus, & amicus.

3. Deficiente Græc. cùm defeciſſet pro, deficere cœpiſſet. Vinum ſc licet, ſufficiens.

4. Quid mihi, & tibi id eſt, omitte me. Hebr. vide 2. Reg 16. 4. Reg. 9. Matt. 8 Quidam interpretantur, Quid mihi & tibi curæ eſt de vino? Hora, id eſt, opportunitas. ſ. oportebat priùs apparere neceſſitatem, vel q d. nondum tempus eſt faciendi miraculi, quod tamen in matris gratiã anteuertit, & ne videretur tempori ſubiectus.

5. Dicit. videtur præuidiſſe quod Chriſtus erat facturus, aut confidiſſe promiſſum inopiæ.

6. Purificationem, ſcilicet, lauabant ſæpe, vt dicitur Marth. 7. Metretas, id eſt, cados. Capit autem cadus, ſecundùm quoſdam congios decem. Congius ſextarios 6 Sextarius cyathos 12. Cyathus vncias 2. Binas, &c. ſcilicet, aliæ binas capiebant aliæ ternas.

8. Architriclino.i.conuiuij Præfecto à Triclinio, id eſt, loco tribus conſtrato lectis Olim enim decumbentes edebant, vnde diſcumbere: faciunt & id Turcæ.

9. Vocat, id eſt compellat.ſ. ad ipſum accumbentem accedens: vel forte non accumbebat cum cæteris.

10. Inebriati fuerint.i. egregiè biberint. Heb. Adhuc, id eſt, nunc.

11. Initium. i. id fuit primum Chriſti miraculum. Gloriam.i. potentiæ claritatem. Crediderunt.ſ. perfectius.

12. Deſcendit. ſ. ante coniectum Ioannem in carcerem. Itaque aliud eſt, de quo Matt.4. Fratres. i. cognati.

13. Paſcha ſ. in primo Chriſti prædicationis anno. Iudæorum. Id dicit ad differentiam noſtri Paſchæ.

14. Templo i.templi atrio. Numulationis.ſ. qui pecunias commutabant, vel mutuabant.

15. Flagellum. Græc. φραγέλλιον, voce Latina aliquantum mutata.

16. Negotiationis. i. mercatus.

17. Zelus. i. ardens ſtudium gloriæ, vel indignatio ob indignam tractationem.

18. Reſponderunt. i locuti ſunt. Heb. Quod ſignum: quaſi verò paruum fuiſſet miraculum omnes eiicere, nemine reſiſtere audente. Facis. i. habeas auctoritatem faciendi.

19. Soluite.q.d ſolueris, & tunc ſignum dabo. ſ. reſurgendo.

20. Quadrag.&c. ſ. numerant, vt quibuſdam videtur, à ſecundo anno Cyri, quo cœptum ædificari vſque ad 6.Darij Hiſtaſpis, quo eſt perfectum, de quo tempore an tantum fuerit, non video quid opus ſit eſſe ſolicitum: quid enim ſi Iudæi illi errabant? Adde, quòd templum id ab Herode fuerat à fundamentis ædificatum, illo altero euerſo.

22. Quia hoc dicebat, pro, quòd hoc dixiſſet. Crediderunt.ſ. firmiùs, & clariùs.

23. Die, pro, diebus, durabat enim 7. diebus. Nomine, pro, nomen. i. in ipſum. Not. in ſcriptura pro eodē ſumi, Credere Chriſto, in Chriſto, in Chriſtum, in nomine, ſeu nomen Chriſti. vide inf ca.3.5.& 6 1.Ioan. 5. Exo. 14. Act 8.

24. Non credebat &c. q.d. non fidebat illis, quòd ſciret facilè mutandos.

25. Homine. i. aliquo. Quid eſſet. q. d. quid lateret in cuiuſque animo, & quid quiſque tandem eſſet facturus.

CAP. III.

1. HOmo. id eſt, quidam. Heb. Syr. vnus. Princeps, id eſt, vir primarius.

2. Magiſter. Nominatiuus eſt. Syr. doctor. q.d. ſcio te à Deo datum doctorem mundo.

3. Reſpōdit.ſ. iis quæ ille de rebus ad ſalutem neceſſariis interrogauerat, vel ſcire optabat. Renatus. Græc. natus. Videre, id eſt particeps eſſe. Heb. Regnum Dei, ſcilicet, cœleſte. q. d ſaluari.

4. Senex. propter ſe dicit. Renaſci Græ. naſci.

5. Quis, ſcilicet, etiam paruulus. Renatus. Græc. natus.

6. Carne. i. carnali generatione Caro. id eſt, carnale Ex ſpiritu. i. ſpiritualiter. Spiritus, id eſt, ſpirituale.

7. Non, pro, ideo non. Dixi, &c. q. d. loquebar enim de ſpirituali natiuitate.

8. Spiritus, id eſt, ventus. Dion. 15. cæl. Hier. Vbi vult, id eſt. quò fertur naturali inclinatione. Vocem, id eſt, ſonum. Neſcis.ſ. determinatè. Sic eſt, &c. q.d. occulta res eſt ſpiritualis regeneratio.

9. Hæc, ſcilicet, quæ dixiſti de ſpirituali natiuitate.

10. Magiſter. Græc. ὁ διδάσκαλος. i. doctor ille.ſ. celebris. Hæc. ſ. de quibus tam multa in ſcriptura, & dicta, & figurata vide Pſalm. 50.& 102. Ezech. 11.& 36 Zach. 13.

11. Scimus: pluralia pro ſingularibus: vel q.d. ſolet quis affirmare quæ ſcit, ne ergo dubites vera me dixiſſe. Accipitis. ſ. Iudæi.

12. Si terrena, &c. q.d. ſi tam multa, quæ per parabolas è terra ſumptas prædicaui, nō capitis ô Iudæi, quid mirum ſi altiora non capiatis? vel ſic, ſi id quod exemplo venti, quod terrenum quiddam eſt, declaraui, nō creditis, quid ſi altiora dicam? Creditis. Græc. credidiſtis. Cœleſtia. ſ. qualia ſunt quæ proximè dixi.

13. Et nemo. &c. quaſi dicat, poſſum verò ego de cœleſtibus loqui, qui inde deſcenderim, ſemperque in cœlo ſim. Niſi: non ſignificat ſe aſcendiſſe in cœlum, ſed ſe ibi eſſe, quo nemo vnquam aſcenderit: quamquam poteſt dici aſcendiſſe per viſionem Dei, quam habuit ab ipſa conceptione. Deſcendit: deſcenſio intelligitur incarnatio, qua ſe exinaniuit. In cœlo, ſcilicet, quatenus Deus vbique erat, & quatenus homo, beatus.

16. Sic enim, &c. videntur, & hæc Chriſti verba, etſi quidam putant eſſe Euangeliſtæ.

17. Iudicet, id eſt, condemnet.

18. Non iudicatur, id eſt. condemnationi obnoxius non eſt. Intellige ſi credat, vt par eſt, & fidei conuenienter operetur. Iudicatus, id eſt, condemnatus, ſcilicet, meretur condemnari.

Non credit. Græc. non credidit. In nomine, i. d eſt, in ipſo: vide ſuprà, capite primo. numero 12.

19. Iudicium. i. condemnationis cauſa.

20. Odit. ſ. quatenus malè agit.

21. Veruntamen, id eſt, iuſtitiam. Heb. ſic 4. Reg. 10. In Deo, id eſt, ſecundùm Deum; ſeu Dei voluntatem. q d. non vtetur lucem ſed confidenter accedit, vt eius opera bona ſint, & irreprehenſibilia.

22. Iudæam, id eſt, reliquam Iudææ partem, erat enim in Ieruſalem. Baptizabat.ſ. per diſcipulos. vide infrà.

23. Ænon.ſ.ciuitate.Salim:quæ & Salem, vrbs Sichimorum olim.

25. Quæſtio. ſ.cœptum inter eos diſputari, vtet potior baptiſmus Chriſti, an Ioannis. Ex. Syr. vni ex Iudæis. Syr.quodam Iudæo. Purificatione, id eſt, baptiſmo.

27. Homo,id eſt,quiſquam. q.d. non poſſum ego,niſi quantum mihi à Deo datum eſt;debeoque eſſe ſorte mea contentus. Teſtimonium, &c.i. teſtes eſtis.

29. Sponſus.Chriſtum intelligit, qui ſibi Eccleſiam deſponſauit. Amicus: ſe intelligit Stat & audit, pro, præſens audit.

30. Creſcere. ſ.auctoritate.

31 Omnes.ſ.homines, vel res. De terra.i.terrenus. De terra eſt, pro, vt qui de terra ſit. Et de terra. i. & terrena. ſ. humilia.

32. Audiuit.i. à Patre accepit Nemo.ſ. ferè.

33. Signauit. i. velut ſigillo addito confirmauit. Verax. ſ. præſtans promiſſa.

34. Ad menſuram. ſ. omnibus æqualem, vel pro,parcè.vel q.d. non dedit filio vt cæteris gratiam limitatam.

35. Manu, id eſt, poteſtate.

36 Habet, ſcilicet, meritò: intellige verò fidem operibus comitatam. Videbit, id eſt, particeps erit. Heb. Ita Dei, id eſt, ſupplicium à Deo. Manet,pro, manebit. ſ. perpetuò,niſi conuertatur.

Cap. IV.

1. PHariſæi, ſcilicet, qui Chriſtū odio proſequebantur. Baptizat ſ. ita audierant, quaſi Chriſtus per ſe baptizaret: id quod Euangeliſta ſtatim corrigit.

2. Non baptizaret. ſ. occupatus docendo, & miracula faciendo: baptizauit tamen Apoſtolos ſecundum Auguſt.

4. Samariam: ita dicebatur Regio, & ciuitas etiam, ædificata in monte, ab huius poſſeſſore nomine Somer. vide 3.Reg.16.

5. In.i. prope. Sichar, quæ & Sichem. Gen.34. tandem dicta Neapolis.

6 Sic. ſ.fatigatus vel,vt ſolent fatigati: vel,vt ſe offerebat locus. Sexta diuidebant Iudæi diem quemque in 12. horas.vt ſup. diximus.

7. De Samaria.i.Samaritana.ſ.ex vrbe Sichem.

8. Enim. q. non erat quiſquam diſcipulorum qui poſſet dare: vel, enim, pro autem.

9. Non enim,&c. videntur verba Euangeliſtæ, poſſunt tamen eſſe Samaritanæ. Coütuntur. i. commercium habent.

10. Donum Dei,id eſt, quæ ſoleat Deus donare, vel quid tibi donatum ſit mea præſentia. Forſitan, pro. vtique Viuam. i. vitalem.ſ.gratiam,ſeu Spiritum ſanctum.

11. In quo haurias. Græc ἄντλημα.i hauſtrum. Viuam. i. quam dicis viuam.

12. Patre noſtro: ſequebantur Samaritani ex parte legem Iudæorum.

13. Non ſitiet ſ. gratia, quæ aquæ nomine ſignificata eſt, ad vitam æternam, quod ex ſe eſt, hominem perducit.

14. Fons,pro velut fõs.ſ.in quo ſemper aqua. Salientis. i. ſalire facientis

16. Vade,&c Id dixit Chriſtus. vt ex reſponſione,quam ſerebat daturam, texeret ſequentem ſermonem, eamque conuerteret.

17. Non habeo.ſ. vllo modo. Mentitur enim ſecundùm quoſdam vt ſtatim accipiat, non expectato viro Bene. i. verè. ſ. imprudens verum dixit: fortè etiam prudens.

18. Quinque. Hi an legitimi fuerint incertũ, verba Chriſti tamen indicare videntur fuiſſe.

20. Adorare. i.colere ritu per Moſem inſtituto:alioqui adorare vbique licebat.

21. Veniet Græc. venit, pro veniet. Hora, id eſt, tempus,ſcilicet, doctrinæ Euangelicæ. Monte hoc.ſ. ſolùm: quaſi hic ſolum colendus ſit Deus: vel, eo modo quo colitis. Adorabitis, ſcilicet conuerſi ad fidem Chriſti. Patrem,id eſt, Deum.

22. Quod neſcitis ſ.errabant in multis Samaritani;quod attinet ad Dei cognitionem. Nos. ſ Iudæi. Ex Iudæis.ſ.ab eis & Chriſtus ortus, & in mundum profecta prædicatio Euangelica.

23. Nunc eſt. q.d.iam cœpit. Spiritu:non cæremoniis Iudaicis. Veritate:nõ errore gẽtilico.

24. Et eos, pro, ideo eos.

25. Venit.i propè eſt, vt veniat. Qui dicitur Chriſtus: id non eſt Syr. videtur additum ab Euangeliſta explicationis cauſa.

27. Continuò Græc. in hoc, id eſt, dum loquerentur Muliere,ſcilicet, ſola, vel Samaritana, vel præter morem ſuum. Quid loqueris, pro,cur loqueris.

29. Nunquid.q d. vos ipſi examinate.

34. Vt perficiam:pro,nempe vt perficiam. Opus, ſcilicet, ſalutem hominum. Eius.i. ab eo præceptum.

35. Oculos.ſ.mentis Meſſem. ſ. ſpiritualem.

36. Et congregat, pro, nam congregat. Æternam. i. congregantis, & congregati. Vt & qui,&c.q.d.ita fit,vt ſicut gaudet qui ſeminat, ita gaudeat etiam qui metit, vel ſimul gaudeãt, ſcilicet, in cœlo.

37. In hoc,&c.q. d. Atque huc poteſt accommodari, quod vulgò dici ſolet Alius &c

38. Miſi.i.deſtinaui mittere:vel præterita pro futuris Laboraſtis.i. coluiſtis. ſ ſeminando, rigando, &c Alij. ſ. Prophetæ, ſeu qui vos præceſſerunt patres,qui Iudæis prædicauerunt.

40. Ibi Græc.& Syr.apud eos.

41. Sermonem i. doctrinam. Eius. ſ. Chriſti.

42. Non:ſub tantum, ſeu tam Mundi.Græc.

additur, Chriſtus & Syr. Meſſias.
43. Galilæam. ſub relicta Nazareth.
44. Perhibuit. vide Matt. 13. Mat. 6. Luc. 4.
Non habet. ſ. vt plurimum: vel de ſe loquitur.
45. Exceperunt. ſ. honorificè.
46. Regulus. Græc. βασιλικὸς. i. regius. ſ. genere, vel ministerio aliquo. Syr. ſeruus regius. Interpres videtur legiſſe βασιλίσκος.
47. Adueniret, pro, aduenisset.
48. Signa & prodigia i. valde inſolita miracula. Non creditis. Apparet iſtum fuiſſe Iudæum.
50. Viuit. i. incolumis eſt. Hebr. ſic viuificari dicitur, qui à malis liberatur.
51. Viueret. ſ. ſanus eſſet.
52. Habuerit, pro haberet.
53. Credit. ſ. in Chriſtum.
54. Iterum ſ. in Galilæa. Secundum. ſ. ex factis in Galilæa.

CAP. V.

1. FEſtum. Penteceoſtes, ſecundùm quoſdam: ſecundùm alios, Paſchæ, quod probabilius.
2. Probatica ſ. vbi oues congregabantur, vel etiam lauabantur, offerendæ in templo, à quibus ei nomen: nam πρόβατον, ouis. Piſcina locus erat in quo aqua pluuia colligebatur, vt ſolet in ciſternis Bethſaida. Græc. Betheſda. i. domus effuſionis. ſ. aquarum. Syr. Beth Cheſda. i. Domus miſericordiæ.
3. Aridorum. ſ. aliqua corporis parte.
4. Autem Græc. enim. Secundùm temporis. i. certo quodam tempore, ſed hominibus ignoto. Mouebatur. Græc. & Syr. turbabatur. Motionem. Græc. & Syr. turbationem.
6. Haberet ſ. ægrotaſſe diu.
7. Domine: honorificè appellat, etſi non noſſet: videtur autem putaſſe Chriſtum opera velle ſuam ei offerre. ad eum deponendum in piſcinā. Venio: poterat ſe mouere, ſed ægrè.
8. Grabatum, id eſt, lectum.
10. Tollere, id eſt geſtare.
13. Loco. ſ. illo, vbi ſanauerat hominem.
14. Iam noli peccare. Græc. ne poſt hac pecces. Indicat ob peccata ægrotaſſe.
15. Nunciauit. ſ. ſimplici animo, tanquam de homine diuino.
16. Operatur. ſ. continens, & adminiſtrans creaturam. q. d. opera mea ſunt opera Dei quibus ſabbatum non violatur.
18. Soluebat. ſ. illorum opinione. Suum Græc. ἴδιον. i. proprium. Æqualem. ſ. dum ſe dicit proprium Dei filium, nempe naturalem, & conſubſtantialem, ſéque eadem cum illo facere. Not. intellexiſſe Iudæos, quod multi hæretici non intellexerunt.
19. Niſi, pro ſed: ſic infrà, cap. 15. Gal. 2. Matth. 12. q. d. non à ſe, ſed à Patre accipiens facit, quicquid facit. Viderit, ſcilicet, videndo accipit vt faciat, & accipiendo videt: nec in eo aliud eſt videre, aliud accipere: vtrumque verò in eo ab æterno, etſi opera in tempore fiant. Hæc. ſ. eadem. Similiter. Itaque non priùs Pater, nec perfectiùs quàm Filius.
20. Demonſtrat, id eſt, communicat, ſcilicet, ipſum ſibi æqualem generando. Demonſtrabit, id eſt, communicabit. ſ. æternum: omnia tempora comprehendit, ſemperque Pater Filium generat, ſuaque ei omnia communicat: maiora autem illa curatione. Intellige ſuſcitare mortuos, iuſtificare peccatores, Mundum iudicare, & huiuſmodi alia. Vt, non cauſam ſignificat, ſed conſecutionem.
21. Suſcitat, &c. vide 1. Reg. 2. Deut 32. Pſalm. 67. Sic i. ſimiliter, vt ſup. à dictum eſt.
22. Indicat. ſ. appatens in iudicio ſenſibiliter. Aug. Omne, id eſt, de omnibus
23. Sicut. q. d. æqualiter cum Patre.
24. Verbum. i. doctrinam Habet, pro, habebit, vel habet ſpe, & merito Iudicium i. condemnationem Veniet, pro veniet. Transiet Græc. tranſiit pro, tranſibit, vel q. d. tranſlatus enim eſt à peccati morte ad iuſtitiæ vitam: ſic 1. Ioan. 3. tranſlati ſumus, &c.
25. Hora, id eſt, tempus. Et nunc, pro, imò verò iam cœpit. Mortui. ſ. peccato. Audierint. i. crediderint, & obedierint.
26. In ſemetipſo. i. per ſuam eſſentiam.
27. Filius hominis. i. homo. Not quoſdam id coniungere cum præcedentibus. q. d. dedit ei quatenus homini. Alios eum ſequentib. q. d. ne miremini tantum huic homini datum.
28. Venit hora pro, veniet tempus. In monumentis. ſ. mortui. Vocem. ſ. de qua Matth. 25. 1. Cor. 15. 1. Theſſ. 4. formabitur autem miniſterio Angelorum.
29. Procedent. ſ. è monumentis. Vitæ. ſ. beatæ. Iudicij. i. condemnationis, ſeu ſupplicij, ſcilicet æterni.
30. Non poſſum, &c. Oſtendit ſe iuſtè iudicaturum. A meipſo. ſ. quicquid habet. à Patre habet. Audio. i. à Patre ſumo. Et iudicium, pro ideo Iudicium. Meam. ſ. ſolam, vel quaſi meam, aut quatenus mea eſt. Sed. pro, ſed etiam: vel ſed quaſi: vel, ſed quatenus.
31. Non eſt verum. ſ. veſtro iudicio, qui. ſic ſoletis dicere.
32. Alius. ſ. Ioannes, vel Pater.
33. Veritati, pro, verum ſ. de me.
34. Accipio. ſ. quaſi indigens, ſeu mea cauſa.
35. Lucerna. ſ. accepto lumine aliunde. Græc. ὁ λύχνος. i. illa lucerna forte de qua Pſalm. 131. Paraui lucernam Chriſto meo. Ardens ſ. caritate Lucens. ſ. veritate. Ad horam. i. ad breue tempus. poſtea enim dicebant habere dæmonium. Exultare, &c. q. d. eius lucem magno gaudio ſuſcepiſtis, multum ei tribuentes: vel q d. voluiſtis illum habere pro Meſſia.

36. Ioanne.i.Ioannis teſtimonio.Quia Pater, &c.pro,quod Pater me miſerit.

37. Perhibuit.ſ. in Baptiſmô. Vocem. ſ. Dei, non eſt propriè vox. Nam quas olim audierunt Iudæi, Angelorum opera formabantur: quamquam nec iſti illas audierant.

38. Verbum.i.doctrinam,ſeu ſpiritum.

39. Scrutamini. & Græc. & Latinè poteſt eſſe Indicatiuũ & Imperatiuum. In ipſis.i. per ipſas. ſ. credendo, & obediendo eis. Et illæ, pro, illæ enim vel,& tamen illæ.

41. Claritatem. Græc. δόξαν. i. gloriam. Non accipio.q.d.habeo tantum gloriæ à Patre,vt humana non indigeam.

42. In nomine, &c. q.d. ex parte Patris,ſeu à Patre miſſus,vt Filius. Alius ſ. Antichriſtus. In nomine ſuo i.à ſeipſo.q d. non à Deo miſſus.

45. Nolite, &c q.d non erit opus, vt ego vos accuſem. Moſes.i. Moſis lex. ſ. tamquam tranſgreſſores, & qui ei de me prædicenti non credatis. Not. hinc ſcripturæ non credere, eos, qui ea non credunt quæ ex ipſa colliguntur.

46. Forſitan, pro, vtique. Scripſit. ſ. Geneſ.40. Deut.28.

47. Meis. ſ. quem præ Moſe nihili faciris.

Cap. VI.

1. TRans mare, non quidem in vlteriorem ripam, ſed in eandem, ſecundùm quoſdam, fortè ſinus interuallo diſſitam, ſic vt oppoſita videretur. Alij in oppoſitum putant nauigatum.

2. Multitudo.ſ.populi.

5. Philippum, fortè vt rudiorem, & qui ſic ad ſublimiora erigi opus haberet.

6. Tentans.i.explorans quid ſentiret.

7. Ducentorum denariorum, faciunt hi circiter 20.aureos.

9. Tantos. i.tam multos.

10. Fœnum.i. gramen.

11. Gratias egiſſet, quod alibi ſolet dici benedicere. Volebat. Græc & Syr. volebant.

12. Impleti.i.ſatiari.

14. Propheta. Græc. ὁ προφήτης. i.ille Propheta, ſ. Meſſias tamdiu expectatus. Venturus eſt.i. prædictus, ſeu promiſſus venturus.

15. Fugit. Græc. ἀνεχώρησεν. i. ſeceſſit.

17. Capharnaum, ſed prius in Bethſaida, vt alij Euangeliſtæ dicunt.

19. Vigintiquinque.ſ maiorem lacus partem, ſi ex oppoſita ripa ſoluerant, eſt enim latitudo eius 40. ſtadiorum.

21. Statim. ſ. vt cum acceperunt.

22. Altera.i.ſequenti. Vna. Græc.& Syr. vna in quam intrauerant Diſcipuli eius.

23. Superuenerunt. ſ. poſtea.

24. Nauiculas. ſ. illas, quæ ad eum locum ſuperuenerant.

26. Quæritis. ſ. multi ex vobis. Signa adeò que per ea eleuemini ad res cæleſtes.

27. Operamini.i. operando parate: ſic Paulus, Salutem veſtram operamini. Non cibum. ſ. ſolùm, ſeu præcipuè Qui permanet. ſ. gratiam Dei ſeu animæ ſalutem. Signauit. Græc. ἐσφράγισεν. i.ſigillauit.ſ.velut ſigillo appoſito, voce de cælo, & miraculis, declarauit, & confirmauit ſuum eſſe filium.

28. Faciemus. i. facere debemus. Dei. i. Deo grata, ſeu quæ Deus ab homine requirit.

29. Hoc eſt, non dicit ſolùm id eſſe. Credatis. ſ. fides fundamentum eſt ædificij ſpiritualis.

30. Tibi, intellexerunt de ſe dixiſſe.

31. Manna. Chald. eſt, nam Hebr. Man. vide Exod.16.

32. De cælo. i. verè cæleſtem. Panem. ſ me. Verum. non figuram ipſam, qualis erat manna, vel q.d. verè panem, vel verè cæleſtem.

33. Mundo.i. hominibus.

34. Dixerunt. ſ. carnaliter intelligentes panem, vt Samaritana aquam.

35. Vitæ.i.viuificans. Et qui, &c. explicatio præcedentis. ſ. per fidem venitur. Intellige verò formatam charitate. Non ſitiet. ſ. nec, eſuriet. q.d. ſatiabitur (vt alia iam non optet) præſertim in cælo.

36. Dixi. ſ. aliàs. Quia, pro, quod. Me. ſ. facientem ea per quæ credere deberetis.

37. Dat. ſ. prædeſtinando, & vocando. Foras.i. à me, ſed conſeruabo.

38. Meam ſ. ſolam. Sed, pro, ſed etiam.

39. Enim. Græc. autem. Dedit. ſ. electos. Ex eo. ſ. vllum.

40. Autem, pro, enim. Syr. enim. Videt. ſ. oculis corporis, vel mentis.

41. Illo. ſ. Chriſto, vel ſermone.

43. In inuicem. i. inter vos.

44. Traxerit. ſ. efficaciter mouendo repugnantem vitioſam naturam.

45. Prophetis, vide Iſa. 54. Ier. 31. Omnes. ſ. Eccleſiæ filij Docibiles Dei. Græc. διδακτοὶ τοῦ Θεοῦ. i. à Deo Docti. Audiuit. ſ. intus docentem per fidem.

46. A Deo. ſ. natus, vel miſſus, de ſe loquitur.

47. Habet, pro, habebit.

50. Nõ moriatur ſ. anima, & corpore ſuo tempore reſuſcitabitur ad vitam perpetuã. q.d. manna nec vitam perpetuam corpori potuit dare, at hic panis & corpori dat, & animæ.

51. Viuus. ſ. & viuificans. Dabo, iungendum cum, pro mundi vita. Mea eſt. Græc. & Syr. mea eſt quam ego dabo.

52. Litigabãt. ſ. aliis accuſantibus, aliis defendentibus. Carnem ſuam, &c. Intellexerunt Iudæi eum dicere, id quod hæretici nolunt intelligere, nec Chriſtus illam intelligentiam reprobauit, ſed confirmauit, toties verò, & adeò apertè, vt mirum ſit eſſe adhuc qui litigent.

53. Et biberitis, etiam qui vnam ſpeciẽ ſolam

ſumunt

ſumunt, bibnot, quod attinet ad Chriſti intentioné. eſt coim in carne ſanguis, ſimulq; vtrumque ſumitur, nec quicquam plus accipit, qui vtramque ſpeciem accipit: cùm ergo ſanguis ſumatur, in quo eſt virtus, parum refert, quod noo ſumitur per modum potus.

54. Reſuſcitabo. ſ. felici reſurrectione.

56. In me. ſ. vt palmes in vite, vnde viuit. Io illo ſ. viuificans.

57. Viuo, & qua Deus, & qua homo. Patrem. ſ. vitam mihi dantem, Et qui, pro, ſic qui. Propter meſ ſibi coniunctum, ſeu vnitum.

60. Durus. i. difficilis captu. Audire. i. capere.

62. Videritis, &c. q d quid dicetis, an etiã tum negabitis eum vera dicere?

63. Spiritus, &c. q d. quæ dixi ſpiritualiter intelligenda ſunt, non carnaliter, vt vos intelligitis quaſi. ſ. caro mea deotibus ſit lacerãda: non enim ſic daturus ſum, ſed in Sacramẽto, ſub ſpecie panis, & vini. Spiritus & vita ſunt. ſ. vitam dant ſpiritualem, ſanè intellecta.

67. Ab initio. ſ. conuerſationis cum diſcipulis vel ab æterno.

66 Ex hoc ſ. tẽpore. Retro ſ. deſerto Chriſto.

68. Vitæ æternæ. ſ. effectricia, ſi quis eĩs obediat.

69. Cognonimus. i. reipſa. ſ. per miracula, experti ſumus.

70. Elegi. ſ. ad Apoſtolatum. Et vnus, &c. q. d. noo omnes ita ſentitis. Diabolus. i. peſſimus.

71. Simonis. ſ. filio.

CAP. VII.

1. AMbulabat. i. verſabatur: ſic inf. Galilæam, pro, Galilæa. Iudæam, pro, Iudæa.

2. Scenopegia. ita dicta à figendis tabernaculis. Nam σκηνὴ. tabernaculum, πηγῶ, figo, inde σκηνοπηγία. vide Leuit. 23.

3. Fratres. i. cognati. ſ. qui non erant Apoſtoli. Diſcipuli. ſ. qui ſunt io Iudæa.

4. Quid. ſ. egregium, ſeu ſingulare. Et quærit, pro, ſed quærit. In palam. quaſi dicat, celebris. Si. pro, quandoquidem. Hæc, id eſt, talia. ſ. tam ſingularia.

5. Credebant. ſ. vt par erat, ſed valde eo humiliter ſentiebant, quaſi conſilio opus haberet.

6. Tempus. i. aſcendendi opportunitas. Paratum. ſ. veſtro iudicio: vel q. d. vobis perinde eſt quocunque tempore aſcendatis.

7. Odiſſe ſ. ea ratione, qua me.

8. Aſcendite. i. poteſtis iam aſcendere ſi vultis. Non aſcendam. Græc. nondum aſcendo, οὔπω ἀναβαίνω. Syr. nunc oon aſcendo. Impletum eſt. i. aduenit.

10. Manifeſtè. ſ. comitatus, vt ſolebat, diſcipulis, Occulto. ſ. declinabat odium volentium eum interficere.

15. Ille per contemptum.

15. Alij. ſ. Sacerdotes, & Phariſæi. Turbæ. i. indoctum vulgus.

13. Palàm Græc. παῤῥησίᾳ. i. liberè. ſ. defendendo, aut laudando: ſic infr. Iudæorum. i. quibus Chriſtus inuiſus.

14. Mediante, ſcilicet, die quarto, durabat enim per dies 8.

15. Litteras. ſ. ſcripturam legere, vel interpretari, erat enim Hebraicè ſcripta, Iudæi autẽ Syriacè loquebantur. Didicerit, fortè diſcebantur ſolùm in Ieruſalem.

16. Mon eſt mea. i. à me.

17. Cognoſcet. ſ. obedientia mandatorũ Dei, meretur illuminationem. A meipſo. ſ. & non à Deo.

18. A ſemetipſo. ſ. non à Deo doctus. Hic, &c. de ſe loquitur.

19. Quid. i. cur. q d. cùm ſitis Dei inimici, quid cauſæ habetis contra me, à Deo miſſum, eique obedientem?

20. Turba i. è turba aliqui.

21. Vnum. ſ. ſanando in ſabbato ægrum hominem. Miramini. ſ. & tumultuamini, quaſi ſabbatum violauerim.

22. Propterea. ſ. attendite. Circumciſionem. i. præceptum circumciſionis. Ex Moyſe. ſ. primo inſtitutore.

23. Lex. ſ. de circumcidendo die octauo, vel de ſabbato. q. d. & tamen non ſoluitur lex de ſabbato, per opus circunciſionis. Totum. i. corpore & anima q. d. an id minus eſt circunciſione?

24. Secundùm faciem. i. apparentiam, vel acceptionem perſonarum, q d. ne me temerè accuſetis, quia contemnitis.

27. Scit, pro, ſciet. Vnde. i. quibus ortus parentibus.

28. Scitis. ſ. ſecundùm quod dicitis. Verus. ſ Deus, vel verax in promiſſis. Neſcitis. ſ. vt par eſt. vel mecum eſſe Patrem, méque miſiſſe.

30. Et nemo, pro, ſed nemo. Hora. i. tempus quo mori ſtatuerat.

31. Chriſtus, &c. q. d. ſi iſte non eſt Chriſtus, ſed alius qui expectatur, nunquid ille? &c.

32. Murmurantem, id eſt, ſubmiſſè loquentem Principes. Græc. & Syr. Principes ſacerdotum.

33. Eis. ſ. qui aderant Iudæis. Vado. pro, ibo. ſ. poſtea.

34. Quæretis pro, ſi quæratis. ſic Pſal. quæres locũ eius. pro, ſi quæras. Sum. ſ erat ſemper beatus, vel ſum, pro, ero. ſ. in cælo. Non poteſtis, præuidebat in malo obſtinatè perſeueraturos, alioqui dum quis viuit poteſt ſaluari, quia poteſt à Deo conuerti.

35. Ad ſemetipſos. i. inter ſe. Diſperſionem gentium. i. diſperſas per orbem gentes.

37. Nouiſſimo ſ. octauo, qui celeberrimus. vide Leuit. 23. Sitit. ſ. animæ bona, ſeu diuina.

38. Sicut dicit, &c. poteſt coniungi cum præ-

credentibus. q. d. credit vt monet ſcriptura. vel cum ſequentibus. Scriptura, fortè aliqua quæ non extat. vide tamen Prou. 5. Iſa. 41. 42. 43. 44. 48. Ezec. 36. quanquam plena eſt ſcriptura donorũ ſpiritus ſancti mentione. Flumina. i. copia gratiarum. Ventre. i. corde, ſeu mente.

39. Datus. ſ. copioſè. Glorificatus. ſ. poſt Aſcenſionem miſſurus erat Spiritum ſanctum.

42. Vbi, pro, vnde.

45. Pontifices. Græc. Principes ſacerdotum.

46. Homo. i. quiſquam. Heb.

49. Legem. i. ſcripturam.

52. Galilæus quid. ſ. ei faueas ob communẽ patriam: vel q. d. eius diſcipulus, hi enim ferè Galilæi. Propheta. ſ. quiſquam. Surrexit. ſ. vnquam.

Cap. VIII.

1. OLiueti. Græc. oliuarum.

3. In medio. ſ. coram Chriſto.

5. Lapidare. Ita legem traditione interpretabantur. ſ. lapidandam adulteram.

6. Scribebat. ſ. eorum peccata, conuicturus, ſi opus eſſet, ſecundùm quoſdam. Videtur potiùs facere, quod erat iteraturus, vt eis daret liberiorem diſcedendi locum, quod ſi tunc ſolum feciſſet, fortè rei nouitas illos detinuiſſet. Quid verò ſcripſerit, quis poſſit diuinare?

9. Poſt vnum, pro, poſt alium. Exibant, fortè timentes ne illorum peccata ſcripſiſſet. Senioribus, fortè hi ſibi conſcij grauiorum. Solus, id eſt, ſine accuſatore vllo. In medio. ſ. corã Chriſto, & Apoſtolis.

11. Condemnabo Græc. condemno. Iam ampliùs, &c. Græc. ne poſthac pecces. Oſtendit ſe pepercisſe illi, non autem ſibi placere peccatum.

12. Ambulat. i. verſatur. Græc. ambulabit, pro, ambulat. Habebit, pro, habet. Vitæ. i. vitam dans, vel ad vitam ducens.

14. Vado. i. ſum iturus. ſ. ex mundo hoc.

15. Secundùm carnem. i. carnaliter. Non iudico. ſ. vt vos peruersè, vel, non iudico. ſ. nunc. vide inf. cap. 12.

16. Etſi, pro, cùm autem. vel, ſed cùm. Verum eſt. i. tamquam verum recipiendum. Solus. ſub. vt ideo ſit repudiandum, quia ſolùm vnius ſit.

19. Scitis, id eſt, noſtis. Forſitan, pro, vtique, id enim magis Græc. indicatur.

20. In Gazophylacio. i. prope Gazophylacium. Templo. i. templi atrio.

21. Iterum ſcilicet. repetens quod ſuprà dixerat, cap. 7. Vado, pro, vadam, id eſt, diſcedam. Quæretis, ſcilicet, ad interficiendum. Peccato, pro peccatis, vt dicitur inf. Vado, id eſt, ibo. ſ. poſt mortem.

22. Quia dicit, &c. q. d. & mortuum non poterimus inuenire, & perſequi.

23. Deorſum. i. è terra. Superiùs. i. cælo. Quidam legunt ſupernis. Vos de mundo, &c. explicatio præcedentis.

24. Non credideritis. Videbat quidem non credituros, ideo ſuprà abſolutè dixit: hic verò ſub conditione, dans locum pœnitentiæ. Ego ſum. ſ. ex Patre, nempe Dei Filius.

25. Quis es? quia dixerat, Ego ſum, non addens quid eſſet. principium, &c. Græc. principium (ſeu, à principio) quod & loquor vobis. q. d. ſum id quod à principio vobis dixi. ſ. Dei Filius, atque in hunc ſenſum explicatur Syr. Poteſt etiam ſic explicari: Sum principium. i. Deus, qui & loquor, pro quanquam etiam homo ſum, vt videtis.

26. Habeo, id eſt, poſſum, ſeu poſſem. Sed, pro, nam; vel quaſi dicat ſed interim id dicam.

27. Patrem. ſ. ſuum. Eius, lege, eis, quanquam poteſt accipi eius, pro ſuum.

28. Exaltaueritis. ſ. in cruce. Cognoſcetis. ſ. multi poſtea conuerſi. Sum. ſ. Dei filius.

30. Crediderunt. Apparet ſup. non de omnibus dixiſſe, moriemini in peccato.

31. Manſeritis. i. perſeueraueritis.

32. Cognoſcetis. ſ. in dies perfectiùs. Veritas. ſ. fidei, vel ipſe Chriſtus. Liberabit. ſ. ſeruitute peccati. Græc. liberos faciet. ſ. ex ſeruis.

33. Semen. i. filij. Seruiuimus, de ſe loquuntur non de ſuis maioribus.

34. Peccati. ſ. eius vinculo alligatus.

35. Seruus autem, &c. q. d. & qui talis eſt, more ſeruorum non manet, &c. ſ. non habet ius manendi.

37. Filij. Græc. ſemen. Capit. i. locum habet.

38. Quæ vidiſtis, &c. quaſi dicat, quæ à diabolo didiciſtis.

39. Eſtis. Græc. eſſetis. Facite. Græc. faceretis.

40. Hoc. i. tale quid, vel, fecit pro, feciſſet.

41. Ex fornicatione, &c. q. d. idololatræ.

42. Pater eſſet. i. ſi pro Patre haberetis Deum, & diligeretis. Proceſſi. ſ. per generationem. Veni. ſ. in mundum per incarnationem.

43. Loquelam. i. ſermonem. Audire. i. ferre, adeò vobis inuiſus ſum.

44. Homicida, ſcilicet, occidit hominis animam peccato, & in corporis mortem per peccatum induxit. Initio. ſ. mundi, vel hominem. Veritate. i. rectitudine, ſeu iuſtitia qua fuerat creatus. Quia, &c. q. d. quod ex eo apparet, quia non, &c. Eo. i. eius affectu. Proprijs. i. corrupto affectu. Pater. i. auctor, ſeu inuentor. Eius. ſ. mendacij.

45. Si. Græc. quia.

46. Arguet, id eſt, conuincet, ſeu conuincere poterit.

47. Ex Deo. ſ. Dei ſpiritu præditus. Audit. ſ. libenter, & obedienter.

48. Dicimus. i. ſolemus dicere. Samaritanus. Ita vocabant per contemptum, vel quòd videretur legem ſoluere.

49. Dæmonium. de Samaritano nihil reſpondet, quia erat apertum mẽdacium. ſenſus autem quo illi dicebant, per hanc reſponſionem ſatis refellebatur.

50. Ego, ſcilicet, quatenus homo, quærebat Chriſtus non ſuam, ſed Patris gloriam. Iudicet, id eſt, condemnet, ſcilicet, me inhonorantes.

51. Mortem, &c. q. d. perpetuò viuet beatus; vel, mortem vocat damnationem.

54. Glorifico, ſcilicet, ſine Patre. Nihil eſt, id eſt, pro nihilo habenda. vel q.d. ſi ego me velim apud vos glorificare nihili facietis.

55. Et non. pro, & tamen non. Cognouiſti, ſcilicet, vt par eſt: non enim diligitis.

56. Exultauit, id eſt. exultãdo optauit. Diem, id eſt, tempus aduentus in carnem. Vidit. ſcilicet, per reuelationẽ dum viueret, vel in limbo.

58. Fieret, id eſt, eſſet. Sum. ſ. ab æterno.

59. De templo. Græc. additur, tranſiens per medium illorum, & præteriit. ſimiliter & Syr.

Cap. IX.

1. Vidit. attentè aſpexiſſe apparet ex Diſcipulorum interrogatione.

2. Quis, &c. rudis interrogatio, niſi fortè ſenſus eſt, Peccatum ne huius originale, quo in Adam peccauit, an Actuale parentum eius, meruit vt cæcus naſceretur?

3. Eius. ſub. vt cæcus naſceretur. Sed. ſub. cæcus eſt natus. Dei. erant Chriſti opera Dei, quia ipſe Deus.

4. Eius, id eſt, ab eo præcepta. Dies, id eſt, ſeculi tempus. Nox, ſcilicet, hominum mors. Poteſt, ſcilicet, meritoriè. Poteſt & ſenſus eſſe, Dum viuo oportet me operari, quæ Pater iuſſit; ea enim poſt mortem meam non poterunt fieri, quæ ſum iuſſus facere, dum viuo.

5. Lux. ideo oportet me illuminare.

7. Natatoria. ſup. idem verbum Græcum vertit, piſcina. Siloe fons eſt ad radicem montis Sion. vnde fit illa Piſcina. Miſſus. Hebr. שלוח Scalúach. Syr. שילוחא Scilucbá.

8. Mendicus. Græc. cæcus. Sedebat, ſcilicet, ante templum, vt ille, de quo Act. 3.

11. Video. Græc. ἀνέβλεψα. i. viſum recepi.

15. Vidiſſet. i. viſum recepiſſet. ſic infr.

16. Cuſtodit. i. obſeruat. Schiſma i. diſſidium.

17. Propheta. q.d. vir ſanctus à Deo miſſus.

21. Loquatur. Græc. λαλήσει. i. loquetur.

22. Fieret, id eſt, eiiceretur, ſcilicet, vt nũc excommunicati extra Eccleſiam.

24. Da gloriam Deo. Modus obteſtandi apud Hebræos, cùm veritatem inquirerent, q. d. dic veritatem ad Dei gloriam. Vide Ioſ. 7. 1. Reg. 6.

25. Si peccator eſt, id eſt, quòd peccator ſit.

27. Nunquid, &c. Ironicè.

28. Maledixerunt, Græc. ἐλοιδόρησαν, id eſt, conuitiati ſunt. Syr. id dicunt per modum execrationis.

30. Enim, pro, ſanè. Et aperuit. pro, cùm tamen aperuerit.

31. Peccatores, ſcilicet, in peccato perſeuerantes. vel q.d. non ſolet Deus talia miracula facere per peccatores: quod tamen, non eſt vſquequaque verum, vt notat Aug.

33. Poterat. pro, poſſet. Quicquam. ſ. tale.

34. Totus. exaggeratio quædam eſt. Foras, ſcilicet, extra eum locum, ſeu ſynagogam.

39. Iudicium. ſ. inſcrutabile per me implendũ. Vt qui, &c. Id. ſ. conſecutum eſt, non à Deo intentum, niſi fortè quatenus eſt punitio peccati. Non vident, ſcilicet, diuinam lucem. Cæci fiant, ſcilicet, ex malitia.

41. Cæci. ſ. qui videre non poſſetis. Videmus. q. d. vos ipſi fatemini, doctos, adeóque non peccare ex ignorantia. Peccatum. Græc. peccatum ergo. Syr. propterea peccatum. Manet. ſ. in vobis. q.d. ex malitia in peccato perſeueratis.

Cap. X.

1. Oſtium, id eſt, debitã, ſeu rectam viam. Fur. ſ. clàm accipiendo. Latro, ſcilicet, occidendo, ſeu malè tractando.

3. Nominatim. Apparet eſſe ſermonem de ouibus ſpiritualibus.

4. Ante eas. ſolet etiam interdum ſequi oues.

6. Prouerbium, id eſt, parabolam, ſeu occultam ſententiam.

7. Oſtium ſcilicet, per Chriſtum in Eccleſiam intratur, & cælum.

8. Venerunt. ſ. non miſſi à Deo, vel dicentes ſe eſſe Chriſtos. Fortè hic præterita pro futuris accipienda. Sunt. pro, fuerunt, ſeu habendi ſunt. Sed. pro, ideóque. Oues, ſcilicet, electi, qui etſi. ad tempus errent, ſed emendantur tandem.

9. Introierit. ſ. in ouile. Ingredietur, &c. q.d. quocunque ſe vertat, reperiet ſpiritualem refectionem, ſeu eſcam; vel, ingreſſus intelligitur in Eccleſiam, egreſſus autem è mũdo in cælum.

10. Abundantiùs. pro, abundanter, vel in dies perfectiorem.

11. Paſtor. Græc. ὁ ποιμὴν, id eſt, ille paſtor. Animam, id eſt, vitam. de ſe loquitur, & bonis animarum paſtoribus.

12. Et qui. pro, id eſt quis vel, vt qui. Diſpergit. i. perdit ſic Luc. 1. Diſperſit ſuperbos.

13. Pertinet ad eum. id eſt, curat.

15. Et ego, id eſt, ſic ego. Pono. pro, ponam, ſcilicet, cùm opus erit, ſeu ſuo tempore, idque ad gloriã Patris: huc enim pertinet quod dixit, agnoſco Patrem, ſcilicet, cum amore.

16. Alias. ſ. Gentiles. Hoc. ſ. Iſraelitico. Adducere. ſ. per Apoſtolos in ouile Eccleſiæ. Vnum ouile. Græc. vnus grex. Et vnus. pro, ſicut eſt vnus, vel quia vnus.

17. Vt iterum. pro, ſic tamen vt iterum.

18. Tollit, id eſt, tollere poteſt, ſeu tollet: ſcilicet, ab inuito. A meipſo, id eſt, vltro. Hoc,

ſcilicet, ponendi animam pro ouibus.

19. Diſſenſio. Græc. ſchiſma.

22. Encænia. i. feſtum dedicationis templi, de qua 1. Mach. 4. facta menſe Nouembri. Nam quę 3. Reg. 8. Septembri. & quæ 1. Eſdr. 6. Februario. Dicta ab ἐγκαινίω, id eſt, in nouo, dedico, initio. q. initialia.

23. Templo, id eſt, templi atrio. Salomonis Ita dicebatur, quòd ſimilis eſſet forma, & loco ei, quam olim fecerat Salomon, & Salomonis dicebatur, quòd ibi oraret.

24. Circundederunt, ſcilicet; ne poſſet elabi ante datum reſponſum. Tollis, id eſt, ſuſpenſam tenes. Chriſtus. Græc. ὁ Χριστός. id eſt, ille Chriſtus. ſ. tamdiu expectatus. Palàm. Græc. παῤῥησίᾳ, id eſt, liberè, ſeu confidenter.

25. Loquor. Græc. εἶπον. id eſt, dixi, ſcilicet, qui ſim. Creditis. Syr. cred diſtiſi In nomine. pro. nomine, ſeu auctoritate. Teſtimonium, &c. id eſt, teſtantur qui ſim.

29. Ouibus ſcilicet, electis.

28. Do. pro, dabo.

26. Qui dedit, ſcilicet, oues. Maior quidam legunt, Quod dedit mihi maius, &c. q. d. accepi à Patre eandem eſſentiã & potentiam cum illo. Et nemo. pro, itaque nemo. Patris mei, adeóque nec de mea.

30. Vnum. Vnitas eſſentiæ. Sumus. Diſtinctio perſonarum.

31. Suſtulerunt, &c. apparet ſanè quo animo interrogauerint.

32. Oſtendi, id eſt, in veſtri gratiam feci. Ex Patre, id eſt, Patris auctoritate. Lapidatis, id eſt. vultis lapidare.

33. De bono, id eſt, ob bonum. Et. pro, id eſt. Facis, &c. quaſi dicat, vſurpas tibi deitatem.

34. Lege, id eſt, libro, vbi etiam ſcripta lex.

35. Dixit, ſcilicet, ſcriptura. Sermo, id eſt, colloquium, vt ad populum Iſraël: vel reuelatio, vt ad Prophetas: vel mandatum, ſcilicet, de rectè iudicando, ad Iudices. Solui; id eſt, irrita eſſe, vel argui falſitatis.

36. Sanctificauit, id eſt, ſanctum generauit. vel quatenus homo ſanctum fecit, ſcilicet, ſingulariter. Quia blaſphemas. pro, me blaſphemare.

37. Patris, ſcilicet, quæ ſolus Deus poteſt facere.

38. Etſi, id eſt, etiam ſi.

39. Exiuit. ſ. ſe inuiſibilem faciens.

40. Primùm, ſcilicet, in Bethania. vide ſupr. cap. 1.

41. Nullum. ſub. cùm tamen Chriſtus tam multa. Erant. pro, ſunt.

Cap. XI.

1 DE Caſtello. pro, quæ erat Caſtellum, ſcilicet. oppidum. Mariæ, &c. non poſſidentium, ſed incolentium. ſic dicitur Bethſaida ciuitas Andreæ & Petri. Sororum. lege, ſororis. Eius, ſcilicet Mariæ.

2. Vnxit, ſcilicet, vt poſtea dicetur. ſeu potiùs vt dictum eſt Luc. 7. quod cùm ſcripſit Ioannes, vulgatum erat in tota Eccleſia.

4. Eis. ſ. ſororibus per nuntium, quanquam Græc. non eſt eis. Mortem; ſ. diu permanſuram.

9. Nónne, &c. q. d. nónne poſſunt mutari, vel nónne mutantur homines tempore? Duodecim. Diuidebant Iudæi diem in 12. horas In die. ſ. luce mea. Solet Chriſtus à corporalibus. quorum fecit mentionem, tranſire ſtatim ad ſpiritualia. q. d. non eſt quod timeatis, dum mecum eſtis. Nocte, ſcilicet, extra lucem meam, vt qui in tenebris noctis verſatur.

11. Dormit, ſcilicet, mihi ſuſcitaturo.

12. Erit pro, eſt. q. d. non eſt opus eò ire.

15. Gaudeo. iungendum cum, quia non eram ibi. reliqua per parentheſim. Vt credatis. ſ. perfectiùs, viſo miraculo, quod non fieret, ſi ibi fuiſſem: impediſſem enim mortem vel q. d. vt cùm videatis me diuinare abſentia, & futura, in fide confirmemini.

16. Et moriamur. Græc. vt moriamur. q. d. ſi imus, moriendũ nobis omnibus. Illo. ſ. Chriſto.

18. Stadiis. octo faciunt vnum miliare.

19. Multi autem, &c. Apparet, fuiſſe nobiles, & ob virtutem multis charos.

22. Popoſceris, nondum credebat Chriſtum eſſe Deum.

25. Reſurrectio & vita. i. fons & cauſa vitæ & reſurrectionis. Mortuus. ſ. corpore. Viuet. i. ſuſcitabitur ad vitam beatam, & interim viuet vita gratiæ.

26. Non morietur, ſcilicet, quantũ eſt ex parte fidei perfectæ, non morietur anima per peccatũ: quòd ſi moriatur corpore, non tamen in morte manebit perpetuò, ſed ſuſcitabitur ad æternam, felicemque vitam.

27. Credidi. pro, credo. Filius Dei. ſic vocabant Meſſiam. Veniſti. Græc. ὁ ἐρχόμενος, id eſt, venturus, ſcilicet, expectabatur.

28. Silentio, Græc. λάθρᾳ i. clanculum, ſcilicet ne Iudæi impediſſent. Vocat. Id ſupr. prætermiſerat Ioannes.

31. Domine, &c. Apparet eas inter ſe id ſolitas dicere. ſ. ſi Chriſtus fuiſſet hic, &c.

33. Spiritu. i. animo. ſeu affectu quem fremitu expreſſit. Turbauit. ſ. vltrò commouit ſe in modum turbati forte mutato vultu, & voce.

36. Lacrymatus. ſ. videns illos flentes, commotus eſt affectu humano.

38. Ergò dictio hęc cõtinuat nõ cauſã reddit.

39. Tollite. id quia per homines poterat fieri, non facit ipſe miraculo.

40. Dixi. & id ſup. prætermiſſum à Ioanne. Gloriam Dei. ſ. miraculum per quod Deus glorificetur.

41. Audiſti, pro, audis; id eſt, audire ſoles.
42. Sciebam, pro, ſcio. Dixi. ſ. hæc.
43. Magna. ſ. velut ad abſentem animam. Veni: loquitur velut dormienti.
44. Inſtitis. i. faſciis funereis. Sudario. Græc. σουδαρίῳ, vox Latina. Abire. ſ. ſuis pedibus.
45. In eum. ſ. vt Meſſiam.
47. Pontifices. Græc. Principes ſacerdotum, ſic & infrà. Facimus, q. d. quid ceſſamus? Hic homo, per contemptum.
48. Tollent, id eſt, auferent, occupando, vel perdendo.
49. Pontifex, Syr. ſummus Sacerdos. Anni illius. ſ. cœperat Pontificatus eſſe vnius anni, contra Dei ſtatutum.
50. Vobis. Græc. & Syr. nobis.
51. Hoc, ſcilicet, quatenus bonum ſenſum habebat, & verum.
52. Filios Dei. ſ. electos. In vnum. i. ſimul. ſ. in vno Chriſti corpore myſtico.
53. Cogitauerunt, id eſt, decreuerunt. Syr. machinati ſunt.
54. Apud, pro, inter. Ephrem: dicta etiam Ephron, ſecundùm quoſdam: eſtque prope Iordanem.
55. Sanctificarent, id eſt, præpararent, Græc. purificarent.
56. Putatis. Græc. vobis videtur. Non venit. ſ. vt ſolebat ante feſtum.

CAP. XII.

1. ANte ſex, &c. i. ſexto die ante Paſcha.
2. Fecerunt, id eſt parauerunt. ſ. qui illum exceperant. Ibi. ſ. Bethaniæ, in domo Simonis leproſi.
3. Libram. Syr. alabaſtrum. Vnguenti. ſ. aromatici. Piſtici. Græc. πιστικῆς, id eſt, fidelis, ſeu non vitiatæ. Syr. præſtantiſſimæ: dicitur & nardum genere neutro, quod ſecutus eſt interpres. Pedes. ſ. vbi eos lauiſſet aqua, & terſiſſet: vel ſaltem terſiſſet capillis, vt ſtatim dicitur: quod verò fuit reliquum vnguenti, effudit ſuper caput, fracto alabaſtro. vide Matt. 26. Mar. 14.
5. Pertinebat ad eum, id eſt, curabat, ſeu curam habebat. Loculos. i. marſupium. Mittebantur. ſ. in loculos.
7. Sinite. Græc. ſine. Seruet illud. q. d. vt præueniat ſic tempus ſepulturæ, quo id facere non poterit. Græc. in diem ſepulturæ meæ ſeruauit illud, quaſi dicat, fecit anteuertens tempus ſepulturæ.
10. Cogitauerunt, id eſt, decreuerunt, ſcilicet, habito concilio. Et Lazarum, ſcilicet, non ſolùm Chriſtum.
12. In craſtinum. ſ. poſtridie ſabbathi, & decima luna, cùm quiſque agnum immolandum in Paſcha domum inferebat.
13. Ramos, &c. ſic ſolebant in ſolemnibus gaudiis. vide. 1. Machab. 13. & 2. Machab. 10. In nomine Domini. id eſt, à Domino miſſus.
14. Super eum: ſedit etiam ſuper aſinam. Vide Matth. 21.
16. Glorificatus. ſ. reſurrectione, & aſcenſione. Et hæc, pro; ideo hæc. Fecerunt. ſ. populus ille.
17. Teſtimonium. ſ. de ſuſcitatione Lazari.
19. Ad ſemetipſos. i. inter ſe. Proficimus. Græc. & Syr. proficitis. Abiit, fortè pro, abit. q. d. illum ſequitur: eſt autem hyperbole.
20. Gentiles. Græc. Græci.
21. Volumus i. cupimus. Videre. ſ. ſalutare, & colloqui. ſic Prou. 7. 2. Par. 26.
23. Eis. ſ. gentilibus intromiſſis, & aliis qui aderant. Hora. i. tempus. Clarificetur. Græc. glorificetur. ſ. reſurrectione.
24. Solum. ſ. ſine fructu.
25. Amat. ſ. in hoc mundo.
26. Mihi miniſtrat, id eſt, ſe profitetur meum miniſtrum, ſeu diſcipulum. Sequatur. i. imitetur. Sum. ſ. erat beatitudinis ſtatu: vel, ſum, pro ero, ſ. in cœlo.
27. Anima. ſ. quantum ad partem animalem, ſeu ſenſitiuam. Turbata eſt, pro, turbatur. ſ. mortis horrore naturali. Quid dicam? q. d. quò me vertam? Pater, &c. q. d. num petam à Patre, vt me liberet, & ſeruet. Hora, id eſt, imminenti morte. Sed. corrigit. q. d. quomodo id petam qui ad hoc venerim vt moriar?
28. Pater, &c. q. d. potiùs id petam, vt per me Pater glorificetur, fiatque in me voluntas eius. Clarifica. i. glorifica. ſ. per meam mortem, & reſurrectionem. Nomen tuum. i. te. Nota conciſas eſſe ſententias, vt animi turbati, & æſtuantis. De cœlo. i. exalto, à Deo. Clarificaui. ſ. per opera tua. Clarificabo. ſ. per tuam paſſionem, & reſurrectionem.
31. Iudicium. ſ. quo liberandus eſt à poteſtate diaboli. Huius mundi. ſ. cuius magnæ parti dominatur, nempe peccatoribus. Eiicietur. ſ. deiectus imperio.
32. Exaltatus. ſ. per crucem. Omnia. i. omne hominum genus. Græc. πάντας. i. omnes. ſ. homines, ſenſu proximè dicto. Traham. ſ. inuito diabolo: vel, quanquam repugnante hominum vitioſa natura.
34. Lege. i. ſcriptura. In æternum. vide Pſal. 71. 109. Iſa. 9. Ezec. 37. Dan. 2. & 7. Mich. 5. dicit quidem ſcriptura regnaturum perpetuò, ſed non negat moriturum. Oportet, &c. Apparet etiam id Chriſtum dixiſſe. Exaltari. videntur intellexiſſe ſignificatam crucem.
35. Modicum, ſcilicet tempus. q. d. non diu vobiſcum ero. Lumen. ſ. ego. In vobis. Græc. vobiſcum. Ambulate, id eſt, ſequimini me. Tenebræ. ſ. errorum, & peccatorum. Comprehendant, id eſt, occupent. Et qui, pro, nam qui. Hebraicè.
36. Lucem. ſ. me. Abſcondit. ſ. ſubduxit ſe, ſecedens in Bethaniam.

37. Tanta, pro, tot tantaque.

38. Vt, pro. ita vt. Domine, &c. ſequitur 70. editionem. Auditui. i. prædicationi noſtræ auditæ ab eis. Brachium. i. virtus. ſ. quæ in Chriſto operabatur.

39. Iterum, pro, ſicut iterum: vel q. d. non poterant credere, quia erant excæcati, vt prædixit Iſaias.

40. Excæcauit. ſ. ob eorum peccata. Indurauit. ſ. non molliendo gratia, reliquit in duritia.

Vt non videant, pro. atque ita factum, vt non videant. Not. quòd Iſaiæ ſenſus citatur, potiùs quàm verba, idque paſſim ſecundùm Heb. partim ſecundùm 70.

41. Vidit, &c. ſub. & dixit, Vidi Dominum ſedentem, &c. Iſaiæ 6. Eius. ſ. Chriſti. Hinc etiam Chriſti diuinitas confirmatur.

42. Principibus. i. primatiis viris. In eum. i. ipſum eſſe Meſſiam. Eiicerentur. Græc. fierent. ſic 2. Theſ. 2. de medio fiat.

43. Hominum, id eſt, humanam, ſeu apud homines.

44. In me. ſ. tantùm. Vide ſimilem phraſim. 1. Reg. 8. Mat. 9. 1. Theſ. 5.

45. Videt, ſcilicet fide.

46. Maneat. ſ. alioqui manſurus.

47. Iudico. i. condemno. ſ. nunc.

48. Iudicabit, id eſt, condemnabit, vt qui ſpretus ſit.

50. Vita æterna eſt, id eſt, vitam æternam confert obedientibus.

CAP. XIII.

1. ANte, &c. ſ. die 14. lunæ ad veſperam. Paſchæ enim feſtum die 15. incipiebat, ad quam tamen quia pertinebat veſpera diei præcedentis: alij Euangeliſtæ vocant primum diem azymorum. Tranſeat: alluſio ad nomen Paſchæ, quod tranſitum ſignificat. In mundo. ſ. Diſcipulos in mundo relinquendos. In finem. ſ. vitæ vſque.

2. Facta. i. parata. ſic ſup. ca. 12. & Tob. 2. factum. i. præparatum. Cor. ſ. Iudæ perſuaſiſſet.

3. Ei: quatenus Deo per generationem, quatenus homini per vnionem hypoſtaticam.

Exiuit. ſ. per generationem, vel miſſionem in mundum.

4. Cœna. ſ. Agni Paſchalis, vel ab incepta altera eſum Agni ſequente. Veſtimenta. ſ. ſuperiorem veſtem. Linteum. Græc. λέντιον, vox Latina mutata. Veſtimenta, id eſt, ſuperiorem veſtem.

5. Lauare: factum id ante Euchariſtiæ inſtitutionem.

6 Venit ergo. Apparet non fuiſſe Petrum primò lotum, quamquam nec id certum. Lauas, pro, laues, ſeu lauabis?

7. Neſcis, id eſt, non intelligis. Poſtea, ſcilicet, vbi explicauero.

8. Non lauabis, &c. q. d. nunquam id patiar. Non lauero: ſolet Chriſtus à corporalibus ad ſpiritualia ſermonem transferre, quamquam hic poteſt etiam de pedum lotione intelligi, in qua Petrum omnino obedientem volebat. Partem. i. hæreditatem. ſ. cæleſtem.

9. Caput. ſub. potiùs quàm te priuet.

10. Lotus eſt. ſ. toto corpore. Pedes. ſ. qui facilè puluere, aut luto inquinantur, etiam in lotis totis. Sed eſt, pro; vt qui ſit. Et vos, &c. more ſuo ad ſpiritualia tranſit. q. d. per hoc ſignifico vos, qui reliqua mundi ſitis, opus habere affectuum pleniori munditia. ſ. peccatorum venialium, quod tamen non de omnibus intelligo.

12. Quid, pro quorſum id.

14. Lauare pedes. i. exhibere inuicem humilitatis, & charitatis officia.

16. Miſit. Apoſtolus enim quaſi miſſus.

17. Hæc. ſ. quæ doceo de humilitate, charitate, meique imitatione. Scitis. i. intelligitis.

18. Dico, ſcilicet, fore beatos. Elegerim. ſ. ab æterno, ad ſalutem: vel, ad Apoſtolatum. q. d. noui qualis ſit quiſque veſtrûm. Sed. ſub. eſt inter vos Iudas. Panem, id eſt, cibum. Heb. Leuauit, pro, leuabit. q. d. per fraudem prodet, ſeu opprimet.

19. Amodo. i. ex nunc. Ego ſum. i. is quem me eſſe dixi. ſ. Chriſtus Dei filius.

20. Amen, &c. redit ad charitatis mutuæ commendationem.

21. Turbatus, ſcilicet præ horrore ſceleris, & Iudæ vicem dolens. Spiritu, id eſt, animo. Proteſtatus. i. teſtatus.

23. Vnus. ſ. Ioannes. Sinu. ſ. capite ſuper pectus inclinato: decumbentes enim cœnabant vbi facilè eſt id fieri à proximè recumbente. Diligebat. ſ. exhibebat peculiaria amoris ſigna, ob virginitatem, probitatem morum, & in ſe eximiam charitatem: quamquam hæc ex Chriſti amore potiùs in eo effecta. ſ. ipſe prior diligit nos, deinde in nobis amat dona ſua.

24. Dixit. ſ. per nutus.

26. Panem. Græc. ψωμίον. i. buccellam, ſeu offulam.

27. Introiuit. ſ. ad perficiendam proditionem, qui antea intrauerat ad promittendam. Facis, pro, facere moliris. Fac, permiſſio eſt, non iuſſio. Citiùs, pro citò, ſeu citiſſimè: videntur autem hæc verba dicta exeunti. Dicitur enim ſtatim poſt buccellam exiiſſe, quamquam fortè priuſquàm exiret dicta.

28. Nemo. ſ. præter Ioannem, vel fortè nec is intellexit.

31. Nunc. ſ. paulò pòſt. Clarificatus eſt, pro, clarificabitur. ſ. victo diabolo, erepto homine, & reſurgente Chriſto. Clarificatus eſt, pro, clarificabitur, ſeu glorificabitur. In eo. i. per eum.

32. In ſemetipſo, id eſt, per ſe, ſeu ſua potentia. ſ. in reſurrectione, aſcenſione, Spiritus ſancti miſſione, & mundi conuerſione.

33. Modicum. ſ. tempus. Quæretis me. i. optabitis meam præſentiam. Non poteſtis, ſcilicet, nunc.

34. Nouum, id eſt, renouans hominem, ſeu nouum faciens, vel nouæ legis proprium vel. q. d. nouiter, & ſingulariter. ſ. ſicut dilexi vos, vt ſtatim addit. Dilexi. ſ. verè, ſpiritualiter, & perfectè. Vt & vos, &c. repetitio, more ſcripturæ vel q. d. dilexi, vt vos ſimiliter diligatis.

36. Non potes. reſpondet ad animum quo ille interrogauerat. ſ. ſequendi. non poterat autem, quia priùs erat Eccleſiam gubernaturus.

38. Cantabit. ſ. completè, vt ſolet.

Cap. XIIII.

1. ET in me. ſ. ſum Deus ego.

2. Sunt, ſcilicet, paratæ iis qui credunt, vt par eſt. Si quo minus, id eſt, alioqui: quaſi dicat, ſi non eſſent paratæ, poſſem dicere, quæ ſequuntur, quæ tamen non eſt opus dicere, quia paratæ ſunt. vel quaſi dicat, vel id alioqui vos debet conſolari, quòd dicere poſſum, me ire vt parem, &c. Quia vado. Quidam hîc faciunt principium ſententiæ, vt ſenſus ſit: ſi non eſſent, dixiſſem. At verò vado parare, &c.

3. Et ſi. pro, & cum. Præparauero, ſcilicet, mittendo Spiritum ſanctum, per quem præparabimini.

Venio. pro, veniam. Sum. pro, fuero. vel, ſum nunc. ſ. in beatitudine.

4. Viam. ſ. qua me ſequi debeatis. Scitis, ſciebant quidem, ſed imperfectè.

6. Via, &c. Græc. tribus his additur articulus. q. d. illa vera, & vnica via, veritas, & vita. ſ. via per quam venitur, veritas ad quam peruenitur, vita in qua manetur, ſecundùm Aug. Per me. ſ. ducentem, ſeu per meritum meum, & mei imitationem.

7 Cognouiſſetis. ſ. perfectè. Amodo. q. d. paulo pòſt. i. poſt aduentum Spiritus ſancti. Cognoſcetis. Græc. & Syr. Cognoſcitis. pro, cognoſcetis. Et vidiſtis. pro, imò verò iam vidiſtis. ſ. videndo me, vel pro videbitis. ſ. in cælo.

10. Facit opera, adeóque & verba loquitur.

12. Maiora. ſ. mundi conuerſionem, vel quædam miracula maiora quibuſdam Chriſti. Vado. ſub. vnde illa per vos faciam, & concedam cum Patre quæ petieritis.

13. In nomine meo. i. propter me. In Filio, id eſt, per Filium.

14. Hoc faciam. i. id concedam.

16. Paracletum. i. conſolatorem.

17. Veritatis. ſ. doctorem, & datorem. Mundus. i. mundani, ſeu mundi amatores. Videt, id eſt, nouit, adeóque non curat obtinere. Nec ſcit. explicatio præcedentis. Et in. pro, id eſt in.

18. Orphanos. i. mea præſentia deſtitutos.

19. Videt pro, videbit. Videtis. pro, videbitis. Viuo pro, viuam. ſ. poſt reſurrectionem. Viuetis. ſ. mecum in cælo poſtea.

20. Die. i. tempore. ſ. beatæ vitæ die.

22. Factum eſt. i. accidit, aut cauſæ eſt.

23. Sermonem. i. præceptum.

24. Non diligit. ſ. vt mundus. atque hæc cauſa eſt cur me non ſit viſurus. Meus. ſ. ſolùm. Sed. pro, ſeu &.

25. Apud vos. i. vobiſcum.

26. Spiritus. pro, ſpiritus ille. In nomine meo. i. loco mei, ſeu etiam à me miſſum. Suggeret. Græc. ὑπομνήσει. i. facit recordari. Dixero. pro, dixi. ſ. dum vobiſcum eſſem. Græc. εἶπον, id eſt, dixi. Syr. dico.

27. Pacem, ſcilicet, ne turbemini iis quæ accident vobis.

28. Venio. pro, veniam. Si diligeretis, &c. quaſi dicat, ſi me diligitis, gaudere deberis. Me. ſ. quatenus homo ſum, ideóq; vado, alioqui ſemper cum illo ſum, vt Deus, nec moueor loco. Quidam maiorem intelligũt, id eſt, principium filij, &, vt Græci vocant, cauſam.

29. Credatis. ſ. perfectiùs.

30. Venit. ſ. me per ſuos miniſtros interempturus. Et in. pro, quanquam in. Quicquam, ſcilicet, ſuum, ſeu iuris ſui.

31. Mundus, id eſt, homines. Facio quaſi dicat, non morior, quia in me quicquam poſſit dæmon, ſed quia Pater ita volt, quem diligo, cuique obedio. Surgite, &c. Quidam id faciunt ſententiæ principium; alij coniungunt ſuperioribus. Eamus. non tamen ſtatim diſceſſit, ſed in principio Cap. 18.

Cap. XV.

1. VEra, id eſt, perfecta, ſcilicet, diuinum ferens fructum.

2. Tollet, id eſt, auferet, vt ſolent reſecari inutiles palmites: ſic de arbore dictum. Matt. 4 exciderur, &c. Eum. abundat, more ſcripturæ. Plus, id eſt, copioſiorem.

3. Sermonem. i. doctrinam. ſ. fide acceptatam, & obedientia.

4. Et ego. pro, vt & ego. ſ. maneam. vel, & ego. ſ. manebo. Niſi. pro, ſed ſolum ſi.

5. Quia ſine. pro, alioqui ſine vel coniungendum cum, niſi in me manſeritis, vt reliqua per parentheſim legantur.

6. Manſerit. ſ. vnitus fide, & dilectione. Foras. ſ. extra ſanctorum conſortium. Palmes ſ. inutilis. Areſcet. ſ. priuatus Dei donis. Colliget. ſ. Angeli. Ignem. ſ. inferni. Ardet. pro, ardebit. i. perpetuò.

7. Et verba, &c. explicatio præcedentis, quaſi dicat, ſi præcepta mea obſeruaueritis. Et ſiet. ſic alibi, Voluntatem timentium ſe faciet, ſcilicet, tales nihil optant, niſi à Deo moti.

7. In hoc clarificatus eſt. pro, per hoc glorificabitur. Vt. pro, ſi. Plurimum. Græc. multum.

Efficiamini, ſcilicet, imitatione.

9. Me, ſcilicet, hominem. Et ergo. pro, ſic & ego. Mea, ſcilicet, qua vos diligo q. d. videte ne excidatis mea gratia.

10. Seruaui. pro, ſeruo. Eius. ſ. qua me diligit.

11. Meum ſ. de Dei viſione, & gloria, & hominum ſalute, q. d. vt ita etiam vos gaudeatis. Sit Græc. maneat. Impleatur, ſcilicet, in cælo.

12. Meum, ſcilicet, præcipuum, & à me maximè commendatum. Dilexi, ſcilicet, etiam vitam ponendo pro veſtra ſalute.

13. Dilectionem, pro, dilectionis demonſtrationem. Quam vt lege, vt. Amicis. i. iis quos amat.

14. Amici, id eſt, dilecti. Eſtis. pro, eritis.

15. Iam. i. poſthac. Seruos. q. d. etſi iure ſerui eſtis, tamen pro amicis habeo. Neſcit. ſ. vt plurimum.

Faciat. i. facere velit. q. d. conſilia, ſeu arcana Domini. Dixi. pro, dico. i. voco. Omnia. ſ. quæ vos ſcire conueniebat.

16. Elegiſtis. ſ. priores. Poſui. i. conſtitui.

Eatis. ſ. per mundum. vel pro, creſcatis, ſeu proficiatis. Vt quodcunque. pro, & vt quodcumque.

17. Hæc pro, hoc. ſ. præcipuè. Scitote, pro, cogitate. Priorem, pro, prius, vel præſtantiorem.

19. De mundo. i. mundani. Fuiſſetis. i. eſſetis. Erat. pro, eſſet.

20. Seruauerunt, intelligendum è contrario. q. d. ſi meum non ſeruauerunt, nec veſtrum ſeruabunt.

21. Hæc. pro, hoc, vt ſup. Propter nomen meum. i. quia me oderunt.

22. Fuiſſem. pro, non fuiſſem. Peccatum. ſ. incredulitatis, & odij doctrinæ meæ, & vitæ.

24. In eis. i. inter eos. Quæ. i. qualia.

Viderunt. ſ. opera mea.

25. Sed. ſ. faciunt talia. Vt adimpleatur. non cauſa finalis ſignificatur, ſed conſecutio. q. d. atque ita impletum eſt. Lege. i. ſcriptura. Gratis. ideſt, ſine cauſa.

26. A Patre. ſ. etiam miſſum. vel q. d. vt poſſim mittere, à Patre accepi. Procedit. itemq; à Filio. Perhibebit. ſ. per miracula, & interiorem inſpirationem.

27. Perhibebitis. ſ. prædicatione, & ſignis.

Cap. XVI.

1. HÆc. ſ. de mundi odio, & perſecutionibus. Scandalizemini. q. d. offenſi deficiatis à fide, vel conſtantia.

2. Abſque, &c. i. eiicient vos è ſynagogis. Sed. pro, ſed & Venit hora vt. i. prope eſt tēpus cùm. Interficit. pro, interfecerit. Obſequium. Græc. λατρείαν. i. cultum, ſeu ſacrificium. Syr. oblationē.

4. Eorum. iunge cum, reminiſcamini.

Quia ego, &c. i. quòd ego ea dixerim vobis. Non dixi, ſcilicet, ſic apertè, & diſtinctè. Eram. cuius præſentia tuti eratis.

5. Vado. Ideo vobis ea dico. Interrogat. ſ. ampliùs, vt antea.

6. Triſtitia. hæc erat cauſa cur deſierant interrogare.

7. Non veniet. ſ. ſic erat à Deo decretum, qui Chriſti myſteria ab æterno, omnia per ſua quæque tempora ordinatiſſimè diſtribuerat.

8. Arguet. i. conuincet.

9. Crediderunt. Græc. credunt. q. d. Oſtendet quantum peccent qui in me non credunt.

10. Quia ad Patrem, &c. q. d. demonſtrabit me iuſtum, qui ad Patrem aſcenderim; nec. n. iniuſtum reciperet. Not. id factum per Spiritum ſanctum operantem doctrina, & miraculis, per Apoſtolos, & in mentibus hominum per internas inſpirationes. Non videbitis. ſ. poſtquam aſcendero ad Patrem. q. d. non inde huc ampliùs reuertar, vſque ad iudicium.

11. Iudicio. ſ. quo diabolum condemnaui, deque mundo. i. hominum cordibus eieci, quibus imperabat.

12. Multa. ſ. de fidei myſterijs, & Eccleſiæ gubernatione. Dicere, pro, quæ dicam. Portare, q. d. eſtis nunc imbecilliores, & turbatiores, quàm vt mens veſtra opprimenda ſit, ſeu grauanda tam multis.

13. Docebit vos omnem. Græc. & Syr. deducet vos in omnē. Omnem. ſ. quā vos oporteat noſſe. Enim pro, autem. Audiet. i. acceperit. ſ. à Patre, & me. Ventura ſunt, ſcilicet, quæ vobis expediet ſcire.

14. Clarificabit. Græc. glorificabit. Quia. pro, vt qui. q. d. oſtendet me eſſe à quo procedat, & habeat quocunque habet. De meo. Hinc colligunt etiam Græci quidam vt Cyr. lib. theſaur. 13. & Didy. lib. 2. de Spiritu ſancto, procedere Spiritum ſanctum, etiam à filio. Vide etiam Epiph. hæreſ. 42. & 69. Athan. ep ad Serap. & lib. de vnit. fidei. Baſ. cont. Euno. lib. 2. & 3. Annunciabit. vobis. i. de hoc vos docebit.

15. Omnia. Adeóque diuinitas ipſa.

16. Non videbitis. ſ. quiā paulo pòſt moriar. Videbitis. ſ. quia reſurgam non multo pòſt.

Quia vado, &c. q. d. ſum enim moriturus, & reſurrecturus, & ad Patrem aſcenſurus.

18. Quid eſt, &c. repetūt more dubitantium, & quærentium.

20. Plorabilis. ſ. me patiente, & abſente. Mūdus. ſ. qui me oderunt.

21. Hora. i. tempus pariendi & patiendi.

22. Triſtitiam. ſ. ob ea quæ dico de meo deceſſu.

Tollet. i. tollere poterit. Vobis. ſ. beatis.

23. Illo die. ſ. felicitatis æternæ.

Interrogabitis. ſ. nō erit opus Deū vidētib. & in eo omnia ſcientib. neceſſaria. Petieritis. ſ. In hac vita.

In nomine meo. id eſt, propter me, ſeu inuocato nomine meo. Dabit, ſcilicet, cùm expediet

accipere, petentibus tamen vt par eſt.ſ.piè,cum fiducia, perſeuerantia, &c.

24. Non petiſtis.ſ.à Patre. Vt gaudium, pro, atque ita fiet vt gaudium.

25. In prouerbiis.ſ. obſcuriùs, & valet prouerbia. Annunciabo.ſ. in cælo demonſtrabo; vel, poſt reſurrectionem apertiùs declarabo.

26. Die.ſ.beatitudinis, vel poſt aſcenſionem Chriſti in cælum. Petetis.ſ.orant Sancti pro nobis in cælo. Et non dico, &c. q.d.cùm erit opus me rogare Patrem. De vobis. i. vt concedat quod petitis.

27. Amaſtis.ſ.requiritur charitas, & non ſufficit fides ſola.

28. Exiui. i. miſſus ſum, vel proceſſi. Relinquo.ſ.diſcedens corpore in cælum.

30. In hoc.i.per hoc.q.d vel id ſufficit ad credendum. Exiſti.i.miſſus es, vel proceſſiſti.

31. Modò creditis.q.d.nunc quidem creditis, at paulo pòſt apparebit quàm ſit iſta fides imperfecta, vel itáne modò creditis.q.d. tam ſerò?

32 Iam venit, præt. pro futuro. q. d. iamiam aderit. Vt diſpergamini, pro, qua diſpergemini. Propria, id eſt, ſuum quiſque locum. Et non, pro, ſed non.

33. In me.ſ.confiſi. Pacem habeatis.i. animo ſitis quieto. Vici, faciamque vt vincatis, vel vici, pro, vincam.ſ.per vos.

CAP. XVII.

1. HOra. i. tempus. ſ. paſſionis. Clarifica. Græc. glorifica.ſ Reſurrectione, Aſcenſione; miſſione Spiritus ſancti,& Euangelica prædicatione. Vt Filius, &c. q.d. vt ſic per Filium glorificeris.

2. Sicut dediſti, &c.q.d. Cùm vtetur poteſtate quam ei dediſti, &c. Omnis carnis.i. in omnes homines. Quòd dediſti.ſ.electos.

3. Hæc eſt, ſcilicet, hic inchoatur per fidem, perficienda in cælo per viſionem. Solum.ſ.eſſe, non excluditur autem Filius, nec Spiritus ſanctus. (ſunt enim omnes vnus Deus) ſed falſi dij. Ieſum Chriſtum.ſ.eſſe Saluatorē mundi, & Meſſiam à te promiſſum, tuumque Filium, & verum Deum. Not. fidem de Trinitate & Incarnatione, eſſe viam ad ſalutem omnibus neceſſariam.

4. Clarificaui, id eſt, glorificaui, ſcilicet, per doctrinam, & miracula. Conſummaui, id eſt, perfeci, ſeu abſolui Faciam.pro, facerem. Id dicit ſe perfeciſſe; quia propè erat paſſio, quæ eſt conſummatum.

5. Clarifica. q.d. fac cognoſcat Deus eſſe. Apud, pro, per, vel.q.d. Intelligant homines gloriam, quam habeo apud te, vt ſtatim explicatur. Fieret. Græc. eſſet. Apud te, ingenitum cùm, habui.

6. Nomen tuum.i.te. De mundo.ſ. ſegregatos. Mihi.ſ.per me ſaluandos. Sermonem, id eſt, doctrinam, ſeu præcepta: ſic intellige Inf. verba. Meum. Græc.& Syr. & Complut. tuum.

7. Abs te.ſ.data, ſeu profecta.

8. Et crediderunt, &c. explicatio præcedentis.

9. Mundo.i.mundum amantibus, & in eo perſeuerantibus. Rogo.ſ.nunc. Tui.ſ.electi.

10. Et, pro, nam. Tua.ſ. à te data. Mea.i. mihi data. Eis.ſ.hominibus, à te mihi datis.

11. Non ſum. i. paulo pòſt non ero. Sunt.i manebunt. In nomine tuo.i.propter te, vel potentia tua. Sint vnum. ſ. inter ſe. Sicut, ſimilitudo ſignificatur. q.d. ſint valdè vniti.

12. In nomine tuo.i.propter te, vel tua virtute, vel, tamquam à te mihi commiſſos. Perditionis.i.perditus, ſeu perditioni deſtinatus Vt ſcriptura, &c.i.iuxta ſcripturā, quam impleri oportebat.ſ. Pſal. 108.

13. Meum.i.quale habeo, vel quod eis dedi.

14. Sermonem tuum ſ.quod iuſſeras, docui & mandaui. Habuit, pro, habet. De mundo.i.mundi amici.

15. Malo, id eſt, peccato, ſeu diabolo, vel q.d.à malis.

17. Sanctifica. ſ. magis magiſque. Veritate.i. verè. Græc. & Syr. veritate tua. i. per veritatem tuam. ſ. doctrinam, vt ſtatim explicat. Veritas eſt.i.veritate plenus.

18. Miſi. pro, mittam, ſeu ſtatui mittere.

19. Sanctifico i.offero in hoſtiam ſanctam, & ſanctificantem, præſ.pro fut In veritate, id eſt, verè.q.d. verè ſancti, & tibi conſecrati, more hoſtiarum.

21. Vnum ſint.ſ.inter ſe. In nobis.i.nobiſcum vniti. Vt credat, pro, & vt credat. Mundus.i.homines ſ.reliqui.

22. Claritatem.i. gloriam. Dedi.ſ.communicandi auctoritatem, & dona tua faciendóque filios tuos.

23. Conſummati in vnum.i.perfectè vniti, & nobis, & inter ſe.

24. Volo.i.opto.q. d. peto à te. Sum ſ.in ſtatu beato, vel pro, ero.ſ.in cælo. Mihi.ſ.vt Deo & vt homini. Conſtitutionem. Syr.iacta fundamenta, atque id ſignificat verbum Græc. καταβολῆ. vide Eph. 1.

25. Nomen tuum.i.te. Faciam.ſ. miſſo Spiritu ſancto. In ipſis.q.d.vt perſeueret dilectio tua erga eos, ſicut erga me. In ipſis.ſ.ſim ſemper per gratiam.

CAP. XVIII.

1. EGreſſus. ſ.hymno priùs dicto, de quo alij Euangeliſtæ. Torrentem.ſ.qui eſt inter Ieruſalem, & montem Oliueti. Cedron, ita dictus ob tenebras, fortè, ob denſas arbores, nam Hebr. קדרון.i.obſcuritas Græc. τῶν κέδρων. Cedrorum; ſed videtur legēdum non τῶν, ſed τοῦ. eſt.n.vox Heb vide 1.Reg. 15.4 Reg. 23. niſi fortè illic etiam Cedri fuerint, quod voluerit Ioannes ſignificare.

3. Cohortem. ſ. militum Romanorum. Pontificibus. Græc. Principibus Sacerdotum: ſic & infr.

4. Super.i.contra. Proceſſit.ſ.obuiam.

8. Sinite. Imperando dictum, & factum.

9. Dixit.ſ.ſuprà, vel fortè hoc aliud eſt, cuius Ioannes nunc ſolùm meminit. Quemquam. ſ. niſi filium perditionis, vt ſupr.dictum, vel ſi id aliud eſt, vt proximè dixi, ſenſus eſt, Nullum in paſſione mea amiſi.

10. Percuſſit. ſ. non expectato Chriſti reſponſo, de quo Euangeliſtæ alij. Interrogarant enim Domine ſi percutimus in gladio? Pontificis. ſ. ſummi.

11. Vis vt, hæc duo non ſunt Græc. nec Syr.

12. Tribunus. Græc. χιλίαρχος, id eſt, Præfectus mille. ſ. militibus.

13. Caiphæ, ad quem ſtatim miſſus fuit. Nam in huius domo facta quæ ſequuntur.

15. Alius, putatur is fuiſſe Ioannes. Quidam tamen quempiam alium putant nobiliorem, dicitur.n.fuiſſe Pontifici notum, ſeu familiarem.

17. Dixit.i.iuſſit, vel rogauit.

18. Ancilla. ſ. videns illum calefacientem ſe in atrio.

19. Diſcipulis. ſ. qui eſſent, & in quem vſum aſſumpti. Doctrina. ſ. qualis eſſet.

20. Palàm. i. publicè. Semper. i. aſſiduè. Omnes, pro, ferè omnes. In occulto. i. celare ſtudens, vel contrarium dictis palam.

23. Teſtimonium, &c. q.d. oſtende quid maledixerim.

24. Et miſit, pro, miſerat autem. ſ. ſtatim, vt ſupr. dixi.

25. Stans, vt ſup. dictum eſt. Dixerunt. ſ. quidam ex illis dixit, vt ait Luc.

28. Caipha. i. Caiphæ domo. Prætorium. i. domum Prætoris. Paſcha. i. Paſchalem Agnum, ſecundùm quoſdam, qui colligunt hinc diſtuliſſe eos eſum in feriam ſextam, quod dicunt ſolitos facere cùm in eam diem Paſcha incidebat. ſ. transferebant in ſabbatum, ne duo feſta præcipua diſtinctis diebus celebrantes, cogerentur diu paratu ciborum abſtinere; alij dicunt diſtuliſſe occupatos nece Chriſti. Dicendum potiùs Paſcha Ioannem vocaſſe Paſchales victimas, quæ per illos dies offerebantur, vide Deut. 16. 2. Par. 35. vbi ſic vocantur.

31. Interficere. ſ. feſto tempore; vel fortè falſum dicunt, vt crucem impetrent, quod intendebant.

32. Morte. ſ. crucis. q. d. Cùm Iudæi non poſſent crucifigere (id enim gentilium erat ſupplicium) & Chriſtus prædixiſſet ſe crucifigendum, oportebat id impleri.

34. A temetipſo, &c. q. d. quæris vt priuatus diſcendi cauſa, an vt Iudex?

35. Iudæus, ſcilicet, qui iſta veſtra curem de Meſſia promiſſo? Pontifices. Græc. & Syr. Principes ſacerdotum.

36. De hoc mundo. i. ſimile Regnis mundi. ſ. terrenum, ac temporale. Hinc. i. è terra, ſed è cælo.

37. Dicis. ſ. verum, vel iunge cum ſequentibus. q.d. tu me dicis Regem. Quia. i. quod, vel namque. Ego, &c. reſpondet ad illud. Quid feciſti? Teſtimonium perhibeam. i. faueam, ſeu prædicem, aut demonſtrem. Ex veritate. i. ex parte veritatis. ſ. eius amator, & ſectator.

38. Exiuit. ſ. adducto ſecum Chriſto, ſecundùm quoſdam; alij. n. negant. Cauſam. Græc. αἰτίαν. i. culpam, ſeu crimen.

CAP. XIX.

1. Flagellauit. i. flagellari iuſſit. ſ. more (ſecundùm quoſdam) Romano, quo crucifigendi prius flagellabantur. vel potiùs, volens ſic Iudæos placare, vt cæſum dimitterent. flagellatus autem funiculis, aut loris. quidam tamen virgis putant.

2. Plectentes. i. complicantes. Veſte. ſ. pallio.

3. Aue. Syr. pax tibi.

5. Ecce. q. d. videte miſerum, & commiſeramini. Homo. ſ. miſer, vel q. d. Ecce hominem, quem mihi adduxiſtis.

6. Pôtifices. Græc. & Syr. Principes ſacerdotũ.

7. Nos legem, &c. q.d. ſi ſecundùm leges Romanas cauſam nõ inuenis: at ſecundùm noſtram cauſa maxima eſt, blaſphemia in Deum. Filium Dei, &c. i. ſibi dignitatem Filij Dei arrogauit. ſ. naturalis: nam adoptiuos ſe etiam ipſi dicebant. Vnum Patrem habemus Deum, inquiunt Ioan. 8. vnde alibi, Tu homo cùm ſis, facis teipſum Deum.

8. Timuit. Magno. n. ſcelere ſe implicabat, ſi filium Dei condemnaſſet.

11. Datum. i. conceſſum, ſeu permiſſum. Deſuper, id eſt, à Deo. Maius. q. d. quò grauius eſt illius (pro, illorum) peccatum, qui me tibi tradidit. Syr. maius quàm tuum.

12. Exinde. i. ex eo tempore. ſ. magis. Non es, pro, non eris. Contradicit. i. contrarius eſt.

13. Lithoſtrotos. i. lapide ſtratus. Hebraicè. i. lingua qua Iudæi vtebantur. ſ. Chaldaica, ſeu Syriaca. Gabbatha. i. locus editus.

14. Paraſceue. i. præparatio. ſ. neceſſariorum ad Sabbathũ, quo operari non licebat. vide Mar. 15. Paſchæ. i. in Paſchæ diem incidens. Quaſi ſexta. ſ. prope ſextam, quam Marcus vocat tertiã, quia poſt tertiam erat. vide ibi. Rex veſter, fortè per irriſionem dicit.

16. Suſceperunt. ſ. milites.

17. Baiulans. ſ. vt ſolet latro funem ferre, quo ſuſpendendus eſt. Sibi. Græc. & Syr. ſuam. Caluariæ. vide Matt. 27. Hebraicè. vide Matth. 27.

19. Scripſit, ſcilicet, vt appareret cauſa cõdemnationis. Titulum. Græc. τίτλον, vox Latina,

Syr. tabulam. IESVS, &c. Hæc eadem verba ſunt in titulo, qui Romæ aſſeruatur in æde S. Crucis. Alij Euangeliſtæ ſenſum retulerunt.

22. Quod ſcripſi, &c. q. d. quod ſcripſi nolo mutare.

23. Veſtimenta, ſcilicet, duo, inferiorem talarem, & ſuperiorem, quæ velut pallium, ſed oblongum, more Regionis. Deſuper, id eſt, à ſuperiori parte incipiendo texturam, ſcilicet, vt ſolent quæ vulgò *Camiſole* dicuntur, filo textæ.

25. Iuxta. Aliàs præter Mariam, à longè fuiſſe dicit Matt & Mar. ſed fortè poſteà propiùs acceſſerunt, vt hîc indicatur. Soror. i. cognata. Cleophæ, ſcilicet, vxor, vel filia, nam eius vir Alphæus.

26. Mulier. non dixit mater, ne eius viſcera commouerentur. Item quia tum Patris cæleſtis negotium agebat: quamquam etiam aliàs ita vocat, vt ſe, filium hominis. Ecce filius, &c. q. d. is tibi erit filij loco, & pro me ſeruiet.

27. Ecce mater, &c. i. erit tibi loco matris, cuius pro me curam geras. Sua, id eſt, ædes proprias, ſeu ad ſe. Colligunt hinc quidam habuiſſe Ioannem Hieroſolymis domum propriam. Syr. apud ſe.

28. Omnia, ſcilicet, quæ ad paſſionem pertinebant. Conſummaretur, id eſt, impleretur. Scriptura. ſ. Pſalm. 68. In ſiti mea potauerunt me aceto.

29. Illi, id eſt, ex illis vnus. Hyſſopo, id eſt, hyſſopi calamo, ſeu hyſſopo pro ligamine vtentes. Circumponentes, ſcilicet, arundini. Obtulerunt. fortè vt citiùs moreretur.

30. Accepiſſet. i. bibiſſet Conſummatū. ſ. opus redemptionis, vel quod pati debebam. Tradidit. ſ. in manus Patris. Spiritum. i. animam.

31. Magnus, ſcilicet, quia incidebat in feſta Paſchalia.

32. Primi. i. priùs crucifixi latronis.

34. Aperuit. ſ. inſolentia militari, vel exploraturus an eſſet mortuus. Aqua. ſ. diſtincta à ſanguine. quæ res fuit magni miraculi. Significatum autem Baptiſmi aqua ablui peccata, virtute ſanguinis Chriſti.

35. Perhibuit. pro, perhibet. ſ. hîc. Et ille pro, nam ille.

36. Scriptura, ſcilicet, Exod. 12.

37. Alia. ſ. Zach 12 ſecundùm Hebr. nam 70. aliter Ioannes ſenſum reddidit In quem. pro, quem. Transfixerunt. Græc. pungerunt, ſcilicet, lancea, vel clauis. Syr. perfoderunt.

38. Arimathæa. ſ. oriundus. 1. Reg. 1. dicitur Ramatha.

39. Primùm, id eſt, prima vice, qua ad eum venit.

42 Propter Paraſceuem. i. quia propè erat veſpera ſabbati, quo non licebat operari. Syr. quia ſabbatum intrabat.

CAP. XX.

1. VNa ſabbati. i. prima die hebdomadæ. Vide Matt. 16. Venit. i. profecta eſt.

2. Cucurrit. ſ. poſtquam Angelos viderat, de quibus alij Euangeliſtæ. Simonem, &c. ſub. & ad alios etiam Apoſtolos. vel fortè ad hos duos priùs. Neſcimus, ſcilicet, aderant cum ea etiam aliæ mulieres.

4. Primus. pro, prior.

5. Inclinaſſet. ſ. ad oſtium. Introiuit, ſcilicet, Petrum expectabat, ei deferens.

7. Sudarium Græc. σουδάριον. vox Latina.

8. Credidit ſ. ſublatum, vt Maria dixerat, vel reſurrexiſſe.

9. Nondum, &c. q. d. adhuc enim non plenè ſcripturam intelligebant, &c. vt ſit ratio cur crediderit ſublatum; vel, cum iam ſerò crediderit ſurrexiſſe.

10. Ad ſemetipſos, id eſt, eò vnde venerant. Syr. ad locum ſuum.

11. Maria. ſ. reuerſa cum aliis mulieribus ad ſepulcrum. Stabat. ſ. cùm aliæ receſſiſſent. Inclinauit. ſ ad oſtium ſpeluncæ.

14. Conuerſa. ſ. vt ſolent qui de re aliqua ſolliciti, huc illuc ſe vertunt.

16. Conuerſa, ſcilicet, vocem agnouit. Rabboni. i. magiſter mi. Chal. eſt. Vide Ioan. 1.

17. Tangere. ſ. acceſſerat illa propius ad pedes, eos complexura. Aſcendi. pro, aſcendo. q. d. poteris id poſtea, nondū enim diſcedo. Aſcendo: pro, aſcendam. ſ. poſt aliquot, vt eis prædixi.

19. Vnà, &c. vide ſup. Idem enim eſt ſabbatorum, quod ſabbati. In medio. i. inter eos.

21. Miſit. ſ. in mundum, pro ſalute hominum. Mitto, &c. Hic facti Apoſtoli, Epiſcopi, & Paſtores Eccleſiæ, quæ in Cœna fuerant facti Sacerdotes.

23. Quorum, &c datur poteſtas. Matt. 18. promiſſa; vel illic data, confirmatur hîc. Remittuntur pro, remiſſa erunt. Sunt. pro, erunt.

24. Didymus, id eſt, gemellus, quod etiam Thomas ſignificat; ſeu Thoma תאם.

25. Fixuram. Græc. figuram, ſeu veſtigium. Syr. locum.

26. Octo, ſcilicet, die octauo.

27. Fidelis, id eſt, credens.

28. Deus meus, Confitetur Chriſtum Deum.

29. Vidiſti. ſ tactu vel fortè contentus vidiſſe tangere noluit. Credidiſti. ſ. me reſurrexiſſe de hoc enim dixerat ille, non credā. Qui non, &c. id eſt, qui cùm non viderint me, credent in me.

30. Multa quidem, &c. Hic videtur voluiſſe finem facere ſcribendi, ſed poſtea à Spiritu ſancto motus, reliqua addidit vel loquitur de ſignis quibus reſurrectionem Chriſtus confirmauit,

31. In nomine eius i. per, ſeu propter ipſum.

CAP. XXI.

1. MAre, id eſt, locum.

5. Pueri. q. d iuuenes. vulgò figliuoli.

Valentini Hiſpani, dicunt Fadrius etiam grandioribus, quo nomine etiam pueri ſignificātur. vide Gen.41.12.& Zach 2.4. Pulmentarium, id eſt, opſonium. Græc προσφάγιον.q.d. pani additum. Syr. aliquid ad manducandum.

7. Tunica,id eſt,pallio piſcatorio. Succinxit, id eſt, circumuoluit. Nudus. pro, ſeminudus, more piſcatorum. In mare. ſ. natans.

8. Ducentis,ſcilicet,paſſibus.90.cubitus enim ſeſquipes, paſſus pedes quinque.

11. Tanti. pro,tot. tantique.

12. Diſcumbentium. Græc. μαθητῶν, id eſt, diſcentium.ſeu diſcipulorum. Dominus, id eſt, Deus. Hier. epiſt.61.

14. Tertiò.ſcilicet,multis ſimul, vel quia primò, die qua ſurrexit. ſecundò, poſt octo dies. tertiò, nunc ſe oſtendit.

15. Iohannis.ſ.filius.Græc Iona.fortè per cōtractionem Iohannis. Etiam, id eſt, certè, ſcilicet diligo te,vt ſtatim dicit.

17. Paſce oues, &c. Hic Petro datæ claues. Matth.16. promiſſæ, ſcilicet,poteſtas in omnes Chriſti oues.

18. Vbi.pro,quo. Extendes, ſcilicet,in cruce. Cinget, id eſt,ligabit.ſ.ducturus ad ſupplicium. Vis, ſcilicet, naturali appetitu.

19. Clarificaturus, id eſt, glorificaturus. Sequere ſ.corpore nūc (videtur.n.Chriſtus cœpiſſe ambulare) & (quod per id ſignificatur) poſtea imitatione,ſeu cruce,& Eccleſiæ gubernatione.

20. Sequentem, ſcilicet, ipſos.

21. Quid, ſcilicet, facturus.

22. Sic.q.d.quid ſi ſic,&c. Græc.& Syr.ſi.quidam,ſi ſic.ſed idem eſt ſenſus omniū. Manere, id eſt, non mori violenter.

24. Scimus. ſ. ego.& multi mecum.

25. Poſſe. Hyperbole. Sunt. pro, forent. Libros. Græc. additur, Amen.

ACTA APOSTOLORVM.

Syr. Hiſtoria Apoſtolorum.

Narrantur quidem & alia, ſed præcipuè quæ per Apoſtolos, & in primis Paulum ſunt geſta.

CAPVT I.

1. SERMONEM feci. Euangelium intelligit. Syr. librum ſcripſi. De omnibus non omnia,ſed ex omnibus præcipua quædam.

2. Præcipiens, id eſt, vbi mandata dediſſet. Per Spiritum ſanctum. poteſt cum præcedentibus, & cum ſequentibus iungi. Vtrumque certè factum per Spiritum ſanctum, id eſt, Spiritus ſancti ductu, & inſtinctu.

3. In multis argumentis, id eſt,per multa argumenta.ſ.confirmans ſuam reſurrectionem.

4. Per os meum. Græc. & Syr. ex me.

5. Baptizabimini. ſ.purgandi erant, & perficiendi aduentu Spiritus ſancti.

6. Si. pro,num. Iſrael. datiuus eſt.

7. Momenta.Græc. καιρούς,ſcilicet, rei gerendæ opportunitates.

8 Virtutem. i.robur. Eritis ſ. vos,& ſucceſſores veſtri: ſic enim dictum, Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. Auguſt. epiſt.80.

9. Suſcepit,id eſt, ſubduxit.

10. Intuerentur. ſ. intentis, ſeu defixis oculis. Græc. enim ἀτενίζοντες. Viri. i. Angeli virorum ſpecie.

12. Iter. ſ.vnum milliare,etſi quidam duo putent. Syr. diſtans ab ea circiter ſeptem ſtadiis. Faciunt quidem octo vnum milliare.

13. Cænaculum.ſ partem domus ſuperiorem. Græc ὑπερῷον. Manebit. Græc. manebant. Syr. degebant. Alphæi.ſ. filius Iacobi, ſcilicet, frater. Vterque enim Alphæi filius.

14. Eius.ſ. IESV. Fratribus. i. cognatis.

15. Petrus.ſ.vt Eccleſiæ caput,& Paſtor.vt notat Chry. Fratrum. Græc.μαθητῶν.i.Diſcipulorū. Hominum.Græc.nominum(homines enim nominatim recenſentur)ſic Apoc.3. Syr.hominum.

16. Oportet. Græc.ἔδει, id eſt, oportuit, ſeu oportebat.

17. In nobis. Græc. nobiſcum. Qui ſortitus eſt ſortem. i. cui contigit partem habere.

18. Poſſedit.i fecit poſſideri. Græc. & Syr. acquiſiuit eodē ſenſu. Iniquitatis.i. iniqui operis. Suſpenſus. Græc. pronus factus. ſ ita ſolent ſuſpenſi. Syr. cadens in faciem ſuam humi. Diffuſa, id eſt,effuſa.

19. Notum. ſ. totum Iudæ factum Lingua ſ. Syriaca hac enim Iudæi tunc vtebātur. Hacel. i.Ager.Syr.חקל Dema.i. ſanguinis.Syr.דמא.

20. Scriptum,&c.coniungēdum cum, oportet impleri ſcripturā,&c. Commoratio.i. habitatio. Eorum.Græc.& Syr.eius.

21. Congregati. pro, conuerſati. Intrauit & exiuit.i.verſatus eſt. Hebr.

23. Barſabas non eſt iſte Barnabas, de quo ca. 4. Eeſi quidam eundem putent.

25. Locum. Græc. ſortem. Præuaricatus eſt, i. per præuaricationem excidit. Syr. diſceſſit. Locum ſuum, i. ſibi deſtinatum, ſeu conuenientem. ſ. Infernum.

26. Sortes: fortè, vt fit, ſcriptis nominibus v-triuſque in charta, & alicubi incluſis, deinde extracto altero. Sors. Dion. Areop. donum quoddam putant fuiſſe. ſed quale fuerit non explicat. Annumeratus. Græc. ſuffragiis additus. ſ. poſt ſortem.

CAP. II.

1. Complerentur. Syr. impleti eſſent. Pentecoſtes. Feſtum erat 50. (vt nomen indicat) poſt Paſcha die, in memoriam datæ Legis in Sinai: numerabantur autem dies, à die ſequenti Paſcha, quo die manipulus offerebatur: ſed quia eo anno ob ſabbatum non poterat meti: à Dominica, qua meti poterat, cœptum numerari. vide Leu. 23. Pariter. Græc ὁμοθυμα-δὸν, i. vnanimiter. In eodem loco. Græc. in idipſum. i. ſimul.

2. Spiritus. i. venti. Græc. πνοῆς, i. flatus. Vehementis. Græc. βιαίας, i. violenti.

3. Diſpertitæ, id eſt, ſectili forma, ſeu diſſectæ. Ignis, genitiuus eſt.

4. Variis. Græc. ἑτέραις. i. aliis.

5. Religioſi, id eſt timentes Deum, ſeu colentes. Natione. Græc. gente. Confuſa. ſ. præ ſtupore. Sua. ſ. ipſorum qui audiebant, vt ſtatim dicitur, propria dialecto.

8. Audiuimus. Græc. audimus. ſic infrà.

9. Ælamitæ. ſ. Perſæ.

10. Aduenæ Romani. Syr. qui è Roma venerant.

11. Proſelyti. ſ. ad fidem è gentilitate conuerſi. Magnalia i. opera mirifica.

15. Æſtimatis, id eſt, arbitramini. Tertia. ſ. ab ortu Solis: adeóque quarta diei pars: conſtabant enim dies omnes horis 12. Dicunt autem quidam Iudæos in feſtis ſolitos non edere vſque ad ſextam.

17. Carnem, id eſt hominem.

22. Approbatum. Græc. demonſtratum, ſeu exhibitum. In vobis. Græc. in vos i. veſtri cauſa. Syr. apud vos. Virtutibus, &c. q. d. operibus prodigioſis, ſeu miraculis Dei virtute factis.

23. Affigentes ſ. cruci.

24. Doloribus. Syr. funibus. Inferni. Græc. mortis. q. d. ereptum à mortis moleſtiis, has enim dolores vocat. quanquam mortis epitheton poſſit eſſe dolor, quòd morti coniungi ſoleat. ſ. dolor, vel moriens, vel amici. Iuxta. i. ſecundum. q. d. quandoquidem. Eo. ſ. inferno, id eſt morte.

25. In eum, id eſt de eo. Prouidebam, id eſt, proponebam, vel proſpiciebam.

27. Inferno i. ſepulcro, vel morte, vel limbo. Hinc Aug. Epiſt. 57. colligit Chriſtum deſcendiſſe in infernum. vide etiam Epiſt. 99. Hieron. Pſal. 15. Amb ſerm. 74. Dabis. i. fines.

28. Notas, &c i. me in vitam reuocaſti Heb.

29 Audenter. i. liberè, ſeu confidenter.

30. Sedere. ſ. Chriſtum, vt eſt Græc.

31. Prouidens. Græc. præuidens. Derelictus eſt. Græc derelicta eſt anima eius.

33. Dextera. i. potentia. Promiſſione, &c. i. accipiens à patre, vt poſſet Spiritum mittere, quem promiſerat.

34. Aſcendit. ſ. corpore, ſeu cùm hæc diceret. q. d. non de ſe loquebatur, ſed de Chriſto, de quo ſequentia dixit.

36. Fecit. ſ. quatenus homo eſt: fecit enim Deus, vt ille homo Chriſtus eſſet, & Dominus. Nec enim ſemper id fuit, cùm non ſemper homo fuerit: ſemper quidem illa perſona Deus fuit, ſed non ſemper ille homo Deus: poteſt facilius dici, Intelligi dominium quod ei conuenit quatenus homo, & non quatenus Deus.

37. Compuncti. ſ. ex pœnitentia.

38. Pœnitentiam. ſ. omnium peccatorũ. Not. requiri pœnitentiam ante baptiſmum. Ieſu Chriſti. ſub. & ſanctiſſimæ Trinitatis: ſic enim iuſſi Apoſtoli baptizare: ſed etiam requirebatur Chriſti fides ſpecialis, vt & nunc. Donum, ſcilicet, gratiam iuſtificantem.

39. Repromiſſio. i. promiſſio. ſ. facta. Aduocauerit. i. ad ſe vocauerit. ſ. gentiles.

40. Teſtificatus eſt. ſ. veritatem confirmans. Praua. ſ. ſegregati.

41 Appoſiti. ſ. fidelium numero. Fractionis. ſ. frangebatur, & diſtribuebatur. Panis. Græc. τοῦ ἄρτου, id eſt, illius panis. ſ. cæleſtis. Syr. Euchariſtiæ. vbi not. id nomen, etſi Græcum, etiam Syris in vſu fuiſſe.

43. Animæ, id eſt homini. Timor. ſ. vt fit, vbi Deus ſe prodit per opera inſueta.

44. Pariter, id eſt vnà, ſeu ſimul. ſ. vt tunc Religioſi.

45. Subſtantias, id eſt, facultates.

46. Panem. Hîc Græc. non additur articulus, quamquam Syr. vertit munus benedictum.

47. In idipſum. Græc. & Syr. in Eccleſia.

CAP. III.

2. Baiulabatur, id eſt portari ſolebat. ſ. ad templum, vel tunc portabatur. Templi. i. atrij templi. ſ. vbi populus orabat.

3. Incipientes introire. i. iamiam ingreſſuros. Græc. ad verbum, futuros ingredi.

6. Et aurum, pro, aut aurum. Nomine, id eſt, virtute.

7. Alleuauit, id eſt erexit. Baſes, id eſt pedes. Et, pro, id eſt: vel q. d. pedes roti, ſic vt poſſet rectè ambulare: plantis enim ambulatur.

8. Exiliens, id eſt ſaliens. ſ. præ gaudio.

10. Et exraſi q. d. ita vt extra ſe fierent.
11 Tenet. ſ. tanto accepto beneficio, ab eis auelli non poterat.
12 Poteſtate. Græc. pietate. ſ. in Deum.
13. Negaſtis. ſ. dimitti eum debere. Dimitti. ſ. debere. poteſt verò coniungi cum, negaſtis: vel cum iudicante
14. Negaſtis. ſ. dimittendum.
16. Nominis eius pro, eius. Confirmauit, id eſt ſanauit. Nomen, ſcilicet inuocatum: vel nomen, id eſt virtus.
17. Sicut: ſimilitudo ſignificatur, ſed non per omnia Principum enim ignorantia culpabilior, quippe craſſiſſima, vel etiam affectata
18. Pati pro, paſſurum. Sic, ſcilicet, vt præ-nunciauerat.
20. Vt, ſcilicet, ſaluemini. Prædicatus. Græc. propoſitus.
21. Recipere. i receptum continere. Reſtitutionis. ſ. faciendæ die Iudicij. quem ſuprà vocauit tempus refrigerij. ſ. felicitatis.
23. Exterminabitur, id eſt peribit.
25. Teſtamenti. i. pacti q. d. ad vos pertinet pactum. Diſpoſuit. i. pactus eſt Et, vel abundat, vel q. d. inter alia etiam id dixit.
26. Suſcitans: alludit ad illud, Propheram ſuſcitabit, &c. Benedicentem. i. vt benediceret, ſ. felices faceret, vel gratiam daret. Vt, pro, ad hoc vt, vel modò vt, quod Græ. magis indicant.

CAP. IV.

1. MAgiſtratus. Græc. Præfectus. Syr. Præfecti, ſcilicet, quibus templi commiſſa tutela.
2. In Ieſu, pro, Ieſu, quaſi dicat, Ieſum reſurrexiſſe.
3. Cuſtodiam, id eſt carcerem. Craſtinum. i. diem poſterum.
5. In craſtinum, id eſt, ſequenti die.
6. Sacerdotali. Græ. & Syr. pontificali, ſeu ſummorum Sacerdotum.
7. In quo nomine, id eſt, qua, ſeu cuius auctoritate.
8. Repletus. ſ. ad reſpondendum.
9. Iudicamur. Syr. in ius vocamur. In benefacto, &c. i. ob beneficium collatum homini huic. In quo. i. per quid. q. d. quà ratione, ſeu cuius nomine, aut virtute.
10. In hoc. ſ. nomine. i. virtute.
12. Aliud nomen, pro, alius.
13. Conſtanciam. Græc. παῤῥησίαν. i. in dicendo libertatem. Fueram. ſ. verſati.
16. Notum, id eſt, conſpicuum. Signum, id eſt, miraculum.
17. Hoc. ſ. Chriſti q. d. ne Chriſtum prædicent, aut in eius nomine quicquam faciant.
18. Denunciauerunt. ſ. præcipientes. Græc. παρήγγειλαν. id eſt, præceperunt, vide ca. ſeq.
19. Si iuſtum eſt, pro, an iuſtum ſit.

21. Clarificabunt, &c. Græc. & Syr. glorificabant Deum ſuper eo quod factum fuerat.
23. Quanta, pro quæcunque.
25. Pueri, id eſt ſerui.
27. Puerum. Syr. filium Græc παῖδα Ambr. 2. de vo: gen. cap. 5 filium vertit: infrà Interpres filij vertit.
28. Manus. i. potentia. Conſilium. Syr. voluntas Decreuerunt. Græc. προώρισε. i. præfiniuit. Syr deſignauerat.
33. Virtute magna. i. miraculis.
36. Barnabas: hic Pauli ſocius. Hier. Filius conſolationis. q. d. ad conſolandum aptiſſimus.

CAP. V.

1 AGrum. Græc. κτῆμα. id eſt poſſeſſionē. 2. Fraudauit. ſ. reſeruans ſibi partem pretij.
3. Tentauit. i. induxit. q. d. cur te permiſiſti à diabolo induci? videtur legiſſe ἐπείρασε: nunc enim ἐπλήρωσε impleuit.
4 Manens, pro, omnino. q. d. nonne tua erat poſſeſſio, poteraſque tibi retinere, quis enim cogebat vendere aut pretium afferre? Venundatum. ſ. κτῆμα. Deo. ſ. Spiritui ſancto, de quo ſup.
9. Quid vtique, pro, quid ita. Conuenit vobis. i. inter vos conſpiraſtis.
10. Ad, id eſt, iuxta.
11. Omnes, pro omnibus.
12. Per manus, id eſt, miniſterio.
15. Eiicerent, id eſt efferrent.
17. Hæreſis. i. ſecta. Zelo. i. æmulatione, ſeu indignatione.
18. Cuſtodia, id eſt, carcere.
19. Verba vitæ huius, id eſt rationem huius inſtituti.
24. Magiſtratus: vide ſup. ca. 4. Fieret pro, factum eſſet. Græc & Syr. quid hoc eſſet.
28. Præcipiendo, pro omnino, ſeu vehemēter. Inducere, &c. q. d. facere nos reos ſanguinis. &c.
29. Magis, id eſt potiùs.
30. Suſcitauit. i. excitauit, ſeu exhibuit mūdo.
31. Exaltauit. ſ. reſuſcitando.
32. Verborum. i. rerum. Spiritus ſanctus. ſ. teſtatur miraculis.
33. Diſſecabantur. Syr. furore corripiebantur.
34. Fieri, id eſt ſecedere.
35. Attendite vobis. i. diligenter videte.
36 Aliquem. Græc aliquem magnum. Conſenſit, id eſt adhæſit.
37. Poſt. i. præter. Profeſſionis. Græc. deſcriptionis. ſ. de qua Luc. 2.
38. Et nunc, pro, itaque nunc. Itaque non eſt Græc.
39. Videamini. Græc. Syr. reperiamini. q. d. illud etiam accedet, quod Deo repugnare videbimini.
41. Contumeliam. i. verberum iniuriam.
42. Circa, pro, per.

Cap. VI.

1. Diſcipulorum, ſic in principio dicebantur, poſtea verò Chriſtiani. Græcorum Græc. ἑλληνιστῶν. i. Græciſtarum, ſeu Græcizantium. ſ. Iudæorum, qui extra Iudæam nati, aut diu verſati, Græca lingua vtebantur. Syr. Diſcipulorum Ionum. i. Græcorum. Deſpicerentur. i. negligerentur. Miniſterio. ſ. quo illis proſpiciebatur, alebantur enim ab Eccleſia.

2. Æquum. i. conueniens. Syr. decens. Græc. ἀρεστόν. i. placitum, ſeu tale vt placere debeat.

3. Boni teſtimonij i. approbatæ vitæ. Plenos, &c. q. d. probos, & prudentes.

4. Inſtantes. i. aſſiduè intenti.

5. Aduenam. Græc. proſelytum. ſ. ex gentili factum Iudæum.

6. Impoſuerunt, &c ſ. ordinarunt Diaconos.

9. Libertinorum, à Regione ſeu Vrbe ita dicti, ſecundùm quoſdam: at ſecundùm Chryſ & Bed. à libertate, qua ſerui donari ſolebant, & liberi fieri: quorum filij Libertini dicebantur: quamquam Chry. etiam hîc libertos intelligit, & meritò, hi enim etiam Libertini dicuntur.

10. Qui. Græc. quo. Syr. per quem. Propter quod, &c hæc non ſunt Græc.

14. Traditiones Græc. τὰ ἔθη, conſuetudines, ſeu inſtituta. Syr. ritus.

Cap. VII.

1. SI hæc, pro, an hæc. Haberent. Græc. habent.

2. Gloriæ. i. glorioſus Hebr. Priuſquam, &c. hinc apparet quomodo intelligendum, quod dicitur Gen. 12. vide ibi.

5. Hæreditatem. i. poſſeſſionem. Paſſum. Græc. βῆμα. i. veſtigium. Intellige Dei munere, nam pretio aliquid emit. Aug. in Gen. q. 56.

6. Semen. i. poſteri. Quadringentis. ſ. à nato Iſaac numerandis.

7. Iudicabo. i. puniam. Iſto. Ita refert Stephanus, quia præſens erat loco.

8. Teſtamentum. i. pactum. Et ſic. ſ. circunciſus, vel accepto teſtamento. Syr. & tunc.

9. Æmulantes. i. inuidentes. In Ægyptum. ſ. abducendum.

11. Cibos, id eſt, alimenta.

13. In ſecundo, id eſt, cùm iterum rediiſſent in Ægyptum.

14. Septuagintaquinque. Id ſecundùm 70. vide Geneſ. 46.

16. Tranſlati, pro, tranſlatus. ſ. Ioſeph. vide Ioſ. 24. Abraham. Quidam dicunt Stephanum intentum, vt fit, in aliud, pro Iacob dixiſſe Abraham, & pro patris Sichem: filij Sichem. Lucam verò fideliter quod ille dixerat retuliſſe, quæ mihi opinio non diſplicet: nec enim id repugnat Stephani ſapientiæ, & Spiritui quo plenus erat, accidit enim id interdum ſapientiſſimis, & ſanctiſſimis, vide Gen. 33. quamquam quod attinet ad vocem filij. Græc. eſt τοῦ Συχέμ, quod poteſt intelligi patris Sichem, vel filij Hemor, fortè fuit etiam Sichem pater.

17. Confeſſus erat: alij, profeſſus erat. Græc ὤμοσεν. i. iurauerat. Syr iuramento promiſerat.

18. Sciebat id eſt nouerat.

19. Genus. i. nationem. q. d. dolo agens cum gente noſtra. Exponerent. ſ. occidendos. Viuificarentur. i. viui ſeruarentur.

21. Expoſito. ſ. in Nilo vide Exod. 2.

25. Per manum i. opera ſeu miniſterio.

26. Apparuit, pro, adfuit. Alterutrum. i. alter alterum.

29. In verbo, pro, ob verbum.

30. Igne flammæ. Græc. flamma ignis. Syr igne ardenti.

31. Conſideraret. i. inſpiceret: ſic inf.

35. Manu Angeli, id eſt, Angelo ſ. ductore, & adiutore.

37. Tanquam me. i. mei ſimilem. ſ. Chriſtus homo, & Legiſlator: duxque in terram promiſſionis cæleſtem. Audietis, pro, audite. Heb.

38. In Eccleſia i. fidelium congregatione, cuius erat præfectus. Vitæ. i. in quorum obſeruatione vita eſt animæ. Dare, pro, vt daret.

40. Factum ſit: i. acciderit.

42. Conuertit. Syr. auerſus eſt. Tradidit, id eſt, permiſit. Militiæ cœli. i. aſtris. Prophetarum. ſ. minorum.

43. Et, pro quinetiam. Moloch. Idoli nomen: Rempham, ſtellam Veneris quidam putant, ſeu luciferum. Adorare, pro, ad adorandum.

Et. pro, itaque, ſeu ideoque. Trans, &c. ſ in Aſſyriam.

45. Ieſu. i. Ioſue Poſſeſſionem gentium, id eſt, terram Chananæorum, Diebus pro, dies.

46. Tabernaculum i. locum vbi tabernaculum collocaretur, ſeu templum ædificaretur.

52. Iuſti, ſcilicet Chriſti. Homicidæ, id eſt, interfectores

53. In diſpoſitione, id eſt opera.

54. Diſſecabantur i furebant. In i. contra.

55. Virtutis non eſt Græc.

57. Continuerunt. Syr. obturauerunt.

58. Adoleſcentis, id eſt, iuuenis.

60. Statuas, &c. id eſt ne eos punias ob id peccatum, ſ peccata velut ante Deum ſtant, vindictam petentia In Domino, id eſt Deo gratus, ſeu ſecundùm Dei voluntatem: quanquam id Græc. non eſt.

Cap. VIII.

1. IN Eccleſia. Græc. in Eccleſiam i. contra Eccleſiam.

2. Curauerunt ſ. efferendo, & ſepeliendo. Syr. collectum in arcam ſepelierunt. Timorati. Græc. pij, ſeu religioſi. Syr fideles. Planctum magnum. id eſt, pompam & exequiarum frequentiam Hier. epiſt 25.

3. Cuſtodiam.i.carcerem.
4. Pertranſibant.i. huc illuc ſe conferebant.
5. Philippus.ſ.diaconus,de quo ſup.
6. Signa.i.miracula.
9. Ciuitate.ſ.Samaria.
10. Quæ vocatur.Græc.illa.
11. Eum,pro,ei. Propter, pro, propterea. Dementaſſet.i à mente alienaſſet.
12. In.Græc.&.
16. Domini Ieſu,ſub, & Trinitatis, oportet enim exprimi nomen Patris, Filij,&. S. ſancti.
20. Sit in perditionem,id eſt, pereat. Poſſideri,id eſt, parari.
21. Sermone i.re,ſeu negotio. Heb.
22. Cogitatio.Syr.dolus.
23. Felle.Syr.hepate.q.d.peſſimo animo. Obligatione.i.colligatione.
24. Dixiſtis,apparet dixiſſe Petrũ plura quàm quæ ſup.ſcripta.
25. Regionibus.Græc.vicis,ſeu pagis.
26. Contra meridianum.i.verſus meridiem.
27. Potens. Græc.δυνάστης, id eſt, Præfectus. Gazaa,id eſt,opes.
30. Putáſne.Græc. ἆρά γε.i,nunquid.
31. Oſtenderit.i.explicauerit.
32. Sine voce.i.vocem non edens.
33. In humilitate, &c. quaſi dicat, adeò contemptus fuit,vt contra ius omne ſit condemnatus.Sublatum,id eſt,non redditum ei ius.Quoniam,pro,qui tamen,quaſi dicat,cùm ſit Dei Filius,occidetur tamen.
37. Filium Dei, &c. intelligendum eſt,etiam reliqua ad ſalutem neceſſaria credidiſſe.etſi hîc non exprimantur. Aug.de fide & op. cap 9.
40. Azoto. Ciuitas eſt Palæſtinæ. Cæſaream. ſ.Palæſtinæ. vide cap.10.

C A P. IX.

1. SPirans,&c.id eſt,minitans cædem Diſcipulis,&c.
2. Viæ.i. inſtituti.
5. Durum.i. damnoſum.
7. Cum eo,pro,eum. Vocem, ſcilicet, Pauli, non Chriſti. vide cap 22.
8. Nihil. Græc. neminem. Trahentes, id eſt, ducentes.
10. Ecce ego.i.ecceum me.
14. Hic.i.hoc loco. Nomen tuum.i.te.
15. Vas electionis. i. inſtrumentum electum. Portet nomen meum.i me prædicet.
17. Videas. ἀναβλέψῃς.i.viſum recipias.
20. Ieſum.Græc.Chriſtum.
23. Dies multi, ſcilicet, poſt reditum ex Arabia, ſecundùm quoſdam. vide Gal.1. In vnum, id eſt,ſimul,ſeu inter ſe.
25. Eius,non eſt Græc.nec in Complut.
27. In nomine Ieſu.i prædicans Ieſum.
28. Intrans,& exiens.i conuerſans. Heb.
29. Gentibus.Id non eſt, Græc.nec Syr.Græcis. Syr.Iudæis qui ſciebant Græcè. vide ſup.c.6.
30. Fratres:ſic olim Chriſtiani vocabantur.
32. Tranſiret.i.viſitaret.
34. Sanet.Græc.ſanat.
35. Saronæ. Ciuitatem quidam putant, alij Regionem.
36. Dorcas.i.Caprea.
38. Pigriteris.i. graueris.
41. Sanctos,id eſt,fideles:ſic etiam vocabantur Chriſtiani, quaſi,ad ſanctitatem vocati, vel ſanctitatem profeſſi.
42. In Domino.Græc. in Dominum.

C A P. X.

1. CÆſarea. Ita ab Herode Aſcalonita, in Auguſti gratiam vocata, poſtquam eam inſtaurauit, cùm antea Turris Stratonis diceretur. vide Matth.16.Cohortis. Græc. ex Cohorte.
4. Quis es. Græc. quid eſt. Aſcenderunt, &c. q d.fecerunt Deum recordari tui, vel, recordatus eſt Deus earum.
7. Domeſticos. Græc. famulos. Metuentem Dominum.Græc.pium,ſeu religioſum.
9. Superiora.Græc.δῶμα.i. tectũ.ſ.ſunt in Palæſtina tecta plana. Sextam.ſ.meridiem.
10. Guſtare, id eſt, edere mentis exceſſus. Græc ἔκστασις.
11. Initiis.i.angulis.ſ.alligatum.
12. Omnia. Syr. omne genus. Iuſti. q. 89. ait omnia.fuiſſe immunda.Quadrupedia.Græc.additur καὶ τὰ θηρία, id eſt,feræ. Vide cap ſequens. Serpentia,id eſt,reptilia.
14. Omne,pro,quicquam. Heb. Et, pro,id eſt. Iudæi enim immunda vocant communia.Græc. aut.ſ.eſt præcedentis explicatio.
16. Per ter.i.ter.Statim. Græc.rurſum.
17. Eſſet i.ſignificaret,ſeu ſibi vellet.
19. Spiritus. ſ.ſanctus.
24. Altera.i.poſtera.Neceſſariis.i.valde familiaribus.
26. Homo ſum. Modeſtè honorem recuſat, alioqui licitum:ſæpe enim adorantur in ſcriptura qui re aliqua eminent.
28. Alienigenam.i. gentilem. Oſtendit.ſ. viſione ſingulari confirmans,quod olim præceperat,vt doceret omnes gentes, &c. Matth. 26. & Marc.16.
29. Sine dubitatione.Syr.expeditè.
30. A nudiuſque, &c. i. quarta ab hinc die. Orans.Græc.& Syr.ieiunans, & orans.Candida. Græc. λαμπρᾷ.i. ſplendida.
31. Commemoratæ.i.reductæ in memoriam. vide ſuprà.
32. Marc.Græc.& Syr.additur, qui adueniens loquetur tibi.
33. Tuo.Græc.Dei.Syr.tuo.

35. Omni.i. quauis.
36. Verbum.i. prædicationem.
37. Enim, abundat, nec eſt Græc.
42. Conſtitutus. Græc. & Syr. definitus.
43. Nomen eius.i. eum.
45. Nationes. i. gentes. Gratia. Græc, & Syr. donum. Eſt, pro, eſſet.

CAP. XI.

2. Diſceptabant.i. contendebant. Circuncisione.i. Iudæis.
6. Beſtias. Græc.feras.
9. Commune,pro,communia.
14. Verba.i.res.In quibus.i.per quæ.
17. Prohibere Deum.i.Deo reſiſtere.
18. Ad vitam, id eſt, vt viuant. ſ, ſpiritualiter, ſeu, iuſtè.
19. Sub Stephano. Syr. ob Stephanum.
20. Et ad.Græc.ad.Græcos i.Græcizantes Iudæos. vide c. 6. quanquã hic fortè intelliguntur gentiles. Annunciantes. Græc. euangelizantes.
23. In Domino. i. Domini fide,ſeu ſecundùm Domini voluntatem.
28. Per Spiritum. i. Spiritus ſancti reuelatione, vel, per ſpiritum Propheticum. Terrarum.ſ. Iudææ, ſecundùm quoſdam.
29. Miniſterium. Syr ſubſidium.
30. Seniores. Græc. preſbyteros πρεσβυτέρους. Per manum.i.opera.

CAP. XII

1. Herodes. ſ. Agrippa. frater Herodiadis, filius Ariſtobuli filij Herodis Aſcalonitæ, Iudææ Rex.Manus.i. poteſtatem, vel q. d. id egit. Vulgò quidem mittere manũ, eſt comprehendere, ſeu malè tractare.
3. Appoſuit, &c. i. id etiam addidit,vt apprehenderet, &c.
4. Quatuor &c. ſ. 19. militibus.Paſcha i.dies azymorum. producere. Syr. tradere.
8. Caligas.Græc. σανδάλια.i ſoleas.ſ.ſimiles iis quibus vtuntur Franciſcani. Veſtimentũ. Græc. & Syr.pallium.
10. Cuſtodiam.ſ.militum turmam,cuſtodientium carcerem.Portam. ſ. carceris. Ciuitatem ſ. Ieruſalem.Quidam putant extra eam fuiſſe carcerem,putantur potius intra, ſed ſemoto loco,vt ſolent militum præſidia ,dicuntur enim ſtatim in vicum proceſſiſſe. Sunt qui dicant fuiſſe intra vnum murum, & extra alium duobus enim circumdatam vrbem.
12. Marcus, hic eſt de quo etiam infr. cap. 13. & 15. alius verò ab eo qui Euangelium ſcripſit, ſecundùm quoſdam. vide Marc. 1.
13. Oſtium ianuæ. Græc.oſtium veſtibuli.Syr. fores atrij.
14 Ianuam Græc. veſtibulum.
19 Duci.ſ.ad ſupplicium. Syr. necari.
20. Super cubiculum. Syr. Cubicularius. Alerentur,fortè commercio, ſeu annonæ emptione. Illo.Græc.regia.Syr.eius regno.
23. Honorem.Græc. δόξαν.i.gloriam. Vermibus, fortè pediculis. Expirauit. ſ. anno. 7.regni ſui,relicto filio Agrippa.& filiabus Berenice, & Druſilla, de quibus inf.

CAP. XIII.

1. Collactaneus. Græc. σύντροφος. i.ſimul nutritus.
2. Miniſtrantibus. Græc. λειτουργούντων. i.ſacrificantibus. Miſſæ enim ſacrificium. λειτουργία. Aſſumpſi.Græc.aduocaui.Syr.vocauit.
4. Seleuciam,eſt in Cœleſyria.
5. Salaminam, Cypri ciuitas, dicta poſtea Conſtantia,eſt autem ad Orientem. Paphus verò ad Occidentem.
6. Bar Ieu. Græc. Bar Ieſu. Elymas, fortè id erat etiam ei nomen,quanquam Græc.ſignificat magum, & impoſtorem. Sic.i.magus, ſeu Elymas. Nomen.ſ.Bar Ieu.q.d. ille magus qui Elymas dici poteſt:id enim ſignificat Bar Ieu.
10. Fallacia.i.verſutia.Syr. flagitio. Subuertere.i.impedire,ſeu interturbare.
11. Et nunc,pro,itaque nunc. Manus.i. vindicta,ſeu punitio.
14. Sabbatorum,pro,ſabbati.
17. Brachio excelſo.i.magna potentia.
18. Per. Græ. circiter. Mores eorum ſuſtinuit. Syr.nutriuit eos.
20. Quaſi, &c. Græc. & poſt hæc annis circiter quadringentis & quinquaginta, dedit Iudices, &c. vbi ſenſus poteſt eſſe, tamdiu Iudices duraſſe.
22. Regem.Græ.in regẽ Dixit.vide 1. Reg. 13. verſ.14.Qui faciet, &c. explicat Paulus,quid ſignificet,ſecundùm cor meum.
23. Iſraël.datiuus eſt.
24. Ante faciem,&c.i. priuſquam ille veniret. ſ.ad prædicandum.
25. Curſum.Syr.miniſterium,quaſi dicat,cùm fungeretur munere Præcurſoris Non ſum, ſcilicet,Chriſtus.
26. Generis, id eſt, poſterorum Et qui, pro, id eſt,qui.
27. Impleuerunt, ſcilicet, de eo ſcripta, vt infr. dicitur.
29. Deponentes ſ.viri quidam pij.
32. Annuntiamus.Græc. Euangelizamus. Repromiſſio.pro,promiſſio.
33. Noſtris. Græ & Syr. nobis eorũ filiis. Genui.ſ. regeneratio quædam eſt ipſa reſurrectio.
34. Suſcitauit. pro, ſuſcitaturus eſſet. Corruptionem. i. mortem, qua vita corrumpitur. Dixit. ſ. ſecundùm 70 Sancta. i. ſanctè promiſſa. Syr.beneficentia.Fidelia i certa.q.d faciam omnino quod promiſi ei,de Rege æterno naſcituro ex ipſo.

36. Generatione.i. ætate. Adminiſtraſſet.i. inſeruiſſet,ſeu obediſſet.

40. Prophetis,pro,vno ex Prophetis.ſ. Habacuc,iuxta.70.

41. Diſperdimini. Græc. exterminamini. Imperat pro futuris q.d,videbitis,& mirabimini: & quia non crederis,peribitis.

42. Verba hæc.i.de rebus his.

43. Synagoga.i.cœtus.Aduenarum.Græc.proſelytorum.

45. Zelo.i.inuidia,ſeu indignatione.

46. Conſtanter. Græc. liberè, & confidenter. Syr.apertè.

48. Glorificabant.i.honorabant,ſeu laudabant. Præordinari, ſ. à Deo per æternam electionem, ſeu prædeſtinationem.

50. Honeſtas.i.honorabiles,ſeu nobiles.

Cap. XIIII.

1. GRæcorum.i.gentilium.

2. Fratres.i.Chriſtianos.

3. Per manus eorum.i.per eos,Heb.

6. Vniuerſam,non eſt Græc.nec Syr.commota &c. non eſt Græc. nec Syr, Id, vſque ad finem verſus.

10. Voce, hic additur. Græc. & Syr. Tibi dico in nomine Domini Ieſu Chriſti,ſurge,&c.

11. Similes facti ὁμοιωθέντες,i.aſſimilati.

12. Dux verbi. i.præcipuus in concionando. Syr.incipiens ſermonem.

13. Qui.ſ.Iupiter.i.Iouis templum.

14. Tunicis.i. veſtibus, ſuperioribus. Syr. togis. Similes vobis. Græc. ſimiliter ac vos paſſionibus obnoxij.

16. Ingredi,&c.i.viuere modo ſuo.

17. Eorum Græc.noſtra.

23. Conſtituiſſent. Græc. ordinaſſent.ſ. ſolitis ritibus.

25. Pergen,pro, perge. Italiam. Cræc. & Syr. Attaliam.

26. Antiochiam.ſ.Syriæ. Erant, &c.i. diſceſſerant cum gratia Dei,&c.

27. Cum illis i.per illos.

Cap. XV.

1. MOrem. Syr. ritum. Moyſi. i. legis Moſaïcæ.

2. Seditione.Syr.tumultu.Non minima Græc. & diſceptatione non parua.Ex illis.Syr. cum illis. Seniores: Græc.preſbyteros.

3. Deducti,ſcilicet,aliquouſque, vt fit, aliquibus comitantibus.

5. Surrexerunt,&c. videntur hæc verba Pauli, & Barnabæ referentium quid Antiochiæ accidiſſet Hæreſi, id eſt, ſecta. Eos, ſcilicet, fideles. Præcipere,pro,iuberi.

6. Seniores.Græc.preſbteri:ſic & inf.Verbo,id eſt re.Hebr.

7. Conquiſitio, id eſt, diſceptatio. Antiquis, id eſt,multis. Græc.& Syr.primus.ſ. prædicationis.Gentes vide ſup. cap.10.

10. Imponere.pro.imponendo.

11. Illi.ſ.Patres noſtri.

14. Primùm.i. à principio. vide ſup. Sumere, pro,vt ſumeret.Nomini ſuo.i.ſibi.Hebr.

16. Reuertar,& reædificabo.i.rurſum ædificabo.Heb. Tabernaculum. ſ. regnum ſpiritualiter intellectum.

17. Cæteri ſ.gentiles.

18. Notum,&c.q.d. multo antè prædixit, quæ eſſet facturus,vt qui ab æterno omnia nouerit.

19. Inquietari,pro,inquietandos.

20. Contaminationibus,&c.i. ab idolorũ cultu, & idolothytis. Suffocatis. i. eſu animalium ſuffocatorum,quòd in iis ſanguis ſit.

22. Primos.i primarios.

23. Manus eorum.i.eos.Hebr. Fratres. Græc. & Syr. & fratres.

24. Euertentes. Græc. & Syr. labefactantes Salutem.Syr.pacem.

25. Collectis in vnum.Græc.vnanimiter congregatis.

26. Animas, id eſt, vitam. Nomine Domini, id eſt,Domino.

27. Nihil.ſ.interim, ſeu præterea quæ lex naturalis præcipit, ſeu quod pertinet ad ea quæ nuper apud vos diſputata ſunt.

31. Conſolatione i.literis conſolatoriis, poterat etiam verti,exhortatione.

32. Prophetæ.i.verbi Dei interpretes.

38. Rogabat. Græc. cenſebat.Diſceſſiſſet.Græc. defeciſſet.

39. Diſſenſio.Græc. παροξυσμὸς.i.irritatio, ſeu exacerbatio.ſ.acris diſceptatio.

40. Traditus.i.commendatus.

Cap. XVI.

1. VIduæ Græc. Syr. & Complut. Iudææ. Gentili.Græc.

4. Dogmata. i. decreta, vt ſtatim dicitur. Senioribus. ſ. preſbyteris.

6. Aſia.ſ. minori. Volebat Deus eos ire in Macedoniam.

7. Et non,pro, ſed non.

8. Troadem, quæ & Antigonia, ciuitas maritima. Putant verò quidam hic ſe Lucam primò adiunxiſſe Paulo peregrinationis comitem.

11. Ciuitas Colonia,i.ab aliunde eò abductis habitata,Romanorum eſſe,inf. indicatur. Conſiſtentes,i.commorantes.

13. Sabbatorum,pro, ſabbati. Videbatur. Syr. conſpiciebatur.Oratio.Syr domus orationis.

14. Purpuraria. i. purpuræ venditrix. Ciuitatis.i. oriunda è ciuitate.

16. Puellam, ſcilicet, ancillam. Græc. παιδίσκην. Pythonem Græc.Pythonis.i. Apollinis, ſic dicti, vel à Pythone dracone interfecto, vel ἀπὸ τοῦ πυνθάνεσθαι. i. conſulere, ſeu interrogare. ſ.

reſponſa daret. Syr. diuinationis.

19. Exiuit, id eſt, periit.

25. Cuſtodia, id eſt, carcere.

34. Lætatus eſt. Græc. exultauit, ἠγαλλιάσατο.

37. Indemnatos, id eſt, non iudicatos, & per ſententiam eondemnatos. Syr. innocentes. Eiiciant, id eſt, educant.

40. Lydiam. id eſt, domum Lydiæ, de qua ſupr.

CAP. XVII.

3. INſinuans. Syr. oſtendens. Chriſtus, id eſt, Meſſias vobis promiſſus.

4. Colentibus. ſ. Deum. Syr. Deum timentibus. Gentilibus. Græc. Græcis.

5. Zelantes. i. inuidentes, ſeu indignantes. Facta. Syr. congregata.

6. Fratres, id eſt, Chriſtianos. Vrbem. Græc. Syr. & Complut. orbem.

8. Principes. accuſatiuus eſt.

10. Beroam. Græc. Berœam.

11. Nobiliores pro, nobiliſſimi, ſeu præcipui. Theſalonicæ, ſcilicet, Regionis.

12. Gentilium. Græc. Græcorum. Honeſtarum. i. nobilium. Viri, ſcilicet, Gentiles.

13. Theſalonica, ſcilicet, vrbe.

17. Colentibus, ſcilicet, Deũ. Aderant. Græc. obuij fiebant.

18. Seminiuerbius. i. verborum ſeminator. q. d. nugator. Dæmoniorum. i. deorum.

19. Areopagum. Vicus ſeu Curia erat non procul à Martis templo, vnde ei nomen. Vbi Iudices qui Areopagitæ vocabantur ius dicebant.

22. Quaſi. i. ferè Superſtitioſos. Syr. nimios in cultu dæmonum. Græc. ſuperſtitioſiores.

23. Simulacra veſtra Syr. templa deorum veſtrorum. Ignoto. q. d. ſi quis eſt quẽ fortè ignoramus. Quod. Græc. quem. Hoc. Græc. hunc.

24. Deus lege Dominus.

25. Colitur. Syr. ei miniſtratur. q. d. opera hominum non indiget, vt ſtatim dicitur.

26. Vno, ſcilicet, homine. Græc. & Syr. vno ſanguine. Statuta. ſ. cuiuſque vitæ.

27. Quærere pro, vt quærant. Attrectent, id eſt, attingant, ſcilicet, mente. Quamuis, &c. q. d. ad quod non eſt opus longiùs ire. Græc. & Syr. quandoquidem.

28. In ipſo, id eſt, eius virtute. Sumus, ſcilicet, id quod ſumus. q. d. ab eo omnia habemus Quidam, ſcilicet. Aratus. Genus, id eſt, progenies. q. d. ipſe fecit nos.

29. Æſtimare. i. arbitrari. Sculpturæ. Appoſitio Artis, &c. i. arte factæ, & cogitatione.

30. Ignorantiæ Syr idololatriæ. Deſpiciens, id eſt, ex alto vidẽs ſic ſumitur Pſal. 53. vbi idem verbum Græcum.

31. Æquitate, id eſt, iuſtitia, ſcilicet, iuſtè. In viro. i. per virum. In quo, id eſt, per quem. Statuit. i. decreuit. ſ. iudicare. Fidem, ſcilicet, de re hac. q. d. certos reddens.

34. Areopagita. Syr. Vnus ex Iudicibus Areopagi. Damaris. Quidam putant fuiſſe vxorem Dionyſij.

CAP. XVIII.

3. SCenofactoriæ, id eſt, conficiendi tabernacula, ſcilicet, è pellibus.

4. Interponens, id eſt, ſubinde admiſcens, & proponens. ſ. credendum. Græcis. i. Gentilibus.

5. Inſtabat verbo. i. prædicabat inſtanter. Eſſe Chriſtum. i. quòd IESVS eſſet Meſſias.

6. Sanguis i peccatum. Super caput veſtrum, id eſt, in vobis punietur. Ex hoc. i. poſt hac q. d. ſine vlla reprehenſione. Iam potero Gentibus fidem proponere, quando vos eam repellitis.

10. Propter. pro, propterea. Apponetur, &c. id eſt committet vt relædar. Hebr.

13. Perſuadet, pro, ſuadet.

14. Aperire os, id eſt, loqui. Rectè. i. meritò. Suſtinerem. i. ferrem, ſcilicet, contendentes.

15. Verbo. pro, verbis. Nominibus, id eſt, quæſtionibus, ſeu interpretationibus.

16. Minauit, id eſt, abegit.

17. Omnes. ſ. vel miniſtri Gallionis, vel turba Gentilium. Syr. Omnes Ethnici. Nor. hunc Soſthenem referri inter ſanctos in Calendario Romano 28. Nouembr. vide an iſte idem ſit, qui ſuprà Criſpus dictus & Archiſynagogus.

18. Suſtinuiſſet. i. expectaſſet. Qui. ſ. Aquila, vel Paulus. Quidam enim votum Pauli dicunt; alij, Aquilæ fuiſſe. Totonderat, ſcilicet, finito tempore Nazaræatus. Cenchris. Portus eſt Corinthi.

22. Cæſaream, Capadociæ ſecundùm quoſdam. Ego aliã putarim Epheſo propinquiorem, vel potius Palæſtinæ, vnde aſcendit in Eccleſiam, ſcilicet, Ieroſolymæ. Antiochiam, ſcilicet, Piſidiæ, ſeu potiùs Syriæ, quò venit ex Ieruſalem, deinde in Galatiam.

24. Potens. i. valde doctus, ſeu verſatus, adeóque qui ex iis Iudæos poſſet conuincere non credentes.

25. Sciens, &c. q. d. baptizabat baptiſmo Ioannis, quem ſolum nouerat: fortè ſic baptizatus etiam ipſe.

26. Fiducialiter. i. audacter, ſeu intrepidè.

27. Exhortati. Syr. præuenientes eum, ſcilicet, litteris commendatitiis.

CAP. XIX.

2. SI. pro, num.

3. In quo. pro, quo baptiſmate.

5. Nomine. i. fide, virtute, & inuocatione.

6. Prophetabant, id eſt, Deum laudabant, ſeu de diuinis myſteriis loquebantur. vide ſuprà, cap. 10.

8. Suadens perſuadens, ſeu prædicans.

9. Viam Domini. i. Chriſtianam Religionem. Tyranni, &c Syr. cuiuſdam nomine Tyranni.

Apparei hunc locum dediſſe, vbi Paulus Scholam faceret ad docendum.

10. Omnes, id eſt, quamplurimi.

11. Non qualibet, id eſt, non vulgares. Syr. maximas.

12. A corpore. i. quæ geſtabat. Semicinctia, id eſt, zonæ, ſeu, cinguli partes. Quidam putant eſſe ſudaria, vt ſit explicatio: eſt enim Græc. σουδάρια ἢ σιμικίνθια.

13. Adiuro. q. d. cogo, ſeu iubeo, in Chriſti nomine, ſeu virtute.

16. Amborum. Græc. & Syr. eorum.

18. Confitentes, &c. Syr. renunciantes offenſas ſuas. & confitentes quod fecerant.

19. Curioſa. Syr. magica. Millium. ſ. quinque millium aureorum.

20. Confirmabatur. Græc. fortificabatur.

21. In ſpiritu, id eſt, ductu Spiritus ſancti. Syr. in mente ſua.

23. Minima. Græc. parua. Via Domini, ſcilicet, doctrina Euangelica.

24. Ædes, id eſt, templa, ſeu thecas ſtatuarum, effigie templi.

25. Acquiſitio, id eſt, lucrum.

26. Epheſi, ſcilicet, hominibus.

27. Pars, id eſt, negotium, ſcilicet, noſtræ artis. In redargutionem, id eſt, reprobationem. q. d. vt contemnatur.

32. Eccleſia. i. cœtus ille hominum.

33. Detraxerunt. fortè ne occideretur.

35. Scriba. fortè ipſe Alexander. Syr. Princeps Ciuitatis.

36. Non poſſit. ſ. vulgò, vel q. d. cùm nemo contradicat.

38. Forenſes. ſ. de rebus ad forum, ſeu iudicium pertinentibus. fiebant autem apud Proconſules. Proconſules, &c. Syr. Proconſul. in vrbe eſt.

39. Eccleſia. i. concione, ſeu congregatione. Quidam referunt ad conuentus Iudæorum ſolemnes, vbi cauſæ determinabantur. Abſolui, id eſt, definiri.

40. Obnoxius, id eſt, in culpa, ſeu auctor. Eccleſiam, id eſt, cœtum.

CAP. XX.

1. EXhortatus eos, vale dixit &. Græc. complexu, & oſculo ſalutans. Syr. conſolatus, & oſculatus eos.

2. Exhortatus. Syr. conſolatus. Græciam. ſcilicet, Achaiam.

3. Feciſſet. i. egiſſet. Habuit conſilium, id eſt, ſtatuit.

4. Pyrrhi, ſcilicet, filius.

5. Suſtinuerunt, id eſt, expectauerunt.

7. Vna Sabbati. i. prima hebdomadæ die, ſeu poſt ſabbatum, ſcilicet, Dominica. Panem. Syr. Euchariſtiam. vide ſupr. c. 2. Diſputabat, id eſt, diſſerebat. In craſtinum, id eſt, poſtridie.

8. Cænaculo. ſ. parte domus ſuperiore.

9. Mergeretur. i. grauaretur, ſeu deorſum traheretur. καταφερόμενος. Ductus i. depreſſus, ſeu deorſum tractus. κατενεχθεὶς. Tertio cænaculo, id eſt, contignatione tertia τριστέγου.

12. Non minimè, οὐ μετρίως. i. non mediocriter.

13. Facturus ſcilicet, vſque ad Aſſon. Græc. indicatur, pedibus iter feciſſe.

15. Alia, id eſt, ſequenti.

16. Tranſnauigare, id eſt, præteruehi.

17. Maiores natu. Græc. presbyteros.

21. Teſtificans. pro prædicans.

22. Alligatus, pro, veluti alligatus. q. d. impellente ſpiritu.

24. Vereor. i. timeo. Græc. euro. Nec facio, &c. Græc. non habeo animam. i. vitam, mihi pretioſam, id eſt, charam. Syr. pro nihilo mihi habetur anima mea. Teſtificari. i. prædicare.

26. Conteſtor vos Græc. & Syr. Teſtor vobis. Mundus. &c. quaſi dicat, nulli me fuiſſe peccandi cauſam.

28. Epiſcopos. etiam presbyteri Epiſcopi vocabantur interdum. Regere. Græc. paſcere, ποιμαίνειν. Acquiſiuit. ſcilicet, Deus

29. Rapaces. Græc. graues. ſ. moleſti, ſeu feri. In, id eſt, contra.

31. Monens. pro monere.

32. Verbo gratiæ ipſius. i. prædicationi, quam audiſtis de Dei gratia. Ædificare. Syr. ædificare vos. Dare. Græc. dare vobis. In. pro cum. Sanctificatis. i. iuſtis, ſeu ſanctis.

35. Omnia pro per omnia. Syr. in omnibus. Suſcipere. ſ. ædificare, nihil ab eis accipiendo qui fortè alioqui ſcandalizarentur. Dare. ſ. ex charitate. Accipite, ſcilicet, ex inopia.

CAP. XXI.

1. PAtaram. Hæc patria S. Nicolai.

4. Dicebant. fortè præuidentes quæ illic eſſet paſſus.

6. Valefeciſſemus. Syr. deoſculati eſſemus. Vide cap. 20. ſupr. vbi idem verbum Græc.

7. Explicita. lege, expleta.

8. Alia. i. ſequenti. Cæſaream. vide ſupr. cap.

10. Septem. ſ. Diaconis.

10. Aliquot. Græc. plures.

11. Sibi, ſcilicet, Agabo.

13. Nomen Domini. i. Dominum.

14. Suadere. pro perſuadere.

15. Præparati. ſ. ſublatis ſarcinulis.

20. Magnificabant. Græc glorificabant. Æmulatores. Græc. Zelatores, ſcilicet, ſtudioſi ſectatores.

21. Diſceſſionem. Græc. ἀποστασίαν. i. defectionem. Conſuetudinem. i. priſtinum morem. Ingredi, id eſt, viuere, ſeu agere.

22. Eſt, ſcilicet, quod à te volumus.

23. Votum, ſcilicet, Nazaræatus.

14. Sanctifica, id eſt purifica. Impende in illis, id eſt, fac ſumptus pro illis neceſſarios, vel ſimul cum illis Falſa ſunt. Græc. nihil ſunt. q.d. temrrète culpant. Ambulas, id eſt, viuis, ſeu conuerlaris. Legem. Not. quòd licitum fuit primis illis temporibus legalia ſeruare, non autem nerrſſarium, in quo Galatæ ſeducti errabant. Vide ibi.

25. De his, &c. reducunt Paulo in mentem, quæ per illum Antiochenis ſcripſerant.

26. Annuntians. ſ. ſacerdotibus. Donec. ſub illic perſiſtens. Offerretur. i. oblata eſſet.

27. Septem. ſ. ab aduentu eius, ſeu ritus purificationis illius.

28. Homo. ὁ ἄνθρωπος. i. homo ille.

31. Confunditur. i. turbatur.

34. Caſtra i. locum militum.

36. Tolle. ſ. de vita.

37. Si. pro, numquid.

38. Sicariorum. i. gladios ad cædem geſtantium. ſica, enim gladius, à ſecando. Syr. ſceleratorum.

39. Ignotæ. i. ignobilis. Municeps. Græc. πολίτης id eſt, ciuis.

Cap. xxii.

3. VEritatem. Græc. ἀκρίβειαν. i. exactā rationem Syr. perfectè. Æmulator. i. zelator, ſeu ſtudioſus.

4. Viam. ſ. Chriſtianam Religionem.

5. Maiores natu. i. ſeniores. Græc. πρεσβυτέριον. i. ordo ſeniorum.

6. Media die. Græc. circa meridiem.

9. Non audierunt. vide cap. 9.

12. Timoratus. Græc. pius, ſeu religioſus.

13. Reſpice. Græc. ἀνάβλεψον, id eſt, recipe viſum.

14. Iuſtum. Græc. τὸν δίκαιον. i. iuſtum illum. ſ. Chriſtum.

16. Nomine ipſius. i. ipſo.

17. Stupore mentis. Græc. ἐκστάσει.

19. Cædens. i. verberans.

20. Veſtimenta i. pallia.

21. In nationes i. ad gentes.

22. Fas. Græc. decens.

24. Torqueri. Græc. examinari, ſcilicet, per flagella.

25. Indemnatum, id eſt, non condemnatum per ſententiam.

26. Acturus es? pro, agere vis?

27. Si. pro, num

28. Summa. ſ. pecuniæ Natus. ſ. ciuis.

29. Torturi. ſ flagellis.

30. Sacerdotes. Græc ſacerdotum principes.

Cap. xxiii.

1. OMni, &c. id eſt, quantum mihi conſcius ſum, bene. Ante Deum. i. Deo ſeruiens.

3. Percutiet. i. dignus es quem percutiat, vel Prophetia eſt. Iudicans. pro, vt iudices.

5. Neſciebam. ſ. non agnoſcebat pro Pontifice, ceſſauerat enim illud ſacerdotium.

6. De ſpe. i. ob ſpem. ſ. quam prædico. Iudicor. i. in ius vocor.

9. Pugnabant. i. contendebant. Inuenimus. præſens eſt. Spiritus ſ. Dei.

11. Conſtans eſto. Græc. confide.

12. Collegerunt ſe; id eſt conuenerunt. Deuouerunt, id eſt cum execrationibus iurarunt, ſeu promiſerunt.

14. Deuotione, &c. Græc. anathemate anathematizauimus nos.

15. Cum concilio. Syria. & primores ſynagogæ.

20. Iudæis, pro, inter Iudæos. Conuenit. ſ. conſpirarunt.

22. Quoniam, pro, quod.

23. Et equites, pro, id eſt equites.

26. Pecuniam. ſ. occidi permiſiſſet. Optimo. Græc. κρατίστῳ, id eſt potentiſſimo, ſeu præſtantiſſimo. vide infrà. cap. 26. & Luc. 1. Syr. victorioſo. Salutem. Syr. pacem.

27. Incipientem, &c. id eſt cùm propè eſſet vt interficeretur.

Cap. xxiiii.

2. CItato, id eſt vocato. Suſcipimus, id eſt, approbamus, ſeu recipimus. Optime. Syr. victorioſe. vide ſup.

4. Clementia, id eſt humanitate.

5. Nazarenorum. i. Chriſtianorum.

6. Violare, id eſt, profanare.

8. Iudicans, pro, exquirens.

12. Concurſum, &c: q. d. ſeditionem, ſeu tumultum.

14. Sectam. Græc. ὁδόν. i, viam. ſ. vitæ inſtitutū. Dicunt. ſ. vulgò Græci. Sic. ſ. vt ſequitur.

Patri & Deo. Græc. patrio Deo. Syr. Deo patrum meorum.

16. In hoc. Syr. propterea. Ad, pro, coram.

18. In quibus. ſ. rebus occupatum.

20. Iudæi. Syr Iudæi tumultuati ſunt.

21. Ipſi ſ qui adſunt.

22. Niſi ſ. me accuſare volunt.

23. Via. ſ. cuiuſmodi eſſet.

24. Requiem, id eſt relaxationem. ſ. mitiùs tractari.

25. Druſilla. vide ſup. cap. 12.

26. Diſputante. i. diſſerente. Caſtitate. Græc. temperantia. Syr. ſanctimonia. Quod nunc attinet. q d. interim.

28, Biennio. ſ. officij ſui, vel carceris Pauli.

Cap. xxv.

1. PRouinciam, ſcilicet, Iudæam.

3. Gratiam, id eſt fauorem.

4. Maturiùs. i. celeriter, ſeu breui, ἐν τάχει.
5. Potentes: vulgò, Valenti huomini.
6. Altera, id eſt ſequenti: ſic infrà.
11. Quæ hi, pro, de quibus hi.
12. Conſilio. Syr. conſiliariis ſuis.
13. Beruice. ſ. eius ſoror. Ad ſalutandum Feſtum. Syr. ad poſtulandam pacem. Feſti. ſ. ſic appellatur. Heb. & Syr. ſalutatio
16. Donare. ſ. interficiendum.
18. Cauſam i. crimen. Syr. culpam flagitioſam. Malum, non eſt Græc.
19. Superſtitione: ſic vocat Iudæorum Religionem.
20. Hæſitans, &c. q. d. cùm non ſatis intelligerem earum quæſtionum momenta.
22. Volebam, pro, vellem.
23. Ambitione, id eſt apparatu, ſeu oſtentatione. Græc. φαντασίας.
24. Interpellauit, id eſt conuenit.
25. Hoc, pro eo: quamquam ſi non legatur (abundat enim) facilior eſt lectio.
26. Interrogatione, id eſt examinatione.
27. Sine ratione. q. d. ſtultum, ſeu irrationabile, ἄλογον. Græc. Cauſas. i. crimina.

CAP. XXVI.

2. Æſtimo, id eſt arbitror. 5. Certiſſimam. Syr. præcipuam. Noſtræ, id eſt Iudaicæ.
6. In ſpe, id eſt ob ſpem, vel ſpe fretus. Repromiſſionis, pro promiſſionis, ſcilicet de reſurrectione.
7. Quam. Syr. quam ſpem, id eſt rem ſperatam.
8. Quid, id eſt cur. Vos Videtur id dixiſſe ad Proconſulem, & gentiles conuerſus. Si, pro, quod.
10. Et multos, pro nam multos. Sententia. Græc. & Syr. ſuffragium.
11. Blaſphemare. Syria. blaſphemare nomen Ieſu. Ampliùs i. vehementer.
12. Quibus. ſ. rebus verſans. Permiſſo. Græc. & Syr. procuratione.
13. Supra, pro, ſuperans.
16. Apparebo tibi. i. apparens te docebo.
17. Populis. Græc. populus ſ. Iudæorum.
18. Sortem, id eſt hæreditatem.
19. Incredulus. Syr. repugnans.
21. Volentes me, abundat, nec eſt Græc.
23. Si, pro quod. Paſſibilis, pro paſſioni deſtinatus.
25. Optime, vide ſuprà, cap. 24.
26. Conſtanter, id eſt confidenter.
28. In modico. q. d. paucis verbis.
29. Opto, Græcè optarim. In modico, & in magno. Græcè in paruo & in multo: quaſi dicat, omnino, ſeu per omnem modum. Exceptis, &c. quaſi dicat loquor de animo, non de corporis ſeruitute

CAP. XXVII.

1. Iudicatum, id eſt, decretum. Eum. Græc. nos. Cuſtodiis, id eſt vinctis: ſic inf.
2. Adrumentinam. Syr. ex ciuitate Adrimanto. Incipientes nauigare. Græc. nauigaturi. Circa, &c. ſ. ad ea loca nauis proficiſcebatur. Suſtulimus. i. ſoluimus portu: ſic infrà. Perſeuerante. ſ. in comitatu.
5. Lyſtram. Græc. & Syr. Myram.
7. Gnidum. Vrbs eſt Cariæ in Aſia. Syr. Caindum inſulam. Salmonem. Syr. Salmonem vrbem.
8. Boni, id eſt pulchri. Thalaſſa. Græc. & Syr. Laſæa.
9. Ieiunium. Syr. ieiunium Iudæorum. q. d. Autumnus: eo enim tempore ieiunabant. Conſolabatur. Græc. exhortabatur. Syr. conſilium dabat. ſ. de non nauigando. Iniuria, id eſt detrimento.
11. Nauclero. Syr. domino nauis.
12. Statuerunt conſilium. i. decreuerunt. Portum. Appoſitio. q. d. qui erat portus. Aphricum, &c. Ventorum ſunt nomina.
13. Legebant. i. prænauigabant.
14. Ipſam. ſ. Cretam. Euro Aquilo, eſt inter Eurum & Aquilonem, vnde ei nomen.
16. Obtinere. Syr. prehendere.
17. Sublata. ſ. in nauim. Adiutoriis. i. remediis, quibus poterant. Accingentes. ſ. funibus, ne vi tempeſtatis diſſolueretur. Syrtim i. ſcopulos, vel loca arenoſa. Vaſe i quidam ſcapham putant. Syr. Antenna.
18. Iactum. ſ. rerum in mare.
19. Armamenta i. inſtrumenta.
21. Ieiunatio. ſ. diu cibo abſtinuerant. Iniuriam. i. damnum.
22. Et nunc, pro ſed nunc.
27. Quartadecima ſ. tempeſtatis. Adria. Syr. Adriatico mari.
28. Bolidem. i pondus funiculo alligatum, quo exploratur maris altitudo.
31. Non poteſtis. At promiſerat Deus neminem periturum. ſ. niſi temerè periculo ſe obiicerent.
33. Nihil. ſcilicet ferè.
34. Salute, id eſt incolumitate. Quia nullius, &c, quaſi dicat, nihil enim detrimenti patiemini. Heb.
36. Animæquiores, id eſt bono animo.
40. Suſtuliſſent. Syr. abſcidiſſent. Gubernaculorum, pro, gubernaculi. Artemone. Syria. paruo velo.
41. Dithalaſſum, id eſt bimarem. ſ. Iſthmon.
44. De naui. ſ. res aptas ad ferendum iactatos in mare. Syr. ligna nauis.

CAP. XXVIII.

1. Mitylene. Græc. Melite: vulgò Malta. 2. Pyra, id eſt lignorum ſtrue.

4. Vltio

4. Vltio.i.criminis punitio.Syr.Iuſtitia.
6. Conuertentes ſe.i.mutata ſententia.
7. Exhibuit, id eſt, tractauit humaniter hoſpitio exceptos.
8. Saluauit.i.ſanum reddidit.
11. Caſtorum. ſ. Caſtoris & Pollucis. Græc. Dioſcurorum, ſcilicet, dicebantur Dioſcûri, id eſt Iouis filij.
16. Sibimet. Syr.vbicunque vellet.
17. Legem.Græc.& Syr.populum.
18. Interrogationem.i.examinationem
20. Iſrael, id eſt quam habet Iſrael.ſ.Meſſiæ, vel reſurrectionis.
22. Hac.ſ.Chriſtianorum.
23. Exponebat. ſ. ſcripturas, vel regnum Dei
26. Perſpicietis.i.cernetis.
27. Incraſſatum. Syr. obtenebratum.
28. Hoc ſalutare. Syr.hæc redemptio.
29. Quæſtionem.i. diſceptationem.
30. Conductu.ſ. domo conducta.

AD ROMANOS PAVLI EPISTOLA.

Oſtendit nec Legis, nec Naturæ vim ſufficere, ſine Chriſti gratia ad ſalutem.

CAPVT I.

1. VOCATVS Apoſtolus, id eſt, vocatione Dei Apoſtolus, ſeu ad Apoſtolatum vocatus.
Segregatus, ſcilicet, per Dei electionem. Euangelium, ſcilicet prædicandum.

3. De filio: coniunge cum, Euangelium. Factus. Syr. natus. Ei, non eſt Græc. nec in Complut. Secundum carnem, id eſt homo: vel ſecundùm quod homo.

4. Prædeſtinatus. Græc. definitus. ſ. prædeſtinatione. Syr. agnitus. Filius Dei. ſ. ab æterno prædeſtinatum, vt Filius Dei eſſet homo, adeoque vt ille homo eſſet Dei filius: etſi enim Chriſti perſona Dei Filius ſemper fuit, ſed non ſemper homo ſimul Deique filius. In virtute, id eſt cum potentia. Secundùm, &c. id eſt, qua poteſt ſanctificare. Ex reſurrectione, &c q d quem Spiritum miſit poſtquam reſurrexit à mortuis.
Chriſti, &c. pro Chriſto Domino, &c. vt iungatur cum Filio ſuo. & ſic legitur Syr.

5. Ad obediendum, id eſt, vt obediatur. Pro nomine, id eſt, vice, iungendum cum Apoſtolatum: iuxta illud, Pro Chriſto legatione fungimur.

6. In quibus, ſcilicet gentibus. Vocati, id eſt vocatione. Chriſti, ſcilicet, ſerui, ſeu diſcipuli.

7. Vocatis ſanctis, id eſt, vocatione ſanctis, ſeu ad ſanctitatem vocatis. Pax. ſ. detur, ſeu multiplicetur, vt dicitur. 1. Petri 1.

8. Per Ieſum Chriſtum. ſ. ad id impulſus: vel q. d. in negotio Chriſti. Annunciatur, id eſt, diuulgatur. Vniuerſo. Hyperbole: ſic ſolemus cùm volumus ſignificare maximam orbis partem.

9. In Spiritu, &c. q. d. toto animo. Euangello. ſ. annunciando.

10. Si quo modo, pro, vt. In voluntate Dei id eſt, Deo volente.

11. Gratiæ, id eſt doni.

12. Id eſt: dicendum erat, itémque: ſed ſic maluit dicere, modeſtiæ cauſa, ne quod dixerat, arrogantiæ tribueretur. In vobis, id eſt vobiſcum.

13. Ad vos, iunge cum, vt aliquem, &c. Prohibitus. ſ. à Deo: vel q. d. occupationibus impeditus.

14. Græcis, &c. iunge cum ſuperioribus. Sapientibus, &c. i. doctis & indoctis. Debitor, pro omnibus enim debitor. Sum. Syr. ſum ad prædicandum.

15. Ita. Complut. itaque. Quod in me, id eſt, quantum in me eſt. Promptum eſt, pro promptus ſum.

16. Primum. ſ. Iudæis primum prædicatum. Græco, id eſt gentili.

17. Iuſtitia. ſ. qua iuſtificat. Reuelatur. i. declaratur. Ex fide, in fidem. ſ. progredi͡ẽtes, nempe in dies, in maiorem: ſic dicitur 2. Cor. 3. A claritate in claritatem. ſ. progreſſus fit à fide informi ad formatam per charitatem, & ab hac cùm eſt imperfecta ad perfectam, à qua deinde ad perfectiorem: vel q. d. per fidem qua creditur: ſic dicitur cap. 6. Iniquitati ſeruire ad iniquitatem. i. qua iniquè agitur: clariùs ſic diceretur, ex fide, credendo, ſeu faciente credere, ſicut etiam iniquitati ad iniquitatem. i. iniquè agendo, ſeu facienti iniquè agere. vide cap. 4. in ſpem, pro, ſperando, & ca. 8. in timorem i. timere facientem.

18. Reuelatur. ſ. per Euangelium. Super, id eſt contra. Veritatem. i. notitiam veram. Detinent. ſ. iniuſtè viuendo.

19. Notum, id eſt cognoſcibile. In illis, pro. apud illos.

20. Inuiſibilia. Syr. recondita. Creatura, id eſt rebus creatis. ſ. per res creatas, vt ſtatim explicatur. Virtus i. potentia.

21. Euanuerunt. i. facti ſunt vani. Cogitationibus. i. ratiocinationibus.

22. Dicentes.i.putantes,ſeu profitentes.

23. Et,pro, nam. Heb. Incorruptibilis, id eſt, immutabilis. Similitudinem imaginis, id eſt, ſimulacrum repræſentans. Serpentium. Græc. reptilium.

24. Contumeliis,id eſt,dedecore, ſeu turpitudine.In ſemetipſis. id eſt, inter ſe, vel ſuis vitiis. vide infr.

25. Veritatem Dei.i. verum Deum. Mendacium i.idola, quæ Deum mentiuntur. Amen,id eſt,certè.Confirmatio eſt poſtremò dicti.

26. Paſſiones ignominiæ. i. cupiditates ignominioſas.Contra naturam.ſ. miſtæ inter ſe.

28. Probauerunt, id eſt, curarunt. Habere in notitia.id eſt,videre quid ei placeret,aut diſpliceret.Tradidit,id eſt,permiſit tradi. Reprobum ſenſum,id eſt, improbandam mentē. Non conueniunt,id eſt, peſſima.

29. Iniquitate.Græc.iniuſtitia.Malitia,id eſt, verſutia.

30. Deo odibiles;alij vertunt, Dei oſores,ſcilicet,in Deum impij.

31. Incompoſitos, id eſt, immodeſtos. Affectione, id eſt, charitate. Abſque fœdere, id eſt, fœderis violatores.

32. Non intellexerunt quod tamen poterant ſi vellent. Græc. hîc aliquanto aliter, ſed mihi noſtra lectio magis placet,eſtque in quibuſdam Græcis codicibus.

Cap. II.

1. PRopter quod, ſcilicet, quia Dei iuſtitiam cognouiſti. Iudicas, id eſt, condemnas proximum.

2. Scimus enim.q.d.eſt enim manifeſtum.

4. Diuitias, id eſt,copiam maximā ſeu abundantiam. Bonitatis. Syr. dulcedinis. Patientiæ, &c.id eſt,patientiæ diutiſſimè ferentis, & expectantis.Adducit, id eſt, inuitat,

5. Theſaurizas,id eſt,accumulas.Iram,id eſt, ſupplicium.Die,pro,diem. Iræ, id eſt, punitionis.Reuelationis,id eſt,manifeſtationis.

7. Patientiam,id eſt,perſeuerātiam.Gloriam, ſcilicet, cæleſtem. Incorruptionem, id eſt, immortalem vitam.

8. Ex contentione, id eſt, contentioſi. Acquieſcunt, id eſt, obtemperant. Credunt, id eſt, obediunt. Ira.i.ſupplicium. Indignatio, pro, ex indignatione.ſ.Dei,ſub, obueniet.

9. Primùm,ſcilicet, primum is agnouit veritatem Quidam,pariter,vertunt,quaſi dicat,tam Iudæo quàm Gentili.

12. Lege,ſcilicet,ſcripta. In lege.i. lege ſcripta viuentes.Iudicabuntur.i.damnabuntur.

13. Iuſtificabuntur, id eſt, iuſti habebuntur.ſ. apud Deum.

14. Legem,ſcilicet,ſcriptam. Naturaliter.i lumine & vi naturæ. Ea.ſ.aliqua. Eiuſmodi.ſ.ſcriptam,vt Iudæi,ſeu pro,ipſi,nam Græc. hi.

15. Opus.ſ.dictamen.Cogitationum, &c. genitiui,pro oblatiuis, niſi malis regi à conſcientia. Defendentium.i.excuſantium.

16. In die. Iunge.cum,iuſtificabuntur,& ſuperioribus. Per Ieſum, &c. Iunge cum. iudicabit.

17. Si autem.Græc. ecce. In Deo, id eſt, Dei cognitione.

18. Probas.i.approbas.

20. Infantium.Græc. νηπίων.i.paruulorum,ſeu imperitorum. Formam, id eſt, rationem, ſeu perfectionem.

22. Facis.ſ.iniuriis in res ſacras.

24. Per. pro, propter. Blaſphematur. i. malè audit. ſ. dū putatur Deus probare peccata veſtra dum non punit.

25. Circumciſio,id eſt,Iudaiſmus.Præuaricator, id eſt, tranſgreſſor. Præputium, &c. q. d. gentilitas reputabitur.

26. Præputium, id eſt, gentilis. Circunciſionem,&c.quaſi dicat,habebitur apud Deum tam quam verus Iudæus.

27. Conſummans,id eſt, obſeruans. Per. pro, habens.

28. Eſt.ſ.apud Deum.

29. In Spiritu,&c.i.ſecundùm ſpiritualem, & non literalem intelligentiam. Ex Deo eſt. pro expectatur,ſeu quæritur.

Cap. III.

1. AMplius.q.d.in quo excellit?

2. Per omnem modum,id eſt, valde, ſeu variis de cauſis.Eloquia,id eſt,oracula,ſeu præcepta,vel ſcriptura.

3. Fidem. ſ. in promiſſis. Euacuabit.i.irritam faciet.eſt autem futurum pro præterito.

4. Mendax ſ. ex ſe. Sicut ſcriptum. poteſt iungi cum præcedentibus, & ſequentibus.

5. Commendat.Græc. & Syr.confirmat.ſ.dum verax eſt & fidelis in promiſſis, etiam ſi nos iniquè agamus;vel,dum noſtras iniquitates punit. Iram.i.punitionem.Secundum hominem,id eſt, humano more. q.d.quod humanus ſenſus poſſit quærere.

6. Quomodo.ſ.ſi iniquus ſit.

7. Veritas.ſ.in promiſſis,vel,veritas,pro iuſtitia Mendacio.i.peccato, quo fallitur fides data Deo. Abundauit.i.facta illuſtrior. Gloriam, ſcilicet. Dei gloria eſt etiam immeritis benefacere, & præſtare promiſſa.Quid adhuc.i.amplius,ſeu poſthac. pergit in obiectione humani ſenſus. Iudicor.i.condemnor.

8. Non, ſcilicet, potiùs. Et ſicut. explicatio præcedentis. In eo enim blaſphemāt,id eſt. peſſimè loquuntur. Quorum, &c. Per hæc reſpondet obiectioni: quaſi dicat, damnandus eſt talis ſenſus, ſeu ſententia, peccare enim nunquam licet.

9. Præcellimus, ſcilicet,nos Iudæi, quod pertinet ad animi iuſtificationem. Eos, ſcilicet, Gentiles. Præcauſati, id eſt, cauſa reddita antè oſtendimus. Sub peccato. Illi enim ſcriptam legem, hi naturalem non ſeruant.

12. Inutiles facti. Syr. improbati. Vſque ad vnum.i. ne vnus quidem.

14. Sepulchrum, &c. Hi verſus vſque ad, oculos eorum, non citantur ex Pſal.13. nec enim in eo ſunt. Hebr. aut Græc, ſed ex variis ſcripturæ locis. vide Pſal.5.9.35.140.Iſa 59.Hier.præf.lib.

15. in Iſa. Sub, pro, in.

16. Infelicitas. ταλαιπωρία.i. calamitas.

19. In, pro, ſub.Obſtruatur.i.non poſſit ſe excuſare, ſeu defendere, contra Dei iudicium. Subditus.Syr.obnoxius. Deo. Syr. Dei condemnationi.

20. Operibus, id eſt, viribus, ſeu operum merito. Legis, ſcilicet ſine gratia Omnis caro, id eſt, vllus homo.Hebr.Cognitio,ſcilicet, ſola, id non auxilium ad vitandum.

21. Lege,id eſt,legis obſeruatione Dei,id eſt, qua Deus hominem iuſtificat

23. Gloria, id eſt, miſericordia,ſeu gratia per quam Deus glorificatur.

24. Iuſtificati,pro,iuſtificantur autẽ. In Chriſto, id eſt, per Chriſtum, ſcilicet, facta.

25. In ſanguine. Iunge cum, propitiatorem Iuſtitiæ, ſcilicet, qua iuſtificat. Propter, pro, in ſe,ſeu ad.Præcedentium.i.præteritorum.

26. Suſtentatione,&c.q d.quæ tolerauit Deus Ad pro,vſque ad.ſit.i. appareat.

27. Factorum,ſcilicet, Moſaïcam,quæ multa opera præcipiebat. Non. Nec enim lex vires dabat vt impleretur, & qui eam aliquo modo obſeruant, gloriantur. Itaque lex illa non tollit gloriationem,ſed Euangelica,per quam cognoſcit homo nihil ſe poſſe ſine gratia Dei. Fidei. ſ. Chriſti.i.Euangelicam.

28. Arbitramur.i.cenſemus. Operibus.i.merito operum, ſeu viribus, vel q. d. aſque eo quod opus ſit,facere opera legis Moſaïcæ.

31. Deſtruimus. i.abolimus ,ſeu irritam facimus. Statuimus.i. ſtabilimus, dum. ſ. gratiam prædicamus,per quam illa impletur.

Cap. IIII.

1. INueniſſe. i. obtinuiſſe. Secundùm carnem, ſcilicet, patrem.

2. Operibus,id eſt,operum merito. Legis non eſt Græc. nec Complut. Habet, &c. quaſi dicat, Illa quidem iuſtificatio non erit apud Deum. Gloriam.Syr.gloriationem.

3. Reputatum,&c.quaſi dicat, per illam fidem eſt iuſtificatus.

4. Operatur.i.operibus meretur.q. d. ſi operibus iuſtificationem meruiſſet,non diceretur gratis fuiſſe iuſtificatus, hoc enim eſt reputari fidem ad iuſtitiam.ſ.per fidem gratis iuſtificari.

5. Operatur,id eſt,operibus meretur. Reputatur,ſcilicet, habetur pro ſufficienti diſpoſitione ad iuſtificationem. Propoſitum, &c. quaſi dicat, ſecundùm quòd Deus propoſuit dare gratiam iuſtificationis credenti.

6. Beatitudinem,&c.id eſt,beatum hominem. Syr. de beatitudine hominis. Accepto fert, id eſt, imputat, quaſi dicat, quem pro iuſto habet, ſcilicet, iuſtificans priùs, nec enim pro iuſto Deus habet eum qui iuſtus non eſt.

8. Non imputauit,ſcilicet, quia remiſit,iuſtificando eum.

9. Manet,non eſt Græc.ſed ſubauditur aliquid ſimile.Syr.fit, id eſt, accidit. Dicimus, pro,diximus.

10. Non in,&c.ſ.nondum erat circunciſus.

11. Circunciſionis, id eſt, ipſam circunciſionem. Signaculum, id eſt, ſignum. Eſt,pro. fuerat, ſeu acciderat ei. In præputio, id eſt, cùm nondum eſſet circunciſus. Per præputium. i.incircunciſorum Reputetur ſ.fides.

12. Tantum qui,pro, qui tantum. Ex circuncisione, id eſt,circunciſi. Et iis quo pro, iis qui &. Et pro,fuit.

13. Per legem. ſcilicet, obtinenda Semini, id eſt,poſteritati.Heb. Mundi, id eſt,cæli,quod in mundo præcipuum. vel Chriſtus intelligitur, cuius hæreditas orbis, iuxta illud,Poſtula à me, & dabo tibi gentes,&c.

14. Ex lege q d. per legis obſeruantiam. Fides.ſ. promiſſionis. q. d. fruſtra promiſſum, nec enim quiſquam legem per ſe poteſt ſeruare, ſed opus Dei gratia, quæ datur per fidem. Abolita, id eſt,irrita,explicatio præcedentis.

15. Iram,id eſt.punitionem, quaſi dicat,facit vt puniantur, qui eam tranſgrediuntur. Præuaricatio,id eſt,legis tranſgreſſio.

16. Ex fide, ſcilicet, pendet res tota. Gratiam ſcilicet, Dei,qua poteſt eius lex ſeruari,quod ad hæreditatem adeundam requiritur. Et ei qui, pro,ei qui & quaſi dicat,non legem ſequenti,ſed fidem Abrahæ.

17. Ante Deum, iungi poteſt cum, pater eſt, &c. quaſi dicat, Deo approbante. Credidiſti. Græc. credidit. Tamquam ea quæ ſunt, pro, tanquam ſint.

18. Contra ſpem,id eſt, contra id quod naturaliter ſperari poterat. In ſpem,id eſt,ſperando. Vt fieret,id eſt,ſe fore.

19. Infirmatus,id eſt, debilitatus. Emortuum, quaſi dicat, ad generandum ineptum. Vuluam, id eſt,matricem.

20. Repromiſſione,id eſt, promiſſione. Diffidentia. Græc. ἀπιστίᾳ. incredulitate.Confortatus, id eſt, fortificatus. Dans gloriam, ſcilicet, credendo ei,& confidendo.

21. Pleniſſimè ſciens Græc. πληροφορηθείς, id eſt,certiſſimè perſuaſus.

22. Reputatum.ſ. ipſum credere.
23. Quia reputatum eſt, pro, reputatum eſſe.
25. Traditus eſt,&c.lege ſic,qui traditus eſt.ſ. ad mortem, & reſurrexit propter delicta noſtra. ſ.delenda, & propter iuſtificationem noſtram.ſ. dandam nobis ſcilicet, vtrunque factum, propter vtrumque.

Cap. v.

1. HAbeamus.Græc.& Syr.habemus.
2. Habemus. Græc. habuimus. Gratiam id eſt, ſtatum. gratiæ. In ſpe gloriæ, id eſt, ſperantes gloriam.
3. Non, pro, nec id. Gloriamur, id eſt, nobis gloriæ ducimus. Operatur,ſcilicet, tribulatione acquiritur patientia.
4. Probationem. ſ. per patientiam probamur. Spem.ſ.probati bene ſperant.
5. Confundit,id eſt, pudore afficit, ſcilicet,ſpe fruſtratum. Dei, id eſt, qua Deum diligimus. Diffuſa. ſ. mentis eſt qualitas quædam, vt aëris lux.Per.Cauſam ſignificat.
6. Vtquid,i.cur.ſ. niſi ob hanc charitatem diffundendam. Infirmi. i. peccatis ægroti. Secundùm tempus.i.præſcripto tempore.
7. Pro iuſto.i. cùm debet ex iuſtitia, vt qui dant pœnas ſcelerum. Moritur. ſ. libenter. Bono.i.re honeſta,ſeu viro bono Syr.bonis.
8. In nobis.i.erga nos.
9. Ira.i.punitione,ſeu ſupplicio.
10. Inimici ſ Dei.Ipſius.ſ. Chriſti. q.d.ipſo viuente,& nobis fauente.
11. Non ſolùm.ſ. gloriamur in tribulationibus.In Deo.i.Dei amore erga nos. Chriſtum. ſ. qui nobis id impetrauit.
12. Propterea. i. ob eam reconciliationem. Mundum, id eſt, vniuerſum genus humanum. Aug. In qu , ſcilicet, homine, vel peccato, vel quaſi dicat,quatenus omnes peccauerunt,ſub,ſic vita per Chriſtum.
13. Peccatum, ſcilicet, originale, & actuale. Imputabatur,id eſt, reputabatur, ſeu agnoſcebatur.ſcilicet,ab hominibus.
14. Mors ſ.ob peccatum inuecta. In ſimilitudinem ſ.propria voluntate,vt ille,nempe in paruulos Forma τύπῳ.i.figura,ſiue exemplar. Futuri.i. Chriſti,qui venturus erat.
15. Delictum.ſ.nocuit Gratia. ſ. profuit, ſub, ſed multo magis.Multi.ſ.omnes. In gratia.i. per gratiam.Hominis.ſ.Chriſti. Plures.i.multos.
16. Et non.Explicat magis quod dixit.Peccatum. Græc.peccantem. Iudicium, ſcilicet, Dei. Vno ſcilicet,peccato,id eſt, ob vnum peccatum. Delictis,ſcilicet,educens.
17. Multo magis. ſ. mors erat temporalis, at vita per Chriſtum æterna.
18. Condemnationem.ſ.itum eſt. Omnes. ſ ſi velint.Vitæ.i. per quam viuitur.

19. Multi.i. omnes, vt proximè dictum. Multi.i.omnes.ſ.ſi velint.
20. Subintrauit.i. obiter ſubiit. Vt, pro, ſic vt. Abundaret.ſ. per occaſionem.
21. In mortem. i. occidendo. Per iuſtitiam.i. iuſtificando.Per Ieſum.i.meritis Ieſu.

Cap. vi.

2. ADhuc,id eſt,poſt hac.
3. In Chriſto,id eſt,in Chriſti nomine. In morte,id eſt,ad ſimilitudinem mortis, vt ſtatim explicatur.
4. In mortem.i.vt peccato moriamur.Gloriam .i.glorioſam potentiam.
5. Complantati facti.i.inſiti. Similitudini.i.ad ſimilitudinem. Reſurrectionis. ſ. ſimilitudine. Erimus.ſ.complantati,ſeu participes
6. Corpus, id eſt, ſubſtantia, ſeu congeries, aut vis.
7. Mortuus.ſ.peccato in baptiſmo.
8. Cum Chriſto, id eſt, ſimilitudine mortis Chriſti.
9. Iam,id eſt,ampliùs.
10. Peccato.i. ad delendum peccatum. Deo. i. apud Deum,ſeu diuina vita.
11. In Chriſto, id eſt, per Chriſtum, vel cum Chriſto.
12. Vt obediatis. Explicat quid ſit regnare peccatum.i.fomitem.
13. Arma.i.inſtrumenta.
14. Sub lege,id eſt, in ſtatu legis, ſeu ſub ſolo legis ductu.
16. Mortem.ſ.animæ.
17. Deo.ſ.ago, ſeu agite.In qua.Syr.cui.
19. Humanum. i. quod ferre poſſitis. Ad iniquitatem.i.iniquè agendo.Vide c.1. num. 17. In ſanctificationem i.ſanctè viuendo.
20. Iuſtitiæ.i.à iuſtitia.q.d à iuſtitia alieni.
22. In ſanctificationem,pro,ſanctificationem.
23. Stipendia. i.merces, ſeu debitum. Vita æterna,pro,vitam æternam.ſ. confert. In Chriſto. i.per Chriſtum.

Cap. vii.

1. LEgem, id eſt, vim legis. In homine, &c.id eſt,hominem ſibi ſubiectum habet. Viuit.i.homo,ſeu lex.
2. Nam &c.exemplo declarat.Sub viro, id eſt, nupta. Legi, ſcilicet, viri,ſeu matrimonij. Viro, ſcilicet.coniugata.
4. Mortificati,id eſt,mortui.ſ. liberati obligatione legis veteris. Corpus. i.mortem corporis. q. d. cùm Chriſtus mortuus eſt. periit vis legis veteris, ſeu obligatio. Alterius. ſ. velut ſponſæ. Fructificetis. i. generetis ſpiritualem prolem. ſ. bonorum operum.Græc.fructificemus.
5. Eſſemus in carne.i.ſecundùm carnem viue-

remus. Paſſiones i.affectus.Erant.Syr.incitabantur.ſ.nitimor in vetitum. Morti. i.digna morte opera.

6. Mortis.i.per occaſionem mortem afferentem,vel,legem fomitis intelligit, quæ in mortem peccati inducit. Vetuſtate literæ. i. veteri vita,qua viuebamus, legis litteram ſolam ſine ſpiritu ſequentes.

7. Peccatum eſt,&c.ſ. quia facit peccare, irritando concupiſcentiam. Neſciebam,ſcilicet, eſſe peccatum.

8. Accepta.ſ.per illam cognitionem, & prohibitionem. Peccatum. i. fomes. Per mandatum, ſcilicet, dum prohibet,& prohibendo dat occaſionem concupiſcendi. Omnem, id eſt, conſummatam,ſeu maximam. Mortuum. i. velut mortuum.ſ. non tantopere fomes ad peccatum impellebat.

9. Aliquando. ſ. antequam daretur à Deo. Reuixit,id eſt,excitatum eſt.

10. Mortuus,ſcilicet,ei.conſentiendo.

11. Peccatum. ſ. fomes. Occidit. ſ. conſentientem.

12. Iuſtum & bonum. ſ. continet iuſtitiam & perfectionem.

13. Peccatum. ſ. fomes. Vt appareat,&c. pro, in quo apparet quanta ſit eius vis ad impellendum ad peccatum.Vt.pro,ita vt.Peccans. i. peccare faciens.Peccatum ſ.fomes.

14. Venundatus q.d.ſeruus factus.

15. Intelligo.i. approbo,vel q.d. vix intelligo tantam in me affectuum varietatem Quod volo,ſcilicet,vt non concupiſcam.Quod odi,ſcilicet,concupiſcere.

16. Legi.ſ.concupiſcentiam prohibenti.

17. Ego.i.voluntas deliberata. Peccatum, ſcilicet,fomes.

18. Adiacet, id eſt, adeſt. Perficere, ſcilicet, nihil mali concupiſcendo. Inuenio.i. poſſum.

21. Legem ſ.peccati,repugnantem.Syr.legem conſentientem.Adiacet,id eſt, adeſt, ſeu adhæret,ſcilicet,fomes.

23. Captiuitatem.i.velut inuitum trahentem. In lege,id eſt,ſecundùm legem, ſeu imperium. Peccati,id eſt,fomitis.

24. Infelix,id eſt, miſer. Mortis huius,id eſt, huic miſeriæ obnoxio.

25. Gratia Dei. Græc.& Syr.gratias ago Deo. Legi Dei.ſ. non conſentiendo concupiſcentiæ. legi peccati,id eſt,fomitis,ſcilicet,concupiſcendo,licet repugnante voluntate.

CAP. VIII.

1. IN Chriſto,id eſt,coniuncti Chriſto. Carnem,id eſt, carnis deſiderio. Ambulant, ſecundo,id eſt,agunt,ſeu viuunt.

2. Vitæ.i. viuificantis. In Chriſto, id eſt, ſecundum Chriſtum,ſeu conformiter Chriſti vitæ. Peccati & mortis. i. fomitis per conſenſum animam occidentis.

3. Legi.ſ.Moſaicæ.In quo i.quatenus. Infirmabatur.i.debilis erat,& inefficax, ſeu non ſeruabatur.Per carnem, id eſt, impediente concupiſcentia. In ſimilitudinem &c. i.ſimilem peccatoribus.ſ.quoad naturam, non quantum ad culpam.Et de peccato.i. ex peccatoribus, ſeu cum peccato natæ q.d.ſimilis factus hominibus natis ex peccatoribus,& cum peccato:vt coniungatur cum præcedentibus, vel q. d.ob peccatum quod inducebat,fomitem damnauit, comprimens & velut alligans ne præualeret. Syr. propter peccatum. ſ. delendum vt coniungatur cum,mittens,&c. Damnauit.ſ.occidens.In carne. ſ. ſua.per eam enim oblatam , peccatum aboleuit,& fomiti vires abſtulit.

4. Legis.ſ. quam lex requirebat.

5. Secundùm carnem.i.carnales.Sapiunt. q. d. illa probant,iiſque delectantur.

6. Prudentia. i. quod approbat. Mors eſt, id eſt,mortem animæ affert quam ſummopere vitant ſpirituales.

7. Poteſt,ſcilicet,quia omnino contraria eſt, vt ignis aquæ,cum qua eſſe non poteſt.

8. In carne.i.carnales, ſeu ſecundùm carnem viuentes.

9. In Spiritu.i. ſpirituales. Eius. ſ. ſeruus, ſeu viuum membrum.

10. Mortuum , id eſt, morti obnoxium. Aug. Propter peccatum. i. merito peccati. Iuſtificationem. i. Dei ſpiritum,ſeu gratiam qua iuſtificatur.Græc iuſtitiam.

11. Mortalia.Syr.mortua.

13. Moriemini.ſ.æterna morte. Viuetis, ſcilicet,æterna vita,tanquam Dei filij.

15. Iterum. ſ. vt in lege veteri. In timore. Græc in timorem.i ad timendum,ſeu timere facientem.Pater vel explicatio eſt præcedentis,vt Græc. indicatur, vel exprimere voluit vocem Iudæi & Gentilis ſ ille Abba clamat, hic pater, ſeu πατὴρ, ſic enim Græc.

16. Teſtimonium reddit,id eſt,teſtatur, ſcilicet, interna inſpiratione.

17. Compatimur i.cum Chriſto patimur.

18. Enim pro, autem. Condignæ. ſ. ex ſe,nam dignas facit gratia. vel q.d. pares non ſunt, quia breues & leues ; gloria autem immenſa & perpetua.

19. Creaturæ, id eſt , mundi totius , vel hominis. Reuelationem,id eſt , manifeſtationem gloriæ.

20. Vanitati,id eſt,inſtabilitati, ſeu hominum abuſui,vel corruptioni. Non volens , ſcilicet,naturaliter quiſque appetit conſeruari, fugitque corrumpi. Propter eum q. d. obedit Deo. Spe, ſcilicet,liberationis.

21. Liberabitur. ſ in homine , in quo eſt quodam modo omnis creatura : conſtat enim corpore,& ſpiritu.

22. Ingemiſcit. i. velut gemens optat. Par-

turit, id eſt, more parturientis veluti dolet, & expectat laborum finem. Adhuc.i.nunc.

23. Illa, ſcilicet, reliqui homines, vel reliquæ mundi creaturæ. Primitias.i.præcipua dona, ſeu prima, data in lege Euangelica. Redemptionem. appoſitio. nam quantum ad ſpiritum, adoptio iam habetur.

24. Salui, ſcilicet, perfectè q.d. ſperamus perfectam ſalutem. Quæ videtur, id eſt, vbi videtur quod ſpectatur.

26. Spiritus, ſcilicet, ſanctus. Poſtulat, id eſt, nos facit poſtulare, ſic alibi: Spiritus Patris, qui loquitur in vobis: Et, clamantem Abba Pater. Inenarrabilibus, id eſt, qui facilè explicari non poſſunt.

27. Deſiderat, id eſt, deſiderare faciat. Secundum Deum, id eſt, Deo grata. Poſtulat, &c. id eſt, facit ſanctos poſtulare.

28. Propoſitum.i.Dei electionem. Syr. præordinationem. Sancti.i.ad ſanctitatem. quamquam non eſt vox hæc Græc. nec Syr.

29. Præſciuit, &c.i.præſciendo prædeſtinauit, ſcilicet, prædeſtinatio eſt æterna Dei notitia, & electio ad gloriam conſequendam, per Chriſti imitationem. Imaginis filij ſui. pro filio ſuo.

32. Donauit. Græc. & Syr. donabit. q. d. quid negabit, qui filium dedit?

33. Deus. pro, Deus eſt.

34. IESVS, ſcilicet, eſt.

35. Chriſti. ſ. qua Chriſtus nos diligit, vel qua Chriſtum diligimus.

36. Mortificamur. i. occidimur. Occiſionis, id eſt, occiſioni deſtinatæ.

37. Propter eum.i.eius amore, ſeu auxilio.

38. Certus Græc. perſuaſus. virtutes. Ordo quidam eſt Angelorum. Inſtantia.i.præſentia.

39. Dei. ſ. qua nos diligit, vel qua Deum diligimus. In Chriſto.i.propter Chriſtum.

Cap. IX.

1. IN Chriſto, id eſt, teſte Chriſto, vel corā Chriſto. In Spiritu ſancto, id eſt, illuminante Spiritu ſancto.

2. Dolor. ſ. ob Iudæorum incredulitatem.

3. Optabam. ſ. olim, cùm Chriſtum non cognoſcerem. Anathema, id eſt, ſeparatus, ſeu alienus. Pro fratribus, ſcilicet, dum iuuarem illos, Chriſtum perſequentes.

4. Gloria ſ. æterna illis promiſſa. Teſtamentum. Græc. teſtamenta.i.pacta. Obſequium. Græc. λατρεία, id eſt, Dei cultus

5. Amen, id eſt, certè ita eſt.

6. Non autem ſ. id dico. Exciderit: i. irritum ſit factum. Verbum.i. promiſſio de ſalute. Iſraëlis. Circunciſione ſunt non eſt Græc. nec Syr.

7. Semen.i.poſteri. In Iſaac.i. per Iſaac. q. d. filij tui dicentur, qui ex Iſaac deriuati.

8. Promiſſionis.i.ad quos promiſſio pertinet, ſ. ſalutis, ſicut & Iſaac ex promiſſione datus.

9. Verbum. pro, verba. Secundum, &c. id eſt, hoc eodem tempore.

10. Illa, ſcilicet, habuit filium ex promiſſione. Concubitu habens i. cōcipiens. Patris noſtri. pro, patre noſtro, ſub. habuit de filio Iacob promiſſionem.

11. Maneret, id eſt, firmum eſſet.

12. Ex operibus, id eſt, ob opera, quæ nulla adhuc erant. Ei. ſ. Rebeccæ.

13. Sicut. pro, ſicut etiam.

15. Miſertus ſum. Græc. miſereor.i.cui mihi placet miſereri. Miſerebor. Græc. Miſereor.

17. Excitaui.i.feci exiſtere, ſeu regem eſſe. Virtutem, id eſt, potentiam.

18. Indurat. ſ. non dans gratiam.

19. Queritur. ſ. Deus de peccatoribus.

20. Reſpondeas, ſcilicet, arguens eius iudicia. Græc. contra reſpondeas.

21. Honorem.i.vſum honorificum. Contumeliam, id eſt, vile miniſterium.

22. Quod ſi Deus, &c. iunge cum, Quid ergo dicemus, &c. Iræ.i.ira digna. ſ. peccatores obſtinatos. Aperta.i.parata, ſcilicet, ob peccata.

23. Vt oſtenderet. pro, & ſimul oſtendere.

25. Dicit. ſ. ſecundum 70. & Hebr. quanquam hîc non dilectam, &c non eſt Syr. & non miſericordiam, &c. non eſt Græc.

27. Pro, id eſt, de. vel ſuper. Reliquiæ, id eſt, pars quædam.

28. Verbum.i.rem. Conſummans, id eſt, perficiens. ſ. Deus. In æquitate, id eſt, iuſtè, ſeu iuſto iudicio.

29. Fuiſſemus. ſ. periiſſemus prorſus.

31. Iuſtitiæ.i.iuſtificantem.

32. Ex operibus, ſcilicet, voluit iuſtus euadere. Offenderunt.i.impegerunt.

33. Confundetur.i.pudore afficietur, ſcilicet, ſpe fruſtratus.

Cap. X.

1. VOluntas. ſ. erga Iudæos propenſa eſt.

2. Æmulationem.i.zelum, ſeu ſtudium. Secundùm ſcientiam.i. vt par eſt, ſeu ſapienter.

3. Dei.i. quam Deus dat. Suam.i. propriam, ſcilicet, in operibus legis ſitam. Statuere.i.tueri. q.d. ſua niti, ſeu fidere iuſtitia.

4. Finis.i. ſcopus. ſ. præcipuè intentum. Ad iuſtitiam. ſ. dandam propoſitus.

5. Iuſtitiam, &c.i.legis præcepta.

6. Quæ autem, &c pro, de ea autem quæ per fidem acquiritur iuſtitia, ſic dicitur: In cœlum, ſcilicet, vt inde nobis iuſtitiam afferat. Deducere, id eſt, poſtulare, vt è cœlo veniat, qui iam venit.

7. Abyſſum.i.profunditatem Inferni. Reuocare.i.velle vt reſurgat, qui iam reſurrexit.

8. Verbum fidei quod pro, fides quam.

9. Domi

9. Dominum Ieſum, id eſt, aduentum Filij Dei in mundum.

10. Ad iuſtitiam.i.vt quis iuſtus ſit. Ad ſalutem i.vt quis ſaluus ſit.

11. Confundetur.ſ.ſalute fruſtratus.

12. Diues.i.abundanter vtens miſericordia.

14. Quem,pro,de quo.

15. Pedes.i. inceſſus, ſeu diſcurſus. Pacem. i. felicitatem.Bona.ſ.æterna.

16. Auditui.i.auditis à nobis.

17. Auditu. i.iis quæ audiuntur à prædicante. ſ. concipitur. Verbum Chriſti. i. prædicationem de Chriſto.

18. Audierunt. ſ.homines, vt poſſint excuſari: vel gentiles intelligit.Et quidem. ſub. ſcriptum. Pſal. 18. Exiuit, pro exibit. Eorum.ſ. prædicatorum.

19. Cognouit.ſ.quod dicimus de iuſtitia fidei. Primus. ſ. inter cæteros. Æmulationem.i. inuidiam. In, pro per. Non gentem. i. contemptiſſimam, ſeu indignam Gentis nomine. Iram. i. indignationem ſ. quòd ſalus gentibus proponatur, ſiántque de populo Dei. Mittam.i. inducam.ſ.ſinam induci.

20. Audet,& dicit.i.audenter dicit.

21. Ad,pro de.

Cap. XI.

1. PRæſciuit. i. prædeſtinauit. Auguſt. 2. de prædeſt. Elia. i. Eliæ hiſtoria. Interpellat.Syr.inuocat.

3. Suffoderunt.i.euerterunt.

5. Reliquiæ. i. pauci quidam, ſeu quos Deus ſibi reliquit Factæ ſunt, pro fiunt, ſeu fient: quamquam Græc. non eſt ſaluæ factæ: nec Syr. ſed ſolum,factæ ſunt.ſ.manſerunt.

6. Gratia. Ablatiuus eſt. Operibus. i. operum merito. Non eſt gratia. Hic additur Græc. & Syr. Si autem ex operibus iam non eſt gratia, alioqui opus non eſt opus: ſed videtur adiectitium.

7. Ergo.ſ. dicendum Quod.i.iuſtitiam quam. Electio.i electi.Heb.

8. Compunctionis. ſ. doloris, quo pungerentur indignati contra Euangelium.Id ex 70.Nam Heb. ſoporis, vt nos legimus. Syr. ſtupiditatis. vide Iſaiæ 29. & 6. Vſque, &c. id à Paulo additum.

9. Captionem. q. d. quo capiantur. Et in retributionem. q. d. idque eis pro ſuis peccatis tribuatur.

10. Incurua,id eſt deprime,quaſi dicat,humilia eos.

11. Offenderunt. i. impegerunt. Salus eſt. ſ. conſecuta.Illos.ſ.Gentiles. Æmulentur.i. imitentur.ſ.Iudæi.

12. Magis.ſ.profuerit.

14. Æmulandū.i.imitandum.Carnem.i.cognatos.ſ.Iudæos.

15. Amiſſio. i. reiectio, ſeu perditio. Aſſumptio.i.reſtitutio ſ.putanda eſt.

16. Delibatio.Græc.ἀπαρχὴ.i.primitiæ. Intelligit verò Patriarchas. Maſſa. ſ. Iudæi, illorum poſteri.

17. In illis, id eſt inter illos. Socius, id eſt, particeps.

18. Gloriari.i.efferri.

20. Bene. i. ita quidem eſt. Altum ſapere. i. ſuperbire.

22. Bonitate.i.probitate: vel q.d non abutens tanta Dei bonitate.

24. Secundùm naturam, id eſt, naturales ſunt rami.

25. Myſterium. i. arcanum. Vobis ipſis. i. apud vos.

26. Omnis.ſ.electus.

27. Teſtamentum.i.pactum.ſ.impletum.

28. Secundum. i. quod attinet. Propter vos.i. vt vos ea occaſione fidem reciperetis.

29. Pœnitentia.ſ. Dei.q.d.non pœnitet Deum promiſſi.

Propter,pro,per.

31. In veſtram, pro, in veſtri. i. vt miſericordiam conſequeremini: Græc. veſtræ miſericordiæ. i. gratiæ vobis à Deo factæ. q. d.fidem non receperunt.

32. Concluſit. i. permiſit concludi. Omnia. Græc. omnes. Omnium. ſ.tam Gentilium,quàm Iudæorum. q. d.vt eſſet locus eius in omnes miſericordiæ.

33. Altitudo. i. profunditas. Græc βάθος. Inueſtigabiles,à veſtigio. vide Prouerb.5.Epheſ.3. q.d.impenetrabiles.

Cap. XII.

1. HOſtiam, pro, velut hoſtiam. Rationabile obſequium. Græc. λογικὴν λατρείαν. i. Dei cultum ſecundùm rationem, ſeu, mentem.

2. In nouitate.i.renouatione,ἀνακαινώσει.

Senſus. i. mentis. νοὸς. Vt, pro, ſic vt. Probetis.i. approbando faciatis. Beneplacens.ſ. Deo.i. grata: voluntas autem, pro, id quod Deus vult à vobis.

3. Gratiam. ſ. docendi viam ſalutis. Sapere. i. de ſe ſentire. Ad ſobrietatem.i.modeſtè. Fidei. ſ.ita. ſe gerat, nec aggrediatur quæ vires ſuperant, ſeu talentum à Deo datum.

5. Alter alterius,pro,inter ſe.

6. Secundum rationem. i. conuenienter, ſeu conformiter.ſ.ſic diuina interpretanda.(id enim vocat Prophetiam)vt fidei congruat interpretatio. Miniſterium. ſ. in rebus tactis, quali funguntur diaconi. διακονίαν, vel etiam in temporalibus.

8. Tribuit.ſ.auxilium,ſeu eleemoſynam. Simplicitate. ſ.propter Deum,ſinceréque, & ex animo.

10. Charitatem, pro, per charitatem. Græc. charitate.

11. Solicitudine, id eſt ſedulitate operum bonorum.

13. Communicantes. ſ. opem, ſeu res. q.d. ſubuenientes.

13. Benedicite, id eſt bene precamini. Maledicere. i. malè precari.

16. Alta ſapientes, id eſt ſuperbientes. Humibus, id eſt, abiectis. Conſentientes, id eſt, vos accommodantes. Apud voſmetipſos. Syr. veſtra opinione.

17. Prouidentes. i. prouidè curantes.

19. Defendentes, id eſt vlciſcentes. Date locum, id eſt ſinite abire, ſeu pellite à vobis: vel vobis irato cedite: vel iram intelligit Dei punitionem. q.d. puniendi curam Deo relinquite.

Mihi. ſ. relinquatur, vel competit. q.d. meum eſt vlciſci peccata.

20. Carbones, &c. q. d. incendes illum, vt te amet talibus beneficiis excitatus.

21. In bono, id eſt, bonitate. Malum, id eſt, militiam.

Cap. XIII.

1. Anima, id eſt homo. Sublimioribus, id eſt ſuperiorum ſuorum. A Deo. ſ. vel iubente, vel ſinente. Aug. 22. cont. Fauſt. Sunt. Græc. & Syr. ſunt poteſtates. Ordinata. Græc. ordinatæ. i. poſitæ. ſ. ad mundi ordinem conſeruandum, quo alia per alia reguntur. Not. poteſtates legitimas à Deo dari, alias ab eo permitti, vt Tyrannorum. Cur autem illas plerumque det improbis, non ſemper cognoſci poteſt ab hominibus.

2. Poteſtati. ſ. legitimæ.

3. Timori, &c. i. timendi bene agentibus, ſed malis. Habebis. ſ. merito, etſi non ſemper re.

4. In iram, id eſt, ad puniendum, ſeu inferendum ſupplicium.

5. Neceſſitate, id eſt omnino. Iram, id eſt, pœnam euadendam. Conſcientiam ſ. ne inobedientiæ peccato maculetur.

6. In hoc ipſum. ſ. vt Deo miniſtrent.

9. Non adulterabis, &c. futura, pro imperatiuis. Inſtauratur. ἀνακεφαλαιοῦται, id eſt, recapitulatur, ſeu ſummatim comprehenditur. Syr. continetur.

10. Malum. ſ. proximo. Plenitudo. i. perfectio, ſeu impletio. Dilectio. ſ. proximi, in qua Dei dilectio includitur.

11. Hoc. ſ. facite. Hora, id eſt tempus. Salus. ſ. æterna. Credidimus. i. credebamus. ſ. Chriſtum venturum.

12. Præceſſit. Syr. præteriit. Dies. ſ. lucis Euangelicæ. Tenebrarum. ſ. peccata. Arma. i. opera. quæ & arma ſunt, & veſtes, ſi lucis ſint. i. bona. ſ. à gratia profecta. Syr. amictum.

13. Sicut, id eſt tanquam. Honeſtè, id eſt modeſtè, ſeu decenter. Et Impudicitiis, & pro, id eſt. Æmulatione, id eſt inuidia.

14. Et carni. &c. id eſt ne corpori curam impendatis. In deſiderijs, id eſt obediendo concupiſcentiis eius.

Cap. XIIII.

1. Infirmum, id eſt, nondum ſatis firmum. Fide, id eſt Chiſtiana religione. Aſſumite, id eſt, ſuſcipite iuuandum. Cogitationum. Græc. διαλογισμῶν, id eſt, diſputationum. q. d. non diſputando, & contendendo: ſed ſubleuando.

2. Se. ſ. licitè. Manducare omnia. i. veſci poſſe quolibet cibo. Manducet. Græc manducat. ſ. ne incidat in cibum lege vetitum.

3. Manducat. ſ. quiduis. Aſſumpſit. ſ. ſibi in ſeruum. q.d. placet enim Deo eius factum.

4. Iudicas, id eſt, condemnas. Stat, ſcilicet, cùm bene agit. Cadit. ſ. cùm peccat. q.d. Domini ſui iudicio relinquendus. Statuere, id eſt, facere vt ſtet.

6. Inter diem. Græc. & Syr. præ die. ſ. eligendum ad opus aliquod. q. d. habet delectum dierum iuxta legem veterem. Hier. 2. cont. Ioui. legit pluſquam diem. Omnem diem. ſ. aptum ad opera bona, ſeu ieiunia. Abundet. Græc. πληροφορείσθω, id eſt certus ſit, ſeu; certificetur. q.d. nihil ſentiat, quod non habeat compertum Deo placere.

6. Sapit, id eſt obſeruat. Domino. i. vt placeat Deo, ſeu ad Domini gloriam.

8. Domini. ſ. ſerui.

9. Dominetur, ſcilicet vt ſeruis pretio ſanguinis emptis.

10. Tu. ſ. infirmior fide. Aut tu. ſ. fortior, ſeu peritior. Stabimus. i. ſiſtemur.

11. Scriptum. ſ. Iſa. 45. Deo pro Deum. ſ. iurando per Deum, vt illic dicitur. Eſt enim quædam Dei confeſſio, per ipſum iurare, vt ſummam veritatem, ſupremumque Iudicem.

13. Iudicare. i. ſtatuite apud vos. Vel ſcandalum repetitio.

14. Confido, πέπεισμαι, id eſt perſuaſum habeo. In Domino, id eſt docente me Domino.

Commune per ipſum, id eſt immundum per ſe, ſeu apud Chriſtum, aut Chriſti beneficio.

Commune eſt. ſ. propter eius conſcientiam erroneam.

15. Enim. Græc. autem. Cibum. ſ. à te ſumptum, quem ille putat vetitum. Perdere. ſ. ſcandalizando.

16. Bonum. ſ. religio Chriſtiana.

17. Bonum, id eſt via ad regnum. q. d. non eſt ſita religio in eſca, &c. Eſca. i. libertas veſcendi quouis cibo.

18. In hoc, ſcilicet, iuſtitia, pace, &c. Probatus, id eſt gratus.

20. Eſca.

20. Eſca. ſ. quam ſumis cum ſcandalo. Opus Dei. i. hominem, ſeu Dei gratiam. Per offendiculum. i. cum proximi ſcandalo.

21. In quo. i. propter quod. Infirmatur. i. redditur debilior in rebus diuinis.

22. Fidem, ſcilicet, quod liceat veſci quolibet. Iudicat, id eſt condemnat. Probat, id eſt faciendum cenſet. q. d. qui ita cenſet, vt in eo non erret, ſeque condemnet.

23. Diſcernit, id eſt diſcrimen ponit inter cibos. Manducauerit, ſcilicet quod cenſet vetitum. Non ex fide, id eſt contra id quod eius fides dictat, ſeu erronea conſcientia.

CAP. XV.

1. FIrmiores, id eſt, fortiores. Suſtinere. Græc. portare, id eſt, ſubleuare. Nobis. ſ. ſolis. Placere. i. ſatisfacere.

2. In bonum, pro, in rebus bonis, ſeu promouendo bonum. Ad ædificationem, id eſt vt proximus ædificetur. ſ. in bono promoueat.

3. Sibi placuit, id eſt propria commoda quæſiuit. Ceciderunt ſuper me, id eſt me cruciarunt.

4. Enim, pro, autem. Doctrinam, id eſt inſtitutionem.

5. Patientiæ. ſ. donator. In alterutrum, id eſt, inter vos mutuo. Ieſum Chriſtum, id eſt Ieſu Chriſti voluntatem.

6. Honorificetis. Græc. glorificetis.

7. Suſcipite. ſ. ad adiuuandũ. Honorem. Græc. gloriam.

8. Circuncifionis. i. Iudæorum. q. d. Iudæis prædicaſſe. Veritatem, id eſt fidem in promiſſis. Patrum, id eſt patribus factas.

9. Super miſericordia, id eſt, ob miſericordiam. Honorare. Græc. glorificare. ſ. debere.

Confitebor. Vox Eccleſiæ, vel Chriſti. In Gentibus. i. Gentium voce. Nomini tuo. i. tibi. q. d. te celebrabo.

10. Iterum. ſ. Deut. 32. ſecundùm 70. vbi nos legimus, Laudate Gentes populum eius. Plebe eius. ſ. Iudæis, qui Dei populus.

11. Magnificare, id celebrare laudibus.

12. Radix, id eſt è radice ortus. ſ. Chriſtus. Et, iunge cum, in eum.

13. Spei. ſ. dator, ſeu obiectum. ſ. in quem ſperatur. Virtute. i. potentia. ſ. charitate quæ per illam in cordibus diffunditur.

14. Certus, pro, perſuaſus, πέπεισμαι. Dilectione. Græc bonitate. Scientia, ſcilicet, rerum diuinarum.

15. Audaciùs, id eſt confidentius, ſeu liberiùs. Ex parte, id eſt aliquantulum. In memoriam, &c. q. d. commonefaciens. Gratiam, id eſt munus prædicandi: vel q. d. iuxta facultatem mihi à Deo datam.

16. Vt ſim, &c. explicatio præcedentis. Sanctificans, id eſt ſanctè tractans. In Spiritu, pro, per Spiritum. ſ. per Spiritus ſancti gratiam.

17. Gloriam, id eſt, vnde poſſimus gloriari. In Chriſto. i. per Chriſtum. Ad Deum. i. apud Deum.

18. Audeo, pro, auſim. In obedientiam, ſcilicet præſtandam Euangelio.

19. In virtute. i. per potentiam. Per circuitum. i. & vicinis regionibus, vel circumeundo. Repleuerim. i. plenè annunciauerim: vel q. d. orbem repleuerim Euangelio.

20. Alienum, id eſt ab alio iactum.

22. Propter quod, id eſt, ob occupationem prædicationis. Plurimum. Græc. πολλὰ ſæpe.

23. Locum. ſ. vacuum prædicatione. q. d. neceſſitatem manendi hîc.

24. Fruitus. Græc. expletus. i. conſolatus.

25. Miniſtrare. ſ. eleemoſynam. Sanctis, id eſt, Chriſtianis vide cap. 1.

26. Probauerunt. i. decreuerunt approbando. q. d. placuit, ſeu viſum eſt. Collationem. ſ. eleemoſynæ. Sanctorum, pro, ſanctos, ſeu qui ſunt de numero ſanctorum. i. fidelium.

27. Carnalibus. i. temporalibus bonis.

28. Aſſignauero. ſ. obſignatam pecuniam reddidero.

29. Benedictionis. i. donorum ſpiritualium.

31. Obſequij. ſ. eleemoſynæ quam defero.

32. Refrigerer, id eſt recreer.

33. Pacis. ſ. dator & amator.

CAP. XVI.

1. PHœben: per hanc miſit Paulus epiſtolam. Quæ eſt, &c i. quæ ſua diſtribuit: vel erat Diaconiſſa. ſ. præfecta fœminis quæ alebantur ab Eccleſia. Cenchris: portus erat Corinthi.

2. In Domino. i. propter Dominum. Dignè ſanctis. i. vt decet Chriſtianos.

3. Salutate. Syr. poſtulate pacem. Interdum autem vertit, date pacem. ſ. qui ſalutat dat. i. precatur pacem, & petit. ſ. an pax ſit. i an alter valeat Nor. omiſſam ſalutationem Petri Apoſtoli, quòd eo tempore abſens eſſet. Priſcam. Græc. & Syr. Priſcillam. vide Act. 18. In Chriſto. i. Chriſti negotio, ſeu fidei.

4. Animam, id eſt, vita. ſ. tuenda.

5. Eccleſiam. ſ. familiam Chriſtianam. Primitiuus. Græc. primitiæ. ſ. primus. ſeu inter primos conuerſus. Aſiæ ſ. minoris vbi Epheſus. In Chriſto: poteſt iungi cum, ſalutate, vel cum, Eccleſiæ.

6. In nobis. Græc. in nos. i. erga nos.

7. Iuliam: lege, Iuniam. Concaptiuos, ſcilicet olim in carcere aliquo. Nobiles. i. inſignes. In Apoſtolis. i. inter Apoſtolos. ſ. Euangelij prædicatores. In Chriſto. i. Chriſtiani.

9. Chriſto. i. Chriſti negotio.

10. Probum. i. probatum. Domo. i. familia.

11. Sunt in Domino, id eſt, Chriſto credunt, ſeu ſeruiunt.

12. In Domino, id eſt, propter Dominum.

13. Electum in Domino.i.q.d.inſignem Chriſtianum. Meam.q.d.quam vt matrem veneror.

15. Sanctos.i.Chriſtianos.

16. In, pro cum.

17. Obſeruetis.i.caueatis. Præter.i.contra.

18. Benedictiones. i. laudes, ſeu adulationes. Innocentium.i bonorum

19. In vobis.i. de vobis. Simplices.i. ſinceros. Malo, ſcilicet, vitando.

20. Pacis.ſ.dator. Vobiſcum.ſ.ſit.

22. In Domino, iunge cum, ſaluto.

21. Lucius. Quidam putãt, Lucam ſignificari.

23. Vniuerſæ, &c.q.d. qui & omnes excipit fideles hoſpitio. Arcarius. Græc. œconomus. ſ. quæſtor ærarius Corinthi.

25. Iuxta, &c.i. in negotio Euangelij. Meum. i.quod prædico. Æternis. i.omnibus retroactis. Taciti.i.abſconditi.

26. Scripturas.ſ.nunc declaratas, ſeu impletas.

27. Soli, ſcilicet, ex ſe, ſeu, per naturam. Cui honor.&c. Hæc non ſunt, Græc. Amen. Hic Syr. additur Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti ſit cum omnibus vobis, Amen. Additur etiam in fine Græc. & Syr. ſcripta è Corintho, & per Phœben miſſa.

AD CORINTHIOS I.

Concordiam commendat, & humilitatem, abuſus quoſdam eorum arguens, & corrigens, reſpondétque illorum quæſitis.

CAPVT I.

1. VOCATVS, pro vocatione, ſeu profeſſione.

2. In Chriſto.i.per Chriſtum. Vocatis, pro, vocatione. Nomẽ Domini, pro, Dominũ.q.d. qui Chriſtum colunt. In omni loco.q.d. vbicumque ſint.

3. Vobis, ſcilicet, multiplicetur.

4. In gratia, pro, de gratia.

5. In illo. i. per illum. Verbo. i. re, ſeu opere. Heb. Scientia.ſ. rerum diuinarum.

6. Sicut, pro, adcò, ſeu in tantum. Teſtimonium Chriſti.i. Euangelium quod de Chriſto teſtatur.

7. Gratia.i.dono. Græc. χαρίσματι. Reuelationem.i.aduentum, quo eſt manifeſtandus.

8. Sine crimine, ἀνεγκλήτους .i.inculpatos. In die, pro, vſque in diem.

9. Fidelis.i.verax.

10. Nomen Domini. i. Dominum. Idipſum.i. idem. Schiſmata.i.diſſidia. Senſu. i, mente. Sententia. Syr. voluntate.

11. Chloes. ſ. domeſtici. Videtur eſſe nomen fœminæ. Quidam loci putant. Contentiones. ſ. ſuos quiſque prædicatores, vel baptizatores aliis per contentionem præferebant.

12. Pauli. ſ. diſcipulus, ſeu filius ſpiritualis.

15. Baptizati eſtis. Græc. baptizauerim.

16. Stephanæ, nomen viri. vide inf. ca. 16. Domum.i. familiam.

17. Sapientia verbi. i. diſerto ſermone. Euacuetur.i.careat vi ſua Crux.i.prædicatio crucis.

18. Verbum.i.prædicatio, ſeu negotium. Virtus. i. potentia.

19. Perdam.i.oſtendam dignam perditione. q.d.reiiciam, ſeu reprobabo, vt ſtatim explicat. Sapientium, ſcilicet, mundi.

20. Scriba, id eſt, legis peritus. Inquiſitor, id eſt, ſcrutator, ſeu diſputator. Fecit, id eſt, oſtendit.

21. Nam quia. Græc. poſtquam enim Sapientia, id eſt, rebus ſapienter factis. Stultitiam, ſcilicet, mundi iudicio.

24. Vocatis.ſ.ad ſalutem.

25. Stultum.ſ.mundi iudicio.

26. Vocationem veſtram, id eſt, quales vobiſcum ſint vocati ad fidem. Multi, ſcilicet, vocati.

27. Mundi.i.ſecundum mundum.

28. Non ſunt. i. pro nihilo habentur. Quæ ſunt, id eſt, habentur in pretio apud mundanos. Deſtrueret, ſcilicet, euertit prædicatio, mundi pompam & errores.

29. Omnis caro, id eſt, vllus homo.

30. Ex ipſo, pro, ipſius. In Chriſto, id eſt, per Chriſtum. Sapientia, &c. pro, dator ſapientiæ, &c.

31. Scriptum. ſ. Iere. 9. In Domino, id eſt, de Dei in ſe benignitate.

CAP. II.

1. ET ego, pro, itaque ego. Chriſti, id eſt, de Chriſto.ſ. Euangelium.

2. Non enim, &c. quaſi dicat, ita me geſſi, ac ſi neſcirem, niſi, &c.

3. In infirmitate id eſt, multa patiens. Timore, ſcilicet, periculorum Tremore, ſcilicet, ob mihi mala accideutia. vel Heb. eſt. in timore & tremore. id eſt, in magno timore.

4. Perſuaſibilibus, id eſt, perſuaſoriis. Virtutis, id eſt, potentiæ, q.d. poteutis ſpiritus.

5. In ſapientia, id eſt, pendens ex ſapientia.

6. Loquimur, ſcilicet, cùm opus eſt. Principum, ſcilicet, philoſophorum, & oratorum, & Magnatum. Deſtruuntur, id eſt, tandem in nihilum recident.

7. In myſterio, id eſt, abſconditam. ſeu arcanam. Prædeſtinauit, id eſt, antè definiuit, ſcilicet, reuelandam nobis.

8. Crucifixiſſent, ſcilicet, Principes Iudæorum, & gentium.

9. Scriptum, ſcilicet, Iſa. 9. Quidam tamen putant citari quædam Eliæ quæ nou extent. Quod. Græc. quæ.

10. Spiritus, ſanctus. Scrutatur, id eſt, perfectè nouit, ſcilicet, Deus eſt cuius proprium corda ſcrutari. Profunda, id eſt, abditiſſima.

11. Hominis, ſcilicet occulta in auimo.

12. Quæ, ſcilicet, myſteria. Donata, id eſt, reuelata, ſeu in noſtri gratiá facta q.d. vt fidei myſteria credamus, ſeu geſta à Chriſto pro uobis.

13. Comparantes, id eſt, conferentes. q.d. ſpiritualia per ſpiritualia explicautes, accommodantéſque myſteriis explicandis conuenientem ſermonem.

14. Animalis, id eſt, qui carnis affectibus ducitur. Eſt, id eſt, videtur. Examinantur, id eſt, diiudicantur. Omnia, ſcilicet, Dei. q.d. approbat diuina omnia, & veneratur Nomine, ſcilicet, qui nou ſit ſpiritualis. Iudicatur, id eſt, iudicari poteſt, nec.n. de ſpirituali poteſt animalis rectè ſententiam ferre, cùm ſenſu careat rerum ſpiritualium. Scriptum. ſ. Iſa, 40. ſecundùm 70.

16. Cognouit. ſcilicet, uiſi ipſo reuelante. Inſtruxit eum. Græc. aliquanto aliter, ſed interpres ſenſum reddidit. Habemus, ſcilicet, per reuelationem.

Cap. III.

1. CARNALIBVS, id eſt, carnis ſenſum adhuc ſequentibus, nondum plenè ſpiritum. Paruulis in Chriſto, id eſt, in Chriſti myſteriis adhuc rudibus.

3. Zelus. id eſt, æmulatio, ſeu inuidia. Hominem, id eſt, affectum humanum.

4. Homines. Græc. carnales.

5 Dedit. ſub. ſic miniſtrat.

6. Plantaui, ſcilicet, vos in fide. Rigauit. ſcilicet, prędicatione.

7. Aliquid, ſcilicet, ſine Deo.

8. Vnum ſunt, ſcilicet, in Chriſto, cuius negotium agunt.

9. Adiutores. Græc. cooperarij συνεργοί.

11. Fundamentum. ſ. primarium. nam ſecundaria, ſunt, vt dicitur Eph. 2. Apoc. 21. Prophetę & Apoſtoli.

12 Aurum, &c. per tria priora intelliguntur opera bona, ſeu perfecta: per poſteriora, peccata venialia, ſecundùm Aug. de fide & oper. cap. 16. Alij ad doctrinam referunt ſolidam, vel vanam prædicatorum.

13. Dies, id eſt, iudicium opertum. Igne. i. ſeuero Dei examine.

14. Manſerit, ſcilicet probatum.

15. Arſerit, id eſt, punietur. Patietur, ſcilicet, qui illud fecit. Per ignem, id eſt, ſupplicium. ſ. purgatorij, vbi iuſtorum peccata puniuntur, id eſt eorum qui hinc cum iuſtitia diſceſſerunt. De inferni igne nihil dixit, quia de iuſtorum operibus, loquebatur, vel bonis, vel venialibus.

17. Diſperdet. i. perdet ſupplicio æterno.

18. Stultus, ſcilicet, quantum ad hoc ſeculũ, cuius iudicio ſtulti ſunt probi viri.

19. Scriptum, ſcilicet, Iob 5. Comprehendam q.d. eorum aſtutias deprehenſas euertam, ſeu res ſtultas. Græc. qui comprehendit. vt etiam legitur Iob 5.

20. Sapientium. Nos, Pſal. 93. hominum, legimus, vt eſt Heb. & Græc.

21. Veſtra i. ad veſtram ſalutem, à Deo data, ſeu inſeruientia.

23. Chriſti, ſcilicet, ſerui. Dei. ſ. Filius.

Cap. IIII.

1. HOMO. i. quiſque. Myſteriorum. i. arcanorum.

2. Quæritur. i. requiritur. Inter diſpenſatores. Græc. in diſpenſatoribus. Fidelis. ſcilicet in diſpenſando.

3. Die, id eſt, iudicio, ſcilicet, iudicium eſt velut lumen.

4. Nihil, ſcilicet, mali. In hoc. i. propterea. Iuſtificatus. i. culpa carens.

5. Illuminabit. i. manifeſtabit. Tenebrarum. pro, tenebris. Vnicuique. ſ. iuſto.

6. Hæc. ſ. quæ ſuprà dixi. Transfiguraui. i. tranſtuli. ſ. quod de aliis dicebatur, retuli quaſi de uobis diceretur, ne quemquam offenderem. Nobis. i. perſona noſtra. Scriptura. ſ. ſuprà, vbi id reprehendit. Vnus. Græc. ſapiatis, & vnus. Pro alio. Syr. propter aliquem. ſ. qui ſe docuit, aut baptizauit, quaſi ille excellentior ſit cæteris.

7. Diſcernit, id eſt, facit excellere, velut ab aliis diſcretum. Gręc. diiudicat. ſcilicet, iudicio ſuo ſecernendo ab aliis, vt digniorem. Accepiſti, ſcilicet, à Deo.

8. Saturati, id eſt, pleni bonis. q.d. Ita vos geritis, quaſi nihil iam deſit. Modeſta reprehenſio. Regnatis, id eſt, videmini vobis regnum adepti. Regnetis. ſ. verè. Regnemus. q. d. nam & mihi id fuerit pro regno, qui veſtra bona mea duco.

9. Puto

9. Puto enim,&c.quaſi dicat, ego quidem de me ita ſentio. Nouiſſimos,id eſt,poſtremos, ſeu abiectos hominum iudicio. Oſtendit, id eſt, exhibuit. Spectaculum. Græc. θέατρον. Et Angelis, pro,id eſt Angelis.

10. In Chriſto. i. per Chriſtum. Nobiles. i. clari. Ignobiles i obſcuri.

11. Inſtabiles i. non habentes certam ſedem.

12. Benedicimus,id eſt, bene precamur male dicentibus. Blaſphemamur i. conuitiis afficimur. Obſecramus,id eſt, blandè agimus cum talibus. Purgamenta.i fæces. Peripſema, id eſt, pannus ſordes tergẽs, vulgò ſtraccio, Italicè, quaſi dicat, viliſſimum quiddam. Quidam reiectamentum vertunt. Hier. ep 22. purgamentum.

14. Confundam.i.rubore ſuffundam.

15. In Chriſto.i.re Chriſtiana.

16. Domino.i.Domini negotio.

17. Commonefaciat,id eſt,doceat,ſeu in mentem reducat. Chriſto,id eſt,Chriſti negotio, ſcilicet promouendo.

19. Cognoſcam.i.explorabo. Virtutem. i. efficaciam q.d. quid poſſint.

20. Virtute i. vi quæ in operib. demonſtratur.

21. In virga,id eſt,cum caſtigatione,ſeu ſeueritate.

Cap. v.

1. Inflati,quaſi dicat, ſtudetis ſuperbiæ interim. Alludit ad ea quæ dixit cap.1.& 4. de eorum contentione, & inflatione. Tollatur, ſcilicet,per excommunicationem.

3. Iudicaui.i.decreui. Syr. condemnaui.

4. Nomine.i. auctoritate. Congregatis. Vult illum publicè declarari excommunicatum.

Spiritu.ſ.per hoc decretum. Cum virtute.i.per poteſtatem.

5. Tradere,ſcilicet,per excommunicationem. Syr. vt tradatis. Interitum. Græc. ὄλεθρον, id eſt, perniciem, ſeu calamitatem, ſcilicet, cruciabat dæmon excommunicatos. Die, ſcilicet, iudicij. Videtur autem intelligendum particulare quod fit in morte.

6. Gloriatio. ſ. in hominibus, de qua ſuprà. Corrumpit. Græc. fermentat. q.d. inficit iſte veſtram congregationem ſuo peccato.

7. Vetus.ſ.hominis veteris. Fermentum,id eſt, peccatum,ſcilicet,illius fornicarij. Conſperſio, id eſt,maſſa. Sicut eſtis,&c. id eſt, vt par eſt eos qui ſunt profeſſione azymi, id eſt,ſinceri,& abſque peccati fermento.

8. Epulemur, id eſt, feſtum agamus, Nec in, &c.in,pro,cum,eſt verò explicatio præcedentis. Azymis,ſcilicet,in epulis paſchalibus Iudæi azymis veſcebantur.

9. Scripſi,ſcilicet,ſuprà. Quidam putant citare epiſtolam aliam quæ non extet. Commiſceamini,id eſt conuerſemini.

10. Exiſſe.ſ.quia aliter non poſſetis non conuerſari cum talibus,quibus plenus mundus.

11. Frater,id eſt, Chriſtianus. Nominatur, id eſt,habetur. Maledicus,id eſt, conuitiator. Sumere,ſcilicet,cùm manifeſtũ eſt eſſe tales,quod vulgò dicitur,Notorium.

12. Mihi,id eſt,ad me pertinet. Foris, id eſt, extra eccleſiam.

13. Malum.ſ. hominem. τὸν πονηρὸν.

Cap. vi.

1. Negotium,id eſt,litem. Iniquos, id eſt, infideles. Sanctos,id eſt,fideles.

2. In vobis. i. per vos. Indigni eſtis qui, pro, indignum eſt vt.

3. Angelos.ſ.malos.

4. Secularia.i.de rebus huius vitæ, ſeu temporalibus. Græc. βιωτικά. Contemptibiles.i.viles. q.d. omnium infimos.

9. Ad verecundiam,&c.q.d non id dico,quòd tales velim iudicare,ſed vt pudeat vos, qui gentiles aditis,quaſi nemo ſit inter vos qui poſſit lites dirimere: præſtat quidem vel ex vilibus aliquem Iudicem facere,quàm illos adire in cauſis. Fratrem ſuum,pro, fratres ſuos.

6. Infideles.ſ.iudices.

7. Iam quidem,&c.q.d. quamquam culpa non caret,quod litigatis.ſ.erat illo tempore nonnullum ſcandalum,& iſti videbantur etiam ex cupiditate litigare. Iudicia.i. lites. Accipitis.i. patimini. Fraudem. Græc damnum.

8. Fraudatis. Græc. damno afficitis.

9. Molles, ſcilicet, qui ſoli per ſe impudicè peccant.

10 Maledici,id eſt,conuitiatores,ſeu qui aliis malè precantur.

11. Quidam,ſcilicet,ex vobis. In nomine ſcilicet,baptizati. In Spiritu,id eſt,per gratiam,vel in nomine Spiritus ſancti, in quo etiam baptiſmus datur.

12. Omnia,&c.pro,vt omnia mihi liceant;vel quaſi dicat,non omnia quæ licent expediunt Poteſtate,ſcilicet,inordinatè, vt gulæ,de hac enim loqui incipit.

13. Ventri,ſcilicet, debetur, daturque licitè. Eſcis,ſcilicet,deſtinatus,ſeu ſubiectus Deſtruet, ſcilicet, quantum ad vſum edendi, qui tandem ceſſabit. Fornicationi, ſcilicet, ſeruire debet. Corpori,ſcilicet,prouidebit,ſeu dabit præmium ſuum,vt ſtatim explicatur;vel imperare debet.

16. In carne vna,pro,in carnem vnam.i. velut vna caro,ſeu vnus homo.

17. Vnus ſpiritus,id eſt,vnum ſpiritu,ſcilicet, cum Deo.

18. Omne,ſcilicet,aliud,ſub, ferè. In corpus, ſcilicet,illud turpiter tractando.

20. Corpore veſtro.hìc Græc.& Syr.additur,& in Spiritu veſtro,quæ ſunt Dei.

CAP. VII.

1. Mihi.ſub.reſpondeo quod ſequitur. Bonum eſt.pro,melius eſt.

2. Fornicationem.ſ.vitandam.Habeat,id eſt, poteſt ducere,vel ducta vti.

3. Debitum.i.copulam à coniuge petitam.

4. Mulier.i.vxor.Sui corporis. i. membrorum quibus peragitur concubitus.Aug.5. cont. Iulia. Non habet.ſ.ſola,vel ſolus. Sed.pro,ſed etiam.q. d.poteſt coniunx debitum petere, debétque alter reddere.

5. Fraudare.i.debitum ſubtrahere. Orationi. Græc.& Syr.ieiunio,& orationi. Idipſum, id eſt, copulam,Propter.pro,per.

6. Hoc.ſ.de repetenda copula.

7. Autem.Græc.enim. Sicut meipſum,id eſt, continentes.Aug.lib.de grat.& lib.arb. i. in perpetua caſtitate viuere.Hier.epiſt.14.& 22.

8. Bonum.i.melius. Aug.lib.de bono viduit. Sicut & ego. ſ.in totum abſtinere. Syr.ſicut ſum puritate.

9. Nubant. niſi continentiam voniſſent, Aug. lib.de bono viduit.Græc. γαμῆσαι, id eſt matrimonio iungi. Vri,id eſt,fornicari.Hier.epiſt.50. Auguſt.lib.ad Virg.lapſ.

10. Non ego. q. d. non eſt id præceptum humanum,ſed diuinum.Diſcedere,ſcilicet, ſine iuſta cauſa.Diſceſſerit.ſ.cum cauſa iuſta.

12. Dico. i. præcipio. Hebr. Non Dominus, ſcilicet,præcipit.q.d. præceptum eſt humanum, non diuinum.Frater,id eſt,Chriſtianus.Conſentit,id eſt,vult.

14. Sanctificatus.ſ. quantum ad matrimoniū. vel, q.d. fit interdum vt conuertatur ad fidem. Sancti, id eſt, Chriſtiani, ſcilicet, opera fidelis parentis baptizati. vel q. d. ſunt legitimè nati. Syr.mundi.

15. Diſcedit. ſ. nolens cum fideli habitare. Seruituti, ſcilicet, vt non habeat illo diſcedente libertatem cum altero contrahendi.In pace.pro, ad pacem,id eſt,vt pacificè viuamus, & quietè. q. d. non debet ea res pacem turbare. Vos.lege, nos.

16. Vnde.Græc. quid poteſt autem id referri vel ad ſuperiora,vel ad proximè dicta.

17. Niſi.pro,verùm. Syr. ſed. Diuiſit. ſ. dona ſua. q.d. agat verò quiſque ſecundùm talentum ſibi creditum,& vocationem ſuam. Videtur autē id ad ſequentia pertinere.Sicut lege,ſic. Doceo. Græc.ordino.Syr.præcipio.

18. Adducat. i. reducere conetur. ſ.arte, ſeu medicamento aliquo.Græc.attrahat.vide Epiph. libr de Menſur. qui hunc quorundam morem fuiſſe refert.Syr.reuertatur ad præputium,id eſt, gentilitatem.In præputio.i.Gentilis.

19. Nihil eſt.i.nihil prodeſt ad ſalutem.

20. Vocatione.i.vitæ conditione.

21. Curæ.q.d.ne tibi moleſtum ſit. Magis, id eſt potiùs. Vtere, ſcilicet, ſeruitute, ob maiorem humilitatem,& patientiam.

22. In Domino.pro, ad Dominum,ſeu Domini fidem. Libertus. i. è ſeruo liber factus.

23. Serui. i. eis addicti,ſeu propter ipſos ſeruientes,ſed propter Deum.

24. Apud Deum,id eſt, Deo ſeruiens.

25. Virginibus.i.ſeruanda virginitate.Fidelis, ſcilicet,in Apoſtolico munere, & poſſim docere ſalutaria.

26. Inſtantem. i. præſentem. Neceſſitatem, id eſt,moleſtiam quam coniugium affert, & ſolicitudines domeſticas,&c.vel neceſſitatem breui moriendi,de quo infr.

28. Tribulationem,&c.i. moleſtias,& incommoda multa coniugij. Parco. ſ. permittens coniugium parcere.pro,ſinere,ſeu omittere.

31. Non vtantur.ſ. non diligant.Aug. Figura, id eſt,habitus,ſeu ſtatus.

32. Quæ.pro,de iis quæ.

33. Diuiſus,ſcilicet,mente,& cura.

34. Sancta,id eſt, ſanctior, nam & coniugati ſancti.Aug.lib.de bono viduit.

35. Laqueum,&c.i.cogam vos continere. Aug. & Hier. Ad id.ſ. hortor. Honeſtum. i. honeſtius. Aug.li.de bono viduit. Impedimento. Græc. diſtractione. Dominum obſecrandi.Græc. poſſunt verti,Domino adhærendi.

36. Turpem ſe.pro,agere ſe indecorè, ſeu rem reprehenſibilem.Syr ſic reddidit,Si quis ſe putat deſpicatui haberi,ob virginem ſuam, quòd prætereat tempus eius, nec dederit eam viro, congruum eſt vt det, quod vult,&c. Oportet.pro, videatur oportere. Nubat.pro,nuptum det, ſeu detur illa.

37. Neceſſitatem.i aliquid cogens Suæ volūtatis. i. faciendi de virgine ſua quod velit.ſ quia illa ſe ei commiſit.Iudicauit.i.ſtatuit.

39. In Domino.i.Chriſtiano.Hier.& Aug.

40. Beatior.ſ.in futuro ſeculo. Amb. Sic, ſcilicet,innupta.

CAP. VIII.

1. Habemus.q.d.ſcimus omnes idola nihil eſſe.Inflat.ſ.ſine charitate. Auguſt.

3. Cognitus.i.dilectus.ſ.nouit Dominus ſuos; aliis dicit,Neſcio vos.

4. Nihil eſt.q.d.repræſentat vt Deum,id quod Deus non eſt.

5. Sunt ſ.Gentilium opinione.

6. In illo.Græce in illum i.per illum.ſ.ſumus; vel ad illum tendimus.Per ipſum.ſ.ſumus.

7. Scientia.ſ. vt par eſt.Conſcientia. ſ erronea. Idolothytum.i. Idolis immolatum.q.d.putantes ſe in eo peccare.

8. Eſca.ſ.ex ſe.q.d.nihil refert apud Deum, ſiue edas idolothyta, ſiue non. Abundabimus.i. meliores erimus apud Deum.Deficiemus,id eſt, minus habebimus.

9. Licentia.i.libertas quibuſlibet veſcendi.

10. Scientiam.ſ.quòd idolothytū nihil veſcen

22. Dicentes.i.putantes,ſeu profitentes.
23. Et,pro, nam. Heb. Incorruptibilis, id eſt, immutabilis. Similitudinem imaginis, id eſt, ſimulacrum repræſentans. Serpentium. Græc. reptilium.
24. Contumeliis,id eſt,dedecore, ſeu turpitudine.In ſemetipſis. id eſt, inter ſe, vel ſuis vitiis. vide infr.
25. Veritatem Dei.i. verum Deum. Mendacium i.idola, quæ Deum mentiuntur. Amen,id eſt,certè.Confirmatio eſt poſtremò dicti.
26. Paſſiones ignominiæ. i. cupiditates ignominioſas.Contra naturam.ſ.miſtæ inter ſe.
28. Probauerunt, id eſt, curarunt. Habere in notitia,id eſt,videre quid ei placeret,aut diſpliceret.Tradidit,id eſt,permiſit tradi. Reprobum ſenſum,id eſt, improbandam mentē. Non conueniunt,id eſt, peſſima.
29. Iniquitate.Græc.iniuſtitia.Malitia,id eſt, verſutia.
30. Deo odibiles;alij vertunt, Dei oſores,ſcilicet,in Deum impij.
31. Incompoſitos, id eſt, immodeſtos. Affectione, id eſt, charitate. Abſque fœdere, id eſt, fœderis violatores.
32. Non intellexerunt quod tamen poterant ſi vellent. Græc.hîc aliquanto aliter, ſed mihi noſtra lectio magis placet,eſtque in quibuſdam Græcis codicibus.

Cap. II.

1. PRopter quod, ſcilicet, quia Dei iuſtitiam cognouiſti. Iudicas, id eſt, condemnas proximum.
2. Scimus enim.q d.eſt enim manifeſtum.
4. Diuitias, id eſt,copiam maximā ſeu abundantiam. Bonitatis. Syr dulcedinis. Patientiæ, &c.id eſt,patientiæ diutiſſimè ferentis, & expectantis.Adducit, id eſt, inuitat,
5. Theſaurizas,id eſt,accumulas.Iram,id eſt, ſupplicium. Die,pro,diem. Iræ, id eſt, punitionis.Reuelationis,id eſt,manifeſtationis.
7. Patientiam,id eſt,perſeuerātiam.Gloriam, ſcilicet, cœleſtem. Incorruptionem, id eſt, immortalem vitam.
8. Ex contentione, id eſt, contentioſi. Acquieſcunt, id eſt, obtemperant. Credunt, id eſt, obediunt. Ira.i.ſupplicium. Indignatio, pro, ex indignatione.ſ.Dei,ſub, obueniet.
9. Primùm,ſcilicet, primum is agnouit veritatem Quidam,pariter,vertunt,quaſi dicat,tam Iudæo quàm Gentili.
12. Lege,ſcilicet,ſcripta. In lege.i. lege ſcripta vtentes.Iudicabuntur.i.damnabuntur.
13. Iuſtificabuntur. id eſt, iuſti habebuntur.ſ. apud Deum.
14. Legem,ſcilicet,ſcriptam. Naturaliter.i lumine & vi naturæ. Ea.ſ.aliqua. Eiuſmodi.ſ.ſcriptam,vt Iudæi,ſeu pro,ipſi,nam Græc. hi.
15. Opus.ſ.dictamen.Cogitationum, &c. genitiui,pro oblatiuis, niſi malis regi à conſcientia. Defendentium.i.excuſantium.
16. In die.Iunge.eum,iuſtificabuntur,& ſuperioribus. Per Ieſum, &c. Iunge cum. iudicabit.
17. Si autem.Græc. ecce. In Deo, id eſt, Dei cognitione.
18. Probas.i.approbas.
20. Infantium.Græc. νηπίων.i.paruulorum,ſeu imperitorum. Formam, id eſt, rationem, ſeu perfectionem.
22. Facis.ſ.iniuriis in res ſacras.
24. Per. pro, propter. Blaſphematur. i. malè audit. ſ. dū putatur Deus probare peccata veſtra dum non punit.
25. Circumciſio,id eſt,Iudaiſmus.Præuaricator, id eſt, tranſgreſſor. Præputium, &c. q.d. gentilitas reputabitur.
26. Præputium, id eſt, gentilis. Circumciſionem,&c.quaſi dicat,habebitur apud Deum tam quam verus Iudæus.
27. Conſummans,id eſt, obſeruans. Per. pro, habens.
28. Eſt.ſ.apud Deum.
29. In Spiritu,&c.i.ſecundùm ſpiritualem, & non literalem intelligentiam. Ex Deo eſt. pro expectatur,ſeu quæritur.

Cap. III.

1. AMplius.q.d.in quo excellit?
2. Per omnem modum,id eſt, valde. ſeu variis de cauſis.Eloquia,id eſt,oracula,ſeu præcepta,vel ſcriptura.
3. Fidem.ſ in promiſſis. Euacuabit.i.irritam faciet.eſt autem futurum pro præterito.
4. Mendax. ſ. ex ſe.Sicut ſcriptum. poteſt iungi cum præcedentibus, & ſequentibus.
5. Commendat.Græc.& Syr.confirmat.ſ.dum verax eſt & fidelis in promiſſis, etiam ſi nos iniquè agamus;vel.dum noſtras iniquitates punit. Iram.i.punitionem.Secundum hominem,id eſt, humano more. q d.quod humanus ſenſus poſſit quærere.
6. Quomodo.ſ.ſi iniquus ſit.
7. Veritas.ſ.in promiſſis,vel,veritas,pro iuſtitia Mendacio.i.peccato, quo fallitur fides data Deo. Abundauit.i.facta illuſtrior. Gloriam, ſcilicet, Dei gloria eſt etiam immeritis benefacere, & præſtare promiſſa.Quid adhuc.i.amplius, ſeu poſthac. pergit in obiectione humani ſenſus. Iudicor. i.condemnor.
8. Non, ſcilicet, potiùs. Et ſicut. explicatio præcedentis.In eo enim blaſphemāt,id eſt peſſimè loquuntur. Quorum, &c. Per hæc reſpondet obiectioni: quaſi dicat, damnandus eſt talis ſenſus, ſeu ſententia, peccare enim nunquam licet.

9. Præ

9. Præcellimus, ſcilicet, nos Iudæi, quod pertinet ad animi iuſtificationem. Eos, ſcilicet, Gentiles. Præcauſati, id eſt, cauſa reddita antè oſtendimus. Sub peccato. Illi enim ſcriptam legem, hi naturalem non ſeruant.

12. Inutiles facti. Syr. improbati. Vſque ad vnum. i. ne vnus quidem.

13. Sepulchrum, &c. Hi verſus vſque ad, oculos eorum, non citantur ex Pſal. 13. nec enim in eo ſunt. Hebr. aut Græc, ſed ex variis ſcripturæ locis. vide Pſal. 5. 9. 35. 140. Iſa 59. Hier. præf. lib.

15. in Iſa. Sub, pro, in.

16. Infelicitas. ταλαιπωρία. i. calamitas.

19. In, pro, ſub. Obſtruatur. i. non poſſit ſe excuſare, ſeu defendere, contra Dei iudicium. Subditus. Syr. obnoxius. Deo. Syr. Dei condemnationi.

20. Operibus, id eſt, viribus, ſeu operum merito. Legis, ſcilicet ſine gratia Omnis caro, id eſt, vllus homo. Hebr. Cognitio, ſcilicet, ſola, id non auxilium ad vitandum.

21. Lege, id eſt, legis obſeruatione Dei, id eſt, qua Deus hominem iuſtificat

23. Gloria, id eſt, miſericordia, ſeu gratia per quam Deus glorificatur.

24. Iuſtificati, pro, iuſtificantur antè. In Chriſto, id eſt, per Chriſtum, ſcilicet, facta.

25. In ſanguine. Iunge cum, propitiatorem Iuſtitiæ, ſcilicet, qua iuſtificat. Propter, pro, in ſe, ſeu ad. Præcedentium. i. præteritorum.

26. Suſtentatione, &c. q. d. quæ tolerauit Deus Ad pro, vſque ad. vt. i. appareat.

27. Factorum, ſcilicet, Moſaïcam, quæ multa opera præcipiebat. Non. Nec enim lex vires dabat vt impleretur, & qui eam aliquo modo obſeruant, gloriantur. Itaque lex illa non tollit gloriationem, ſed Euangelica, per quam cognoſcit homo nihil ſe poſſe ſine gratia Dei. Fidei. ſ. Chriſti. i. Euangelicam.

28. Arbitramur. i. cenſemus. Operibus. i. merito operum, ſeu viribus, vel q. d. aſque eo quod opus ſit, facere opera legis Moſaïcæ.

31. Deſtruimus. i. abolimus, ſeu irritam facimus. Statuimus. i. ſtabilimus, dum. ſ. gratiam prædicamus, per quam illa impletur.

Cap. IIII.

1. INueniſſe. i. obtinuiſſe. Secundùm carnem, ſcilicet, patrem.

2. Operibus, id eſt, operum merito. Legis non eſt Græc. nec Complut. Habet, &c. quaſi dicat, illa quidem iuſtificatio non erit apud Deum. Gloriam. Syr. gloriationem.

3. Reputatum, &c. quaſi dicat, per illam fidem eſt iuſtificatus.

4. Operatur. i. operibus meretur. q. d. ſi operibus iuſtificationem meruiſſet, non diceretur gratis fuiſſe iuſtificatus, hoc enim eſt reputari fidem ad iuſtitiam. ſ. per fidem gratis iuſtificari.

5. Operatur, id eſt, operibus meretur. Reputatur, ſcilicet, habetur pro ſufficienti diſpoſitione ad iuſtificationem. Propoſitum, &c. quaſi dicat, ſecundùm quod Deus propoſuit dare gratiam iuſtificationis credenti.

6. Beatitudinem, &c. id eſt, beatum hominem. Syr. de beatitudine hominis. Accepto fert, id eſt, imputat, quaſi dicat, quem pro iuſto habet, ſcilicet, iuſtificans priùs, nec enim pro iuſto Deus habet eum qui iuſtus non eſt.

8. Non imputauit, ſcilicet, quia remiſit, iuſtificando eum.

9. Manet, non eſt Græc ſed ſubauditur aliquid ſimile. Syr. fit, id eſt, accidit. Dicimus, pro, diximus.

10. Non in, &c. ſ. nondum erat circuncisus.

11. Circuncisionis, id eſt, ipſam circunciſionem. Signaculum, id eſt, ſignum. Eſt, pro. fuerat, ſeu acciderat ei. In præputio, id eſt, cùm nondum eſſet circunciſus. Per præputium. i. incircunciſorum. Reputetur ſ. fides.

12. Tantum qui, pro, qui tantum. Ex circuncisione, id eſt, circuncisi. Ex iis quo pro, iis qui &. Et pro, fuit.

13. Per legem. ſcilicet, obtinenda Semini, id eſt, poſteritati. Heb. Mundi, id eſt, cæli, quod in mundo præcipuum. vel Chriſtus intelligitur, cuius hæreditas orbis, iuxta illud, Poſtula à me, & dabo tibi gentes, &c.

14. Ex lege q. d. per legis obſeruantiam. Fides. ſ. promiſſionis. q. d. fruſtra promiſſum, nec enim quiſquam legem per ſe poteſt ſeruare, ſed opus Dei gratia, quæ datur per fidem. Abolita, id eſt, irrita, explicatio præcedentis.

15. Iram, id eſt. punitionem, quaſi dicat, facit vt puniantur, qui eam tranſgrediuntur. Præuaricatio, id eſt, legis tranſgreſſio.

16. Ex fide, ſcilicet, pendet res tota. Gratiam ſcilicet, Dei, qua poteſt eius lex ſeruari, quod ad hæreditatem adeundam requiritur. Et ei qui, pro, ei qui & quaſi dicat, non legem ſequenti, ſed fidem Abrahæ.

17. Ante Deum, iungi poteſt cum, pater eſt, &c. quaſi dicat, Deo approbante. Credidiſti. Græc. credidit. Tamquam ea quæ ſunt, pro, tanquam ſint.

18. Contra ſpem, id eſt, contra id quod naturaliter ſperari poterat. In ſpem, id eſt, ſperando. Vt fieret, id eſt, ſe fore.

19. Infirmatus, id eſt, debilitatus. Emortuum, quaſi dicat, ad generandum ineptum. Vuluam, id eſt, matricem.

20. Repromiſſione, id eſt. promiſſione. Diffidentia. Græc. ἀπιστίᾳ. incredulitate. Confortatus, id eſt, fortificatus. Dans gloriam, ſcilicet, credendo ei, & confidendo.

21. Pleniſſimè ſciens Græc. πληροφορηθείς. id eſt, certiſſimè perſuaſus.

22. Repu

remus. Paſſiones i.affectus.Erant.Syr.incitabantur.ſ. nitimur in vetitum. Morti. i.digna morte opera.

6. Mortis.i.per occaſionem mortem afferentem,vel,legem fomitis intelligit, quæ in mortem peccati inducit. Vetuſtate literæ. i. veteri vita,qua viuebamus, legis litteram ſolam ſine ſpiritu ſequentes.

7. Peccatum eſt,&c.ſ. quia facit peccare, irritando concupiſcentiam. Neſciebam,ſcilicet, eſſe peccatum.

8. Accepta.ſ. per illam cognitionem, & prohibitionem. Peccatum. i. fomes. Per mandatum, ſcilicet, dum prohibet,& prohibendo dat occaſionem concupiſcendi. Omnem, id eſt, conſummatam,ſeu maximam Mortuum. i. velut mortuum.ſ. non tantopere fomes ad peccatum impellebat.

9. Aliquando. ſ. antequam daretur à Deo. Reuixit,id eſt,excitatum eſt.

10. Mortuus,ſcilicet,ei.conſentiendo.

11. Peccatum. ſ. fomes. Occidit. ſ. conſentientem.

12. Iuſtum & bonum. ſ. continet iuſtitiam & perfectionem.

13. Peccatum. ſ. fomes. Vt appareat,&c. pro, in quo apparet quanta ſit eius vis ad impellendum ad peccatum. Vt.pro,ita vt. Peccans. i. peccare faciens Peccatum ſ.fomes.

14. Venundatus q.d.ſeruus factus.

15. Intelligo.i approbo,vel q.d. vix intelligo tantam in me affectuum varietatem Quod volo,ſcilicet,vt non concupiſcam. Quod odi,ſcilicet,concupiſcere.

16. Legi.ſ.concupiſcentiam prohibenti.

17. Ego.i.voluntas deliberata. Peccatum, ſcilicet,fomes.

18. Adiacet, id eſt, adeſt. Perficere, ſcilicet, nihil mali concupiſcendo. Inuenio.i poſſum.

21. Legem ſ.peccati,repugnantem.Syr.legem conſentientem.Adiacet,id eſt, adeſt, ſeu adhæret,ſcilicet,fomes.

23. Captiuitatem.i.velut inuitum trahentem. In lege,id eſt,ſecundùm legem, ſeu imperium. Peccati,id eſt,fomitis.

24. Infelix,id eſt, miſer. Mortis huius,id eſt, huic miſeriæ obnoxio.

25. Gratia Dei. Græc.& Syr.gratias ago Deo. Legi Dei.ſ. non conſentiendo concupiſcentiæ. legi peccati,id eſt,fomitis,ſcilicet,concupiſcendo,licet repugnante voluntate.

CAP. VIII.

1. IN Chriſto,id eſt,coniuncti Chriſto. Carnem,id eſt, carnis deſiderio. Ambulant, ſcendo,id eſt,aguni,ſeu viuunt.

2. Vitæ.i. viuificantis. In Chriſto, id eſt, ſecundum Chriſtum,ſeu conformiter Chriſti vitæ. Peccati & mortis. i. fomitis per conſenſum animam occidentis.

3. Legi.ſ.Moſaicæ.In quo i.quatenus. Infirmabatur.i. debilis erat,& inefficax, ſeu non ſeruabatur.Per carnem, id eſt, impediente concupiſcentia. In ſimilitudinem &c. i.ſimilem peccatoribus.ſ.quantum ad naturam, non quantum ad culpam.Et de peccato.i. ex peccatoribus, ſeu cum peccato natæ q.d.ſimilis factus hominibus natis ex peccatoribus,& cum peccato:vt coniungatur cum præcedentibus, vel q. d.ob peccatum quod inducebat,fomitem damnauit, comprimens & velut alligans ne præualeret. Syr. propter peccatum. ſ. delendum. vt coniungatur cum,mittens,&c. Damnauit.ſ.occidens.In carne. ſ. ſua.per eam enim oblatam, peccatum aboleuit,& fomiti vires abſtulit.

4. Legis. i. quam lex requirebat.

5. Secundùm carnem.i.carnales.Sapiunt. q. d. illa probant,iiſque delectantur.

6. Prudentia. i. quod approbat. Mors eſt, id eſt,mortem animæ affert quam ſummopere vitant ſpirituales.

7. Poteſt,ſcilicet,quia omnino contraria eſt, vt ignis aquæ,cum qua eſſe non poteſt.

8. In carne.i.carnales, ſeu ſecundùm carnem viuentes.

9. In Spiritu.i. ſpirituales. Eius. ſ. ſeruus, ſeu viuum membrum.

10. Mortuum, id eſt, morti obnoxium. Aug. Propter peccatum. i. merito peccati. Iuſtificationem.i. Dei ſpiritum,ſeu gratiam qua iuſtificatur.Græc inſtitiam.

11. Mortalia.Syr.mortua.

13. Moriemini.ſ.æterna morte. Viuetis, ſcilicet,æterna vita,tanquam Dei filij.

15. Iterum. ſ. vt in lege veteri. In timore. Græc in timorem.i ad timendum,ſeu timere facientem.Pater vel explicatio eſt præcedentis,vt Græc. indicatur, vel exprimere voluit vocem Iudæi & Gentilis ſ ille Abba clamat, hic pater, ſeu πάτερ,ſic enim Græc.

16. Teſtimonium reddit,id eſt,teſtatur, ſcilicet, interna inſpiratione.

17. Compatimur i.cum Chriſto patimur.

18. Enim pro, autem. Condignæ. ſ. ex ſe,nam dignas facit gratia. vel q.d. pares non ſunt, quia breues & leues ; gloria autem immenſa & perpetua.

19. Creaturæ, id eſt, mundi totius, vel hominis. Reuelationem,id eſt, manifeſtationem gloriæ.

20. Vanitati,id eſt,inſtabilitati, ſeu hominum abuſui,vel corruptioni.Non volens, ſcilicet,naturaliter quiſque appetit conſeruari, fugitque corrumpi. Propter eum q. d. obedit Deo. Spe, ſcilicet,liberationis.

21. Liberabitur. ſ in homine, in quo eſt quodam modo omnis creatura : conſtat enim corpore,& ſpiritu.

22. Ingemiſcit. i. velut gemens optat. Par-

9. Dominum Ieſum, id eſt, aduentum Filij Dei in mundum.

10. Ad iuſtitiam.i.vt quis iuſtus ſit. Ad ſalutem i.vt quis ſaluus ſit.

11. Confundetur.ſ.ſalute fruſtratus.

12. Diues.i.abundanter vtens miſericordia.

14. Quem, pro, de quo.

15. Pedes.i. inceſſus, ſeu diſcurſus. Pacem. i. felicitatem. Bona.ſ.æterna.

16. Auditui.i.auditis à nobis.

17. Auditu. i. iis quæ audiuntur à prædicante. ſ. concipitur. Verbum Chriſti. i. prædicationem de Chriſto.

18. Audierunt. ſ.homines, vt poſſint excuſari: vel gentiles intelligit. Et quidem. ſub. ſcriptum. Pſal. 18. Exiuit, pro exibit. Eorum.ſ. prædicatorum.

19. Cognouit.ſ.quod dicimus de iuſtitia fidei. Primus. ſ. inter cæteros. Æmulationem.i. inuidiam. In, pro per. Non gentem. i. contemptiſſimam, ſeu indignam Gentis nomine. Iram. i. indignationem ſ. quòd ſalus gentibus proponatur, fiántque de populo Dei. Mittam.i. inducam.ſ.ſinam induci.

20. Audet, & dicit.i. audenter dicit.

21. Ad, pro de.

Cap. XI.

2. PRæſciuit. i. prædeſtinauit. Auguſt. 2. de prædeſt. Elia. i. Eliæ hiſtoria. Interpellat. Syr. inuocat.

3. Suffoderunt.i.euerterunt.

5. Reliquiæ. i. pauci quidam, ſeu quos Deus ſibi reliquit Factæ ſunt, pro fiunt, ſeu fient: quamquam Græc. non eſt ſaluæ factæ: nec Syr. ſed ſolum, factæ ſunt.ſ.manſerunt.

6. Gratia. Ablatiuus eſt. Operibus. i. operum merito. Non eſt gratia. Hic additur Græc. & Syr. Si autem ex operibus iam non eſt gratia, alioqui opus non eſt opus: ſed videtur adiectitium.

7. Ergo.ſ. dicendum Quod.i.iuſtitiam quam. Electio.i electi.Heb.

8. Compunctionis. ſ doloris, quo pungerentur indignati contra Euangelium. Id ea 70. Nam Heb. ſoporis, vt nos legimus. Syr. ſtupiditatis. vide Iſaiæ 29. & 6. Vſque, &c. id à Paulo additum.

9. Captionem. q. d. quo capiantur. Et in retributionem. q. d. idque eis pro ſuis peccatis retribuatur.

10. Incurua, id eſt deprime, quaſi dicat, humilia eos.

11. Offenderunt. i. impegerunt. Salus eſt. ſ. conſecuta. Illos.ſ. Gentiles. Æmulétur.i. imitentur.ſ.Iudæi.

12. Magis.ſ.profuerit.

14. Æmulandū.i.imitandum. Carnem.i.cognatos.ſ.Iudæos.

15. Amiſſio. i. reiectio, ſeu perditio. Aſſumptio.i.reſtitutio ſ.putanda eſt.

16. Delibatio. Græc. ἀπαρχὴ.i. primitiæ. Intelligit verò Patriarchas. Maſſa. ſ. Iudæi, illorum poſteri.

17. In illis, id eſt inter illos. Socius, id eſt, particeps.

18. Gloriari.i.efferri.

20. Bene. i. ita quidem eſt. Altum ſapere. i. ſuperbire.

22. Bonitate.i.probitate: vel q.d non abutens tanta Dei bonitate.

24. Secundùm naturam, id eſt, naturales ſunt rami.

25. Myſterium. i. arcanum. Vobis ipſis. i. apud vos.

26. Omnis.ſ.electus.

27. Teſtamentum.i.pactum.ſ.impletum.

28. Secundum. i. quod attinet. Propter vos.i. vt vos ea occaſione fidem reciperetis.

29. Pœnitentia.ſ. Dei.q d.non pœnitet Deum promiſſi.

Propter, pro, per.

31. In veſtram, pro, in veſtri. i. vt miſericordiam conſequeremini: Græc. veſtræ miſericordiæ. i. gratiæ vobis à Deo factæ. q. d. fidem non receperunt.

32. Concluſit. i. permiſit concludi. Omnia. Græc. omnes. Omnium. ſ.tam Gentilium, quàm Iudæorum. q. d. vt eſſet locus eius in omnes miſericordiæ.

33. Altitudo. i. profunditas. Græc βάθος. Inueſtigabiles, à veſtigio. vide Prouerb. 5. Epheſ. 3. q.d. impenetrabiles.

Cap. XII.

1. HOſtiam, pro, velut hoſtiam. Rationabile obſequium. Græc. λογικὴν λατρείαν. i. Dei cultum ſecundùm rationem, ſeu, mentem.

2. In nouitate.i.renouatione, ἀνακαινώσει.

Senſus. i. mentis. νοὸς. Vt, pro, ſic vt. Probetis. i. approbando faciatis. Beneplacens.ſ. Deo.i. grata: voluntas autem, pro, id quod Deus vult à vobis.

3. Gratiam. ſ. docendi viam ſaluris. Sapere. i. de ſe ſentire. Ad ſobrietatem.i.modeſtè. Fidei. ſ. ita. ſe gerat, nec aggrediatur quæ vires ſuperant, ſeu talentum à Deo datum.

5. Alter alterius, pro, inter ſ.

6. Secundum rationem. i. conuenienter, ſeu conformiter.ſ.ſic diuina interpretanda. (id enim vocat Prophetiam) vt fidei congruat interpretatio. Miniſterium. ſ. in rebus ſacris, quali funguntur diaconi. διακονίαν, vel etiam in temporalibus.

8. Tribuit.ſ.auxilium, ſeu eleemoſynam.

Simplicitate.ſ.propter Deum, ſinceréque, & ex animo.

10. Charitatem, pro, per charitatem. Græc. charitate.

11. Solicitudiné, id eſt ſedulitate operum bonorum.

13. Communicantes. ſ. opem, ſeu res. q.d. ſubuenientes.

13. Benedicite, id eſt bene precamini. Maledicere. i. malè precari.

16. Alta ſapientes, id eſt ſuperbientes. Humibus, id eſt, abiectis. Conſentientes, id eſt, vos accommodantes. Apud voſmetipſos. Syr. veſtra opinione.

17. Prouidentes. i. prouidè curantes.

19. Defendentes, id eſt vlciſcentes. Date locum, id eſt ſinite abire, ſeu pellite à vobis: vel vobis irato cedite: vel iram intelligit Dei punitionem. q.d. puniendi curam Deo relinquite.

Mihi. ſ. relinquatur, vel competit. q.d. meum eſt vlciſci peccata.

20. Carbones, &c. q. d. incendes illum, vt te amet talibus beneficiis excitatus.

21. In bono, id eſt, bonitate. Malum, id eſt, militiam.

Cap. XIII.

1. Anima, id eſt homo. Sublimioribus, id eſt ſuperiorum ſuorum. A Deo. ſ. vel iubente, vel ſinente. Aug. 22. cont. Fauſt. Sunt. Græc. & Syr. ſunt poteſtates. Ordinata. Græc. ordinatæ. i. poſitæ. ſ. ad mundi ordinem conſeruandum, quo alia per alia reguntur. Not. poteſtates legitimas à Deo dari, alias ab eo permitti, vt Tyrannorum. Cur autem illas plerumque det improbis, non ſemper cognoſci poteſt ab hominibus.

2. Poteſtati. ſ. legitimæ.

3. Timori, &c. i. timendi bene agentibus, ſed malis. Habebis. ſ. merito, etſi non ſemper re.

4. In iram, id eſt, ad puniendum, ſeu inferendum ſupplicium.

5. Neceſſitate, id eſt omnino. Iram, id eſt, pœnam euadendam. Conſcientiam ſ. ne inobedientiæ peccato maculetur.

6. In hoc ipſum. ſ. vt Deo miniſtrent.

9. Non adulterabis, &c. futura, pro imperatiuis. Inſtauratur. ἀνακεφαλαιοῦται, id eſt, recapitulatur, ſeu ſummatim comprehenditur. Syr. continetur.

10. Malum. ſ. proximo. Plenitudo. i. perfectio, ſeu impletio. Dilectio. ſ. proximi, in qua Dei dilectio includitur.

11. Hoc. ſ. facite. Hora, id eſt tempus. Salus. ſ. æterna. Credidimus. i. credebamus. ſ. Chriſtum venturum.

12. Præceſſit. Syr. præteriit. Dies. ſ. lucis Euangelicæ. Tenebrarum. ſ. peccata. Arma. i. opera. quæ & arma ſunt, & veſtes, ſi lucis ſint. i. bona. ſ. à gratia profecta. Syr. amictum.

13. Sicut, id eſt tanquam. Honeſtè, id eſt modeſtè, ſeu decenter. Et Impudicitiis, & pro, id eſt. Æmulatione, id eſt inuidia.

14. Et carni. &c. id eſt, ne corpori curam impendatis. In deſideriis, id eſt obediendo concupiſcentiis eius.

Cap. XIIII.

1. Infirmum, id eſt, nondum ſatis firmum. Fide, id eſt Chriſtiana religione. Aſſumite, id eſt, ſuſcipite iuuandum. Cogitationum. Græc. διαλογισμῶν, id eſt, diſputationum. q. d. non diſputando, & contendendo: ſed ſubleuando.

2. Se. ſ. licitè. Manducare omnia. i. veſci poſſe quolibet cibo. Manducet. Græc manducat. ſ. ne incidat in cibum lege vetitum.

3. Manducat. ſ. quiduis. Aſſumpſit. ſ. ſibi in ſeruum. q.d. placet enim Deo eius factum.

4. Iudicas, id eſt, condemnas. Stat, ſcilicet, cùm bene agit. Cadit. ſ. cùm peccat. q.d. Domini ſui iudicio relinquendus. Statuere, id eſt, facere vt ſtet.

6. Inter diem. Græc. & Syr. præ die. ſ. eligendum ad opus aliquod. q. d. habet delectum dierum iuxta legem veterem. Hier. 2. cont. Ioui. legit pluſquam diem. Omnem diem. ſ. aptum ad opera bona, ſeu ieiunia. Abundet. Græc. πληροφορείσθω, id eſt certus ſit, ſeu; certificetur. q.d. nihil ſentiat, quod non habeat compertum Deo placere.

6. Sapit, id eſt obſeruat. Domino. i. vt placeat Deo, ſeu ad Domini gloriam.

8. Domini. ſ. ſerui.

9. Dominetur, ſcilicet vt ſeruis pretio ſanguinis emptis.

10. Tu. ſ. infirmior fide. Aut tu. ſ. fortior, ſeu peritior. Stabimus. i. ſiſtemur.

11. Scriptum. ſ. Iſa. 45. Deo pro Deum. ſ. iurando per Deum, vt illic dicitur. Eſt enim quædam Dei confeſſio, per ipſum iurare, vt ſummam veritatem, ſupremumque Iudicem.

13. Iudicate. i. ſtatuite apud vos. Vel ſcandalum repetitio.

14. Confido, πέπεισμαι, id eſt perſuaſum habeo. In Domino, id eſt docente me Domino.

Commune per ipſum, id eſt immundum per ſe, ſeu apud Chriſtum, aut Chriſti beneficio.

Commune eſt. ſ. propter eius conſcientiam erroneam.

15. Enim. Græc. autem. Cibum. ſ. à te ſumptum, quem ille putat vetitum. Perdere. ſ. ſcandalizando.

16. Bonum. ſ. religio Chriſtiana.

17. Bonum, id eſt via ad regnum. q. d. non eſt ſita religio in eſca, &c. Eſca. i. libertas veſcendi quouis cibo.

18. In hoc, ſcilicet, iuſtitia, pace, &c. Probatus, id eſt gratus.

20. Eſca.

20. Eſca. ſ. quam ſumis cum ſcandalo. Opus Dei. i. hominem, ſeu Dei gratiam. Per offendiculum. i. cum proximi ſcandalo.

21. In quo. i. propter quod. Infirmatur. i. redditur debilior in rebus diuinis.

22. Fidem, ſcilicet, quod liceat veſci quolibet. Iudicat, id eſt condemnat. Probat, id eſt faciendum cenſet. q. d. qui ita cenſet, vt in eo non erret, ſeque condemnet.

23. Diſcernit, id eſt diſcrimen ponit inter cibos. Manducauerit, ſcilicet quod cenſet vetitum. Non ex fide, id eſt contra id quod eius fides dictat, ſeu erronea conſcientia.

Cap. xv.

1. Firmiores, id eſt, fortiores. Suſtinere. Græc. portare, id eſt, ſubleuare. Nobis. ſ. ſolis. Placere. i. ſatisfacere.

2. In bonum, pro, in rebus bonis, ſeu promouendo bonum. Ad ædificationem, id eſt vt proximus ædificetur. ſ. in bono promoueat.

3. Sibi placuit, id eſt propria commoda quæſiuit. Ceciderunt ſuper me, id eſt me cruciatunt.

4. Enim, pro, autem. Doctrinam, id eſt inſtitutionem.

5. Patientiæ. ſ. donator. In alterutrum, id eſt, inter vos mutuo. Ieſum Chriſtum, id eſt Ieſu Chriſti voluntatem.

6. Honorificetis. Græc. glorificetis.

7. Suſcipite. ſ. ad adiuuandū. Honorem. Græc. gloriam.

8. Circuncifionis. ſ. Iudæorum. q. d. Iudæis prædicaſſe. Veritatem, id eſt fidem in promiſſis. Patrum, id eſt patribus factas.

9. Super miſericordia, id eſt, ob miſericordiam. Honorare. Græc. glorificare. ſ. debere.

Confitebor. Vox Eccleſiæ, vel Chriſti. In Gentibus. i. Gentium voce. Nomini tuo. i. tibi. q. d. te celebrabo.

10. Iterum. ſ. Deut. 32. ſecundùm 70. vbi nos legimus, Laudate Gentes populum eius. Plebe eius. ſ. Iudæis, qui Dei populus.

11. Magnificare, id celebrare laudibus.

12. Radix, id eſt è radice ortus. ſ. Chriſtus. Et, iunge cum, in eum.

13. Spei. ſ. dator, ſeu obiectum. ſ. in quem ſperatur. Virtute. i. potentia. ſ. charitate quæ per illam in cordibus diffunditur.

14. Certus, pro, perſuaſus, πέπεισμαι. Dilectione. Græc bonitate. Scientia, ſcilicet, rerum diuinarum.

15. Audaciùs, id eſt confidentius, ſeu liberiùs. Ex parte, id eſt aliquantulum. In memoriam, &c. q. d. commonefaciens. Gratiam, id eſt munus prædicandi: vel q. d. iuxta facultatem mihi à Deo datam.

16. Vt ſim, &c. explicatio præcedentis. Sanctificans, id eſt ſanctè tractans. In Spiritu, pro, per Spiritum. ſ. per Spiritus ſancti gratiam.

17. Gloriam, id eſt, vnde poſſimus gloriari. In Chriſto. i. per Chriſtum. Ad Deum. i. apud Deum.

18. Audeo, pro, auſim. In obedientiam, ſcilicet præſtandam Euangello.

19. In virtute. i. per potentiam. Per circuitum. i. & vicinis regionibus, vel circumeundo. Repleuerim. i. plenè annunciauerim: vel q. d. orbem repleuerim Euangelio.

20. Alienum, id eſt ab alio iactum.

22. Propter quod, id eſt, ob occupationem prædicationis. Plurimum. Græc. πολλὰ ſæpe.

23. Locum. ſ. vacuum prædicatione. q. d. neceſſitatem manendi hîc.

24. Fruitus. Græc. expletus. i. conſolatus.

25. Miniſtrare. ſ. eleemoſynam. Sanctis, id eſt, Chriſtianis vide cap. 1.

26. Probauerunt. i. decreuerunt approbando. q. d. placuit, ſeu viſum eſt. Collationem. ſ. eleemoſynæ. Sanctorum, pro, ſanctos, ſeu qui ſunt de numero ſanctorum. i. fidelium.

27. Carnalibus. i. temporalibus bonis.

28. Aſſignauero. ſ. obſignatam pecuniam reddidero.

20. Benedictionis. i. donorum ſpiritualium.

31. Obſequij. ſ. eleemoſynæ quam defero.

32. Refrigerer, id eſt recreer.

33. Pacis. ſ. dator & amator.

Cap. xvi.

1. Phœben: per hanc miſit Paulus epiſtolam. Quæ eſt, &c i. quæ ſua diſtribuit: vel erat Diaconiſſa. ſ. præfecta fœminis quæ alebantur ab Eccleſia. Cenchris: portus erat Corinthi.

2. In Domino. i. propter Dominum. Dignè ſanctis. i. vt decet Chriſtianos.

3. Salutate. Syr. poſtulate pacem. Interdum autem vertit, date pacem. ſ. qui ſalutat dat. i. precatur pacem, & petit. ſ. an pax ſit. i an alter valeat Not. omiſſam ſalutationem Petri Apoſtoli, quòd eo tempore abſens eſſet. Priſcam. Græc. & Syr. Priſcillam. vide Act. 18. In Chriſto. i. Chriſti negotio, ſeu fidei.

4. Anima, id eſt, vita. ſ. tuenda.

5. Eccleſiam. ſ. familiam Chriſtianam. Primitiuus. Græc. primitiæ. ſ. primus. ſeu inter primos conuerſus. Aſiæ ſ. minoris vbi Epheſus. In Chriſto: poteſt iungi cum, ſalutate, vel cum, Eccleſiæ.

6. In nobis. Græc. in nos. i. erga nos.

7. Iuliam e lege, Iuniam. Concaptiuos, ſcilicet olim in carcere aliquo. Nobiles. i. inſignes. In Apoſtolis. i. inter Apoſtolos. ſ. Euangelij prædicatores. In Chriſto. i. Chriſtiani.

9. Chriſto. i. Chriſti negotio.

10. Probum. i. probatum. Domo. i. familia.

11. Sunt in Domino, id eſt, Chriſto credunt, ſeu ſeruiunt.
12. In Domino, id eſt, propter Dominum.
13. Electum in Domino.i.q.d.inſignem Chriſtianorum.Meam.q.d.quam vt matrem veneror.
15. Sanctos.i.Chriſtianos.
16. In, pro cum.
17. Obſeruetis.i.caueatis. Præter.i.contra.
18. Benedictiones. i. laudes, ſeu adulationes. Innocentium.i bonorum.
19. In vobis.i. de vobis. Simplices.i. ſinceros. Malo, ſcilicet, vitando.
20. Pacis.ſ.dator. Vobiſcum.ſ.ſit.
22. In Domino, iunge cum, ſaluto.

21. Lucius. Quidam putát, Lucam ſignificari.
23. Vniuerſæ, &c.q.d. qui & omnes excipit fideles hoſpitio. Arcarius. Græc. œconomus. ſ. quæſtor ærarius Corinthi.
25. Iuxta, &c.i. in negotio Euangelij. Meum. i.quod prædico. Æternis. i.omnibus retroactis. Taciti.i.abſconditi.
26. Scripturas.ſ.nunc declaratas, ſeu impletas.
27. Soli, ſcilicet, ex ſe, ſeu, per naturam. Cui honor.&c. Hæc non ſunt, Græc. Amen. Hic Syr. additur Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti ſit cum omnibus vobis, Amen. Additur etiam in fine Græc. & Syr.ſcripta è Corintho, & per Phœben miſſa.

AD CORINTHIOS I.

Concordiam commendat, & humilitatem, abuſus quoſdam eorum arguens, & corrigens, reſpondétque illorum quæſitis.

CAPVT I.

1. VOCATVS, pro vocatione, ſeu profeſſione.
2. In Chriſto.i.per Chriſtum. Vocatis, pro, vocatione. Nomē Domini, pro, Dominū.q.d. qui Chriſtum colunt. In omni loco.q.d. vbicumque ſint.
3. Vobis, ſcilicet, multiplicetur.
4. In gratia, pro, de gratia.
5. In illo. i. per illum. Verbo. i. re, ſeu opere. Heb. Scientia.ſ.rerum diuinarum.
6. Sicut, pro, adeò, ſeu in tantum. Teſtimonium Chriſti.i. Euangelium quod de Chriſto teſtatur.
7. Gratia.i.dono. Græc. χαρίσματι. Reuelationem.i.aduentum, quo eſt manifeſtandus.
8. Sine crimine, ἀνεγκλήτους .i.inculpatos. In die, pro, vſque in diem.
9. Fidelis.i.verax.
10. Nomen Domini. i. Dominum. Idipſum.i. idem. Schiſmata.i.diſſidia. Senſu. i, mente. Sententia. Syr. voluntate.
11. Chloes. ſ. domeſtici. Videtur eſſe nomen fœminæ. Quidam loci putant. Contentiones. ſ. ſuos quiſque prædicatores, vel baptizatores aliis per contentionem præferebant.
12. Pauli. ſ.diſcipulus, ſeu filius ſpiritualis.
15. Baptizati eſtis. Græc. baptizauerim.
16. Stephanæ, nomen viri. vide inf.ca.16. Domum.i.familiam.
17. Sapientia verbi. i. diſerto ſermone. Euacuetur.i.careat vi ſua Crux.i.prædicatio crucis.
18. Verbum.i.prædicatio, ſeu negotium. Virtus. i. potentia.
19. Perdam.i.oſtendam dignam perditione. q.d. reiiciam, ſeu reprobabo, vt ſtatim explicat. Sapientium, ſcilicet, mundi.
20. Scriba, id eſt, legis peritus. Inquiſitor, id eſt, ſcrutator, ſeu diſputator. Fecit, id eſt, oſtendit.
21. Nam quia. Græc. poſtquam enim. Sapientia, id eſt, rebus ſapienter factis. Stultitiam, ſcilicet, mundi iudicio.
24. Vocatis.ſ.ad ſalutem.
25. Stultum.ſ.mundi iudicio.
26. Vocationem veſtram, id eſt, quales vobiſcum ſint vocati ad ſidem. Multi, ſcilicet, vocati.
27. Mundi.i.ſecundum mundum.
28. Non ſunt. i. pro nihilo habentur. Quæ ſunt, id eſt, habentur in pretio apud mundanos. Deſtrueret, ſcilicet, euertit prædicatio, mundi pompam & errores.
29. Omnis caro, id eſt, vllus homo.
30. Ex ipſo, pro, ipſius. In Chriſto, id eſt, per Chriſtum. Sapientia, &c. pro, dator ſapientiæ, &c.
31. Scriptum. ſ. Iere. 9. In Domino, id eſt, de Dei in ſe benignitate.

CAP. II.

1. ET ego, pro, itaque ego. Chriſti, id eſt, de Chriſto.ſ. Euangelium.
2. Non enim, &c. quaſi dicat, ita me geſſi, ac ſi neſcirem, niſi, &c.

3. In infirmitate id eſt, multa patiens. Timore, ſcilicet, periculorum. Tremore, ſcilicet, ob mihi mala accidentia. vel Heb. eſt. in timore & tremore.id eſt, in magno timore.

4. Perſuaſibilibus, id eſt, perſuaſoriis. Virtutis, id eſt, potentiæ, q.d. potentis ſpiritus.

5. In ſapientia, id eſt, pendens ex ſapientia.

6. Loquimur, ſcilicet, cùm opus eſt. Principum, ſcilicet, philoſophorum, & oratorum, & Magnatum. Deſtruuntur, id eſt, tandem in nihilum recident.

7. In myſterio, id eſt, abſconditam.ſeu arcanam. Prædeſtinauit, id eſt, antè definiuit, ſcilicet, reuelandam nobis.

8. Crucifixiſſent, ſcilicet, Principes Iudæorum, & gentium.

9. Scriptum, ſcilicet, Iſa. 9. Quidam tamen putant citari quædam Eliæ quæ non extent. Quod. Græc. quæ.

10. Spiritus, ſanctus. Scrutatur, id eſt, perfectè nouit, ſcilicet, Deus eſt cuius proprium corda ſcrutari. Profunda, id eſt, abditiſſima.

11. Hominis, ſcilicet occulta in animo.

12. Quæ, ſcilicet, myſteria. Donata, id eſt, reuelata, ſeu in noſtri gratiã facta q.d. vt fidei myſteria credamus, ſeu geſta à Chriſto pro nobis.

13. Comparantes, id eſt, conferentes. q.d. ſpiritualia per ſpiritualia explicantes, accommodantéſque myſteriis explicandis conuenientem ſermonem.

14. Animalis, id eſt, qui carnis affectibus ducitur. Eſt, id eſt, videntur. Examinantur, id eſt, diiudicantur. Omnia, ſcilicet, Dei. q.d. approbat diuina omnia, & veneratur Nomine, ſcilicet, qui non ſit ſpiritualis. Iudicatur, id eſt, iudicari poteſt, nec.n. de ſpirituali poteſt animalis rectè ſententiam ferre, cùm ſenſu careat rerum ſpiritualium. Scriptum. ſ. Iſa, 40. ſecundùm 70.

16. Cognouit. ſcilicet, niſi ipſo reuelante. Inſtruxit eum. Græc. aliquanto aliter, ſed interpres ſenſum reddidit. Habemus, ſcilicet, per reuelationem.

Cap. III.

1. Carnalibus, id eſt, carnis ſenſum adhuc ſequentibus, nondum plenè ſpiritum. Paruulis in Chriſto, id eſt, in Chriſti myſteriis adhuc rudibus.

3. Zelus. id eſt, æmulatio, ſeu inuidia. Hominem, id eſt, affectum humanum.

4. Homines. Græc. carnales.

5. Dedit. ſub. ſic miniſtrat.

6. Plantaui, ſcilicet, vos in fide. Rigauit. ſcilicet, prædicatione.

7. Aliquid, ſcilicet, ſine Deo.

8. Vnum ſunt, ſcilicet, in Chriſto, cuius negotium agunt.

9. Adiutores. Græc. cooperarij συνεργοί.

11. Fundamentum. ſ. primarium. nam ſecundaria. ſunt, vt dicitur Eph. 2. Apoc. 21. Prophetę & Apoſtoli.

12. Aurum, &c. per tria priora intelliguntur opera bona, ſeu perfecta: per poſteriora, peccata venialia, ſecundùm Aug. de fide & oper. cap. 16. Alij ad doctrinam referunt ſolidam, vel vanam prædicatorum.

13. Dies, id eſt, iudicium opertum. Igne. i. ſeuero Dei examine.

14. Manſerit, ſcilicet probatum.

15. Arſerit, id eſt, punietur. Patietur, ſcilicet, qui illud fecit. Per ignem, id eſt, ſupplicium. ſ. purgatorij, vbi iuſtorum peccata puniuntur, id eſt eorum qui hinc cum iuſtitia diſceſſerunt. De inferni igne nihil dixit, quia de iuſtorum operibus, loquebatur, vel bonis, vel venialibus.

17. Diſperdet. i. perdet ſupplicio æterno.

18. Stultus, ſcilicet, quantum ad hoc ſeculũ, cuius iudicio ſtulti ſunt probi viri.

19. Scriptum, ſcilicet, Iob 5. Comprehendam q.d. eorum aſtutias depreheuſas euertam, ſeu res ſtultas. Græc. qui comprehendit. vt etiam legitur Iob 5.

20. Sapientium. Nos, Pſal. 93. hominum, legimus, vt eſt Heb. & Græc.

21. Veſtra i. ad veſtram ſalutem, à Deo data, ſeu inſeruientia.

23. Chriſti, ſcilicet, ſerui. Dei. ſ. Filius.

Cap. IIII.

1. Homo. i. quiſque. Myſteriorum. i. arcanorum.

2. Quæritur. i. requiritur. Inter diſpenſatores. Græc. in diſpenſatoribus. Fidelis. ſcilicet in diſpenſando.

3. Die, id eſt, iudicio, ſcilicet, iudicium eſt velut lumen.

4. Nihil, ſcilicet, mali. In hoc. i. propterea. Iuſtificatus. i. culpa carens.

5. Illuminabit. i. manifeſtabit. Tenebrarum. pro, tenebris. Vnicuique. ſ. iuſto.

6. Hæc. ſ. quæ ſuprà dixi. Transfiguraui. i. tranſtuli. ſ. quod de aliis dicebatur, tulli quaſi de nobis diceretur, ne quemquam offenderem. Nobis. i. perſona noſtra. Scriptura. ſ. ſuprà, vbi id reprehendit. Vnus. Græc. ſapiaris, & vnus. Pro alio. Syr. propter aliquem. ſ. qui ſe docuit, aut baptizauit, quaſi ille excellentior ſit exteris.

7. Diſcernit, id eſt, facit excellere, velut ab aliis diſcretum. Gręc. diiudicat. ſcilicet, iudicio ſuo ſecernendo ab aliis, vt digniorem. Accepiſti, ſcilicet, à Deo.

8. Saturati, id eſt, pleni bonis. q.d. Ita vos geritis, quaſi nihil iam deſit. Modeſta reprehenſio. Regnatis, id eſt, videmini vobis regnum adepti. Regnetis. ſ. verè. Regnemus. q. d. nam & mihi id fuerit pro regno, qui veſtra bona mea duco.

9. Puto enim,&c.quaſi dicat, ego quidem de me ita ſentio. Nouiſſimos,id eſt,poſtremos, ſeu abiectos hominum iudicio. Oſtendit, id eſt, exhibuit. Spectaculum.Græc. θέατρον. Et Angelis, pro,id eſt Angelis.

10. In Chriſto. i. per Chriſtum. Nobiles. i. clari. Ignobiles i obſcuri.

11. Inſtabiles i.non habentes certam ſedem.

12. Benedicimus,id eſt, bene precamur male dicentibus. Blaſphemamur i.conuitiis afficimur. Obſecramus,id eſt, blandè agimus cum talibus. Purgamenta.i fæces. Peripſema, id eſt, pannos ſordes tergēs,vulgò ſtraccio,Italicè,quaſi dicat, viliſſimum quiddam. Quidam reiectamentum vertunt. Hier. ep 22.purgamentum.

14. Confundam.i.rubore ſuffundam.

15. In Chriſto.i.re Chriſtiana.

16. Domino i.Domini negotio.

17. Commonefaciat,id eſt,doceat,ſeu in mentem reducat. Chriſto,id eſt,Chriſti negotio, ſcilicet promouendo.

19. Cognoſcam.i.explorabo. Virtutem. i. efficaciam q.d.quid poſſint.

20. Virtute i.vi quæ in operib.demonſtratur.

21. In virga,id eſt,cum caſtigatione,ſeu ſeueritate.

Cap. v.

1. INflati,quaſi dicat, ſtuderis ſuperbiæ intertim. Alludit ad ea quæ dixit cap.1.& 4. de eorum contentione, & inflatione. Tollatur, ſcilicet,per excommunicationem.

3. Iudicaui.i.decreui Syr.condemnaui.

4. Nomine.i. auctoritate. Congregatis. Vult illum publicè declarari excommunicatum. Spiritu.ſ.per hoc decretum. Cum virtute.i.per poteſtatem.

5. Tradere,ſcilicet,per excommunicationem. Syr. vt tradatis. Interitum. Græc. ὄλεθρον, id eſt, perniciem, ſeu calamitatem, ſcilicet, cruciabat dæmon excommunicatos. Die, ſcilicet, iudicij. Videtur autem intelligendum particulare quod fit in morte.

6. Gloriatio. ſ. in hominibus, de qua ſuprà. Corrumpit. Græc.fermentat. q. d. inficit iſte veſtram congregationem ſuo peccato.

7. Vetus.ſ.hominis veteris. Fermentum,id eſt, peccatum,ſcilicet,illius fornicatij. Conſperſio, id eſt,maſſa. Sicut eſtis,&c. id eſt, vt par eſt eos qui ſunt profeſſione azymi,id eſt,ſinceri,& abſque peccati fermento.

8. Epulemur, id eſt, feſtum agamus, Nec in, &c.in,pro,cum,eſt verò explicatio præcedentis. Azymis,ſcilicet,in epulis paſchalibus Iudæi azymis veſcebantur.

9. Scripſi,ſcilicet,ſuprà. Quidam putant citare epiſtolam aliam quæ non extet. Commiſceamini,id eſt conuerſemini.

10. Exiſſe.ſ.quia aliter non poſſetis non conuerſari cum talibus,quibus plenus mundus.

11. Frater,id eſt, Chriſtianus. Nominatur, id eſt,habetur. Maledicus,id eſt, conuitiator. Sumere,ſcilicet,cùm manifeſtū eſt eſſe tales,quod vulgò dicitur,Nororium.

12. Mihi,id eſt,ad me pertinet. Foris, id eſt, extra eccleſiam.

13. Malum.ſ. hominem. τὸ πονηρὸν.

Cap. vi.

1. NEgotium,id eſt,litem. Iniquos, id eſt, infideles. Sanctos,id eſt,fideles.

2. In vobis. i. per vos. Indigni eſtis qui, pro, indignum eſt vt.

3. Angelos.ſ. malos.

4. Secularia.i.de rebus huius vitæ, ſeu temporalibus. Græc. βιωτικὰ. Contemptibiles.i.viles. q. d.omnium infimos.

5. Ad verecundiam,&c.q.d.non id dico,quòd tales velim iudicare,ſed vt pudeat vos, qui gentiles aditis,quaſi nemo ſit inter vos qui poſſit lites dirimere: præſtat quidem vel ex vilibus aliquem Iudicem facere,quàm illos adire in cauſis. Fratrem ſuum,pro, fratres ſuos.

6. Infideles.ſ. iudices.

7. Iam quidem,&c.q.d.quamquam culpa non caret,quod litigatis.ſ.erat illo tempore nonnullum ſcandalum,& iſti videbantur etiam ex cupiditate litigare. Iudicia.i.lites. Accipitis.i.patimini. Fraudem. Græc damnum.

8. Fraudatis. Græc damno afficitis.

9. Molles, ſcilicet, qui ſoli per ſe impudicè peccant.

10 Maledici,id eſt,conuitiatores,ſeu qui aliis malè precantur.

11. Quidam,ſcilicet,ex vobis. In nomine ſcilicet,baptizati. In Spiritu,id eſt,per gratiam,vel in nomine Spiritus ſancti, in quo etiam baptiſmus datur.

12. Omnia,&c.pro,vt omnia mihi liceant,vel quaſi dicat,non omnia quæ licent expediunt Poteſtate,ſcilicet,inordinatè, vt gulæ,de hac enim loqui incipit.

13. Ventri,ſcilicet, debetur, daturque licitè. Eſcis,ſcilicet,deſtinatus,ſeu ſubiectus Deſtruet, ſcilicet, quantum ad vſum edendi, qui tandem ceſſabit. Fornicationi, ſcilicet, ſeruire debet. Corpori,ſcilicet,prouidebit,ſeu dabit præmium ſuum,vt ſtatim explicatur,vel imperare debet.

16. In carne vna,pro,in carnem vnam i. velut vna caro,ſeu vnus homo.

17. Vnus ſpiritus,id eſt, vnum ſpiritu,ſcilicet, cum Deo.

18. Omne,ſcilicet,aliud,ſub, ferè. In corpus, ſcilicet,illud turpiter tractando.

20. Corpore veſtro,hic Græc.& Syr.additur,& in Spiritu veſtro,quæ ſunt Dei.

CAP. VII.

1. MIhi.ſub.reſpondeo quod ſequitur. Bonum eſt.pro,melius eſt.

2. Fornicationem.ſ.vitandam.Habeat,id eſt, poteſt ducere,vel ducta vti.

3. Debitum.i.copulam à coniuge petitam.

4. Mulier.i.vxor.Sui corporis. i. membrorum quibus peragitur concubitus. Aug. 5. cont. Iulia. Non habet.ſ.ſola,vel ſolus. Sed.pro,ſed etiam.q. d.poteſt coniunx debitum petere , debéque alter reddere.

5. Fraudare.i.debitum ſubtrahere. Orationi. Græc.& Syr.ieiunio,& orationi. Idipſum, id eſt, copulam,Propter pro,per.

6. Hoc.ſ.de repetenda copula.

7. Autem.Græc.enim. Sicut meipſum,id eſt, continentes.Aug.lib.de grat.& lib.arb. i. in perpetua caſtitate viuere.Hier.epiſt.14.& 22.

8. Bonum.i.melius. Aug.lib.de bono viduit. Sicut & ego. ſ.in totum abſtinere. Syr.ſicut ſum puritate.

9. Nubant. niſi continentiam vouiſſent, Aug. lib.de bono viduit.Græc. γαμησάτωσαν, id eſt matrimonio iungi. Vri,id eſt,fornicari.Hier.epiſt. 50. Auguſt.lib.ad Virg.lapſ.

10. Non ego. q. d. non eſt id præceptum humanum,ſed diuinum.Diſcedere,ſcilicet, ſine iuſta cauſa.Diſceſſerit.ſ.cum cauſa iuſta.

12. Dico. i. præcipio. Hebr. Non Dominus, ſcilicet,præcipit.q.d. præceptum eſt humanum, non diuinum.Frater,id eſt,Chriſtianus.Conſentit,id eſt,vult.

14. Sanctificatus.ſ. quantum ad matrimoniũ. vel, q. d. fit interdum vt conuertatur ad fidem.. Sancti, id eſt, Chriſtiani , ſcilicet , opera fidelis parentis baptizati. vel q. d. ſunt legitimè nati. Syr.mundi.

15. Diſcedit. ſ. nolens cum fideli habitare. Seruituti, ſcilicet, vt non habeat illo diſcedente libertatem cum altero contrahendi.In pace.pro, ad pacem,id eſt,vt pacificè viuamus , & quietè. q. d. non debet ea res pacem turbare. Vos.lege, nos.

16. Vnde.Græc. quid poteſt autem id referri vel ad ſuperiora,vel ad proximè dicta

17. Niſi.pro,verùm. Syr. ſed. Diuiſit. ſ. dona ſua. q.d. agat verò quiſque ſecundùm talentum ſibi creditum,& vocationem ſuam. Videtur antè id ad ſequentia pertinere.Sicut lege,ſic. Doceo. Græc.ordino.Syr.præcipio.

18. Adducat. i. reducere conetur. ſ.arte , ſeu medicamento aliquo.Græc.attrahat.vide Epiph. libr de Menſur. qui hunc quorundam morem fuiſſe refert.Syr.reuertatur ad præputium,id eſt, gentilitatem.In præputio.i.Gentilis.

19. Nihil eſt.i.nihil prodeſt ad ſalutem.

20. Vocatione. i.vitæ conditione.

21. Curæ.q.d.ne tibi moleſtum ſit. Magis, id eſt potiùs. Vtere, ſcilicet , ſeruituте , ob maiorem humilitatem,& patientiam.

22. In Domino.pro, ad Dominum,ſeu Domini fidem. Libertus. i. è ſeruo liber factus.

23. Serui. i. eis addicti,ſeu propter ipſos ſeruientes,ſed propter Deum.

24. Apud Deum,id eſt,Deo ſeruiens.

25. Virginibus.i.ſeruanda virginitate.Fidelis, ſcilicet,in Apoſtolico munere, & poſſim docere ſalutaria.

26. Inſtantem. i. præſentem. Neceſſitatem, id eſt,moleſtiam quam coniugium affert , & ſollicitudines domeſticas,&c.vel neceſſitatem breui moriendi,de quo infr.

28. Tribulationem,&c.i. moleſtias,& incommoda multa coniugij. Parco. ſ. permittens coniugium parcere.pro,ſinere,ſeu omittere.

31. Non vtantur.ſ. non diligant.Aug. Figura, id eſt,habitus,ſeu ſtatus.

32. Quæ.pro,de iis quæ.

33. Diuiſus,ſcilicet,mente,& cura.

34. Sancta,id eſt , ſanctior, nam & coniugati ſancti.Aug.lib.de bono viduit.

35. Laqueum,&c.i.cogam vos continere. Aug. & Hier. Ad id.ſ. hortor. Honeſtum. l. honeſtius. Aug.li.de bono viduit.Impedimento. Græc. diſtractione. Dominum obſecrandi.Græc. poſſunt verti,Domino adhærendi.

36. Turpem ſe.pro,agere ſe indecorè, ſeu rem reprehenſibilem.Syr ſic reddidit,Si quis ſe putat deſpicatui haberi,ob virginem ſuam, quòd prætereat tempus eius, nec dederit eam viro, congruum eſt vt det, quod vult,&c. Oportet.pro, videatur oportere. Nubat.pro,nuptum det , ſeu detur illa.

37. Neceſſitatem.i aliquid cogens Suæ volũtatis. i. faciendi de virgine ſua quod velit.ſ quia illa ſe ei commiſit.Iudicauit.i.ſtatuit.

39. In Domino.i.Chriſtiano.Hier.& Aug.

40. Beatior.ſ.in futuro ſeculo. Amb. Sic, ſcilicet,innupta.

CAP. VIII.

1. HAbemus.q.d.ſcimus omnes idola nihil eſſe.Inflat.ſ.ſine charitate. Auguſt.

3. Cognitus.i.dilectus.ſ.nouit Dominus ſuos; aliis dicit,Neſcio vos.

4. Nihil eſt.q.d.repræſentat vt Deum,id quod Deus non eſt.

5. Sunt ſ.Gentilium opinione.

6. In illo.Græce in illum i.per illum. ſ.ſumus; vel ad illum tendimus.Per ipſum.ſ.ſumus.

7. Scientia.ſ. vt par eſt.Conſcientia.ſ erronea. Idolothytum.i. Idolis immolatum.q.d.putantes ſe in eo peccare.

8. Eſca.ſ.ex ſe.q.d.nihil refert apud Deum, ſine edas idolothyta, ſiue non. Abundabimus. i. meliores erimus apud Deum.Deficiemus,id eſt, minus habebimus.

9. Licentia.i.libertas quibuſlibet veſcendi.

10. Scientiam.ſ.quòd idolothytũ nihil veſcen

tem ædat. Idolio.i.idolis immolatorum mer. a. Ædificabitur.i. excitabitur. Syr. confirmabitur. Ad manducandum.ſ.putans tamen non licere.

11. In tua ſcientia.i propter tuam ſcientiam.

12. Percutientes.i.vulnerantes.Chriſto.Græc. Chriſtum.

Cap. IX.

1. LIber,id eſt,libertatem habens veſcendi quibuſlibet.In Domino.i. per gratiam Domini,ſeu in Domini fide.

2. Signaculum.i.ſigillum.ſ.quo fit certa fides. q.d.veſtra fides oſtendit me veſtrum Apoſtolum qui vos conuerterim.

3. Interrogant. Græc.diiudicant.i.examinant. ex me quærentes.Syr condemnant.

5. Muliercolam. Græc. mulierem. Sororem, id eſt, Chriſtianam. ſ vocabantur Chriſtiani fratres,Chriſtianæ verò ſorores.Circumducendi, ſcilicet, ſequebantur piæ fœminæ Apoſtolos, eiſque miniſtrabant, vt Chriſto. Luc. 8. Fratres, id eſt,cognati.ſ Iacobus, Iudas, &c. Cephas, id eſt,Petrus.

6. Hoc.Græc.& Syr.non.q.d.nonne poſſumus non operando manibus,ex Euangelio viuere?

7. Suis ſtipendiis.i.propriis ſumptibus.

8. Hominem.i.humanam rationem ſ.ſolum.

9. Alligabis. futurum pro Imperatiuo. Cura. ſ.præcipua,& non potius de hominibus.

10. Nos.ſ.præcipuè.Triturat.ſ.triturare.

11. Carnalia.i.corpori ſuſtentando neceſſaria.

12. Veſtræ.pro,in vos.ſ.accipiendi à vobis victum Nos.ſ.qui veſtri ſumus Apoſtoli. Suſtinemus.i.patimur.Offendiculum.i. impedimentum,ſeu ſcandalum.

13 Sacrario i.templo.Operantur.i. ſacrificāt, ſeu miniſtrant De ſacrario.i.oblata templo. Participant.i.partem capiunt.ſ.oblatorum.

15. In me.i erga me.q.d.vt alar à vobis. Gloriam.i.gloriæ materiam. Euacuet.i. adimat.

16. Gloria ſ.talis,ſeu ſingularis.ſ. apud Deum. Nec ſtiras ſ.ex Dei præcepto.

17. Volens i. vltro,ſine vllo Dei præcepto. Inuitus.i.præcepto Dei coactus.

18. Merces.ſ.ſingularis.Sumptu.ſ. auditorum. Abutar.i.vtar. ſ. quantum poſſem. Euangelium, ſcilicet,prædicando.

19. Ex omnibus.pro,ex omni parte.vel q.d.ex omnium ſeruitute exemptus.

20. Lege,ſcilicet,Moſaica.

22. Infirmus.Græc.& Syr.velut infirmus. Facerem.ſ.quod in me erat.

23. Euangelium.i bona per Euangelium promiſſa.

24. Brauium.i.præmium victoriæ.

25. Agone.i.publico certamine.

26. Quaſi aërem,&c.i.fruſtra,ſeu in vanum.

27. Caſtigo ὑπωπιάζω. i.liuidum reddo, ſcilicet, flagellis.Reprobus ſ.apud.Deum

Cap. X.

1. ENim.Græc.autem.

2. In Moyſe i.duce Moſe. Baptizati. pro, velut baptizati.ſ figura erat illa baptiſmi.

3 Spiritualem.i ſpiritualis figuram.

4 Bibebant autem.Græc.bibebant enim. Spiritali.i.ſpiritalis rei figura,ſeu,vt Aug. explicat, ſpiritualiter intelligenda. Conſequente. Not. & hic Num 21.ſignificari aquam quæ de petra fluxit,ſecutam fuiſſe Iudæos per deſertum. Petra i. petræ aqua Petra autem.ſ. quæ ſignificabatur per illam Petram Chriſtus. qui etiam, vt eſt in Eucharistia,per Manna ſignificabatur.

5. In pluribus, &c. q.d.multi eorum Deo diſplicuerunt.

8. Viginti tria. At Num. 25. dicitur viginti quatuor.Vtrumque verum. In maiori enim numero minor includitur.

9. Tentauerunt.ſ.Chriſtum. Perierunt. i. occiſi ſunt.ſic infrà.

10. Exterminatore.ſ. Angelo. vide Num. 14. & 16.

11. Correptionem. Syr.eruditionem.Fines ſeculorum.i.vltima ætas mundi.

13. Apprehendit.pro,apprehendet. Humana, id eſt,quam homo ferre poſſit. q. d. poteſt quiſque non cadere ſi velit. Autem. pro, enim. q.d. Deus enim qui fideliter ſuos cuſtodit, non patietur.&. Prouentum. i. ſucceſſum, ſeu euentum bonum.ſeu q.d.addet vires.

16. Cui.Græc.quod.Benedicimus. id eſt, cum benedictione conſecramus. Communicatio, id eſt,participatio,vt ſtatim vertit idem verbum Græcum. Not.verò hic communicandi verbum quàm ſit antiquum. ſ. communicatur nobis in Eucharistia Chriſti corpus & ſanguis, vt hic apertè dicitur. Panis. ſic dicitur ob ſpecies panis.

17. Vnus Syr. vt vnus eſt. Vnum. Syr. ſic vnum. Omnes qui. Græc. omnes enim. Et de vno calice.non eſt id Græc.nec Syr.nec in Complut.

18. Secundùm carnem. i. carnalem. eſt enim & Iſraël ſpiritualis. Altaris. ſub. & ſic quodammodo Dei.eodem modo qui edunt Idolis immolata, videntur participare cum idolis, & alios ſcandalizant.

19. Aliquid.i vim aliquam habens.

20. Socios,id eſt,participes,ſeu conſortes.

21. Quia.non eſt Græc.nec Syr. nec in Complut. Menſæ,id eſt altaris.

22. Æmulamur, id eſt, prouocamus ad indignationem Græc. παραζηλοῦμεν.q.d. Deúmne audemus irritare?

23. Omnia, &c. vide ſupr. cap. 6. Ædificant, ſcilicet, proximum. loquitur de idolothytorum eſu.

24. Suum,id eſt,ſibi vtile.ſub.ſolum. Sed.pro,ſed etiam.

25. Interrogantes,ſcilicet an ſit idolothytum. Conſcientiam.ſ.ne lædatur, vel veſtra, vel aliorum fidelium,qui poſſent ſcandalizari.

26. Domini enim, &c. q. d. eſt enim caro Dei creatura, qua veſci licet. Plenitudo eius, id eſt, quicquid in ea eſt.

28. Et propter,pro,Id eſt propter.

29. Non tuam. ſ. qui ſcis licere. Alterius. ſ. qui ſcandalizatur. Vt quid enim, pro alioqui enim cur. Iudicatur.i. condemnatur.ſ.in re alioqui licita.

30. Gratia.i. gratiarum actione. Blaſphemor. i.reprehendor.Quod,pro,de quo.

32. Sine offenſione,id eſt, neminem ſcandalizantes.

33. Placeo.i.ſtudeo placere ad ædificationem. Eſt.ſ.ſolum.Sed,pro,ſed etiam.

CAP. XI.

2. PRæcepta. Græc. παραδόσεις, id eſt traditiones.

3. Viri.ſ. fidelis.Iuſt.q. 89. Caput. ſ. ſuperior. dux,ſeu gubernator.

4. Prophetans, id eſt ſcripturam interpretans, aut Dei myſteria ediſſerens. Deturpat, id eſt, dehoneſtat, ſeu dedecorat. Suum, ſcilicet, Chriſtum q. d. facit iniuriam Chriſto, per rem indecentem.

5. Suum.ſ. virum ſuum. Vnum, pro,idem. Decalueret.Græc.raſa ſit.

6. Nam &, &c.q.d.ſi enim licet non velari, licebit & tonderi.Decaluari.Græc.radi.

7. Gloria Dei ſ. ſapientiam Dei & dominium repræſentat dum orat, aut prophetat, ideoque coram illo debet eſſe aperto capite, vel ob reuerentiam,vel ad Dei libertatem repræſentandam. Id autem quidam intelligunt dum talia fiunt in perſona Eccleſiæ.Nam alioqui tecto capite coocio habetur. Viri, ſcilicet dum ſe ſubiecta ei profitetur, adeoque debet ſemper eſſe velata velut ſubiecta.

10. Velamen.Græc poteſtatem ſ.velum ſignificat poteſtatem viri in vxorem. Angelos. ſ. ad Angelorum præſentium reuerentiam. Quidam tamen per Angelos, ſacerdotes & iuſtos intelligunt.q.d.ne illis ſit cauſa tentationis.

11. Sine muliere. ſ. naſcitur. In Domino. i. Deo ſic vtrunque faciente.

14. Nec, pro non ne. Comam nutriat. ſ. more fœminarum. Græca verti poſſunt, comatus ſit.ſic infrà.

16. Eccleſia.Græc.Eccleſiæ.q.d nec Iudæi,nec Chriſtiani, vel nec ex Iudæis, nec ex gentibus conuerſi.

17. Hoc. ſ. præcedens. Non laudans. ſ. quod ſequitur.In melius.ſ. progredientes,vt par eſſet. Conuenitis.ſ.ad Eccleſiam.

18. Sciſſuras.i.diſſidia.Græ.σχίσματα.

19. Hæreſes.i.ſectas.ſ.errantium.

20. In vnum.i.ſimul.Non eſt.i.non accidit. Manducare.ſ.vt oporteret.

21. Cœnam, ſcilicet poſt Euchariſtiam ſolebant vnà cœnare, inuitatis pauperibus: poſtea per abuſum quidam ſoli cœnabant, non expectatis egenis.

22. Numquid,&c. q.d.ſi veſtra ſoli edere vultis, cur non facitis domi veſtræ? Confunditis. i. pudorem incutitis.

24. Agens, pro, cùm egiſſet. Tradetur. Græc. frangitur. Commemorationem. i. memoriam mei.

25. Calicem.ſ. accepit. Eſt, pro, continet, ſeu ſignificat. Sanguine.ſ hic incluſo, per quem nouum teſtamentum confirmatum.

26. Annunciabitis i.commemorabitis.

27. Corporis. ſ. indignè ſumpti, id eſt peccati in corpus.

28. Probet. i. examinet. ſ. ne cum peccato accedat. Homo, id eſt quiſque. Heb. Diiudicans i. diſcernens. ſ. à cæteris cibis: vel expendens. ſ. quanta res ſit, quantaque puritate accedendum. Mirum hìc non videre hæreticos veritatem corporis Chriſti in Euchariſtia. Ecquid potuit apertiùs dici?

30. Dormiunt,id eſt moriuntur.

31. Diiudicaremus. I. diſcuteremus, & emendaremus.Iudicaremur.i. damnaremur à Deo,ſeu puniremur.

32. Corripimur.i.caſtigamur.

33. Iudicium.i.condemnationem.

CAP. XII.

1. SPiritualibus.ſ.donis.

2. Scitis,&c.q.d. primùm gratiam Dei agnoſcite, qua eſtis ab idolorum cultu liberati.

3. Ideo, &c. q d. illud etiam cogitate,neminem ſine Dei gratia poſſe Chriſtum confiteri. Nemo, pro, ſicut nemo. Dicit anathema, pro anathematizat,id eſt execratur,ſeu maledicit. Ieſu.Græc Ieſum.Et nemo,pro,ſic nemo. Dicere. &c. id eſt confiteri, vt par eſt, Ieſum Deum eſſe. In Spiritu ſancto, id eſt per gratiam Spiritus ſancti.

4. Diuiſiones.i.diſcrimina.

5. Miniſtrationum.i.miniſteriorum.

7. Vtilitatem ſ Eccleſiæ.

8. Spiritum. ſ. ſanctum. Sapientiæ. ſ. diuina explicandi facultas. Scientiæ. ſ. dirigendi humana Secundum,pro per.

9. Fides.ſ. excellens. In eodem, pro, per eundem. Sanitatum, id eſt ſanandi. Vno, pro eodem.

10. Virtutum. i. miraculorum. Sermonum. i. linguarum.

12. Chriſtus,id eſt Chriſti Eccleſia.

13. In vno, pro, eodem. In vnum. i. vt vnum ſimus.Potati.q.d.vnum ſpiritum hauſimus.

15. Non ideo,lege,num ideo.

22. Sed multo magis,pro imò potiùs.

23. Circundamus.ſ.diligentiùs operientes. Inhoneſta,id eſt,indecora,ſcilicet pudenda. Noſtra, pro, in nobis. Honeſtatem. ſ. dum teguntur.

24. Nullius ſ.eiuſmodi.Temperauit,pro,contemperauit. Deerat. ſ. decor. Honorem. ſ. dum voluit tegi diligentiùs,& cuſtodiri.

25. Schiſma. id eſt diſſidium. In idipſum. Græc.idipſum.i.pariter,ſeu æquè.

26. Et ſi,pro,itaque ſi. Gloriatur,pro honoratur.Syr.exultat.

27. De membro.Græc.ex parte.q.d.quiſque in parte ſua,ſeu loco.

28. Prophetas, ſcilicet,vaticinantes, vel prædicantes.Virtutes,id eſt operantes miracula.

Opitulationes.Syr.adiutores ſ.rerum ſpiritualium. Gubernationes, id eſt, gubernatores, ſeu rectores.

31. Æmulamini,id eſt ſtudioſè ſectamini,ſeu expetite. Meliora, id eſt potiora. Et adhuc, &c. q.d.euiuſmodi eſt id de quo ſtatim dicam.

Viam.ſ.ad ſalutem.

Cap. XIII.

1. Linguis,id eſt eloquentia,vel q.d.ſi loqui ſciam omnium hominum linguis.

Angelorum.i. ſi poſſem tam perfectè loqui, vt Angelus,vel,cum Angelis colloqui.

2. Scientiam.ſ.habuero.Omnem fidem ſ.etiam eam per quam fiunt miracula.

3. Ardeam, id eſt, comburar. Prodeſt. ſ. ad regnum cœlorum obtinendum. Auguſt. libr.de patientia.

4. Æmulatur,id eſt, inuidet. perperam, id eſt, prauè, ſeu perversè, vel temerariè. Syr.tumultuoſè.

5 Quærit.ſub.ſolum.ſ.quærit etiam vtilitatem proximi.Irritatur.i exandeſcit.

6. Super,pro de. Veritati. i. de probitate, ſeu iuſtitia.Heb

7. Suffert.ſ.illata à proximis. Credit.ſ.credenda.Sperat.ſ.ſperanda.Suſtinet.ſ.aduerſa.

8. Excidit.i.perit. ſ.quantum ex ſe eſt, alioqui per peccatum perditur.Euacuabuntur i.deſinent. Scientia ſ.imperfecta huius vitæ.

9. Ex parte.i.imperfectè.

10. Euacuabitur.i abolebitur.

11. Cùm eſſem,pro veluti cùm:eſt enim ſimilitudo.Euacuaui.i.aboleui.

12. Per,pro,velut per.In ænigmate, id eſt, obſcurè.Facie ad faciem.i.clarè,vt cùm ſe duo mutuo aſpiciunt.Cognitus ſum, ſ.à Deo, id eſt perfectè.

13. Harum, pro, ex his.

Cap. XIIII.

1. Æmulamini i.ſtudio perſequimini. Magis, id eſt, præcipuè. Prophetis, id eſt,diuina explicetis. Huc pertinet concionandi munus.

2. Lingua.ſ.peregrina,ſeu variis linguis.

Audit,id eſt intelligit.ſ.niſi habeat donum linguarum. Spiritu,id eſt mente, ſeu mouente Spiritu ſancto.

4. Eccleſiam.ſ.fideles congregatos.

5. Volo.i.opto.Maior.i.vtilior Eccleſiæ.

6. Reuelatione,id eſt reuelans aliquod myſterium.Scientia,id eſt explicans aliquid quod ſcire iuuet.Prophetia,id eſt diuinum aliquid exponēs. Doctrina,id eſt mores inſtituens.

7. Tamen, pro, nam & : ſeu, etenim. Diſtinctionem,&c.q.d.niſi diſtinctè ita ſonent, vt poſſit intelligi quid ſibi velint.

8. Incertam.i.militibus ignotam.

9. Manifeſtum, id eſt intelligibilem. In, pro. velut in. In aëra, id eſt fruſtra. Syr. Quaſi cum aëre.

10. Vtputa, pro, quidem, vel nempe.Linguarum.Græc.vocum.

11. Virtutem.i.vim, ſeu ſignificationem. Cui loquor.Græc. & Syr.qui loquitur Barbarus,&c. q.d.nec ego magis intelligam quàm Barbari linguam intelligunt ignoram, videbitúrque illi mihi Barbara lingua loqui.

12. Æmulatores, id eſt ſtudioſi. Spiritum, id eſt ſpiritualium donorum. Abundetis, ſcilicet gratis.

13. Interpretetur, id eſt, poſſit interpretari quod dicit.

14. Spiritus,id eſt voluntas: ſic dictum, Spiritus promptus, id eſt voluntas. Mens, id eſt,intellectus. Sine fructu. ſ. ſi non intelligam quod orans dico. Not. quoſdam tunc ſolitos lingua peregrina orare, ſed non intelligentes quid dicerent,vt nunc idiotæ qui Latinè orant. ſ. dabat interdum Spiritus ſanctus linguæ peregrinæ vſum in oratione, ſed ſine intelligentia ſaltem myſteriorum loquebatur, vt qui nunc Pſalmos, etiam ſi Latinè ſciant, non intelligunt.

15. Et mente.i.quod intelligam.

16. Benedixeris. i. Deum laudaueris. Spiritu. i. voluntate quidem in Deum pia, ſed ſic vt ab aliis non intelligaris. Supplet. Græc.implet.

Idiotæ, ſcilicet populi, quaſi dicat,qui pro populo reſpondet, vt nunc fit in Miſſis. Neſcit, id eſt,non intelligit.

18. Omnium veſtrum, ſcilicet erant Græcorum variæ dialecti. Græc. & Syr. magis quàm vos omnes.

19. Eccleſia, id eſt fidelium cœtu. Quinque, id eſt pauca. Senſu meo, id eſt quæ poſſint intelligi, me explicante. Lingua, id eſt,ignota auditoribus.

21. Lege,id eſt ſcriptura legis veteris, ſcilicet Iſaiæ 28. Labiis, id eſt linguis. Repetitio.Paulus ſenſum reddidit: nam Heb. & Græc. aliquanto aliter.

22. In ſignum, &c. q. d. exhiberi ſolent etiam iis qui nihil propterea ad fidem mouentur.
Non fidelibus. ſub. ſolùm, vel propriè. Sed fidelibus. ſ. ſolet Deus ad ſuos Prophetas mittere.
23. In vnum, id eſt ſimul. Idiotæ. i. plebei, ſeu imperiti.
24. Propheten. ſ. occulta reuelantes, vel diuina differentes. Conuincitur. ſ. erroris, vel peccati in quo eſt. Diiudicatur. i. de eo fit certum iudicium.
26. Pſalmum. i. Dei laudem. Doctrinam. i. morum inſtructionem. Apocalypſim. i. reuelationem aliquam. Linguam. i. quod lingua peregrina loqui poſſit. Interpretationem. ſ. linguæ, vel alicuius rei obſcuræ.
27. Secundùm, pro, per. q. d. duo ſolùm loquantur. Vt multum. i. ad ſummum. Per partes. i. viciſſim. Interpretetur. ſ. iis qui linguam illam neſciunt.
28. Taceat, ſcilicet, qui donum habeat linguarum.
29. Dicant. ſ. viciſſim. Diiudicent i. ferant ſuper dictis ſententiam. ſ. probanda ne videantur, an improbanda.
30. Prior. ſ. qui volebat diiudicare.
31. Per ſingulos. i. ſigillatim. Exhortentur. i. moneantur, ſeu inſtruantur.
32. Et, pro nam. Propheris, vel aliis. ſ. vt ſinant ſe ab illis diiudicari, vel iiſdem. ſ. vt poſſint tacere.
33. Eccleſiis. ſ. pax eſt. Doceo. non eſt Græc. nec Syr.
34. Loqui. ſ. in Eccleſia, vel docere. Lex, id eſt ſcripruta. ſ. Gen. 3.
36. An à vobis, &c. q. d. non eſt quod his contradicatis, quaſi ſapientiores. Verbum Dei, id eſt prædicatio Euangelica.
38. Ignorat. ſ. Dei mandata, ſeu Dei voluntatem. Ignorabitur. ſ. à Deo. i. improbabitur.
40. Honeſtè, id eſt decenter.

Cap. xv.

1. NOtum, &c. q. d. in memoriam vobis reuoco.
2. Qua ratione, id eſt quo modo.
5. Vndecim. Græc. & Syr. duodecim. ſ. ſic vocabantur etiam cùm Iudas deeſſet.
6. Fratribus, id eſt Chriſtianis.
7. Iacobo: quando, aut quomodo non conſtat. Apoſtolis ſ. die Aſcenſionis.
8. Abortiuo. i. imperfecto fœtui, reſpectu Apoſtolorum Viſus eſt. vide Act. 9.
10. Vacua. ſ. operibus. q. d. otioſa, ſeu inutilis. Illis. ſ. de quibus ſup. Ego. ſ. ſolus, ſeu ex me.
11. Sic. ſ. vt ſuprà dixi.
14. Inanis. i. vana.
15. Aduerſus Deum. ſ. de illo mentientes.
18. In Chriſto. i. cum fide Chriſti.
19. In hac vita. q. d. huius vitæ bona, ſeu commoda. Miſerabiliores. ſ. quia fallit nos valde talis ſpes: vita enim Chriſtiana plena incommodis, ſeu tribulationibus.
20. Nunc autem, q. d. At re vera. Primitiæ. i. primus.
22. In, pro per. Viuificabuntur. i. ad vitam ſuſcitabuntur.
23. Aduentum. Græc. aduentu. i. ſub eius aduentum. ſ. reſurgent: nec eſt Græc. qui crediderunt. Noſtra lectio poteſt ſic intelligi: qui in eius priori aduentu crediderunt.
24. Finis. ſ. mũdi, ſeu potiùs hominis, in quem. ſ. creatus. Tradiderit regnum. i. præſentauerit electos. Deo: ſ. ſuo, quatenus homo. Patri, quatenus Deus. Euacuauerit. i. aboleuerit. ſ. vt nõ ſit neceſſaria diſpenſatio per Angelicos Principatus. Aug. 1. Trin.
25. Donec, id eſt, cò vſque vt. Ponat. ſ. pater, vel ipſe.
28. Subiectus erit. q. d. nec tunc deſinet eſſe Patri ſubiectus, quatenus homo eſt: vel, tunc verò totum Chriſti corpus myſticum erit Deo planè ſubiectum, & per omnia obtemperans.
Omnia. i. per omnia, ſeu perfectè. vel loco omnium. ſ. quæ poſſunt optari ab homine.
29. Pro mortuis. i. ipſo baptiſmo mortuorum reſurrectionem profitentes. ſ. in aquam merſi, velut in ſepulcrũ: & inde velut reſuſcitati emergentes: vel qui baptizantur. i. affliguntur, ſeu patiuntur pro iis qui ſunt in Purgatorio, ieiuniis & aliis pœnitentiis ſe macerãtes: baptizari enim interdum eſt pati: vt Mat. 10. Luc. 12.
31. Morior, i. mortis periculum ſubeo Propter, lege, per: eſt enim iuramentum, vt Not. Auguſt. 3. de doct. Chriſt. poteſt etiam intelligi. q. d: ob veſtrum profectum. Veſtram. i. de vobis.
In Chriſto. i. apud Chriſtum.
32. Secundùm hominem. i. humano more, ob finem aliquem temporalem. Ad beſtias. Quidam leones intelligunt, quibus aiunt fuiſſe obiectum, nec læſum: alij probabiliùs, ad feros homines qui ei aduerſabantur, præcipuè Iudæos, referunt. Manducemus, &c. q. d. quin illud potiùs facimus, quod dicunt qui nihil credunt. videtur autem alludere ad Sap. 2. Cras. i. citò.
Moriemur. ſ. corpore & anima. Eſt enim vox non credentium animæ immortalitatem.
33. Corrumpunt, &c. Menandri eſt ſenarius.
34. Euigilate. i. expergiſcimini. Iuſtè. i. rectè, ſeu ad iuſtitiam. ſ. faciendam. Reuerentiam. i. pudorem. q. d pudere vos deberet talium errorum, quibus veſtrùm aliqui miſerè tenentur.
36. Inſipiens, &c. q. d. cur non aduertis quod tu ipſe facis?
38. Vtpura, id eſt verbi gratia.
39. Caro, id eſt corpus.
40. Et, pro, & ſunt. Gloria i. claritas.
44. Animale i. ſubiectum paſſionibus & neceſſitatibus. Spirituale, id eſt omnino ſpiritui

ſubiectum, nulloque indigens. Eſt &, pro, erit &.

45. Scriptum, ſcilicet, Gen. 2. Nouiſſimus, ſcilicet, Chriſtus. Eſt autem id à Paulo additum Eſt autem ſenſus huius loci: Primo homini datum corpus viuens vita animali: Chriſto verò. poſt reſurrectionem corpus ſpirituale, ſcilicet, nulli ſubiectum indigentiæ cibi aut potus, aut huiuſmodi aliorum quibus Adæ corpus ſubiectum. Poteſt & ſenſus eſſe: Adamo datam vitam qua viueret, Chriſto verò poſſet etiam homines viuificare & reſuſcitare.

50. Caro & ſanguis. i. corruptio carnis, & ſanguinis. Auguſt. epiſt. 146. Neque corruptio. explicatio præcedentis.

51. Myſterium. i. rem diuinam occultam. Immutabimur. ſ. ad gloriam.

52. Momento. i. temporis puncto. Nouiſſima. i. qua dabitur ſignum poſtremum. fortè intelligit ſeptimam ex illis de quibus Apoc. 8. 9. & 10. Tuba, id eſt, ſigno aliquo clariſſimo, quod dicitur etiam vox Chriſti, & Archangeli. Aug. Epiſt. 120. Et nos, ſcilicet, electi. Hinc apparet legendum ſuprà, Non omnes immutabimur; & non vt Græca nunc habent.

53. Hoc. quaſi in carnem digitum intendit. Aug. de fide & Symb. cap. 10.

54. Scriptus, ſcilicet, Iſa. 25. In victoria, id eſt, per victoriam.

55. Vbi eſt mors, &c Id ſumptum ex Oſe. 13. ſecundum 70. vbi nunc ſic legitur: Vbi cauſa tua mors, vbi ſtimulus tuus Inferne? vide ibi.

56. Mortis. mortem afferens Lex. ſ. fomitis, qui ad peccandum incitat; vel lex vetus, per occaſionem, vt dicitur Rom. 5. & 7.

58. In Domino. i. per Dei gratiam, ſeu quod attinet ad Dei remunerationem.

Cap. XVI.

1. Collectis. i. collectione eleemoſynarum.
2. Vnam. i. primam. Sabbati. i. hebdomadæ. ſ. dominica die. Græc. ſabbatorum.

3. Per Epiſtolas, iunge cum ſequentibus. Gratiam. i. beneficium eleemoſynæ.

4. Dignum. i. conueniens. q. d. ſi res tanta erit, vt æquum ſit me etiam ire.

6. Hyemabo. i. hyemem tranſigam.

7. In tranſitu, id eſt, tranſeundo iſtac, ſcilicet, in Macedoniam. vide ſeq. Epiſt. cap. 1. quaſi dicat, tranſibo quidem per vos, ſed non immorabor. Manere. pro, manſurum.

9. Oſtium, &c. q. d. multi ſunt parati fidem recipere. Euidens. i. vnde apertè fructus ſperetur. Græc. efficax. Syr. operoſum. Et aduerſarij, pro, quamquam aduerſarij.

10. Venerit. ſ. ad vos. Timore. q. d. facite vt poſſit inter vos agere confidenter.

11. Vtique. Græc. omnino. Syr. nunc. Vacuum. Græc. opportunum. Syr. locus.

15. Domum. i. familiam. Stephanæ, virum quidam putant, alij fœminam. vide ſup. c. 1. Primitiæ. i. primi Chriſtiani. Ordinauerunt. i. exhibuerunt.

16. Subditi, id eſt, ſeruientes. ſ. ſi quid opus habuerint.

17. Vobis, pro, ex vobis. Deerat. ſ. præſentia veſtra, vel ſubſidium. Suppleuerunt. ſ. ſuo aduentu, vel miniſterio.

18. Veſtrum. ſ. qui velut erat in ipſis. Cognoſcite. i. agnoſcite, ſeu honorate.

19. Salutãt vos. Syr. poſtulant pacem veſtram. Eccleſia. i. congregatione, ſeu familia fideli.

22. Anathema. i. excommunicatus. q. d. dignus eſt qui excommunicetur, ſeu perdatur. Maran. i. Dominus noſter. Chai. eſt. Atha. i. venit. Chai. eſt. q. d. iam venit propter homines, ideo amandus, vel, venit; pro veniet, ſcilicet, ad iudicium. ideo timendus.

24. Charitas mea, &c. q. d. amor quo vos in Chriſto diligo, vobis proſit. Amen. Græc additur. Miſſa è Philippis per Stephanam, Fortunatum, Achaicum & Timotheum. Syr. Miſſa è Philippis Macedoniæ per Timotheum.

II. AD CORINTHIOS.

Reddit cauſam cur ad eos non venerit, vt promiſerat, vultque ignoſci illi fornicario pœnitenti, diſſerit de ſtatu legis Euangelicæ, officijque Chriſtiani, laudat illos, monet de collecta, & de ſuo munere, Deique in ſe beneficijs aliqua adiungit.

CAPVT I.

1. SANCTIS, id eſt, Chriſtianis. ſic dicuntur, quòd ſint ad ſanctitatem vocati, ſeu per Chriſtum ſanctificati. vide 1. Petri 1.

2. Gratia. ſ. multiplicetur.

3. Totius. i. omnis, ſeu perfectæ. Conſolationis. ſ. dator.

3. Omni, pro, quauis. Exortationem. Syr. conſolãtionem, verbum Græcum vtrumque ſignificat.

5. Paſſiones, id eſt, afflictiones. Chriſti, id eſt,

ob Chri

ob Chriſtum illatæ, vel toleratæ.

6. Exhortatione. Syr. conſolatione. Siue conſolamur, &c. Hæc vſque ad, ſalute, non ſunt Græc. hoc loco, ſed infr. non tamen omnia. Videntur conflata ex duabus verſionibus. Siue exhortamur, &c. Hæc vſque ad, ſalute, non ſunt Syr. Ex ſalute, ſcilicet, fit. Operatur, &c. Græc. efficitur ſeu exercetur in tolerantia, &c. Paſſionum, id eſt, afflictionum.

7. Vt. Græc. &. Sir. Græc. eſt. Pro vobis. i. quam de vobis habemus.

8. In Aſia, ſcilicet, Epheſi. Virtutem, id eſt, vires noſtras.

9. Reſponſum. i. certam expectationem, ſeu iudicium, quod eſſet ſecutura.

10. Eruit. i. eripit.

11. Ex multarum, &c. Græc. ex multis perſonis. Eius, &c. id eſt, pro dono nobis à Deo collato.

12. Nam, pro, & quidem. Gloria. Græc. καύχημα. id eſt, gloriatio. Dei, id eſt, ex Deo, quaſi dicat, ſancta. Ad, pro, erga.

13. Non enim, &c. q. d. Id verò quod ſcribo nunc, & in ſuperiori epiſtola legiſtis, & alioqui ex factis meis iamdudum cognoſcitis.

14. Veſtra, ſcilicet, gloriabantur quòd Paulum habuiſſent præceptorem. Noſtra, ſcilicet, eritis. Die. ſ. iudicij.

15. Priùs, pro, pridem. Secundam, ſcilicet, ſecundo meo ad vos aduentu. Gratiam, id eſt, beneficium ſpirituale.

17. Vſus ſum, ſcilicet, non veniens ad vos. Carnem, id eſt, ſenſum carnis. Eſt. Græc. etiam: ſic & inf. q. d. mutatio, ſeu aliud in dictis, aliud in factis; quamquam Græc. nunc aliud quiddam ſignificatur.

18. Fidelis, quaſi dicat, benedictus ſit, ſeu laudetur de fidelitate, quam & mihi præſtitit. Sermo, id eſt, prædicatio. Non eſt, pro, non fuit. Sed eſt, pro, ſed fuit. In illo eſt, pro, in illo etiam, id eſt, conſtans affirmatio.

19. In illo, pro, in illa prædicatione.

20. In illo, pro, in illis, quaſi dicat, veræ fuere; & impletæ ſuo tempore. Amen, id eſt, veritas, pro, veræ promiſſiones. Deo ad gloriam, pro, ad gloriam Dei. Veſtram. Græc. per nos. vnde alij legunt, noſtram.

22. Signauit, ſcilicet, velut impreſſo ſigno. Et dedit, &c. explicatio præcedentis. Pignus. ſ. velut arrham.

23. Inuoco. i. cito. In, pro, contra. ſ. ſi mentior. Syr. teſtor Deum per animam meam Parcens vobis. i. veſtri cauſa, quibus. ſ. expediebat ne venirem. vide cap. ſeq. Vltrà. i. adhuc.

24. Non quia, pro, nec enim. Dominamur, &c. q. d. nec. n. gerimus nos, vt dominos veſtros, ob. ſidem quam vobis prædicauimus, ſed conſulimus veſtræ ſaluti. Gaud. i. conſolationis. Statis, ſub, in ea que operam damus, vt perſeueretis.

CAP. II.

1. In triſtitia, id eſt, contriſtaturus caſtigationibus.

3. Hoc ipſum, id eſt, de hac re, ſcilicet, vt priùs emendaretis errata, quàm ego venirem. Scripſi, ſcilicet, priori Epiſtola. Confidens, ſcilicet, vos facturos. In, pro, de.

4. Anguſtia. i. anxietate. Per multas, pro, cum multis. In vobis. Græc. in vos.

5. Non me, ſcilicet, ſolum. Ex parte, iunge cum. omnes vos. Vt non onerem, id eſt, ne quid grauiùs dicam.

6. Fit, pro, facta eſt.

7. Donetis. i. debeatis condonare. Abundantiori. i. grauiori. Abſorbeatur. i. opprimatur.

9. Experimentum veſtri, id eſt, periculo de vobis facto.

10. Donaſtis. Græc. donatis, pro, donabitis. Et ego, ſcilicet, dono. In perſona, id eſt, vice, ſeu auctoritate.

11. Circumueniamur. ſ. ſi nobis illum eripiat per deſperationem. Cogitationes i. aſtutias, ſeu machinationes.

12. Troadem, quæ priùs Troia vocabatur. Hier. epiſt. 150. q. 11. In Domino, id eſt, in Chriſti negotio, ſcilicet, Euangelica prædicatione, vel per Dei gratiam.

13. Spiritui, pro, in ſpiritu. Titum. hoc Paulus interprete vtebatur, vt Petrus Marco, quia diuinorum ſenſuum maieſtatem, digno non poterat Græci eloquij explicare ſermone. Hier. epiſt. 150. Macedoniam. ſ. vt ibi Titum inueniret. Hier epiſt. 150.

14. Triumphat. i. facit triumphare, ſeu vincere. In Chriſto. i. per Chriſtum, ſeu in rebus Chriſti. Odorem. i. ſuauitatem.

15. Bonus odor. q. d. per nos ſe prodit, vt res odorata per odorem. Deo. i. ad Dei gloriam. In iis, pro, iis, ſeu, apud eos.

16. Mortis. i. afferens mortem. ſ. quia non creditur quod prædicamus In mortem. i. moriendo, ſeu dum moriuntur tales. Sic Chriſtus dicitur poſitus in ruinam, &c. Vitæ. i. vitam afferens ſ. credentibus. In vitam. i. viuendo, ſeu dum viuūt, ſ. per fidem. Hæc. ſ. præſtanda. Tam. ſ. vt par eſt, quamquam Græc. non eſt.

17. Adulterantes, id eſt, vitiantes. Græc. cauponantes, ſcilicet, vt caupones, qui vina corrumpunt, vel q. d. ad quæſtum abutentes. Ex Deo. ſ. acceptum. In, pro, de, vel per.

CAP. III.

1. Iterū. q. d. poſt tot noſtra de vobis merita.

2. Epiſtola. ſ. commendatitia. q. d. abundè nos commendat vita veſtra, quos ſic inſtituimus Scripta, &c. q. d. quos etiam in corde habemus, velut impreſſos.

3. Manifeſtati. i. dum apparet. Chriſti, id eſt, in qua Chriſtus deſcriptus. Carnalibus, id eſt,

carnis.

-atneis.ſ.viuis, & ſentientibus, ſecundùm Aug. vi :e de ſpir.& lit.c.17.& 15.cout.Fauſt.

4. Talem.ſ.quod ſitis epiſtola noſtra,&c. Ad, pro,apud.

5. Sed,pro nam.

6. Littera,&c.Græc.litteræ,ſed ſpiritus. i.nou legis veteris,ſed nouæ;vel,non ſcripturæ ſolius, ſed etiam gratiæ.ſ.qua intelligitur, & ſeruatur. Occidit.ſ.ſine ſpiritu auget.n.concupiſcentiam præceptum dum prohibet malum, grauiúſque peccatur,ſi deſit gratia.videAng.de ſpir.& lit.c.4.

7. Miniſtratio mortis.i.lex afferens mortem, modo proximè dicto. Deformata. i. deſcripta, ſeu inſculpta.Gloria.i.claritate,ſeu ſplendore:ſic inf.Quę.ſ.miniſtratio, ſeu lex,vel potiùs gloria, vt apparet ex Græ.Euacuanda.i.abolenda.

9. Damnationis, quam ſup. vocauit mortem. ſ.animæ.Abundat,id eſt,excellit.Iuſtitiæ, id eſt, per quod confertur iuſtitia.

10. Glorificatum eſt, id eſt, dicendum fuiſſe glorioſum. Claruit. Græc. glorificatum eſt. In hac parte.i.ſi conferatur cum gloria Euãgelica. Gloriam.ſ.Euangelicam.

11. Per gloriam,id eſt,glorioſum. Manet, ſcilicet,perpetuò.

12. Talem.i.tantarum rerum.

13. Et non,ſcilicet,oportet nos facere. Intenderent,ſcilicet,oculos,quia ferre ſplendorem nõ poterãt Quod euacuatur,id eſt,quæ res,ſeu gloria,tandem abolenda erat.

14. Obtuſi,id eſt,obcæcati.In lectione, id eſt, dum legitur. Quoniã,&c.quaſi dicat quia cùm per Chriſtum ſolùm tollatur,illi Chriſtum non recipiunt.

17. Spiritus eſt,ſub. datque Spiritum intelligendi legem.

18. Nos,ſcilicet, Chriſtiani. Reuelata facie, id eſt, ſine velamine impediente aſpectum, ſeu fidei conſiderationem,faciem verò intellige vel legis Euangelicæ,vel noſtram. Speculantes, id eſt,velut per ſpeculum aſpicientes. In eandem, &c. id eſt, ad ſimilitudinem diuinæ gloriæ. A claritate,&c.Græc.à gloria in gloriam, ſcilicet, procedentes.Tanquam,&c.q.d. nempe faciente id Spiritu Dei in nobis.

Cap. IIII.

1. MIſericordiam, ſcilicet, electionem ad id munus. Deficimus, id eſt, negligentes ſumus.

2. Abdicamus, id eſt, reiicimus. Occulta dedecoris,id eſt,dedecoroſa, quæ ſolent à peccantibus occultari.Adulterantes Græc. doloſè tractantes. Commendantes,id eſt, probantes. Ad pro,apud. Conſcientiam, id eſt, iudicium. Coram Deo,ſcilicet,approbante.

3. In iis,pro,iis.

4. Deus,de quo Ioan.14.Princeps huius mundi,ſcilicet,colebatur ab infidelibus diabolus pro Deo,poteſt & de Deo vero intelligi,& tunc, huius ſeculi,cum ſequentibus iungendum,& ſic intelligit Iræn.lib.3.c.7.Gloriæ Chriſti,id eſt, quo apparet Chriſti gloria, ſeu per quòd Chriſtus glorificatur.

5. Seruos, ſcilicet, nos exhibemus, ſeu fatemur.Per,id eſt,propter.

6. Dixit,id eſt,iuſſit.Heb. Splendeſcere, ſcilicet, cùm mundi lucem creauit.Scientiæ, id eſt, cognitionis. Claritatis. Græc. gloriæ. In facie, ſcilicet,relucentis,alludit ad faciem Moſis. Faciem verò vocat præſentiam,ſeu opera.

7. Iſtum,ſcilicet, illuminationis.Vaſis,&c ſcilicet, intra corpora fragilia. Sublimitas, ſcilicet, ſtatus noſtri.Virtutis,id eſt,potentiæ. Ex nobis, id eſt,nobis aſcribatur.

8. Anguſtiamur.ſ.animo.Aporiamur.i.periclitamur.Deſtituimur.ſ.à Deo.

9. Humiliamur.i.affligimur. Confundimur.i. erubeſcimus.

10. Chriſti.ſ. patientis exemplo. Manifeſtetur.i.appareat.

11. Qui,pro,dum.Mortem, id eſt, mortis periculum.

12. Operatur.i.exercetur.q.d. obiicimur ſæpe mortis periculis. Vita,&c.q.d. vos verò Dei beneficio proſperè agitis.

13. Eundem ſ.cum antiquis Patribus. Sicut, &c.iunge cum ſequentibus. Loquimur.i. confitemur quod credimus.

14 Nos,id eſt, me, meóſque ſocios. Conſtituet,ſcilicet,apud ſe.

15. Omnia, ſcilicet, à nobis fiunt, ſeu à Deo. Per multos,&c.pro,per multorum gratiarum actionem.

16. De die in diem.i.in dies.

17. In ſublimitate,id eſt, excellenter. Operatur,id eſt,parit.

18. Temporalia.i.ad tempus durantia.

Cap. V.

1. DOmus, ſcilicet, corpus. Habitationis. Græc. tabernaculi. Ædificationem, pro,ædificium.

2. In hoc ſ.tabernaculo.Habitationem.ſ. gloriam cæleſtem.De cælo i.cæleſtis.

3. Si tamen, &c. q.d. ſi tamen nobis tantum bonum contigerit.

4. Grauati, ſcilicet, mundi miſeriis. Eo quòd nolumus,pro,nec vellemus,ſcilicet, ſi fieri poſſet. Expoliari,ſcilicet,corpore. Vt abſorbeatur, &c.id eſt,ſic vt mortalitas per immortalitatem auferretur non morientibus.

5. Efficit. Græc.effecit.i. parauit, ſeu deſtinauit. In hoc.ſ. vt faciat immortales. Deus,ſcilicet, eſt.Pignus.ſ.arrham.

6. Audentes. i. confidentes. Peregrinamur à

Domino, id eſt, longe agimus à Dei viſione, & felicitate.

7. Speciem.i.viſionem ſpeciei, ſeu faciei.

8. Autem. pro, inquam. Bonam voluntatem habemus.q.d. optamus.

9. Abſentes ſ.ab eius viſione.Præſentes,id eſt, cùm ei ſiſtemur

10. Propria corporis.i. acta, dum viueret in corpore

11. Scientes,&c.i.Deum timentes. Suademus. i.probati ſtudemus. Vide Gal. 1. In conſcientiis veſtris. i. apud vos.

12. Pro nobis.i.noſtri cauſa. Habeatis. ſ.quid dicatis, vel,vnde gloriemini. Ad eos, id eſt,apud eos. In facie.i exterius. In corde. q. d. cum tamen in conſcientia ſua non habeant vnde glorientur.

13. Deo. i. ad Deum. Sobrij ſumus. i. nos demittimus,ſeu attemperamus. Vobis.ſub.ex charitate facimus.

14. Chriſti.i.in Chriſtum. Vrget.i.compellit. ſ.ita facere. Æſtimantes. i. animo reputantes. Mortui ſunt, ſcilicet, peccato, & velut mortuos viuere oportet cæteris rebus, ſoliſque Chriſto viuere.

15. Et pro. pro, Nam pro. Heb.

16. Ex hoc. ſ. tempore. Nouimus, &c. id eſt, cogitamus vt mortalem, ſed immortalem.

17. Si qua. pro, ſi quis eſt. Vetera, id eſt, quæ veteris hominis.

18. Nobis. ſ.Apoſtolis. Reconciliationis, ſcilicet,prædicandæ,& quodammodo perficiendæ.

19. Reputans.i imputans. Verbum.i. prædicationem, ſeu negotium.

20. Pro Chriſto. i. loco Chriſti. Exhortante. verti poterat conſolante.

21. Nouerat. i. fecerat. Peccatum fecit.i. hoſtiam pro peccato. Aug epiſt. 120. Iuſtitia Dei, id eſt, iuſti coram Deo, ſeu, per Dei iuſtitiam. In ipſo, id eſt, per ipſum.

CAP. VI.

1. ADiuuantes. Græc. cooperantes. ſ. Deo. Recipiatis. pr[illegible]

2. Ait. ſ. [illegible]rus. Iſa. 49. Acc[illegible] pro. [illegible] placito. Die ſalutis i.tempore gratiæ.

3. Offenſionem. q.d. n[illegible] em offendentes, vel ſcandalizantes. Miniſterium,&c.i.præ[illegible] Euangelica. ſ. quaſi non reddat bonos qui eam ſequuntur, vel de ſe loquitur. q. d. ento ſe dulò, ne miniſterium meum quiſquam poſſit meritò reprehendere.

4. Exhibeamus.Græc exhibentes quod poteſt ad Paulum referri, & [illegible]dem id magis volunt ſequentia. Nec ſſitatibus i. indigentiis.

6. Caſtitate. Græc. puritate. Scientia, id eſt, prudentia. Suauitate, id eſt, benignitate. Syr. lenitate. In Spiritu ſancto, id eſt, per Spiritum ſanctum, Iungi poteſt cum præcedentibus, & ſequentibus.

7. Veritatis.id eſt, veraci. Virtute Dei, id eſt, operibus,Dei virtutem demonſtrantibus. Arma, id eſt, opera A dextris,&c.q.d.vndiq; vel,in proſperis & aduerſis.

8. Ignobilitatem, id eſt, ignominiam. Per infamiam, &c. q. d. per conuitia, & laudes. Cogniti, ſcilicet, Deo, & probis.

9. Caſtigati.i correpti,ſcilicet, à Deo. Mortificati, id eſt, interfecti.

11. Ad vos, ſcilicet, ad liberè vobiſcum loquendum, ſeu vos plenè inſtruendos. Dilatatum.ſ.charitate erga vos.

12. Non anguſtiamini.i.non locum anguſtum habetis. Anguſtiamini autem, &c. q.d. at minùs latum habetis cor, quàm opto.

13. Eandem. ſ. quam ego. Remunerationem. ſcilicet, à Deo. Dilatamini.ſ.charitate.

14. Iugum ducere.i.commercium habere, vel coniugia inire. Participatio, id eſt, conſortium. Societas. Græc. communio.

15. Conuentio.i.concordia. Ad Belial, id eſt, cum diabolo. Pars.i.participatio.

16. Idolis. Syr. templo dæmoniorum.

CAP. VII.

1. SPiritus,id eſt,mentis,ſeu voluntatis. Perficientis. Not. perfici ab homine ſuam ſanctificationem. ſ. per opera bona.

2. Capite nos.i, excipite charitatem meam in vos. Circumuenimus. i. ſeduximus, ſeu per iniuriam quicquam eius occupauimus:nam Græc. ἐπλεονεκτήσαμεν.

3. Dico. ſ. hæc q.d. non id dico, quòd in hac parte velim vos obiurgare. Eſtis, ſcilicet,ſic dilecti,ſeu fixi. Ad commoriendum, &c. id eſt, vt vobiſcum parati ſimus & mori, & viuere.

4. Pro, id eſt, de. Veſtra lege, noſtra.

5. Caro. i. corpus. Omnem, id eſt,maximam.

7. In vobis, id eſt, ex vobis. Æmulationem, id eſt, ſtudium.

8. Pœnitere. pro, pœnituerit. ſ. antea aliquantum. Ad horam. i. breue tempus.

9. Patiamini ex nobis. i. paſſi ſitis ob ea quæ ſcripſi.

10 Seculi, id eſt, mundanorum, ſeu de rebus mundanis. Mortem. ſ. animæ ſæpe.

11. Sed pro, imo. Defenſionem. i. ſatisfactionem (hæc enim peccatorum defendit) vel, cautionem in poſterum. Indignationem, ſc[illegible]icet, contra peccatum. Æmulationem.i. zelum, ſeu ſtudium boni. Vindictam. ſ. peccati Incontaminatos eſſe negotio. i [illegible]ic vt appareret vos in eo negotio inculpate, [illegible] bene geſſiſſe.

12. Non pro, non [illegible]lum. Pa[illegible]us. ſ. pater eius qui inceſtum commiſerat. Sed pro, ſed etiam.

13. Abundantius, id eſt, multo. Super, id eſt, de. Refectus. i. refocillatus.

14. Sum confuſus, id eſt, erubui. Veritas facta eſt. i. vera eſſe comperta eſt.

15. Id vobis. pro, erga vos. q. d. plurimom vos amat.

Cap. VIII.

1. Gratiam Dei, ſcilicet, ad faciendam eleemoſynam, & libenter patiendum.

2. In multo, &c. q. d. experti multas tribulationes, valde ſunt læti. Altiſſima. i. maxima. Græc. profunda. In divitias, &c. q. d. ad largiendum cum magna animi ſinceritate.

3. Virtutem. i. facultatem. Et. pro, imò verò. Voluntarij. i. ſponte ſua largitores.

4. Cum multa, &c. q. d. valde inſtantes. Nos. ſub. vt acciperemus. Gratiam. i. eleemoſynæ beneficium. Et pro, id eſt. Miniſterij. id eſt, ſubſidij.

5. Et non. pro, & non ſolum. Sed. pro, ſed etiam. Per voluntatem Dei. i. Deo volente, eóſque ad id movente. vel, ad Dei voluntatem faciendam. ſ. per nos eis indicatam.

6. Ita, &c. q. d. quod nobis animum dedit, vt &c. Gratiam, id eſt, eleemoſynam.

7. Sermone. i. exhortatione. Scientia, ſcilicet, rerum divinarum, ſeu, prudentia. Abundetis, ſcilicet, hortamur.

8. Aliorum. ſ. Macedonum. Sollicitudinem, ſcilicet, in danda eleemoſyna. Ingenium, id eſt, animum, ſeu affectum. Græc. ingenuitatem. Comprobans. i. probans, ſeu explorans. vel pro, prouocans.

10. Hoc. i. re hac. Non ſolùm facere, ſcilicet, nunc. vel ſunt verba tranſpoſita. Syr. non ſolùm velle, ſed etiam facere, &c. vide cap. ſequens. Priore, id eſt, ſuperiore.

11. Voluntatis. pro, volendo. Perficiendi. pro, perficiendo.

12. Secundùm id, &c. Hinc fortè illud ſumptum, Voluntas pro facto reputatur.

13. Remiſſio. i. relaxatio. Tribulatio ſub. volumus. Ex æqualitate. i. pro cuiuſque viribus. vel, iuxta id quod [illegible]

14. [illegible] um. ſ. Macedonum. Il[illegible] abundantia. ſ. cùm erit, & vos indigebitis.

15. Scriptum. ſ. de manna. Multum. ſ. collegit. Abundauit. i. plus habuit. ſ. quàm cæteri. Minorauit, id eſt, minus habuit. ſ. certa quædam ſingulis menſura præſcripta erat ad cibum.

17. Exhortationem. ſ. meam. Sollicitior. pro, valde ſollicitus. Voluntate, id eſt, ſponte: fortè fuerat priùs profectus, quàm ei à Paulo præſcriptum erat.

18. Fra[illegible] i. Lucam, vel Barnabam, vel Apollo. Euang[illegible] ipſo (ſi Lucas intelligatur) vel prædicato.

19. Autem ſub. id. Gratiam, id eſt, eleemoſynam e[illegible] fortè alludit ad illud, quod dicit Gal. 2. Deſtinatam, id eſt promptam.

Noſtram. Græc. veſtram. ſ. implendam.

20. Deuitantes, id eſt, cauentes. Plenitudine, id eſt, copia ſ. pecuniæ.

22. Fratrem. Incertum quem dicat. In vos. pro, de vobis.

23. Pro Tito, id eſt, cauſa Titi [illegible] cet, facite. Fratres noſt. i. i. pro reliquis fratribus noſtris. Gloriæ. Græc. gloria. pro ad gloriam

24. Gloriæ pro vobis. i. glorationis de vobis. q. d. exhibete vos vt poſtulat charitas veſtra, & noſtra gloriatio. Facie. i. conſpectu.

Cap. IX.

1. Miniſterio. ſ. hoc de quo ſuprà, id eſt, eleemoſynæ ſubſidio. Ex abundanti, id eſt, ſuperfluum. [illegible] ſ. multa.

2. Quoniam. pro, dicens quod. Achaia. ſcilicet, Corinthus. Veſtra pro, veſtri. q. d. veſtro exemplo, o Corinthij, multi ſunt excitati.

3. Euacuetur. i. reddatur inane, ſeu vanum appareat. Dixi. ſ. ſupr. vel q. d. iuxta id quod apud Macedones de vobis [illegible]

4. Subſtantia. i. re, ſeu ne[illegible] o. Græc. add[illegible] gloriationis.

5. Præueniant i. præcedant me. Re[illegible] pro, promiſſam. Benedictionem, id eſt, beneficentiam. Auar[illegible] q. d. ne fiat ca ſit.

6. In benedictionibus, id eſt, copioſe. De. Græc. in.

7. Vnuſquiſque. ſ. det. Ex neceſſitate, id eſt, coactè.

8. Gratiam. ſ. ſpiritualem, vel temporalem.

10. Semen[illegible] & [illegible] id eſt gratiam [illegible] Iuſtitia [illegible] opera vel eleemo[illegible] quæ [illegible] vocatur iuſtitia [illegible]

11. S[illegible] icitatem. i. ſinceritatem. Quæ operatur, &c. q. d. ob quam Deo gratias agimus.

12. Deſunt. ſ. ad ſuſtentationem. Sanctis, id eſt Chriſtianis. Abundat, &c. q. d. facit vt multi ob id Deum laudent.

13. Per Probationem, &c. i. approbantes id dignificent, &c. In. pro, de. ſeu, ob. Confeſſionis, ſcilicet, per opera bona. In. pro, iuxta. Et ſimplicitate. explicatio præcedentis. Illos, ſcilicet, ſanctos. de quibus ſupr.

14. Et, ſcilicet, glorificantes. vel q. d. præterea orant pro vobis. Vos. ſ. videre.

15. Dono. ſ. data vobis gratia.

Cap. X.

1. Modeſtiam, id eſt, benignitatem. In [illegible]

2. Autem [illegible] In quoſdam. iungecum, audere [illegible] humano more. Ambulemus i. conuerſemus. ſub quod tamen non ſic eſt.

4. Deo. i. Dei virtute. Munitionum, ſcilicet, ad [illegible] rio

aduerſariorum. Conſilia deſtruentes, pro, quibus deſtruimus conſilia, i. machinationes.

5. Altitudinem. i. eminentiam, ſeu ſuperbiam. Scientiam. i. cognitionem.

6. Cùm impleta, &c. q. d. poſtquam adhibueritis vos remedia à me præſcripta, ſi non profecerint.

7. Secundùm faciem. i. apparentiam. Videte. ſub. & prouidere. q. d. corrigite tales. Alij, videtis. q. d. mea ſatis noſtis. ſ. quid poſſim.

8. Amplius, ſcilicet, quam ſoleam. vel, plus quàm ipſi.

9. Vt autem, &c. q. d. non faciam tamen, ne exiſtimer, &c.

10. Inquiunt. ſ. quidam.

12. Audemus. i. animum inducimus. Inſerere. i. miſcere. Comparare nos. i. ſimiles eſſe. Et comparantes, &c. q. d. accommodantes nos viribus noſtris.

13. In immenſum. i. vltra modum.

14. Super. i. vltra quàm par eſt. In Euangelio. i. prædicando Euangelium.

15. Creſcentis, &c. pro, creſcente fide veſtra. Magnificari, id eſt gloriari, ſeu laudem conſequi. Regulam, id eſt menſuram. In abundantia. i. abundanter.

16. Etiam, pro, & etiam Euangelizare. ſ. ſperamus. In iis pro, & in iis. Præparata. i. à Deo commiſſa nobis.

C A P. X I.

1. SVſtinereris, pro ſufferatis. Modicum quid, id eſt, pauliſper. Inſipientiæ, pro, inſipientiam. Syr. inſipienter loquentem. Sed & pro, attamen.

2. Æmulor, id eſt zelo proſequor Dei, id eſt ſecundùm Deum, ſeu Dei cauſa. Exhiberi. i. vt exhibeam.

3. Senſus, id eſt mentes. In Chriſto, id eſt ſecundùm Chriſti voluntatem.

4. Alium. ſ. meliorem. Rectè pateremini, id eſt meritò ferretis talem.

5. Enim, pro, autem. A magnis, pro, quàm magni.

6. Sermone, planè defui. Paulo orationis facilitas, & elegantia.

7. Exaltemini, pro, exaltaremini, ſcilicet apud Deum.

8. Veſtrum, id eſt erga vos. q. d. vt vobis inſeruirem.

10. Eſt veritas, &c. q. d. verè dico teſte Chriſto. Infringetur. i. mihi prohibit. Achaiæ: in ea eſt Corinthus.

12. Et faciam. i. faciam etiam poſthac. Gloriantur. ſ. ſe poſſe ex Euangelio viuere.

13. Subdoli, id eſt doloſi.

16. Dico, iongè eum, quod loquor, &c.

17. Secundùm Deum, id eſt diuino more, quo ſoleo Dei myſteria tractare, nihil me commendans. q. d. humanum quiddam dicam. Quaſi. ſ. videri poterat inſipientia. Subſtantia, id eſt negotio ſeu argumento.

18. Secundùm carnem. i. de carnis nobilitate Gloriabor. id eſt poſſim gloriari.

20. Deuorat. ſ. veſtra. Accipit. ſ. munera. Cædit, iunge cum ſequentibus.

21. Secundùm, &c. q. d. cædit, inquam, quod attinet ad ignominiam, ſeu conuitia quibus vos afficit. Quaſi nos, &c. q. d. tribuatur ſanè infirmitati meæ, quòd vos non ſic tractauerim. In inſipientia. i. veluti inſipienter.

23. Minus ſapiens, Græc. deſipiens. Abundantiùs. pro, abundanter.

24. Quadragenas. ſ. plagas. Vna minus, ita Iudæi ſolebant, cauentes ne fortè excederent numerum quadragenarium à Deo præſcriptum. Deut. 25.

25. Maris, pro mari. ſ. iactatus vndis extra nauim. Syr. ſine nauigio in mari.

26. Genere. Syr. cognatione mea, ſcilicet, Iudæis.

27. Ærumna, id eſt moleſtiis.

28. Inſtantia mea, id eſt mihi imminentia pericula.

29. Infirmatur, id eſt dolet, ſeu affligitur.

30. Infirmitatis, &c. q. d. de iis quæ patior.

32. Regis, ſcilicet, Petreæ, & Damaſci. Erat is ſocer Herodis Tetrarchæ, qui Ioannem decollauit.

C A P. X I I.

1. NOn expedit. q. d. quod quidem alioqui non expediſſe.

2. In Chriſto. i. Chriſtianum, vel per Chriſti virtutem. In corpore. ſ. manente anima. Tertium. ſ. empyreum: nam primum, aërem, ſecundum, orbes qui mouentur.

4. Arcana. Græcè ἄῤῥητα, id eſt ineffabilia. Non licet, &c. id eſt, quæ explicari non poſſunt ab homine.

5. Gloriabor. q. d. pro tali re, ſeu homine, poſſim quidem gloriari. Pro me autem. q. d. nam in me (quod ex me eſt) non eſt de quo poſſim, niſi quis putet materiam gloriationis eſſe poſſe, infirmitates: de quibus ſup. dixi.

6. Si voluero, &c. q. d. quanquam non deſint in me Dei dona multa, de quibus poſſim, ſi velim, gloriari. Parco, id eſt abſtineo.

7. Magnitudo, id eſt excellentia. Stimulus carnis, id eſt tentatio carnem ad peccatum ſtimulans. Angelus, pro, nempe Angelus. Satanæ pro ſatanas, niſi fortè ipſam tentationem ſignificet, à Satana. ſ. immiſſam. Colaphizet, id eſt velut colaphis impactis, pudore magis afficiat, quàm lædat.

9. Virtus, &c. q. d. potentia mea illuſtrior apparet in carnis infirmitate, ſcilicet dum teneo, ne peccet.

11. Inſipiens, pro, velut inſipiens. Ab iis, pro, quam ij. Supra modum.i.excellentiſſimi.

12. In omni, pro, cum omni. Virtutibus,id eſt miraculis. ſ.factis Dei virtute:quo vno verbo comprehendit omnia ſignorum & prodigiorum genera,id eſt, minorum & maiorum miraculorum.

13. Donate, id eſt, condonate. Iniuriam, vrbana ironia.

14. Nec enim, &c.q.d. facio in eo patris officium,cuius non eſt à filiis accipere,ſed eis dare; & hic vrbanitas quædam eſt potiùs ſententiæ, quàm rationis firmitas. Aliàs enim ait Quis militat ſuis ſtipendiis vnquam? &, quid magnum eſt ſi carnalia veſtra metamus?

15. Impendam. ſ. quæcumque habeo. Super, pro,inſuper. Diligar.ſ.à vobis.

16. Eſto.i.dixerit fortè quis quòd:

17. Circumueni.ſ. volens veſtra eripere.

18. Veſtigiis.i. paſſibus.q.d.eodem modo.

19. Olim, id eſt, de rebus olim factis. Græc. πάλιν. i. rurſum. Interpres legit πάλαι. Excuſemus q.d.putatis nos id dicere excuſationis cauſa,vt fit,& defenſionis rerum noſtrarum, & non potiùs cauſa veſtri (Coram Deo) &c. i. teſte Deo. In Chriſto.i. Chriſti ſpiritu. Omnia.ſ.dicimus, vel fecimus.

20. Æmulationes.i.inuidiæ. Animoſitates, id eſt iræ.

Cap. XIII.

1. Tertio.ſ.bis iam venerat Corinthum. Vt, non eſt in correctioribus. Trium: videtur alludere ad aduentum numerum.q.d.vt tres,teſtes rem confirmant, ita mei ad vos aduentus. Stabit. i. confirmabitur. Verbum.i. dubium negotium.

3. Experimentum, id eſt probationem. In vobis,pro,in vos.

4. In illo. Syr. cum eo.In vobis, pro vobiſcum,ſeu quam in vos exercet.

5. Tentate.i. explorate. Reprobi.i.improbatis moribus,ſeu ſine probatione.

7. Reprobi.Græc.velut reprobi.i.non probati. quaſi dicat.modò vt vos bene habeatis,nolo vllam mei ab hominibus haberi rationem.

8. Non enim,&c.quaſi dicat, nec enim aliud opto,quàm vt ſecundùm veritatem, id eſt iuſte viuatur.

9. Conſummationem,id eſt perfectionem.ſ.vt perfecti ſitis.

11. Exhortamini. ſ. inuicem. Verti poterat conſolamini. Sapite.i. ſentite. Syr. ſit inter vos concordia.

13. Dei.ſ.Patris.meminit enim omnium perſonarum. Amen Græc.additur, Miſſa è Philippis Macedoniæ per Titum & Lucam.Quidam è Nicopoli miſſam putant.

AD GALATAS.

Contra eos qui legalia ſeruanda contendebant. Addit & quædam ad mores pertinentia.

CAPVT I.

1. AB hominibus. ſ. ad Apoſtolatum vocatus. Hominem. ſ.purum.Chriſtus enim etiã Deus. Galatiæ. ſ. precatur quod ſequitur.

3. Gratia.ſ.multiplicetur. Noſtro &.lege,& noſtro.

4. Secundum,&c.iunge cum,dedit, &c.

7. Quod non eſt, pro,cùm tamen non ſit.q.d. non eſt illud Euangelium,quia vnum ſolum eſt. Niſi. pro, niſi quod. Conuertere.i.mutare.

8. Quam. pro, id. Anathema ſit,id eſt perdatur omnino.

9. Prædiximus.ſ.aliàs, vel proximè.

10. Modò, id eſt nunc. Suadeo, id eſt probari ſtudeo:vide 2. Cor. 5. An, &c. explicatio præcedentis.Placerem.i.ideò rectè facerem, vt placerem. Aug 1.de ſerm.Do.

11. Secũdùm hominem.i. hominum inuentũ, ſeu ab homine profectum. Homine. vide ſup.

13. Expugnabam,id eſt vaſtabam, ſeu impugnabam.

14. Genere meo. Syr. Cogitatione mea.ſ. Iudaica gente. Æmulator.i. ſtudioſus. Paternarum mearum: i. à patribus meis acceptarum.

16. In me,pro,per me. Acquieui.i.conſenſi. Carni & ſanguini. i. hominibus.

17. Anteceſſores meos.i. priores me.

18. Tres. ſ. à conuerſione. Veni.ſ. è Damaſco fugiens,de quo Act.9.ſic enim quidam interpretantur. Petrum, velut primum inter Apoſtolos. Amb. Syr. Cipha: ſic & infrà.

19. Neminem.ſ.tunc. Iacobum. ſ. minorem, filium Alphæi.

20. Coram Deo. i. teſte Deo.

22. In Chriſto.i.Chriſtianè.

23. Auditum habebant.i. audierant.

24. In me, id eſt ob meam conuerſionem,& prædicationem. Clarificabant. Græc. glorificabant.

Cap.

CAP. II.

1. QVatuordecim. ſ. à conuerſione,
2. Secundùm reuelationem. ſ. monente Domino, vt id facerem. Contuli.ſ.vt haberem ſecuritatem prædicandi. Hier.epiſt.89. Seorſum, non publicè, ne Iudæi conuerſi, qui legem putabant ſeruandam, ſcandalizarentur. Hier. Iis.iunge cum, illis,q.d.cum illis inquam. Aliquid, id eſt in pretio. In vacuum.ſ.opinione aliquorum.

4. Sed. q. d. Id quod feci. Subintroductos.i. irrepentes. Falſos, id eſt falſo nomine. Fratres, id eſt Chriſtianos.

5. Subiectioni.i.vt illis ſubiiceremur.

6. Ab iis.ſ.nihil didici.Aliquando.ſ.ante Apoſtolatum. Erant enim piſcatores & imperiti. Nihil, &c.i.nihil curo. Enim,pro,inquam, vel certè.Nihil.ſ.auctoritatis,aut doctrinæ.

8. Operatus eſt,&c.i.fecit Petrum Apoſtolum Iudæorum,& me fecit gentium.

9. Societatis.i.ſociales,ſeu ſocietatis ſymbolum. Gentes, ſcilicet iremus prædicatum, intellige præcipuè. Alioqui & Paulus Iudæis, & Petrus Gentibus prædicauit. Circumciſionem. i.Iudæos.

10. Tantum, ſcilicet, monuerunt, ſeu commendarunt.

11. In faciem.i.palàm,ſeu coram.

13. Conſenſerunt, ſcilicet cum eo ſimulantes.

14. Ad, id eſt iuxta. Gentiliter, id eſt Gentilium cibis veſcens. Iudaicè. ſ. abſtinens cibis lege vetitis. Quomodo, id eſt cur.ſ.nunc.

15. Natura. i. à natiuitate, ſeu genere. Peccatores,id eſt infideles.

16. Ex operibus.i.vi operum. Niſi, pro, ſed Propter quod, pro, propterea quod. Omnis caro.i.vllus homo. Heb.

17. In Chriſtò.i.per Chriſtum. Peccatores.ſ. quòd legem non ſeruemus. Miniſter. ſ. legem abrogãdo.q.d.eſſet quidem Chriſtus cauſa peccati,ſi lex eſſet neceſſaria.

18. Enim,pro, autem. Deſtruxi.ſ.dicendo legem non ſeruandam. Reædifico. ſ. dicendo ſeruandam.

19. Per legem.ſ. Chriſti. Legi.ſ. Moſis. Mortuus.i. non amplius obnoxius.

20. Non ego.ſ.ille qui eram antè.

21. Non abiicio.q.d.abſit vt reiiciam,ſeu non agnoſcam. Gratis.i.fruſtra, ſufficit enim lex.

CAP. III.

1. INſenſati.i.ſtulti. Faſcinauit. i. dementauit. Non obedire. i. faciens non obedire. Proſcriptus. i. condemnatus. q. d. quem veſtro iudicio condemnaſtis,& veluti crucifixiſtis: vel ante quorum oculos propoſitus eſt Chriſtus imitandus,& cum quo velut crucifixi eſtis mortificando voſipſos.

2. Diſcere, id eſt intelligere. Ex operibus. id eſt, per opera. Spiritum. ſ.ſanctum. Ex auditu.i. per prædicationem.

3. Conſummemini.i.deſinatis.q.d.ſpiritualem vitam carnali mutetis.

4. Sine cauſa, id eſt fruſtra. Si tamen, &c q.d. quamquam non fruſtra. ſ. erat ſpes emendationis horum.

4. Fidei, ſcilicet id facit.

7. Ex fide, id eſt ex parte fidei.ſ. qui fidei adſcribunt iuſtificationem: non legi, ſeu qui fide nituntur,non lege.

8. Prouidens,id eſt,antè videns,ſeu præſcia. Scriptura, id eſt Deus ſcripturæ auctor. Aug. In te, id eſt, tuæ fidei imitatione, vel ſemine tuo.

9. Ex fide: vide ſup. Sub maledicto, id eſt, maledictione.ſ.quia legem non faciunt, quæ ſine fide impleri non poteſt, & gratia.

11. Quoniam, pro, quòd. In lege. i. per legem. Viuet. ſ. vita animæ.

12. Non eſt ex fide. i. non fide nititur, aut ei vitam adſcribit. Sed,pro, ſed dicit. Ea.ſ.præcepta. Viuet in illis, id eſt, per illa.q.d.lex vitam tribuit operibus nõ fidei:at nemo niſi per fidem iuſtificatur: non ergo vita illa legis, vera vita eſt, & apud Deum,ſi fidem auferas,ſed apparentia quædam potiùs vitæ, vera ſolum tum vita futura,ſi fides adiungatur. Not. qui legem implebant veram vitam habuiſſe, ſed ſine fide neminem vnquam legem impleiſſe.

13. Maledicto.i.maledictione.ſ.ſub qua erant qui legem non implebant. Maledictum. ſ. opinione hominum. Maledictus. ſ. ob peccatum quo meruit ſuſpendi.

14. In Chriſto. i. per Chriſtum. Pollicitationem Spiritus.i.promiſſum Spiritum.

15. Secundùm hominem. i.humano more,ſeu exemplo. Tamen. i. certè. Spernit. i. reiicit.ſ. ſi eſt legitimum. Super.i.contra illud.

16. Dictæ.i.factæ. Dicit.ſ. Gen 15 Et ſeminibus: quamquam ſcriptura nunquam ſemina dicat,ſed ſemen, etiam cum poſteros multos intelligit: tamen notat Paulus dictum illic ſemini, tanquam de vno, non tanquam de multis,ſed id ſuo more phraſi difficili exprimit ipſa obſcurus,ne cum ipſo dicam, imperitus ſermone.faciliùs ſic diceretur, dixit ſemini, vnum ſemen i. filium vnum intelligens,non multa ſemina i filios multos, vt ſolet interdum ſcriptura.

17. Ad euacuandam,pro,adeòque vt euacuat, id eſt,abolet.

18. Repromiſſionem, id eſt, promiſſionem q. d.promiſit ſe donaturum.ſ.hæreditatem ſeu benedictionem.

19. Tranſgreſſionem. ſ. legis manifeſtandam. Cui, pro,de quo: vel q.d cui præcipuè facta erat promiſſio. Ordinata.i.data, ſeu poſita. Mediatoris.ſ Moſis.

20. Vnus eſt,ſcilicet,illorum duorum q.d.mediator erat inter Deum & populum. Deus autem non ſibi contradicit, vt legem ferat ſuæ promiſſionis contrariam,ſeu abrogatricem.

21. Iuſtitia. ſub. & ſuperflua fuiſſet illa promiſſio.

22. Concluſit,&c. q. d. oſtendit omnes homines eſſe peccatores, egeréque redemptore. Promiſſio.i.res promiſſa. Ex fide.i per fidem.

23. Fides.i.fidei ſtatus, ſeu lex Euangelica. In eam fidem.ſ.diſponente.

24. In Chriſto.i.ad Chriſtum diſponens.

28. Non eſt, &c. q. d. nulla eſt diſtinctio perſonarum,ſed omnes in Chriſto vnum ſunt. Græcus,id eſt,Gentilis.

CAP. IIII.

1. Dico autem. q. d. addam & hoc. Cum, pro,cùm tamen.

2. Actoribus.i.curatoribus.

3. Elementis,&c. q.d. rebus materialibus à lege præſcriptis. Vide Col.2.

4. Venit, &c.i. vbi eſt impletum tempus à Deo definitum. Ex muliere. Aug.2. Trin.eo ipſo eſt miſſus quo factus ex muliere. Factum ſub lege, id eſt,legi ſubditum.

5. Adoptionem.ſ.amiſſam in Adam,Aug.

6. Filij ſui,ſcilicet, etiam à filio procedit, vide Rom. 8. Pater, explicatio eſt præcedentis verbi Chaldæi.

7. Eſt. Græc. & Syr. eſtis. Deum, id eſt, Dei miſericordiam. Aug. Græc.& Syr. Dei per Chriſtum.

8. Natura,id eſt,re vera,ſeu per ſe, ſed hominum opinione.

9. Cogniti.i.dilecti. Aug. Infirma.ſ.non valentia iuſtificare. Elementa.vide ſup.

10. Tempora. Græc. καιροὺς i. opportunitates ſcilicet,ad feſta celebranda,vel ſecundùm legem operandum. Annos, ſcilicet, obſeruari volebat lex annum 7.& 50.

11. Vos, pro, vobis. Sine cauſa. i.fruſtra.

12. Ego ſ.nunc ſum. Et ego. ſ. olim, cum legi ſeruirem. Læſiſti. q.d. non quæror mihi factam iniuriam, ſed veſtram vicem doleo.

13. Per infirmitatem, &c. q. d. multa paſſus. Iampridem. Græc. priùs.

14. Tentationem meam, id eſt, probationem per afflictiones. Græc. experimentum mei. Reſpuiſtis, &c. q. d.non ideo me minoris feciſtis, aut contempſiſtis.

15. Beatitudo.i.ſtatus,ille quem felicem dicebatis, vóſque beatos. Fieri poſſet,pro,opus fuiſſet, ſeu expediſſet.

17. Æmulantur vos. i. ſtudioſi veſtri ſunt, ſeu ſalutis veſtræ cupidi. Sed,pro,nam ſeu,imò. Excludere. ſ.libertate Euangelica. Vt illos,&c.q.d. illos imitando.

18. Æmulamini.i.ſectamini, ſeu imitamini.

19. Parturio.i.do operam vt in Chriſto renaſcamini. Formetur,&c.i.Chriſti formam recipiatis perfectam.i. ſcientia,& dilectione.

20. Mutare vocem, id eſt, negare vos filios. Aug. Confundor. Græc.perplexus ſum. Syr.ſtupefactus ſum. In vobis,id eſt, de vobis, ſeu veſtri cauſa.

23. Secundùm carnem. i. modo naturali. Repromiſſionem,pro, promiſſionem.

24. Per allegoriam.i.figuraliter Sunt.i.ſignificant. In ſeruitutem.i.ſeruos. Quæ eſt, &c.i.id quod per Agar repræſentatur.

25. Coniunctus.i.confinis,ſeu è regione ſitus, etſi diſtans longè. Nunc eſt.i. vocatur, vel. q.d. etiam nunc extat. Seruit.ſ.ipſa Agar. Filiis.ſ. Iudæis, qui per eius filios ſignificantur.

27. Deſertæ.ſ. à Deo antea Gentilitatis. Eius quæ,&c.ſ.Synagogæ Deo deſponſatæ.

29. Secundùm.i.ad ſimilitudinem.

CAP. V.

1. STate. Quidam cum ſuperioribus iungunt. Seruitutis,id eſt,legis veteris,quæ ſeruos facit.

2. Circumcidamini.ſ.credentes aliter non poſſe ſaluari. Aug.19.cont. Fauſt.

3. Debitor, ſcilicet, id per ipſam circumciſionem profitetur.

4. Euacuati. q. d. alieni. ſ. abieciſtis à vobis iſtum. Syr.deſeruiſtis. In lege, &c. i. per legem iuſtificari quæritis.

5. Spiritu ex fide.i. mente fide munita. Spem iuſtitiæ.i. quod iuſtitia vt præmium ſperat.

6. Operatur.i exercetur.

7. Non obedire i.ne ob

8. Nemini.ſ.alium. Per ſuaſio.ſ. de lege ſeruanda. Vocat,pro, vocauit.

9. Corrumpit. Græc. ζυμοῖ i. fermentat.

10. In vobis pro, de vobis. Aliud, ſcilicet, quàm quod doceo. Portabit iudicium. i. dabit pœnas Deo.

11. Circumciſionem, id eſt, legis obſeruationem. Patior. ſ. à Iudæis, vel ob Chriſti fidem, etiam ab aliis. Euacuatum eſt, id eſt, ceſſauit. Scandalum. ſ. ob quod multi Chriſtianos perſequuntur.

12. Abſcindantur,id eſt,pereant prorſus,ſcilicet,ne plus peccent.

13. Carnis.i.carnalis vitæ. Spiritus.i.ſpiritualem,quanquam non eſt Græc. nec Syr.

14. Lex. ſ. ad mores pertinens. Aug.

15. Mordetis, & comeditis.i. læditis, ſeu leuiùs, ſeu grauiùs.

16. Spiritu.i.ſecundùm ſpiritum, ſeu ſpiritualiter. Ambulate.i.agite,ſeu conuerſamini.

17. Faciatis. ſ. facile,vel perfectè, quanquam quis poteſt omnino, vt optat, non concupiſcere.

18. Sub lege. ſ.Moſis, vel tanquam ſerui coactè, ſed voluntarie.

19. Fornicatio. Græc. adulterium, fornicatio. Immunditia. ſ. contra naturam. Impudicitia. ſ. viſu, tactu, &c. quanquam Græc. non eſt. Luxuria. q.d & quoduis luxuriæ genus.

20. Æmulationes. i. zeli inordinati. Sectæ. Græc. hæreſes.

21. Talia, ſcilicet, cùm ſunt mortalia, nec enim id ſemper.

22. Bonitas. i. beneficentia.

23. Fides. ſ. in dictis, vel diuinorum.

24. Vitiis. Græc. affectibus. Et, pro, id eſt.

26. Prouocantes. ſ. ad iram, vel malum.

CAP. VI.

1. PRæoccupatus. ſ. lapſus. Inſtruite. i. inducite. Syr. erigite. Conſiderans, &c. q.d. cauens ſimul tibi; vel, cogitans infirmitatem tuam. Tenteris, id eſt, tentatione vincaris, quaſi dicat, vide ne & tu labaris, vel, cogita te etiam poſſe tentari.

2. Onera, id eſt, moleſtias. Portate. i. ſufferte; vel q.d. iuuate inuicem. Legem. ſ. de dilectione. Hoc eſt, inquit, præceptum meum, vt diligatis inuicem.

3. Aliquid eſſe, adeóque nõ poteſt ferre alios.

4. Opus, pro, opera. Probet, id eſt, exploret. Habebit. q. d. videbit an in ſe habeat vnde poſſit gloriari. Altero. ſ. laudante, vel peccante cui ſe ideo præfert.

5. Onus, id eſt, peccatorum ſarcinam, de qua Deo reddet rationem.

6. Catechizatur. i. myſteria fidei docẽtur. Verbo. ſ. fidei. Bonis. q. d. communicet ei bona temporalia, ſi ille eget.

8. Corruptionem. i. interitum, ſeu ſupplicium.

9. Deficientes. i. frandati, vel q.d. fructum quo fruemur perpetuò.

10. Ad, pro, erga. Domeſticos fidei. i. fideles iuſtos. Hier. ep. 150.

11. Qualibus. ſ. quanto affectu erga vos, qui totam, præter morem, mea manu ſcripſerim.

12. In carne. i. hominibus. Crucis. i. ob crucem, ſeu ſectatorum crucis.

13. In carne. &c. id eſt, ob perſuaſam vobis circunciſionem.

14. Crucifixus. ſ. vt nocere non poſſit. Aug. Mundo. ſ. vt illius nihil concupiſcam, poteſt & ſenſus eſſe: Nec ego à mundo quicquam expecto, nec ille à me, vel. crucifixi in me mundana omnia, & mundus in ſe mea. ſ. diuina.

15. Noua. ſ. per gratiam.

16. Regulam. i. formam vitæ. ſ. renouatæ per Chriſtum. Et ſuper, pro, id eſt ſuper. Iſraël Dei. i. verum Iſraëlitam.

17. Stigmata. i. notas impreſſas ſeruorum more. ſ. ſæpe flagellatus ob Chriſtum, multáque paſſus corpore. q.d. ne mihi quis Chriſtum tentet eripere, fruſtra enim fecerit.

18. Amen. Græc. additur & Syr. Miſſa è Roma.

AD EPHESIOS.

De Dei electione, & gratia. Déque hominis Chriſtiani moribus.

CAPVT I.

1. FIDELIBVS, id eſt, credentibus.
2. Gratia. multiplicetur.
3. Benedictus. i. benedicatur, ſeu laudetur. In omni, pro, omni. In cæleſtibus, pro, & cæle[illegible]i, vel ad cæleſtia [illegible]ecente vel è cælo. In Chriſto, id eſt, per Chriſtum.

4. In ipſo. ſ. tanquam eius membra. Immaculati. Græc. inculpati, ſeu irreprehenſibiles.

5. In adoptionem, &c. i. vt adoptaret in filios. Ipſum. i. ſe. ſ. vt ſui eſſemus, vel in Chriſtum. ſ. vt eius membra eſſemus. Propoſitum. Græc. εὐδοκίαν. i. be[illegible]placitum.

6. Gloriæ. i. glorioſæ, ſeu glorioſam. i. illuſtrem. In qua. i. per quam. Gratificauit. i. ſibi gratos fecit. In, pro p[illegible].

7. Remiſſionem, appoſitio.

9. Sacramentum. i. arcanum. Eius. i. ſuum. Propoſuit in eo. i. exhibuit in Chriſto.

10. In diſpenſationem, &c. i. cum tempora ab eo diſpenſata, ſeu ordinata impleta eſſent. Inſtaurare. i. reſtituere, ſeu renouare. Græc. recapitulare. q.d. perfectè concludere. In, pro, per. In cælis. ſ. etiam Angeli per Chriſtum perficiuntur: eſt enim etiam ipſorum caput in quantum homo; reſtaurata eſt etiam ruina Angelorum. In ipſo, abundat, more Hebræo.

11. In quo. i. per quem, ſcilicet, Chr[illegible] Sorte. i. beneficio proueniente ex occulto [illegible] iudicio, vel pro, in ſortem. i. hæreditatem. Propoſitum. Quod nobis velut ſors eſt, Deo [illegible] co[illegible]ſitum. Conſilium, id eſt, decretum, Vo[illegible] q.d. liberum.

12. Ante. ſ. eius aduentum. Loqu[illegible] de Iudæis.

13. Salutis, pro, de ſalute. In quo pro, in quo inquam, id eſt, per quem. Pro[illegible]ſionis, pro promiſſo.

14. Pignus. Græc. arrhabo. In redemptionem, &c. q.d. redempti, & ei acquiſiti.

15. Chriſto. pro, Chriſtum.

15. Deus. Iunge cum, gloriæ. i. glorioſus.

18. Cordis. i. mentis. Spes. q. d. quanta bona ſperentur à vocatis à Deo.

19. Potentiæ, pro, potentis.

21. Nomen. i. rem.

22. Dedit. i. fecit. Omnem Eccleſiam. Græc. omnia ipſi Eccleſiæ.

23. Plenitudo. i. complementum. ſ. conſtat totum corpus capite & membris. Omnia, pro, per omnia. Adimpletur. Græc. adimplet.

Cap. II.

2. SEculum. i. moram. Syr. vanitatem. Principem. Syr. voluntatem principis. Poteſtatis. i. poteſtatem habentem. Aëris, &c. quaſi dicat, qui in aëre hoc verſatur. Spiritus. Syr. qui eſt ſpiritus. Diffidentia, id eſt, diffidentes, ſeu inobedientes.

3. In quibus, ſcilicet, peccatis; vel, inter quos, ſcilicet, homines. Filij iræ, id eſt, digni ſupplicio, ſcilicet, iam inde à natiuitate, ſeu cõceptione ob peccatum originale.

4. Diues. i. abundans. Nimiam. Græc multam.

5. Peccatis. i. per, vel, ob peccata. In Chriſto. i. cum Chriſto. ſ. fecit participes vitæ Chriſti.

6. Conſedere, factum dicit quod certò erat futurum. Aug. Cæleſtibus. Syr. cælis. In, pro, cum, vel, per.

7. Superuenientibus, id eſt, ordine ſuccedentibus, vel futuris. Bonitate, id eſt, benignitate Super pro in.

8. Saluati. Syr. redempti. Donum eſt, ſcilicet, fides, & gratia.

9. Operibus. i. operum merito. ſ. ſaluati.

10. Factura. i. opus. Syr. creatura. In, pro, per. In operibus, pro, ad opera.

11. Carne, ſcilicet, incircunciſa, vel quaſi dicat, carnaliter viuentes. Præputium, pro præputiati. Ab ea. i. ad differentiam eius vel pro, ab iis. ſ. Iudæis qui dicuntur circuncisi.

12. Conuerſatione. i. ratione viuendi. Hoſpites. i. extranei. Deo. i. Dei cognitione. q. d. qui. Deum verum non colebatis.

13. In, pro, per. In ſanguine. i. per mortem.

14. Pax. i. pacis auctor. Vtraque. i. Iudæos, & Gentiles. Parietem, &c. q. d. cauſſam diſſidij abſtulit. Inimicitias. Græc. inimicitiam, explicatio præcedentis. Syr. & odium. In, pro, per.

15. Decretis, id eſt, pro decreta ſua. Syr. præceptis ſuis. Euacuans, id eſt, abrogans. Condat. pro, conderet. i. faceret, ſeu vniret. Vno, pro, vnum, vel q. d. in ſeipſo.

16. Vno corpore, pro, vnum corpus. q. d. vt ex vtriſque vnũ corpus faceret, vel; in ſuo corpore.

17. Prope. ſ. Iudæis.

18. Acceſſum, id eſt, aditum. Spiritu, ſcilicet, coniuncti.

20. Fundamẽtum. ſ. Chriſtum, vel ipſos Apoſtolos, & Prophetas: ſunt enim & hi fundamentum ſecundarium. Summo. i. extremo.

21. Omnis. i. tota vel quæque. Conſtructa Græc. compacta ſeu coaptata. In Domino pro, Domini, vel per Dominum.

22. In ſpiritu, pro, per ſpiritum.

Cap. III.

1. HVius rei. i. ædificij ſpiritualis. Ego. Iunge cum ver. 14. vel cum vinctus ſ. ſum. Vinctus. ſ. ligatus erat catena. Pro vobis. i. pro Euangelio quod vobis prædico.

2. Diſpenſationem, id eſt, diſtributionem, ſeu communicationem. In vobis, pro, in vos. ſ. diſpenſandæ.

3. Sacramentum. Græc. myſterium. In breui. id eſt, breuiter.

4. Prudentiam. i. intelligentiam. Miniſterio, lege, myſterio.

5. Generationibus, id eſt, ætatibus. Agnitum. id eſt, manifeſtatum. In Spiritu, id eſt, per Spiritum ſanctum.

6. Corporales, id eſt, eiuſdem corporis, ſcilicet, myſtici. Euangelium, id eſt, fidem, & vitam Euangelicam.

8. Sanctorum, id eſt, Chriſtianorum. Inueſtigabiles, à veſtigando, pro, inueſtigabiles. ſic Rom. 11.

9. Diſpenſatio. i. exhibitio, vel communicatio, ſeu, prouidentiſſima executio. Not. hinc ſumptum illud Doctorum, quòd Chriſti incarnationem & acta vocant œconomiam, ſeu diſpenſationem: quia per ea Deus diſpenſauit, ſeu executus eſt redemptionis noſtræ myſterium.

10. Principibus, lege, principalibus. In cæleſtibus. Syr. qui ſunt in cælis. Not. hinc non ſequi, latuiſſe id myſterium Angelos: tantùm enim dicitur eis apparuiſſe, cùm exhibitum eſt, quanquam nihil prohibet illos aliqua ignoraſſe, priuſquam exhibita viderent. Multiformis. i. plena varietate rerum.

11. Secundũ, &c. q. d. iuxta id quod per Chriſtum diſpoſuerat facere, præfinito à ſe tempore. Quam ſ. præfinitionem, vel diſpenſationem. In Chriſto. i. per Chriſtum.

12. In quo i. per quem. Acceſſum. ſ. ad Patrem,

13. In, pro, propter. Veſtra. ſ. apparet quanti vos Deus faciat.

14. Huius, &c. redit ad id quod cœperat in principio cap. quanquam poteſt cum proxime præcedentibus iungi.

15. Paternitas. Græc. πατριά. i. parentela, ſeu cognatio, vel familia: adeóque etiam paternitas Nominatur. i. exiſtit q. d. qui eſt omniũ cognationum, & coniunctionum auctor.

16. Diuitias.i. abundantiam Gloriæ.i.gratiæ, per quam glorificatur. Virtute i. potenter.

18. Latitudo.ſ caritatis Dei. Longitudo, ſcilicet, æternitas. Sublimitas, id eſt, excellentia. Profundum, id eſt, inſcrutabilitas.

19. Supereminentem, &c. i. maiorem quàm intelligi poſſit. In omnem,&c. id eſt, plenè Dei cognitione, & caritate.

20. Superabundanter. i. abundantiùs. Intelligimus.i. mente concipimus ſeu cogitamus.

21. Et in. Græc. in. pro. per.

CAP. IIII.

1. IN Domino. i. propter Dominum. Ambuleris, id eſt, agatis, ſeu conuerſemini.

4. Vnum.pro. velut vnum. Sicut.pro.& ſicut. Vocationis veſtræ. i. ad quam ſpem vocati eſtis, ſeu, quam profitemini.

5. Vnus, ſcilicet, eſt. Dominus. ſ. Chriſtus. Vna ſ. idem creditur ab omnibus. Vnum, ſcilicet, Chriſti. quod ſolum ſaluat.

6. Omnes pro, omnia Per omnia, ſcilicet, omnia continet. Nobis.Græc.vobis.Syr. nobis.

7. Donationis.i. qua voluit donare.

8. Dicit.ſ.ſcriptura, ſeu Dauid.Pſal.67. Altum.i cælum. Captiuam, &c i. captiuos duxit. q.d. triumphauit de hoſtibus. ſ. peccato, & diabolo, vel, duxit in cælum. Patres qui in limbo velut captiui tenebantur.

9. Inferiores, &c. ſcilicet, limbum, ſeu Abrahæ ſinum.

10. Omnia. ſ de ſe ſcripta. vel q. d. omnia perficeret & terreſtria, & cæleſtia.

11. Et doctores.ſ oportet Paſtorem eſſe Doctorem. Vide 1. Tim.3. Tit. 3.& Aug. epiſt. 59.

12. Conſummationem. i. perfectionem. Miniſterij, ſcilicet, ad ſalutem animarum exhibēdi. Corporis, ſcilicet, myſtici.i. Eccleſiæ.

13. Occurramus.i conueniamus. ſ. die iudicij obuiam Chriſto. Omnes.ſ. electi Vnitatem.pro, vnitate. Menſuram. pro menſura. Plenitudinis. i. perfectæ. ſ. reſurgemus omnes ætate Chriſti. Hier. epiſt. 27.

14. Vt iam pro, itaque iam. Paruuli. pro, vt paruuli. In nequitia.i per nequitiam. ſ. inuentæ, ſeu inuectæ. Aſtutia, id eſt, fallacia. Erroris, id eſt, errare facientem.

15. Veritatem, id eſt, quod rectū eſt, ſeu veræ doctrinæ conforme.

16. Subminiſtrationis.i ſubminiſtrato ſpiritu. Operationem. ſ. Dei. Menſuram. pro, menſura. vel. q d. iuxta rationem. Corporis pro, ſui. q.d. augeſcit.

17. Teſtificor. vulgò, proteſto. In Domino, id eſt, coram Domino. Iam. i. poſthac. Senſus, id eſt, mentis.

18. Dei, id eſt, ſecundum Deum.

19. Deſperantes, ſcilicet, ſalutem. Auaritiam, id eſt, cupiditatem immoderatam, ſcilicet, rerum mundanarum.

21. Sicut, &c. i. iuxta eius veram doctrinam.

22. Deponere, ſcilicet, oportere. Erroris. pro, errantium.

23. Mentis. i. qui eſt mens. Aug. 14. Tri.

24. Secundùm Deum.i.à Deo; vel, ad ſimilitudinem Dei. Veritas.i. vera, ſeu perfecta.

26. Iraſcimini pro, ſi iraſci contingat.

28. Quod bonum eſt, id eſt, honeſto aliquo opere.

29. Malus.i. vitioſus. Ædificationem. i. promotionem. Det gratiam. id eſt, vtilitatem conferat. explicatio præcedentis.

30. Contriſtare.i facere quod ei diſpliceat, ſeu offendere. In quo pro, quo. Signati.ſ. eſt gratia animi qualitas, & velut ſignum iuſtorū. Redemptionis ſ. cùm eſtis iuſtificati.

31. Clamor.ſ. inordinatus. Blaſphemia, id eſt, maledicentia, ſeu conuitium.

32. Donantes. i. ignoſcentes. In Chriſto. Syr. per Chriſtum.

CAP. V.

2. SVauitatis, id eſt, ſuauem, ſcilicet, Deo gratum.

3. Immunditia. i. impudicitia. Decet, ſcilicet, talibus abſtinere.

4. Turpitudo.ſ in verbis. Scurrilitas. ſcilicet, facetiæ indecentes. Ad rem ſ. quam intēdimus. i. ſalutem. Pertinent. i. conueniunt.

5. Quod eſt, &c. Græc. qui eſt idolorum ſeruus. ſ. colit aurum, & argentum.

6. Venit, id eſt, ſolet venire. vel pro, veniet. Diffidentiæ. Syr. Immorigeros. Col. 3. vertit interpres, Incredulitatis.

7. Participes, id eſt, ſocij. ſ. in peccatis.

8. In Domino.i. Dei beneficio. q. d illuminati à Domino. Vt pro, itaque vt. Filij, id eſt, ſectatores.

9. Et iuſtitia, explicatio præcedentis.

10. Probantes, id eſt, expendentes.

11. Communicare, id eſt, participare.

13. Manifeſtatur. pro, manifeſta. Syr. reuelat.

14. Dicit. ſcilicet, Iſa. ca. 60. quod tamen Paulus quibuſdam adiunctis explicat. Surge. i. expergiſcere. A mortuis. i. morte ſ. peccati.

15. Cautè, id eſt, circunſpectè. Ambuletis, id eſt, agatis. Quaſi. pro, vt.

16. Redimentes, &c. i. temporis opportunitate vtentes. vide Dan. 2. Mali. i. pleni malis, ſeu periculis, adeóque diligenter cauendum.

19. Vobis metipſis. i apud vos, ſeu inter vos.

20. In nomine. i. cum inuocatione, vel virtute. Et Patri. pro, qui pater eſt. ſ. omnium, vel Chriſti. Syr. Deo Patri.

21. In timore, id eſt, per timorem. q. d. ob reuerentiam Chriſti.

23. Eius, ſcilicet, id eſt, ſui. ſ. myſtici.

24. Sed pro, &. Mulieres. ſ. ſubdi debent.

26. In verbo vitæ, id eſt, per verbum vitam conferens.

27. Non habentem. ſ. in cœlo. Aug. & Hier. Quidam ad perfectos referunt huius vitæ.

29. Carnem,id eſt,corpus.

30. De carne, &c. q. d. Ita per eius corporis paſſionem formati, vt olim Eua de Adæ carne & oſſe.

31. Carne vna. Græc. carnem vnam, id eſt, velut vna caro.

32. Sacramentum.Græc.myſterium. In Chriſto,&c.ſ.completum.

33. Timeat,id eſt,reuereatur.

Cap. VI.

1. IN Domino,id eſt.propter Dominum,ſeu in rebus, quæ ſecundùm Deum præcipiuntur.ſ.honeſtis.

2. In promiſſione.pro,cum promiſſione, ſcilicet,factum.

3. Vt bene, &c. hæc eſt promiſſio.

4. Diſciplina, id eſt, eruditione. Domini, id eſt,ſecundùm Dei legem, ſeu voluntatem.

6. Carnalibus q. d. temporalibus, qui ſecundum corpus imperant.

6. Ad oculum, id eſt, aſpectum Domini.Placentes,id eſt.placere ſtudentes.

7. Bona voluntate.i. beneuolentia.

9. Eadem, id eſt,ſimiliter. Remittentes, &c. q.d.ignoſcentes,ſi quid minati ſitis; vel, mitiùs minantes.Perſonarum, &c. q. d. qui omnes iudicat nullo reſpectu dignitarum.

10. Confortamini, id eſt, roboramini. Et in. explicatio præcedentis.

12. Aduerſus.pro, ſolum aduerſus. Colluctatio, id eſt, certamen. Carnem & ſanguinem, id eſt, homines. Sed. pro, ſed etiam. Tenebrarum harum.pro, tenebroſi huius. Intelliguntur autem peccatores ſecundùm Aug. Spiritualia, &c.pro, ſpirituales nequitias. In cæleſtibus, id eſt,in aëre.ſ.verſantes. Syr. qui ſub cælo ſunt.

13. Malo,id eſt,periculoſo.vide Pſalm.40. Omnibus,ſcilicet,rebus.Stare.ſ.in prœlio.

14. In veritate,id eſt.perfectè.

15. Euangelij, ſcilicet, annunciandi infidelibus.Pacis.id eſt, pacem afferentis, ſeu reconciliationem cum Deo.

17. Salutis.i.ſalutarem,ſcilicet,ſpem, vt alibi dicit.

18. Per.pro,in.In ſpiritu,id eſt, eleuata mente ad Deum. Ipſo. pro, eo.ſ.ea re. In omni inſtantia.i.i.attentiſſimè,& diligentiſſimè. Sanctis,id eſt,Chriſtianis.

19. Fiducia,id eſt,libertate.

20. In ipſo.pro,de ipſo.

21 Quæ circa, &c.i.rerum mearum ſtatu. Domino.i. Domini negotio.

24. In corruptione.i. ſincerè, & purè. Amen Græc. & Syr.additur, Miſſa è Roma per Tychicum.

AD PHILIPPENSES.

Exponit ſuarum rerum ſtatum. Hortatur ad perſeuerantiam in incepto, & inuehitur in Iudaizantes.

CAPVT I.

1. IN Chriſto. i. per Chriſtum. Epiſcopis, id eſt, preſbyteris, nec enim in vna ciuitate plures Epiſcopi. Hier.

3. In omni, &c. id eſt, quoties veſtri recordor.

5. Super, &c.Iunge cum,gratias ago. Communicatione.i.participatione. A prima, &c.q.d. in quo perſeueratis, ex quo illud recepiſtis.

6. Confidens.i. perſuaſus. Diem. ſ. aduentus.

7. Mihi iuſtum, id eſt, æquum me. Gaudij Græc.gratiæ. Vos eſſe,ſcilicet,optans.

8. Cupiam vos, id eſt, vos amem.In viſceribus,id eſt,per charitatem.

9. Omni.i.perfecta. Senſu.i.intelligentia.

10. Probetis, id eſt, eligatis. Offenſa, id eſt, peccato. In.pro,vſque in.

11. Per IESVM.i.per gratiam IESV.

12. Magis.ad pro,ad maiorem.

13. In Chriſto, id eſt, ad Chriſti gloriam. In omni, &c. q. d.per omnia Tribunalia vel, tota Imperatoris domo. Cæteris. q d.imò per totam vrbem.

14. Fratribus in Domino.i. Chriſtianis. Confidentes,&c.q.d.fiducia accepta, quòd me viderent libenter vincula pati.

15. Inuidiam, ſcilicet, volentes excellere, & mihi anteponi. Aug.

17. Ex contentione.i.ſtudio contẽtionis.ſ.velut qui contendunt ſuperare: vel, vt contentiones excitent in vrbe, meq; in periculum coniiciant. Preſſuram.i.periculum, ſeu afflictionem.

18. Omni.i.quouis. Occaſionem. ſ. quærendi gloriam, vel nocendi. Veritatem. i. animi ſinceritatem.

19. Subminiſtrationem,id eſt,auxilium.

20. Fiducia, id eſt, libertate. Magnificabitur, id eſt glorificabitur.

21. Mihi viuere, pro mea vita. Chriſtus,id eſt Chriſto ſeruire.Lucrum.ſ.æternæ vitæ.

22. Operis.i.laboris pro Chriſto.Et quid,pro, tamen quid.

23. Coarctor.i dubius hæreo, quid potiùs eligam.Multo,pro.quod multo.

25. Confidens.i perſuaſus.Omnibus,&c.id eſt veſtræ omnium vtilitati. Gaudium, id eſt, victoriam:vel q. d. conſolationem mutuam de fide veſtra

26. Veſtra.i.de veſtro profectu.

27. Collaborantes, &c. i. vnà laborantes pro fide Euangelica.

28. Quæ.ſ. quòd vobis aduerſantur. Cauſa. Græc.iudicium.

CAP. II.

1. Conſolatio.ſ. in vobis eſt, ſeu alicunde haberi poteſt. In Chriſto.i.ſecundùm Chriſtum.ſ.ſpiritualis. Societas. Græc. communio.ſ.ſocij inter ſe communicant.

2. Sapiatis.i.ſentiatis,vt ſtatim explicat.

3. Superiores.ſ.probitate.

4. Non, pro, non ſolùm. Conſiderantes. i. curantes. Sed, pro, ſed etiam.

5. In Chriſto, ſcilicet creditis, quem debetis imitari.

6. Forma. i. natura. Rapinam.i.alienum: erat enim proprium. q. d. non ſe exinaniuit quaſi alienam gloriam poſſideret.

7. Exinaniuit.i.dimiſit.ſ.occultans quod erat, & aſſumens formam,quæ præ diuina nihil erat. In ſimilitudinem,&c id eſt hominibus ſimilis, ſcilicet natura humana, quam aſſumpſit. Habitu.i.figura.

8. Humiliauit.i.deiecit.

9. Nomen.i.potentiam,famam,gloriam.

10. In nomine, id eſt ad nomen, ſcilicet inuocatum, vel colendum: nomen autem pro re. Omne genu, &c. q. d. omnia ſe ſubdant agnoſcentia imperium.

11. In gloria, id eſt maieſtate: eſt enim Patri æqualis.

12. Operamini. Not. hominem operari ſuam ſalutem.ſ.per opera bona.

13. Deus enim, &c. q.d. agnoſcentes ſimul vos nihil poſſe ſine Dei gratia. Ideoque timentes ne fortè deſitis eius gratiæ. Perficere. q. d.& principium, & finem. Bona voluntate.i.ſuo beneplacito.

14. Hæſitationibus Græc. diſceptationibus. i. contentionibus.Syr.diſſidio.

15. Sine querela.i de quibus nemo queri poſſit. Hier. 3. cont. Pelag. Id futurum ait in cælo. Paulus quidem videtur de hac vita loqui. Simplices i.ſinceri,ſine fictione.

16. Ad gloriam meam. ſ. futurum, ſeu, ceſſurum. Chriſti. ſ. aduentus ad iudicium. In vacuum,id eſt fruſtra.

17. Immolor, id eſt occidar ab infidelibus. Suprà, id eſt vltra.Sacrificium.ſ.à me, vel à vobis Deo oblatum.

18. Congratulamini, ſcilicet,ſi me occidi contingat.

19. Bono,id eſt læto.

20. Vnanimem.ſ.in eo quod ſequitur.

21. Omnes, pro, ferè omnes.ſ.Aſiatici, ſeu veſtrates qui Romæ ſunt. Not. ſcripturam ſolere de multis omnes dicere.vide Aug.lib.de vnitate Eccleſiæ,cap.12.

22. Experimentum.i.probationem.

23. Videro.i.prouidero:vel q.d. vbi certiùs cognouero quo in ſtatu res meæ ſint.

25. Neceſſitatis meæ.i.in neceſſitate mea.

26. Mœſtus, ſcilicet, ob veſtram eius cauſa triſtitiam.

27. Super, &c. q d. duplicem triſtitiam, ſcilicet de illo, & de vobis, qui eius mortem valde doleretis.

28. Triſtitia ſ.de veſtra triſtitia.

29. In Domino.iunge cum,excipite illum.

30. Tradens ſ.periculo.Græc.negligens. Animam.vitam.Meum.i.in me,ſeu mei.

CAP. III.

1. De cætero, id eſt quod reliquum eſt. Eadem, ſcilicet, quæ aliàs monui. Pigrum. l. moleſtum. q.d.non piget Neceſſarium.Græc.tutum.

2. Videte. i.cauete. Canes.ſ.lacerantes Euangelicam doctrinam.Conciſionem.i.circunciſionem prædicantes.

3. Circunciſio,id eſt ſpiritualiter,vereque circumciſi.

4. Habeam, id eſt habere poſſim. Confidentiam. ſ. gloriandi. confidere. q. d.gloriari. Magis ſ.poſſim.

6. Æmulationem. i. zelum. In lege, pro, ex lege.

7. Lucra,ſcilicet,olim.

8. Veruntamen,pro,certè,vel quinetiam. Eminentem ſcientiam, id eſt,excellentem cognitionem. Detrimentum. i. iacturam. Lucrifaciam,id eſt adipiſcar.q.d.omnia propter Chriſtum reliqui.

9. Meam. i. acquiſitam propriis viribus In fide,id eſt per fidem.

10. Virtutem. i. potentiam. Reſurrectionis. i. qua reſurrexit. Societatem. Græc. communionem.ſ.habendam.Configuratus.i.conformis.

11. Reſurrectionem ſ.electorum.

12. Non quod.&c.q.d.ſequor, vt qui nondum acceperim perfectam cognitionem,&c. In quo, id eſt,id ad quod. Comprehenſus, id eſt aſſumptus,ſeu electus.

13. Vnum. ſ. illud ago. Quæ retro. i. præterita. Priora.i.à fronte,ſeu in proſpectu.

14. Deſtinatum. i. præfixum, ſeu intentum.

Græc. ſcopum. Brauium. i. præmium. In Chriſto. i. per Chriſtum. ſ. conſequendum.

14. Perfecti, ſcilicet, perfectione huius vitæ, vel. q. d. perfecti putamur. Hoc, ſcilicet, vt ſequamur, quippe nondum plenè perfecti. Sapitis. i ſentitis. Hoc, ſcilicet, quod proximè dixi. Reuelabit. ſ. in hac, aut futura vita, permanentibus tamen in charitate. Aug. 2. de bapt.

16. In eadem, &c. q. d. in eo permaneamus.

17. Noſtram. Græc. nos. q. d. imitantes nos.

19. Confuſione. i. in rebus pudendis.

20. In cœlis, id eſt, cœleſtis.

21. Humilitatis noſtræ, id eſt, noſtrum abiectum. Configuratum, id eſt, conforme. Claritatis ſuæ, id eſt, ſuo glorioſo.

CAP. IIII.

1. SIc. ſ. vt ſuprà dixi. Euodiam, &c. vtrunque nomen fœminæ: fortè diſcordes erant.

3. Germane compar. i. ingenue collega, ſeu ſocie. Græc. σύζυγος, quod fortè proprium nomen eſt. Eas, vel proximè dictas, vel alias, quæ iſti notæ erant.

5. Modeſtia. Græc. τὸ ἐπιεικές, quod etiam æquitatem, & moderationem ſignificat. Syr. manſuetudo.

7. Senſum. i. intelligentiam. Cuſtodiat. Græc. & Syr. cuſtodiet. Intelligentias. i. mentes. In Chriſto. i. per Chriſtum.

8. Quæcunque, &c. q. d. nonniſi vera, &c. Pudica, id eſt, honeſta. Sancta. Græc. pura. Amabilia, id eſt, digna quæ amentur. Bonæ famæ, id eſt, laudabilia. Laus diſciplinæ, id eſt diſciplina digna laude.

9. Pacis, ſcilicet auctor.

10. In Domino, id eſt, ſecundùm Dominum. ſ. ſpirituali gaudio. Refloruiſtis, &c. q. d. reuiguit in vobis ſtudium erga me. ſ. miſerant Paulo eleemoſynam. Occupati eratis. Græc. opportunitate carebatis.

11. Penuriam, ſcilicet meam quam ſubleuaſtis. q. d. non tam gaudeo propter me, quàm propter veſtram caritatem. In quibus ſum, id eſt, iis quæ habeo. Sufficiens, id eſt, contentus quaſi ſufficiant.

12. Abundare. id eſt, rebus vti, cùm abundant.

13. In eo, id eſt, per eum. Confortat, id eſt, corroborat.

14. Communicantes, id eſt, ſubuenientes, veſtra communicando.

15. In ratione, &c. q. d. compenſando ſpiritualia accepta, datis temporalibus.

17. Non quia, &c. q. d. in quo non tam habeo rationem doni, quàm veſtri fructus. In ratione, &c. Græc. in rationem veſtram, id eſt commodum, vel q. d. quæ poſſit ſcribi in libro veſtro rationario, ſcilicet, vbi ſcribuntur expenſæ & reditus.

18. Omnia. ſ. à vobis miſſa, vel quæ mihi opus ſunt. Suauitatis, id eſt, gratum Deo.

19. Omne deſiderium. ſ. dando vobis optata. Græc. omnem indigentiam. Gloria. ſ. æterna. In Chriſto, id eſt per Chriſtum.

21. In Chriſto, id eſt, ſalutatione Chriſtiana.

23. Cum ſpiritu veſtro. Græc. & Syr. cum omnibus vobis. Amen. Græc. & Syr. additur, Miſſa è Roma per Epaphroditum.

AD COLOSSENSES.

Populus eſt Phrygiæ prope Laodiceam. Inſtruit eos in fide, refellens errores quos quidam docebant, & inſtituit mores.

CAPVT I.

2. SANCTIS. ſ. profeſſione.

3. Semper, &c. quotieſcunque pro vobis oramus.

4. Chriſto, pro, Chriſtum. Sanctos. i. Chriſtianos.

5. Spem, id eſt, rem ſperatam. ſ. præmium. Veritatis, id eſt vero.

6. Vniuerſo. i. penè vniuerſo. q. d. maxima orbis parte. In veritate. i. verè.

8. In ſpiritu, id eſt ſpiritualem.

10. Scientia, id eſt cognitione.

11. In omni, &c. i. vehementer corroborati. Claritatis. Græc. gloriæ. i. glorioſam, ſeu illuſtrem. In, pro, cum.

12. Partem. i. participationem. q. d. dignatus eſt nos conſortio. Sortis. i. hæreditatis. In lumine. ſ. ſitæ: vel q. d. illuminando nos.

13. Tenebrarum. i. dæmonum. Aug. epiſt. 107. Dilectionis ſuæ, pro, dilecti ſui.

14. In quo, id eſt per quem.

15. Imago, id eſt, perfectiſſimè ſimilis. Primogenitus, &c, id eſt ante omnem creaturam à Deo genitus. vide Eccli 24.

16. In ipſo id eſt per ipſum. Et in ipſo. Græc. Et in ipſum, id eſt propter ipſum.

17. Omnes. Syr. omnia: & ſic etiam Græca

verti poſſunt. In ipſo conſtant, id eſt, per ipſum conſiſtunt.

18. Principium. ſ. omnium. Primogenitus, &c. i. primo omnium reſuſcitatus.

19. Complacuit. ſ. Patri. Plenitudinem. ſ. gratiæ, & veritatis, vt dicitur Ioan. 1. Diuinitatis. non eſt Græc. nec Syr. nec in Complut.

20. In ipſo, pro, in ſe. i. ſibi: vel abundat more Heb. Pacificans, &c. q. d. faciens pacem inter cæleſtia & terreſtria. Aug Euchi. ca. 61. Fecerant peccata inimicitias inter Angelos & homines.

21. Inimici ſenſu. i. hoſtili animo.

22. Autem: abundat. Carnis. i. carneo. Exhibere. i. ad exhibendum.

23. Spe Euangelij. q. d. ſperando promiſſa per Euangelium. Vniuerſa. Hyperbole.

24. Pro vobis. ſ. toleratis. Deſunt. ſ. patienda à Chriſtianis. qui corporis Chriſti membra ſunt. In carne. q. d. expleo partem meam, vt iungatur cum deſunt: quamquam & eum, adimpleo iungi poteſt.

25. Cuius. ſ. Eccleſiæ. In vobis. Græc. in vos. Impleam. i. plenè annunciem: vel q. d. impleam homines verbo Dei.

26. Myſterium. ſ. vocationis gentium.

27. Gloriæ. pro, glorioſas, ſeu glorioſi, vt ad ſacramenti referatur. Gentibus. ſ. communicandas: vel q. d. in gentibus impleti. Spes gloriæ. i. per quem gloriam ſperatis.

28. Annuntiamus. Græc. annũtiamus. Corripientes. Græc. monentes. In omni. i. cum perfecta. Omnem, id eſt, totum ſ. corpore & anima. Clem. 5. Strom.

29. Certando. ſ. contra hoſtes, & impedimenta. Operationem. i. efficaciam. In virtute, id eſt, potenter.

CAP. II.

1. NOn viderunt: negant quidam hinc colligi, Paulum non vidiſſe Coloſſenſes, aut Laodicenſes: eſſe enim ſenſum, imò & pro iis etiam, quos nunquam viderim.

2. Inſtructi, pro, inſtructa: vel q. d per inſtructionem. i. perfectionem. Omnes, &c. pro, omnibus, &c. Plenitudinis. i. plenæ cognitionis. ſ. per fidem. Chriſti. Græc. & Chriſti.

3. In quo. ſ. Chriſto.

4. Hoc autem, &c. oſtendit ſuam ſolicitudinem pro illis. Sublimitate. i eloquentia. Græc. perſuaſibilitate, ſeu probabilitate.

5. Firmamentum. ſoliditatem. Chriſto, pro, Chriſtum.

6. Noſtrum. ſ. velle. In ipſo ambulare, id eſt, ſecundum eius voluntatem agite, ſeu conuerſamini.

7. In illo. Græc. in illa. ſ. fide.

8. Et inanem: explicat quam philoſophiam improbat. ſ. inanem, ac deciptentem. Hominum. ſ. errantium Elementa. i. rudimenta, vel legales obſeruationes. vide infrà.

9. Plenitudo, & c. i plena deitas. Corporaliter. i. eſſentialiter. Cyr. 2. de recta fide. i. in corpore eius, vt in templo ſingulari modo. Aug. ep. 57.

10. In illo, id eſt per illum. Repleti. ſ. donis ſpiritualibus.

11. In quo. i. per quem. Carnis. pro, carnei. Chriſti. i. ſecundùm Chriſti fidem.

12. In quo. i. cum quo, vel per quem.

13. Donans, id eſt, remittens.

14. Chirographum: metaphora eſt ab iis qui debent per chirographum, quod laceratur cùm ſoluitur debitum, vel remittitur. Decreti. Græc. decretis. ſ. decreta Dei quæ non ſeruabamus, debitores nos faciebant.

15. Expolians. ſ. dominio in homines. Principatus. ſ. dæmonum. Traduxit. i. oſtentauit, more triumphantium. Confidenter palàm: vnã vocem Græcam duabus reddidit: vtrumque enim ſignificat. In ſemetipſo. i. ſua virtute, ſeu in paſſione ſua, & reſurrectione.

16. Iudicet. i. condemnet. In cibo, &c. q. d. veluti non obſeruãtes legis veteris ceremonias. Parte. i. negotio. q. d. in obſeruatione.

17. Corpus, &c. i. adimpletio, ſeu veritas figurarum, per Chriſtum exhibita.

18. Humilitate. ſ. ficta. Religione. i. cultu Angelorum. ſ. colebant quidam Angelos ſuperſtitioſè. Quæ, pro, in iis quæ. Senſu carnis. i. prudentia carnali.

19. Tenens. ſ. per fidem, & vnionem. Subminiſtrationem accipiens. Dei. i. diuinum, ſeu ſecundùm Deum.

20. Ab elementis. i. legalibus obſeruationibus, quæ conſtant rebus materialibus, ſcilicet ſoluti. Mundo. i. his mundanis obſeruationibus. Decernitis. i. ſtatuitis dicendo. ſ. quod ſequitur.

21. Tetigeris. ſ. lege prohibita.

22. Ipſo vſu. i. vtentibus. ſ. ſi credant illa ad ſalutem neceſſaria, vel q. d. ipſo vſu intereunt, ſeu eſſe deſinunt. Hominum. ſ. errantium.

23. Rationem. i. ſpeciem. In pro, ſed in, q. d. at ſunt ſuperſtitioſa. Humilitate. ſ. apparenti. Non ad, pro, ad non. q. d. macerando corpus. Non in honore, &c. q. d non indulgendo, & ſatiando, ſed cogendo abſtinere.

CAP. III.

1. COnſurrexiſtis, ſcilicet in nouam vitam.

2. Sapite. i. curate, ſeu cogitate, vel magnifacite. Super terram. i terrena.

3. In Deo. i. apud Deum.

4. Veſtra. Græc. & Syr. noſtra.

5. Fornicationem. ſub. ne committatis. Immunditiam, id eſt impudicitiam, ſeu peccatum contra naturam Libidinem, ſcilicet, cæteras luxuriæ ſpecies. Malam, pro mali. Seruitus, id eſt cultus.

6. Venit.i.ſolet venire, vel pro, veniet. Incredulitatis.i.incredulos.Eph.5. vertit idē verbum, diffidentiæ.Syr in inobedientiæ.

7. Quibus.i.vitiis.

8. Omnia.ſcilicet,vitia. Blaſphemiam, id eſt, maledicentiam.

9. Inuicem. i. alter alteri. Veterē. i. carnalem. In,pro, per.

11. Omnia.ſ.vnum ſunt in Chriſto. Chriſtus. ſ.eſt qui eos in ſe vnit.

12. Induite, &c. oſtendit quæ ſint opera noui hominis.

13. Donantes, &c. id eſt, condonantes inter vos.ſ.alij aliis.

14. Vinculum perfectionis. i. perfectè vniens inter ſe fideles? vel, in ſe colligens omnem virtutem.

15. Exultet, id eſt, faciat vos exultare Qua pro, quam Corpore.ſ. Eccleſiæ. Grati, ſcilicet, in Deum.

16. Verbum,id eſt, doctrina. Voſmetipſos, id eſt, alijalios? vel, voſipſi. In gratia, id eſt, cum gratiarum actione.

18. In Domino.i.in iis quæ Deus, vult,ſeu rebus honeſtis.

19. Ad pro,erga.

20. Per omnia.i.in omnibus, ſeu perfectè. In Domino. Græc. Domino.

21. Puſillo.i. deiecto.

22. Simplicitate.i.ſinceritate.

23. Sicut i tanquam.

24. Domino,pro,tanquam Domino. Græc.& Syr. Domino enim Chriſto ſeruitis.

25. Enim,pro,autem. Id,pro, ſecundùm id. Et non,pro,quia non. Acceptio i.reſpectus.

CAP. IIII.

2. INſtate.i.inſtanter attendite.

3. Aperiet oſtium.i.auderet impedimenta.

4. Loqui,pro, loquendo.

5. In ſapientia.i.ſapienter,ſeu prudenter.Foris ſunt.ſ. gentiles. Tempus redimentes.i.temporis opportunitate vtentes ad bene agendum.

6. In gratia.i.gratus,ſeu vtilis. Sale.i.prudentia.Sciatis.i.appareat vos ſcire.

7. In Domino.i.in rebus Domini.

9. Ex vobis i.Coloſſenſis.

10. Marcus,ſcilicet,Euangeliſta, qui & Ioannes,ſecundùm quoſdam. vide Act. 12. De quo.ſ. Barnaba,vel Marco. Mandata. ſ.illum humaniter tractandi.

11. Ex circumciſione, id eſt, Iudæi. Soli ſcilicet,ex Iudæis Adiutores,ſcilicet,domeſtici. Regno Dei.ſ.diuulgando.

12. Perfecti.& pleni.i. plenè perfecti.

13. Laborem.Græc.zelum, ſeu ſtudium.

15. Nympham,nomen viri.

16. Laodicenſiū Græc.ex Laodicæa. ſ. ad Paulum miſſa. Quidam tamen putant ſignificari Pauli epiſtolam ad Laodicenſes, quæ non extet, vel priorem ad Timotheum.

17. Archippo.ſ. Epiſcopo. In Domino. i. Dei Eccleſia, ſeu Domini loco. Impleas. i. perfectè adminiſtres.

18. Amen.Græc additur, Scripta è Roma per Tychicum, & Oneſimum.

I. AD THESSALONICENSES.

Macedones ſunt. Commendat illorum fidem, hortatur ad perſeuerantiam, mores inſtituit, tractat & quædam de reſurrectione, dieq́ iudicij.

CAPVT I.

1. SILVANVS. legendum Silas. Hier.epi.143.In Deo.ſ. congregatæ,vel, Deum colentis.

2. Memoriam. i. mētionem. q. d. memores veſtri, vel commendantes vos Deo. Suſtinentiæ,pro,tolerantis, ſeu perſeuerantis. Domini, pro, in Dominum. Ante Deum,id eſt,coram Deo.

4. Scientes. Syr. ſiquidem nouimus. A Deo, iungi poteſt cum,dilecti,& cum, electionem.

5. Euangelium. i. prædicatio Euangelij. Virtute.i.miraculis.Spiritu ſancto.i. Spiritus ſancti gratiis. Plenitudine. ſ. certitudinis. Nam Græc πληροφορίᾳ In vobis.i. inter,ſeu apud vos.

7. Forma i.exemplum.

8. Diffamatus.i.diuulgatus.Profecta eſt.i.peruenit.ſ.fama,ſeu rumore.

9. Ipſi, ſcilicet, qui audierunt. Seruire. i. ad ſeruiendum.

10. Eripuit.Græc eripit,ſeu eripientem.

CAP. II.

1. INanis.i.inutilis,ſeu fructu vacuus.

2. In multa, pro,cum multa. Solicitudine.i. cura,ſeu diligentia. Græc.certamine,ſeu labore.

3. Errore,id eſt, rebus falſis.

4. Probati i.approbati.Probat.i.explorat.

7. Oneri. ſ. ſumptuum. Paruuli. Græc.ἤπιοι.i. lenes, placidi, mites, videtur legiſſe νήπιοι quanquam & νήπιος paruulum etiam ſignificat.

10. Sine querela.i.irreprehenſibiliter. Vobis, id eſt,apud vos.

12. Deprecantes, verti poterat, exhortantes. Teſtificati.pro,teſtati, vel obteſtati.

13. Auditus Dei. i. prædicationis de Deo.

14. In Chriſto.i.Chriſtianæ.

16. Vt impleant. q. d. pergentes implere. Vſque in finem.i.perpetuò.q.d.ſunt enim è numero reproborum.

17. Deſolati à vobis. i. orbati vobis. Horæ.i. breue. Abundantiùs feſtinauimus. i. vehementiùs ſtuduimus.

18. Quoniam,pro,nam.

19. Spes.i.materia ſpei.In aduentu eius.i.cùm venerit ad iudicium.

20. Gloria.i.materia gloriæ,ſeu gloriationis.

Cap. III.

1. SVſtinentes.i. expectantes, vel ferentes, ſcilicet,deſiderium ſciendi, quo in ſtatu res veſtræ eſſent:ſi infrà.

2. Pro,fide.Syr.ſuper fide.i.de fide,vel in fide.

3. In hoc.i.ad patiendum pro Chriſto.

5. Inanis.i.irritus.

7. In vobis.i.de vobis. Per.i.propter.

10. Deſunt.ſ. poterant proficere in fide.

12. In vobis,id eſt, erga vos, ſcilicet, affecti ſumus charitate.

13. Ad confirmanda,pro,& confirmet.Amen. non eſt Græc.nec Syr.

Cap. IIII.

1. OBſecramus.verti poterat,hortamur. In. Domino.i.Domini nomine.Sicut, &c. lege, ſic & ambuletis.

2. Per Dominum.i.loco Domini.

4. Vas i.corpus.Aug.5.cont.2.ep. Pelag. vxorem intelligit. Honore.i.honeſtate.

5. Paſſione deſiderij,id eſt, concupiſcentia libidinoſa.

6. Supergrediatur.i.opprimat,vel lædat. Negotio.ſ.aliquo,vel eo de quo proximè,q.d.vt eius thorum violet.

8. In nobis,pro, nobis.

9. Fraternitatis. i. fraterna. Habemus. Græc. habetis. Scribere.i.vt ſcribamus.

11. Veſtrum, &c.i.res proprias curetis.

12. Foris.i.extra Eccleſiam. Nullius.ſ.infidelium.Deſideretis. Græc.opus habeatis.q.d.prouidere vobis ſic,ne illorum ſubſidio egeatis.

13. Dormientibus,id eſt,morientibus.Cæteri. Aug.non prohibet contriſtari, ſed more infidelium contriſtari.

14. Per Ieſum.i. in fide Ieſu, & charitate. Adducet.ſ.ſuſcitans.

15. In verbo.i. per verbum.q.d. ex parte, ſeu nomine Domini. Viuimus pro, viuemus. ſ. tunc.Sumus,pro, erimus. Præueniemus.ſ.priùs aſſumpti ad gloriam.

16. In iuſſu, id eſt, cum imperio. In Chriſto, id eſt,fideles.

17. Rapiemur.ſ.ſine morte facti immortales, ſecundùm Hier.ep.148. Iuſti.q. 109. & Aug.vt videtur.q.3.ad Dulcit.Idem tamen 20.Ciu.c.20. ait in aëre morituros Res planè difficilis intellectu.vide etiam.1. Timoth. 4.

Cap. V.

1. MOmentis. i. temporum articulis, ſeu opportunitatibus.

2. Diligenter.i.exactè.Ita.ſ.occultè, ſeu, cùm nemo putabit.

3. Pax,&c.id eſt, tuta eſſe omnia. Dolor, ſcilicet,partus.

5. Et filij diei. repetitio præcedentis, more Scripturæ.

6. Dormiamus.ſ.negligentia,ſeu peccando.

7. Nocte.ſ.peccati.

8. Diei ſumus,id eſt,lucis,ſcilicet,filij,ſeu luce præditi. vide ſup. Et charitatis, ſcilicet, fides non ſufficit. Salutis.ſ.æternæ.

9. Iram.i.condemnationem,ſeu punitionem.

10. Vigilemus,&c. id eſt, viuamus, vel moriamur.

12. Noueritis. i. rationem habeatis, vulgò, recognoſcatis.In Domino.i.vice Domini.

13. Habeatis, &c. id eſt, vehementiùs ametis, & honoretis.

14. Inquietos.Græc.incompoſitos. Suſcipite.i.ſubleuate.

18. In omnibus,pro,de omnibus.

19. Spiritum.i.gratiam,ſeu dona ſpiritualia.

21. Probate.i.expendite.

22. Specie mala.i.re quæ apparet mala.

23. Per omnia, ſtatim id explicat.Spiritus veſter.i.gratia Spiritus ſancti in vobis. Iren. lib. 5. Hier.ep.150.q.12. Quidam tamen per ſpiritum mentem intelligunt, per animam verò, ſenſitiuam animam.

24. Faciet.ſ.quod dico,ſeu opto vobis.

27. Adiuro.i.interpoſita Dei auctoritate præcipio, ſeu per Deum peto, vtiunque enim verbum id ſignificat. Amen. Græc. additur, Scripta ex Athenis. Syr. verò etiam id, miſſa per Timotheum,ſed id non credo. Iam enim is ab illis redierat.Quidam putant è Corintho miſſam.

II. AD THESSALONICENSES.

Laudat illos, confirmat, exhortaturque, addens quædam de die Iudicij & Antichriſto.

CAPVT I.

1. SILVANVS. Vide ſup. cap. 1. In Deo. ſ. congregatæ, ſeu Deum colenti.
3. Dignum. i. æquum.
4. In vobis, pro, de vobis.
5. Exemplum. Græ. ἔνδειγμα. i. oſtenſionem. Syr. demonſtrationem.
6. Si tamen, pro, quandoquidem. Retributionem. i. quod merentur. Græ. tribulationem.
7 Reuelatione. i. apparitione. ſ. in iudicio. Virtutis i. exercitus.
8. Dantis, pro, daturi.
9. In interitu. i. ſupplicio, ſeu exitio. A facie, &c. i. in conſpectu Domini, & gloriæ, &c. Virtutis. i. potentiæ.
10. Quia creditum. Iunge cum ſuperioribus, & vobis, &c. Teſtimonium. ſ. de Chriſto. i. prædicatio. Super vos. i. à vobis. Die illo, iunge cum, Quum venerit.
11. In quo, id eſt, ad quod, vel, de quo. Dignetur. i. dignos faciat. Impleat. ſ. in vobis. Voluntatem. Græ. εὐδοκίαν. i. beneplacitum. In virtute. i. potenter.
12. Clarificetur. i. glorificetur.

CAP. II.

1. IN ipſum, pro, ad ipſum. ſ. tunc venturæ, ſeu illi occurſuræ.
2. Senſu. i. mente. Terreamini. Græ. turbemini. Spiritum. i. alicui factam reuelationem. Domini Græ. Chriſti.
3. Quoniam. ſ. non veniet Chriſtus. Diſceſſio. i. defectio à Romano Imperio. ſ. vt omnes gentes quæ Romano Imperio ſubiacent, recedant ab eo. Hier. ep. 151. Græc. ἀποστασία pro, Apoſtata. ſ. Antichriſtus: ſic enim quidam intelligunt, vt, quod ſequitur, ſit explicatio. Peccati, id eſt, ſceleſtus. Perditionis, id eſt, perditus, ſeu perditioni deſtinatus.
4. Extollitur, &c. i. ſe iactat quocumque Deo maiorem. Templo. ſ. Hieroſolymitano, vel eo qui nunc eſt Chriſti, vel, vt multi putant quod ipſe conſtruet, ſed quomodo illud Dei erit? Oſtendens. i. oſtentans, ſeu præ ſe ferens.
5. Retinetis. i meminiſtis.
6. Detineat, id eſt, impediat quo minus veniat. Scitis, ſciebant illi quibus Apoſtolus dixerat, nos neſcimus.
7. Nam pro. alioqui. Operatur. ſ. in hæreticis, & malis. Iniquitatis. ſ. plenum. q. d. quæ hæretici, vt myſteria venditant, planè ſunt nequitiæ. Vt qui. Græc. qui. Tenet. ſ. Imperium Romanum. Fiat. i. tollatur. ſ. Imperium. Indicat non priùs venturum Antichriſtum, quàm Imperium Romanum deficiat.
8. Tunc, ſcilicet, poſt Imperij Romani defectionem. Reuelabitur i. apparebit, ſeu manifeſtabitur. Spiritu oris ſui. i. imperio ſuo. Illuſtratione. i. apparitione.
9. Cuius, ſcilicet, Antichriſti. Virtute, id eſt, potentia.
10. Iniquitatis, id eſt, iniqua. Veritatis, id eſt, veram.
12. Iudicentur. i condemnentur.
13. Nos, lege, vos. Primitias. i. velut primitias, ſeu inter primos. Græc. ab initio.
14. In qua. ſ. fide, ſeu veritate. Acquiſitione. Græc. acquiſitionem. Gloriæ, pro, ad gloriam.
16. Æternam. i perpetuò duraturam. In gratia. i. per gratiam.
17. Exhortetur verti poterat, conſoletur. Sermone. i. doctrina.

CAP. III.

1. DE cætero, id eſt, quod ſupereſt. Clarificetur. Græc. glorificetur. i. honore habeatur. ſ. apud alios.
2. Importunis. Syr. inſolentibus.
3. Fidelis. i. verax, & conſtans in promiſſis. Confirmabit. ſ. in bono.
5. In i. ſecundùm, vel eum. q. d. vt Deum ametis, & Chriſti patientiam imitemini.
6. In nomine. i. loco Fratre i. Chriſtiano. Ambulante. i. conuerſante. Inordinatè. i. incompoſitè. ſ. diſſolutis motibus.
7. Inquieti. i. incompoſiti.
8. Ab aliquo, pro, alicuius.
9. Poteſtatem. ſ. accipiendi victum ab iis quibus prædicabamus. Formam. i. exemplum.
10. Denunciabamus, verti poterat, præcipiebamus: ſic & infrà.
11. Inquietè. i. inordinatè.
12. In Domino. Græc. per Dominum. Cum ſilentio Græc. quietè. Suum. i. ſuo labore partum.
14. Notate. ſ. ne cum illo conuerſemini, vt ſtatim dicitur. Confundatur i. pudefiat.
16. Loco. Græc. modo. Syr. re.
18. Amen. Græ. additur, Miſſa ex Athenis. Syr. verò, Miſſa ex Laodicea Piſidiæ per Tychicum. Quidam è Corintho miſſam dicunt.

I. AD TIMOTHEVM.
ſcilicet, Epheſi Epiſcopum.

Inſtituit in iis quæ agere & docere debeat: ubi & multa ad Eccleſiaſticorum & ſecularium mores pertinentia.

CAPVT I.

1. SECVNDVM imperium, id eſt, mandato. Spei noſtræ, id eſt, in quem ſperamus.
2. Dilecto. Græc. γνησίῳ, id eſt, germano, ſeu vero. In fide.q.d. ſecundùm Chriſtũ, ſeu, quem Chriſto genui.

3. Rogaui. ſub. ſic rogo. vel fac. Aliter, ſcilicet, quàm docti à me ſunt.

4. Interminatis. i. infinitis. Quidam Iudaicas putant intelligi, alij Gentilicas. In fidem, id eſt, ſecundùm fidem.

5. Puro, ſcilicet, à peccato. Bona, ſcilicet, nihil ſibi mali conſcia. Non ficta, id eſt, vera & ſincera.

7. Affirmant. q. d. quæ differendo confirmant.

8. Legitimè, id eſt, ritè, ſeu bene, & vt ipſa poſtulat, ſcilicet, intelligendo illam, & vtendo.

9. Iuſto, ſcilicet, iuſtus lege non indigebat, qui vltro faceret quæ lex vult. vel legis pœnas intelligit, quæ non ſunt poſitæ propter iuſtos. Non ſubditis, id eſt, qui nolunt iuſtitiæ ſubdi. Contaminatis, ſcilicet, vitiis.

10. Plagiariis, id eſt, qui alienos homines furantur.

11. Gloriæ, id eſt, gloriam prædicans, vel promittens.

12. Confortauit, id eſt, corroborauit. Exiſtimauit, id eſt, iudicauit, ſcilicet, faciendo Apoſtolum. Miniſterio, ſcilicet, prædicationis.

13. Blaſphemus, ſcilicet, in Chriſtum. Perſecutor, ſcilicet, Eccleſiæ. In pro, per.

14. In Chriſto, id eſt, per Chriſtum, vel ad Chriſtum. q. d. dans mihi fidem & charitatem.

15. Fidelis. i. certus, ſeu fide dignus. Primus, id eſt, præcipuus, vel maximus.

16. Primò, id eſt, præcipuè. Omnem, id eſt, perfectam. q. d. ſingularem. Informationem, id eſt, exemplum, ſcilicet, quod imitentur.

17. Soli Deo, id eſt, qui ſolus eſt verus Deus.

18. Hoc, ſcilicet, de quo ſuprà in principio. vel, quod ſequitur. In te, id eſt, de te. Prophetias. i. reuelationes, ſcilicet; per Dei reuelationem Paulus illum ordinauerat. vel propheriam intelligit prædicandi donum, quod vult ritè exequatur. In illis. i. ſecundùm illas.

19. Quam, ſcilicet, conſcientiam bonam. Repellentes. ſ. per malam vitam.

20. Tradidi. ſ. per excommunicationem, qua olim excluſi ab Eccleſia, à diabolo corpore etiam vexabantur. Blaſphemare, id eſt, de diuinis rebus malè loqui.

CAP. II.

1. OBſecro. Græc. παρακαλῶ, quod etiam hortor verti poteſt. Obſecrationes, ſcilicet, deprecando mala. Orationes, ſcilicet, petendo bona. Poſtulationes. ſ. pro aliis.

2. In omni, pro, cum omni. Caſtitate, id eſt, vitæ puritate.

4. Vult. ſ. quantum eſt ex ſe. vel, vult omnes, id eſt, omne hominum genus, non ſingulos. ſi enim vellet abſolutè, faceret.

6. Redemptionem. i. redemptionis pretium. Teſtimonium, id eſt, prædicatio.

8. Puras. ſ. à peccato. q. d. à puro corde leuatas. Ira, ſcilicet, contra aliquem. Diſceptatione, id eſt hæſitatione, ſcilicet, quod impetrabit à Deo petita.

9. Similiter. ſ. orare. vel, volo. Ornato, id eſt, modeſto. Syr. caſto. Sobrietate. Græc. caſtitate. In pro, cum.

10. Quod. pro, vt. Promittentes. i. profitentes. Pietatem, id eſt, Dei cultum.

12. Docere. ſ. viros. vel publicè, ſeu in Eccleſia. Dominari. i. auctoritate vti.

14. Seductus. ſ. ſic vt crederet ſerpentem verum dixiſſe. In præuaricatione fuit, id eſt, tranſgreſſa eſt, ſcilicet, Dei mandatum.

15. Per filiorum, &c. q. d. in ſtatu coniugij de coniugatis enim loquitur. Permanſerit. Græc. permanſerint; ſed plur. pro ſingul. Sobrietate, id eſt, caſtitate. q. d. ſi tamen ſanctè vixerit.

CAP. III.

1. FIdelis. vide cap. 1. Opus, id eſt, munus, ſeu functionem.

2. Enim. Græc. ergo. Vnius, id eſt, qui non duas duxerit. Syr. vnius fuiſſe. Sobrium. Hier. 1. cont. Iouin. vigilantem vertit. Græc. νηφάλιον. Prudentem alij, caſtum vertunt. Ornatũ, id eſt, bene moratũ, ſeu modeſtum. Doctorum. Græc. διδακτικὸν, id eſt, qui poſſit docere.

3. Litigioſum, id eſt, pugnacem. Cupidum, id eſt, auarum.

4. Præpoſitum, id eſt, præſidentem. q. d. bene gubernantem ſuos. Habentem. non facientem. Subditos, id eſt, obedientes. Omni, id eſt, perfecta. Caſtitate, alij, reuerentia, vertunt. Græc. σεμνότητος. Syr. puritate.

12. Communicatoris, id eſt particeps fueris: ſ. ordinando indignum. Caſtum, id eſt purum à peccato.
13. Stomachum. ſ. infirmum.
24. Iudicium. ſ. Dei, vel iudicium. Subſequuntur, id eſt poſtea innoteſcunt.
25. Aliter, id eſt malè. Non poſſunt. ſ. vt plurimum.

CAP. VI.

1. IVgo, id eſt ſeruitute. Blaſphemetur, id eſt malè audiat, ſeu vituperetur.
2. Dilecti. ſ. Deo. Quia, lege, qui. Beneficij. ſ. diuini. q. d. quia Chriſtiani ſunt.
3. Pietatem i. religionem, ſeu Dei cultum.
4. Languens. i. ægrotans animo. Blaſphemiæ i. maledicentiæ.
5. Conflictationes. i. diſceptationes. Quæſtum, id eſt lucri occaſionem. Pietatem, id eſt, religionem.
6. Sufficientia. ſ. rerum ad vitæ vſum.
10. Cupiditas, ſcilicet pecuniæ. Appetentes, id eſt ſecuti.
12. Fidei, id eſt pro fide, ſeu quod fides poſtulat. In qua. Græc. in quam. Confeſſus, id eſt profeſſus. Confeſſionem. ſ. id eſt profeſſionem.
13. Iuſtificat lege, viuificat. q. d. à quo omnia viuentia vitam habent. Teſtimonium, ſcilicet veritatis.
14. Macula. i. peccato. Irreprehenſibile id eſt ſic vt non poſſit reprehendi.
15. Potens. Græc. δυνάςης, id eſt, princeps. ſ. vniuerſi.
16. Habet, ſcilicet ex ſe. Vidit, ſcilicet quantum eſt viſibilis.
17. Sublimè, id eſt ſuperbè. Fruendum, id eſt delectabiliter vtendum.
18. Communicare. ſ. ſua cum egentibus.
19. Theſaurizare. i. parare. Bonam. Græcè, æternam. Syr. veram.
20. Depoſitum, id eſt commendatam tibi doctrinam. Nouitates. Græc. inanitates. Oppoſitiones, id eſt obiectiones. Falſi nominis. i. falsò nominatæ.
21. Promittentes, id eſt profitentes. Exciderunt, id eſt errarunt, ſeu lapſi ſunt. Gratia tecum. Id propria manu ſcripſit Ambroſ. Amen. Græc. additur, ſcripta ex Laodicea, Metropoli Phrygiæ Pacatianæ.

II. AD TIMOTHEVM.

Rurſum inſtruit, & exhortatur, addens quædam de electis, & reprobis, deq; erroribus futuris, tempore nouiſſimo. Narrat etiam quæ ſibi acciderint.

CAPVT I.

1. SECVNDVM, id eſt per, vel q. d. ad prædicandum. Quæ eſt, &c. id eſt, quæ datur per Chriſtum.
3. A progenitoribus. ſ. inſtitutus, vel q. d. à pueris. Pura. q. d. recta intentione.
5. Recordationem, &c. i. in memoriam reuocans. Certus. Græc. perſuaſus: ſic & inf.
6. Cauſam. ſ. qui à fide præditus es recta. Reſuſcites. i. excites. ſ. per opera bona, iuxta officium tuum. Gratiam. Græc. χάρισμα i. donum.
7. Virtutis. i. potentem. ſ. fortes facientem.
8. Domini. i. de Domino. Collabora, &c. q. d. ferto animo bono perſecutiones Euangelij.
Dei. i. tibi à Deo datam.
9. Sancta. ſ. ad ſanctitatem inuitante. Propoſitum. Syr. voluntatem. longe verò cum, ante tempora. In Chriſto. i. per Chriſtum. Secularia. ſ. ſeculi. q. d. ab æterno.
10. Manifeſtata. ſ. vocatio, ſeu gratia: vel propoſitum, quod Græc. eſt, fœmininum. Illuminationem. Græc. apparitionem. Illuminauit. i. patefecit. Incorruptionem. i. immortalitatem.
12. Patior. ſ. Romæ vinctus erat. Confundor, id eſt, erubeſco. Depoſitum, id eſt ſalutem apud eum depoſitam, ſeu animam ei creditam.
Illum. ſ. Iudicij.
13. Formam. i. informationem. Habe. i. retine, vel ſequere. Sanorum, &c pro, ſanæ doctrinæ.
In fide, &c. q. d. credendo & amãdo Chriſtum.
14. Depoſitum. i. munus Epiſcopi, vel animas ſubditorum.
15. In, pro, ex. q. d. Aſiatici qui Romæ ſunt.
16. Refrigerauit. i. recreauit.
18. Quanta. i. in quàm multis.

CAP. II.

1. COnfortare. i. fortis eſto. In Chriſto, pro, à Chriſto. q. d. in gratia Chriſti.
2. Per, pro coram.
3. Labora. i. ferto mala. Græc κακοπάθησον.
4. Deo: non eſt Græc. nec Syr. Secularibus. Græc. βίου. i. vitæ. q. d. rebus mundi quæ militiam impediant. Probauit. i. vt probatum tradidit Græc. & Syr. qui ſe delegit.

vſui futurus.q.d.opus eſt mihi eo. Miniſterio.ſ. Euangelico.

13. Penulam:pallij genus quidam putant: alij volumen Hebræum. Syr.thecam librorum.

Reliqui: ex hoc, & iis quæ infrà dicit, quidam colligunt Paulum Roma iuiſſe in ea loca, & Eccleſias viſitaſſe, vt quibuſdam ſcripſerat ſe facturum: deinde rediiſſe ad vincula, in quibus tandem obiit martyrio coronatus cum Petro.

Membranas.ſ.Hebræi libri membranæ ſunt inuolutæ.

14. Ærarius, ſcilicet faber. Oſtendit, id eſt, fecit. Heb. Reddet. Ita etiam legit Syr.

16. Defenſione, ſcilicet apud Iudicem Romanum. Omnes, ſcilicet, qui fauere poterant. Imputetur. ſ. à Deo.

17. Leonis. ſ. Neronis.

18. Liberauit. Græc. & Syr. liberabit. Opere malo.i.perſecutione malorum.

22. Amen. Græcè & Syriacè additur, Miſſa è Roma.

AD TITVM.

ſ. Cretæ Epiſcopum.

Docet quæ in Epiſcopatu agere debeat, vbi, & de Epiſcopi moribus & ſecularium quædam tractat.

CAPVT I.

1. SECVNDVM pietatem, id eſt de Dei cultu.

2. Spem, pro ſpe. Ante tempora. ſ.eam prædeſtinãs. Secularia. i. ſeculi. q.d. ante mundi creationem.

3. Suis. Græc. propriis: ſ. præſcriptis. In, pro per.

4. Dilecto.Græc.germano,ſeu vero. Communem. ſ. Catholicam.

5. Cretæ. i. in Creta inſula. vulgò Candia. Presbyteros. i. Epiſcopos.

6. Vnius.i. qui non duas duxerit. Non in, &c. i. qui non poſſint accuſari.

8. Benignum.Græc.bonorum amantem.Continentem.ſ.ab vxoris amplexibus. Hier.

9. Secundùm doctrinam.i.ad docendum commodum. Fidelem.i. certum. In,pro per:vel,cum arguere.i.conuincere.

10. Inobedientes.ſ.ei quod æquum eſt:loquitur autẽ de iis quos argui oportet. Circunciſione.i. Iudæis.

12. Quidam, ſcilicet, Epimenides. Malæ beſtiæ, id eſt pernicioſæ feræ. Ventres, id eſt, homines, ſeu corpora.

13. Durè, id eſt ſeuerè. Sani, ſcilicet, ne errent.

14. Auerſantium, pro auertentium.

15. Omnia.Cibos intelligit lege veteri prohibitos. Munda, ſcilicet ex ſe. Mundis,id eſt,purè vtentibus, & vt fides docet. Nihil, ſcilicet, quia non rectè vtuntur.

16. Confitentur, id eſt profitentur.Abominati,pro,abominabiles.Incredibiles,pro increduli. Reprobi, id eſt inepti.

CAP. II.

1. SAncto, id eſt religioſo, ſeu Chriſtianam decente. Criminatrices, id eſt calumniatrices. Bene, pro bona.

4. Prudentiam. Syr. pudicitiam.

5. Prudentes. ſ.eſſe doceant. Blaſphemetur,id eſt vituperetur.

8. Verbum.ſub. tuum ſit. Ex aduerſo.i. aduerſarius. Vereatur. i. erubeſcat.

10. Fraudantes.ſ.in miniſterio, ſeu rebus heri. Fidem bonam.i.fidelitatem.

11. Gratia.ſ.miſericordia.

12. Secularia.i.mundana. Piè.i. religioſè.

13. Beatam ſpem. i. ſperatam beatitudinem.

14. Acceptabilem.i.acceptum.Græc. περιούσιον, id eſt peculiarem, ſeu eximium.

15. Nemo te,&c.q.d. ſic te gere,vt nemo poſſit te meritò contemnere.

CAP. III.

1. ILlos. ſ. Cretenſes. Poteſtatibus. i. magiſtratibus. Dicto. ſ. eorum.

2. Blaſphemare. i. maledicere, ſeu conuitiis appetere. Litigioſos.i.contentioſos.

3. Odibiles, id eſt odio digni.

4. Humanitas. Græc. φιλανθρωπία. i. amor in homines.

5. Secundùm, id eſt propter, vel ex. Sancti.ſ. opera.

7. Secundùm,&c. id eſt certò ſperantes vitam æternam.

8. Sermo ſ.præcedens,vel ſequens. Confirmare ſ. alios.q.d.hortari diligenter. Præeſſe, id eſt intendere.

9. Legis,id eſt, de lege. Syr. Scribarum.

11. Cùm ſit, &c. q. d. proprium ſequens iudicium, ſeque ita condemnans.
13. Legis. ſ. Iudaicæ. Præmitte. ſ. ad me, vel alio forte quò fuerant à Paulo deſtinati. Vt, pro, ſic vt.

14. Neceſſarios. ſ. pauperibus.
15. Amen. Græc. additur, Scripta ex Nicopoli Macedoniæ. Syr. verò, Miſſa per Zenam & Apollo.

AD PHILEMONEM.
ſ. Phrygem, & Coloſſenſem.

Commendat ei ſeruum eius fugitiuum, à ſe ad fidem conuerſum, tanta porrò caritate & modeſtia, vt mihi Epiſtola valdè mirabilis videatur.

CAPVT I.

1. CHRISTI. i. ob Chriſtum. Adiutori. Græc. cooperario.
2. Appiæ. Vxor erat Philemonis. Archippo, eum quidam putant, de quo Coloſ. 4. Eccleſiæ, id eſt, fidelium congregationis. Tua. ſ. Philemonis.
5. Domino, pro, Dominum.
6. Vt, pro, adeò vt, vel, oro vt. Communicatio. i participatio. ſ. qua prædıtus es fidei. Euidens, id eſt, manifeſta, ſcilicet, omnibus. In agnitione, id eſt, per manifeſtationem. In Chriſto. i. ſecundùm Chriſtum.
7. In, pro, de. Requieuerunt. i. refocillata ſunt.
8. Ad rem pertinet. i. conuenit.
9. Propter, &c. quaſi dicat, malo vti charitate, quàm auctoritate. Sis; alij, ſim, quaſi dicat, cùm talis ſim, nempe Paulus ſenex, &c. ſed lectio noſtra probanda. q. d. cùm tu ſis ſenex, malo rogare, quàm imperare.
11. Vtilis, alludit ad nomen Oneſimi, quod vtilem ſignificat.
12. Vt mea. Græc. id eſt mea. Viſcera. q. d. dilectiſſimum mihi.
13. Euangelij. ſ. cauſa iniectis.
14. Conſilio. i. ſententia. Bonū. i. beneficium.
15. Horam. i. breue tempus. In æternum. i. numquam à te receſſurum.
16. Carne. i. corporis ſeruitio.
17. Socium. ſ. in fide, ſeu religione.
18. Nocuit, fortè aliquid furatus aufugerat.
20. Ita, ſcilicet, ſi id feceris quod rogo. Græc. ναὶ, id eſt, certè, quaſi dicat, ita eſt, vt dico. Fruar, id eſt, capiam fructum ex te, ſeu voluptatem. Viſcera mea. i. dilectum mihi.
22. Donari, pro, donatum iri.
25. Amen. Græc. & Syr. additur, Miſſa è Roma per Oneſimum.

AD HEBRÆOS.

Nomen non adſcribit in principio more ſuo, (vt nec Ioannes in Epiſtolis) fortè quòd non ad certam aliquam Eccleſiam ſcribat, quanquam quidam putant ad Ieroſolymitanam ſcribere, vel, quòd ſit velut tractatus quidam, ſeu diſputatio de lege veteri, & noua, déque illius ceſſatione, & huius vi, vbi multa de Sacerdotio veteri, & Chriſti. Addit & multa ad mores pertinentia.

CAPVT I.

1. MVLTIFARIAM, &c. duabus vocibus vſus eſt, vt totam varietatem temporum, perſonarum, & viſionum comprehenderet. Loquens, pro, locutus. In, pro, per.
2. Conſtituit, ſcilicet, quatenus homo conſtitutus; ſed quia idem etiam Deus, omnium poſſeſſor, & creator.
3. Splendor, ſcilicet, lumen, de lumine, ſignificatur etiam coæternitas. Gloriæ, ſcilicet, paternæ, id eſt, patris, vel gloriæ, pro glorioſa. Figura. Græc. χαρακτὴρ. i. expreſſa imago. Subſtantiæ. ὑποστάσεως. i. ſubſiſtentiæ, ſeu perſonæ. Portans, id eſt, tenens, ſeu ſubſtans, alioqui enim in nihilum cuncta reciderent. Verbo virtutis ſuæ, id eſt, potēti ſuo imperio, ſeu potentia ſua. Nam ipſe verbum eſt. Faciens, pro, poſtquam fecit,

ſcilicet, per paſſionem; quanquam etiam nunc, perpetuóque facit.

4. Melior, id eſt, præſtantior. Effectus. ſ. ſecundùm quod homo. Differentius. i. excellentius. Præ illis. i. quàm illi. Hæreditauit, id eſt, ſortitus eſt. ſ. quatenus homo, nam etiam Deus eſt, quod non ſemper fuit, nec. n. ſemper homo fuit, adeóq; nō ſemper homo Deus. vide Rom. 1.

6. Cùm iterum, pro, iterum cùm. q. d. aliàs etiam cùm. Introducit, &c. i. cùm de filij in mundum aduentu loquitur. Dicit. ſ. Deut. 32. ſecundum 70. Vide etiam Pſal. 96. vbi planè habetur.

7. Ad. pro, de.

8. Thronus, &c. Vide Pſal. 44.

9. Præ, &c. i. excellentius quàm conſortes tui. ſ. iuſti, qui filij Dei per adoptionem.

12. Mutabis. Græc. inuolues, ſeu vertes. q. d. poſſis cùm velis auferre vel ſignificatur renouatio mundi futura, velut accepta noua veſte.

14. Adminiſtratorij. i. Dei miniſtri. Miſſi. i. mitti ſoliti. Non quidē mittuntur omnes per ſe, ſed quidam per alios. ſ. inferiores ſe, quibus reuelant, ad nos deferenda. Capiunt. Græc. capient.

Cap. II.

1. Abundantius. i. perfectius. Audiuimus. ſ. à Deo per filium reuelata. Pereffluamus. i. pereamus, ſeu excidamus, vt ſolet quod effluit. Syr. cadamus.

2. Firmus. i. tantam obtinuit auctoritatem. Præuaricatio. Græc. tranſgreſſio. Mercedis. i. quam merebatur.

3. Effugiemus. ſ. punitionem. Initium, &c. q. d. primùm eſſet per Chriſtum prædicata. In nos ſ. Chriſtianos. Confirmata eſt. i. firmiter tradita. Audierat quidem à Chriſto Paulus; ſed & ab Apoſtolis etiam. Adde quòd de aliis loquitur in perſona ſua, vt proximè indicaui.

4. Portentis. i. prodigiis. Virtutibus. Tribus his vocibus ſolet ſcriptura omnia miraculorum genera ſignificare. Spiritus, &c. pro donorum Spiritus ſancti.

5. Non enim &c. redit ad ſuperiorem diſputationem. Orbem terræ. i. mundum. Futurum. ſ. poſt iudicium, tunc. n. omnia plenè Chriſto ſubiecta erunt, vt infr. dicitur. De quo. ſ. orbe. Loquimur. i. diſputationem inſtituimus.

6. Quis, pro, quidam.

7. Paulominus. i. aliquantum. ſ. inferior eſt natura humana etiam in Chriſto Angelica, quod ad ipſam naturam pertinet. Ab. i. præ.

9. Gratia, id eſt, per gratiam. Iungendum autem cum. paſſionem, quaſi dicat, quam ſuſtinuit pro ſalute hominum. Guſtaret, id eſt, ſentiret, ſeu pateretur. Hebr.

10. Adduxerat, pro, adducturus eſſet. Conſummari, id eſt, fieri perfectè, vel vitam finire.

11. Vno. ſ. Deo auctore, ſeu Patre, quaſi dicat, dedit Deus filium ſuum vnigenitum pro filiis adoptiuis. Omnes, ſcilicet, velut fratres. Confunditur, id eſt, erubeſcit.

13. Ego ero, &c. ſunt hæc verba Iſa. 8. ſecundùm 70. vbi nos legimus. Præſtolabor eum, ſequiturque ſtatim, Ecce ego, &c. itaque eodem pertinet vtraque hæc ſententia, qua de ſe Chriſtus loquitur, vt homo eſt. Pueri, id eſt, filij, ſeu ſerui.

14. Communicauerunt, &c. id eſt homines erant carnis participes. Participauit &c. id eſt, habuit etiam carnem & ſanguinem, ſcilicet factus eſt homo. Mortis, ſcilicet, ob peccatum quod inducit, ex quo mors, vel mortis peccati, quod hominibus perſuadebat.

15. Obnoxij, &c. quaſi dicat, viuebant vitam ſeruilem, horrentes ſemper mortem, à qua ſeruitute liberari promiſſa immortalitate.

16. Nuſquam, id eſt, nullo modo, ſeu nunquam. Græc. non. Angelos, &c. i. Angelicam naturam aſſumpſit, ſed humanam.

17. Per omnia, ſcilicet, ad naturam humanam pertinentia, adeóque pati humanas infirmitates. Miſericors, ſcilicet, etiam per experientiam dolorum. Ad pro apud. Repropitiaret, id eſt, expiaret.

18. In eo, id eſt, per id. vel quaſi dicat in iis rebus. Tentatus, id eſt, expertus mala noſtra. Potens, id eſt, aptus, ſeu promptus. vel quaſi dicat certè poteſt in rebus quas expertus eſt opem ferre ſuis.

Cap. III.

1. Sancti ſcilicet profeſſione. Confeſſionis, id eſt, fidei quam profitemur.

2. Fecit, ſcilicet, Pontificem. Omni, id eſt, tota.

3. Amplioris pro, tanto ampliore. Domus pro, domo.

4. Creauit. Græc. conſtruxit, ſeu fabricauit.

5. Teſtimonium, id eſt, teſtificationem. Dicenda, ſcilicet, populo, ex parte Dei.

6. Sua, id eſt, propria. Gloriam ſpei, id eſt, ſpem in qua gloriamur. Græc. gloriationem ſpei.

8. Secundum diem, id eſt, in die.

10. Infenſus, &c. Græc. tædio affectus à generatione, &c.

11. In ira, id eſt, iratus. Si pro, quod non.

13. Voſmetipſos, id eſt, vos inuicem. Cognominatur, id eſt, vocatur.

14. Chriſti, id eſt, gratiæ Chriſti, ſeu corporis Chriſti myſtici. Initium, &c. ſcilicet fidem per quam incipimus ſubſiſtere ſpiritualiter; vel quaſi dicat, ſi eam vitæ ſubſiſtentiam in qua cœpimus cum Chriſto viuere vſque, &c.

16. Audientes, id eſt, cum audiſſent, ſcilicet, in Sinai, vel per Moſem. Per Moſem, id eſt, duce Moſe.

CAP. IIII.

1. RElicta.i.neglecta. Exiſtimetur.i.videatur, ſeu appareat. Deeſſe. Græc. fuiſſe fruſtratus, vel non aſſecutus.

2. Admiſtus. Syr. coniunctus. Græc.& Complur.admiſtis.Ex iis,pro,eorum. Græc.iis. Quæ. Græc. qui.

3. Quemadmodum, pro, de qua. Et quidem. ſ.id dictum eſt, vel iunge cum ſequen. ſ. dixit enim &c.q.d.de qua requie dixit, &c.

5. Iſto.i loco.

7. Terminat.i.præfinit.In,pro, per,vel Dauid, pro,libro Dauid.

8. Ieſus.i.Ioſue,qui apud 70.dicitur Ieſus.Syr. Ieſus filius Nun. Requiem. ſ. veram, ſeu perfectam. Poſt hac. Græc.poſt hæc.

9. Sabbatiſmus.i.requies.

10. Ingreſſus eſt,pro,ingredietur. Requieuit, pro,requieſcet.

11. Feſtinemus.Græc.ſtudeamus. Vt ne,pro,& caueamus ne. Idipſum.i.idem.

12. Viuus, &c.q. d. ſed credamus verbo Dei, vitam danti credentibus. Anceps.i. vtrinque acuto. Animæ.ſ.qua viuimus,ſeu ſentitur. Spiritus. i. mentis. q. d. diſcernit quæ ſunt ſenſus ab iis quæ mentis ſunt. Compagum, &c. q. d.& quorumque intimorum. Quidam compages,cogitationes intelligunt; medullas verò intentiones. Diſcretor. Græc. iud. x.

13. Inuiſibilis. Græc.non manifeſta. Apparet loqui de Dei verbo, quod eſt Deus. Omnia autem,pro,ſed omnia. Ad quem,pro,de quo.

14. Spei noſtræ, non eſt Græc.Confeſſionem, id eſt,fidei profeſſionẽ, vel.q.d.ſpem quam profitemur.

15. Tentatum autem, pro, ſed tentatum; Pro ſimilitudine. Græc.iuxta ſimilitudinem.ſ.noſtri. Syr. ſicut & nos.

16. In,pro, eum. q.d. adiuuantem in opportunitatibus. ſ. cùm opus eſt.

CAP. V.

2. COndolere, id eſt, compati.

3. Pro peccatis, ſcilicet, hoſtias.

4. Honorem. ſ. pontificatus.

5. Clarificauit.i. glorificauit. q. d. non ſibi aſſumpſit pontificalem gloriam. Sed ſ.illum clarificauit.i.dedit ei illam gloriam.

7. Carnis,id eſt,vitæ mortalis. Vide 2. Cor. 5. A morte.ſ.ſuſcitando. Clamore, &c. quando id factum, incertum. Sua reuerentia,id eſt,honore ei debito, vel, quo Patrẽ ſemper eſt proſecutus.

8. Didicit,ſcilicet,experientia. Obedientiam, ſcilicet, in paſſionibus.

9. Conſummatus.q.d cumque perfectus eſſet; vel, cùm mortuus eſſet.

10. Pontifex. Græc. ἀρχιερεὺς, id eſt, ſummus ſacerdos.

11. De quo. ſ. Melchiſedech, vel Chriſto, vel Pontificatu. Grandis.i.copioſus.ſ.propoſitus eſt Ininterpretabilis. i.difficilis explicatu. Audiendum. i. capiendum.

12. Magiſtri.i.doctores. Tempus. ſ. quo eſtis in ſchola Chriſti. Elementa exordij.i. prima rudimenta. Sermonum Dei, id eſt, inſtitutionis Chriſtianæ, vel ſacræ Scripturæ.

13. Enim,pro, autem. Expers.i.incapax. Sermonis,id eſt, inſtitutionis. Iuſtitiæ,id eſt,de iuſtitiæ perfectione.

14. Pro conſuetudine. i. per habitum mentis.

CAP. VI.

1. INtermittentes,id eſt,omittentes interim Inchoationis, id eſt,in principio ſolitum tradi,ſcilicet, fidei rudimenta. Chriſti,id eſt, de Chriſto. Perfectionem,id eſt, perfectiorem ſeu altiorem diſputationem, vel vitam perfectiorem. Ab operibus mortuis.i. de peccatis animam interimentibus,vel quæ animæ mortuæ faciunt. Ad, pro.in.

2. Baptiſmatum.i. de baptiſmo. Impoſitionis. ſ.in confirmationis ſacramento,

3. Hoc ſ.ferri ad perfectionem. Permiſerit.i. conceſſerit.

4. Impoſſibile. ſ.niſi Deo concedente. Illuminati.i.baptizati. Sancti ſ.per gratiam.

5. Dei verbum,id eſt,Chriſti doctrinam. Virtutes, id eſt, potentiam Dei, quam in Sanctis oſtendet, ſcilicet, per immortalitatem, & gloriam. Prolapſi,ſcilicet,graui aliquo peccato. Ad, pro, per. Crucifigentes, &c. q.d.cùm per peccatum Chriſtum in ſe viuentem, velut crucifixerint. Oſtentui.i.ludibrio.

7. Terra.i.anima. Imbrem.ſ.gratiæ.

8. Spinas, &c i. peccata. Maledicto .i. ſupplicio. Conſummatio.i. finis.

10. In nomine ipſius.i.propter ipſum.

11. Eandem.ſ. quam hactenus. Oſtentare. i. oſtendere. Expletionem. i.complementum, ſeu perfectionem. Finem.ſ.vitæ.

12. Vt, pro, ſic vt. Promiſſiones, id eſt, promiſſa bona.

14. Niſi, pro, certè. Omiſit autem Paulus iuramentum, de quo Geneſ. 22. vel ſub hac particula intellexit.Habet enim Hebr.formam iuramenti.

15. Sic, abundat, more Hebr. Repromiſſionem.i.promiſſum à Deo.

16. Sui.i.ſe. Confirmationem.ſ.veritatis.

17. Pollicitationis.i promiſſi.

18. Duas,ſcilicet,promiſſionem, & iuramentum. Confugimus,præteritum eſt. Spem, id eſt, rem ſperatam, vel ſpei virtutem tenendam, id eſt, retinendam.

19. Ad interiora, &c.i.quæ intra velum. ſ.cæleſtia, quæ occulta.

Cap.

CAP. VII.

1. SAlem, ſcilicet, Ieruſalem.

2. Rex iuſtitiæ. Melech enim rex; Sedech, iuſtitia.

3. Sine patre, &c. ſ. in ſcriptura, quæ de iis nihil dicit. Aſſimilatus. ſ. in eo quod ſequitur. In perpetuum, ſcilicet, nihil de eius morte ſcriptum.

4. Intuemini, id eſt, conſiderate. Præcipuis. Græc. ſpoliis. Ipſi. ſ. fratres.

6. In eis. i. inter eos. Qui habebat, id eſt, cui factæ.

7. Meliore. i. maiore, ſeu præſtantiore.

8. Hic. ſ. in lege. Ibi. ſ. vbi agitur de Sacerdotio Melchiſedec. Conteſtatur. ſ. ſcriptura, quæ de eius morte nihil dicit.

9. Et vt, &c. q. d. atque ita quodammodo. Accepit. Græc. accipit. i. ſolet accipere.

11. Conſummatio, id eſt, perfectio. ſ. ſacerdotij, vel hominum per ſacerdotium.

12. Enim. pro, autem.

13. In quo, id eſt, de quo Alia, ſcilicet, Iuda. Præſto fuit, id eſt, miniſtrauit.

15. Manifeſtum eſt. ſ. mutatam eſſe legem. Si. pro, ſiquidem. Exurgat. pro, exurgit.

16. Carnalis, id eſt, circa corporeas ceremonias verſantis. Virtutem, id eſt, potentiam. Inſolubilis. i. æternæ. q. d. æternã vitam dantem.

17. Conteſtatur, id eſt, teſtatur.

18. Mandati. i. legis Infirmitatem, id eſt, imbecillitatem. Inutilitatem. i. inſufficientiam: nec enim poterat reddere iuſtos, ſeu perfectos.

19. Spei, ſcilicet, in Chriſto.

20. Quantum. pro, inquantum.

22. Teſtamenti ſponſor. i. pacti promiſſor.

24. Sempiternum. ſ. non migrans ad alios ſucceſſione.

25. Accedentes, &c. i. per ipſum ad Deum adductos.

26. Segregans. ſ. vitæ puritate.

27. Hoc. i. pro populi delictis.

28. Legem ſ. latam. vel q. d. qui de Sacerdotio loquitur poſt legis mutationem futuro.

CAP. VIII.

1. CApitulum, id eſt, ſummatim. q. d dicam breuiter, fuſiùs explicata. Dicuntur. pro, dicta ſunt. Magnitudinis, id eſt, maieſtas, ſcilicet, Dei.

2. Sanctorum, id eſt, ſanctuarij. ſ. Eccleſiæ. Veri. ad differentiam figuralis.

3. Enim. pro, autem. Offerat. ſ. ſeipſum obtulit in cruce, & quotidie offert in altari.

4. Super terram. ſcilicet, vt more aliorum Sacerdotum miniſtrare. Nec. pro, non. Sacerdos ſ. quia non eſt de tribu Leui. Eſſent, ſcilicet, ſacerdotes de tribu Leui.

5. Conſummaret. pro, conſummaturus eſſet, id eſt, perfecturus. Exemplar. intelligit Paulus etiam per id ſignificatum illud exemplar quoddam fuiſſe tabernaculi cæleſtis.

6. Melius, id eſt, excellentius. Miniſterium, ſcilicet, ſacerdotij. Teſtamenti. i. pacti. In. pro. cum. Repromiſſionibus. pro, promiſſionibus. Sanctum. i. confirmatum.

7. Culpa, id eſt, defectu. vel q. d. ſi homines faceret ſine culpa.

8. Conſummabo, id eſt, perficiam.

10. Quia. continuatiuum eſt, non cauſale. Dando. pro, dabo.

13. Veterauit, id eſt, antiquauit, ſeu vetus eſſe oſtendit.

CAP. IX.

1. PRius, ſcilicet, teſtamentum. Culturæ, id eſt, cultus. q. d. cultus quoſdam ſuo modo iuſtificantes. Sanctum ſeculare, id eſt, templum, ſeu tabernaculum temporale.

2. Primum. ſ. prior pars tabernaculi, quæ ſanctum dicebatur, vt proximè dicetur. Candelabra, ſcilicet, multæ erant in candelabro lucernæ. Propoſitio, &c. i. panes, qui ante Deum proponebantur.

3. Secundum. erat enim primum velum ante ipſum ſanctum.

4. Thuribulum. ſ. altari incenſi ſeruiens, quod erat extra, ſeu potiùs ei ſuffitui quem faciebat Pontifex, ſemel in anno ingrediẽs in ſancta Sanctorum. Quidam tamen putant ſignificari thuribuli nomine altare thymiamatis, in quo incendebantur aromata, nec aliud fuiſſe thuribulum. In qua. pro, cum qua. id eſt, iuxta quam ſecundùm quoſdam.

5. Gloriæ, id eſt Dei gloriam repræſentantia. Obumbrantia, ſcilicet, alis.

6. In priori. pro, in prius. Officia, id eſt, ritus.

7. Ignorantia, id eſt, peccatis ignorantiæ.

8. Significante. ſ. per illas expiationes. Propalatam, id eſt, apertam. ſ. per plenam expiationem, quam Chriſtus erat facturus. Sanctorum, id eſt, in ſancta, ſcilicet, cæleſtia.

9. Parabola i. figuralis quædam ſimilitudo. Inſtantis, id eſt, præſentis. ſ. tempore quo hæc Paulus ſcripſit. Iuxta ſuam, id eſt, cuius ritu. Iuxta conſcientiam i. quod attinet ad conſcientiæ ſeu mentis puritatem. Seruientem. i. per illa Deum colentem.

10. Solummodo. ſ. ſita. Baptiſmatibus, id eſt, ablutionibus, ſeu purificationibus. Iuſtitiis, id eſt, iuſtificationibus, ſeu ceremoniis. Græc δικαιώμασι (quo verbo 70. vtuntur vbi nos legere ſolemus ceremonias) Syr. præceptis. Carneis, id eſt, corporeis. ſ. circa corpus adhibitis. q. d externis. Correctione. ſ. per Chriſtum faciendæ.

11. Aſſiſtens. ſ. Patri. Græc. παραγενόμενος, id factus, vel aduenieus. Amplius. i. maius. Tabernaculum. ſ. ſuam humanitatem, vel cælum iunge cum, Pontifex. Huius creationis, id eſt,

ſtructuræ ſimilis noſtratibus. humanitas quidem de Spiritu ſancto concepta, cælum verò à Deo creatum.

12. Sancta.i.cælum. Inuenta.i.parta.

13. Carnis. i. corporis, ſcilicet, animam illa non emundabant, ideo ſupr. dictæ iuſtitiæ carnis.

14. Per Spiritum.&c.id eſt, mouente Spiritu ſancto. Sanctum. Græc.& Syr. æternum. Operibus mortis i. peccatis. Vide ſupr cap.6.

15. Præuaricationum.Græc.tranſgreſſionum. q d. ad expiationem peccatorum. Erant, ſcilicet, manebant non mundatæ. Repromiſſionem,&c i promiſſam hæreditatem.

17. In mortuis,id eſt, teſtatoris morte. Confirmatum id eſt, ratum.

18. Sanguine.ſ.mortem quodammodo repræſentante Dedicatum.i.confirmatum.

20. Teſtamenti.ſ.confirmator. Not.teſtamenti vocem ſumptam ex 70. qui ſic verterunt Hebr. vocem quæ pactum ſeu fœdus ſignificat, ſcilicet,pactum illud Dei,figura erat pacti per Chriſtum renouandi, quòd eius morte velut teſtamentum firmatum eſt, nóſque teſtamenti more fecit hæredes. Mandauit. Exod. 24. legitur. Heb.pepigit.70. diſpoſuit.

22 In pro, cum,vel, per.Et ſine, &c.q.d.nam re verâ nulla peccati remiſſio fieri poteſt ſine Chriſti ſanguine, cuius illa legalia figura erant.

23. Exemplaria.i.figuralem ſtatum. Cæleſtia, ſcilicet,ſtatum Euangelicum, ſeu Eccleſiæ.

25. Offerat ſcilicet, cruento ſacrificio.

26. Frequenter,ſcilicet ad expiandū omnium hominum peccata. Conſummatione, id eſt, fine, ſcilicet, inſtante. Deſtitutionem, id eſt, abolitionem.Suam.i.ſui corporis.

27. Iudicium,ſcilicet,cuiuſque ſequitur particulare poſt mortem eius, & vniuerſale mortuis omnibus.

28. Multorum omnium quidem quantum ad ſufficientiam,ſed multorum ſolum quantum ad efficaciam. Exhaurienda. i tollenda, ſeu euacuanda ex cordium profundo. Secundò, id eſt, deinde.Sine peccato. i purgatis electorum peccatis.Salutem, ſcilicet,æternam.

CAP. X.

1. IMaginem.ſcilicet,perfectam repræſentationem, qualis eſt in ſtatu Euangelico,in quo eſt gratiæ copia.& velut initium quoddam æternæ felicitatis. Accedentes. ſ. per illa ad Deum Perfectos, id eſt, perfectè à peccatis liberatos plenéque iuſtos.

2. Offerri. ſ pro iiſdem peccatis.

3. Ipſis,ſcilicet, hoſtiis. Peccatorum,ſcilicet, eorundem. Quid ergo, nónne illis per ſacrificia verè mundabantur? ſanè, ſed non vi ſacrificiorum, ſed oblationis Chriſti quam repræſentabant, ideóque illa tanquam per ſe inefficacia ſæpe repetebantur.

5. Ingrediens, &c.q d.ad eius in mundum ingreſſum pertinent verba illa Pſalmi. Corpus, ſcilicet,quod tibi offerrem. Aptaſti.Syr.induiſti.

6. Pro peccato.ſ.ſacrificia. Placuerunt, ſcilicet,per ſe,ſed propter me, cuius figuræ erant.

7. Venio Iunge eum,vt faciam.Capite,id eſt ſumma.ſ.tota ſcriptura Chriſtum prædicat.

9. Tunc pro, deinde verò. Primùm, ſcilicet, ſtatum, ſeu teſtamentum.

10. In qua,id eſt, per quam.Semel.ſ.facta.

11. Sacerdos.ſ ſummus, vt eſt Græc. loquitur enim de annua expiatione.

12. Vnam. ſ.ſufficientem ad omnia peccata expianda.Offerens.pro, vbi obtuliſſet.

13. De cætero,id eſt,in poſterum.

14. Conſummauit.i perfecit.ſ.quantum ex ſe fuit. Sanctificatos.i.eos qui ſanctificantur.

15. Conteſtatur,id eſt, teſtando monet.

16. Teſtamentum, &c. i fœdus quod feriam.

17. Et peccatorum,&c.ſub.addit.

18. Oblatio.i.opus oblatione alia.

19. In introitu,&c.pro, introeundi in ſancta, id eſt cæleſtia In.pro,per.

20. Initiauit. i. aperuit, ingrediens ipſe. Viuentem.ſ. via in cælum eſt vita bona.

22. Plenitudine. i. perfectione Græc. plena certitudine. Syr. fiducia. Aſperſi. ſ. Chriſti ſanguine. q. d. purificati. Aqua, ſcilicet, baptiſmi. Munda i. mundante.

23. Confeſſionem. i. profeſſionem. Indeclinabilem, id eſt, firmam. Repromiſit.pro, promiſit.

24. Inuicem,id eſt,alij alios. Prouocationem, id eſt,imitationem.

25. Collectionem, id eſt, congregationem. Conſuetudinis. ſ. deſerere. Conſolantes.ſ.inuicem. Vetus, poterat adhortantes. Videritis.pro, videtis. Diem.ſ.retributionis.

26. Hoſtia ſ.quæ totos abluat, vt fit in baptiſmo: eſt enim Chriſti hoſtia ad omnia peccata purganda valeat, at non applicatur niſi ſemel per baptiſmum ad eiuſmodi purgationē, quare ſatisfaciendum poſtea pro peccatis, per opera pœnalia. quod ſemper in Eccleſia obſeruatum.

27. Iudicij.ſ diuini. Æmulatio, id eſt, vis, & velut indignatio. Aduerſarios. ſ. Dei, qui hinc ſine pœnitentia diſceſſerint.

28. Irritam, &c.i.tranſgrediens. Moritur, id eſt,interficitur. ſcilicet in certis caſibus.

29. Conculcauerit.i.contempſerit. Pollutum. pro, velut pollutum. q. d. vt rem pollutam tractauerit. In quo,id eſt,per quem.Gratiæ, ſcilicet. auctori.

30. Vindictam. ſ. relinquite Græc. vindicta. q.d. meum eſt vlciſci.

31. Horrendum.i.terribile. Dei.ſ.irati.

32. Illuminati.Syr. baptizati.

33. In altero,id eſt,partim.
34. Subſtantiam,id eſt diuitias.
35. Amittere,id eſt,abiicere.
36. Patientia, ſcilicet, qua ſpe præmij durator in malis.
37. Modicum,&c.i.poſt breue tempus.
38. Subtraxerit.i.à fide,& recto.
39. Subtractionis,id eſt,qui nos ſubtrahamus. Animæ,id eſt ſalutis animæ.

C A P. XI.

1. SPerandarum,id eſt, quæ ſperantur. Sub ſtantia, i.d eſt, ſuſtentaculum,ſeu baſis. Syr.certitudo. Argumentum, id eſt, declaratio. Syr. reuelatio. q. d. fides eſt quiddam, quo ſpes nititur, & Dei occulta, ex parte cognoſcuntur.
2. In hac enim, pro, per hanc autem. Teſtimonium. ſ. quòd Deo placerent, vel quòd eſſent Dei ſerui.Senes.i.antiqui patres.
3. Aptata,id eſt, conſtructa, vel ordinata. Secula.i.tempora,ſeu mundi res. Vt ex,o,ſic vt. Inuiſibilibus.Græc.non apparentibus.
4. Plurimam.i.gratiorem. Syr. præſtantiorem. Per quam.ſ.fidem,ſeu hoſtiam ſiue oblatam.
Teſtimonium,ſcilicet, igni exlitus in ſacrificium delapſo, vt quidam aiunt. Loquitur, ſcilicet hominum ore celebratur, ſeu, prædicat ille ſuo exemplo.
5. Fide, id eſt fidei merito. Teſtimonium habuit.i. comprobatus eſt.
7. Reſponſo,&c.i. oraculo diuino admonitus. Metuens. ſ. Deum, vel diluuium. Quam. ſ. fidem, vel arcam. Damnauit i. dignum damnatione oſtendit. Mundum ſ. qui videos arcam tanto tempore, tamque diligenter extrui, non credidit. Hæres &c.i.poſſeſſor eſt factus.
8. Qui vocatur. Græc. vocatus,ſcilicet,à Deo.
9. Repromiſſionis. i. promiſſa. Caſulis. i. tabernaculis.
10. Fundamenta &c.i.bene fundatam.
11. Virtutem,&c. q. d.vim ad concipiendum. Fidelem.i.veracem.
12. Vno.ſ.Abraham. Emortuo. ſ. quantum ad vim generandi.
13. Iuxta fidem. i. cum fide. Repromiſſionibus,id eſt, promiſſa terra, vel cælo, per illam ſignificato,ſeu figurato.
15. Meminiſſent.q.d. ſi cùm id dicerent,illam intellexiſſent de,qua &c.
16. Confunditur,id eſt, erubeſcit Ciuitatem, ſ.cæleſtem.
18. In Iſaac,&c i. per Iſaac habebis poſteritatem,quam tibi promiſi.
19. Arbitrans.i.perſuaſus. Parabolam. i. ſimilitudinem.ſ. Chriſti immolandi, & reſurrecturi. Accepit.ſ.ſaluum reduxit.
20. De futuris.ſ.prædicens.
21. Faſtigium.Græc. ſuper faſtigium.ſ. nixus baculo ſuo pro ſux.
22. Memoratus eſt.i. meminit.
25. Temporalis. Græc.temporalem.i.breuem Peccati.ſ.ſi ſuos deſeruiſſet, aut Regi obtemperaſſet contra Deum præcipienti.
26. Chriſti.i.ad Chriſti imitationem.
27. Animoſitatem, id eſt, iram. Inuiſibilem. ſ. Deum. Suſtinuit. i. fortiter expectauit. ſ. ſibi adiutorem fore ſperans.
28. Qui,ſcilicet, Angelus. Primitiua, id eſt, primogenita.
29. Experti, id eſt, tranſeuntes, ſeu tranſire tentantes.
33. Repromiſſiones. i. à Deo promiſſa. Obturauerunt ſ.Daniel.
34. Extinxerunt. ſ. pueri in fornace. Impetum.i. vim. Effugauerunt Græc. effugerunt.i. euaſerunt. Aciem gladij ſ hoſtes in prælio. Conualuerunt,vt Ezechias.
35. Mulieres vt Sunamitis, & Sareptana. De reſurrectio. i. reſuſcitatos. Diſtenti ſ. in tormentis,vt illi de quibus 2. Mach 7. Redemptionem. i. liberationem à cruciatibus, quam impij promittebant,ſi ſibi optemperarent.
37. Lapidati, vt Ieremias. Secti, vt Iſaias, ſerra lignea à Manaſſe. Melotis, id eſt, ouilis pellibus.
39. Repromiſſionem i. promiſſam beatitudinem ſ.quantum ad corpus.
40. Conſummarentur. ſ.rum perfectè erit homo beatus cùm corpus recipiet: tunc enim perfectus homo.cedit autem id ad noſtrum honorem,quòd illi nos expectent, & tamdiu expectauerint, qui tanto antè laborauerunt.

C A P. XII.

1. IMpoſitam.Græc. circumpoſitam. ſ. vndique cingentem. Nubem. i. copiam. Pondus. ſ. impedimenta. Circumſtans. i. adhærens, vel vndique impugnans. Peccatum. i. peccadi occaſiones,vel ipſum peccatum.
2. Auctorem. Græc. ἀρχηγὸν i.inceptorem,ſeu ducem.Syr.Principium. Confuſione. ſ. ignominiis,& contumeliis.
3. Contradictionem.i.perſecutionem.
5. Eſtis, pro videmini. Conſolationis: verti poterat adhortationis.Syr. doctrinæ. Diſciplinam.i. correptionem. Fatigeris. Græc deficias q.d.conſtans eſto.
6. Recipit.i. approbat. vel q d.quem in filium recipit.Syr.amat.
7. Diſciplina.ſ. Dei caſtigatione. Perſeuerate i. durate animo.
8. Omnes.ſ.filij. Adulteri,pro adulterini.
9. Eruditores.i. caſtigatores. Et viuemus. pro vt viuamus.
10. In recipiendo.Græc.ad recipiendum.
12. Soluta. i. flacida. Syr. nutantia.

13. Et egreſſus,&c.q.d.ingredimini, viam rectam. Magis autem, pro, ſed potiùs. Sanetur, ſ. ſi quid ægrotat.

15. Contemplantes.i. id videntes, ſeu curantes. Deſit. Græc. expers ſit. Amaritudinis, id eſt amara ſ.peccati.Impediat.ſ.ſalutem.

16. Profanus.i. impurus, ſeu diuinorum contemptor. Primitiua i.ius primogenituræ.

17. Scitote. Græc. ſcitis. Reprobatus. i. reiectus.ſ.à Patre,& Deo.Locum.i.fructum. ſ. quod optabat pœnitens.Eam.ſ.benedictionem.

18. Tractabilem.i.tangibilem. Accenſibilem. i.incenſum.

19. Excuſauerunt ſe.Græc.deprecati ſunt. Syr. obſecrarunt.

20. Portabant,id eſt,ferre poterant.

21. Moſes dixit,pro,vt Moſes diceret.Not. Id non eſſe in ſcriptura, ſed traditione, vt videtur, acceptum.

22. Acceſſiſtis.ſ.fide,& ſpe.

23. Primitiuorum.Græc. primogenitorum. ſ. in cœlo per gloriam qua renaſcuntur. Vnde Sanctorum dies quibus in cœlum admiſſi, dicuntur Natales.Spirituum.Græc.ſpiritus.

24. Melius..ſ.non vindictam petit, ſed remiſſionem.Abel.ſ.ſanguis.

25. Recuſetis. Syr. aſpernemini. Auertimus, pro, auerſamur.q.d.ſi auerſemur.

26. Tunc. ſ. cùm legem daret. Repromittit. I. promittit. Dicens.ſ ſecundùm 70.

27. Tranſlationem i.mutationem.ſ. in ſtatum meliorem. Factorum, ſcilicet, vt ad tempus ſolùm durarent: vel.q.d.in Chriſto impletorum. Immobilia, ſcilicet cœleſtia, quibus alia ſucceſſura non ſunt.

28. Habemus. Græc. habeamus. Syr. amplectamur.

CAP. XIII.

1. FRaternitatis,id eſt,fraterna.

2. Placuerunt. Græc. latuerunt. q. d. inſcientes Angelos receperunt, putantes eſſe homines.

3. Simul, pro, ſi ſimul eſſetis. Laborantium, id eſt afflictorum.Corpore, ſcilicet, multis ſubducto miſeriis.

4. Honorabile.ſ.ſit.q.d. honeſtè tractetur. Omnibus.ſ.coniugatis: vel q. d. omni ex parte. Iudicabit,id eſt,condemnabit.

7. Exitum,id eſt,progreſſum. q. d. viuendi rationem.

8. Heri & hodie.i. in præterito & præſenti.q. d.ſemper ſuis adeſt,vt adfuit antiquis.

9. Abduci.ſ. à verò.Græc.circunferri.ſ.huc illuc. Ambulantibus in eis. i.illis vtentibus. ſ. ſuperſtitioſè,vel ſine fide.

10. Edere.ſ. Euchariſtiam. Qui tabernaculo, &c.i.legis veteris ſacerdotes.

11. Quorum enim, &c.q.d. ſunt enim illæ figuræ quas oportet ceſſare, vbi aduenit res ipſa figurata.ſ.Chriſtus.

13. Portantes,ſimul cum illo. q.d. illum imitantes.

16. Communionis, id eſt, communicationis bonorum cum pauperibus. Promeretur. i.conciliatur,meretur que homo apud ipſum.

17. Non expellit.Græc. incommodum eſt,ſeu inutile.

18. Confidimus enim,&c.q.d. id facere debetis,vt pro amico,& de vobis bene merito,qui ſibi nihil conſcius eſt contra vos feciſſe, ſed velle potiùs prodeſſe.

19. Ampſius. poteſt iungi cum deprecor, vel cum,facere.

20. Pacis, ſcilicet, auctor. Æterni, ſcilicet, confirmatore.

21. Aptet.Græc.perficiat.

22. Sufferatis, id eſt, boni conſulatis. Solatij: verti poterat, exhortationis. Etenim, &c. quaſi dicat,quamquam pauciora ſcripſi, quàm res poſtulabat.

23. Cognoſcite.q.d.tractate,vt notum,& amicum. Dimiſſum. ſ. è carcere, vel à me ad vos. Syr. ſolutum. Venerit. ſ.ad me. Videbo.i. inuiſam.ſ.per illum iterum, vel cum illo,

24. Sanctos,id eſt Chriſtianos.

25. Amen.Græc.additur, Scripta ex Italia per Timotheum.

EPISTOLA IACOBI,

ſ. Alphæi filij.

Fuit primus Ieroſolymæ Epiſcopus,de quo vide Gal. 1. Iudæos hortatur, & inſtituit. Vbi multa de patientia,legis obſeruatione, operum bonorum neceſſitate, ambitione vitanda,ac loquacitate,& perſonarum acceptione,cupiditate, detractione, iuramento: Denique de magna orationis vi apud Deum.

CAPVT I.

1. IN diſperſione. i. diſperſæ. ſ. per varia regna. Syr. diſperſæ inter gentes. Apparet ex omnibus tribubus aliquos fuiſſe ad Chriſti fidem conuerſos. Quidam intelligi putant Chriſtianos diſperſos,de quibus Act.8.Salutem.Syr. pacem.

2. Omne, id eſt, perfectum. q.d. optimè vobiſcum agi, eſſéque de quo maximè gaudere debeatis. Exiſtimate. Syr. habete. Tentationes. i. afflictiones.

3. Probatio. i. exploratio per tentationes.

4. Habeat. q.d. ſit perfecta.

5. Omnibus. ſ. petentibus, vt par eſt. Affluenter. i. abundanter. Improperat. i. exprobrat beneficium, vt ſoleat qui multa dederunt.

6. Hæſitans, id eſt, diffidens, ſeu dubitans de Dei potentia, & liberalitate. Circumfertur, id eſt iactatur.

7. Ne ergo, &c. q.d. non eſt quòd putet ſe impetraturum à Deo.

8. Duplex, animo, id eſt vallans, ſeu hæſitans in rebus diuinis. Syr. dubius mente ſua. Viis. i. actionibus.

9. Frater humilis, id eſt, Chriſtianus abiectus. Exaltatione. ſ. apud Deum.

10. Humilitate. i. deiectione. q.d. cogitet quid de ſe futurum ſit paulo poſt, deſinétque gloriari. Fœni. i. herbæ.

11. Vultus. i. aſpectus, ſeu ſpeciei. Itineribus, id eſt actionibus. Marceſcet. ſ. tandem amittet omnia, & peribit ipſe.

12. Suffert, id eſt patienter fert. Vitæ. ſ. æternæ. Repromiſit, pro promiſit.

13. Tentatur. ſ. ad malum, Dicat. ſ. apud ſe, i. cogitet Malorum. i. ad malum. Ipſe autem, pro, Ipſe inquam, Tentat. ſ. ad malum.

15. Conſummatum. ſ. pleno conſenſus. Mortem. ſ. animæ.

17. Datum optimum. Græc. donum bonum. Patre. i. auctore. Transmutatio. i. mutatio. Viciſſitudinis, pro, viciſſitudinaria. Græc. τροπῆς, id eſt conuerſionis. q. d. non eſt vt ſol qui recedens vmbram facit. Obumbratio, id eſt obſcuratio: vel q. d. ne minimum quidem ſignum viciſſitudinis: eſt enim prorſus immutabilis.

18. Verbo, &c id eſt, prædicatione Euangelica, vel per filium ſuum. Initium. Græc. ἀπαρχήν, id eſt primitiæ. ſ. primi, ſeu potiores. Creaturæ. ſ. recreatorum per ipſius gratiam.

19. Scitis. Græc. & Syr. itaque. Autem: non eſt Græc. Velox. ſ. promptus. Tardus, ſcilicet, difficilis.

20. Iuſtitiam Dei, &c. i. non ſinit bene operari, vel Deo diſplicet.

21. Malitiæ, pro, malam. q.d. quicquid malè abundat, mereturque reſecari. Inſitum. Syr. naturæ noſtræ inſitum, ſcilicet per Incarnationem. q. d. Dei filium hominem factum: periphraſis Chriſti.

23. Comparabitur. Græc. ſimilis eſt. Natiuitatis ſuæ. i. naturalem.

25. In lege perfecta. Græc. Syr. & Complut. in legem perfectam. Libertatis, ſcilicet filiorum Dei, & à peccato. ſ. lex Euangelica filios facit Dei, & à peccato liberat. Eſt enim ſita præcipuè in charitate. In facto. ſ. opera bona beatum faciunt, non ſola fides.

26. Religioſum, id eſt, Dei cultorem: vulgò deuotum. Seducens. ſ. à recta via per loquacitatem.

27. Patrem. ſ. omnium. Viſitare. ſ. iuuando, & conſolando. Seculo, id eſt, mundo.

Cap. II.

1. IN, pro cum. q. d. qui in Chriſtum creditis, nolite perſonas accipere, id eſt, ob perſonarum reſpectum, quicquam malè facere. Gloriæ, id eſt, glorioſi, vel glorioſam, vt ad fidem referatur.

2. In veſte, pro cum veſte: vel iunge cum anulum, vt ſignificet fibulam auream in veſte. Candida. Græc. ſplendida.

3. Bene. i. commodè, ſeu honorificè. Sub ſcabello, &c. i. iuxta, ſeu infra pedes meos.

4. Iudicatis, ſcilicet, malè. Cogitationum, id eſt per cogitationes, vel cogitationibus. q.d. iniqui iudices.

6. Iudicia, id eſt tribunalia. Blaſphemant, id eſt maledicunt, ſeu conuitiis proſequuntur. Bonum, &c. i. Chriſtianiſſimum, ſeu Chriſti nomen, à quo Chriſtiani vocamini.

7. Si tamen, pro, ſi quidem. Regalem. i. excellentem. ſ. de charitate, quæ excellit inter virtutes: vel Regis omnium Dei. Syr. Dei. Scripturam. ſ. dicentem quod ſequitur.

9. A lege. ſ. id prohibente.

10. Omnium, pro, velut omnium, ſcilicet, quia nihil ei prodeſt, reliqua ſeruaſſe: vel, reus omnium dicitur, eo quòd omnia non ſeruauerit, vt debebat.

11. Legis. ſ. non per omnia impletæ.

12. Libertatis vide ſup. cap. 1. Incipientes iudicari. Græc. iudicandi.

13. Superexaltat. ſ. hominem. q. d. ſuper iudicium colloeat, id eſt, facit euadere Dei iudiciũ, ſeu condemnationem. Græc. ſuper, ſeu contrà gloriatur, ſcilicet vt victrix. Iudicium: alij, iudicio. q.d. præualet iudicio. ſ. hominem liberans à damnatione.

15. Frater, &c Olim ſic Chriſtiani vocabantur. viri quidem fratres, fœminæ autem ſorores.

17. In ſemetipſa, id eſt, per ſe, ſeu ipſa.

18. Sed, pro nam. Dicet, id eſt, dicere poterit. Quis, ſcilicet, alteri. Fidem, ſcilicet, ſine operibus. Opera, ſcilicet, cum fide. Sine operibus. q. d. non poteris quidem. Græc. ex operibus.

19. Et dæmones, pro, at etiam dæmones.

20. Otioſa Græc. Syr. & Complut. mortua.

22. Conſummata, id eſt, perfecta.

23. Suppleta id eſt, impleta q.d. apparuit qualem fidem commendaret Scriptura. ſ. ſuo tempore bona operantem.

24. Iuſtificatur. ſ. apud Deum iuſtus habetur, & ceſt.

CAP. III.

1. PLures.i.vt multi ſolent,vel.ne multi ex vobis.q.d.ne ambiatis cathedras,vel,ne plures i. diuerſis ſententiis. Iudicium.i. damnationis occaſionem, ſeu periculum.

2. Offendimus. i. delinquimus. Potens, &c. q.d. poterit & is ſe totum regere, vt ſolemus equos frenis.

3. Si autem.Græc.ecce.Conſentiendum. ſ. parendum.

4 Minentur.i. agantur.q.d.etiã tum cùm vento magno impelluntur. Vbi.i. quòcunque.

5. Magna exaltat.i.magnas turbas excitat,ſeu damna affert.Græc.μεγαλαυχεῖ.i. ſe iactat.Syr.ſe extollit. Quantus, pro, quantulus.

6. Vniuerſitas. Græc. mundus. Interpres ſenſum reddidit,& vulgò mundus dicitur, pro magna copiâ. Conſtituitur, &c.q. d. vnum eſt ex membris quod maculat, &c. Rotam natiuitatis. i. curſum vitæ iam inde à natiuitate. Gehenna. i. cupiditatis igne.

7. Cæterorum. Alij, cetorum. Græc.marinorum. Et domita ſunt,pro,Ita vt tandem reddantur manſueta.

8. Inquietum.Græc.incoërcibile. ἀκατάσχετον.

9. In ipſa. i. per ipſam.

11. Emanat. i emittit.

12. Vuas. Græc. oleas. Sic hec, &c. Græc. ſic nullus fons ſalſam & dulcem facere aquam.

13. Diſciplinatos.i. bene inſtitutus.

14. Zelum i. æmulationem, ſeu inuidiam. Et mendaces eſſe, pro, vt qui mendaces ſitis.

15. Animalis. i. bruta, ſeu beſtialis.

17. Suadibilis.Syr.obediens. Bonis. ſ. hominibus. Iudicans.ſ. proximi facta.

18. Facientibus, pro, à facientibus. ſ. pacificis.

CAP. IIII.

1. LItes. i. pugnæ Militant. ſ. contra ſpiritum vide 1.Pet.2.

2. Non habetis. ſ. quod optatis. Occiditis.ſ. alij alios. Zelatis. i. inuidetis. Litigatis. i. contenditis. Propter,pro,propterea Poſtulaſtis. ſ. à Deo, vt par eſt.

4. Adulteri.ſ. violata fide coniugij ſpiritualis, per peccatum.

5. Inaniter, id eſt,ſine cauſa.Scriptura. Quam ſcripturam dicat, ignoro, niſi forte referendum id ſit ad id quod infr. dicitur, ſcilicet. Deus ſuperbis.&c. Ad,pro. per.Spiritus, ſcilicet, humanus. Quidam tamen ad Dei Spiritum referunt, quem dicunt ad inuidiam.i.per zelotypiã optare in nobis bonum, idque ſignificare Scripturam, cùm Deum dicit zelotem,&c.

6. Dat,ſcilicet,Deus ad reſiſtendum tentationibus, quaſi dicat, maior eſt vis gratiæ quàm tentationum. Dicit. ſ.Prou.3. ſecundùm 70. vbi nos legimus,Ipſe deludet illuſores,& manſuetis dabit gratiam.

8. Manus. i. opera.Duplices ſ. nunc bona,nũc mala amantes.

9. Miſeri,id eſt,deiecti,ſeu humiles,vel, quaſi dicat, affligite vos.

11. Alterutrum, i. alius alij. Legi. ſ. id prohibenti.q.d.perinde agit ac ſi legi detraheret,quaſi non rectè prohibenti. Iudicat. i.condemnat. ſ. facto legi contrario.

12. Enim. pro, autem. Liberare i.ſaluare.

13. Faciemus ibi.i.manebimus ibi.

14. Vapor. pro, velut vapor. Parens.i. apparens, ſeu durans. Exterminabitur. i. delebitur, ſeu deficiet.q.d. qui paulò pòſt euaneſcit.

17. Bonum. ſ. debitum ex præcepto.

CAP. V.

1. NVnc. pro, dum. q. d. igitur, ſeu itaque. In pro.ob.

2. Putrefactæ.&c.prætet.pro futuris.vel quaſi dicat, potiùs permiſiſtis veſtra perdi,quàm daretis egenis.

3. Æruginauit, id eſt, ærugine viriatum eſt. Teſtimonium, ſcilicet, veſtræ auaritiæ. Vobis, id eſt, contra vos. Manducabit, id eſt, faciet manducari, vel corrodet per conſcientiæ vermem. Iram, id eſt, ſupplicium.

5. Epulati, id eſt, delitiati. Luxuriis, id eſt, laſciuiis. Die occiſionis. Græc. velut die occiſionis, ſcilicet, feſto quo mactatis victimis epulum fit.

6. Adduxiſtis,ſcilicet, in ius.Græc. addixiſtis, id eſt, condemnaſtis.

7. Temporaneum.Græc.pluuiam matutinam, ſeu tempeſtiuam ſ. tempore ſementis. Serotinam.ſ.imbrem tempore veris, vel. q.d.fructum præcocem, & ſerum.

9. Ingemiſcere, ſcilicet, conquerentes. In alterutrum, id eſt, inuicem. Iudicemini, id eſt, condemnemini.

10. Exitus mali i. aduerſi ſucceſſus, ſeu afflictionum. In nomine.i.ex parte,ſeu loco.

11. Beatificamus. i. beatos dicimus. Finem Domini.i, quid ei in fine Deus præſtiterit.

12. Eſt eſt &c. id eſt, de eo quod eſt, dicite eſſe,de eo quod non eſt,non eſſe. Iudicio, id eſt, condemnatione. Græc. hypocriſi, id eſt,ſimulatione.ſ. dicentes falſum.

13. Triſtatur.i. affligitur. Pſallat. ſ. Deo gratias agens.

14. Inducat.Græc.aduocet. In nomine. i. cum inuocatione.

15. Alleuiabit. i. faciet ſurgere è lecto, ſeu liberabit morbo. Peccatiſit.i peccauit.

16. Alterutrum. i. homines hominibus, ad id deputatis à Deo,ſcilicet,ſacerdotibus. Ideo di-

xit, ergo, ſcilicet, ante extremam vnctionem præmittenda confeſſio.

17. Paſſibilis.i. paſſionibus obnoxius.

10. Peccatorum. Syr. peccatorum ſuorum.

I. EPISTOLA PETRI.

Hortatur ad vitæ ſanctitatem, vbi multa de Fide, Spe, Charitate, Patientia, Chriſti imitatione, & cuiuſque ſtatus inſtitutione. Eſt autem Romæ ſcripta.

CAPVT I.

1. DISPERSIONIS. i. qui diſperſi ſunt. Vide Iacob. 1. Ponti, &c. i. per Pontum, &c.

2. Præſcientiam. i. prædeſtinationem, iunge cum, electis. In, pro, ad. q. d. vt ſanctificentur Spiritu, vel, per ſpiritum ſanctum, & obediant. ſ. fidei, & aſpergantur ſanguine Chriſti. i. redimantur, vel baptizentur.

3. Viuam. ſ. per charitatem, vel viuam. i. de vita æterna. Reſurrectionem. ſ. per hanc eſt confirmata ſpes noſtra.

4. In, pro, ad. q. d. vt hæredes ſimus, &c. de hoc enim ſpes, & ad id regenerati. Conſeruatam. Syr. paratam. In vobis, pro, vobis.

5. In virtute. i. per potentiam.

6. In quo. ſ. tempore, vel Chriſto. Exultabitis. Syr. lætabimini in æternum. Oportet. i. opus ſit. Contriſtari. Græc. contriſtati. i. afflicti.

7. Probatio, &c. i. probata, ſeu explorata fides veſtra. Reuelatione. i. apparitione, ſeu aduentu

8. Exultabitis. ſ. poſtea Græc. exultatis.

9. Reportantes ſ. tunc.

10. Exquiſierunt, ſcilicet, à Deo. Scrutati, id eſt, contemplati.

11. In eis. ſ. loquens. Sunt. i futuræ eſſent. Poſteriores. i. conſecuturas poſt paſſionem.

12. Vobis autem, pro, ſed vobis. Miniſtrabant. i. prophetabant. Quem. Græc. quæ. q. d. quibus myſteriis conſpectis etiam Angeli mirificè delectantur. Deſiderare, pro, ferri deſiderio, ſeu amore & voluptate.

13. Succincti, &c. i. prompto animo. Sobrij, verti poterat vigilantes. Perfecti. Græc. Syr. & Complut. perfectè. Offertur. i. parata eſt. Reuelationem. Græc. reuelatione. i. cùm apparebit.

15. Eum. i. eius voluntatem, vel imitationem.

16. Eritis, pro, eſtote.

17. Incolatus. i. vitæ.

18. Paternæ, &c. i à Patribus tradita.

20. Præcogniti. Syr. præordinati.

21. Fideles in Deo. Græc. credentes in Deum.

22. Caſtificantes, id eſt, purificantes. Charitatis, id eſt, ex charitate. Græc. veritatis, id eſt, vera, ſeu perfecta. Simplici. Græc. non ſimulato. Ex corde. Græc. ex puro corde. Attentiùs. Græc. intentè, ſeu continenter.

24. Fœnum. i. herba.

25. In vobis. i vobis, ſeu inter vos.

CAP. II.

1. RAtionabile. id eſt, mentis. Syr. ſpirituale. Sine dolo, id eſt, ſincerum. Syr. purum. Lac, ſcilicet, doctrinæ Euangelicæ, ſeu gratiæ. Concupiſcite, id eſt, amate, & ſumite. In eo. i. per id.

3. Dulcis. i. ſuauis, vel benignus.

5. Domus, id eſt, templum. Offerentes, pro ad offerendum.

6. Summum angularem. Græc. vnica eſt dictio, quaſi dicat, in extremo angulo collocandum. Syr. in caput anguli. Confundetur, id eſt, erubeſcet, ſeu pudefiet.

7. Honor. i. honori eſt.

8. Offenſionis, ſcilicet, ad quem offendant. Scandali, id eſt, ad quam impingat. Offenduntur verbo, pro, offenduntur Euangelio. In quo. Græc. in quod, ſcilicet, credendum. Poſiti, id eſt, deſtinati.

9. Regale. Vide, Exod. 19. Acquiſitionis. i acquiſitus. Syr. redemptus.

11. Animam. i. ſpiritum, ſeu mentem.

12. Detrectant, id eſt, detrahunt. Viſitationis, ſcilicet, cùm Deus illos illuminauerit, ſeu conuerterit, quaſi dicat, iuuabit id ad eorum conuerſionem.

13. Creaturæ, id eſt, magiſtratibus ab hominibus creatis.

14. Ducibus. i præſidibus. Malefactorum. ſ. hominum.

15. Sic. pro, hæc, vel iunge cum, benefaciẽtes.

16. Velamen. i prætextum.

17. Fraternitatem. i. fratres.

18. Modeſtis i æquis, ſeu humanis. Diſcolis. i. aſperis, ſeu difficilibus.

19. Gratia. i. gratiæ effectus. Dei conſcientiam.

tiam i. Deum omnium conſcium, vel conſcientiam ſecundùm Deum. Syr. coniungit, Dei, cum. gratia. Triſtitias. i. moleſtias.

20. Quæ enim &c. q. d. quid magnũ eſt. Græc. & Syr. quæ enim gloria, ſeu laus. Gratia apud Deum. i. Deo gratum, ſeu gratiæ Dei opus.

21. Pro vobis. Græc. Syr. & Cõplut. pro nobis.

23. Malediceretur. i. conuitiis inceſſeretur. Maledicebat. i. conuitiabatur. Tradebat. i. permittebat. Iniuſtè. Græc. & Syr. iuſtè, vt ad Deum referatur.

24 Liuore, id eſt, plagis. Veſtrarum. Græc. noſtrarum.

Cap. III.

1. VErbo. id eſt, prædicationi.
2. In timore. i. cum timore. ſ. exactam.

3. Capillatura. Græc. capillorum plicatura, ſeu criſpatura. Indumenti. i. quibus induuntur. Cultus. ſ. ornatus. ſ. ſuperfluus.

4. Sed. ſ. ornetur. Cordis. i. interior. Incorruptibilitate. i. integritate.

6. Cuius. ſ. Saræ. Benefacientes. ſ. illæ, vel vos. q. d. ſi benefeceritis, &c. Pertinentes, &c. q. d. nullo pauore turbatæ, aut affectu. ſ. fœminæ facilè turbantur.

7. Scientiam, id eſt, prudentiam. Infirmiori, &c. iunge cum præcedentibus. Honorem, ſcilicet, abſtinendo à copula, Hier. 1. cont. Iou. Vitæ, id eſt, viuificantis, vel q. d. gratiæ vitam æternam conferentis.

8. In fine, i. poſtremò, vel denique.

9. Maledictum. i. conuitium.

12. Vultus. i. ira.

13. Boni æmulatores. i. bonitatis ſectatores.

14. Timorem. i. minas, ſeu ea quibus terrent.

15. Sanctificate. i. glorificate.

16. Confundantur. i. pudefiant.

18. Mortificatos, &c. Græc mortificatus, &c. ſed mihi noſtra lectio magis placet.

19. In quo, iunge cum ſpiritu. i. anima, hæc enim deſcendit ad limbum. Carcere. ſ. inferni. Prædicauit. ſ. exprobrans incredulitatem, vel annuntiauit liberationem, vt carcer purgatorium, vel limbus intelligatur, & illi quidem fuiſſe increduli priùs, ſed in morte pœnituiſſe.

20. Quando. pro, velut quando, vt ſit poſitum exempli cauſa. Expectabant, &c. q. d. putabant Deum diutiùs laturum illos. Græc. expectabat Dei patientia, ſcilicet, illos ad pœnitentiam.

21. Quod. pro, quomodo. Similis formæ. pro, correſpondenter, ſeu, ſimili ratione. Non carnis, &c. quaſi dicat, non per depoſitionem ſordium corporis, ſed per bonæ conſcientiæ purificationem apud Deum, ita vt ſi interrogetur. poſſit dicere nullius ſibi conſcium eſſe peccati, vel interrogationem in Deum, probationem apud Deum intellige. ſic Pſal. 138. Interrogare, pro, probare, quaſi dicat, non corporis ſordes abluens, ſed probatam reddens conſcientiam. Per reſurrectionem, id eſt, ad imitationem reſurrectionis, vel per fidem in mortem, & reſurrectionem.

22. Deglutiens mortem, pro, vbi mortem abſorbuiſſet (alludit enim ad illud. Oſe. 13. abſorpta eſt mors). i. deſtruxiſſet, ſeu conſumpſiſſet.

Cap. IV.

1. EAdem, pro, hac ſ. de qua ſtatim. Quia, pro, quod. Paſſus. i. commortuus cum Chriſto.

2. Reliquum, iunge cum, temporis.

3. Sufficit. q. d. ſat mali factũ eſt præterito tempore, vt repeti non debeat. Gentiũ. q. d. flagitioſam. Conſummandã. i. complendam. Deſideriis. i. concupiſcentiis. Illicitis. Græc. nefariis.

4. Admirantur. Græc. peregrinantur. i. velut rem nouam, & peregrinam mirantur. Blaſphemantes. i. maledicentes.

6. Mortuis. i. peccatoribus. Iudicentur, pro, etſi iudicentur. In carne. i. carnales, quod poteſt referri ad iudicantes, vel iudicatos. q. d. etſi putentur viuere, more carnalium.

7. Prudentes. Syr. caſti.

8. In vobiſmetipſis. Græc. in voſipſos. i. inter vos. Operit. i. delet.

10. Gratiam, id eſt, donum. Multiformis, id eſt, variæ.

11. Adminiſtrat. i. ſuppeditat. Honorificetur, id eſt, glorificetur.

12. Peregrinari. i. velut rem nouam ſeu inſolitam mirari. Feruore. i. vrente tribulatione. Tentationem. i. probationem. Fit. i. accidit.

13. Communicantes. i. participantes.

14. In nomine, id eſt, cauſa, vel ob nomen. ſ. quia Chriſtiani. Requieſcet. Græc. requieuit. Syr. requieſcit.

15. Maledicus. Græc. malefactor. In iſto nomine. i. ea cauſa. Græc. in parte hac.

17. Iudicium. i. afflictio. Quis finis. i. quid erit de iis, &c.

18. Si iuſtus, &c. Id ſumptum ex Prou. 11. iuxta 70. vbi nos legimus: Si iuſtus in terra recipit, &c. Vix. i. cũ difficultate, nemo enim ſine peccato, pro quo oportet ſatisfacere per pœnalia. Parebunt, id eſt, comparebunt. q. d. quomodo poterunt comparere coram Deo, vel vbi inuenientur tandem?

19. Benefactis. i. bonis operibus.

Cap. V.

1. SEniores. Græc. presbyteros. Conſenior. Græc. compresbyter. Communicator. i. particeps ſ. in monte Thabor.

2. In vobis. i. vobis commiſſus. Secundùm Deum. i. propter Deum Syr. ſpiritualiter. Voluntariè, Syr. ex toto corde veſtro.

3. Dominantes, ſcilicet, cum vi, ſeu duriter In cleris i. contra gregem in ſortem Domini adſcitam, vel Eccleſiaſticos intelligit, qui præcipuè de ſorte Domini, & quibus ſors i. hæreditas, Dominus eſt. Forma. i. exemplum. Ex animo, id eſt, voluntate illi conſulendi.

5. Enim. Græc. autem. Inſinuate. i. exhibete. Syr. induimini.

6. Viſitationis. i. Iudicij, ſeu retributionis. Græc. opportuno.

9. Eandem, &c. i. eadem pati fratres veſtros qui in mundo viuunt.

10. Gratiæ. ſ. dator. In Chriſto. i. per Chriſtũ. Perficiet. &c. Græc. perficiat, &c.

12 Arbitror. i. video. Scripſi. hanc epiſtolam intelligit, quam per Syluanum miſit. Obſecrans. q. d. Ideo ſcripſi, vt obſecrarem, &c. verti poterat, hortans.

13. Babylone. i. Romæ, ſecundùm Hieronymum, & Euſeb. ſ. erat tunc plena idololatria, & peccatis. Collecta. Græc. coëlecta, ſcilicet, vobiſcum ad eandem gratiam. Gratia. Græc. & Syr. pax.

II. PETRI I.

Et hæc hortatoria eſt, vbi multa de Chriſtianis virtutibus, & de quorundam hæreticorum erroribus, déque Dei prouidentia, & iudiciis. Notat Hier. epiſt. 150. differre hanc ſtylo à priori, quòd Petrus alio ſit vſus interprete, ſcilicet, qui Græcè ſcriberet eius ſenſa.

CAPVT I.

1. COAEQVALEM, id eſt, parem, ſeu ſimilem, ſcilicet, de iiſdem rebus. In iuſtitia pro, cum iuſtitia, ſcilicet, qua nos iuſtificat Deus. vel q. d. per Dei miſericordiam. hanc enim interdum ſignificat nomen iuſtitiæ in ſcriptura.

2. Adimpleatur, id eſt, perficiatur. Syr. multiplicetur. In. pro, cum.

3. Quomodo, &c. ſub. agnoſcẽdum grato animo. Diuinæ, &c. pro, per diuinam, &c. Quæ, ſcilicet, pertinent. Gloria, id eſt, gratia, ad eius gloriam pertinente. Virtute, id eſt, bonitate, ſeu miſericordia.

4. Per quem, ſcilicet, Chriſtum. Græc. per quæ, ſcilicet, donata. Promiſſa. ſ. olim per Prophetas. Hoc. Græc hæc. Conſortes. ſ. gratia eſt quædam deitatis participatio, Deo ſimiles faciens.

5. Subinferentes. i. adhibentes. Miniſtrate, id eſt, adiungite. In pro, cum. Virtutem. q. d. Chriſtianas virtutes, Scientiam. i. prudentiam.

6. Abſtinentiam. i. temperantiam. Pietatem, id eſt, Dei cultum.

7. Charitatem, ſcilicet, in Deum.

8. Superent. id eſt, abundent.

9. Et manu, &c. q. d. ſimilis cæco manu tentanti, quia nihil videt. Obliuionem, &c. q. d. oblitus gratiæ Dei, qua ei remiſſa peccata, vt ſe operibus virtutum exerceret.

10. Certam. Græc. firmam. q. d. confirmate electionem veſtram bonis operibus. Hæc, ſcilicet, bona opera.

11. Miniſtrabitur, id eſt, dabitur.

12. Incipiam pro, incipio, vel incepi, ſcilicet, priori epiſtola vel. q. d. de integro faciã ſemper. Græc. non negligam, fortè pro, non neglexi. Et quidem. pro, quamquam. Præſenti, id eſt, ea de qua ago.

13. Suſcitare, &c. i. excitare vos monendo.

14. Velox. apparet Romæ & hanc ſcripſiſſe. Tabernaculi, id eſt, corporis. Significauit, id eſt reuelauit.

15. Habere, id eſt, poſſe. q. d. vt poſt obitum meum poſſitis horum frequenter meminiſſe.

16. Indoctas. Græc. doctas, id eſt, arte compoſitas. Præſentiam. ſ. in mundo per incarnationem. Illius, ſcilicet, Chriſti.

17. Accipiens pro, accepit.

19. Firmiorem. ſ. hominum opinione, qui noſtrum teſtimonium non tanti faciũt. vel, firmiorem pro firmum. Sermonem, ſcilicet, de Chriſto. Dies, ſcilicet æternitatis. Lucifer, id eſt, aurora futuræ vitæ.

20. Interpretatione. i, excogitatione, vel explicatione. ſ. opus eſt ſpiritu Dei.

CAP. II.

1. POpulo, ſcilicet, Iudaico. Mendaces, id eſt, falſa docentes. Perditionis. i. perniciosas. Negant. pro, negabunt. Superducentes, id eſt, accerſentes.

2. Blaſphemabitur, id eſt, maledicetur.

3. In pro, cum. vel per. Fictis verbis, id eſt, per fraudes & mendacia. De vobis negotiabuntur, id eſt, ad quæſtum abutentur vobis. Iudicium, id eſt, damnatio. Iam olim non ceſſat, id eſt, iamdudum appropinquat. Non dormitat, id eſt, parata eſt, more vigilantis.

4. Rudentibus inferni, id eſt, catenis infer-

nalibus. Græc. catenis caliginoſis, ſeu caliginis. Reſ: uari. pro, reſeruatos. q.d. detractos è cælo. velut catenis, reſeruat in hoc mundo, in Tartaro cruciandos poſt Iudicium. Id quod intellige de iis qui hic verſantur inter homines, nam pars iam in Inferno cruciatur.

5. Originali, id eſt, antiquo. Non pepercit. ſub nec iſtis parcet. Octauum, id eſt, vnum ex octo ſeruat.s. Præconem, id eſt, prædicatorem. Mundo. i. vniuerſitati. vel q.d mundi impiis.

6. Acturi ſunt.pro, acturi erant, vel agunt.

7. Aſpectu, &c id eſt.præſentia, & fama. vel q.d.qui iis quæ aſpiciebat,& audiebat, malis diſcruciabatur.

10. Magis. Græc. maximè. Dominationem. id eſt, præpoſitos. Sectas, &c. Græc.glorias (id eſt, dignitate præditos) non metuunt blaſphemare, id eſt, maledicere, ſeu conuitiis laceſſere. Mihi noſtra lectio placet, quam etiam Græc. indicant.

11. Vbi, id eſt, cum. Virtute. repetitio. Maiores, ſcilicet, diabolus multo fortior eſt homine. Portant, id eſt, ferre poſſunt. Execrabile, id eſt, terribile. Græc. blaſphemū. Iudicium, id eſt, ſupplicium. q.d & quomodo ferre poterunt iſti ſuum? vel ſenſus eſt, Nec Angeli ipſi, etſi præſtātiores multo hominibus, audeant contra ſe inuicem, id eſt, contra dæmones, proferre maledictionem. Vide Epiſt. Iudæ.

12. Naturaliter.pro, nata. Captionem, id eſt, ſeruitutem, vel venationem, ſcilicet, vt capiātur. His. Græc. in his.

13. Voluptatem, ſcilicet, veram, vel ſummam. Diei, id eſt, diurnas, ſeu temporales. Coinquinationes, id eſt, impuri. Maculæ. i. immundi. Vobiſcum, id eſt, inter vos.

14. Inceſſabilis, id eſt, perpetui. Pellicientes, ſcilicet, ad peccatum.

15. Ex Boſor, ſcilicet, nati, id eſt, filium Boſor. Num.22. Beor dicitur. Subiugale, id eſt, aſina.

17. Fontes, id eſt, velut fontes.

18. Luxuriæ. pro, luxurioſæ. Paululum, &c. id eſt, qui aliquantum conantur euadere. Qui in. pro, eos qui in.

20. In. pro, per.

22. In volutabro. pro, ad volutabrum, ſcilicet, reuerſa.

CAP. III.

1. IN quibus, ſcilicet, Epiſtolis. In commonitione, id eſt, monens.

2. Prædixi.Græ. prædicta ſunt. Præceptorum, id eſt, mandatorum. Domini. pro, & Domini.

4. Eius, ſcilicet, Chriſti ad iudicium. Sic, ſcilicet, vt videmus. q. d. nulla erit mundi immutatio.

5. Volentes. i. ſentientes. De aqua, ſcilicet, recedente. Aquam. ſ. ſegregatam. Conſiſtens, id eſt, extans, ſeu apparens.

6. Quæ, ſcilicet, cælum & terram, dātia aquarum copiam.

7. Repoſiti, id eſt, ſeruati. Igni, ſcilicet, purgandi. intellige verò cæli nomine aërem.

8. Vnus dies, &c.q.d apud Deum perinde eſt breue, & longum tempus.

9. Propter vos. Græc. erga uos.

10. Impetu. i. Dei virtute. Tranſiens, id eſt, renouabuntur. Soluentur ſ. purgabuntur.

11. Pietatibus, id eſt, Dei cultu.

12. Quem. ſ. aduentum. Cæli, ſcilicet, aërei. fortè verò etiam ſuperiores, quod etiam illud Chriſti indicat: Cælum & terra tranſibunt. Vbi parum curandum eſt quid Philoſophi dicant. Tabeſcent, id eſt, liqueſcent.

13. Et promiſſa. Græc. & Compl. ſecundùm promiſſa.ſ.in ſcriptura. Iuſtitia. i. iuſti, vel perfecta iuſtitia.

14. Inuiolati.Græc. irreprehenſibiles. Ei, id eſt, apud eum, vel ab eo.

15. Vobis, ſcilicet, Epiſtola ad Heb.

16. Deprauant, id eſt, detorquent.

17. Præſcientes, ſcilicet, hæc quæ dixi. Cuſtodire.i.cauete. Inſipientium. Græc. nefariorum, ſeu impiorum. Traducti.i.decepti.

I. EPISTOLA IOANNIS.

Scriptam ad Parthos ait Aug. & alij graues auctores. Agit de Chriſto, eiuſq; imitatione, præcipuè per charitatem, vbi multa de vera Chriſti fide, & in Deum fiducia.

CAPVT I.

1. VITÆ. Græc. etat. ſ. verbum, de quo, In principio erat verbum. Vidimus. ſ. carnem factum. Perſpeximus, ſcilicet, diligēter contemplantes. Cōtrectauerunt, ſcilicet, cùm dixit, Palpate, & videte, &c. De verbo vitæ. coniunge cum, annuntiamus vobis.

2. Et vita. pro, nam vita. Hebr.

3. Societatem. Græc. communionem, ſic & infr. ſed Interpres ſenſum reddidit.

4. Plenum.

4. Plenum. i. perfectum.

5. Vllæ.ſ.in omnibus aliis eſt aliquis luminis defectus..

6. Tenebris.ſ.peccati. Facimus, pro dicimus. Repetitio per negationem Ioanni familiaris.

7. In luce. i. ſecundùm quod fides docet. Et ſanguis,&c.pro,& per ſanguinem Chriſti mundi ſumus,&c. dicit verò, mundat, quia ſemper indigemus mundari,qui quotidie peccemus, vt ſtatim dicitur.

9. Fidelis, id eſt verax in promiſſis,promiſit autem cùm dixit, Quorum remiſeritis peccata, &c. vbi de confeſſione Chriſtus loquebatur.

Iuſtus,id eſt,potens iuſtificare, vel iuſtus, pro miſericors.

10. Peccauimus, pro, peccamus. Mendacem, ſcilicet, quia per ſcripturam dicit neminem eſſe ſine peccato: & quidem docuit omnes ſic orare,Dimitte nobis debita noſtra. Verbum eius, id eſt Chriſtus.

Cap. II.

1. IVſtum: adeoque dignum qui à patre impetret. Propitiatio, pro, propitiator. Noſtris. i. Chriſtianorum. Totius mundi. ſ. quantum ex ipſo eſt.

3. Quoniam, pro quod. Cognouimus. ſ. vt par eſt.

5. Verbum. i. mandatum. Perfecta. ſ. quantum ſufficit ad ſalutem. In hoc. i. per hanc obſeruantiam mandatorum. In ipſo, id eſt, eius amici,ſeu ipſi coniuncti.

6. Manere, ſcilicet vt membrum in corpore, aut palmitem in vite. Ambulauit. i. vixit, ſeu conuerſatus eſt.

7. Chariſſimi.Græc.fratres. Non mandatum, &c.q d. non vobis rem nouam præcipio, ſed quam accepiſtis ex quo Chriſtiani eſtis. Audiſtis.ſ.à me hactenus: vel à principio conuerſionis veſtræ de Dei dilectione.

8. Iterum. i, rurſum.Græc. πάλιν. q. d. quanquam nouum illud poſſum verè dicere. Nouũ, ſcilicet de proximi dilectione: ſic enim illud Chriſtus vocauit.vide Ioan. 13. Verum. i. perfectum,vel veritatis plenum. In ipſo, id eſt, in ſe. In vobis.ſ faciens vos perfectos: vel, in luce ambulantes. Quia. q. d. nouum eſt per nouam lucem in mundum per Chriſtum allatam. Tenebræ ſ. errorum, & peccatorum.

10. Scandalum,&c. q.d. nulli eſt ſcandalo.

12. Nomen eius. i. ipſum. ſ. Chriſtum.

13. Ab initio eſt, id eſt ſemper fuit. Malignum.ſ.diabolum.Græc. τὸν πονηρὸν, id eſt, illum malum.

14. Infantes Græc. παιδία. id eſt pueri, ſeu filioli. Tres diſtinguit ætates.ſ.puerorum, iuuenum, & ſenum.

15. Patris, id eſt, in Patrem Deum.

16. Oculorum, ſcilicet, auaritiæ cupiditas, ſeu curioſitatis. Superbia vitæ.Syr.faſtus mundi.

17. Tranſiit.Græc. tranſit.q. d. citò deſinet.

18. Hora, i. tempus. Venit,præſ. temp.eſt pro futuro. Antichriſti. de hæreticis loquitur. Aug. 2. lib. contra aduerſ. leg. & proph.

19. Non erant ex nobis. i. ex numero prædeſtinatorum. Aug.a.de prædeſt. Sed vt, &c.q. d. Ideo tales euaſerunt, vt appareret,&c.

20. Sancto.ſ. Spiritu. Noſtis omnia.ſ. ad ſalutem neceſſaria. Syr. vnumquemque hominem diſcernitis.

21. Et quoniam,&c.ſub.ſcientibus. Non eſt.i. non procedit, ſed ei aduerſatur.

23. Habet.Syr.credit. Habet. Syr. confitetur.

25. Repromiſſio, pro promiſſio.

26. De his. i propter eos.

27. Doceat.ſ.quæ iam didiciſtis, vel ad ſalutem neceſſaria. Vnctio.i. Chriſtianiſmus. Chriſtianus enim quaſi vnctus: & quidem Græc. χρίσμα. Et ſicut,pro, igitur ſicut.

28. Confundamur,id eſt,pudefiamus, q. d. ne nos confundat,ſeu pudefaciat, cùm ad iudicium venerit.

29. Iuſtus,ſcilicet, Chriſtus.

Cap. III.

1. DEdit ei, id eſt, exhibuit.q. d quantum nos dilexerit.

2. Apparuerit. ſ.quid erimus.

3. Sanctificat, id eſt ſanctum facit.q.d. ſtudet ſanctitati.

4. Et peccatum, pro, nam peccatum. Apparuit, id eſt,venit: ſic infrà.

6. Non peccat. ſ. quamdiu in eo manet.

7. Ille. ſ. Chriſtus.

8. Ab initio,ſcilicet,mundi, vel ex quo cœpit peccare. Peccat.i.inducit ad peccatum, vel perſeuerat in peccato.In hoc. i. ad hoc.

9. Non facit, ſcilicet, quatenus ex Deo natus eſt,ſeu quamdiu Dei ſemen, id eſt gratia, in eo manet.

10. Manifeſti ſunt. Syr. diſtinguuntur.

11. Initio. ſ.conuerſionis.

12. Maligno. i. diabolo.

13. Mundus,id eſt mundani, ſcilicet peccatores,ſeu impij. q. d.faciunt id, quia opera eorum mala ſunt.

14. Quoniam, pro nam. quaſi dicat,id eſt argumento.

15. Homicida.ſ. ſui, vel fratris:animo,ſeu voluntate. Vitam æternam. i. gratiam, per quam obtinetur vita æterna.

16. Dei.ſ.Chriſti. Debemus. ſ. cùm opus fuerit ad eorum ſalutem.

17. Subſtantiam.i. diuitias. Clauſerit, &c. i. miſertus non fuerit.

18. Nec lingua. repetitio. Cognouit. ſ. quatenus peccat.

ſtructuræ ſimilis noſtratibus. humanitas quidem de Spiritu ſancto concepta, cælum verò à Deo creatum.

13. Sancta.i.cælum. Inuenta.ſ.parta. Carnis. i. corporis, ſcilicet, animam illa non emundabant. ideo ſupr. dictæ iuſtitiæ carnis.

14. Per Spiritum.&c.id eſt, mouente Spiritu ſancto. Sanctum. Græc.& Syr. æternum. Operibus mortis l. peccatis. Vide ſupr cap.6.

15. Præuaricationum.Græc.tranſgreſſionum. q d. ad expiationem peccatorum. Erant, ſcilicet, manebant non mundatæ Repromiſſionem,&c i promiſſam hæreditatem.

17. In mortuis,id eſt, teſtatoris morte. Confirmatum id eſt, ratum.

18. Sanguine.ſ.mortem quodammodo repræſentante Dedicatum.i.confirmatum.

20. Teſtamenti.ſ.confirmator. Not. teſtamẽti vocem ſumptam ex 70. qui ſic verterunt Hebr. vocem quæ pactum ſeu fœdus ſignificat, ſcilicet.pactum illud Dei,figura erat pacti per Chriſtum renouandi, quòd eius morte velut teſtamentum firmatum eſt, nóſque teſtamenti more fecit hæredes. Mandauit. Exod. 24. legitur. Heb.pepigit.70. diſpoſuit.

22 In pro, cum.vel, per.Et ſine, &c.q.d.nam re vera nulla peccati remiſſio fieri poteſt ſine Chriſti ſanguine, cuius illa legalia figura erant.

23. Exemplaria.i.figuralem ſtatum. Cæleſtia, ſcilicet,ſtatum Euangelicum, ſeu Eccleſiæ.

25. Offerat ſcilicet, cruento ſacrificio.

26. Frequenter,ſcilicet ad expiandũ omnium hominum peccata. Conſummatione, id eſt, fine, ſcilicet, inſtante. Deſtitutionem, id eſt, abolitionem.Suam.i.ſui corporis.

27. Iudicium,ſcilicet,cuiuſque ſequitur particulare poſt mortem eius, & vniuerſale mortuis omnibus.

28. Multorum omnium quidem quantum ad ſufficientiam,ſed multorum ſolum quantum ad efficaciam. Exhaurienda. i tollenda, ſeu euacuanda ex cordium profundo. Secundò, id eſt, deinde. Sine peccato. i purgatis electorum peccatis. Salutem, ſcilicet,æternam.

C A P. X.

1. IMaginem.ſcilicet,perfectam repræſentationem, qualis eſt in ſtatu Euangelico,in quo eſt gratiæ copia,& velut initium quoddam æternæ felicitatis. Accedentes. ſ. per illa ad Deum Perfectos, id eſt, perfectè à peccatis liberatos plenéque iuſtos.

2. Offerri. ſ pro iiſdem peccatis.

3. Ipſis,ſcilicet, hoſtiis. Peccatorum,ſcilicet, eorundem. Quid ergo, nónne illi per ſacrificia verè mundabantur? ſanè, ſed non vi ſacrificiorum, ſed oblationis Chriſti quam repræſentabant, ideóque illa tanquam per ſe inefficacia ſæpe repetebantur.

5. Ingrediens, &c.q d.ad eius in mundum ingreſſum pertinent verba illa Pſalmi. Corpus, ſcilicet,quod tibi offerrem. Apsaſti.Syr.induiſti.

6. Pro peccato.ſ.ſacrificia. Placuerunt, ſcilicet,per ſe,ſed propter me, cuius figuræ erant.

7. Venio Iunge cum,vt faciam.Capite,id eſt ſumma ſ.tota ſcriptura Chriſtum prædicat.

9. Tunc pro, deinde verò. Primùm, ſcilicet, ſtatum, ſeu teſtamentum.

10. In qua.id eſt,per quam.Semel.ſ.facta.

11. Sacerdos.ſ ſummus,vt eſt Græc. loquitur enim de annua expiatione.

12. Vnam. ſ.ſufficientem ad omnia peccata expianda.Offerens.pro, vbi obtuliſſet.

13. De cætero,id eſt,in poſterum.

14. Conſummauit.i perfecit.ſ.quantum ex ſe fuit. Sanctificatos.i.eos qui ſanctificantur.

15. Conteſtatur,id eſt, teſtando monet.

16. Teſtamentum, &c. i fœdus quod feriam.

17. Et peccatorum,&c.ſub.addit.

18. Oblatio.i.opus oblatione alia.

19. In introitu,&c.pro, introeundi in ſancta, id eſt cæleſtia. In.pro,per.

20. Initiauit. i. aperuit, ingrediens ipſe. Viuentem.ſ. via in cælum eſt vita bona.

22. Plenitudine. i. perfectione Græc. plena certitudine. ſyr. fiducia. Aſperſi. ſ. Chriſti ſanguine. q. d.purificati. Aqua, ſcilicet, baptiſmi. Munda i.mundante.

23. Confeſſionem, i. profeſſionem. Indeclinabilem, id eſt, firmam. Repromiſit.pro, promiſit.

24. Inuicem,id eſt,alij alios. Prouocationem, id eſt,æmulationem.

25. Collectionem, id eſt, congregationem. Conſuetudinis. ſ. deſerere. Conſolantes.ſ.inuicem. Vetus, poterat adhortantes. Videritis.pro, videtis.Diem.ſ.retributionis.

26. Hoſtia.ſ.quæ totos abluat,vt fit in baptiſmo: etſi enim Chriſti hoſtia ad omnia peccata purganda valeat, at non applicatur niſi ſemel per baptiſmum ad eiuſmodi purgationẽ, quare ſatisfaciendum poſtea pro peccatis, per opera pœnalia. quod ſemper in Eccleſia obſeruatum.

27. Iudicij.i diuini. Æmulatio, id eſt, vis, & velut indignatio. Aduerſarios. ſ. Dei, qui hinc ſine pœnitentia diſceſſerint.

28. Irritam, &c.i.tranſgrediens. Moritur, id eſt,interficitur ſcilicet in certis caſibus.

29. Conculcauerit.i.contempſerit. Pollutum. pro, velut pollutum. q. d. vt rem pollutam tractauerit. In quo,id eſt,per quem. Gratiæ, ſcilicet,auctori.

30. Vindictam. ſ. relinquite. Græc. vindicta. q.d. meum eſt vlciſci.

31. Horrendum.i.terribile. Dei.ſ.irati.

32. Illuminati. ſyr baptizati.

33. In altero, id eſt, partim.
34. Subſtantiam, id eſt diuitias.
35. Amittere, id eſt, abijcere.
36. Patientia, ſcilicet, quæ ſpe præmij duratur in malis.
37. Modicum, &c. i. poſt breue tempus.
38. Subtraxerit. l. à fide, & recto.
39. Subtractionis, id eſt, qui nos ſubtrahamus. Animæ, id eſt ſalutis animæ.

CAP. XI.

1. Sperandarum, id eſt, quæ ſperantur. Subſtantia, id eſt, ſuſtentaculum, ſeu baſis. Syr. certitudo. Argumentum, id eſt, declaratio. Syr. reuelatio. q. d. fides eſt quiddam, quo ſpes nititur, & Dei occulta, ex parte cognoſcuntur.
2. In hac enim, pro, per hanc autem. Teſtimonium. ſ. quòd Deo placerent, vel quòd eſſent Dei ſerui. Senes, i. antiqui patres.
3. Aptata, id eſt, conſtituta. Syr. ordinata. Secula. i. tempora, ſeu mundi res. Vt ero, ſic vt. Inuiſibilibus Græc. non apparentibus.
4. Plurimam. i. gratiorem. Syr. præſtantiorem. Per quam. ſ. fidem, ſeu hoſtiam fide oblatam. Teſtimonium, ſcilicet, igni extitus in ſacrificium delapſo, vt quidam aiunt. Loquitur, ſcilicet hominum ore celebratur, ſeu, prædicat illis ſuo exemplo.
5. Fide, id eſt fidei merito. Teſtimonium habuit. i. comprobatus eſt.
7. Reſponſo, &c. i. oraculo diuino admonitus. Metuens. ſ. Deum, vel diluuium. Quam. ſ. fidem, vel arcam. Damnauit i. dignum damnatione oſtendit. Mundum ſ. qui videns arcam tanto tempore, tamque diligenter extrui, non credidit. Hæres &c. i. poſſeſſor eſt factus.
8. Qui vocatur. Græc. vocatus. ſcilicet. à Deo.
9. Repromiſſionis. i. promiſſa. Caſulis. i. tabernaculis.
10. Fundamenta &c. i. bene fundatam.
11. Virtutem, &c. q. d. vim ad concipiendum. Fidelem. i. veracem.
12. Vno. ſ. Abraham. Emortuo. ſ. quantum ad vim generandi.
13. Iuxta fidem. i. cum fide. Repromiſſionibus, id eſt, promiſſa terra, vel cælo, per illam ſignificato, ſeu figurato.
15. Meminiſſent. q. d. ſi eum id dicerent, illam intellexiſſent de, quam &c.
16. Confunditur, id eſt, erubeſcit Ciuitatem. ſ. cæleſtem.
18. In Iſaac. &c. i. per Iſaac habebis poſteritatem, quam tibi promiſi.
19. Arbitrans. i. perſuaſus. Parabolam. i. ſimilitudinem. ſ. Chriſti immolandi, & reſurrecturi. Accepit. ſ. ſaluum reduxit.
20. De futuris. ſ. prædicens.

21. Faſtigium. Græc. ſuper faſtigium. ſ. nixus baculo ſuo pro ſuo.
22. Memoratus eſt. l. meminit.
25. Temporalis. Græc. temporalem. i. breuem Peccati. ſ. ſi ſuos deſeruiſſet, aut Regi obtemperaſſet contra Deum præcipienti.
26. Chriſti. i. ad Chriſti imitationem.
27. Animoſitatem, id eſt, iram. Inuiſibilem. ſ. Deum. Suſtinuit. l. fortiter expectauit. ſ. ſibi adiutorem fore ſperans.
28. Qui, ſcilicet, Angelus. Primitiua, id eſt, primogenita.
29. Experti, id eſt, tranſeuntes, ſeu tranſire tentantes.
33. Repromiſſiones. i. à Deo promiſſa. Obturauerunt ſ. Daniel.
34. Extinxerunt. ſ. pueri in fornace. Impetum. i. vim. Effugauerunt Græc. effugerunt. i. euaſerunt Aciem gladij ſ hoſtes in prælio. Conualuerunt, vt Ezechias.
35. Mulieres vt Sunamitis, & Sareptana. De reſurrectio. i. reſuſcitatos. Diſtenti ſ. in tormentis, vt illi de quibus 2. Mach 7. Redemptionem. i. liberationem à cruciatibus, quam impij promittebant, ſi ſibi optemperarent.
37. Lapidati, vt Ieremias Secti, vt Iſaias, ſerra lignea à Manaſſe. Meloris, id eſt, ouilis pellibus.
39. Repromiſſionem i. promiſſam beatitudinem ſ. quantum ad corpus.
40. Conſummarentur. ſ. rum perfectè erit homo beatus cùm corpus recipiet: tunc enim perfectus homo. cedit autem id ad noſtrum honorem, quod illi nos expectent, & tamdiu expectauerint, qui tanto antè laborauerunt.

CAP. XII.

1. Impoſitam. Græc. circumpoſitam. ſ. vndique cingentem. Nubem. i. copiam. Pondus. ſ. impedimenta. Circumſtans. i. adhærens, vel vndique impugnans. Peccatum. i. peccandi occaſiones, vel ipſum peccatum.
2. Auctorem. Græc. ἀρχηγὸν i. inceptorem, ſeu ducem. Syr. Principium. Confuſione. ſ. ignominiis, & contumeliis.
3. Contradictionem. i. perſecutionem.
5. Eſtis, pro videmini. Conſolationis: verti poterat adhortationis. Syr. doctrinæ. Diſciplinam. i. correptionem. Fatigetis. Græc deficias q. d. conſtans eſto.
6. Recipit. i approbat. vel q. d. quem in filium recipit. Syr. amat.
7. Diſciplina. ſ. Dei caſtigatione. Perſeuerate i. durate animo.
8. Omnes. ſ. filij. Adulteri, pro adulterini.
9. Eruditores. i. caſtigatores. Et viuemus. pro vt viuamus.
10. In recipiendo. Græc. ad recipiendum.
12. Soluta. i. flaccida. Syr. nutantia.

2. Omne, id eſt, perfectum. q. d. optimè vobiſcum agi, eſſéque de quo maximè gaudere debetis. Exiſtimate. Syr. habere. Tentationes. i. afflictiones.

3. Probatio. i. exploratio per tentationes.

4. Habeat. q. d. ſit perfecta.

5. Omnibus. ſ. petentibus, vt par eſt. Affluenter. i. abundanter. Improperat. i. exprobrat beneficium, vt ſolent qui multa dederunt.

6. Hæſitans, id eſt, diffidens, ſeu dubitans de Dei potentia, & liberalitate. Circumfertur, id eſt iactatur.

7. Ne ergo, &c. q. d. non eſt quòd putet ſe impetraturum à Deo.

8. Duplex, animo, id eſt vallans, ſeu hæſitans in rebus diuinis. Syr. dubius mente ſua. Viis. i. actionibus.

9. Frater humilis, id eſt, Chriſtianus abiectus. Exaltatione. ſ. apud Deum.

10. Humilitate. i. deiectione. q. d. cogitet quid de ſe futurum ſit paulo poſt, deſinétque gloriari. Fœni. i. herbæ.

11. Vultus. i. aſpectus, ſeu ſpeciei. Itineribus, id eſt actionibus. Marceſcet. ſ. tandem amittet omnia, & peribit ipſe.

12. Suffert, id eſt patienter fert. Vitæ. ſ. æternæ. Repromiſit, pro promiſit.

13. Tentatur. ſ. ad malum. Dicat. ſ. apud ſe, i. cogitet. Malorum. i. ad malum. Ipſe autem, pro, Ipſe inquam. Tentat. ſ. ad malum.

15. Conſummatum. ſ. pleno conſenſus. Mortem. ſ. animæ.

17. Datum optimum. Græc. donum bonum. Patre. i. auctore. Tranſmutatio. i. mutatio. Viciſſitudinis, pro, viciſſitudinaria. Græc. τροπῆς, id eſt conuerſionis. q. d. non eſt vt ſol qui recedens vmbram facit. Obumbratio, id eſt obſcuratio: vel q. d. ne minimum quidem ſignum viciſſitudinis: eſt enim prorſus immutabilis.

18. Verbo, &c id eſt, prædicatione Euangelica, vel per filium ſuum. Initium. Græc. ἀπαρχήν, id eſt primitiæ. ſ. primi, ſeu potiores. Creaturæ. ſ. recreatorum per ipſius gratiam.

19. Scitis. Græc. & Syr. itaque. Autem: non eſt Græc. Velox. ſ. promptus. Tardus, ſcilicet, difficilis.

20. Iuſtitiam Dei, &c. i. non ſinit bene operari, vel Deo diſplicet.

21. Malitiæ, pro, malam. q. d. quicquid malè abundat, meretúrque reſecari. Inſitum. Syr. naturæ noſtræ inſitum, ſcilicet per Incarnationem. q. d. Dei filium hominem factum: periphraſis Chriſti.

23. Comparabitur. Græc. ſimilis eſt. Natiuitatis ſuæ. i. naturalem.

25. In lege perfecta. Græc. Syr. & Complut. in legem perfectam. Libertatis, ſcilicet filiorum Dei, & à peccato. ſ. lex Euangelica filios facit Dei, & à peccato liberat. Eſt enim ſita præcipuè in charitate. In facto. ſ. opera bona beatum faciunt, non ſola fides.

26. Religioſum, id eſt, Dei cultorem: vulgò deuotum. Seducens. ſ. à recta via per loquacitatem.

27. Patrem. ſ. omnium. Viſitare. ſ. iuuando, & conſolando. Seculo, id eſt, mundo.

CAP. II.

1. IN, pro cum. q. d. qui in Chriſtum creditis, nolite perſonas accipere, id eſt, ob perſonarum reſpectum, quicquam malè facere. Gloriæ, id eſt, glorioſi, vel glorioſam, vt ad fidem referatur.

2. In veſte, pro cum veſte: vel iunge cum anulum, vt ſignificet fibulam auream in veſte. Candida. Græc. ſplendida.

3. Bene. i. commodè, ſeu honorificè. Sub ſcabello, &c. i. iuxta, ſeu infra pedes meos.

4. Iudicatis, ſcilicet, malè. Cogitationum, id eſt per cogitationes, vel cogitationibus. q. d. iniqui iudices.

6. Iudicia, id eſt tribunalia. Blaſphemant, id eſt maledicunt, ſeu conuitiis proſequuntur. Bonum, &c. i. Chriſtianiſſimum, ſeu Chriſti nomen, à quo Chriſtiani vocamini.

7. Si tamen, pro, ſi quidem. Regalem. i. excellentem. ſ. de charitate, quæ excellit inter virtutes: vel Regis omnium Dei. Syr. Dei. Scripturam. ſ. dicentem quod ſequitur.

9. A lege. ſ. id prohibente.

10. Omnium, pro, velut omnium, ſcilicet, quia nihil ei prodeſt, reliqua ſeruaſſe: vel, reus omnium dicitur, eo quòd omnia non ſeruauerit, vt debebat.

11. Legit. ſ. non per omnia impletæ.

12. Libertatis. vide ſup. cap. 1. Incipientes iudicari. Græc. iudicandi.

13. Superexaltat. ſ. hominem. q. d. ſuper iudicium collocat, id eſt, facit euadere Dei iudiciū, ſeu condemnationem. Græc. ſuper, ſeu contrà gloriatur, ſcilicet vt victrix. Iudicium: alij, iudicio. q. d. præualet iudicio. ſ. hominem liberans à damnatione.

15. Frater, &c Olim ſic Chriſtiani vocabantur. viri quidem fratres, fœminæ autem ſorores.

17. In ſemetipſa, id eſt, per ſe, ſeu ipſa.

18. Sed, pro nam. Dicet, id eſt, dicere poterit. Quis, ſcilicet, alteri. Fidem, ſcilicet, ſine operibus. Opera, ſcilicet, cum fide. Sine operibus. q. d. non poteris quidem. Græc. ex operibus.

19. Et dæmones, pro, at etiam dæmones.

20. Otioſa Græc. Syr. & Complut. mortua.

22. Conſummata, id eſt, perfecta.

23. Suppleta id eſt, impleta q. d. apparuit qualem fidem commendaret Scriptura. ſ. ſuo tempore bona operantem.

TTt 3 24. Iuſti ſi

14. Iuſtificatur. ſ. apud Deum iuſtus habetur, & eſt.

CAP. III.

1. PLures. i. vt multi ſolent, vel, ne multi ex vobis. q. d. ne ambiatis cathedras, vel, ne plures i. diuerſi ſententiis. Iudicium. i. damnationis occaſionem, ſeu periculum.

2. Offendimus. i. delinquimus. Potens, &c. q. d. poterit & is ſe totum regere, vt ſolemus equos frenis.

3. Si autem. Græc. ecce. Conſentiendum. i. parendum.

4. Minentur. i. agantur. q. d. etiã tum cùm vento magno impelluntur. Vbi. i. quocunque.

5. Magna exaltat. i. magnas turbas excitat, ſeu damna affert. Græc. μεγαλαυχεῖ. i. ſe iactat. Syr. ſe extollit. Quantus, pro, quantulus.

6. Vniuerſitas. Græc. mundus. Interpres ſenſum reddidit, & vulgò mundus dicitur, pro magna copia. Conſtituitur, &c. q. d. vnum eſt ex membris quod maculat, &c. Rotam natiuitatis. i. curſum vitæ iam inde à natiuitate. Gehenna. i. cupiditatis igne.

7. Cæterorum. Alij, cetorum. Græc. marinorum. Et domita ſunt, pro, Ita vt tandem reddantur manſueta.

8. Inquietum. Græc. incoërcibile. ἀκατάσχετον.

9. In ipſa. i. per ipſam.

11. Emanat. i. emittit.

12. Vuas. Græc. oleas. Sic hec, &c. Græc. ſic nullus fons ſalſam & dulcem facere aquam.

13. Diſciplinatos. i. bene inſtitutus.

14. Zelum i. æmulationem, ſeu inuidiam. Et mendaces eſſe, pro, vt qui mendaces ſitis.

15. Animalis. i. bruta, ſeu beſtialis.

17. Suadibilis. Syr. obediens. Bonis. ſ. hominibus. Indicans. ſ. proximi facta.

18. Facientibus, pro, à facientibus. ſ. pacificis.

CAP. IIII.

1. LItes. i. pugnæ Militant. ſ. contra ſpiritum vide 1. Pet. 2.

2. Non habetis. ſ. quod optatis. Occiditis. ſ. alij alios. Zelatis. i. inuidetis. Litigatis. i. contenditis. Propter, pro, propterea Poſtulaſtis. ſ. à Deo, vt par eſt.

4. Adulteri. ſ. violata fide coniugij ſpiritualis, per peccatum.

5. Inaniter, id eſt, ſine cauſa. Scriptura. Quam ſcripturam dicat, ignoro, niſi forte referendum id ſit ad id quod infr. dicitur, ſcilicet, Deus ſuperbis, &c. Ad, pro, per. Spiritus, ſcilicet, humanus. Quidam tamen ad Dei Spiritum referunt, quem dicunt ad inuidiam. i. per zelotypiã optare in nobis bonum, idque ſignificare Scripturam, cùm Deum dicit zelotem, &c.

6. Dat, ſcilicet, Deus ad reſiſtendum tentationibus, quaſi dicat, maior eſt vis gratiæ quàm tentationum. Dicit. ſ. Prou. 3. ſecundùm 70. vbi nos legimus, Ipſe deludet illuſores, & manſuetis dabit gratiam.

8. Manus. i. opera. Duplices ſ. nunc bona, nũc mala amantes.

9. Miſeri, id eſt, deiecti, ſeu humiles, vel, quaſi dicat, affligite vos.

11. Alterutrum. i. alius alij. Legi. ſ. id prohibenti. q. d. perinde agit ac ſi legi detraheret, quaſi non rectè prohibenti. Iudicat. i. condemnat. ſ. facto legi contrario.

12. Enim. pro, autem. Liberare i. ſaluare.

13. Faciemus ibi. i. manebimus ibi.

14. Vapor. pro, velut vapor. Parens. i. apparens, ſeu durans. Exterminabitur. i. delebitur, ſeu deficiet. q. d. qui paulò poſt euaneſcit.

17. Bonum. ſ. debitum ex præcepto.

CAP. V.

1. NVnc. pro, dum. q. d. igitur, ſeu itaque. In pro. ob.

2. Putrefactæ, &c. præter. pro futuris. vel quaſi dicat; potiùs permiſiſtis veſtra perdi, quàm dareris egenis.

3. Æruginauit, id eſt, ærugine vitiatum eſt. Teſtimonium, ſcilicet, veſtræ auaritiæ. Vobis, id eſt, contra vos. Manducabit, id eſt, faciet manducari, vel corrodet per conſcientiæ vermem. Ignem, id eſt, ſupplicium.

5. Epulati, id eſt, delitiati. Luxuriis, id eſt, Laſciuiis. Die occiſionis. Græc. velut die occiſionis, ſcilicet, ſ. iſto quo mactatis victimis epulum fit.

6. Adduxiſtis, ſcilicet, in ius. Græc. addixiſtis, id eſt, condemnaſtis.

7. Temporaneum. Græc. pluuiam matutinam, ſeu tempeſtiuam ſ. tempore ſementis. Serotinam. ſ. imbrem tempore veris, vel. q. d. fructum præcocem, & ſerum.

9. Ingemiſcere, ſcilicet, conquerentes. In alterutrum, id eſt, inuicem. Iudicemini, id eſt, condemnemini.

10. Exitus mali i. aduerſi ſucceſſus, ſeu afflictionum. In nomine. i. ex parte, ſeu loco.

11. Beatificamus. i. beatos dicimus. Finem Domini. i. quid ei in fine Deus præſtiterit.

12. Eſt eſt &c id eſt, de eo quod eſt, dicite eſſe, de eo quod non eſt, non eſſe. Iudicio, id eſt, condemnatione. Græc. hypocriſi, id eſt, ſimulatione. ſ. dicentes falſum.

13. Triſtatur. i. affligitur. Pſallat. ſ. Deo gratias agens.

14. Inducat. Græc. aduocet. In nomine. i. cum inuocatione.

15. Alleuiabit. i. faciet ſurgere è lecto, ſeu liberabit morbo. Peccati ſit. i. peccauit.

16. Alterutrum. i. homines hominibus, ad id deputatis à Deo, ſcilicet, ſacerdotibus. Ideo dixit, ergo,

xit, ergo, ſcilicet, ante extremam vnctionem præmittenda confeſſio.

17. Paſſibilis.i paſſionibus obnoxius.
20. Peccatorum. Syr. peccatorum ſuorum.

I. EPISTOLA PETRI.

Hortatur ad vitæ ſanctitatem, vbi multa de Fide, Spe, Charitate, Patientia, Chriſti imitatione, & cuiuſque ſtatus institutione. Eſt autem Romæ ſcripta.

CAPVT I.

1. DISPERSIONIS. i. qui diſperſi ſunt. Vide Jacob. 1. Ponti, &c. i. per Pontum, &c.

2. Præſcientiam. i. prædeſtinationem, iunge cum, electis. In, pro, ad. q. d. vt ſanctificentur Spiritu, vel, per ſpiritum ſanctum, & obediant. ſ. fidei; & aſpergantur ſanguine Chriſti, i. redimantur, vel baptizentur.

3. Viuam. ſ. per charitatem, vel viuam. i. de vita æterna. Reſurrectionem. ſ. per hanc eſt confirmata ſpes noſtra.

4. In, pro, ad. q. d. vt hæredes ſimus, &c. de hoc enim ſpes, & ad id regenerati. Conſeruatam. Syr. paratam. In vobis, pro, vobis.

5. In virtute. i. per potentiam.

6. In quo. ſ. tempore, vel Chriſto. Exultabitis. Syr. lætabimini in æternum. Oportet. i. opus ſit. Contriſtari. Græc. contriſtati. i. afflicti.

7. Probatio, &c. i. probata, ſeu explorata fides veſtra. Reuelatione. i. apparitione, ſeu aduentu.

8. Exultabitis. ſ. poſtea Græc. exultatis.

9. Reportantes. i. tunc.

10. Exquiſierunt, ſcilicet, à Deo. Scrutati, id eſt, contemplati.

11. In eis. ſ. loquens. Sunt. i futuræ eſſent. Poſteriores. i. conſecutuas poſt paſſionem.

12. Vobis autem, pro, ſed vobis. Miniſtrabant. i. prophetabant. Quem. Græc. quæ. q. d. quibus myſteriis conſpectis etiam Angeli mirificè delectantur. Deſiderare, pro, ferri deſiderio, ſeu amore & voluptate.

13. Succincti, &c. i. prompto animo. Sobrij, verti poterat vigilantes. Perfecti. Græc. Syr. & Complut. perfectè. Offertur. i. parata eſt. Reuelationem. Græc. reuelatione. i. cùm apparebit.

15. Eum. i. eius voluntatem, vel imitationem.

16. Eritis, pro, eſtote.

17. Incolatus. i. vitæ.

18. Paternæ, &c. i à Patribus tradita.

20. Præcogniti. Syr. præordinati.

21. Fideles in Deo Græc. credentes in Deum.

22. Caſtificantes, id eſt, purificantes. Charitatis, id eſt, ex charitate. Græc. veritatis, id eſt, vera, ſeu perfecta. Simplici. Græc. non ſimulato. Ex corde. Græc. ex puro corde. Attentiùs. Græc. intentè, ſeu continenter.

24. Fœnum. i. herba.

25. In vobis. i vobis, ſeu inter vos.

CAP. II.

2. RAtionabile. id eſt, mentis. Syr. ſpirituale. Sine dolo, id eſt, ſincerum. Syr. purum. Lac, ſcilicet, doctrinæ Euangelicæ, ſeu gratiæ. Concupiſcite, id eſt, amate, & ſumite. In eo. i. per id.

3. Dulcis. i. ſuauis, vel benignus.

5. Domus, id eſt, templum. Offerentes, pro ad offerendum.

6. Summum angularem. Græc. vnica eſt dictio, quaſi dicat, in extremo angulo collocandum. Syr. in caput anguli. Confundetur, id eſt, erubeſcet, ſeu pudefiet.

7. Honor. i. honori eſt.

8. Offenſionis, ſcilicet, ad quem offendant. Scandali, id eſt, ad quam impingat. Offenduntur verbo, pro, offenduntur Euangelio. In quo. Græc. in quod, ſcilicet, credendum. Poſiti, id eſt, deſtinati.

9. Regale. Vide, Exod. 19. Acquiſitionis. i acquiſitus. Syr. redemptus.

11. Animam i. ſpiritum, ſeu mentem.

12. Detrectant, id eſt, detrahunt. Viſitationis, ſcilicet, cùm Deus illos illuminauerit, ſeu conuerterit, quaſi dicat, iuuabit id ad eorum conuerſionem.

13. Creaturæ, id eſt, magiſtratibus ab hominibus creatis.

14. Ducibus. i præſidibus. Malefactorum. ſ. hominum.

15. Sic. pro, hæc, vel iunge cum, benefacientes.

16. Velamen. i prætextum.

17. Fraternitatem. i. fratres.

18. Modeſtis i æquis, ſeu humanis. Diſcolis. i. aſperis, ſeu difficilibus.

19. Gratia. i. gratiæ effectus. Dei conſcien-

tiam.

tiam i Deum omnium conſcium, vel conſcientiam ſecundùm Deum.Syr.coniungit, Dei, cum. gratia Triſtitias.i.moleſtias.

20. Quæ enim &c.q.d.quid magnũ eſt.Græc. & Syr. quæ enim gloria, ſeu laus. Gratia apud Deum.i.Deo gratum, ſeu gratiæ Dei opus.

21. Pro vobis.Græc.Syr.& Cõplut.pro nobis.

23. Malediceretur. i.conuitiis inceſſeretur. Maledicebat. i. conuitiabatur. Tradebat.i.permittebat. Iniuſtè.Græc.& Syr.iuſtè, vt ad Deum referatur.

24 Liuore, id eſt, plagis. Veſtrarum. Græc. noſtrarum.

Cap. III.

1. Verbo id eſt, prædicationi.

2. In timore.i. cum timore.ſ.exactam.

3. Capillatura.Græc.capillorum plicatura, ſeu criſpatura.Indumenti.i.quibus induuntur. Cultus.ſ.ornatus. ſ.ſuperfluus.

4. Sed.ſ. ornetur. Cordis.i.interior. Incorruptibilitate.i.integritate.

6. Cuius.ſ.Saræ.Benefacientes.ſ. illæ, vel vos. q.d.ſi benefeceritis, &c. Pertinentes, &c. q. d. nullo pauore turbatæ, aut affectu.ſ.fœminæ facilè turbantur.

7. Scientiam, id eſt, prudentiam. Infirmiori, &c.iunge cum præcedentibus. Honorem, ſcilicet, abſtinendo à copula, Hier. 1.cont.Ioul. Vitæ, id eſt, viuificantis, vel q.d.gratiæ vitam æternam conferentis.

8. In fine, i.poſtremò, vel denique.

9. Maledictum.i.conuitium.

12. Vultus.i. ira.

13. Boni æmulatores.i. bonitatis ſectatores.

14. Timorem.i.minas, ſeu ea quibus terrent.

15. Sanctificate.i. glorificate.

16. Confundantur. i. pudefiant.

18. Mortificatos, &c. Græc mortificatus, &c. ſed mihi noſtra lectio magis placet.

19. In quo, iunge cum ſpiritu. i.anima, hac enim deſcendit ad limbum. Carcere. ſ. inferni. Prædicauit.ſ.exprobrans incredulitatem, vel annunciauit liberationem, vt carcer purgatorium, vel limbus intelligatur, & illi quidem fuiſſe increduli priùs, ſed in morte pœnituiſſe.

20. Quando. pro, velut quando, vt ſit poſitum exempli cauſa Expectabant, &c. q. d. putabant Deum diutiùs laturum illos. Græc.expectabat Dei patientia, ſcilicet, illos ad pœnitentiam.

21. Quod. pro, quomodo. Similis formæ. pro, correſpondenter, ſeu, ſimili ratione. Non carnis, &c. quaſi dicat, non per depoſitionem ſordium corporis, ſed per bonæ conſcientiæ purificationem apud Deum, ita vt ſi interrogetur poſſit dicere nullius ſibi conſcium eſſe peccati, vel interrogationem in Deum, probationem apud Deum intellige.ſic Pſal. 138.Interrogare, pro, probare, quaſi dicat, non corporis ſordes abluens, ſed probatam reddens conſcientiam. Per reſurrectionem, id eſt, ad imitationem reſurrectionis, vel per fidem in mortem, & reſurrectionem.

22. Deglutiens mortem, pro, vbi mortem abſorbuiſſet (alludit enim ad illud. Oſe. 13. abſorpta eſt mors).i.deſtruxiſſet, ſeu conſumpſiſſet.

Cap. IV.

1. Eadem, pro, hac ſ.de qua ſtatim. Quia, pro, quod. Paſſus. i. commortuus cum Chriſto.

2. Reliquum, iunge cum, temporis.

3. Sufficit.q d.ſat mali factũ eſt præterito tempore, vt repeti non debeat. Gentiũ.q.d.flagitioſam. Conſummandã.i.complendam. Deſideriis. i.concupiſcentiis.Illicitis. Græc.nefariis.

4. Admirantur. Græc. peregrinantur. i velut rem nouam, & peregrinam mirantur. Blaſphemantes.i.maledicentes.

6. Mortuis. i. peccatoribus. Iudicentur, pro, etſi iudicentur.In carne.i. carnales, quod poteſt referri ad iudicantes, vel iudicatos.q.d.etſi putentur viuere, more carnalium.

7. Prudentes.Syr.caſti.

8. In vobiſmetipſis. Græc.in voſipſos. i. inter vos. Operit i. delet.

10. Gratiam, id eſt, donum. Multiformis, id eſt, variæ.

11. Adminiſtrat.i. ſuppeditat. Honorificetur, id eſt, glorificetur.

12. Peregrinari.i.velut rem nouam ſeu inſolitam mirari. Feruore. i. vrente tribulatione. Tentationem.i.probationem. Fit.i accidit.

13. Communicantes.i. participantes.

14. In nomine, id eſt, cauſa, vel ob nomen.ſ. quia Chriſtiani. Requieſcet. Græc. requieuit. Syr.requieſcit.

15. Maledicus. Græc. malefactor.In iſto nomine.i.ea cauſa. Græc.in parte hac.

17. Iudicium.i.afflictio. Quis finis. i. quid erit de iis, &c.

18. Si iuſtus, &c.Id ſumptum ex Prou.11.iuxta 70. vbi nos legimus: Si iuſtus in terra recipit, &c.Vix.i.cũ difficultate, nemo enim ſine peccato, pro quo oportet ſatisfacere per pœnalia. Parebunt, id eſt, comparebunt. q d.quomodo poterunt comparere coram Deo, vel vbi inuenientur tandem?

19. Benefactis.i.bonis operibus.

Cap. V.

1. Seniores. Græc. præsbyteros Conſenior. Græc. compresbyter. Communicator.i particeps ſ.in monte Thabor.

2. In vobis. i. vobis commiſſus. Secundùm Deum. i. propter Deum Syr. ſpiritualiter. Voluntariè, Syr. ex toto corde veſtro.

3. Dominantes, ſcilicet, cum vi, ſeu duriter In cleris i. contra gregem in ſortem Domini adſcitam, vel Eccleſiaſticos intelligit, qui præcipuè de ſorte Domini, & quibus ſors i. hæreditas, Dominus eſt. Forma. i. exemplum. Ex animo, id eſt, voluntate illi conſulendi.

5. Enim. Græc. autem. Inſinuate. i. exhibete. Syr. induimini.

6. Viſitationis. i. Iudicij, ſeu retributionis. Græc. opportuno.

9. Eandem, &c. i. eadem pati fratres veſtros qui in mundo viuunt.

10. Gratiæ. ſ. dator. In Chriſto. i. per Chriſtũ. Perficiet. &c. Græc. perficiat, &c.

12. Arbitror. i. video. Scripſi. hanc epiſtolam intelligit, quam per Syluanum miſit. Obſecrans. q. d. Ideo ſcripſi, vt obſecrarem, &c. verti poterat, hortans.

13. Babylone. i. Romæ, ſecundùm Hieronymum, & Euſeb. ſ. erat tunc plena idololatria, & peccatis. Collecta. Græc. coëlecta, ſcilicet, vobiſcum ad eandem gratiam. Gratia. Græc. & Syr. pax.

II. PETRI.

Et hæc hortatoria eſt, vbi multa de Chriſtianis virtutibus, & de quorundam hæreticorum erroribus, déque Dei prouidentia, & iudiciis. Notat Hier. epiſt. 150. differre hanc ſtylo à priori. quòd Petrus alio ſit vſus interprete, ſcilicet, qui Græcè ſcriberet eius ſenſa.

CAPVT I.

1. COAEQVALEM, id eſt, parem, ſeu ſimilem, ſcilicet, de iiſdem rebus.

In iuſtitia pro, cum iuſtitia, ſcilicet, qua nos iuſtificat Deus. vel q. d. per Dei miſericordiam. hanc enim interdum ſignificat nomen iuſtitiæ in ſcriptura.

2. Adimpleatur, id eſt, perficiatur. Syr. multiplicetur. In. pro, cum.

3. Quomodo, &c. ſub. agnoſcẽdum grato animo. Diuinæ, &c. pro, per diuinam, &c. Quæ, ſcilicet, pertinent. Gloria, id eſt, gratia, ad eius gloriam pertinente. Virtute, id eſt, bonitate, ſeu miſericordia.

4. Per quem, ſcilicet, Chriſtum. Græc. per quæ, ſcilicet, donata. Promiſſa. ſ. olim per Prophetas. Hoc. Græc hæc. Conſortes. ſ. gratia eſt quædam deitatis participatio, Deo ſimiles faciens.

5. Subinferentes. i. adhibentes. Miniſtrate, id eſt, adiungite. In pro, cum. Virtutem. q. d. Chriſtianas virtutes, Scientiam. i. prudentiam.

6. Abſtinentiam. i. temperantiam. Pietatem, id eſt, Dei cultum.

7. Charitatem, ſcilicet, in Deum.

8. Superent, id eſt, abundent.

9. Et manu, &c. q. d. ſimilis cæco manu tentanti, quia nihil videt. Obliuionem, &c. q. d. oblitus gratiæ Dei, qua ei remiſſa peccata, vt ſe operibus virtutum exerceret.

10. Certam. Græc. firmam. q. d. confirmate electionem veſtram bonis operibus. Hæc, ſcilicet, bona opera.

11. Miniſtrabitur, id eſt; dabitur.

12. Incipiam pro, incipio, vel incepi, ſcilicet, priori epiſtola vel. q. d. de integro faciã ſemper. Græc. non negligam, fortè pro, non neglexi. Et quidem. pro, quamquam. Præſenti, id eſt, ea de qua ago.

13. Suſcitare, &c. i. excitare vos monendo.

14. Velox. apparet Romæ & hanc ſcripſiſſe. Tabernaculi, id eſt, corporis. Significauit, id eſt reuelauit,

15. Habere, id eſt, poſſe. q. d. vt poſt obitum meum poſſitis horum frequenter meminiſſe.

16. Indoctas. Græc. doctas, id eſt, arte compoſitas. Præſentiam. ſ. in mundo per incarnationem. Illius, ſcilicet, Chriſti.

17. Accipiens pro, accepit.

19. Firmiorem. ſ. hominum opinione, qui noſtrum teſtimonium non tanti faciũt. vel, firmiorem pro firmum. Sermonem, ſcilicet, de Chriſto. Dies, ſcilicet æternitatis. Lucifer, id eſt, aurora futuræ vitæ.

20. Interpretatione. i, excogitatione, vel explicatione. ſ. opus eſt ſpiritu Dei.

CAP. II.

1. POpulo, ſcilicet, Iudaico. Mendaces, id eſt, falſa docentes. Perditionis. i. pernicioſas. Negant. pro, negabunt. Superducentes, id eſt, accerſentes.

2. Blaſphemabitur, id eſt, maledicetur.

3. In pro, cum. vel per. Fictis verbis, id eſt, per fraudes & mendacia. De vobis negotiabuntur, id eſt, ad quæſtum abutentur vobis. Iudicium, id eſt, damnatio. Iam olim non ceſſat, id eſt, iamdudum appropinquat. Non dormitat, id eſt, parata eſt, more vigilantis.

4. Rudentibus inferni, id eſt, catenis infer-

nalibus. Græc. catenis caliginoſis, ſeu calignis. Reſ: uati. pro, reſeruatos. q.d. detractos è cælo. velut catenis, reſeruat in hoc mundo, in Tartaro cruciandos poſt Iudicium. Id quod intellige de iis qui hic verſantur inter homines, nam pars iam in Inferno cruciatur.

5. Originali, id eſt, antiquo. Non pepercit. ſub nec iſtis parcet. Octauum, id eſt, vnum ex octo ſeruatis. Præconem, id eſt, prædicatorem. Mundo. i. vniuerſitati. vel q.d mundi impiis.

6. Acturi ſunt. pro, acturi erant, vel agunt.

7. Aſpectu, &c id eſt, præſentia, & fama. vel q.d. qui iis quæ aſpiciebat, & audiebat, malis diſcruciabatur.

10. Magis. Græc. maximè. Dominationem. id eſt, præpoſitos. Sectas, &c. Græc. glorias (id eſt, dignitate præditos) non metuunt blaſphemare, id eſt, maledicere, ſeu conuitiis laceſſere. Mihi noſtra lectio placet, quam etiam Græc. indicant.

11. Vbi, id eſt, cum. Virtute. repetitio. Maiores, ſcilicet, diabolus multo fortior eſt homine. Portant, id eſt, ferre poſſunt. Execrabile, id eſt, terribile. Græc. blaſphemū. Iudicium, id eſt, ſupplicium. q.d. & quomodo ferre poterunt iſti ſuum? vel ſenſus eſt, Nec Angeli ipſi, etſi præſtātiores multo hominibus, audent contra ſe inuicem, id eſt, contra dæmones, proferre maledictionem. Vide Epiſt. Iudæ.

12. Naturaliter. pro, nata. Captionem, id eſt, ſeruitutem, vel venationem, ſcilicet, vt capiātur. His. Græc. in his.

13. Voluptatem, ſcilicet, veram, vel ſummam. Diei, id eſt, diurnas, ſeu temporales. Coinquinationes, id eſt, impuri. Maculæ. i. immundi. Vobiſcum, id eſt, inter vos.

14. Inceſſabilis, id eſt, perpetui. Pellicientes, ſcilicet, ad peccatum.

15. Ex Boſor, ſcilicet, nati, id eſt, filium Boſor. Num. 22. Beor dicitur. Subiugale, id eſt, aſina.

17. Fontes, id eſt, velut fontes.

18. Luxuriæ. pro, luxurioſæ. Paululum, &c. id eſt, qui aliquantum conantur euadere. Qui in. pro, eos qui in.

20. In. pro, per.

22. In volutabro. pro, ad volutabrum, ſcilicet, reuerſa.

CAP. III.

1. IN quibus, ſcilicet, Epiſtolis. In commonitione, id eſt, monens.

2. Prædixi. Græc. prædicta ſunt. Præceptorum, id eſt, mandatorum. Domini. pro, & Domini.

4. Eius, ſcilicet, Chriſti ad iudicium. Sic, ſcilicet, vt videmus. q.d. nulla erit mundi immutatio.

5. Volentes. i. ſcientes. De aqua, ſcilicet, recedente. Aquam. ſ. ſegregatam. Conſiſtens, id eſt, extans, ſeu apparens.

6. Quæ, ſcilicet, cælum & terram, dātia aquarum copiam.

7. Repoſiti, id eſt, ſeruati. Igni, ſcilicet, purgandi. intellige verò cæli nomine aërem.

8. Vnus dies, &c. q.d apud Deum perinde eſt breue, & longum tempus.

9. Propter vos. Græc. erga nos.

10. Impetu. i. Dei virtute. Tranſiens, id eſt, renouabuntur. Soluentur ſ. purgabuntur.

11. Pietatibus, id eſt, Dei cultu.

12. Quem. ſ. aduentum. Cæli, ſcilicet, aërei. fortè verò etiam ſuperiores, quod etiam illud Chriſti indicat: Cælum & terra tranſibunt. Vbi parum curandum eſt quid Philoſophi dicant. Tabeſcent, id eſt, liqueſcent.

13. Et promiſſa. Græc. & Compl. ſecundùm promiſſa. ſ. in ſcriptura. Iuſtitia. i. iuſti, vel perfecta iuſtitia.

14. Inuiolati. Græc. irreprehenſibiles. Ei, id eſt, apud eum, vel ab eo.

15. Vobis, ſcilicet, Epiſtola ad Heb.

16. Deprauant, id eſt, detorquent.

17. Præſcientes, ſcilicet, hæc quæ dixi. Cuſtodite. i. cauete. Inſipientium. Græc. nefariorum, ſeu impiorum. Traducti. i. decepti.

I. EPISTOLA IOANNIS.

Scriptam ad Parthos ait Aug. & alij graues auctores. Agit de Chriſto, eiuſq́ imitatione, præcipuè per charitatem, vbi multa de vera Chriſti fide, & in Deum fiducia.

CAPVT I.

1. VIT. Græc. erat. ſ. verbum. de quo, In principio erat verbum. Vidimus. ſ. carnem factum. Perſpeximus, ſcilicet, diligēter contemplantes. Cōtrectauerunt, ſcilicet, cùm dixit, Palpate, & videte, &c. De verbo vitæ. coniunge cum, annuntiamus vobis.

2. Et vita. pro, nam vita. Hebr.

3. Societatem. Græc. communionem, ſic & infr. ſed Interpres ſenſum reddidit.

4. Plenum.

4. Plenum. i. perfectum.

5. Vllæ.ſ.in omnibus aliis eſt aliquis luminis defectus.

6. Tenebris.ſ.peccati. Facimus, pro dicimus. Repetitio per negationem Ioanni familiaris.

7. In luce. i. ſecundùm quod fides docet. Et ſanguis,&c.pro,& per ſanguinem Chriſti mundi ſumus,&c. dicit verò, mundat, quia ſemper indigemus mundari, qui quotidie peccemus, vt ſtatim dicitur.

9. Fidelis, id eſt verax in promiſſis, promiſit autem cùm dixit, Quorum remiſeritis peccata, &c. vbi de confeſſione Chriſtus loquebatur.

Iuſtus, id eſt, potens iuſtificare, vel iuſtus, pro miſericors.

10. Peccauimus, pro, peccamus. Mendacem, ſcilicet, quia per ſcripturam dicit neminem eſſe ſine peccato: & quidem docuit omnes ſic orare, Dimitte nobis debita noſtra. Verbum eius, id eſt Chriſtus.

Cap. II.

1. IVſtum: adeoque dignum qui à patre impetret. Propitiatio, pro, propitiator. Noſtris. i. Chriſtianorum. Totius mundi. ſ. quantum ex ipſo eſt.

3. Quoniam, pro quod. Cognouimus. ſ. vt par eſt.

5. Verbum. i. mandatum. Perfecta. ſ. quantum ſufficit ad ſalutem. In hoc. i. per hanc obſeruantiam mandatorum. In ipſo, id eſt, eius amici, ſeu ipſi coniuncti.

6. Manere, ſcilicet vt membrum in corpore, aut palmitem in vite. Ambulauit. i. vixit, ſeu conuerſatus eſt.

7. Chariſſimi. Græc. fratres. Non mandatum, &c. q. d. non vobis rem nouam præcipio, ſed quam accepiſtis ex quo Chriſtiani eſtis. Audiſtis.ſ.à me hactenus: vel à principio conuerſionis veſtræ de Dei dilectione.

8. Iterum. i. rurſum. Græc. πάλιν. q. d. quanquam nouum illud poſſum verè dicere. Nouū, ſcilicet de proximi dilectione: ſic enim illud Chriſtus vocauit. vide Ioan. 13. Verum. i. perfectum, vel veritatis plenum. In ipſo, id eſt, in ſe. In vobis.ſ faciens vos perfectos: vel, in luce ambulantes. Quia. q. d. nouum eſt per nouam lucem in mundum per Chriſtum allatam. Tenebræ ſ. errorum, & peccatorum.

10. Scandalum, &c. q. d. nulli eſt ſcandalo.

12. Nomen eius. i. ipſum. ſ. Chriſtum.

13. Ab initio eſt, id eſt. ſemper fuit. Malignum.ſ.diabolum. Græc. τὸν πονηρόν, id eſt, illum malum.

14. Infantes Græc. παιδία id eſt pueili, ſeu filioli. Tres diſtinguit ætates.ſ. puerorum, iuuenum, & ſenum.

15. Patris, id eſt, in Patrem Deum.

16. Oculorum, ſcilicet, auaritiæ cupiditas, ſeu curioſitatis. Superbia vitæ. Syr. faſtus mundi.

17. Tranſit. Græc. tranſit. q. d. citò deſinet.

18. Hora. i. tempus. Venit, præſ. temp. eſt pro futuro. Antichriſti. de hæreticis loquitur. Aug. 2. lib. contra aduerſ. leg. & proph.

19. Non erant ex nobis. i. ex numero prædeſtinatorum. Aug. 2. de prædeſt. Sed vt, &c. q. d. Ideo tales euaſerunt, vt appareret, &c.

20. Sancto.ſ. Spiritu. Noſtis omnia.ſ. ad ſalutem neceſſaria. Syr. vnumquemque hominem diſcernitis.

21. Et quoniam, &c. ſub. ſcientibus. Non eſt. i. non procedit, ſed ei aduerſatur.

23. Habet. Syr. credit. Habet. Syr. confitetur.

25. Repromiſſio, pro promiſſio.

26. De his. i propter eos.

27. Doceat. ſ. quæ iam didiciſtis, vel ad ſalutem neceſſaria. Vnctio. i. Chriſtianiſmus. Chriſtianus enim quaſi vnctus: & quidem Græc. χρίσμα. Et ſicut, pro, igitur ſicut.

28. Confundamur, id eſt, pudefiamus. q. d. ne nos confundat, ſeu pudefaciat, cùm ad iudicium venerit.

29. Iuſtus, ſcilicet, Chriſtus.

Cap. III.

1. DEdit ei, id eſt, exhibuit. q. d quantum nos dilexerit.

2. Apparuerit. ſ. quid erimus.

3. Sanctificat, id eſt ſanctum facit. q. d. ſtudet ſanctitati.

4. Et peccatum, pro, nam peccatum. Apparuit, id eſt, venit: ſic infrà.

6. Non peccat. ſ. quamdiu in eo manet.

7. Ille. ſ. Chriſtus.

8. Ab initio, ſcilicet, mundi, vel ex quo cœpit peccare. Peccat. i. inducit ad peccatum, vel perſeuerat in peccato. In hoc. i. ad hoc.

9. Non facit, ſcilicet, quatenus ex Deo natus eſt, ſeu quamdiu Dei ſemen, id eſt gratia, in eo manet.

10. Manifeſti ſunt. Syr. diſtinguuntur.

11. Initio. ſ. conuerſionis.

12. Maligno. i. diabolo.

13. Mundus, id eſt mundani, ſcilicet peccatores, ſeu impij. q. d. faciunt id, quia opera eorum mala ſunt.

14. Quoniam, pro nam. quaſi dicat, id eſt argumento.

15. Homicida. ſ. ſui, vel fratris: animo, ſeu voluntate. Vitam æternam. i. gratiam, per quam obtinetur vita æterna.

16. Dei. ſ. Chriſti. Debemus. ſ. cùm opus fuerit ad eorum ſalutem.

17. Subſtantiam. i. diuitias. Clauſerit, &c. i. miſertus non fuerit.

18. Nec lingua. repetitio. Cognouit. ſ. quatenus peccat.

19. In hoc ſcilicet, ſi diligamus opere. Suadebimus,&c. id eſt ſatisfaciemus cordibus, vulgò conſentabimus,ſeu quietabimus. vide Matt. 28. Galat.1.

20 Quoniam, pro quod. Maior eſt. q.d. non poteſt eum id latere.

23. In nomine filij.i.in filium.

24. De ſpiritu, &c. i. ex hoc quòd ſpiritum ſuum nobis dedit.ſ. gratiam ſuam.

C A P. IIII.

1. PRobate, id eſt, examinate. Spiritus, id eſt, mentis propriæ, vel alienæ impulſus, ſeu motiones. ſ. videntur interdum reuelationes,& ſunt illuſiones.

3. Soluit. ſ. negans, vel Deum, vel hominem. Græc.& Syr non confitetur Ieſum, Chriſtum in carne veniſſe. Antichriſtus. Græc. & Syr. Antichriſti. Venit, pro, venturus eſt, ſeu erat, præſ. pro futuro.

4. Eum. Græc. eos.ſ. pſeudoprophetas, id eſt, hæreticos.

6. In hoc.ſ.ſi nos audiat,aut non audiat.

10. Eſt.i demonſtrata eſt. Quaſi.Græc quòd. Propitiationem.i.propitiatorem.

12. Perfecta.ſ.quantum ſatis eſt ad ſalutem.

15. Confeſſus.i.fide charitate formata.

16. Charitatis. Græc charitatem. Nobis,pro, nos Charitas eſt,& charitatis auctor.

17. In hoc,&c. q.d. ad hoc nos amauit perfectè, vt, &c. vel ad hoc nos mouet charitas in Deum,vt,&c. Eſt,pro,fuit.i. vixit, Sumus.i.viuimus.ſ.illuminantes.

18. In charitate.q d.charitas non timet ſeruiliter. Timorem ſ.ſeruilem. Pœnam. i. cruciatum.Syr.perturbationem. Autem,pro ergo.

C A P. V.

1. CRedit.ſ.fide perfecta per charitatem.

2. In hoc,&c.q. d tunc demum diligemus ex Deo natos. ſ. per gratiam,ſi Deum dilexerimus,& eius præcepta ſeruauerimus.

3. Dei, id eſt, erga Deum. Quoniam,non videtur cauſalis,ſed continuatiua.

Omne quod natum,pro,omnis qui natus.

6. Per aquam.i.cum aqua.ſ. quæ de latere fluxit, vel qua baptizat. Sanguinem. ſ. quo mundum redemit. Spiritus. ſ. ſanctus. Chriſtus. Græc.& Syr. Spiritus. q. d.& ei credendum,quia veritas eſt.

7. Dant,ſcilicet, de Chriſto. In cœlo, pro, de cœlo.

8. Spiritus, ſcilicet, quem emiſit in cruce. Aqua & ſanguis,ſcilicet,de latere fluentes:ex quo apparuit illum hominem eſſe, anima & carne conſtantem. Et hi tres vnum ſunt. Hæc non ſunt Græc.nec in Complut.

9. Quoniam teſtificatus. Græc. quo teſtificatus.

10. Habet.ſ.per fidem.Teſtimonium i.veritatem à Deo teſtatam Filio. Græc.Deo. ſed noſtra lectio magis placet.

11. Teſtimonium. ſ. opere datum. In filio, id eſt,per filium.

13. Creditis. ſ. fide cum charitate. In nomine filij,id eſt,in filium.

15. Habemus petitiones,id eſt,obtinemus res petitas.

16. Non ad mortem. i. non animo vſque ad mortem in eo peccato manendi:vel, non merens damnationem æternam, vel non per malitiam factum, iuxta illud Sap. 16. homo occidit per malitiam animam ſuam.ſ.ſciens,& velut ſtudio. ſeu deſperatione. Ei.ſ. peccatori, per huius orationem. Non pro illo, &c. q. d. non ei promitto impetrationem.

17. Ad mortem.ſ.omnis iniquitas, vel.q.d.inter iniquitates eſt quædam quæ dicitur ad mortem. Græc. non ad mortem. q d. ſunt quædam peccata non ad mortem.ſ.quæ per ignorantiam, vel infirmitatem committuntur, & non malitia ſeu deſperatione.

18. Generatio Dei. i. ex Deo natiuitas. Malignus.i.diabolus.

19. Maligno i.peruerſitate,ſeu peccatis.

20. Senſum.i.mentem.Hic ſ.filius.

21. Cuſtodite vos. i. cauete Simulacris, id eſt,idolis. Græc.& Syr.additur Amen

II. IOANNIS.

De charitate,veráque doctrina,& hæreſi.

1. SENIOR. Græc. preſbyter: quo nomine ſignificatur etiam Epiſcopus. Electæ.i. nomen fortè proprium:vel q. d.electæ à Deo Hiero. putat Eccleſiæ ſcribi. Natis i.liberis In veritate.i.verè,vel in Chriſto,qui eſt Veritas.

2. Veritatem.ſ.doctrinæ.

3. In veritate i. cum veritate.ſ.fidei.

4. In veritate i.perfectè,ſeu ſanctè.

6. In eo, ſcilicet,mandato: vel, quod auditis, vel Chriſto.

7. Exierunt.Græc introierunt. In carnem,pro in carne:ſeu,cum carne.

8. Videte vos, pro cauete vobis. Eſtis, ſcilicet, hactenus.

10. Quis.ſ. talium doctorum. Aue. i. ſalutem.

12. Os ad os.i.præſentem præſentibus. Loqui, pro,locuturum. Veſtrum Græc.noſtrum.

13. Electæ.ſ.à Deo: vel etiam id nomen proprium.

III. IOANNIS.

Laudat Caij fidem, & charitatem, hortaturq́, vt perſeueret.

1. CAIO, de quo Roma. 16. & 1 Cor. 1.

2. De, pro, in. Orationem facio. i. Deum oro. Proſperè, &c. q. d. vt ſemper proſperè agas, & valeas, vt nunc proſperè agis.

3. Veritati. i. fidei, vel ſanctitati.

4. Maius horum, pro maius hoc. Gratiam. Græc. & Complut gaudium.

5. Fideliter, id eſt, vt docet fidelem. ſ. Chriſtianum. Et hoc, pro, præſertim.

6. Deducens. ſ. cum honore, & viatico. Deo. pro, Dei cultu. q. d. vt par eſt facere Deo ſeruientes.

9. Scripſiſſem forſitan. Græc. ſcripſi. Amat. i optat, ſeu ambit. Primatum, &c. id eſt, præfici, ſeu primas tenere.

10. Commoneam, pro, commonebo. i. reducam in mentem, ſeu arguam & conuincam. Suſcipiunt. Græc. volunt ſuſcipere. Eccleſia, id eſt fratrum congregatione.

11. Vidit, id eſt, nouit. Græc. vidit.

EPISTOLA IVDÆ.

Hortatur Chriſtianos ad perſeuerantiam in bonis operibus, monetq́, vt ab hæreticis caueant, quorum hic mores deſcribit.

1. IVDAS, qui & Thadæus. Iacobi. ſ. minoris. filij Alphæi, primique Ieruſalem Epiſcopi. Dilectis. Græc. ſanctificatis. Chriſto, id eſt, per Chriſtum.

2. Adimpleatur 1. Pet. 1. idem verbum Græcum vertit, multiplicetur: at 2. Pet. 1. adimpleatur, vt hic.

3. Omnem, &c. q. d. cùm pro vobis eſſem valde ſolicitus, & vellem ſcribere, nunc videns eſſe neceſſarium, nolui omittere. Deprecans: verti poterat, hortans. Supercertari, id eſt, coopetari laborando. vide idem verbum. Sap. 15. & Eccleſ. 11.

4. Præſcripti, id eſt. deſtinati. vel q. d. de quibus eſt prædictum in ſcripturis. Iudicium, id eſt, condemnationem. Solum, &c. q. d. qui ſolus eſt Dominator, & Dominus. ſ. cum Patre & Spiritu ſancto.

5. Omnia. Græc. hoc. q. d. quamquam id ſciatis: vel. omnia huiuſmodi, per acceptam ſemel à vobis doctrinam Chriſtianam. Ieſus. i Ioſue, ſecundùm Hier. Ego de Chriſto intelligo, & quidem. Græc κύριος. Secundò. i. poſtea.

6. Principatum, id eſt, dignitatem: vel ſtatum in quo à principio conditi. Domicilium, ſcilicet, cœleſte. Diei. ſ. Iudicij. Æternis, ſcilicet, à quibus nunquam ſoluentur. Caligine, id eſt, tenebris, in quibus ſemper ſunt, vel aëre caliginoſo.

7. Simili. ſ. ſicut illæ. Alteram. ſ. vitio Sodomitico. Exemplum. ſ. toti mundo.

8. Carnem, id eſt, corpus ſuum. Dominationem, id eſt, dominos, ſeu ſuperiores. Maieſtatem, id eſt, in dignitate conſtitutos. Blaſphemant, id eſt, maledicunt.

9. Diſputans, id eſt diſceptans. Id non eſt in ſcriptura, quæ extat: fortè tunc erat in aliqua, vel traditione aut reuelatione acceptũ. Moyſi, &c. fortè diabolus volebat oſtendere Iudæis vbi eſſet, vt tanquam Deum adorarent. Iudicium, &c. q. d. conuitium ei dicere noluit, ſed modeſtè increpare, quanto ergo magis hi modeſti eſſe deberent erga ſuperiores. Imperet. Græc. increpet.

10. Ignorant. ſ. diuina myſteria. Norunt. ſ. carnalia.

11. Via, id eſt, viuendi ratione. Effuſi, id eſt, prolapſi. ſ. in omne flagitium. In contradictione, id eſt, imitati rebellionem. Perierunt, pro, pereunt, vel peribunt.

12. Maculæ, id eſt, maculati. Paſcentes. ſ. delicatè: vel pro, regentes. ſ. qui ab alijs nolint regi. Nubes, pro, velut nubes. q. d. leues, & vacui gratia Dei. Autumnales. i autumno marceſcentes. Bis. i. & ante, & poſt baptiſmum vel bis, pro, omnino. Eradicatæ, pro, eradicandæ, vel ſine radice fidei, vel charitatis.

13. Fluctus, pro, velut fluctus. Feri i. ferocis. Confuſiones, id eſt, dedecora. Sydera, pro velut ſydera. Procella. Græc. caligo. In æternum ſ. duratura.

14. Venit, præterit pro futuro. In, pro, cum. Millibus. ſ. Angelorum.

15. Arguere i. conuincere. Duris. i. malis, ſeu rebus non ferendis.

17. Apoſtolis. vide 2. Pet. 3.

21. Æternam. ſ. perducentem, vel duraturam.

22. Hos,ſcilicet,errantes.Arguite,id eſt,conuincite. Iudicatos, ſcilicet, priùs à vobis eſſe in errore.

23. Igne.ſ.cupiditatis, vel, q. d. ne in ignem æternum veniant. Tunicam.ſ.corpus, quod velut veſtis animæ.

24. In exultatione, pro, cum exultatione.

25. Deo.Græc.ſapienti Deo. Gloria. ſ. ſit, ſeu agnoſcatur quam habet. atque ita in ſequentibus intellige.nec enim per Chriſtum habet illa, ſed habere agnoſcitur.

IOANNIS APOCALYPSIS,

ID EST, REVELATIO.

Scripſit eam in Patmo inſula, in,quam fuerat relegatus à Domitiano.

Scriptam ante Euangelium graues auctores aiunt. Vide Euſeb. lib. 3. *cap.* 24. *Epiph. hær.* 51. *Totum verò hunc librum ſpiritualiter eſſe intelligendum, ait Hier. epiſt.* 148. *Ego pauca quædam annotabo,nam myſteria me fateor non intelligere.*

CAPVT I.

1. ILli, ſcilicet, Chriſto quatenus homini,quaſi dicat, quam voluit illum Deus palàm,&c.Citò etiã quidem inceptura citò, Eccleſiæ perſecutiones,quę hîc prædicuntur. Mittens, ſcilicet,eam. Ioanni,ſcilicet, Euangeliſtæ.

2. Perhibuit, pro, perhibet.ſ.hic. Verbo.i.reuelationi. Et teſtimonium, &c. q. d. & teſtatur de Ieſu Chriſto.

3. Scripta ſunt., ſcilicet, cuique ſeruanda: ſic enim prædicit futura,vt ſimul mores informet. Tempus, ſcilicet, reddendæ rationis Deo, vel rerum hic prædictarum.

4. Gratia. ſ. detur. Erat.ſ. de quo Ioan. 1. In principio erat verbũ,ſignificatur verò æternitas. Venturus.ſ.ad iudicium.A ſeptem,id eſt, omnibus,eſt autem ab his Gratia & pax,non vt auctoribus,ſed optatoribus,& miniſtris. Quidam putant certos quoſdam Angelos, ſeptem numero deſignari. Vide Tob 12.

5. Ieſu Chriſto. Repetitio, propter humanitatem.vel,& à,pro,id eſt, à,vt ſit explicatio. Fidelis, id eſt, verax. Primogenitus. i. primus reſuſcitatus ad vitam,ſcilicet, immortalem, nam ad mortalem alij quidam priùs. In, pro, per, vel abundat.

6. Regnum i.reges,vel in quibus ipſe regnet. Sacerdotes: omnes quidem ad ſacrificia laudis & operum bonorum, quoſdam verò ad Miſſæ ſacrificium. Gloria, ſcilicet, eſt, ſeu debetur. Amen quaſi dicat,verè ita eſt.

7. Venit:pro,veniet:vel q d.video,iam venientem ſ.futura Prophetis repræſentãtur vt præſentia.Pupugerũt.ſ peccatis,vel flagellis, & clauis: videtur alludere ad Zach.12. No. verò Interpretem idem verbum Græcum quod Ioan. 19. verterat.transfixerunt,vertiſſe hic,pupugerunt Super eum. i. quod eum offenderint. Tribus.i.nationes. Etiam Amen. Confirmatio Græca & Heb. Græc. ναὶ ἀμὴν.q.d. certè ſic erit.

8. Principium & finis.Id non eſt Græc.nec in omnibus Latinis.Videtur ab aliquo additum ex cap.21.& 22.explicationis cauſa.

9. In Chriſto.i.propter Chriſtum, vel Chriſti imitatione. Inſula. ſ. Aſiatici maris. Verbum Dei.i. prædicationem Euangelicam. Teſtimonium.i. confeſſionem.

10. Spiritu. i. mentis ecſtaſi. Dominica. vide dominicæ diei antiquitatem. Poſt me. i. velut à tergo ſonantem.

12. Conuerſus.ſ.retro.Vocem quæ: pro, cum qui.

13. Filio hominis.i.homini, vel Chriſto.ſ.Angelus erat ſpecie hominis, qui Chriſtum repræſentabat. Podere. i. veſte talari ſignificatur verò ſacerdotium, vt zona aurea,caritas.

14. Candidi. ſignificatur antiquitas veritatis, ſecundùm Auguſt. ego potiùs dicerem deitatis æternitatem. Flamma ſignificatur ira contra peccantes.

15. Ardenti.Græc.ardentes, ſeu igniti. ſignificatur autem Chriſti humanitatis fortitudo, & ſplendor. Aquarum multarum. q. d. terribilis.ſ. contra impios.

16. Gladius. ſ. ſententia condemnationis. In virtute ſua.i. cùm maximè lucet.

17. Primus,& nouiſſimus.Id ſup.ſignificatum per α & ω. ſ. auctor eſt,& finis omnium.

18. Et fui. pro, fui, enim.Claues,id eſt,poteſtatem

19. Quæ ſunt.i.de rebus præſentibus.

20. Sacramentum. Græc. myſterium. q. d. id quod ſignificatur per hæc. Angeli ſ. præfecti, ſeu cuſtodes. Quidam Epiſcopos intelligunt vide cap.ſeq.& Mal.2.

CAP. II.

1. ANgelo, id eſt, Epiſcopo, ſcribitur huic tanquam capiti, adeóque per ipſum toti Eccleſiæ. ad hanc enim etiam referenda quæ dicuntur. In medio, id eſt, inter.

2. Suſtinere. i. ferre. Tentaſti. i. exploraſti, ſeu examinaſti.

3. Nomen meum, id eſt. me.

4. Primam. ſ. primum illum feruorem.

5. Prima. ſ. quæ ſolebas olim. Sin autem. i. alioqui. Tibi. i. ad te. Candelabrum. i. Eccleſiam. q. d. puniam vos niſi pœnitentiam egeritis.

6. Habes. ſ. boni. Nicolaitarum. nomen hæreticorum à Nicolao vno ſeptem primorũ Diaconorum ſic appellatorum, vt quidam volunt. Vide de hæreſ. Epiph. & Aug.

7. Spiritus, ſcilicet, Dei. Ligno, id eſt, arbore, quaſi dicat, frui beatitudine ſignificata per lignum vitæ, quod erat in paradiſo. Paradiſo. ſ. cælo empyreo.

8. Viuit. Græc. vixit. præt. pro præſ.

9. Paupertatem. ſ. in temporalibus bonis. Sed pro, quanquam. Diues. ſ. in ſpiritualibus. Non ſunt. ſ. verè Iudæi. i. Deum confitentes. Synagoga. i. congregatio.

10. Tentemini. i. probemini. Decem. i. multis. Vitæ. ſ. æternæ.

11. Secunda. i. Inferni ſupplicio. vide infr. cap. 20. & 21.

12. Rumphæam. i. gladium.

13. Sedes ſatanæ. i. cultus idolorum, ſeu infideles multi. Nomen meum. i. fidem in me. Et in. &c. Græc. In diebus quibus Antipas, &c Dicitur hic fuiſſe Pergami Epiſcopus vide eius vitam apud Metaphraſtem.

14. Illi. pro, illic. Edere ſ. idolothyta.

15 Ita. explicatio præcedentis.

16. Similiter. quidam iungunt cum præcedentibus. vel q. d. ſicut ſuprà dixi Epheſiis. Si quominus i. alioqui. Gladio. ſ. imperio, ſeu fortitudine Oris. i. ex ore procedentis, vt vidiſti.

17. Abſconditum. i. ignotum inexpertis, vel repoſitum, vt ſolent quæ ſeruantur loco abdito. vide Pſal. 30 ver. 20. Calculum. i. lapillum. olim. res fauſtæ lapillo candido notabantur, vt victoriæ, dieſque natalis, & res eiuſmodi. Itemque in ſuffragiis qui fauebant calculo albo id ſignificabant. ad id ergo videtur alludere. q. d. beabo. Nomen. ſ. beati. Scit. ſ. perfectè.

20. Mulierem, &c. ſecta aliqua hæreticorum ſignificatur, vel certa aliqua mulier ſectæ Nicolaitarum. Fornicari. ſ. id docebat. intellige verò fornicationem carnalem, vel ſpiritualem.

22. Lectum q. d. morbo afficiam. quidam tamẽ Infernum intelligunt.

23. Filios. i. diſcipulos. In mortem. pro, morte. q. d. omnino interficiam. Renes & corda. i. hominis intima.

24. Et cæteris. pro, nempe cæteris. Cognouerunt. i. approbarunt, ſeu receperunt. Altitudinem. i. profunditatem. ſ. errorum, & flagitiorum. Quemadmodum dicunt. i. vt vulgò dici ſolet. Apparet fuiſſe phraſim vulgò tunc vſitatam, cùm vellent ſatanæ fallacias ſignificare. Quidam tamen dicunt phraſim eſſe hæreticorum illorum, qui ſuos errores profunda myſteria vocabant. Pondus. i. afflictionem. q. d. contentus ero iſta qua fertis malorum.

25. Quod habetis, ſcilicet, vel pōdus, vel bonum. Tenere. i. ferre, vel ſeruare. Veniam. ſ. in cuiuſque morte.

26. Opera. i. præcepta quæ fieri iubeo. Dabo illi, &c q. d. faciam mecum imperare. ſ. ex capite Chriſto & membris vnum corpus conſtat, totumque regnabit.

27. Reget. ſ. mecum particeps regni. Ferrea. i. inflexibili ad malum, & valida ad ſupplicium. Confringentur. ſ. irreparabiliter.

28. Stellam, &c. i. cæleſtem lucem, ei in futura vita orientem, & velut diem gloriæ incipiẽtem. vide 2. Petri 1. fortè ſe intelligit. vide cap. 22.

CAP. III.

1. HAbet. ſ. in dextera. Vide cap. 1. Et mortuus. pro ſed mortuus. q. d. multi ex vobis ſunt in peccato.

2. Moritura. ſ. alioqui. bonos videtur intelligere, de quibus infrà. Plena. i. perfecta. Deo meo. loquitur Chriſtus vt homo.

3. In mente, &c. i. memento. Acceperis. i. inſtitutus ſis. Et neſcies explicatio præcedentis.

4. Nomina, id eſt homines. vide Act. 1. Qui. Græc. quæ. Veſtimenta. i. corpora, vel q. d. qui puritatem animæ conſeruarunt. In albis. i. ſtola felicitatis.

5. Sic. Græc. hîc Non delebo, &c. q. d. perpetuò mecum viuet. Nomen eius. i. ipſum. q. d. agnoſcam pro meo, vel laudabo. vide Matt. 10.

7. Verus. i. verax. vide Pſal. 144. ubi eadem ſententia. Clauem Dauid, id eſt, regiam poteſtatem. Aperit, &c. q. d qui facit quod vult, nec ei quiſquam poteſt reſiſtere.

8. Oſtium apertum. i expeditam viam. q. d. abſtuli impedimenta. Quia pro, quamquam. q. d. etſi debilis es, tamen me iuuante, præualebis. Et ſeruaſti. pro, tamen ſeruaſti, vel quia ſeruaſti. Verbum. i præceptum.

9. Adorent, &c. i. ſubiiciantur tibi.

10. Patientiæ. i. de patientia. q d. quod præcepi de patientia ſeruanda. Meæ. i. à me. præceptæ. Ab hora pro, in tempore, vel ab incurſu, ſeu impetu. Tentare. i. ad tentandum. Habitantes. ſ. Chriſtianos per orbem diſperſos.

11. Tene, id eſt. conſerua Quod habes. ſ. boni. Accipiat. i. eripiat, vt ſolet diabolus tentando, vel pro te ſubſtituatur, iuxta illud, Et epiſcopatum eius accipiat alter.

12. Columnam, id eſt, firmiter conſiſtentem.

Templo vel Eccleſia, vel cælo. Et ſcribam,&c. q.d.adſcribam in numerum filiorum Dei,& beatorum,electorúmque meorum.Sunt quidem tales ab æterna ſcripti, ſed hîc executio ſignificatur illius prædeſtinationis. Deſcendit. præſens eſt vide infr. cap. 11. Nouum. ſ. per nouitatem felicitatis. q. d. nouo & ſingulari modo, meum illum faciam.

14. Amen. i. veritas. Fidelis ,&c. i. veriſſimus & certiſſimus Principium. i. auctor. Creaturæ. Dei,vel res creatæ intelliguntur, vel per Chriſtum reparatæ.vide Iacob.1.ver.18.

15. Frigidus. ſ. per infidelitatem. Calidus. ſ. per charitatem. Vtinã.&c. q.d. minus eſſet malum non noſſe viam veritatis,quàm agnitã ſpernere,illud enim peccatum ignorantiæ interdum excuſans,id verò malitiæ.vide 2.Pet.2. Quidam calorem ad charitatem referunt,frigus ad pœnitentiæ fletum, qua velut aqua peccata lauantur fortè per calorem intelligitur Prælati vigilantia & feruor in commiſſo munere, per frigus ineptitudo ab officium, quæ cùm deprehenditur, deponi ſolet,& ſubrogari eius loco alius,at cùm tepidus eſt, & videtur nunnihil facere, malè eſt ſubditis, quia prælatum habent negligentem, nec eis idoneus alius datur. Incipiam, &c. Græ. futurum eſt vt euomam,q. d. abiiciam te(vt ſolent moleſta ſtomacho euomi)niſi reſipiſcas.

18. Aurum,&c.ſ,charitatem ardentem.emitur hæc,pœnitentia, boniſque operibus. i per hæc à Deo obtinetur. Ignitum probatum. pro , igne probatum. i. tribulationibus. Veſtimentis , &c. q. d. vitæ puritate , quam gratia affert peccatis remiſſis. Confuſio. i. ignominia, ſeu turpitudo. Nuditatis.ſ.nudus eſt Dei gratia, qui eſt in peccato.Collyrio.ſ. conſiderationis, ſeu meditationis.Oculos.ſ.mentis.

19. Arguo.i reprehendo.ſ.verbis.ſ. Caſtigo.ſ. tribulationibus. Æmulare.i.imitare.ſ. meliora, vel zelo accendere contra peccata.

20. Oſtium.i.mentem. Pulſo.ſ.vocans ad pœnitentiam.Et ipſe mecum. Hominis cooperatio ſignificatur.

21. Sedere,&c.i.eſſe participem regni mei.

CAP. IIII.

1. Cito. non eſt Græc. nec in Complut. poſt hæc, id eſt,poſthac. q. d.reuelabo tibi futura.

2. In Spiritu. ſ. in ecſtaſi. q .d. eleuata mente cõſpexit, ſedens ſ.Pater,ſeu potiùs Deus trinus.

3. Aſpectu. i. ſpecie Sardinis. Græc. & Complut.Sardij. Viſioni, id eſt,aſpectui, quaſi dicat, colore ſmaragdino. Notant quidam Iaſpide ſignificari Dei pulchritudinem:Sardio (qui colore eſt igneo)iuſtitiam:Iride (quæ pacis ſignum) miſericordiam.

4 Thronos, ſcilicet, ſedilia illa. Vigintiquatuor, ſcilicet , Patres veteris & noui teſtamenti, nam 12. numerus perfectus Albis. puritas ſignificatur,vel gloria. Coronæ.victoriæ ſignum, vel regni.

5. Fulgura , &c. doctrinæ Euangelicæ ſigna, vel iuſtitiæ diuinæ. Septem ſpiritus. i. omnes Angeli. Quidam ad dona Spiritus ſancti referunt.Vide ſup.cap.1.

6. Mare Baptiſmum quidam intelligunt. Alij cõtemplatiuos, fortè cæli planities intelligitur. Vitreum. ſ. colore. Cryſtallo. ſ ſplendore. Medio ſedis.i.inter ſedilia. i.Circuitu ſedis.ſ. throni Dei. Animalia. ſ. Euangeliſtæ Oculis. i. cognitione.q. d. videntia præterita, & futura.

7. Leoni.ſ. Marcus , qui velut à leonis rugitu cœpit Ioannis clamore. Vitulo. ſ Luca , qui à Zachariæ ſacerdotio. Hominis. ſ.Matthæus,qui humanã Chriſti generationem deſcripſit. Aquilæ.ſ.Ioannes,qui diuinam.Vide Ezech 1.

8. Senas.ſ.vt Seraphim. Iſa.6. Intus, id eſt, intra alas. Oculis. i. cognitione. Requiem. i.ceſſationem. Venturus.ſ.ad iudicium.

9. Benedictionem.Græc.gratiarũ actionem.

10. Mittebant. i. demittebant. ſ. victorias ſuas Deo acceptas referentes.

11. Accipere. ſ. à creaturis te laudantibus , & prædicantibus. Virtutem. i. potentiam. Erant. Græc.ſunt.q.d.conſeruantur.

CAP. V.

1. INtus & foris , ſcilicet , myſtico ſenſu , & litterali. Ad litteram verò , membrana erat etiam in tergo ſcripta, & inuolùta more Hebræo. Septem, id eſt, multis, vel ſeptem numero.

3. Subtus terram.ſ.in limbo,aut Purgatorio. Reſpicere.i.intueri.ſeu intelligere.

5. Senioribus.ſ.de quibus,cap.4. Vicit. i. præualuit,quaſi dicat potest. Radix, id eſt,è radice, ſeu ſtirpe.Aperire,id eſt,vt aperiat.

6. Occiſum. ſ.ante , ſed ad vitam reuerſum. Spiritus. i. Angeli per cornua & oculos ſignificati.fortes enim,& perſpicaces.

7. Sedentis. ſ. Dei Patris. Librum.ſ.prouidentiæ,vel prædeſtinationis, vel plagarum , ſeu ſuppliciorum.

8. Aperuiſſet. Græc. accepiſſet. Phialas. vulgò tazze.

9. Nouum, ſcilicet, mortalibus , quibus nunquam tale auditum. vel quaſi dicat , inuſitatum & mirabile.ſic infr.cap.14.num. 3. Tribu.ſ.vocatos,ſeu electos.

10. Regnum. i. Reges. vide ſup. cap. 1. Super terram.ſ.in cælo.

11. Millia millium,id eſt, plurimi,quaſi dicat, innumerabiles.

12. Accipere,ſcilicet, à celebrantibus, ſeu laudantibus , quaſi dicat, prædicari eius virtutem.i. poteſtatem , &c. Diuinitatem. Græc. diuitias. Fortitudinem,id eſt,robur.

13. Sub

13. Sub terra,ſcilicet,in purgatorio. In eo: Græc.in eis.q.d.omnia denique. Dicentes, ſcilicet,ſuo quamque modo.ſic cæli dicuntur enarrare gloriam Dei, & in Pſalmis creaturæ omnes Deum laudare. Benedictio;ſcilicet,ſit, ſeu detur. Poteſtas,ſcilicet,eſt,vel celebretur.

14. Amen.q.d.certè ita eſt;vel,dignum eſt.

CAP. VI.

1. VNum;id eſt,primum.Heb.Vocem.pro, voce.

2. Albus. per Album equum, quidam prædicatores intelligunt, per orbem diſcurrentes; per Rufum,tyrannorum perſecutionem;per Nigrum Hæreticos;per Pallidum, Hypocritas. Sedebat, ſcilicet,Chriſtus.vide infr.cap.19. præliatur quidem in ſuis Chriſtus,quos freno diſciplinæ cogit,& præceptorum habenis ducit,flectitq; quocunque vult. Arcum,ſcilicet,vnde prædicationis ſagittis hoſtes proſternat.Corona.ſignum regni, vel victoriæ.Vincens vt vinceret.pro, vt vincens vinceret.Græc. vincens, & vt vinceret. q.d. Victor,& victurus.

4. Sedebat,ſcilicet,diabolus. Datum, id eſt, permiſſum à Deo.Sumeret,id eſt,tolleret.

5. Stateram,ſcilicet, fingit.Diabolus ſe res ponderare,id eſt,poteſtatem habere,&veritatem docere.

6. Dicentium. lege dicentem, vt eſt in Complut. Bilibris,id eſt, duarum librarum menſura. Græ. chœnix. quæ eſt menſura capiens tantum tritici,quantum ad vnum diem ſufficit. Denario, &c.q.d.etſi caro,tamen emi poterit,ſcilicet , hæretici non poſſunt fidelibus auferre pabulum animæ,etſi conentur. Vnum & oleum,ſcilicet Dei medicinam non poſſunt lædere,nec eius gratiã, aut ſacramenta contaminare.

8. Mors.ſ.animæ , quam ſequitur damnatio. Quatuor partes.Græc.quartam partem. Morte, id eſt,peſte. Beſtiis,ſcilicet,nocentibus, vt feris. per hæc intellige ſpiritualia mala. Gladium, id eſt,falſæ prædicationis.famẽ,verbi Dei penuriã. Mortem,peſtem morum.Beſtias,mundi vitia.

9. Altare.ſ. Chriſti protectionem , qui velut Eccleſiæ Catholicæ altarè , in quo Deo omnia offeruntur à fidelibus. Intellige tamen,vidiſſe Ioannem altare quoddam in cœlo.Habebant, id eſt,reddebant.ſ.de Chriſto.vel teſtimonium vocat Dei legem,ſeu præcepta;vel potiùs veritatẽ à Deo teſtatam. vide 1.Ioan.5.ver.10.

10. Dicentes,ſcilicet,ex zelo iuſtitiæ.De iis, &c.q.d.de his qui nos interfecerunt.

11. Stolæ albæ.ſ.animarum gloria.Conſerui. pro,numerus conſeruorum. Interficiendi ſunt. q.d.permittit Deus viuere veſtros interfectores, propter coronas fratrum veſtrorum.

12. Et ſol,&c.ſignificati quidam aiunt Antichriſti perſecutionem, qua fiet vt multi lucem amittant fidei,& morum.

13. Emittit,id eſt,abiicit.

14. Liber,id eſt, membrana. tales enim libri Iudæorum, ſcilicet, oblongæ membranæ , quæ complicantur,& explicantur. Vide Iſa.34.Significatur verò tãta animorum perturbatio futura, vt & cœlum,& terra aliò receſſiſſe videantur.vel rerum mutatio futura die Iudicij.vide Iſa.34.

17. Ipſorum.Græc.eius.Stare,id eſt,conſiſtere,vel ferre.

CAP. VII.

1. ANgelos, id eſt , extremitates , ſcilicet, Orientem,Occidentem,Aquilonem,& Auſtrum.Tenentes, &c. q. d. quibus datum erat poſſe terram velut ventis tribulationum concutere,ſed interim reprimebant,dum tempus eſſet emittendi.

2. Signum,ſcilicet, crucem qua erat ſignatutus , ſeu ſigillum in quo eſſet crux , nam Græc. σφραγῖδα. Quatuor,ſcilicet,de quibus ſupr.

4. Signatorum.ſ.ab eo Angelo,Ex omni. ſub. ferè.Nam deeſt tribus Dan.Qui poteſt,dicat cur omiſſa ſit:nec enim veriſimile eſt nullos ex illa ſaluari.eſt quidem communis opinio ideo omiſſam,quia ex ea futurus Antichriſtus.

8. Ioſeph,id eſt,Ephraim.

12. Turbam.ſ.ex gentilitate conuerſorum.

10. Salus.ſ.accepta referatur,vel q.d. congratulamur de eius felicitate.

12. Amen. vox confirmantium. q. d. ſanè ita eſt.Claritas,id eſt,gloria.

13. Reſpondit,id eſt,locutus eſt.Heb.

14. Stolas.i.corpora,vel ſeipſos, id quod per ſtolas albas ſignificatur. In ſanguine. vel martyres intelliguntur , qui Chriſti imitatione ſanguinem fuderunt,vel omnes ſancti qui ſanguinis Chriſti virtute ſanctificati.

15. Seruiunt,ſcilicet,laudando. Die ac nocte, id eſt,ſemper. Templo, id eſt, cælo. Habitabit, ſcilicet,perpetuò.Super illos,pro,in illis.

16. Sol,&c.q.d.vlla moleſtia.

17. In medio throni. vide ſup.cap.5. Reget, ſcilicet,paſtoris inſtar.Græc.paſcet.Vitæ.pro,viuos,ſeu vitam lætificantes.Aquarum;ſcilicet, diuinarum gratiarum.Abſterget, &c. q. d. omnem mœſtitiam auferet.

CAP. VIII.

1. SIlentium , ſignificatur Eccleſiæ pax per breue tempus fortè, vt quidam aiunt, poſt mortem Antichriſti.

2. Angelos. ſ. de quibus cap.11. dictum eſt. Tubæ. quarum ſonitu mundi calamitates prænunciarent,vt infr.dicitur.fortè verò per Angelos prædicatores ſignificantur.

3. Altare,ſcilicet,quod vt ſtatim dicitur,erat ante thronum Dei.Incenſa. i. aromata, ſcilicet, Orationes.vt ſtatim explicatur.Daret.i.offerret.

4. De orationibus pro,nempe ex orationibus.

5. Tonitrua,&c.ſ.calamitatũ ſecuturarũ ſigna.

7. In.pro, cum. nempe miſta erant illa duo cum ſanguine. Miſſum eſt. pro, miſſa ſunt. Fœnum,id eſt,herba.

10. Stella. ſ. cometa. Fontes, ſcilicet, in tertiam partem.

11. In Abſynthiũ,id eſt,amariſſima.De aquis, id eſt,aquatum potu.

12. Percuſſa, ſcilicet, tenebris. Pars, tertia. ſcilicet, lux erat tertia ex parte minor ſolito.

13. Væ væ væ ter ob tres calamitates ſequentes. Habitantibus, ſcilicet, malis. De cæteris, id eſt,ob cæteras.

CAP. IX.

1. Stellam, ſcilicet, diabolum, qui antea ſplendidus erat. Cecidiſſe,ſcilicet,olim. Clauis, ſcilicet, tentandi poteſtas. Putei, &c. ſcilicet, Inferni, quo per peccatum deſcenditur. Quidam tamen Angelum bonum intelligunt, cui data ſit clauis,id eſt, puniendi poteſtas.

2. Fumus.ſ.errorum.Magnæ.Græc.ardentis.

3. Locuſtæ,ſcilicet, hæretici. Quidam feros aliquos homines intelligunt,vel dæmones.Scorpiones.q.d.nocendi veneno.

7. Similes auro,Græc. aureæ. Galeas quidam militum intelligunt,nam locuſtas eſſe exercitũ.

11. Abyſſi,id eſt,inferni,ſcilicet,diabolus. Abadon,id eſt,perditio. pro, perdens. Latinè habens,&c.Id additum ab interprete.Exterminans, id eſt,perdens.ſeu vaſtans.

12. Væ,id eſt,calamitas. Vnum, ſcilicet, ex tribus,de quibus cap.8.

13. Ante oculos Dei.Græc.coram Deo cap.8. dixerat ante thronum Dei.

14. Angelos,ſcilicet,malos.

15. Horam,&c.i. tempus à Deo ſtatutum.

16. Vicies,&c.Græc.myriades myriadum.eſt autem myrias decem millia. Intellexit verò interpres per myriades,bis decem millia, per myriadem decem millia.ita fiunt vicies millies, dena millia.q.d.numerus propè infinitus. Audiui, &c.q.d.Id intellexi docente quodam, non enim poteram numerare.

17. Ita,ſcilicet,vt iam dicam.Sedebant, ſcilicet,dæmones. Hyacinthinas.ſ. colore. intellige vel omnes fuiſſe igneas hyacinthinas & ſulphureas,vel alias igneas,alias hyacinthinas. Procedit Pro,procedebat.

20. Neque.pro,non.q.d.nòn ideo tamen permoti ſunt,vt pœnitentiam agerent.

CAP. X.

1. Angelum.fortè illum,de quo ca. 5.verſic.2.

2. Libellum. In quo fortè ſcripta hominum peccata,& ſupplicia.

3. Clamauit.ſ.quod inf dicetur.Locuta,&c.id eſt, ediderunt ſonos ſuos,ſeu ſtrepitus. quanquã ex ſequentibus apparet fuiſſe voces aliquid ſignificantes,ſed tanto ſtrepitu, vt qui loquebantur tonitrua viderentur.Septem autem,pro multis poſita videntur.

4. Signa.q. d.claude ea mente tua. Noli ea ſcribere.Græc.Poſt hæc ſcribe.ſed videtur error in codice.Tempus. ſ.bene operandi, ſeu merendi, vel tempus ſimpliciter, quod in fine mundi ceſſabit.

7. Myſterium, id eſt, occulta in eius prouidentia diſpoſitio de ſuis electis & reprobis.ſicut pro,quod.

9. Deuora.q.d.auidè in mente reconde. Venter.i.mens.ſ. cogitatio calamitatum. Dulce. pro,dulcis.

11. Prophetare.i.prædicare.ſ.verbo & ſcripto, poſtea Euangelio. vel intelliguntur prophetiæ quæ in hoc libro ſequuntur.

CAP. XI.

1. Calamus,id eſt,arundo. Dictum eſt mihi. Græc. Aſtitit Angelus dicens. Templum ſ.Ioanni oſtenſum,quod electorum Eccleſiam repræſentabat.

2. Eiice,&c.q.d.ne cures.Sanctam.ſ.Ieruſalẽ, vel Eccleſiam.Calcabunt.ſ.impij Antichriſti miniſtri Menſibus, &c. ſ. tribus annis & dimidio. vide Dan.7.& inf.cap.12.

3. Dabo.ſ.ſpiritum,vel quod ſequitur,& prophetabunt,pro, vt prophetent. Teſtibus.ſ. Henoch,& Eliæ.Hier.ep.148.

4. Duæ.pro,velut duæ.

5. Eos.pro, eis. De ore eorum.i. ad eorum preces,ſeu imperium Sic ſ.igne deuorante.

7. Beſtia.i fera.ſic inf.ſ.Antichriſtus. Abyſſo, ſcilicet,peccatorum.q.d. qui cùm ſit ſceleratiſſimus,accipiet imperium.vel abyſſo, id eſt, mari. vide inf.cap.13.

8. Corpora.ſ.cadauera. Ciuitatis.ſ.Ieruſalem quæ magna erit, cùm ibi regnabit Antichriſtus à Iudæis pro Meſſia receptus.

10. Cruciauerunt.ſ moleſta erat impiis prædicatio eorum.

11. Vitæ,id eſt, viuificans,ſcilicet,anima. A Deo,id eſt,Deo auctore.

12. Audierunt.Græc.audiui.

13. Nomina ſcilicet.numerus.

14. Væ,ſcilicet,de quo ſup cap.8.

15. Regnabunt.Græc.regnabit.ſ.plenè Deus, deſtructo peccato.

17. Regnaſti.pro,regnas.

18. Ira.i.punitio Mortuorum, ſcilicet, reſuſcitandorum Iudicari.i.vt iudicentur.Reddere i. vt reddas. Exterminandi, id eſt, perdendi Corruperunt,ſcilicet,peccatis.

19. Templum.i.quod templũ repræſentabat. Arca i. Chriſtus. in quo cibus cæleſtis, & lex. terræ motus. Græc.tonitrua. Grando. Iræ Dei ſigna erant iſta omnia.

CAP. XII.

1. Signum. i. quiddam aliud ſignificans, vel mirabile quiddam. Mulier. ſ. Eccleſia. Sole. ſ. Chriſto, vel cœleſti lumine. Luna. ſ. mundus per lunæ mutabilitatem ſignificatus. Stellarum. Fortè Apoſtoli ſignificantur.

2. In vtero habens, id eſt, grauida. Pariat. ſ. filios ſpirituales.

3. Draco. ſ. diabolus. Rufus. ſ. ſanguinarius, ſeu homicida. Cornua decem: per hæc decem reges, ſeu regna intelligũtur, de quibus Dan. 7. vt multi aiunt.

4. Trahebat. ſ. cùm è cœlo caderet: vel de ſpiritualibus ſeu iuſtis loquitur, quos ad peccatum pertrahet: cauda. i. opera Antichriſti, quo velut poſtremo miniſtro vtetur.

5. Peperit. ſ. per Mariam Chriſtum: vel, per baptiſmum electos, qui maſculi nomine ſignificantur: Recturus. ſ. cum Chriſto ſi electi intelligantur vide ſup. ca. 2. Raptus. ſ in Aſcenſione Chriſtus: vel electi per mortem. qui ſup. cap. 3. dicuntur in throno Chriſti ſeſſuri.

6. Solitudinem. ſ. à mundanis recedens. Paſcant. ſ. Dei verbi miniſtri. Mille, &c. vide inf.

7. In cœlo. ſ. illic Ioanni apparebat quod tempore Antichriſti in terra faciendum erat. Angeli. ſ. quibus præfectus. Prœliabantur. ſ. defendendo electos.

8. Valuerunt. ſ. reſiſtere. Eorum. ſ. cum ipſis.

Antiquus. ſ. qui primos parentes in paradiſo vicit per ſerpentem. Vniuerſum, &c. i. maximam orbis partem

9. Proiectus, &c. quaſi dicat, de ſua poteſtate dejectus.

10. Salus, ſcilicet, bonis. Virtus, id eſt, fortitudo, ſcilicet, apparet. Accuſabat: hinc apparet per cœlum ſuprà Eccleſiam intelligi. Intellige verò accuſationem calumnioſam: eſt enim diabolus, id eſt, calumniator.

11. Sanguinem. i. virtutem ſanguinis. Teſtimonij. i. prædicationis. Vſque ad mortem. q. d. adeò vt etiam ſe morti exponerent.

12. Terræ, & mari i. terrenis, & mundanis. Habet. ſ ad nocendum.

14. Alitur. ſ. cibo ſpirituali. Tempus. i annum. Tempora. i. duos annos. Temporis. i anni vide Dan. 7. & 12. Not. quòd tantundem temporis eſt in 42. menſibus, de quibus ca. 13. & 1260. diebus, de quibus inf. A facie ſerpentis: i. propter ſerpentis metum, vel periculum: iungendum autem id cum, vt volaret, &c.

15. Aquam. ſ. perſecutionis, ſeu tribulationis. Trahi. i. rapi, & mergi.

16. Adiuuit, &c. per metaphoram ſignificat in nihilum recidiſſe diaboli perſecutionem.

17. Teſtimonium. i. fidem, ſeu confeſſionem. vide ſup. cap. 6.

18. Stetit. Græc. & in Latinis correctioribus, ſteti. ſ. vt viderem quod ſequitur.

CAP. XIII.

1. Mari. i. mundó. Beſtiam. ſ. Romanum imperium: vel imperiorum multitudinem, vel Antichriſti. vide ſup. cap. 11. Blaſphemiæ. ſ. contra Deum & Sanctos. Apparet fuiſſe in vnoquoque capite ſcriptum Blaſphemia.

2. Pardo. i. Pantheræ mari. Draco, i. diabolus

3. Vnum. ſ. Antichriſtum, vel regem aliquem alium. Quaſi occiſum. ſ. ſe finget mortuum, & reſuſcitatum, ſecundum quoſdam, Antichriſtus: vel intelligitur plaga mortifera, vt ſtatim dicitur. Mortis. i. mortifera, ſeu quæ mortifera videbatur, quamquam ex iis quæ infrà dicuntur, videtur vera plaga intelligi, veréque mortifera Et admiratæ, &c. q. d. cum admiratione ſecuta eſt.

4. Draconem. i. diabolum: nempe illum qui dedit beſtiæ poteſtatem, qui reuera eſt diabolus: etſi ipſi non putent, fortè etiam ſcientes diabolum adorabunt. Beſtiæ. Ioannes ſic vocat, ſed illi fortè Chriſtum vocabunt.

5. Magna. i ſuperbè. Facere. ſ. malè, vel facere pro viuere poſitum. vide Iacob. 4. ver. 15.

6. Ad Deum. i contra Deum. vide 2. Theſ 2.

Tabernaculum. i cœlum, vel Eccleſiam.

7. Vincere. ſ. bello.

8. Ab origine mundi. Iunge cum, ſcripta ſunt. vide inf. cap. 17. dicit quidem minus, ſed plus ſignificat, ab æterno enim non ſunt ſcripta.

10. Qui in captiuitatem, &c. q. d. qui ſanctos lædet, à Deo punietur. Gladio occidi. ſ. diuina vltione. Hic. i in his rebus.

11. Aliam. ſ. Antichriſti miniſtros: vel ipſum Antichriſtum, qui etiam ſuprà per caput vnum prioris beſtiæ ſignificatus eſt: vel aliquem eius pſeudoprophetam. vide inf. cap. 19.

12. Poteſtatem, &c. id eſt, quæcumque poterat prior beſtia.

13 Signa. i. res mirabiles, & miraculis ſimiles vide 2. Thes 2.

15. Spiritum, non animam, ſed dæmonem aliquem.

14. Habet, pro, habuit. Vixit, pro reuixit.

16. Characterem. i. impreſſam notam. Numerum. ſ. quem faciunt litteræ nominis eius Græcæ, vel Hebraicæ. Nam Heb. & Græc. numeri per litteras ſignificantur.

18. Sapientia. ſ. opus eſt. Hominis. i. nominis cuiuſdam hominis. id verò nomen quod ſit quis diuinet? Multi multa repererunt, quæ hunc numerum efficerent, ſed re ſemper incerta.

CAP. XIIII.

1 AGnum. ſ. Chriſtum Sion. ſ. cœlum. In frontibus. q. d ſtatim apparebat eſſe Dei filios, Chriſtique diſcipulos.

3. Nouum: non id iungendum eum, quaſi; verè enim nouum erat Ioanni, nunquam ab eo auditum. vide ſup cap. 5. Diſcere. Ita legitur

Græc. & in correctis Latinis. q. d. non poſſunt alij, quamquam beati, de virginitate qua caruerunt lætari vt iſti. Empti, id eſt, peculiariter acquiſiti, vel redempti.

4. Coinquinari. q. d. puritatem caſtitatis non amiſerunt. Sequuntur. i. imitantur. q. d. Chriſto ſimiliores, quàm cæteri qui non virgines. Empti. ſ. Chriſti ſanguine. Hominibus. i. hominum numero. Primitiæ. ſ. præcipui inter omnes, ob virginitatem.

5. Inuentum. ſ. dum viuerent. Sine macula. coniunge cum ver. 4. alioqui omnes beati, ſine macula ſunt.

6. Alterum. pro, alium. Aeternum. i. perpetuæ veritatis, ſeu, ad æternam vitam ducentis. Fortè per iſtum Angelum & ſequentes, prædicatores intelliguntur futuri temporibus nouiſſimis.

7. Honorem. Græc. gloriam. Venit pro, veniet citò.

8. Babylon. i. Mundus, vel Roma, quæ ſic appellabatur ab Apoſtolis ob idololatriam & flagitia. vide 1. Pet. 5. Iræ. i. furoris, vel dignæ ira, id eſt, punitione.

10. Mero. iunge cum, vino. Miſtum. ſ. mille pœnis. Vide Pſal. 74.

11. Aſcendet. Græc. aſcendit. Die ac nocte, pro, vnquam. Si quis acceperit, pro, quicunque acceperit.

13. In Domino. i. in Domini gratia, vel propter Dominum, vt martyres. Amodo. i. poſt hac. iunge verò cum, vt requieſcant. ſ. vbi planè purgati fuerint, ſi quid fortè hic non fuiſſet purgatum. Opera. ſ. neceſſaria ſunt opera bona, nec ſufficit fides ſola. Sequuntur. pro comitantur.

14. Filio hominis. i. homini cuidam. ſ. Chriſtum repræſentanti. Falcem. ſ. ad meſſem. i. ſeculi conſummationem.

15. De templo. vide ſup. cap. 11. Venit? præteritum eſt. Aruit. i. maturuit. vide Ioel. 3.

18. Ignē. ſ. altaris holocauſtorū quod in templo cœleſti repræſentabatur, vel ignē in iudicio accendendum, de quo Pſal. 96. Botros ſ. impios. Nam pij per meſſem ſignificati. vide Ioel. 3.

19. Lacum. i. locum, in quem exprimi ſolet vinum. Intelligitur verò infernus.

20. Extra. ſ. ita vt ſanguis extra lacum in Ciuitatis exteriora efflueret: vel q. d. puniuntur impij excluſi Dei ciuitate. Sanguis. ſ. vuarum. i. vinum. nempe ſupplicia inundarunt. Frænos, &c. q. d. latiſſimè vt ſolent æquæ cùm inundāt per magnum ſpatium, vſque ad equorum tranſeuntium frenos aſcendentes. Mille ſexcenta, id eſt plurima.

CAP. XV.

1. Signum, id eſt, quiddam futura ſignificans. Conſummata, id eſt expleta. Ira, id eſt punitio.

2. Mare vitreum, &c. fortè cœlum intelligitur vbi claritas & charitas. vide ſup. cap. 4. Et imaginem, &c q. d. & contempſerunt decreta de imagine, & nominis numero. de quo ſup. Dei. i. Deum celebrantes. q. d. paratas ad Dei laudes.

3. Moyſi: de quo Exod. 15. Agni. i. in laudem Agni. Viæ. i. opera, ſeu præcepta, & prouidentiæ. Seculorum. ſ. omnium. Græc. Gentium.

4. Magnificabit. Græc. glorificabit. Nomen tuum. i. te Pius. ſ. perfectè, vel in omnes homines vtens miſericordia Omnes gentes, pro, ex omnibus gentibus. Quoniam. Omnia hæc aduerbia ad principium verſus referenda ſunt. q. d. ob hæc omnia magnificandus es: vel q. d. & quidem omnes, &c. Manifeſta. q. d. apertè iuſta: poſſunt autem iudicia, præcepta intelligi.

5. Tabernaculi teſtimonij. q. d. illa pars templi quæ repræſentabat Sancta Sanctorum, vbi teſtimonium. i. lex aſſeruabatur.

6. De templo. Græc. de cœlo: ſed placet magis noſtra lectio. Lapide. Græc. & Complut. lino. Candido. Græc. ſplendido.

7. Iracundiæ. i. punitionis, ſeu ſuppliciorum.

8. Fumo. ſ. ira, vel nebula ſignificatur. Maieſtate. Græc. gloria. q. d. ob Dei præſentiam. De, pro à. Conſummarētur. i. explerentur: ſignificatur Dei iudicia non poſſe intelligi ante diem Iudicij.

CAP. XVI.

2. Peſſimum. i. nocentiſſimum.

3. Mortui. ſ. hominis. Anima viuens, ſcilicet, piſces.

5. Aquarum. ſ. præfectum. Sanctus: non eſt id verbum cum præcedentibus iungendum. Græc. & ſanctus.

7. Etiam Græc. ναὶ, certè.

8. Et igni, pro velut ignis.

10. Sedem. i. Regnum. Tenebroſum. i. calamitoſum. Commanducauerunt. i. momorderunt.

11. Vulneribus. Græc. vlceribus.

12. Regibus: qui ſint reges hi quibus Angelus viam præparat, dicat qui nouit.

14. Dei. ſ. à quo ſuperandi.

15. Venio. ſ. ad iudicium. Fur. ſ. inſperato. Veſtimenta. ſ. virtutes. Turpitudinem. ſ. vitiis.

16. Congregabit. ſ. Antichriſtus: vel pro, congregauerunt. ſ. ſpiritus dæmoniorum, de quibus ſuprà.

17. Templo. Græc. templo cœli. Throno. ſ. Dei. Factū eſt. q. d. Hic finis plagarum.

19. Ciuitas. ſ. Ieruſalem ſecundùm quoſdam. Babylon. ſ. mundus.

20. Et omnis, &c. indicatur mundi finis.

21. Sicut talentum. i. talenti magnitudine: vel q. d. maxima.

CAP. XVII.

1. Meretricis. Quidam Romam intelligunt, ob idola quæ tunc colebat, vel

Mundum ſ. malorum multitudinem. Aquas: populi intelliguntur. vide infrà.

2. De vino, &c. q. d. voluptatibus, & vitiis. Proſtitutionis i. fornicationis. Videtur autem ſignificari præcipuè idololatria, more Scripturæ.

3. Coccineam: iunge cum, beſtiam, id eſt, feram: ſignificatur autem colore iſto crudelitas, vel regius ſplendor. Capita ſeptem. fortè beſtia eſt, de qua ſup. cap. 13.

4. Circundata. i. amicta. Inaurata. i. ornata.

5. Myſterium. ſ. vſurpant impij nomina, aliàs ſacra: & hæretici ſua venditant myſteria.

6. Ebriam. ſ. ſatiatam: ſic dicitur hoſtis ſanguinem ſitire. Et de, fortè pro, id eſt de.

7. Sacramentum. Græc. myſterium, q. d. quid ſignificet.

8. Fuit, & non eſt, pro erit, & citò deſinet. Abyſſo. i. inferno. vide infrà, cap. 20. vel mari. vide ſup. cap. 13. Quæ erat, & non eſt, pro deſiiſſe.

9. Hîc. i. hac in re. Senſus. i. intellectus. Qui habet ſapientiam. q. d. verus, vel qui ſapiens eſt, aduertat.

11. Ipſa octaua. Græc. ipſe octauus. ſ. rex. De ſeptem. ſ. ſocietate malitiæ.

12. Vna hora, id eſt, breui tempore. Poſt beſtiam. ſ. ſequendo illam, ſeu imitando. Græc. cum beſtia.

16. Carnes, &c. Hyperbole eſt qua ſignificatur odium maximum, & rabies. vide Iob 19. & 31. & Pſal. 26.

17. Illi. ſ. Deo. Suum. i. ipſorum. Conſummentur, id eſt, compleantur. Verba Dei, id eſt, à Deo prædicta.

CAP. XVIII.

1. GLoria, id eſt, claritate, ſeu ſplendore.

2. In fortitudine. i. fortiter. ſ. magna voce. Cecidit. q. d. iamiam cadet. Et facta, pro, nam facta. q. d. quia fuit velut hoſpitium dæmonum. Cuſtodia, id eſt, locus. Volucris. i. dæmonum receptio.

3. Iræ. vide ſup. cap. 14. Virtute. i. copia. Delitiarum. ſ. mercium ad delitias comparatarum.

5. Peruenerunt. ſ. velut vindictam clamantia.

6. Duplicia. ſ. ſupplicia: duplex autem & duplū. pro, multo: dicuntur verò ſancti facere quod à Deo factum approbant.

7. Dicit. ſ. ſe glorificans. Vidua. ſ. imperio. Luctum, id eſt, triſte quicquam.

9. Super illam, id eſt, eius cauſa.

10. Iudicium, id eſt, condemnatio.

12. Thynum: ex thya arbore, de qua. Plin. lib. 13. cap. 16 vide 3. Reg. 10. Lapide. Græc. ligno. Æramento. id eſt, ære,

13. Animarum hominum. ſ. delicias alias.

14. Deſiderij animæ tuæ. i. tibi deſiderata & grata. I. ueniens. Græc. inuenies.

15. Hominum. Græc. horum.

17. Deſtitutæ. i. deſertæ. Lacum, pro, lacu. i. lacubus. Græc. nauibus. Operantur. i. ſe exercent, ſeu negotiantur.

18. Locum. Græc. fumum.

19. Flentes, & lugentes. i. vehementer flentes. Pretiis i. pretioſitate.

20. Iudicauit, &c. q. d. vltus eſt vobis factas iniurias. Iudicium. i. cauſam.

21. Mittetur. ſ. in infernum.

22. Molæ. i. molam verſantium.

23. Veneficiis. i. peccandi illecebris.

24. Prophetarum, ſcilicet, interfectorum. Omnium. Hinc apparet per Babylonem mundum ſignificatum.

CAP. XIX.

1. TVbarum. Græc. turbarum: ſic infra. Laus. Græc. ſalus. i. proſperitas. ſ. tribuatur à celebrantibus.

2. In proſtitutione. i. fornicatione.

3. Aſcendit, præſens eſt.

4. Amen. q. d. certè ita eſt.

5. Sancti. Græc. ſerui.

6. Tubæ. Græc. turbæ. Regnauit, pro regnat.

7. Nuptiæ. i. tempus nuptiarum.

8. Enim, pro autem. Iuſtificationes. i. opera iuſta, & virtutes.

9. Vocati. ſ. vocatione electorum.

10. Ne feceris. Modeſtiæ exemplum dat, vt Petrus Act. 10. non vt illicitum prohibet. Itaque inf. cap. 22. voluit iterum adorare Ioannes Angelum. Teſtimonium. i. confeſſionem. Enim, pro autem Spiritus, &c. q. d. id quod Prophetæ prædixerunt.

12. Diademata multa. ſ. poteſtas in omnia regna. Nomen. ſ. Dei, ſeu verbi Dei. vide infrà. Nouit. ſ. ſe ſolus ipſe comprehendit.

15. Gladius. ſ. imperium. Virga ferrea: vide ſuprà, cap. 2. Calcat, &c. q. d. punit damnatos. Id videtur ſignificatum veſte aſperſa ſanguine.

20. Fecit, pro fecerat. Viui. Intellige tamen mortuos antequam ad infernum peruenirent. vide Num. 16. Stagnum. ſ. infernum. Ardentis & ſulphuris Græc. ardens ſulphure.

21. In gladio. i. imperio, ſeu iuſſu.

CAP. XX.

1. ABy ſſi, id eſt, inferni.

2. Antiquum, ſcilicet principem dæmonum, qui olim Euam ſeduxit, & Chriſtum tentauit: de quo & ſcriptum, Qui paratus eſt diabolo, &c. Et princeps huius mundi eiicietur foras. Mille, id eſt, reliquos ſeculi Aug.

3. Abyſſum. i. infernum. Signauit, id eſt, velut ſigillo obſignauit, ne porta aperiretur. Super illum. ſ. diabolum. Solui. i. permitti tentando facere quantum poteſt Auguſt. 20. Ciuit. Tempore. ſ. Antichriſti.

4. Iudicium. ſcilicet, illud, de quo, Quæcūque

ſolueritis ſuper terram, &c. Aug. Alij verò iudicium illud intelligunt, quo iudicatori ſunt ſancti cum Chriſto, in die Iudicij. Et animas. pro, nempe animabus. Vixerunt. ſ. vita beata. Mille annis. i. vſque ad diem Iudicij.

5. Mortuorum. ſ. in peccato. Vixerunt. ſ. vita illa beata hîc terminatur parenthesis. Donec. iunge cum, mille annis. Prima. ſ. per animæ beatitudinē. ſecunda erit, etiam corpore beatificato.

6. Secunda. ſ. per ſupplicium æternum animæ & corporis: nam prima per animæ ſolius. Mille. i. vſque ad finem ſeculi, ſeu tempus Antichriſti.

8. Super quatuor, &c. q.d. ad Orientem, Occidentem, Septentrionem, & Meridiem. Gog. & Magog. Accuſatiui ſunt. q.d. nempe Gog & Magog. Vide Ezech. 38.

9. Ciuitatem ſ. Eccleſiam.

11. Fugit. ſ. à ſtatu ſuo, per renouationem.

12. Libri, ſcilicet, conſcientiarum. Vitæ. i. præceptorum Dei vitam dantium, vel prædeſtinationis vide inf.

13. Mare. i. mundus, vel mare ipſum Mortuos. i. mortales, vel corpora mortuorum. Infernus, id eſt, ſepulcra.

14. Infernus & mors, id eſt, inferno, & morte æterna digni.

CAP. XXI.

1. ABijt. ſ. in meliorem formam. Non eſt, ſcilicet, priùs, quia renouatum.

2. De cælo. ſ. cæleſtis eſt gratia, per quam facta eſt. Aug. 20. Ciuit. præſentem Eccleſiam intelligit; alij cæleſtem, quam dicunt deſcendere innoteſcendo. A Deo iunge cum, deſcendentem vide ſup. cap. 3 Viro iunge cum, paratam. vel q.d. cauſa viri ſui.

3. Throno. Græc. cælo. Tabernaculum. q. d. habitaculum, cuius olim tabernaculum figura.

4. Clamor. ſ. oppreſſorum, vel afflictorum.

5. Fideliſſima. Græc fidelia.

6. Factum eſt. ſ. iudicium, vel quicquid prædictum erat de Eccleſiæ ſtatu. Gratis. Id dicitur, ipſa gratia vnde merita, gratis datur.

8. Timidis ſ. timore mundano, & ſeruili. vel qui timore peccant. Mendacibus. ſ. perniciosè.

10. Deſcendentem. i. quæ deſcenderat.

11. Sicut cryſtallum Græc. cryſtallizanti. i. fulgenti in modum cryſtalli.

12. Angulos. lege Angelos.

14. Fundamenta. i. lapides precioſos in fundamentis. vt infr. explicatur.

16. De arundine. pro, cum arundine. Duodecim millia. ſ. in vnoquoque latere tria millia. Eius. ſ. vrbis, nempe domorum altitudo trium millium ſtadiorum.

17. Menſura. ſ. beatitudinis. vel q. d. vſus eſt Angelus menſura qua ſolent homines.

18. Vitro. ſ. perſpicuitate.

19. Calcedonius. Quidam legendum putant Carchedonius.

21. Et ſingulæ. explicatio eſt præcedentium.

22. In ea ſ. ciuitate cæleſti, Aug.

23. Illuminauit, pro illuminat.

24. Gentes. ſ. ſaluatæ. Eius. ſ. ciuitatis. Afferent. q. d. illic reponent. ſ. illam putabunt veram hominis gloriam, & honorem.

26. Gentium. i hominum ſaluatorum. q. d. illic erunt verè glorioſi, & beati.

CAP. XXII.

1. VItæ. Græc. vitæ.

2. Per ſingulos. explicatio præcedentis. ſ. non duodecim fructus diuerſos, ſed duodecies fructum. Folia, ſcilicet, verba cæleſtia, ſeu Chriſti.

3. Omne maledictum, &c. q. d. nihil dignum maledictione Amplius. Græc. illic.

4. In frontibus. vide ſup. cap. 14.

5. Vltra. Græc. illic. Illuminabit. Græc. illuminat.

6. Fideliſſima. Græc. fidelia.

7. Ecce. verba Chriſti.

9. Ne feceris. vide ſup. cap. 19.

10. Signaueris. i. conſignaueris. q. d. ne texeris, ſed prode.

11. Iuſtificetur. Græc. iuſtitiam faciat.

13. Primus & noniſſimis. i. principium & finis, vt ſup. dixit.

14. Qui lauant ſtolas ſuas in ſanguine Agni. Græc. facientes mandata eius. Poteſtas, &c. q. d. vt fruantur arbore vitæ, ſcilicet, Deo.

15. Canes, ſcilicet, immundi, & impudentes. Mendacium, id eſt, Iniquitatem. vide Oſe. 7. & 10 & Rom. 3.

16. Radix. i. ex ſtirpe, vt ſtatim explicat.

17. Spiritus. ſ. ſanctorum, vel Spiritus ſanctus, qui facit ſanctos id dicere. Sponſa ſ. Eccleſia. Gratis. vide cap. 21.

18. Enim pro, autem. Græc. ego ſ. Ioannes.

20. Etiam. i. certè. verba Chriſti. Quidam tamen Ioannis dicunt. Amen. i. ita fit. optantis verbum.

21. Vobis Græc. ſanctis.

FINIS.

Deo gratias.

PHRASES SCRIPTVRÆ,

ORDINE ALPHABETICO.

Vbi numerus prior caput indicat,ſecundus verſum. In quibus autem tantùm eſt vnum caput,ſoli verſus indicantur.

A

A vel ab.pro,in Pſal.67,30.Eccli.23, 10.Iere.10,14 & 49,5.
A.pro,contra. Pſal.139,9.
A.pro,ad.Ezech.30,6.
A.pro, ob. Eccli.42,11. Iſa.15, 5.& 16,11. Oſe.4.19. Matth. 18,7.
A.vel ab.pro,propter.Pſal.43,7.& 54,4.& 87,19.& 109,34,19.Eccl.20.24.Iſa.1.29.Ier.22.22. Tob.4,9.Oſe.7,16.
A.vel ab.pro,præ,ſeu pluſquam.4.Eſdr.16,12. Pſal. 6.8.& 37,9.& 72,25.& 92,4.& 108,24.Eccli. 24.39. Iere.47.3.& 50.13.Ezech.16,52. Mich. 2,12 Luc.18,14.Hebr.2,7.
A.pro,quàm,2,Cor.11.5.& 12,11.
A.pro,de.Iere.19,1.
A diebus in dies.i.quotannis.Exod.13,10.
A Domino.i.iuſſu Domini.Num.11.31.
A facie.pro,coram.Geneſ.6,13.Ioſ.10,10. 2.Reg.7, 23. Pſal.9,4.& 60.4.& 95,13.Thr.2,3. Abac. 2,19.2.Theſſ.1,9.
A facie.pro,à præſentia.Pſal.50,13.& 67,3.& 96, 4.& 113,7.
A facie.pro,cauſa,ſeu propter.Gen.6,13.& 16,8. 1. Reg 8,18.Pſal.37.4,6.& 101.11.Iſa.2,10.& 7, 16. & 37,6. Ierem.13,17.& 23,9.& 48,44. Thren.5,9,10. Oſe.10,15. Apocal.12, 14.
A facie.i.vi.Iere.32,24.
A facie alicuius.i.ab aliquo.1.Mach.5,21.
A generatione in generationem.i.perpetuò.Pſal.76, 9.& 89,1.Dan 3,100.
A principio.i prius. Ierem.30,20.& 33,7,11.
A voce.i.propter Iſa.24,18.
Ab.pro,apud.Bar.4,27.
Ab anno in annum.i.ſingulis annis. Zach.14,16. 1.Mach.4,59.
Ab.pro,de.Heb.6,1.
Abbreuiatum.pro,definitum. Dan.9,24.
Abominationes.pro,dijs gentium. Exod.8,26. Ezech.7,20.
Abuti.pro,uti.1.Cor.9.18.
Abyſſus,id eſt,mare,ſeu aquæ copia.Gen.1,2.& 7,11.& 49,25. Deut.33,13. Iob.38,30.Pſal. 32,7.& 77,15. Prou.8,27. Eccli.16,17.& 43,25.
Abyſſus.i.profunditas.Pſal.35,7.Eccl.48,18.
Abſtractum pro concreto,ſeu ſubſtantiuum pro adiectiuo. Eccl.44,17.Pſal.106,42. 1. Mach. 9.70.& 14,7. Ioan.17,17.Act.11,2. Rom.2, 26,& 11,7. 2. Corinth.5,21.& 7,4.Galat.2,9, Epheſ.1,19.& 2,11.& 4,8.& 6,12. Phil.3, 3.2.Theſſ.2,3. Tit.1,10.1.Petr.2,17,2.Pet.2,10. 13,1.Ioan.2,2.& 4,10. Iuda.8,12.
Accinctus.i.expeditus,vel fortis.Num.32,17.Hab. 3,16.
Accingere lumbos.i.ſe parare ad iter 4.Reg.9,1.
Ad.pro,ab.Eccli.45,15. Matt.5,2.
Ad.pro,de.Iob 34,31. Iere.22,11.& 27,29. Luc. 19,9.Rom.10,21.
Ad.pro,ob.Mar.10,5.Matth.19,8.
Ad.pro,contra.1.Reg.7,7. Eccli.13,8. Iſa. 32.6. Iere.51,25. 1. Machab. 3,35. Luc.14,31.& 20,19.
Ad.pro, coram. Act.24,16.
Ad.pro,per.Heb.6,5.Iacob.4,5.
Ad.pro,ſuper.1.Paral.11,10.
Ad.pro,a.Ezech.29.10.
Ad.ſubintelligitur.1.Reg.14,18.
Adam.pro,homine.Deut.32,8. Gen.5,2.
Ad dexteram vel ſiniſtram.pro,aberrare à recto,ſeu vero.2.Reg.14.19.
Adulterum.pro,adulterinum.Heb.12,8.
Ad horam.i.ad breue tempus.2.Cor.7,8.Gal.2,5. 1.Theſſ.2.17.Phile.15.
Ad imaginem & ſimilitudinem,id eſt,valde ſimile. Gen.1.26.
Ad quem.pro,de quo.Heb 4,13.
Ad cor i.verbis lenibus,ſeu cōſolatoriis.2.Paral.30, 22.& 32,6.Iſa.40,2.Oſe.2,14.
Adhuc.pro,nunc.Rom.8,22.
Admirari.ſignificatione paſſiua.Eccl.24,3.
Adeps.pro,opulentia Pſal.16,10.& 72,7.
Adorare.pro,venerari ſe incuruando.Gen.18,2.& 23. 7.& alibi ſæpe.
Adiurare.pro,facere iurare.Gen.24.3.& 50,5.25.1. Reg.14,24.
Adinuentiones,i.conſilia, vel ſtudia, ſeu opera. Pſal.75,13.& 80,13.& 105,29.39.Iſa.12,3. Ier.17,10.& 32,19.Oſe.7,2.& 9,15.Mich.3, 4.Soph.3,11.
Æuum.i.æternitas.Eccl.1,4.
Æuum.i.tempus.Eccl.42,19.& 43.7.
Ædificare.vide,Domum ædificare.
Æternum.pro,eo quod fuit à mundi initio.Deut.33. 15.
Æternum.pro,tempore longiſſimo.Pſal.47,12. Prou. 29,14.Dan.3,9.Soph.2,9.
Æmulatio,id eſt,indignatio.Pſal.77,58. Hebr.10, 27.

22. Hos,ſcilicet,errantes.Arguite,id eſt,conuincite. Indicatos, ſcilicet, priùs à vobis eſſe in errore.

23. Igne.ſ.cupiditatis, vel, q. d. ne in ignem æternum veniant. Tunicam.ſ.corpus, quod velut veſtis animæ.

24. In exultatione, pro, cum exultatione.

25. Deo.Græc.ſapienti Deo. Gloria. ſ. ſit, ſeu agnoſcatur quam habet. atque ita in ſequentibus intellige.nec enim per Chriſtum habet illa, ſed habere agnoſcitur.

IOANNIS APOCALYPSIS,

ID EST, REVELATIO.

Scripſit eam in Patmo inſula, in,quam fuerat relegatus à Domitiano.

Scriptam ante Euangelium graues auctores aiunt. Vide Euſeb. lib. 3. *cap.* 24. *Epiph. her.* 51. *Totum verò hunc librum ſpiritualiter eſſe intelligendum, ait Hier. epiſt.* 148. *Ego pauca quædam annotabo,nam myſteria me fateor non intelligere.*

CAPVT I.

1. ILli, ſcilicet, Chriſto quatenus homini,quaſi dicat, quam voluit illum Deus palàm,&c.Citò erât quidem incepturæ citò, Eccleſiæ perſecutiones,quę hîc prædicuntur Mittens, ſcilicet,eam. Ioanni,ſcilicet, Euangeliſtæ.

2. Perhibuit, pro, perhibet.ſ.hîc. Verbo.i.reuelationi. Et teſtimonium, &c. q. d. & teſtatur de Ieſu Chriſto.

3. Scripta ſunt., ſcilicet, cuique ſeruanda: ſic enim prædicit futura,vt ſimul mores informet. Tempus, ſcilicet, reddendæ rationis Deo, vel rerum hic prædictarum.

4. Gratia. ſ. detur. Erat. ſ. de quo Ioan. 1. In principio erat verbũ,ſignificatur verò æternitas. Venturus.ſ.ad iudicium.A ſeptem,id eſt, omnibus,eſt autem ab his Gratia & pax,non vt auctoribus,ſed optatoribus,& miniſtris. Quidam putant certos quoſdam Angelos, ſeptem numero deſignari.Vide Tob 12.

5. Ieſu Chriſto. Repetitio, propter humanitatem.vel,& à.pro,id eſt, à, vt ſit explicatio. Fidelis, id eſt, verax. Primogenitus. i. primus reſuſcitatus ad vitam,ſcilicet, immortalem, nam ad mortalem alij quidam priùs. In, pro, per, vel abundat.

6. Regnum i.reges,vel in quibus ipſe regnet. Sacerdotes: omnes quidem ad ſacrificia laudis & operum bonorum, quoſdam verò ad Miſſæ ſacrificium. Gloria, ſcilicet, eſt, ſeu debetur. Amen quaſi dicat,verè ita eſt.

7. Venit:pro,veniet:vel q d.video,iam venientem ſ.futura Prophetis repræſentãtur vt præſentia.Pupugerũt.ſ peccatis,vel flagellis, & clauis: videtur alludere ad Zach.12.No.verò Interpretem idem verbum Græcum quod Ioan. 19. vertcrat.transfixerunt,vertiſſe hic,pupugerunt Sa- per eum. i. quod eum offenderint. Tribus.i.nationes. Etiam Amen. Confirmatio Græca & Heb. Græc. ναὶ ἀμήν.q.d. certè ſic erit.

8. Principium & finis.Id non eſt Græc.nec in omnibus Latinis.Videtur ab aliquo additum ex cap.21.& 22.explicationis cauſa.

9. In Chriſto.i.propter Chriſtum, vel Chriſti imitatione. Inſula. ſ. Aſiatici maris. Verbum Dei.i. prædicationem Euangelicam. Teſtimonium.i. confeſſionem.

10. Spiritu. i. mentis ecſtaſi. Dominica. vide dominicæ diei antiquitatem. Poſt me. i. velut à tergo ſonantem.

12. Conuerſus.ſ.retro.Vocem quæ: pro, eum qui.

13. Filio hominis.i.homini, vel Chriſto.ſ.Angelus erat ſpecie hominis, qui Chriſtum repræſentabat. Podere. i. veſte talari ſignificatur verò ſacerdotium, vt zona aurea,caritas.

14. Candidi. ſignificatur antiquitas veritatis, ſecundùm Auguſt. ego potiùs dicerem deitatis æternitatem. Flamma ſignificatur ira contra peccantes.

15. Ardenti. Græc.ardentes, ſeu igniti. ſignificatur autem Chriſti humanitatis fortitudo, & ſplendor. Aquarum multarum. q. d. terribilis.ſ. contra impios.

16. Gladius. ſ. ſententia condemnationis. In virtute ſua.i. cùm maximè lucet.

17. Primus,& nouiſſimus.Id ſup.ſignificatum per α & ω. ſ. auctor eſt,& finis omnium.

18. Et fui. pro, fui, enim.Claues,id eſt,poteſtatem

19. Quæ ſunt.i.de rebus præſentibus.

20. Sacramentum. Græc. myſterium. q. d. id quod ſignificatur per hæc. Angeli ſ. præfecti, ſeu cuſtodes. Quidam Epiſcopos intelligunt vide cap.ſeq.& Mal.2.

CAP. II.

1. ANgelo, id eſt, Epiſcopo, ſcribitur huic tanquam capiti, adeóque per ipſum toti Eccleſiæ. ad hanc enim etiam referenda quæ dicuntur. In medio, id eſt, inter.

2. Suſtinere. i. ferre. Tentaſti. i. exploraſti, ſeu examinaſti.

3. Nomen meum, id eſt. me.

4 Primam. ſ. primum illum feruorem.

5. Prima. ſ. quæ ſolebas olim. Sin autem. i. alioqui. Tibi. i. ad te. Candelabrum. i. Eccleſiam. q. d. puniam vos niſi pœnitentiam egeritis.

6. Habes. ſ. boni. Nicolaitarum. nomen hæreticorum à Nicolao vno ſeptem primorũ Diaconorum ſic appellatorum, vt quidam volunt. Vide de hæreſ. Epiph. & Aug.

7. Spiritus, ſcilicet, Dei. Ligno, id eſt, arbore, quaſi dicat, frui beatitudine ſignificata per lignum vitæ, quod erat in paradiſo. Paradiſo. ſ. cælo empyreo.

8. Viuit. Græc. vixit. præt. pro præſ.

9. Paupertatem. ſ in temporalibus bonis. Sed pro, quanquam. Diues. ſ in ſpiritualibus. Non ſunt. ſ. verè Iudæi. i. Deum confitentes. Synagoga. i. congregatio.

10. Tentemini. i probemini. Decem. i. multis. Vitæ. ſ. æternæ,

11. Secunda. i. Inferni ſupplicio. vide infr. cap. 20. & 21.

12. Romphæam. i. gladium.

13. Sedes ſatanæ. i. cultus idolorum, ſeu infideles multi. Nomen meum. i. fidem in me. Et in. &c. Græc. In diebus quibus Antipas, &c Dicitur hic fuiſſe Pergami Epiſcopus vide eius vitam apud Metaphraſtem.

14. Illi. pro, illic. Edere ſ. idolothyta.

15 Ita explicatio præcedentis.

16. Similiter. quidam iungunt cum præcedentibus. vel q. d. ſicut ſuprà dixi Epheſiis. Si quominus i. alioqui. Gladio. ſ. imperio, ſeu fortitudine Oris. i. ex ore procedentis, vt vidiſti.

17. Abſconditum. i. ignotum inexpertis, vel repoſitum, vt ſolent quæ ſeruantur loco abdito. vide Pſal. 30 ver. 20. Calculum. i. lapillum. olim. res fauſtæ lapillo candido notabantur, vt victoriæ, dieſque natalis, & res eiuſmodi. Itemque in ſuffragiis qui fauebant calculo albo id ſignificabant. ad id ergo videtur alludere. q. d. beabo. Nomen. ſ. beati. Scit. ſ. perfectè.

20. Mulierem, &c. ſecta aliqua hæreticorum ſignificatur, vel certa aliqua mulier ſectæ Nicolaitarum. Fornicari. ſ. id docebat. intellige verò fornicationem carnalem, vel ſpiritualem.

22. Lectum q. d. morbo afficiam. quidam tamẽ Infernum intelligunt.

23. Filios. i. diſcipulos. In mortem. pro, morte. q d. omnino interficiam. Renes & corda. i. hominis intima.

24. Et cæteris. pro, nempe cæteris. Cognouerunt. i. approbarunt, ſeu receperunt. Altitudinem. i. profunditatem. ſ. errorum, & flagitiorum. Quemadmodum dicunt. i. vt vulgò dici ſolet. Apparet fuiſſe phraſim vulgò tunc vſitatam, cùm vellent ſatanæ fallacias ſignificare. Quidam tamen dicunt phraſim eſſe hæreticorum illorum, qui ſuos errores profunda myſteria vocabant. Pondus. i. afflictionem. q. d. contentus ero iſta qua fertis malorum

25. Quod habetis, ſcilicet, vel põdus, vel bonum. Tenete. i. ferte, vel ſeruate. Veniam. ſ. in cuiuſque morte.

26. Opera. i. præcepta quæ fieri iubeo. Dabo illi, &c q d. faciam mecum imperare. ſ. ex capite Chriſto & membris vnum corpus conſtat, totumque regnabit.

27. Reget. ſ. mecum particeps regni. Ferrea. i. inflexibili ad malum, & valida ad ſupplicium. Confringentur. ſ. irreparabiliter.

28. Stellam, &c. i. cæleſtem lucem, ei in futura vita orientem, & velut diem gloriæ incipiẽtem. vide 2. Petri 1. fortè ſe intelligit. vide cap. 22.

CAP. III.

1. HAbet. ſ. in dextera. Vide cap. 1. Et mortuus. pro ſed mortuus. q. d. multi ex vobis ſunt in peccato.

2. Moritura. ſ. alioqui. bonos videtur intelligere, de quibus infrà. Plena. i. perfecta. Deo meo. loquitur Chriſtus vt homo.

3. In mente, &c. i. memento. Acceperis. i. inſtitutus ſis. Et neſcies explicatio præcedentis.

4. Nomina, id eſt homines. vide Act. 1. Qui. Græc. quæ. Veſtimenta. i. corpora, vel q. d. qui puritatem animæ conſeruarunt. In albis. i. ſtola felicitatis.

5. Sic. Græc. hic Non delebo, &c. q. d. perpetuò mecum viuet. Nomen eius. i. ipſum. q. d. agnoſcam pro meo, vel laudabo. vide Matt. 10.

7. Verus. i. verax. vide Pſal. 144. vbi eadem ſententia. Clauem Dauid, id eſt, regiam poteſtatem. Aperit, &c. q. d qui facit quod vult, nec ei quiſquam poteſt reſiſtere.

8. Oſtium apertum. i expeditam viam. q. d. abſtuli impedimenta. Quia pro, quamquam. q d. etſi debilis es, tamen me iuuante, præualebis. Et ſeruaſti. pro, tamen ſeruaſti, vel quia ſeruaſti. Verbum. i præceptum.

9. Adorent, &c. i. ſubiiciantur tibi.

10. Patientiæ. i. de patientia. q d. quod præcepi de patientia ſeruanda. Meæ. i. à me. præceptæ. Ab hora pro, in tempore, vel ab incurſu, ſeu impetu. Tentare. i. ad tentandum. Habitantes. ſ. Chriſtianos per orbem diſperſos.

11. Tene, id eſt, conſerua Quod habes. ſ. boni. Accipiat. i. eripiat, vt ſolet diabolus tentando, vel pro te ſubſtituatur, iuxta illud, Et epiſcopatum eius accipiat alter.

12. Columnam, id eſt, firmiter conſiſtentem.

13. Sub terra, ſcilicet, in purgatorio. In eo. Græc. in eis. q.d. omnia denique. Dicentes, ſcilicet, ſuo quamque modo. ſic cæli dicuntur enarrare gloriam Dei, & in Pſalmis creaturæ omnes Deum laudare. Benedictio, ſcilicet, ſit, ſeu detur. Poteſtas, ſcilicet, eſt, vel celebretur.

14. Amen. q.d. certè ita eſt; vel, dignum eſt.

CAP. VI.

1. VNum, id eſt, primum. Heb. Vocem. pro, voce.

2. Albus. per Album equum, quidam prædicatores intelligunt, per orbem diſcurrentes; per Rufum, tyrannorum perſecutionem; per Nigrum Hæreticos; per Pallidum, Hypocritas. Sedebat, ſcilicet, Chriſtus. vide infr. cap. 19. præliatur quidem in ſuis Chriſtus, quos freno diſciplinæ rogit, & præceptorum habenis ducit, flectitq; quocunque vult. Arcum, ſcilicet, vnde prædicationis ſagittis hoſtes proſternat. Corona. ſignum regni, vel victoriæ. Vincens vt vinceret. prò, vt vincens vinceret. Græc. vincens, & vt vinceret. q.d. Victor, & victurus.

4. Sedebat, ſcilicet, diabolus. Datum, id eſt, permiſſum à Deo. Sumeret, id eſt, tolleret.

5. Stateram, ſcilicet, fingit. Diabolus ſe res ponderare, id eſt, poteſtatem habere, & veritatem docere.

6. Dicentium. lege dicentem, vt eſt in Complut. Bilibris, id eſt, duarum librarum menſura. Græ. chœnix. quæ eſt menſura capiens tantum tritici, quantum ad vnum diem ſufficit. Denario, &c. q.d. etſi caro, tamen emi poterit, ſcilicet, hæretici non poſſunt fidelibus auferre pabulum animæ, etſi conentur. Vinum & oleum, ſcilicet Dei medicinam non poſſunt lædere, nec eius gratiā, aut ſacramenta contaminare.

8. Mors. ſ. animæ, quam ſequitur damnatio. Quatuor partes. Græc. quartam partem. Morte, id eſt, peſte. Beſtiis, ſcilicet, nocentibus, vt feris. per hæc intellige ſpiritualia mala. Gladium, id eſt, falſæ prædicationis. famē, verbi Dei penuriā. Mortem, peſtem morum. Beſtias, mundi vitia.

9. Altare. ſ. Chriſti protectionem, qui velut Eccleſiæ Catholicæ altare, in quo Deo omnia offeruntur à fidelibus. Intellige tamen, vidiſſe Ioannem altare quoddam in cœlo. Habebant, id eſt, reddebant. ſ. de Chriſto. vel teſtimonium vocat Dei legem, ſeu præcepta; vel potiùs veritatē à Deo teſtatam. vide 1. Ioan. 5. ver. 10.

10. Dicentes, ſcilicet, ex zelo iuſtitiæ. De iis, &c. q.d. de his qui nos interfecerunt.

11. Stolæ albæ. ſ. animarum gloria. Conſerui. pro, numerus conſeruorum. Interficiendi ſunt. q.d. permittit Deus viuere veſtros interfectores, propter coronas fratrum veſtrorum.

12. Et ſol, &c. ſignificari quidam aiunt Antichriſti perſecutionem, qua fiet vt multi lucem amittant fidei, & motum.

13. Emittit, id eſt, abiicit.

14. Liber, id eſt, membrana. tales enim libri Iudæorum, ſcilicet, oblongæ membranæ, quæ complicantur, & explicantur. Vide Iſa. 34. Significatur verò tāta animorum perturbatio futura. vt & cœlum, & terra aliò receſſiſſe videantur, vel rerum mutatio futura die Iudicij. vide Iſa. 34.

17. Ipſorum. Græc. eius. Stare, id eſt, conſiſtere, vel ferre.

CAP. VII.

1. ANgelos, id eſt, extremitates, ſcilicet, Orientem, Occidentem, Aquilonem, & Auſtrum. Tenentes, &c. q. d. quibus datum erat poſſe terram velut ventis tribulationum concutere, ſed interim reprimebant, dum tempus eſſet emittendi.

2. Signum, ſcilicet, crucem qua erat ſignatus, ſeu ſigillum in quo eſſet crux, nam Græc. σφραγῖδα. Quatuor, ſcilicet, de quibus ſupr.

4. Signatorum. ſ. ab eo Angelo. Ex omni. ſub. ferè. Nam deeſt tribus Dan. Qui poteſt, dicat cur omiſſa ſit: nec enim veriſimile eſt nullos ex illa ſaluari. eſt quidem communis opinio ideo omiſſam, quia ex ea futurus Antichriſtus.

8. Ioſeph, id eſt, Ephraim.

12. Turbam. ſ. ex gentilitate conuerſorum.

10. Salus. ſ. accepta referatur, vel q.d. congratulamur de eius felicitate.

12. Amen. vox confirmantium. q. d. ſanè ita eſt. Claritas, id eſt, gloria.

13. Reſpondit, id eſt, locutus eſt. Heb.

14. Stolas. i. corpora, vel ſeipſos, id quod per ſtolas albas ſignificatur. In ſanguine. vel martyres intelliguntur, qui Chriſti imitatione ſanguinem fuderunt, vel omnes ſancti qui ſanguinis Chriſti virtute ſanctificati.

15. Seruiunt, ſcilicet, laudando. Die ac nocte, id eſt, ſemper. Templo, id eſt, cælo. Habitabit, ſcilicet, perpetuò. Super illos, pro, in illis.

16. Sol, &c. q.d. vlla moleſtia.

17. In medio throni. vide ſup. cap. 5. Reget, ſcilicet, paſtoris inſtar. Græc. paſcet. Vitæ. pro, viuos, ſeu vitam lætificantes. Aquarum; ſcilicet, diuinarum gratiarum. Abſterget, &c. q. d. omnem mœſtitiam auferet.

CAP. VIII.

1. SIlentium, ſignificatur Eccleſiæ pax per breue tempus fortè, vt quidam aiunt, poſt mortem Antichriſti.

2. Angelos. ſ. de quibus cap. 11. dictum eſt. Tubæ. quarum ſonitu mundi calamitates prænunciarent, vt infr. dicitur. fortè verò per Angelos prædicatores ſignificantur.

3. Altare, ſcilicet, quod vt ſtatim dicitur, erat ante thronum Dei. Incenſa. i. aromata, ſcilicet, Orationes. vt ſtatim explicatur. Daret. i. offerret.

4. De orationibus pro, nempe ex orationibus.

5. Tonitrua.&c.ſ.calamitatũ futurarũ ſigna.

7. In. pro, cum. nempe miſta erant illa duo cum ſanguine. Miſſum eſt. pro, miſſa ſunt. Fœnum,id eſt,herba.

10. Stella. ſ. cometa. Fontes, ſcilicet, in tertiam partem.

11. In Abſynthiũ,id eſt,amariſſima.De aquis, id eſt,aquarum potu.

12. Percuſſa, ſcilicet, tenebris. Pars, tertia. ſcilicet, lux erat tertia ex parte minor ſolito.

13. Væ væ væ ter ob tres calamitates ſequentes. Habitantibus, ſcilicet, malis. De cæteris, id eſt,ob cæteras.

CAP. IX.

1. STellam, ſcilicet, diabolum, qui antea ſplendidus erat. Cecidiſſe,ſcilicet,olim. Clauis, ſcilicet, tentandi poteſtas. Putei, &c. ſcilicet, inferni, quo per peccatum deſcenditur. Quidam tamen Angelum bonum intelligunt, cui data ſit clauis,id eſt, puniendi poteſtas.

2. Fumus.ſ.errorum.Magnæ.Græc.ardentis.

3. Locuſtæ,ſcilicet, hæretici. Quidam feros aliquos homines intelligunt,vel dæmones.Scorpiones.q.d.nocendi veneno.

7. Similes auro.Græc. aureæ. Galeas quidam militum intelligunt,nam locuſtas eſſe exercitũ.

11. Abyſſi,id eſt,inferni,ſcilicet,diabolus. Abadon,id eſt,perditio. pro, perdens. Latine habens,&c.Id additum ab interprete. Exterminans, id eſt,perdens.ſeu vaſtans.

12. Væ,id eſt,calamitas. Vnum, ſcilicet, ex tribus,de quibus cap.8.

13. Ante oculos Dei.Græc.coram Deo cap.8. dixerat ante thronum Dei.

14. Angelos,ſcilicet,malos.

15. Horam,&c.i. tempus à Deo ſtatutum.

16. Vicies,&c.Græc.myriades myriadum.eſt autem myrias decem millia. Intellexit verò interpretes per myriades,bis decem millia, per myriadem decem millia.ita fiunt vicies milliés, dena millia.q.d.numerus propè infinitus. Audiui, &c.q.d.Id intellexi docente quodam, non enim poteram numerare.

17. Ita.ſcilicet,vt iam dicam.Sedebant, ſcilicet,dæmones. Hyacinthinas.ſ. colore. intellige vel omnes fuiſſe igneas hyacinthinas & ſulphureas,vel alias igneas,alias hyacinthinas. Procedit Pro,procedebat.

20. Neque.pro,non.q.d.nõn ideo tamen permoti ſunt,vt pœnitentiam agerent.

CAP. X.

1. ANgelum.fortè illum,de quo ca. 5.verſic.2.

2. Libellum. In quo fortè ſcripta hominum peccata,& ſupplicia.

3. Clamauit.ſ.quod inf dicetur.Locuta,&c.id eſt, ediderunt ſonos ſuos,ſeu ſtrepitus. quamquã ex ſequentibus apparet fuiſſe voces aliquid ſignificantes,ſed tanto ſtrepitu, vt qui loquebantur tonitrua viderentur.Septem autem,pro multis poſita videntur.

4. Signa.q. d.claude ea mente tua. Noli ea ſcribere.Græc.Poſt hæc ſ. ſcribe.ſed videtur error in codice.Tempus. ſ.bene operandi, ſeu merendi, vel tempus ſimpliciter, quod in fine mundi ceſſabit.

7. Myſterium, id eſt, occulta in eius prouidentia diſpoſitio de ſuis electis & reprobis. Sicut pro,quod.

9. Deuora.q.d.auidè in mente recondе. Venter.i.mens.ſ. cogitatio calamitatum. Dulce. pro,dulcis.

11. Prophetare.i.prædicare.ſ.verbo & ſcripto, poſtea Euangelio. vel intelliguntur prophetiæ quæ in hoc libro ſequuntur.

CAP. XI.

1. CAlamus,id eſt,arundo. Dictum eſt mihi. Græc. Aſtitit Angelus dicens. Templum ſ.Ioanni oſtenſum,quod electorum Eccleſiam repræſentabat.

2. Eiice,&c.q.d.ne cures.Sanctam.ſ. Ieruſalẽ, vel Eccleſiam.Calcabunt.ſ.impij Antichriſti miniſtri Menſibus, &c.ſ. tribus annis & dimidio. vide Dan.7.& inf.cap.12.

3. Dabo.ſ.ſpiritum,vel quod ſequitur,& prophetabunt,pro, vt prophetent. Teſtibus. ſ. Henoch,& Eliæ.Hier.ep.148.

4. Duæ.pro,velut duæ.

5. Eos.pro, eis. De ore eorum.i. ad eorum preces,ſeu imperium Sic ſ.igne deuorante.

7. Beſtia.i fera.ſic inf.ſ.Antichriſtus. Abyſſo, ſcilicet,peccatorum.q.d.qui cùm ſit ſceleratiſſimus,accipiet imperium.vel abyſſo, id eſt, mari. vide inf.cap.13.

8. Corpora.ſ.cadauera. Ciuitatis.ſ.Ieruſalem quæ magna erit, cùm ibi regnabit Antichriſtus à Iudæis pro Meſſia receptus.

10. Cruciauerunt.ſ moleſta erat impiis prædicatio eorum.

11. Vitæ.id eſt, viuificans,ſcilicet,anima. A Deo,id eſt,Deo auctore.

12. Audierunt.Græc audiui.

13. Nomina ſcilicet numerus.

14. Væ,ſcilicet,de quo ſup cap.8.

15. Regnabunt.Græc.regnabit.ſ.plenè Deus, deſtructo peccato.

17. Regnaſti.pro,regnas.

18. Ira.i.punitio Mortuorum, ſcilicet, reſuſcitandorum iudicari.i vt iudicentur. Reddere i. vt reddas. Exterminandi, id eſt, perdendi Corruperunt,ſcilicet,peccatis.

19. Templum.i.quod templũ repræſentabat. Arca i. Chriſtus. in quo cibus cæleſtis, & lex. terræ motus. Græc.tonitrua. Grando. Iræ Dei ſigna erant iſta omnia.

CAP. XII.

1. Signum. i. quiddam aliud ſignificans, vel mirabile quiddam. Mulier. ſ. Eccleſia. Sole. ſ. Chriſto, vel cœleſti lumine. Luna. ſ. mundus per lunæ mutabilitatem ſignificatus. Stellarum. Fortè Apoſtoli ſignificantur.

2. In vtero habens, id eſt, grauida. Pariat. ſ. filios ſpirituales.

3. Draco. ſ. diabolus. Rufus. ſ. ſanguinarius, ſeu homicida. Cornua decem: per hæc decem reges, ſeu regna intelligūtur, de quibus Dan. 7. vt multi aiunt.

4. Trahebat. ſ. cùm è cœlo caderet: vel de ſpiritualibus ſeu iuſtis loquitur, quos ad peccatum pertraher: cauda. i. opera Antichriſti, quo velut poſtremo miniſtro vtetur.

5. Pepetit. ſ. per Mariam Chriſtum: vel, per baptiſmum electos, qui maſculi nomine ſignificantur: Recturus. ſ. cum Chriſto ſi electi intelligantur vide ſup ca. 2. Raptus. ſ. in Aſcenſione Chriſtus: vel electi per mortem. qui ſup. cap. 3. dicuntur in throno Chriſti ſeſſuri.

6. Solitudinem. ſ. à mundanis recedens. Paſcant. ſ. Dei verbi miniſtri. Mille, &c. vide inf.

7. In cœlo. ſ. illic Ioanni apparebat quod tempore Antichriſti in terra faciendum erat. Angeli. ſ. quibus præfectus. Prœliabantur. ſ. defendendo electos.

8. Valuerunt. ſ. reſiſtere. Eorum. ſ. cum ipſis. Antiquus. ſ. qui primos parentes in paradiſo vicit per ſerpentem. Vniuerſum, &c. i. maximam orbis partem.

9. Proiectus, &c. quaſi dicat, de ſua poteſtate dejectus.

10. Salus, ſcilicet, bonis. Virtus, id eſt, fortitudo, ſcilicet, apparet. Accuſabat: hinc apparet per cœlum ſuprà Eccleſiam intelligi. Intellige verò accuſationem calumnioſam: eſt enim diabolus, id eſt, calumniator.

11. Sanguinem. i. virtutem ſanguinis. Teſtimonij. i. prædicationis. Vſque ad mortem. q. d. adeò vt etiam ſe morti exponerent.

12. Terræ, & mari i. terrenis, & mundanis. Habet. ſ. ad nocendum.

14. Alitur. ſ. cibo ſpirituali. Tempus. i. annum. Tempora, i. duos annos. Temporis. i anni vide Dan. 7. & 12. Not. quòd tantundem temporis eſt in 42. menſibus, de quibus ca. 13. & 1260. diebus, de quibus inf. A facie ſerpentis. i. propter ſerpentis metum, vel periculum: iungendum autem id cum, vt volaret, &c.

15. Aquam. ſ. perſecutionis, ſeu tribulationis. Trahi. i. rapi, & mergi.

16. Adiuuit, &c. per metaphoram ſignificat in nihilum recidiſſe diaboli perſecutionem.

17. Teſtimonium. i. fidem, ſeu confeſſionem. vide ſup. cap. 6.

18. Stetit. Græc. & in Latinis correctioribus, ſteti. ſ. vt viderem quod ſequitur.

CAP. XIII.

1. Mari. i. mundò. Beſtiam. ſ. Romanum imperium: vel imperiorum multitudinem, vel Antichriſti. vide ſup. cap. 11. Blaſphemiæ. ſ. contra Deum & Sanctos. Apparet fuiſſe in vnoquoque capite ſcriptum Blaſphemia.

2. Pardo. i. Pantheræ mari. Draco, i. diabolus

3. Vnum. ſ. Antichriſtum, vel regem aliquem alium. Quaſi occiſum. ſ. ſe finget mortuum, & reſuſcitatum, ſecundum quoſdam, Antichriſtus: vel intelligitur plaga mortifera, vt ſtatim dicitur. Mortis. i. mortifera, ſeu quæ mortifera videbatur, quamquam ex iis quæ infrà dicuntur, videtur vera plaga intelligi, veréque mortifera Et admiratæ, &c. q. d. cum admiratione ſecuta eſt.

4. Draconem. i. diabolum: nempe illum qui dedit beſtiæ poteſtatem, qui reuera eſt diabolus: etſi ipſi non putent, fortè etiam ſcientes diabolum adorabunt. Beſtiæ. Ioannes ſic vocat, ſed illi fortè Chriſtum vocabunt.

5. Magna. i ſuperbè. Facere. ſ. malè, vel facere pro viuere poſitum. vide Iacob. 4. ver. 13.

6. Ad Deum. i contra Deum. vide 2. Theſ. 2. Tabernaculum. i cœlum, vel Eccleſiam.

7. Vincere. ſ. bello.

8. Ab origine mundi. Iunge cum, ſcripta ſunt. vide inf. cap. 17. dicit quidem minus, ſed plus ſignificat, ab æterno enim non ſunt ſcripta.

10. Qui in captiuitatem, &c. q. d. qui ſanctos lædet, à Deo punietur. Gladio occidi. ſ. diuina vltione. Hic. i in his rebus.

11 Aliam. ſ. Antichriſti miniſtros: vel ipſum Antichriſtum, qui etiam ſuprà per caput vnum prioris beſtiæ ſignificatus eſt: vel aliquem eius pſeudroprophetam. vide inf. cap. 19.

12. Poteſtatem, &c. id eſt, quæcumque poterat prior beſtia.

13 Signa. i. res mirabiles, & miraculis ſimiles vide 2. Theſ. 2.

15. Spiritum, non animam, ſed dæmonem aliquem.

14. Habet, pro, habuit. Vixit, pro reuixit.

16. Characterem. i. impreſſam notam. Numerum. ſ. quem faciunt litteræ nominis eius Græcæ, vel Hebraicæ. Nam Heb. & Græc. numeri per litteras ſignificantur.

18. Sapientia. ſ. opus eſt. Hominis. i. nominis cuiuſdam hominis. id verò nomen quod ſit quis diuinet? Multi multa repererunt, quæ hunc numerum efficerent, ſed re ſemper incerta.

CAP. XIIII.

1 Agnum. ſ. Chriſtum Sion. ſ. cœlum. In frontibus. q. d ſtatim apparebat eſſe Dei filios, Chriſtique diſcipulos.

3. Nouum: non id iungendum cum, quaſi; verè enim nouum erat Ioanni, numquam ab eo auditum. vide ſup cap. 5. Diſcere. Ita legitur

Græc. & in correctis Latinis. q. d. non poſſunt alij, quamquam beati, de virginitate qua caruerunt lætari vt iſti. Empti, id eſt, peculiariter acquiſiti, vel redempti.

4. Coinquinati. q. d. puritatem caſtitatis non amiſerunt. Sequuntur. i. imitantur. q. d. Chriſto ſimiliores, quàm cæteri qui non virgines. Empti. ſ. Chriſti ſanguine. Hominibus. i. hominum numero. Primitiæ. ſ. præcipui inter omnes, ob virginitatem.

5. Inuentum. ſ. dum viuerent. Sine macula. coniunge cum ver. 4. alioqui omnes beati, ſine macula ſunt.

6. Alterum. pro, alium. Aeternum. i. perpetuæ veritatis, ſeu, ad æternam vitam ducentis. Fortè per iſtum Angelum & ſequentes, prædicatores intelliguntur futuri temporibus nouiſſimis.

7. Honorem. Græc. gloriam. Venit pro, veniet citò.

8. Babylon. i. Mundus, vel Roma, quæ ſic appellabatur ab Apoſtolis ob idololatriam & flagitia. vide 1. Pet. 5. Iræ. i. furoris, vel dignæ ira, id eſt, punitione.

10. Mero. iunge cum, vino. Miſtum. ſ. mille pœnis. Vide Pſal. 74.

11. Aſcendet. Græc. aſcendit. Die ac nocte, pro, vnquam. Si quis acceperit, pro, quicunque accepit.

13. In Domino. i. in Domini gratia, vel propter Dominum, vt martyres. Amodo. i. poſt hac. iunge verò cum, vt requieſcant. ſ. vbi planè purgati fuerint, ſi quid fortè hîc non fuiſſet purgatum. Opera. ſ. neceſſaria ſunt opera bona, nec ſufficit fides ſola. Sequuntur. pro comitantur.

14. Filio hominis. i. homini cuidam. ſ. Chriſtum repræſentanti. Falcem. ſ. ad meſſem. i. ſeculi conſummationem.

15. De templo. vide ſup. cap. 11. Venit? præteritum eſt. Aruit. i. maturuit. vide Ioel. 3.

18. Ignẽ. ſ. altaris holocauſtorũ quod in templo cœleſti repræſentabatur, vel ignẽ in iudicio accendendum, de quo Pſal. 96. Botros ſ. impios. Nam pij per meſſem ſignificati. vide Ioel. 3.

19. Lacum. i. locum, in quem exprimi ſolet vinum. Intelligitur verò infernus.

20. Extra. ſ. ita vt ſanguis extra lacum in Ciuitatis exteriora efflueret: vel q. d. puniuntur impij excluſi Dei ciuitate. Sanguis. ſ. vuarum. i. vinum. nempe ſupplicia inundarunt. Frænos, &c. q. d. latiſſimè vt ſolent aquæ cùm inundãt per magnum ſpatium, vſque ad equorum tranſeuntium frenos aſcendentes. Mille ſexcenta, id eſt plurima.

Cap. xv.

1. Signum, id eſt, quiddam futura ſignificans. Conſummata, id eſt expleta. Ira, id eſt punitio.

2. Mare vitreum, &c. fortè cœlum intelligitur vbi claritas & charitas. vide ſup. cap. 4. Et imaginem, &c q. d. & contempſerunt decreta de imagine, & nominis numero. de quo ſup. Dei. i. Deum celebrantes. q. d. paratas ad Dei laudes.

3. Moyſi: de quo Exod. 15. Agni. i. in laudem Agni. Viæ. i. opera, ſeu præcepta, & prouidentiæ. Seculorum. ſ. omnium. Græc. Gentium.

4. Magnificabit. Græc. glorificabit. Nomen tuum. i. te Pius. ſ. perfectè, vel in omnes homines vtens miſericordia Omnes gentes, pro, ex omnibus gentibus. Quoniam. Omnia hæc aduerbia ad principium verſus referenda ſunt. q. d. ob hæc omnia magnificandus es: vel q. d. & quidem omnes, &c. Manifeſta. q. d. apertè iuſta: poſſunt autem iudicia, præcepta intelligi.

5. Tabernaculi teſtimonij. q. d. illa pars templi quæ repræſentabat Sancta Sanctorum, vbi teſtimonium. i. lex aſſeruabatur.

6. De templo. Græc. de cœlo: ſed placet magis noſtra lectio. Lapide. Græc. & Complut. lino. Candido. Græc. ſplendido.

7. Iracundiæ. i. punitionis, ſeu ſuppliciorum.

8. Fumo. ſ. ira, vel nebula ſignificatur. Maieſtate. Græc. gloria. q. d. ob Dei præſentiam. De, pro à. Conſummarẽtur. i. explerentur: ſignificatur Dei iudicia non poſſe intelligi ante diem Iudicij.

Cap. xvi.

2. Peſſimum. i. nocentiſſimum.

3. Mortui. ſ. hominis. Anima viuens, ſcilicet, piſces.

5. Aquarum. ſ. præfectum. Sanctus: non eſt id verbum cum præcedentibus iungendum. Græc. & ſanctus.

7. Etiam Græc. ναὶ, certè.

8. Et igni, pro velut igni.

10. Sedem. i. Regnum. Tenebroſum. i. calamitoſum. Commanducauerunt. i. momorderunt.

11. Vulneribus. Græc. vlceribus.

12. Regibus: qui ſint reges hi quibus Angelus viam præparat, dicat qui nouit.

14. Dei. ſ. à quo ſuperandi.

15. Venio. ſ. ad iudicium. Fur. ſ. inſperato. Veſtimenta. ſ. virtutes. Turpitudinem. ſ. vitia.

16. Congregabit. ſ. Antichriſtus: vel pro, congregauerunt. ſ. ſpiritus dæmoniorum, de quibus ſuprà.

17. Templo. Græc. templo cœli. Throno. ſ. Dei. Factũ eſt. q. d. hic finis plagarum.

19. Ciuitas. ſ. Ieruſalem ſecundùm quoſdam. Babylon. ſ. mundus.

20. Et omnis, &c. indicatur mundi finis.

21. Sicut talentum. i. talenti magnitudine: vel q. d. maxima.

Cap. xvii.

1. Meretricis. Quidam Romam intelligunt, ob idola quæ tunc colebãt, vel

Mundum ſ. malorum multitudinem. Aquas:populi intelliguntur.vide infrà.

2. De vino, &c.q.d.voluptatibus,& vitiis.

Proſtitutionis. i. fornicationis. Videtur autem ſignificari præcipuè idololatria,more Scripturæ.

3. Coccineam: iunge eum, beſtiam, id eſt, feram: ſignificatur autem colore iſto crudelitas, vel regius ſplendor. Capita ſeptem. fortè beſtia eſt,de qua ſup.cap.13.

4. Circundata.i.amicta.Inaurata.i.ornata.

5. Myſterium. ſ. vſurpant impij nomina, aliàs ſacra:& hæretici ſua venditant myſteria.

6. Ebriam.ſ.ſatiatam: ſic dicitur hoſtis ſanguinem ſitire.Et de,fortè pro,id eſt de.

7. Sacramentum. Græc. myſterium. q. d. quid ſignificet.

8. Fuit,& non eſt,pro erit,& citò deſinet.

Abyſſo. i.inferno. vide infrà, cap. 20. vel mari. vide ſup.cap. 13. Quæ erat, & non eſt, pro deſiiſſe.

9. Hîc. i. hac in re. Senſus. i. intellectus. Qui habet ſapientiam. q. d. verus,vel qui ſapiens eſt, aduertat.

11. Ipſa octaua. Græc. ipſe octauus. ſ. rex De ſeptem.ſ.ſocietate malitiæ.

12. Vna hora, id eſt, breui tempore. Poſt beſtiam. ſ. ſequendo illam, ſeu imitando. Græc. cum beſtia.

16. Carnes,&c.Hyperbole eſt qua ſignificatur odium maximum, & rabies. vide Iob 19. & 31. & Pſal.26.

17. Illi. ſ. Deo. Suum. i. ipſorum. Conſummentur,id eſt,compleantur. Verba Dei, id eſt, à Deo prædicta.

CAP. XVIII.

1. GLoria,id eſt,claritate,ſeu ſplendore.

2. In fortitudine. i.fortiter. ſ. magna voce. Cecidit. q. d. iamiam cadet. Et facta, pro, nam facta. q.d.quia fuit velut hoſpitium dæmonum. Cuſtodia, id eſt, locus. Volucris.i. dæmonum repetitio.

3. Iræ. vide ſup. cap. 14. Virtute. i.copia. Delitiarum. ſ.mercium ad delitias comparatarum.

5. Peruenerunt.ſ. velut vindictam clamantia.

6. Duplicia. ſ. ſupplicia: duplex autem & duplū.pro,multo:dicuntur verò ſancti facere quod à Deo factum approbant.

7. Dicit.ſ.ſe glorificans.Vidua.ſ.imperio. Luctum,id eſt,triſte quicquam.

9. Super illam,id eſt,eius cauſa.

10. Iudicium,id eſt,condemnatio.

12. Thynum: ex thya arbore, de qua.Plin.lib. 13. cap.16 vide 3.Reg. 10.Lapide.Græc.ligno. Æramento.id eſt,ære,

13. Animarum hominum.ſ.delicias alias.

14. Deſiderij animæ tuæ. i. tibi deſiderata & grata.Inuenient.Græc.inuenies.

15. Hominum.Græc.horum.

17. Deſtitutæ. i. deſertæ. Lacum, pro, lacu. i. lacubus. Græc. nauibus, Operantur. i. ſe exercent,ſeu negotiantur.

18. Locum.Græc.fumum.

19. Flentes, & lugentes. i. vehementer flentes.Pretiis i pretioſitate.

20. Iudicauit, &c. q. d. vltus eſt vobis factas iniurias.Iudicium.i.cauſam.

21. Mittetur.ſ.in infernum.

22. Molæ.i.molam verſantium.

23. Veneficiis.i.peccandi illecebris.

24. Prophetarum, ſcilicet,interfectorum. Omnium. Hinc appatet per Babylonem mundum ſignificatum.

CAP. XIX.

1. TVbarum. Græc. turbatum:ſic infra. Laus. Græc. ſalus. i. proſperitas.ſ.tribuatur à celebrantibus.

2. In proſtitutione.i.fornicatione.

3. Aſcendit,præſens eſt.

4. Amen.q d.rectè ita eſt.

5. Sancti.Græc.ſerui.

6. Tubæ. Græc. turbæ. Regnauit, pro regnat.

7. Nuptiæ.i.tempus nuptiarum.

8. Enim, pro autem. Iuſtificationes. i, opera iuſta,& virtutes.

9. Vocati.ſ.vocatione electorum.

10. Ne feceris. Modeſtiæ exemplum dat, vt Petrus Act. 10.non vt illicitum prohibet. Itaque inf. cap. 22. voluit iterum adorare Ioannes Angelum. Teſtimonium. i. confeſſionem. Enim, pro autem Spiritus, &c. q. d. id quod Prophetæ prædixerunt.

12. Diademata multa. ſ.poteſtas in omnia regna. Nomen.ſ.Dei,ſeu verbi Dei.vide infrà.

Nouit.ſ.ſe ſolus ipſe comprehendit.

15. Gladius. ſ.imperium. Virga ferrea: vide ſuprà, cap. 2. Calcat,&c. q.d.punit damnatos.Id videtur ſignificatum veſte aſperſa ſanguine,

20. Fecit, pro fecerat. Viui. Intellige tamen mortuos antequam ad infernum peruenirent. vide Num. 16. Stagnum. ſ. infernum. Ardentis & ſulphuris Græc.ardens ſulphure.

21. In gladio.i.imperio,ſeu iuſſu.

CAP. XX.

1. ABysſi,id eſt,inferni.

2. Antiquum, ſcilicet principem dæmonum, qui olim Euam ſeduxit, & Chriſtum tentauit: de quo & ſcriptum, Qui paratus eſt diabolo, &c. Et princeps huius mundi eiicietur foras.Mille,id eſt,reliquos ſeculi Aug.

3. Abyſſum. i. infernum.Signauit, id eſt,velut ſigillo obſignauit, ne porta aperiretur. Super illum. ſ. diabolum. Solui. i. permitti tentando facere quantum poteſt Auguſt. 20. Ciuit. Tempore.ſ.Antichriſti.

4. Iudicium ſcilicet, illud,de quo,Quæcūque

ſolueritis ſuper terram, &c. Aug. Alij verò iudicium illud intelligunt, quo iudicaturi ſunt ſancti cum Chriſto, in die Iudicij. Et animas. pro, nempe animabus. Vixerunt. ſ. vita beata. Mille annis. i. vſque ad diem Iudicij.

5. Mortuorum. ſ in peccato. Vixerunt. ſ. vita illa beata hic terminatur parenthesis. Donec. iunge cum, mille annis. Prima. ſ. per animæ beatitudiné. ſecunda erit, etiam corpore beatificato.

6. Secunda. ſ. per ſupplicium æternum animæ & corporis: nam prima per animæ ſolius. Mille. i. vſque ad finem ſeculi, ſeu tempus Antichriſti.

8. Super quatuor, &c. q.d. ad Orientem, Occidentem, Septentrionem, & Meridiem. Gog. & Magog. Accuſatiui ſunt. q.d. nempe Gog & Magog. Vide Ezech. 38.

9. Ciuitatem ſ. Eccleſiam.

11. Fugit. ſ. à ſtatu ſuo, per renouationem.

12. Libri, ſcilicet, conſcientiarum. Vitæ. i. præceptorum Dei vitam dantium, vel prædeſtinationis vide inf.

13. Mare. i. mundus, vel mare ipſum Mortuos. i. mortales, vel corpora mortuorum. Infernus, id eſt, ſepulcra.

14. Infernus & mors, id eſt, inferno, & morte æterna digni.

Cap. XXI.

1. Abijt. ſ. in meliorem formam. Non eſt, ſcilicet, priùs, quia renouatum.

2. De cælo. ſ. cæleſtis eſt gratia, per quam facta eſt. Aug. 20. Ciuit. præſentem Eccleſiam intelligit; alij cæleſtem, quam dicunt deſcendere innoteſcendo. A Deo iunge cum, deſcendentem vide ſup. cap. 3 Viro iunge cum, paratam. vel q.d. cauſa viri ſui.

3. Throno. Græc, cælo. Tabernaculum. q. d. habitaculum, cuius olim tabernaculum figura.

4. Clamor. ſ. oppreſſorum, vel afflictorum.

5. Fideliſſima. Græc fidelia.

6. Factum eſt. ſ. iudicium, vel quicquid prædictum erat de Eccleſiæ ſtatu. Gratis. Id dicitur, ipſa gratia vnde merita, gratis datur.

8. Timidis ſ. timore mundano, & ſeruili. vel qui timore peccant. Mendacibus. ſ. perniciosè.

10. Deſcendentem. i. quæ deſcenderat.

11. Sicut cryſtallum Græc. cryſtallizanti. i. fulgenti in modum cryſtalli.

12. Angulos. lege Angelos.

14. Fundamenta. i. lapides pretioſos in fundamentis. vt infr. explicatur.

16. De arundine. pro, cum arundine. Duodecim millia. ſ. in vnoquoque latere tria millia. Eius. ſ. vrbis, nempe domorum altitudo trium millium ſtadiorum.

17. Menſura. ſ. beatitudinis. vel q. d. vſus eſt Angelus menſura qua ſolent homines.

18. Vitro. ſ. perſpicuitate.

19. Calcedonius. Quidam legendum putant Carchedonius.

21. Et ſingulæ. explicatio eſt præcedentium.

22. In ea ſ. ciuitate cæleſti, Aug.

23. Illuminauit, pro illuminat.

24. Gentes. ſ. ſaluatæ. Eius. ſ. ciuitatis. Afferent. q. d. illic reponent. ſ. illam putabunt veram hominis gloriam, & honorem.

26. Gentium. i hominum ſaluatorum. q.d. illic erunt verè glorioſi, & beati.

Cap. XXII.

1. Viuæ. Græc. vitæ.

2. Per ſingulos. explicatio præcedentis. ſ. non duodecim fructus diuerſos, ſed duodecies fructum. Folia, ſcilicet, verba cæleſtia, ſeu Chriſti.

3. Omne maledictum, &c. q. d. nihil dignum maledictione Amplius. Græc. illic.

4. In frontibus. vide ſup. cap. 14.

5. Vltra. Græc. illic. Illuminabit. Græc. illuminat.

6. Fideliſſima. Græc. fidelia.

7. Ecce. verba Chriſti.

9. Ne feceris. vide ſup. cap. 19.

10. Signaueris i. conſignaueris. q. d. ne texeris, ſed prode.

11. Iuſtificetur. Græc. iuſtitiam faciat.

13. Primus & nouiſſimus. i. principium & finis, vt ſup. dixit.

14. Qui lauant ſtolas ſuas in ſanguine Agni. Græc. facientes mandata eius. Poteſtas, &c. q. d. vt fruantur arbore vitæ, ſcilicet, Deo.

15. Canes, ſcilicet, immundi, & impudentes. Mendacium, id eſt, iniquitatem. vide Oſe. 7. & 10 & Rom. 3.

16. Radix. i. ex ſtirpe, vt ſtatim explicat.

17. Spiritus. ſ. ſanctorum, vel Spiritus ſanctus, qui facit ſanctos id dicere. Sponſa ſ. Eccleſia. Gratis. vide cap. 21.

18. Enim pro, autem. Græc. ego ſ. Ioannes.

20. Etiam. i certè. verba Chriſti Quidam tamen Ioannis dicunt. Amen. i. ita fit. optantis verbum.

21. Vobis Græc. ſanctis.

FINIS.

Deo gratias.

PHRASES SCRIPTVRÆ,

ORDINE ALPHABETICO.

Vbi numerus prior caput indicat,ſecundus verſum. In quibus autem tantùm eſt vnum caput,ſoli verſus indicantur.

A

A vel ab.pro,in Pſal.67,30.Eccli.23,10.Iere.10,14 & 49,5.

A.pro,contra. Pſal.139,9.

A.pro,ad. Ezech.30,6.

A.pro, ob. Eccli.42,11. Iſa.15,5. & 16,11. Oſe.4. 19. Matth.18,7.

A.vel ab.pro,propter. Pſal.43,7.& 54,4.& 87,19.& 109,34,39.Eccl.20.24.Iſa.1.29.Ier.22.22.Tob.4,9.Oſe.7,16.

A.vel ab.pro,præ,ſeu plusquam. 4.Eſdr.16,12. Pſal.6.8.& 37,9.& 72,25.& 92,4.& 108,24.Eccli.24,39.Iere.47,3.& 50.13.Ezech.16,52.Mich.2,12.Luc.18,14.Hebr.2,7.

A.pro,quàm, 2,Cor.11.5.& 12,11.

A.pro,de. Iere.19,1.

A diebus in dies.i.quotannis. Exod.13,10.

A Domino.i.iuſſu Domini. Num.11,31.

A facie.pro,coram. Geneſ.6,13.Ioſ.10, 10. 2.Reg.7,23. Pſal.9,4.& 60.4.& 95,13.Thr.2,3. Abac.2,19.2.Theſſ.1,9.

A facie.pro,à præſentia. Pſal.50,13.& 67, 3.& 96,4.& 113,7.

A facie. pro,cauſa,ſeu propter. Gen.6,13.& 16, 8. 1.Reg 8, 18.Pſal.37.4,6.& 101.11.Iſa.2,10.& 7,16. & 37, 6. Ierem. 13. 17.& 23, 9. & 48. 44. Thren. 5, 9, 10. Oſe. 10, 15. Apocal.12,14.

A facie. i.vi. Iere. 32,24.

A facie alicuius. i. ab aliquo. 1.Mach.5,21.

A generatione in generationem. i. perpetuò. Pſal.76,9. & 89,1.Dan 3,100.

A principio. i prius. Ierem.30,20.& 33,7,11.

A voce. i. propter Iſa.24,18.

Ab. pro,apud. Bar.4,27.

Ab anno in annum. i. ſingulis annis. Zach. 14,16. 1.Mach 4,59.

Ab. pro,de. Heb.6,1.

Abbreuiatum. pro,definitum. Dan. 9, 24.

Abominationes. pro, dÿs gentium. Exod. 8, 26. Ezech.7,20.

Abuti.pro, uti. 1. Cor. 9. 18.

Abyſſus,id eſt,mare, ſeu aquæ copia. Gen. 1, 2. & 7, 11. & 49, 25. Deut.33,13. Iob.38,30.Pſal.32,7.& 77.15. Prou. 8, 27. Eccli.16, 17.& 43,25.

Abyſſus.i. profunditas. Pſal. 35, 7. Eccl. 48, 18.

Abſtractum pro concreto, ſeu ſubſtantiuum pro adiectiuo. Eccl. 44,17. Pſal. 106, 42. 1. Mach. 9. 70. & 14, 7. Ioan.17, 17. Act. 11, 2. Rom. 2, 26, & 11,7. 2. Corinth.5,21.& 7,4. Galat.2, 9, Epheſ.1, 19. & 2,11. & 4, 8. & 6, 12. Phil. 3, 3.2. Theſſ.2,3. Tit. 1,10.1.Petr.2,17,2.Pet.2,10.13,1.Ioan.2, 2.& 4,10. Iudæ.8,12.

Accinctus. i. expeditus,vel fortis. Num. 32,17.Hab.3,16.

Accingere lumbos. i.ſe parare ad iter. 4.Reg.9, 1.

Ad.pro,ab. Eccli. 45, 15. Matt.5,2.

Ad.pro, de. Iob 34, 31. Iere. 22, 11.& 27, 29. Luc.19,9.Rom.10,21.

Ad. pro,ob. Mar.10,5.Matth.19,8.

Ad. pro,contra. 1.Reg.7, 7. Eccli. 13, 8. Iſa. 32. 6. Iere. 51, 25. 1. Machab. 3, 35. Luc. 14, 31.& 20,19.

Ad.pro, coram. Act.24, 16.

Ad.pro,per. Heb.6,5.Iacob 4,5.

Ad. pro, ſuper. 1. Paral.11, 10.

Ad. pro,a. Ezech. 29.10.

Ad. ſubintelligitur. 1.Reg.14,18.

Adam.pro,homine. Deut.32,8. Gen.5,2.

Ad dexteram vel ſiniſtram.pro,aberrare à recto,ſeu vero. 2.Reg.14.19.

Adulterum.pro,adulterinum. Heb.12,8.

Ad horam. i. ad breue tempus. 2. Cor.7, 8.Gal. 2, 5. 1.Theſſ.2.17.Phile.15.

Ad imaginem & ſimilitudinem,id eſt,valde ſimile. Gen.1.26.

Ad quem.pro,de quo. Heb 4,13.

Ad cor i. verbis lenibus,ſeu cōſolatoriis. 2.Paral. 30,22.& 32,6. Iſa.40, 2. Oſe.2,14.

Adhuc.pro,nunc. Rom.8,22.

Admirari. ſignificatione paſſiua. Eccl.24,3.

Adeps.pro,opulentia Pſal.16,10. & 72,7.

Adorare.pro, venerari ſe incuruando. Gen.18,2.& 23.7.& alibi ſæpe.

Adiurare.pro,facere iurare. Gen.24.3.& 50,5.25.1.Reg. 14,24.

Adinuentiones, i. conſilia, vel ſtudia ,ſeu opera. Pſal. 75, 13. & 80,13.& 105,29. 39. Iſa. 12,3. Ier. 17,10. & 32,19. Oſe.7, 2. & 9, 15.Mich.3,4. Soph. 3,11.

Æuum. i. æternitas. Eccl.1,4.

Æuum. i. tempus. Eccl.42,19.& 43.7.

Ædificare. vide,Domum ædificare.

Æternum.pro,eo quod fuit à mundi initio. Deut.33.15.

Æternum.pro,tempore longiſſimo. Pſal.47,12. Prou.29, 14. Dan.3,9.Soph.2,9.

Æmulatio,id eſt,indignatio. Pſal. 77, 58. Hebr.10,27.

Æmulatio, id eſt, zelus, ſeu ſtudium. Ioſ.24,19. Rom.10,2.2. Corinth.7,7. Gal.1,14. & 5,20. Phil.3,6.

Æmulatio.i.inuidia.2.Cor.12,20.

Æmulari.i.inuidere.1.Cor.13,4.

Æmulari.i.imitari, vel ſectari.4. Eſd.6,58. Prou. 3,31. & 24,1,19. Rom.11.12,14.1. Corinth.12, 31. & 14,1,12. Gala.4,17,18.1.Petr.3,13. Apoc. 3,19..

Æmulari, id eſt, zelo proſequi. 2. Corinth. 11.2. Gal. 4.17.

Æmulari, id eſt, prouocare ad indignationem.1.Cor. 10,22.

Æquitas.i.rectitudo. Deut.9,5.vel alibi ſæpè.

Affligere animam.pro, ieiunare.Leuit.16,29.& 23, 27.Num 29,7.

Aggrauari.i.præualere.Iud.1,35.

Alioqui, ſubintelligitur.1.Mach.3,9.

Amplius, pro, valde, ſeu plurimum. Deuter.6,3. Pſal.50.4.& 61,3.

Ambulare, ſeu ingredi, pro, agere, verſari, ſeu conuerſari.Pſalm 14,2. & 25,1,4,11. Matth.4, 16.Ioan.7,1.& 8,12. Act.21,21,24. Rom.8, 1.2. Corinth.10,2. Galat.5,16. Epheſ.4,1.& 5,15. Coloſſ.2,2.2. Theſſ.3,6. Hebr.13,9.1. Ioan.2,6.

Ambulare coram Deo, vel cum Deo. pro, ſtudere placere Deo, vel ſanctè viuere. Geneſ.17,1. & 24,40. Malach.2,6. Geneſ.5,22.& 6,9.Mich. 6,8.

Amicus.i.proximus. Eccl.1,4.

Anathema, pro, re deſtruenda, vel Deo conſecranda. Deuter.7,26.& 13,17.Ioſ.6,17.& 7,1.Gal.1, 8.1.Cor.16,22.Iudith 16,23.

Anathematizare, id eſt, penitus deſtruere. 1.Mach. 5,5.

Anathematizare.i.execrari, ſeu maledicere. 1.Cor. 12,3.Mar.14.71.

Ante faciem.i.palàm.Bar.2,10.

Ante faciem.i.in conſpectu.Luc.2,31.

Antecedens, pro relatiuo. Gen.5,1. & 19,24 & 44,9.Ioſ.13.8.1.Reg.3,21. & 25,22.2.Reg. 20,6.3. Reg.13,29.2. Paralip.6,41. & 7,11. Pſal.44,6. Prou.31,4. Soph.1,8. Zach. 10,12. Epheſ.4,16.

Angelus.i.Legatus.3.Eſd.1,51.

Anguli.i.capita, ſeu principes.1.Reg.14,38.

Annus.i.tempus.Luc.4,19.

Annus dierum, id eſt, completus. Ierem.28,3.1. Mach.1,30.

Anima, pro, vita. Deut.22,26. & 24,6.4.Reg.1, 13.Iob 2,4,6. & 33,22. Pſal.43,25.& 53,6. & 56,5.& 63.2.& 93,17.& 108,20,31.Prou.20, 2.Iſa.43,4. Ierem.4,30.& 34,20.& 51.14. Ezech.16,5. & 32,10.1. Mach.2,4.& 9,2.& 13,5.Matth.6,25.& 20,28.Marc.3,4. Luc.12, 22.& 14,26.Ioan.10,11. Act.15,26.& 20,24. Rom.16,4 Phil.2,30.

Anima, pro animali.Gen.1,20.

Anima, pro, voluntate, ſeu appetitu. Leuit.26,11. Ezech.7,19.

Anima, pro, homine, vel re cuius anima dicitur.Gen. 14,21.& 12,5.Leu.2,1.& 5,1.Ioſ.20,3.Pſal.7, 6.& 10,1.& 29,4.& 40,5.Prou.10,3.Eccli.4,7. & 7,22.& 9,2,6.& 24,1. & 32,25. Iſa.5.14. Ezech.18,20 & 33,6. Oſe.9,4.Ion.4,8.1. Machab.9,2.& 10,33.Matth.12,18.Luc.6,9.Act. 2,43.Rom.13,1.

Anima, pro mente.1.Pet.2,11.

Anima, pro, cadauere.Num.9,6. Agg.2,14.

Anima, pro, conſcientia.2.Reg.18,13.

Anima, pro, deſiderio.Iob.39,1.Pſal.40,3.

Animam remittere, id eſt, vitam recreare.3.Eſdr.4, 21.

Anima in manibus. i. vita in periculis. 1.Reg.19,5. & 28,21.Iob 13.14.Pſal.118,109.

Animæquior.i.bono animo. Sap.18,6. Bar.4,5,21. Marc.10,49.

Animam habere viuentem.i.viuere. Gen.1,20.

Animæ ſuæ bona oſtendere, id eſt, ſe oblectare. Eccl.2, 17.

Ante, pro, coram.Gen.12,28.Pſal.71,5,17.

Animam alicuius quærere, pro, velle eum occidere. Exod.4,19.Matth.2,20.

Aperire os.i.loqui. Act.18,14.

Aperire humerum, id eſt, conterere fortitudinem. Ezech.25,9.

Apprehendere, id eſt, aſſequi.Oſe.2,7.

Aqua.i.mundi materia informis, ſeu indiſtincta. 1.Geneſ.2.

Aqua, pro, aqua & aëre.1,Gen.20.

Arreptitius.i.inſanus.Iere.29,26.

Arcus.i.robur.Iob 29,20.

Aſcendere.i.ſurgere.3.Reg.18,41.

Aſcendere.i.creſcere.Pſal.73,23.

Aſcendere.i.ire.3.Reg.18,44.

Aſpectus.i.color.Leu.13,10.

Aſtutia.i.cautio.Prou.1,4.& 8,5.& 14,18.& 15, 5.& 27,12.Eccli.1,6.& 18,28.

At, ſubintelligitur.Eccli.10,12.

Attenuatus.i.inopia preſſus.Leu.25,25.

Attendere.i.cauere.Tob.4,13.Eccli.6,13. & 17.12. & 18,27. & 32,26. Matth.7,15. Luc.12,1.& 20,46.& 21.34.

Audire, pro, intelligere. Ezech.3,6.Ioan.6,60.1. Cor. 14,2.Heb.5,11.

Auditus, pro eo quod auditur.Iſa.53,1.Iere.49,23. Ezech.7,26.& 21,7.Abac.3,1.Ioan.12.38.Rom. 10,16,17.1.Theſſ.2,13.

Autem, pro, inquam.2.Corinth.5,8. & 10,2.Iacob. 1,13.

Autem, pro, ergo.1.Ioan.4,18.

Autem, pro, quanquam.Iere.51,5.

Autem, pro, etiam.Num.31,12.

Autem, pro, enim.1.Cor.10,13.Ioan,6,40.

Aut, pro, an.Matth.20,15.

Audire, pro, obedire.Deut.13,18.

Auditio, id eſt, rumor, vel nuntius, vel fama

Pſal.

Pſal.111,7.Sap.1.9.Nah. 3,19.
Auferre peccatum, ſeu iniquitatem pro, ignoſcere.1. Regum 25,28.
Auferre, pro accipere.Num.11,17.

B.

BAculus id eſt, ſuſtentaculum.Leuit.26,26.
Baptizare, pro, lauare. Iudith. 12, 7. Eccli. 34, 30.Marc.7.4. Heb.9.10.
Baptizari pro, pati. Marc. 10,38, 39. Luc.12,50.1. Corinth.15,29.
Barbarus, pro, eo qui loquitur alia lingua. Pſalm. 113,1.
Benedicere, pro, ſalutare, 1. Reg. 25, 14. 4. Reg. 10,15.
Benedicere, pro, maledicere. 3. Reg. 21, 13. Iob. 1.11.
Benedicere, pro, conſecrare.1, Cor.10,16.
Benedicere, id eſt, dare fœcunditatem. Gen. 1, 22. & 5,2, & 9,1.
Benedicere, id eſt, cumulare bonis, ſeu benefacere.Gen.12, & 27.27.& 32,26,29.Exod.20,24. Num 6, 24. Deuter.2.7. 2.Reg,6,11.1.Paralip. 13, 14.Pſalm. 5,13.& 27.9.& 28,11.& 44,3.& 66,2.& 84,2. Prouerb.11.25.
Benedicere, id eſt, beatum dicere. Pſalm.48,19.
Benedicere, id eſt, bene precari, vel laudare, aut gratias agere. Gene. 28,1. & 47,7. Exod.12,32. Deuter.10,8. Ioſ.14,13.& 22,6.1.Reg 2,20.& 9.13.& 26,25.2.Reg 6.18,20.& 13,25.& 19,39. 21,3.3. Reg.1, 47. & 8, 14. 1.Paralip.16,2,53. Pſalm.27,6,& 40,14 & 102,1.& 112,2.& 117 26.& 144, 1. Prou.27,14, Matt.14,19.& 26. 26. Marc. 6, 42. & 8, 7. & 10. 16, Luc.1,68. & 2,28,34.& 6, 28.& 9,16.& 24,30,50, Rom. 12,14, 1.Cor.4.12.& 14,16. Epheſ.1,3.
Benedicere.i.falicitare.Gen.48,26.
Benedicere ſibi, id eſt, ſibi felicitatem promittere. Deut.29,19.
Benedictio.i.fauor. Pſalm. 3, 9 & 108,28. Prouerb. 10,22.
Benedictio. i.laus. Eccli 45,1. & 47, 7. 1. Mach. 2, 7.Rom.16,18,
Benedictio, pro, benedictus. Geneſ. 12, 2. Iſa.19.24. Zach.8,13.
Benedictio, id eſt, copia. 2.Cor.9,6.
Benedictio, pro, beneficio, ſeu dono. Gen. 33, 11. Ioſ. 15,19.Iud.1,15.1.Reg.30,26.4.Reg.5,15.Pſal.23. 5.& 83.7.& 108,18.& 144,16.Sap.16,28.Rom. 15.29.2.Cor.9,5.
Benedictio, pro felicitate, vel rerum copia. Deut. 11.26.& 12,15.Pſal.36, 26.Prou.10.21.Ioel.2. 14.Malach.3,10.
Benedictus.i.fortunatus, ſeu felix. Gen. 22, 2. Deu. 28,3.Mar.11.10.Luc.1,42.
Bene, pro verè.Ioan.4,17.
Bene uti aliquo, pro, ei benefacere.Gen.12,16.
Beſtia pro, feris.Gen.1,24.& 3,14.

Blaſphemare, id eſt, probris afficere. 2. Reg. 21, 21. 1.Par.20,7.Ezech.5,15.
Bonitas, id eſt, beneficentia.2.Eſdr.9,25.
Bonum, pro iucundo, ſeu læto, vel utili. Gen. 1, 4. Pſal.51,11.& 53,8. Ier. 42,6. Zach.1,13, Eccli. 35.10,12.Phil.1,19.
Bonum, id eſt, conueniens.Gen.2,18.
Bonum.i.felix, Pſal.33,13.2.Mach.1,1.
Brachia, pro viribus. Deut. 33,27. 1. Reg. 2, 31. Pſal.9,36.&70,18.& 76,16.Iſa.33,2.& 48,14. & 55,5.Ezec.22,6.& 30,21.Dan.11,22.Oſe.7, 15.Zach.11,17.Luca 1,51.Ioan.12,38.Act.13.17.

C

CADERE, pro, gratum eſſe, ſeu acceptabile. Ierem.42,2.
Calix.i.punitio.Pſal.10,6.Ezech.25,31.
Calix, id eſt, paſſio.Matt.20,22.
Calix, pro re fruenda, Pſal.15,5.
Caput, id eſt, princeps.Pſal.109,6.
Caput, pro, perſona.Gen.40,19.
Cælum cæli, id eſt, ſupremum cælum. Pſal.113, 16. & 148,4.
Cælum, id eſt, aer.4.Reg.2,11.2.Par.7,13.Iob.2,12. Pſal.7,24.& 104,40.Iſa.55,10.Ier.8,7.1.Mach. 2,58.
Cælum, id eſt, cæli incola. 1. Par. 16, 31. Iob.20,2. Pſalm.49, 4,6.& 68,35.& 88.6.& 96.6.Ioël. 3,16.
Cælum & terra, pro, cæleſtibus & terreſtribus. Deut.4,26.
Cælum, pro Deo.1, Mach,4.10.& 9.46.2.Mach.11. Luca 15,18.
Canticum, ſeu pſalmus, pro, illuſione. Thr. 3, 14,63.
Caro, pro ſanguineo. Geneſ.29, 14. Leuit. 18, 12. 13,17.Rom.11,14.
Caro, id eſt, corpus.1.Cor.15, 39.2.Cor.7.5.Ephe.5. 29.Heb.9,12.Iud.8.
Caro, id, eſt, carnalis.Gen.6,3.
Caro, pro animãte.Pſal.135,25.Eccli.13,.20.& 17. 4.& 18,12.& 40,8.
Caro, pro homine. Gen. 6. 12. Deut.5. 25.Iudith 7. 16.Pſal.55,5.64,3.& 144,21.Prou.4,20. Eccli. 1,10.& 33.21.& 39,24.& 41,5.& 44,27.& 45 5.Iſa. 40,5. & 49,26.& 66,16.24.Iere.25,31. Dan. 4, 9. Ioel.2,28. Matth. 24, 27. Luc.3.6. Ioan.1,14.& 17,2.Act.2,17.Rom.3,20.1.Cor.1. 29.Gal.2,16.& 6,12.
Caro & ſanguis. i. corruptio carnis & ſanguinis, ſeu hominis.1.Cor.15,50.
Caro & ſanguis. i. homo. Eccli. 14, 19. & 17, 30. Matth.16,17.Gal.1,16.Ephe.6,12.
Caſus pro caſu.Geneſ,42.25.Ioſ,22. 10. Iob 32,18. Pſalm.3,9.& 34.10,14.& 35,1.& 39,2.& 40, 1.& 64, 14.& 91, 15.& 85, 1.& 96.1.Eccli. 43. 23.& 45.2.Iſa. 5,17. & 17, 6. & 61, 2. Ierem.15,5.& 23,5.& 31, 23.& 50, 25. & 51.26.Ezechiel. 20,37.& 27,26.& 41, 5.

Bar. .,22.Oſe.7,5.& 12, 8.1.Mach.1,56.& 4,
7.& 10,43.& 12,19.2.Machab.1,2.Matth.17,
12 & 23,34.Marc.12,31.& 13,9,19.Luca 6,8,
& 12,50.Ioan.7,1.Act.5.11.& 7,45.& 8,11.&
7.45.& 8,11.& 14,25.Roman.2,5,15.& 9,10
& 10, 14, & 14, 11. 2. 2.Corinth. 10, 15.&
11.1,25 Galat.4,11.Epheſ.1,15.& 4,13. .ol.1,4.
& 2,5.& 3,15.Tit.1,2.Philem.5.Hebr.3,3.& 6,
16.& 9,6.1.Ioan.4.16.Apocal.6,1.& 11,5.&
18,17.Gen.40,1.Ioſ.7,20.

Cardines cœli.s extrema orbis. Deuter.30,4.

Cauere,pro,videre. Deuter.8,1.

Cor,ſubintelligitur.Prouerb.13.12.

Chriſtus,pro,Chriſti Eccleſia.1.Corinth.12,12.

Circa pro,per A.5,42.

Ciſterna.i.fouea.1.Par.11,21.

Circuncifio.i. Iudæi.Rom.15, 8. vide Abſtractum, pro concreto.

Cito.ſubintelligitur:Eze.12,28.

Cognoſcere, pro, approbare Iob 34,19.Pſalm. 1,6. & 36,18.& 100,4.& 138,1.Prouer.4,27.Oſe. 8,4.

Cognoſcere, pro, rem habere. Gen. 4.1, 17.& 19, 5. Matth.1,25.3.Reg.1,4.

Cognoſcere, pro, cogitare ſeu recordari, Deuter. 11,2.

Cognoſcere,pro amare, vel fauere. 1. Paral.17,18. Galat.4,9.1.Corinth.8,3.

Cogitare,pro,comprehendere. Malach.3,2.

Cognatio,pro,familia.Gen.10,20.& 12,3.Exod.6. 16.Ioſ.21,1.1.Par.8,6.Ierem.1,15.& 2,4.& 3, 14.& 29,9.& 31,1.Am.3,1.

Cognatio.s.natio, Am.3,2.

Comminari, pro increpare.Mar.1,23.& 4,39.& 8. 33.& 10,13,48.

Communicare, pro, inquinare, ſeu profanare. Mar. 7,15.

Commune i. profanum, vel immundum. Deuter. 20,6.1.Machab.1, 50. Actor. 10, 14, 15. Roman. 14.14.

Commotio capitis.i.ludibrium.Pſal.43.15.

Communiter,pro,ſimul.Gen.13.6.

Communicare, pro, participare. ſæpe in Epiſt. Apoſtolorum.

Comedere carnes ſuas. i.ſe fame conficere. Eccli. 4,5.

Comedere.i.conſumere.Ierem.50,7.

Completum, pro, compleri cœptum. Ierem. 34, 14.

Commemorati,pro,recordati.Bar.3,23.

Concupiſcentia, pro eo quod concupiſcitur. Sap. 16, 36.

Confidenter.i.ſecurè.Deuter 33.12.

Confortare.i.fortificari.Gen.48.2.

Confortari, id eſt. præualere. Iud. 1, 28.1.Machab. 2,49.

Confundere,pro pudefacere, & Confuſio, pro, pudore 1.Regum 20,34.2.Regum 19, 5. 3. Regum 2,16.Pſalm.13.6.& 21, 6.& 24,3.& 30,18.& 33,6.& 34.4.& 68,7.9.& 70,24.& 88,46.&
118,6.Prouer. 29, 15.Eccli.4, 24 & 20, 24. & 21,25.& 22,4.15,35,& 29,19.Iſa.1,29.& 6.7. 7.Oſe.2,5. Ioel. 1, 11.Roman.5,5.& 9,33.1.Corinth. 4, 14.& 11, 22.2.Corinth.4.9.2.Theſſal. 3,14.2.Tim.1.12,Hebr.2,11.& 11,16.1.Pet.2. 6.& 3,16.1.Ioan.2,28.

Confuſio.i.ignominia.Iudith.14.16.

Confiteri.i.indicare.Gen.31,20.

Confiteri,pro,prædicari.Pſalm.106,8.

Confiteri, pro, laudare, ſeu gratias agere, & Confeſſio pro laude vel gratiarum actione. Gen.29, 35.2.Reg.22,50.3.Reg.8,33.1.Paralip.16,7.34. Pſal.6, 6.& 7.18.& 9, 2.& 17.50.& 27,7.& 29,13.& 74,2.& 88,6.& 91,2.& 94.2 & 99, 1.& 105,1.& 106.1. Eccli.17, 25.& 18,28.& 47, 9. & 51,1. Iſa.12,1,3, Matth.11,25.Luca 2. 38.& 10,21.

Conuerſus ſeu reuerſus. pro, iterum ſeu rurſum. Iob. 10,16.Pſalm.70,21.& 77,41. Act.15,16.

Concupiſcibile.vide, Deſiderabile.

Concupiſcentia,pro re concupita.Pſal.105,14.

Concubina,pro vxore.Gen.25,6.& 35.22.

Concludere, pro, ſterilem reddere. Gen. 16, 2. & 20,18.

Concludere.i.tradere.1.Mach.3, 18.& 4, 31.

Concludere in gladio, id eſt, hoſtibus tradere.Pſal. 77,62.

Condicere,pro,promittere.Exod.8,12.

Conſilium.i.decretum Eph.1,11.

Contaminare, pro, contaminatum indicare. Leuit. 13,11.

Contaminare.i.profanare,4 Reg.23,8.

Continens,pro,contento,3.Reg.2,5.

Confractio.i.clades.4.Reg.7,38.

Conſpectus,pro,poteſtate.Iudith 33.

Conſummare.i.perficere,ſæpe.

Conſummare. i. conſumere, vel definere. Pſalm. 118.87.Sap.3.16.& 16,16.Iſa.16,4.& 28,22.& 29,20.& 32,10.Ier.4.27.Ezech.11,13.Luca 15, 14.Gal.3,3.Heb.9,26.

Conſummatio. i.perfectio.Pſal.118, 96. Dan.9. 27. 2.Corinth.13.9.Eph.4,12.Heb.7,11.

Conſummatio.i.mors.Eccli.16,21.

Conſummatio i.finis.Heb.6,8.

Conſummari.i.vitam finire.Luca 13,32.

Continens.i.compos.Sap.8,21.

Conuertere.i.reducere.Pſal. 52, 7. & 125,1, 4, Ier. 30,3.& 32.44.Thr.1,16.

Conuerti.i.reuerti.Oſe.2,9.

Conuerſio.i.captiuitas Ier.33,11,26.

Contra, pro verſus. Gen. 2,14 Num. 8, 2.Ioſ.8.22. 3 Regum.8. 44. Thob. 11,1.Cantic. 7, 4. Daniel. 6,12.

Contra, id eſt, è regione Exod. 14,2.& 34,3.& 37,14.Num.33.36.Deuter.1,1.& 11.30.& 32, 49.52. & 34. 1.Ioſ.3,16. & 20, 12.Iud.19,10.3. 3 Reg.17,3 4.Reg.2,15.2.Paral.6,13.2.Eſd.3.19, 23. & 7.3. & 12 ,36. Iudith 4, 5. Daniel. 2, 31. & 5, 5. & 10, 16.1.Machab.3,46,& 7,

47. 2. Mach. 16, 33. Matth. 21, 2. Marc. 3, 3. Luca 19, 30.

Contra, pro coram, vel prope. Nu. 25, 4. & 33, 7. 4. Reg. 1, 13. Eſth. 15. 9. Pſal. 43, 16. & 50, 5. & 76, 3. & 108, 15. Eccli. 6, 12. & 47, 11. Bar, 4, 3. Am. 4, 3. Abac. 1, 3.

Contra faciem, pro, ante. Eze. 14. 3. 1. Mach. 13, 13.

Coram. i. contra Luca 15, 18.

Corona, id eſt, filij. Iob 19, 9.

Contra, pro, ad Gen. 12, 8. Deut. 3, 17. Ioſ. 1, 15. & 13, 3. Bar. 6, 31.

Coram te, id eſt, in tua electione. Gen. 13, 9. & 20, 15.

Coram aliquo illo approbante. Gen. 17, 18. & 27, 7. Deut 6, 25. 2. Cor. 4, 2.

Coram Domino, vel Deo, id eſt, Deo inſpiciente, ſeu iudice, quaſi dicat, verè. Gen. 10, 9. & 13, 13. Luca 1, 15. & 24, 19.

Coram Deo, id eſt, Deo teſte. 2. Cor. 12, 19. Gal. 1, 20.

Corpus, id eſt, tergum. 3. Reg. 14, 9. Eze. 23, 35.

Corpus, id eſt, cadauer. Dan. 14. 31. Apoc. 11, 8.

Cor, id eſt, mens. Oſe. 7, 11. Matt. 5, 8. Eph 1, 18.

Cor, & cor, id eſt, duplex cor. Pſal. 11, 3.

Cor, id eſt, voluntas. Matt 22, 37. Mar. 7, 19.

Cor, id eſt, anima. Pſal. 83, 3.

Cor, id eſt medium. Pſal. 45, 3. Eze. 22, 4. Ion. 2, 4. Matth. 12. 40.

Cornutum, pro, radios emittens. Exo. 34, 29.

Creare, id eſt, gignere. Eccli 1, 9. & 24, 11.

Creauit vt faceret. id eſt, creando fecit. Gen. 2. 3.

Creſcere, pro, fructificare. Gen. 1, 22.

Cras, id eſt, cito. 1. Cor. 15, 32. Iſa. 22, 13.

Credere, id eſt, fidere. Iob 24, 22. Eccli. 2, 6. & 16, 2. & 26, 23. Dan. 6. 22.

Credere, id eſt, obedire. Rom. 2, 8.

Cras. id eſt, futuro tempore. Gen. 30, 33. Exod. 13. 14. Deu. 6, 10. Ioſ. 22. 18.

Cornu, id eſt, robur, vel gloria, Deut. 33, 17. 1. Reg. 2, 1, 10. Iudi. 9, 11. Pſal. 74, 5, 6, 11. & 88, 18, 25. & 91, 11. & 111, 9. & 131, 17. & 148, 14. Eccli. 47, 6, 8. Ier. 48, 25. Ibr. 2, 3, Eze. 29, 21. Dan. 8, 5. Am. 6, 13. Mich. 4, 13. Abac. 3, 4. Zach. 1, 21. 1. Mach. 2, 48. Luc. 1, 69.

Cum, pro coram. Deut. 18, 13. 3. Reg. 13, 3.

Cum, pro, etiamſi. Luca 17. 10.

Cum, pro, per. Act. 14, 27.

Cum, id eſt, apud. 2. Reg. 6, 22,

Cum pace. vide. In pace.

Cuſtodire, pro, obſeruare. ſæpiſſimè.

Cum, ſubintelligitur. Pſal. 80, 2.

Cuſtodia, id eſt, quod cuſtoditur. Abac. 2, 1. Zach. 3, 7

D.

DAre pro, promittere. Gen. 35, 12.

Dare reliquias. i. relinquere aliquos. Ierem. 40, 11.

Dare deorſum. i. facere terga vertere. 2. Reg. 22, 41.

De, pro, ob. Abac. 2, 17. Apoc. 8, 13.

De, pro, cum, Apoc. 21, 16.

De, id eſt, pro. Sap. 13, 17.

De, pro, in. Deut. 33, 2. Pſal. 148, 1. Sap. 12, 1. Ier. 52, 21. Mich. 7, 17. Nah. 1, 14. Soph. 2, 11. 1. Mach. 9, 63. 3. Ioan. 2.

De, ſubintelligitur. 4. Eſd. 11, 24. Pſal. 91, 12. Ier. 4, 16.

De die in diem. i. ſingulis diebus. 1. Par, 16, 23. Pſa. 60, 9. & 95, 2. 2. Cor. 4, 16. Iſa. 58, 2.

Deus, pro vice Dei. Exod. 7, 1.

Deo, id eſt, Dei virtute. 2. Cor. 10, 4.

Deus, pro, Angelo Dei. Gen. 33, 10. Num. 22, 9. 1. Par. 14, 15.

Dei vel Domini, adiunctum alicui rei, ſignificat eſſe magnam, v. Gen. 23, 6. Exo. 9, 27. Pſal. 33, 7. & 79, 11. Ier. 6, 11.

Deo, pro, à Deo. Gen. 14, 19.

Deum ponere ſuum nomen alicubi, eſt velle ſe ibi coli. 3. Reg. 14, 21.

Decem, pro, multis. Gen. 31, 41. Nu. 14. 22. Iob 19, 3. Matth. 25, 1. Apoc. 2, 10.

Dextera, id eſt, potentia. Pſal. 44, 5. & 88, 43. & 89, 12. & 107, 7 Act. 2, 33.

Deſiderio deſiderare, id eſt, vehementer optare. Luc 22, 15.

Deſiderium, pro eo quod optatur. Iob 30, 25. Pſal. 77, 29. Prou. 10, 24. & 11, 23. & 13, 12. Eccli. 6, 37.

Deſiderabile, vel concupiſcibile, pro, pretioſo. Nah. 2, 9. Zach. 7, 14. Mal. 3, 12. 1. Mach. 1, 24.

Deprecatio, pro eo quod petitur precibus. Ierem. 33, 6.

De mane vſque ad veſperam, id eſt, breui. Iob 4, 20. Iſa. 38, 13.

Decuplum. i. valde multum. Dan. 1, 20.

Delere de populo: i. de populo non cenſeri, vel dignum eſſe morte. Gen. 17, 14.

Deſpicere, pro, videre. Pſal. 91, 12. & 121, 8. & 117, 7.

Declinare. i ſinere inclinari. Pſal. 140, 4.

Defendere, pro, vlciſci. 4. Eſd. 16. 51. Iudith. 1, 12. & 9, 2. Eccli. 19, 9. & 47, 31. & 48, 7. Ier. 50, 34. Rom. 12, 19.

Dies. i. iudicium. 1. Cor. 3, 13. & 4, 3.

Dies. i. calamitas. Pſal. 136, 6.

Dies. i. tempus. Gen. 2, 4. & 6, 3. Num. 6, 5. 1. Reg. 3, 2. Pſal. 17, 19. & 19, 2. & 60, 7. & 118, 91. Iſa. 4, 2. Ioel. 1, 15. Matth. 7, 11. Mar. 4, 35. Luca 6, 23. & 17, 31. Ioan. 14, 20.

Die ac nocte, id eſt, ſemper. Pſal. 1, 2. Apoc. 7, 15. & 14, 10.

Dies, pro, die naturali, ſcilicet 24. horarum. Gen. 1, 5. & 7, 17.

Dij pro, idolis. Ioſ. 24, 23.

Dij, pro, iudicibus. Exod. 21, 6. & 22. 8, 28. Pſal. 46, 10. & 28, 1.

Dij.i.Deus.Gen.3,5.Deut.4.7.3.Reg.11,28.

Dictum.i.factum.Gal 3,16.

Diffamare.i.prædicare, ſeu diuulgare.3.Eſdr.4,12.1.Theſſ.1,8.

Diſciplina.i.eruditio,ſeu caſtigatio.Pſal.17,36.

Directio.i.rectitudo.Pſal.118,7.

Dirigere , pro proſperare. Gen.39,3, 23. Deuteron. 28,29, 4. Eſdr. 5, 12. Pſalm. 139, 12. Iſaia 48, 15. & 53,10. & 54,17. Dan. 11, 36. Oſe.12,3. 1.Mach.36.

Digitus. i. virtus, vel manus. Exod. 8, 19. Pſalm. 143,1. Luca 11,20.

Diuitiæ, id eſt , abundantia , & diues , id eſt abundans , ſeu largus. Roma. 2, 4. Epheſ. 2, 4. & 3, 16.

Dicere, pro conſtituere. 1.Mach.14, 41. 2. Mach.1, 29.

Dicere,pro,iubere. Gen.1,3. Pſal. 106,25.Sap.9, 8. Ion.2,11.Matth.4.3.& 8.8. & 15, 4. & 25,3. Mar.16,15.Luca 9,54.& 12,13.1.Cor.7,12.2. Cor.4,6.

Dicere, pro, cogitare. Geneſ 6,7. Iob 29, 18. & 3, 14.Pſal.31, 5. & 35,2. & 52, 2.& 72, 11, 15. & 93,7.Thren.3, 54. Ezec. 20, 8. & 28. 2. 1. Machab.2, 3.Luca 12, 4. & 18,4. Rom. 1,22. Iacob.1,13.

Diluculo,ſeu manè , vel in matutino pro citò. Pſal. 77,34 & 89,14.& 100,8.& 142,8.Prou.1,28. Iere.25,4.& 32,31.Soph.3,7.

Domus, pro, familia. Exod. 1, 1. 1. Regum 25, 1, 28. 2. Regum 2, 3. & 6, 20. & 70, 27. 3. Reg. 2,24.& 12, 21. 1. Eſdra 2, 36. Pſalm. 113, 8. & 113,1. & 117 , 3. & 121 , 5. & 134,14. Prouerb.24,3. Eccle.3, 18. Iſaia 7, 2. Ezechiel. 44, 30. Amos 1,4.& 7, 9. Abacuc 3, 13. Luca 1,69.Rom.16,10.1.Cor.1,16.

Domum facere , vel ædificare , pro , dare prolem. Exod.1,21.1.Reg.2,35.2.Reg.7,11.1.Paral.17. 10,25.

Domus.i.populus. Num.12,7.

Domus,pro templo ſæpe.

Domus,id eſt habitatio.Luc.13,35.

Dolere,pro,labores ſubire.3.Eſd.4,22.

Dolores inferni.i.mortiferi (infernus enim pro morte) Pſal.17,6.

Dominus,pro,dato à Domino. Deut.18,2.

Domino.i.contra Dominum. Ioſ.7,20.

Domino, vel Deo, pro, ad honorem vel laudem Dei. Geneſ. 13,18. Exod. 15, 2. & 16, 23. Leuit.25, 2. Deut. 13,6. Ioſ. 6,17.3.Reg.6,1.Pſal.26,6.& 32,2.& 65,2. & 74, 10.& 106, 8.Iere.4, 4.2. Cor.2,15.

Dominus,pro Angelo Dei, Geneſ.18,33. Exod. 3,2. & 4,24.Iud.6.14,23.Iere.1,9.

Donec.i.priuſquam. Dan.6,24.

Donec, ſeu vſquequo , pro vſque eò vt , vel in tantum vt Geneſ.49,10.1.Reg.2,5.3.Reg.3,1.Iob 8, 21.Pſal.70,17.Zach.8,20. 1.Mach.5.54.1.Cor. 15,25.

Donec,pro,quam.Ezec.24,13.

Donec,pro,cum.Ezec.33,22.

Dormire.i.mori.Iob 3,13.Iſa.14,8. 1.Cor.11,30.1. Theſ.4,13.& 5,10.

Dormire.i.ceſſare.Iob.58,37.

Dos,pro,dono.Gen.30,20.

Draco.i.cetus.Ezec.32,3.

Duo.i.pauca.3.Reg.1,2.

Duplex,pro multo:vel grandi, vel eximio. 4.Reg.2. 9.Prou.31,21.Sap.11,13.Eccle. 12,7.Iſa 61,7. Iere.17, 18.Nah. 1, 9. Zach.9,12.1.Tim.5,17. Apocal.18,6.

E.

EBrietas,pro eo quod inebriat. Iſaia 5,22.

Ebrietas.i.larga potatio.Mich.2,11.

Ecce,pro ſatis.Gen.1,29.& 6,17.

Ecce,pro,ſed.Pſal.53,6.

Ecce ego,pro eccum me.1.Reg.3,4.

Eccleſia,pro, hominum vel fidelium cœtu. ſæpe.

Edom,pro,Idumæis.Gen.36,9.

Effeminati.i. ſcorta maſcula. 3. Reg. 14, 24. & 15,12.& 22,47.4.Reg.23,7.

Effundere animam.i. exponere totam animam. 1. Reg.1,15.

Eleuare caput alicuius , pro eum honorare. Iere. 52, 31.

Eloquium, pro,lege.Pſal.118,169.

Electum,pro,egregio,ſeu pretioſo.4.Reg.3,19.

Emigrare.i.migrare facere.Pſa.51,7.

Enim,pro, autem.1. Par. 29, 1. Prou. 19, 19. Eccli. 41, 17. Ezec. 3, 14. Matt. 10 , 26. & 11 , 3. & 12, 8. & 18, 11. Luca 6, 43. & 8, 17.Ioan. 16, 3. Rom. 8,18.& 19, 4. 2. Cor. 11, 5. Gala.2,18. Coloſſ. 3, 25. Heb. 5, 13. & 7, 12.& 8, 3.& 12, 2.Iacobi 4,12. Apoc.19,8,10.

Enim,pro,quidem. Matt.8,7.

Enim,pro tamen 1.Mach.7,23.

Eo quod,pro, quamquam.Iere.7,10.

Eo quod, pro, quod. 1, Reg. 15, 12. 3.Reg. 18, 10. 1,Paral 14,2.

Eo quod. pro, vt; ſeu,ita vt.Iere.9,10.& 26, 9.& 37,14.& 34,22.

Epiſcopus.i.presbyter.Phil.1,1.

Ephraim , pro decem tribubus Iſrael. Pſalm. 77, 57.

Epulari, pro , lætari , ſeu feſtum agere. Deuteronom. 12, 12. & 16, 11. Pſalm. 67, 4, 1. Corinth.5,8.

Erudire.i.caſtigare.Thren.1,13.

Ergo,pro,autem.Sap.17,21.Matt.10,32.

Eſſe. pro , haberi , ſeu putari , vel agnoſci. Gen. 42, 9.5. Reg.18,24,27.Zach.14,9.

Eſſe. pro, apparere. Deut. 4, 20. & 6, 24.3. Reg. 3, 6. Iere. 17, 11. & 39, 16. Matt.5,45. Roma.3. 26. Heb.12.5.

Eſſe,pro, ſignificare. Zach. 4, 4. Luca 8, 9. Act. 10,17. 1.Cor.11,25.Galat.4,24.

Eſſe, pro accidere. 1. Cor. 11, 20.
Eſſe, pro habitare. Gen. 47, 2. 1. Mach. 5, 2.
Eſſe in ore alicuius, pro, eum facundum reddere. Exod. 4, 12.
Eſt, ſubintelligitur. Rom. 8. 33, 34.
Eſt dies hæc, id eſt apparet hodie. Ierem. 11, 5. & 32, 20. & 44, 22. Baruc 1, 15. & 2, 6, 26. Dan. 9, 7.
Eſt, pro ſit. Ezec. 3, 9.
Et, pro, id eſt. Geneſ. 2, 3. & 3. 4. & 24, 16. & 28, 3. 14. & 35, 11. Exod. 7, 11. & 9, 3. & 2, 3. & 21, 6. & 39, 32. Leuit. 18, 7. Num. 20, 26. & 31, 6. Deut. 4, 9. & 6, 9. & 17, 1. & 26, 15. & 28, 57. 3. Reg. 5, 16. & 8, 36, 58. 4. Reg. 17, 13. 2. Par. 6, 27. & 7, 17. 2. Eſdræ 3, 24. & 12, 44. Eſther 2, 11. Pſalm. 74, 4. & 89, 16. Eccli. 13, 32. & 17, 3. Ierem. 16, 21. Ezech. 41, 13. Soph. 1, 4. Matth. 13, 41. & 24, 31. Ioan. 1, 16. & 10, 33. & 14, 17. Act. 10, 14. & 13, 26. & 23, 23. Rom. 19, 13. 1. Corinth. 4, 9. & 10, 28. 2. Corinth. 8, 4. Galat. 5, 24. & 6, 16.
Et, pro, vt. Gen. 44, 21. & 45, 28. 1. Reg. 12, 15. Pſal. 82, 19. & 54, 7. & 118, 34. Iere. 9, 1.
Et, pro, etiam. Exod. 4, 10. 2. Par. 8, 15. Pſal. 37, 11. & 131, 12. Mar. 2, 26.
Et, pro, ſic. Exod. 6, 29. Pſal. 124, 2. Ioan. 6, 57. & 10, 15.
Et, pro, ſicut. Mar. 9, 49.
Et, pro, vt qui. Prou. 25, 20.
Et, pro, aut. Leu. 20, 9. Num. 30, 4. 5. 7, 11. Iob 31, 7. Ezec. 18, 11. Act. 3, 6.
Et, pro, imò verò. Prou. 30, 21. 29. Ezec. 33, 17.
Et, pro, nam, ſeu quia. Pſalm. 54, 20. & 89, 3. & 148, 14. Prouerb. 14, 7. Iſaia. 10, 1. & 64, 9. Ierem. 8, 13. & 23, 36. & 34, 14. & 36, 31. Ezech. 2, 6. Oſe. 9, 4. Ioan. 3, 6. 2. Machabæor. 4, 16. Matth. 17, 6. Luca 1, 13. & 4, 15. Ioan. 4, 35. & 12, 35. & 17, 10. & 19, 35. Actor. 26, 10. Roman. 1, 23. 1. Corinth. 14, 32. 2. Corinth. 5, 15. Coloſſ. 3, 25. 1. Ioan. 1, 2. & 3, 4. Apoc. 1, 18. & 18, 2. Ruth. 1, 13. Iob 36, 14. Matt. 27, 53.
Et, pro, at, vel ſed. Pſal. 47, 9. & 117, 10, 18. & 138, 11. Eccli. 36, 20. Iſaia 64, 5. Thren. 3, 32. Ion. 2, 7. Matth. 17, 18. Mar. 12, 12. Luca 8, 13. & 20, 19. Ioan. 7, 4, 30. & 16, 32. Act. 16, 7. & 27, 22.
Et, pro, etiamſi. Deut. 29, 19. 1. Cor. 16, 9.
Et, pro, præterea. Mar. 4, 30.
Et, pro, ideo. Ioan. 4, 24. & 5, 30. & 12, 16.
Et pro, tamen. Phil. 1, 22. Apoc. 3, 8.
Et, pro, quinetiam. Act. 7, 43.
Et, pro, & tamen. Pſal. 34, 15. & 118, 110.
Et, pro, ergo. Eccli. 13, 2.
Et, pro, autem. Pſal. 4, 4.
Et, pro, nempe. Dan. 7, 20.
Et, pro, cum. Mar. 15, 25.
Et, pro, itaque. Pſalm. 9, 11. Matth. 25, 46. Mar. 12, 30. Ioan. 10, 29. Act. 5, 38. & 7, 43. & 13, 11. 1. Cor. 2, 1. & 12, 26. 1. Ioan. 2, 27.
Et, ſubintelligitur, Ioſ. 13, 27. 4. Reg. 12, 4. 1. Par. 9, 29. & 11, 2. 1. Eſd. 10. 28. 4. Eſd. 6. 58. & 13. 42. Pſl. 12, 3. & 30, 20. & 62, 7. & 99, 5. & 118, 2. & 127, 6. & 132, 3. Prou. 15, 26. Cant. 4, 13. Sap. 13, 2. Eccli. 40, 19. Iſa. 10. 31. & 32, 14. & 58, 18. & 64, 2. Ezec. 24, 4. Abac. 3, 9. 1. Mach. 10, 33. Ioan. 15, 16. & 16. 2. & 17, 21. 1. Cor. 10, 16. Epheſ. 4, 4. 1. Petri 3, 2.
Etiam, ſubintelligitur. 1. Reg. 2, 10. Iob 9, 31. Sap. 17, 9. Iſa. 59, 18. Iere. 1, 3. & 7, 19. Soph. 1, 14. & 2. 11. Mar. 9, 37. Ioan. 5, 30. & 6, 38. & 14, 24. Rom. 9, 13. 1. Corinth. 7, 4. & 10, 14, 31. 2. Cor. 7. 12. & 8, 5. Epheſ. 6, 11. Phil. 2, 4. Pſalm. 109, 5. Prou. 12, 10. Eccli. 38, 2. Iſa. 8, 8. Ioan. 5, 35.
Et ſi, pro, quandoquidem, Ioel. 3, 4.
Et ſi, pro, cùm. Iob 21, 21.
Etſi, pro ſi. Luca 15, 4.
Etenim, pro, etiam. Pſalm. 67, 19. & 76, 18. & 138, 10.
Et non, pro potiùs quàm. Eccli. 25, 20.
Euacuare, pro, abolere ſeu irritum facere, ſupr.
Euangelium .i. bona per Euangelium promiſſa. Mar. 8, 35. & 10, 29. 1. Cor. 9, 23.
Eunuchus, pro miniſtro regis, vel principe. Geneſ. 39, 1. 4. Reg. 20, 18. Iere. 34, 19.
Ex, pro, in. Eccli. 13, 14. Iſaia 30, 6.
Ex, pro, poſt. Iſaia 66, 23.
Ex, pro, præ. 3. Reg. 14, 21.
Extra, id eſt, præter. Matth. 15, 38.
Exceſſus mentis .i. pauor, vel ſtupor. 4. Eſd. 13, 30. Pſal. 115, 11.
Exceſſus .i. mors. Luca 9, 31.
Exultare, pro, laudare. Pſal. 50, 16. & 58, 17. & 80, 2. & 94, 1. & 131, 16.
Exitus .i. ſermones. 4. Eſd. 4, 7. & 6, 1.
Ex hoc, pro, ex nunc. 1. Mach. 10, 41.
Expugnare, pro, oppugnare. Pſal. 108, 3. & 128, 1. 1. Machab. 5, 16.
Expectatio, pro eo quod expectatur. Prouerb. 17, 8. Iere. 14, 8. & 17, 13.
Ex nomine .i. ſingulariter. Exo. 33. 12. & 35, 30.
Exire, & intrare, pro, regere, vel conuerſari. Num. 27, 17. 1. Reg. 29, 6.
Excitare .i. facere exiſtere. Rom. 9, 17.

F.

Facere aliquid, pro, facere vt fiat: ſæpe, vt Gen. 1, 5. Ierem. 33, 11. Zachar. 1, 9. Actor. 1, 18.
Facere, pro, dicere. 1. Ioan. 1, 6.
Facere ſermonem, id eſt, loqui. Geneſ. 15, 1. Act. 1, 1.
Facere iudicium & iuſtitiam, pro, iuſtè & ſanctè viuere. Gen. 18, 19.
Facere aliquem fœtore, pro, reddere eum abominabilem, ſeu odioſum. Exod. 5, 21.

Facere, pro, conari facere. Exod. 8, 18.
Facere, pro offerre, vel sacrificare. Leui. 15, 15. & 23, 19. Deut. 16, 1. Iud. 13, 15, 16. 3. Reg. 3, 15. & 18, 23, 26. Ezec. 43, 25, 27. & 45. 22.
Facere iudicium, i. vlciſci. 3. Reg. 8. 45.
Facere iudicium, id eſt fauere in cauſa. 3. Regum 8, 59.
Facere pro permittere. Iſa. 63, 17. Ezech. 36, 15. & 39, 7.
Facere, i. oſtendere. 1. Cor. 1, 20. & 10, 1.
Faciendo facere, ſeu patiendo pati aliquid, pro certiſſimè, ſeu omnino facere, aut pati. Geneſ. 3, 4. & 15, 11. & 22, 12. & 24, 12. 1. Reg. 26, 25. Oſe. 2, 1, 6. Abacuc 2, 3, 1. Machab. 5, 40. Act. 5, 4, 28.
Facies, pro fauore. Prou. 29, 26.
Facies, pro ira. Leui. 26, 17. Thren. 4, 16.
Facies, pro colore. Leuit. 13, 55.
Facies, id eſt conſpectus ſeu præſentia. 2. Cor. 8, 24. Gal. 2, 10.
Facies, i. ſuperficies. Luca 21, 35.
Facies, id eſt apparentia. Ioan. 7, 24. 2. Cor. 5, 12. & 10, 7.
Facies tua, i. tu. Pſal. 118, 58. Eccli. 4, 26. Matth. 11, 10. Mar. 1, 2.
Facies, pro perſona. Gen. 43, 3. Exod. 34, 24.
Facie ad faciem, i. clarè, vel familiariſſimè. Gen. 32, 30. Exod. 33. 11. Num. 12, 14. Deut. 5, 4. & 34, 10.
Facies Domini, id eſt Dominus. 3. Reg. 13, 6. Mal. 3, 1.
Faciem firmare, id eſt firmiter ſtatuere. Luca 9, 51. vide Ponere faciem.
Faciem alicuius ſuſcipere, pro eum exaudire. Iob 42, 8.
Faciem alicuius videre, pro eſſe ei familiarem. Eſth. 1, 14.
Fecit, ſubintelligitur. Ioſue 21, 44. 3. Regum 22, 1. Tobiæ 1, 4, 12, 15. Iob 4, 20. Pſal. 11, 3. Eccleſ. 49. 5. Ezech. 3, 7. & 39, 23. Matth. 13, 34. Ioan. 3, 32. & 18, 20. & 21, 7. Act. 27, 23. 1. Cor. 6, 18.
Phil. 2, 21. Coloſſ. 1, 6. Apoc. 7, 4.
Fieri, id eſt, eſſe Mar. 1, 17.
Filij, id eſt, cultores. Gen 6. 2.
Filij, id eſt, poſteri. Geneſ. 10, 20, 22. Numer. 1. 32. Deuter. 1, 8. 4. Reg. 20. 18. 1. Par. 9, 23. & 15. 10. 1. Eſdr. 1, 6. Pſalm. 89, 16. Iſaia 39, 5. Matt. 3, 9.
Filij Adam, i. homines. Gen. 11, 5.
Filij, i. nepotes. Gen. 10, 12. Num. 26, 59. Deuter. 3, 11. Ioſ. 13, 31. Iud. 1, 16. & 4, 11. 2. Reg. 9, 10. & 19, 24. 3. Reg. 4, 2, 4. Reg. 8, 26. 1. Paral. 7. 24. & 9, 12. 2. Par. 22, 9. 1. Eſd. 5, 1. Iob 19, 17. Luca 1, 5.
Filij, pro filia. Gen. 30. 3.
Filij Belial, i. impij, ſeu iniqui. Deut. 13, 13. Iud. 19. 22. 1. Reg 1, 16. & 2, 12. & 10, 27. & 25, 17. 2. Reg. 16. 7. & 20, 1. 3. Reg. 21, 10. 2. Par. 13. 7.

Filius mortis, id eſt morte dignus, ſeu mortis reus 1. Regum 20, 31. & 26, 16. 2. Regum 12, 5.
Filij, id eſt diſcipuli, vel ſectatores, 4. Reg. 2, 3. & 9, 1. Zach. 10. 7. Matt. 11, 19. Eſth. 5, 8. Apoc. 2, 23.
Filius hominis, i. homo. Pſal. 4, 3. & 8, 5. & 10, 4. & 79, 18. Ezec. 2, 1. Matt. 13. 37. Ioan. 5, 27. Apoc. 14, 14. *& quidem in Teſtamento nouo pro Chriſto accipi ſolet.*
Filius, id eſt homo. Prou. 28, 7.
Filij, i. incola, ſeu populus. 1. Eſdr. 2, 1. 2. Eſdr. 7. 25. Ezec. 25, 10.
Filij Dei, id eſt Angeli. Iob 1, 6. Pſalm. 88. 7. Dan. 3, 92.
Filia, i. congregatio, ſeu populus. Pſalm. 9, 15. & 44. 11. & 136, 8.
Filia, id eſt, viculi, ſeu oppida ſubiecta. 1. Paralip. 7, 28, 29. 2. Paralip. 13, 19. 2. Eſdr. 11, 25. Iſaia 16, 2. Ieremia 49, 2, 3. Ezech. 16, 46, 49. & 26, 6. & 32, 16. 1. Machabæorum 5, 8.
Fides, i. lex Euangelica. Gal. 3, 23.
Fides, i. conſcientia. Rom. 14, 23.
Fides, id eſt veritas. Eccli. 40, 12. Iſa. 33, 6. Ierem. 5, 3. Thren. 3, 23. Oſe. 5, 9.
Fides, id eſt fidelitas. 1. Reg. 26, 23. 1. Par. 9, 22. 4. Eſd. 4, 24. Eccl. 27, 18. & 45, 4. & 46, 17. Tit. 2, 10.
Fides, id eſt, promiſſio, vel votum. 1. Timoth. 5, 12.
Fidele, id eſt, firmum, ſeu ſtabile. 2. Regum 7, 16. 3. Reg. 11, 38. Eccle. 31, 28. & 37, 26. Iſa. 22, 23. & 33, 16. & 55, 3. Act. 13, 34.
Fidelis, id eſt verax. Deut. 32, 4. Pſalm. 18, 8. & 100, 6. & 110, 7. Eccli. 36, 18. Dan. 2, 45. 2. Theſ. 3, 3. 2. Tim. 3, 13. Heb. 11, 11. 1. Ioan. 1, 9. Apoc. 1, 5.
Fideliter, i. veraciter. Prou. 12, 22.
Fingere, i. inſtituere. 3. Reg. 12, 33.
Flere, pro ieiunare. Zach 7, 3.
Fluuius, pro Euphrate. Exo. 23, 30.
Fœminarum conſuetudo, pro menſtruis. Geneſ. 31, 35.
Fœmineum genus, pro neutro. Pſalm. 7, 8. & 26, 4. & 108, 27. & 118, 50, 56. Eccle. 40, 19.
Fœnum, pro Herba, ſæpe.
Fœnus, pro mutuo: & Fœnerari, pro mutuare. Deuter. 15, 6. & 28, 12. 1. Reg. 2, 20. Prou. 22, 7. Eccli. 8, 15. & 20, 16. & 29, 35. Iſaia 24, 2. Luca 6, 24. & 7, 41.
Fornax ferrea. i. duriſſima ſeruitus. Deuterono. 4, 20.
Fornicari id eſt peccare. Num. 15, 39.
Fornicari, id eſt idola colere deſerto Deo. Exod. 34, 15, 16. Leuit. 17, 7. & 20, 5, 6. Deut. 31, 16. Iud. 7, 17. & 8. 27, 33. 2. Paralip. 21, 11. Ezec. 23. 8.

Fortitudo, id eſt diuitiæ. Ezec. 28, 5.
Fodere, id eſt emere. Oſe. 3, 2.
Forſitan, pro utique. Ioan. 4. 10. & 5, 46. & 8, 19.
Frater. i. Chriſtianus. Act. 14, 2. & 17, 6 1. Cor. 5. 11. & 7, 12. & 15, 6. Gal. 2, 4. 2. Theſ. 3, 6. Iacobi 1, 9. & 2, 15.
Frater, id eſt alter. Gen. 13, 11.
Frater, id eſt ſimilis. Prou. 18, 9.
Fratres, pro filijs. Gen. 28, 18.
Frater, id eſt, ſocius. Geneſ. 49, 5. 4. Regum 9. 2. Ioel. 2, 8.
Frater, id eſt proximus. Matt. 18, 15.
Frater, id eſt, cognatus. Gen. 31, 23. Exod. 2, 11. Deut. 1, 8. Ioſ. 17, 4. Iud. 9, 1. 4. Reg. 10, 13. 1. Par. 6. 39. & 7. 5. & 12, 2. & 16, 37. & 24, 31. & 26, 11. Matth. 12, 46. & 13, 55. Ioel. 2, 12. & 7, 3. Act. 1, 14. 4. Cor. 9, 5.
Fruſtra, id eſt, ſine cauſa. Iob. 1, 9. & 34, 12. & 35, 13. Prouerb. 1, 11. & 3, 30. & 24, 28. & 26, 2. Iſaia 29, 31. Ierem. 22, 13. 2. Mach. 7, 28.
Furor. i. ira. Gen. 49. 6. Exo. 22, 24.
Fugere, pro recedere. Pſal. 113, 3. Ioan. 6, 15.
Funiculus, pro hæreditatis portione, vel poſſeſſione. Deut. 32, 9. Ioſue 17, 5. 1. Paral. 16, 18. & alibi ſæpe.
Futurum, pro præſenti. Deut. 31, 21. 4. Eſdr. 7, 4. Pſal. 72, 5. Iſaia 19, 10. & 45, 24. & 57, 16. Dan. 4, 14. Ioel. 3, 4. Nah. 3, 1. Ioan. 8, 12. & 11, 12. Heb. 11, 1.
Futurum, pro præterito. Deut. 3, 28. 2. Reg. 18, 33. 1. Par. 17. 9. 4. Eſd. 16, 55. Pſalm. 17, 24. & 39, 10. & 65, 6. & 76, 20. & 77, 38. & 114, 1. Iſaia 40, 18. & 41, 2. & 48, 13. & 56, 3. & 64. 3. & 66, 1. Iere. 3, 25. & 29, 15. & 31, 9. Ezec. 31, 17. Oſe. 8, 12. & 11, 4. & 13, 11. & 14, 26. Rom. 3, 3.
Futurum, pro Imperatiuo. Gen. 4, 7. Exod. 20, 3. Deut. 5. 7. Pſal. 50, 9. & 82, 16. & 137, 3. & 143, 6. Iſa. 6. 9. Iere. 11, 21. Bar. 4. 28. Dan. 1, 13. Oſe. 12, 6. Ioel. 2, 17. Matt. 19, 18. & 23, 11. Mar. 9, 35. & 10, 43. Luca 19. 17. Act. 7, 37. Rom. 15, 9. 1. Cor. 9, 9. 1. Petri 1, 6.

G.

GEneratio, id eſt ortus. Gen. 2, 4.
Generationes, pro genitis. Gen. 10, 1. Pſalm. 111, 2. Eccli. 1, 21.
Generationes, pro poſteris. Gen. 11, 10.
Generationes, pro hominibus. Geneſ. 6, 9. & 7, 1. Pſalm. 23, 6. Prouerb. 30, 11. Sapient. 4, 1. Iſa. 41, 4. Matth. 1, 17. & 12, 16. & 12, 41. & 17. 17. & 23, 36. & 24, 34. Luca 17, 25.
Generationes, pro temporibus, ſeu ætatibus. Gen. 17, 7. Exod. 12, 14. & 31, 13. Eccli. 44, 1. 7. 2. Machabæorum 51, 61. Luca 1, 50. Act. 13, 36. Epheſ. 3, 5.
Generationes, id eſt fructus. Eccli. 24, 26.
Generationes, id eſt cognationes. Numer. 1, 20. 1. Paral. 4, 2.
Gentes pro genere. Sap. 1. 7. Matth. 20, 25. Luca 22, 25. Ioan. 1, 12. 1. Ioan. 5, 3.
Gladius, id eſt, ultio. Zach. 11, 17.
Gladius, id eſt fortitudo. Iudith 9, 2.
Gladius, id eſt bellum. Leuit. 26, 6. 2. Paral. 20, 9. Ezech. 38, 2. 1. Mach. 9, 73.
Gloria. i. anima. Gen. 49, 6. Pſal. 56, 9.
Gloria. i. auctoritas. Num. 27, 20.
Gloria, id eſt claritas, ſplendor. Exod. 40, 34. Numer. 14, 10.
Gloriari. i. honorari. 1. Cor. 12, 26.
Glorificari, id eſt glorioſum apparere. Exo. 14, 4.
Glutire ſaliuam. i. reſpirare. Iob. 7, 19.
Gratia. i. gratiarum actio. 1. Cor. 10, 30.
Gratia, id eſt, gratitudo, vel beneficium, aut benignitas. 2. Reg. 16, 17. 1. Cor. 16, 3. 2. Cor, 1, 15. & 8, 4.
Gratiam inuenire. i. gratum eſſe. Gen, 6, 8. & 30 27. & 32. 5 Exod. 33, 12.
Gratis, id eſt temerè, ſeu ſine cauſa. Pſalm. 34, 7. 19. & 68, 5. & 108, 3. & 118, 161. & 119, 7. Eccli. 20, 25. & 29, 8. Thre. 3, 52. Ioan. 15, 25. Gal. 2, 21.
Graue. i. difficile. Dan. 2, 11.
Græci. i. gentiles. Zach. 9. 13. Act. 14, 1. & 18, 4. Rom. 1, 16. Gal. 3, 28.
Guttur. i. os. Prou. 8. 7.
Guttur, id eſt verba. Prou. 5, 3.

H

HAbitare alicubi nomen Dei, pro Deum illic coli. Deut. 16, 11.
Habere, id eſt poſſe. Luca 14, 14. Ioan. 8, 26. 2. Petri 1, 15.
Hæc, id eſt talia. 2. Mach. 2, 8.
Hæc faciat Dominus, & hæc addat. i. puniat Dominus. 1. Reg. 3, 17. 3. Reg. 2, 24.
Heri & nudiuſtertius, pro præterito tempore. Geneſ. 31, 2. Exod. 4, 10. & 21, 29. Deuteron. 18, 4.
Hinnire. i. vociferari. Ierem. 31, 7.
Homo. i. quidam. Mar. 12, 1.
Homo. i. aliquis. Ioan. 2, 25. & 7, 46. Gen. 2. 5. Iſa. 7, 21. Ioan. 3, 27.
Homo. i. quiſque. 1. Cor. 4, 1. & 11, 28.
Homo homo. i. quicunque. Ezech. 14, 4.
Homines, id eſt impij. Gen. 6, 2.
Homo Dei, id eſt Dei ſeruus, vel Propheta. Deut. 33, 1.
Honeſtas, id eſt diuitiæ. 3. Eſdr. 3, 21. Sap. 7, 11, 13. & 8, 18. & 10, 11. Eccli. 11, 14. & 15, 2. & 24, 23.
Honeſtare, id eſt locupletare. Sap. 10, 10. Eccli. 11, 22.
Honorare, id eſt neceſſaria miniſtrare. Exod. 20, 12.
Hora, id eſt tempus. Eccli. 39, 39. 2. Mach. 8, 25.

Matth. 18, 1. *Ioan.* 4, 21. & 5, 25, 28. & 7, 30. & 12, 23. & 16. 2, 21. & 17, 1. *Rom.* 13, 11. 1. *Ioan.* 2, 18. *Apoc.* 3. 10.

Hodie, id eſt, hoc tempore. Deut. 26, 16. *Prouerb.* 22, 19.

Humiliare, id eſt, affligere. Pſal. 34, 13. & 50, 10. & 89, 15. & 93, 5. & 104, 18. & 114, 6. & 115, 10 & 118, 67. & 141, 7. *Iſa.* 60, 14. *Malach.* 3, 3. 1. *Machab.* 12, 15. & 14, 14. 2. *Corinth.* 4, 9.

Humilitas, id eſt, afflictio. Gen. 29. 32. Deut. 26, 7. *Iud.* 6, 15. *Pſal.* 9, 14. & 21, 22, & 24, 18. & 30, 8. & 33, 19. & 81, 3, & 101, 18. Eccli. 2, 4. *Mich.* 6, 14.

Hypocrita. i. iniquus, vel impius. Iob 17, 8. & 27, 8 *Iſa.* 33, 14. *Matth.* 24. 52.

Humilis, id eſt, abiectus: & humilitas, id eſt, abiectio. Malach. 2, 3. 1. Machab. 9, 5. *Luc* 41, 48. *Act.* 8, 32. *Rom.* 11, 16. Phil. 3, 21, *Iacob.* 1, 10.

I.

I*Deo, ſubintelligitur. Ioan.* 3, 7.
Iecur, id eſt. interiora. Prou. 7, 21. *Thre.* 2. 11.

Ignorari, id eſt, improbari. Matt. 7, 23. 1. Cor. 14, 38.

Ignobilis, i. contemptibilis. 1. *Reg.* 2, 30.

Igitur ſubintelligitur. Pſal. 21, 12. & 30, 24.

Ille. i. quidam. Ier. 28, 1.

Illuminatio. i. fauor. Pſal. 43, 4.

Illuminare vultum. i. hilarem vultum oſtendere. Pſal. 66, 2. & 118, 133.

Illuminari. i. baptizari. Heb 6, 4. & 10, 31.

Illuc, pro illic. Pſal. 138, 10.

Immunditia. i. idola. 4. Reg. 17, 12. & 21, 1, 21. & 23. 24. Ezech. 33, 25.

Imperatiuum, *pro futuro.* Geneſ. 49, 17. 2, Reg. 14, 9. 2. Par. 6, 25, 30. Pſal. 33, 6. & 36. 3, 15, 27. & 137, 4. *Iſa* 47, 1. Ier. 12, 3. & 17, 18 Oſe. 9. 14. & 10, 11. & 14, 1. Abac. 2, 16. *Zach.* 3, 2. Act 13. 41.

Implere *manum alicuius. pro, conſecrare illum in ſacerdotem.* Iud. 17, 5, 12 3. *Reg* 13, 33. 2. Par. 29, 31. Ezech. 43, 26.

In, *pro, in virtute.* Matth. 12, 24, 28. Luca 11, 19. *Act.* 17, 28. & 19, 21.

In. i. *apud.* Rom. 1, 19. *Mal.* 1, 14.

In. i. *prope.* Ioan. 4. 5. & 8, 20. Exod. 14, 9. 4. Reg. 11. 20. 2. Eſd. 3. 15. *Ier.* 46, 18.

In. i. *ſuper.* Eccli. 38, 16.

In, *id eſt, propter.* Geneſ. 3, 17. & 12, 5. & 22, 18. & 26, 4. 3. Reg. 16, 19. 2, Par. 25, 4. Pſal. 9, 6. & 30. 17. & 68, 7. & 93, 23. & 105, 43. Iſa. 50, 1. *Thre.* 5, 48. & 4, 20. Ezech. 3, 18. & 4, 17. & 7, 16. & 18, 22. 24. & 28, 17. & 33, 18. & 39, 23. Oſe. 5, 5. & 14, 2. *Mich.* 1, 5. & 3, 11. *Mal.* 3, 9. *Matth.* 6, 7. Act. 7, 29. Rom. 8. 39. & 16, 2. Eph. 3, 13. & 4, 1. *Heb.* 6, 10. *Iacobi* 5, 1.

In. i. *pro.* Pſal. 17, 9. & 30, 10, 11. & 76, 10.

In. i. *inter.* Pſal. 17, 50. & 43, 12. *Sap.* 19, 17. & *ſæpe alibi.*

In. i. *per.* Gen. 18, 18. 1. Par. 20, 8. Iudith. 13, 18. Pſal. 51, 3. Sap. 1, 12. *Iſaia* 45, 23, 24, 25. & 48, 1. & 67, 8. Ierem. 44, 26. *Dan.* 2, 30. & 3, 44. Oſe 2, 19. & 12, 13. Am. 6, 8. Soph. 1, 5. 1. *Mach.* 3, 18. & 3, 24. *Matt.* 23, 16. *Luca* 8, 15. & 21, 34. & 23, 44. Ioan. 5, 39. & 13, 31, 32. & 14, 13. & 16, 30. Act. 1, 3. & 4, 9. & 17, 31. & in Pauli Epiſtolis ſæpiſſimè.

In. i. *contra.* Pſal. 17, 49. & 72, 9. & 88, 23. & 91. 12. Ezech. 23, 25.

In. i. *ex.* Pſal. 9, 2. & 118, 2. & 138, 16. & 140, 5. Ezech. 6, 8. 2. Mach. 3, 11. *Matth.* 22, 37. Phil. 3, 6. 2. *Timoth.* 1, 15.

In. i. *cum.* Gen. 32, 10. Exod. 29, 29, & 30, 10. Nu. 21, 18. Pſal. 56, 8. & 65, 15. & 111, 9. Sap. 9, 11. Eccli. 1, 9. & 15, 8. & 16, 23. & 39, 19. Iſaia 42, 6. & 48, 1. Ezech. 3, 25. & 16, 28. & 33, 23, 26. Oſe. 4, 3. 1. Mach. 1. 18, & 12, 86. & 3, 12. 2. *Mach.* 16, 22. Matth. 7, 15 & 23, 16. Act. 20, 52. Rom. 16, 16. 1. Cor. 5, 8. 2. Cor. 12, 12. Ephe. 6, 2. Col. 1, 11. 1. *Theſ.* 2, 3. 2. *Theſ.* 1, 4. 1. *Tim.* 2, 9. & 5, 2. 2. *Tim.* 4, 2. *Heb.* 4. 16. & 8, 6. Iacobi 2, 1. 2. Pet. 12. 5. Iuda 14, 24. *Apo.* 8, 7.

In, *pro à, vel ab, vel de. Leu.* 7, 35. *Ioſ.* 10, 20. 1. Reg. 2, 10. *Pſal.* 9, 5. Eccli. 11, 21. & 14, 22. & 51, 32. *Bar.* 1, 2. *Mar.* 9, 12. *Luca* 1, 14. *Rom.* 16, 19. 1. *Cor.* 1, 4. 2. *Cor.* 2. 3. Gal. 5, 10. Ephe. 6, 20. 1. *Theſ.* 3, 7. & 5, 18, 1. *Tim.* 1. 18. 2. *Tim.* 3, 16. Phile. 7, *Heb.* 7. 18. 1. Ioan. 5, 7. *Luca* 2, 20.

In. i. *coram.* Pſal. 56, 10. & 107, 4. *Ephe*, 4, 17.

In. i. *velut.* Ier. 6, 10.

In. i. *ſub.* Rom. 3, 19.

In. i. *pro.* 2. Par. 31, 16. Pſa. 118, 249. Eccli. 13, 18. & 51, 25. *Thre.* 3, 49.

In. i. *iuxta, vel ſecundùm.* Pſal. 110, 2. Ioan. 5, 21. 2. Cor. 9, 13.

In *cum* Ablatiuo, *pro* In *cum* Accuſatiuo. *Leu.* 5. 19, 57. 1. Eſd. 13, 27. 4. Eſd. 1, 11. & 15, 55. Eccli. 40, 17. 2. Cor. 13. 3. Iſa. 63, 14. Oſe. 5, 7. & 8, 5. Abac. 5, 8. *Zach.* 2, 5. 1. *Mach.* 12, 28.

In *cum Accuſatiuo. pro* In *cum Ablatiuo.* Pſal. 134, 7. Eccli. 45, 31. *Ierem.* 10, 13. *Mich.* 7, 10. *Luca* 12, 21.

In *cum* Ablatiuo, *pro, ad cum Accuſatiuo.* 3. Reg. 8, 38. 4. Eſd. 12, 21. & 16. 20, 47.

In, *ſubintelligitur.* Pſal. 15, 3. & 43, 14. Ezech. 39. 12. 1. Mach. 15, 2.

In *voc. i. propterea.* 1. Cor. 4, 4.

In *caput alicuius, id eſt, in eius perniciem.* Dan. 13. 54.

In *gutture. i. intra ſe.* Iob. 20, 13.

In *profundum. i. valde.* Oſe. 5, 2.

In *principio. i. primùm, ſeu ante omnia.* Gen. 1, 1.

In *nomine alicuius. i. propter illum, vel eius virtute, aut mandata, aut loco, aut vice, vel eius*

nomine

nomine innocato, aut eius miſſione. 4. Reg. 2, 24. 1. Par. 16, 2. Pſalm. 43, 6. & 62, 5. & 117, 26. Iere. 3, 27. Matt. 21, 9. Mar. 11, 9. & 16, 17. Luca 13, 35. Ioan. 5, 43. & 10, 25. & 12, 13. & 14, 13, 26. & 16, 23. & 17, 11, 12. & 20, 31. Act. 19, 5. Epheſ. 5, 20. 2. Theſ. 3, 6. Iacobi 5, 9, 14.

In Dei conſpectu ſtare. i. Deo ſeruire. 4. Reg. 3, 14.

In bonum. i. ad fauendum. Am. 9, 4.

In malum. i. ad puniendum. Am. 9, 4.

In excelſum. i. vehementer, vel altiſſimè. 2. Par. 1, 7. & 20, 19.

In pace, vel cum pace. i. proſperè ſeu feliciter. Gen. 15, 15. Exod. 4, 18. & 18, 23. Iud. 8, 70. & 11, 13. & 18, 6. & 21, 23. 1. Reg. 1, 17. & 20, 13. & 29, 7. 2. Reg. 3, 21. & 15, 9. & 10, 24. & alibi ſæpiſſimè.

In facie. i. palàm. 4. Eſd. 16, 65.

In facie, vel faciem. i. coram. Iob 1, 11.

In die, pro, vſque in diem. 1. Cor. 1, 8.

In facie. i. exterius. 2. Cor. 5, 12.

In ſeculum. i. in perpetuum. Luce 1, 55.

In annum. i. in perpetuum. Bar. 3, 3.

In manu ſua, vide Diluculo.

In medio. i. inter, ſeu intra. Gen. 23, 10. 3. Reg. 6, 19. Pſal. 139, 7. Abac. 3, 2. Luca 7, 29, 35. Ioan 20, 19. Apoc. 2, 1.

In arcu & gladio. id eſt, in bello, vel iure belli. Gen. 48, 22.

In iudicio, id eſt, prudenter. Pſal. 111, 5.

In iudicio, id eſt, moderatè. Ier. 10, 24. & 30, 11. & 46, 28.

In ore, id eſt, ſecundum rationem. Oſea 10, 12.

In bene eſſe cor, id eſt, ſe exhilarare. Eccleſ. 11, 9.

In Deo, id eſt, tanquam Deus Exod. 6, 3.

In Domino vel Deo, id eſt, per Dominum vel Deum. 1. Reg. 24, 22. & 28, 10. 2. Eſd. 3, 2.

In Domino, id eſt, Domini virtute, ſeu beneficio. Deut. 33, 29. Oſea 1, 7.

In Domino, id eſt, ſecundum Domini voluntatem. Act. 1, 23.

In æternum, id eſt, per totum ſæculum præſens. Exod. 15, 18.

In Domino. i. loco Domini. Col. 4, 17. 1. Theſ. 5, 12.

In manu, id eſt, cauſa. Iſaia 64, 7.

In manu, id eſt, opera. Sap. 11, 1. Iere. 50, 1. Zach. 7, 7.

In manu, id eſt, in curam, ſeu cuſtodiam. Gen. 39, 22.

In manu alicuius, pro, ipſo ducente ſeu regente. Num. 33, 1.

In manu alicuius, id eſt, per ipſum. Ioſ. 14, 2. Iob 8, 4. Iebe. 32, 2.

In caput eſſe vel caudam, pro, fore primum, vel vltimum. Deut. 28, 13.

In idipſum. i. ſimul. Pſal. 4, 9. & 33, 4. & 40, 7. & 61, 10. & 73, 6. & 121, 3.

In parte, ſeu in partem, id eſt, ſeorſum. Tob. 12, 5. Dan. 7, 5.

In auribus alicuius. i. ipſo audiente. Ezec. 9, 1.

In vnum. i. ſimul. 2. Reg. 2, 13. 4. Eſd. 5, 43. Pſal. 2, 2. & 47, 5. & 101, 23. Dan. 13, 14. Matt. 22, 34. Luca 17, 35. Ioan. 11, 52. Act. 9, 23. 1. Cor. 11, 20. 14, 23.

In oculis alicuius, id eſt, eius iudicio. 1. Reg. 15, 17.

In oculis, id eſt, coram. Iere. 34, 15. & 52, 2. Zach. 8, 6.

In finem, id eſt, perfectè. Iob 34, 36.

In generatione & generationem, id eſt, in omnia ſecula. Exod. 3, 15.

In finem. i. tandem, vel penitus. Eccle. 10, 16.

In finem, id eſt, in perpetuum, ſeu ſemper. Pſal. 4, 1. & 9, 7, 19, 18. & 12, 1. & 15, 11. & 17, 36. & 37, 7. & 43, 23. & 47, 10. & 51, 7. & 67, 17. & 73, 1, 19. & 76, 9. & 78, 5. & 88, 47. & 102, 9. Iſaia 57, 16. Iere. 3, 5. Dan. 7, 26. Amos 1, 11. 1. Theſ. 2, 16.

In veritate, id eſt, ex animo ſeu ſincerè. Pſalm. 144, 18.

In veritate, id eſt, perfectè, vel ſanctè. Epheſ. 6, 14. 2. Ioan. 4.

Innoxium, id eſt, multum, vel maximum. 3. Reg. 10, 2. 2. Par. 24, 11, 24. & 28, 8. Ieſ. 22, 10.

Inquinare, id eſt, profanare. 4. Eſd. 8, 60.

Ingredi, vide Ambulare.

Inferi, ſeu infernus, pro, ſepulcro, vel morte. Gen. 42, 38. 1. Reg. 2, 6. 3. Reg. 2, 6. Iob 7, 9. & 17, 16. & 21, 13. Pſal. 29, 4. & 30, 18. & 87, 4. & 95, 17. & 113, 17. & 114, 3. & 140, 7. Prou. 1, 12. & 23, 14. Eccleſ. 9, 10. Cant. 8, 6. Eccle. 28, 25. & 41, 7. & 51, 7. Iſaia 38, 15. & 38, 10. Bar. 2, 17. Dan. 3, 88. 2. Mach. 6, 23. Act. 2, 24.

Infernus, pro, limbo. Iob 17, 16.

Indurare, pro, durum demonſtrare. Exod. 7, 3.

Inebriare. i. ſatiare. Gen. 43, 34. Pſal. 35, 6. Prou. 11, 25. Eccle. 32, 17. Agg. 1, 6. Ioan. 2, 10.

Inebriare, id eſt, irrigare. Eccle. 24, 42. Iſaia 16, 9.

Initia, id eſt, primitiæ. Num. 18, 13.

Ingredi & egredi, id eſt, conuerſari. Deut. 28, 6. 2. Reg. 3, 25. 3. Reg. 3, 7. Pſal. 120, 7.

Incircumciſum. i. improbum. Leu. 26, 41.

Iniquitas, pro, pœna iniquitatis. Leuitic. 19, 8. & 20, 17. Pſal. 39, 13. Eccle. 20, 30. Iſaia 53, 11. Ierem. 16, 18. Thren. 1, 14. & 4, 22. & 5, 7. Ezech. 3, 5. Malach. 2, 16.

Inuenire. i. apprehendere. Pſal. 114, 3.

Increpare. i. minari. Luca 9, 21.

Infirmatus. i. animo deiectus. 1. Mach. 1, 7.

Inquam, ſubintelligitur. Zech. 8, 23. Theſ. 1, 13.

Innocens. i. impeccans. Prou. 22, 3.

Intellectus, pro, re intellecta. Eccle. 34, 9.

Intelligibile. i. intelligens. Eccle. 3, 32.

Inter, id eſt, præ. Gen. 3, 14.

Inter, id eſt ſuper. Bar 6, 12.

Intra, pro, inter. Matt. 21, 38. Luca 17, 21.

Intra, pro citra. 1. Reg. 20, 22.

Interrogare, id eſt, examinare, ſeu probare. Sap. 6, 4. & 11, 14. Eccle. 18, 30. & 23, 11. 1. Cor. 9, 3.

Interrogatio, id eſt, examen, ſeu probatio. Sap. 4, 6. Eccle. 16, 23. Act. 25, 26. & 28, 18. 1. Petr. 3, 21.

Interrogare, id eſt, explorare. Pſal. 10, 5. & 138, 23.

Intrare & exire, id eſt, conuerſari. Act. 1, 21. & 9, 28.

Innocari. i. prædicare. Pſalm. 115, 17.

Inueſtigare.i.comprehendere.Eccl.1,3.
Inuocare.i.colere.Gen.4,26.
Inuocari nomen alicuius ſuper aliquem. i. huius illius dici, vt filium, aut ſeruum, aut cultorem. Gen.48, 16. Bar.1.15. Am.9,12.
Ioſeph.i.populus Iſraël. Pſal.79, 2.& 80, 6.2.Reg. 19,20.
Iraſci.i.punire.Exe.16,42.
Ira.i.vltio, vel punitio. Mich.7,9. Bar.4,9,25.Luca 21,23.Io.n.3,36.
Iraſci.i.contendere.Gen.45,24.
Irritum facere, id eſt, negligere, ſeu contemnere.Gen. 17,14.
Ira, id eſt, afflictio.1.Mach.3,8.
Ira cùm de Deo dicitur, vltionem ſeu punitionem ſignificat.
Ita, ſubintelligitur.Eccli.26,22,23.Ier.17,11.
Itaque, id eſt, denique. Mer.2,28.
Itaque, ſubintelligitur.Eſth.9, 29.Eph.5,8.
Itaque, id eſt, inſuper.3.Reg.5,15.
Iuſtitia, id eſt, meritum.2.Eſd.2,20.
Iuſtificatio, id eſt, iuſtitia.Bar.2.17.
Iuſtificationes, id eſt, ritus.Num.9,3.
Iuſtitia, id eſt perfectio, ſeu vita integritas. ſæpiſſimè.vide,1.Matt.19.& 3,15.
Iuſtificationes.i.præcepta, ſeu leges. Pſal.104,45.& 118,5.1.Mach.1,51.& 2.40.
Iuſtitia.i.præcepta. Deut.33,21. Pſal.17,23.& 18, 19.& 49.15.Bar.2,12.& 4,13.
Iuſtitia, id eſt, miſericordia.4. Eſd.8,36. Pſal.30,2. & 36,25.& 10.16.& 142,1.Iſaia 56,1.& 59, 16.Mich. 6,5.Matt. 6,1. 2.Cor.9,10.2.Pet.1,1. 1.Ioan.1,9.
Iuſtificari, pro, eſſe vel haberi iuſtum. Rom.2,13. Iac.2,24.
Iuſtificare, id eſt, approbare. Mich.6,11.Matt.11,19. Luca 7,29,35.
Iuſtificari.i.iuſtum apparere.1.Tim.3,16.
Ius.i.poſſeſſio.Gen.23,4.
Iuſiurandum.i.execratio.Ier.42,18.& 44,12.
Iuſtificare aliquem.i. oſtendere illum iuſtum eſſe. 3.Reg.8,32.Pſal.81,3. Matt.12,37. Luca 10, 29.& 16,15.
Iudicare, id eſt, gubernare. Iob 36,31.& in lib. Iudicum ſæpe.
Iudicium.i.iudex. Dan.7,10,26.
Iudicium.i.præceptum.Pſal.118,137.Soph.2,3.
Iudicare alicui.i.cauſam eius agere.Gen 30,6.
Iudicare.i.iudicando liberare.2.Reg.18,31.
Iudicium & iuſtitia, id eſt, iuſtum iudicium, ſeu id quod rectum & æquum eſt 3. Reg. 10, 9.1.Par. 18, 14. Pſal.98, 4.Iſaie 9,7.Iere.22,3.& 23,5. 1.Mach.2,29.Deut.33,21.4.Eſd.7,34.Tobiæ 3. 2.Iob 29,14.& 34,17.Pſal.32,5.& 36,28.& 98,4.& 103,1.Prou.21,7.Iſaia 1,21.& 5,9.& 59,8.11.Ier.5,1.Ezech.34,16.Am.5,7.Mich.3, 1.1.Mach.7,18.Matt.12,18.& 23,23.Luca 11, 42.
Iudicium, id eſt, vltio, vel ſupplicium. Exo. 6, 6. 2.Par. 24, 24.Iſa.34,8.Eze.5,8.& 14,21.Oſe. 20,4. Abac.1,12.Matt.23,14,13.Gal.5,10.
Iudicium.i.ritus vel mos, ſeu conſuetudo. Num. 15, 16.4.Eſd.7,30.Pſal.80,5.& 118,132.Eccli.38, 16.& 41,3,5.Eze.3,7.& 11.12.
Iudicium i. cauſa. Pſal.34,23.& 36,6.Ier.30,13. Thr.3,59.Dan.13,6.Oſe.12,12.
Iudicium.i.condemnatio, vel punitio.1.Eſd.7.26. Sap.12,25.Ezech.11,9. Amos 5,24.Soph.3,15. Marc.12,40.Ioan.5.24.29.1.Corint.11,34.1. Tim.3,6.Iacob.2,13.& 5.12.1.Pet.4,17.2.Pet. 2,11.Iude 4.
Iudicia.i.ſtatuta ſeu ritus, vel præcepta, aut Inſtituta.Exod.15,25.Deu.18,3.Leu.19,37.& 18,4. 2.Reg.22,23.2.Eſd.9,29.Pſal.17,23.& 18,10. & 88,31.& 118,7.Eccli.18,14,29.& 45,6. Ezech.5,6.& 20,13.18.& 23,24.& 37,24.
Iudicare.i.damnare vel punire.Gen.15,14.Deut.32, 31.1.Reg.3,13.Pſal.5,11.& 9,10.& 34,1.& 53,3.Sap.12,10. Exe.7,27.& 11,10.& 23,24. & 35,11.& 38,22. Zach.5,3.T. Math.7,42. Matt.7,1.Ioan.3,17,18.& 8,50.& 12,47,48. Act.7.7.Rom.2,1,12.& 3,7.& 14.4,22.1.Cor. 10,29.& 11,31.Col.2,16.2.Theſ.2,12.Heb.13, 4.Iacobi 4,11.& 5,9.
Iuxta, ſubintelligitur.Pſal.121,4.
Iuxta verbum tuum, id eſt, vt dixiſti, ſeu petiſti. Nu.14,20.

L.

LAber, id eſt, peccatum. Mich.2,1.
Labiis incircuncíſus, id eſt, impedita lingua. Exod.6,12.
Lacte & melle fluens terra, i.fertiliſſima, & amæniſſima.Exod.3,8.
Lacus.i.ciſterna, vel fouea. Ierem.38,6.& 41,7. Ezech.26,20 Dan.6,7.
Lacus.i.ſepulchrum. Pſal 29,4.& 142,7 Prou.1, 12.Ezech.31,14.& 32,18.
Lapis.i.firmamentum.Gen.49.24.
Latrones, vel Latrunculi.i.milites.2.Reg.3,22.& 4,2.& 30,8.23.3.Reg.11,24.4.Reg.6,23.& 13,20,21.& 24,2.1.Par.12.21,2.Par.22,1. Iob.19,12.Ier.18,22.
Laudari.i.gloriari.Pſal.33,3.& 43,9.
Legitima.i.præcepta, ſeu leges. 4.Eſd.4,24. Zach.1, 6.1.Mach.3,29.& 6,59.
Leuare manum.i.iurare. Geneſ.14,22. Exod.6,8. Deut.32,40.Ezech.3,6.7.
Lex.i.ſcriptura. Ioan.10,34.& 12,34.& 15,25. 1.Cor.14,21,34.
Lignum.i.arbor.Geneſ.1,11.& 3,1,8.Exod.15,25. Pſalm.1.3 & 104,33.Ezech.36,30.1.Mach. 10,30.& 14,8.Apoc.2,7.
Liber.i.epiſtola.Ier.29,1,25.
Locus, pro, tempore.2.Eſd.2,16.
Loqui, pro, præcipere. Deut.4,2.
Loqui, pro, velle.Gen.24,51.

*Loqui bona.i.conſolari.Ier.*32.32.
Loqui ad cor.vide Ad cor.
*Loqui iudicium, vel iudicia cum aliquo, pro diſceptare cum eo, vel reddita cauſa eum condemnare.*4. Reg.25, 6.Ier. 1,16.& 4, 12. & 39. 6. & 52,9.
*Lucerna.i.gloria,ſeu ſplendor.*2. Reg.21, 17. 3. Reg. 11,36.4,Reg. 8, 19.2.Par. 21, 7.*Pſal.* 131, 17. Prou.21,4.
*Lucerna.i.vita.*Pro.20,20.& 24,20.
*Lucerna.i.fauor.*Iob 29,3.
*Lucerna.i.proſperitas.*Iob 21, 17.*Prou.* 13,9.
*Lugere.i.ieiunare.Matt.*9,15.
*Luctus.i.exeſtus.Deut.*26,14.
*Ludere.i.irridere.*Gen.21,9.
Lumbi.i.*interiora.Pſal.*37,8.
Lumen.i.ignis.Luca 22,56.
Lumen. i. ſplendor, vel fauor. Pſalm. 88, 16. & 89,17.
*Lux.i.Angeli.*Gen.1,3.
Lux. i.proſperitas. Iſaia 58, 10. & 59, 9. *Thren.* 3, 2. *Am.*5,18.Mich.7,8,9.

M.

M*Acula.i.Annulus.Leu.*24,19.
Macula.i. defectus, vel vitium. Exod. 12, 5. & 29,1.*Leu.*1,3.& 21,17.
Magnificare.i. magnificè, ſeu vt magnum laudare vel glorificare. Pſal. 33,4.& 39, 17. *Mala.* 1, 5. 1.Mach. 3, 30. *Matt.* 15, 31. *Luca* 1, 46. & 4. 15. & 5, 26. & 7, 16. & 17,15. & 18,43.*Act.* 21,20.Rom.15,12 2. Cor.10,15.
*Magnificare.i.magnificè facere.*Gen.19,19.
*Magnificare.i.magnum facere.*Matt.23,5.
Magnificare facere.i. magnificè facere.Pſal. 125, 3. Ioel.2,21.
*Magnificare os.i.ſuperbè loqui.*Abd.1,12.
Magnificari. i. magnum ſe oſtendere. Exod. 15, 1, 6. Soph.2,8.
Magnificari, id eſt apparere magnum eſſe. Num. 14, 17. *Pſalm.* 103, 1. & 137, 2. & 138, 14. Mich.5,4.
Magnificè.i.ſuperbè Zach.17,7.
*Magnificatus.i.magnus factus.*1. Reg.2,21.
*Magnificentia.i.gloria.*Deut.33,[illegible]
*Magnum.i.maximum.Matt.*22, 36.
*Magna loqui.i.gloriari.*Iere.50,[illegible]
Malum.i.aduerſum, vel iniucundum. Iere. 42,6. 2. Mach.1,5.*Luca* 16,27.
*Malum, vel malitia. i. dolor, ſeu afflictio, vel moleſtia.*1.Par. 4, 10. Eccli.11,29.& 12,9. & 13, 15.*Iſaia* 31, 2. & 45, 7. Dan. 9, 14. Am. 3, 6. Ion. 3, 10. Mich.2, 3. *Marc.*2, 43. *Matt.*6,34. Gen.47, 9. Eccle. 1, 13. & 2,23. & 9,3,12. cap. 11,15.Ezech.10,21.
Malum eſſe in oculis alicuius, pro, ei diſplicere.Gen. 28,8.
Malignari,i.affligere 1.Par 16,22.
Maledicere, id eſt, execrari. 2. *Eſdra* 13, 25. Eccli.13,36.
Maledicere.i.punire,Gen.12,13
Maledicere.i.probris afficere. Pſal. 54, 13. 1. Petr.2, 23.
Maledicere. i.malè precari. Prou. 30. 10. Eccli.4,5. *Mar.*11,21.Rom.12,14.
*Maledicere.i.prædicare mala euentura.*Iob 5,3.
Maledictio.i.imprecatio. Iud.9.57.Iere 51.30.
Maledictio.i.infelicitas. Deuter. 21,26. Iob 3, 1. Pſal. 108,18.*Iſa.*24, 6.*Iere.*20,14,15.& 23,10. Dan.8,19.
*Maledictio.i.Maledicti.*Zach 8,13.
*Maledictio.i.iuramentum.*Gen.24,41.
*Maledictio.i ſterilitas.*Gen.3,17.
Maius,pro maximum.Luca 22,24.
Manè, vide diluculo.
*Manè.i.maturè,ſeu diligenter.*Oſe.6,1.
*Manè,pro,ſequente die.Leu.*19,13.
*Manus.i.percuſſio.*Ezech.13,9.
*Manus.i. potentia, vel poteſtas, ſeu virtus vel imperium.*Exo.14, 31.Num,4, 28. & 33,3. Deut. 2, 15. & 32,36. Num. 11, 23. 3. Reg. 8,24, 2. Par. 25, 6. 2. Par.32,13.Iob 21,16.*Pſal.*36,14. & 27, 5. & 48, 16.*Iſa.*5.12 & 45, 12. *Bar.* 2, 4.& 3,5. Ezech. 1, 3. & 8,1.Oſe. 13. 14. Ioan. 3,31.*Act.*4,28.
Manus.i.brachia. Iere. 38, 12. Ezech 2, 8. & 13, 18.& 16,11.
*Manus.i.auxilium.*Eccli.13,9.
Manus. i.gratia ſeu fauor. 2. *Par.* 30, 12. 1. *Eſdræ* 7,6,28.& 8,18.1.*Eſd.*2,8.
Manus. i. opera, vel opus, vel miniſterium. 2. *Reg.* 14, 19. *Iob* 20, 10. & 22, 30. & 32, 7. *Pſal.*7, 4.& 25, 4. & 76,21. & 77, 42. Prou. 18, 21. *Sap.* 3, 14. Eccl. 38,10. *Iſaia* 37, 24. *Oſe.*12, 10. *Ion.* 3, 8. Mich. 2, 1. *Agg.* 1.1. *Malach.* 1, 1. *Actorum* 5, 12.& 7, 25.& 11, 30. & 14, 3. Iacobi 4,8.
*Manus.i.vindicta,vel punitio.Act.*13,11.
Manus. i. loca, vel littora, vel latera. Pſalm. 103, 25. Eccli.14,25.*Iſa.*57,8.
Manus in manu, vel ad manum. i. cito. Prou. 11, 21 & 16,5.
*Manus dare.i.promittere.*1.*Eſd.*10,19.
*Manus ponere in ceruicibus hoſtium. i. hoſtes ſibi ſubijcere:*Gen.49.8.
*Mare.i.occidens.*Deut. 33,23.*Pſal.* 138,9.
Mare.i.mundus 1.*Par.*16,32.
*Maſculinum,pro fœmininum.Pſal.*18,9.
*Mater,id eſt,auia.*3.Reg.15,10.
*Mecum.i contra.Pſal.*54,19.
*Mecum.i.mihi.Pſal.*108,21.
Mendacium.i.iniquitas. Oſe. 7, 1, 3. & 10, 13. Rom.3,7.Apoc.15,13.
*Mendacium,id eſt,error.*Iob 34,6.
Menſis dierum.i.integer menſis. Num.11,20.
Mentiri,id eſt,decipere. 4.Reg.4,16.
Meditari, id eſt, loqui. Pſal.34,28.& 36, 30.& 70, 24.Prou.8,7.

*Medulla.i.optimum.Num.*18,12.

*Mendacium.i.falſum.Mich.*2,11.

Mihi, id eſt, contra me. Pſal. 69, 4. & 70, 10. *Ierem.*51, 20. *Thren.* 3, 62. *Ezech.* 14, 13. & 25, 38.

*Mihi,i.de me.Matt.*27,10.

*Mingens ad parietem.i.canis.*1.*Reg.*25,22.

Minare.i. agere, ſeu ducere. Exod. 3, 1. 1. *Reg.* 30, 20. 2. *Reg.* 6. 3. 4. *Reg.* 4, 24. 1. *Paralip.* 13, 7. *Iſaia* 11, 6. & 20, 14. *Thren.* 3, 2. & 5, 5. *Iacobi* 3, 4.

Mille.i.plurimi. Deut. 7, 9. & 32, 30. 1. *Reg.* 18, 7. *Pſal* 90,7. *Apoc.*20,2.

*Mille.i.omnes.Pſal.*104,8.

*Militia.i.tempus, præfixum.Iob.*7,1.*Iſa.*40,2.

Miſeratio.i.beneficium 2.*Eſd.*13,14.

Miſericordia,id eſt, beneficentia, vel gratia, ſeu beneficium. Geneſ. 20, 13. & 27, 29. *Ioſue* 2, 12. *Eſther* 2, 17. *Iob* 6, 14. & 10, 12. *Oſe.* 10, 12.

Miſericordia & miſeratio. i. copioſa miſericordia. 1.*Mach.*3,44.

Miraculum, id eſt, vaſtatio, ſeu deſolatio. Ieremia 44,12.

*Mouere caput ſuper aliquem, pro, ſtupere ob ea quæ illi acciderunt. Iob.*42,11.

*Monſtra.i.prodigia, vel miracula.Sap.*8, 8. & 19,8. *Eccli.*45,24.2.*Mach.*5,4.

*Mors.i.interfici.*1.*Mach.*1,52.

*Mors.i.ſepulcrum.Apoc.*20.13.

*Mortificari.i.mori.Prou.*19,16.

*Mori.i.morti eſſe obnoxium.Gen.*2,17.

*Mortui.i.mortales.Apoc.*20,13.

*Muliebria i.menſtrua.Gen.*18,11.

Mundus, pro hominibus, ſæpe in nouo teſtamento.

Mulier.i.vxor.Sap.!.11.*Eccli.*33,20.

*Mulieres.i.gentes.Ezec.*25,4,8.

Mundare, vel mundari, pro declarare vel declarari eſſe mundum. Leu. 12, 7. & 13, 6, 28, 34. & 14,48. & 15,15.

*Mundus.i.immunis.Ieſ.*2,20.

Mundus.i.impunitus.Iob 10,14.

*Murus.i.vrbs.Gen.*49,6.

Multi.i.omnes. Dan. 12, 2. *Matt.* 20, 28. & 26, 28. *Rom.*5,16,19.

N.

N*Am, pro, &.*1.*Reg.*28,3.
*Nam, pro, ſed. Ezec.*31,17.

*Natus.i.conceptus.Matt.*1,20. & 26,24.

Nationes, pro gentibus ſæpe.

Nec, pro non. Heb. 8,4.

Neceſſitates. i. anguſtia. Pſal. 30, 8, & 106, 6, 13. *Nempe ubi non ſubintelligitur. Leu.* 5, 4. & 7, 12. *Tob.* 14, 5. *Pſal.* 33, 4. & 118, 38. *Prou.* 23, 23. *Iſaia* 4, 3. & 7, 20. & 9, 11. & 18, 7. & 24. 16. & 36, 6. *Ierem.* 16, 5. & 28, 1. & 41, 1. & 50, 29. *Thren.* 2, 9. *Ezechiel.* 23, 7. *Ioan.* 4, 34. 2. *Corint.* 12, 7.

Nec, pro, nonne. 1. *Corinth.* 11, 14.

Ne fortè.i.nequando.Luca 21,34.

*Nepotes, id eſt, poſteri. Eccli.*40,15.

Ne quando. i. ne fortè, vel ſi fortè. Pſal. 123, 2. 2. *Tim.*2,24.

*Nimis.i.valde.*1.*Par.*16,15.

*Niſi, pro, ſed. Matt.*12,39.*Ioan.* 5, 29. 1. *Corint.* 7, 17. *Galat.*2.16.

*Nocte.i.ſumme manè. Gen.*20, 8. & 21, 3. & 31, 51. *Ieſ.*3, 1. & 6, 12. *Iud.* 6, 38. & 7, 1. & 19, 5. 1. *Reg.* 15, 19. & 29, 10, 11. 2. *Par.* 36, 15. *Ier.* 25, 3. & 26, 5. & 22, 19. & 44. 4.

*Nomen.i.genus. Sap.*18,12.

*Nomen.i.fama.Ieſ.*7,9. & 9.9. 2.*Reg.* 12, 22. *Prouerb.*22,1. *Eccleſ.*7. 2. *Cant.* 1, 3. *Ezech.*16,14. *Sept.*3,19.1.*Mach.*3,41.

*Nomen.i.gloria.Ier.*33,9.*Phil.*2,9.

Nomen. i. virtus, vel auxilium, vel auctoritas. 3. *Reg.*10, 1. *Pſal.* 43,6. & 53,3. *Prouerb.*18,10. *Eccli.* 47, 19. *Zach.* 10, 12. *Matt.*7, 22. & 28, 19. *Act.*3,6,16. & 4,7.1.*Cor.*3,4.

*Nomen, pro, re, cuius nomen dicitur. Deute.*28,5. *Pſal.*5, 12. & 7,18. & 9, 11. & 17,50. & 19, 2, 6. & 22. 3. & 24,11. & 30, 4. & 39, 5. & 53, 8. & 73, 21. & 88, 17, 25. & 90, 14. & 108,21. & 114, 4. & 134, 3. *Eccli.* 39. 41. *Ier.* 44,26. *Am.*2, 7. *Mich.*6,9. *Soph.*3, 12. *Mala.* 1, 11. 1. *Mach.* 4, 7,37. *Matt.* 6, 9. & 10, 22. & 12, 21. & 18, 20. & 19, 29. *Ioan.* 1, 21. & 2, 23. & 3, 18. & 12, 28. & 15, 21. & 17, 6, 26. *Act.*1, 15. & 3, 16. & 4. 12. & 9, 14. & 10, 43. & 15, 14, 26. & 21, 13. & 22, 16. *Rom.*15. 9. 1. *Cor.*1, 2, 10. *Eph.* 1,21. *Phil.*2, 10. 2. *Tim.* 2, 19. 1. *Ioan.* 2, 12. & 3, 23. & 5, 13. *Apoc.* 3, 4. 5. & 15,4.

*Nomine.i.in honorem.*3.*Reg.*5,5.

Nomen Dei eſſe alicubi: eſt, ibi coli ſeu inuocari. 3.*Reg.*8,29. & 9,3.

Nomen ſibi ponere vel facere, pro, ſe celebrem facere, ſeu famam comparare. 2. *Reg.* 7, 25. & 8,13.

*Non ſubintelligitur. Deut.*33,6.*Ioan.*15,22.

*Non bonum. i. peſſimum. Prou.*18,6. & 24,23.*Eccli.* 7,14.

*Neſſe.i.facere.*2.*Cor.*5,21.

*Noſſe, id eſt, curare. Gen.*39,6.

Nouum.i.inuſitatum, ſeu mirabile. Num. 16, 30. *Iud.* 5. 8. *Sap.*16, 16. & 19, 5. *Iſa.* 42, 9. *Ier.*31. 22. *Apoc.*5,9. & 14,1.

Nouiſſimum, id eſt, contemptiſſimum. Iſaia 53,3. *Iere.* 50,12.

*Nox, id eſt, calamitas. Mich.*3,6.

*Nouiſſima, id eſt futura. Gen.*49.1.

*Nubes.i.cœli.Pſal.*88,7. & 107,3. *Bar.*3,29.

Nubere. id eſt, contrahere matrimonium. Matt. 19,10. & 22, 30. & 24, 38. *Mar.* 12, 25. *Luca* 20,24.1.*Cor.*7,9.

Nunc, ſubintelligitur. Ioan 7,8. & 13,33.

*Nunc.i.breui.Oſe.*2,10. & 4,16. & 5, 7. & 8, 13.

& 10,3. Mich. 5,1. & 7,4. 10. Ioan. 13,31.
Nunquid, pro, nunquid non. Dan. 10,20.

O.

OB, ſubintelligitur. Sap. 58, 13. & 14, 30. Eccle. 7,20. Iſa. 63,17.
Occaſus. i. fauor. 1. Eſd. 6,5.
Oculus. i. mon: Iob 42,1.
Oculus. i. fons. Deut. 33,28.
Octo. i. plurimi. Mich. 5,5.
Octo. i. omnes, Eccleſ. 11,2.
Odor ſuauis, pro, res grata. Gen. 8,21.
Oleum. i. vnguentum aromaticum. 1. Reg. 10.1. & 16,1.
Omnes. i. maior pars, ſeu plurimi. 4. Reg. 23, 1. Iſa. 60,6. Dan. 2,38. Matt. 2, 3, & 3,5. & 24,14. Mar. 1. 5. Luca 19,7. Act. 19, 10. Pſal. 114,10. Luc. 4,21.
Omnis. i. quiſque. Gen. 4, 14. Luca 11,42. Act. 10, 35. 2. Cor. 1,4.
Omne, pro, per omnia. Iere. 2,21.
Omne. i. perfectum. Eccle. 19, 18. Rom. 7, 8. Eph. 1, 3,8. & 4,2. Phil. 1, 9. Col. 1, 28. 2. Tim. 2, 16. & 3,4. Iacobi, 1,2.
Omne. i. quoduis. Phi. 1,18.
Omne. i. vllum. Gen. 3, 1. & 4, 15. Exod. 20, 10. Leuit. 11, 4. Eccli 7, 14. & 10,6. & 37, 32. & 42,12. Iſaia 56, 2. Iere. 22, 12. Ezech. 12, 24. & 14, 11. Dan. 3, 95. & 6,6. 2. Mach. 10, 35. Matt. 5, 11. & 24, 22. Marc. 13, 20. Act. 10, 14. Rom. 3,20. 1. Cor. 1,29. Gal. 2,16.
Onus, id eſt prophetia de puniendo. 4. Reg. 9, 25. Iſaia 13, 1. & 14, 28. Iere. 23, 33. Nah. 1, 1. Zach. 9,1.
Operari. i. ſacrificare. Bar. 1,22.
Opinione alicuius, ſubintelligitur. Prou. 18, 11. Sap. 3, 3. Iere. 49,12. Agg. 2, 17. Ioan. 5,18,35. 1. Cor. 1,21, 25. & 4,9. & 8,5. Galat. 2,2. & 3. 23. 2. Tim. 4,2. 2. Petri 1,19.
Os. i. ſermo. Pſal. 9,28. Matt. 18,26.
Os. i. facies. Thr. 1,18.
Os. i. ſententia, vel decretum, vel ccr. Ioſ. 9, 14. 2. Regum 13,32. Ion. 3,7.
Ore ad os. i. familiariter. Num. 12, 8.
Os ad os. i. coram, ſeu in præſentia. 2. Ioan. 13.
Os gladij, id eſt, gladij acies. Exod. 17, 23. Luca 21,24.
Os. i. voluntas, vel imperium. Deut. 8, 3. Eccleſ. 8, 2. Iere. 44,17. Thren. 5,38.
Oſtium apertum. i. ſublata impedimenta. 1. Cor. 16,9. 2. Cor. 2,12. Col. 4,3. Apoc. 3,8.
Os & caro, id eſt, propinquus ſeu cognatus. 2. Reg. 5,1. & 19,12.
Os. i. extremitas. 4. Reg. 21,16. 1. Eſd. 9,11.
Oſſa. i. vires. Pſal. 6,3. & 31,3. & 52,6.
Oſſa, id eſt, membra, vel corpus. Pſalm. 33, 21. & 34,10. & 37, 4. & 41, 11. & 101, 4. & 108, 19. Prouerb. 24, 30. & 16, 24. Eccle. 26, 16.

P.

PActum, pro, ſigno pacti. Gen. 17,10.
Pacifice, id eſt, impune. 3. Reg. 1,6.
Palpebra. i. oculi. Pſal. 10,4.
Panis. i. cibus. Gen. 24, 33. & 43, 25, 31. Iud. 13, 16. 1. Reg. 28, 20. Iob 20, 14. Pſalm. 77, 25. & 101, 5. Prou. 12, 11. & 23, 3. & 31, 24. Eccle. 41, 24. Iſa. 33, 16. Ezec. 16, 49. & 44, 3. Matt. 6. 11. & 15, 2. Marc. 3,20. & 6,37. & 7,5. Ioan. 13,18.
Panis & aqua. i. cibus & potus. Exo. 34,28.
Panis. i. vita neceſſaria. Iob 15,23.
Parere, pro, apparere. Matth. 23,27. Iacobi 4,14. 4. Eſdra 9. 32. Matt. 24,27. 1. Pet. 4, 18. 1. Reg. 16, 7. Luca 11,44.
Parcere. i. omittere, vel abſtinere. 2. Reg. 12,4. 6. 1. Cor. 7,28. 2. Cor. 12,6.
Parentes. i. affines. Tobia 2,15.
Pars. i. hæreditas: ſæpiſſime.
Pars. i. victus. Dan. 4,12.
Paruulus. i. imperitus. Pſal. 18,8. Prou. 1, 4, 32. & 7, 7. & 8, 5. & 9, 4, 16. & 14,18. & 21,11. & 27,12.
Parui. i. pauci. Gen. 47,9. 1. Par. 16,18.
Paſcere. i. regere. 1. Par. 11,2.
Paſſiuum, pro Actiuo. Pſal. 58,13. Eph. 5,13.
Paſcha, pro victima Paſchali. Exod. 12, 21. Matthæi 26, 17. Marci 14, 12. Luca 22, 7. 3. Eſdra 1,1.
Pater, id eſt, inuentor, vel Princeps. Gen. 4, 20, 21. 1. Paral. 2, 21, 24, 42, & 4. 4, 14, 17. & 9,35. Ioan. 8,44.
Pater, id eſt, inſtructor, ſeu doctor, vel auctor. Geneſ. 45, 8. 4. Regum 6, 21. & 13, 14. Iacobi 1, 17.
Pater. i. auus. 2. Reg. 9,7. Dan. 5,2.
Pater. i. dominus. 4. Reg. 5,13.
Patiendo pati aliquid: vide, faciendo facere.
Patientia. i. perſeuerantia. Rom. 2,7.
Patientia, id eſt, quod patienter expectatur. Iere. 29, 11.
Patria. i. familia. 3. Eſd. 8,31. Pſal. 95,7.
Pauper. i. afflictus. Pſal. 9, 13, 19, 23. & 71,2. & 78, 8. & 87,16.
Pax, id eſt, proſperitas. Numer. 6, 26. 3. Reg. 2,33. Pſalm. 28, 11. Bar. 4, 20. Zacha. 8. 12. 2. Machab. 1,4.
Paxillus, id eſt, ſedes quieta. 1. Eſd. 9,8.
Peccatum, pro pœna peccati. Gen. 4, 7. & 19, 15. Deu. 15,19. 1. Paral. 21, 3. Bar. 3,8. Ezech. 7, 4, 8. & 16, 58. & 23, 35, 49. Dan. 4,24. Zach. 14,19.
Peccatum. i. oblatio, ſeu beſtia pro peccato. Oſe. 4, 8. 2. Cor. 5,21.
Peccare, pro, puniri. Iob 35,3.
Pedes, pro, curſibus, Eccle. 26. 23. Ezech. 1,7. & 16, 25.
Petere, id eſt optare. 3. Reg. 19,4. Ion. 4,8.
Petitio, pro, re petita. 1. Ioan. 5,15.

Percutere, pro, occidere. ſæpe.

Per, ſubintelligitur. Pſal. 138, 16. Rom. 12, 10. Epheſ. 1, 23.

Per. i. propter. Rom. 2, 24. 2. Corinth. 4. 5. 1. Theſ. 3, 7.

Per, id eſt, in. Epheſ. 6, 18.

Per, id eſt, coram. 2. Tim. 2, 2.

Per manus alicuius, id eſt, eius opera, ſeu miniſterio. Exod. 9, 35. & 38, 21. Leuit. 10, 11. Num. 4, 30. Ioſ. 10, 1. 1 Eſd. 1, 8.

Perſona mutuatio. Iſa. 52, 14.

Per gentari, id eſt, mutari. 1. Petr. 4. 12.

Perſequi, id eſt, pati perſecutionem. 1. Reg. 26, 20.

Per diem, id eſt, per ſingulos dies. 1. Par. 26, 17.

Per, id eſt, ad. 1. Par 28, 14.

Pinguedo, id eſt, dulcia. Ier. 31, 14.

Pinguedo. i. fertilitas. Gen. 27, 28.

Pingues, id eſt, diuites. Zach. 11, 16.

Pingues. id eſt. fortes, ſeu potentes, Pſal. 21, 13. & 77, 31. Iſaia 10, 16.

Placere, pro, ſtudere placere. 1. Cor. 10, 33.

Placitum, id eſt, conuentio, vel tempus præſcriptum. Gen. 30, 33. 1. Reg. 13, 8. & 20. 35. 2, Reg. 10, 5.

Plenus dierum, id eſt, longa vita. Gen. 25, 8.

Plenum, id eſt, integrum. Leu. 23, 15.

Plenitudo. i. habitatores. Ier. 47, 2. Ezech. 32, 15.

Plures, id eſt, multi. Rom. 5, 16.

Pluralis, pro ſingulari. Gen. 5, 2. 1. Reg 17, 46. 1. Par. 4, 15, 18. & 7, 3, 12, 20. 2. Par. 23, 5, Pſal. 45, 4. Eccl. 4, 17. & 24, 33. & 45, 3 & 48, 8. Iſa. 18, 1. Dan. 11, 7. Oſe. 9. 7. 2. Mach. 6, 8. Matth. 2, 20. & 26, 8. & 27, 44. Ioan. 1, 13. & 3, 11. & 15, 17. & 18. 25. & 19, 29. Act. 1, 20. & 7. 16 & 13, 40, & 27, 40.

Polluere. i. profanare. 4. Reg. 23, 13.

Pollui. i. pollutum haberi. Leu. 13, 15.

Ponere in corde. i. attentè cogitare. Luc. 1, 66.

Ponere, id eſt, proferre. Gen. 31, 37.

Ponere faciem contra aliquem, pro, iraſci ei, ſeu illum punire. Leu. 20, 13, Ezech. 15. 7.

Ponere animam in manibus, id eſt, exponere vitam periculo. Iud. 12, 13.

Ponere oculos ſuper aliquem. i. fauere ei. Gen 44, 21. Ier. 9, 12.

Ponere faciem. i. firmiter ſtatuere. Ier. 42, 15. vide, faciem firmare.

Populus populus. i. plurimus populus. Ioel. 31, 4.

Porta. i. iudicia. Thr. 5. 14, Prou. 22, 22.

Portæ. i. urbes. Deut. 17, 2.

Porta. i. propugnacula Gen. 22, 17. & 24, 60.

Porta mortis. i. ſumma pericula. Pſal. 9, 15.

Portare iniquitatem, pro iniquitatem auferre. Exo. 28, 38. Leu. 10, 17.

Portare peccatum, pro, remittere, ſeu ignoſcere. 1. Reg. 15, 25.

Portare iniquitatem, vel peccatum. i. puniri pro peccato. Leu. 17, 16. & 24. 15. Num. 9, 13. & 14, 33. & 15 31. & 18, 1, 23. Ezech. 44. 10.

Poſſidere. i. emere. Ier. 32, 8, 11, 15.

Poſſidere. i. acquirere. Gen. 12, 5.

Poſteriora. i poſteritas. 3. Reg. 16, 3. & 21, 22.

Poſteriora. i. tergum. Gen. 16, 13. Exo. 33, 23.

Poſſeſſiones, id eſt, pecora. Exod. 9, 4.

Poſt, id eſt, præter. Act. 5, 37.

Potens, id eſt, Deus. Gen. 49, 24.

Poſitiuum pro comparatiuo. Pſal. 117, 8. & 118, 72. Eccli. 20, 2. & 16, 4. Matt. 18, 8. & 26, 24 1. Cor. 7, 1, 8. 34. 35.

Potius, ſubintelligitur. Rom. 3. 8.

Præcipuè, ſubintelligitur. 1. Cor. 9, 10. Gal. 2, 9.

Præterea, ſubintelligitur. Zach. 1, 3.

Præputium. i. impedimenta. Deut. 10, 16.

Præparare, vel parare, pro ſtabilire. 1. Reg. 13, 13. Pſal. 64, 7. & 88, 3, 15. & 102, 19. Ier. 51, 15. Bar. 3, 32. Mich. 4. 1. Abac. 2, 12. 1. Mach. 1, 17.

Presbiter. i. Epiſcopus. Tit. 1. 5, 2. Ioan. 1.

Præſcire. i. prædeſtinare. Rom. 11, 2. 1. Pet. 1, 2.

Præſens pro præterito. Iob 3, 14. Pſal. 47, 3. & 103, 4. & 121, 3. Iſa. 48, 8. Ier. 40, 4. Nah. 2, 11. Zach. 7, 13, 14. Matth. 11, 14. Marc. 15, 25. Luca 1. 70. & 6, 15. Ioan. 1, 15. Rom. 4, 9, 11, 12. 2. Cor. 1. 18. & 2, 6. Gal. 5, 8. Hebr. 1, 1. & 3, 16. & 8, 1. & 10, 12. 1. Ioan. 4, 17. Apoc. 9, 17. & 13, 14.

Præſens, pro futuro. Exod. 11. 5. & 12, 29. & 19, 22. Deut. 32, 22. Pſal. 90, 15. & 97, 9. Eccli 23, 18. Iſa. 1, 7. & 16, 8. & 26, 14. & 66, 12. Ier. 8, 13. & 22, 27. Ezech 21, 25. & 32, 16, Oſe. 5, 12. Ioel. 2, 17. Abd. 1, 2, 20. Malac. 2, 11. & 3, 17. Matth. 18, 1, 4. & 26, 11. Marc. 1, 2, 7. & 10, 38. & 14, 7. Luc. 11, 10. & 13, 30. & 24, 48. Ioan. 3, 36. & 5, 24, 18, & 6. 47. & 7, 27, 33. & 8, 14, 21. & 10, 15, 28, & 14, 3, 19, 28. & 15. 14. & 16, 2. & 17, 19. & 19. 12. & 20, 17, 23. Act. 3, 18. 1. Cor. 10, 13. & 15, 44. 1. Theſſ. 4. 15. 2. Theſſ. 1, 8, 2. Pet. 2, 1. 1. Ioan. 2, 18. & 4. 3. 2. Ioan. 13.

Præſtolatio, pro eo quod expectatur. Prou. 11, 23. & 23, 18.

Præſumere, id eſt, confidere. Iudith 6, 15.

Præteritum, pro futuro. Exod. 15, 13, 14. Deut. 33, 10. Ioſ. 10, 8, 4. Reg. 19, 23. & 20. 5. 1. Par. 28, 21. 2. Par. 1, 12. & 20. 37. 1. Eſdr. 6, 5. Tob. 13, 6. Iob 17, 13. Pſal. 9, 11. & 15, 21. & 19, 7. & 21, 32. & 30, 6. & 39, 12. & 40, 4. & 2, 3. & 44. 10. & 49, 1. & 52, 6. & 73, 12. & 87, 14. & 89, 14. & 96, 4. & 114. 1. & 137, 7. Iſa, 10, 11. & 5, 13. & 9, 19. & 11, 9. & 22, 9. & 24. 4. & 29, 5. & 34, 2. & 42, 6. 16. & 43, 14. & 45. 1, 17. & 46, 11. & 47, 9, 14. 15. & 49, 8. & 52, 10. & 53, 1. & 54, 8. & 64, 5 Ier. 8, 13. & 15, 11, 18. & 20, 5. & 22, 23, 18. & 24, 9. & 25, 14, 38. & 27, 3. & 28, 2. & 29, 10. & 31, 11, 21, 25. & 32, 25, 37. 43. & 33, 10. & 41. 21. & 51, 2, Bar. 2. 27 & 5, 8. Eze. 3, 25. & 16, 43. & 21, 10, 12. & 22, 4, 31. & 25. 30. & 30, 12. & 39. 8. & 44, 10. Dan. 1, 31. & 8, 13. & 13, 51. Oſe. 4. 5. 19. & 9, 5, 11. & 5, 9. & 8, 5, 8. & 9. 6. & 10, 5. 16. Ioel. 1, 5, 9, 16. 17. & 2, 8, 21, 22, 23. Am. 1, 2. & 5, 2. Abd. 1, 2. Nah. 1. 4. & 3, 10. Abac. 1, 5.

& 2, 16.

& 2,16. & 3,6,13, 15. Zac. 3,4. & 4,10. & 9, 13. 1. Mach. 5, 62. Mar. 13,30. Luc. 4 15,12. & 17,20. Ioan. 13,18,31. & 16,32. & 17,18. Rom. 10,18. Heb. 4,10. Iac. ob. 3,2. Iud. 11,14. Apoc. 14, 7. & 17,8.

Præteritum perfectum, pro plusquam perfecto. Geneſ. 2, 18. & 11, 29. & 12, 1. & 31, 34. Exod. 4, 19. & 13, 3, 9. & 14, 15. & 33, 5. Numer. 7, 11. & 10, 27. Deuter. 31, 9. Ioſ. 2, 1, 6. & 3, 7. & 4, 1. Iud. 2, 6. 2. Reg. 2, 30. 2. Reg. 5, 3. 3. Reg. 9, 14, 16. & 12, 1. 4. Reg. 17, 3. & 20, 8. 1. Paralip. 29, 3. 2. Paral. 14, 3. & 23, 3. Bar. 1, 9. Ioan. 1, 9. Ion. 1, 5. & 3, 6. Zach. 7, 2. 1. Mach. 11, 73. & 12, 30, 37. Mar. 3, 16. & 4, 40. Luce 8, 25. & 9, 36. & 10, 13. & 24, 50. Ioan. 4, 47, 51. & 18, 24. 2. Cor. 7, 8. Apoc. 19, 20.

Præteritum, pro præſenti. 4. Eſdr. 9, 17. Iob 13, 18. Pſalm. 12, 6. & 15, 11. & 16, 9. & 18, 6. & 30, 2. & 41, 3. & 46, 9. & 62, 3. & 96, 1. & 113, 9, 11. & 127, 26. & 118, 3, 54, 113. & 128, 8. & 129, 1. & 140, 1. Iſa. 1, 11. & 23, 18. & 41, 13. & 52, 7. & 54, 6, 8. & 63, 16. Thren. 3, 39. Bar. 4, 22. Ezech. 28, 2. Oſe. 12, 11. Matt. 23, 2. Mar. 1, 15. & 7, 37. Luc 1, 46, 51. Ioan. 1, 26. & 10, 41. & 11, 27, 41, 42. & 15, 10, 15. & 17, 14. & 19, 35. & 20, 17. 1. Ioan. 1, 10. Apoc. 1, 2. & 11, 17. & 11, 23. & 19, 6.

Præteritum perfectum, pro imperfecto. 41, 5.

Pretium. i. merces, vel debitum. Gen. 31, 15.

Primit. a, ſeu primitiua. i. primogenita. Pſal. 104, 36. Heb. 11, 28. & 12, 23.

Principium. i. principatus. Pſal. 109, 3.

Pridem. i. pridem. 2. Cor. 1, 15.

Promiſſio. i. promiſſum. Eccli. 24, 33. Gal. 3, 22. Eph. 1, 13. Hebr. 6, 12, 15. & 9, 15. & 11, 9. 13, 33, 39.

Probare. i. expendere. Iudith. 8, 31.

Probare. i. intelligere. Gen. 28, 8.

Probabilis, id eſt, probatus. Eccl. 42, 8. 1. Tim. 2, 15.

Pro Deo. i. Deus. Gen 30, 2.

Pro. i. propter. 1. Par. 16, 21. Abac. 3, 7.

Pro quibus. i. eo quòd. Iudith 13, 25.

Pro, ſubintelligitur. Ezec. 44, 11.

Propter. i. propterea. 3. Eſd. 1, 50. 4. Eſd. 10, 45. & 15, 6, 27. & 16, 46. Bar. 4, 6. Act. 8, 11. & 18, 10. Iacob. 4, 2. Gal. 2, 16.

Propter. i. per. Rom. 11, 30. 1. Cor. 7, 5.

Propter, vide ob.

Propterea. i. attamen. Ier. 30, 16.

Propterea, id eſt, ad hoc, ſeu ad eum finem. Pſal 44, 3. 4.

Propheta. i. pſeudopropheta. 3. Reg. 13, 11. 4. Reg. 23, 18. Ier. 8, 1. & 13, 23. & 14, 15. & 23, 9. 15, 32. & 27, 9. & 28, 1. & 29, 1, 8. & 32, 32. Thren. 2, 14. Ezech. 13, 2. & 14, 9. & 22, 25. Oſe. 4, 5. Soph. 3, 4. Zach. 13, 4.

Prophetare. i. inſanè loqui. 1. Reg. 18, 10. 3. Reg. 18, 29. Ier. 29, 26.

Prophetare. i. Deum laudare. 1. Reg. 10, 5. & 19, 29. 1. Par. 25, 22. & 25, 1. Act. 19, 6.

Prophetare. i. voluntatem Dei declarare, & Prophetia quæ declarat; & prophetia ipſa declaratio. Prou. 29, 18. Matt. 7, 22 Rom. 12, 6. 1. Cor. 11, 4. & 14, 1, 6. Act. 15, 32.

Propheta. i. interpres. Exod. 7, 1. Ier. 8, 10.

Propheta, pro eo qui ſe Prophetam dicit. Deut. 13. 1.

Propitius ſit mihi Dominus. i. auertat à me Dominus. 1. Reg. 24, 7. & 26, 11. 2. Reg. 23, 17. 3. Reg. 21, 3.

Protegere. i. tegere. 3. Reg. 8, 7.

Proximus. i. cognatus. Deut. 18, 16.

Puella. i. ancilla. Ruth. 2, 13.

Puer. i. iuuenis. Exod 33, 11. Iud. 17, 12.

Per, pro ferme, vel ſitio. Geneſ. 19, 1. Iud. 7, 10. 1. Reg. 2, 13. & 9, 3. & 10, 18. 3. Reg. 18, 43. 4. Reg. 5, 17. & 9, 40. 3. Eſd. 6, 31. 4. Eſd. 1, 10. Iud. 11, 18. Eſth. 1, 3. & 2, 2. Iob. 29, 5. Pſal. 7, 1. & 68, 8. & 85, 16. & 122, 1. Sap. 9, 4. & 18, 9. & 19, 6. Iſa. 37, 6. Bar. 2, 20. & 3, 37. 1. Mach. 1, 7. & 3, 41. Matt. 8, 6. & 11, 18. & 14, 2. Luc. 1, 54. & 11, 5. Act. 4, 25, 27. Heb. 2, 13.

Puluis. i. ſtatus infimus 3. Reg. 16, 2.

Purificatio. i. baptiſmus. Ioan. 3. Reg. 16, 2.

Purificatio. i. baptiſmus. Ioan. 3, 25.

Putáſne. i. an, vel nonne, vel numquid. Ier. 23, 23. Ezech. 8, 6. Dan. 2, 26. & 6, 20. Act. 8, 30.

Q.

QVaſi, ſubintelligitur. 1. Reg. 2, 29. Iob 10, 17.

Quaſi. i. tanquam. Mar. 1, 22. Ioan. 1. 14.

Quaſi vnum vel quaſi vir vnus, vel ad vnum omnes, vel ſimul. Num. 14, 15. Iud. 6, 16. & 20, 1. 1. Eſd. 3, 1. 2. Eſd. 8, 1. Iudith 6, 3.

Quàm. i. potiusquam Eccli. 25, 21.

Quàm. i. plusquam. Eccli. 37, 18.

Quantum. i. in quantum. Heb. 7, 20.

Quare. i. quia. Ioſ. 10, 4.

Que. i. enim. Gen. 10, 1.

Que. i. ſed. Num. 8, 26.

Qui, Quæ, vel Quod, ſubintelligitur. Pſal. 21, 11. & 124, 1. Prouerb. 4, 18. Ezech. 27, 27. & 31, 17.

Qui. i. dum. 2. Cor. 4, 11.

Quia, ſæpe abundat.

Quia, ſubintelligitur. Pſal. 35, 2. Iſa. 1, 13.

Quia, id eſt, certè. Pſal. 83, 12. & 134, 3. Luc. 16, 8.

Quia. i. ſed. 3. Eſd 7, 11.

Quia, pro, at verò Pſal. 36, 20. Ier. 48, 45.

Quia. i. ideirco. Oſe. 9, 15.

Quia, prò, &. Pſal. 101, 5.

Quia i. quamquam. Apoc. 3, 8.

Quid, i. quo modo. Gen. 2,19.
Quid mihi & tibi. i. quid tibi mecum rei eſt, vel, bonitatem? Iud. 11, 12. 2. Reg. 16, 10. 3. Reg. 17. 18. 4. Reg. 3, 13. 3. Eſdr. 1, 26. Ioel 3, 4. Matth. 8. 29. Marc. 1, 24. Ioan. 2, 4.
Quiſputas, pro, quiſnam. Matt. 24, 46. Mar. 4 40. Luc. 1, 66. & 12. 42.
Quis det. i. vtinam. Deut. 2, 29. 2. Reg. 18, 33. Pſal 13, 7. & 52. 7.
Quieſcere. i. ceſſare. Oſe. 1, 4.
Quinque. i. pauca. 1. Cor. 14, 19.
Quod ſi, ſubintelligendum. Iob 36, 17.
Quod mutatum eſt, pro re in quam mutatum eſt. Exod. 7, 12.
Quod, pro, de quo. 1. Cor. 10, 30.
Quoque, pro, inquam, ſeu ergo. 1. Par. 6. 64.
Quoniam. i. nempe quod Pſal. 49, 6.
Quoniam, ſæpe abundat.
Quoniam, id eſt, veruntamen. Pſal. 13, 6. & 43, 21. Sap. 3, 13.
Quoties. i. quando. Iob 21, 17.

R.

R*ationabiliter, ſubintelligitur.* Matt. 7, 12. Luca 6, 31.
Redimere. i. emere. Eccli. 20, 12.
Redimere. i. eripere. 1. Mach. 4, 11.
Redimere tempus. i. temporis commoditate vti. Dan. 2, 8. Eph. 5, 16 Col 4, 5.
Reddere animam pro anima aliquem. i. illum occidi quia aliquem occiderit. Exo. 21, 23.
Recedere ab aliquo, pro, nolle ei quod debes præſtare. Gen. 14, 4.
Recipere. i. intelligere. Matt. 11, 14.
Recipere diſciplinam. i. emendari. Leu. 26, 23.
Recipere iniquitatem, id eſt, dare peccati pœnas. Num. 5, 31.
Relinquere. i. permittere. Pſal. 104, 14.
Reliquiæ. i. poſteri. 3. Reg. 14, 10.
Regeneratio. i. Reſurrectio. Matt. 19, 28.
Renes. i. intima. Pſal. 7, 10. & 15, 7. & 25, 2. & 72, 21. Pro. 23, 16. Sap. 1, 6. Ier. 12, 2. & 17, 10. & 20, 12. Th. 3, 13. 1. Mach. 2, 24. Apoc. 2. 23.
Reprobum, id eſt, contemptibile. 1. Reg. 15, 9. 2. Cor. 13, 7.
Repromiſſio. i. promiſſio. & Repromittere, pro promittere. Act. 13, 32. Rom. 4, 20. Gal. 3, 18. & 4, 23. Heb. 8, 6. & 9, 15. & 10, 23. & 11, 9, 13, 33, 30. & 12, 26. Iacob. 1, 2, 1. Ioan. 2, 25.
Repromiſſum. i. promiſſum. 2. Cor. 9, 5.
Reputare, id eſt, imputare. Geneſ. 15, 6. 2. Cor. 5, 19.
Requieſcere, id eſt, ceſſare. Geneſ. 2, 2. & 8, 22. Ezec. 25, 27.
Reſpondere alicui iuſtitiam ſuam. i. apparere eum eſſe iuſtum Gen. 30, 33.
Reſpondere, id eſt, alloqui vel ſubiungere. Iob 28, 1. Dan. 4, 27. Zach. 4, 11, Matt. 11, 25. & 17. 4. & 22, 1. & 28. 5. Mar. 11, 14, & 12, 35. Luca 13, 14. & 14. 3. & 17, 17. Ioan. 2, 18. Apoc. 7, 13.
Reſurgere. i. conſiſtere. Pſal. 1, 5.
Res deſiderij, id eſt, pretioſa & cara. Dan. 9. 23, & 10, 3, 11.
Retribuere, pro, tribuere. 2. Reg. 2, 6. Pſal. 7, 5. & 102, 2. & 115, 12. & 118, 17.
Retributio. i. punitio. Eccli. 23, 14.
Reuelare. i. illuminare. Luca 2, 32.
Reuelare aurem, vel auriculam, pro, manifeſtare, vel docere. 1. Reg. 9, 15. & 20, 13. 2. Reg. 7, 27. 1. Par. 17, 25. Iob. 35, 10, 15.
Reuerentia. i. pudor. Pſal. 34, 26. & 68, 20. Eccli. 29, 23. & 32, 9 & 45, 29. 1. Cor. 15, 34.
Reuereri. i. erubeſcere. Pſal. 39, 15. & 69, 3.
Reuerſus, vide, conuerſus.
Reuerſio. i. conuerſio. Ezech. 16, 53.
Riſus. i. gaudium. Geneſ. 31, 6. Prou. 14, 13. & 31, 25. Luca 6, 21.
Rogare pacem. i. ſalutare. Pſal. 121, 6. Ier. 15, 5.
Robuſtum. i. perfectum. 2. Reg. 22, 26.
Robur. i. filij. Iob 18, 12.
Roborare, pro, iubere bono animo eſſe. Deut. 1, 36.

S.

S*Abbatum. i. hebdomada.* Luca 18, 12. & 24, 1. Ioan. 20, 1. Act. 20, 7. 1. Cor. 16, 2.
Sabbatizare. i. quieſcere. Exod. 16, 30.
Sacerdos. i. Princeps. Gen. 41; 50. Exod. 2, 16. & 18, 1. 2. Reg. 8. 18. & 20, 26. 3. Reg. 4. 5. Iob 12, 19.
Sacramentum. i. arcanum. Tobiæ 12, 7.
Sacramentum. i. iuramentum. Sap. 12, 6.
Sagitta, pro, plagis. Deut. 32, 23.
Sal, pro, incorruptione. Num. 18, 19.
Saltem, ſubintelligitur. Exod 21, 11.
Salutare, vide infrà.
Salus. i. proſperitas. Apoc. 19, 1.
Sanare. i. ſeruare. Sap. 9. 19. & 10, 4. & 14, 4.
Sanctificare. i. præparare Exod. 19, 10. Num. 11, 18. Ioſ. 3, 5. & 7, 13. 1. Reg. 16, 5. 1. Par. 15, 12. 2. Par. 5, 11, & 29, 34, Iſaia 13, 3. Ier. 6, 4. & 12, 3. & 22, 7. & 51, 28. Ioel. 3, 9. Mich. 3, 5. Soph. 1, 7. Ioan. 11, 55.
Sanctificare. i. dedicare vel conſecrare, vel ſanctè celebrare, aut celebrandum inſtituere, vel offerre aut deputare. Gen. 2. 3. Exo. 13, 2. & 20, 11. & 28, 3. Leu. 19; 24, Num. 18, 18. Deut. 15, 19. 1. Reg. 7, 1. & 21, 6. 2. Reg. 8, 11. 3. Reg. 15, 15. 4. Reg. 10, 20. 1. Par. 26, 26. 2. Par. 29. 33. 2. Eſd. 3, 1. & 13, 22. Iſa. 23, 18. Ezech. 20, 20, 41. & 44, 24, & 45, 1. Ioel. 1, 14. 1. Mach. 4, 48. Matt. 6, 9. Ioan. 17, 19.
Sanctificare. i. ſanctè colere. Exod. 20. 8, Deut. 5. 12. Iudith 9, 18.
Sanctificare, id eſt, ſanctè tractare. Rom. 15, 16.

Sanctificare. i. purgare. Act. 21, 24. *Num.* 31, 23. *Iob.* 1, 5. 2. *Reg.* 11, 4.

Sanctificare. i. glorificare. Num. 20. 12, 13. & 27, 14. *Iſa.* 5, 16. & 8, 13. Ezech. 28, 22. & 36, 23. & 38, 16, 23. 1. Petri 3 15.

Sanctificare. i. polluere. Deut. 22, 9.

Sanctum. i. Deo dicatum, ſeu conſecratum. Deut. 26, 19. 1. *Eſdr.* 8, 28. *Tob.* 2, 18. *Iudith.* 6, 15. & 11. 12. *Pſal.* 4, 4. & 78, 2. & 105, 6. & 131, 9. *Ierem.* 2, 3.

Sanctum. i. ſanctè colendum. Exod. 31, 14.

Sanctus. i. addictus ſacris miniſterijs. Nu. 16, 7.

Sanctum vel ſancta pro, templo ſæpiſſimè.

Sancti, id eſt, Chriſtiani, *vel fideles. Rom.* 15, 25, 26. & 16, 15. 1. *Cor.* 6. 1, 2. *Cor.* 1, 1. & 9, 12. *Epheſ.* 3. 8. & 6, 18, *Col.* 1, 4. 1. *Tim.* 5, 10. *Heb.* 13, 24. *Act.* 9, 41.

Sanctificatio. i. templum 4. *Eſdr.* 50, 21. & 12, 48. & 15, 25. *Am.* 7, 13 1. *Mach.* 1, 23, 38. & 4, 38. & 6, 51, 2. *Mach.* 2, 17.

Sanctificatio. i. ſanctitas. Ezech. 28, 18.

Sanctum ſanctorum. i. ſanctiſſimum. Exod. 29, 37. & 30, 10, 36 & 40, 11. *Leu.* 7, 1.

Salutare. i. ſalus, vel ſaluator. Gen. 49, 18. *Deut.* 32, 15. 1. *Reg.* 2, 1. 1. *Par.* 16, 23. 4. *Eſdr.* 6, 25. *Pſal.* 9, 15. & 11, 6. & 12, 6. & 13, 7. & 19, 6. & 20, 2, 6. & 23, 5. & 26. 9. & 34. 9. & 39, 11, 17. & 41, 6, 12. & 42, 5. & 50, 14. & 52. 7. & 61, 2, 3, 8. & 64, 6. & 66. 3. & 67, 20. & 69, 5. & 70, 15. & 77, 22. & 78, 9. & 84, 5. 8, 10. & 90, 26. & 94, 1. & 95, 2. & 97, 2, 3. & 105, 4. & 115, 13. & 118, 41, 81, 123, 166, 174. & 131, 16.

Sanguis pro, homine. Deut. 27, 25. 1. *Reg.* 19, 5 *Matth.* 27, 4.

Sanguis, pro vita. Prou. 1, 11, 18.

Sanguis, pro, peccato vel pœna effuſi ſanguinis. 2. *Reg.* 1, 16. & 16, 8. 3. *Regum* 2, 31. *Oſe.* 4, 2. & 12, 14. Mal. 3, 10. *Act.* 2, 6.

Sanguis. i. cædes. 3. *Reg.* 2, 9. *Pſal.* 50, 16. & 105, 38. Eccli. 40, 9. *Iſa* 1, 15. & 4, 4. & 59, 3. *Ezech.* 5, 18, & 5, 17. & 9, 9. & 14. 19. & 16. 36. & 28, 23. & 35, 6. & 38, 22. *Oſe.* 1, 4. *Nah.* 3, 1. *Abac.* 2, 8, 17. 1. Mach. 9. 28. *Matth.* 23, 30, 34. & 27. 6, 24.

Sanguis. i. peccatum, Iſa. 63, 3. *Zach.* 9, 7.

Sanguinem alicuius eſſe ſuper illum, ſeu ſuper caput illius, pro, eſſe dignum morte, vel interficiendum, vel ipſum ſibi eſſe cauſam mortis. Leu. 20, 9, 27. *Ioſ.* 2, 19. 2. *Reg.* 1, 16.

Satan, id eſt, aduerſarius. 2. *Reg.* 19, 22. 3. *Reg.* 5, 4.

Satis, id eſt, multum vel valde. Eccleſiaſt. 5, 19. *Zach.* 9, 9.

Scandalum. id eſt, damnum. Exod. 16. 7.

Scientia. pro. prudentia ſæpè.

Scilicet, ſubintelligitur. Eſt. 9. 12. Ezech. 21, 30.

Sciens bellum. i. bellicoſus. Bar. 3, 26.

Scriptura, id eſt, ſcriptura auctor, ſcilicet, Deus. Gal. 3, 8.

Scriba. i. doctor, ſeu legiſperitus ſæpe.

Seculum ſeculi, id eſt, perpetuum. Pſalm. 27, 29. & 51, 10. & 60, 9. & 91, 8. & 110, 3, 10. & 111, 3.

Secum, id eſt, ſimul. Tob. 8, 15.

Secundum, id eſt, ſimile, vel ad ſimilitudinem. Eccli. 36, 26. *Gal.* 4, 28.

Secundùm, id eſt, per. 1. *Cor.* 12, 8. & 14, 27.

Secundum, id eſt, apud. 3. *Eſd.* 8, 13.

Secundum, ſubintelligitur. Pſal. 56, 4. *Eccle.* 44, 3. *Col.* 3, 25.

Seculum, id eſt, æternitas. 4. *Eſd.* 8, 20. *Pſal.* 89, 2. & 91, 2. & 101, 29. & 104. 8. & 105, 1, 48. & 106, 1. & 112, 2. & 113, 18. & 117, 1. & 135, 1. & 137, 8. & 145, 10. & 148, 6.

Secundùm diem hanc, id eſt, vt apparet hodie. Ierem. 44, 6. *Dan.* 9, 15.

Secundùm carnem, vel ſecundùm hominem, id eſt, humano more. 2. *Cor.* 10, 2. *Gal.* 3, 15.

Secundùm tempus. i. certo quodam tempore. Ioan. 5, 4. *Rom.* 5, 6.

Secundò, id eſt, bis, 1. *Reg.* 18, 11. 3. *Reg.* 11, 9.

Sed, pro, ideóque. Ioan. 10, 8.

Sed, id eſt, niſi. Mar. 10, 40.

Sed, id eſt, itaque. Mar. 16, 7.

Sed, ſubintelligitur. Pſal. 6, 3. *Ezech.* 3, 5. *Col.* 2, 23. *Iob.* 10, 2. *Pſal.* 31, 9. *Sap.* 12, 13.

Sed, id eſt, quamquam. Apoc. 2, 9.

Sed, id eſt, & Epheſ. 5. 24.

Sed, id eſt, nam. 2. *Cor.* 3, 5.

Sedere, id eſt, manere. Deut. 1, 46. & 11, 19. & 21, 13. *Ioſ.* 8, 9. *Iud.* 4, 5. 1. *Reg.* 29, 4. 3. *Reg.* 17, 5. 4. *Regum* 4, 6. & 14, 10. 1. *Paral.* 17, 16. *Luca* 24, 49.

Sedere in forti pro, validum eſſe. Gen. 49. 24.

Semen, pro filiis, ſeu poſteritate, vel genere. Gen. 15, 3. 1. *Eſd.* 2, 59, 2. *Eſdr.* 7, 61. *Tob.* 6, 22. *Pſal.* 21, 31. & 24, 13. & 36, 26. & 111, 2. *Sap.* 3, 16. *Eccli.* 41, 9. *Iſa.* 43, 5. & 44, 3. & 54, 3. & 61, 9. & 65, 9. *Malach.* 2, 15. 2. *Mach.* 7, 17. *Matth.* 22, 25. *Mar.* 12, 19. *Luca* 1, 55. *Ioan.* 8, 33. *Act.* 7, 6. *Rom.* 4, 13.

Semper. i. vnquam. 4. *Eſd.* 16, 21.

Semper. i. aſſiduè. Luca 24, 53. *Ioan.* 18, 10.

Sempiternum, id eſt, diuturnum. Exod. 12, 14. & 21, 6. & 31, 16. *Leu.* 25, 34. 1 *Reg.* 13, 13. 3. *Reg.* 8. 13. *Eccli.* 48, 27. *Ier.* 25. 9, 12. & 49, 13. & 50, 39. *Ezechiel.* 27, 36. & 35, 9.

Sempiternum, id eſt, omne. Gen. 9 12.

Sempiternum. i. infatigabile. Deut. 33, 27.

Senex. i. ſummus ſacerdos. 1 *Reg.* 2, 31.

Senſus, id eſt, mens, vel animus aut intelligentia. Luca 24, 45. *Rom.* 12, 2. 1. *Corinth.* 1, 10. 2. *Corinth.* 11, 3. *Epheſ.* 4, 17. 2. *Theſſ.* 2, 2. 1. *Ioan.* 5, 20. *Tob.* 4, 14. 3. *Eſdr.* 2, 9. *Sapien.* 4, 12. & 7, 7. & 8, 6. & 9, 15. *Eccli.* 9, 23 & 10, 21. & 14, 22. & 16, 23. & 21, 12, 13. & 24, 36. & 31, 2. & 37, 25. *Dan.* 4, 31. & 13, 9. *Apoc.* 17, 9.

Septem pro multis, vel omnibus. Gen.4,24. Leu.26, 18,28. 3.Reg.19,18. 4.Eſdr.7, 30. Prou.9,1.& 26,25. Eccleſ.11,2. Eccli.20,14.& 35,13. Iſa.4,1. & 11,15. Ier.15,9. Ezech.39,9. Mich.3,5. 1.Mach. 13,28. Matth.12,45. Luca 8,2.& 11,26. Apoc. 1,4.& 4,5.& 5,1.& 10,3.

Septies.i.ſæpe. Pſal.118,164. Prou.24,16. Luc.17,4.

Septuplum.i.ſæpe vel perfectè, aut abundanter. Pſal. 11,7. Eccli.7,3.

Septuplum.i.grauiſſimè. Gen.4,15.

Sepes.i.ſecuritas. 1.Eſd,9,9.

Sermo.i.res vel factum. Geneſ.24,50. Exo.16,16.1. Reg.21,2. 2.Reg.12, 21.3. Reg.1, 5. 4.Reg.11, 5.1.Par.13,12.& 23,3. Iob 6,9.& 27.14. Pſal. 55.5.& 63.6. Prou.25, 2. Sap.2,2. Ier. 14,1.& 40,3. Dan.2,8,11,23. 1.Mach.6,3. Matt.21,24. Act.8,21. Rom.9,7.

Sermo.i.voluntas. Sap.16,12.

Sermo.i.mandatum. 3.Reg.13,1.& 20, 35. Sap.18, 15. Eccli.43,5,25. Dan.9,23.

Seruus seruorum.i.infimus seruus. Gen.9,25.

Si non, id eſt, omnino. Iſa.14,24.

Si, pro, cum. Iſa.4,4. Ioan.14,3.

Si, pro, quòd. Act 26,8.23.

Si, id eſt, quandoquidem. Ioan.7,4.

Si, id eſt, etiamſi, Iud.13,16. Nu.24,21.

Si, id eſt, num. Act.1,6.& 4,19.& 7,1.& 19,2.& 21,37.& 22,27. Am.6, 2. Matt.12,10.& 19,3. Luc.22,49 Ioan.14,23.& 17,6.

Si, id eſt, ſanè. Ier.31,20.

Si, id eſt, non. 1.Reg.17,55. Pſalm. 88,36.& 94,11. Am.8,7. Mar.8,32. Heb.3,1.

Si tamen, id eſt, quandoquidem. 2.Theſ.1,6.

Si ſubintelligitur. Deu.4.30.& 30,8. Ioan.7,34.

Si enim, id eſt, quod ſi. Prou.30,32.

Sic, ſubintelligitur. Matth.19,7. Ioan.15, 9.1.Cor. 12,3.

Sic, id eſt, ſicut. Iſa.28,21.

Sicut, ſubintelligitur. 1.Cor.12,3.

Sicut, id eſt, cum. Luca 20,37.

Sicut, id eſt, adeò. 1.Cor.1,6.

Sicut. vide, velut.

Sicut dicitis, ſeu veſtra epinione ſubintelligitur. 3. Reg.18,27.

Sicut eſt dies hac, id eſt, vt apparet hodie. Ier.11,5. & 25,18.

Si velim, ſubintelligitur. Rom 5,18,19.

Sicut, id eſt, quod. Apoc.10,7.

Sibi, id eſt, ei. 2.Eſd.13,5.

Signa, pro miraculis, ſæpe.

Signum, id eſt, prædictio. 4.Eſd.5,1.& 6,12.

Silere, id eſt, ceſſare, vel quieſcere, & ſilentium, pro quiete, ſeu tranquillitate. 2. Reg. 19,10. Iob 3, 13. Pſal.4,22.& 38,13.& 82, 2.& 106,29,30. & 108,1. Iſaia 7,4.& 62,1,6. Ier.14,17.& 47, 6 & 51,6. Thr.1,26,49.1.Mach.1,3.& 7,50.& 9,57,58.& 11,38.2. Mach.12,2.

Sine cauſa, id eſt, fruſtra. Gal.3,4.& 4,11.4.Eſd.9, 22. Matth.15,9.

Singulare, pro, plurali. Geneſ.3,8.& 12,6.& 49,6 Exod. 4, 20.& 10, 4.& 27, 20. 2. Eſdr. 3, 8 Pſalm.2,6.& 7,3.& 12,5.& 21,21.& 59,11 & 79,2,14.& 145,4. Prouerb.13,13. Eccleſ 8,1 Sap. 10,16.& 17,21. Eccli. 27, 31. Iſaia 41,25 Ierem.38,16. Oſe.6,8. Am.5,3. Abac.2,17.& 3 14. Luca 4,3. Ioan.2,23.& 8,21.& 19,11. Act. 11,9.& 18,15. Rom.9,9. 1.Cor.6,5. 2.Cor.1.20 Gal.6,4. Apoc.18,17.

Simul, id eſt, ſimiliter. Luca 14,18.

Similiter, ſubintelligitur. Exod.21,24.

Sinus, id eſt, medium. 3.Reg.22,35.

Sinus, id eſt, veſtis. 2.Eſd.5,13.

Sinus, id eſt, animus. Pſal.88,51.

Simplicitas, id eſt, rectitudo, ſeu integritas aut ſinceritas. Geneſ.20,5. 3.Regum 9,4. 1.Paralip.29. 17. Iob 8,20.& 9,21.& 31, 6. Prouerb.19,1.& 28,18.& 29,10. Sap.1, 1. 1. Mach. 2, 37, 60. 2.Cor.9,11. Col.3,22.

Sit, ſubintelligitur. Pſal.124,5.& 128,8,

Sol, id eſt poſteritas. Ier.15,9,

Solùm ſeu tantùm, ſubintelligitur. Deut. 5,3. Eſth 16,18. Ierem.7,19. Oſe.6,6. Gen.32,28.& 35.10 Ierem.49,9. Abac.3,8.2. Mach.15,11. Matth.5 46.& 9,13.& 12,7. Mar.9. 37. Ioan.4,21.42 & 5,35.& 6,27.38.& 12,44.& 14,24. Rom.5 20.1.Cor.9,8.& 10,24.& 13,15.2. Cor.2,5.& 7, 12.& 8,5. Epheſ.6,12. Phil.2.4.

Solitarium, id eſt, deſtitutum. Eſther 14, 3. Iob 3,7.

Somnus, vel ſomnium, id eſt, concubitus. Sap.4, 6.& 7,1.

Soror, id eſt, Chriſtiana. 1. Corinth. 9, 5. Iacob 2, 15.

Soror, id eſt, cognata. Ioan.19,25.

Sors, pro, hæreditate, ſæpe.

Splendor. vide, lumen.

Spes, id eſt, quod ſperatur. Prouerb. 13, 12. Thr. 3, 18,29. Rom.8,24. Epheſ.1,18. Col.1,5. Tit.2,13. Gal.5,5.

Spiritus.i.Angelus. Geneſ. 1, 2. Iob 4,15. Apoc.1,4. & 4.5 & 5,6.

Spiritus, id eſt, anima. Gen. 6, 3 Tob.10,9. Pſal.50, 19.& 75,13.& 145,4. Eccleſ.1,14.& 8,8.& 11, 5. Iſaia 57.16. Bar.2,17. Zach. 12,1. Io.13.21. & 19,30.1.Pet.3,19.

Spiritus, id eſt, aër. Gen.1,2.

Spiritus, id eſt, animus, ſeu mens. Mar. 2, 8. Gal.5, 5. Heb.4,12.

Spiritus, id eſt, vis. 4.Eſdr.6,41.

Spiritus, id eſt, ventus. Geneſ. 8, 1. Exod.15,10. 3.Regum 19,11. 4. Eſdr.3,19. Iob 4,9. Pſal.17, 16.& 47, 8.& 102,16.& 147, 18.& 148, 8. Prou.30,4. Eccleſiaſt.1, 6. Sapien.5,24.& 13, 2. Eccli.43,17. Iſa.40,7.& 59,19. Ier.4,12. Bar.6, 60. Ezech.13, 13. Oſe.4,19. Zach.5, 9. Ioan.3,8. Act.2,2.

Spiritus, id eſt, indignatio. Iſa. 30, 28. Zach. 6,8.

*Spiritus.i.ecſtaſis. Apoc.*1,10.& 4,2.
*Spiritus.i.*Dei *reuelatio.*1.*Tim.*4,1.
*Spiritus.i. voluntas.*4. *Regum.* 19,7.1. *Corint.* 14, 14,16.
*Spiritus.i.diabolus.*3.*Reg.*22,22.
Spiritus , pro , gratia , ſeu dono ſpirituali. ſæpe in Pauli Epiſtolis.
Spiraculum vitæ. i. ſpiritus vitalis , ſeu anima. Geneſ.2,7.Iob.33,4.
*Stare,pro,aſtare, ſeu miniſtrare.*1. *Reg.*3,10. *Dan.* 1,4,19.
*Statuere.i.confirmare. Dan.*9,12.
*Stare,pro confirmari.Deut.*19,15.
*Stater.i ſiclus.*4. *Reg.*7,1,
Stercus. pro , ſordibus , vel ſordido ſtatu. Eſth. 14, 2.1.*Reg.*2.8.
Stillare , id eſt , loqui vel minari. Amos 7 , 16. *Mich.*2,11.
*Sterile.i.inſalubre.*4.*Reg.*2,19.
*Sub.i.in.Pſal.*65,17.*Rom.*3,13.
*Sub lingua.i.intra ſe.*Iob 20,12.
Subſtantia. i. diuitiæ. 1. Io.3,17. Eccli. 22,12. & 40,13,
Subſtantia , pro re , ſeu negotio. 2. Cor. 9 , 4. & 11.17.
*Subſtantia,pro,animalibus.Gen.*7,4.
Subſtantiua duo coniuncta faciunt ſuperlatiuum. Pſal. 82,1 Eccleſ.1,2.
*Suffodere.i.euertere,ſeu vaſtare.Gen.*49,6.
*Suppletum.i.impletum,*4.*Eſd.*6,19.
Suadere, i.placare, vel ſatisfacere, Mat. 28, 14. 1. Ioan.3,19.
*Suadere,pro,ſtudere,probari.*Gal.1,10.
Summum .i. extremum , & ſummitas pro extremitate. E*xod.* 26,4,28. & 28,7,23,26. & 37,8. & 38,5.& 39,4. *Deut.*4,32. & 28, 64. Ioſ. 15, 2.1. *Reg.*15, 27. 3. *Reg* 6,24. 2. *Paral.* 20, 16. *Pſal.* 18,7. *Iſaia* 13, 5. *Ierem.* 25,32, 33. & 51, 31. Ezech. 5,3. Matt. 24,31. *Mar.*13,27. *Eph.* 2,20.
Super.i.ante. Ezech.32,10.
*Super.i.inſuper.*2.Cor.12,15.
*Super.i.de.Pſal.*29,2.Ioel,1,3.1.Cor.13,6.
*Super.i.in.Pſal.*34,9.*Eccli.*32,17.
*Super.i.inter.*Iob.8,17.
*Super.i.præ.Eccli.*25,26.
Super. i. præter. Pſalm. 30,12. *Eccli.* 3, 19. Ezech. 16,32.
*Super. i. propter, Pſal.*68,7. & 137,2. *Thre.*2. 11, 18. *Bar.* 4,22. Ezec.32,8. *Oſe.* 9,11. Mich. 1,16. & 6,13.
Super.i.erga.Luca 7,13.
Super, ſeu ſupra, pro, ad, ſeu propè. Exod. 16, 3. *Num.*6,6. & 26,3. & 33,10,48. & 36,13.3. *Reg.*6,5. & 13,1.4. *Reg.* 2,7. & 10,33. *Pſalmo* 23, 2. & 103,2. & 135,6. & 136,1. Eccli. 40, 6. Iſaia 49, 9. *Iere.* 51 ,13. Ezec.19,10, & 32, 13. *Am.* 7, 7. *Zach.*4, 3. *Mar.*12, 26.*Luca* 3,2. & 4,39.*Ioan.*1,52.
*Super. i. pluſquam.*3. *Reg.*1, 47. & 14,22.4. *Reg.* 21,9.*Iob* 35.11. *Pſal.*17,11. & 18, 11. & 37, 5. & 51,3.& 54, 11,22. & 62,4. & 68 ,5. & 86, 2. & 103, 3. & 104, 24. & 112, 4. & 118, 98. & 138,18. *Eccleſ.* 7,20. *Cant.*1, 4,14 *Eccli.*18,17. & 22,17. & 29,18. *Bar.*3,30. Matt. 10,24,37.*Luc.*6,40.
*Super, ſeu ſupra , id eſt , contra. Iudith.*16, 20. Iob. 31,22. *Pſalm.* 12, 3. & 14, 5. & 26, 2. & 36, 12. & 37,17. & 40,10. & 54,13. & 82,4. & 85, 14. & 108, 2. & 118, 69. & 137,7. *Eccleſ.* 10, 4. Eccli.9, 1. & 35, 18. *Iſaia* 1,1. & 13, 2. & 57, 4. *Ieremia* 6,4. & 21,7. & 51,35. Threnorum 1. 5. *Ezechiel.* 23 , 5. & 35, 13. & 38, 16. & 39, 1. *Daniel.* 4,21. & 11,30. *Oſe.* 8, 1. *Amos* 3. 2. & 5, 1. & 7, 16. *Michæa* 1, 1. & 5. 9. *Nahum* 1, 14. *Soph.* 2, 5, 8, 10. *Zacharia* 1; 2. & 2, 9. & 12, 1. *Malachia* 3, 13. 1. *Machab.* 7,42. *Mar.*3, 25. & 10, 11. & 13,8. *Luca* 9,1. & 10,19. & 11,17. Ioan.18, 4. Rom. 1,18.Gal.3.15.
*Super,ſubintelligitur.Iſa.*65,18.*Thre.*1,14.
Superlatiuum : vide Poſitiuum & Subſtantiuum.
*Superuacuè.i.ſine cauſa.*Pſal.34,7.
Superfluus.reliqui.Iere. 39,9.
Suſtinere,pro,expectare.ſæpe.
*Surge.i. agedum.*2.*Eſd.*9,5.
Surgere vel exurgere , pro , expergiſci. Matt. 1, 24. *Eph.*5,14.
Surgere vel conſurgere , pro , naſci , vel extare , vel ſtare , vel firmare , vel excitari , vel apparere. Deut.34, 10.1. *Reg.*13, 14. Dan. 2,17. *Matt.* 1,1.*Luca* 7,16.
*Suſcitare.i.exequi.*1.*Reg.*3,12.
*Suſcitare.i. ſtabilire.*4. *Reg.* 23,3. 2. Par.7,18.Ier. 11,5.& 28,6,
Suſcitare, id eſt, erigere, vel ſtatuere. Deuter. 29, 13. *Amos* 5,2.
Suſcitare , id eſt, excitare, 1.Par. 17, 11. *Iſaia* 7,6. *Dan.* 2,44. Ioel. 3,9. *Agg.*1,14.1. *Mach.* 3, 49. *Act.*5,30.
Suſcitare.i.reſtituere. Amos 7,2.
Superare, i. ſupereſſe. 4. *Eſd.*4,48. & 11,34,39. & 12,2. & 16,23 .*Sap.*11,22.
*Superare,id eſt,abundare.*2.*Pet.*1,8.

T.

T*Abernaculum,id eſt domus.*1.*Reg.*17,14.
Tacere,vide ſilere.
*Tamen,id eſt,certè,Gal.*3,15.
Tamen , ſubintelligitur. Iob 3, 26. Ier. 14. 9. *Luca* 7,8. *Ioan* 8 55,*Gal.*4,1.2,*Tim.*2,13.
*Tantum,id eſt ſatis. Deut.*2,28.
Tantùm,vide ſolum.
Tanquam,vide velut.
Temerè , ſubintelligitur. Matt. 7, 1. *Luca* 6, 37.
*Tempus,id eſt, opportunitas.*1.Machab.12,1.&15,34.

Tenebræ, id eſt, calamitates. Iob 3, 23. & 15, 23, 30. & 20, 3. Pſal. 54, 6. Iſaia 58, 10. Thre. 3, 2. Ioel. 2, 2. & 3, 15. Amos 5, 18. & 8, 9. Mich. 7, 8. Soph. 1, 15.

Tenebræ. i. dæmones. Luc. 22, 53. Col. 1, 13.

Tentare, id eſt, probare: & tentatio, probatio. Gen. 22, 1. Exod. 16, 4. Tob. 2, 12. Gal. 4. 14. 1. Petri 4, 12.

Tentatio, id eſt, afflictio, ſeu tribulatio. Iacobi 1, 2.

Teſtamentum, id eſt, pactum, ſeu fœdus. Iudith 9, 18. Pſal. 24, 10, 14. & 43, 18. & 49, 16. & 54, 21. & 73, 20. & 77, 10, 37. & 82, 6. & 88, 4, 29. & 102, 18. & 104, 8, 10. & 105, 45. & 110, 5. & 131, 12. Sapien. 18, 22. Eccli. 11, 21. & 16, 21. & 17, 17. & 24, 32. & 28, 9. & 39, 11. & 42, 2. & 44. 20. & 45, 8, 19. & 47, 13. Dan. 3, 34. & 11, 32. 1. Machab. 1, 12. & 2, 27, 50. & 4. 10. 2. Machab. 1, 2. & 7. 36. & 8, 15. Act. 3, 25. & 7, 8. Rom. 9, 4. & 11, 27. Heb. 7, 22. & 8, 6. & 10, 16.

Teſtimonium, id eſt, Arca teſtimonij. Exod. 30, 6. Leu. 16, 13.

Teſtimonium, ſeu teſtificatio, id eſt, lex, vel præceptũ. Exo. 25, 16. & 31, 18. 4. Rég. 11, 12. Pſ. 18, 8. & 24, 10. & 77. 5, 56. & 98, 7. & 118, 2. & 131, 12. Eccli. 45, 21. Iere. 44, 23.

Terra, pro hominibus ſeu terra incolis. Gen. 1, 11. & 9, 11, 13. Ioſ. 23, 14. 1. Reg. 14, 29. 3. Reg. 1, 2. 1. Par 16, 30. Iob. 20, 27. Pſal. 45, 7. & 46, 3. & 49, 1. & 65, 2. & 68, 35. & 76, 19. & 95, 9. & 97, 4. & 98, 1. & 99, 1. & 103, 13. Sapien. 1, 1. Iſaia 49, 8. Ioel. 3, 16. Amos 7, 10. Matt. 5, 13. & 10, 15.

Tibi. i. in tuam vtilitatem. Exod. 12, 13.

Tibi. i. contra te 2. Eſd. 1, 6. Pſal. 118, 11.

Tibi. i. coram te. Pſal. 50, 6. Iere. 14, 7, 20.

Timere i. revereri. Eph. 5, 33.

Timor. i. quod timetur. Gen. 31, 42, 53. Iſa. 8, 12. & 33, 18.

Timor & formido, ſeu timor & tremor, id eſt magnus timor. 1. Machabæorum 3, 25. & 12, 28. 1. Cor. 2, 3.

Timoratus. i. pius, ſeu religioſus. Lucæ 2. 25. Act. 8, 2. & 22, 12.

Titulus, id eſt, ſtatua, vel columna. Gen. 28, 18. & 31, 45. & 35, 20. Exodi 24, 4. 4. Regum 23, 17.

Tota die, id eſt, omnibus diebus. Pſalm. 24, 5. & 37. 13. & 43, 9, 22. & 51, 3. & 55, 3. & 70, 8, 24. & 71, 15. & 72, 14. & 85, 3. & 87, 10. Thren. 3, 3. Oſe. 12, 1.

Tranſitum grauare. i. facere migrare. Thr. 4, 22.

Tranſgreſſio. i. abundantia. Thr. 3, 19.

Tranſire. i. prætermittere. Ezech. 14, 14.

Triplici ore, id eſt multipliciter, ſeu valde Prou. 22, 20. Eccli. 43, 4.

Tunc. ſubintelligitur, Gal. 1, 19.

Turpitudo, pro pudendis. Leui. 18, 6, 7.

V.

VAs, id eſt corpus. 1. Reg. 21, 5. 1. Theſ. 4, 4.

Vaſa. i. inſtrumenta, vel arma. Geneſ. 49, 5. Exo. 31, 7. Num. 1, 50. 4. Reg. 20, 13. 2. Eſd. 12, 35. Pſal. 70, 22. Eccli. 43, 2. Iſa. 10, 28. & 13, 5. & 22, 24. & 32, 7. & 54, 17. Ier. 28, 4. & 46, 19. & 50, 25. & 51, 20. Ezech. 9, 1. & 23, 26. & 40, 42. Am. 6, 5. Ion. 1, 5. Zachar. 11, 15. 1. Machabæorum 1, 23. & 12, 29. Marc. 3, 27. Act. 9, 15.

Vaſa mortis. i. tela mortifera. Pſal. 7, 14.

Vbi, pro, vnde. Ioan. 7, 42.

Vbi pro, quò. Prou. 4, 19. Lucæ 17, 36. Ioan. 21, 18. Iacobi 3, 4.

Vel, id eſt, &. Leu. 17, 16.

Vel, id eſt, nempe. Num. 30, 17.

Velut, ſeu, ſicut, aut tanquam, ſubintelligitur. Deut. 4, 24. & 33. 4. 2. Reg. 22, 26. & 23, 20. 4. Regum 19, 28. Iob 29, 14. & 28, 8, 9, 10. Pſalm. 11. 7. & 16, 3. & 17, 9, 10, 11, 15, 31. & 31, 1. & 41, 6. & 44. 2. & 67, 31. & 68, 2. & 69, 8. & 70, 17. & 77, 23. & 89, 5. & 40, 4. & 92, 1. & 101, 14. & 103, 4. & 104, 41. & 106, 33, 40. & 118, 141. & 119, 4. Prou. 4, 3. & 5, 19. & 25, 20. & 26, 6. Cant. 1, 3. & 4, 13, 14, 15. Sapien. 10, 7. & 15, 19. & 17, 16. & 19, 7. Eccli. 6, 32. & 14, 24. & 21, 24. & 22, 6, 30. & 26, 23, 24. & 40, 15, 16. & 45, 31. Iſa. 9, 18. & 10, 33. & 13, 8. & 22, 23. & 28, 2. & 30, 30. & 32, 2. & 33, 12. & 40, 12. & 41, 14. & 43, 14. & 49, 16. & 50, 3. & 54. 6. & 65, 6. & 66, 1 Ier. 2, 13. & 5, 8. & 11, 9. & 15, 7. & 17, 11. & 22, 24. & 30, 17. & 31, 9. & 46, 20. & 49, 23. Thren. 3, 9, 10. & 3, 44. & 4, 11, 14. & 5, 3. Bar. 3, 10. Ezech. 16, 53. & 19, 2, 13. & 28, 2 Oſe. 8, 9. & 10, 9. & 12, 7. Ioel. 2, 3. Ion. 2. 7. Mich. 7, 14, 19. Nah. 1, 3. & 3, 13. Soph. 1, 12. & 2, 9. Zach. 2, 5, 12. & 3, 2. & 6, 5. & 9, 14, 15. & 10, 5. & 12, 3. Mal. 2, 16. & 3, 3, 12. & 4, 1, 3. 1. Mach. 2, 61. Matt. 5, 34, 35. Mar. 9, 49. & 10, 8 Lucæ 3, 45. Ioan. 4, 14. Actor. 20, 22. Rom. 7, 8. & 11, 1. 1. Cor. 9, 22. & 10. 2. & 13, 11, 12. & 14, 9. 2. Cor. 12, 11. Eph. 4, 4, 14. Heb. 10, 29. Iacob. 2, 10. & 4, 14. & 5, 5. 1. Petri 3, 20. 2. Petri 2, 17. Iud. 12, 13.

Vel ſubintelligitur. Eccli. 28, 33.

Velamen oculorum, id eſt, pudoris defenſio. Gen. 20, 16.

Velle. i. optare. Matt. 15, 28. & 19, 17. Luc. 10, 24. & 16, 26. Ioan 1, 5. & 12, 21. Rom. 16, 19. 1. Cor. 7, 7, 32. & 14, 15.

Velle, id eſt, amare. Matt. 27, 43.

Venundatus. i. totus deditus. 3. Reg. 21, 20. 1. Machab. 1, 16. Rom. 7, 14.

Venire, pro, abire: Ier. 31, 9.

Venire, pro, agere dum. Gen. 33, 13.

Venter, ſeu vterus, id eſt, mens, ſeu interiora. Iob 32, 18. Pſa. 30, 10. Prou. 18, 8, 20. & 22, 18.

Eccli. 51, 29. *Iſa.* 16, 11. *Ier.* 4, 19. *Thre.* 1, 20. Ezech. 3, 3. *Abac.* 3, 16. Io. 7, 38.

Venter. i. deſiderium. Pſal. 16. 14.

Ventus. i. Orbis pars. Ier. 49, 32. Ezec. 5, 10. 12. & 12, 14. & 17, 21. Dan. 8, 8. & 11, 4. *Mar.* 24, 31.

Verbum Domini. i. prophetia. 4. Reg. 4, 44.

Verbum. i. doctrina. Ioan. 5, 24, 38. & *ſæpe in Pauli Epiſtolis.*

Verbum, pro re, ſeu negotio. Exod. 1, 14. & 23, 8. Deut. 4, 9. & 8, 3. & 16, 19. 1. Reg. 3, 11. & 25, 37. 2. *Reg.* 1, 4. & 2, 6. & 13, 27. & 12, 14. 3. *Reg.* 12, 24. 30. & 13, 33. & 18, 36. & 21, 1. 4. Reg. 17, 11, 12. & 20, 13. 2. *Par.* 36, 8. 1. *Eſd.* 7, 1. *Iob* 20, 29. *Pſalm.* 7, 1. *et* 22, 2. *et* 64, 6. *et* 104, 27. *et* 140, 4. *Prou.* 22, 22. Sap. 17, 1. Eccli. 26, 9. *et* 23, 17. *et* 34, 12. *et* 48, 14. *Iſa.* 39, 2. *et* 42, 16. Ier. 7, 22. *et* 32, 17, 27. *et* 40, 16. *et* 42, 3. *et* 44, 17. Dan. 2, 10. Amos 3, 7. *Zach.* 8, 16. 1. Machab. 7, 33. *et* 9, 22, 37. *Matt.* 4, 4. *et* 18, 16. *et* 19, 11. *Mar.* 11, 29. *Luca* 1, 65. *et* 2, 15, 19. *et* 4, 4, 36. *et* 20, 3. Act. 5, 32. *et* 11, 14. *et* 13, 42. *et* 15, 6. Rom. 9, 28. 1. Cor. 1, 5.

Verbum. i. præceptum, vel imperium. Pſal. 118, 147. *et* 147, 18. *et* 148, 8. Sap. 12, 9. Eccli. 39, 22. *et* 44, 4. *Dan.* 3, 95. Ioel. 2, 11. 1. *Mach.* 2. 55. *et* 3, 14. *Luc.* 5, 6. 2. Ioan. 2, 5. *Apoc.* 5, 8.

Verbum, id eſt, petitio. Exod. 8, 13.

Verbum, id eſt promiſſio. Ier. 29, 10.

Veritas. i. fidelitas. Gen. 24, 49. *Iſa.* 61, 8.

Veritas, id eſt iuſtitia rectitudo, ſeu probitas. Tob. 1, 2. *Pſal.* 5. 10. *Prou.* 16, 6. & 20, 28. *Eccli.* 27, 10. *et* 31, 28. *Ezech* 18, 9. *Ioan.* 3, 21. *et* 8, 44. *Rom.* 3, 7. 1. *Cor.* 13, 6. 2. *Cor.* 13, 8. *Eph.* 4, 15. Baruch 1, 18.

Verum, id eſt, perfectum, ſeu iuſtum. Dan. 3, 27, 28. *et* 4, 3.

Veritas et iudicium, id eſt iuſtum iudicium, Dan. 3, 28.

Veritas, id eſt ſtabilitas. 4. Reg. 20, 19.

Verum tamen, id eſt idcirco. Matt. 11, 22.

Veſtes mutatoriæ id eſt pretioſæ. 4. Reg. 5, 22.

Veſpere et mane. i. die et nocte. Gen. 1, 5.

Via, ſeu via Dei, id eſt, Dei præcepta vel doctrina. Deut. 8, 6. *et* 10, 12. *et* 13, 5. *et* 19, 9. *et* 26, 17. *et* 28, 9. *et* 30, 16. *et* 32, 4. *Ioſ.* 22, 5. *Iud.* 2, 22. 1. *Reg.* 8, 3. 2. *Reg.* 22, 22. 3. *Reg.* 2, 3. 4. *et* 3, 14. *et* 8, 58. *et* 11, 38. 4. *Reg.* 21, 22. 1. *Par.* 6, 16. Pſalm. 36, 34. *et* 118, 151. *Iſaia* 2, 3. *et* 50, 2. *et* 64, 5 *Oſe.* 14, 10. *Michea* 4, 2. *Actorum* 19, 23.

Via, id eſt opera. Prou. 8, 22. *Iſa.* 58, 13, *Oſea* 4, 9. *Agg.* 1, 5.

Via, id eſt, ratio. Bar. 3, 37.

Via, ſeu via, id eſt mos, ſeu vita ratio aut inſtitutum. Exod. 12, 8. *Ioſ.* 1, 8. 3. *Reg.* 1, 49. *et* 8, 30. *et* 13, 26. *et* 16, 2. *et* 22, 53. 4. *Reg.* 8, 18. *et* 22, 2. 2. *Paral.* 6, 23. *et* 7, 14. *et* 11, 17. *et* 18, 22. *et* 17, 3. 4. *Eſd.* 10, 13. *Pſal.* 1, 1, 6. *et* 17, 33. *et* 102, 7. *et* 118, 5. *et* 145, 10. Prouerb. 4, 26. *et* 6, 6. *et* 22, 6. *et* 31, 5. Eccli. 33, 11. *Iſa* 3, 11. Ier. 21, 8. & 22, 21. & 32, 39. Ezec. 14, 22. *Oſe.* 10, 13. Ion. 3, 8. *Act.* 9, 2. & 19, 9. Iaco. 1, 8. Iudæ 11.

Viciſſitudo, id eſt retributio, vel remuneratio. 2. Regum 19, 36. *Iudith* 6, 17. *Iſaia* 59, 18. Ioel. 3, 4.

Videre, id eſt, prouidere. 3. Reg. 12, 16.

Videre, id eſt noſſe. Deut. 9, 2.

Videre, id eſt frui. Eccleſ. 3, 13.

Videre. i. cauere. Deut. 2, 4. Matt. 18, 10. & 14, 4. *Mar.* 13, 9. 2. Ioan. 8. *Phil.* 3. 2.

Videns, id eſt, propheta. 1. *Regum* 15, 27. & 24, 11. 1. Paral. 9, 22. & 21, 10. & 25, 5. *Amos* 7, 12.

Videre, id eſt particeps eſſe. Ioan. 3, 36.

Videre, id eſt, approbare. *Abac.* 1, 13.

Videre, id eſt, audire. Gen 32, 24. Exo. 20, 18.

Videre faciem alicuius. i. eſſe ei familiarem. Ier. 52, 25. *vide Facies.*

Videre quod ſit bonum. i. placere. Gen. 1, 4.

Vigil, id eſt Angelus. Dan. 4, 10.

Vinum, id eſt voluptas. Cant. 1, 2.

Vinum, id eſt punitio. Mich. 2, 11.

Vinum, id eſt ſanguis. Gen. 49. 11.

Vir, id eſt, Angelus ſpecie. viri. ſæpe.

Vir mortis, id eſt morte dignus. 3. Reg. 2, 26.

Vir Belial, id eſt, improbus. 2. Reg. 16, 7.

Vir ſanguinum. i. homicida, ſeu ſanguinarius homo. 2. Reg. 16, 7. *Pſal.* 5, 7. & 25, 9. & 54. 24. & 58, 3. Eccli. 34, 25.

Vir Dei, id eſt Propheta.

Vir, id eſt quiſque, vel quiſquam. 3. Reg. 12, 24. Eccli. 37, 28. *Iſaia* 14, 18. & 32, 2. & 50, 2. & 55, 3. *Iere.* 2, 6. & 12, 15. *Oſe.* 2. 10. & 4, 4 *Ioel.* 2, 7. Ion. 1, 7. & 3, 8. *Mich.* 4, 4. & 7, 2. *Soph.* 2, 11. *Agg.* 2, 23. *Zach.* 3, 10. & 8, 4. 1. *Mach.* 2, 40.

Virga, id eſt, baculus. Exod. 4, 2. *Matt.* 10, 10. *Mar.* 6, 8. & 9, 3.

Virtutes. i. miracula. Matt. 7, 22. & 11, 21. *Mar.* 9, 39. *Luc.* 19. 37. 1. *Cor.* 12, 10. 2. *Cor.* 12, 12. 1. Theſ. 1, 5. *Heb.* 2, 4.

Virtutes, id eſt exercitus. Iudith 3, 7. & 14, 17. Pſal. 23, 10. & 32, 6, 16. & 43, 10. & 45, 8. & 47, 9. & 58, 6. & 59, 12. & 67, 13. & 68, 7. & 79, 5, 20. & 83, 2, 15. & 88, 9. & 102, 21, & 107, 12. & 135, 15. & 148, 2. 1. *Mach.* 1, 4. & 3, 10, 40. & 5, 56. & 6, 6. & 9, 43. & 13, 54. 2. Theſ. 1, 7.

Viſio, id eſt, quod videtur. Dan. 8, 13. & 10. 14. *Abac.* 2, 6.

Viſio, id eſt, prophetia. 1. Reg. 3, 1.

Viſitare, id eſt punire Exod. 20, 5. & 32, 34. Leu. 18, 25. & 26, 16. Nu 14, 18. & 16, 29. *Iſa.* 17, 3. & 29, 6. *Ier.* 13, 21. & 23, 2. & 50, [illegible]. Ez. 38, 8. *Oſe.* 1, 4 & 2, 13. & 4, [illegible] 3.

& 9,7. Am.3,2. Soph.3,7. Zach.10,3.
Vita comite.i. viuente eo de quo sit ſermo. Gen.18,10. 4. Reg.4,16.
Viuere. i. ſeruari, vel eſſe incolumen. Ioſ.6,25. Ioan.4,50.
Viuificare. i. viuū relinquere, vel ſeruare. 1. Reg.27,11. *Pſal.*137,7. & 143,11. *Act.*7,19.
Viuit anima tua. i. per vitam tuam. 1. *Reg.*17,55. *Iudit.*12,4.
Viuere in gladio.i. eſſe bellicoſum. Gen.27,40.
Vix, ſubintelligitur. Ier.12,5.
Vltra.i.alius. 3. Reg.8,60.
Vltra.i.per longum tempus. Ioel.2,19.
Vmbra.i.protectio,ſæpe.
Vmbra, mortis. i. maxima tenebræ. Iob.10,22. & 12,22. & 34,22. *Pſal.*22,4. & 43,10. & 57,7. *Iſa.*9,2. *Ier.* 13.16. *Matt.*4,16. *Luca* 1,79.
Vna die.i.tandem aliquando. 2. *Eſd.*4,2.
Vnus.i.vnuſquiſq;. *Iud.*8,18. *Ezec.*1,6. & 10,14.
Vnum.i.idem. 1. *Cor.*11,5. & 12,9,13.
Vnum.i.tale. 2. *Reg.*15,2.
Vnum.i.primum. Gen.1,5. *Pſal.*105,13. Ezec.29,17. & 32,1. & 45,18. *Dan.*9,2. *Agg.*1,1. Mar.16,1. *Luc.*24,1. *Ioan.*20,1. *Act.*20,7. 1. Cor.16,2. *Apo.*6,2.
Vocare.i.inuocare. Gen.16,13.
Vocatus.i.vocatione. Rom.1,1. 1. Cor.1,1.
Vobis.i.contra vos. Iacobi 5,3.
Vobiſcum,i.inter.vos. 2. *Pet.*2,13.
Voluntas.i.affectus. Gen.49,6.
Voluntas.i.petitio. *Pſal.*20,3.
Vox, pro, ſono, vel tonitruo. 1. *Reg.*12,17. *Pſal.*76,18,19. Ioan.3,8.

Vſque.i.ſuper. *Pſal.*107,5.
Vſque ad, ſubintelligitur. *Pſal.*2,8. *Am.*9,1.
Vſque ad vnum. i. ne vnus quidem. *Pſalm.*13,3. Rom.3,12.
Vſque quo, vide, Donec.
Vſque, ſubintelligitur. Rom.3,26. Phil.1,10.
Vt. i. ſic vt. Rom.5,20. & 7,13. & 12,2. *Tit.*3,13. *Heb.*6,12. & 11,3.
Vt.i.ita vt. *Pſal.*84,10. & 85,11.
Vt.i.itaque. *Pſal.*94,11.
Vt.i.ſi. Ioan.15,8.
Vt, ſubintelligitur. Geneſ.49,9,17,27. *Deut.*33,22. Prou.26,6. *Iſa.*44,4. *vide, Velut.*
Vt plurimum, ſubintelligitur, 12,54. & 16,10. Ioan.4,44. & 15,15. 1. *Tim.*5.25.
Vuluam aperire. i. fœcundam reddere. Gen.29,31. & 30,22.
Vulnerati.i.occiſi. *Thr.*2,12.
Vultus.i.ira. 1. *Pet.*3,12.

Z.

ZElus. *i. indignatio vel vltio.* *Pſal.*78,5. *Eccl.*40,4. *Iſa.*59,17. *Eze.*23,25. & 36,5,6. & 38,19. & 39,25. *Act.*13,45. & 17,5.
Zelus, i. æmulatio vel inuidia. Ezech.35,41. 1. Mac.8,16. *Act.*13,45. 1. *Cor.*3,3. *Iac.*14.
Zelus.i. vehemens amor. 4. *Reg.*19,31. *Iſa.*63,15.
Zelare. i. inuidere. Eccl.37,7. *Act.*17,5. Iac.4,2.
Zelare vel zelari. i. vehementi amore agi, vel agere, vel proſequi. Nu.25,13. 3. *Reg.*19,10. *Iudit.*9,3. Eccl.51,24. Ioël.2,18. *Zac.*1,14. & 8,2. 1. *Mac.*2,26,54,58.

FINIS.

INDEX
TOTIVS SCRIPTVRÆ
COPIOSVS.

Vbi priori numero caput indicatur, poſteriori verſus, niſi ſicubi vnum tantùm eſt caput, tum enim ſoli verſus indicantur.

Notandum verò, quia Biblia numeris variant, quærendum eſſe locis proximis, quod in notatis hic fortè non reperietur.

A.

AARON mittitur cum Moſe in Ægyptum. Exod.4,14.& ſeq.
fit Sacerdos.Num.3, 10.
conflat vitulum.Exo.32,4.
murmurat contra Moſen.Numer.12,1.
moritur.Num.20,28.
germinat eius virga.Num.17,8.
Abel occiditur à Cain.Gen.4,8.
Abiathar deiicitur ſacerdotio.3.Reg.2,27.
Abigail fit vxor Dauid.1.Reg.25,42.
Abnegatio.Gen.12,1.& 22,1.Deut.33,8. 3.Reg. 19,19.2.Mach.6,19. Matt.4,19.& 5,29.& 10, 39.& 16,24.& 19,21. Luc.5,11.& 14,26.& 18, 22.Ioan.12,25.1.Cor.7,29.Phil.3,7.
Abraham patriam reliquit.Gen.11,29.
abit in Ægyptum.Gen.12,10.
liberat Loth.Gen.14,14.
accipit promiſſionem à Deo. Gen. 15, 4. & 17, 16.& 18,10.
offert Iſaac.Gen.22,9.
moritur.Gen.25,7.
Abrahæ fides.Rom.4,18.Heb.11,8.
Abſalon fratrem occidit.2.Reg.13,37.
patrem perſequitur.2.Reg.15,& 16.
occiditur.2.Reg.18,14.
Abſtinentia. Geneſ.1,29.& 2, 17.& 3,14.& 9,4. Exod.12,9. & 13, 6. & 21, 28. & 22, 31.& 29, 34. Leu. 6, 24. & 7,18.& 10,8. & 11, 4.& 17, 27. & 19,7.& 22, 8.& 23,14. Deut. 12, 16. & 14,3.Num.6,24.& 18,10.Iud.13,13.Tob.1,12. Iudith.12.2.Ier.35,6. Ezec.44. 21.Dan.1,8. & 10,12. 2.Mach.6,24.& 7,1. Matth.11,8.& 12, 4.Marc. 2, 23. Luc. 1,15. & 6,1. Rom.14,20. 1.Cor.8,13.Act.15,29.
Acceptio perſonarum. Leuit.19,15.Deut.1,17.& 10, 17.& 17, 2.& 1. Reg. 16,7. 2. Par. 19, 7. Sap. 6,8.Iob 34.19.Prou.18,5.& 24.23.& 28, 21.Eccl.35,15.Iſaiæ 11,3.Mala.2, 9.Matt.22, 16.Mar.12,14. Luc.20,21. Act.10,34.Rom.2, 11. Gal. 2, 6. Eph. 6, 9. Col.3, 25.1.Pet.1,17. Iacob.2,1.
Acedia.vide Pigritia.
Achab punitio.3.Reg.22,38.4.Reg.10,7.
Achan punitio.Ioſ.7,24.
Achior fit Iudæus.Iudith.14,6.
Achitophel ſe ſuſpendit.2.Reg.17,23.
Actiua vita & contemplatiua figurata in Lia & Rachel. Gen.29. & in Martha & Magdalena. Lucæ 10.vide etiam Contemplatio.
Accuſatio.Act.25,16.
Adam creatur.Gen.1,27.
collocatur in paradiſo.Gen.2,15.
peccat.Gen.3,6.
moritur.Gen.5,5.
Adiuratio.1.Theſ.5,27.
Adoleſcens.vide Iuuenis.
Adoratio. Gen.18,2.& 19, 1. & 23,12.& 27, 29. & 33,3.& 43,26.Exod. 18,7. Numer. 22, 31. 1.Reg.20.& 25,23.& 28,14. 2. Reg 9,6 & 14, 3.3.Reg.1,15.Iudith.10,20. Eſth.3,2.Bar.6,4. Dan.2, 46.Act.10,25. Apoc.5,14.& 19, 10. & 22,8.
Adorandi Deum ratio.Ioan.4,23.
Aduenæ bene tractandi. Exo.22, 20.Leu 19,33.
Aduerſitas.vide Tribulatio.
Adulatio vitanda.Pſal.140,5.Prou.24,28.Eccl.7, 6.Iſa.3,12.
Adulter.Eccli.23,25.
Adultera.Prou.18,22.Eccli.23,32.Ioan.8,3.
Adulteræ mores.Prou.2,16.
Adulterij grauitas.Gen.26,10.
damna.Prou.2,18.& 6,32.
pœna. Geneſ. 20, 7. & 12, 17. Leuir. 20, 10.

Num.5,20.Deut.22,22.Iud.20,35.
Ædificantium ſuperbè punitio.Gen.11,7.
Ægyptiacæ ſeruitutis liberatio.Exod.12,37.
Affinitatis malæ damna.4.Reg.8,27.
Afflictis quid dicendum.Mich.4,9.
Agar parit Iſmahelem.Gen.16,15.
expellitur cum filio. Geneſ. 21, 14. Galat. 4,30.
Aliena.Prou.23,10.Eccl.5,1.
Aliena occupantis punitio.3.Reg.21,17.
Allegoria.Gal.4,24.
Altaris conſecratio.Exod 29,36.
Altare holocauſti.Exod.27,1.& 38,1.2.Reg.24, 26. 3.Reg. 18,32. 4. Reg. 16,15. 1.Eſd.3,2. 1.Mach.4,47.
Altare incenſi.Exod.30,1.& 37,25.& 40,10.
Aman ſuſpenditur.Heſt.7,10.
Amantis Deum vox.Cant.1,7.& 5,1.
Ambitio fugienda.Mar.12,38.
Ambitioſis væ.Luc.11,43.
Amicus. Eccli. 6,7.& 7,20.& 9,14.& 12,8.& 22,25.& 27,19.& 37,6.
Amici officium.Iob 2,11.& 6,14.
Amicus Dei.Gen.18,17.
Amicitia iuſtorum Gen. 21,22.& 26,28. 1.Reg. 18,1.& 20,17.
Amicus infidelis. Pſalm. 54,13. Prou.18,1.& 25, 18.Thr.1,18.
Amici probatio.Prou.17,7.
Amicitiæ Dei fructus.Prou.16,7.
Amici fides.1.Reg.9,1.
Amicus fictus.Eccli.37,1.
Amicitiæ diſſolutio.Eccli.27,20.
Amoris vis.Gen.29,20.& 34,19.
Amor Dei.Deut.6,5. Pſalm.66,10. Eccli.7,32.& 13,18.
Amoris diuini effectus.Cant 2,16.
vis.Cant.8,6.
Amoris vox.Cant.1,15.
Amor proximi. Eccli. 13,19 & 25,1.Prouer.12, 26.Cant.4,10. vide etiam Dilectio.
Amor ſui.Prou.15,23.
Ananiæ & Sapphiræ punitio. Act.5,1.& ſeq.
Andreæ vocatio. Matt. 4,18. Mar. 1,16. Ioan.1, 40.
Angeli. Pſalm. 102,20. Dan.10,13.& 14,35. Heb.1,14.Apoc.1,20.& 7,11.
Angeli natura. Iud.13,18.Pſal.103,4.
locutio.Zach.1,9.
oratio.Zach.1,12.
cibus.Tob.12,20.
apparitio. Daniel. 8,15.Matt.28,3. Mar.16,5. Lucæ 1,11.& 2,9.& 24,4. Act.10,30.& 27,23.
conſolatio. Tob. 12,17. Matt.28,5.Marc.16,6. Luc.2,10.
monita. Geneſ. 19,15. Exod. 23,20. Tob. 12,6.
Angelorum caſus.Iob 4,18.& 15,15.Iſa.14,9. Ezech.28,17. Ioan.8,44. 2.Petr.2,4. Iud.6, Apoc.12,8.
prœlium.Apoc.12,7.
Angelus terret impios.Matt.28,4.
aduerſarius peccantibus. Num. 22,32.
Angelus cuſtos: Matt.18,10.Act.12,15.
Animæ ſanctæ ad Chriſtum aſcendunt corpore ſolutæ.2.Cor.5,8.Phil.1,23.
Animalia prudentia.Prou.30,24.
Antichriſtus. 2. Theſ.2,3. 1. Ioan. 2,19.& 4,3. 2.Ioan.7.Apoc.13,1.
Antichriſti miniſtri.Apoc.13,11.
Antiquitas retinenda. Prou.22,28.Eccli. 8,11.& 39,1.Ier.6,16.Rom.16,17. Gal.1,6.1.Tim.6, 20.2.Tim. 4,3. 2.Pet. 3,17. 1. Ioan. 2,24. 2. Ioan.7.Iud. 18.
Apoſtolorum vocatio.Matt.4,19.
electio.Mar.3,13.Lucæ 6,13.
officium.Lucæ 9,2.
poteſtas.Mar.3,15.Luc.9,1.
prædicatio.Mar.16,20.1.Ioan.1,1.
miſſio. Marc.6,7.& 16,15. Lucæ 24,46.Ioan. 15,16.& 20,21.Act.1,8.& 10,42.
decreta.Act.15,28.
infirmitas.Matt.26,31.
incredulitas. Matth. 28,17. Marc. 16,10. Luc 24,11.
ambitio. Mar.9,34.& 10,35.Luc.22,24.
indignatio.Mar.10,41.
fuga.Mar.14,51.
paupertas.Act.3,6.
conſtantia.Act.4,18.& 5,29.
miracula.Act.5,12.
Arca Noë Gen.6,14. Sap. 10,4.& 14,6.Matth. 24,38.Heb.11,7.1.Pet.3,20.
Arca fœderis. Exo. 16,24. Deut. 10,1.& 31,26. 3.Reg.8,9.Heb.9,4.
Auguria, incantationes,& maleficia.Exod.7,11. & 8,18.& 22,18. Leu.19,31.& 20,6. Nu. 23, 23. Deut.18,10. 4.Reg. 17,17.& 21,6. Iſa. 2, 6.& 44,25.& 47,13. Ier.10,2. Dan.2,2.Mich. 5,12.Act.8,8.& 16,16.& 19,19. Galat. 5,20. Apoc.18,23.& 22,1.
Arrogantia. Iob 17,5. Prouerb.16,5.& 26,23.& 28,25.
Arrogantiæ punitio. Ier.49,16.
Arma.Prou.22,5.
Artificum ſtudia.Eccli.38,26.
Auarus. Eccli. 5,9.& 10,9.& 11,11.& 14,3. Ier. 6,13.& 17,11.
Auaro væ.Abac.2,6.
Auaritia fugienda. Prou.23,4. Eccli. 5,10.Luc. 12,15. Heb.13,5.
Auaritiæ damna. 1.Reg.8,1.Pro.1,19.& 11,26. & 15,27.& 28,22.& 29,4. Eccleſ. 5,9. Actor. 16,19.
punitio. Ioſ.7,24. 4. Reg. 5,26. Iob 27,8. Iſa.5, 8.& 57,17. Ier. 8,10. Amos 8,4.& 9,1. Luc, 12,16.

vanitas. Eccleſ. 4,7.
Auditor. Prou.18,2. Hebr.5,12.& 6,7. Iacob.1,21. Apoc. 2,7. & 22, 17.
Audire periculoſum. Eccleſ. 7, 22.
vtile. Prou. 1,5.
Auditoris laus. 1. Theſ. 1,6.
Aures. Eccleſ. 1,8. Eccli, 28, 28.
Audendum. Eccleſ. 11,4.
Aurum. Eccleſ. 31, 6.
Aue Maria. Lucæ 1,28.

B.

Babylonica captiuitas. 4. Regum 24. & 25,2. Paral.26.
liberatio. 1. Eſd. 1, & 2.
Baptiſmus. Ezechiel.36, 25. & 49,9. Zach.13,1. Matt.28,19. Act.8,36.& 10,47. Rom 6,3. Col. 2,12. 1. Petri 3, 21.
Baptiſmi neceſſitas. Ioan. 3.5.
Baptizatis dictum. Col.3,1.1. Pet.2,1.
Baptiſmus Ioannis. Matth.3,6.& 21,25. Mar.1,4 & 11,30. Luc.2,16.& 29. & 20.4. Ioan.1, 26 & 3,23. Act.1,5.& 11,16.& 13,24.& 19,3.
Beatitudo. Pſal.9,10.& 47,5.& 47, 9.& 83,11.& 121,3. Iſa. 28,5.& 32,18.& 51,12 & 60,18.& 64, 4.& 65,17. Ier.31, 13. Bar.3,24. & 5,9. Zach. 14,11. Ioan.14.20.1. Cor.2,9. Apoc.6,11.& 19, 1.& 21,4.
Beatus quis. Pſ.32,12.& 83,5 & 93,12.& 105,3 & 118,1.& 127,1.& 143.15. & 145,5. Prou. 3, 13. & 8,13. Eccli.14,22.& 25,21. Matth.5,3. Luc.10,23.& 11,28.& 14,15.
Bellum. 1. Par. 22,8. Iſa.13,15.1. Mach.3,1.
Belli præparatio. 1. Mach.3,46.
Bello inepti, 1. Mach 3,56.
Bellum ob peccatum. Ier. 5,15.& 15,13.
Bellum à Deo. Iſa. 19,2. Ier. 47,7.
Bello oppreſſorum oratio. Iudith 9,6.
Bellum iuſtum. Gen.14,14. Nu 21 23.& 25,17.
Bellum peccatorum infauſtum. Iud. 20, 18.
Bellum peccatorum infauſtum. Nu. 14,42.
Bellum quomodo gerendum. Deuter. 20, 10. & 23.9.
Bello ſpirituali qui apti. Iud. 7,5.
Benedictio. Heb. 7.7.
Benedictionis forma. Gene. 48,15. Num.6, 23. 3. Reg.8,55.
Benedictio menſæ. 1 Reg. 9,13.
Benedictus quis. Ier. 17, 7.
Beſtiæ non malè tractandæ. Gen.33,13. Exod.23, 12. Num.22,23. Deut.3,14.& 22,10. Prou.12, 10. Eccli.7, 24.
Beſtialitatis punitio. Leui.20,15.
Benefacere. Eccli.12,1. Luc.6,38. 2. Theſ.3,13. 3. Ioan 11.
Benefaciendum omnibus. Eccleſ.7,19. Matth. 5, 42. Luc. 6,30.
Beneficiorum Dei agnitio & memoria. Gen.32, 9. Exod.16,32. Deut.8,2.& 16,4.& 24, 18.
Blaſphemia. Matt.12,31.& 15,19. Iudæ 10.
Blaſphemiæ punitio. Leu.24,13. 4. Reg. 19,35. 2. Machab. 9,28.
Boni. Prou.14,19.& 28,5.
Boni pauci. Mich.7,1.
Boni contempti. Prou. 14,2.
Bonus vir. Tob. 9,9.
Bonitatis fructus. Prou. 12, 2.
Boni operis initia oppugnata. Exod.1,15.
Bona temporalia cauſſa diſſidij. Gen. 26,20.
debent Deo ſeruire. Exod.10,26.

C.

CÆcitas. Tob.5, 11. Matt. 15,14.
Cæci curatio. Mar. 8,23. Ioan.9,7.
Cain occidit Abel. Gen. 4,8.
Calumniator Prouerb.22,16. & 28,3. Eccle.7,8. Eccli. 26,5. Matt.12,24.
Canticum Zachariæ, Luc. 1,68.
Canticum Simeonis, Lucæ 2, 29.
Cantus Eccleſiaſtici. 2. Reg. 6,5.
Caro & ſpiritus. Marc.14,38. Ioan.3,6.& 6, 63. Rom.7,14.& 8,5. Gal.5,16.
Carnis opera. Gal 5,19.
Carnis impedimentum. Rom.7,14.
Carnalis. 1. Cor.2,14.
Carnalibus dictum. 1. Cor. 15, 50.
Caro mortificāda. Eccli.19,1. Rom.6, 12.& 8,12. Gal. 5,16. Eph.4,22.& 5,3. Tit.2,12.1. Petr. 2, 1.& 4,3. Heb. 12,1. Iud. 23.
Caſtitas. Gen. 39, 8. Tob.4,13. Matt. 19, 11.1. Theſ. 4,7.
Caſtitatis fructus. Sap. 3,13.& 4, 1. Iſa.56,4.
figura. Leuit.3.
laus. Pſal.44,15. Matt.22,30.1. Cor.7,25. Apoc. 14,4.
vide etiam Tob. 6, 16. Iudith. 15, 11. & 16,26. Prouerb.22,11. Sap.6,20. Eccli.6,28.& 26, 20. Iſa.7,14.& 56,3. Zach.9,17.2. Machab.14, 8. Mat.5,8 Luc. 1,27.& 20,34. Act.24,25. Rom. 2,7,2. Cor. 6,5.& 11,2.1. Tim.2,2.& 3,2.& 4, 12.& 5,2. Tit.1,6.& 2,5.
Caſtigatio. Prou. 10,14.& 26,3.
Caſtigatio Dei. Prou.3,11. Ier. 30,11.& 31,18.& 46,28. Apoc.3,19.
Cauere. Prou.22,3.& 27,12. Eccli.32,25. Mat.24. 5. Act.9,26.1. Cor.10,12.
Caupo. Eccli.26, 28.
Cephas. Ioan.1,42.
Charitas. Leu.6,12.1. Reg.15,35. Tob.1,15.& 2, 3. Prou.11,30. Ioan. 15,13. Rom 8,35. Gal.5,13. 1. Tim.5,1. Petr.1,21.& 4,6.1. Ioan.4,7.& 5,2. 2. Ioan. 6. 1. Apoc.3,18.
Charitatis excellentia. Cant.8,7.1. Cor.13,13.
neceſſitas. Matt. 22,11.1. Cor.13,1.
præceptum. Pſ.118,96. Matt.22,40. vide etiam Dilectio.

vit. Cant. 2, 6 & 8, 7.
duratio. 1. Cor.13,6.
deliciæ Cant. 2, 6.
fructus. Prou.11, 13.1. Cor.13,4.
Chriſtus.Pſal.2,6.& 18,6.& 44,3 & 71,4. & 88, 26.& 109,1.Cant,2,1. Iſa. 2,4.& 8,4.& 9, 2, & 11,10. Ier. 14,8. Thr.4,20 Matt.11,27.& 12,18.Luc.1,31.Ro.1,3.& 10, 4.1. Cor.15,47. Ephe.2,18.Coloſ.1,15.& 2,3.1.Tim.2,5.Heb. 1,1.& 2,9.& 4,15.& 7, 26. & 8,1.& 13,8. 1. Petr.2,22.Apoc.1,5.& 3,7.& 5.5.& 19,11. & 22,13.
Chriſtus promiſſus. Deuter, 18, 15. 2. Reg.7,13. 1.Paralip.22,10.Iſa.7,14. & 11, 1.& 24, 1. & 16.5.& 28,16.& 30,20.& 40,1.Ier.23,5.Ezec. 34,23.Dan.9.24 Mich.6,2. Agg.2,7. Zach.3, 8.& 6,12.& 9.9.
prædictus. Iſa.42,1.& 45,13.& 49,6.& 51, 16. & 52,13. & 53.2.& 55,4. Dan.2,44.
Chriſti imitatio. Exod. 25, 40.1.Ioan.2,6.
Chriſtus oſtium. Ioan.10,7.
via, veritas, & vita. Ioan.6,15.
paſtor. Ioan. 10,11.1.Pet. 2, 25.
aduocatus. 1. Ioan 2,1.
expectatus. Iſa. 16,1. & 64,1.
fatigatur. Ioan. 4, 6.
fugit. Ioan. 6,15.
crucifigitur. Mar.15,25.
coronatur ſpinis. Matt. 27,29.
felle potatur. Matt.27,54.
blaſphematur. Matth.27, 39.
flagellatur. Ioan.19,1.
matrem Ioanni commendat. Ioan. 19,26.
aceto potatur. Matt. 27,48.
abſcondit ſe. Ioan. 12,36.
quæritur à parentibus. Luc. 2, 44.
moritur. Matth. 27, 50.
ſepelitur. Matt.27, 59.Ioan.19, 39.
crucem baiulat. Ioan. 19, 17.
conſolatur. Matt.28,10.Luc.24,36.Ioan.6,20. & 14,27.& 20, 15. Apoc. 1,17.
iniuriis afficitur.Matt.27,63.Marc.5,22.& 14, 63.& 15,27.Luc.5,21.& 11,15.Ioan.7,20.& 8, 48.& 9,16. & 10,33.& 18,22.& 19,5.
capitur. Mar. 14, 46.
accuſatur. Mar. 14. 55. Luc.23,2.
ſpoliatur. Mar. 15,24.
furere creditur. Mar. 3, 21.
traditur. Mar.14, 65.
illuditur.Matt.26,67.& 27,28.Mar.5,40.& 14. 65.& 15,18. Luc.8,53.& 16, 14.& 22, 63.& 23,11.
condemnatur. Matth. 26, 66. & 27, 30. Marc. 14,64.
iudex eſt. Matt.16, 64. Ioan,5,22.
fundamentum. 1.Cor. 13,1.
turbatur. Ioan. 11,33. & 12,27.& 13,21.
vitis eſt. Ioan. 15,1.
apparet fœminis. Matt.28,9.
accipit à Patre teſtimonium. Matt. 3, 11,& 9,7.
agit cum beſtiis in deſerto. Mar.1,13.
ab Angelo confortatur. Luc 22, 43.
non recipitur. Mar. 5,17. Luc.9,52.
panis eſt. Ioan. 6,35.
lux. Ioan. 8, 12.& 9, 5.
circumciditur. Luc. 2, 21.
offertur in templo. Luc.2, 22.
proficit. Luc. 2, 52.
exultat. Luc. 10, 21.
orat pro crucifigentibus. Luc.23,34.
contemnitur. Matt.13,55.
maledicit ficui. Matt.21, 19.
vocatur faber. Mar. 6, 3.
compatitur. Luc. 19, 41.
ſcribit in terra. Ioan. 8, 6.
Chriſti de ſe teſtimonium. Ioan. 4,26.
cibus. Ioan. 4, 34.
ira. Mar. 3, 5.
clamor.Mar. 15,34. Luc.8,54.Ioan.7,28.& 12. 44.
ſapientia. Luc.2,47.
ſerui. Ioan. 15, 20.
petitio. Ioan 4, 7.
genealogia. Matt. 1, 1. Luc. 3,23.
mors. Rom. 4, 25.
laus. Apoc. 5, 9.
patientia. Ioan.18,23. Matth. 27, 11. Lucæ 9, 14.
ſanguis. Heb. 9, 14.1. Pet. 1.17.
verba Luc 4,22. Ioan.6,68.& 7,46. & 8,51. & 12,48.& 14,24.& 15,7.& 18, 37.
defenſio Mar. 14,6.
pueritia. Luc. 2, 40.
ſomnus. Mar. 4. 38.
caritas. Luc 12, 49.& 15,4 & 22,15. Ioan.13,1. & 15.9.
teſtimonium. Ioan. 1, 47.
innocentia. Ioan. 8, 46.& 14,30.& 18,38.
cognati. Ioan. 7,5.
figuræ.Dan.2,34.& 7,13.Ioan.1,12.& 2,1.Zac. 5,1.& 4,2
regnum. Dan.7,27.Ioan.18,36.Apoc. 11, 15.
redemptio.Iſa.63,9,1.Tim.3, 16.1.Pet.1,17.
conceptio. Ier. 31,2. Matth 1,18.Luc.1,31.
natiuitas.Iſa.9,6. Luc 2,6.
opera.Iſa. 61,1. Mar.7,37.Luc 7,22.Ioan.5, 36. & 10,19.
aduentus. Pſalm.56,4.& 106,20 Iſa.14,1.& 45, 8.& 52,6.& 60,1.& 62,11. Baruc.3, 38. Abac. 3,3.Zach.2,10.Malach.3,1.Matt. 21,57.Mar. 12,6.
ſacerdotium. Heb. 5,10.& 9,11.
præſentia. Matt. 28,20.
perſecutio.Pſalm.2,1.Luc.4,28.& 11,53.& 20, 20.Ioan. 5, 16.& 8,59.& 9,22.& 11, 53.& 12,10.
paſſio. Iſaiæ 50,6.& 53,4.Thr.3, 30. Philip.2.

8. Col.2,14 Heb. 9,16.& 10,10.& 13,12. 1. Pet. 2,24.& 3. 18.
Corona. Cant. 3, 11.
vox. Pſal. 39,8. Cant.2,10. & 4.1, & 5,1.& 8, 6. Iſaiæ 8,18 & 43,24 Ieremiæ 11, 19. Oſeæ 13,14.
aſcenſio. Pſal.23,7.& 46,6.& 67,19. Iſa. 63, 1. Mich. 2,13. Mar. 16,19 Luc.24,50. Actor.1,9. Eph 4.9. Heb. 9, 24.
ſudor Luc.22, 44.
morientis oratio. Luc. 23,46.
miſericordia. Mar. 1,41. Luc.7,13.
dignitas. Eph. 1,20 Phil 2,9.
prædicatio. Mar. 1,14. Luc, 19,48.
reſurrectio. Rom. 4,25 & 6,9. 1. Cor.15,4.
dilectio. 1. Corint.16,22. vide ſuprà Chriſti caritas.
oratio. Matt.26,39. Mar.6,46. Luc.6, 12. Ioan. 11,41.& 12, 27. & 17, 1. Heb. 5,7.
obedientia. Ioan. 14, 31. Heb.5,8.
teſtimonium de Ioanne. Luc.7, 24. Ioan. 5,35.
exemplum. Ioan. 13, 14.
tentationes. Matt. 4.
miracula. Matt. 4,24.& 11, 5. & 14, 35. & 15, 30.& 21, 14. Mar.1,34. & 3, 10.& 6,56. Lucæ 4,40.& 6,19.
lacrymæ. Luc. 10, 41. Ioan. 11,35. Heb. 5,7.
humilitas. Matt. 3,14. Luc.2,51. Ioan.13, 4.
doctrina. Matt.7,28. Mar.1,22. Ioan.7,16.
opus. Matt. 5,37.& 18,11. Mar. 1, 38. Lucæ 1, 71.& 2,49.& 4,18.& 8, 1. & 9,11.& 10, 33. & 12,49.& 15,4.& 19, 10. Ioan.6, 38. & 9, 4. & 10,10.& 12,31.& 17,4. & 18, 37. Act.10,38. Rom.8,3. 1. Cor. 1,30. 2. Cor. 5,21. Galat.1, 4. & 3,13. Eph. 2,14. 2. Tim. 1,10. Tit. 2,11.& 3, 4. Heb.2,10.& 3,9. & 7,25.& 9,15. 1. Pet. 1,3. 1. Ioan.3,5.
contactus. Matt.8,14. & 9,20. Mar.5, 27. Luc, 5,13.& 8,44.& 13.13.& 22, 51.
paupertas. Matt.8,20. Luc 2,12. & 9,58. 2 Cor. 8, 9.
inuitatio. Matt.11,28. Ioan.1,38.
benignitas. Matt. 14,14 & 15, 32. & 20, 32. Mar. 6,34.& 8,2. Ioan.8,12.
reprehenſio. Matt. 17, 17. Mar.8,17.& 9, 19. Lucæ 9,41.& 24,25.
Potentia. Matt.21,3. Luc.7,14. & 10,22. & 13, 32. Ioan. 10,18. & 17, 2.& 18, 6.
manſuetudo. Matt. 2,5.& 26,50.
zelus. Matt.21, 12.
fames. Matt.21,18. Mar. 11,12.
nuptiæ. Matt. 22, 2.
triſtitia. Matt.26, 37.
diuinitas. Matt. 22,42. Mar.5, 20. Lucæ 8, 39. Ioan.8,58. & 10,30.& 16, 15. Rom. 9, 5. 1. Ioan. 5,20.
præſentia terrens. Mar. 9,15.
Chriſto quid placeat. Mar. 10,20.
Chriſtum ſequi. Matt. 19, 27.
Chriſtũ ſequenti omnia relinquenda. Matt. 8,21.
Chriſtum ſequentes timent. Mar. 10, 32.
Chriſtum confiteri. Matt . 10,32.
Chriſtum negare. Matt.10,33.
Chriſti miniſtri. Matt.10,40. Mar. 9,41. Ioan. 12, 26. 1. Cor.4,1.
Chriſti miniſtrorum vox. 2. Cor. 3,6.
Chriſto contrarius quis. Matt. 12, 30.
Chriſti diſcipulus quis. Luc.14,26. Ioan.8,32.
Chriſto dilecti. Ioan. 11, 5.
Chriſtum erubeſcere. Mar.8,38. Luc 9,26.
Chriſto vocante quomodo veniendum. Marci 10,50.
Chriſto Barabas præfertur. Luc. 23,18.
Chriſti ſilentium. Matt.26,63.& 27,11.
de Chriſto ſcandalum. Mar. 6,3.
de Chriſto vulgi opiniones, Ioan.7, 12 & 10,20.
Chriſti transfiguratio. Mat.17,2. Mar.9, 2. Luc. 9,29.
Chriſtus mediator eſt. Ioan.6,44.& 10,7. & 14 6 Actor.4,12, Rom.3,25.& 5,2.& 5,34. Galat. 3,20. Epheſ.2,14 Coloſſ.1,19. 1. Timoth. 2, 5. Hebr. 7, 24.& 9,15. & 12, 24. 1. Ioan.2,1. & 4,10.
ſedet ad dexteram patris. Pſal. 109, 1. Mar. 12, 44 Mar.16,19. Luc. 22,69. Act.7,56. Rom. 8, 34. Eph. 1,20. Col. 3.1. 1. Pet. 3,22.
veniet ad iudicium. Pſal. 95, 13. Matt. 16. 27. Lucæ 17,24. Ioan. 5, 22. Act.1.11. Rom.2, 16. 2. Corinth. 5,10. 1. Theſſal. 4,16. 2. Theſ. 1,7. 2. Tim.4,1. 1, Pet. 4, 5. Hebr. 9, 28. Iud. 14 Apoc.1,7.
Chriſtianiſmus. Deut.4,6. 1, Par.17,21. 2. Eſd.4, 16. Ier.36,1. Matt.10,34. Act.2, 44. & 4,32. 1. Cor.12,12.
Chriſtianos. Deut.4.20.& 7,6 & 10,14. & 14, 1. & 26,18.& 27,10.& 32,9 & 33,24. 2 Regum 7,23. 3. Regum 8, 52. Pſal.147, 20. Par. 4, 4. Roman.8,1.& 12,4. 1. Corinth. 1, 26.& 4, 9. & 15.19. 2. Corinth.3, 18. Galat. 4. 28. Heb. 10,39. 1. Petri 1, 22. & 2, 7. 1. Ioan. 1, 7. & 2,20.
Chriſtiani Dei ſerui. Leu.25, 55.
Chriſtianorum diuitiæ. 1. Cor.3.21.
Chriſtiano quid agendum. Ioſ.22,5.
Chriſtiani mali. 4. Regum 10, 32. & 17, 41. Ezechiel. 5,6.& 8,6. Matt.8,11. Rom. 2, 24. Tit.1, 16.
Chriſtianorum ingratitudo. Iere.13,11.
Chriſtiani nomen. Act 11, 26.
mores: Rom. 12,9. Tit.3, 1.2. Pet 1,5.
arma. 2. Cor.10,3.
ſtudium. 2. Cor. 5,9. Phil. 3,10.
laus. Act.15,26. 1. Theſ.1, 3. 2. Theſ. 1, 3. Heb. 10,32.
Chriſtiana caritas. Act.20,37.& 25, 5. & 28, 25. 1. Cor.16,17.
Chriſtianis dicendum. Matth.12, 41. Lucæ 3,4. Rom.8,12.

Chriſtianis dictum. Iud.2,1. Tob. 13,6. Iſa.44, 21.& 46,3.Ier.7,3. Agg. 2, 4. Matt. 5, 20. & 10, 4.& 20, 25. Ioan.8,39.Rom.6, 4. & 12, 1.& 13,11.1.Cor.3, 16.& 6, 11.& 7, 29. & 10, 21. & 15,49.& 16,13. 2.Cor. 5, 15. & 6, 16.& 7,1.& 13,11. Galat. 5, 13.Epheſ.2, 19. & 4, 1. & 5,1. & 6,10. Phil. 2,14.& 4,8. Col. 2,6. & 3,8.1. Theſ.4,11.& 5,4.1. Tim.4,9.& 6,11.2. Tim. 2,22.Heb.2,1. & 3,1.& 4,1.& 10, 19. & 12,1.1. Pet.1,13.& 2,11.& 3,8. 2. Pet. 3,14. 1. Ioan.2,24.Iud.20.
Cibus.Gen.1, 29.& 9,3.3. Reg. 19, 6. Tob. 2, 1. Prou.13.25. & 25, 1.& 27, 27. Eccli. 29,28. Dan.1,8.Zach. 7, 6. Matt.4,4.1. Cor. 8,8. 1. Tim.4,4.
Cum gratiarum actione ſumendus. Deut.8, 10. 1.Reg.9,13.Iſa.62,9. Matt. 14, 19. & 15, 36. & 26,25.Mar.6,41.& 8,6. & 14,22. Luc.9,16. Ioan. 6,11.Act.27,35. Rom. 14,6.1.Cor. 10, 30.1.Tim.4,5.
Ciborum abuſus. Iſa.5,12.Ezec. 16,49. Luc. 21, 34.& 16,19.Ro.13,13.Gal.5,21.1. Pet. 4, 3 2. Pet.2,13.
Cinctus. 4. Reg. 1,8.
Circunciſio.Gen.17,16.& 21,4.& 34, 24. Exod. 4,25.& 2,44.Leu.12,3.Deuter.10,16. & 30,6. Ioſ.5,2.Iudic.14,6.Ier.4, 4. & 6,10.& 9, 25. 1, Mach.1,16.2.Mach.6,10. Luc. 1, 59. & 2,21. Ioan.7,22.Actor.7,8.& 15,1.& 16,3 Roma.2, 25.& 3,1. & 4,10. 1.Cor.7, 19.Galat. 2, 3.& 5,2. & 6,12. Epheſ.2, 11. Phil. 3, 2. Coloſ.2, 11.& 3,11.
Ciuitas. Prou.11,14.& 29,8.Eccli.10,3. & 16,5. 2.Mach. 9,19.
Ciuitates refugij.Exo.21,13. Num.35,11.Deut. 4, 41.& 19,2. Ioſ.20,1.
Ciuitas mala. Apoc. 17,4.
Ciuitatis deſtructio. Iſaiæ 21,9 & 27, 10. Ezec. 22,5. & 26, 17. & 28,22.1.Mach.1, 40. Lucæ 15,14.
Ciuitati malæ dictum. Iſaiæ 47,7.Mich.3,9.Luc. 10,13.
Ciuitati ſceleratæ dicendum. Iſa. 1,10.
Ciuitati malæ væ.Ezech.24,9.Soph. 3,1.
Ciuitatis ſuperbæ deſtructio.Iſa.13,19. & 23, 8. Soph.2,15.
Ciuitatis peccata. Ezec.22,25.
Ciuitatis malæ punitio. Nah. 3,1. Luc. 19, 43. Apoc.14,8.& 16,19. & 18,2.
Ciuitati Chriſtianæ dictum. Matt.11,20.
Claui Crucis Chriſti. Zach.14,20.
Clementia. Prou.11,19.
Cleri habitatio & officium. Num.1,55.
 poſſeſſiones.Num.18,20.Deut.10, 9. & 14, 27. & 18,1.Ioſ.13, 14.& 18,7.
 Immunitas. 1.Eſd 7,24.
Clero malæ viuenti dictum.Iſa.1,12.
Cœli. 2. Pet.5,7.
Cœleſtis gloria.Tob.15,20. vide etiã Beatitudo.
Cœlibibus dictum. 1. Cor.7, 8.
Coadiutor in ſpiritualibus. Exod. 4,14.
Cogitatio Prouerbio.15,26.Sapien.9,14.Eccli. 16,22.
Cogitationes Deo patent.3.Reg.8,39. 2.Para.6, 30.Iob 42,2.Eccli.42,19.Iſa. 29,15. Matt. 9, 4 Heb.4,12. Ioan.2,25.
Cognati timendi. Gen. 32, 6.
 honorandi. Exod. 18,7.
 conuertendi. Num. 10, 29.
 vitandi. Gen.33,12. Exo. 18, 27.
 iuuandi. Gen.47, 11.
Cognati aſperè tractati.Gen.42,9.
Colloquium. Eccli. 37,11.
Commendatio.Rom. 16,1.1.Corinth. 16, 10. 2. Cor.4,24.Phil.2,29.& 4, 3. Tit.3,13. Philip. 10,3.Ioan.6,
Communionis figura.Leu.7,20.
 dilatio. Num. 9, 6.
 præparatio. 1.Reg.21.vide Euchariſtia.
Compaſſio.Gen.42,24.Iſa.21,3. & 22,4.1. Machab.2,7.Matt.9,36.
Concio. 2.Eſd.8,2.Pſal. 63, 54.Pro.29, 18.Cant. 4,11.Eccli.21,18.Iſa.37.9.Ezec.33, 31.
Concionator.2.Eſd.8,8.Iob 4,3.& 32,18.& 33, 2.Pſal.39,10.& 49,16.& 67, 12. & 71, 3. & 72,29.& 82,2.& 118, 15. Prou. 13, 2. & 15, 7.& 16,1.& 18,20. Cant. 3,7.& 5, 13.& 7, 9. Sap.7,15.Eccli.4,28.& 21, 20. & 32,6. & 37, 22.Iſa.6,5.& 40,9.& 50,4.& 52,7. Iere. 1, 7. & 20,8.Ezec.13,2.Dan.12,3. Mich.3, 8. Nahum 1,15. Matt.10, 9. & 13, 52. Ioan. 7, 18. Act 6,5. 1. Cor. 3,1.& 9,7.& 14, 1.2.Cor.4,5. Phil 1,15.
Concionatoris vox.2.Cor.3,2.
Concionatoris boni præmium. Matt. 5,19.
Concionatoris officium. Matt.4,23. Luc. 13,22.
 reprehenſio. Matth.3.7.
Concionatori dictum. Iſaiæ 40,9. & 58, 1.Iere. 1,17. & 7,27.& 8,4. & 15,19. & 26,2.Ezech. 2,1.& 12, 1.& 35, 7. Lucæ 9,3.& 10,3.1. Timoth.4,6.2. Timoth. 1, 8.& 4, 1. Tit.1,13. & 2,1.
Concionatori malo dictum.Ro.2,17.
Condemnatio. Act.25,16.
Condemnare proximum.Matt. 12,7.Luc. 6, 41.
Concordia.Pſal.132,1.Eccli.25, 1. Matt. 5, 25. Act.7,26 Rom.12, 16.& 15,6. 1. Cor. 1, 10. Epheſ.4, 3.Philip. 2, 2. & 3,16. & 4,2.1.Petri 3, 8.
Concordiæ fructus. Matt. 18,19.
Concupiſcentia frænanda. Exod. 20, 17. Eccli. 18,30.& 5,2. Rom. 6,12. & 8,8.& 13, 14. 1. Corinth.10,6.Galat.5,16. Epheſ. 4, 22.& 5, 5. Col.3,5. Tit. 2,12. 1.Pet.2, 1. & 4,3. Hebr. 12,1.
Concupiſcentiæ prohibitio & punitio.Num.11, 33.& 21,6 Ioſ.7, 21. Eccli. 19, 1. & 42, 11. Iob 31,1.Prou.6,25. Matth 5,28. Mar.4, 19.

Rom.

Rom.7,8. Coloſſ.3,5.1. Theſſal.4,3.1.Tim. 6,11.2.Timoth.2,22.1.Petri 1,15. & 2,11.2. Petri 1,4.1 Ioan 2,16.Iacobi 1,14.& 4,1. Iud. 23.
Confeſſio peccatorum.Prou.28,13. Eccli.4,31. & 17,26. Matth.3,6. Mar.1,5. Actor.19,18. Iacob.5,16.1.Ioan.1,8.
Confeſſionis figuræ. Exod.40,31. Nume.5,5.2. Eſdræ 9,2.
Confeſſarij mali. Iere. 23,16.
Confidentia in Deo.Gen.24,7.Num.14,7.Deut. 1,30.& 3,21.& 7,18.& 20,1.& 31,6. Iud. 13, 23.1. Reg.17,37.2. Reg.22,29.& 34,14.1. Par.5,20.2. Par.13,18.& 20,15.1.Eſd.8,22. Pſal.10,1.& 15,9.& 22,6.Prou.3,5. Eccli.11, 22.& 33,28.Iſa.7,4.& 10,20.& 50,7. Dan. 3,41.& 13,55. Matth.14,27. Mar.6,50. Phil. 1,6.Heb.4,16.1.Pet.5,7.1. Ioan.5,14.
Confidentiæ in Deo fructus. Pſal.124. Sapient. 3,9. Iſaiæ 57,13. Ierem.39,17. Dan.13,91.2. Cor.1,9.
Confidentia humana. Iere. 48,7.
Confidentia vana. Pſal.145,3.
Confidentiæ damna. Prou 28,26.
Confirmationis ſacramentum. Actorum 8,17. Heb.6,2.
Coniugium. Tob.6,17.& 8,4.1. Cor.7,33.vide Matrimonium.
Coniugati.Eccli.25,1.& 40,23.1.Pet.3,1.
Coniugibus dictum.1.Cor.7,1.Epheſ.5,22.Coloſſ.3,18.
Coniugata.1. Tim.2,15.Tit.2,4.
Coniugium ſpirituale inter Deum & animam. Cant.1 & 2.&c.Iſa.50,1.& 54,5.& 62,4.Ier. 31,22.Ezec.16,7. Oſe.2.20.Matt.9,15.& 12, 1.& 25,5. Mar.2,19.2. Cor.11,2. Apocal. 19, 7.& 21,2.
Coniuratio.Num.16.& 20,2. Iud.9,23.& 12,1. 2.Reg.20.3.Reg.1,5. Heſt.2,21. Act.5,36.& 19,23.
Conſecratio. Exod.28,41.& 29.1.& 32,29.& 40,11. Leu.7,30.& 8,9.& 18,21.& 21,7.& 23,12.& 27,10. Num.3,9.& 6,5.& 7,1.& 8,12.& 18,10. Ioſ.6,24. Iud.16,17.& 17,3. 3. Reg.15,13.1.Par.10,10.& 18,15.& 22, 19.2 Par.2,4.& 17,16.& 23,9.& 26,18.1. Eſd.1,5.& 8,25.Eccli.49.9.
Conſentientis malo punitio. Rom.1,32.
Conſilium. Prouerb. 2,5.& 13,11.& 15,22.& 20,5.& 24,6.& 27,9. Eccli.8,20.& 22,19.& 32,24.& 37,20.& 40,25. Ezechiel.14,7. Actor.5,38.
Conſilium audiendum. Exod. 18,17.2.Reg.19, 7.4 Reg 5,12,Prou.19,20.
Conſiliarius.Eccli.6,6.& 37.7.
Conſiliarij mali punitio.2.Reg.17,23.
Conſilij mali damna.3. Reg 12,8.
Conſilium Principis. 3.Reg.12,6.
Conſilij vtilitas.Prou.11,15.
Conſulendus Deus.4. Reg.1,3.
Conſulendi qui. 1. Reg.9,6. Tob.4,19. Eccli. 8,20.
Conſilia mala Deus diſſipat. Gen.11.7.& 37,18 & 50,19.Num. 2.2.Reg 15.& 7,14.2.Eſdræ 4,8.Heſt.7,5. Iob 5,13.Pſal.2,4.& 20,12.& 32,10.Iſa.7,8.& 19,3.Matth.27,62.Act.5,19. & 9,24.& 23,12.& 27,42.
Conſcientia.Rom.2,15.& 14,22.2. Cor.1,12.1. Tim.1,19.
Conſcientiæ tranquillitas. Prou.15,15.
Conſideratio. Prou.14,15.
Conſolatio ſpiritualis. Pſalm.118,50.& 125,1. Cant.1,14.
Conſtantia. Tob.1,2. Eccli.10,4. Luc.9,61.1. Reg.13,13.& 17,26.3. Reg.18,4.4. Reg.3, 13.Sap 5,1.Iudit.13,3.1.Mach.1,65.& 2,16. 2.Mach.6,10.Dan.13.Matth.14,3. Act.4,8.1. Theſ.1,6.
Contemplatio.Gen.29,17.& 30,1.Pſalm.45,11 & 84,9. Cant.1,4.& 2,7.& 3,5.& 5,2.vide Actiua vita & Contemplatiua.
Contemplationis fructus.Cant.2,5.
Contemplatiui.Deut.33,12.
Contentio. Prou.18,6.& 20,3.& 22,10. Eccli. 8,2.& 11,9.2. Timoth.2,14.Iacobi 3,14. & 4,1.
Contentioſi punitio.Prou 17,11.
Continentia Dei donum.Sap.8,21.
Contritio. Pſal 4,5.& 50,19. Prou.14,10. Dan. 3,39.Matt.5,2.& 4,17.Act.2,38.
Contritionis fructus. Iſa.57,15. Deuter.4,29.& 30,2.1. Reg.7,3.2. Par.7,14.& 30,6 & 34, 26.Iob 22,23.Prou 28,13.Pſalm.31,5.Iſaiæ 1, 16.& 30,18.& 45,22.& 55,7.& 59,20. Ierem. 3,10.& 18.8.& 29,12.& 31,18.Ezech.18 21. & 33,14.Oſe.14,2.Ioel.2,12.Ion.3,8. Zach.1, 3.Malac.3,7.Eccli.17,23. Luc.15,18. Acto.3. 19.& 26,18.vide Pœnitentia.
Contritionis tempus.Eccli.17,24.& 18,25. exempla.Iud.10,15.2.Reg 12,13.& 24,10.2. Par.12,6.& 33,12.Ion.3.Iudit.4,8.Matth.26, 75. Luc.7,37.& 15,18.& 18,13.& 19,8.& 21,62.& 23.41.Act.2,37.
Contritio falſa. Gen.4,13.& 27,38. Exod.8,8. & 9,27.& 10,16. Ioſ.7,20. Iud.1,7.1. Reg. 15,24.& 24,17.3.Reg.13,6.& 21,27 Sap.5, 3.1.Machab 6,12.2.Mach.9,12. Matth.27,4. Act 8,13.Heb.12,17.
Contraria.Eccli.33,15.
Contumelia.Eccli.8,14 & 22,30.
fugienda Prou.25,8.
Conuerſatio. Eccli.11,31.& 27,13. Col.4,5.2. Theſſ.3,6 Iacob.3,13.1. Pet.3,16.
Conuerſio. Pſalm.7,45.& 76,11.& 124,7 & 118,58.Cant.6,12.Eccli.5,8.& 17,21.Iſa.17, 7.& 57,18 Thr.3,40. Oſe.12,6.Ioel.2,12.
Conuerſionis modus Exod.13,17.
memoria.Exod 12,42.& 13.3.

Conuerſio vera.1. Reg.7,3.
Conuerſorum vox.Ier.3,22.
Conuiuium. Gen. 21,8. & 26,30. Tob.2,1.& 7,9. & 8,21 & 11,21.Iob 1,4. Prou.15,17. Eccli.9,22. & 31,12. Nah.1,10. Ioan.12,2.Act.16,15.
Conuiuij pericula.1.Mach.16,16.
Conuiuium modeſtè agendum. Exod.18,12.
Conuiuio qui excipiendi. Luc.14,12.
Conuitium. Eccli.22,25.
Cor.2.Par.6,30.Prou.10,20. & 11,20.& 27,19, Eccli.13.31. & 21,17.1. Ioan.3,20.
Cor peruerſum. Prou.17,20.Eccli.36,22.
Cordis munditia. Prou.22,11.
Cor cuſtodiendum. Prou.4,23.
Corpus.Sap.9,15.
Correctio vitæ. Prou.21,29.
Correptio. Pſalm. 140,5. Prou.10,17. & 12,1.& 13,18. & 15,5.& 27,10. & 19,25.& 25,12. & 27,5.& 28,23. & 29,1. Eccleſ.7,4. Sap.1.3. Eccli.4,27. & 10,13. & 10,28. & 19,5.& 20,4.& 32,21.Matth.17,13. Luc.17,3.
Corripiendi qui.Prou.9,7.
Correptionis fructus.Prou.15,31.
Crapula cauenda. Luc.21,34.
Crapulam ludus ſequitur.Exod.32,6.
Creatio.Eccli.18,1.
Creaturæ.Sap.14,11 Rom.1,20.& 8,19.
Creata à Deo omnia. Geneſ.1,1. Exod.20,11.1.Par.29,10. Pſalm.88,12.& 95,5.& 113,15.& 120,2.& 123,8.& 145,6. Iſa.37,16. Ierem.10,12.Zach.12,1.Eccli.1,8.vide Deus.
Credere. Eccli.19,4.
Crudelitas.Prou.21.10.
Crudelitatis damna.Prou.11,17.
Crux libenter ferenda. Matth 10,38. & 16,24. Mar.8,34 Ioan.13,20.& 16,32. Act.5,41. & 16,23.2.Cor.8,2. Col.1,24. Hebr.10,34. Iacob.1,2. 1.Pet.4,12.
Crucis Chriſti vis.Ioan.12,32.
Cupiditatis temporalium vis. Gen. 34.24.
Curioſitas. Eccleſ 7,1. Eccli 9,7. Act.17,21.1.Tim.1,3.
Curioſitas vitanda Eccli.3,22. Act.1,7.
Curioſitatis damna,Geneſ.34,1.Prouerb.25,27. Cant.6,4.
Cuſtodire Prou.27,18.
Cuſtodia ſui,Prou.16,17.Abac.2,1. Malac.2,16.

D.

DÆmon.Eccli.39,33. vide Diabolus.
Dæmonum impugnatio. Ioſ.9,1.& 11,1.2.Eſd.4,7.
Dæmonis vis. Marc 1,26.& 5.2.& 9,26. Luc.8,29.
Dæmones laſciuiam amant.Mar.5,12.
Dæmonis opus,Mar.5,13.
Dæmones Chriſtum confitentur. Marc. 1,24. & 3,11.& 5,7. Luc.4,41.
Dæmonem quid expellat.Mar.9,29.
Dæmones multi in eodem homine. Mar.5,9.
Dæmon recedit ad tempus.Luc.4,13.
Dæmonum aſtutiæ.1.Reg.13,19.2. Eſd.4,11.
Dæmon non timendus. Ioſ.10,24.& 11,6.
Dæmones etiam mali expellunt. Matth. 7,22. Mar.9,38.Luc.9,48.Act.19,13.
Dæmones credunt. Iacob.2,19.
Damnatio æterna.Sap.5.& Iob.10,22.& 36,12. Iſa.24,21.& 30,33.& 66,24.Dan.7,11. Matth. 3,12.& 5,29.& 5,12. & 13,50. & 18,8. & 22,13.& 23,33. & 25,20.Mar.9,47. Luc.3,17. & 16,23 Heb.10,27.2.Theſ.1,8.2. Pet.2,4.Iud.6.Apo.19,20.& 20,10.& 21,8.
Damnati.Apoc.20,14.vide etiam Infernus.
Damnatorum vox. Sap.5,6.Ier.8,20. Oſe.10,8.
Damnum dantis pœna. Exod.21,33. & 22,5.
Dare. Eccli.4,36. Act.20, 35. vide Eleemoſyna.
Decimæ. Gen. 14,20. & 15,22.& 22,44. Exod. 22,29. & 23,19. Leuit.27,30. Numer.18.21. Deuter.12,6.& 14,28. & 26,12.1. Reg.8,15, 2.Par.31,5.2. Eſdr.10,37. Malach.3,8.Hebr.7.2.
Dedicatio tẽpli vel altaris Nu.7,10.3.Reg.8,26. 2.Par.7,5.& 15,8.1.Eſdr.6,16.2. Eſdr.12,27. Pſal.29.1.1.Mach.4,56 2. Mach.2,9.
Debita.Prou.29,13.Rom.13.7.
Debita ſoluenda.Tob.4,15.
Deceptor.Prou.28,10. & 29,3.
Delectari in Deo.Pſal.36,4.
Delitiæ.Prou.19.10. Eccleſ.2,1.
Delitiarum punitio. Apoc.18,7.
Derelictio Dei.Oſe.1,9.& 9,15. Rom.1,24.
Derelictionis Dei cauſa.2.Paral.12,5. & 32,31. Ier.12,7.
Derelicto à Deo væ. Oſe.9, 12.
Deriſi conſolatio. Iob.12,4.
Deſiderium.Prou.13,19.Eccleſ.6,9.
Deſideria ſancta.Pſal.41,1.Prou.11,23.Sap.7.7. Dan.9,23. Ioan.12, 21. Rom.8,23.2. Cor.5,2,Apoc. 22,20.
Deſperationis damna.Prou.24,20.
Deſponſatio Dei. Oſe.2,19.
Detractio vitanda. Prou.4.24.Eccleſ 10,20.Iacob.4,11.
Detractor fugiendus. Prou. 24,21.
Detractio.Pſalm.14,3.& 100,5. Prou.10,18.& 11,13. & 16,28.& 20,19.& 26,20. Rom.1,30. 2.Cor.12,20.1.Pet.2,1.
Deuotio.Leu.6,21.2. Reg.6,13.1.Par.13,8.
Deus.Pſalm.17.32. Iſa.51,15. Ier.10,10. Dan.2,47. Oſe.13,4. 1. Cor.8,3.1. Ioan.1,5. Apocal.1,8.
Deus paterfamilias.Matt.21,33.
Deus mirabilis Pſal.8,1.
ſcrutator cordis. Pſalm. 7, 10. Prouerb. 15,11. & 21,2.
occultus.Iob 23,8.

creator

ercaıoı omnium.Iob 12,7.
incomprehenſibilis.Iob.11,7.
timendus.Prou.7.1.
veıax.Nu.23,19.Pſal.118,90.Rom.3,4.
honorandus.Pıou.7,1.
Dei gloria.Pſalm.28,2.& 67,35. Iſa.42,8. Ioan. 15,8.
imperium.Pſalm.21,29. & 23.1 & 46,9.& 92,1. & 102,19.& 118,91.& 144.13. & 145,10. Eccli. 10,4.
ſuauitas.Pſal.33,9.Sap.12,1.
inuocatio. Pſalm.14,4. & 19,8.& 49,15.& 35, 10.& 36.3. & 80,8.& 98,6.& 114, 3.& 117,3.&. 144,18.Eccli.37,19.Iſa.38,14.& 43,7. Ioel.2, 32.Rom.10,12.
liberatio.Pſ.17,17.& 32,7. Sap.16,8. Iſ.51,3.& 60,10.& 65,8.Ier.14,8.& 29,12.& 30,17.& 31, 4.& 32,42.& 33,6.Thr.3,31.Bar.4,17. Zach. 1,16.& 8,14.
verbum.Pſal.11.7.& 28,4.Ezech.12, 25. Matt. 24,35.Luc.16,31.
verbi eius vis.Luc.24,31.
opera.Iob.37,38,& 39.Pſal.8,4.& 18, 1.& 32. 6.& 43,1.& 45,9 & 63,3. & 67,7. & 70,19.& 73,13.& 76, 15. & 77, 12. & 85,8. & 88, 10. & 91, 6.& 101,26.& 103, 2. & 106, 9. & 110, 2.& 113, 1.& 135,5.& 138, 14. & 144, 13. & 145, 6. & 146, 3. Prou. 3,16. & 19,4. Eccle.3, 11.& 8, 17.Sap.11.21. Eccli. 11,4.& 16,25.& 18,5.& 39,39.& 42, 15.& 43, 1. Iſa.40, 12. & 42, 5. & 44,24.& 45,6.Ier.10,12. & 27,5. & 31,35 & 51,15.Bar.3,32.Amos 4,13 Zach. 12, 1.Luc.1, 51.Ioan.5,17.Act. 17, 25. Apoc. 15,3.
Dei opera occulta.Eccleſ.11,5.
Dei operum conſideratio.Iſa 40.26.
Dei patientia Iob. 35, 13, Iſai. 30, 18. Rom. 9, 22.
perfectio.Iob.22,2. & 35,5.& 36,22. & 37,23. & 42,1.Pſal 47,11.Sap.11,23.Iſa.40,13.
magnitudo.Pſal.76,14.& 85,10.& 98,2.& 134. 5,& 146,5.Eccli.18,4.Ier.10,6.
ſcientia.Iob.10,13.& 11,11.& 24,1.Pſ.32,13.& 52,3.& 138,1.Prou,16,2.Eccli.17,13.& 42,18. Ier.16,17.Oſe.5,3.Heb.4,13.
ſapientia.Prou.3,19.
iudicia.Iob 9,16.& 21,22.& 34,29. & 35,7. & 47,12.& 72.16.Prou. 16,11. Eccleſ.7.14.& 8, 14.Sap.17,1.Eccli.33,11.Amos.4,7. Abac.1,3. Rom 11,33.Apoc.16,7.
iudicium.Eccleſ.12,14. Sap.1,9.& 11,11. & 12, 18.Ier.29,23.Rom.2,2.
viæ occultæ.Iob.9,11.
benignitas.Iob 7,17.Pſal.8,5,&24.8.Sap.1,6.& 22,16.Ion.4,2.
maieſtas.3.Reg 22.19.Iob.9,14.
benedictio.1 Par.17,27.
dilectio.ſ.quo amat vel amatur.Prou.8,17.Iſai. 49,14. Ier.31,3. Cant.1,4. Eccli.1,14 3, 4. & 34,15.Oſe. 11,4.Matt.10,37.& 22,36.Ioan 3,16.& 14,15. Rom.5,8.1. Cor.8,3.1. Ioan.3. 1.& 4,9.
laus. Iudith.16, 2. Pſal. 7,18.& 9,1.& 20,14.& 21,23.& 26, 6.& 32,1.& 33, 1. & 40, 14. & 43.9. & 46,1.& 49,23. & 55,13.& 66,8. & 60, 9.& 62,5.& 64,1.& 67,3.& 68,31. & 70, 7.& 71,18.& 74,1.& 77,4.& 80,1.& 91,1. & 94,1 & 95,1.& 97,1,98,3.& 99,4. & 100,1. & 102, 22. & 103, 1.& 104, 1. & 105. 1. & 106, 1.& 107.1. & 110, 1.& 112, 1.& 113. 9.& 116, 1. & 117,1.& 118, 164.& 133,1.& 134,1.& 135,1.& 137,5.& 143,9.& 144.1.& 145,1. & 146, 1.& 148, 1. & 149, 1. & 150. Eccli. 32, 17. & 39, 20. & 43, 32. Iſai. 25, 1. & 42, 10. & 44, 23. & 63, 7. Daniel.2, 20. & 3, 2,Ion.2,10. Roman. 16, 25. 2. Corinth.1,3. 1.Tim. 1, 17.Hebr. 13, 15. 1. Petr.4,3.2.Petr. 3,18.Iud.25. Apocalypſ.4,8. & 5,13.& 7,12.& 19,1.
prouidentia.Iudith.9,5. Iob 28, 5. Pſalm.10,4. & 13,2.& 101,20.& 144, 15. Eccleſ.3, 3.Sap. 12,18.& 14, 3. Eccli. 10, 4. & 11, 15. & 33,13. Thr.3,17.
præſentia.3.Reg. 8, 10. Iob 31, 4.Pſalm.138,7. Prou. 5, 21.& 15, 3.Ier. 22, 23. Agg. 1,13.Act. 17,27.
eius cogitatio.3.Reg.18,15. Pſal.15,8.
ſigna.3. Reg.19,11.
vis.1.Reg.5.1.
ca terrentur impij.1. Reg.4,6.
Dei locus.3.Reg.8,17.
ira.Pſal.89,11.Eccli.16,12.Iſa.28,21. Ezech 7. 8.Oſe.1,6.& 4,14,& 5,6.Nah.1.1, Zach.1,15 Rom.1,18.
Dei ira in peccatores.1 Reg.16,1. Iſa.57,6.Oſe. 5,14.& 8,5.
in prælatos.Zach.10,3.
in populum.Zach.11,9.
Dei reuerentia. Exod.3,6.Deuter.13,14.3.Reg. 19,13.
protectio.Geneſ.28.15. Exod. 23, 20. & 19, 45 Deuteron.8, 4.2.Regum 22, 1. Iudith.5, 25. Pſalm.5,14.& 17,1.& 26, 1. & 62, 8. & 63, 3 Iſai.8,9.Oſe 2,18.Actor.18,9.& 20, 32.2,Pet. 2,9.
potentia. Exod. 15, 3.Numer.11,13.Deuter.3. 24,1. Reg 14,7.Iudith.9,4. Iob.9,12.& 10,7. & 11, 10.& 23,13 & 25, 1.& 41,1.Pſalm.32,9. & 61,12. & 64, 7. & 67, 18.& 93, 1.& 113,10. & 134,6.Prou,21, 30. Sapient.11,22.& 12,12. Eccli.43,31.Iſai.59,1. Ierem. 18,6 & 32,27 & 49,19. Daniel.4, 31. Zachar.8,6. Marc.10, 27.
iuſtitia.Exod.20,5. Iob 8, 3.& 34,10.& 36,11. Pſal.9,9.& 10, 7. & 11, 6. & 32, 5. & 35, 7. & 74, 3. & 75,7. & 91, 16. & 96, 13. & 97, 9. 102,6.& 118, 137 & 139, 13.& 144, 17. Prouerbior.29.26. Eccleſiaſt.3, 17.Sapient. 5, 8.

& 12,11.& 16,24. Eccli. 35,16. Iſa.26,9. Ier. 44,22.Thr.1,18.Apoc 16,5.
miſericordia.Exod.20,6.Leuit.26,44. Iud.2,18. & 10, 11. 2. Par. 30,9. 2. Eſd.9,16.Iudit.8,14. Iob 36,9.Pſal.32,6. & 35,6. & 71, 12. & 62, 4. & 77, 38. & 88, 1. & 118, 64. & 144, 8. Sap. 11, 24. & 12, 10. Eccli. 17, 28. & 18,4. Iſa.1, 9. & 30, 19 & 48, 9. & 34, 10. Ier. 2,1. & 31, 20. Thren. 3,22. Bar. 2,27 Oſe.1, 7. & 2,6. & 11, 8. & 14, 5. Ioel. 2,18. Mich.7,18. Abac. 3, 2.Zach.1,16.Luc 1,50. & 15,20.
timor Exod.20, 20. Deu.6, 13. & 10,20.Iob 9. 28. & 23,13.
viſio.Exod.14,10.&.33,20.3.Reg.22,19.
proprietates Exod.34,6.Num.14,18. Deut.4, 24. & 7,9. & 10,17. & 32,4. & 33, 1. Ioſ. 24, 19. 1. Reg 2,2.2.Reg. 22, 31. 3. Reg. 8,23. 2.Par.15,2. Iob 5,9. & 9,4. & 10, 4. & 12, 13. & 56,5. Pſalm. 5,6 & 83.15. & 88,7. Sapien. 15,1. Eccli. 1, 8. & 15,19. Iſai.40, 28. & 41, 4. & 43, 10. & 44, 6. & 45, 5. & 55, 8. Ier32, 18.
memoria.Deut.6,12.Tob.3,13. & 4,6. Pſal.62, 7. & 70,16. & 76,4. & 104,5. & 118, 55. Eccle. 12.1.Ion.2,8.
auxilium.Deut. 7, 21. & 9,1. Ioſ. 10,8. & 23,8. Iud.5, 8.1. Regum 7, 10. & 23, 27.2.Reg.5, 24. & 22,5.3.Reg.20,13.4. Reg.6, 16. & 7,6. Iudith 9,16.Iob 36,15; Pſal. 7, 11: & 9, 10. & 11, 8. & 17, 30. & 24, 15. & 32, 20. & 33,5. & 46,6. Ier.16,19. & 42, 11. Pſalm. 45, 1. & 89, 1. & 90, 1. & 93, 22. & 107, 14. & 113, 20. & 117, 6. & 120, 1. & 122, 1. & 123, 1. Abac. 3, 19. Zach. 10, 12. 2. Mach. 10, 29. & 11, 8. & 22,15.
promiſſiones. Ioſ. 21, 45. & 23, 14. Pſal. 144, 13.Luc.1,54.2. Cor.1, 20.2. Pet.3,9.
promiſſiones conditionales. Deut. 19,8.1. Reg. 2,30.3 Reg.8,25.4 Reg.21,8. & 23,27.Ier.18, 9 Ezech.33,13.
minæ conditionales.Iud.10,11.4.Reg.20,1.Ier. 18,7.Ezech.33,14.
pœnitentia.Gen.6.6.1.Reg.15,11,
immutabilitas.1.Reg. 15,29.Mal.3,6.
inuitatio.Eccli.24,16.Iſa.55,1.Mal.3,7.
zelus.Zach 8,2.
bonitas.Pſal.72,1.Sap.1,13.Nah.1,7.Matt.19,17. Act.10,34. Rom.10,12.
æternitas.Pſal. 89,2. & 91,9. & 101,13.Abac.1, 12.
nomen.Iſa.42,8. & 47,4.Ier. 16,21.Am.5,8. & 9.6.
altitudo.Pſal.63,7.
conſilium.Sap.9.17.
flagella.Gen.18,23. Sap.12,22. Eccli. 39. 35. & 40,9. Iſa. 19,16.Ezec 38,22. Apoc.6.8. & 15, 1 & 16,8.
fidelitas.2.Tim.2,13.
cultus.Eccli.1,32.
honor.Eccli.7,33.
præcepta.Oſe.14.10.Bar.3,9.Pſal.77,5. & 110, 7.1.Ioan 3,23.
iuramentum.Ier.51,14.Heb.6,13.
præmium temporale Eze.29,18.
vocatio. Rom.11,29.2. Timot.1,9. Apocal. 3, 20.
vocatio contempta.Ier.3,7.
contemptæ punitio.Luc.14,16.
conſolatio.Iſa.66,13.Ier.31,16.
doctrina.Iſa.45,19.
expoſtulatio.Ier.2,9. & 3. 20. & 4, 22. & 5,1. & 6,10. & 7,23. & 9,2.Ezech.22,18. & 34,12.Oſe. 2,2. & 6, 4. Am.3,1.Mich.6,1. Zach 7,9. Mal. 1,6. & 3,8.
punitio.Iſa.19,14. & 34,1. & 59,17. Ier.4,9. & 6,11. & 30,12. & 43,4. & 50,29.Ezech.20,33. & 21,3. & 22,13. & 23,35. & 25,15. & 33,29. & 39.23. Am.5,19, & 8,9.Mich.5,24.Soph. 1,3.Mal. 3,5. Luc 1.8,16.
habitatio.Prou.8,12.Act.Act.17,24.
voluntas.Prouerb.19,21.Sap 9,13.Iſa.46.10.Ion. 1,14 Matth.20,13.Ioan.5,30. & 6,39.Rom.9. 18.1.Theſ.5,3.1.Tim.2,4.
beneficia Am.2,10.Act 14,16.
notitia.Pſal.75,1.Sap.13,5. & 15,13. Ioan.17,3. Rom.1,20.1.Cor.13,12.
Deus non tentandus.Matt,4.7.
Deo ſeruite.2 Par.12,8.Pſal.99,1.
Deo quid placeat. 1. Reg.16,7. Iſai.28.12. Ier.9, 24.Mich.6,7.Zach.8,16.
Deo placere.Eccli.30,24.
Deo grati qui. Iſa.66,2.
Deo dilecti qui.Ioan.16,27.
Dei amici.Ioan.15,14.
Dei ſerui.Ioan.17,16.
Dei ſerui excipiendi.Ioan.13,20.
Deum agnoſcit Gentilis. Dan.3,35. & 4,34. & 14, 40.Ion.1.16.2.Mach.3,35.
Deus pater.Dan.7,9.
Deum quærere. Pſal. 39, 17. & 68, 33. & 104. 4. & 118,11.Cant.3,1. & 5.6.Sap.1.Ier.29,13.Thr. 3,25.Am.5,4.Soph.2,3.
Deum quærere vtile,Pſal.33,11.
Deum quærendi modus.Deut.4,29.
Deum ſequitur glorioſum.Eccli.23,38.
Deum qui inueniant.Prou 8,17.
Dei filij.Rom 9,8.1.Ioan.3,2. & 4,4. & 5,18.
Dei miniſtri.1.Cor.3,9.
Dei teſtimonium.1.Ioan. 3,9.
reprehenſio.Apoc.2,4.
Deo appropinquare.Iacob 4,8.
Diabolus.Iob.40,10. & 41,24.Iſa.30, 31. Ioan. 8, 44.2.Cor.11,14 Iac.4,7. Apo.12,3. & 16, 14. & 20,2.
Diaboli teſtimonium.Act.16,17.
vis.Exod.3,10.
ſuperbia.Matt.4,9.
officium.Iob.1.7.

punitio 2, Pet. 2,4. Apoc. 20,10.
Diabolus inimicus perfectionis. Exod. 8,28.
impedit omne bonum. Exod. 10,11.
mendax eſt. Matt. 4,5. Ioan. 8,44.
quærit hominum perditionem. Gen. 3,1.1. Par. 21,1. Iob. 1. & 2. Zach. 3,1. Matth. 8,28. Luc. 8, 12. Act. 5,3. 2. Cor. 4,4. Epheſ. 6,11. 1. Theſ. 2, 18. 1. Pet. 5,8. Apoc. 2,10.
à Chriſto eſt ſuo imperio ſpoliatus Gen. 3,15. Iſa. 9,4. & 14,8. & 27,1. Zach. 3,2. Matt. 12,29. Luc. 10,18. Ioa. 12,31. Col. 1,13. & 2,15. 2. Ti. 1,10. 1. Ioan. 3,8. Heb. 2,14.
Diaconorum ordinatio. Nu. 8,5. Act. 6,3.
officium. Nu. 8, 18. & 18,2.
mores. 1. Tim. 3,8.
Dies iudicij. Iſa. 2,10, & 3,13. & 13, 6. & 24,1. & 26,21, 30,27. & 63,4. & 66,15. Ie. 25,30. & 30, 7. Ezec. 38,19. Ioel. 1,15 & 2,1. & 3,2. Mich. 1, 3. Nah. 1,5. Soph. 1,14. & 3,8. Zach. 14, 5. Mal. 4,1. Pſ. 49,1. Sap. 5,1. Matt. 13,40. & 25,31. Mar. 13,26. Luc. 17,24. & 21,25. Act. 1,11. & 17,31. Rom. 2,16. 2. Corint. 5,10. 2. Pet. 3,10. Iud. 14. Apoc. 1,7. & 6,12. & 11,18. & 20,13.
Diei iudicij memoria. Eccli. 38, 23. & 18,24.
eſt incertum quando futurum. Matth. 24, 36. Mar. 13,32. Luc. 17,30. Act. 1,7. 1. Theſ. 5,1. Apoc. 3,3 & 16,15.
difficilia. Prou. 30,18. Eccleſ. 1, 8.
diffidentiæ damna. Matt. 14,30.
punitio. Nu. 14,11. 2. Par. 16,7.
Dignitas. Eccli. 11,5.
Dignitas eccleſiaſtica. Heb. 5,4.
Dilectio Dei ſuper omnia. Gen. 22,2. Exod. 2,6. Deut. 5,10 & 6,5. & 10,12. Ioſ. 22,5. Eccl. 7,32. Matt. 10,37. Marc. 12,30. Luc. 7. 47. & 10,27. Ioan. 21,15. Rom. 5,5. 1. Cor. 10,21. Ioan. 41,7.
Dilectionis Dei fructus. Luc. 7,47. Ioan. 14,23.
Dilectio proximi. Matt. 22,39. Ioan. 15,12, Rom. 13,8. 1. Cor. 10, 24. 1. Ioan. 2,9. & 3,11. & 4,12. 2. Ioan. 5,3. Ioan. 1.
Diligentia. Gen. 18,6 & 24,32. Prou. 10,5. & 11, 16. & 12,11. & 21,5. & 24, 27. Eccleſ. 9, 10. Eccli. 10,29. & 31,27. & 32,15. Heb. 6,11.
Diligentiæ fructus. Prouerb. 10,4. Eccle. 10, 10. Matt. 25,21.
Diſcere, Prou. 9,9. & 10,8. & 14,16. & 17, 16. & 18, 15. & 19,27. & 23,12. Eccli. 3,31. & 8,9. & 18,19.
Diſcendum. Eccli. 6,18.
Diſcenda quæ Bar. 3,14.
Diſciplinæ commendatio. Prou. 4,13.
Diſcipulis Chriſti dictum. Luc. 22,28.
Diſcipulorum Chriſti fames. Matth. 12,1.
tribulationes. Matt. 24,9.
Diſcordiæ damna. Matth. 12,25.
Diſcordia Chriſtiana. Luc. 12,52.
Diſcretio. Marc. 9, 5.
Diſcretio in Dei cultu. Leu. 1,13.
Diuinis quomodo ſtudendum. Prou. 2,3.
Diuitiæ. Pſ. 38,7 & 48 11. Pro. 10. 2. & 11, 28, & 13,8. & 14,20. & 17, 16. & 18,11 & 21,6. & 22 7. & 28,6. Eccle. 5,10 & 6,1. Eccli 5,10. & 9.16, & 10,29. & 10,11. & 13, 23. & 21,5. & 25, 3. & 27,2. & 31,5. Bar. 3,16. Agg. 2,9. Iacob. 1,11.
Diuitibus væ, Luc. 6,24.
Diuiti dicendum. Pſalm. 61,11. 1. Tim. 6, 16. Iacob. 5,1.
Diuitiæ inutiles. Iob 27, 19. Prou. 11,4.
impediunt perfectionē. Matt. 19,21. Mar. 10,21.
inuidiam pariunt. Gen. 26,13.
fratres ſeparant. Gen. 36,7.
Iniquæ. Eccli. 40,13.
ſunt à Deo, Prouerb. 10,22.
Diuitiarum damna. Matt. 19,23.
periculum. Matt. 6,24.
vanitas. Eccleſ. 2,4.
Docere. Prou. 9,9. Sap. 7,13. Eccli. 22,7. & 32, 6. & 33,18. Iſa. 24,15.
Doceat quem Deus. Iſa. 28,9.
Doctrina. Prouer. 12,8. & 13,15. & 18,4. & 19,11. & 20,15. Eccli. 21,22. Heb. 13,9.
Doctrinæ fructus. Prou. 10,21. & 12,14. & 13, 4.
Dolor Chriſto amiſſo. Luc. 2, 48.
Dolus. Pſalm. 5,7. & 9,28. & 34,20. Prou. 12, 17. Mar. 7,22. Act. 5,1. Rom. 1,29.
Dominium à Deo. Ierem. 27,6. Dan. 2, 37. & 4, 14. & 5,18.
Dominis dictum, Epheſ. 6,9. Col. 4,1.
Dominica dies. Apoc. 1, 10,
Dominus vobiſcum. Ruth. 2,4.
Domus propriæ cura. Gen. 30, & 35,2.
Domus aliena Prouerb. 25, 17. & 27,10. Eccli. 21,25.
Domeſtici. Mich. 7,6. 1. Tim. 5,8.
inducendi ad Dei cultum. Exod. 10,9.
Dona. Eccli. 20,14.
Dos. Tob. 8,24.
Ducis hortatio. 1. Mach. 3,58. & 4,8. 2. Mac. 8,16.
oratio ad Deum. 1. Mach. 4,30. & 7,40, 2. Mach. 15,21.
Duces ſpirituales cæci. Matt. 23, 24.

E.

EBrietas Eccli. 19,1.
Eccleſia. Gen. 28,16. 3. Reg. 4,34. Pſal. 44,10. & 45,5. & 47, 1 & 64, 5. & 67,10. & 68, 36. & 75,3. & 77,52. & 84,1. & 86,1. & 93,14. & 101,17. & 106,35. & 113,16. & 121,3. & 131,13. Prouerb 9,1. Cant 6,1. & 8,11. Iſa. 1,27. & 2,1. & 4,5. & 5,1 & 9,2. & 11,6 & 14,32. & 19,18. & 24,23. & 25,10. & 26,1. & 27,2. & 33,20. & 51, 3. & 61,10, & 65,15. & 66,10. Ier. 3,17. & 30,18. Ioel. 3,20 Agg 2,10. Zach. 2,4. & 8,3. & 9,8. Matt. 13,24. 1 Cor. 12, 12. & 14,40. Col. 2, 19. 1. Tim. 3,15. Hebr. 3, 6. Apoc. 1,20. & 22, 1. & 21,2.
Eccleſiæ encomium. Num. 24,5
Eccleſiæ Deus aſſiſtit. Exod. 40, 38. Num. 9, 15. Deut. 11,12.

Eccleſiæ reuerentia. Leu.19,30.& 26,2.
hoſtis. Iſa.10,5.
vox Bar.4. 12.
miniſtri. Eph. 4,11.1. Theſ.5,12.
perſecutio. Act.8,1.Apoc.12,13.
auctoritas. Gal. 2,2.
præcepta Act 15,41 & 16,4.
Eccleſia primitiua.Act.4,32.& 9, 31.& 14,3.Ro. 15,24.1.Cor.1,5.& 14,26.
Eccleſiæ primitiuæ diſceptatio.Act.11,2.& 15,2.
Eccleſia ex gentibus.Iſa.54,1.Ezech.17,22.
Eccleſiæ miniſtri. Epheſ.4,1.1.Theſ.5,12.
eorum gradus. 1.Cor.12,28.
eis dictum. 2. Tim.2,15.
Eccleſiam perſequentium punitio Iudith 16,20. Iſa 29,5.& 31.3.Zach.14,12.
Eccleſiæ dictũ Iſa.49.18.& 59,21. & 60,1. & 62, 2.& 30,16.Bar.4,36.& 5,1.Mich. 5,9. Apoc 3,8.
Eccleſia non poteſt errare.Matt.16.18.& 28,20. Luc.21,32.Ioan. 14,16.& 16, 13.& 17,11.1. Tim.3,15.1.Ioan.2,27.
eſt corpus Chriſti. Epheſ.1,22.& 4,4.& 5, 23. 1.Cor.12,27.
ſponſa.Pſal 44,11.Ezech.16,9.Cant.4,9.2.Cor. 11,2.Epheſ.5,26 Apoc.19,8.& 21,10.
eius caput Chriſtus 1.Cor.12,27.Eph.4.15.& 5. 23.Col.1,18 & 20, 10.
& protector.Pſal.90,1 & 131,13.Iſa.43,2. Iere 46,28.Matth.18,20 & 28,20.Ioan. 14,23. 2. Cor.6,16.
Eccleſiæ ædificatio. Iſa. 54, 11.
conſecratio. Exod.30,15.Num.7,1.vide Templum.
ſumptibus populi ædificatio. Exod. 35,20. & 40,9.
Eccleſiaſtici. Eccli.7,33.Ezech.44.20. Oſe. 4. 8.1.Cor.3,9.& 4,1.& 9,7. 1.Theſ.5,12. Hebr 5,1.
Eccleſiaſticis dictum.Oſe.5,1.Matt.10,8.2.Cor. 6,3.2.Tim.1,6.
Eccleſiaſticorum exemptio.Gen.47,20.
diſtinctio à laicis.Num.1,49.
peccata. Ier.2,8.
perfectio. Deut.33,9.
alimenta. Rom. 15,27.
Eccleſiaſtici mali.Iſa 22,7.Mich.3,5.
eis væ. Matt.23,13 Luc 11,52.
Ecſtaſis. Act.22,17 & 10,10.
Eleemoſyna.Ruth.2,14.& 3,15 2.Eſd.5,10.Tob. 1,3.& 2,2.Marc 12,41.Luc. 19,8. Act.11,29. Rom.15,25.1.Cor.16, 1. 2.Cor. 8, 1.& 9,1. Galat. 2, 10. Hebr. 13, 16. Ioan. 3, 17. 3. Ioan. 5.
facienda.Leuit 19,9.& 23, 12. Tob.4,7.Eccle. 11,1. Eccli 4,1.& 7,Po. Luc.3,11.& 12,33.& 16,9.
quomodo facienda Matt.6,2.
Eleemoſynæ fructus.3 Reg. 17.Tob 12,8.Pſal. 111,5.Prouc.14,21.& 21,14.& 22,9.& 28 , 27. Eccli.3,33.& 17,18 & 29,15.Iſa.58,7. Dan. 4, 24.Matth.25,34.Mat.9,41.Act.9,36.
Electio Eccleſiaſtica. Act.1,23.
Electio Dei.Ioan.15,16.Ro. 9,18.2.Tim. 2,19.
Electi.Pſal.93,14.Sap.4,15.Dan.12,10.Zach. 2. 8.Matt.15,13.& 20,16.Ioan.18,9. Act.13,48. Ioan.10,27.& 13,18.Rom. 8,28.& 11, 5. Apoc. 17,14.
Eligendi ſuperioris qualitas. 1. Reg.1,10.
humilitas 1.Reg.9,21.& 10.21.
Electi in ſuperiorem gratia 1.Reg 10,6 & 16,13.
Electo acclamatio. 1.Reg.10,25.
Electio ſuperioris diuina. 1. Reg.9,15.
Elias Malach.4, 3. Apoc.11, 3.
Elimæ magi punitio.Act. 13,11.
Emendatio.Eccli.21,1.& 35,3.Iſa 30,15.Oſe.10, 12. Agg 1,5.
Emptio & venditio. Gen.23,9.& 25,31.& 33.19. & 41.57.Leu.19,13.& 25,14. Deut.15,1 & 25, 13 2.Reg.24,21.Eccli 27,3.& 42,25.Prou.11, 1 & 16,11.& 20,10.Iſa.23,18.Ier.32,6.Ezech. 45,10.Mich.6, 10. Matt.7, 2. Luc.14, 18. 1. Cor.7,30.1.Theſ.4,6.
Enoch. Heb.11, 5.Apoc.11,3.
Epiſcopus.Matt.20,23.Luc.4,16.Ioã.10,4.Act.1, 24.& 6,3.& 11,22. & 14,20.& 20,28.Ro. 15. 16.1.Cor.3,5.& 4,1. 2 Cor.3,6 & Epheſ. 1,15. Col.1,23.1.Tim.3,1.2.Tim.2,1.Tit.1,5.1. Pet. 5,2.
Epiſcopi boni electio. Iſa.12,20.
Epiſcopi mali punitio. Iſa.22,19.
Epulonis parabola Luc. 15,19.
Epulonibus væ.Iſa.5,22.
Errores.Matth. 24, 23.
Erubeſcere Pſ.39,11 Eccli.41,21.& 42,11.Ezec. 16,52.Marc.8,58.Luc 9,26.Rom.1,16 2.Tim. 1,8
Euangelium.Iſa.10,22.& 11,12.Ro.1,16.1.Cor 15,1.2.Cor.4,3.
Euangelij tempus.Iſa 12,1.& 29,18.& 32. 4.& 33.0.& 45.1.& 42,16.& 44. 3.& 49. 9.& 65, 17.Ier 3 15 & 30,8.& 31, 31.& 32, 37.& 33, 15.& 50,4.Ezec.20 40.& 34,1.& 36,9.& 37. 21.Ioel.1,17 Mich.4,3.Soph. 3,11.Zach.8, 7. & 9 16.& 12,8.& 13,2.& 14,9.Gal.3,25.Ephe. 1,7.1.Ioan.2,8.
prædicatio.Iſa.27,13.Ier.16,14.Matt 13, 31. & 24,14.Rom.10,18.1.Cor. 1,18 & 15,3.Col.1,6. Hebr.2,3.
Euangeliſtæ. Ezech.1,5. Apoc 4,6.
Eucharistia.Gen. 28,16. Exod.12.11.& 16, 18. 3. Reg.19,8.1 Eſd.6,20.Pſal,110.4. Cant. 2,9 & 5,1.Iſa 25,6.Oſe.14,8.Zach.9,17. Ioan.6, 50. Act.2,42 & 20,7.1.Cor.10, 16.& 11,23.
figuræ Prou. 9,5.Sap.16,20.Exod.16,15.
inſtitutio.Matt.26,26.
fructus.2. Reg 6,11.Ioan.6,51.
frequentatio.Act.2,42.& 20,7.

adoratio.Pſal. 21,28.& 98,5. Ioan.6,38.
Examinare ſeipſum. Eccli. 18,20.& 37,30. 2. Cor.13,5. Gal.6,4.
Excommunicatio. Matt.5,29. & 16,19.& 18,8. Mar.6, 41. Ioan.20,23.1. Cor.5,4.1. Theſſ.3, 14.1.Tim.1,20.Tit.3,10.
figura. Num.5,1. Tob.13,11.& 14,8.
Excommunicandi qui. Prouerb. 22, 10. Matth. 18,17.Rom.16,16.2.Cor.2,8.1.Timoth.1.20. & 6,5.2. Timoth. 2, 17. & 3,5.Tit. 3, 10. 2. Ioan.10.
Excommunicati vitandi. Matth.18,17.1. Cor.5, 11.Tit.3,10.
Exequiæ.Gen.23,2.& 50,10.Deuter.34,8.2.Regum 3,31.
Exemplum bonum. Cant.4, 11.1.Cor.10,32.1. Petri 3,16.
Excuſatio nimia vitioſa.Exod.4,13.
Expectandum quid. Gen.49,18.
Expectare moleſtum.Prou.13,12.
Expediens.1.Cor.6,12.& 10,22.
Exteriora. Eccli.19,22.

F.

FAciendum quid. Pſalm. 36,28. Lucæ 11, 42.
Fama.Prou.10,7.& 22,1.Eccli.41,15.
Fames.Prou.27,7.
Famulus bonus. Gen.30,28.vide Seruus.
Feſtinatio.Prou.2,1.
Feſtum.Exod.23,12. & 31,13. Leuit.19,3.2.Eſdræ 8,9.& 13,15.Tob.2.1. Pſal.80,4.& 117, 24.Thren. 1, 4. Nah.1,15. Mar. 2, 27. Lucæ 14,5.
Feſti obſeruatio.Ier.17,21.1.Mach.2,35.2. Machab.8,26. Matt.12,11.
Feſti violationis punitio. Numerorum 15, 32. Ierem.17,27.
Fides.Pſal.91,5.Eccli.16,28.Iſa.28,16.Ierem.5, 3.Luc.18,8.Ioan. 3,18. & 4,42.& 6,29. & 12, 44.Rom.10,8.2.Cor.4,13.Galat.1,8.& 2,20. & 3,7.2.Theſ.3,2.Tit.1,1.
Fidei neceſſitas. Iſa.7,9. Mar.16,16. Act. 16,30. Heb.11,6.
Fructus.Abacuc 2,4.Matthæi 8,13.& 9,2.& 15, 28. Ioan.3, 36.& 4, 5.& 5,24.& 6, 47.& 7, 38.& 11,25. & 20,29. Actorum 14, 8.1. Petri 1.8.
conſtantia. Dan.3,6.1. Machabæorum 1,69. & 2,19.
vis. Matth.9,29.& 17,20.& 21. Mar.2,5. & 5, 35.& 9,23. & 11,23.& 16,17. Luc.7,50.& 8, 48.& 17,6. Ioan. 14,12. Actor. 3, 26. & 15,9 Heb.11,33.
Fides viua.Exo.17,20.Cant.4,9.Abac.2,4.Matt. 9,22.& 15,28.Rom.3,22.Gal.5,6.
Fidei imperfecta. Ioan.12,42.
mortua.Matt.7,21.1. Cor.13,2.Iacob 2,26.
Fidelitas.Prou.20,6.& 28,20.Luc 16,10.
Fidelis ſeruus. Matt.24,45.
Fideiuſſio.Prou.17,18.& 20,16.
periculoſa eſt.Prou.11,15.& 22,26.
Filij Prouerb. 10,1. & 13,1.& 14,14. & 15,20.& 17,6.& 19,13.& 23,24.& 28,7.& 29,3.& 30, 17.Eccli.16,1.& 22,23.
Filiæ.Eccli.7,26. & 26,13.& 42,9.
Filiis dictum.Eph.6,1.Col.3,20.
Filij caſtigandi. Prouerbiorum 13,24. Eccli. 7, 25.& 31,1.
Filiis prouidendum.Gen.25,5.
Filij inſtitutio. 30,2.
amor.Gen.45,9.
conſilium.1. Reg.19,4.
Filij peccatorum.Eccli.41,8.
Filius præ cæteris patri carior. Gen.37,3.
Filij minoris cura. Gen.42,4.
Filij inobedientis punitio. Deut.21,18.
Filij in patrem impij punitio.2.Reg.18,14.
Flagella Dei. Ezec.14,21.
cauſa.Deut.29,22 & 32,21.Ioſ.7,10.& 23,15. Iud. 10,6.3.Reg 9,6.& 14, 15.4.Reg. 18,11, & 21,10.2. Par.28,6.2. Eſd.9,26. Tob.13,5. Pſalm.38, 12. & 88, 31. & 105,38.& 106,11. Iſa.5,24. & 24,3.& 42,24.& 50,1.& 63,10. & 64,6.Iere.1,15.& 26,18.& 7,13.& 9,12 & 11,10.& 13,22. & 15,3.& 16,9.& 13,3.& 22,8.& 29,17. & 30,14. & 44,2. Thren.1,5 Ezec.14,13.
Fructus Prou.19,25.
remedia Deut.30,1.
Flagellis Dei indurati. Ier.5,3.
Fœmina. Prou.19,13. & 21,9.& 31,10.Eccleſ.7, 29.Eccli.10,22. & 19,20. & 25,29. & 36,27. & 42,14 1. Tim.2,9.1. Cor.14.34.1.Tim.2, 9.& 3,11.
Fœminæ creatio.Gen.2,18.
modeſtia.Gen.18,9.
virtus Iud 4,4.Prou.31,10.2.Mach.7,20.
fides.4 Reg.4,30.
laus.Prou.11,16.Eccli.26,18. Dan.13,2.
prudentia.1. Reg. 25,18.
ornatus.1.Pet.3,3.1.Tim.2,9.
colloquium.Ioan.4,27.Act.16,13.
malitia.Eccli.25,17.& 26,10. & 42,6.
ira.Eccli.25,22.
velum.1. Cor.11,6.
loquacitas.Eccli.25,27.
Fœminarum deuotio. Exod.15,20.4. Reg.4,27. Matt.27,55.& 28,1.Mar.15,40.& 16,1.Lucæ 8,2.& 11,27. Act. 17,4.
Fœminæ viris pares.Ioſ.17,4.
Fœminæ vt loquendum.4. Reg. 4,12.
Fœmina prophetiſ.4.Reg. 22,14.
Fœminæ damna.Iud.16,16.Eccli.25,33.
Fœmina litigioſa.Prou.25,24.& 27,15.
ebrioſa.Eccli. 26,11.
Fœmina vitanda. Eccleſ.7,27. Eccli.9,3.& 42, 12. domi continenda.Eccli.25,34.

Fomes. Rom.7,4.
Fornicatio. Eccli.23,23. Oſe.4,11.
vitanda. Tob.4,13. Prou.5,8. & 6,25. & 7,24. 1.Cor.10,8.
damnoſa. Prou.9,18. & 29,3. Eccli.9,9.
Fortitudo. Mat.15,43.
Fortitudo bellica. 1.Mach.6,43.
Fratris amor. Gen.43,30 & 45,1.
odium. Gen.27,41. & 37,4.
vita diſſimilis. Gen.25,27.
Fraus. Prou.12,27. Iſa 32,7. Ier 6,13.
Fugere perſecutionem. Matthæi 2,13. & 10,23. Actorum 9,25. & 14,5. & 17,10. Ioan.11,54.
Furtum. Tob.2,21 Zach.5,3.
Furti damna. Prou.11,24.
pœna Exod.22,1.
ſocius. Prou.29,24.
Futura incerta. Prou.27,1.

G.

GAllus. Prou.30,31.
Gaudium. Prouerb.15,13. Eccleſ.2,2. Eccli.30,17.
Gaudendum de quo. Matt.5,12. Luc.10,19.
Gaudium ſpirituale. Ioan.3,29. Actor.13,52. Phil.3,1. & 4,4.
Gentiles & Iudæi. Matt.21,28.
Gentium vocatio. Iſaiæ 49,22. Matth.22,8. Act.13,46.
conuerſio 3.Reg.10,4. Iſa.41,18. & 43,5. & 65,1. Oſe.1,10. & 2,23 Zach.6,15. & 10,11. Matt.21,43. Act.11,1. Rom.11,7. Epheſ.3,6. Col.1,21. & 2,13.
confeſſio Matt.27,54. Mat.15,39.
humilitas. Lucæ 7,6.
Gentilibus conuerſis dictum. Rom.11,17. Eph.2,11.
Generatio æterna. Iſaiæ 66,9.
Gloria in excelſis. Lucæ 2,14.
Gloriandum in quo. Ier.9,23. 1.Cor.3,21.
Gloria ſtulti. Prou.26,1.
Gloriatio, Iacobi 1.9.
Gloriatio Chriſtiana Rom.5,11. 1.Cor.1,31. 2.Cor.10,17.
Gloria Dei quærenda in omnibus. Pſalm.115,1. Matth.6,9. Ioan.9,24. Act.3,12. 1.Cor.6,20. Phil.1,20. Col.3,17. Tit.2,10.
Gratia. Exod.33,19. Leu.20,8. Deute.1,31. & 8,16. & 9,3. & 30,6. & 32,10. Ioſ.13,6. 4.Reg.4,3. Iob 8,11. & 14,4. & 32,8. Pſalm.36,23. & 43,4. & 64,10. & 67,21. & 83,12. & 93,17. & 114,8. & 117,16. & 118,32. & 126,1. Prouerb.16,9. & 21,31. Ezech.11,19. & 36,26. & 47,12. Oſe 13,9. Ion.1,16. & 3,27. & 4,10. & 6,37. & 15,4. Act.15,11. & 16,14. Rom.5,15. & 8,14. & 9,15. & 11,6. 1.Cor.1,7. & 3,6. & 12,3. & 15,10. 2.Cor.1,21. & 3,5. & 4,6. & 5,18. Gal.2,21. Epheſ.2,8. Phil.2,13. Heb.13,9. Iac.1,17. 2.Pet.1,4. 1.Ioan.2,27. & 3,9. & 4,13. & 5,18. Apoc.21,6. & 22,17.
Gratiæ effectus. Iob.33,20. & 42,5. Cant.5,4.
neceſſitas. Ier.10,23. Ioan.15,5. 2.Cor.3,5.
Gratiæ gratis datæ. 1.Cor.12,4.
Gratioſi. Prou.8,16.
Gratitudo. 2.Reg.19,32. 3.Reg.2,7. Tob.9,1. & 12,4.
Gratitudo in Deum. Lucæ 17,15.
Gratiarum actio Deo. 2.Reg 22,47. Pſal.15,7. & 17,47. & 27,6. & 29,1 & 30,22. & 34,10. & 53,8. & 58,15. & 65,8. & 70,20. & 85,12. & 102,1. & 108,30. & 115,3. & 117,21. & 123,6. & 137,1. Eccli.51,1. 1.Mach.1,11. 2.Mach.10,38. 1.Cor.1,4. & 15,57. 2.Cor.2,14. & 9,15. Eph.1,3. Phil,1,3. Col.1,3. 1.Theſſ.1,2. & 2,13. 2.Theſ.1,3. & 2,13. 2.Tim.1,3. Phil.4, Apoc.11,17.
Gula. Gen.25,34.
Gulæ damna. Prou.21,17. Eccli.37,32.
punitio. Num.11,33.
Guloſis dictum. 1.Cor.6,13.

H.

HÆretici Pſalm.73,18. Prouerbior.30,11. Cant.2,15. 1.Cor.11,19. 1.Timoth.1,6. & 4,1. & 6,3. 2.Timoth.2,16. & 3,8. 2.Petri 2,1. & 2,17. & 3,3. 1.Ioann.2,19. 2.Ioann.7. Iudith.4.
vitandi. Matt.7,15. Tit.3,10. 2.Ioann.10. Rom.16,17. 2.Tim.2,17.
puniendi. Deuter.13,5. & 17,1. & 18,20. 3.Reg.18,40. 4.Reg.10,25.
Hæreticorum vox. Ioan.6,6.
Hæreticis dictum. Iſa.29,9. Rom.12,3.
Herodis crudelitas Matt.2,16.
Herodis punitio. Act.12,23.
Homo. Iob 7,17. Pſalm.8,5. & 143,3. Sap.2,23. Eccli.17,31. Iſa.40,6.
Hominis creatio. Geneſ.1,26. & 2,7. Iob 10,8. Eccli.17,1.
Habitatio Gen.2,15.
dominium. Gen.9,2.
natiuitas. Sap.7,3.
miſeriæ. Eccli.40,1.
Hominis in malum pronitas Gen.8,21.
Homini neceſſaria. Eccli.29,28.
Hominis lapſus. Luc.10,30.
Homo mendax. Rom.3,4.
Homicida. Gen.4,10. Exod 21,14. Pſal.5,7.
Homicidium caſuale Num.35,22.
Homicidæ maledictio. 2.Reg.3,29.
punitio. Gen.4,11 & 9,6. Leuit.24,17. Num.35,16. Deuter.19,11. 2.Reg.1,14. & 4,9. & 21,3. 3.Reg.2,5. & 21,17. 4.Reg.11,16. 2.Par.24,15.
Honor. Eccli.10,23. 1.Pet.2,17.
Hoſpitalitas. Geneſ.18,1. & 19,1. & 24,30. Exod.2,20. 4.Reg.4,8. 2.Eſdr.5,17. Tob.7,1.

Act.10,23.Heb.13,2.1.Pet.4,9.
Hoſtes animæ delendi.1.Reg.15,3.
Humilitas.Geneſ.16,9.Pſalm.137,6.Prouer.16,19.& 18,12.& 29,23.Eccli.7.5.& 13,9.Matth.23,11. Mar.10,41. Roman.12,3.2.Pet.5,5.
Humilitatis neceſſitas Matt.18,2.
fructus.4.Reg.1,13.2.Par.12,7.Iudit.9,16.Pſal.17.28.& 72,23.& 101,18.& 114,6.& 112.6.Prou.11,2.Eccli.3,20.
Humilis vox.Matt.8,8.Exod 3,11.& 4,10.
Confeſſio Deo.1.Reg.7,18.
Hypocriſis cauenda.Luc.12,1,
Hypocrita.Iob 8,13.& 13,34. &20,3. Pſalm.77,36.Eccli 1,37.& 19,23.Matt.15,7.
Hypocritis væ.Matt.23,13.Luc.11,44.

I.

IAcob Gen.25.Heb.11,21.
Iacobi Zebedæi mors.Act.12,2.
Iactura.2 Paral.25,9.
Idola Pſal.113,12.Iſa.4.49.1.Cor.8,4.
Idolorum cauſa.Sap.14,13.
Idololatria.2.Mach 11,23.
Idololatræ.Sap.13,10.Rom.1,23.
Idololatris dictum Iſaiæ 46,5.
Ieiunium.1.Reg.7,6.1.Eſd.8,21.Tob.12,8,Iſa 58,3.Ioel.2.12.Zach.7,5.Matt.17,21.Mar.2 20.Luce 2,37.Roman.13,13.1.Cor.7,5.2.Cor.6.5.Act.13,2.Eph.5,18.1.Theſ.3,6.Tit.2,2.1 Pet.1,13.
Ieiunandum quomodo.Matt.6,16.
Ieiunium violantis punitio.Leu.23,29.
Ignorantia.Eccleſ.10,14.
Ignorantiæ damna.Oſeæ 4,5.Prouerb.10,21.& 14.12.Bar.3,28.
non excuſatur.Prou.10,20.& 8,1.
Ignoſcendum in nos peccanti.Eccli.28,8.Matt.5.23.& 6,14.& 18,22.Luc.17,3.Eph.4,32.Col.3,13.
Illumuminatio.Pſal.4,7.
Imagines.Exod.25,18,Num.21,8.2.Reg.6,35.& 7,25.& 10,19.2.Par.3,10.& 3,4.Sapient.16,6.
Imitandum quid.3.Ioan.11.
Immiſericordiæ damna.Prou.21,13.
punitio.Matt.25,41.Iacobi 2,13.
Impatientia.Prou.14,17.
eius damna.Prou.19,19.
Impatientis monitio.Iob.4,3.
Imperfectio.1.Eſd.3,12.Iob.4,17.& 9,1.& 25,4.Pſal.138,16.1.Cor.13,9.
Impij Iob 15.21.& 20,5.Prou.15,29.& 28,28.& 29,16.Eccleſ.8,8.Sap.14.9.Eccli.41,11.Iſa.57,20.Dan.12,10.Zach.5,7.
vitandi.Deut.7,1.& 18,9.
delendi.Deut.20,16.
Impiorum punitio.3.Reg.18,40.& 22,20.4.Reg.9,32.& 17,25.Iob 8.22.& 11,20.& 15.29.& 21,17.Pſal.1.4.& 36,55.Prou.3.33.& 14.11.Eccli 41,13.Dan.5,3.2 Machab.3,24.& 9,5.
Impij peccatum ſuum agnoſcunt.1.Reg 6.6.
Impij opera.Pſal.13,1.
vox.Sap.2,1.Pſal.52,1.
Impoſitio manuum.Act.6,6.& 8,17.& 13,3.& 19,6.1.Tim.4,14.& 2,22.2 Tim.1,6.
Impœnitentis punitio.Ier.6,15.
Improperij damna.Eccli.23,20.
Imprudentia.Prou.21,20.
Impudicitia Deo diſplicet.Deut.23,18.
Impudicitiæ punitio.Deut.25,11.
Impudicorum mores.Prou.7,6.
Impudicæ ſigna.Eccli.26,12.
Incantatio.vide Auguria.
Incarnatio.Ioan 1,14.Phil.2,5.Heb.2,16.
Inceria.Iob.9,21.Eccleſ.9,1.
Inceſti punitio.Leu.20.11.
Incredulitas.Iſa.21.2.Ioan 10,20.
Incredulitatis cauſa Ioan 5,44.
damna.Ioan.1,18.& 3,36.& 8,24.
punitio.Num.20,13.4.Reg.17,17.Luc.1,20.
Indigentia.Eccli.40.29.
Indulgentiæ.2.Cor.2,10.
Infamia.Prou.10,7.
infernus.Pſal.48,13 Iſaiæ 30,33.& 34.9.& 66.24.Marc.9,44.Apocal.14,9.& 19,20.& 20.15.
Infidelis.Tit.1,15.
Infideles vitandi,2.Cor.6,14.
Infirmitas.Eccli.18,21.& 31,2.& 38,9.Phil.2.27,Iacob.5,14.
Infirmitatis cauſa.Leu.26,16.Deut.7,15.& 28.27.2.Reg.24,13.4.Regum 3,27.Eccli 38,13.Ioan.5,14.& 9,3.
Infirmi viſitandi & conſolandi.4.Reg.8,29.Iob.2,11.Pſal.40,4.Eccli.7,38.Matt.25,37.Ioan.11,3.& 12,9.2 Cor.1,4.
Infirmi patientia.Ioan.5,7.
Ingrati Deo.Iob.12,6.Pſal.77,42.& 105,21.Iſa.1,2.Ier.2,5.Bar 4,7.Oſeæ 1,8.& 7,13.& 8,14.& 1,1.Lucæ.17,17.
Ingratitudinis punitio.Prou 17,13.Sap.16,29.
Ingrato in Deum dictum.Iſa.51,13.
Inimicus.Eccli.12,8.
fugiendus.Eccli.6,13.
non odiendus Prou.24,17.Eccli.8,8.
diligendus.Matt.5.44.Lucæ 6,27.
Inimico ignoſcendum.1.Reg.24,7.& 26,8.2.Reg.19,22.
non credendum Prou.26,24.Eccli.12,30.
benefaciendum.Exod 23,4.Prou.25,21.
Inimici amor.2 Reg.1,11.
Inimicitiæ cauſa.Prou.17,9.
Iniquitas.Pſal.5,7.& 77,8.Prou.10,25 & 15,9.& 29,27.Eccleſ 3.16.Sap.1,16 & 4,3.Eccli.9,17 Lucæ 16.10.

Iniquitatis damna.Prou.1,18.& 5,22.& 8,35.& 10,24.& 12,28.
Iniqui punitio.Geneſ.28,6.Iud.9,45.Iob 4,8.& 6,16.& 31,3.Pſal.2,4.& 5,11.& 9,6.& 10,6.& 11,4 & 20,8.& 36,1.& 49,18.& 56,7.& 58,7.& 67,22.& 68,23.& 72,19.& 77,30.& 80,12.& 91,10.& 93,23.& 108,6.& 128,4.& 139,12.Prou.2,22.& 11,7.& 13,5.& 28,8.& 29,6.Eccl.8,13.& 10,11.Sap 1,8.& 3,10.& 4,19.Eccli.27,28.Iſa.17,14.& 28,17.& 33,1.& 42,14.3.Reg.2,44.Iob 17,4.& 21,30.& 22,4.& 24,18.& 27,13.Amos 3,10.Mich.2,2.2.Pet.2,9.
Iniquis væ.Ier.22,13.Abac.2,12.
Iniquorum mores.Iob 24,2.Pſal.35,1.Prou.10,27.
opera.Pſal.5,10.& 9,23.& 10,2.& 11,3.& 13,3.
Iniquis dictum.Iſa.3,14.
Iniquis dicendum.Pſal.52,5.Eze.34,18.
Iniqui timor,Prou.28,1.
vox.Sap.2,10.
ſpes.Prou.10,28.Sap.5,15.
Iniquus pernicioſus.Prou.16,29.
Iniuriæ remiſſio.Gen.50,15,Luc.17,4.Matt.18,21.
punitio.3.Reg.2.8.Matt.5,22.
remiſſæ fructus.Matt.6,14.
Innocens facilè credit.Prou.14,15.
Inobedientia 2.Theſ.3,14.
Inobedientiæ grauitas.1.Reg.8,7.
punitio.Gen.19,22.Ioſ.7 15.
Inſtabilitatis cauſa.Thr.1,8.
Inſtabilitas.Prou.27,8,Eccli.5,11.Ier.14,10.
Inſtitutum.Act.5,38.
Intentio.Matt.6,22.
Intolerabilia.Prou.30,21.
Inuidia.1.Reg.18,8.Iob.5,2.Prouer.14,30,Eccleſ.4,4.Eccli.14,8.Matt.21,15.Luc.15,25.
Inuidiæ damna.1.Reg.19,1.Eccli.30,26.
Ioannes Baptiſta.Iſa.49,1.Mal.3,1.& 4,5.Matt.3,4.& 11,7.& 14,3.& 17,12.Mar.1,4.Luc.1,14.& 3,2.Ioan.1,6.
eius teſtimonium de Chriſto.ibid.
habitus.Mar.1,6.
cibus.Mar.1,6.
decollatio.Mar.6,27.
exultatio in vtero.Luc.1,40.
natiuitas Luc.1,57.
libertas.Luc.3,7.
gaudium.Ioan.3,29.
Ioannes Euangeliſta Chriſto dilectus.Ioan.13,23.& 19,26.& 20,2.
Ira.Iob.5,2.Prouer.12,16 & 15,18.& 18,14.& 27,3.& 30,33.Eccleſ.7,10.& 11,10.Eccli.10,22.& 27,33.Iacob.1,19.
Ira moderanda.Pſal.4,5.
Iræ damna Prou.29,22.Eccli.30,26.
punitio.Matt.5,22.
Irato dicendum.Matt.6,15.
Iracundus vitandus.Prou.22,24.
Iræ Dei remedium.Ezec.22,30.
Ironia.3.Reg.18,27.& 22,15.
Irriſor.Eccli.31.6.
Iudæi.Rom.9,4.& 10,2.& 11,5.Iſa.10,21.& 59,9.& 55,2.Ier.6,20,Oſe.3,4.Matt.11.28.1.Cor.10,1.
Iudæorum incredulitas Ioan.5,46.Heb.4,6.
obſtinatio.Act.7,51.& 18,6.& 19,9.Rom.10,21.
peruerſitas.Act.13,45.
impietas.Matt.23,34.
reprobatio.Iſa.29,15.Am.5,21 Matt.21,43.
cæcitas.Matt.13,13.1.Cor.3,14.
punitio.Ier.18,21.Matt.23,27.
conuerſio.Ezec.16,60.& 39,25.Oſe.2,15.& 3.5.2.Cor.3,16.
Iudæorum contra Chriſtum vox.Sap.2,12.
Iudæi Chriſtum occidunt.Matt.21,38.
Iudæis dictum.Iſa.6,9.Rom.10,19.
Iudaïca reprobata.Mal.1,10.
Iudæ malitia.Matt.26,14.Luc.22,3.Ioan.6,70.& 12,4.& 13,27.
Iudas ſe ſuſpendit.Matt.27,5.Act.1,18.
Iudæ væ.Mar.14,21.
Iudex.Eccli.8,17.& 10,1.
Iudicibus dicendum.2.Paralip.16,9.Iob.36,18.Pſal.57.1.& 81,2.Pro.18.5.& 24,23.& 28,21.& 31,8.Sap.1,1.Eccli.4,10.& 5,18.Iſai.5,23.
Iudici iniquo dictum.Deut.13,52.
Iudicum punitio.Ier.5,28.
Iudicis officium.Pſal.100,8.Eccli.7,6.
Iudicandum iuſtè.Exod.23,2.Leuit.19,15.& 24,22.Deut.1,19.& 16,18.& 24,16.& 25,1.Ioan.7,24.
Iudicij peruerſitas.Prou.17,15.
Iudicium temerarium.Luc.7.39.
vitandum.Matt.7,1.1.Cor.4,1.
Iudicare proximum.Rom.2,1.
Iudicium diuinum.1.Cor.4.4.
humanum.1.Cor.4,3.
Iuramentum.Eccli.27,15.Ier.4,2.Zach.5,4.Matt.23,30 Rom.1,9.Heb.6.16.
vitandum.Eccli.23,9.Matt.5,34 Iacob.6,12.
Iuramenti reuerentia.Ioſ.9,18.1.Reg.14,24.
Iuramenti vani punitio.Exod.20,7.
Iuramentum imprudens.Mar.6,23.
eius impia adimpletio.Mar.6,26.
Iuſtitia.Pſal.74,11.Prou.10,25.& 15,9.& 16,6.& 21,21.& 29,27.Sap.1,15.Eccli.5,7.& 18,19.& 30,15.Iſa 32,17.
Iuſtitiæ odor.Cant.1,12.
ſtudium.Eccli.27,9.
fructus.Iob.11,14.& 22,23.Pſal.33,16.& 36,29.& 40,13.& 57,12.& 83,13.& 91,13.& 111,2.& 117,15.Pro.2,22.& 3,31.& 4,17.& 10,2.& 11,4.& 12,28.& 13,6.& 14,34.

Eccl.2.26.Sap 3,7.& 5,16. Eccli. 4,29.& 11, 17.& 15,1.& 20.30. Iſai.3, 10.& 64,5.Iet.6, 16.Iacob.3,18.Apoc.22,14.
Iuſtus.Oſe.11,7.Zac.13,10.2. Ioan.3,22. 2. Pet. 2 8.1.Ioan.2,29.& 3,2.Apoc.22,11.
Iuſtus quis.Ezec.18,5.
Iuſtus Deo curæ.Dan.14,36.
Iuſti protectio. Gen.15, 1. & 19,22. & 32,24. & 35,5.& 39, 2. & 46, 3. Exod. 8, 22. & 9, 6. & 11,7.& 15,23. 1. Reg. 2,9. & 18, 13.2. Reg.8, 6.& 22, 32.3. Reg.17,4. & 19,5. 2. Paral. 11, 10. & 26, 5. Iob 1, 10. Pſal. 3, 4 & 7.10. 9, 4.& 22, 1. & 26, 5. & 27, 8.& 28, 11.& 33, 20. & 36, 17.& 54, 23. & 58, 10. & 60, 3.& 68,3 .& 88,22. & 90,10.& 96, 10 & 101,29. & 117, 23.& 124,3.& 139, 8.& 144,20.Prou. 2.7 Sap.3, 1. Eccli.12, 15. & 35,22.Ier.45. 5. Dan.3,49.& 6,21.Ioël 3,16.Ion.2,1.Act.7,9. 2.Tim.4,16.
Liberatio. Gen. 7, 1. & 8, 1.& 15, 14. & 19, 11. Ezec.9,6.Act.5,19.
merces.Gen.15,1. Pſal. 16,15. & 17, 21. Prou. 11, 18.
afflictio. Gen.15, 13. 2. Reg. 15, 30. Tob 2,9. Iob 1, 11.&7, 20.& 23, 10. Cant.2, 2.1.Mac. 2, 29. Ioan. 16,20.Act.4.3.2. Tim.3, 12.Heb. 11,36.
meritum Geneſ.19,29. 3.Reg.11,12.& 15,4. 4.Reg 8,19.& 13,23.Pſal.105,23.
profectus.1.Reg.3.1.& 5,10.
perſecutio. Exod.1, 12. Pſal.3,1.& 10,2. Ioan. 16, 2. Act. 5, 18. & 9, 24.& 13, 50. & 14, 18. Apoc. 12, 7.
Irriſio.Act.2,13.
ſocietas.Geneſ.30,27. 1.Reg. 16, 23.1.Par.12, 18.
proſperitas.Iſa.30,23.
proſperitas poſt aduerſa Geneſ 41, 39.Iob. 42, 10.
humilitas. 1. Reg. 18,18 4 Regum.6,5. Pſalm. 130,1.
reuerentia.1.Reg.18,12.
error.1.Reg.19,29.
libertas.3.Reg.18,17.& 21,20.4.Reg.3,15.
robur.3.Reg.18.46.Prou.28,1.
zelus 3. Reg.19, 10. Pſalm. 118, 13.& 138,21. 1.Mac.2.7.
virtus.4 Reg.2,8.& 6,6.
grauitas.4 Reg.5.9.
benignitas.4.Reg.6,21.
laus.Iob 1,1.& 2,3.Iſaiæ 20,16.
perfectio.Iob 27,1.& 31,7.
opera.Iob 29,15.Pſal.1,1.
deſideria. Pſalm. 13,7 & 16, 4.& 52,7. & 54,7. & 62,1.& 66,1. & 67, 1.& 72, 25.& 83, 2. & 103,35.& 1,8, 5. & 119,5. & 136, 8. & 141, 8. Iſa.26.9.Ier.17,16.
vox.Pſal.39,9.
ſtudium Pſal.29,9.Prou 21,12.
frugalitas.Pſal.36.16.
miſericordia. Pſalm. 36. 21. Prouerb. 13, 14. & 29,7.
diuitiæ.Pſal.15,5.& 118,57.
ſpes.Prou.10,28.
verba.Prou.10,21.Ier.17,16.
conſolatio. Prou.12,21.& 13,9.
pax Ier.17,16.
defenſio diuina. Ier.50,33 & 51,36.
mortificatio.Cant.1,5.
ira Ion. 4,1.
peccantis punitio.Eze. 18,24.& 33,12.
Iuſto dictum.Iſa.43,4.
Iuſtum etiam mali reuerentur.Mar.6,20.
Iuſtos perſequentium punitio. Exod. 14, 27. 3.Reg.13,4.4.Reg.1,10.& 2,23.
Iuſti in luce verſantur.Exod.10.23.
Deo familiares 3.Reg.19,9.Ion.4,9.
eis adhærendum.4.Reg.2,2.
contemnuntur.4.Reg.9,11.Iob 12,4.
cur tribulentur.Tob.12,13.
non lædendi.Prou.17,25.& 24,15.
in peccato non permanent.Prou.14,16.
exaudiuntur.Iſa.65,24.
ſignantur. Ezech.9,4.
Iuſtorum vita Tob.14,4 Pſalm.21, 31. & 15,4. & 36,30.& 51,10. & 100,2.& 115,5. Prouer. 15,19 & 14,31.Sapien. 4,7.Iſa. 57, 1.Luc.1,6. Phil.3,20.
Iuſtis dictum. Luc. 12,32,2. Ioan 8. Apoc.2,2 & 3,11. dicendum. Tob. 13, 10. Pſalm. 31, 25. Eccli.2,7.
Iuſtificatio. Actor.13, 38. Rom.1, 17.& 3, 20. & 4,5.Galat.2,16 & 5.4.
Iuſtificato dictum.Rom.5,1.
Iuuenis. Tob.1,4. Prouerb.20,29. Eccli.25,5 & 32,10.Thr.3,27.Tit.2,6.1 Pet.5,5.
Iuuenis inſtitutio,Pſal.118,9.
virtus.2.Mach.7,24.
mors.Sap 4.10.
Iuueni dicendum.Eccleſ.11,9.& 12,1.

L

LAbor Prou. 16,26. Eccleſ. 2, 24.& 5,11 & 6, 7.Eccli.10,30.2.Theſ.3,10.
Laboris fructus.Prou.14,4.
Labor vanus.Eccleſ.2,22.
Raborandum pro æterna requie. Gen. 49,15.
Laboranti dicendum. 2, Par.15,7.Iob 5,7.Pſal. 127,2.
Lacrymarum fructus.Pſal.125.5.
Lætitia.Pro.16,24.Eccleſ.7,5.Eccli.30,33.
Lætitia bona Eccleſ.3,12.
Lætitia in Deo.1.Reg.2,1.2. Eſdr.8,9.& 12, 42. Pſ 9,16.& 31,11.& 14,9 & 63,11. & 67,11.& 69, 5.& 83,3 & 89,14.& 91,5.& 104,3.& 117.15.& 118,14.& 149,2.Ioel.2, 23. Abac.3,18. Zach. 10.7 Luc 1.47.

Laicis ſacra non tractanda. Leuit. 10, 1. Nu. 1, 51. & 3, 10. & 4, 15. & 18, 7. 2. Reg. 6, 6. 2. Paral. 26, 18.
Laus. Prouer. 27, 21. Eccli. 11, 2. & 15. 9. & 27, 8. 1. Cor. 11, 2.
Laus propria. Prou. 27, 2.
Laus Dei vide Deus.
Laſciuia. Matt. 5, 28.
Laſciuis dictum 1. Cor. 6, 15.
Latronis oratio. Luc. 23, 42.
Lazari ſuſcitatio Ioan. 11, 43.
Lector. 2. Eſd. 8, 8.
Leo Prou 30, 30.
Lepræ cognitio. Leu. 13. & 14.
c auſa. Exod. 4, 6. Num. 12, 8. 4. Reg. 5, 27. & 15, 5. 2. Par. 26, 18.
mundatio. Exod. 4, 7. Num. 12, 15. 4. Reg. 5, 14. Matt. 8, 2. Luc. 17, 14.
Leproſorum ſeparatio. Leuit. 13, 49. Num. 5, 2. 4 Reg. 15, 5.
Lex. Prouerb. 28, 4. Rom. 3, 16. & 4, 15. & 7, 7. 1. Tim. 1, 8. Heb. 7. 12.
Lex Dei. Iob. 11, 5. Eccli. 33, 3. Bar. 4, 1. Matt. 5, 18.
Legis Dei violatæ punitio. Matt. 5, 19.
Lex naturalis. Rom. 2, 14.
Lex vetus. Rom. 4, 14. & 5, 20. & 10, 4. 1. Cor. 10, 1. 2. Corint. 3, 7. Galat. 3, 10. Hebr. 9, 9. & 10, 1.
Lex noua. 2. Cor. 3, 7. Iſa. 2, 11.
Lex vetus grauis. Exod. 17, 12. Act. 15, 10.
Legis veteris reprobatio. Pſalm. 49. 7. Iſai. 1, 11. Heb. 7, 18.
Lex Dei in ore. Exod. 13, 9.
Legis diuinæ ſtudium. Pſal. 118. Eccli. 32, 19.
amor. Pſal. 118. 162.
memoria. Pſal. 118, 93.
meditatæ fructus, Pſal. 118, 99.
obſeruatæ fructus. Prou. 29, 18.
rectitudo. Prou. 8, 8.
Legis obſeruatio. Matth. 8, 4. Luc. 2, 41. Iacob. 2, 10.
Legis tranſgreſſoris oratio. Prou. 28. 9.
Liber vitæ. Exod. 32. 32. Pſalm. 68. 29. Phil 4, 3. Apoc. 3, 5. & 20. 12. & 21, 27.
Libellus repudij. Deut. 24, 1. Mal. 2, 16. Matt. 19, 7. Mar. 10, 4.
Libri. Eccleſ. 12, 12. Apoc. 5, 1. & 10, 9.
Libri prohibiti. Act. 19, 19.
Libertas. 2. Cor. 3, 17. Gal. 5, 13. 1. Pet. 2, 16.
Liberum arbitrium. Ioſ. 24, 15. Eccli. 15, 14. Iſa. 1, 19.
Liberalitas. 2. Eſd. 5, 10. Eccli. 4, 36. & 31, 28. & 33. 20.
Liberato poteſtate diaboli quid faciendum. Marc. 5, 18.
Liberatorum gratiarum actio. Exod. 15, 1.
Liberati perſecutione. Iſa. 14, 3.
Libidlo. Dan. 13, 8. Oſe. 7, 6.
Lingua. Prouerb. 15, 4. & 18, 21. & 26, 28. Eccliſ. 4, 29. & 9, 25. & 14, 1. & 19, 17. & 22, 32. & 28, 18. & 40, 21. Iacob. 1, 26. & 3, 1.
Linguæ cuſtodia. Pſal. 38, 1. Prou. 13, 3. & 21, 23. Eccli. 23, 17.
damna. Eccli. 28, 21.
Linguarum donum. Act. 10, 46. & 19, 6. 1. Cor. 14, 18.
Lis. Prou. 16, 28. Eccli. 8, 1. 1. Cor. 6, 4.
Locus. 2. Mach. 5, 19.
Loci ſancti reuerentia. Exod. 3, 5. Ioſ. 5, 15.
Longanimitas. Abac 2, 3.
Loqui. Eccli. 11, 8. & 22, 14. & 32, 6. & 37, 11. 1. Cor. 14, 11. Iacob 1, 19. & 3. 2.
Loquendum quid. Nu. 23, 12. Pſal. 16, 3.
Loquentis geſtus. Act. 26, 1.
Loquacitas. Prouer. 25, 28. & 29, 20. Eccleſ. 5, 2. Eccli. 19, 5.
Loquacitatis damna. Pſal. 139, 12.
Loth. Sap. 10, 6.
Lotio pedum. Geneſ. 18, 4. & 19, 2. & 43, 24. & 24, 32. Ioann. 13, 4, 14. 1. Timot. 5, 10.
Lucas 2. Cor. 8, 18. Col. 4. 14.
Lucifer. Iſa. 14, 12. Ezech. 28, 12. & 31, 7.
Ludus Gen. 21, 9.
Luctus. Pſal. 16, 13. Eccleſ. 7, 3. Ier. 9. 1. & 13, 17. & 14, 17. Thr. 5, 15. Dan. 10, 2.
Lux. Eccleſ. 11, 7. 1. Ioan. 1, 7.
Luxus. Eccli. 11, 29.
Luxuriæ mala. 3. Reg. 11. 1.
punitio. Geneſ. 6, 3. & 19, 24.

M.

MAgdalena. Matth. 26, 6. Marc. 14, 4. & 16, 9. Luc. 7, 37. & 10, 39 Ioan. 11, 29. & 12, 3. & 20, 11.
Magiſter. Iacob. 3, 1.
Magiſtratus. Prou. 28, 12. & 29, 2. Eccleſ 8, 9. Eccli. 7, 4. & 10, 1.
Honorandus. Eccli. 7, 4.
Magiſtratus malus. Ier. 6, 28.
Magiſtratui iniquo dictum. Iſai. 10, 1. & 28, 14. Mich. 3, 1.
Magiſtratuſ dicendum. Sap. 6, 2. Ier. 22, 3. Ezech. 45, 9.
Magnatibus dictum. Ier. 25, 34.
Magnificat. Luc. 1, 46.
Magorum aduentus. Matt. 2, 2.
adoratio. Matt. 2, 11.
Maledictio vitanda. Nu. 23, 8 Rom. 12, 14.
Maledictus quis. Ier. 11, 3 & 17, 5. & 48, 10.
Maledicere. Prou. 26, 2.
Malignus Eccli. 27, 25.
Malignis væ Iſa. 29. 35.
Malum nunquam faciendum. Rom. 3, 8.
permittitur à Deo propter bonum. Gen. 45, 8.

eius occaſiones vitandæ. Eccli.3,27.
Mali.Prou.14,19.Eccleſ.8,11.
Malorum mores. Pſal.93,3.& 105,24.Prou.1.
13.Phil,3.18.
proſperitas.Ier.12,1.Iob.21,7.Pſal.72,3.
punitio.1.Eſd 7,26.
Mali non imitandi. Prou.3,31.& 24,19.
vitandi.Exod.23,32 &34,14.Ioſ.23,12.Prou.4,
14.& 24,1.Eccli.7,2.& 12,13.1.Cor.5,6.
Malorum ſocietatis damna.Eccli.13,1.
Malorum opera Deus vtitur. Ezech.29,18. Matt.
7,22.Mar 9,38.Luc.9,49.
Malis dictum Matt.23,32.
Malum non reddendum pro malo. Prou.20,22.
Rom. 12,14.1.Cor 4,12.1.Pet 3,9.
Manna.Exod.16,15.Num.11,7. Deut.8,3.Ioſ.5,
12.Pſal.77,24.Sap.16.20.Ioan.6,31.
Manſuetudo. Eccli.10,31.
eius fructus.Pſal.36,11.& 146,6.& 149,4 Prou.
3,34.Eccli.3,19.
B.Maria.Pſal.45,5.Prou.31,29. Cant.4,7.& 6,9.
Eccli.24,24.Apoc.12,1.
Mariæ virginitas.Ezec.44,2. Luc.1,34.Iſa.7,14.
turbatio Luc 1,29.
humilitas.Luc.1,37.
caritas: Luc.1,39.Ioan.2,3.
laus.Luc.1,42.
prudentia. Luc.2,19.
fortitudo.Ioan.19,25. Prou.31,10.
fides Luc.1,45.
ſpes Ioan.2,5.
modeſtia. Luc.2,48.
benignitas.Luc.1,40.
paupertas. Luc.2,7.
patientia.Luc.2,35.
Maria mater Dei,Luc.1,43.
beata.Luc 1,45.
Mariæ Aſſumptio.Cant.3,6.& 4,7.& 8,5.
figuræ,Gen.6,14.Exod.3,2.& 25,10.Num.17,8,
Iud.6,37,3.Reg 10,18. Ezech 44,2. Dan.2,34.
nempe in Arca Noe,Rubo,Arca fœderis,virga.
vellere,throno,porta, monte. & Gen.24,51. &
30,32. Iudit.13,8. Heſter.2,9. & 7,3. nempe in
Rebecca, Rachel, Iudith Heſter.
nomina,nempe ſtella.Nu.24,17.ſol. Pſal.18,6.
Regina. Pſal.44,10.
tabernaculum.Pſal.45,5.Ciuitas Dei.Pſal.86.3
mater dilectionis.Eccli.24,24.
Mariti officium & auctoritas.Gen.3,16.Nu.5,12.
& 30,7.Deut 22,5.& 24,1.Prou.5, 18.& 18,
22.& 31,10.Eccleſ.9,9.Eccli.7,28.& 9,1.& 25,
2.& 26,1.Mal.2,14.1.Cor.7,3.& 11,3.Epheſ.
5,22.Col.3,18.Tit 2,4.1.Pet.3,1.1.Tim.2,11.
Maritus à parentibus datos. Geneſ.24,50.Tob.
7,15.
Martha. Luc 10,38.Ioan.11,20 & 12,2.
Martyres.Sap.5,4.Apoc.6,9.& 7,14.
Martyrum conſtantia,2.Mach.7,1.
Martyri dictum. Luc 12,11.& 21,12. Apoc.2,10.
Matrimonium. Tob. 7,15.Matt.19,4. 1.Tim.5,
14 Heb.13,4.vide Coniugium.
Matrimonij inſtitutio.Gen.2,24.
vinculum. Matt.5.32.& 19,6.Rom.7,2.1.Cor.
7,10.
abuſus eius punitio.Gen.38,10.Tob.6,17.
Matrimonium ſacramentum.Epheſ.5,32.
Matris amor.Tob.5,23.& 10,7.& 11,5.
honor.3.Reg.2,18.& 3,24.
conſilium.Gen.27,8.
Medicus.Eccli.10,11.
honorandus.Eccli.38,1.
Medicina. Eccli. 18,20.& 38,21
Meditatio. Gen.24,63.Pſal. 76,7.& 142. 5.Ec-
cleſ.12,12.
Melchiſedech. Gen.14,18.Heb.7,1.
Mendacium.Prou.10,4.& 2,22.& 13,5.& 20,17.
Eccli.20,& 26.Ier.8,10.
Mendaeij damna.Prou.19,9.
punitio.Pſal.5,7.
prohibitio. Exod.27,7.Leu.19,11.Eccli.4,26.
& 7,13.
Menſura & pondus. Deut.25,13. Leuit.19,35.
Prou.11,1.& 16,11 & 20,10.Ezec.45,10.Amos.
8,5.Mich.6,10.
Mercator.Eccli.26,28.
Mercenarius.Eccli.7,21.Ioan.10,12.
ei ſoluendum ſtatim Deut.24,14. Eccli.34,25.
Meretrix.Prou.23,26.Eccli.9,10.
Meretricium prohibitum.Deut.23,17.
Meretricis mores, Prouer.5,3.& 9,13.
Meretricis vox.Oſe.2,5.
Meritum operum. 1.Reg.26, 23.2.Reg.22, 21.
Eccli.10, 31.& 16,15.& 38,18.1.Tim.6,19.2.
Tim.4.8 Heb.6,10.
Michael. Dan.10,21.& 12,1.Iud.9,Apoc.12,7.
Miles.Eccli.26,25.
Militis laus.2.Reg.23.38.
Militibus dicendum. 1.Paral.19,13. 20.Paral. 2,
15.& 37,7.Luc.3,14.
Militia ſpiritualis.2.Cor.10 3.
Militis Chriſtiani vox.2.Reg 10,12.
Miniſtrorum Eccleſiæ poteſtas.Matt.18.18.
Miraculum.2,Mach.5,11.Matt.7,22.Act.87.vide
Sancti.
Miraculi fructus.Ioan.2,11.
Miſeria.Iob.3,20.
Miſericordia. Prou,14,21.& 21,21.Eccli.35,4.&
40,24 Oſe.6,6. Matt 9, 13.Luc.6,36.Heb,13.
3,vide Eleemoſyna.
Miſericordiæ fructus. Prou.11,17.& 15,27.& 16,
6.& 19,17.& 21,3.Eccli.16,14.
Miſericordiæ commendatio.Prou.3,3.
Miſſæ ſacrificium.Mal.1,11.Pſal.109,4.Dan.11,
31. Luc. 22, 19. Act.13,2.1.Cor.10,16.& 11,
23.Heb.5,6.
Modeſtia.Prou.17,24.& 22,4.Eccli.19,26.& 21,
26.Phil.4,5.
Moribus Eccli.10,31.vide.Infirmitas.

Mors. 2.Reg.14, 14. Iob.3,17.& 15,12 .& 14.10. Pſal.88,49.Prou.11,7.Eccl.2,16.& 3,19.& 9, 4 & 11,3.Sap.1,24 Eccli.10,13.& 14,18.& 40, 11.& 41,1.Iſa.50.10.2.Cor.5,1.Rom.14,7.
Mortis cogitatio. Iob 14,14. Eccli.14,12.& 38, 22.
Mortis memoriæ fructus. Eccli.7,40.
Mors glorioſa.2.Mach.6.31.
Mors quæ optanda.Num.23,10.
Mortis timor facit Deo obedire.Exod.12,33.
Mors filij patrem crucians.Gen.37.34.
Mortuum amicum dolere.2.Reg.1.26.
Morti ſe offerre pro amico.Iud.5,2.
Mortuum flere.Geneſ.23,1.Num.20,29.Deuter. 34,8.1.Regum 25,1.2.Reg 3,32.3.Regum 13, 30.2.Paral.35,24.Iudith 16,29. Eccli. 22 , 10. 1.Mach.2,70.Act.8,2.
Mortis hora incerta, Eccleſ.9,12. Matth.24,43. Lucæ 12,40.
Mortificatio. Deut.10,16.2.Reg. 33,15.Cant.5.5. Eccli.18,30. Matth.5.29. & 18,8. Luc.17,32. Gal.5,24.Col.3,5,2,Tim.2,11.
Mortificationis fructus.Ioan.12,24.
Moſes. Act.7.22. Hebr.3,5.& 11,23.2.Cor.3,7. Matt.17,3.Eccli.45,1.
Multiloquium. Prouer.14.23.Eccli.7.15.
eius damna. Prouer.10,19. Luc.6,35.
Munditia.Prouer.21,8.
Mundanda quæ.Luc.11,39.
Mundus. Pſal.136 1,Eccleſ.3.11.Ioan.7,7.& 15. 18.&17,9.1. Ioan.2,15.&3,1.& 5.4.
Mundi creatio.Gen.1.2.Pet.3,5.
Mundi renouatio.Apoc 21,1.
finis.Iſaiæ 51,6.2.Pet.3.7.Apoc.10,5.
mores.Pſal.52,4. & 54,10. & 56,5. &61,10.& 63,4.
vox.Exod,5.2.Sap.2,6.
tumultus.Matth.24.6.
impedimenta.Exod.5,8. & 12,36.1.Eſd.4,4.
vanitas. Eccli.2,4.
peccata. Sap.14,25.Iſa.2,7. & 59,3.Matt.24, 10.2.Tim.3,1.2.Petr.2,12.
Mundum relinquere.Geneſ.12,1.Exod.6,1.& 13, 18.Iſaiæ 52,11.& 21,14.& 55, 12.Ierem. 51, 6.Apoc.18,4.
Mundum relinquentibus ipſe prouidet. Exod. 3.21.
Mundum relinquētium perſecutio diaboli. Exo. 14,5.
tentationes.Exod.14,10.& 16,2.& 17,2.Num. 11,4.& 14,1.& 20,1.& 21,4.
protectio diuina, Exod.13,22. & 16,4.Deut.2. 7,31.3.
Mundani placandi donis & honorandi ne noceant.Gen.32,13.& 33,3.
vitanda eorum ſocietas.Geneſ.46,33.
non habendi odio.Deut.23,7.
non imitandi.Leuit.18,1.
Mundani Prouerb.1,7.& 13,19. Iſa.59, 6.Matth. 11,16.1.Ioan.4,5.Iudæ 12.
Mundanorum prudentia.Luc.16,8.
punitio. Iſa.24,16 & 30,12.
Mundanis væ.Iſa.31.1.Apoc.8,13.& 12,12.
Mundanis dictum.Matth.16,2.
Mundanis dicendum.Mal.4, 3.Ierem.2,18.Soph. 1,7.Am.6,5.
Munera.Prouer.21.14.Eccli.20,31.
non accipienda. Exod.23.8. Deuteronom. 17, 19. Iob 15, 34. Prouerbiorum 15 , 27. & 17,23.
Accepta.Act.28,10.Phil.4,18.
repudiata. Geneſ. 14 , 22.4.Reg.5,16. Daniel. 5,17.
offerenda Principi.Geneſ.43,11.
Murmuratio prohibita.Leuit.19,16.Sapien.1,11. 1.Cor.10,10.
Murmurationis contra Deum punitio. Num.11, 1.& 14,27.& 16,46.& 21,5.
Murmurationis contra prælatum punitio.Num. 12,1.& 16,31.
Muſica.4.Reg.3, 15. 1.Paral.6.31.& 15,16.& 23. 5.2.Par.5,12.& 7,6.
Mutuum.Prouerb.22,7.Eccli.8,15.
Myſteriorum reuerentia.Num.4,5.
Myſteria non quibuſuis communicanda. Matt. 7,6.
Myſteria quibus reuelentur, Matth.11.25.

N.

NAuigatio. Sap.14.5.
Negligentia. Prouerb,10, 5.& 18,9.& 21,5. Eccli.4,34.& 7,34.
Negligentiæ damna. Prouerb. 10, 4. & 12,24. & 21,24.
punitio.Luc.19,22.
Negligentium exhortatio.Ioſ.18,3.
Negligentibus dicendum.Iſa.21,12.
Negare Deum.2. Tim.2,12.
Negotiorum damnum.Eccli.29.26.
Nobiles. 2 Eſdr.3.5.
Nocere.Prouerb.26,18.
Noë Sap.10 4.Hebr.11,7.
Nouitates.1.Tim.6,20.
Nouum nihil.Eccleſ.1,10.
Nouitio dicendum.Eccli.2,1.
Nox.Act.20,8.
Nuntius.Prouerb.13,17. &25,13.
bonus.Prouerb 25,25.
ſtultus Prouerb.26,6.
Nuptiæ à Chriſto honoratæ.Ioan.2,2.
Nurus amor.Ruth.1,6.

O

OBedientia.Prouerb.15,28.& 21.28.Eccleſ.4. 17.Rom.13,1.
Obedientiæ commendatio.1.Reg.15,22.

præmium.Gen.22,16 & 26 4.
Obedientia prompta.Gen 22,3.
Obedientia debita parentibus.Ier. 35, 5. Epheſ. 6,1.Col..3,20.
Deo.Iacob.4,7.
Prælatis.Heb 13,17.
Principibus.Tit. 3,1.1.Pet.2,13.
Oblationes.Eccli.7,35.& 14,11.& 34,21.& 35, 6.Mal.1,13.vide Offerre.
Oblationum fructus.Prou.3.9.
Oblationes impiorum. Geneſ.4, 3.1.Regum 15. 21.Pſal.39, 7.& 49,7.Prouerb.15,8.Eccli.35, 15. Iſaiæ 1, 10, Ieremiæ 6,20. Oſe.5, 6.Mich. 6,7.
Obliuio.Eccleſ.1,11.& 2,16.
Obſtinatio.Prou.21,29. Ier.17,1.& 18, 11. Oſe. 5.4.Amos 4,9.
Obſtinationis punitio.Ec.3,27.
Obſtinato dictum.Ier.13.23.
Obſtinati derelictio.Iere.51,9.
Occupatio.Eccli.11,10.Luc.10,41.
Occultum proximi peccatum non reuelandum. Eccli.19,10.& 27.19.
Oculi.Prou.27,20.Eccleſ.1,8.
Oculorum damna. Thr.3.51.2.Reg.11,1.
custodia Iob.31,1.Eccli.42.12.
Oculi mentis Num.24, 3.Deut.29,4 Iſaiæ 6,9. Lucæ 24,29.Act.26.18.Apoc.3,19.
Odij damna. Prou 10,12.
punitio.Eccli.27,32.
Odit quæ Deus.Prou.6,16.& 8.13.
Oeconomi partes.Gen.41,33.
Offerte Deo.Gen.4,1.
Offerendum Deo quale, Leu. 22,21. Num. 18, 29.Deut.17,1.
Offerendum in Eccleſia. Exod. 23,15. & 32,14. & 34,16. Deut.16,17.
Officium.4.Reg 4,13.Dan.2,49.
Officium cuique ſuum agnoſcendũ. Exo.19, 24.
Officialibus Reip.dictum Luc.3,13.
Opera.Eccli.14,20.& 33,23.
Opera bona.2.Eſd.5, 19.& 13,14. Pſalm. 4, 6. & 14,1. & 23,3.Prou.21,15. Eccli.14,17.2.Cor. 8,11. & 9, 6 Gal.6, 10. Eph.2, 10. Tit.3 8.Iacob.2,12.1.Pet.4,10.
Operum bonorum fructus. 2.Par.12, 12. & 19,3. Tob.12, 12.Pſalm. 36.34 Sapien. 3,15.Ioan. 13,17.
Operum bonorum neceſſitas.Matt. 7, 19. & 20, 1. Lucæ 3, 9.& 6.46. & 13,6.Rom. 2, 13. Iacob.2,14.
meritum. Pſal. 118, 112. Matth. 5, 12. & 20. 8. Luc.6,23.1.Cor 3,8.Heb.6,10.
Operum intentio.Matt.6,1.
examen diuinum.1.Cor. 3,13.
retributio. Prou.12. 14 Ezech. 18, 30.Oſe. 12. 2.Abd. 1, 15, Matt.16, 27.Rom.2,6.Theſ.1,6. Apoc 20,12.& 22,12.
Operandum ſemper bene.Eccleſ.11,6.
& iuxta Dei voluntatem.Num.9,19.
Operando diſcitur.Prou 2,8.
Opportunitas.Eccleſ.8.6.
Oratio.Eccli.18, 22.& 35, 1. Dan. 6, 10. & 9,3. Matth.7, 7. & 17,21.Act. 10,4, 1.Timoth. 2, 8. Iacob. 1, 5. & 5, 13.1, Petri 4,7. 1. Ioan. 3,22.
Orationis locus.Matt.14,23.Mar.1,35.Act.10,9.
impedimenta.Pſal.65,18.
commendatio.Tob.12,8.Eccli.7,10.
ſtudium Geneſ.32,24. Pſal.118,147. Phil.4. 6. Col. 4,2.
inſtantia & perſeuerantia. Gen.32,26.Pſal.29, 9.& 68,4 Luc.11,8.& 18,1.
attentio.1.Reg.1,13.
vis.Exod.17,11. Ioſ.10,12.Iud.15,18, Iſa.38,2. 2.Mach. 3,33 Matt.21.22.& 26, 42.Ioan. 14, 13.Iacob.5,16.
forma,1.Par.29,10. 2.Par.20,5.2.Eſd.9,6.Tobiæ 4,20.Iudith 9,17.Pſalm.4,1.& 11,1.& 15, 1.& 16. 5.& 17,29.& 24, 4. & 26, 7.& 27, 1. & 30,1.& 38, 13.& 39, 12. & 55,1. & 60, 1.& 64,6.& 67,29. & 69, 1. & 83,9.& 85,2.& 98, 13.& 105,4 & 107,7.& 128,18. & 139,7. & 140,1.& 142,8.& 143. 7. Sap. 9, 1. Eccli. 23, 4.Iſaiæ 38,20. & 63, 15. Ieremiæ 17, 14. Bar. 2, 14.Dan.9,4.2. Machab. 1, 24. Matth. 8, 2. & 9,27. & 15, 25. & 20, 30. Mar.1, 40. Lucæ 5,12.
fructus.4 Reg. 13, 4. & 20, 2.2.Par 14,11. Iob 8, 5. Pſalm 4, 2. & 36. 5. & 54, 17. & 76, 1. & 103, 44, & 106, 6. Prouerbior. 16, 3. Dan. 2,17.
Orantis habitus 3.Reg.8,54.& 18,42.Actorum 20,36.
Orandum mane Sap.16,28.
ſemper.Iſaiæ 62,6.
pro regibus.Iere.29,7.
pro omnibus.1.Tim.2,1.
confidenter.Lucæ 11,11.
Orandum quomodo.Matt.6, 5. Mar. 11,25.
Oratio iuſti. Gen. 19, 20. & 20, 17 & 25, 21. 3. Reg. 13, 6.& 17, 19.& 18,36. 4.Reg. 4, 32.& 6,18. Prou.15,29.Eccli.35 20.
peccatoris. 1. Reg. 28, 15. Iob 10, 20. & 13, 23. Pſal. 6,1. & 24,11.& 37, 1. & 38, 9. & 40. 5. & 84, 5. & 85, 1. & 118, 176. & 142, 1. Iere. 31,18.
martyris.2.Mach.6,30.
tribulati.4. Reg. 19,14. 2.Mach.11,6.& 13.10. vide Tribulatus.
morientis.Pſal.30.6.Act.7.60.
ſperantis.Pſal.32,22.
pro Rege.Pſal.71,1.
pro alio. Pſ.19,1. Matt.8,5 & 17,15. Col. 4.12.
pro tribulato.Pſal.19,1.
pro Eccleſia.Pſal.27,8.& 50.20. & 72, 1. & 73, 1.Iere.14,10.
pro populo.2.Eſdræ 1,4.

pro perſequentibus. Act. 7, 60.
in perſecutione Eccleſiæ. Pſal. 73, 3. & 78. & 79.
Orationes ſanctorum. 2. Mach. 15, 11.
Oratio in perſecutione, Pſalm. 16, 1. & 21, 1. & 25, 1. & 34, 1. & 37, 12. & 42, 1. & 43, 10. & 53, 1. & 58, 1. & 63, 1. & 68, 5. & 70, 3. & 73. 19. & 85, 17. & 108, 1. & 119, 2. & 122, 3. & 139, 1. & 140, 9. & 141, 7. Ieremiæ 18, 19. Thren. 1, 9. & 5, 1. Dan. 3, 42. 2. Mach. 10, 25. Act. 4, 29.
Oratio non exaudita. Deut. 3, 26. Prou. 1, 28. Ier. 7, 16. & 11, 14. & 14, 12. Thren. 3, 42. Ezech. 8, 18. Iacob. 4, 3.
Ordo. 1. Cor. 14, 40. 1. Theſ. 5, 26.
Ordinis ſacramentum. Ioan. 20, 22. Act. 6, 6. & 13, 2. & 14, 22. 1. Tim. 4, 14. & 5, 22. 2. Tim. 1, 6. Tit. 1, 5.
Ordinandorum qualitas. Leu. 21, 16. 1. Tim. 3, 2. Tit. 1. 16.
Oſculum ſanctum. Rom. 16, 16. 1. Pet. 5, 14. 1. Cor. 16, 20. 2. Cor. 13, 12. 1. Theſ. 5, 25.
Ornatus. Iudith. 10, 1. 1. Tim. 2, 9.
Otium. Prou. 12, 11. 2. Theſſ. 3, 10.

P.

Papæ auctoritas. Deut. 17, 8. Matt. 16, 18. Ioan. 21, 17.
Parcere. 2. Reg. 14, 21. Prou. 24. 29. Luc. 6, 37.
Parentes. Prou. 17, 6. vide Pater.
Parentum officium. Exod. 13, 8. Deut. 6, 20. Ioſ. 4, 21. Tob. 1, 9. Iob. 1, 5. 1. Reg. 2, 23. 3. Reg. 2, 1. Pſal. 77, 3. Prou. 1, 8. & 4, 1. & 5, 7. & 11, 29. & 13, 24. & 19, 18. & 20, 7. & 22, 6. & 23, 13. & 29, 17. Eccli. 4, 23. & 7, 25. & 8, 11. & 17, 1. & 25, 10. & 26, 13. & 30, 1. & 33, 32. & 42, 5. Tob. 10, 13. & 14, 5. 1. Mach. 2, 49. 2. Machab. 6, 24. & 7, 20. Dan. 13, 3. Matth. 10, 37. Epheſ. 6, 4. Coloſſ. 3, 21. 2. Timoth. 3, 15. Tit. 2, 4.
reuerentia. Gen. 9, 23. Exod. 20, 12. Leuit. 19, 3. Prou. 19, 26. & 23, 22. Eccli. 23, 18.
irreuerentiæ punitio. Gen. 9, 25. Exod. 21, 15. Leu. 20, 9. Prou. 20, 20.
Parentibus dictum. Epheſ. 6, 4.
Parentes relinquendi propter Chriſtum. Lucæ 9, 59.
Parentum amor. Tob. 10, 1.
Parentum filios non corripientium punitio. 1. Reg. 3, 11.
Parentes honorandi. Eccli. 7, 29.
Parentum honoris fructus. Eccli. 3, 5.
Paradiſus cœleſtis Apoc. 21, 10. & 22, 1.
Paſcha. Exod. 12, 3. Matth. 26, 19.
Paſtor ouium. Gen. 4, 2. & 37, 2. & 47, 3. Exod. 3, 1. Lucæ 2, 15.
Paſſionis Chriſti virtus. Exod. 12, 13. Nu. 21, 8.
memoria & meditatio. 2. Reg. 11, 11. Cant. 1, 13. & 4, 6. & 7, 8.
Paterfamilias. Eccli. 4, 35. & 32, 26. vide Parentes.
eius officium. Geneſ. 18, 19. Deut. 4, 9. Prouer. 12, 10.
Patris benedictio. Gen. 27, 19. & 28, 3.
Paternus amor. Geneſ. 42, 38. & 45, 28. 2. Reg. 18, 5.
Patris monitio. 1. Mach. 2, 49. 3. Reg. 2, 1. 1. Par. 28, 9. Tob. 4, 1. & 14, 10.
Pater noſter. Matt. 6, 9. Luc. 11, 2.
Patria. Matt. 13, 57. Mar. 6, 4. Lucæ 4, 24. Ioan. 4, 44.
Patientia Prou. 14, 29. & 15, 18. & 16, 32. & 19, 11. & 20, 22. & 25, 15. Eccleſ. 7, 9. Eccli. 1, 29. Abac. 2, 3. Matt. 5, 39. Heb. 10, 36. Iacob. 5, 7. 1. Pet. 2, 19. Apoc. 13, 10.
Patientiæ fructus. Luc. 21, 19.
exemplum. 2. Reg. 16, 10. Iob. 1, 20. & 2, 10.
Patientia in perſecutione. Pſal. 38, 3.
Pati. 1. Pet. 3, 14. & 4, 15.
Patiendi neceſſitas. Luc. 24, 26.
Paupertas. Prou. 10, 15. & 12, 9. & 13, 7. & 14, 20. & 15, 15. & 18, 23. & 19, 1. & 22, 2. & 28, 6. Eccli. 10, 26. & 11, 12. & 13, 23. & 25, 3. & 27, 1. Iſaiæ 14, 30. Lucæ 18, 22. Ioan. 12, 8. Iacob. 2, 5.
Paupertatis conſolatio. Tob. 4, 23. Iob. 5, 16.
fructus. Pſal. 9, 19. & 39, 18. Matt. 5, 3.
commendatio. Mar. 10, 21.
Pauper Deo curæ eſt. Iſa. 40, 17. & 25, 4.
audiendus. Eccli 4, 8.
non deſpiciendus. Prouerb. 14, 31. & 17, 5. & 22, 22.
iuuandus. Deut. 24, 19.
Pauli vocatio. Gal 1, 15. Act. 9, 3.
tribulationes. 1. Theſ. 3, 4. 2. Tim. 3, 11.
prudentia. Act. 16, 37. & 23, 6. 1. Cor. 3, 1. 2. Cor. 8, 20.
zelus. Act. 17, 16. 2. Cor. 11, 2. Phil. 1, 18.
perſecutio. Act. 18, 12. & 20, 3. & 21, 30. & 22, 22. 1. Cor. 16, 9.
miracula. Act. 19, 11. & 20, 9. & 28, 8.
opera. Act. 20, 18. Rom. 15, 18.
caritas. Act. 20, 23. & 21, 13. & 26, 29. Rom 9, 1. & 15, 25. 1. Cor. 9, 19. 2. Cor. 2, 1. & 6, 11. & 11, 28. & 12, 15. Galat. 4, 19. Phil. 1, 7. Col. 2, 1. 1. Theſſ. 2, 7.
patiendi deſiderium. Act. 20, 23. & 21, 13.
fuga. 2. Cor. 11, 32.
integritas. Act. 20, 33. & 23, 1. 2. Cor. 7, 2. & 11, 7. & 12, 13. 1. Theſſal. 2, 5. 2. Theſſal. 3, 7. Heb. 13, 18.
labores. Act. 20, 31. 1. Cor. 4, 11. & 15, 10. 2. Cor. 1, 8. & 4, 8. & 7, 5. & 11, 23. Col. 1, 24. 1. Theſ. 2, 9. 2. Theſ. 3, 7. 2. Tim. 2, 9.
prædicatio. Act. 28, 30. 1. Cor. 2, 1. 2. Cor. 11, 7. 1. Theſſ. 1, 5. & 2, 1.
deſideria Rom. 1, 11. 1. Theſ. 3, 10.
gaudium. Rom. 16, 19. 2. Corinth. 7, 4. Phil.

1, 18.

5,18.1.Theſ.2,19.& 3,6.Phile.7.
ſapientia.1.Cor.3,10.
modeſtia.Phile.8.
iuramentum.2.Cor.1,23.
ſinceritas.2.Cor.2,17.
vincula.Phil.1,12.
reprehenſio Gal.3,1.
gloriatio.2.Cor.7,14.& 10,13.& 11,10.& 12,5.Gal.6,14.
benignitas.2.Cor.10,1.
peccata.1.Tim.1,13.
epiſtolæ.2.Cor.10,10.2.Pet.3.15.
fides.2.Tim.1,12.
raptus.2.Cor.12,2.
ſtimulus carnis.2.Cor.12,7.
apoſtolatus.Gal.1,1.
miniſterium.Act.26,16.Rom.1,1.& 11,13.& 15,15.1.Cor.1,17. 2 Cor.4,1.& 5,18.& 11,7. Gal.1,11.& 2,7. Epheſ.3,2. Phil.2.16. Col.1,25.1. Tim.1,12.& 2,7, 2.Tim.1,11.& 4,7. Tit.1,3.
oratio.Rom.1,9.& 10,1.2.Cor.12,8.& 13,7. Eph.1,16.& 3,14.Phil.1,9.Col.1,9.2.Theſ.1,11.2.Tim.1,3.
gratitudo.Rom.16,4.
mortificatio.Gal.6,17.
auctoritas.1.Cor.5,3.2.Cor.13,2.
poteſtas.1.Cor.9,4.& 10,6.2.Cor.13,10.
perfectio.1.Cor.9,12.2.Cor.5,13.Gal.2,19. Phil.1,21.& 3,8.& 4,11.
gloria.1.Cor.9,15.2.Cor.1,12.
humilitas.1.Cor.15,9.& 16,4.1.Tim.1,15.
exemplum.2.Cor.2,15.
ſtudium.Phil.3,13.
conſtantia.2.Cor.1,17.
Paulus Eccleſiam perſequitur, Actor.8,3.& 9,1. Galat.1,13.
vas eſt electionis.Act.9,15.
flagellatur.Act.15,22.
manibus operatur.Act.18,3.& 2,34.
veteris legis ceremonias ſeruat. Act.18,18.& 21,23.
ſe defendit.Act.22,24.& 23,3.& 26,25.
officioſus eſt Act.28,3.
non læditur à vipera correptus.Act.28.4.
amatur.Gal.4.14.
petit pro ſe orari. Roman.15,30. Epheſ.6.19. Coloſſ.4.3.1.Theſſ.5.25.2.Theſ.3.1.Heb.13,18.
corpus caſtigat.1.Cor.9,26.
Petrum reprehendit.Gal.2,11.
ſe commendat.2.Cor.11,5.& 12,11.
impeditur à ſatana.1.Theſſ.2,18.
Chriſtum vidiſſe.1.Cor.9,1.
cæditur.Act.23,2.
confortatur à Chriſto.Act.23,11.
Cæſarem appellat.Act.25,10.
putatur inſanus.Act.26,24.
nauigantes conſolatur.Act.27,33.
Pax.Iſa.48,22.Pſal.75,3.Ioan.14,27.& 16,33.& 20,20.Rom.14,19.Phil.4,7.
Pacis fructus.Prou.12,20.
Pax à Deo.Iſa.26,12.
Pacis tempus.2.Mach.14,8.
Pacis ſtudium.Gen.13,8.
Pax falſa.Iere.8,11.
Pax Chriſtiana.3.Reg.4,25.
Peccatum.Prou.20,9.Eccleſ.7,21. Ezech.16,49. Matth.15,18. 1.Cor.15,56. 1.Tim.5,24. 1.Ioan.1,6.& 3,4.
Peccatum ad mortem.1.Ioan.5,16.
originale.Rom.5,12.
ex ignorantia.Gen.20,6 Num.15,20.3.Reg.15,14.
Peccatum ex peccato.2.Reg.11,14.
Peccati excuſatio.Gen.3,12.
punitio. Geneſ.3,16.& 6,5. Leu.18,24. Lucæ.12,47.
damna. Tob.12,10. Prouerb.14,34. Eccleſ.9,18.Sapient.1,3.& 16,14. Eccli.6,4. Iſa.3,11. Oſeæ 8,3. Iere.17,13.& 31,30. Ezech.18,4. Epheſ.5,5.
teſtes.Abac.2,11.
clamor.Gen.18,20. Exod.22,23. Eccli.35,18. Iacob.5,4.
occaſio.Gen.19,17.& 38,13.
agnitio.2.Reg.24,10. Pſal.37,5.& 105,6. Iob.13,15.Dan.3,28.
Agnitio in tribulatione.Gen.42,21.
agnitionis fructus.Pſal.31,5.
remiſſio.Pſal.31,1. Iſa.43.25.& 44,22. Ier.31,34.Mich.7.18.Matth.18,18. Lucæ 5,20.& 7,48.Ioan.20,23.
iteratio.Prou.26,11.
conſuetudo.Prou.10,23.
Peccandi timor.Gen.39,9.
Peccatum vitandum Prou.3,7.& 4,27. Eccli 4,31.& 7,1.& 21,1.Ezech.43,9.
Peccata occulta.Pſal.18,13.
Peccati remedia contempta.Ier.8,22.
Peccandi conſuetudinis damna.Prou.18,3.
Peccati ſtatus.Lucæ 15,14.
Peccatum in Spiritum ſanctum. Matth.12,31. Mar.3,28.Lucæ 11,15.& 12,10. Heb.6,6.& 10,26.1.Ioan.5,16.
Peccatum ex malitia. Num.15,30.Eccli.10,14. Matt.28,13.Ioan.11,49.Act.4,18. Heb.6,5.& 10,26.
Peccator.Pſal.48,13.Sap.1,6.& 15,10. Eccli.10,32.& 11,17.& 21,11.& 27,11. Iſaiæ 32,6. Iere.2,27.& 6,7.& 32,33.Thr.1,9. Ezech.16,15. Oſeæ 4,16.& 7,1.& 9,10.& 10,6.& 12,1.Ioel.1,17.Am.5,2.Ioan.3,20.1.Ioan,3,6. Apoc.22,11.
Peccatoris monitio Geneſ.4,7.& 19,14. Iob 19,29.
punitio Deut.31,16.& 32,20. Iud.1,7.Iob 5,3.Pſal.31,10.& 33,17.& 36,17.& 52,6.

& 57,4.& 91,8.& 105,17.& 111,10.& 118, 118.& 144,20.Prou.1, 26.& 13,21.& 19,29. Eccleſ.1, 26.Eccli.10, 16.& 16,7. & 21,10.& 26,27. & 40, 14. Iſaiæ 1,7. & 2,10.& 3, 1.& 5,1.& 10,17.& 14, 22.& 45,24. & 47,5.& 59, 11.& 65,6.& 66,4.Ierem.2,37.& 8,14.& 9,8. & 21,14.& 23, 19. & 25,8.Ezech.5, 11.& 9, 9.Oſe.2, 9.& 4, 6.& 5, 5. & 12, 14.& 13, 5. Amos 2, 13.& 4.6.& 9, 8.Mich. 2,10.& 6, 13. Soph.1, 12. 2.Mach. 12, 40. 1.Reg.16, 14.& 25,37.2 Reg.11,10.& 23,6.Eccli.3,29. Lucæ. 13,27.& 19,27.Rom.2, 12. Heb.10,26. 1.Pet. 4,5. Apocal. 2, 21.& 9,4.& 14. 9.& 19, 17.& 21,8.& 22,15.
conuerſio.Mich.4,10.Lucæ 15,17.
oblationes.Oſe.8,12.
vox.Ier.44,16.
oratio.Thr.5,21.Luc.18,13.
mores.Prou.6,12.
nulla excuſatio.Prou.1,24.
humilitas.Luc.18,13.
Peccatores conuerſi.Matt.21,31.
Peccatori dictum. Iſa. 43, 24.& 45, 22.& 46,8. & 57,4.Ier. 2, 28.& 4,3. & 5, 21.& 6,8. & 7, 11.& 15,19.& 22, 29, & 25,3.& 31, 21. & 44, 7.Ezech.16,30.& 18, 30.& 33,11.Ier.2, 36.& 4, 8.& 7, 8. & 13, 16.& 26, 13. Thren. 2, 18. Ezech. 4, 28. Lucæ. 13, 2.Rom. 2, 3.& 6,16. 1.Cor.10,22.Iacob.4,8.1.Pet.4.3. Apoc.2,16. & 3, 2.
Peccatori conuerſo dictum. Rom.5,10.& 6,2 & 7,5.Eph.2,1.& 5,8.
Peccatori dicendum. 3. Reg. 18, 21. Tob.13,8. Pſal.7,13.& 13,4,& 31,9.& 51, 1.Sap 1,12. Eccli.2, 14.& 16, 15. Deut.32,6.Pſal.74, 5.& 79,3.& 93,8.& 94.8.Prou. 9,6.Iſa. 1,16.Oſe. 9, 1.& 10, 13.& 14, 2.Ioel. 1, 5. Soph.2,1. Zach. 1, 1.Mal. 2,17.Iſa.31,6.& 33, 14.& 55, 6.Act.3,19.
Peccator Deum fugit.Gen.3,8.
Peccatorem Christus inuitat.Gen.45,4.
Peccator diaboli filius.Ioan.8,44.
Peccatori væ. Oſe.7,13.Mich.2, 1.Iſa.1,4.& 5, 18.& 45,9.
Peccator odit ſe monentem.Exod.10,28.
Peccator maledictus.Deut.27,16.
cæcus.Deuter.32,28. Iob. 5,14. Pſalm. 72, 11. Prouerb. 4, 19. & 14, 22.Sapien. 1, 22,Eccli. 11,16.
ſeruus.Ioan.8,34.
timidus.Sap.17,11.
ſtultus.Prou.24,8.
Deo odioſus.Prou 3.32.Eccli.12,7.
Peccatorem Deus monet.1.Reg.12,1.
vocat. Ier. 3,22 & 4,1.
inuitat.Ier.3,1.
Pecunia. Eccleſ.10,19.
Pentecoſte. Act.2,1.
Peregrini bene tractandi. Geneſ. 18, 1. Exod. 22,21. & 23, 9. Leuitic.19,33. & 23,22. Numer. 15,14. Deuteronom. 10, 18.& 14,21.& 24. 14. & 26,11.Ezech.22,29.& 47,22.Zach. 7.10.
Pergrinatio.Eccli.29,30.
Peregrinatio religioſa. 3.Reg.8,41.4.Reg.5,10.
Periurij punitio.2.Reg.21,8.
Perfectio.Matth.19.21.1.Cor.13,10.1.Eſd. 3, 12. Hec.5,14.
Perfecti vox.Rom.8,35.
lapſus.Heb.6,4.
Perfectioni ſtudendum. Gen.17,1.Deut.18,13. Matt. 5,48.
Perfectio non ſtatim acquiritur.Exod.23,30.
Perfectio cœleſtis.1.Cor.13,12.
Perfectio huius vitæ imperfecta. Ioſ.15,63.& 16,10.& 17,12.Iud.1,19.3.Reg.22,44. Phil. 2,12.
Pericula.Ier.48,44.
Perſecutionis fructus.Exod.1,12.
conſolatio.Pſal.64,4.
Perſequentibus dicendum.Pſalm.61,4.
Perſeuerantia:Ioſ.14.11. Iſai. 6,13.Actor. 13,43. Gal.6,9.
Perſeuerantiæ fructus. 4.Reg.2.14. Matt.10,22. & 24, 13.
Perſonarum diuinarum cognitio. Matt.11,27.
Peruerſi. Eccleſ.1,15.
Petenda à Deo.Prouerb.30,7.Zachar.10,1. vide Oratio.
Petri & Pauli figura. Zach.4,11.
Petri & Ioannis deuotio.Ioan.20,4.
Petri fides.Matt.14.22.& 16,16.Luc.22,32.
anctoritas.Matt.16,18.Ioan.21,15.
amor. Matt. 16,58.
Præſumptio. Matt 26,33.
timor.Matt.26,58,
negatio.Matt.26,70.
pœnitentia.Matt,26,75.Mar.14,72,
humilitas Luc.5,8.
deuotio. Luc.24,12.Ioan.21,7.
error.Gal.2,14.
ſimulatio.Gal.2,12.
Petrus Christum increpat. Mar.8,32.
Petrus reprehenſus.Matt.16,23.Mar.14,37.
Petri miracula.Act.5,15.
carcer.Act.12.4.
liberatio.Act.12,7.
Phariſæi oratio.Luc.18,9.
Phariſæorum reprehenſio. Matth. 3, 7.& 7,1.& 16,4.Ioan.8,44.Act.7,51.& 23,3.
Philoſophi Rom.1,31.Col.2.8.
Philoſophorum vanitas.Sap.13,1.
Piger.Prou.13, 4.& 15,19.& 18,18.& 19,15.& 20,4 & 21,25.& 22, 13.& 26,13.Eccleſ.4,5. Eccli.22,1.
Piger moleſtus.Prou.10,26.
Pigro dicendum.Prou.6,6.& 24,32.
Pigritiæ damna.Prou.14,30.Eccleſ.10,18.

Piorum vox.Ioſ.24,16.
Piſcinæ miraculum.Ioan.5,4.
Placere hominibus.Gal.1,10.
Planctus.1.Mach.1.26.
Plebi vetita.Exod.17,12.
Pœnitentia. Pſal. 94. 6.& 101, 10. & 118, 136. Sap.12, 19. Eccli 5, 4. & 17, 28. Iſai. 30, 22. & 31, 7. Ezech. 2. 18. & 6, 9. & 12, 18. & 20, 43. & 36, 31. Matth.7,13. Lucæ. 15, 7. Actor. 2,37. & 17, 30. & 26,20. 2.Cor.7,8.
Pœnitentiæ fructus. 2. Reg.12, 13. 3. Reg. 8. 46. & 20, 31. & 21, 27. 2. Par. 15, 4. Iudith 5, 19, Pſalm.76,4. Ioh.3, 5. Ezech. 18,21. & 33, 12. Matt.3,2. 2.Cor.7,11.
Pœnitentia ficta.Exod.9,28.& 10,16.
infructuoſa.4.Reg.6,30.2.Mach.9,12.
ad Pœnitentiam hortatio.Ioel.1.13.
Pœnitentis oratio.Ier.14,7. vide Orationem Manaſſe.2.Par.ad finem.
vox.Prouerb. 5, 12. Cant. 5, 3. Iſai.26,12.& 38, 15. Ierem. 31. 17. Thren. 1, 11. Ezech. 1, 15. Mich.7,9.
habitus.3 Reg.20,31.Exod.33,4.
Pœnitentibus dictum.Ioël.2,25.
Pondera.Prou.11,1.& 20,23.
Populus.Eccleſ.7,7.
Populi peccata.Iſa. 1. 5. & 22, 12. & 30,9. Ezech. 22,6.Oſe.4,4. & 7,4.
furor.Act.19,30.
conuerſio.Ioel.2,15.Ion.3,5.
deuotio.Exod. 36,3. 1. Eſdr. 3, 11. 2. Eſdr.9,3. Matt.21,8.
ſeditio.Eccli.26,5.
punitio.Ioſ.22,20.Iſa.19,4.
emendatio.2.Par.15,14.& 34,31.1. Eſd. 10, 2. 2.Eſd.9,1.& 10,27.
Populo dicendum.2.Eſd.9, 5. Oſe.4,1.Am.5,13.
Populus Dei. Iſa.51,7.
Poſſeſſio.Eccli.33,20.
Potẽtes.Iſa.25,4,4.Prou.19,6.Eccl.9,11.& 13,12.
Potentibus dictum.Am.4,1.& 5,11.& 6,1.
Poteſtas à Deo.Ioan.19,11.
Præcepta Dei.Matt. 15, 3.& 19,18.Ioan. 12. 50. 1.Tim.1,5.
diſcenda.Prou.1,8.
ſeruanda.Num. 23,26. Deut. 4, 23. & 5, 32. & 6,6.& 8, 1.& 11. 1. & 12. 28. & 13, 4. Pſalm. 118, 106.Eccleſ. 12,13.Matth.19,17.& 28,20. 1.Ioan.2,3.
grauia non ſunt.Deut.30.11.1.Ioan.5,3.
iucunda.Pſal.118,111.Eccli.23,37.
illuminant.Pſal.118,104.
Præceptis Dei ſtudendum. Prou.4.20. & 6,20.& 7,2.Eccli. 3.22. & 6, 37. & 11.21. & 29.14.
Præcepta Dei nõ ſeruãs maledictus.Deu.27,26.
Præceptorum Dei commendatio. Exod. 23, 13. Leu.18,4.& 19.37.& 22.31.
memoria.Nu.15.38.Deut.11,18.Pſal.11,30.
æquitas.Pſal.118,75.
ſtabilitas.Pſal.118,152.
obſeruationis fructus.Exod. 15, 26. & 19, 5.& 23,25. Leu.25, 18.& 26, 3. Deut.4,1.& 5, 29. & 6, 3. & 7, 12. & 11. 13. & 15, 5. & 30. 15. Pſal. 70, 14. & 118, 6. Prou. 1, 33.& 3,1. & 7, 2.& 19,16. Eccleſ. 8,5. 1.Mach.8, 26.Iſa.48, 18. Ier.11, 4. Ezech.3, 12. & 20, 11. Matt.12, 48.1.Ioan.2,17.
tranſgreſſionis punitio. Leu. 20, 22. & 26, 14. Nu.14,22.& 15,30. Deu. 8,20. & 11,26. & 30, 17. 1.Reg.13,13. & 15, 23.& 28, 16. 3. Reg.13, 21.& 20, 35. Pſal.118,21.2.Mach.4,17.
Præcepta Eccleſiæ ſeruanda.Prou.1,8.
Prædeſtinatio.Mal.1, 2.Matt.15, 13. Ro.8,29,& 9,11.Eph.1,5.2.Tim.2,20.
Prædeſtinatorum deductio diuina. Exod.15, 17.
Prædicatio.Act.6, 2. & 16, 6.& 20,11. vide Concio.
Prædicatorem Deus adiuuat.Exod.4,11.
Prædicatoris tribulatio.Exod.5,23.
Prædicandum quid. Leuit. 15,31.Pſalm. 93,12. Matt.10,7.Act.10,42.
Præficiendorum qualitas.Exod.18,21.
Prælatus.1.Theſ.5,12.
Prælati officium. Exod. 18, 22. & 24, 12. & 28, 12.& 32, 12. & 33, 1.& 34, 33.Leu.9,6.& 16, 17.Nu, 7, 89. & 11, 12. Deut.1, 17.& 4, 14. & 5,31.& 6,1.& 9, 18.& 10, 10. & 31, 11.1. Reg. 7,8. & 18, 19.2.Eſdr. 4, 13.Iudith 4,11.Prou. 27,23. Eccli 27,26.1.Mach. 14. 14. Iere. 1,9. Matth.4, 23.& 9, 35 & 11, 1. Mat,1.39. Lucæ 12,42,& 13, 8. Act.14, 20.& 18, 23.1.Theſ.3, 2.Tit.1,5.
Prælati Dei loco Luc.10,16.
Prælatus omnibus conſpicuus,Exod.33,7.
Prælati vigilantia.Gen.31,38.2.Eſd.4,23.
humilitas,Exod.18,24.
electio.Exod.28,1.
conſecratio.Exod.29,4.
zelus.Exod.32,19.& 33,25.
caritas.Exod.32,31.
protectio diuina.Exod 33,2.
abſentiæ damna.Exod,32,1.
imitatio.Heb.13.7.
gaudium.2.Ioan.4,3.Ioan.3.
oratio.Exod.33,13. & 34,8. Nu. 11,2.& 14,19. & 16,46.& 10,6.Deut 9,25.
familiaritas cum Deo.Exod.33,9.
miniſtri,Exod,33,11.
benedictio.Leu.9,22.
moleſtiæ.Num.11,10.
coadiutores.Num.11,16.Deut.1,12,
deſideria.Num.11.29.
auctoritas.Num.27, 21. Deuter.17,10. & 21,5. Matt.23,4.Luc.10,16.
exhortatio Deut.20, 1. 30. 19.& 32,46.Ioſ.23. 5. 1. Reg. 12, 7. 1.Cor.16, 13. 2.Cor.6,1.Phil. 2,1.& 4,1.1.Theſ,4,1.& 5,14.
integritas.1.Reg.12,3.2.Eſd.5,15.

vox. Ioſ.24,16.1. Cor.4,21. 2.Cor.1,24. Phil. 1,27.
reuerentia.Act.23,5.1.Theſ.5,12.1. Timot.5, 17.
negligentia.Cant.1,6.Ier. 50,6,Thren.4,4.
negligentiæ punitio Ezec.33,6.
peccata Iſa.56,10.Ier.10,21.& 12,10.
Prælatus malus.Zach.11,16.Matt. 23,2.
Prælato malo væ.Ier.23,1.Ezech,34,2.Luc.11, 46.
Prælati mali punitio. Zach. 11,3.Ier. 23,2.Luc. 12,45.
Prælato dictum.Deuter. 31,23.Ioſ.1, 7.1.Paral. 28.20.Eccli.32,1. Zachar. 11,4. Ezech.3,17. & 33,7. Matth. 5,13. Lucæ. 10,35.& 22,26. Actorum 20, 28. Col.4, 17. 1. Timot. 4, 12. 2. Timot. 1, 13. & 2,1. Tit.1.2,7.Hebr. 8, 5. 1.Pet.5,1.
Prælato dicendum. Deut. 31,7. 1. Par. 22,12.& 28,10.
Præmium.Prou.11,10.
Præmium cæleſte. Luc.6,38.1.Cor.9,24.
Præſciti.Matt.16,13.
Presbyter.1.Tim.5,19.
Præſumptionis punitio.Ier.48,36.
Precandi bene alicui forma. Iudith.10,8.Pſalm. 113,14.& 120,5.& 127,5.& 133,3. 2. Mach. 1,2.Rom.15,5.& 16,20.2.Cor.13, 13.Epheſ. 1,2.Phil.4,7.1.Theſ.3, 12.& 5, 23. 2.Theſ.2, 16.& 3,5.2.Timot.1, 16.Hebræ.13, 20.Iudæ 2.
Primitiæ Deo offerendæ.Exod.12;2.Leu.23,10. Num.15,19.
Primogeniti dignitas. Deut. 21,15.2.Par.21,3. Gen.25,31.& 49,3.
Princeps. Prou. 14, 28. & 17.7.& 28, 2. & 20, 4. & 21, 25.& 22, 13. & 26,13. Eccleſ. 4, 5.Eccli. 22, 1.Ezec.46,18.Oſe.7, 5.& 8,4.Ioan.7. 48.
Principis exemplum.1.Eſd.9,2.
exhortatio.1.Par.28,8.
vox. Iud. 8,22.
Princeps inſtus Gen.26,11.
Principi obediendum Rom.13,1.
Principi dicendum.Pſal.2,10.
Probandi ſpiritus.1.Ioan.4,1.
Probanda omnia.1.Theſ.5,21.
Probatio Dei.Iob 7,18.
Proceſſio.3.Reg 8,3.1.Par.15,28.
Proceſſionis ordo.Num.2,17.
Prodigia.2.Mach.5,2.
Prodigi parabola.Luc.15,11.
Proditio. Geneſ. 37,23. Iud.1,24. 1.Reg.23,19. Eccli.26,5.Iſa.22,15. 2.Mach.3, 4.& 4, 1.& 10,20.& 13,21.Matt.26,14.
Profana purganda.Deut.21,10.
Profectus Pſalm. 73,6.Eccli.18, 22. Marc,4.26. 1.Cor.12,31.Gal.4,18.Epheſ.4,15.1.Theſ.4, 10. Heb.6,1.
Proficiſcenti dicendum. Tob. 5,21.& 10,11.
Progrediendum in virtute. Ioſ. 17,17.Ioan 12, 35.
Promiſſio.Eccli.18,16.
Promiſſor mendax.Prou.25,14.
Propheta. Ier. 36, 18. 1.Cor.14,32.1.Pet.1, 10. 2.Pet.1,20.
Prophetæ vnctio.3 Reg.19,16.
Propheta fallitur.2.Reg.7,3.
decipitur à pſeudopropheta. 3.Reg.13,18.
Proſperitas. Eccleſ.7, 15. Eccli. 11,27.& 18, 25.
Proſperitatis periculum. Deut.8,12,& 31,20,& 32,15.
Prouidendum.Prou.4,25.
Prouinciæ deſtructio.Iſa.17.1.Ioel.1,8.
Proximus.Eccli.17,12.
non lædendus.Leu.19,13.& 25,13. Deut.19,14. Tob.4,16. Pro.2,29.& 14, 21.Eccli.19, 10.& 6,1.1.Theſ.4,6.
non odiendus.Leu.19,17.
non deſpiciendus. Malac.2, 10.Eccli. 7,12.& 8, 6.& 11,2.Matt.8,10,Rom.14,3.
non iudicandus.Luc.6,37.
iuuandus. Deut. 3,18.& 22,1.Prou. 24, 11. Eccli.4.9 & 29,13.& 41.26. Rom.14, 2.Gal.6,1. 1.Ioan.3,16.Iudæ 22.
tolerandus.Rom.15,1.
diligendus.Leu.19,18.Ioan.13.54.
cauendus.Eccli 9,21.Ier.9,4.Mich.7,5.
conſolandus.Eccli.7,38.
Proximus quomodo tractandus. Matth. 7, 12. Rom.15,7.
Proximum lædenti væ Abac.2,5.
Proximum lædentis punitio. Leuit.6,1. & 24, 19.
Proximum conuertere Iacob.5,19.
Proximi defenſio. Exod.2,11.
Proximo benefaciendum.Prou.2.27.
Proximum iudicanti dictum.Rom.14,4.
Prudentia.Iob 12, 12 Prouerb.10, 23.& 14,33.& 15,24.& 16,16.1.Pet.4,7.
Prudentiæ ſtudendum.Prou.1,2.
Prudentis contemptus.Eccli.26,25.
Pſeudoapoſtoli.2.Cor. 11,13.
Pſeudoprophetæ. Deuter. 13,1.& 18,20.3. Reg. 13, 11. & 18, 40.& 22,10 4.Reg.10, 19. Prou. 28, 10.Iſa.3,11. & 28,7.& 56,10. Iere. 14. 13. Ezech. 14,9. Amos 7, 10 Mich.3,5.Zach. 13. 2.Matt.7,15. Marc 13, 22. Luc.12,1.Act.20, 29.1.Cor.15,12.Phil.3,2.Col.2, 8.1.Tim.4,1. 2.Tim 2,22.1.Ioan.4,1.
Publicani & Phariſæi parabola.Luc.18,10.
Puellæ modeſtia.Gen.24,63.
Puer. Prou.20, 11.& 22, 6.Matt.19, 14.& 21,16. Marc.9,36.& 10,15.
Pueri laus 1.Reg.2,26.Tob.1,4.
oratio.Gen.21,17.
caſtigatio. Prou.22,15.& 23,13.& 29,15.

Pulchritudo fœminæ. Prou.11.22.
Punitio. Prouerb.11, 10.
Puniendum moderatè. Deut.25,3.
Punitio non punientis.3.Reg.20,42.
Puritas Eccl.9,8.Cant.2, 16.Apoc.22,14.
Puritatis fructus. Sap.6,20.
Purgatorium.1.Reg 31.13.2. Reg.1,12.& 3,32. Pſ.48,16.Tob.4,18.Eccli.7,37.& 17,19.& 38, 24.Ier.16,7.Mala 3,3.2.Mach.14,43.Matt.5, 25.& 12,32.1.Cor.3,16.Phil.2,10. 2.Tim.1, 18.1.Ioan.5,16. Apoc.5,3.
Puſillanimitas. Eccli.7,9.

Q.

QVadrageſima.Exod.24,18.& 34, 28. Deut. 9,9.3.Reg.19,8.Matt.4,2.
Quærenda quę,Prouerb.11,27.Matt.6,33.Luc. 12,31.
Quærere Chriſtum. Ioan.6,26.
Quæſtiones inutiles.Prouer.25,27.Eccleſ.7, 11. Eccli.2,31.Ioan.6,52.&21,21.Act.1,16.1.Ti. 1,4.& 6,3.2.Tim.2,23.Tit.3,9.
Quies.Pſal.4,8.Prou.17,1.Ier.6,16.Mat.11, 29.

R.

RAab. Heb. 11,31.
Raphael. Tob. 5,5.& 12,12.
Ratio ab vnoquoque Deo reddenda. Matth.12, 36.& 18,23.& 25,31.Rom.14,12.2.Cor.5,10.
Redemptio. Pſal.73,12.& 97,2.
Regeneratio,ſeu Renouatio.Ioan.3, 5.Rom.6,2. & 7,6.& 8,5.Galat.3, 26. & 4.6.Epheſ.4, 22. Col.3,9.1 Cor.5,7.2.Cor.4,36.& 5,15.1.Pet. 4,2.2.Pet.1,4.Tit.3,5.1.Ioan.5, 1.Rom. 12,1. Col.2,11.1.Cor 6,11.
Regna. Eccli.10,8. vide Rex.
Regnum cœleſte quomodo quærẽdum. Deut.1, 21.Mar.11,12.Luc.16,16.Gal.5, 16.Apo.21,7.
Regnum Dei. Iſa.9,6. Pſalm.2,2.& 9,8.& 21,8. & 44,7.& 144,11.Iſa.32,16.& 40, 9. & 42, 1. Ierem.23,5. Ezech 34, 23. & 37,24. Dan. 2, 44.& 4,33.& 9 24. Oſe. 3,5. Mich. 4, 1.& 5, 1.Zachar. 9,9. Luc.1, 28. & 12,31.& 17, 21. & 22,29.& 23,2. Ioan.6, 14.& 11,14. & 18, 33. 1. Timoth.1,17.Hebr. 1,8.& 2,9.Rom.14, 17.1.Cor.4,20.& 6,9.& 15,50.
eligio.Pſa.83,11.& 131,14.& 132,1.Cant.4,12. Iſa.4,5.& 5,1.& 26,20.Iacob.1,27.
eligioſus. Luc.18,29.Iacob. 1, 26.
eligio diſſoluta. Th.1,6. & 4,1.
eligionis diſſolutæ dictum. Ier.2, 11.
eligioſus malus. Ier. 11,15.Oſe.6.10.
eligioſo dictum.Ier. 3,19. Eccli.39, 17.
eligioſis dicendum. Ioſ. 24,13. Pſal. 44,11. & 104, 44
elaſ ſua in peccatum. Eccli. 34,30.Matt.12.43. 2.Pet.2,20.
cius damna. Luc. 11, 24.
Reliquiæ ſanctæ.4. Reg. 13, 21.& 2, 14. Act.19. 12 & 5,15.
Relinquere omnia propter Chriſtum.Matth.19, 29.Mar.10,29 Luc.18,29.
Remiſſio peccatorum. Ier.33,8.Mat.18, 21.Luc. 7,48. Ioan.20,22.Act.10,43.
Reprobatio Dei. Rom.9,18.
Reprobi. Rom. 1,28.
Reprehenſio. 1. Tim.5,1.
Reſpondere.Prou.18,13.&26, 4.Eccli.5, 14. & 11,8. & 33, 4.
Reſponſionis duræ damna. 2. Reg.20,1.3. Reg. 12,16.
Reſignatio in Dei voluntatem. 1. Reg.3, 18. 2. Reg. 15,25.
Reſiſtere. Eccli. 4, 32.
Reſtitutio. Luc. 19, 8.
Reſtituendum alienum Gen. 43,12.Num. 5,7.
Reſtitutio incertorum Num. 5, 8.
Reſtitutio pro iniuria. Gen. 20, 14.
Reſtitutio feſtinata. Gen. 20. 8.
Reſurrectio. Iob.19,25. Iſa.26, 19. Ezech.37,4. Daniel. 12,2.Matth.22,31.Ioan.5,25.& 11,24. Act.17,32.& 26, 8.1.Cor.15,12.Phil. 3, 21.1. Theſſ.4,14.Apoc.20,5.
Reſurrectionis ſtatus. Iſa.30,26. Matth. 22, 29.
Retro reſpicere. Luc. 9, 62.
Reuelatio. 2. Pet. 1,14.
Reuertenti peregrè quid primùm faciendum. Tob. 11,7.
Rex.Prou.16,10.& 20,2.& 21.1.& 25,1.& 29, 14. & 31,4. Eccleſ.10,16. Eccli.7, 5. & 10,3.Oſe. 13,11.
Regis vnctio.1.Reg.10, 1,2. Reg. 2, 4. & 5,4.3. Regum. 1, 39. & 19. 15, 4. Reg.9,6.& 11,12. 1. Par. 29, 22.
officium. 4. Reg.23, 3.2.Par. 14,2.
laus. 4. Reg. 18,15.
oratio. 3.Reg. 8, 23.
humilitas. 1.Reg. 11,5.
benignitas. 1. Reg.11, 12.
qualitas eligendi. Deut. 17,15.
iuſtitia. 3. Reg. 1,52.
Rex honorandus. 3. Reg. 1, 23.
Regi dictum. 3.Reg. 3.14. & 9.4. & 11, 38.
Regis mali punitio.3.Reg.11,11.& 14,7.& 16,1. 1.Par.10,13.
Ridentibus væ. Luc.6,24.
Riſus. Eccli. 21,23.
Riſus ſtulti. Eccleſ.7,7.
Rigor. Prou. 30,33. Eccleſ. 7,17.
Rixa. Prou. 26, 17.Eccli. 27,16.

S.

SAcerdos.Eccli.7,31.Oſe.4,6.
Sacerdotis conſecratio,Exod. 28,41.& 29, 8. & 30,30.Leu.8,6.
vita.Exod: 19,21.Leuit.21,6.& 22, 1.Pſal.131.
oratio pro populo. Leuit.4 21.

oratio pro principe. Leuit. 4, 26.
exemplum. Ioſ. 4, 11.
officium. Num. 18, 1. 1. Eſdr. 7, 10. Iudith. 8. 21. Malac. 2, 7.
punitio. Leu. 10, 1. Mal. 2, 8.
ſobrietas. Leu. 10, 9. 2. Par. 35, 14.
Sacerdotibus dictum. Mal. 1, 6, & 2, 1.
Sacerdotium. Heb. 5, 1.
Sacerdotij dignitas. Ioan. 11, 51.
reuerentia. 1. Reg. 22, 17. 3. Reg. 2, 26. Eccli. 47, 1. & 7, 33.
Sacrificia. Prou. 15, 8. & 21, 27. Eccli. 35, 2.
Sacrorum irreuerentiæ punitio. 1. Reg. 5, 6. & 6, 19. 2. Reg. 6, 6. 1. Par. 13, 9. 2. Par. 26, 16.
Sacrilegij punitio. Dan. 5, 3. 1. Mach. 6, 12. 2. Mac. 3, 24.
Salomonis ſapientia. 3. Reg. 3, 12. Sap. 7, 17.
inſipientia. 3. Reg. 11, 4.
Salutatio. Rom. 16, 3. 1. Corinth. 16, 9. 2. Cor. 13, 12. Tit. 3, 15.
Salutatio Chriſtiana. Rom. 1, 7. 1. Cor. 1, 1. & 16, 23. 2. Cor. 13, 13. Gal. 1, 3. & 6, 18. Epheſ. 1, 2. & 6, 23. Phil. 4, 23. 1. Theſ. 5, 28. 2. Theſ. 3. 17. 1. Tim. 1, 2. 2. Tim. 4, 22. 2. Pet. 1, 2. 2. Ioan. 3, 3. Ioan. 1, 4. Apoc. 1, 4. & 22, 21.
Saluandi. Luc. 13, 23.
Samaritanæ deuotio. Ioan. 4, 28.
Samaritanorum deuotio. Ioan. 4, 40.
Sancti. Pſal. 67, 36 & 138, 17. & 149. 5. Eccl. 17, 18. & 44, 6. Iſa 61, 7. Matt. 11, 11. 1. Cor. 6, 2. Apoc. 7, 9. & 12, 11. & 14, 1. & 19, 14.
Sanctorum oratio. Iob. 42, 8. Apoc. 5, 8. & 8, 3. Ierem. 15, 1. 2. Mach. 15, 14.
imitatio. 1. Cor. 4, 16 & 11, 1. Phil. 3, 17.
diſſenſio. Act. 15, 39.
Sanctificatio. Ioan. 1, 5. 1. Pet. 3, 15.
Sanctitas. Pſal. 76, 14. Eccli. 27, 12. Iſa. 10, 17.
Sanctitatis commendatio. Exod. 22, 31. Leuit. 11, 44. & 19, 2. & 20, 7. Epheſ. 5, 26.
Sanctorum miracula. Exod. 7. & 8 & 9. & 10. & 11. 3. Regum 17, 22. & 18, 41. 4. Reg. 2, 8. & 4, 35. & 2, 21. & 4, 6. & 4, 41. & 5, 14. & 6, 6. Matt. 6, 13. & 16, 17. Luc. 10, 17. Act. 3, 6. & 9, 41. & 5, 15. & 14, 9. & 19, 12 & 20. 10. Heb 11, 32.
Sanguinis Chriſti figura. Exod. 24, 8.
efficacia. 1. Cor. 6, 20. & 7, 23. Act. 20, 28. 1. Pet. 1, 18. Apoc. 5, 9.
Sanitas. Eccli. 30, 14.
Sapientia. Iob. 12, 12. Prou. 13, 14. & 14, 8. & 16, 16. Eccleſ. 2, 13. & 7, 17. & 9, 16. Sapien. 1, 4. & 6, 1. Eccli. 1, 26. & 40, 20. Rom. 16, 19. Iacob. 1, 5. & 3, 17.
Sapientiæ fructus. Prouerb. 2, 10. & 3, 14 & 4. 7. & 8, 10. & 23, 15. & 24, 3. Eccleſ. 4, 13. & 7, 13. Sapien. 7, 14. & 8, 10. & 9, 19. & 10, 1. Eccl. 3, 32. & 4, 12. & 11, 1.
Sapientia Chriſtiana. 1. Cor. 2, 6. & 3, 18.
Sapientiæ ſtudendum. Prou. 4, 5. & 19. 2. & 23, 19, & 24, 13. & 27, 11. Sap. 8, 9. Eccli. 6, 21. & 38. 15.
Sapientia mundi, 1. Cor. 1, 20. & 3, 19.
Sapientiæ antiquitas. Prouerb. 8, 22.
excellentia. Sap. 7, 8.
neceſſitas. Sap. 7, 28. & 9, 6.
amor. Sap. 8, 2.
commendatio. Sap. 8. 5.
contemptus. Sap. 10, 8.
acquiſitio. Eccli. 1, 33.
Sapientia à Deo. Eccli. 1, 1. & 15, 10.
Sapiens. Eccleſ. 9, 17. & 10, 2. & 12, 11. Sap. 6, 26. Eccli. 37, 27.
Sapientis ſtudium. Eccli. 39, 1.
Sapientiæ diuinæ effectus. Sapien. 8, 1. & 10, 21.
Satietas. Prouerb. 27, 7.
Satisfactio poſt remiſſum peccatum. 2. Reg. 12. 14. & 14, 24.
Scandalum. Eccli. 7, 7. Luc. 17, 1.
Scandalum vitandum. Matt. 17, 27. Rom. 14, 15. 1. Cor. 8, 9.
Scandali damna. 1. Cor. 8, 11.
Scandalizanti væ. Luc. 17, 2.
Scandalizantis punitio. Matt. 18, 6.
Scientia. Eccleſ. 1, 18. 1. Cor. 8, 1. Iacob. 4, 17.
Scientia à Deo. Prouerb. 2, 6.
Scientia ſanctorum. Prouerb. 9, 10. & 30, 1.
Scriptura. Rom. 15, 4. 2. Timot. 3, 15. 2. Pet. 1, 19. Apoc. 22, 18.
Scripturæ difficultas. Act. 8, 30. 2. Pet. 3, 16.
intelligentia. Luc. 24, 45.
lectio. 1. Mach. 12, 9. Ioan. 5, 39.
Secretum. Prouerb. 11, 13. & 25, 2. Eccli. 27, 17. & 42, 1. Iſa. 24, 16.
Seditionis punitio. Num. 16, 31.
Senex. Iob. 12, 12. Prouerb. 16, 31. & 20, 29. Sap. 4, 8. Eccli. 8, 7. & 25, 3. Tit. 2, 2.
Senis virtus. 2. Mach. 6, 23.
Senum reuerentia & honor. Eccli. 4, 7. Leuitic. 19, 32.
Senſualitas. Prou. 29, 21.
Sepulchrum. Geneſ. 35, 20. 1. Mach. 13, 27.
Sepulturæ officium Mat. 15, 46.
locus. Gen. 47, 29. & 49, 29. & 50, 24.
Seruus. Prouer. 14, 16. & 17, 2. & 29, 19. & 30, 10. Eccli. 7, 22. & 10, 28. & 33, 25. 1. Cor. 7, 21. 1. Tim. 6, 1. Tit. 2, 9. 1. Pet. 2, 18.
Seruis dictum Epheſ. 6, 5. Col. 3, 22.
Seruum percutientis pœna. Exod. 21. 26.
Seruus Dei. Iſa. 54, 17. & 61, 9. Ier. 2, 3. 2. Tim. 2, 24. Apoc. 7, 2.
Seruorum Dei reuerentia. 4. Reg. 3, 12.
Seruo Dei dictum. Iſa. 41, 8. & 43, 1. & 51, 7.
Silentium. Prouerb. 10, 14. & 11, 12. & 17, 9. Eccli. 13, 29. vide Tacere.
Simeon. Luc. 2, 25.
Simoniaco dictum. Act. 8, 20.
Simplicitas. Iob. 8, 20. Prouerb. 10, 29. & 29, 10. Rom. 16, 19. 1. Cor. 14, 20.

Simplicitas Deo grata. Prou. 3,32. & 10,20.
Simplicitatis fructus. Prou. 10,9. & 11,3. & 20,7. & 18, 18.
Simulatio. Pſal. 54,22. Prou. 11,9.
Simulatorem Deus odit. Prou. 3,32.
Sitis ſpiritualis. Apoc. 21,7. & 22,17.
Sobrietas. Eccli. 31,22.
Societas. Prouerb. 13,20. & 18,19. & 27,17. Eccleſ. 4,9. Eccli. 8, 5. & 9, 18. & 13, 2. & 22, 14.
Societas malorum. 2. Par. 20,37.
bonorum. Eccli. 9,21.
Societas malorum vitanda. 2. Par. 25,7. 1. Eſd. 4,3. Prou. 1,10.
Socij. 1. Cor. 2. 12.
Socius fidelis 1. Reg. 14,7.
Societatis fides. 1. Reg. 30,22.
Sodomia. Rom. 1,25.
Sodomiæ punitio. Gen. 19,25. Leu. 20,13.
Sol ſtat, Ioſ. 10,12.
retrocedit. 4. Reg. 20,11.
Solicitudo. 1. Cor. 7,32. 1. Per. 5,7.
nimia vitanda. Matt. 6,25. Luc. 12,22. 1. Cor. 7, 32. Phil. 4,6. Heb. 13,5.
Solitudo. Pſal. 54,8. Thr. 3,28. Oſeæ 2,14. Mar. 9,31. Luc. 5,16.
Somnia. Eccleſ. 5,2. Eccli. 34,1.
Somni damna. Prou. 20,13.
Sortes. Prouerbior. 16, 33. & 18,18. Ion. 1, 7. Actor. 1,26. Ioſ. 7,14. & 18,10. 1. Regum 10, 20. & 14, 17. 1. Par. 25,5. 2. Eſdræ 11,1. Ezec. 21,19.
Speculum. Exod. 38,8.
Spes in Deo. Iob. 13,15. Pſal. 35,8. & 38,8. & 54, 25. & 61,9. & 72,28. & 76,8. & 90, 9. & 118, 81. & 129,50. & 130,3. & 140,8. & 146,11. Eccli. 2,11. Iſaiæ 50,10. Thr. 3,24. Mich. 7,7. 1. Mach. 3,17. Rom. 8,24. 2. Cor. 3,12. & 5,1. Heb. 6,18.
Spei fructus. Pſal. 5,12. & 17,31. & 24,2. & 30,1. & 31,10. & 33,23. & 36,3. & 55,13. & 70,1. & 83,13. & 90, 14. & 113,11. Prou. 28,25. & 29,25. Iſaiæ 40,31.
Spei vox. Pſal. 26,13.
Spes impiorum. 4. Reg. 18,21. Iob 8,13. Prouerb. 10,28. Sap. 5,15. Eccli. 5,1. Iſa. 28,15. Ier. 9,12. 1. Mach. 2,62.
Spiritus. Ezec. 1,20. & 3, 14. 1. Cor. 2,11. 2. Cor. 3,17. Gal. 5,16. Col. 2,5. 1. Theſ. 5,19. 2. Tim. 1,7. 1. Ioan. 4,13.
Spiritus fructus. Gal. 5,22.
Spiritus motio. Act. 10,22.
Spiritus & caro. Mar. 14,38. Rom. 7,18. Galat. 5, 17.
Spiritus ſanctus. Sap. 1,5. Ioel. 2,28. Ioan. 14,16. & 16,8. Actor. 14,44. & 19,2. Roman. 8,26. Epheſ. 1, 13.
Spiritualis. Rom. 8,23. 1. Cor. 1,15.
Spiritualia. Ioan. 4, 13.
Spiritus probandi an à Deo ſint. Iudith 8, 28. 1. Cor. 14,29. 1. Theſ. 5,21. 1. Ioan 4, 1.
Sponſæ humilitas. 1. Reg. 25,40.
Sponſæ dicendum. Tob. 10,13.
Sponſa Christi. Cant. 7,11.
eius deſiderium. Cant. 8,1.
vox. Cant. 7, 10.
Stephanus Act. 6,5 & 7,57.
Sterilitas à Deo. Gen. 30,2.
Sterilitas ex peccato. Iſa. 17,10. Iere. 12,4.
Stultitia. Eccleſ. 2,13.
Stultus. Prouerbiorum 11, 29. & 13, 16. & 14, 7. & 15, 21. & 17, 12. & 18,2 & 19.3. & 24, 7. & 26.7. & 27,22. & 29,9. Eccleſ. 1,5. & 7, 18. & 10,2. Eccli. 20, 17. & 22, 10. & 27,2. & 33,7.
Stulti riſus. Eccleſ. 7,7.
Subditorum officium. Exod. 10, 28. & 22, 28, Ioſ. 1,16. 2. Eſdræ 5,16. Prouerb. 13,13. & 20, 2. Eccli. 8,2. & 10, 16. Ieremiæ 29, 7, Bar. 1, 11. Matth. 17,24. Lucæ 20, 22. Rom. 13,1. 1. Theſ 5,12. 1. Tim. 2,1. Hebr. 13,17. Tit. 3,1. 1. Pet. 2,13.
Suffragia pro mortuis. 2. Mach. 12
Superbia. Iob 11,12. & 15, 12. Pſal. 48,7. & 137, 6. Prou. 18,12. & 26,12. & 29, 21. Sap. 15,14. Eccli. 10,14. & 11,4. Abac. 2,5. Iſa. 16,6. & 65, 5. Ier. 48,29. Ezec. 28,1.
Superbia vitanda. Tob. 4,14. Iudith 9,16 Eccli. 6, 2. & 10,29. 1. Cor. 4,6. Gal. 6,3.
Superbiæ damna. Iob 35,12. Pſal. 17,28. Prou. 11, 2. & 13, 10. & 15, 25. & 16, 18. & 17, 16.
punitio. 2. Reg. 24, 12. 4. Reg 19,27. Iob 10,16. Pſal. 30,24. Eccli. 3,30. & 27,31. Dan. 4,21. & 5,20. Amos 6,8. 1. Mach. 5,56. Iſa. 10,16. Iere. 50,31. Act. 12,23.
Superbia Deo odioſa. Eccli. 10,7.
Superbis væ. Iſaiæ 5,21. & 28,1.
Superbo dicendum. Eccli. 10,9. Iſa. 10,15. & 14, 11. Luc. 16,15.
Superior. Eccleſ. 8,9.
Superioris zelus. 1. Reg 11,6.
benignitas. 1. Cor. 16,12.
patientia. 1. Reg. 10,27.
moleſtiæ. Exod. 17,4.
reuerentia. Exod. 22,28.
Superior Dei loco. Exod. 16,7.
conſeruandus. 2. Reg. 18,3. & 21,17.
Superſtitio prohibita. Leu. 19,26.
ſublata. 4. Reg. 18,4.
Surdi ſanatio. Mar. 7,32.
Suſpenſi ſepeliendi. Deut. 21,22.
Suſurro. Eccli. 21,31.
Suſurratio vitanda. Eccli. 5,16.
Suſurrationis damna. Eccli. 28,15.

T.

Tacere. Eccli. 20, 5. & 21, 32. & 32, 9. vide Silentium.

Ta... nia. Lucæ 19,20. Rom. 12,6. 1. Corinth 7,7. hef. 4,7. 1. Pet. 4,10.
Talentorum parabola. Matt. 25,14.
Talentum cur datum. Mar. 4,21.
Talenti accepti ratio reddenda. Luc. 12,48.
Talentum non abſcondendum. Eccli. 20,32. Lucæ 8,16.
Temeritatis punitio. 1. Mach. 5.67.
Templum. 3. Reg. 9,3. 4. Reg. 12.9. 1. Par. 22,5. & 29,1. 2. Par 2,5. Eſd. 1,8. & 2.68. Pſalm. 25, 12. & 47, 0. & 67,27. & 92,5. & 95,9. & 133. 1. Eccleſ. 4,17 Iſaiæ 56,7. Ieremiæ 7, 11. Abacuc. 2,20. Agge. 1,2. Matth 21,12. Marc. 11,16.
Templi dedicatio. 1 Eſd. 6.16.
profanatio. 1. Mach. 4,38. 2. Mach. 3,25. Matth. 21,12. Ioan. 2,15.
profanati purificatio. 1. Mach. 4, 42.
purificati Feſtum. 2 Mach. 1,18.
ingreſſus. Pſal. 5,8. & 65,13.
frequentatio. Lucæ 24,53. & 2,37. & 19,45. Matt. 24,1. Mar. 11,11. & 12,35. Act. 2,46. & 3,1. & 5,25.
Temporalia. Lucæ 12,13.
Temporalium contemptus. Lucæ 6,30.
Tempus. Eccli. 4,23.
Tempus ſuum cuique rei. Eccleſ. 3,1. & 8,5. Eccli. 20,6. & 32,20. Rom. 12, 11.
Tenebræ. 1. Ioan. 1,6. Iſa. 9, 1. & 59,9. & 68,2. Ioan. 1.5. & 3,19. & 8, 12. & 12, 35. Act. 26, 17. 1. Theſſ. 5,7. 1. Ioan. 2. 11.
Tentatio Gen. 3,4. Iob 7,18. Eccli. 34,9. 1. Cor. 10,13. Iacob. 1,2.
Tentare Deum. Exod. 14,11. & 17,2. Deut. 6,16. Iudith 8, 11. Matt. 4.7. 1. Cor. 10,9.
Tentat ſuos Deus. Geneſ. 22, 1. Exod. 15, 25. Deuteron. 8, 2. & 13, 3. Iud. 2,22. Tob. 2,8. Iob 1,12.
Tentationes cur Deus permittat. Iud. 2, 21. & 3,1.
Tentationis remedia. 2. Eſd. 4,9.
Tepido dictum. Apoc. 3,5.
Terra. Eccli. 16,29.
Terrena. Ioan. 4,13.
Terreni. Ioan. 3,33.
Teſtamentum. Galat. 4, 24. Hebr. 9, 15. & 13.20.
Teſtamentum nouum Ier. 31, 31. Matth. 26, 28. Luc. 22,20. 1. Cor. 11,24. Heb. 8,8. & 9,15. & 10,16. & 13,20.
Teſtis Prou. 62,19. & 14,5. & 19.5.
Teſtis obligatio Leu. 5,1.
Teſtium numerus. Deut. 17,6 & 19,15.
Teſtis falſi punitio. Deut. 19,16.
Teſtimonium falſum. Prou. 25,18.
eius prohibitio. Exod. 20,16. & 23,1.
Theſaurizandum quomodo. Matt. 6.19.
Thomas Ioan. 11, 16.
eius incredulitas. Ioan 20, 25.
fides. Ioan. 20,28.
Timor. Eccli. 18,27. Matt. 2,22. 1. Pet. 3, 14.
Timor cum gaudio. Matt. 28,8.
Timido dictum. Matt. 8,26.
Timendum quid Lucæ 12,4.
Timorem, Dei præceptum & virtus aufert. Exo. 4,4.
Timidi bello inepti. Deut. 20,8. Iud. 7,3.
Timor naturalis. Exo. 4,3. Iud. 7.9. 1. Reg. 16,2. 3. Reg. 19,3. Tob. 6,3. Matt 14,26.
Timor humanus. Prou 29 25. Iſa. 51,12.
Timor Dei. 3. Reg. 18,3. Tob. 2,9. Pſal. 18,10. & 110, 10. & 118, 120. Prouerb. 15,33. & 24, 21. Eccleſ. 5, 6. Eccli. 1,16. & 7, 32. & 9, 22. & 10, 23. & 21,13. & 23, 37. & 25,13. & 40, 26. Iſaiæ 8,12. Dan. 13,22. Ion. 1,9. 1. Pet. 2,17. Apoc. 14.7.
Timoris Dei fructus. Exod. 1,20. 4. Reg. 17,39. & 22,18. Iudith 16,19. Pſal. 24, 12. & 30, 20. & 32, 18. & 33, 8. & 60, 6. & 84, 10. & 102. 17. & 113,21. & 144.19. & 146,11. Prou. 1,7. & 10,27. & 14, 26. & 15,27. & 16, 6. & 19,23. & 23, 17. 28,14. Eccli. 1, 11. & 21. 7. & 32, 28. & 33,1. & 34,16. Mich. 6,9. Mal. 4,2.
neceſſitas. Eccli 27,4.
effectus Prou. 8,13. Eccli. 2,18. & 15.1.
Timendum Dei iudicium. Eccli. 5,4. & 7,18.
Traditiones. 1. Cor. 11,34. 2. Theſſ. 2,15.
Tranſfiguratio Chriſti. Matt. 17,1. Mar. 9,1.
Tribulatio. Tob. 3, 1. Dan. 12,10. Rom. 8, 18. Eph. 3,13. Iacob. 1,2.
Tribulati Deo curæ. Exod. 3,16. & 6,6.
à Deo exaudiuntur. Exod. 2, 23. & 3, 7.
non facilè credunt. Exod. 6,9.
liberati redeunt ad peccata. Exod. 8, 15. & 9, 34.
Deo fidere debent. Exod. 14,13. Pſal. 54,9.
Tribulati liberatio. Pſal. 89,15. Eccli. 35,26. Iſa. 54,7.
vox. Ruth 1,20. Pſal. 41,8. Iere. 20,7. Thren. 1, 16. & 3,1.
oratio. 1. Eſd. 9, 5. 2. Eſd. 9,32. Tob. 3,1. Iudith 6,14. & 7,18. Iob 13, 24. & 17,3. Pſalm. 7,1. & 9,14. & 12,1. & 21,1. & 24,17. & 26, 12. & 30, 10. & 31, 7. & 38, 11. & 39. 13. & 40,1. & 41,10. & 54,1. & 59, 1. & 68,1. & 87, 1. & 88, 47. & 101, 1. & 107, 13. & 118, 153. & 142,7. Iſa. 33,2. & 64,8. Iere. 10, 24. & 14, 9, & 15, 15. & 17,18. Thr. 1,20. & 5,20. Bar. 3, 1. Dan. 3,34. & 9,4. & 13,42. Abac. 1,2.
oratio poſt liberationem. Tob. 11, 7. & 13, 1. Pſal. 68,34. 119,1.
conſtantia. Pſal. 43.18.
conſolatio. Thr. 3,57. Act. 16,25 2. Cor. 1,4. & 7,4. & 8,2 & 12, 10.
gratiarum actio poſt liberationem Iſa. 12,1.
Tribulatio peccatorum. Iſa. 32,13.
Tribulati non emendati. Oſe. 7,10. Agg. 2,18.
Tribulatio à Deo. Iſa. 30,20. Amos 3,6.

Tribu

Tribulationis cauſæ. Prou. 17,3. Eccli. 27,6. 1. Mach.6.12. 2. Cor.12,7.
fructus. Iob 5, 17. Pſal. 33,19. & 65,12. & 77, 34. & 82, 17. & 93,19. Iſaiæ 19, 22. & 26,16. & 28,20. & 38,16. Oſe.6,1. Ioan.16,22. Rom. 5,5. 1. Cor,11,32. 2. Cor.1,7. & 4,17. 1. Petri 1,6.
magnitudo. Iob. 6,1. & 7,12. & 16,7. & 19,6. Iſa 8,21. Matt.24,19. Apoc.9,6.
Tribulatio communis. Prou.11,31.
Tribulationes cur à Deo. Deut.8,1. Pſal.65,10. & 118, 66.
Tribulationum remedium. 2. Par. 20, 3.29, 10. 2. Eſd.9.27.
Tribulato dicendum. Iob 5,19. Pſal.26,14. Eccli. 11, 27. Phil.1, 28. Hebr. 12, 3. 1. Petri 4, 12. & 5, 10
Tribulato dictum. Apoc.2, 8.
quid cogitandum. Iudith 8, 21. Iob 16,20.
quid agendum. Iudith 4,8. & 7,4. & 8,15. Pſal. 34,13.
Tributum. Geneſ 47,26. Matth.22,19. Roman. 37,7.
Trinitas. Gen. 1,26. & 18, 2. Exod. 3,6. & 4.5. Pſal.32,6. Iſa.6,3. & 34,16. & 48,16. & 61.1. Matth. 3,16. & 10,20. & 17,5. & 28,19. Lucæ 4,18. Ioan.3,35. & 14,16. & 15,26. & 16,3. 1. Ioan.5,7.
Triſtitia. Prou.15,13. Eccleſ.7.5. Eccl.14,2. & 23,17. & 30,17. & 38,19. Iacob 5,13.
Triſtitiæ damna. Prou. 17, 22 & 25, 20. Eccli. 30,24.
conſolatio. Pſal.41,6. Prou.12,25.
Triſtitia cauenda. Eccli.30,22.
Turcæ. Iſaiæ 10,5.
Tyrannus. Iob 15,21.
Tyrannidis punitio. Iud 9,53. 3. Reg.16,16.
Tyranni finis. Iſaiæ 14, 16.

V.

VÆ quibus. Num.22,29. Eccleſ.4, 10. & 10, 16. Iſa. 1,4. & 3, 9. & 5, 8. & 6, 5. & 10, 1. & 17,12. & 18,1. & 24,16. & 28,1. & 29,1. & 30, & 1. Ier.4.31. Ezec.6,11. Oſe.7,13. Ioel.1, 15. Am.5, 18. Mich.2,1. Abac.2,6. Soph.2,5. Matth. 11,21. Luc.6,24.
Vanitas. Pſal.38,7. Eccleſ.1,1. & 3,19. Ion.2,9.
Vagari. Eccli.9,7. & 19, 26.
Venditio. Eccli, 27,2.
Verba. Prou. 10,11. & 11,11. & 12,6. & 14,3. & 15,1. & 16,24. & 17,7. & 18,7. & 19,8. & 25. 11. Eccleſ.5,1. & 6,11. & 10,12. & 12, 11. Eccli.4,23. & 5,15. & 19, 7. & 20,13. & 21, 19. & 27,7. & 37,23. Matth.12,34. Col.4,6. Iacob.3,2.
Verbum otioſum. Matt.12,36.
Verbum Dei. Prouerb. 30,5. Cant.5,13. Sap.16, 26. Eccli.5,13. & 21,18. Iſaiæ 40,8. & 55,10. Ieremiæ 1,11. Matth 7,24. & 13,3. Lucæ 6, 47. & 16, 31. Ioan 6, 63. & 8, 47. Actorum 2,42. & 16,6. 1. Theſſ.2,13 Heb.4,12. 1. Pet. 1,24. 1. Ioan.4,6. Apoc.10,9.
Verbi Dei vis: Pſal.25,4. & 118, 140. Cant.5.6. Ier.23,9. Act.24,25.
ſuauitas. Pſal.118,103. Iere. 15,16.
Verecundia. Eccli.32 14.
Veritas. Pſal. 50, 8. Prou.3,3. & 12,19. Eccli.4. 24. & 27,10. 2. Cor.13,8.
Veritatis amor, 3. Reg.22, 14.
odium. 3. Reg. 22,8.
Veſtis. Deut.32,6 Eccli.11,4.
Veſtium abuſus. Ezech.7,20. Matt.11,8. Mar.12, 38. Luc. 7, 25. & 16,19. & 20,45. 1. Tim. 2,9. 1. Petri 5, 3.
Veſtes ſacræ. Exod.28,2. & 29,29. Ezech.42,14. & 44.19.
Veſtes ſcindendi vſus. Gen.44,13. Ioſ.7,6. Iud. 11,35. 1. Reg.4,12. 2. Reg. 13,31. 3. Reg. 21, 27. 4. Reg.5,7. Heſt.4,1. Ier.36,24. 1. Mach. 2,14. Matth.26,65.
Via in cœlum. Iſa.30,21. & 33,15.
difficilis eſt. Deut.1, 19.
Vicinus. Prou. 27,10.
Viciſſitudo rerum. Eccleſ.4.14.
Victoria à Deo expectanda: Geneſ.14,14. Exod. 17,9. Deut. 17, 18 Ioſ.11,6. Iud. 7,7. 1. Reg. 14,6. 2. Par 14,11. Pſal.117,16. Prou.21,31. Iudith 9,15.
Victoriæ feſtum. 1. Mach.7,48. & 13,52. 2. Machab.15,36.
Victoriæ ſpiritualis fructus. Matth.4,11. Apoc. 2,7. & 3,5. & 21,7.
Vidua. 1. Tim.5.3.
Viduæ laus. Iudith 8,4. & 15,10. Luc.2,36.
veſtes. Gen.38.14.
oblatio. Lucæ 21,2.
Viduæ & pupilli. Exod. 22, 22. Deut. 24, 17. 2. Mach.3,10 & 8, 28.
Vigilandum. Pſal 76,5. Eccli 31.1. Iſaiæ 21,8. Matth.24,4. & 25,13. & 26, 41. Mar. 13.33. Luc.12,35. & 21.36. Apoc.16,15. 1. Cor.15, 34. 1. Theſ.5,6. 1. Pet.5,8.
Villici parabola. Lucæ 16,1.
Vinum. Prou.31,4. Eccleſ.2,3. Eccli. 19,2. & 31, 30. 1. Tim.5,23.
Vini abſtinentia. Iud. 13.4.
Vini damna. Gen.9.21. Prou.20. 1.
Vinum ex aqua factum. Ioan.2,8.
Vineæ parabola. Lucæ 20,9.
Virginitas. Num.31,17. Actor.21,9. 1. Corinth. 7,25.
Virginitatis commendatio. Matth.19,12. Apoc. 14,4.
Virginum parabola. Matth.25,1.
Viri amor 2. Reg.3,16.
Vir & mulier. 1. Cor. 11,3.
Viſio. Geneſ.28,12. Iſaiæ 6,1. Dan.10,1. Ier.31,

26.Actor.10,3 & 10, 16.& 18,9.Apoc.4,1. & 5, 1.& 6,1.& 19,11.
Viſionis forma. Geneſ.15, 12.Iob 4,12.& 33,14. Ezec.1,26.& 2,1.Zach 4,1. Matth.1,20.& 2, 13.2.Cor.12,2.Apoc.1,10.
ex Viſione timor. Mat.16,8.Luc.24,5.Ioan.6.19. Apoc.1,17.
turbatio.Luc.24,37.
Viſitatio diœceſis.1.Reg.7,16.
Vitandi qui,Rom.16,17.
Vita.Rom.14,7.
humana.Iob.7,2.
æterna.1.Ioan.2,25.
Vitæ inſtitutum.Luc 14,28.
Vita peregrinatio quædam. Gen.47,9.2. Cor.5, 6.Heb.13,14.
Vitæ neceſſaria. Eccli.39,31.
mutatio.Gen.19,17.
tædium.3.Reg.19,4.Ion.4,3.
miſeriæ.Iob 10,1.& 14,1.& 17,11.Eccleſ.2, 23. & 4,1.
breuitas.Iob 7,6.& 9,25.& 10,20. & 14,1. & 16, 23.Pſalm.38,6.& 89,6.& 101,12.& 102, 15. Iſa 38,12.Iacob.4,14.
auſteritas.Matt.3,4.
Vitam pro fratribus ponere. Heſt. 4, 15. Iudith 13,3. Ioan.15,13. 1.Ioan.3,16.
Vltio.Eccli.28,1.
Vlciſcenti ſe dictum.Matt.18,32.
Vnctionis extremæ ſacramentum.Iacob.5,14.
Vocatio Dei.1.Reg.3,9.3.Reg.19,20.Iſa.52,1.
Vocatio propria.1. Cor.7,17.
Vocati promptitudo.Matth.4,22.
Voluntas.2.Cor.8,12.
Voluntas pro opere acceptatur à Deo. Gen. 20, 3. & 22, 9. 2. Reg. 11, 14. & 12, 9. 3. Reg. 21, 19.
Voluptas.Eccleſ.11,10.
Voluptatis damna.Prou.14,13.
Votum. Gen. 28,20. Nu.21,1.Iud.11,30.1.Reg. 1,10.1.Par.4,10.Pſal.75,12.& 115,14.Ion.2,10. Nah.2,15.Act.18,18.
Votum puellæ. Num.30,4.
coniugatæ.Num.30,7.
Voti violati punitio.1.Tim.5,12.
Votum ſeruandum.Leu.27,28.Num.30,3. Deut. 23.21. Pſal. 21. 26. Prou.20, 25. Eccleſ. 5, 3.
Vox.1.Cor.14,10.
Vſura prohibita. Exod.22, 25. Deuteron.23,19. 2.Eſd.5,6.
Vultus.Eccleſ.8,1.Eccleſ.13,31.& 19,26.
Vxor.Pro.12,4.& 14.1.&.18,22. & 19,14.& 31, 10.Eccli.7,21.& 25,30.& 26,1.& 36,26.
fidelis.1 Reg.19,11.Prou.31,11.
vnde accipienda.Gen.34,1.
data à parentibus.Gen.21,21.& 28,1.
audienda. Gen. 21, 14.
ea abſtinendum ſe ad diuina præparanti.Exod. 19,15.1.Cor.7,5.

Z.

ZAcheus.Luc.19,2.
Zelus ſanctus.1.Eſdr.9,3 & 10,6.
Zeli ſancti fructus & præmium. Num.25, 10. Pſal.105,30.

FINIS.

SELECTÆ QVÆDAM
SCRIPTVRÆ SENTENTIÆ,
ORDINE ALPHABETICO.

AMbulauit Enoch cum Deo. Gen. 5.
Ambula coram me, & eſto perfectus. 17.
A Domino egreſſus eſt ſermo, non poſſumus extra placitum eius aliud loqui. 24.
Abſtulit Deus opprobrium meum. 30.
Afflictionem meam & laborem reſpexit Deus. 31.
Audiui gemitum filiorum Iſraël. Exod. 6.
Armati aſcenderunt filij Iſraël de terra Ægypti. 13.
Aduenam non contriſtabis. 22.
Anima omnis carnis in ſanguine eſt. Leu. 17.
A veſpera vſque ad veſperam celebrabitis ſabbata veſtra. 23.
Ambulabo inter vos, & ero Deus veſter, voſque eritis populus meus. 26.
Addam plagas veſtras in ſeptuplum propter peccata veſtra. 26.
Abominabitur vos anima mea. 26.
Aſcendamus & poſſideamus terram, quoniam poterimus obtinere eam. Nu. 13.
Ad vnius teſtimonium nullus condemnabitur. 35.
Ama Dominum Deum tuum, & obſerua præcepta eius omni tempore. Deut. 11.
Auerſatur Dominus omnem iniuſtitiam. 25.
Abſcondita Domino Deo noſtro; quæ manifeſta ſunt nobis. 29.
Aſſumat ebria ſitientem. 29.
Aſſumpſit eum, atq; portauit in humeris ſuis. 32.
Amantiſſimus Domini, habitabit confidenter in eo. 33.
Abſit à nobis hoc ſcelus, vt recedamus à Domino, & eius veſtigia relinquamus. Ioſ. 22.
Aperui os meum ad Dominum, & aliud facere non potero. Iud. 11.
Amaritudine valde repleuit me omnipotens. Ruth. 1.
Arcus fortium ſuperatus eſt, & infirmi accincti ſunt robore. 1. Reg. 2.
Abſit à me hoc peccatum, vt ceſſem orare pro vobis. 12.
Acceptus erat in oculis vniuerſi populi. 18.
Ab impiis egredietur impietas. 24.
Anima cuſtodita quaſi in faſciculo viuentium apud Dominum. 25.
Audiui vocem tuam, & honoraui faciem tuam. 25.
Apparet quòd ſtultè egerim, & ignorauerim multa nimis. 26.
Æqua pars erit deſcendentis ad prælium, & remanentis ad ſarcinas. 30.
Amabiles, & decori valde in vita ſua. 2. Reg. 1.
An ignoras quòd periculoſa ſit deſperatio? 2.
Anima eius in amaritudine eſt. 4. Reg. 4.
Animæ eſurienti etiam amara dulcia eſſe videntur Iob. 6.
Ab occultis meis munda me. Pſal. 18.
Adiutor meus eſto, ne derelinquas me, nec deſpicias me Deus ſalutaris meus. 26.
Accedite ad eum, & illuminamini. 33.
Anima mea exul abit in Domino. 34.
Apud te eſt fons vitæ. 35.
A fortitudine manus tuæ ego defeci. 38.
Adiutor meus, & protector meus es tu, Deus meus ne tardaueris. 39.
Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. 50.
Adiutor meus tibi pſallam. 58.
Adiutor meus & liberator meus es tu, Domine ne moreris. 69.
Annos æternos in mente habuit. 76.
Adiuua nos Deus ſalutaris noſter, propter gloriam nominis tui Domine. 78.
Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. 84.
Afferte gloriam nomini eius. 95.
Adiuua me Domine Deus meus, ſaluum me fac ſecundum miſericordiam tuam. 108
Auerte oculos meos ne videant vanitatem. 118.
Adiuua me & ſaluus ero. 118.
A iudiciis tuis timui. 118.
Auxilium meum à Domino, qui fecit cælum & terram. 120.
Adorabo ad templum ſanctum tuum, & confitebor nomini tuo. 137.
Ad te Domine Domine oculi mei, in te ſperaui. 140.
Audiens ſapiens ſapientior erit. Prou 1.
Audi fili mi diſciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ. 1.
Argue ſapientem, & diliget te. 9.

Abomina

Abominabile Domino cor prauum. 11, 15.

Abominatio eſt Domino labia mendacia. 12.

Amici diuitum multi. 14.

Abominatio eſt Domino via impij. 15.

Abominatio Domino cogitationes malæ. 15.

Abominatio eſt Domino omnis arrogans. 16.

Ante ruinam exaltabitur ſpiritus. 16.

Abominabilis apud Deum qui iuſtificat impium, & qui condemnat iuſtum. 17.

Animus gaudens ætatem floridam facit, ſpiritus triſtis exſiccat oſſa. 17.

Abominabile apud Deũ pondus & pondus, menſura & menſura. 20.

Adoleſcens iuxta viam ſuam, etiam cùm ſenuerit non recedet ab ea. 22.

Abominatio hominum detractor. 24.

Anima ſaturata calcabit fauum, anima eſuriens etiam amarum pro dulci ſumet. 27.

Adoleſcentia & voluptas vana ſunt. Eccli. 11.

Anima mea liquefacta eſt, vt dilectus locutus eſt. Cant. 5.

Amore langueo. 5.

Auerte oculos tuos à me, quia ipſi me auolare fecerunt. 6.

Æſtimauerunt luſum eſſe vitam noſtram, & conuerſationem vitæ compoſitam ad lucrum. Sap. 15.

Angelorum eſca nutriuiſti populum tuum. 16.

Accedens ad ſeruitutem Dei ſta in iuſtitia & timore & præpara animam tuam ad tentationem. Eccli. 2.

Altiora te ne quæſieris. 3.

Altiſſimus eſt patiens redditor. 5.

Amico fideli nulla eſt comparatio. 6.

Amicus fidelis medicamentum vitæ. 6.

Auerte faciem tuam à muliere compta. 9.

Auaro nihil eſt ſceleſtius. 10.

Ante mortem ne laudes hominem quemquam. 11.

Altiſſimus odio habet peccatores. 12.

Aduocatus à potẽtiore, diſcede, ex hoc enim magis te aduocabit. 13.

Antequam loquaris diſce. 18.

Ante orationem præpara animam tuam. 18.

Audiſti verbum contra proximum tuum? commoriatur in te. 19.

Amictus corporis, & dentium, & ingreſſus hominis, enuntiant de eo. 19.

Ad amicũ etſi produxeris gladium, non deſperes, eſt enim regreſſus ad amicum. 22.

Arcana amici qui denudat fidem prodit. 27.

Audi tacens. 32.

Adoleſcens loquere in tua cauſa vix cum neceſſe fuerit. 32.

Aſino cibaria & virga, & onus. 33.

Ab immundo quid mundabitur? 34.

Anima viri ſancti enuntiat aliquando vera quàm ſeptem circumſpectores ſedentes in excelſo ad ſpeculandum. 37.

Ante omnem actum præcedat te conſilium ſtabile. 37.

A triſtitia feſtinat mors. 38.

Audiuimus ſuperbiam Moab, ſuperbus eſt valdè. Iſa. 16.

Anima mea deſiderauit te in nocte, ſed & ſpiritu meo in præcordijs meis de mane vigilabo ad te. 26.

Alienum eſt opus eius peregrinum eſt opus eius ab eo 28.

Ad vocem clamoris tui ſtatim vt audierit reſpondebit tibi. 30.

Audite me duro corde, qui longè eſtis à iuſtitia. 46.

Antequam fieret ibi eram. 48.

Ad punctum in modico dereliqui te, & in miſerationibus magnis congregabo te. 54.

A facie malitiæ collectus eſt iuſtus. 57.

Annuntia populo meo ſcelera eorum. 58.

Æquitas non potuit ingredi. 59.

Antequam clament ego exaudiam. 65.

Ad quem reſpiciam, niſi ad pauperculum, & contritum ſpiritu, & trementem ſermones meos? 66.

Attriuiſti eos, & noluerunt accipere diſciplinam, indurauerunt facies ſuas ſuper petram, & noluerunt reuerti. Ier. 5.

Audi popule ſtulte qui non habes cor. 5.

A minore vſque ad maiorem omnes auaritiæ ſtudent. 6.

Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus proiecit illos. 6.

Attende, & auſcultaui: nemo quod bonum eſt loquitur. 8.

Aſcendit mors per feneſtras. 9.

Ambulat vnuſquiſque poſt prauitatem cordis ſui mali. 16.

Audiuimus ſuperbiam Moab, ſuperbus eſt valde. 48.

Arrogantia tua decepit te, & ſuperbia cordis tui. 49.

Adhuc modicum, & veniet tempus meſſionis eius. 51.

Anima quæ triſtis eſt ſuper magnitudinem mali, & incedit incurua & infirma dat tibi gloriam Domine. Bar. 2.

Audi Domine, & miſerere, quia Deus es miſericors. 3.

Aperi os tuum, & comede quæcunque ego do tibi. Ezec. 2.

Attrita fronte eſt, & duro corde. 3.

Abij amarus in indignatione ſpiritus mei. 3.

Argentum eorum & aurum eorum non valebit liberare eos in die furoris Domini. 7. & Soph. 1.

Auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum. 11.

Auferetur zelus meus à te, & quieſcam, nec iraſcar ampliùs. 15.

Anima quæ peccauerit ipſa morietur.18.
Appenſus es in ſtatera, & inuentus es minus habens. Dan.5.
Abiecit eos Deus meus, quia non audierunt eum. Oſe.9.
Auaritia in capite omnium. Amos.9.
Abyſſus vallauit me. Ion.2.
Abominamini iudicium, & omnia recta peruertitis. Mich. 3.
Ad Dominum aſpiciam, expectabo Deum Saluatorem meum.7.
Ante faciem indignationis eius quis ſtabit? Nah. 1.
Ambulabunt, vt cæci, quia Domino peccauerunt. Soph.1.
Accedam ad vos in iudicio, & ero teſtis velox maleficis, &c. Mal.3.
Attendit Dominus, & audiuit.3.
A fructibus eorum cognoſcetis eos. Matth.7.
Abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis.11.
Aſcendit in montem ſolus orare.14.
Apud Deum omnia poſſibilia ſunt.19.
Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius.21.
Adauge nobis fidem. Luc.17.
Attendite vobis, ne fortè grauentur corda veſtra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ. 21.
A me ipſo facio nihil, ſed ſicut docuit me Pater hæc loquor. Ioan.8.
Animam meam pono pro ouibus meis. 10.
Ambulate dum lucem habetis. 12.
Attendite vobis & vniuerſo gregi, in quo vos poſuit Spiritus ſanctus Epiſcopos, &c. Act.20.
Aure audietis, & non intelligetis. 18.
Abijciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis; ſicut in die honeſtè ambulemus. Rom.13.
Animalis homo non percipit ea quæ ſunt Spiritus Dei, &c. 1. Cor. 2.
A Domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur. 11.
Aemulamini chariſmata meliora. 12.
Ad ædificationem Eccleſiæ quærite vt abundetis. 14.
Arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed potentia Deo. 2. Cor.9.
Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti. Gal.6.
Ab omni ſpecie mala abſtinete vos.1.Theſ.2.
Attende lectioni exhortationi, & doctrinæ. 1. Timoth.4.
Attende tibi & doctrinæ.4.
Adhortamini, veſmetipſos per ſingulos dies. Heb. 3.
Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius.4.
Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei. 10.
Amicitia huius mundi inimica eſt Dei Iacob.4.
Appropiate Deo, & appropinquabit vobis.4.
Ante omnia mutuam in vobiſmetipſis charitatem continuam habentes. 1. Pet.4.
Aduerſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, cui reſiſtite fortes in fide.5.
Aſpectu & auditu iuſtus erat.2. Pet.2.
A quo quis ſuperatus eſt, huius & ſeruus eſt.2.
Adueniet dies Domini vt fur.3.
Abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum. Apoc.7.

B.

BEnedicat tibi Dominus, & cuſtodiat te. Numer.6.
Bona res eſt quam vis facere. Deut.1.
Bona eſt terra quam Dominus Deus noſter daturus eſt nobis. 1.
Bene omnia locuti ſunt. 5. & 18.
Benedictus filius meus Domino. Iud.17.
Benedicat tibi Dominus. Ruth.2.
Benedictus ſit qui miſertus eſt tui.2.
Benedictus ſit à Domino.2.
Benedicta es à Domino filia.3.
Bonus es tu in oculis meis, ſicut Angelus Dei. 1. Reg. 29.
Benedicti vos à Domino qui feciſtis miſericordiam hanc. 2. Reg.2.
Benedixit Dauid populo in nomine Domini exercituum.6.
Beati qui ſtant coram te ſemper, & audiunt ſapientiam tuam.3. Reg.10.
Bona eſt oratio cum ieiunio & eleemoſyna, &c. Tob.12.
Beatus homo qui corripitur à Deo. Iob.5.
Benedicam Dominum qui tribuit mihi intellectum. Pſal. 15.
Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates.31.
Beata gens cuius Dominus Deus eius.32.
Benedicam Dominum in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo.33.
Beatus vir cuius eſt nomen Domini ſpes eius. 39.
Beatus quem elegiſti, & aſſumpſiſti. 64.
Benedictus Deus qui non amouit orationem meam, & miſericordiam ſuam à me.65.
Benedicat nos Deus Deus noſter, benedicat nos Deus.66.
Benedictus Dominus Deus Iſrael, qui facit mirabilia ſolus.71.
Beati qui habitant in domo tua Domine.83.
Beatus vir cuius eſt auxilium abs te.83.
Beatus homo qui ſperat in te. 83.
Beatus homo quem tu erudieris Domine.93.
Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me ſunt nomini ſancto eius.102.
Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis eius volet nimis.111.
Benedixit omnibus qui timent Dominum. 113.

Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius, in toto corde exquirunt eum. 118.
Bonitatem, & diſciplinam, & ſcientiam doce me. 118.
Bonus es tu. 118.
Bonum mihi, quia humiliaſti me. 118.
Bonum mihi lex oris tui ſuper millia auri & argenti. 118.
Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis eius. 127.
Beatus populus cuius Dominus Deus eius. 143.
Benedicam nomini tuo in ſeculum. 144.
Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius. 145.
Beneplacitum eſt Domino ſuper timentes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius. 146.
Beatus homo qui inuenit ſapientiam, & qui affluit prudentia. Prouerb. 3.
Bibe aquam de ciſterna tuo. 5.
Bonis amici conſiliis anima dulcoratur. 27.
Beatus homo qui ſemper eſt pauidus 28.
Benignus eſt Spiritus ſapientia. Sap. 1.
Bonorum laborum glorioſus eſt fructus. 3.
Bona & mala à Deo ſunt. 31.
Beatus vir qui non eſt lapſus verbo ex ore ſuo. 14.
Beatus vir qui in ſapientia morabitur, & in ſenſu cogitabit circumſpectionem Dei.
Beatus qui inuenit amicum verum. 25.
Beatus qui enarrat iuſtitiam auri audienti. 25.
Beatus homo cui donatum eſt habere timorem Dei. 25.
Beati omnes qui expectant Dominum. Iſa. 30.
Bonas facite vias veſtras, & ſtudia veſtra, & habitabo vobiſcum. Ier. 7.
Benedictus vir qui confidit in Domino. 17.
Bonus eſt Dominus ſperantibus in eum, animæ quærenti illum. Thr. 3.
Bonum eſt cum ſilentio præſtolari ſalutare Dei. 3.
Bonum eſt viro cum portauerit iugum ab adoleſcentia ſua. 3.
Beati ſumus, quia quæ Deo placita ſunt, manifeſta ſunt nobis. Bar. 4.
Benedicta gloria Domini de loco ſuo. Ezech. 3.
Benedicite omnes religioſi Domino Deo. Dan. 3.
Bonus Dominus & confortans in die tribulationis, & ſciens ſperantes in ſe. Nah. 1.
Beati pauperes ſpiritu, &c. Beati mites, &c. Beati qui lugent, &c. Beati qui eſuriunt. Matth. 5.
Benefacite his qui oderunt vos. 5.
Bonum eſt nos hic eſſe. 17.
Beatus ſeruus quem cùm venerit dominus eius inuenerit ſic facientem. 24.
Benedicite maledicentibus vos. Luc. 6.
Benignus eſt ſuper ingratos & malos. 6.
Beati qui audiunt verbum Dei & cuſtodiunt illud. 11.
Beati ſerui illi quos cùm venerit Dominus inuenerit vigilantes. 12.
Beatus qui manducat panem in regno Dei. 14.
Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis. Ioan. 10.
Baiulans ſibi crucem exiuit in eum qui dicitur Caluariæ locum. 19.
Beati qui non viderunt & crediderunt. 20.
Beatus eſt magis dare quàm accipere. Act. 20.
Benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit, ſecundùm autem duritiam tuam, &c. Rom. 2.
Benedicite perſequentibus vos. 12.
Beatus qui non iudicat ſemetipſum in eo quod probat. 14.
Bonum facientes non deficiamus. Gal. 6.
Bonum depoſitum cuſtodi. 2. Tim. 1.
Beneficentiæ & communionis nolite obliuiſci, talibus enim hoſtiis promeretur Deus. Heb. 13.
Beatus vir qui ſuffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe. Iacob. 1.
Beati mortui qui in Domino moriuntur. Apoc. 14.
Beatus qui vigilat, & cuſtodit veſtimenta ſua, ne nudus ambulet. 16.
Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati ſunt. 19.
Beatus & ſanctus qui habet partem in reſurrectione prima, &c. 20.
Beati qui lauant ſtolas ſuas in ſanguine agni. 22.

C.

Cogitatio cordis intenta ad malum omni tempore. Gen. 6.
Corrupta terra coram Deo, & repleta iniquitate. 6.
Cur tentatis Dominum. Exod. 17.
Cerno quòd populus iſte duræ ceruicis ſit. 32.
Cur Domine iraſcitur furor tuus contra populum tuum. 32.
Cuſtodite leges meas, atque iudicia, quæ faciens homo viuet in eis. Leui. 18.
Coram cano capite conſurge. 19.
Confregi catenas ceruicum veſtrarum, vt incederetis erecti. 26.
Conuertat Dominus vultum ſuum ad te, & det tibi pacem. Num 6.
Cur afflixiſti Domine ſeruum tuum? 11.
Cuſtodi temetipſum, & animam tuam ſolicitè. Deut. 4.
Cuſtodite ſolicitè animas veſtras. 4.
Cuſtodite, & facite quæ præcepit Dominus Deus vobis. 5.
Caue diligenter ne obliuiſcaris Domini 6. & 8.
Circumcidite præputium cordis veſtri, & ceruicem veſtram ne induretis ampliùs. 10.
Caue ne forte decipiatur cor veſtrum, & recedatis à Domino. 11.
Caue ne derelinquas Leuitem in omni tempore quo verſaris in terra. 12.
Clamauimus ad Dominum, qui exaudiuit nos, & reſpexit humilitatem noſtram, &c. 26.

Circumcidet Dominus *cor tuum, vt diligas* Dominum Deum *tuum ex toto corde tuo.*30.

Confortare, & eſte robuſtus. 31.

*Circunduxit eum, & docuit, & cuſtodiuit quaſi pupillam oculi ſui.*32.

*Confortare, & eſto robuſtus valde, vt facias omnem legem. Ioſ.*1.

*Citò deſeruerunt viam per quam ingreſſi fuerant patres eorum. Iud.*2.

*Ceſſauerunt fortes in Iſrael.*5.

Cor meum diligit Principes Iſrael. 5.

Cur quæris nomen meum quod eſt mirabile? 13.

Cur tantum nefas in vobis repertum eſt? 20.

Cuius erunt optima quæque Iſrael? nónne tibi? 1. *Reg.*9.

*Celebre factum eſt nomen eius nimis.*18.

Completa eſt malitia eius. 20.

*Conuenerunt ad eum omnes qui erant in anguſtia conſtituti.*22.

*Canem mortuum perſequeris, & pulicem vnũ.*24.

*Completa eſt malitia aduerſus domum tuam.*25.

Confortatus eſt Dauid *in domino* Deo *ſuo.*30.

*Confortentur manus veſtræ, & eſtote filij fortitudinis.*2.*Reg.*2.

Cæcus & claudus non intrabunt in templum. 5.

Conſilium Archirophel, quaſi ſi quis conſuleret Deũ *ſic erat, &c.*16.

*Cœli cœlorum te capere non poſſunt.*3.*Reg.*8.

*Currus Iſrael & auriga eius.*4.*Reg* 2 & 13.

Cœpit Dominus *tædere ſuper Iſrael.*10.

Cùm colerent Dominum*, dij quoque ſuis ſeruiebant.*17.

*Cui exprobaſti, aut quem blaſphemaſti?*19.

*Confortare, & viriliter age, ne timeas, nec paueas.*1.*Par.*22.

Corde toto offerebant Domino.29.

*Cùm ignoremus quid agere debeamus, hoc ſolum habemus reſidui, vt oculos noſtros dirigamus ad te.*2.*Par.*20.

Credite in domino Deo *veſtro, & ſecuri eritis.*20.

Caſtigauit nos propter iniquitates noſtras, & ſaluabit nos propter miſericordiam ſuam. Tobiæ. 13.

Confirma me domine Deus *in hac hora. Iudith.* 13.

Cùm inuocantem exaudierit me Deus*, non credo quòd audierit vocem meam. Iob.*9.

*Clamo ad te, & non exaudis me. ſto, & non reſpicis me, mutatus es mihi in crudelem.*30.

*Confitebor tibi Domine in toto corde meo, lætabor & exultabo in te. Pſal.*9.

Cognoſcetur Dominus *iudicia faciens.*9.

Conſerua me Domine*, quoniam ſperaui in te.*15.

*Cuſtodi animam meam, & erue me.*24.

*Cantabo, & pſalmum dicam Domino.*26.

Credo videre bona Domini in terra viuentium. 26.

Conuertiſti planctum meum in gaudium mihi. 29.

*Confortetur cor veſtrum omnes qui ſperatis in Domino.*30.

Cor mundum crea in me Deus*, & ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis.*50.

Cor contritum & humiliatum Deus *non deſpicies.* 50.

*Confitebor nomini tuo Domino, quoniam bonum eſt.*53.

*Clamabo ad Deum altiſſimum.*56.

Confitebor tibi in populis Domine.56.

Caro ſunt, ſpiritus vadens, & non rediens. 77.

*Citò anticipent nos miſericordia tua, quia pauperes facti ſumus nimis.*78.

Conuerte nos Deus *ſalutaris noſter, & auerte iram tuam à nobis.*84.

Confitebor tibi domine Deus *meus, in toto corde meo, & glorificabo nomen tuum in æternum.*85.

*Cum ipſo ſum in tribulatione, eripiam eum.*90.

Confitemini Domino *quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius.* 105. & 106. & 116. & 135.

Citò fecerunt, obliti ſunt operum eius. 105.

*Confiteantur Domino miſericordia eius, & mirabilia eius filiis hominum.*105.

*Clamauerunt ad Dominum cùm tribularentur, & de neceſſitatibus eorum liberauit eos.*105.

Confitebor Domino nimis in ore meo. 108.

Confitebor tibi Domine in toto corde meo. 110. & 137.

Cuſtodiens paruulos Dominus*, humiliatus ſum, & liberauit me. Pſal.*114.

*Conuertere anima mea in requiem tuam.*114.

*Conſilium meum iuſtificationes tuæ.*118.

*Cogitaui vias meas, & conuerti pedes meos in teſtimonia tua.*118.

*Confige timore tuo carnes meas.*118.

Cuſtodit Dominus *omnes diligentes ſe.*144.

Cum ſimplicibus ſermocinatio eius. Prou. 3.

*Cogitationes iuſtorum iudicia.*12.

*Cor quod nouit amaritudinem animæ ſuæ, in gaudio eius non miſcebitur extraneus.*14.

*Cor ſapientis quærit doctrinam.*15.

*Cùm placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque eius conuertet ad pacem.*16.

*Cuſtos animæ ſuæ, ſeruat viam ſuam.*16.

*Cor Regis in manu Domini, quocunque voluerit inclinabit illud.*21.

*Cogitationes robuſti ſemper in abundantia.*21.

*Cùm ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas.*24.

*Cor Regum inſcrutabile.*25.

Cùm prophetia (id eſt declaratio verbi Dei) defecerit diſſipabitur populus. 29.

Cunctæ res difficiles. Eccleſ. 1.

Cuſtodi pedem tuum ingrediens domum Dei.4.

*Cor ſapientium vbi triſtitia, & cor ſtultorum vbi lætitia*7.

*Calumnia conturbat ſapientem, & perdet robur cordis illius.*7.

*Cunctis ſermonibus qui dicuntur, ne accommodes cor tuum.*7.

Cuncta quæ fiunt adducet Deus *in iudicium.*12.

Corpus quod corrumpitur aggrauat animum. Sapien. 9.
Cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia diſponis nos. 12.
Creatura Dei facta ſunt in tentationem animæ hominum, &c. 14.
Cor durum habebit malè in nouiſſimo. Eccli. 3.
Congregationi pauperum affabilem te facito. 4.
Conſiliarius ſit tibi vnus de mille. 6.
Cogitatum tuum habe in præceptis Dei. 6.
Cum aliena muliere ne ſedeas omnino. 9.
Confide in Deo, & mane in loco tuo. 11.
Cor hominis immutat faciem illius. 13.
Conuertere ad Dominum, & relinque peccata tua. 17.
Cùm conſummauerit homo, tunc incipiet. 18.
Corripe amicum, ſæpe enim fit commiſſio. 19.
Cor fatui quaſi vas confractum, omnem ſapientiam non tenebit. 21.
Cum dormiente loquitur, qui narrat ſtulto ſapientiam. 22.
Corona ſenum multa peritia. 25.
Cordis iucunditas hæc eſt vita hominis. 30.
Cor ſplendidum bonum in epulis eſt, epulæ enim illius diligenter fiunt. 30.
Curam habe de bono nomine. 41.
Cùm dederis ne improperes. 41.
Contra Deum pugnare non eſt facile. 46.
Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi, conuerſus eſt furor tuus, & conſolatus es me. Iſa. 12.
Confitemini Domino, & inuocate nomen eius. 12.
Cùm feceris iudicia tua in terra, iuſtitiam diſcent habitatores orbis. 26.
Conuertimini ſicut in profundum receſſeratis filij Iſrael. 31.
Complicabuntur ſicut liber cœli. 34.
Corripies me, & viuificabis me. 38.
Conſolamini, conſolamini popule meus, dicit Deus veſter. 40.
Conuertimini ad me, & ſalui eritis. 45.
Conſilium meum ſtabit, & omnis voluntas mea fiet. 46.
Cum ſceleratis reputatus eſt. 53.
Confuſionis adoleſcentiæ tuæ obliuiſceris. 54.
Cùm clamaueris, liberent te congregati tui. 57.
Circumſpexi, & non erat auxiliator. 63.
Conuertimini filij reuertentes, dicit Dominus. Ieremia. 3.
Circundamini Domino, & auferte præputia cordium veſtrorum. 4.
Circuite, aſpicite, & conſiderate, & quærite an inueniatis virum facientem iudicium, & quærentem fidem, & propitius ero ei. 5.
Corripe me Domine verumtamen in iudicio, & non in furore tuo. 10.
Caſtigabo te in iudicio, vt non videaris tibi innoxius. 30.
Conuertam luctum eorum in gaudium, & conſolaber eos. 31.
Caſtigaſti me Domine, & eruditus ſum. 31.
Conuerte me Domine, & conuertar. 31.
Conturbata ſunt viſcera mea ſuper eum, miſerans miſerebor eius, ait Dominus. 31.
Clama ad me, & exaudiam te. 33.
Cùm exaltaueris quaſi Aquila nidum tuum, inde detraham te, dicit Dominus. 49.
Curauimus Babylonem, & non eſt ſanata, derelinquamus eam. 51.
Contempſit iudicia mea, vt plus eſſet impia quàm gentes. Ezech. 5.
Complebo furorem meum in eis, & conſolabor. 5.
Cùm clamauerint ad aures meas voce magna, non exaudiam eos. 8.
Conuertimini, & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus veſtris, & non erit vobis in ruinam iniquitas. 18.
Conuertimini à viis veſtris peſſimis, & quare moriemini? 33.
Comederunt alieni robur eius, & ipſe neſciuit. Oſea. 7.
Confundetur Iſrael in voluntate ſua. 10.
Conuertere Iſrael ad Dominum Deum tuum, quoniam corruiſti in iniquitate tua. 14.
Conuertimini ad me in toto corde veſtro, in ieiunio, & in fletu, & in planctu. Ioel. 2.
Conuertimini ad Dominum Deum veſtrum, quia benignus & miſericors eſt, &c. 2.
Conuertam feſtiuitates veſtras in luctum. Am. 8.
Cùm anguſtiaretur in me anima mea, Domini recordatus ſum. Ion. 2.
Cùm iratus fueris miſericordiæ recordaberis. Abac. 3.
Conuertimini ad me, ait Dominus, & ego conuertar ad vos. Zach. 1.
Cùm ieiunaretis, nunquid ieiunium ieiunaſtis mihi? 7.
Cor ſuum poſuerunt vt adamantem, ne audirent legem 7.
Circundabo domum meam, ex iis, qui militant mihi. 9.
Conuertam eos, quia miſerebor eorum. 10.
Cuſtodite ſpiritum veſtrum, & nolite deſpicere. Mal. 2.
Conuertimini, & videbitis quid ſit inter iuſtum & impium, & inter ſeruientem Deo, & non ſeruientem. 3.
Clamamus in cœlum, & miſerebitur noſtri Dominus. 1. Mach. 4.
Ceciderunt in bello, dum ſine conſilio exeunt in prælium. 5.
Cùm oraueris intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio ora patrem tuum. Matt. 6.
Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. 9.
Cauete ab hominibus. 10.
Cæcus ſi cæco ducatum præſtat, ambo in foueam cadunt. 15.

Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non præteribunt.24.
Confidite, ego ſum, nolite timere. Mar.6.
Capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt. Luca 12.
Cauete ab omni auaritia.12.
Cui multum datum eſt, multum quæretur ab eo. 12.
Contendite intrare per anguſtam portam, quia multi, dico vobis, quærent intrare, & non poterunt.13.
Cùm facis conuiuium, voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos, & beatus eris.14.
Compelle intrare, Vt impleatur domus mea.14.
Cùm feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite, ſerui inutiles ſumus, quod debuimus facere fecimus.17.
Capillus de capite veſtro non peribit. 21.
Cum iniquis deputatus eſt. 22.
Claritatem ab hominibus non accipio. Ioan.5.
Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus.6.
Crediderunt quotquot prædeſtinati erant ad vitam æternam. Act 13.
Cùm cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt. Rom.1.
Cui vult miſeretur, & quem vult indurat.9.
Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem. 10.
Carnis curam ne feceritis in deſideriis.13.
Cùm ſit inter vos zelus & contentio, nonne carnales eſtis? 1. Cor. 3.
Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo, ne fortè cum aliis prædicauerim ipſe reprobus efficiar.9.
Caritatem ſi non habuero, nihil ſum. 13.
Caritas patiens eſt, benigna eſt, non quærit quæ ſua ſunt, non cogitat malum, &c.13.
Corrumpunt bonos mores colloquia mala.15.
Caro & ſanguis regnum Dei poſſidere non poſſunt.15.
Chriſti bonus odor ſumus Deo.2.Cor.2.
Commendantes noſmetipſos ad omnem conſcientiam hominum coram Deo. 4.
Cùm infirmior, tunc potens ſum.12.
Chriſto confixus ſum cruci.Gal.2.
Cum timore & tremore veſtram ſalutem operamini.Phil.2.
Corripite inquietos, conſolamini puſillanimes, ſuſcipite infirmos, patientes eſtote ad omnes.1. Theſ.5.
Corporalis exercitatio ad modicum vtilis eſt. 1. Tim.4.
Cognouit Dominus qui ſunt eius.2. Tim.2.
Confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant. Tit.1.
Conſideremus inuicem in prouocationem caritatis, & bonorum operum.Heb.10.
Caritas fraternitatis maneat in vobis.12.
Contenti præſentibus.13.
Confitemini in alterutrum peccata veſtra. Iacobi 5.
Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt ſequamini veſtigia eius. 1. Petri 2.
Cùm pateretur non comminabatur. 2.
Caritas operit multitudinem peccatorum.4.
Canis reuerſus ad ſuum vomitum, & ſus lota in volutabro luti.2. Pet.2.
Cecidit, cecidit Babylon illa magna. Apoc.14.
Cruciabitur igne & ſulphure in conſpectu Angelorum ſanctorum, & ante conſpectum Agni.14.

D.

Domine Deus quid dabis mihi? Gen. 15.
Domine ſi inueni gratiam in oculis tuis ne tranſeas ſeruum tuum. 18.
Domine num gentem ignorantem, & iuſtam interficies? 20.
Dotauit me Dominus dote bona.30.
Domine quare miſiſti me? Exod.5.
Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. 14.
Dominus regnabit in æternum & vltra.15.
Dominus exaltatio mea. 17.
Doctrina & veritas erunt in pectore Aaron.28.
Dominator Domine Deus, miſericors & clemens, patiens, & multæ miſerationis, ac verax. 34.
Dominus zelotes nomen eius, Deus eſt æmulator. 34.
Diligetis aduenas quaſi voſmetipſos. Leu.19.
Deus obſecro ſana eam. Num.12.
Dominus nobiſcum eſt, nolite metuere.14.
Dimitte Domine obſecro peccatum populi huius, ſecundùm magnitudinem miſericordiæ tuæ. 14.
Dixit Deus, & non faciet? 23.
Dominus Deus addat ad hunc numerum multa millia, & benedicat vobis. Deut.1.
Date viros ſapientes, & gnaros, quorum conuerſatio ſit probata.1.
Dominus Deus tuus ignis conſumens eſt, Deus æmulator.4.
Deus miſericors Dominus Deus tuus eſt.4.
Dominus ipſe eſt Deus, & non eſt alius præter eum. 4.
Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. 6.
Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſeruies.6. & 10.
Dominus Deus tuus ipſe eſt Deus fortis, & fidelis.7.
Dominus Deus tuus in medio tui eſt, Deus magnus, & terribilis.7.
Dominus Deus tuus ipſe tranſibit ante te. 9. & 31.

Domine Deus ne diſperdas populum tuum, ne aſpicias duritatem populi huius, & impietatem ac peccatum.9.

Dominus Deus veſter, ipſe eſt Deus deorum, & Dominus dominantium, Deus magnus, & potens, & terribilis.10.

Dominum Deum veſtrum ſequimini, & ipſum timete, & mandata illius cuſtodite: ipſi ſeruietis, & ipſi adhærebitis.13.

Dominum elegiſti, vt ſit tibi Deus, & ambules in viis eius.26.

Dominus elegit te vt ſis ei populus peculiaris.26.

Dominus Deus tuus ipſe eſt ductor tuus, & non dimittet, nec derelinquet te.31.

Date magnificentiam Deo noſtro.32.

Dei perfecta ſunt opera; & omnes viæ eius iudicia.32.

Deus fidelis, & abſque vlla iniquitate, iuſtus, & rectus.32.

Dominus ſolus dux eius fuit.32.

Deum qui te genuit dereliquiſti.32.

Dominus Deus veſter dabit vobis requiem Ioſ.1.

Domini ſententia fuerat, vt indurarentur corda eorum.11.

Dominus Deus ipſe eſt poſſeſſio eius.13.

Deus ſanctus & fortis, æmulator eſt.24.

Domino Deo noſtro ſeruiemus, & obedientes erimus præceptis eius.24.

Dominus audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos. Iud.2.

Dominus in fortibus dimicauit.5.

Diuiſo contra ſe Ruben magna animorum reperta eſt contentio.5.

De cælo dimicatum eſt contra eos.5.

Dominus tecum virorum fortiſſime.6.

Doluit Dominus ſuper miſeriis eorum.10.

Dominus qui hæc audit, ipſe teſtis eſt.11.

De comedente exiuit cibus, & de forte egreſſa eſt dulcedo.14.

Domine Deus memento mei.16.

Decernite quid facere debeatis.20.

Dominus vobiſcum. Ruth.2.

Declina paulisper, & ſede hic.4.

Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit. 1.Reg.2.

Dominus pauperem facit & ditat, humiliat & ſublenat.2.

Dominus pedes ſanctorum ſuorum ſeruabit.2.

Dominus eſt, quod bonum eſt in oculis ſuis faciat.3.

Declinauerunt poſt auaritiam, acceperuntque munera, & peruerterunt iudicium.8.

Diſſimulabat ſe audire.10.

Directus eſt ſpiritus Domini à die illa in Dauid, & deinceps.16.

Dilexit eum quod ſtatim ſuam.18.

Dominus retribuet vnicuique ſecundum iuſtitiam ſuam, & fidem.26.

Dimitte eum vt maledicat; Dominus enim præcepit ei vt malediceret. 2.Reg.16.

Dilegis odientes te, & odio habes diligentes te 19.

Dabis ergo ſeruo tuo cor docile, vt populum tuum iudicare poſſit.3.Reg.3.

Domine Deus, non eſt ſimilis tui Deus.8.

Dauid ſeruus meus ſecutus eſt me in toto corde ſuo, faciens quod placitum eſſet in conſpectu meo.14.

Domine Deus oſtende hodie quia tu es Deus, & ego ſeruus tuus.18.

Dominus ipſe eſt Deus, Dominus ipſe eſt Deus.18.

Dies tribulationis & increpationis iſte.4.Reg.19.

Deum inuocauerunt cùm præliarentur, & exaudiuit eos.1.Par.5.

Det tibi Dominus prudentiam & ſenſum, vt regere poſſis.22.

Dies noſtri quaſi vmbra ſuper terram, & nulla eſt mora.29.

Domine Deus cuſtodi in æternum hanc voluntatem cordis eorum.29.

Da Domine Salomoni filio meo cor perfectum vt cuſtodiat mandata tua.29.

Da mihi Domine ſapientiam, & intelligentiam. 2.Par.1.

Dominus vobiſcum, quia fuiſtis cum eo, ſi quæſieritis eum inuenietis, ſi autem dereliqueritis eum, derelinquet vos.15.

Dei eſt adiuuare, & in fugam conuertere.25.

Deus meus confundor, & erubeſco leuare faciem meam ad te.1.Eſd.9.

Domine Deus, ecce coram te ſumus in delicto noſtro.9.

Domine Deus cæli fortis, magne, atque terribilis, fiant quæſo aures tuæ auſcultantes, & oculi tui aperti, vt audias orationem ſerui tui. 2.Eſd.1.

Deus meus memento mei in bonum.6.

Deus miſerationum & clemens eſt.9.

Deus magne ne auertas à facie tua omnem laborem qui inuenit nos.9.

Deus meus parce mihi, ſecundùm multitudinem miſerationum tuarum.13.

Domine in ditione tua cuncta ſunt poſita, & non eſt qui poſſit tuæ reſiſtere voluntati. Eſth.13.

Deus facit magna, & inſcrutabilia. iob 5. & 9.

Docete me, & ego tacebo.6.

Deo quis dicere poteſt cur ita facis? 9. & 12.

Deus cuius iræ nemo reſiſtere poteſt.9.

Dies mei velociores fuerunt curſore.9.

Deridetur iuſti ſimplicitas.12.

Donec deficiam non recedam ab innocentia mea.27.

Derident me nunc iuniores tempore.30.

Deum dignè inuenire non poſſumus, magnus fortitudine, & iudicio, & iuſtitia, &c.37.

Domini eſt ſalus. Pſal.3.

Dirige in conſpectu tuo viam meam.5.

Domine Deus meus in te ſperaui.7.

Deus iudex iuſtus, fortis & patiens.7.

Dominus in æternum permanet.9.

Deſide

Deſiderium pauperum exaudiuit Dominus.9.
Diligam te Domine fortitudo mea.17.
Dominus firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus.17.
Deus meus, adiutor meus, & ſperabo in eum.17.
Deus meus illumina tenebras meas.17.
Deus Deus meus, reſpice in me.21.
Domini eſt regnum.21.
Dominus regit me, & nihil mihi deerit.22.
Domini eſt terra, & plenitudo eius.23.
Deus meus in te confido, non erubeſcam.24.
Doce me, quia tu es Deus ſaluator meus.24.
Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris.24.
Dulcis & rectus Dominus.24.
Docebit mites vias ſuas.24.
De neceſſitatibus meis erue me.24.
Domine dilexi decorem domus tuæ.25.
Dominus illuminatio mea, & ſalus mea, quem timebo?26.
Dominus protector vitæ meæ à quo trepidabo?26.
Dominus adiutor meus, & protector meus, in ipſo ſperauit cor meum, & adiutus ſum.27.
Dominus fortitudo plebis ſuæ.27.
Dominus virtutem populo ſuo dabit.28.
Domine Deus meus clamaui ad te, & ſanaſti me. 29.
Domine auertiſti faciem tuam à me, & factus ſum conturbatus.29.
Domine Deus meus in æternum confitebor tibi.29.
Domine non confundar quoniam inuocaui te.30.
Diligit miſericordiam & iudicium.32.
Dic animæ meæ ſalus tua ego ſum.34.
Domine quando reſpicies? 34.
Domine ne diſcedas à me. 34.
Delectare in Domino & dabit tibi petitiones cordis tui.36.
Declina à malo, & fac bonum.36.
Dominus amat iudicium.36.
Domine ante te omne deſiderium meum, & gemitus meus à te non eſt abſconditus. 37.
Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei.39.
Domine ad adiuuandum me reſpice.39.
Domine miſerere mei, ſana animam meam quia peccaui tibi.40.
Deus noſter refugium & virtus, adiutor in tribulationibus.45.
Deus in medio eius, non commouebitur.45.
Dominus virtutum nobiſcum.45.
Dominus excelſus, terribilis, rex magnus.46.
Deus vitam meam annunciaui tibi.55.
Deus meus, miſericordia mea.58.
Da nobis auxilium de tribulatione.59.
Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me feſtina.69.
Deus ne elongeris à me, Deus meus in auxilium meum reſpice.70.
Domine memorabor iuſtitiæ tuæ ſolius. 70.
Deus ne derelinquas me. 70.
Deus quis ſimilis tibi? 70.
Dixi nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ excelſi.76.
Deus in ſancto via tua. 76.
Domine Deus virtutum conuerte nos, & oſtende faciem tuam, & ſalui erimus.79.
Deus quis ſimilis erit tibi?82.
Deus tu conuerſus viuificabis nos. 84.
Deduc me Domine in via tua.85.
Domine Deus virtutum quis ſimilis tibi?88.
Dixiſti, conuertimini filij hominum.89.
Defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati ſumus.89.
Deus meus ſperabo in eum. 90.
Delectaſti me Domine in factura tua.91.
Domum tuam decet ſanctitudo Domine.92.
Dominus ſcit cogitationes hominum, quoniam vanæ ſunt.93.
Dominus regnauit, exultet terra.96.
Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat.101.
Da nobis auxilium de tribulatione, quia vana ſalus hominis.107.
Deſiderium peccatorum peribit.111.
Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo.116.
Dextera Domini fecit virtutem.116.
Doce me iuſtificationes tuas.118.
Da mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuam, & cuſtodiam illam in toto corde meo.118.
Deduc me in ſemita mandatorum tuorum.118.
Da mihi intellectum vt diſcam mandata tua. 118.
Dominus cuſtodiat te ab omni malo.120.
Dominus in circuitu populi ſui. 124.
Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu.142.
Domine quid eſt homo quia innotuiſti ei, aut filius hominis, quia reputas eum? 143.
Dominus diligit iuſtos. 145.
Da ſapienti occaſionem, & addetur ei ſapientia. Prou. 9.
Doctrina ſua noſcitur vir.12.
Doctrina prudentium facilis.14.
Diuinatio in labiis regis. 16.
Dulcis eloquio maiora reperiet.16.
Diuitiæ addunt amicos plurimos, à paupere autem & hi quos habet ſeparantur. 19.
Doctrina viri per patientiam noſcitur.19.
Domus & diuitiæ dantur à parentibus, à Domino autem propriè vxor prudens.19.
Diues pauperibus imperat.22.
Domum fratris tui ne ingrediaris in die afflictionis tuæ.27.
Diligenter agnoſce vultum pecoris tui.27.
Date vinum his qui amaro ſunt animo.31.
Diuitiæ conſeruatæ in malum domini ſui. Eccleſ. 5.
Dixi, ſapiens efficiar, & ſapientia longiùs receſſit à me.7.

Dominatur interdum homo homini in malum ſuum. 8.

Dulce lumen, & delectabile oculis videre ſolem. 11.

Deum time, & mandata eius obſerua, hoc eſt omnis homo. 12.

Dilectus meus mihi, & ego illi. Cant. 2.

Dilectus meus candidus, & rubicundus, totus deſiderabilis. 5.

Diligite iuſtitiam qui iudicatis terram. Sap. 1.

Deus mortem non fecit, nec delectatur in perditione viuorum. 1.

Diſſimulans peccata hominum propter pœnitentiam. 11.

Diligis omnia quæ ſunt, & nihil odiſti eorum quæ feciſti. 11.

De propitiato peccato noli eſſe ſine metu. Eccli. 5.

De negligentia tua purga te cum paucis. 7.

Diues ſi fueris non eris immunis à delicto. 11.

Da te Deo, permanet iuſtis. 11.

Ditiori te ne ſocius fueris. 13.

Diues iniuſtè egit, & fremet, pauper autem læſus tacebit. 13.

Diuitum paſcua ſunt pauperes. 13.

Diues locutus eſt, & omnes tacuerunt, & verbum illius vſque ad nubes perducent: pauper locutus eſt, & dicunt, quis eſt hic? 13.

Deus reliquit hominem in manu conſilij ſui. 15.

Domus nimis locuples annullabitur ſuperbia. 21.

Dona iniquorum non probat altiſſimus. 34.

Da locum medico. 38.

Datum & acceptum omne deſcribe. 42.

Dominus exercituum decreuit, & quis poterit infirmare? & manus eius extentat, & quis auertet eam? Iſa. 14.

Domine Deus meus es tu, & exaltabo te. 25.

Domine omnia opera noſtra operatus es nobis. 26.

Domine in anguſtia requiſierunt te. 26.

Dominus cuius eſt ignis in Sion, & caminus eius in Ieruſalem. 31.

Dicite puſillanimis confortamini, & nolite timere. 34.

Dies tribulationis & correptionis dies hæc. 37.

De mane vſque ad veſperam finies me. 38.

Domine vim patior, reſponde pro me. 38.

Durus es tu, & neruus ferreus ceruix tua, & frons tua ærea. 48.

Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico. 50.

Dominus Deus auxiliator meus, ideo non ſum confuſus 50.

Dixiſti, deſperaui, nequaquam faciam. Ier. 2.

Dij tui quos feciſti, ſurgant & liberent te in tempore afflictionis tuæ. 2.

Dabo vobis paſtores iuxta cor meum, & paſcent vos ſcientia, & doctrina. 3.

Domine, oculi tui reſpiciunt fidem. 5.

Date Domino Deo veſtro gloriam, antequam contenebreſcat. 13.

Dilexit mouere pedes ſuos, & non quieuit, & Domino non placuit. 14.

Diem hominis non deſideraui, tu ſcis. 17.

Dixerunt, deſperauimus, poſt cogitationes enim noſtras ibimus. 18.

Dabo eis cor, vt ſciant me, quia ego ſum Dominus. 24.

Dabo eis cor vnum, & viam vnam, vt timeant me. 32.

Diſce vbi ſit prudentia, vbi ſit virtus, vbi ſit intellectus. Bar. 3.

Dura facie, & indomabili corde ſunt. Ezech. 2.

Dabo eis cor vnum, & ſpiritum nouum tribuam in viſceribus eorum. 11.

Dabo tibi apertum os in medio eorum. 29.

Dabo vobis cor nouum, & ſpiritum nouum ponam in medio veſtri. 36.

Domine Deus tu noſti. 37.

Dabo vobis ſpiritum, & viuetis. 37.

Dominatur excelſus in regno hominum, & cuicumque voluerit dabit illud. Dan. 4.

Ducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius. Oſe. 2.

Dicent montibus, operite nos; & collibus, cadite ſuper nos. 10.

Dabo tibi regem in furore meo, & auferam in indignatione mea. 13.

Deteſtor ego ſuperbiam Iacob, dicit Dominus. Am. 6.

Deſperata eſt plaga eius. Mich. 1.

Dominus lux mea eſt. 7.

Deus æmulator, & vlciſcens Dominus. Nah. 1.

Dies iræ dies illa, dies tribulationis, & anguſtiæ. Soph. 1.

Dilexi vos. Malach. 1.

Dedi ei timorem, & timuit me. 2.

Dixiſtis, vanus eſt qui ſeruit Deo. 3.

Det vobis cor omnibus, vt colatis eum, & faciatis eius voluntatem corde magno, & animo volenti. 2. Mac 1.

Domine Deus terribilis & fortis, iuſtus & miſericors, qui ſolus es bonus. Reg. 1.

Dominus Deus aſpiciet veritatem. 7.

Dominus non ſecundùm armorum potentiam, ſed prout ipſi placet dat dignis victoriam. 15.

Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies, Matth. 4.

Diligite inimicos veſtros. 5.

Domine ſi vis, potes me mundare. 8.

Domine non ſum dignus vt intres ſub tectum meũ. 8.

Domine ſalua nos, perimus. 8.

Dignus eſt operarius cibo ſuo. 10.

Diſcite à me quia mitis ſum, & humilis corde. 11.

Domine ſaluum me fac. 14.

Dilige proximum tuum ſicut teipſum. 19.

Domine miſerere noſtri. 20.

Domus mea, domus orationis vocabitur. 21.

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c 22.
Dimittite, & dimittemini. Luc. 6.
Date, & dabitur vobis. 6.
Dignus eſt operarius mercede ſua. 10.
Deus non faciet vindictam electorum ſuorum clamantium ad ſe die ac nocte, & patientiam habebit in illis? dico vobis quia citò faciet vindictam illorum. 18.
Deus propitius eſto mihi peccatori. 18.
Dominus operam eius deſiderat. 19.
Dies vltionis hi ſunt. 21.
Domine memento mei. 23.
Da mihi bibere. Ioan. 4.
Deſcendi de cœlo, non vt faciam voluntatē meam, ſed eius qui miſit me. 6.
Duorum hominum teſtimonium verum eſt. 8.
Domine tu omnia noſti, tu ſcis quia amo te. 21.
Da Domine ſeruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum. Act. 4.
Domine Ieſu ſuſcipe ſpiritum meum 7.
Domine ne ſtatuas illis hoc peccatum. 7.
Durum eſt tibi contra ſtimulum calcitrare. 9.
Domine, quid me vis facere? 9.
Domini voluntas fiat. 21.
Dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Rom. 1.
Digni ſunt morte non ſolùm qui ea faciunt, ſed etiā qui conſentiunt facientibus. 1.
Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis qui ſecundùm propoſitum vocati ſunt ſancti. 8.
Dilectio ſine ſimulatione. 12.
Dei ſumus adiutores. 1. Cor. 3.
Dominus nouit cogitationes ſapientium, quoniam vanæ ſunt. 3.
Diuiſiones gratiarum ſunt, idem autem ſpiritus. 12.
Dum tempus habemus bonum ad omnes. Gal. 6.
Deus qui diues eſt in miſericordia. Eph. 2.
Deus noſter ignis conſumens eſt. Heb. 12.
Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci. 13.
Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Iac. 4.
Dulcis eſt Dominus. 1. Pet. 2.
De tenebris vos vocauit in admirabile lumen ſuum. 2.
Dominum Ieſum Chriſtum ſanctificate in cordibus veſtris. 3.
Deus lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt vllæ. 1. Ioan. 1.
Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet & Deus in eo. 4.
Dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Apoc. 1.
Domine Deus omnipotens, vera, & iuſta iudicia tua. 16.
Dedit Deus in corda eorum vt faciant quod placitum eſt illis. 17.

E.

Ego ſum qui ſum. Exod. 3.
Ego ero in ore tuo, docebóque quid loquar. 4.
Ego ſum Dominus Deus ſanator tuus. 15.
Ego ſum Dominus Deus tuus. 20.
Ego mittam Angelum meum qui præcedat te, & cuſtodiat in via, &c 23.
Ego Dominus qui ſanctifico vos. Leuit. 20. & 21. & 22.
Ego Dominus Deus veſter, qui ſeparaui vos à cæteris populis. 20.
Ego pars, & hæreditas tua. Num. 18.
En populus ſapiens, & intelligens, gens magna. Deut. 4.
Exaudiuit me Dominus etiam hac vice 9.
En propono in conſpectu veſtro hodie benedictionem, & maledictionem. 11.
Elige vitam vt viuas 30.
Ego occidam, & ego viuere faciam, percutiam, & ego ſanabo. 32.
Ero tecum, non dimittam, nec derelinquam te. Ioſ. 1.
Experiar Iſrael, vtrum cuſtodiat viam Domini, & ambulent in ea. Iud. 2.
Egreſſa eſt manus Domini contra me. Ruth. 1.
Effudi animam meam in conſpectu Domini. 1. Reg. 1.
Exultauit cor meum in Domino. 2.
Erat peccatum grande nimis coram Domino. 2.
Electus, & bonus, & non erat de filiis Iſrael melior illo 9.
Ecce vnxit te Dominus ſuper hæreditatem ſuam in principem. 10.
Erat Dauid rufus, & pulcher aſpectu, decoráque facie. 16.
Ego ſum vir pauper, & tenuis. 18.
Emortuū eſt cor eius intrinſecus, & factus eſt quaſi lapis. 25.
Ego ſum qui peccaui, & ego iniquè egi. 2. Reg. 24.
Erit Iſrael in prouerbium, & in fabulam, cunctis populis. 3. Reg. 9.
Egreſſum tuum & introitum tuum, & viam tuam ego præſciui. 4. Reg. 19.
Erit nomen meum ibi 23.
Exaudi me miſeram deprecantem, & de tua miſericordia præſumentem. Iudith. 9.
Etiam ſi ſimplex fuero, & hoc ipſum ignorabit anima mea. Iob. 9.
Etiam ſi occiderit me, in ipſo ſperabo. 13.
Expecto donec veniat immutatio mea. 14.
Ecce in cœlo teſtis meus, & conſcius meus in excelſis. 16.
Expectabam bona, & venerunt mihi mala. 30.
Ecce Deus excelſus in fortitudine ſua, & nullus ei ſimilis in legiſlatoribus. 36.
Ecce Deus magnus vincens ſcientiam noſtram. 36.
Exultabo in ſalutari tuo. Pſal. 9.
Expecta Dominum, & viriliter age, confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum. 26.

Dominatur interdum homo homini in malum ſuum. 8.

Dulce lumen, & delectabile oculis videre ſolem. 11.

Deum time, & mandata eius obſerua, hoc eſt omnis homo. 12.

Dilectus meus mihi, & ego illi. Cant. 2.

Dilectus meus candidus, & rubicundus, totus deſiderabilis. 5.

Diligite iuſtitiam qui iudicatis terram. Sap. 1.

Deus mortem non fecit, nec delectatur in perditione viuorum. 1.

Diſſimulans peccata hominum propter pœnitentiam. 11.

Diligis omnia quæ ſunt, & nihil odiſti eorum quæ feciſti. 11.

De propitiato peccato noli eſſe ſine metu. Eccli. 5.

De negligentia tua purga te cum paucis. 7.

Diues ſi fueris non eris immunis à delicto. 11.

Da te Dei permanet iuſtis. 11.

Diteſcenti te ne ſocius fueris. 13.

Diues iniuſtè egit, & fremet, pauper autem læſus tacebit. 13.

Diuitum paſcua ſunt pauperes. 13.

Diues locutus eſt, & omnes tacuerunt, & verbum illius vſque ad nubes perducent: pauper locutus eſt, & dicunt, quis eſt hic? 13.

Deus reliquit hominem in manu conſilij ſui. 15.

Domus nimis locuples annullabitur ſuperbia. 21.

Dona iniquorum non probat altiſſimus. 34.

Da locum medico. 38.

Datum & acceptum omne deſcribe. 42.

Dominus exercituum decreuit, & quis poterit infirmare? & manus eius extenta, & quis auertet eam? Iſa. 14.

Domine Deus meus es tu, & exaltabo te. 25.

Domine omnia opera noſtra operatus es nobis. 26.

Domine in anguſtia requiſierunt te. 26.

Dominus cuius eſt ignis in Sion, & caminus eius in Ieruſalem. 31.

Dicite puſillanimis confortamini, & nolite timere. 34.

Dies tribulationis & correptionis dies hæc. 37.

De mane vſque ad veſperam finies me. 38.

Domine vim patior, reſponde pro me. 38.

Durus es tu, & neruus ferreus ceruix tua, & frons tua ærea. 48.

Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico. 50.

Dominus Deus auxiliator meus, ideo non ſum confuſus. 50.

Dixiſti, deſperaui, nequaquam faciam. Ier. 2.

Dij tui quos feciſti, ſurgant & liberent te in tempore afflictionis tuæ. 2.

Dabo vobis paſtores iuxta cor meum, & paſcent vos ſcientia, & doctrina. 3.

Domine, oculi tui reſpiciunt fidem. 5.

Date Domino Deo veſtro gloriam, antequam contenebreſcat. 13.

Dilexit mouere pedes ſuos, & non quieuit, & Domino non placuit. 14.

Diem hominis non deſideraui, tu ſcis. 17.

Dixerunt, deſperauimus, poſt cogitationes enim noſtras ibimus. 18.

Dabo eis cor, vt ſciant me, quia ego ſum Dominus. 24.

Dabo eis cor vnum, & viam vnam, vt timeant me. 32.

Diſce vbi ſit prudentia, vbi ſit virtus, vbi ſit intellectus. Bar. 3.

Dura facie, & indomabili corde ſunt. Ezech. 2.

Dabo eis cor vnum, & ſpiritum nouum tribuam in viſceribus eorum. 11.

Dabo tibi apertum os in medio eorum. 29.

Dabo vobis cor nouum, & ſpiritum nouum ponam in medio veſtri. 36.

Domine Deus tu noſti. 37.

Dabo vobis ſpiritum, & viuetis. 37.

Dominatur excelſus in regno hominum, & cuicunque voluerit dabit illud. Dan. 4.

Ducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius. Oſe. 2.

Dicent montibus, operite nos; & collibus, cadite ſuper nos. 10.

Dabo tibi regem in furore meo, & auferam in indignatione mea. 13.

Deteſtor ego ſuperbiam Iacob, dicit Dominus. Am. 6.

Deſperata eſt plaga eius. Mich. 1.

Dominus lux mea eſt. 7.

Deus æmulator, & vlciſcens Dominus. Nah. 1.

Dies iræ dies illa, dies tribulationis, & anguſtiæ. Soph. 1.

Dilexi vos. Malach. 1.

Dedi ei timorem, & timuit me. 2.

Dixiſtis, vanus eſt qui ſeruit Deo. 3.

Det vobis cor omnibus, vt colatis eum, & faciatis eius voluntatem corde magno, & animo volenti. 2. Mac. 1.

Domine Deus terribilis & fortis, iuſtus & miſericors, qui ſolus es bonus. Reg. 1.

Dominus Deus aſpiciet veritatem. 7.

Dominus non ſecundùm armorum potentiam, ſed prout ipſi placet dat dignis victoriam. 15.

Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies, Matth. 4.

Diligite inimicos veſtros. 5.

Domine ſi vis, potes me mundare. 8.

Domine non ſum dignus vt intres ſub tectum meũ. 8.

Domine ſalua nos, perimus. 8.

Dignus eſt operarius cibo ſuo. 10.

Diſcite à me quia mitis ſum, & humilis corde. 11.

Domine ſaluum me fac. 14.

Dilige proximum tuum ſicut teipſum. 19.

Domine miſerere noſtri. 20.

Domus mea, domus orationis vocabitur. 21.

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c. 22.
Dimittite, & dimittemini. Luc. 6.
Date, & dabitur vobis. 6.
Dignus eſt operarius mercede ſua. 10.
Deus non faciet vindictam electorum ſuorum clamantium ad ſe die ac nocte, & patientiam habebit in illis? dico vobis quia citò faciet vindictam illorum. 18.
Deus propitius eſto mihi peccatori. 18.
Dominus operam eius deſiderat. 19.
Dies vltionis hi ſunt. 21.
Domine memento mei. 23.
Da mihi bibere. Ioan. 4.
Deſcendi de cœlo, non vt faciam voluntatē meam, ſed eius qui miſit me. 6.
Duorum hominum teſtimonium verum eſt. 8.
Domine tu omnia noſti, tu ſcis quia amo te. 21.
Da Domine ſeruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum. Act. 4.
Domine Ieſu ſuſcipe ſpiritum meum 7.
Domine ne ſtatuas illis hoc peccatum. 7.
Durum eſt tibi contra ſtimulum calcitrare. 9.
Domine, quid me vis facere? 9.
Domini voluntas fiat. 21.
Dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Rom. 1.
Digni ſunt morte non ſolùm qui ea faciunt, ſed etiā qui conſentiunt facientibus. 1.
Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis qui ſecundùm propoſitum vocati ſunt ſancti. 8.
Dilectio ſine ſimulatione. 12.
Dei ſumus adiutores. 1. *Cor.* 3.
Dominus nouit cogitationes ſapientium, quoniam vanæ ſunt. 3.
Diuiſiones gratiarum ſunt, idem autem ſpiritus. 12.
Dum tempus habemus bonum ad omnes. Gal. 6.
Deus qui diues eſt in miſericordia. Eph. 2.
Deus noſter ignis conſumens eſt. Heb. 12.
Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci. 13.
Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Iac. 4.
Dulcis eſt Dominus. 1. *Pet.* 2.
De tenebris vos vocauit in admirabile lumen ſuum. 2.
Dominum Ieſum Chriſtum ſanctificate in cordibus veſtris. 3.
Deus lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt vllæ. 1. *Ioan.* 1.
Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet & Deus in eo. 4.
Dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Apoc. 1.
Domine Deus omnipotens, vera, & iuſta iudicia tua. 16.
Dedit Deus in corda eorum vt faciant quod placitum eſt illis. 17.

E.

EGo ſum qui ſum. Exod. 3.
Ego ero in ore tuo, docebóq; quid loquar. 4.
Ego ſum Dominus Deus ſanator tuus. 15.
Ego ſum Dominus Deus tuus. 20.
Ego mittam Angelum meum qui præcedat te, & cuſtodiat in via, &c. 23.
Ego Dominus qui ſanctifico vos. Leuit. 20. & 21. & 22.
Ego Dominus Deus veſter, qui ſeparaui vos à cæteris populis. 20.
Ego pars, & hereditas tua. Num. 18.
En populus ſapiens, & intelligens, gens magna. Deut. 4.
Exaudiuit me Dominus etiam hac vice 9.
En propono in conſpectu veſtro hodie benedictionem, & maledictionem. 11.
Elige vitam vt viuas 30.
Ego occidam, & ego viuere faciam, percutiam, & ego ſanabo. 32.
Ero tecum, non dimittam, nec derelinquam te. Ioſ. 1.
Experiar Iſrael, vtrum cuſtodiat viam Domini, & ambulent in ea. Iud. 2.
Egreſſa eſt manus Domini contra me. Ruth. 1.
Effudi animam meam in conſpectu Domini. 1. *Reg.* 1.
Exultauit cor meum in Domino. 2.
Erat peccatum grande nimis coram Domino. 2.
Electus, & bonus, & non erat de filiis Iſrael melior illo 9.
Ecce vnxit te Dominus ſuper hereditatem ſuam in principem. 10.
Erat Dauid rufus, & pulcher aſpectu, decoráq; facie. 16.
Ego ſum vir pauper, & tenuis. 18.
Emortuū eſt cor eius intrinſecus, & factus eſt quaſi lapis. 25.
Ego ſum qui peccaui, & ego iniquè egi. 2. *Reg.* 24.
Eris Iſrael in prouerbium, & in fabulam, cunctis populis. 3. *Reg.* 9.
Egreſſum tuum & introitum tuum, & viam tuam ego praeſciui. 4. *Reg.* 19.
Erit nomen meum ibi. 23.
Exaudi me miſeram deprecantem, & de tua miſericordia præſumentem. Iudith. 9.
Etiamſi ſimplex fuero, & hoc ipſum ignorabit anima mea. Iob. 9.
Etiam ſi occiderit me, in ipſo ſperabo. 13.
Expecto donec veniat immutatio mea. 14.
Ecce in cœlo teſtis meus, & conſcius meus in excelſis. 16.
Expectabam bona, & venerunt mihi mala. 30.
Ecce Deus excelſus in fortitudine ſua, & nullus ei ſimilis in legiſlatoribus. 36.
Ecce Deus magnus vincens ſcientiam noſtram. 36.
Exultabo in ſalutari tuo. Pſal. 9.
Expecta Dominum, & viriliter age, confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum. 26.

Exaudi Domine vocem deprecationis meæ, dum oro ad te.27.
Exultabo, & lætabor in miſericordia tua. 30.
Expecta Dominum, & cuſtodi viam eius, & exaltabit te. 36.
Expectans expectaui Dominum. 39.
Exultent & lætentur ſuper te omnes quærentes te, & dicant ſemper, magnificetur Dominus, qui diligunt ſalutare tuum. 39.
Emitte lucem tuam & veritatem tuam. 42.
Exurge quare obdormis domine, exurge. 43.
Exurge Domine adiuua nos, & redime nos propter nomen tuum. 43.
Ecce Deus adiuuat me, & Dominus ſuſceptor eſt animæ meæ 53.
Exaudi Deus orationem meam, & ne deſpexeris deprecationem meam. 54.
Ego autem ſperabo in te Domine. 54.
Exurge in occurſum meum, & vide. 58.
Ego autem cantabo fortitudinem tuam. 58.
Eripe me de luto vt non infigar. 68.
Exaudi me Domine quoniam benigna eſt miſericordia tua. 68.
Ego autem ſemper ſperabo, & adijciam ſuper omnem laudem tuam. 70.
Exurge Deus iudica cauſam tuam. 73.
Elegi abiectus eſſe in domo Dei, magis quàm habitare in tabernaculis peccatorum. 83.
Exaudi me quoniam inops & pauper ſum ego. 85.
Exaltate Dominum Deum noſtrum. 98.
Ego verò delectabor in Domino. 103.
Eſcam dedit timentibus ſe. 110.
Exortum eſt in tenebris lumen rectis. 111.
Errani ſicut ouis quæ periit, quære ſeruum tuum Domine. 118.
Excelſus Dominus, & humilia reſpicit. 137.
Effundo in conſpectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipſum pronuntio. 141.
Educ de cuſtodia animam meam ad confitendum nomini tuo. 141.
Ego diligentes me diligo. Prouerb. 8.
Expectatio iuſtorum lætitia. 10.
Eſt via quæ videtur homini iuſta, nouiſſima autem eius deducunt ad mortem. 14. & 16.
Extrema gaudij luctus occupat. 14.
Expedit magis vrſæ occurrere raptis fœtibus, quàm fatuo confidenti ſibi in ſtultitia ſua. 17.
Exultatio iuuenum fortitudo eorum. 20.
Equus paratur ad diem belli, Dominus autem ſalutem tribuit. 21.
Eijce deriſorem, & exibit cum eo iurgium. 22.
Erue eos qui ducuntur ad mortem. 24.
Ecce tu pulcher es dilecte mi. Cant. 1.
Ego dormio, & cor meum vigilat. 5.
Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? 5.
Eleemoſyna reſiſtit peccatis. Eccli. 3.
Eſto firmus in via Domini. 5.
Eſto manſuetus ad audiendum verbum Dei, vt intelligas. 5.
Eſt qui labitur lingua, ſed non ex animo. 19.
Eſt qui nequiter humiliat ſe, & interiora eius plena ſunt dolo. 19.
Ex viſu cognoſcitur vir. 19.
Eſt tacens, & ipſe eſt prudens. 20.
Eſt datum quod non eſt vtile. 20.
Eleemoſynam conclude in ſinu pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo. 29.
Eſt amicus ſolo nomine amicus. 37.
Eſt ſapiens, animæ ſuæ ſapiens. 37.
Erunt qui beatificant populum iſtum ſeducentes, & qui beatificantur præcipitati. Iſa. 9.
Ecce Deus ſaluator meus, fiducialiter agam & non timebo. 12.
Et erit ſicut populus, ſic & ſacerdos. 24.
Ecce Deus noſter iſte, expectauimus eum, & ſaluabit nos. 25.
Ego Dominus qui ſeruo eam, nocte & die ſeruo eam. 27.
Expectat Dominus vt miſereatur veſtri. 30.
Erit opus iuſtitiæ pax, & cultus iuſtitiæ ſilentium. 32.
Egreſſum tuum & introitum tuum ego cognoui, & inſaniam tuam contra me. 37.
Ecce in pace amaritudo mea amariſſima. 38.
Ego Dominus primus & nouiſſimus ego ſum. 41. & 48.
Ecce ego facio noua. 43.
Ego ſum, ego ſum ipſe qui deleo iniquitates tuas propter me. 43.
Ego ante te ibo, & glorioſos terræ humiliabo. 45.
Ego Dominus, & non eſt alter, ego Dominus & non eſt amplius. 45.
Ego feci, & ego feram, ego portabo, & ſaluabo. 46.
Elegi te in camino paupertatis. 48.
Ego Dominus Deus tuus, docens te vtilia. 48.
Ecce in manibus meis deſcripſi te. 49.
Ego ego ipſe conſolabor vos. 51.
Ego ipſe qui loquebar, ecce adſum. 52.
Ego tacens, & quaſi non videns. 57.
Expandi manus meas tota die ad populum incredulum. 65.
Ecce ſcriptum eſt coram me, non tacebo, ſed reddam in ſinu eorum. 65.
Ecce ſerui mei comedent, & vos eſurietis, &c. 65.
Ego tecum ſum, ait Dominus, vt liberem te. Ier. 1.
Erudire Ieruſalem, ne forte recedat anima mea à te. 6.
Ego vidi, dicit Dominus. 7.
Expectauimus pacem & non eſt bonum, & tempus curationis, & ecce turbatio. 14.
Ego Dominus ſcrutans cor, qui do vnicuique iuxta viam ſuam. 17.
Ecce in ciuitate in qua inuocatum eſt nomen meum, ego incipio affligere, & vos immunes eritis? 25.
Ego ſum iudex & teſtis, dicit Dominus. 29.

Eſt

Eſt merces operi tuo.31.
Ego ſcio, ait Dominus, iactantiam eius, & quòd non ſit iuxta eam virtus eius.48.
Ecce quibus non erat iudicium vt biberent calicem, bibentes bibent, & tu quaſi innocens relinqueris? 49.
Ecce ego ad te ſuperbe, ait Dominus, quia veniet dies tuus.50.
Effunde ſicut aquam cor tuum ante conſpectum Domini.Thr.2.
Ego Dominus humiliaui lignum ſublime, & exaltaui lignum humile.Ezec.17.
Eleuatum eſt cor tuum in decore tuo, in terram proieci te.28.
Es eis quaſi carmen muſicum, & audiunt verba tua, & non faciunt.33.
Ego paſcam oues meas, & ego eas accubare faciam, dicit Dominus.34.
Ego hereditas eorum, & poſſeſſio eorum.44.
Exaudi Domine, placare Domine, attende & fac. Dan.9.
Ecce ego ſepiam viam tuam ſpinis.Oſea.2.
Ephraim vitula docta diligere trituram.10.
Expergiſcimini ebrij & flete.Ioël.1.
Emittam famem in terram audiendi verbum Dei, circuibunt quærentes verbum Domini, & non inuenient.Am.8.
Ecce oculi Domini Dei ſuper regnum peccans, & conteram illud.9.
Ecce populus tuus, mulieres in medio tui.Nah.3.
Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Ieſu meo.Abac.3.
Ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu. Zach.2.
Erit dies vna quæ nota eſt Domino, non dies, nec nox.14.
Ego Dominus, & non mutor.Mal.3.
Eſtote perfecti, ſicut & pater veſter cœleſtis perfectus eſt.Matt.5.
Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ.10.
Ex fructu arbor cognoſcetur.12.
Ex abundantia cordis os loquitur.12.
Ex verbis tuis iuſtificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis.12.
Excolantes culicem, & camelum glutientes.23.
Erat ſubditus illis.Luc.2.
Eſtote miſericordes, ſicut & pater veſter miſericors eſt.6.
Eſtote parati, quia qua hora non putatis, filius hominis veniet.12.
Ego dabo vobis os & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere, & contradicere omnes aduerſarij veſtri.21.
Ego in medio veſtrum ſum ſicut qui miniſtrat. 22.
Erant ſemper in templo, laudantes & benedicentes Deum.24.
Ecce ſanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.Ioan.5.
Ego ſum, nolite timere.6.
Ego ſum panis vitæ, qui venit ad me non eſuriet.6.
Ego ſum oſtium, per me ſi quis introierit, ſaluabitur.10.
Ego ſum paſtor bonus, & cognoſco oues meas, & cognoſcunt me meæ.10.
Ecce quem amas infirmatur.11.
Ego ſum reſurrectio & vita.11.
Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.13.
Ego ſcio quos elegerim.13.
Ego ſum via, veritas, & vita.14.
Erant perſeuerantes vnanimiter in oratione, &c. Actor.1.
Erant perſeuerantes in doctrina Apoſtolorum, & communicatione fractionis panis & orationib.2.
Excelſus non in manufactis habitat, &c.7.
Ego quis eram, qui poſſem prohibere Deum? 11.
Erat vir bonus, & plenus Spiritu ſancto, & fide.11.
Eſt autem Deus verax, omnis autem homo mendax.Rom.3.
Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis.2.Cor.6.
Eſtote inuicem benigni, miſericordes, donantes inuicem, ſicut & Deus in Chriſto donauit vobis. Epheſ.4.
Eſtote imitatores Dei, ſicut filij chariſſimi.5.
Exemplum eſto fidelium in verbo, in conuerſione in caritate, &c.1.Tim.4.
Eſt quæſtus magnus, pietas cum ſufficientia.6.
Eſtote factores verbi, & non auditores tantum. Iacob.1.
Ex operibus iuſtificabitur homo, & non ex fide tantùm.2.
Ecce iudex ante ianuam aſſiſtit.5.
Ex corde inuicem diligentes attentiùs.1.Pet.1.
Ego ſum principium, & finis, dicit Dominus. Apoc.1.
Eſto fidelis vſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.2.
Ego ſum ſcrutans renes, & corda.2.
Ego quos amo, arguo, & caſtigo.3.
Ecce ſto ad oſtium, & pulſo.3.
Ecce venio ſicut fur.16.
Exite de illa populus meus, & ne participes ſitis delictorum eius, &c.18.
Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis.21.
Ecce noua facio omnia.21.
Ecce venio velociter.22.
Ecce venio citò, & merces mea mecum eſt, reddere vnicuique ſecundùm opera ſua.22.

F.

FEcit Noe omnia quæ præceperat illi Deus. Geneſ.6.
Feſtina, & ſaluare.19.
Fortitudo mea, & laus mea Dominus.Exod.15.
Facies mea præcedet te, & requiem dabo tibi.

Fortiſſime Deus ſpiritum vniuerſæ carnis. Numer. 16.
Fac quod placitum eſt, & bonum in conſpectu Domini Dei.6.
Filij eſtote domini Dei veſtri.14.
Feci omnia Domine ſicut præcepiſti mihi.26.
Faciat Dominus vobiſcum miſericordiam. Ruth. 1.
Flebat, & non capiebat cibum. 1.Reg.1.
Filij Belial neſcientes Dominum.2.
Factus eſt ſpiritus Domini malus in Saul.19.
Faciens facies, & potens poteris. 26.
Fui tecum in omnibus vbicúmque ambulaſti. 2. Reg.7.
Feci tibi nomen grande iuxta nomen magnorum qui ſunt in terra.7.
Faciebat Dauid iudicium & iuſtitiam omni populo. 8.
Fac quod placitum eſt tibi.19.
Fecit quod rectum erat in conſpectu Domini. 3. Reg.22.
Fecit rectum coram Domino.14.
Filij & nepotes, ſicut fecerunt patres ſui, ita faciunt.17.
Fac mecum Domine ſecundùm voluntatem tuam. Tobiæ 3.
Factus eſt Dominus refugium pauperi, adiutor in opportunitatibus, in tribulatione. Pſal.9.
Firmamentum eſt Dominus timentibus eum. 24.
Faciem tuam Domine requiram.26.
Fortitudo mea, & refugium meum es tu.30.
Factus ſum tanquam vas perditum.30.
Firmamentum meum, & refugium meum es tu. 70.
Factus eſt in pace locus eius. 75.
Fidelia omnia mandata eius 110.
Fortitudo mea, & laus mea Dominus. 116.
Fiat miſericordia tua vt conſoletur me. 118.
Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis. 144.
Facit iudicium iniuriam patientibus.145.
Fili mi ſi te lactauerint peccatores, ne acquieſcas eis. Prou.1.
Funibus peccatorum ſuorum impius conſtringitur.5.
Fortitudo ſimplicis via Domini.10.
Fatuus ſtatim indicat iram ſuam. 12.
Filius ſapiens doctrina patris. 13.
Frater qui adiuuatur à fratre quaſi ciuitas firma.18.
Fœneratur Domino qui miſeretur pauperi. 19.
Fidelem virum quis inueniet? 20.
Facere iuſtitiam & iudicium magis placet Domino quàm victima.21.
Ferrum ferro acuitur, & homo exacuit faciem amici ſui.27.
Funiculus triplex difficilè rumpitur. Eccleſ.4.
Fecit Deus hominem rectum, & ipſe ſe infinitis immiſcuit quæſtionibus.7.

Faſciculus Myrrhæ dilectus meus mihi. Cant.1.
Fortis eſt vt mors dilectio.8.
Fons ſapientiæ verbum Dei in excelſis. Eccli.1.
Filij tibi ſunt, erudi illos, & curua illos à pueritia illorum.7.
Filiæ tibi ſunt, ſerua corpus illarum, & non oſtendas hilarem faciem tuam ad illas.7.
Filiam trade, & grande opus feceris, & homini ſenſato illam.7.
Facile eſt in oculis Dei ſubitò honeſtare pauperem. 11.
Fatuus in riſu exaltat vocem ſuam, vir autem ſapiens vix tacitè ridebit.21.
Fatui pes facilis in domum proximi.21.
Fatuorum cor in ore, ſapientum os in corde.21.
Facienti nequiſſimum conſilium ſuper ipſum deuoluetur.27.
Filios enutriui, & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me. Iſa.1.
Fortitudo mea, & laus mea Dominus. 12.
Facta eſt veritas in obliuionem. 59.
Fruſtra percuſſi filios veſtros, diſciplinam non receperunt. Ier.2.
Frons mulieris meretricis facta eſt tibi, noluiſti erubeſcere.3.
Factum eſt mihi verbum tuum in gaudium, & in lætitiam cordis mei.15.
Factus ſum Iſraeli pater. 31.
Fortiſſime, magne, & potens, magnus conſilio, & incomprehenſibilis cogitatu, &c.32.
Fortis impegit in fortem, & ambo pariter conciderunt.46.
Fugite, ſaluate animas veſtras. 48.
Fugite de medio Babylonis, vt ſaluet vnuſquiſque animam ſuam.51.
Fortis vltor Dominus, reddens retribuet. 51.
Factus ſum in deriſum omni populo meo. Thr.3.
Fili hominis, ſta ſuper pedes tuos, & loquar tecum. Ezec. 2.
Fili hominis, ſpeculatorem dedi te, domui Iſrael, &c.3.
Finis venit, venit finis.7.
Floruit virga, germinauit ſuperbia, iniquitas ſurrexit in virga impietatis.7.
Faciam vobis cor nouum, & ſpiritum nouum.18.
Faciam vt in præceptis meis ambuletis 36.
Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor. Oſeæ 4.
Facti ſunt abominabiles, ſicut ea quæ dilexerunt.&c.9.
Facti ſumus in laqueum magnum. 1. Mach.1.
Facite fructum dignum pœnitentiæ. Matt.3.
Filij regni eijcientur in tenebras exteriores, ibi erit fletus & ſtridor dentium. 8.
Filius hominis non habet vbi caput ſuum reclinet.8.
Fulgebunt iuſti, ſicut ſol, in regno patris eorum. 13.
Facilius eſt camelum per foramen acus tran-

ſire,

ſire, quàm diuitem intrare in regnum cælorum. 19.

Filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare. 20.

Fecit mihi magna qui potens eſt. Luc. 1.

Fili omnia mea tua ſunt. 15.

Filij huius ſeculi prudentiores filiis lucis in generatione ſua ſunt. 16.

Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. 16.

Facilius eſt cœlum & terram præterire, quàm de lege vnum apicem cadere. 16.

Filius hominis veniens putas inueniet fidem in terra? 18.

Fratres eſtis, vt quid nocetis alterutrum? Actorum 7.

Fides ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti. Rom. 10.

Fugite fornicationem. 1. Cor. 6.

Fidelis Deus qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis. 10.

Finis præcepti eſt caritas de corde puro, & conſcientia bona & fide non ficta. 1. Tim. 1.

Feſtinemus ingredi in requiem illam. Heb. 4.

Fides eſt ſubſtantia ſperandarum rerum, argumentum non apparentium. 11.

Fides ſine operibus mortua eſt. Iacob. 2.

Fructus iuſtitia in pace ſeminatur. 3.

Fumus tormentorum eorum aſcendet in ſecula ſeculorum. Apoc. 14.

G.

GEneratio praua, atque peruerſa, haccine reddis Domino popule ſtulte & inſipiens. Deuteron. 32.

Generatio peruerſa eſt, & infideles filij. 32.

Gens abſque conſilio eſt, & ſine prudentia. 32.

Guſta prius puſillum panis, & conforta ſtomachum, & ſic proficiſceris. Iud. 19.

Gratiam eandem quam præbuerat viuis, ſeruauit & mortuis. Ruth. 2.

Grandis auctoritatis es, & bene regis. 3. Reg. 21. Ironicè.

Guſtate & videte quoniam ſuauis eſt Dominus, beatus vir qui ſperat in eo. Pſal. 33.

Gratiam & gloriam dabit Dominus. 83.

Gloria virtutis eorum tu es. 88.

Gloriam præcedit humilitas. Prou. 15.

Gaudium iuſto eſt facere iudicium. 21.

Gloria Dei eſt celare verbum, id eſt myſteria. 25.

Generatio quæ ſibi munda videtur, & tamen non eſt lota à ſordibus ſuis. 30.

Guſtauit & vidit quia bona eſt negotiatio eius. 31.

Gloria diuitum & pauperum timor Dei eſt. Eccli. 10.

Gloria magna eſt ſequi Dominum. 23.

Gloriam meam alteri non dabo. Iſa. 42. & 48.

Gaudium & lætitia inuenietur in ea, gratiarum actio, & vox laudis. 51.

Gaudebit ſuper te Deus tuus. 62.

Gaudebo in populo meo. 65.

Gloria peccatoris ſtercus & vermis eſt. 1. Machab. 2.

Gratis accepiſtis, gratis date. Matth. 10.

Gaudium erit in cælo ſuper vno peccatore pœnitentiam agente, quàm ſuper nonaginta nouem iuſtis qui non indigent pœnitentia. Luc. 15.

Gaudium veſtrum nemo tollet à vobis. Ioan. 16.

Gloria, honor, & pax omni operanti bonorum. Roman. 2.

Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. 12.

Glorificate & portate Deum in corpore veſtro. 1. Cor. 6.

Gratia Dei ſum id quod ſum. 15.

Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ. 2. Cor. 1.

Gaudete, perfecti eſtote, exhortamini, idipſum ſapite, pacem habete. 13.

Gratias agentes ſemper pro omnibus. Eph. 5.

Gaudete in Domino ſemper, iterum dico gaudete. Phil. 4.

H.

HAbitabo in medio filiorum Iſrael, eróque eis Deus. Exod. 29.

Honora perſonam ſenis. Leu. 19.

Heu quis victurus eſt, quando iſta faciet Deus? Num. 24.

Hodie factus es populus domini Dei tui, audies vocem eius, & facies mandata. Deut. 27.

Homo videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor. 1. Reg. 16.

Hodie increuerunt ſerui qui fugiunt dominos ſuos 25.

Homines iſti boni ſatis fuerunt nobis. 25.

Hodie intellexit ſeruus tuus, quia inueni gratiam in oculis tuis. 2. Reg. 14.

Habitabat Iuda & Iſrael abſque timore vllo. 3. Regum. 4.

Hæc dies boni nuncij eſt. 4. Reg. 7.

Hæc autem verba vetera. 1. Par. 4.

Hæc in palam facies verba, & hæc abſcondes. 4. Eſdra 14.

Humilium & manſuetorum ſemper tibi placuit deprecatio. Iudith 9.

Homo naſcitur ad laborem. Iob. 5.

Hæc mihi ſit conſolatio, vt affligeas me dolore Deus non peccar.

Hebræus ſumus. 8.

Humiliabam in ieiunio animam meam. Pſal. 34.

Humilia reſpicit in cœlo & in terra. 112.

Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt. 119.

Habitabunt recti cum vultu tuo. 139.

Homo vanitati ſimilis factus eſt. 143.

Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo. Prouerb. 3.

Honora Dominum de tua ſubſtantia. 3.

Homo indigens miſericors eſt.19.
Hoſtia impiorum abominabiles, quæ efferuntur ex ſcelere.21.
Homo occidit per malitiam animam ſuam. Sap. 16.
Humilia valde ſpiritum tuum. Eccli.7.
Humiliare Deo, & expecta manus eius.13.
Homines iuſtos probat tentatio tribulationis.27.
Homo homini reſeruat iram, & à Deo quærit medelam?28.
Homines diuites in virtute.44.
Hæc eſt requies mea, reficite laſſum, & hoc eſt meũ refrigerium. Iſa.28.
Hæc eſt via, ambulate in ea, & non declinetis nec ad dexteram, nec ad ſiniſtram.30.
Hæc infirmitas mea eſt, & portabo illam. Ier.10.
Hæc fuit iniquitas Sodomæ, ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia, & otium. Ezec.16.
Hodie extollitur, & cras non inuenietur. 1. Mach.2.
Habete fiduciam, ego ſum, nolite timere. Mat. 14.
Habete in vobis ſal. Mar.9.
Homo iuſtus, & timoratus. Luc.2.
Hominem non habeo. Ioan.5.
Hoc eſt præceptum meum vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos.15.
Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. 17.
Honore inuicem præuenientes. Rom.12.
Hoſpitalitatem ſectantes.12.
Hilarem datorem diligit Deus.2.Cor.9.
Humiliauit ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis Phil.2.
Hæc eſt voluntas Dei ſanctificatio veſtra. 1. Theſ.4.
Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus.1.Tim.6.
Hæreticum hominem poſt vnam & ſecundam correptionem deuita. Tit.3.
Horrendum eſt incidere in manus Dei viuentis. Heb.10.
Humiliamini in conſpectu Domini, & exaltabit vos Iacob.4.
Hæc eſt gratia ſi propter Dei conſcientiam ſuſtinet quis triſtitias patiens iniuſtè.1.Pet.2.
Hoſpitales inuicem ſine murmuratione.4.
Humiliamini ſub potenti manu Dei.5.
Hæc eſt caritas Dei, vt mandata eius cuſtodiamus. 1.Ioan.5.
Hæc eſt victoria quæ vincit mundum, fides noſtra.5.
Hi ſunt qui ſegregant ſemetipſos, animales ſpiritum non habentes. Iudæ 1.
Hic eſt patientia & fides ſanctorum. Apoc. 13.
Hi ſunt qui cum mulieribus non ſunt coinquinati, virgines enim ſunt, &c.14.

I.

IN ſudore vultus tui veſceris pane tuo. Gen. 3
In monte ſaluum te fac.19.
Inuenit ſeruus tuus gratiam coram te, & magnificaſti miſericordiam tuam, quam feciſti mecum vt ſaluares animam meam.19.
Iudicauit mihi Dominus.30.
Iuſtum eſt, vt aliquando prouideam domui mea 30.
In manu fortis eduxit nos Dominus, de terra Ægypti. Exod.13.
Inueniam gratiam ante oculos tuos.33.
Ignis in altari ſemper ardebit. Leu.6.
Iuſtè iudica proximo tuo.19.
Iudicate quod iuſtum eſt, ita paruum audietis v magnum, quia Dei iudicium eſt. Deut.1.
Iuſtè quod iuſtum eſt perſequeris.16.
In ore duorum aut trium teſtium peribit qui interficietur.17.
In ore duorum aut trium teſtium ſtabit omu verbum.19.
Ingreſſus vineam proximi tui, comede vuas quantum tibi placuerit. &c.23.
Interroga patrem tuum & annuntiabit tibi, maiore tuos & dicent tibi.32.
Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit.32.
Inimici noſtri ſunt iudices.32.
Iuxta eſt dies perditionis.32.
Iudicabit Dominus populum ſuum, & in ſeruis ſu miſerebitur.32.
In dextera eius ignea lex.33.
Inundationem maris quaſi lac ſugent.33.
In manu tua ſumus, quod tibi bonum & rectum videtur, fac nobis. Ioſ.9.
Inclinate corda veſtra ad Dominum Deum.24.
Iuxta ætatem robur eſt hominis. Iud.8.
Ite & inuocate deos quos elegiſtis, ipſi vos liberent.10.
Ite cum pace, Dominus reſpicit viam veſtram. 18
Impij in tenebris conticeſcent.1.Reg.2.
Immutauit ei Deus cor aliud.10.
Inſiluit ſpiritus Dei in Saul, & iratus eſt furo eius nimis.11.
Inuaſit ſpiritus Dei malus Saul.18.
Iudicet Dominus inter me & te.24.
Iuſtior tu es quàm ego.24.
In die bona venimus.25.
Ipſe eſt filius Belial ita vt nemo poſſit ei loqui. 2
In me ſit Domine mi hæc iniquitas.25.
Iſta eſt lex Adam.2.Reg.7.
Inuenit ſeruus tuus cor ſuum vt oraret te.7.
Iuſtus dominator in timore Dei.23.
Ingredior viam vniuerſæ terræ.3.Reg.2.
Iuſtificans iuſtum, & reddens ei ſecundùm iuſtitia ſuam.8.
Ingreſſus es ad me vt rememorarentur iniquitat mea.17.
In iſto cognoui quoniam vir Dei es tu.17.
In medio populi mei habito.4.Reg.4.

Indurauerant ceruicem ſuam iuxta ceruicem patrum ſuorum, &c. 17.

Inclina Domine aurem tuam & audi, aperi oculos tuos, & vide. 19.

Inuenerunt terram latiſſimam, & quietam, & fertilem. 1. Par. 4.

Inuenit ſeruus tuus fiduciam, vt oret coram te. 17.

Iuſtus es Domine, & omnia iudicia tua iuſta ſunt. Tob. 3.

In antiquis eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia. Iob. 12.

In nidulo meo moriar. 29.

Inſpiratio omnipotentis dat intelligentiam. 32.

Iuſtus Dominus & iuſtitias dilexit. Pſal. 10.

In tribulatione mea inuocaui Dominum, & ad Deum meum clamaui. 17.

Impleat Dominus omnes petitiones tuas. 19.

In te Domine ſperaui, non confundar in æternum. 30.

In manus tuas Domine commendo ſpiritum meum. 30.

In manibus tuis ſortes meæ. 30.

Inquirentes Dominum non minuentur omni bono. 33.

Iuxta eſt Dominus iis qui tribulato ſunt corde, & humiles ſpiritu ſaluabit. 33.

Iudicia tua abyſſus multa. 35.

Intende in adiutorium meum Domine Deus ſalutis meæ. 37.

Immola Deo ſacrificium laudis. 49.

Inuoca me in die tribulationis, & eruam te. 49.

Iacta ſuper Dominum curam tuam, & ipſe te enutriet. 54.

In Deo laudabo ſermones meos. 55.

In Deo ſperaui, non timebo quid faciat mihi caro. 55.

In Deo faciemus virtutem. 59.

In Deo ſalutare meum & gloria mea, Deus auxilij mei, & ſpes mea in Deo eſt. 61.

Iuſti epulentur, & exultent in conſpectu Dei, & delectentur in lætitia. 67.

In eccleſiis benedicite Deo. 67.

In multitudine miſericordiæ tuæ exaudi me. 18.

Intende animæ meæ, & libera eam. 68.

In conſpectu tuo ſunt omnes qui tribulant me. 68.

In te Domine ſperaui, non confundar in æternum. 70.

In mari via tua, & ſemitæ tuæ in aquis multis, & veſtigia tua non cognoſcentur. 76.

Intret in conſpectu tuo oratio mea. 87.

In me tranſierunt iræ tuæ. 87.

Introite in conſpectu eius in exultatione. 99.

In Deo faciemus virtutem. 107.

Initium ſapientiæ timor Domini. 110.

In corde meo abſcondi eloquia tua, vt non peccem tibi. 118.

In mandatis tuis exercebor. 118.

In iuſtificationibus tuis meditabor, non obliuiſcar ſermones tuos. 118.

Inclina cor meum in teſtimonia tua. 118.

Iudicia tua iucunda. 118.

In æternum non obliuiſcar iuſtificationes tuas. 118.

Iuſtus es Domine, & rectum iudicium tuum. 118.

Ignitum eloquium tuum vehementer. 118.

Intellectum da mihi, & viuam. 118.

Imperfectum meum viderunt oculi tui. 138.

In factis manuum tuarum meditabar. 142.

Iuſtus Dominus in omnibus viis ſuis. 144.

Ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. 148.

In omnibus viis tuis cogita Deum, & ipſe diriget greſſus tuos. Prou. 3.

Iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens, procedit, & creſcit vſque ad perfectam diem. 4.

In multiloquio non deerit peccatum. 10.

Inter ſuperbos ſemper ſunt iurgia. 13.

In timore Domini fiducia fortitudinis. 14.

Innocens credit omni verbo. 14.

Inuidia putredo oſſium. 14.

In omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos. 15.

Indignatio regis nuntij mortis. 16.

In facie prudentis lucet ſapientia, oculi ſtultorum in finibus terræ. 17.

Impius cùm in profundum venerit peccatorum contemnit. 18.

Iuſtus prior accuſator eſt ſui. 18.

Iuſtus excogitat de domo impij, vt detrahat impios à malo. 21.

Iuſtus quaſi leo confidens. 28.

Iuſtus nouit cauſam pauperum. 29.

In multa ſapientia multa indignatio. Eccleſ. 1.

In multis ſermonibus inuenietur ſtultitia. 5.

Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum. Sap. 2.

Iuſtus ſi morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. 4.

Iudicium duriſſimum in iis qui præſunt fiet. 6.

In igne probatur aurum, homines receptibiles in camino humiliationis. Eccli. 2.

Iuſtorum natio, obedientia, & dilectio. 3.

In omnibus operibus tuis memorare nouiſſima tua, & in æternum non peccabis. 7.

In manu Dei poteſtas hominis. 10.

In veſtitu ne glorieris vnquam. 11.

In die bonorum ne immemor ſis malorum, & in die malorum, ne immemor ſis bonorum. 11.

In tempore infirmitatis oſtende conuerſationem tuam. 18.

Iurationi non aſſueſcat os tuum, multi enim caſus in illa. 23.

Iurans multum implebitur iniquitate, & non diſcedet à domo illius plaga. 23.

Iuſtitiam ſi ſequaris apprehendes illam. 27.

In medio inſenſatorum ſerua verbum tempori. 27.

Infirmitas grauis ſobriam facit animam. 31.

Intellige

Intellige quæ ſunt proximi tui ex te ipſo.31.
In omnibus operibus tuis eſto velox.31.
In multis eſto quaſi inſcius. 32.
In medio magnatorum loqui non præſumas. 32.
In omnibus operibus tuis præcellens eſto.33.
In omni dato hilarem fac vultum tuum. 34.
In multis eſcis erit infirmitas.37.
In tua infirmitate ne deſpicias teipſum, ſed ora Dominum, & ipſe curabit te 38.
In mortuum produc lacrymas. 38.
Iugum graue ſuper filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum vſque ad diem ſepulturæ.40.
In medio mulierum noli commorari.42.
In ira Domini exercituum conturbata eſt terra. Iſa.9.
Ingemuerunt omnes qui lætabantur corde, ceſſauit gaudium, &c. 24.
Iuſti ſemita recta eſt. 26.
In terra ſanctorum iniqua geſſit, non videbit gloriam Domini. 26.
Iſte omnis fructus vt auferatur peccatum eius. 27.
In ſilentio, & in ſpe erit fortitudo veſtra.30.
In vacuum laboraui, ſine cauſa & vanè fortitudinem meam conſumpſi. 49.
In manibus meis deſcripſi te.49.
Iuſtus perit, & non eſt qui recogitet in corde ſuo.57.
Impij quaſi mare feruens quod quieſcere non poteſt. 57.
In die ieiunij veſtri inuenitur voluntas veſtra. 58.
Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos & Deum veſtrum.59.
In indignatione mea percuſſi te, & in reconciliatione mea miſertus ſum tui.60.
In dilectione ſua, & in indulgentia ſua ipſe redemit eos.63.
Incraſſati ſunt, & impinguati, & præterierunt ſermones meos peſſimè. Ier 5.
Interrogate de ſemitis antiquis, quæ ſit via bona, & ambulate in ea.6.
Inſanabilis fractura tua, peſſima plaga tua 30.
In caritate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miſerans.31.
Incomprehenſibilis cogitatu. 32.
[I]ſta eſt dies quam expectabamus, inuenimus, vidimus. Thr 2.
Ingreſſus eſt in me ſpiritus, & ſtatuit me ſuper pedes meos. Ezech. 3.
Iudicabo te iuxta vias tuas, & ponam contra te omnes abominationes tuas 7.
Iuxta vias tuas. & iuxta adinuentiones tuas iudicabo te, dicit Dominus 24.
In nihilum redigam te, & non eris, dicit Dominus Deus.26.
Iuſtitia iuſti non liberabit eum, in quacunque die peccauerit.33.
Impietas impij non nocebit ei, in quacunque die conuerſus fuerit.&c 33

Intelligentia opus eſt in viſione.Dan.10.
Ipſi regnauerunt, & non ex me.Oſe 8.
In funiculis Adam traham eos, in vinculis carita-
tis.11.
Infirmus dicet, quia fortis ego ſum.Ioel.3.
Iram Domini portabo quoniam peccaui ei. Mich.
Ingrediatur putredo in oſſibus meis, & ſubter m[e]
ſcateat, vt requieſcam in die tribulationis,&
Abac.3.
Iudices eius vt lupi veſpere, non relinquebant
manè. Soph.3.
In die illa non confunderis ſuper cunctis adi[n]-
uentionibus tuis, quibus præuaricata es in m[e].
3.
Ira magna ego iraſcor ſuper gentes opulentas. Z[a]-
char.1.
Iratus ſum parum, ipſi verò adiuuerunt in m[a]-
lum.1.
Ibimus vobiſcum, audiuimus enim quoniam De[us]
vobiſcum eſt.8.
In penuria vos maledicti eſtis, & me configit[is]
Mal. 3.
Ira Domini in miſericordiam conuerſa eſt. 2. M[ac]-
chab.8.
Iuſtum eſt ſubditum eſſe Deo.9.
In qua menſura menſi fueritis, remetietur vob[is].
Matth.7.
Inimici hominis domeſtici eius.10.
Ita pater quoniam ſic placitum fuit ante te.11.
Iugum meum ſuaue eſt, & onus meum leue.11.
Ieſus autem tacebat.26.
Ieſu miſerere mei. Mar.10.
In ſanctitate & iuſtitia coram ipſo, omnibus di[e]-
bus noſtris.Luc. 1.
Ignem veni mittere in terram, & quid volo, n[iſi]
vt accendatur?12.
Impoſſibile eſt vt non veniant ſcandala.17.
In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtr[as].
21.
In propria venit, & ſui eum non receperu[nt].
Ioan.1.
Ille erat lucerna, ardens, & lucens.5.
Iudicium meum verum eſt, quia ſolus non ſum, [ſed]
ego, & qui miſit me Pater.8.
In veritate non ſtetit, quia non eſt veritas [in]
eo.8.
In hoc cognoſcent omnes, quia diſcipuli mei eſtis, [ſi]
dilectionem habueritis ad inuicem.13.
In mundo preſſuram habebitis, ſed confidite, [ego]
vici mundum. 16.
Ibant gaudentes à conſpectu concilij, quoniam [di]-
gni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam p[ati].
ti.Act.5.
In ipſo viuimus, mouemur, & ſumus.17.
Inuiſibilia ipſius à creatura mundi, per ea quæ [fa]-
cta ſunt intellecta conſpiciuntur. Rom.1.
Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore m[or]-
tis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Do[mi]-
num noſtrum.7.

Idem Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum. 10.
In tribulatione patientes. 12.
Idipſum inuicem ſentientes. 12.
Induimini Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. 13.
Idipſum dicatis omnes. 1. *Cor.* 1.
Iniqui regnum Dei non poſſidebunt. 6.
Id quod in præſenti eſt momentaneum, & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate, æternum gloriæ pondus operatur in nobis. 2. *Corinth.* 4.
In omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros. 6.
Ipſi vos probate. 13.
Inimicus vobis factus ſum verum dicens vobis? Gal. 4.
Induite nouum hominem, qui ſecundùm Deum creatus eſt, in iuſtitia & ſanctitate veritatis. Epheſ. 4.
Iraſcimini, & nolite peccare, ſol nõ occidat ſuper iracundiam veſtram. 4.
Induite vos armaturam Dei. 6.
Idem ſapiamus, in eadem permaneamus regula. Philip. 3.
In omnibus gratias agite. 1. *Theſ.* 5.
Iuuenilia deſideria fuge. 2. *Tim* 2.
In omnibus teipſum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate. Tit. 2.
Impoſſibile eſt eos qui ſemel illuminati ſunt, guſtauerunt etiam donum cæleſte, & participes facti ſunt ſpiritus ſancti, guſtauerunt nihilominus bonum Dei verbum, virtuteſque ſeculi venturi, & prolapſi ſunt, rurſum renouari ad pœnitentiam. Heb. 6.
Iudicium ſine miſericordia illi qui non facit miſericordiam. Iacob. 2.
In multis offendimus omnes. 3.
In timore incolatus veſtri tempore conuerſamini. 1. *Petr.* 1.
In hoc ſcimus quoniam cognouimus eum, ſi mandata eius obſeruamus. 1. *Ioan.* 2.
In mente habe qualiter acceperis & audieris & ſerua. Apoc. 3.
Iuſta & vera ſunt viæ tuæ Domine rex ſeculorum. 15.
Iudicia tua manifeſta ſunt. 15.
Iudicati ſunt mortui ex iis quæ ſcripta erant in libris ſecundùm opera ipſorum. 20.

L.

Loquar ad Dominum meum, cùm ſim puluis, & cinis. Gen. 18.
Lex Domini ſemper ſit in ore tuo. Exod. 13.
Lætatus ſum in ſalutari tuo. 1. *Reg.* 2.
Loquere Domine, quia audit ſeruus tuus. 3.
Loquar in tribulatione ſpiritus mei. Iob. 7.
Lætentur omnes qui ſperant in te. Pſal. 5.
Lætabitur iuſtus cùm viderit vindictam. 57.
Lætabitur iuſtus in Domino, & ſperabit in eo 63.
Lætentur in te omnes qui quærunt te. 69.
Lætifica animam ſerui tui, quoniam ad te Domine animam meam leuaui. 85.
Lux orta eſt iuſto & rectis corde lætitia. 96.
Lætetur cor quærentium Dominum 104.
Libera me, quia egenus, & pauper ego ſum. 108.
Lex tua meditatio mea eſt. 118.
Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis. 118.
Lætatus ſum in iis quæ dicta ſunt mihi, in domum Domini ibimus. 121.
Laudate Dominum quoniam bonus, Dominus. 134. & 146.
Laudabo nomen tuum in ſeculum. 144.
Laudabo Dominum in vita mea. 145.
Lætantur cum malè fecerint, & exultant in rebus peſſimis. Prouerb. 2.
Lingua ſapientium ſanitas eſt. 12.
Lætatur homo in ſententia oris ſui. 15.
Luxurioſa res vinum. 20.
Laudet te alienus, & non os tuum. 27.
Laudant impium qui legem derelinquunt. 28.
Laudaui magis mortuos quàm viuentes. Eccleſiaſt. 4.
Locum tuum ne dimiſeris. 10.
Longè abeſto ab homine poteſtatem habente occidendi. Eccl. 9.
Loquere maior natu, decet enim te. 32.
Loquimini nobis placentia, videte nobis errores. Iſa. 30.
Lætitia ſempiterna ſuper caput eorum. 35.
Laude mea infrenabo te, ne intereas. 48.
Lætitia ſempiterna erit eis. 61.
Laua à malitia cor tuum Ieruſalem, vt ſalua fias. Ier. 4.
Loqueris ad eos, & non audient te. 7.
Locutus ſum ad te in abundantia tua, dixiſti non audiam. 22.
Lætabor ſuper eis cùm bene eis fecero. 32.
Leuemus corda noſtra cum manibus ad Dominum in cælos. Thr. 3.
Linguam tuum adhærere faciam palato tuo. Ezech. 3.
Lapis de pariete clamabit, & lignum quod inter iuncturas ædificiorum eſt reſpondebit. Abac. 2.
Loquimini veritatem vnuſquiſque cum proximo ſuo Zach 8.
Labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent ex ore eius. Malach. 2.
Laborare feciſtis Dominum in ſermonibus veſtris 2.
Legentibus ſi ſemper exactus ſit ſermo, non erit gratus. 2. *Mach.* 15.
Lata porta, & ſpatioſa via eſt quæ ducit ad perditionem, & multi ſunt qui intrant per eam. Matth. 7.

Leuate c. p.t.a veſtra, quoniam appropinquat redemptio veſtra Luc. 21.
Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem. Ioan 3.
Loquimini veritatem vnuſquiſque cum proximo ſuo. Epheſ 4.
Lex iuſto non eſt poſi'a. 1. Tim. 1.
Labora ſicut bonus miles Chriſti. 2. Tim. 2.
Lingua ignis eſt, vniuerſitas iniquita'is. Iacob. 3.
Linguam nullus hominum domare poteſt, inquietatum malum, plena veneno mortifero. 3.
Libertatem promittentes cùm ipſi ſerui ſint corruptionis. 2. Petr. 2.
Laudem dicite Deo noſtro omnes ſancti eius, & qui timetis eum puſilli & magni. Apoc. 19.

M.

Minor ſum Domine cunctis miſera'ionibus tuis, quas feciſti cum ſeruo tuo. Gen. 32.
Maneat vnuſquiſque apud ſemetipſum. Exod. 16.
Mendacium fugies. 23.
Miſerebor cui voluero, & clemens ero in quem mihi placuerit. 33.
Mœchus & adultera morte moriantur. Leuit. 20. & Deut. 22.
Multum erigimini filij Leui. Num. 16.
Moriatur anima mea morte iuſtorum. 23.
Munera excæcant oculos ſapientum, & mutant verba iuſtorum. Deut. 16.
Maledictus à Deo eſt qui pendet in ligno. 21.
Maledictus qui non honorat patrem ſuum, & matrem ſuam 27.
Maledictus qui transfert terminos proximi ſui. 27.
Maledictus qui errare facit cæcum in itinere. 27.
Mandatum hoc non ſupra te eſt, nec procul poſitum. 30.
Memento dierum antiquorum. 32.
Manus noſtra excelſa, & non Dominus fecit hæc omnia. 32.
Mea eſt vltio, & ego retribuam eis in tempore. 32.
Multo faciebant peiora quàm fecerant patres eorū. Iud. 2.
Mutaberis in virum alium 1. Reg. 10.
Melior eſt obedientia quàm victima. 15.
Mulier prudentiſſima, & ſpecioſa. 25.
Magnificetur anima mea in oculis Domini. 26.
Magnificetur nomen tuum vſque in ſempiternum. 1. Reg. 7.
Melius eſt vt incidam in manus Domini, multæ enim miſericordiæ eius ſunt, quàm in manus hominum. 24.
Miſſus ſum ad te durus nuntius. 3. Reg 14.
Mors in olla 4. Reg. 4.
Memento quæſo Domine, quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto. 20.
Mortuus eſt Dauid in ſenectute bona plenus dierum & diuitiis & gloria. 1. Par. 29.
Manus Dei eſt ſuper omnes qui quærunt eum in b[onitate] 1. Eſd. 8.
Multiplicabitur iniuſtitia, & incontinentia ſup[er] terram. 4. Eſd. 5.
Magna iudicia tua Domine. Tob. 3.
Militia eſt vita hominis ſuper terram. Iob. 7.
Miſerere mei, & exaudi orationem meam. Pſa[l.] 4.
Miſerere mei Domine, quoniam infirmus ſum. 6.
Miſericordia tua ſubſequetur me omnibus diebus v[i]ta mea. 22.
Miſericordia tua ante oculos meos eſt. 25.
Miſerere mei, & exaudi me. 26.
Miſerere mei Domine, quoniam tribulor. 30.
Multa flagella peccatoris. 31.
Miſericordia Domini plena eſt terra. 32.
Multæ tribulationes iuſtorum, & de omnibus his li[]berabit eos Dominus. 33.
Mors peccatorum peſſima. 33.
Melius eſt modicum iuſto, ſuper diuitias peccatoru[m] multas. 36.
Multa feciſti Deus meus mirabilia tua, & cogita[]tionibus tuis non eſt qui ſimilis ſit tibi. 39.
Magnus Dominus & laudabilis nimis. 47. & 95.
Miſerere mei Deus ſecundùm magnam miſericordiam tuam. 50.
Miſerere mei Deus, miſerere mei, quoniam in te confidit anima mea. 56.
Melior eſt miſericordia tua ſuper vitas. 62.
Mirabilis Deus in ſanctis ſuis. 67.
Mihi adhærere Deo bonum eſt, ponere in Domin[o] Deo ſpem meam. 72.
Memor fui operum Domini. 76.
Meditatus ſum nocte cum corde meo. 76.
Meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinuentionibus tuis exercebor. 76.
Melior eſt dies vna in atriis tuis ſuper millia. 83.
Miſericordiam & veritatem diligit Deus. 83.
Magnus es tu, & faciens mirabilia. 85.
Miſericordia tua magna eſt ſuper me. 85.
Miſericordias Domini in æternum cantabo. 88.
Miſericordiam & iudicium cantabo tibi Domine. 100.
Miſerator & miſericors Dominus, longanimis, & multum miſericors. 102. & 144.
Miſericordia Domini ab æterno, & in æternum ſuper timentes eum. 102.
Magna opera Domini, exquiſita in omnes voluntates eius. 110.
Maledicti qui declinant à mandatis tuis. 118.
Miſerere noſtri Domine, quia multum repleti ſumus deſpectione 122.
Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me, confortata eſt & non potero ad eam. 138.
Mirabilia opera tua, & anima mea cognoſcet nimis. 138.
Mihi autem nimis honorificati ſunt amici tui Deus. 138.

Magnus Dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non eſt finis 144.
Magnus Dominus noſter, & magna virtus eius, & ſapientia eius non eſt numerus. 146.
Miſericordia & veritas te non deſerant. Prou.3.
Mandatum lucerna eſt, & lex lux.6.
Memoria iuſti cum laudibus. 10.
Miſeros facit populos peccatum.14.
Melius eſt parum cum iuſtitia, quàm multi fructus cum iniquitate 16.
Melior eſt patiens viro forti, & qui dominatur animo ſuo expugnatore vrbium.16.
Melior eſt buccella ſicca cum gaudio, quàm domus plena victimis cum iurgio.17.
Mors & vita in manibus linguæ. 18.
Mulier litigioſa, tecta iugiter perſtillantia.19.
Munus abſconditum extinguit iras 21.
Melius eſt habitare in terra deſerta, quàm cum muliere rixoſa, & iracunda.21.
Melius eſt bonum nomen, quàm diuitiæ multæ. 22.
Modeſtiæ finis, timor Domini, diuitiæ, & gloria, & vita.22.
Melior eſt manifeſta correctio, quam amor abſconditus..27.
Melior eſt vicinus iuxta, quàm frater procul. 27.
Mali non cogitant iudicium. 28.
Mendacitatem, & diuitias ne dederis mihi. 30.
Mulierem fortem quis inueniet? 31.
Manum ſuam miſit ad fortia.31.
Melius eſt duos eſſe ſimul, quàm vnum. Eccleſ. 4.
Melius eſt ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij.7.
Melior eſt ira riſu.7.
Melius eſt à ſapiente corripi, quàm ſtultorum adulatione decipi.7.
Melior eſt finis orationis, quàm principium.7.
Manè ſemina ſemen tuum, & veſpere non ceſſet manus tua 11.
Meditatio frequens carnis afflictio eſt. 12.
Miſereris omnium, quia omnia potes. Sap.11.
Magna ſunt iudicia tua Domine.17.
Maledicentis tibi in amaritudine animæ exaudietur deprecatio. Eccl. 4.
Magnato humilia caput tuum.4.
Multos perdidit aurum & argentum.8.
Mirabilia opera Altiſſimi ſolius. 11.
Memor eſto quoniam mors non tardat.14.
Melior eſt vnus timens Deum, quàm mille filij impij.16.
Mandauit Deus vnicuique de proximo ſuo. 17.
Muſica in luctu importuna narratio.22.
Mulieris nequitia, omnis malitia.25.
Mulier ſi primatum habeat, contraria eſt viro ſuo. 25.
Mulieri nequam ne des veniam prodeundi.25.
Mulier zelotypa dolor cordis, & luctus.26.
Mulieris fornicatio in extollentia oculorum, & in palpebris illius agnoſcetur.26.
Mulier ſancta & pudorata, gratia ſuper gratiam. 26.
Melior eſt mors quàm vita amara.30.
Miſerere animæ tuæ placens Deo.30.
Multos errare fecerunt ſomnia.34. ſcilicet falſa viſiones.
Mihi heri, & tibi hodie.38.
Melius eſt mori, quàm indigere.40.
Melior eſt iniquitas viri, quàm mulier benefaciens. 42.
Modicum laboraui, & inueni mihi multam requiem.51.
Multiplicaſti gentem, & non magnificaſti lætitiam. Iſa 9.
Miſereamur impio, & non diſcet iuſtitiam facere 26.
Mulieres opulentæ ſurgite & audite, obſtupeſcite, conturbamini, &c. 32.
Mane erigit mihi aurem vt audiam quaſi magiſtrum.50.
Mundamini qui fertis vaſa Domini.52.
Mei non es recordata, nec cogitaſti in corde tuo.57
Miſerationum Domini recordabor. 63.
Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. Ier.2.
Me ergo non timebitis? ait Dominus.5.
Maledictus homo qui confidit in homine. 17.
Maledictus qui facit opus domini fraudulenter. 48.
Maledictus qui prohibet gladium ſuum à ſanguine. 48.
Multi gemitus mei, & cor meum mœrens. Thr.1.
Migrauit Iudas propter afflictionem.1.
Magna eſt velut mare contritio tua, quis medebitur tibi? 2.
Miſericordiæ Domini, quia non ſumus conſumpti. 3.
Meretrix audi verbum Dei. Ezec.16
Multo labore ſudatum eſt, & non exiuit de ea nimia rubigo eius, nec per ignem 24.
Mundare te volui, & non es mundata à ſordibus tuis.24.
Miſericordiam & iudicium cuſtodi, & ſpera in Deo tuo ſemper. Oſea.12.
Magnus dies Domini & terribilis valde, & quis ſuſtinebit eum? Ioel.2.
Mundi ſunt oculi tui ne videant malum, & reſpicere ad iniquitatem non poteris. Abac.1.
Meum eſt argentum, & meum eſt aurum, dicit Dominus. Agg.2.
Maledictus doloſus qui habet in grege ſuo maſculum, & votum faciens immolat debile Domino. Mal.1
Manu quidem pugnantes, ſed Dominum cordibus orantes 2.Mach.15.
Miſericordiam volo, & non ſacrificium. Matth. 9 & 12.
Meſſis quidem multa, operarij autem pauci.9.
Multi erunt primi nouiſſimi, & nouiſſimi primi. 19.
Multi ſunt vocati, pauci verò electi.20.
Miſericordia eius à progenie in progenies, timentibus eum. Lucæ 1.

Manus Domini erat cum illo.1.
Medice, cura teipſum.4.
Mutuum date, nihil inde ſperantes.6.
Mulier dimiſſa es ab infirmitate tua.13.
Memores eſtote vxoris Loth.17.
Meus cibus eſt, vt faciam voluntatem eius qui miſit me, vt perficiam opus eius. Ioan.4.
Me odit, quia ego teſtimonium perhibeo de illo, quòd opera eius mala ſunt.7.
Mendax eſt, & pater eius.8.
Mandatum eius vita æterna eſt.12.
Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos.13.
Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. Act 4.
Miniſterium meum honorificabo. Rom 11.
Multi vnum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem alter alterius membra.12.
Modicum fermentum totam maſſam corrumpit. 1.Cor.5.
Melius eſt nubere, quàm vri.7.
Mulieres in Eccleſiis taceant, turpe eſt enim mulieri loqui in Eccleſia.14.
Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, perficientes ſanctificationem in timore Dei.2.Cor.7.
Mihi abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. Gal.6.
Mihi viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum. Phil.1.
Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus, Dominus enim propè eſt.4.
Mortui eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Col.3.
Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram.3.
Miniſterium tuum imple 2.Tim.4.
Mihi vindictam, & ego retribuam. Heb.10.
Maiores diuitias æſtimans theſauro Ægyptiorum improperium Chriſti.11.
Multum valet deprecatio iuſti aſſidua. Iacob.5.
Mundus tranſit, & concupiſcentia eius.1.Ioan.2.
Mandata eius grauia non ſunt.5.
Mundus totus in maligno poſitus eſt 5.
Maius horum non habeo gaudium, quàm vt audiam filios meos in veritate ambulare.3.Ioan.
Memor eſto vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Apoc.2.
Mulier amicta Sole, & Luna ſub pedibus eius, & in capite eius corona ſtellarum duodecim.12.
Michael, & Angeli eius præliabantur cum dracone.12.
Magna & mirabilia ſunt opera tua domine Deus omnipotens.15.

N.

NVnquid Deo quicquam eſt difficile. Gen.18.
Numquid perdes iuſtum cum impio?18.
Non eſt hoc tuum, qui iudicas omnem terram.18.
Noli timere, quia ego tecum ſum.26.
Numquid non reſeruaſti & mihi benedictionem? 27.
Non ſequeris turbam ad faciendum malum. Exod. 23.
Non accipies munera.23.
Non apparebis in conſpectu meo vacuus.23.
Noui te ex nomine, & inueniſti gratiam coram me. 33.
Non videbit me homo, & viuet.33.
Nullus apud te per ſe innocens eſt.34.
Nolite contaminare animas veſtras. Leu.11.
Non morabitur opus mercenarij tui apud te vſque mane.19.
Non quæres vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum.19
Non obſeruabitis ſomnia.19.
Non radetis barbam.19.
Nolite facere iniquum aliquid, in iudicio, in regula, in pondere, in menſura.19.
Non offeretis Domino quod maculam habuerit. 22.
Numquid manus Domini inualida eſt? Numerorum 11.
Nolite rebelles eſſe contra Dominum.14.
Nolite aſcendere, non eſt enim Dominus vobiſcum. 14.
Numquid fratres veſtri ibunt ad pugnam, & vos hic ſedebitis?32.
Non poſſum ſolus ſuſtinere vos. Deut.1.
Nolite metuere, Dominus Deus qui ductor eſt veſter, pro vobis ipſe pugnabit.1.
Non tentabis Dominum Deum tuum.6.
Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod egreditur de ore Dei.8.
Non propter iuſtitias tuas Dominus dedit tibi terram hanc optimam.9.
Non coques hœdum in lacte matris ſuæ.14.
Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ. 15.
Non induetur mulier veſte virili, nec vir vtetur veſte fœminea.22.
Non arabis in boue ſimul & aſino 22.
Non tradas ſeruum domino ſuo qui ad te confugit. 23.ſ.domino infideli.
Non pernoctabit apud te pignus pauperis.24.
Non auferes pignoris loco viduæ veſtimentum.24.
Non habebis in ſacculo diuerſa pondera, maius & minus.25.
Non præterivi Domine mandata tua, nec ſum oblitus imperij tui.26.
Numquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te, & fecit, & creauit te?32.
Non eſt qui de manu mea poſſit eruere.32.
Non recedat volumen legis huius ab ore tuo, ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus, &c. Ieſua 1.
Noli timere quoniam tecum eſt Dominus Deus tuus in omnibus ad quæcumque perrexeris.1.

Non ero vltrà vobiſcum donec conteratis eum qui huius ſceleris reus eſt. 7.
Ne retrahas manus tuas ab auxilio ſeruorum tuorum 10.
Nolite ſtare, ſed perſequimini hoſtes. 10.
Nolite timere, ſed confortamini, & eſtote robuſti. 10.
Non præterijt de vniuerſis mandatis, nec vnum quidem verbum quod iuſſerat Dominus. 11.
Non dimiſerunt adinuentiones ſuas, & viam duriſſimam per quam ambulare conſueuerant. Iud. 2.
Noua bella elegit Deus. 5.
Narrentur iuſtitiæ Domini, & clementia. 5.
Nónne vos eſtis qui odiſtis me, & eieciſtis? 11.
Non ego pecco in te, ſed tu contra me malè agis. 11.
Nolite negligere, nolite ceſſare. 18.
Nolite fratres, nolite facere malum hoc. 19.
Nunquam tantum nefas, & tam grande piaculum factum eſt. 20.
Ne vocetis me Noemi, id eſt pulchram, ſed vocate me Mara, i. amaram Ruth 1.
Nunquid non ego melior tibi ſum, quam decem filij? 1. Reg. 1.
Non eſt ſanctus vt eſt Dominus. 2.
Non eſt fortis ſicut Deus noſter. 2.
Nolite multiplicare loqui ſublimia gloriantes. 2.
Non in fortitudine ſua roborabitur vir. 2.
Non eſt bona fama quam ego audio. 2.
Non cecidit ex omnibus verbis eius in terram. 3.
Num & Saul inter Prophetas. 10. & 19.
Num ſaluare nos poterit iſte? 10.
Nolite declinare poſt vana, quæ non proderunt vobis. 12.
Non derelinquet Dominus populum ſuum. 12.
Non eſt Domino difficile ſaluare, vel in multis, vel in paucis. 14.
Non eſt Deus homo, vt agat pœnitentiam. 15.
Non poſſum ſic incedere, quia non vſum habeo. 17.
Non in gladio, nec in haſta ſaluat Dominus. 17.
Non rectis oculis Saul aſpiciebat Dauid. 18.
Num parum videtur vobis generum eſſe regis? 18.
Non eſt qui vicem meam doleat. 22.
Non erit tibi hoc in ſingultum, & in ſcrupulum cordis. 25.
Numquid non vir tu es? 26.
Non eſt bonum hoc quod feciſti. 26.
Nolite annuntiare in Geth, nec in compitis Aſcalonis. 2. Reg. 1.
Non te frangat iſta res. 11.
Noli facere ſtultitiam hanc. 13.
Non vult Deus perire animam, ſed retractat cogitans, ne penitus pereat qui abiectus eſt. 14.
Nec mihi, nec tibi ſit, ſed diuidatur. 3. Reg. 3.
Non eſt Satan, nec occurſus malus. 5.
Non eſt homo qui non peccet. 8.
Ne glorietur accinctus æquè vt diſcinctus. 20.
Nunquid non eſt Deus in Iſrael? 4. Reg. 1.
Noli deſpicere animam meam. 1.

Non erat vox, nec ſenſus. 4.
Noli timere, plures enim nobiſcum ſunt quàm cum illis. 6.
Nunquid eſt cor tuum rectum cum corde meo, ſicut cor meum cum corde tuo? 10.
Non declinauit ad dexteram, ſiue ad ſiniſtram. 22.
Non derelinquis præſumentes de te, & præſumentes de ſe humilias. Iudith. 6.
Non eſt auxilium mihi in me. Iob. 6.
Nunquid Deus ſupplantat iudicium? 8.
Non iuſtificabitur homo comparatus Deo. 9. & 25.
Numquid non paucitas dierum meorum finietur breui? 10.
Numquid vir verboſus iuſtificabitur? 11.
Numquid Deum docebit quiſpiam ſcientiam? 21.
Nónne Deus conſiderat vias meas? 31.
Non dixit, vbi eſt Deus qui fecit me? 35.
Nouit Dominus vias iuſtorum. Pſal. 1.
Non timebo mala, quoniam tu mecum es. 22.
Nouit Dominus dies immaculatorum 36.
Ne derelinquas me domine Deus meus, ne diſceſſeris à me. 37.
Ne proiicias me à facie tua, & Spiritum ſanctum tuum ne auferas à me. 50.
Nónne Deo ſubiecta erit anima mea? 61.
Ne auertas faciem tuam à puero tuo. 68.
Ne proiicias me in tempore ſenectutis, cùm defecerit virtus mea ne derelinquas me. 70.
Nos autem populus tuus, & oues paſcuæ tuæ, confitebimur tibi in ſeculum. 78.
Numquid in æternum iraſceris nobis? 84.
Numquid vanè conſtituiſti omnes filios hominum? 88.
Nimis profunda factæ ſunt cogitationes tuæ. 91.
Non repellet Dominus plebem ſuam. 93.
Narrate omnia mirabilia eius. 104.
Non nobis Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam. 113.
Niſi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. 126.
Non intres in iudicium cum ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. 142.
Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te leuaui animam meam. 142.
Ne innitaris prudentiæ tuæ. Prou. 3.
Ne ſis ſapiens apud temetipſum. 3.
Noli prohibere benefacere eum qui poteſt, ſi vales & ipſe benefac. 3.
Ne dicas amico tuo, vade & reuertere, & cras dabo tibi, cùm ſtatim poſſis dare. 3.
Nouiſſima illius, ſcilicet voluptatis; amara quaſi abſynthium. 5.
Nouit iuſtus iumentorum ſuorum animas, viſcera autem impiorum crudelia. 12.
Non contriſtabit iuſtum quicquid ei acciderit. 12.

Non doceat ſtultum verba compoſita.17.
Non eſt ſapientia,non eſt prudentia,non eſt conſilium contra Dominum.21.
Ne tranſgrediaris terminos antiquos,quos poſuerunt patres tui.22.
Ne loquaris in auribus inſipientium.23.
Ne æmuleris viros malos, nec deſideres eſſe cum eis.24.
Ne quæras impietatem in domo iuſti.24.
Ne glorioſus appareas coram rege.25.
Ne glorieris in craſtinum,ignorans quid ſuperuentura pariat dies.27.
Non eſt melius niſi lætari, & facere bene in vita ſua. Eccleſ.3.
Nemo poteſt corrigere quem Deus deſpexerit.7.
Noli eſſe iuſtus multum, nec plus ſapias quàm neceſſe eſt.7.
Non eſt homo iuſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet.7.
Non eſt in poteſtate hominis prohibere ſpiritum.8.
Neſcit homo vtrum amore an odio dignus ſit.9.
Num quem diligit anima mea vidiſtis? Cant.3.
Neminem diligit Deus, niſi eum qui cum ſapientia inhabitat. Sap.7.
Noſſe te conſummata iuſtitia eſt.15.
Nullus ſperauit in Domino, & confuſus eſt. Eccli.2.
Non protrahas datum anguſtianti. 4.
Ne retineas verbum in tempore ſalutis.4.
Ne confundaris confiteri peccata tua.4.
Noli reſiſtere contra faciem potentis,nec coneris contra ictum fluuij.4.
Noli citatus eſſe in lingua tua, & remiſſus in operibus tuis.4.
Noli eſſe ſicut leo in domo tua, euertens domeſticos.4.
Non ſit manus tua porrecta ad accipiendum, & ad dandum collecta 4.
Ne tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem,&c.5.
Nolite quærere ab homine ducatum, nec à rege cathedram honoris.7.
Non te iuſtifices ante Deum, quoniam agnitor cordis eſt.7.
Noli penes regem velle videri ſapiens.7.
Noli quærere fieri Iudex,niſi valeas virtute irrumpere iniquitates.7.
Ne te immittas in populum.7.
Noli eſſe puſillanimus in animo tuo.7.
Non iteres verbum in oratione tua.7.ſ.attentè orandum ſit,vt non ſit opus repetere.
Non litiges cum homine potente.8.
Ne deſpicias hominem auertentem ſe à peccato, nec improperes ei.8.
Ne ſpernas hominem in ſua ſenectute 8.
Noli de mortuo inimico tuo gaudere.8.
Ne deſpicias narrationem presbyterorum ſapientum.8.
Non incendas carbones peccatorum arguens eos 8

Noli fœnerari homini fortiori te 8.
Non iudices contra iudicem, quoniam ſecundum quod iuſtum eſt iudicat 8.
Non eas cum audace in via.8.
Non facias cum iracundo rixam.8.
Non omni homini cor tuum manifeſtes.8.
Ne derelinquas amicum antiquum.9.
Non eſt maior illo qui timet Deum.10.
Ne adijcias loqui in medio ſeniorum.11.
Ne certes de ea re quæ te non moleſtat.11.
Ne in multis ſint actus tui.11.
Non omnem hominem inducas in domum tuam. 11.
Non credas inimico tuo in æternum.12.
Noli eſſe humilis in ſapientia tua.13.ſ.vt deijciaris ab his quæ ſcis.
Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris 15.
Non dixeris per Deum abeſt.15.
Non omni verbo credas.19.
Non eſt ſenſus vbi eſt amaritudo.21.
Nihil dulcius quàm reſpicere in mandatis Domini. 23.
Non eſt ira ſuper iram mulieris.25.
Ne reſpicias in mulieris ſpeciem.25.
Nihil ſine conſilio facias.32.
Non omnia omnibus expediunt.37.
Nihil eſt mirabile in conſpectu Dei.39.
Ne laboretis,non enim eſt vobis ad vendendum.43.
Non ſtabit, & non erit iſtud. Iſa.7.
Numquid glorificabitur ſecuris contra eum qui ſecat in ea? 10.
Nomen tuum, & memoriale tuum Domine in deſiderio animæ.26.
Non eſt populus ſapiens, propterea non miſerebitur eius qui fecit eum 27.
Nolite illudere, ne fortè conſtringantur vincula veſtra.28.
Numquid tota die arabit arans? &c.28.
Nocte & die non extinguetur, in ſempiternum aſcendet fumus eius.34.
Non eſt inueſtigatio ſapientiæ eius.40.
Ne timeas,quia ego tecum ſum.41.& 43.
Non erit triſtis,nec turbulentus.42.
Narra ſi quid habes,vt iuſtificeris.43.
Non eſt pax impijs,dicit Dominus.48.& 57.
Numquid non vos filij ſceleſti? 57.
Numquid ſuper his non indignabor? 57.
Non dixiſti, Quieſcam 57.
Non eſt qui conſurgat,& teneat te.64.
Numquid ſuper his continebis te Domine? 66.
Numquid ego qui alios parere facio, ipſe non pariam? 66.
Numquid ſuper his non viſitabo,dicit Dominus,& in gente tali non vlciſcetur anima mea? Ier.5. & 9.
Non dixerunt in corde ſuo, metuamus Dominum Deum noſtrum.5.
Noli orare pro populo hoc, & non obſiſtas mihi, quia non exaudiam te.7.& 11.

Nullus

Nullus eſt qui agat pœnitentiam ſuper peccato ſuo, dicens, quid feci? 8.

Numquid reſina non eſt in Galaad, aut medicus nõ eſt ibi? 8.

Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, &c. ſed in hoc glorietur qui gloriatur, ſcire, & noſſe me. 9.

Non eſt ſimilis tui Domine, magnus es tu, &c. 10.

Nullus eſt qui recogitet corde. 12.

Numquid non cœlum & terram ego impleo? dicit Dominus. 23.

Numquid non verba mea ſunt quaſi ignis, dicit Dominus, & quaſi malleus conterens petram? 23.

Numquid mihi difficile erit omne verbum? 32.

Non poterat Dominus vltra portare, propter malitiã ſtudiorum veſtrorum, &c. 44.

Nos iniquè egimus, & ad iracundiam prouocauimus idcirco tu inexorabilis es. Thr. 3.

Nolunt audire quia nolunt audire me. Ezec. 3.

Non aſcendiſtis ex aduerſo, nec oppoſuiſtis murum pro domo Iſrael. 13

Numquid voluntatis mea eſt mors impij, dicit Dominus, & non vt conuertatur à viis ſuis, & viuat? 18.

Non propter vos ego faciam, ſed propter nomen ſanctum meum. 36.

Numquid ad ſumenda ſpolia tu venis? 38.

Non in iuſtificationibus noſtris proſternimus preces ante faciem tuam, ſed in miſerationibus tuis multis. Dan. 9.

Noli timere vir deſideriorum, pax tibi, confortare, & eſto robuſtus. 10.

Non eſt veritas, & non eſt miſericordia, & non eſt ſcientia Dei in terra Oſe. 4.

Non dabunt cogitationes ſuas, vt reuertantur ad Deum. 5.

Nónne verba mea bona ſunt cum eo qui rectè graditur? Mich. 2.

Nolite credere amico. 7.

Neſciuit iniquus confuſionem. Soph. 3.

Non in exercitu, nec in robore, ſed in ſpiritu meo, dicit Dominus. Zach. 4.

Noluerunt attendere, & auerterunt ſcapulam recedentes. 7.

Non eſt mihi voluntas in vobis dicit Dominus. Mal. 1.

Nunc beatos dicimus arrogantes, ſiquidem ædificati ſunt, &c 3.

Non in multitudine exercitus victoria belli, ſed de cœlo fortitudo eſt. 1. Mach. 3.

Non inferamus crimen gloriæ noſtræ. 9.

Non mihi contingat parcere animæ meæ, non enim ſum melior fratribus meis. 13.

Non propter locum gentem, ſed propter gentem locum Deus elegit. 2. Mach. 5.

Non ſinere multo tempore peccatorib. ex ſententia agere, ſed ſtatim vltionem adhibere, magni beneficij indicium eſt. 6.

Non eſt ætati noſtræ dignum fingere. 6.

Nos pro peccatis noſtris hæc patimur. 7.

Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Matt. 4.

Non tentabis Dominum Deum tuum. 4.

Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſita, nec accendunt lucernam, &c. 5.

Non iurare omnino. 5.

Non reſiſtere malo. 5.

Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra, &c. 6.

Nemo poteſt duobus dominis ſeruire. 5.

Nolite ſoliciti eſſe dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus, &c. 6.

Nolite ſoliciti eſſe in craſtinum. 6.

Nolite condemnare, & non condemnabimini. 7.

Nolite ſanctum dare canibus, &c. 7.

Numquam noui vos, diſcedite à me omnes qui operamini iniquitatem. 7.

Non eſt opus valentibus medicus, ſed malè habentibus. 9.

Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. 9.

Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum. 10.

Nihil opertum quòd non reueletur. 10.

Nolite timere eos qui occidunt corpus. 10.

Non contendet, neque clamabit. 12.

Non eſt Propheta ſine honore, niſi in patria ſua, & in domo ſua. 13.

Non ſapis ea quæ Dei ſunt, ſed ea quæ hominum. 16.

Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum. 18.

Ne vocemini magiſtri, quia magiſter veſter vnus eſt Chriſtus. 23.

Non ſicut ego volo, ſed ſicut tu. 26.

Nemo bonus, niſi vnus Deus. Mar. 10.

Non quod ego volo, ſed quod tu. 14.

Non diſcedebat de templo, ieiuniis & obſecrationibus ſeruiens nocte ac die. Luc. 2.

Non egent qui ſani ſunt medico, ſed qui malè habent. 5.

Nemo bibens vetus. (ſ. vinum) ſtatim vult nouũ, dicit enim, vetus melius eſt. 5.

Nemo mittens manum ad aratrum, & reſpiciens retrò, aptus eſt regno Dei 9.

Nolite in ſublime tolli. 12.

Nolite timere puſillus grex: quia complacuit Patri veſtro dare vobis regnum. 12.

Non exies inde, donec etiam nouiſſimum minutum reddas. 12.

Neſcio vnde ſitis. 13.

Negotiamini dum venio. 19.

Non mea voluntas, ſed tua fiat. 22.

Non poteſt homo accipere quicquam, niſi fuerit ei datum de cœlo. Ioan. 3.

Non ad menſuram dat ſpiritum. 3.

Non poſſum ego à meipſo facere quicquam. 5.

Non quæro voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui miſit me. 5.

Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater qui miſit me, traxerit eum.6.
Nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum à Patre meo.6.
Nolite iudicare ſecundùm faciem, ſed rectum iudicium iudicate.7.
Numquid lex noſtra iudicat hominem, niſi priùs audierit ab ipſo, & cognouerit quid faciat.7.
Non reliquit me ſolùm, quia ea quæ placita ſunt ei, facio ſemper.8.
Noli eſſe incredulus, ſed fidelis.20.
Non eſt veſtrum noſſe tempora, vel momenta quæ Pater poſuit in ſua poteſtate. Actor.1.
Non eſt aliud nomen ſub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri.4.
Nos orationi, & miniſterio verbi inſtantes erimus.6.
Non poterant reſiſtere ſapientiæ & ſpiritui qui loquebatur.6.
Non eſt perſonarum acceptor Deus, ſed in omni gēte qui timet Deum, & operatur iuſtitiam acceptus eſt illi.10.
Notum à ſeculo eſt Domino opus ſuum.15.
Noli timere, ſed loquere, & ne taceas 18.
Non facio animam meam pretioſiorem quàm me. 20.
Non ſubterfugi quo minùs annuntiarem vobis omne conſilium Dei.20.
Non eſt perſonarum acceptio apud Deum. Rom.2.
Non auditores legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis iuſtificabuntur.2.
Non ſunt condigna paſſiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis.8.
Non volentis, nec currentis, ſed miſerentis eſt Dei.9.
Noli altum ſapere, ſed time.11.
Nolite conformari huic ſeculo.12.
Non plus ſapere, quam oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem.12.
Non alta ſapientes, ſed humilibus conſentientes. 12.
Nolite prudentes eſſe apud voſmetipſos.12.
Nulli malum pro malo reddentes.12.
Noli vinci à malo ſed vince in bono malum.12.
Non eſt poteſtas niſi à Deo.13.
Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis.13.
Non eſt regnum Dei eſca & potus, ſed iuſtitia, & pax, & gaudium in Spiritu ſancto.14.
Non iudicaui me ſcire aliquid inter vos niſi Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum.1.Cor.2.
Nec qui plantat eſt aliquid, nec qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus.3.
Nemo glorietur in hominibus.3.
Nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum.4.
Nolite ante tempus iudicare.4.
Non in ſermone eſt regnum Dei, ſed in virtute. 4.
Non omnia expediunt.6.
Neſcitis quoniam corpora veſtra membra ſunt Chriſti? 6.
Neſcitis quoniam membra veſtra templum ſunt Spiritus ſancti?6.
Non eſtis veſtri, empti enim eſtis pretio magno.6.
Nolite fieri ſerui hominum.7.
Numquid de bobus cura eſt Deo?9.
Nemo quod ſuum eſt quærat, ſed quod alterius.10.
Non quærens quod mihi vtile eſt, ſed quod multis vt ſalui fiant.10.
Nemo poteſt dicere Dominus Ieſus, niſi in Spiritu ſancto.12.
Nihil ſine voce eſt.14.
Nolite pueri effici ſenſibus, ſed malitia paruuli eſtote.14.
Non eſt diſſenſionis Deus, ſed pacis.14.
Non noſmetipſos prædicamus, ſed Ieſum Chriſtum. 2.Cor.4.
Non contemplantibus nobis, quæ videntur, ſed quæ non videntur.4.
Non qui ſeipſum commendat ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat.10.
Non quæro quæ veſtra ſunt, ſed vos.12.
Nolite locum dare diabolo. Eph.4.
Nolite contriſtare Spiritum Dei.4.
Nemo vnquam carnem ſuam odio habuit.5.
Non quæ ſua ſunt ſinguli conſiderantes, ſed ea quæ aliorum. Phil.2.
Noſtra conuerſatio in cœlis eſt.3.
Nunc viuimus ſi vos ſtatis in Domino.1.Theſ.3.
Nocte & die operantes ne quem veſtrum grauaremus.2.Theſ.3.
Nolite deficere benefacientes.3.
Nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſecularibus.2.Tim.2.
Non coronabitur niſi qui legitimè certauerit.2.
Noli contendere verbis.2.
Nemo te contemnat. Tit.2.
Ne quis deſit gratiæ Dei. Heb.12.
Non habemus hic manentem ciuitatem, ſed futuram inquirimus.13.
Nolite plures magiſtri fieri fratres mei. Iacob.3.
Nolite detrahere alterutrum fratres mei.4.
Nolite ingemiſcere fratres in alterutrum.5.
Non reddentes malum pro malo.1.Pet.3.
Nouit Deus pios de tentatione eripere.2.Pet.2.
Nolens aliquos perire, ſed omnes ad pœnitentiam reuerti.3.
Nolite diligere mundum, nec ea quæ in mundo ſunt. 1.Ioan.2.
Non diligamus verbo, nec lingua, ſed opere & veritate.3.
Nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus ſi ex Deo ſint.4.
Nomen habes quod viuas, & mortuus es. Apoc.3.
Neſcis quia tu es miſer, & miſerabilis, & pauper, & cæcus, & nudus.3.
Non intrabit in eam aliquid coinquinatum.21.
Nomen eius in frontibus eorum.21.

Obli-

O

OBliuiſci me fecit Deus omnium laborum meorum. Geneſ. 41.
Oderant filios Iſrael Ægyptij, & affligebant. Exod. 1.
Oſtendam vobis quid agere debeatis. 4.
Omnia verba Domini, quæ locutus es, faciemus. 24.
Oſtende mihi gloriam tuam. 33.
Oſtendam omne bonum tibi. 33.
Obſecro Domine vt gradiaris nobiſcum, vt auferas iniquitates noſtras atque peccata, nóſque poſſideas 34.
Omnis voluntarius, & prono animo offerat Domino. 35.
Omnis adeps Domini erit. Leuit. 3.
Oſtendat Dominus faciem ſuam tibi, & miſereatur tui. Num. 6.
Obſecro Domine vt interficias me, ne tantis afficiar malis. 11.
Omnis locus quem calcauerit pes veſter, veſter erit. Deut. 11.
Oblitus es Dei creatoris tui. 32.
Omnes ſancti in manibus illius ſunt. 33.
Omnia quæ præcepiſti nobis faciemus, & quocunque miſeris, ibimus. Ioſ. 1.
Optimus ſermo tuus. 1. Reg. 9.
Omne quod bonum videtur in oculis tuis, fac. 14.
Opera eius bona ſunt tibi valde. 19.
Omnes morimur, & quaſi aqua dilabimur, in terram, quæ non reuertuntur. 2. Reg. 14.
Omne quod petieris à me, impetrabis. 19.
Operatus es male, ſuper omnes qui fuerunt ante te. 3. Reg. 14.
Optima propoſitio. 18.
Odi eum; quia non prophetat mihi bonum, ſed malum. 22.
Obſecro vt miſerearis animæ meæ. 4. Reg. 1.
Omnia corda ſcrutatur Dominus, & vniuerſas mentium cogitationes intelligit. 1. Par. 28.
Oculi Domini contemplantur vniuerſam terram, & præbet fortitudinem iis qui corde perfecto credunt in eum. 2. Par. 16.
Opere Domini Dei tui. 2. Eſd. 3.
Omni tempore benedic Deum Tob. 4.
Operi manuum tuarum porriges dexteram. Iob. 14.
Oculi Domini ſuper vias hominum, & omnes greſſus eorum conſiderat. 34.
Oculi mei ſemper ad Dominum. Pſal. 24.
Oculi Domini ſuper metuentes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius. 32.
Oculi Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum. 33.
Omnia oſſa mea dicent, Domine quis ſimilis tibi? 34.
Obmutui & non aperui os meum, quoniam tu feciſti. 38.
Omnia excelſa tua, & fluctus tui ſuper me tranſierunt. 41.
Oſtende nobis Domine miſericordiam tuam. 84.
Opus manuum noſtrarum dirige. 89.
Omnia quæcunque voluit fecit. 113.
O Domine libera animam meam. 114.
O Domine quia ego ſeruus tuus. 115.
O Domine ſaluum me fac. 116.
Omnes viæ tuæ veritas. 118.
Omnia quæcunque voluit Dominus fecit. 134.
Opera manuum tuarum ne deſpicias. 137.
Oculi omnium in te ſperant Domine. 144.
Omni cuſtodia ſerua cor tuum; quia ex ipſo vita procedit. Prouerb. 4.
Occaſiones quærit qui vult recedere ab amico. 18.
Omnis via viri recta ſibi videtur, appendit autem corda Dominus. 21.
Oculi hominum inſatiabiles. 27.
Ore laudantis probatur homo. 27.
Omnis ſermo Dei ignitus. 30.
Omnia tempus habent. Eccleſ. 3.
Omnis labor hominis in ore eius. 6.
Omni negotio tempus eſt, & opportunitas 8.
Omnium operum Dei nullam poteſt homo inuenire rationem. 8.
Omni tempore ſint veſtimenta tua candida 9.
Os quod mentitur occidit animam. Sap. 1.
O quàm pulchra eſt caſta generatio cum claritate. 4.
Omnia in menſura & numero, & pondere diſpoſuiſti. 11.
O quàm bonus & ſuauis eſt Domine ſpiritus tuus in omnibus. 12.
Odio ſunt Deo ſimiliter impius, & impietas eius. 14.
Oportet præuenire ſolem ad benedictionem tuam. 16.
Omnis ſapientia à Domino Deo eſt. Eccli. 1.
Omnis enarratio tua, ſit in præceptis altiſſimi. 9.
Omnis iniuriæ proximi ne memineris. 9.
Omnis potentatus breuis vita. 10.
Omne animal diligit ſimile ſibi. 13.
Os prudentis quæritur in Eccleſia. 21.
Ori tuo facito oſtia, & ſeras auribus tuis. 28.
Otioſitas multam malitiam docuit. 33.
Oculi Dei in diligentes ſe. 34.
Oratio humiliantis ſe nubes penetrabit. 35.
Opera Domini vniuerſa bona valde. 39.
Omnis homini non licet intendere in ſpecie. 42.
Omnis hypocrita eſt, & nequam. Iſa. 9.
Occurrentes ſitienti afferte aquam, cum panibus occurrite fugienti. 21.
Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri. 40.
Omnes gentes quaſi non ſint, ſic ſunt coram eo. 40.
Omnem qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creaui eum. 43.
Operabor, & quis auertet illud? 43.
Omnes ſitientes venite ad aquas, & c. 55.
Occupabit ſalus muros tuos, & portas tuas laudatio 60.
Omnes qui viderint eos, cognoſcent illos, quia iſti

ſunt ſemen cui benedixit Dominus.61.

Oculus non vidit Deus abſque te, quæ præparaſti expectantibus te.64.

Occurriſti lætanti & facienti iuſtitiam.64.

Occidit ei ſol cùm adhuc eſſet dies. Ier.15.

Omnes qui te derelinquunt confundentur.17.

Opprobrium ſempiternum quod nunquam delebitur.20.

Oculus meus deprædatus eſt animam meam. Thr.3.

O Iſrael quàm magna eſt domus Dei, & ingens locus poſſeſſionis eius. Bar.3.

Omnis qui inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit. Ioel.2.

Odio habuerunt corripientem, & loquentem perfectè abominati ſunt. Amos 5.

Odite malum, & diligite bonum.5.

Odi & proieci feſtiuitates veſtras.5.

Odio habetis bonum, & diligitis malum. Mich.3.

O paſtor & idolum derelinquens gregem. Zachar.11.

Orietur vobis timentibus nomen meum ſol iuſtitiæ. Malach.4.

Omnes qui ſperant in Deum non infirmantur.1. Mach.2.

Orabat ſceleſtus Dominum, à quo non eſſet miſericordiam conſecuturus.2. Mach.9.

Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur. Matth.3.

Omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio.5.

Orate pro perſequentibus, & calumniantibus vos.5.

Omnis arbor bona fructus bonos facit, mala autem arbor malos fructus facit.7.

Omnis domus diuiſa contra ſe non ſtabit.12.

Omne verbum otioſum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij.12.

Omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus cæleſtis, eradicabitur.15.

Omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis.21.

Omni habenti dabitur & abundabit, ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo.25.

Omnia poſſibilia ſunt credenti. Mar.9.

Omnia quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis, & euenient vobis.11.

Omni petenti te, tribue. Luc.6.

Oportet ſemper orare, & non deficere.18.

Orate ne intretis in tentationem.22.

Operamini non cibum qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam. Ioan.6.

Omne quod dat mihi Pater ad me veniet, & eum qui venit ad me non eiiciam foras. 6.

Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me.6.

Omnis qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati.8.

Oues meæ vocem meam audiunt.10.

Omnem qui fert fructum, purgabit eum vt fructum plus afferat.15.

Omnis qui eſt ex veritate audit vocem meam.18.

Omnes qui credebant, erant pariter, & habebant omnia communia. Act.2.

Obedire oportet magis Deo quàm hominibus.5.

Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei, iuſtificati gratis per gratiam ipſius. Rom.3.

O homo tu quis es, qui reſpondeas Deo? 9.

O altitudo diuitiarum, ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius! 11.

Odientes malum, adhærentes bono.12.

Orationi inſtantes.12.

Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt.14.

Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit quæ præparauit Deus iis qui diligunt illum.1. Cor.2.

Omnia veſtra ſunt, vos autem Chriſti, Chriſtus autem Dei.3.

Omnium me ſeruum feci, vt plures lucrifacerem.9.

Oportet hæreſes eſſe.10.

Omnia honeſtè, & ſecundùm ordinem fiant in vobis.14.

Omnia veſtra in charitate fiant.16.

Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti.2. Cor.5.

Obſecramus pro Chriſto reconciliamini Deo.5.

Omnia chariſſimi propter ædificationem veſtram.12.

Omnis lex in vno ſermone impletur, diliges proximum tuum, ſicut teipſum. Gal.4.

Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat. Epheſ.4.

Orantes omni tempore in ſpiritu.6.

Omnes quæ ſua ſunt quærunt, non quæ Ieſu Chriſti. Phil.2.

Omnia arbitror vt ſtercora, vt Chriſtum lucrifaciam.3.

Omnia poſſum in eo qui me confortat.4.

Orationi inſtate, vigilantes in ea, in gratiarum actione. Col.4.

Omnia probate, quòd bonum eſt tenete.1. Theſ.5.

Omnes qui piè volunt viuere in Chriſto Ieſu, perſecutionem patientur.2. Tim.3.

Omnia munda mundis. Tit.1.

Omnia nuda & aperta ſunt oculis eius. Heb.4.

Optimum eſt gratia ſtabiliri cor, non eſcis.13.

Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis.13.

Omne gaudium exiſtimate fratres cùm in varias tentationes incideritis. Iacob.1.

Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt.1.

Orate pro inuicem, vt ſaluemini.5.

Omnes honorate.1. Pet.2.

Omnes inuicem humilitatem inſinuate.5.

Omnes ſolicitudinem veſtram proiicientes in eum (ſcilicet Deum) quoniam ipſi cura eſt de vobis.5.

Omne

Omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ.1. Ioan.2.

P

PVluis es, & in puluerem reuerteris. Gen. 3.
Pœnituit Deum, quòd hominem feciſſet. 6.
Peregrino moleſtus non eris. Exod. 23.
Populus duræ ceruicis es. 33.
Plus offert populus quàm neceſſarium eſt. 36.
Pauete ad ſanctuarium meum, ego Dominus. Leuit. 26.
Porta eos in ſinu tuo, ſicut portare ſolet nutrix infantulum. Num. 11.
Prouideat dominus Deus ſpirituum omnis carnis, hominem qui ſit ſuper multitudinem hanc. 27.
Peccatum veſtrum apprehendet vos. 32.
Portauit te dominus Deus tuus, vt ſolet homo geſtare paruulum filium ſuum. Deut. 1.
Poſt quam te afflixit Dominus, ac probauit, ad extremum miſertus eſt tui. 8.
Perfectus eris, & abſque macula cum Domino Deo tuo 18.
Propitius eſto populo tuo, quem redemiſti Domine. 21.
Pro menſura peccati erit, & plagarum modus. 25.
Pars Domini populus eius. 32.
Populus multus nimis, ſicut arena quæ eſt in littore maris. Ioſ. 11.
Pax tecum, ne timeas, non morieris, Iud. 6.
Peccatis veteribus iungentes noua. 10.
Peccauimus, redde nobis Domine quicquid tibi placet. 10.
Pax tecum ſit. 19.
Priorem miſericordiam poſteriore ſuperaſti. Ruth 3.
Placebat tam Deo quàm hominibus. 1. Reg. 2.
Præparate corda veſtra Domino, & ſeruite ei ſoli. 7.
Perge quò cupis, & ero tecum vbicunque volueris. 14.
Pacificúſne eſt ingreſſus tuus? 16.
Pax tibi ſit, & domui tuæ, & omnibus quæcunque habes. 25.
Prælia Domini, domine mi tu prœliaris. 25.
Planxerunt donec deficerent in eis lacrymæ. 30.
Proficiens, & ſemper ſeipſo robuſtior. 2. Reg. 3.
Præſto ſum, faciat mihi Dominus quod bonum eſt coram ſe. 15.
Præuaricatores quaſi ſpinæ euellentur vniuerſi 23.
Petitionem vnam paruulam deprecor à te, ne confundas faciem meam. 3. Reg. 2.
Peccauimus, iniquè egimus. 8.
Perge, ad prædam Moab. 4. Reg. 3.
Protegam vrbem hanc propter me, & propter Dauid ſeruum meum. 19.
Pax tibi, & pax adiutoribus tuis, te enim adiuuat Deus. 1. Par. 12.
Præbete corda veſtra, & animas veſtras, vt quæratis dominum Deum veſtrum. 22.
Pone me iuxta te, & cuiuſuis manus pugnet contra me. Iob. 17.
Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine 31.
Peccaui, & verè deliqui, & vt eram dignus non recepi. 33.
Prouidebam Dominum in conſpectu meo ſemper. Pſal. 15.
Protector eſt omnium ſperantium in ſe. 17.
Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos 18.
Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo: multum eſt enim. 24.
Propter iniquitatem corripuiſti hominem. 38.
Paratum cor meum Deus, paratum cor meum. 56. & 107.
Poteſtas Dei eſt, & tibi Domine miſericordia. 61.
Propter te ſuſtinuit opprobrium. 68.
Pauper & inops laudabunt nomen tuum. 78.
Protector noſter aſpice Deus 83.
Prope timentes eum ſalutare ipſius. 84.
Potens es Domine. 88.
Præoccupemus faciem eius in confeſſione. 94.
Peccauimus cum patribus noſtris, iniuſtè egimus, iniquitatem fecimus. 105.
Pœnituit eum ſecundùm multitudinem miſericordiæ ſuæ. 105.
Pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum eius. 115.
Portio mea Domine dixi cuſtodire legem tuam. 118.
Pone Domine cuſtodiam ori meo. 140.
Prope eſt Dominus omnibus inuocantibus eum in veritate. 144.
Proſperitas ſtultorum perdet illos. Prou. 1.
Palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos. 4.
Pauor pauperum egeſtas eorum. 10.
Plus proficit correctio apud prudentem, quàm centum plagæ apud ſtultum. 17.
Pauperis hominis fratres oderunt eum. 19.
Piger abſcondit manum ſuam ſub aſcella. 19.
Propter peccata terræ multi principes eius. 28.
Peruerſi difficilè corriguntur. Eccleſ. 1.
Pecuniæ obediunt omnia. 10.
Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum. Cant. 8.
Potentes potenter tormenta patientur. Sap. 6.
Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. 11.
Parcis omnibus qui amas animas. 11.
Pro anima tua ne confundaris dicere verum. Eccle. 4.
Priuſquàm interroges, ne vituperes quemquam. 11.
Priuſquàm audias ne reſpondeas verbum. 11.
Paupertas nequiſſima eſt in ore impij. 13.
Potior fur quàm aſſiduitas viri mendacis 20.

Peccaſti, non adiicias iterum. 21.
Perde pecuniam propter fratrem. 29.
Pone theſaurum tuum in preceptis altiſſimi. 29.
Proximum recupera ſecundùm virtutem tuam. 29.
Propter crapulam multi obierunt. 37.
Propterea captiuus ductus eſt populus meus, quia non habuit ſcientiam. Iſa. 5.
Populus non eſt reuerſus ad percutientem ſe, & Dominum exercituum non inquiſierunt. 9.
Pauperes fiducialiter requieſcent. 14.
Percuſſimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. 28.
Poſuimus mendacium ſpem noſtram. 28.
Pallium breue, vtrumque operire non poteſt. 28.
Peribit ſapientia à ſapientibus. 29.
Princeps ea quæ digna ſunt principe cogitabit. 32.
Proiecesti poſt tergum tuum omnia peccata mea. 38.
Parate viam Domini. 40.
Præbuiſti mihi laborem iniquitatibus tuis. 43.
Populus meus, lex mea in corde eorum. 51.
Ponam vniuerſos filios tuos doctos à Domino. 54.
Peccare & mentiri contra Dominum. 59.
Populus tuus omnes iuſti. 60.
Pater noſter es tu Domine, nos verò lutum. 64.
Patrem vocabis me, & poſt me ingredi non ceſſabis. Ier. 3.
Peccata veſtra prohibuerunt bonum à vobis. 5.
Paſtores multi demoliti ſunt vineam meam. 12.
Prauum eſt cor hominis, & inſcrutabile, & quis cognoſcet illud? 17.
Poſtquam conuertiſti me, egi pœnitentiam, confuſus ſum, & erubui. 31.
Pars mea Dominus, dixit anima mea, propterea expectabo eum. Thr. 3.
Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis. 4.
Propheta, & percute manu ad manum. Ezec. 20.
Porta hæc clauſa erit, quia Dominus Deus ingreſſus eſt per eam. 44.
Populum meum docebunt quid ſit inter ſanctum & pollutum. 44.
Poteſtas eius, poteſtas æterna quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Daniel. 7.
Plurimi pertranſibunt, & multiplex erit ſcientia. 12.
Populus non intelligens vapulabit. Oſe. 4.
Perditio tua Iſraël, tantummodo in me auxilium tuum. 13.
Parce Domine, parce populo tuo. Ioel. 2.
Plui ſuper vnam ciuitatem, & ſuper alteram ciuitatem non plui. Am. 4.
Præparare in occurſum Dei tui Iſraël. 4.
Prudens tacebit, quia tempus malum eſt. 5.
Ponam oculos meos ſuper eos in malum, & non in bonum. 9.
Principes eius in muneribus iudicabant. Mich. 3.
Popule meus quid feci tibi, aut quid moleſtus fui tibi? 6.

Periit ſanctus de terra, & rectus in hominibus non eſt. 7.
Princeps poſtulat, & iudex in reddendo eſt. 7.
Proiiciet in profundum maris omnia peccata noſtra. 7.
Peſſima plaga tua. Nah. 3.
Percuſſi vos, & non fuit in vobis qui reuerteretur ad me, dicit Dominus. Agg. 2.
Parcam eis ſicut parcit vir filio ſuo ſeruienti ſibi. Mal. 3.
Paleas comburet igni inextinguibili. Matt. 3.
Petite & dabitur vobis, quærite & inuenietis, pulſate & aperietur vobis. 7.
Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè eſt à me. 15.
Patrem nolite vobis vocare ſuper terram, vnus eſt enim pater veſter qui in cœlis eſt. 23.
Pœnitemini, & credite Euangelio. Mar. 1.
Pacem habete inter vos. 9.
Pater, omnia tibi poſſibilia ſunt. 14.
Parate Domino plebem perfectam. Luc. 1.
Prout vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis ſimiliter. 6.
Pater peccaui in cœlum, & coram te, iam non ſum dignus vocari filius tuus. 15.
Pater, in manus tuas commendo ſpiritum meum. 23.
Pauperes ſemper habebitis vobiſcum. Ioan. 12.
Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis. 14.
Plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit, vos autem contriſtabimini, ſed triſtitia veſtra vertetur in gaudium. 16.
Pater amat vos, quia vos me amaſtis. 16.
Pax vobis. 20.
Pœnitemini, & conuertimini, vt deleantur peccata veſtra. Act. 3.
Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. 14.
Prouidentes bona non tantùm coram Deo, ſed etiam coram omnibus hominibus. Rom. 12.
Plenitudo legis eſt dilectio. 13.
Prædicatio mea non in perſuaſibilibus ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus & virtutis. 1. Corinth. 2.
Præterit figura huius mundi. 7.
Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis. 2. Cor. 1.
Prouidemus bona non ſolùm coram Deo, ſed etiam coram hominibus. 8.
Perſonarum acceptio non eſt apud Deum. Eph. 6.
Pro eo quòd caritatem veritatis non receperunt vt ſalui fierent. 2. Theſ. 2
Profectus tuus manifeſtus ſit in omnibus. 1. Timoth. 4.
Prædica verbum, inſta, opportunè, importunè; argue obſecra, increpa in omni patientia & doctrina. 2. Tim. 4.
Perfectorum eſt ſolidus cibus. Heb. 5.

Per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen. 12.

Pacem ſequimini cum omnibus, & ſanctimoniam ſine qua nemo videbit Deum. 12.

Petitis & non accipitis eò quòd malè petatis, ut in concupiſcentiis veſtris inſumatis. Iacob. 4.

Patientes eſtote fratres uſque ad aduentum Domini. 5.

Perfecta caritas foras mittit timorem. 1. Ioan. 4.

Q

Qvis ſimilis tui in fortibus Domine? Exod. 15.

Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo. 32.

Quicquid obtuleris ſacrificij ſale condies. Leu. 2.

Qui maledixerit patri ſuo, aut matri, morte moriatur. 20.

Qui habuerit maculam non offerat panes Deo ſuo. 21.

Qui blaſphemauerit nomen Domini, lapidibus opprimet eum omnis multitudo. 24.

Quare Domine non inuenio gratiam coram te? Num. 11.

Quis tribuat ut omnis populus prophetet, & det eis Dominus ſpiritum ſuum? 11.

Quàm pulchra tabernacula tua Iacob. 24.

Quod pollicitus es, ſtis implete. 32.

Quæ eſt alia gens ſic inclyta? Deut. 4.

Quum quæſieris Dominum inuenies eum, ſi tamen toto corde quæſieris. 4.

Quis det tales eos habere mentem, ut timeant me, & cuſtodiant uniuerſa mandata mea in omni tempore. 5.

Quid Dominus Deus tuus petit à te, niſi ut timeas Dominum, & ambules in viis eius, & diligas eum ac ſeruias Domino, &c. 10.

Quum votum voueris Domino, non tardabis reddere. 23.

Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius. 33.

Qui dixit patri ſuo, & matri ſuæ, neſcio vos, & fratribus ſuis ignoro vos & neſcierunt filios ſuos, hi cuſtodierunt eloquium tuum. 33.

Quis ſimilis tui popule, qui ſaluaris in Domino? 33.

Quid Dominus meus loquitur ad ſeruum ſuum? Ieſu. 5.

Quæ eſt iſta tranſgreſſio, cur reliquiſtis Dominum Deum? 22.

Quid habes? Iud. 1.

Qui formidoloſus eſt, & timidus reuertatur. 7.

Quod me facere videritis, hoc facito. 7.

Quid tale facere potui, quale vos feciſtis? 8.

Quare Domine Deus factum eſt hoc malum in populo tuo? 21.

Quocunque perrexeris pergam. Ruth. 1.

Quicquid dixeris mihi, faciam tibi. 3.

Quare facitis res huiuſcemodi quas ego audio, res peſſimas. 1. Reg. 2.

Quicunque honorificauerit me, glorificabo eum. 2.

Qui contemnunt me, erunt ignobiles. 2.

Quare aggrauatis corda veſtra? 6.

Quis poterit ſtare in conſpectu Domini Dei ſancti huius? 6.

Quemcunque viderat Saul virum fortem, & aptum ad prælium, ſociabat eum ſibi. 14.

Quare non audiſti vocem Domini, & feciſti malum in oculis Domini? 15.

Quid feci? numquid non verbum eſt? 17.

Quis ego ſum, aut quæ eſt vita mea, ut fiam gener regis? 18.

Quid feci, quæ eſt iniquitas mea? 20.

Quodcunque dixerit mihi anima tua faciam tibi? 20.

Quis cùm inuenerit inimicum ſuum, dimittet eum in via bona? 24.

Quis extendet manum ſuam in Chriſtum Domini, & innocens erit? 26.

Quid feci? aut quod eſt malum in manu mea? 26.

Quare inſidiaris animæ meæ ut occidar? 28.

Quare impoſuiſti mihi? 28.

Quod pateris, fecit tibi Dominus; 27.

Quomodo ceciderunt robuſti, & perierunt arma bellica? 2. Reg. 1.

Quis ego ſum domine Deus, & quæ domus mea, quia adduxiſti me hucuſque? 7.

Quæ eſt ut populus tuus, gens in terra? 7.

Quis ego ſum ſeruus tuus, quoniam reſpexiſti ſuper canem mortuum ſimilem mei? 9.

Quod vobis videtur rectum, hoc faciam. 18.

Quare fecit Dominus ſic terræ huic, & domui huic? 3. Reg. 9.

Quod meum erat feci tibi. 19.

Quia humiliatus eſt mei cauſa, non inducam malum in diebus eius. 21.

Qui meus eſt, tuus eſt, populus meus populus tuus. 4. Reg. 3.

Quid venit inſanus iſte ad te? 9.

Quoniam me dereliquiſtis, & ego vos derelinquam. 4 Eſd. 15.

Quomodo potuerit, ita eſto miſericors. Tob. 4.

Qui timent te, magni erunt apud te. Iudit. 16.

Quare miſero data eſt lux? Iob 3.

Quis det ut veniat petitio mea, & quod expecto tribuat mihi Deus. 6.

Quæ eſt fortitudo mea ut ſuſtineam? 6.

Quid eſt homo, quia magnificas eum, aut quid apponis erga eum cor tuum? 7.

Quis Deo reſtitit, & pacem habuit? 9.

Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. 22.

Quid faciam, cùm ſurrexerit ad iudicandũ Deus, & cum quæſierit, quid reſpondebo illi? 31.

Quid eſt homo quod memor es eius, aut filius hominis, quoniam viſitas eum? Pſal. 8.

Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abſcondiſti timentibus te. 30.

Quæ eſt expectatio mea? nónne Dominus. 38.

Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? 41.

Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? ſpera in Deo. 41.
Quare oblitus es mei? 42.
Quare me repuliſti? 42.
Quare faciem tuam auertis, obliuiſceris inopiæ noſtræ, & tribulationis noſtræ? 43.
Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo, & requieſcam. 54.
Quàm terribilia ſunt opera tua Domine? 65.
Quærite Deum, & viuet anima veſtra. 68.
Quantas oſtendiſti mihi tribulationes, multas & malas & conuerſus viuificaſti me. 70.
Quàm bonus Iſrael Deus his qui recto ſunt corde. 72.
Quid mihi eſt in cœlo, & à te quid volui ſuper terram Deus cordis mei? 72.
Qui elongant ſe à te peribunt. 72.
Quàm dilecta tabernacula tua Domine virtutum, concupiſcit & deficit anima mea in atria Domini. 83.
Quis nouit poteſtatem iræ tuæ? 89.
Quàm magnificata ſunt opera tua Domine! 90.
Qui diligitis Dominum odite malum 96.
Quomodo miſeretur pater filiorum, miſertus eſt Dominus timentibus ſe. 102.
Quàm magnificata ſunt opera tua Domine! omnia in ſapientia feciſti. 103.
Quærite Dominum, & confirmamini, quærite faciem eius ſemper. 104.
Qui timent Dominum ſperauerunt in Domino, adiutor eorum, & protector eorum eſt. 113.
Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? 115.
Quando conſolaberis me? 118.
Quomodo dilexi legem tuam Domine? tota die meditatio mea eſt. 118.
Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua? ſuper mel ori meo. 118.
Qui ſeminant in lacrymis in exultatione metent. 125.
Quam bonum & quam iucundum habitare fratres in vnum. 132.
Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena. 136.
Qui poſuit fines tuos pacem. 147.
Quem diligit Dominus corripit. Prou. 3.
Qui ambulat ſimpliciter, ambulat confidenter. 10.
Quaſi per riſum ſtultus operatur ſcelus. 10.
Qui ſtultus eſt ſeruiet ſapienti. 11.
Qui ſectatur otium, ſtultiſſimus eſt. 12.
Qui negligit damnum propter amicum iuſtus eſt 12.
Qui cuſtodit os ſuum, cuſtodit animam ſuam. 13.
Qui agunt omnia cum conſilio, reguntur ſapientia. 13.
Qui timet præceptum, in pace verſabitur. 13.
Qui cum ſapientibus graditur ſapiens erit, amicus ſtultorum ſimilis efficietur. 13.
Qui parcit virgæ, odit filium. 13.
Qui patiens eſt, multa gubernatur ſapientia. 14.
Qui acquieſcit increpationibus, poſſeſſor eſt cordis. 15.
Qui deſpicit pauperem, exprobrat factori eius. 17.
Qui altam facit domum ſuam, quærit ruinam. 17.
Qui mollis & diſſolutus eſt in opere ſuo, frater eſt ſua opera diſſipantis. 18.
Qui priùs reſpondet quàm audiat, ſtultum ſe eſſe demonſtrat. 18.
Qui feſtinus eſt pedibus, offendet. 19.
Qui tantùm verba ſectatur, nihil habebit. 19.
Qui cuſtodit mandatum, cuſtodit animam ſuam. 19.
Quis poteſt dicere mundum eſt cor meum, purus ſum à peccato? 20.
Quis hominum poteſt intelligere viam ſuam? 20.
Qui obturat aurem ad clamorem pauperis, clamabit & non exaudietur. 21.
Qui diligit epulas, in egeſtate erit. 21.
Qui imponit ſtulto ſilentium, iras mitigat. 26.
Qui fodit foueam, incidet in eam. 26.
Qui ſeruat ficum, comedet fructus eius. 27.
Quomodo in aquis reſplendent vultus proſpicientium ſic corda hominum manifeſta ſunt prudentibus. 27.
Qui inquirunt Dominum animaduertunt omnia. 28.
Qui declinat aures ſuas ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. 28.
Qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur. 28.
Qui feſtinat ditari, non erit innocens. 28.
Qui dat pauperi, non indigebit. 28.
Qui timet hominem, citò corruet. 29.
Qui vehementer emungit, elicit ſanguinem. 30.
Qui addit ſcientiam, addit dolorem. Eccleſ. 1.
Quid eſt homo, vt ſequi poſſit regem factorem ſuum? 2.
Quodcunque voueris, redde. 5.
Qui timet Deum, nihil negligit. 7
Quodcunque poteſt facere manus tua, inſtanter operare. 9.
Qui in vno peccauerit, multa bona perdet. 9.
Qui obſeruat ventum, non ſeminat. 11.
Quis mihi det, vt inueniam te? Cant. 8.
Quis hominum poteſt ſcire conſilium Dei? Sap. 9.
Quæ in proſpectu ſunt inuenimus cum labore, Quæ autem in cœlis ſunt quis inueſtigabit? 9.
Qui amas animas. 11.
Quis dicet tibi, Quid feciſti? aut quis ſtabit contra iudicium tuum? 12.
Qui timent Dominum, inquirent quæ beneplacita ſunt ei. Eccli. 2.
Quanto magnus es humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. 3.
Quæ præcepit tibi Deus, illa cogita ſemper. 3.
Qui amat periculum, in illo peribit. 3.
Qui timet Deum habebit amicitiam bonam, quoniam ſecundùm illum erit amicus illius. 6.

Quid

Quid ſuperbis terra, & cinis? 10.
Quis miſerebitur incantatori à ſerpente percuſſo? 12.
Qui communicauerit ſuperbo, induet ſuperbiam. 13.
Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. 13.
Qui ſibi nequam eſt, cui alij bonus erit? 14.
Qui timet Deum, faciet bona. 15.
Qui ſpernit modica, paulatim decidet. 19.
Qui citò credit, leuis eſt corde. 19.
Qui odit loquacitatem, extinguit malitiam. 19.
Quis eſt qui non deliquerit in lingua ſua? 19.
Quàm bonum eſt correptum manifeſtare pœnitentiam? 20.
Quaſi à facie colubri fuge peccata. 21.
Qui docet fatuum, quaſi qui conglutinat teſtam. 22.
Qui pungit cor, profert ſenſum. 22.
Quis dabit ori meo cuſtodiam, & ſuper labia mea ſignaculum certum? 22
Qui edunt me, adhuc eſurient; & qui bibunt me adhuc ſitient. 24
Qui elucidant me, vitam æternam habebunt. 24.
Quæ in iuuentute tua non congregaſti, quomodo in ſenectute tua inuenies? 25.
Quàm ſpecioſum canitiei iudicium? 25.
Qui quærit locupletari, auertit oculum ſuum. 27.
Qui vindicari vult, à Domino inueniet vindictam. 28.
Qui conatur multa agere, incidet in iudicium. 29
Qui diligit filium, aſſiduat illi flagella. 30.
Qui aurum diligit, non iuſtificabitur. 31.
Qui non eſt tentatus quid ſcit? 34.
Qui timet Dominum, nihil trepidabit, quoniam ipſe eſt ſpes eius. 34.
Qui ſeruat legem, multiplicat orationem. 35.
Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit lauatio eius? 34.
Qui minoratur actu, ſapientiam percipiet. 38.
Qui nauigant mare, enarrant pericula eius. 43.
Quid eſt quod debui facere vineæ meæ, & non feci? Iſa. 5.
Quid facietis in die viſitationis, & calamitatis de longè venientis? 10.
Quomodo cecidiſti de cælo Lucifer, qui manè oriebaris? 14.
Quem docebit ſcientiam, & quem intelligere faciet auditum? ablactatos à lacte, auulſos ab vberibus. 28.
Qui crediderit, non feſtinet. 28.
Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante, cum ardoribus ſempiternis? 33.
Qui euangelizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuam, exalta, noli timere. 40.
Qui ſperant in Domino, mutabunt fortitudinem, &c. 40.
Quis cæcus niſi ſeruus meus, & ſurdus, niſi ad quem nuntios meos miſi? 42.
Qui vides multa, nónne cuſtodies? 42.
Qui apertas habes aures, nónne audies? 42.
Quis dedit in direptionem Iacob? nónne Dominus ipſe cui peccauimus? 42.
Quærite Dominum dum inueniri poteſt. 55.
Qui receſſit à malo, prædæ patuit. 59.
Qui ſunt iſti qui vt nubes volant, & quaſi columbæ ad feneſtras ſuas? 60.
Qui reminiſcimini Domini, ne taceatis, & ne detis ſilentium ei. 62.
Quare errare nos feciſti Domine de viis tuis, indurasti cor noſtrum ne timeremus te? 63.
Qui dicunt, recede à me, ne appropinques mihi, quia immundus es. 65.
Quomodo ſi cui mater blandiatur, ita ego conſolabor vos. 66.
Quid tibi vis in via Ægypti, vt bibas aquam turbidam? Ier. 2.
Quàm vilis facta es nimis iterans vias tuas. 2.
Quis dabit oculis meis fontem lacrymarum. 9.
Quis non timebit te, ô rex gentium? 10.
Quid eſt quòd dilectus meus in domo mea fecit ſcelera multa? 11.
Quare quaſi colonus futurus es in terra, & quaſi viator declinans ad manendum? 14.
Quid paleis ad triticum, dicit Dominus? 23.
Quæretis me, & inuenietis, cùm quæſieritis me in toto corde veſtro. 29.
Quomodo dicitis fortes ſumus, & viri robuſti ad prælıandum? 48.
Quomodo confracta eſt virga fortis, baculus glorioſus? 48.
Quia plus fecit quàm potuit, idcirco perierunt. 48.
Quis ſimilis mei, & quis ſuſtinebit me? 49. & 50.
Quomodo obſcuratum eſt aurum, mutatus eſt color optimus? Thr. 4.
Qui nutriebantur in croceis, amplexati ſunt ſtercora. 4.
Qui audit, audiat, & qui quieſcit, quieſcat. Ezec. 3.
Qui emit non lætetur, & qui vendit non lugeat. 7.
Quieſcere faciam ſuperbiam potentium. 7.
Quatuor iudicia mea peſſima, gladium, & famem, ac beſtias malas, & peſtilentiam. 14.
Quæſiui virum qui interponeret ſepem, & ſtaret oppoſitus contra me pro terra ne diſſiparem eam, & non inueni. 22.
Qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Dan. 12.
Quia vos non populus meus, & ego non ero veſter. Oſe. 1.
Quid faciam tibi Ephraim, quid faciam tibi Iuda? 6.
Quaſi columba ſeducta, non habens cor. 7.
Quis ſapiens & intelliget iſta, intelligens & ſciat hæc? 14.
Quærite me & viuetis, dicit Dominus. Am. 5.
Qui ſeparati eſtis in diem malum. 6.
Qui lætamini in nihilo. 6.
Quare mœrore contraheris, Nunquid Rex non

eſt tibi,

eſt tibi, aut conſiliarius tuus perijt? Mich.4.

Qui optimus in eis eſt, quaſi paliurus, & qui rectus, quaſi ſpina de ſepe.7.

Quare reſpicis Domine contemptores & taces, & conculcante impio iuſtiorem ſe? Abac.1.

Quomodo vinum potantem decipit, ſic erit vir ſuperbus.2.

Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei. Zach.2.

Quare deſpicit vnuſquiſque veſtrum fratrem ſuum? Malach.2.

Quid vnus quærit, niſi ſemen Dei? 2.

Quæ erat libera, facta eſt ancilla. 1. Mac.2.

Quò nobis adhuc viuere? 2.

Quomodò cecidit potens, qui ſaluum faciebat populum? 9.

Qui fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum. Matt.5.

Qui dixerit fratri ſuo fatue, reus erit gehennæ ignis.5.

Qui viderit mulierem ad concupiſcendam eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo.5.

Qui petit à te, da ei.5.

Quærite primùm regnum Dei, & iuſtitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis.6.

Quid vides feſtucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? 7.

Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis, hæc eſt enim Lex & Prophetæ.7.

Quàm anguſta porta, & arcta via eſt quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt qui inueniunt eam.7.

Qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis eſt, ipſe intrabit in regnum cælorum.7.

Quid timidi eſtis, modicæ fidei? 8.

Qualis eſt hic, quia venti & mare obediunt ei? 8.

Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit.10.

Qui non accipit crucem ſuam, & ſequitur me, non eſt me dignus.10.

Qui perdiderit animam ſuam propter me inueniet eam.10.

Qui habet aures audiendi, audiat.11.

Qui non eſt mecum, contra me eſt.12.

Quicunque fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis eſt, ipſe meus frater, ſoror, & mater eſt.12.

Quid prodeſt homini ſi vniuerſum mundum lucretur, animæ verò ſuæ detrimentum patiatur? 16.

Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet.19.

Qui poteſt capere, capiat.19.

Quicunque voluerit inter vos maior fieri, ſit veſter miniſter.20.

Quomodo huc intraſti, non habens veſtem nuptialem? 22.

Qui maior eſt veſtrum, erit miniſter veſter.23.

Qui ſe exaltauerit, humiliabitur, & qui ſe humiliauerit, exaltabitur.23.

Quomodo fugietis à iudicio gehennæ? 23.

Quoniam abundabit iniquitas, refrigeſcet charitas multorum.24.

Quandiu feciſtis vni de his fratribus meis minimis, mihi feciſtis.25.

Qui non eſt aduerſum vos, pro vobis eſt. Mar. 9.

Quiſquis non receperit regnum Dei velut paruulus, non intrabit in illud.10.

Quicunque dixerit huic monti, tollere, & mittere in mare, & non hæſitauerit in corde ſuo, ſed crediderit quia quodcunque dixerit fiat, fiet ei.11.

Quod vobis dico, omnibus dico, vigilate.13.

Qui habet duas tunicas, det non habenti, & qui habet eſcas ſimiliter faciat. Luc.3.

Qui aufert quæ tua ſunt, ne repetas.6.

Qui minor eſt inter vos omnes, hic maior eſt.9.

Quis me conſtituit iudicem ſuper vos? 12.

Qui non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis.12.

Quid autem à vobis ipſis non iudicatis quod iuſtum eſt? 12.

Qui non baiulat crucem ſuam, & venit poſt me, non poteſt meus eſſe diſcipulus.14.

Qui fidelis eſt in minimo, & in maiori fidelis erit, & qui in modico iniquus eſt, & in maiori iniquus erit.16.

Quod hominibus altum eſt, abominatio eſt ante Deum.16.

Quia ſi cognouiſſes & tu.19.

Quod natum eſt ex carne, caro eſt, & quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt. Ioan.3.

Qui non credit iam iudicatus eſt.3.

Qui male agit odit lucem.3.

Qui facit veritatem venit ad lucem.3.

Qui de terra eſt, de terra eſt, & de terra loquitur.3.

Quem miſit Deus, verba Dei loquitur.3.

Qui credit in filium, habet vitam æternam.3.

Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum.4.

Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à Deo eſt non quæritis? 5.

Qui manducat me, viuet propter me.6.

Qui à ſemetipſo loquitur, gloriam propriam quærit.7.

Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris.8.

Qui ex Deo eſt, verba Dei audit propterea vos non auditis, quia ex Deo non eſtis.8.

Qui non intrat per oſtium in ouile ouium, ſed aſcendit aliunde, ille fur eſt, & latro.10.

Qui amat animam ſuam perdet eam; & qui odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cuſtodit eam.12.

Qui ambulat in tenebris, neſcit quò vadat.12.

Qui accipit ſi quem miſero, me accipit.13.

Qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipſe faciet.14.

Qui habet mandata mea, & ſeruat ea, ille eſt qui diligit me.14.

Qui

Quid ad te? tu me ſequere. 21.
Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum. 15.
Quia de mundo non eſtis, propterea odit vos mundus. 15.
Qui diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum. 14.
Qui alium doces, teipſum non doces. Rom. 2.
Qui ſecundùm carnem ſunt, qua carnis ſunt ſapiūt, qui verò ſecundùm ſpiritum ſunt, quæ ſunt ſpiritus ſentiunt. 8.
Qui in carne ſunt, Deo placere non poſſunt 8.
Quicunque ſpiritu Dei aguntur, hi ſunt filij Dei. 8.
Quid oremus, ſicut oportet neſcimus. 8.
Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? 8.
Quis cognouit ſenſum Domini, aut quis conſiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? 11.
Qui præeſt in ſolicitudine. 12.
Qui miſeretur in hilaritate. 12.
Qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. 13.
Qui diligit proximum, legem impleuit. 13.
Qui non manducat manducantem non iudicet. 14.
Qui manducat, non manducantem non ſpernat. 14
Quæ pacis ſunt ſectemur, & quæ ædificationis ſunt inuicem cuſtodiamus. 14.
Quæcunque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinā ſcripta ſunt. 15.
Quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus. 1. Cor. 1.
Quæ ſtulta ſunt mundi elegit Deus, & infirma mūdi & ignobilia mundi, & contemptibilia. 1.
Qui gloriatur, in Domino glorietur. 1.
Quæ ſunt Dei nemo cognouit, niſi ſpiritus Dei. 2.
Quid habes quod non accepiſti? 4.
Qui adhæret Domino, vnus ſpiritus eſt. 6.
Qui ſe exiſtimat ſtare, videat ne cadat. 10.
Qui manducat & bibit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini 11.
Qui viuunt, non iam ſibi viuant, ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit 2. Cor. 5.
Quaſi triſtes ſemper autem gaudentes. 6.
Quæ ſecundùm Deum triſtitia eſt, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur, ſeculi autem triſtitia mortem operatur. 7.
Qui parcè ſeminat: parcè & metet. 9.
Quis infirmatur, & ego non infirmor? 11.
Quicunque in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Gal 3.
Qui ſunt Chriſti, carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis, & concupiſcentiis. 5.
Quæ ſeminauerit homo, & hæc metet. 6.
Quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt, quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. Coloſ. 3.
Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli. 1. Tim. 6.
Quod minus eſt à meliore benedicitur. Hebr. 7.
Quem diligit Dominus caſtigat. 12.
Quicunque totam legem ſeruauerit, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus. Iacob. 2.
Quæ eſt vita veſtra? vapor eſt ad modicum parens. 4.
Qui conuerti fecerit peccatorem, ab errore viæ ſuæ, operiet multitudinem peccatorum. 5.
Quis eſt qui vobis noceat, ſi boni æmulatores fueritis? 1. Petr. 3.
Qui dicit ſe noſſe Deum, & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt. 1. Ioan. 2.
Qui dicit ſe in Chriſto manere, debet ſicut ille ambulauit & ipſe ambulare. 2.
Qui facit peccatum, ex diabolo eſt. 3.
Qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit. 3.
Qui non diligit, manet in morte. 3.
Qui odit fratrem ſuum homicida eſt. 3.
Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? 3.
Qui ſeruat mandata eius, in illo manet, & ipſe in eo. 3.
Qui non diligit, non nouit Deum. 4.
Qui non diligit fratrem ſuum quem videt, Deum quem non videt quomodo poteſt diligere? 4.
Quodcunque petierimus ſecundùm voluntatem eius, audit nos. 5.
Qui vicerit non lædetur à morte ſecunda. Apocal. 2.
Qui non inquinauerunt veſtimenta ſua, ambulabunt mecum in albis, quia digni ſunt. 3.
Qui vicerit, dabo ei ſedere mecum in throno meo. 3.
Quærent homines mortem, & non inuenient eam, & deſiderabunt mori, & fugiet mors ab eis. 9.
Quis non timebit te Domine, & magnificabit nomen tuum? 15.
Quantum glorificauit ſe, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum. 18.
Qui iuſtus eſt iuſtificetur adhuc, & ſanctus ſanctificetur adhuc. 22.
Qui audit, dicat, veni. 22.
Qui ſitit, veniat. 22.
Qui vult accipiat aquam vitæ gratis. 22.

R.

Reſpice populum tuum, gentem hanc. Exod. 33.
Reſpiciam vos, & creſcere faciam. Leu. 26.
Rerum omnium abundantia perfrueris. Deut. 28.
Recordaberis Domini Dei tui, quòd ipſe tibi vires præbuerit. 8.
Recordaberis quoniam ſeruus fueris in Ægypto. 16.
Reſpice Domine de excelſo cœlorum, & benedic populo tuo. 26.
Reducet te Dominus de captiuitate tua, ac miſerebitur tui. 30.

Reddam vltionem hoſtibus meis, & his qui oderunt me retribuam. 32.
Reddat tibi Dominus pro opere tuo. Ruth. 2.
Recidant vetera de ore veſtro. 1. Reg. 2.
Reſpexi populum meum, venit enim clamor eorum ad me. 9.
Reddat tibi Dominus viciſſitudinem hanc. 24.
Rotabitur quaſi in impetu, & circulo funda. 25.
Reddidit Dominus malitiam Nabal, in caput eius. 25.
Rectus es tu, & bonus in conſpectu meo. 29.
Retribuat Dominus facienti malum, iuxta malitiam ſuam. 2. Reg. 3.
Reſpice ad orationem ſerui tui, Domine Deus meus. 3. Reg. 8.
Rectè ne ſunt omnia? 4. Reg. 5.
Reuertimini à viis veſtris peſſimis. 17.
Regnabit quem non ſperant qui inhabitant ſuper terram. 4. Eſdr. 5.
Reſpice, & exaudi me Domine Deus meus. Pſalmus 12.
Reſpice in me, & miſerere mei, quia vnicus & pauper ſum ego. 24.
Retribuet abundanter facientibus ſuperbiam. 30.
Reuela Domine viam tuam, & ſpera in eo, & ipſe faciet. 36.
Remitte mihi, vt refrigerer priuſquàm abeam. 38.
Rex omnis terræ Deus. 46.
Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, & ſpiritu principali confirma me. 50.
Repleatur os meum laude, vt cantem gloriã tuam, tota die magnitudinem tuam. 70.
Renuit conſolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus ſum. 76.
Reſpice de cœlo, & vide, & viſita vineam iſtam. 79.
Reſpice in ſeruos tuos, & in opera tua. 89.
Rectus Dominus Deus noſter, & non eſt iniquitas in eo. 91.
Reſpexit in orationem humilium, & non ſpreuit preces eorum. 101.
Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua. 118.
Refugium meum, ſusceptor meus, & liberator meus, protector meus, & in ipſe ſperaui. 143.
Relinquunt iter rectum, & ambulant per vias tenebroſas. Prouerb. 2.
Reſpicit Dominus viam hominis, & omnes greſſus eius conſiderat. 5.
Reſponſio mollis frangit iram. 15.
Regem cuſtodiunt miſericordia, & veritas, & roboratur clementia thronus eius. 20.
Reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur. 26.
Riſum reputaui errorem, & gaudio dixi, quid fruſtra deciperis? Eccleſ. 2.
Regi ne detrahas in cogitatione ſua, quia & aues cœli portabunt vocem tuam. 10.

Recti diligunt te. Cant. 1.
Raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum eius. Sap 4.
Rogationem contribulati ne abiicias. Eccli. 4.
Regnum à gente in gentem transfertur propter iniuſtitias. 10.
Rectorem te poſuerunt, noli extolli, eſto in illis quaſi vnus ex ipſis. 32.
Recedite à me amarè flebo, nolite incumbere, vt conſolemini me. Iſa. 22.
Requirite diligenter in libro Domini, & legite, vnum ex eis non defuit. 34.
Recogitabo tibi omnes annos meos, in amaritudine animæ meæ. 38.
Reuertere ad me, quoniam redemi te. 44.
Redite præuaricatores ad cor. 46.
Rupiſti vincula mea, dixiſti, non ſeruiam. Ier. 2.
Repleta ſunt interiora tua iniquitate, & peccaſti, & eieci te de monte Dei, & perdidi te ò Cherub. Ezech. 28.
Rectæ viæ Domini, & iuſti ambulabunt in eis, præuaricatores verò corruent in eis. Oſe. 14.
Requirit Dominus à te, facere iudicium, diligere miſericordiam, & ſolicitum ambulare cum Deo tuo. Mich. 6.
Reuelabo pudenda tua in facie tua. Nah. 3.
Reuertimini ad me, & reuertar ad vos, dicit Dominus. Malach. 3.
Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Matth. 11.
Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. 22.
Regni eius non erit finis. Luc. 1.
Relictis omnibus, ſecutus eſt eum. 5.
Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. 7.
Recumbe in nouiſſimo loco. 14.
Regnum Dei intra vos eſt. 17.
Regnum meum non eſt de hoc mundo. Ioan 18.
Reddet vnicuique ſecundùm opera eius. Rom. 2.
Reformamini in nouitate ſenſus veſtri. 12.
Reddite omnibus debita. 13.
Renouamini ſpiritu mentis veſtræ. Epheſ. 4.
Radix omnium malorum eſt cupiditas. 1. Tim. 6.
Remiſſas manus, & ſoluta genua erigite. Heb. 12.
Reſiſtite diabolo, & fugiet à vobis. Iacob 4.
Rex Regum, & Dominans dominantium. Apoc. 19.

S.

SI bene egeris, recipies. Gen. 4.
Senſus & cogitatio humani cordis, in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua. 8.
Salua animam tuam, noli reſpicere poſt tergum. 19.
Salutare tuum expectabo Domine. 49.
Sacerdotes qui accedũt ad Dominum ſanctificentur. Exod. 19.
Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere. 23.

Si qui

Si quis eſt Domini, iungatur mihi. 32.
Si inueni gratiam in conſpectu tuo, oſtende mihi faciem tuam. 33.
Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum dominus Deus veſter. Leu. 11. & 20.
Sanctuarium meum metuite, ego Dominus. 19.
Separaui vos à cæteris populis, vt eſſetis mei. 20.
Serui tui ſumus, faciemus quod iubet Dominus noſter. Num. 32.
Sufficit tibi, nequaquam vltrà loquaris de hac re ad me. Deut. 3.
Sicut erudit filium ſuum homo, ſic Dominus Deus tuus erudiuit te. 8.
Semper fuiſtis rebelles à die qua noſſe vos cœpi. 9.
Sicut dies iuuentutis tuæ, ita & ſenectus tua. 33.
Seruiemus Domino, quia ipſe eſt Deus noſter. Ioſue 24.
Sicut feci, ita reddidit mihi Deus. Iud. 1.
Surrexerunt alij qui non nouerunt Dominum. 2.
Si dominus nobiſcum eſt, cur ergo apprehenderunt nos hæc omnia? 6.
Scito quòd miſerim te, ego ero tecum. 6.
Sicut fecerunt mihi, ſic feci eis. 15.
Si in Dominum peccauerit vir, quis orabit pro eo? 1. Reg. 2.
Sermo Domini erat pretioſus in diebus illis. 3.
Samuel ibat per ſingulos annos circuiens, &c. 7.
Stultè egiſti, nec cuſtodiſti mandata Domini. 13.
Siccine ſeparat amara mors? 15.
Spiritus Domini receſſit à Saul, & exagitabat eum ſpiritus nequam à Domino 16.
Salutabitis eum ex meo nomine pacificè. 25.
Sopor Domini irruerat ſuper eos. 26.
Si Dominus incitat te aduerſum me, odoretur ſacrificium. 26.
Satrapis non places. 29.
Salutauit eos pacificè. 30.
Saltabat Dauid totis viribus ante Dominum. 2. Reg. 6.
Sint oculi tui Domine aperti ſuper domum hanc nocte ac die. 3. Reg. 8.
Si quis cognouerit plagam cordis ſui, & expanderit manus ſuas in domo hac, tu exaudies in cœlo. 8.
Sit Dominus Deus noſter nobiſcum. 8.
Sit cor noſtrum perfectum cum Domino Deo noſtro 8.
Seruus tuus, timet Dominum ab infantia ſua. 18.
Sufficit mihi Domine tolle animam meam. 19.
Suſtentate eum pane tribulationis, & aqua anguſtiæ. 22.
Si rem grandem dixiſſet tibi, certè facere debueras. 4. Reg. 5.
Secuti ſunt vanitates, & vanè egerunt. 17.
Stabant iuxta ordinem ſuum in miniſterio. 1. Par. 6.
Serui Deo corde perfecto, & animo voluntario. 28.
Si quæſieris eum inuenies, ſi autem dereliqueris eum, proiiciet te in æternum. 28.
Scio Deus meus quòd probes corda, & ſimplicitatem diligas. 29.
Si fueris plurimum ſcrutatus, frequenter miraberis. 4. Eſdræ 4.
Sperabunt homines, & non impetrabunt. 5.
Seculum hoc fecit Altiſſimus propter multos, futurum autem propter paucos. 8.
Sicut Domino placuit, ita factum eſt, ſit nomen Domini benedictum. Iob. 1.
Si bona ſuſcepimus de manu Domini, mala quare non ſuſtineamus? 2.
Stultum interficit iracundia. 5.
Sagittæ Domini in me ſunt. 6.
Suſpendium elegit anima mea, & mortem oſſa mea. 7.
Sicut vmbra dies noſtri ſunt ſuper terram. 8.
Simplicem Deus non proiiciet. 8.
Sapientia non inuenitur in terra ſuauiter viuentium. 28.
Semper quaſi tumentes ſuper me fluctus timui Deum. 31.
Semel loquitur Deus, & ſecundò idipſum non repetit. 33.
Scio quia omnia potes, & nulla te latet cogitatio. 42.
Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Pſal. 2.
Saluum me fac propter miſericordiam tuam. 6.
Scrutans corda & renes Deus. 7.
Sperent in te qui nouerunt nomen tuum, quoniam non dereliquiſti quærentes te Domine. 9.
Satiabor cùm apparuerit gloria tua. 16.
Saluum me fecit, quoniam voluit me. 17.
Saluum me fac populum tuum Domine. 27.
Sperantem in Domino, miſericordia circundabit. 31.
Semper laus eius in ore meo. 33.
Spera in Domino, & fac bonitatem. 36.
Subditus eſto Domino, & ora eum. 36.
Salus iuſtorum à Domino, & protector eorum in tempore tribulationis. 36.
Subſtantia mea tanquam nihilum ante te. 38.
Secundùm nomen tuum Deus, ſic & laus tua. 47.
Sacrificium laudis honorificabit me. 49.
Speraui in miſericordia Dei in æternum. 51.
Saluum fac dextera tua, & exaudi me. 59.
Sitiuit in te anima mea. 62.
Surge Deus, iudica terram. 81.
Saluum fac ſeruum tuum Deus meus ſperantem in te. 85.
Secundùm multitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam. 93.
Seruite Domino in lætitia. 99.
Saluos nos fac Domine Deus noſter. 105.
Suauis eſt miſericordia tua. 108.
Sanctum & terribile nomen eius. 110.
Seruus tuus ſum ego, da mihi intellectum. 118.

Si iniquitates obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebit? 129.
Suauis Dominus vniuerſis. 144.
Suſcipiens manſuetos Dominus. 146.
Sapientiam & doctrinam ſtulti deſpiciunt. Prouerb. 1.
Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem ſuam. 1.
Scientiam Dei inuenies, ſi quæſieris quaſi pecuniam. 2.
Stultorum exultatio ignominia. 3.
Sapientes abſcondunt ſcientiam. 10.
Salus vbi multa conſilia. 11. & 24.
Seminanti iuſtitiam merces fidelis. 11.
Spes quæ differtur affligit animam. 13.
Sapiens timet & declinat à malo, ſtultus tranſilit, & confidit. 14.
Stultus irridet diſciplinam patris ſui. 15.
Secura mens quaſi iuge conuiuium. 15.
Stultitia gaudium ſtulto. 15.
Spirituum ponderator eſt Dominus. 16.
Sortes mittuntur in ſinum, ſed à Domino temperantur. 16.
Seruus ſapiens dominabitur filiis ſtultis. 17.
Stultus ſi tacuerit ſapiens reputabitur. 17.
Stultus non recipit verba prudentiæ, niſi ea dixeris, quæ verſantur in corde eius. 18.
Spiritum ad iraſcendum facilem quis poterit ſuſtinere? 18.
Stultorum corporibus parati mallei percutientes. 19.
Stultitia colligata eſt in corde pueri, & virga diſciplinæ fugabit eam. 22.
Sapientia ædificabitur domus, & prudentia roborabitur. 24.
Septies cadet iuſtus, & reſurget. 24.
Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui, ne quando ſatiatus oderit te. 25.
Scrutator maieſtatis opprimetur à gloria. 25.
Sapientior tibi ſtultus videtur ſeptem viris loquentibus ſententias. 26.
Suſurronis verba quaſi ſimplicia, & ipſa perueniunt ad intima cordis. 26.
Si contuderis ſtultum in pila, non auferetur ab eo ſtultitia eius. 27.
Stultiſſimus ſum virorum. 30.
Stultorum infinitus eſt numerus. Eccleſ. 1.
Sapientis oculi in capite eius. 2.
Sapientia hominis lucet in vultu eius. 8.
Stultus verba multiplicat. 10.
Sub vmbra illius quem deſideraueram ſedi. Cant. 2.
Sentite de Domino in bonitate, & in ſimplicitate cordis quærite illum. Sap 1.
Senectus ætas vitæ immaculata. 4.
Spes impij tanquam lanugo quæ à vento tollitur. 5.
Sapientia inuenitur ab iis qui quærunt illam 6
Sapientium multitudo ſanitas eſt orbis terrarum.
Sub eſt tibi, cùm volueris poſſe. 12.
Scire iuſtitiam, & virtutem tuam, radix eſt immortalitatis. 15.
Semper præſumit ſæua perturbata conſcientia. 17.
Sapientiæ plenitudo timere Deum. Eccle. 1.
Sapientiam concupiſcens conſerua iuſtitiam, & Deus præbebit illam tibi. 1.
Secundùm magnitudinem ipſius, ſic & miſericordia illius. 2.
Sapientiam diligentes diligit Deus. 4.
Sapientia in lingua dignoſcitur: & ſenſus, & ſcientia. 4.
Si eſt tibi intellectus, reſponde proximo: ſin autem ſit manus tua ſuper os tuum. 5.
Sapiens eris, ſi dilexeris audire 6.
Si videris ſenſatum, euigila ad eum. 6.
Seruus ſenſatus ſit tibi dilectus quaſi anima tua. 7.
Secundùm iudicem populi, ſic & miniſtri eius. 10.
Superbia odibilis coram Deo & hominibus. 10.
Superbiæ initium eſt omnis peccati. 10.
Superbo abominatio eſt humilitas. 13.
Si volueris mandata ſeruare conſeruabunt te. 15.
Sapiens in omnibus metuit. 18.
Sapientia omnis timor Dei. 19.
Sapiens tacebit vſque ad tempus. 20.
Sapientia abſconſa, & theſaurus inuiſus, quæ vtilitas in vtriſque? 20. & 41.
Stupa collecta ſynagoga peccantium, & conſummatio illorum flamma ignis. 21.
Si non in timore Domini tenueris te inſtanter, citò ſubuertetur domus tua. 27.
Stultus ſicut luna mutatur. 27.
Salus animæ in ſanctitate iuſtitiæ. 30.
Sanitas animæ & corporis ſobrius potus. 31.
Seruum inclinant operationes aſſiduæ. 33.
Spes vana viro inſenſato. 34.
Sacrificium ſalutare, attendere mandatis. 35.
Sunt ſpiritus, qui ad vindictam creati ſunt 39.
Si non credideritis, non permanebitis. Iſa. 7.
Super ſpeculum Domini ego ſum, ſtans iugiter per diem, & ſuper cuſtodiam meam ego ſum ſtans totis noctibus. 21.
Si quæritis quærite, conuertimini, & venite. 21.
Secretum meum mihi ſecretum meum mihi. 24.
Sola vexatio intellectum dabit auditui. 28.
Superbia tantùm eſt, quieſce. 30.
Stultus fatua loquetur. 32.
Super humum populi mei vepres aſcendent, quanto magis ſuper omnes domos gaudij? 32.
Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta. 32.
Seruire me feciſti in peccatis tuis. 42.
Seruus meus es tu, non obliuiſcaris mei. 44.
Solue vincula colli tui captiua filia Sion. 52.
Sicut exaltantur cœli à terra: ſic exaltatæ ſunt viæ meæ à viis veſtris. Ierem. 2.

Saltem amodo voca me, pater meus. 3.
Stultus populus meus me non cognouit. 4.
Sapientes ſunt vt faciant mala. 4.
Scio Domine quia non eſt hominis via eius, nec viri vt dirigat greſſus ſuos. 10.
Seminauerunt triticum, & ſpinas meſſuerunt. 12.
Si mutare poteſt Aethiops pellem ſuam, & vos poteritis benefacere cùm didiceritis malum. 13.
Si ſteterint Moſes & Samuel coram me, non eſt anima mea ad populum iſtum. 15.
Si conuerteris, conuertam te, & ante me ſtabis. 15.
Si ſeparaueris pretioſum à vili, quaſi os meum eris. 15.
Sana me Domine, & ſanabor, ſaluum me fac, & ſaluus ero. 17.
Sicut lutum in manu figuli, ſic vos in manu mea. 18.
Seduxiſti me Domine, & ſeductus ſum. 20.
Si occultabitur vir in abſconditis, & ego non videbo eum, dicit Dominus. 23.
Salua domine populum tuum, reliquias Iſrael. 31.
Somnus meus dulcis mihi. 31.
Sordes eius in pedibus eius, nec recordata eſt finis ſui. Thr. 1.
Sedebit ſolitarius & tacebit, quia leuauit ſe ſuper ſe. 3.
Saturabitur opprobrijs. 3.
Si abiecit Dominus, & miſerebitur ſecundùm multitudinem miſericordiarum tuarum. 3.
Scrutemur vias noſtras, & quaramus, & reuertamur ad Dominum. 3.
Sicut fuit ſenſus veſter vt erraretis à Deo, decies tantùm iterum conuertentes, requiretis eum. Bar. 4.
Secundùm viam eorum faciam eis. Ezec. 7.
Signa Thau ſuper frontes gementium, & dolentium ſuper abominantibus. 9.
Sicut mater, ita & filia eius. 16.
Speculatorem domus Iſrael dedi te, &c. 33.
Sufficiant vobis omnia ſcelera veſtra domus Iſrael. 44.
Saluabitur omnis qui inuentus fuerit ſcriptus in libro. Dan. 12.
Sponſabo te mihi in iuſtitia, & iudicio, & in miſericordia. Oſe. 2.
Sicut populus, ſic ſacerdos. 4.
Si fornicaris tu Iſrael, non delinquat ſaltem. Iuda. 4.
Super eos effundam quaſi aquam iram meam. 5.
Saluator non eſt præter me. 13.
Saturati ſunt, & eleuauerunt cor ſuum, & obliti ſunt mei. 13.
Si erit malum in ciuitate quod Deus non fecerit. Amos, 2.
Superbia cordis tui extulit te. Abd. 1.
Sicut feciſti, fiet tibi. 1.
Scio quia tu es Deus clemens, & miſericors, & patiens, &c. Ion. 4.
Surgite, & ite, quia non habetis hic requiem. Mic. 2.
Sacerdotes eius in mercede docebant. 3.
Super cuſtodiam meam ſtabo. Abac. 2.
Si moram fecerit, expecta eum, quia veniens veniet, & non tardabit. 2.
Scrutabor Ieruſalem in lucernis, & viſitabo ſuper viros defixos in fæcibus ſuis. Soph. 1.
Sicut non audierunt, ſic clamabunt, & non exaudiam, dicit Dominus. Zach. 7.
Super paſtores iratus eſt furor meus. 10.
Si Pater ego ſum, vbi eſt honor meus, & ſi Dominus ego ſum, vbi eſt timor meus? Malachia 1.
Sedebit conflans, & emundabit argentum, & purgabit filios Leui. 2.
Secundùm gloriam eius, multiplicata eſt ignominia eius. 1. Mach. 1.
Sic fuerit voluntas in cælo, ſic fiat. 3.
Sancta & ſalubris eſt cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis ſoluantur. 2. Mach. 12.
Si ſal euanuerit, in quo ſalietur? Matt. 5.
Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, &c. 5.
Si oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue eum, &c. 5.
Si dextera manus tua ſcandalizat te, abſcinde eam, &c. 5.
Sit ſermo veſter, eſt, eſt, non, non. 5.
Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram. 5.
Si dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater veſter cæleſtis delicta veſtra, ſi autem non dimiſeritis hominibus, nec Pater veſter dimittet vobis peccata veſtra. 6.
Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit. 6.
Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebroſum erit. 6.
Si vos cùm ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris, quanto magis Pater veſter qui eſt in cælis dabit bona petentibus ſe? 7.
Sequere me, & dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. 8.
Si quis vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. 16.
Si duo ex vobis conſenſerint ſuper terram, de omni re quamcumque petierint fiet illis à Patre meo qui in cælis eſt. 18.
Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. 19.
Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperib. & veni ſequere me. 19.
Sequere me. Mar. 2.
Sabbatum propter hominem factum eſt, & non homo propter ſabbatum. 2.
Sinite paruulos venire ad me, talium eſt enim regnum Dei. 10.
Spiritus promptus eſt, caro verò infirma. 14.
Sanctum nomen eius. Luc. 1.
Sedebat in deſertum, & orabat. 5.
Si quis vult venire poſt me, abneget ſemetipſum,

& tollat crucem ſuam quotidie & ſequatur me.9.
Si nec quod minimum eſt poteſtis, quid de cæteris ſolliciti eſtis? 12.
Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum, & ſi pœnitentiam egerit, dimitte illi.17.
Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, diceretis huic arbori moro, eradicare, & transplantare in mare, & obediet vobis.17.
Si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? 23.
Sic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, &c. Ioan.3.
Spiritus vbi vult ſpirat. 3.
Spiritus eſt Deus, & eos qui adorant eum, in ſpiritu & veritate oportet adorare.4.
Spiritus eſt qui viuificat, caro non prodeſt quicquam.6.
Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat.7.
Si vos manſeritis in ſermone meo, verè diſcipuli mei eritis.8.
Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite.8.
Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? 8
Si ego glorifico meipſum, gloria mea nihil eſt.8.
Si quis mihi miniſtrat, me ſequatur, & vbi ego ſum, illic & miniſter meus erit.12.
Si exaltatus fuero à terra omnia traham ad meipſum. 12.
Si hæc ſcitis beati eritis, ſi feceritis ea.13.
Si diligitis me, mandata mea ſeruate.14.
Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit.14.
Sicut palmes non poteſt ferre fructum à ſemetipſo niſi manſerit in vite, ſic nec vos niſi in me manſeritis.15.
Sine me nihil poteſtis facere. 15.
Si manſeritis in me, & verba mea in vobis manſerint, quodcunque volueritis petetis, & fiet vobis.15.
Si præcepta mea ſeruaueritis, manebitis in dilectione mea.15.
Saluamini à generatione iſta praua. Act.2.
Si iuſtum eſt in conſpectu Dei vos potius audire, quàm Deum, iudicate.4.
Si eſt ex hominibus conſilium hoc, aut opus, diſſoluetur, ſi verò ex Deo eſt, non poteritis diſſoluere.5.
Seruiens Domino cum omni humilitate, & lacrymis, & tentationibus.20.
Si cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo, per mortem filij eius, multo magis reconciliati ſalui erimus in vita per ipſum. Rom.5.
Si mortui ſumus cum Chriſto, credimus quia ſimul etiam viuemus cum Chriſto. 6.
Stipendia peccati mors.6.
Sapientia carnis inimica eſt Deo.8.
Si quis ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius.8.
Spes quæ videtur, non eſt ſpes.8.
Si Deus pro nobis, quis contra nos? 8.
Si gratia, iam non ex operibus, alioqui gratia, iam non eſt gratia.11.

Si radix ſancta, & rami. 11.
Sine pœnitentia ſunt dona, & vocatio Dei.11.
Sollicitudine non pigri. 12.
Spiritu feruentes.12.
Spe gaudentes.12.
Si fieri poteſt, quod in vobis eſt cum omnibus hominibus pacem habentes.12.
Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum, ſi ſitit, potum da illi.12.
Siue viuimus, ſiue morimur, Domini ſumus.14.
Suſcipite inuicem, ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos in honorem Dei. 15.
Sapientes eſſe in bono, & ſimplices in malo.16.
Stultam fecit Deus ſapientiam huius mundi. 1.Cor.1.
Spiritus omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei.2.
Spiritualis omnia iudicat, & ipſe à nemine iudicatur. 2.
Stultus fiat, vt ſit ſapiens. 3.
Sapientia huius mundi ſtultitia eſt apud Deum. 3.
Spectaculum facti ſumus mundo, & Angelis, & hominibus. 4.
Scientia inflat, charitas verò ædificat.8.
Si quis ſe exiſtimat ſcire aliquid, nondum cognouit quemodo oporteat eum ſcire. 8.
Si quis diligit Deum, hic cognitus eſt ab eo.9.
Si eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem.8.
Sic currite, vt comprehendatis.9.
Siue manducatis ſiue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.10.
Si quis videtur contentioſus eſſe, nos talem conſuetudinem non habemus, nec Eccleſia Dei.11.
Si quis ignorat, ignorabitur.14.
Stimulus peccati mors. 15.
Stabiles eſtote, & immobiles, abundantes in omni opere Domini ſemper.15.
Sicut ſocij paſſionum eſtis, ſic eritis & conſolationis. 2.Cor.1.
Sufficientia noſtra ex Deo eſt.3.
Semper mortificationem Ieſu Chriſti in corpore noſtro circumferentes, vt & vita Ieſu manifeſtetur in corporibus noſtris.4.
Superabundo gaudio in omni tribulatione noſtra. 7.
Satanas transfigurat ſe in angelum lucis.11.
Sufficit tibi gratia mea. 12.
Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem. Gal.1.
Sic ſtulti eſtis, vt cùm ſpiritu cœperitis, nunc carne conſummemini? 3.
Spiritu ambulate, & deſideria carnis non perficietis.5.
Si viuimus ſpiritu, ſpiritu & ambulemus.5.
Si quis ſe exiſtimat aliquid eſſe, cùm nihil ſit, ipſe ſe ſeducit. 6.
Supportantes inuicem in charitate. Eph.4.
Solliciti ſeruate vnitatem ſpiritus in vinculo pacis.4.

Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus.5.
Subiecti inuicem in timore Chriſti.5.
Siue per occaſionem, ſiue per veritatem Chriſtus annuncietur, in hoc gaudeo. Phil.1.
Superiores ſibi inuicem arbitrantes. 2.
Scio abundare, & penuriam pati. 4.
Supportantes inuicem. Col. 3.
Super omnia charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis. 3.
Sermo veſter ſemper in gratia ſale ſit conditus.4.
Semper gaudete. 1.Theſ. 5.
Sine intermiſſione orate.5.
State & tenete traditiones, quas didiciſtis. 2. Theſ. 2.
Si quis non vult operari, nec manducet.3.
Seniorem ne increpaueris, ſed obſecra vt patrem, iuuenes vt fratres. 1. Tim 5.
Si quis ſuorum, & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negauit, & eſt infideli deterior.5.
Scio cui credidi 2. Tim.1.
Si commortui ſumus, & conuiuemus.2.
Si ſuſtinebimus, & conregnabimus. 2.
Seruum Dei non oportet litigare, ſed manſuetum eſſe ad omnes, docibilem, patientem. 2.
Senes ſobrij ſint, pudici, prudentes, ſani in fide, in dilectione, in patientia. Tit.2.
Sobriè, & iuſtè, & piè viuamus in hoc ſeculo.2.
Statutum eſt hominibus ſemel mori. Heb.9.
Sine fide impoſſibile eſt placere Deo.11.
Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. Iacob.1.
Si quis in verbo non offendit hic perfectus eſt vir.3.
Sapiens oſtendat ex bona conuerſatione, operationem ſuam in manſuetudine ſapientia.3.
Sapientia quæ deſurſum eſt, pudica, pacifica, modeſta, ſuadibilis, plena miſericordia & fructibus bonis. 3.
Subditi eſtote Deo.4.
Scienti bonum facere, & non facienti, peccatum eſt illi.4.
Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deũ. 1. Pet.2.
Si quid patimini propter iuſtitiam, beati.3.
Si quis loquitur quaſi ſermones Dei.4.
Si iuſtus vix ſaluabitur, impius & peccator vbi parebunt? 4.
Satagite vt per bona opera certam veſtram vocationem, & electionem faciatis. 2. Pet.1.
Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus. 1. Ioan. 1.
Si confiteamur peccata noſtra fidelis eſt, & iuſtus, vt remittat nobis peccata noſtra. 1.
Si fuiſſent ex nobis, permanſiſſent vtique nobiſcum 2.
Similes ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt.3.
Si cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus accipiemus ab eo, quoniam mandata eius cuſtodimus.3.
Si diligamus inuicem, Deus in nobis manet.4.
Suadeo tibi emere à me aurum ignitum, probatum, vt locuples fias. Apoc. 3.
Solus pius es. 15.
Sitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis.21.

T.

TE elegit Dominus Deus tuus, vt ſis ei populus peculiaris. Deut.7.& 14.
Tentat vos Dominus Deus veſter, vt palam fiat, vtrum diligatis eum, an non.13.
Timuimus valde, & prouidimus animabus noſtris. Ioſ.9.
Timete Dominum, & ſeruite ei corde perfecto, ac veriſſimo.24.
Tace, & pone digitum ſuper os tuum. Iud.18.
Timete Dominum, & ſeruite ei in veritate, & ex toto corde veſtro. 1. Reg. 12.
Timuit, & expauit cor eius nimis. 28.
Tu ſcis ſeruum tuum Domine Deus. 2. Reg.7.
Tu Domine Deus factus es ei in Deum.7.
Tu noſti ſolus cor omnium filiorum hominum. 3. Reg.8.
Te aſſumam, & regnabis ſuper omnia quæ deſiderat anima tua.11.
Tolle Domine animam meam, nec enim melior ſum quàm patres mei.19.
Tradiderunt ſe vt facerent malum coram Domino. 4.Reg.17.
Tradidit eos Dominus in manus diripientium. 17.
Te Domine benedicère benedicta erit in perpetuum, 1.Par. 17.
Tunc proficere poteris, ſi cuſtodieris mandata quæ præcepit Dominus.22.
Tua eſt Domine magnificentia, & potentia, & gloria atque victoria, & tibi laus.29.
Tuum Domine regnum, & tu es ſuper omnes principes.29.
Tuæ diuitiæ, & tua eſt gloria, tu dominaris omniũ, in manu tua virtus, & potentia. 29.
Tua ſunt omnia, & quæ de manu tua accepimus dedimus tibi.29.
Timor quem timebam euenit mihi, & quod verebar accidit. Iob. 3.
Terra data eſt in manus impij.9.
Timor Domini ipſa eſt ſapientia, & recedere à malo, intelligentia. 28.
Tu autem Domine ſuſceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum. Pſal. 3.
Tu laborem & dolorem conſideras. 9.
Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor.9.
Tu Domine ſeruabis nos, & cuſtodies nos.11.
Tribuat tibi Dominus ſecundùm cor tuum. 19.
Tu autem Domine, ne elongaueris auxilium tuum à me, ad defenſionem meam conſpice. 21.

Timete Dominum omnes ſancti eius, quoniam non eſt inopia timentibus eum.33.
Torrente voluptatis tua potabis eos.35.
Tu autem Domine ne longè facias miſerationes tuas à me. 39.
Tu autem Domine, miſerere mei.40.
Tu es Deus fortitudo mea. 42.
Tu es ipſe rex meus, & Deus meus.43.
Terribilis in conſiliis ſuper filios hominum.65.
Tu ſcis inſipientiam meam, & delicta mea à te non ſunt abſcondita. 68.
Tu ſcis improperium meum, & cõfuſionem meã.68.
Tu es patientia mea Domine, ſpes mea à iuuentute mea. 70.
Tu terribilis es, & quis reſiſtet tibi? 75.
Turbatus ſum, & non ſum locutus. 76.
Tu es Deus qui facis mirabilia. 76.
Tu ſolus altiſſimus in omni terra.82.
Tu Domine ſuauis & mitis, & multa miſericordia omnibus inuocantibus te.85.
Tu Domine Deus miſerator & miſericors, patiens, & multa miſericordia, & verax. 85.
Tu Domine adiuuiſti me, & conſolatus es me. 85.
Tui ſunt cæli, & tua eſt terra.88.
Tu es Domine ſpes mea. 90.
Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis. 92.
Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis. 118.
Tuus ſum ego ſaluum me fac. 118.
Tu es ſpes mea, portio mea in terra viuentium.141.
Timor Domini initium ſapientiæ. Prou. 1. & 9. & Eccli.1.
Time Deum, & recede à malo. Prou. 3.
Timor Domini odit malum. 8.
Timor Domini fons vitæ. 14.
Turris fortiſſima nomen Domini. 18.
Triſtitia viri nocet cordi. 25.
Triſtis facies diſſipat linguam detrahentem. 25.
Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus, ſapiens reſeruat in poſterum. 29.
Tæduit me vitæ meæ videntem mala ſub ſole. Eccleſ. 2.
Tempus flendi, & tempus ridendi. 3.
Tempus amplexandi, & tempus longè fieri ab amplexibus. 3.
Tempus cuſtodiendi, & tempus abiiciendi.3.
Tempus tacendi, & tempus loquendi.3.
Tempus dilectionis, & tempus odij.3.
Tempus belli, & tempus pacis. 3.
Tempus & reſponſionem cor ſapientis intelligit. 8.
Trahe me poſt te. Cant. 1.
Tanquam momentum ſtateræ, ſic eſt ante te orbis terrarum. Sap.11.
Tuam manum effugere impoſſibile eſt.16.
Timida nequitia. 17.
Timenti Dominum bene erit in extremis. Eccli. 1.
Timor Domini expellit peccatum. Nam qui ſine timore eſt, non poterit iuſtificari.1.
Tracta cum ſapientibus & prudentibus. 9.
Tacitus & ſenſatus honorabitur. 21.
Timor Dei initium dilectionis eius.25.
Triſtitia cordis omnis plaga. 25.
Triſtitiam non des animæ tuæ. 30.
Triſtitiam longè expelle à te. 30. & 38.
Timenti Dominum non occurrent mala. 33.
Triſtitia cordis flectit ceruicem.38.
Timor Domini ſicut paradiſus benedictionis.40.
Timor Domini ipſe eſt theſaurus eius. Iſa.33.
Tabernaculum quod nequaquam transferri poterit. 33.
Tacui ſemper, ſilui, patiens fui, vt parturiens loquar, diſſipabo, &c. 42.
Tunc videbis & afflues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum 60.
Tu Domine Pater noſter, Redemptor noſter. 63.
Tenentes legem, neſcierunt me. Ier.2.
Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, dicit Dominus.3.
Tibi Domine reuelaui cauſam meam.11.
Tu Domine noſti me. 12.
Tu reliquiſti me, dicit Dominus retrorſum abiiſti, laboraui rogans. 15.
Tu ſcis Domine, recordare mei, & viſita me. 15.
Terra, terra, terra, audi ſermonem Domini. 22.
Timorem meum dabo in corde eorum, vt non recedant à me. 32.
Thronus eius flamma ignis. Dan. 7.
Tibi Domine iuſtitia, nobis autem confuſio faciei.9.
Tu Domine ſicut voluiſti, feciſti. Ion.1.
Te faciente eleemoſynam, neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua. Matt.6.
Theſaurizate vobis theſauros in cælis.6.
Timete eum qui poteſt animam & corpus perdere in gehennam. 10.
Tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum, in immunditiam. Rom.1.
Tradidit illos Deus in reprobum ſenſum.1.
Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò ſpem.5.
Tu qui es qui iudicas alienum ſeruum? 14.
Tu quid iudicas fratrem tuum? 14.
Templum Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in vobis.1.Cor.3
Tanquam nihil habentes, & omnia poſſidentes. 2. Cor.6.
Tantùm vt pauperum memores eſſemus, Gal.2.
Tu quis es qui iudicas proximum tuum? Iacob.4.
Triſtatur aliquis veſtrum? oret; æquo animo eſt? pſallat. 5.
Tanquam aduenas & peregrinos abſtinere à carnalibus deſideriis. 1. Pet. 2.
Tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam. Apoc. 3.
Timete Dominum, & date illi honorem, quia venit hora iudicij eius. 14.

V.

VIdit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.Gen.1.
Vbi es? 3.

Viſus eſt eis quaſi ludens loqui.19.

Vidit Dominus humilitatem meam.29.

Vidi afflictionem populi mei, & clamorem eius audiui. Exod.3.

Vſquequo non vis ſubijci mihi? 10.

Vbicunque habitabant filij Iſraël lux erat.10.

Vos eritis mihi in regnum ſacerdotale, & gens ſancta. 19.

Vnuſquiſque quod in præda rapuerat, ſuum erat. Num.31.

Vos tulit Dominus de fornace ferrea Ægypti, vt haberet populum hæreditarium. Deut.4.

Viriliter agite, & confortamini, nolite timere.31.

Verè quia non eſt Deus mecum, inuenerunt me hæc mala.31.

Vidit Dominus, & ad iracundiam concitatus eſt. 32.

Vtinam ſaperent, & intelligerent, ac nouiſſima prouiderent.32.

Vbi ſunt dij eorum, in quibus habebant fiduciam.32.

Videte quòd ego ſim ſolus, & non ſit alius Deus præter me.32.

Viuo ego in æternum. 32.

Verè ego peccaui Domino Deo. Ioſ.7.

Vſquequo marcetis ignauia, & non intratis ad poſſidendam terram?18.

Verbum ſecretum habeo ad te. Iud.3.

Verbum Dei habeo ad te 3.

Vbi eſt nunc os tuum quo loquebaris? 9.

Vnuſquiſque quod ſibi rectum videbatur faciebat.17 & 21.

Vnde venis, & quò vadis? 19.

Vnde mihi hoc, vt inuenirem gratiam ante oculos tuos? Ruth.2.

Vade in pace.1.Reg.1.& 2.Reg.15.& 4.Reg.5.

Vultus illius non ſunt ampliùs in diuerſa mutati.1. Reg.1.

Viuat rex.10.

Vir bellator eſt ab adoleſcentia ſua.17.

Vno tantùm gradu ego morsque diuidimur.20.

Via hæc polluta eſt.21.

Vir durus & peſſimus, & malitioſus.25.

Viri iſti duri ſunt mihi. 2.Reg.3.

Vilior fiam pluſquam factus ſum, & ero humilis in oculis meis.6.

Varius eſt euentus belli.11.

Viuit Dominus ante cuius vultum ſto.3 Reg.18.

Vſquequo claudicatis in duas partes. 18

Venundatus eſt vt faceret malum in conſpectu Domini.21.

Viuit Dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te.4.Reg.2.

Viuit Dominus, in cuius conſpectu ſto.3.

Vir Dei ſanctus eſt iſte.4.

Videbis oculis tuis, & inde non comedes.7.

Verbum mihi ad te, ô Princeps.9.

Vt quicunque audierit, tinnient ambæ aures eius.21. & 1.Reg.3.

Viriliter age, & confortare, & fac.1.Par.28.

Virtus Domini erit cum oĩs, qui inquirunt eum in omni affectu.3.Eſdr.8.

Veritas ſuper omnia vincit.3.

Viro cuius abſcondita eſt via, & circumdedit eum Deus tenebris. Iob.3.

Viſitans ſpeciem tuam non peccabis.5.

Ventus eſt vita mea.7.

Verebar omnia opera mea, ſciens quod non parceres delinquenti.9.

Viſitatio tua cuſtodiuit ſpiritum meum.10.

Vtinam taceretis, vt putaremini eſſe ſapientes.13.

Verſa eſt in luctum cithara mea.30.

Vſquequo Domine obliuiſceris me in finem? Pſ 12.

Vias tuas Domine demonſtra mihi, & ſemitas tuas edoce me.14.

Vnam petij à Domino hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.26.

Veritatem requirit Dominus.30.

Vniuerſa vanitas omnis homo viuens.38.

Venite & videte opera Domini.45.

Vacate & videte, quoniam ego ſum Deus.45.

Vt iumentum factus ſum apud te.72.

Vſquequo Deus improperabit inimicus?73.

Vſquequo Domine iraſceris in finem?78.

Veni vt ſaluos facias nos.79.

Vt quid Domine repellis orationem meam, auertis faciem tuam à me?87.

Vbi ſunt miſericordiæ tuæ antiquæ Domine.88.

Vſquequo peccatores Domine, vſquequo peccatores gloriabuntur?93.

Venite adoremus, & procidamus, & ploremus ante Dominum.94.

Vox exultationis, & ſalutis in tabernaculis iuſtorum.116.

Vtinam dirigantur viæ meæ ad cuſtodiendas iuſtificationes tuas.118.

Viuifica me, & cuſtodiam ſermones tuos.118.

Veniat ſuper me miſericordia tua Domine.118.

Veniant mihi miſerationes tuæ, & viuam.118.

Vide humilitatem meam, & eripe me.118.

Velociter exaudi me Domine, defecit ſpiritus meus. 142.

Voluntatem timentium ſe faciet.144.

Vſquequo paruuli diligitis infantiam, & ſtulti ea quæ ſibi ſunt noxia cupient. Prou.1.

Vocaui & renuiſtis deſpexiſtis omne conſilium meum, &c. ego quoque in interitu veſtro ridebo, &c.1.

Viæ eius, viæ pulchræ, & omnes ſemitæ eius pacificæ. 3.

Via impiorum tenebroſa, neſciunt vbi corruant.4.

Vade ad formicam ô piger, & conſidera vias eius. 6.

Vſquequo piger dormies, quando conſurges è ſomno tuo? 6. & 24.

Vena vitæ os iuſti.10.

Vniuerſa delicta operit charitas.10.

Vbi eſt humilitas, ibi & ſapientia.11.

Vir prudens tacebit.21.

Vir miſericors benefacit animæ ſuæ.11.
Via ſtulti recta in oculis ſuis, qui autem ſapiens eſt, audit conſilia.13.
Vult & non vult piger.12.
Vbi verba ſunt plurima, ibi frequenter egeſtas.14.
Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus. 16.
Vir obediens loquetur victoriam 21.
Veritatem eme, & noli vendere.23.
Virga in dorſo imprudentium.26.
Vidiſti hominem ſapientem ſibi videri? magis illo ſpem habebit inſipiens.26.
Vir ſapiens ſi cum ſtulto contenderit, ſiue iraſcatur, ſiue rideat non inueniet requiem.29.
Virga & correctio tribuit ſapientiam.29.
Vidiſti hominem velocem ad loquendum? ſtultitia magis ſperanda eſt quàm illius correctio.29.
Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Eccleſi.1.
Vidi in loco iuſtitiæ iniquitatem.3.
Væ ſoli, quia cùm ceciderit, non habet ſubleuantem ſe.4.
Verba ſunt plurima, multamq́; in diſputando habentia vanitatem.6.
Virum de mille vnum reperi, mulierem ex omnibus non inueni.7.
Verba ſapientum audiuntur in ſilentio.9.
Væ tibi terra, cuius rex puer eſt.10.
Verba ſapientum, ſicut ſtimuli, & quaſi claui in altum defixi.12.
Vani ſunt omnes homines in quibus non ſubeſt ſcientia Dei. Sap.13.
Væ duplici corde. Eccli.2.
Væ diſſolutis corde.2.
Vſque ad mortem certa pro iuſtitia.4.
Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos.6.
Virginem ne conſpicias, ne fortè ſcandalizeris in decore illius.9.
Vir prudens non murmurabit correptus 10.
Viro cupido, & tenaci ſine ratione eſt ſubſtantia. 14.
Verbum melius quàm datum.18.
Vinum & mulieres apoſtatare faciunt ſapientes 19.
Via peccantium complanata lapidibus.21.
Vir ſenſatus contemptus, in hoc contriſtatum eſt cor meum.26.
Vita nequam hoſpitandi de domo in domum.29.
Vbi auditus non eſt non effundas ſermonem.32.
Vbi ſunt ſenes, non multum loquaris 32.
Vbi non eſt mulier ingemiſcit egens.36.
Vinum & muſica lætificant cor, & ſuper vtraque dilectio ſapientiæ.40.
Vbi manus multæ ſunt claude.42.
Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vſque ad terminum loci. Iſa.5.
Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis. 5.
Væ qui dicitis bonum malum & malum bonum.5.
Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſmetipſis prudentes.5.
Væ qui iuſtificatis impium pro muneribus.5.
Velociter ſpolia detrahe, citò prædare.8.
Væ qui condunt leges iniquas.10.
Vocauit Dominus ad fletum & planctum, & ad cingulum ſacci, & ecce gaudium, & lætitia, comedere carnes, & bibere vinum.22.
Væ coronæ ſuperbiæ, ebrijs Ephraim, & flori decidenti.28.
Væ qui profundi eſtis corde, vt à Domino abſcondatis conſilium, &c.29.
Væ filij deſertores, dicit Dominus.30.
Væ qui deſcendunt in Ægyptum ad auxilium, & Dominum non requiſierunt.31.
Væ qui ſpernis, nónne & ipſe ſperneris.33.
Venerunt filij vſque ad partum, & virtus non eſt pariendi.37.
Væ qui contradicit fictori ſuo.45.
Verè tu es Deus abſconditus.45.
Veniet ſuper te malum, & neſcies ortum eius.47.
Verè languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit.53.
Vocaberis voluntas mea in ea.62.
Vbi eſt multitudo viſcerum tuorum, & miſerationum tuarum, ſuper me continuerunt ſe.63.
Vocaui, & non reſpondiſtis, locutus ſum, & non audiſtis.65.
Vocaui, & non erat qui reſponderet, locutus ſum, & non audierunt.66.
Vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur.66.
Verterunt ad me tergum & non faciem. Ier.2.
Vſquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ.4.
Vnuſquiſque ſe à proximo ſuo cuſtodiat.9.
Venerunt ad hauriendum, non inuenerunt aquam, reportauerunt vaſa ſua vacua.14.
Væ qui ædificat domum ſuam in iniuſtitia.22.
Viſionem cordis ſui loquuntur, non de ore Domini. 23.
Vſquequo delicijs diſſolueris filia vaga? 31.
Verterunt ad me terga, & non facies, 32.
Væ eis, quia venit dies eorum, tempus viſitationis eorum.50.
Vana ſunt opera, & riſu digna; in tempore viſitationis ſuæ peribunt.51.
Viæ Sion lugent, eo quòd non ſint qui veniant ad ſolemnitatem. Thr.1.
Viderunt eam hoſtes, & deriſerunt ſabbata eius.1.
Vide Domine, quoniam tribulor.1.
Væ nobis, quia peccauimus.5.
Vbicumque erat impetus ſpiritus, illuc gradiebantur, nec reuertebantur cùm ambularent, Ezec.1.
Viam eorum ſuper caput eorum reddam.9.
Verbum quòd locutus fuero, complebitur, dixit Dominus.12.
Væ qui conſuunt puluillos ſub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia ſub capite vniuerſæ ætatis 13.

Væ væ tibi, ait Dominus Deus.16.
Vt confundaris, & non ſit tibi vltra aperire os præ confuſione tua.17.
Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem impij, ſed vt conuertatur à via ſua, & viuat. 33.
Væ paſtoribus, qui paſcebant ſemetipſos.34.
Vir non eruet eam de manu mea. Oſe.2.
Væ, iis quoniam receſſerunt à me. 7.
Vſquequo non poterunt emundari? 8.
Væ eis, cùm receſſero ab eis.9.
Vtinam non eſſem vir habens ſpiritum, & mendacium potiùs loquerer. Mich.2.
Vſquequo Domine clamabo, & non exaudies? Abac. 1.
Væ ei qui multiplicat non ſua.2.
Veritatem & pacem diligite. Zach.8.
Virum bonum, & benignum, verecundum viſu, modeſtum moribus, & eloquio decorum.2. Machab. 15.
Venite poſt me. Matth.4.
Vbi eſt theſaurus, ibi eſt cor tuum.6.
Veſtri capilli capitis omnes numerati ſunt.10.
Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos.11.
Verè filius Dei es.14.
Væ homini illi per quem ſcandalum venit.18.
Venit filius hominis ſaluare quod perierat.18.
Vbi ſunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum.18.
Væ vobis duces cæci.23.
Vbicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ.24.
Vnus aſſumetur, & vnus relinquetur.24.
Vigilate, quia neſcitis qua hora Dominus veſter venturus ſit.24.
Vigilate, quia neſcitis diem, nec horam.25.
Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem.26.
Videte quid audiatis. Mar.4.
Vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.9.
Videte ne quis vos ſeducat.13.
Væ vobis diuitibus qui habetis conſolationem veſtram. Luc.6.
Væ vobis qui ſaturati eſtis quia eſurietis.6.
Væ vobis qui ridetis quia lugebitis.6.
Vendite quæ poſſidetis, & date eleemoſynam.12.
Vt quid etiam terram occupat? 13.
Venit filius hominis quærere, & ſaluum facere quod perierat.19.
Vigilate omni tempore orantes.21.
Vis ſanus fieri? Ioan.5.
Vade, & iam amplius noli peccare.8.
Venit nox quando nemo poteſt operari.9.
Vos non creditis, quia non eſtis ex ouibus meis.10.
Vos amici mei eſtis, ſi feceritis quæ ego præcipio vobis. 15.
Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. Rom.7.
Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ.7.
Vnuſquiſque in ſuo ſenſu abundet.14
Vnuſquiſque noſtrum pro ſe rationem reddet Deo. 14.
Vnuſquiſque proximo ſuo placeat in bonum, ad ædificationem.15.
Videte vocationem veſtram fratres.1. Cor.1.
Vnuſquiſque propriam mercedem accipiet ſecundùm ſuum laborem.3.
Vnuſquiſque proprium donum habet ex Deo, vnus quidem ſic, alius verò ſic.7.
Vnumquemque ſicut vocauit Deus, ita ambulet.7.
Vnuſquiſque in qua vocatione vocatus eſt, in ea permaneat.7.
Vnicuique datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem 12.
Vbi ſpiritus Domini ibi libertas.2. Cor.3.
Vos eſtis templum Dei viui.6.
Voluntas ſecundum id quod habet accepta eſt, non ſecundum id quod non habet 9.
Virtus in infirmitate perficitur.12.
Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Chriſtus. Galat.2.
Vnuſquiſque onus ſuum portabit.6.
Vt filij lucis ambulate, probantes quid ſit beneplacitum Deo. Eph.5.
Videte quomodo cautè ambuletis.5.
Vnanimes idipſum ſentientes. Phil.2.
Verbum Dei non eſt alligatum.2. Tim.2.
Viuus eſt ſermo Dei, & efficax. Heb.4.
Vbi zelus, & contentio, ibi omne opus prauum. Iacobi 3.
Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis.1. Pet.2.
Vnuſquiſque ſicut accepit gratiam, in alterutrum illam adminiſtrantes.4.
Vnus dies apud Dominum ſicut mille anni, & mille anni ſicut dies vnus.2. Pet.3.
Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur & ſimus.1. Ioan.3.
Vincenti dabo edere de ligno vitæ. Apoc.2.
Vincenti dabo manna abſconditum.2.
Vtinam frigidus eſſes, aut calidus, ſed quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo.3.
Venit dies magnus iræ, & quis poterit ſtare? 6.
Væ væ væ habitantibus in terra.8.
Veni, Domine Ieſu.22.

Z

ZElo zelatus ſum ſuper Domino Deo exercituum. 3. Reg.10.
Zelus domus tuæ comedit me. Pſal.68.

FINIS.

DEO GRATIAS.

APPROBATIO.

EGo Bernardinus Roſignolius Societatis Ieſu, Præpoſitus Prouincialis prouinciæ Mediolanenſis, poteſtate ad id mihi facta à Reuerendo admodum Patre noſtro Claudio Aquauiua Præpoſito Generali, facultatem concedo, vt NOTATIONES hæ in totam ſacram Scripturam, Patris Emanuelis Sà eiuſdem Societatis, grauium & doctorum hominum iudicio approbatæ, typis mandentur: in quorum fidem has litteras manu noſtra ſubſcriptas, & ſigillo noſtro munitas, dedimus, Genuæ 7. Octob. 1593.

Bernardinus Roſignolius.

EMANUELE VITTORIO BIBLIOTECA IN ROMA